Arxiu
de Textos Catalans Antics

Arxiu
de Textos Catalans Antics
26

BARCELONA
2007

Sota el patrocini de la Generalitat de Catalunya

© 2007 by «Arxiu de Textos Catalans Antics»
Volum publicat a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans
i de la Facultat de Teologia de Catalunya

Compost per Jordi Ardèvol
Imprès a Limpergraf, S.L.
Disseny gràfic: Narcís Comadira

ISSN: 0211-9811
Dipòsit legal: B. 25.453-1982

Prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà
sense l'autorització escrita de l'editor

ARTICLES

Josep Torné i Cubells

CATÀLEG DE PERGAMINS DE L'ACTUAL ARXIU DEL MONESTIR DE POBLET

Introducció

Encara que, com és ben sabut, la part principal de l'antic arxiu pobletà es troba a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, el senyor Eduard Toda i Güell i la comunitat cistercenca des de la seva restauració van aconseguir el retorn al monestir d'una part de la documentació pròpia esparsa i també hi van aplegar altres documents d'origen divers. Així doncs, es comprèn que els pergamins conservats en l'actualitat a l'Arxiu del Monestir de Poblet siguin d'origen i de tipologia molt diversos. Hi predominen els procedents del mateix cenobi (243), però també n'hi ha de Trasobares (60), Santes Creus (16), Veruela (13), Scala Dei (6) i, en una proporció menor, d'altres institucions, famílies o persones[1]. El valor jurídic d'aquests documents també presenta una varietat considerable: lletres apostòliques, cartes reials, estatuts i comissions del capítol general cistercenc, decrets de visita, actes capitulars, cèdules de

1. Informació sobre la constitució i avatars del fons documental conservat avui al monestir en la *Guia de l'Arxiu del monestir de Poblet*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia» 71 (1998) 841-863. També hi ha una presentació més breu: *Arxiu de l'Abadia de Poblet*, dins *Guia dels Arxius Històtics de Catalunya* 7, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1998, pp. 177-188. Procedeixen de l?antic fons de Poblet els pergamins nº: 3,4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 128, 130, 131, 134, 135, 137, 141, 142, 148, 150, 151, 152, 153, 156, 157, 159, 163, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 173, 177, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 208, 212, 213, 215, 216, 220, 221, 223, 224, 225, 228, 230, 321, 232, 235, 237, 240, 241, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 259, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 289, 293, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 309, 315, 316, 319, 321, 323, 325, 326, 330, 338, 341, 342, 344, 345, 347, 356, 368, 376, 377, 386, 387, 388, 01, 02, 04, 05, 06, 010, 011. Del fons antic de Trasobares, els pergamins nº: 123, 133, 140, 149, 155, 161, 162, 166, 168, 172, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 197, 206, 209, 214, 222, 227, 239, 254, 260, 261, 294, 295 318, 343, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 370, 373, 374, 375, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 07, 08. Del fons antic de Santes Creus, els pergamins nº: 2, 194, 286, 290, 291, 292, 298, 311, 314, 322, 328, 329, 331, 337, 371, 372. Del fons antic de Veruela, els pergamins nº: 1, 29, 30, 31 bis, 59, 72, 97, 105, 113, 124, 127, 234, 308. I del fons antic de Scala Dei, els pergamins nº: 32, 136, 147, 158, 389, 09.

professió i d'oblació, nomenaments, títols acadèmics, guiatges, concòrdies, dispenses, sentències, avinences, donacions, testaments, vendes, inventaris, exempcions, establiments emfitèutics, rebuts, àpoques, privilegis, dispenses, llistes de caps de casa... Des de les acaballes del segle XI fins als inicis del segle XIII més de quatre cents documents en pergamí ens atansen principalment a la vida de la gran abadia cistercenca i a la dels llocs sota la seva senyoria, i també una mica a la d'altres cenobis i altres llocs sobretot de la Catalunya Nova.

A l'inici de la seva tan recomanable tesi Michel Zimmermann[2] assenyalava amb acuïtat, que la Catalunya de l'Alta Edat Mitjana resulta decebedora i pobra en textos literaris, històrics o de pensament, però en canvi sempre ens meravella per l'amplíssima producció de documents, que reflecteixen de manera incomparable el seu passat. En aquest mateix sentit i arran de la publicació del *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. I. 960-1177* (a cura d'Agustí Altisent, Col·lecció Fonts i Estudis 2, Poblet i Barcelona 1993) una recensió feia notar la gran importància del volum: «En llur conjunt, els dits sis cents documents podrien ésser vistos com la base fàctica d'una gran epopeia, no tant de conquesta com de repoblació i d'arrancada de terres en tota la Catalunya Nova, en direcció vers al sud, vers València. En efecte, si en les primeres pàgines assistim a la feinada inicial de la productivització del Camp de Tarragona i de la Segarra i l'Urgell, també ens passa successivament davant els ulls l'expectativa ‚ut Deus det Lerida a christianis' o ‚quando siat de christianos Siurana'»[3]. Alguna cosa semblant es podria dir, comptant amb la molt menor proporció, dels pergamins més antics conservats encara al monestir; endemés també és possible anar trobant en els altres documents d'aquest modest fons no pocs testimonis de la vida regular cistercenca, de les relacions de l'abadia amb els vassalls, de les donacions i adquisicions de nous dominis, dels conflictes i litigis amb els veïns, de les intervencions de la Santa Seu i dels comtes-reis de Catalunya-Aragó.

Naturalment la gran història política ha deixat la seva empremta en els pergamins (la lluita contra els sarraïns, el Cisma d'Occident, la guerra civil catalana, les revoltes modernes contra el rei) i també la cultura (l'obra dels sepulcres reials, la capella de l'Assumpta de Santes Creus, els poetes Masdovelles, la família Boscà...), però més rastre hi ha deixat encara la vida quotidiana amb els seus petits afers, amb la presència de les minories (jueus, moriscos, gascons), amb la seva complexa xarxa de vincles familiars, econòmics o polítics i amb els seus inevitables conflictes. Passen, com en una desfilada, totes les classes socials i tots els ministeris, magisteris i oficis i professions

2. Michel Zimmermann, *Écrire et lire en Catalogne, s. VIII-XII*, Casa de Velásquez, Madrid 2003.

3. Josep Perarnau i Espelt, recensió dins «Arxiu de Textos Catalans Antics» 13 (1994) 419-422.

possibles i, com si Poblet fos també un vincle més entre els estats de la Corona, abunden els documents de l'Aragó i de València. Aquest catàleg, doncs, voldria facilitar l'accés a una documentació fins ara poc freqüentada, però considerablement valuosa per a la recerca i el coneixement del nostre passat.

Els 404 documents en pergamí (392 d'un sol full i 12 formant quaderns o llibres) han estat ordenats cronològicament per la data de l'original, ni que es tracti de còpies o trasllats posteriors. Només s'ha donat una numeració independent als 12 pergamins de més d'un full, però no s'han format sèries separades segons els arxius d'origen. De seguida es veu que aquest fons, on predomina el que és com un fragment de la ingent documentació de Poblet conservada a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, és molt variat i no s'ha aplegat per obra d'un criteri congruent, sinó per atzar. Això explica certes reiteracions al costat d'absències absolutes.

La descripció de cada pergamí ofereix:

1) La data resolta o deduïda, que va entre claudàtors quan no consta en el text mateix. També el lloc, quan hi és esmentat.

2) Un breu regest amb informació sobre els dataris, el tema, els destinataris i les circumstàncies més notables del document.

3) La trancripció de l'escatocol, amb les abreviatures resoltes, i precedida de les dades que aquest dóna per esmentades.

4) La llengua o llengües emprades.

5) El nombre de fulls i les mides (alt x ample).

6) Quan es tracta d'un trasllat o d'una còpia, les dades de la tradició documental: Nom del notari, data, lloc.

7) La data i una brevísima notícia dels documents copiats íntegrament en el text del que es descriu, i indicació de les addicions posteriors més rellevants.

8) Observacions sobre elements externs com el segell, la relligadura, l'estat de conservació...

9) Referència bibliogràfica d'alguna edició del document.

10) Llista de tots els noms de lloc i de persona que figuren al document, precedits sempre els darrers pel nom del notari o escrivà que l'autoritzen.

En vistes a l'índex d'antropònims els noms han estat regularitzats moderadament segons les formes usuals avui. Només els antropònims en aragonès i en castellà es conserven en aquestes llengües. En la mesura en què ha estat possible i útil, s'han consignat al peu de la descripció de cada document dades sobre la condició social, el lloc d'origen o de residència, les relacions de parentiu, etc. de les persones. Els noms no localitzats es transcriuen entre cometes.

La part substancial d'aquest catàleg ja era enllestida l'any 1993, des d'aleshores ja ha pogut fer un bon servei a Poblet, i finalment li ha arribat el temps de la publicació. Ara bé, no seria just donar per acabades aquestes paraules introductòries sense expressar el meu agraïment a tres monjos que van

prestar-me el seu ajut de forma del tot desinteressada: el P. Agustí Altisent (†), que em va encoratjar i assessorar; fra Xavier Guanter, que va tenir una part decisiva en l'elaboració de l'índex de noms; i fra Manuel Moreno, que netejant i restaurant el pergamí va fer més legibles no pocs textos. Poder treballar en un àmbit de fraternitat sempre és una autèntica gràcia.

1

1094 abril 16. Roma

Urbà II, informat per la relació d'Aimerico, abat de San Juan de la Peña i ambaixador reial, confirma a favor de Pedro el Batallador la facultat de disposar lliurement de les rendes de les esglésies dels llocs guanyats als moros o bastides de nou per ell, concedida ja per Alexandre II al rei Sancho, pare seu, a condició d'assegurar-hi la celebració del culte i de confiar el ministeri pastoral a persones idònies.

Datum Rome XVI kalendas maii ... anno dominice Incarnacionis MºCXºVº, indicione IIIª, anno pontificatus eiusdem dompni Urbani octavo.

Llatí. 490 × 758 mm.

Trasllat de Gabriel Segarra, arxiver reial (1407 març 16. Barcelona), refrendat per Antoni Torrelles, veguer, i pels notaris Pere Roset i Dídac Garcia.

Falsificació probable.

J.V. Pflugk-Harttung, *Acta Pontificum Romanorum inedita*, II, Graz 1958 (Stuttgart 1884), p. 152-154, núm. 157.

Aragó. Espanya. Roma. Barcelona.

Joan, cardenal-diaca. Urbà II, papa. Alexandre II, papa. Pedro I, rei d'Aragó. Sancho Ramírez, rei d'Aragó. Aimerico, abat de San Juan de la Peña. Gabriel Segarra, arxiver reial de Barcelona. Pere Roset, notari i escrivà reial. Dídac Garcia, notari i escrivà reial. Antoni Torrelles, veguer de Barcelona.

2

1150 desembre 4

Guillem Ramon de Montcada i els seus fills, Guillem, Ramon i Berenguer, donen al monestir de Granselva una heretat al terme de Cerdanyola per bastir-hi un monestir de l'Orde Cistercenc. Afegeixen a la donació un camp de regadiu a Riumajor i el molí de Rocabruna.

Haec carta scripta est pridie nonas decembris, anno ab Incarnatione Christi millessimi centessimi quinquagessimi.

Llatí. 332 × 234 mm.

Trasllat de Joan Renyer, notari de Valls (1633 gener 8)

F. Udina Martorell, *El «Llibre blanch» de Santes Creus*, Barcelona 1947, p. 56, núm. 49.

J. Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España*, XX, Madrid 1851, p. 263-264, ap. 44.

Valldaura de Cerdanyola. Sant Cugat del Vallès. Cerdanyola. Granselva. «Storrezella» (Cerdanyola). Ginesta, la (Cerdanyola). Trias, forn de (Cerdanyola). Tell (Cerdanyola). Rocabruna (Cerdanyola).

Arnau, sots-diaca i escrivà. Guillem Ramon de Montcada. Guillem, fill de Guillem Ramon de Montcada. Ramon, fill de Guillem Ramon de Montcada. Berenguer, fill de Guillem Ramon de Montcada. Guillem, prior de Granselva. Guillem de Montpeller, monjo de Granselva i de Valldaura-Santes Creus. Pere Ramon de Vilademany. Bernat Guillem de Lluçà. Albert de Pedra. Ramon de Cerdanyola. Guillem de Giramans. Pere de Terrassa. Bernat de Bell-lloc. Pere de Sentmenat. Guillem de Torroja, bisbe de Barcelona. Bernat, ardiaca de Barcelona. Berenguer de Fàbregues. Pere, sagristà de la seu de Barcelona. Hug. Berenguer de Saltells. Joan Renyer, notari de Valls i de Santes Creus.

3

1158 març 12

Guillem, prevere de Butzènit, dóna en emfiteusi a Pere d'Aiguamolsa una vinya i un hort en el terme d'Alòs al cens anual de 4 lliures d'oli i una soga de cànem. La vinya i l'hort foren llegats per Maria Sediania a l'església de Santa Maria de Butzènit.

Facta ista carta IIII° idus marcii, anno ab Incarnacione Domini MCLVII.

Llatí. 110 × 262 mm.

Alòs. Rubió (Foradada). Aiguamolsa (Alòs). Ametlla, torrent (Alòs). «Copullas» (Alòs). Butzènit.

Guillem, escrivà. Guillem, prevere de Butzènit. Maria Sediania. Pere d'Aiguamolsa. Ponç Ramon. Ponç Company. Pere Bonfill.

4

1172 gener 5

Guillem, prevere de Butzènit, dóna a l'església de Santa de Maria un terreny edificable, comprat en dit lloc per ell mateix, i una casa del seu patrimoni. Estefania de Meià, Guillem de Meià, Berenguer d'Alentorn, Guillem Artau i Bertran de Butzènit ratifiquen tant la compra com la donació, i renuncien als seus drets sobre els béns transmesos.

Facta carta donacionis nonas ianuarii, anno dominice Incarnacionis M^{o}C^{o}LXX°I^{o}.

Llatí. 166 × 276 mm.

Butzènit.

...bert, escrivà. Guillem, prevere de Butzènit. Pere de Pedrós. Pere de Gualter. Ramon de Balaguer. Estefania de Meià. Guillem de Meià. Berenguer d'Alentorn. Guillem Artau. Bertran de Butzènit. Berenguer d'Aguilella. Punet. Guillem Martí. Ramon Caller.

5

1172 octubre 31

Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau, dóna al Monestir de Poblet una peça de terra situada vora el camí de Barbens a Anglesola, pel preu de 1.000 sous jaquesos i cinquanta morabetins, reservant-s'hi certs drets durant la seva vida i la del seu pare.

Facta ista carta donationis in vigilia Omnium Sanctorum, anno Incarnationis Domini millessimo C°LXXII°.

Llatí. 167 × 257 mm.

A. Altisent, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, I, Barcelona 1993, pp. 332-333, núm. 443.

J. Santacana Tort, *El Monasterio de Poblet,* Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Poblet. Barbens. Anglesola.

Iteri, escrivà. Berenguer Arnau d'Anglesola. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arnau de Pons. Pere de Bellvís. Pere de Zamella. Hug, abat de Poblet. Bernat de Blumat. Felip Poblet. Berenguera d'Anglesola, filla de Berenguer Arnau i vídua de Guillem de Cervera. Pere de Paganell. Ramon de Sagarrida. Arnau Batlle.

6

1175 abril 20

Berenguer Arnau d'Anglesola, Guillem, fill seu, i Arsenda, muller d'aquest, donen al monestir de Poblet un camp a Barbens tocant a l'heretat del mateix monestir, reservant-s'hi certs drets de per vida i reconeixent haver rebut de Poblet cent morabetins.

Facta carta mense aprilis, XII kalendas maii, anno ab Incarnacione Domini MCLXXV.

Llatí. 155 × 250 mm.

A. ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, I, Barcelona 1993, pp. 386-387, núm. 523.
J. SANTACANA TORT, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Poblet. Barbens.
Ramnulf, escrivà. Berenguer Arnau d'Anglesola. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arsenda, muller de Guillem d'Anglesola. Hug, abat de Poblet. Pere de Paganell. Arnau Batlle. Pere de Tàrrega. Guillem Moltó. Bernat de Claret. Bernat Sartre. Bernat Francès.

7

1175 setembre 8

Bertran de Cardona i Saurina, muller seva, donen al monestir de Poblet per a després de la mort del primer un camp a Barbens, i són rebuts en la participació dels béns espirituals del monestir.

Factum est hoc VI° idus septembris, anno ab Incarnacione Christi M°C°LXX°V°.

Llatí. 118 × 175 mm.

A. ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, I, Barcelona 1993, pp. 392-393, núm. 532.
J. SANTACANA TORT, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Poblet. Barbens. Anglesola. Seró (Artesa de Segre).
Valentí, sots-diaca i escrivà. Bertran de Cardona. Saurina, muller de Bertran de Cardona. Bernat Nebot. Bernat Arnau. Arnau Batlle. Ricard. Ramon de Guàrdia, germà de Guillem de Guàrdia.

8

1175 setembre 25. Valladolid

Alfonso VIII, rei de Castella i Leonor, reina, confirmen a favor del monestir de San Andrés de Valbení (més tard Santa María de Palazuelos) tots els drets i possessions donats anteriorment a condició que s'hi mantingui per sempre l'Orde Cistercenc.

Facta carta Vallisoleti, era M^a^CC^a^XIII^a^, VII kalendas octuber.

Llatí. 480 × 410 mm.

Privilegi rodat. Forats a la plica per al segell pendent.
A. MANRIQUE, *Annales Cistercienses*, 4, Farnbourgh 1970 (Lió 1659), p. 586.

San Andrés de Valbení. San Pedro de Quiñones. Santa María de Muedra. Vegacastín. San Martín. Fuentetaja. Santiago del Monte. Santa María de Bellosillo. San Vicente de Aranca. Piña de Esgueva. San Millán de Duero. «Axevella». Munio Rubio. Valladolid. Castella. Palazuelos.

Pedro, notari reial de Castella. Raimundo, canceller de Castella. Alfonso VIII, rei de Castella. Leonor, reina muller d'Alfonso VIII de Castella. Cerebruno, arquebisbe de Toledo. Raimundo II, bisbe de Palència. Sancho, bisbe d'Àvila. Joscelmo, bisbe de Sigüenza. Bernardo, bisbe d'Osma. Guillermo, bisbe de Segòvia. Nuño, comte. Pedro, comte. Diego Martínez. Gómez, comte. Fernando, comte. Gonzalo, comte. Pedro Rodríguez. Pedro García. Ordoño García. Álvaro Rodríguez. Pedro Gutiérrez. Rodrigo Gutiérrez, majordom reial de Castella. Gonzalo de Marañón, alferes de Castella.

9

1178 agost 10

Guillem d'Anglesola dóna al monestir de Poblet una peça de terra a Barbens, assenyalant-ne les afrontacions i sense reservant-se'n res.

Actum est in die sancti Laurentii, anno Domini MºCºLXXºVIIIº.

Llatí. 110 × 183 mm.

J. Santacana Tort, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Temple, milícia del. Barbens. Poblet. Seró (Artesa de Segre).

Arnau, prevere i escrivà. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arsenda, muller de Guillem d'Anglesola. Berenguer Arnau d'Anglesola. Ramon de Verdú. Ramon Passamar. Arnau de Paganell. Pere de Paganell. Pere Bord, de Seró. Hug, abat de Poblet.

10

1178 agost 10

Guillem d'Anglesola dóna al monestir de Poblet una peça de terra a Barbens, assenyalant-ne les afrontacions i sense reservant-se'n res.

Actum est in die sancti Laurentii, anno Domini MºCºLXXºVIIIº.

Llatí. 145 × 274 mm.

Trasllat de Berenguer, lector i escrivà.
Santacana Tort, J., *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Temple, milícia del. Barbens. Poblet. Seró (Artesa de Segre).

Arnau, prevere i escrivà. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arsenda, muller de Guillem d'Anglesola. Berenguer Arnau d'Anglesola. Ramon de Verdú. Ramon Passamar. Arnau de Paganell. Pere de Paganell. Pere Bord, de Seró. Hug, abat de Poblet. Berenguer, escrivà.

11

1178 agost 11

Pere de Paganell es lliura ell mateix a Poblet, prometent no prendre l'hàbit religiós fora d'allí i disposant de ser-hi enterrat, i dóna al monestir en alou una peça de terra a Barbens tocant a l'heretat dels monjos.

Facta carta III idus augusti, anno Domini MCLXXVIII.

Llatí. 138 × 171 mm.

J. Santacana Tort, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Barbens. Poblet.
Ramnulf, escrivà. Pere de Paganell. Hug, abat de Poblet. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arnau Batlle. Pere d'Espallargues. Bernat de Claret. Ramon de Paganell.

12

1178 agost 11

Trasllat del document anterior

Llatí. 137 × 260 mm.

Trasllat de Girard, escrivà.
J. Santacana Tort, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona, 1974, p. 689-691, núm. 232.

Girard, escrivà.

13

1180 setembre 30

Berenguer Arnau d'Anglesola deixa el seu cos a la milícia del Temple, i juntament amb Guillem, fill seu, li dóna tots els seus honors i drets de Barbens, a excepció de la

terra d'Arnau Clergue, que dóna al monestir de Poblet. També dóna al Temple i a Poblet a mitges altres drets sobre diverses terres de franquesa repartits segons l'albir de Berenguer de Boixadors i de Constantí. Berenguer Arnau reconeix haver rebut del Temple 500 morabetins.

Acta carta II kalendas octobris, anni ab Incarnatione Christi MºCºLXXXº.

Llatí. 300 × 135 mm.

J. Santacana Tort, *El Monasterio de Poblet*, Barcelona 1974, 689-691, núm. 232.

Temple, milícia del. Poblet. Barbens. Balaguer. Vilanova de Balaguer. Segre, riu. Gardeny (Lleida). Urgell, comtat d'.

Pere, capellà (templer?) i escrivà. Berenguer Arnau d'Anglesola. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arsenda, muller de Guillem d'Anglesola. Guillem de Cervera, marit de Berenguera d'Anglesola. Guillem de Cervera, pare i avi dels homònims. Pere de Bellvís. Arnau de Rubió. Berenguer de Boixadors. Constantí. Arnau Clergue. Ramon Guillem de Conques. Bernat de Cass... Bernat de Tàrrega. Bernat de Claret. Arnau de Torroja, mestre templer. Bernat d'Albespí, comanador templer de Gardeny. Ponç de Balaguer, templer. Bernat de Cornellà, templer. Berenguer de Lluçà, templer. Ermengol VII, comte d'Urgell.

14

1182 abril 6

Maria amb Ramon, marit seu, i Guillem i Ermessèn, fills seus, venen al monestir de Poblet un alou al lloc de Barbens per 50 sous barcelonesos.

Actum est hoc VIIIº idus aprilis, anno dominice Incarnacionis MC LXXXºIIº.

Llatí. 94 × 345 mm.

Barbens. Poblet. Temple, milícia del. Anglesola.

Guillem de Girona, escrivà d'Anglesola. Maria. Ramon, marit de Maria. Guillem, fill de Maria. Ermessèn, filla de Maria. Bernat d'Anglesola. Esteve Droc, abat de Poblet. Guillem d'Arnau Clergue. Arnau Granell. Pere Ricard. Bernat Sastre. Pere Messeguer. Beneta, muller de Pere Messeguer.

15

1182 abril 6

Una altra còpia del document anterior

Llatí. 75 × 208 mm.

Còpia coetània.

16

1183 febrer 1

Guillem d'Anglesola amb el consentiment d'Elisenda, senyora seva, i de Berenguer, Bernat i Pere, fills d'aquesta, dóna al monestir de Poblet per a després de la seva mort tot el seu domini de Barbens.

Factum fuit hoc kalendas febroarii ... anno Incarnacionis MºCºLXXXºIIº.

Llatí. 115 × 264 mm.

Poblet. Barbens. Anglesola. Ivars d'Urgell.
Arnau, prevere i escrivà. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Arsenda, muller de Guillem d'Anglesola. Elisenda, vídua de Bernat d'Anglesola. Berenguer d'Anglesola, fill de Bernat d'Anglesola. Bernat d'Anglesola, fill de l'homònim. Pere, fill de Bernat d'Anglesola. Esteve Droc, Abat de Poblet. Guillem de Cervera, fill de Berenguera d'Anglesola. Pere de Bellvís. Pere de Tàrrega. Ramon de Ribelles. Guillem de Malgrat. Berenguer Arnau [d'Anglesola?].

17

1183 agost 10

Guillem de Meià dóna a l'església de Santa Maria de Butzènit i a Guillem, clergue seu, un hort al clos, franc i lliure, assenyalant-ne les afrontacions.

Actum est hoc IIII idus augusti, ano ab Incarncione Domini MºCºLXXXºIIIº.

Llatí. 119 × 176 mm.

Butzènit. Sió, riu.
Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Guillem de Meià. Pere de Ponts. Guillem de Camarassa. Guillem Pallarès. Ramon de Torà. Carbonell. Pere de Linyana. Bernat d'Alòs. Guillem, prevere de Butzènit.

18

1184 setembre 21

Berenguera de Cervera o d'Anglesola, amb el consentiment de Guillem i El·liarda, fills seus, de Guillem d'Anglesola, germà seu, i de Berenguer de Boixadors, eximeix els pobladors de Verdú de les eixòrquies i lluïsmes sobre les cases, a condició que traslladin la vila al pla del castell i l'encerclin de murs i fossat.

Acta carta donacione XI kalendas octobris, anno Domini MºCºLXXXºIIIIº.

Llatí. 183 × 203 mm.

L'edició del document es va fer segons una còpia de fra Martí Marquina (s. XVI) a través del protocol de fra Domènec Alcolea.

E. de Hinojosa, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media*, Madrid 1905, p. 289.

Verdú.

Arnau, prevere i escrivà. Berenguera d'Anglesola, filla de Berenguer Arnau i vídua de Guillem de Cervera. Guillem de Cervera, fill de Berenguera d'Anglesola. El·liarda, filla de Berenguera d'Anglesola. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Berenguer de Boixadors. Arnau de Verdú. Guillem de Montoliu, capellà de Verdú. Pere Ros, batlle de Verdú. Arnau Ferrer. Guillem de Cervera, Marit de Berenguera d'Anglesola. Berenguer Arnau d'Anglesola.

19

1184 octubre 4

Berenguera, filla d'Arnau Batlle i muller de Pere de Juneda, ven al monestir de Poblet per 420 sous barcelonesos un camp a Barbens.

Actum est hoc IIIIº nonas octobris, anno Domini MºCºLXXXºIIIIº.

Llatí. 132 × 274 mm.

Poblet. Barbens. Temple, milícia del.

Carbonell, escrivà. Berenguera, filla d'Arnau Batlle i muller de Pere de Juneda. Arnau Batlle. Pere de Juneda. Guillem Escuder. Guillem de Malgrat. Ramon d'Otina. Berenguer d'Espígol. Arnau de Juneda. Guillem d'Espígol. Bernat d'Àger. Guerau de Valandre.

20

1185 febrer

Joan i Ermessenda, muller seva, venen a Berenguer per 70 sous un honor a Santa Maria del Pla sots domini de l'Arquebisbe i de l'Església de Tarragona. Afegeixen a la venda unes cases vora el forn de Montblanc.

Actum est hoc in mense februarii anni Domini MCLXXXIIII.

Llatí. 166 × 166 mm.

Tarragona. Pla de Santa Maria. Montblanc. «Hapia», torrent d'.

Guillem, prevere i escrivà. Joan, pare de Pere Balb. Ermessenda, muller de Joan. Pere Balb. Dolça, filla de Joan i Ermessenda. Domènec de Valls. Berenguer. Bernat de Vilgag. Pere Arnau. Arnau Batlle. Guillem de Bigues.

21

1185 maig 22

Elisenda i Pere, monjo de Poblet, àrbitres en les diferències entre Poblet i la família Guàrdia, reconeixen el dret del monestir a la possessió de dos camps en litigi, però obligant-lo a certes compensacions a favor de Guillem de Guàrdia i dels hereus de Ramon de Guàrdia, son germà.

Facta carta XI kalendas iunii, anno Christi MCLXXXV.

Llatí. 192 × 211 mm.

Solsona. Poblet.

Valentí, escrivà. Elisenda. Pere, monjo de Poblet. Carbonell, monjo de Poblet. Arnau de Calassanç, fill de Berenguer de Tamarit. Berenguer Almoràvit. Guillem de Guàrdia. Dolça, muller de Guillem de Guàrdia. Ramon de Guàrdia, germà de Guillem de Guàrdia. Nina de Guàrdia, vídua de Ramon. Pere, fill de Nina de Guàrdia. Guillemet de Guàrdia, fill de Ramon. Ramon, fill de Guillem de Guàrdia. Bertran, fill de Guillem de Guàrdia. Bernat, germà de Guillem de Guàrdia. Arnau Granell. Amalric. Ramon de Sant Gil. Guillem Boldrot. Ramon de Cervera. Bernat Arnau. Berenguer Arnau.

22

1186 abril 26

Isombarda i Arnau Rufaca, fill seu, venen al monestir de Poblet per 15 morabetins d'or una peça de terra tocant a l'heretat dels monjos a Barbens.

Facta ista carta VI kalendas madii, anno Domini MCLXXXVI.

Llatí. 144 × 188 mm.

Manresa, comtat de. Anglesola. Barbens. Poblet.
Gregori, escrivà. Isombarda, mare d'Arnau Rufaca. Arnau Rufaca. Guerau de Valandre. Pere de Porta-règia. Ramon Meler. Pere de Talladell, abat de Poblet.

23

1186 abril 27

Arnau Rufaca dóna al monestir de Poblet un camp a Barbens tocant a l'heretat dels monjos. Reconeix haver rebut 15 morabetins com a caritat i promet retornar-los abans de morir. És rebut a la participació dels beneficis espirituals del monestir.

Facta ista carta V kalendas madii, anno Domini MCLXXXVI.

Llatí. 164 × 195 mm.

Manresa, comtat de. Anglesola. Barbens. Poblet.
Gregori, escrivà. Arnau Rufaca. Pere de Talladell, abat de Poblet. Pere de Porta-règia. Guerau de Valandre. Guillem Meler.

24

1188 setembre 29

Berenguer d'Anglesola, junt amb Anglesa, muller seva, i amb el consell d'Elisenda, mare d'ell, de Pere de Puigverd i de Ramon de Cervera, dóna al monestir de Poblet tots els seus drets sobre el camp donat per Guillem d'Anglesola. Confirma enumerant-les les possessions adquirides per Poblet al terme d'Anglesola i s'ofereix ell mateix al monestir rebent-ne un cavall i un parell de bous.

Facta carta III kalendas octobris, anno Christi MCLXXXVIII.

Llatí. 208 × 217 mm.

Barbens. Poblet. Ivars d'Urgell. Anglesola.
Valentí, escrivà. Berenguer d'Anglesola, fill de Bernat d'Anglesola. Bernat d'Anglesola, fill de l'homònim. Pere, fill de Bernat d'Anglesola. Elisenda, vídua de Bernat d'Anglesola. Anglesa, muller de Berenguer d'Anglesola. Pere de Puigverd. Ramon de Cervera. Esteve III, abat de Poblet. Pere, prior de Poblet. Bernat d'Anglesola. Guillem d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau. Guillem de Malgrat. Bernat Arnau. Bertran de Cardona. Arnau Rufaca. Joan Bargalló. Moix. Ramon de Vall-llebrera. Guillem de Valltallada. Arnau Granell. Bernat de Golmers. Guillem de Castluz. Ramon de Sant Gil.

25

1189 març 15

Guillem, capellà de l'església de Santa Maria de Butzènit, fa establiment a favor de Ramon de Bosch de les propietats d'aquesta església a la riera de Valldesils, a condició que hi faci horts per a conrear cànem, lli i hortalisses, i que satisfaci una quarta part dels esplets.

Acta carta idus marci, anno ab Incarnacione Domini MºCºLXXXºVIIIº.

Llatí. 63 × 224 mm.

Valldesils, riera (Noguera). Butzènit.
Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Guillem, prevere de Butzènit. Ramon de Bosch. Bernat de Peladesa. Bernat de Pedró. Bernat d'Alòs.

26

1189 març 21

Arnau d'Estopinyà, Maria, muller seva, i Pere d'Estopinyà, germà del primer, confirmen a favor del monestir de Poblet la donació, feta pel seu pare Bernat d'Estopinyà, d'una torre al terme de Tamarit, del camp d'Almalós i del camp de Mata. Reconeixen haver rebut del monestir 150 morabetins.

In nomine Domini nostri Jhesuchristi, anno Incarnacionis eiusdem MºCºLXXXºVIIIº ... Actum est hoc XII kalendas aprilis.

Llatí. 150 × 244 mm.

Tamarit. Mata (Tamarit). Almalós (Tamarit). Poblet.

Pere Ferrer, escrivà. Arnau d'Estopinyà, fill de Bernat. Maria, muller d'Arnau d'Estopinyà. Pere d'Estopinyà, fill de Bernat. Bernat d'Estopinyà. Esteve III, abat de Poblet. Gombau, ardiaca de Lleida. Guillem de Peralta. Maurí. Bernat de Calassanç.

27

1189 març 21

Trasllat del document anterior

Llatí. 180 × 271 mm.

Trasllat de Guillem de Palmerola, monjo de Poblet (1220 juny 20). Bernat de Borges i Berenguer de Casserres, monjos de Poblet i testimonis del trasllat.

Guillem de Palmerola, monjo de Poblet i escrivà. Bernat de Borges, monjo de Poblet. Berenguer de Casserres, monjo de Poblet.

28

1195 gener 5

Guillem de Lleida i Sança, germana seva, venen a Guillem, clergue de l'església de Santa Maria de Butzènit, un portal a la mateixa vila per 12 sous.

Actum est hoc nonas iannuariis, anno ab Incarnacione Domini MºCºXCºIIIIº.

Llatí. 155 x 146 mm.

Butzènit. Seró (Artesa de Segre).
Pere, escrivà. Bernat d'Alòs. Guillem, prevere de Butzènit. Guillem de Lleida. Pere Balaguer. Pere Bord, de Seró. Sança, germana de Guillem de Lleida.

29

1198 gener

Pedro Ovelola i Dominga, muller seva, es donen al monestir de Veruela en mans de l'abat Bernardo de Lafita, amb «la peça de la Laguna» al terme d'Olvega, a lliurar després de llur mort. Són rebuts com a familiars de l'Orde.

Facta carta mense ianuarii, era MªCCªXXXªVI.

Llatí. 174 × 133 mm.

Laguna, La. «Olvega». Veruela.
Pedro Ovelola. Dominga, muller de Pedro Ovelola. Ramiro, fill de Pedro Ovelola. Almizana, filla de Pedro Ovelola. Maria, filla de Pedro Ovelola. Bernardo de Lafita, abat de Veruela. Juan Pérez, fill de Pedro Ferrández. Mengo Ménguez, fill de Mengo Semeno. Mengo Semeno. Pedro Ferrández. Sancho de Enegas, monjo de Veruela. Pedro de Alagón, monjo de Veruela.

30

1200 desembre

Ramón del Terral es dóna al monestir de Veruela amb tots els seus béns, a excepció d'unes cases i uns camps a Magallón, reservats per al seu fill, si el sobreviu. Designa García Ferrero de Magallón com a fermança segons els costums de Saragossa. És rebut com a familiar de l'Orde.

Factum est hoc mense decembrio, sub era MªCCªXXXªVIIIª.

Llatí. 116 × 208 mm.

Magallón. Veruela.
Juan de Huesca, escrivà. Ramón del Terral. García Ferrero, de Magallón. Arnal Guillema. Aznar, justícia de Magallón.

31

1202 novembre 2

Berenguer de Manlleu i Dolça, muller seva, donen a l'església de Santa Maria de Butzènit un hort a la riba del Sió, dins del terme del castell de Butzènit, i disposen de ser sepultats en l'església esmentada.

Actum est hoc IIIIº nonas novembris, anno ab Incarnacione Domini MºCCºIIº.

Llatí. 120 × 178 mm.

Sió, riu. Butzènit.
Ramon, escrivà. Berenguer de Manlleu. Dolça, muller de Berenguer de Manlleu. Berenguer, fill de Berenguer de Manlleu. Sança, filla de Berenguer de Manlleu. Ermessèn, filla de

Berenguer de Manlleu. Ramon de Monrós. Pere de Torà. Pere d'Aiguamolsa. Guillem, prevere de butzènit. Pere Oller.

31bis

1203 agost

Juan, María, Juana, Dominga i María R., fills de Pedro de Alcazez, venen a Arnalt Ramon, abat de Veruela, un camp a Masalcoraz per 66 sous jaquesos, assenyalant-ne les afrontacions. En fa fiança Pedro de Grima, marit de María i els venedors confessen haver rebut íntegre el preu de la venda.

Facta carta in mense augusti. Sub Era MªCCªXLIª.

Llatí. 113 × 230 mm.

Masalcoraz, granja de Veruela. Lamachales. Saragossa. Veruela.

Juan de Huesca, escrivà. Pedro de Alcazez. Juan, fill de Pedro de Alcazez. María, muller de Pedro de Grima i filla de Pedro de Alcazez. Juana, filla de Pedro de Alcazez. Dominga, filla de Pedro de Alcazez. María, filla de Pedro de Alcazez. Pedro de Grima. Arnalt Ramon, abat de Veruela. Pedro de Ficarolas. Cristóbal de la Porta. Domingo, fill de Cristóbal de la Porta.

32

1203 agost 18. Lleida

Pere el Catòlic dóna a la cartoixa de Scala Dei tot el seu terme, assenyalant-ne les afrontacions i obligant els particulars amb heretats o possessions dins d'aquell terme a permutar-les amb el monestir.

Datum apud Ylerdam, tercia die post festum sancte Marie mediati augusti, per manum Johanis de Berax domini regis notarii et mandato eius scripta, sub anno Domini MºCCº tercio.

Llatí. 288 × 228 mm.

Segell de cera torrada a les tires del pergamí pendents de la plica (95 mm de diàmetre, un terç perdut «PETRI REGIS AR... / BARCHINO...», figura sedent i a cavall).

J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, XX, Madrid 1851, p. 263-264, ap. 44.

Scala Dei. Cartoixa. Godafre, coll (Priorat). Sant Marcel, coll (Priorat). Gavaldà, camps (Priorat). Cornudella. Montornès (Priorat). Montsant (Priorat). Cavaloca (Priorat). Alvaquer (Priorat). Ulldemolins. Siurana, riu. Cortiella, riu. Porrera. Vic.

Joan de Berax, notari reial. Pere I, rei de Catalunya-Aragó. Ermengol VIII, comte d'Urgell. Ramon de Sant Martí. Pere, canonge sagristà de Vic. Ferrer, notari reial. Pere Balb. Esteve de Marimon. Berenguer de Rubió. Pere de Tàrrega.

33

1204 maig 29

Pere de Tarascó i Ramon Mascarell per consell de diversos prohoms amics fan avinença amb Mateua, vídua de Ramon de Tarascó i cunyada d'ells, a fi de resoldre la controvèrsia sobre la repartició dels béns del difunt.

Quod est actum IIII kalendas iunii, anno ab Incarnacione Domini MºCCºIIIIº.

Llatí. 222 × 300 mm.

«Sebra».
Arnall, sacerdot i escrivà. Pere de Tarascó. Ramon Mascarell. Mateua, vídua de Ramon de Tarascó. Ramon de Tarascó. Pere Balb. Berenguer Ruf. Guillem de Berga. Bernat Garner.

34

1205 octubre 13

Guillem de Filella, per acabar amb la controvèrsia amb el seu germà Brandici, li cedeix els 113 morabetins sobre l'honor de Filella, llegats per Berenguer de Filella, pare d'ambdós.

Quod est actum III idus octobris, anno Domini MCC quinto.

Llatí. 115 × 215 mm.

Filella (Bellcaire d'Urgell).
Pere de Guissona, escrivà. Guillem de Filella, fill de Berenguer. Brandici, fill de Berenguer de Filella. Huguet de Blumat. Guillem de Sant Just. Berenguer de Filella.

35

1205 novembre 18

Guillem de Vall-llebrera dóna al monestir de Poblet un honor a Barbens tocant a les terres del monestir. Reconeix haver-ne rebut 100 sous barcelonesos. Berenguer d'Anglesola aprova la donació.

Quod est factum XIIII kalendas decembris, anno Domini millesimo ducentesimo quinto.

Llatí. 205 × 170 mm.

Barbens. Anglesola. Poblet.
Ramon Iteri, escrivà. Guillem de Vall-llebrera, fill de Ramon. Ramon de Vall-llebrera. Berenguer d'Anglesola, fill de Bernat d'Anglesola. Berenguer de sa Guàrdia. Bernat de Riu. Pere d'Osca, sastre. Arnau Despí. Pere de Curtacans, abat de Poblet.

36

1206 setembre

Pere Messeguer dóna al monestir de Poblet un camp a Barbens, tingut sots domini del mateix monestir. És rebut a participar dels beneficis espirituals de l'Orde i admès a la sepultura o a l'hàbit.

Factum est hoc mense septembris, anno dominice Incarnacionis MºCCºVIº.

Llatí. 156 × 157 mm.

Barbens. Poblet. Anglesola. Ivars d'Urgell. Temple, milícia del.
Pere, prevere i escrivà. Pere Messeguer. Arnau, germà de Pere Messeguer. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Arnau Barrufell. Joan d'Agramunt. Guillem Escuder. Morlans. Bernat d'Anglesola, fill de l'homònim.

37

1206 setembre 1

Arsèn, muller de Guillem de Vall-llebrera, confirma la donació d'un honor a Barbens, feta pel seu marit al monestir de Poblet. Renuncia a qualsevol dret seu sobre el bé donat i reconeix haver rebut del monestir 110 sous barcelonesos.

Actum est hoc kalendas septembris, anno Domini MCCVI.

Llatí. 143 × 162 mm.

Barbens. Poblet.
Pere, prevere i escrivà. Arsèn, muller de Guillem de Vall-llebrera. Guillem de Vall-llebrera, fill de Ramon. Arnau Granell. Guillem de Guàrdia. Bernat de Riu. Pere de Curtacans, abat de Poblet.

38

1208 març 1

Berenguer d'Anglesola i Anglesa, muller seva, donen al monestir de Poblet tots els seus drets sobre els béns de Barbens donats al monestir per Pere de Paganell i son germà Ramon. Renuncien a ulteriors reclamacions i reconeixen haver rebut de Poblet 50 sous barcelonesos.

Actum est hoc kalendas marcii, anno Domini MºCCºVIIº.

Llatí. 104 × 200 mm.

Barbens. Poblet. Anglesola.
Pere, exorcista i escrivà. Berenguer d'Anglesola, fill de Bernat d'Anglesola. Anglesa, muller de Berenguer d'Anglesola. Ramon de Cubells. Bernat de Riu. Ramon de Sant Martí. Pere de Paganell. Ramon de Paganell. Pere de Curtacans, abat de Poblet.

39

1208 desembre 3

Berenguer de Tamarit, amb el consentiment dels seus fills Arnau de Calassanç, Guillem, Berenguer, Ramon i Bertran, dóna al monestir de Poblet un camp i una vinya prop de la seva torre, assenyalant-ne les afrontacions.

Facta carta ista IIIº nonas decembris, anno Domini MºCCºVIIIº.

Llatí. 128 × 149 mm.

Poblet. Orriols (Tamarit). Aljub (Tamarit). Tamarit.
Pere, escrivà. Berenguer de Tamarit. Arnau de Calassanç, fill de Berenguer de Tamarit. Guillem, fill de Berenguer de Tamarit. Berenguer, fill de Berenguer de Tamarit. Ramon, fill de Berenguer de Tamarit. Bertran, fill de Berenguer de Tamarit. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Bonet de Miravet. Roïçot. Claret.

40

1212 febrer 8

Bernat de Granyena concedeix a Poblet el dret de prendre del terme de Castellserà tota la llenya necessària, tant per a la casa com per al forn de la granja de Barbens.

Actum est hoc VI idus februarii, anno ab Incarnacione Domini MºCCºXIº.

Llatí. 155 × 151 mm.

Barbens. Castellserà. Poblet.
Pere, «precentor» de Poblet i escrivà. Bernat de Granyena. Pere de Granyena, fill de Bernat. Bertran de Nou. Pere de Pavia. Arnau de Filella, monjo de Poblet. Joan d'Alçamora, monjo de Poblet.

41

1212 maig 14

Bernat «Habenas» abans d'anar-se'n a l'expedició contra els sarraïns {Navas de Tolosa} atorga testament: designa marmessors i llega al monestir de Poblet el seu camp de Barbens, tingut sots domini del mateix monestir; fa deixes per a dos fills naturals i una filla legítima, i disposa la liquidació dels seus deutes. Reconeix haver rebut de Joan de Mora, monjo de Poblet, 30 sous, i promet retornar-los si retorna.

Factum est hoc pridie idus madii, anno Domini MºCCºXIIº.

Llatí. 277 × 137 mm.

Barbens. Poblet. Oluges, les. Miravalls. Anglesola.
Guillem de Palmerola, monjo de Poblet i escrivà. Benages. Ermessèn Rubió, de Miravalls. Joan d'Alçamora, monjo de Poblet. Ramunill. Gerald de Bisbe. Guillem Rubió, d'Anglesola. Bernat de Cervera, d'Anglesola. Bernat de Miralles. Ramon de Segarra. Bernat d'Ortó.

42

1217 juliol 14

Arnau de Filella, abat de Poblet, amb el consentiment del capítol conventual, assigna 30 sous anuals, sobre els esplets dels dos masos de Puigdespí a Castellví del Penedès, per a una pitança en la festa de sant Benet, instituïda per Maria de

Comenge, devota de Vimbodí, en lliurar 400 sous a l'obra de Santa Maria de Poblet.

Actum est hoc pridie idus iulii, anno dominice Incarnationis MºCCºXºVIIº.

Llatí. 170 × 215 mm.

Puigdespí (Castellví de la Marca). Castellví de la Marca. Penedès. Vimbodí. Poblet.
Berenguer, sots-prior de Poblet i escrivà. Arnau de Filella, abat de Poblet. Maria de Comenge, de Vimbodí. Pere, prior de Poblet. Pere de Concabella, monjo de Poblet. Esteve de Filella, monjo de Poblet. Guillem, operari de Poblet. Nicolau, cellerer mitjà de Poblet. Bernat, cellerer menor de Poblet. Ramon, porter de Poblet. Pere, vestiari de Poblet. Pere, Infermer de Poblet. Joan, mestre de conversos de Poblet. Pere de Solar, monjo de Poblet. Ramon de Maldà, monjo de Poblet. Gerard, monjo de Poblet. Arnau de Carcassona, monjo de Poblet. Joan de Maldà, monjo de Poblet. Bernat d'Organyà, monjo de Poblet. Bernat de Vic, monjo de Poblet. Bernat Amalric, monjo de Poblet. Pere Escrivà, monjo de Poblet. Guillem de Tous.

43

1220 gener 22

Martí Bernat renuncia a favor del monestir de Poblet a tots els seus drets sobre els béns d'en Benages a Barbens, a Anglesola o qualsevol altre lloc. Reconeix haver rebut del monestir 105 sous d'argent per satisfer el deute de l'esmentat Benages amb Guillem Rubió, per raó del qual havia donat fermança de 75 sous.

Actum est hoc XI kalendas februarii, anno Domini MºCCº nono Xº.

Llatí. 155 × 121 mm.

Poblet. Anglesola. Barbens.
Enric, escrivà. Martí Bernat, d'Anglesola. Benages. Pere de Tremp. Pere Boïga. Ramon Quatrepans. Guillem Rubió, d'Anglesola.

44

1220 juny 4. Viterbo

Honori III encomana a l'abat i el prior de Poblet la decisió sobre una súplica de l'abat de Ripoll, demanant la dispensa d'un jurament dels seus monjos en temps de seu vancant, obligant-se a observar certs capítols i a fer-los observar al nou superior.

Datum Viterbii, II nonas iunii, pontificatus nostri anno quarto.

Llatí. 233 × 393 mm.

Sense data, segueixen propostes i al·legacions a favor de la dispensa sol·licitada.

Poblet. Ripoll. Viterbo.
Honori III, papa. Arnau de Filella, abat de Poblet. Ramon Desbach, abat de Ripoll.

45

1220 juny 17

Berenguer de Finestres ven a Berenguera, abadessa de Vallverd, i a Elisenda de Girveta, priora, el castell i la vila de Canelles, assenyalant-ne les afrontacions. Reconeix haver rebut els 100 morabetins alfonsins d'or del preu de la venda, i dóna per fermança Ramon Berenguer.

Facta ista carta de ista vendicione quintodecimo kalendas iulii, anno dominice Incarnacione MºCCºXX.

Llatí. 261 × 208 mm.

Canelles (Os de Balaguer). «Alaric». Tragó de Noguera. Noguera, riu. Blancafort. Vallverd.
Bernat Ermenter, escrivà. Berenguer de Finestres, senyor de Canelles. Berenguera, abadessa de Vallverd. Elisenda de Girveta, priora de Vallverd. Dolça, germana de Berenguer de Finestres. Englesa, germana de Berenguer de Finestres. Ramon Berenguer. Pere Arnau de Monmesma. Bernat de Pinyana. Pere d'Ivars.

Vegeu: 1352 agost 20

46

1220 desembre 23. Roma. Laterà

Honori III encomana als abats de Bellpuig de les Avellanes i de Sant Vicenç de Cardona, i al prior de Gualter decidir sobre la llicència demanada per l'abat i el convent de Poblet per poder lliurar les terres del terme del monestir al conreu de tercers, sense haver-ne de satisfer delmes ni primícies a cap parròquia.

Datum Laterani, X kalendas iannuarii, pontificatus nostri anno quinto.

Llatí. 255 × 250 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

J. Finestres i de Monsalvo, *Historia de el real monasterio de Poblet*, II, Cervera 1753, p. 429.

D. Mansilla, *La documentación pontificia de Honorio III (1216-1227),* (Monumenta Hispaniae Vaticana : Registros, II), Roma 1965, p. 260, núm. 349.

Cardona, Sant Vicenç de. Bellpuig de les Avellanes. Gualter. Poblet. Urgell. Roma.

Honori III, papa. Arnau de Filella, abat de Poblet. Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes. Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona. Ramon, prior de Gualter.

Vegeu: 1221 març 26. Poblet

47

1220 desembre 23. Roma. Laterà

Una altra còpia del document anterior

Llatí. 270 × 255 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

48

1221 març 26. Poblet

Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes, Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona, i Ramon, prior de Gualter, amb el consell de l'abat i del prior de Ripoll i en virtut d'una comissió apostòlica d'Honori III, donen llicència al monestir de Poblet per lliurar a pagesos seculars el conreu de diverses terres del terme de l'abadia i de les seves granges, sense obligació de satisfer-ne els delmes ni les primícies a cap parròquia.

Data apud Populetum, anno Domini millesimo CCºXXºIº, septimo kalendas aprilis.

Llatí. 256 × 234 mm.

1220 desembre 23. Roma, Laterà: còpia de la comissió apostòlica.

Poblet. Pena, la (Vimbodí). Castellfollit (Vimbodí). Titllar, el (Vimbodí). Riudabella (Vimbodí). Milmanda (Vimbodí). Cérvoles (la Pobla de Cérvoles). Fumada, la (la Pobla de Cérvoles). Doldellops (Valls). Ripoll. Bellpuig de les Avellanes. Gualter. Cardona, Sant Vicenç de.

Ramon de Sant Llorenç, sagristà de Poblet i escrivà. Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes. Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona. Ramon, prior de Gualter. Ramon Desbach, abat de Ripoll. Honori III, papa.

Vegeu: 1220 desembre 23. Roma, Laterà

49

1221 març 26. Poblet

Trasllat del document anterior.

Llatí. 218 × 444 mm.

Trasllat d'Arnau Martorell, notari de Tarragona (1324 novembre 17).

Eiximèn de Luna, arquebisbe de Tarragona. Bernat de Segarra, oficial de Tarragona. Arnau Martorell, notari de Tarragona. Arnau Cervera, escrivà de Tarragona.

50

[1221 març 26. Poblet]

Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes, Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona i Ramon, prior de Gualter, comuniquen al papa Honori III que segons la seva comissió apostòlica s'han traslladat personalment a Poblet, han pres testimonis sobre el terme de l'abadia i de les seves granges, i han decidit amb el consell de l'abat i del prior de Ripoll donar llicència al monestir de Poblet per lliurar a pagesos seculars el conreu de diverses terres dels termes esmentats, sense obligació de satisfer-ne els delmes ni les primícies a cap parròquia.

Llatí. 145 × 259 mm.

1220 desembre 23. Roma, Laterà: còpia de la comissió apostòlica.

Poblet. Pena, la (Vimbodí). Castellfollit (Vimbodí). Titllar, el (Vimbodí). Riudabella (Vimbodí). Milmanda (Vimbodí). Cérvoles (la Pobla de Cérvoles). Fumada, la (la Pobla de Cérvoles). Doldellops (Valls). Cister. Ripoll. Bellpuig de les Avellanes. Gualter. Cardona, Sant Vicenç de.

Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes. Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona. Ramon, prior de Gualter. Ramon Desbach, abat de Ripoll. Honori III, papa.

Vegeu: 1220 desembre 23. Roma, Laterà

51

[1221 març 26. Poblet]

Una altra còpia del document anterior.

Llatí. 213 × 204 mm.

52

1222 gener 5

Bernat Ferrer, moliner de la Vall de Lladrons, i Berga, muller seva, amb el consentiment de Ricsenda, Esclarmonda i Tolsana, venen a Bernat Amill un censal de 15 sous barcelonesos de pensió anual sobre una part d'un molí draper i blader, i altres béns seus al terme de Montblanc. Donen per fermances Ramon Joan i la seva mare Roma.

Actum est hoc nonas ianuarii, anno Domini MºCCº vigesimo primo.

Llatí. 251 × 189 mm.

Tinta molt esborrada.

Montblanc. Vall de Lladrons (Montblanc).
Bernat de Tàpies, notari. Bernat de Tàrrega, notari. ...de Segura, escrivà. Bernat Ferrer, moliner. Bernat Amill. Berga, muller de Bernat Ferrer. Ramon Joan. Roma, mare de Ramon Joan. Berenguera. Ricsenda. Esclarmonda. Tolsana. Arnau de Sores. Pere de Vila. Benet Sabater.

53

1222 febrer 5

Pere Cerdà dóna a l'església de Santa Maria de Butzènit una peça de regadiu vora el riu Sió, a tocar d'una heretat de l'església esmentada davant la vila i el castell de Butzènit.

Actum est hoc nonas frebrerii, anno Domini MºCCºXXIº.

Llatí. 92 × 125 mm.

Butzènit. Sió, riu.

Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Pere Cerdà. Constantí. Bernat d'Alós. Arnau de Collfred.

54

1222 maig 31. Alatri

Honori III confirma la llicència donada al monestir de Poblet pels comissaris apostòlics (els abats de Bellpuig de les Avellanes i de Sant Vicenç de Cardona, i el prior de Gualter), autoritzant l'abat i el convent a lliurar al conreu de pagesos laics certes terres del terme del monestir, sense obligació de satisfer-ne els delmes ni les primícies a cap parròquia.

Datum Alatri, II kalendas iunii, pontificatus nostri anno sexto.

Llatí. 260 × 297 mm.

Conserva la plica doblegada, amb els forats per al segell pendent.
J. Finestres i de Monsalvo, *Historia de el real monasterio de Poblet*, II, Cervera 1753, p. 429.

Poblet. Bellpuig de les Avellanes. Cardona, Sant Vicenç de. Gualter. Alatri.
Honori III, papa. Ramon d'Hostalric, abat de Poblet. Guerau, abat de Bellpuig de les Avellanes. Pere, abat de Sant Vicenç de Cardona. Ramon, prior de Gualter.

55

1227 abril 27

Ramon de Cervera, Miracle d'Urgell, muller seva, i Jaume, fill d'ambdós, donen a l'església de Santa Maria de Butzènit tots els seus drets (censos i usatges) sobre els ferraginals de Pere d'Aiguamolsa i de Bernat Ricard, vora el camp de Poblet. Donen també la quarta part de l'hort de Berenguer de Manlleu.

Actum est hoc VI° kalendas madii, anno Domini M°CC°XX°VII°.

Llatí. 100 × 175 mm.

Butzènit. Poblet.
Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Ramon de Cervera. Miracle, muller de Ramon de Cervera. Jaume, fill de Ramon de Cervera. Ramon de Cubells. Ramon, capellà de Ramon de Cervera. Bernat Pallarès. Ramon Pallarès. Pere d'Aiguamolsa. Bernat Ricard. Berenguer de Manlleu.

56

1229 febrer 17

Pere de Filella dóna irrevocablement a Ermessenda, filla seva, una peça de terra al terme de Sisteró, prop de Filella, assenyalant-ne les afrontacions.

Actum est hoc XIII[a] kalendas marcii, anno Domini M°CC°XX°VIII°.

Llatí. 117 × 172 mm.

Trasllat de Ramon Esforçat, monjo de Poblet.

Filella (Bellcaire d'Urgell). Sisteró (les Pallargues). Linyola. Bellcaire d'Urgell. Poblet.
Joan, prevere i escrivà pel capellà de Filella. Pere de Filella. Ermessenda, filla de Pere de Filella. Ramon Colomer Filella. Guillem de Montfar. Ramon Filella. Pere de Sant Jaume, monjo de Poblet. Bernat de Borges, monjo de Poblet. Ramon Esforçat, monjo de Poblet. Pere, sots-prior de Poblet. Berenguer d'Almenara.

57

1230 febrer 4

Guillem d'Alòs, capellà de l'església de Santa Maria de Butzènit, dóna a Pere Barb de Tudela al cens anual d'una gallina i una fogassa el tros d'Alod, llegat a l'esmentada església per Maiassèn, i n'assenyala les afrontacions.

Actum est II[a] nonas freboarii, anno Domini M°CC°XX°VIIII°.

Llatí. 144 × 142 mm.

Butzènit. Tudela de Segre. «Alod» (Butzènit).
Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Guillem d'Alòs, capellà de Butzènit. Guillem Barb, de Tudela. Pere Cerdà. Miquel d'Alòs. Maiassèn. Guifré Bernat. Ramon Gardila. Moratona. Bernat de Soler. Bernat Picó.

58

1230 novembre 28

Pere d'Osca, sastre, Estramina, muller seva, Bartomeu d'Osca, germà del primer, i Guillema de Santa Fe, parenta d'ells, venen al monestir de Poblet dues peces de terra

tocant a la granja de Barbens per 200 «macers jucefins». N'assenyalen les afrontacions i reconeixen haver-ne rebut íntegrament el preu fixat.

Actum est hoc IIII kalendas decembris, anno Incarnacionis Domini MCCXXXº.

Llatí. 156 × 291 mm.

Anglesola. Barbens. Sant Martí de Maldà. Poblet.
Joan Vinader, escrivà. Pere d'Osca, sastre. Bartomeu d'Osca, germà de Pere. Estramina, muller de Pere d'Osca. GuillemA de Santa Fe, parenta de Pere i Bartomeu d'Osca. Arnau de Gallart, abat de Poblet. Pere de Cardona, vestiari de Poblet. Bernat de Sala. Pere de Llimós. Bernat d'Olzina, picapedrer. Guillem de Tàrrega. Pere Cahorsí.

59

[1232] març

Pedro Juan y Vidal, prior de Masalcoraz, granja del monestir de Veruela, acorden una permuta entre un camp del primer a «Meçalioni» tocant a les terres del monestir i un camp de Veruela al terme de La Rambla.

Facta carta in mense martii.

Llatí. 75 × 152 mm.

Any esborrat, però al dors 1270 o 1276. Calculant per l'era hispànica ha de ser el 1232 o el 1238.

Veruela. Masalcoraz, granja de Veruela. Magallón. «Rambla, La».
Juan, escrivà de Magallón. Pedro Juan. Vidal, monjo de Veruela i prior de Masalcoraz. Pedro de Borja. Garcías. Guillermo Ferrer, de Magallón.

60

1233 gener 16

Berenguer de Tàrrega, rector de Montblanc, reconeix haver rebut de Pere de Tàrrega, prior de Poblet, 100 sous per raó de la renúncia als seus drets sobre el censal llegat al monestir per Bernat Amill. També reconeix no tenir cap dret sobre els censals llegats per Guillem de Castellfollit i la seva muller, i renuncia a qualsevol nova reclamació sobre les deixes i els drets funeraris de la gent de Montblanc per al monestir.

Actum est hoc XVIIº kalendas februarii, anno Domini MºCCºXXXIIº.

Llatí. 210 × 190 mm.

Poblet. Montblanc.
Bernat Torró, monjo i escrivà de Poblet. Pere de Tàrrega, prior de Poblet. Berenguer de Tàrrega, rector de Montblanc i germà de Pere. Vidal d'Alguaire, abat de Poblet. Arnau de Sores, prior de Poblet. Guillem de Castellfollit. Arnau Guillem. Bernat Amill.

61

1233 abril 29

Berenguer d'Anglesola, cavaller, i Berenguera, muller seva, venen al monestir de Poblet un alou a Barbens tocant a la granja del monestir per 280 sous barcelonesos. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda, assenyalen les afrontacions de la peça de terra i donen per fermances Ramon de Cervera, d'Anglesola, Guillem de Nau i Bernat Ferrer.

Actum est hoc III° kalendas maii, anno Domini M°CC°XXX°III°.

Llatí. 305 × 207 mm.

Poblet. Barbens. Ivars d'Urgell. Anglesola. «Lapenia» (Barbens).
Bernat Torró, monjo i escrivà de Poblet. Berenguer d'Anglesola, fill de Bernat d'Anglesola. Berenguera, muller de Berenguer d'Anglesola. Arnau d'Anglesola. Vidal d'Alguire, abat de Poblet. Arnau de Manresana, monjo de Poblet. Arnau de Peramola, monjo de Poblet. Ramon d'Olivers, cavaller. Bord d'Anglesola. Guillem Guerau. Guillem Cortit. Alqueximí. Guillem de Forn. Bernat de Sala. Ramon de Cervera, d'Anglesola. Bernat Ferrer. Guillem de Nau.

62

1235 octubre 12

Ermessèn Teixidor dóna per a després de la seva mort als clergues de l'església de Santa Maria de Butzènit una sort al lloc de la Plana, terme del castell de Butzènit, en franc alou i sense reservar-se'n res.

Actum IIII idus octobris, anno Domini M°CC°XXX°V°.

Llatí. 88 × 165 mm.

Butzènit. Plana, la.
Guillem, prevere i escrivà de Butzènit. Ermessèn Teixidor. Segaló. Arnau Pinell. Balaguer Borreg. Bernat d'Alòs. F. de Serradell. F. de Camarassa. Pere de Gauçó.

63

1235 novembre 29

Bernat de Guàrdia renuncia a favor del monestir de Poblet a tots els seus drets sobre els honors, terres, censos i quartes de la granja de Barbens.

Actum est hoc IIIº kalendas decembris, anno Domini MºCCºXXXºVº.

Llatí. 180 × 182 mm.

Poblet. Barbens. Anglesola.
Bernat Torró, monjo i escrivà de Poblet. Bernat de Guàrdia, d'Anglesola. Bartomeu Ern. Pere Antolí. Vidal d'Alguaire, abat de Poblet. Arnau Narbonès, monjo de Poblet. Ramon de Térmens, monjo de Poblet.

64

1236 agost 8

Alaudis Alqueximí, i Bernat i Guillem, fills seus, venen al monestir de Poblet per 510 sous barcelonesos una sort d'un alou al terme de la granja de Barbens sots domini del mateix monestir. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Quod est actum VIº idus augusti, anno Domini MºCCºXXXºVIº.

Llatí. 195 × 235 mm.

Poblet. Barbens. Anglesola. Tàrrega.
Pere Despí, escrivà. Alaudis Alqueximí. Bernat Alqueximí, fill d'Alaudis. Guillem Alqueximí, fill d'Alaudis. Vidal d'Alguaire, abat de Poblet. Arnau de Sala. Berenguer de Claresvalls.

65

1236 agost 17

Alaudis Alqueximí i Bernat Alqueximí, fill seu, prometen a Pere, prior de Poblet, obtenir de Pere Alqueximí de seguida que torni de Mallorca la ratificació de la venda d'una sort d'un alou en la granja de Barbens, feta al monestir per 510 sous barcelonesos. Donen per fermança Pere Morató de Tàrrega.

Quod est actum XVI kalendas septembris, anno Domini MºCCºXXXºVIº.

Llatí. 107 × 177 mm.

Poblet. Barbens. Anglesola. Tàrrega. Mallorca.
Pere Despí, escrivà. Alaudis Alqueximí. Bernat Alqueximí, fill d'Alaudis. Pere Alqueximí, fill d'Alaudis. Pere Morató, de Tàrrega. Maria Morató, mare de Pere. Ramon Vidal. Berenguer de Claresvalls. Pere, prior de Poblet.

66

1237 octubre 27

Ramon Chel i Timoret, germà seu, fills del difunt Ramon Chel venen al monestir de Poblet, un tros d'un alou a la granja de Barbens sots domini del mateix monestir, adquirit de Guillem, Bernat i Pere Huguet de Màger. N'assenyalen les afrontacions i reconeixen haver rebut 300 sous jaquesos i 20 mitgeres de blat per la venda. Confirmen també la venda del mateix tros feta per la seva germana Berenguera al monestir, amb la fermança dels oncles Bernat i Guillem de Castluz.

Actum est hoc VI kalendas novembris, anno incarnacione Domini MCCXXXVII°.

Llatí. 200 × 407 mm.

Poblet. Barbens. Juneda.
Joan Vinader, escrivà. Ramon Chel. Timoret, germà de Ramon Chel. Berenguera, germana de Ramon Chel. Ramon Chel, pare de Ramon Chel. Ramon de Castluz, oncle de Ramon Chel. Pere de Llor, prior de Poblet. Guillem de Màger. Bernat de Màger. Pere Huguet, fill de Bernat de Màger. Arnau de Talladell. Bernat de Castluz, oncle de Ramon Chel. Guillem de Castluz, oncle de Ramon Chel. Pere d'Osca, sastre. Bernat Torró, monjo i escrivà de Poblet. Pere Ros, de Juneda. Guillem d'Almassor, de Juneda. Guillem de Solans. Ferrer de Solans, fill de Guillem. Joan Serradors.

67

1238 maig 18

Bernat Alqueximí es compromet davant Ramon de Siscar, abat de Poblet, a respectar la venda d'una peça de terra tocant a la granja de Barbens, feta per ell i per la seva mare Alaudis al monestir. Dóna per fermança Berenguer Barba de Verdú.

Factum est hoc XV kalendas iunii, anno Domini M°CC°XXX°VIII°.

Llatí. 106 × 170 mm.

Poblet. Barbens. Verdú.

Pere de Bages, prevere i escrivà. Pere Oller, rector de Verdú. Bernat Alqueximí, fill d'Alaudis. Alaudis Alqueximí. Bernat Oromir. Bernat Ferrer. Berenguer Barba, de Verdú. Ramon de Siscar, abat de Poblet.

68

1245 febrer 25

Elisenda, muller i procuradora de Ramon de Brici, ven a Joan de Romanet i a Blanca, muller seva, l'honor de Trullols i els seus drets sobre la terra de Pere Sanç, sots domini de Ramon de Brici, tot per 400 sous barcelonesos. Reconeix haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Quod est factum V° kalendas marcii, anno Domini millesimo CC°XL°IIII°.

Llatí. 152 × 220 mm.

Trasllat de Ramon de Sala, notari de Manresa (1256 juny 2).

Manresa. Trullols. Orriols (Navars). Graugés (Avià).

Ramon de Sala, notari de Manresa. Bernat Besalú, acòlit i escrivà. Elisenda, muller de Ramon de Brici. Ramon de Brici. Joan de Romanet. Blanca, muller de Joan de Romanet. Ponç Mulner. Guillem Cornet. Ferrer Picany. Guillem de Torrefer. Pere de Sanç. Pere Andreu. Pere Artau. Berenguer de Brici.

69

1251 agost 18

Joan de Borges, àrbitre, dicta sentència en la controvèrsia entre la comanda de Barberà dels Templers i el monestir de Poblet per raó d'unes terres del terme de Pira. Ambdues parts s'havien obligat prèviament a acatar l'arbitratge sots pena de 50 auris.

Lata sentencia XV kalendas septembris, anno Domini M°CC° quinquagesimo primo.

Llatí. 549 × 203 mm.

Poblet. Barberà. Pira. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Solivella. Forat Micó (Pira). Temple, milícia del.

Bernat Marçal, notari de Montblanc. Guillem Desprats, comanador templer de Barberà. Berenguer de Castellots, abat de Poblet. Joan de Borges, àrbitre. Pere, cellerer mitjà de Poblet. Pere de Tarragona, monjo de Poblet. Guillalmon Descolomers, escuder de l'abat de Poblet.

Guillem de Penedès, capellà templer. Guillem de Figuerola, templer. Arnau de Sores, monjo de Poblet. Pere de Rocafort. Jaume. Berenguer Calvet. Guillem d'Ascó, de Vallfogona. Arnau d'Espluga, de Montblanc. Bernat de Sales, de Pira. Bernat Boteller. Messeguer.

70

1252 setembre 9

Pere de Queralt, àrbitre, dicta sentència en la controvèrsia sobre les afrontacions dels termes del Vilosell i de l'Albi, entre Berenguer de Castellots, abat de Poblet, i els homes del Vilosell d'una part, i Ramon Pere, el seu fill Arnau i els homes de l'Albi de l'altra. Fixa les fites i ambdues parts s'obliguen a respectar-les sots pena de 100 morabetins.

Actum est hoc Vº idus septembris, anno Domini MºCCºLºIIº.

Llatí. 222 × 153 mm.

Vilosell, el. Albi, l'. Poblet. Vinaixa. Set, riu de. Pruner (l'Albi). Alcontent (Garrigues). Guàrdies, les (l'Albi). Pontarró, el (Vinaixa). Plana, la (Garrigues).

Guillem de Peladella, capellà i escrivà del Vilosell. Pere de Queralt. Berenguer de Castellots, abat de Poblet. Ramon Pere, senyor de l'Albi. Arnau, fill de Ramon Pere. Guerau de Vallclara. Ramon de Timor. Guillem de Sacirera. Guillem de Timor. Arnau de Manresana, monjo de Poblet. Ferrer de Torroja. Guillem Vidal. Bernat de Santa Fe, de l'Albi. Ondarra. Pere Clergue.

71

1252 setembre 9

Trasllat del document anterior

Llatí. 163 × 175 mm.

Trasllat (1261 juny 14).

72

1252 octubre 2

Sancha Pérez atorga testament, amb el consentiment de Tarín de Cortés, marit seu i habitant de Fréscano, i de Maria de Pueyo, filla seva. Llega a Veruela, on vol ser enterrada, la meitat de l'heretat comprada per Bartolomé, Marquesa i María, fills

seus, a Pedro López de Luesa en Agón, reservant-ne l'usdefruit al seu marit de per vida. Deixa també diners als clergues de Fréscano per als sufragis per la seva ànima.

Actum fuit hoc secundo die in exitu mensis octobris, in era MªCCªLXXXXª.

Llatí. 120 × 232 mm.

Dia d'interpretació insegura.

Veruela. Fréscano. Ribaforada. Agón. Magallón.
Pedro López, notari de Magallón. Sancha Pérez, muller de Tarín de Cortés. Tarín de Cortés, de Fréscano. María de Pueyo, filla de Sancha Pérez. Bartolomé, fill de Sancha Pérez. Marquesa, filla de Sancha Pérez. Pedro López de Luesa. Sancho de Agón, sogre de Pedro López de Luesa. Elino, clergue de Fréscano. Raimundo, clergue de Fréscano. Gil de Cortés. Andrés de Puertavieja.

73

1254 octubre 1

Pere de Noet atorga testament. Designa marmessors Bernat d'Oluges, Arnau de Malgrat i Ramon Ferrer. Disposa la seva sepultura a Santa Maria de Solsona i hi llega 50 sous i un bou negre. Deixa a Raimunda, muller seva els seus béns a Tarroja, a la Prenyanosa i a Bufagranyes de per vida; al seu fill Pere la casa de Noet i el béns de Malanyeu i «Navaseg», i a la seva filla Mònica les rendes de Talavera.

Quod est factum kalendas octobris, sub Incarnacione divini Verbi MºCCºLIIIIº.

Llatí. 110 × 221 mm.

Oluges, les. Tarroja de Segarra. Malanyeu (la Nou de Berguedà). Bufagranyes (les Oluges). Prenyanosa, la (Cervera). Talavera. Noet (Avià). «Navaseg». Solsona, Santa Maria de.
Pere, rector i escrivà de Mirambell. Ferran de Torre, sacerdot i notari de les Oluges. Pere de Noet, senyor de Bufagranyes. Raimunda, muller de Pere de Noet. Pere, fill de Pere de Noet. Mònica, filla de Pere de Noet. Bernat d'Oluges. Arnau de Malgrat. Ramon Ferrer.

74

[1255] novembre 7

Girald de Ganalor i Sibil·la es comprometen a certes operacions econòmiques.

Factum est hoc VII idus novembris, sub anno Incarnacionis Domini MºCCº...

Llatí. 225 × 190 mm.

Any anotat al dors. Pergamí malmès per tots els costats.

Concabella (les Pallargues). Pelagalls (les Pallargues).
Pere Escafí, escrivà. Pere de Queralt, de Concavella. Romeu de Ratera. Ramon de Veil. Pere de Gosal. Gerald de Ganalor. Sibil·la. Clàmit de Ri... Arnau Belur o Belín. R. Adrover. G. Fuster. R. de Gratallops. B. Ferrer. Guillem, capellà de Pelagalls.

75

1260 setembre 10

Berenguer Vives i Ermessenda, muller seva, venen a Pere d'Alçamora i a Ermessenda, muller del darrer, la meitat del molí de Rocier a Vallclara per 50 sous de Barcelona, sots domini del monestir de Poblet al cens anual de 15 sous. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoc IIIIº idus septembris, anno Domini MºCCºLXº.

Llatí. 102 × 160 mm.

Vallclara. Poblet.
Dertusi, capellà i escrivà de Vallclara. Berenguer Vives. Ermessenda, muller de Berenguer Vives. Pere d'Alçamora. Ermessenda, muller de Pere d'Alçamora. Pere Cames. Peregrí Cerdà. Guillem de Castre. Rocier.

76

1270 abril 15

Guillem de Reial, pitancer de Poblet, amb el consentiment de l'abat Arnau d'Uliola dóna a Pere d'Alçamora i a Ermessenda, muller seva, un molí al terme de Vallclara, al cens anual de 7 sous, assenyalant-ne les afrontacions i fent reserva del dret de fadiga per 10 dies.

Actum est hoc anno Domini MºCCºLXXº, XVIIº kalendas madii.

Llatí. 142 × 199 mm.

Poblet. Vallclara.

Gener, monjo i escrivà de Poblet. Arnau d'Uliola, abat de Poblet. Guillem de Reial, pitancer de Poblet. Pere d'Alçamora. Ermessenda, muller de Pere d'Alçamora. Pere Cerdà. Cervera de Concabella. Saurina. Bonet de Saranyana. Pere de Saranyana.

77

1273 setembre 13

Bernat Belo i Maria, vídua de Pere de Bellvís i ara muller del primer, habitants de la Fuliola, venen per 120 sous jaquesos a Guillem de Riu una peça de terra al terme de Tornabous sots domini del monestir de Poblet.

Quod est actum idus septembris, anno Domini MºCCºLXXº tercio.

Llatí. 190 × 280 mm.

Poblet. Fuliola, la. Tornabous.
Guillem Borràs, capellà i escrivà de la Fuliola. Bernat Belo. Maria, muller de Bernat Belo. Pere de Bellvís. Guillem de Riu, de Montsuar. Castellnou. Pere Belo. Rossella.

78

1274 gener 5

Domènec de Prades, pitancer de Poblet, amb el consentiment de l'abat Arnau d'Uliola dóna un dels tres molins de Vallclara prop de Corregó a Jaume de Molins i a Mascarosa, muller seva, al cens anual de 6 sous barcelonesos i a condició de certes millores als edificis i utillatge, fent reserva del dret de fadiga per 30 dies.

Actum est hoc nonis ianuarii, anno Domini MºCCºLXXºIIIº.

Llatí. 147 × 184 mm.

Vallclara. Corregó (Vimbodí). Poblet.
Bernat de Montornés, monjo i notari de Poblet. Arnau d'Uliola, abat de Poblet. Domènec de Prades, pitancer de Poblet. Jaume de Molins, moliner. Mascarosa, muller de Jaume de Molins. Pere de Blancafort. Berenguer Ferrer. Pere de Pinyes.

79

1274 gener 10

Domènec de Prades, pitancer de Poblet, amb el consentiment de l'abat Arnau d'Uliola dóna un dels tres molins de Vallclara a Pere d'Alçamora i a Ermessenda, muller seva, al cens anual de 5 sous barcelonesos i a condició de certes millores als edificis i utillatge. Dóna també l'aigua del molí de Guillem de na Ribera sots domini de Guillem de Vallclara.

Actum est hoc quarto idus ianuaris, anno Domini MºCCºLXXºIIIº.

Llatí. 165 × 170 mm.

Vallclara. Poblet.

Bernat de Montornés, monjo i notari de Poblet. Arnau d'Uliola, abat de Poblet. Domènec de Prades, pitancer de Poblet. Pere d'Alçamora. Ermessenda, muller de Pere d'Alçamora. Mascarosa, muller de Jaume de Molins. Jaume de Molins, moliner. Bernat de Besora. Pere de Talarn. Guillem de Vallclara. Guillem de Na Ribera.

80

1276 novembre 6

Astruc Palmer, proposant-se de prendre l'hàbit cistercenc al monestir de Poblet després d'obtenir el seu divorci, dóna a Astruga, muller seva, les seves cases a la parròquia de Santa Magdalena de Lleida assenyalant-ne les afrontacions.

Quod est actum VIIIº idus novembris, anno Domini MºCCºLXXº sexto.

Llatí. 285 × 298 mm.

J. GUITERT, *Un caso de divorcio para entrar en la comunidad populetana*: «Boletín arqueológico» (Tarragona) 49 (1949) 158-161.

Cister. Poblet. Lleida. Santa Magdalena, parròquia de Lleida. Cardona, carrer de Lleida.

Guillem Sala, notari de Lleida. Astruc Palmer, de Lleida. Astruga, muller d'Astruc Palmer. Joan Ferrer. Bernat de Gàver. Ramon Calbet. Arnau de Corbins. Jaume d'Isona.

81

1281 maig 29

Balaguer, pastor de Barbens, dóna a Bernat de Cervera, abat de Poblet, i a Guillem Messeguer, majoral de Barbens, un tros de terra a la quadra del monestir en aquest lloc, assenyalant-ne les afrontacions. Es lliura al monestir com a donat secular, sense hàbit.

Actum est hoc quarto kalendas iunii, anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo primo.

Llatí. 173 × 306 mm.

Poblet. Tàrrega. Barbens. Montperler.

Romeu Aguiló, notari de Tàrrega. Pericó Aguiló, escrivà. Balaguer, pastor de Barbens. Berengueró Calbet, de Tàrrega. Ramon Ros, de Tàrrega. Bernat de Cervera, abat de Poblet. Guillem Messeguer, majoral de Barbens. Guillem Quatrepans. Bernat de Montfar, de Montperler.

82

1287

Pere Desprats, batlle del Vilosell, fa un «capbreu» o memorial de les taxes de la pensió d'un censal satisfet pels homes de dit poble a l'infermer de pobres del monestir de Poblet.

Anno Domini MºCCºLXXXºVIIº.

Català. 261 × 125 mm.

A. ALTISENT, *La descentralización administrativa del monasterio de Poblet en la edad media*, (Scriptorium Populeti 12), Poblet 1985, pp. 330-331.

Poblet. Vilosell, el. Cérvoles (la Pobla de Cérvoles).

Pere Desprats, batlle del Vilosell. Salvador Granell, del Vilosell. Agramunt de Fluvià, del Vilosell. Ramon d'Almenara, del Vilosell. Robert de Guardiola, del Vilosell. Piquerona, del Vilosell. Guillem de Castelló, del Vilosell. Pere d'Ondarra, del Vilosell. Ramon de Prenafeta, del Vilosell. Fustera, del Vilosell. Miquel de Linya, del Vilosell. Joan Ros, del Vilosell. Ramon Marquès, del Vilosell. Ramon Forester, del Vilosell. Guillem Forester, del Vilosell. Pere Forester, del Vilosell. Arnau d'Arqués, del Vilosell. Pere Sanç, del Vilosell. Bernat Sanç, del Vilosell. Domènec d'Almenara, del Vilosell. Guillem d'Escarrer, del Vilosell. Mateu de Barberà, del Vilosell. Pere d'Urgell, del Vilosell. Vidal de Linya, del Vilosell. Guillem Raedor, del Vilosell. Pere de Linya, del Vilosell. Arnau de Barberà, del Vilosell. Pere de Sala, del Vilosell. Guillem de Lima, del Vilosell. Ramon Duc, del Vilosell. Domènec Duc, del Vilosell.

83

[post 1287]

Memorial dels quartals del monestir de Poblet al Vilosell: llista amb els noms de vint-i-quatre vasalls.

Llatí. 207 × 135 mm.

B. Farré i Lloreta, *El Vilosell, un poble a l'ombra de Poblet*, s.l. 1984, p. 156.

Poblet. Vilosell, el.

Pere Desprats, batlle del Vilosell. Vidal d'Almenara, del Vilosell. Arnau d'Arqués, del Vilosell. Domènec Vilana, del Vilosell. Romeu Bertran, del Vilosell. Pere Cabrer, del Vilosell. Ramon d'Almenara, del Vilosell. Pere d'Ondarra, del Vilosell, fills de. Miquel de Jorba, del Vilosell. Bernat Bertran, del Vilosell. Ramon Forester, del Vilosell. Pere Forester, del Vilosell. Guillem Forester, del Vilosell. Ramon Duc, del Vilosell. Selvana, del Vilosell. Ramon de Prenafeta, del Vilosell. Berenguer d'Almenara, del Vilosell. Arnau Lima, del Vilosell. Bernat Llombart, del Vilosell. Vidal Oller, del Vilosell, muller de. Berenguer Piquer, del Vilosell. Piquerona, del Vilosell. Guillem Poca, del Vilosell. Novella de Jorba, del Vilosell.

84

1291 abril 02

Bernat Vilella i Bernat de Riusec, procuradors de Bernat d'Esglésies, donen a Guillem Borràs i a Berenguera, muller seva, una sort de terra a Trullols per 30 sous d'entrada i al cens anual de 2 sous barcelonesos, indicant-ne les afrontacions i fent reserva del dret de fadiga per 30 dies. Reconeixen haver rebut els 30 sous de l'entrada.

Actum est hoc IIII° nonas aprilis, anno Domini millessimo ducentessimo nonagessimo primo.

Llatí. 145 × 244 mm.

Berga. Trullols. Manresa.

Jaume d'Arters, notari de Manresa. Bernat de Sala, notari de Manresa. Bernat Vilella, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat d'Esglésies. Guillem Borràs. BerenguerA, muller de Guillem Borràs. Bernat de Granya. Berenguer Parell. Pere Sabata.

85

1291 agost 26

Bernat Vilella i Bernat de Riusec, procuradors de Bernat d'Esglésies, donen a Arnau de Soler una sort de terra tocant a una altra d'ell mateix per 20 sous d'entrada i al cens anual de 2 sous barcelonesos, indicant-ne les afrontacions i fent reserva del dret de fadiga per 30 dies. Reconeixen haver rebut els 20 sous de l'entrada.

Actum est hoc VII° kalendas septembris, anno Domini millessimo ducentessimo nonagessimo primo.

Llatí. 152 × 285 mm.

Berga. Trullols. Manresa.
Jaume d'Arters, notari de Manresa. Bernat de Sala, notari de Manresa. Bernat Vilella, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat d'Esglésies. Arnau de Soler, forner de Trullols. Bernat d'Arters. Pere Sabata.

86

1291 novembre 11

Bernat Vilella i Bernat de Riusec, procuradors de Bernat d'Esglésies, donen a Miquel de Poalor una sort de terra a Trullols al cens anual de 2 sous barcelonesos, indicant-ne les afrontacions i fent reserva del dret de fadiga per 30 dies. Reconeixen haver rebut 18 sous d'entrada.

Actum est hoc III° idus novembris, anno Domini M°CC°XC° primo.

Llatí. 163 × 208 mm.

Berga. Trullols. Manresa.
Jaume d'Arters, notari de Manresa. Bernat de Sala, notari de Manresa. Bernat Vilella, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat d'Esglésies. Miquel de Poalor. Arnau de Soler, forner de Trullols. Arnaldó de Sala. Bernardó Perellí. Guillem Borràs.

87

1291 novembre 28

Bernat Vilella i Bernat de Riusec, procuradors de Bernat d'Esglésies, donen a Guillemó Vilella, fill de Bernat Vilella, una sort de terra a Trullols al cens anual de 2 sous barcelonesos, indicant-ne les afrontacions i fent reserva del dret de fadiga per 30 dies. Reconeixen haver rebut 18 sous d'entrada.

Actum est hoc IIII° kalendas decembris, anno Domini M°CC° nonagesimo primo.

Llatí. 116 × 261 mm.

Berga. Trullols. Manresa.
Jaume d'Arters, notari de Manresa. Bernat de Sala, notari de Manresa. Bernat Vilella, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Bernat d'Esglésies. GuillemÓ Vilella, fill de Bernat. Guillem de Codina, de Trullols. Pere de Rouriga, de Trullols. Arnaldó de Sala. Bernardó Perellí.

88

1295 juny 23

Berenguer d'Esglésies, ciutadà de Manresa i procurador de Bernat d'Esglésies, germà seu, i de Jacme, muller d'aquest, reconeix haver rebut anteriorment de Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura, 600 sous barcelonesos, i rebre'n ara 100 més a través de Guillem Brici, en satisfacció del preu de la venda de 48 sous censals sobre el lloc de Trullols al terme de Manresa.

Actum est hoc IX kalendas iulii, anno Domini M°CC°XC° quinto.

Llatí. 125 × 234 mm.

Manresa. Trullols. Valldaura d'Olvan.
Jaume d'Arters, notari de Manresa. Berenguer d'Esglésies, germà de Bernat. Bernat d'Esglésies. Jacme, muller de Bernat d'Esglésies. Pere Sabata. Ramon Rovira. Guillem Brici. Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura.

89

1295 juny 23

Berenguer d'Esglésies, ciutadà de Manresa i procurador de Bernat d'Esglésies, germà seu, i de Jacme, muller d'aquest, promet a Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura, sots pena de 200 dous barcelonesos lliurar-li abans de Nadal una escriptura dels censos sobre el lloc de Trullols al terme de Manresa, venuts per ell en franc alou a l'esmentada monja, en nom del dit Bernat, hereu dels seus pares Pere d'Esglésies i Blanca.

Actum est hoc IX kalendas iulii, anno Domini MºCCºXCº quinto.

Llatí. 142 × 196 mm.

Manresa. Trullols. Valldaura d'Olvan.

Jaume d'Arters, notari de Manresa. Berenguer d'Esglésies, germà de Bernat. Bernat d'Esglésies. Jacme, muller de Bernat d'Esglésies. Guillem de Morera, jurista. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Pere d'Esglésies, pare de Bernat i Berenguer. Blanca, muller de Pere d'Esglésies. Guillem Brici. Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura.

90

1295 juny 23

Berenguer d'Esglésies, ciutadà de Manresa i procurador de Bernat d'Esglésies, germà seu, i de Jacme, muller d'aquest, mana als posseïdors dels honors del lloc de Trullols, al terme de Manresa, satisfer-ne d'ara endavant els censos a Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura, nova senyora del lloc esmentat. Els vassalls prometen a Guillem de Brici, procurador de Sibil·la, satisfer els censos esmentats.

Actum est hoc ºIX kalendas iulii, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto.

Llatí. 155 × 247 mm.

Manresa. Trullols. Valldaura d'Olvan.

Jaume d'Arters, notari de Manresa. Berenguer d'Esglésies, germà de Bernat. Bernat d'Esglésies. Jacme, muller de Bernat d'Esglésies. Sibil·la Sarribera, monja de Valldaura. Guillem Brici. Pere de Riusec, de Trullols. Francesc de Codina, de Trullols. Pere de Rouriga, de Trullols. Arnau de Poalor, de Trullols. Bernat d'Arnalls, de Trullols. Nicolau de Casanova, de Trullols. Ferrer de «Franquedine», de Trullols. Guillem de Codina, de Trullols. Pere Sastre, de Trullols. Guillem Andreu, de Trullols. Bernat, fill de Guillem Andreu, de Trullols. Arnau de Soler, forner de Trullols. Bartomeu de Bas, de Trullols. Bernat de Puig, de Trullols. Guillemó Vilella, fill de Bernat. Bernat de Riusec, procurador de Bernat d'Esglésies. Guillem Vilella. Pere Sabata.

91

1297 febrer 1. Poblet

Guillem d'Estanyol, abat de Poblet, per raó de la reclamació per l'abat de Fontfreda dels 4470 sous tornesos imposats a Poblet i a la seva filiació pel Capítol general de l'Orde Cistercenc de l'any 1295, mana als abats de Piedra i de Benifassà fer-li arribar abans de Pasqua la quantitat acordada amb el difunt abat Montassin de Fontfreda.

Datum Populeti in vigilia Purificationis Virginis gloriose, anno Domini MºCCºXCºVIIº.

Llatí. 250 × 177 mm.

1295: còpia d'un estatut del Capítol general O.Cist., inèdit.

Cister. Fontfreda. Poblet. Benifassà. Piedra. Claravall.
Guillem d'Estanyol, abat de Poblet. Arnau VI, abat de Fontfreda. Joan Montassin, abat de Fontfreda. Martín de Juan Jimeno, abat de Piedra. Ramon Bernat, abat de Benifassà.

92

1297 maig 28

Agnès de Cascalls reconeix haver rebut de Bernat de Gòsol, marit seu, 140 sous barcelonesos, part dels 5000 promesos per aquest per raó del seu «hospici» de Cascall.

Actum est hoc V kalendas iunii, anno Domini MCCXC septimo.

Llatí. 109 × 212 mm.

Cascalls (Berguedà). Berga.
Bernat de Ponts, notari de Berga. Agnès de Cascalls. Bernat de Gòsol, marit d'Agnès de Cascalls. Berenguer Jubany. Guillem de Sorribes. Arnau de Breçons.

93

1298 juny 8

Gil de Rosselló, abat de Poblet, i Guillem d'Uliola, cellerer major, amb el consell de Guillem de Cases, lloctinent a la granja de Barbens i al castell de Montsuar, fan

establiment a favor de Pere Gilabert i de Maria, muller seva, de la meitat de la dominicatura de Tornabous al cens de la meitat dels esplets, assenyalant-ne les afrontacions i reservant-se el dret de fadiga per 30 dies. Reconeixen haver rebut 40 sous jaquesos d'entrada.

Actum est hoc VI ydus iunii, anno Domini MºCCºXCº*VIIIº.*

Llatí. 404 × 205 mm.

Poblet. Barbens. Montsuar (Ivars d'Urgell). Anglesola. Tornabous. Fuliola, la. Ribelles (Vilanova de l'Aguda).

Pere de Perler, vicari i escrivà de Montsuar. Pere Amell, capella i notari de Ribelles. Gil de Rosselló, abat de Poblet. Guillem d'Uliola, cellerer major de Poblet. Guillem de Cases, monjo de Poblet. Pere Fraq. Guillem Granell, d'Anglesola. Guillem de Riu, de Montsuar. Guillem de Sant Martí, de la Fuliola. Bernat Obac, de Tornabous. Pere Gilabert. Maria, muller Pere Gilabert.

94

1302 desembre 31

Andreu de Timor, prior de Poblet, reconeix haver rebut de Gerald de Comalats, cavaller de l'Espluga de Francolí, plena satisfacció de la pena encorreguda en fer treure llenya verda del bosc del monestir. Guillem de Comalats, fill de Gerald, reconeix haver recuperat la penyora lliurada al prior per raó de la pena esmentada.

Quod est actum pridie kalendas ianuarii, anno Domini MºCCCº secundo.

Llatí. 105 × 214 mm.

Poblet. Espluga de Francolí, l'.

Pere de Cases, monjo i notari de Poblet. Andreu de Timor, prior de Poblet. Gerald de Comalats, cavaller de l'Espluga de Francolí. Guillem de Comalats, fill de Gerald. Bernat de Juneda. Pere d'Arenes. Arnau de Joval, monjo de Poblet.

95

1310 novembre 19-20

Bernat Baldoví de Bràfim, procurador dels fills i de la vídua de Jaume Moragues, presenta una protesta a Andreu de Timor, prior de Poblet, exigint-li fer efectiva la possessió dels tres molins Copers de Vallclara, impedida per Berenguer de Jorba, senyor del dit lloc, malgrat l'establiment a favor del difunt fet pel pitancer del monestir. Pere de

Cases, monjo i síndic de Poblet, respon amb una cèdula al procurador dels Moragues atribuint als seus principals la defensa dels seus drets i excusant-ne el monestir.

[Die Jovis que fuit XIIIº kalendas decembris, anno Domini MºCCCºXº ... Post haec die Veneris que fuit XIIº kalendas decembris, anno predicto]: Quod fuit actum diebus et anno quibus supra.

Llatí. 333 × 252 mm.

Vallclara. Poblet. Espluga de Francolí, l'.

Guillem de Bompar, notari de l'Espluga de Francolí. Joan García, rector de l'Espluga de Francolí. Jaume Moragues. Bernat, fill de Jaume Moragues. Guillem, fill de Jaume Moragues. Arnau, fill de Jaume Moragues. Mascarosa, muller de Jaume Moragues. Bernat Baldoví, de Bràfim. Andreu de Timor, prior de Poblet. Pere, pitancer de Poblet. Bernat de Cervera, abat de Poblet. Berenguer de Jorba, senyor de Vallclara. Pere de Cases, monjo i notari de Poblet. Guillem d'Oluja. Berenguer Vaquer.

1320 juliol 1. Alcalá de Ebron.Vegeu: 1323 gener 8

96

1322 agost 3

Elisenda i la seva mare Geralda, vídua de Romeu Oller, amb el consentiment de Nadal Gual i Jaume Quadres, marits d'una i altra, venen a Bernat de Peralba, de Vilafranca, una quartera i mitja de terra sots domini de Dalmau de Vilafranca, a la quadra de Magrinyà al lloc de Longaia. Reconeixen haver rebut 80 sous barcelonesos pel preu de la venda, Bernat de Peralba declara haver estat posat en possessió de la terra esmentada.

Actum est hoc tercio nonas augusti, anno Domini millessimo CCCº vicessimo secundo.

Llatí. 501 × 446 mm.

Vilafranca del Penedès. Magrinyà (Olèrdola). Longaia (Olèrdola). Fontallada (Vilafranca del Penedès).

Joan de Beseres, notari de Vilafranca. Pere de Terricella, rector de Vilafranca. Elisenda, muller de Nadal Gual. Geralda, muller de Jaume Quadres i vídua de Romeu Oller. Romeu Oller. Dalmau de Vilafranca. Nadal Gual. Jaume Quadres. Bernat Batlle. Bernat Muntaner. Romeu Palau. Bartomeu de Llacera. Bertran Palau. Bernat Castelló.

97

1323 gener 8

Martín de Epila, abat de Veruela, amb Bernardo Beñaz, cellerer major i procurador del convent, donen a Pedro Valero de Mallén, veí d'Agón, un camp vora la granja de Masalcoraz al cens anual de 8 diners jaquesos, reservant-se el dret de fadiga. Es dóna per fermança d'ambdues parts Juan Estevan de Agón.

Feyta carta VIII días andados del mes de janero, era de mil e CCCLX uno.

Aragonès. 185 × 434 mm.

1320 juliol 1: còpia del poder del procurador atorgat davant de Sancho Pérez d'Aveller, notari d'Alcalá.

Veruela. Magallón. Agón. Alcalá de Ebro. Mallén. Masalcoraz, granja de Veruela.

Enneco Mamez de Necorbín, notari de Magallón. Martín de Epila, abat de Veruela. Bernardo de Beñaz, cellerer major de Veruela. Sancho Pérez d'Aveller, notari d'Alcalá. Guillén, prior de Veruela. Juan Pérez, monjo i escrivà de Veruela. Pedro de Teruel, sagristà de Veruela. Juan Ortiz, tallador de Veruela. Sancho Burces, servidor dels monjos de Veruela. Domingo de Tauste, infermer de pobres de Veruela. Juan de Epila, obrer de Veruela. Domingo de Bañeras, hospeder de cavallers de Veruela. Domingo de Alcalá, porter de Veruela. Pedro Valero de Mallén, de Agón. Juan Estevan, de Agón. G. Laurador, de Magallón.

98

1323 gener 22. Avinyó

Joan XXII encomana a l'abat de Poblet el judici sobre l'apel·lació presentada per Jaume de Dinesa, rector de Puigverd, contra Berenguer Calaf, Bernat Ullastre i Nicolau Correger per raó dels danys ocasionats en un hort i altres béns del demandant.

Datum Avinione, VIII kalendas februarii, pontificatus nostri anno septimo.

Llatí. 207 × 245 mm.

Plica desplegada amb forats per al segell pendent.

Poblet. Puigverd d'Agramunt. Martorell. Barcelona. Vic. Avinyó.

Joan XXII, papa. Ponç de Copons, abat de Poblet. Jaume de Dinesa, rector de Puigverd d'Agramunt. Berenguer Calaf, de Martorell. Bernat Ullastre, de Martorell. Nicolau Correger, de Martorell.

99

1323 juliol 18

Cília de Cartellà, abadessa de Valldaura, dóna a Nicolau de Casanova, de la parróquia de Sant Maurici, a Maria, muller seva, a Jaume, fill d'ambdós, i a Barcelona, muller del darrer, una vinya i uns olivers al terme de la Socarrada al cens anual de nou trossos («pessal») de carn salada i un parell de gallines. Reconeix haver rebut per la donació 100 sous barcelonesos.

Quod est actum XV kalendas augusti, anno Domini MºCCCº vicessimo tercio.

Llatí. 205 × 395 mm.

Socarrada, la (Cerdanya). Portella, la (la Quar). Sant Maurici de la Quar. Valldaura d'Olvan. Bas (Garrotxa).

Bernat de Planes, prevere i escrivà d'Olvan. Bernat de Canals, rector i notari d'Olvan. Cília de Cartellà, abadessa de Valldaura. Marquesa de Guàrdia, monja de Valldaura. Constança de Portella, monja de Valldaura. Ròmia d'Alou, sots-priora de Valldaura. Timbor de la Portella, monja de Valldaura. Esperta, cantora de Valldaura. Sança de Vilanova, sagristana de Valldaura. Sança de Fàbrega, portera de Valldaura. Alamanda Almanya, monja de Valldaura. Sibil·la de Castluz, monja de Valldaura. Elisenda de Morera, cellerera de Valldaura. Elisenda de Castellar, monja de Valldaura. Marquesa de Matzanos, monja de Valldaura. Sibil·la de Queralt, monja de Valldaura. Cília de Montcorb, monja de Valldaura. Timbor de Queralt, monja de Valldaura. Blanca d'Olvan, monja de Valldaura. Bartomeu de Sorribes, prevere. Bartomeu de Bonets, beneficiat de Valldaura. Pere Bo, batlle de Valldaura d'Olvan. Nicolau Casanova, de Sant Maurici de la Quar. Maria, muller de Nicolau Casanova. Jaume, fill de Nicolau Casanova. Barcelona, muller de Jaume.

100

1324 febrer 1

Ramon de Ribelles, senyor de la Fuliola, ven a Jaume de Meià, senyor d'Almassor, l'aigua del Prat de la Fuliola des del terme de Boldú pel preu 1.000 sous agramuntesos, retenint l'empriu per als homes de la Fuliola en el terme d'Almassor i la prioritat de regar per als homes de la Fuliola i de Tornabous dos dies cada setmana.

Actum est hoc kalendas febroarii, anno Domini MºCCCºXXºIIIº.

Català. 127 × 222 mm.

Fuliola, la. Almassor (les Penelles). Boldú (la Fuliola). Tornabous.

Ramon Tartera, rector i notari de la Fuliola. Guillem de Ruflà, rector i notari de la Fuliola. Ramon de Ribelles, senyor de la Fuliola. Jaume de Meià, senyor d'Almassor. Pere Prats, de Boldú. Amorós de Ribelles. Galceran de Mur. Bernat de Marcenyac. Guillem Sormat. Ramon Tort. Bernat Pastor. Ramon Rialp. Guillem Bardoi.

101

1324 febrer 1

Trasllat del document anterior.

Català. 205 × 347 mm.

Trasllat de Pere Sabater, notari i escrivà de la cort del veguer de Montblanc (1423 maig 23).
Forats a la plica per al segell pendent.

Pere Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc. Antoni Pere, notari de Montblanc. Bernat Bellissén, notari de Montblanc. Ramon Certer, notari de Montblanc. Jaume Texoneres, veguer de Montblanc.

102

1324 febrer 1

Un altre trasllat del document anterior.

Català. 390 × 420 mm.

Trasllat de Francesc Trillona, notari i escrivà de la cort del veguer d'Urgell (1428 març 6).

Ramon Tartera, rector i notari de la Fuliola. Guillem de Ruflà, rector i notari de la Fuliola. Ramon de Ribelles, senyor de la Fuliola. Jaume de Meià, senyor d'Almassor. Pere Prats, de Boldú. Amorós de Ribelles. Galceran de Mur. Bernat de Marcenyac. Guillem Sormat. Ramon Tort. Bernat Pastor. Ramon Rialp. Guillem Bardoi. Pere Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc. Antoni Pere, notari de Montblanc. Bernat Bellissén, notari de Montblanc. Ramon Certer, notari de Montblanc. Jaume Texoneres, veguer de Montblanc. Antoni Alberich, jurista. Bartomeu Requens. Francesc Trillona, notari i escrivà de la cort del veguer d'Urgell. Jaume de Torremorell, veguer d'Urgell. Guillem de Camps, notari. Pere Morell, notari. Pere Vilà. Ramon Torres.

103

1333 març 12

Arnau d'Aguiló, batlle, Pere de l'Astor i Pere Rull, síndics de Verdú, requereixen de Berenguer Sarrovira, veguer de Tàrrega per la reina, la confirmació de les decisions preses per Ramon Nadal, lloctinent seu, sobre l'ús de les aigües dels torrents de Llor i de Bondia, disputat als homes de Verdú pels homes de Montornès de Segarra i del Mas de Bondia.

Que fuerunt acta quarto idus marcii, anno Domini MºCCCº tricesimo secundo.

Llatí. 307 × 484 mm.

Verdú. Tàrrega. Llor, torrent. Mas de Bondia (Montornès de Segarra). Montornès de Segarra.

Pere Estrader, notari de Tàrrega. Arnau Aguiló, batlle de Verdú. Pere de l'Astor, jurat de Verdú. Pere Rull, síndic de Verdú. Berenguer Sarrovira, veguer de Tàrrega. Ramon Nadal, lloctinent del veguer de Tàrrega. Francesc Soquer, monjo de Poblet i majoral de Verdú. Bertran de Costa. Pericó Ferrer. Ramon Aguiló, escrivà de la cort del veguer de Tàrrega.

104

1333 març 12-13

Ramon de Lavança, Arnau d'Aguiló i Pere Rull, síndics de Verdú, presenten ferma de dret davant Berenguer Sarrovira, veguer de Tàrrega, contra els homes de Montornès de Segarra per raó de la disputa sobre l'ús de l'aigua dels torrents de Llor i de Bondia. El veguer fa comparèixer els homes de Montornès i es pren testimoni de les respostes d'aquests donades en la «pexera» prop del Mas de Bondia.

Die Veneris quarto idus marcii, anno Domini MºCCCº tricesimo secundo.

Català. Llatí. 447 × 362 mm.

Part del text il·legible per l'acció dels fongs.

Tàrrega. Verdú. Montornès de Segarra. Llor, torrent. Mas de Bondia (Montornès de Segarra). Poblet. Hospital de Sant Joan, milícia de l'.

Ramon Aguiló, escrivà de la cort del veguer de Tàrrega. Pere Aguiló, escrivà de la cort del veguer de Tàrrega. Jaume Bover, vicari i notari de Verdú. Ramon de Lavança, síndic de Verdú. Arnau Aguiló, batlle de Verdú. Pere Rull, síndic de Verdú. Berenguer Sarrovira, veguer de Tàrrega. Guillem Calbet, assessor del veguer de Tàrrega. Pere de Montfalcó, comanador hospitaler de Montornès. Guillem Queralt, batlle de Bondia. Francesc Soquer, monjo de Poblet i majoral de Verdú. Pere Gacet. Pere de l'Astor, jurat de Verdú.

105

1337 febrer 6

M. de Borja, monjo i procurador de Veruela, dóna a Faraig Fontellas i a Ici, muller seva, sarraïns de Bulbuente, una peça de terra en aquest lloc al cens anual de 3 quartals de pa de blat i d'ordi, assenyalant-ne les afrontacions. Els sarraïns esmentats prometen complir les condicions de la donació.

Feyta carta VI días por andar el mes de febrero, era de mil CCCLXXV°.

Aragonès. 210 × 250 mm.

Veruela. Bulbuente. Cortemayor (Bulbuente). Borja.
Juan Bonel, notari de Bulbuente. M. de Borja, monjo procurador de Veruela. Sancho Ochova, notari de Bulbuente. Bertran de Malvecín, abat de Veruela. Pedro Escudero. Jaime Bonastre, de Vera. Faraig Fontellas, sarraí de Bulbuente. Ici, muller de Faraig Fontellas. Juan Pérez Navarro, de Borja. María, muller de Juan Pérez Navarro. Mahoma Fontellas, sarraí de Bulbuente. Gil Sánchez, de Bulbuente. Jucef de Fontellas, sarraí de Bulbuente.

106

1342 agost 29. Barcelona

Pere el Cerimoniós empenyora en mans de Ponç de Copons, abat de Poblet, la plena jurisdicció sobre el castell i terme de Verdú per 35.500 sous barcelonesos, obligat per les despeses de la guerra contra el rei del Marroc.

Quod est actum in palacio domini Regis Barchinone, quarto kalendas septembris, anno Domini millessimo trecentessimo quadragesimo secundo.

Llatí. 449 × 693 mm.

Trasllat d'Arnau Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc (1342 octubre 10).
Forats a la plica per al segell pendent.

Montblanc. Verdú. Poblet. Marroc. Barcelona.
Domènec de Biscarra, notari de la cancelleria reial. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Ponç de Copons, abat de Poblet. Pere d'Aragó, infant-comte de Prades. Nicolau de Janville, comte de Terranova. Galceran de Bellpuig, majordom reial. Sanç López de Ayerbe, O.P, confessor reial. Rodrigo Díez, de la cancelleria reial. Pere Despens, conseller reial. Bernat d'Olzinelles, tresorer reial. Bremon Moliner, veguer de Montblanc. Miquel Riera, de Montblanc. Arnau Conger, de Montblanc. Arnau Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc.

107

1342 agost 29. Barcelona

Un altre trasllat del document anterior.

Llatí. 408 × 563 mm.

Trasllat de Joan Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc (1376 gener 21).

Joan Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc. Berenguer de Mas, veguer de Montblanc. Guillem de Cardona, de Montblanc. Joan Cellerer, de Montblanc.

108

1342 agost 29. Barcelona

Pere el Cerimoniós dóna a Ponç de Copons, abat de Poblet, la plena jurisdicció sobre el castell i terme de Verdú, empenyorada anteriorment per ell mateix al dit abat a canvi d'un subsidi per a les despeses de la guerra contra el rei del Marroc.

Datum Barchinone, quarto kalendas septembris, anno Domini millessimo trecentessimo quadragesimo secundo.

Llatí. 294 × 524 mm.

Plica plegada i restes del cordó de seda vermella i groga per al segell.

Verdú. Poblet. Marroc. Barcelona.
Domènec de Biscarra, notari de la cancelleria reial. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Ponç de Copons, abat de Poblet. Pere d'Aragó, infant-comte de Prades. Nicolau de Janville, comte de Terranova. Galceran de Bellpuig, majordom reial. Sanç López de Ayerbe, O.P, confessor reial. Rodrigo Díez, de la cancelleria reial. Pere Despens, conseller reial.

109

1342 setembre 11. Barcelona

Ponç de Copons, abat de Poblet, declara haver pagat a Bernat d'Olzinelles, tresorer reial, només 15.500 sous barcelonesos del preu de l'empenyorament de la jurisdicció reial sobre Verdú. Reconeix deure'n encara 20.000 i promet abonar-los abans del dia de sant Miquel, lliurant entretant els instruments reials sobre l'afer.

Actum est hoc Barchinone, tercio idus septembris, anno Domini millessimo CCC° quadragesimo secundo.

Llatí. 326 × 580 mm.

Poblet. Verdú. Barcelona.
Bernat de Mollet, notari de Barcelona. Domènec de Biscarra, notari de la cancelleria reial. Ponç de Copons, abat de Poblet. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Jaume Cavaller, canvista de Barcelona. Pere Ferrer de Berga, monjo de Poblet. Jaume de Ratera, monjo de Poblet. Joan de Vallferosa.

110

1347 juny 11. Poblet

Ponç de Copons, abat, i alguns monjos de Poblet en nom de tot el convent acorden una avinença amb els homes de Fulleda, representats pels seus síndics Bernat Torner i Joan de Segarra: el monestir renuncia als seus drets sobre els esplets de civada, cànem, lli i safrà d'aquell terme, a canvi que els de Fulleda portin ells mateixos la part de la verema corresponent a Poblet al celler del monestir en el poble.

Quod est actum in dicto monasterio, pridie idus iunii, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo.

Llatí. 328 × 517 mm.

Poblet. Fulleda. Vimbodí.
Bernat Mora, monjo i notari de Poblet. Pere Martorell, notari de Fulleda. Ponç de Copons, abat de Poblet. Ramon, prior de Poblet. Berenguer Llull, infermer de pobres de Poblet. Arnau d'Eixamús, cellerer major de Poblet. Bernat Cerdà, monjo de Poblet. Pere Ferrer de Berga, monjo de Poblet. Francesc Saltor, monjo de Poblet. Bartomeu Pocullull, monjo de Poblet. Guillem Peirí, monjo de Poblet. Berenguer Ramon, monjo de Poblet. Bernat Torner, síndic de Fulleda. Joan de Segarra, síndic de Fulleda. Jaume Lacera, de Vimbodí. Antoni Calderó, de Vimbodí. Guillem Franc, de Vimbodí.

111

1349 desembre 12

Bernat, abat de Fontfreda, delega a Simó Massalli i a Bernat Brunet, monjos de Poblet, les seves facultats de supervisió i autorització de certes operacions econòmiques extraordinàries del monestir de Poblet.

Quod fuit actum IIº idus decembris, anno Domini millesimo CCCºXLº nono.

Llatí. 110 × 259 mm.

Poblet. Fontfreda. Narbona.
Bernat VII, abat de Fontfreda. Simó Massalli, monjo de Poblet. Bernat Brunet, monjo de Poblet.

1352 juliol 10. Lleida. Vegeu: 1355 març 18. Lleida

112

1352 agost 20

Arnau de Finestres, cavaller, confirma a favor d'Elisenda, abadessa de Vallverd de Tragó, la venda del castell i de la vila de Canelles feta pel seu avi Berenguer de Finestres, indicant-ne les afrontacions i sense reservar-se'n res.

Actum est hoc vicesima die mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo secundo.

Llatí. 182 × 192 mm.

Vallverd. Tragó de Noguera. Noguera, riu. Blancafort. Campell, el. Canelles (Os de Balaguer).

Pere Cortit, rector i notari de Tragó. Berenguer de Finestres, senyor de Canelles. Arnau de Finestres, cavaller. Elisenda, abadessa de Vallverd. Berenguer Bassan. Pere Mir. Arnau d'Alçamora.

Vegeu: 1220 juny 17

113

1354 gener 25

Fercunyo Delson, justícia d'Ainsa i procurador de Rodrigo Díez, vice-canceller reial, reconeix haver rebut de l'abat de Veruela 250 sous jaquesos de la pensió d'un cens a satisfer cada Nadal.

Fecho fue esto día Çabado XXV días del mes de janero, año a Nativitate Domini millesimo CCCº quinquagesimo IIIIº.

Aragonès. 151 × 215 mm.

Ainsa. Veruela.

Juan Descuain, notari. Martín de Qinto, notari. Fercunyo Delson, justícia d'Ainsa. Rodrigo Díez, de la cancelleria reial. Pelegrín de Epila, abat de Veruela. Domingo Delson, d'Ainsa. Pedro Delson, d'Ainsa.

114

1355 març 18. Lleida

Pere d'Aragó, infant-comte de Prades i lloctinent general, a instància de Jordà de Seb... fa fe de l'autenticitat d'una carta reial de Pere el Cerimoniós absolent aquest de l'acusació de frau en la compra de 500 sous jaquesos censals sobre Agramunt a la marmessoria d'Andreu de Solsona. El rei ratificà la compra i reconegué haver rebut del dit Jordà 150 lliures barceloneses .

Datum Ilerde, octavadecima die marcii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCº quinquagesimo quinto.

Llatí. 277 × 350 mm.

1352 juliol 10. Lleida: còpia de la carta reial.
Pergamí aprofitat com a coberta d'un procés i mutilat per l'extrem dret amb pèrdua d'un terç del text.
Forats a la plica per al segell pendent.

Agramunt. Lleida.
Jaume Conesa, secretari reial. Rodrigo Díez, de la cancelleria reial. Berenguer Estrader, notari de Lleida. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Pere d'Aragó, infant-comte de Prades. Jordà de Seb... Joan, duc de Girona. Bernat Margarit, «expensor» del duc de Girona. Andreu de [Sol]sona.

115

1355 abril 7. Poblet

Arnau d'Eixamús, abat, i el capítol conventual de Poblet es compromenten amb Joan Espanyol i Guillem de Jorba, síndics de Vimbodí, a pagar puntualment les pensions anuals de 1.000 sous per raó del censal de 12.000 sous barcelonesos venut a Pere Ferrater, jurista de Falset. El carregament havia estat acceptat per la vila a instàncies del monestir, obligant-se a complir la promesa i donant per fermança les seves rendes a Vimbodí, Tarrés i el Codós.

Actum est hoc in monasterio Populeti, VIIª die aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo CCCº quinquagesimo quinto.

Llatí. 314 × 410 mm.

Trasllat de Ramon Escapolat, prevere i notari de Vimbodí, pel rector Antic Miquel (1358 abril 9).

Poblet. Vimbodí. Tarrés. Espluga de Francolí, l'. Montblanc. Falset. Boldú (la Fuliola). Agramunt.

Berenguer Carnisser, prevere i notari de l'Espluga de Francolí. Bernat de Montells, rector de l'Espluga de Francolí. Tomàs Oromir, prevere i notari de Tarrés. Guillem Benencasa, rector de Tarrés. Ramon Escapolat, prevere i notari de Vimbodí. Antic Miquel, rector de Vimbodí. Pere Raedor, notari de Montblanc. Joan Espanyol, síndic de Vimbodí. Guillem de Jorba, síndic de Vimbodí. Pere Ferrater, jurista de Falset. Arnau d'Eixamús, abat de Poblet. Ramon Claver, prior de Poblet. Pere Sarriba, porter de Poblet. Nicolau Tuxana, monjo de Poblet. Guillem Quercí, infermer de pobres de Poblet. Berenguer Sangosta, sagristà de Poblet. Guillem Tudela, monjo de Poblet. Bernat Riber, monjo de Poblet. Francesc de Segarra, hostaler de Poblet. Francesc Albinyana, monjo de Poblet. Pere de Terranova, majoral d'Agramunt. Berenguer Ramon, infermer de monjos de Poblet. Bernat de Tarragona, monjo de Poblet. Bernat de Renovart, monjo de Poblet. Bernat Olzina, monjo de Poblet. Guillem Deudé, cellerer major de Poblet. Bernat Moner, vestiari de Poblet. Bernat Tallada, monjo de Poblet. Pere Domènec, monjo de Poblet. Ferrer Mascaró, monjo de Poblet. Galceran Eixamús, monjo de Poblet. Joan Raedor, monjo de Poblet. Andreu Serra, monjo de Poblet. Ramon de Sores, monjo de Poblet. Pere Pastor, monjo de Poblet. Bartomeu Salelles, monjo de Poblet. Joan de Carcassona, monjo de Poblet. Berenguer de Bas, monjo de Poblet. Bernat Salom, monjo de Poblet. Pere March, monjo de Poblet. Ramon de Monlleó, monjo de Poblet. Bernat Vallmoll monjo de Poblet. Guillem Peirí, monjo de Poblet. Ramon Sala, monjo de Poblet. Llorenç Carbonell, monjo de Poblet. Guillem Escapolat, monjo de Poblet. Bartomeu Sabata, monjo de Poblet. Bernat de Copons, monjo de Poblet. Francesc Bardina, monjo de Poblet. Berenguer Solà, monjo de Poblet. Pere Vidal, de Boldú. Martí Garcés de Llucià, escuder de l'abat de Poblet.

116

1356 desembre 18. Balaguer (Santa María d'Almatà)

Hug Desbach, bisbe d'Urgell, certifica haver impartit la benedicció abacial durant la missa a Elisenda, abadessa electa del monestir de Santa Maria de les Franqueses, de l'Orde Cistercenc.

[Die dominica decima octava mensis decembris ... in ecclesia parrochiali Beate Marie de Almatano Balagarii] Datum et actum die et loco predictis, anno a Nativitate Domini MºCCCº quinquagesimo sexto.

Llatí. 126 × 237 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Balaguer. Franqueses, les. Urgell.
Hug Desbach, bisbe d'Urgell. Elisenda, abadessa de les Franqueses.

117

1358 desembre 20

Bernat de Puig-ainer, fill de Bartomeu Puig-ainer, es reconeix home soliu de Brunisenda de Besora, abadessa de Montbenet de Berga, senyora de Puig-ainer, li promet obediència i fidelitat, i li presta homenatge segons els Usatges de Barcelona, els Costums de Catalunya i els Furs d'Aragó.

Quod fuit actum vicesima die mensis decembris, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octavo.

Llatí. 177 × 399 mm.

Montbenet. Berga. Puig-ainer, mas (Noguera).

Arnau Balaguer, notari de Berga. Guillem de Puig, vicari perpetu de Santa Eulàlia de Berga. Bernat de Puig-ainer. Bartomeu de Puig-ainer, pare de Bernat. Brunisenda de Besora, abadessa de Montbenet. Pere Fuster. Guillem de Vilarassa. Berenguer de Puig-ainer, sabater de Berga.

118

1361 agost 18. Poblet

Guillem d'Agulló, abat electe, i el capítol conventual de Poblet designen síndics Simó Massalli i Guillem Deudé, monjos, per obtenir la confirmació pontifícia de l'elecció abacial i per apel·lar contra Pere Gil, degà de Montblanc, per raó de la causa incoada per aquest contra el monestir a instància dels rectors de l'Espluga de Francolí i de Montblanc.

Actum est hoc in monasterio Populeti et in capitulo eiusdem, XVIII die mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo CCCº sexagesimo primo.

Llatí. 352 × 558 mm.

Poblet. Lleida. Garrigues. Agramunt. Prenafeta (Montblanc). Riudabella (Vimbodí). Vimbodí. Pallars. Montblanc. Espluga de Francolí, l'.

Pere Raedor, notari de Montblanc. Andreu Contijoc, rector de Montblanc. Bernat de Montells, rector de l'Espluga de Francolí. Pere Gil, degà de Montblanc. Arnau Joan. Bernat Alanyà. Guillem Berart, de Vimbodí. Guillem de Conques, del Pallars. Guillem d'Agulló, abat de Poblet. Ramon de Sores, prior de Poblet. Bonanat Soquer, monjo de Poblet. Ramon de Comelles, monjo de Poblet. Andreu Serra, monjo de Poblet. Antoni Colomer, monjo de Poblet. Bernat Brunet, infermer de pobres i cellerer mitjà de Poblet. Nicolau Tuxana, monjo de Poblet. Pere Pastor, majoral de Lleida. Bernat Riber, monjo de Poblet. Pere de Terranova, majoral de les Garrigues. Joan de Carcassona, monjo de Poblet. Bernat de Tarragona, sagristà de Poblet. Pere March, vestiari de Poblet. Francesc Oliver, monjo de Poblet. Ramon de Puigjaner, majo-

ral d'Agramunt. Vicent Ferrer, sots-prior de Poblet. Guillem Peirí, cantor de Poblet. Ramon de Monlleó, monjo de Poblet. Berenguer d'Anglesola, monjo de Poblet. Berenguer de Bas, majoral de Prenafeta. Arnau Faidella, monjo de Poblet. Mateu de Montserrat, monjo de Poblet. Joan Arboç, monjo de Poblet. Ferrer Mascaró, monjo de Poblet. Francesc Albinyana, monjo de Poblet. Ramon Sala, monjo de Poblet. Bartomeu Sabata, monjo de Poblet. Bernat de Santromà, hostaler de Poblet. Joan Raedor, monjo de Poblet. Galceran Eixamús, monjo de Poblet. Bernat Vallmoll, infermer de monjos de Poblet. Bernat Salom, cellerer menor de Poblet. Francesc Segarra, monjo de Poblet. Lluís Valero, monjo de Poblet. Francesc Bardina, monjo de Poblet. Guillem Escapolat, majoral de Riudabella. Julià Desplà, sots-sagristà de Poblet. Bernat Tallada, monjo de Poblet. Ramon de Caldes, monjo de Poblet. Pere Faidella, monjo de Poblet. Ferrer Cerons, monjo de Poblet. Bernat de Copons, monjo de Poblet. Simó Massalli, monjo de Poblet. Guillem Deudé, monjo de Poblet.

119

1370 maig 4. Berga

Guillem de Gibergues, oficial eclesiàstic de Berga pel bisbe d'Urgell, en virtut d'una comissió d'aquest com a col·lector apostòlic de la dècima concedida al rei d'Aragó per dos anys, absol l'abadessa Esclarmonda de Valldaura i el seu convent del pagament de l'esmentada dècima i de l'excomunió llançada contra elles pel sots-col·lector, vista la insuficiència de les rendes monestir per fer front a despeses extraordinàries.

Lata et lecta fuit haec sententia ... in curia officialatus Berge, die quarta mensis madii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo.

Llatí. 430 × 437 mm.

1370 març 30. Tarragona: còpia de la comissió del bisbe d'Urgell a l'oficial de Berga. Segell pendent de cera vermella, de la cúria de l'oficialat de Berga a la plica.

Valldaura d'Olvan. Berga. Berguedà. Urgell. Tarragona. Saragossa. Aragó. Sant Pere d'Aüira. Montbenet.

Arnau de Torroella, prevere i escrivà de l'oficialat eclesiàstic de Berga. Guillem de Gibergues, oficial eclesiàstic de Berga. Pere de Luna, bisbe d'Urgell. Esclarmonda, abadessa de Valldaura d'Olvan. Berenguer de Casanova, prevere. Bartomeu d'Esglésies, prevere de Berga. Pere de Carbesí, de Berga. Bonanat Vola, de Berga. Jaume Serra, piquer de Sant Pere d'Aüira. Guillem Toralla, piquer de Sant Pere d'Aüira. Bernat Grau, piquer de Sant Pere d'Aüira.

1376 octubre 11. Montblanc. Vegeu: 1376 novembre 3-24. Barcelona

1376 octubre 17. Tarragona. Vegeu: 1376 novembre 3-24. Barcelona

120

1376 octubre 22-novembre 30. L'Albi

Pere Bernat de l'Albi reconeix haver rebut dels jurats i prohoms de Vimbodí 87 sous i 6 diners per raó de la pensió anual d'un censal.

Actum est hoc in loco de Albio XXªIIª die mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCºLXXº sexto.

Girona, vídua de Ferrer de Vilagrassa, de l'Albi, reconeix haver rebut dels jurats i prohoms de Vimbodí 250 sous barcelonesos per raó de la pensió anual d'un censal.

Actum est hoc in loco de Albio ultima die mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCºLXXºVIº.

Llatí. 210 × 205 mm.

Vimbodí. Albi, l'. Vilosell, el. Pobla de Cérvoles, la.
Pere Martí, rector i notari de l'Albi. Pere Bernat, de l'Albi. Girona, vídua de Ferrer de Vilagrassa. Ferrer de Vilagrassa, de l'Albi. Alfons Celma, jurat de Vimbodí. Bernat Lentes, síndic de Vimbodí. Joan de Claret, rector del Vilosell. Ramon Argilés, vicari perpetu de la Pobla de Cérvoles. Berenguer Miró, escolà.

121

1376 novembre 3-24. Barcelona

Ramon Sarrovira, canonge de Barcelona i substitut de Ponç Guerau, procurador de l'arquebisbe de Tarragona, presenta a Guillem d'Agulló, abat de Poblet i comissari apostòlic, una apel·lació a la sentència d'aquest contra l'esmentat arquebisbe i a favor dels homes de la Selva del Camp, excomunicats per haver-se negat a contribuir al pagament del subsidi de 3000 florins, concedits al prelat per les altres viles del Camp de Tarragona. Guillem d'Agulló rebutja l'apel·lació, ratificant l'anterior sentència i negant l'acusació de parcialitat i de falta d'assessorament.

[Tercia die novembris, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto ... vicesima quarta die dicti mensis ... :] Acta fuerunt hec diebus, horis et anno predictis.

Llatí. 840 × 660 cm.

1376 octubre 11. [Montblanc]: còpia de la sentència apel·lada.

Poblet. Barcelona. Natzaret. Avinyó. Tarragona. Girona. Antioquia, patriarcat titular. Cervera. Vimbodí. Figuerola del Camp. Selva, la. Camp de Tarragona. Montblanc. Espluga de Francolí, l'.

Pere Borrell, notari de Barcelona. Jaume de Manresa, escrivà. Ramon Sarrovira, canonge de Barcelona. Guillem Bosom, ardiaca de Sant Llorenç i vicari general de Tarragona. Ponç Guerau, ciutadà de Tarragona. Pere de Clasquerí, arquebisbe de Tarragona. Arnau Faidella, prior de Natzaret. Guillem de Castellar, beneficiat de Barcelona. Pere de Pont, clergue de Girona i notari. Pere Sala, notari de Tarragona. Guerau de Palaçol, notari de Tarragona. Guillem d'Agulló, abat de Poblet. Pere Bardina, prior de Poblet. Bernat Folcau, veguer de Cervera. Berenguer Ferrer, beneficiat de la seu de Barcelona. Mateu Calbet, de Vimbodí. Mateu Mitjavila, de Figuerola. Pere Arcayador, de Tarragona. Guillem de Puig, jurista de Barcelona. Bernat Lunes, jurista de Barcelona. Arnau Mallol, jurista de Montblanc. Bernat de Bonmatí, jurista de Montblanc. Joan Sabater, escrivà de la cort del veguer de Montblanc. Bernat Coscollosa, prevere de Montblanc. Guillem Ferrer, prevere beneficiat de la seu de Barcelona. Miquel Montornés, de Tarragona. Bernat de Sant Dionís, ardiaca de Sant Fructuós i oficial eclesiàstic de Tarragona. Berenguer Requens de Montoliu, veguer de Tarragona. Pere Ferrater, notari. Berenguer Ermengol, notari. Antoni Bellver, notari de Barcelona. Domènec Mas, de Barcelona. Esteve Folquet, escolà de la capella reial. Pere Clarà, de l'Espluga de Francolí. Bartomeu de Manament, de Barcelona. Pere de Terré, jurista de Barcelona. Arnau Mata, escrivà. Jaume Rossells, escrivà. Simó Massalli, monjo de Poblet. Ramon Angelats, convers de Poblet. Ferrer Gomar, prevere de Tarragona. Ramon Benastull, ciutadà de Tarragona. Bartomeu de Castroi, prevere de Tarragona. Bernat de Santromà, monjo de Poblet. Guillem Deudé, monjo de Poblet. Joan de Carcassona, monjo de Poblet. Antoni Vidal, escolà de Natzaret. Bernat Lacera, servent de l'abat de Poblet, de Vimbodí. Arnau Tarragó, servent de l'abat de Poblet, de Vimbodí. Gregori XI, papa.

122

1376 novembre 3-24. Barcelona

Ramon Sarrovira, canonge de Barcelona i procurador de Guillem Bosom, ardiaca de Sant Llorenç i vicari general de l'arquebisbe de Tarragona, presenta a Guillem d'Agulló, abat de Poblet i comissari apostòlic, una apel·lació a la sentència d'aquest condemnant l'Església de Tarragona a satisfer les despeses ocasionades pel litigi amb el comú de la Selva. L'abat comissari no admet aquesta apel·lació per defectes notoris de forma.

[Tercia die novembris, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto ... vicesima quarta die dicti mensis ... :] Acta fuerunt hec diebus, horis et anno predictis.

Llatí. 733 × 665 cm.

1376 octubre 11. [Montblanc]: còpia de la lletra executòria de la sentència.
1376 octubre 17. Tarragona: còpia de l'apel·lació.

Poblet. Barcelona. Natzaret. Avinyó. Tarragona. Girona. Antioquia, patriarcat titular. Cervera. Vimbodí. Selva, la. Camp de Tarragona. Montblanc. Espluga de Francolí, l'.

Pere Borrell, notari de Barcelona. Jaume de Manresa, escrivà. Ramon Sarrovira, canonge de Barcelona. Guillem Bosom, ardiaca de Sant Llorenç i vicari general de Tarragona. Ponç Guerau, ciutadà de Tarragona. Pere de Clasquerí, arquebisbe de Tarragona. Arnau Faidella, prior de Natzaret. Guillem de Castellar, beneficiat de Barcelona. Pere de Pont, clergue de Girona i notari. Pere Sala, notari de Tarragona. Guerau de Palaçol, notari de Tarragona. Guillem d'Agulló, abat de Poblet. Bernat Folcau, veguer de Cervera. Berenguer Ferrer, beneficiat de la seu de Barcelona. Guillem Ferrer, prevere beneficiat de la seu de Barcelona. Bernat de Sant Dionís, ardiaca de Sant Fructuós i oficial eclesiàstic de Tarragona. Berenguer Requens de Montoliu, veguer de Tarragona. Antoni Bellver, notari de Barcelona. Domènec Mas, de Barcelona. Esteve Folquet, escolà de la capella reial. Pere Clarà, de l'Espluga de Francolí. Bartomeu de Manament, de Barcelona. Pere de Terré, jurista de Barcelona. Arnau Mata, escrivà. Jaume Rossells, escrivà. Simó Massalli, monjo de Poblet. Bernat de Santromà, monjo de Poblet. Guillem Deudé, monjo de Poblet. Joan de Carcassona, monjo de Poblet. Antoni Vidal, escolà de Natzaret. Bernat Lacera, servent de l'abat de Poblet, de Vimbodí. Arnau Bracons, servent de l'abat de Poblet, de Vimbodí. Gregori XI, papa. Joan Sobirà, síndic de la Selva. Ramon Massó, jurat de la Selva. Guillem MontserraT, jurat de la Selva. Jaume Bofill, escrivà. Guillem de Puig, jurista de Barcelona. Bernat Lunes, jurista de Barcelona. Berenguer de Figarola, jurista de Tarragona. Berenguer Patau, jurista de Tarragona. Guillem Pelegrí, jurista de Tarragona. Joan Ebrín, jurista de Tarragona. Nicolau Albanell, notari de Tarragona.

1377 gener 5. Barcelona. Vegeu: 1545 març 16. Olot

123

post 1378 setembre 31. Avinyó

Climent VII, papa d'Avinyó, designa el bisbe de Tarassona, el degà de Santa María de Calatayud {i el sagristà de la seu de Saragossa}, conservadors apostòlics en les causes i recursos del monestir de Trasobares.

Datum Avinione II ...

Llatí. 494 × 491 mm.

Data a partir de l'inici del pontificat de Climent VII, 1378 octubre 31; morí el 1394 setembre 16.
Pergamí retallat amb pèrdua de dos terços del text.

Trasobares. Tarassona. Calatayud. Saragossa. Avinyó.
Climent VII, papa d'Avinyó. Pedro Pérez Calvillo, bisbe de Tarassona.

1378 octubre 18. Daroca. Vegeu: 1545 març 16. Olot

124

1379 juny 7. Saragossa

Ramón Badía, porter reial i procurador de Jaime de Márgens, comprador major reial, reconeix haver rebut de l'abat de Veruela 150 florins d'or com a subvenció per al viatge del rei a Sicília i a Sardenya.

Feyto fue esto en Çaragoça, a VII días del mes junyo, anno a Nativitate Domini MºCCCLXXIXº.

Aragonès. 262 × 320 mm.

Veruela. Saragossa. Calatayud. Sicília. Sardenya. Barcelona.
García de Quinto, notari de Saragossa. Ramón Badía, porter reial. Jaime de Márgens, comprador reial major. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Sancho de Marcilla, abat de Veruela. Pere Borrell, notari de Barcelona. Pedro de Tarba, notari de Calatayud. Pedro de Mena, jurista de Saragossa. Juan Royo de Tremp, de Saragossa.

125

1380 març 1

Ramon Bussot i Angelina, vídua de Bonanat Almugàver, juntament amb Guillem Ferrer i Pere Ribalta, mercaders de Barcelona i fermances, confirmen en nom del seu pupil Antic, la compra feta per Berenguer de Lena a l'esmentat Bonanat d'una terra sots domini de la prepositura de novembre del capítol de Barcelona.

Prima die marcii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo octuagesimo.

Llatí. 339 × 470 mm.

Pergamí mutilat amb pèrdua d'una quarta part del text.

Barcelona.
Pere Ullastrell, notari de Barcelona. Ramon Bussot. Angelina, vídua de Bonanat Almugàver. Bonanat Almugàver. Antic Almugàver, fill de Bonanat. Berenguer Lena. Guillem Ferrer, mercader de Barcelona. Pere Ribalta, mercader de Barcelona. Antoni Bussot. Arnau de Quint, mercader. Joan Rossell, mercader. Guillem Celler, escrivà de Barcelona. Joan Sestany, escrivà de Barcelona.

126

1381 març 4. Falset

Bonadona, vídua d'Astruc Jafia, amb el seu fill Astruc Jafia i Justa, muller d'aquest, jueus, venen una propietat per 130 sous barcelonesos.

Actum est hoc in villa Falceti, quarta die marcii, anno a Nativitate Domini MºCCCºLXXXº primo.

Llatí. 224 × 280 mm.

Pergamí emprat com a coberta d'un «Libre dels sens de les honors e dels carnatges ...», molt deteriorat per la part superior.

Falset. Marçà.
Ramon Pujol, vicari i notari de Falset. Nicolau Claris, rector de Falset. Bonadona, vídua d'Astruc Jafia. Astruc Jafia, jueu de Falset. Astruc Jafia, fill de l'homònim. Justa, muller d'Astruc Jafia, junior. Arnau Rovira. Guillem Torres. Jucef Abimael, jueu de Falset.

127

1383 març 19. Saragossa

Pedro Ximénez de Ambel, ciutadà de Saragossa, reconeix haver rebut del comú de Pozuelo a través de Pedro Cavero, cellerer de Veruela, 500 sous jaquesos per raó de la pensió anual d'un censal.

Feyto fue aquesto en la dita ciudat [Çaragoça], dezenueu días del mes de março, anno a Nativitate Domini millesimo CCCº octuagesimo tercio.

Aragonès. 154 × 188 mm.

Veruela. Pozuelo de Aragón. Saragossa.
Martín Pérez Doco, notari de Saragossa. Pedro Ximénez de Ambel, ciutadà de Saragossa. Pedro Cavero, cellerer de Veruela. Pedro Moriello, de Saragossa. Domingo Ferrández del Roy, de Saragossa.

1383 agost 4. Tortosa. Vegeu: 1545 març 16. Olot

128

1386 febrer 10. Tarragona

Ramon Olzina, monjo síndic de Poblet, acorda amb Antonieta, vídua de Pere Ricard, ciutadà de Tarragona, la renúncia del monestir als drets del monjo difunt Nicolau Sagranada sobre l'herència de Joan Sagranada, a canvi del pagament de 3.000 sous barcelonesos.

Actum est hoc Terrachone, decima die febroarii, anno a Nativitate Domini millesimo trescentesimo octuagesimo sexto.

Llatí. 210 × 516 mm.

Poblet. Tarragona. Montblanc. Granada, mas.

Guillem Crexell, notari de Tarragona. Ennec de Vallterra, arquebisbe de Tarragona. Pere Raedor, notari de Montblanc. Antonieta, vídua de Pere Ricard. Pere Ricard, ciutadà de Tarragona. Joan Sagranada. Nicolau Sagranada, monjo de Poblet. Pere Llorenç, jurista. Joan Ebrín, jurista de Tarragona. Arnau Massó, jurista.

129

1386 abril 9. Avinyó

Felipe Sánchez, abat de Rueda, dóna a Gil Sánchez, clergue de Saragossa, estudiant a Avinyó i parent seu, dos habitacles contigus a Avinyó, assenyalant-ne les afrontacions.

[Anno a Nativitate Domini millesimo trescentesimo octuagesimo sexto, die vero nona mensis aprilis, indictione nona, pontificatus sanctissimi in Christo patris nostri domini Clementis divina providentia pape septimi anno octavo:] Acta sunt hec Avinione, anno, die, mense, loco, indictione, pontificato quibus supra.

Llatí. 585 × 402 mm.

Rueda. Avinyó. Cahors. Cavaillon. Limoux?. «Sanxton».

Rigald Gerna, notari i prevere de Cahors. Climent VII, papa d'Avinyó. Felipe Sánchez, abat de Rueda. Gil Sánchez, clergue de Saragossa. Amadeu de Saluzzo, cardenal. Pere de Seginec, d'Avinyó. Joan Lagarda, d'Avinyó. Joan de Palmes, jurista. Arnau Remegi, donzell.

130

1387 març 19

Bernat Conill, veí de Vimbodí, ven per 160 sous barcelonesos a Guillemona i a Bernat Tapioles, fuster del mateix lloc i marit d'aquesta, la seva part en una peça de terra llegada a ell i a l'esmentada Guillemona per Andreu Metge, de Vimbodí, i Ermessenda, muller seva. La peça de terra està sots domini del monestir de Poblet al cens anual de dues mitgeres i sis punyeres i mitja de forment.

Actum est hoc nonadecima die marcii, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo.

Llatí. 239 × 331 mm.

Poblet. Vimbodí. Montblanc. Domenge (Vimbodí).

Pere de Montlleó, rector i notari de Vimbodí. Jaume Pont, sots-bosser de Poblet. Bernat Conill, de Vimbodí. Andreu Metge, de Vimbodí. Ermessenda, muller d'Andreu Metge. Antònia, vídua d'Antoni Metge. Antoni Metge. Guillemona, muller de Bernat Tapioles. Bernat Tapioles, fuster de Vimbodí. Domènec Nicolau, jurista de Montblanc. Guillem Mora. Joan Tapioles, de Vimbodí. Bernat Poblet. Jaume Collí.

131

1387 octubre 30. Tarragona

Francesc Maiol, canonge infermer de Tarragona i sots-col·lector de la dècima atorgada al rei pel papa durant un bienni, reconeix haver rebut de Bernat Vallmoll, monjo i procurador de Poblet, 2415 sous barcelonesos per raó del pagament de la taxa del monestir pel primer any.

Actum est hoc Terracone, tricesima die octobris, anno a Nativitate Domini MºCCCºLXXXº septimo.

Llatí. 246 × 392 mm.

Poblet. Tarragona. Montblanc.

Antoni Gili, notari de Tarragona. Francesc Conill, mestre en medicina i notari de Tarragona. Francesc Maiol, canonge infermer de Tarragona. Bernat Vallmoll, monjo síndic de Poblet. Agustí Pallarès, de Montblanc. Joan Comelles, pellisser de Tarragona. Joan I, rei de Catalunya-Aragó. Climent VII, papa d'Avinyó.

132

[138]8. Barcelona

Lluís d'Aragó estableix cert contracte i s'obliga a complir-lo sots pena de 50.000 sous barcelonesos, jurant-ho davat Francesc de Santvicenç, sots-veguer de Barcelona.

Quod est actum B..., octavo.

Llatí. 223 × 417 mm.

Any anotat al dors. Pergamí mutilat en les parts superior i dreta, emprat com a guarda d'un feix de documents: «Anglesola».

Barcelona.

Joan Pere Postit, notari. Francesc de Sant Vicenç, sots-veguer de Barcelona. Lluís d'Aragó. Bernat Arximbau, cavaller. Joan Niell, de Mallorca. Bartomeu Eiximenis, notari de Barcelona.

133

1388 abril 11. Calatayud

Pedro, abat de la Creu, i Bernardo Fuertes, canonge de Sogorb i Albarrasí, àrbitres, dicten sentència en la controvèrsia sobre el dret de la vicari perpètua d'Aguarón entre l'abadessa de Trasobares i el rector presentat per ella a l'arquebisbe de Saragossa d'una part, i Domingo Lázaro i Domingo de Luna de l'altra. Condemnen els segons i confirmen el dret de l'abadessa.

Fuit hec nostra arbitralis sententia Calaiubii Tirasonensis diocesis, in ecclesia Sancti Martini dicti loci, sub anno Nativitatis Domini millesimo trecentesimo octuagesimo octavo, indictione undecima, die martis quartadecima mensis aprilis, pontificatus sanctisimi in Christo patris et domini nostri domni Clementis divina providencia pape septimi anno decimo.

Llatí. 585 × 502 mm.

Trasobares. Sogorb. Albarrasí. Tarassona. Calatayud. Aguarón. Saragossa.

Joan Camuys de Grama, notari i clergue de Lieja. Pedro, abat de «Cruce» (?). Bernardo Fuertes, canonge de Sogorb i d'Albarrasí. María de Luna, abadessa de Trasobares. Montaner Vicente, vicari perpetu d'Aguarón. Domingo Lázaro. Domingo de Luna. Nicolau de Nicolau d'Almería, clergue. García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa. Climent VII, papa d'Avinyó. Juan Gil.

134

1388 juny 21. Saragossa

Joan I ven en franc alou a Guillem d'Agulló, abat de Poblet, la plena jurisdicció sobre Verdú pel preu 63.000 sous barcelonesos. Reconeix rebre 27500 sous comptants, i dóna per satisfets els 35.500 sous restants per raó de l'empenyorament de l'esmentada jurisdicció, fet pel seu pare Pere el Cerimoniós en mans de Ponç de Copons l'any 1342.

Quod est actum et datum in civitate Cesarauguste, die vicesima prima iunii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCº octuagesimo octavo regnique nostri secundo.

Llatí. 808 × 719 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Montblanc. Verdú. Saragossa. Barcelona. Catalunya.
Galceran d'Ortigues, protonotari. Joan I, rei de Catalunya-Aragó. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Guillem d'Agulló, abat de Poblet. Ponç de Copons, abat de Poblet. Jaume, primogènit i duc de Girona. Pere Marrades, tresorer reial. Galceran de Centelles, majordom reial. Pere d'Artés, camarlenc. Julià Garrius, sots-tresorer reial.

135

1388 juny 21. Saragossa

Trasllat del document anterior.

Llatí. 803 × 660 mm.

Trasllat (1388 agost 20. Saragossa).
Forats a la plica per al segell pendent.

1388 juny 25. Alcanyís. Vegeu: 1393 novembre 2. Alcanyís

136

1388 desembre 13. Montsó

Joan I confirma a favor de Pere Giner, jurista de Lleida, la compra del domini alodial sobre Castelldans i promet de no redimir-lo durant 30 anys, a canvi de 200

florins d'or. Pere Giner havia adquirit aquest domini de Jaume Roger de Pallars (1385 febrer 27. Lleida). i aquest darrer, feudatari del castell, l'adquirí del rei Pere i del mateix Joan aleshores primogènit (1381 juliol 23. Barcelona).

Quod est datum et actum in Montesono, terciadecima die decembris, anno a Nativitate Domini Mº trecentesimo octuagesimo octavo regnique mei secundo.

Llatí. 667 × 612 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Castelldans. Lleida. Barcelona. Catalunya.
Bernat de Jonquer, secretari reial. Joan I, rei de Catalunya-Aragó. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Berenguer de Relat, mestre racional. Pere Sacosta, batlle general de Catalunya. Pere de Vall, tresorer reial. Jaume Roger de Pallars, senyor de Castelldans. Pere Giner, jurista de Lleida. Guillem Oliver, secretari reial. Guillem de Muntanyola, notari de Lleida. Pere Marrades, tresorer reial. Ramon Alemany de Cervelló. Gastó de Montcada. Julià Garrius, camarlenc. Guillem de Vilanova, cambrer reial. Pere de Benviure, secretari reial.

137

1392 març 26

Pere Estrader i Pere Carnicer, de Vinaixa, designen procurador en un litigi amb els homes de l'Albi.

Actum est hoc XXªVIª mensis ma..., anno a Nativitate Domini MºCCCº nonogesimo secundo.

Llatí. 223 × 313 mm.

Fragment de pergamí emprat com a coberta de la sentència d'un plet entre Ulldemolins i Juncosa.

Vinaixa. Albi, l'. Anguera (Sarral). Barcelona.
Joan Deguí, rector d'Anguera, vicari i notari de Vinaixa. Martí ..., rector de Vinaixa. Pere Estrader, de Vinaixa. Pere Carnicer. Guillem Bonfill, fill de Jaume Bonfill. Jaume Bonfill. Arnau Pallarès, de Vinaixa. Lluís ..., noble.

138

1393 novembre 2. Alcanyís

Antonio Castillón, jurista i síndic d'Alcanyís, i Sancho de Ainsa, primicier de l'esmentada vila, presenten a Pedro de Castillón, oficial eclesiàstic d'Alcanyís, una apel·lació a la Santa Seu i una requesta contra García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa, i contra Nicolás Escalona, vicari de Híjar i col·lector eclesiàstic, per raó d'una disputa sobre una porció de les primícies concedida a l'arquebisbe pel sínode diocesà de Carinyena. Pedro de Castillón remet l'assumpte a l'arquebisbe.

Anno a Nativitate Domini millessimo trecentessimo nonagessimo tercio, die dominica que computabatur secunda die mensis novembris hora misse vel cassi, in villa Alcannicii et in ecclesia maiori Beate Marie.

Llatí. 448 × 522 mm.

1388 juny 25. Alcanyís: còpia en aragonès dels poders del síndic Antoni Castillón, concedits amb motiu d'una qüestió entre la vila d'Alcanyís d'una banda i el castellà d'Amposta i el comanador d'Ascó de l'altra.

Alcanyís. Saragossa. Daroca. Carinyena. Ascó. Amposta. Belchite. Palomar de Arroyos. Híjar. Hospital de Sant Joan, milícia de l'.

Martín Palaciano, notari d'Alcanyís. Pedro de Castillón, oficial eclesiàstic d'Alcanyís. Sancho de Ainsa, primicier. Antonio Castillón, jurista d'Alcanyís. Gil de Monebrega, corredor públic d'Alcanyís. Ramón de Almenara, jurat d'Alcanyís. Pedro Barau, jurat d'Alcanyís. García de Ciércoles, jurat d'Alcanyís. Antonio Samper, clergue d'Alcanyís. Pedro Mateo de Alfagerín, clergue d'Alcanyís. Domingo Brun, notari d'Alcanyís. Juan Dasió, rector de Olalla i col·lector a l'ardiaconat de Belchite. Juan de Ledón, coadjutor d'Alcanyís. Juan Martín de Moriello, prior d'Alcanyís. Bernardo de Sames, rector de Palomar. Nicolás de Escalona, vicari d'Híjar i col·lector eclesiàstic. García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa. Jaime de Almenara, d'Alcanyís. Arnau de la Encina, d'Alcanyís. Ferrer Blanch, d'Alcanyís. Esteban Eximénez, d'Alcanyís. Miguel Segura, d'Alcanyís. Domingo Tornero, d'Alcanyís. Enneco García, d'Alcanyís. Domingo Pugmigán, d'Alcanyís. Domingo Penyafreyta, d'Alcanyís. Juan de Penyafreyta, d'Alcanyís. Guillem de Montgay, d'Alcanyís. Pascual de Soria, d'Alcanyís. VicentE Esteve, d'Alcanyís. Domingo Bayl, d'Alcanyís. Domingo Manyé, d'Alcanyís. Juan Soriano, d'Alcanyís. Juan de Picamollas, d'Alcanyís. Juan de Binacet, d'Alcanyís. Juan Preciat, d'Alcanyís. MartíN de Aviego, d'Alcanyís. Bartolomé Selbán, d'Alcanyís. Miguel de Guimarán, d'Alcanyís. Aparicio de Bielsa, d'Alcanyís. Arnau de Genta, d'Alcanyís. Jaume Molián «el Jove», d'Alcanyís. Juan Asensio, d'Alcanyís. Juan Almenara, d'Alcanyís. Bernat Pellos, d'Alcanyís. Jaime Frontinyán, d'Alcanyís. Juan Claver, jurista d'Alcanyís. Pedro Barbastro, d'Alcanyís.

1398 març 9. Saragossa. Vegeu: 1400 juny 20. Aguarón - 23. Saragossa

1399 agost 1. Saragossa. Vegeu: 1545 març 16. Olot

1399 octubre 13. Aguarón. Vegeu: 1400 juny 20. Aguarón - 23. Saragossa

139

1400 gener 21. Montblanc

Pere de Benviure, cavaller, protesta públicament i declara no consentir ni haver consentit mai a les esposalles entre Guerau de Sanaüja i Blanquina, filla seva, per no haver-se acabat de complir les condicions dels capítols matrimonials pactats l'any 1394 i en poder del notari de Barcelona Francesc Martí. Manté la seva negativa malgrat les pressions sofertes durant les festes de coronació a Saragossa del rei Martí i de la reina Maria de Luna.

... Die Mercurii vicesima prima ianuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo.

Català. Llatí. 290 × 444 mm.

Pergamí emprat com a coberta d'un quadern amb pèrdua del text per tres costats.

Montblanc. Barcelona. Saragossa. Gardeny (Lleida). Ciutadilla.

Pere de Benviure, secretari reial. Blanquina, filla de Pere de Benviure. Guerau de Sanaüja, donzell. [Ferran] de Siscar, comanador de Gardeny. Arnau Amiguet de Siscar. Roger de Montoliu, donzell. Guillemó Cirera. Maties Mallol. Joan Darderich. Berenguer de Riufret. Gispert de Guimerà, senyor de Ciutadilla. Lluís de Cervelló. Esperandéu Cardona. Francesc Martí, notari de Barcelona. Gil ..., majordom reial. Martí I, rei de Catalunya-Aragó. Maria de Luna, reina, muller de Martí I. Violant de Bar, muller de Joan I.

1400 maig 31. Saragossa. Vegeu: 1400 juny 20. Aguarón - 23. Saragossa

140

1400 juny 20. Aguarón - 23. Saragossa

María de Luna, abadessa de Trasobares, fa publicar al lloc d'Aguarón una sentència arbitral de García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa, dirimint la controvèrsia entre el monestir i els homes del lloc esmentat. Els procuradors del lloc d'Aguarón acaten l'esmentada sentència i es comprometen a observar-la.

[Anno a Nativitate Domini M°CCC°, die XX[a] mensis iunii eiusdem anno ... Aguarón, die XXIII[a] eiusdem mensis iunii:] Que fuerunt acta ubi et prout supra.

Aragonès. Llatí. 825 × 727 mm.

1398 març 9. Saragossa: còpia d'un privilegi de Martí i atorgant a María de Luna de per vida la plena jurisdicció sobre Aguarón.

1399 octubre 13. Aguarón: còpia del compromís entre l'abadessa i els homes d'Aguarón acceptant l'arbitratge de l'arquebisbe de Saragossa.

1400 maig 31. Saragossa: còpia de la sentència arbitral.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Aguarón. Tabuenca. «Covet». Jaca. Calatayud. Cister.

Juan Soriano, notari de Saragossa. García Fernández de Heredia, arquebisbe de Saragossa. María de Luna, abadessa de Trasobares. Pedro Gil, algutzir d'Aguarón. Pedro Cristián, justícia d'Aguarón. Domingo Maynar, jurat d'Aguarón. Domingo Aparicio, jurat d'Aguarón. Domingo Crespo, d'Aguarón. Domingo Navarro, d'Aguarón. Mateo Salavert, d'Aguarón. Bernabé Quintín, d'Aguarón. Bartolomé de Oreja, d'Aguarón. Juan Nodrizo, d'Aguarón. Domingo Vicente, d'Aguarón. Pascual Arnalt, d'Aguarón. Marcos Benedit, d'Aguarón. Pedro Bernabé, d'Aguarón. Juan Benedit, d'Aguarón. Lorenzo de Calveyón, d'Aguarón. Pascual Donoro, senior, d'Aguarón. Antonio de Clarías, d'Aguarón. Martín de Viota, d'Aguarón. Jaime Navarro, d'Aguarón. Miguel de Bernabé, d'Aguarón. Martín Cristián, d'Aguarón. Bartolomé Cabeza, d'Aguarón. Juan Simorra, d'Aguarón. Juan Cabeza, d'Aguarón. Andrés Pérez, d'Aguarón. Domingo Juan Montaner, d'Aguarón. Domingo Ximeno, d'Aguarón. Domingo Montaner, notari d'Aguarón. Miguel Quintín, d'Aguarón. Domingo Juan Sancho, d'Aguarón. Domingo Andreu, d'Aguarón. Juan Franco, d'Aguarón. Antonio Navarro, d'Aguarón. Domingo Lario, d'Aguarón. Bernardo de Ortes, d'Aguarón. Juan Royo, d'Aguarón. Simón Royo, d'Aguarón. Sancho Maynar, d'Aguarón. Andrés de Mirallas, d'Aguarón. Valero Navarro, d'Aguarón. Pedro Romeo, d'Aguarón. Antonio Franco, d'Aguarón. Domingo Alfós, d'Aguarón. Pascual López, d'Aguarón. Polo Cosín, d'Aguarón. Domingo Martín, junior, d'Aguarón. Domingo Orella, d'Aguarón. Domingo Cabero, d'Aguarón. Antoni Miguel, d'Aguarón. Lucía, vídua de Pedro Romanos. Guilla, vídua de Bartolomé López. Pedro Romanos, d'Aguarón. Bartolomé López, d'Aguarón. Simón Marco, d'Aguarón. Jaime Montalbán, d'Aguarón. Domingo Miguel, senior, d'Aguarón. Jaime Gil, d'Aguarón. Justo Pérez, d'Aguarón. Bernabé Just, d'Aguarón. Miguel Rodrigo, d'Aguarón. Domingo Manyans, d'Aguarón. Martín Sancho, d'Aguarón. Domingo Gil Abad, d'Aguarón. Pedro Domingo, d'Aguarón. Miguel Simorra, d'Aguarón. Martín Franco, d'Aguarón. Pascual de Polo Cosín, d'Aguarón. Juan Marco, d'Aguarón. Pascual Segura, d'Aguarón. Simón Segura, d'Aguarón. Miguel Pérez, d'Aguarón. MarcoS de Alda, prior del Santo Sepulcro. Martín de Tolosa, porcioner de la seu de Saragossa. Lope Sánchez de Oruño, precentor de Jaca. Arnalt Guillén del Fabro, notari de Covet. Jimeno de Odina, notari de Saragossa. Gonzalbo de Liñán, cavaller. Juan de Epila, ciutadà de Saragossa. Pedro López del Hospital, jurista. Martí I, rei de Catalunya-Aragó.

141

1400 juliol 17. Poblet

Andreu de Contijoc, comissari del rei per a la construcció dels sepulcres reials a Poblet, reconeix haver rebut de Bernat Gossart, prior de Natzaret, a través del monjo Jaume Pont, 51 sous i 4 diners barcelonesos per raó del pagament dels dos terços assignats pel rei a l'esmentada obra sobre la dècima pels béns del monestir de Poblet a Barcelona.

Actum est hoc in monasterio Populeti, septimadecima die mensis iulii, anno a Nativitate Domini MºCCCCº.

Llatí. 177 × 270 mm.

Poblet. Montblanc. Natzaret. Barcelona.
Antoni Pere, notari de Montblanc. Andreu de Contijoc, conseller reial. Bernat Gossart, prior de Natzaret. Jaume Pont, monjo de Poblet. Antoni Carbonell, monjo cambrer de Poblet. Mateu Sanç, escuder d'Andreu de Contijoc. Martí I, rei de Catalunya-Aragó.

142

1401 setembre 24

Domènec Nicolau, jurista de Montblanc i jutge per comissió de Vicent Ferrer, abat de Poblet, instrueix procés i dicta sentència en la controvèrsia entre Pere Marginet, cellerer major de Poblet, i Salvat Rossell, acusat d'haver deixat de satisfer el cens anual pels seus molins sots alou del monestir al terme dels Omellons. El jutge declara els molins caiguts en comís.

[... Die Jovis intitulata septima mensis octobris ... vicesima quarta die mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo primo]: Que sunt acta diebus, horis, locis et anno predictis.

Llatí. 864 × 375 mm.

Trasllat del 1401 octubre 14.
1400 setembre 14. Poblet: còpia de la comissió abacial.

Poblet. Omellons, els. Tàrrega. Montblanc. Espluga de Francolí, l'.
Antoni Pere, notari de Montblanc. Domènec Nicolau, jurista de Montblanc. Vicent Ferrer, abat de Poblet. Salvat Rossell, dels Omellons. Pere Marginet, cellerer major de Poblet. Jaume Arnau Cuch, cellerer major de Poblet. Bernat Comes, de Montblanc. Agustí Pallarès, de Montblanc. Ramon Reig, prevere de Montblanc. Joan Berga, prevere de l'Espluga de Francolí.

143

1402 novembre 2

Maimó Sacirera, senyor del castell de la Goda, ven en franc alou a Jaume Contijoc un tros de terra erma anomenat Ortell pel preu de 55 sous barcelonesos, assenyalant-ne les afrontacions i donant per fermança els propis béns.

Actum est hoc secunda die novembris, anno a Nativitate Domini MºCCCCº secundo.

Llatí. 280 × 312 mm.

Trasllat de Jaume Galia, rector i notari d'Aguiló, segons el manual del seu predecessor, Berenguer Nina.

Aguiló (Santa Coloma de Queralt). Ortell (Argençola). Goda, la (Argençola).
Jaume Galia, rector i notari d'Aguiló. Berenguer Nina, rector d'Aguiló. Maimó Sacirera, senyor de la Goda. Jaume Contijoc. Berenguer Mestre. Berenguer Orenga, de la Goda.

1403 novembre 19. Trasobares. Vegeu: 1414 març 27. Saragossa

144

1405 setembre 17. Valldaura

Martí I confirma la venda de 20 lliures anuals de pensió vitalícia sobre la seca de València a favor de Bernat Ferrer de la cambra reial, i mana que li siguin pagades. L'esmentada pensió li ha estat venuda per Bernat Falcó, barber reial, i formava part de la concesió de 61 lliures i 10 sous de pensió vitalícia a favor de Gabriel de Xèrica, de l'esmentat Bernat Falcó i de Domènec de Calatayud (1403, octubre 30. València).

Datum in domo de Valldaure, decimaseptima die septembris, anno a Navititate Domini millesimo quadringentesimo quinto regnique nostri decimo.

Llatí. 250 × 445mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Valldaura de Cerdanyola. Barcelona. València.
Joan de Leitago, escrivà reial. Martí I, rei de Catalunya-Aragó. Bernat Falcó, barber reial. Bernat Ferrer, de la cambra reial. Gabriel de Xèrica. Domènec de Calatayud. Berenguer Alemany, notari de Barcelona.

145

1406 maig 29

Guillem de Gramatge, prepòsit de la seu de Tarragona, absol els jurats i homes de la Selva del Camp de l'excomunió i altres censures eclesiàstiques imposades amb motiu de la mort de Pere Gramatge, germà del prepòsit.

Quod fuit actum ... die Veneris XXVIII[a] mensis madii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexto.

Llatí. 208 × 478 mm.

Segell de cera vermella (30 mm de diàmetre) de la cort del batlle de la Selva, als cordons pendents de la plica.

Selva, la. Tarragona. Alcover.
Pere Massó, escrivà de la cort del batlle de la Selva. Guillem Gramatge, prepòsit de la seu de Tarragona. Pere Gramatge, germà de Guillem i batlle de la Selva. Joan Casquer, jurat de la Selva. Guillem Orta, jurat de la Selva. Bernat de Santmartí, jurat de la Selva. Ramon Escuder, vicari de la Selva. Antoni Montperler, estudiant d'Alcover.

1407 febrer 26. Marsella. Vegeu: 1414 març 27. Saragossa

146

1409 desembre 28. Montblanc

Clareta, vídua de Berenguer Clarena de Montblanc, fa inventari dels béns mobles i immobles del marit difunt per conservació dels propis drets de dot i esponsalici, reservant-se la possibilitat d'afegir-hi els béns trobats ulteriorment.

Actum est hoc in dicta villa Montisalvi, vicesima octava die decembris, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC[o] nono.

Català. Llatí. 225 × 312 mm.

Pergamí emprat com a coberta d'un feix de documents relatius a Vinaixa, retallat per la part superior.

Anguera (Sarral). Vinyols (Montblanc). Pontarró, el (Vinaixa). Lleida. Montblanc. «Olivan».
Ramon Certer, notari de Montblanc. Simó Salvador, rector de Montblanc. Clareta, vídua de Berenguer Clarena. Berenguer Clarena, de Montblanc. Guillem Miquel, prevere. Bernat Vilaltó, sastre de Montblanc. Jaume Torroella. Pere Trullols. Guim d'Enveig, jurista. Conesa. Pere Gili, prevere. Pere Savella, prevere. Pere Llor. Pericó Ferrer. Lluís Alanyà. Pere Raedor, notari de Montblanc.

147

1412 gener 3. Peníscola

Benet XIII separa de la propietat del bisbe de Lleida, de l'ardiaca i del prepòsit de maig d'aquella seu els delmes del terme de Castelldans i els reserva a la lliure disposició de la Santa Seu.

Datum Paniscole Dertusensis diocesis III nonas ianuarii, pontificatus nostri anno decimo octavo.

Llatí. 282 × 548 mm.

Segell de plom pendent de la plica amb un cordó de seda groga i vermella (40 mm de diàmetre; «S. PAULUS S. PETRUS / BENEDICTUS PP XIII»).

Lleida. Castelldans. Orense. Peníscola.
Benet XIII, papa d'Avinyó. Antoni de Campins, registrador apostòlic. Guiu Flandin, vice-canceller apostòlic. Gerard Gerardi, rescribendari. Francisco Alfonso, bisbe d'Orense. Pere Soriano, secretari pontifici. Juan de Burgos, registrador apostòlic.

148

1413 abril 6. Tortosa

Jaume Carbó, abat de Poblet, compareix davant Benet XIII (Pedro de Luna) es declara incapaç de regir amb profit el monestir i desitjant lliurar-se més completament als divins oficis li presenta la renúncia a l'abadiat. El Papa li accepta la renúncia.

[... Anno a Nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesimo decimotercio, indiccione sexta, die vero sexta aprilis, pontifficatus sanctisimi in Christo patris et domini Benedicti, divina providentia pape XIII, anno decimo nono:] Que fuerunt acta Dertuse, anno, indictione, die, mense et pontifficatus premissis.

Llatí. 306 × 310 mm.

Poblet. Osca. Angers. Tortosa.
Joan Costard, clergue d'Angers i notari. Benet XIII, papa d'Avinyó. Jaume Carbó, abat de Poblet. Domènec Ram, bisbe d'Osca. Andreu Bertrand, de la cancelleria pontifícia.

149

1414 març 27. Saragossa

García López de Peralta, vicari perpetu d'Encinacorba i procurador del monestir de Trasobares, presenta a Juan Donelfa, col·lector de les dècimes de l'arquebisbat de Saragossa, un privilegi apostòlic de Benet XIII a favor del monestir i li requereix respecte al dret del monestir a percebre les quartes de les dècimes dels llocs de Trasobares, Tabuenca i Aguarón. El col·lector no respon per no haver pogut consultar el seu advocat Aznar de Senes.

[... Vicesima septima ... marcii ... millesimo quatringentesimo quartodecimo]: Acta fuerunt hec Cesarauguste, die, mense et anno superius recitatis.

Llatí. 563 × 660 mm.

1403 novembre 19. Trasobares: còpia de l'escriptura de poders a favor de García López de Peralta.
1407 febrer 26. Marsella (Sant Víctor): còpia de la butlla de Benet XIII.

Trasobares. Aguarón. Tabuenca. Tarassona. Tudela. Saragossa. Navarra. Veruela. Calatayud. Aragó. Encinacorba. Marsella.

Antonio Mozárabe, notari de Saragossa. Juan Donelfa, mercader de Saragossa i col·lector de delmes. García López de Peralta, vicari perpetu d'Encinacorba. Violant de Luna, abadessa de Trasobares. Francisca de Verna, priora de Trasobares. Mencía Sánchez de Almazán, monja de Trasobares. Margarita Cornel, monja de Trasobares. Sancha López de Uncastillo, monja de Trasobares. Sancha Pérez de Cabañas, monja de Trasobares. Marta de Pola, monja de Trasobares. Juana Jiménez de Luna, monja de Trasobares. Guillelma de Estaves, monja de Trasobares. Elvira López, monja de Trasobares. Violant de Sayas, monja de Trasobares. Emilia Zapata, monja de Trasobares. Catalina de Alcafar, monja de Trasobares. Leonor de Heredia, monja de Trasobares. Marquesa Ruiz de Moros, monja de Trasobares. Pedro Cavero, prior de Veruela. Sancho de Añón, monjo de Veruela. Pascual Pérez de Castellón, notari de Calatayud. Benet XIII, papa d'Avinyó. Juan Pelegrín, paraire de Saragossa. Antonio Gabarra, cadirer de Saragossa. Miguel de Salinas, canonge de Tudela. Bartolomé Mozárabe, de Saragossa. Aznar de Senes, jurista.

150

circa 1414

Les universitats de Vimbodí, Vinaixa i Verdú institueixen síndics per carregar-se uns censals, amb motiu de l'ajut concedit al monestir de Poblet per a la compra al rei Ferran I del castell i la vila de Menàrguens i de la jurisdicció criminal sobre alguns llocs de l'Urgell.

Llatí. 314 × 441 mm.

Fragment de pergamí retallat pels quatre costats.

Vinaixa. Vimbodí. Poblet. Borges Blanques, les. Verdú.

Martí Amell, saig de Vimbodí. Joan de Rosselló, batlle de Vimbodí. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Bernat Calderó, monjo síndic de Poblet. Pere Capella, servent de l'abat de Poblet. Bartomeu Gomà, picapedrer de Borges. Joan Conill, prevere. Antoni Pinyol, de Vinaixa. Pere Ferrerons, jurat de Vinaixa. Ramon Bonfill, jurat de Vinaixa. Elisenda, muller de Ramon Bonfill. Bernat Colom, jurat de Vinaixa. Dolça, muller de Bernat Colom. Berenguer Colom, batlle de Vinaixa. Antònia, muller de Berenguer Colom. Joan Tarragó, fill de Pere, de Vinaixa. Maria, muller de Joan Tarragó, fill de Pere. Mateu Maçana, de Vinaixa. Arnau Maçana, de Vinaixa. Magdalena, muller d'Arnau Maçana. Arnau Febrer, de Vinaixa. Mariona, muller d'Arnau Febrer. Jaume Sabater, de Vinaixa. Mariona, muller de Jaume Sabater. Guillem Rubert, de Vinaixa. Pere Sabater, de Vinaixa. Mariona, muller de Pere Sabater. Guillem Berna, de Vinaixa. Dolça, muller de Guillem Berna. Arnau de Castellnou, de Vinaixa. Domèngia, muller d'Arnau de Castellnou. Jaume Bernat, de Vinaixa. Caterina, muller de Jaume Bernat. Macià Jordà, de Vinaixa. Berenguerona, muller de Macià Jordà. Joan Maçana, de Vinaixa. Mariona, muller de Joan Maçana. Joan Tarragó, fill de Jaume, de Vinaixa. Berenguerona, muller de Joan Tarragó, fill de Jaume. Arnau d'Arqués, senior, de Vinaixa. Elisenda, muller d'Arnau d'Arqués. Guillem d'Arqués, de Vinaixa. Mariona, muller de Guillem d'Arqués. Joan Terrena, de Vinaixa. Aseno, muller de Joan Terrena. Bernat Ferrerons, de Vinaixa. Gràcia, muller de Bernat Farrerons. Caterina, muller de ... Martí. Jaume Tarragó, senior, de Vinaixa. Dolça, muller de Jaume Tarragó, senior. Joan Aldomar, de Vinaixa. Joana, muller de Joan Aldomar. Bartomeu Aldomar, de Vinaixa. Antònia, muller de Bartomeu Aldomar. Arnau d'Arqués, junior, de Vinaixa. Mariona, muller d'Arnau d'Arqués. Saurina, muller de ... Fuster. Romeu d'Arqués, de Vinaixa. Guillem Colom, de Vinaixa. Guillemona, muller de Guillem Colom. Aparici Foc-encès, de Vinaixa. Mariona, muller d'Aparici Foc-encès. Pere Micó, de Vinaixa. Caterina, muller de Pere Micó. Guillem de Prenafeta, de Vinaixa. Elisenda, muller de Guillem de Prenafeta. Guillem Jordà, de Vinaixa. Sibil·la, muller de Guillém Jordà. Guillem Pinyol, de Vinaixa. Mariona, muller de Guillem Pinyol. Jaume Tarragó, junior, de Vinaixa. FrancescA, muller de Jaume Tarragó, junior. Ramon Tarragó, de Vinaixa. Berenguerona, muller de Ramon Tarragó. Antoni Borràs, de Vinaixa. Angelina, muller d'Antoni Borràs. Guillem Carnicer, de Vinaixa. Domèngia, muller de Guillem Carnicer. Joan Martí, de Vinaixa. Mariona, muller de Joan Martí. Antoni Passanant, de Vinaixa. Guillemona, muller d'Antoni Passanant. Berenguer Tarragó, de Vinaixa. Arnau Celma, de Vinaixa. Domèngia, muller d'Arnau Celma. Arnau Ferrerons, junior, de Vinaixa. Girona, muller d'Arnau Ferrerons, junior. Guillem Sabater, de Vinaixa. Ramoneta, muller de Guillem Sabater. Pere Estrader, de Vinaixa. Domèngia, muller de Pere Estrader. Mateu Martí, fill de Berenguer, de Vinaixa. Mariona, muller de Mateu Martí, fill de Berenguer. Mateu Martí, fill de Ramon, de Vinaixa. Mariona, muller de Mateu Martí, fill de Ramon. Ramon Carnicer, de Vinaixa. Berenguerona, muller de Ramon Carnicer. Bernat Febrer, de Vinaixa. Antoni Saranyana, de Vinaixa. Antònia, muller d'Antoni Saranyana. Joan Sabater, de Vinaixa. Mariona, muller de Joan Sabater. Pere de Farrerons, de Vinaixa. Berenguerona, muller de Pere de Farrerons. Domènec Micó, senior, de Vinaixa. Mariona, muller de Domènec Micó, senior. Jaume Sabater, de Vinaixa. Domèngia, muller de Jaume Sabater. Antoni Febrer, de Vinaixa. Berenguerona, muller d'Antoni Febrer. Pere d'Arqués, de Vinaixa. Ramon de Soldevila, de Vinaixa. Domènec Fuster, de Vinaixa. Pascasi Fuster, de Vinaixa. Domèngia, muller de Pascasi Fuster. Guillem Joan, senior, de Vinaixa. Domènec Micó, junior, de Vinaixa. Elisenda, muller de Domènec Micó. Pere Segarra, de Vinaixa. Dolça, muller de Pere Segarra. Guillem Fuster, de Vinaixa. Antònia, muller de Guillem Fuster. Pere Foc-encès, de Vinaixa. Sibil·la, muller de Pere Foc-encès. Joan Terrena, de Vinaixa. Mariona, muller de Joan Terrena. Pere Febrer, de Vinaixa. Mariona, muller de Pere Febrer. Ramon Tarragó, de Vinaixa. Sibil·la, muller de Ramon Tarragó. Antoni Veciana, de Vinaixa. JoanA, muller d'Antoni Veciana. Bernat Tarragó, junior, de Vinaixa. Mariona, muller de Bernat Tarragó, junior. Ramon Terrena, de Vinaixa. Mariona, muller de Ramon Terrena. Arnau

Tarragó, fill de Ramon, de Vinaixa. Sibil·la, muller d'Arnau Tarragó, fill de Ramon. Arnau Tarragó, fill d'Arnau, de Vinaixa. Dolça, muller d'Arnau Tarragó, fill d'Arnau. Pere Febrer, junior, de Vinaixa. Beatriu, muller de Pere Febrer, junior. Pere Celma, de Vinaixa. Periça, muller de Pere Celma. Arnau Febrer, saig de Vinaixa.

151

circa 1414

Les universitats de Vimbodí, Vinaixa i Verdú institueixen síndics per carregar-se uns censals, amb motiu de l'ajut concedit al monestir de Poblet per a la compra al rei Ferran I del castell i la vila de Menàrguens i de la jurisdicció criminal sobre alguns llocs de l'Urgell.

Llatí. 342 × 593 mm.

Fragment de pergamí retallat per la part superior i inferior, pertany al mateix document que el fragment anterior.

Data calculada a partir de la data d'adquisició dels drets esmentats.

Poblet. Verdú. Tarragona. Lleida. Barcelona. Urgell. Montblanc. Segre, riu. Menàrguens. Catalunya. Vinaixa. Vimbodí. Vilanova de Meià.

Nicolau Terés, síndic de Vimbodí. Bernat Lacera, síndic de Vimbodí. Joan de Vallfogona, junior, síndic de Vimbodí. Pere Tous, senior, síndic de Vimbodí. Joan Gomar, junior, síndic de Vimbodí. Bernat Poblet, junior, de Vimbodí. Pere Carnicer, síndic de Vinaixa. Mateu Maçana, síndic de Vinaixa. Pere Deroqui, síndic de Vinaixa. Guillem Perpinyà, síndic de Verdú. Pere de Vilanova, síndic de Verdú. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Antoni Vidal, prevere. ... Montany, escrivà de Vilanova de Meià. Francesc Sapera, donzell i batlle de Verdú. Miquel Salvador, saig de Verdú. Caterina, de Verdú. Joan Colomes, de Verdú. Coloma, muller de Joan Colomes. Ramon Amella, de Verdú. Aseno, muller de Ramon Amella. Pere Llar, de Verdú. Constança, muller de Pere Llar. Guillem Perpinyà, de Verdú. Caterina, muller de Guillem Perpinyà. Pere Amenós, de Verdú. Bartomeva, muller de Pere Amenós. Guillem Amell, de Verdú. Guillemona, muller de Guillem Amell. Pere Torres, de Verdú. Elisenda, muller de Pere Torres. Guillem Bonet, de Verdú. Maria, muller de Guillem Bonet. Pere Mora, de Verdú. Berenguerona, muller de Pere Mora. Joan Cortit, de Verdú. Ròmia, muller de Joan Cortit. Antoni Barberà, de Verdú. Nicolaua, muller d'Antoni Barberà. Antoni Salat, de Verdú. Elisenda, muller d'Antoni Salat. Pere de Montsó, senior, de Verdú. Bernadona, muller de Pere de Montsó, senior. Bernat Rossell, de Verdú. Ermessenda, muller de Bernat Rossell. Guillem Marçal, de Verdú. Caterina, muller de Guillem Marçal. Pere de Montsó, junior, de Verdú. Bernabeua, muller de Pere de Montsó, junior. Pere Ar, de Verdú. FrancescA, muller de Pere Ar. Berenguer Farrer, de Verdú. BartomeuA, muller de Berenguer Farrer. Tristany Sorribes, de Verdú. Elisenda, muller de Tristany Sorribes. Guillem de l'Astor, de Verdú. Novella, muller de Guillem de l'Astor. Tomàs Salamó, de Verdú. Margarida, muller de Tomàs Salamó. Francesc Boix, de Verdú. Jaume Vallès, de Verdú. Maria, muller de Jaume Vallès. Joan Llorenç, de Verdú. Mateu Pellicer, de Verdú. Maria, muller de Mateu Pellicer. Antoni L'Astor, de Verdú. Caterina, muller d'Antoni l'Astor. Pere Bartomeu, de Verdú. Aparici de Montfort, de Verdú. Maria, muller d'Aparici de Montfort. Ramon Conesa, de Verdú. Arnau Esteve, de Verdú. Pere Ponç, de Verdú. Geraldona, muller de Pere Ponç. Francesc Amargós, de Verdú. Sibil·la, muller

de Francesc Amargós. Ramon Martí, de Verdú. Mariona, muller de Ramon Martí. Berenguer Prunera, de Verdú. Simoneta, muller de Berenguer Prunera. Joan Prunera, de Verdú. Caterina, muller de Joan Prunera. Pau Sala, de Verdú. Mariona, muller de Pau Sala. Bernat Salner, de Verdú. Francesca, muller de Bernat Salner. Guillem Pagès, de Verdú. Aseno, muller de Guillem Pagès. Bernat Colomes, de Verdú. Geraldona, muller de Bernat Colomes. Pere de Vilanova, de Verdú. Sibil·la, muller de Pere de Vilanova. Bernat Ametller, senior, de Verdú. Elisensa, muller de Bernat Ametller, senior. Bernat Mir, de Verdú. Nadala, de Verdú. Bernat Torres, de Verdú. Arnau Borràs, de Verdú. Aseno, muller d'Arnau Borràs. Jaume Moret, de Verdú. Antoni Rius, de Verdú. Jaume Perguinya, de Verdú. Maria, muller de Jaume Perguinya. Montserrat Barberà, de Verdú. Domèngia, muller de Montserrat Barberà. Ponç Malet, de Verdú. FrancescA, muller de Ponç Malet. Guillem Perguinya, de Verdú. Elisenda, muller de Guillem Perguinya. Ramon Salvana, senior, de Verdú. Caterina, muller de Ramon Salvana, senior. Guillem Redon, de Verdú. Aseno, muller de Guillem Redon. Pere Verdú, de Verdú. Maria, muller de Pere Verdú. Pere Gallart, de Verdú. Bernat Pagès, de Verdú. Guillemona, muller de Bernat Pagès. Joan d'Oriola, hostaler del castellà de Verdú. Maria, muller de Joan d'Oriola. Pere Diner, de Verdú. Maria, muller de Pere Diner. Montserrat Solà, de Verdú. Maria, muller de Montserrat Solà. Pere Barberà, de Verdú. Maria, muller de Pere Barberà. Gabriel Martí, de Verdú. Caterina, muller de Gabriel Martí. Pere Boldú, de Verdú. JoanA, muller de Pere Boldú. Ramon Vilar, de Verdú. Nicolau Rovira, de Verdú. Francesca, muller de Nicolau Rovira. Bernat Ponç, de Verdú. Maria, muller de Bernat Ponç. Jaume Albarells, de Verdú. Sibil·la, muller de Jaume Albarells. Pere Pelegrí, de Verdú. Francesca, muller de Pere Pelegrí. Berenguer Perguinya, de Verdú. Elisenda, muller de Berenguer Perguinya. Joan Solanelles, de Verdú. Guillemoneta, muller de Joan Solanelles. Joan Canet, de Verdú. Joan Malet, de Verdú. Novella, muller de Joan Malet. Berenguer Nuça, de Verdú. Bartomeu Bramon, de Verdú. Maria, muller de Bartomeu Bramon. Pere Cornellana, fill d'Antoni, de Verdú. Jaume Narbonès, de Verdú. Geraldona, muller de Jaume Narbonès. Joan Prats, de Verdú. Beatriu, muller de Joan Prats. Guillem Baró, de Verdú. Bernat Ametller, junior, de Verdú. Novella, muller de Bernat Ametller, junior. Bernat Bertran, de Verdú. Guillemona, muller de Bernat Bertran. Bartomeu Pagès, de Verdú. Maria, muller de Bartomeu Pagès. Guillem Barberà, fill de Pere, de Verdú. Maria, muller de Guillem Barberà, fill de Pere. Guillem Francesc, notari de Verdú. Geraldona, muller de Guillem Francesc. Bartomeu Ametllerl, junior, de Verdú. Caterina, muller de Bartomeu Ametller, junior. Pere Tarrades, de Verdú. Caterina, muller de Pere Tarrades. Joan Carbonell, de Verdú. Elisenda, muller de Joan Carbonell. Pere Soler, de Verdú. Vicenta, muller de Pere Soler. Pere Ametllerl, de Verdú. Felipa, muller de Pere Ametller. Bernat Perull, de Verdú. Sibil·la, muller de Bernat Perull. Joan Gassó, de Verdú. Caterina, muller de Joan Gassó. Jaume Bonet, de Verdú. Tecla, muller de Jaume Bonet. Andreu Isern, de Verdú. Maria, muller d'Andreu Isern. Pere Ramon, senior, de Verdú. PereT Perpinyà, de Verdú. Berenguerona, muller de Peret Perpinyà. Francesc Rosell «el fill de Déu», de Verdú. Blanqueta, muller de Francesc Rosell. Pere Morell, de Verdú. Bernat Vidal, de Verdú. Novella, muller de Bernat Vidal. Andreu Riber, de Verdú. Aseno, muller d'Andreu Riber. Pere Nicolau, de Verdú. Andrea, muller de Pere Nicolau. Pere Guitarot «Alamany», de Verdú. Elisenda, muller de Pere Guitarot. Vicenç Martí, de Verdú. Caterina, muller de Vicenç Martí. Joan Rella, de Verdú. Novella, muller de Joan Rella. Salvador Jordà, de Verdú. NicolauA, muller de Salvador Jordà. Jaume Gasset, de Verdú. Blanquina, muller de Jaume Gasset. Bernat Pereguinya, de Verdú. Angelina, muller de Bernat Pereguinya. Nicolau de Montsó, de Verdú. Constança, muller de Nicolau de Montsó. Guillem Claver, de Verdú. Pere Ramon, de Verdú. Caterina, muller de Pere Ramon. Guillem Amenós, de Verdú. Geraldona, muller de Guillem Amenós. Montserrat Vilanova, de Verdú. Maria, muller de Montserrat Vilanova. Guerau Torres, de Verdú. Geraldona, muller de Guerau Torres. Bernat Cortit, de Verdú. Bonjorn, muller de Bernat Cortit. Pere de Montblanquet, de Verdú. Arnau Comes, de Verdú. Isabel, muller d'Arnau Comes. Jaume Timor, de Verdú. Guillem Jaume Borràs, de Verdú. Caterina, muller de Guillem Jaume Borràs. Antoni Josa, de Verdú. Caterina, muller d'Antoni Josa. Guillemó Ramon, de Verdú. GuillemOT Guardiola, de Verdú. Pere Català Cerdà, de Verdú. Caterina, muller de Pere Català Cerdà. Pere Amenós, junior, de Verdú. Pere Lavança, de Verdú.

Aseno, muller de Pere Lavança. Maria, de Verdú, vídua d'Antoni Cornellana. Maria, de Verdú, vídua de Guillem Benet. Maria, de Verdú, vídua de Domènec de Montral. Berenguerona, de Verdú, vídua de Jaume Morera. Novella, de Verdú, vídua de Ramon Martorell. Maria, de Verdú, vídua de Nicolau Amenós. Geraldona, de Verdú, vídua de Joan Gasset. Maria, de Verdú, vídua de Miquel Carbonell. Maria, de Verdú, vídua de Nicolau Gasset. Maria, de Verdú, vídua de Jaume Ametlla. Antònia, de Verdú, vídua d'Antoni Vivet. Caterina, de Verdú, vídua de Francesc Plana. Nicolaua, de Verdú, vídua de Pere Martorell. Maria, de Verdú, vídua de Pere de Boldú. Beatriu, de Verdú, vídua de Bernat Ribes. Mateua, de Verdú, vídua de Guillem Guitart. Maria, de Verdú, vídua de Bernat Soler. Simona, de Verdú, vídua de Joan Solà. Barcelona, de Verdú, vídua de Pere Vidal. Maria, de Verdú, vídua de Pere Vidal. Novella, de Verdú, vídua de Ramon Aleu. Caterina, de Verdú, muller de Mateu Canet. Blanquina, de Verdú, filla de Guillem Baró.

152

1415 febrer 12. Barcelona

Pere Suau, escrivà reial, reconeix haver rebut de Bernat Calderó, monjo síndic de Poblet, 125 florins d'Aragó en satisfacció d'una part del preu de la jurisdicció criminal sobre Mernàrguens, venuda al monestir pel rei Ferran I per 300 florins. A canvi del present pagament ha de lliurar al monjo síndic els instruments notarials de la venda esmentada, rebuts a Montblanc el desembre anterior.

Actum est hoc Barchinone, duodecima die februarii, anno a Nativitate Domini MºCCCCºXVº.

Llatí. 152 × 230 mm.

Poblet. Montblanc. Lleida. Menàrguens. Barcelona.

Antoni Pere, notari de Montblanc. Pere Suau, escrivà reial. Bernat Calderó, monjo síndic de Poblet. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Ferran Bardaxí, de Lleida. Pere Manuel, escuder de Ferran Bardaxí.

153

1415 setembre 18. Huerta

Antonio de Sijena, abat de Veruela, president i reformador general de l'Orde Cistercenc sota l'obediència de Benet XIII, amb els altres definidors del capítol general celebrat a Huerta, encomana a Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet, la visita i reforma de les cases de l'Orde a les corones de Castella, Navarra i Aragó amb plena autoritat i facultat de delegar la comesa. També li encomanen el cobrament de les contribucions retardades i el de les penes imposades als abats absents de l'esmentat capítol.

Datum in monasterio de Orta sub sigillo difinitorum, XVIII septembris, anno Domini MºCCCCºXVº.

Llatí. 294 × 438 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Veruela. Huerta. Castella. Navarra. Aragó.
Antonio de Sijena, abat de Veruela. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet.

154

1418 abril 23. Biure

Bernat de Clasquerí, comanador de Cervera, Pere Metge i Francesc Dardarich, cavallers santjoanistes, com a comissaris de Jofre de Canadall, gran prior de Catalunya, i del capítol celebrat a l'Espluga de Francolí (1417 novembre 13), donen en emfiteusi a Arnau Gassol, de Biure, un tros de terra anomenat «Domenge de Fillol» al cens anual de 15 punyerons de blat. Reconeixen haver rebut un pollastre pel dret d'entrada.

Actum ... de Biure, XXIIIª die aprilis, anno a Nativitate Domini MºCCCCºXVIIIº.

Llatí. 147 × 271 mm.

Biure (les Piles de Gaià). Cervera. Hospital de Sant Joan, milícia de l'. Espluga de Francolí, l'. Fillol (Sant Martí de Tous). Santa Coloma de Queralt. Catalunya.

Guillem March, prior de Biure i notari. Bernat de Clasquerí, comanador santJoanista de Cervera. Pere Metge, hospitaler. Francesc Dardarich, hospitaler. Jofre de Canadall, gran prior hospitaler de Catalunya. Arnau Gassol, de Biure. Pere Ballester, de Biure. Guillem Solei, de Biure. Antoni Prunera. Guillem Avella. Ramon Huguet. Gerald.

155

1418 juny 13. Tabuenca

Pedro Gil, alcaid de la Foz de la Viella i procurador del secretari reial Paulo Nicolás, planta unes forques en un puig vora Tabuenca i pren possessió de la jurisdicció alta i baixa sobre el dit lloc concedida pel rei al seu principal, en presència del notari, justícia, jurats i veïns de Tabuenca.

[... sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, die vero lune qua computabatur tercia decima mensis yunii]: Que fuerunt acta in dicto podio de la Tavengua, die, hora, mense et anno quibus supra.

Aragonès. Llatí. 343 × 453 mm.

Tabuenca. Foz de la Viella, La (Teruel).
Domingo Vidal, notari i escrivà de cort de «Guiça». Juan Valero, justícia de Tabuenca. Sancho del Rey, jurat de Tabuenca. Pedro Sánchez Martínez, jurat de Tabuenca. Domingo Martina, corredor públic de Tabuenca. Miguel Martina, de Tabuenca. Sancho Quartero, de Tabuenca. Bartolomé Martínez, de Tabuenca. Juan Vicente, de Tabuenca. Lorenzo de la Ferrera, de Tabuenca. Antonio Cortit, notari de Tabuenca. Pedro Gil, alcaid de la Foz de la Viella. Paulo Nicolás, secretari reial. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó.

156

1418 agost 27. Santa Fe

Alfons el Magnànim confirma sense retencions a favor de Pelegrín de Jassa, jurista i conseller reial, la seva anterior donació en franc alou del ple domini i jurisdicció sobre el lloc i castell de Grustán, donats per Ferran I després de la confiscació dels béns de Jaume d'Urgell a Diego Gómez de Fuensalida, bisbe de Zamora, que hi renuncià.

Datum in monasterio Sancte Fidis, die XXVII[a] augusti, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo octavo regnique nostro tercio.

Aragonès. Llatí. 609 × 657 mm.

1416 abril 24. Poblet: còpia de la primera donació.
1420 març 17. Tortosa: correccions afegides per Ramon Batlle, protonotari.
Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Santa Fe. Tortosa. Grustán. Graus. Panillo. Torre de Obato. Peñafiel. Montblanc. Zamora. Saragossa. Aragó. Girona. Tarragona. Cardona. Catalunya.
Paulo Nicolás, secretari reial. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Joan, duc de Peñafiel i de Montblanc. Diego Gómez de Fuensalida, bisbe de Zamora. Pelegrín de Jassa, jurista de Saragossa. Jaume d'Urgell, comte. Pere Sagarriga, arquebisbe de Tarragona. Joan Ramon Folch, comte de Cardona. Juan Fernández de Heredia, camarlenc. Guerau Alemany de Cervelló, governador general de Cataluya. Juan Martínez de Luna. Francisco Clemete Sapera, arquebisbe de Saragossa. Bernat de Cruïlles. Juan de Híjar. Juan de Luna. Pedro de Urrea.

157

1418 setembre 14. Poblet

Joan, abat de Morimond i pare immediat del monestir de Casbas, encomana als abats de Poblet, Santes Creus i Escarp la visita i reforma d'aquell monestir.

Datum in monasterio Populeti sub sigillo nostro, die XIIII mensis septembris, anno Domini millesimo quandringentesimo decimo octavo.

Llatí. 143 × 270 mm.

Segell ovalat de cera negra (60 mm de llarg) a les tires de pergamí pendents de la plica. Relleu molt malmès.

Poblet. Casbas. Morimond. Cister. Santes Creus. Escarp. Langres. Osca. Tarragona. Lleida.
Joan, abat de Morimond. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Domènec Vinader (?), abat de Santes Creus.

158

1419 març 12. Florència

Martí V confirma a favor de la cartoixa de Scala Dei les dècimes de Porrera, Castelldans, Puigverd i les seves torres, estimades en unes 200 lliures barceloneses i atorgades per Benet XIII als cartoixans, després de segregar-les de la mensa arxiepiscopal de Tarragona i de la del bisbe i capítol de Lleida.

Datum Florentie, IIII idus martii, pontificatus nostri anno secundo.

Llatí. 419 × 548 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Scala Dei. Tarragona. Lleida. Porrera. Puigverd de Lleida. Castelldans. Florència.
Martí V, papa. Alamany Adimari, cardenal legat. Joan Bertran, prior de Scala Dei. Benet XIII, papa d'Avinyó.

159

1419 juliol 15. Florència

Carlos de Urries, cardenal, per manament del papa Martí V, encomana a Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet, la visita i reforma del monestir de Vallbona, donant-li facultat de confirmar l'abadessa electa o bé, si la troba poc idònia, procurar una nova elecció afavorint Violant de Perellós, monja de Valldonzella recomanada per Alfons el Magnànim.

Datum Florencie, quinta decima die mensis iulii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo nono, vero prefati domini nostri pape anno secundo.

Llatí. 230 × 353 mm.

Plica plegada amb el cordó per al segell.

Poblet. Vallbona de les Monges. Valldonzella. Cister. Barcelona. Roma. Florència.
Carlos de Urríes, cardenal diaca. Martí V, papa. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Violant de Perellós, monja de Valldonzella.

160

[1419/1427] desembre 15. L'Espluga de Francolí

Gabriel Moncull, jurat i síndic de l'Espluga de Francolí, ven a la comunitat de preveres de Montblanc un censal mort de 40 sous de pensió anual pel preu de 40 lliures barceloneses o 800 sous.

Actum est hoch in villa Spellunca Francolini, quintadecima die dec...

Llatí. 490 × 198 mm.

Pergamí molt malmès pels costats. Data a partir de l'inici del pontificat de l'arquebisbe Dalmau de Mur (1419) i del matrimoni d'Elionor d'Aragó amb el príncep Duarte de Portugal (1428).

Espluga de Francolí, l'. Montblanc. Tarragona. Barberà.
Joan Cistelló, vicari i notari de l'Espluga de Francolí. Gabriel Moncull, jurat de l'Espluga de Francolí. Elionor d'Aragó, filla de Ferran I. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Joan Correger, vicari de l'Espluga de Francolí. Antoni Saurí, degà de Montblanc. Joan Desgarrigues, comanador hospitaler de l'Espluga de Francolí i de Barberà. Dalmau de Mur, arquebisbe de Tarragona.

161

1420 agost 1. Florència

Martí V restitueix al monestir de Trasobares l'exercici del seu règim ordinari, amb els drets i els béns propis, i revoca i anul·la les accions per tal dedispersar la comunitat i liquidar els seus béns empreses per Bartomeu Escuder, monjo de Poblet, i Pedro Gallego, ardiaca de Valles d'Osca, ambdós executors d'un manament del papa Benet XIII.

Datum Florencie, kalendas augusti, pontificatus nostri anno tercio.

Llatí. 415 × 550 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Aguarón. Tabuenca. Aragó. Poblet. Osca. Veruela. Florència.
Martí V, papa. Benet XIII, papa d'Avinyó. Bartomeu Escuder, monjo de Poblet. Pedro Gallego, ardiaca de Valles (Osca). Antonio de Sijena, abat de Veruela. Gonzalo de Monroy, donzell. Paulo Nicolás, secretari reial.

Vegeu: 1420 agost 1. Florència

162

1420 agost 1. Florència

Martí V encomana al bisbe de Tarassona, a l'abat de Santa Fe i al prior del Santo Sepulcro de Calatayud l'execució del manament a favor del monestir de Trasobares, especialment la restitució dels seus béns en poder de Gonzalo de Monroy i dels hereus de Paulo Nicolás.

Datum Florencie, kalendas augusti, pontificatus nostri anno tertio.

Llatí. 445 × 565 mm.

1420 agost 1. Florència: còpia del manament a favor de Trasobares (document anterior).
Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Aguarón. Tabuenca. Aragó. Poblet. Osca. Veruela. Santa Fe. Calatayud. Tarassona. Florència.
Martí V, papa. Benet XIII, papa d'Avinyó. Bartomeu Escuder, monjo de Poblet. Pedro Gallego, ardiaca de Valles (Osca). Antonio de Sijena, abat de Veruela. Gonzalo de Monroy, donzell. Paulo Nicolás, secretari reial. Juan de Valtierra, bisbe de Tarassona.

Vegeu: 1420 agost 1. Florència

163

1421 març 9. Balaguer

Galceran de Castre, castlà d'Anya, redimeix 50 sous censals sobre un oliverar de la coma de la Juncosa a favor de la marmessoria de Jaspert de Camporrells.

Actum est hoc Balagarii, nona die marcii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo.

Llatí. 478 × 327 mm.

Pergamí mutilat i emprat per relligar documents.

Juncosa, la (Balaguer). Anya (Artesa de Segre). Balaguer. Filella (Bellcaire d'Urgell). «Pugós».

Jaume Serra, notari de Balaguer. Jaume Fabrer, plebà de Balaguer. Nicolau Cerdà, notari de Balaguer. Jaspert de Camporrells, donzell. Joan Berenguer de Camporrells, fill de Jaspert. Galceran de Castre, castlà d'Anya. Martí de Pradell, ciutadà de Balaguer. Bernat de Palau, notari. Jaume Serra, notari de Balaguer. Berenguer Arnau de Murell, senyor de Filella. Dalmau de Sacirera, senyor de Pugós.

164

1422 març 6. Verdú

Arnau Borràs i Aseno, muller seva, habitants de Verdú, venen a Antoni Arnau, de la mateixa vila, pel preu de 300 sous barcelonesos un censal de 22 sous de pensió anual a satisfer per la festa de sant Tomàs d'Aquino. Arnau promet presentar-se al Mas de Bondia si és requerit a fer-hi la prestació. Els venedors del censal reconeixen haver-ne rebut íntegrament el preu.

Actum est hoc in villa de Verduno, sexta die mensis martii, anno a Nativitate Domini MºCCCCºXXº secundo.

Llatí. 398 × 462 mm.

Verdú. Mas de Bondia (Montornès de Segarra). Barcelona.

Bernat de Salt, vicari perpetu i notari de Verdú. Arnau Borràs, de Verdú. Aseno, muller d'Arnau Borràs. Antoni Arnau, de Verdú. Bernat Bosch, prevere de Verdú. Antoni Olier, prevere de Verdú.

165

1422 setembre. Cister

Joan de Martigny, abat de Cister, encomana a Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs de Carracedo, Escarp, Vallbona, Valldonzella, San Clemente i altres de la seva filiació als regnes de Castella, Aragó, Portugal i Navarra, amb facultats tan àmplies com les d'ell mateix.

Datum Cistercii sub appensione sigilli mei tempore generalis capituli, anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo secundo.

Llatí. 171 × 292 mm.

Forats per al segell pendent.

Poblet. Cister. Carracedo. Escarp. Vallbona de les Monges. Valldonzella. San Clemente (Toledo). Castella. Navarra. Portugal. Aragó.
Joan de Martigny, abat de Cister. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet.

166

1423 gener 18. Roma

Martí V encomana a l'arquebisbe de Saragossa decidir sobre la concessió al monestir de Trasobares d'una llicència per poder vendre diverses possessions a Saragossa, Tarassona, Calatayud i Borja, i adquirir propietats més profitoses per al monestir.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, XV kalendas februarii, pontificatus nostri anno sexto.

Llatí. 371 × 495 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Tarassona. Calatayud. Borja. Roma.
Martí V, papa. Benet XIII, papa d'Avinyó. Alonso de Argüello, arquebisbe de Saragossa.

167

1425 febrer 1. Verdú

Pere Prunera i Gabriel Martí, capitans de la confraria de l'Esperit Sant de Verdú, reconeixen haver rebut de Guillem Vall, de la mateixa vila, 300 sous barcelonesos per raó de la venda d'un censal de 22 sous de pensió anual obligant (des del 1403 febrer 26) Jaume Bonet i la seva muller Tecla, també de Verdú.

Actum est hoc in villa Verduni, prima die mensis febroarii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCC° vicesimo quinto.

Llatí. 340 × 353 mm.

Verdú.

Arnau de Sorrolla, vicari i notari de Verdú. Bernat de Salt, vicari perpetu i notari de Verdú. Ramon Minguella, prevere. Pere Guitart, de Verdú. Pere Prunera, capità de la confraria del Sant Esperit de Verdú. Gabriel Martí, capità de la confraria del Sant Esperit de Verdú. Guillem Vall, de Verdú. Jaume Bonet, de Verdú. Tecla, muller de Jaume Bonet. Ferrer Llobera, vicari i notari.

168

1425 juny 24. Roma

Martí V encomana a Joan Munyós, canonge de València, dirimir la controvèrsia sobre la percepció delmes i primícies entre Marquesa, abadessa de Trasobares, i Alonso de Argüello, arquebisbe de Saragossa.

Datum Rome apud Sanctos Apostolos, VIII kalendas iulii, pontificatus nostri anno nono.

Llatí. 190 × 271 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. València. Roma.
Martí V, papa. Alonso de Argüello, arquebisbe de Saragossa. Marquesa Ruiz de Moros, abadessa de Trasobares. Joan Munyós, canonge de València.

169

1427 gener 27. Vallclara

Guillem d'Almenara, batlle de Vallclara, a requesta de Domènec Blanc, rector del mateix lloc, i de Pere Astruch, designa Pere Boquer i Antoni Vilamur, veïns de Vallclara, com a curadors dels béns dels pupils d'Arnau Estrader, de l'Albi. Els curadors designats accepten l'administració conferida.

Quod est actum in loco de Valleclara, XXVII[a] die mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini M°CCCC° vicesimo septimo.

Llatí. 141 × 235 mm.

Vallclara. Albi, l'. Poblet.
Domènec Blanc, rector i notari de Vallclara. Guillem d'Almenara, batlle de Vallclara. Pere Boquer, de Vallclara. Antoni Vilamur, de Vallclara. Pere Astruch, escolà de Vallclara. Ramon Blanc, escolà de Vallclara. Arnau Estrader, de l'Albi.

170

1427 gener 29. Les Franqueses – febrer 1. El Pedregal

Joan Jofre i Tomàs Bellmunt, monjos de Poblet i comissaris de Joan Martín de Mengucho, abat i reformador per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc (1424 setembre), convoquen elecció de nova abadessa del monestir de les Franqueses enmig de la violenta pressió de gent secular. Les tres úniques monges d'aquella comunitat elegeixen per successora de l'abadessa difunta, Sibil·la de Puigverd, l'abadessa del Pedregal, Beatriu d'Eroles. L'abadessa electa accepta l'ofici i demana la confirmació dels comissaris.

[... les Franqueses ... vicesima nona ianuarii ... prima dies febroarii ... el Pedregual:] Que omnia supra dicta prout superius continentur fuerunt acta et gesta in predictis monasteriis et locis, anno et diebus, mensibus coram me sepedicto notario et testibus superius nominatis.

Llatí. 325 × 614 mm.

1427 gener 27. Poblet: còpia de la comissió als dos monjos.

Poblet. Cister. Franqueses, les. Pedregal, el. Balaguer. Urgell. Aragó. Castella. Navarra. Portugal.

Pere de Valldaura, monjo i notari de Poblet. Joan Jofre, monjo de Poblet. Tomàs Bellmunt, monjo de Poblet. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Sibil·la de Puigverd, abadessa de les Franqueses. Violant de Florejachs, priora de les Franqueses. Joana de Josa, monja de les Franqueses. Francesquina Calbella, monja de les Franqueses. Francesc Colomer, convers de Poblet. García de Piniés, convers de Poblet. Pere Bellsonís, capellà del Pedregal. Beatriu d'Eroles, abadessa del Pedregal.

171

1428 novembre 8. Tortosa

Pere de Foix, cardenal legat per a la Corona d'Aragó, absol l'abat i els monjos de Poblet del jurament d'obeir una decisió de Bernat Ribes, cartoixà de Scala Dei i àrbitre entre Poblet i Prades en la controvèrsia sobre els emprius del bosc. Aquest, ultrapassant les facultats atorgades per ambdues parts, constituí els priors de Scala Dei jutges perpetus de les controvèrsies sobre els emprius de Siurana.

Datum Dertuse, VI idus novembris, pontificatus prefati domini nostri pape anno duodecimo.

Llatí. 324 × 498 mm.

1425 gener 8. Roma: còpia de la legació apostòlica.
Pergamí foradat per haver-ne estat arrencat el segell pendent.

Poblet. Cister. Cartoixa. Prades. Scala Dei. Roma. Tarragona. Tortosa. Aragó.
Pere de Foix, cardenal. Martí V, papa. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet. Bernat de Ribes, cartoixà de Scala Dei.

172

1428 desembre 24. Tortosa

Pere de Foix, cardenal legat per a la Corona d'Aragó, encomana a l'abat de Santa Fe i al prior de la canònica de Santa María de la Peña de Calatayud la defensa dels drets del monestir de Trasobares contra l'arquebisbe de Saragossa i el bisbe de Tarassona, obligats a restituir a l'esmentat monestir les quartes de les dècimes de Tabuenca i Aguarón, concedides a ells per una arbitrarietat de Benet XIII.

Datum Dertuse VIIII kalendas ianuarii, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domni Martini divina providencia pape V anno tercio decimo.

Llatí. 339 × 460 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Aragó. Tabuenca. Aguarón. Santa Fe. Calatayud. Santa María de la Peña, església de Calatayud. Saragossa. Tarassona. Tortosa.
Pere de Foix, cardenal. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Martí V, papa. Alonso de Argüello, arquebisbe de Saragossa. Juan de Valtierra, bisbe de Tarassona. Marquesa Ruiz de Moros, abadessa de Trasobares. Benet XIII, papa d'Avinyó.

173

1429 setembre. Montblanc

Antoni Saurí, degà de Montblanc, dicta sentència contra les universitats de Vinaixa, Tarrés i Vimbodí, condemnant-les a pagar 26 florins aragonesos d'or a Pere de Queralt, mercader de Lleida, per raó de les pensions d'un censal mort de 400 florins aragonesos d'or de preu.

... quadringentesimo vicesimo nono.

Llatí. 398 × 316 mm.

Pergamí emprat com a coberta del «Llevador de Sant Vicent màrtir de València. 1648», mutilat d'un terç del text pel costat esquerre.

Tarrés. Vinaixa. Vimbodí. Montblanc. Lleida. Poblet.

Antoni Saurí, degà de Montblanc. Pere Queralt, mercader de Lleida. Ramon Miralles, notari. Francesc Amenós. Balaguer Conill. Gaspar Pelegrí. Nicolau Terés, jurat de Vimbodí. Joan Rosselló, jurat de Vimbodí. Joan Fuster, jurat de Vimbodí. Jaume Arboç, jurat de Vimbodí. Jaume Lacera, de Vimbodí. Guillem Piles, de Vimbodí. Pere Roig, de Vimbodí. Guillem Boldú, de Vimbodí. Bernat Calbet, de Vimbodí. Antoni Calbera, de Vimbodí. Bernat Piles, de Vimbodí. Pere Terrés, junior, de Vimbodí. Joan Cabrera, de Vimbodí. Joan Bosch, de Vimbodí. Antoni Pàmies, de Vimbodí. Antoni Tapioles, de Vimbodí. Pere Tous, de Vimbodí. ...Balcell, de Vimbodí. Pere Calbet, junior, de Vimbodí. Domènec Forés, de Vimbodí. Antoni Tapioles, junior, de Vimbodí. Domènec Martorell, de Vimbodí. Pere Ametllerl, de Vimbodí. Joan Tapioles, de Vimbodí. Antoni Calbet, de Vimbodí. Pascasi Arboç, de Vimbodí. Antoni Gomar, de Vimbodí. Antoni Bonastre, de Vimbodí. Bernat Oromir, de Vimbodí. Pascasi GilI, de Vimbodí. Bernat Martorell, de Vimbodí. Bernat Poblet, junior, de Vimbodí. Ramon Forés, de Vimbodí. Joan Pelegrí, de Vimbodí. Alfons Rosselló, de Vimbodí. Berenguer Poblet, de Vimbodí. Andreu Pallarès, de Vimbodí. Pere Llima, de Vimbodí. Nicolau Rosselló, de Vimbodí. Jaume Boldú, de Vimbodí. Arnau Saranyana, batlle de Tarrés. ...Cerdà, de Tarrés. Mateu Martí, de Tarrés. Joan Sanç, de Tarrés. Antoni Martí, de Tarrés. Joan Figuerola, de Tarrés. Ramon Martí, de Tarrés. Bernat Martí, de Tarrés. Bernat Ferrerons, de Vinaixa. Guillem Colom, de Vinaixa. Berenguer Colom, de Vinaixa. Joan Terrena, de Vinaixa. Pere Micó, de Vinaixa. Domènec Micó, junior, de Vinaixa. Antoni Passanant, de Vinaixa. Guillem Joan, de Vinaixa. Arnau d'Arqués, junior, de Vinaixa. Gabriel Tarragó, de Vinaixa. Ramon Sabater, de Vinaixa. Bernat d'Arqués, de Vinaixa. Pere Febrer, de Vinaixa. Guillem Sabater, de Vinaixa. Pere Riba, de Vinaixa. Guillem d'Arqués, de Vinaixa. Arnau de Castellnou, de Vinaixa. Pascasi Fuster, de Vinaixa. Antoni Pinyol, de Vinaixa. Pere Segarra, de Vinaixa. Berenguer Pinyol, de Vinaixa. Antoni Amigó, de Vinaixa. Joan Massana, de Vinaixa. Aparici Foc-encès, de Vinaixa. Jaume Torner, de Vinaixa. Ramon Joan, de Vinaixa. Arnau Febrer, de Vinaixa. Berenguer Tarragó, de Vinaixa. Jaume Colom, de Vinaixa. Pericó Pinyol, de Vinaixa.

174

1430 agost 12

Pere Arboç i Ramon Pescater, prohoms elegits per la cort de Constantí, satisfan a Sibil·la, vídua de Ferrer Montserrat, el dot, l'escreix i altres drets seus sobre els béns del marit difunt. Segueix l'inventari de tots els béns mobles i immobles lliurats a l'esmentada vídua.

[... quod die Sabbati duodecima die mensis augosti, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCºXXXº:] Que sunt acta die et anno predictis presentibus testibus vocatis et rogatis supradictis.

Català. Llatí. 295 × 334 mm.

Constantí. Tarragona. Valls. Francolí, riu. Centcelles (Constantí).

Jaume Dalmau, vicari i notari de Constantí. Pere de Cantacorbs, rector de Constantí. Pere Arboç, prohom de Constantí. Ramon Pescater, prohom de Constantí. Guillem Vives, de Constantí. Arnau Certer, ciutadà de Tarragona. Sibil·la, vídua de Ferrer Montserrat. Ferrer Montserrat, de Constantí. Pere Talavera, de Valls. Feliu Begues. Francesc Gassull. Berenguer Pedrolo. Antoni Martorell. Pere Martell.

175

143? setembre 25. Cervera

Caterina, vídua de Joan Borrell, notari de Cervera, i els seus fills Bernat Borrell i Joan Borrell venen un censal d'una mitgera de blat de pensió anual pel preu de 6 lliures barceloneses de tern. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoc Cervarie, die vicesima et quinta mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo ...

Llatí. 615 × 455 mm.

Pergamí emprat com a coberta d'un llibre imprès i mutilat per la part superior i esquerra.

Cervera. Vic. Barcelona.
Caterina, vídua de Joan Borrell. Joan Borrell, notari de Cervera. Bernat Borrell, fill de Joan. Joan Borrell, fill de Joan. Miquel Bremon, degà de Cervera. Joan Despuig, Ferrer de Cervera.

176

1431 març 7

Galceran de Requesens, batlle general de Catalunya, requereix de Lluís Desvalls, castlà del castell reial de Gimenells, la presentació abans de tres dies dels títols acreditant els seus drets a la castlania. Segueix la transcripció de quatre partides (1436-1439) sobre Gimenells dels llibres de comptes de Pere Joan de Pou, lloctinent del batlle general de Catalunya.

Die Mercurii septima marcii, anno millesimo CCCCº tricesimo primo.

Català. Llatí. 324 × 291 mm.

Trasllat de Joan Castell, escrivà de la batllia general de Catalunya (post 1439. Barcelona).

Gimenells (Alpicat). Catalunya. Lleida. Barcelona.

Joan Castell, escrivà de la batllia general de Catalunya. Jaume Nadal, notari i escrivà. Galceran de Requesens, batlle general de Catalunya. Lluís Desvalls, castlà de Gimenells. Gonçal del Castell, porter reial. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Pere Joan de Pou, lloctinent del batlle general de Catalunya.

177

1432 maig 8. Manresa

Violant, muller de Pere Canudes, sabater de Manresa, vídua i usufructuària dels béns de Jaume Corb, reconeix haver rebut de Pere Grifa, llaurador de la ciutat esmentada 88 sous barcelonesos pel preu de la venda de dos trossos de terra anomenats Bufalvents, feta amb l'autorització del batlle de Manresa per satisfer els creditors del primer marit difunt.

Actum est hoc Minorise, octava die madii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo.

Llatí. 175 × 277 mm.

Manresa. Estany, Santa Maria de l'. Bufalvents (Bages).

Pere Artús, notari de Manresa. Violant, muller de Pere Canudes i vídua de Jaume Corb. Pere Canudes, sabater de Manresa. Jaume Corb, ciutadà de Manresa. Pere Grifa, llaurador de Manresa. Jaume Galceran, notari. Guillem Miró, causídic de Manresa.

178

1434 agost 13. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, reconeix haver rebut Jucef de Abranda, sarraí de Borja 5 quartals de blat en satisfacció del cens anual perpetu a favor del monestir per raó d'una peça de terra a la partida de la Nava. Jucef de Abranda reconeix tenir l'esmentada terra sots domini directe de Trasobares.

[Anno Domini millessimo quadringentessimo trigessimo quarto, die videlicet intitulata decimatercia mensis augustis apud villam de Burgie:] Quod est actum ut supra, loco, die, mense et anno prescriptis.

Aragonès. 221 × 312 mm.

Trasobares. Aguarón. Borja. Almunia de Doña Godina, La. Aragó.

Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Jucef de Abranda, sarraí de Borja. Muza de Abranda, pare de Jucef. Domingo Burueta, de Borja. Abdallah Boageg, sarraí de Borja.

179

1434 agost 13. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, atorga a favor de Mahoma Faraión, sarraí de Maleján, el títol de la possessió d'una peça de terra a Lores, en el terme de Borja, sota les mateixes condicions amb què l'havia tingut fins aleshores: al cens anual perpetu de quatre sous jaquesos a favor del monestir. Mahoma Faraión accepta les condicions expressades.

Feyto fue aquesto en la villa de Borja, a tretze dies del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo quarto.

Aragonès. 240 × 286 mm.

Trasobares. Aguarón. Maleján. Lores (Borja). Borja. Almunia de Doña Godina, La. Aragó.
Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Mahoma Faraión, sarraí de Maleján. Juan Vaquer. Jayel de Benbaco, sarraí. Francisco Ortiz, de Borja. Mahoma Alferiz, sarraí de Borja.

180

1434 agost 14. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, reconeix haver rebut de Muza de Abranda, sarraí tutor de les filles de Mahoma el Serrano de Borja, dotze diners jaquesos en satisfacció del cens anual perpetu a favor del monestir per raó d'una vinya a la partida de La Cogulluca. Muza de Abranda reconeix tenir l'esmentada terra sots domini directe del monestir de Trasobares.

Feyto fue aquesto en la villa de Borja, a quatorze días del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo quarto.

Aragonès. 268 × 324 mm.

Trasobares. Aguarón. Borja. Almunia de Doña Godina, La. Cogulluca, La (Borja). Tabuenca. Aragó.
Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Muza de Abranda, pare de Jucef. Alí el Recau-

do, sarraí de Borja. Jucef el Mestelo, sarraí de Borja. Hamet de Bellupiel, sarraí de Borja. Mahoma el Serrano, sarraí de Borja. Marién Exenci, filla de Mahoma el Serrano. Fátima Serrano, filla de Mahoma el Serrano. Juan Quartero, vicari de Tabuenca.

181

1434 agost 14. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, reconeix haver rebut de Faraig el Palloso, sarraí de Borja, dotze diners jaquesos en satisfacció del cens anual perpetu a favor del monestir per raó d'una vinya a la partida de La Vuelta de Cánovas. Faraig el Palloso reconeix tenir l'esmentada terra sots domini directe del monestir de Trasobares.

Feyto fue aquesto en la villa de Borja, a quatorze días del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo quarto.

Aragonès. 249 × 300 mm.

Trasobares. Aguarón. Vuelta de Cánovas, La (Borja). Borja. Almunia de Doña Godina, La. Aragó.

Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Faraig el Palloso, sarraí de Borja. Ismael de Terrer, sarraí de Borja. Mahoma el Palloso, sarraí de Borja. Hamet de Bellupiel, sarraí de Borja. Juan Aznárez, de Borja.

182

1434 agost 14. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, reconeix haver rebut de Mahoma el Palloso, sarraí de Borja, 12 diners jaquesos en satisfacció del cens anual perpetu a favor del monestir per raó d'una vinya a la partida de La Vuelta de Cánovas. Mahoma el Palloso reconeix tenir l'esmentada terra sots domini directe de Trasobares.

Feyto fue aquesto en la villa de Borja, a quatorze días del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo quarto.

Aragonès. 255 × 305 mm.

Trasobares. Aguarón. Vuelta de Cánovas, La (Borja). Borja. Almunia de Doña Godina, La. Aragó.

Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Mahoma el Palloso, sarraí de Borja. Faraig el Palloso, sarraí de Borja. Acach Arructi, sarraí de Borja. Hamet de Bellupiel, sarraí de Borja. Juan Aznárez, de Borja.

183

1434 agost 14. Borja

Juan de Espejo, alcaid d'Aguarón pel monestir de Trasobares, reconeix haver rebut de Ismael de Terrer, sarraí de Borja, 2 sous i 4 diners jaquesos en satisfacció del cens anual perpetu a favor del monestir per raó d'una vinya a la partida de la Vuelta de Cánovas. Ismael de Terrer reconeix tenir l'esmentada terra sots domini directe de Trasobares.

Feyto fue aquesto en la villa de Borja, a quatorze días del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo tricessimo quarto.

Aragonès. 264 × 300 mm.

Trasobares. Aguarón. Vuelta de Cánovas, La (Borja). Borja. Almunia de Doña Godina, La. Aragó.

Andrés de Mendoza, notari de Borja. Juan de Espejo Escudero, alcaid d'Aguarón. Juan García, notari de la Almunia de Doña Godina. Ismael de Terrer, sarraí de Borja. Faraig el Palloso, sarraí de Borja. Mahoma el Palloso, sarraí de Borja. Zalema, germà d'Ismael de Terrer. Miguel de Leitago, de Borja.

184

1434 novembre 24. Ciutat de Mallorca

Nicolau Merser i Bartomeu Reyal cedeixen certs drets i paguen 50 lliures barceloneses a Antoni, fill del calafat Nicolau Marquès i de Saureta, difunts, per raó de certes obligacions contretes amb aquests.

... Civitate Maioricarum, vicesima quarta die mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

Llatí. 229 × 313 mm.

Pergamí mutilat de gran part del text pels costats dret i esquerre.

Ciutat de Mallorca.

Nicolau Marquès, calafat de Mallorca. Saureta, muller de Nicolau Marquès. Antoni Marquès, fill de Nicolau. Nicolau Merser. Bartomeu Reyal. Antoni Torres.

185

1436 setembre. Cister

Joan Picart d'Aulnay, abat de Cister, amb els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc, encomana a Miquel Roures, abat de Poblet, per un trienni la visita i reforma dels monestirs de l'Orde a Navarra i a la Corona d'Aragó, amb les facultat habituals. Urgeix especialment l'obligació dels abats d'enviar estudiants a París i d'acudir als capítols generals.

[Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secto, mense septembris in nostro generali capitulo apud Cistercium celebrato:] Datum sub sigillo diffinitorum eiusdem capituli anno, mense et loco predictis.

Llatí. 167 × 308 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Aragó. Navarra. París.
Joan Picart d'Aulnay, abat de Cister. Miquel Roures, abat de Poblet.

186

1437 febrer 24. Poblet

Pere, abat de Fontfreda i pare immediat de Poblet, institueix abat d'aquest monestir Bartomeu Conill, elegit capitularment en absència seva per via d'escrutini com a successor del difunt Miquel Roures, segons les precripcions dels estatuts de l'Orde, de la butlla Clementina i dels decrets del Concili de Basilea.

[... die vicesima quarta mensis predicti febroarii, anno ... millesimo CCCCºXXXº septimo:] Datum in predicto monasterio Populeti, anno, die et loco antedictis.

Llatí. 520 × 559 mm.

Trasllat de Berenguer Alemany, notari (1437 març 8. Barcelona).

Poblet. Fontfreda. Narbona. Barcelona. Montblanc. Basilea. València. Sant Vicent. Garrigues. Urgell. Verdú.

Antoni Pere, notari de Montblanc. Arnau Domènec, monjo i notari de Fontfreda. Berenguer Alemany, notari de Barcelona. Gabriel de Terrassa, notari de Barcelona. Joan de Corró, notari de Barcelona. Pere [VI], abat de Fontfreda. Miquel Roures, abat de Poblet. Bartomeu Conill, abat de Poblet. Nicolau Brusca, prior de Poblet. Berenguer Marrades, sots-prior de Sant Vicent. Bernat Calderó, bosser de Poblet. Guillem Pinyol, monjo de Poblet. Guillem Queralt, monjo de Poblet. Ramon Margall, sots-prior de Poblet. Antoni Foner, majoral de les Garrigues. Ramon Urgellès, monjo de Poblet. Jeroni Andrés, infermer de pobres de Poblet. Joan Calbet, monjo de Poblet. Pere March, monjo de Poblet. Ramon Berenguer, monjo de Poblet. Pere Anyols, monjo de Poblet. Guillem Manresa, monjo de Poblet. Joan Vallès, majoral d'Urgell. Bernat Cuch, gravater de Poblet. Pere Ortigues, monjo de Poblet. Pere Seix, monjo de Poblet. Francesc Verdú, monjo de Poblet. Domènec Valeri, cellerer major de Poblet. Marc de Peñaflor, monjo de Poblet. Pere Martínez, cantor de Poblet. Gil de Molina, monjo de Poblet. Tomàs Bellmunt, monjo de Poblet. Daniel Ferrer, monjo de Poblet. Pere Bolea, sots-cantor de Poblet. Joan Llor, monjo de Poblet. Pere Mateu, monjo de Poblet. Antoni Mascarell, vestiari de Poblet. Martí Carbó, sagristà de Poblet. Pere Pascasi, monjo de Poblet. Bernat Ballester, monjo de Poblet. Joan Montagut, monjo de Poblet. Pere de Valldaura, majoral de Verdú. Pere Pujaló, cellerer menor de Poblet. Joan Ramon, monjo de Poblet. Tomàs Gilabert, monjo de Poblet. Nicolau Rossell, monjo de Poblet. Jaume olina, mestre de novicis de Poblet. Gaspar Marimon, monjo de Poblet. Pere Argensola, monjo de Poblet. Joan Cerveller, porter de Poblet. Joan d'Osca, monjo de Poblet. Joan García, cambrer de l'abat de Poblet. Joan MartíN, monjo de Poblet. Joan Genovès «Escarçafiga», monjo de Poblet. Joan Servent «Alamany», monjo de Poblet. Joan Montfort, monjo de Poblet. Gabriel Escuder, monjo de Poblet. Martí Jove, monjo de Poblet. Miquel Borràs, monjo de Poblet. Arnau Vinyes, monjo de Poblet. Joan Ferran, monjo de Poblet. Joan Donzell, monjo de Poblet. Joan March, monjo de Poblet. Domènec de Riglos, monjo de Poblet. Ramon Mercader, monjo de Poblet. Bartomeu Vilar, monjo de Poblet. Joan Corones, monjo de Poblet. Jaume Torrella, monjo de Poblet. Bernat Pinyol, sots-bosser de Poblet. Jordà de Penya, convers de Poblet. Guillem de Till, convers de Poblet. Climent IV, papa.

187

1437 juliol 2. Bolonya

Francesc Condulmer, cardenal camarlenc, reconeix haver rebut de Bartomeu Conill, abat de Poblet, 350 florins d'or per raó de les butlles confirmatòries de la seva elecció. Per manament d'Eugeni IV eximeix l'abat esmentat de la satisfacció d'altres taxes curials.

Datum Bononie, sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, indictione quintadecima, die secunda mensis iulii, pontificatus sanctisimi domini nostri pape prefati anno septimo.

Llatí. 223 × 238 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Bolonya. Florència. Tarragona. Cister.

Francesc Condulmer, cardenal camarlenc. Eugeni IV, papa. Bartomeu Conill, abat de Poblet. Baptista de Pàdua, clergue de la cambra apostòlica. Daniel, bisbe de Concòrdia i tresorer pontifici. Gregori de Cruschis, mercader de Florència. Francesc de Boscolis, mercader de Florència.

188

1437 setembre 27. Cister

Joan Picart d'Aulnay, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Bartomeu Conill, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs de l'Orde a la Corona d'Aragó amb facultat de sots-delegar. Recomana especialment l'execució dels decrets del Concili de Basilea i la convocàtoria d'una reunió regional d'abats per tractar dels designis conciliars de reforma.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die XXVII[a] mensis septembris, anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo septimo.

Llatí. 250 × 320 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Aragó. Basilea.
Joan Picart d'Aulnay, abat de Cister. Bartomeu Conill, abat de Poblet.

1440 novembre 27. València. Vegeu: 1440 desembre 6-9. Barcelona

189

1440 desembre 6-9. Barcelona

Pere Joan Masdovelles, donzell i procurador de Guillem Revull de l'Arboç, presenta un manament de la reina Maria requerint Bartomeu Lavallol, batlle de l'Arboç, a fer residència en l'esmentada vila sense delegar el seu ofici. Bartomeu Lavallol al cap de tres dies respon adduint la llicència obtinguda d'Alfons el Magnànim per deixar de residir en la batllia esmentada.

[Die Martis intitulata sexta dies mensis decembris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo ... Amplius die Mercurii septima die ... Postmodum vero die Veneris intitulata nona die dicti mensis ... Barchinone:] Acta fuerunt hec diebus, mense, anno et locis predictis.

Català. Llatí. 290 × 290 mm.

1440 novembre 27. València: còpia del manament de la reina Maria.

Arboç, l'. Barcelona. Penedès. Catalunya. Tallers, carrer de Barcelona.
Narcís Bru, notari de Barcelona. Pere Joan Masdovelles, donzell de l'Arboç. Guillem Revull, de l'Arboç. Bartomeu Lavallol, ciutadà de Barcelona i batlle de l'Arboç. Marc d'Avinyó, donzell del Penedès. Joan Jover, estudiant d'arts de Barcelona. Maria, reina muller d'Alfons IV. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Pere Torre, jurat de l'Arboç. Pere Guanyador, notari de Barcelona. Miquel Benaula, notari de Barcelona.

190

1441 abril 12. Morimond

Guiu, abat de Morimond, encomana als abats de Poblet i d'Escarp i a Gil de Molina, monjo de Poblet, la visita dels monestirs de Casbas i Cambrón. Els dóna expressa facultat de destituir Constanza Ferrer com a abadessa de Casbas, perquè fou instituïda per Juan Feliz, abat de la Oliva, contra el dret vigent a l'Orde. Mana confirmar com a nova abadessa Constanza de Urries.

Datum in prenominato monasterio nostro Morimundi, XII[a] die mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentesimo quadragessimo primo.

Llatí. 237 × 334 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Escarp. Morimond. Casbas. Osca. Cambrón. Saragossa. Tarragona. Lleida. Langres. Oliva, La. Cister.
Guiu, abat de Morimond. Bartomeu Conill, abat de Poblet. Gil de Molina, monjo de Poblet. Juan Feliz, abat de La Oliva. Constanza Ferrer, abadessa de Casbas. Constanza de Urríes, abadessa de Casbas.

191

1442 juliol 25. Gimont

Domènec de Manas, abat de Gimont, no podent acudir a causa de la guerra personalment al monestir de Rueda, delega a l'abat de Poblet la presidència de l'elecció abacial en aquell monestir, vacant per mort de Berenguer de Poblet.

Datum Gimontie sub appencione nostri sigilli, XXV[a] die julii, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo.

Llatí. 178 × 284 mm.

Segell ovalat de cera negra a la tira de pergamí pendent de la plica (70 mm. de llarg).

Poblet. Gimont. Rueda. Auch. Saragossa. Cister.
Domènec de Manas, abat de Gimont. Bartomeu Conill, abat de Poblet. Berenguer de Poblet, abat de Rueda.

192

1442 agost 30. Tàrrega

Arnau Llorenç, Francesca, muller seva, Antoni Llorenç i Berenguer Llorenç, tots de Tàrrega, venen a Berenguer Sabater, prevere i beneficiat de Tàrrega, un censal de 14 sous barcelonesos de pensió anual pel preu de deu lliures barceloneses de tern. Els venedors donen per fermança un tros a la Plana del terme de Tàrrega, camí d'Anglesola, i reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Que fuerunt acta in villa Tarrege, die tricessima mensis augustii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo.

Llatí. 399 × 635 mm.

Tàrrega. Verdú. Cervera. Anglesola. Sió, riu.
Pere Morell, notari de Verdú. Arnau Llorenç, de Tàrrega. Antoni Llorenç, botiguer de Tàrrega. Berenguer Llorenç, pagès de Tàrrega. FrancescA, muller d'Arnau Llorenç. Berenguer Sabater, prevere i beneficiat de Tàrrega. Berenguer Ramon, prevere de Verdú. Pere de Bellmunt, de Verdú.

193

1442 setembre 29. Caldes de Montbui

Margarida, vídua de Bernat Lunes, jurista de Caldes de Montbui, fa nou establiment d'una peça de terra erma a favor de Francesc Cabot, de Santa Eulàlia de Ronçana al cens anual de quatre sous barcelonesos. Reconeix haver rebut un morabetí i nou sous pel dret d'entrada. L'emfiteuta es compromet a observar les condicions de l'establiment.

Actum est hoc in villa Calidarum de Montebovino, die vicesima nona mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo.

Llatí. 199 × 309 mm.

Caldes de Montbui. Santa Eulàlia de Ronçana. Vallès. Barcelona. Catalunya. Pallars, mas.
Nicolau Mir, notari de Caldes de Montbui. Bernat Lunes, jurista de Caldes de Montbui. Margarida, vídua de Bernat Lunes. Francesc Cabot, de Santa Eulàlia de Ronçana. Miquel Vendrell «Pallars». Antoni Dalmau. Antoni Corcó, blanquer de Caldes de Montbui. Bartomeu Compte, bracer de Caldes de Montbui. Jaume de Cardona, ardiaca del Vallès, de Barcelona. ...feu. ...tries. ...camp.

1447 juny 14. Roma. Vegeu: 1448 juliol 11. Santa Maria de l'Estany

194

1448 juliol 11. Santa Maria de l'Estany

Ramon de la Pinosa, abat de Santa Maria de l'Estany, s'adreça als bisbes de Barcelona i de Vic, i a les dignitats eclesiàstiques d'ambdues diòcesis per procedir a l'execució d'un manament de Nicolau V encomanant-li, previ l'examen de la seva idoneïtat, conferir a Gabriel de Vilanova, clergue de Barcelona, un o dos beneficis sense cura d'ànimes en alguna de les dues diòcesis esmentades fins a una renda anual de 40 lliures torneses.

Datum et actum in nostro monasterio de Stagno,... anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo, die vero Iovis undecima mensis iulii.

Llatí. 524 × 495 mm.

Trasllat d'Andreu Guillem Cellers (1452 agost 5. Barcelona).
1447 juny 14. Roma: còpia del manament apostòlic.
Pergamí amb forats i parts esquinçades, aprofitat com a coberta del capbreu de Vilagrasseta, Gramuntell i Montoliu, de Santes Creus, 1475.

Santes Creus. Estany, Santa Maria de l'. Vic. Barcelona. Cervera. Oristà. Sant Miquel de Cruïlles. Girona.
Joan Cellers, notari de Vic. Andreu Guillem Cellers, notari de Barcelona. Ramon de la Pinosa, abat de Santa Maria de l'Estany. Gabriel de Vilanova, clergue de Barcelona. Nicolau V, papa. Jaume Giralt, bisbe de Barcelona. Jaume Francesc Folch de Cardona, bisbe de Vic. Pere Grayt, canonge sagristà de l'Estany. Pere Joan Pujalt «Granada», canonge de l'Estany. Pere Soler, rector de Sant Andreu d'Oristà. Joan Gaspar Sala, notari de Barcelona. Joan Solsona, notari de Cervera.

195

post 1450 juny 5. Poblet

Joan, abat de Morimond, notifica la concessió per Nicolau V a favor de l'abat i monjos de Poblet del privilegi de poder escollir confessor, si es troben en perill de mort, i rebre'n l'absolució de qualsevol pecat reservat o censura canònica. La gràcia ha estat obtinguda a instàncies d'ell mateix i del procurador general de l'Orde Cistercenc.

In ipso monasterio Populeti, die quinta mensis iunii.

Llatí. 146 × 253 mm.

Data a partir de la concessió del privilegi apostòlic: l'endemà del Corpus Christi de l'any 1450.

Poblet. Morimond. Langres. Cister.
Joan, abat de Morimond. Bartomeu Conill, abat de Poblet. Nicolau V, papa.

196

1452 agost 14. Poblet

Antoni Queralt, dels Omellons, marmessor de Raimunda, vídua de Joan Germà, ven a Pere Felices, monjo i bosser de Poblet el molí fariner de Na Segarra, als Omellons, pel preu de deu florins aragonesos d'or. El venedor reconeix haver-ne rebut íntegrament el preu.

Actum est hoc in monasterio Populeti, quartadecima die mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

Llatí. 367 × 394 mm.

Poblet. Omellons, els. Montblanc. Espluga de Francolí, l'.
Gabriel Jorba, notari de l'Espluga de Francolí. Antoni Queralt, marmessor de Raimunda. Raimunda, vídua de Joan Germà. Joan Germà, dels Omellons. Pere Felices, bosser de Poblet. Joan Torà, mercader de Montblanc. Andreu Denaris, pellisser. Pere Pellicer.

197

1453 gener 25. Aguarón

La priora i les monges del monestir de Trasobares, refugiades al castell d'Aguarón a causa de la guerra entre Aragó i Castella, per disposició de la difunta abadessa,

Marquesa Ruiz de Moros, demanen llicència a Gabriel Serra, abat de Veruela i pare immediat per procedir a l'elecció de nova abadessa, tot i romandre fora del monestir. Atorgada la llicència i aplegades capitularment, les monges elegeixen per unanimitat i sense debat (via Spiritus Sancti) Isabel de Sayas, priora, confirmada de seguida pel pare immediat.

Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, die videlicet intitulato vicessimo quinto mensis ianuarii, apud locum de Aguarón diocesis Cesaraugustana.

Llatí. 496 × 536 mm.

Trasobares. Veruela. Aguarón. Saragossa. Carinyena. Daroca. Cister.

Martín de Alfajarín, notari de Saragossa. Gabriel Serra, abat de Veruela. Marquesa Ruiz de Moros, abadessa de Trasobares. Isabel de Sayas, abadessa de Trasobares. Violant Duárriz, sagristana de Trasobares. Violant de la Torre, cellerera de Trasobares. Gracia de Linyán, cantora de Trasobares. Elsa Fernández de Monterde, sots-cantora de Trasobares. Violant de Funes, monja de Trasobares. Constanza Cavero, monja de Trasobares. Isabel Cirera, monja de Trasobares. Isabel de Sayas, monja de Trasobares. Constanza Zapata, monja de Trasobares. Elvira, monja serventa de Trasobares. Juan Molón, clergue de Carinyena. Miguel de Tarazona, clergue de Carinyena.

198

1457 octubre 5. Poblet

Joan Payo Coello, fill de Payo i Elvira, nobles de Zamora, i novici de Poblet, atorga testament abans de professar disposant la satisfacció de tots els seus deutes i instituint hereu universal el seu monestir.

Actum est hoc in monasterio Populeti Cisterciensis Ordinis Tarrachonensis diocesis, quinta die mensis octobris, anno a Nativitate Domini millessimo quadringentessimo quinquagessimo septimo.

Llatí. 193 × 410 mm.

Poblet. Cister. Tarragona. Castella. Zamora. Aragó. Espluga de Francolí, l'.

Gabriel Jorba, notari de l'Espluga de Francolí. Joan Payo Coello, novici de Poblet. Payo Coello, noble de Zamora, pare de Joan Payo. Elvira, muller de Payo Coello. Martí Ponç, fuster de Poblet. Pere Torrens, fuster de Poblet.

199

1458 gener 17. Roma

Calixt III concedeix a Miquel Delgado, monjo de Poblet, la gràcia de poder escollir per confessor qualsevol prevere secular o regular, segons la seva pròpia súplica.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, sextodecimo kalendas februarii, anno tercio.

Llatí. 136 × 230 mm.

Rescripte: text de la súplica amb l'autògraf del papa, «Fiat A».

Poblet. Cister. Roma.
Calixt III, papa. Miquel Delgado, monjo de Poblet.

200

1459 setembre 3. Els Prats de Rei

Andreu Morera, com a procurador del monestir de Valldaura de Manresa, ven a Jaume Sauró, procurador de la comunitat de clergues de Prats de Rei, un censal mort de deu sous barcelonesos de pensió anual i deu lliures de preu. Aquest reconeix haver rebut amb això deu de les 17 lliures degudes pel monestir a l'esmentada comunitat.

Actum est hoc in villa de Pratis, tercia die mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono.

Llatí. 541 × 645 mm.

Valldaura de Manresa. Manresa. Prats de Rei, els.
Antoni Ferrer, notari de Prats de Rei. Andreu Morera, ciutadà de Manresa. Margarida Morera, abadessa de Valldaura. Margarida Salt, monja de Valldaura. Maria Dart, monja de Valldaura. Felipa Rissó, monja de Valldaura. Jaume Sauró, rector de Prats de Rei. Jaume Guitardes, notari de Manresa. Joan Sala, rector de Prats de Rei. Joan Martí, O.S.B. Pau Busa, teixidor de Prats de Rei.

201

1460 setembre 14. Cister

Guiu d'Autun, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general encomana a Miquel Delgado, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs de la

Corona d'Aragó. Ultra les facultats habituals i la de recaptar les contribucions per a l'Orde, recomana atenció a l'observança regular en la indumentària, autoritza la supressió de monestirs de monges de vida poc edificant i demana del comissari la tramesa anual d'informació al capítol general.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die XIIII[a] mensis septembris, anno Domini millesimo CCCC[o] sexagesimo.

Llatí. 283 × 392 mm.

Segell rodó de cera groga a les tires de pergamí pendents de la plica (55 mm de diàmetre). Malmès per la part superior i dreta. Figura sedent d'un prelat.

Poblet. Tarragona. Cister. Chalons. Aragó.
Guiu d'Autun, abat de Cister. Miquel Delgado, abat de Poblet. Benet XII, papa.

202

[circa 1467]

Jaume Oliver reconeix haver rebut de Francesc Marquilles certs teixits: «Inventari de les robes per lo magnífich micer Francesch Marquilles, vicicanceller del Senyor Rei, acomanades a mossèn Jaume Oliver, prevere del capítol de la Seu de Gerona».

Català. Llatí. 255 × 452 mm.

Trasllat de Joan Comes, notari de l'arquebisbe de Tarragona [protocols: 1465-1489] a partir d'un albarà privat.
Francesc Marquilles està documentat com a vice-canceller l'any de la data.

Tarragona. Girona.
Joan Comes, notari de l'arquebisbe de Tarragona. Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona. Jaume Oliver, prevere del capítol de la seu de Girona. Francesc Marquilles, vice-canceller reial. Francesc Lacera, notari de Tarragona. Nicolau Ortells, notari de Tarragona.

203

1468 octubre 11. Saragossa

Joan II confereix el títol de doctor en dret canònic a Lluís Sabadia, monjo de Poblet i batxiller per l'Estudi de Lleida. Mana al conseller reial Pere Falcó, doctor en drets, lliurar-li les insígnies del grau obtingut.

Datum in civitate Caesarauguste, die undecimo mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, regni nostri Navarre anno quadragesimo tercio, aliorum vero regnorum nostrorum undecimo.

Llatí. 313 × 429 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Lleida. Saragossa.
Galceran Bertran, secretari reial. Joan II, rei de Catalunya-Aragó. Lluís Sabadia, monjo de Poblet. Pere Falcó, jurista.

204

1469 abril 21. Cervera

Antoni Riquer, jurista i síndic de la ciutat de Lleida, reconeix haver rebut de Miquel Delgado, abat de Poblet i agent de la cort reial, 51 lliures i tres sous barcelonesos per les despeses de 66 atzembles en traginar blat des de Lleida fins a Sant Joan de les Abadesses, passant per Arbeca i Cardona, en vistes a l'avituallament de Girona.

Quod est actum in villa Cervarie, die vicesima prima mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nono.

Llatí. 260 × 300 mm.

Poblet. Lleida. Arbeca. Cardona. Sant Joan de les Abadesses. Girona. Besses, les (Cervià de les Garrigues). Garrigues. Aragó. Sicília. Cervera.
Joan Solsona, secretari reial. Antoni Riquer, jurista de Lleida. Miquel Delgado, abat de Poblet. Joan Llorenç Gralla i Basset, cavaller de Lleida. Pere Almacelles, de les Besses.

205

1469 maig 2. Cervera

Joan Ramon Folch de Cardona, comte de Prades, reconeix haver rebut de Miquel Delgado, abat de Poblet i agent de la cort reial, 15 lliures i deu sous barcelonesos per raó dels 20 sesters de blat lliurats per ordre del príncep Ferran en vistes a l'avituallament de Girona i dels castells d'Orís i Torelló.

Quod est actum in villa Cervarie, secunda die mensis madii, anno a Nativitate Domini MºCCCCºLXVIIIIº.

Llatí. 260 × 211 mm.

Poblet. Prades. Cardona. Girona. Aragó. Sicília. Cervera. Orís. Torelló. Bellpuig.
Joan Solsona, secretari reial. Joan Ramon Folch de Cardona, comte de Prades. Miquel Delgado, abat de Poblet. Joan II, rei de Catalunya-Aragó. Ferran II, rei de Sicília i primogènit d'Aragó. Pere Boscà, familiar del comte de Prades. Antoni de Cardona, senyor de Bellpuig d'Anglesola. Lluís d'Oluja, cavaller de Cervera.

206

1470 octubre 14. Trasobares

Gracia de Linyán, abadessa, i el capítol conventual del monestir de Trasobares fan establiment d'unes heretats («torcas») al lloc de Trasobares a favor de Juan Guillén, Antonio Ferrero i Martín Pardo al cens anual de dos sous i un diner, dos sous, i tres sous jaquesos respectivament, sota les habituals condicions de comís, fadiga de deu dies i lluïsme de la desena part del preu de la transmissió. Els emfiteutes es comprometen a observar les condicions de l'establiment.

Feyto fue aquesto en el dito lugar de Trasovares, a quatorze días del mes de noviembre, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo.

Aragonès. 310 × 462 mm.

Trasobares. Aragó. Saragossa. Cister. Arándiga. Cañizar, riu. Montego. Valloca (Trasobares). Majuelo (Arándiga).
Pedro Ximénez Pardo, notari d'Arándiga. Gracia de Linyán, abadessa de Trasobares. Violant Duárriz, priora de Trasobares. Elsa Fernández de Monterde, cellerera de Trasobares. Teresa de Sayas, cantora de Trasobares. Violant de Funes, monja de Trasobares. Constanza Cavero, sots-priora de Trasobares. Francisca Martínez, sagristana de Trasobares. Isabel Cirera, monja de Trasobares. María Cabeza, monja de Trasobares. Constanza Zapata, monja de Trasobares. Isabel de Espejo, monja de Trasobares. Leonor Forte, monja de Trasobares. María Pérez de Santángel, monja de Trasobares. Isabel de Sayas, monja de Trasobares. Violant Jiménez, monja de Trasobares. Juan Guillén, de Trasobares. Antonio Ferrero, de Trasobares. Martín Pardo, de Trasobares. Juan Ramírez. Juan Martínez. Domingo Marco. Miguel Montero. Colau Pardo.

207

1471 gener 16. Tortosa

Joan II notifica als oficials reials dels seus regnes la concessió d'un guiatge a Manuel de Rajadell, donzell, a fi de remunerar-li els serveis prestats permetent-li durant un any mercadejar amb articles fins al valor de 1000 lliures, portant-los a

Barcelona o a altres terres rebels contra l'autoritat reial. Exclou de la llicència el transport de: «forments, farines, ordis, civades, llegums, vins, ne artellaria de guerra, com pólvores, salmitzes, alquitrans, ferre, soffre ne armes, lanes, obra de spart o cànem».

Dat en la ciutat de Tortosa, a setze dies del mes de janer, en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil quatrecents setanta-hu.

Català. 324 × 576 mm.

Trasllat de Joan Comes, notari de Tarragona [Protocols: 1465-1489].

Tarragona. Tortosa. Barcelona. Catalunya.
Joan II, rei de Catalunya-Aragó. Manuel de Rajadell, donzell. Antoni de Rocacrespa, algutzir de Tarragona. Bernat Dalla, receptor de Tarragona. Nicolau Cardona, escrivà de ració a Tortosa.

208

1472 gener 7. Poblet

Miquel Delgado, abat, i el capítol conventual de Poblet designen síndics els monjos Blai Romeu, mestre en teologia, Lluís Sabadia, doctor en dret canònic, Pere Felices, prior de Natzaret, i Antoni Boada, majoral de Menàrguens, per establir una concòrdia amb Pere Vaca, senyor d'Albesa, i els síndics d'aquesta vila a fi de construir una sèquia per portar l'aigua del riu Noguera des d'allí fins a Menàrguens.

[...die Martis septima mensis ianuarii intitulata, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo:] Que fuerunt acta in monasterio Populeti in capitulo eiusdem, sub anno, die et mense predictis.

Llatí. 280 × 582 mm.

Poblet. Montblanc. Albesa. Noguera, riu. Aragó. Vimbodí. Barcelona. Natzaret. Menàrguens. Verdú. Castellserà.
Joan Poblet, notari de Montblanc. Joan PedroL, cirurgià i barber de Vimbodí. Antoni Pàmies, fuster de Vimbodí. Pere Vaca, senyor d'Albesa. Miquel Delgado, abat de Poblet. Blai Romeu, monjo de Poblet. Lluís Sabadia, monjo de Poblet. Pere Felices, prior de Natzaret. Antoni Boada, majoral de Menàrguens. Daniel Ferrer, monjo de Poblet. Bartomeu Despont, sots-prior de Poblet. Llorenç García, monjo de Poblet. Bernat Pinyol, monjo de Poblet. Joan García, apotecari de Poblet. Joan Martí, monjo de Poblet. Gabriel Escuder, monjo de Poblet. Antoni Reboll, monjo de Poblet. Antoni March, monjo de Poblet. Pere de Sevilla, regent de Verdú. Ramon Berenguer, sagristà de Poblet. Joan Martín, monjo de Poblet. Jaume Colunya, monjo de Poblet. Adrià Ros, forner de Poblet. Pere Gilbert, almoiner reial. Onofre Tomàs, bosser de Poblet. Lleonard Assam monjo de Poblet. Dionís Coscollar, monjo servent de l'abat de Poblet. Robert d'Ànglia, monjo de Poblet. Lluís Casalduch, majoral de Castellserà. Joan Payo Coello, mestre de novicis de Poblet. Miquel Estella, monjo de Poblet. Joan Briegua, sots-bos-

ser de Poblet. Filipó Òdena, monjo de Poblet. Joan Narbonès, monjo de Poblet. Jaume Prats, monjo de Poblet. Bernat Palau, porter de Poblet. Joan Estanyà, infermer de monjos de Poblet. Esteve Plasencia, monjo de Poblet. Domènec Blasco, monjo de Poblet. Joan d'Agarreta, monjo de Poblet. Joan Martí, sots-cantor de Poblet. Llorenç Alcaire, monjo de Poblet. Baltasar Tarrach, monjo de Poblet. Gaspar Cruïlles, monjo de Poblet. Miquel Longares, monjo de Poblet. Joan Montfort, monjo de Poblet. Adrià de Mur, monjo de Poblet. Ramon d'Ayerbe, monjo de Poblet. Antoni Sahuc, hostaler de Poblet. Pere Astor, monjo de Poblet. Jaume Sedó, monjo de Poblet. Lluís Ribes, monjo de Poblet. Rafael Martorell, monjo de Poblet. Joan Esteve, monjo de Poblet.

209

1472 octubre 9. Saragossa

Juan Remírez, rector de Pina i regent de l'oficialat de Saragossa per l'arquebisbe Juan de Aragón, mana als preveres de la diòcesi urgir als veïns d'Aguarón, Tabuenca i Trasobares, denunciats per l'abadessa i el convent de Trasobares, la satisfacció de les dècimes corresponents al monestir o bé la presentació d'al·legacions a la cúria de Saragosssa abans del termini de sis dies.

Data Cesarauguste, die nona mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo.

Llatí. 281 × 528 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Aguarón. Tabuenca. Saragossa. Pina de Ebro.
Juan Remírez, regent de l'oficialat eclesiàstic de Saragossa. Juan de Aragón, arquebisbe de Saragossa.

1473 desembre 16. Barcelona. Vegeu: 1545 març 16. Olot

210

1474 juny 7. Vilafranca del Penedès

Joanot Terré, com a procurador de Gaspar Maimó, escrivà de ració del rei de Sicília, de Bartomeu Vilera i de Blai Merlés, proposa a Joan Berenguer de Masdovelles, cavaller, admetre la lluïció per 50 lliures d'un censal de 50 sous de pensió anual obligant als seus principals. Joan Berenguer de Masdovelles no accepta les 50 lliures fins

a la satisfacció de les pensions pendents i de les diverses despeses, suscitades pel maliciós intent d'eludir el pagament de les pensions durant el temps de guerra civil.

[...die Iovis paulo post pulsacionem quarte hore post meridie intitulata septima mensis iunii, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto:] Que fuerunt acta in dicta Villafrancha Penitentibus, diebus, horis, mense, anno et locis predictis.

Català. Llatí. 230 × 500 mm.

Malmès pel costat esquerre.

Vilafranca del Penedès. Penedès. Tarragona. Barcelona. Catalunya. Sicília.

Mateu Senya, notari de Vilafranca del Penedès. Bernat Astor, ardiaca del Penedès. Joan Berenguer de Masdovelles, cavaller. Joanot Terré, donzell. Gaspar Maimó, escrivà de ració del rei de Sicília. Ferran II, rei de Sicília i primogènit d'Aragó. Bartomeu Guilera, de Vilafranca del Penedès. Blai Merlés, de Vilafranca del Penedès. Andreu Bisbal. Joan d'Arinyo, donzell de Barcelona. Pere Bosch, mercader de Vilafranca del Penedès. Antoni Vives, barber de Vilafranca del Penedès. Joan Terré.

211

1476 setembre 2. Barcelona

Bartomeu Costa, notari de Barcelona, reconeix haver rebut de Bernat Puig, procurador del monestir de Jonqueres, 41 lliures i 17 sous barcelonesos com a salari pels seus serveis al monestir. El procurador de Jonqueres reté 26 lliures i cinc sous, per raó de cinc pensions d'un censal mort a favor del monestir obligant al notari, i també deu lliures més, deduïdes del preu del mateix censal. Bartomeu Costa condona les cinc lliures i dotze sous restants a favor del monestir.

Actum est hoc Barchinone, secunda mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.

Català. Llatí. 267 × 373 mm.

Jonqueres, Santa Maria de. Barcelona. Tarragona. Saragossa. Tortosa. València. Santa Maria del Mar, parròquia de Barcelona. Montesa, milícia de.

Bartomeu Costa, notari de Barcelona. Bernat Puig, beneficiat de Santa Maria del Mar. Antoni Sadorní. Pere Miravet, fuster. Miquel Sesilles, mercader de Barcelona. Antoni Llonch, apotecari de Barcelona. Bartomeu Fangar, notari de Barcelona. Martí Bonet. ...Ribes. ...Sariera. ...Llull, advocat. Armand Negre. Joan Albà. Pere Tomàs. Pere Roca. Violant Roca, muller de Pere. Guillem Alanyà, de Tortosa. Lli Donzell, mestre de cases. Gallard Danxies, de Saragossa. Bernat Bosch, mercader de Tortosa. Jaume Montserrat. Joan Burguès. Francesc Lacera, notari de Tarragona. Lluís Despuig, mestre de Montesa.

212

1476 setembre 14. Cister

Joan de Cirey, abat de Cister, i els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc designen procuradors els abats de Poblet i de Santes Creus, i els monjos Jaume Roïç i Pere Gilbert, mestres en teologia, per a la defensa dels interessos de l'Orde i dels seus monestirs i persones davant qualsevol jutge eclesiàstic o secular.

[...quartadecima die mensis septembris, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto apud Cistercium:] Datum sub ... sigilli nostri fratris Johannis abbatis Cistercii predicti per acomodationem loco sigilli diffinitorum, die, anno et loco predictis.

Llatí. 251 × 487 mm.

Plica plegada.
J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 13), V, Louvain 1937, p. 687 (1489: 41).

Cister. Poblet. Santes Creus. Chalons.
Joan de Cirey, abat de Cister. Miquel Delgado, abat de Poblet. Pere Blanch, abat de Santes Creus. Jaume Roïç, monjo mestre en teologia. Pere Gilbert, monjo mestre en teologia.

213

1477 abril 17. Beaune

Joan de Cirey, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana per un bienni a Miquel Delgado, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs de l'Orde a les corones d'Aragó, Castella i Portugal.

Datum Belne sub appensione sigilli nostri, septima decima die mensis aprilis, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo.

Llatí. 297 × 421 mm.

Tira de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Chalons. Aragó. Castella. Portugal. Beaune.
Joan de Cirey, abat de Cister. Miquel Delgado, abat de Poblet. Benet XII, papa.

214

1477 maig 25. Trasobares

L'abadessa i el capítol conventual de Trasobares donen a Juan de Galán, veí de Borja, un olivar al lloc de Verán del terme de Borja al cens anual perpetu de 16 sous jaquesos, assenyalant-ne les afrontacions i reservant-se els drets de comís, lluïsme i fadiga de deu dies. L'emfiteuta es compromet a observar les condicions de l'establiment.

Feyto fue aquesto en el monesterio de Senyora Sancta María de Trasovares, a vint y cinquo días del mes de mayo, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo.

Aragonès. 288 × 505 mm.

Trasobares. Borja. Verán (Borja). Saragossa. Cister. Aragó. València.

Juan de Vallsorga, notari de Borja. Beatriz de Luna, abadessa de Trasobares. Constanza Cavero, priora de Trasobares. Elsa Fernández de Monterde, cellerera de Trasobares. Isabel Cirera, monja de Trasobares. María Cavero, monja de Trasobares. Violant Munyoz, monja de Trasobares. Teresa de Sayas, cantora de Trasobares. Leonor Forte, sagristana de Trasobares. Violant de Moros, monja de Trasobares. Violant Munyoz, monja de Trasobares. Albamunt de Santángel, monja de Trasobares. Juan de Galán, de Borja. Miguel de Serra. Juan Asensio. Pedro García, de Borja. Miguel de la Cambra, de Borja.

215

1477 octubre 1. Gilly

Joan de Cirey, abat de Cister i reformador general per l'autoritat del capítol general, encomana a Miquel Delgado, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs dels regnes hispànics. Urgeix especialment l'observança de la «Benedictina» i la satisfacció de les contribucions a l'Orde.

Datum Gilen sub appensione sigilli nostri, prima die mensis octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo.

Llatí. 328 × 561 mm.

Plica plegada amb una tira de pergamí pendent amb restes del segell de cera groga.

Poblet. Cister. Chalons. París. Espanya. Castella. Lleó. Aragó. Navarra. València. Portugal. Gilly.

Joan de Cirey, abat de Cister. Miquel Delgado, abat de Poblet. Benet XII, papa.

216

1479 gener 20. Saint Nazaire

Antoni Pere, abat de Fontfreda i pare immediat de Poblet, confirma l'elecció de Joan Estanyà com a abat d'aquest monestir, presidida pels abats de Santes Creus i Escarp.

Datum in castro nostro Sancti Nazari sub appencione sigilli nostri,... die vicesima mensis ianuarii, anno ab Incarnacione Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo.

Llatí. 233 × 422 mm.

Restes d'un segell de cera torrada a les tires de pergamí pendents de la plica.

Poblet. Santes Creus. Escarp. Fontfreda. Narbona. Cister. Tarragona. Saint-Nazaire.
S. Arpem, secretari de l'abat de Fontfreda. Antoni Pere, abat de Fontfreda. Joan Estanyà, abat de Poblet. Bernat de Fàbregues o de Bretis, noble. Joan Guizard, prevere. Joan Vilar, monjo de Fontfreda. Pere Blanch, abat de Santes Creus.

1480 agost 17. Roma. Vegeu: 1531 novembre 16. Poblet. 1545 desembre 4-7. Poblet. 1546 setembre 26-27. Poblet

217

post 1483 setembre 20. Barcelona

Fragment d'un trasllat de diversos instruments a favor de la marmessoria de Joana de Pinós i d'Alagón, vescomtessa d'Illa i de Canet, relatius a certs censals morts obligant Joan Rodríguez, mercader de Barcelona, com a hereu de Ferran i Blanquina.

Llatí. 262 × 373 mm.

Data a partir de l'escatocol d'un dels documents traslladats.
Pergamí mutilat de gran part del seu text per la part inferior i dreta.

Barcelona. Illa, vescomtat. Canet, vescomtat. Santa Maria de Jerusalem, monestir de Barcelona. Santa Maria del Mar, parròquia de Barcelona.
Jaume Rossell, notari de Barcelona. Joana de Pinós i d'Alagón, vescomtessa d'Illa i de Canet. Pere Zapata, arxiprest de Roca. Rafael Cer..., notari. Blanquina Rodríguez, muller de Ferran. Ferran Rodríguez, seder de Barcelona. Joan Rodríguez, mercader de Barcelona, fill de Ferran. Antonina. Ermenter de Sentmenat. Bartomeu Berenguer. Aldonça. Joan Saurí, botiguer de Barcelona. Llorenç Bassa, apotecari de Barcelona. ...Genovès. Pere Terrassa.

218

1484 juny 14. Tarragona

Antoni Cabrer, beneficiat de la seu de Tarragona, malalt de mort atorga testament. Designa marmessors Hug de Mitjavila, comensal de la seu, i Bartomeu Benuç, tapiner de Tarragona. Llega deu lliures per exèquies i sufragis, i cinc sous a cadascun dels dos nebots. Llega a Bàrbara, donzella serventa seva, l'usdefruit d'una vivenda a Tarragona i diversos béns mobles.

Actum est hoc Terracone, die quartadecima mensis iunii, anno a Nativitate Domini millesimo CCCCº octuagesimo quarto.

Català. Llatí. 266 × 507 mm.

Tarragona. Cervera. Senes, carrer de Tarragona. Joan Olzinelles, carrer de Tarragona.

Nicolau Ortells, notari de Tarragona. Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona. Antoni Cabrer, beneficiat de la seu de Tarragona. Hug de Mitjavila, comensal de la seu de Tarragona. Bartomeu Benuç, tapiner de Tarragona. Pere Roig, comensal de la seu de Tarragona. Pere Cabrer, mercader de Cervera, nebot d'Antoni. Joan Puig, nebot d'Antoni Cabrer. Guillem Vallbona, comensal de la seu de Tarragona. Bàrbara, serventa d'Antoni Cabrer. Miquel Gil, saboner de Tarragona. Antoni Guasch, corder de Tarragona. Guillem Blanch, paraire de Tarragona. Maties Marí, sabater de Tarragona. Pere Tió, fuster de Tarragona.

219

1485 abril 08. La Bisbal del Penedès

Joan Tous, fill de Joan i Maria, de Vimbodí, renuncia a tots els seus drets sobre l'herència del pare difunt a favor del seu germà Pere Tous, a canvi de dotze lliures barceloneses a satisfer en el temps del seu casament.

Actum est hoc in loco de Episcopali diocesis Barchinone, octava die mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto.

Llatí. 305 × 351 mm.

Vimbodí. Bisbal del Penedès, la. Penedès. Barcelona.

Berenguer Constantí, rector i notari de la Bisbal del Penedès. Joan Tous, de Vimbodí. Joan Tous, pare de Joan i Pere. Maria, muller de Joan Tous, senior. Pere Tous, de Vimbodí. Francesc Cerdà, rector i notari de Vimbodí. Francesc d'Albà, donzell del Penedès. Ferrer Pinyol, de la Bisbal del Penedès.

220

1485 setembre 18. Cister

Joan de Cirey, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Joan Payo Coello, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs de l'Orde a València, Mallorca, Sardenya, Còrsega i Catalunya.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die XVIII[a] mensis septembris, anno Domini M[o]CCCC[o]LXXX[o] quinto.

Llatí. 148 × 425 mm.

Tira de pergamí pendent de la plica per al segell.

Poblet. Cister. Chalons. València. Mallorca. Sardenya. Còrsega. Catalunya.
Joan de Cirey, abat de Cister. Joan Payo Coello, abat de Poblet.

221

1485 setembre 20. Cister

Joan de Cirey, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana per tres anys a Joan Payo Coello, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs de l'Orde a València, Mallorca, Menorca i Catalunya. Urgeix especialment l'observança dels estatuts sobre els estudis en els monestirs d'Espanya i Galícia, i la recaptació de les contribucions taxades per al sosteniment de l'Orde.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die XX[a] mensis septembris, anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto.

Llatí. 316 × 444 mm.

Tira de pergamí pendent de la plica per al segell.

Poblet. Cister. Chalons. València. Mallorca. Menorca. Catalunya. Espanya. Galícia. Real, la. Santes Creus. Escarp. Vallbona de les Monges. Valldaura de Manresa. Lavaix. Valldigna. Sant Bernat de l'Horta. Benifassà. Vallbona del Vallespir.
Joan de Cirey, abat de Cister. Joan Payo Coello, abat de Poblet. Benet XII, papa.

222

1486 agost 29. Carinyena

Juan Molón, procurador del monestir de Trasobares, dóna de per vida a Juan Belenguer Garcés, de La Almunia de Doña Godina, uns camps al mateix lloc al cens anual de 19 sous jaquesos, assenyalant-ne les afrontacions i amb expressa prohibició de disgregar-los. Juan Belenguer Garcés es compromet a complir les condicions del contracte.

Feyto fue aquesto en el lugar de Carinyena, a vintinueve días del mes de agosto, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagessimo sexto.

Aragonès. 179 × 600 mm.

Trasobares. Carinyena. Aguarón. Almunia de Doña Godina, La. Encinacorba. Mediano, riu. Aragó. València.

Ángel Quentín, notari de Carinyena. Juan Molón, senior, de Carinyena. Pedro Sánchez, notari d'Aguarón. Juan Belenguer Garcés, de La Almunia de Doña Godina. Domingo Billián. Antonio Alguant. Sancho Aznar. Juan de Dueñas, de La Almunia de Doña Godina. Juan Just. Juan Molón, junior, de Carinyena. Martín de Almazán, estudiant de Carinyena.

1487 setembre 14. Cister. Vegeu: 1488 agost 24. Poblet

223

1488 agost 24. Poblet

Guillem, abat de Candeilh i reformador dels monestirs cistercencs dels regnes hispànics per comissió de capítol general de 1487 i segons el desig d'Innocenci VIII, delega la seva missió a Joan Payo Coello, abat de Poblet, amb la mateixa potestat rebuda del capítol general: facultats reservades al capítol, supressió i unió de cases, convocatòria de capítols regionals, etc.

Actum et datam apud Populetum, di vicesima quarta mensis augusti, anno Domini millesimo CCCCºLXXX octavo.

Llatí. 411 × 582 mm.

1487 setembre 14. Cister: còpia de la comissió del capítol general.

Forats a la plica per al segell pendent.

J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 13), V, Louvain 1937, p. 687 (1489: 41).

Poblet. Cister. Candeilh. Tarragona. Chalons. Albi. Espanya. Aragó. Castella. Navarra. Portugal. València. Mallorca. Menorca.

Joan de Cirey, abat de Cister. Guillem, abat de Candeilh. Joan Payo Coello, abat de Poblet. Innocenci VIII, papa. Esteve Voiz. ...de Ruppe.

224

1490 novembre 4. Poblet

Pere de Virey, abat de Claravall i reformador dels monestirs cistercencs dels regnes hispànics per comissió de capítol general de 1489 i segons el desig d'Innocenci VIII, delega la seva missió a Joan Payo Coello, abat de Poblet, amb la mateixa potestat rebuda del capítol general: facultats reservades al capítol, supressió i unió de cases, convocatòria de capítols regionals, revisió de les taxes de contribució a l'Orde, adaptant-les a la realitat econòmica de cada monestir, etc.

Datum in predicto monasterio de Populeto sub nostri appensione sigilli, die quarta mensis novembris, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo.

Llatí. 484 × 560 mm.

1489 setembre 14. Cister: còpia de la comissió del capítol general.

Restes del segell de cera negra a la tira de pergamí pendent de la plica.

J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 13), V, Louvain 1937, p. 687 (1489: 41).

Poblet. Cister. Claravall. Tarragona. Chalons. Langres. Espanya. Aragó. Castella. Navarra. Portugal. València. Mallorca. Menorca. Lleó. Catalunya. Lió. Narbona. Tolosa. Bordeus. Auch. Llenguadoc. Gascunya.

Joan de Cirey, abat de Cister. Pere de Virey, abat de Claravall. Joan Payo Coello, abat de Poblet. Innocenci VIII, papa. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Benet, sant.

225

1493 maig 20. Poblet

Pere de Virey, abat de Claravall i reformador dels monestirs cistercencs dels regnes hispànics per comissió de capítol general, havent delegat la seva missió a Joan Payo Coello, abat de Poblet, li recomana no visitar cap monestir, si el mateix any ja ha rebut visita d'altres comissaris o delegats. Dóna instruccions generals sobre els aspectes de la vida regular a vetllar especialment i (en anotacions marginals) sobre diverses actuacions concretes als monestirs de Sobrado, Armenteira, Valdediós i Oseira.

Datum in eodem monasterio de Populeto sub nostri appensione sigilli hic appositi, die vicesima mensis maii, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tercio.

Llatí. 428 × 336 mm.

Forat a la part inferior per al segell pendent.

Poblet. Cister. Claravall. Tarragona. Chalons. Langres. Espanya. Aragó. Castella. Navarra. València. Lleó. Galícia. Catalunya. Sobrado. Armenteira. Oseira. Valdediós. Astúries.
...de Guemet, secretari de l'abat de Claravall. Joan de Cirey, abat de Cister. Pere de Virey, abat de Claravall. Joan Payo Coello, abat de Poblet. Alexandre VI, papa. G. Rodríguez, abat de Sobrado. Gonzalo de Saavedra, abat d'Armenteira. Juan de Pinella, prior de Valdediós. Suero de Oca, abat d'Oseira.

226

1494 maig 8. Roma

Alexandre VI concedeix a Guillem Ramon de Montcada, bisbe de Mallorca, la facultat de visitar les esglésies, monestirs i altres llocs eclesiàstics de la seva diòcesi per si mateix o per delegació, amb dret de percebre les procuracions per aquestes visites.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis dominice millesimo quadringentesimo nonagesimo ..., octavo idus maii, pontificatus nostri anno secundo.

Llatí. 375 × 470 mm

Pergamí aprofitat per a les cobertes d'un volum.

Mallorca. Roma.
Alexandre VI, papa. Innocenci IV, papa. Gregori X, papa. Guillem Ramon de Montcada, bisbe de Mallorca.

227

1494 setembre 24. Carinyena

Juan Molón, procurador del monestir de Trasobares, dóna a Juan de Dueñas, senior, llaurador de La Almunia de Doña Godina, uns camps al mateix lloc, a la partida de Cabañas, al cens anual perpetu de 19 sous jaquesos, assenyalant-ne les afrontacions i amb les habituals condicions de comís, lluïsme i fadiga. Juan de Dueñas es compromet a complir les condicions del contracte.

Feyto fue aquesto en el lugar de Carinyena, a vintiquatro días del mes de setiembre, del anyo de la Natividat de Nuestro Senyor Jesuchristo de mil quatrozientos noventa e quatro.

Aragonès. 405 × 644 mm.

1587, abril 24: anotació posterior: Jerónimo Tejedor féu antípoca dels 19 sous de cens.

Trasobares. Carinyena. Aguarón. Almunia de Doña Godina, La. Mediano, riu. Aragó. València. Saragossa. San Juan. Pueyredondo (La Almunia de Doña Godina). Cabañas (La Almunia de Doña Godina). Cánova (La Almunia de Doña Godina).

Pedro de Álava «Molón», notari de Carinyena. Juan Molón, senior, de Carinyena. Pedro Sánchez, notari d'Aguarón. Juan de Dueñas, de La Almunia de Doña Godina. Sancho Aznar. Juan Just. Martín de Rossillo, de Carinyena. Juan Pollo Candelero, de Carinyena. Juan de Clariana, junior. Miguel de Longares. Jaime de Magas. Jerónimo Tejedor, de La Almunia de Doña Godina. Juan Tejero, senior, notari de Carinyena.

228

1500 gener 15. Cister

Joan de Cirey, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general encomana per un trienni a Antoni Boada, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs i milícies dels regnes hispànics (llevat Portugal) amb les facultats d'habitud, la de convocar capítols regionals cada any i la de cobrar les contribucions per a l'Orde. Segueix la llista dels monestirs amb la contribució taxada de cadascun.

Datum in monasterio nostro Cistercii sub appensione sigilli nostri, die XV[a] mensis ianuarii, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo nono more gallicano.

Llatí. 380 × 626 mm.

Tires de pergamí per al segell pendent.

Cister. Poblet. Chalons. París. Catalunya. Santes Creus. Escarp. Benifassà. Lavaix. Valldaura de Manresa. Vallbona del Vallespir. València. Sant Bernat de l'Horta. Valldigna. Real, la. Montesa, milícia de. Còrdova. Santos Mártires de Córdoba. Sevilla. San Bernardo de Sevilla. San Isidoro de Sevilla. Calatrava, milícia de. Montesión. Castella. Valdeiglesias. Palazuelos. Valbuena. San Pedro de Gumiel. Sacramenia. Bujedo. Herrera. San Prudencio. Rioseco. Benavides. Vega, La. Matallana. Valparaíso. Bonaval. Moreruela. San Martín de Castañeda. Espina, La. Nogales. Sandoval. Astúries. Valdediós. Belmonte. Villanueva de Oscos. Villamayor. Lleó. Carracedo. Sotosalbos. Galícia. Sobrado. Monfero. Acibeiro. San Justo de Tojosoutos. Armenteira. San Clodio. Melón. Franqueira, priorat. Oya. Meira. Peñamayor. Junqueira. Oseira. Castro de Rei. Montederramo.

Joan de Cirey, abat de Cister. Antoni Boada, abat de Poblet. Benet XII, papa.

229

15?? gener 19. Farena

Margarida, amb el consentiment del seu marit Pere Vallverdú, renuncia a favor de Montserrat Vallverdú a certs béns i drets a canvi de 50 lliures.

In loco Farene, die desimanona mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo ...

Llatí. 153 × 204 mm.

Mutilat pels quatre costats.

Farena (Mont-ral).
Pere Vallverdú, de Farena. Margarida, muller de Pere Vallverdú. Montserrat Vallverdú. Gabriel Abelló, d'Albarca.

230

1501 abril 21. Poblet

Antoni Boada, abat electe de Poblet, constitueix Domènec Porta, monjo de l'esmentat monestir, procurador seu per obtenir de la Santa Seu la confirmació de la seva elecció.

Actum est hoc in monasterio Populeti Ordinis Cisterciensis diocesis Tarraconensis, die vicesima prima mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo primo.

Llatí. 220 × 432 mm.

Poblet. Cister. Tarragona. Roma. Aragó. Montblanc. Sanaüja. Xàtiva.
Pere Desclergue, notari de Montblanc. Antoni Boada, abat de Poblet. Domènec Porta, monjo de Poblet. Alexandre VI, papa. Bernat Teixidor, canonge de Santa Maria de Sanaüja. Joan Miquel, fill de Joan Miquel de Xàtiva. Joan Miquel, mestre racional de Xàtiva.

231

1501 abril 21. Poblet

Ramon d'Ayerbe, prior, i el capítol conventual de Poblet constitueixen Jaume Peris, sots-prior, procurador per obtenir de la Santa Seu la confirmació de l'abat electe Anto-

ni Boada. Jaume Peris havia estat elegit per a la mateixa comesa pels monjos de Natzaret i de Sant Vicent màrtir. El designen substitut de Domènec Porta, síndic a Roma, en aquest afer, i li encomanen també la negociació del pagament d'annates i de les llicències per a carregar-se censals.

Actum est hoch in domo capituli dicti monasterii Populeti, die vicessima prima mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo primo.

Llatí. 415 × 424 mm.

Tira de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Roma. Montblanc. Sanaüja. Xàtiva. Espluga de Francolí, l'. Barcelona. Natzaret. València. Sant Vicent. Quart. Verdú. Balaguer.

Pere Desclergue, notari de Montblanc. Bernat Teixidor, canonge de Santa Maria de Sanaüja. Joan Miquel, fill de Joan Miquel de Xàtiva. Joan Miquel, mestre racional de Xàtiva. Pere Barrufet, de l'Espluga de Francolí. Joan Payo Coello, abat de Poblet. Antoni Boada, abat de Poblet. Domènec Porta, monjo de Poblet. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Alexandre VI, papa. Ramon d'Ayerbe, prior de Poblet. Jaume Peris, sots-prior de Poblet. Miquel Longares, monjo de Poblet. Jaume Colunya, monjo de Poblet. Joan Isern, monjo de Poblet. Lleonard Assam, sagristà de Poblet. Dionís Coscollar, regent de Verdú. Joan Estanyà, monjo de Poblet. Antoni Arnes, porter de Poblet. Llorenç Alcaire, monjo de Poblet. Gaspar Cruïlles, cantor de Poblet. Rafael Martorell, majoral de Balaguer. Lluís Ribes, monjo de Poblet. Antoni Sabater, sots-cantor de Poblet. Joan Llima, monjo de Poblet. Jeroni Valleriola, mestre de novicis de Poblet. Jaume Mas, hostaler de Poblet. Antoni Mestre, monjo de Poblet. Joan Flix, pitancer de Poblet. Andreu Capdevila, sots-sagristà de Poblet. Pere Vidal, monjo de Poblet. Jaume Pando, monjo de Poblet. Pere Bisbal, monjo de Poblet. Francesc Terbes, monjo de Poblet. Jeroni Miranda, monjo de Poblet. Ferran de la Bastida, monjo de Poblet. Vicenç Xicot, monjo de Poblet. Antoni Calaf, monjo de Poblet. Joan Bahilo, monjo de Poblet. Pere López, monjo de Poblet. Gaspar Martínez, monjo de Poblet. Pere Rius, monjo de Poblet. Pere Soldevila, monjo de Poblet. Miquel Miedes, monjo de Poblet. Mateu Palom, monjo de Poblet. Benet Vallcebre, monjo de Poblet. Joan Vilarreal, monjo de Poblet. Lluís Casalduch, prior de Natzaret. Antoni Riquer, monjo de Natzaret. Joan Pujol, monjo de Natzaret. Pau Rubert, majoral de Quart. Bernat Ferran, monjo de Sant Vicent. Joan Andria, monjo de Sant Vicent. Ferran de la Torre, monjo de Sant Vicent. Joan Galceran, monjo de Sant Vicent. Alfons Agurreta, monjo de Sant Vicent.

1502 abril 13. Roma. Vegeu: 1531 novembre 16. Poblet

232

1504 agost 20. Poblet

Bartomeu Bassa fa la professió religiosa segons la Regla de sant Benet, en el monestir de Poblet en presència de Domènec Porta, abat.

... fecit suam proffecionem in die sancti Bernardi, abbatis, anno Domini MºDºIIIIº.

Llatí. 110 × 117 mm.

Autògraf amb escatocol afegit d'altra mà.

Poblet.
Bartomeu Bassa, monjo de Poblet. Domènec Porta, abat de Poblet. Benet, sant.

233

1505 juliol 2?. Mont-ral

Pere Mauri, de Farena, i Tecla, muller seva, venen a Pere Vallverdú, del mateix lloc, unes terres pel preu de 33 lliures barceloneses. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoc in loco de Monte Regali, viges... mensis iulii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinto.

Llatí. 146 × 201 mm.

Pergamí retallat pels costats superior i dret.

Mont-ral. Farena (Mont-ral). Rojals (Montblanc). Bartra, la (Montblanc).
Lluís Ponçoda, rector i notari de Mont-ral. Pere Mauri, de Farena. Tecla, muller de Pere Mauri. Pere Vallverdú, de Farena. Bernat Vallverdú, senior, de Farena. Joan Fort, de la Bartra.

234

1507 gener 16. Veruela

Pedro Jiménez de Embún, abat de Veruela, notifica als oficials públics del Regne d'Aragó el privilegi concedit pel rei Pere el Cerimoniós al monestir i als seus vassalls cristians, jueus i sarraïns, atorgant-los franquesa i immunitat de tota lleuda, peatge, mesuratge, passatge, portatge, carneratge, herbatge i tot altre dret vectigal. Els beneficiaris del privilegi havien lliurat a Jaume Roig, tresorer reial, un subsidi de 3.000 sous jaquesos. La notificació s'estén per salvaguardar el dret de Juan Gil i de la seva família.

Dada en el dito monasterio de Veruela, a setze días del mes de janero, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo septimo.

Aragonès. Llatí. 313 × 363 mm.

1347 desembre 3. Barcelona: còpia del privilegi de Pere el Cerimoniós, a partir del trasllat del 1367 maig 18. Saragossa, havent-se perdut l'original durant la Guerra dels Dos Peres.
Forats a la plica per al segell pendent.

Veruela. Aragó. Tarassona. Tarragona. Pallars. Cardona. Empúries. Urgell. Àger. Saragossa. Lleida. Añón.
Juan Navarro, notari d'Añón. Pedro Jiménez de Embún, abat de Veruela. Pelegrín de Epila, abat de Veruela. Pedro I, rei de Castella. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Jaume II, rei de Catalunya-Aragó. Sanç López de Ayerbe, O.P, arquebisbe de Tarragona. Hug, nebot del rei Pere III. Ramon Roger, comte de Pallars. Ramon d'Anglesola. Bartomeu de Puig, escrivà reial. Hug, vescomte de Cardona. Lope Fernández de Luna, arquebisbe de Saragossa. Pere d'Aragó, comte d'Urgell. Romeu Cescomes, bisbe de Lleida. Joan d'Aragó, comte d'Empúries. Berenguer Sagarra, escrivà reial. Juan Gil, vassall de Veruela. Catalina Falcón, muller de Juan Gil. Juan Gil, junior, fill de Juan Gil. Pedro Gil, fill de Juan Gil. Martín Gil, fill de Juan Gil.

235

1507 març 9. Àger

Joan Simó, vicari general de Llorenç Pérez, bisbe de Nicòpoli i abat comendatari d'Àger, a proposta de Guillem Novell, procurador de Domènec Porta, abat de Poblet i patró de l'església de Butzènit, confereix de per vida i amb obligació de residir-hi a Andreu Novell, prevere, el benefici de Sant Antoni a l'església parroquial del lloc esmentat.

Datum in dicto monasterio Agerense, die Martis intitulata nona mensis marci et anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septimo.

Llatí. 155 × 307 mm.

Tires de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Butzènit. Àger. Tarragona. Valls. Nicòpoli, títol episcopal. Montblanc.
Joan Simó, rector de Valls, comensal de Tarragona i vicari general d'Àger. Llorenç Pérez, bisbe de Nicòpoli i abat d'Àger. Andreu Novell, prevere beneficiat de Butzènit. Guillem Novell, de Butzènit. Domènec Porta, abat de Poblet. Joan Mas, notari de Montblanc. Antoni d'Àger, donzell i castlà. Arnau Sancho, d'Àger.

236

1510 setembre 9. Mont-ral

Pere Pahoner i Tecla, muller seva, venen als jurats de Farena una casa a la plaça per quatre lliures i 15 sous barcelonesos, salva sempre la fidelitat als ducs de Cardona i comtes de Prades.

Actum est hoc in loco de Monte Regali, nona mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quinquentesimo decimo.

Llatí. 195 × 297 mm.

Farena (Mont-ral). Mont-ral. Cardona.
Joan Cugull, vicari i notari de Mont-ral. Lluís Ponçoda, rector i notari de Mont-ral. Pere Pahoner, de Farena. Tecla, muller de Pere Pahoner. Joan Roca, de Farena. Pere Vallverdú, de Farena. Gabriel Serra, de Farena. Jaume Perelló, de Farena. ...Vilar.

237

1511 juny 10. Cister

Jaume Theullet, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Domènec Porta, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs a les corones d'Aragó i de Castella, donant-li les facultats habituals de correcció, la de convocar cada any una congregació regional d'abats i la de cobrar les contribucions per a l'Orde.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die decima mensi iunii, anno Domini millesimo quingentesimo undecimo.

Llatí. 298 × 633 mm.

Restes del segell de cera groga a les tires de pergamí pendents de la plica.

Poblet. Cister. Chalons. Catalunya. València. Còrdova. Sevilla. Castella. Lleó. Galícia.
Jaume Theullet, abat de Cister. Domènec Porta, abat de Poblet. Benet XII, papa.

238

1512 desembre 27. Vic

Antic Sarriera, donzell de Vic, forçat a fer llit per raó d'una malaltia, fa aixecar testimoni notarial del seu estat de salut per indemnitat de les fermances, donades per ell al lloctinent general de Catalunya amb motiu de la seva llibertat condicional, atorgada a fi de permetre-li comparèixer davant el rei per defensar un recurs contra el seu propi arrest a Barcelona, manat pel lloctinent esmentat.

[Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo duodecimo, die vero vicesima septima mensis decembris ... in vico vulgariter dicto d'En Malla dicte civitatis Vicensis:] In dicto loco, die, mense et anno predictis.

Català. Llatí. 152 × 319 mm.

Vic. Malla, carrer de Vic. Barcelona. Catalunya. Mont-ral.

Joan Francesc Franc, notari de Vic. Baltasar de Prat, canonge de Vic. Genís Freixes, rector de Mont-ral. Joan Navarro, cirurgià. Antoni Riambau, paraire. Antic Sarriera, donzell de Vic. Joan d'Aragó, lloctinent general de Catalunya. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó.

239

1513 setembre 16. Saragossa

Pedro de Mur, lloctinent de Juan de Lanuza, justícia d'Aragó, a instància de Pablo Daroca, procurador de la vila i del monestir de Trasobares, dicta sentència denegant el dret de pastura del bestiar dels veïns de Borja al terme de Tabuenca.

Datum Cesarauguste, die decimo sexto mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo decimo tercio.

Llatí. 515 × 631 mm.

Segell rodó de placa sobre un suport de fusta (65 mm de diàmetre) al cordó pendent de la plica.

Trasobares. Tabuenca. Borja. Saragossa. Aragó. Tierga. Mesones de Isuela. Épila. Rueda de Jalón. Trasmoz. Alcalá de Ebro. Ainzón. Fuendejalón. Talamantes. Ambel.

Pedro de Mur, jurista lloctinent del justícia d'Aragó. Juan de Lanuza, justícia d'Aragó. Jerónimo de Urrea, lloctinent del justícia d'Aragó. Pablo Daroca, notari de Saragossa. Juan de Molinos, procurador de Pedro García Escudero. Pedro García Escudero, cavaller de Saragossa. Luis de la Cavallería, lloctinent del justícia d'Aragó. Damián Miró, procurador de Pedro García Escudero. Pedro de Marcilla, advocat.

239bis

1517 juliol 21. Roma

Gabriel Merino, arquebisbe de Rímini i bisbe de Lleó, certifica la concessió i confirmació per Lleó X de diverses gràcies i indulgències a instàncies de Francisco de Quiñones a favor dels franciscans observants del regne de Castella

Datum Rome in Palatio Apostolico et in camera nostre solite residentie, sub anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo decimo septimo, indictione quinta, die vero vigesima prima mensis iulii, pontificatus prelibati domini nostri Leonis divina Providentia pape decimi anno quinto.

Llatí. 301 × 425 mm.

Trasllat del notari apostòlic Francisco Cavallos, prevere (1518 març 15. Granada) per manament de Francisco Muñoz, vicari general, a requesta de Juan de Serena, guardià del convent de S. Alberto, OFM

Badajoz. Granada. Roma. Castella. Bari. Lleó
Francisco de Cavallos, prevere de Badajoz, notari apostòlic. Domenico, secretari. Francisco Muñoz, canonge de Granada i vicari general. Antonio de Rojas, arquebisbe de Granada. Juan de la Serena, guardià de S. Alberto, OFM. Gabriel Merino, arquebisbe de Bari i bisbe de Lleó. Lleó X, papa. Francisco de Quiñones, OFM. Nicolau III, papa. Urbà V, papa. Climent IV, papa. Antonio de Yuste, capellà de la Seu de Granada. Juan de Peralta, capellà de la Seu de Granada.

240

1518 gener 01. Poblet

Jeroni de la Saca, clergue, fa la seva professió religiosa segons la Regla de sant Benet, en el monestir de Poblet en presència de Domènec Porta, abat.

Fecit suam prophessionem in die Circumcisionis Domini, anno millesimo quingentesimo octavo dessimo.

Llatí. 109 × 168 mm.

Autògraf amb l'escatocol afegit d'altra mà.

Poblet.
Jeroni de la Saca, monjo de Poblet. Domènec Porta, abat de Poblet. Benet, sant.

241

1519 febrer 23. Barcelona

Domènec Porta, abat de Poblet, per intercessió d'Enric de Cardona, arquebisbe de Monreale, absol Miquel Gratapalles de Barberà, sobreseient el procés menat contra ell i els seus sequaços per raó dels fets delictius perpetrats al mas de Foguet, del terme de Prenafeta, senyoria del monestir.

Actum est hoc Barcinone, die vicesimo tercio mensis febroarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo decimo nono.

Llatí. 234 × 433 mm.

Poblet. Barcelona. Cister. Tarragona. Monreale. Montblanc. Prenafeta (Montblanc). Sicília. Barberà. Foguet, mas (Montblanc).

Francesc Guerau Fogassot, notari de Barcelona. Domènec Porta, abat de Poblet. Enric de Cardona, arquebisbe de Monreale. Miquel Gratapalles, de Barberà. Francesc Constantí, clergue. Llorenç Bellissén, escrivà de Barcelona.

242

1520 maig 12. Cister

Guillem du Boisset, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general encomana a Domènec Porta, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs a Catalunya i València, instant-lo a lluitar contra els abats comendataris segons el privilegi apostòlic d'Innocenci VIII. Segueix la llista dels monestirs a visitar.

Datum in monasterio nostro Cistercii, sub appensione sigilli nostri anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo, die vero duodecima mensis maii.

Llatí. 337 × 377 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Santes Creus. Escarp. Benifassà. Lavaix. Sant Guillem de Perpinyà. Valldaura de Manresa (?). Jau, la. Cadins, Sant Feliu de. Valldemaria. Valldonzella. Vallbona de les Monges. Vallsanta. Pedregal, el. Sant Hilari de Lleida. València. Sant Bernat de l'Horta. Valldigna. Montesa, milícia de. Real, la. Mallorca. Saïdia, la. Montsant de Xàtiva. Cister. Chalons.

Guillem du Boisset, abat de Cister. Domènec Porta, abat de Poblet. Innocenci VIII, papa.

243

1522 gener 10

Joan Besora, de Farena, i Tecla, muller seva, venen a Joan Vallverdú, del mateix lloc, un tros de terra al cap de la Colomina pel preu de 48 sous barcelonesos, lliure de tota prestació i salva la fidelitat als ducs de Cardona i comtes de Prades. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoch decima die mensis ienuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo vicesimo secundo.

Llatí. 339 × 210 mm.

Farena (Mont-ral). Mont-ral. Capafonts. Colomina, la (Mont-ral). Cardona.

Joan Sanç, vicari i notari de Mont-ral i Farena. Lluís Ponçoda, rector i notari de Mont-ral. Joan Roca, de Farena. Salvador Pere, de Capafonts. Joan Besora, de Farena. Tecla, muller de Joan Besora. Joan Vallverdú, de Farena.

244

1523 gener 23. Prades

Jaume Oller, de Prades, com a procurador del seu fill Pere Oller, beneficiat de Sant Miquel a l'església de Prades, dóna el seu consentiment a l'adjudicació, feta per Gabriel Benet i Onofre Calderó, beneficiats de la mateixa església, d'una casa enrunada, sots domini directe del benefici esmentat, a favor de Dalmau Ros al cens anual de quatre sous. Dalmau Ros es compromet a observar les condicions de l'establiment.

Actum est hoc in villa Pratarum, XXIIIº mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini MºDºXXIIIº.

Llatí. 203 × 325 mm.

Prades. Tarragona. Tint, carrer de Prades.

Joan Torner, prevere i notari de Prades. Joan Borrell, rector de Prades. Jaume Oller, pare de Pere Oller. Pere Oller, beneficiat de Prades. Gabriel Benet, beneficiat de Prades. Onofre Calderó, beneficiat de Prades. Jeroni Ferreres, oficial eclesiàstic de Tarragona. Pere de Cardona, arquebisbe de Tarragona. Pere Noguer «de la Peixera», pare de Pere. Mateu García, de Prades. Jaume Carcoler, de Prades. Pere Revull, de Prades.

245

1527 maig 24. Cister

Guillem Le Fauconnier, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc, encomana a Pere Caixal, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs de Catalunya i València, amb facultat d'aplegar una congregació regional d'abats. Segueix la llista dels monestirs amb la contribució taxada de cadascun.

Datum Cistercii sub appensione sigilli nostri, die vicesima quarta mensis maii, anno Domini millesimo quingentesimo vecesimo septimo.

Llatí. 292 × 563 mm.

Tira de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Catalunya. Santes Creus. Escarp. Benifassà. Lavaix. Valldaura de Manresa. Sant Guillem de Perpinyà. València. Sant Bernat de l'Horta. Valldigna. Real, la. Mallorca. Montesa, milícia de. Rosselló. Jau, la. Vallbona del Vallespir. Cister. Chalons. París.
Guillem Le Fauconnier, abat de Cister. Pere Caixal, abat de Poblet. Benet XII, papa.

246

1527 maig 24. Cister

Una altra còpia del document anterior.

Llatí. 375 × 535 mm

Còpia coetània.

247

1527 maig 24. Cister

Trasllat del document anterior.

Llatí. 292 × 394 mm.

Trasllat del notari Pere Munyós (1527 juny 19. Lleida).

Pere Munyós, notari de Lleida. Francesc Joan Antist, notari de Lleida. Miquel Vives, notari de Lleida.

248

1529 febrer 19. Barcelona

Frederic de Portugal, lloctinent general de Catalunya, promulga la sentència de la querella de pau i treva presentada per Andreu Nebot, donzell de Vilanova de Segrià, contra els habitants de la Fuliola, desconeixedors de la seva pretesa senyoria sobre Montaler. Són absolts els de la Fuliola, i, considerant-se no provades les pretensions del demandant, és condemnat a satisfer les costes judicials.

Lata fuit huismodi sentencia sive declaracio ... in quodam horto sito in rambla presentis civitatis Barchinone, die videlicet Veneris decimo nona mensis febroarii intitulata ad audiendum sentenciam seu declaracionem partibus predictis assignata, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono.

Llatí. 405 × 610 mm.

Plica plegada amb un cordó de seda vermella i groga per al segell pendent.

Poblet. Montaler (Ivars d'Urgell). Fuliola, la. Vilanova de Segrià. Lleida. Barcelona. Catalunya. Montblanc.

Antoni Joan Ferran, notari de Barcelona. Francesc Carbonell, notari i arxiver reial. Frederic de Portugal, lloctinent de Catalunya. Carles I, rei d'Espanya. Joana, reina, mare de Carles I. Andreu Nebot, donzell de Vilanova de Segrià. Joan Guillem Jordà, jurista de la Audiència. Lluís Gallart. Pere Balaguer, síndic de la Fuliola. Gabriel Camps. Bernat Fiveller. Joan Monfar, d'Ivars. Martí Sunyer, jurista de l'Audiència. Ferran de Lerín, monjo de Poblet. Jordi Joan Martí, causídic. Salvador Ribes. Joan de Cardona, canceller reial i prior de Gualter. Martí Tost. Galceran Barutell, donzell de Barcelona. Francesc Guerau Fogassot, notari de Barcelona. Miquel Vilanova, notari. Sebastià Llobet, bidell. Simó Monfar, de la Fuliola. Gabriel Rubinat, de la Fuliola. Jaume Marseyachs, de la Fuliola. Antoni Galito, de la Fuliola. Joan Llobera, de la Fuliola. Joan Navés, de la Fuliola. Pere Galito, de la Fuliola. Bernat Tarroja, de la Fuliola.

249

1530 juny 30. Torre de N'Eral

Pere Rausich, monjo i síndic del monestir de Poblet, protesta públicament contra l'oposició de Bartomeu Caldes, majordom del prior de Gualter, a deixar-li prendre el delme del blat collit a la Torre de N'Eral, en perjudici del dret del monestir.

[Anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo trigesimo, die vero Jovis hora sexta ante meridiem ipsius diey vel inde circa, trigesimo mensis iunii ... in quadam harea termini Turris de Neral:] Que fuerunt acta die, loco, hora, mense et anno predictis.

Català. Llatí. 251 × 412 mm.

Poblet. Torre de N'Eral (les Penelles). Gualter. Térmens. Linyola. Urgell. Agramunt.

Tomàs Pintor, notari d'Agramunt. Pere Rausich, monjo de Poblet. Bartomeu Caldes, majordom del prior de Gualter. Joan de Cardona, canceller reial i prior de Gualter. Joan Seganta, prevere de Térmens. Antoni Navarro, de Linyola.

250

1530 novembre 14. Tarragona

Francesc Soldevila, col·lector de l'impost taxat pel concili provincial de Tarragona, reconeix haver rebut del monestir de Poblet a través de Joan Tomàs, monjo síndic, 60 lliures i 6 sous barcelonesos per raó del primer lliurament mensual per l'abadiat.

Actum est hoc Tarracone, die quarta decima mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo.

Llatí. 115 × 326 mm.

Poblet. Girona. Tarragona. Cister. Sant Feliu de Girona.

Nicolau Rossell, notari de Tarragona. Francesc Soldevila, abat de Sant Feliu de Girona i col·lector. Pere Caixal, abat de Poblet. Joan Tomàs, monjo de Poblet. Andreu Torà, beneficiat de Tarragona. Onofre Montoliu, notari de Tarragona.

251

1531 novembre 16. Poblet

Bernardí Tolrà, abat de Santes Creus i comissari de l'abat de Cister; Ferran de Lerín, abat electe de Poblet; i el capítol conventual d'aquest monestir fan aixecar testimoni públic de l'elecció del successor de Pere Caixal, destituït aquest de la dignitat abacial segons sentència acceptada per ell mateix: convocat el capítol conventual regularment, després de la missa de l'Esperit Sant i del jurament dels electors, es procedí als escrutinis, recaient els vots en Ferran de Lerín com abat triennal, confirmat de seguida pel president de l'elecció i posat en possessió del règim del monestir després de rebre la submissió dels monjos.

[... die sexto decimo dicti mensis novembris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo intitulato:] Que fuerunt acta in dicto monasterio beate Marie Populeti, anno, diebus, mense et loco predictis.

Llatí. 549 × 741 mm.

1502 abril 13. Roma: còpia de la butlla d'Alexandre VI concedint la triennalitat de l'abadiat de Poblet.

1480 agost 17. Roma: Còpia de la butlla de Sixte IV autoritzant al monestir de Poblet a recórrer a qualsevol abat de l'Orde Cistercenc per presidir-hi les eleccions abacials en lloc de l'abat de Fontfreda.

J. Finestres i de Monsalvo, *Historia de el real monasterio de Poblet,* IV, Cervera 1756, p. 290-292.

Poblet. Sant Vicent. Natzaret. Santes Creus. Cister. Chalons. Barcelona. Tarragona. Lleida. València. Fontfreda. Narbona. Basilea. Roma. Espanya. Sicília. Aragó.

Pau Renart, notari de Barcelona. Bernardí Tolrà, abat de Santes Creus. Guillem Le Fauconnier, abat de Cister. Pere Caixal, abat de Poblet. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Francesc Morell, jurista. Pere Munyós, notari de Lleida. Miquel Puig, mercader de València. Alexandre VI, papa. Sixte IV, papa. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Isabel I, reina de Castella. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Climent VII, papa. Benet XII, papa. Juan de Madrigal. Adrià, de la cancelleria pontifícia. P. Pardo Buendía, de la cancelleria pontifícia. Io. de Regio, de la cancelleria pontifícia. Io. de Sinibalmus, de la cancelleria pontifícia. Io. de Bucabellis, de la cancelleria pontifícia. Guerau Salines, prior de Poblet. Antoni Sabater, bosser de Poblet. Antoni Ramírez, monjo de Poblet. Salvador Bertran, monjo de Poblet. Andreu Capdevila, monjo de Poblet. Pau Gibert, monjo de Poblet. Pau Vidal, monjo de Poblet. Ferran de la Bastida, monjo de Poblet. Melcior Martí, monjo de Poblet. Martí Sanxis, monjo de Poblet. Joan Peris, monjo de Poblet. Joan Batlle, monjo de Poblet. Francesc Morales, monjo de Poblet. Bartomeu Goiart, monjo de Poblet. Jeroni Burgunyó, monjo de Poblet. Joan Comelles, monjo de Poblet. Bartomeu Codó, monjo de Poblet. Bartomeu Soldevila, monjo de Poblet. Pere Bernat, monjo de Poblet. Gaspar Rulles, monjo de Poblet. Pere Rausich, monjo de Poblet. Gaspar Freixa, monjo de Poblet. Joan Martorell, monjo de Poblet. Miquel Garau, monjo de Poblet. Miquel Torres, monjo de Poblet. Francesc Salvet, monjo de Poblet. Joan Pi, monjo de Poblet. Antoni Moliner, monjo de Poblet. Gabriel Forés, monjo de Poblet. Mateu Gomis, monjo de Poblet. Joan Tomàs, monjo de Poblet. Francesc González, monjo de Poblet. Pere Boqués, monjo de Poblet. Joan Rossell, monjo de Poblet. Gabriel Pere, monjo de Poblet. Antoni Foguet, monjo de Poblet. Pere Carrera, monjo de Poblet. Pere d'Exea, monjo de Poblet. Alfons Hernández, monjo de Poblet. Joan Ballester, monjo de Poblet. Francesc Forés, monjo de Poblet. Pere Granera, monjo de Poblet. Joan Saner, monjo de Poblet. Gabriel Reguer, monjo de Poblet. Pere Puig, monjo de Poblet. Joan Malet, monjo de Poblet. Joan Orenga, monjo de Poblet. Joan Marsal, monjo de Poblet. Gabriel Comes, monjo de Poblet. Miquel Miedes, monjo de Sant Vicent. Benet Eiximenis, monjo de Sant Vicent. Pere Baget, monjo de Sant Vicent. Onofre Dassió, monjo de Sant Vicent. Pere Cabacés, monjo de Sant Vicent. Marc Esteve, monjo de Natzaret. Jaume Boia, monjo de Poblet. Pere Mir, monjo de Poblet. Antoni Corbella, monjo de Poblet.

252

1532 gener 31. Cister

Guillem Le Fauconnier, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general confirma la destitució de Pere Caixal com abat de Poblet, després d'haver examinat el procés i la sentència donada per Bernardí Tolrà, abat de Santes Creus, amb l'assistència d'altres abats de l'Orde Cistercenc.

Datum Cistercii sub sigilli nostri appensione, die ultima mensis ianuarii, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo primo, more gallicano sumpto.

Llatí. 157 × 410 mm.

Tires de pergamí a la plica per al segell pendent.
E. FORT I COGUL, *L'abat de Santes Creus fra Bernardí Tolrà i el procés contra l'abat Caixal de Poblet*, Santes Creus 1958, p. 103.

Poblet. Santes Creus. Cister. Chalons.
Antoni de Beaune, secretari de l'abat de Cister. Guillem Le Fauconnier, abat de Cister. Pere Caixal, abat de Poblet. Bernardí Tolrà, abat de Santes Creus.

253

1533 octubre 5. Poblet

Edmond de Saulieu, abat de Claravall i visitador dels monestirs hispànics per comissió de capítol general de l'Orde Cistercenc, confirma novament com a pare immediat de Poblet l'elecció abacial de Ferran de Lerín, exhortant-lo a exercir la seva autoritat virilment i manant als seus súbdits de retre-li l'obediència deguda.

Actum in loco capitulari eiusdem monasterii de Populeto, die quinta mensis octobris, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo tercio.

Llatí. 225 × 389 mm.

Tires de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Claravall. Granselva. Fontfreda. Cister. Langres. Espanya.
Claudi de Bronseval, secretari de l'abat de Claravall. Edmond de Saulieu, abat de Claravall. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Joan de Viceliac, capellà de l'abat de Claravall.

254

1533 octubre 18. Saragossa

Francisco Aguirre, regent del vicariat general de l'arquebisbat de Saragossa, institueix vicari perpetu de la vila de Trasobares Pedro Guillén, fins aleshores capellà d'una fundació a l'església de Villareal de Huerva. Encomana a Miguel de San Martín, beneficiat del Pilar, donar-li possessió de l'ofici pastoral conferit i recordar-li l'obligació de fer-hi residència.

Datum Cesarauguste, die decima octava mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo trigesimo tercio.

Llatí. 246 × 335 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Tarassona. Villarreal de Huerva. Pilar, Santa María del.
Francisco Aguirre, oficial i regent del vicariat general de Saragossa. Tomás Sosas, regent de l'oficialat. Frederic de Portugal, arquebisbe de Saragossa. Pedro Guillén, vicari perpetu de Trasobares. Pedro de Gracia, vicari perpetu de Trasobares. Egidia Velart, fundadora d'una capellania a Villarreal de Huerva. Miguel de San Martín, beneficiat del Pilar.

255

1533 desembre 11. València

Jeroni Llaurador, estudiant de la Granadella resident a València, atorga poders a son germà Miquel Joan, mercader de la Granadella per retornar a Poblet tots els seus drets sobre el mas de Bas, venut per Pere Caixal, abat de Poblet, a Joan Llaurador, pare d'ambdós, pel preu de 500 lliures catalanes.
Al peu del document Alfons March, justícia de la ciutat de València, certifica l'autenticitat de l'escriptura.

Quod est actum Valencie, die undecima mensis decembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo tercio.

Llatí. 357 × 357 mm.

Segell de placa al cantó inferior dret.

Poblet. Granadella, la. Catalunya. València. Bas, mas de (el Molar). Garcia.
Jaume Joan Pellicer, notari de València. Jeroni Llaurador, estudiant de la Granadella. Miquel Joan Llaurador, mercader de la Granadella. Joan Llaurador, pare de Jeroni i de Miquel Joan. Pere Caixal, abat de Poblet. Baltasar Berenguer, ciutadà de València. Joan Gentil, mercader de València. Alfons March, justícia de València.

256

1534 setembre 14. Vougeot

Guillem Le Fauconnier, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Ferran de Lerín, abat de Poblet, la visita i reforma dels

monestirs cistercencs de Catalunya i València, amb facultat de delegar part de la comesa a l'abat de Santes Creus. També li confia el cobrament de les contribucions per a l'Orde. Segueix la llista dels monestirs amb la contribució taxada de cadascun.

Datum in Vogeolo sub appensione sigilli nostri, die quarta decima mensis septembris, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto.

Llatí. 345 × 235 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Catalunya. Santes Creus. Escarp. Benifassà. Lavaix. Valldaura de Manresa. Sant Guillem de Perpinyà. València. Sant Bernat de l'Horta. Valldigna. Real, la. Mallorca. Montesa, milícia de. Rosselló. Jau, la. Vallbona del Vallespir. Cadins, Sant Feliu de. Valldemaria. Valldonzella. Vallbona de les Monges. Vallsanta. Pedregal, el. Sant Hilari de Lleida. Saïdia, la. Montsant de Xàtiva. Cister. Chalons. París.

Guillem Le Fauconnier, abat de Cister. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Benet XII, papa.

257

1535 març 08. La Riba

La universitat de la Riba ven a Miquel Català, del dit lloc, un censal redimible de 50 sous de pensió anual pel preu de 50 lliures barceloneses, amb expressa llicència de Ferran de Cardona, comte de Prades. La venda es fa per poder lluir un censal més onerós del mateix preu, de pensió anual de 15 mitgeres de blat a favor dels hereus de Narcís Carbonell de Montblanc. Els jurats de la Riba reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoc in loco de la Riba Tarraconensis dioecesis ..., die octava mensis marcii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Català. Llatí. 659 × 480 mm.

1535 febrer 23. Arbeca: còpia de la comissió de la llicència per Ferran de Cardona, comte de Prades.

Riba, la. Prades. Tarragona. Catalunya. Barcelona. Montblanc. Alcover. Cabrera (Prades).

Pere Bellissén, notari de Montblanc. Esteve Fort, batlle de la Riba. Joan Roig, jurat de la Riba. Miquel Català, de la Riba. Antoni Joan Roig, de la Riba. Pere Roig, senior, de la Riba. Pere Roig, junior, de la Riba. Joan Maimó, de la Riba. Miquel Roig, de la Riba. Pere Pinyol, de la Riba. Joan Narcís Carbonell, mercader de Montblanc. Ferran Ramon Folch de Cardona, comte de Prades. Lluís Benet, batlle de Prades i receptor del comtat. Gabriel Prats, rector i notari de la Riba. Marc Pàmies, pagès de Cabrera (Prades). Damià Roca, teixidor d'Alcover.

258

1538 setembre 18. L'Alguer

Eulàlia de Ferrera, vídua de Bernardí de Ferrera i propietària del domini útil de l'escrivania de cort de la vegueria de l'Alguer, designa procurador seu En Sureda, per a la defensa davant Carles I dels seus drets sobre l'escrivania esmentada.

Actum est hoch in civitate Algeri regni Sardinie, die Mercuri intitulata decima octava mensis septembris, [anno a Nativitate] Domini millesimo quingentesimo tricessimo octavo.

Llatí. 310 × 482 mm.

Pergamí emprat com a coberta del volum: «Parlamento generale ossia Capitoli di corte del re don Filippo. 1574». Molt deteriorat per la part inferior dreta.

Alguer, l'. Sardenya. Catalunya. Aragó. Espanya.
Miquel Condessa, notari de l'Alguer. Marc Gualbes. Carles I, rei d'Espanya. Isabel de Portugal, reina muller de Carles I. Eulàlia de Ferrera, vídua de Bernardí. Bernardí de Ferrera, escrivà de cort de la vegueria de l'Alguer. ...Sureda, procurador d'Eulàlia de Ferrera. Pere Janeso, de l'Alguer. Antoni Are, de l'Alguer.

259

1540 febrer 20. Àger

Andreu Torrents, vicari general de l'abadiat d'Àger, amb el consentiment de Ferran de Lerín, abat de Poblet i patró del benefici de sant Antoni en l'església parroquial de Butzènit, el confereix a Jordi Gras, clergue de Barbens.

Datis in dicto Agerense monasterio, die vigessimo mensis februarii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadringentessimo.

Llatí. 169 × 396 mm.

Tires de pergamí a la plica per al segell pendent.

Poblet. Butzènit. Àger. Barbens.
Andreu Torrents, cambrer i vicari general de Sant Pere d'Àger. Llorenç Pérez, bisbe de Nicòpoli i abat d'Àger. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Jordi Gras, clergue de Barbens. Guerau d'Anglesola, fundador d'un benefici a Butzènit. Andreu Novell, prevere beneficiat de Butzènit. Antoni Gotarda, pagès d'Àger. Bartomeu Estanyà, pagès d'Àger.

260

1541 gener 14. Aguarón

Jorge Ferrera, infançó de Magallón i procurador del monestir de Trasobares, dóna a Martín Devín de Ferrero, veí d'Aguarón, una peça de terra a la partida de la Plana d'Aguarón al cens anual de tres fanegues d'ordi, assenyalant-ne les afrontacions i sota les habituals condicions de comís, lluïsme i fadiga de 15 dies. Martín Devín de Ferrero es compromet a observar les condicions de l'establiment.

Fecho fue aquesto en el lugar de Aguarón, a catorze días del mes de janero, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

Aragonès. 316 × 575 mm.

Trasobares. Aguarón. Magallón. Plana, la (Aguarón). Aragó. Tarassona. Saragossa.
Felipe Andreu, notari d'Aguarón. Jorge FerrerA, infançó de Magallón. Juan de Alfajarín, notari de Saragossa. Martín Devín de Ferrero, d'Aguarón. Antonio Sebastián, senior, d'Aguarón. Cristóbal Aguarón, d'Aguarón. Miguel Aguarón, prevere d'Aguarón.

261

1541 gener 14. Aguarón

Jorge Ferrera, infançó de Magallón i procurador del monestir de Trasobares, dóna a Cristóbal Aguarón, veí d'Aguarón, una peça de terra a la partida de la Plana d'Aguarón al cens anual de dues fanegues d'ordi, assenyalant-ne les afrontacions i sota les habituals condicions de comís, lluïsme i fadiga de 15 dies. Cristobal Aguarón es compromet a observar les condicions de l'establiment.

Fecho fue aquesto en el lugar de Aguarón, a catorze días del mes de janero, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

Aragonès. 238 × 591 mm.

Trasobares. Aguarón. Magallón. Plana, la (Aguarón). Aragó. Tarassona. Saragossa.
Felipe Andreu, notari d'Aguarón. Jorge FerrerA, infançó de Magallón. Juan de Alfajarín, notari de Saragossa. Martín Devín de Ferrero, d'Aguarón. Antonio Sebastián, senior, d'Aguarón. Cristóbal Aguarón, d'Aguarón. Miguel Aguarón, prevere d'Aguarón. Sebastián de Monterde.

262

1541 novembre 11. Prades

Joan Cugat i Blai Pujol, de Prades, i Pere Tous, de Rojals, venen conjuntament a Joan Vallverdú, de Farena, un censal mort de dotze lliures barceloneses de preu i de dotze sous de pensió anual. El primer dels venedors dóna per fermança un tros de terra al terme de Prades. Els venedors reconeixen haver rebut íntegrament el preu del censal.

Actum est hoc in villa de Prades, undecima die novembris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragesimo primo.

Llatí. 384 × 322 mm.

Prades. Rojals (Montblanc). Farena (Mont-ral). Capafonts.

Pere Miró, prevere i notari de Prades. Pere Domènec, rector de Prades. Joan Cugat, de Prades. Blai Pujol, de Prades. Pere Tous, de Rojals. Joan Vallverdú, de Farena. Mateu Miret, de Capafonts. Miquel Sentís, de Prades. G. de Soldevila. Gabriel Pontons. Gabriel Segarra. Joan Epal.

263

1542 febrer 12. Barcelona

Francesc de Vallseca, Francesc Montaner i Pere Onofre Font, doctors de l'Audiència de Barcelona i àrbitres en el litigi entre els monestirs de Poblet i Montserrat per la jurisdicció sobre Montaler, després de la sentència arbitral atribuint el mer i mixt imperi a Poblet i la baixa jurisdicció a Montserrat, dicten rearbitratge ratificant l'atribució i moderant l'avaluació de les despeses a càrrec de Poblet: de 50 lliures barceloneses a 24 lliures, 14 sous i 8 diners. Els síndics d'ambdós monestirs accepten el rearbitratge.

Lata ... Barcinone, die videlicet dominica intitulata duodecima mensis februarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

Llatí. 676 × 589 mm.

1541 agost 12. Barcelona: còpia de la sentència arbitral.

Poblet. Montserrat. Montaler (Ivars d'Urgell). Barcelona. Mallorca. Real, la. Cister. Tarragona. Montblanc. Vic. Catalunya. Urgell. Aragó. Lleida. Menàrguens. Fuliola, la. Sants Just i Pastor, parròquia de Barcelona. Sant Jaume, plaça de Barcelona. Terrassa. Àger.

Joan Bartomeu Coll, notari de Barcelona. Pere Rausich, abat de la Real. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Pere Bellissén, notari de Montblanc. Miquel de Padrotxa, ex-abat de Montserrat. Francesc Jouells, notari de Barcelona. Francesc Montaner, jurista de Barcelona. Francesc de Vallseca, jurista de Barcelona. Pere Onofre Font, jurista de Barcelona. Jaume d'Urgell,

comte. Pere d'Urgell, comte. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó. Guillem de Puig, jurista de Barcelona. Ponç Borrell, comte d'Urgell. Aurembiaix, comtessa d'Urgell. Ermengol VIII, comte d'Urgell. Ramon de Vilalta, canonge d'Urgell i de Lleida. Ferrer de Barberà, canonge. Bernat de Reixach. Arnau de Castell. Jaume Nebot, donzell. Joan Agostí, notari de Barcelona. Francesc Pedrolo, notari de Barcelona. Bernat Vidal, notari de Barcelona. Joan Argimir, batlle de Montaler. Bartomeu Garriga, monjo benedictí. Lluís de Toledo, donat de Montserrat. Bernat Font, parent de Pere Onofre. Francesc Major, «cotamaller» de Barcelona. Bernat Poal, paraire. Bartomeu Freixas, pagès de Terrassa.

264

1542 març 6. Tarragona

Miquel Català, de la Riba, ven a Jaume Valls, abat de Santes Creus, un censal mort de 50 sous de pensió anual obligant la universitat de la Riba pel preu de 50 lliures barceloneses. Reconeix haver-ne rebut íntegrament el preu.

Actum est hoc Tarracone, die sexta mensis marcii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

Llatí. 423 × 365 mm.

Santes Creus. Riba, la. Tarragona. Montblanc. Canonja, la. Cister.

Nicolau Rossell, notari de Tarragona. Branca Dòria, propietari de l'escrivania de Tarragona. Miquel Català, de la Riba. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Pere Bellissén, notari de Montblanc. Joan Soler, pagès de la Canonja. Francesc Lleó, escrivà de Tarragona.

265

1543 gener 28. Vimbodí

Alfons Hernández, sots-bosser i síndic de Poblet, atorga a la universitat de Vimbodí la facultat de poder anar redimint a base de pagaments parcials de deu lliures un censal venut al monestir pel preu de 201 lliures barceloneses i deu sous, i de pensió anual de 201 sous i sis diners.

Quod est actum Vimbodini, die vigesima octava mensis ianuarii, anno M°D° quadragesimo tertio.

Llatí. 227 × 301 mm.

Poblet. Vimbodí. Cister. Tarragona. Verdú. Vic. Tarrés.

Antoni Boldú, prevere i notari de Vimbodí. Alfons Hernández, sots-bosser de Poblet. Joan Soler, notari de Verdú. Bernat Llima, jurat de Vimbodí. Jaume Terés, jurat de Vimbodí. Joan Forés, jurat de Vimbodí. Bernat Esteve, vicari de Vimbodí. Jaume Martí, de Tarrés.

266

1545 febrer 11. València

Gaspar Ferrer, jurista de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Miquel Torres, majoral de Quart, cinc lliures valencianes per raó de la satisfacció del seu salari com a advocat del priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die undecima febroarii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo quinto.

Llatí. 142 × 217 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Antoni Franch, notari de València. Gaspar Ferrer, jurista de València. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Miquel Torres, majoral de Quart. Jaume Ponç, notari de València. Gaspar Llobero, notari de València.

267

1545 març 16. Olot

Miquel Bassols i Martí Mitjà, cònsols d'Olot junt amb Bartomeu Colls, a fi de defensar les franqueses i exempcions de diversos veïns artesans, notifiquen als oficials públics diversos privilegis reials, concedits a l'esmentada vila a fi de recompensar els subsidis amb què ajudà a la seva pròpia redempció de la jurisdicció, empenyorada per la Corona a l'abat de Ripoll.

Datum et actum in villa Oloti, decima sexta mensis martii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quatragessimo quinto.

Català. Llatí. 392 × 603 mm.

1377 gener 5. Barcelona: còpia del privilegi de Pere el Cerimoniós als homes de Besalú i Camprodon.

1378 octubre 18. Daroca: còpia del privilegi de Joan, primogènit i lloctinent general als homes d'Olot.

1383 agost 4. Tortosa: còpia de la confirmació del privilegi als homes d'Olot per Joan I.

1399 agost 1. Saragossa: còpia de la confirmació del privilegi als homes d'Olot per Martí I.

1473 desembre 16. Barcelona: còpia de la confirmació del privilegi als homes d'Olot per Joan II.

Les còpies són adés íntegres adés parcials.

Pergamí deteriorat per l'erosió dels plecs.

Forats a la plica per al segell pendent.

Olot. Besalú. Camprodon. Sant Esteve d'Olot. Sant Andreu del Coll (Olot). Sant Cristòfol les Fonts (Olot). Ripoll. Lleida. Tortosa. Panissars, coll. Xèrica, comtat. Luna, comtat. Sogorb. Catalunya. Barcelona. Saragossa. Daroca.

Pere Clos, notari d'Olot. Miquel Bassols, cònsol d'Olot. Martí Mitjà, cònsol d'Olot. Bartomeu Colls, cònsol d'Olot. Pere Urgellès, donzell. Hug de Cardona, comte. Bartomeu d'Avellaneda, lloctinent del protonotari reial. Guillem Pont, secretari del rei Martí. Francesc Sacoma, paraire d'Olot. Rafael Sacoma, fill de Francesc. Gabriel Sacoma, fill de Francesc. Marc Font, sabater d'Olot. Joan Coderch, sabater d'Olot. Jaume Garau, senior, ballester d'Olot. Jaume Garau, junior, fill de Jaume. Miquel Garau, fill de Jaume. Joan Sacoma, paraire d'Olot. Gabriel Esteve Sacoma, fill de Joan. Gabriel Sacoma, fill de Joan. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Joan I, rei de Catalunya-Aragó. Joan, duc de Girona. Martí I, rei de Catalunya-Aragó. Joan II, rei de Catalunya-Aragó.

268

1545 maig 9. València

Nicolau Vernegal, clavari de l'hospital general de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Miquel Torres, majoral de Quart, 25 lliures valencianes per raó de l'assignació semestral deguda a l'hospital esmentat pel priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die nona madii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo quinto.

Llatí. 144 × 236 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Antoni Franch, notari de València. Nicolau Vernegal, clavari de l'hospital general de València. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Miquel Torres, majoral de Quart. Lluís Torra, escrivà de València. Jaume Vayo, escrivà de València.

269

1545 setembre 4. València

Francesc Benavent, cavaller i jurista de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Miquel Torres, majoral de Quart, cinc lliures valencianes per raó de la satisfacció del seu salari com a advocat del priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die quarta mensis septembris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo quinto.

Llatí. 147 × 208 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.
Antoni Franch, notari de València. Francesc Benavent, cavaller i jurista de València. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Miquel Torres, majoral de Quart. Gaspar Ferrer, jurista de València. Jaume Vallès, notari de València.

270

1545 octubre 2. València

Tomàs Benet Martí, beneficiat de l'església del priorat de Sant Vicent de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Miquel Torres, majoral de Quart, 13 lliures valencianes per raó de la satisfacció de la quantitat deguda anualment al seu benefici. Per indicació seva 50 sous es reserven per a la comunitat de Sant Vicent i només se li lliuren en efectiu deu lliures i deu sous.

Quod est actum Valentie, die secunda octobris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo quinto.

Llatí. 167 × 242 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València. Aldaia.
Antoni Franch, notari de València. Tomàs Benet Martí, clergue beneficiat de Sant Vicent. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Miquel Torres, majoral de Quart. Francesc Miquel, escrivà de València. Esteve Martí, sastre d'Aldaia.

271

1545 desembre 4-7. Poblet

El sots-prior i el Capítol conventual de Poblet fan aixecar acta notarial del procés de l'elecció de Gabriel Forés com a successor de l'abat Ferran de Lerín, presidida per Jaume Valls, abat de Santes Creus: El procés s'inicia amb l'opció per la via d'escrutini, l'assignació de dia per celebrar l'elecció i la designació de tres monjos escrutadors. El dia de l'escrutini començà amb una missa de l'Esperit Sant i el jurament dels electors, disposat pel Concili de Basilea; hi seguí l'escrutini, l'acceptació de l'electe, la seva confirmació pel Comissari president, el jurament del càrrec, un Te Deum, la prestació d'obediència dels monjos, la presa de possessió i l'homenatge dels vassalls.

[... die veneris quarta mensis decembris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto ... dies lune computata septima.] Acta fuerunt hec et finaliter adimpleta in prelibato monasterio Populeti, diebus, mense et anno hac locis predictis.

Llatí. 625 × 683 mm.

1480 agost 17. Roma: còpia de la butlla de Sixte IV autoritzant Poblet a cridar qualsevol abat de l'Orde Cistercenc a presidir les eleccions abacial.

J. Finestres i de Monsalvo, *Historia de el real monasterio de Poblet*, IV, Cervera 1756, p. 290-292.

Poblet. Aragó. Balaguer. Barcelona. Basilea. Cister. Fontfreda. Franqueses, les. Lleida. Narbona. Natzaret. Roma. Sant Vicent. Santes Creus. Tarragona. València.

Pere Munyós, notari de Lleida. Francesc Palou, escrivà de Lleida. Joan de la Penya, metge de Poblet. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Joan de Comor, apotecari de Poblet. Sixte IV, papa. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. P. Pardo Buendía, de la cancelleria pontifícia. Io. de Bucabellis, de la cancelleria pontifícia. Io. de Regio, de la cancelleria pontifícia. Io. de Sinibalmus, de la cancelleria pontifícia. Joan Comelles, sots-prior de Poblet. Francesc Forés, monjo de Natzaret. Andreu Capdevila, sagristà de Poblet. Joan Rossell, infermer de Poblet. Pere Estornell, monjo de Sant Vicent. Pau Gibert, monjo de Poblet. Pere Mir, monjo de Poblet. Bartomeu Codó, monjo de Poblet. Bartomeu Soldevila, monjo de Poblet. Gaspar Freixa, monjo de Poblet. Pere Carrera, monjo de les Franqueses. Benet Agustí, monjo de les Franqueses. Miquel Torres, monjo de Poblet. Onofre Dassió, monjo de Poblet. Gabriel Forés, abat de Poblet. Mateu Gamir, monjo de Poblet. Francesc González, monjo de Poblet. Pere Boqués, monjo de Poblet. Pere Cabacés, monjo de Sant Vicent. Antoni Vila, monjo de Natzaret. Gabriel Pere, monjo de Poblet. Pere d'Exea, monjo de Poblet. Alfons Hernández, cellerer major de Poblet. Joan Giner, monjo-cambrer de l'abat de Poblet. Melcior Martí, monjo de Sant Vicent. Pere Puig, monjo de Poblet. Joan Malet, porcioner de Poblet. Joan Martí, cantor de Poblet. Rafael Mates, cellerer menor de Poblet. Miquel Pexó, monjo de Poblet. Gabriel Comes, monjo de Poblet. Pere Bernat, monjo de Sant Vicent. Esteve Babot, monjo de Poblet. Gabriel Prats, sots-cantor de Poblet. Joan Torner, monjo de Poblet. Salvador Serra, monjo de Poblet. Pascasi Novell, monjo de Poblet. Ramon Fita, monjo de Poblet. Jaume Massot, monjo de Poblet. Lluc Sabater, monjo de Poblet. Guillem Domènech, monjo de Poblet. Martí Marquina, monjo de Poblet. Antoni Pasqual, monjo de Poblet. Andreu Mateu, monjo de Poblet. Pere Batlle, monjo de Poblet. Francesc Vinader, monjo de Poblet. Tomàs Cerdà, monjo de Poblet. Jaume Lledó, monjo de Poblet. Joan de Guimerà, monjo de Poblet. Miquel Cerdà, monjo de Poblet. Joan Alçamora, monjo de Poblet. Miquel Vilanova, monjo de Poblet. Guerau Salines, monjo de Poblet. Miquel Torres, monjo de Poblet.

272

1545 desembre 7. Poblet

Pere Arnau Gort, regent de la cancelleria de Catalunya, en presència del capítol conventual de Poblet presidit per Jaume Valls, abat de Santes Creus, declara assistir a l'elecció de l'abat successor de Ferran de Lerín, no pas en virtut de cap mena de jurisdicció, sinó com a persona privada, amic i familiar del monestir.

[Sub anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, die vero Lune septima mensis decembris computata:] Que fuerunt acta in domo capituli dicti monasterii Beate Marie de Populeto, die, mense et anno quibus supra.

Llatí. 265 × 565 mm.

Poblet. Balaguer. Barcelona. Cister. Franqueses, les. Lleida. Natzaret. Sant Vicent. Santes Creus. Tarragona. Catalunya. València.

Pere Munyós, notari de Lleida. Pere Arnau Gort, regent de la cancelleria de Catalunya. Francesc Palou, escrivà de Lleida. Joan de la Penya, metge de Poblet. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Joan de Comor, apotecari de Poblet. Joan Comelles, sots-prior de Poblet. Francesc Forés, monjo de Natzaret. Andreu Capdevila, sagristà de Poblet. Joan Rossell, infermer de Poblet. Pere Estornell, monjo de Sant Vicent. Pau Gibert, monjo de Poblet. Pere Mir, monjo de Poblet. Bartomeu Codó, monjo de Poblet. Bartomeu Soldevila, monjo de Poblet. Gaspar Freixa, monjo de Poblet. Pere Carrera, monjo de les Franqueses. Benet Agustí, monjo de les Franqueses. Miquel Torres, monjo de Poblet. Onofre Dassió, monjo de Poblet. Gabriel Forés, abat de Poblet. Mateu Gamir, monjo de Poblet. Francesc González, monjo de Poblet. Pere Boqués, monjo de Poblet. Pere Cabacés, monjo de Sant Vicent. Antoni Vila, monjo de Natzaret. Gabriel Pere, monjo de Poblet. Pere d'Exea, monjo de Poblet. Alfons Hernández, cellerer major de Poblet. Joan Giner, monjo-cambrer de l'abat de Poblet. Melcior Martí, monjo de Sant Vicent. Pere Puig, monjo de Poblet. Joan Malet, porcioner de Poblet. Joan Martí, cantor de Poblet. Rafael Mates, cellerer menor de Poblet. Miquel Pexó, monjo de Poblet. Gabriel Comes, monjo de Poblet. Pere Bernat, monjo de Sant Vicent. Esteve Babot, monjo de Poblet. Gabriel Prats, sots-cantor de Poblet. Joan Torner, monjo de Poblet. Salvador Serra, monjo de Poblet. Pascasi Novell, monjo de Poblet. Ramon Fita, monjo de Poblet. Jaume Massot, monjo de Poblet. Lluc Sabater, monjo de Poblet. Guillem Domènech, monjo de Poblet. Martí Marquina, monjo de Poblet. Antoni Pasqual, monjo de Poblet. Andreu Mateu, monjo de Poblet. Pere Batlle, monjo de Poblet. Francesc Vinader, monjo de Poblet. Tomàs Cerdà, monjo de Poblet. Jaume Lledó, monjo de Poblet. Joan de Guimerà, monjo de Poblet. Miquel Cerdà, monjo de Poblet. Joan Alçamora, monjo de Poblet. Miquel Vilanova, monjo de Poblet. Guerau Salines, monjo de Poblet. Miquel Torres, monjo de Poblet.

273

1545 desembre 19. València

Miquel Jeroni Garcia, clavari de l'hospital general de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Miquel Torres, majoral de Quart, 25 lliures valencianes per raó de l'assignació semestral deguda a l'hospital esmentat pel priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die decimanona mensis decembris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo quinto.

Llatí. 146 × 225 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Antoni Franch, notari de València. Miquel Jeroni García, clavari de l'hospital general de València. Gabriel Forés, abat de Poblet. Miquel Torres, majoral de Quart. Joan Altafalla, escrivà de València. Antoni de Ríos, escuder de València.

274

1545 desembre 28. Madrid

Felip, primogènit i lloctinent general, accepta i confirma l'elecció de Gabriel Forés a l'abadiat de Poblet com a successor del difunt Ferran de Lerín. Reconeix el deure de demanar a la Santa Seu la seva confirmació, en tractar-se d'un benefici consistorial.

Datum in opido Madriti, die vigesimo octavo mensis decembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto.

Llatí. 563 × 440 mm.

Trasllat de Bartomeu Joan Coloma, notari de Montblanc (1546, gener 13).

Poblet. Santes Creus. Aragó. Catalunya. Basilea. Tarragona. Montblanc. Madrid. Bartomeu Joan Coloma, notari de Montblanc. Bonaventura Desclergue, notari de Montblanc. Pere Bellissén, notari de Montblanc. Felip II, primogènit de Carles I. Gabriel Forés, abat de Poblet. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Pere Arnau Gort, regent de la cancelleria de Catalunya. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Domingo de Orbea, de la cancelleria reial. ...Sorribes, de la cancelleria reial. ...Urgellès, de la cancelleria reial. Jerónimo García, de la cancelleria reial. Alejo Fontano, de la cancelleria reial.

275

1546 febrer. Saragossa

El guardià i el capítol conventual de Sant Francesc de Saragossa aproven l'adquisició de dos censos sobre unes cases de Saragossa, de 50 sous jaquesos i de 62 sous i sis diners de pensió respectivament.

Fecho fue aquesto en la ciu[dat de Çaragoça,...] del mes de febrero, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto.

Aragonès. 310 × 440 mm.

Pergamí aprofitat com a comberta d'uns capítols matrimonials, retallat pels costats superior i dret.

Saragossa. San Francisco de Saragossa. San Agustín de Saragossa.

Pedro Perdiguer, notari de Saragossa. Pedro de Sádaba, guardià de Sant Francesc de Saragossa. Francisco Ximénez de Alfaro, frare de Sant Francesc de Saragossa. Pascual Cerezo, frare de Sant Francesc de Saragossa. Jaime Vaquedo, frare de Sant Francesc de Saragossa. Jaime Fabra, frare de Sant Francesc de Saragossa. Juan Ortiz, frare de Sant Francesc de Saragossa. Pascual Vux, frare de Sant Francesc de Saragossa. Miguel Sar..., frare de Sant Francesc de Saragossa. Antonio Andrés, frare de Sant Francesc de Saragossa. Francisco Brun, frare de Sant Francesc de Saragossa. Jerónimo Agustín, frare de Sant Francesc de Saragossa. Juan Peña, frare de Sant Francesc de Saragossa. Pablo Montagudo, frare de Sant Francesc de Saragossa. Sebastián, frare de Sant Francesc de Saragossa. Lope de Aldaz, cirurgià. Juan de Sarasa, cirurgià. Juan Andrés Murciano, cerer. Martín de Segura, cirurgià. Ana Riera, donzella.

1546 març 4. Roma. Vegeu: 1546 maig 23. Poblet

276

1546 març 16. València

Miquel Jeroni Garcia, clavari de l'hospital general de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Gabriel Pere, majoral de Quart, 25 lliures valencianes per raó de l'assignació semestral deguda a l'hospital esmentat pel priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die decimasexta mensis marcii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo sexto.

Llatí. 149 × 225 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Antoni Franch, notari de València. Miquel Jeroni García, clavari de l'hospital general de València. Gabriel Forés, abat de Poblet. Gabriel Pere, majoral de Quart. Jaume Vayo, escrivà de València. Francesc Algueria, notari de València.

277

1546 maig 22. Vougeot

Joan Loysier, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc confirma l'elecció de Gabriel Forés com a abat del monestir de Poblet.

Datum in domo nostra de Vogerto prope Cistercium sub appensione sigilli nostri et signi manualis secretarii nostri subscriptione, die vigesima secunda mensis maii, anno Domini milesimo quingentesimo quadragesimo sexto.

Llatí. 219 × 383 mm.

Segell rodó de cera groga a les tires de pergamí pendents de la plica (67 mm de diàmetre, dos terços perduts).

Poblet. Cister. Chalons. Tarragona. Vougeot?
Joan Loysier, abat de Cister. Gabriel Forés, abat de Poblet.

278

1546 maig 23. Poblet

Francesc Roures, bisbe de Nicòpoli i auxiliar de Tarragona, certifica haver impartit la benedicció abacial a Gabriel Forés, successor de Ferran de Lerín en l'abadiat de Poblet, en virtut de la facultat de poder rebre la benedicció abacial de qualsevol bisbe en comunió amb la Seu Apostòlica concedida a l'electe per Pau III.

Datum et actum in ecclesia dicti monasterii Beate Marie Populeti et in capella altaris maioris eiudem ecclesie, die dominica vicesima tercia mensis maii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto.

Llatí. 423 × 413 mm.

1546 març 4. Roma: còpia de la llicència apostòlica.

Poblet. Cister. Roma. Nicòpoli, títol episcopal. Tarragona. Lleida. Àger.
Pere Munyós, notari de Lleida. Francesc Roures, bisbe de Nicòpoli i auxiliar de Tarragona. Gabriel Forés, abat de Poblet. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Pau III, papa. Miquel de Gilabert, canonge de Tarragona. Salvador Sanuy, canonge de Lleida. Mateu Sanç, beneficiat de la seu de Lleida. Mateu Llorens, canonge d'Àger. Gaspar Lleida, mercader. Joan Ribes, mercader. Francesc Palou, escrivà de Lleida.

279

1546 juny 13. Poblet

Els jurats de Vimbodí supliquen a Gabriel Forés, abat de Poblet, la gràcia de poder tallar i treure del bosc del monestir llenya seca grossa per a les seves necessitats

durant els mesos de desembre, gener i febrer. L'abat els concedeix el tall demanat a títol de caritat.

[Die Lune intitulata desima tercia mensis iunii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto:] Actum est hoc in dicto monasterio Populeti, die, mense et anno quibus supra.

Llatí. 324 × 265 mm.

Poblet. Vimbodí. Montblanc. Prades.
Bartomeu Joan Coloma, notari de Montblanc. Gabriel Forés, abat de Poblet. Jeroni Gascó, jurat de Vimbodí. Pere Joan Pàmies, jurat de Vimbodí. Jaume Palau, jurat de Vimbodí. Esteve Rosselló, jurat de Vimbodí. Jaume Galagné, familiar de l'abat de Poblet. Salvador Palau, familiar de l'abat de Poblet. Arnau Mallol, jurista de Montblanc. Bernat de Bonmatí, jurista de Montblanc.

280

1546 agost 27. València

Jeroni Tagell, clavari de l'hospital general de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Gabriel Pere, majoral de Quart, 25 lliures valencianes per raó de l'assignació semestral deguda a l'hospital esmentat pel priorat de Sant Vicent.

Quod est actum Valentie, die vicessima septima mensis augusti, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo sexto.

Llatí. 210 × 190 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.
Antoni Franch, notari de València. Jeroni Tagell, clavari de l'hospital general de València. Gabriel Forés, abat de Poblet. Gabriel Pere, majoral de Quart. Jaume Vayo, escrivà de València. Mateu Lafuente, escuder.

281

1546 setembre 26-27. Poblet

El prior i el capítol conventual de Poblet fan aixecar acta notarial del procés de l'elecció de Pere Boqués com a successor de l'abat Gabriel Forés, presidida per Jaume Valls, abat de Santes Creus. El procés s'inicià amb l'opció per la via d'escrutini, l'assignació de dia per celebrar l'elecció, l'enterrament de la difunt i la designació de dos monjos escrutadors. El dia de l'escrutini començà amb una missa de l'Esperit Sant i el jurament dels electors, disposat pel Concili de Basilea; hi seguí l'escrutini, l'acceptació de l'electe,

la seva confirmació pel Comissari president, el jurament del càrrec, un Te Deum, la prestació d'obediència dels monjos, la presa de possessió i l'homenatge dels vassalls.

[... die dominica vigesima sexta mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto ... diem crastina lune vigesima septima:] Acta fuerunt hec et finaliter adimpleta in prelibato monasterio Populeti, diebus, mensibus et anno ac locis predictis.

Llatí. 715 × 667 mm.

1480 agost 17. Roma: còpia de la butlla de Sixte IV autoritzant Poblet a cridar qualsevol abat de l'Orde Cistercenc a presidir les eleccions abacials.

J. Finestres i de Monsalvo, *Historia de el real monasterio de Poblet,* IV, Cervera 1756, p. 290-292.

Poblet. Aragó. Balaguer. Barcelona. Basilea. Cister. Fontfreda. Franqueses, les. Lleida. Narbona. Natzaret. Roma. Sant Vicent. Santes Creus. Tarragona. València.

Pere Munyós, notari de Lleida. Joan de la Penya, metge de Poblet. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Joan de Comor, apotecari de Poblet. Sixte IV, papa. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Ferran I, rei de Catalunya-Aragó. P. Pardo Buendía, de la cancelleria pontifícia. Io. de Bucabellis de la cancelleria pontifícia. Io. de Regio, de la cancelleria pontifícia. Io. de Sinibalmus, de la cancelleria pontifícia. Salvador Cisteller, beneficiat de la seu de Lleida. Miquel Sió, escrivà de Lleida. Gabriel Forés, abat de Poblet. Pere Boqués, abat de Poblet. Benet XII, papa. Guerau Salines, prior de Poblet. Joan Comelles, monjo de Poblet. Francesc Forés, monjo de Natzaret. Joan Rossell, monjo de Poblet. Pere Estornell, monjo de Sant Vicent. Pau Gibert, monjo de Poblet. Pere Mir, monjo de Poblet. Bartomeu Codó, monjo de Poblet. Bartomeu Soldevila, monjo de Poblet. Gaspar Freixa, monjo de les Franqueses. Pere Carrera, monjo de les Franqueses. Benet Agustí, monjo de les Franqueses. Onofre Dassió, monjo de Poblet. Mateu Gamir, monjo de Poblet. Francesc González, monjo de Poblet. Pere Cabacés, monjo de Sant Vicent. Antoni Vila, monjo de Natzaret. Pere d'Exea, monjo de Poblet. Alfons Hernández, monjo de Poblet. Joan Giner, monjo de Poblet. Melcior Martí, monjo de Sant Vicent. Pere Puig, monjo de Poblet. Joan Martí, cantor de Poblet. Rafael Mates, monjo de Poblet. Miquel Pexó, monjo de Poblet. Gabriel Comes, monjo de Poblet. Esteve Babot, monjo de Poblet. Gabriel Prats, monjo de Poblet. Pascasi Novell, monjo de Poblet. Ramon Fita, monjo de Poblet. Jaume Massot, monjo de Poblet. Guillem Domènech, monjo de Poblet. Martí Marquina, monjo de Poblet. Antoni Pasqual, monjo de Poblet. Andreu Mateu, monjo de Poblet. Francesc Vinader, monjo de Poblet. Jaume Lledó, monjo de Poblet. Joan de Guimerà, monjo de Poblet. Miquel Cerdà, monjo de Poblet. Joan Alçamora, monjo de Poblet. Miquel Vilanova, monjo de Poblet. Joan Cervera, monjo de Poblet. Jaume Romeu, monjo de Poblet. Bertran d'Ossés, monjo de Poblet. Benet Eiximenis, monjo de Sant Vicent. Francesc Besalú, monjo de Poblet. Gabriel Pere, monjo de Sant Vicent. Lluc Sabater, monjo de Sant Vicent.

282

[1546-1564]. Poblet

Miquel Berart, clergue, fa la seva professió religiosa segons la Regla de sant Benet, en el monestir de Poblet en presència de Pere Boqués, abat.

Fecit suam professionem in die Sanctissime Trinitatis anno 15...

Llatí. 133 × 176 mm.

Data dins de l'abadiat de l'abat Boqués.

Poblet. Espluga de Francolí, l'. Cister.
Miquel Berart, monjo de Poblet. Benet, sant. Pere Boqués, abat de Poblet.

283

1546 octubre 13. València

Tomàs Benet Martí, beneficiat de l'església del priorat de Sant Vicent de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Gabriel Pere, majoral de Quart, 13 lliures valencianes per raó de la satisfacció de la quantitat deguda anualment al seu benefici. Per indicació seva 50 sous es reserven per a la comunitat de Sant Vicent i només se li lliuren en efectiu deu lliures i deu sous.

Quod est actum Valentie, die decima tercia mensis octobris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo sexto.

Llatí. 190 × 238 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.
Antoni Franch, notari de València. Tomàs Benet Martí, clergue beneficiat de Sant Vicent. Gabriel Forés, abat de Poblet. Gabriel Pere, majoral de Quart. Jaume Vayo, escrivà de València. Francesc Algueria, notari de València.

284

1546 desembre 10. València

Jaume Martí, beneficiat de l'església del priorat de Sant Vicent de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Gabriel Pere, majoral de Quart, 13 lliures valencianes per raó de la satisfacció de la quantitat deguda anualment al seu benefici. Per indicació seva 50 sous es reserven per a la comunitat de Sant Vicent i només se li lliuren en efectiu deu lliures i deu sous.

Quod est actum Valentie, die decima decembris, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo quadragessimo sexto.

Llatí. 184 × 228 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Antoni Franch, notari de València. Jaume Martí, clergue beneficiat de Sant Vicent. Gabriel Forés, abat de Poblet. Gabriel Pere, majoral de Quart. Nicolau Pérez, prevere de Sant Nicolau de València. Sebastià Moreno, moliner.

285

1546 desembre 10. València

Una altra còpia del document anterior.

Llatí. 244 × 186 mm.

286

1550 febrer 03. Santes Creus

Jaume Valls, abat, i el capítol conventual de Santes Creus constitueixen síndic i col·lector Maties Tolrà, monjo de l'esmentat monestir, a fi de percebre diversos drets pecuniàris dels beneficis de Sant Joan Baptista, de Sant Bernat i d'altres fundacions, sobre els llocs de Puebla de Castro, Vallmoll, Bràfim i Valls, el castell de Miralles i la baronia de la Llacuna.

[Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, die vero Lune tercio mensis febroarii intitulato:] Que fuerunt acta in dicto monasterio Sanctarum Crucum Ordinis et diocesis predictorum in domo capituli, die, mense, anno ac loco predictis.

Llatí. 520 × 446 mm.

Pergamí usat com a coberta d'un manual, retallat pel cantó dret i amb grans forats als plecs antics.

Santes Creus. Santa Coloma de Queralt. Barcelona. Tarragona. Vic. Cister. Aragó. Puebla de Castro, La. Vallmoll. Bràfim. Valls. Miralles, Santa Maria de (Veciana?). Llacuna, la. Prats de Rei, els. Perpinyà.

Lluís Noet, notari de Santes Creus. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Jaume Balaguer, monjo de Santes Creus. Andreu Roca, monjo de Santes Creus. Joan Porta, monjo de Santes Creus. Gabriel Mestre, monjo de Santes Creus. Joan Soler, monjo de Santes Creus. Marc Oller, monjo de Santes Creus. Miquel Gassió, monjo de Santes Creus. Pere Teixidor, monjo de Santes Creus. Pere Isern, monjo de Santes Creus. Jeroni Contijoc, monjo de Santes Creus. Francesc Dalmau, monjo de Santes Creus. Domènec Valero, monjo de Santes Creus. Antoni Fernós, monjo de Santes Creus. Gabriel Mestre, monjo de Santes Creus. Jaume Bota, monjo de Santes Creus. Magí Porta, monjo de Santes Creus. Montserrat Sanç, monjo de Santes Creus. Joan

Vidal, monjo de Santes Creus. Montserrat Ponç, monjo de Santes Creus. Maties Tolrà, monjo de Santes Creus. Pere Argullol, paraire de Prats de Rei. Antic Guiu, paraire de Perpinyà.

287

1551 març 10. [El Bellestar de la Tinença]

Macià Teixidor atorga testament llegant diverses heretats als seus germans Joan, Bartomeu, Miquel, Gabriel i Joana.

Fetes foren les dites coses en lo dit ... any de la Nativitat de Nostre Senyor Déu mil cinch cents cinquanta ... En aprés a deu dies del mes de març de l'any ... de Nostre Senyor Déu mil cinch cents cinquanta hu.

Català. 242 × 292 mm.

La data és la de la publicació del testament. Pergamí mutilat i de difícil lectura.

Bellestar de la Tinença, el. Morella. Castell de Cabres. Vallibona. València.
Lluís Maçana, notari. Macià Teixidor. Joan Teixidor, germà i hereu de Macià. Jaume Llobet, llaurador. Joana, germana de Macià Teixidor i muller de Jaume Llobet. Bartomeu Teixidor, germà de Macià. Gabriel Teixidor, germà de Macià. Miquel Teixidor, germà de Macià. Domingo Bel, batlle de Bellestar. Joan Rollo, fill de Joan Llaurador. Joan Llaurador. Joan Pasqual, de Morella.

288

1556 octubre 8. Barcelona

Nadal Vidal, prevere i procurador de Paula de Calders, vídua de Joanot de Calders, donzell de Sabadell, fa nou establiment d'unes cases del carrer de Cavarroques de Barcelona a favor de Miquel Terri, mercader, al cens anual de 2 morabetins i sota les habituals condicions de fadiga i lluïsme. Reconeix haver rebut nou sous per l'anterior ratificació.

Actum est hoc Barcinone, die octava mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto.

Llatí. 316 × 379 mm.

Trasllat del mateix notari Pere Fitor (1580 setembre 9. Barcelona) a petició de Miquel Terri, fill.

Barcelona. Catalunya. Sabadell. Cavarroques, carrer de Barcelona.

Pere Fitor, notari de Barcelona. Miquel Terri, mercader de Barcelona. Miquel Terri, fill de Miquel. Nadal Vidal, prevere. Joanot de Calders, donzell de Sabadell. Paula de Calders, vídua de Joanot. Ramon de Màrgens. Antoni Soler. Jeroni Moxó, escrivà de Barcelona. Jaume Joan Muntanyola, escrivà de Barcelona.

289

1558 juliol 28. Cister

Joan Loysier, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Pere Boqués, abat de Poblet, en qualitat de vicari i amb facultat de sots-delegar, la visita i reforma dels monestirs i les milícies dels regnes hispànics, i la recaptació de les contribucions a l'Orde. La comissió esmenta expressament que Pere Boqués substitueix en el «vicariat» Lope Marco, abat de Veruela i vicari des del 1539. Segueix la llista dels monestirs amb la contribució taxada de cadascun.

Datum Cistercii sub appensione magni sigilli nostri et signi nostri manualis atque nostri secretarii notarii apostolici subscriptio, vigesima octava die mensis jullii, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo.

Llatí. 460 × 671 mm.

Segell rodó de cera groga a les tires de pergamí pendents de la plica (67 mm de diàmetre, amb un terç perdut).

Poblet. Aragó. Piedra. Veruela. Santa Fe. Rueda. Navarra. Fitero. Iranzu. San Salvador de Leyre. Oliva, La. Marcilla. Sevilla. Montesión. San Bernardo de Sevilla. Calatrava. Còrdova. Santos Mártires de Córdoba. Santa María de las Dueñas. Castella. Valdeiglesias. Palazuelos. Valbuena. San Pedro de Gumiel. Sacramenia. Bujedo. Herrera. San Prudencio. Rioseco. Benavides. Huerta. Vega, La. Matallana. Valparaíso. Bonaval. Moreruela. San Martín de Castañeda. Espina, La. Nogales. Sandoval. San Isidoro de Sevilla. Ovila. [Monsalud]. Astúries. Valdediós. Belmonte. Villanueva de Oscos. Villamayor. Lleó. Carracedo. Sotosalbos. Galícia. Sobrado. Monfero. Acibeiro. San Justo de Tojosoutos. Armenteira. San Clodio. Melón. Oya. Meira. Peñamayor. Oseira. Castro de Rei. Montederramo. Franqueira, priorat. Junqueira. Portugal. Alcobaça. São Paulo. São Cristoforo. Bouro. Fiães. Ermelo. Salzeda. São João de Tarouca. São Pedro das Aguias. Aguiar. Estrela. Maceira Dão. Tomaraes. Seiça. Alcàntara, milícia d'. Calatrava, milícia de. Montesa, milícia de. Nom de Jesús, milícia de. París. Catalunya. Chalons. Cister. Espanya. Hongria. Perpinyà. Tarragona.

Joan Loysier, abat de Cister. Pere BoquéS, abat de Poblet. Lope Marco, abat de Veruela. Benet XII, papa.

290

1558 novembre 17. Santes Creus

Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls, abat de Santes Creus, atorga testament. Disposa ser enterrada amb cogulla a Santes Creus i designa marmessors l'abat germà seu amb el prior i el sagristà del monestir. Llega al monestir 400 lliures barceloneses i 400 lliures més per a la fundació d'una missa diària en sufragi seu; 150 lliures per a la construcció d'una capella de l'Assumpta sota l'orgue de l'església, i 80 lliures per a dos aniversaris en sufragi de l'ànima del germà i dels pares. Disposa almoines per als pobres de la seva parròquia de Sant Miquel de Barcelona, per als dominics, per a l'Hospital de la Santa Creu i per als orfes. Deixa 100 lliures i una pensió vitalícia de 20 lliures anuals a la seva minyona i 200 lliures més per a altres gratificacions. Institueix hereu universal de la resta dels seus béns les causes pies esmentades.

Fet és aquest testament en lo monestir de Sanctes Creus, bisbat de Tarregona o Barcelona, a deset de noembre de l'any de Nativitat de Nostre Senyor Déu Jhesuchrist mil sinc cents sinquanta y vuyt.

Català. 666 × 630 mm.

Santes Creus. Barcelona. Cister. Tarragona. Granollers. Sant Miquel, parròquia de Barcelona. Santa Caterina, convent de Barcelona, O.P. Hospital de la Santa Creu de Barcelona.

Francesc Solsona, notari de Barcelona. Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Joan Valls, cirurgià de Barcelona, pare de Jaume i Magdalena. Eleinor, muller de Joan Valls. Bernat Fiveller, jurista de Barcelona. Magdalena Segarra, muller de Josep Segarra. Josep Segarra, mercader de Barcelona. Joana Martí, serventa de Magdalena Salvana. Violant, filla de Bernat Olivart. Bernat Olivart, mercader de Barcelona. Marquesa Bertrana. Marianna Masferrer, donzella de Granollers. Aldonça Masferrer, mare de Marianna. Jerònima Coll, vídua de Joan Bartomeu Coll. Joan Bartomeu Coll, escrivà de manament de Barcelona. Antoni Nadal, metge de Santes Creus. Jaume Bonet, estudiant d'arts.

291

1561 gener 24. Barcelona

Pere Teixidor, monjo de Santes Creus i procurador de l'abat Jeroni Contijoc, del sagristà Gabriel Mestre i del sots-prior Pere Isern, marmessors de Magdalena Salvana, ven a encant públic a Gabriel Cardona, flequer de Barcelona, per 65 lliures barceloneses el domini útil del forn d'en Marimon amb les cases adjacents, al carrer Ample d'en Marquet, sots domini directe de Jeroni Desvalls, donzell de Barcelona, al cens setmanal de vuit sous. Els béns objecte de la transacció han de satisfer també a l'esmentada marmessoria un cens anual de cinc lliures i a l'altar de Sant Silvestre de la seu de Barcelona un altre cens d'un masmodí anual.

Actum est hoc Barcinone,... die vigesima quarta mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo.

Llatí. 540 × 619 mm.

Santes Creus. Cister. Tarragona. Barcelona. València. Aragó. Sant Andreu de Palomar (Barcelona). Sant Silvestre, altar de la seu de Barcelona. Ample d'en Marquet, carrer de Barcelona. Regomir, carrer de Barcelona. Drassana vella, de Barcelona.

Andreu Fontova, notari de Barcelona. Francesc Solsona, notari de Barcelona. Andreu Miquel Mir, notari de Barcelona. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Pere Teixidor, monjo de Santes Creus. Pere Isern, sots-prior de Santes Creus. Gabriel Mestre, sagristà de Santes Creus. Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls. Martí Salvà, d'Aragó, marit de Magdalena Salvana. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Joan Valls, cirurgià de Barcelona, pare de Jaume i Magdalena. Elionor, muller de Joan Valls. Honorat Sacoromina, notari de Barcelona. Pere Saragossa, notari de Barcelona. Joan Vilar, notari de Barcelona. Bernat Corcó. Jeroni Desvalls, donzell de Barcelona, fill de Lluís. Lluís Desvalls, donzell de Barcelona. Francina, muller de Lluís Desvalls. Pere Serra, algutzir de Barcelona. Salvador Arnella, algutzir de Barcelona. Cristòfol Borrell, canonge de Barcelona. Pere Vila, ciutadà de Barcelona. Nicolau Aym... Jaume Codina, de Sant Andreu de Palomar. Antoni Manresa, mercader de Barcelona. Joan Cabús. Antoni Regàs, prevere beneficiat de la seu de Barcelona. Jaume Algàs, clergue beneficiat de la seu de Barcelona. Marimon, forner.

292

1561 febrer 12. Santes Creus

Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus, Gabriel Mestre, sagristà major, i Pere Isern, sots-prior, marmessors de Magadalena Salvana, germana del difunt abat Jaume Valls, reconeixen haver rebut de Pere Teixidor, cellerer major i procurador de tots tres, la rendició de comptes de l'administració de la marmessoria i de tots els béns en poder seu fins aleshores. Juren no reclamar res en el futur sobre la gestió del procurador esmentat.

Quod est actum in dicto monasterio Sanctarum Crucum, die duodecima mensis februarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo.

Llatí. 471 × 525 mm.

Santes Creus. Barcelona. Cister. Santa Coloma de Queralt. Vic. Navarrenchs del Bearn. Sarral.

Lluís Noet, notari de Santes Creus. Arnau Salafranca «Marroc», bearnès, servent de l'abat de Santes Creus. Montserrat Pasqual, de Sarral, servent de l'abat de Santes Creus. Francesc Solsona, notari de Barcelona. Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Gabriel Mestre, sagristà de Santes Creus. Pere Isern, sots-prior de Santes Creus. Pere Teixidor, cellerer major de Santes Creus.

293

1561 juliol 2. Poblet

Joan Ferrer, clergue, fa la seva professió religiosa segons la Regla de sant Benet, en el monestir de Poblet, en presència de Pere Boqués, abat.

Fecit suam profecionem anno Domini 1561, in die Visitationis Beate Marie.

Llatí. 150 × 183 mm.

Poblet. Cister.
Joan Ferrer, monjo de Poblet. Pere Boqués, abat de Poblet. Benet, sant.

294

1563 octubre 1. Roma

Pius IV encomana a l'arquebisbe de Saragossa la publicació de l'excomunió contra els lladres, introduïts al monestir de Trasobares per una finestra de la sagristia, i també contra els seus còmplices i encobridors.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis dominice millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, kalendas octobris, pontificatus nostri anno quarto.

Llatí. 201 × 329 mm.

Segell rodó de plom als cordons pedents de la plica (37 mm de diàmetre) «PIUS PP IIII / S. PETRUS S. PAULUS».

Trasobares. Saragossa. Roma.
Pius IV, papa. Fernando de Aragón, arquebisbe de Saragossa.

Vegeu: 1563 octubre 14. Roma

295

1563 octubre 14. Roma

Flavi Orsini, jutge i executor apostòlic de la causa incoada pel monestir de Trasobares amb motiu d'un robatori, mana als oficials eclesiàstics i superiors religiosos de la diòcesi de Saragossa la publicació de les lletres d'excomunió contra els lladres adreçades per Pius IV a l'arquebisbe de Saragossa.

Datum Rome in domo habitationis nostre solite residentie, sub anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, indictione sexta, die vero decimaquarta mensis octobris, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domni Pii divina providencia pape quarti anno eius quarto.

Llatí. 365 × 241 mm.

1563 octubre 1. Roma: còpia de la butlla de Pius IV adreçada a l'arquebisbe de Saragossa (cf. pergamí núm. 294).
Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Roma.
Alfonso de Ávila, de la cancelleria pontifícia. Flavi Orsini, bisbe de Muran i executor apostòlic. Pius IV, papa. Fernando de Aragón, arquebisbe de Saragossa.

Vegeu: 1563 octubre 1. Roma

296

1563 desembre 7. València

Onofre Domènec, especier de València, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Joan de Guimerà, majoral de Quart, 40 lliures valencianes per raó de la cera adquirida per Gabriel Pere, majoral de Quart difunt, en la seva botiga.

Quod est actum Valentie, die septima mensis decembris, annus a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio.

Llatí. 149 × 139 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València. Sant Esteve, parròquia de València.
Francesc Algueria, notari de València. Onofre Domènec, especier de València. Pere Boqués, abat de Poblet. Joan de Guimerà, majoral de Quart. Gabriel Pere, majoral de Quart. Miquel Joan Rives, prevere beneficiat de Sant Esteve de València. Cebrià Montserrat, escuder de València.

297

1564 gener 27. València

Jaume Sabata, pagès de Quart, reconeix haver rebut de l'abat de Poblet a través de Joan de Guimerà, majoral de Quart, 30 lliures valencianes per raó de la quantitat lliurada per la seva difunta mare Úrsula a Gabriel Pere, majoral de Quart també difunt, en vistes a la creació d'un censal mort per a la fundació d'un aniversari.

Quod est actum Valencie, die vicesima septima mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

Llatí. 130 × 162 mm.

Poblet. Sant Vicent. Quart. València.

Francesc Algueria, notari de València. Jaume Sabata, pagès de Quart. Úrsula Sabata, mare de Jaume. Pere Boqués, abat de Poblet. Joan de Guimerà, majoral de Quart. Gabriel Pere, majoral de Quart. Antoni Forés, prevere de Quart. Joan Muntaner, pagès de Quart.

298

1565 gener 10. Conesa

Joana Martí, minyona de la difunta Magdalena Salvana, reconeix haver rebut dels marmessors d'aquesta (l'abat, el prior i el sagristà de Santes Creus) 20 lliures barceloneses per raó de la pensió anual vitalícia disposada a favor d'ella en el testament de la seva senyora.

Actum est hoc in dicto loco de Conesia, decimo die mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

Llatí. 246 × 306 mm.

Santes Creus. Cister. Tarragona. Barcelona. Conesa. Santa Coloma de Queralt. Valls.

Lluís Noet, notari de Santes Creus. Joana Martí, serventa de Magdalena Salvana. Joan Martí, pagès de Conesa, pare de Joana. Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls. Sebastià Ardilles, prior de Santes Creus. Gabriel Mestre, sagristà de Santes Creus. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Francesc Solsona, notari de Barcelona. Jaume Roca, mercader de Valls. Jaume Merla, sastre de Conesa. Jaume Ortís, monjo vicari de Conesa.

299

1565 gener 18. París

Joan de Beaune, prior de Cister i administrador de la seu abacial en tant no s'expedeixi la confirmació de Jeroni de La Souchière, abat electe, encomana als abats de Poblet i Santes Creus la visita i reforma dels monestirs de l'Orde Cistercenc als regnes hispànics sotmesos a Felip II, amb facultat de fer-se substituir per qualsevol abat o monjo prevere de l'Orde.

Datum Parisii, octava decima ianuarii, millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

Llatí. 307 × 530 mm.

Segell de cera negra a les tires de pergamí pendents de la plica (dos terços conservats: escut de Cister al peu, i al centre la imatge de la Mare de Déu, dreta amb el Nen al braçat).

Poblet. Santes Creus. Claravall. Cister. Castella. Catalunya. Aragó. València. Navarra. Espanya. París.

Bernat de Dijon, secretari del prior de Cister. Joan de Beaune, prior de Cister. Jeroni de la Souchière, abat de Claravall i electe de Cister. Pere Boqués, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Felip II, rei d'Espanya. Benet XII, papa.

300

[1565-1583]. Casbas

Maria fa la seva professió religiosa segons la Regla de sant Benet, en el monestir de Casbas en presència de Joan de Guimerà, abat de Poblet, i de Catalina, abadessa.

Llatí. 122 × 150 mm.

Data dins l'abadiat de Joan de Guimerà.

Casbas. Poblet.

Maria, monja de Casbas. Catalina, abadessa de Casbas. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Benet, sant.

301

1565 març 12. París

Jeroni de La Souchière, abat de Claravall, confirma l'elecció de Joan de Guimerà com a abat de Poblet, monestir de la filiació de Claravall.

Datum Parisiis, duodecima martii, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

Llatí. 203 × 364 mm.

Segell ovalat de cera torrada a les tires de pergamí pendents de la plica (80 mm de llarg: figures de quatre sants i escuts al peu).

Poblet. Tarragona. Claravall. Langres. Cister. París.

Jeroni de la Souchière, abat de Claravall i electe de Cister. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Pere Boqués, abat de Poblet.

302

1565 maig 22. Cister

Els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc, coneixent la comissió de l'ofici de visita regular als abats de Poblet i Santes Creus per als monestirs dels regnes hispànics, feta per diversos pares immediats, confirmen aquesta comesa per l'autoritat del capítol general atorgant-los les facultat d'habitud.

[... anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, die vigesima secunda mensis maii:] Datum in diffinitorio nostro Cisterciense, anno, mense et die predictis, sub appensione sigilli diffinitorum eiusdem capituli generalis.

Llatí. 265 × 391 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.
J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 14 A), VII, Louvain 1939, p. 176 (1584: 36).

Poblet. Santes Creus. Cister. Vauclaire. Espanya. Catalunya. Aragó. València. Tarragona. Navarra.
Guiu, abat de Vauclaire, notari del capítol general. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Benet XII, papa.

303

1565 maig 22. Cister

Els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc designen els abats de Poblet i Santes Creus com a procuradors de l'Orde en els regnes hispànics en vistes a la seva defensa davant qualsevol jutge eclesiàstic o secular. Els recomanen especialment oposar-se als visitadors de monestirs sense comissió del capítol general, i defensar la llibertat de l'Orde.

[... anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, die vigesima secunda mensis mayii:] Datum in diffinitorio nostro Cisterciense, anno, mense et die predictis, sub appensione sigilli diffinitorum eiusdem capituli generalis.

Llatí. 179 × 268 mm.

A la plica, tira de pergamí amb el nom del notari del capítol general.
J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 14 A), VII, Louvain 1939, p. 176 (1584: 36).

Poblet. Santes Creus. Cister. Vauclaire. Espanya. Catalunya. Aragó. València. Tarragona. Navarra.

Guiu, abat de Vauclaire, notari del capítol general. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus.

304

1566 març 19. Casbas

Blanca Gómez fa la seva professió religiosa segons la Regla de sant Benet en el monestir de Casbas en presència de Joan de Guimerà, abat de Poblet, i de Beatriz Cerdán, abadessa.

A dizinuebe de março, año mil quinientos sesenta y seis.

Llatí. 161 × 247 mm.

Caligrafia de fra Martí Marquina. Escatocol en aragonès afegit d'altra mà.

Casbas. Poblet. Cister.
Blanca Gómez, monja de Casbas. Beatriz Cerdán, abadessa de Casbas. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Benet, sant. Martí Marquina, monjo secretari de l'abat de Poblet.

306

1566 abril 16. Saragossa

Joan de Guimerà, abat de Poblet i visitador amb l'abat de Santes Creus dels monestirs de l'Orde Cistercenc als regnes hispànics per comissió del capítol general, decreta diverses ordinacions per al monestir de Rueda, manant acceptar-hi sis monjos més per assegurar la celebració del culte, donant normes sobre el cant de l'ofici diví, les lectures al capítol, les rendicions de comptes dels oficials i la creació de síndics i consellers; prohibint l'entrada de dones a les granges i al monestir, l'entrega de diners per comptes dels vestits, els jocs de cartes i el pernoctar fora del monestir.

Datum Cesarauguste, die sexto decimo mensis aprilis, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto.

Llatí. 366 × 488 mm.

Segell rodó de cera negra amb l'escut de l'abat Guimerà fixat als cordons blancs pendents de la plica (31 mm de diàmetre: «+ FR. IOANNES GVIMERA ABBAS POPVLETI»).

Poblet. Rueda. Tarragona. Saragossa. Santes Creus. Cister. Aragó. Espanya. Trento.

Martí Marquina, monjo secretari de l'abat de Poblet. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Miguel Rubio, abat de Rueda. Benet XII, papa.

307

1566 maig 11. Leyre

Joan de Guimerà, abat de Poblet i visitador amb l'abat de Santes Creus dels monestirs de l'Orde Cistercenc als regnes hispànics per comissió del capítol general, decreta diverses ordinacions per al monestir de Leyre, especialment sobre la vida litúrgica i l'administració i la tripartició de les rendes del monestir (2.700 ducats anuals) entre l'abat, el convent i la fàbrica.

Dada en el dicho monasterio de Sant Salvador, a XI días del mes de mayo, año de MDLXVI.

Castellà. 460 × 530 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. San Salvador de Leyre. Tarragona. Santes Creus. Cister. Espanya.
Martí Marquina, monjo secretari de l'abat de Poblet. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Felip II, rei d'Espanya.

308

1566 octubre 13. París

Joan, abat de Morimond i comissari per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc, concedeix a Pedro de Pasamonte, monjo de Veruela, llicència com a confessor per al monestir de las Huelgas de Burgos.

Datum Lutetiae Parisiorum sub appensione sigilli nostri et signi manualis secretarii nostri apposicione, die tertiadecima mensis octobris, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto.

Llatí. 160 × 427 mm.

Segell rodó de cera torrada a les tires de pergamí pendents de la plica (50 mm de diàmetre).

Veruela. Morimond. Langres. Cister. Huelgas de Burgos, las.
Joan, abat de Morimond. Pedro de Pasamonte, monjo de Veruela.

309

1567 juliol 26. Valldonzella

Joan de Guimerà, abat de Poblet, i Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus, visitadors dels monestirs de l'Orde Cistercenc als regnes hispànics per comissió del capítol general, decreten diverses ordinacions per al monestir de Valldonzella, sobre la celebració de l'ofici diví, el silenci, els límits de la propietat particular, el servei d'una sola serventa per a cada monja, l'observança de la clausura (suprimir portes, posar gelosies, construir locutori i torn), la vida en comú, la substitució de capellans seculars per monjos de l'Orde, la sobrietat en l'agençament personal, l'ús dels llibres litúrgics cistercencs i la bona custòdia de l'arxiu. Disposen la lectura pública d'aquest decret quatre vegades a l'any.

Datum in prenominato monasterio Vallisdomicelle, sub die vicessima sexta mensis iulii, anno a Christo nato milessimo quingentessimo sexagessimo septimo.

Llatí. 734 × 576 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Santes Creus. Valldonzella. Tarragona. Cister. Espanya. Trento. Barcelona. Sogorb. Catalunya.

Sebastià Ardilles, monjo notari de Santes Creus. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Felip II, rei d'Espanya. Benet, sant. Bernat, sant. Jerònima Alegre, abadessa de Valldonzella. Paula Vilatorta, cantora major, sots-priora i bossera de Valldonzella. Anna Ribaltera, sagristana major de Valldonzella. Violant Malla, sots-cantora i pitancera de Valldonzella. Àngela Setantí, mestra de novícies de Valldonzella. Aldonça Malla, arxivera de Valldonzella. Jerònima Turell, monja de Valldonzella. Peronella Boscà, monja de Valldonzella. Elisabet Gibert, sagristana menor de Valldonzella. Marianna Albanell, monja de Valldonzella. Marianna Velgròs, monja de Valldonzella. Anna Boscà, monja de Valldonzella. Magdalena Boscà, monja de Valldonzella. Anna Soldevila, monja de Valldonzella. Elisabet Caldes, fornera de Valldonzella. Guiomar Bombuya, monja de Valldonzella. Jerònima Iborra, monja de Valldonzella. Guiomar d'Oms, monja de Valldonzella. Elionor Aymeric, monja de Valldonzella. Elisabet Joana Amat, monja de Valldonzella. Elisabet Iborra, monja de Valldonzella. Magdalena Foixà, monja de Valldonzella. Joana Guinard, priora de Valldonzella. Aldonça Aymeric, infermera de Valldonzella. Anna Aymeric, monja de Valldonzella. Jerònima Boscà, novícia de Valldonzella. Elisabet Salvà, novícia de Valldonzella. Àngela Vallseca, novícia de Valldonzella. Montserrat Argensola, novícia de Valldonzella. Caterina Montagut, novícia de Valldonzella. Maria ÀngelA Setantí, novícia de Valldonzella. Elisabet Santcliment, novícia de Valldonzella. Francesca Jossa, novícia de Valldonzella. Anna Maria Argensola, novícia de Valldonzella. Elisabet Vilar, novícia de Valldonzella. Anna Setantí, novícia de Valldonzella. Agraïda Torrelles, novícia de Valldonzella. Anna Canta, novícia de Valldonzella. Cecília Cahors, novícia de Valldonzella. Àngela Vilar, novícia de Valldonzella. Maria Malla, novícia de Valldonzella. Magina Planella, novícia de Valldonzella. Castalla Bombuya, novícia de Valldonzella. Magdalena Torrelles, novícia de Valldonzella.

310

1568 gener 19. Farena

Bernat Vallverdú, de Farena, i Magdalena, muller seva, reconeixen haver rebut de Montserrat Vallverdú, fill d'ambdós, com a hereu de Gabriel Abelló, d'Albarca, avi matern seu, 50 lliures barceloneses per raó d'una clàusula dels capítols matrimonials dels primers.

Actum est hoch in loco Farene, die desimanona mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millessimo quingentessimo sexagessimo octavo.

Llatí. 262 × 292 mm.

Farena (Mont-ral). Mont-ral. Albarca. Prades. Capafonts. Campa (França).

Pere Morell, vicari i notari de Mont-ral. Pere Ponçoda, rector de Mont-ral. Domingo, de Campa (França). Mateu Fort, de Capafonts. Bernat Vallverdú, de Farena. Magdalena, muller de Bernat Vallverdú i filla de Gabriel Abelló. Montserrat Vallverdú, fill de Bernat i Magdalena. Gabriel Abelló, d'Albarca.

311

1569 desembre 1. Santes Creus

Gil Segarra, sastre de Conesa, atorga testament. Designa marmessors l'abat i el prior de Santes Creus, disposa ser enterrat a Conesa o a Santes Creus, assigna 15 lliures per a les seves exèquies i pel trentenari de sant Amador, deixa 30 lliures barceloneses per a la fundació d'un aniversari a Santes Creus, fa petites deixes als pobres i als parents i vol que la resta dels seus béns s'esmerci en causes pies.

Fet és aquest testament en lo monastir de Sanctes Creus del bisbat de Tarregona o Barçelona, al primer dia del mes de dezembre, any de la Nativitat de Nostre Senyor Déu Jesuchrist mil sinch cents sexanta nou.

Català. Llatí. 427 × 658 mm.

Trasllat del notari Jaume Minguella, lliurat a petició de marmessors i parents amb motiu de la lectura del testament (1574 abril 14. Santes Creus).

Santes Creus. Conesa. Tarragona. Barcelona. Guimerà. Barberà. Llacuna, la. Pollina, mas de la Llacuna.

Joan Minguella, notari de Santes Creus. Gil Segarra, sastre de Conesa. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Marc Oller, prior de Santes Creus. Joan Contijoc, pagès de Barberà. Pere Estalella, del mas de Pollina (la Llacuna). Joan Nuet, de Conesa. Pere Puig, de Conesa. Caterina, muller de Gil Segarra.

312

1574 agost 26. Prades

Pere Noguer, de Prades, i Caterina, muller seva i filla de Bernat Vallverdú, es carreguen un censal mort de 100 lliures de preu i 100 sous de pensió anual a Pere Calderó, mercader de Montblanc, per raó de l'adquisició d'una casa a Francesc Calderó i a la seva muller Magdalena, obligats anteriorment a satisfer les pensions de l'esmentat censal. Ofereixen per fermança una peça de terra de Bernat Vallverdú.

Actum est hoc in villa de Prades, die vigesima sexta mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Llatí. 290 × 385 mm.

Prades. Farena (Mont-ral). Vimbodí. Montblanc. Siurana (Cornudella). Tarragona. Cap del Pla (Prades). Devesa d'en Carcoler (Prades).

Gonçal Hernández, notari de Vimbodí. Pere Noguer, de Prades. Pere Noguer «de la Peixera», pare de Pere. Caterina, muller de Pere Noguer i filla de Bernat Vallverdú. Francesc Calderó, de Prades. Magdalena, muller de Francesc Calderó. Bernat Vallverdú, de Farena. Francesc Miró, de Siurana. Francesc Soldevila, de Prades. Pere Gilabert, de Prades. Lluís Pere, de Prades. Jaume Hernández, de Vimbodí. Miquel Torner, de Prades. Antoni Llobregat, de Prades.

313

1575 maig 14. Tarragona

Jaume Reig, vicari general de l'arxidiòcesi de Tarragona pel cardenal Cervantes de Gaete, dispensa Gallard Ories, pagès i pastor de Prades, del jurament prestat amb motiu de la venda d'una casa en l'esmentada vila.

Datum Tarracone, die decimaquarta mensis madii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quinto.

Llatí. 129 × 308 mm.

Segell de placa ovalat a les tires de pergamí pendents de la plica (83 mm de llarg: figura de santa Tecla i escut del cardenal-arquebisbe «GASPAR CERVANTES DE GAETE ARCHIEPISCOPUS TARRACONENSIS»).

Prades. Tarragona. Hospital, carrer de Prades.

Jaume Reig, canonge i vicari general de Tarragona. Gaspar Cervantes de Gaete, cardenal-arquebisbe de Tarragona. Gallard Ories, pagès i pastor de Prades. Pere Eixalà, de Prades. Pere Miró, prevere i notari de Prades.

314

1577 abril 8. Santes Creus

Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus, i Montserrat Cendrós, sagristà major, amb l'anuència de Marc Oller, prior i marmessor junt amb ells de Magdalena Salvana, estableixen un acord amb el capítol conventual del seu monestir sobre l'assignació de les rendes de quatre censals morts propietat de l'esmentada marmessoria, de 1.280 lliures barceloneses de preu i 64 lliures de pensió anual obligant Gabriel Cardona, flequer de Barcelona, i les universitats de Pontons, Anglesola i la Guàrdia de Prats. Reserven 24 lliures de la pensió anual per als estipendis de les misses fundades per la difunta, i 40 lliures per a les necessitats del monestir.

[... millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, die vero octava mensis aprilis:] Actum est hoc in capitulo dicti monasterii Sanctarum Crucum, die, mense et anno predictis.

Llatí. 563 × 566 mm.

Santes Creus. Cister. Tarragona. Barcelona. França. Aragó. Anglesola. Pontons. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Santa Coloma de Queralt. Vic. Ample d'en Marquet, carrer de Barcelona. Drassana vella, de Barcelona.

Bernat Tous, monjo i notari de Santes Creus. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Joan Roïç, monjo de Santes Creus. Montserrat Cendrós, sagristà major de Santes Creus. Montserrat Sanç, monjo de Santes Creus. Joan Vidal, monjo de Santes Creus. Jaume Ortís, monjo de Santes Creus. Gabriel Sabater, mestre de novicis de Santes Creus. Francesc Gassió, monjo de Santes Creus. Gabriel Sugranyes, sots-prior de Santes Creus. Gabriel Amargós, president de Santes Creus. Jaume Oluja, monjo de Santes Creus. Pere Noguers, bosser de Santes Creus. Cristòfol Argullol, monjo de Santes Creus. Jaume Gilet, monjo síndic de Santes Creus. Gabriel Romero, cantor de Santes Creus. Blai Torrens, monjo de Santes Creus. Lluís Coll, monjo de Santes Creus. Josep Tarròs, infermer de Santes Creus. Andreu Bertró, monjo de Santes Creus. Pau Prim, monjo de Santes Creus. Joan Marçal, monjo de Santes Creus. Joan Aleu, monjo de Santes Creus. Martí Sarobe, monjo de Santes Creus. Rafael Bosch, monjo de Santes Creus. Joan Melet, monjo de Santes Creus. Andreu Benet, monjo de Santes Creus. Antoni Baget, monjo de Santes Creus. Jaume Carnisser, monjo de Santes Creus. Antoni Sala, monjo de Santes Creus. Marc Oller, prior de Santes Creus. Lluís Esteve, moliner de Valls. Samsó Gilabert, servent francès de l'abat de Santes Creus. Jaume Valls, abat de Santes Creus. Magdalena Salvana i Valls, germana de Jaume Valls. Martí Salvà, d'Aragó, marit de Magdalena Salvana. Francesc Solsona, notari de Barcelona. Gabriel Cardona, flequer de Barcelona. Jeroni Desvalls, donzell de Barcelona, fill de Lluís. Andreu Fontova, notari de Barcelona. Pere Fitor, notari de Barcelona. Lluís Noet, notari de Santes Creus.

315

1577 maig 29. [Vinaixa]

Els jurats de la universitat de Vinaixa venen un censal mort, prèvia llicència de l'abat de Poblet.

...naxa, die vigesima nona mensis madii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

Llatí. 218 × 315 mm.

Retallat pels quatre costats.

Poblet. Vinaixa.
Pere Tarragó, batlle de Vinaixa. ...Torner, jurat de Vinaixa. Joan Noguer, jurat de Vinaixa. Montserrat Foc-Encès, jurat de Vinaixa. Pere Penicol. Pere Martí. Antoni Carbonell. Mateu Colom. Antoni Pelegrí. Francesc Miró. Mateu Estrader. Joan Argilés. Joan Martí. Joan de Guimerà, abat de Poblet.

316

1577 juliol 1

Nicolau Boucherat I, abat de Cister, reconeix haver rebut de Joan de Guimerà, abat de Poblet, 500 lliures torneses a través de Jaume Laurent i de Francesc Frère, ciutadans de Lió, per raó de les contribucions dels monestirs cistercencs hispànics a l'Orde.

Die prima iulii, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

Llatí. 114 × 270 mm.

Segell rodó de placa (23 mm de diàmetre: escut de l'abat Boucherat).

Poblet. Cister. Chalons. Lió. Espanya.
Nicolau Boucherat I, abat de Cister. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Jaume Laurent, ciutadà de Lió. Francesc Frère, ciutadà de Lió.

317

1577 setembre 27. Prades

Mateu Vallverdú, de Prades, i Caterina, muller seva, venen a Bernat Vallverdú, de Farena, un censal mort de 24 lliures barceloneses de preu i 24 sous de pensió anual, oferint per fermança una casa al carrer «Escur» de Prades. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu del censal.

Actum est hoc in villa de Prades, die vicessima septima mensis setembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

Llatí. 267 × 319 mm.

Farena (Mont-ral). Prades. Vimbodí. Catalunya. Barcelona. «Escur», carrer de Prades.

Gonçal Hernández, notari de Vimbodí. Mateu Vallverdú, de Prades. Caterina, muller de Mateu Vallverdú. Bernat Vallverdú, de Farena. Pere Torner, de Prades. Pere Pujol, de Prades. Joan Pasqual, de Prades. Francesc Arnau, de Prades.

318

1577 novembre 15. Roma

Gregori XIII dispensa l'abadessa i les monges de Trasobares del deure de cantar o recitar Matines a mitjanit, permetent que traslladin aquesta pregària poc abans de Laudes, per raó de la duresa del clima en l'esmentat monestir i per la condició delicada de les monges.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annullo piscatoris, die XV novembris MDLXXVII, pontificatus nostri anno sexto.

Llatí. 195 × 480 mm.

Trasobares. Roma. Aragó.
Gregori XIII, papa.

319

1578 abril 28. Cister

Nicolau Boucherat I, abat de Cister, i els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc cofirmen els decrets de visita per als monestirs de Benifassà i de Valldigna, donats per Joan de Guimerà, abat de Poblet i vicari general per als regnes hispànics.

[... millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, die vero vicesima octava mensis aprilis:] Datum in diffinitorio nostro Cisterciensi, anno et die praedictis, sub sigillo diffinitorum et signis manualibus notariorum eiusdem capituli generalis.

Llatí. 125 × 337 mm.

Segell rodó de cera groga a les tires de pergamí pendents de la plica (60 mm de diàmetre: figura de Maria, Mater Cistercii).

Poblet. Cister. Benifassà. Valldigna. Espanya. Bellevaux. Villeneuve.
Nicolau Boucherat I, abat de Cister. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Lluís Dutertre, abat de Bellevaux. Guillem Boyneau, abat de Villeneuve.

320

1579 gener 20. Juià

Jaume Ros, de Juià, atorga testament. Designa marmessors i determina els sufragis i les almoines per remei de la seva ànima, la satisfacció de cinc sous de legítima a cada fill i de 20 lliures a la seva muller Caterina. Designa hereu universal el seu fill Joan.

Actum et pobblicatum Juyani, die vigesima mensis jenuarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono.

Català. 244 × 306 mm.

Juià. Girona. Medinyà (Sant Julià de Ramis). Conflent. Elna.

Miquel Figaró, prevere sagristà i notari de Juià. Jaume Ros, de Juià. Caterina, muller de Jaume Ros. Sadurní Marco, sogre de Jaume Ros. Sebastià Ros. Pere Marco, cunyat de Jaume Ros. Pere Remadat, cosí de Jaume Ros. Joan, fill de Jaume Ros. Caterina, filla de Jaume Ros. Anna, filla de Jaume Ros. Jaume Molins, prevere de Juià. Pere Sala «Torrobia», de Juià. Benet Remadat, de Juià. Joan Puig, teixidor de Juià. Amer Valleria, de Medinyà. Arnau Blanc, del Conflent.

1579 març 30. Vegeu: 1579 setembre 16. Vimbodí

321

1579 setembre 16. Vimbodí

Joan de Guimerà, abat de Poblet i jutge escollit pels homes de Vimbodí en virtut d'una concòrdia entre la vila i el monestir, dicta sentència en la controvèrsia entre Lluís Ripoll, monjo i síndic de Poblet, i els jurats i síndics de Vimbodí per raó de les declaracions d'aquests en la capbrevació encomanada a Pere Joan Giner, jurista de Montblanc: Denega les pretensions del síndic del monestir i reconeix expressament el dret immemorial dels de Vimbodí a fer el tall de llenya en el bosc de Poblet.

Lata et publicata fuit huiusmodi sententia ... in villa Vimbodini ..., die decima sexta mensis septembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono.

Català. Llatí. 735 × 629 mm.

1579 març 30: còpia literal de la crida per a la capbrevació, de les confessions jurades i dels requeriments del monjo síndic.

Afegida de mà més tardana una nota consignant les confirmacions ulteriors de l'esmentada sentència.

Poblet. Vimbodí. Cister. Barcelona. Catalunya. Montblanc. Corregó (Vimbodí). Milmanda (Vimbodí). Riudabella (Vimbodí). Torrelles (Vimbodí). Codós, el (Vimbodí). Fulleda. Tarrés. Vallclara. Vinaixa. Espluga de Francolí, l'. Geminells, serra (Conca de Barberà). Milans, riu. «Escassar». Gratallops. Figuerola, mas (Conca de Barberà). Rosselló, mas (Conca de Barberà). Vilobí (Vinaixa). Vallfogona, carrer de Vimbodí. Albi, l'. Sarral. Vilosell, el.

Onofre Banquer, notari de Vimbodí. Joan de Guimerà, abat de Poblet. Lluís Ripoll, monjo de Poblet. Pere Joan Giner, jurista de Montblanc. Joan Giralt, nunci. Joan Josa, jurat de Vimbodí. Jaume Gili, jurat de Vimbodí. Joan Boldú, jurat de Vimbodí. Joan Munyós, síndic de Vimbodí. Joan Tarragó, síndic de Vimbodí. Gonçal Hernández, síndic de Vimbodí. Francesc Forés, síndic de Vimbodí. Jaume Barber, síndic de Vimbodí. Lluís Boldú, síndic de Vimbodí. Antoni ..., síndic de Vimbodí. Pere Gili, síndic de Vimbodí. Antoni Rius, síndic de Vimbodí. Magí Perarnau, de Vimbodí. Jeroni Tellet, de Vimbodí. Joan Salto, de Vimbodí. Joan Jover, de Vimbodí. Pere Jover, de Vimbodí. Pere Devís, de Vimbodí. Joan Lluch, mestre d'obres de l'Albi. Joan Colom, de Sarral. Pere Argilés, de Vinaixa. Joan Llaurador, del Vilosell. Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet. Joan Tarròs, abat de Poblet.

322

1579 novembre 13. Montoliu

Salvador Pont, pagès de Montoliu, i Montserrat, muller seva, venen al monestir de Santes Creus un censal mort de 28 lliures barceloneses de preu i 28 sous de pensió anual. Reconeixen haver-les rebut ja de Pere Noguers, bosser del monestir, per a les despeses de les noces de la germana del venedor amb Joan Seguí, pagès de la Secuita. Donen per fermança un tros anomenat «lo Ferreginal» a Montoliu.

Actum est hoc in prenominato loco de Montoliu, die Veneris decima tercia mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo nono.

Llatí. 425 × 550 mm.

Santes Creus. Montoliu (la Riera de Gaià). Tarragona. Santa Coloma de Queralt. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Nulles. Secuita, la. Ferreginal, lo (Montoliu).

Miquel Ortells, notari de Santes Creus. Salvador Pont, pagès de Montoliu. Montserrat, muller de Salvador Pont. Pere Noguers, bosser de Santes Creus. Joan Seguí, pagès de la Secuita. Joan Urgellès, pagès de Nulles. Antoni Olomar, pagès de Nulles. Foroma, canonge de Tarragona. Antoni Joan Soler. Joan Borràs. Jaume Soler.

323

1583 abril 15. Dijon

Nicolau Boucherat I, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs hispànics i el cobrament de les contribucions taxades.

Datum Divioni in aedibus nostris Cisterciensibus, quinta decima mensis aprilis, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo tertio.

Llatí. 366 × 404 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Tarragona. Chalons. Dijon. Espanya.
F. Mamot, secretari de l'abat de Cister. Nicolau Boucherat I, abat de Cister. Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet. Gregori XIII, papa.

324

1583 juny 9. Prades

Pere Arbonès, senior, Pere Arbonès, junior, i Àngela, muller d'aquest, veïns de Prades, venen a Jaume Vilalta, pagès de Farena, un censal mort de 23 lliures barceloneses de preu i 23 sous de pensió anual, donant per fermança una casa seva al carrer de Peixera de Prades i un tros de terra a la sort de les Bubetes, i presentant com a fiançadors Gabriel Compte, Mateu Canrubí i Pere Revull. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu del censal.

Quod est actum in villa Pratarum, die nona mensis iunii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo octuagesimo tertio.

Llatí. 740 × 351 mm.

Prades. Farena (Mont-ral). Catalunya. Aragó. Barcelona. Peixera, carrer de Prades. Bubetes, les (Prades).
Joan Baptista Torner, notari de Prades. Jaume Vilalta, pagès de Farena. Pere Arbonès, senior, de Prades. Pere Arbonès, junior, de Prades. ÀngelA, muller de Pere Arbonès, junior. Joan Balaguer, de Prades. Andreu Casals, de Prades. Pere Gilabert, de Prades. Eixalà, pupils d'en. Gabriel Compte. Mateu Canrubí. Pere Revull, de Prades. Francesc Salvador, pagès de Prades. Bernat Palau, pagès de Prades.

325

1584 maig 11. Claravall

Llobet Lemire, abat de Claravall, encomana a Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs hispànics de la seva filiació.

Datum Clarevalli, undecima maii, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quarto.

Llatí. 244 × 542 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Claravall. Langres. Cister. Espanya.
Llobet Lemire, abat de Claravall. Benet, sant. Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet.

326

1584 juny 20. Dijon

Nicolau Boucherat I, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs hispànics i el cobrament de les contribucions taxades.

Datum Divioni in aedibus nostris Cisterciensibus, die vigesima mensis iunii, millesimo quingentesimo octuagesimo quarto.

Llatí. 426 × 540 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.
J.M. Canivez, ed., *Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis* (Bibliothèque de la Revue d'Histoire Écclésiastique, 14 A), VII, Louvain 1939, p. 176 (1584: 36).

Poblet. Cister. Tarragona. Chalons. Dijon. Espanya.
F. Mamot, secretari de l'abat de Cister. Nicolau Boucherat I, abat de Cister. Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet. Gregori XIII, papa.

327

1584 juliol 5. Balaguer

El plebà, canonges i preveres de Santa Maria de Balaguer juntament amb els frares predicadors del convent de Sant Domènec reconeixen haver rebut de Joan Morell,

pagès de la dita ciutat, 140 lliures barceloneses pel preu d'una peça de terra a la partida de les Marrades. El comprador s'ha reservat 80 lliures per redimir la peça empenyorada a Gaspar Pujol i ha lliurat les 60 restants als venedors.

Actum est hoc Balagarii, die quinta mensis iulii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quarto.

Llatí. 349 × 587 mm.

Pergamí emprat com a guarda de documents a l'arxiu de Poblet, hi falta la part superior, que contenia l'escriptura de venda corresponent a aquesta àpoca.

Balaguer. Sant Domènec, convent de Balaguer. Marrades, les (Balaguer-la Sentiu). Santa Maria, església de Balaguer.

Jeroni Joli, notari de Balaguer. Miquel Montserrat, plebà de Balaguer. Felip Gomar, canonge de Balaguer. Joan Toralla, canonge de Balaguer. Andreu Aguilar, canonge de Balaguer. Francesc Vilamolar, prevere de Balaguer. Nadal Llobet, prevere de Balaguer. Joan Badet, prevere de Balaguer. Francesc Capdevila, prevere de Balaguer. Gaspar Lledó, prevere de Balaguer. Pere Ros, prevere de Balaguer. Joan Reguer, prevere de Balaguer. Joan Rossell, prevere de Balaguer. Jeroni Trilla, prevere de Balaguer. Miquel Fortanet, prior de Sant Domènec de Balaguer. Joan Corçà, frare de Sant Domènec de Balaguer. Miquel Arbona, frare de Sant Domènec de Balaguer. Joan Pujol, frare de Sant Domènec de Balaguer. Joan Morell, pagès de Balaguer. Gaspar Pujol. Pere Roger, sots-diaca. Domènec Casany Abella, pagès de Balaguer.

328

1586 agost 5. Santes Creus

Antoni Roig, paraire de Vila-rodona, no disposant de les 400 lliures llegades pel seu pare al monestir de Santes Creus per a la fundació d'un aniversari, assigna a dit efecte quatre censals morts ja creats de 402 lliures de preu en total. El capítol conventual del monestir accepta l'assignació i disposa la celebració de l'aniversari. L'abat Jeroni Contijoc, absent a Montoliu, confirma el compromís.

Actum est hoc ... in monasterio Sanctarum Crucum et in capitulo eiusdem, die quinta mensis augusti, anno a Nativitate Domini, millesimo quingentesimo octogesimo sexto.

Llatí. 703 × 666 mm.

Text parcialment deteriorat pel marge dret.

Santes Creus. Santa Coloma de Queralt. Tarragona. Vic. Valls. Vila-rodona. Barcelona. Tàrrega. Cabra del Camp. Pont d'Armentera. Vilagrassa. Masó, la. Salomó. Puigpelat. Riba, la. Vilaverd. Montmell, el. Vilafranca, carrer de Valls. Montoliu (la Riera de Gaià).

Miquel Ortells, notari de Santes Creus. Antoni Roig, paraire de Vila-rodona. Joan Roig, pare d'Antoni. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Pere Teixidor, prior de Santes Creus.

Miquel Vallès, monjo de Santes Creus. Magí Porta, monjo de Santes Creus. Montserrat Sanç, monjo de Santes Creus. Joan Vidal, monjo de Santes Creus. Francesc Gassió, monjo de Santes Creus. Cristòfol Argullol, monjo de Santes Creus. Gabriel Amargós, monjo de Santes Creus. Jaume Oluja, monjo de Santes Creus. Blai Torrens, monjo de Santes Creus. Pere Noguers, bosser de Santes Creus. Gabriel Romero, sots-prior de Santes Creus. Josep Tarròs, monjo de Santes Creus. Andreu Bertró, monjo de Santes Creus. Pau Prim, monjo de Santes Creus. Joan Marçal, monjo de Santes Creus. Joan Aleu, monjo de Santes Creus. Bernat Tous, monjo i notari de Santes Creus. Rafael Bosch, monjo de Santes Creus. Antoni Baget, monjo de Santes Creus. Andreu Benet, monjo de Santes Creus. Jaume Carnisser, monjo de Santes Creus. Antoni Sala, monjo de Santes Creus. Joan Pasqual, monjo de Santes Creus. Bernat Castellar, monjo de Santes Creus. Joan Salines, monjo de Santes Creus. Jaume Pallarès, monjo de Santes Creus. Joan Figueres, monjo de Santes Creus. Pere Llach, monjo de Santes Creus. Damià Vidal, rector de Vila-rodona. Bernat Estalella, notari de Tàrrega. Pere Feliu, pagès de Cabra. Joan Montserrat, teixidor del Pont d'Armentera. Gabriel Pou, metge de Santes Creus. Joan Tauder, pagès de Vila-rodona. Francesc Tauder, paraire de Vila-rodona. Gabriel Llagostera, de la Masó. Bernat Bafarull, pagès de Salomó. Joan Bafarull, pagès de Salomó. Pere Balle, pagès de Salomó. Antoni Bafarull, pagès de Puigpelat. Joan Armengol, pagès de Puigpelat. Bernat Montserrat, pagès de Puigpelat. Montserrat Roig, del mas d'en Roca. Tecla, muller de Montserrat Roig. Sebastià Ferrer, del mas Montmell. Guillem Vidal, del mas d'en Roca. Francesc Esteve, de la Riba.

329

1586 desembre 17. Valls

Pere Antoni Jordà, d'Albió, ven a Pere Noguers, bosser de Santes Creus, dos censals morts ja creats de 30 sous i 20 sous de pensió anual a càrrec de Pere Corones, pagès de Sant Gallard, per 50 lliures barceloneses de preu. Reconeix haver rebut íntegrament el preu dels dos censals.

Actum est hoc in villa Vallibus Campi et dioecesis Tarraconensis, die decima septima mensis dezembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo octogesimo sexto.

Llatí. 647 × 540 mm.

1587 desembre 30. Santes Creus: còpia de la intima a Pere Corones perquè satisfaci les pensions al monestir.

Part del text deteriorat pels costats.

Santes Creus. Albió. Vic. Tarragona. Santa Coloma de Queralt. Valls. Sant Gallard (les Piles de Gaià). Cervera. Vallfogona de Riu Corb. Camp de Tarragona.

Miquel Ortells, notari de Santes Creus. Antoni Bassumba. Nicolau Carcaix. Pere Antoni Jordà, pagès d'Albió. Pere Antoni Jordà, pare de Pere Antoni. Pere Noguers, bosser de Santes Creus. Pere Corones, pagès de Sant Gallart. Joan Corones, pare de Pere. Bartomeu Magre, notari de Cervera. Joan Antic Tirater, de Valls. Bartomeu Llobet, espardenyer de Vallfogona.

330

1587 juliol – 1598 juny

Nota sobre certs pagaments de censos en lliures barceloneses, amb esment d'una propietat sots alou de la pabordia d'agost de la seu de Barcelona. «Per executió dels sennors deputats del General de Cathalunya ...»

Català. 123 × 194 mm.

Data a partir del primer trienni de l'abat de Poblet, Francesc Oliver de Boteller, com a diputat eclesiàstic.
Text gairebé del tot il·legible.

Barcelona. Catalunya.
Francesc Oliver de Boteller, abat de Poblet. Benet Ferran. Lluís Gibert, de Barcelona. Galceran de Montornés, donzell.

331

1587 desembre 30. Santes Creus

Bartomeu Pujolà, pastor francès de Santes Creus, atorga testament. Disposa ser enterrat al monestir; designa marmessors l'abat i el bosser; llega diverses quantitats per a les exèquies, per a la institució d'aniversaris, per als seus germans, i per a Marc Piles, convers; encomana un reliquiari de 30 lliures barceloneses de preu per al queixal de sant Pere conservat a Santes Creus; i institueix hereu universal el monestir, després de consignar els diners que posseeix i els que li deuen.

Fet és aquest mon testament en lo present monestir de Sanctes Creus, vuy dimarts a XXX de desembre de l'any de la Nativitat del Senyor mil sinch cents vuytanta y set.

Català. 348 × 430 mm.

Santes Creus. Cister. Tarragona. Barcelona. Catalunya. França. Sant Bertran de Comenge. Riera de Gaià, la. Sant Pere de la Riera de Gaià. Pont d'Armentera. Vallmoll.
Rafael Joan de Pedrolo, notari de Santes Creus. Gabriel Pou, metge de Santes Creus. Jaume Gomis, apotecari de Santes Creus. Joan Casabò, servent de Gabriel Pou. Bartomeu Pujolà, pastor de Santes Creus. Jeroni Contijoc, abat de Santes Creus. Pere Noguers, bosser de Santes Creus. Marc Piles, convers de Santes Creus. Joan Balanyà, notari. Pere Teixidor, notari. Miquel Torrens, germà de Blai. Blai Torrens, monjo de Santes Creus. Querol, del Pont d'Armentera. Mallorquí, de Vallmoll. Calaf, vídua de, del Pont d'Armentera. Antoni Dalmau, de Vallmoll.

332

1590 maig 15. Prades

Jaume Vilalta, de Farena, i Marianna, muller seva, venen als preveres Francesc Torner i Joan Cerdà, procuradors de Joan Noguer, prevere beneficiat de Prades, un censal mort de 100 lliures barceloneses de preu i 100 sous de pensió anual. Reconeixen haver-ne rebut íntegrament el preu.

Quod est actum in villa de Prades, die decima quinta mensis maii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo.

Llatí. 288 × 347 mm.

Prades. Farena (Mont-ral). Tarragona. Mont-ral. València.

Pere Anglès, rector i notari de Mont-ral. Jaume Vilalta, pagès de Farena. Marianna, muller de Jaume Vilalta. Francesc Torner, prevere de Prades. Joan Cerdà, prevere de Prades. Joan Noguer, prevere beneficiat de Prades i veí de València. Jaume Amargós, de Prades. Pere Vallverdú, de Prades.

333

1591 octubre 7. Alcover

Cosme Calbó, sastre d'Alcover del Camp de Tarragona, ven a Guillem Mas, rector de Mont-ral, com a persona privada no eclesiàstica un censal mort ja creat de 100 lliures barceloneses de preu i de 100 sous de pensió anual, obligant Francesc Olesa, paraire d'Alcover. Reconeix haver rebut íntegrament el preu del censal.

Llatí. 182 × 423 mm.

Pergamí retallat amb pèrdua de la part inferior.

Data consignada al pergamí núm. 335: «*Scribania villae Alcoverii, die septima mensis octobris, anno ... ingentessimo nonagessimo primo*».

Alcover. Mont-ral. Tarragona. Camp de Tarragona.

Cosme Calbó, sastre d'Alcover. Guillem Mas, rector de Mont-ral. Francesc Olesa, paraire d'Alcover.

334

1594. Valls

Joan Rebuster, pagès de Valls, i Elisabet, muller seva, venen a Montserrat Massó, prevere, i a Gaspar Vives, ferrer del mateix lloc, marmessors de Margarida Vespella, un censal mort de 100 lliures barceloneses de preu i 100 sous de pensió anual, oferint per fermança un tros de terra d'Antoni Sagí. Reconeixen haver rebut íntegrament el preu del censal.

Actum est hoc in villa de Vallibus,... millesimo quingentesimo nonagesimo quarto.

Llatí. 391 × 225 mm.

Retallat amb pèrdua del text a la part superior, esquerra i dreta.

Valls. Tarragona. Camp de Tarragona. Castell, carrer de Valls. Alió. Barcelona.
Jaume Minguella, notari de Valls. Joan Rebuster, pagès de Valls. Elisabet, muller de Joan Rebuster. Montserrat Massó, prevere. Gaspar Vives, ferrer de Valls. Margarida Vespella, de Valls. Montserrat Pallarès, pagès. Pau Cassanyac, teixidor. Joan Segarra. Lluc Borràs, pagès de Valls. Salvador Rabassó, blanquer de Valls. Antoni Sagí, corder.

335

1600. Alcover

Pere Mas, hereu de Guillem Mas, rector de Mont-ral, dóna a Gabriel Girona un censal mort de 100 lliures barceloneses de preu i 100 sous de pensió anual, obligant Francesc Olesa i la seva muller.

Actum est hoc in villa de Alcover, die vig ... anno a Nativitate Domini millessimo sexcentessimo.

Llatí. 250 × 324 mm.

Pergamí mutilat pels costats superior, dret i inferior.

Alcover. Mont-ral. Barcelona.
Pere Mas, nebot de Guillem Mas. Guillem Mas, rector de Mont-ral. Gabriel Girona. Francesc Olesa, paraire d'Alcover. Cosme Calbó, sastre d'Alcover.

336

1600 octubre 27. Barcelona

Violant Llombart, vídua de Francesc Llombart, mestre de cases de Barcelona, i filla d'Arnauat, pagès de Miralles, atorga testament. Designa marmessors Bernat Gori, matalasser, i Elisabet Soler, vídua; disposa ser enterrada al vas de la confraria del Corpus Christi de Santa Maria del Mar; llega diverses quantitats per exèquies i sufragis; i institueix hereu universal Antoni Arnauat, sabater de Santa Coloma de Queralt, nebot seu.

Fet y fermat aquest meu testament en Barcelona, divendres a vint y set del mes de octubra, any de la Nativitat de Nostre Senyor Déu Jesuchrist mil sis cents.

Català. 591 × 296 mm.

Trasllat del notari Jaume Pau Lentiscle (1601 desembre 24. Barcelona), a petició de l'hereu.

Barcelona. Miralles, Santa Maria de (Veciana?). Santa Coloma de Queralt. Santa Coloma de Centelles. Santa Maria del Mar, parròquia de Barcelona. Corpus Christi, confraria. Cavarroques, carrer de Barcelona.

Jaume Pau Lentiscle, notari de Barcelona. Violant Llombart, vídua de Francesc. Francesc Llombart, mestre de cases de Barcelona. ...Arnauat, pagès de Miralles, pare de Violant Llombart. Bernat Gori, matalasser de Barcelona. Elisabet Soler, vídua. Antoni Arnauat, sabater de Santa Coloma de Queralt. Antoni Fas, hortolà de Barcelona. Pere Labaxera, treballador de Barcelona. Joan Pau Brugarol, escrivà de Barcelona. Andreu Vendrell, escrivà de Barcelona. Bernat Vinyolas, estudiant de Santa Coloma de Centelles.

337

1602 agost 25. Santes Creus/26. La Guàrdia de Prats

Francesc Molí i Jaume Aymerich, juristes de Barcelona i àrbitres designats per Pere Noguers, abat de Santes Creus, dicten sentència en la controvèrsia entre els jurats de la Guàrdia de Prats i Jaume Iborra, nebot i hereu de Caterina Calbet, per raó del llegat testamentari d'aquesta i de Joan Calbet, marit seu, assignant una pensió anual de 20 lliures barceloneses a la causa pia per dotar donzelles pobres de la Guàrdia. Les parts en litigi accepten i ratifiquen la sentència.

Lata... die vigesima quinta mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo secundo.

Català. Llatí. 793 × 619 mm.

Santes Creus. Cister. Tarragona. Barcelona. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Montblanc. Pont d'Armentera. Cabra del Camp. Pira.

Esteve Albanell, notari de Santes Creus. Joan Calbet, batlle de la Guàrdia de Prats. Caterina, muller de Joan Calbet. Nicolau Gavaldà, notari de Montblanc. Jaume Iborra, pagès de la Guàrdia de Prats. Pere Noguers, abat de Santes Creus. Francesc Molí, jurista de Barcelona. Jaume Aymerich, jurista de Barcelona. Joan Mas, notari. Pere Montperler, jurat de la Guàrdia de Prats. Jaume Gomis, apotecari de Santes Creus. Pere Mestre, paraire del Pont d'Armentera. Antoni Aluja, paraire del Pont d'Armentera. Joan Olivart, batlle de la Guàrdia de Prats. Jaume Olivart, jurat de la Guàrdia de Prats. Mateu Carreras, jurat de la Guàrdia de Prats. Gabriel Moix, de la Guàrdia de Prats. Jaume Avellà, de la Guàrdia de Prats. Joan Balanyà, de la Guàrdia de Prats. Pere Bi..., de la Guàrdia de Prats. Joan Duch, de la Guàrdia de Prats. Jaume Nicolau Ferrer, de la Guàrdia de Prats. Pere Prats, de la Guàrdia de Prats. Jaume Avellà «de la Bassa», de la Guàrdia de Prats. Antoni Bagà, de la Guàrdia de Prats. Antoni Fitor, de la Guàrdia de Prats. Andreu Ferrer, de la Guàrdia de Prats. Joan Montperler, de la Guàrdia de Prats. Jeroni Tàrrega, de la Guàrdia de Prats. Pere Fonoll, de la Guàrdia de Prats. Gabriel Prats, de la Guàrdia de Prats. Jaume Pont, de la Guàrdia de Prats. Joan Calbet, de la Guàrdia de Prats. Lluís Guimferrer, de la Guàrdia de Prats. Joan Puig, de la Guàrdia de Prats. Pere Llort, de la Guàrdia de Prats. Joan Ferrer, de la Guàrdia de Prats. Jaume Avellà «del Sitjar», de la Guàrdia de Prats. Pere Bagà, de la Guàrdia de Prats. Lluís Calbet, de la Guàrdia de Prats. Joan Torres, de la Guàrdia de Prats. Baltasar Mateu, rector de la Guàrdia de Prats. Jaume Vidal, pagès de Cabra. Francesc Calbet, paraire de Pira. Bernat SalaS, habitant de Santes Creus. Jeroni Albanell, habitant de Santes Creus.

338

1604 febrer 09. Poblet

Edmond de La Croix, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc, concedeix a Simó Trilla, abat de Poblet, facultat de dispensar algunes ordinacions decretades per ell mateix en la darrera visita regular al monestir.

Datum in nostro monasterio de Populeto sub nostro signo manuali et secretarii nostri maiorisque sigilli appentione, die nona mensis februarii, anno Domini millessimo sexcentessimo quarto.

Llatí. 257 × 471 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Tarragona.

Edmond Tiraquellus, secretari de l'abat de Cister. Edmond de la Croix, abat de Cister. Simó Trilla, abat de Poblet.

339

1606 desembre 14. Barcelona

Joan Planes, blanquer de Barcelona, i Jerònima, muller seva, venen als curadors dels béns del pupil Josep Calvó un censal mort de 20.000 sous barcelonesos de preu i 1.000 sous de pensió anual, per poder satisfer els deutes contrets amb Pau Garau, mercader de Barcelona. Per fermança empenyoren unes cases i un hort a la ciutat sots alou de la Seu i de les famílies Quintana i Torroella. Reconeixen haver rebut dels curadors esmentats íntegrament el preu del censal.

Actum est hoc Barcinone, die decima quarta mensis decembris, anno a Nativitate Domini millessimo sexcentessimo sexto.

Llatí. 825 × 650 mm.

Barcelona. Girona. Catalunya. Santa Maria del Pi, parròquia de Barcelona.

Francesc Vidal, notari de Barcelona. Joan Planes, blanquer de Barcelona. Jerònima, muller de Joan Planes. Pere Dalmau, canonge de Barcelona. Bernat Aymerich, beneficiat de Santa Maria del Pi. Jaume Rovira, jurista de Barcelona. Pere Calvó, jurista de Barcelona. Caterina Puig-Esteve, muller de Pere Calvó. Josep Calvó, fill de Pere. Pau Garau, mercader de Barcelona. Salvador Masclans, notari de Barcelona. Jaume de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Joan de Gualbes, fill de Jaume. Pere Martí, notari de Barcelona. Antoni Serra, blanquer de Barcelona. Narcís Palau, de Barcelona. Jaume Calsina, blanquer de Barcelona. Pere Antic, blanquer de Barcelona. Joan Andreu Solà, escrivà de la cort del veguer de Barcelona. Miquel Quintana, donzell de Barcelona. Marianna, muller de Miquel Quintana. Elisabet Torroella, filla de Jaume. Magdalena Torroella, filla de Jaume. Maria Torroella, filla de Jaume. Jaume Torroella, mercader de Barcelona. Paulí Torroella i de Boxols, donzell de Girona. Joan Ribalta. Benet Pujol, ciutadà de Barcelona. Antoni Joan García, canonge penitencier de Barcelona. ...Garbi, canonge de Barcelona. ...Barba, beneficiat de la seu de Barcelona. Joan Moragues, prepòsit de la seu de Barcelona. Miquel Graell, donzell. J. Graell, paborde de novembre de la seu de Barcelona. ...Torroella i Agullana, vídua de Paulí. ...March. ...Castellet. Joan Pau Toset, escrivà de Barcelona. Antoni Gotera, escrivà de Barcelona.

340

1607 gener 8. Barcelona

Pau Garau, mercader de Barcelona, i Maria, muller seva, reconeixen haver rebut dels curadors dels béns del pupil Josep Calvó 120 lliures barceloneses per raó del preu del censal mort de 120 sous de pensió anual, obligant Joan Planes, blanquer, i Maria, muller seva, per unes cases prop dels molins de mar al costat del rec vora la plaça de la Blanqueria. Les 120 lliures són dipositades a la taula de canvi de Barcelona i els curadors prenen possessió del domini directe sobre les cases esmentades.

In dicta civitate Barchinone ..., die octava mensis ianuarii, anno a Nativitate Domini millessimo sexcentessimo septimo.

Llatí. 265 × 376 mm.

Barcelona. Santa Maria del Pi, parròquia de Barcelona. Blanqueria, plaça de Barcelona.
Francesc Vidal, notari de Barcelona. Pau Garau, mercader de Barcelona. Marianna Garau i Torroella, muller de Pau Garau. Josep Calvó, fill de Pere. Caterina Puig-Esteve, muller de Pere Calvó. Joan Planes, blanquer de Barcelona. Jerònima, muller de Joan Planes. Pere Dalmau, canonge de Barcelona. Bernat Aymerich, beneficiat de Santa Maria del Pi. Jaume Rovira, jurista de Barcelona. Miquel Quintana, donzell de Barcelona. Vicenç Descarrega, paraire. Joan Pau Toset, escrivà de Barcelona. Nicolau Febres, assaonador. Jaume Argemir, estudiant.

341

1607 juliol 21. Roma

El col·legi de clergues de la Cambra Apostòlica reconeix haver rebut del monestir de Poblet el pagament d'un quindenni per raó de la unió de la parròquia de Quart a les rendes de l'abadia.

Rome in Carcella Apostolica, hac die vigesima prima iulii, anni millesimi sexcentesimi septimi.

Llatí. 366 × 226 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Tarragona. Roma. Quart.
Simó Trilla, abat de Poblet.

342

1608 març 18. Roma

Pere Pau Crescentio, protonotari apostòlic i auditor, confirma el dret de Simó Trilla, abat de Poblet, a visitar el monestir de Piedra en qualitat de vicari de l'abat de Cister per a la Corona d'Aragó. Prohibeix al nunci apostòlic d'Espanya i al bisbe de Tarassona oposar-se al dret de visita de l'abat esmentat, confirmat per Innocenci VIII contra el de qualsevol altre visitador extraordinari.

Datum Rome ex edibus nostri, anno Domini millesimo sexagesimo octavo, decima octava die ... martii, pontificatus sanctisimi domini nostri Pauli papa quinti anno tercio.

Llatí. 241 × 362 mm.

Segell de cera ovalat a les tires de pergamí pendents de la plica (70 mm de llarg).

Poblet. Cister. Piedra. Aragó. Tarragona. Tarassona. Madrid. Valladolid. Roma. Espanya.
Pere Pau Crescentio, protonotari apostòlic i auditor. Edmond Tiraquellus, procurador general de l'Orde Cistercenc. Innocenci VIII, papa. Pius IV, papa. Gregori XIII, papa. Sixte V, papa. Pau V, papa. Simó Trilla, abat de Poblet. Diego de Yepes, O.S.H., bisbe de Tarassona. Deci Caraffa, nunci apostòlic a Espanya.

343

1608 desembre 10. Madrid

Deci Caraffa, nunci apostòlic a Espanya, concedeix llicència a Juana de Sayas, noia de nou anys de Calatayud, per poder rebre educació al monestir de Trasobares fins als divuit anys sense prendre-hi l'hàbit religiós, però sotmesa a la disciplina de la comunitat.

Datum Madriti Toletanae diocesis, anno Domini millesimo sexagesimo octavo, quarto idus decembris, pontificatus predicti sanctissimi domini nostri pape anno quarto.

Llatí. 331 × 368 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Damasc, títol episcopal. Espanya. Calatayud. Tarassona. Saragossa. Madrid. Cister.
Deci Caraffa, nunci apostòlic a Espanya. Pau V, papa. Juana de Sayas, noia de Calatayud. Martín Gutiérrez, secretari de la nunciatura a Madrid.

344

1609 març 30. Figuerola

Jaume Oliva «del Cantó», pagès de Figuerola, ven a Joan Farrer, senior, i a Francesc Balanyà «del Portal de Valls», pagesos del mateix lloc, un tros de terra amb un forn teuler pel preu de 105 lliures barceloneses al terme de Prenafeta, partida de la

Tauleria. La peça és sots domini directe del monestir de Poblet i gravada amb un censal mort de 100 sous de pensió anual a favor de Pere Mestre, paraire del Pont d'Armentera. Gabriel Martí, bosser de Poblet, aprova la venda per raó de senyoria. El venedor reconeix haver rebut íntegrament el preu de la venda i els compradors accepten carregar-se el censal esmentat.

Actum est hoc in domo abbatie loci de Figuerola, die trigesima mensis martii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo nono.

Llatí. 355 × 407 mm.

Poblet. Figuerola del Camp. Prenafeta (Montblanc). Tarragona. Alió. Pont d'Armentera. França. Teuleria, la (Figuerola del Camp).

Pau Folch, rector i notari de Figuerola. Gabriel Martí, bosser de Poblet. Jaume Oliva «del Cantó», pagès de Figuerola. Joan Farrer, senior, pagès de Figuerola. Francesc Balanyà «del Portal de Valls», pagès de Figuerola. Pere Guasch, pagès d'Alió. Arnau Savallà, francès veí de Figuerola. Agustí Feliu. Vives, pupils de. Olesa, pupil de. Pere Mestre, paraire del Pont d'Armentera.

345

1609 maig 18. Cister

Nicolau Boucherat II, abat de Cister, i els definidors del capítol general de l'Orde Cistercenc comuniquen al monestir de Poblet la concessió de llicència per celebrar la festa del sant Bernat d'Alzira, màrtir i monjo de l'esmentat monestir, tal com se celebra a València.

[... die decima octava mensis maii et sequentibus, anno Domini millessimo sexcentessimo nono:] Datum in diffinitorio nostro Cisterciensi sub impressione sigilli capituli generalis necnon subscriptioni notariorum eiusdem capituli, anno, mense et die predictis.

Llatí. 149 × 240 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. València. Clairlieu. Nizelles.

Joan Marín, abat de Clairlieu. ...Honcard, abat de Nizelles. Nicolau Boucherat II, abat de Cister. Simó Trilla, abat de Poblet. Bernat d'Alzira, sant.

346

1609 setembre 2. L'Espluga de Francolí

Jaume Guasch «de la Font», pagès de l'Espluga de Francolí, ven a Simó Pere «Gabriel», teixidor del mateix lloc, una peça de terra vora el coll Roig pel preu de 47 lliures barceloneses sots alou del comanador hospitaler i amb les habituals condicions de comís, lluïsme i fadiga. El venedor reconeix haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum est hoc in Villa Spelluncae Francolini diocesis Tarraconensis, die secundo mensis setembris, anno Domini millessimo sexcentessimo nono.

Llatí. 405 × 296 mm.

Espluga de Francolí, l'. Tarragona. Montblanc. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Reus. Hospital de Sant Joan, milícia de l'. Coll Roig (l'Espluga de Francolí).

Lluís Roig, vicari i notari de l'Espluga de Francolí. Antoni Ratera, rector de l'Espluga de Francolí. Joan Guasch «de la Font», pagès de l'Espluga de Francolí. Simó Pere «Gabriel», teixidor de l'Espluga de Francolí. Nicolau Cotoner, comanador hospitaler de l'Espluga de Francolí. Antoni Joan Malet, procurador de Nicolau Cotoner. Jaume Vergonyós, paraire de l'Espluga de Francolí. Bernat Bover, pagès de Reus. Montserrat Guasch. Miquel Arboç.

347

1610 octubre 6. Cister

Nicolau Boucherat II, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Sanç Colonquan, prior de Fontfreda i vicari seu per a França, la visita regular del monestir de Poblet amb les facultats ordinàries.

Datum Cistercii sub nostra et secretarii nostri subscriptionibus cum appensione nostri sigilli, hac sexta die mensis octobris, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo.

Llatí. 273 × 348 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Borgonya. França. Fontfreda.

Er. Dancoencs, secretari de l'abat de Cister. Nicolau Boucherat II, abat de Cister. Sanç Colonquan, prior de Fontfreda.

348

1611 febrer 9. Roma

Pau V confereix a Rodrigo de Varrón la coadjutoria del canonicat i de les prebendes del seu oncle Martín de Varrón en les esglésies de San Martín de Albelda i Santa María la Redonda de Logronyo, segons la petició d'un i altre amb motiu de l'avançada edat del segon. Mana al bisbe i al capítol de Calahorra acceptar aquesta provisió.

Datum Rome apud Sanctum Marcum, anno Incarnationis dominice millesimo sexcentesimo ... quinto idus februarii, pontificatus nostri anno sexto.

Llatí. 844 × 549 mm.

Segell rodó de plom fixat al cordó de seda vermella i groga pendent de la plica (38 mm de diàmetre: «S. PAULUS S. PETRUS / PAULUS PAPA V»).

Calahorra. Logronyo. Albelda. Roma. Laterà, Concili del.
Pau V, papa. Bonifaci VIII, papa. Rodrigo de Varrón, clergue de Calahorra. Martín de Varrón, canonge i prebendat.

349

1612 febrer 11. Roma

Pau V encomana a l'oficial de l'arquebisbat de Saragossa l'absolució de l'abadessa de Trasobares, Isabel Marín, per raó de les possibles censures encorregudes durant el contenciós per l'abadiat amb Juana de Sayas, monja del mateix monestir.

Datum Rome apud Sanctum Marcum, anno Incarnacionis dominice millesimo sexcentesimo undecimo, tertio idus februarii, pontificatus nostri anno septimo.

Llatí. 253 × 352 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Cister. Veruela. Roma.
Pau V, papa. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Juana de Sayas, monja de Trasobares. Juan Álvaro Zapata, abat de Veruela.

350

1612 juny 5. Roma

Pau V confereix l'abadiat de Trasobares a Isabel Marín, malgrat les irregularitats de la seva elecció com a successora de l'abadessa Esperanza Muñoz, i del litigi en la Cúria Romana entre l'esmentada Isabel i Juana de Sayas. L'absol de les censures canòniques en què hagués encorregut, i li concedeix facultat de rebre la benedicció abacial de qualsevol bisbe en comunió amb la Seu Apostòlica.

Datum Rome apud Sanctum Marcum, anno Incarnacionis dominice millesimo sexcentesimo duodecimo, nonis iunii, pontificatus nostri anno octavo.

Llatí. 526 × 696 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Laterà, Concili del. Roma.
Pau V, papa. Bonifaci VIII, papa. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Esperanza Muñoz, abadessa de Trasobares. JuanA de Sayas, monja de Trasobares. Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Juan de Lumbreras y Noballas, procurador d'Isabel Marín.

351

[post 1612 juny 5]. Trasobares

Isabel Marín, abadessa de Trasobares, presta jurament d'obediència i fidelitat al papa, i promet acollir i secundar els seus legats i no alienar els béns del seu monestir sense consulta prèvia a la Santa Seu.

Llatí. 253 × 355 mm.

«Forma iuramenti». Any anotat al dors.

Trasobares. Cister. Saragossa.
Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Pau V, papa.

352

1613 gener 1. Roma

Pau V mana a Joan Baptista Coccina, auditor de causes, instituir abadessa de Trasobares Isabel Marín, donant-li plena possessió del règim espiritual i temporal del

monestir. Disposa això a fi d'evitar els perjudicis de la llarga vacant des de la mort d'Esperanza Muñoz, abadessa, per raó del litigi entre Isabel Marín i Juana de Sayas a propòsit dels escrutinis de l'elecció abacial.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno {Incarnacionis dominice} millesimo sexcentesimo duodecimo, kalendas ianuarii, pontificatus {nostri} anno octavo.

Llatí. 485 × 634 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Saragossa. Cister. Laterà, Concili del. Roma.
Pau V, papa. Bonifaci VIII, papa. Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Esperanza Muñoz, abadessa de Trasobares. Juana de Sayas, monja de Trasobares. Juan de Lumbreras y Noballas, procurador d'Isabel Marín.

353

1613 abril 19. Roma

Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota, dicta sentència en la causa per l'elecció abacial de Trasobares per la successió de l'abadessa Esperanza Muñoz, confirmant en el càrrec Isabel Marín i rebutjant les pretensions de Juana de Sayas i de les seves partidàries.

Datum Rome apud Sanctum Petrum in palatio causarum apostolico ... sub anno a Nativitate Domini nostri Iesuchristi millesimo sexcentesimo decimo tertio, indictione undecima, die vero Veneris decimanona mensis aprilis, tempore autem pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domni Pauli divina providentia pape quinti anno eius octavo.

Llatí. 385 × 297 mm.

Segell rodó de cera vermella al cordó pendent de la plica (50 mm de diàmetre).

Trasobares. Saragossa. Espanya. Roma.
Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Pedro de Manrique, arquebisbe de Saragossa. Felip III, rei d'Espanya. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Juana de Sayas, monja de Trasobares. Pau V, papa. Juan de Lumbreras y Noballas, procurador d'Isabel Marín. Bartolomé Francés, jurista procurador de Juana de Sayas.

354

1614 febrer 21. Madrid

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya, encomana a Juan Ximénez de Tabar, prior president de Veruela, la concessió d'una llicència a Mariana Marín, nena noble de set anys, per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb hàbit de novícia fins a l'edat de professar i a expenses de la pròpia família.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexagesimo decimo quarto, nono kalendas martii pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Pape anno nono.

Llatí. 335 × 365 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Càpua. Espanya. Madrid. Veruela. Saragossa.
Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya. Pau V, papa. Juan Ximénez de Tabar, prior president de Veruela. Mariana Marín, educanda de Trasobares.

355

1614 febrer 21. Madrid

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya, encomana a Juan Ximénez de Tabar, prior president de Veruela, la concessió d'una llicència a Blanca de Lanuza, nena noble de vuit anys per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb hàbit de novícia fins a l'edat de professar i a expenses de la pròpia família.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexagesimo decimo quarto, nono kalendas martii pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Pape anno nono.

Llatí. 340 × 366 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Càpua. Espanya. Madrid. Veruela. Saragossa.
Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya. Pau V, papa. Juan Ximénez de Tabar, prior president de Veruela. Blanca de Lanuza, educanda de Trasobares.

356

1614 maig 19. Cister

Nicolau Boucherat II, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana especialment a Simó Trilla, abat de Poblet, la visita regular dels monestirs de la Saïdia i Valldonzella.

Datum Cistercii sub nostra et secretarii nostri subscriptionibus cum appensione maioris sigilli nostri, die decima nona mensis maii anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quarto.

Llatí. 245 × 367 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Poblet. Cister. Borgonya. Espanya. Saïdia, la. Valldonzella. València. Catalunya.
F. Prenelet, secretari de l'abat de Cister. Nicolau Boucherat II, abat de Cister. Simó Trilla, abat de Poblet.

357

1615 març 27. Madrid

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya, concedeix llicència a Francisca de Heredia i a María Muñoz, nenes de Calatayud, per poder rebre educació al monestir de Trasobares sotmeses a la disciplina regular, però amb indumentària secular i a expenses de les pròpies famílies.

Datum Madriti Toletanae diocesis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quinto, tertio kalendas martii, pontificatus presenti sanctisimi domini nostri Pape anno decimo.

Llatí. 333 × 364 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Calatayud. Saragossa. Espanya. Cister. Càpua. Madrid. Alexandria, patriarcat titular.
Pau V, papa. Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya. Francisca de Heredia, educanda de Trasobares. María Muñoz, educanda de Trasobares.

358

1615 juliol 15. Roma

Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota, accepta la renúncia a portar endavant la impugnació de l'elecció abacial d'Isabel Marín, presentada pels procuradors d'algunes monges de Trasobares.

[Milesimo sexcentesimo decimo quinto ... die vero decima quinta mensis iulii] Acta fuerunt hec Romae.

Llatí. 340 × 228 mm.

1615 juliol 15. Roma: còpia de l'escriptura de renúncia presentada pels procuradors a l'auditor.

Segell rodó de cera vermella al cordó pendent de la plica (50 mm de diàmetre. Escut episcopal).

Trasobares. Cister. Saragossa. Piedra. Veruela. Tarassona. Roma.

Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Gaudioso Mateo, prevere de Tarassona. Pedro Miguel de Valsorga, jurista. Constanza de Heredia, monja de Trasobares. Margarita de Sayas, monja de Trasobares. Constanza Muñoz, monja de Trasobares. Mariana de Zapata, monja de Trasobares. Ana María de Peralta, monja de Trasobares. Esperanza Muñoz, abadessa de Trasobares. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Pau V, papa. Sebastián Giménez de Cisneros, abat de Piedra. Juan Álvaro Zapata, abat de Veruela. Felipe Adam notari de Trasobares.

359

1617 abril 22. Madrid

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya, encomana a Juan Ximénez de Tabar, abat de Veruela, la concessió d'una llicència a Teresa Hurtado de Mendoza, nena de nou anys per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb hàbit de novícia fins a l'edat de professar i a expenses de la pròpia família.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo septimo, decimo kalendas martii, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Pape anno duodecimo.

Llatí. 336 × 368 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Càpua. Espanya. Madrid. Veruela. Saragossa. Tarassona.

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya. Pau V, papa. Juan Ximénez de Tabar, abat de Veruela. Teresa Hurtado de Mendoza, educanda de Trasobares.

360

1617 desembre 2. Madrid

Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya, encomana a Juan Ximénez de Tabar, abat de Veruela, la concessió d'una llicència a Francisca Hernández de Heredia, nena de tretze anys per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb indumentària secular, però sotmesa a la disciplina regular i a expenses de la pròpia família.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo septimo, quarto nonas decembris, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Papae anno tertio decimo.

Llatí. 343 × 366 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Càpua. Espanya. Madrid. Veruela. Saragossa.
Antoni Caetani, nunci apostòlic a Espanya. Pau V, papa. Juan Ximénez de Tabar, abat de Veruela. Francisca Hernández de Heredia, educanda de Trasobares.

361

1617 desembre 17. Prades

Jaume Vilalta, pagès de Farena, i Marianna, muller seva, hereus de Bernat Vallverdú, reconeixent l'obligació d'aquest a satisfer un censal mort de 1000 lliures barceloneses de preu i 1.000 sous de pensió anual a favor de Tomàs Calderó, mercader de Montblanc, assignen a favor d'aquest un censal del mateix preu i pensió obligant Pere Gisbert, pagès de Vimbodí, i Tecla, muller seva.

Actum est hoc in villa Pratarum dioecesis Tarraconensis, die desima septima mensis desembris, anno a Nativitate Domine millessimo sexcentesimo desimo septimo.

Llatí. 490 × 638 mm.

Farena (Mont-ral). Prades. Mont-ral. Montblanc. Vimbodí. Capafonts. Tarragona.
Joan Masdeu, notari de Prades. Jaume Vilalta, pagès de Farena. Marianna, muller de Jaume Vilalta. Bernat Vallverdú, de Farena. Pere Noguer, de Prades. Tomàs Calderó, mercader de Montblanc. Pere Gisbert, pagès de Vimbodí. Tecla, muller de Pere Gisbert. Guillem Mas, rector de Mont-ral. Jaume Anglès, pagès de Prades. Bartomeu Girona, pagès de Capafonts.

362

1619 maig 17. Madrid

Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya, encomana al pare immediat del monestir de Trasobares la concessió d'una llicència a Catalina Pasquier y Guerrero, donzella, per poder rebre educació en aquell monestir amb indumentària secular fins als vint-i-cinc anys amb el consentiment de l'abadessa i del convent.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo nono, decimo sexto kalendas iunii, pontificatus eiusdem sanctisimi domini nostri Pape anno decimo quarto.

Llatí. 320 × 369 mm.

Restes del segell de cera en una capsa metàl·lica rodona pendent de la plica (56 mm de diàmetre).

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Amelia, títol episcopal. Jerusalem, títol patriarcal. Madrid.
Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya. Catalina Pasquier y Guerrero, educanda de Trasobares. Juan de la Mata, abat de Veruela. Pau V, papa.

363

1619 agost 29. Madrid

Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya, encomana al pare immediat del monestir de Trasobares la concessió d'una llicència a Bernardina Alaviana, nena de deu anys, per rebre educació en aquell monestir amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo nono, quarto kalendas septembris, pontificatus eiusdem sanctisimi domini nostri Papae anno decimo quinto.

Llatí. 342 × 361 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Amelia, títol episcopal. Jerusalem, títol patriarcal. Madrid.
Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya. Bernardina Alaviana, educanda de Trasobares. Juan de la Mata, abat de Veruela. Pau V, papa.

364

1620 novembre 12. Madrid

Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya, encomana al pare immediat del monestir de Trasobares la concessió d'una llicència a Bernardina Marín, nena de nou anys, de Maluenda, per poder rebre educació en aquell monestir amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular. Adverteix que, segons el Concili Tridentí, no podrà començar el noviciat fins als dotze anys.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo, pridie idus novembris, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Papae anno decimo sexto.

Llatí. 337 × 363 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Amelia, títol episcopal. Jerusalem, títol patriarcal. Madrid. Trento. Maluenda.
Francesc Cennini, nunci apostòlic a Espanya. Bernardina Marín, educanda de Trasobares. Antonio Jiménez de Rueda, abat o prior president de Veruela. Pau V, papa.

365

1621 juliol 24. Madrid

Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya, encomana al pare immediat del monestir de Trasobares la concessió d'una llicència a Marina de Liñán, nena de catorze anys, de Saragossa, per poder rebre educació en aquell monestir amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo, nono calendas augusti, pontificatus predicti sanctisimi domini mei domni Papae anno primo.

Llatí. 335 × 358 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Benevento. Alexandria, patriarcat titular. Madrid.
Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya. Marina de Liñán, educanda de Trasobares. Antonio Jiménez de Rueda, abat de Veruela. Gregori XV, papa.

366

1621 setembre 16. Madrid

Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó la concessió d'una llicència a Mariana Beratón, nena de vuit anys, de Saragossa, per poder rebre educació al monestir de Trasobares fins a l'edat de vint-i-cinc anys amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo, decimo sexto calendas octobris, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri domni Papae anno primo.

Llatí. 338 × 365 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Benevento. Alexandria, patriarcat titular. Madrid. Aragó. Espanya.
Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya. Mariana Beratón, educanda de Trasobares. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Gregori XV, papa.

367

1621 setembre 17. Madrid

Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó la concessió d'una llicència a Bernardina Marín, nena de deu anys de Saragossa, per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb hàbit de novícia, a expenses de la pròpia família, i sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo, decimo quinto calendas octobris, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri domni Papae anno primo.

Llatí. 337 × 370 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Benevento. Alexandria, patriarcat titular. Madrid. Aragó. Espanya.
Alexandre de Sangro, nunci apostòlic a Espanya. Bernardina Marín, educanda de Trasobares. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Gregori XV, papa.

368

1622 maig 16. Vimbodí

Joan Vallespinosa, monjo i síndic de Poblet, reconeix públicament davant dels jurats de Vimbodí la lluïció de tots els censals morts obligant aquesta vila a favor del monestir, excepte aquell de 50 lliures barceloneses de preu i 50 sous de pensió anual a favor del priorat de la Mare de Déu del Tallat. Disposa la cancel·lació dels instruments acreditatius corresponents i renuncia a ulteriors reclamacions.

Actum est hoc in villa Vimbodini diocesis Tarraconensis, die decima sexta mensis maii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo.

Llatí. 720 × 833 mm.

Conté referències detallades a les escriptures dels censals redimits.

Poblet. Vimbodí. Cister. Tarragona. Belltall (Passanant). Mollerussa. Montblanc. Arbeca. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Espluga de Francolí, l'. Lleida. Barcelona. Nicòpoli, títol episcopal. Àger. Real, la. Mallorca. Natzaret. Sant Martí de Maldà.

Pere Sorolla de Lizerassu, notari de Vimbodí. Joan Vallespinosa, monjo de Poblet. Joan Amerer, síndic de Vimbodí. Antoni Terés, síndic de Vimbodí. Joan Calbet, síndic de Vimbodí. Jaume Palau, síndic de Vimbodí. Guillem Sagarra, vicari i notari de l'Espluga de Francolí. Bartomeu Calbet, prevere i notari de l'Espluga de Francolí. Antoni Pere, notari de Montblanc. Francesc Gilabert, rector i notari de Vimbodí. Jaume Cerdà, prevere i notari de l'Espluga de Francolí. Antoni Boldú, prevere i notari de Vimbodí. Pere Munyós, notari de Lleida. Bartomeu Joan Coloma, notari de Montblanc. Alfons Hernández, bosser de Poblet. Joan Fuster, prevere de l'Espluga de Francolí. Llorenç Micó, prevere de l'Espluga de Francolí. Joan Costa, jurista, fill de Bartomeu. Gabriel Joan Descoll, cavaller de Barcelona. Joan Monyo, notari de Barcelona. Nicolau Rossell, notari de Tarragona. Pere Rausich, abat de la Real. Joan Montanyola, notari de Montblanc. Pere Escolà, de Sant Martí de Maldà. Pere Caixal, abat de Poblet. Joan Iñigo, prevere i notari de Vimbodí. Joan de Castro, cavaller de Lleida. Bernat Poblet, de Vimbodí. Antoni Poblet, mercader de Tarragona, nét de Bernat. Bartomeu Costa, notari de Lleida. Joan Redon, prevere beneficiat de Montblanc. Ramon Igualada, prevere beneficiat de Montblanc. Damià d'Illa, beneficiat de l'Espluga de Francolí. Ferran de Lerín, abat de Poblet. Pere Boqués, monjo de Poblet. Nicolau Molins, botiguer de Tarragona. Clemència Molins, vídua de Nicolau. Miquel Voltor, ciutadà de Lleida. Josep Onorós, notari de Lleida. Gabriel Rafeques, vicari i notari de Vimbodí. Llorenç Pérez, bisbe de Nicòpoli i abat d'Àger. Joan Breda, jurat de Vimbodí. Bernat Calbet, jurat de Vimbodí. Jaume Joan Pasqual, jurat de Vimbodí. Jeroni Riber, notari de Tarragona. Antoni Vallespinosa, pare de Joan. Joan Vallespinosa, beneficiat de Belltall. Berenguer Tarròs, de Mollerussa. Berenguer Desclergue, notari de Montblanc. Jaume Escolà, prevere d'Arbeca. Jaume Joan Tarròs, fill de Berenguer.

369

[post 1623 agost 11]. Barcelona

Josep Dalmau, jurista de Barcelona, ven a Montserrat Major el domini útil d'una casa amb dos obradors al carrer d'en Sanaüja, de Barcelona, pel preu de 300 lliures barceloneses. L'edifici és sots alou dels hereus de Guillem Causanell i de la Pia Almoina de la Seu al cens anual de 35 lliures.

Llatí. 305 × 573 mm.

Pergamí mutilat pel costat inferior i esquerre.
La data més tardana esmentada al text és la de l'adquisició de l'immoble pel venedor.

Barcelona. Sanaüja, carrer de Barcelona. Boqueria, carrer de Barcelona.
...Coll, candeler. Paula Lluïsa Coll, muller d'en Coll. Agustí Coll, fill d'en Coll. Rafael Pastor, notari de Barcelona. Francesc Guerau de la Gleva, donzell. Guillem Causanell. Elsa Causanell, muller de Guillem. Guillem Ramon de Soler, ciutadà de Barcelona. Jaume Guerau, avi de Francesc. Baltasar Martí, mestre d'obres de Barcelona. Francesc de Vives, donzell. Miquel Santa Fe, ciutadà de Barcelona. Francesc Queralt. Montserrat Major. Josep Dalmau, jurista de Barcelona.

370

1624 gener 8. Madrid

Innocenci Massimi, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó la concessió d'una llicència a Francisca Esperanza de Alavián, nena de tretze anys òrfena de mare, per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, sexto idus ianuarii, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Papae anno primo.

Llatí. 333 × 360 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Bertinoro, títol episcopal. Madrid. Espanya.
Innocenci Massimi, nunci apostòlic a Espanya. Francisca Esperanza de Alavián, educanda de Trasobares. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Urbà VIII, papa.

371

1624 març 12. Santes Creus

Joan Rosselló, batlle i síndic del lloc del Fonoll (Forés), ven a Francesc Argilés, monjo i síndic de Santes Creus, un censal mort de 50 lliures barceloneses de preu i 50 sous de pensió anual. El venedor reconeix haver rebut íntegrament el preu de censal: 20 lliures en efectiu i 30 dipositades a la taula de canvi de Tarragona per a la lluïció del censal satisfet pels homes del Fonoll a Pere Martell de Constantí.

Actum est hoc in monasterio Beate Marie Sanctarum Crucum S.O.Cist. Tarraconensis seu Barcinonensis diocesis, die Martis duodecima mensis martii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto.

Llatí. 617 × 576 mm.

Santes Creus. Tarragona. Barcelona. Fonoll, el (Forés). Forés. Valls. Cervera. Constantí. Catalunya.

Joan Renyer, notari de Valls i de Santes Creus. Joan Rosselló, senior, batlle del Fonoll. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Francesc Argilés, monjo de Santes Creus. Joan Carreras, prior de Santes Creus. Antoni Martell, pagès de Constantí. Tecla, muller d'Antoni Martell. Pere Martell, fill d'Antoni. Josep Renyer, escrivà de Valls. Pere Andreu Lluís, habitant de Santes Creus.

372

1624 març 12. Santes Creus

Joan Rosselló, batlle i síndic del lloc del Fonoll (Forés), ven als marmessors d'Antic Mestres, rector de Santa Maria d'Albà, un censal mort de 50 lliures barceloneses de preu i 50 sous de pensió anual. Reconeix haver rebut de Joan Baptista Bordoy, un dels marmessors, íntegrament el preu del censal.

Actum est hoc in monasterio Beate Marie Sanctarum Crucum S.O.Cist. Tarraconensis seu Barcinonensis diocesis, die Martis duodecima mensis martii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto.

Llatí. 722 × 660 mm.

Santes Creus. Tarragona. Barcelona. Valls. Catalunya. Montmell, el. Vila-rodona. Albà (Aiguamúrcia). Cervera. Fonoll, el (Forés). Forés.

Joan Renyer, notari de Valls i de Santes Creus. Joan Rosselló, senior, batlle del Fonoll. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Joan Carreras, prior de Santes Creus. Maties Amell, canonge de Barcelona. Antoni Ferrer, rector de Montmell. Joan Baptista Bordoy, rector de Vila-rodona. Antic Mestres, rector de Santa Maria d'Albà. Josep Renyer, escrivà de Valls. Pere Andreu Lluís, habitant de Santes Creus.

373

1624 abril 20. Madrid

Innocenci Massimi, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó la concessió d'una llicència a Guillerma Martínez de Villar, nena de set anys, per poder rebre educació al monestir de Trasobares amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Madriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, duodecimo kalendas maii, pontificatus predicti sanctisimi domini mei Pape anno primo.

Llatí. 334 × 362 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Bertinoro, títol episcopal. Madrid. Espanya.
Innocenci Massimi, nunci apostòlic a Espanya. Guillerma Martínez de Villar, educanda de Trasobares. Josep Barberà, abat de Santes Creus i vicari general. Urbà VIII, papa.

374

1626 abril 17. Madrid

Juli Sacchetti, cardenal i nunci apostòlic a Espanya, encomana a Joan Salines, prior de Montesa i vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, la concessió d'una llicència a Leonor Deza per poder rebre educació al monestir de Trasobares fins als vint-i-cinc anys, amb indumentària secular i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, decimo quinto chalendas maii, pontificatus predicti sanctisimi domini nostri Papae anno tertio.

Llatí. 334 × 358 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Montesa, milícia de. Aragó. Madrid. Espanya.
Juli Sacchetti, cardenal i nunci apostòlic a Espanya. Leonor Deza, educanda de Trasobares. Joan Salines, prior de Montesa i vicari general. Urbà VIII, papa.

375

1629 novembre 24. Madrid

Joan Baptista Pamfili, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, la concessió d'una llicència a Antonia de Sayas, nena de nou anys, per poder rebre educació al monestir de Trasobares fins als vint-i-cinc anys, amb hàbit de novícia i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae dioecesis, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo nono, octavo kalendas decembris, pontificatus predicti sanctisimi domini mei Papae anno septimo.

Llatí. 293 × 342 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Rueda. Aragó. Madrid. Espanya. Antioquia, patriarcat titular.

Joan Baptista Pamfili, nunci apostòlic a Espanya. Antonia de Sayas, educanda de Trasobares. Miguel de Escartín, abat de Rueda i vicari general. Urbà VIII, papa.

376

1629 desembre 18. Dijon

Pere Nivelle, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Domènec Quiles, abat de Poblet, la visita regular dels monestirs de Vallbona i Valldonzella, salvats els drets del vicari general de la Congregació d'Aragó. Mana a les monges dels monestirs esmentats acatar la visita.

Datum Divione in refugio nostro Cisterciensi, die decima octava decembris, anni millesimi sexcentesimi vicesimi noni.

Llatí. 315 × 500 mm.

Plica plegada.

Poblet. Cister. Vallbona de les Monges. Valldonzella. Dijon. Borgonya. París.

A. de Rouilly, secretari de l'abat de Cister. Pere Nivelle, abat de Cister. Domènec Quiles, abat de Poblet.

377

1649 juny 3. Cister

Claudi Vaussin, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc confirma l'elecció de Rafael Llobera com a abat de Poblet, presidida per Jaume Pallarès.

Datum Cistercii, die tertia mensis iunii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, sub nostra subscriptione secretarii nostri chyrographo et contrasigilli nostri impressione.

Llatí. 285 × 450 mm.

Segell rodó de placa (38 mm de diàmetre. Escut de l'abat general «FRATER CLAUDIUS, ABBAS CISTERCIENSIS GENERALIS»).

Poblet. Cister. Tarragona. París. Borgonya. Trento.
Llorenç Jornet, sercretari de l'abat de Cister. Claudi Vausin, abat de Cister. Rafael Llobera, abat de Poblet. Jaume Pallarès, ex-abat de Poblet.

378

1649 juny 3. Cister

Claudi Vaussin, abat de Cister, per l'autoritat del capítol general de l'Orde Cistercenc encomana a Rafael Llobera, abat de Poblet, la visita i reforma dels monestirs cistercencs de Catalunya, instituint-lo vicari general només per al Principat a causa de la guerra, en tant que exerceixi l'ofici abacial.

Datum Cistercii, die tertia mensis iunii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, sub nostra subscriptione secretarii nostri chyrographo et contrasigilli nostri impressione.

Llatí. 291 × 460 mm.

Segell rodó de placa (38 mm de diàmetre. Escut de l'abat general «FRATER CLAUDIUS, ABBAS CISTERCIENSIS GENERALIS»).

Poblet. Cister. Tarragona. París. Borgonya. Trento. Catalunya.
Llorenç Jornet, sercretari de l'abat de Cister. Claudi Vaussin, abat de Cister. Rafael Llobera, abat de Poblet.

379

1653 febrer 1. Madrid

Francesc Gaetano, nunci apostòlic a Espanya, encomana al vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, la concessió d'una llicència a Petronila de Luria, nena de vuit anys, per poder rebre educació al monestir de Trasobares, amb hàbit de novícia i a expenses de la pròpia família, però sotmesa a la disciplina regular.

Datum Matriti Toletanae diocesis, anno Domini MDCLIII MDCLIIII, calendas februarii, pontificatus sanctisimi domini nostri Papae anno nono.

Llatí. 315 × 335 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.

Trasobares. Cister. Saragossa. Tarassona. Santa Fe. Madrid. Espanya. Rodes, títol episcopal.
Francesc Gaetano, nunci apostòlic a Espanya. Petronila de Luria, educanda de Trasobares. José de Corredor, abat de Santa Fe i vicari general. Innocenci X, papa.

380

1678 juny 3. Roma

Innocenci XI concedeix a les monges de Trasobares el privilegi de poder lucrar quatre vegades l'any les mateixes indulgències que a l'Escala Santa de Roma, pujant de genolls una escala a l'interior del clos del monestir, amb les condicions habituals i resant per les intencions de l'Església.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annullo Piscatoris, die III iunii MDCLXXVIII, pontificatus nostri anno secundo.

Llatí. 131 × 410 mm.

Trasobares. Cister. Saragossa. Roma.
Innocenci XI, papa.

381

1691 novembre 3. Roma

Innocenci XII concedeix per set anys a tots els fidels el privilegi de poder lucrar indulgència plenària visitant l'església del monestir de Trasobares en la festa de sant Josep, amb les condicions habituals.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die III novembris MDCXCI, pontificatus nostri anno primo.

Llatí. 140 × 377 mm.

Al dors: «A instancia del RPMF Martín Salvador Gilaberte, Vº y procurador general en Curia Romana ...»

Trasobares. Cister. Saragossa. Roma.
Innocenci XII, papa. Martín Salvador Gilaberte, procurador cistercenc a la Cúria.

382

1691 novembre 10. Roma

Innocenci XII concedeix per una vegada a tots els fidels el privilegi de poder lucrar indulgència plenària visitant l'església del monestir de Trasobares en la festa de la Immaculada Concepció de Maria, amb les condicions habituals.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die X novembris MDCXCI, pontificatus nostri anno primo.

Llatí. 120 × 361 mm.

Al dors: «A instancia del RPMF Martín Salvador Gilaberte, Vº y procurador general en Curia Romana ...»

Trasobares. Cister. Saragossa. Roma.
Innocenci XII, papa. Martín Salvador Gilaberte, procurador cistercenc a la Cúria.

383

1692 gener 29. Roma

Innocenci XII concedeix a les monges de Trasobares i a les seves serventes el privilegi de poder lucrar una indulgència plenària en perill de mort, amb les condicions habituals.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die XXIX ianuarii MDCXCII, pontificatus nostri anno primo.

Llatí. 123 × 401 mm.

Al dors: «A instancia del RPMF Martín Salvador Gilaberte, Vº y procurador general en Curia Romana ...»

Trasobares. Cister. Saragossa. Roma.
Inocenci XII, papa. Martín Salvador Gilaberte, procurador cistercenc a la Cúria.

384

1692 febrer 15. Roma

Innocenci XII concedeix a les monges de Trasobares el privilegi de poder lucrar quatre vegades l'any les mateixes indulgències, que a l'Escala Santa de Roma, pujant de genolls una escala a l'interior del clos del monestir, amb les condicions habituals i resant per les intencions de l'Església.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die XV februarii MDCLXXXXII, pontificatus nostri anno primo.

Llatí. 135 × 393 mm.

Restes del segell de cera vermella.
Al dors: «Escala Santa a instancia del RPMF Martín Salbador Gilaberte, Vº y procurador general en Curia Romana».

Trasobares. Cister. Saragossa. Roma.
Innocenci XII, papa. Martín Salvador Gilaberte, procurador cistercenc a la Cúria.

385

1692 març 17. Roma

Joan Mutus, auditor de la Rota, cita l'abadessa i les monges de Trasobares d'una banda i el procurador fiscal de la cúria eclesiàstica de Saragossa de l'altra, a comparèixer davant seu per raó de la causa sobre el dret de presentació del rector de l'església de la vila de Trasobares. Prohibeix a qualsevol altra autoritat eclesiàstica o secular arrogar-se la resolució del litigi.

Datum Rome ex aedibus nostris, anno a Nativitate Domini nostri Jesuchristi millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, indictione decima quinta, die vero decima septima mensis martii, pontificatus ... sanctisimi in Christo patris et domini nostri domni Innocentii divina providentia pape duodecimi anno eius primo.

Llatí. 433 × 204 mm.

Segell rodó de placa (48 mm de diàmetre. Escut del degà de la Rota «JACOBUS EMERIX SA. ROTE AUDIT. ET DECANUS»).

Trasobares. Cister. Saragossa. Espanya. Roma.
Jaume Emerix, degà de la Rota. Joan Mutus, auditor de la Rota. Gaspar de Carpineo, cardenal. Cels, cardenal. N. Oregius. Vicent Cicellio, notari apostòlic. Jaume Felip Cefarino, notari apostòlic. Carles Francesc Francisconio, notari apostòlic. Innocenci XII, papa.

386

1692 novembre 7. Roma

Innocenci XII dispensa del defecte d'edat per poder ser promogut a l'ordre del presbiterat Francesc Dalta, monjo diaca (li falten tretze mesos).

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die VII novembris MDCXCII, pontificatus nostri anno secundo.

Llatí. 215 × 386 mm.

Nom del monjo segons l'adreça al dors.

Poblet. Cister. Roma.
Innocenci XII, papa. Francesc Dalta, monjo de Poblet.

387

1696 febrer 28. Roma

Els oficials col·lectors de la Cambra Apostòlica reconeixen haver rebut de l'abadia de Poblet, a través del nunci apostòlic a Espanya, 527 ducats d'or en satisfacció de dos quindennis per raó de la unió de les rendes de l'església parroquial de Quart al priorat de Sant Vicent.

Rome in Cancellaria Apostolica, hac die XXVIII februarii MDCXCVI, indictione quarte.

Llatí. 409 × 199 mm.

Segell rodó de placa (43 mm de diàmetre. Figures de sant Pere i sant Pau «PRO ARCHIVVM ROMANAE CURIAE: VERITAS DE TERRA ORTA EST ET IUSTITIA DE CELO» Ps 8:12).

Poblet. Tarragona. Aragó. Espanya. Quart. València. Roma. Sant Vicent.
Joan Baptista Cinatti, nunci apostòlic a Espanya. Frederic Caccia, cardenal.

388

1696 febrer 28. Roma

Els oficials col·lectors de la Cambra Apostòlica reconeixen haver rebut de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, a través del nunci apostòlic a Espanya, 856 ducats d'or en satisfacció de dos quindennis per raó de la incorporació del monestir de Poblet a aquesta i per les eleccions abacial triennals allí.

Rome in Cancellaria Apostolica, hac die XXVIII februarii MDCXCVI, indictione quarte.

Llatí. 384 × 201 mm.

Segell rodó de placa (43 mm de diàmetre. Figures de sant Pere i sant Pau «PRO ARCHIVVM ROMANAE CURIAE: VERITAS DE TERRA ORTA EST ET IUSTITIA DE CELO» Ps 8:12).

Poblet. Tarragona. Aragó. Espanya. Roma.
Joan Baptista Cinatti, nunci apostòlic a Espanya. Frederic Caccia, cardenal.

389

1725 abril 29. Gran Cartoixa

Antoni de Montgeffond, prior de la Gran Cartoixa, i els definidors del capítol general de l'Orde Cartoixà a instància d'Agustí Massot, prior de Scala Dei, concedeixen a Joan Baptista Revull, de Cornudella, la participació en el béns espirituals de l'Orde.

Datum in praefata [domo Maioris Cartusiae] sedente nostro capitulo generali, die 29 aprilis, anno Domini 1725.

Llatí. 203 × 299 mm.

Forats a la plica per al segell pendent.
Al dors dibuix de l'escut de Scala Dei.

Scala Dei. Cartoixa. Cornudella. Catalunya.
Antoni de Montgeffond, prior de la Gran Cartoixa. Joan Baptista Revull, de Cornudella. Agustí Massot, prior de Scala Dei.

390

1758 novembre 4. Cervera

Blai Rafael de Quintana, canceller de la Universitat de Cervera, certifica l'obtenció del grau de batxiller en dret civil per Francesc March, de Reus, després d'haver estat examinat pel catedràtic Josep Finestres.

Die IIII novembris, anno a Christo nato MDCCLVIII, Cervarie Lacetanorum.

Llatí. 285 × 405 mm.

Part formulària del text impresa.
Segell ovalat de cera torrada pendent de la plica (48 mm de llarg. Figura de Maria Immaculada, patrona de la Universitat. «SIGIL. PA. ET REGIA UNIVER. LITERAR. R. CIVIT. CERVARIAE / MIRABILIS FACTA EST SCIENTIA TUA EX ME» Ps. 138: 6).

Cervera. Reus. Tarragona. Salamanca. Alcalá de Henares. Valladolid. Osca.
Francesc Ganyet, secretari de la Universitat de Cervera. Blai Rafael de Quintana, canceller de la Universitat de Cervera. Josep Finestres, catedràtic de la Universitat de Cervera. Francesc March i Santgenís, estudiant de Reus. Climent XII, papa. Francisco de Asensio, rector de la Universitat d'Osca. Cipriano Elti, canceller de la Universitat d'Osca. Lorenzo Abarca, canceller de la Universitat d'Osca.

391

1759 setembre 28. Osca

Pedro Miguel Castrillo, canonge doctoral i procanceller de la Universitat d'Osca, certifica l'obtenció dels graus de llicenciat i doctor en dret civil per Francesc March, de Reus, presentat pel catedràtic Gregrorio Berdeguer.

Datum et actum in dicta civitate Oscae, die vigessimo octavo septembris, anno a Nativitate Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo nono.

Llatí. 435 × 315 mm.

Part formulària del text impresa.
Segell ovalat de cera vermella pendent de la plica (76 mm de llarg. Escut del procanceller).

Osca. Reus. Tarragona. Catalunya. Bolonya. Tolosa. Trento.
Francisco Rocafort, notari d'Osca i secretari de la Universitat. Pedro Miguel Castrillo, canonge d'Osca i procanceller de la Universitat. Francesc March i Santgenís, estudiant de Reus. Gregorio Berdeguer, catedràtic d'Osca. Pius IV, papa. Pau II, papa. José Tierra, prevere d'Osca. Mariano Catalán, prevere d'Osca.

01

post 1224

Fascicle del cartulari de l'hospital de pobres de Poblet: 13 documents.

f. 1v: Instrumentum donacionis B. de Granena apud Tarrega. «Factum est hoc VIº kalendas decembris, anno Domini MºCCºXIº».

f. 2r: Instrumentum confirmacionis R. Gaucerandi apud Tarrega. «Factum est hoc pridie kalendas iunii, anno dominice Incarnacionis MºCCºXIº».

f. 3r: Instrumentum diffinicionis G. de Gauter apud Tarrega. «Quod est actum XVI kalendas marcii, anno Domini MCC nono decimo».

f. 3v: Instrumentum difinicionis Berengarius de Ganalor apud Tarrega «Actum est hoc IXº kalendas novembris, anno Domini MºCCºXXº».

f. 4r: Instrumentum moledini de Tarrega. «Facta ista carta donacione XIIII kalendas marcii, anno XVIII regnante rege Philipo».

f. 4v: Instrumentum molendini de Tarrega. «Facta ista carta donacionis XIIII kalendas ianuariss, anno XXXIIII regni regis Philipo».

f. 5v: Instrumentum vendicionis P. Gauter apud Tarrega. «Actum est hoc ogtavo idus novembris, anno Domini MºCºLXXºVIIIº».

f. 5v: Instrumentum vendicionis apud Tarrega. «Facta ista carta VII kalendas decembris, anno ab incarnato Dei Filio MºCºLXXºVIIº».

f. 6r: Instrumentum donationis P. Barul apud Tarrega. «Quod est actum kalendas febroarii, anno Domini MCCXX primo».

f. 6v: Instrumentu venditionis apud Tarrega. «Quod est actum XIIII kalendas decembris, anno Domini MCCXX quarto».

f. 7r: Carta donacionis B. de Granana apud Beliana. «Factum est hoc V kalendas iunii, anno dominice Incarnacionis MºCCX».

f. 7v: Instrumentum donationis B. de Granana apud Beliana. «Factum est hoc V kalendas aprilis, anno Domini MºCCºXIº».

f. 7v: Instrumentum donationis P. abbatis apud Beliana. «Actum est hoc XIIII kalendas octobris, anno ab Incarnacione Domini MºCCºXIº».

Llatí. 8 ff. : 237 × 153 mm.

Cobertes de pergamí sobre cartró.

Sobre aquest petit cartulari vegi's: A. ALTISENT, *La descentralización administrativa del monasterio de Poblet en la Edad Media* (Scriptorium Populeti, 12) Poblet 1985, p. 82-85.

1177 novembre 26: f. 5v

Domènec, Maria, muller seva, i Pere de Torroja venen en franc alou a Bernat de Granyena una vinya al terme de Tàrrega tocant a una propietat del comprador per 18 sous agramuntesos.

Facta ista carta VII kalendas decembris, anno ab incarnato Dei Filio MºCºLXXºVIIº.

Poblet. Tàrrega.
Pere, prevere i escrivà. Domènec. Maria, muller de Domènec. Pere Domènec. Pere de Torroja. Ferrer. P. Rossell. R. Piperada. Bernat de Granyena. Guillem Solimià.

1178 novembre 6: f. 5v

Pere de Gualter, Narbona, muller seva, i Pere, fill d'ambdós, venen a Bernat de Granyena un honor al terme de Tàrrega pel preu de 130 sous.

Actum est hoc ogtavo idus novembris, anno Domini MºCºLXXºVIIIº.

Poblet. Barcelona. Tàrrega.
Joan, prevere i escrivà. Pere de Gualter. Narbona, muller de Pere de Gualter. Pere, fill de Pere de Gualter. Gràcia, filla de Pere de Gualter. Ponç, fill de Pere de Gualter. Ermengarda, filla de Pere de Gualter. Ermessèn, filla de Pere de Gualter. Pere Bouet. Ferrer. Pere Rufaca. Pere Boras. Bernat de Granyena.

1198 febrer 16: f. 4r

Pere Valart i Clemència, muller seva, donen a Geroard i a Adalèn, muller seva, i a Maier i a Ermengarda, muller seva, un molí amb el seu reguer al terme de Tàrrega a fi que l'edifiquin i treballin. Donen la meitat dels béns en franc alou, assenyalant-ne les afrontacions i sota certes condicions i reserves.

Facta ista carta donacione XIIII kalendas marcii, anno XVIII regnante rege Philipo.

Poblet. Manresa. Tàrrega.
Bonci, prevere i escrivà. Bernat, prevere i escrivà. Pere Valart. Clemència, muller de Pere Valart. Renaball. Berenguer Ramon. Guillem Maier. Geroard. Adalèn, muller de Geroard. Maier. Ermengarda, muller de Maier. Mir Ricolf. Ramball, prevere. Felip II, rei de França.

1207 novembre 25: f. 1v

Bernat de Granyena per remei de la seva ànima i la dels seus parents dóna al monestir de Poblet i a l'hospital de pobres en construcció tot el seu domini de Tàrrega (terres, vinyes, molins, censos, usatges i serveis), assenyalant-ne les afrontacions i retenint només el domini sobre el castell i les cavalleries.

Factum est hoc VIº kalendas decembris, anno Domini MºCCºXIº.

Poblet. Tàrrega. Comabruna, torrent (Tàrrega). Reinard, serra (Urgell). Granyena de Segarra. Garrigues. Cervera. Agramunt.

Virgili, escrivà. Bernat de Granyena. Gerald de Granyena, fill de Bernat. Pere de Granyena, fill de Bernat. Bertran de Nou. Arnau de Montruf. Arnau, prevere. Arimany, cavaller. Ramon Galceran. Pere de Curtacans, abat de Poblet. R. Ferrer, d'Agramunt. G. de Belloc. Arnau de Sala. R. de Tàrrega.

1210 maig 28: f. 7r

Bernat de Granyena per remei de la seva ànima i la dels seus parents, especialment el seu fill Gerald, dóna al monestir de Poblet per al seu hospital de pobres, edificat a costes del donant, una sort de terra i una vinya al terme de Belianes, assenyalant-ne les afrontacions i sense reservar-se'n res.

Factum est hoc V kalendas iunii, anno dominice Incarnacionis MºCCX.

Poblet. Belianes. Riu Corb. Temple, milícia del.

Pere, sots-prior de Poblet. Bernat de Granyena. Pere de Granyena, fill de Bernat. Bertran de Nou. Gerald de Bisbe. Gerald de Granyena, fill de Bernat. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Arsenda de Sedó.

1211 abril 28: f. 7v

Bernat de Granyena, per remei de la seva ànima i la dels seus parents, dóna al monestir de Poblet per al seu hospital de pobres una peça de terra al terme de Belianes tocant a la vinya donada anteriorment per ell mateix, assenyalant-ne les afrontacions i sense reservar-se'n res.

Factum est hoc V kalendas aprilis, anno Domini MºCCºXIº.

Poblet. Belianes. Riu Corb.

Guillem de Palmerola, monjo de Poblet i escrivà. Bernat de Granyena. Pere de Granyena, fill de Bernat. Bertran de Nou. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Guillem, prior de Poblet. Arnau de Cleliana. Arnau de Filella, monjo de Poblet.

1211 maig 31: f. 2r

Ramon Galceran confirma la donació dels dominis de Tàrrega feta per Bernat de Granyena a favor de Poblet i del seu hospital de pobres. Renuncia expressament a qualsevol dret seu sobre els béns esmentats.

Factum est hoc pridie kalendas iunii, anno dominice Incarnacionis MºCCºXIº.

Poblet. Tàrrega.
Pere, sots-prior de Poblet. Ramon Galceran. Guillem de Cervera, fill de Berenguera d'Anglesola. Bernat d'Anglesola, fill de l'homònim. Guillem Botet. Bernat de Casso. Ramon Pocullull. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Bernat de Granyena.

1211 setembre 18: f. 7v

Pere de Curtacans, abat, amb el consentiment del convent de Poblet, dóna a Pere de Tapioles i a Ermessenda, muller d'aquest, una peça de terra i una vinya amb un farraginal al terme de Belianes al cens de la meitat dels esplets a favor de l'hospital de pobres del monestir, i els prohibeix sotstreure els béns donats del domini de Poblet.

Actum est hoc XIIII kalendas octobris, anno ab Incarnacione Domini MºCCºXIº.

Poblet. Riu Corb. Temple, milícia del. Belianes.
Pere, monjo i escrivà de Poblet. Pere de Curtacans, abat de Poblet. Guillem, prior de Poblet. Arnau, cellerer major de Poblet. Pere, sots-prior de Poblet. Arnau de Filella, monjo de Poblet. Gerard, porter de Poblet. Pere de Tapioles. Ermessenda, muller de Pere de Tapioles. Bernat de Granyena. Arsenda de Sedó.

1213 desembre 19: f. 4v

Guillem Pere i Sicards, muller seva, donen a Ermeniards i als seus fills, i a Adalèn i al seus fills la meitat d'un molí al terme de Tàrrega, assenyalant-ne les afrontacions i reservant-se el dret de fadiga per 30 dies.

Facta ista carta donacionis XIIII kalendas ianuariss, anno XXXIIII regni regis Philipo.

Poblet. Manresa. Tàrrega.
Guillem, sacerdot i escrivà. Bernat, prevere i escrivà. Guillem Pere. Sicards, muller de Guillem Pere. Guillem Ocred. Guillem Renard. Mir Guitart. Hug Ademar. Bernat Rufaca. Ermeniards. Adalèn, muller de Geroard. Galceran. Ramball, prevere.

1219 febrer 14: f. 3r

Guillem de Gualter amb les seves filles Maria i Guillema, i amb Ermessenda Socarrada i amb el seu marit Guillem Negre, renuncia a favor de Poblet a qualsevol

dret seu sobre els dominis de Tàrrega, donats al monestir per Bernat de Granyena. Reconeix haver rebut per raó de la renúncia 28 sous barcelonesos d'argent.

Quod est actum XVI kalendas marcii, anno Domini MCC nono decimo.

Poblet. Tàrrega. Cervera. Comabruna, torrent (Tàrrega). Granyena de Segarra. Reinard, serra (Urgell).

Bernat, prevere i escrivà. Guillem de Gualter. Maria, filla de Guillem de Gualter. Guillema, filla de Guillem de Gualter. Guillem Negre. Ermessenda Socarrada, muller de Guillem Negre. Ramon, fill de Guillem Negre. Arnau de Llorenç. Ferrer Rossell. Pere Fabrer. Domènec Jover. Bernat de Granyena.

1220 octubre 24: f. 3v

Berenguer de Ganalor, Berenguera, Maria i Bernat, germans, renuncien a favor de Poblet a qualsevol dret seu sobre l'honor de Tàrrega, donat al monestir per Bernat de Granyena. Reconeixen haver per la seva renúncia 25 sous barcelonesos i donen per fermança Guillem de Gualter, oncle seu.

Actum est hoc IXº kalendas novembris, anno Domini MºCCºXXº.

Poblet. Tàrrega.

Pere de Castre, sots-diaca i escrivà. Berenguer de Ganalor. Berenguera, germana de Berenguer de Ganalor. Maria, germana de Berenguer de Ganalor. Bernat, germà de Berenguer de Ganalor. Guillem de Gualter. Ramon Quarepans. Arnau d'Arbeca. Pere de Camarassa. Bernat de Granyena.

1221 febrer 1: f. 6r

Pere Barrull dóna a la seva germana Arsenda i al seu cunyat Ramon de Campredó, amb motiu de les noces d'ambdós, una peça de terra al terme de Tàrrega al pla de Granyena sots domini del monestir de Poblet, assenyalant-ne les afrontacions.

Quod est actum kalendas febroarii, anno Domini MCCXX primo.

Poblet. Tàrrega.

Bernat, prevere i escrivà. Pere Barrull. Ponç d'Avinet. Guillem d'Abella. Arsenda, parenta de Pere Barrull. Ramon de Campredó, marit d'Arsenda. Joan Llobet. Arnau Guerra.

1224 novembre 18: f. 6v

Arsenda i Ramon de Campredó, marit seu, venen a Poblet una peça de terra al terme de Tàrrega sots domini del mateix monestir pel preu de 40 sous barcelonesos d'argent.

Quod est actum XIIII kalendas decembris, anno Domini MCCXX quarto.

Poblet. Tàrrega. Granyena de Segarra.

Bernat, prevere i escrivà. Arsenda, parenta de Pere Barrull. Ramon de Campredó, marit d'Arsenda. Ramon de Cervera, abat de Poblet. Arnau Guerra. Joan Llobet. B. de Tordera. B. Amenós. P. de Déu.

02

1419 agost 11-18. Cervera

Joan Sahuch, Guillem Oriol, Berenguer Graells, Joan Oliver, Guillem Cerveró, Francesc Serra, Pere de Plegamans i Pere Tort presten declaració jurada davant Pere de Salvaneres, notari de Cervera, per raó de la capbrevació de les seves terres del terme de Bufagranyes sots domini i alou del monestir de Santa Maria de Montbenet.

Die Veneris qua computabatur undecima mensi predicti augusti, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimo nono ... coram me ... notario ville Cervarie... Die Veneris qua computabatur decima octava mensis augusti predicti, anno preffato, coram me dicto notario in domo habitacionis mee.

Llatí. 11 ff. : 228 × 158 mm.

Cobertes de pergamí.

Montbenet. Berga. Bufagranyes (les Oluges). Manresana, la (Sant Ramon de Portell). Oluges, les. Freixenet, torrent (Segarra). Sió, riu. Montfalcó Murallat (les Oluges). Puigdemàger (els Prats de Rei). Cervera. Valldaura d'Olvan.

Pere de Salvaneres, notari de Cervera. Joan Sahuch, de les Oluges. Guillem Oriol, de Cervera. Berenguer Graells, de Cervera. Joan Oliver, de les Oluges. Guillem Cerveró, de les Oluges. Francesc Serra, rector de la Manresana. Pere de Plegamans, de les Oluges. Pere Tort, de les Oluges. Ramon Tort, pare de Pere. Jaume Serra, de les Oluges. Pere Margineda, rector de Santa Maria de les Oluges. Bartomeu d'Esglésies, prevere de Berga. Brunisenda de Besora, abadessa de Montbenet. Saura Romea, priora de Montbenet. Sibil·la Saprous, cantora de Montbenet. Violant d'Olvan, sagristana de Montbenet. Francesca de Montagut, monja de Montbenet. Margarida d'Avià, monja de Montbenet. Berenguer de Viladomat, notari de Berga. Guillem de Puig, vicari perpetu de Santa Eulàlia de Berga. Berenguer de Plegamans, avi de Pere. Guillem Aguiló, de les Oluges. Pere de Noet, senyor de Bufagranyes. Ferrer de Palomors. Bernat Llobera. Jaume Salvadora, rector de Santa Maria de les Oluges. Ramon Sahuch. Jaume Moragues, avi de Berenguer Graells. Bertolí Serra. Llorenç, de l'Oluja de Dalt. ...Rubió. ...March. ...Tri-

lla. ...Gilabert. Sibil·la, muller de Guillem Cerveró. Antoni Solsona. Guillem Mir, de les Oluges. Ponç d'Oluja. Jaume Oliver.

03

1450 agost 1. San Pedro de Gumiel

L'abat i el convent de San Pedro de Gumiel fan establiment d'una hisenda a Quintanilla de los Caballeros a favor dels germans Juan i Rodrigo Beltrán al cens anual de 21 faneques de blat i d'ordi (mig i mig). La hisenda havia caigut en comís per haver deixat de pagar el cens els antics emfiteutes Gómez i Alonso Díaz.

Fue fecha e otorgada esta dicha carta de censo en el dicho monesterio de Sant Pedro, primero día del mes de agosto, año del Nascimiento del Nuestro Señor Ihesu Christo de mill e quatrocientos e cinqüenta años.

Castellà. 4 ff. : 290 × 228 mm.

Cobertes de pergamí.

Notes al dors: 1589 gener 20. Gumiel: redempció del cens per 300 ducats per Antonio Meléndez y Salazar i Catalina de Soto y Olaso, muller seva. En poder de Gaspar de Lapuente, notari. 1588, agost 22. Belmonte: llicència del reformador general cistercenc Francisco Suárez, signada per Rafael Sarmiento, secretari.

San Pedro de Gumiel. Gumiel de Hizán. Quintanilla de los Caballeros. «Penera, La». Belmonte.

Juan López de Moro, notari. Juan de Zamora, abat de San Pedro de Gumiel. Juan de Ayllón, prior de San Pedro de Gumiel. Berico, sots-prior de San Pedro de Gumiel. Miner, monjo de San Pedro de Gumiel. Diego, monjo de San Pedro de Gumiel. Miguel, monjo de San Pedro de Gumiel. Perico, monjo de San Pedro de Gumiel. Juan Beltrán, de Quintanilla de los Caballeros. Rodrigo Beltrán, de Quintanilla de los Caballeros. Juan Beltrán, pare de Juan i Rodrigo. Gómez Díaz, de la Penera. Alfonso Díaz, germà de Gómez. Ruy González Molero, de Gumiel de Izán. Rodrigo de la Poza, de Gumiel de Izán. Alfonso García de Marijuan, de Gumiel de Izán. Antonio Meléndez y Salazar. Catalina de Soto y Olaso, muller d'Antonio Meléndez. Gaspar de Lapuente, notari. Francisco Suárez, reformador general de la Congregació Cistercenca de Castella. Rafael Sarmiento, secretari del reformador general de la Congregació Cistercenca de Castella.

1465 maig 11. Roma. Vegeu: 1549 febrer 18. Montblanquet

1547 març 25. Roma. Vegeu: 1549 febrer 18. Montblanquet

1548 octubre 20. Poblet. Vegeu: 1549 febrer 18. Montblanquet

1548 desembre 19. Montblanc. Vegeu: 1549 febrer 18. Montblanquet

04

1549 febrer 18. Montblanquet

Alfons Hernández, bosser de Poblet, amb llicència dels comissaris apostòlics fa establiment de totes les terres i propietats del terme de Montblanquet a favor dels veïns del lloc Joan Blanc, Gabriel Roig, Antoni Roca, Joan Roca, Joan Ortís i Antoni Sagalet, segons certs pactes i condicions. Els emfiteutes es comprometen a observar les condicions de l'establiment.

Actum est hoc in loco de Monblanquet dominationis dicti monasterii Populeti, die decima octava mensi februarii, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

Català. Llatí. 25 pp. : 318 × 220 mm.

Trasllat de Nicolau Gavaldà, regent de la notaria d'Onofre Banquer (1598 juliol 29. Montblanc).

1548 octubre 20. Poblet: còpia de l'escriptura de poders per a donar terres en emfiteusi a fi de poder adquirir Algerri i Boix.

1548 desembre 19. Montblanc: còpia de la llicència apostòlica atorgada pel prior dominic de Tarragona i pel guardià franciscà de Montblanc, comissaris apostòlics, permetent fer els establiments a fi d'aplicar-ne els guanys a l'adquisició d'Algerri i Boix. La llicència inclou el text de la súplica del síndic i la comissió apostòlica de Pau III (1547 març 25. Roma), que al seu torn inclou la constitució apostòlica de Pau II exigint llicència pontifícia per a procedir a alienacions importants de béns eclesiàstics (1465 maig 11. Roma).

Poblet. Montblanquet (Vallbona de les Monges). Cister. Tarragona. Castella. Aragó. Algerri. Boix (Ivars de Noguera). Menàrguens. Tragó de Noguera. Omellons, els. Vimbodí. Roma. Balaguer. Torravella (Balaguer). Alguaire. Tartareu (les Avellanes). Colomines, les (Noguera). Lleida. Bas, mas de (el Molar). Tortosa. Gallicant (Arbolí). Alcover. Figuerola del Camp. Espluga de Francolí, l'. Pinós, molins (l'Espluga de Francolí). Montblanc. Guàrdia de Prats, la (Montblanc). Conesa. Glorieta (Passanant). Savella (Conesa). Belianes. Tàrrega. Cervera. Vilagrassa. Puigdespí (Castellví de la Marca). Prenafeta (Montblanc). Fumada, la (la Pobla de Cèrvoles). Cérvoles (la Pobla de Cèrvoles). Vallclara. Vinaixa. Fulleda. Senant. Solanelles (els Prats de Rei). Puigdemàger (els Prats de Rei). Sant Domí (Sant Guim de Freixenet).

Bartomeu Joan Coloma, notari de Montblanc. Pere Bellissén, notari de Montblanc. Pere Boqués, abat de Poblet. Gaspar Freixa, prior de Poblet. Andreu Capdevila, monjo de Poblet. Melcior Martí, monjo de Poblet. Pere Estornell, monjo de Poblet. Joan Comelles, sots-prior de Poblet. Pere Mir, monjo de Poblet. Bartomeu Codó, monjo de Poblet. Francesc González, monjo de Poblet. Alfons Hernández, bosser de Poblet. Francesc Forés, monjo de Poblet. Joan

Malet, monjo de Poblet. Rafael Mates, monjo de Poblet. Esteve Babot, monjo de Poblet. Jaume Arcs, monjo de Poblet. Lluc Sabater, monjo de Poblet. Guillem Domènech, monjo de Poblet. Martí Marquina, monjo de Poblet. Antoni Pasqual, monjo de Poblet. Andreu Mateu, monjo de Poblet. Francesc Vinader, monjo de Poblet. Tomàs Cerdà, monjo de Poblet. Jaume Lledó, monjo de Poblet. Miquel Cerdà, monjo de Poblet. Joan Alçamora, monjo de Poblet. Miquel Vilanova, monjo de Poblet. Joan Cervera, monjo de Poblet. Jaume Romeu, monjo de Poblet. Magí Farrer, monjo de Poblet. Bernat Rius, monjo de Poblet. Bernat Riba, monjo de Poblet. Joan Talavera, monjo de Poblet. Pere Sagarra, monjo de Poblet. Jaume Ivorra, monjo de Poblet. Francesc Queralt, monjo de Poblet. Joan Dulets, monjo de Poblet. Antoni Capdevila, monjo de Poblet. Jaume Sala, monjo de Poblet. Joan Tarròs, monjo de Poblet. Melcior Blavi, monjo de Poblet. Andreu Riber, monjo de Poblet. Joan Roca, monjo de Poblet. Pere Cavaller, monjo de Poblet. Pere Boqués, junior, monjo de Poblet. Antoni Ubach, monjo de Poblet. Joan Veyró, monjo de Poblet. Antoni Farrer, monjo de Poblet. Vicenç Fenollar, monjo de Poblet. Antoni SantPere, monjo de Poblet. Pere Arboç, monjo de Poblet. Mateu Rossell, monjo de Poblet. Antoni Soler, monjo de Poblet. Alfons Hernández, junior, monjo de Poblet. Joan Roig, monjo de Poblet. Gabriel Pallarès, monjo de Poblet. Jeroni Munyós, monjo de Poblet. Onofre Roger, monjo de Poblet. Bartomeu Soldevila, monjo de Poblet. Pere Cabacés, monjo de Poblet. Pere Malet, monjo de Poblet. Gabriel Prats, monjo de Poblet. Joan Blanch, de Montblanquet. Gabriel Roig, de Montblanquet. Antoni Roca, de Montblanquet. Joan Roca, de Montblanquet. Joan Ortís, de Montblanquet. Antoni Sagalet, de Montblanquet. Pau II, papa. Pau III, papa. Benet Desclergue, prior dominic de Tarragona. Francesc Martí «Cànoves», guardià franciscà de Montblanc. ...Tàrrega. Pere Molló, dels Omellons. Joan Teixidor, dels Omellons. Antoni Tous, de Vimbodí. Pere Torres, clergue de Montblanc. Alfons Gusano, apotecari de Poblet.

05

1601 maig 26. Dijon

Edmond de La Croix, abat de Cister, havent rebut la renúncia de Pere Noguers, abat de Santes Creus, a l'ofici de vicari general seu per a la Corona d'Aragó i Navarra, confereix aquest ofici per l'autoritat del capítol general a Joan Tarròs, abat de Poblet, amb les habituals facultats de visita i reforma i amb poders per defensar els interessos de l'Orde.

Datum Divione apud aedes nostras Cistercienses sub nostra subscriptione maioris sigilli nostri appensione et signo manuali secretarii nostri, die vicesima octava maii, anno Domini millesimo sexcentesimo primo.

Llatí. 4 ff. : 313 × 250 mm.

Segell rodó de cera groga (80 mm de diàmetre. Mitja part conservada).

Poblet. Cister. Tarragona. Santes Creus. Catalunya. Aragó. València. Navarra.

J. Fonteny, secretari de l'abat de Cister. Edmond de la Croix, abat de Cister. Pere Noguers, abat de Santes Creus. Joan Tarròs, abat de Poblet.

1604 agost 10. Barcelona. Vegeu: 1604 octubre 24. La Ventosilla

06

1604 octubre 24. La Ventosilla

Felip III mana als oficials reials de la Corona d'Aragó recolzar Simó Trilla, abat de Poblet, en la seva visita regular als monestirs cistercencs d'aquells regnes, efectuada per comissió d'Edmond de La Croix, abat de Cister, després d'haver estat revocat el vicariat general d'Ignacio de Ibero, abat de Fitero, i d'haver estat designat per a aquest ofici l'abat de Poblet.

Datum in oppido de la Ventosila, die vigesimo quarto mensis octobris, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo quarto regnorumque nostrorum omnium septimo.

Llatí. 6 ff. : 325 × 225 mm.

1604 agost 10. Barcelona, Natzaret: còpia de al comissió de visita o nomenament de vicari general a favor de Simó Trilla.

Poblet. Cister. Barcelona. Fitero. Santes Creus. Espanya. Aragó. València. Catalunya. Rosselló. Cerdanya. Mallorca. Sardenya. Trento.
Felip III, rei d'Espanya. Simó Trilla, abat de Poblet. Edmond de la Croix, abat de Cister. Ignacio de Ibero, abat de Fitero.

07

1612 juny 5. Roma

Pau V confereix l'abadiat de Trasobares a Isabel Marín, malgrat les irregularitats de la seva elecció com a successora de l'abadessa Esperanza Muñoz, i del litigi en la Cúria Romana entre l'esmentada Isabel i Juana de Sayas. L'absol de les censures canòniques en què hagués encorregut, i li concedeix facultat de rebre la benedicció abacial de qualsevol bisbe en comunió amb la Seu Apostòlica.

Datum Rome apud Sanctum Marcum, anno Incarnacionis dominice millesimo sexcentesimo duodecimo, nonis iunii, pontificatus nostri anno octavo.

Llatí. 4 ff. : 210 × 158 mm.

Trasllat de Constantí Bonelli, notari de la Cambra Apostòlica, per manament de Pere Aldobrandini, cardenal camarlenc (1613 octubre 5. Roma).

Cobertes de pergamí.
Segell ovalat pendent de cera vermella (70 mm de llarg. Fragments petits dins la capsa metàl·lica).

Trasobares. Cister. Saragossa. Laterà, Concili del. Roma.
Pau V, papa. Bonifaci VIII, papa. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Esperanza Muñoz, abadessa de Trasobares. Juana de Sayas, monja de Trasobares. Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Juan de Lumbreras y Noballas, procurador d'Isabel Marín. Constantí Bonelli, notari apostòlic. Joan Baptista Cenni, notari apostòlic. Livi Antinoro, notari apostòlic. Pere Aldobrandini, cardenal camarlenc.

08

1613 gener 1. Roma

Pau V mana a Joan Baptista Coccina, auditor de causes, instituir abadessa de Trasobares Isabel Marín, donant-li plena possessió del règim espiritual i temporal del monestir. Disposa això a fi d'evitar els perjudicis de la llarga vacant des de la mort d'Esperanza Muñoz, abadessa, per raó del litigi entre Isabel Marín i Juana de Sayas a propòsit dels escrutinis de l'elecció abacial.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnacionis dominice millesimo sexcentesimo duodecimo, kalendas ianuarii, pontificatus nostri anno octavo.

Llatí. 4 ff. : 210 × 160 mm.

Trasllat de Constantí Bonelli, notari de la Cambra Apostòlica, per manament de Pere Aldobrandini, cardenal Camarlenc (1613 octubre 5. Roma).
Cobertes de pergamí.

Trasobares. Saragossa. Cister. Laterà, Concili del. Roma.
Pau V, papa. Bonifaci VIII, papa. Joan Baptista Coccina, auditor de la Rota. Isabel Marín, abadessa de Trasobares. Esperanza Muñoz, abadessa de Trasobares. Juana de Sayas, monja de Trasobares. Juan de Lumbreras y Noballas, procurador d'Isabel Marín. Constantí Bonelli, notari apostòlic. Joan Baptista Cenni, notari apostòlic. Livi Antinoro, notari apostòlic. Pere Aldobrandini, cardenal camarlenc.

09

1615 maig 29. Barcelona

Miquel de Salba i de Vallseca, regent de la cancelleria, en nom de Francisco Hurtado de Mendoza, marquès d'Almazán i lloctinent general de Catalunya, i segons la relació dels doctors Joan Magarola i Francesc Montaner de l'Audiència, promulga la

sentència del litigi entre el monestir de Scala Dei i la universitat de Valls, reconeixent a la cartoixa esmentada el seu dret sobre la lleuda reial i el cops de la vila i terme de Valls.

Lata et promulgata ... in praesenti civitate Barcinonae in vico dels Banys Vells, die videlicet partibus ad audiendam regiam sententiam sive declarationem assignata intitulata vigesima nona mensis maii, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo decimo quinto regnorumque regiorum anno decimo octavo.

Llatí. 6 ff. : 337 × 240 mm.

Cobertes de pergamí sobre cartró.

Scala Dei. Valls. Cartoixa. Catalunya. Rosselló. Cerdanya. Alcalá de Henares. Cambrils de Mar. Almazán, marquesat. Monteagudo, comtat. Tarragona. Camp de Tarragona. Banys Vells, carrer de Barcelona. Alexandria, patriarcat titular. Barcelona.

Felip III, rei d'Espanya. Francisco Hurtado de Mendoza, marquès d'Almazán i lloctinent general de Catalunya. Marc Brescanet, llec de Scala Dei. Jeroni Astor, jurista de Barcelona. Francesc Montaner, jurista de Barcelona. Joan Magarola, jurista de Barcelona. Gaspar Guitzes, jurat de Valls. Pere Paloma, síndic de Valls. Melcior Llargues, procurador del reial patrimoni. Ferran II, rei de Catalunya-Aragó. Pere III, rei de Catalunya-Aragó. Martí Roholl, llec de Scala Dei. Miquel Farran, prior de Scala Dei. Andreu Capella, prior de Scala Dei. Miquel Vellers, llec de Scala Dei. Pere Amorós, llec de Scala Dei. Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona. Ramon Sescomes. Romeu Cescomes, bisbe de Lleida. Bernat Olzinelles, tresorer reial. Miquel de Salba i de Vallseca, regent de la Cancelleria. Lluís Riera, bidell. Llorenç Solanes, escrivà de Barcelona. Joan Carol, de Valls. Jaume Anguera, de Valls. Antoni Giner, de Valls. Joan Cots, de Valls. Elisenda, muller de Joan Cots. Pere Pascasi, ciutadà de Tarragona. Alfons Ganso, ciutadà de Tarragona. Gaspar Anguera, mercader de Valls. Arnau Causapia. Miquel Pérez, escrivà reial. Josep Callavet, notari de Barcelona.

1629 juny 18. Barcelona. Vegeu: 1632 maig 18. Roma

1629 novembre 19. Barcelona. Vegeu: 1632 maig 18. Roma

1629 novembre 29. Poblet. Vegeu: 1632 maig 18. Roma

1629 desembre 2. Scala Dei. Vegeu: 1632 maig 18. Roma

010

1632 maig 18. Roma

Urbà VIII mana a l'oficial eclesiàstic de Tarragona confirmar per l'autoritat apostòlica la concòrdia entre els monestirs de Scala Dei i Poblet, establerta amb la mediació de Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, i Jaume Mir, conseller reial, a fi d'acabar amb els litigis pel domini sobre les partides dels Bartolomicos (entre Castelldans i l'Albagés) i de Comallobera (entre Castelldans i el Cogul), i per causa de l'extensió del dret dels emprius de Siurana i les seves fites entre Castelldans i Melons, domini de la cartoixa, i l'Albagés, el Cogul, la Cova, l'Hospitalet, les Besses i Vallseca, domini del monestir cistercenc.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, anno Incarnationis dominice millesimo sexcentesimo trigesimo secundo, quinto decimo kalendas iunii, pontificatus nostri anno nono.

Llatí. 76 pp. : 460 × 430 mm.

Trasllat, però les dades sobre aquest apareixen raspades.

Relligadura en pell vermella gofrada amb les armes dels dos monestirs.

p. 7: 1629 juny 18. Barcelona: còpia de la sentència de l'Audiència de Barcelona sobre el domini dels Bartolomicos.

p. 20: 1629 novembre 29. Poblet: còpia dels poders atorgats a l'abat Domènec Quiles per establir la concòrdia.

p. 22: 1629 desembre 2. Scala Dei: còpia dels poders atorgats al monjo síndic Francesc Palau per establir la concòrdia.

p. 28: 1629 novembre 19. Barcelona: còpia de la sentència de l'Audiència de Barcelona sobre el domini de Comallonga.

Poblet. Scala Dei. Barcelona. Tarragona. Roma. Cartoixa. Cister. Castelldans. Gisperta, la (Garrigues). Bartolomicos, els (Garrigues). Besses, les (Cervià de les Garrigues). Albagés, l'. Hospitalet de Riudeset, l' (Garrigues). Vallseca (Cervià de les Garrigues). Santa Coloma de Queralt. Melons (Garrigues). Cogul, el. Cova, la (Garrigues). Comallobera (Garrigues). Fosses, les (Garrigues). Aspa. Cervià de les Garrigues. Miravall. Lleida. Siurana (Cornudella). Catalunya. Ulldemolins. Llardecans. Almenar. Aranyó (Juneda). Tost, mas (Garrigues). Roig, tossal (Garrigues). Ollers, plana (Garrigues). Vidal, tossal (Garrigues). Albossar, coll (Garrigues). Basseta, la, coll (Garrigues). Blancafort. Masroig. Garrissoles, les (Garrigues). Esponagrossa (Garrigues). Volterella, tossal (Garrigues). Torre de les Agulles (Garrigues). Argentera. Poboleda. Valls. Cabacés. Montblanc. Vimbodí. Prades. Arbeca. Feria, ducat. Villalba, marquesat. Veciana. Bastida, la (França). Bessons, tossal (Garrigues). Creta, tossal (Garrigues). Morera de Montsant, la.

Urbà VIII, papa. Domènec Quiles, abat de Poblet. Joan Roig, prior de Poblet. Miquel Merola, monjo de Poblet. Miquel Lozano, monjo de Poblet. Pere Sanz, monjo de Poblet. Sebastià Foraster, monjo de Poblet. Pere Ortís, monjo de Poblet. Pere Garriga, monjo de Poblet. Jeroni Alcanyís, monjo de Poblet. Rafael Llobera, monjo de Poblet. Francesc Soler, monjo de Poblet. Miquel Naya, monjo de Poblet. Gaspar Larroya, monjo de Poblet. Joan Vallespinosa, monjo de Poblet. Jaume Estalella, monjo de Poblet. Francesc Pedralbes, monjo de Poblet. Miquel Vidal, monjo de Poblet. Sebastià Noguer, monjo de Poblet. Francesc Ortoneda, monjo de Poblet. Francesc Altarriba, monjo de Poblet. Pau Fernós, monjo de Poblet. Pere Coter,

monjo de Poblet. Tomàs Mora, monjo de Poblet. Miquel Toda, monjo de Poblet. Joan Baptista Munyós, monjo de Poblet. Jeroni Pasqual, monjo de Poblet. Joan Canyelles, monjo de Poblet. Jacint Cavaller, monjo de Poblet. Domènec Abelló, monjo de Poblet. Baltasar Monsano, monjo de Poblet. Francesc Comes, monjo de Poblet. Damià Balassa, monjo de Poblet. Antoni Mercader, monjo de Poblet. Bernat Castelló, monjo de Poblet. Jaume Macip, monjo de Poblet. Josep Minguella, monjo de Poblet. Joan Golofré, monjo de Poblet. Francesc Carreres, monjo de Poblet. Rafael Vilamajor, monjo de Poblet. Vicent Martí, monjo de Poblet. Francesc Dauet, monjo de Poblet. Josep Foraster, monjo de Poblet. Josep Martí, monjo de Poblet. Benet Bravo, monjo de Poblet. Joan Baptista Montaner, monjo de Poblet. Vicent Larrea, monjo de Poblet. Pau Llombart, monjo de Poblet. Francesc Boal, monjo de Poblet. Miquel Sevit, monjo de Poblet. Jaume Pedrol, monjo de Poblet. Isidor Serra, monjo de Poblet. Bernat Nogués, monjo de Poblet. Gabriel Comes, monjo de Poblet. Gabriel Modolell, monjo de Poblet. Benet Soler, monjo de Poblet. Josep Sans, monjo de Poblet. Mateu Ferrando, monjo de Poblet. Joaquim Arbolí, monjo de Poblet. Juli Ventallós, monjo de Poblet. Jeroni Puigvert, monjo de Poblet. Prudenci Vasqué, monjo de Poblet. Rafael Losana, monjo de Poblet. Joan Graner, monjo de Poblet. Pere Motilua, monjo de Poblet. Pere Llaurador, monjo de Poblet. Josep Vilar, monjo de Poblet. Llorenç Esquira, monjo de Poblet. Pere Masmora, monjo de Poblet. Miquel Jordà, monjo de Poblet. Damià Alenyó, monjo de Poblet. Jaume Jordà, monjo de Poblet. Bernat Munyes, monjo de Poblet. Jacint Cortès, metge de Poblet. Antoni Congost, gramàtic de Poblet. Jeroni Martí, prior de Scala Dei. Simó Nouvila, vicari de Scala Dei. Joan Ester, cartoixà de Scala Dei. Pere Pàmies, cartoixà de Scala Dei. Onofre Maties Noguer, cartoixà de Scala Dei. Pere Joan Guerau, cartoixà de Scala Dei. Narcís Vilaplana, cartoixà de Scala Dei. Jaume Veya, cartoixà de Scala Dei. Joan Jover, cartoixà de Scala Dei. Enric Tristany, cartoixà de Scala Dei. Joan Baptista Galanor, cartoixà de Scala Dei. Andreu Paladella, cartoixà de Scala Dei. Francesc Figueres, cartoixà de Scala Dei. Tomàs Torner, cartoixà de Scala Dei. Josep Montaner, cartoixà conrer de Scala Dei. Rafael Carles, cartoixà de Scala Dei. Joan Tomàs, cartoixà de Scala Dei. Ramon Berenguer, cartoixà de Scala Dei. Tomàs Morató, cartoixà de Scala Dei. Jeroni Espert, cartoixà de Scala Dei. Miquel Ripoll, cartoixà de Scala Dei. Joan Ferrer, cartoixà de Scala Dei. Andreu Peris, cartoixà de Scala Dei. Miquel Palau, cartoixà de Scala Dei. Francesc Palau, cartoixà de Scala Dei. Joan Oró, pagès de la Morera. Gaspar Onoller, pagès de la Morera. Damià Roig, vicari de la Morera. Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma. Jaume Mir, jurista conseller reial. Antic Servat, notari. Josep Vendrell, notari. Rafael Rubí i Coll, jurista de Barcelona. Joan Magarola, jurista de Barcelona. Jeroni Astor, jurista de Barcelona. Miquel Carreres, jurista de Barcelona. Jeroni Bosch, escrivà de manament. Marc Brescanet, llec de Scala Dei. Francesc Moner, notari. Joan Mora, síndic de Scala Dei. Joan Tassi Ferrer, síndic de Poblet. Antoni Boxadell, ciutadà de Barcelona. Miquel Pérez, escrivà reial. Jaume Carmona, donzell de Barcelona. Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona. Lambert d'Albagés. Arnau de Pujalt. Arnau de Clauvert. Domènec d'Avisanda. Pere de Sansunyà. Joan Teixidor, vassall de Scala Dei. Salvador Mir, vassall de Scala Dei. Gabriel Ivars, de Llardecans. Joan Sabater, d'Almenar. Miquel Roig, escrivà de Barcelona. Lluís Riera, bidell. Antoni Joan Girona, mercader de Blancafort. Pere Sanç deL Pont, de Cervià. Joan Payssa, escrivà de manament. Jaume Cros, porter reial. Tomàs Quadrat, prohom de l'Albagés. Miquel Sans, prohom de l'Albagés. Bernat Bataller, prohom de l'Albagés. Pere Huguet, prohom de l'Albagés. Joan Capdevila, prohom de l'Albagés. Jacint Llaberia, de l'Argentera. Joan Cornador, de Poboleda. Antoni Fuster, notari de Vimbodí. Joan Pascasi Pedrós, notari de Lleida. Pere Carbonell, procurador de Scala Dei. Baltasar Falconer, notari de Tarragona. Maties Guitart, pagès de Veciana. Joan de l'Hostal, pagès de la Bastida (França). Gómez Suárez de Figueroa, duc de Feria i lloctinent general de Catalunya. Joan Baptista Monjo. Nicolau Granollers, servent de Francesc Palau. Jaume Poquet, notari de Lleida. Pere Sorolla de Lizerassu, notari de Vimbodí. Pere Mallol, escrivà de manament. Joan Peyró, batlle de Castelldans. Joan Carbonell, jurat de Castelldans. Salvador Castellnou, jurat de Castelldans. Joan Vallès, prohom de Castelldans. Ramon de Queralt, canonge tresorer de Barcelona. Montserrat Puigvert, escrivà de Barcelona. Jaume Amorós, de Cabacés. Josep Copons, de Valls. Joan Luna, notari de Montblanc. Antoni Biosca, lloctinent del batlle

d'Aspa. Joan Vilaplana «Julià», jurat d'Aspa. Joan Vilaplana «Arnau», jurat d'Aspa. Jaume Mosset, jurat d'Aspa. Josep Massot, prohom d'Aspa. Miquel Biosca, prohom d'Aspa. Bartomeu Guiu, prohom d'Aspa. Joan Flix, batlle del Cogul. Andreu Prenafeta, jurat del Cogul. Joan Ballester, jurat del Cogul. Nicolau Bellver, prohom del Cogul. Pere Flix, prohom del Cogul. Jaume Esquerda, prohom del Cogul. Pere Poquellet, prohom del Cogul.

011

1678 agost 12. València

Vicent Gil, Teodora Gay, muller seva, i Nadala Marquès, vídua, venen a Francesc Gacent, pagès, dues cafissades de terra a l'Horta de València en la partida de la Closa pel preu de 900 lliures valencianes, després de la subhasta feta per Vicent Soler i a fi de poder satisfer diversos deutes. Aquestes terres són sots domini directe de Sant Vicent de la Roqueta (de Poblet) al cens anual de 28 sous. Els venedors reconeixen haver rebut íntegrament el preu de la venda.

Actum Valentie, die duodecimo mensis augusti, anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo octavo.

Llatí. 6 ff. : 310 × 215 mm.

Relligat amb 8 documents en paper.
1678 agost 14-16: «Y així mateix dos quitaments y tres àpoques al peu de dita venda, en favor de dit venedor y per mans del dit Gacent, comprador, pagant a conte del preu de dita venda, ut intus continetur. La lloació de senyor directe, lloant y aprovant dita venda, rebuda per Francès Navarro, olim Martí, notari, en 13 de agost 1678».

Poblet. Quart. Aldaia. Sant Vicent. València. Sant Miquel de Soterna. Closa, la (Horta de València). Santa Maria del Socors. Mislata. Santa Creu, parròquia de València. Medina del Campo. Sogorb. Montblanc.

Martí Esparnay, notari de València. Francesc Vicent Navarro, notari de València. Vicent Gil, pagès de Sant Miquel de Soterna. Teodora Gay, muller de Vicent Gil. Nadala Marquès i de Sòria, vídua. Vicent Soler. Francesc Gacent, pagès de València. Martí Tomàs, prevere. Pere Quevedo, ciutadà de València. Bartolomé García, de Medina del Campo. Josep Fos. Bolucià Ram, notari. Carles Solsona, canvista. Onofre Tarín, notari. Crisòstom Almella, ciutadà de València. Tomàs Bussó. Francesca Llinares, vídua de Tomàs Bussó. Josep Carsi, canonge de Sogorb. Ignasi Sanchis Dalmau. Josep Sans, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Andreu Roig, rector de la Santa Creu de València. Francesc Pla, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Jaume Ximeno, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Joan Baptista Valls, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Francesc Puntarro, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Francesc Esparnay, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Joan Baptista Salt, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Antoni Llonguet, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Vicent Llosa, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Soterni Ferrer, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Josep Serrano, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Josep Nadal, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Agustí Laguàrdia, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Josep Colom, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Gaspar Torres, prevere beneficiat de la

Santa Creu de València. Josep Cros, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Nicolau Llorens, prevere beneficiat de la Santa Creu de València. Bernat Ribes, sabater de València. Vicent González, pagès de València. Pere Oviedo, pagès de València. Francesc Camps, majoral de Quart. Jeroni Albà, notari de Montblanc. Joan Portales.

1678 agost 14-16. València. Vegeu: 1678 agost 12. València

1678 agost 15-16. València. Vegeu: 1678 agost 12. València

012

1718 febrer 16. Madrid

Felip V, volent afavorir especialment la ciutat de Cervera per la seva fidelitat, mana als seus oficials fer complir la incorporació de la sots-vegueria dels Prats de Rei a la vegueria de Cervera, amb obligació per part de la primera de satisfer un cens anual de 200 sous a favor de la segona.

Dada en Madrid a diez y seis de febrero de mil setecientos y diez y ocho.

Castellà. 5 ff. : 310 × 214 mm.

Cobertes de pergamí sobre cartró.
Segell rodó pendent de cera vermella (100 mm de diàmetre, un quart conservat).

Prats de Rei, els. Cervera. Catalunya. Madrid.
Juan Milán de Aragón, secretari reial. Luis de Miraval. D. García Pérez de Aracil. P. de Larriategui y Colón. Felip V, rei d'Espanya. Lluís, príncep d'Astúries.

ÍNDEX DE NOMS DE PERSONA

En la següent llista d'antropònims, aquests, formant seqüència alfabètica única, es poden presentar de tres maneres: la normal de cognom i nom (però sovint en temps medieval és difícil d'individuar si un antropònim és nom o cognom); l'antiga, d'antropònim i topònim units per «de"; i la de nom únic. La nostra llista segueix la seqüència alfabètica de la primera o les primeres lletres de cada antropònim, sense diferenciar entre les tres maneres; després d'un antropònim femení únic és col·locat entre parèntesis el cognom del marit, pare, germà o altre referent masculí. Els antropònims àrabs o hebreus entren en l'índex per la primera lletra del primer nom.

A. de Rouilly, secretari de l'abat de Císter: 376.
Abad, Domingo Gil: 140
Abarca, Lorenzo: 390
Abdallah Boageg: 178
Abella, Domènec Cassany: 327
Abella, Guillem d': 01
Abelló, Domènec, monjo de Poblet: 010
Abelló, Gabriel: 229, 310
Acach Arructi: 182
Adalèn: 01
Adam, Felipe: 358
Ademar, Hug: 01
Adimari, Alamany, cardenal: 158
Adrià: 251
Adrià de Mur, monjo de Poblet: 208
Adrià Ros: 208
Adrover, R.: 74
Àger, Antoni d': 235
Àger, Bernat d': 19
Agnés de Cascalls: 92
Agón, Sancho de: 72
Agostí, Joan: 263
Agraïda Torrelles, sor: 309
Agramunt de Fluvià: 82
Agramunt, Joan d': 36
Aguarón, Cristóbal: 260, 261
Aguarón, Miguel: 260, 261
Aguilar, Andreu: 327
Aguilella, Berenguer d': 4
Aguiló, Arnau: 103, 104
Aguiló, Guillem: 02
Aguiló, Pere: 104
Aguiló, Pericó: 81
Aguiló, Ramon: 103, 104
Aguiló, Romeu: 81
Aguirre, Francisco: 254.
Agulló, Guillem d', abat de Poblet: 118, 121, 122, 134, 135
Agurreta, Joan d', monjo de Poblet: 208
Agustí, Benet: 271, 272, 281.
Agustí Feliu: 344
Agustí Laguàrdia: 011
Agustín, Jerónimo: 275
Aiguamolsa, Pere d': 3, 31, 55
Aimerico, abat: 1
Ainsa, Sancho de: 138
Alagón, Pedro de: 29
Alamanya, Alamanda, sor: 99
Alanyà, Bernat: 118
Alanyà, Guillem: 211
Alanyà, Lluís: 146
Alava, Pedro de: 227
Alava, Pedro de: 227
Alavián, Francisca Esperanza de: 370
Alaviana, Bernardina: 363
Albagés, Lambert d': 010
Albamunt de Santàngel, sor: 214, cf. María Pérez de Santángel, sor: 206
Albanell, Esteve: 337
Albanell, Jeroni: 337
Albanell, Nicolau: 122
Albarells, Jaume: 151
Alberich, Antoni: 102
Albert de Pedra: 2
Albespí, Bernat d', templer: 13
Albi, Francesc d': 219
Albí, Joan: 211
Albinyana, Francesc: 115, 118
Albó, Jeroni: 011
Alcafar, Catalina de, sor: 149
Alcaire, Llorenç: 208, 231

Alcalá, Domingo de: 97
Alcanyís, Jeroni: 010
Alçamora, Arnau d': 112
Alçamora, Joan d', monjo de Poblet: 40, 41
Alçamora, Joan, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Alçamora, Pere d': 75, 76, 79
Alcazez, Pedro de: 31bis.
Alda, Marcos de: 140
Aldaz, Lope de: 275
Aldobrandini, Pere: 07, 08
Aldomar, Bartomeu: 150
Aldomar, Joan: 150
Aldonça: 217
Alegre, Jerònima: 309
Alemany, Berenguer: 144, 186
Alentorn, Berenguer d': 4
Alenyó, Damià: 010
Aleu, Joan 314, 328
Alexandre II, papa: 1
Alexandre VI, papa: 225, 226, 230, 231, 251
Alexandre de Sangro, nunci apostòlic: 365, 366, 367
Alfajarín, Juan de: 260, 261
Alfajarín, Martín de: 197
Alfagerín, Pedro Mateo de: 138
Alfaro, Francisco Ximénez de: 275
Alfons IV, rei de Catalunya-Aragó: 155, 156, 159, 171, 172, 176, 189, 263
Alfons Agurreta, monjo de Sant Vicent: 231
Alfons Celma: 120
Alfons Ganso: 09
Alfons March: 255
Alfons Rosselló: 173
Alfonso VIII, rei de Castella: 8
Alfonso, Francisco, bisbe: 147
Alfonso de Avila: 295
Alfonso García de Marijuán: 03
Alfós, Domingo: 140
Algís, Jaume: 291
Alguaire, Vidal d', abat de Poblet: 60, 61, 63, 64
Alguant, Antonio: 222
Algueria, Francesc: 270, 276, 283, 296, 297
Alí el Recaudo, sarraí: 180
Almazán, Mencía Sánchez de, sor: 149
Allà, Bernat d': 207
Almacelles, Pere: 204
Almassor, Guillem d': 66
Almazán, Martín de: 222
Almella, Crisòstom: 011
Almenara, Berenguer d': 56
Almenara, Berenguer d', del Vilosell: 83
Almenara, Domènec d': 82
Almenara, Guillem d': 169
Almenara, Jaime de: 138
Almenara, Juan: 138
Almenara, Ramon d': 82, 83
Almenara, Ramón de: 138
Almenara, Vidal d': 83
Almeria, Nicolau de Nicolau d': 133
Almoràvit, Berenguer: 21
Almugàver, Antic: 125
Altarriba, Francesc, monjo de Poblet: 010
Altafulla, Joan: 273
Almizana (Ovelola): 29
Almugàver, Antic: 125
Almugàver, Bonanat: 125
Alòs, Bernat d': 17, 25, 28, 53, 62
Alòs, Guillem d': 57
Alòs, Miquel d': 57
Alqueximí: 61
Alqueximí, Alaudis: 64, 65, 67
Alqueximí, Bernat: 64, 65, 67
Alqueximí, Guillem: 64
Alqueximí, Pere: 65
Aluja, Antoni: 337
Álvaro Zapata, Juan, abat: 349, 358
Amadeu de Saluzzo, cardenal: 129
Amalric: 21
Amalric, Bernat, monjo de Poblet: 42
Amargós, Francesc: 151, 173
Amargós, Gabriel: 314, 328
Amargós, Jaume: 332
Amat, Elisabet Joana, sor: 309
Ambel, Pedro Ximénez de: 127
Amell, Guillem: 151
Amell, Martí: 150
Amell, Maties: 372
Amell, Pere: 93
Amella, Ramon: 151
Amenós, B.: 01
Amenós, Francesc: 173
Amenós, Guillem: 151
Amenós, Pere: 151
Amenós, Pere, jr.: 151
Amerer, Joan: 368
Ametller, Bartomeu: 151
Ametller, Bernat, sr.: 151
Ametller, Bernat jr.: 151
Ametller, Pere: 173
Ametller, Pere: 151
Amigó, Antoni: 173
Amill, Bernat: 52, 60
Amorós, Jaume: 010
Amorós, Pere: 09

Amorós de Ribelles: 100, 101, 102
Ana María de Peralta, sor: 358
Anna Riera, donzella: 275
Andrea (Nicolau): 151
Andrés, Antonio: 275
Andrés, Jeroni: 186
Andrés de Mendoza: 178, 179, 180, 181, 182, 183
Andrés de Mirallas: 140
Andrés de Puertavieja: 72
Andreu, Domingo: 140
Andreu, Felipe: 260, 261
Andreu, Guillem: 90
Andreu, Pere: 68
Andreu de Contijoc: 141
Andreu de [Sol]sona: 114
Andreu de Timor, prior de Poblet: 94, 95
Andria, Joan: 231
Àngela (Arbonès), jr: 324.
Angelats, Ramon: 121
Angelina (Pereguinya): 151
Angelina (Borràs): 150
Angelina (Almugàver): 125
Anglès, Jaume: 361
Anglès, Pere: 332
Anglesa (d'Anglesola): 24, 38
Anglesola, Arnau d': 61
Anglesola, Berenguer Arnau d': 5, 6, 9, 10, 13, 16, 18
Anglesola, Berenguer d': 16, 24, 35, 38, 61
Anglesola, Berenguer d', monjo de Poblet: 118
Anglesola, Berenguera d', vídua Cervera: 5, 18
Anglesola, Bernat d': 01, 14, 15, 16, 24, 36
Anglesola, Bord d': 61
Anglesola, Guerau d': 259
Anglesola, Guillem d': 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 24.
Anglesola, Ramon d': 234
Ànglia, Robert d', monjo de Poblet: 208
Anguera, Gaspar: 09
Anguera, Jaume: 09
Anna (Ros): 320
Añón, Sancho de: 149
Antic, Pere: 339
Antic, Guiu: 286
Antic, Miquel: 115
Antinoro, Livi: 07, 08
Antist, Francesc Joan: 247
Antolí, Pere: 63
Antoni ..., síndic de Vimbodí: 321
Antoni d'Àger: 235
Antoni de Beaune: 252
Antoni de Campins, registrador: 147
Antoni de Cardona: 205
Antoni de Montgeffond, monjo: 389
Antoni de Ríos: 273
Antoni de Rocacrespa: 207
Antònia, (Vivet): 151
Antònia (Aldomar): 150
Antònia (Colom): 150
Antònia (Fuster): 150
Antònia (Saranyana): 150
Antònia (Metge): 130
Antonia de Sayas: 375
Antonieta (Ricard): 128.
Antonina: 217
Antonio de Claras: 140
Antonio de Rojas, bisbe: 239bis
Antonio de Sijena, abat: 153, 161, 162.
Antonio de Yuste: 239bis.
Antonio Jiménez de Rueda, abat: 364, 365
Aparici de Montfort: 151, 186, 208
Aparicio de Bielsa: 138
Ar, Pere: 151
Aracil, García Pérez de: 012
Aragó, Elionor d', infanta: 160
Aragó, Joan d', comte: 234
Aragó, Joan d', lloctinent de Catalunya: 238
Aragó, Lluís d': 132
Aragó, Pere d', comte d'Urgell: 234
Aragó, Pere d', infant-comte: 106, 107, 108, 114
Aragón, Fernando de, arquebisbe: 294, 295
Aragón, Juan de, bisbe: 209
Aragón, Juan Milán de: 012
Arbeca, Arnau d': 01
Arboç, Jaume: 173
Arboç, Joan, monjo de Poblet: 118
Arboç, Miquel: 346
Arboç, Pascasi: 173
Arboç, Pere, monjo de Poblet: 04
Arboç, Pere: 174
Arbolí, Joaquim, monjo de Poblet: 010
Arbona, Miquel: 327
Arbonès, Pere jr.: 324
Arbonès, Pere sr.: 324
Arcayador, Pere: 121
Arcs, Jaume, monjo de Poblet: 04
Ardilles, Sebastià, monjo: 3; prior: 298, 309
Are, Antoni: 258
Arenes, Pere: 94
Argemir, Jaume,: 340
Argensola, Anna Maria: 309
Argensola, Montserrat: 309

Argensola, Pere, monjo de Poblet: 186
Argilés, Francesc: 371
Argilés, Joan: 315
Argilés, Pere: 321
Argilés, Ramon: 120
Argimir, Joan: 263
Argullón, Cristòfor: 314, 328
Argullol, Pere: 286
Arimany, cavaller: 01.
Arinyo, Joan d': 210
Armengol, Joan: 328
Arnal, Guillema: 30
Arnaldó de Sala: 86, 87
Arnall, sacerdot i escrivà: 33
Arnalls, Bernat d': 90
Arnalt Guillén del Fabro: 140
Arnalt, Pascual: 140
Arnalt, Ramon: 31bis
Arnau, monjo de Poblet: 01
Arnau, fill de Jaume Moragues: 95
Arnau, fill de Ramon Pere: 70, 71
Arnau, germà de Pere Messeguer: 36
Arnau, prevere: 01
Arnau, prevere i escrivà: 9, 10, 16, 18
Arnau, sots-diaca i escrivà: 2
Arnau Amiguet de Siscar: 139
Arnau, Antoni: 164
Arnau, Berenguer: 21
Arnau, Bernat: 7, 21, 24
Arnau, Francesc: 317
Arnau, Guillem: 60
Arnau, Pere: 20
Arnau VI, abat: 91
Arnau d'Alçamora: 112
Arnau d'Anglesola: 61
Arnau d'Arbeca: 01
Arnau d'Arqués: 82, 83
Arnau d'Arqués, jr.: 150, 173
Arnau d'Arqués, sr.: 150
Arnau de Barberà: 82
Arnau de Breçons: 92
Arnau de Calassanç: 21, 39
Arnau de Carcassona, monjo de Poblet: 42
Arnau de Castell: 263
Arnau de Castellnou: 150, 173.
Arnau de Clauverd: 010
Arnau de Cleliana: 01
Arnau de Collfred: 53
Arnau de Corbins: 80
Arnau de Filella, monjo de Poblet: 01, 40; abat de Poblet: 42, 44, 46, 47
Arnau de Finestres: 112
Arnau de Gallart, abat de Poblet: 58
Arnau de Genta:138
Arnau de Joval, monjo de Poblet: 94
Arnau de Juneda:19
Arnau de la Encina:138
Arnau de Llorenç: 01
Arnau de Malgrat: 73
Arnau de Manresana: 73.
Arnau de Manresana, monjo de Poblet: 61, 70, 71
Arnau de Montruf: 01.
Arnau de Paganell: 9, 10
Arnau de Peramola, monjo de Poblet: 61
Arnau de Poalor: 90
Arnau de Pons: 5
Arnau de Pujalt: 010
Arnau de Quint: 125
Arnau de Rubió: 13
Arnau de Sala: 01, 64
Arnau de Soler: 85, 86, 90
Arnau de Sores: 52.
Arnau de Sores, prior de Poblet: 60, 69
Arnau de Sorolla: 167
Arnau de Talladell: 66
Arnau de Torroella: 119
Arnau de Torroja, templer: 13.
Arnau de Verdú: 18
Arnau d'Eixamús, abat de Poblet: 115
Arnau d'Eixamús, cellerer de Poblet: 110
Arnau d'Espí: 35
Arnau d'Espluga: 69
Arnau d'Estopinyà: 26, 27
Arnau d'Uliola, abat de Poblet: 76, 78, 79
Arnau Clergue, Guillem d': 14, 15.
Arnau Guillem: 60
... Arnavat: 336
Arnavat, Antoni: 336
Arnella, Salvador: 291
Arnes, Antoni: 231
Arpem, S., secretari de l'abat de Fontfreda: 216
Arqués, Arnau d': 82, 83
Arqués, Arnau d', jr.: 150, 173
Arqués, Arnau d', sr.: 150
Arqués, Bernat d': 173
Arqués, Guillem d': 150, 173
Arqués, Pere d': 50
Arqués, Romeu d': 150
Arsèn (Vall-llebrera): 37
Arsenda (d'Anglesola): 6, 9, 10, 13, 16
Arsenda (Barrull): 01
Arsenda de Sedó: 01
Artau, Guillem: 4
Artau, Pere: 01, 68

Arters, Bernat d': 85
Arters, Jaume d': 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90
Artés, Pere d': 134, 135
Artús, Pere: 177
Arximbau, Bernat: 132
Ascó, Guillem d': 69
Asenó, (Pagès): 151
Asenó, (Redon): 151
Asenó, (Terrena): 150
Asenó, (Labança): 151
Asenó, (Amella): 151
Asenó, (Riber): 151.
Asenó, (Borràs): 151, 164
Asensio, Francisco de: 390
Asensio, Juan: 138, 214
Assam, Lleonard, monjo de Poblet: 208, 231
Astor, Antoni l': 151
Astor, Bernat: 210
Astor, Guillem de l': 151
Astor, Jeroni: 09, 010
Astor, Pere: 208
Astor, Pere de l': 103, 104
Astruc Jafia, jr.: 126
Astruc Jafia, sr., jueu: 126
Astruc Palmer: 80
Astruch, Pere: 169
Astruga (Palmer): 80
Aurembiaix, comtessa d'Urgell: 263
Autun, Guiu d', abat: 201
Avellà, Guillem: 154
Avellà, Jaume: 337
Avellà «de la Bassa», Jaume: 337
Avellaneda, Bartomeu d': 267
Aveller, Sancho Pérez d': 97
Avià, Margarida d', sor: 02
Aviego, Martín de: 138
Avila, Alfonso de: 295
Avinet, Ponç d': 01
Avinyó, Marc d': 189
Avisanda, Domènec d': 010
Ayerbe, Ramon d', monjo de Poblet: 208, 231
Ayerbe, Sanç López de, O.P, confessor reial, 106, 107, 108, arquebisbe de Tarragona: 234.
Ayllón, Juan de: 03
Aym..., Nicolau: 291
Aymeric, Aldonça: 309
Aymeric, Anna: 309
Aymeric, Elionor: 309
Aymeric, Bernat: 339, 340
Aymeric, Jaume: 337
Aznar, justícia de Magallón: 30
Aznar, Sancho: 222, 227
Aznar de Senes: 149
Aznárez, Juan: 181, 182

B. de Tordera: 01
Babot, Esteve: 04, 271, 272, 281
Badet, Joan: 327
Badia, Ramon: 124
Bafarull, Antoni: 328
Bafarull, Bernat: 328
Bafarull, Joan: 328
Bagí, Antoni: 337
Bagí, Pere: 337
Bages, Pere de: 67
Baget, Antoni: 314, 328
Baget, Pere: 251
Bahilo, Joan: 231
Balaguer: 81
Balaguer, Arnau: 117
Balaguer, Jaume: 286
Balaguer, Joan: 324
Balaguer, Pere: 248
Balaguer, Ponç de, templer: 13
Balaguer, Ramon de: 4
Balanyà, Joan: 331
Balanyà, Joan: 010
Balanyà «del Portal de Valls», Francesc: 344
Balassa, Damià: 010
Balb, Pere: 20, 32, 33
... Balcell, de Vimbodí: 173
Baldoví, Bernat: 95
Balle, Pere: 328
Ballester, Bernat, monjo de Poblet: 186
Ballester, Joan: 010
Ballester, Joan: 251
Ballester, Pere: 154
Baltasar del Prat: 238
Bañeras, Domingo de: 97
Banquer, Onofre: 321
Baptista de Pàdua: 187
Barau, Pedro: 138
Bar, Violant de, reina, muller de Joan I: 139
Barb, Guillem: 57
... Barba, beneficiat de Barcelona: 339
Barba, Berenguer: 67
Bàrbara (Cabrer): 218
Barbastro, Pedro: 138
Barber, Jaume: 321
Barberà, Arnau de: 82
Barberà, Antoni: 151
Barberà, Ferrer de: 263
Barberà, Guillem: 151

Barberà, Josep, abat: 366, 367, 370, 371, 372, 373
Barberà, Mateu de: 82
Barberà, Montserrat: 151
Barberà, Pere, prior de Poblet: 121
Barcelona (Vidal): 151
Barcelona (Jaume): 99
Bardaxí, Ferran: 152
Bardina, Francesc: 115, 118
Bardina, Pere, prior de Poblet: 121
Bardoi, Guillem: 100, 101, 102
Berenguer, Gregorio: 391
Bargalló, Joan: 24
Baró, Guillem: 151
Barrufell, Arnau: 36
Barrufet, Pere: 231
Barrull, Pere: 01
Bartolomé, fill de Sancha Pérez: 72
Bartolomé de Oreja: 140
Bartomeu, Pere: 151
Bartomeu Bassa, monjo de Poblet: 232
Bartomeu d'Avellaneda: 267
Bartomeu de Bas: 90
Bartomeu de Bonets: 99
Bartomeu de Castro: 121
Bartomeu de Llacera: 96
Bartomeu de Manament: 121, 122
Bartomeu de Puig: 234
Bartomeu de Puig-Ainer: 117
Bartomeu de Sorribes: 99
Bartomeu d'Església: 02, 119
Bartomeu d'Osca: 58
Bartomeua (Farrer): 151
Bartomeua (Amenós): 151
Barutell, Galceran: 248
Bas, Bartomeu de: 90
Bas, Berenguer de, monjo de Poblet: 115, 118
Bassa, Bartomeu, monjo de Poblet: 232
Bassa, Llorenç: 217
Bassan, Berenguer: 112
Bassols, Miquel: 267
Bassumba, Antoni: 329
Bastida, Ferran de la, monjo de Poblet: 231, 251
Bataller, Bernat: 010
Batlle, Arnau: 5, 6, 7, 11, 12, 19, 20
Batlle, Bernat: 96
Batlle, Joan: 251
Batlle, Pere, monjo de Poblet: 271, 272
Bayl, Domingo: 138
Beatriu (Ribes): 151
Beatriu (Prats): 151.
Beatriu (Febrer jr.): 150
Beatriu d'Eroles, abadessa: 170
Beatriz de Luna, abadessa: 214
Beaune, Antoni de: 252
Beaune, Joan de: 299
Begues, Feliu: 174
Bel, Domingo: 287
Belenguer Garcés, Juan: 222
Belín o Belur, Arnau: 74
Bellissén, Bernat: 101, 102
Bellissén, Llorenç: 241
Bellissén, Pere: 04, 257, 263, 264, 274
Bell-lloch, Bernat de: 2
Bellmunt, Pere de: 192
Bellmunt, Tomàs: 170, 186
Belloc, G. de: 01
Bellpuig, Galceran de: 106, 107, 108
Bellsonís, Pere: 170
Bellver, Antoni: 121, 122
Bellver, Nicolau: 010
Bellvís, Pere de: 5, 13, 16, 77
Belo, Bernat: 77
Beltrán, Juan sr.: 03
Beltrán, Juan jr.: 03
Beltrán, Rodrigo: 03
Belur/Belín, Arnau: 74
Benages: 41, 43. cf. Habenas, Bernat
Benastull, Ramon: 121
Benaula, Miquel: 189
Benavent, Francesc: 269
Benedit, Juan: 140
Benedit, Marcos: 140
Benencasa, Guillem: 115
Benet, sant: 224, 232, 240, 282, 293, 300, 304, 309, 325.
Benet, Andreu, monjo: 314, 328
Benet, Gabriel: 244
Benet, Lluís: 257
Benet XII, papa: 201, 213, 215, 221, 228, 237, 245, 246, 247, 251, 256, 281, 289, 299, 302, 306
Benet XIII, papa d'Avinyó: 147, 148, 149, 158, 161, 162, 166, 172
Benet Martí, Tomàs: 270, 283
Beneta (Messeguer): 14, 15.
Beñaz, Bernardo de, monjo: 97
Benuç, Bartomeu: 218
Benviure, Pere de: 136, 139
Berart, Guillem: 118
Berart, Miquel, monjo de Poblet: 282
Beratón, Mariana: 366
Berax, Joan de: 32
Berdeguer, Gregorio: 391

Berenguer: 20
Berenguer, escrivà: 10
Berenguer, fill de Berenguer de Manlleu: 31
Berenguer, fill de Berenguer de Tamarit: 39
Berenguer, fill de Guillem Ramon de Montcada: 2
Berenguer, sots-prior de Poblet i escrivà: 42
Berenguer, Bartomeu: 217
Berenguer Arnau d'Anglesola: 5, 6, 9, 10, 13, 16, 18
Berenguer Arnau de Murell: 163
Berenguer, Baltasar: 255
Berenguer d'Aguilella: 4
Berenguer d'Alentorn: 4
Berenguer d'Almenara: 56
Berenguer d'Almenara, del Vilosell: 83
Berenguer d'Anglesola: 16, 24, 35, 38, 61
Berenguer d'Anglesola, monjo de Poblet: 118
Berenguer de Bas, monjo de Poblet: 115, 118
Berenguer de Boixadors: 13, 18
Berenguer de Brici: 68.
Berenguer de Casanova: 119
Berenguer de Casserres: monjo de Poblet, 27
Berenguer de Castellots: abat de Poblet, 69, 70, 71
Berenguer de Claresvalls: 64, 65
Berenguer de Fàbregues: 2
Berenguer de Figuerola: 122
Berenguer de Filella: 34
Berenguer de Finestres: 45, 112
Berenguer de Ganalor: 01
Berenguer de Jorba: 95
Berenguer de Lluçà: 13
Berenguer de Manlleu: 31, 55
Berenguer de Mas: 107
Berenguer de Plegamans: 02
Berenguer de Poblet, abat: 191.
Berenguer de Puig-Ainer: 117
Berenguer de Relat: 136
Berenguer de Riufret: 139
Berenguer de Rubió: 32
Berenguer de sa Guàrdia: 35
Berenguer de Saltells: 2
Berenguer de Tamarit: 39
Berenguer de Tàrrega: 60.
Berenguer de Viladomat: 02
Berenguer d'Esglésies: 88, 89, 90
Berenguer d'Espígol: 19
Berenguer Ramon: 01
Berenguer Ramon, monjo de Poblet: 110, 115
Berenguer Ramon, prevere: 192
Berenguera: 52.
Berenguera, abadessa: 45
Berenguera (Juneda): 19
Berenguera (Ganalor): 01
Berenguera (Chel): 66
Berenguera (d'Anglesola): 61
Berenguera (Borràs): 84
Berenguera d'Anglesola, vídua Cervera: 5, 18
Berenguerona (Morera): 151
Berenguerona (Tarragó), filla de Jaume: 150
Berenguerona (Jordà): 150
Berenguerona (Farrerons): 150
Berenguerona (Mora): 151
Berenguerona (Perpinyà): 151
Berenguerona (Carnicer): 150
Berenguerona (Tarragó): 150
Berenguerona (Febrer): 150
Berga, (Ferrer): 52
Berga, Guillem de: 33
Berga, Joan: 142
Berga, Pere Ferrer de, monjo de Poblet: 109, 110
Berico, sots-prior: 03
Berna, Guillem: 150
Bernabé, Miguel de: 140
Bernabé, Pedro: 86, 87
Bernabeua (Montsó jr.): 151
Bernadona (Montsó sr.): 151
Bernardí de Ferrera: 258
Bernardo, bisbe d'Osma: 8
Bernardo de Beñaz, monjo: 97
Bernardo de Lafita, abat: 29
Bernardo de Ortes: 140
Bernat, ardiaca de Barcelona: 2
Bernat, fill de Guillem Andreu: 90
Bernat, fill de Jaume Moragues: 95
Bernat, germà de Berenguer de Ganalor: 01
Bernat, germà de Guillem de Guàrdia: 21, cf. Bernat de Guàrdia, d'Anglesola.
Bernat, monjo de Poblet: 42
Bernat, prevere i escrivà: 01
Bernat, sant: 309
Bernat, Guifré: 57
Bernat, Jaume: 150
Bernat, Martí: 173
Bernat, Pere: 120
Bernat, Pere, monjo de Poblet: 251
Bernat, Pere: 271, 272
Bernat VII, abat: 111
Bernat d'Àger: 19
Bernat d'Albespí, templer: 13
Bernat d'Allà: 207

Bernat d'Alós: 17, 25, 28, 53, 62
Bernat d'Alzira, sant: 345
Bernat d'Anglesola: 01, 14, 15, 16, 24, 36
Bernat d'Arnalls: 90
Bernat d'Arqués: 173
Bernat d'Arters: 85
Bernat de Bell-lloch: 2
Bernat de Besora: 79
Bernat de Blumat: 5
Bernat de Bonmatí: 121, 279
Bernat de Borges, monjo de Poblet: 27, 56
Bernat de Calassanç: 26, 27
Bernat de Canals: 99
Bernat de Cass...: 13
Bernat de Casso: 01
Bernat de Castluz: 66
Bernat de Cervera, abat de Poblet: 81, 95
Bernat de Cervera: 41
Bernat de Claret: 6, 11, 12, 13
Bernat de Clasquerí: 154
Bernat de Copons, monjo de Poblet: 115, 118
Bernat de Cornellà, templer: 13
Bernat de Cruïlles: 156
Bernat de Dijon: 299
Bernat de Fàbregues o de Bretis: 216
Bernat de Gàver: 80
Bernat de Golmers: 24
Bernat de Gòsol: 92
Bernat de Granya: 84
Bernat de Granyena: 01, 40
Bernat de Guàrdia d'Anglesola: 63
Bernat de Jonquer: 136
Bernat de Juneda: 94
Bernat de Màger: 66
Bernat de Marcenyac: 100, 101, 102
Bernat de Miralles: 41
Bernat de Mollet: 109
Bernat de Montells: 115, 118
Bernat de Montfar: 81
Bernat de Montornés, monjo de Poblet: 78, 79
Bernat de Palau: 163
Bernat de Pedró: 25
Bernat de Peladesa: 25
Bernat de Pinyana: 45
Bernat de Planes: 99
Bernat de Ponts: 92
Bernat de Puig: 90
Bernat de Puig-Ainer: 117
Bernat de Reixac: 263
Bernat de Renovart, monjo de Poblet: 115
Bernat de Ribes: 171
Bernat de Riu: 35, 37, 38
Bernat de Riusec: 84, 85, 86, 87, 89, 90
Bernat de Sala: 58, 61
Bernat de Sala, notari: 84, 85, 86, 87
Bernat de Sales: 69
Bernat de Salt: 164, 167
Bernat de Sant Dionís: 121, 122
Bernat de Santa Fe: 70, 71
Bernat de Santmartí: 145
Bernat de Santromà, monjo de Poblet: 118, 121, 122
Bernat de Segarra: 49
Bernat de Soler: 57
Bernat de Tàpies: 52
Bernat de Tarragona, monjo de Poblet: 115, sagristà de Poblet: 118
Bernat de Tàrrega: 13, 52
Bernat de Vic, monjo de Poblet: 42
Bernat de Vilgag: 20
Bernat d'Esglésies: 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90
Bernat d'Estopinyà: 26, 27
Bernat d'Oluges: 73
Bernat d'Olzina: 58
Bernat d'Olzinelles: 106, 107
Bernat d'Organyà, monjo de Poblet: 42
Bernat d'Ortó: 41
Bernat Guillem de Lluçà: 2
...bert, escrivà: 4.
Bertran, fill de Berenguer de Tamarit: 39
Bertran, fill de Guillem de Guàrdia: 21
Bertran, Andreu: 148
Bertran, Bernat: 151
Bertran, Domingo: 140
Bertran, Galceran: 203
Betran, Joan: 158
Bertran, Romeu: 83
Bertran, Salvador: 251
Bertran de Butsènit: 4
Bertran de Cardona: 7, 24
Bertran de Costa: 103
Bertrán de Malvecín, abat: 105
Bertran de Nou: 01, 40
Bertran d'Ossés, monjo de Poblet: 281
Bertrana, Marquesa: 290
Bertró, Andreu, monjo: 314, 328
Besalú, Bernat: 68
Besalú, Francesc, monjo de Poblet: 281
Beseres, Joan de: 96
Besobé, Bertran: 68
Besora, Bernat de: 79
Besora, Brunisenda de, abadessa: 02, 117
Besora, Joan: 243
Bi..., Pere: 337

Bigues, Guillem de: 20
Bielsa, Aparicio de: 138
Billián, Domingo: 222
Binacet, Juan de: 138
Biosca, Antoni: 010
Biosca, Miquel: 010
Bisbal, Andreu: 210
Bisbal, Pere, monjo de Poblet: 231
Bisbe, Gerald de: 01, 41
Biscarra, Domènec de: 106, 107, 108, 109
Blai Rafael de Quintana: 390
Blanc, Arnau: 320
Blanc, Domènec: 169
Blanc, Ramon: 208
Blanca (Romanet): 68
Blanca (d'Esglésies): 89
Blanca de Lanuza, educanda de Trasobares: 355
Blanca d'Olvan, sor: 99
Blancafort, Pere de: 78
Blanch, Ferrer: 138
Blanch, Guillem: 218
Blanch, Joan: 04
Blanch, Pere: 212, 216
Blanqueta (Rosell): 151
Blanquina (Baró): 151
Blanquina (Benviure): 139
Blanquina (Gasset): 151
Blanquina Rodríguez (Ferran): 217
Blasco, Domènec, monjo de Poblet: 208
Blavi, Melcior, monjo de Poblet: 04
Blumat, Bernat de: 5
Blumat, Huguet de: 34
Bo, Pere: 99
Boada, Antoni: 208
Boada, Antoni, abat de Poblet: 228, 230, 231
Boal, Francesc, monjo de Poblet: 010
Bofill, Jaume: 122
Boia, Jaume, monjo de Poblet: 251
Boïga, Pere: 43
Boisset, Guillem du: 242
Boix, Francesc: 151
Boixadors, Berenguer de: 13, 18
Boldrot, Guillem: 21
Boldú, Antoni: 265, 368
Boldú, Pere: 151
Boldú, Guillem: 173
Boldú, Jaume: 329
Boldú, Joan: 321
Boldú, Lluís: 321
Bolea, Pere, monjo de Poblet: 186
Bombuya, Castalla: 309
Bombuya, Guiomar: 309
Bompar, Guillem de: 95
Bonadona (Jafia): 126
Bonastre, Antoni: 173
Bonastre, Jaime: 105
Bonci, prevere i escrivà, 01
Bonel, Juan: 105
Bonelli, Constantí: 07, 08
Bonet, Guillem: 151
Bonet, Jaume: 151, 167
Bonet, Jaume: 290
Bonet, Juan: 105
Bonet, Martí: 211
Bonet de Miravet: 39
Bonet de Saranyana: 76
Bonets, Bartomeu de: 99
Bonfill, Guillem: 137
Bonfill, Jaume: 137
Bonfill, Pere: 3
Bonfill, Ramon: 150
Bonifaci VIII, papa: 07, 08, 348, 350, 352
Bonjorn (Cortit): 151
Bonmatí, Bernat de: 121, 279
Boquer, Pere: 169
Boqués, Pere,
Boqués, Pere, monjo de Poblet: 251, 271, 272; abat de Poblet: 04, 281, 282, 289, 293, 296, 297, 299, 301
Boqués, Pere, jr, monjo de Poblet: 04, 388
Boras, Pere: 01
Bord d'Anglesola: 61
Bord, Pere: 9, 10, 28
Bordoy, Joan Baptista: 372
Borges, Bernat de, monjo de Poblet: 27, 56
Borges, Joan de: 69
Borgunyó, Jeroni, monjo de Poblet: 251
Borja, M. de: 105
Borja, Pedro de: 59
Borràs, Antoni: 150
Borràs, Arnau: 151, 164
Borràs, Guillem: 77, 84, 86
Borràs, Guillem Jaume: 77, 151
Borràs, Joan: 322
Borràs, Lluc: 334
Borràs, Miquel, monjo de Poblet: 186
Borreg, Balaguer: 62
Borrell, Bernat: 175
Borrell, Cristòfor: 291
Borrell, Joan: 175
Borrell, Joan: 244
Borrell, Pere: 121, 122, 124
Boscà, Anna: 309
Boscà, Jerònia: 309

Boscà, Magdalena, sor: 309
Boscà, Pere: 205
Boscà, Peronella: 309
Bosch, Bernat: 211
Bosch, Bernat: 164
Bosch, Jeroni: 010
Bosch, Jerònia: 309
Bosch, Joan: 173
Bosch, Pere: 210
Bosch, Rafael: 314, 328
Bosch, Ramon de: 25
Boscolis, Francesc de: 187
Bosom, Guillem: 121, 122
Bota, Jaume: 286
Boteller, Bernat: 69
Botet, Guillem: 01
Boucherat, Nicolau I: 316, 319, 323, 326
Boucherat, Nicolau II: 345, 347, 356
Bouet, Pere: 01
Bover, Bernat: 346
Bover, Jaume: 104
Boxadell, Antoni: 010
Boyneau, Guillem: 319
Bramon, Bartomeu: 151
Brandici: 34.
Bravo, Benet, monjo de Poblet: 010
Breçons, Arnau de: 92
Breda, Joan: 368
Bremon, Miquel: 175
Bremon, Moliner: 106, 107
Brescanet, Marc: 09, 010
Brici, Berenguer de: 68.
Brici, Guillem: 88, 89, 90
Brici, Ramon de: 68
Briegua, Joan, monjo de Poblet: 208
Bronseval, Claudi de: 253
Bru, Narcos: 189
Brugarol, Joan Pau: 336
Brun, Domingo: 138
Brun, Francisco: 275
Brunet, Bernat, monjo de Poblet: 118
Brunisenda de Besora, abadessa: 02, 117
Brusca, Nicolau: 186
Bucabellis, Joan de: 251, 271, 281
Burces, Sancho: 97
Burgos, Juan de: 147
Burgués, Joan: 211
Burueta, Domingo: 178
Busa, Pau: 200
Bussó, Tomàs: 011
Bussot, Antoni: 125
Bussot, Ramon: 125
Butsènit, Bertran de: 4
Cabacés, Pere, monjo de Poblet: 04
Cabacés, Pere: 251, 271, 272, 281
Cabañas, Sancha Pérez de, sor: 149
Cabero, Domingo: 140
Cabeza, Bartolomé: 140
Cabeza, Juan: 140
Cabeza, María: 206
Cabos, Joan: 291
Cabot, Francesc: 193
Cabrer, Antoni: 218
Cabrer, Pere: 83
Cabrer, Pere: 218
Cabrera, Joan: 173
Cabús, Joan: 291
Caccia, Frederic: 387, 388
Caetani, Antonio, nunci: 354, 355, 357, 359, 360
Cahors, Cecília: 309
Cahors, Pere: 58
Caixal, Pere, abat de Poblet: 245, 246, 247, 250, 251, 252, 255, 368
Calaf, Vídua de: 331
Calaf, Antoni: 231
Calaf, Berenguer: 98
Calassanç, Arnau de: 21, 39
Calassanç, Bernat de: 26, 27
Calatayud, Domènec de: 144
Calbella, Francesquina, sor: 170
Calbera, Antoni: 173
Calbet, Antoni: 173
Calbet, Bartomeu: 368
Calbet, Berenguera: 81
Calbet, Bernat: 173
Calbet, Bernat: 368
Calbet, Francesc: 337
Calbet, Guillem: 104
Calbet, Joan: 337
Calbet, Joan, monjo de Poblet: 186
Calbet, Joan: 386
Calbet, Lluís: 337
Calbet, Mateu: 121
Calbet, Pere: 173
Calbet, Ramon: 80
Calbó, Cosme: 333, 335
Calderó, Antoni: 110
Calderó, Bernat, monjo de Poblet: 150, 152, 186
Calderó, Francesc: 312
Calderó, Onofre: 244
Calderó, Tomàs: 361
Calders, Joanot de: 288
Calders (Joanot), Paula de: 288

Caldes, Bartomeu: 249
Caldes, Elisabet: 309
Caldes, Ramon de, monjo de Poblet: 118
Calixt III, papa: 199
Callavet, Josep: 09
Càller, Ramon: 4
Calsina, Jaume: 339
Calvet, Berenguer: 69
Calveyón, Lorenzo de: 140
Calvó, Pere: 339
Camarassa, F. de: 62
Camarassa, Guillem de: 17
Camarassa, Pere de: 01
Cambra, Miguel de la: 214
Cames, Pere: 75
...camp: 193
Campins, Antoni de: 147
Camporells, Jaspert de: 163
Camporells, Joan Berenguer de: 163
Campredó, Ramon de: 01
Camps, Francesc: 011
Camps, Gabriel: 248
Camps, Guillem de: 102
Camuys de Grama, Joan: 133
Canadall, Jofre de: 154
Canals, Bernat de: 99
Canet, Joan: 151
Canta, Anna: 309
Cantacorbs, Pere de: 174
Canrubí, Mateu: 324
Canudes, Pere: 177
Canyelles, Joan, monjo de Poblet: 010
Capdevila, Andreu: 04, 231, 251, 271, 272
Capdevila, Antoni: 04
Capdevila, Francesc: 327
Capdevila, Joan: 010
Capella, Andreu: 09
Capella, Pere: 150
Caraffa, Deci, nunci apostòlic: 342, 343
Carbesó, Pere de: 119
Carbó, Jaume, abat de Poblet: 148
Carbó, Martí: 186
Carbonell: 17
Carbonell, escrivà: 19
Carbonell, monjo de Poblet: 21
Carbonell, Antoni: 141
Carbonell, Francesc: 248
Carbonell, Joan 107: 151
Carbonell, Joan Marcos: 010
Carbonell, Joan Narcís: 257
Carbonell, Llorenç: 115
Carbonell, Pere: 010
Carcaix, Nicolau: 329
Carcassona, Arnau de, monjo de Poblet: 42
Carcassona, Joan de, monjo de Poblet: 115, 118, 121, 122
Carcoler, Jaume: 244
Cardona, Antoni de: 205
Cardona, Bertran de: 7, 24
Cardona, Enric de, bisbe: 241
Cardona, Esperança: 139
Cardona, Esperandéu: 139
Cardona, Ferran Folc de, comte de Prades: 257
Cardona, Gabriel: 314
Cardona, Guillem de: 107
Cardona, Hug de, comte: 267
Cardona, Jaume de: 193
Cardona, Jaume Francesc Folch de, bisbe: 194
Cardona, Joan de: 248, 249
Cardona, Joan Ramon Folch, comte de: 156
Cardona, Joan Ramon Folch de, comte de Prades: 205
Cardona, Nicolau: 207
Cardona, Pere de, arquebisbe de Tarragona: 244
Cardona, Pere de, monjo de Poblet: 58
Carles I, rei d'Espanya: 248, 258
Carles, Rafael: 010
Carlos de Urries, cardenal: 159
Carmona, Jaume: 010
Carnicer, Guillem: 150
Carnicer, Pere: 137, 151
Carnicer, Ramon: 150
Carnisser, Berenguer: 115
Carnisser, Jaume: 314, 328
Carol, Joan: 09
Carpineo, Gaspar de, cardenal: 385
Carrera, Pere: 271, 272, 281
Carrera, Pere, monjo de Poblet: 251
Carreras, Joan: 371, 372
Carreras, Mateu: 337
Carreres, Francesc: 010
Carreres, Miquel: 010
Carsi, Josep: 011
Cartellà, Cèlia de, abadessa: 99
Casabò, Joan: 331
Casalduch, Lluís: 208, 231
Casals, Andreu: 324
Casanova, Berenguer de: 119
Casanova, Nicolau de: 90
Casanova, Nicolau: 99
Casany Abella, Domènech: 327
Cascalls, Agnés de: 92
Cases, Guillem de, monjo de Poblet: 93

Cases, Pere de, monjo de Poblet: 94, 95
Casquer, Joan: 145
Cass..., Bernat de 13
Cassanyac, Pau: 334
Casserres, Berenguer de, monjo de Poblet: 27
Casso, Bernat de: 01
Castell, Arnau de: 263
Castell, Gonçal del: 176
Castell, Joan: 176
Castellar, Bernat: 96
Castellar, Elisenda de, sor: 99
Castellar, Guillem de: 121, 122
...Castellet: 339
Castellnou: 77
Castellfollit, Guillem de: 60
Castellnou, Arnau de: 150, 173.
Castellnou, Salvador: 010
Castelló, Bernat: 96
Castelló, Bernat, monjo de Poblet: 010
Castelló, Guillem de: 82
Castellots, Berenguer de, abat de Poblet: 69, 70, 71
Castillón, Antonio: 138
Castillón, Pedro de: 138
Castluz, Bernat de: 66
Castluz, Guillem de: 24 66
Castluz, Ramon de: 66
Castluz, Sibil·la de, sor: 99
Castre, Guillem de: 75
Castre, Pere de: 01
Castrillo, Pedro Miguel: 391
Castro, Joan de: 368
Caterina, (Ros): 320
Caterina, (Martí): 150
Caterina (Ametller jr.): 151
Caterina (Martí): 151
Caterina (Segarra): 311
Caterina (Borràs): 151
Caterina (Marçal): 151
Castillón, Pascual Pérez de: 149
Castre, Galceran de: 163.
Castro, Bartomeu de: 121
Català, Miguel: 257, 264
Català Cerdà, Pere: 151
Catalán, Mariano: 391
Catalina, abadessa: 300
Catalina de Alcafar, sor: 149
Catalina de Soto y Olaso (Meléndez): 03
Caterina, de Verdú: 151
Caterina, (Canet): 151
Caterina, (Plana): 151
Caterina (Perpinyà): 151
Caterina (Bernat): 150
Caterina (Ros): 320
Caterina (Calbet): 337
Caterina (Gassó): 151
Caterina (Prunera): 151
Caterina (Vallverdú): 317
Caterina (Català Cerdà): 151
Caterina (Micó): 150
Caterina (Noguer): 312
Caterina (Ramon): 151
Caterina (Tarrades): 151
Caterina (Salvana): 151
Caterina (Martí): 151
Caterina (l'Astor): 151
Caterina (Josa): 151
Caterina (Borrell): 175
Causanell, Elsa: 369
Causanell, Guillem: 369
Causapia, Arnau: 09
Cavaller, Jacint, monjo de Poblet: 010
Cavaller, Jaume: 109
Cavaller, Pere: 94
Cavallería, Luis de la: 239
Cavallos, Francisco de: 239bis.
Cavero, Constanza: 97, 206, 214
Cavero, María, sor: 214
Cavero, Pedro: 149
Cefarino, Jaume Felip: 385
Cèlia de Cartellà, abadessa: 99
Cèlia de Montcorb, sor: 99
Celler, Guillem: 125, 194
Cellerer, Joan: 107
Cellers, Andreu Guillem: 125, 194
Cellers, Joan: 194
Celma, Alfons: 120
Celma, Arnau: 150
Celma, Pere: 150
Cels, cardenal: 385
Cendrós, Montserrat: 314
Cenni, Joan Bta.: 07, 08
Cennini, Francesc: 362, 363, 364
Centelles, Galceran de: 134, 135
Cer..., Rafael: 217
...Cerdà, de Tarrés: 173
Cerdà, Bernat, monjo de Poblet: 110
Cerdà, Francesc: 219
Cerdà, Jaume: 308 (?)
Cerdà, Joan: 332
Cerdà, Miquel, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Cerdà, Nicolau: 163
Cerdà, Pere: 53, 57, 76
Cerdà, Peregrí: 75

Cerdà, Tomàs, monjo de Poblet: 04, 271, 272
Cerdán, Beatriz, abadessa: 304
Cerdanyola, Ramon de: 2
Cerebruno, arquebisbe de Toledo: 8
Cerezo, Pascual: 275
Cerons, Ferrer, monjo de Poblet: 118
Certer, Arnau: 174
Cervantes de Gaete, Gaspar: 313
Cerveller, Joan: 186
Cervelló, Guerau Alemany de, governador de Cataluya: 156
Cervelló, Lluís de: 139
Cervera, Arnau: 49
Cervera, Bernat de, abat de Poblet: 81, 95
Cervera, Bernat de: 41
Cervera, Guillem: 02
Cervera, Guillem de: 01, 16, 18
Cervera, Guillem de: 13, 18
Cervera, Guillem de: 13
Cervera, Guillem de: 01, 16, 18
Cervera, Guillem de: 13, 18
Cervera, Guillem de: 13
Cervera, Joan, monjo de Poblet: 04, 281
Cervera, Ramon de: 21, 24, 55
Cervera, Ramon de, abat de Poblet: 01
Cervera, Ramon de: 61
Cervera de Concabella: 76
Cescomes, Romeu: 09, 234
Chel, Ramon: 66
Cicellio, Vicent: 385
Ciércoles, García de: 138
Cinatti, Joan Bta.: 387, 388
Cirera, Guillemó: 139
Cirera, Isabel: 197, 206, 214
Cirey, Joan de, abat: 212, 213, 215, 220, 221, 223, 224, 225, 228
Cisneros, Sebastián Giménez de, abat: 358
Cisteller, Salvador: 281
Cistelló, Joan: 160
Clàmit de Ri...: 74
Clarà, Pere: 121, 122
Claras, Antonio de: 140
Clarena, Berenguer: 146
Claresvalls, Berenguer de: 64, 65
Claret: 39
Claret, Bernat de: 6, 11, 12, 13
Claret, Joan de: 120
Clareta (Clarena): 146
Clariana jr., Juan de: 227
Claris, Nicolau: 126
Clasquerí, Bernat de: 154
Clasquerí, Pere de, arquebisbe de Tarragona: 121, 122
Claudi de Bronseval: 253
Clauverd, Arnau de: 010
Cleliana, Arnau de: 01
Claver, Guillem: 151
Claver, Juan: 138
Claver, Ramon, monjo de Poblet: 115
Clemència (Valart): 01
Clergue, Arnau: 13
Clergue, Pere: 70, 71
Climent IV, papa: 186, 239bis.
Climent VII, papa: 251
Climent VII, papa d'Avinyó: 123, 129, 131, 133
Climent XII, papa: 390
Climent «Sapera», Francesc, arquebisbe: 151
Clos, Pere: 267
Coccina, Joan Bta.: 07, 350, 352, 353, 358
Coderch, Joan: 267
Codina, Francesc de: 90
Codina, Guillem de: 87, 90
Codina, Jaume: 291
Codó, Bartomeu, monjo de Poblet: 04, 251, 271, 281
Coello, Joan Payo, abat de Poblet: 198, 208, 220, 221, 223, 224, 225, 231
Coello, Payo: 198, 208
Coll, Agustí: 369
...Coll: 369
Coll, Jerònia: 290
Coll, Joan Bartomeu: 263, 290
Coll, Lluís: 314
Coll, Paula Lluïsa: 369
Collfred, Arnau de: 53
Collí, Jaume: 130
Colls, Bartomeu: 267
Colom, Berenguer: 150
Colom, Berenguer: 173
Colom, Bernat: 150
Colom, Guillem: 150, 173
Colom, Jaume: 173
Colom, Joan: 321
Colom, Josep: 011
Colom, Mateu: 315
Coloma (Colomes): 151
Coloma, Bartomeu Joan: 04, 274, 279, 368
Colomer, Antoni, monjo de Poblet: 118
Colomer, Francesc: 170
Colomer Filella, Ramon: 56
Colomes, Bernat: 151
Colomes, Joan: 151
Colonquan, Sanç: 347

Colunya, Jaume, monjo de Poblet: 208, 231
Coll, Joan Bartomeu: 290
Coll, Joan Bartomeu: 263
Comalats, Gerald de: 94
Comalats, Guillem de: 94
Comelles, Joan, monjo de Poblet: 251, 281
Comelles, Joan: 131
Comelles, Joan: 04, 271, 272
Comelles, Ramon de, monjo de Poblet: 118
Comenge, Maria de: 42
Comes, Arnau: 151
Comes, Bernat: 142
Comes, Francesc, monjo de Poblet: 010
Comes, Gabriel, monjo de Poblet: 010, 251, 271, 272, 281
Comes, Joan: 102
Comor, Joan de: 271, 272, 281
Company, Ponç: 3
Compte, Bartomeu: 193
Compte, Gabriel: 342
Compte, Gabriel: 324
Concabella, Cervera de: 76
Concabella, Pere de, monjo de Poblet: 42
Condessa, Miquel: 258
Condulmer, Francesc: 187
Conesa: 146
Conesa, Jaume: 114
Conesa, Ramon: 151
Conger, Arnau: 106, 107
Congost, Antoni, gramàtic de Poblet: 010
Conill, Balaguer: 173
Conill, Bartomeu, abat de Poblet: 186, 187, 188, 190, 191, 195
Conill, Bernat: 130
Conill, Francesc: 131
Conill, Joan: 150
Conques, Guillem de: 118
Conques, Ramon Guillem de: 13
Constança (Montsó): 151
Constança (Llar): 151
Constança de Portella, sor: 99
Constantí: 13, 53
Constantí, Berenguer: 219
Constantí, Francesc: 241
Constantí, Guillem de: 174
Constanza de Heredia, sor: 358
Constanza de Urries, abadessa: 190
Contijoc, Andreu de: 141
Contijoc, Andreu: 118
Contijoc, Jaume: 143
Contijoc, Jeroni: 286
Contijoc, Jeroni: 291, 292, 298, 299, 302, 303, 306, 307, 309, 311, 514, 328, 331
Contijoc, Joan: 311
Copons, Bernat de, monjo de Poblet: 115, 118
Copons, Josep: 010
Copons, Ponç de, abat de Poblet: 98, 106, 107, 108, 109, 110, 134, 135
Corb, Jaume: 177
Corbella, Antoni, monjo de Poblet: 251
Corbins, Arnau de: 80
Corçà, Joan: 327
Corcó, Antoni: 193
Corcó, Bernat: 291
Cornador, Joan: 010
Cornel, Margarita: 149
Cornellà, Bernat de, templer: 13
Cornellana, Pere: 151
Cornet, Guillem: 68
Corones, Joan: 329
Corones, Pere, monjo de Poblet. 186
Corredor, José de, abat: 379
Correger, Joan: 160
Correger, Nicolau: 98
Corró, Joan de: 186
Cortés, Gil de: 72
Cortès, Jacint: 010
Cortit, Antonio: 155
Cortit, Bernat: 151
Cortit, Guillem: 61
Cortit, Joan: 151
Cortit, Pere: 112
Coscollar, Dionís, monjo de Poblet: 208
Coscollar, Dionís: 231
Coscollosa, Bernat: 121
Cosín, Polo: 140
Cosín, Pascual de Polo: 140
Costa, Bartomeu: 211
Costa, Bertran de: 103
Costa, Joan: 368
Costard, Joan: 148
Coter, Pere, monjo de Poblet: 010
Cotoner, Nicolau: 346
Cots, Joan: 09
Crescentio, Pere Pau: 342
Crespo, Domingo: 140
Crexell, Guillem: 128
Cristián, Martín: 140
Cristián, Pedro: 140
Cristóbal de la Porta: 31bis.
Croix, Edmond de la, abat: 05, 06, 338
Cros, Jaume: 010
Cros, Josep: 011
Cruïlles, Bernat de: 156
Cruïlles, Gaspar, monjo de Poblet: 208, 231

Cruschis, Gregori de: 187
Cubells, Ramon de: 38, 55
Cuch, Bernat: 186
Cuch, Jaume Arnau, monjo de Poblet: 142
Cugat, Joan: 262
Cugull, Joan: 236
Curtacans, Pere de, abat de Poblet: 01, 35, 36, 37, 38, 39

Dalla, Bernat: 207
Dalmau, Antoni: 193
Dalmau, Antoni: 331
Dalmau, Francesc: 286
Dalmau, Jaume: 174
Dalmau, Josep: 369
Dalmau, Pere: 339, 340
Dalmau de Mur, arquebisbe de Tarragona: 160
Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma: 010
Dalmau de Sacirera, senyor de Pugós: 163
Dalmau de Vilafranca: 96
Dalta, Francesc: 386
Damià d'Illa: 368
Damià Roig: 010
Dancoencs, Er.: 347
Dandarich, Francesc: 154
Dandarich, Joan: 139
Daniel, bisbe i tresorer pontifici: 187
Danxies, Gallard: 211
Daroca, Pablo: 239
Dart, Maria sor: 200
Dasió, Juan: 138
Dasió, Onofre: 251
Dassió, Onofre, monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Dauet, Francesc: 010
Deguí, Joan: 137
Delgado, Miquel, abat de Poblet: 199, 201, 204, 205, 208, 212, 213, 215
Delson, Domingo: 113
Delson, Fercunyo: 113
Delson, Pedro: 113
Denaris, Andreu: 196
Deroqui, Pere: 151
Dertusí, capellà i escrivà: 75
Desbach, Hug, bisbe d'Urgell: 116
Desbach, Ramon, abat de Ripoll: 44, 48, 49, 50, 51
Descarrega, Vicenç: 340
Desclergue, Benet: 04
Desclergue, Berenguer: 368
Desclergue, Bonaventura: 210, 270
Desclergue, Pere: 230, 231
Descoll, Gabriel Joan: 368
Descolomers, Guillalmon: 69
Descuain, Juan: 113
Desgarrigues, Joan: 160
Despens, Pere: 106, 107, 108
Despí, Arnau: 35
Despí, Pere: 64, 65
Despont, Bartomeu, monjo de Poblet: 208
Desplà, Julià, monjo de Poblet: 118
Desprats, Guillem: 69
Desprats, Pere: 82, 83
Despuig, Joan: 175
Despuig, Lluís: 211
Desvalls, Jeroni: 291, 314
Desvalls, Lluís: 176
Desvalls, Lluís: 291
Déu, P. de: 01
Deudé, Guillem: 115, 118, 121, 122
Devís, Pere: 321
Deza, Leonor: 374
Díaz, Alfonso: 03
Díaz, Gómez: 03
Diego, monjo: 03
Diego de Yepes, O.S.H., bisbe: 342
Diego Gómez de Fuensalida, bisbe: 156
Díez, Rodrigo: 106, 107, 108, 113, 114
Dijon, Bernat de: 299
Diner, Pere: 151, 159
Dinesa, Jaume de: 98
Dolça, filla de Joan i Ermessenda: 20
Dolça (Finestres): 45
Dolça (Manlleu): 31
Dolça (Colom): 150
Dolça (Guàrdia): 21
Dolça (Berna): 150
Dolça (Tarragó sr.): 150
Dolça (Segarra): 150
Dolça (Tarragó): 150
Domènec: 01
Domènec, Arnau: 186
Domènec d'Almenara: 82
Domènec d'Avisanda: 010
Domènec de Biscarra: 106, 107, 108, 109
Domènec de Calatayud: 144
Domènec de Manas, abat: 191
Domènec de Prades, monjo de Poblet: 78, 79
Domènec de Riglos, monjo de Poblet: 186
Domènec de Valls: 20
Domènec, Guillem, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Domènec, Onofre: 296
Domènec, Pere: 01

Domènec, Pere, monjo de Poblet: 115
Domènec, Pere: 262
Domenico, secretari: 239bis
Dominga (de Alcazez): 31bis
Dominga (Ovelola): 29
Domíngia (Carnicer): 150
Domíngia (Sabater): 150
Domíngia (Barberà): 151
Domíngia (Fuster): 150
Domíngia (Estrader): 150
Domíngia (Castellnou): 150
Domíngia (Celma): 150
Domingo, de Campa (França): 310
Domingo, de Cristóbal de la Porta: 31bis
Domingo, Pedro: 140
Domingo, Aparicio: 140
Domingo de Alcalá: 97
Domingo de Bañeras: 97
Domingo de Luna: 133
Domingo de Orbea: 274
Domingo de Tauste: 97
Donefla, Juan: 149
Donoro, Pascual sr.: 140
Donzell, Joan, monjo de Poblet: 186
Donzell, Lli: 211
Dòria, Branca: 264
Droc, Esteve, abat de Poblet: 14, 15, 16
Duárriz, Violant: 197, 206
Duc, Domènec: 82
Duc, Ramon: 82, 83
Duch, Joan: 337
Dueñas, Juan de: 222, 227
Dulets, Joan, monjo de Poblet: 04
Dutertre, Lluís, abat: 319

Ebrín, Joan: 122, 128
Edmond de la Croix, abat: 05, 06, 338
Edmond de Saulieu, abat: 253
Eixalà, pupils de n': 324
Eixalà, Pere: 313
Eixamús, Arnau d', cellerer de Poblet: 110, abat de Poblet: 115
Eixamús, Galceran, monjo de Poblet: 115, 118
Eiximèn de Luna, arquebisbe de Tarragona: 49
Eiximenis, Bartomeu: 132
Eiximenis, Benet: 251, 281
Elino: 72
Elionor (Valls): 290, 291
Elionor d'Aragó, infanta: 160
Elisabet (Rebuster): 334
Elisenda: 21
Elisenda, abadessa: 116
Elisenda, abadessa: 112
Elisenda, (Micó): 150
Elisenda, (Prenafeta): 150
Elisenda, (Perguinya): 151
Elisenda, (Carbonell): 151
Elisenda, (Cots): 09
Elisenda, (Gual): 96
Elisenda, (Guitarot): 151
Elisenda, (Torres): 151
Elisenda, (Brici): 68
Elisenda, (Bonfill): 150
Elisenda, (Sorribes): 151
Elisenda, (Salat): 151
Elisenda, (d'Arqués): 150
Elisenda, (d'Anglesola): 16, 24
Elisenda de Castellar, sor: 99
Elisenda de Girveta, sor: 45
Elisenda de Morera, sor: 99
Elisensa, (Ametller): 151
El·liarda, (d'Anglesola): 18
Elsa Fernández de Monterde, sor: 197, 206, 214
Elti, Cipriano: 390
Elvira, sor: 197.
Elvira (Coello): 198
Embún, Pedro Jiménez de, abat: 234
Emerix, Jaume: 385
Encina, Arnau de la:138
Enegás, Sancho de: 29
Englesa, (Finestres): 45
Ennec de Valtierra, arquebisbe de Tarragona: 128
Enneco Mamez de Necorbín: 97
Enric, escrivà: 43
Enric de Cardona, bisbe: 241
Enveig, Guim d': 146
Epal, Joan: 262
Epila, Juan de: 97, 140
Epila, Martín de, abat: 97
Epila, Pelegrín de, abat: 113, 234
Erm, Bartomeu: 63
Ermengarda (Gualter): 01
Ermengarda (Maier): 01
Ermengol, Berenguer: 121
Ermengol VII, comte d'Urgell: 13
Ermengol VIII, comte d'Urgell: 32, 263
Ermeniards: 01
Ermenter, Bernat: 45
Ermenter de Sentmenat: 217
Ermessèn, (Manlleu): 31
Ermessèn (Maria): 14, 15
Ermessèn (Gualter): 01

Ermessenda (Filella): 56
Ermessenda (Vives): 75
Ermessenda (Rossell): 151
Ermessenda (Joan): 20
Ermessenda (Tapioles): 01
Ermessenda (d'Alçamora): 75, 76, 79
Ermessenda (Metge): 130
Eroles, Beatriu d', abadessa: 170
Escafí, Pere: 74
Escalona, Nicolás de: 138
Escapolat, Guillem, monjo de Poblet: 115, 118
Escapolat, Ramon: 115
Escarrer, Guillem d': 82
Escartín, Miguel de, abat: 375
Esclarmonda: 52
Esclarmonda, sor: 119
Escolà, Jaume: 368
Escolà, Pere: 368
Escrivà, Pere, monjo de Poblet: 42
Escuder, Bartomeu, monjo de Poblet: 161, 162
Escuder, Gabriel, monjo de Poblet: 186, 208
Escuder, Guillem: 19, 36
Escuder, Ramon: 145
Escudero, Pedro: 105
Esforçat, Ramon, monjo de Poblet: 56
Església, Bartomeu d': 02, 119
Església, Berenguer d': 88, 89, 90
Església, Bernat d': 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90
Església, Pere d': 89
Espallargues, Pere d': 11, 12
Espanyol, Joan: 115
Esparnay, Francesc: 011
Esparnay, Martí: 011
Espejo, Isabel de, sor: 206
Espejo Escudero, Juan de: 178, 179, 180, 181, 182, 183
Espert, Jeroni: 010
Esperta, sor: 99
Espí, Arnau d': 35
Espígol, Berenguer d': 19
Espígol, Guillem d': 19
Espluga, Arnau d': 69
Esquerda, Jaume: 010
Esquira, Llorenç, monjo de Poblet: 010
Estalella, Bernat: 328
Estalella, Jaume, monjo de Poblet: 010
Estalella, Pere: 311
Estany, Bartomeu: 259
Estany, Joan, abat de Poblet: 208, 216, 231
Estanyol, Guillem d', abat de Poblet: 91
Estaves, Guillelma de, sor: 149
Estefania de Meià: 4
Estella, Miquel, monjo de Poblet: 208
Ester, Joan: 010
Estevan, Juan: 97
Esteve, Arnau: 151
Esteve, Bernat: 265
Esteve, Francesc: 328
Esteve, Joan, monjo de Poblet: 208
Esteve, Lluís: 314
Esteve, Marc: 251
Esteve, Vicente: 138
Esteve III, abat de Poblet: 24, 26, 27.
Esteve de Filella, monjo de Poblet: 42
Esteve de Marimon: 32
Esteve Sacoma, Gabriel: 267
Estopinyà, Arnau d': 26, 27
Estopinyà, Bernat d': 26, 27
Estopinyà, Pere d': 26, 27
Estornell, Pere, monjo de Poblet: 04
Estornell, Pere: 271, 272, 281
Estrader, Arnau: 169
Estrader, Berenguer: 114
Estrader, Mateu: 315
Estrader, Pere: 137, 159
Estrader, Pere: 103
Estramina (Osca): 58
Eugeni IV, papa: 187
Eulàlia de Ferrera (Bernardí): 258
Exea, Pere d', monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Exèrica, Gabriel d': 144
Eximénez, Esteban: 138

Fabra, Jaime: 275
Fàbrega, Sança de, sor: 99
Fàbregues, Berenguer de: 2
Fàbregues o de Bretis, Bernat de: 216
Fabrer, Jaume: 163
Fabrer, Pere: 01
Fabro, Arnalt Guillén del: 140
Faidella, Arnau, monjo de Poblet: 118, 121, 122 Faidella, Pere, monjo de Poblet: 118
Falcó, Bernat: 144
Falcó, Pere: 203
Falcón, Catalina (Gil): 234
Falconer, Baltasar: 010
Fangar, Bartomeu: 211
Faraig el Palloso, sarraí: 181, 182, 183
Faraig Fontellas, sarraí: 105
Farran, Miquel, prior de Scala Dei: 07
Farrer, Antoni: 04
Farrer, Berenguer: 151

Farrer, Joan: 344
Farrer, Magí, monjo de Poblet: 04
Farrerons, Pere: 150
Farrerons, Pere de: 150
Fas, Antoni: 336
Fátima Serrano (Mahoma el Serrano): 180
Fauconnier, Guillem le, abat de Cister: 245, 246, 247, 251, 252, 256
Febrer, Antoni: 150
Febrer, Arnau: 150, 173
Febrer, Bernat: 150
Febrer, Pere: 150, 173
Febres, Nicolau: 340
Felices, Pere, monjo de Poblet: 196
Felices, Pere: 208
Felip I de Catalunya (II de Castella): 274, 299, 307, 309
Felip II, rei de França: 01
Felip II de Catalunya (III de Castella): 06, 09, 353
Felip IV de Catalunya (V de Castella): 012
Felipa, (Ametller): 151
Feliu, Agustí: 344
Feliu, Pere: 328
Feliz, Juan, abat: 190
Fenollar, Vicenç, monjo de Poblet: 04
Fernando, comte: 8
Fernando de Aragón, arquebisbe: 294, 295
Fernós, Antoni: 286
Fernós, Pau, monjo de Poblet: 010
Ferran, Antoni Joan: 248
Ferran, Benet: 330
Ferran, Bernat: 231
Ferran, Joan. monjo de Poblet: 186
Ferran I, rei de Catalunya-Aragó: 151, 152, 156, 160, 251, 263, 271, 281
Ferran II, rei de Sicília, primogènit d'Aragó: 205, 210; rei de Catalunya-Aragó: 09, 224, 231, 238, 251, 271, 281
Ferran de la Bastida, monjo de Poblet: 231, 251
Ferran de la Torre, monjo de Sant Vicent: 231
Ferran de Lerín, monjo de Poblet: 248; abat de Poblet: 251, 253, 256, 259, 263, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 278, 368
[Ferran] de Siscar: 139
Ferran de Torre: 73
Ferran Folc de Cardona, comte de Prades: 257
Ferrández, Pedro: 29
Ferrández del Roy, Domingo: 127
Ferrando, Mateu, monjo de Poblet: 010
Ferrater, Pere: 121
Ferrer: 01
Ferrer, notari reial: 32
Ferrer, Andreu: 337
Ferrer, Antoni: 200
Ferrer, Antoni: 372
Ferrer, Arnau: 18
Ferrer, B.: 78
Ferrer, Berenguer: 121, 122
Ferrer, Bernat: 61, 67
Ferrer, Constanza, abadessa: 190
Ferrer, Daniel: 186, 208
Ferrer, Gaspar: 266, 269
Ferrer, Guillem: 121, 122
Ferrer, Guillem: 125
Ferrer, Guillermo: 59
Ferrer, Jaume Nicolau: 337
Ferrer, Joan: 80
Ferrer, Joan: 010
Ferrer, Joan: 337
Ferrer, Joan, monjo de Poblet: 293
Ferrer, Joan Tassi: 010
Ferrer, Pere: 26, 27
Ferrer, Pericó: 103, 146
Ferrer, R.: 01
Ferrer, Ramon: 73
Ferrer, Sebastià: 328
Ferrer, Soterni: 011
Ferrer, Vicent, abat de Poblet: 118, 142
Ferrer de Berga, canonge: 263
Ferrer de «Franquedine»: 90
Ferrer de Palomors: 02
Ferrer de Solans: 66
Ferrer de Torroja: 70, 71
Ferrer de Vilagrassa: 120
Ferrer Gomar: 121
Ferrer Mascaró, monjo de Poblet: 115, 118
Ferrer Montserrat: 174
Ferrera, Bernardí de: 258
Ferrera (Bernardí), Eulàlia de: 258
Ferrera, Jorge: 260, 261
Ferrera, Lorenzo de la: 155
Ferreres, Jeroni: 244
Ferrero, Antonio: 206
Ferrero, García: 30
Ferrero, Martín Devín de: 260, 261
Ferrerons, Arnau: 150
Ferrerone, Bernat: 150, 173
...feu: 193
Ficarolas, Pedro de: 31bis
Figaró, Miquel. 320
Figueres, Francesc: 010
Figueres, Joan: 328

Figueroa, Gómez Suárez de, lloctinent general de Catalunya: 010
Figuerola, Berenguer de: 122
Figuerola, Guillem de: 69
Figuerola, Joan: 173
Filella, Arnau de, monjo de Poblet: 01, 40; abat de Poblet: 42, 44, 46, 47
Filella, Berenguer de: 34
Filella, Esteve de, monjo de Poblet: 42
Filella, Guillem de: 34
Filella, Pere de: 56
Filella, Ramon: 56
Finestres, Arnau de: 112
Finestres, Berenguer de: 45, 112
Finestres i de Montalvo, Josep: 390
Fita, Ramon, monjo de Poblet: 271, 272, 281
Fitor, Antoni: 337
Fitor, Pere: 288, 314
Fiveller, Bernat: 248
Flandin, Guiu, vice-canceller apostòlic: 147
Flavio Orsini, executor apostòlic: 295
Flix, Joan: 010
Flix, Joan, monjo de Poblet: 231
Flix, Pere: 2
Florejacs, Violant de: 170
Fluvià, Agramunt de: 82
Foc-Encès, Aparici: 150, 173
Foc-Encès, Montserrat: 315
Foc-Encès, Pere: 150
Fogassot, Francesc Guerau: 241, 248
Foguet, Antoni: 251
Foix, Pere de, cardenal: 171, 172
Foixà, Magdalena, sor: 309
Folcau, Bernat 121: 122
Folc, Joan Ramon, comte: 156
Folch, Pau: 344
Folquet, Esteve: 121, 122
Foner, Antoni: 186
Fonoll, Pere: 337
Font, Bernat: 263
Font, Marc: 267
Font, Pere Onofre: 263
Fontano, Alejo: 274
Fonteny, J.: 05
Fontova, Andreu: 294, 314
Foraster, Josep: 010
Foraster, Sebastià, monjo de Poblet: 010
Forés, Antoni: 297
Forés, Domènec: 173
Forés, Francesc: 271, 272, 281
Forés, Francesc, monjo de Poblet: 04, 251
Forés, Francesc: 321
Forés, Gabriel, abat de Poblet: 251, 270-274, 276-280, 284, 285
Forés, Joan: 265
Forés, Ramon: 171
Forester, Guillem: 82, 83
Forester, Pere: 82, 83
Forester, Ramon: 82, 83
Forn, Guillem de: 61
Foroma, canonge: 322
Fort, Esteve, fra: 257
Fort, Joan: 233
Fort, Mateu: 319
Fortanet, Miquel: 327
Forte, Leonor, sor: 206
Fos, Josep: 011
Franc, Guillem: 110
Franc, Joan Francesc: 238
Francès, Bartolomé: 353
Francès, Bernat: 6
Francesc, Guillem: 151
Francesc d'Albi: 219
Francesc de Boscolis: 187
Francesc de Codina: 90
Francesc de Santvicenç: 132
Francesc de Segarra: 115.
Francesc de Vallseca: 263.
Francesc de Vives: 369
Francesc Guerau de la Gleva: 369
Francesca (Salner): 151.
Francesca (Tarragó jr.): 150
Francesca (Rovira): 151.
Francesca (Ar): 151
Francesca (Pelegrí): 151
Francesca (Malet): 151
Francesca (Llorenç): 192
Francesca de Montagut, sor: 02
Franch, Antoni: 266, 268, 269, 270, 273, 276, 280, 283, 284, 285
Francina (Desvalls): 291
Francisca de Heredia: 357
Francisca de Verna, sor: 149
Francisca Esperanza de Alavián: 370
Francisca Fernández de Heredia: 360
Francisco de Asensio: 390
Francisco de Cavallos: 239bis.
Francisco de Quiñones, OFM: 239bis.
Francisco Hurtado de Mendoza, lloctinent general de Catalunya: 09
Francisco Ximénez de Alfaro: 275
Francisconio, Carles Francesc: 385
Franco, Antonio: 140
Franco, Juan: 140
Franco, Martín: 140

«Franquedine», Ferrer de: 90
Fraq, Pere: 93
Frederic de Portugal, arquebisbe: 248, 254
Freixa, Gaspar, monjo de Poblet: 04, 251, 271, 272, 281
Freixas, Bartomeu: 263
Freixes, Genís: 238
Frère, Francesc: 316
Frontinyán, Jaime: 138
Fuensalida, Diego Gómez de, Diego Gómez de bisbe: 156
Fuertes, Bernardo: 133
Funes, Violant de: 197, 206
Fuster, Antoni: 010
Fuster, Domènec: 150
Fuster, G.: 74
Fuster, Guillem: 150
Fuster, Joan: 173
Fuster, Joan: 368
Fuster, Pascasi: 156(?), 173
Fuster, Pere: 117
Fustera: 82

Gabarra, Antonio: 149
Gabriel, Joan: 368
«Gabriel», Simó Pere: 346
Gabriel de Terrassa: 186.
Gabriel de Vilanova: 194.
Gabriel d'Exèrica: 144
Gacent, Francesc: 011
Gacet, Pere: 104
Gaetano, Francesco: 379
Galagné, Jaume: 279
Galán, Juan de: 214
Galceran: 01
Galceran, Jaume: 177
Galceran, Joan: 231
Galceran, Ramon: 01
Galceran de Bellpuig: 106, 107, 108
Galceran de Castre: 163.
Galceran de Centelles: 134, 135
Galceran de Montornés: 330
Galceran de Mur: 100, 101, 102
Galceran de Requesens: 176
Galceran d'Ortigues: 134, 135
Galia, Jaume: 143
Galito, Antoni: 248
Galito, Pere: 248
Gallart, Arnau de, abat de Poblet: 58
Gallart, Lluís: 248
Gallart, Pere: 151
Gallego, Pedro: 161, 162
Gamir, Mateu, monjo de Poblet: 171, 172, 281
Ganalor, Berenguer de: 01
Ganalor, Gerald de: 74
Ganalor, Joan Baptista: 010
Ganyet, Francesc: 390
Garau, Jaume sr.: 267
Garau, Jaume jr.: 281
Garau, Miquel, monjo de Poblet: 251
Garau, Miquel: 267
Garau, Pau: 339, 340
Garau i Torroella, Marianna: 340
...Garbí, canonge de Barcelona: 339
Garcés, Juan Belenguer: 222
Garcia, Antoni Joan: 339
García, Bartolomé: 353
García de Ciércoles: 138
Garcia de Piniés: 170
García de Quinto: 124
Garcia, Dídac: 1
García, Enneco: 138
García Escudero, Pedro: 239
García Fernández de Heredia, bisbe: 133, 138, 140
García, Jerónimo. 274
Garcia, Joan: 186, 208
Garcia, Joan: 95
García, Juan: 178, 179, 180, 181, 182, 183
Garcia, Llorenç, monjo de Poblet: 208
García López de Peralta: 149
García Pérez de Aracil, D.: 012
Garcia, Mateu: 244
Garcia, Miquel-Jeroni: 273, 276
García, Ordoño: 8
García, Pedro: 8
Garcías: 59
Gardila, Ramon: 57
Garner, Bernat: 33
Garriga, Bartomeu: 263
Garriga, Pere, monjo de Poblet: 010
Garrius, Juli: 136
Gascó, Jeroni: 279
Gaspar de Carpineo, cardenal: 385
Gaspar de Lapuente: 03
Gasset, Jaume: 151
Gassió, Francesc: 314, 328
Gassió, Miquel: 286
Gassó, Joan: 151
Gassol, Arnau: 154
Gassull, Francesc: 174
Gastó de Montcada: 136
Gauçó, Pere de: 62
Gavaldà, Nicolau: 337

Gàver, Bernat de: 80
Gay, Teodora: 011
Gener, monjo de Poblet: 76
...Genovès: 217
Genovès «Escarçafiga», Joan, monjo de Poblet: 186
Genta, Arnau de:138
Gentil, Joan: 255
Gerald: 154
Gerald de Bisbe: 01, 41
Gerald de Comalats: 94
Gerald de Ganalor: 74
Gerald de Granyena: 01
Geralda, (Quadres/Oller): 96
Geraldona, (Gasset): 151
Geraldona, (Colomes): 151
Geraldona, (Torres): 151
Geraldona, (Amenós): 151
Geraldona, (Francesc): 151
Geraldona, (Narbonès): 151
Geraldona, (Ponç): 151
Gerard, monjo de Poblet: 42
Gerard, porter de Poblet: 01
Gerardi, Gerard: 147
Germà, Joan: 196
Germà, Rigald: 129
Geroard: 01
Gibergues, Guillem de: 119
Gibert, Elisabet: 309
Gibert, Lluís: 330
Gibert, Pau, monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Gil, Jaime: 140
Gil, Juan: 133
Gil, Juan jr.: 234
Gil, Juan sr.: 234
Gil, Martín jr.: 234
Gil, Miguel: 218
Gil, Pedro: 140, 155, 234
Gil, Pere: 118
Gil, Vicent: 011
Gil ..., majordom reial: 139
Gil de Cortés: 72
Gil de Molina, monjo de Poblet: 186, 190
Gil de Monebrega: 138
Gil de Rosselló, abat de Poblet: 93
Gil Segarra: 311
...Gilabert: 02
Gilabert, Francesc: 369
Gilabert, Miquel de: 278
Gilabert, Pere: 312, 314
Gilabert, Samsó: 314
Gilabert, Tomàs, monjo de Poblet: 186
Gilaberte, Martín Salvador: 381, 382, 383, 384
Gilbert, Pere: 208
Gilbert, Pere, monjo mestre en teologia: 212
Gilet, Jaume: 314
Gili, Antoni: 131
Gili, Jaume: 231
Gili, Pascasi: 173
Gili, Pere: 146
Gili, Pere: 231
Giner, Antoni: 09
Giner, Joan, monjo de Poblet: 281
Giner, Pere: 136
Giner, Pere Joan: 321
Giralt, Jaume: 194
Giralt, Joan: 329
Giramans, Guillem de: 2
Girard, escrivà: 12
Girona, (Ferrerons, jr): 150
Girona, (Vilagrassa): 120
Girona, Antoni Joan: 010
Girona, Bartomeu: 361
Girona, Gabriel: 335
Girona, Guillem de: 14, 15
Girveta, Elisenda de, sor: 45
Gisbert, Pere: 361
Gispert de Guimerà: 139
Gleva, Francesc Guerau de la: 369
Goiart, Bartomeu, monjo de Poblet: 251
Golmers, Bernat de: 24
Golofré, Joan, monjo de Poblet: 010
Gomà, Bartomeu: 150
Gomar, Antoni: 173
Gomar, Felip: 327
Gomar, Ferrer: 121
Gomar, Joan: 151
Gombau, ardiaca de Lleida: 26, 27
Gómez, comte: 8
Gómez, Blanca: 304
Gómez Suárez de Figueroa, lloctinent general de Catalunya: 010
Gomis, Jaume: 331, 337
Gomis, Mateu, monjo de Poblet: 251
Gonçal del Castell: 176
Gonzalbo de Liñán: 140.
Gonzàlez, Francesc, monjo de Poblet: 04, 251, 271, 272, 281
Gonzàlez, Vicent: 010
González (Gonzalo?) de Marañón: 8.
Gonzàlez Molero, Ruy: 03
Gonzalo, comte: 8
Gonzalo de Monroy: 161, 162
Gonzalo de Saavedra, abat: 225

Gori, Bernat: 336
Gort, Pere Arnau: 272, 274
Gòsol, Bernat de: 92
Gòsol, Pere de: 74
Gossart, Bernat: 141
Gotarda, Antoni: 259
Gotera, Antoni: 339
Gràcia, (Gualter): 01
Gràcia, (Farrerons): 150
Gracia de Linyán, sor: 197, 206
Gracia, Pedro de: 254
Graell, J.: 339
Graell, Miquel: 339
Graells, Berenguer: 02
Gralla i Basset, Joan Llorenç: 204
Gramatge, Guerau de: 01
Gramatge, Guillem: 145
Gramatge, Pere: 01, 40
Granell, Arnau: 14, 15, 21, 24, 37
Granell, Guillem: 93
Granell, Salvador: 82
Graner, Joan, monjo de Poblet: 010
Granera, Pere: 251
Granollers, Nicolau: 010
Granya, Bernat de: 84
Granyena, Bernat de: 01, 40
Granyena, Gerald de: 01
Granyena, Pere de: 01, 40
Gras, Jordi: 259
Grat, Pere: 194
Gratallops, R. de: 74
Gratapalles, Miquel: 241
Grau, Bernat: 119
Gregori, escrivà: 22, 23
Gregori de Cruschis. 187
Gregori X, papa: 226
Gregori XI, papa: 121, 122
Gregori XIII, papa: 318, 323, 326, 342
Gregori XV, papa: 365, 366, 367
Grifa, Pere: 177
Grima, Pedro de: 31bis.
Gual, Nadal: 96
Gualbes, Jaume de: 339
Gualbes, Joan de: 339
Gualbes, Marc: 258
Gualter, Guillem de: 01
Gualter, Pere de: 01, 4
Gualter, Ponç de: 01
Guanyador, Pere: 189
Guarch (Guasch?) «de la Font», Joan: 346
Guàrdia, Berenguer de sa: 35
Guàrdia, Guillem de: 21, 37
Guàrdia, Guillemet de: 21
Guàrdia, Marquesa de sor: 99
Guàrdia (Ramon), Nina de: 21
Guàrdia, Ramon de: 7, 21
Guàrdia d'Anglesola, Bernat de: 63
Guardiola, Guillemot: 151
Guardiola, Robert de: 82
Guasch, Antoni: 218
Guasch, Montserrat: 346
Guasch, Pere: 344
Guasch (Guarch?) «de la Font», Joan: 346
Guemet... de: 220
Guerau, abat: 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54
Guerau, Guillem: 61
Guerau, Jaume: 369
Guerau, Pere Joan: 010
Guerau, Ponç: 121, 122
Guerau Alemany de Cervelló, governador de Cataluya: 156
Guerau d'Anglesola: 259
Guerau de Palaçol: 121, 122
Guerau de Sanaüja: 139
Guerau de Valandre: 19, 22, 23
Guerau de Vallclara: 70, 71
Guerra, Arnau: 01
Guifré, Bernat: 57
Guilera, Bartomeu: 210
Guilla (López): 140
Guillalmon Descolomers: 69
Guillelma de Estaves, sor: 149
Guillem, abat de Candeilh: 223
Guillem, capellà de Pelagalls: 74
Guillem, escrivà: 3
Guillem, fill de Berenguer de Tamarit: 39
Guillem, fill de Guillem Ramon de Montcada: 2
Guillem, fill de Jaume Moragues: 95
Guillem, fill de Maria: 14, 15
Guillem, operari de Poblet: 42
Guillem, prevere: 3, 4, 17, 25, 28, 31
Guillem, prevere i escrivà 17, 20, 25, 53, 55, 57, 62
Guillem, prior: 2
Guillem, prior de Poblet: 01
Guillem, sacerdot i escrivà: 01
Guillem, Arnau: 60
Guillem d'Abella: 01
Guillem d'Agulló, abat de Poblet: 118, 121, 122, 134, 135
Guillem d'Almassor: 66
Guillem d'Almenara: 169
Guillem d'Alòs: 57
Guillem d'Anglesola: 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 24.

Guillem d'Arnau Clergue: 14, 15.
Guillem d'Arqués: 150, 173
Guillem d'Ascó: 69
Guillem de Berga: 33
Guillem de Bigues: 20
Guillem de Bompar: 95
Guillem de Camarassa: 17
Guillem de Camps: 102
Guillem de Cardona: 107
Guillem de Cases, monjo de Poblet: 93
Guillem de Castellar: 121, 122
Guillem de Castellfollit: 60
Guillem de Castelló: 82
Guillem de Castluz: 24 66
Guillem de Castre: 75
Guillem de Cervera: 01, 16, 18
Guillem de Cervera: 13, 18
Guillem de Cervera: 13
Guillem de Codina: 87, 90
Guillem de Comalats: 94
Guillem de Conques: 118
Guillem de Constantí: 174
Guillem de Figuerola: 69
Guillem de Filella: 34
Guillem de Forn: 61
Guillem de Giramans: 2
Guillem de Girona: 14, 15
Guillem de Gualter: 01
Guillem de Guàrdia: 21, 37
Guillem de Jorba: 115
Guillem de l'Astor: 151
Guillem de Lima: 82
Guillem de Lleida: 28
Guillem de Màger: 66
Guillem de Malgrat: 16, 19, 24
Guillem de Meià: 4, 17
Guillem de Montfar: 56
Guillem de Montgay: 138
Guillem de Montoliu: 18
Guillem de Montpeller: 2
Guillem de Morera: 89
Guillem de Muntanyola: 136
Guillem de Na Ribera: 79
Guillem de Nau: 61
Guillem de Palmerola, monjo de Poblet: 01, 27, 41
Guillem de Peladella: 70, 71
Guillem de Penedès: 69
Guillem de Peralta: 26, 27
Guillem de Prenafeta: 150
Guillem de Puig: 121, 122, 263
Guillem de Puig: 02, 117
Guillem de Reial: 76
Guillem de Riu: 77, 93
Guillem de Ruflà: 100, 101, 102
Guillem de Sacirera: 70, 71
Guillem de Sant Just: 34
Guillem de Sant Martí: 93
Guillem de Solans: 66
Guillem de Sorribes: 92
Guillem de Tàrrega: 58
Guillem de Till: 186
Guillem de Timor: 70, 71
Guillem de Torrefer: 68
Guillem de Torroja, bisbe: 2
Guillem de Tous: 42
Guillem de Vall-llebrera: 35, 37
Guillem de Vallclara: 79
Guillem de Valltallada: 24
Guillem de Vilanova: 136
Guillem de Vilarrasa: 117
Guillem d'Escarrer: 82
Guillem d'Espígol: 19
Guillem d'Estanyol, abat de Poblet: 91
Guillem d'Oluja: 95
Guillem du Boisset: 242
Guillem d'Uliola: 9
Guillem, Joan: 173
Guillem, Joan sr.: 150
Guillem le Fauconnier, abat de Cister: 245, 246, 247, 251, 252, 256
Guillem Ramon de Montcada: 2
Guillem Ramon de Montcada, bisbe: 226
Guillema (Gualter): 01
Guillema de Santa Fe: 58
Guillemet de Guàrdia: 21
Guillemona (Bertran): 151
Guillemona (Pagès): 151
Guillemona (Tapioles): 130
Guillemona (Amell): 151
Guillemona (Colom): 150
Guillemona (Passanant): 150
Guillemoneta (Solanelles): 151
Guillén, prior: 97
Guillén, Juan: 206
Guillén, Pedro: 254
Guillerma Martínez de Villar: 373
Guillermo, bisbe: 8
Guillermo Ferrer: 59
Guim d'Enveig: 146
Guimarán, Miguel de: 138
Guimerà, Gispert de: 139
Guimerà, Joan de, monjo i abat de Poblet: 271, 272, 281, 296, 297 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 309, 315, 316, 319, 321

Guimferrer, Lluís: 337
Guinard, Joana, sor: 309
Guiomar d'Oms, sor: 309.
Guissona, Pere de, escrivà: 34
Guitardes, Jaume: 200
Guitarot «Alamany», Pere: 151
Guitart, Maties: 010
Guitart, Mir: 01
Guitart, Pere: 167
Guitzes, Gaspar: 09
Guiu, abat: 190
Guiu, abat: 302, 303
Guiu, Antic: 286
Guiu, Bartomeu: 010
Guiu d'Autun, abat: 201
Guizard, Joan: 216
Gusano, Alfons: 04
Gutiérrez, Martín: 343
Gutiérrez, Pedro: 8
Gutiérrez, Rodrigo: 8

«Habenas», Bernat, cf. Benages
Hamet de Bellupiel, sarraí: 180, 181, 182.
Heredia, Constanza de, sor: 358
Heredia, Francisca de: 357
Heredia, Francisca Fernández de: 360
Heredia, García Fernández de, bisbe: 133, 138, 140
Heredia, Juan Fernández de: 156
Heredia, Leonor de, sor: 149
Hernández, Alfons: 04, 368
Hernández, Alfons, jr., monjo de Poblet, 04
Hernández, Alfons, monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Hernández, Alfons: 265
Hernández, Gonçal: 312, 317, 321
Hernández, Jaume: 312
Hijar, Juan de: 156
...Honcard: 345
Honori III, papa: 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54
Hospital, Pedro López del: 140
Hostal, Joan de l': 010
Hostalrich, Ramon d', abat de Poblet: 54
Huesca, Juan de: 30, 31bis.
Hug: 2
Hug, abat de Poblet: 5, 6, 9, 10, 11, 12
Hug, nebot de Pere III: 234
Hug, vescomte de Cardona: 234
Hug de Cardona, comte: 267
Hug de Mitjavila: 218
Huguet, Pere: 66
Huguet, Pere: 010
Huguet, Ramon: 154
Huguet de Blumat: 34

Ibero, Ignacio de: 06
Iborra, Elisabet, sor: 309
Iborra, Jaume: 337
Iborra, Jerònia, sor: 309
Ici (Faraig Fontellas): 105
Ignacio de Ibero: 06
Ignasi Sanchis Dalmau: 011
Igualada, Ramon: 368
Illa, Damià d': 368
Iñigo, Joan: 368
Innocenci IV, papa: 226
Innocenci VIII, papa: 223, 224, 242, 342
Innocenci X, papa: 379
Innocenci XI, papa: 380
Innocenci XII, papa: 381, 382, 383, 384, 385, 386
Isabel (Comes): 151
Isabel I de Castella, reina: 251
Isabel de Espejo, sor: 206
Isabel de Portugal (Carles I): 258
Isabel de Sayas, sor: 197, 206
Isern, Andreu: 151
Isern, Joan, monjo de Poblet: 231
Isern, Pere: 286, 291, 292
Ismael de Terrer, sarraí: 181, 183
Isombarda (Rufaca): 22
Isona, Jaume d': 80
Iteri, escrivà: 5
Iteri, Ramon: 35
Ivars, Gabriel: 010
Ivars, Pere d': 45
Ivorra, Jaume, monjo de Poblet: 04

Jacme, (d'Esglésies): 88, 89, 90
Jaime de Almenara: 138
Jaime de Magas: 227
Jaime de Màrgens: 124.
Janeso, Pere: 258
Janville, Nicolau de: 106, 107, 108
Jaspert de Camporells: 163
Jassa, Pelegrín de: 156
Jaume: 69
Jaume (Casanova): 99
Jaume (Cervera): 55
Jaume, primogènit i duc de Girona: 134, 135.
Jaume II, rei de Catalunya-Aragó: 234.
Jaume de Cardona: 193
Jaume de Dinesa: 98
Jaume de Gualbes: 339

Jaume de Manresa: 121, 122
Jaume de Meià: 100, 101, 102
Jaume de Molins: 78, 79
Jaume de Ratera, monjo de Poblet: 109
Jaume de Torremorell: 102
Jaume d'Arters: 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90
Jaume d'Isona: 80
Jaume d'Urgell, comte: 156, 263
Jaume Francesc Folch de Cardona, bisbe: 194
Jaume Roger de Pallars: 136
Jayel de Benbaco, sarraí: 179
Jeroni de la Saca, monjo de Poblet: 240
Jeroni de la Souchière, abat: 299, 301
Jerònia, (Planes): 339, 340
Jerónimo de Urrea: 239
Jiménez, Violant, sor: 206
Jimeno de Odina: 140
Joan, abat: 157, 195, 308
Joan, cardenal-diaca: 1
Joan, duc de Girona: 114, 267, cf. Joan I, rei de Catalunya-Aragó.
Joan de Trastámara, duc de Montblanc: 156
Joan (Ros): 320
Joan, mestre de conversos de Poblet: 42
Joan (Balb): 20
Joan, prevere i escrivà: 01
Joan, prevere i escrivà de Filella: 56
Joan, Arnau: 118
Joan, Guillem: 173
Joan, Guillem: 150
Joan, Ramon: 52
Joan I, rei de Catalunya-Aragó: 131, 134, 135, 136, 267, cf. Joan, duc de Girona.
Joan II, rei de Catalunya-Aragó: 203, 205, 207, 267
Joan Berenguer de Camporells: 163
Joan Berenguer de Masdovelles: 210
Joan d'Agurreta, monjo de Poblet: 208
Joan d'Agramunt: 36
Joan d'Alçamora, monjo de Poblet: 40, 41
Joan d'Aragó, comte: 234
Joan d'Aragó, lloctinent de Catalunya: 238
Joan d'Arinyo: 210
Joan de Beaune: 299
Joan de Berax: 32
Joan de Beseres: 96
Joan de Borges: 69
Joan de Bucabellis: 251, 271, 281
Joan de Carcassona, monjo de Poblet: 115, 118, 121, 122
Joan de Cardona: 248, 249
Joan de Castro: 368
Joan de Cirey, abat: 212, 213, 215, 220, 221, 223, 224, 225, 228
Joan de Claret: 120
Joan de Comor: 271, 272, 281
Joan de Corró: 186
Joan de Gualbes: 339
Joan de Guimerà, monjo i abat de Poblet: 271, 272, 281, 296, 297 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 309, 315, 316, 319, 321
Joan de la Penya: 271, 272, 281
Joan de Leitargo: 144
Joan de l'Hostal: 010
Joan de Maldà, monjo de Poblet: 42
Joan de Martigny, abat: 165
Joan de Mora, cf. Joan d'Alçamora, monjo de Poblet
Joan de Palmes: 129
Joan de Regio: 251, 271, 281
Joan de Romanet: 68
Joan de Rosselló: 150
Joan de Segarra: 110
Joan de Sinibalmus: 251, 271, 281
Joan de Vallferosa: 109
Joan de Vallfogona jr.: 151
Joan de Viceliac: 253
Joan d'Oriola: 151
Joan d'Osca, monjo de Poblet: 186
Joan Martín de Mengucho, abat de Poblet: 150, 151, 153, 157, 159, 165, 170, 171
Joan Ramon Folch, comte de Cardona: 156
Joan Ramon Folch de Cardona, comte de Prades: 205
Joan XXII, papa: 98
Joana de Josa, sor: 170
Joana de Pinós i d'Alagón (d'Illa i de Canet): 217
Joana (Llobet): 287
Joana (Aldomar): 150
Joana (Boldú): 151
Joana (Veciana): 150
Joana (Carles I): 248
Joanot de Calders: 288
Jofre, Joan, monjo de Poblet: 170
Jofre de Canadall: 154
Joli, Jeroni: 327
Jonquer, Bernat de: 136
Jorba, Berenguer de: 95
Jorba, Gabriel: 196, 198
Jorba, Guillem de: 115
Jorba, Miquel de: 83
Jorba, Novella de: 83
Jordà, Guillem: 150

Jordà, Jaume, monjo de Poblet: 010
Jordà, Macià: 150
Jordà, Miquel: 010
Jordà, Pere Antoni: 329
Jordà, Salvador: 151
Jordi de Penya: 186
Jordi de Seb...: 114
Jordi, Joan Guillem: 248
Jordi, Miquel, monjo de Poblet: 010
Jordi, Salvador: 151
Jornet, Llorenç: 377, 378
Josa, Antoni: 151
Josa, Joan: 321
Josa, Joana de, sor: 170
Joscelmo (Joscelino?), bisbe: 8
José de Corredor, abat: 379
Jossa, Francesca, sor: 309
Joval, Arnau de, monjo de Poblet: 94
Jove, Martí, monjo de Poblet: 186
Jovells, Francesc: 263
Jover, Domènec: 01
Jover, Joan: 010
Jover, Joan: 321
Jover, Joan, estudiant: 189
Jover, Pere: 321
Juan, escrivà: 59
Juan, fill de Pedro de Alcazez: 31bis.
Juan, Pedro: 59
Juan de Alfajarín: 260, 261
Juan de Aragón, bisbe: 209
Juan de Ayllón: 03
Juan de Binacet: 138
Juan de Burgos: 147
Juan de Clariana jr.: 227
Juan de Epila: 97, 140
Juan de Espejo Escudero. 178, 179, 180, 181, 182, 183
Juan de Galán: 214
Juan de Hijar: 156
Juan de Huesca: 30, 31bis.
Juan de la Mata, abat: 362, 363
Juan de la Serena: 239bis.
Juan de Lanuza: 239
Juan de Ledón: 138
Juan de Lumbreras y Noballas: 07, 08, 350, 352, 353.
Juan de Luna: 156
Juan de Madrigal: 251
Juan de Molinos: 239
Juan de Penyafreyta: 138
Juan de Peralta: 239bis
Juan de Picamollas: 138
Juan de Sarasa: 275
Juan de Vallsorga: 214
Juan de Valtierra, bisbe: 162, 172
Juan de Zamora, abat: 03
Juan Fernández de Heredia: 156
Juan Jimeno, Martín de, abat: 91
Juan López de Moro: 03
Juan Martín de Moriello: 138
Juan Martínez de Luna: 156
Juan Milán de Aragón: 012
Juan Ximénez de Tabar, abat: 354, 355, 359, 360
Juana (Alcazez): 31bis
Juana de Sayas, sor: 07, 08, 343, 349, 350, 352, 353
Juana Jiménez de Luna, sor: 149
Jubany, Berenguer: 92
Jucef d'Abimael, jueu: 126
Jucef de Abranda, sarraí: 178
Jucef de Fontellas, sarraí: 105
Jucef el Maestello, sarraí: 180
Juneda, Arnau de:19
Juneda, Bernat de: 94
Juneda, Pere de: 19
Just, Bernabé: 140
Just, Juan: 222, 227
Justa, (Astruc Jafia) jr.: 126

Labaxera, Pere: 336
Lacera, Bernat: 121, 122
Lacera, Bernat: 151
Lacera, Francesc: 202, 211
Lacera, Jaume: 120, 173
Lafita, Bernardo de, abat: 29
Lafuente, Mateu: 280
Lagarda, Joan: 129
Lambert d'Albagés: 010
Lanuza, Blanca de, educanda de Trasobares: 355
Lanuza, Juan de: 239
Lapuente, Gaspar de: 03
Lario, Domingo: 140
Larrea, Vicent, monjo de Poblet: 010
Larriátegui y Colón, P. de: 012
Larroya, Gaspar, monjo de Poblet: 010
Laurador, G.: 97
Laurent, Jaume: 316
Lavallol, Bartomeu: 189
Lavança, Pere: 151
Lavança, Ramon de: 104
Lázaro, Domingo: 133
Ledón, Juan de: 138
Leitago Joan de: 144
Leitago, Miguel de: 183

Lemire, Llobet, abat: 325.
Lena, Berenguer: 125
Lentes, Bernat: 120
Lentiscle, Jaume Pau: 336
Leonor, reina: 8
Leonor de Heredia, sor: 149
Lerín, Ferran de, monjo de Poblet: 248; abat de Poblet: 251, 253, 256, 259, 263, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 278, 368
Lima, Arnau: 83
Lima, Guillem de: 82
Liñán, Gonzalbo de: 140
Liñán, Marina de: 365
Linya, Miquel de: 82
Linya del Vilosell, Pere de: 82
Linya, Vidal de: 82
Linya, Vidal de: 82
Linyán, Gracia de, sor: 197, 206
Linyana, Pere de: 17
Lizerassu, Pere Sorolla de: 010, 368
Llaberia, Jacint: 010
Llacera, Bartomeu de: 96
Llach, Pere: 328
Llagostera, Gabriel: 328
Llar, Pere: 151
Llargues, Melcior: 09
Llaurador, Jeroni, estudiant: 255
Llaurador, Joan: 255, 287, 321
Llaurador, Miquel Joan: 255
Llaurador, Pere, monjo de Poblet: 010
Lledó, Gaspar: 327
Lledó, Jaume, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Lleida, Gaspar: 278
Lleida, Guillem de: 28
Lleó X, papa: 239bis.
Lleó, Francesc: 264
Llima, Bernat: 265
Llima, Joan, monjo de Poblet: 231
Llima, Pere: 173
Llimós, Pere de: 58
Llinares, Francesca (Bussó): 011
Llobera, Bernat: 02
Llobera, Ferrer: 167
Llobera, Joan: 248
Llobera, Rafael, abat de Poblet: 010, 377, 378
Llobero, Gaspar: 266
Llobet, Bartomeu: 329
Llobet, Jaume: 287
Llobet, Joan: 01
Llobet, Nadal: 327
Llobet, Sebastià: 248
Llobregat, Antoni: 312
Llombart, Bernat: 83
Llombart, Francesc: 336
Llombart, Violant: 336
Llonch, Antoni: 211
Llonguet, Antoni: 011
Llor, Joan, monjo de Poblet: 186
Llor, Pere de, monjo de Poblet: 66
Llor, Pere: 146
Llorenç: 02
Llorenç, Antoni: 192
Llorenç, Arnau de: 01
Llorenç, Arnau: 192
Llorenç, Berenguer: 192
Llorenç, Joan: 151
Llorenç, Pere: 128
Llorens, Mateu: 278
Llorens, Nicolau: 011
Llort, Pere: 337
Llosa, Vicent: 011
Lluçà, Berenguer de: 13
Lluçà, Bernat Guillem de: 2
Lluch, Joan: 321
Llucià, Martí Garcés de: 115
Lluís, príncep d'Astúries: 012
Lluís ..., noble: 137
Lluís d'Aragó: 132
Lluís de Cervelló: 139
Lluís de Toledo: 263
Lluís d'Oluja: 205
...Llull, advocat: 211
Llull, Berenguer, monjo de Poblet: 110
Lombart, Pau, monjo de Poblet: 010
Longares, Miguel de: 227
Longares, Miquel, monjo de Poblet: 208, 231
Lope de Aldaz, cirurgià: 275
Lope Fenández de Luna, bisbe: 234
Lope Sánchez de Oruño: 140
López, Bartolomé: 140
López, Elvira, sor: 149
López, Pascual: 140
López, Pedro: 72
López, Pere, monjo de Poblet: 231
Lorenzo de Calveyón: 140
Lorenzo de la Ferrera: 155
Losana, Rafael, monjo de Poblet: 010
Loysier, Joan, abat de Cister: 227, 289
Lozano, Miquel, monjo de Poblet: 010
Lucía, (Romanos): 140
Luesa, Pedro López de: 72
Luis de la Cavallería: 239
Luis de Miraval: 012

Lumbreras y Noballas, Juan de: 07, 08, 350, 352, 353.
Luna, Beatriz de, abadessa: 214
Luna, Domingo de: 133
Luna, Eiximèn de, arquebisbe de Tarragona: 49
Luna, Joan: 010
Luna, Juan de: 156
Luna, Juan Martínez de: 156
Luna, Juana Jiménez de, sor: 149
Luna, Lope Fenández de, bisbe: 234
Luna, Maria de, sor: 133, 140
Luna, Maria de, reina, muller de Martí I: 139
Luna, Pere de, bisbe: 119
Luna, Violant de, sor: 149
Lunes, Bernat: 121, 122
Lunes, Bernat: 193
Luria, Petronila de: 379

Maçana, Arnau: 150
Maçana, Joan: 150
Maçana, Lluís: 287
Maçana, Mateu: 150, 151
Macip, Jaume, monjo de Poblet: 010
Madrigal, Juan de: 251
Magarola, Joan: 09, 010
Magas, Jaime de: 227
Magdalena (Abelló): 310
Magdalena (Calderó): 312
Magdalena (Maçana): 150
Màger, Bernat de: 66
Màger, Guillem de: 66
Magre, Bartomeu: 329
Mahoma Alferiz, sarraí: 179
Mahoma el Palloso, sarraí: 181, 182, 183
Mahoma el Serrano, sarraí: 180
Mahoma Faraión: 179
Mahoma Fontellas, sarraí: 105
Maiassèn: 57
Maier: 01
Maier, Guillem: 01
Maimó, Gaspar: 210
Maimó, Joan: 257
Maiol, Francesc: 131
Major, Francesc: 263
Major, Montserrat: 369
Maldà, Joan de, monjo de Poblet: 42
Maldà, Ramon de, monjo de Poblet: 42
Malet, Antoni Joan: 346
Malet, Joan: 151
Malet, Joan, monjo de Poblet: 04, 251
Malet, Joan: 271, 272
Malet, Pere, monjo de Poblet: 94
Malet, Ponç: 151
Malgrat, Arnau de: 73
Malgrat, Guillem de: 16, 19, 24
Malla, Aldonça, sor: 309
Malla, Maria, sor: 309
Malla, Violant: 309
Mallén, Pedro Valero de: 97
Mallol, Arnau: 121, 279
Mallol, Maties: 139
Mallol, Pere: 010
Mallorquí: 331
Malvecín, Bertran de, abat: 105
Manament, Bartomeu de: 121, 122
Manas, Domènec de, abat: 191
Manlleu, Berenguer de: 31, 55
Manot, F.: 323, 326
Manresa, Antoni: 291
Manresa, Guillem, monjo de Poblet: 186
Manresa, Jaume de: 121, 122
Manresana, Arnau de: 73
Manresana, Arnau de, monjo de Poblet: 61, 70, 71
Manrique, Pedro de, bisbe: 353
Manuel, Pere: 152
Manuel de Rajadell: 207
Manyans, Domingo: 140
Manyé, Domingo: 138
Marc d'Avinyó: 189
Marc de Peñaflor, monjo de Poblet: 186
Marçal, Bernat: 69
Marçal, Guillem: 151
Marçal, Joan: 314, 328
Marcenyac, Bernat de: 100, 101, 102
...March: 02, 339
March, Antoni: 208
March, Guillem: 154
March i Santgenís, Francesc: 390, 391
March, Joan: 186
March, Pere: 115, 118, 186
Marcilla, Pedro de: 239
Marcilla, Sancho de, abat: 124
Marco, Domingo: 206
Marco, Juan: 140
Marco, Lope, abat: 289
Marco, Pere: 320
Marco, Sadurní: 320
Marco, Simón: 140
Marcos de Alda: 140
Margall, Ramon, monjo de Poblet: 186
Margarida (Vallverdú): 229
Margarida (Salamó): 151
Margarida (Lunes): 193
Margarida d'Avià, sor: 02

Margarit, Bernat: 114
Margarita de Sayas, sor: 358
Màrgens, Jaime de: 124
Màrgens, Ramon de: 288
Margineda, Pere: 02
Marginet, Pere, monjo de Poblet: 142
Marí, Maties: 218
Maria: 14, 15
Maria (Soler): 151
Maria (Montral): 151
Maria (Benet): 151.
Maria (Ametlla): 151
Maria (Carbonell): 151
Maria (Amenós): 151
Maria (Gasset): 151
Maria (Boldú): 151
Maria (Vidal): 151
Maria (Cornellana): 151
Maria (Gualter): 01
Maria (Alcazez): 31bis
Maria (Ovelola): 29
Maria (Ganalor): 01
Maria, sor: 300
Maria (Bramon): 151
Maria (Pagès): 151
Maria (Belo): 77
Maria (Ponç): 151
Maria (Domènec): 01
Maria (Barberà): 151
Maria (Bonet): 151
Maria (Perguinya): 151
Maria (Vallès): 151
Maria (d'Oriola): 151
Maria (Tarragó): 150
Maria (Tous): 219
María (Navarro): 105
Maria (Pellicer): 151
Maria (Solà): 151
Maria (Vilanova): 151
Maria (Casanova): 99
María (Grima): 31bis
Maria (Barberà): 151
Maria (Diner): 151
Maria (Verdú): 151
Maria (Isern): 151
Maria (Montfort): 151
Maria (Estopinyà): 26, 27
Maria (Gilabert): 93
Maria, reina muller d'Alfons IV: 189
Maria de Comenge: 42
Maria de Luna, sor: 133, 140
Maria de Luna, reina, muller de Martí I: 139
Maria de Pueyo: 72
María Pérez de Santángel, sor: 206, cf. Albamunt de Santángel, sor: 214
Mariana de Zapata, sor: 358
Mariana Marín: 354
Marianna (Vilalta): 332, 361
Marianna (Quintana): 339
Marianna Albanell, sor: 309
Marianna Garau i Torroella, (Garau): 340
Marianna Masferrer: 290
Marianna Velgròs, sor: 309.
Marién Exenci (Mahoma el Serrano): 180
Marijuán, Alfonso García de: 03
Marimon: 291
Marimon, Esteve de: 32
Marimon, Gaspar, monjo de Poblet: 186
Marín, Bernardina: 364, 367
Marín, Isabel, sor: 07, 08, 349, 350, 351, 352, 353, 358.
Marín, Joan, abat: 345
Marina de Liñán: 365
Mariona (Tarragó): 150
Mariona (Micó sr.): 150
Mariona (d'Arqués): 150
Mariona (Pinyol): 150
Mariona (Sabater): 150
Mariona (Maçana): 150
Mariona (Martí): 150
Mariona (Sabater): 150
Mariona (Terrena): 150
Mariona (Martí): 150
Mariona (Sala): 151
Mariona (Febrer): 150
Mariona (Sabater): 150
Mariona (Martí): 151
Mariona (Foc-encès): 150
Mariona (d'Arqués): 150
Mariona (Febrer): 150
Marquès, Antoni: 184
Marquès, Nicolau: 184
Marquès, Ramon: 82
Marquès i de Súria, Nadala: 011
Marquesa (Pérez): 72
Marquesa Bertrana: 290
Marquesa de Guàrdia: sor: 99
Marquesa de Matzanos, sor: 99
Marquesa Ruiz de Moros, sor: 149, 168, 172, 197
Marquilles, Francesc: 202
Marquina, Martí, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281, 304, 306, 307
Marrades, Berenguer de: 186
Marrades, Pere: 134, 135, 136
Marsal, Joan, monjo de Poblet: 251

Marseyachs, Jaume: 248
Marta de Pola, sor: 149
Martell, Antoni: 371
Martell, Pere: 174
Martell, Pere: 371
Martí, Antoni: 173
Martí, Baltasar: 369
Martí, Bernat: 173
Martí, Esteve: 270
Martí, Francesc: 139
Martí «Cànoves», Francesc, fra: 04
Martí, Gabriel, monjo de Poblet: 344
Martí, Gabriel: 151, 167
Martí, Guillem: 4
Martí, Jaume: 265, 284, 285
Martí, Jeroni: 010
Martí, Joan: 315
Martí, Joan, monjo de Poblet: 271, 272, 281
Martí, Joan: 298
Martí, Joan: 200
Martín, Joan, monjo de Poblet: 186, 208
Martí, Joan O.S.B.: 200
Martí, Joana: 290, 298
Martí, Jordi Joan: 248
Martí, Josep, monjo de Poblet: 010
Martí, Mateu: 150, 173
Martí, Melcior, monjo de Poblet: 04, 251
Martí, Melcior: 271, 272, 281
Martí, Pere: 315, 339
Martí, Pere: 120
Martí, Ramon: 151, 173
Martí, Tomàs Benet: 270, 283
Martí, Vicenç: 151
Martí, Vicent, monjo de Poblet: 010
Martí ..., rector de Vinaixa: 137
Martí I, rei: 139, 140, 141, 144, 267
Martí V, papa: 158, 159, 161, 162, 166, 168, 171, 172
Martí de Pradell: 163
Martí Garcés de Llucià: 115
Martí, Jordi Joan: 248
Martigny, Joan de abat: 165
Martín, Domingo, jr.: 140
Martín, Joan, monjo de Poblet: 186, 208
Martín de Alfajarín: 197
Martín de Almazán: 222
Martín de Aviego: 138
Martín de Epila, abat: 97
Martín de Juan Jimeno, abat: 91
Martín de Quinto: 113
Martín de Rossillo: 227
Martín de Segura: 275
Martín de Tolosa: 140
Martín de Varrón: 348
Martín de Viota: 140
Martín Devín de Ferrero: 260, 261
Martina, Domingo: 155
Martina, Miguel: 155
Martínez, Bartolomé: 155
Martínez, Diego: 8
Martínez, Francisca, sor: 206
Martínez, Gaspar, monjo de Poblet: 186
Martínez, Juan: 206
Martínez, Pere, monjo de Poblet: 186
Martorell, Antoni: 174
Martorell, Arnau: 49
Martorell, Bernat: 173
Martorell, Domènec: 173
Martorell, Joan, monjo de Poblet: 251
Martorell, Pere: 110
Martorell, Rafael: 231
Martorell, Rafael, monjo de Poblet: 208
Mas, Berenguer de: 107
Mas, Domènec: 121, 122
Mas, Guillem: 333, 335, 361
Mas, Jaume: 231
Mas, Joan: 337
Mas, Joan: 236
Mas, Pere: 335
Mascarell, Antoni: 186
Mascarell, Ramon: 33
Mascaró, Ferrer, monjo de Poblet: 115, 118
Mascarosa, (Molins): 78, 79
Mascarosa, (Moragues): 95.
Masclans, Salvador: 339
Masdeu, Joan: 361
Masdovelles, Joan Berenguer de: 210
Masdovelles, Pere Joan de: 189
Masferrer, Aldonça: 290
Masferrer, Marianna: 290
Masmora, Pere, monjo de Poblet: 010
Massallí, Simó, monjo de Poblet: 111, 118, 121, 122
Massana, Joan: 173
Massimi, Innocenci: 370, 373
Massó, Arnau: 128
Massó, Montserrat: 334
Massó, Pere: 145
Massó, Ramon: 122
Massot, Agustí: 389
Massot, Jaume: 271, 272, 281
Massot, Josep: 010
Mata, Arnau: 121, 122
Mata, Juan de la, abat: 362, 363
Mateo, Gaudioso: 358

Mates, Rafael, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Mateu, Andreu, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Mateu, Baltasar: 337
Mateu, Pere, monjo de Poblet: 186
Mateu de Barberà: 82
Mateu de Montserrat, monjo de Poblet: 118
Mateua (Guitart): 151
Mateua (Tarascó): 33
Matzanos, Marquesa de sor: 99
Maurí: 26, 27
Mauri, Pere: 233
Maynar, Domingo: 140
Maynar, Sancho: 140
Meià, Estefania de: 4
Meià, Guillem de: 4, 17
Meià, Jaume de: 100, 101, 102
Meléndez y Salazar, Antonio: 03
Meler, Guillem: 23
Meler, Ramon: 22
Melet, Joan: 314
Mena, Pedro de: 124
Mencía Sánchez de Almazán, sor: 149
Mendoza, Andrés de: 178, 179, 180, 181, 182, 183
Mendoza, Francisco Hurtado de, lloctinent general de Catalunya: 09
Mendoza, Teresa Hurtado de: 359
Mengucho, Joan Martín de, abat de Poblet: 150, 151, 153, 157, 159, 165, 170, 171
Ménguez, Mengo: 29
Mercader, Antoni: 010
Mercader, Ramon: 186
Merino, Gabriel, bisbe: 329bis
Merla, Jaume: 298
Merlès, Blai: 210
Merola, Miquel, monjo de Poblet: 010
Merser, Nicolau: 184
Messeguer: 69
Messeguer, Guillem: 81
Messeguer, Pere: 14, 15, 36
Mestre, Antoni, monjo de Poblet: 231
Mestre, Berenguer: 143
Mestre, Gabriel: 286, 291, 292, 298
Mestre, Pere: 337, 344
Mestres, Antic: 372
Metge, Andreu: 130
Metge, Antoni: 130
Metge, Pere: 154
Micó, Domènec jr.: 150, 173
Micó, Domènec, sr.: 150
Micó, Llorenç: 368
Micó, Pere: 150, 173
Miedes, Miquel, monjo de Poblet: 231
Miedes, Miquel: 251
Miguel, monjo: 03
Miguel, Antonio: 140
Miguel, Domingo: 140
Miguel de Bernabé: 140
Miguel de Escartín, abat: 375
Miguel de Guimarán: 138
Miguel de la Cambra: 214
Miguel de Leitago: 183
Miguel de Longares: 227
Miguel de Salinas: 149
Miguel de San Martín: 254
Miguel de Serra: 214
Miguel de Tarazona: 197
Miguel Sar...,: 275
Miner, monjo: 03
Minguella, Jaume: 334
Minguella, Joan: 311
Minguella, Josep, monjo de Poblet: 010
Minguella, Ramon: 167
Miquel, Francesc: 270
Miquel, Guillem: 146
Miquel d'Alós: 57
Miquel de Gilabert: 278
Miquel de Jorba: 83
Miquel de Linya: 82
Miquel de Padrotxa, abat: 263
Miquel de Poalor: 86
Miquel de Salba i de Vallseca: 09
Miquel, Joan: 230, 231
Miquel, Joan: 230, 231
Miquel Mir, Andreu: 291
Mir, Andreu Miquel: 291
Mir, Bernat: 151
Mir, Guillem: 02
Mir, Guitart: 01
Mir, Jaume: 010
Mir, Nicolau: 193
Pere Mir: 112
Mir, Pere, monjo de Poblet: 04, 251, 271, 272, 281
Mir, Salvador: 010
Miracle, «comtessa» d'Urgell: 55
Miracle, (Cervera): 55
Mirallas, Andrés de: 140
Miralles, Bernat de: 41
Miralles, Ramon: 173
Miranda, Jeroni, monjo de Poblet: 231
Miraval, Luis de: 012
Miravet, Bonet de: 39
Miravet, Pere: 211

Miret, Mateu: 262
Miró, Berenguer: 120
Miró, Damián: 329
Miró, Francesc: 315
Miró, Francesc: 312
Miró, Guillem: 177
Miró, Pere: 262, 313
Mitjà, Martí: 267
Mitjavila, Hug de: 218
Mitjavila, Mateu: 121
Modolell, Gabriel, monjo de Poblet: 010
Moix: 24
Moix, Gabriel: 337
Molí, Francesc: 337
Molian «el Jove», Jaume: 138
Molina, Gil de, monjo de Poblet: 186, 190
Molina, Jaume, monjo de Poblet: 186
Moliner, Antoni, monjo de Poblet: 251
Molinos, Juan de: 239
Molins, Clemència (Nicolau): 368
Molins, Jaume de: 78, 79
Molins, Jaume: 320
Molins, Nicolau: 368
Mollet, Bernat de: 109
Molló, Pere: 04
Molón, Juan: 197
Molón, Juan jr.: 222
Molón, Juan sr.: 222, 227
Moltó, Guillem: 6
Moncull, Gabriel: 160
Monèbrega, Gil de: 138
Moner, Bernat, monjo de Poblet: 115
Moner, Francesc: 010
Monesma, Pere Arnau de: 45
Monfar, Joan: 248
Monfar, Simó: 248
Mònica, (Noet): 73
Monjo, Joan, Baptista: 010
Monlleó, Ramon de, monjo de Poblet: 115, 118
Monrós, Ramon de: 31
Monroy, Gonzalo de: 161, 162
Monsano, Baltasar: 010
Montagut, Caterina, sor: 309
Montagut, Francesca de, sor: 02
Montagut, Joan, monjo de Poblet: 186
Montalbán, Jaime: 140
Montaner, Domingo: 140
Montaner, Domingo Juan: 140
Montaner, Francesc: 09, 263
Montaner, Joan Baptista, monjo de Poblet: 010
Montaner, Josep: 010
Montaner, Vicente: 133
...Montany: 151
Montanyola, Joan: 368
Montassin, Joan, abat: 91
Montblanquet, Pere de: 151
Montcada, Gastó de: 136
Montcada, Guillem Ramon de: 2
Montcada, Guillem Ramon de, bisbe: 226
Montcorb, Cèlia de, sor: 99
Monteagudo, Pablo: 275
Montells, Bernat de: 115, 118
Monterde, Elsa Fernández de, sor: 197, 206, 214
Monterde, Sebastián de: 261
Montero, Miguel: 206
Montfalcó, Pere de: 104
Montfar, Bernat de: 81
Montfar, Guillem de: 56
Montfort, Aparici de: 151, 186, 208
Montfort, Joan, monjo de Poblet: 186, 208
Montgay, Guillem de: 138
Montgeffond, Antoni de, prior cartoixà: 389
Montlleó, Pere de: 130
Montoliu, Guillem de: 18
Montoliu, Onofre: 250
Montoliu, Roger de: 139
Montornés, Bernat de, monjo de Poblet: 78, 79
Montornés, Galceran de: 330
Montornés, Miquel: 121
Montpeller, Guillem de: 2
Montperler, Antoni, estudiant: 145
Montperler, Joan: 337
Monperler, Pere: 337
Montruf, Arnau de: 01.
Montserrat, (Pont): 322
Montserrat, Bernat: 328
Montserrat, Cebrià: 296
Montserrat, Ferrer: 174
Montserrat, Guillem: 122
Montserrat, Jaume: 211
Montserrat, Joan: 328
Montserrat, Mateu de, monjo de Poblet: 118
Montserrat, Miquel: 327
Montsó, Nicolau de: 151
Montsó, jr., Pere de: 151
Montsó, sr., Pere de: 151
Monyo, Joan: 368
Mora, Bernat: 110
Mora, Guillem: 130
Mora, Joan de, cf. Joan d'Alçamora, monjo de Poblet
Mora, Joan: 010

Mora, Pere: 151
Mora, Tomàs, monjo de Poblet: 010
Moragues, Jaume: 95
Moragues, Jaume: 02
Moragues, Joan: 339
Morales, Francesc, monjo de Poblet: 251
Morató, Maria: 65
Morató, Pere: 65
Morató, Tomàs: 010
Moratona: 57
Morell, Francesc: 251
Morell, Joan: 327
Morell, Pere: 151
Morell, Pere: 102
Morell, Pere: 192
Morell, Pere: 310
Moreno, Sebastià: 284, 285
Morera, Andreu: 200
Morera, Elisenda de, sor: 99
Morera, Guillem de: 89
Morera, Margarida, abadessa: 200
Moret, Jaume: 151
Moriello, Pedro: 127
Moriello, Juan Martín de: 138
Morlans: 36
Moro, Juan López de: 03
Moros, Marquesa Ruiz de, sor: 149, 168, 172, 197
Moros, Violant de, sor: 214
Mosset, Jaume: 010
Motilua, Pere, monjo de Poblet: 010
Moxó, Jeroni: 288
Mozárabe, Antonio: 149
Mozárabe, Bartolomé: 149
Mulner, Ponç: 68
Muntaner, Bernat: 96
Muntaner, Joan: 297
Muntanyola, Guillem de: 136
Muntanyola, Jaume Joan: 288
Munyes, Bernat, monjo de Poblet: 010
Munyòs, Jeroni, monjo de Poblet: 04
Munyòs, Joan: 231
Munyòs, Joan: 321
Munyòs, Joan Baptista, monjo de Poblet: 010
Munyòs, Pere: 247, 251, 271, 272, 281
Muñoz, Constanza, sor: 358
Muñoz, Esperanza, sor: 07, 08, 350, 352, 358
Muñoz, Francisco: 239bis
Muñoz, María: 357
Muñoz, Violant, sor: 214
Mur, Dalmau de, arquebisbe de Tarragona: 160
Mur, Galceran de: 100, 101, 102
Mur, Pedro de: 239
Murciano, Juan Andrés: 275
Murell, Berenguer Arnau de: 163
Mutus, Joan: 385
Muza de Abranda: 178, 180

Nadal, Antoni, metge de Santes Creus: 290
Nadal, Jaume: 176
Nadal, Josep: 011
Nadal, Ramon: 103
Nadala: 151
Narbona (Gualter): 01
Narbonès, Arnau, monjo de Poblet: 63
Narbonès, Jaume: 151
Narbonès, Joan, monjo de Poblet: 208
Na Ribera, Guillem de: 79
Nau, Guillem de: 61
Navarro, Antoni: 249
Navarro, Antonio: 140
Navarro, Domingo: 140
Navarro, Francesc Vicent: 011
Navarro, Jaime: 140
Navarro, Joan: 238
Navarro, Juan: 234
Navarro, Valero: 140
Navès, Joan: 248
Naya, Miquel, monjo de Poblet: 010
Nebot, Andreu: 248
Nebot, Bernat: 7
Nebot, Jaume: 263
Necorbín, Enneco Mamez de: 97
Negre, Armand: 211
Negre, Guillem: 01
Nicolás de Escalona: 138
Nicolau, monjo de Poblet: 42
Nicolau, Pau: 155, 156, 161, 162
Nicolau, Domènec: 130, 142
Nicolau, Pere: 151
Nicolau III, papa: 239bis.
Nicolau V, papa: 194, 195
Nicolau de Casanova: 90
Nicolau de Janville: 106, 107, 108
Nicolau de Montsó: 151
Nicolau de Nicolau d'Almeria: 133
Nicolaua (Martorell): 151
Nicolaua (Jordà): 151
Nicolaua (Barberà): 151
Niell, Joan: 132
Nina, Berenguer: 143
Nina de Guàrdia (Ramon): 21

Nivelle, Pere, abat: 376
Nodrizo, Juan: 140
Noet, Lluís: 286, 292, 298, 314 d': 106, 107
Olzinelles, Bernat: 09
Oms, Guiomar d', sor: 309.
Ondarra: 70, 71
Ondarra, Pere d': 82, 83
Noet, Pere de: 02, 73
Noguer, Joan: 315
Noguer, Joan: 332
Noguer, Onofre Maties: 010
Noguer, Pere: 312, 361
Noguer, Sebastià, monjo de Poblet: 010
Noguer «de la Peixera», Pere: 244, 312
Noguers, Pere, abat: 05, 314, 322, 328, 329, 332, 337
Nogués, Bernat, monjo de Poblet: 010
Nou, Bertran de: 01, 40
Nouvila, Simó: 010
Novell, Andreu: 235, 259
Novell, Guillem: 235
Novell, Pascasi, monjo de Poblet: 271, 272, 281
Novella (Aleu): 151
Novella (Martorell): 151
Novella (Ametller jr.): 151
Novella (Vidal): 151
Novella (de l'Astor): 151
Novella (Malet): 151
Novella (Rella): 151
Novella de Jorba: 83
Nuça, Berenguer: 151
Nuet, Joan: 311
Nuño, comte: 8

Obac, Bernat: 93
Ochova, Sancho: 105
Ocred, Guillem: 01
Òdena, Filipó, monjo de Poblet: 208
Odina, Jimeno de: 140
Olesa, pupil d': 344
Olesa, Francesc: 333, 335
Olier, Antoni: 164
Oliva «del Cantó», Jaume: 344
Olivart, Bernat: 290
Olivart, Jaume: 337
Olivart, Joan: 337
Oliver, Francesc, monjo de Poblet: 118
Oliver de Boteller, Francesc, abat de Poblet: 321, 323, 325, 326, 330
Oliver, Guillem: 136
Oliver, Jaume: 02
Oliver, Joan: 02
Olivers, Ramon d': 61
Oller, Jaume: 244
Oller, Marc: 286, 311, 314
Oller, Pere: 31
Oller, Pere: 244
Oller, Pere: 67
Oller, Romeu: 96
Oller, Vidal (muller d'): 83
Olomar, Antoni: 322
Oluges, Bernat d': 73
Oluja, Guillem d': 95
Oluja, Jaume: 314, 328
Oluja, Lluís d': 205
Oluja, Ponç d': 02
Olvan, Blanca d', sor: 99
Olvan, Violant d', sor: 02
Olzina, Bernat d': 58
Olzina, Bernat, monjo de Poblet: 115
Olzinelles, Bernat
Onoller, Gaspar: 010
Onorós, Josep: 368
Orbea, Domingo de: 274
Ordoño García: 8
Oregius, N.: 385
Oreja, Bartolomé de: 140
Orella, Domingo: 140
Orenga, Berenguer: 143
Orenga, Joan, monjo de Poblet: 251
Organyà, Bernat d', monjo de Poblet: 42
Ories, Gallard: 313
Oriol, Guillem: 02
Oriola, Joan d': 151
Oró, Joan: 010
Oromir, Bernat: 67
Oromir, Bernat: 173
Oromir, Tomàs: 115
Orta, Guillem: 145
Ortells, Miquel: 322, 328, 329
Ortells, Nicolau: 202, 218
Ortes, Bernardo de: 140
Ortigues, Galceran d': 134, 135
Ortigues, Pere, monjo de Poblet: 186
Ortís, Jaume, monjo: 298, 314
Ortís, Joan: 04
Ortís, Pere, monjo de Poblet: 010
Ortiz, Francisco: 179
Ortiz, Juan: 275
Ortiz, Juan: 97
Ortó, Bernat d': 41
Ortoneda, Francesc, monjo de Poblet: 010
Oruño, Lope Sánchez de: 140
Osca, Bartomeu d': 58
Osca, Joan d', monjo de Poblet: 186

Osca, Pere d': 35, 58, 66
Ossés, Bertran d', monjo de Poblet: 281
Otina, Ramon d': 19
Ovelola, Pedro: 29
Oviedo, Pere: 011

P. de Larriátegui y Colón: 012
Padrotxa, Miquel de, abat: 263
Pàdua, Baptista de: 187
Paganell, Arnau de: 9, 10
Paganell, Pere de: 5, 6, 9, 10, 11, 12, 38
Paganell, Ramon de: 11, 12, 38
Pagès, Bartomeu: 151
Pagès, Bernat: 151
Pagès, Guillem: 151
Pahoner, Pere: 236
Palaciano, Martín: 138
Palaçol, Guerau de: 121, 122
Paladella, Andreu: 010
Palau, Bernat de: 163
Palau, Bernat: 324
Palau, Bernat, porter de Poblet: 208
Palau, Bertran: 96
Palau, Francesc: 010
Palau, Jaume: 279
Palau, Miquel: 010
Palau, Narcís: 339
Palau, Romeu: 96
Palau, Salvador: 279
Pallarès, Agustí: 131, 142
Pallarès, Andreu: 173
Pallarès, Arnau: 137
Pallarès, Bernat: 55
Pallarès, Gabriel, monjo de Poblet: 04
Pallarès, Guillem: 17
Pallarès, Jaume, abat: 377
Pallarès, Jaume: 328
Pallarès, Montserrat: 334
Pallarès, Ramon: 55
Pallars, Jaume Roger de: 136
Palmer, Astruc: 80
Palmerola, Guillem de, monjo de Poblet: 01, 27, 41
Palmes, Joan de: 129
Palom, Mateu, monjo de Poblet: 231
Paloma, Pere: 09
Palomors, Ferrer de: 02
Palou, Francesc: 271, 272, 278
Pamfili, Joan Baptista: 375
Pàmies, Antoni: 208
Pàmies, Marc: 257
Pàmies, Pere: 010
Pàmies, Pere Joan: 279
Pando, Jaume, monjo de Poblet: 231
Pardo, Colau: 206
Pardo, Martín: 206
Pardo Buendía, P.: 251, 271, 281
Parell, Berenguer: 84
Pasamonte, Pedro de: 308
Pascasi, Pere: 09
Pascasi, Pere, monjo de Poblet: 182
Pascual de Polo Cosín: 140
Pascual de Soria: 138
Pascual Pérez de Castillón: 149
Pasqual, Antoni, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Pasqual, Jaume Joan: 368
Pasqual, Jeroni, monjo de Poblet: 010
Pasqual, Joan: 287
Pasqual, Joan: 317, 328
Pasqual, Montserrat: 292
Pasquier y Guerrero, Catalina: 362
Passamar, Ramon: 6, 9
Passanant, Antoni: 150, 173
Pastor, Bernat: 100, 101, 102
Pastor, Pere: 118
Pastor, Pere, monjo de Poblet: 115
Pastor, Rafael: 369
Patau, Berenguer: 122
Pau II, papa: 04, 391
Pau III, papa: 04, 278
Pau V, papa: 07, 08, 342, 343, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 364
Paula de Calders (Joanot): 288
Payssa, Joan: 010
Pedralbes, Francesc, monjo de Poblet: 010
Pedro, abat de «Cruce» (?): 133
Pedro, comte: 8
Pedro, notari reial: 8
Pedró, Bernat de: 25
Pedro I, rei de Castella: 234
Pedro I, rei d'Aragó: 1
Pedro de Alagón: 29
Pedro de Alava: 227
Pedro de Alcazez: 31bis.
Pedro de Borja: 59
Pedro de Castillón: 138
Pedro de Ficarolas: 31bis.
Pedro de Gracia: 254
Pedro de Grima: 31bis.
Pedro de Manrique, bisbe: 353
Pedro de Marcilla: 239
Pedro de Mena: 124
Pedro de Mur: 239
Pedro de Pasamonte: 308

Pedro de Sádaba: 275
Pedro de Tarba: 124
Pedro de Teruel: 97
Pedro de Urrea: 156
Pedro Jiménez de Embún, abat: 234
Pedro López de Luesa: 72
Pedro López del Hospital: 140
Pedro Mateo de Alfagerín: 138
Pedro Miguel de Valsorga: 358
Pedro Valero de Mallén: 97
Pedro Ximénez de Ambel: 127
Pedrol, Jaume, monjo de Poblet: 010
Pedrol, Joan: 208
Pedrolo, Berenguer: 174
Pedrolo, Francesc: 263
Pedrolo, Rafael Joan de: 331
Pedrós, Joan Pascasi: 010
Pedrós, Pere de: 4
Peiró, Guillem, monjo de Poblet: 110, 115, 118
Peladella, Guillem de: 70, 71
Peladesa, Bernat de: 25
Pelegrí, Antoni: 315
Pelegrí, Gaspar: 173
Pelegrí, Guillem: 122
Pelegrí, Joan: 173
Pelegrí, Pere: 151
Pelegrín, Juan: 149
Pelegrín de Epila, abat: 113, 234
Pelegrín de Jassa: 156
Pellicer, Jaume Joan: 255
Pellicer, Mateu: 151
Pellicer, Pere: 196
Pellos, Bernat: 138
Penedès, Guillem de: 69
Penicol, Pere: 315
Peña, Juan: 275
Peñaflor, Marc de, monjo de Poblet: 186
Penya, Joan de la: 271, 272, 281
Penya, Jordi de: 186
Penyafreyta, Domingo: 138
Penyafreyta, Juan de: 138
Peralta, Ana María de, sor: 358
Peralta, García López de: 149
Peralta, Guillem de: 26, 27
Peralta, Juan de: 239bis
Peramola, Arnau de, monjo de Poblet: 61
Perarnau, Magí: 231
Perdiguer, Pedro: 275
Pere, abat de «Cruce»: 133
Pere, abat de Cardona: 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54
Pere, canonge: 32
Pere, capellà (templer?): 13
Pere, monjo de Poblet: 69
Pere, escrivà: 28, 39
Pere, exorcista: 38
Pere, fill de Bernat d'Anglesola: 16, 24
Pere, fill de Nina de Guàrdia: 21
Pere, fill de Pere de Gualter: 01
Pere, fill de Pere de Noet: 73
Pere, infermer de Poblet: 42
Pere, monjo de Poblet: 21
Pere, monjo i escrivà de Poblet: 01
Pere, pitancer de Poblet: 95
Pere, «precentor» de Poblet: 40
Pere, prevere i escrivà: 01, 36, 37
Pere, prior de Poblet: 24, 42, 65
Pere, rector i escrivà: 73
Pere, sagristà de Barcelona: 2
Pere, sots-prior de Poblet: 01, 56
Pere, sots-prior de Poblet: 01
Pere, monjo de Poblet: 42
Pere, Antoni, abat: 216
Pere, Antoni: 101, 102, 141, 142, 152, 186, 368
Pere, Gabriel: 270, 276, 280, 283, 294, 285, 296, 297
Pere, Gabriel, monjo de Poblet: 251, 271, 272
Pere, Gabriel: 201
Pere, Guillem: 01
Pere, Lluís: 312
Pere, Salvador: 243
Pere I, Rei de Catalunya-Aragó: 32
Pere III, rei de Catalunya-Aragó: 09, 106, 107, 108, 109, 114, 124, 134, 135, 136, 234, 267
Pere Andreu, Lluís: 371, 372
Pere Arnau de Monesma: 45
Pere d'Aiguamolsa: 3, 31, 55
Pere d'Alçamora: 75, 76, 79
Pere d'Aragó, comte d'Urgell: 234
Pere d'Aragó. infant-comte: 106, 107, 108, 114
Pere d'Arqués: 50
Pere d'Artés: 134, 135
Pere de Bages: 67
Pere de Bellmunt: 192
Pere de Bellvís: 5, 13, 16, 77
Pere de Benviure: 136, 139
Pere de Blancafort: 78
Pere de Camarassa: 01
Pere de Cantacorbs: 174
Pere de Carbesó: 119

Pere de Cardona, arquebisbe de Tarragona: 244
Pere de Cardona, monjo de Poblet: 58
Pere de Cases, monjo de Poblet: 94, 95
Pere de Castre: 01
Pere de Clasquerí, arquebisbe de Tarragona: 121, 122
Pere de Concabella, monjo de Poblet: 42
Pere de Curtacans, abat de Poblet: 01, 35, 36, 37, 38, 39
Pere de Farrerons: 150
Pere de Filella: 56
Pere de Foix, cardenal: 171, 172
Pere de Gauçó: 62
Pere de Gòsol: 74
Pere de Granyena: 01, 40
Pere de Gualter: 01, 4
Pere de Guissona, escrivà: 34
Pere de Juneda: 19
Pere de l'Astor: 103, 104
Pere de Linya del Vilosell: 82
Pere de Linyana: 17
Pere de Llimós: 58
Pere de Llor, monjo de Poblet: 66
Pere de Luna, bisbe: 119
Pere de Montblanquet: 151
Pere de Montfalcó: 104
Pere de Montlleó: 130
Pere de Montsó, jr.: 151
Pere de Montsó, sr.: 151
Pere de Noet: 02, 73
Pere de Paganell: 5, 6, 9, 10, 11, 12, 38
Pere de Perler: 93
Pere de Pinyes: 78
Pere de Plegamans: 02
Pere de Pont: 121, 122
Pere de Ponts: 17
Pere de Porta-Règia: 22, 23
Pere de Puigverd: 24
Pere de Queralt: 70, 71, 74
Pere de Riusec: 90
Pere de Rocafort: 69
Pere de Rouriga: 87, 90
Pere de Sala: 82
Pere de Salvaneres: 02
Pere de Sanç: 68
Pere de Sansunyí: 010
Pere de Sant Jaume, monjo de Poblet: 56
Pere de Saranyana: 76
Pere de Seginec: 129
Pere de Sentmenat: 2
Pere de Sevilla: 208
Pere de Solar, monjo de Poblet: 42
Pere de Talarn: 79
Pere de Talladell, abat de Poblet: 22, 23
Pere de Tapioles: 01
Pere de Tarascó: 33
Pere de Tarragona, monjo de Poblet: 69
Pere de Tàrrega: 6, 16, 32
Pere de Tàrrega, monjo de Poblet: 60
Pere de Terranova: 115, 118
Pere de Terrassa: 2
Pere de Terré: 121, 122
Pere de Terricella: 96
Pere de Torà: 31
Pere de Torroja: 01
Pere de Tremp: 43
Pere de Vall: 136
Pere de Valldaura: 186
Pere de Valldaura, monjo de Poblet: 170
Pere de Vila...: 52
Pere de Vilanova: 151
Pere de Virey, abat: 224, 225
Pere de Zamella: 5
Pere d'Esglésies: 89
Pere d'Espallargues: 11, 12
Pere d'Estopinyà: 26, 27
Pere Devís: 321
Pere d'Exea, monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Pere Diner: 151
Pere d'Ivars: 45
Pere d'Ondarra: 82, 83
Pere d'Osca: 35, 58, 66
Pere d'Urgell, comte: 263
Pere d'Urgell: 82
Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona: 09, 202, 218
Pere Ferrer de Berga, monjo de Poblet: 109, 110
Pere Joan de Pou: 176
Pere Joan de Masdovelles: 189
Pere, Lluís: 312
Pere Ramon de Vilademany: 2
Pere Sanç del Pont: 010
Pere Sorolla de Lizerassu: 010, 368
Pere [VI], abat: 186
Pereguinya, Bernat: 151
Perelló, Bernardo: 86, 87
Perelló, Jaume: 236
Perellós, Violant de, sor: 159
Pérez, Juan: 29
Pérez, Juan: 97
Pérez, Justo: 140
Pérez, Llorenç, bisbe: 235, 259, 368.
Pérez, Miguel: 140, 09, 010

Pérez, Pérez: 284, 285
Pérez Calvillo, Pedro, bisbe: 123
Pérez Doco, Martín: 127
Pérez Navarro, Juan: 105
Perguinya, Berenguer: 151
Perguinya, Guillem: 151
Perguinya, Jaume: 151
Periça (Celma): 150
Pericó, monjo: 03
Peris, Andreu: 010
Peris, Jaume, monjo de Poblet: 231
Peris, Joan, monjo de Poblet: 251
Perler, Pere de: 93
Perpinyà, Guillem: 151
Perpinyà, Peret: 151
Perull, Bernat: 151
Pescater, Ramon: 174
Petronila de Luria: 379
Pexó, Miquel, monjo de Poblet: 271, 272, 281
Peyró, Joan: 010
Pi, Joan, monjo de Poblet: 251
Picamollas, Juan de: 138
Picany, Ferrer: 68
Picart d'Aulnay, Joan, abat: 185, 188
Picó, Bernat: 57
Piles, Bernat: 173
Piles, Guillem: 173
Piles, Marc: 331
Pinell, Arnau: 62
Pinella, Juan de: 225
Piniés, Garcia de: 170
Pinós i d'Alagón (d'Illa i de Canet), Joana de: 217
Pinosa, Ramon de la, abat: 194
Pintor, Tomàs: 249
Pinyana, Bernat de: 45
Pinyes, Pere de: 78
Puigverd, Pere de: 24
Pinyol, Antoni: 150, 173
Pinyol, Berenguer: 173
Pinyol, Bernat, monjo de Poblet: 186, 208
Pinyol, Ferrer: 219
Pinyol, Guillem: 186
Pinyol, Pere: 257
Pinyol, Pericó: 173
Piperada, R.: 01
Piquer, Berenguer: 83
Piquerona, del Vilosell: 82, 83
Pius IV, papa: 294, 295, 342, 391
Pixó, Miquel, monjo de Poblet: 271, 272, 281
Pla, Francesc: 011
Planella, Magina, novícia de Valldonzella: 309
Planes, Bernat de: 99
Planes, Joan: 339, 340
Plasència, Esteve, monjo de Poblet: 208
Plegamans, Berenguer de: 02
Plegamans, Pere de: 02
Poal, Bernat: 263
Poalor, Arnau de: 90
Poalor, Miquel de: 86
Poblet, Antoni: 368
Poblet, Berenguer de, abat: 191.
Poblet, Berenguer: 173
Poblet, Bernat: 130
Poblet, Bernat: 368
Poblet, Bernat jr.: 151, 173
Poblet, Felip: 5
Poblet, Joan: 208
Poca, Guillem: 83
Pocullull, Bartomeu, monjo de Poblet: 110
Pocullull, Ramon: 01
Pola, Marta de, sor: 149
Pollo Candelero, Juan: 227
Polo Cosín: 140
Ponç, Bernat: 151
Ponç Borrell, comte d'Urgell: 263
Ponç, Jaume: 266
Ponç, Martí: 198
Ponç, Montserrat: 286
Ponç, Pere: 151
Ponç d'Avinet: 01
Ponç de Balaguer, templer: 13
Ponç de Copons, abat de Poblet: 98, 106, 107, 108, 109, 110, 134, 135
Ponç de Gualter: 01
Ponç d'Oluja: 02
Ponç Ramon: 3
Ponçoda, Lluís: 233, 236, 243
Ponçoda, Pere: 310
Pons, Arnau de: 5
Pont, Guillem: 267
Pont, Jaume: 337
Pont, Jaume, monjo de Poblet: 130, 141
Pont, Pere de: 121, 122
Pont, Pere Sanç del: 010
Pont, Salvador: 322
Pontons, Gabriel: 262
Pontons, Gabriel: 362
Ponts, Bernat de: 92
Ponts, Pere de: 17
Poquellet, Pere: 010
Poquet, Jaume: 010
Porta, Cristóbal de la: 31bis.

Porta, Domènec, abat de Poblet: 232, 235, 237, 240, 241, 242
Porta, Domènec, monjo de Poblet: 230, 231
Porta, Joan: 286
Porta, Magí, monjo: 286, 328
Portalés, Joan: 011
Porta-Règia, Pere de: 22, 23
Portella, Constança de, sor: 99
Portella, Timbor de la, sor: 99
Portugal, Frederic de, arquebisbe: 248, 254
Portugal, Isabel de (Carles I), reina: 258
Postit, Joan Pere: 132
Pou, Pere Joan de: 176
Pou, Gabriel: 328, 331
Poza, Rodrigo de la: 03
Pradell, Martí de: 163
Prades, Domènec de, monjo de Poblet: 78, 79
Prat, Baltasar del: 238
Prats, Gabriel: 337
Prats, Gabriel, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Prats, Gabriel: 257
Prats, Jaume, monjo de Poblet: 208
Prats, Joan: 151
Prats, Pere: 100, 101, 102
Prats, Pere: 337
Preciat, Juan: 138
Prenafeta, Andreu: 010
Prenafeta, Guillem de: 150
Prenafeta, Ramon de: 82, 83
Prenelet, F.: 356.
Prim, Pau, monjo: 314, 328
Prunera, Antoni: 154
Prunera, Berenguer: 151
Prunera, Joan: 151
Prunera, Pere: 167
Puertavieja, Andrés de: 72.
Pueyo, Maria de: 72
Pugmigán, Domingo: 138
Puig, Bartomeu de: 234
Puig, Bernat de: 90
Puig, Bernat: 211
Puig, Guillem de: 121, 122, 263
Puig, Guillem de: 02, 117
Puig, Joan: 320, 337
Puig, Joan: 218
Puig, Miquel: 251
Puig, Pere: 311
Puig, Pere monjo de Poblet: 251, 271, 272, 281
Puig-Ainer, Bartomeu de: 117
Puig-Ainer, Berenguer de: 117
Puig-Ainer, Bernat de: 117
Puig-Esteve, Caterina (Calvó): 339, 340
Puigjaner, Ramon de: 118
Puigverd, Jeroni, monjo de Poblet: 010
Puigverd, Sibil·la de, sor: 170
Pujaló, Pere: 186
Pujalt, Arnau de: 010
Pujalt «Granada», Pere Joan: 194
Pujol, Benet: 339
Pujol, Blai: 262
Pujol, Gaspar: 327
Pujol, Joan: 327
Pujol, Joan: 231
Pujol, Pere: 317
Pujol, Ramon: 126
Pujolà, Bartomeu: 331
Punet: 4
Puntarró, Francesc: 011

Quadrat, Tomàs: 010
Quadres, Jaume: 96
Quartero, Juan: 180
Quartero, Sancho: 155
Quatrepans, Guillem: 81
Quatrepans, Ramon: 01, 43
Quentín, Ángel: 222
Queralt, Antoni: 196
Queralt, Dalmau de, comte de Santa Coloma: 010
Queralt, Francesc: 04, 369
Queralt, Guillem: 104
Queralt, Guillem: 186
Queralt, Pere de: 70, 71, 74
Queralt, Pere: 173
Queralt, Ramon de: 010
Queralt, Sibil·la de, sor: 99
Queralt, Timbor de, sor: 99
Quercí, Guillem: 115
Querol, del Pont d'Armentera: 331
Quevedo, Pere: 011
Quiles, Domènec, abat de Poblet: 010, 376
Quiñones, Francisco de, OFM: 239bis.
Quint, Arnau de: 125
Quintana, Blai Rafael de: 390
Quintana, Miquel: 339, 340
Quintín, Bernabé: 140
Quintín, Miguel: 140
Quinto, García de: 124
Quinto, Martín de: 113

R. de Gratallops: 74
R. de Tàrrega: 01
Rabassó, Salvador: 334

Raedor, Guillem: 82
Raedor, Joan, monjo de Poblet: 115, 118
Raedor, Pere: 115, 118, 128, 146
Rafael Joan de Pedrolo: 331
Rafeques, Gabriel: 368
Raimunda (Noet): 73
Raimunda (Germà): 196
Raimundo, canceller: 8
Raimundo, clergue: 72
Raimundo II, bisbe: 8
Rajadell, Manuel de: 207
Ram, Bolucià: 011
Ram, Domènec, bisbe: 148
Ramball: 01
Ramírez, Antoni, monjo de Poblet: 251
Ramírez, Juan: 206
Ramírez, Juan: 209
Ramiro, fill de Pedro Ovelola: 29
Ramnulf, escrivà: 6, 11, 12
Ramon, capellà de Ramon de Cervera: 55
Ramon, escrivà: 31
Ramon, fill de Berenguer de Tamarit: 39
Ramon, fill de Guillem de Guàrdia: 21
Ramon, fill de Guillem Negre: 01
Ramon, fill de Guillem Ramon de Montcada: 2
Ramon, marit de Maria: 14, 15
Ramon, porter de Poblet: 42
Ramon, prior de Gualter: 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54
Ramon, prior de Poblet: 110
Ramon, Berenguer, monjo de Poblet: 01, 110, 115
Ramon, Berenguer, prevere: 192
Ramon, Joan, monjo de Poblet: 186
Ramon, Pere: 151
Ramon, Pere sr.: 151
Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona: 010
Ramon Berenguer: 45
Ramon Berenguer 010
Ramon Berenguer, monjo i sagristà de Poblet: 186, 208
Ramon, Berenguer: 01
Ramon, Berenguer: 110, 115
Ramon, Berenguer: 192
Ramon, Bernat, abat: 91
Ramon d'Almenara: 82, 83
Ramon d'Aglesola: 234
Ramon d'Ayerbe, monjo de Poblet: 208, 231
Ramón de Almenara: 138
Ramon de Balaguer: 4
Ramon de Bosch: 25
Ramon de Brici: 68
Ramon de Caldes, monjo de Poblet: 118
Ramon de Campredó: 01
Ramon de Castluz: 66
Ramon de Cerdanyola: 2
Ramon de Cervera: 21, 24, 55
Ramon de Cervera, abat de Poblet: 01
Ramon de Cervera: 61
Ramon de Comelles, monjo de Poblet: 118
Ramon de Cubells: 38, 55
Ramon de Guàrdia: 7, 21
Ramon de la Pinosa, abat: 194
Ramon de Lavança: 104
Ramon de Maldà, monjo de Poblet: 42
Ramon de Màrgens: 288
Ramon de Monlleó, monjo de Poblet: 115, 118
Ramon de Monrós: 31
Ramon de Paganell: 11, 12, 38
Ramon de Prenafeta: 82, 83
Ramon de Puigjaner: 118
Ramon de Queralt: 010
Ramon de Ribelles: 16
Ramon de Ribelles: 100, 101, 102
Ramon de Sagarriga: 5
Ramon de Sala: 68
Ramon de Sant Gil: 21, 24
Ramon de Sant Llorenç, monjo de Poblet: 48, 49
Ramon de Sant Martí: 32, 38
Ramon de Segarra: 41
Ramon de Siscar, abat de Poblet: 67
Ramon de Soldevila: 150
Ramon de Sores, monjo de Poblet: 115; prior de Poblet: 118
Ramon de Tarascó: 33
Ramon de Térmens, monjo de Poblet: 63
Ramon de Timor: 70, 71
Ramon de Torà: 17
Ramon de Vall-llebrera: 24, 35
Ramon de Veil: 74
Ramon de Verdú: 9, 10
Ramon de Vilalta: 263
Ramon del Terral: 30
Ramon d'Hostalrich, abat de Poblet: 54
Ramon d'Olivers: 61
Ramon d'Otina: 19
Ramon Galceran: 01
Ramon Guillem de Conques: 13
Ramon, Guillemó: 151
Ramon, Joan: 52
Ramon, Joan, monjo de Poblet: 186
Ramon, Joan: 173

Ramon Roger, comte: 234
Ramoneta (Sabater): 150
Ramunill: 41
Ratera, Antoni: 346
Ratera, Jaume de, monjo de Poblet: 109
Ratera, Romeu de: 74
Rausich, Pere, abat: 263, 368
Rausich, Pere, monjo de Poblet: 249, 251
Reboll, Antoni, monjo de Poblet: 208
Rebuster, Joan: 334
Redon, Guillem: 151
Redon, Joan: 368
Regàs, Antoni: 291
Regio, Joan de: 251, 271, 281
Reguer, Gabriel, monjo de Poblet: 251
Reguer, Joan: 327
Reial, Guillem de: 76
Reig, Jaume: 313
Reig, Ramon: 142
Reixac, Bernat de: 263
Relat, Berenguer de: 136
Rella, Joan: 151
Remadat, Benet: 320
Remadat, Pere: 320
Remegi, Arnau: 129
Remírez, Juan: 209
Renaball: 01
Renard, Guillem: 01
Renart, Pau: 251
Renovart, Bernat de, monjo de Poblet: 115
Renyer, Joan: 2, 371, 372
Renyer, Josep: 371, 372
Requens, Bartomeu: 102
Requens de Montoliu, Berenguer: 121, 122
Requesens, Galceran de: 176
Revull, Guillem: 189
Revull, Joan Baptista: 389
Revull, Pere: 244, 324
Rey, Sancho del: 155
Reyal, Bartomeu: 184
Rialp, Ramon: 100, 101, 102
Riambau, Antoni: 238
Riba, Bernat, monjo de Poblet: 04
Riba, Pere: 173
Ribalta, Pere: 125
Ribalta, Joan: 339
Ribaltera, Anna: 309
Ribelles, Amorós de: 100, 101, 102
Ribelles, Ramon de: 16
Ribelles, Ramon de: 100, 101, 102
Riber, Andreu: 151
Riber, Andreu, monjo de Poblet: 04
Riber, Bernat, monjo de Poblet: 115, 118
Riber, Jeroni: 368
...Ribes: 211
Ribes, Bernat de: 171
Ribes, Bernat: 011
Ribes, Joan: 278
Ribes, Lluís, monjo de Poblet: 208, 231
Ribes, Salvador: 248
Ricard: 7
Ricard, Bernat: 55
Ricard, Pere: 14, 15
Ricard, Pere: 128
Ricolf, Mir: 01
Ricsenda: 52
Riera, Lluís: 09, 010
Riera, Miquel: 106, 107
Riglos, Domènec de, monjo de Poblet: 186
Ríos, Antoni de: 273
Ripoll, Lluís, monjo de Poblet: 321
Ripoll, Miquel: 010
Riquer, Antoni: 204
Riquer, Antoni, monjo de Poblet: 231
Risso, Felipa, sor: 200
Riu, Bernat de: 35, 37, 38
Riu, Guillem de: 77, 93
Riufret, Berenguer de: 139
Rius, Antoni: 151
Rius, Antoni: 321
Rius, Bernat, monjo de Poblet: 04
Rius, Pere, monjo de Poblet: 231
Riusec, Bernat de: 84, 85, 86, 87, 89, 90
Riusec, Pere de: 90
Rives, Miquel Joan: 296
Robert d'Anglia, monjo de Poblet: 208
Robert de Guardiola: 82
Roca, Andreu: 286
Roca, Antoni: 04
Roca, Damià: 257
Roca, Jaume: 298
Roca, Joan: 236, 243
Roca, Joan: 04
Roca, Joan, monjo de Poblet: 04
Roca, Pere: 211
Rocacrespa, Antoni de: 207
Rocafort, Francisco: 391
Rocafort, Pere de: 69
Rocier: 75
Rodrigo Beltrán: 03
Rodrigo de la Poza: 03
Rodrigo de Varrón: 348
Rodrigo, Miguel: 140
Rodríguez, G., abat: 225
Rodríguez, Álvaro: 8
Rodríguez, Blanquina: 217

Rodríguez, Ferran: 217
Rodríguez, Joan: 217
Rodríguez, Pedro: 8
Roger, Onofre, monjo de Poblet: 04
Roger, Pere: 327
Roger de Montoliu: 139
Roholl, Martí: 09
Roïç, Jaume, monjo mestre en teologia: 272
Roïç, Joan: 314
Roïçot: 39
Roig, Andreu: 011
Roig, Antoni: 328
Roig, Antoni Joan: 257
Roig, Damià: 010
Roig, Damià, vicari de la Morera: 010
Roig, Gabriel: 04
Roig, Joan: 257
Roig, Joan, monjo de Poblet: 04
Roig, Joan: 328
Roig, Joan, monjo de Poblet: 010
Roig, Lluís: 346
Roig, Miquel: 257
Roig, Miquel: 010
Roig, Montserrat: 328
Roig, Pere: 218
Roig, Pere: 173
Roig, Pere jr.: 257
Roig, Pere sr.: 257
Rojas, Antonio de, bisbe: 239bis
Rollo, Joan: 287
Roma, (Joan): 52
Romanet, Joan de: 68
Romanos, Pedro: 140
Romea, Saura, sor: 02
Romeo, Pedro: 140
Romero, Gabriel: 314, 328
Romeu, Jaume, monjo de Poblet: 04, 281
Romeu, Blai, monjo de Poblet: 208
Romeu d'Arqués: 150
Romeu de Ratera: 74
Romia (Cortit): 151
Romia d'Alou, sor: 99
Ros, Jaume: 320
Ros, Joan: 82
Ros, Pere: 18
Ros, Pere: 66
Ros, Pere: 327
Ros, Ramon: 81
Ros, Sebastià: 320
Roset, Pere: 1
Rosell, Francesc: 151
Rossell, Bernat: 151
Rossell, Ferrer: 01
Rossell, Jaume: 217
Rossell, Joan: 271, 272
Rossell, Joan: 125
Rossell, Joan, monjo de Poblet: 251, 281
Rossell, Joan: 327
Rossell, Mateu, monjo de Poblet: 04
Rossell, Nicolau, monjo de Poblet: 186
Rossell, Nicolau: 250, 264, 368
Rossell, P.: 01
Rossell, Salvat: 142
Rossella: 77
Rosselló, Esteve: 279
Rosselló, Gil de, abat de Poblet: 93
Rosselló, Joan de: 150
Rosselló, Joan: 173
Rosselló, Joan, sr.: 371, 372
Rosselló; Nicolau: 173
Rossells, Jaume: 121, 122
Rossillo, Martín de: 227
Rouilly, A. de, secretari de l'abat de Císter: 376.
Roures, Francesc, bisbe: 278
Roures, Miquel, abat de Poblet: 185, 186
Rouriga, Pere de: 87, 90
Rovira, Arnau: 126
Rovira, Jaume: 339, 340
Rovira, Nicolau: 151
Rovira, Ramon: 88
Royo, Juan: 140
Royo, Simón: 140
Royo de Tremp, Juan: 124
Rubert, Guillem: 150
Rubert, Pau: 231
Rubí i Coll, Rafael: 010
Rubinat, Gabriel: 248
...Rubió: 02
Rubió, Arnau de: 13
Rubió, Berenguer de: 32
Rubió, Ermessèn: 41
Rubió, Guillem: 41, 43
Rubio, Miguel, abat: 306
Rueda, Antonio Jiménez de, abat: 364, 365
Ruf, Berenguer: 33
Rufaca, Arnau: 22, 23, 24
Rufaca, Bernat: 01
Rufaca, Pere: 01
Ruflà, Guillem de: 100, 101, 102
Rull, Pere: 103, 104
Rulles, Gaspar, monjo de Poblet: 251
Ruppe, ... de: 223

Saavedra, Gonzalo de, abat: 225
Sabadia, Lluís, monjo de Poblet: 203, 208

Sabata, Bartomeu, monjo de Poblet: 115, 118
Sabata, Jaume: 297
Sabata, Pere: 84, 85, 88, 90
Sabata, Ursula: 297
Sabater, Antoni, monjo de Poblet: 231, 251
Sabater, Arnau: 106, 107
Sabater, Benet: 52
Sabater, Berenguer: 192
Sabater, Gabriel: 314
Sabater, Guillem: 150, 173
Sabater, Jaume: 150
Sabater, Joan: 150
Sabater, Joan: 010
Sabater, Joan: 107, 121
Sabater, Lluc, monjo de Poblet: 04, 271, 272
Sabater, Lluc: 281
Sabater, Pere: 150
Sabater, Pere: 101, 102
Sabater, Ramon: 173
Saca, Jeroni de la, monjo de Poblet: 240
Souchière, Jeroni de la, abat: 299, 301
Urrea, Jerónimo de: 239
Sacchetti, Juli, cardenal: 374
Sacirera, Dalmau de, senyor de Pugós: 163
Sacirera, Guillem de: 70, 71
Sacirera, Maimó: 143
Sacoma, Francesc: 267
Sacoma, Gabriel: 262
Sacoma, Gabriel: 262
Sacoma, Gabriel Esteve: 267
Sacoma, Joan: 267
Sacoma, Rafael: 267
Sacoromina, Honorat: 291
Sacosta, Pere: 136
Sádaba, Pedro de: 275
Sadorní, Antoni: 211
Sagalet, Antoni: 04
Sagarra, Berenguer: 234
Sagarra; Guillem: 368
Sagarra, Pere, monjo de Poblet: 04
Sagarriga, Pere, arquebisbe de Tarragona: 156
Sagarriga, Ramon de: 5
Sagí, Antoni: 334
Sagranada, Joan: 128
Sagranada, Nicolau, monjo de Poblet: 128
Sahuc, Antoni: 208
Sahuch, Joan: 02
Sahuch, Ramon: 02
Sala, Antoni: 314, 328
Sala, Arnaldó de: 86, 87
Sala, Arnau de: 01, 64
Sala, Bernat de: 58, 61
Sala, Bernat de, notari: 84, 85, 86, 87
Sala, Guillem: 80
Sala, Jaume, monjo de Poblet: 04
Sala, Joan: 200
Sala, Joan Gaspar: 194
Sala, Pau: 151
Sala, Pere de: 82
Sala, Pere: 121, 122
Sala, Ramon de: 68
Sala, Ramon, monjo de Poblet: 115, 118
Sala »Torrobia», Pere: 320
Salafranca «Marroc», Arnau: 292
Salamó, Tomàs: 151
Salas, Bernat: 337
Salat, Antoni: 151
Salavert, Mateo: 140
Salba i de Vallseca, Miquel de: 09
Salelles, Bartomeu, monjo de Poblet: 115
Sales, Bernat de: 69
Salinas, Miguel de: 149
Salines, Guerau, monjo de Poblet: 271, 272; prior de Poblet: 251, 281
Salines, Joan: 328
Salines, Joan: 374
Salmer, Bernat: 151
Salom, Bernat, monjo de Poblet: 115, 118
Salt, Bernat de: 164, 167
Salt, Joan Baptista: 011
Salt, Margalida, sor: 200
Saltells, Berenguer de: 2
Saltó, Joan: 321
Saltor, Francesc: 110
Saluzzo, Amadeu de, cardenal: 129
Salvà, Elisabet, sor: 309
Salvà, Martí: 291, 314
Salvador, Francesc: 324
Salvador, Miquel: 151
Salvador, Simó: 146
Salvadora, Jaume: 02
Salvana, Ramon sr.: 151
Salvana i Valls, Magdalena (Valls): 290, 291, 292, 298, 314
Salvaneres, Pere de: 02
Sanaüja, Guerau de: 139
Sanç, Bernat: 82
Sanç, Joan: 173
Sanç, Joan: 243
Sanç, Mateu, beneficiat: 278
Sanç, Mateu, escuder: 141
Sanç, Montserrat: 286, 314, 328
Sanç, Pere de: 68
Sanç, Pere: 82

Sanç López de Ayerbe, O.P, confessor reial, 106, 107, 108, arquebisbe de Tarragona: 234.
Sança (Berenguer de Manlleu): 31
Sança (Guillem de Lleida): 28
Sança de Fàbrega, sor: 99
Sança de Vilanova, sor: 99
Sancha López de Uncastillo, sor: 149
Sancha Pérez (Tarín de Cortés): 72
Sancha Pérez de Cabañas, sor: 149
Sánchez, Felipe, abat de Rueda: 129
Sánchez, Gil: 129
Sánchez, Gil: 105
Sánchez, Pedro: 222, 227
Sánchez Martínez, Pedro: 155
Sancho, bisbe: 8
Sancho, Arnau: 235
Sancho, Domingo Juan: 140
Sancho, Martín: 140
Sancho de Agón: 72
Sancho de Ainsa: 138
Sancho de Añón: 149
Sancho de Enegás: 29
Sancho de Marcilla, abat: 124
Sancho del Rey: 155
Sancho Ochova: 105
Sancho Pérez d'Aveller: 97
Sancho Ramírez, rei d'Aragó: 1
Saner, Joan, monjo de Poblet: 251
Sangosta, Berenguer, monjo de Poblet: 115
Sangro, Alexandre de, nunci apostòlic: 365, 366, 367
Sans, Josep, monjo de Poblet: 010
Sanç, Mateu: 278
Sanç, Mateu: 141
San Martín, Miguel de: 254
Sans, Miquel: 010
Sansunyí, Pere de: 010
Santàngel, Albamunt de, sor: 214
Santángel, María Pérez de, sor: 206
Santa Fe, Bernat de: 70, 71
Santa Fe, Guillema de: 58
Santa Fe, Miquel: 369
Santcliment, Elisabet, novícia de Valldonzella: 309
Sant Dionís, Bernat de: 121, 122
Sant Gil, Ramon de: 21, 24
Sant Jaume, Pere de, monjo de Poblet: 56
Sant Just, Guillem de: 34
Sant Llorenç, Ramon de, monjo de Poblet: 48, 49
Sant Martí, Guillem de: 93
Sant Martí, Bernat de: 145
Sant Martí, Ramon de: 32, 38
Santpere, Antoni: 04
Santromà, Bernat de, monjo de Poblet: 118, 121, 122
Santvicenç, Francesc de: 132
Sanuy, Salvador: 278
Sanxis, Martí, monjo de Poblet: 251
Sanz, Pere, monjo de Poblet: 010
«Sapera», Francesc Climent: 151
Saprous, Sibil·la, sor: 02
Sar..., Miguel: 275
Saragossa, Pere: 291
Saranyana, Antoni: 150
Saranyana, Arnau: 173
Saranyana, Bonet de: 76
Saranyana, Pere de: 76
Sarasa, Juan de: 275
...Sariera: 211
Sarmiento, Rafael, monjo: 03
Sarobe, Martí: 314
Sarriba, Pere: 115
Sarribera, Sibil·la: 88, 89, 90
Sarriera, Antic: 238
Sarrovira, Berenguer: 103, 104
Sarrovira, Ramon: 121, 122
Sartre, Bernat: 6
Sastre, Pere: 90
Saulieu, Edmond de, abat: 253
Saureta (Marquès): 184
Saurí, Antoni: 160, 163
Sauró, Joan: 217
Saurina: 76
Saurina (Fuster): 150
Saurina (Bertran de Cardona): 7
Sauró, Jaume: 200
Savallà, Arnau: 344
Savella, Pere: 146
Sayas, Antonia de: 375
Sayas, Isabel de, sor: 197, 206
Sayas, Juana de, sor: 07, 08, 343, 349, 350, 352, 353
Sayas, Margarita de, sor: 358
Sayas, Teresa de, sor: 206, 214.
Sayas, Violant de, sor: 149
Sayas, Violant de, sor: 149
Torre, Violant de la, sor: 197
Seb..., Jordi de: 114
Sebastián, fra: 275
Sebastián, Antonio: 260, 261
Sebastián de Monterde: 261
Sebastián Giménez de Cisneros, abat: 358
Sedania, Maria: 3
Sedó, Arsenda de: 01

Sedó, Jaume, monjo de Poblet: 208
Segaló: 62
Seganta, Joan: 249
Segarra, Bernat de: 49
Segarra, Francesc de: 115
Segarra, Francesc: 118
Segarra, Gabriel: 1
Segarra, Joan de: 110
Segarra, Joan: 334
Segarra, Josep: 290
Segarra, Magdalena: 290
Segarra, Pere: 150, 173
Segarra, Ramon de: 41
Seginec, Pere de: 129
Seguí, Joan: 322
Segura, ... de, escrivà: 52
Segura, Martín de: 275
Segura, Miguel: 138
Segura, Pascual: 140
Seix, Pere, monjo de Poblet: 186
Selbán, Bartolomé: 138
Selvana, del Vilosell: 83
Semeno, Mengo: 29
Senes, Aznar de: 149
Sentís, Miquel: 262
Sentmenat, Ermenter de: 217
Sentmenat, Pere de: 2
Senya, Mateu: 210
Serena, Juan de la: 239bis
Serra, Andreu: 115, 118
Serra, Antoni: 339
Serra, Bertolí: 02
Serra, Francesc: 02
Serra, Gabriel: 197
Serra, Gabriel (Farena): 236
Serra, Isidor, monjo de Poblet: 010
Serra, Jaume: 02
Serra, Jaume: 163
Serra, Jaume: 119
Serra, Miguel de: 214
Serra, Pere: 291
Serra, Salvador, monjo de Poblet: 271, 272
Serradell, F. de: 62.
Serradors, Joan: 66
Serrano, Josep: 011
Servat, Antic: 010
Servent «Alamany», Joan: 186
Sescomes, Ramon: 09
Sesilles, Miquel: 211
Sestany, Joan: 125
Setantí, Àngela: 309
Setantí, Anna: 309
Setantí, Maria Àngela, sor: 309
Sevilla, Pere de: 208
Sevit, Miquel, monjo de Poblet: 010
Sibil·la: 74
Sibil·la (Perull): 151
Sibil·la (Amargós): 151
Sibil·la (Cerveró): 02
Sibil·la (Jordà): 150
Sibil·la (Albarells): 151
Sibil·la (Vilanova): 151
Sibil·la (Foc-Encès): 150
Sibil·la (Tarragó): 150
Sibil·la (Tarragó): 150
Sibil·la (Montserrat): 174
Sibil·la de Castluz, sor: 99
Sibil·la de Puigverd: sor: 170
Sibil·la de Queralt, sor: 99
Sicards (Pere): 01
Sijena, Antonio de, abat: 153, 161, 162.
Simó, Joan: 235
Simó «Gabriel», Pere: 346
Simó, Salvador: 146
Simona (Solà): 151
Simoneta (Prunera): 151
Simorra, Juan: 140
Simorra, Miguel: 140
Sinibalmus, Joan de: 251, 271, 281
Sió, Miquel, escrivà: 281
Siscar, Arnau Amiguet de: 139
Siscar, [Ferran] de: 139
Siscar, Ramon de, abat de Poblet: 67
Sixt IV, papa: 251, 271, 281
Sixt V, papa: 342
Sobirà, Joan: 122
Socarrada, Ermessenda: 01
Solà, Berenguer, monjo de Poblet: 115
Solà, Joan Andreu: 339
Solà, Montserrat: 151
Solanelles, Joan: 151
Solanes, Llorenç: 09
Solans, Ferrer de: 66
Solans, Guillem de: 66
Solar, Pere de, monjo de Poblet: 42
Soldevila, G. de: 262
Soldevila, Anna: 309
Soldevila, Bartomeu, monjo de Poblet: 04, 251, 271, 272, 281
Soldevila, Francesc: 250, 312
Soldevila, Pere, monjo de Poblet: 231
Soldevila, Ramon de: 150
Solei, Guillem: 154
Soler, Antoni: 288
Soler, Antoni, monjo de Poblet: 04
Soler, Antoni Joan: 322

Soler, Arnau de: 85, 86, 90
Soler, Benet, monjo de Poblet 010
Soler, Bernat de: 57
Soler, Elisabet, vídua: 336
Soler, Francesc, monjo de Poblet: 010
Soler, Jaume: 322
Soler, Joan: 264, 265, 286
Soler, Pere: 151
Soler, Pere: 194
Soler, Vicent: 011
Solimià, Guillem: 01
[Sol]sona, Andreu de: 114
Solsona, Antoni: 02
Solsona, Carles: 011
Solsona, Francesc: 290, 291, 292, 298, 314
Solsona, Joan: 194, 204, 205
Soquer, Bonanat, monjo de Poblet: 118
Soquer, Francesc, monjo de Poblet: 103, 104
Sores, Arnau de: 52.
Sores, Arnau de, prior de Poblet: 60, 69
Sores, Ramon de, monjo de Poblet: 115; prior de Poblet: 118
Soria, Pascual de: 138
Soriano, Juan: 138, 140
Soriano, Pere: 147
Sormat, Guillem: 100, 101, 102
Sorolla, Arnau de: 167
...Sorribes, cancelleria reial: 274
Sorribes, Bartomeu de: 99
Sorribes, Guillem de: 92
Sorribes, Tristany: 151
Sosas, Tomàs: 254
Soto y Olaso, Catalina de (Meléndez): 03
Souchière, Jeroni de la, abat: 299, 301
Suárez, Francisco: 03
Suau, Pere: 152
Sugranyes, Gabriel: 314
Sunyer, Martí: 248
...Sureda, procurador: 258

Tabar, Juan Ximénez de, abat: 354, 355, 359, 360
Tagell, Jeroni: 280
Talarn, Pere de: 79
Talavera, Joan, monjo de Poblet: 04
Talavera, Pere: 174
Tallada, Bernat, monjo de Poblet: 115, 118
Talladell, Arnau de: 66
Talladell, Pere de, abat de Poblet: 22, 23
Tamarit, Berenguer de: 39
Tàpies, Bernat de: 52
Tapioles, Antoni: 173
Tapioles, Antoni, jr.: 173
Tapioles, Bernat: 130
Tapioles, Joan: 130, 173
Tapioles, Pere de: 01
Tarascó, Pere de: 33
Tarascó, Ramon de: 33
Tarazona, Miguel de: 197
Tarba, Pedro de: 124
Tarín, Onofre: 011
Tarín de Cortés, Onofre: 72
Tàrrach, Baltasar, monjo de Poblet: 208
Tarrades, Pere: 151
Tarragó, Arnau: 150
Tarragó, Arnau: 150
Tarragó, Berenguer: 150, 173
Tarragó, Bernat: 150
Tarrago, Gabriel: 173
Tarragó, Jaume: 150
Tarragó, Joan: 150
Tarragó, Joan: 321
Tarragó, Pere: 315
Tarragó, Ramon: 150
Tarragona, Bernat de, monjo de Poblet: 115, sagristà de Poblet: 118
Tarragona, Pere de, monjo de Poblet: 69
Tàrrega, Berenguer de: 60.
Tàrrega, Bernat de: 13, 52
Tàrrega, Guillem de: 58
Tàrrega, Jeroni: 337
Tàrrega, Pere de: 6, 16, 32
Tàrrega, Pere de, monjo de Poblet: 60
Tàrrega, R. de: 01
Tarroja, Bernat: 248
Tarròs, Berenguer: 368
Tarròs, Jaume Joan 368
Tarròs, Joan, monjo de Poblet 04; abat de Poblet: 05, 321
Tarròs, Josep: 314, 328
Tartera Ramon: 100, 101, 102
Tauder, Francesc: 328
Tauder, Joan: 328
Tauste, Domingo de: 97
Tecla (Bonet): 151, 167
Tecla (Besora): 243
Tecla (Roig): 328
Tecla (Gisbert): 361
Tecla (Mauri): 233
Tecla (Pahoner): 236
Tecla (Martell): 371
Teixidor, Bartomeu: 287
Teixidor, Bernat: 230, 231
Teixidor, Ermessèn: 62
Teixidor, Gabriel: 287
Teixidor, Joan: 04

Teixidor, Joan: 287
Teixidor, Joan: 010
Teixidor, Macià: 287
Teixidor, Miquel: 287.
Teixidor, Pere: 286, 291, 292
Teixidor, Pere: 328. 331
Tejedor, Jerónimo: 227
Tejero, Juan, sr.: 227
Tellet, Jeroni: 321
Terbes, Francesc, monjo de Poblet: 231
Terés, Antoni: 368
Terés, Jaume: 265
Terés, Nicolau, jurat de Vimbodí: 151, 173
Teresa de Sayas, sor: 206, 214.
Teresa Hurtado de Mendoza: 359
Térmens, Ramon de, monjo de Poblet: 63
Terral, Ramon del: 30
Terranova, Pere de: 115, 118
Terrassa, Gabriel de: 186
Terrassa, Pere de: 2
Terrassa, Pere: 217
Terré, Joan: 210
Terré, Joanot: 210
Terré, Pere de: 121, 122
Terrena, Joan: 150, 173
Terrena, Ramon: 150
Terrés, Pere jr.: 173
Terri, Miquel: 288
Terricella, Pere de: 96
Teruel, Pedro de: 97
Texoneres, Jaume: 101, 102
Theullet, Jaume, abat: 237
Tierra, José: 391
Till, Guillem de: 186
Timbor de la Portella, sor: 99
Timbor de Queralt: sor: 99
Timor, Andreu de, prior de Poblet: 94, 95
Timor, Guillem de: 70, 71
Timor, Jaume: 151
Timor, Ramon de: 70, 71
Timoret, germà de Ramon Chel: 66
Tió, Pere: 218
Tiraquellus, Edmond, secretari: 338, procurador general: 342
Tirater, Joan Antic: 329
Toda, Miquel, monjo de Poblet:010
Toledo, Lluís de: 263
Tolosa, Martín de: 140
Tolrà, Bernardí, abat: 251, 252
Tolrà, Maties: 286
Tolsana: 52
Tomàs, Joan: 010
Tomàs, Joan, monjo de Poblet: 250, 251
Tomàs, Martí: 011
Tomàs, Onofre, monjo de Poblet: 208
Tomàs, Pere: 211
Torà, Andreu: 250
Torà, Joan: 196
Torà, Pere de: 31
Torà, Ramon de: 17
Toralla, Guillem: 119
Toralla, Joan: 327
Tordera, B. de: 01
...Torner, jurat de Vinaixa: 315.
Torner, Bernat: 110
Torner, Francesc: 332
Torner, Jaume: 173
Torner, Joan, monjo de Poblet: 271, 272
Torner, Joan: 244
Torner, Joan Baptista: 324
Torner, Miquel: 312
Torner, Pere: 317
Torner, Tomàs: 010
Tornero, Domingo: 138
Torra, Lluís: 268
Torre, Ferran de la, monjo de Sant Vicent: 231
Torre, Ferran de: 73
Torre, Pere: 189
Torre, Violant de la, sor: 197
Torrefer, Guillem de: 68
Torrella, Jaume: 146
Torrelles, Antoni, veguer: 1
Torrelles, Magdalena, novícia de Valldonzella: 309
Torremorell, Jaume de: 102
Torrens, Miquel: 331
Torrens, Pere: 198
Torrents, Blai: 314, 328, 331
Torrents, Andreu: 259
Torres, Antoni: 184
Torres, Bernat: 151
Torres, Gaspar: 011
Torres, Guerau: 151
Torres, Guillem: 126
Torres, Joan: 337
Torres, Miquel, majoral de Quart, monjo de Poblet: 251, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273
Torres, Pere: 04
Torres, Pere: 151
Torres, Ramon: 102
Torró, Bernat, monjo de Poblet: 60, 61, 63, 66
Torroella, Arnau de: 119
Torroella, Elisabet (Jaume): 339

Torroella, Jaume: 146
Torroella, Jaume: 339
Torroella, Maria: 339
Torroella, Magdalena: 339
...Torroella i Agullana (Paulí): 339
Torroella i de Bòxols, Paulí: 339
Torroja, Arnau de, templer: 13
Torroja, Ferrer de: 70, 71
Torroja, Guillem de, bisbe: 2
Torroja, Pere de: 01
Torroja, Pere de: 01
Tort, Pere: 02
Tort, Ramon: 100, 101, 102
Tort, Ramon: 02
Toset, Joan Pau: 339, 340
Tost, Martí: 248
Tous, Antoni: 04
Tous, Bernat 314, 328
Tous, Guillem de: 42
Tous, Joan 219
Tous, Pere, de Rojals:262
Tous, Pere, de Vimbodí: 173, 219
Tous, Pere, sr.: 151
Trastámara, Joan de, duc de Montblanc: 156
Tremp, Pere de: 43
...Tries: 193
...Trilla: 02
Trilla, Jeroni: 327
Trilla, Simó, abat de Poblet: 06, 338, 341, 342, 345, 356
Trillona, Francesc: 102
Tristany, Enric: 010
Trullols, Pere: 146
Tudela, Guillem: 115
Turell, Jerònia, sor: 309
Tuxana, Nicolau, monjo de Poblet: 115, 118

Ubach, Antoni, monjo de Poblet: 04
Uliola, Arnau d', abat de Poblet: 76, 78, 79
Uliola, Guillem d': 9
Ullastre, Bernat: 98
Ullastrell, Pere: 125
Uncastillo, Sancha López de, sor: 149
Urbà II, papa: 1
Urbà V, papa: 239bis.
Urbà VIII, papa: 010, 370, 373, 374, 375
Urgell, Aurembiaix, comtessa d': 263
Urgell, Ermengol VII, comte d': 13
Urgell, Ermengol VIII, comte d': 32, 263
Urgell, Jaume d', comte: 156, 263
Urgell, Miracle, «comtessa» d': 55
Urgell, Pere d', comte: 263
Urgell, Pere d': 82
...Urgellès, de cancelleria: 274
Urgellès, Joan: 322
Urgellès, Pere: 267
Urgellès, Ramon, monjo de Poblet: 186
Urrea, Jerónimo de: 239
Urrea, Pere d', arquebisbe: 09, 202, 218
Urrea, Pedro de: 156
Urries, Carlos de, cardenal: 159
Urries, Constanza de, abadessa: 190

Vaca, Pere: 208
Valandre, Guerau de: 19, 22, 23
Valart, Pere: 01
Valentí, escrivà: 21, 24
Valentí, sots-diaca i escrivà: 7
Valeri, Domènec, monjo de Poblet: 186
Valero, Domènec, monjo: 286
Valero, Juan: 155
Valero, Lluís, monjo de Poblet: 118
Vall, Guillem: 167
Vall, Pere de: 136
Vallbona, Guillem: 218
Vallcebre, Benet monjo de Poblet: 231
Vallclara, Guerau de: 70, 71
Vallclara, Guillem de: 79
Valldaura, Pere de: 186
Valldaura, Pere de, monjo de Poblet: 170
Valleria, Amer: 320
Valleriola, Jeroni, monjo de Poblet: 231
Vallès, Jaume: 151
Vallès, Jaume: 269
Vallès, Joan: 186
Vallès, Joan: 010
Vallès, Miquel, monjo: 328
Vallespinosa, Antoni: 368
Vallespinosa, Joan, monjo de Poblet: 010, 368
Vallferosa, Joan de: 109
Vallfogona jr., Joan de: 151
Vall-llebrera, Guillem de: 35, 37
Vall-llebrera, Ramon de: 24, 35
Vallmoll, Bernat, monjo de Poblet: 115, 118, 131
Valls, Domènec de: 20
Valls, Jaume, abat: 264, 271, 272, 274, 281, 286, 290, 291, 292, 314
Valls, Joan: 290, 291
Valls, Joan Baptista: 011
Vallseca, Àngela, novícia: 309
Vallseca, Francesc de: 263.
Vallsorga, Juan de: 214
Valtierra, Juan de, bisbe: 162, 172
Valltallada, Guillem de: 24

Vallverdú, Bernat: 233
Vallverdú, Bernat: 310, 312, 317, 361
Vallverdú, Joan: 243, 262
Vallverdú, Mateu: 317
Vallverdú, Montserrat: 229, 310
Vallverdú, Pere: 229, 233, 236
Vallverdú, Pere: 332
Valsorga, Pedro Miguel de: 358
Valtierra, Ennec de, arquebisbe de Tarragona: 128
Vaquedo, Jaime: 275
Vaquer, Berenguer: 95
Vaquer, Juan: 179
Varrón, Martín de: 348
Varrón, Rodrigo de: 348
Vasqué, Prudenci, monjo de Poblet: 010
Vaussin, Claudi, abat de Cister: 377, 378
Vayo, Jaume: 268, 270, 276, 280, 283
Veciana, Antoni: 150
Veil, Ramon de: 74
Velart, Egídia: 254
Vellers, Miquel, llec de Scala Dei: 09
Vendrell, Andreu: 336
Vendrell, Josep: 010
Vendrell «Pallars», Miquel: 193
Ventallós, Juli, monjo de Poblet: 010
Verdú, Arnau de: 18
Verdú, Francesc, monjo de Poblet: 186
Verdú, Pere: 151
Verdú, Ramon de: 9, 10
Vergonyós, Jaume: 346
Verna, Francisca de, sor: 149
Vernegal, Nicolau, clavari: 268
Vespella, Margarida: 334
Veya, Jaume: 010
Veyró, Joan, monjo de Poblet: 04
Vic, Bernat de, monjo de Poblet: 42
Viceliac, Joan de: 253
Vicenta (Soler): 151
Vicente, Domingo: 140
Vicente, Juan: 155
Vidal, monjo: 59
Vidal, Antoni, escolà de Natzaret: 121, 122
Vidal, Antoni, prevere: 151
Vidal, Bernat: 151
Vidal, Damià: 328
Vidal, Domingo: 155
Vidal, Francesc: 339, 340
Vidal, Guillem: 70, 71
Vidal, Guillem: 328
Vidal, Jaume: 337
Vidal, Joan: 286, 314, 328
Vidal, Miquel, monjo de Poblet: 010
Vidal, Nadal: 288
Vidal, Pau, monjo de Poblet: 251
Vidal, Pere: 115
Vidal, Pere, monjo de Poblet: 231
Vidal, Ramon: 65
Vidal d'Alguaire, abat de Poblet: 60, 61, 63, 64
Vidal d'Almenara: 83
Vidal de Linya: 82
Vila, Antoni, monjo de Natzaret: 271, 272, 281
Vilà, Pere: 102
Vila, Pere: 291
Vila..., Pere de: 52
Vilademany, Pere Ramon de: 2
Viladomat, Berenguer de: 02
Vilafranca, Dalmau de: 96
Vilagrassa, Ferrer de: 120
Vilalta, Jaume: 324, 332, 361
Vilalta, Ramon de: 263
Vilaltó, Bernat: 146
Vilamajor, Rafael, monjo de Poblet: 010
Vilamolar, Francesc: 327
Vilamur, Antoni: 169
Vilana, Domènec: 83
Vilanova, Gabriel de: 194.
Vilanova, Guillem de: 136
Vilanova, Miquel, monjo de Poblet: 271, 272, 281, 04
Vilanova, Miquel, notari: 248
Vilanova, Montserrat: 151
Vilanova, Pere de: 151
Vilanova, Sança de, sor: 99
Vilaplana, Narcís, monjo: 010
Vilaplana «Arnau», Joan: 010
Vilaplana «Julià», Joan: 010
Vilaplana, Narcís: 010
...Vilar: 236
Vilar, Àngela, novícia: 309
Vilar, Bartomeu, monjo de Poblet: 186
Vilar, Elisabet: 309
Vilar, Joan: 216
Vilar, Joan: 291
Vilar, Josep, monjo de Poblet: 010
Vilar, Ramon: 151
Vilarrasa, Guillem de: 117
Vilarreal, Joan, monjo de Poblet: 231
Vilatorta, Paula, sor: 309
Vilella, Bernat: 84, 85, 86, 87
Vilella, Guillem: 90
Vilella, Guillemó: 87, 90
Vilgag, Bernat de: 20
Villar, Guillerma Martínez de: 373

Vinader, Francesc, monjo de Poblet: 04, 271, 272, 281
Vinader, Joan: 58, 66
Vinader, Domènec, abat de Santes Creus: 157
Vinyes, Arnau, monjo de Poblet: 186
Vinyolas, Bernat: 336
Violant (Olivart): 290
Violant (Canudes/Corb): 177
Violant de Bar, reina, muller de Joan I: 139
Violant de Florejacs: 170
Violant de Funes: 197, 206
Violant de la Torre, sor: 197
Violant de Luna, sor: 149
Violant de Moros, sor: 214
Violant de Perellós, sor: 159
Violant de Sayas, sor: 149
Violant d'Olvan, sor: 02
Violant (Roca): 211
Viota, Martín de: 140
Virey, Pere de, abat: 224, 225
Virgili, escrivà: 01
Vives, pupils de: 344
Vives, Antoni: 210
Vives, Berenguer: 75
Vives, Francesc de: 369
Vives, Gaspar: 334
Vives, Guillem: 174
Vives, Miquel: 247
Voiz, Esteve: 223
Vola, Bonanat: 119
Voltor, Miquel: 268
Vux, Pascual: 275

Xicot, Vicenç, monjo de Poblet: 231
Ximénez Pardo, Pedro: 206
Ximeno, Domingo: 140
Ximeno, Jaume: 011

Yepes, Diego de, O.S.H., bisbe: 342
Yuste, Antonio de: 239bis

Zalema de Terrer: 183
Zamella, Pere de: 5
Zamora, Juan de, abat: 03
Zapata, Constanza, sor: 197, 206
Zapata, Emilia, sor: 149
Zapata, Mariana de, sor: 358
Zapata, Pere: 217

Jaume de Puig Oliver – Josep Mª Marquès Planagumà

ELS PRIMERS DOCUMENTS DEL PRIMER PRESIDENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, BERENGUER DE CRUÏLLES, BISBE DE GIRONA (1359-1362)

*Introducció**

En totes les llistes que els historiadors han publicat relatives al personal de la Diputació del General de Catalunya el primer nom que s'hi llegeix és el de

---

* Sigles emprades:

ADG = Arxiu Diocesà de Girona

Arnall = M. Josepa Arnall i Juan, *Lletres reials a la ciutat de Girona (1393-1515)*, 4 vols., Barcelona, Fundació Noguera 2000-2005, 2092 p.

C = ADG, *Processos*

Cortes = Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña publicadas por la Real Academia de la Historia, 26 toms en 27 vols., Madrid, Real Academia de la Historia 1899-1992.

CR = *Catalunya Romànica*, 27 vols., Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1984-1998.

D = ADG, *Manual de col·lacions de beneficis*

DHEC = *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya,* 3 vols., Generalitat de Catalunya – Editorial Claret, Barcelona 1998-2001, 667, 773 i 749 p.

DJG = Gemma Escribà i Bonastre – Maria Pilar Frago i Pérez, *Documents dels jueus de Girona (1124-1595). Arxiu Històric de la Ciutat, Arxiu Diocesà de Girona,* Girona, Ajuntament de Girona 1992, 383 p.

Documents = Antoni Rubió i Lluch*, Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, 2 vols., Barcelona, I. E. C. 2000 (edició facsímil), 486 i CXV – 453 p.

Eubel = C. Eubel, *Hierarchia catholica Medii Aevi,* vol. I, Münster 1898.

G = ADG, *Libri Notularum*

Guilleré = Christian Guilleré, *Girona al segle XIV*, 2 vols., Ajuntament de Girona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993, 504 i 500 p.

LV = Christian Guilleré, *Llibre Verd de la ciutat de Girona*, Ajuntament de Girona – Fundació Noguera 2000, 737 p.

LVm = Griselda Juliol i Albertí, *Llibre vermell de la ciutat de Girona (1188-1624),* Ajuntament de Girona – Fundació Noguera 2001, 757 p.

n. = número

PM = Josep Mª Marquès i Planagumà, *Pergamins de la Mitra (1188-1624),* Girona, Institut d'Estudis Gironins 1984, p.

Puig = Jaume de Puig Oliver, *Documents relatius a la Inquisició del «Registrum Litterarum» de l'Arxiu Diocesà de Girona (s. XIV),* dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 381-462.

RC = *Cartoral de Rúbriques vermelles.* Transcripció íntegra de Josep Mª Marquès i Planagumà, dipositada en sengles fotocòpies a la Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona i a l'Arxiu de la Catedral de Girona, disponible també a internet: http://www.arxiuadg.org

Tasis = Rafael Tasis i Marca, *La vida del rei en Pere III,* Barcelona, Editorial Aedos 1961, 395 p.

Berenguer de Cruïlles[1]. Encara que sigui anacrònic parlar avui de *presidència* en relació amb un organisme estamental medieval representatiu dels braços com era la Generalitat antiga, una nòmina ha d'ésser forçosament encapçalada per algú, i aquest algú és i no pot ser ningú més, encara que només sigui per raons merament protocol·làries, que Berenguer de Cruïlles.

Com és natural, i ho han posat en relleu les darreres recerques sobre els orígens de la Diputació del General, la institució va passar per una primera fase (1359-1413) considerablement fluida. Elegit a finals del 1359, Berenguer de Cruïlles fou diputat només durant dos anys, car morí l'estiu del 1362. Tal data no serà mai superada en aquestes pàgines, on no serà tinguda en compte la documentació que vagi més enllà del darrer mes de l'any 1360, de manera que ens mourem en la més tendra infància cronològica de la institució. L'ocasió de fer-ho l'ha donada l'aparició en l'ADG d'un bon nombre de lletres del primer diputat eclesiàstic eixit de la Cort de Cervera, a propòsit de qüestions de la seva responsabilitat política, i d'algun altre document de naturalesa purament política.

El fet és excepcional, perquè a la mateixa Cort de Cervera s'havia pres l'acord que, un cop acabada la feina per la qual havien estat elegits, els diputats havien de cremar els papers[2]. Sorgida com una eina primàriament fiscal —pe-

---

U = ADG, *Registrum Litterarum*

Vayreda = Pere Vayreda i Olivas, *El priorat de Lladó i les seves filials,* Barcelona, Editorial Balmes 1930, 331 p.

Vincke = Johannes vincke, *Zur Vorgeschichte der Spanischen Inquisition. Die Inquisition in Aragon, Katalonien, Mallorca und Valencia während des 13. und 14. Jahrhunderts,* Bonn 1941.

Zaragoza = Ernest Zaragoza Pascual, *Abaciologi benedictí de la província Tarraconense,* Fundació Balmesiana (Biblioteca Balmes), Barcelona MMII, 429 p.

1. Cf., a títol d'exemple, Joan Francesc Boscà, *Memorial Històric,* edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó, Associació de Bibliòfils de Barcelona 1977, 131; Ignacio Rubio y Cambronero, *La Deputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*, Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona 1950, vol. I, 138 (bo i fent Berenguer de Cruïlles bisbe de Barcelona); *Gran Enciclopèdia Catalana*[2]*,* vol. VII, 63, *sub voce* Catalunya, Principat de; J. M. Sans i Travé – C. Ballart i Postius, *El catàleg de Diputats i Oïdors de comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710) de Pere Serra i Postius*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», VIII (1980), 63-118, especialment 69; Maria Teresa Ferrer Mallol, *Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya (1359-1412),* dins «Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitatè aniversari», Barcelona 1984, 221-269, especialment 255-256; *La gènesi de la Generalitat de Catalunya: de la Cort de Cervera a Ferran II 1359-1518,* dins Josep Mª Solé i Sabaté (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents, vol. I 1359-1518,* Barcelona, Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana 2003, 21-35; *Una institució en evolució: les primeres diputacions 1359-1413,* dins *ib.,* 37-45; *Berenguer de Cruïlles bisbe de Girona 1359-1362,* dins *ib.,* 46-56.

2. «Item que passats los dos anys dessus dits tots los comptes e totes altres scriptures privades fetes sobre les coses dessus dites per quis vulla sien tengudes en Cathalunya venguen en mans dels dits administradors les quals scriptures sien cremades e abolides per ells axi que no puguen apparer ne puguen esser trobades en temps esdevenidor»: *Cortes, Cortes de Cataluña III,* Madrid 1900, 402. Aquesta disposició explica, en tot cas, perquè els documents que Berenguer de Cruïlles escriu en qualitat de diputat *només* han estat conservats en el seu arxiu episcopal.

rò no només fiscal—, la institució emanada d'aquelles Corts ni tans sols no podia pensar encara en organitzar-se corporativament, ni que fos amb uns mínims serveis estables. La documentació avui exhumada ho confirma. Retornat de Cervera a Girona, el 7 de març del 1360 Berenguer de Cruïlles habilitava pel seu compte dos notaris, Francesc Viader i Berenguer Guerau, com a notaris seus en tant que diputat elegit a les Corts[3].

Això explica perquè, no obstant les disposicions preses sobre la crema de documentació emanadora de la nova Diputació, alguns papers del seu primer president s'han conservat. La cúria de Girona va tractar els documents del primer diputat eclesiàstic com acostumava a fer amb l'altra documentació del bisbe: incloent-la en els registres de l'arxiu, tal com volia l'estricta rutina burocràtica. Probablement ni el bisbe ni la seva cúria no van tenir consciència que un dia aquella documentació podria ésser vista unilateralment com la correspondència del diputat eclesiàstic d'una institució cridada a tenir uns desenvolupaments sorprenents, en aquella mateixa època i ja no cal dir sis segles més tard. Per això hauria estat impertinent d'editar aquests escrits com els primers documents de la primera Generalitat de Catalunya. No. Són els primers documents del primer president de la institució, conservats de forma privada, encara que oficial, en l'arxiu del bisbat que regentà.

Ja és sabut i no cal insistir-hi que la Diputació del General, com a organisme que es convertiria en permanent entre Cort i Cort, va néixer a redós de la guerra dels dos Peres, és a dir, de Castella contra Aragó (1356-1369). El rei va necessitar homes i diners com mai fins aleshores, i els diners només podien venir de les Corts. Corts, doncs, foren reunides a Perpinyà el 1356, Parlament del braç reial a Lleida el 1357, i novament Corts a Barcelona el 1358.

Les Corts de Perpinyà es van obrir el 30 de juny i s'acabaren l'onze de setembre de l'any dit. Aleshores el perill venia de la guerra amb Gènova i de l'endèmica insurrecció sarda, encara que el conflicte amb Castella ja es veia a venir. Quan després de les Corts el rei passà per Girona, va fer un pacte amb el bisbe, molt possiblement per iniciativa d'aquest. El 3 d'octubre Berenguer de Cruïlles feia saber a tots els homes d'església del bisbat que havia pactat amb el rei una ajuda pecuniària (60.000 sous) en substitució del dret d'host i cavalcada[4]. Repartida la quantitat, calia pagar 21 sous i 3 diners per cada home propi i per cada home lliure que volgués eximir-se del servei[5]. El bisbe vigilà atentament que els oficials reials i els barons respectessin l'acord[6]. D'al-

3. Cf. ADG, G-35, f. 136rv (= infra n. 32).

4. A l'ADG hi ha documentació que indica que ja abans de la guerra amb Castella, a propòsit d'altres guerres foranes, Berenguer de Cruïlles havia fet concòrdia amb el rei sobre exempció d'host i cavalcada a favor dels homes d'església: U-21 f. 134rv; U-30 f. 61v-62v.

5. ADG, U-30 f. 23v-24r; U-30 f. 27rv, f. 92v-93r.

6. ADG, U-29 f. 6rv; U-30 f. 27v, 62v, 67v, 91r-92r, 185r; U-32 f. 11rv; U-35 f. 37v (= infra n. 1), 47v-48r.

tra banda també donà facilitats perquè els procuradors del rei poguessin dur a terme les seves exaccions en els llocs de jurisdicció reial, sense que els homes d'església hi posessin cap impediment[7].

El Parlament del braç reial convocat a Lleida a principis del 1357, ja en plena campanya contra l'atac dels castellans, atorgà 70.000 lliures al rei[8], que no van ésser recaptades, perquè sobrevingué una treva[9].

Les Corts de Barcelona se celebraren del 30 d'agost al 19 d'octubre l'any referit. Després d'incessants dilacions a propòsit de bandositats del comte d'Empúries i els seus aliats (Urgells i Cardones) contra el vescomte de Rocabertí i els seus (els Cabrera), els braços atorgaven al rei 13.000 lliures que s'havien de recaptar per focs. Aquesta vegada el braç militar contribuia amb diners i amb prestacions de cavallers[10]. El rei intervenia directament en la gestió del subsidi atorgat pels nobles, perquè l'administrador del subsidi és un oficial reial, i perquè els oïdors de comptes de l'administrador també els nomenava el rei.

En les Corts de Cervera del 1359 el panorama canviarà de forma notable. D'una banda, el donatiu és molt més important: 144.000 lliures l'any durant dos anys. Hi contribueixen tots tres braços, però encara separadament. El braç reial, que fins aleshores havia estat el terreny abonat per a la fiblada fiscal del monarca, aporta la meitat del donatiu: 72.000 lliures. Els braços eclesiàstic i militar aporten conjuntament l'altra meitat. El sistema de diputats, oïdors i consellers dels diversos braços elegits per la Cort, sense intervenció del rei, inaugura de fet i ocasionalment, com ha estat recalcat[11], la institució de la Diputació del General. No cal insistir-hi. En tot cas, la documentació ara exhumada explica, entre altres coses, en part i a nivell local, perquè els braços decideixen a Cervera d'administrar el donatiu de forma autònoma, la qual cosa significa: recollir-lo i liquidar-lo. També explica com i perquè Berenguer de Cruïlles fou elegit diputat pel braç eclesiàstic i, per tant, perquè encapçala la llista dels Presidents de la Generalitat de Catalunya.

7. ADG, U-30 f. 90v, 189r.

8. *Cortes, Cortes de Cataluña XI,* Madrid 1907, 473-484; Miquel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Pere ORTÍ GOST, *Corts, Parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384),* Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia, Barcelona 1997, 179-190.

9. Ramon D'ABADAL I DE VINYALS, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya,* Edicions 62, Barcelona 1972, 265-266. Cf. també infra n. 31 nota 127.

10. *Cortes, Cortes de Cataluña II,* Madrid 1899, 706-709. Berenguer de Cruïlles, en una lletra més aviat àcida al comte d'Empúries, es refereix als XX sous que calia pagar per foc d'església i als X per foc de cavaller; aquests, a més, havien de contribuir amb homes de cavall, i al comte n`hi tocaven deu. Cf. infra n. 3.

11. FERRER MALLOL, *Els primers diputats…, o. c.,* 221-222.

I

En els documents que ara són editats, es ventilen qüestions força diferents. Una és que en ocasió del subsidi de l'any 1358 la recaptació origina tot tipus de problemes jurisdiccionals i tot tipus d'abusos. Sigui perquè l'oficial encarregat d'administrar el susbsidi delegués funcions en els senyors locals, sigui perquè aquests actuessin pel seu compte, el cas és que el bisbe no para de rebre queixes i no es gira de feina a l'hora d'afrontar anomalies. Reputem simptomàtic que, a propòsit de les queixes, s'hagin conservat en el registre algunes lletres de particulars que indiquen al bisbe situacions conflictives[12]. N'hi devia haver pla més, a part de les informacions aplegades per altres mitjans.

D'altra banda, les lletres del bisbe Berenguer de Cruïlles posen de manifest que el braç eclesiàstic contribuïa amb normalitat, confirmada per alguns petits incidents. A la diòcesi de Girona tocava a 20 sous per cap[13], la qual cosa plantejava tot de problemes nous. No eren a punt els mecanismes de la recollida del subsidi[14] i, per la seva banda, els senyors laics aprofitaven l'avinentesa per a recollir ells els diners dels homes d'església que vivien dins la seva jurisdicció, sense mirar gaire prim[15]. I els castellans exercien una pressió bèl·lica que en algun moment degué semblar angoixosa, constituint un element de pertorbació major.

Quan aquests es presentaren a la marina de Catalunya, atacant Barcelona, Sant Feliu de Guíxols i Palamós, era el temps de collir els esplets. Pere III va proclamar naturalment l'usatge «Princeps namque»[16], per obligar tothom a prendre les armes. El bisbe Cruïlles va fer dues coses: va defensar la marina de Sant Feliu, presentant-s'hi amb cinc mil homes d'església, segons diu —segurament exagerant una mica[17]—, i va defensar les collites, tolerant que molts dels altres homes d'església no anessin a la guerra. Entre aquest segon grup també hi havia homes dels altres senyors eclesiàstics. Cruïlles descriu gràficament que el pes de les càrregues imposades era tan onerós que havia reduït els homes d'església i els seus amos a la misèria. No era pas qüestió, doncs, de perdre la collita del 1359, encara que l'estol castellà soberguegés a marina. Per això el bisbe va haver d'arribar després a un ajust econòmic amb el rei: aquest li estirà 1.000 lliures de multa i el bisbe va ordenar talla entre els

12. Cf. infra n. 2.
13. Cf. infra n. 3.
14. Això es veu amb diafanitat en les lletres n. 5 i 8, en les quals el bisbe es preocupa perquè els seus vassalls constitueixin síndics per a imposar la talla del fogatge a Rupià, Parlavà i Ultramort; i comissiona algú especialment, com a Terrades, perquè reculli els diners. A la Bisbal sembla que els síndics feien la seva feina amb normalitat, n. 35.
15. El bisbe se'n queixa a oficials del sotsveguer de Besalú, n.1; a la comtessa d'Osona, n. 2 nota 60; al comte i a la comtessa d'Empúries i als seus consellers, n. 3, 4, 10-11; al vescomte de Rocabertí, n. 7; a Guillem sa Riera, senyor de Vulpellac, n. 10.
16. Cf. infra n. 14.
17. Cf. infra n. 26-27.

homes d'església que no havien obeït el «Princeps namque» per a recollir-les, perquè ell les havia avançades de la seva pròpia bossa[18]. Al mateix temps, es preocupava perquè ni els seus batlles ni els oficials reials no molestessin ningú dels qui no havien sortit a lliutar contra els castellans[19], imposant penes.

Però la contribució de guerra i les mesures militars que prenia el rei no agradaven als eclesiàstics. Berenguer de Cruïlles es queixa amargament en dues lletres seves dels canvis que la pressió fiscal del rei i la pressió bèl·lica han introduït en les formes polítiques tradicionals. Les llibertats eclesiàstiques no tenen cap força[20], l'Església és morta si ha d'obeir cegament el comandament militar del rei[21]. D'altra banda, aquest aprofita l'avinentesa d'una crisi molt seriosa per a conquerir espais fiscals que li havien estat tradicionalment vedats, i així, de cop exigeix als homes d'església 8 sous de contribució especial de guerra per fogatge, és a dir *per capita*, imposició decretada per la reina Elionor de Sicília, aleshores lloctinent del rei[22], i confirmada després pel rei, com és natural.

De manera que en poc temps s'acumulen tres imposicions de guerra sobre les classes actives: els 20 sous de les Corts de Barcelona del 1358, l'estimació de les mil lliures a repartir entre els homes d'església que no van fer cas del «Princeps namque» i una imposició directa de 8 sous, del tot il·legal. Llegir-ho en els papers no té punt de comparació possible amb el desassossec que una situació com aquesta devia produir en els afectats.

Tant és així que l'ADG guarda un curiós testimoni de la indignació que va produir a l'abat de Ripoll el joc de mans econòmic que Berenguer de Cruïlles va ordir amb el rei a propòsit de la multa per no haver fet cas del «Princeps namque». Posat en una situació d'emergència, el bisbe de Girona fou pràctic, ni que fos a contracor. Es va empassar les immunitats eclesiàstiques i es presentà a la marina, a fer veure que guerrejava ardorosament; després, foragitat el castellà, pactà amb el rei, que tampoc no devia voler que les collites es perdessin, una manera mitjançant la qual tothom pogués quedar bé. L'abat de Ripoll, al qual el bisbe havia defensat les collites que tenia dins el seu bisbat —i no eren pas molt importants—, no es va voler avenir amb l'estima de la part que li tocava pagar i apel·là a la cúria romana d'Avinyó contra el bisbe, al·legant que les 1.000 lliures havien estat donades per Cruïlles gratuïtament,

18. La lletra n. 15, en la qual el bisbe mana a tots els clergues que donin llistes dels noms de tots els masos, bordes, mitjos masos i joves homes d'església, del juliol d'aquell any, engega el mecanisme recaptador d'aquesta talla.

19. Cf. infra n. 16, 17, 23, 24, 28, 33.

20. Cf. infra n. 26: «...libertates Ecclesie, immunitates, priuilegia et franquitates uiribus carere omnino...»

21. Cf. infra n. 27: «... si aquela ueguada isquessen d'aquest bisbat los hòmens de l'esglea per anar a Barçalona, tostemps fóra introduïda aquella costuma e los hòmens de l'esglea foren morts e l'esglea perduda...»

22. La primera lletra que esmenta aquest impost és el n. 19. En el n. 44 s'aclareix que la imposició havia de servir per tal d'armar una galera.

és a dir, sense que el rei les exigís. Aquesta acusació no era pas innocent. Significaria als ulls de la cúria romana que Cruïlles havia actuat sense la més mínima cautela, reduïnt espontàniament a zero les llibertats eclesiàstiques. El bisbe de Girona se'n defensarà, al·legant davant els curials del papa que el rei el forçà a pagar, cosa prou creïble en aquelles circumstàncies. El que traspua l'actitud de l'abat de Ripoll és una resistència acèrrima a pagar, en virtut d'un concepte totalment tancat, depassat per les circumstàncies, de la immunitat eclesiàstica. Berenguer de Cruïlles va comprendre almenys que una situació de guerra no era el moment més adeqüat per a lliurar-se a exercicis de filigrana jurídica i va decidir pagar; això sí, pagant el menys possible i amb contrapartides.

La capacitat del bisbe de Girona de prendre la iniciativa no va passar desapercebuda en els braços eclesiàstic i militar. En el primer, per raons òbvies; en l'altre, perquè els nobles eren executors nats de les exaccions reials (bans i penes), fins i tot sobre homes d'església[23], però en presentar-se les contribucions de guerra, Berenguer de Cruïlles es mostrà intractable. En aquest sentit, la conversió en multa de les fortes penes previstes contra els conculcadors de l'usatge «Princeps namque» i el fet que aquesta, en el cas dels homes d'església del bisbat de Girona, fos pagada al comptat pel bisbe, bo i disposant-se tot seguit a fer ell la talla corresponent per rescabalar-se, suposava una mesura extraordinària, que privava els nobles i els oficials reials de poder exercir eventuals rapinyes en profit propi.

II

Els documents de l'ADG ajuden a entendre per què Berenguer de Cruïlles fou elegit diputat eclesiàstic. Acabem de veure que abans de les Corts de Cervera ja es mostrava expeditiu i enèrgic, i que sabia mantenir els poderosos senyors veïns seus a ratlla, impedint que s'excedissin, com tenien per costum. Mostrà gosadia davant el rei en ocasió de l'absència dels homes d'església gironins durant la batalla naval de Barcelona, perduda pel castellà. Però la voracitat fiscal de la Corona no tenia aturador i, l'estiu del 1359, hom es trobà de cop davant l'exigència, que ja hem esmentat, dels 8 sous *per capita,* imposats per la reina i exigits de seguida a tothom, homes d'església inclosos, pels oficials reials.

Quan el rei convoca Corts a Cervera[24], Cruïlles passa immediatament a l'acció. El 19 de setembre prepara una entrevista amb el rei i per això dema-

23. En el n. 3, lletra adreçada al comte d'Empúries, el bisbe admet que hi ha homes «de l'esgleya qui comunament e indiferentment han acustumat de contribuir ab los vostres hòmens». Cf. també infra n. 19 i *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 390.

24. La primera convocatòria és datada el 22 de maig per al dia 1 d'agost a Vilafranca del Penedès: *Cortes, Cortes de Cataluña II,* 1. Són prorrogades al mateix indret per al 1 de setembre:

na a nou abats de la diòcesi que li enviïn una bèstia cadascun[25]. El 26 del mateix mes, possiblement retornat a tota velocitat de Barcelona gràcies a un sistema ben organitzat de postes, convoca per lletra els disset abats de la diòcesi, per animar-los a assistir a les Corts i per a deliberar sobre el problema de les exaccions reials i les solucions que s'hi podien trobar[26]. L'endemà torna a demanar bèsties a cinc abats per al divendres 4 d'octubre[27]. Tot fa pensar que en els seus anants i vinents el bisbe va parlar o pactar amb el rei una solució legal i ponderada, una vegada obtingut l'acord dels abats de la seva diòcesi. I és natural de pensar que darrere el bisbe hi havia el capítol de la Seu, l'abat de Sant Feliu i el seu capítol, i la resta de la jerarquia diocesana. Veurem de seguida quin fou l'acord. El que ara interessa de remarcar és que Berenguer de Cruïlles va a les Corts de Cervera amb unes idees, amb un programa i amb tota la diòcesi al darrere. Els documents avui exhumats no permeten de saber si a través dels prelats gironins les idees i el programa de Cruïlles foren donats a conèixer a personalitats eclesiàstiques de les altres diòcesis en un dels seus dos desplaçaments. No és inversemblant de pensar que Cruïlles s'hagi entrevistat amb l'arquebisbe de Tarragona, Pere Clasquerí, aleshores canceller. El que és indiscutible és que, al costat d'aquest, que el sobrepujava en jerarquia, Berenguer de Cruïlles serà un dels líders del braç eclesiàstic d'aquelles Corts, potser el més important.

Les seves idees eren clares. El bisbe de Girona estava convençut per endavant que calia pagar[28]. Però també era molt evident per a ell que el rei no podia procedir de forma arbitrària, sense garanties, i encara menys deixant la recollida del subsidi de les Corts en mans dels oficials reials o, potser pitjor, dels nobles. Si es va entrevistar amb el rei, aquest va trobar en el bisbe gironí l'home que necessitava, perquè el problema del monarca era, com sempre, la penúria de l'erari reial, i Berenguer de Cruïlles encarava la situació d'aquells moments amb un gran realisme.

El 18 de desembre el braç reial i els braços militar i eclesiàstic atorgaven a Cervera els respectius donatius al rei[29]. L'endemà Pere III anul·lava els abu-

---

Cortes, Cortes de Cataluña II, 8. Més tard les Corts són convocades a Tarragona per al dia de sant Miquel (29 de setembre): *Cortes, Cortes de Cataluña II,* 21. I prorrogades per al dia de sant Lluc (18 d'octubre): *Cortes, Cortes de Cataluña II*, 26. Són avançades per al dia 10 d'octubre encara a Tarragona: *Cortes, Cortes de Cataluña II*, 27. Finalment són canviades a Cervera per al mateix 10 d'octubre el dia 1 d'octubre: *Cortes, Cortes de Cataluña II,* 33, 39.

25. Cf. infra n. 18. La lletra és datada el 19 de setembre i el bisbe vol l'animal, tal com diu, el diumenge al vespre, dia 22.

26. Cf. infra n. 19.

27. Cf. infra n. 20.

28. Ho deia amb tota claredat en la lletra al comte d'Empúries del 1 de gener del 1359, infra n. 3: «.... lo seynor rey, cor de tot son regne pot hauer e de tothom, pus que sia egual lo don e la demanda».

29. Cf. *Cortes, Cortes de Cataluña III*, Madrid 1900, 388-419; SÁNCHEZ MARTÍNEZ – ORTÍ GOST, *o. c.,* 191-210, 211-228.

sos comesos pels oficials en ocasió de la promulgació del «Princeps namque», condonant totes les penes civils incorregudes, i anul·lava l'impost dels 8 sous i tots els greuges als quals podia haver donat lloc, en un llarg document que fou gelosament arxivat a l'ADG, d'on el publiquem ací[30]. El dia 20 el rei es feia enrere de la prohibició que havia dictat que ningú no acudís a la justícia eclesiàstica[31]. En els dos documents Berenguer de Cruilles hi és nominalment esmentat com un dels relators de la supressió dels greuges. El seu nom ve darrere del de l'arquebisbe Clasquerí, per evidents raons de protocol i perquè no és creïble que el canceller es dediqués a contrarrestar des de l'interior del consell reial la política del rei. Per això cal pensar que l'autor de les dues propostes fou Cruïlles. Aquestes dues qüestions, l'una ja prevista per Cruïlles en la seva lletra del 26 de setembre als disset abats, i l'altra perfectament viva al bisbat de Girona almenys, foren elements generals que Cruïlles hauria negociat amb el rei i que havien de complaure al braç eclesiàstic. La documentació avui coneguda no permet precisar cap més detall. Però els fets parlen. L'elecció del bisbe de Girona com a diputat del braç eclesiàstic i la posterior confirmació del rei[32] avalarien la nostra teoria que Cruïlles va fer un gran paper a Cervera, perquè prèviament havia diagnosticat la situació amb justesa i havia sabut pactar amb el rei. El braç eclesiàstic, parapetat sempre darrere la immunitat sagrada, havia d'ésser arrossegat a pagar des de dins. La fórmula de Cruïlles era simple: suprimir uns impostos il·legals i discutibles per un altre de legal major, pactant a les Corts les garanties necessàries. Si amb l'excusa de la guerra el rei es trobava en posició d'haver d'imposar sense control ara una ajuda ara una altra, hom no acabaria mai de pagar i de discutir, perquè de guerres no en faltarien. Si el donatiu era copiós, però el seu control quedava en mans de les Corts, a través d'una comissió diputada «ad hoc» i estrictament reglamentada, el rei obtenia el que necessitava i els braços no perdien en cap moment el control de la situació. Oi més si, tal com es va pactar a Cervera, les Corts assumien l'organització dels aspectes militars de l'ajuda[33].

És evident que Berenguer de Cruïlles no fou l'inspirador únic del dens articulat de les profertes dels braços a Cervera, però sens dubte va ésser un dels participants que van contribuir a crear el consens necessari perquè d'aquelles Corts en sortissin un conjunt de mesures i directrius eficaces, amb les quals hom pogués parar els peus a Castella, redreçar la situació bèl·lica i reorganitzar la qüestió de la fiscalitat reial, amb la implicació dels braços. La guerra

30. Cf. infra n. 21.

31. Cf. infra n. 22. Aquest no és el conflicte de les notaries. Com es diu en la lletra del rei, Pere III havia prohibit que els clergues al·leguessin el privilegi clerical al moment d'ésser acusats o deferits en justícia, i que els laics recorreguessin a la justícia eclesiàstica, si podien obtenir justícia d'un tribunal civil.

32. Publicada per Mª Teresa Ferrer Malloll, *o. c.,* 255-263.

33. Cf. *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 394-395, 398, 412-414.

amb Castella era una guerra nova, car des del temps de Pere II el Gran ni Aragó ni València no s'havien sentit tan greument amenaçats al llarg de totes les seves fronteres occidentals. La implicació dels braços en l'organització de la defensa militar indica fins a quin punt la situació fou vista com altament compromesa. Berenguer de Cruïlles formà part del grup de dirigents que, amb el rei al davant, saberen ponderar amb clarividència el que estava en joc i avaluar correctament els mitjans que hom necessitava per a fer-hi front.

Tot fa pensar, doncs, que el bisbe Berenguer fou un polític hàbil i que havia pres bé la mida als seus interlocutors. No es coneixen resistències aferrissades en els representants del braç eclesiàstic contra el fogatge eixit de Cervera. En canvi, no es podria dir el mateix d'algun sector del braç militar, perquè el comte de Pallars impedí el cobrament del subsidi a les seves terres[34]. Si l'Església no presentà resistència, això no vol pas dir que un abat de Ripoll, com hem vist, no fos reticent. Però al capdavall els eclesiàstics seguiren, com els altres braços, l'únic camí que en aquells moments podia ésser eficaç.

III

Tant bon punt arriba a Girona de les Corts, el bisbe se les ha de veure amb els oficials reials que seguien actuant amb els criteris que tenien vigència abans de la magna reunió de Cervera. A Girona, a Banyoles i a Besalú hom executava penyores i imposava penes, raó per la qual Cruïlles interposa la seva autoritat i branda l'excomunió[35]. La lletra n. 28 permet de saber que ell havia estat escollit delegat dels braços eclesiàstic i militar per a rebre i administrar l'ajuda concedida al rei pels dos braços[36], i el 14 de febrer signa rebut a dos altres diputats de 50 lliures. Més amunt hem fet referència a l'habilitació de dos notaris per a la seva feina com a diputat de les Corts, la qual cosa significa que tenia la percepció que el treball se li multiplicava. I d'alguna manera devia ésser així, perquè dels 67 documents ací publicats 44 corresponen a l'actuació de Cruïlles immediatament després de les Corts cerverines i estem segurs que n'hi hagué molts més, que no foren registrats o que al seu moment foren destruïts.

Una de les seves primeres preocupacions és la confecció del fogatge. El fogatge acordat a Cervera no fou pas, efectivament, el primer que es va llevar. Al final dels capítols del donatiu dels braços eclesiàstic i militar es pot llegir: «Item quel dit senyor Rey faça donar e liurar de continent als dits II braces lo libre lo qual en Margens te dels fochs qui son stats comptats en los II anys pas-

34. Mª T. Ferrer Malloll, *o. c.,* 229-230.

35. Cf. infra n. 23, 24, 28, 31, 33, 44, 49, 65.

36. Figura prevista a Cervera: cf. *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 418; Sánchez Martínez – Ortí Gost, *o, c,* 223.

sats o trellat daquell e axi mateix daquell qui te en Pere deç Vall»[37]. Els braços demanen un o el fogatge elaborat segurament després de les Corts de Perpinyà i abans de les Corts de Barcelona del 1358. L'elaboració d'aquest fogatge o materials de fogatge fou iniciativa del rei, i a Cervera el rei atorgava «quen sia feta letra». De la lletra se'n devia encarregar Jaume des Far, perquè el 21 de febrer del 1360 el bisbe de Girona reclamava la lletra d'aquest als diputats Arnau de Busquets i Ponç d'Altarriba, per tal de poder obtenir còpia del fogatge a través de Francesc Ferrer, porter reial que llevava els focs del bisbat gironí per ordre del rei[38]. Al cap de poc, el 16 d'abril manava als clergues de Castelló que confeccionessin llista de les persones laiques afocades a Castelló[39], qui sap si per fer comparacions amb la llista corresponent de l'oficial reial. En tot cas, la voluntat de control i d'actuar amb rigor és clara. Pel que fa a les poblacions de la bisbalia, Cruïlles hi envia algun notari delegat per donar instruccions i fa nomenar-hi síndics perquè facin la talla del fogatge, intentant de controlar abusos i morosos[40]. Va haver d'intervenir en l'impost que havien o no de pagar les majordones dels clergues, segons el que s'havia acordat a Cervera[41]. I quan els parroquians no pagaven o pagaven fora de termini, no dubtava a fulminar excomunió[42]. Sembla que la recaptació funcionà amb regularitat. El març del 1360 Berenguer de Cruïlles firmava rebut als síndics de la Bisbal, capital dels seus dominis empordanesos, de 8.800 sous de la talla del fogatge[43]. Va defensar els jueus de possibles abusos dels oficials reials[44] i vigilà que aquests i els nobles no tornessin a cobrar als homes d'església de llur jurisdicció que ja havien pagat la talla del fogatge als síndics episcopals[45]. En algun cas, com és ara el de Vilabertran, va haver de rectificar instruccions donades en el sentit d'actuar contra homes del vescomte de Rocabertí[46].

En el document del 19 de desembre, en el qual el rei cassava i anul·lava les imposicions arbitràries i els possibles abusos comesos des de les Corts de Perpinyà (1356) a propòsit de les ajudes, el monarca havia jurat «predicta omnia et singula tenere et perpetuo observare, et contra ea non facere uel uenire aliquo ingenio siue arte»[47]. Aquesta darrera expressió no és gens anodina. El Cerimoniós era conegut com un gran murri, els seus soferts vassalls sabien que el seu enginy i les seves arts eren fines, i procuraven prevenir-se'n.

37. *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 419; Sánchez Martínez – Ortí Gost, *o. c.,* 224-225.
38. Cf. infra n. 30 i nota 124, n. 61.
39. Cf. infra n. 38, 43.
40. Cf. infra n. 41, 42, 62, 64, 66, 67.
41. Cf. infra n. 34, 58.
42. Cf. infra n. 64.
43. Cf. infra n. 35.
44. Cf. infra n. 45-46.
45. Cf. infra n. 48, 50.
46. Cf. infra n. 36-37.
47. Cf. infra n. 21, p.

El cas és que l'estiu del 1360 el veguer de Girona, Guillem de Canet, s'empescava una multa de 5 sous contra els homes d'església que blasfemaven de Déu i dels sants, els qui portaven armes en els cementiris i en altres llocs closos, els qui jugaven a porta tancada i els qui anaven per camins «non condirecta», expressió que potser es podria traduir per «tortuosos» en el sentit de sospitosos (i sense que es pugui excloure el sentit moral de «mals camins»). Ara com ara no hi ha cap element objectiu per a suposar que la mesura fos un invent del rei per a procurar-se diners al marge de les vies establertes a Cervera. Però es pot excloure que fos així? Com sigui, aquesta mesura sublevà Berenguer de Cruïlles, que el 10 d'agost intimava el veguer que suspengués aquest abús[48]. Possiblement a causa de l'augment de les queixes dels afectats, els dies 22 i 25 del mateix mes Berenguer de Cruïlles expedia una bateria de lletres dirigides al veguer, als clergues de Besalú i a tots els altres clergues de la diòcesi, a Jaume des Far, conseller del rei, a Pere ça Costa, batlle general de Catalunya, a Pere de Marges, sotstresorer del rei, a Jaume des Monell[49], advocat del bisbe, a l'abat de Banyoles, a Bernat Cavaller, sotsveguer de Besalú i a Eximèn Sanxis de Ribavellosa, doctor en dret civil i conseller del rei, denunciant els abusos del veguer de Girona i la il·legalitat de la mesura, atès que el bisbe entenia que els seus homes eren beneficiaris de la remissió de penes atorgada pel rei a Cervera el 19 de desembre del 1359[50]. En aquestes lletres el bisbe carrega molt l'accent sobre la misèria de la gent, oprimida per tantes càrregues, i acusa directament el veguer de voler omplir-se la butxaca. És particularment brutal el seu llenguatge quan denuncia que el veguer se servia d'un jueu, Bonjuhà Benvenist, naturalment pèrfid, per extorquir diners a la gent amb falsedats, amenaces i mentides. Prohibia als diocesans que hi tinguessin cap tracte i excomunicava qualsevol que comprés o venés penyores obtingudes pel veguer dels homes d'església amb aquells procediments.

Tant si l'actuació del veguer era responsabilitat exclusiva seva com si seguia instruccions del rei o d'algun dels seus oficials, la reacció de Berenguer de Cruïlles era un acte d'afirmació d'autoritat. El mateix dia 25 d'agost trametia Ramon de Pujals, monjo del monestir de Banyoles, al rei «o a son consell» per tal d'informar de la situació i obtenir les garanties indispensables contra actuacions d'aquesta mena. El cas fou resolt com demanava Cruïlles, perquè a finals de setembre el bisbe aixecava les mesures que havia pres contra el procurador fiscal de Besalú, que es va presentar a Girona a donar explicacions, i contra el jueu Bonjuhà Benvenist[51]. Tanmateix, el 12 d'octubre el rei signava un manament a favor dels homes de la bisbalia del bisbe de Girona, condo-

48. Cf. infra n. 50.

49. Per a Jaume des Monell, dit també a voltes Monells, cf. Jaume de Puig i Oliver – Josep M. Marquès i Planagumà, *Lletres del bisbe de Girona. Segle XIV*, vol. I , I. E. C., Barcelona 2007, n. 146 nota 370.

50. Cf. infra n. 51-57.

51. Cf. infra n. 59-60.

nant les quantitats pendents de pagar del donatiu que la província eclesiàstica tarraconense havia fet a la Corona en les Corts del 1358[52]. El rei anava fins i tot una mica més enllà de donar satisfacció per abusos comesos. Sembla evident la seva voluntat de no indisposar-se amb el diputat eclesiàstic que demostrava tanta energia i resolució.

IV

Avui el nostre treball queda aturat en aquest punt. El conjunt de documents que s'hi publiquen no tanquen, ni de bon tros, l'actuació de Berenguer de Cruïlles com a diputat de les Corts de Cervera. Més endavant, i en tot cas en un altre treball, a mesura que siguin explorats els darrers registres de lletres del seu pontificat, per ventura serà possible de fornir altres detalls i més informació. Per això ara seria precipitat extreure conclusions definitives sobre el perfil humà i polític del qui encapçala la llista de presidents de la Generalitat de Catalunya. N'hi ha prou d'haver constatat que en un arxiu local, certament ric i poc explorat encara, hom hi pot trobar documents d'interès sobre un període crucial de la història del nostre país i sobre una institució decisiva, dels inicis de la qual no sobren pas els testimonis.

D'altra banda, potser algun lector trobarà que els documents de Berenguer de Cruïlles exhumats avui són susceptibles de desvetllar la curiositat sobre aquesta personalitat medieval gironina. La seva voluminosa correspondència en català, ara en curs d'edició, un dia podrà corroborar-ho.

V

Publiquem els documents seguint els criteris indicats en les pàgines 57-62 de la introducció del volum I de *Lletres del bisbe de Girona*, citat suara. Al costat del número d'algunes lletres hi ha una numeració en xifres romanes posades entre parèntesi: són, a parer nostre, els documents que Berenguer de Cruïlles fa escriure com a diputat, és a dir, aquells que segurament no hauria pogut escriure com a simple bisbe.

52. Cf. infra n. 61.

Documents

a) *Abans de les Corts de Cervera*

1

1358 desembre 5. Girona — ADG, U-35, f. 37v

A Ramon Fonoses i Bernat des Pujol[53]*. No forcin els clergues de Sant Joan les Fonts a pagar el subsidi reial per la guerra amb Castella.*

A la vostra discretió fem saber que hauem entès[a], per relació[b] d'alscunes persones de part de'n Bernat ça Rouira[54], clergue tonsurat qui està ab lo prior del monestir de Sent Joan çes Fons[55], a nós feta, que vosaltres lo dit Bernat, jatssia clergue[c] e[d] qui[d] no tén ne posseheyx[e] holberch[f], borda ne mas, forçat[s] e destreyets per[g] auctoritat del seynor rey[g] de pagar en la tayla feta entre·ls lochs[h] certa cosa al senyor rey per[i] rahon[j] de la[j] guerra que ha ab lo rey de Castela[k56], de la qual cosa, si axí és, nos maraueyam fort, con[l] lo seynor rey no vuyla[l] ne sia[m] a vosaltres lagut[n] ne dejats tayar ne forçar clergues negun simple ne sos béns a contribujr en la dita taya, majorment[o] con él no tenga neguns béns seens, axí con dit és, per què us sia tengut.

Per què us pregam e encara requerim[p] per[q] les presents que per la dita rahon contra lo dit Bernat ne sos béns[r] no procehiscats, ans[s] tot procés contra él ho sos béns per açò fet reuochets[s].

En altra manera, hauríem, si requests n'érem, a procehir contra vosaltres.

Dada a Gerona, a v jorns del mes de deembre.

Als honrats en[t] R. de Fonoses e en Bernat dez Pujol.

Marges: pro | bisbe de Gerona | [*manu scribentis*:] dominationi vestre uideatur ut petatur ne significentur crimina et mitetur translatum inquisitionis ut sic appareret an premissa veritate nitantur. | [*man prop episc*:] a l'altra ueguada ho ferets axi. bene.

---

53. Fonoses i des Pujol són funcionaris del veguer de Girona o del sotsveguer de Besalú i actuen en nom d'ell.

54. Clergue sense ofici ni benefici, acollit a un monestir, no ha deixat rastre conegut a l'ADG.

55. Per al priorat de Sant Joan les Fonts, cf. CR IV 335-347. En la data de la lletra, el prior no consta: Zaragoza 185.

56. Per a la guerra dels dos Peres, cf. Tasis 163-197; Ramon d'Abadal i de Vinyals, *o. c.,* 191-254.

[a] *seq* per alscu *cancell* [b] *seq* dalsc *cancell* [c] *seq* el qual segons ques diu *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* ne *cancell* [f] *seq* ne *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* feta a pagar *cancell* [i] *seq* la *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* de quens maraue *cancell* [l] *interlin* [m] *seq* ne sia *iter* [n] *seq* ne sia [*interlin*: nel seyor rey no uuyla] *cancell* [o] *seq* con dit és *cancell* [p] *seq* ab *cancell* [q] *interlin* [r] *seq* per la dita rahon *cancell* [s] *in mrg sin* [t] *seq* Bernat *cancell*

2

1358. ADG, U-35, fragment cosit entre folis 31 i 48

Francesc de Peradalta[57]*, procurador de l'ardiaca d'Empordà (= cardenal de Tudela {«Tutellensis»})*[58]*, al bisbe. El batlle i el saig del castell d'Anglès, oficials del comte d'Osona*[59]*, han penyorat homes de Plantadís a causa de la guerra contra Castella. Intervingui per fer revocar penyores i penes posades.*

A la vostra dignitat, mossènyer, suplicha Francesch de Peradalta, procurador del honrat ardiaquen d'Empurdan, que con lo bayle[a] e·ls altres officials del castel d'Anglès ayen contretz e peyoratz los homes de Plantadíg de la val d'en [...], qui són homes propris del dit ardiachonat, de pagar cascun XXIIII sous per lo subsidi del seynor rey e per [... ... ...], [e] los dits homes propris del dit ardiachonat sien leg menats e peyorats per los dits bayle e sayg del [... ... ...] nultemps més per los dits officials no foren per deltes ni per tayes ne per altra

57. Clergue de vida llarga i de jove ja ben relacionat amb les més altes jerarquies eclesiàstiques. El 1362, essent beneficiat de la Seu i per influència del mateix cardenal del qual era procurador el 1358, obtindrà la sagristia d'Anglès: D-161 f. 41v-42v. El 1379, durant l'episcopat de Bertran de Mont-rodon, és procurador de l'obra de la Seu i el capítol li aprova actes: D-166 f. 25rv. El mateix any signa rebut al bisbe de 200 florins, 100 per a una causa contra Felip de Palau, que pretenia una canongia sense ésser noble, i 100 per a una campana que s'estava fonent: G-58 f. 117v-118r. El juliol del 1381 signa rebut a Ramon Albert de 1.500 sous llegats a l'obra de la Seu i de 10 lliures que li devia per la possessió de Sobiràniges: D-168 f. 22r, G-59 f. 117v-118r. El març del 1386 signarà rebut als marmessors de Jaume de Soler, sagristà segon de la Seu, de 28 lliures: D-168 f. 188v. El maig següent és prevere de capítol, i en la mateixa qualitat de procurador de l'obra, rep la promesa de Guillem Oliver d'Estany, procurador de Bernat de Brugueroles, ardiaca estat de la Selva, que li seran abonades 59 lliures i 19 sous provinents de les vacants de l'ardiaconat i de la cabiscolia: D-169 f. 1r. El 1397 concorda el lluïsme d'una casa situada dins la ciutat vella: D-174 f. 26v. El 1400 és obtentor d'un benefici a Santa Maria de Pals i encarrega el servei del benefici: U-89 f. 71r de la 2ª numeració, U-101 f. 33r, U-102 f. 50r de la 2ª numeració, U-103 f. 38r. Els anys 1400-1401 són documentades diverses actuacions seves com a procurador del capítol: U-89 f. 88rv, U-101 f. 27v-28r. El 1401 consta com a titular de la doma de la Cellera: U-101 f. 32v-33r, U-102 f. 42v. Consta mort el 1404: U-104 f. 89r, 93rv.

58. És Hug Roger, O. S. B., nebot de Climent VI, mort el 21 d'octubre del 1363: EUBEL I, 17.

59. És Bernat, II vescomte de Cabrera, el gran privat de Pere III, creat comte d'Osona el 1356: TASIS 161.

cosa pey[orats] [... ... ...] del dit ardiachonat, con tostemps lo dit honrat ardiaquen aya aquí acus[tumat] [per] los dits hòmens e per la rahon damont dita los dits officials del dit C[omte d'Osona ... ...] [hon]rat ardiaquen,

per què lo dit Ffrancesch per nom que damont suplica a la vostra [paternitat ... ...] homes pagar no dejen que y façats aquela prouision que uós, mossènyer, conexeretz ésser [faedora ... ...] officials e, en cars que pagar deyen, que sia enentat contra los dits officials que l'enenta[ment] contra los dits homes tornen en lo primer stament.

En tal manera que·l dret del dit ardiaconat romanga [... ...] car si a paguar han lo bayla e sag del dit ardiachonat constraynaran les dites quantitatz, si tenguts són, en açò m[atex] uos plàcia fer aquela prouision que uós conexerets.

Nostra Seyor Déus uos conserua al seu seruej e ab creximent de vostra honor.

[*man prop episc*: fiat litera justa]

Ítem, mossènyer, los dits bayle e sag del dit castel en los dits hòmens forzatz de manament e per forçe de penes de part de la seyora comptessa en absència del seynor compte posades. Per què, mossènyer, uos plàcia de fer prouision contra la dita seyora, si uós conexerets d'ésser feador, d'aqueles a reuocar, car les dites penes han fetes registrar en la cort del dit castel, per tal que tostemps en dempnatge del dit seyor ardiaquen apparega.

[*man prop episc*: idem et hostendatur nobis ante][60]

[a] *seq* e *cancell*

3

1359 gener 1. Girona — ADG, U-35, f. 124v-125r

Al comte d'Empúries[61]*. Respon sobre taxació d'homes d'església del comtat.*

Responsiua super facto taxationis hominum Ecclesie comitatus Impuriarum.

Senyor: Vostra letre reebuda sobre el fet de la taxatió dels hòmens de l'esgleya qui són dins vostre comtat poblats e aquela e les coses en ela contengu-

60. S'ha conservat la lletra del bisbe als clergues d'Anglès perquè intimin ordre a la comtessa d'Osona de revocar penes posades i restituir quantitats cobrades, sota pena d'excomunió, *ib.,* f. 47v-48v.

61. És l'infant Ramon Berenguer d'Aragó, per al qual cf. *Lletres del bisbe de Girona. Segle XIV*, vol. I, n. 199 nota 471.

des ben enteses, vos responem que vós, seynor, hauets haüt vostre acort, e creu que bon e deliberat. Però, seyor, nós hauem per espatxat que·l seynor rey || no pot tatxar nostres hòmens. Nós los podem tatxar e no negun més. E quant él los pogués tatxar per son profit e per sa honor per la forma que fet ha, vós, seynor, no us en podets alegrar de la dita taxation, cor lo seynor rey, qui ha tatxat aquells dels richs hòmens e dels altres que paguen x sous, e d'açò nós no auem cura; e que aquells de l'esgleya paguen xx sous, e açò entenem d'aquells de l'esgleya, salua sa reuerència, que él no puscha fer, e en cas que posqués no us hi podets vós, seynor, entendre per res, cor lo seynor rey diu açò en aquells de l'esgleya qui comunament e indiferentment han acustumat de contribuir ab los vostres hòmens. E con, seynor, açò no sia acustumat en lo vostre comtat, ans en aquell sia lo contrari per vís e custum antich e per priuilegis, couinençes e concessions de comtes passats e per vós, seynor, confermats e reffermats, e no par, seynor, vós açò puscats fer ne nós no u poríem sofferir, veent la gran lesion e dampnatge de l'esgleya.

E siats cert, seynor, que hi procehiríem així con de dret e justícia sia, e encara hi farem altres prouisions ab lo seynor rey e en altra manera, que puys hauia a tornar a vós e a vostra terra a perpetual periudici. E amàrem més que·l seynor rey n'agués xxiiii sous, hoc c sous, de quascun hom per nostre grat e per nostra concessió, que si vós, sényer, n'auíets i diner per la forma[a] que demanats. E nós hauem estar per amor vostre e per honor que no·ns som auenguts ab lo seynor rey dels hòmens de l'esgleya, qui són dins lo comtat d'Empúries, per tal que no fos periudici a uós ne a l'esgleya, e vós volets fer aquesta faena en fort irreparable periudici de nós e de l'esgleya nostra. E con lo seynor rey, en cas que él ho posqués fer, ho no fer, pus él ho volgués hauer per la forma per vós demanada, fos molt decebut en aquesta faena, car, fet per vós lo seruey al seynor rey dels xx homes de cauall que vós[b] li hauets promeses e aquells pagats[62], ne sobrerien a uós atretants e més e pus; e lo seynor rey seria açí e en açò fort enganat e decebut, e nós pendríem per vós en açò gran tort e lesion de l'esgleya per les couinençes qui són entre vós e nós, e no u faríem per lo seynor rey, cor de tot son regne pot hauer || e de tothom, pus que sia egual lo don e la demanda.

Per què, seynor, uuyllats-hi ben acordar, que cert siats, seynor, que nós procehiríem contra vós e vostre comtat així con dret sia per aquesta rahon, e nós nuyl hom nostre ne del capítoll ne de l'esgleya no y tayllaríem per aquesta rahon ne sofferríem tayll vostre. E valrria més, seynor, altra via preséssets pus profitosa e a vós, seynor, e a vostra terra que aquexa[c].

Clam-me de vós, seynor, del manament que hauets fet a Verges per l'official vostre, en Soler, e per les[d] aygues qui·m[e] affolen ço del meu, e per aquells

62. En el conflicte formal originat a les Corts de Barcelona del 1358 per les bandositats entre els Cardona-Empúries i els Cabrera-Rocabertí, el comte Ramon Berenguer se sostragué a un judici de Cort arribant a un compromís amb el rei: *Cortes, Cortes de Cataluña I,* 689. El bisbe hi fa aquí al·lusió manifesta.

que hauets tenguts preses a Uerges, per tal cor[f] s'eren clamats a la mia cort e de cosa spirituall e de testaments e d'açò que deuien a l'esgleya, e altres coses que fets en periudici de ma juredicció spirituall; e fets-ho mal e encorrets ma sentència de vet. E parria, seynor, per ben auehinar, e puys yo no us faç res contra vostra juredicció, que·m lexets estar la mia.

E plàcie-us que ço fets contra mi e ma esgleya e ma juredicció vuyllats reuocar, car yo, seynor, no u poria sofferir e[g] hauria a procehir contra vós, e sabrie'm molt greu per cert.

E si res vos plau, seynor, que puxam fer per vós, rescriuat-nos-en fiançosament.

Dada a Gerona, lo primer dia de janer.

Bisbe de Gerona.

Domino comiti Impuriarum.

[a] *seq* que d *cancell* [b] *seq* lo *cancell* [c] *seq* E *cancell* [d] *seq* ag *cancell* [e] *seq* tolem *cancell* [f] *in marg dext* [g] *seq* ac *cancell*

4

1359 febrer 14. Girona — ADG, U-34, f. 59rv

A Pere de Santcliment[63] *i a Nicolau Pere*[64]*, consellers del comte d'Empúries. Prega no exigir als homes d'Església diners per a la guerra contra Castella.*

Sapiats, senyors, que entès hauem que·l seynor infant ara de present, no contrastans capítols ne manera per vós, senyor de Sentclement, per nom d'él e nós per nom dels prelats e hòmens de l'esgleya qui són dins son comtat, fets

63. Individu distint del Pere de Santcliment veguer de Girona i Besalú, per al qual cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* núm. 78 i nota 207. Cf. PG 268. Per aquest servidor dels comtes d'Empúries, cf. *ib.,* núm. 455, 462.

64. La família Pere és documentada a Castelló l'abril del 1327, en ésser citada Adelaida, vídua de Nicolau Pere, com a deutora d'Adret Estruc, jueu de Girona: U-2 f. 113v. El Nicolau Pere de la lletra és jurista i actua al servei del comte d'Empúries com a mínim a partir del 1357, quan és requerit pel bisbe que obligui Guillema, esposa de Francesc Seguí, de Castelló, a pagar un deute al monestir de Sant Daniel: U-31 f. 205v-206r. El novembre del 1357 taxa un *Speculum Iuris*: G-35 f. 79rv. El gener del 1358 intervé en la composició entre comte i bisbe per injúries a Francesc Cocó [per al qual cf. VINCKE 167, PUIG 55] i Guillem Terrats, clergues de Castelló, pactada en debitori de 50 florins d'or de Florència: G-38 f. 44v; i el mes de maig, en la presa de possessió del procurador del bisbe de la meitat de la jurisdicció de Serra: PM 1253. Tingué un fill anomenat també Nicolau, encomanat l'any 1362 a un tutor, la qual cosa vol dir que el jurista era mort: D-161 f. 89v-90r. A l'ADG l'any 1370 és documentat un Nicolau Pere com a general de l'orde de la Mercè: U-60 f. 17v.

e tractats, vol leuar e fa[a] leuar, e vol[b] hauer[c] dels dits hòmens certes quantitats per les despeses que ha fetes e farà en la ajuda[d] que[e] fa al[e] seynor rey per la guerra de Castela. E jatssia que en cas que·ls homes pagar deguessen, però sí hauien espay de[f] pagar segons la auinença[f] per tot aquest mes de[g] ffebrer[h]. E noresmenys se deuien formar e fer[i] obseruar per lo dit senyor infant los dits capítols[j] axí[k] con el priuilegi de la sal, axí con[k] en altres coses, segons la tenor d'aquels, || la qual cosa ne res[l] d'aquela ne d'aquels no·s serua[m] e[n] marauеyam-nos[o]-en[o] ffort[p].

Per què quascun de uosaltres affectuosament pregam que uosaltres[q] al[r] dit senyor infant conseylets e·l preguets[r] que tota innouació que feta haja ne feta fer contra la auinença e capítols damons dits vuyla reuocar de continent ho sobreseer, axí con nós li escriuem. Car en veritat a nós és vijares que fos meylor e pus profitós a él e als homes, que ab grat seu e dels prelats e d'éls se seruàs ço qui emprès és e res no si[s] innouàs[t] ne s'i faés, tro que hagués acabament ço qui emprès és en auinença e en capítols[u].

E[v] en[v] açò farets gran bén e justícia.

Dada a Gerona[w], a XIIII jorns de ffebrer.

Marges: Bisbe de Gerona | Als honrats e discrets en P. Sentclement et en Nicholau P., conseylers del senyor infant comte.

[a] *seq* fer *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* vol *interlin cancell* [d] *seq* del *cancell* [e] *interlin* [f] *interlin* [g] *seq* març *cancell* [h] *interlin* [i] *seq* hos *cancell* [j] *seq* que en la sal qui *cancell* [k] *interlin* [l] *seq* daquels *cancell* [m] *seq* de la qualcosa nos nos *cancell* [n] *interlin* [o] *interlin* [p] *seq* e al dit seynor infant nescriuem *cancell* [q] *seq* a el conseylets *cancell* [r] *interlin* [s] *seq* innouas *cancell* [t] *interlin* [u] *seq* En *cancell* [v] *interlin* [w] *seq* dijous *cancell*

5

1359 febrer [14-15]. [Girona] ADG, U-34, f. 115r

A la universitat de Rupià, Parlavà i Ultramort. Llicència per constituir dos síndics a cada poble i imposar talles.

En Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona, als amats vniuerses e sengles hòmens del loch nostre de Ruppian, salut en nostre Senyor.

A instància e supplicació de part vostra a nós fetes, volem e per tenor de les presens a[a] uosaltres[a] atorgam e licència donam que II hòmens del dit loch nostre de Ruppian e I de Palarrauan e altre d'Ultramort elegiscats e elegir puxats en síndichs o cònsols ho jurats, qui per profit commun e dels dits lochs[b] hajen plen poder de fer tayles e adobar tots contrasts qui·s sdeuenguen ho moguen entre·ls[c] hòmens dels dits lochs[c], axí per camins[d] con per altres

coses, segons que e·l loch nostre de la Bisbal consemblantment és acustumat de fer.

Dada.

[a] *interlin* [b] *seq* elegir *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* h *cancell*

6

1359 febrer 15. Girona ADG, U-34, f. 115r

A Ramon Berenguer, comte d'Empúries. Compleixi allò pactat amb el bisbe sobre contribució dels homes d'Església del comtat a la guerra contra el rei de Castella.

A la vostra magnificència, senyor, fem saber que de present hauem entès que[a], no[b] contrastants la manera e·ls capítols tractats entre·l honrat en P. Sent[c]clement[d] per nom uostre, d'una part, e nós de part dels prelats e hòmens de l'esgleya qui són dins lo vostre comtat, d'altra, per rahon de l'ajuda que d'éls demanats per[e] les[f] despeses per vós fetes e feedores en ço que al seynor rey per la guerra de Castela hauets promès, vós hauets manat e manats als dits prelats e homes lurs que paguen a uós per quascun certa quantitat de continent. E jatssia éls pagar deguessen, encara sí hauien spay per tot aquest mes de febrer; e en cas encara que pagar dejen, vós, senyor, certs capítols, qui de la sal, qui de moltes altres coses, vós[g] deuets primerament fermar[h] e fer obseruar segons la tenor d'aquels, de la qual cosa nos maraueylam || fort, que res promès e tractat vós vuylats mudar-ne res e·n contrari fer. E en veritat seria meylor e pus profitosa cosa que ab grat vostre e dels prelats e dels homes se faés e·s seruàs ço qui emprès és.

Per què, seynor, vos pregam affectuosament que tota innouació qui sia començada contra ço qui emprès és ne[i] contra·ls dits capítols[i] vuylats fer reuocar de continent ho sobre-seer tro[j] la auinença haja acabament[j], per tal que major profit se·n seguescha a uós e a éls.

Dada a Gerona, a XIIII jorns de ffebrer.

Bisbe de Gerona.

Al molt[k] alt[l] senyor infant en R. Berenguer, comte d'Empúries.

Marge: pro.

[a] *seq* nos *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* vicenç *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* rahon deles *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* seynor *cancell* [h] –mar *interlin* [i] *interlin* [j] *interlin* [k] *seq* se *cancell* [l] *interlin*

7

1359 febrer 21. Girona ADG, U-34, f. 63v

Al vescomte de Rocabertí[65]*. Prega de no exigir als homes d'Esgésia diners per a la guerra contra el rei de Castella.*

A la vostra noblea, sényer, fem saber que hauem entès per relacion d'alscuns dignes de fe que uós, per rahon del subsidi que·ls[a] hòmens de l'esgleya poblats[b] dins lo loch de Terrades[b] fan al seynor rey en ajuda de les despeses[c] fetes e feedores per él per la guerra que ha ab lo rey de Castela, hauets fet penyorar los dits hòmens.

Per què, sényer, con nós ja en açò façam prouehir e justar per I persona de casa nostra ço qui a ells pertany a pagar per la dita rahon, pregam-uos[d], sényer[e], que les[f] penyores[g] que[h] auets preses dels hòmens de Terrades[h] purament e[i] sens totes messions lurs[i] restituïscats ho[j] façats restituir[j], e totes penes per aquesta rahon als dits hòmens posades cancel·lets e cancel·lar[k] façats sens tota triga. E[l] d'açò us prech carament axí com pusch[l], cor[m] nós[n] fem leuar la tayla per bona[n] persona[o] e la quantitat que als[p] dits hòmens en açò pertany a pagar tant tost la trametrem[q], sényer[r], a uós, jatssesia que de uolentat nostra[r] l'aguéssem[s] promesa al seynor rey[s], e[t] que seruets ço que per la dita rahon hauem ab uós emprès[t].

E si res, sényer, volets, fiançosament nos ho fets saber.

Dada a Gerona, a XXI jorns de ffebrer.

Bisbe de Gerona.

Al molt noble e molt honrat en Dalmau, per la gràcia de Déu vescomte de Rochabertí.

Marge: pro.

[a] *seq* seyor *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* que *cancell* [d] *seq* carament e instanment *cancell* [e] *interlin man prop episc* [f] *seq* dites *cancell* [g] *seq* als dits homes *cancell* [h] *interlin man prop espisc* [i] *interlin* [j] *interlin* [k] *seq* e anull *cancell* [l] *interlin man prop espisc* [m] *seq* rehebuda e instada per la dita *cancell* [n] *interlin man prop espisc* [o] *seq* nostra los dits diners *cancell* [p] *corr pro* aes [q] *seq* a uos seyner a uos *cancell* [r] *interlin et in marg dext man prop episc* [s] *in calce litterae man prop episc* [t] *interlin*

65. És Felip Dalmau I de Rocabertí i de Montcada, per al qual cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* n. 164 nota 405.

8

1359 febrer 21. Girona ADG, U-34, f. 64r

A destinatari no indicat. Comissió per a recollir els diners que els homes de Terrades han de pagar com a contribució de la guerra contra el rei de Castella.

Bisbe de Gerona.

Con los hòmens de Terrades hajen a pagar alcuna[a] tayla per nós ho[b] per nom nostre entre·ls dits hòmens[b] faedora en aiuda del seynor rey,

emperamor d'açò per les presens[c] volem e us manam que uós aquella tayla leuets e cuyligats e encontinent a nós aquela trametats[d] e[e] almenys dins VI jorns[f] seguens[g] aprés lo dia dejús scrit[e] que encontinent presentets o façats presentar al seynor vescomte[h] alcuna[i] letra que nós per la dita rahon a él trametem.

Dada a Gerona, a XXI jorns.

[a] *seq* certa quantitat en ajuda *cancell* [b] *interlin* [c] *in marg sin* [d] *seq* sens tota triga *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* e *cancell* [g] *corr pro* apres [h] *seq* aquesta *cancell* [i] *interlin*

9

1359 abril 2. Girona ADG, U-34, f. 144r

El bisbe firma a Llorenç Negrell, de la Bisbal, rebut de 220 lliures, aportació dels homes de la vila a la guerra contra Castella.

Nos Berengarius, episcopus gerundensis, recognoscimus uobis, Laurentio Nigrelli, de Episcopali, quod[o] soluistis nobis nomine hominum {castri} nostri[b] de Episcopali[c] et[d] eius termini, et nos abuimus et recepimus numerando a uobis ratione[d] tallie illius quantitatis que domino regi per eos[e] in auxilium expensarum quas sustinere debet datur[f] pro guerra quam[g] rex Castelle contra[h] ipsum[i] et terram suam facit, ducentas et viginti libras barchin. de terno, quas exsoluistis inter diuersas vices a prima die mensis madii vltima lapsi ysque in presentem diem.

In quorum testimonium facimus vobis pre[sentem] albaranum nostro sigillo sigillatum.

Quod fuit actum Gerunde, secunda die mensis aprilis anno a Natituitate Domini Millesimo CCC L nono.

Marge: p

[a] *seq* habuimus et recepimus a uobis numerando inter diuersas solutiones alias solutione pro diuersis sumptibus que per homines castri et termini *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* fieri debebant ratione *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* [*interlin:* datur] exsoluitur *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* dominus *cancell* [h] *seq* dictum dominum regem *cancell* [i] *interlin*

10

1359 maig 9. Girona — ADG, U-33, f. 8rv

A l'infant Ramon Berenguer, comte d'Empúries. Guillem sa Riera[66]*, senyor de Vulpellac, ha imposat talla i multa entre els homes que l'Església té al dit lloc, perquè no volgueren anar amb ell a guerrejar a Castella, fent-ne prendre alguns per la cúria d'Ullastret. Obligui el dit ça Riera a revocar les penes i processos contra aquells homes.*

A la[a] magnificència vostra, senyor[b], significam[c] per les presents[c] que·n Guillem ça Riera, senyor del loch[d] de[d] Volpayach[e], faent[f] tort e injúria als homes[g] que l'esgleya ha e·l dit loch, los quals él volch forçar que anassen ab él en Castela, e quan no ho volgren fer él féu entre éls taya a pagar a él certa quantitat[h] de diners, e quan aquela pagar no volgren los féu[i] clauar[j] les portes de lurs holberchs e·ls penyorà, les quals nos lus faem retre et desclauar lus holberchs. Aprés él, no content de les coses damont dites, e[k] no contrastan que éls hauien fermat dret d'estar sobre les coses damont dites a coneguda de son jutge[k], féu-los prendre per la vostra cort de Huylestret, de la qual se són manleuats sots certes penes, en la qual manleuta huy per la dita rahó estan, en gran dan e periudici[l] dels dits hòmens e[m] de lur franchea e libertat que han e hauer deuen, con lo dit Guillem ça Riera no haja dret ne hús ne custuma de res que él lus deman per la dita rahon.

---

66. L'any 1309 és documentat un Guillem Riera (de Riera, ça Riera, Sarriera), les filles del qual venen a Pere de Xesa les possessions que tenien a Parlavà, PM 631. Al seu torn aquest les venia al bisbe Vilamarí, PM 676 [cf. RC 160 f. 193v-195r; *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* n. 58 nota 166]. Aquest Guillem Riera, segurament de la coneguda família de cirurgians de Girona, GUILLERÉ II 369-370, 427, 433, PG 494, 662, seria el pare del de la lletra, casat amb Sibil·la de Sant Sadurní, amb una donació *propter nuptias* de 63.000 sous barc. de tern. A ella el gener del 1357 el bisbe donava possessió del castell de Sant Sadurní, constituint el marit en procurador en els afers del castell: PM 1226, 1228, 1231-1232. El 1358 i el 1360 el bisbe reclamarà als dos esposos la potestat del castell de Sant Sadurní: G-35 f. 100r, 152r, disposat a tornar-la amb la condició de fer-ho amb escriptura pública, U-35 f. 53r. Com a senyor de Vulpellac, procedí a fer obres al campanar de l'església, per tal d'encastellar-lo, no sense aixecar les sospites del bisbe: U-32 f. 188r, U-33 f. 30v. Immediatament abans de la lletra, el mes de març del 1359, els homes de Vulpellac es queixaven que Guillem Riera sostenia que Vulpellac era castell i per això els exigia host i cavalcada, a la qual cosa el bisbe oposava que Vulpellac no era castell, sinó «domus»: U-34 f. 68r-69r. Documentació complementària: U-38 f. 51r, U-47 f. 60r, U-70 f. 66r-67r. Sibil·la morí el 1411, U-111 f. 58v-59r.

Vn, con vós, senyor, hajats[n] en[o] lo[o] dit Guillem e senyoria e força, e guardar dejats él e·ls altres e castigar que no façen a negun tort ne injúria, emperamor d'açò[p], senyor, a uós recorrén pregam[q] que[r] façats reuocar totes || penes e processes[s] per[t] vostres[u] officials contra los dits hòmens fets ne fets fer en qualque manera per la rahon damont dita[v]. En tal manera, senyor, si us plau, en açò vós hauèn, que deguda iustícia sia al[s] dits homes feta.

E si res uos plau que façam per uós, fets-nos-ho saber fiançosament.

Dada a Gerona, a IX jorns del mes de Mayg.

Bis[be d]e Gerona.

Al molt alt senyor infant en Ramon Berenguer, comte d'Empúries

[a] *seq* vostra *cancell* [b] *seq* creem que remembra con l'altre dia per nostres letres vos escriuim en qual manera en *cancell* [c] *interlin* [d] *interlin* [e] *seq* fahia *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* del dit *cancell* [h] *seq* quascun dels *cancell* [i] *seq* clauer *cancell* [j] *interlin* [k] *in calce litterae* [l] *seq* lur *cancell* [m] *seq* del l *cancell* [n] *seq* el *cancell* [o] *interlin* [p] *interlin* [q] *seq* e per justicia encara requerim quel dit *cancell* [r] *seq* per lo dit G. [*interlin*: de continent dem] *cancell* [s] *seq* per él fets ho *cancell* [t] *seq* sos *cancell* [u] *interlin* [v] *seq in calce litterae* e que·ls tenga simplament e de plan a coneguda del seu jutge si demanda contra els per la dita raho vol donar e que nols vuyla [ve]xar ne fer perdre [res] del lur en messiones ne en [d]espeses injustament *cancell*

11

1359 maig 9. Girona — ADG, U-33, f. 8v

A la comtessa d'Empúries[67]*. Exposa i demana el mateix que a la lletra anterior.*

A la vostra magnificència, senyora, per les presens significam que nós per nostres letres al seynor infant escriuïm e·l pregam que[a] a él plàcia que uuyla fer manament a·n Guillem ça Riera, seynor del loch de Volpayach, que tort ne iniúria fer no deja als hòmens que l'esgleya ha e·l dit loch[b] per la rahó dejús escrita, ço és, que·l dit Guillem volch enguany los dits homes forçar que·l seguissen en Castela, e quan[c] no ho uolgren fer, axí con tenguts no eren, él féu[d] entre éls taya a pagar e a dar a[e] él[e] certa[f] quantitat de diners. E quan aquela pagar no uolgren, él lus féu clauar les portes de lurs holberchs e·ls feu peynorar, les quals nós lus faem retre e lurs holberchs desclauar, feta per los dits homes ferma de dret d'estar sobre aquestes coses a coneguda de son jutge. Aprés açò lo dit Guillem, la dita ferma no contrastant ne content de les coses damont dites, ans mal a mals ajustant, los dits homes lo dit Guillem per la

67. És Maria Àlvarez de Xèrica, per a la qual cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 343 nota 712.

cort del loch d'Uylestret prendre féu, e manleuats d'aquela sots certes penes[g], per la dita rahon estan en gran dan e periudici dels dits homes e de lur franchea e libertat que han, con lo senyor del dit loch no haja dret, ne vs[h], ne costuma de res que·l dit Guillem lus deman per la dita rahon.

Perquè la[i] vostra magnificència affectuosament pregam que ab acabament façats ab lo senyor infant, al qual per semblant manera escriuem, que de continent reuocar faça per lo dit Guillem totes penes e processes per él ho a instància d'él fets en qualque manera[j]. Ffaent, senyora, si us plau, en tal manera que dit seynor infant faça que deguda iustícia sia als dits homes feta.

E si res vos[k] plau que façam per vós, fets-nos-ho saber fiançosament.

Dada a Gerona, dijous a IX jorns del mes de Mayg.

Bisbe de Gerona

A la molt alta senyora la comtessa[l] d'Empúries.

Marge: f.

[a] *seq* el vuya *cancell* [b] *seq* en l *cancell* [c] *seq* fer *cancell* [d] *seq* fer *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* par *cancell* [g] *seq* estan *cancell* [h] *seq* de *cancell* [i] *corr pro* ala [j] *seq* e quels dits homes tenga lo dit G. simplament e de plan a conenguda del dit jutge seu e quel que nols vuyla vexar en messions ne en despeses iniustament *cancell* [k] *interlin* [l] *seq* demp *cancell*

12

1359 maig [20]. Girona ADG, U 33, f. 15r

El capítol al rei. Malalt el bisbe, li tremeten Pere Ferrer[68] i Bernat Oliva[69], clergues, com a procuradors de l'església de Girona, tal com el rei havia demanat.

---

68. L'abril del 1341 obté un dels beneficis fundats per Bernat de Vilamarí a la Seu, G-15 f. 88v. El 1349 presenta per al benefici de Sant Sadurní fundat per Guillem Borrassà, D-158 f. 11r. Consta com a prevere de capítol a partir del 1356, quan el bisbe l'envia a diversos cardenals per tractar sobre l'entredit del comtat d'Empúries, U-30 f. 70r. El 1357 ret comptes de 888 florins despesos en capes grogues de vellut i en la causa contra Vidal de Vilanova que es duu a la cúria romana, G-36 f. 41v-42r. L'octubre del 1357 rebia àpoca de salaris divesos per la talla a favor del cardenal que es trobava a Aragó, G-37 f.66 v. El setembre del 1358 prometia a Guillem Letongart o Letumgard de pagar-li per Nadal el que se li devia per vidrieres fetes a la Seu, G-39 f. 136v. Atorga i rep procures diverses per afers corrents del capítol de la Seu, G-38 f. 152rv, D-162 f. 83v. L'any 1359, abans de les Corts de Cervera, és encarregat de missió prop del rei, U-33 f. 15r, i ho tornarà a ésser l'any 1362, D-162 f. 12r, U-44 f. 3v. El 1360 serà clavari de causes pies dels difunts i n'administra els fons, G-40 f. 48v, U-324 f. 38r. Paga les despeses de la legació del cardenal Guiu de Porto a Espanya, G.-40 f. 49r. El 1361 és pabordre de maig i de novembre amb Bernat Oliva, D-161 f. 8v-9v, 47v-48r, U-324 f. 40v. Arbitra en certs excessos comesos a Lloret, D-161 f. 42v-43r. El 1362 distribueix en nom del bisbe 60 lliures entre religiosos i esglésies de Girona, D-161 f. 48v-49r. Mort Berenguer de Cruïlles i

A la vostra reyal magestat, senyor, fem saber que, reebuda ab deguda reuerència vostra letra, en la qual se contén que deguéssem trametra a la vostra[a] magnificència nostres procuradors ab los quals la vostra excel·lèntia pogués de[b] sos affers a bén de la cosa pública hauer col·loqui e acordar, a la vostra senyoria, senyor, trametem l'onrat en Pere Fferrer, preuere de nostre capítol[c], e·l discret en Bernat Oliua, clergue de l'esgleya de Gerona, als quals, senyor, plàcia a uós creure de ço que us diran de nostra part, con plenament no hajam pugut hauer en altra manera deliberatió ab lo reuerent pare e senyor bisbe nostre de Gerona[d], per rahó de la[e] disgràcia de sa persona de què és detengut de present.

E comanam-nos, senyor, deuotament en vostra gràcia.

Dada.

Humils vostres lo Capítol de l'esgleya de Gerona.

---

nomenat bisbe Ènnec de Vallterra, Pere Ferrer recull diners per a la morabatinada que es fa al bisbe nou: D-161 f. 126rv, G-43 f. 106v-107r. El desembre del 1363 és procurador de bisbe i capítol per al Concili provincial, G-44 f. 118rv. El 1364 permuta la capellania de Cassà de Pelràs amb el diaconil de Sant Iscle de Vallalta, D-162 f. 81v. Era viu encara el 1366, quan bisbe i capítol li signaven àpoca de 900 florins rebuts de Guillem de Torrelles, bisbe de Barcelona i marmessor de la jutgessa d'Arborea, G-48 f. 67r.

69. El primer esment de la carrera eclesiàstica de Bernat Oliva és del 1346, quan actua com a beneficiat de Sant Daniel, PM 1132. El desembre del 1349 és cabiscol de Sant Feliu de Girona i promet pagar una capa a la seva església, G-23 f. 54rv. El 1351, mantenint la cabiscolia de Sant Feliu, és prevere de capítol de la Seu i paga 30 florins per la prebenda de la catedral i 45 per una canongia que té a Sant Feliu, fruits del primer any reservats al papa, G-26 f. 143r. Devers 1361 intervé en un llegat de 100 fllorins que el cardenal de Tusculum havia deixat per a reparar les cases dels beneficis que posseïa a la Seu, i que foren destinats a comprar ornaments de vellut, D-161 f. 47rv. El 1362 consta com a ferialer de la Seu i el mes de març el bisbe li signa àpoca de 245 florins, uns quaderns de dret, robes, un llibre pautat amb invitatoris i himnes, cinc instruments musicals, unes *Hores de Santa Maria* i escriptures diverses que havien pertangut a Berenguer Ripoll, clergue de Girona, G-42 f. 54v-55v. El mateix mes paga 47 sous de despeses a dos cursors del papa que viatgen per a procurar-li palmes, D-162 f.14v. El mes de maig següent rep del bisbe 500 sous, part de les 50 lliures que paga anualment al Ferial de la Seu per raó del castell de Rupià, D-161 f. 50rv. El juliol el capítol li assigna la casa canonical que havia tingut Bernat Ferrer, D-162 f. 3v. L'any 1364 és sotscol·lector de la cambra papal i es nega a donar al bisbe cap quantitat provinent de la mateixa, D-162 f. 99. El mes d'agost següent fa procura a Bonanat Esprac per a exigir fidejussors a Pere Ferrer de Terrers, arrendatari de la pabordia de Novembre, D-162 f. 109v. El 1365 és procurador de Pere Roger, àlias de Belfort, cardenal de Santa Maria Nova i futur papa Gregori XI: PG 540. El 1368, atesa la desorganització dels aniversaris, és nomenat, amb altres, pel bisbe i el capítol de la Seu procurador per a posar-hi ordre. G-50 f. 47r-49r. El 1371, en qualitat de canonge i cabiscol de Sant Feliu, proveeix el benefici de l'escola de cant i música, D-164 f. 47v-48r. El 1373 té en comanda 30 florins que Eblo de Miers (Mederio), canonge estat de Girona i bisbe Vasionense (= de Vaison, sufragània d'Arles, a la Provença: EUBEL I 547), lliurà per instituir un aniversari, D-167 f. 52rv. L'abril del 1374 actua com a pabordre de Novembre de la Seu, reconeixent a Ramon Roca, natural de Lloret i veí de Palamós, que és home propi seu, D-167 f. 127rv. El juny de l'any 1376 rep comissió per instituir el benefici fundat per Ramon de Pompià, cavaller difunt, a Santa Maria de Crespià, amb 10 lliures de renda, U-68 f. 137r. El 1379 és nomenat procurador de les 93 capellanies unides, G-58 f. 63r-64v. No consta l'any de la seva mort.

Al molt excel·lent príncep e senyor lo senyor en Pere per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de Valèntia, de Malorques, de Cerdenya e comte de Barchinona, de Rosseyló e de Cerdanya.

[a] *interlin* [b] *seq* vostres *cancell* [c] *seq* e en l *cancell* [d] *seq* per raho per ço cor con *cancell* [e] *interlin* [f] *interlin*

13

1359 maig 20. Girona ADG, U 33, f. 15

Al rei. El bisbe, malalt, s'escusa de no poder acudir al rei, i li tramet com a procuradors seus Bernat Oliva i Pere Ferrer, clergues[70].

Seynor: A la vostra real magestat suplic que agats-me per escusat, quan per una gran malaltia e perillosa del coll no són pogut anar a uós.

E tramet-uos los discrets en[a] Bernat Oliua[a] e·n Pere Ferrer, preueres del[b] capítoll de Gerona, per[c] escusar-mi. Los quals ab lo capítoll de Gerona ensems he fets[d] e[d] constituïts procuradors. E plàcia-us, seynor, de creure aquells e [.....].

Besant uostres mans, seynor, humilment me coman en la uostra gràcia.

Scrita etc., a XX de mayg.

Al molt alt príncep e senyor mon senyor lo rey d'Aragon.

Humil[e] seruidor uostre lo bisbe de Gerona, apareyllat al uostre manament.

[a] *interlin* [b] *seq* ab *cancell* [c] *seq* escesar *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* sar *cancell*

14

1359 juny 12. Girona ADG, U 33, f. 26v

Als batlles de la Bisbal, Bàscara, Sant Sadurní, Dosquers i Crespià. Publicat l'usatge «Princeps namque», mana que concentrin llurs homes a la Bisbal per anar a defensar Palamós de l'estol del rei de Castella.

Bisbe de Gerona. Al amat en Bernat ça Frigola[71] batlle nostre de la Bisbal.

---

70. Lletra escrita al registre de mà pròpia del bisbe.
71. Cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I n. 129 nota 327.

Con nós siam estats requests de part del seynor rey per vertut del Vsatge «Princeps namque» de[a] fer anar nostres hòmens a la mar per deffensar la ribera contra[b] l'estol del rey de Castella qui és en les mars de Barçelona[72], per ço per les presens espressament uos diem e us manam que demà que serà dijous ho al pus luny diuenrres bon matín siatz ab totz los hòmens[c] del loch e terme de la Bisbal qui puschen hostejar al loch de Palamors per deffendra aquell ab armes, axí con acustumat és en semblant cars.

E açò no mudetz ne façatz tarda en res.

Dada a Gerona, a XII jorns de juny.

Fiat similis bajulo de Bàschera

Item de Sancto Saturnino

Item de Duobus Queriis

Item de Crespiano[73].

Marge: pro.

[a] *seq* recorrer *cancell* [b] *seq* les *cancell* [c] *seq* ab *cancell*

15

1359 juliol 18. Girona ADG, U-36, f. 12r

A tots els clergues, Per alguns afers a profit de l'església es necessiten els noms de tots els masos, bordes, mig masos i homes joves d'església, d'hospital i de cavalleria; els donin al majordom episcopal.

Nós en Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona, als amats en Christi (*sic*) vniuerses e sengles clergues del nostre bisbat e a lurs lochstinents als quals les presens peruendran, salut en nostre Senyor.

Con nós per alscuns affers, los quals toquen profit de l'esgleya e dels hòmens d'aquela, hajam mester tots los noms de quascun mas amasat e bordes e migs mases, joues[a] hòmens[a] e joues fembres qui sien de l'esgleya, axí bén de clergues e de religioses ho[b] d'orden de caualeria o d'espital de pobres ho de qualque altres persones eclesiàstiques,

emperamor d'açò a uosaltres e a quascun de vosaltres espressament en vertut de santa obediència e sosts pena de vet diem e manam per les presens

72. L'estol castellà, comanat pel genovès Egidio Boccanigra —germà del dux—, es presentà davant Barcelona el 9 de juny del 1359: TASIS 191ss.

73. No són citats els batlles de Paret Rufí, Rupià, Parlavà, Ultramort, Serra, la Pera i Ullà. És probable que en la data de la lletra els homes d'aquests pobles del centre de l'Empordà estiguessin enfeinats a segar i batre.

que·ls noms dels mases borners, joues hòmens e joues fembres de vostres parròquies a nós ho al nostre majordom dins nostre palau de Gerona en scrits clarament e depertida trametats dins VI dies primers següens aprés que les presens haurets vistes. E que espressets e declarets en quals mases ho bordes e migs mases stan persones ho no, e en quals ha pubils ho dones vídues ho hereteres. E si açò no sabets per vosaltres mateys, que us en certifiquets ab certs parroquians vostres dignes de fe.

En altra manera, si açò no fets, contra quascun de vosaltres en açò inobedient procehirem, en tal guisa que us sia a grossa pena e als altres en exempli.

E volem que soscriuats lo die que aquestes letres haurets rehebudes en I cohern segelat ab nostre segel, lo qual lo portador ab si porta.

Dada a Gerona, a XVIII jorns de juliol del ayn de nostre Seynor de M CCC L nou.

Marge: pro.

[a] *interlin* [b] *interlin*

16

1359 agost 26. Girona ADG, U-36, f. 63r

A Guillem Pedrera[74]*, batlle de Bàscara. Sobressegui de forçar homes de Bàscara a pagar penes per no obeir el «Princeps namque» i no haver anat a Palamós a defensar l'atac dels castellans.*

En Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona, al amat en G. Padrera batlle nostre de Bàschera, salut e dilectió.

Entès hauem que vós per imposicions de penes e en altre manera forçats e forçar voletz alsquns hòmens nostres de Bàschera a pagar certes quantitatz de diners per ço car són cahutz, segons[a] que·s diu[a], en[b] la pena de «Princeps namque», cor no anaren l'altra dia a Palamors e en la ribera, jatssesia[c] tots els altres hi anassen[c], per deffensar[d] aquell e aquella de les galeas dels castellans, enamichs del seynor rey d'Aragó.

Per ço ab les presents spressament vos diem e us manam que per aquesta rahó no anentetz d'aquí auant contra los ditz hòmens ne lurs béns[e].

Dada a Gerona, a XXVI jorns d'agost en l'ayn de la Natiuitat de nostre Seynor de M CCC L nou.

74. Cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 88 nota 233.

Marge: pro.

[a] *interlin* [b] *seq* les *cancell* [c] *interlin al man* [d] *seq* aquella *cancell* [e] *seq* tro altra manament de nós hajatz en contrari *cancell*

17

1359 setembre 18. Girona ADG, U-33, f. 187r

A Ramon Lledó[75]*, batlle de Dosquers. Ha imposat pena a G. d'Ullà, home propi del bisbe, per no haver anat amb els altres homes a Palamós. La li remeti, per no haver pogut saber la moguda dels altres.*

Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona, al amat[a] en Ramon Ledon batle nostre [de Dosquers], salut e dilectió.

Ffem-uos saber que ha proposat denant nós en G. d'Uyan, del terme de Dosquers, homen nostre propri, que uós aquel [... ...] ab nós de la pena en què diets e afermats que és ca[hut], per tal quant [no] seguí lo panon[b] ab[c] los altres homes de Dosquers[c] l·altre jorn enuers les mars de Palamors.

Vn, con lo dit G., segons que diu, haje l'olberch separat e luny dels altres e no pogués saber tant tost la moguda dels altres [tots si·s] fos ab lo panon[d] al[e] loch[e] de Monells,

emperamor d·acò, si axí és, volem que sia absolt de la dita pena e aquela li remetats e li[f] relaxets, e qu·e él nós per les presents, si[g] axí és con él ha proposat[g], aquela li remetem e li relexam.

Dada a Gerona, a XVIII jorns de setembre en l'any de nostre Senyor M CCCL nou.

[a] *seq* nostre *cancell* [b] *seq* ab los ho *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* a *cancell* [e] *interlin* [f] *interlin* [g] *interlin*

75. Cf. *ib.,* vol. I, n. 529 nota 985.

b) *Preparació de les Corts de Cervera*

18

1359 setembre 19. Girona ADG, U 33, f. 51r

A l'abat de Sant Salvador de Breda[76] *i als altres abats diocesans. Li enviïn una bèstia per al viatge que farà el bisbe per negociar amb el rei.*

Bisbe de Gerona. Venerabili et religioso fratri Dei gratia abbati Monasterii sancti Saluatoris de Breda.

Con nós cuytosament hajam a anar al senyor rey per alscuns affers nostres e de l'esgleya, uós affectuosament pregam que·ns trametats vna bèstia vostra la qual hauem mester en nostra viatge[a], e que la hajam al pus lonch dimenge a uespre en Gerona.

E en açò us[b] pregam que no haja fala.

Dada a Gerona, a dijous ans de la festa de sent Matheu.

Fiat similis abbati sancte Marie de Villabertrando[77]
Item alia abbati sancti Quirici[78]
Item alia abbati sancti Petri Rodensis[79] – isti ponatur
Item alia abbati sancti Michaelis de Fluuiano[80]
Item alia abbati Ameriensi[81]
Item abbati sancti Felicis Guixellensis[82]
Item alia abbati Balneolensi[83]
non fiat[84] Item sancti Petri de Gallicantu Gerunde[85]
Fiat item alia abbati sancti Petri de Bisulduno[86]

76. És Ramon de Castellvell (1350-1363): DHEC I 351.
77. És Ramon d'Escales (1348-1377): DHEC III 675.
78. És probablement Guillem de Castre (1359-1375): DHEC I 560; Zaragoza 140.
79. És Arnau de Samassó (1357-1369), abat estat de Banyoles (1340-1356): DHEC I 191, III 274; Zaragoza 348.
80. És l'abat Ramon (1351-1362): DHEC II 185; Zaragoza 171.
81. És l'abat Bernat (1358-1362): DHEC I 72; Zaragoza 37. Cf. també Josep Mª Marquès i Planagumà, *El monestir d'Amer: persones i institucions*, dins «Quaderns de la Selva» 17 (2005), 53-80, especialment p. 60.
82. És Francesc Pou (1348-1376): DHEC III 357; Zaragoza 211.
83. És Bernat Cavaller (1356-1361), abat estat de Besalú: DHEC I 191, 294; Zaragoza 68, 94.
84. Escrit *alia manu*.
85. És Pere Roure (1348-1365): DHEC II 241; Zaragoza 189.
86. És l'abat Francesc (1356-1380): DHEC I 295; Zaragoza 94.

Marge: bisbe de Gerona | pro.

[a] *in marg sin* [b] *seq* e dacous *cancell*

19

1359 setembre 26. Girona ADG, U-37, f. 120r-121r

Havent estat convocades Corts generals, el bisbe convoca tots els abats de la diòcesi per tractar sobre l'impost de 8 sous per foc en vista de la guerra contra Castella.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, venerabilibus et religiosis viris per eandem Sancti Petri Rodensis, Beate Marie de Villabertrando, Sancti Cirici, Sancte Marie de Rosis[87] et Sancti Michelis de Fluuiano monasteriorum abbatibus nostre[a] diocesis[a], salutem in Filio Virginis gloriose.

Discretionem[b] vestrum[c] cuiuslibet[c] ignorare non credimus qualiter illustrissimus dominus rex Aragonum ad generales[d] Curias[d] per eum celebrandas[d] nobis et vobis ac aliis[e] diem festum beati Michelis proximum assignauit, quam postea ad festum beati Luche nunc venturum prorogauit, et postmodum dictam[f] diem[f] ad eas[g] celebrandas[g] ad[h] diem x tertiam mensis octobris[i] instantis proxime[j] commutauit.

Et cum pro adhibendis remediis periudiciis et continuis grauaminibus que per[k] officiales regios et[l] alios[l] nobis et[m] uobis et ecclesie et personis eiusdem inferuntur in dictis Curiis interesse Deo medio intendamus, et super hiis[n] primitus et specialiter[o] in et[p] super infrascriptis colloquium et deliberationem vobiscum[q] et[r] aliis prelatis dicte nostre diocesis, quibus similiter scribimus[r], ante recessum nostrum[s] habere velimus, an videlicet[t] singuli vestrum aut duo uel[u] plures[u] ex vobis omnibus ad Curias ipsas ire intendatis et que remedia adhibeantur in exactione que per certos comissarios domini regis nobis et hominibus ecclesie et prelatorum dicte nostre diocesis nunc infertur[v], qui a singulis hominibus ipsis octo sol. exigunt et extorquent, contra[w] quos iam rite procedimus[w] et a nobis et singulis personis[x] vestrum et clericorum pro[y] beneficiis[y], ut intelleximus, quod est peius[z], certas peccunie summas[aa] extorquere[bb] instituunt, etsi eas[cc] vos et nos non persoluamus, temporalitatibus nostris et vestris nos et uos priuare intendunt, cum in singulis[dd] diocesibus[ee] regni Aragonum[ee] preterquam in nostra iam hoc[ff], ut dicitur[gg], actu inceptum fuerit; et mala peioribus cumulando, contra homines vestros in dicionibus || nobilium consistentes similem preparant agere exactionem que

87. És Francesc de Raset (1348-1372), segons DHEC III 289. És Francesc Gic, segons ZARAGOZA 355.

per ipsos nobiles exerceatur, et dicti homines, ut moris est, per[hh] eosdem[ii] nobiles[jj] in personis et rebus diuersimode torqueantur,

eapropter discretionem[kk] vestrum cuiuslibet ex corde rogamus et in Domino, de cuius negocio agitur, exortamur quatenus[ll] secunda die dicti mensis octobris ex causis premissis coram nobis in ciuitate Gerunde cum singulis[mm] et[nn] omnibus[nn] priuilegiis et munimentis que pro vestro et dictorum[oo] hominum iuuamine habere[pp] possitis[qq] et cum omnibus grauaminibus tam hic quam in dictis Curiis offerendis personaliter intersitis, taliter quod[rr] in quantum per vos et nos fieri poterit[ss] in et super premissis et aliis malis[tt] permissione diuina inferendis cum Dei auditorio valeat prouideri.

Et hoc aliquatenus non mutetis.

Datum Gerunde, XXVI[aUU] die mensis septembris anno a Natiuitate Domini M CCC L Nono.

Fiat similis abbatibus de Camporotundo[88], Sancti Laurentii de Monte[89], Sancti Petri de Bisullduno et[tt] de Balneolis[tt] et priori de Letone[90] et[uu] de Oliuiis[uu91]. Et de infra castrum Bisullduni[92], si uolueritis. *{Man prop episc*:] ita.

Item alia[vv] abbatibus Sancti Saluatoris de[ww] Breda[ww], Sancti Felicis Guixellensis, prioribus de Vliano[93], et de Circata[94]. *{Man prop episc:}* et de Rupe Russa[95] [*cancell:* et de Oliuiis et aliis] et mandatum capitulo nostro et Sancti Felicis et abbati Sancti Petri.

Et iste diuidantur per IIII cursores *{Man prop episc:}* ita et fiant incontinenti et expediantur in nocte.

Sunt in numero isti prelati, scilicet:
Sancti Petri de Rodis[xx]
Sancte Marie de Rosis
Sancti Cirici
Sancte Marie de Villabertrando
Sancti Michelis de Fluuiano
de Balneolis
Sancti Petri de Bisullduno
Sancti Laurentii de Monte
Sancte Marie de infra castrum Bisullduni
Sancti Petri de Camporotundo
de Letone
de Oliuiis

88. És Bernat de Folcarà (1348-1361): DHEC I 403; ZARAGOZA 113.
89. És Jaume Rovira (1349-1361): ZARAGOZA 307.
90. És Ramon II de Biure, VAYREDA 139.
91. No consta: cf. CR V 477.
92. És Bernat Serra (1359-1360): DHEC I 296.
93. No consta: cf. CR VIII 328-329.
94. No consta: cf. CR V 336.
95. No consta: cf. DHEC III 271.

de Vliano
Sancti Felicis Guixellensis
Sancti Saluatoris
de Ruppe Russa
de Circata

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, venerabilibus et religiosis[yy] viris per eandem[zz] Sancti Stephani de Balneolis, Sancti Petri de Bisullduno, Sancti Laurentii de Monte, Sancti Petri de Camporotundo monasteriorum abbatibus necnon[aaa] Sancte Marie de infra castrum Bisullduni[bbb], Sancte Marie de Latone et Sancte Marie de Oliuiis monasteriorum prioribus nostre diocesis, salutem in Filio Virginis gloriose.

Discretionem etc.

Marge: pro.

[a] *interlin* [b] *seq* vestram *cancell* [c] *interlin al man* [d] *corr pro* generalem curiam celebrandam | *post* celebrandas *seq* ffestum *cancell* [e] *seq* festum beati Mat *cancell* [f] *interlin* [g] *corr pro* eam celebrandam [h] *interlin* [i] *seq* proxime dictam diem nunc *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* officialibus *cancell* [l] *interlin al man* [m] *in marg dext al man* [n] *seq* uobis *cancell* [o] *seq* et *cancell* [p] *interlin* [q] *seq* habere velimus *cancell* [r] *interlin et in marg dext* [s] *interlin* [t] *seq* uidelicet *iter cancell* [u] *interlin al man* [v] *seq* a qui *cancell* [w] *interlin* [x] *seq* quod personis *cancell* [y] *interlin* [z] *seq et pro* habere *cancell* [aa] *seq* habere *cancell* [bb] *interlin* [cc] *seq* non persoluamus *cancell* [dd] *seq* diocesibus prouincie terracone *cancell* [ee] *interlin* [ff] *interlin* [gg] *seq* an *cancell* [hh] *seq* vos diuersimode torqueantur *cancell* [ii] *interlin* [jj] *seq* vestram *cancell* [kk] *seq* que omnia secundum *cancell* [ll] *seq* omnibus *cancell* [mm] *interlin* [nn] *seq* iuuamine *cancell* [oo] *interlin et in marg dext* [pp] *seq* cum deo adiutorio *cancell* [qq] *seq* diuino *cancell* [rr] *interlin* [ss] *seq* me *cancell* [tt] *interlin* [uu] *interlin* [vv] *seq* priori de *cancell* [ww] *interlin* [xx] *ms* Rosis [yy] *interlin* [zz] *seq* abb *cancell* [aaa] *seq* Prioribus *cancell* [bbb] *seq* et *cancell*

20

1359 setembre 27. Girona — ADG, U-37, f. 121r

Als abats de Banyoles, de Sant Pere de Roda, de Sant Quirze, de Vilabertran i de Sant Miquel de Fluvià. Mateix contingut que la lletra nº 17.

[a] Bisbe de Gerona, venerabili et religioso Dei gratia abbati Balneolarum.

Pregam-vos affectuosament que pugam hauer açí en Gerona vna bèstia vostra lo dia de sen Ffrancesch primer[b] vinent[b].

E grayr-vos-ho èm molt.

Dada a Gerona, a XXVII dies de [c] setembre.

Episcopus.

Similis abbati Rodensi[d].

Sancti Cirici.
Sancte Marie de Villabertrando.
Sancti Michelis de Fluuiano.

[a] *inc* Episcopus Gerundensis *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* sep *cancell* [d] *seq* item sancte Marie de Rosis *cancell*

c) *Durant de les Corts de Cervera*

21

1359 desembre 19. Cervera ADG, PM 1267[96]

El rei Pere III, a petició dels braços eclesiàstic, nobiliari i reial de la Cort, cassa i anul·la les mesures perjudicials preses en ocasió de la guerra amb el rei de Castella, des de les Corts de Perpinyà (1356) i de Barcelona (1358), i promet de restituir les exaccions efectuades per aquella causa.

Hoc est translatum fideliter sumptum Gerunde octaua die febroarii anno a Natiuitate Domini Millesimo Trecentesimo Sexagesimo…

In nomine Domini. Amen. Pateat vniuersis quod nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Majorice, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, exposito nobis reuerenter pro grauaminibus per Generale Cathalonie nunc in curia quam celebramus in villa Ceruarie congregatum, nos et officiales nostros ab aliquo tempore citra fecisse et fieri fecisse diuesas exactiones et compulsiones tam in personis quan in rebus et alia grauamina, de quibus infra mentio existit. Ideo ad humilem supplicationem per vos, reuerendum et venerabilem in Christo patres (*sic*) Petrum[97], Tarrachone archiepiscopum, et Berengarium, gerundensem episcopum, et alios etiam prelatos et personas ecclesiasticas, necnon comites, vicecomites, barones et milites atque etiam sindicos ciuitatum et villarum nostrarum Cathalonie et cunctos alios qui ad Curiam, quam in villa Ceruarie de presenti tenemus, conuenistis propter ea nobis factam, concedimus de approbatione, consilio et consensu totius

96. Editat a *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 375-383, amb les diferències que assenyalem en l'aparat crític [RAH = Reial Acadèmia de la Història].

97. És Pere Clasquerí, per al qual cf. DHEC I 549. A l'ADG hi ha registrat amb data 30 de gener del 1380 el «Vidimus» de lletres del patriarca administrador de l'arquebisbat de Tarragona a favor de Pere de Clasquerí, tàrtar batejat que es deia Balcem i que és declarat lliure sota certes condicions, U-71 f. 85v-86r.

presentis Curie generalis vobis omnibus et singulis prenominatis et cunctis aliis personis et vniuersitatibus infra Principatum Cathalonie nunc et in futurum degentibus et constitutis, et toti etiam Generali Cathalonie quod ex aliquibus peccuniarum exactionibus, etiam propter abusum Vsatici «Princeps namque» uel alium quemcumque abusum, et personarum compulsionibus de et super intrando in galeas aut alia vasa marina nostrarum armatarum pluribus et diuersis personis dicti Principatus Cathalonie factis et fieri jussis per nos uel illustrem Alienorem, reginam Aragonum, consortem nostram carissimam uel locumtenentem nostri, et officiales, portarios uel quosuis alios comissarios uel executores nostros et ipsius, occasione guerre inter nos et regem Castelle vigentis uel alia quauis causa, a tempore uidelicet citra quo prima generalis Curia per nos in villa Perpiniani extitit celebrata, aut ex quibusdam sententiis per quosdam sapientes nostre Curie nomine aut de mandato nostro aut alias latis contra quasdam vniuersitates Cathalonie super prebendo nobis in succursum dicte guerre certum auxilium et iuuamen, aut etiam ex Curie[a] iudicio in generali Curia quam vltimo Barchinone celebrauimus edicto[b] siue facto nona decima die mensis octobris anno a Natiuitate Domini Mº CCCº quinquagesimo octauo, quod iudicium incipit, «In Dei nomine. Nos Petrus etc. Quia[c] pridem nos pro declaracione fienda in generali Curia etc», et finit. «Adicitientes (*sic*) quod tam nos et jus nostrum quam[d] ipsi omnes et eorum jus sint in eis puncto, esse[e] et statu quibus erant antequam presens Curia teneretur, in tantum quod ex presentis Curie iudicio nobis ac eisdem non acrescat jus aliquod aut decrescat»; aut quibuscumque sententiis aut declarationibus occasione dicti iudicii factis, aut etiam ex obligationibus seu securitatibus per nonnullas vniuersitates ciuitatum et villarum nostrarum Cathalonie de mandato nostro, uel dicte regine, ut locumtenentis nostri quibusdam mercatoribus et ciuibus Barchinone prestitis super exsoluendo eisdem certas peccunie quantitates pro valore duodecim mille florenorum, quos sibi deberi pretendebant per nonnullos januenses qui ex pacto inito per nostros procuratores et nuntios cum Duce et Communi Ianue a nostre[f] capcionis jugo liberati nudius extiterunt[98]; aut etiam[g] ex quibusdam aliis actibus iudicialibus aut extra iudicialibus per nos aut dictam reginam ut locumtenentem nostri aut nostros uel ipsius officiales, portarios, exequtores aut quosuis alios comissarios seu iudices, siue sententiando, iudicando, declarando, cognoscendo, disponendo, ordinando, consulendo, mandando, tatxando et fortias aut toltas faciendo, uel alias exequendo aut alias qualitercumque et quomodocumque a dicto citra tempore premissorum occasione factis aut fieri jussis uel etiam attemptatis[h]; aut etiam ex quibusdam pracmaticis sanctionibus et quibusdam declarationibus uel aliis quibuscumque prejudiciis seu aliis grauaminibus in generali uel speciali, que per nos aut alios ex comissione uel de mandato nostro facte et late a dicto citra

98. La qüestió dels genovesos presoners a Catalunya ja havia estat tractada al Parlament de Barcelona del 1355: *Cortes, Cortes de Cataluña I,* Madrid 1896, 481.

tempore extiterunt; que tamen pracmatice sanctiones, periudicia seu grauamina si que ultra predicta contra Constitutiones Cathalonie uel Vsaticos Barchinone uel Consuetudines, vsus, priuilegia, libertates et immunitates generales uel speciales late et facte fuerunt, nullum jus nobis et nostris successoribus in possessione uel proprietate aut alias quomodolibet atquiratur, nec vobis[i] superius nominatis aut alicui seu aliquibus ex vobis aut cunctis aliis personis nec hominibus vestris et vniuersitatibus et Generali Cathalonie conjunctim uel diuisim in possessione uel proprietate aliqualiter amitatur, nec atquisitum fuisse uel amissum dicatur nec dici possit aut etiam allegari, nec predicta aut predictorum aliquod tradi possint ad consequentiam uel exempla uel argumentum aut simile aliud inde sumi.

Et si quis contra contenta a principio usque ad uersum «aut etiam ex quibusdam» exclusiue, scienter et cum pertinacia allegando uel alias fecerit, ipso facto, nisi certifficatus de hoc infra triduum destiterit[j], sit infamis. Super cuius infamia nequeat per nos aut successores nostros nisi cum consensu generalis Curie Cathalonie dispensari. Et si forsan nos aut quiuis alius de hiis certifficati et requisiti inffra triduum non prohibuerimus[k] cum effectu, eo ipso amittamus et amittat causam illam in qua contrarium predictorum promiserimus et non prohibuerimus aut promiserit et non prohibuerit allegari.

Et nichilominus promittimus in nostra bona fide regia quod restituemus seu restitui faciemus hominibus ecclesiarum totum id quod ab eis habitum uel exactum fuerit de mandato nostro aut dicte regine ut[l] locumtenentis nostri uel officialium uel[m] comissariorum nostrorum uel eiusdem regine, pretextu tallie octo sol. a quolibet focho hominum Ecclesie habendorum anno presenti per dictam reginam ut locumtenentem nostri indicte et per nos etiam post reditum de Majoricis ad partes Cathalonie confirmate[99], et quamlibet temporalitatem, reditus et bona per nos aut de mandato nostro hac de causa[n] occupatam uel occupatos, emperatam uel emperatos eis a quibus occupata uel occupati, emparata uel emperati extiterunt, restituimus et absoluimus cum presenti. Et quod super hiis et aliis omnibus a singulis supradictis et infrascriptis vobis et cuique vestrum et vniuersitatibus supradictis et cuilibet earumdem et hominibus vestris ac aliis quorum intersit litteras exequtorias contendemus[o] et fieri faciemus libere atque absque jure sigilli, et etiam quod faciemus cancellari et deleri dictas securitates et obligationes per dictos mercatores et ciues Barchinone et de eis liberationem fieri illis vniuersitatibus et personis que easdem fecerunt. Quasquidem etiam securitates et obligationes nullas esse decernimus et pro infectis penitus haberi volumus ex debito iustitie et ex nostre regie plenitudine potestatis. Nos vero integre dictis mercatoribus satisfaciemus uel satisfieri faciemus.

Concedimus etiam et volumus et perpetuo ordinamus quod nos et vos omnes et singuli superius nominati et homines vestri et nostri successores et

99. Cf. Tasis 194.

vestri ac etiam cuncte vniuersitates et persone Cathalonie presentes pariter et futuri et totum etiam ipsum Generale Cathalonie, predictis omnibus que a dicto citra tempore acta et attemptata fuerunt non obstantibus, simus et sint in omnibus et per omnia in eis esse et statu quibus eramus et erant tempore quo dicta prima Curia Perpiniani celebrata extitit et finita; in tantum quod ex aliquibus que postmodum, ut premittitur, secuta fuerunt nullum jus nobis aut vobis uel ipsis nec alicui aut aliquibus ex[p] ipsis aut nostris uel vestris aut ipsorum successoribus uel eorum hominibus uel alicui alii vniuersitati uel persone acrescat uel acreuisse aut decreuisse deinceps per quempiam dici possit aut etiam allegari.

Quoniam nos cum presenti reuocamus, anullamus, irritamus et cassamus, et nulla, irrita et cassa nuntiamus omnia et singula que huic nostre uoluntati et ordinacioni ac aliis in presenti instrumento superius et inferius contentis possent aliqualiter generaliter uel specialiter contrahire. Et que etiam esse possent contra Constitutiones et Consuetudines Cathalonie generales uel speciales, Vsaticos Barchinone, vsus, vsancias vniuersales uel particulares cuiuslibet ciuitatis, ville uel loci Cathalonie. Atque etiam contra priuilegia, concessiones, beneficia, libertates et immunitates per nos aut nostros predecessores vobis[q] omnibus et singulis prenominatis et vestris predecessoribus et cunctis vniuersitatibus et personis Cathalonie ad supplicationem vestri uel ipsarum vniuersitatum et personarum aut nostri uel nostrorum predecessorum motu proprio aut alias qualitercumque in generali uel speciali concessa, quibus ex aliquibus que acta uel secuta fuerint post finitam dictam primam Curiam Perpiniani vsque in hunc presentem diem preiudicium aliquod nolumus generari, immo uolumus ea omnia remanere in suis pleno robore et valore eisque vti libere ualeatis, quemadmodum ante dictas pracmaticam seu pracmaticas sanctiones, declarationes et alia subsequta in preiudicium predictorum facere poteratis, ut[r] consueuistis.

Volumus autem, ut nullum super hoc dubium oriatur, quod restrictio[s] contenta in versu «aut eciam ex quibusdam» etc., ibique «tamen pracmatice» etc.[t], ad contenta ante dictum versiculum limitanda nullatenus extendatur. Declaramus etiam in predictis non comprehendi sententias vltra predictos casus e principio comprehensos vsque ad dictum versiculum «aut etiam ex quibusdam» etc.[u] inter nos et[v] quoscumque alios per nos aut alios ex comissione uel de mandato nostris causa cognita latas, nec etiam donationes per nos factas aut vendiciones aut quosuis alios contractus, actus seu negotia inter nos aut alios voluntarie celebratos, extra casus tamen in dicto capitulo comprehensos.

Et ut predicta omnia et singula melius obseruentur et ut ad ea obseruanda fortiori vinculo astringamur, iuramus per Deum et crucem Domini nostri Jhesu Christi coram nobis positam atque etiam quatuor sancta Dei euangelia manibus nostris corporaliter tacta predicta omnia et singula tenere et[w] perpetuo obseruare, et contra ea non facere uel uenire aliquo ingenio siue arte.

Mandantes cum presenti, vicem epistole quoad hec in se gerenti, cunctis successoribus nostris et inclito ac magnifico infanti Johanni, primogenito nostro carissimo, duci Gerunde et comiti Ceruarie, necnon et generali gubernatori nostro, ac eius vices gerentibus et cunctis aliis officialibus et iudicibus nostris presentibus et futuris quod predicta omnia et singula teneant et obseruent et faciant per cunctos nostros subditos teneri et perpetuo obseruari, et contra ea seu aliquid predictorum non veniant nec quemquam venire permittant aliqua ratione.

Hec igitur omnia et singula supradicta facimus, concedimus et promittimus vobis, dictis prelatis et aliis personis ecclesiasticis, infantibus, baronibus, richis hominibus, militibus et aliis quibusuis personis de brachio militari, necnon vniuersis et singulis sindicis et procuratoribus vniuersitatum ciuitatum et villarum regiarum Principatus Cathalonie et vestris successoribus, in manu et posse scriptoris et notarii infrascripti, tanquam publice persone hec a nobis pro vobis et omnibus aliis personis quarum interest et intererit et interesse potest ac poterit legittime stipulantis, patiscentis et recipientis. Promittentes sub virtute per nos superius prestiti iuramenti quod nunquam contra predicta uel aliqua de predictis ueniemus, consentiemus aut aliquem venire permittemus aliquo jure, causa uel etiam ratione, sub bonorum nostrorum omnium ypotheca.

In cuius rei testimonium presens publicum instrumentum fieri et sigillo magestatis nostre jussimus comuniri.

Datum et actum in villa Ceruarie, nona decima die decembris anno a Natiuitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono, nostroque regni vicesimo quarto. Franciscus Tau[lerii][x100]. Sig+num Petri Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Majorice, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui has constitutionem, reuocacionem et concessionem et omnia et singula in eis contenta de consilio et approbatione et consensu tocius Curie prelibate laudamus, firmamus, concedimus et iuramus. [*Segueixen 74 signatures de representants dels tres braços presents a la Cort*]. Sig+num Bertrandi de Pinós, scriptoris prefati domini regis ac Curie supradicte et auctoritate eiusdem domini regis notarii publici per totam dominacionem ipsius…

[a] *RAH* certo [b] RAH edito [c] *RAH om* [d] *RAH* quod [e] *RAH om* [f] *RAH* nostro [g] *RAH* esse [h] *RAH* acceptatis [i] *RAH* nobis [j] *RAH* destitit [k] *RAH seq* aut prohibuerit [l] *RAH* aut [m] *RAH* aut [n] *RAH seq* et [o] *RAH* concedemus

100. *Cortes* transcriu «Tau»; Mª Teresa Ferrer Malloll, en un dels documents que publica a *Els primers diputats..., o. c.,* 261, transcriu «Cau». Sánchez Martínez – Ortí Gost transcriuen «Taulerii», perquè cap al final del document del donatiu del braç reial que editen troben aquesta clàusula: «Similia capitula, signata manu Francisci Taulerii sub hac forma ‚Franciscus Tau' et similis littera, signata eodem signo ‚Franciscus Tau' fuerunt tradita nuntio universitatis ville Turricelle de Montegrino; et dicta littera fuit data ut supra. Probata. Idem»: *o. c.,* 209. Seguim, doncs, el seu criteri.

[p] *RAH* in [q] *RAH* uel [fr] *RAH* et [s] *RAH* restitutio [t] *RAH* et etiam [u] *RAH* et etiam [v] *RAH* aut [w] *RAH om* [x] *RAH* Tau

22

1360 desembre 20. Cervera ADG, U-38, f. 147r

El rei a Berenguer d'Abella[101]*, vicegovernador general de Catalunya i a tots els oficials reials. No impedeixin en els casos pertinents, per dret o per costum, el recurs a la justícia eclesiàstica*[102]*.*

Petrus Dei gratia rex Aragonum, Valentie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis || et Ceritanie, nobili ac dilecto consiliario nostro Berengario de Apilia, militi, gerenti vices gubernatoris in Cathalonia generalis, necnon vicariis, baiulis ceterisque officialibus nostris presentibus et futuris vel locatenentibus eorumdem, salutem et dilectionem.

Continebat humilis peticio, nobis pro grauamine pro parte tocius Curie generalis quam cathalanis in villa Ceruarie celebrauimus oblata, quod nos seu nostra curia prohibuimus et prohibemus sub magnis et terribilibus penis corporum et bonorum, ne aliquis nobilis, miles aut generosa persona, aut alius tenens equm et arma, si de aliquo crimine acusetur vel defferatur, quantumcumque persona ipsa vite munita sit priuilegio clericali et ipso priuilegio gaudere possit et debeat, audeat uel presumat allegare vel se tueri priuilegio supradicto. Et etiam prohibuimus per nostras pracmaticas sanctiones et alias ordinationes ne aliquis laycus audeat ad curiam ecclesiasticam habere recursum ratione iuris vel alias, in casu quo possit super hiis pro quibus ad curiam ecclesiasticam recurrerit consequi iustitiam per iudicem secularem. Que omnia nedum in preiudicium libertatis ecclesiastice facta fore dicuntur, sed etiam tocius nostre rei publice, que leditur in libero arbitrio licito restringendo. Propter quod dicta Curia nobis humiliter supplicauit vt predictum grauamen tollere et alias super predictis prouidere ex iusticie debito dignaremur.

---

101. El 1350 el bisbe l'escriu en qualitat de cambrer reial major, U-19 f. 42v. El febrer del 1359 és lloctinent del governador general de Catalunya, i el bisbe l'escriu perquè detingui un clergue criminal i un altre clergue que hauria tingut tracte carnal amb una monja de Santa Maria del Mar, U-34 f. 55v. El març següent el bisbe intervé prop seu a favor de Ramon de Massanes, posat sota manlleuta pel sotsveguer de Berga, i li certifica que Massanes fou a la guerra contra Castella amb Gilabert de Cruïlles, nebot del bisbe, U-34 f. 125v. El febrer del 1360 li demanarà, com a procurador reial al ducat de Girona, que revoqui processos contra Pere de Coll, canonge de Lladó, bannit per Abella, perquè el bisbe està disposat a fer justícia, U-37 f. 147v.

102. Instrument inserit en la lletra que es publica infra n. 56.

Ideo supplicationem huiusmodi fauorabiliter annuentes, volumus vobisque dicimus et mandamus vt rex prefatus et etiam tanquam pater et legitimus administrator incliti ac magnifici infantis Johannis, primogeniti nostri carissimi, ducis Gerunde et comitis Ceruarie, quod in casibus pertinentibus de iure vel consuetudine ad Ecclesiam non impediatis aliquos ad iudicem ecclesiasticum habere recursum, pracmatica sanccione contra predicta edita in aliquo non obstante.

Datum Ceruarie, xx die decembris anno a Natiuitate Domini Mº Trecentesimo Quinquagesimo nono. Raimundus Vitalis.

d) *Després de les Corts de Cervera*

23

1359 novembre [?] ADG, U-37, f. 16rv

Pregó públic contra diversos monjos de Sant Esteve de Banyoles i altres persones, fet fer per Berenguer d'Abella, conseller reial i procurador general a la vegueria de Girona, a causa de l'avalot que van moure contra P. de Segalars[103]*, porter del rei, quan executava penyores.*

Ara ojats què us fa saber lo noble en [Berenguer] d'Abelya, consenyer (*sic*) del seynor rey e procurador general en l[o ducat] de Gerona e comtat de Ceruera per lo dit seynor rey en [Pere le]deyme aministrador del molt alt infant in (*sic*) Johan, [fill] seu e duch de Gerona e comte de Ceruera, que con frare [.....], fra Ffrancesch[a] de[b] Batet enfermer, fra Ffrances[c .....ca]marer, ffra Ffrancesch Galiners[104], fra G. Terrade[s....., fra] R. de Porcheres, monges del monestir de [Sant Esteue de Banyoles], e en Bernat

103. Pere de Segalars és paraire a Girona; un homònim, possible nebot seu, que resideix a Rupià, es va comprometre el gener del 1355 amb sagrament i homenatge d'aprendre amb ell l'ofici, però no compleix, raó per la qual el bisbe mana empresonar-lo, U-25 f. 137r. Aquest possible nebot o parent era mort el 1374, havent deixat vídua, Francesca, i el bisbe es preocupa que hom pagui el seu aixovar: U-62 f. 190v-191r. L'any següent el bisbe la defineix sense indicació de pagament, la qual cosa vol dir que era dona pròpia seva i pobra: D-167 f. 319v-320r.

104. Podria tractar-se del mateix individu que l'any 1363 serà candeler del monestir i amb el monjo almoiner i l'infermer es querellaran davant el bisbe sobre ús de cases pròpies de llurs oficis, arribant el conflicte a la cúria romana: U-49 f. 119r, U-51 f. 6r. Cf. infra n. 57 nota 177.

Folit[105], P. Oler[106], lo fiyl d'en Rouira[107] [....., tots[c]] de Banyoles, hajen aualotat[d] [..... en lo dit loch de Banyoles en P. des Sagualers, porter de [senyor] rey, lo qual en lo dit loch[e] per lo dit seynor peynoraua [..... ab] armes agoytaren e encalçaren en lo camín públich, [volent] aquel auciure e tolre[f] les peynores que hauia fetes si·l [.....], e les dites coses sien leges e malestants, e les quals [deuen] ésser castigades,

emperamor d'açò lo dit noble gita de [garda e] de protecció reyal los desús anomenats e quascun d'éls [e sos] béns, e notifica e mana a tothom generalment de qual[que con]ditió ho estament sia que per aytals d'aquí auant los hajen ne aquels no deffenen, estans gitats de garda e protecció dessús dites.

[a] *seq* bateto *cancell* [b] *interlin* [c] *putative cancell et seq* del dit loch *cancell* [d] *seq* e in *cancell* [e] *interlin* [f] *corr pro* tolres

24

1359 desembre 21-24. Girona ADG, U-37, f. 15v-17r

A tots els clergues. El bisbe auxiliar intima ordre de revocació del pregó públic fet contra alguns monjos del monestir de Banyoles i altres persones que s'oposaren a P. de Segalars, porter del rei, quan executava penyores.

[F]rater Arnaldus Dei gratia episcopus Galtellinensis vicarius in spiritualibus et [tempo]ralibus generalis reuerendi in Christo patris domini Berengarii per eandem [episcopum] gerundensem, dilectis in Christo clericis ecclesiarum ciuitatis et [di]ocesis gerundensis vel earum locatenentibus ad quos presentes peruenerint, salutem in Domino.

Fama[a] publica referente et[a] ffidedigna relatione ac graui et clamo[s]a querimonia, quod[b] dolenter referimus[b], pro parte monachorum[c] infrascriptorum monasterii Sancti Stephani de Balneolis, ordinis[d] sancti Benedicti[d], dicte dio-

105. Clergue vinculat amb el monestir de Banyoles, puix que el setembre del 1362 serà presentat pel monjo Ponç de Pals, fill de Gispert de Pals, per al benefici de les Onze Mil Verges, fundat per Guillem de Pals, cavaller, a Sant Feliu de Boada, D-162 f. 13v.

106. Altre clergue vinculat amb el monestir de Banyoles, car l'agost del 1362 l'abat Ponç de Sanadal el presentarà a la sagristia de Santa Maria dels Turers, de Banyoles, D-162 f. 5r. Segurament és un personatge distint del Pere Oller, diaca de Marenyà, que el bisbe citarà el 1364, D-162 f. 93r.

107. Podria tractar-se de Guillem Rovira, paraire de Banyoles, l'esposa del qual, Constança, l'any 1373 rebia llicència d'escollir confessor, U-63 f. 105r. El 1383 era arrendador, amb altres, de les rendes de Palau s'Ardiaca, D-168 f. 77v. El seu fill podria ésser el canonge del priorat agustinià d'Olives, anomenat també Guillem Rovira i documentat a l'ADG els anys 1401 i 1402: U-101 f. 50r; U-102 f. 27v, 61v-62r. Cf. infra n. 49 nota 162.

cesis, audientiam nostram nouiter circumstrepit necnon per[e] legitimam informationem auctoritate nostra et nostro officio receptam nobis constat tanquam[f] de notorio[f] quatenus nobilis uir[g] Berengarius de Abeya[h], consiliarius et procurator infascriptus[i], in[j] mense nouembris proxime preterita, de die, publice et patenter ac uoce preconia[j] cum naphilo, primo[k] in villa et platea Bisullduni per Petrum Canpilionis, preconem publicum, Bernardum Arnós[108] et [Colomerii], de Bisullduno, tubicinatores, et G. Rubei[109], de Bisullduno[l], legi, et secundo per [...], preconem, et ... Ferraterii, de Bisullduno, legi in villa et platea de Balneolis preconizationem, tubicinari et edi fecit palam[k,] publice et notorie quandam preconizatio[nem] cuius series sic se habet:[110]

Verum[m] cum per dictam preconizationem et in eis contenta[n] clare[o] et notorie[o] appareat et constet eosdem nobilem procuratorem, preconem, tubicinatores et dictos G. Royg et Ferraterii, qui premissa[p] legerunt, excommunicationum sententias contra tales religiosos[q] et personas ecclesiasticas talia mandantes et eas a guidatis (*sic*) regalibus et securitatibus de facto et publice eycientes[q] et[r] contra constitutiones sacri consilii terraconensis editas et publicatas incurrisse[s], cum[t] et hoc fieri esset[t] contra constitutiones generales[u] Cathalonie et[v] contra iustitiam et contra ius[v] et iniuste, honore[w] dicti nobilis semper saluo[w], hecque sic taliter[x] de facto et ita notorie ac [...][x] preiudicialia, dampnosa et contra ius et iustitiam et dictas constitutiones[y] ac contra ipsas[z] personas[aa] ecclesiasticas religiosas[aa], monachos et clericos periculose[bb] facta et[bb] attemptata non[cc] possumus nec debemus[cc] conniuentibus oculis pertransire, immo eisdem armis spiritualibus, in quantum a Deo ac iure [cum] iustitia nobis conceditur, obuiare et[dd] eosdem eisdem armis defensare spiritualibus [... ... ut] periclitantium et [...] excommunicatorum nomina propter animarum periculum sint omnibus manifesta[dd],

eapropter vobis per presentes dicimus [et mand]amus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis, quam [vestrum quem]libet requisitum monitione canonica[ee] precedente in[currere] uolumus nisi feceritis que mandamus, quatenus eosdem nobilem [procuratorem], P. Campilionis preconem, Bernardum Arnós, ... Colomerii tubici[natores, G. R]oyg, ... Ferra[ter]ii lectores dicte preconizatinis et eorum quemlibet [... ... moneati]s et requiratis vice nostra, quos nos etiam har[um serie] [et[ff] ex debito nostri] officii, cum periculum sit in mora[ff], requirimus, vt dictam preconizationem et contenta in ea [pu]blice et notorie, de facto et effectu debito cassent [anullent] et[gg] reuocent, ac cassari, anullari et reuoca[ri pe]nitus et in eisdem locis quibus pre-

---

108. L'any 1351 és documentat un sabater probablement gironí, de nom Bernat Arnós, al qual el clergue Francesc de Llémena promet de no perjudicar, i Arnós li defineix perjudicis causats, G-26 f.63v-64r.

109. Guillem Roig, de Besalú, és documentat el 1381 com a pare de Pere Roig, clergue, en testimonial de tonsura a favor d'aquest, U-101 f. 66r.

110. Segueix el pregó publicat suara mateix, supra n. 23.

missa minus debite co[missa] fuerunt faciant[hh], et [nic]hilominus de dampnis et iniuria dictis religiosis[ii], monachis et clericis[jj] [...] et eorum cuilibet et[kk] Ecclesie[kk] illatis et factis integre satisfaciant pro[ut me]rentur et[ll] decet[ll] infra[mm] VI dies a monitione et requisitione vestris et[nn] nostris[nn] proxime et continue in antea numerandos, quorum[oo] sex dierum[pp] duos[qq] pro primo[rr], aliquos[ss] duos[ss] pro secundo, et reliquos[tt] duos[tt] pro tertio ac peremptorio termino eisdem nobili procuratori, preconi et tubicinatoribus ac lectoribus dicte[uu] preconizationis et eorum cuilibet ad hec, cum spatium trium communium[vv] contineant[ww] edictorum et periculum sit in mora, nostro nomine assignetis.

Alioquin, licet, ut premittitur, sint dictis[xx] excommunicationum sententiis tam[yy] a jure quam[yy] per dictas[zz] constitutiones sacri concilii terraconensis latis, ut premittitur, innodati[aaa], et[bbb] nemini liceat falcem suam ponere in segetem alienam[bbb], ex tunc[ccc] vestris[ddd] et[eee] nostris[eee] monitione et[fff] requisitione[ggg] eorumque mora et culpa precedentibus[hhh], eosdem[iii] et[iii] eorum quemlibet[jjj] excommunicationis sententia[kkk] canonice[lll] promulgata[mmm] contra[nn] predicta attemptantes denuncietis et pu[blice... ...][nn]. Vosque eosdem ex tunc excommuni[catos] in ecclesiis vestris publice nuntietis[ooo] et[ppp] excommunicatos euitetis et publ[ice euitari faciatis][ppp] tantum et tamdiu donec de eorum absolutione legitime uobis constet.

Reddite latori presentes litteras etc.

Datum [*fine mutila*]

[a] *interlin* [b] *interlin al man* [c] *seq* monasterii sancti Ste *cancell* [d] *interlin al man* [e] *seq* p *cancell* [f] *interlin* [g] *interlin* [h] *seq* tanquam *cancell* [i] *seq* voce preconia quamdam preconizationem *cancell* [j] *interlin et in marg dext* [k] *in calce litt* [l] *seq* et postea *cancell* [m] *interlin* [n] *seq* legitime *cancell* [o] *interlin* [p] *seq* legit *cancell* [q] *add in marg sup interlin al man* [s] *seq* incurrisse ac *cancell* [t] *interlin* [u] *seq* perpetr perper *cancell* [v] *interlin* [w] *interlin* [x] *interlin* [y] *seq* periculose *cancell* [z] *corr pro* ipsos [aa] *interlin* [cc] *interlin et in marg dext* [dd] *interlin et in marg dext* [ee] *seq* proceden *cancell* [ff] *interlin al man* [gg] *seq* voce *cancell* [hh] *seq* prout decet infra quinque dies a monitione *cancell* [ii] *interlin* [jj] *seq* pro *cancell* [kk] *interlin* [ll] *interlin* [mm] *seq* VI dies *cancell* [nn] *interlin* [oo] *seq* trium *cancell* [pp] *seq* primum *cancell* [qq] *interlin* [rr] *seq* secundum *cancell* [ss] *interlin* [tt] *interlin* [uu] *seq* procut (?) *cancell* [vv] *seq* edictorum *cancell* [ww] *seq* trium tantum *cancell* [xx] *seq* excommunicationis *cancell* [yy] *interlin* [zz] *seq* excommunicationum *cancell* [aaa] *seq* contra ex nunc pro ex tunc et *cancell* [bbb] *interlin* [ccc] *seq* pro ex nunc vestris *cancell* [ddd] *corr pro* nostris [eee] *interlin* [fff] *seq* requisitionibus *cancell* [ggg] *seq* prece *cancell* [hhh] *seq* contra eos *cancell* [iii] *interlin* [jjj] *seq* monitionibus et requisitionibus nostris et vestris non parentes in hiis scriptis *cancell* [kkk] *seq* si *cancell* [lll] *interlin* [mmm] *corr pro* promulgamus

25

1359 desembre 31. Girona ADG, U-37, f. 20rv

A Bernat Cavaller[111]*, sotsveguer de Besalú, i Bernat de Cornellà*[112]*, lloctinent seu. Ha forçat homes d'església a comparèixer i els ha imposat penes; dits homes han estat perdonats pel rei; els deixi en pau.*

A la vostra discretió, senyors, fem saber que ara nouela[ment hauem] entès que uosaltres hauets fets[a] [....] e venir dauant uosaltres tots[b] los homes de l'esgleya habitats [....][b] e a aquels posades diuerses pe[nes[e] que][c] dejen[d] pagar[d] tots bans e penes en què sien[e]cahuts. E con lo senyor rey ara en les corts [de Cer]uera, a[f] instància nostra[f] haja als[g] hòmens tots [d'esgleya del] nostre bisbat remeses[h] totes penes[i] per[j] cartes[j] en [què eren] cahuts tro al present mes de deembre[113] e [... ...] que la sua remissió haja fermetat e sia obseruad[a,

em]peramor d'açò affectuosament quascun de vosaltres pregam e per justícia vos requerim que contra los dits hòmens [ne] negun d'aquels ne lurs béns no procehiscats, ans tots [ma]namens e processes e penes a éls posades per[k] la rahon damont dita en tot e per tot reuoquets e t[ot ço] que d'éls per la rahon damont dita hauets h[aüt] || encontinent[l] restituïschats.

---

111. El 1336 és documentat un Bernat Cavaller, de Besalú, en l'acte de conferir la batllia del delme de Capsec a Pere de Juell, el qual la reconeix al bisbe, G-6 f. 158v. El 1356 un (altre) Bernat Cavaller és domèstic del rei, PG 481. El juny del 1357 compra a Galceran d'Hortal un sisè del delme de Maià, G-6 f. 200v-202r. El mateix any consta com a parent del bisbe de Mallorca, Antoni de Collell [cf. EUBEL I, 337), U-32 f. 125r. L'agost del 1358 actua com a batlle i veguer de Besalú a propòsit d'uns deutes que havien de liquidar uns veïns de Dosquers, PM 1255. El maig del 1360 participarà, amb altres, en la captura i lliurament al bisbe de l'abat de Banyoles, U-38 f. 43r. L'agost del mateix any, Berenguer de Cruïlles li escriurà a propòsit de les gestions que fa a la cort per a gestionar exempcions dels homes d'església del bisbat, U-38 f. 101r. El 1361 el bisbe li demana informació sobre un problema sorgit a causa de la casa del domer de Sant Vicenç, de Besalú, U-43 f. 13r. El 1365 és notari de Besalú, PG 416, i actuant com a fidejussor d'Astruga, vídua en primeres núpcies de Bernat de Cistella i en segones de Jaume Rovira, és excomunicat per deutes a la marmessoria de Rovira, i per tal de rebre l'absolució, promet satisfer 2.500 sous a raó de 100 sous anyals, G-44 f. 1r. El setembre del 1368 demana al bisbe que doni a manlleuta de 1.000 florins a Bernat d'Hospital, de Bàscara, perquè pugui estar dins la vila, U-57 f. 238r. Els anys 1374 i 1375 és procurador general del comtat de Besalú, U-62 f. 142r, 185v-186r.

112. Segurament es tracta del donzell que els anys 1385-1388 i 1396-1399 serà veguer de Girona, GUILLERÉ I 133; D-168 f. 188r; D-173 f. 39v; U-76 f. 9r de la 2ª numeració. Apareix per primera vegada en documentació episcopal l'any 1349, quan hauria estat ferit en una brega, G-23 f. 47v-48r. El 1360 pren part amb Bernat Cavaller en la presó de l'abat de Banyoles, U-38 f. 43r. El 1375 s'havia casat amb la filla de Guillem Domenge, dotada amb 22.000 sous barcelonesos, GUILLERÉ II 440. El juliol del 1383 comprarà a Simó i Arnau de Biure el delme d'Espolla per 6.000 sous, G-61 f. 47v, D-168 f. 93r. I l'any següent alienarà una part del delme de Santa Margarida de Bianya, D-168 f. 119v.

113. Cf. *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 417; SÁNCHEZ MARTÍNEZ – ORTÍ GOST, *o. c.,* 221.

En altra manera, con no pugam ne dejam fugir a justícia, hauríem, requests, a procehir contra vosaltres. E desplauria·ns fort.

Dada a Gerona, derrer dia de deembre.

Als honrats en Bernat Caualler, sotsuager de Beselun, e·n Bernat de Corneyan, tenent loch d'aquel, e a quascun d'éls.

Marge: pro.

[a] *seq* venir e amones [.....] *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* paguen *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* cahuts per [...] *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* dits homes *cancell* [h] *interlin* [i] *seq* generalment *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* les rahons *cancell* [l] *seq* reuochets *cancell*

26

1360 gener 21. Girona — ADG, U-36, f. 176rv

A en Sahugueda[114]*. Precisa els fets de què l'acusa l'abat de Ripoll*[115]*, amb motiu de la promulgació de l'usatge «Princeps namque» i el tracte que el bisbe va fer amb el rei per a eximir els homes d'església de l'obligació d'anar a Barcelona per a defensar la marina.*

---

114. És Bonanat Sahugueda. El maig del 1349 és clergue de capítol i el bisbe el nomena amb altres per a obligar-se a satisfer al papa la part que ha de prendre la cambra papal en la concessió atorgada al bisbe de poder delegar la visita pastoral per un trienni, U-14 f. 66rv. L'agost del mateix any resideix a la cúria romana com a procurador del bisbe, primer juntament amb Berenguer de Vila, després tot sol, acabat amb Guillem de Torrelles, futur bisbe d'Osca, Barcelona i Tortosa [cf. DHEC III 558], també amb Bernat de Camós i finalment amb Pere Ferrer de Terrers, Joan Llopis i Jaume Soler: G-23 f. 3v, 86r, 131v-132r, 179v, 189r-190r; G-24 f. 38v-39r, 60v, 107fr, 175r-176r; U-32 f. 199v; U-33 f. [50-56]. Es mantindrà a Avinyó almenys fins al 1358, intervenint en la causa que el bisbe va tenir a la cúria contra Vidal de Vilanova [cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 7, 13, 160, 201, 207, 342, 478, 497, 565] : U-28 f. 7rv, U-29 f. 151r, U-32 f. 144v, 199v. El 1357 va haver d'instar del papa a favor del bisbe absolució d'excomunió per retard en enviar diners, manca de secret, omissió de visites pastorals i altres causes, G-35 f. 69rv. El febrer del 1359 el papa li concedí la pabordia d'Aro i el bisbe s'afanyava a donar-li possessió del castell d'Aro, U-34 f. 5v. És probable que a partir d'aquest moment residís al bisbat de Girona, perquè el 1361 el bisbe encomanava a Francesc Terrats la prosecució a la cúria de la causa contra Vidal de Vilanova que havia dut Bonanat Sahugueda, U-41 f. 28r. Consta mort el 30 de juny del 1361: U-40 f. 192v.

115. És Jaume de Vivers, profés al monestir de Sant Pere de Camprodon, d'on fou prior; també ho fou de Montserrat de 1348 al 1351, i abat de Ripoll des d'aquesta data fins al 1362; aleshores renuncià a l'abadia i tornà a ésser prior de Montserrat; morí a Monistrol el 1375: ZARAGOZA 334. Essent monjo a Camprodon, el bisbe de Girona, Arnau de Mont-rodon, li va fer comissió per informar sobre si les rendes dels teixidors i confrares del Sant Esperit de Camprodon eren suficients per a un benefici i llàntia perpètua, U-8 f. 4v-5r.

Venerabili discretioni vestre harum serie intimamus nos ad instanciam venerabilium abbatis[a] et monasterii Riuipulli et quorumdam hominum quos idem monasterium in certis locis nostre diocesis habet per litteras honorabilis viri domini Simonis de Subdaria, legum doctoris, cancellarii ecclesie Saresbirensis, domini nostri pape capellani et eius sacri palatii camerarii, ac cause que iidem abbas et homines contra nos in Curia mouent auditoris[b] citatos fuisse[c] juxta tenorem dictarum litterarum et ex causis in ea expressis, de quibus[d] translatum uobis per latorem presencium destinamus.

Et ut de veritate facti vos sitis lacius informatus, vobis significamus quod anno proxime lapso, imminente guerra quam rex Castelle habet contra regem nostrum et terram suam, suum nauigium preparasset[e] et in mari barchinonensi ipsum applicasset[f], officiales regii in nostra diocesi[g] exercitus[h] vigore cuiusdam vsatici incipientis «Princeps namque» et[i] qui continet quod, in casu quo aliquis rex contra ipsum dominum regem Aragonie ad debellandum eum vel terram suam insurrexerit, quod quilibet tam miles quam pedes etatem pugnandi habens, statim cum talia adesse audierit et quam citius poterit, ipsi domino regi seu terre sue succurrat, alias in perpetuum amittat quicquid[j] habet[116], et sub penis comprehensis in dicto vsatico concitarumt.

Nos igitur, perspicientes penas huiusmodi quas homines quamplurimi ecclesiarum et etiam alii dicte diocesis incurrerunt ex|| eo quia ad loca maritima dicte diocesis nostre non occurrerunt, et conspicientes etiam quod messes que in actu metendi existebant[m] simul cum[n] eorum bonis aliis vigore ipsarum penarum quas incurrerunt penitus amitebant, ad ipsa loca maritima, vbi exercitus huiusmodi et officiales regii existebant, personaliter[o] accessimus[p] et remissionem a domino rege cum[q] difficultate maxima pro[r] dictis hominibus ecclesie[r] ex dictis penis obtinuimus, datis per nos, quamquam[s] inuitos[s], pro ipsis hominibus[t] quos[u] uidebamus sine reparatione[v] esse[ww] deperditos et[x] libertates Ecclesie, immunitates, priuilegia et franquitates uiribus carere omnino[x], viginti milibus solidorum barchin.[y] Quibus per nos et ex proprio marsupio persolutis, dicti homines ad propria[z] remearunt et suas messes et[aa] laborationes secure[aa] fecerunt. Et postmodum, facta per nos pro quantitate dictorum XX mill. sol. inter ipsos homines tallia[bb] debita[bb], et exsequtore per

116. A aquesta altura del marge esquerre de la lletra, hi ha una nota de la mà del bisbe: «Ponantur verba que sunt in vsatico». El bisbe, que ja havia estat obeït en part, potser exigia una literalitat major, perquè el text llatí de l'usatge diu: «... omnes homines, tam milites quam pedites, qui habeant etatem et posse pugnandi, statim ut audiverint vel viderint, quam cicius poterint ei succurrant. Et si quis ei fallerit de juvamine quod sibi in hoc facere poterit, perdere debet cuncta que per illum habet in perpetuum; et qui per eum non tenuerit, emendet ei fallimentum et deshonorem quem ei fecerit cum avere et sacramento manibus propriis jurando, quoniam nemo debet fallere ad principem ad tantum opus vel necessitatem»: cf. Ramon d'Abadal i Vinyals – Ferran Valls i Taberner, *Usatges de Barcelona*, Barcelona 1913 (Textes de dret català I), 28-29. Per al text català corresponent, cf. Josep Rovira i Ermengol, *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert,* Barcelona, Editorial Barcino 1933, 88-89, 223-224.

ipsum dominum regem nobis dato ad[cc] faciendum[dd] nobis exsolui et restitui[dd] partem eorum singulos contingentem in tallia ipsa, dicti homines, preter quam predicti qui[ee] cum ipsorum abbate eorum domino appellarunt, libere exsoluerunt.

Quare vobis placeat ut, die super[ff] hiis[ff] assignata, que erit[gg] dies[117] presentis mensis ffebruarii, nomine nostro coram dicto auditore[hh] compareatis et coram eo pro iure nostro deffendendo debite procedatis et diligenter attendatis ad verba[ii] in supplicatione posita, scilicet in presenti munere seu dono etc., quia nunquam dedimus, immo premissa[jj] quasi coacti et pro remissione predicta habenda[kk] fecimus, ut est dictum, et[ll] sicut[mm] de hiis plene constare uidebitis per litteras[nmn] regias quas[nn] uobis mittimus, de quibus[oo] suo[pp] lato possitis facere plenam fidem, quas[qq] diligentia debita reseruetis et[rr] quam citius poteritis nobis per fidelem portitorem remitatis[rr].

Preterea placeat uobis nostro nomine et venerabilis capituli nostri quasdam litteras quas cum presentibus uobis mitimus, domino[ss] nostro[ss] vicecancellario et domino nostro Cesaraugustano, prout eorum vtrique dirigentur, presentare et nos[tt] sue gratie[uu] commendare.

Littere eorum, ut[vv] informatus sitis, continent in effectu ut nos et ipsum capitulum[ww] dignentur[xx] cum suis specialibus litteris et depositionibus testium [informare] an venerabilis Eblo de Medrio (*sic*), clericus Camere apostolice, qui[yy] causa cambii auctoritate apostolica canonicatum et prebendam, quas[zz] dominus Petrus de Gornone obtinebat in nostra gerundensi ecclesia nunc[aaa] obtinuit, fuerit ex vtroque parente de militari genere procreatus, cum ipsum talem esse deceat, iuxta[bbb] priuilegia et consuetudines ecclesie gerundensis[bbb], si canonicatum obtinet supradictum.

Et si qua etc.

Inscripció Befaràs: Pro guerra

Subscripció man prop episc: Aquesta letra fés en latín ab l'altra qui és en romanç, *set* sia vna, la una aprés l'altra.

[a] *corr pro* abbatiis [b] *interlin* [c] *seq* per *cancell* [d] *seq* vna cum p per latorem presencium tr *cancell* [e] *corr pro* preparauit [f] *corr pro* applicauit [g] *seq* et *cancell* [i] *interlin man prop episc* [j] *seq* quia quid *iter cancell* [k] *seq* in ipso vsatico *cancell* [l] *corr pro* comprehensas [m] *seq* cum *cancell* [n] *seq* aliis *cancell* [o] *seq* accessibus *cancell* [p] *interlin* [q] *interlin* [r] *interlin* [s] *interlin* [t] *seq* quos *cancell* [u] *in marg sin* [v] *seq* uidebatur *cancell* [w] *interlin* [x] *add in marg sin man prop episc* [y] *interlin* [z] *seq* remearunt [*interlin* remearunt *iter*] ue meorum et sua remear *cancell* [aa] *interlin* [bb] *interlin* [cc] *seq* exsoluendum et restituendum *cancell* [dd] *interlin* [ee] *seq* quia *cancell* [ff] *interlin* [gg] *seq vacuum* [hh] *seq* audiatur (?) *cancell* [ii] *seq* supplicationis *cancell* [jj] *seq* ut *cancell* [kk] *seq* ea *cancell* [ll] *seq* prout *cancell* [mm] *interlin* [nn] *corr pro* litteram regiam quam [oo] *corr pro* qua [pp] *seq* (?) *cancell* [qq] *corr pro* quam [rr] *add al man* [ss] *corr pro* dominis nostris [tt] *interlin*

117. Segueix un espai en blanc i, al marge esquerre, una nota de l'escrivà: «Ignoro qui est».

[uu] *seq* nos *cancell* [vv] *seq* in *non cancell* [ww] *seq* j (?) *cancell* [xx] *interlin* [yy] *seq* vigo *cancell* [zz] *seq* quas *iter non cancell* [aaa] *interlin* [bbb] *add in marg dext et in calce lit man prop episc*

27

1360 gener 21. Girona ADG, U-36, f. 177r

Al mateix destinatari. Mateix contingut que l'anterior, amb indicacions sobre la manera de procedir a la cúria d'Avinyó[118].

En Saugueda: Lo fet *sub brebibus* és axí: que considerat lo fet del rey de Castela qui[a] era en les mars de Barçalona, e considerat que tothom és prouocat volenter[b] contra l'esglea, tots los hòmens de l'esglea d'aquest[c] bisbat nostre[c] eren morts per aquela rahon, e la esglea nostra[d] subpeditada[e] e morta, e tots los hòmens de l'esglea e d'aquest bisbat en especiall; que·l seynor rey uolia que tots los hòmens entrassen en la mar per I usatge de[f] Barçalona[f] qui comença «Princeps namque». E si aquela ueguada isquessen d'aquest bisbat los[g] hòmens de l'esglea[g] per anar a Barçalona, totstemps fóra introduïda aquella costuma e los hòmens de l'esglea foren morts e l'esglea perduda[h]. E per aquella rahon, yo, que era a Sent Feliu[k] de Guíxols per deffendre la marítima[i], en pròpia persona ab ben V milia hòmens de l'esglea e pus, fiu aquell pacte ab lo seynor rey: que[j] nuyll hom de l'esglea no agués anar a Barçalona, e aüda remission d'açò la aguí[j] de penes d'ests *et de omnibus* per los hòmens de l'esglea *solum*; e doné-li'n mil liures e él per Déu aguere'n aüdes XX milia, si allò no fos ffet e[k] no hagués aüda remission als dits hòmens[k]; e axí yo he comprat e rehemut lo dret del seynor rey e[l] les penes en què eren cahuts los hòmens de l'esglea[l].

E axí tramet-uos aquestas letras realls[119] *que producatis in iudicio si uobis videtur et*[m] *est faciendum*[m], e que les me façats tornar e ueurets que la stimació, de[n] la qual uos tramet translat[n], que l'abat de Ripol ha[o] fer a mi és[p] *tacita ueritate impetrata et falsa sugestione*, car él diu que yo ho fiu *dono gratuito*, e ueurets que és forçat fet.

Per què us prech que y prouehiscats e bén, e que per contumàcia ne per res no s'i perda res, que açò uuyll yo ben paguar e ben dar compliment, e per Déu, tot se paguarà dels béns del dit abat de Ripoll e guart-se'n tant con se uuylla, que si él fa aquí, yo faré[q] açí de cert. E axí prech-uos que aga recapte, que creu que·l diluns de Carnestoltes qlos o dimarts passen los XXV dies a mi donats per l'oidor; e axí prech-uos que y donets consseyl e bon. E fets-me saber què us trametré per aquest fet.

118. Escrita tota de mà del bisbe.
119. Es tracta sens dubte del document transcrit supra n. 21.

E si res volets, fets-m'o saber.
Encara[r] us prech de les cortines morades o altres de melior forma[r].

Inscripció man prop episc: Ponatis mihi si estis promotus archiepiscopus, quia ignoramus adhuc.

[a] *seq* es *cancell* [b] *interlin* [c] *interlin* [d] *interlin* [e] *seq* daltres molt *interlin cancell* [f] *interlin* [g] *interlin et in marg dext* [h] *interlin* [i] *interlin* [j] *interlin* [k] *interlin et in marg dext* [l] *interlin et in marg dext* [m] *interlin* [n] *interlin* [o] *seq* fem *cancell* [p] *seq* taco *cancell* [q] *seq* açi *cancell* [r] *in marg sin*

28

1360 febrer 12. Girona — ADG, U-37, f. 153r-154r

Als clergues de la diòcesi. A les Corts de Cervera el rei va prometre que faria restituir als homes d'església tot el que els seus oficials n'havien calculat amb el pretext del fogatge de 8 sous. Intimin ordre a Bernat Margarit[120]*, ciutadà de Girona, Bernat Cavaller, sotsveguer de Besalú i en Segalars, porter del rei, detentors dels efectius, de restituir-los.*

120. Descendent d'una família de mercaders i apotecaris, el 1337 desvetllava la protesta del bisbe perquè cobrava el rebovatge als homes d'església, G-12 f. 106rv. El gener del 1339 rebia del bisbe 30 lliures en comanda, D-154 f. 18r, G-13 f. 131r. Del maig de 1339 a 1343 i de 1349 a 1351 és batlle reial de Girona i, en l'interval de les dues batllies, procurador reial del comtat de Bas, distingint-se pel seu afany de millorar les comunicacions: GUILLERÉ I 134, 140, 169-170, 218-219, 222; II 285, 315, 335-336, 360. Durant la primera batllia tingué qüestions amb el bisbe Arnau de Mont-rodon, G-14 f. 75r-76r. El 1351 el rei el nomenà tresorer de l'infant Joan, i ho fou fins a la seva mort l'any 1366: GUILLERÉ 170. Amb el bisbe Berenguer de Cruïlles les dificultats devien ésser més grans, perquè aquest el feia citar com a culpable contra el articles de la fe i la potestat divina, U-22 f. 40rv. I l'any següent li obria causa per a exigir el pagament de comestions i altres drets dels domers de Sant Gregori, pel mas Riba de Sant Gregori, que ja era seu, G-29 f. 76r-78r. Fou marmessor de Dalmau Ramon de Xammar, PG 433. El 1356, ja obertes les hostilitats amb Castella, Bernat Margarit forçava els homes de Sant Daniel a contribuir, i el bisbe exigia a Bernat de Cabrera que fés respectar la llibertat d'aquells homes, U-30 f. 27rv. Consta que el 1358 feia un cens de 40 sous al rei per la seva fàbrega, PG 494. El juny del 1361 el bisbe manava als clergues de Girona que publiquessin l'excomunió de Bernat Margarit, tresorer, i altres oficials de l'infant Joan, per haver tingut presoner dos dies Jaume Ferrer, clergue conjugat d'Osor, D-161 f. 8r. El setembre d'aquell mateix any, la seva esposa Francesca rebia de Guillem sa Serra, de Taialà, cessió dels drets que pogués tenir sobre el mas Roig de Sant Gregori per 200 sous que li havien estat llegats, PM 1277. El 1362 adquirí la meitat del delme de Domeny, que li reportava 25 lliures l'any: ADG, Llibre Verd, f. 15r. Va dotar amb 20.000 sous barcelonesos la seva filla Francesca en casar-se el 1364 amb Francec Gornau: ADG, PA, Nupcials, n. 26.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis nobis in Christo clericis ecclesiarum Sedis, Sancti Felicis, Sancti Martini de Costa et rectori ecclesie de Mercatallo Gerunde vel eorum loca tenentibus ac aliis[a] ecclesiarum[b] clericis ciuitatis et nostre diocesis gerundensis ad[c] quos presentes peruenerint[c], salutem in Domino.

Cum illustrissimus dominus noster rex in celebri Curia[d] nouiter[e] in villa Ceruarie proxime celebrata[f] nobis et quibusdam[g] aliis prelatis ecclesie super hiis instantibus et requirentibus[h] cum publico instrumento[121], confecto in prefata villa Ceruarie XIX[a] die decembris anno a Natiuitate Domini M° CCC° L nono et clauso per Bertrandum de Pinós[i] notarium[j] dicti domini regis, promisit bona fide quod restituet seu restitui faciet et[k] per suos officiales restitui integre mandauit[k] hominibus ecclesiarum totum id quod ab eis[l] de[m] mandato suo[m] aut illustrissime domine regine eius consortis ut locumtenentis sui, vel officialium aut comissariorum suorum vel eiusdem domine regine habitum[n] et extortum extitit[n], pretextu tallie octo sol. a quolibet focho hominum ecclesie habendorum anno predicto per dictam dominam reginam indicte et per ipsum dominum regem confirmate[o], prout hec et alia in dicto instrumento lacius continentur.

Et[p] cum[q] fidedigna relatione ad audientiam nostram nouiter sit perductum[q] quod venerabiles Bernardus Margariti[r] ciuis[s] Gerunde, Bernardus Caualerii subuicarius Bisullduni[s], en Seguelars porterius[t] dicti domini regis, pretendentes se[u] comissarios[v] dicti[w] domini regis et[w] habere super hiis potestatem a dicto domino rege et domina regina[x], plura et diuersa bona, pignora et alias peccunie et bonorum quantitates ratione dicte tallie octo sol. ab hominibus ecclesie[y] nostre[z] diocesis gerundensis[z] habuerunt, extorserunt et secum asportarunt seu asportari fecerunt, in dampnum nom modicum, periudicium et grauamen ipsorum hominum et eorum periculum animarum[aa],

idcirco cum nostra intersit[bb] nostroque incumbat officio ipsos homines et personas ecclesiasticas et bona ipsorum ac eorum libertates et immunitates deffendere et tueri et[cc] immunes fieri facere a tallia supradicta[cc], vobis et vestrum singulis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus moneatis et citetis eosdem venerabiles Bernardum Margariti, Bernardum Caualerii, en Senguelars porterium et ... eius vxorem[dd] dicta bona et pignora et peccunie quantitates penes se vt predicitur detinentes[ee], vt infra VI dies a monitione et citatione vestris proxime et continue numerandos eisdem hominibus ecclesie et personis a quibus[ff] predicta omnia habuerunt, pignorarunt et extorserunt ratione dicte tallie[gg] tradant et[hh] restituant et deliberent integre et libere, vt tenentur. Quorum sex dierum spacium[ii] duos pro primo, duos pro secundo et reliquos duos pro tertio et peremptorio terminis[jj] assignetis eisdem[kk] et eorum singulis nostro nomine[kk] et nos sibi harum serie etiam || assignamus, vel vltima die ipsorum

121. Cf. supra n. 21.

sex dierum, si feriata non fuerit, alias sequenti die proxime non feriata, Gerunde coram nobis compareant causas etc.

Alioquin nos ex nunc etc.

Vosque etc.

Reddite latori etc.

Datum Gerunde, XII[a] die februarii anno a Natiuitate Domini M° CCC° LX°.

Inscripció Befaràs: Corts de Cervera

Marge: pro.

[a] *seq* ad quos presentes *cancell* [b] *interlin* [c] *interlin* [d] *seq* nunc *cancell* [e] *in marg sin* [f] *seq* in *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* et *cancell* [i] *seq* scriptorem *cancell* [j] *interlin* [k] *interlin* [l] *seq* habitum sue exactum fuit de mandato suo *cancell* [m] *interlin et seq* seu illustrissime domine regine eius consortis aut al *interlin cancell* [n] *interlin* [o] *seq* cum cum ipsam talliam *interlin cancell* [p] *seq* intelleximus [*interlin*:] nuper per dictum *cancell* [q] *interlin* [r] *seq* B Raymundus Riboti *cancell* [s] *interlin* [t] *seq* domini *cancell* [u] *seq* a dicto *cancell* [r] *seq et cancell* [w] *interlin* [x] *seq* plures et diuer *cancell* [y] *seq* s *cancell* [z] *interlin* [aa] *seq* ac etiam contra ius et iustitiam ac etiam contra mentem et voluntatem dicti domini regis *cancell* [bb] *seq* e *cancell* [cc] *interlin* [dd] *seq* ac etiam venerabilem Petrum Alberti baiulum Gerunde nostro nomine in subsidium iusticie nostro nomine requiratis quod superius nominatos eius iurisdiccionis subiectos per penas et alias iuris remediis effectu debito compelant quod *interlin cancell* [ee] *corr pro* detinentis [ff] *seq* dc *cancell* [gg] *seq* ta *cancell* [hh] *interlin* [ii] *seq* eisdem *cancell* [jj]*seq* nostro nomine [*interlin:* eisdem] *cancell* [kk] *interlin*

29 (I)

1360 febrer 14. Girona — ADG, U-41, f. 2v

El bisbe, comissionat per recollir l'aportació oferta pels braços de l'Església i dels cavallers a les Corts de Cervera, signa rebut a Arnau de Busquets[122]*, i Ponç d'Altarriba*[123]*, de 50 lliures en 81 florins, a raó de 12 sous, 4 diners el florí.*

122. Cf. Josep Maria SOLÉ I SABATÉ (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents 1359-1518*, vol. I, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana 2003, 48-49, i infra n. 30. El 19 de setembre del 1362, el bisbe Ènnec de Vallterra, successor de Berenguer de Cruïlles, escriurà a tots dos diputats que permetin a Felip de Palau, clergue de la seva família, de donar la lista de focs d'església, a fi de llevar fogatge per ajudar el rei, U-44 f. 41r.

123. Per a Ponç d'Altariba, cf. Josep Maria SOLÉ I SABATÉ, *o. c.,* 52-53, i infra n. 30. Molt vinculat a Girona a partir dels últims temps del pontificat d'Arnau de Mont-rodon, del qual és nebot, el maig del 1340, amb Pere de Vilanova i Jaume de Bellmàs, constitueix títol d'ordenació a favor de Bernat de Vilanova, clergue, i li prometen aliment i vestit, G-14 f. 12rv-126r. El setembre del 1345 està en guerra amb Marc de Vilanova, nebot de l'abat de Ripoll, i el bisbe intenta negociar la pau, U-9 f. 83rv. L'abril del 1347 Arnau de Mont-rodon firma rebut a Ponç d'un *Decretum* que pertany a la casa Mont-rodon, G-19 f. 72r. El mateix mes el bisbe interce

Nouerint vniuersi quod nos Berengarius, Dei gratia episcopus gerundensis deputatique simul cum quibusdam aliis al petendum, colligendum seu colligi faciendum, recipiendum et administrandum profertam siue adjutam per brachia Ecclesie et militum Cathalonie illustrissimo domino regi nouiter in villa Ceruarie concessi ratione guerre Castelle, confitemur et recognoscimus vobis honorabilibus viris Arnaldo de Busquetis, legum doctori, et Poncio de Altariba, militi, dicti domini regis consiliario, condeputatis nostris ad predicta, quod habuimus et recepimus a uobis quinquaginta libr. Barchin. Quasquidem quinquaginta libras Dalmatius Salendini notarius tradidit nobis hic in ciuitate Gerunde seu pro eis octuaginta vnum florenos auri fini communes, ad rationem XII sol. et IIII^{or} denariorum pro quolibet floreno, et vnum solidum dicte monete ad complementum dictarum quinquaginta librarum. Vnde renunciando exceptioni non numerate peccunie et doli, in testimonium premissorum jussimus inde vobis fieri presens apoche instrumentum.

Quod est (*sic*) actum Gerunde XIIII^{a} die mensis februarii anno a Natiuitate Domini M^{o} CCC^{o} sexagesimo.

Sig+num nostri, Berengarii, episcopi predicti, qui hec firmamus et laudamus.

Testes huius rey sunt venerabilis et religiosus ffrater Bernardus, Dei gratia Balneolarum abbas, et venerabilis Bernardus Cauallerii, de Bisulduno, diocesis gerundensis.

---

deix davant l'infant Pere d'Aragó a favor d'una germana de Ponç d'Altariba, hereva de Guillem de Déu, que fou condemnat en certa enquesta feta a Vic, U-11 f. 9r. El gener del 1348 el bisbe Mont-rodon escriu al bisbe de Vic, canceller, insistint que demani al rei per al seu nebot Ponç d'Altariba l'ofici de veguer de Girona per tres anys, U-11 f. 135rv. El novembre del mateix any el bisbe cedia a Altariba el seu dret sobre un deute de 2.000 sous, part d'un de 5.000 que el comte Jaume d'Urgell li havia reconegut el 1343, D-159 f. 13rv. El març del 1349 Altariba era nomenat veguer de Girona, GUILLERÉ I 132 [que l'anomena, segurament per lapsus, Ponç d'Altamira], PG 453, i el 2 de maig feia el jurament acostumat al pedró del cap de l'escala de la Seu, G-22 f. 103v. El novembre d'aquell mateix any Pere el Cerimoniós li donava instruccions per acabar amb els abusos en el nomenament de saigs, en l'atorgament d'exempcions d'anar a les hosts, en la imposició i repartiment de penyores, i en altres qüestions, LVm 23; ARNALL I 165-167, 170. El 1360 Berenguer de Cruïlles signarà rebut a Arnau de Busquets i a Ponç d'Altariba de 50 lliures en 81 florins a raó de 12 sous 4 del florí, de l'aportació proferta pels braços eclesiàstic i militar a les Corts de Cervera per a la guerra de Castella, G-41 f. 2v. L'any 1362 serà destinatari de la lletra adreçada a Arnau de Busquets esmentada suara mateix, supra nota 123.

30 (II)

1360 febrer 21. Girona ADG, U-36, f. 186r

A Arnau de Busquets canonge de Barcelona, i Ponç d'Altariba conseller del rei, diputats eclesiàstic i militar de Catalunya. Trametin la lletra de manament de Jaume des Far[124]*, que obliga Francesc Ferrer*[125]*, porter del rei que ara enquesta els focs del bisbat de Girona, a donar còpia al bisbe del dit fogatge*[126]*.*

Senyors: De necessitat[a] hauem obs vna letra de[b] manament[b] de part del[c] honrat en Jacme dez Far, que vengua en Ffrancesch Ferrer, porter del seynor rey[d], qui ara és açí en lo nostre bisbat de Gerona per enquerir e encercar los noms dels fochs, en la qual li man que encontinent don a nós[e] còpia e transllat dels noms dels ditz ffochs.

Per què us plàcia que tantost nos trametatz la dita letra.

E si res, seynors, voletz que façam per[f] vosaltres[g], fiançosament nos escriuets.

Dada a Gerona, a XXI jorns de ffebrer.

Bisbe de Gerona, amich vostre.

Als molt honratz[h] e discretz los seynors micer Arnau de Busquets, doctor en leys, canonge de Barçalona, e a·n Ponç d'Altarriba, cauller e conseyler del seynor rey, e per la clericia e cauallaria de Cathalunya deputatz.

---

124. Per a Jaume des Far, jurisperit manresà i conseller reial, cf. *Documents* I 128-129, 158. Documentat a partir del 1343, el 1345 era auditor en una causa contra Guillem Moner, de Perpinyà, acusat d'estafar fusta per a ballestes, PG 396. Berenguer de Cruïlles li enviava l'any 1350 el procés contra els clergues que havien dit paraules de menyspreu contra la reina mare de Pere III, perquè el rei el pogués conèixer, U-19 f. 42v-43r. El 1351 Jaume des Far intervenia en l'absolució del comte d'Empúries i altres nobles que havien causat injúries, incendis i altres ofenses a vassalls de ls Seu de Girona, G-24 f. 186r-187v. El 1352 el bisbe li recomanava el seu germà Bernat de Cruïlles, que anava a veure el rei, U-20 f. 8r. El 1358 feia d'home de palla del rei, comprant els castells de Coaner i Torroella, a la vegueria del Bages, per tal que esdevinguessin carrers de Manresa i s'integressin així a la Corona, PG 416, 494. El 1360 consta com a senyor de Gualta, PG 511. L'agost del mateix any, el bisbe-diputat recomanava a des Far el monjo de Banyoles Ramon de Pujals, enviat a la cort a gestionar exempcions dels homes d'església del bisbat, U-38 f. 101r, infra n. 57. Cf. també PG 524.

125. És segurament el mateix personatge al qual s'adreçarà el bisbe el 13 de maig del 1360, comunicant-li que de l'afer que li ha plantejat en lletra en parlarà amb Gilabert de Cruïlles, U-38 f. 69r. Atès que els porters reials eren habitants dels llocs reials on vetllaven per l'execució de les ordres del rei, no seria impossible que el porter de la lletra fos el mateix que l'any 1344 era batlle episcopal de Paret Rufí, U-8 f. 72r.

126. La còpia fou lliurada al bisbe en aquesta data o més tard, i la prova és que ha estat conservada a l'ADG, d'on l'edità Josep Mª PONS I GURI, *Un fogatjament desconegut de l'any 1358,* dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXX (1964), 323-498; ha estat reeditat en el volum del mateix autor *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, vol. I, Barcelona, Fundació Noguera 1989, 255-449.

Marge: pro.

[a] *corr pro* necessitats [b] *interlin* [c] *corr pro* dels [d] *seq* que li man que encontinent *cancell* [e] *seq* tra *cancell* [f] *seq* vos *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* los s *cancell*

31

1360 març 3. Girona — ADG, U-37, f. 160rv

A tots els clergues. Monitòria als oficials reials a fi que retornin penyores preses, atès que el rei a les Corts de Cervera prometé el 19 de desembre de 1359 de retornar els diners injustament cobrats a homes d'església amb motiu de la guerra de Castella.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum Sedis, Sancti Felicis Gerunde et aliis ecclesiarum clericis ciuitatis et diocesis gerundensis vel eorum locatenentibus ad quos presentes perueuerint, salutem in Domino.

Cum ad querimoniam plurium et diuersorum hominum[a] et[b] personarum de[c] ecclesiarum et aliarum personarum dominio existentium dicte[d] nostre diocesis[d] ad audientiam nostram sit perductum et continue deducatur quod venerabiles Bernardus Margeriti, Raymundus Medirii[127], campsor[e], Jacobus Comitis[128], notarius[f], et[g] Johannes de Valmayna, porterius domini regis, ciues

127. Abans de dedicar-se al negoci bancari, Ramon Medir sembla haver exercit l'apotecaria des del 1348 al 1357. Documenat com a financer a partir de 1354, i amb interessos vinícoles a Sant Joan de Mollet, on també és delmer, el 1357 casà la filla, dotada amb 30.000 sous barcelonesos, amb el patrici Guillem Sunyer; l'any 1357 presta 78.538 sous i 5 diners barcelonesos de tern a la ciutat de Girona, que ha de pagar aquesta quantitat com a contribució a les 70.000 lliures promeses pel braç reial a Pere III per a la guerra contra Castella, PG 487. Els anys 1359-1360 recapta el fogatge a la vegueria de Girona; el 1360 subscriu tres violaris del censal municipal; el 1381 la fallida financera del final del regnat del Cerimoniós a Girona l'arrossegà també a ell; es casà dues vegades i, a més de la filla, tingué un fill, Joan; fou jurat de Girona el 1354, 1369, el 1377 i el 1381: PG 467, 473, 597; GUILLERÉ I 52, 254, 285, 357; II 22, 28, 87, 148, 258, 290-291, 325, 332, 427. Rebé dipòsits de l'obra de Santa Maria de Camprodon, G- 37 f. 140v, i de les monges de Santa Coloma de Matella i de Sant Joan de l'Erm, U-43 f. 46r. També fou recaptador dels fogatges posteriors, entre 1364 i 1366, acordats a les Corts generals i particulars que s'encavallaren aquells anys, U-47 f. 28r, 96r, 142v; U-50 f. 144v; U-51 f. 44r; U-54 f. 19r; U-55 f. 76r. Finançà censals i violaris per la ciutat de Girona: PG 574, 583, 739-741.

128. Notari de Girona des del 1328, després d'haver estat alguns anys escrivà, va intervenir en nombrosos conflictes dels bisbes amb les autoritats reials i amb senyors renuents a obeir l'autoritat episcopal: PM 943, 1002, 1095, 1097, 1175, 1183, 1187-1194, 1196, 1198, 1243-1247. El 1343 el bisbe Arnau de Mont-rodon li encomanà la capbrevació de la pabordia d'Aro, U-6 f. 170r. El novembre del 1351 rebia comissió d'executar la butlla pontifícia de dispensa matrimonial per a Francesc de Llémena i Constança, filla d'Arnau de Campllonch, de Girona,

Gerunde, contra voluntatem et ordinationem celebris curie Ceruarie ultimo[h] celebrate[h], ipsos[i] homines et personas sibi diuersis obligationibus[j], manuleutis et penis pro exsoluendis per homines ipsos et personas certas peccuniarum summas pro auxilio expensarum quas dictus[k] dominus rex necessario habet facere[l] pro deffensione guerre quam rex Castelle contra ipsum et terram suam indebite[m] incitauit; dictosque homines et personas ipsi Bernardus Margeriti, R. Medirii, Jacobus Comitis et Johannes Valmayna vigore obligationum et penarum[n], manleutaruum[o] et[p] aliquorum processuum per eos factorum[o] vexarunt et vexant et a suis operationibus et laborationibus necessariis detraxerunt et detrahunt indebite et iniuste[q] et[r] in[r] non modicum dampnum et grauamen hominum[s] et personarum[s], et suarum animarum non modicum detrimentum, et contra mandatum et voluntatem ipsius domini regis et ordinationem dicte curie, vt est dictum,

eapropter vobis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus eosdem Bernardum Margeriti, R. Medirii, Jacobum Comitis et Johannem de Valmayna et quemlibet eorumdem vice nostra moneatis et[t] requiratis[t] vice nostra, quos nos etiam harum serie admonemus[u] et[v] requirimus[v] vt omnes et singulas obligationes, manuleutas[w], penas et[x] processus[x] in et sub quibus dictos homines uel aliquos seu aliquem ex iis ratione[y] fogagii[y] pro exsolutione seu exsolutionibus ratione dicit auxilii seu seruicii pro dicta guerra facienda detinent seu per alios eorum nomine detineri fecerunt[z] cancellent, cassent penitus seu cancellari, cassari et anullari faciant in quantum ad eos et quemlibet ipsorum spectent faciant libere et || absque exacione aliqua[aa] peccunie seu bonorum[bb] ab ipsis hominibus quovis modo petenda et habenda, ut tenentur, infra tres dies a monitione[cc] et[dd] requisitione vestris proxime et continue in antea numerandos. Quorum trium dierum spatium[ee] eorum cuilibet ad hec pro primo, secundo, tertio et peremptorio termino nostro nomine assignetis, et nos etiam sibi[ff] tenore presencium assignamus.

Alioquin, etc.

Vosque, etc.

Datum Gerunde, IIIª die mensis marcii anno a Nativitate Domini M CCC LX.

Marge: pro.

---

parents en quart grau de consanguinitat i contractants per raó de mortalitats, U-19 f. 186rv. Quan el bisbe pactarà amb el rei l'any 1356 una ajuda de 21 sous per mas, el nomena col·lector, amb altres, U-30 f. 23v-24r. Li encomana gestions prop del comte d'Empúries i de l'infant Pere d'Aragó: U-25 f. 83v-84r, U-31 f. 196rv. El 1349 havia comprat un *hospicium* prop de la plaça de les Albergueries; el 1351 comparteix un cens sobre un terreny a l'horta de Figueroles amb la sagristia segona de Sant Feliu; consta mort el 1359: GUILLERÉ I 455, 479; II 79. Cf. també PG 309, 318, 369, 433, 476, 490, 531, 550.

[a] *in marg dext* [b] *in marg sin* [c] *seq* dominio *cancell* [d] *in marg dext et interlin* [e] *seq* et Johannes *cancell* [f] *seq* Et *cancell* [g] *interlin* [h] *interlin et in marg dext* [i] *seq* person *cancell* [j] *seq* man *cancell* [k] *interlin* [l] *seq* pro guerra *cancell* [m] *interlin* [n] *seq* penarum *interlin iter cancell* [o] *interlin* [p] *seq* processuum per eos factorum *interlin cancell* [q] *seq* ac *cancell* [r] *interlin* [s] *interlin* [t] *interlin* [u] *seq* aue *cancell* [v] *interlin* [w] *seq et cancell* [x] *in marg sin* [y] *interlin* [z] *interlin* [aa] *interlin* [bb] *seq* dictorum hominum *cancell* [cc] *seq* et *cancell* [dd] *ms* ut [ee] *seq* contra (?) *cancell* [ff] *seq* peremptorie *cancell*

32 (III)

1360 març 7. Girona — ADG, G-35, f. 136rv

Nomenament de Francesc Viader[129] *com a notari episcopal i, amb Berenguer Guerau, també com a notaris del bisbe-diputat elegit a la Cort de Cervera.*

Nouerint vniuersi quod nos Berengarius, Dei gratia episcopus gerundensis, attendentes quod sagax humane nature discretio, memoria hominum labilitate pensata, ne diurnitatis tempore ea que inter contrahentes aguntur obliuionis deffectui subiacerent, tabellionatus officium adinuenit, per quod contrahentium vota scribuntur et scripture mis[nis]terio postmodum longum seruantur in euum; ac considerantes te, Franciscum Viaderii, ciuem Gerunde, ad dictum officium tabellionatus et notarie exercendum, in quantum humana fragilitas nosse[a] hoc permitit, fore sufficientem, ydoneum ac attentum,

eapropter de dicto officio per te fideliter et legaliter exercendo tibi duximus prouidendum ac te[b] notarium et tabellionem nostrum publicum et auttenticum tam in ciuitate quam in diocesi nostra gerundensi statuimus et creamus, ac te de ipso officio per pennam, calamarium[c] atque cartam presentialiter inuestimus[d]. Dantes et concedentes tibi plenam licentiam ac plenam potestatem et facultatem instrumenta, acta, prothocolla, litteras, testamenta seu ultimas uoluntates decedentium et codicillos ac quascumque alias scripturas cuiuscumque sint generis conficiendi, scribendi, copiandi et exemplandi seu scribi[e], copiari et || exemplari faciendi, et in formam publicam redigi[f] facias, tu manu tua propria subscribes, et ut notarius noster publicus ea clau-

129. Originaris de Flaçà o de Sant Joan de Mollet, Ramon Viader i el seu fill Francesc Viader fan contractes a Bordils, Mollet i Flaçà, arran de la pesta negra: ADG, Causes Pies, reg. 3, f. 60r-80r, 89r-112r. Francesc Viader és actiu a Girona des del 1346 fins al 1371, quan mor a causa d'un rebrot de la pesta; es casà amb Francesca, germana de l'acabalat draper Bonanat de Llémena [per al qual cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 62, 119, 131, 295, 325, 352, 357, 392, 493]: GUILLERÉ II 79, 411. Cf. també PM 1179. El 1356 fou col·lector de l'ajuda de 21 sous per mas, pactada pel bisbe Berenguer de Cruïlles amb el rei: U-30 f. 23v-24r.

das; testes et eorum attestationes et dicta recipiendi et examinandi, et eorum dicta et attestationes examinandi, scribendi seu scribi faciendi et publicandi; et de causis, litibus, questionibus et quibuscumque iudiciorum actis coram quibuscumque iudicibus et a quibuscumque interiectis et eorum parte et partibus instrumenta publica, vt premititur, conficiendi.

Dantes et concedentes nihilominus tibi auctoritatem et potestatem vt, quandocumque tibi expedire videbitur et opportunum fuerit ac inde requisitus fueris, notas instrumentorum, testamentorum, codicillorum, acta iudiciorum, testium depositiones per te et quoscumque notarios seu scriptores iuratos per nos vel predecessores nostros gerundenses episcopos vel scriptores nostros iuratos aut ipsorum notarios aut alicuius eorundem iam creatos seu creandos receptas et ricipiendas in publicam formam seu pergameneam possis redigere seu redigi facere ac eas et ea subscribere et claudere manu tua propria, prout decet; et instrumenta ipsa per hoc habeant perpetuam firmitatem, ac si in publicatione cuiuslibet instrumentorum, testamentorum, codicillorum, actuum, iudiciorum, testium depositionum auctoritas ordinaria interuenisset; et generaliter omnia et singula facere ac exercere que ad dictum tabellionatus officium quomodolibet pertinere noscuntur.

Ita quod ad te tamquam ad notarium nostrum publicum et auttenticum in omnibus et singulis et dependentibus ab eisdem, si et quando necesse fuerit per totam ciuitatem et nostram diocesim gerundensem libere recurratur.

Ad hoc ego dictus Franciscus Viaderii in presentia[g] notarii et testium subscriptorum vobis, reuerendo in Christo patri et domino domino episcopo supradicto promito ac sponte iuro per Deum et eius sancta quatuor euangelia a me corporaliter tacta circa predictum officium per me exercendum fideliter me habere et ea que mihi ex debito ipsius oficii facienda occurrant et scribenda fideliter absque tamen fraude scribam seu scribi faciam iuxta bonam conscientiam meam et posse que ad idem officium pertinebunt. Sic me Deus aduiuet et dicta eius sancta euangelia coram me posita et tacta.

Actum est hoc VII[a] die mensis marcii anno a Natiuitate Domini M CCC sexagessimo.

Sig+num Berengarii, Dei gratia episcopi predicti, qui hec firmamus et laudamus.

Sig+num Francisci Viaderii predicti, qui hec firmo et iuro.

Testes huius rei sunt Philipus de Palacio[130] et Nicholaus Sprach[131], clerici ecclesie gerundensis.

---

130. Clergue familiar de Berenguer de Cruïlles, procurador i mà dreta seva durant tot el seu pontificat, el 1347 és beneficiat a la capella dels Quatre Sants Màrtirs, U-10 f. 186v-187r. Berenguer de Cruïlles el nomena escrivà jurat l'octubre del 1348, D-159 f. 2r, i notari el maig del 1349, G-22 f. 108rv. Rep i fa diverses procures: D-160 f. 26r, D-161 f. 53r, 66rv, D-162 f. 3r, G-23 f. 162v-163v, G-24 f. 154r-155r, G-24 f. 163rv, 195rv, G-39 117rv, G-40 f. 48v, G-47 f. 33rv. El bisbe el tramet a l'arquebisbe de Tarragona, a l'infant Pere d'Aragó, al vescomte de Rocabertí i a d'altres per gestionar afers: U-20 f. 2r, U-24 f. 123v, U-25 f. 89v, U-

Item dictus dominus episcopus, vt deputatus Curie Ceruarie, dictum Ffranciscum Viaderii per modum predictum notarium publicum [creauit]. Qui Ffranciscus promisit et iurauit ut supra, die et anno ac presentibus testibus supradictis.

Item iamdictus dominus episcopus, vt deputatus Curie Ceruarie, creauit notarium publicum Berengarium Geraldi[132], clericum gerundensem. Qui

---

33 f. 4r, U-41 f. 139v. El 1361 és enviat al diversos cardenals de la cúria, U-43 f. 56v-58r. Obtingué la capellania de Pujals dels Pagesos, D-162 f. 80v, G-32 f. 79v-80v, la de Vilafant, G-59 f. 1r, U-89 f. 66r, i la de les Encies, D.162 f. 31v. Fou procurador fiscal del bisbe Berenguer de Cruïlles: G-32 f. 84v-85r; G-38 f. 157r-159r; G-39 f. 97r, 184r; G-40 f. 157v. I marmessor: D-162 f. 153v, G-42 f. 163v-164r. A la mort del bisbe Cruïlles, és nomenat rector de l'hospital de la Seu, D-162 f. 13v, G-43 f. 136r. Ho era encara els anys 1371 i 1377: PG 571, 573. El 5 de maig del 1363 el nou bisbe, Ènnec de Vallterra, el té empresonat al castell de la Bisbal i només el deixa sortir si s'obliga per 10.000 sous, D-162 f. 26v; el 19 de maig Felip lliura al bisbe dues escriptures de debitori que tenia com a marmessor del bisbe Berenguer, D-162 f. 153v; i el 25 del mateix mes declara que li van robar els fons d'una talla que havia aplegat per a defensar homes d'església [cf. D-162 f. 12r], restant deutor de 4.240 sous, que es comprometia a tornar en quotes anuals de 500 sous, G-47 f. 21r; de manera que l'empresonament fou degut a irregularitats observades pel nou bisbe en la liquidació de la marmessoria del bisbe difunt. Vallterra el nomenà notari seu el 1365, D-163 f. 1v, G-48 f. 75rv, però la justícia eclesiàstica prosseguí la causa iniciada fins a la sentència, que fou naturalment apel·lada, G-50 f. 25v.26r. El 1366 rebia llicència d'escollir confessor i de fer-se absoldre de pecats reservats, U-55 f. 163v. El 1379 pretenia una canongia i hom li obrí causa perquè no era noble, G-58 f. 117v-118r. El 1380 el bisbe Bertran de Mont-rodon i el capítol el trameten al comte d'Empúries per a fer-li presents els greuges inferits per certs oficials, U-71 f. 97v. El 1390 Berenguer d'Anglesola li demanava informació sobre el nombre de focs de les parròquies que havien de pagar el bovatge, U-79 f, 32v. Els darrers anys de la seva vida fou col·lector de la dècima triennal, D-173 f. 14r, D-174 f. 7r, U-106 f. 3rv de la 2ª numeració. L'any 1400 era a Barcelona i Anglesola el reclamava sota pena de 1.000 sous. L'abril del 1406 consta mort, U-106 f. 23v-24r de la 2ª numeració. Fou sebollit al carner de la galilea de la Seu, PG 857.

131. Berenguer de Cruïlles el nomenà notari el mateix dia que a Felip de Palau, maig del 1349; fins aleshores havia estat clergue de Sant Pere de Galligants: G-22 f. 108rv. El 31 de setembre del 1362 Fulcó Périer li aprovava a ell i a Nicolau Figuera, notaris episcopals, els comptes del mes de setembre, G-43 f. 17rv.

132. Berenguer Guerau apareix el maig del 1351 com a clergue de la Seu en l'acte de vendre un breviari als obrers de Sant Andreu Salou, G-26 f. 9v. A partir de l'any següent és procurador del bisbe, G-25 f. 21v-22r, 25v; G-35 f. 20rv (= PM 1179). El 1355 el bisbe fa gestions prop del cardenal Pere [Roger, vulgarment dit de Belfort, futur papa Gregori XI, EUBEL I, 18, 20-21] de Santa Maria Nova, ardiaca a Girona, perquè confereixi un benefici simple a Guerau, U-25 f. 253v-254r. El 1356 és nomenat procurador fiscal, G-35 f. 23v-24v. De l'abat de Sant Pere de Galligants obtingué el diaconil de Llofriu, D-162 f. 2r, que permutarà el 1362 amb el benefici que Berenguer Batlle obtenia a Sant Miquel de Fluvià, D-162 f. 2r. A la mort del bisbe Cruïlles (1362), rep paga de 50 sous que li pertocaven com escrivent de la notaria, G-42 f. 162v-193r. El 30 d'octubre del mateix any compra els emoluments de la cúria de l'oficialat durant un any per 6.800 sous, amb condicions, G-43 f. 48rv, 49r-50v, D-162 f. 120r. Aleshores ja era beneficiat de la Seu. L'any 1365 i fins al febrer del 1356 encara té arrendats els salaris de la cúria, D-162 f. 156r, D-163 f. 18r, 38r, G-47 f. 118rv, D-163 f. 49v, 74v. En canvi, el 24 de gener del 1366 ha de prometre al bisbe, sota pena, de no sortir del palau episcopal, on queda arrestat o vigilat, D-163 f. 44v. El 1369 continua, i aparentment fins al gener del 1373, amb l'arrendament del serveis de la cúria, G-52 f. 152v-153r, D-167 f. 59r-60r. L'any 1371 el

Berengarius iurauit esse fidelis et legalis etc. Quod fuit actum etc. prima die aprilis etc. Testes G. Bernardus de Perles[133] et Philipus de Palacio, clerici gerundenses.

---

bisbe li fa poders per la causa que té amb el comte d'Empúries sobre el subsidi, U-64 f. 71r. L'octubre del 1373, el bisbe el cita públicament a la Bisbal, D-167 f. 103v. No sabem què passà; hi ha un salt molt gran en la documentació, que se situa de cop a l'any 1400. Entretant s'ha fet amb la sagristia de l'Armentera, bo i mantenint el benefici de l'altar del Corpus a la Seu, U-89 f. 51r de la 2ª numeració, benefici que aleshores permuta amb Bartomeu Clopera, U-89 f. 73r de la 2ª numeració. També resulta que obtenia la doma simple dels Arcs de Santa Pau i la permutava, U-101 f. 21bis. Litiga amb Bartomeu Plana, apotecari de Castelló, a propòsit del patronat sobre un benefici fundat a Castelló mateix per Agnès, vídua de Tomàs Pere, U-101 f. 38v i 68v de la 2ª numeració. El novembre d'aquell any seguia obtenint el benefici de Sant Miquel de Fluvià i en delegava el servei i l'administració dels fruits, U-101 f. 69v-70r, U-102 f. 35v-37r, U-103 f. 5v, U-104 f. 49v-50r, U-105 f. 61r. També ho feia amb el benefici de la sagristia de l'Armentera, U-102 f. 22v de la 2ª numeració. El 1406 hi ha un nou incident: és excomunicat i el bisbe s'ha de preocupar d'administrar la sagristia de l'Armentera i el benefici de Sant Miquel de Fluvià, que l'any 1409 Berenguer Guerau ha abandonat: U-106 f. 45r, U-107 f. 37r, 49r, 75v, 76v-77r de la 2ª numeració, U-108 f. 48r, 61v, U-109 f. 32v.

133. Els Perles provenen de Vilafreser, on hi ha el mas Perles. El primer esment d'un Guillem Bernat de Perles és de l'any 1328: és clergue i obté per gràcia papal un benefici a Pau: U-3 f. 163v, 177v. Fou beneficiat de la catedral i consta mort l'any 1349, perquè aleshores ja se celebrava el seu aniversari: PG 859. Des del 1349 el Guillem Bernat de Perles de la lletra és documentat com a majordom episcopal (forà) de Berenguer de Cruïlles i clergue de Sant Daniel: D-158 f. 26v-27r, 30rv; G-23 f. 63r; U-19 f. 31rv; G-26 f. 51r, 206v-207r; G-24 f. 86v, 119rv; G-26 f. 179v; G-27 f. 154r-155v; G-28 f. 90r; G-29 f. 157v; G-32 f. 19v-20r; G-35 f. 22v; G.-36 f. 205rv; G-38 f. 79v-80r; G-39 f. 38v; G-40 f. 182r; U-38 f. 77r. El 1350 intervé en dues marmessories de Vilafreser: G-23 f. 148v, 172r; i el 1355 paga dues moles per al molí del mas Perles, G-32 f. 38r. El maig del 1353 compra una casa a Girona que és de domini directe de la comanda d'Aiguaviva de l'orde de l'Hospital, G-29 f. 7r-9r. El 1354 fa testament: elegeix sepultura a la Seu i fa hereus els pobres i les donzelles per maridar, G-32 f. 7r-8r. El 1355 intervé en la marmessoria de Bernat Maties, domer de Llagostera, aprovant-li el bisbe els comptes, G-33 f. 54r-55v. El 1356 el bisbe li assigna un dels llocs de prevere de capítol a la Seu, G-35 f. 11r, i li defineix comptes, G-32 f. 99rv, definició que repetirà a finals de l'any sobre: G-35 f. 80v-81r. El 1357 dóna 75 sous a Margarida, vídua de Pere de Puig, pedrer de Girona, per disposició de Guillem Sabater, clergue tonsurat difunt, per tal d'alimentar un infant, anomenat Antoni, fill natural de dit Sabater, G-35 f. 72rv. L'agost del 1358 signa al bisbe rebut de diverses quantitats, entre elles de 72 lliures destinades a un retaule d'argent que hom està obrant a Girona, G-35 f. 92v-93r. El 1361 és patró del benefici de les Onze Mil Verges de Sant Feliu de Boada, D-1 f. 287r-288r. El maig del mateix any és marmessor de Jaume Viladevall, sagristà de Vilafreser, i ven per 100 sous un *Sextus Decretalium*, per tal de repartirne l'import entre els pobres, U-40 f. 139r. L'any 1362 confereix el dret de patronat del benefici de les Onze Mil Verges de Sant Feliu de Boada a Bonanat (o Bernat) de Perles, hereu del mas Perles [i nebot seu]: D-1 f. 288r-289r, G-42 f. 57v-58r. El 9 de febrer del 1362 Berenguer de Cruïlles el feia procurador general dels feus episcopals, U-43 f. 164r. Fou marmessor, amb Felip de Palau i Jaume Albert, del bisbe Cruïlles, però renuncià a la marmessoria, cosa que també va fer Jaume Albert, G-42 f. 163v-164r. Després de la mort de Berenguer de Cruïlles, hom li conferí la rectoria de Borgonyà, D-161f. 79rv. El 1363 el bisbe nou, Ènnec de Vallterra, el nomena procurador dels contractes feudals, G-45 f. 51v-52r, i més tard, el 1369, procurador de les transmissions de domini de béns que es tenen en feu per la mitra, G-52 f. 145v-146v; es lliura tot seguit a la feina, controlant delmes: D-162 f. 98rv, D-165 f. 15r, D-

Inscripció Befaràs: Francisci Viaderii.

[a] *seq* sinit *cancell* [b] *corr pro* ter [c] *seq et* cartam *cancell* [d] *ms* inuestumus [e] *seq* eop *cancell* [f] *seq* faciendi *cancell* [g] *seq* mei *cancell*

33

[1360 març 13. Girona] ADG, U-37, f. 91rv

Als clergues de Besalú. L'abat de Banyoles[134] *i el batlle i sotsveguer de Besalú*[135] *no restitueixen penyores de bans reials que el rei ha remès en la Cort de Cervera; intimin monitòria d'excomunió.*

Berengarius etc., dilectis in Christo clericis ecclesie sancti Vincentii de Bisulduno ac aliis, etc[a].

Ad nostrum fidedigno relatu nouiter peruenit auditum quod, licet illustrissimus dominus rex in celebri Curia vltimo in villa Ceruarie celebrata remissionem fecerit omnibus et singulis personis de dominio ecclesie existentibus pro vel ex[c] illis octo sol. quos illustrissima domina Regina petebat a quolibet homine seu[d] focho in iuxilium armate quam idem dominus rex faciebat pro guerra quam rex Castelle contra ipsum injuste suscitauerat, nec non mandauerat omnibus officialibus suis ne contra ipsos homines ratione premissa procederent nec eos ad contribuendum in eisdem compellerent, immo pignora per ipsos officiales seu eorum nomine capta et pignorata libenter sibi redderent et restituerent; attamen venerabilis[e] frater Dei gratia abbas monasterii Sancti Stephani Balneolarum, baiulus[f] et subicarius Bisullduni quedam pignora que pro eisdem octo sol. capi et fieri fecerunt ab[g] hominibus[h] dicti venerabilis abbatis ac ville et subuicarie Bisullduni eisdem[i] reddere et restituere postposuerunt et postponunt, in non modicum suarum periculum animarum et dictourm hominum preiudicium maximum et grauamen, et contra intentionem et mandatum ipsius domini regis.

---

167 f. 84rv. El mateix any, el bisbe i el capítol el nomenen, amb altres, procurador dels aniversaris de la Seu, per tal que hom clarifiqui una situació caòtica, G-50 f. 47r-49r. El 1370 intervé en la distribució de les porcions monàstiques de Sant Daniel, G-51 f. 108r-109r. El 1374 és elegit consiliari de la confraria de Santa Maria de la Seu, D-167 f. 119v. L'última notícia sobre G. B. de Perles és del 1378, quan Pere Solà, majordom del bisbe Bertran de Montrodon, li reconeix tenir en comanda dos pitxers d'argent, amb marca de Girona, lliurats en penyora per un préstec de 100 florins fet al bisbe, G-56 f. 105r.

134. Cf. supra n. 18 nota 83. El bisbe el farà agafar, per no restituir penyores dels bans reials remesos pel rei a la Cort de Cervera: U-38 f. 43r. Cf. supra n. 21.

135. Cf. supra n. 25 nota 111.

Super quibus nos, cum ex nostri officii debito quo ad dictorum hominum instanciam teneamur de opportuno remedio prouidere, eapropter uobis etc. quatenus eundem venerabilem abbatem et dictos baiulum et subuicarium moneatis et vice nostra requiratis vt quecumque pignora que fieri fecerint pro predictis per dictum porterium ponant in posse venerabilium iuratorum ville[j] Balneolarum[k] vel || cui uoluerint pro reddendo et restituendo eadem hominibus supradictis. VI dies etc.

Alioquin nos etc. contra ipsos baiulum et subuicarium per uos sic monitos et monitioni huisusmodi non parentes in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus. Vosque etc.

Significantes eidem quod, nisi fecerint que mandamus, contra ipsum abbatem per excommunicationis sententiam et alias procedemus iustitia mediante.

[a] *seq* ffide *cancell* [b] *seq* et allis oam *cancell* [c] *corr pro* ax [d] *seq* man *cancell* [e] *seq* dm *cancell* [f] *corr pro* vaiulus [g] *seq* ipsis *cancell* [h] *seq* per P. de Segalars dicti domini re *cancell* [i] *interlin* [j] *seq* Bisullduni [k] *interlin*

34

1360 març 21. Girona — ADG, U-37, f. 65r

Els cònsols de Castelló i els col·lectors de la talla del fogatge han fet pagar les majordones dels clergues; restitueixin les quantitats cobrades perquè són exemptes.

Berengarius etc., dilectis ecclesie beate Marie Castilionis ac aliis etc.

Fidedigno relatu ad nostrum nouiter peruenit auditum quod venerabilis P. Caponis[136], P. Fusterii[137], Johannis Gerberni, Berengarius Floreta, consules, ac Bernardus Turuelle[138], Bernardus Çabaterii[139], Nicholaus Emeterii (?),

136. El 1355 Pere Capó havia estat procurador dels homes de Castelló i altres pobles del comtat d'Empúries davant Berenguer de Cruïlles, per tal de tractar sobre la suspensió de l'entredit que el bisbe havia fulminat sobre el comtat, a causa dels problemes que tenia amb el comte, PM 1221. Un probable fill o nebot de Pere Capó és beneficiat a Santa Maria de Castelló l'agost del 1414: D-181 f. 66v-67r.

137. Un homònim, probable fill o nebot, és beneficiat a Castelló els primers anys del segle XV, reiteradament documentat des del 1400 al 1409 com a substitut en el servei del benefici que obté a la mateixa església Joan Oliver: U-89 f. 66r de la 2ª numeració; U-101 f. 55 de la 2ª numeració; U-102 f. 41r; U-103 f. 68v; U-104 f. 91v; U-105 f. 79v; U-106 f. 50r de la 2ª numeració; U-107 f. 49v; U-108 f. 44v; U-109 f. 44r de la 2ª numeració.

138. L'abril del 1330 és documentat un Bernat de Torroella, de Castelló, que té deutes amb la pabordia de Castelló i és citat davant Simó de Sexà, canonge i jutge comissionat, U-4 f. 88r.

Berengarius Cayl, collectores cuiusdam tallie que, ut[a] dicitur[a], fit in ipsa villa et parrochia[b] Castilionis ratione fogagii quod petitur et leuatur[c] in[d] defensionem[d] guerre[e] quam rex Castelle contra dominum regem iniuste incitauit[e], a[f] quocumque focco seu qualibet persona foccum faciente[f], mulieres que pro ancillis cum clericis Castilione commorantur[g], etiam si matres, sorores vel eorumdem clericorum consobrine seu de parentela existant, etiam[h] si foccum non faciant[h], et alie etiam que nullam ab eisdem clericis solidancam recipiunt, indiferenter ac si fochum, ut[i] dictum est[i], facerent, ad[k] contribuendum[k] in dicta tallia talliarunt[l] ac[l] compulerunt et compellunt[m], in non modicum suarum periculum animarum et dictorum clericorum ac in ipsarum mulierum preiudicium magnum et grauamen, et contra mentem et intentionem ipsius domini regis et[n] contra ordinationes super hiis factas et ordinatas in celebri Curia vltimo in loco de Ceruaria celebrata[140], ac[n] contra priuilegium[o] quo ipse mulieres in hoc casu debent merito congaudere[p].

Et[q] cum dicte mulieres in dicta tallia contribuere[r] non[s] teneantur nec[t] persoluere[t], nisi in casu quo solidancam ab ipsis clericis recipiant[u], in[v]quo casu[v] XII diners pro libra ipsius solidate tantum[w], et nos super hiis, vigore[x] dicte curie[x], prouidere de opportuno remedio teneamur,

ideo vobis etc., quatenus peremptorie consules et talliatores dicte tallie moneatis[y] vice nostra ut a predictis omnibus desistant penitus atque cessent; et quicquid et quecumque inde contra[z] dictam formam[z] habuerint eis reddant et restituant[aa] integre[bb], ac eas deliberent a quacumque captione et obligatione quibus ipsas teneant infra[cc] tres dies a monitione vestra proxime et continue in antea numerandos, quos eorum et cuilibet etc. Et, ut dictum est[cc], eas ad contribuendum in ipsa tallia non[dd] compellant, contra[ee] dictam formam, ut superius est expressum[ee], nisi in casu quo solidancam recipiant, ut[ff] est dictum[ff].

Vosque etc.

Datum ut supra.

[a] *interlin* [b] *corr pro* parrochie [c] *corr pro* eleuatur [d] *in marg sin al man* [e] *interlin al man* [f] *in marg dext al man* [g] *seq et* nullam teneant habitationem in qua focum faciant *interlin cancell* [h] *interlin al man* [i] *interlin al man* [k] *interlin* [l] *interlin al man* [m] *seq et* de facto et tales etiam feminas in eadem tallia talliarunt *cancell* [n] *in marg sin et interlin al man* [o] *seq* clericale *cancell* [p] *seq* super que Vnde *cancell* [q] *interlin al man* [r] *seq* hec persoluere *cancell* [s] *interlin al man* [t] *in marg dext add al man* [u] *seq* et in hoc casu *cancell* [v] *interlin al man* [w] *interlin al man* [x] *interlin al man* [y] *seq* et citetis *cancell* [z] *interlin al*

139. Bernat Sabater és un dels procuradors dels homes de Castelló i altres pobles del comtat que la tardor del 1355 apel·len de la sentència del bisbe Berenguer de Cruïlles, que havia posat entredit sense oir els homes del comtat, PM 1219, 1221. Tenia propietats a Serra de Daró, de domini directe del bisbe, PM 1262.

140. La Cort havia imposat 12 diners per persona no afocada que visqués a sou d'un altre: *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 391, 411-412 ; SÁNCHEZ MARTÍNEZ – ORTÍ GOST, *o. c.,* 194, 214-215.

man [aa] *seq* infra X die *cancell* [bb] *interlin al man* [cc] *interln al man* [dd] *interlin al man* [ee] *add in calce litterae al man* [ff] *interlin al man et seq* videlicet set premititur infra X dies etc vel vltimo die etc alioquin vos etc feratur sententia *cancell*

35

1360 març 26. Girona ADG, U-37, f. 67rv

El bisbe firma rebut als síndics de la universitat de la Bisbal de 8800 sous per raó de la talla del fogatge.

Nouerint vniuersi quod nos Berengarius episcopus gerundensis gratis et ex certa scientia confitemur et recognoscimus vobis, Guillemo Torroni et Johanni de Riera[141], Petro ça Brugera[142] alias vocato Citjar, et G. Romagera[143], de Sancto Paulo, iuratis et procuratoribus et sindicis vniuersitatis hominum castri nostri de Episcopali et terminorum eiusdem, quod habuimus et recepimus tam[a] a vobis[b] quam a diuersis personis nomine dicte vniuersitatis octo mille[c] octingentos sol. barch. de terno[d] per diuersas solutiones ipsam vniuersitatem[e] soluere contingentes ratione tallie del fogatge duorum annorum pro[f] prestito, qui finierunt prima die presentis[g] mensis marcii, qua facta extitit inter ipsos.

Et ideo renuntiando exceptioni dicte peccunie non numerate, non habite et non recepte et doli de predictis octo || mille octingentis sol., facimus vobis

141. Joan Riera és de Castell d'Empordà, i el maig del 1370 ven a Bernat Frigola una mitgera censal de blat per a l'aniversari de Pere de Cassà, U-324 f. 48v. El setembre del 1377 el bisbe Bertran de Mont-rodon el nomenarà claver del castell de la Bisbal, U-69 f. 208r, i li aprova comptes els anys 1380-1384: D-166 f. 122v-123r; D-168 f. 27r, 134v; G-59 f.38v-39r; 163v. El 1383 el bisbe li dóna instruccions precises sobre el tracte que ha de dispensar al presoner Pere Feliu sa Pinya, murri i gran falsari, U-72 f. 30v D.

142. El maig del 1351 presentava Ramon de Bruguera, sens dubte parent, per al benefici fundat a Cadaqués per Guillem de Bruguera, jurista i rector de Cadaqués, U-18 f. 6v. El 1385 és arrendador de les rendes del castell de Sant Sadurní i té dificultats per un deute, U-73 f. 15r de la 2ª numeració. El 1404 hi ha causa entre ell i Bartomeu Vives, àlias Tolrà, sobre l'arrendament dels fruits episcopals del mateix lloc, U-104 f. 3r.

143. El setembre del 1360 té causa amb Ramon Despuig sobre la venda d'una vinya a la Bisbal, U-38 f. 82v. Abans havia estat jurat de la Bisbal, i el 1361 el bisbe li remetia les penes incorregudes en l'exercici del càrrec, U-39 f. 25r. El seu pare, Pere Romaguera, era de condició remensa, i per no habitar al mas de sa Font ni pagar remença li fou imposada pena de 10 lliures, que el 1367 el bisbe Ènnec de Vallterra està disposat a perdonar si Guillem habita el mas sobredit, U-56 f. 202r. Es casà amb Sibil·la, filla de Pere Estanyol, batlle de Cruïlles, en forma clandestina o mitjançant rapte, perquè el 7 de maig del 1370 Pere Estanyol promet al bisbe que farà rebre la benedicció nupcial a la seva filla i al seu espós, Guillem Romaguera, en el termini de quinze dies, G-53 f. 7v.

et dicte vniuersitati et bonis vestris et vestrorum bonum et perpetuum finem et pactum de vlterius non petendo.

Volumus autem quod omnia albarana vel instrumenta vel alie scripture tam publice quam priuate uel per aliam rationem uel literam, si qua vel si que per nos vobis facta seu facte fuerunt de predictis, comprehendantur in presenti albarano atque intelligantur et de cetero nullam roboris habeant firmitatem[h]. In cuius[i] rei[i] testimonium[j] facimus vobis nomine quo supra presens albaranum, sigillo nostro sigillatum.

Quod fuit actum et datum Gerunde, XXVI die mensis marcii anno a Natiuitate Domini M CCC[ii] L[i] primi.

Marges: ? | pro.

[a] *interlin* [b] *seq* quadrigentas XL libras *cancell* [c] *seq* et ouad *cancell* [d] *seq* rei *cancell* [e] *seq* nobis *cancell* [f] *seq* pre *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* Et *cancell* [i] *interlin* [j] *seq* premissorum *cancell*

36

1360 abril 3. Girona ADG, U-37, f. 70r

{Al rector de Vilabertran}. Vol procedir contra alguns parroquians a causa del fogatge. Vilabertran és exempt.

Bisbe de Gerona.

Entès hauem que vosaltres per vigor d'alscunes letres nostres procehits e volets procehir contra alscuns[a] vostres parroquians qui són del noble[b] vescomte de Rochabertín per[c] lo sindicat qui·s deu fer per rahon del fogatge, ço és, que degen a nós dar per scrit tots los fochs dels hòmens de Vilabertran.

Vn, con nós no entenam ni sia nostra entenció que nuyl hom poblat dins lo loch de Vilabertran[d], qui[e] és[e] del vescomtat[f] de[g] Rochabertí, se'n tena a la dita letra nostra[g], volem que per[h] vigor de la dita letra nostra[h] contra los dits hòmens qui són del dit[i] loch[j] de Vilabertran[j], no procehiscats[k] en[l] neguna manera per la dita rahó[l].

Dada a Gerona[m], III jorns d'abril.

[a] *interlin* [b] *interlin* [c] *seq* raho *cancell* [d] *seq* qui sian del *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* ni de alcun baron *cancell* [g] *interlin et post* ten a *seq* deja fermar al dit sindicat *interlin cancell* [h] *seq* la *cancell* [i] *seq* seyor vescomta *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* entro altre manemen nostre hajats en contrari *cancell* [l] *interlin*

37

1360 abril 3. Girona ADG, U-37, f. 70r

A Felip Dalmau de Rocabertí. No faci talla per raó de fogatge a Vilabertran, lloc exempt.

Sapiats, sényer, que nós[a] hauem ab[b] nostra letra[c] scrit al rector de Vilabertran que él no procehescha contra nuyl hom[d] de[e] Vilabertran[e] per vigor de la letra nostra feta per lo fogatge.

Ítem vos trametem la letra de la absolucion del batle vostra de Peralada que·ns hauets fet saber.

E si res, etc.

Bisbe de Gerona[f].

Al molt noble e molt honrat en Dalmau, per la gràcia de Déu vescomte de Rochabertí, car nabot nostre.

[a] *interlin et seq* ab responent a la vostra *interlin cancell* [b] *interlin* [c] *seq* rehebuda *cancell* [d] *seq* vostra poblat dins lo loch de vilabertran per rahon del fogatge e en cas que hagues procehit ni [*corr pro* los] lo nombre dels fochs haguessen hauts no [*seq* vostra *cancell* [*interlin*: feta *cancell*] [*interlin*: feta] pro uida vostra ni interesser [*interlin*: vostre] cor per aço no foren constrets ni forçats a sc al dit fogatge. E si res etc. *cancell* [e] *interlin*

38 (IV)

1360 abril 16. Girona ADG, U-37, f. 107r

Als clergues de l'església de Castelló. De part del rei i de la Cort de Cervera trametin llistes de les persones laiques afocades a Castelló.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo[a] Guillemo Terrades[144], Castilioni Maçaneti[145], Petro de Clota[146], ... Cathalani[147],

144. El comte Ramon Berenguer el presenta el setembre del 1362 per al benefici de la capella dels sants Just i Pastor del castell d'Empúries, D-162 f. 13v. L'octubre del 1363, essent beneficiat de la capella de sant Lluc a Santa Maria de Castelló, firma debitori al bisbe de 80 sous que li resten de pagar perquè amb Castelló Maçanet, beneficiat de Santa Maria, i amb altres clergues, van destruir «un castell de fusta, la vigília de la festa de l'Epifania passada, que els altres clergues tonsurats de Castelló havien construït i dreçat dins l'església de Castelló a honor i reverència del Senyor i de santa Maria verge, per a representar la història dels tres Reis mags»: D-162 f. 64v; U-50 f. 13r. El 1364 té una causa amb Joan de Culull, clergue de Castelló, sentenciada per Dalmau de Puig, canonge de Vilabertran, de la qual Culull apel·la, D-162 f. 13v.

Johanni Raymundi[148], en Bayona[149], Johanni Vergés, Bartholomeo Monerii[150], Johanni Culul[151] et ... Moschayoni, clericis ecclesie et ville Castilionis nostre diocesis, salutem in Domino.

---

145. No es coneix cap més notícia sobre aquest clergue que la continguda en la nota anterior.

146. El 1362, essent clergue del monestir de Sant Miquel ses Closes, Berenguer de Cruïlles li enumerava les dones de Castelló exemptes d'entredit, U-24 f. 36r. El 1363 és beneficiat a Santa Maria i promet fer el servei del cardenal de Tulle, obtentor d'una doma dins l'església sobredita, D-162 f. 24r. Els anys 1366-1368, havent al·legat pobresa estricta, rep llicència de retenir un violari, U-57 f. 293r. L'agost del 1368 rep facultat d'absoldre matrimonis clandestins a Castelló, U-77 f. 42v-43r de la 2ª numeració. Era mort ben abans del 1397, quan hom donava la primera possessòria del benefici que havia fundat a l'església parroquial, U-86 f. 75v. El benefici, atesos els antecedents, era de renda mínima i l'octubre del 1345 el vicari general l'unia al benefici de la sagristia major de la mateixa església: D-188, 93v-94r, G-65 f. 15v-16v.

147. A l'ADG hi ha documentats dos clergues de cognom Català. Un és Francesc Català, tonsurat i ordenat en ordes menors l'any 1334 al convent de carmelites de Peralada, U-5 f. 137rv. El juliol del 1351, essent comanador de l'hospital de pobres de Castelló, és citat a comparèixer a querella d'Alamanda, vídua de Bernat Alió, U-18 f. 18v. El març del 1361 ha de deslligar de vot el clergue Joan Garriguella, que l'any 1360 s'havia donat a l'hospital i per manca de salut demanava d'ésser dispensat del seu jurament, G-40 f. 140v-141r. L'altre és Pere Català, a qui els vicaris generals encomanen l'any 1362 el diaconil de Castelló, D-162 f. 6v. El març del 1367 li són remeses les penes incorregudes per haver-se barallat amb un altre clergue i haver-lo ferit, atesos els mèrits contrets en la defensa de la vila episcopal de Bàscara durant el pas de les companyies estrangeres, U-56 f. 112r. El 1376 apareix com a procurador fiscal del bisbe a Castelló, U-68 f. 120r, i segueix en el càrrec el 1380, quan el bisbe destitueix els altres procuradors, G-58 f. 165v-166r. Encara exercia el 1382, G-60 f. 1v.

148. A l'ADG només es coneix per ara un Joan Ramon, clergue de Palau-Saverdera des del 1364 al 1400, i devers 1404 beneficiat de Torroella de Montgrí, mort entre 1406 i 1407: D-162 f. 116r, U-89 f. 31r de la 2ª numeració; U-104 f. 90 bis r, U-107 f. 19r de la 2ª numeració.

149. Família de mercaders de Castelló d'Empúries, documentada a l'ADG a partir del 1414, quan Joan Baiona, mercader, presenta Pere Capó, prevere, per al benefici fundat per Robert Baiona, també mercader, a Castelló: D-181 f. 66v-67r.

150. L'any 1369 el bisbe nomenarà Bartomeu Moner procurador fiscal seu a Castelló, amb facultat de procedir més enllà del Fluvià, G-52 f. 146v-147r. El 1373, essent domer de Vila-sacra i per encàrrec del bisbe Jaume sa Trilla, comprarà a Asbert sa Trilla, donzell de Vilanova i nebot del bisbe, un rossí per 50 lliures: G-54 f. 158r; D-167 f. 121r. Fins al 1395 consta com a domer de Vila-sacra, amb facultat per a absoldre de matrimonis clandestins, U-84 f. 44v. A partir del 1400 és sagristà de Figueres, U-89 de la 2ª numeració, U-101 f. 19r, 46r de la 2ª numeració. Consta mort el juny del 1402, U-102 f. 35r de la 2ª numeració. Havia dotat un retaule i un aniversari a Vila-sacra, i les seves restes hi foren sebollides prop d'una pintura de sant Cristòfol, U-105 f. 37r.

151. Joan i Pere Culull són dos parents (germans?, oncle i nebot?), clergues de Castelló, que la primera setmana de Quaresma del 1355 el saig del comtat d'Empúries lliura al bisbe, per excessos comesos: U-25 f. 254v. Segurament Joan Culull era aleshores molt jove, perquè el febrer del 1361, ordenat prevere i beneficiat a Castelló, el bisbe li intimava ordre d'acreditar que havia complert 25 anys: D-161 f. 2v-3r. L'abril del 1363 Joan Culull rebia el benefici que havia resignat Pere Culull, D-162 f. 21bisv-22bisr. La possessió li fou controvertida per Guillem Terrades i hi hagué sentència de Dalmau de Puig, canonge de Vilabertran, comissari del bisbe, segurament desfavorable a Culull, perquè n'apel·là: D-162 f. 30v-31r, 98r.

Cum nos ex parte domini regis ac vigore generalis Curie per eum in villa[b] Ceruarie ultimo celebrate[c] et ut per dictam Curiam in[d] hac parte[d] deputati plene certificari et informari velimus quot sunt persone layce affocate et domum affocatam teneant et foueant in dicta villa Castilionis,

eapropter vobis, de quarum discretione in Domino confidimus, ac vestrum cuilibet dicimus et mandamus in virtute sancte[e] obedientie et sub pena excommunicationis[f], quam vestrum quemlibet, canonica monitione premissa[g], mandato nostro[h] huiusmodi non parentem incurrere volumus, quatenus diligentia qua poteritis nobis in scriptis[i] numerum ipsarum personarum laycalium domos[j] affocatas, ut[k] predicitur, in ipsa villa tenentium et fouentium quam citius poteritis transmitatis.

Datum Gerunde, XVI die mensis aprilis anno a Natiuitate Domini M CCC sexagesimo.

[a] *seq* Castilioni ebrini *cancell* [b] *seq* Castilionis *cancell* [c] *seq* ut ut *cancell* [d] *interlin et in marg dext* [e] *seq* obedane *cancell* [f] *seq* quatenus *cancell* [g] *seq* vt *cancell* [h] *seq* non *cancell* [i] *seq* m [*interlin*: vt] *cancell* [j] *seq* suas *cancell* [k] *interlin*

39 (V)

1360 abril 18. Girona — ADG, U-37, f. 73rv

Als administradors de l'ajuda del braç de les ciutats, viles i llocs reials de Catalunya, el bisbe, diputat del braç de l'església. Han manat al poble de Quart de pagar 50 sous per 73 focs del lloc, però n'hi ha 12 que són d'església: rebaixin la talla.

Als molt honrats aministradors[a] de la ajuda del braç de les ciutats[b], viles e lochs reyals de Cathalunya, en Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona[c], I dels[d] deputats dels braços[e] de l'esgleya e dels caualés en la dita ajuda, salut en nostre Seynor.

Con, segons que hauem entès, vosaltres ab vostra letra manets als[f] jurats e hòmens del loch de Quart, del[g] nostre bisbat[g], que dejen pagar quascun[h] cinquanta sol., segons lo nombre de LXXIII fochs qui és dat per lo dit loch, segons[i] vostra letra[i], e en aquest nombre n'aja XII fochs qui són de senyoria e del tayl dels hòmens de l'esgleya[j] del[k] dit bisbat nostre[k], e ab aquels paguen e han acustumat de pagar, segons que som d'açò plenament informats,

emperamor d'açò vosaltres affectuosament pregam que contra aquests XII qui són del nombre || qui solament hi són affogats e són[l] compreses en lo dit nombre de LXXIII, no enantets ne façats enantar, con sien, axí con dit és, de tayla dels[m] hòmens de l'esgleya e no d'altre, e en aquel dejen[o] estar[p]. E[q] plàcie-us que dejats manar ab vostra letra[r] que·ls sia lur dret[q] seruat, segons lo capítol per la Cort e per la dita ajuda ordonat, la[s] tenor del qual és aytal [*ponatur capitulum*][s]:

Ordona[t] emperò la Cort que per quascun[u] foch dels damont[v] dits hòmens sien pagats XX sous e no més, exceptats los poblats dins ciutats, viles e lochs reyals[w] e altres[x] damont dits qui àn acustumat de contribuyr ab les dites ciutats e viles reyals[y] en totes coses, ho almeyns àn acustumat de contribuir ab éls en dons fets al seynor rey o de[z] per deffensió de la cosa pública de Cathalunya fora imposicions. Plau al seynor rey la dita comperticion, ab què la dita quantitat de les dites LXXII[aa] lliures no se'n minuen[bb], ans se complesquen, segons que en lo primer capítol és contengut[r] [152].

Dada a Gerona, a XVIII jorns del mes d'abril en l'ayn de nostre Seynor de M CCC sexanta.

[a] *seq* del braç *cancell* [b] *seq* e *cancell* [c] *seq* v *cancell* [d] *seq* del *iter cancell* [e] *seq* deles *cancell* [f] *seq* dits homens *cancell* [g] *interlin* [h] *in marg dext* [i] *interlin* [j] *seq* segons que da *cancell* [k] *interlin* [l] *interlin* [m] *seq* deles *cancell* [n] *interlin* [o] *seq* ésser a ells ans *cancell* [p] *interlin* [q] *interlin et in marg sin* [r] *seq* que lus sia *cancell* [s] *interlin* [t] *in calce litterae* [u] *RAH* cascum [v] *RAH* damunt [w] *RAH* reals [x] *RAH seq* dels [y] *RAH* reals [z] *RAH om* [aa] *RAH ad* mille [bb] *RAH* minues

40

1360 [Data incerta] ADG, U-37, fragment b), intercalat entre folis 73 i 74

Pere Roig, clergue de Palau {Sator}[153]. Demana al bisbe que faci saber als altres diputats perquè els homes de Palau que són d'església no han de pagar com els homes de jurisdicció reial.

Mossènyer: [Cer]ta cosa és que aquests hòmens de Palau qui són de la esgleya nuyl temps no foren de contribution ab los reyals del dit loch, ans àn paguat tota uaguade XXIIII ss. axí con los altres de la esgleya, e encare de present paguaren lur part en los XX milia ss. que uós, mossènyer, donàs al senyor rey[a]. E los reyals paguen ab les altres uniuersitats segons [mé]s e meyns, e [fan] entre éls imposicions, e aquels de l'esgleya no ges.

Per què, mossènyer, plàtia a uós que faça[ts] I[a] letra als deputats que éls no paguen, sinó axí con los altres de l'esgleya, [co]r alscuns jurats[b] de Gerona mateys dien que gran tort [l]us és fet. E axí, mossènyer, si Déus e uós no lus ajudats, desfets són.

---

152. Cf. *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 391; SÁNCHEZ MARTÍNEZ - ORTÍ GOST, *o. c.,* 194.

153. A l'ADG no hi ha documentat ara com ara cap Pere Roig com a clergue de Palau Sator. Sí que ha deixat rastre un Pere Roig, de Peratallada, possiblement laic, possible parent del Pere Roig de la lletra, que el 10 de juliol del 1346 feia manlleuta a favor de Bernat Roig, també clergue, G-18 f. 136rv.

Humil uostra, P. Rog, clergua.
[*Man prop episc*:] Fiat et hostendatur nobis.

[a] *interlin* [b] *seq* dej *cancell*

41 (VI)

1360 abril 24. Girona ADG, U-37, f. 199r

Credencial a Pere de Pont[154]*, notari de Girona, per als batlles de la bisbalia, que ha de visitar per afers del fogatge.*

En Berenguer per la gràcia de Déu bisbe de Gerona, als[a] amats vniuerses e sengles batles ho lochstenents lurs[b] dels[c] lochs nostres de[d] Dosquers, de Crespian[d], de ça Pera, de Corçan, de Sent Sadurnín, de Vilaroman, de Vallobrega, d'Uylan e de Peret Rufín, salut[e] e dilecció.

Volem e a quascun de vosaltres per[f] les presens[f] diem e espressament manam que en tot ço que en P. dez Pont, notari nostra, vos dirà e us manerà de part nostra per rahon del fogatge[g] creegats[h], façats[i] e ho[j]behiats a él axí con a nós, si personalment hi érem.

E açò en res no mudets.

Dada a Gerona, a XXIIII jorns del mes d'abril del ayn de la Natiuitat de nostre Seyor de M CCC LX.

Marge: pro.

In calce litterae man prop episc: Fiat.

[a] *ms* al [b] *interlin* [c] *corr pro* del *et seq* los *cancell* [d] *interlin* [e] *seq* en n *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* obe *cancell* [h] *seq* e obeyats *cancell* [i] *interlin* [j] *interlin*

154. Clergue conjugat, que el bisbe nomena notari seu el 15 de desembre del 1353: G-28 f. 56v-57r. Possible parent de Pere de Pont, notari a Avinyó el 1349 [cf. U-14 f. 66rv], és actiu com a notari episcopal fins al 1403: PM 1212, 1214, 1275, 1298, 1301, 1308, 1311, 1318, 1350, 1353, 1356, 1364, 1373, 1379, 1395-1396, 1399-1400, 1402-1403, 1408, 1410, 1413, 1415, 1420, 1424, 1426, 1430, 1440, 1447, 1453, 1459, 1463, 1468-1470, 1475-1477, 1485. Ha deixat rastre documental una discussió que va tenir amb Nicolau Figuera, un altre notari episcopal, sobre la data a posar en un debitori de 2.000 florins firmat pel bisbe al capítol, G-49 f. 50v. També consta que el febrer del 1358 tenia tres escriptures del comte d'Empúries, que aquest reclamava, U-32 f. 257v-258r.

42

1360 abril 29. Girona ADG, U-37, f. 78rv

Als clergues de Madremanya. Els parroquians no han volgut fer sindicat per al fogatge; monitòria de fer-lo, sota pena d'excomunió.

Berengarius episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesie de Matremagna et aliis etc., salutem in Domino.

Cum aliqui de perrochianis vestris, prout intelleximus[a], noluerint firmare in posse discreti Ffrancisci Viaderii, notarii nostri, sindicatum ratione fogatgii quod leuatur infra diocesim || gerundensem, licet per ipsum[b] notarium fuerint requisiti,

idcirco vobis et vestrum singulis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus admoneatis generaliter in ecclesia vestra publice omnes et singulos perrochianos vestros domicilium[c] facientes[c] vt infra IIII dies a monitione et citatione vestris dictum sindicatum[d] in posse dicti notarii firmauerint vt tenentur.

Alioquin nos ex nunc pro ex tunc etc. contra ipsos in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus.

Vosque etc.

Reddite latori presentes etc.

Datum Gerunde, XXIX die aprilis anno a Natiuitate Domini D° CCC° LX°.

Marges: Mandauit Philipus | pro.

[a] *seq* nollent *cancell* [b] *seq* ve (?) *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* fir *cancell*

43 (VII)

1360 abril 30. Girona ADG, U-37, f. 115v-116r

Al sagristà segon de Castelló. Urgeix la llista de focs.

Episcopus gerundensis, dilecto nobis in Christo[a] Castilioni Ebrini[155] sacriste minori ecclesie Castilionis.

Bene recolimus quod XVI[a] die presentis[b] mensis[c] per vos presentare mandauimus quandam nostram patentem literam G°. Terrades, Castilioni Maça-

155. El desembre del 1351 el bisbe li confereix possessió del benefici acabat de fundar pels confrares de Sant Sadurní de Cistella, U-19 f. 100r.

neti, Petro de Clota, ... Cathalani, Johanni[d] Raymundi, a·n Bayona, Johanni Vergés, Bartholomeo || Monerii, Johanni Cululli et[e] Moschayoni, clerici ecclesie Castilionis, vt vigore generalis Curie per dominum regem in villa Ceruarie celebrate nos[f] certificarent et informarent quot persone layce affocate et domum affocatam tenentes sunt in villa Castilionis.

Et cum nos dictam literam habere velimus, cum dicti clerici asserant eam uos habere et habere debere, vobis mandamus expresse in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus dictam literam[g] ad nos cum citius poteritis remitatis.

Et hoc aliquatenus non mutetis.

Datum Gerunde[h], vltima die mensis aprilis.

Marge: pro.

[a] *seq* Johanni *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* aprilis anno subscripto *cancell* [d] *seq* cululli *cancell* [e] *seq* l *cancell* [f] *seq* in *cancell* [g] *seq* cum citius poteritis *cancell*

44

1360 [maig 1]. Girona ADG, U-37, f. 203r

Als clergues de la diòcesi. Eimeric de la Via[156]*, ciutadà de Girona, té 100 sous d'homes d'església provinents del fogatge de 8 sous, que el rei va perdonar a la Cort de Cervera. Intimin ordre de restitució.*

Berengarius etc., clericis ecclesie etc., ut supra.

Fidedigno relatu ad nostrum nouiter peruenit auditum quod, licet illustrissimus dominus rex in celebri Curia vltimo in villa Ceruarie celebrata inter alia expresse mandauerit quod peccunie quantitates que habite fuerant ex quadam tallia que facta fuerat pro quibusdam clientibus quos illustrissima domina regina petebat ad opus cuiusdam galee in auxilium guerre quam[a] rex Castelle contra ipsum dominum regem incitauerat, ac cum venerabilis Eymericus de la Uia, ciuis Gerunde, qui centum sol. occasione premissa recepit et habuit a quibusdam hominibus ecclesie, reddere et restitueri postposuit et postponit, in non modicum sue anime periculum et dictorum conquerencium periudicium maximum et grauamen.

Quapropter vobis etc. quatenus eundem venerabilem Eymericum moneatis[b] vice nostra ut dictos C sol. eisdem hominibus donet etc., infra III dies etc., quos sibi etc.

156. Cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 84 nota 221.

Alioquin nos etc.Vosque etc.
Reddite etc.

[a] *seq* dictus *cancell* [b] *seq* citet *cancell*

45

1360 juny 7. Barcelona ADG, U-38, f. 77r

A Bernat Margarit, despenser del duc de Girona. Sabent que es proposa de forçar jueus de la Bisbal i de Perataallada per raó del fogatge, prega que no ho faci.

Entès hauem per[a] relatió digna de fe[a] que vós entenets a forçar e fer oppressions e nouitats[b] als juheus del loch nostre de la Bisbal e de Perataylada per rahon del fogatge; de la qual cosa nos meraueylam molt, con vós aquestes nouitats e oppressions[c] façats ara e introduiscats als dits jueus contra dret e justícia, e no escoltada lur rahon ne deffenson, e açò en periudici nostre e de nostra juredicció.

Per què us pregaríem[d] que açò[e] no faéssets[f] e que sobresseguéssets al dit fet entró nós fóssem tornats a Gerona[g].

De[h] cert no·ns deuríets fer greuge, car però ja nos auíe[m] profers[h].

Dada a Barçalona, a VII jorns de juyn.

Bisbe de Gerona.

Al honrat en Bernat[i] Margarit[j], despenser[k] del seynor duch[k].

Marge: pro.

[a] *interlin* [b] *seq* e aço contra dret e custuma *cancell* [c] *seq* de nosaltres fer *cancell* [d] *seq* conseylariem *cancell* [e] *corr pro* aço [f] *seq* res mas *cancell* [g] *seq* En altra manera si nou fets vos conexerets quens sabra greu *cancell* [h] *interlin et in marg dext man prop episc* [i] *seq* margarit ciutada de Gerona *cancell* [j] *interlin man prop episc* [k] *man prop episc*

46

1360 juny 7. Girona ADG, U-38, f. 77r

A Guillem Bernat de Perles, majordom del bisbe. Lletra en el mateix sentit que l'anterior.

Bisbe de Gerona.

Entès hauem que·ls secretaris de la aljama dels jueus de Gerona entenen a forçar e fer oppressions e nouitats als jueus del loch nostre de la Bisbal e de Perataylada per rahon del fogatge; de la qual cosa nos meraueylam molt, con ells façen açò contra dret e custuma, e no escoltada lur rahon, e encara en periudici nostre e de nostra juredicció.

Per què us diem que encontinent, vista la present, façats, procurets e digats als dits secretaris e[a] lurs conseyllets[a] de part nostre que no ananten[b] en aquest fet ne façen anantar, ans hi sobreseguen entró nós siam tornats a Gerona.

En altra manera, si no u fan, que[c] nós hi prouehirem en tal manera que éls conexeran que·ns sabrà greu e que·ns[d] sab greu qui als jueus habitants en nostres lochs fa enuyg[d].

Dada a Barçalona, vt supra.

Dilecto nostro G. Bernardo de Perlis, majoridompno nostro.

[a] *interlin* [b] *seq* an *cancell* [c] *seq* ho *cancell* [d] *interlin et in marg dext man prop episc*

47 (VIII)

1359 juny 8. Barcelona ADG, U-38, f. 77v

A l'arquebisbe de Tarragona. A la carta de l'arquebisbe en la qual aquest informava sobre els focs i els síndics del fogatge, respon remetent a la lletra que els diputats dels braços eclesiàstic i militar li han adreçat[157].

Reuerendissime pater et domine mi: Receptis reuerendissime paternitatis et dominacionis vestre litteris super facto sindicatus quem homines locorum vestrorum debent facere[a] et[a] fermare[b] ac etiam super connumeratione et scriptione que de focis dictorum locorum per vos fieri debent, et contentis in eis plenius intellectis, vobis et eisdem respondemus per[c] presentes et remito[c] prout in litteris per venerabiles deputatos brachiorum Ecclesie et militum super huiusmodi factis et eidem dominationi destinatis latius continetur.

Et si qua eidem dominationi et paternitati vestre reuerendissime placuerint me facturum[d], mandet mihi suo omnia sibi grata.

Datum Barchinone, VIII die junii.

Devotus vester Berengarius episcopus gerundensis.

Reuerendissimo in Christo patri et domino domino Petro diuina prouidentia sante (*sic*) Terrachonensis ecclesie[e] Archiepiscopo.

157. Segurament perduda, per crema de la documentació emanada durant el temps de la diputació, segons l'acord pres en la Cort de Cervera: cf. supra, p. 284.

Marge: pro.

[a] *interlin al man* [b] *seq* prout alii eis consimiles hec facere tenentur *cancell* [c] *interlin al man* [d] *seq* ce *cancell* [e] *seq* Archi *cancell*

48

1360 juliol 13. Girona ADG, U-38, f. 168v-169r

El bisbe auxiliar als clergues de Sant Vicenç de Besalú. Antoni Berga, batlle de Besalú, i els jurats de la vila no respecten la immunitat de dos homes de l'abat de Besalú i els exigeixen de pagar el fogatge que ja han pagat com a homes d'església. Monitòria d'excomunió.

Frater Arnaldus Dei gratia episcopus galtellinensis vicarius etc., dilectis in Christo clericis ecclesie Sancti Vincencii de Bisullduno ac aliis etc.

Pro parte venerabilis fratris Francisci, Dei gratia abbatis monasterii Sancti Petri de Bisulduno, ad nostrum fidedigno relatu nouiter peruenit auditum quod, licet ipse ratione dicti sui monasterii duos[a] habuerit homines, vocatos[b] R. de Brunello et P. deç Comolat[b158], intra[c] villam et parrochiam de Bisullduno commorantes, qui et predecesores sui in hospiciis eorum juxta et secundum tenorem[d] privilegii[e] illustrissimi domini Petri felicis recordationis regis Aragonum et comitis Barchinone coram nobis exhibito et hostenso liberi sunt et immunes ab omni hoste et caualcata et ab omni questia, tolta, forcia, prestituo, seruicio et succursu, et ab omnibus exaccionibus, demandis[f], regalibus et victualibus que dici vel nominari possent[g], prout[h] de hoc sunt et fuerunt ipsi et predecessores sui in dictis suis hospiciis in possessione[h]; et licet ipsi R.[i] et Petrus persoluerunt [q]uilibet eorum viginti sol. barchinon[j]., prout alii de dominio ecclesie, [ration]e fogacii quod leuatur et exigitur in auxilium expensarum quas[k] illustrissimus dominus rex fecit et facit pro guerra quam rex Castelle contra ipsum dominum nostrum regem mouit et incitauit [et[l] pro] aliis oneribus que[m] homines ecclesie habent generaliter supportare[l], [at]tamen venerabilis Anthonius Berga baiulus Bisullduni, ad[n] instanciam venerabilium Fferrarii Natalis, G. Monerii[159], Hugueti Straderii[160] et Petri

158. A l'ADG és conegut un Pere des Comalat, paraire de Castelló d'Empúries, casat amb Caterina, de la qual va tenir la filla Francesca, casada amb Patllari Sabater; aquest Pere des Comalat va viure durant la segona meitat del segle XIV, ja que els documents que es refereixen a la seva filla i vídua són respectivament dels anys 1407 i 1408: U-107 f. 96r, U-108 f. 1v. Difícilment tingui res a veure amb el de la lletra.

159. És documentat a Besalú un Guillem Moner, clergue conjugat, que el març del 1360 havia estat nafrat per Bernat Serra, U-37 f. 90v. El 1362 és escrivent de Besalú, G-43 f. 89rv.

Arnaldi de Villa, juratorum dicte ville Bisullduni, contra libertates et immunitates ecclesiasticas ac contra tenorem et formam priuilegii supradicti et in dampnum non modicum et preiudicium dictorum[o] abbatis et hominum ipsorum[p], non verentes incurrere penam et excommunicationis sententiam per constitutionem sacri consilii Terrachonensis contra[q] huiusmodi[r] inuasores, raptores et vsurpatores bonorum ecclesiarum et personarum earundem[r] editas et latas[s161] compellit et compellere nititur ad soluendum per eosdem homines in ipso fogagio quod[t] nunc pro dicta guerra petitur et leuatur[t], prout alii in dicta villa habitantes, ac[v] etiam in quibusdam aliis talliis que fiunt[w] infra dictam villam habitantes et comorantes[v]; || et eosdem homines huiusmodi occasione pignorauit et pignorari fecit et alias ipsos inquietauit, agrauit (*sic*) et molestauit; super quibus idem abbas peciit sibi per nos de iusto remedio prouidere.

Eapropter, cum nos officio quo fruimur in hac parte ecclesias et monasteria[x] et personas eorum teneamur in suis immunitatibus et franquitatibus deffendere et tenere, vobis et vestrum singulis harum serie dicimus et exprese mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis, quatenus eosdem venerabiles baiulum et iuratos moneatis vice nostra ut a[y] predictis omnibus desistant et[y] pignora omnia per ipsos baiulum et iuratos occasione huiusmodi capta et extorta ab ipsis hominibus reddant et restituant libere, vt tenentur, quodque de dampnis, [mes]sionibus et expensis ratione predicta [a] dictis R. et P. factis datis [et] irrogatis sibi satisfacionem, ut tenentur, infra VI di[es] etc., quos etc.; et[z] quod ulterius ipsos homines pro premissis non agrauent nec agrauari uel molestari facia[n]t ullo modo[z]. Vel vltima die etc.

Alioquin nos etc. Vosque etc.

Reddite etc.

[a] *corr pro* duob [b] *interlin* [c] *corr pro* inf [d] *seq* et *cancell* [e] *corr pro* priuilegia [f] *interlin* [g] *seq* Attamen venerabilis *cancell* [h] *interlin* [i] *seq* baiulus bisullduni *cancell* [j] *seq* p ratione *cancell* [k] *seq* dominus rex *cancell* [l] *interlin* [m] *corr pro* quos [n] *interlin* [o] *corr pro* dicti [q] *seq* tales *cancell* [r] *interlin et ibn marg dex* [s] *seq* ad requisitionem venerabilium juratorum ville bisullduni *interlin cancell* [t] *interlin al man* [u] *seq* et persoluere // sunt astricti *cancell* [v] *in calce litt* [w] *seq* inter homines *cancell* [x] *seq* per *cancell* [y] *interlin* [z] *interlin al man*

160. El juny del 1366 Pere Riell, domer de Sant Vicenç de Besalú, es queixa de les injúries rebudes d'Huguet Estrader; U-55 f. 141v. És donzell de Besalú, i Esclarmonda, vescomtessa de Rocabertí, l'agost del 1367 li firma un terç del delme de Cistella, PM 1330.

161. És la quarta constitució del concili de Tarragona de l'any 1244, *Item cum quidam,* posteriorment reiterada: cf. Josep M. Pons i Guri, *Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229 a 1330),* dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XLVII (1974), 65-128; XLVIII (1975), 241-363; citem segons la reedició publicada dins Josep M Pons i Guri, *Recull d'estudis d'història jurídica catalana,* vol. II, Barcelona 1989, 280-281, 292, 302, 306, 326, 354-355, 359-360, 369-371, 384-385.

49

1360 agost 8. Girona ADG, U-38, f. 93v-94r

Als clergues de Santa Maria dels Turers, de Banyoles. Alguns de Banyoles retenen efectes de la talla i fogatge de 8 sous, que el rei va perdonar a les Corts de Cervera. Intimin ordre de restitució.

Berengarius etc., clericis ecclesie[a] Sancte Marie de Turario Balneolarum ac aliis etc., salutem in Domino.

Coram nobis conquerendo exposuerunt[b] G.[c] de Rouiria[162], parator, R. Bret[163] et P. de Valfogona[164], paratores ville Balneolarum[c], quod licet illustrissimus dominus rex in celebri Curia vltimo in villa Ceruarie celebrata remissionem fecerit omnibus[d] hominibus[e] de dominio Ecclesie existentibus[e] ex illis octo solidos quos a quolibet hominum et personarum habere volebat in auxilium expensarum guerre quam rex Castelle contra ipsum mouebat et in[cit]abat attamen[f] venerabiles R. de Ferraronibus, Petrus de Oliuis, sartor, Johannes de Ordiuey, parator et iurati dicte ville Balneolarum, quedam pignora que ab eisdem conquerentibus[g] || pro quantitate[h] quam vniuersitas dicte ville soluere debebat pro predictis[i] ... de Segalars, porterius ipsius domini regis, pignorauit et accepit, et ipsi[j] pignorati pro premissis diutius extiterunt et existunt, in non modicum[k] periculum animarum dictorum iuratorum, qui[m] dictos conquerentes ab hiis seruare debent indemnes et eorumdem reddere et restituere postposuerunt et postponunt[m], et dictorum conquerentium preiudicium maximum et grauamen.

Quapropter ad ipsorum instantiam vobis etc. quatenus eosdem iuratos moneatis et citetis vice nostra trina legitima monitione et ut (?) restitutionem debitam eisdem conquerentibus faciant, vt tenentur, infra VI dies etc., vel vltima die etc.

Alioquin nos etc. Vosque etc.

Reddite etc.

Datum ut supra.

---

162. Cf. supra n. 23 nota 107.

163. A l'ADG és documentat un possible descendent o parent del Ramon Bret de la lletra, Narcís Bret, comerciant de Banyoles, que el 1423 dipositava 100 florins a lluïció d'un censal que feia a la doma de Cornellà del Terri, U-326 f. 179r. El 1431 fundà un benefici a l'església parroquial de Borgonyà, D-5 f. 15v-21r. En el seu testament, del 1434, dotava un benefici a la capella de la casa de la Bastida, terme de Borgonyà, D-9 f. 159v-161v, la primera possessòria del qual es donava el 1439, U-139 f. 122r. El 1541 un altre Narcís Bret era senyor de la Bastida, U-326 f. 179r, gran casal tothora existent avui dia. Cf. PG 1118.

164. L'ADG documenta un Joan de Vallfogona, clergue de Banyoles, presentat per al benefici de Santa Maria de Centenys el 7 d'octubre del 1363: D-162 f. 63rv.

[a] *seq* sancti vincencii de bisullduno *cancell* [b] *seq* Raymundus de Ferraronibus P. de Oliuiis sartor Johannes de Ordiuey parator de Balneolis *cancell* [c] *in calce litt* [d] *seq* ecclesie *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* ... de sagalars porterius porter *cancell* [g] *seq* habuerunt et receperunt *cancell* [h] *seq* co (?) *cancell* [i] *seq* pignorauit et a *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* suarum *cancell* [l] *interlin* [m] *interlin*

50

1360 agost 10. Girona — ADG, U-38, f. 132r

A Guillem de Canet, veguer de Girona i Besalú[165]*. Ja que pretén prendre penyores a homes d'església de la sotsvegueria de Besalú, li recorda que es féu composició amb el rei de 20 sous per foc.*

Entès hauem, sényer[a], nouelament que vós demanats e volets hauer diuerses penes e[b] bans[b] de tots los homes e sengles[c] de l'esgleya habitans dins[c] la sotsuegeria de Busulun qui hajen[d] jugat, qui hajen[e] portades[f] armes[g] dins cementeri e qui hajen jurat de Déu, e[h] per diuerses altres coses, per què diets que han comeses los[i] dits bans e[i] penes.

E con sia certa cosa e[j] vós sapiats bén[j] que·l seynor rey aquesta[k] (*sic*) ayn passat, quan li foren atorgats XX sous per[l] foch[l] per quascun pagès e borner de l'esgleya, relexà e perdonà[m] graciosament[n] no solament als homes de l'esgleya, mas generalment a tots los altres totes penes e bans en què fossen cahuts, e·ls[o] dits homes e pageses, qui per los serueys que han ja fets e·ls fogatges que paguen al seynor rey e altres deutes e càrrechs que han, sien en moltes maneres pobres e oppremuts[o],

pregam-uos que als dits homes d'esgleya ne[p] als altres[p] per les dites rahons no uuylats fer tort ne injúria[q], ans vuylats sobreseer en[r] les coses damont dites, axí con deuets.

En altra manera[s], requests, hauríem a enantar migançan justícia contra vós; e[t] desplauria·ns[u] e·ns desplau molt que ho hajam a ffer per[v] res[v].

E d'açò, si us plau, hajam vostra resposta per[w] lo portador[w].

Dada a Gerona, a X jorns del mes d'agost.

Marges: pro. | bisbe de Gerona | al honrat en G. de Canet, veger de Gerona e de Busulú.

[a] *seq* r (?) *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* los *cancell* [d] *seq* jugr *cancell* [e] *seq* pordes *cancell* [f] *interlin* [g] *seq* dans *cancell* [h] *seq* molte *cancell* [i] *interlin* [j] *interlin et in marg dext* [k]

165. Veguer de Girona i Besalú des del gener del 1360 fins a l'estiu de 1363: GUILLERÉ I 132. Prestava el jurament acostumat al pedró de la Seu el 2 de març: G-35 f. 132v-133r. Al cap de pocs dies, el 14 de març prohibia als saigs eclesiàstics de fer execucions, rebent la monitòria del bisbe en sentit contrari, U-37 f. 179r-180r. Cf. LV 33.

seq hay *cancell* [l] *interlin al man* [m] *seq* at *cancell* [n] *interlin* [o] *in calce litt* [p] *interlin al man* [q] *seq* ha *cancell* [r] *seq* ate (?) *cancell* [s] *seq* han *cancell* [t] *seq* desplaer *cancell* [u] *seq* molt *cancell* [v] *interlin al man* [w] *interlin*

51

1360 agost 22. Girona — ADG, U-39, f. XLVIIv-XLIXr

El bisbe cita el veguer Guillem de Canet a justificar l'exacció de cinc sous que imposa per blasfèmies, portar armes, jocs en lloc tancat i marrades sospitoses, sota pena d'excomunió.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum Sedis et Sancti Felicis Gerunde et aliis ecclesiarum ciuitatis et nostre diocesis gerundensis clericis[a] uel eorum locatenentibus ad quos presentes peruenerint, salutem in Domino.

Graui et querelosa querimonia hominum ecclesiarum dicte[b] nostre diocesis[b] de dominio ipsarum existentium ad audientiam nostram, quod non sine magna nostri animi displicentia et dolore referimus, nouiter est perductum quod venerabilis Guillemus de Caneto, vicarius Gerunde et Bisullduni, contra illustrissimi[c] principis, pii patris et domini suorum || subditorum et[d] tanquam[e] misericordis filiorum[f] genitoris voluntatem[g] et mentem domini[h] regis, saluo eius[i] vicarii honore[h], et plus ad ardorem[j] extorquende et habende peccunie et[k] pro sacianda[l] ingluuie sui proprii massupii (*sic*) quam ad zelum justitie et vtilitatem[m] magestatis reg[i]e aut[n] [...] obseruandam[n] prospiciens[o] et anelans, a quolibet dictorum hominum[p] quinque sol. aut plurimam quantitatem[q], uidelicet pro penis seu[r] bannis impositis[q] pro jurando contra Deum et eius sanctos et quia arma per loca clausa[s] uel alias deportarunt et in locis ipsis luserunt et itinera non condirecta tenuerunt aut alia[t] modica, prout colore exquisito sibi expedire uidetur, eis imposita aut aliquid premissorum eos comissise uel in ea incidisse[u] iniuste[v] et sine cause cognicione[v] minus uere pretendit, habuit et extorssit et extorquere etiam[w] nititur, in dampnum, preiudicium et grauamen dictorum hominum non[x] modicum[x] et[y] dominorum ecclesiasticorum etiam eorumdem; qui homines sic multipliciter et sine misericorida[z] per eum[aa] et[bb] per tam[cc] multiplices peccuniarum quantitates in subsidiis[dd], seruiciis[ee], talliis et fogagiis ac aliis iuuaminibus quam[ff] alias[ff] per eos dicto domino regi pro deffensione[gg] terrarum suarum a guerra quam rex Castelle contra eum indebite incitauit, quam etiam[hh] pro aliis multiplicibus oneribus ipsorum hominum, que miserabiliter et[ii] fame ac penuriis variis dolorose sustinere et portare habuerunt et habent[jj] quasi[kk] ad extremam necessitatem[ll], licet afflicto non esset addenda

afflictio sed[mm] miserendum pocius[mm], resque publica[nn] et[oo] communis vtilitas[pp] deprimitur et eius egestas imoderate noscitur augmentare, dicti hominum domini, qui suos redditus pro uite eorum sustentatione necesario[qq] ab eis[rr] debent participare[ss] coguntur[tt] inopia comprimi simul[uu] cum ipsis hominibus eorumdem[vv].

Nosque[ww] talia sic importabilia, sic preiudicialia[xx] et passim[yy] omnibus sic dampnosa et[zz] huiusmodi clamore dolorose perterriti[zz] non possimus nec debeamus contra commune bonum et vtilitatem publicam[aaa] || oculis conniuentibus pertransire, et ex eo etiam quod idem vicarius cum justitia per procuratorem nostrum[bbb] cum[ccc] instrumento publico[ccc] ut a [pre]dictis sic iniustis, sic enormis et sine misericordia exactis et habitis et extortis[ddd] caritatiue requisitus noluit neque uult aliquatenus abstinere[eee], attendentes[fff ggg] quod non fuit nec est mens nec dicti domini nostri regis intencio quod dicti homines taliter contra iustitiam et sic multipliciter opprimantur, presertim debiles (?) de quibus nulla comoditas phisco regio aplicatur seu pocius res publica deprimitur et dicti homines ex tunc depauperantur[fff],

vobis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis, quam vestrum quemlibet requisitum e[t] nostra monitione premissa incurrere uolumus nisi feceritis que mandamus, quatenus iamdictum venerabilem vicarium moneatis et citetis vice nostra ut a predictis exactionibus pro premissis uel aliquo premisso dictis hominibus inflictis et infligendis per eum penitus abstineat, et[hhh] quemcumque processum contra eos uel aliquem ex ipsis tam cum scriptis quam sine scriptis[iii] factum reuocet et[jjj] cancellet penitusque anullet seu reuocari, cancellari et anullari[kkk] faciat, ut tenetur; et nichilominus omnes et singulas peccuniarum et bonorum quantitates pro premissis uel aliquo premissorum per eum uel alium eius nomine habitas et extortas ab ipsorum singulis[lll] hominum quouis modo eis[mmm] restituat[nnn] libere et quitie et absque diminutione aliqua, ut tenetur[ooo], iuramentum in nouitate sua pro obseruanda iustitita ecclesiis et personis ac hominibus earumdem per ipsum prestitum inuiolabiliter obseruando[ppp], seu[qqq] restitui faciat, ut tenetur[qqq], infra sex dies a monitione et citatione vestris proxime et continue in antea numerandos, uos eidem vicario ad hec et quodlibet predictorum pro primo, secundo, tertio et peremptorio termino nostro nomine assignetis et nos sibi etiam tenore presentium assignamus; vel vltima die ipsorum VI dierum si feriata non fuerit, alias sequenti die proxime non feriata, Gerunde coram nobis compareat causas et rationes legitimas si quas habet ob quas premissa non teneatur facere hostensurus et in iustitia processurus.

Alioquin[rrr] || et[sss] quia idem dominus noster rex in Curia generali Ceruarie proxime celebrata, cum littera sua patenti[ttt], cuius data fuit Ceruarie XX die decembris anno a Natiuitate Domini Mº CCCº Lº nono, de certa scientia remisit omnes et quascumque penas ciuiles vsque et per totum ipsum[uuu] mensem[vvv] decembris preteriti omnibus hominibus ecclesie, de qua littera eidem

venerabili vicario facta extitit plena fides[166], idcirco[sss], licet non sit dubium dictum vicarium excommunicationum sententias per constitutiones[www] sacri concilli Terraconensis[www] contra inuasores et raptores bonorum ecclesiarum et personarum earumdem latas[167] incurrisse, nos ex nunc pro ex tunc et ex tunc pro ex nunc, vestris monitione et citatione legitimis eiusque mora et culpa precedentibus, [contra eum] in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus. Vosque eumdem ex tunc excommunicatum in vestris ecclesiis, nisi interim aliud a nobis receperitis in mandatis, publice nuntietis duobus uel tribus diebus dominicis continuis uel festiuis et tamquam excommunicatum ab aliis euitari etc. Significantes nichilominus eidem ex parte nostra quod nos ex tunc ad obseruandum contra ipsum dictas constitutiones et alias contra eum procedemus iustitia mediante.

Reddite etc.

Datum Gerunde, XXII die mensis augusti anno a Natituitate Domini M CCC LX.

Marges: pro / corrigantur tres sequentes

In calce fol. XLVIIIv, *man prop episc:* Bene uadit ista satis, set est summe necessarium quod fiat hic [mentio] quod dominus rex omnes istas penas et alias in Curia Ceruarie remisit, quia iuuat factum nostrum et procesum, et si dicatur per iucarium quod ab illo tempore citra ipse punit [et] ducens in quie (?)... (*fine mutilus*)

[a] *interlin* [b] *in marg dex* [c] *seq* domini regis *cancell* [d] *seq* eorum *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* patris *cancell* [g] *seq* men *cancell* [h] *interlin* [i] *seq* homen *cancell* [j] *seq* habende peccunie *cancell* [k] *interlin* [l] *seq* sites *cancell* [m] *seq* publicam obseruandam uel vtilitatem {*interlin:* et} *cancell* [n] *interlin* [o] *seq* uel anelans *cancell* [p] *seq* el uidelicet *cancell* [q] *interlin al man* [r] *interlin* [s] *seq* por *cancell* [t] *seq* non (?) *cancell* [u] *seq* p *cancell* [v] *interlin* [w] *interlin* [x] *in marg dex al man* [y] *seq* suorum *cancell* [z] *seq* afflicti {*interlin:* tam} *cancell* [aa] *seq* afflicti quam *cancell* [bb] *interlin* [cc] *interlin* [dd] *seq* et *cancell* [ee] *seq* et *cancell* [ff] *interlin* [gg] *seq* sue *cancell* [hh] *interlin* [ii] *seq* importabili *cancell* [jj] *seq* ad *cancell* [kk] *seq* extremam pro dolor *cancell* [ll] *seq* pro dolor deuenerunt *cancell* [mm] *interlin* [nn] *seq* in *cancell* [oo] *interlin* [pp] *corr pro* vtilitatis [qq] *seq* habent *cancell* [rr] *seq* habent *cancell* [ss] *seq* simul cum dictis suis hominibus inopia homi *cancell* [tt] *in marg sin* [uu] *interlin* [vv] *seq* Et cum *cancell* [ww] *interlin* [xx] *seq* sic *cancell* [yy] *interlin* [zz] *interlin et in marg dex* [aaa] *seq* et huiusmodi quereloso clamore perterriti preterire *cancell* [bbb] *seq* facto inde instrumento *cancell* [ccc] *interlin et seq* requisitus et monitus *in marg dex cancell* [ddd] *seq* noluit *cancell* [eee] *seq* abstinere *iter cancell* [fff] *in marg sup* [ggg] *seq* etiam (?) *cancell* [hhh] *seq* quemque *cancell* [iii] *seq* factis *cancell* [jjj] *interlin* [kkk] *corr pro* annulaiari [lll] *seq* hominibus *cancell* [mmm] *seq* redeat *cancell* [nnn] *interlin al man* [ooo] *seq* {*interlin:* restituet uel restitui faciat} infra sex dies iuramentum prestitum per eum *cancell* [ppp] *seq* restituat *interlin cancell* [qqq] *interlin* [rrr] *seq* nox ex nunc pro ex tunc et ex tunc pro ex nunc vestris monitione [*interlin*: vestris monitione *inter*] et citatione legitimis eiusque mora et culpa precedentibus *cancell* [sss] *in marg sup al man* [uuu] *interlin* [vvv] *seq* ipsius *interlin cancell* [www] *in marg sin et interlin*

166. Cf. supra n. 21.

167. Cf. supra n. 48 nota 161.

52

1360 agost 22. Girona ADG, U-39, f. XLIXrv

El bisbe als clergues de Sant Vicenç de Besalú. Mateix contingut que la lletra anterior.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum Sancti Vincentii de Bisullduno et aliis ad quos presentes peruenerint nostre diocesis, salutem in Domino.

Fidedignorum relatione et frequenti querimonia pro parte hominum ecclesiarum dicte nostre diocesis ad audientiam nostram[a] nouiter est perductum quod discretus[b] R[c]. M[a]ries[d] [168], procurator[e] seu regens[e] officium procuratoris fischalis in curia Bisullduni, contra expressam uoluntatem et mentem illustrissimi principis et domini nostri regis, qui tanquam[f] dominus et[g] vt pater filiis est[h] suis subditis[i] pius[j] et misericors[j], et plus, eius honore saluo, ardore[k] extorquende peccunie et habende pro[l] sui marsupii[m] ingluuie saciandа[n] quam ad zelum iustitie et vtilitatem publicam prospiciens || et anelans[o], tam propria auctoritate quam mandato per venerabilem G. de Caneto, vicarium Gerunde, sibi facto, exquisitis[p] coloribus[p] a quolibet dictorum hominum quinque sol. aut plurimam quantitatem videlicet pro penis seu[q] bannis impositis[q] pro iurando[r] contra Deum et eius sanctos et quia arma per loca clausa uel alias deportand[o] et in locis ipsis ludendo et itinera non condirecta tenendo aut aliis[s] modicis[s] prout colore acquisito sibi expedire uidetur impositi[s][t], uel aliquo premissorum per[u] eos comisisse[v] uel in ea incidisse pretendens ex[w] arrupto et ordine iuris non seruato et informacione aliqua non recepta[w], habuit et extorsit et extorquere nititur, sibique diuersas penas imposuit[x] et[x] imponit ad faciendum cum eis compositiones et iuratorias cauciones pro exsoluendis sibi ratione dictarum penarum seu[y] bannorum[y] diuersis peccunie quantitatibus.

Et etiam predictus R. Maries, facta compositione per homines ecclesie predictos cum dicto venerabili vicario, ab aliquibus[z] V, ab aliquibus IIII, ab[aa] aliquibus III[aa], ab aliquibus II sol. et plus et minus, per vim et violentiam et compulsione penarum asserendo[bb] debere habere retrodecimam, habuit et

168. El 1355 és documentat el clergue Bernat Maries, U-25 f. 103r. El Ramon Maries de la lletra és molt probablement el mateix que el juliol de l'any 1383, amb Pere Maries, Pere Vilella, Jaume Roca i Joan Esponellà, tots de Besalú, obliga el sotsveguer a requerir el bisbe perquè convoqui contra ells comunia de pau i treva, U-72. f. 41v-42 C. El 25 d'agost del 1360 Pere Maries i la seva esposa Francesca seran requerits pel bisbe perquè executin el testament i les últimes voluntats de Ponç de Santamaria i de la seva muller, de Francesc Foltrera i de la seva muller, pares de la dita Francesca, i de Pere Maries, clergue d'Orsavinyà, sota pena d'excomunió: U- 38 f. 146r-147r. Consta que el bisbe el va processar per la imposició dels cinc sous; s'han conservat 7 folis d'aquest procés: C 51, n. 12. Cf. infra n. 59.

extorsit, in dampnum, periudicium et grauamen dictorum hominum non modicum et dominorum ecclesiasticorum etc., ut supra.

Marge: pro.

In marg dex man prop episc: Set fiat hic mencio quod iste simul et ultra a les V[e] habuit XII diners et aliquotiens II sol.

[a] *seq* fidedig *cancell* [b] *seq* Berengarius *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* procuratorem seu regentem *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* pius *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* [*interlin:* pius et] misericors *cancell* [i] *seq* plus eius honore saluo *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* exti *cancell* [l] *seq* sa *cancell* [m] *seq* inole *cancell* [n] *ms* sacienda [o] *seq* pro mandato *cancell* [p] *interlin al man K* [q] *interlin* [r] *seq* de deo *cancell* [s] *corr pro* aliasmodicas [t] *corr pro* impositi[s] [u] *interlin* [v] *corr pro* comisisso [w] *interlin al man* [x] *in marg dex et interlin* [y] *interlin* [z] *seq* qu *cancell* [aa] *interlin al man* [bb] *seq* he *cancell*

53

1360 agost 22. Girona — ADG, U-39 f. XLIXv-Lr

El bisbe a tots els clergues. Monitòria contra el veguer Guillem de Canet, que perpetra exaccions ajudat per Bonjuhà Benvenist[169]*, jueu de Besalú.*

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum ciuitatis et nostre diocesis gerundensis vel eorum locatenentibus ad quos peruenerint, salutem in Domino.

Grauis querimonia pro parte hominum ecclesiarum dicte nostre diocesis existentium facta aures nostras nouiter circumstrepit quatenus venerabilis G. de Caneto, vicarius Gerunde et Bisullduni, pretendens et asserens contra[a] iustitiam et[a] minus uere, saluo eius honore[b], dictos homines in penas[c] et banna diuersas et diuersa[d] pro jurando contra Deum et eius sanctos, portando arma et ludendo in locis clausis uel alias, seu itinera non condirecta tenendo, et

169. El 1338 Bonjuhà Benvenist és actiu a Besalú, on té causa contra Arnau d'Illa, de Dosquers, per un deute de 40 sous, que finalment pagarà el bisbe, a condició que el sotsveguer retiri la querella interposada pel jueu: U-47 f. 43v-44r. El 1349 Pasqual Coromina i Bernat de Setcases, de Besalú, reconeixen deure a Benvenist, en nom de tots els jueus de la vila, 12 lliures pagades al bisbe per raó de furt comès pel dit Coromina: G-38 f. 139r. Prestà diners al bisbe Arnau de Mont-rodon, perquè, mort aquest, el jueu requeria els marmessors la paga de 174 sous: G-29 f. 2rv. L'abril del 1359 tenia cura dels interessos de Tolrana, vídua de Bonjuà Biona, jueu de Besalú, veí d'Olot, i cedia a Pere Romeu, de Juvinyà, un seguit de deutes inscrits a la cúria de Besalú, contrets per Guillem Frigola, de Juvinyà, amb el difunt Bonjuhà Biona, DJG 385. Encara el juliol del 1364 requeria Pere Virgili, tutor dels fills i hereus de Pasqual de Mitjavila, de Pedrinyà, parròquia de Crespià, 55 sous que li devia: U-51 f. 33r (= DJG 436). Cf. infra n. 60.

alias diuersas penas, prout sibi placet dictis hominibus[e] exprimere, incidisse, pro[f] dictis[g] penis et bannis ab eis et[h] eorum bonis[h] habendis et extorquendis, pluribus[i] et diuersis minis et terroribus[i] dictos homines concutitur atque terret, quibus sic perterritis et concussis[j] [170], Bonjuhà Beuenist, iudeum perfidum Bisullduni[k], ipsis hominibus interponit, quem[l] tamquam assessorem et conciliarium sibi assumpsit contra iura et constitutiones Catalonie generales, cum ipsi iudei cum in officiis publicis preferuntur sub tali pretextu christianis quam plurimum sint in[hone]sti[l], || ut ipsius iudei falsa et[m] sagaci suggestione seducti aliquam, licet obnoxii non existant, dicto vicario persoluant peccunie quantitatem, satagens et cominans idem[n] iudeus, qui in hiis se sponte ingerit[n], quod nisi sibi ad aliquam peccunie quantitatem dicto vicario persoluendam non acquisierint, quod ipse vicarius ad capiendum eos et eorum bona procedet et grauiter condempnabit, et[o] qui tanquam servus a domino reprobatus in cuius mortem sui[p] genitores[p] nequiter perpetrarunt[o]. Qui iudeus suis progenitoribus non degeneratus[o'], qui[q] pro[r] peccunia minima[r] Jhesum saluatorem nostrum tradere non erubuerunt et peccare non crediderunt, animam suam, reddentes[s] nobis pro gratia contumeliam et de familiaritate contemptum[s], et dicti vicarii dampnato animo in[t] gehennam perducere[u] et[v] dictos homines dampnificare[w] in personis et[x] in bonis etiam non formidat, quinimo[y] dictos homines inducit ut quantitates aliquas, licet innoxii penitus existant[z], persoluant vicario supradicto[y]; qui[aa] vicarius in non modicum sue anime periculum certam partem de peccunia mediante et tractante dicto iudeo inde adempta[z'] dampnabiliter tribuit pro labore[aa]. Et cum parum periculosum non existat cum infidelibus et dampnatis participare et eos consulere in agendis et potissime cum[bb] iudeo ipso apud bonos et graues de falsa et iniqua ac[cc] fraudulenta[cc] conuersatione multipliciter diffamato, et nos tam saluti anime dicti vicarii quam vtilitati dictorum hominum teneamur[dd] in hac parte[dd] ex nostri officii debito[ee] prouidere, considerantes[ff] quod tanto serius super hiis dicti iudei perfidia insalserit (*sic*), quod nisi super hoc debite et breui tempore succurratur christianorum exauriet facultates[ff],

eapropter vobis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus iam dictum venerabilem vicarium moneatis primo, secundo, tertio et peremptorie vice nostra[gg] quod[hh] [ii], sicut cupit reputari fidelis, a[hh] dicto Beuenist iudeo perfido[jj] super premissis uel aliis consulendo uel[kk] alias[ll] non[ll] participet vllo modo, immo ab omni

170. Nota *in mar inf:* «Fiat hic mentio de quadam constitutione regia olim facta prohibente ne officialis regius possit habere iudeum in assessorem uel etiam iuxta tenorem ipsius quam... » (*fine non legitur*). L'anotador tenia cultura jurídica i bona memòria. En la Cort de Montsó de 1289 el rei Alfons II sancionà la constitució següent: «Item ordenam e·statuhim que negun jueu no pusche tenir loch de veguer ne de batle ne esser assessor per ço que car gran dan se'n segueix». Aquesta constitució no és recollida en la tercera compilació (1704), però figura en el text de la primera: cf. Josep Mª Font i Rius ed., *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia, Barcelona 1988, p. *{104}*.

participatione eiusdem penitus abstineat prout decet, ne eius deceptione, quod absit, in futuro seculo penam sentiat dampnatorum.

Alioquin nos ex nunc pro ex tunc[mm] et ex tunc pro ex nunc[nn], vestra monitione legitima eiusque culpa seu inobedientia precedentibus, cum excommunicatio obedientibus[oo] medicinalis sit[pp] et non mortalis, contra eum in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus.

Reddite latori presentes literas subscriptione vestra diem monitionis vestre continente in signum mandati completi apposita in eisdem.

Datum Gerunde, XXII die augusti anno a Natiuitate Domini M° CCC° LX°.

[a] *interlin al man* [b] *seq* in diuers *cancell* [c] *corr pro* pennas [d] *corr pro* diuersas [e] *seq* i *cancell* [f] *seq* quibus quidem *cancell* [g] *interlin* [h] *interlin* [i] *corr pro* plures et diuersas minas et terrores [j] *seq* Bene *cancell* [k] *seq* inter ipso *cancell* [l] *in calce litt al man* [m] *seq* sagacii *cancell* [n] *interlin* [o] *in marg sup* [p] *interlin* [o'] *ms* degeneratis [q] *seq* nec trad *cancell* [r] *interlin* [s] *in marg sin al man* [t] *seq* geh *cancell* [u] *seq* nec *cancell* [v] *interlin* [w] *seq* tam *cancell* [x] *seq* nis quam *cancell* [y] *interlin et in marg dex* [z] *seq* dicto vicario *cancell* [z'] *ms* adepta [aa] *in calce litt al man* [bb] *seq* ipso *cancell* [cc] *interlin* [dd] *interlin* [ee] *seq* teneamur deb *cancell* [ff] *in calce litt al man* [gg] *seq* ne *cancell* [hh] *interlin al man* [ii] *seq* si *cancell* [jj] *seq* in *cancell* [kk] *seq* aliis non *cancell* [ll] *interlin* [mm] *seq* pro *cancell* [nn] *seq* vestris *cancell* [oo] *interlin* [pp] *seq* non *cancell*

54

1360 agost 25. Girona — ADG, U-38, f. 144v-145r

Als clergues de la diòcesi. Els homes d'església de la diòcesi es querellen contra Bonjuhà Benvenist, jueu de Besalú, que els acusa falsament davant els curials reials. Exhortin que ningú no manllevi diners.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis[a] ecclesiarum Sedis et ciuitatis et nostre diocesis gerundensis ad quos presentes peruenerint, salutem in Domino.

Graui querimonia pro parte hominum diocesis gerundensis de dominio ecclesiarum existentium nobis intimata ad audientiam nostram nouiter est perductum quod[b] Bonjuhà[c] Beuenist, judeus Gerunde, a sua et progenitorum suorum peruidia (*sic*) non degenerans sagaci et sua falsa astucia in negotiis curialium regalium Bisullduni et alibi se ingerens et[d] ipsis hominibus asserens quod venerabilis G. de Caneto, vicarius Gerunde et Bisullduni, et alii curiales[e] domini regis homines ipsos et eorum bona sine[f] cause cognitione et alio iuris ordine non seruato, sed ex arrupto[f] (*sic*) capere et grauiter punire intenderant pro penis et bannis in quibus tam iurando contra Deum et eius sanctos[g], arma portando et ludendo in locis clausis seu alias, quam[h] itinera non condirecta tenendo, quam etiam aliter, prout ipse[i] infidelis[j] eis falso

exprimebat, nisi compositionem cum eisdem curialibus, siue[k] obnoxii siue innoxii essent, facerent per eorum singulos exsoluendam. Cuius quidem homines[l] dicti[l] judei assertionibus falsis territi et seducti, certas peccunie summas exsoluerunt, de quibus iudeus ipse certam partem pro suo doloso tractatu persolutis[m], per ipsos homines[n] acquisiuit et dicti curiales eam sibi ratione[o] preuia exsoluerunt, in[p] non modicum dampnum et preiudicium dictorum hominum et[q] dominorum suorum[q], et contra uoluntatem et interesse[r] incliti[s] ac magnifici domini regis[s p]. Et hoc non mirum si idem iudeus[t] premissa et similia et etiam majora[u] comitit, qui[v] suis progenitoribus degenerare non uult, qui pro peccunia etiam minima Christum Jhesum salua-||-torem nostrum tradere non erubuerunt[w]. Et cum parum periculosum fidelibus[x] non existat cum tali infideli[y] et perfido condempnato et[z] crucis Christi inimico[z] participare et[aa] ab[bb] eo petere[bb] consilium[cc] in agendis, presertim[dd] cum ipsi iudei quos propria culpa submisit perpetue seruituti nobis ingrati existant et nobis illam retributionem de nostra familiaritate nugem (*sic*) dant iuxta uulgare prouerbium "mus in pera, serpens in gremio, ignis in sinu", suis consueuerunt hospitibus exhibere[dd],

eapropter, ne[ee] in contumeliam Creatoris aliquis prosilire presumat[ee], vobis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obeidentie et sub pena excommunicationis quatenus[ff] trinam generalem monitionem in ecclesiis vestris publice faciatis vniuersos[gg] perrochianos vestros amonendo et nominatim[gg] illos qui ex parte vestra fuerint nominati ne aliquis clericus uel laycus[hh] cuiusuis gradus uel conditionis existat dicto Beuenist iudeo emendo, uendendo, mutuando seu manuleuando[ii], molendo[jj], panem qoquendo[jj] uel consulendo[kk] uel aliquo etiam[ll] quouis participationis genere publice uel occulte participet ullo modo, donec[mm] plene restituerit quidquid habuerit ex predicto[mm].

Alioquin[nn], viginti dierum spatio lapso et factis dictis tribus generalibus monitionibus per vos[oo] contra omnes et singulos qui contra dictas monitiones vestras fecerint, nos ex nunc pro ex tunc et ex tunc pro ex nunc, vestris monitionibus et ipsorum culpa precedentibus, contra eos generalem in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus, vosque eisdem ex tunc generaliter et specialiter illos quos sibi participasse noueritis excommunicatos in ecclesiis vestris[pp] publice nuntietis et illos quos nominatim et specialiter[qq] nuntiaueritis ab aliis euitari faciatis tantum et tamdiu donec de[rr] eorum absolutione legitime uobis constet.

Reddite latori presentes literas diem receptionis earum continente in signum mandati complet apposita in eisdem.

Datum Gerunde, XXV[a] die augusti etc.

Marge: pro. / corrigantur omnia scripta

[a] *seq* ecclesie *cancell* [b] *seq* Bentuen [*interlin:* bantbeh] *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* asserens *cancell* [e] *seq* dicti *cancell* [f] *interlin al man* [g] *seq* dub *cancell* [h] *seq* in *cancell* [i] *seq* exp ex *cancell* [j] *interlin* [k] *seq* innoxii siue *cancell* [l] *intrlin* [m] *interlin* [n] *seq* perso-

lutis acquirebat *cancell* [o] *seq* per *cancell* [p] *in calce litt* [q] *interlin* [r] *seq* dicti domini regis *cancell* [s] *add man prop episc* [t] *seq* d *cancell* [u] *seq* non *cancell* [v] *seq* de *cancell* [w] *seq* et peccare non crediderunt *cancell* [x] *interlin* [y] *seq* condempna *cancell* [z] *interlin* [aa] *seq* eis *cancell* [bb] *interlin* [cc] *ms* consulium *corr pro* consulere [dd] *in marg sup al man* [ee] *in marg sin al man* [ff] *seq* janad (?) *cancell* [gg] *in calce litt* [hh] *seq* cuius ui *cancell* [ii] *seq* uel alia *cancell* [jj] *interlin* [kk] *seq* per publice uel occulte *cancell* [ll] *interlin* [mm] *in marg dex man prop episc* [nn] *seq* nos *cancell* [oo] *seq* factis *cancell* [pp] *seq* nun *cancell* [qq] *seq* nuntiauertis *cancell* [rr] *seq* eius [*interlin:* de iudiciis dampnationis dat et d] *cancell*

55

1360 agost 25. Girona ADG, U-38, f. 145r-146r

El bisbe a tots els clergues. Monitòria d'excomunió contra els qui venguin i comprin res de les penyores que Guillem de Canet ha pres a homes d'església.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum ciuitatis et nostre diocesis gerundensis[a] vel eorum locatenentis (*sic*) ad quos presentes peruenerint, salutem in[b] Domino[b].

Cum venerabilis Guillemus de Caneto, vicarius Gerunde et Bisullduni, contra iustitiam[c] et sine cause cognitione et alias contra[c] mentem et voluntatem illustrissimi principis et domini nostri regis Aragonum et plus ad ardorem extorquende[d] et habende peccunie pro sacianda sui proprii || marsupii ingluuie quam ad zelum iustitie et vtilitatem magestatis regie obseruandam prospiciens et anelans, a quolibet hominum dicte nostre diocesis de dominio ecclesie existentium quinque solidorum aut plurium quantitatem uidelicet ratione penarum et bannorum in quas iurando[e] contra Deum et eius sanctos, arma[f] portando et ludendo in locis clausis seu alias, itinera non condirecta tenendo aut alia modica comitendo[g], prout colore exquisito et pro sue uoluntatis libito[h] eos[i] incidisse pretendit habuit et extorsit et extorquere etiam nititur, in dampnum et preiudicium et grauamen dictorum hominum non modicum et dominorum eorumdem[171]. Qui homines sic multipliciter et sine misericordia per eumdem vicarium propter multiplices peccuniarum quantitates quas[j] tam[j] in subsidiis, seruiciis, taliis, fogagiis et aliis ajudis per ipsos dicto domino regi pro deffensione terrarum suarum a guerra quam rex Castelle contra eum indebite incitauit, quam[k] multiplicibus oneribus que iidem supportare habent, quam etiam e fame et penuriis variis dolorosis affliguntur persoluere[l] habuerunt[l], licet afflicto non sit addenda afflictio sed potius mise-

171. A l'altura d'aquest paràgraf, hi ha la nota següent, autògrafa del bisbe: «Ista nichil ualet. Principiauit istam litteram contra uicarium et dimitit eum et concludit contra iudeum et iudeos et contra parrochianos. Concludat contra uicarium quod habeat reddere etc».

rendum, coguntur quasi ad necessitatem ultimam deuenire, resque publica et communis vtilitas deprimitur et immoderata et intolerabilis egestas in[m] eis[m] noscitur augmentari, ac domini ipsorum hominum, qui redditus pro eorum vite sustentatione ab eis necessario[n] debent percipere, simul cum dictis suis hominibus inopia comprimuntur.

Nosque super hiis importabilibus, sic preiudicialibus et passim omnibus sic dampnosis, clamore dolorose perterriti teneamur quantum cum Deo possimus armis spiritualibus obuiare, et[o] quia dictus[p] dominus noster rex in generali Curia Ceruarie proxime celebrata cum littera sua patenti, cuius datum fuit Ceruarie XX[a] die decembris anno a Natiuitate Domini M[o] CCC[o] L[o] nono, de certa scientia remisit omnes et quascumque penas ciuiles vsque et per totum mensem decembris proxime preteriti omnibus hominibus ecclesie, de qua litera eidem venerabili vicario facta extitit plena fides[o], idcirco vobis per presentes dicimus et expresse mandamus in vitute || sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus[q] trinam generalem monitionem in ecclesiis vestris publice[r] faciatis vniuersos et singulos perrochianos vestros generaliter[s] amonendo ne[t] vllus[u] ex eis aliqua pignora per ipsum[v] vicarium uel alium seu alios eius nomine ab ipsis hominibus pro premissis uel premissorum aliquo capta, publice uel occulte, per se uel interposita persona emere[w] uel vendere uel[x] vendi facere[w] audeat quovis modo; et nichilominus quicumque cuiusuis conditionis seu status existat qui per judeum uel judeos aliquos ipsa pignora uel aliquid ex eis emi sciuerit tali seu talibus ementibus ea judeis vendendo, emendo, bladum[y] molendo[y], panem coquendo uel quouis modo alio perticipationis genere participet, uel perticipare audeat quouis modo. Nos enim ex nunc pro ex tunc et ex tunc pro ex nunc, uestra trina legitima monitione precedente, contra dictos[z] vendentes et ementes huiusmodi, necnon contra[aa] participantes dictis judeis quos sciuerint, ut[bb] predicitur[bb], pignora ipsa emisse, necnon etiam[cc] contra auxilium, consilium uel iuuamen in premissis uel aliquo premissorum publice[dd] uel occulte[dd] dantes generalem in hiis scriptis excommunicatinis sententiam promulgamus, absolutione eisdem[ee] illorum qui ea scienter uel maliciose incurrerint nobis uel superiori nostro preterquam in mortis articulo specialiter reseruata.

Reddite latori presentes litteras subscriptione vestra diem qua eas recepistis[ff] continente in signum mandati completi apposita in eisdem.

Datum Gerunde, XXV die mensis augusti anno a Natiuitate Domini MCCCLX[172].

Marges: pro | +

[a] *seq* s *cancell* [b] *interlin* [c] *interlin* [d] *seq* peccunie *cancell* [e] *seq* d *cancell* [f] *seq* per *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* asser eos assere *cancell* [i] *interlin* [j] *interlin* [k] *seq* mu

172. *In calce litterae, manu propria episcopi:* "Item fiat mencio de remissione domini regis in Curia Ceruarie, ut in alio quaterno".

(?) *cancell* [l] *interlin et in marg dex* [m] *interlin* [n] *seq* habent participare *cancell* [o] *add in calce litt al man* [p] *interlin* [q] *seq* generalem *cancell* [r] *interlin* [s] *interlin* [t] *seq* aliquis *cancell* [u] *interlin* [v] *seq* captum *cancell* [w] *interlin* [x] *seq* vende *cancell* [y] *interlin* [z] *seq* ementes *cancell* [aa] *seq* dict *cancell* [bb] *in marg dex* [cc] *interlin* [dd] *interlin* [ee] *interlin* [ff] *seq* excommunicationis *cancell*

56

1360 agost 25. Girona ADG, U-38 f. 147r-148r

El bisbe a tots els clergues. Guillem de Canet ha multat i empresonat dos homes de l'abat de Besalú pel haver fet recurs a la jurisdicció eclesiàstica, que el rei s'ha compromès a respectar a les Corts de Cervera, mitjançant instrument que es reprodueix. Monitòria d'excomunió.

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilectis in Christo clericis ecclesiarum Sedis, Sancti Felicis, Sancti Vincentii de Bisulduno et aliis ecclesiarum ciuitatis et nostre diocesis gerundensis clericis[a] vel eorum locatenentibus ad quos presentes peruenerint, salutem in Domino.

Noueritis quod licet illustrissimus princeps et dominus noster rex Aragonum in fauorem nostri[b], libertatis ecclesiastice et[c] rei publice[c] olim duxerit quasdam litteras concedendas ac nobili gerenti vices gubernatoris in Cathalonia generalis, necnon vicariis, baiulis ceterisque[d] officialibus suis dirigendas, quarum series sic se habent[173]:

Attamen venerabilis G. de Caneto, vicarius Gerunde et Bisullduni, sua[e] auctoritate propria et[e] contra voluntatem regiam et contenta in litteris supradictis et eas penitus[f] spernendo in non modicum nostri[g] et nostre libertatis ecclesiastice et rei publice[g] dampnum, preiudicium et grauamen[h], nuper Petrum de Fonte[174], parrochianum et operarium ecclesie de[i] Spondiliano, eo solum quia ut operarius predictus contra quosdam operi dicte ecclesie obligatos recursum habuerat prout poterat et sibi licitum erat[175] ad nostram ecclesiasticam curiam[j], || minis et terroribus[k] dicto[l] Petro[l] factis et quod nisi faceret idem Petrus quod dictus vicarius volebat[m] eundem Petrum faceret

173. S'insereix tot seguit la lletra n. 22.

174. El 1318 és documentat un Pere de Font, de Serinyà, que ven a Pere Miquel, clergue, els delmes d'unes peces de terra de Pere de Casals de Mont, també de Serinyà, per 70 sous: PM 759. Aquest personatge és distint de l'homònim esmentat el 17 d'agost del 1360, quan el bisbe escriu lletra monitòria d'excomunió contra el veguer de Girona i Besalú, si no deixa anar Pere de Font, multat amb 10 lliures i empresonat per haver recorregut a la justícia eclesiàstica, U-38 f. 179rv. El març del 1369 el bisbe autoritzarà quesitòria a favor de Pere de Font, la seva esposa i els seus fills, perquè se'ls ha calat foc a la casa, U-52 f. (113r-114r).

175. A aquesta altura de la lletra, nota *man prop episc:* "et de iure et de consuetudine".

pudrir en la biga regii carceris Bisullduni, obligari fecit isto velut pretextu ad[n] octuaginta sol. barchinonensium de terno sibi[o] certo termino persoluendos, quos[p] indebite et iniusta ratione[q] ab eo et eius bonis habuit et[r] habere voluit[r] et extorsit, in non modicum dampnum dicti Petri qui ad persoluendum eos minime tenebatur. Mala[s] peioribus cumulando, ... [G.] de Casalibus[176], parrochie de Serinyano, eo[t] solum[u] quia[v] quandam liiteram a nostra ecclesiastica curia[w] emanatam dicto vicario presentauit, capi fecit et captum detineri facit etiam perperam et iniuste[s].

Et cum talia nobis sic preiudicialia[x] et aliis vtique dampnosa et perniciosa exemplo, non possimus nec debeamus conniuentibus oculis pertransire, vobis per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus dictum venerabilem vicarium moneatis et citetis vice nostra vt predictum ... de Casalibus a captione qua ipsum tenet libere et quitie absoluant, ac dictos LXXX sol. predicto Petro de Fonte integre restituat, necnon de damnis et expensis per[y] ipsos[z] et vtrumque ipsorum[z] sustentis et factis libere et integre satisfaciat, ac[aa] eis et cuilibet eorum processus[bb] et obligationes omnes[cc] per[dd] vtrumque eorum[dd] ratione premissorum factos et factas reuocet, cancellet penitus et anullet infra VI dies a[ee] monitione vestra[ee] proxime et continue in antea numerandos, quos sibi ad hec pro primo, secundo, tertio et peremptorio termino, cum periculum sit in mora, nostro nomine assignetis et nos sibi etiam harum serie assignamus. Monentes nichilominus eundem vicarium dicta auctoritate nostra, quem nos etiam per presentes admonemus[ff] trino[gg] legitimo monitu vt ulterius contra predictos[hh] P. de Fonte, ... [G.] de Casalibus, uel aliquem alium contra ipsius domini regis voluntatem et contra contenta in suis litteris preinsertis ulterius aliquid[ii] non[ii] faciat uel comitat, immo eos sua libertate permitat secundum dictarum litterarum seriem et tenorem libere congaudere.

Alioquin nos ex nunc pro ex tunc etc.

Reddite etc.

Datum Gerunde, XXV die mensis augusti anno a Natiuittate Domini M CCC LX.

Inscripció Befaràs: Super habere recursum ad Curiam Ecclesiasticam per laycos.

176. Un Guillem de Casals, de Pedrinyà, el setembre de l'any 1300, amb altres del mateix lloc i de Crespià, és gitat de pau i treva, U-1 f. 55rv. La seva filla Margarida és definida pel bisbe per l'acostumada quantitat de 2 sous i 8 diners el gener del 1345, G-18 f. 2r, la qual cosa indica que Casals és home propi del bisbe. Sigui o no parent amb l'anterior, hi ha tres lletres del bisbe, datades el 17 de juliol, en els quals es fa esment de Guillem de Casals, de Serinyà. En la primera es diu que Guillem de Canet el tenia empresonat perquè el bisbe l'havia tramès a Canet per dur-li una lletra en la qual Berenguer de Cruïlles exigia la llibertat del clergue Francesc d'Esperapans, empresonat per Canet: U-38 f. 178rv. En la segona, el bisbe comunica a l'abat de Besalú que ha escrit a Canet perquè deixi en llibertat Casals, *ib.* f. 178v. La tercera és la que el bisbe adreça a Canet, en català, exigint la llibertat de Casals, *ib.* f. 179r. Sens dubte és parent, potser el fill, del Pere de Casals esmentat suara mateix, nota 174.

Marge: pro.

[a] *interlin* [b] *seq* et *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* vice *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* exi *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* et nostre ecclesiastice libertatis *cancell* [i] *corr pro* dicte [j] *seq* cepi fecit et // et ter *cancell* [k] *seq* compulit *cancell* [l] *interlin* [m] *interlin* [n] *seq* persoluendum *cancell* [o] *interlin* [p] *seq* hu *cancell* [q] *seq* ratione *iter cancell* [r] *interlin* [s] *in calce litt* [t] *seq* similiter *cancell* [u] *interlin* [v] *seq* ad *cancell* [w] *interlin* [x] *seq* nobis *cancell* [y] *seq* vtrumque ipsorum *cancell* [z] *interlin* [aa] *seq* sibi *cancell* [bb] *seq* obli *cancell* [cc] *seq* per eum uel ipsos *cancell* [dd] *interlin* [ee] *interlin* [ff] *seq* primo *cancell* [gg] *interlin* [hh] *corr pro* dictum [ii] *interlin*

57

1360 agost 25. Girona — ADG, U-38, f. 101rv

Credencials a favor de Ramon de Pujals[177]*, monjo del monestir de Banyoles, enviat a la cort a gestionar exempcions dels homes d'església del bisbat. S'escriu a Jaume des Far*[178]*, conseller reial; Pere ça Costa*[179]*, batlle general; Pere de Marges*[180]*, sotstresorer; Jaume des Monell, advocat*[181]*; abat de Banyoles; Bernat Cavaller*[182]*, de Besalú; Exemèn Xanxis, de Ribavellosa.*

Sényer: Carament vos pregam que us plàcia vuylats creura d'açò[a] que us dirà de part nostra[a] e endreçar lo religiós ffrare R. de Pujals, monge del monastir de Bayoles, portador de la present, cor nós lo trametem aquí al seynor rey ho a son conseyll per alcuna gran oppressió qui és feta[b] als hòmens de l'esgleya del nostre bisbat[183].

E si res, sényer, vos plau que[c] façam per vós[c], fiançosament nos escriuetz.

Dada a Gerona, a XXV jorns d'agost en l'ayn de M CCC LX.

Del bisbe de Gerona, amich vostre.

177. El 1350, essent ja monjo, rebia llicència de portar armes, U-17 f. 171v. El 1363 és monjo infermer i, amb altres monjos, presenta súplica al bisbe sobre el priorat de Santa Maria de Finestres, conferit a Pere Bausarenys amb butlla papal, D-162 f. 65v-67r. Tingué qüestions amb l'almoiner i el candeler del monestir sobre ús de cases pròpies de llurs oficis, acabant en procés a la cúria romana: U-49 f. 119r; U-51 f. 6r. Fundà un benefici que era proveït l'any 1384: G-75 f. 38v.

178. Cf. supra n. 30 nota 124.

179. Cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I n. 582 nota 1050 i n. 586.

180. Esmentat amb el mateix càrrec el 1362, en el document amb el qual Pere III promet i jura de convocar Corts generals a Montsó, PG 524.

181. Cf. *Lletres del bisbe de Girona, o. c.,* vol. I, n. 146 nota 370, i n. 173, 175, 383, 407, 467.

182. Cf. supra n. 25 nota 111.

183. És evident que el bisbe es refereix aquí als abusos de Guillem de Canet.

Al molt honrat, saui e discret sényer en Jacme dez Far, conseyler del seynor rey, amic nostre special.

Item fiat similis al molt honrat sényer en P. ça Costa, batlle general de Cathalunya, special amich nostre.

Item similis al molt honrat sényer en P.[d] de Marges, sotztresaurer del seynor rey, amich special nostre.

Item Jacobo de Monello, aduocato et amico nostro speciali.

Item venerabili et religioso ffratri Bernardo, Dei gratia abbati Sancti Stephani Balneolarum.

Item al honrat en Bernat Caualler, de Beseldú, amich nostre special.

Item honorabili viro prouido et discreto domino Exemèn Xanxis de Ribauelosa, legum doctori et domini nostri Regis consiliario, amico nostro speciali[184].

[a] *interlin* [b] *seq* en lo *cancell* [c] *interlin* [d] *seq* ça Costa *cancell*

58

1360 setembre 18. Girona ADG, U-38, f. 109v-110r

Al rector de Peralada, concessionari del fogatge. Comissió d'informar sobre el salari que Ramon Jaume[185]*, clerge de Peralada, paga a Francesca, la seva majordona, si sap el que han pagat pel fogatge.*

Berengarius Dei gratia episcopus gerundensis, dilecto in Christo[a] rectori ecclesie Petralate notre diocesis, salutem in Domino.

Vobis per presentes comittimus et mandamus quatenus, prestito in[b] manibus vestris[b] iuramento ad sancta IIII[or] Dei euangelia corporaliter tacta[c] per Raimundum Jacobi, clericum ecclesie Petralate[d], super veritate dicenda in et super valore quantitatis quam ipse annis singulis dat pro vestibus et secularibus[e] prestat[f] Ffrancische, vxori quondam ... Vagerii, de Castilione, ancille sue, || et ab ipsa Ffrancischa etiam iuramento[g] recepto[g] super quantitate ipsa

184. La lletra en llatí a Exemèn Sanxis s'ha conservat a l'ADG, *ib.,* f. 101r.

185. El gener de l'any 1349 Ramon Jaume rep del vicari general el benefici fundat a la parroquial de Peralada per Maria de Llimós, de Palaldà, presentat per Francesca, filla de Ramon de Llimós i representat per Perpinyà Jaume, rector de Peralada, D-160 f. 29r. Sembla clar que Francesca de Llimós és filla de Ramon i Maria de Llimós, i que Ramon Jaume és nebot o parent del rector Perpinyà Jaume. L'un i l'altre podrien estar emparentats amb Ramon Jaume, de Castelló, que entorn del 1348 havia fundat benefici a Castelló: D-160 f. 7rv; U-102 f. 18r; U-106 f. 77v-78r. Hi ha també un Ramon Jaume, pagès a Matajudaica, que té una terra pel bisbe: PM 619.

quam idem R. sibi[h] inde infra tempus concessionis fogagii domino nostro regi concessi prestitit et prestat, et eodem clerico[i] seu dicta Ffrancischa persoluente quod debet in ipso ffogagio[j], moneatis vice nostra curiales et consules[k] ville Petralate ne contra ipsam Francischam[l] uel bona eiusdem[l] predicta ratione aliquatenus procedant.

Alias, si moniti per nos contra eam procedere abstinere nollent, contra eos per censuram ecclesiasticam auctoritate nostra ad excommunicandum eosdem cum iustitia procedatis.

Datum Gerunde, XVIII[a] die mensis septembris anno a Natiuitate Domini M° CCC LX.

Marge: pro.

[a] *seq* clericis *cancell* [b] *interlin* [c] *seq* sup *cancell* [d] *seq* in u *cancell* [e] *seq* sibi *cancell* [f] *seq* et a *cancell* [g] *interlin* [h] *seq* prestat inde ipse annis singulis *cancell* [i] *seq* per *cancell* [j] *seq* contra *cancell* [k] *seq* dicte *cancell* [l] *interlin*

59

1360 setembre 30 ADG, U-39, f. LVv

Als clergues de Sant Vicenç de Besalú. No procedeixin contra Ramon Maries, procurador fiscal de Besalú, ni el tractin com excomunicat, perquè ha comparegut a donar explicacions al bisbe.

Ex quibusdam causis coram nobis propositis, vobis et vestrum singulis harum serie dicimus et exprese mandamus quatenus[a] auctoritate[b] nostrarum litterarum, que date fuerunt Gerunde XXII die mensis augusti proxime nunc lapsa contra R. Maries, procuratorem seu regentem officium procuratoris fischalis in curia Bisullduni, factarum[c] pro illis V sol. quos a quolibet hominum dicte nostre diocesis nomine quo supra petebat pro penis et bannis in quibus ipsos asserebat incurrisse contra eum[c], minime procedatis[c], donec a nobis aliud habueritis in mandatis; nec auctoritate ipsarum litterarum ipsum pro excommunicato vitetis, quoniam infra tempus in ipsis litteris sibi prefixum coram nobis pro contentis in eisdem quasdam proposuit rationes.

Datum Gerunde, vltima die septembris etc.

[a] *seq* pro contentis in quibusdam *cancell* [b] *interlin* [c] *add in calce litt*

60

1360 setembre 30. Girona ADG, U-39, f. LVIr

Als mateixos. Deixin sense efecte les mesures preses contra el jueu Bonjuà Benvenist.

Berengarius etc., clericis Sancti Vincentii predictis etc.

Ex quibusdam causis coram nobis propositis, vobis etc., quatenus pro contentis in quibusdam nostris litteris que date fuerunt XXV die augusti proxime lapsi, et in quibus inter alia continebatur quod nullus ex parrochianis vestris contratus (*sic*) aliquos faceret cum Bonjuà[a] Beuenist, judeum[b] Bisullduni nec alias secum participaret, prout in eisdem litteris continetur, contra eos per vos monitos[c] pro[d] premissis[d] minime procedatis, donec aliud a nobis super hiis habueritis in mandatis.

Datum Gerunde, vltima die septembris etc.

[a] -juà *in marg sin* [b] *seq* d *cancell* [c] *seq* vel monendos *cancell* [d] *interlin*

61

1360 octubre 12. Barcelona ADG, PM 1268

El rei Pere III, atès el donatiu fer per la província eclesiàstica tarraconense el 1358, al qual el bisbe de Girona contribuí amb 100 lliures pels habitants de la Bisbal, Rupià, Vila-romà, Vall-llobrega, Dosquers, Sant Sadurní, Crespià, Ullà, Bàscara, Corçà, la Pera i Paret Ruffí, condona les quantitats que haguessin quedat pendents de pagar

Nos Petrus, Dei gratia rex Aragonum, Valencie et Maiorice, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone Rossilionis et Ceritanie.

Considerantes quod ratione doni pro deffensione et tuicione regnorum et terrarum nostrarum dudum in Cathalonia per ecclesiasticum brachium nobis facti a prima videlicet die mensis madii anni Millesimi CCC[i] quinquagesimi octaui vsque per totam vltimam diem mensis aprilis proxime nunc elapsi, in quo siquidem tempore duo anni integre includuntur, vos, venerabilis in Christo pater Berengarius, diuina prouidentia episcopus gerundensis, consiliarius noster dilectus, exsoluistis seu exsolui nobis aut Curie nostre fecistis toto tempore ipso de duobus in duobus mensibus centum libr. monete Barchin. pro hominibus habitantibus in castris, villis, siue locis vestris de ça Bisbal, de Rupià, de Vilaromà, de Vallobrega, de Dosquers, de Sant Sadurní, de Crespià, de Vylà, de Bàsquera, de Corçà, de ça Pera e de Ruffín, et in locis,

perrochiis, populis siue masoueriis in terminis ipsorum castrorum, villarum siue locorum sistentibus; quam siquidem quantitatem fuit comuni extimatione contradictum vos pro dictis hominibus debere dumtaxat exsoluere pretextu doni superius expressati..

Considerantes inquam grata seruitia et accepta per vos, dictum episcopum, multifarie nobis impensa et que impendere poteritis Deo dante, clarius promereri ut vos in hac parte specialis prerogatiue gratiam prosequamur, idcirco siue pretextu doni predicti vos, dictus episcopus, pro hominibus antedictis inter spacium dictorum duorum annorum debueritis maiorem quantitatem dictarum centum librarum de duobus in duobus mensibus seu aliter nobis seu Curie nostre exsoluere, siue non totum illud quicquid sit ad quamcumque quantitatem ascendat, vobis, episcopo memorato, remittimus atque concedimus huius serie gratiose. Ita quod contra vos vel homines antedictos seu bona eorum aut alicuius ipsorum nunquam per nos uel tesaurarium seu commissarium, aut alios officiales nostros quoscumque ratione doni predicti petitio aliqua fieri valeat, questio seu demanda, quinimo sitis ac sint dicti homines inde cum omnibus vestris et eorum bonis perpetuo quitii et plenarie absoluti.

Mandamus itaque per presentem gubernatori generali et eius vicariis, gerentibus, tesaurario et fideli de domo nostra Ffrancisco Ferrarii, commissario ad computandos focos siue hospicia qui seu que sunt in castris, villis seu locis prelatorum, religiosorum, baronum et militum seu aliarum quarumlibet personarum tam ecclesiasticarum quam laycarum intra episcopatum gerundensem populatarum per nos deputato, aliisque commissariis per nos ad hec deputatis seu deputandis et officialibus nostris quibusuis, ipsorumque locatenentibus tam presentibus quam futuris quatenus hanc nostram remissionem siue concessionem gratam et ratam habendo contra eam non veniant, nec aliquem seu aliquos computando focos seu hospicia antedicta contraueni-re permittant racione aliqua siue causa.

In cuius rei testimonium hanc cartam nostram fieri jussimus nostri sigilli pendentis munimine roborata.

Datum Barchinone, duodecima die octobris anno a Natiuitate Domini Millesimo CCC° sexagesimo, regnique nostri vicesimo quinto.

Visa Roma.

62

1360 novembre 9. Girona ADG, U-40 f. 8v-9r

El bisbe auxiliar als clergues de (?) i de {Sant Mateu} de Montnegre. Ni els homes lliures ni els d'església no elegeixen síndics per a la talla del fogatge. Els obliguin sota pena d'excomunió.

[Frater Arnaldus episcopus[a]] Galtellinensis vicarius etc., dilectis [in Christo clericis... et Sancti Matthei de] Montenigro[b] vel eorum locate[nentibus, salutem] in Domino.

Fidegino relatu ad au[dientiam nostram est perd]uctum quatenus hominis parrochiarum vestrarum qui fran[chi et de dominio Ecclesie] existunt talliatores eligere indebite omittunt, qui horum singulos tallent ad[c] exsoluendum [... ... ...] domino regi dandam pro fogagio hoc anno [... ... ...] pro supportandis sumptibus et expensis pro [guerra quam rex Castelle] contra eum et suam terram incitauit factis [et faciendis et que] habeant necessario fieri, et taxationes [... ... ...],

per presentes dicimus et mandamus in virtute sancte [obedientie quatenus] omnes et singulos perrochianos ipsos mon[eatis quatenus infra XV] dies a monitione[d] vestra proxime et continue in [antea numerandos inter] se eligant, qui[e] electi corporali pres[tito iuramento taxan]do eorum singulos secundum facultates eorundem ta[llent ... ...] fogagio prout decet[f], et[g] ipsi talliatores[g] [... ... ...] eandem talliam fa[ciant ... ...] perrochiani vestri quantitates[k] ad quas[k] talliati fuerint persoluant pro [... ... ...] pro hominibus franchis et[i] de dominio ecclesie e[... ... ...] xv dierum spatium eisdem hominibus et eorum sin[gulis ... ...] et quantitates ad quas eorum sijnguli ten[eantur ... ...] necnon ipsis[j] electis[j] ad dictam talliam fa[ciant ... ...] et secundum eorum puras conscientias ut est [... ... ...] tempore assignetis.

Alioquin nos ex tunc [pro ex nunc etc.]

Datum Gerunde, IX[a] die mensis[k]

[a] *seq* Galtellints *cancell* [b] *seq* d *cancell* [c] *seq* retribuendum *cancell* [d] *seq* et cita *cancell* [e] *seq* qui prest *cancell* [f] *seq* qui *cancell* [g] *interlin* [h] *interlin* [i] *seq* h *cancell* [j] *corr pro* ipsos electos [k] *ms* menses

63

1360 novembre 13. Girona ADG, U-39, f. 151v

El bisbe auxiliar als clergues de Santa Pellaia. Pere Aldric, Pere de Guàrdies i Arnau Veí, col·lectors de la talla del fogatge, han carregat excessivament alguns parroquians. Facin la talla amb ponderació i segons consciència.

Ffrater Arnaldus, etc., dilectis in Christo clericis ecclesie de Sancta Pelagia ac aliis etc., salutem in Domino.

Ex[a] querimonia per Petrum Aldrici, Johannem Popini[b], Huguetum Vaÿni, Arnaldum Artigues, Berengarium[c] Marenis[c], parrochie vestre nobis[d] facta[d] nouiter intelleximus quatenus P. Aldrici, P. de Guàrdies[186], Arnaldus Veÿni, talliatores cuiusdam tallie que facta fuit inter eos ratione fogagii illustrissimo domino regi gratiose concessi, eosdem talliarunt in eadem vltra quam debuissent et non secundum magis et minus[187].

Quapropter vobis etc., quatenus eosdem talliatores trino ligitimo monitu et peremptorie moneatis[e] vice nostra vt[f] prestito prius per eos juramento in posse rectoris[g], odio et amore postpositis, quod[h] secundum eorum bonam conscientiam eadem tallia facta fuerit legitime et secundum magis et minus[h] in huiusmodi tallia facienda, ut dictos conquerentes et alios conparrochianos[i], vt tallia que facta fuit iuxta eorum conscientias[j] eam faciant obseruari et eandem vel aliam taliter[k] obtemperent et[l] modificent[l], addendo vel minuendo, prout eis visum fuerit, talliando eosdem secundum consciencias eorundem, infra VIII dies etc.

Alioquin nos etc. Vosque etc.

Reddite etc.

Datum Gerunde, XIII die nouembris etc.

Marge: pro.

[a] *Seq* con *cancell* [b] *seq* Berengarius *cancell* [c] *interlin* [d] *interlin* [e] *seq* s vst (?) *cancell* [f] *seq* dcito *cancell* [g] *seq* dicte ecclesie quod fideliter se haberent omni fauore *cancell* [h] *interlin* [i] *seq* talliant et taxent secundum magis et minus in talliando eosdem vobis, VI dies etc. *cancell* [j] *seq* facta fuerit *cancell* [k] *seq* eam *cancell*

186. El 29 d'octubre del 1368 un Pere de Guàrdies i Guillem Aldric prometen a Guillem Salavedra, canonge de Sant Martí Sacosta, de Girona, proporcionar-li pergamí i pagar a raó de 16 diners el foli, si es compromet a escriure en el termini d'un any un *Legenda Sanctorum* per a l'església de Sant Cebrià de Lladó: G-5 f. 34r.

187. Referència textual a un dels capítols de les Corts de Cervera, on es preveia que els braços havien de repartir l'impost segons el nombre de focs i «carregant als uns mes que als altres»: *Cortes, Cortes de Cataluña III,* 410, 415; SÁNCHEZ MARTÍNEZ – ORTÍ GOST, *o. c.,* 204, 218.

64

1360 novembre 26 ADG, U-40 f. 16r

El bisbe auxiliar al capellà de {...}. D'acord amb el síndic per a la talla del fogatge, absolguin vint persones de Lloret Salvatge i Sant Genís Sacosta d'excomunió incorreguda en pagar el fogatge fora termini.

Ffrater Arnldus etc., dilectis in Christo capellano ecclesie Sancti Ni[colai ... vel eius] locumtenenti, salutem in Domino[a].

De voluntate [... ... ...] Sancti Michelis de Amerio, sindici, vt asseritur, seu [... ... tallie] que facta extitit inter prerrochianos vallis de [... ... ...] et Sancti Genesii de Costa ratione fogagii illustrissimo [domino regi concessi] pro expensis quas fecit et facit pro guerra quam [rex Castelle contra eum et terram suam] incitauit,

vobis[b] per presentes dicimus, comittimus [et mandamus quatenus vice] nostra iuxta formam Ecclesie absoluatis viginti [... ... ...] ab excommunicationis sententia quam incurrerunt pro eo quia infra [... ... ...] persoluendam partem eos contingentem in quadam tallia [... ... ...][c] seu solutionem quam facere debebant in [... ... ...] nunc proxime lapso, iniungendo eorum cuilibet pro culpa [penitentiam salutarem].

Datum Gerunde, XXV[a] die nouembris etc.

65

1360 novembre 24. Girona ADG, U-39, f. 4rv

Fra Arnau Galtellinense als clergues de Castelló. Bernat Pascal, saig d'Ullastret, Ramon Estruc i Ramon Bosch, de Castelló fa temps que són excomunicats per no haver volgut tornar penyores i desclavar portes a homes d'església de Serra; els citin perquè es facin absoldre, satisfent als perjudicats.

Ffrater Arnaldus etc. vicarius etc., dilectis in Christo clericis ecclesie beate[a] Marie Castilionis et[a] de Oculostricto et aliis etc., salutem in Domino.

Cum Bernardus Paschalis, sagio de Oculostricto, venerabilis[b] Raimundus Strucij[188] et Raimundus de Bosco[189], de Castilione, comissarii ab inclito

188. Consta que la seva vídua Nicolaua rebé llicència de sebollir-se a la capella de Sant Jordi de l'església de Castelló, construïda per en Domènech, parent d'ella, el 7 de desembre del 1380: U-71 f.- 175v.

domino infante Raimundo Berengario, comiti Impuriarum, ut dicitur, deputati[b], fuerint[c] iam est diu excommunicationis sententia innodati[d] et pro excommunicatis[e] etiam pulsatis companis et candelis extintis ac cum sibi participatibus diutius publicati[f], quos[g] non est dubium excommunicationum sententias per constituciones sacri concilii terraconensis contra tales editas incurrisse[g], pro eo quia moniti[h] et citati[l] peremptorie et legitime infra tempus sibi peremptorie assignatum[j] noluerunt nec curarunt reddere integre[k] et[l] absque diminutione aliqua et restituere[m] diuersa[n] pignora[o] et[p] bona alia ac quicquid et quantum tam pro pignoribus quam alias[p] rapuerunt[q], pignorarunt et[r] extorserunt[t] in periudicium et iniuriam dicti domini Episcopi et ecclesie gerundensis[rs] a Berengario Rubei, Guillemo de Plano[190], Ffrancisco Regis, Bernardo Anglesii, Bernardo Çabaterii[191], Guillemo Ffranch[192] et Jacobo Giffre, parrochie sancte Marie de Serra, dicte diocesis, et[u] dampnum non modicum eorumdem[u], nec[v] januas[w] domorum et hospiciorum[x] hominum[y] ipsorum[y] quas clauarunt[z] et[aa] clauari fecerunt[aa] disclauare et disclauari facere, nec etiam reuocare cum[bb] efectu debito et reuocari facere[bb] omnia mandata et penarum impositiones eisdem facta et impositas ratione fogacii quod, ut dicitur[cc], dictus[dd] dominus infans[ee] ratione guerre quam rex Castelle indebite et[ff] iniuste[ff] incitauit et comouit contra dominum nostrum regem et[gg] auxilii quod ipse dicto domino Regi, ut[hh ii] dicitur[hh], impendit, habere vult ab hominibus supradictis, licet dictus dominus episcopus, cuius[jj] et sue Gerundensis ecclesie dictus locus de Serra existit et in quo iurisdiccionem ciuilem quoad medietatem obtinet pro indiuiso, pro hominibus, quos[kk] idem dominus episcopus et dicta gerundensis ecclesia in eo habent, et eorum singulis certam pecunie summam dicto domino regi in auxilium expensarum quas in dicta guerra fecit et supportare habuit[ll] et[ll] habet necessario persoluerit, || dictique[mm] Raimundus[nn] Strucii, Raimundus de Bosco et[nn] Bernardus Paschalis in predicta excommunicationis sententia perseuerauerint diutissime et perseuerent animo indurato, claues Ecclesie contemnendo; in hiisque in quibus censura Ecclesie contempnitur, cum Ecclesia non habeat vlterius quid faciat, recurrendum sit ad brachium seculare,

189. Ramon Bosch és paraire de Castelló. Bartomeu Bosch, parent seu, matà Guillem Malloll, d'Agullana i, després del crim, Ramon Bosch i altres de Castelló van jurar que fundarien un benefici a Agullana com a satisfacció per l'homicidi; el novembre del 1353, Bernat Mallol, d'Agullana, suplicava que gestionessin el compliment de la promesa: U-22 f. 160v-161r.

190. El 20 de novembre del 1357 consta com a pabordre de la confraria de la capella de Sant Andreu d'Estany i presenta, amb els altres pabordres, Ramon de Casadamont per al benefici de dita confraria, G-38 f. 30rv.

191. Pagès de Serra que el 1359 venia un camp que tenia pel bisbe a Bonanat de Prat, de Serra: PM 1262.

192. El 21 d'octubre del 1352 el bisbe comunicava als clergues de Serra, Ullastret i Llabià que havia absolt Guillem Franch i altres que van atacar Parlavà, U-21 f. 23v.

ideo vobis harum serie dicimus etc. quatenus venerabiles baiulum[oo] de Castelione et[oo]... regentem[pp] baiuliam de Oculostricto et[qq] vtrique ipsorum[qq] moneatis et in subsidium iusticie nostro nomine requiratis[rr], quos nos et[ss] eorum vtrumque etiam per presentes requirimus et monemus ac in Domino etiam[tt] exortamur[uu] vt infra[vv] XV dies etc. quos sibi etc. et nos sibi etc.[vv] eosdem[ww] excommunicatos[xx], prout[yy] sibi comisse[yy] juredictioni subiecti[zz] existunt[aaa], compellant viriliter cum[bbb] effectu quod a predicta excommunicationis sententia faciant se[ccc] absolui, satisfaciendo integre de omnibus et singulis supradictis pro quibus, vt predicitur, excommunicati[ddd] existunt[eee].

Alioquin nos ex nunc prout tunc etc., ac[fff] ipsorum[ggg] et eorum utriusque[fff] [etc.], contra ipsos in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus.

Vosque etc.

Reddite etc.

Datum Gerunde, XXIIII die nouembris anno a Nativitate Domini M CCC sexagesimo.

Nota ratllada: Fuit facta[hhh] similis requisitoria contra venerabilem baiulum de Castilione, quod compellat venerabiles Raimundum Strucii et Raimundum de Bacho (*sic*)[193], comissarios, vt[jjj] dicitur[jjj], deputatos ab[kkk] inclito domino infante etc.

[a] *interlin* [b] *interlin* [c] *corr pro* fuerit [d] *corr pro* innodatus [e] *corr pro* excommunicato [f] *corr pro* publicatus [g] *interlin et in marg dext* [h] *corr pro* monitus [i] *corr pro* citatus [j] *seq* non *cancell* [k] *in marg dext* [l] *in marg sin et interlin* [m] *seq* quedam bona *cancell* [n] *interlin* [o] *seq* que habuerunt usurparunt et *cancell* [p] *interlin* [q] *seq* et *cancell* [r] *interlin et in marg dext* [s] *seq* in dampnum *cancell* [t] *seq* et dampnum non modicum et periudicium infrascriptorum *in marg dext cancell* [u] *interlin* [v] *seq* et *cancell* [w] *seq* predictorum *cancell* [x] *seq* eorum *cancell* [y] *in marg dext et interlin* [z] *corr pro* clauare [aa] *interlin* [bb] *interlin et in marg dext* [cc] *seq* inclitus *interlin cancell* [d] *interlin* [ee] *seq* Raimundus Berengarii impuriarum comes *interlin cancell* [ff] *interlin* [gg] *seq* pro *cancell* [hh] *in marg dext* [ii] *seq* asser *cancell* [jj] *seq* lo *cancell* [kk] *seq* ipse *cancell* [ll] *interlin* [mm] *corr pro* dictusque [nn] *interlin* [oo] *interlin* [pp] *seq* vicariam *cancell* [qq] *interlin* [rr] *seq* vt dictum Bernardum *cancell* [ss] *interlin* [tt] *interlin* [uu] *seq* quatenus in *cancell* [vv] *interlin* [ww] *corr pro* eundem *et seq* Bernardum Pascalis *cancell* [xx] *corr pro* excomunicatum *et seq* eorum *cancell* [yy] *interlin* [zz] *corr pro* subiectum [aaa] *interlin* [bbb] *seq* ep *cancell* [ccc] *seq* s *cancell* [ddd] *corr pro* excommunicatus [eee] *corr pro* existit [fff] *interlin* [ggg] *seq* baiuli et rege *interlin cancell* [hhh] *seq* f *cancell* [iii] *seq* se predendentes *cancell* [jjj] *interlin* [kkk] *iter non cancell*

193. Errada evident del copista, que hauria hagut d'escriure «de Bosco». Un Ramon des Bach reconeix el desembre del 1310 tenir en feu pel bisbe un quart del delme d'Argelaguer i Tortellà,comprat a Ramon de Vilamarí: PM 640. Consta que el cavaller Ramon des Bach, parent de Bertran des Bach, canonge de la Seu, va tenir un fill espuri, Huguet des Bach, ja mort l'agost del 1350: G-23 f. 148rv.

66

1360 novembre 28. Girona ADG, U-39 f. LXXXr

El bisbe auxiliar als clergues de Llagostera. Comissió d'absolucio d'excomunió a alguns parroquians que han pagat fora termini la talla del fogatge.

Ffrater Arnaldus etc., dilectis in Christo clericis ecclesie Sancti Felicis de Locustaria diocesis gerundensis, salutem in Domino.

De voluntate et assensu Arnaldi de Prato, dicte veste parrochie, asserentis se[a] sindicum[b] et[b] collectorem fogagii vniuersitatis[c] parrochie vestre[d], comittimus et mandamus per presentes quatenus, cum vobis constiterit quod dictus sindicus soluerit constituto[e] termino et assignato talliam seu[e] solucionem quam per ipsum et dictam vniuersitatem solui debebat[f] ratione fogagii domino nostro regi Aragonum in proxime celebrata Curia Ceruarie concesi[g], juxta formam Ecclesie absoluatis Bernardum Crestiani, Petrum Geraldi lapicidam, ... Ermena, ... Tayarama et[h] Bofiyl de Loredan, et etiam illas quatuor personas dicte[i] vestre parrochie[i] quas dictus sindicus vobis duxerit nominandas ab excommunicationis sententia quam incurrerunt pro eo quia eis statuto termino non curarunt soluere partem eorum singulos soluere[j] contingentem in tallia supradicta, iniungendo inde eis pro culpe modo penitentiam salutarem.

Datum Gerunde, XXVIII[a] dies nouembris anno LX[o].

Marge: pro.

[a] *seq* colell *cancell* [b] *interlin* [c] *interlin* [d] *seq* et collectorem *cancell* [e] *interlin* [f] *seq* termino statuto *cancell* [g] *seq* absoluatis *cancell* [h] *seq* etiam *cancell* [i] *in mar dex* [j] *interlin*

67

1360 desembre 7. Girona ADG, U-39, f. 8v-9r

Al rector de Sant Miquel de la Cot. Els parroquians no fan talla per al fogatge. Els obligui a elegir síndics i a pagar deu dies després de l'elecció, sota pena d'excomunió.

Ffrater Arnaldus Dei gratia episcopus Galtellinensis vicarius in[a] spiritualibus et temporalibus generalis reuerendi in Christo patris domini Berengarii per eandem episcopi gerundensis, dilecto[b] in Christo[c] rectori ecclesie Sancti Michelis de Cote diocesis gerundensis vel eius locumtenenti, salutem in Domino.

Cum fidedigno relatu nouiter perceperimus quod perrochiani vestri inter se talliam[d] pro parte eorum singulos contingentem in quantitate domino regi ratione fogacii ei concessi in auxilium expensarum per eum factarum et faciendarum in guerra quam rex Castelle contra ipsum dominum nostrum regem et terram suam incitauit, facere omittunt aut quod[e] illa, si qua per eos facta fuit, minus iuste et indebite facta[f] fuit,

eapropter vobis per presentes dicimus et expresse mandamus in virtute sancte obedientie et sub pena excommunicationis quatenus ipsos vestros perrochianos omnes et singulos[g], prout maiores et potentes sint in eorum hospiciis moneatis[h] vice nostra[h] quod ex se certas personas fidedignas eligant et potestatem eisdem concedant faciendi dictam talliam inter eos, et quod electi in posse vestro iurent ad sancta IIII[or] Dei euangelia quod bene et fideliter secundum eorum bonas conscientias dictam talliam facient inter perrochianos ipsos eosdem secundum facultates eorum et[i] per eos supportanda onera talliabunt infra tres[i] dies proximos postquam ad eam faciendam fuerint electi[i] et[j] infra X dies a monitione vestra proxime et continue in antea numerandos[j].

Vos etiam, cum tallia huiusmodi facta fuerit, perrochianos ipsos compellatis ad exsol- || -uendum eorum partem infra X dies proxime post factam et publicatam talliam supradictam. Et horum X dierum spatium tam eis[k] ad faciendam dictam talliam quam ad soluendum eamdem eorum singulis pro primo, secundo, tertio et peremptorio termino nostro[l] nomine [l] assignetis.

Alioquin nos ex nunc pro ex tunc et ex tunc pro ex nunc, vestris monitionibus eorumque mora et culpa precedentibus, contra eos in hiis scriptis excommunicationis sententiam promulgamus. Vosque eosdem quos excommunicatos esse noueritis ex[m] tunc[m] denuntietis in[n] dicta[o] ecclesia vestra excommunicatos duobus uel tribus diebus dominicis continuis uel festiuis, et tamquam excommunicatos ab aliis euitari faciatis, tantum et tam diu donec de eorum absolutione legitime vobis constet.

Reddite latori presentes litteras subscriptione vestra diem qua monitiones faceritis supradictas ac nomina illorum quos excommunicatos nunciaueritis[p] continente in signum mandati completi apposita in eisdem.

Datum Gerunde, VII die mensis decembris anno a Nativitate Domini M CCC LX.

[a] *seq* per *cancell* [b] *corr pro* dilectis [c] *seq* clericis ec *cancell* [d] *seq* facere omittunt *cancell* [e] *seq* faciunt (?) *cancell* [f] *seq* fint *cancell* [g] *interlin* [h] *interlin* [i] *interlin* [j] *in calce litt* [k] *interlin* [l] *interlin* [m] *interlin* [n] *seq* ecclesia *cancell* [o] *interlin* [p] *seq* diu (?) *cancell*

Josep Hernando i Delgado

OBRES DE FRANCESC EIXIMENIS EN BIBLIOTEQUES PRIVADES DE LA BARCELONA DEL SEGLE XV

«L'adjunta arreplega de notes eiximenianes no pot pas contenir, evidentment, res de definitiu» escrivia fa quasi cent anys el P. Martí de Barcelona referint-se al seu excel·lent treball sobre Francesc Eiximenis.[1] La mateixa afirmació cal fer quan un esguarda l'excel·lent treball de David J. Viera sobre bibliografia de la vida i obra de Francesc Eiximenis, publicat l'any l'any 1980.[2] Tant és així que el mateix D. J. Viera anunciava una ampliació i actualització fins a 1992.

Des que en l'últim terç del segle XIX Emili Grahit[3] inicià una nova època assenyaladament productiva dels estudis eximenians, aquests no han cessat d'augmentar, tant en referències directes com indirectes, cosa que fa que la tasca de recopilació de bibliografia eiximeniana porti a uns resultats sempre insatisfactoris. Tanmateix, en un treball sobre Francesc Eiximenis, hom no pot oblidar, cosa que vol ser un homenatge, la tasca feta fins el primer terç del segle XX per bibliòfils i estudiosos de les obres eiximenianes com, entre d'altres, Antoni Bulbena i Tusell,[4] Jaume Massó i Torrents,[5] Atanasio López del Amo,[6] i, en especial, fra Martí de Barcelona[7] i fra Andreu Ivars.[8] Fins mitjan

---

1. Martí de Barcelona, *Fra Francesc Eiximenis, O.M. (1340?-1409?). La seva vida, els seus escrits, la seva personalitat literària*, dins «Estudis Franciscans», XL, (1928), 437.

2. D. J. Viera, *Bibliografia anotada de la vida i obra de Francesc Eiximenis (1340?-1409?)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana 1980. Obra, segons el seu autor, en curs d'ampliació i actualització fins a 1992. Hom pot veure un recull de bibliografia eiximeniana d'aquests darrers anys en S. Gascon Uris, *Camps d'estudi en Eiximenis*, dins «Miscel·lània Germà Colón», 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994, 25-29.

3. E. Grahit, *Memorias sobre la vida y obra del escriptor geroní Francesch Eximenes*, dins «La Renaxensa», III, (1873), 185-188, 195-199, 208-212, 234-236, 256-260 i 266-269. (Reed. dins *Studia bibliographica*, Estudis sobre Francesc Eiximenis I, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1991, 1-40).

4. Editor de diverses obres de Francesc Eiximenis: *Tractat de Regiment de Prínceps e de Comunitats*, Barcelona, La Acadèmia, 1904; *Tractat de confessió ordenat per lo Reverend Mestre Eximeniç com a complement a la art de bé morir,* Barcelona, Stampa Elzeviriana, 1906.

5. J. Massó i Torrents, *Les obres de fra Francesch Eximeniç* (*1340?-1409?*). *Essaig d'una bibliografia*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III, (1909-1910), 588-692. (Reed. dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, 41-172).

6. F. A. López del Amo, *Datos para la biografia de Fr. Francisco Eiximenis, patriarca de Jerusalén*, dins «Archivo Ibero-Americano», II, (1914), 228-240. (Reed. dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, ps. 173-182). Id., *El pensamiento político de Eiximenis en su tratado* Regiment de prínceps*,* dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XVII (1946), 5-139.

7. Martí de Barcelona, P., *Fra Francesc Eiximenis, O.M. (1340?-1409?). La seva vida, els seus escrits, la seva personalitat literària*, citat (Reed. dins «Collectanea Sarrianensia», 1, fase 13 (1929), 397-460, i dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, 185-239).

dècada dels seixanta hom ha tenir present la tasca feta, entre d'altres, pels germans Carreras Artau,[9] Juan Beneyto Pérez,[10] Francisco Elías de Tejada,[11] Giuseppe Sansone,[12] Manuel de Montoliu,[13] Ferran Valls i Taberner,[14] León Amorós,[15] Juan Messeguer Fernández[16] i, en especial, Martí de Riquer.[17] D'ençà de la dècada dels setanta, l'interès per la vida i l'obra de Francec Eiximenis, tant a Europa com a Amèrica, ha anant creixent fins al punt de que la bibliografía eiximeniana és gairebé inabastable. Tanmateix, cal destacar, sobretot, els treballs de dos investigadors d'universitats nord-americanes: l'esmentat David J. Viera,[18] que inicià la seva feina l'any 1969, i Curt J. Wittlin, que ho féu poc

8. A. Ivars, *El escritor fr. Francisco Eiximénez en Valencia*, dins «Archivo Ibero-Americano», XIV (1920), 76-104; XV (1921), 289-331; XIX (1923), 359-398; XX (1923), 210-248; XXIV (1925), 324-382; XXV (1926), 5-48 i 289-333. (Reed. dins P. Andreu Ivars, *El escritor Fr. Francisco Eiximénez en Valencia (1383-1408)*, Benissa, Publicaciones del Ayuntamiento de Benissa, 1989).

9. Vegeu, per exemple, T. Carreras Artau, *Fray Francisco Eiximenis, su significación religiosa, filosófico-moral, política y social*, dins «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», I, (1946), 270-293. Id., *Historia de la filosofia cristiana de los siglos XIII al XV*, Madrid, Ed. Bermejo, 1943, vol. II, 268, 474-80: reedició, Barcelona, IEC.

10. Vegeu, per exemple, J. Beneyto Pérez, *Ideas políticas de la Edad Media*, Madrid, Ediciones Fe, 1941 (amb citacions diveres del *Regiment de prínceps*). Id., *Textos políticos españoles de la Baja Edad Media,* Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1944, 28-45. Id., *Teoría cuatrocentista de la oratoria,* dins «Boletín de la Real Academia Española», XXIV (1945), 419-434.

11. Vegeu, per exemple, F. Elías de Tejada, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, Barcelona, Ed. Aymá, 1950, 138-163. i *Historia del pensamiento político catalán*. Tomo III. *La Valencia clásica (1238-1479)*, Sevilla, Ediciones Montejurra 1965, 89-115: *Francesc Eximenis, Valenciano y espiritualista*; i 117-163:*La teoría eximeniana de las libertades políticas*.

12. G. E. Sansone, *Un nuovo manoscrito di Francesc Eiximenis e la questione del* Cercapou, dins «Filologia Romanza», III, (1956), 11-29.

13. Vegeu, per exemple, M. Montoliu, *Eiximenis, Turmeda i l'inici de l'humanisme a Catalunya: Bernat Metge*, Barcelona, Ed. Alpha, 1959.

14. Vegeu, per exemple, F. Valls i Taverner, *Les doctrines polítiques de la Catalunya medieval,* dins *Obras selectes,* Madrid-Barcelona, CSIC, vol. II, 210-216. Id., *Los abogados en Cataluña durante la Edad Media,* dins *Obras selectas*, citat, 281-318.

15. Vegeu, per exemple, L. Amorós, *El problema de la* Summa Theologica *del maestro Francisco Eiximenis, O.F.M.,* dins «Archivum Franciscanum Historicum», LII (1959), 178-203.

16. Vegeu, per exemple, J. Messeguer Fernández, *Franciscanismo de Isabel la Católica,* dins «Archivo Ibero-Americano», XIX (1959), 153-95. Id., *El traductor del Carro de les dones de Francisco Exímenez, familiar i biógrafo de Adriano VI,* dins «Hispania», XIX (1959), 230-50.

17. Vegeu, per exemple, M. de Riquer, *Història de la literatura catalana,* Barcelona, Ed. Ariel, 1964 (edicions posteriors: 1980, 1982, 1984, etc.), vol. II, 313-376 (de l'edició de 1984).

18. Aquest any D. J. Viera presentà la tesi de llicenciatura sobre el *Corbacho* i el *Llibre de les dones* y l'any 1972 presentà la tesi doctoral sobre la traducció *Carro de les dones*. Vegeu també D. J. Viera, *Manuscritos eiximinianos no catalogados por J. Massó Torrents*, «Estudios Franciscanos», LXXX (1979), 157-165 (Reed. dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, 289-296). Id., *Incunables i llibres rars del pare Francesc Eiximenis (1340?-1409?) publicats entre 1478 i 1542*, dins «Estudios Franciscanos», LXXX, (1979), 43-65 (Reed. dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, 297-317). Id., *Más sobre manuscritos, incunables y ediciones raras de la obra de Francesc Eiximenis*, dins «Archivo Ibero-Americano», XLVII, (1987), ps. 57-62 (Reed. dins *Studia bibliographica*, citat, 1991, 319-325).

després, l'any 1970.[19] Poc abans, a la universitat anglesa de Nottingham, Jill R. Webster havia presentat la seva tesi de llicenciatura sobre Eiximenis.[20] D'ençà d'aquesta dècada la relació d'autors que han esguardat i publicat, monogràficament o no, sobre Francesc Eiximenis no cessa de créixer. Tinguem present, si més no, alguns estudiosos que li ha dedicat una atenció especial: Albert G. Hauf,[21] Manuel J. Peláez,[22] Josep Perarnau,[23] Sergi Gascón Uris,[24] etc.

---

19. Vegeu, per exemple, C. WITTLIN, *Los problemas del* Cercapou *y el* Libre de les dones *de fray Francesc Eiximenis*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura». XLVI, 2 (1970), 61-95. ID., *Introducció a Francesc Eiximenis*, dins FRANCESC EIXIMENIS, *Lo libre de les dones*, I, Barcelona, Curial, 1981, IX-XXXVII. ID., *Un centenar de oraciones del* Psalterium *(alias* Laudatorium*) de Francesc Eiximenis traducidas al catalán por Guillem Fontana en 1416, con una oración original*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLI, (1987-1988), 16-30. ID., «*De* Lo Libre de les dones *a la* Scala Dei», dins *Actes del Tercer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica,* Toronto, 1982*. Estudis en honor de Josep Roca-Pons*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, 139-152. ID., *Extrets d'obres d'Eiximenis copiats i amplificats per Jaquet de Marvilla en un manuscrit de Santes Creus*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», 42, (1991), 313-339.

20. Vegeu, per exemple, J. R. WEBSTER, *Society as Seen Through the Works of Francesc Eiximenis*, Universitat de Nottingham, 1964. ID., *The works of Francesc Eiximenis as a Historical Source*, dins «Catalan Studies. Estudis sobre el català». Volume in Memory of Josephine de Boer, Barcelona, (1977), 195-201.

21. A. G. HAUF, *La* Vita Christi *de Fr. Francesc Eiximenis y la tradición de las* Vitae Christi *medievales*, Tesi doctoral inèdita presentada a la Universitat de Barcelona, 1976. ID., *La* Vita Christi *de Fr. Francesc Eiximenis*, O.F.M. (1340?-1409) *como tratado de Cristología para seglares*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 71, 1978, 37-64. ID., *La huella de Ubertino de Casale en el preerasmismo hispánico*: *El caso de Fra Francesc Eiximenis, O.F.M.*, dins *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval,* Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2005, 93-135.

22. Vegeu, per exemple, M. J. PELAEZ, *Eximenis y la sociedad ecclesiástica de su tiempo*, «Estudios Franciscanos», 78 (1977), 455-473. ID., *Saint-Jean-Baptiste, le Précurseur, dans les oevres de Francesc Eiximenis, évêque d'Elne*, dins *Jean-Baptiste: Le précurseur au Moyen Age,* Aix-en-Provence, Université Aix-Marseille, 2002, 167-173.

23. Vegeu, per exemple, J. PERARNAU, *Documents i precisions entorn de Francesc Eiximenis: c. 1330-1409*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 1 (1982), 191-215. ID., *Un fragment del* Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis traduït a l'aragonés*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 187-212. ID., *Un fragment del* Liber sermonum *de Francesc Eiximenis*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 284-292 (fragment de l'únic sermó conegut). ID., *Un nou bifoli del* Llibre de les dones *de Francesc Eiximenis,* dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 22 (2003), 269-307.

24. Vegeu, per exemple, S. GASCÓN URIS, *El voltor en el Llibre dels àngels d'Eiximenis*: *Una àpoca de 1398*, dins *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval, Alacant, 16-20 de setembre de 2003*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2003, 793-808. ID., *Les cartes epistolars de Francesc Eiximenis*, dins *Actas del IX Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval* (A Coruña, 18-22 de septiembre de 2001), A Coruña, Universidade da Coruña/Toxo Soutos, 2001, 337-352. ID., *La Crónica d'Aragón (València 1524) i les cartes autògrafes d'Eiximenis*», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Universitat de París IV – Sorbonne, 4-10 de setembre de 2000), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, 31-45.

Si en un principi els estudiosos s'interessaven, sobretot, per l'obra de Francesc Eiximenis, en els darrers anys, sense oblidar aquest aspecte, que és inesgotable, i, si hom té present la monumentalitat de l'obra eiximeniana, no és gens estrany l'interès incessant pel contingut de l'obra del menoret. Així, hom pot llegir sobre les seves idees i conceptes religiosos, teologia i cristologia, l'espiritualitat;[25] sobre aspectes jurídics i polítics, el poder, la teocràcia, la seva visió sobre el pacifisme i la tolerància;[26] sobre la seva visió de la societat del seu temps i els seus membres,[27] la societat urbana, els mercaders i l'ètica econòmica;[28] com

25. A. G. HAUF, *L'espiritualitat catalana medieval i la* devotio *moderna*, dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, 85-122. ID., *Fr. Francesc Eiximenis, O.F.M.,* De la predestinación de Jesucristo, *y el consejo del Arcipreste de Talavera* a los que teólogos mucho fundados non son, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 76, (1983), 239-295. ID., *Corrientes teológicas valencianas, S. XIV-XV*: *Arnau de Vilanova, Ramon Llull y Francesc Eiximenis*, dins *Teología en Valencia, raíces y retos: Buscando nuestros orígenes, de cara al futuro, Actas del X Simposio de Teología Histórica, 3-5 Marzo 1999*, València, 2000, 9-47. J. I. SARANYANA, *El debate sobre la adscripción al Joaquinismo de Francesc Eiximenis*, dins *Filosofía y Teología en el Mediterráneo Occidental (1263-1490),* Pamplona, EUNSA, 2003, 155-186.

26. Vegeu, per exemple, J. H. PROBST, *Francesch Eximeniç, ses idées politiques et sociales*, dins «Revue Hispanique», 39 (1917), 1-82. F. A. LÓPEZ DEL AMO, *El pensamiento político de Eiximenis en su tratado* Regiment de prínceps*,* dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XVII (1946), 5-139. M. J. PELAEZ, *La ley, la justicia, la liberdad política en el pensamiento jurídico de Francesc de Eiximenis, OFM* (*Agustinianismo político, franciscanismo canónico y "ius comune*"), dins «Estudios Franciscanos», 80 (1979). A. G. HAUF, *Les* Allegationes *de fra Francesc Eiximenis, O.F.M., sobre la jurisdicció i el poder temporal de l'Església*, dins *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, II, ed. de Lola Badia i Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, 5-33. D. J. VIERA, *"Ius ad bellum" en el* Dotzè del Crestià *de Francesc Eiximenis*, dins *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, ed. de Ph. A. Rasico i C. Wittlin, Barcelona, Nord- American Catalan Society-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, 135-142. M. B. ESCOLÀ, *Sobre la teoria del poder en el tractat de Francesc Eiximenis* Regiment de prínceps, dins «Finestrelles», 6 (1994), 189-204; i Lluís BRINES I GARCIA, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla, Novaedició Grupo Nacional de Editores 2004, 654 pp.

27. Vegeu, per exemple, J. R. WEBSTER, *La función de las clases inferiores dentro de la sociedad del siglo XIV según Francesc Eiximenis*, dins «Revista Valenciana de Filología», VII, (1963-66), 87-92. ID., *Algunos de los aspectos de la vida disfrutada por las clases altas del siglo XIV mencionados por Francesc Eiximenis, O.F.M. (1340?-1409?)*, dins «Estudios Franciscanos», LXVIII, (1967), 343-354.

28. Vegeu J. HERNANDO, *El "Tractat d'Usura" de Francesc Eiximenis*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1985. L. CERVERA VERA, *Francisco de Eiximenis y su sociedad urbana ideal*, San Lorenzo del Escorial, Grupo Editorial Swuan, 1989. M. P. JANER i G. ENSENYAT, *Aproximació a la figura del mercader mallorquí en tres exemples de Francesc Eiximenis*, dins «A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura», 1, (1990), 139-144. P. EVANGELISTI, *Credere nel mercato, credere nella respublica. La communità catalano-aragonese nelle proposte e nell'azione politica de un sponente del francescanesimo mediterraneo: Francesc Eiximenis,* dins «Anuario de Estudios Medievales», 33 (2003), 69-117. ID., *I francescani e la costruzione di uno stato. Linguaggi politici, valori identitari, progetti di governo in area catalano-aragonese* (Fonti e ricerche, 20), Padova, Editrici Francescane 2006, 336 pp. T. MARTÍNEZ ROMERO, *El germen d'un volum antològic eiximenià sobre comportament cívic,* dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 25 (2006), 507-514.

veia els musulmans[29] i els jueus;[30] com pensava sobre la dona;[31] hom ha escrit sobre les seves idees referents al fet militar;[32] sobre la cultura antiga;[33] sobre la música;[34] sobre la màgia;[35] sobre pedagogia;[36] hom ha tingut present l'anàlisi literària i filològica, el seu estil en quant escriptor;[37] i també hom n'ha estudiat les faules[38] i quin ús feia de les fonts.[39]

---

29. Vegeu, per exemple, M. de EPALZA, *Un logos cristià enfront de l'Islam, Eximenis escrivint sobre Mahoma*, dins *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura*, I, ed. d'Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 59-76. M. T. FERRER MALLOL, *Frontera, convivencia y proselitismo entre cristianos y moros en los textos de Francesc Eximenis y de San Vicente Ferrer*, dins *Pensamiento medieval hispano, Homenaje a Horacio Santiago-Otero*, ed. J. M. Soto Rábanos, Madrid, 1998, 1579-1600. J. PUIG MONTADO, *Francesc Eximeniç y la tradición antimusulmana peninsular*, dins *Pensamiento medieval hispano,* citat, 1551-1577.

30. Vegeu, per exemple, D. J. VIERA, *The Treatment of the Jew and the Moor in the Catalan Works of Francesc Eximenis*, dins «Revista Canadiense de Estudios Hispánicos», 9/2, (1985), 203-213. ID., *Sant Vicent Ferrer, Francesc Eximenis i el pogrom de 1391*, dins *Actes del Sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Vancouver, 1990)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, 243-254. ID., *The Evolution of Francesc Eximenis's. Attitudes Towards Judaism*, dins *Friars and Jews in the Middle Ages and Renaissance*, ed. Steven J. McMichael & Susan E. Myers, The Medieval Franciscans, 2, Leiden- Boston, 2004, 147-160.

31. Vegeu, per exemple, M. J. PELÁEZ, *La mujer en la obra de Francesc Eximenis*, dins «Collectanea Franciscana», 53 (1983), 41-49. R. ALEMANY, *Aspectos religiosos y ético-morales de la religiosidad femenina en el siglo XIV a través de* Lo libre de les dones *de Francesc Eximenis*, dins *Las mujeres en el cristianismo medieval*, ed. d'Ángela Muñoz Fernández, Asociación Cultural Al-Mudayna, Madrid, 1989, 71-89 (versió catalana dins «A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura», 1 (1990), 11-25. Vegeu J. I. SARANYANA i F. CARDONA-VIDAL, *Sobre el imaginario femenino bajomedieval: Ramon Llull vs. Francesc Eximenis*, dins «Nuevo Mundo», 1 (2000), 341-370 (Reeditat dins *Filosofía y Teología en el Mediterráneo Occidental (1263-1490)*, EUNSA, Pamplona, 2003, 111-138).

32. Vegeu, per exemple, M. DE RIQUER, *El arte de la guerra en Eximenis y el conde de Denia*, dins *Actas del V Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (Granada 1993)*, I, ed. de J. Paredes, Granada, Universidad de Granada, 1995, 171-190.

33. Vegeu P. BOHIGAS, *Idees de Fra Francesc Eximenis sobre la cultura antiga*, dins *Miscel·lània Creixells*, Barcelona, 1929, 77-82.

34. Vegeu H. ANGLÈS, *Fra Eximenis (1340-1409) i la música del seu temps*, dins «Estudis Romànics», 10 (1967), 189-208.

35. Vegeu M. J. PELAEZ, *La magie et sa repression dans la pensée politique et sociale de Francesc Eximenis et de Saint Vincent Ferrier*, dins *Magie et illusion au MoyenAge*, Aix-en-Provence, Université Aix- Marseille, 1999, 441-451.

36. Vegeu D. J. VIERA, *Las ideas pedagógicas del P. Francesc Eximenis, O.F.M.*, dins «Perspectivas Pedagógicas», 50 (1982), 329-336.

37. Vegeu J.A. YSERN I LAGARDA, *Notes sobre la creativitat literària de Francesc Eximenis en l'ús d'exemple*, dins «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», 39 (1999), 5-37. A. HAUF I VALLS, *Del Sermó oral al sermó escrit*: *La* Vita Christi *de Francesc Eximenis com a glossa evangèlica*, dins G. COLÓN, T. MARTÍNEZ, M. P. PEREA (eds.), *La Cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló de la Plana, Institut Ramon Llull / Universitat Jaume I / Fundació Germà Colón Doménech / Estudi General Lul·lià, 2004, 253-291.

38. Vegeu E. J. NEUGAARD, *A Motif- Index Study of the "Faules" of Francesc Eximenis*, dins *Catalan Studies/Estudis sobre el català. Volume in memory of Josephine de Boer,* Barcelona, 1977, 189-94.

39. Vegeu C. WITTLIN, *Francesc Eximenis i les seves fonts*, dins «Llengua i literatura», 11 (2000), 41-108. M. J. PELAEZ, *Notas sobre el Derecho Canónico y las fuentes eclesiásticas en el pensamiento de Francesc Eximenis*, «Anuario de Estudios Medievales», 29 (1999), 835-842.

Són moltes les notícies sobre els manuscrits existents, els seus destinataris i la seva ubicació, també les impressions fetes i els exemplars conservats. Hi ha, però, un aspecte de la recerca mancada d'atenció: els posseidors i, per tant, lectors de les obres de Francesc Eiximenis. És a dir, és un fet la popularitat d'Eiximenis en vida i també posteriorment, però són pocs els treballs sobre els posseïdors d'obres eiximenianes i els seus lectors. Aquesta informació cal treure-la, sobretot, de la documentació notarial. Tasca feixuga, lenta i llarga. Tan sols Josep Mª Madurell, que ha estat un pioner en la recerca d'informació sobre tants i tants aspectes de la societat baix-medieval catalana, va fer una recerca sobre la presència de les obres de Francesc en aquesta societat.[40] Tanmateix, no hom no pot oblidar les notícies esparces sobre les obres de Francesc Eiximenis en treballs diversos de recerca sobre la cultura catalana.[41] Doncs bé, el nostre objectiu ha estat fer un buidat sistemàtic de la documentació notarial del segle XV que es troba als arxius de Barcelona: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB). Advertim que ens

40. J. M. MADURELL I MARIMON, *Manuscrits eiximinians*, dins *Martínez Ferrando, Archivero. Miscelánea de estudios dedicados a su memoria*, Madrid, Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos, 1968, 291-313. En el repertori documental Madurell recull 86 instruments notarials entre els anys 1400 i 1608. Alguns dels documents del nostre Apèndix Documental es troben en l'article de J. M. Madurell, on tan sols són transcrites les parts dels documents amb referències a obres eiximenianes. Són, de més a més, moltes les mancances de transcripció i de datació. Per exemple, el doc. 2, datat el 8-25 de febrer de 1408, hauria d'haver estat datat el dia 16 de març. El doc. 14, datat l'any 1432, és de 1433. El doc. 22, datat el dia 6 de setembre de 1441, és del dia 22 d'agost. El doc. 23, datat l'1 de març de 1448, és de l'any 1447. El doc. 24 està mancat del dia i del més. El doc. 27, datat el 7 d'abril de 1451, hauria d'haver estat datat el dia 31 d'octubre de 1448. El doc. 29, datat l'any 1458, és de l'any 1558. El doc. 30, datat l'any 1458, és de l'any 1468, etc. Les obres de Francesc Eiximenis mancades en els instruments notarials del títol no consten en aquest repertori. Algunes de les vendes de llibres no són vendes sinó penyores o obligacions de llibres per a garantir el pagament d'una renda o pensió generada per la venda d'un censal mort o un violari.

41. J. RUBIÓ i BALAGUER i J. M. MADURELL, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553),* Barcelona, Gremio de Editores, de Libreros y de Maestros Impresores, 1955. J. M. MADURELL I MARIMON, *Testamentos e inventarios episcopales*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXXIV (1961), 103-140. ID., *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321-1474). Contribució al seu estudi,* Barcelona, Associació Nacional de Bibliotecaris, Arxivers i Arqueòlegs, 1974. Doc. 16, 101, 106, 119, 141. J. HERNANDO I DELGADO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV. Els contractes de venda de rendes (censals morts i violaris) garantits amb vendes simulades de llibres. El llibre, instrument econòmic i objecte de cultura,* dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XVIII (2000), 7-222. ID., *Del llibre manuscrit al llibre imprès. La confecció del llibre a Barcelona durant el segle XV. Documentació notarial*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 21 (2002), 257-603. Hom pot trobar també documentació esparsa amb referències a obres de Francesc Eiximenis en estudis sobre el llibre a Barcelona els segles XV i XVI. Tanmateix aquestes obres no van més enllà del que J. M. Madurell i J. Rubió havien dit. Aquest és el cas de J. A. IGLESIAS FONSECA, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV,* Bellaterra, 1996 (tesi doctoral inèdita) i M. PEÑA DÍAZ, *El laberinto de los libros. Historia cultural de la Barcelona del Quinientos,* Madrid, Ed. Piràmide, Madrid, 1997.

hem limitat a les obres de Francesc Eiximenis presents a les biblioteques particulars, és a dir, dels barcelonins del segle XV, deixant de banda les de les institucions, com per exemple, la de la catedral de Barcelona o les dels monestirs i convents. Això, com hom podrà comprovar, ens ha permès copsar la presència de les obres de Francesc Eiximenis, tant quantitativament com qualitativa: quins lectors, quines obres, quina temàtica.[42]

La tipologia de documents notarials amb notícies sobre els escrits de Francesc Eiximenis és força variada. Els inventaris «post mortem»[43] són els intruments més abundosos i els més consultats, a vegades els únics, en la recerca d'informació sobre el llibre. Sovint els béns inventariats eren venuts en pública subhasta, acte que en alguns casos ha arribat a nosaltres separat de l'inventari.[44] També en els testaments hom troba notícies sobre el llibre[45] i també en les marmessories.[46] Els llibres, cosa òbvia, eren objecte de vendes,[47] de donacions,[48] eren part d'un dot o garantia d'aquest.[49] En ser objecte d'exportació, no és rar trobar llibres en quant mercaderia assegurada.[50] L'últim terç del segle XV el llibre va ser imprès o estampat.[51] També hom va fer ús dels llibres com a penyora que garantís la devolució d'una quantiatat prestada («mutuum»).[52]

Una part significativa dels documents són formalment vendes de llibres. De fet, però, la majoria de les vendes no són altra cosa que penyores o garanties o obligacions adjuntes a instruments de compra-venda de rendes. És a dir, el contracte de compra-venda de rendes o pensions, en fruits o en diners, perpètues (els censals morts) o vitalícies (els violaris), sobre base real o personal, va ser a la Baixa Edat Mitjana un instrument que tenía sobretot funcions econòmiques. El canvi entre un capital o preu («pretium») actual i el dret a una renda o pensió («merx»), concebuda a perpetuitat o durant la vida del concessionari o censatari, o d'aquest i del censalista o comprador, o bé la vida d'altres, va representar, ben cert, una de les manifestacions del sistema creditici baixmedieval. En el segle XV es va transformar adaptant-se a qualsevol situació, tant és així que va arribar a ocupar el lloc del crèdit a curt termini, el de la via monetària, en especial del contracte de préstec propiament dit o

42. Advertim que alguns dels documents del nostre recull ja publicats, com ja hem dit, els hem trascrit de nou, cosa que ens ha permès revisar les mancances en la transcripció, en la datació o d'obres de Francesc Eiximenis absents o no identificades. Vegeu la nota 40.

43. Són els docs. 4, 5, 9, 10, 11, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 50, 54, 57, 61, 66/bis, 71, 72, 73, 87, 88, 93, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 106, 109, 113, 114, 116, 118.

44. Docs. 59, 80.

45. Docs. 3, 8, 21, 44, 82, 46/bis.

46. Docs. 2, 12, 13, 14, 36, 55, 62, 70.

47. Docs. 17, 65, 67, 85, 90, 94.

48. Docs. 7, 108.

49. Docs. 1, 119.

50. Doc. 95.

51. Docs. 107, 111.

52. Docs. 6, 47, 66, 91, 112.

«mutuum»: en aquest segle XV el contracte de venda de rendes perpètues o vitalícies serà un instrument de crèdit a curt termini o a molt curt termini, de petites quantitats, també per al consum, garantit, encara que no sempre, mitjançant béns immobles o mobles. Així, durant el segle XV, va ser cosa general que el pagament de una renda o pensió fos garantida mitjançant l'obligació d'un bé immoble o moble. És a dir, en el cas que la garantia fos la generalitat dels béns del venedor de la renda, aquest solia presentar fiadors.

Tanmateix, la garantia del pagament de la renda solia ésser un bé concret: béns immobles (terres, cases), béns mobles (joies, roba, eines, matèries primeres, esclaus, parament de la llar, llibres), productes financers (altres rendes de qualsevol mena). En el cas que l'objecte de garantia fos un bé moble com roba, matèries primeres, eines de treball, parament de la llar, joies i llibres, després de l'instrument de venda de la renda, de l'instrument amb la ferma de l'àpoca del preu, de l'instrument amb la ferma de la carta de gràcia, es redactava un altre instrument de venda, l'objecte de la qual era el bé que garantia la venda de la renda. Aquest objecte, en haver estat valorat, es venia per un preu que podia ser igual al preu de la renda o, molt sovint, una mica superior. En aquest cas la diferència entre el preu de l'objecte que feia de garantia i el preu de la renda podia equivaler a una renda o pensió i, a vegades, a dues rendes o pensions. Ara bé, hem de dir que si aquesta venda és formalment una venda, es tracta més aviat d'una venda «simulada». És a dir, és tracta d'una penyora.[53] Com ja hem dit, són molt abundosos els instruments de vendes de rendes seguides d'una venda «simulada» d'objectes mobles, molts dels quals són llibres, del quals alguns van ser obres de Francesc Eiximenis. En aquests casos, hem transcrit tan sols la part del contracte que conté la venda «simulada» del llibre.[54]

En el quadre que segueix apleguem les dades principals contingudes en els documents de l'apèndix documental. En la primera columna consta la data del document. En la segona columna posem el títol de l'obra de Francesc Eixiemnis. Els títols consten normalitzats. En el cas d'alguna concreció que creiem útil, la posem entre claudàtors. En la tercera columna posem el posseïdor o els posseïdors de l'obra que consta en els instruments (inventaris, testaments, vendes, cessions, empenyoraments o obligacions, comandes). Primer posem el cognom i tot seguit el nom. Entre claudàtors posem el «segon posseïdor», és a dir, l'hereu, el llegatari, el comprador i/o el receptor del llibre empenyorat, això si no consta la devolució del llibre en el cas de la cancel·lació del deute pel qual ha estat empenyorat. En la quarta columna posem la professió, l'ofici, l'estat del posseïdor o la relació de parentiu entre els posseïdors. En la cinquena columna posem el número del document segons consta en l'apèndix documental i tot seguit, entre claudators, el número de l'ítem en què es descriu l'obra de Francesc Eiximenis, això en el cas que en el document transcrit hi hagi més d'una obra o llibre.

---

53. Vegeu J. Hernando, *Crédit i llibres a Barcelona, segle XV*, citat, 7-10, 50-53.

54. Docs. 48, 51, 52, 53, 58, 59, 60, 63, 64, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80/bis, 81, 83, 84, 86, 89, 92, 99, 104, 105, 110, 115, 117.

Data	**Obres de Francesc Eiximenis**	**Posseidors**	**Professions, Oficis, Estat**	**Doc.**
1400/07/08	Llibre dels àngels	Jaume Oliver, [Guillem Ponç] [receptor de dot]	escrivà del rei, cB notari, cB [Agnès, esposa de Guillem Ponç]	1 [5]
1408/03/16	Vita Christi	Joana [Martí Durango] [comprador]	comtessa de Foix de la casa de la Infanta	2
1410/01/18	Llibre dels àngels	Blanes, Francesc de [Blanes, Vidal de] [llegatari]	bisbe de Barcelona monjo de Santes Creus, germà	3 [1]
1410/02/17	Llibre dels àngels	Blanes, Francesc de [Blanes, Vidal de] [llegatari]	bisbe de Barcelona monjo de Santes Creus, germà	4
1411/12/23	Llibre dels àngels	Coll, Andreu de	rector St. Iscle de les Feixes	5
1417/01/12	Llibre dels àngels	Arant, Alzeas	mercader, CB	6 [1]
1418/11/10	Llibre dels àngels Segon del crestiá Terç del crestià Confessió	Vila, Pere [Vila, Antoni] [donatari]	prevere, batxiller en decrets, vicari Sta. Mª del Mar de la vila de Piera, nebot	7 [1] [2] [3] [8]
1420/02/02	Vita Christi	Vila, Pere [Massanet, Pau] [llegatari]	prevere, batxiller en decrets, vicari Sta. Mª del Mar fill de Berenguer Massanet, mercader, cB	8 [3]
1420/12/03	Doctrina compendiosa	Vicenç, Pere [Vicenç, Jaume] [hereu]	mercader, cB fill, mercader, cB	9
1423/09/11	Regiment dels prínceps de les ciutats e de la cosa pública o Dotzè del crestià, primer volum Dotzè del crestià, segon volum Segon del crestià qui tracta de temptació	Gualbes, Ferrer de [Gualbes, Ferrer Nicolau de] [hereu]	mercader, cB fill	10 [1] [2] [3]
1423/12/07	Llibre dels àngels	Cabanelles, Guillem de [Aldòncia] [hereva]	mercader, cB filla, muller de Francesc Llobet, mercader, cB	11
1424/03/19	Llibre del àngels Segon del crestià Terç del crestià	Vila, Antoni [Vila, Joan] [llegatari]	de la vila de Piera fill	12 [1] [2] [3]
1424/10/26	Llibre dels àngels	Bofill, Francesc	bosser, cB	13
1425/12/07	Llibre del àngels, en 5 llibres	Fonollet, Esteve Ponç de	mercader, cB, fill i hereu de Guillem de Fonollet, mercader, cB	14 [3]
1428/09/06	Llibre de regiment de prínceps Doctrina compendiosa Vida de Jhesuchrist	Gener, Joan [Gener, Jaume] [hereu]	donzell fill	15 [1] [2] [3]
1429/06/01	Vita Christi parlant de la infantesa de Jesuchrist Vita Christi parlant de la sposició dels Evangelis	Bonhome, Antoni	mestre de sonar arpa, hB	16 [1] [2]
1429/09/16	Vita Christi [escrit per ell]	Fort, Pere [Ferrer, Joan] [comprador]	mercader, cB notari, cB	17
1429/11/14	Vita Christi: primer volum de la infantesa de Jhesuchrist	Vidal, Nicolau	prevere, beneficiat Sta. Maria de Cervera	18 [1]

	Vita Christi, lo segon volum Llibre dels àngels Llibre de les dones	[veguer de B.] [comprador]		[2] [3] [4]
1430/ 02/04	Vita Christi	Recall, Llop [Garcia, Joan] [hereu]	eremita, oncle estudiant d'arts, hB, nebot	19
1430/07/20	Llibre dels àngels	Sirvent, Bartomeu	jurista, cB	20
1433/09/04	Llibre dels àngels	Salavert, Antoni [Salavert, Antoni] [llegatari]	mercader, cB fill	21 [3]
1434/03/23	Vita Christi	Alós, Miquel d' [Serena] [hereva]	mercader, cB muller	22
1434 [..]	Llibre dels àngels	Calliç, Jaume [Calliç, Antoni] [hereu]	jurista, cB fill	23
1436/09/06	Llibre dels àngels	Gibert, Bernat	sastre, cB	24
1436/11/27	Doctrina compendiosa de mestre Ximenis Compil·lació treta del llibre del Crestià	Rovira, Guillem	prevere, beneficiat Seu B	25 [1] [2]
1436/12/20	Doctrina compendiosa Llibre dels àngels	Forest, Gabriel de	notari, cB	26 [2] [3]
1437/01/18	Llibre de les dones	Gircós, Pere [Gircós, Pere Joan] [hereu]	mercader, cB fill	27
1437/01/31	Llibre dels àngels	Isern, Bernat Comelles, Joan [propietari]	mercader del pes reial, cB mercader, cB	28 [1]
1439/09/12	Llibre dels àngels	Montpalau, Bernat de	cavaller	29
1440/12/06	Vita Christi Llibre dels àngels	Garcia, Didac	notari i escrivà del rei, cB	30 [1] [2]
1441/06/08	Llibre dels àngels	Formós, Francesc [Formós, Bernat] [hereu] [Metge, Pere] [hereu]	de l'ofici del mestre racional del rei, cB fill	31
1441/07/03	Vita Christi, segon volum Vita Christi [10 quaderns] De laudibus divinis Doctrina compendiosa Llibre de les dones Llibre dels àngels	Costeges, Bernat [Moles, Francesc] [comprador] [Mascaró, Francesc [comprador] [Moles, Francesc] [comprador] [Ferrando de Palència] [compr.]	causídic, cB notari, cB llibreter, cB notari, cB	32 [1] [2] [3] [4] [5] [6]
1443/06/25	Llibre dels àngels Segon del crestià Vita Christi	Buçot, Joan	mercader, CB	33 [1] [2] [3]
1445/03/06	Vita Christi, 2ª part Llibre dels àngels	Mas, Antoni Granollachs, Bernat [empenyorant]	especier, cB mestre en arts i medecina, cB	34 [1] [2]
1445/06/18	Scala Dei o Tractat de contemplació	Abelló, Elionor d'	domèstica de la reina Violant de Bar	35

		[Diona, Jaume] [comprador]	cB	
1447/05/01	Saltiri de mestre Francesc Eximenis	Roda, Miquel [Bernabeua] [hereva]	mercader, cB muller	36 [5]
1448/02/20	Libre de les dones	Pujol, Joan des [Garriga, Guillem] [comprador]	notari, cB	37 []
1448/06/25	Scala Dei	Sant Joan, Jaume de, fra	frare Orde Predicadors	38
1448/08/08	Primer del crestià Terç del crestià, primera part Terç del crestià, segona part Dotzè del crestià: De regiment de ciutats Dotzè del crestià: De regiment de prínceps Vita Christi, primera part Vita Christi, segona part Llibre de les dones Llibre dels àngels Scala Dei Doctrina compendiosa Psaltiri, traducció de Guillem Fontana	Cases, Antoni	mercader, cB	39 [1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [11] [12]
1448/10/25	Doctrina compendiosa	Serra, Bartomeu [Serra, Francesc] [comprador]]	argenter, cB mercader, cB	40
1448/12/19	Doctrina compendiosa	Pla, Francesc	prevere, beneficiat Seu B	41
1449/04/02	Llibre dels àngels	Pujol, Guillem	mercader, cB	42
1449/08/07	Llibre dels àngels	Vinyamata, Francesc de	prevere, beneficiat a Santa Maria del Mar de Barcelona	43
1450/07/24	Vita Christi, 2 volums Llibre dels àngels	Martí, Pere [Negre, Bernat] [llegatari]	prevere, rector de Santa Perpètua de Mogoda prevere, rector de Santa Maria de Palau-solità	44 [1] [2]
1450/09/07	Vita Christi, en dos volums Llibre de les dones Llibre dels àngels	Sentmenat, Galceran Montserrat, [Joana, Antiga, Pere Galceran] [hereus]	donzell, domiciliat a Barcelona fills	45 [1, 2] [3] [4]
1451/02/16	Llibre de les dones	Urçola	muller de Pere Torrent forner, cB	46
1451/06/11	Vita Christi Llibre dels àngels	Vilagenís, Joan de	Mercader, cB	46/bis [1] [2]
1451/11/07	Llibre de les dones	Costa, Bartomeu [empenyorant] [Oló, Francesc Benet] [creditor]	notari, cB batxiller ‘in utroque iure’, cB	47 [6]
1452/03/09	Vita Christi	Maria Teresa	vídua Joan Llopis, mercader, cB	48 [1]
1453/04/04 1456/07/27	Llibre dels àngels Llibre de les dones	Jordà, Guillem [Gaspar Carreres] [comprador] [Antoni Masdeu] [comprador]	llicenciat en decrets, cB mercader, cB	49 [1] [2]
1453/04/09	Llibre de les dones, en 2 volums	Francina	muller de Bartomeu Trilló, cB	50 [1, 2]

	Llibre dels àngels	[Domènec, Antoni] [hereu] [Caterina] [hereva]	germà germana	[3]
1453/07/27	Dotzè del crestià	Terré, Bernat	cavaller, domiciliat a Barcelona	51
1453/10/10	Llibre dels àngels	Caro, Antoni	prior de Sant Joan de Jerusalem	52 [1]
1455/10/27	Llibre dels àngels	Borrell, Bartomeu Joana	prevere, domer de Sant Pere de les Puel·les muller de Jeroni Borrell, mercader, cB	53 [1]
1457/07/04	Llibre dels àngels Psalms tornat de lettí en romans Llibre de les dones Segon del crestià Terç del crestià Vita Christi Dotzè del crestià Psalms, appellat Guillem Fontana Scala Dei Primer del crestià	Navel, Aloït de [Vall, Ramon sa] [empenyorant]	mercader, ciutadà de Barcelona CB	54 [1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10]
1458/06/05	Dotzè del crestià, primera part	Vall, Ramon sa [Vall, Bernat Ramon sa] [hereu]	mercader, cB cavaller, domiciliat a B, fill de Ramon sa Vall, cB	55
1458/11/02	Llibre dels àngels Llibre de les dones	Terrassa, Pere	mercader, cB	56 [1] [2]
1461/02/09	Llibre de les dones Llibre dels àngels	Garriga, Guillem [Garriga, Rafael] [hereu]	balancer, ciutadà de Barcelona fill	57 [1] [2]
1461/04/04	Llibre dels àngels	Ferrer, Francesc	mercader, cB	58 [3]
1462/05/05	Llibre de les dones	Ferrer, Francesc	mercader, cB	59
1462/09/24	Vita Christi	Soler, Miquel	prevere de Barcelona	60 [3]
1462/11/3	Llibre de les dones	Pujades, Pere Pau [Pujades, Guillem] Pere [hereu]	notari, cB fill	60/bis
1463/03/15	Doctrina compendiosa (dues peces) Vita Christi Llibre de les dones	Mura, Antoni de [Tries, Gabriel] [comprador] [Pujades, Pere] [comprador]	ciutadà de Barcelona esperoner cB	61 [1, 5] [2] [6]
1464/04/12	Vita Christi, due partes Llibre dels àngels	Martí, Pere [Negre, Bernat] [llegatari]	prevere, rector de Santa Perpètua de Mogoda prevere, rector de Santa Maria de Palau Solità	62 [1] [2]
1464/08/10	Saltiri o Salmps de mestre Eximenis Vita Christi, primera part	Beneta Beatriu,	muller d'Antoni Cases, mercader, cB	63 [1] [3]
1466/03/08	Primer [volum] del Cristià	Junyent, Joan de	mercader, cB	64
1466/03/29	Vita Christi, in romancio	Català, Guillem Ramon [Joana] [compradora]	canonge de la Seu de B., prior de St. Pau Camp vídua de Bernat Costa, mercader, cB	65 [1]
1468/05/25	Llibre dels àngels	Joana [Castelló, Jaume] [empenyorant]	Ux. Francesc Formós, ofici del mestre racional rei, cB	66

1468/12/09	Llibre de les dones	Ferrer, Guillem [venedor] [Geltrú, Joan de la] [comprador]	cavaller, domiciliat B mercader, cB	67
1469/02/08	Breviari d'amors de mestre Eximenis	Joan, Bernat [venedor] [Eixereat, Nicolau] [comprador]	corredor de felpa, cB mercader, cB	68
1471/02/09	Doctrina compendiosa	Llobets, Hug de [Soler, Miquel] [llegatari]	canonge de la Seu de Barcelona nebot, fill de Francesc Soler, cavaller	69 [2]
1472/06/17	Llibre de les dones	Belloch, Bartomeu [Belloch, Pere] [hereu]	sastre, cB notari, cB	70 [2]
1472/06/25	Vita Christi Regiment de la cosa pública	Junyent, Francesc de	mercader, cB	71 [1] [2]
1472/07/24	Llibre dels àngels	Angelina [Elionor] [hereva]	-muller de Guillem de Sant Climent, cavaller -neboda	72
1473/01/04	Vita Christi, liber de	Maçanet, Guillem Agustí [Caterina] [hereva]	-cB -muller	73
1474/02/11	Llibre de les dones	Geltrú, Joan de la	cavaller, domiciliat a Barcelona	74
1474/06/17	Sanctoral de mestre Ximenis	Torrent, Bartomeu	prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona	75 [5]
1474/11/28	Segon del crestià Dotzè del crestià, primera part Regiment de prínceps: segona part del Dotzè	Pascasi, Pere	notari, cB	76 [2] [4] [5]
1475/07/18	Terç del crestià, segona part Segon del crestià	Valls, Joan des	CB	77 [1] [2]
1475/09/19	Llibre de les dones Llibres dels àngels	Geltrú, Joan de la	cavaller, domiciliat a Barcelona	78 [1] [2]
1476/03/06	Vita Christi	Coma, Joan sa	corredor d'orella, cB	79
1477/02/21	Llibre dels àngels Vita Christi	Pujades, Ramon [Sintes, Pere] [comprador] [Carbonell, en] [comprador]	mercader, cB fuster, cB de la vila de Valls	80 [1] [7]
1477/04/19	Breviari d'amor de mestre Francesch Eximeniç	Ripoll, Pere	Llibreter, cB	80/bis [1]
1478/01/19	Santoral	Torrent, Bartomeu Torrent Narcís	prevere, beneficiat a la Seu de B. prevere, rector de l'església de Sant Pere de Rubí	81 [5]
1478/04/21	Llibre dels àngels	Marí, Joan [Valls, Rafael] [llegatari]	prevere, beneficiat Seu B nebot, fill de Francesc Valls, cirurgià, i Antònia	82 [6]
1478/09/19	Primer del crestià Dotzè del crestià, segona part	Ripoll, Pere	llibreter, cB	83 [2] [3]
1479/02/03	Llibre dels àngels	Bosc, Joan	mercader, cB	84 [1]
1481/05/02	Vita Christi	Puxades, Guillem [Coma, Guillem sa] [comprador]	mercader, cB llibreter, cB	85
1481/10/03	Llibre de les dones Llibre dels àngels	Geltrú, Joan de la	cavaller, domiciliat a Barcelona	86 [1] [2]

1481/12/08	Cercapou de confessió Un tros de l'obra de mestre Francesc Eiximenis	Sallent, Joan	notari, escrivà de la batllia general, cB	87 [1] [2]
1482/02/27	Dotzè del crestià Llibre dels àngels Llibre dels àngels	Marquilles, Bernat [Camps, Pere] [comprador]	apotecari, cB	88 [1] [2] [3]
1482/06/27	Segon del crestià Dotzè del crestià, primera part Dotzè del crestià, segona part	Brién, Pere, alias Rubí	sastre, cB	89 [1] [2] [3]
1482/09/25	Vita Christi	Coma, Joan sa [Joana] [compradora]	corredor d'orella, cB muller d'Arnau Bastida, cB	90
1483/07/31	Llibre dels àngels	Eufrasina de Montcada	muller de Mateu de Montcada, noble	91
1484/02/21	Llibre dels àngels Vita Christi Llibre de les dones	Solés, Pere	assaonador, cB	92 [1] [2] [3]
1484/07/27	Salms de Francesch Aximenis traduit de latí en romans per Guillem Fontana	Coll, Antoni	CB	93
1484/11/23	Matephisica magistri Francisci Exemenis	Sant Jeroni de la Murta [Gabriel Prats] [comprador]	monestir llibreter, cB	94
1485/05/13	Primer del crestià Dotzè del crestià	Homedes, Gabriel	mercader, cB	95 [1] [2]
1485/09/07	Doctrina compendiosa Cercapou de confessió Llibre dels àngels	Vidal, Melcior	prevere, domer de Sant Pere de les Puel·les	96 [1] [2] [4]
1485/10/01	Llibre dels àngels	Lleó, Melcior	mercader, cB	97
1486/07/18	Llibre dels àngels	Comte, Silvestre Benet [Joan Benet, Margarida, Maciana, Isabet, Beneta, Martina] [hereus]	pellisser, cB fill i filles	98
1487/04/07	Llibre de les dones	Soler, Gabriel	afinador, cB	99
1488/05/21	Llibre de les dones	Vall, Bertran Ramon sa [Marcell, Francesc, al. Camporells] [hereu]	cavaller, domiciliat a B donzell, domiciliat a B	100
1490/06/14	Vita Christi	Rafart, Joan, alias Aymar [Rafart, Antic] [hereu]	moliner draps de llana, par. Sant Esteve de Ripollet fill	101
1492/07/30	Segón del crestià Llibre dels àngels Doctrina compendiosa	Pila, Antoni Jaume sa	cB	102 [1] [2] [3]
1493/08/24	Crestià, cinc llibres [escrit per ell]	Marimon, Bernat [Marimon, Guerau] [hereu]	mercader, cB clergue, fill	103
1494/01/30	Llibre dels àngels Primer del crestià, stampa	Solés, Pere	assaonador, cB	104 [3]

1494/02/21	Llibre dels àngels Vita Christi Llibre de les dones	Solés, Pere	assaonador, cB	105 [1] [2] [3]
1494/03/01	Llibre dels àngels	Muntada, Arnau Guillem sa [Eulàlia] [llegatària]	prevere, beneficiat de Sta. Maria del Mar muller de Narcís Solà, cirurgià, batxiller en medecina, cB	106
1494/04/22	Llibre dels àngels [estampació de 700 volums]	Ferrer, Macià Gavarró, Pere Ramon Rosenbach, Joan	prevere, beneficiat Pi de Bc llibreter, cB mestre de llibres d'estampa, cB	107
1494/08/26	Pastorale [escrit per ell]	Marí, Joan [Caraner, Rafael] [donatari]	prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona prevere, beneficiat, beneficiat església de Ciutadella	108 [2]
1495/01/30	Llibre de les dones Llibre dels àngels	Elfa de Cardona [Cardona, Hug] [hereu]	muller d'Hug de Cardona, noble fill	109 [1] [2]
1495/03/05	Llibre dels àngels, stampa, 30 peces	Rosembach, Joan	mestre de llibres d'estampa	110
1495/05/25	Llibre de les dones	Rosenbach, Joan Robinell, Antoni Robinell, Joan	mestre de llibres d'estampa mercader, cB mercader, cB	111
1495/11/27	Dotzè del crestià	Germà, Pere [Junyent, Joan Berenguer] [empenyorant]	porter del rei, cB	112
1496/04/29	Llibre del àngels Dotzè del crestià	Llull, Lluis	doctor en decrets, cB	113 [1] [2]
1496/05/08	Vita Christi, segona part, en llengua francesa	Violant [Ferrer, Pere Joan] [hereu]	muller Francesc de Torrent, cavaller, domiciliat a B cavaller, domiciliat a B	114
1497/09/31	Dotzè del crestià	Estanya, Bartomeu	mercader, cB	115
1497/11/06	Llibre de les dones	Pergunter. Antoni [Spano, Franc] [comprador]	mercader, cB	116 [1, 3]
1500/02/11	Primer del crestià	Bofill, Jaume Pera, Bernat sa	frener, cB revenedor, cB	117 [4]
s. XV	Llibre dels àngels	Llobet, Bernat	mercader, cB	118
s. XV	Llibre dels àngels	Parets, Marc de	mercader, cB	119

Les obres de Francesc Eiximenis

Establim tot seguit el llistat de les obres de Francesc Eiximenis documentades en els instruments notarials de l'apèndix documental. Els títols consten normalitzats i van seguits del número del document i del número de l'ítem de l'obra, aquest entre claudàtors. Un asterisc (*) precedeix el títol quan l'obra és considerada dubtosa o atribuïda a Francesc Eiximenis, malgrat que el document notarial que la conté no ho faci. Aquest llista mostra prou bé la presència, i per tant la difusió, de les obres de Francesc Eiximenis en les biblioteques particulars o privades de la Barcelona del segle XV, la seva varietat i la seva importància. La popularitat de les seves obres roman així palesa i afirmar-ho no és un tòpic.

Llibre del crestià:[55]

Primer del crestià: 39 [1], 54 [fet per mestre Francesc Aximenis10], 63/bis, 64, 83 [2], 95 [1], 104 [3], 117 [4]

Segon del crestià: 7 [2], 10 [3], 12 [2], 33 [2], 54 [fet per mestre Francesc Aximenis 4], 76 [2], 77 [2], 89 [1], 102 [1]

Terç del crestià:[56] 7 [3], 12 [3], 39 [primera part 2, segona part 3], 54 [5], 77 [segona part1]

Dotzè del crestià:[57] 10 [primer volum *Regiment dels prínceps de les ciutats e de la cosa pública* compost per mestre Francesc Eximenis 1, segon volum 2], 15 [*Libre de regiment de prínceps* 1], 39 [primera part *Regiment de ciutats* 4, segona part *Regiment de prínceps* 5], 51, 54 [7], 55 [primera part «compositum a fratre Francischo Eximenis»], 76 [primera part 4, segona part *Regiment de prínceps* de mestre Eximenis 5], 83 [segona part 3], 88 [1], 89 [primera part 2, segona part 3], 95, 112, 113, 115

Compil·lació treta del Crestià: 25 [2]

Cinc llibres del Crestià: 103

---

55. *Lo Crestià: selecció*, ed. d'Albert Hauf, Edicions 62 – La Caixa (Les Millors Obres de la Literatura Catalana, 98), Barcelona, 1983.

56. *Terç del Chrestià,* 3 vols., ed. dels PP. M. de Barcelona i N. d'Ordal, , Barcino (Els Nostres Clàssics), Barcelona 1929-1932 [Edició parcial, que arriba només fins al capí tol 352 de l'obra.]. *Edició i estudi del "Tractat de Luxúria" (caps. 524-647) del Terç del Crestià de Francesc Eiximenis*, tesi doctoral de Xavier Renedo, dirigida per Lola Badia, Universitat de Girona, 1992. *El «Tractat de peresa» del terç del Crestià de Francesc Eiximenis*, Edició d'Enric Bassegoda Pineda, Universitat de Girona, Facultat de Lletres, Girona, 2001.

57. *Dotzè llibre del Crestià*, I, 1, ed. de Xavier Renedo, coordinada per Sadurní Martí i amb la col·laboració d'un equip d'editors de la Universitat de Girona, Universitat de Girona / Diputació de Girona, Girona, 2005; *Dotzè llibre del Crestià* II, 1, ed. de Curt Wittlin et al., Col·legi Universitari-Diputació de Girona, 1986; *Dotzè llibre del Crestià*, II, 2, ed. de Curt Wittlin et al., Col·legi Universitari de Girona-Diputació de Girona, Girona, 1987.

Regiment de la cosa pública:[58] 71 [2]

**Doctrina compendiosa*:[59] 9, 15 [*de mestre Francesch Aximeno*1], 25 [*de mestre Ximenis*1], 26 [2], 32 [4, 11], 39 [1], 40 [*fet e ordenat per mestre Francesch Eximenis*], 41, 61 [1, 2], 69 [*fet per mestre Eximenis*], 96 [1], 102 [3]

Libre dels àngels:[60] 1 [5], 3 [*edidit Francischus Ximini* 2], 4, 5, 6 [1], 7 [1], 11, 12 [1], 13, 14 [3], 18 [3], 20, 21, 23, 24, 26 [3], 28 [1], 29, 30 [2], 31, 32 [6, 7], 33 [1], 34 [2], 39 [9], 42, 43, 45 [4], 46/bis, 49 [1], 50 [3], 52 [1], 53 [1], 54 [1], 56 [1], 57 [2], 58 [3], 62 [2], 66, 72, 78 [2], 80 [1], 82 [6], 84 [1], 86 [2], 88 [2, 3, 4], 91, 92 [1], 96 [4], 97 [*de mestre Eximenis*], 98, 102 [2], 105 [1], 106, 108, 109 [2], 110, 113 [1], 118, 119 [*de mestre Francesch Aximenis*]

Llibre de les dones:[61] 18 [4], 27, 32 [5, 8], 37, 39 [8], 45 [3], 47 [6], 49 [2], 50 [primer part 1, *Capítols CLXXXV Ací comensa lo terç tractat principal de aquesta quinta part* 2], 54 [3], 56 [1], 57, 59, 61 [6], 67 [*de mestre Eximeniç*], 70 [2], 74, 78 [1], 86 [1], 92 [3], 99, 105 [3], 109 [1], 112, 116 [1, 3]

Scala Dei o *Tractat de contemplació*:[62] 35, 38, 39 [10], 54 [*fet per mestre Francesch Aximenis* 9]

Cercapou de confessió:[63] 87 [1], 96 [2]

---

58. *Regiment de la cosa pública*, ed. del P. D. Molins de Rei, Barcino (Els Nostres Clàssics, 13), Barcelona, 1925. *Regiment de la cosa pública*, edició facsímil de la de 1499 amb introducció de Manuel Sanchis Guarner, València, 1972. *Regiment de la cosa pública,* edició facsímil, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Alacant, 2002 (Reproducció digital de l'edició de València de 1499 pel mestre d'estampa Cristòfor Cofman).

59. *Doctrina compendiosa*, ed. del P. M. de Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, 24). Barcelona, 1929.

60. *Edició crítica del* Libre dels àngels *(1392) de Francesc Eiximenis. Introducció, text, notes, índexs i apèndixs*, tesi doctoral de Sergi Gascón Uris, dirigida per Lola Badia, Universitat Autònoma de Barcelona, 1992. *De Sant Miquel Arcàngel: el quint tractat del "Libre dels àngels"*, ed. de Curt Wittlin, Barcelona, Curial (Clàssics Curial, 15), 1983. *Llibre dels àngels,* Edició facsímil, Biblioteca Virtual Lluis Vives, Alacant, 2004 (Reproducció digital de l'edició de Barcelona de 1494 pel mestre d'estampa Joan Rosenbach). *La natura angèlica,* Edició facsímil, Biblioteca Virtual Lluis Vives, Alacant, 2003 (Reproducció de l'edició d'Alcalà de Henares de 1527 pel mestre d'estampa Miguel de Eguía).

61. *Lo libre de les dones*, 2 vols., ed. de Frank Naccarato, feta sota la direcció de Joan Coromines i revisada per Curt Wittlin i Antoni Comas, amb introducció i apèndixs de Curt Wittlin i un glossari a cura d'August Bover, Barcelona, Curial (Biblioteca Torres Amat, 9-10), 1981.

62. *Scala Dei. Devocionari de la reina Maria*, ed. de Curt Wittlin i E. Ràfols, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. *Scala Dei,* Edició facsímil, Biblioteca virtual Joan Lluis Vives, Alacant, 2006 (Reproducció digital del manuscrit datat entre 1404-1500 dels Fons de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Ms. 88).

63. *Cercapou*, 2 vols., ed. de G. E. Sansone, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, 83-84), 1957-1958.

**Confessió* o *Confessional*: 7 [*ordinata per fratrem Francischum Eximeno de ordine Fratrum Minorum* 8]

Vita Christi: 2, 8 [*ordinatum et compositum per reverendum magistrum Francischum Eximeno* 3], 16 [*Infantesa de Jhesuchrist,* 1, *Sposició del Evangelis* 2], 17. 18 [*Infantesa de Jhesuchrist* 1, segon volum 2], 19, 22, 30 [1], 32 [segon volum 1, segon volum 9], 33 [3], 34 [segona part *Ací comença lo VIII libra* 1], 39 [primera part 6, segona part *Así comensa lo sisè tractat* 7], 44 [dos volums 1], 45 [primera part 1, segona part *Lo vuytèn libre* 2], 46/bis, 48, 54 [6], 60 [3], 61 [2, 8], 62 [1], 63 [3], 65 [1], 71 [1], 73, 79, 80 [7], 85 [*de mestre Aximenis*], 90 [*de mestre Exemenis*], 92 [2], 101, 105, 114 [segona part, de lletra francesa]

Saltiri o *De laudibus divinis* o *Psalms* o *Salms* o *Psalterium laudatorium*:[64] 32 [3, 12], 36 [*de mestre Francesch Eximenis* 5], 39 [*compost per Francesch Aximenis* 12], 54 [2], 54 [*appellat Guillem Fontana* 8], 63 [1], 93 [*de mestre Francesch Aximenis traduït per En Guillem Fontana*]

Sanctoral: 75 [*de mestre Francesch Aximenis* 5], 81 [*de mestre Ximenis* 1]

Metaphisica: 94 [*magistri Francisci Exemenis*]

Pastorale:[65] 108 [*magistri Eximenis* 2]

**Breviari d'amor de mestre Francesch Eximeniç*: 68 [2], 80/bis

Un tros de la obra de mestre Francesc Eiximenis: 87 [2]

Com el lector ha pogut veure, les mencions a la persona de Francesc Eximenis en quant autor són, com era habitual, escasses. L'autoria del *Primer del crestià* consta en un document. També consta en un document l'autoria del *Segon*. Cap menció de l'autoria de Francesc Eiximenis hem trobat en els documents que contenen el *Terç*. Pel que fa la *Dotzè,* que generalment és descrit dividit en dos volums i no sempre en parts iguals, tan sols consta l'autoria de Francesc Eiximenis en tres documents. En un document hem trobat com obra monogràfica el *Regiment de la cosa pública*, és a dir, la tercera part del *Dotzè*, els capítols 357-395 (doc. 71 [2]). En quatre documents contenint la *Doctrina compendiosa* consta l'autoria de Francesc Eiximenis, i no sembla pas que existís cap dubte el segle XV sobre que es tracta d'una obra eiximeniana.[66] En

64. *Psalterium alias Laudatorium Papae Benedicto XIII dicatum. Three cycles of comtemplative players by a Valencian Franciscan, "De laude Creatoris", "De vita et excellentia Redemptoris", "De vita et bona ordinatione hominis viatoris"*, ed. de Curt Wittlin, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies (Studies and texts, 87), 1988.

65. *Pastorale, edició i traducció*, tesi doctoral de Montserrat Martínez Checa, dirigida per José Martínez Gásquez, Universitat Auntònoma de Barcelona, 1994.

66. Vegeu J. RIERA I SANS, «Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la *Doctrina compendiosa*», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, València, Universitat de València, vol. 1, 1984 (2a ed., 1992), 289-292.

quatre documents que contenen el *Llibre dels àngels,* hom féu constar l'autoria de Francesc Eiximenis. De tots els documents que contenen el *Llibre de les dones*, tan sols un d'ells fa constar l'autoria de Francesc Eiximenis i en un instrument el *Llibre de les dones* està dividit en dos volums (doc. 50). De les quatre referències a *Scala Dei,* sols un document fa menció a l'autoria de Francesc Eiximenis. En un document és citada l'obra *Confessió* o *Confessional* i n'és atribuïda l'autoria a Francesc Eiximenis, malgrat que l'historiografia moderna la considera dubtosa.[67] Tres documents, tan sols, contenen l'autoria de Francesc Eximenis de l'obra *Vita Christi*, sovint citat en dos volums.[68] El *Saltiri,* també dit *De laudibus divinis* (doc. 32 [3, 12]) i mai *Psalterium laudatorium*, sempre en llegua catalana, en quatre documents és mencionat amb l'autoria de Francesc Eiximenis. Un dels ítems conté com a títol el nom del traductor, és a dir, Guillem Fontana (doc. 54 [8]). En dos documents trobem la menció de l'obra *Sanctoral* i/o *Sentoral* amb l'autoria eiximeniana, malgrat els dubtes sobre la seva autenticitat. El *Pastorale magistri Eximenis* consta en un sol instrument notarial. Hom ha especulat sobre l'autoria de Francesc Eiximenis d'una obra de filosofia, és a dir, en paraules del mateix Francesc Eiximenis en el *Terç*, d'una «*Summa philosofia ...* tractant de la methafisical veritat».[69] Doncs bé, el monestir de Sant Jeroni de Murta vené, entre d'altres llibres, un llibre «de molt ruïna lletra ... intitulat *Matephisica* magistri Francisci Exemenis» (doc. 108 [2]). Aquesta obra sí que consta en l'inventari de la biblioteca del mateix Francesc Eiximenis.[70] En dos instruments notarials hom atribueix l'obra *Breviari d'amor* a Francesc Eiximenis.[71]

És destacable, a més a més, el fet que hom escriví una *Compil·lació treta del Crestià*. Cap referència hom havia trobat del resum d'una obra tan voluminosa com és el *Crestià*.[72] En la nostra recerca, a més del *Tractat d'usura*, trobat i

67. MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Francesc Eiximenis, O.M. (1340?-1409?). La seva vida, els seus escrits, la seva personalitat literària*, citat, 485.

68. El *Vita Christi* és dividit en dos volums contenint el primer els cinc primers llibres o tractats i el segon del sisè al desè (doc. 6, 18, 37). En un la segona part comença amb el setè llibre o tractat (doc. 32). En dos documents el segon volum comença amb el vuitè llibre o tractat (doc. 43, 45). El doc. 114 conté el segon volum del *Vita Christi* en llengua francesa, però no diu res sobre quin tractat o llibre l'inicia.

69. MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Francesc Eiximenis, O.M. (1340?-1409?). La seva vida, els seus escrits, la seva personalitat literària*, citat, 490-91.

70. «Item, un qüern de paper ab cubertes de pregamí e és la *Taula de la metefísicha* que ell havia feta», J. MONFRIN, *La bibliotèque de Francesc Eiximenis* (*1409*), dins «Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance. Travuax et Documents», XXIX (1967), 472. Vegeu també D. WILLIAM, *Bibliothèques ecclésiastiques au temps de la papauté d'Avignon,* Paris, CNRS Éditions, 1980, 299. També M.-H. JULLIEN DE POMMEROL i J. MONFRIN, *Bibliothèques ecclésiastiques au temps de la papauté d'Avignon.* II *Inventaire des prêtres et des clercs français,* Paris, CNRS Éditions, 2001, 610.

71. Matfre Ermengaud (1250-1322), *Breviari d'amor*.

72. Quelcom de semblant, potser, podem trobar-ho en *Lo Crestià: selecció*, ed. d'Albert Hauf, Barcelona, Edicions 62 – La Caixa (Les Millors Obres de la Literatura Catalana, 98), 1983.

identificat per nosaltres com obra de Francesc Eiximenis,[73] hem trobat títols de llibres que podrien ser obres de Francesc Eiximenis, tant les que hom considera autèntiques, com les dubtoses, com les espúries, en paraules del P. Martí de Barcelona, i que s'assemblen o sugereixen obres eiximenianes com *Ars predicandi populo, Expositio in Psalmos Penitentiales, De triplici statu mundi, Qüestions sobre els novíssims* i altres. El fet, però, que obres amb els mateixos títols tinguin una altra autoria o bé que l'íncipit consti en obres d'altres autors o el fet de la simple menció del títol ha fet que no les prenguéssim en consideració.

Qui escriví el text d'aquests manuscrits que contenen obres de Francesc Eiximenis? Tan sols tres instrument notarials fan menció d'aquest fet. En un, de l'any 1429, Pere Fort, mercader, ciutadà de Barcelona, vené el *Vita Christi* a un notari de Barcelona, que ell mateix havia escrit, «mea propria manu scriptum» (doc. 17 i nota 101). Segons l'inventari dels béns de Beatriu, vídua de Bernat de Marimon, ciutadà de Barcelona, de l'any 1493, hom trobà «sinch libres del Crestià scrit en paper, larchs e rodons, a forma de libre de comptes... scrit de mà de mossen Bernat de Marimon» (doc. 103). Per últim, Joan Marí, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, féu donació, l'any 1494, d'un *Pastorale* de Francesc Eiximenis, «scriptum manu mea», al seu nebot Felip de Malla junior (doc. 108).[74]

Propietaris i lectors

Qui posseïa obres de Francesc de Francesc Eiximenis? Com hom pot veure, clergues (26 doc.), nobles (11 doc), juristes, notaris i escrivans (14 doc.), mercaders (38 doc.), membres de professions com afinador, apotecari o especier, argenter, assaonador, balancer, bosser, corredor d'orella, corredor de felpa, frener, llibreter, mestre de sonar arpa, moliner de draps, pellisser, porter del rei i sastre (20 doc.), dones com domèstica de la reina, muller de cavaller, muller de forner, muller de funcionari reial, muller de mercader, muller de noble (10 doc.). Cal tenir present que consten, sempre que ha estat possible trobar-ho, els hereus, els llegataris, els comandataris, els donataris, els compradors, els empenyorants, els receptors d'un dot en llibres, etc. Per tant caldria afegir, cosa que hem fet, aquests receptors de les obres de Francesc Eiximenis al llistat dels «titulars» dels instruments notarials. Aquesta relació, per raons òbvies, no representa la totalitat d'aquells barcelonins que tenien obres d'Eiximenis, però sí que ens mostra una tendència, en termes estadístics, que demostra que la popularitat de Francesc Eiximenis no és un tòpic, sinó un rea-

73. J. HERNANDO, *El "Tractat d'Usura" de Francesc Eiximenis*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1985.

74. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès. La confecció del llibre a Barcelona durant el segle XV*, citat, 368-69, 509-10, 526-27.

litat, i que la presència d'obres seves a les llars de totes les clases socials és un fet palès.

Clergues

Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona. Nomenat bisbe de Barcelona el 24 de setembre de 1408, prengué possessió del bisbat el dia 4 de gener de 1409. El dia 16 de febrer de 1410 moria a causa d'un rebrot de la pesta. Havia fet testament el dia 18 de gener de 1410. L'endemà, el dia 17 de febrer, es feia l'inventari dels seu béns mobles, objecte del «ius spolii» papal. Posseïa una bona biblioteca formada per 131 llibres sobre liturgia i bíblia, dret, teologia i moral, obres del període clàssic, de gramàtica i retòrica, d'història i hagiografia.[75] De Francesc Eiximenis posseïa una obra, llegada al seu germà Vidal de Blanes, monjo de Santes Creus, cosa que és confirmada en l'inventari. Docs. 3, 4:

> *Liber angelorum quem edidit magister Francischus Ximini, ordinis Fratrum Minorum*

Andreu de Coll, rector de Sant Iscle de les Feixes. Primer havia estat rector de Sant Esteve de Parets. Els seus béns foren també objecte del «ius spolii» papal. Segons l'inventari posseïa pocs llibres,[76] però entre ells hom trobà una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 5:

> *Llibre dels ángels*

Pere Vila, prevere, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, batxiller en decrets. Va fer donació «inter vivos» al seu germà Antoni Vila, de la vila de Piera, de tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 7:

> *Llibre dels àngels*
> *Segon del crestià*
> *Terç del crestià*

75. Vegeu J. HERNANDO, *El "ius spolii" papal i llibres d'eclesiàstics. Els llibres en les despulles del bisbe de Barcelona Francesc de Blanes († 1410)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 25 (2003-2004), 389-422. En l'inventari dels seus béns intervingué Francesc Janer, rector de la parròquia d'Onda, bisbat de Tortosa, en nom de la Cambra Apostòlica. En haver estat inventariats, varen ser taxats amb un preu. L'inventari dels béns va ser validat pel notari públic de Barcelona Gabriel Canyelles. Els béns mobles estaven subjectes al *ius spolii* o dret de despulla papal. Posteriorment, el dia 21 de març els béns mobles eren objecte d'encant, tret dels llibres de la seva biblioteca, que malgrat se'ls havia posat un preu, no sabem si varen ser venuts i llur preu lliurat a la Cambra Apostòlica o bé ho foren els llibres per exigència del *ius spolii*.

76. Segons l'inventari, tan sols varen ser trobats un llibre de cant, un missalet, un *Diürnal* i el llibre de gramàtica *Pars* o *Ars grammatica* de Donat (s. IV).

Pere Vila, prevere, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, batxiller en decrets. Va fer donació «inter vivos» al seu nebot Joan Vila, fill d'Antoni Vila, amb la condició d'accés al presbiterat, de diversos llibres, en un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 7:

> *Confessio ordinata per fratrem Francischum Eximeno de ordine Fratrum Minorum*

Pere Vila, prevere, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, batxiller en decrets.Va fer testament, el dia 2 de febrer de 1420, i va llegar a Pau Massanet, fill de Berenguer Massanet, mercader, ciutadà de Barcelona, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 8:

> *De vita Christi (librum) ordinatum et compositum per reverendum magistrum Francischum Eximeno*

Els marmessors del testament de Pere Vila lliuraren, el dia 19 de març de 1424, al seu nebot Joan Vila els llibres donats «inter vivos» a ell i al seu pare, ara ja difunt. Doc. 12:

> *Llibre dels àngels*
> *Lo libre Segon del crestià*
> *Terç libre del crestià*

Nicolau Vidal, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de Cervera, domiciliat a Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, fet el dia 14 de novembre de 1429,[77] posseïa tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 18:

> *Vita Christi,* en dos volums
> *Llibre dels àngels*
> *Llibre de les dones*

En ser encantats aquests llibres, el *Vita Christi*, en dos volums, va ser venut per 7 lliures i 6 diners. El *Llibre dels àngels* va ser comprat pel veguer de Barcelona per una lliura i 13 sous. Hom pagà pel *Llibre de les dones* el preu de 3 lliures, 17 sous i un diner.

Fra Llop Recall, eremita, oriünd del regne de Castella. En haver mort «ab intestato», el seu nebot Joan Garcia, estudiant d'arts i que vivia a la casa de

77. En el seu testament, signat el dia 9 de novembre de 1429 i publicat el dia 14 dels mateixos mes i any, nomenà hereu universal les causes pies. Cf. AHPB, Simó Carner, *Primus liber testamentorum* 1409, juliol, 24 – 1444, abril, 8, fols. 88v-89r.

Na Constança, vídua de Francesc de Coromines, ciutadà de Barcelona, va rebre, en quant parent més pròxim, diversos béns pertanyents al seu oncle, i una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 19:

Vita Christi

Guillem Rovira, prevere, segon beneficiat del presbiterat de Santa Tecla a la Seu de Barcelona. Posseïa una excel·lent biblioteca formada per 114 llibres, molts d'ells de contingut miscel·lani. La majoria dels llibres eren obres de Ramon Llull.[78] Tanmateix, posseïa dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 25:

Doctrina compendiosa de mestre Ximenis
Compil·lació treta del llibre del Crestià de fra Ximenis

Jaume de Sant Joan, frare de l'Orde de Predicadors, mestre en teologia. En morir, hom trobà i inventarià béns diversos i llibres que aquest frare predicador tenia en dipòsit a casa d'un ciutadà de Barcelona. Posseïa una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 38:

Scala Dei

Francesc Pla, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. La seva biblioteca estava formada per pocs llibres, sobretot de contingut litúrgic i teològico-moral.[79] Hom trobà una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 41:

Doctrina compendiosa

Aquest llibre, després d'encantats els seus béns, fou venut per 9 sous i 7 diners.

---

78. Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV*, «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXV (2006), 282-283. Quant a la *Compilació treta del llibre del Crestià de fra Ximenis*, fins ara desconeguda, n'ha estat trobat un exemplar a la Biblioteca Capitular Colombina de Sevilla; la troballa és de Jaume de Puig i Oliver, que l'ha exposada en *Més nous textos catalans antics de la «Biblioteca Capitular y Colombina» de Sevilla*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 453-477, on són indicats cada un dels trescents cinquanta-un capítols de la compilació; sembla impossible de saber si l'exemplar ara sevillà és el que durant el segle XV era de Guillem Rovira.

79. A més a més de missals, saltiris, ordinaris, professioners i altres de contingut litúrgic, destaquem, una obra de Sant Agustí (345-430), el *Compendium Theologie* d'Alexandre d'Hales (1170/80-1240), *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), *Històries Troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390) i dues peces de *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (s. XIV).

Francesc de Vinyamata, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. La seva biblioteca estava formada, sobretot, per llibres escolars de gramàtica, d'aritmètica i de lògica.[80] De Francesc Eximenis posseïa una obra. Doc. 43:

Llibre dels àngels

Els seus béns foren encantats. El preu dels sis quaderns del *Llibre dels àngels* va ser de 5 sous.

Antoni Caro, prior de l'Orde Hospitaler de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona. Vené un violari d'11 sous de renda o pensió, per un preu o capital de 77 sous, a Bernat Andor, notari de la reina. Antoni Caro va garantir el pagament de la renda mitjançant l'obligació, a través de la fòrmula d'una venda simulada, d'una obra de Francesc Eximenis.[81] Doc. 52:

Llibre dels àngels

Bartomeu Borrell, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les, i Joana, muller de Geroni Borrell, mercader, ciutadà de Barcelona. Aquests veneren un censal mort de 24 sous de pensió o renda, pel preu de 16 lliures i 10 sous, a Pere Valls, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. El pagament del censal va ser garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i de dos llibres,[82] un dels quals era una obra de Francesc Eximenis. El censal va ser remidit i els objectes i llibres tornaren al seus propietaris. Doc. 53:

Llibre dels àngels

Miquel Soler, prevere de Barcelona. Vené a Joan Peris, mercader, ciutadà de Barcelona, un violari de 50 sous pel preu de 17 lliures i 10 sous, garantit mitjançant l'obligació de tres llibres,[83] un dels quals era una obra de Francesc

80. Francesc de Vinyamata signà el testament el dia 16 d'octubre de 1443 i aquest va ser publicat el dia 6 d'agost de 1449. Va nomenar hereu universal les causes pies. Del contingut de la seva biblioteca, formada sobretot per llibres per a l'aprenentatge de lletra, gramàtica i lògica, destaquem les *Ètiques* d'Aristòtil (384-322 aC), l'obra d'Ovidi (43 aC – 17 pC) *De ponto,* la *Summa de casibus* de Ramon de Penyafort (c. 1185-1275), la *Lògica* d'Albert el Gran (1206-1280), de Guillem d'Ockam (c. 1290-1349) i de Jean Buridan (1300-1366).

81. Va obligar també el *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud (1250-1322). Vegeu J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 105.

82. L'altre llibre era *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25) en llengua catalana. Vegeu J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 109.

83. Els altres dos llibres eren un *Saltiri* i l'obra de Ramon Llull (1232/33-1315/16) *Contemplació en Déu*. Vegeu J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 130. ID., *Obres de Ramon Llull*, cit., 281.

Eximenis. En haver estat redimit el violari, els llibres tornaren a mans de Miquel Soler. Doc. 60:

Vita Christi

Pere Martí, prevere, rector de Santa Perpètua de Mogoda. En fer testament,[84] llegà a Bernat Negre, prevere, rector de Santa Maria de Palau-solità, diversos llibres, dos dels quals eren obres de Francesc Eximenis.[85] Doc. 62:

Vita Christi, en dos volums
Llibre dels àngels

Guillem Ramon Català, canonge de la Seu de Barcelona, prior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona. Vené a Joana, vídua de Bernat Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, pel preu de 15 lliures, tres llibres, un dels quals era una obra de Francesc Eximenis.[86] Doc. 65:

Vita Christi in romansio

Hug de Llobets, canonge de la Seu de Barcelona. En el seu testament llegà al seu nebot Miquel Soler, fill del cavaller Francesc Soler i de la seva germana, una obra de Francesc Eximenis. Doc. 69:

Doctrina compendiosa fet per mestre Eximenis

Bartomeu Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Vené a Gràcia, muller de Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, un violari de 66 sous i 8 diners pel preu de 25 lliures, garantit mitjançant l'obligació de diversos llibres, un dels quals era una obra de Francesc Eximenis.[87] El violari va ser redimit i les llibres tornaren al seu propietari. Doc. 75:

Santoral de mestre Francesch Aximenis

---

84. Pere Martí va signar el testament el dia 24 de juliol de 1450 i aquest va ser publicat el dia 1 de març de 1464. Va nomenar hereu universal les pies causes. Cf. AHPB, Guillem Jordà, major, *Primus liber testamentorum* 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, fols. 112v-113r.

85. El tercer llibre llegat era el *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (s. XIV).

86. Els altres dos llibres eren un *Breviari* i l'*Arbre de ciència* de Ramon Llull (1232/33-1315/16). Vegeu J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 130. ID., *Obres de Ramon Llull*, cit., 327- 28.

87. Els altres llibres eren el *De vita duodecim Cesarum* de Suetoni (c. 69 – 140), el *Decretum* de Gracià (s. XII), el *Derivator* s. *Derivacions de gramàtica* d'Hugucione da Pisa (s. XII – 1210), la *Tertia Pars* de la *Summa Theologica* de Tomàs d'Aquino (1225-1274). Vegeu J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 155-56.

Bartomeu Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Narcís Torrent, prevere, rector de St. Pere de Rubí. Ambdós vengueren al doctor en lleis Francesc Malet, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 48 sous i 7 diners de renda pel preu de 34 lliures, garantit mitjançant l'obligació de cinc llibres, ja obligats en un contracte anterior, un dels qual tornà a ser una obra de Francesc Eiximenis.[88] Doc. 81:

Santoral de mestre Eximenis

Joan Marí, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. En fer testament, va llegar al seu nebot Rafael Valls, fill d'Antònia, germana del testador, i de Francesc Valls, cirurgià, ciutadà de Barcelona, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 82:

Liber angelorum

Sant Jeroni de la Murta, monestir. Fra Benet de Sant Joan, prior del monestir de Sant Jeroni de la Murta, vené, en nom del convent, diversos llibres[89] al llibreter Gabriel Prats, ciutadà de Barcelona, un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 94:

Metaphisica magistri Exemenis

Melcior Vidal, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les. Segons l'inventari dels seu béns, Melcior Vidal posseïa tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 96:

Doctrina compendiosa
Cercapou de confessió[90]
Llibre dels àngels

Arnau Guillem sa Muntada, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar. Segons l'inventari dels seus béns,[91] Arnau Guillem sa Muntada posseïa una obra de Francesc Eiximenis. Va ser llegada a Eulàlia, muller de Narcís Solà, cirurgià i batxiller en medecina, ciutadà de Barcelona. Doc. 106:

---

88. Vegeu Doc. 75. Vegeu també J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV,* citat, 165.

89. El nombre de llibres venuts va ser de 48. De l'època clàssica hi havia obres d'Aristòtil (384-322 aC), Ciceró (106-43 aC), Ptolemeu (c. 90-168), Valeri Màxim (s. I aC – s. I. pC). Diversos eren el llibres de lògica, de filosofia, de teologia, de teoria política, de medecina, d'astrologia, de dret. El monestir posseïa *La primera part del Crestià*. Doc. 63/bis.

90. *Doctrina compendiosa* i *Cercapou de confessió* es trobaven en un volum miscel·lani.

91. En l'inventari tan sols consten dos llibres més: un *Breviari* del bisbat de Barcelona i la *Doctrina moral* de Joan Pachs (s. XIV).

Llibre dels àngels

Macià Ferrer, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Va formar societat amb Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, i el llibreter Pere Ramon Gavarró, ciutadans de Barcelona, per a l'estampació de 700 volums del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis. Doc. 107:

Llibre dels àngels

Joan Marí, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Va fer donació al seu nebot Rafael Caraner, beneficiat a la capella Sant Miquel de l'església parroquial de Ciutadella, illa de Menorca, de diversos llibres, un dels quals, escrit pel mateix Joan Marí,[92] era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 108:

Pastorale magistri Eximenis

Nobles

Joana, infanta, comtessa de Foix. El dia 16 de març de 1408, varen ser subhastats diversos llibres,[93] un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis, venuda a Martí Duranguo, que havia estat de la casa de la Infanta, pel preu de 5 florins. Doc. 2:

Vita Christi in romancio

Joan Giner, donzell. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa entre d'altres llibres,[94] dels quals fou hereu el seu fill homònim,[95] dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 15:

92. Li va fer donació també del *Rationale divinorum officiorum* de Guilhem Duran (s. XII? – 1296) i d'un *Missal.* Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès,* citat, 526-27.

93. La majoria dels llibres de la seva biblioteca eren escrits en llengua francesa. Destaquem *Llibre de Merlí, Liber de similitudinibus et exemplis* de Iohannes de Sancto Geminiano (1296-1332), *Tragèdia de Lançalot* de Mossèn Gras (s. XV), un cançoner. A més d'un *Flos Sanctorum* i d'un llibre d'*Hores*, posseïa *Contemplació* de Sant Anselm (c. 1035-1109) en llatí i català.

94. En la seva biblioteca hom trobà llibres d'autors com Ovidi (43 aC – 17 pC), Pal·ladi (s. V), Sant Agustí (345-430), Gregori el Gran (540-604), Petrus Hispanus, papa Joan XXI (c. 1220-1277), Tomàs d'Aquino (1225-1274), Albertà de Brescia († 1246), Joan de Gal·les († c. 1303), Arnau de Vilanova (1238/40-1311), Ermengaud de Beziers (1250-1322), Bernat Metge (1340/45-1413), Enrique de Villena (1384-1434). Cal destacar la presència d'obres de Ramon Llull (1232/33-1315/16). Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull,* citat, 303-04.

95. El testament fou signat el dia 30 d'abril de 1428 i fou nomenat substitut de l'hereu universal Jaume Giner, el germà d'aquest Franci. Cf. AHPB, Pere Pellicer, *Liber testamentorum* 1395, juliol, 7 – 1435, maig, 28, fol. 89v.

Libre de regiment de prínceps [segona part del *Dotzè*]
Doctrina compendiosa de mestre Francesch Aximeno
Vida de Jhesuchrist

Bernat de Montpalau, cavaller. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa, entre d'altres llibres,[96] una obra de Francesc Eiximenis. En va ser hereu el seu fill Bernat Joan de Montpalau.[97] Doc. 29:

Llibre dels àngels

Galceran Montserrat de Sentmenat, donzell, domiciliat a Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns posseïa entre d'altres llibres,[98] dels quals foren hereus els seus fills Joana, Antiga i Pere Galceran, tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 45:

Vita Christi, en dos volums
Llibre de les dones
Llibre dels àngels

Bernat Terré, cavaller, domiciliat a Barcelona. Vengué a Jaume Costa, mercer, ciutadà de Barcelona, un violari de 23 sous pel preu de 8 lliures i 5 sous, garantit mitjançant l'obligació d'una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 51:

Dotzè del crestià

Bernat Ramon sa Vall, cavaller, domiciliat a Barcelona, fill de Ramon sa Vall, ciutadà de Barcelona. En ser hereu universal del seu pare, rebé dels seus marmessors una obra de Francesc Eiximenis. El llibre havia estat empenyorat pel seu pare a Aloït Navel, mercader, ciutadà de Barcelona, a causa d'un préstec de 13 lliures. Doc. 54, 55:

---

96. Posseïa dos *missals,* un *Epistoler,* un *Saltiri,* dos llibres d'*Hores,* dos llibres amb la *Vida de Sant Amador,* la *Tragèdia de Lançalot* de Mossèn Gras (s. XV).

97. El testament fou signat el dia 5 de juliol de 1436 i publicat el dia 17 del mateix dia mes i any. Cf. AHPB, Antoni Vinyes, *Primus liber testamentorum 1427*, setembre, 24 – 1488, març, 21, fol. 19r. Hom trobà *De fallaciis* de Tomàs d'Aquino (1225-1274), *Vida de Sant Amador*, *Tragèdia de Lançalot* de Mossèn Gras (s. XV), un *Missal*, un llibre amb les *Epístoles*, un llibre *d'Hores*, un llibre de cant.

98. Hom trobà el *Sol·liloqui* de Sant Agustí (354-430), el *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25), les homilies de Sant Gregori (540-604), la carta de Sant Bernat (Bernat de Castellambròs) (1090-1153) a la seva germana, el tractat sobre l'Eucaristia, és a dir, *De sacramento Eucharistiae*, atribuïda a Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274), la *Suma de col·lacions* de Joan de Gal·les († c. 1303), el *Breviari d'amor* de Matfré Ermengaud (s. XIII – 1322), l'*Escala de Contemplació* d'Antoni Canals (c. 1352- 1415/19), una *Bíblia* en català, el llibre del *Gènesi*, un *Saltiri* en català, un llibre de manescalia, un *Llibre de l'orde de cavalleria*, etc.

Prima pars XII libri del crestià compositi a fratre Francischo Eximenis

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. comprà al mercader de Barcelona Guillem Ferrer, pel preu de 10 lliures i 10 sous, una obra de Francesc Eximenis. Doc. 67:

Llibre de les dones de mestre Eximeniç

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. El dia 11 de febrer de 1474, vengué a Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona, un violari de 20 sous de renda pel preu de 10 lliures i 10 sous, garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i d'una obra de Francesc Eximenis. En ser redimit el violari, el llibre fou restituït al seu posseïdor. Doc. 74:

Llibre de les dones

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. De nou, el dia 19 de setembre de 1475, vengué a Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona, un violari de 20 sous de renda pel preu de 7 lliures i 10 sous, garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i de dues obres de Francesc Eximenis. En ser redimit el violari, els llibres foren restituïts al seu posseïdor. Doc. 78:

Llibre de les dones
Llibre dels àngels

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Altra vegada, el dia 19 de setembre de 1475, vengué a Pere Seró, ciutadà de Barcelona, un violari de 12 sous i 6 diners de renda pel preu de 7 lliures i 6 sous, garantit mitjançant l'obligació de dues obres de Francesc Eximenis. En ser redimit el violari, els llibres foren restituïts al seu amo. Doc. 86:

Llibre de les dones
Llibre dels àngels

Bertran Ramon sa Vall, cavaller, domiciliat a Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, Bertran Ramon sa Vall posseïa una excel·lent biblioteca.[99] Un

99. Posseïa obres d' Ovidi (43 aC – 17 pC), Ciceró (106-43 aC), Sèneca (4 aC – 65 pC). També *De scholastica disciplina* de Boeci (c. 480-524/25), el *Liber de miseria conditionis humane* d'Innocenci III (1160-1216), la traducció d'Antoni Canals (c. 1352-1415/19) del *Dictorum factorumque memorabilium* de Valeri Màxim (s. I aC – s. I. pC), el *De doctrina tacendi et dicendi* d'Albertà de Brescia († 1246), el *Liber admonitionis sorori sue* de Sant Bernat (Bernat de Castellambròs) (1090-1153), etc. A més a més, posseïa en català comentaris al *Saltiri*, els *Set Salms,* els *Evangelis* i les *Epístoles* en català.

dels llibres era una obra de Francesc Eiximenis. Li fou hereu el seu parent Francesc Marcell, alias Camporells, donzell, domiciliat a Barcelona.[100] Doc. 100:

Llibre de les dones

Juristes, Notaris, Escrivans

Guillem Ponç, notari, ciutadà de Barcelona. En concepte de dot de la seva esposa Agnès, filla de Jaume Oliver, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, rebé entre d'altres béns, diversos llibres, un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 1:

Llibre dels àngels

Joan Ferrer, notari, ciutadà de Barcelona. Comprà a Pere Fort, mercader, ciutadà de Barcelona, el *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, escrit per Pere Fort.[101] Doc. 17.

Vita Christi

Bartomeu Sirvent, jurista, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca,[102] en la qual hi havia una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 20:

Llibre dels àngels

Jaume Calliç, jurista, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns posseïa, en morir, entre d'altres llibres, sobretot de matèria jurídica, l'obra de Francesc Eiximenis, *Llibre dels àngels*. Els llibres foren dividits en dues parts, de valor igual, una per a cada un dels seus fills.[103] El *Llibre dels àngels* es trobava en la part del seu fill Antoni. Doc. 23:

---

100. Bertran Ramon sa Vall signà el testament el dia 24 d'abril de 1488 i aquest fou publicat el dia 10 de maig del mateix any. Nomenà hereus universals els seus fill, en cas de tenir-ne. Com a substitut fou nomenat Francesc Marcell, parent del testador. Cf. AHPB, Andreu Mir, *Plec de testaments* 1427, gener, 1 – 1490, gener, 12, plec 39, s.n.

101. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, 368-69.

102. La majoria dels llibres eren de matèria jurídica: Azzo dei Porci o Azzone (s. XII – 1230), Guido da Baisio (s. XIII – 1313), Bartolo de Sassoferrato (1309-1355), Baldo degli Ubaldi (1320-1400), Angelo Aretino († 1454). Posseïa també dues obres de Ramon Llull (1232/33-1315/16): *De articulis fidei* i *De predestinatione*. Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull en biblioteques privades*, citat, 307.

103. Vegeu J. M. MADURELL, *Micer Jaume Callís y su biblioteca jurídica,* dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XXXIII (1963), 539-563.

Llibre dels àngels

Gabriel de Forest, notari, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca,[104] en la qual hi havia dues obres de Francesc Eximenis. Doc. 26:

Doctrina compendiosa
Llibre dels àngels

Didac Garcia, notari i escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[105] entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eximenis. Doc. 30:

Vita Christi
Llibre dels àngels

Francesc Formós, de l'ofici del mestre racional del rei, ciutadà de Barcelona. Posseïa entre d'altres llibres,[106] una obra de Francesc Eximenis. Foren hereus el seu fill Bernat Formós i Pere Metge. Doc. 31:

Llibre dels àngels

Bernat Costeges, causídic, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns,[107] posseïa diverses obres de Francesc Eximenis. En ser encantats, el segon volum del *Vita Christi* i *Doctrina compendiosa* varen ser venuts al llibreter de Barcelona Francesc Mascaró per 2 lliures, 15 sous i 6 diners. Els 10 quaderns del segon volum del *Vita Christi,* al notari de Barcelona Francesc

104. De matèria bíblica posseïa *Evangelis, Pàssies, Saltiri, Salms vesprals*. De matèria jurídica, *Comemoracions* de Pere Albert (s. XIII), *Instituta*, *Ordinacions del Consolat del Mar*, *Usatges i Constitucions de Catalunya*. També el *De vetula* d'Ovidi (43 aC – 17 pC), el *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25), el *Liber dialogorum* de Gregori el Gran (540-604), *De vitis patrum* de Pedro Alfonso (c. 1076-1140), les *Històries Troianes* Guido delle Colonne (s. XIII) en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390), el *Llibre de Merlí* i diversos llibres per a l'aprenentatge de lletra.

105. Dels onze llibres, destaquem *Secreta secretorum* d'Aristòtil (384-322 aC), *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25), la carta de Sant Bernat (Bernat de Castellambròs) (1090-1153) a la seva germana, el *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), dos *Saltiris* i uns llibres amb oracions.

106. Posseïa una *Bíblia,* un llibre amb els *Evangelis,* les *Històries Troianes* Guido delle Colonne (s. XIII) en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390) i un llibre sobre els vicis i les virtuts.

107. Bernat Costeges signà el testament el dia 11 de juliol de 1441 i aquest va ser publicat el dia 10 d'agost del mateix any. Varen ser nomenats hereus universals els seus fills Jaume Cebrià, Gaspar, Baltasar i Eulàlia. Cf. AHPB, Simó Carner, *Primus liber testamentorum* 1409, juliol, 24 – 1441, abril, 8, fols. 175v-176r.

Moles, per 5 sous i 6 diners. El *Libre de les dones*, al mateix Francesc Moles, per 2 lliures, 18 sous i 6 diners. El *Llibre dels àngels*, a Ferrando de Palència. Doc. 32:

Vita Christi, segon volum
Vita Christi, 10 quaderns del segon volum
Doctrina compendiosa
De laudibus divinis
Llibre de les dones
Llibre dels àngels

Joan des Pujol, notari, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[108] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. En ser encantats els seus béns, l'obra de Francesc Eiximenis va ser venuda a Guillem Garriga, balancer, ciutadà de Barcelona, pel preu de 2 lliures i 4 sous. Doc. 37:

Llibre de les dones

Bartomeu Costa, notari, ciutadà de Barcelona. Empenyorà a causa d'un préstec de 100 lliures, rebut de Bernat Oló, batxiller en ambdós drets i ciutadà de Barcelona, una esclava i diversos llibres, entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 47:

Llibre de les dones

Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[109] entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. En ser encantats els llibres, el *Llibre dels àngels* va ser venut al mercader de Barcelona Gaspar Carreres pel preu de 2 lliures i 5 sous. El *Llibre de les dones*, a Antoni Masdeu, per 3 lliures i 10 sous. Doc. 49:

Llibre dels àngels
Llibre de les dones

---

108. A més dels habituals llibres de matèria notarial, hom trobà alguns llibres per a l'aprenentatge de lletra.

109. De matèria jurídica posseïa *Codi, Digest* i les *Decretals* de Gregori IX, obres d'Huguccio de Pisis o Huguccione da Pisa (s. XII – 1210), Goffredo da Trani († 1245), Henri de Bohic (s. XIV), Giovanni de Legnano (s. XIV), Jaume Calliç (c. 1370-1434). D'altres matèries posseïa obres de Sant Agustí (345-430), Pere Llombard (1095-1160), Sant Bonaventura (1218-1274), Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274), Ludolf de Saxònia, dit el Cartoixà (s. XIV). També posseïa dues *Bíblies* i diverses obres amb comentaris a llibres de la *Bíblia.*

Pere Pau Pujades, notari, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[110] entre els quals hom trobà una obra de Francesc Eiximenis. En fou hereu el seu fill Guillem Pere. Doc. 60/bis:

Llibre de les dones

Pere Pascasi, notari, ciutadà de Barcelona. Vengué a Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, un violari de 6 lliures i 3 sous de renda pel preu de 43 lliures, garantit mitjançant l'obligació de diversos llibres, entre els quals hi havia tres obres de Francesc Eiximenis. En ser redimit el violari, els llibres tornaren al seu propietari. Doc. 76:

Segon del crestià
Dotzè del crestià, primera part
Un altre libre del chrestià appellat Regiment de prínceps [segona part del *Dotzè*]

Joan Sallent, notari, escrivà de la batllia general, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[111] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis i un fragment d'una altra obra no especificada. En fou hereva la seva muller Caterina.[112] Doc. 87:

Cercapou de confessió

Lluis Llull, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca,[113] en la qual hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 113:

---

110. Hom trobà en la seva biblioteca obres de matèria notarial com *Summa artis notarie* i *Tractaturi* de Rolandino Passaggeri (1207-1301), també *Aurora* i *Super tractaturi* de Pietro da Unzola (s. XIII – 1312). Posseïa els *Usatges* i les *Constitucions de Catalunya.* De l'època clàssica, hom trobà *Andria* de Terenci (190-159 aC), *Catilina* i *Iogurtha* de Sal·lusti (86-35 aC), *Tragèdies* de Sèneca (4 aC – 65 pC). Hom trobà *De consolatione* de Boeci (c. 480-524/25), el comentari a aquesta obra de Nicolau Trevet († 1350) i *De scholastica disciplina* del Ps.-Boeci. Posseïa també obres de Sant Agustí (350-430), Sant Jeroni (s. IV – 419/20), Sant Bernat (1090-1153), Albertano da Brescia (s. XII – 1246). Posseïa també el llibre d'agricultura i botànica *Liber ruralium commodorum* de Pietro de'Crescenzi (1233-1320/21). Hom trobà també el *Ludus scachorum* de Jacopo da Cessole (1288-1322). No mancaven les obres d'ensenyament de lletra i de gramàtica com *Doctrinale puerorum* d'Alexandre de Villedieu (1170-1240).

111. A més dels habituals llibres de matèria notarial, hom trobà la *Ilíada* d'Homer (s. VIII aC), les *Tragèdies* de Sèneca (4 aC – 65 pC), el *Catholicon* de Giovanni Balbi da Genova (s. XIII), el *Ludus scachorum* de Jacopo da Cessole (1288-1322), una *Bíblia* en llatí i altra en romanç.

112. Joan Sallent va signar el testament el dia 18 d'octubre de 1481, que fou publicat el dia 22 dels mateixos mes i any. Cf. AHPB, Miquel Franquesa, *Llibre de testaments* 1474, maig, 24 – 1482, novembre, 15, s.n.

113. En la seva biblioteca hom trobà obres d'autors com Plini (24-79), Ciceró (106-43 aC), Titus Livi (59 aC – 17 dC), Ovidi (43 aC – 17 pC), Sèneca (4 aC – 65 pC), Flavi Josep

Llibre dels àngels
Lo XII^è del chrestià

Mercaders

Alzeas Arant, mercader, ciutadà de Barcelona. Per un préstec de 22 lliures, Alzeas Arant va empenyorar a Joan Llobera, mercader, ciutadà de Barcelona, entre d'altres llibres, una obra de Francesc Eiximenis, del qual podria fer ús «tam in legendo in dictis libris quam alias». Doc. 6:

Llibre dels àngels

Pere Vicenç, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, Pere Vicenç posseïa diversos llibres escrits per ell mateix,[114] un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. En va ser hereu el seu fill Jaume Vicenç, mercader, ciutadà de Barcelona. Doc. 9:

Doctrina compendiosa

Ferrer de Gualbes, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca.[115] Hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. Li fou hereu el seu fill Ferrer Nicolau de Gualbes, mercader, ciutadà de Barcelona. Doc. 10:

Lo primer volum del Regiment dels princeps de les ciutats e de la cosa pública compost per mestre Francesc Eximenis intitulat XII del crestià
Lo segon volum del dit libre

(38-100), Juvenal (c. 65-128), Porfiri (232-305), Sant Agustí (354-430), Procopi de Cesarea (fi s. V – c. 562), Boeci (c. 480-524/25), Sant Bernat (1090-1153), Pere Llombard (1095-1160), Hug de Sant Víctor (1096-1114), Albert el Gran (1206-1280), Brunetto Latini (c. 1210-1294), Leonardo Bruni (1369-1444), Franciscus Barbaro (veneto) (1390-1454), Roberto Carracciolo (c. 1425-1495). Posseïa també obres de Ramon Llull (1222/33- 1315/16).Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull en biblioteques privades*, citat, 284. També posseí llibres escrits de la seva mà. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, 545.

114. Altres llibres escrits per ell eren *l'Historial*, és a dir, *Speculum historiale* de Vincent de Beauvais († 1264) i un *Saltiri*. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, 290-291. En la seva biblioteca predominaven els libres de medecina.

115. Hom trobà obres d'Aristòtil (384-322 aC), Ciceró (106-43 aC), Valeri Màxim (s. I aC – s. I pC), Sant Agustí (354-430), Boeci (c. 480-524/25), Pere Llombard (1095-1160), Hug de Sant Víctor (1096-1114), Albertano da Brescia (s. XII – 1246), Enric de Susa, l'Ostiensis (c. 1200-1272), Tomàs d'Aquino (1225-1274), Robertus Kilwardby († 1279), Guido delle Colonne (s. XIII), Petrus Thome (c. 1280 – c. 1337), Arnau de Vilanova (1239/40-1311), Bernat Oliver (1290-1348), Petrarca (1304-1374), Bernat Metge (1340/46-1413), Iacopo da Cessole (s. XIV).

Segon del crestià qui tracte de temptació

Guillem de Cabanelles, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[116] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eximenis. En fou hereva la seva filla Aldòncia, muller de Francesc Llobet, mercader, ciutadà de Barcelona. Doc. 11:

Llibre dels àngels

Guillem de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona. En ser hereu universal dels seus béns el seu fill Esteve Ponç de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona, rebé dels marmessors una obra de Francesc Eximenis.[117] Doc. 14:

Llibre dels àngels

Pere Fort, mercader, ciutadà de Barcelona. Vené a Joan Ferrer, notari, per 9 lliures i 10 sous, una obra de Francesc Eximenis, escrita per ell mateix.[118] Doc. 17:

Vita Christi

Antoni Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona. En fer testament, llegà al seu fill Antoni Salavert diversos llibres,[119] un dels quals era una obra de Francesc Eximenis. Doc. 21:

Llibre dels àngels

Miquel d'Alós, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[120] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eximenis, que pervingué a la seva muller Serena. Doc. 22:

---

116. Hom trobà a la seva biblioteca una *Bíblia,* diverses cròniques, el *Llibre de les meravells* de Marco Polo (1254-1324), la *Conquesta del Sant Greal,* la *Regla de Sant Francesc* (1182-1226), una obra de medecina i una altra d'astrologia d'Arnau de Vilanova (1239/40-1311) i llibres per a l'aprenentatge de lletra.

117. Altres llibres lliurats foren la *Crònica* de Bernat Desclot († segona meitat del segle XIII) i la *Suma de Col·lacions* de Joan de Gal·les († c. 1303).

118. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, 368-369.

119. Els altres llibres eren *De consolatione* de Boeci (c. 480-524/25), un llibre *d'Hores*, un *Flos sanctorum*, el *Romanç de Tristany i Isolda* de Chrétien de Troyes (s. XII) i les *Històries Troianes* Guido delle Colonne (s. XIII) en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390).

120. A més dels *Evangelis* i dos *Saltiris*, posseïa *Històries Troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390).

Vita Christi

Pere Gircós, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[121] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. En fou hereu el seu fill Pere Joan Gircós, ciutadà de Barcelona. Doc. 27:

Llibre de les dones

Bernat Isern, mercader o pesador del pes reial, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, dels quals va ser hereu el seu fill Rafael.[122] Un d'ells era una obra de Francesc Eiximenis. Aquest llibre era propietat de Joan Comelles, mercader, ciutadà de Barcelona, al qual fou retornat. Doc. 28:

Llibre dels àngels

Joan Buçot, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, entre els quals hi havia tres obres de Francesc Eiximenis.[123] Doc. 33:

Llibre dels àngels
Segon del christià
Vita Christi

Miquel Roda, mercader, ciutadà de Barcelona. Entre d'altres llibres, posseïa una obra de Francesc Eiximenis, lliurada pels marmessors a la seva muller Bernabeua, per a l'hereva, la seva filla Angelina.[124] Doc. 36:

---

121. Posseïa també dos *Missals*, una *Bíblia,* el llibre del *Gènesi*, dos *Saltiris,* un *Epistoler*, un llibre *d'Hores*, les *Històries Troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390) i un llibre de medecina.

122. Segons el testament signat el dia 26 de gener de 1427 i publicat el dia 31 de gener de 1437. Cf. AHPB, Bernat Pi, *Llibre de testaments* 1417, març, 26 – 1440, fols. 123v – 124v. Hom trobà en la seva biblioteca el llibre del *Gènesi,* el llibre *Salms Vesprals,* els *Evangelis* en català, *De arte amandi* d'Ovidi (43 aC-17 pC), *Oracions* de Sant Agustí (345-430), *Romanç de Tristany i Isolda* de Chrétien de Troyes (s. XII), els llibres *Flor del Saltiri* i *Disputa del bisbe de Jahent* atribuïts a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), el *Lucidari* de Bernat Metge (1340/46-1413) i un llibre de poesia.

123. Segons el testament, signat el dia 28 de maig de 1435, els hereus havien de ser els fills, en cas de tenir-los, essent substitut el seu germà Gaspar Buçot. El testament va ser publicat el dia 22 de juny de 1443. Cf. AHPB, Pere Pellisser, *Liber testamentorum* 1395, juliol, 7 – 1435, maig, 28, fols. 124r – 127r. Segons l'inventari posseïa tan sols dues peces del *Saltiri*, un *De consolació* de Boeci (c. 480- 524/25) i un llibre amb *Salms* i oracions.

124. El testament fou signat el dia 23 d'abril de 1446 i publicat el dia 29 del mateix mes i any. Cf. AHPB, Joan Franc, major, *Liber tertius testamentorum et codicillorum* 1429, novembre, 2 – 1456, juny, 2, fols. 12r – 14r.

Saltiri de mestre Francesc Eiximenis

Antoni Cases, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca, on hi havia diverses obres de Francesc Eiximenis.[125] Doc. 39:

Primer del crestià
La primera part del Terç del crestià
La segona part del Terç del crestià
Primera part del Dotzè del crestià de regiment de ciutats
Segona part del Dotzè del crestià de regiment de prínceps
Primera part del Vita Christi
Segona part del Vita Christi
Llibre de les dones
Llibre dels àngels
Scala Dei
Doctrina compendiosa
Psalterium laudatorium o *Psaltiri* en traducció de Guillem Fontana

Guillem Pujol, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. En fou hereva universal la seva muller Clara.[126] Doc. 42:

Llibre dels àngels

Joan de Vilagenís, mercader, ciutadà de Barcelona. En fer testament, llegà al seu oncle Jaume Ortoneda, prevere de la vila de Solsona, diversos llibres, dos dels quals eren obres de Francesc Eiximenis. Doc. 21:

Vita Christi
Llibre dels àngels

125. El testament fou signat el dia 5 de setembre de 1447 i publicat el dia 30 d'agost del mateix any. No hi consta cap referència a l'hereu universal. Cf. Bernat Pi, *Llibre de testaments* 1418, febrer, 21 – 1450, agost, 11, fols. 120v – 123r. En la seva biblioteca hi havia diverses obres de gramàtica i de lògica, tres de les quals eren d'Albert de Saxònia. També dues *Bíblies* glosades, una *Bíblia* en tres volums en català, un llibre amb les profecies de Jeremies, Ezequiel i Daniel, les *Epistoles morals a Lucili* de Sèneca (4 aC-65 pC) en llatí, francès i català, l'obra de Valeri Màxim (s. I aC-s. I. pC), el *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25), *Els dotze treballs d'Hèrcules* d'Enrique de Villena (1384- 1434) en català.

126. El testament va ser signat el dia 22 de desembre de 1448 i publicat el dia 28 de març de 1449. Cf. AHPB, Bartomeu Costa, major, *Primus liber testamentorum et codicillorum* 1439, juliol, 28 – 1464, setembre 11, fols. 12r-13v. A casa seva tan sols hi havia dos altres llibres *d'Hores*, un *Flos sanctorum* i una crònica en català.

Aloït Navel, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una bona biblioteca.[127] En ella hi havia diverses obres de Francesc Eiximenis. Doc. 54:

Llibre dels àngels
Dos volums del *Salterium laudatorium* o *Saltiri* en traducció de Guillem Fontana, un dels quals titulat *Guillem Fontana*
Llibre de les dones
Primer del crestià
Segon del crestià
Terç del crestià
Vita Christi
Dotzè del crestià
Scala Dei
Dotzè del crestià

El *Dotzè del crestià* el tenia en penyora per un deute de Ramon sa Vall, ciutadà de Barcelona. Fou restituït.

Pere Terrassa, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa dues obres de Francesc Eiximenis.[128] Doc. 56:

Llibre dels àngels
Llibre de les dones

Francesc Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Bartomeu del Bosc, notari, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 33 sous de pensió o renda pel preu de 33 lliures garantit mitjançant l'obligació d'un collar i de llibres,[129] un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 58:

Llibre dels àngels

Francesc Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Lluis Gilabert, mercader, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 64 sous de pensió o renda

127. Posseïa una *Bíblia*, un *Saltiri*, uns *Evangelis* en llatí i uns altres en català, *De officiis* de Ciceró (106-43 aC) en català, *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25), el comentari de Nicolau de Lira (1274- 1349) sobre el *Saltiri*, *Històries troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), el *Llibre de paciència*, *Doctrina moral* del mallorquí Joan Pachs (s. XIV), *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud (1250-1322), *Breviloqui* de Joan de Gal·les († c. 1303).

128. Posseïa també de Ramon Llull (1232/33-1315/16) *Doctrina pueril* i *Llibre de vicis i virtuts* o la part *Dels X manaments* de *Doctrina pueril*. Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull*, cit., 286.

129. *De consolació* de Boeci (c. 480-524/25) i un *Saltiri.*

pel preu de 64 lliures garantit mitjançant l'obligació d'una cadena d'or i de dos llibres, un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 59:

Llibre de les dones

Antoni de Mura, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una bona biblioteca.[130] Hom hi trobà diverses obres de Francesc Eiximenis. En l'encant dels llibres, la *Doctrina compendiosa* va ser venuda a Gabriel Torres, ciutadà de Barcelona, pel preu de 10 sous. La *Vita Christi* va ser venuda al ciutadà de Barcelona Pere Pujades per una lliura i 11 sous.[131] Doc. 61:

Doctrina compendiosa, dues peces
Vita Christi
Llibre de les dones

Joan de Junyent, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una bona biblioteca.[132] Posseïa una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 64:

Primer volum del crestià

Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona, pel preu de 10 lliures i 10 sous, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 67:

Lo libre de les dones de mestre Eximeniç

Nicolau Eixerat, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprà a Bernat Joan, corredor de felpa, ciutadà de Barcelona, un obra que hom atribueix a Francesc Eiximenis, pel preu de 41 sous. Doc. 68:

130. La seva biblioteca era formada per diverses obres de matèria bíblica, devocionaris, llibres per a l'aprenentatge de lletra, obres jurídiques, obres d'autors com Ovidi (43 aC – 17 pC), Pal·ladi (s. V), Sant Agustí (345-430), Nicolau de Lira (1274-1349), Guido delle Colonne (s. XIII).

131. Posseïa diversos llibres de gramàtica, retòrica i lògica, una *Bíblia* en llatí, els *Evangelis*, el *Gènesi*, el *Saltiri*, obres d'Ovidi (43 aC – 17 pC) i de Ciceró (106-43 aC), el *Soliloquium* de Sant Agustí (345-430), el *De agricultura* de Pal·ladi (s. V), les *Històries troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), *Doctrina moral* del mallorquí Joan Pachs (s. XIV), el *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), les *Ordinacions d'en Sanctacília* (s. XIV), *Lo somni* de Bernat Metge (1340/45-1413), *El testament de Bernat Serradell* (s. XV), etc.

132. En la seva biblioteca hi havia obres d'aprenentatge de lletra i de gramàtica, obres de Ciceró (106-43 aC), de Virgili (c. 70-19 aC), de Boeci (c. 480-524/25), de Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274), de Nicolau de Lira (1274-1349), de Leonardo Bruni Aretino (c. 1370-1444), els *Usatges*, els *Evangelis* en català, etc.

Breviari d'amors de mestre Eximenis

Francesc de Junyent, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[133] entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 71:

Vita Christi
Regiment de la cosa pública

Guillem Agustí Maçanet, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[134] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis, que passà a la seva muller Caterina. Doc. 73:

Vita Christi

Joan des Valls, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joan Ros, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 23 sous de renda pel preu de 14 lliures, garantit mitjançant l'obligació de diversos llibres, entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 77:

Segon del crestià
La segona part de la Terça part del chrestià

Ramon Pujades, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'encant dels seus béns mobles posseïa dues obres de Francesc Eiximenis.[135] En la subhasta, el *Llibre dels àngels* fou venut a Pere Sintes, fuster, ciutadà de Barcelona, pel preu de 18 sous i 7 diners. El *Vita Christi*, a En Carbonell de Valls pel preu d'una lliura i 10 sous. Doc. 80:

Llibre dels àngels
Vita Christi

Joan Bosc, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Elionor, vídua de Joan de Corbera, senyor del castell de Corbera, un censal mort de 28 sous de

133. Hom trobà les obres *Libre de la ciutat de Déu* de Sant Agustí (345-430), en català, *Escipió i Aníbal* de Joan de Gal·les († c. 1303), *Decameron* de Giovanni Boccaccio (1313-1375) en italià, *Doctrina moral* del mallorquí Joan Pachs (s. XIV), *Flos sanctorum* i *Llibre de vicis i virtuts*,.

134. Hom trobà uns *Salms vesprals*, un *Saltiri*, el llibre del *Gènesi*, el *Llibre de la vida dels Sants Pares* de Sant Jeroni (c. 342-420) i el llibre de gramàtica *Graecismus* d'Evérard de Béthune (s. XII-1212).

135. També posseïa un *Saltiri*, obres de Sant Agustí (345-430) i Joan de Gal·les († c. 1303), el *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), un *Flos sanctorum* i *Doctrina moral* del mallorquí Joan de Pachs (s. XIV).

renda pel preu 14 lliures mitjaçant l'obligació de diversos objectes i llibres, un dels quals era una obra de de Francesc Eiximenis. En redimir el censal, el llibre tornà al seu propietari. Doc. 84:

Llibre dels àngels

Guillem Pujades, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Guillem sa Coma, convers i llibreter, ciutadà de Barcelona, pel preu de 15 lliures, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 85:

Vita Christi de mestre Aximenis

Antoni Coll, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[136] entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 93:

Salms de mestre Francesch Aximenis traduhit del latí en romans per en Guillem Fontana

Gabriel Homedes, mercader, ciutadà de Barcelona. Assegurà diversa mercaderia en viatge a Nàpols. Formaven part d'aquesta mercaderia dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 95:

Primer del crestià
Dotzè del crestià

Melcior Lleó, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 97:

Llibre dels àngels de mestre Eximenis

Antoni Jaume sa Pila, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una excel·lent biblioteca,[137] en la qual hi havia tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 102:

136. En la seva biblioteca trobem llibres per a l'aprenentatge de gramàtica d'autors com Donat (s. IV), Pere Elies (s. XII), Alexandre de Villedieu (1170-1240). Posseïa diversos llibres de medecina d'autors com Constantinus Africanus (s. XII), traductor d'Ibn Al-Jazzar († 1009), Gerardo da Cremona (1114-1187), Roger de Parma o Salernitanus († 1195), Averroes (1126-1198). Altres autors presents són Salusti (c. 87-35 aC), Bernardus de Trilla (1240-1292), Franciscus de Mayronis († 1328), Iohannes de Mandeville (s. XIV).

137. Posseïa obres d'autors com Ciceró (106-43 aC), Valeri Màxim (s. I aC – s. I. pC), Flavi Vegeci (s. IV-V), Boeci (c. 480-524/25), Gregori el Gran (540-604), Pere Alfons (c.

Segon del crestià
Llibre dels àngels
Doctrina compendiosa

Bernat Marimon, mercader, ciutadà de Barcelona. Escriví cinc llibres «larchs e rodons a forma de libres de comptes» del *Crestià* de Francesc d'Eiximenis.[138] Li fou hereu el seu fill Guerau Marimon, clergue. Doc. 103.

Crestià

Bartomeu Estanya, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Isabel sa Plana un violari de 14 sous de renda pel preu de 5 lliures, mitjançant l'obligació de perles i d'una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 115:

Dotzè del crestià

Antoni Pergunter, mercader, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una obra de Francesc Eiximenis. En l'encant l'obra de Francesc Eiximenis, va ser venuda a Franc Spano pel preu de 15 sous i 7 diners. Doc. 116:

Llibre de les dones

Bernat Llobet, mercader, ciutadà de Barcelona, fill de Berenguer Llobet, de la procuració reial de Mallorca. Per manament del veguer la seva casa havia de ser enderrocada, per la qual cosa hom inventarià els seus béns. Hom trobà diversos llibres,[139] un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 118:

Llibre dels àngels

Marc de Parets, mercader, ciutadà de Barcelona. Posseïa una excel·lent biblioteca,[140] on hi havia una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 119:

1076-1140), Sant Bernat (1090-1153), Joan de Salisbury (c. 1115-1180), Albertà de Brescia († 1246), Egidi Romà (1247-1316), Matfre Ermengaud (1250-1322), Guillaume Peyraut (c. 1190-1271).

138. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, 509-10. Hom trobà també *Històries Troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390) i dos llibres de contingut antijueu.

139. Hom trobà una *Bíblia,* un *Set Salms* glosat, un *Evangelister,* el *De arte amandi* d'Ovidi (43 aC – 17 pC), el *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud (1250-1322).

140. En la seva biblioteca hi havia obres d'autors com Isop (s. VI aC), Ciceró (106-43 aC), Virgili (c. 70-19 aC), Juvenal (c. 65-128), Suetoni (c. 69-140), Lactanci (c. 260-325), Macrobi (s. V), Dante o Dant (1265-1321), Ausiàs Marc (c. 1397-1459).

Llibre dels àngels de mestre Francesch Aximenis

Altres professionals

Francesc Bofill, bosser, ciutadà de Barcelona. Deixà en comanda a Pere Vila, vicari perpetu de Sta. Maria del Mar de Barcelona, l'obra de Francesc Eiximenis, *Liber angelorum*. En haver estat perdut el llibre, els marmessors del testament de Pere Vila pagaren a Francesc Bofill 55 sous. Doc. 13:

Liber angelorum

Antoni Bonhome, mestre de sonar arpa, habitant de Barcelona. A causa d'un viatge lliurà en comanda-dipòsit a Antoni Masseu, mestre de sonar guitarra, habitant de Barcelona, diveros béns mobles, entre els quals hi havia la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis en dos volums. Doc. 16:

Vita Christi parlant de la infantesa de Jesuchrist
Vita Christi parlant de la sposició dels Evangelis

Antoni Mas, especier, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, tenia en la seva biblioteca diversos llibres,[141] entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eiximenis, que tenia en penyora per un deute de 15 lliures fet a Bernat de Granollacs, mestre en arts i medecina, ciutadà de Barcelona. Doc. 34:

La segona part del Vita Christi
Llibre dels àngels

Bartomeu Serra, argenter, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, entre els quals hi havia una obra de Francesc Eiximenis. En ser encantat aquest llibre, va ser venut a Francesc Serra, mercader, ciutadà de Barcelona per 7 sous i 8 diners.[142] Doc. 40:

Doctrina compendiosa fet e ordenat per mestre Francesch Eximenis

---

141. Hom trobà en la seva biblioteca, a més dels habituals llibres d'aprenentatge de lletra, de matèria bíblica i pietosos, obres de medecina d'Hipòcrates (c. 460 – c. 370 aC), Iohannes Aben Mesue (s. XIII), Matthaeus Platearius (s. XII), Jean de Saint-Amand (s. XIII), Simon Ianuensis o Simon de Gènova († 1304), Arnau de Vilanova (1239/40-1311).

142. Bartomeu Serra signà el testament el dia 23 d'octubre de 1448 i aquest es va publicar el dia 27 dels mateixos mes i any. En ell va nomenar hereus universals les seves filles Isabel, Caterina i Calrona, menors, i un «nasciturus». Cf. AHPB, Antoni Vinyes, *Liber testamentorum* 1427, setembre, 24 – 148, març, 21, fols. 77r-79r.

Guillem Garriga, balancer, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres, entre els quals hi havia dues obres de Francesc Eiximenis. En va ser hereu el seu fill Rafael Garriga, menor, i com a substitut la seva muller Francesca.[143] Doc. 57:

Llibre de les dones
Llibre dels àngels

Bernat Joan, corredor de felpa, ciutadà de Barcelona. Vengué a Nicolau Eixerat, mercader, ciutadà de Barcelona, *Breviari d'amors magistri Eximenis*, que hom atribueix, per tant, a Francesc Eiximenis. Doc. 68:

Breviari d'amors magistri Eximenis

Bartomeu Belloch, sastre, ciutadà de Barcelona. Posseïa, entre d'altres llibres, una obra de Francesc Eiximenis, que rebé el seu fill i hereu Pere Belloch, notari, ciutadà de Barcelona. Doc. 70:

Llibre de les dones

Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Vengué a Antoni Carnicer, prevere de Barcelona, un violari de 30 sous de renda pel preu de 10 lliures i 10 sous, garantit mitjançant l'obligació de roba i d'una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 79:

Vita Christi

Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joana, muller de Bartomeu Traginer, ciutadà de Barcelona, un violari de 17 sous de renda pel preu de 6 lliures, garantit mitjançant la venda simulada de tres llibres, un dels quals era un obra que hom atribueix a Francesc Eiximenis. Doc. 80/bis:

Breviari de amor de mestre Francesch Eximeniç

Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joan Ramon Ferrer, doctor en lleis, donzell, domiciliat a Barcelona, un violari de 40 sous de renda pel preu de 14 lliures, garantit mitjançant l'obligació de dues obres de Francesc Eiximenis. En ser redimit el violari, els llibres foren tornats al seu propietari. Doc. 83:

143. Guillem Garriga va signar el testament el dia 2 de febrer de 1461 i aquest va ser publicat el dia 2 de febrer del mateix any. Cf. AHPB, Bartomeu Costa, major, *Primus liber testamentorum et codicillorum,* 1439, juliol, 28 – 1464, setembre 11, fols. 83v-85r.

Lo Primer del crestià
La segona part del Dotzè del crestià

Bernat Marquilles, apotecari, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[144] entre els quals hi havia obres de Francesc Eiximenis. En ser encantats, una de les peces del *Llibre dels àngels* va ser venuda a Pere Camps, apotecari, ciutadà de Barcelona, pel preu de 16 sous i 7 diners. Doc. 88:

Dotzè del crestià
Llibre dels àngels, dues peces

Pere Brién, alias Rubí, sastre, ciutadà de Barcelona. Vengué a Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, un violari de 3 lliures de renda pel preu de 25 lliures i 12 diners, garantit mitjançant l'obligació de llibres, tres dels quals eren obres de Francesc Eiximenis. En ser redimit el violari, els llibres tornaren al seu propietari. Doc. 89:

Segon del chrestià
La primera part del Dotzè del christià
La segona part del Dotzè del christià

Joan sa Coma, convers, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joana, muller d'Arnau Bastida, ciutadà de Barcelona, pel preu de 7 lliures i 5 sous, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 90:

Vita Christi de mestre Exemenis

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona. Vengué a Joan Avinyó, donzell, domiciliat a Barcelona, un censal mort de 40 sous de renda pel preu de 40 lliures garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i de tres obres de Francesc Eiximenis. Doc. 92:

Llibre dels àngels
Vita Christi
Llibre de les dones

Silvestre Benet Comte, pellisser, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns posseïa, entre d'altres llibres,[145] dels quals van ser hereus uni-

144. La seva biblioteca era formada sobretot per llibres de medecina d'autors com Serapió d'Alexandria (s. II aC), Galè (c. 129-200), Avicenna (970-1037), Roger de Frugardo (s. XII), Joan de Sant Amand (s. XIII), Arnau de Vilanova (1239/40-1311), Guiu de Chaulhac (1300-1368).

145. Posseïa tres volums amb *Evangelis*, el *Llibre d'Ester* en romanç, el *Doctrinal* d'Alexandre de Villedieu (1170-1240).

versals els fills Joan Benet, Margarida, Maciana, Isabel, Beneta, Martina, una obra de Francesc Eximenis. Doc. 98:

Llibre dels àngels

Gabriel Soler, afinador, ciutadà de Barcelona. Vengué a Pere Sunyer, ciutadà de Barcelona, un violari de 46 sous de renda pel preu de 16 lliures i 2 sous garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i d'una obra de Francesc Eximenis. En ser redimit el violari, objectes i llibres tornaren al seu propietari. Doc. 99:

Llibre dels dones

Joan Rafart, alias Aymar, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet. Segons l'inventari dels seus béns posseïa, entre d'altres llibres, dels quals va ser hereu universal el seu fill Antic Rafart, una obra de Francesc Eximenis. Doc. 101:

Vita Christi scrit en romans

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona. Vengué a Francesc Oliver, de la vila de Sant Gervasi de Cassoles, un violari de 20 sous de renda pel preu de 7 lliures, garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i d'una obra de Francesc Eximenis. Doc. 104:

Lo Primer del crestià, en estampa

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona. Vengué a Francesc Joan Avinyó, donzell, domiciliat a Barcelona, un censal mort de 40 sous de renda pel preu de 40 lliures, garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i de tres obres de Francesc Eximenis. Doc. 105:

Llibre dels àngels
Vita Christi
Llibre de les dones

Pere Germà, porter del rei, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, en la seva biblioteca es trobava una obra de Francesc Eximenis, que era una penyora per un préstec fet a Joan Berenguer de Junyent, ciutadà de Barcelona. Doc. 112:

Dotzè del crestià

Jaume Bofill, frener, ciutadà de Barcelona i Bernat sa Pera, revenedor, ciutadà de Barcelona. Vengueren a Caterina, vídua d'Alfonso Sanxís, mercer, ciu-

tadà de Barcelona, un violari de 7 sous de renda pel preu de 2 lliures i 2 sous, garantit mitjançant l'obligació de diversos llibres, un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 117:

Primer del crestià

Dones

Elionor d'Abelló, domèstica de la reina Violant de Bar. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa una obra de Francesc Eiximenis. En l'encant aquest llibre fou venut a Jaume Diona, ciutadà de Barcelona, pel preu de 4 sous. Doc. 35:

Scala Dei o *Tractat de contemplació*

Úrsula, muller de Pere Torrent, forner, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos llibres,[146] un dels quals era una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 47:

Llibre de les dones

Maria Teresa, vídua de Joan Llopis, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Margarida, vídua de Lluis Canyelles, mercader, ciutadà de Barcelona, un violari de 23 sous de renda pel preu de 8 lliures i un sou, garantit mitjançant l'obligació de diversos objectes i d'una obra de Francesc Eiximenis. En ser redimit el violari, els objectes i el llibre tornaren a la seva propietària. Doc. 48:

Vita Christi

Francina, muller de Bartomeu Trilló, ciutadà de Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, fet mentre vivia, posseïa alguns llibres, dels quals foren hereus universals els seus germans Antoni Domènec i Caterina. Dos dels llibres eran obres de Francesc Eiximenis.[147] Doc. 50:

Llibre de les dones, en dos volums
Llibre dels àngels

Beneta Beatriu, muller d'Antoni Cases, mercader, ciutadà de Barcelona. Vengué a Elionor de Vallseca, monja del monestir de Valldonzella de la ciu-

146. Posseïa, entre d'altres, dos llibres d'*Hores* i el *Doctrinale* d'Alexandre de Villedieu (1170-1240).

147. Els altres llibres eren un *Saltiri* i uns *Evangelis.*

tat de Barcelona, un violari de 43 sous de renda pel preu de 15 lliures i un sou, garantit mitjançant l'obligació de dues copes d'argent i de tres llibres, dos dels quals eren obres de Francesc Eiximenis. Doc. 63:

Salmps de mestre Eximeniç
Primera part del Vita Christi

Joana, muller de Francesc Formós, de l'ofici del mestre racional del rei, ciutadà de Barcelona. En fer inventari dels seus béns,[148] hom trobà, en penyora per un deute de Jaume Castelló, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 66:

Llibre dels àngels

Angelina, vídua de Guillem de Sant Climent, cavaller. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa entre d'altres llibres,[149] dels quals va ser hereva la seva neboda Elionor, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 72:

Llibre dels àngels

Eufrasina de Montcada, muller del noble Mateu de Montcada. En un memorial del seu testament féu constar que per un préstec de 14 lliures a ella fet pel prevere mossèn Bisbe, li va empenyorar diversos objectes i una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 91:

Llibre dels àngels, amb les armes reials i dels Montcada

Elfa de Cardona, muller d'Hug Folc de Cardona, noble. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa entre d'altres llibres,[150] dels quals va ser hereu el seu fill Hug Folc de Cardona,[151] dues obres de Francesc Eiximenis. Doc. 109:

Llibre de les dones
Llibre dels àngels

148. Posseïa un llibre de *Vicis i virtuts, Històries Troianes* de Guido delle Colonne (s. XIII), en traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390), i els *Evangelis* glosats.

149. Hom trobà tres llibres *d'Hores*, els *Evangelis* en pla i un llibre amb les *Àssies*.

150. Hom trobà *Romanç de Tristany i Isolda* de Chrétien de Troyes (s. XII), *Alexandreis* de Gauthier de Châtillon (c. 1160-1202) en llengua castellana, *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud (1250-1322), *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), *Fiammeta* de Giovanni Boccaccio (1313-1375).

151. Va signar el seu últim testament el dia 4 de març de 1492 i aquest va ser publicat el dia 8 de gener de 1495. Cf. AHPB, Anònims segle XV, *Plec de testaments* segle XV, s.n.

Violant, muller de Francesc de Torrent, cavaller, domiciliat a Barcelona. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa entre d'altres llibres,[152] dels quals va ser hereu Pere Joan Ferrer, cavaller, domiciliat a Barcelona, una obra de Francesc Eiximenis. Doc. 114:

Vita Christi, segona part, en llengua francesa.

152. Posseïa un llibre amb dites i sentències d'Aristòtil (384-322 aC), *De amicitia* i *De senectute* de Ciceró (106-43 aC), *De scholarium disciplina* de Boeci (c. 480-524/25), *De regiment de prínceps* de Tomàs d'Aquino, en català, *Gamaliel* atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277-1300), *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (s. XIV), dos llibres de gramàtica de Guarino da Verona (1374-1460), *Fasciculus temporum* del cartoixà Werner Rovelinck (1425-1502).

Documents*

1

1400, juliol, 8. Barcelona

Guillem Ponç, notari, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut en concepte del dot de la seva esposa Agnès, filla de Jaume Oliver, escrivà del rei, i d'Isabel, béns mobles i argent per un valor de 7.000 sous, que són part de 20.000 sous que eren la totalitat del dot. Els béns mobles, tret dels llibres, provenen de l'herència i dels béns parafernals d'Isabel, muller de Jaume Oliver i mare d'Agnès, hereva d'Isabel a parts iguals amb la seva germana Francina. Entre els béns mobles hi havia llibres, un dels quals era el Libre dels àngels *de Francesc Eximenis.*

AHPB, *Anònims del segle XV. Plec d'inventaris i encants*, plec 1, fols. 1r-4r.

Die lune, VIII[a] [..][a] anno a nativitate Domini millesimo CCCC.

Sit omnibus notum quod ego Guillermus[b] Poncii, notarius, filius [..] notarii loci de Corsano, diocesis Gerundensis, et domine Margarite, uxoris [..], confiteor et recognosco vobis Agneti, sponse mee, filie honorabilis Iacobi Oliverii, scriptoris domini regis, et domine Ysabelis, uxoris sue, quod solvistis et tradidistis [..]honorabilis[c] Iacobi Oliverii, patris [..] mobilibus per pactum initum [..] iusto pretio extimatis, septem mille solidos barchinonenses in solutum prorrata illorum viginti mille solidorum, quos vos in dotem constituistis, prout in instrumentis nuptialibus inter vos et me factis et firmatis in posse notarii infrascripti, tertia presentis mensis iulii, latius continetur. Que bona mobilia[d] et argentum, libris exceptis,[e] processerunt ad manus et posse eiusdem honorabilis Iacobi Oliverii, ut patris et legittimi administratoris vestri et Francine, sororis vestre ex utroque latere, heredum equis portionibus dicte domine Isabelis, matris vestre, pervenerunt[f] ex hereditate et bonis parafernalibus[g] dicte honorabilis Isabelis, quondam, matris vestre. Et que bona[h] eidem domine Isabeli pervenerunt ex hereditate et bonis Bernardi Figuerola et domine Ysabelis, uxoris sue. Que bona sunt hec que sequntur: {1} Primo,

* En l'edició dels documents hem seguit la metodologia observada en el nostre *Obres de Ramon Llull en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV,* dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 25 (2006), 291-339. La datació que encapçala cada document és la primera que consta en cada anotació notarial. Pel que fa als inventaris i encants, aquests podien fer-se al llarg de diversos dies. En aquest cas, la data que posem és la de l'inici de la confecció de l'inventari i, en el seu defecte, la data que encapçala l'inventari de llibres o llur subhasta.

lo *Ovidi de vetula*.[1] [2] Item, hun *Boeci de consolació*,[2] en paper. Item, un *Celustis*.[3] [3] Item, un libre ab certes obres de Bocassi. [4] Item, certes obres de Francesch Pratarcha.[4] [5] Item, lo *Libre dels Àngels.* [6] Item, les *Oracions* de Ciceró ab [7] los *Somnis de Cipió*.[5] [8] Item, les *Ètiques* de Aristòtil.[6] [9] Item, lo *Juvenal*.[7] [10] Item, la *Rethòrica Nova,* en paper. [11] Item, un libre apellat *De tons*. ... Ad hec ego Iacobus Oliverii, laudans *et cetera*, confiteor dictam possessionem de voluntate mei esse receptam, quam volo valere tantum ac si per me tradita foret et realiter eidem de facto. Et quod predicta bona mobilia superius designata et que ad manus meas pervenerant ab hereditate et bonis parafernalibus dicte domine Isabelis, quondam, uxoris mee, per me vobis dicto Guillermo Poncii tradita fuerunt in solutum dicte dotis vestre.

Testes huius rei sunt: honorabilis Iacobus Ubach, legum doctor, civis, et Anthonius Company, scriptor Barchinone

a. *Un estrip impedeix la lectura de part de l'instrument* b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. honorabili *interlineat* d. *Segueix ratllat* sunt que sequentur e. et argentum libris exceptis *interlineat* f. ad manus ... vestre pervenerunt *escrit al marge inferior* g. parafernalibus *interlineat* h. *Segueix ratllat* sunt que sequentur.

2

1408, març, 16. Barcelona

Relació de béns mobles, venuts en pública subhasta, pertanyents a la infanta Joana, comtessa de Foix: roba, joies i llibres. Entre aquests consta l'obra de Francesc Eximenis Vita Christi*, venut a Martí Durango, de la casa de la dita infanta, per 5 florins.*

AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Liber apocharum et aliorum contractuum facientium pro manumissoria inclite infantisse domine Iohanne, comitisse Fuxi* 1408, gener, 19 – 1416, desembre, 6, s.n.

Die veneris, XVI[a] die mensis martii, anno a nativitate Domini M° CCCC° VIII°.

1. Ovidi (43 aC – 17 pC), *De vetula.*
2. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació.*
3. Sal·lusti (86 – 35 aC), *Catilina et Iogurta*.
4. Giovanni Boccaccio s. Bocassi (1313-1375), *Fiammetta.*
5. Ciceró (106 – 43 aC), *Oracions = Discursos; Somni d'Escipció* = una part del llibre VI de la *República*; *Rethorica nova*.
6. Aristòtil (384 – 322 aC), *Liber Ethicorum.*
7. Juvenal (60-140), *Satirae*.

Noverint universi quod die veneris, sextadecima die mensis martii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octavo,[8] in presentia[a] Marchi Iohannis, scriptoris iurati sub me Thoma de Pulcromonte, notario publico Barchinone, et in presentia etiam Bartholomei Badia et Anthonii Xarrell, peyeriorum, civium Barchinone, testium ad hec vocatorum specialiter et assumptorum, honorabilis Simon Mironi, miles, et Garcias de la Raga [in decretis bacallarius, civis Barchinone] [..].[b] Primo, un drap ... Post hec autem die veneris, octava die mensis febroarii, anno predicto, in presentia Andree de Ponte, scriptoris iurati sub me Thoma de Pulcromonte, notario publico Barchinone, et in presentia etiam Gabrielis Bertrandi et Francisci Maçana, scriptorum, habitatorum Barchinone, testium ad hec vocatorum et assumptorum, Franciscus Bertrandi, conversus, venditorque librorum civitatis Barchinone, constitutus personaliter in scribania mei dicti et infrascripti notarii, que est in vico Cambiorum de Mari Barchinone, dixit et fidem fecit quod ipse de mandato dictorum manumissorum vendidit libros infrascriptos, prout sequitur: Primo, unum librum ... Deinde vero, die lune, vicesima quinta die mensis febroarii, anno predicto, Iohannes de la Porta, venditor librorum civitatis Barchinone, constitutus personaliter in scribania dicti et infrascripti notarii, que est in vico Cambiorum de Mari Barchinone, in presentia dicti Andree de Ponte, scriptore iurati, ut supra, et in presentia etiam Francisci Maçana et Gabrielis Bertrandi, scriptorum, habitatorum Barchinone, testium ad hec vocatorum et specialiter assumptorum dixit et fidem fecit quod ipse vendidit libros infrascriptos personis infrascriptis ut plus offerentibus: Primo, unum librum ... Item, alium librum appellatum *Vita Christi*, scriptum in romancio, dicto Martino Duranguo [olim de casa de la dita Senyora Infanta][b] pretio quinque florenorum, quos recepit dictus Garcias de la Raga [manumissor]. ...

a. *Segueix ratllat* mei b. *Segueix en blanc un espai de la pàgina per a, més o menys, 30 línies.*

3

1410, gener, 18. Barcelona

Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona, fa testament i llega al seu germà Vidal de Blanes, monjo del monestir de Santes Creus, el Liber angelorum *o* Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis.*

ACB, Gabriel Canyelles, *Primus liber testamentorum* 1399, desembre, 18 – 1424, desembre, 9, fols. 81v-84r.

8. Aquest instrument notarial datat el dia 16 de març de 1408 conté en forma pública diverses vendes de béns mobles fetes en dates anteriors.

Testamentum reverendi domini Barchinonensis episcopi Francisci [de Blanes].

In Christi nomine, amen. Pateat universis quod die sabbati, intitulata octava decima die ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° decimo, reverendus in Christo pater et dominus dominus Franciscus, miseratione divina episcopus Barchinone, existens personaliter intus suum episcopale palatium Barchinone, intus scilicet quamdam retrocameram sive recambra noviter factam ad latus camere nove maioris dicti palatii, licet corpore languens, mentis tamen fruens sanitate et cum firma loquela, vocavit me Gabrielem Canyelles, auctoritate regia notarium publicum Barchinone, et in presentia venerabilis Iohannis de Lauru, magistri in medicina, habitatoris ville Balneolarum diocesis Gerunde, Guillermi Arnaldi de Planya, diocesis Mirapicensis, et Bernardi Comacanis, diocesis Gerunde, domesticorum reverendissimi in Christo patris et domini domini cardinalis Thonsalensis,[9] (sic) testium ad hec per ipsum dominum episcopum vocatorum et rogatorum, tradidit michi dicto notario quamdam papiri cedulam clausam et cum quadam enna papirea transfixa et tribus sigillis ipsius domini episcopi in cera virmilia sigillata. Quamque cedulam dixit et asseruit velle esse suum ultimum testamentum seu suam ultimam voluntatem[10] ...:

Quoniam etsi nil tutum homini, illa tamen periculiosior vite pars quam securitas nimia reddit incautum, igitur ne iuventutis qua fungimur securitate fallamur, considerantes quod nil est alteri vicinus[a] (sic) quam mors vite que, licet distantissime videantur, contigue tamen sunt, semper enim instat et quocumque fugerit presto est et servicibus iminet, ea propter nos Franciscus, divina miseratione eipscopus Barchinone, ut parati a Domino inveniamur, quandocumque sibi placuerit nos ad suam gloriam ultimam evocare, existens in nostro bono sensu et integra memoria, volumus de bonis nostris disponere, prout Dominus dederit, cum presenti. Et in primis, confidentes multum de dilectione quam ad personam nostram semper habuerunt, habent et ad animam nostram post nostri obitum, ut speramus, habebunt, reverendissimus in Christo pater dominus Petrus ça Garriga, Dei gratia archiepiscopus terraconensis, et reverendus prior Vallis Ihesu Christi et venerabilis Francisca de Blanis, mater nostra, et venerabilis Ferrarius de Podiolo[b] [int.], canonicus Barchinone, vicarius noster, et venerabilis Guillermus Marinerii, presbiter de capitulo Sedis Gerunde, ipsos omnes et quemlibet eorum instituimus, ordinamus et facimus manumissores nostros et exequtores huius nostri testamenti seu nostre ultime voluntatis, ita quod omnes aut quatuor aut tres aut duo, et non minus, exequi possint et valeant nostram huiusmodi voluntatem. Et in primis ... Item, dimittimus fratri Vitali de Blanis, germano nostro, monacho monasterii Sanctarum Crucum, si vixerit tempore obitus

9. Es tracta de Pere Rabat, cardenal de Tolosa († 1417).

10. Apertura del testament: 16 de febrer de 1410; publicació: 19 de febrer de 1410.

nostri, [1] illum *Librum angelorum*, quem edidit magister Francischus Ximini, ordinis Fratrum Minorum. Item, dimittimus et legamus fratri Jaufrido de Blanis, germano nostro, de ordine Predicatorum, si vixerit tempore obitus nostri, [2] *Ubertinum de vita Christi*,[11] et libros de vitiis et virtutibus, que sunt duo volumina, et quatuor volumina sermonum, illa videlicet que ipse de meis duxerit eligenda. ... Et hoc nostrum testamentum seu ultimam voluntatem valere volumus iure testamenti seu codicillorum vel eo meliori modo quo valere possit.

a. vicinus, *sic al ms per* vicinum Podiolo *interlineat.*

4

1410, febrer, 17. Barcelona

Segons l'inventari dels llibres de Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona (1409-1410), objecte del ius spolii *papal, el* Liber angelorum *o* Llibre dels àngels*, llegat al seu germà Vidal de Blanes, monjo del monestir de Santes creus, va ser estimat en 5 florins*. [V. doc. 3]

ACB, *Marmessories de la Caritat,* 1300-1888: *Liber manumissorie reverendi domini Francisci, episcopi*, 1410 febrer 17, fol. 1r, 21v.

Liber manumissorie reverendi domini Francisci episcopi.

Cepit exordium presens inventarium de bonis domini Francisci de Blanis, bone memorie episcopi Barchinone, die lune, XVII[a] febroarii, anno M° CCCC° decimo predicto. …

Item, un altro libre scrit en paper, quintarnat en[a] pergamins, appellat *Liber angelorum*. E comença in secundo foleo «no devem». Et[b] incipit in penultimo foleo «notifich te». Et fuit extimatus per proxime nominatos: V fl. Fuit legatus fratri Vitali de Blanis, monaco monasterii Sanctarum Crucum°. ...

a. en paper quintarnat en *interlineat* b. *Segueix ratllat* finit in pen.

11. Ubertino da Casale, O.M. (c. 1259 – c. 1329), *De vita Christi* s. *Arbor vitae crucifixae Ihesu.*

5

1411, desembre, 23. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Andreu de Coll, primer rector de Sant Esteve de Parets, després de Sant Iscle de les Feixes, objecte del "ius spolii" papal, aquest posseïa en morir, entre d'altres llibres, el Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis.*

ACB, Gabriel Canyelles, *Plec d'inventaris i encants* 1410-1419, plec 12+13, fols. 1r, 2r.

Die mercurii, XXIII decembris, anno Domini M° CCCC° XI°, fuit factum sequens inventarium per Rodericum Gondissalbi, nuntium curie officialatus Barchinone, comissariumque ad hec deputatum per honorabilem Raymundum de Casanova, priorem monasterii Beate Eulalie de Campo Barchinone, exequtorem ad hec deputatum per dominum nostrum papam *et cetera*, de bonis et rebus que erant venerabilis Andree de Colle, olim rectoris Sancti Stephani de Parietibus, nunc vero rectoris ecclesie[a] Sancti Aciscli de Fexis, *et cetera*. Testes fuerunt: Iacobus Rosset, parrochie Sancti Aciscli de Fexis, et Iohannes Balcebra, scriptor Barchinone, *et cetera.*

Primo, atrobam … En lo scriptori …

Item, un libre, scrit en paper,[b] ab posts e bolles e ab dos gaffets e dos scuts, los quals posts són cubertes de pell vermella. E és intitulat lo dit libre: "Capítol primer qui propose curt e·n general la altesa de la angelical natura". E comença lo dit libre "Angelical natura és tan alta". E feneix lo dit libra "loat sie e glorificat lo nom de nostre Senyor Ihesucrist, amen". ... [*Llibre dels àngels*]

a. ecclesie *interlineat* b. scrit en paper *interlineat*.

6

1417, gener, 12. Barcelona

Alzeas Arant, ciutadà de Barcelona, reconeix deure a Joan Llobera, mercader, ciutadà de Barcelona, 40 florins d'or d'Aragó, que Alzeas devia per causa d'un mutuum a Francesc Novella, mercader, ciutadà de Barcelona, i que Joan de Junyent, menor, draper, ciutadà de Barcelona, havia fet dita en nom de Joan Llobera. Alzeas Arant havia obligat diversos llibres escrits en català: el Liber angelorum *o* Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis, un* Valeri Màxim *i la* Summa de Collationibus *de Joan de Gal·les.*

AHPB, Antoni Brocard, *Manuale undecimum* 1416, desembre, 2 – 1417, maig, 11, fol. 18v.

Alzeas[a] Arant, civis Barchinone, gratis *et cetera*, confiteor et recognosco vobis venerabili Iohanni Lobera, mercatori, civi dicte civitatis, licet ab hoc actu absenti, quod debeo vobis quadraginta florenos auri Aragonie, valentes viginti duas libras barchinonenses de terno, quos venerabilis Iohannes Junyent, draperius, minor dierum, civis dicte civitatis, pro vobis ad preces vestras ac pro me ditam fecit de solvendo heredibus vel successoribus Francisci Novella, quondam, mercatoris eiusdem civitatis, quam ditam ratam ac acceptam habuerunt, et per me debebantur[b] ratione mutui per ipsum Franciscum Novella, quondam, dum in humanis erat, michi gratis et bono amore facti, et pro quibus sibi specialiter obligaveram libros infrascriptos, quos dicti heredes vobis dicto Iohanni Lobera, pro[c] securitate predictorum et infrascriptorum, de voluntate mea tradiderunt et deliberaverunt. Et ideo renuntiando et cetera solvere voluntati *et cetera*, sine *et cetera*, dampna *et cetera*, credatur *et cetera*, obligo bona et specialiter [1] quendam librum forme maioris a correndells et in papiro et pergamenis scriptum vocatum *Liber angelorum* cum postibus fustium cohopertum corei virmilii empremtati et cum V[e] clavibus sive boles un utroque ipsarum postium et cum IIII gaffetis et tencadors et etiam cohopertum cum qua [..][d] de aluda alba. [2] Item, et quendam alium librum forme maioris a correndells et in papiro et pergamenis scriptum vocatum *Valeri*[12] cum postibus fustium [..] corei virmilii pilosii et cum quinque clavibus sive boles in utraque ipsarum postium et cum IIII gaffetis et tencadors. [3] Item et etiam, quendam alium librum forme maioris, in papiro scriptum, vocatum *Summa de collationibus,*[13] cum postibus fustium cohopertum corei virmilii lis et cum quinque clavibus sive boles in utraque ipsarum postium et cum IIII gaffetis et tencadors[e]. Omnes in romancio[f] scriptos. Quos quidem libros vos iam penes vos habetis, ut prefertur, pro securitate predictorum. Dans et concedens vobis plenum posse cum presenti ac michi placet quod durante dicto vestro debito et speciali obligatione predictorum librorum, habeatis et habere debeatis et possitis vos in ipsis libris[g] usum proprium tam in legendo in dictis libris quam etiam alias *et cetera*. Ad hec ego Eulalia[h], uxor dicti Alzeas Arant, laudans *et cetera*, promitto contra predicta vel aliqua predictorum non facere vel venire ratione dotis aut sponsalitii mei nec[h] iure ypothecarun seu obligationum mearum que habeo in et super bonis dicti viri mei nec ratione benefficii auxilii Velleyani[i] *et cetera*. Immo vobis et vestris quantum ad hec ex pacto remitto *et cetera*[k]. Obligo bona *et cetera*[l]. Iuro et cetera. Hec igitur *et cetera*.

12. Valeri Màxim († c. 30), *Factorum et dictorum memorabilium libri novem.*

13. Joan de Gal·les (c. 1200 – 1285), *Summa collationum ad omne genus hominum* s. *Communiloquium*.

Testes: Andreas Figuarosa, mercator, et Franciscus Ferrarii, notarius, cives Barchinone.

Item, firmavit apocham de habitis et receptis dictis quadraginta florenis et cetera. Et ideo renuntio et cetera.

Testes proxime dicti.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. quam ditam ... debebantur *interlineat i escrit damunt* quibus ego eis solvere tenebar *ratllat* c. *Segueix ratllat* predictis d. *Un estrip impedeix la lectura d'alguns mots del ms. Ho indiquem amb* [..] e. *Segueix ratllat* qui quidem libri f. *Segueix ratllat* sunt g. in ipsis libris *interlineat* h. *Segueix ratllat* alias et cetera i. ratione benefficii auxilii Velleyani *interlineat* k. *Segueix ratllat* Re l. *Segueix ratllat* Renuntio et cetera.

7

1418, novembre 10. Barcelona

Pere Vila, prevere, batxiller en decrets, vicari perpetu de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, fa donació al seu germà Antoni Vila de la vila de Piera els llibres de Francesc Eiximenis Liber angelorum*, és a dir,* Llibre dels àngels, Segon del crestià, Terç del Crestià. *Al seu nebot Joan Vila, fill d'Antoni Vila, fa donació de diversos llibres: un* Breviarium, *la* Summa Confessorum *de Joan de Friburg, un llibre que conté, entre d'altres obres, la* Confessió *o* Confessionale *de Joan de Friburg i la* Confessió *de Francesc Eiximenis*. *També li dóna* Historie Troyane, *el llibre de Sant Bernat al seu nebot cavaller*, *els* Sermones *de Guillaume de Pérault OP*, *els* Sermones dominicales *de Jacobus de Voragine o Jacopo de Varazze*, els Sermones *de Sant Agustí i el* Compendium de Theologiae *de Tomàs d'Aquino*. [V. docs. 8, 12]

AHPB, Bernat Pi, *Manual* 1418, octubre 17 – 1419, abril, 20, s.n.

Ego Petrus[a] Vila, presbiter, bacallarius in decretis ac vicarius perpetuus ecclesie Sancte Marie de Mari Barchinone, propter nexum sanguinis quo ego et vos Anthonius Vila, frater meus, de villa Appiarie, et tu Iohannes Vila, eius filius, nepos meus sive nabot, connexi et connodati, et etiam propter fraternum amorem qui viguit et viget inter me et vos ab uberibus citra et vigebudeo previo in futurum usque ad extremum exitum vite nostre hiis de causis et alias eis via, modo et forma quibus melius de iure valere possit se tenere gratis *et cetera* donatione pura et perfecta et irrevocabili inter vivos dono et causa donationis concedo vobis dicto Anthonio, fratri meo, et Iohanni, nepoti meo, scilicet vobis dicto Anthonio Vila, fratri mei, et liberis vestris masculis, tamen post obitum meum et non ante, sub vinculis, conditionibus et

retentionibus infrascriptis: Totum ... [1] Quendam librum scriptum in papiro et pergameno manu mea propria, vocatum *Liber angelorum*, cohopertum postibus cohopertis de coreo nigro. Qui quidem liber incipit in secunda carta rubricarum "Capítol VI". Et finit in penultima carta "que de present". [2] Item, quendam alium librum scriptum in papiro cum sisternis de pergameno, vocatum *Segon libre del crestià*. Et incipit in secunda carta rubricarum "abie il·lusions". Et finit in penultima carta dicti libri "ab tant pocho". [3] Item, quendam alium librum scriptum in papiro et pergamenis vocatum *Lo terç libre del crestià",* qui incipit in secunda carta rubricarum "Capítol qui ensenya" et finit penultima carta dicti libri "dels quals fo contra". Item, omnes et singulas [..] Et tibi Iohanni, nepoti meo sive nabot in casu quo tu promovearis et sis promotus ad sacros ordines presbiteri et non alias et post obitum meum et non ante bona que sequentur: [4] Primo, videlicet quoddam *Breviarium* scriptum in pergamenis incipientem (sic) in secunda carta Dominicalis «regionem [..]», et in tertia carta dicti Dominicalis «ex Sion». [5] Item, quendam librum scriptum in pergamenis vocatum *Summa Ioanina*, incipientem in secunda carta «directe comittuntur».[14] Et penultima carta dicti libri finit «quid de uxore». [6] Item, quendam alium librum scriptum in pergamenis vocatum *Albertà*, incipientem in secunda carta «ut dictum», et penultima carta dicti libri incipit «licet piger».[15] [7] Item, quendam alium librum scriptum in papiro in quo est scripta *Confessio* ordinata per fratrem Iohannem in *Summa confessorum*. Et incipit in prima carta «simpliciores et minus». Et in secunda carta incipit «ad me [..]». [8] Est etiam scripta in dicto libro *Confessio* ordinata per fratrem Francischum Eximeno, de ordine Fratrum Minorum, et multa alia. [9] Item, quendam alium librum scriptum in papiro vocatum *Istorie Troyane* in latino. Et incipit in secunda carta «hunc autem». Et finit penultima carta «obtomenum he altus erat».[16] [10] Item, quendam alium librum scriptum in papiro cohopertum cohopertis papiri, in quo est scripta littera glosata quam beatus Bernardus misit cuidam militi, nepoti suo, incipientem in secunda carta "principio et ibi". Et finit penultima carta "hoc prohibente".[17] [11] Item, quendam alium librum scriptum in papiro cohopertum postibus cohopertis coreo virmilio, in quo sunt scripti sermones fratris Guillelmi de Peralta, de ordine Fratrum Predicatorum.[18] Et incipit in secunda carta ipsius libri "modo facere". Et penultima carta finit "item". [12]

14. Joan de Friburg († 1314), *Summa confessorum* s. *Summa Iohannina*; *Confessinale* s. *Confessió*.

15. Albertano da Brescia (s. XII – 1246), *De doctrina dicendi et tacendi* s. *Albertà.*

16. Guido delle Colonne (s. XIII), *Historia destructionis Troiae* s. *Històries troianes*. Traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390).

17. Aquesta carta glosada de Sant Bernat al seu nebot cavaller no ha estat identificada. Podria hom pensat que pot referir-se a la carta *Ad Robertum nepotem suum que de ordine cisterciensi transirat al cluniacensem*, pero ni l'íncipit ni l'éxplicit es troben en aquesta carta.

18. Guillaume de Peyraut, O.P. (c. 1235 – 1271), *Sermones.*

Item, quendam alium librum scriptum in papiro, in quo sunt scripti *Sermones dominicales*. Et incipit in secunda carta "to fuerit". Et finit in penultima carta "post quando". Et in sequenti carta est scriptum in diversis locis manu mea propria "ut Beatus Gregorius".[19] [13] Item, quendam alium librum scriptum in pergamenis cohopertum pergameno, in quo sunt scripti *Sermones beati Augustini*, quos [..] fratribus sociis [..] Et incipit in secunda carta "ope pacem". Et finit penultima carta "qui lucent".[20] [14] Item, quendam alium librum scriptum in papiro cohopertum cohopertis coreo virmilio vocatum *Compendi de Theologia,* incipientem in secunda carta rubricarum "De prelationibus angelorum". Et finit pernultima "et coniugibus tribuetur".[21] Hanc autem *et cetera*.

Testes: Dominicus Cardona, Simon Muntells, peyerii, cives, et Petrus Planes, scriptor, habitator Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma .*

8

1420, febrer, 2. Barcelona

Pere Vila, prevere, batxiller en decrets i vicari perpetu de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, fill dels esposos Miquel Vila i Saura, de la vila de Piera, fa testament i llega els seus llibres així: al seu germà Antoni Vila, de la vila d'Abrera, Les Històries Troianes *en romanç; al fill del seu germà Antoni, si seria prevere,* Flos Sanctorum*; a Pau Massanet, fill de Berenguer Massanet, mercader, ciutadà de Barcelona,* De vita Christi *de Francesc Eiximenis; i a l'església de Piera diversos llibres de Dret i els llibres per a ensenyament de gramàtica* Doctrinale Puerorum *d'Alexander de Villedieu i el* Graecismus *d'Éverard de Bhéthume*. [V. docs. 7, 12]

AHPB, Bernat Pi, *Primus liber testamentorum* 1408, març, 17 – 1430, abril, 10, fols. 66v-68v.

Ego Petrus[a] Vila, presbiter, bacallarius in decretis ac vicarius perpetuus ecclesie beate Marie de Mari Barchinone, filius Michaelis Vila, quondam, de villa Appiarie, et domine Saure, viventis, que fuit uxor eiusdem. … Eligens manumissores et huius mei testamenti executores discretum Iohannem Vile-

19. Jacopo da Varazze (c. 1228 – 1298), *Sermones dominicales.*

20. St. Agustí (354-430), *Sermones.*

21. Tomàs d'Aquino (1225-1274), *Compendium tehologiae.* L'incipit de la segona carta de les rúbriques «De prelationibus angelorum» correspon al L. I, cap. 126 *De gradu et ordine angelorum.*

lla, presbiterum, benefficiatum in Sede Barchinone, Berengarium Massaneti, mercatorem, civem Barchinone, et[b] Anthonium Vila, fratrem meum, de dicta villa Appiarie. … Item, etiam dimitto dicto Anthonio Vila, fratri meo, [1] quendam librum meum, scriptum in papiro, vocatum *Les Istòrias Troyanes* in romansio.[22] … Item, dimitto illi nepoti meo sive nabot, filio dicti Anthonii Vila, fratris mei, qui fuerit presbiter, [2] quendam librum meum vocatum *Flors Sanctorum*, scriptum in pergamenis.[23] Et si dictus Anthonius Vila, frater meus, non habebit filium presbiterum, hoc casu dimitto ipsum librum aliis filiis dicti Anthonii Vila, fratris mei, etiam quod non sint presbiteri. Et si plures fuerint, maiori natu eorumdem, de uno ad alium, servando inter ipsos ordinem primogeniture. Et post eorum obitum dimitto dictum librum dicte ecclesie ville Appiarie. … Et Paulo Massaneti, filio dicti Berengarii Massaneti, [3] quendam librum meum vocatum *De vita Christi*, ordinatum et compositum per reverendum magistrum Francischum Eximeno, scriptum in pergamenis et in papiro. … Instituens Dominum Deum, animam meam et pias causas infrascriptas michi heredes universales… Et ea omnia que in peccunia non consistant vendendi et alienandi in encantu publico … exceptis tamen libris infrascriptis: videlicet [4] quodam libro scripto in pergamenis, vocato *Lo Decret* cum *Margarita*[24] et cum *Concordantiis Decreti et Biblie.* [5] Et quodam alio libro vocato *Decretals*, scripto in pergamenis, cum *Enricho*,[25] continenti duo volumina, scripta in pergamenis. [6] Et quodam alio libro, scripto in pergamenis, vocato[c] *Sizè* cum *Clementinis*. [7] Et quodam alio libro, scripto in pergamenis, vocato *Lo Racional.*[26] [8] Et quodam alio libro, scripto in pergamenis, vocato *Doctrinal*[27] et [9] *Gracisme*[28] *glosats.* [10] Et quodam alio libro vocato *Innocent*.[29] [11] Et quodam alio vocato *Summa de Hostiench*[30] non completa. [12] Et quodam alio libro vocato *Sagramental*. [13] Et[d] quodam alio libro vocato *Mercurial.*[31] [14] Et quodam alio libro vocato *La exposició del Spaltiri* (sic), scripto in pergamenis, cum cohopertis papiri et de aluda alba. Et omnibus aliis libris meis de sermonibus, exceptis aliquibus de quibus iam feci donationem Iohanni Vila, nepoti meo sive nabot. Quos quidem libros, incontinenti post obitum meum, volo dari et assignari per dictos manumissores dicte ecclesie dicte ville Appiarie,

22. Guido delle Colonne (s. XIII), *Historia destructionis Troiae* s. *Històries troianes*. Traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390).

23. Iacobus de Voragine, Jacopo da Varazze (c. 1230 – 1298), *Flos sanctorum* s. *Legenda aurea.*

24. *Decretum Gratiani cum Maragarita Decreti*: Gracià (s. XII), Guido da Baisio († 1313).

25. Henri de Bohic (s. XIV), *Lectura super quinque libris decretaliumm.*

26. Guillaume Durand (1230-1296), *Rationale divinorum officiorum*.

27. Alexandre de Villedieu (1170-1250), *Doctrinale puerorum.*

28. Evérard de Béthune (s. XII – XIII), *Graecismus*.

29. Innocenci IV, Sinibaldo Fieschi (c. 1190 – 1252), *Apparatus in quinque libros Decretalium*.

30. Enrico da Susa s. Enric de Susa, cardinalis Ostiensis, (c. 1200 – 1272), *Summa Aurea.*

31. Giovanni Andrea s. Joan Andreu (1270-1348), *Mercuriale super regulis iuris.*

sub tali tamen conditione: quod libri non possint extrahi vel acomodari extra dictam ecclesiam nec vendi seu modo aliquo alienari. Quod si factum fuerit, volo quod ille liber qui sic fuerit abstractus[e] a dicta ecclesia vel acomodatus aut venditus seu alienatus, sit et esse habeat ecclesie beate Marie de Mari Barchinone[f] vigore legati quod eidem ecclesie beate Marie de Mari Barchinone facio in dicto casu de ipso libro sic abstracto, acomodato, vendito seu alienato. ...

Actum est hoc Barchinone, secunda die mensis febroarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo.

Sig+num Petri Vila, testatoris predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes rogati huius rey sunt: discretus Bernardus Petge, presbiter, benefficiatus in dicta ecclesia Beate Marie de Mari[g] Barchinone, Iohannes Dalmacii, notarius, civis, et Iohannes Massanes, scriptor, habitator Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. et *interlineat* c. *Segueix ratllat* lo racional et quo d. *Segueix ratllat* alio e. *Segueix ratllat* vel acomodatus f. *Segueix ratllat* cui proxime dicte ecclesie g. *Segueix repetit* de Mari.

9

1420, desembre, 3. Barcelona

Entre els béns inventariats del difunt Pere Vicenç, mercader, ciutadà de Barcelona, hom trobà diversos llibres escrits de la mà del dit Pere Vicenç, un dels quals és la Doctrina compendiosa *de Francesc Eximenis*.

AHPB, Simon Carner, *Secundus liber inventariorum et encantuum* 1415-1429, fols. 172r-181v.

Die martis, III[a] die decembris, anno a nativitate Domini M° CCCC° XX°.

Inventarium factum de hereditate et bonis que fuerunt venerabilis Petri Vincentii, quondam, civis Barchinone, per venerabilem dominam Constantiam, uxorem dicti venerabilis Petri Vincentii, quondam, ut tenentem et possidentem omnia et singula bona que fuerunt dicti quondam viri sui pro suis dote et sponsalitio et aliis iuribus suis obligata et ypothecata, iuxta scriptam consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem, in curia generali Perpiniani cathalanis editam celebrata, necnon, in quantum opus sit, ut matrem et coniunctam personam Iacmeti Vincentii, filii sui, a presenti civitate pro nunc absentis. ... Item, atrobe en la scriptori qui és en lo cap de la scala les coses següents: ...

Item, un altre libre ab cubertes blaves engrutades, apellat *Doctrina compendiosa*, scrit de mà del dit deffunt. E comensa en la primera fulla del dit libre "En nom de Déu e de la humil Verge Maria" *et cetera*. E fenex la dita fulla "tots

los seus sans" *et cetera.* E comensa la darrera fulla del dit libra "s'atroba tot cubert de plomes blanques". E fenex la dita fulla "Déus vos tinga en sa guarda amen". ...

a. de la forma maior *interlineat* b. *Segueix ratllat* pochs c. *Segueix ratllat* scrits.

10

1423, setembre, 11. Barcelona

Entre els béns inventariats del difunt Ferrer de Gualbes, ciutadà de Barcelona, hom trobà diversos obres de Francesc Eiximenis: *el primer i segon volum del* Dotzè del crestià *i el* Segon del Crestià.

ACB, Gabriel Canyelles, *Plec d'inventaris i encants* 1420-1429, fols. 1r, 7r, 27v.

Die sabbati, undecima mensis septembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo tertio, habuit exordium sequens inventarium factum de bonis Ferrarii de Gualbis, quondam, civis Barchinone, ad instantiam honorabilis Ferrarii Nicholay de Gualbis, filii et heredis universalis dicti honorabilis Ferrarii, quondam.

Primerament en la cambra hon lo dit deffunt geya, les coses següents; Primerament …

Item, en la cambra hon tenia lo studi lo dit deffunt foren trobades les coses següents: Primo, una caxa gran[a] de la forma maior ab sa clau, en què foren trobats los libres[b] següents: Primo ...

[1] Item, un altre libre de forma menor, scrit en paper, ab los caps coherns de pregamí ab posts[c] cubertes de cuyr vermell empremptat ab dos gafets de leutó, ab parxes de seda vermella ab una lista groga al mig, continent en si lo primer volum del *Regiment dels prínceps de les ciutats e de la cosa pública*, compost per mestre[d] Francesc Eximenis, intitulat *XII Libre del christià.*

[2] Item, un altre libre semblant del propdit, qui és intitulat *Lo segon volum* del dit libre.

[3] Item, un altre libre de forma maior, scrit en paper, ab dos caps coerns de pregamí, ab posts cubertes de cuyr vert ab IIII gafets de leutó[e]. És obre del dit mestre Francesch Eximenis, intitulat *Lo segon libre del cristià,* qui tracte de temptació. ...

Die mercurii, X[a] die novembris, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] XXIII[o], dictus honorabilis Ferrarius de Gualbis, heres predictus, fecit et firmavit dictum inventarium com protestationibus assuetis.

Testes: discretus Franchus Loral, Petrus Borraç, Bernardus Ledó, presbiteri Barchinone.

a. *Segueix ratllat* ab b. *Segueix ratllat* e robes c. posts, *al ms* post d. mestre *interlineat* e. *Segueix ratllat* intit.

11

1423, desembre, 7. Barcelona

Entre els béns inventariats del difunt Guillem de Cabanelles, mercader, ciutadà de Barcelona, hom trobà l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu Notarial, I. 5, fols. 1r, 10v.

Noverint universi quod ego Isabel[a], uxor venerabilis Guillermi de Cabanellis, mercatoris, civis, ut tenens et possidens hereditatem et bona que fuerunt dicti mariti mei pro dote et sponsalitio ac aliis iuribus meis, michi obligata et ypothecata iuxta iura et anticham consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem, et etiam ut domina et potens ac usufructuaria omnium et singulorum bonorum toto tempore vite mee, me tamen vivente caste et sine viro, virtute legati facti per dictum maritum meum in ultimo testamento; et ego Aldonçia,[b] uxor venerabilis Francisci Luppeti, civis[c] dicte civitatis, filia dictorum coniugum heresque universalis dicti Guillermi de Cabannis[d], quondam, patris mei, prout de[e] hiis et aliis constat per testamentum eiusdem Guillermi, quod fecit et ordinavit in posse Bernardi Nathalis, notarii subscripti, decima octava die mensis novembris, anno[f] a nativitate Domini millesimo CCCC vicesimo tertio, nominibus predictis; attendentes quod propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam, beneficium inventarii fuit indultum seu inventum, idcirco, volentes nos gaudere benefficiis et privilegiis a iure inventarium facientibus concessis, et ne bona que fuerunt dicti deffuncti occultari valeant seu modo aliquo deperdi, cum hoc venerabili signo cru+cis hic viviffice imposito et impresso, de bonis que invenire potuimus in dicta hereditate presens inventarium seu reportorium dictis nominibus facimus seu facere[g] procuramus, ut sequitur, in hunc modum. Quod quidem inventarium[h] cepit exordium septima die mensis decembris, anno predicto. …

Primo trobam en la dita cambra on era lo dit scriptori ...

Item, un altre libre scrit en paper[i], ab posts engrutades cubertes de alude blanque[k], appellat *Libre dels àngells*, lo qual comença, ço és, en[l] lo negre: "Lo primer tracte dels àngels". E feneix lo dit libre[m], ço és, la darrera carta "en sa guarda e protecció in secula seculorum amen". ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* c. *Segueix ratllat* B d. *Sic al ms per* Cabanellis e. *Segueix ratllat* om f.

Segueix ratllat presenti g. *Segueix ratllat* procurab h. *Segueix ratllat* repit i. Scrit en paper *interlineat* k. *Segueix ratllat* scrit en paper l. en *interlineat* m. lo dit libre *interlineat*.

12

1424, març, 19. Barcelona

Joan Vila, fill i hereu universal d'Antoni Vila, de la vila de Piera, reconeix rebre dels marmessors del testament del seu oncle Pere Vila, prevere, batxiller en decrets, vicari perpetu de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, diversos llibres que havia donat i llegat a ell i al seu difunt pare. Entre aquests llibres es troben les obres de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels, Segon del Crestià *i* Terç del crestià. [V. docs. 7, 8]

AHPB, Joan Franc, *Manual d'apoques de diverses marmessories* 1421-1434: *Marmessoria Petri Vila, vicarius Beate Marie de Mari,* s.n.

Die dominica, XVIIII[a] die mensis martii, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] XXIIII[o].

Sit omnibus notum quod ego Iohannes[a], filius et heres universalis Anthonii Vila, quondam, ville Appiarie[b], confiteor et recognosco vobis dictis manumissoribus quod tradidistis et deliberavistis michi libros infrascriptos, quos dictus Petrus Vila, quondam,[c] patrus meus, michi et dicto quondam domino patri meo partim legavit in eius ultimo testamento et partim donavit in quodam donationis instrumento facto in posse notarii infrascripti: [1] Primo, videlicet, quendam librum vocatum *Dels àngels*. [2] Item, quendam alium librum vocatum *Lo libre Segon del crestià.* [3] Item quendam alium librum vocatum *Terç libre del crestià.* [4] Item, quoddam *Breviarium.* [5] Item, quendam alium librum vocatum *Suma Iohanina*.[32] [6] Item, quendam alium librum vocatum *Albertà.* [7] Item, quendam alium librum vocatum *Confessio ordinata per fratrem Iohannem in Summa confessorum*.[33] [8] Item, quendam librum vocatum *Les istòries Troyanes* scriptas in latino.[34] [9] Item, quendam librum vocatum in quo est scripta *Littera glosata Beati Bernardi*.[35] [10] Item, quendam alium librum vocatum *Compendi de theologia.*[36] [11] Item, quendam alium librum vocatum *Flors Sanctorum*. Et ideo renutiando.

---

32. Joan de Friburg (†1314), *Summa confessorum* s. *Summa Iohannina*; *Confessinale* s. *Confessió*.

33. Vegeu la nota anterior.

34. Guido delle Colonne (s. XIII), *Historia destructionis Troiae* s. *Històries troianes*. Traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390). .

35. Vegeu la nota n° 17.

36. Tomàs d'Aquino (1225-1274), *Compendium tehologiae.*

Testes huius rey sunt: Iohannes Ferran, Franciscus Sparaguera, peyerii, cives Barchinone, et Iohannes Bassa, mercator Maioricarum, comorans cum venerabili Francisco ça Grau, botiguerio, cive Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* quod c. *Segueix ratllat* avu .

13

1424, octubre, 26. Barcelona

Gabriel Bofill, notari, ciutadà de Barcelona, procurador de Francesc Bofill, bosser, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut dels marmessors del testament de Pere Vila, prevere, batxiller en decrets, vicari perpetu de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 55 sous que són el preu del llibre Liber angelorum *o* Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis, que Francesc Bofill havia deixat en comanda a Pere Vila i que aquest havia perdut.* [V. doc. 7]

AHPB, Joan Franc, *Manual d'apoques de diverses marmessories* 1421-1434: *Marmessoria Petri Vila, vicarius Beate Marie de Mari,* s.n.

Die iovis, XXVI[a] die mensis octobris, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] XXIIII[o].

Sit omnibus notum quod ego Gabriel[a] Boffill, olim scriptor, nunch vero notarius, civis Barchinone, procurator ad hec et alia legittime constitutus a Francisco Bofill, bosserio, cive dicte civitatis, prout de ipsa procuratione constat per instrumentum publicum inde factum in posse discreti Petri Andree, regia auctoritate notarii publici Barchinone, XXX[a] die augusti, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] decimo septimo, nomine procuratorio predicto confiteor et recognosco vobis dictis manumissoribus quod de bonis dicte manumissorie dedistis et solvistis michi dicto nomine recipienti quinquaginta quinque solidos monete Barchinone de terno in solutum et satisfactionem cuiusdam libri vocati *Liber angelorum*, quem dictus principalis meus acomodaverat dicto deffuncto. In cuius posse dictus liber fuit deperditus. Et ideo renuntiando.

Testes huius rey sunt: Simon Muntell, peyerius, civis, et Simon Miró, scriptor, habitator Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma.*

14

1425, desembre, 7. Barcelona

Esteve Ponç de Fonollet, ciutadà de Barcelona, fill i hereu universal de Guillem de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut dels marmessors del testament del seu pare Guillem de Fonollet, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels*, que és valorat en 8 lliures i 5 sous. Rep també la* Crònica *d'en Bernat Desclot*, *obra valorada en 2 lliures i 15 sous, la* Suma de col·lacions *de Joan de Gal·les i un llibre d'*Hores.

AHPB, Joan Nadal, *Liber notularum instrumentorum, apocharum et aliorum contractuum facientium pro manumissoria et hereditate venerabilis Guillermi de Fonolleto, quondam, mercatoris, civis Barchinone,* 1425, setembre, 24 – 1427, març, 5, fol. 14r-15r.

Die veneris, VII[a] dicti[a] mensis decembris, fuit receptum sequens instrumentum, licet hic continuetur.

Sit omnibus notum quod ego Stephanus[b] Poncii de Fonolleto, civis Barchinone, filius et heres universalis venerabilis Guillermi de Fonolleto, mercatoris, civis dicte civitatis, de qua mea herentia plene constat[c] testamento eiusdem domini patris mei, quod fecit et ordinavit in posse Iohannis Nathalis, notarii infrascripti, quinta die mensis septembris[d] proxime lapsi, confiteor et in veritate recognosco venerabilibus domine Isabeli, matri mee, uxorique dicti venerabilis Guillermi de Fonolleto, quondam, Manueli Navarro, licentiato in legibus, rectorique capelle Bernardi Mercucii sub invocatione beatissime Marie Matris Dei, in civitate Barchinone, subtus plateam Borie fundate, Thome de Raiadello et Francisco Toralles, mercatori, ambobus civibus Barchinone, manumissoribus et executoribus una cum venerabili Stephano Poncii de Fonolleto, milite, in civitate Xative regni Valentie,[e] patruoque meo ac fratre ipsius domini patris mei, nunc a civitate Barchinone absentibus, et vobis dicto[f] Iohanni Nathalis, notario infrascripto, in manumissorem[g] per dictum patrem meum cum quibusdam suis codicillis per ipsum factis in posse Petri Pauli Puiades, auctoritate regia notarii publici, proxime dicta die electo, testamenti seu ultime voluntatis dicti honorabilis domini patris mei, que quidam hereditas est penes vos dictam[h] honorabilem dominam Isabelem ipsamque[i] tenere et possidere debetis[k] ratione vel occasione dotis et sponsalitii vestri et iurium ipothecarum seu obligationum vestrarum, que habetis et habere debetis in et super dicta hereditate et bonis dicti honorabilis[l] viri vestri patrisque mei iuxta scilicet scriptam laudabilemque consuetudinem Barchinone ac constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, quod tradidistis michi in presentia testium subscriptorum, libros infrascriptos: [1] Et primo quendam librum in papiro scriptum de forma maiori cohopertum ... dictus autem liber incipiebat hoc modo: «Aci comença lo libre que·n Ber-

nat dez Clot dictà e s'escrich de las grans nobles e dels grans fets d'armes e de las grans conquestas que faheren sobre serraïns e sobre altres gents e nobles reys que hac en Aragó, qui foren de l'alt linatge del bon comte de Barchinona»[37] ... Et ultra tenorem dicti libri erant in fine ipsius libri[m] alie istorie. Qui quidem fuit stimatus[n] per Salvatorem Roviradech, curritorem publicum et iuratum dicte civitatis, et Iohannem de Pulchro Monte[o], bedellum Sedis Barchinone ac venditorem librorum in ipsa civitate, de mandato et ordinatione[p] ac voluntate vestrum dictorum honorabilium manumissorum et mei, ad duas libras et quindecim solidos. [2] Item, quendam alium librum vocatum *Suma de collacions*, scriptum in romancio … Qui quidem liber incipiebat in rubrica[q] in hunc modum: «Aquest libre és appellat *Summa de col·lacions*»[38] … [3] Item, et quendam librum in papiro de forme unius folei forme comunis scriptum in papiro … Qui quidem liber incipiebat in prima pagina[r] prime folee scripte in hunc modum: «Comencen los tractats del present libre de natura angelical los quals són V libres». Et finiebat ipse liber «e ab aytant sia ab vós Jhesuchrist per la sua clemència». [*Llibre dels àngels*] Qui quidem liber fuit stimatus per dictos curritores et bedellum ad octo libras et quinque solidos. [4] Item, quendam alium librum parve forme ... qui quidem liber vocabatur *Ores* …

Testes huius rei sunt: Guillermus Soqueti, mercator, oriundus Ilerde, Iacobus Coma, scriptor, et Petrus Paulus Puiades, notarius, habitatores Barchinone, ac prenominatus Salvator Roviradech, curritor, et Iohannes de Pulchro Monte, bedellus.

a. dicti *interlineat* b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *Segueix ratllat* instro d. *Segueix ratllat anno* e. *Segueix ratllat* fratre dicti testatoris f. *Segueix ratllat* et inf g. *Segueix ratllat* cum qb h. *Segueix ratllat* dominam i. Ipsamque *interlineat* k. *Segueix ratllat* tenentem atque recipientem omnia et singula l. et bonis dicti honorabilis *interlineat* m. *Segueix ratllat* alii n. *Segueix ratllat* prout o. *Segueix ratllat* bedellum p. *Segueix ratllat* vestris q. *Segueix ratllat* aquest r. *Segueix ratllat* scripta.

15

1428, setembre, [20][a]. Barcelona

Entre els béns inventariats del difunt Joan Giner, donzell, domiciliat a Barcelona, hom trobà les obres de Francesc Eiximenis Libre de regiment de prínceps, *és a*

37. Bernat Desclot (s. XIII – segona meitat del s. XIII), *Crònica* s. *Llibre del rei en Pere.*

38. Joan de Gal·les (c. 1200 – 1285), *Summa collationum ad omne genus hominum* s. *Communiloquium.*

dir, la segona part del *Dotzè*, Doctrina Compendiosa *i* Vida de Jhesuchrist *o* Vita Christi.

AHCB, Arxiu notarial, I. 6., fols 1r, 29r, 31r, 32r, 50v.

[..][a] Primo atrobam en la dita heretat un alberch ab entrades e exides[b] sues, lo qual lo dit deffunt havie e possehie en la ciutat de Barchinona, en lo carrer appellat d'en Ledó aprés la[c] plaça de Sent Just, en lo qual trobam les coses següents: ... En una casa appellada scriptori, lo qual stà devant o aprés la cambra maior devant la carrera e devant un porxo[d], en lo qual eren les coses següents: ...

[1] Item, un altre libre ab cubertes de cuyro vermel, ab cinch bolles, ab dos tanquadors, scrit en paper, en pla, appellat *Libre de regiment de prínceps.*

[2] Item, altre libre ab cubertes de cuyro vermel ab dos tencadós, la un trencat, scrit en paper, appellat *Doctrina compendiosa* de mestre Francesch Eximeno. ...

[3] Item, un libre cubert de cuyro vert, ab un tenquador, scrit en paper[e] mètrich, lo qual és de la *Vida de Jhesuchrist*. ...

Die sabbati, XI mensis decembris, anno a nativitate Domini Mº CCCCº CCVIIII. Ego domina Eulàlia, uxor honorabilis [Iohannis] Ianuarii, quondam, domicelli, domiciliati in civitate Barchinone, tenens et possidens et ut usufructuaria et tutrix filiorum suorum, et etiam Iacobus Ianuarii, tanquam heres et donatarius [...].

a. *Manca el primer full de l'inventari. Es per això que manca el proemi i desconeixem la data d'inici de l'inventari. La data transcrita de l'instrument correspon al dia en què varen ser inventariats els llibres* b. e exides *interlineat* c. *Segueix ratllat* jha d. *Segueix ratllat* ere e. *Segueix ratllat* n mes.

16

1429, juny, 1. Barcelona

Segons l'inventari dels béns mobles d'Antoni Bonhome, mestre de sonar arpa, habitant de Barcelona, lliurats en comanda dipòsit a Antoni Masseu, mestre de sonar guitarra, a causa d'un viatge que Antoni Bonhome ha de fer prop del rei de Navarra, aquest posseïa l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi *en dos volums.*

AHPB, Simó Carner, *Secundus liber inventariorum et encatuum* 1415-1429, fols. 360r-v.

Die mercurii, prima mensis iunii, anno M CCCC XXIX.

Inventarium factum de aliquibus bonis mobilibus Anthonii Bonome, magistri de sonar d'arpa, habitatoris Barchinone, per eundem Anthonium Bonome, que bona sunt in quadam camera superiori hospitii Anthonii Masseu, magistri de sonar guitarra, attento quod dictus Anthonius Bonome habet recedere a presenti civitate Barchinone et ire ad[a] serenissimum dominum regem Navarre. Que quiddem bona mobilia dictus Anthonius Masseu tenet in pura comanda, plano et puro deposito a dicto Anthonio Bonome[b] cum[c] instrumento die presenti recepto in posse Simonis Carnerii, notarii infrascripti. ...

[1] Item, I libre apellat *Vita Christi* en cisterns de paper[e], parlant de la infantesa de Jhesuchrist.

[2] Item, I altre libre apellat *Vita Christi*, cubert de cordovà negra, parlant de la sposició dels Evangelis. ...

a. *Segueix ratllat* Reg b. a dicto Anthonio Bonome *interlineat* c. *Segueix ratllat* pbl d. *Segueix ratllat* notarii e. de paper *interlineat*.

17

1429, setembre, 16. Barcelona

Pere Fort, mercader, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut de Joan Ferrer, notari, ciutadà de Barcelona, 9 lliures i 10 sous, que són el preu de la venda del llibre Vita Christi *de Francesc Eximenis, que ell mateix havia escrit.*

AHPB, Guillem Jordà, *Manual* 1428, maig, 10 – 1430, setembre, 6, s.n.

Die veneris, XVI[a] dictorum mensis et anni.

Ego Petrus[a] Fort, mercator, civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis discreto Iohanni Ferrarii, notario, civi eiusdem civitatis, hiis presenti, quod solvistis michi numerando ad meam voluntatem novem libras et decem solidos barchinonenses, pro quibus seu quarum pretio vendidi vobis et vestris, et quibus volueritis, quendam librum meum, mea propria manu scriptum, in papiro, cum cohopertis postium cohopertarum pellis nigre cum quatuor *tancadors*, vocatum *Vita Christi*. Et ideo renutiando *et cetera*.

Testes: discretus Raphael Mora, notarius, Guillermus Roure, barberius, cives[b], et Bernardus Baiuli, scriptor Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. Guillermus Roure barberius cives *interlineat*.

18

1429, novembre, 14. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Nicolau Vidal, prevere, beneficiat a l'església major de Santa Maria de la vila de Cervera, domiciliat a Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *les obres de Francesc Eiximenis* Vita Christi *en dos volums*, Llibre del àngels i Llibre de les dones. *En haver estat encantats, el llibre* Vita Christi *va ser venut per 7 lliures i 6 diners: el* Llibre dels àngels *va ser venut al veguer de Barcelona per una lliura i 13 sous; i el* Llibre de les dones *va ser venut per 3 lliures, 17 sous i un diner.*

AHPB, Simó Carner, *Secundus liber inventariorum et encantuum* 1415-1429, fol. 366r-381r: fol 369v.

Die lune, XIIII[a] mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC XXIX.

Inventarium factum de hereditate et bonis que fuerunt discreti Nicholay Vithalis, quondam[a] presbiteri, beneficiati in ecclesia maiori Beate Marie ville Cervarie, per dominam Constanciam, uxorem Arnaldi Seguerii, quondam, molerii, civis Barchinone, et Arnaldum Seguerii, eius filium, ut manumissores testamentarios dicti discreti Nicholay Vithalis, quondam.

Primo, atrobam en una cambra hon lo dit deffunt jahia, les robes següents: ...

[1] Item, I libre cubert de cuyro blanch, ab X claus, apellat *Vita Christi,* lo primer volum parlant de la infantesa de Jhesuchrist. ...

[2] Item, un libra cubert de blau, ab X claus, scrit en paper, apellat *Vita Christi*, lo segon volum. ...

[ENCANT]

[3] Item, I libra scrit en paper cubert de cuyro vermell, apellat *Libra dels àngells*, a mossèn lo vaguer de Barchinona: 1 ll., XIII s. ...

[4] Item, I libra apellat *De les Dones*, scrit en paper, cubert de blanch, ab X claus: III ll., XVII ss., I.

[5] Item, dos volums de *Vita Christi*, scrits en paper, la un cubert de cuyro blanch e l'altre cubert de cuyro blau, cascun ab X claus: VII ll., – s., VI.

a. quondam *interlineat* b. petit scrit *interlineat* c. de pocha valor *interlineat*.

19

1430, febrer, 4. Barcelona

Joan Garcia, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, reconeix haver rebut, en quant parent més pròxim, diversos béns pertanyents al seu oncle Llop Recall, eremita, oriünd del Regne de Castella, mort "ab intestato". Entre aquests béns rep el llibre Vita Christi *de Francesc Eiximenis*.

AHPB, Gerard Basset, *Decimum manuale* 1429, setembre, 10 – 1432, agost, 27, s.n.

Sit[a] omnibus notum quod ego Iohannes[b] Garcie, studens in artibus[c], habitator Barchinone, comoransque[d] in domo venerabilis domine Constancie, uxoris venerabilis Francisci de Conomines, quondam, civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis Raymundo Girbau, courerio, et Iohanni Ferrarii, tinturario, civibus Barchinone, hiis presentibus, quod dedistis et restituistis michi voluntati mee, ut proximiori et nepoti sive nabot, ut assero, fratris Luppi Recall, quondam, heremite, oriundi regni Castelle, ab intestato deffuncti, peccuniam et bona sequentia[e]: videlicet, vos dictus Raymundus Girbau quendam librum, scriptum in pergamenis, vocatum *Librum vitiorum et virtutum*.[39] Et quandam cotam panni lane albi. Item, novem florenos auri Aragonum recti ponderis. Que omnia et singula dictus avunculus meus, quondam, dum in humanis agebat, vobis dicto Raymundo Girbau comendaverat. Et vos dictus Iohannes Ferrarii viginti quatuor barrets lane albe de acu. Et duas gonellas albas de estamenya parvi valoris. Et aliquos sedaços de lana. Item, unum tovalló breve[g] stupelini. Et quatuor capides panni lini. Item, unum lumaner ferri. Item, quendam librum scriptum in papiro cum postibus vocatum *Vita Christi*. Et incipit in rubro «Ací comença la devota consideració sobre los fets de nostre Senyor Ihesu Christ, nostre amat. Et finit «Qui viu e regna ab Déu lo Pare en unitat del Sant Sperit per omnia secula seculorum amen Deo gratias». Que omnia et singula dictus[h] avunculus meus[i], dum vivebat, vobis comendavit. Et ideo renuntiando exceptioni[k] non numerate et non solute pecunie et dictorum bonorum non habitorum et non receptorum et dolo malo et actioni in factum, et omni alii iuri, rationi et consuetudini hiis obviam venientibus, facio vobis de predictis presentem apocham de[l] receptis. Et volo quod de hiis fiant duo publica consimilia instrumenta, quorum unum utrique vestrum tradatur per notarium infrascriptum.

Actum est hoc Barchinone, quarta die febroarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo.

---

39. Guillaume Peyraut, O.P. (c. 1235 – 1271), *Liber vitiorum et virutum* s. *Summa aurea de vitiis et virtutum*.

Sig+num Iohannis Garcie, predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes: Petrus Romei, tinturarius, et Bernardus Rull, parator pannorum lane, cives Barchinone.

a. *Al marge esquerre* in comuni, debet b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *Segueix ratllat* comora d. *Segueix ratllat* cum e. *Segueix ratllat* que dictus frater Luppus Recall avunculus meus dum in humanis agebat vobis comentavit f. *Segueix ratllat* pqnni g. *Segueix ratllat* bng h. *Segueix ratllat* frater i. *Segueix ratllat* vobis k. *Segueix ratllat* dicte peccunie l. de *manca al ms.*

20

1430, juliol, 20. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bartomeu Sirvent, jurista, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

ACB, Gabriel Canyelles, *Plec d'inventaris i encants* 1430-1443, fols. 11v-19v: 12r, 17r.

Inventarium factum in domo et de bonis honorabilis Bartholomei Sirvent, quondam, et de hereditate ipsius. Inceptum fuit hoc inventarium die iovis, XX[a] mensis iulii, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] XXX[o]. Primerament, en la cambra …

Item, altre libre scrit en paper de forma maior, ab posts de fust ab cubertes de aluda, appellat *Libre dels àngels.* Feneix lo primer corandell «que no contrestant». ...

21

1433, setembre, 4. Barcelona

Antoni Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona, fill de Guillem Bosc, alias Salavert, de la parròquia de Santa Maria de Caldes de Malavella, diòcesi de Girona, fa testament i llega al seu fill Antoni diversos llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHPB, Bernat Pi, *Llibre de testaments* 1417, març, 26 – 1440, fols. 70v-74r.

In[a] Dei nomine. Ego Anthonius[b] Salavert, mercator, civis Barchinone, filius Guillermi Bosch, alias vocati Salavert, quondam, de parrochia Sancte Marie Calidarum de Malaveya, diocesis gerundensis, attendens naturam humanam fore mortis legibus obligatam, et quod nil est morte certius nichilque incertius hora mortis, idcirco infirmitate detentus, tamen in meo bono et pleno sensu, mente sana et integra memoria cum firma loquela existens, meum facio et ordino testamentum. ... Item, prelego Anthonio Salavert, filio meo comuni michi et dicte domine Cilie, uxori mee, sub vinculis et conditionibus in universali institutione subscripta contentis et specificatis, quoddam hospitium ... [1] Item, quasdam *Horas* meas scriptas in pergamenos cum gafeto argenti et giradors cirici cum botono de perulis. [2] Item, quendam librum vocatum *Flos sanctorum.* [3] Et alium librum vocatum *Dels àngells*. [4] Et alium librum philosofie. [5] Et alium librum vocatum *Boeci de consolatione*.[40] [6] Et alium librum vocatum *Istòries Troyanes*.[41] [7] Et alium vocatum *Tristany*.[42] [8] Et alios libros parvos qui sunt vocati *Hores* cum gafets argenti et sine gafets. Et alios quoscumque libros qui in die obitus mei invenirentur in domo mea, qui sunt boni pro adiscendo.

Actum est hoc Barchinone, quarta die mensis septembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tertio.

Sig+num Anthonii Salavert, testatoris predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes rogati huius rei sunt: frater Iohannes Martí, de ordine fratrum Beate Marie Mercedis Captivorum, conventualis Barchinone, Bernardus Gomir, presbiter Barchinone, et Iacobus Roma, mercator, civis Barchinone.[c]

a. *Al marge esquerre* clausum traditum b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *Tot l'instrument ratllat amb tres ratlles verticals*.

22

1434, març, 23. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Miquel Alós, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi.

AHPB, Guillem Andreu, *Inventari de Miquel Alòs, ciutadà de Barcelona,* fols. 1r-v.

40. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació.*

41. Guido delle Colonne (s. XIII), *Historia destructionis Troiae* s. *Històries troianes*. Traducció catalana de Jaume de Conesa (c. 1320 – c. 1390).

42. Chrétien de Troyes (s. XII), *Romanç de Tristany i Isolda.*

Noverint universi quod ego Serena, uxor, venerabilis Michaelis de Alosio, quondam, civis Barchinone, tenens et possidens et tenere et possidere debens iuxta scriptam consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem in villa Perpiniani editam, bona omnia que fuerunt dicti mariti mei et michi obligata et ypothecata pro dote et sponsalitio et aliis iuribus meis, et etiam heres universalis dicti mariti mei ex testamento quod fecit et ordinavit in posse Guillermi Andree, auctoritate regia notarii publici Barchinone infrascripti[b] decima octava die octobris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo, propter doli maculam evitandam omnisque fraudis suspitionem tollendam[c] et ne bona hereditatis ipsius mariti mei occultari valeant seu lapsu temporis deperiri, et etiam ut gaudere valeam nominibus seu titulis predictis benefficiis inventarium facientibus a iure indultis de bonis hereditatis dicti venerabilis Michaelis de Alosio, mariti mei, preposito hoc venerabili signo cru+cis, presens inventarium, quod habuit exordium die martis, vicesima tertia febroarii proxime lapsi, facere procuravi in hunc vicelicet modum: Primerament atrobe lo alberch de la habitació del dit defunt, lo qual alberch havia e possehia en la ciutat de Barchinona en lo carer appellat de Natzaré, ço és, en la cambra appellada scriptori ...

Item, hun libre ab posts de fust cubertes de cuyr negra ab sinch bolles a cascuna part, appellat *Vita Christi*, scrit en paper de forma maior. ...

a. universalis, *al ms* universales b. infrascripti *interlineat* c. tollendam, *al ms* collendam.

23

1434 [..]. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Jaume Calliç, jurista, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels. *Els llibres foren dividits den dues parts, de valor igual, una per a cada fill de Jaume Calliç. El* Llibre dels àngels *es trobava en la part del seu fill Antoni*.

AHPB, *Anònims del segle XV. Inventari i encant de Jaume Calliç, jurisconsult* [1434].

Ihesus. Capítols fets e concordats per los hereus, cascú per meytat, de l'honorable mossèn Jacme Calliç, quondam, sobre la divisió de la heretat en la forma següent. Primerament s'és feta divisió dels libres en dues parts solempnament per hòmens de sciència notables e[a] libraris experts, ço és, en dues parts, cascuna en summa de M C LII florins e mig d'or d'Aragó. E cascú dels dits hereus per la sua meytat de heretat ha aguda la part dels libres a ell contingent, sots la dita summa. ...

Libri infrascripti fuerunt extimati per honorabiles Franciscum Castilionis, legum doctorem, Iohannem Ferrarii, in decretis, et Guillermum Petrum Letonis, in legibus licentiatos, cives Barchinone, et Guillermum ça Coma ac Franciscum Bertrandi, libraterios dicte civitatis, prout per ordinem subsequntur.

Pars honorabilis Anthonii Calliç. Prima pars: …

Libre dels àngels: V florins.

[DESCRIPCIÓ]

Item, un altre libra ab fusts vermellas ab V bolles e dos gaffets, scrit en paper de la mà menor, intitulat *Libra dels àngells*. ...

a. *Segueix ratllat* enletrats.

24

1436, setembre, 6. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bernat Gibert, sastre, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels, *escrit de mà del dit Bernat Gibert.*

AHPB, Simon Carner, *Tertius liber inventariorum* 1430-1438, fols. 340r-341r

Die iovis VI[a] septembris[a], anno M° CCCC° XXXVI°.

In Dei nomine. Noverint universi qud ego Eulalia, uxor Bernardi Gibert, quondam, sartoris, civis Barchinone, tenens et possidens omnia et singula bona et iura que fuerunt dicti quondam viri mei pro meis dote et sponsalitio [..][b] ... Primo atrobam …

Item, I libre apellat *Dels àngels,* scrit en paper de mà del dit deffunt. ...

a. septembris *interlineat i escrit damunt* augusti *ratllat* b. *El proemi acaba aquí.*

25

1436, novembre, 27. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Guillem Rovira, segon beneficiat del presbiterat de Santa Tecla a la Seu de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres, diverses

obres de Ramon Llull, llibres de gramàtica, de lògica, l'obra de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa *i una* Compil·lació treta del libre Crestià *del mateix Francesc Eiximenis*.

ACB, Julià de Roure, *Inventaris i encants* 1434, octubre, 29 – 1443, gener, 23, s.n.

In Dei nomine. Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam inventarii benefficio sit provisum et manumissores necnon alii omnes qui bona regere incipiunt aliena inventarium de eisdem facere teneantur iuxta legitimas sancciones, idcirco nos Petrus[a] Rovira, bacallarius in decretis, prebiter, benefficiatus in ecclesia Beate Marie de Mari, et Iohannes[b] Rovira, textor pannorum lini, civis Barchinone, manumissores et exequtores una et insolidum cum Bonanato Rovira, vita functo, testamenti seu ultime voluntatis discreti Guillermi Rovira, quondam, tempore confectionis dicti testamenti benefficiati secundi prebiteratus Sancte Tecle in Sede Barchinone, prout de dicta manumissoria plene constat per ultimum testamentum ipsius discreti Guillermi Rovira, quondam, quod fecit et ordinavit in posse Iuliani dez Roure, notarii infrascripti, prima die octobris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° tricesimo quarto, nomine antedicto, volentes uti et gaudere benefficiis inventarium facientibus a iure concessis et ut ne ultra vires hereditarias dicto nomine in aliquo tenear, presens inventarium seu reportorium de bonis ac iuribus que in hereditate dicti deffuncti invenire potuimus in modum qui sequitur facere procuravimus. Quod quidem inventarium cepit exordium vicesima septima die novembris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° tricesimo sexto.

Et primo atrobam en lo alberch en lo qual lo dit deffunt, en temps que vivia, habitava en I carrer qui obra deiús la volta del castell nou de la ciutat de Barchinone, les coses següents: …

[1] Item, I libre appellat *La Doctrina compendiosa* de Mestre Ximenis.

[2] Item, I libre appellat *Compil·lació treta del libre Crestià* de fra Ximenis.

…

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

26

1436, desembre, 20. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Gabriel de Forest, notari, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa *i* Llibre dels àngels.

AHPB, Tomàs Vives, *Llibre comú* 1436, agost, 30 – 1437, novembre, 22, s.n.

In[a] Dei nomine. Noverint universi quod ego Elienor, uxor discreti Gabrielis de Forest, quondam, notarii et civis Barchinone, tenens et possidens, et que tenere et possidere[b] teneor et debeo iuxta scriptam consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem in curia generali Perpiniani celebrata editam, omnia et singula bona et iura que fuerunt dicti quondam mariti mei pro dote et iuribus meis, necnon domina potens et usufructuaria omnium et singulorum bonorum et iurium que fuerunt ipsius mariti mei relicta per dictum maritum meum in eius ultimo testamento, quod fecit et firmavit in posse notarii infrascripti quarta die novembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, attendens quod uxores de bonis virorum suorum premortuorum tenerentur et debent facere inventarium propter doli maculam evitandam et omnem fraudis suspicionem tollendam, et quod alias uxores certis penis puniuntur in dicta constitutione adiectis, quodque bona cautela est cum beneficio inventarii res et bona defunctorum recipere, idcirco preposito huiusmodi venerabili sig+no crucis, ut uti et gaudere possim beneficiis inventarium facientibus indultis de bonis que fuerunt hereditatis dicti discreti Gabrielis de Forest, quondam, mariti mei, procuravi facere inventarium infrascriptum, quod cepit exordium die iovis, vicesima die mensis decembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto. Que bona sunt: Primo atrobí en un alberch ab drets et pertinències suas, lo qual lo dit defunct, mentre vivia, havia e possehia en la ciutat de Barchinona, en lo carrer appellat d'en Avinyó, alias del Pont Nou, les robes e béns, les quals seguexen, ço és: ...

Primo, atrobí en un scriptori, lo qual era en la cambre major, lo qual scriptori era de fust, les coses e béns següents: Primo, un tinter de plom ...

[1] Item, I compter scrit en pergamins ab alguns *Evangelis* ab cuberta de carta de pergamí. ...

[2] Item, I altre libre scrit en paper appellat *Doctrina compendiosa* ab posts cubertes de cuyro vermell, ab V bullos grossos en cascuna post, ab II gafets. ...

[3] Item, I libre scrit en paper per correndells ab posts cubert de cuyro vermell lis, ab V bolletes a cascuna post, ab I tancador e II gafets, appellat *Libre dels àngels.* E comensa en la primera carta scrita in nigro «Al molt honorable e molt savi mossèn Pere d'Artés». E feneix en aquella pàgina del libre «comenant lo procés». E sagueix-sa en la segona pàgina d'aquella carta «e la fi al Senyor». E en aquella pàgina és scrit per rúbricas «capítol primer posa curt e general la altesa de la angelical natura». E feneix aquella pàgina «no menje ni engendre». E la derrera carta on ha scrita una pàgina comensa «sants àngels». E feneix aquella pàgina «per la sua clemènsia amen». E aprés diu «finito libro sit laus gloria Christo amen». ...

a. *Al marge esquerre* clausum traditum heredibus b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *Segueix ratllat* debe.

27

1437, gener, 16. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Pere Circós, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones.

ACB, Julià Roure, *Vicesimum secundum manuale,* 1437, gener, 9 – 1441, setembre, 9, fols. 7v, 30r.

In Dei nomine. Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam inventarii beneficio sit provissum et heredes necnon alii omnes qui bona regere incipiunt aliena inventarium de eisdem facere teneant iuxta legitimas sancciones, idcirco ego Petrus[a] Iohannis Circosii, civis Barchinone, filius venerabilis Petri Circosii, quondam, civis dicte civitatis, ac heres universalis dicti domini patris mei, quondam, cum testamento eiusdem, quod fecit et ordinavit in posse Iuliani dez Roure, notarii infrascripti, decima octava die ianuarii anni presentis et infrascripti nativitatis Domini millesimi CCCC tricesimi septimi, volens uti et gaudere benefficiis inventarium facientibus a iure concessis, et ut ne ultra vires hereditarias in aliquo tenear, presens inventarium seu reportorium de bonis et iuribus que in hereditate dicti domini patris mei invenire potui, premisso signaculo sancte cru+cis hic aposito (sic) seu impresso, in modum qui sequitur facere procuravi. Quod quidem inventarium cepit exordium vicesima sexta die ianuarii, anno predicto. Primo atrobí un alberch …

Item, un cofra pintat ab àngels ab son pany e clau: Primo, I libre apellat *De las dones*, scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro vert, ab V bolles cascuna post. ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma*.

28

1437, gener, 31. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bernat Isern, mercader del pes reial, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Lli-

bre dels àngels. *Tanmateix el dia 17 del mes de juliol de 1443, aquest llibre fou restituït a Joan Comelles a qui pertanyia.*

AHPB, Bernat Pi, *Plec d'inventaris i encants* 1432-1441, plec 1, fols. 1r-9v

Noverint universi quod ego Bernardus[a] Martorelli, pictor, civis Barchinone, tutor testamentarius Raffaelis, pupilli filii et heredis universalis Bernardi Iserni, quondam, mercatoris pensi regalis, civis Barchinone, prout de ipsis tutela et herentia plene constat per testamentum dicti Bernardi Iserni, quod fecit et ordinavit in posse Bernardi Pi, notarii infrascripti, XXVI[a] die presentis mensis ianuarii et anno presenti et infrascripto, nomine tutorio predicto, et ego Anthonia,[b] uxor dicti Bernardi Iserni, quondam, tanquam tenens et possidens hereditatem et bona que fuerunt dicti quondam viri mei pro dote et sponsalitio et aliis iuribus meis michi obligata et ypothecata iuxta scriptam et antiquam consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, ac etiam domina et potens et usufructuaria omnium bonorum que fuerunt dicti quondam Bernardi Iserni, viri mei, toto tempore vite mee naturalis tantum vi[c] legati per ipsum virum meum michi facti in dicto[d] eius ultimo testamento, nominibus predictis, propter doli maculam evitandam omnemque suspictionem fraudis tollendam et ne bona dicti quondam Bernardi Iserni occultari valeant modo aliquo seu deperdi,[e] volentes nos gaudere privilegiis a iure comuni et patrie heredibus et aliis inventarium facientibus indultis, cum hoc venerabili signo[f] cru+cis hic impositi et impresso de hereditate et bonis que fuerunt dicti deffuncti presens inventarium facere procuravimus ut ecce. Primo trobam tot aquell alberch...

[1] Item, I altre libre scrit en paper ab cubertes de pergamí[g] appellat *Dels àngels* e [2] *Ovidi de arte amandi.*[43] Presens liber fuit restitutus Iohanni Comellas, cuius erat, qui firmavit apocham XVII[a] mensis iulii, anno a nativitate Domini M° CCCC XLIIII. ...

Hec autem bona *et cetera*. Protestantes *et cetera*.

Testes: discretus Anthonius Sauleda, presbiter, beneficiatus in ecclesia Beate Marie de Mari Barchinone, frater Anthonius Mollà, de ordine Fratrum Predicatorum, conventualis Barchinone, et Franciscus Serra, viraterius, civis Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *id.* c. vi, *al ms* viro d. dicto *interlineat* e. *Segueix ratllat* cum hoc venerabili signo f. volentes nos gaudere ... cum hoc venerabili signo *interlineat* g. *Segueix ratllat* al sti.

43. Ovidi (c. 43 aC – 17 pC), *De arte amandi* s. *Ars amatoria.*

29

1439, setembre, 12. Barcelona

Segons l'inventari dels béns trobats a casa de Joana, vídua de Bernat de Montpalau, cavaller, aquesta posseïa, en morir, entre d'altres béns, propis i del seu marit Bernat de Montpalau, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial, I. 7, fols. 1r, 18v [Notari: Antoni Vinyes]

Cepit exordium subscriptum inventarium die lune, duodecima mensis septembris, anno a nativitate Domini M° CCCC XXXIX°. Quod inventarium factum fuit per venerabilem et religiosum fratrem Anthonium Cudina, ordinis Predicatorum, et Guillermus Vila, textorem pannorum lini, civem Barchinone, manumissores et exequtores testamenti seu ultime voluntatis domine Iohanne, uxoris honorabilis Bernardi de Monte Palacio, quondam, militis, una cum venerabili Gabriele Serrió, qui dictam manumissoriam uti non voluit, quinymo eidem renuntiavit, de bonis scilicet que ad notitiam dictorum manumissorum devenerunt et que tempore mortis ipsius domine Iohanne in eius posse inventa fuerunt, tam de bonis hereditatis dicti honorabilis Bernardi de Monte Palacio quam eiusdem domine Iohanne, eius uxoris.

Primo[a], atrobam unes cases ab ort, les quals eren en lo carrer dels Orts de Barchinona, en les quals la dita deffuncta en sa vida affermava e dehie ésser sues pròpries, de les quals coses atrobam les robes e béns següents: ...

Item, un *Libre dels àngels*, scrit [..][b].

[Sense data]

Segons el trasllat de l'inventari dels béns del cavaller Bernat de Montpalau, aquest posseïa, en morir, el Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis.*

AHCB, Arxiu notarial I. 1, fols. 2r, 11v. [Notari: Bernat Nadal]

Translatum pro examinando inventarii facti de bonis que fuerunt hereditatis honorabilis Bernardi de Monthepalacio, quondam, militis. Primo ...

Item, un *Libre dels àngels*. ...

a. *Segueix ratllat* per b. *Res més es diu del llibre.*

30

1440, desembre, 6. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Didac Garcia, notari i escriva reial, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eximenis Vita Christi *i* Llibre dels àngels.

ACB, *Plec d'inventaris i encants* 1430-1443, fols. 1r, 10r-v

In Dei nomine. Noverint universi quod ego Angelina[a], que fui uxor discreti Didaci Garcie, quondam, notarii et scribe domini regis, civisque Barchinone, domina potens et usufructuaria omnium bonorum et iurium que fuerunt dicti mariti mei, prout constat per testamentum ipsius Didaci Garcie, quod fecit et ordinavit in posse discreti Gabrielis Canyelles, notarii publici Barchinone, [..][b] anno a nativitate Domini M° CCCC° XL°, et ut tenens et possidens bona et iura que fuerunt dicti viri mei pro dote et sponsalitio et aliis iuribus meis et faciens inde fructus meos iuxta constitutionem Cathalonie in villa Perpiniani anno[c] ultimo celebratam, ob doli maculam evitandam et omnis fraudis suspitionem tollendam ad hoc ut bona hereditatis preinserte ocultari nequeant seu in aliquo defraudari, sed ut ipsorum bonorum veritas nunc et in futurum elucescat, cum hoc venerabili cru+cis signo[d] et cum protestatiotionibus inferius adictis presens inventarium facere procuravi in modum et formam qui sequitur. Quod habuit exordium sexta die mensis decembris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC quadragesimo.

Primo, un alberch ab entrades e eixides, pertinències e drets seus, lo qual lo dit defunt havia e possehia en lo carrer appellat Garrofer, prop lo forn de la plaça de Santa Anna. ... Item més, foren atrobats diverses libres en la dita heretat, segons se segueix:

[1] Primo, I libre ab cubertes vermelles empremtades ab IIII gafets e ab V bollas a cascuna post, qui se apella *Vita Christi*. E comença en la rúbrica «Protestació». E fenex «in secula seculorum amen».

[2] Item, I altre libre ab cubertes vermelles ab quatre gafets e ab V bolles a cascuna post, qui se apella *Libre dels àngels*. E comença «Al molt honorable». E feneix «de nostre Senyor Déu Jhesuchrist amen». ...

Hec autem bona et non alia quoad presens in dicta hereditate inveni. Protestor tamen si decetero apparerent aliqua alia bona in dicta hereditate seu ad dictam hereditatem spectantia, quod eo possum in presenti inventario addere vel aliud inventarium seu reportorium facere de eisdem. Actum, perfectum et firmatum fuit presens inventarium per dictam dominam Angelinam, uxorem dicti deffuncti, in hospitio Anthonii Poal, mercatoris, generis sui, quod est in civitate Barchinone, in vico vocato del Regomir, die iovis, duodecimo ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° quadragesimo primo,

presentibus testibus: Iacobo Munt[e], Bernardo Salat, mercatoribus, et Iohanne Tolosa, cuyracerio, civibus Barchinone, ad hec adhibitis et specialiter vocatis.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Espai en blac per al dia i el mes no copiats* c. anno, *al ms* anni d. signo *manca al ms* e. *Segueix ratllat* mercatore

31

1441, juny, 8. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Francesc Formós, de l'ofici del mestre racional de la cúria reial, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHPB, Gabriel Canyelles, *Liber apocarum et aliorum negociorum facientium pro manumissoribus honorabilis Francisci Formosi, de officio magistri rationalis curie regie* 1416, juny, 7 – 1449, febrer, 18, fols. 1r, 9v, 10r, 24r.

Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam, omnemque fraudis suspitionem tollendam, benefficium inventarii sit indultum, idcirco ego Iohanna, uxor honorabilis Francisci Formosii, quondam, de officio magistri rationalis curie domini regis, civisque Barchinone, tenens et possidens bona et iura que fuerunt dicti quondam viri mei pro dote et sponsalitio ac aliis iuribus meis michi obligata et ypotecata iuxta scriptam laudabilem consuetudinem Barchinone ac constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, dominaque potens et usuffructuaria toto tempore vite sue naturalis existente sine viro, omniumque singulorum et bonorum predictorum ex legato per ipsum virum meum michi facto in suo ultimo testamento, quod fecit et ordinavit Barchinone in posse discreti Gabrielis Canyelles, auctoritate regia notario publico Barchinone, undecima die aprilis, anno a nativitate Domini millesimo CCCC XXXVIIII[o], cupiens me gaudere benefficiis inventarium facientibus a iure indultis cum hoc venerabili signo cru+cis hic impresso, presens inventarium facere procuravi, quod exordium habuit VIII[a] die iunii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC XL primo.

Et primo inveni: Primo atrobam ... Libres: Los libres devall scrits foren atrobats en la dita heretat:

Primo, un libre appellat *Lo libre dels àngels* ab cubertes de cuyr negre ab dos tanquadors e V bolles a cascuna part, scrit en paper, lo qual comença en la primera carta[a] «Angelical natura». E feneix la derrera carta[b] «fos ja de més de LIII anys lo dit Jacme». ...

Die veneris, XXII[a] mensis septembris, anno a nativitate Domini M[o] CCCC[o] XL[o] primo.

Venerabilis domina Iohanna[d], uxor honorabilis Francisci Formosii, quondam, de scribania magistri rationalis curie domini regis, tenens et possidens *et cetera* ac etiam domina potens *et cetera* firmavit dictum inventarium et iuravit quod in presenti hereditate non erant aliqua bona. Et si in futurum apparuerint, promisit quod[e] continuari faciet in dicto inventario. Item, dicta die firmarunt Bartholomeus Miralles, pater et legitimus administrator Bartholomei Formós, filii sui, et Petrus Metge, heres una cum dicto Bartholomeo Formós dicti honorabilis Francisci Formosii. Et promiserunt *et cetera*.

Testes: Balthasar Bellmunt, comorans cum dicta venerabili domina Iohanna, Iohannes Martinis, scutiffer, comorans cum honorabili Petro Serra, cive Barchinone, et Matheus Canals, scriptor.

Testes firme dictorum heredum sunt: discretus Francischus Martini, notarius, et Matheus Canals, scriptor.

a. *Segueix ratllat* del dit libre b. *Segueix ratllat* de c. *Segueix ratllat* g d. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* e. *Segueix ratllat* fct.

32

1441, juliol, 3; agost 14; agost, 22; setembre, 7. Barcelona

Segons l'inventari dels béns mobles de Bernat Costeges, causídic, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, entre d'altres llibres, inventariats per ell, diverses obres de Francesc Eiximenis: *el segon volum del* Vita Christi, *també 10 quaderns del mateix segon volum del* Vita Christi, Doctrina compendiosa, De laudibus divinis *o* Psalterium laudatorium, Llibre de les dones *i* Llibre dels àngels. *En haver mort es va fer un altre inventari i hom trobà els mateix llibres inventariats pel seu propietari. En haver estat venuts en pública subhasta, el preu del* Llibre dels àngels *va ser d'una lliura, 12 sous i 6 diners; el preu del* Llibre de les dones, *2 lliures, 18 sous, 6 diners; el preu del segon volum del* Vita Christi, *2 lliures, 15 sous i 3 diners; el preu dels 9 quaderns del segon volum del* Vita Christi, *5 sous i 6 diners; el preu de* Doctrina compendiosa, *3 sous*; *i el preu de* De laudibus divinis *5 sous i 6 diners.*

AHPB, Simó Carner, *Quartus liber inventariorum et encantuum* 1438-1445, fols. 217r-v, 219r, 219v, 220v, 222r-v.

Die lune, III[a] iulii, anno a nativitate Domini M CCCC XXXXI.

Inventarium factum per Bernardum Costeges, causidicum, civem Barchinone, de aliquibus bonis mobilibus suis propriis, que erant tam in domo Gabrielis Rochavert, hostalerii, civis dicite civitatis, quam alibi.

[1] Primo, un libre scrit en paper de tot lo full[a], lo qual stà vuy en dia en qüerns e és capletrat e parrafat, apellat *Vita Christi*, lo segon volum. E comensa «Comensant[b] donchs per la gràcia de Déu» *et cetera.*

[2] Item, IX qüerns[c] de paper scrit del propdit[d] libre apellat *Vita Christi* del segon volum. ...

[3] Item, X qüerns de paper de forma manor en què ha continuat *De laudibus divinis*. En la primera fulla diu «Axí[e] se comensa lo pròlech que en Guillem Fontana escrivint quan tornà lo present libre de latí en romans». ...

[4] Item, altre libre continuat en VII qüerns de forma menor, apellat *Doctrina compendiosa*, e comensa «Rúbriques del present tractat» *et cetera. ...*

[5] Item, un libre scrit en qüerns apellat *Libre de les dones*, lo qual té en penyora mossèn Matheu Cardona, cavaller, per dos florins. ...

[6] Item, té per aligar en Francesch dez Pla, librater, qui stà a Sent Jacme, primo lo *Libra dels àngels*, scrit en paper de tot lo full. ...

Die lune, XIIII[a] augusti, anno a nativitate Domini M° CCCC XXXXI.

In Dei nomine. Noverint universi quod, cum tutores, curatores et manumissores qui constituti et electi sunt de bonis illorum quorum tutelam seu administrationem gerunt, inventarium facere tenentur, idcirco ego Gabriel Rocavert, agricultor, civis Barchinone, manumissor et executor testamenti seu ultime voluntatis Bernardi Costeges, quondam, causidici, civis, qui dedit licentiam et facultatem dicto manumissori vendendi tot et tanta de bonis suis[44]. …

{ENCANT}

Die martis, XXII[a] augusti, anno M CCCC XXXXI.

Encantus factus de aliquibus bonis mobilibus que fuerunt Bernardi Costeges, quondam, causidici, civis Barchinone, in platea Sancti Iacobi dicte civitatis per Iacobum Guillemet, curritorem publicum et iuratum dicte civitatis, ad instantiam et requisitionem Gabrielis Rocavert, agricultoris dicte civitatis, ut manumissoris et executoris testamenti seu ultime voluntatis dicti Bernardi Costeges, quondam. …

Die mercurii, VII septembris, anno a nativitate Domini M CCCC XXXXI, fuit continuatus encantus sequens[f] in platea Sancti Iacobi predicta in sumpto prandio per dictum curritorem ad instantiam dicti Gabrielis Rocavert, manumissoris predicti.

---

44. Segueix la descripció dels llibres "ad litteram" com la que ja ha estat transcrita. Evitem, per tant, la seva repetició. Tanmateix, un dels ítems d'aquesta segona llista manca a la primera: "Item, II qüerns de paper de forma menor, en què és continuade *Orde de confessió*" (fol. 220r).

[7] Primo, I libra apellat *Dels àngels*, scrit en paper cubert de cuyro vermell, a·n Ferrando de Palència: I ll., XII ss., VI.

[8] Item, I libra apellat *De les donas*, lo qual no és cornat ne capletrat ne rubricat, al discret an Francesch Moles, notari: II ll., XVIII ss., VI. ...

[9] Item, I libra scrit en paper cubert de cuyro negra ab X claus e IIII gafets, apellat *Vita Christi*, lo segon volum, a·n Mascaró, librater: II ll., XV ss., III. ...

[10] Item, IX qüerns de paper del *Vita Christi*, del segon volum, al notari: V ss., VI ...

[11] Item, I libra apellat *Doctrina compendiosa*, stà en qüerns, e altre libre en qüerns ab algunes *oracions*, a·n Mascaró: III ss. ...

[12] Item, altre libre en qüerns apellat *De laudibus divinis* a·n[g] Mascaró: III ss., VI. ...

a. de tot lo full *interlineat* b. *Segueix ratllat* per c. *Segueix ratllat* scrit d. *dit interlineat* e. en la primera fulla diu així *interlineat* f. *Segueix ratllat* Sn g. *Segueix ratllat* Guillem Fontana.

33

1443, juny, 25. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Joan Buçot, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels, Segon del crestià *i* Vita Christi.[45]

AHCB, Arxiu notarial I. 8, fol. 1r, 38v, 39v. [Notari: Antoni Vinyes]

Cepit exordium presens inventarium bonorum honorabilis Iohannis Buçot, quondam, civis Barchinone, die martis, XXV iunii, anno M° CCCC° XXXXIII°.

Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudem suspicionis tollendam [..].[a] Primo[e] atrobam un alberch[f] situat en lo carrer Ample, en lo qual lo dit deffunt habitave e finí sos derrés dies ...

[1] Item, un libre[b] scrit en pla[c], en paper de forma de full comú, cubert de aluda vermella ab V bolles en cada post e ab dos gaffets, apellat *Libre dels àngels.*

[2] Item, un altre libre scrit en pla, en paper de forma de full comú, ab posts cubertes de aluda vermella, ab dos gaffets e V[d] bolles en cada post, ape-

45. En el seu testament fet prop de Pere Pellicer, notari, ciutadà de Barcelona, nomenà hereu universal Gaspar Buçot, ciutadà de Barcelona.

llat *Lo segon del christià*. Lo qual comensa en lo scrit en vermelló en lo principi «Capítol primer d'aquest present libre». E lo scrit en tinta negre «proceïnt en lo primer punt». E[e] comense lo derrer capítol «per totes les coses demunt dites». ...

[3] Item, un libre scrit en paper en romans, de forma major, appellat *Vita Christi*, cubert de posts cubertes de cuyro blanch, ab dos gaffets. ...

a. *L'exordium de l'inventari acaba aquí* b. *Segueix ratllat* ab cuberta b. en pla *interlineat* c. *Segueix ratllat* posts d. *Segueix ratllat* feneix e. *Segueix ratllat* un all f. *Segueix ratllat* en

34

1445, febrer, 18[a]. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Antoni Mas, especier, ciutadà de Barcelona, fill d'Antoni Mas, patró de barca, ciutadà de Barcelona, i de l'esposa d'aquest Pasquala,[46] *ell posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis* La segona part de Vita Christi *i* Llibre dels àngels. *Aquests llibres eren de Bernat de Granollachs, mestre en arts i en medecina, ciutadà de Barcelona, i els tenia en penyora Antoni Mas a causa d'un deute de 15 lliures.*

AHCB, Arxiu notarial I. 8: *Inventari i encant dels béns d'Antoni Mas, especier*, fol. 18v, 19r.

[..] [1] Item, un altro libra[b] scrit en paper, appellat *La segona part de Vita Christi*[c], ab posts cubertes de orhipell, ab IIII gaffets e V bolles a cascuna part. E comensa en la taula scrit de vermell «Ací comença lo VIII libra de la Vida de Jhesuchrist». E fineix «qui viu e regna in secula seculorum amen». ...

[2] Item, I altro libra[d] scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro de vadell palós. E comença la primera carta «Al molt honorable e molt savi». E feneix en la derrera carta «en aquest segla en l'altro amen». [..] [*Llibre dels àngels*]

Los quals libres són de mestra Bernat de Granolachs. E tenia'ls penyora lo dit deffunt per quantitat de XV lliures, segons és mencionat en XXIIII carta de son libra major. [..]

a. *Manquen al ms el primer foli. Aquesta data correspon al dia en què varen ser inventariats els llibres, malgrat que l'inventari va ser signat el dia 16 de març de 1445* b. *Segueix ratllat* appellat c. *Segueix ratllat* cubr ab cubertas de fust d. *Segueix ratllat* cubert de posts .

46. Primera muller: Rafaela, filla de Guillem d'Esplugues, mercader; segona muller: Angelina.

35

1445, juny, 18; novembre, 24ª. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Elionor d'Abelló, domèstica de la reina Violant de Bar, aquesta posseïa, en morir, l'obra de Francesc Eiximenis Scala Dei *o* Tractat de Contemplació, *incompleta. En ser venut en encant public, el seu preu va ser de 4 sous pagats per en Jaume Diona, ciutadà de Barcelona.*

AHPB, Guillem Jordà, major, *Inventari dels béns d'Elionor d'Abelló, doméstica de la reina Violant de Bar,* 1445, fols. 2r, 42v.

Die sabbati, XVIII mensis iunii, anno predicto millesimo CCCC XXXX quinto, fuit factum sequens inventarium per dictos manumissores, prout sequitur... Die mercurii post prandium, XXIIII dicti mensis novembris in dicta platea: Primo, un libre ... Item, un libre scrit en pregamins ab posts cubertes de pell negre. E comensa «A la molt alta e molt excel·lent la senyora dona Maria». E feneix «purgativa il·luminativa».[47] A·n Jacme Diona: — ll., IIII ss. ... [*Scala Dei* o *Tractat de contemplació*].

a. *Manca al ms el primer foli. La primera data correspon al dia en què varen ser inventariats els llibres. La segona data correspon al dia de l'encant .*

36

1447, maig, 1. Barcelona

Bernabeua, vídua de Miquel de Roda, mercader, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut de Joan de Roda, mercader, ciutadà de Saragossa, regne d'Aragó, marmessor del testament de Miquel Roda, diversos llibres, propietat del seu marit, un dels quals és l'obra de Francesc Eiximenis el Saltiri *o* Psalterium laudatorium *de mestre Francesc Eiximenis.*

AHPB, Bartomeu Agell, *Llibre d'àpoques de diverses marmessories* 1442-1466, s.n. [142/38]

Die veneris, prima mensis martii, anno proxime dicto.

47. L'explicit conté dues paraules de l'ultim paràgraf del capítol *Com se deu hom purgar e lunyar d'alguns defalliments per mils apuiar en contemplació per via purgativa*: *... axí com demunt és tocat en la via purgativa e apprés que sia il·luminat axí com la via il·luminativa ho ensenya*, ms. 88 del Fons de reserva de la Biblioteca de la Univesita de Barcelona, fol. 81v.

Sit omnibus notum quod ego Barnabeua,[a] uxor venerabilis Michaelis de Roda, mercatoris, civis Barchinone, convenio et recognosco vobis quod vos dictus Iohannes de Roda [mercator, civis Sesarauguste, regni Aragonum, manumissor],[b] dedistis et tradidistis michi res sequentes:[c] scilicet, ... [1] Item, quendam librum appellatum *Saltiri*, scriptum in pergamenis, cohopertum ex postibus cohopertas (sic) de aluda vermilia floreiada, cum quinque clavibus in quolibet poste cum duobus tancadors cum capitibus regenti deaurati, in quolibet quorum capitum est quedam ymago smaltata, istoriatum de d[..] historiis. Quod quidem *Salterium* incipit «beatus vir». Et finit «subire tormentum». [2] Item, quendam alium librum in papiro scriptum cohopertum ex postibus cohopertis de[d] cordovà negre, cum duobus gafets, nuncupatum *Istoria de Sent Latzer*. Incipit in littera vermilia «comence la Istoria de Sent Latzer». Et finit «Deo gratias amen». Quem librum assero ego dicta Barnabeua fore meum, eo quia ego feci scribere ipsum de meis denariis. [3] Item, alium librum scriptum in pergamenis, cohopertum ex postibus cohopertis de cordovà negre, floreiat, cum duobus gafets[e], nuncupatum *Despertador de la ànima*.[48] Et incipit «Al molt reverent[f] pare en Crist». Et finit «los justs entren per aquella amen». [4] Item, alium librum scriptum in pergamenis, cohopertum ex postibus cohopertis de aluta vermilia floreiada, nuncupatum *Contemplació de la vida de Jhesuchrist*, cum duobus gafets argenti, in quibus deest una manus argenti que serviebat per tancador. Et incipit in littera virmilia «Aquest libre com[..] reverent pare». Et finit «per infinita secula seculorum amen».[49] [5] Item, alium librum in pergamenis scriptum, cohopertum ex postibus cohopertis de aluta livida,[g] cum quinque clavibus in qualibet poste cum duobus gafets, nuncupatum *Saltiri de mestre Francesch Eximenis*. Incipit in litera nigra «Al molt honorable e molt savi[h]». Et finit «per infinita secula seculorum amen». [6] Item, alium librum in pergamenis scriptum cohopertum ex postibus cohopertis de aluta nigra, cum quinque clavibus in qualibet poste et cum duobus gafets, nuncupatum *Flor del Saltiri.* Et incipit in littera nigra «Déu Pare poderós». E fineix «segons [..] paraula». [7] Item, alium librum scriptum in pergamenis cohopertum ex postibus cohopertis de aluta vermilia floreiada cum quinque clavibus in qualibet poste cum duobus gaffets de argento macisso deauratos, nuncupatum *Diornal*, cum aliquibus ymaginibus. Incipit «gaude martir Christofore». Et finit «qui vius e regnes per tots temps». Quem quidem librum affirmo[i] ego[k] dicta Barnabeua esse suum (sic) proprium. Et in fine ipsius libri invenitur certa scriptura scripta manus (sic) dicti Michael de Roda dicens quod vult quod ille liber sit meus et possim de ipso facere omnimodam meam voluntatem. …[l]

48. Anònim, s. XV.

49. Iohannes de Caulibus, Giovanni de'Cauli/Giovanni de Calvoli, *Contemplatio vitae et miraculorum Jhesu Christi* (publicat a «La France Latine», 140 (2005), 175 – 331). Havia estat atribuït a St. Bonaventura.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. mercator, civis Cesarauguste, regni Aragonum *manca en l'instrument* c. *Segueix ratllat* quas idem vir meus michi legavit de tota mea vita naturali [..] honesta et sine viro permanente demptis tribus salers quos michi legavit [..] omnidam meam inde libere faciendam scilicet d. *Segueix ratllat* alude e. cum duobus gafets *interlineat* f. *Segueix ratllat* senyor g. *Segueix ratllat* sine b h. *Sic al ms per* A la molt honorable e molt sàvia i. *Segueix ratllat* at dict k. *Segueix ratllat* Barb l. *L'instrument acaba sense data, signatura i testimonis.*

37

1448, gener, 12. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Joan des Pujol, notari, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones, *venut en pública subhasta a Guillem Garriga pel preu de 2 lliures i 4 sous.*

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1441 octubre, 31 – 1451, gener, 13, fols. 76r, 103r.

Noverint universi quod ego Angelina[a], uxor Iohannis Sabaterii, quondam, sartoris, civis Barchinone, heres universalis discreti Iohannis Pujoll, quondam, notarii, civis Barchinone[b], fratris mei ab utroque latere, ab intestato deffuncti, volens sequi consilium serenissimi principis Iustiniani, eiusque beneficium uti quod heredibus inventarium facientibus est concessum[c], propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam et ut possim uti predicti inventarii beneficio, cum hoc venerabili signo cru+cis hic impresso, in presentia venerabilis Mathie Iusti, mercatoris, creditoris in predicta hereditate pro dote et sponsalitio domine Eufrasine, ultime uxoris[d] dicti Iohannis de Pujol[e] sororisque sui dicti Mathie, in presentia[f] etiam Francisci Gilabert, parrochie Sancte Columbe de Gramaneto[g], creditoris in eadem hereditate pretextu dotis et sponsalitii dicte Isabelis, prime uxoris dicti Iohannis Pujol, cuius domine Isabelis dictus Franciscus Gilabert, ut asserit,[h] heres est universalis, presens facio inventarium de hiis bonis que inveni in hereditate dicti Iohannis de Pujol [..]. Quod quidem inventarium cepit exordium die veneris, duodecima die ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo. Qua die [..] obitum dicti Iohannis de Pujol, quondam.

Primo trobam una casa en la qual lo dit deffunt[i] habitava et aquí ha finats sos dies, qui és en la plassa del Born de la dita ciutat, en la qual trobam les coses següents: ...

Dicta die [XIII mensis augusti, anno predicto], post pradium fuerunt vendita bona infrascripta in platea[k] logie dicte civitatis bona infrascripta post prandium:

Primo, un *Libre de les dones*, scrit en paper, ab cubertes negres, ab dos gaffets, a·n Guillem Garriga: II ll., IIII ss. ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* ab intestato c. *Segueix ratllat un mot il·legible* d. *Segueix ratllat un mot il·legible* e. *Segueix ratllat* fuit super quod factum f. in presentia *interlineat* g. *Segueixen ratllats deu mots il·legibles* h. ut asserit *interlineat* i. *Segueix ratllat* és mo k. *Segueix ratllat* Sancti Iacobi.

38

1448, juny, 25. Barcelona

Segons l'inventari dels béns mobles de fra Jaume de Sant Joan, mestre en teologia, de l'Orde de Predicadors, aquest posseïa, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Scala Dei. *Aquests béns es trobaven dins dos cofres a casa de Pere de Torrents, ciutadà de Barcelona.*

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1441, octubre, 31 – 1451, gener, 3, fols. 114r-115r.

Magistri Iacobi de Sancto Iohanne, ordinis Predicatorum.

Die martis, XXV mensis iunii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo, presente me Bartholomeo Costa[a], auctoritate regia notario publico Barchinone, et presente etiam honorabili fratre Petro Borgesii, ordinis Fratrum Predicatorum civitatis Barchinone, honorabilis Petrus de Torrentibus, civis Barchinone[b], existens personaliter in quadam camera magna domus sue, que est supra portele maius dicte sue domus invenit bona sequentia, que asserit esse venerabilis magistri Iacobi de Sancto Iohanne, magistri in sacra pagina. Primo, atrobam...

Item, un libre ab cubertes negres amprumptades ab IIII gaffets, scrit en pergamins, qui comensa «A la molt alta e molt excel·lent[c]» *et cetera*, qui és capletrat d'or e pintat en la primera fulla. ... [*Scala Dei*]

a. *Segueix ratllat* notario b. *Segueix ratllat* cum c. *Al ms* valent.

39

1448, agost, 8. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Antoni Cases, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Primer

del crestià, Primera part del terç del crestià, Segona part del terç del crestià, Primera part del dotzè del crestià *o* De regiment de les ciutats, Segona part del dotzè del crestià *o* De regiment de prínceps, Primera part del Vita Christi, Segona part del Vita Christi, Llibre de les dones, Llibre dels àngels, Scala Dei, Doctrina compendiosa *i* Saltiri *o* Psalterium laudatorium *en traducció de Guillem Fontana*. [V. doc. 62]

AHPB, Bernat Pi, *Plec d'inventaris i encants* 1432-1449: *Inventari d'Antoni Cases*, fols. 1r, 16r-17r, 18r-19r, 20r-v.

Die iovis, VIII[a] mensis augusti, anno a nativitate Domini millesimo CCCC[o] XLVIII[o] cepit exordium presens inventarium.

Primo, en lo alberch, lo qual lo dit deffunct, dementre que vivia, havia e possehia, e ara lo dit hereu seu ha e posseheix, en la dita ciutat de Barchinona, prop la sgleya de Sancta Maria del Pi e en lo carrer per lo qual se va als Banys Nous. En lo qual alberch, en la fi del present inventari se designarà, trobam les robes e béns següents. Primo, en la[a] cambra maior ... En la casa de la libreria: Primo ...

[1] Item, un altre libre en romans, scrit en pregamins, de forma gran, ab cubertes de posts cubertes de cuyro de vadell, empremptades ab V bolles altes de lautó a cascuna post e IIII gaffets de lautó, ab perxes de ceda vermella e groga e IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *Primer del Chrestià*. E comença en letra vermella «En nom de nostre Salvador Jhesuchrist» *et cetera*. E en letra negre «Jhesuchrist fill naturall» *et cetera*. E fina en letra negre «no caura en temptació» *et cetera*.

[2] Item, un altre libre en romans, scrit en paper a corandells e sisternat de pregamins de forma maior, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de vadell launat ab V bolles de lautó altes a cascuna post e IIII gaffets de lautó ab los parxes de seda vermella e IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *Una part del Terç del chrestià*. E comença en letra vermella «pròlech sobre lo Terç libre del Chrestià». E en letra negre «Mal és partit en dues parts» *et cetera*. E fina en letrra negre «en lo derrer ramey de perea».

[3] Item, un altre libre en romanç, scrit pregamins de gran forma, ab cubertes de posts empremptades ab cantoneres e V bolles altes de lautó a cascuna post e IIII gaffets ab parxes de seda blava picats e IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *Segona part del Terç del chrestià*. E comença en letra vermella «Rúbrica del pròlech sobre la segona part» *et cetera*. E en letra negre «per tal quant» *et cetera*. E fina en letrra negre «e de lurs circunstàncies e seqüeles».

[4] Item, un altre libre en romanç, scrit en paper a corandells, sisternat de pregamins de forma maior, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de vadell vermell ab V bolles altes de lautó a cascuna post e ab IIII gaffets de lautó ab llurs parxes de ceda vermella e groga e ab IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *Primera part del Dotzè del chrestià, De regiment de ciutats*. E

comensa en letra negre «Al molt alt e poderós senyor» *et cetera*. E fina «al principal propòsit ab la gràcia de Déu».

[5] Item, un altre libre en romanç, scrit en paper a corandells, sisternat de pregamins de forma maior, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de vadell vermell ab V bollas altas de lautó a cascuna post e IIII gaffets de lautó ab llurs parxes de ceda vermella e groga e IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *Segona part del XII*è *del crestià, De regiment de prínceps*. E comença en letra negre «Segueix-se lo segon volum» *et cetera*. E fina en letra negre«e glòria perdurable amen».

[6] Item, un altre libre en romanç, scrit en pregamins de gran forma, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de vadell vermell ab V bolles de lautó altes a cascuna post e ab senyal de Cases a cascuna post al mig e ab IIII gafets ab llurs parxes de seda vermella picats e ab IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat de sobre *Primera part del Vita Christi*. E comença en letra vermella il·luminada «Lo pròlech». E en letra negre «Al molt honorable e discret cavaller» *et cetera*. E fina «del seu pare gloriós».

[7] Item, I altre libre en romans, scrit en paper de forma de full, ab cubertes de posts cubertes de cuyr negre ab V bolles poques rodones a cascuna post e ab IIII gaffets ab llurs correigs de cuyr negre e ab IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat de sobre *Segona part del Vita Christi*. E comensa en letra vermella «Ací comensa lo sisè tractat» *et cetera*. E en letra negre «Acabat lo remi». E fina en letra negre «qui viu e regna in secula seculorum amen».

[8] Item, un altre libre en romanç, de forma maior, scrit en paper, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de vadell blau ab V bolles grans e altes de lautó a cascuna post e ab IIII gaffets ab llurs parxes de ceda blaus e ab IIII scudets de lautó, lo qual és intitulat *De les dones*. E comensa la rúbrica en letre negre «A la molt alta e molt honorable» *et cetera*. E en lo principi del dit libre «Jhesuchrist eternal Déu» *et cetera*. E fina en letre negre«dels piedosos servidors de Jhesuchrist». ...

[9] Item, un altre libre en vulgar cathalà, scrit en paper, a corandells, de forma de full, ab cubertes de posts cubertes de cuyro vermell ab V bolles poques e agudes a cascuna part, dos gaffets ab correigs de cuyro vermell e dos scudets de lautó, lo qual és intitulat *Dels àngels*. E comensa en letre negre «Angelical natura és tan alta» *et cetera*. E fina «per la sua clemència amen». En lo principi del qual libre és la rúbrica de aquell. ...

[10] Item, un altre libre en vulgar cathalà, scrit en paper sisternat de pregamins, de forma de IIII cartes full, ab cubertes empremptades de posts cubertes de cuyr de vadell vert, ab V bolles de cada part, dos gaffets ab parxes de ceda vermella e II scudets de lautó, lo qual és intitulat *Scala Dei*. E comença en letra vermella«Aquest libre es appellat *Scala Dei*» *et cetera*. E en letra negra «A la molt alta» *et cetera*. E fina «e de la sua glòria amen». ...

[11] Item, I altre libre en vulgar cathalà, scrit en paper e sisternat de pregamins, de forma de IIII cartes full, ab cubertes de posts empremptades cubertes de cuyro de badell blau ab V bolles a cada part, dos gaffets ab

correigs de cuyro vermell e II scudets de lautó, lo qual és intitulat *Doctrina compendiosa*. E comensa en letra vermella «Rúbricas del present tractat» *et cetera*. E en letra negre «En nom de Déu» *et cetera*. E fina «de nostre senyor Déu amen». En la fi del qual libre és la rúbrica del dit libre.

[12] Item, un altre libre scrit en pregamins de forma pocha en vulgar cathalà, ab cubertes empremptades de posts cubertes de cuyr de vadell vermell ab V bollas d'argent daurades fetes a forma de rosetas a cada part, e II gaffets d'argent daurat lavorats en certa forma ab sengles ymàgens de hòmens embotides e II scudets d'argent daurat e a un cap del dit libre I canonet d'argent sobredaurat ab sengles perles als caps apte a tenir giradors, lo qual libre és stat compost per mestre Francesch Eximenis. E comensa en letra negre «Al molt reverent pare en Christ» et cetera. E fina «e açò amaré per secula seculorum amen». ... [*Psalterium laudatorium* o *Saltiri,* tr.: Guillem Fontana; sense el pròleg d'aquest]

a. *Segueix ratllat* de aquell una.

40

1448, octubre, [25]. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bartomeu Serra, argenter, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa, *que, en ser venut en encant públic, va ser comprat per Francesc Serra, mercader, ciutadà de Barcelona, per 7 sous i 8 diners.*.

AHPB, Antoni Vinyes, *Inventari i encant dels béns de Bartomeu Serra, argenter de Barcelona* 1448-1460, fols. 1r, 17r, 42r, 70r.

Habuit exordium presens inventarium de bonis Bartholomei Serra, quondam, argenterii, civis Barchinone, die veneris [..][a] octobris, anno Domini M° CCCC° XXXX° octavo.

Noverint universi quod [..].[b] Primo atrobam un alberch ab[c] obrador e taules en aquell construhides en lo qual lo dit deffunt habitava e havia e possehia en lo carrer de la Mar de Barchinona ...

Libres: ... Item, un altre libre scrit en paper en romans ab cubertes de posts vermelles, appellat[d] *Libre de doctrina compendiosa* fet e ordenat per mestre Francesch Eximenis. ...

[ENCANT]

Die iovis, XXXI octobris, anno a nativitate Domini M° CCCC° XXXX octavo, fuerunt vendita bona infrascripta que fuerunt hereditatis Bartholomei

Serra,[e] argenterii, civis Barchinone, in camera eius domus site in vico de[f] Mari Barchinone[g] per Petrum Querol et Petrum Borràs, curritores phelpe publicos et iuratos civitatis Barchinone, de voluntate et mandato Francisci Serra, mercatoris, civis Barchinone, et domine [..], uxoris dicte Bartholomee Serra, tutorum filiorum et heredum domini Bartholomei Serra una cum venerabili Iohanne Gavarró, mercatore, cive dicte civitatis Barchinone, qui etiam non iuraverat, pretiis et personis infrascriptis.

Item, un altre libre appellat *Doctrina compendiosa* al dit Francesc Serra: — ll., VII ss., VIII. ...

a. *Un estrip impedeix la lectura del número de dia, que deduïm per l'anàlisi del text de l'instrument* b. *L'exordi de l'inventari acaba aquí* c. ab *repetit al ms* d. *Segueix ratllat* lo e. *Segueix ratllat* arge quondam f. *Segueix ratllat* beate g. *Segueix ratllat* de.

41

1448, desembre, 19. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Francesc Pla, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa, *que, va ser venut en encant públic per 9 sous i 7 diners.*

ACB, *Marmessories de la caritat 1300-1888: Inventari de Francesc Pla, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona.*

Inventarium bonorum que fuerunt discreti Francisci Pla, quondam, presbiteri, beneficiati in Sede Barchinone. Habuit exordium presens inventarium die sabbati, XIIII[a] mensis decembris, anno a nativitate Domini M° CCCC XL octavo. ...

Item, un altre libre en paper cubert de posts de aluda verda, apellat *Doctrina compendiosa. ...*

[ENCANT]

Item, un altre libra apellat *Doctrina compendiosa*: — ll., VIIII ss., VII. ...

42

1449, abril, 2. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Guillem Pujol, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1441, octubre, 31 – 1451, gener, 13, fols. 140r, 148v, 149r.

Noverint universi quod ego Clara[a], uxor honorabilis Guillermi Pujol, quondam, mercatoris, civis Barchinone, ut tenens et possidens pro suis dote et sponsalitio ac aliis iuribus meis omnia bona et iura que fuerunt dicti quondam viri mei, iuxta laudabilem consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie Perpiniani editam, necnon ut heres universalis dicti mariti mei cum testamento eiusdem, quod fecit et ordinavit in posse discreti notarii infrascripti vicesima secunda die decembris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° quadragesimo octavo, volens sequi consilium sacratissimi principis Iustiniani eiusque beneficio uti quod heredibus inventarium facientibus est concessum, propter doli maculam evitandam omnemque fraduis suspicionem tollendam et ut possim uti predicti inventarii beneficio, cum hoc venerabili signo cru+cis hic imposito et impresso, in presentia Iohannis Serra, draperii, manumissoris una cum [..] presens facio inventarium de hiis bonis que inveni in hereditate dicti Guillermi Pujol, mariti mei [..] Quod quidem inventarium cepit exordium die martis, secunda mensis aprilis, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono. Que dies fuit quinta ab obitu dicti Guillermi Pujol, quondam. Que quidem bona sunt ea que secuntur: Primo atrobam...

Item, un libre appellat *Dels àngels,* qui comensa[b] «Molt honorable mossèn Pere d'Artés». E feneix[c] «per la sua clemènsia amen». ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* en lo vermell c. *Segueix ratllat* en.

43

1449, agost, 7. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Francesc de Vinyamata, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre

d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels, *que conté 6 quaderns encara no lligats, venut en pública subhasta per 5 sous.*

AHPB, Bernat Pi, *Plec d'inventaris i encants* 1432-1449: *Inventari de Francesc de Vinyamata, prevere*, fol. 16v.

Noverint universi quod nos Bernardus Ribera, presbiter, in ecclesia beate Marie de Pinu benefficiatus[a], Iacobus[b] Cardona, presbiter, in ecclesia Beate Marie de Mari Barchinone benefficiatus, et Franciscus[c] Castellot, mandracerius, civis Barchinone, manumissores et exequutores testamenti seu ultime voluntatis discreti Francisci de Vinyamata, quondam, presbiteri, in ecclesia Beate Marie de Mari Barchinone benefficiati[d], ac vices gerentes piarum causarum, quas dictus deffunctus sibi heredes instituit universales, prout de hiis plene constat dicto testamento ipsius quondam Francisci de Vinyamata, quod fecit et ordinavit in posse Bernardi Pi, notarii infrascripti, XVI[a] die mensis octobris, anno a nativitate Domini M° CCCC° quadragesimo tertio, nominibus predictis, attendentes quod propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam benefficium inventarii est indultum, idcirco volentes nos eisdem nominibus gaudere privilegiis et benefficiis a iure inventarium facientibus indultis, propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam et ne bona que fuerunt dicti deffuncti occultari valeant modo aliquo seu deperdi, cum hoc venerabili signo cru+cis hic viviffice imposito et impresso, de bonis que invenimus seu invenire potuimus in hereditate dicti deffuncti presens inventarium seu reportorium fecimus seu facere procuravimus dictis nominibus, prout ecce. Quod quidem inventarium seu reportorium cepit exordium VII die mensis augusti, anno a nativitate Domini M° CCCC° XLVIIII°.

Invenimus namque in dicta hereditate bona sequentia: Primo trobam ...

Item, I libra scrit en paper a forma de full sisternat de pergamins,[e] en lo qual ne ha VI coherns encara no ligats, appellat *Libra dels àngels*, ab coberta de pergamí. E comença en la primera carta «Angelical natura és ten alta[f]». E acaba los dits VI coherns «qui·s servava mijançant la una munió». ...

[ENCANT]

Item, VI coherns de paper sisternats de pergamins a forma maior encara no ligats, appellat *Libra dels àngells* o part: — ll., V ss. ...

a. benefficiatus *interlineat* b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *id.* d. benefficiati *corregit sobre* benefficiatus e. *Segueix ratllat* tot f. *Segueix ratllat* e acaba g. encara no ligats *interlineat*.

44

1450, Juliol, 24. Barcelona

Pere Martí, prevere, rector de l'església de Santa Perpetua de Mogoda, diòcesi de Barcelona, fa testament i llega a Bernat Negre, prevere, rector de l'església de Santa Maria de Palau Solità, les obres de Francesc Eiximenis Vita Christi *en dos volums i el* Llibre dels àngels. [V. doc. 62]

AHPB, Guillem Jordà, *Primus liber testamentorum* 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, fols. 112v-113r.

In[a] Dei nomine. Ego Petrus[b] Mertí, prebiter, rector ecclesie Sancte Perpetue de Mogoda diocesis Barchinone, sanus per Dei gratiam mente et copore, facio et ordino testamentum, cum quo eligo manumissores meos et huius mei testamenti executores reverendum dominum fratrem Romeum Borrelli, priorem monasterii Sancti Jeronimi de la Murtra Vallis de Betlem dicte diocesis et conventum[c] ipsius monasterii, quos, ut karius possum, deprecor eisque plenam dono et confero potestatem quod, si me cum presenti testamento mori contigerit, ipsi compleant et exequantur hanch meam ultimam voluntatem, prout inferius scriptum invenerint ac etiam contentum et ordinatum. In primis... [1] Item, dimitto discreto Bernardo Negre, presbitero, rectori ecclesie Sancte Marie de Palatio Solitaro (sic), duos libros, scriptos in papiro, in quibus contienentur due partes *Vite Christi*. [2] Item, et quendam librum, scriptum in papiro, vocatum *Dels àngels*. [3] Item, et quendam alium librum, scriptum in papiro, vocatum *Manipulus curatorum*.[50] ...

Actum est hoc Barchinone, vicesima quarta die mensis iulii, anno a nativitate Domini M° CCCC° quinquagesimo.

Sig+num Petri Mertí, testatoris predicti, qui hoc testamentum[d] laudo et firmo.

Testes vocati et rogati huius testamenti sunt: venerabilis Iacobus Diona, civis Barchinone, et Gabriel Limós, presbiter, ebdomedarius ecclesie parrochialis ville de Calidis.

a. *Al marge esquerre* traditum monasterio Sancti Ieronimi per Gabrielem Jordani, notarium, tenentem et cetera b. *Damunt el nom dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. *Segueix ratllat* s c. testamentum *interlineat*.

50. Gui de Montrocher (s. XIV), *Manipulus curatorum*.

45

1450, setembre, 7. Castell de Sentmenat

Segons l'inventari dels béns de Galceran Montserrat de Sentmenat, donzell, domiciliat a Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eximenis Vita Christi *en dos volums,* Llibre de les dones *i* Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial I. 9, fols. 1r, 23v. [Notari: Joan Fanch]

In Dei nomine. Noverint universi quod nos Yvanus[a] de Sancto Minato, miles, dominus castri de Sancto Minato, in Vallensi sito, Elizabet,[b] uxor honorabilis Galcerandi Monserrati[c] de Sancto Minato, quondam, domicelli, in civitate Barchinone domiciliati, et Franciscus[d] Armenter de Sancto Minato, domicellus, in dicta civitate domiciliatus, tutores testamentarii dati, constituti et assignati una cum aliis absentibus per dictum honorabilem Galcerandum Monserratum de Sancto Minato, persone et bonis Iohanne, Antigue et Petri Galcerandi Monserrati de Sancto Minato, pupillorum filiorum dicti quondam Galcerandi Monserrati de Sancto Minato, prout de dactione, constitutione et assignatione plene constat per ultimum testamentum eiusdem Galcerandi Monserrati de Sancto Minato, quod fecit et ordinavit Barchinone in posse Iohannis Franch, notarii publici Barchinone infrascripti, XXVI[a] iunii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono, propter doli maculam evitandam omnenque suspicionis fraudem tollendam, et ut bona dicti deffuncti ocultari nequeant quomodolibet seu deperdi cum hoc venerabili crucis signo + hic impresso, presens inventarium facere procuravimus. Quod habuit exordium in castro de Sancto Minato septima die septembris, anno a nativitate Domini M° CCCC° L°, et finem die octava octobris eiusdem anni in dicto castro. Que quidem bona sunt hec que sequntur. Primo ...

[1] Item, dos libres[a] los quals són appellats *Vita Christi.* E la un comensa en la primera fulla «Al molt honorable e discret cavaller». E feneix «lengües dels». E comensa la derrera fulla[b] «purita». E feneix «declarant». Scrit en paper sisternat de pergamins ab posts e cubertes de cuyro vermell. [2] L'altre libre comensa en la primera pàgina «lo vuytèn libre». E feneix «dexeblens de». E comensa la derrera carta «e aquelles qui». E feneix «en lo comensament semblant del propdit».

[3] Item, un altre libre scrit en paper ab posts cubertes de cuyro vermell emprentat, X bolles e IIII gaffets. E comensa en la primera pàgina «Jhesuchrist eternal Déu». E feneix «dona a la do». E comensa la derrera carta «infundes rahons». E feneix «finito libro». [*Llibre de les dones*]

[4] Item, un altra libre scrit en paper sisternat de pergamins, ab posts cubertes emprentades de cuyro groch e IIII gaffets, appellat *Libre dels àngels*.

E comensa en la primera pàgina «Angèlical natura». E feneix «tot ço que». E comensa la derrera carta «mossèn Pere d'Artés». E feneix «gloriosa per Dominum». ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* c. Montserrati *interlineat* .

46

1451, febrer, 16. Barcelona

Pere Torrent, forner, ciutadà de Barcelona, reconeix que els béns inventariats pertanyen a la seva muller Úrsula. Un d'aquests béns és l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones.

AHCB, Arxiu notarial I. 9, fols. 1r, 5v, 7r.

Noverint universi quod ego Petrus[a] Torrent, fornerius, civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis domine Urçole, uxori mee, quod omnia bona in presenti inventario seu reportorio continuata, que[b] bona vos de voluntate mea misistis, sunt vestra propria et non mea et in eisdem ego nil habeo nec habere debeo, ymo dono vobis plenum posse et liberam potestatem quod absque faticha et requisitione mei et meorum possitis omnia ipsa bona apprehendere et a dicta domo mea extrahere et apportare et de eisdem vestram in omnibus facere voluntates. Et ut ipsa bona possint videri et ne occultari valeant, presens fecistis reportorium, prout ecce[c]. Primo …

Item, un libre en paper de forma de full, ab cubertes de posts cubertes de cuyro negre, ab bolles, appellat lo *Libre de les dones.*

Testes: Iohannes Rochafort, çabaterius, et Salvator Guilana, barberius, cives Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* vos c. ecce, *al ms* esse.

46/bis

1451, juny, 11. Barcelona

Joan de Vilagenís, mercader, ciutadà de Barcelona, fa testament i llega al seu oncle Jaume Ortoneda, prevere de la vila de Solsona, tres llibres: les obres de Francesc Eixi-

menis Vita Christi *i* Llibre dels àngels *de Francesc Eximenis i la* Flor de la Bíblia.

AHPB, Pere Bartomeu Valls, *Primus liber testamentorum* 1420, desembre, 20 – 1466, novembre, 6, fols. 71r-v.

In Dei nomine. Ego Iohannes[a] de Vilagenís, mercator, civis Barchinone, licet corpore languens, tamen in meo bono sensu, sana et integra memoria cum firma loquela existens, meum facio et ordino testamentum... De aliis enim bonis meis lego discreto Iacobo Ortoneda, presbitero ville Solsone, avunculo meo, tres libros in papiro scriptos, quorum unus vocatur [1] *Vita Christi*, [2] alter lo *Libre dels àngels* et [3] alter la *Flor de la Bíblia*. ...

Actum est hoc Barchinone, undecima die iunii, anno a nativitate Domini M° CCCC L primo.

Sig+num Iohannis de Vilagenís, testatoris predicti, qui hoc, quod est ultima voluntas mea, laudo, concedo et firmo.

Testes rogati huius rei sunt: Iacobus Duran, Stephanus Blanch, paratores pannorum lane, cives, et Iacobus Ferran, studens in artibus Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma.*

47

1451, novembre, 9. Barcelona

Bartomeu Costa, notari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Yolant reconeixen deure a Francesc Benet Oló, batxiller 'in utroque iure', per raó d'un préstec (mutuum) 100 lliures. Bartomeu Costa li empenyora una esclava russa i diversos llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eximenis Llibre de les dones.

AHPB, Bartomeu Fangar, *Manuale quintum decimum* 1451, octubre, 24 – 1453, gener, 21, s.n.

Die lune, VIIII[a] die mensis novembris.

Nos Bartholomeus[a] Costa, notarius, civis Barchinone, et Yolans,[b] eius uxor, confitemur et recognoscimus vobis venerabili Francischo Benedicto Oloni, in utroque iure bacallario, quod debemus vobis [..][c] mutui per vos nobis gratis et bono amore facti centum libras monete Barchinone de terno. Et ideo renuntiantes exceptioni non numerate *et cetera*. Quas centum libras promittimus vobis solvere hinc et per totum mensem ianuarii proxime venturi sine omni videlicet dilatione, excusatione et exceptione *et cetera*. Et si non solverimus lapso termino, et primittimus vobis quod dabimus vobis seu pro-

curatori vestro pro salario cuiuslibet diey intus presentem civitatem quinque solidos, et extra decem solidos. Necnon satisfaciemus et emendabimus omnes et singulas missiones, de quibus credatur vobis et vestris *et cetera*. Et promittimus non firmare ius sub pena decem librarum *et cetera*. Que pena et cetera. Et pro hiis complendis obligamus vobis et vestris specialiter et expresse quandam servam et captivam meam dicti Bartholomei vocatam Juliana, de natione rossorum, etatis viginti quatuor annorum vel circa, quam confiteor tenere nomine procuratorio vestro *et cetera*. Et etiam specialiter obligo volumina librorum infrascriptorum: [1] Primo, unum librum forme maioris, scriptum in papiro sisternatum de pergamins, cum quatuor gaffets e ab barres reals et cantonerias, in quo sunt scripti *Usatici* cum glosis del Vallegue[..] ciones domini regis Alfonsi et domine Marie et privilegia Barchinone et [..]. [2] Item, alium librum in quo sunt *Constitutiones Cathalonie,* nove et vetere, scripte in papiro [..] de pergameno com cohopertis roals. [3] Item, alium librum vocatum *Pedunsola super tractaturi*[51] [..]. [4] Item, alium librum vocatum[d] *Petrum de Unsola super contractibus*[52] forme mi[..]. [5] Item, unum librum vocatum *Terensi*[53] modici forme, scriptum in pergamenis, novum e vell. [6] Item, unum librum vocatum *De les dones*, scriptum in papiro bell. [7] Item, unum librum in quo est *Lo Theodolus*[54] e altres [..]. [8] Item, unum librum vocatum *Lo flos sanctorum*, scriptum in papiro forme maioris, antich. Dantes et concedentes vobis plenum posse quod lapso termino solutionis seu solutionum *et cetera*. Generaliter obligamus *et cetera*.

Testes: Clemens Vilar et Petrus Caraffa, scriptor Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* c. *Un estrip al marge dret impedeix la lectura de part del text, que és indicat amb* [..] d. *Segueix ratllat* Terensi modice forme.

48

1452, març, 9. Barcelona

Maria Teresa, vídua de Joan Llopis, del regne de Castella, ven a Margarida, vídua de Lluis Canyelles, mercader, ciutadà de Barcelona, un violari de 23 sous de renda pel preu de 8 lliures i un sou. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i dels llibres Vita Christi *de Francesc Eiximenis i* Cons-

51. Pietro da Unzola (s. XIII – 1312), *Super Tractaturi.*
52. Pietro da Unzola (s. XIII – 1312), *Aurora novissima super contractibus.*
53. Terenci (190 – 159 aC), *Comediae.*
54. Theodolus (s. V aC), *Ecloga {Etiopum terras}.*

titucions e Usatges *pel preu de 9 lliures 4 sous*. *Redempció i cancel·lació: 7 de juliol de 1458.*

AHPB, Antoni Joan, *Secundum manuale* 1451, octubre, 8 – 1453, març, 22, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego[a] dicta[b] Theresa, [uxor Iohannis Lopis, quondam, regni Castelle], gratis *et cetera,* vendo vobis venerabili domine Margarite, uxori honorabilis Ludovici[c] Caselles, quondam, mercatori, civi Barchinone, et vestris et quibus volueritis, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico bona sequentia: Primo, decem canas et trium palmos[d] panni lini tenui. Item, quinque canas IIII palmos panni de tovalles repletas de cotó. Item, unum par coxinorum cum ligadura de cordons de seda violat. Item, unum par linteaminum panni de casa de III teles de li de stopa. Item, una cota de dona scurra sotil. [1] Item, un libre appellat *Vita Christi* scrit en paper sisternat de pergamins, ab IIII gafets, ab posts cobertes vermelles empremtades, ab un Jhesus en lo mig. [2] Item, un altre libre scrit en pagamins appellat *Constitucions e Usatges* ab posts cobertes de groc veu és armes reals, ab IIII gafets e X boles. Hanc itaque venditionem *et cetera*. Sicut melius dici potest *et cetera*. Induco vos in possessionem corporalem seu quasi per traditionem quam de eisdem vobis facio de presenti. Et ex causa huiusmodi do, cedo et mando omnia iura *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pro pretio vero predictorum dedistis et solvistis michi et confiteor me a vobis habuisse et recepisse VIIII libras, IIII solidos. Et ideo renuntiando exceptioni *et cetera*. Dando et remittendo vobis si quid predictum violarium plus *et cetera.* Insuper *et cetera.* Quodque tenebor *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera.* Ad hec Iohannes[e] Parelló, curritor auris.

Testes predicti [venerabilis Michael ça Grau, mercator, civis Barchinone et Guillermus Iacobi, curritor auris, civis predicte civitatis].

a. Ego *interlineat* b. *Segueix ratllat* domina c. *Segueix ratllat* Romei d. et trium palmos *interlineat* e. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma*.

49

1453, abril, 4; 1456, juliol, 27. Barcelona

Encant públic de llibres de Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, per Rafael Pujol, corredor, i Pere Esteve Jordà, notari, curador dels béns de Pere Joan Jordà, Eulàlia, Francesc i Lluis, fills i hereus 'insolidum' de Guillem Jordà, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona. D'aquests llibres, el Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis va ser venut a Gaspar Carreres, mercader, pel preu de 2 lliures i*

5 sous. El Llibre de les dones*, també de Francesc Eiximenis, va ser venut a Antoni Masdeu pel preu de 3 lliures i 5 sous*.

AHCB, Arxiu notarial I. 10: *Encants anònims,* fols. 14v, 15v.

... [1] Item, die IIII[a] aprilis anni M° CCCC LIII[a] vendidit Gaspari Carreres, mercatori, quendam librum vocatum *Dels àngels*, n° 219, pretio II librarum, V solidorum. ...

[2] Item,[b] die XXVII[a] iulii, anno M CCCC LVI°, vendidit venerabili Anthonio Masdeu quendam librum vocatum *De les dones*, n° 106, pretio III librarum, X solidorum. ...

a. *Segueix ratllat* fuit b. *Segueix ratllat* fuit.

50

1453, abril, 9. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Francina, vídua de Bartomeu Trilló, ciutadà de Barcelona, fet mentre vivia, aquesta posseïa el Llibre de les dones*, en dos volums, i el* Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis.*

AHCB, Arxiu notarial I. 10, fol. 1r-v.

Inventarium bonorum mobilium domine domine Francisce, uxoris Bartholomei Trilló, quondam, civis Barchinone, quod ipsa domina Francischa in sua vita voluit continuari die lune, VIIII° mensis aprilis, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° quinquagesimo tertio, presentibus testibus: discreto Francisco Borràs, presbitero, vicarioque ecclesie Beate Marie de Pinu Barchinone, Bernardo Puiol, paratore pannorum lane, et Matheo Artigó, scriptore, civibus Barchinone.

Primo, en la cambra de la casa on la dita Francescha dormia dins hun cofre atrobam les següents, ço és: ...

[1] Item, hun altre libre ab cubertes de fust cubert de pergamí, ab sinch plotons a cada part, ab quatre tanchadors, scrit en[a] paper de forma de tot lo full, de forma manor, ab corondells. E comensa lo primer corondell «A la molt alta». E feneix lo derrer corrondell «que Déu obehex altament». [*Llibre de les dones*, 1[a] part]

[2] Item, hun altre libre ab cubertes de fusta, cubert de pergamí, ab sinch plotons a cada post,[b] scrit en paper ab corondells, de forma de tot lo full de forma menor, lo qual és intitulat[c] ab letres vermelles «Capítols CLXXXV. Ací comensa lo terç tractat principal de aquesta quinta part del *Libre de les dones*,

en lo qual tractat se tracta primerament perquè Déu nos ha dats manaments». E comensa lo primer corondell de la primera carta «per gràcia». E feneix «cum Domino vivat amen».

[3] Item, un altre libre semblant als dos propdits, lo primer corondell[d] del qual comensa «Al molt honorable». E feneix lo derrer corrondell de la derrera carta «Deo gratias». ... [*Llibre dels àngels*]

a. *Segueix ratllat* pad b. *Segueix ratllat* ab c. *Segueix ratllat* capitis d. *Segueix ratllat* del.

51

1453, juliol, 27. Barcelona

Bernat Terrè, cavaller, domiciliat a Barcelona ven a Jaume Costa, mercer, ciutadà de Barcelona, un violari de 23 sous de renda pel preu de 8 lliures i 5 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada del llibre Dotzè del crestià *de Francesc Eiximenis, pel preu de 10 lliures.*

AHPB, Antoni Joan, *Tertium manuale* 1453, març, 23 – 1453, desembre, 11, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Eufrasina,[a] uxor honorabilis Bernardi Terreni, militis, [in civitate Barchinone domiciliati], gratis *et cetera*, vendo vobis Iacobo Costa, marcerio, civi Barchinone, et vestris et quibus *et cetera*, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, quendam librum scriptum in papiro forme maioris, sisternatum ex pargamenis cum postibus fuste cohopertis de corio virmilio empremtades, cum V bullis, duobus gafetis, scriptumque a corandellis, vocatum *Lo Dotzè del Chrestià*. Et finit secundus corandellus prime pagine «senyoria perquè vos e los vostros» *et cetera*. Et incipit primus corandellus ultime pagine «fo fet scilenci» *et cetera*. Hanc itaque *et cetera.* Sicut melius dici potest *et cetera.* Induco vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis de presenti facio *et cetera*. Ex causa huiusmodi do, cedo et mando omnia iura *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est[b] decem librarum. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper *et cetera*. Quodque *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera* . Ad hec ego Iohannes[c] Parelló *et cetera*.

Testes predicti [discretus Iohannes Montagut, notarius, et Iohannes Martini, curritor auris, cives Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* diodecim c. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma*.

52

1453, octubre, 10

Antoni Caro, prior de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona, ven a Bernat Andor, notari de la reina, ciutadà de Barcelona, un violari d'11 sous de pensió o renda pel preu o capital de 77 sous, que és garantit mitjançant la venda simulada de dos llibres, un dels quals és Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis pel preu de 88 sous*

AHPB, Antoni Joan, *Tertium manuale* 1453, març, 23 – 1453, desembre, 11, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Frater Anthonius[a] Caro, prior Sancti [Iohannis] Iherosolimitani Barchinone, *et cetera*, vendo vobis discreto Bernardo Andor, notario serenissime domine regine, et vestris, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, [1] quendam librum scriptum in papiro, sisternatum de pergameno, a corandells, vocatum *Libre d'àngels*. Et finit secundus corandellus prime pagine prime carte «capítol tercer qui tracte si de ffet hach». Et incipit primus corandellus[b] prime pagine ultime carte «atribuit a la mia ignorància». Ab posts cobertes de cuyro vermell, ab una creu enpremtada en lo mig, ab boles e un gafet. [2] Item, un altre libre scrit en paper appellat *Breviari d'emors*,[55] scrit a corandells. Et finit secundus corandellus prime pagine prime carte in tabula «de persecució a tots aquells qui són». Et incipit primus corandellus prime pagine ultime carte «dir-te emperò». Ab posts cobertes de cuyro vermell, ab VII bolles, dos gafets. Hanc itaque venditionem *et cetera.* Sicut melius dici potest *et cetera*. Ex causa huiusmodi do, cedo et mando omnia iura *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Induco vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti facio[c] vobis, mediante Guillermo Iacobi, curritore[d] *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est octuaginta octo solidi. Et ideo renuntiando *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper *et cetera*. Quodque *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Iohannes [..].

Testes predicti [Guillermus Iacobi, curritor auris, discretus Iohannes Fàbregues, presbiter Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* ultime c. *Segueix ratllat* per poss d. mediante Guillermo Iacobi curritore, *al ms* Guillermo Iacobi curritoris.

55. Matfre Ermengaud (1250-1322), *Breviari d'amor.*

53

1455, octubre, 27. Barcelona

Bartomeu Borrell, prevere, domer de Sant Pere de les Puel·les, i Joana, muller de Jeroni Borrell, mercader, ciutadà de Barcelona, venen a Pere de Valls, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 24 sous de pensió o renda pel preu o capital de 16 lliures i 10 sous, que és garantit mitjançant la venda simulada de diversos objectes i dos llibres, un dels quals és Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 d'agost de 1458.*

AHPB, Antoni Joan, *Sextum manuale* 1455, abril, 26 – 1455, novembre, 26, s.n.

Item, in alio instrumento. Nos dicti Bernardus[a] Borrell, presbiter, ebdomodarius ecclesie Sancti Petri Puellarum Barchinone, et Iohanna[b], uxor Geronimi Borrell[c] {mercatoris, civis Barchinone}, vendimus et ex causa venditionis concedimus vobis honorabili Petro de Vallo, in legibus licentiato[d], civi Barchinone, et vestris et quibus volueritis[e], tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, bona sequentia: Primo, una vànova feta a bastes, usada, squinçada[f]. Item, una altra feta de obra de squachs, usades (sic) molt en alguns lochs, forades. Item, una cota largua de vernoy, forada de dosos, usada[g]. Item, un parell de lançols de IIII teles de li e de stopa. Item, un altre parell de lançols de li e de stopa de III teles[h], usats. Item, una caldera de ferro, una portadora. Item, un parell de olles de coure. Item, dues conques de aram ab peus cascuna. Item, una bacineta ab peus. Item, una altre sens peus. {1} Item, un *Libre dels àngels*[i] scrit en paper. E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «que les sanctes». E comença lo primer corandell de la derera pàgina «ab Déu». Ab pots cobertes de vermell[k]. {2} Item, un altre libre apellat *Boeci de consolació* en pla, scrit en paper a corandells. E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «en gran honor».[56] E comença lo[l] primer corandell de la derera pàgina «fan anar». Ab pots cobertes de vermell ab deu bolles e un gafet, l'altre hi fal. Hanc itaque venditionem *et cetera*. Sicut melius dici potest *et cetera*. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facimus. Cedentes vobis omnia iura. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pro pretio vero predictorum dedistis et solvistis et[m] confiteor me a vobis habuisse et recepisse viginti libras. Et ideo *et cetera*. Dando et remittendo *et cetera*. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera.* Quodque tenebimur vobis et vestris *et cetera*. Et pro hiis obligamus omnia et singula bona nostra et utriusque nostrum insolidum, mobilia et inmobilia, habita et habenda *et cetera*. Et renuntiamus benefficio novarum constitutionum dividendarum actionum et epistole divi Adriani et consuetudini Barchinone

56. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació*.

loquenti de duobus vel pluribus insolidum se obligantibus. Et ego dicta Iohanna, doti et sponsalitio et iuri ypothecarum, necnon benefficio Velleyani Senatus Consulti *et cetera*. Et iuramus *et cetera.* Ad hec ego Iohannes[n] Parelló, [curritor phelpe] [..].

Testes predicti [Ludovicus de Spanya, mancipius riparie, et Iohannes Parelló, curritor phelpe et iuratus civitatis Barchinone].

Testes firme Iohannis Parelló firmantis die XXVIIII augusti: Petrus Guillermus Traverset et Iohannes Soler, bacallarius in iure canonico.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* c. Geronimi Borrell *interlineat* d. licentiato, *al ms* liciato e. *Segueix ratllat* instrumento ven f. usada squinsada *interlineat* g. usada *interlineat* h. de III teles *interlineat* i. Àngels, *al ms* algels k. *Segueix ratllat* ab der l. *Segueix ratllat* der m. *Segueix ratllat* solvistis n. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma*.

54

1457, juliol, 4. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Aloït de Navel, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *diverses obres de Francesc Eiximenis*: Llibre dels àngels, Saltiri en pla, Llibre de les dones, Segon del crestià, Terç del crestià, Vita Christi, Dozè del cristià, Psalms *o* Psaltiri *o* Psalterium laudatorium *en la traducció de Guillem Fontana,* Scala Dei *i* Primer del crestià. *El llibres* Dotzè del Cristià *el tenia en penyora per un préstec de 34 lliures i 5 sous fet a Ramon sa Vall.* [V. doc. 54]

AHCB, Arxiu Notarial, I.10: *Inventari i encant d'Aloït de Navel, mercader,* fols. 1r, 27v-28v.

Cepit exordium inventarium de bonis que fuerunt venerabilis Alodii de Navel, quondam, mercatoris, civis Barchinone, die quarta mensis iulii, anno a nativitate Domini M° CCCC LVII°. [a]

Primo, tot aquell alberch ab dos[b] portals en la carrera pública obrints entrades e exides, drets e pertinències sues, lo qual lo dit deffunt havia e possehia en la ciutat de Barchinona, en lo carrer dels Ollers Blanchs, en lo cap del carrer del Codolls, en lo qual lo dit deffunt habitava. E aquell tenia per certs senyors a cens de un morabatí [..][c] cascún pagadors en cert terme.

En lo scriptori de la dita casa, primo un drap ...

[1] Item, un libre gran de forma maior, scrit en paper a colandells, sisternat de pregamí, appellat *Libre dels àngells*, ab cubertes vermelles emprantades ab X bolles e IIII tencadors.

[2] Item, un libret petit de forma menor, scrit en paper, en pla, fet per mestre Francesch Aximenis, en lo qual són molts[c] *Psalms* tornats de lettí en romans, ab les cubertes de posts ab aluda negre, X bolles e dos gaffets. [*Saltiri*]...

[3] Item, un libre scrit en paper cisternat de pregamí a colandells ab les[d] capletres de atzur e vermell ab títols vermells, ab[e] cobertes vermelles ampramtades ab X bolles e[g] IIII gaffets, appellat *Lo libre de les dones*. ...

[4] Item, un libre de forma maior cisternat de pergamins, scrit en paper, fet a colandells, en pla, ab sa taula, ab cubertes [..] ab X bolles e IIII gaffets, appellat *Lo Libre segon del chrestià* fet per mestre Francesch Aximenis. ...

[5] Item, un libre de forma maior scrit en paper e sisternat de pregamins, fet a colandells en pla, ab cubertes vermelles, ab XV bolles a cascuna part e IIII tancadors, appellat *Lo Terç del chrestià*.

[6] Item, un altre libre de forma maior scrit en paper sisternat de pregamins, fet en pla, ab les cubertes vermelles amprantades, ab V bolles en cascuna part, e IIII tencadors, appellat *La vita Christi*. ...

[7] Item, un altre libre scrit en paper e sisternat de pregamins, ab cubertes vermelles, IIII gaffets e X bolles, fet a colandells, appellat *Lo dotzè del chrestià*. Los quals prop dos libres[57] són de Ramon ça Vall, ciutadà, stan penyora per XXXIIII lliures e V sous. ...

[8] Item, un libre scrit en pergamins, de forma menor, ab los *Psalms*, qui començan al cap de cada pàgina, scrit de letra rodona, en pla, ab les cubertes verdes, picat d'or, ab bolles e dos gaffets, appellat *Guillem Fontana*.[58] ...

[9] Item, un libre scrit en paper de forma menor sisternat de pregamí, scrit en pla, capletrat de vermell e atzur, ab cubertes vermelles empramtades, ab X bolles e dos gaffets, appellat *Escala Dei* fet per mestre Francesch Aximenis.

[10] Item, un libre gran de forma maior, scrit en paper sisternat de pregamí ab colandells, en pla, ab sa taula, ab les cubertes vermelles ampramtades, ab X bolles e IIII gaffets, appellat *Lo primer del chrestià* fet per mestre Francesch Aximenis.[59]

a. Cepit exordium … LVII° *escrit al marge esquerre* b. dos *interlineat i escrit damunt* dos *ratllat* c. *Indiquem amb* [..] *la part del text il·legible pel mal estat del manuscrit* d. *Segueix ratllat* cubertes e. *Segueix ratllat* X.

57. Un dels llibres és el *Dotzè del crestià* i l'altre és l'anterior en l'inventari, és a dir, *Moral de Job* o *moralia in Job* de Gregori el Gran (c. 540-604)

58. Es tracta, sens dubte, de la versió catalana del *Psalterium Laudatorium* de Francesc Eiximenis. El fet que no s'esmenti l'autor i el traductor sigui pres per l'autor es pot explicar si hom te present el manuscrit de la llibreria de Salvador Babra, que en ser relligat hom posà al llom *Fontana Psalms.* I en foli primer «Comença lo pròlech que feu en Guillem Fontana». Vegeu J. Massó y Torrents, *Les obres de fra Francesch Eximeniç (1340?– 1409?). Essaig d'una bibliografia,* AIEC, 1909-1910, 674.

59. Aquest ítem repeteix quasi 'ad litteram' el contingut del tercer ítem. Hom pot deduir que és tracta del mateix llibre.

55

1458, juny, 5. Barcelona

Bernat Ramon ça Vall, cavaller, domiciliat a Barcelona, fill i hereu universal de Ramon ça Vall, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut dels marmessors del testament d'Aloït de Navel, mercader, ciutadà de Barcelona, el llibre Primera part del Dotzé del crestià *de Francesc Eximenis. Aquest llibre era una penyora per un préstec de 13 lliures fet per Aloït de Navel a Ramon ça Vall. El préstec és cancel·lat.* [V. doc. 53]

AHCB, Arxiu notarial XI.21: *Liber negotiorum manumissorie et hereditatis venerabilis Alodii Navel, mercatoris, civis Barchinone* 1457, juliol, 8 – 1459, octubre, 19, s.n.

Sit omnibus notum quod ego Bernardus Raymundus ça Vall, miles, in civitate Barchinone domiciliatus, filius et heres universalis honorabilis Raymundi ça Vall, civis dicte civitatis, prout de ipsa universali herentia plene constat per ultimum testamentum eiusdem[a] honorabilis Raymundi ça Vall, patris mei, quod fecit et ordinavit in posse discreti Petri Pauli Pujades, auctoritate regia notarii publici Barchinone, confiteor et recognosco vobis honorabilibus Iacobo Ros et Ludovico Setantí, civibus [..][b], quod restituistis et tradidistis michi bene et plenarie ad meam voluntatem quendam librum scriptum in[c] papiro et sisternatum pergameno, forme maioris, cohopertum postibus[d] corio virmilio, vocatum *Prima pars XII libri del christià* compositum a fratre Francischo Eximenis[e]. Quem librum dictus venerabilis Alodius de Navel in pignore tenebat a dicto quondam patre meo pro XIII libris Barchinone sibi mutuatis, prout constabat per quendam alberanum[f] manu dicti quondam patris mei scriptum, michi restitutum. Et quas XIII libras vobis dici et scribi feci in tabula depositorum civitatis Barchinone. Et ideo renutiando [..][g].

Testes huius rei sunt: honorabilis Iacobus Ianuarii, miles, in civitate Barchinone domiciliatus, et Iohannes Sallent, regius scriba, civis Barchinone.

a. *Segueix ratllat* dni b. *Indiquem amb* [..] *un espai en blanc per a la resta dels marmessors els noms dels quals no varen ser escrits* c. *Segueix ratllat* perga d. *Segueix ratllat* col e. *Segueix ratllat* et f. *Segueix ratllat* michi g. *La resta de les clàusules no varen ser escrites.*

56

1458, novembre, 2. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Pere Terrassa, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eximenis Llibre dels àngels *i* Llibre dels dones.

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1455, gener, 9 – 1464, juliol, 6, fols. 179r, 188r.

Noverint universi quod ego Beatrix[a], uxor Petri Terrassa, quondam, mercatoris, civis Barchinone, ut tenens et possidens pro meis dote et sponsalitio ac aliis iuribus meis omnia bona et iura[b] que fuerunt dicti quondam mariti mei iuxta scriptam consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie Perpiniani editam, cupiens evitare penas appositas et ordinatas[c] contra mulieres inventarium non facientes de bonis virorum suorum[d] post mortem eorumdem [..][e]. Quod quidem inventarium habuit exordium die iovis, secunda mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo CCCC quinquagesimo octavo. Primo atrobam …

[1] Item, I libre ab cubertes vermelles, ab bolles a l'entorn,[f] e ab dos gaffets, qui comensa «Al molt honorable e molt savi caveller». E fina «axí com demont és dit». ... [*Llibre dels àngels*]

[2] Item, altre libre tal com les demont dits, ab cubertes negres, qui comensa «A la molt alta e molt excel·lent senyora» et cetera . E fina «e de la sua glòria amen». ... [*Llibre de les dones*]

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. et iura *interlineat* c. et ordinatas *interlineat* d. *Segueix ratllat* mo e. *L'exordium acaba aquí* f. *Segueix ratllat* qui co.

57

1461, febrer, 9. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Guillem Garriga, balancer, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *el* Llibre de les dones *de Francesc Eximenis, escrit de mà del mateix Guillem Garriga*.

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1455, gener, 9 – 1464, juliol, 6, fols. 337r, 354v, 381r.

Noverint universi quod ego Iohannes[a] de Plano, argenterius, civis Barchinone, tutor et suo tempore curator datus, constitutus et assignatus persone et bonis Raphaelis Garriga pupilli, filii et heredis universalis Guillermi Garriga, quondam, balanserii, civis dicte civitatis, prout de dicta tutela et cura ac universali herentia plene constat per testamentum eiusdem Guillermi Garriga, quod fecit et ordinavit apud notarium subscriptum XXVI mensis ianuarii proxime preteriti[b], propter doli maculam evitandam, omnemque fraudis suspicionem tollendam, et ne bona dicti pupilli occultari valeant vel periri, nomine tutorio predicto, ut ipse pupillus uti possit beneficio quod a iure

heredibus et aliis inventarium facientibus est concessum, hoc venerabili signo cru+cis in presentia notarii et testium subscriptorum facio inventarium de hiis que inveni in hereditate dicti pupilli. Quod quidem inventarium habuit exordium die lune, nona mensis febroarii, anno a nativitate Domini millesimo quadrigentesimo sexagesimo primo.

Primerament, attrobí tot aquell alberch o cases, lo qual o les quals lo dit Guillem Garrigua, quondam, appellat [..], assats prop la capella d'en Marcús. ...

Item, hun libre scrit en paper, ab cubertes negres empremptades, ab IIII gaffets, qui és appellat *Libre de les dones*. Qui comensa en lo vermell «Assí comensa lo Libre de les dones». E en lo negre «A la molt alta». E en la darrera carta feneix en lo negre «dels piadosos servidors de Jhesuchrist». Lo qual libre és scrit de mà del dit deffunt. ...

Item, attrobam un libre appellat *Dels àngels*, scrit en paper, ab cubertes de cuyro leonat, ab posts de fust, ab quatre tencadors e X bolles. En lo principi del qual libre comença «Al molt honorable». E feneix «qui tracte com l'àn». Lo qual libre és trobat en poder d'En Johan Català, scrivent de letra rodona, ciutedà de Barchinona. ...

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. Ianuarii proxime preteriti *interlineat i escrit damunt* presentis mensis febroarii c. quondam marit meu *interlineat*.

58

1461, abril, 4. Barcelona

Francesc Ferrer, ciutadà de Barcelona, ven a Bartomeu del Bosc, notari, ciutadà de Barcelona, un censal mort de censal mort de 33 sous de pensió o renda pel preu o capital de 33 lliures garantit mitjançant la venda simulada d'un collar i de llibres, un dels quals és Libre del àngels *de Francesc Eiximenis.*

AHPB, Antoni Joan, *Decimum septimum manuale* 1461, abril, 16 – 1461, octubre, 7, s.n.

Item, cum alio instrumento. Dictus Franciscus Ferrarii, [civis Barchinone], mediante et interveniente Guillermo Ferriol, curritore Barchinone, vendidit dicto Bartholomeo del Bosch, [notario, civi Barchinone]: Primo, unum collar d'or, pesa dues unzes, hun argent. Item, un *Saltiri* en pregamins. [1] Item[a], hun *Boeci de consolació* en pla,[60] de pregamins, de forma miiana. [2]

60. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació.*

Item, un libre de paper cisternat de pregamí ab corandells, en pla, comença «Angelical natura» [*Llibre dels àngels*]. Item, un libre en paper ab corandells comenssa «Lo primer manament». Item, una perla.

Testes iamdicti [Iohannes Roig et Raphael Calders, scriptores Barchinone].

a. *Segueix ratllat* Boeci.

59

1462, maig, 5. Barcelona

Francesc Ferrer, ciutadà de Barcelona ven a Lluis Gilabert, mercader, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 64 sous de renda pel preu de 64 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada dels llibres Libre de les dones *de Francesc Eiximenis i un llibre, sense títol pel preu de 64 lliures.*

AHPB, Antoni Joan, *Decimum nonum manuale* 1462, març, 27 – 1462, desembre, 18, s.n.

Ego Franciscus[a] Ferrarii, civis Barchinone, gratis *et cetera*, vendo vobis[b] venerabili Ludovico Gilabert,[c] mercatori, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, quandam catenam[d] auri ponderis undecim onzes, X argents. Item, un *Libre de les dones* scrit a corandells en paper sisternat de pargamins. Item, un altre libre apellat [..][e] scrit [..][f]. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones reales et personales *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus supradictis *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pro pretio vero predictorum dedistis et solvistis michi et confiteor me a vobis habuisse et recepisse sexaginta quatuor libras. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Et quod tenebor *et cetera*. Et pro his obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[g] Torró, curritor phelpe.

Testes predicti [Andreas Cassanoves, curritor auris, et Iohannes Martini, scriptor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* domina c. Gilabert, *al ms* Gibert d. *Segueix ratllat* argenti p e. *Al ms un espai en blanc* f. *Id.* g. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

60

1462, setembre, 24. Barcelona

Miquel Soler, prevere de Barcelona, ven a Joan Peris, mercader, ciutadà de Barcelona, un violari de 50 sous de renda pel preu de 17 lliures i 10 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada d'argent i de diversos llibres: *un* Saltiri *il·luminat*, *l'obra de Ramon Llull* Contemplació en Déu *i l'obra de Francesc Eximenis* Vita Christi *pel preu de 20 lliures*. *Redempció i cancel·lació: 8 de maig de 1464*.

AHPB, Antoni Joan, *Decimum nonum manuale* 1462, març, 27 – 1462, desembre, 18, s.n.

Ego Michael[a] Soler, [clericus degens Barchinone] vendo vobis venerabili Iohanni Periç, mercatori, [civi Barchinone], tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, bona sequentia: [1] Primo, un libre apellat *Saltiri* scrit en pergamins ab algunes figures de la passió de Jhesuchrist, ab lo principi dels salms en latí e aprés la suma del salm en pla, ab[b] pots ab dos gafets ab coberta de aluda vermella. [2] Item, un libre apellat *Contemplació en Déu*,[61] scrit en pergamins a corandells. E feneix lo primer corandell «possat home». E comensa la primer corandell de la derera carta «cor axí». Ab pots cobertes de vermell, X boles. [3] Item, un altre libre apellat *Vita Christi*, escrit en pergamins a corandells. E feneix lo primer corandell fora la taula: «de vida e del». E comensa lo primer corandell[c] de la derera carta «ni manifestaria jamés». Ab pots cobertes de vermell, VIII boles. Item, una cetra d'argent de pes de dos marchs, una onza. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est viginti librarum. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Quodque tenebor *et cetera*. Et pro his obligo omnia bona mea mobilia *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[d] Basset [curritor publicus et iuratus civitatis Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. ab *manca al ms* c. corandell, *al ms* corell d. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

61. Ramon Llull (1222/33 – 1315/16), *Llibre de contemplació en Déu.*

60/bis

1462, novembre, 3. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Pere Pau Pujades, notari, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones. *N'és hereu el seu fill Guillem Pere.*

AHPB, Esteve Mir, *Plec de documentació diversa* 1443-1468, s.n.

Noverint universi quod, cum propter doli maculam evitandm omnemque fraudis suspicionem tollendam benefficium inventarii sit a lege indultum, idcirco ego Vicentia, uxor discreti Petri Pauli Puiades, quondam, notarii, civis Barchinone, tenens et possidens omnia et singula bona et iura que fuerunt dicti quondam viri mei pro dote, sponsalitio et aliis iuribus meis iuxta consuetudinem Barchinone et constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, necnon domina potens et usufructuaria dictorum bonorum per dictum virum meum data, constituta et assignata persone et bonis Guillermi Petri, pupilli, filii comunis michi et dicto viro meo, heredisque universalis dicti quondam patris sui, prout de dictis usufructu, tutela et herentia plene constat per testamentum dicti quondam Petri Pauli Puiades, quod fecit et ordinavit in posse Stephani Mir, notarii infrascripti, XXVI[a] die iunii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC[o] L[o] quinto, volens et cupiens dictis nominibus quod[a] bona et iura que fuerunt dicti veri mei prolixitate temporis seu alias nullo modo ocultari valeant seu deperdi et ut iura facientibus inventarium concessa[b] michi conserventur, presens inventarium seu reportorium de omnibus et singulis bonis et iuribus que inveni seu invenire potui in dicta hereditate et patrimonio dicti Petri Pauli Puiades, quondam, cum hoc venerabili signo sancte cru+cis vivifice posito hic seu impresso facere procuravi. Et cepit exordium sequens inventarium die mercurii, tertia novembris, anno predicto a nativitate Domini M[o] CCCC[o] LX[o] secundo. Primo namque[c] inveni et invenire fateor in dicta hereditate bona sequentia: ... En la dita cambra del majador foren atrobats los libres seqüents:

Primo, un libre scrit en paper, en vulgar, appellat *Libre de les dones*, cornat ab posts e cubertes de cuyro negre, ab dos tancadors e V bolles a cascuna post. La primera carta del qual començe «A la molt alta e molt honorable senyora mia» *et cetera*. E la darrera finex «e dels piadosos servidors de Jhesuchrist Deo gratias amen». ...

a. quod, *al ms* quondam *per una abreviatura supèrflua* b. *Segeuix ratllat* nobis c. *Segeuix ratllat* inventus.

61

1463, març, 15. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Antoni de Mura, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *les obres de Francesc Eiximenis* Doctrina compendiosa (2 peces), Vita Christi *i* Llibre de les dones. *El llibre* Doctrina compendiosa *va ser venut en pública subhasta per 10 sous i el* Vita Christi *per una lliura i 11 sous.*

AHPB, Bartomeu Costa, *Llibre d'inventaris* 1455, gener, 9 – 1464, juliol, 6, fols. 430, 451v, 453r, 454r, 475v, 476r.

In Dei nomine. Noverint universi quod nos Eufrasina[a], monialis monasterii Sancti Petri Puellarum Barchinone, Susanna[b], uxor honorabilis Iohannis de Podio, quondam, mercatoris[c], et Yolans, uxor Petri de Vilademat, civis dicte civitatis, filie et[d] heredes universales equis portionibus honorabilis Anthonii de Mura, quondam, civis eiusdem civitatis[e], patris nostri, ab intestato deffuncti, agens in hiis ego dicta Eufrasina, monialis predicta, de et cum consensu, licentia et voluntate reverende domine Isabelis, Dei gratia abbatisse dicti monasterii, volentes sequi consilium sacratissimi principis Iustiniani eiusque beneficio uti quod heredibus inventarium facientibus est concessum, propter doli maculam evitandam, omnemque fraudis suspicionem tollendam, et ut possimus uti predicti inventarii beneficio, cum hoc venerabili signo cru+cis hic impresso, in presentia honorabilis domine Desiderate, ultime[f] uxoris dicti honorabilis Anthonii de Mura, noverce nostre, quamvis iam soluta sit[g] in sua dote actum (sic) per distri[bu]ssione bonorum dicte hereditatis, quia asserit se creditricem esse pro anno lucris et aliis iuribus sibi in dicta hereditate pertinentibus, intervenire[h] vult, presens facimus inventarium de hiis bonis que invenimus in hereditate dicti honorabilis Anthonii de Mura, quondam, patris nostri. Et ipsam hereditatem adimus cum beneficio ipsius inventarii. Quod quidem inventarium habuit exordium die martis, XV mensis martii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC sexagesimo tertio.

Primo, hun alberch, en lo qual lo dit deffunt ha finats sos dies, lo quall ell havia e possehia en la ciutat de Barchinone, en lo carrer[i] de Sent Pere[k] Jusà. ...

[1] Item, altre libre de posts ab cubertes verdes e ab bolles, ab dos gaffets, qui se appella *Doctrina compendiosa*, scrit en paper. E comença «Rúbriques del present tractat». E feneix «e conserve't en son servey e en sa temor, amen». ...

[2] Item, hun libre scrit en paper ab cubertes vermelles, ab bolles e ab dos gaffets, que és lo *Vita Christi*. E comença en lo vermell en lo primer corendell «Ací comença lo libre». E en lo negre «Entre totes les altres laors». E feneix «a la glòria celestial amen».

[3] Item, altre libre, scrit en paper, ab cubertes vermelles, ab bolles, ab quatre gaffets, que comença en lo negre «Diu Sant Pau». E feneix «ciutedans de paradís». [4] E aprés se segueix lo *Gamaliel*.[62] [5] E aprés se segueix *Doctrina compendiosa*, que feneix «hage bon guardó de nostre Senyor Déu amen». ...

[6] Item, hun *Libre de les dones*, scrit en paper, ab corandells, cubert de pregamí, qui comença «Jhesuchrist aternal». E feneix «e dels piadosos servidor de Jhesuchrist».

[ENCANT]

Die mercurii, XXIII[a] dicti mensis martii, anno predicto, fuerunt vendita bona sequentia per Ioannem Laurentii et Gabrielem Comelles, curritores publici, in platea Sancti Iacobi Barchinone: ...

[7] Item, hun libre scrit en paper ab pots cubertes de vert ab bolletes e dos gaffets, appellat *Doctrina compendiosa*, a·n Gabriel Tries, sparoner: — ll., X ss.

[8] Item, hun altre libre de paper, ab pots cubertes de aluda vermelle, ab bolles, appellat *Vita Christi*, a mossèn Pere Pujades, ciutedà: I ll., XI ss. ...

a. *Damunt el nom, dues rattlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Id* c. *Segueix ratllat* civis dicte civitatis d. filie et *interlineat* e. *Segueix ratllat* quondam f. ultime *interlineat* g. sit *interlineat* h. *Segueix ratllat* volu i. *Segueix ratllat* Jusà k. *Segueix ratllat* en lo.

62

1464, abril, 12. Barcelona

Bernat Negre, prevere, rector de l'església de Santa Maria de Palau-solità, diòcesi de Barcelona, reconeix haver rebut dels marmessors del testament de Pere Martí, prevere, rector de l'església de Santa Perpètua de Mogoda, les obres de Francesc Eiximenis Vita Christi, *en dos volums, i* Llibre dels àngels *a ell llegats.* [V. doc. 44]

AHPB, Guillem Jordà, *Secundum manuale et seu capibrevium* 1464, abril, 10 – 1466, abril, 10, s.n.

Die iovis, XII[a] mensis aprilis, anno predicto.

Ego[a] Bernardus[b] Negre, prebiter, rector ecclesie Sancte Marie de Palatio Solitario diocesis Barchinone, confiteor et recognosco vobis reverendo priori et conventus (sic) monasterii Sancti Ieronimi Vallis de Betlem, alias de la

62. *Gamaliel* s. *Llibre de Gamaliel*, atribuït a Sant Pere Pasqual (c. 1277 – 1300).

Murtra, manumissores et executores testamenti seu ultime voluntatis discreti Petri Mertí, prebiteri, rectoris ecclesie Sancte[c] Perpetue de Mogoda dicte[d] diocesis, quod per manus fratris Iohannis Say, procuratoris vestri, dedistis et tradidistis michi, voluntati mee, [1] duos libros scriptos in papiro, in quibus continentur dues partes *Vite Christi* et [2] aliud[e] librum scriptum in papiro[f] vocatum *Dels àngels*, et aliud librum scriptum in papiro vocatum [3] *Manipulus curatorum*,[63] quos dictus discretus Petrus Mertini in suo utimo testamento, quod fecit et firmavit in posse discreti Guillermi Iordani, auctoritate regia notarii publici Barchinone *et cetera* michi legavit. Et ideo renuntiando *et cetera.*

Testes: discretus Anthonius Michaelis, notarius, civis, et Iohannes Xecard et Petrus Sala, scriptores Barchinone.

a. *Al marge esquerre* clausum traditum b. *Damunt el nom, dues rattlletes obliqües per a indicar la ferma* c. Sancte, *al ms* Sante d. dicte *interlineat* e. *Segueix ratllat* sc f. scriptum in papiro *interlineat i escrit damunt* scriptum *ratllat.*

63

1464, agost, 10. Barcelona

Beneta Beatriu, muller d'Antoni Cases, ciutadà de Barcelona, ven a Elionor de Vallseca, monja del monestir de Valldonzella de Barcelona, un violari de pensió o renda de 43 sous pel preu o capital de 15 lliures i 1 sou, garantit mitjançant la venda simulada d'argent i de tres llibres, dos dels quals són les obres de Francesc Eiximenis Salmps de mestre Eximeniç *o* Saltiri *o* Psalterium laudatorium *i* Primera part del Vita Christi, *pel preu de 17 lliures*. [V. doc. 39]

AHPB, Antoni Joan, *Vicesimum secundum manuale* 1464, març, 26 – 1465, gener, 31, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego dicta Benedicta[a] Beatrix [uxor Anthonii Cases, civis Barchinone], vendo vobis domine Elionori[b], moniali monasterii Vallis Domicella, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, bona sequentia: Primo, dues copes d'argent daurades, ponderis duorum marchorum IIII onzarum XIII argentorum. [1] Item, uns *Sa*[*lm*]*ps* de mestre Eximeniç, scrits en pargamins, ab V boles d'argent daurades, ab dos tencadors d'argent e gaffet, ab un àngell en cascun tencador. [2] Item, un *Passioner* scrit en pargamins e altres coses, ab dos tancadors e gaffets, tot d'argent. [3]

63. Gui de Montrocher (s. XIV), *Manipulus curatorum.*

Item, un altra libre en lo qual és la *Primera part del Vita Christi*, scrit en pergamins, V boles en cascuna[c] post. Item, una tovallola, en la qual stan enbolicades les copes. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones reales et personales *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Pretium est decem septem libre. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Et quod tenebor *et cetera*. Et pro his obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera*.

Testes predicti [Andreas Cassanoves, curritor auris, et Bartholomeus Bosch, scriptor Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* ux c. *Segueix ratllat* pust.

63/bis

1465, gener, 2. Barcelona

El monestir de Sant Jeroni de la Murta rep l'obra de Francesc Eiximenis La Primera part del Crestià*, que li havia llegat Joan Batista*.

AHCB, Arxiu Notarial, XI.21, plec 1464-1465.

Instrumentum apoce inde firmatum per fratrem Petrum[a] Fabrer, monasterii Sancti Geronimi de la Murta, ut procuratorem et yconomum dicti monasterii, ut constat de eius potestate per instrumentum testificatum per discretum Anthonium Vinyes, notarium publicum Barchinone, manumissoribus honorabilis Iohannis Babtiste, quondam: scilicet, ex una parte, quendam librum vocatum *La primera part del Crestià,* quem dictus defunctus dicto monasterio legavit; et, ex alia parte, triginta tres solidos Barchinone pro quodam trentanario, quod dictus defunctus celebrari voluit in dicto monasterio. Quas quidem traditionem et solutionem fecit discretus Bartholomeus Berengarii,[b] unus ex manumissoribus predictis. Et ideo renuntiando.

Testes: discretus Iohannes Bonet, presbiter, et Marchus Canyís, clericus, beneficiatus in ecclesia Sancti Iusti Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* al.

64

[1466, març, 8. Barcelona][64]

Segons l'inventari dels béns de Joan de Junyent, mercader, ciutadà de Barcelona, originari de la vila de Solsona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *l'obra de Francesc Eiximenis* Lo primer volum del crestià.

AHPB, Antoni Vilanova, *Inventari anònim* 1466, març, 8 – 1466, abril, 29, 32v, 33v.

... Denuo vero die sabbati, computata octava mensis martii, anno a nativitate Domini M CCCC LX sexto, prosequendo dictum inventarium. Primo un coffre ab son pany e clau, semblant al propdit, dins lo qual atrobí[a] los libres següents, ço és, un libre ...

Item, un altre libre de forma de full maior, scrit en paper e sisternat de pregamí, fet a corendells, ab posts e sinch bolles e dos gaffets, appellat *Lo primer volum del chrestià*. ...

a. *Segueix ratllat* am.

65

1466, març, 29. Barcelona

Guillem Ramon Català, canonge de la Seu de Barcelona i prior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, ven a Joana, vídua de Bernat Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, tres llibres: Vita Christi *de Francesc Eiximenis,* Arbre de Ciència *de Ramon Llull i un* Breviari. *El preu és 15 lliures en moneda de Barcelona*.

AHPB, Guillem Jordà, *Secundum manuale et seu capibrevium* 1464, abril, 10 – 1466, abril, 10, s.n.

Ego Guillermus[a] Raymundus Cathalà, canonicus Sedis Barchinone et prior monasterii Sancti Pauli de Campo Barchinone, gratis et ex certa scien-

64. Inventari catalogat com anònim, en mancar els fulls incials i finals. La data del regest és la que correspon al dia en què foren inventariats els llibres. El seu contingut, en especial per la descripció de llibres de comptes, ens ha permès identificar el seu titular, és a dir, Joan de Junyent. Parents: Berenguer de Junyent, germà; Jaume de Junyent, germà, i la seva muller Maria. La muller de Joan de Junyent era Elionor.

tia per me et omnes heredes et successores meos quoscumque, medio Petro Basset, curritore infrascripto,[b] vendo et ex causa venditionis concedo vobis venerabili domine Iohanne, uxori venerabilis Bernardi Costa, quondam, mercatoris, civis dicte civitatis, et vestris,[c] libros sequentes: videlicet, [1] quendam librum scriptum in pergamenis vocatum *Vita Christi* in romansio, et [2] alium librum scriptum in pergamenis et in romancio vocatum *De la Sciència d'en Lull,*[65] et[d] [3] unum *Breviari* similiter scriptum in pergamenis secundum consuetudinem Valentie. Hanch autem venditionem *et cetera*. Sicut melius dici potest *et cetera*. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam vobis feci de eisdem medio dicto curritore. Et ex causa huiusmodi venditionis *et cetera*, do, cedo et mando vobis et vestris omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Et extraho predicta que vobis vendo *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est quindecim librarum Barchinone. Et ideo renuntiando *et cetera*, dono *et cetera*. Insuper promitto teneri de evictione. Et pro his obligo vobis omnia bona mea, mobilia et inmobilia, ubique habita et habenda *et cetera*. Renuntians *et cetera*. Iuro *et cetera*. Hec igitur *et cetera*. Ad hec ego Petrus[e] Basset, curritor phelpe publicus civitatis Barchinone, fateor predicta, me mediante, dicti venditoris tradidisse vobis domine Iohanne ut plus danti et offerenti in encantu publico.

Testes proxime dicti [Iacobus Salat, agricultor, parrochie Sancti Gervasii, et Franciscus Rovira, clericus Barchinone]. Testes firme Petri Basset sunt: Dalmacius Torrelles, textor vellorum, civis, et dictus Franciscus Rovira, clericus Barchinone.[f]

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. medio Petro Basset curritore infrascripto *interlineat* c. *Segueix ratllat* bar d. *Segueix ratllat* scriptum e. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* f. *Segueix al ms l'àpoca del preu*.

66

1468, maig, 25. Barcelona

Els hereus universals de Joana, vídua de Francesc Formós, ciutadà de Barcelona, restitueixen a Bartomeu Miralles, alias Formós, diversos béns a ell pertanyents, entre els quals hi ha l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels. *El llibre, però, que era una penyora, pertanyia a Jaume Castelló.*

AHCB, Arxiu notarial I. 12, fols. 1r, 9v.
AHCB, Arxiu notarial I. 1.Anònim.

65. Vegeu J. HERNANDO, *Obres de Ramon Llull en biblioteques privades*, citat, p. 327-28.

Inventarium factum per honorabilem Bartholomeum Miralles, alias Formós, de hereditate et bonis sibi restitutis per honorabiles Petrum Iohannem Serra, civem et [..][a] Cabanyelles, militem, heredes universales honorabilis domine Ioanne, uxoris Francisci Formosii, quondam, civis Barchinone.

Noverint universi quod ego Bartholomeus [..][b]. Quod quidem inventarium habuit exordium die mercurii, vicesima quinta mensis madii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° sexagesimo octavo. Primo …

Item, altre libre apellat *Libre dels àngells*, ab cubertes de cuyro negre, ab dos tanquadors e sinch bollons a quiscuna part, scrit en paper, lo qual comensa en la primera carta «Angelical natura». E feneix la darrera carta «fos ya demés de més de LIII anys lo dit Jauma». Lo qual libre és d'en Jaume Castelló. Stà en penyora. Remet-o al libre. ...

a. *Indiquem amb* [..] *un espai en blanc per al prenom que no va ser escrit* b. *La resta del proemi no va ser copiada.*

67

1468, desembre, 9. Barcelona

Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona, ven a Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones *pel preu de 10 lliures i 10 sous.*

AHPB, Antoni Joan, *Vicesimum septimum manuale* 1468, setembre, 1 – 1469, agost, 7, s.n.

Ego Guillermus[a] Ferrarii, mercator, civis Barchinone, gratis *et cetera*, vendo vobis Iohanni de la Guialtriu [militi, in civitate Barchinone domiciliato] quendam librum scriptum in papiro vocatum *Lo libre de les dones* de mestre Eximeniç, inducens vos in possessionem[b] corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est decem libre, X solidi. Et ideo *et cetera*. Dando et remittendo *et cetera*. Insuper *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera*. Et pro hiis obligo vobis omnia et singula bona mea mobilia *et cetera*. Et iuro.

Testes: Iohannes Urgell, tabernarius, et[c] Petrus Barthomei, parator, cives Barchinone.

Item, in alio instrumento firmavit[d] apocham.

Testes predicti

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* per c. *Segueix ratllat* Bartholomeus d. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

68

1469, febrer, 8. Barcelona

Bernat Joan, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, reconeix haver venut a Nicolau Eixerat, mercader, ciutadà de Barcelona, el llibre Breviari d'Amors de mestre Eiximenis*, és a dir, l'obra* Breviari d'amor *de Matfré Ermengaud de Besiers és atribuïda a Francesc Eiximenis, pel preu de 41 sous, dels quals 3 sous són per les despeses fetes en l'encant de dit llibre.*

AHPB, Antoni Joan, *Vicesimum septimum manuale* 1468, setembre, 1 – 1469, agost, 7, s.n.

Die mercurii, VIII[a] predicti mensis febroarii, anno predicto.

Bernardus Iohannis, curritor phelpe et iuratus civitatis Barchinone, dixit se vendidisse Manueli Oliver, mercatori, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, [1] quendam librum vocatum *Bliblia,* in tres volums departitam, pretio quinquaginta librarum. Item, dixit se vendidisse Nicholao Axerat, mercatori, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, [2] quendam librum vocatum *Breviari de amors*[a] *mestri*[b] *Eximenis*[66] pro pretio quadraginta unum[c] solidorum, pro quibus fuerunt facte expense sequentes: Primo, curritori pro encantando dictos libros, pro eius laboribus, tres libras [..].[d]

a. *Segueix ratllat* pro b. mestri, *sic al ms per* mestre o magistri c. unum, *sic al ms per* unius d. *L'instrument acaba aquí.*

69

1471, febrer, 9. Barcelona

Hug de Llobets, canonge de la seu de Barcelona, fa testament i llega al seu nebot Miquel Soler, fill del cavaller Francesc Soler i de la seva germana, l'obra de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa*. Li llega també* De consolatione *de Boeci.*

AHPB, Dalmau Ginebret, *Primus liber testamentorum, codicillorum et donationum causa mortis* 1436, octubre, 9 – 1500, novembre, 7, fols. 20v-21r, 23r-24v.

66. Matfre Ermengaud (1250-1322), *Breviari d'amor*.

In Christi nomine. Pateat universis quod die sabbati, intitulata nona mensis ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo primo ... Ihesus, Marie filius, sit michi clemens et propicius, amen. In nomine Sancte Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, ad cuius laudem et honorem omnia fieri debent, et ad honorem et laudem beatissime virginis Marie, matris domini nostri Ihesu Christi, filii Dei benedicti, et ad honorem beate Eulalie, patrone nostre, et omnium sanctorum civium supernorum, et ad utilitatem anime mee et animarum parentum et benefactorum meorum et omnium fidelium defuntorum. Yo Huguo de Lobets, canonge de Barchinona, stant algun tant indispost en ma persona e no de malaltia perillosa, ab mon plen enteniment, emperò considerant la hora de la mort e la insertitut de aquella, fas e ordén mon testament, volent ab la aiuda de Déu dispondre … Item, jaquest a mon nebot Miquel de Soler, fill de ma germana e de mossèn Francesc de Soler, quondam, cavaller, primo …Item, li jaquest [1] lo *Boeci de consolació*[67] e [2] lo *Libre de doctrina compendiosa* fet per mestre Eximenis. ...

Actum est hoc Barchinone, die et anno et loco predictis, ut supra continetur, presente me dicto et infrascripto Dalmacio Ginebret, notario, presentibus etiam testibus supradictis [honorabilis Ludovicus Sirvent, concanonicus suus, discretus Bernardus Perelló, presbiter, in dicta ecclesia Barchinone benefficiatus], ad hec, ut dictum est, per dictum testatorem vocatis et roguatis.

70

1472, juny, 17. Barcelona

Pere Belloch, notari, ciutadà de Barcelona, fill i hereu universal del seu pare Bartomeu Belloch, sastre, ciutadà de Barcelona, reconeix haver rebut dels qui foren els seus tutors, en haver fet comptes de la seva herència, dos llibres: els Evangelis *i l'obra de Francesc Eiximenis* Llibre de les dones.

AHPB, Bartomeu Costa, *Vicesimum tertium manuale* 1472, maig, 11 – 1473, novembre, 10, s.n.

Die mercurii, XVII[a] mensis iunii, anno predicto.

Ego Petrus[a] Belloch, notarius, civis Barchinone, filius et heres universalis Bartholomei Belloch, quondam, sartoris, civis dicte civitatis, et domine Thomasie, uxoris sue, viventis, prout de dicta universali herentia plene constat

67. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació*

per testamentum eiusdem domini patris mei, quod fecit et ordinavit apud discretum [..],[b] asserens me in vim iuramenti per me inferius prestandi me etatem viginti quinque annorum plenarie excessisse, confiteor et recognosco vobis honorabili Anthonio Serradell, draperio, et Petro Batle, formenterio, civibus Barchinone, olim tutoribus meis,[c] quod venistis mecum ad verum, rectum, finale et legale compotum et veredictam rationem super omnibus hiis que de bonis meis tenuistis, rexistis et administrastis, et que ad manus vestras quomodolibet pervenerunt, et super dictis solutionibus et expensis per vos factis. Et facto ipso compoto et legittime examinato nedum semel sed bis, ter et pluries ac plena sine omni fraude reddita ratione, cohequaliter datis cum receptis, constat pro certo et rey veritas sic se habet quod vos habetis michi reffundere et tornare octo libras barchinonenses, necnon instrumenta hospitii mei, quem ego, ut heres predictus, habeo et possideo ante et satis prope ecclesia Beate Marie de Mari. Item,[d] duos libros: [1] unum videlicet *Dels Evangelis*, et [2] aliud (sic) vocatum *De les dones*. Que quidem instrumenta et libros michi restituistis et tornastis in presentia notarii et testium subscriptorum. Item, confiteor et recognosco vobis quod in administratione dicte tutele bene et legaliter vos habuistis omnium, prout possibile vobis fuit, utiliter gerendo et inutilia posponendo, sich quod ex fideli et diligenti administratione res meas salvas fore michi constat et non inde vestri dolo aut culpa aut negligentia permisse (sic). Et ideo renuntiando *et cetera*. Cum auctoritate et decreto honorabilem vicariam Barchinone regentis et salva michi actione in dictis octo libris per vos michi reffundendis, facio vobis et vestris nedum[e] de omnibus aliis supradictis, sed etiam de omnibus et singulis actionibus, questionibus, petitionibus et demandis, quas contra vos et bona vestra possem nunc vel in futurum facere, proponere vel movere *et cetera*, bonum et perpetuum finem *et cetera*. Et nichilominus absolvo et diffinio vobis actiones dicte tutele et quamlibet etiam actionem *et cetera*. Promittens vobis quod non conveniam vos nec bona vestra in iudicio vel extra iudicium nec dictum compotum retractabo, imponens michi et meis scilentium sempiternum *et cetera*. Vosque a premissis omnibus et singulis per aquilanam stipulationem et acceptilationem subsequentem legittime interpositas libero penitus et absolvo. Et iuro *et cetera*.

Testes: discreti Iohannes Mathes et Ludovicus Jorba, notarii, cives Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Indiquem amb* [..] *un espai en blanc per al nom del notari* c. olim tutoribus meis *interlineat* d. *Segueix ratllat* it e. nedum *interlineat* .

71

1472, juny, 25. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Francesc de Junyent, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *les obres de Francesc Eiximenis* Vita Christi *en dos volums i* Regiment de la cosa pública.

AHCB, Arxiu notarial I. 13, fols. 1r, 10v, 11v-12r.

Inventarium bonorum que fuerunt honorabilis Francisci de Junyent, mercatoris, civis Barchinone.

Die iovis, XXV[a] mensis iunii, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXII°, cepit exordium sequens inventarium[a] et fuit firmatum XXIIII mensis iulii anno predicto, presentibus testibus: Iacobo Bertrandi, mercatore, et Anthonio Sastre, baxiatore, civibus Barchinone.

Primo, atrobam en la cambra nova del terrat de l'alberch de la habitació, on lo dit deffunt dementre que vivia, havia e tenia aquella per[b] la companyia de draperia[c] en lo carrer appellat de la Mar ... En la cambra al costat del scriptori ...

[1] Item, un libre scrit en paper de forma de full maior, scrit a colondells, ab sos posts cubertes de tela vermella, ab V bolles, ab IIII gaffets e IIII scudets, appellat *Vita Christi*. Lo qual comensa en letra vermella «Capítol qui comensa lo pròlech». E en letra negra en lo primer colandell: «Al molt honorable e discret cavaller». E feneix en lo segon colondell «del dit gloriós in secula seculorum amen».

[2] Item, un altre libre scrit en paper de forma de full, scrit a colandells, ab posts ab cubertas de pell vermella, ab bolles, ab gaffets e scudets, appellat *Libre de regiment*. E comensa en lo primer colondell «En nom de Déu». E feneix en lo segon colondell «un poch pesat».[d] E feneix «a Deo benedicatur». ...

a. inventarium, *al ms* inventarii b. *Segueix ratllat* aquella c. de draperia *interlineat* d. *Segueix ratllat* ad.

72

1472, juliol, 24. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Angelina, vídua del cavaller Guillem de Sant Climent, aquesta posseïa, en morir, entre d'altres llibres, *l'obra de Francesc Eiximenis* Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial I. 13, fols. 1r, 2r, 8v.

Inventarium bonorum honorabilis domine Angeline, uxoris honorabilis Guillermi de Sancto Clemente, quondam, militis.

Habuit initium presens inventarium factum de bonis honorabilis domine Angeline, uxoris quondam honorabilis Guillermi de Sancto Clemente, per honorabilem Bernardum ça Pila, et Iohannem[a] Benedictum ça Pila et[b] Anthonium Iacobum[c] ça Pila, curatores[d] Elionori, nepti (sic) sue, de bonis que fuerunt inventa in domo ubi decessit, die veneris, XXIIII mensis iulii, anno millesimo CCCC LXXII. ...

Item, un libre de paper ab cubertes[e] de cuyro negre, ab deu bolles, apellat *Libre dels àngells*. Comensa la primera carta «Molt honorable e molt savi cavaller». E comensa la derrara carta «ara vos diré com finerà antichrist». ...

a. Iohannem *interlineat i escrit sobre* Iacobum *ratllat* b. *Segueix ratllat* Iacobum c. Iacobum *interlineat* d. *Segueix ratllat* curatores e. *Segueix ratllat* ad.

73

1473, gener, 4. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bartomeu Agustí de Maçanet, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi.

ACB, Dalmau Ginebret, *Inventarium bonorum honorabilis Bartholomei Augustini de Maçanet, quondam, civis Barchinone* 1473, gener, 4 – 1473, febrer, 11, s.n.

In Dei nomine. Noverint universi quod, cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam beneficium inventarii sit a iure indultum, ideo ego Caterina, uxor honorabilis Bartholomei Augustini de Maçanet, quondam, civis Barchinone, ut tenens et possidens omnia et singula bona et iura que fuerunt dicti quondam mariti mei pro meis dote et sponsalitio ac aliis iuribus michi obligata et ypotecata iuxta scriptam laudabilem consuetudinem Barchinone ac constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam, ac etiam ut heres universalis dicti quondam mariti mei cum suo testamento quod fecit et ordinavit in villa Calidarum de Monte Bovino in posse Marchi Savall, notarii, habitatoris dicte ville, die XV[a] mensis decembris, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXX secundo, dictis nominibus, volens gaudere privilegiis concessis omnibus inventarium facientibus, premisso hoc venerabili signo cru+cis, de hereditate et bonis dicti quondam mariti mei presens facio inventarium, quod cepit habere exordium die lune[a]

mensis ianuarii, anno a nativitate Domini Mº CCCCº LXX tertio. Que bona inventa fuerunt in hospitio dicti quondam viri mei, in quo ego dicta Cristina meam facio habitationem, in hunc qui sequitur modum.

Primo, atrobam un alberch en lo carrer de Bonaire, lo qual era del dit Barthomeu Augustí de Maçanet, en lo qual atrobam les robes inmobles et altres coses segons se segueix: ...

Item, un libre ab cubertes de posts e pell negre, ab sinch bolles a quade part, cisternat ab pregamí, ab sa rúbrica. La qual rúbrica comença en lo vermell«Comença lo libre de *Vita Christi*». E feneix en letra negre «finito libro sit laus » *et cetera*. ...

a. lune *interlineat.*

74

1474, febrer, 11. Barcelona

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona, ven a Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona, un violari de 20 sous de renda pel preu de 10 lliures i 10 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i de l'obra de Francesc Eximenis Llibre de les dones *pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de juliol de 1475.*

AHPB, Antoni Joan, *Tricesimum tertium manuale* 1474, gener, 21 – 1474, desembre, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Iohanes[a] de la Guialtriu, [miles, in civitate Barchinone domiciliatus], gratis *et cetera*, vendo vobis Audineto Borges, [sartori, civi Barchinone], tanquam plus danti et offerenti in encantu publico: Primo, un drap de ras ab X figures, sis homes e IIII dones [..][b] canals. Item, un libre scrit en paper de molt bona letra, ab pots cobertes de cuyro blau empremtades, ab X boles grosses [apellat *De les dones*][c]. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones reales *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus predictis possitis *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pro pretio vero predictorum dedistis et solvistis michi et confiteor me habuisse et recepisse duodecim libras. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio et promitto vobis quod predicta[d] *et cetera*. Quodque tenebor et pro hiis obligo omnia et singula bona mea mobilia *et cetera*. Et iuro.

Testes predicti [Petrus Quintana, comorans cum dicto honorabili Iohanne de la Guialtriu, milite, in civitate Barchinone domiciliato, et Bartholomeus Bosch, scriptor]

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Indiquem amb* [..] *un espai en blanc per una una paraula* c. *El titol del llibre consta en l'instrument de la redempcio del violari* d. *Segueix ratllat* vestra.

75

1474, juny, 17. Barcelona

Bartomeu Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, ven a Gràcia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, un violari de 66 sous i 8 diners de renda pel preu de 25 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eiximenis Santoral, *pel preu de 30 lliures. Redempció i cancel·lació: 21 de gener de 1478.* [V. doc. 81]

AHPB, Antoni Joan, *Tricesimum tertium manuale* 1474, gener, 21 – 1474, desembre, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Bartholomeus[a] Torrent, presbiter [beneficiatus in Sede Barchinone], gratis et cetera, vendo vobis domine Gracie, uxori discreti Petri Michaelis Carbonell, notarii, civis Barchinone, et vestris, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, mediante et interveniente Petro Basset, curritore phelpe et iurato civitatis Barchinone, libros sequentes: [1] Primo, un libre scrit en pargamins, test e glose, appellat *Decret*. E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «que iura». E comensa lo primer corandell de la derera carta «animabus». Ab pots cobertes de cuyro vermell, ab cantoneres, IIII gaffets, ab los correichs de cuyro vermell, ab una coberta de aluda blancha. [2] Item, un altre libre scrit en pargamins, a corandells, ab pots nues de fust, qui·s destorne, appellat *Dirivador*.[68] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «sortiamur». E comensa lo primer corandell de la derera carta «dicitur[b] sincerius». [3] Item, un altre libre scrit en paper[c] sisternat de pargamins, a corandell, ab pots cobertes de cuyro vermell, ab IIII gaffets, ab los correychs de cuyro vermell, ab X boletes, appellat *Liber tercius Sume fratris Thome de Aquino*.[69] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina: «hoc era». E comença lo primer corandell de la derera carta de la obra del dit libret «continet virtute». [4] Item, un altre libre scrit en pargamins, a corandells, ab pots cobertes de aluda blancha squexida ab un gaffet, appellat *Suetonius de vita duodecim Ceserum*.[70] E feneix lo segon corandel «habentes ac

68. Uguccione da Pisa (1140/50 – 1212), *Derivationes* s. *Liber derivationum*.
69. Tomàs d'Aquino (1225-1274), *Summa theologica, Tertia pars.*
70. Suetoni (c. 69 – 140), *Vita duodecim Cesarum.*

re». E comença lo primer corandell de la derera carta «in expedicione». [5] Item, un altre libre scrit en paper sisternat de pargamins, ab pots cobertes de cuyro vermell e dos gaffets, appellat *Sanctoral* de mestre Francesch Aximenis. E feneix la primera pàgina «per Dei scientiam». E comença la primera pàgina «per Dei scientiam» (sic). Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio *et cetera*. Cedens vobis omnia iura et cetera. Quibus iuribus et actionibus. Ego enim et cetera. Pretium est XXX librarum. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Quodque tenebor vobis et vestris *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia et singula bona me mea mobilia *et cetera*. Ad hec ego Petrus[d] Basset.

Testes predicti [Iacobus Bonanat, curritor auris, et Bartholomeus Bosch, scriptor, cives Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* sinch c. *Segueix ratllat* pergamins d. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

76

1474, novembre, 28. Barcelona

Pere Pascasi, notari, ciutadà de Barcelona, ven a Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, un violari de 6 lliures i 3 sous de renda pel preu de 43 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos llibres, tres dels quals són obres de Francesc Eiximenis: Segon del crestià, Dotzè del crestià [primera part] i Regiment de prínceps [segona part del Dotzè del crestià], *pel preu de 52 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 de juliol de 1477.*

AHPB, Antoni Joan, *Tricesimum tertium manuale* 1474, gener, 21 – 1474, desembre, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Petrus Paschasii, notarius, civis Barchinone, gratis *et cetera*, vendo vobis venerabili Petro Sa Sala, scribe domini regis, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico libros sequentes: [1] Primo, un libre scrit en[a] pargamins appellat *Mestre de Sentències,*[71] scrit a corandells. E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «et hec et homo». Ab pots cobertes de cuyro vermell, X boles, IIII gaffets. [2] Item, un altre libre appellat *Lo segon del chrestià*, scrit en vulgar a corandells. E feneix lo segon corandell de la segona pàgina de la primera carta «perquè appar que». Ab pots cobertes de leonat, ab IIII gaffets, ab deu boles e cantoneres. [3] Item, un altre

71. Pere Lombard, Mestre de les Sentències (1095-1160), *Liber sententiarum.*

libre appellat *ff. Veteri*,[72] scrit a corandels, test e glosa. E feneix lo segon corandell de la primera[b] pàgina de la primera carta [..][c]. Ab pots cobertes de groch[d], cobertes de una aluda blancha, IIII gaffets. [4] Item, un altre libre appellat *Dotzè del chrestià*, scrit en vulgar a corandells. E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «per la successió natural axí». Ab IIII gaffets, ab pots cobertes de cuyro vermell, deu boles. [5] Item, un altre libre de mestre Eximenis del *Chrestià* appellat *Regiment de prínceps*, scrit en vulgar, en pargamins. E feneix la primera pàgina en letra grossa en blau «excel·lent regiment». Ab pots cobertes de cuyro vermell empremtades, IIII gaffets. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam[e] iam fuit facta de predictis libris. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones, reales et personales, mixtas *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera* predictis. Ego enim facio et constituo vos et vestros in hiis dominos *et cetera*. Pro pretio vero predictorum librorum dedistis et solvistis michi et confiteor me a vobis habuisse et recepisse quinquaginta duas libras. Et ideo *et cetera*, dando et remittendo[f]. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro.

Testes predicti [Bartholomeus Bosch, scriptor, et Climent Muntagut, notarius, cives Barchinone].

a. *Segueix ratllat* paper b. *Segueix ratllat* carta primera c. *Manc al ms. el text de l'íncipit* d. *Segueix ratllat* IIII gaffets e. que, *al ms.* quam f. remittendo, *al ms.* remittedo.

77

1475, juliol, 18. Barceolona

Joan Desvalls, ciutadà de Barcelona ven a Joan Ros, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 23 sous de renda pel preu de 14 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de quatre llibres, dos dels quals són obres de Francesc Eiximenis: La segona part del Terç del Christià *i el* Segon del Christià *pel preu de 16 lliures*.

AHPB, Antoni Joan, *Tricesimum quartum manuale* 1474, desembre, 7 – 1476, gener, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego[a] Iohannes des Valls, civis Barchinone, gratis vendo vobis[b] honorabili Iohanni Ros, legum doctori, civi dicte civitatis, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, mediante [..][c] Ledó, currito-

72. *Digestum vetus*. Comprén del *Digesta* els llibres 1-24.2.

re, libros sequentes: [1] Primo, un libre apellat *La segona part de la Terça part del crestià*, scrit en paper sisternat de pergamins. E feneix lo segon coradell[d] de la primera pàgina «contra». Incipit primus corandellus ultime carte «a la segona rahó». Ab pots cobertes de cuyro vermell ab X boles e quatre[e] gaffets. [2] Item, un altre libre appellat *Lo segon del chrestià,* scrit en paper sisternat de pergamins a corandells. E feneix lo segon corandell de la primera pàgina de la primera carta «que no sia». E comença lo primer corandell de la[f] primera pàgina de la derera carta en lo títol vermell «capítol CCXXVII». Ab pots cobertes de cuyro vermell ab III gaffets, à·y senyal reyal e roses. [3] Item, un altre libre appellat *Dan*[73] en toschà, scrit en pargamins, tot glosat, ab istòries[g] al penici fi. E feneix la primera pàgina en lo test «persona viva». E comença la primera pàgina de la derera carta «cosí la mente». Ab pots cobertes de vermell empremtades ab IIII gaffets. [4] Item, un altre libre appellat *Psaltiri*, scrit en pargamins. E feneix la primera pàgina «post per... tue». E comença la primera pàgina de la derera carta «et ne vos». Ab pots cobertes de cuyro vermell empremtades ab X boles d'argent e dos gaffets d'argent e dos scudets d'argent ab armes de roses. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis et vestris omnia iura omnesque actiones, reales et personales, mixtas, utiles *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim facio et constituo vos et vestros, ac quos volueritis, in hiis dominos et procuratores ut in rem vestram propriam *et cetera*. Pro pretio vero predictorum dedistis et solvistis michi et confiteor me a vobis habuisse et recepisse sexdecim libras. Et ideo *et cetera*. Dando et remittendo *et cetera*. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera*. Et pro hiis obligo vobis et vestris omnia et singula bona mea, mobilia *et cetera*. Et iuro *et cetera*.

Testes predicti [honorabilis Petrus Sabrà, baccallarius utriusque iuris et Anthonius Corró, libraterius, cives Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* ioh c. *El prenom manca al ms*. d. corandell, *al ms*. coradell e. *Segueix ratllat* goff f. *Segueix repetit* de la g. istòries, *al ms.* istoris.

78

1475, setembre, 19. Barcelona

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona, ven a Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona, un violari de 20 sous de renda pel preu de 7 lliures. Garanteix

73. Dante Alighieri, Dant, (1265-1321), *Divina comedia, Purgatorio.*

el preu o capital mitjançant la venda simulada d'un anell d'or i de les obres de Francesc Eiximenis Llibre de les dones *i* Llibre dels àngels *pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 d'octubre de 1476.*

AHPB, Antoni Joan, *Tricesimum quartum manuale* 1474, desembre, 7 – 1476, gener, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Iohanes[a] de la Guialtriu, miles, [in civitate Barchinone domiciliatus], gratis *et cetera*, vendo vobis Audineto Borgès, sartori, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico bona sequentia: [1] Primo, un libre scrit en paper apellat *Libre de les dones*. E feneix la primera pàgina de la primera carta «personal gràcia sua». E comença la primera pàgina de la derera carta «e glòria del Senyor». Ab pots cobertes de cuyro vert, X boles, II gafets. [2] Item, un altre libre appellat *Dels àngells*, scrit en paper sisternat de pargamins, a corandels scrit. E feneix lo segon corandell de la primera pàgina[b] «si de ffet ha». E comença lo primer corandell de la derrera[c] carta «atribuït». Ab pots cobertes de cuyro vermell sense gaffets, VIII boles. Item, un sagel d'or.[d] Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est octo libre, X solidi. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio et promitto *et cetera*. Quodque tenebor *et cetera.* Et pro hiis obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec.

Testes predicti [Petrus Quintana, studens in artibus, et Iohannes Camós, scriptor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* per special gràcia sua c. derrera, *al ms* dera d. Item un sagel d'or *interlineat*.

79

1476, març, 6. Barcelona

Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, ven a Antoni Carnicer, prevere de Barcelona, un violari de 30 sous de renda pel preu de 10 lliures i 10 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de roba i de l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi *pel preu de 13 lliures.*

AHPB, Antoni Vinyes, *Quinquagesimum quartum manuale commune* 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, fol. 5r-v.

Item, cum alio instrumento dictus Iohannes[a] ça Coma [curritor auris, civis Barchinone], vendidit dicto Anthonio Carnicer, [presbitero Barchinone,

ementi ut layce et private persone], tanquam plus danti et offerenti in encantu publico mediante tamen Anthonio Strada, curritore phelpe publico et iurato civitatis Barchinone, bona sequentia: videlicet, primo, un libre de forma de full comú[b] scrit en pregamins, cubert de posts ja rompudes e desligat, sens gaffets ne scudets,[c] appellat *Vita Christi.* E comença la primera carta en la taula de vermelló «Pròlech qui endreça lo present libre». E fine la dita carta qui és de la dita taula «què és encarnació». E comença la derrera carta «de tot lo libre present propòsit saber». E fenex dita carta «qui viu e regne in secula seculorum amen». Item, una pessa de tovalles de genesta, qui tiren dotze canes o entorn. Item, una pessa de tovallons de[d] genesta qui tiren XVII canes e mige o entorn. Item, un parell de lançols de cànem sotils de IIII teles. Item, una vànova prima de lli repuntada. Que bona vobis iam tradidi realiter et de facto. Hanc autem *et cetera*. Sicut melius *et cetera*. Preterea cedo iura *et cetera.* Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera.* Pretium est XIII librarum et X solidorum.[e] Et ideo renuntiando *et cetera.* Insuper promitto teneri de evictione *et cetera*. Obligo bona mea *et cetera*. Iuro *et cetera*. Et dictus curritor firmavit.[f]

Testes proxime dicti [Michael Riera, notarius, et Benedictus Font, sartor, cives Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. comú *interlineat* c. *Segueix ratllat* e comença la d. *Segueix ratllat* gei e. *Segueix ratllat* qua f. *Damunt el mot, les dues ratllates de la ferma*.

80

1477, febrer, 21. Barcelona

Encant dels béns de Ramon Pujades, mercader, ciutadà de Barcelona. El Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis va ser venut per 18 sous i 7 diners a Pere Sintes, fuster, ciutadà de Barcelona. El* Vita Christi *del mateix Francesc Eiximenis va ser venut per una lliura i 10 sous a en Carbonell, de Valls.*

AHCB, Arxiu notarial I. 13, fols. 1r, 19r, 20r.

Encantus factus de bonis reverendi Raymundi Pujades, mercatoris, civis Barchinone.

Die veneris, XX[a] mensis februarii, anno a nativitate Domini M° CCCC LXXVII°, coram logiam maioris civitatis Barchinone per Petrum Vicens, curritorem phelpe dicte civitatis. Primo …

[1] Item, un *Libre dels àngels*, de paper, ab cubertes de posts de cuyro negre, an An Pere Sintes, fuster: 20 ss. Aurà-se'n un carlí de corredures: — ll., XVIII ss. VII. ...

Item, [2] un *Doctrinall*:[74] per X ss.; [3] unes[a] *Parts*:[75] IIII ss.; [4] unes *Tobias*:[76] I ss, VIII; [5] un libre appellat *Mitis et Melis* e [6] *Anibal* e *Cipió*:[77] 1 ss., II; [7] un *Vita Christi*: I ll., X ss. Per tot: II ll., VI ss., X, an An Carbonell de Valls: II ll., VI s., X. ...

a. *Segueix ratllat* prots.

80/bis

1477, abril, 19. Barcelona

Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona, ven a Joana, muller de Bartomeu Traginer, ciutadà de Barcelona, *un violari de 17 sous de renda pel preu de 6 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de tres llibres*, *un dels quals és l'obra* Breviari de Amor de mestre Francesch Eximeniç*, és a dir, l'obra* Breviari d'amor *de Matfré Ermengaud de Besiers atribuïda a Francesc Eiximenis, pel preu de 7 lliures.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale tricesimum sextum* 1477, abril, 10 – 1478, març, 10

Item, in alio instrumento. Ego Petrus[a] Ripol, libraterius, civis Barchinone, vendo vobis[b] domine Iohanne, uxori Bartholomei Traginer, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, bona sequentia: [1] Primo, un libre appellat *Breviari de amor de mestre Francesch Eximeniç,* scrit en pargamins, ab pots cubertes de cuyro vermell, empremtades, ab deu boles antigues, sens gaffets. E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «la sua deytat». E comença lo[c] primer[d] corandell de la derera carta «quisquis vat». [2] Item, un altre libre appellat *Bartholl sobre la primera part de la Inforçada,*[78] scrit en pargamins. E feneix la primera[f] pàgina de la primera carta[g] «siniffication-ne». E comença lo primer corandell de la derera carta «si actus». Ab pots cobertes de cuyro vermell, ab dos gaffets. [3] Item, un *Diornal*, en loqual és tot lo *Saltiri*, de monges negres. E feneix la primera pàgina «dus viam». E comença la primera pàgina de la derera carta «ponent gentilium». Ab pots cobertes de aluda leonada. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque

74. Alexandre de Villedieu (1170-1250, *Doctrinale puerorum*.
75. Donat (s. IV), *Ars grammatica.*
76. Mathieu de Vendôme (s. XII – XIII), *Thobias*.
77. Antoni Canals (c. 1352 – 1415/19), *Libre de Scipió e Aníbal* s. *Raonament fet entre Scipió e Aníbal*.
78. Bartolo da Sassoferrato (1313-1357).

actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus predictis possitis *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est septem libre. Et ideo *et cetera*. Dando et remittendo vobis *et cetera*. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera.* Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea mobilia et inmobilia. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[h] Basset.

Testes predicti [Iacobus Noguers, curritor, civis Barchinone, et Bartholomeus Bosch, Clemens Muntagut].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma. Segueix ratllat* Vendrel b. *Segueix ratllat* vobis c. lo, *al ms* la d. *Segueix ratllat* a e. *Segueix ratllat* a f. *Segueix ratllat* carta g. *Segueix ratllat* plan h. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

81

1478, gener, 19. Barcelona

Bartomeu Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Narcís Torrent, alias Ximenis, prevere, rector de l'església de Sant Pere de Rubí, diòcesi de Barcelona, venen a Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, un censal mort de 48 sous i 7 diners de renda pel preu de 34 lliures. Garanteixen el preu o capital mitjançant la venda simulada de cinc llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eiximenis Santoral, *pel preu de 36 lliures*. [V. doc. 74]

AHPB, Antoni Joan, *Manuale tricesimum sextum* 1477, abril, 10 – 1478, març, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Nos Bartholomeus[a] Torrent, presbiter, benefficiatus in Sede Barchinone, et Narcisus Torrent, alias Ximenis, presbiter, rector ecclesie seu parrochie Sancti Petri de[b] Rubí, diocesis Barchinone, gratis *et cetera*, vendimus vobis honorabili Francischo Malet, legum doctori, [civi Barchinone], tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, libros sequentes: [1] Primo, un libre scrit en pargamins, test e glosa, appellat *Decret*. E feneix lo segon corandell de la derera carta «animabus». Ab pots cobertes de cuyro vermell ab una coberta de aluda blancha. [2] Item, un altre libre scrit[c] en pargamins a corandells, ab pots nues de fust, qui·s destorne, appellat *Dirivador*.[79] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «sorciamur». E comensa lo primer corandel de la derera carta «dicitur sincerius». [3] Item, un altre libre[d] scrit en[e] paper sisternat de pargamins, a corandells, ab pots cobertes de cuyro vermell, ab IIII gaffets ab los coreixs de cuyro velmel ab X boletes, appellat

79. Uguccione da Pisa (1140/50 – 1212), *Derivationes* s. *Liber derivationum*.

Liber tertius Sume fratris Thome de Aquino.[80] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «hoc era». E comença lo primer corandell de la dera[f] carta de la obra del dit libre «continet virtute». [4] Item, un altre libre scrit en pargamins a corandell ab les pots cobertes de aluda blancha squexada ab un gaffet, appellat *Suetonius, De vita duodecim cesarum*.[81] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina de la primera carta «habeuntes at re». E comença lo primer corandell de la dera[f] carta «in expeditione». [5] Item, un libre scrit en paper sisternat de pargamins, ab pots cobertes de cuyro vermel e dos gaffets, appellat[g] *Sentoral de mestre Ximenis*. E feneix la primera pàgina «per Dei scientiam». Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio *et cetera*. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est XXXVI librarum. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera.* Et pro hiis obligo omnia bona mea mobilia *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[h] Basset, curritor phelpe.

Testes predicti [Iohannes Beguer, mercator, et Berengarius Vendrell, mercator, et Bartholomeus Bosch, scriptor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. de *interlineat* c. *Segueix ratllat* a corandells d. *Segueix ratllat* segon e. *Segueix ratllat* paper en pargamins a corandels de la primera pàgina hoc era e comença f. dera *al ms per* derrera g. appellat *manca al ms* h. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

82

1478, abril, 21. Barcelona

Joan Marí, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, fa testament i llega al seu nebot Rafael Valls, fill dels esposos Francesc Valls, cirurgià, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, i Antònia, germana del testador, tots els seus llibres de gramàtica, lògica, filosofia i de poetes i els arreus per a escriure. Entre els llibres consten el De consolatione *de Boeci i el* Liber angelorum *o* Llibre dels àngels *de Francesc Eximenis.*

AHPB, Bartomeu Requesens, *Quintus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum* 1482, març, 27 – 1504, desembre. 21, s.n. / Bossa.

In nomine Domini nostri Ihesu Christi. Quia non est in aliquo alio salus neque aliud nomen sub celo datum hominibus in quo opporteat nos salvos

80. Tomàs d'Aquino (1225-1274), *Summa theologica, Tertia pars.*
81. Suetoni (c. 69 – 140), *Vita duodecim Cesarum.*

fieri, ut inquit Beatus Petrus apostolus, ego Iohannes[a] Marí, presbiter indignus ac Barchinone Ecclesie inmeritus beneficio et inutilis benefficiatus, sciens quod nil est morte certius, nichilque incertius hora mortis, volensque humane conditionis inevitabile debitum prevenire in bona convalescentia, bono et pleno sensu, sanaque et integra memoria ac firma loquela existens, mea propria manu facio et scribo et ordino testamentum. ... Item, dimitto dicto venerabili ac provido viro domino Iohanni Font de Borrell, canonico Barchinone, ultra legatum manumissorie, [1] quendam librum de pergameno, parvulum, qui dicitur *Preparatio missarum*, cohopertum de posts ab cuyro vermell, ab una mà d'argent per tancador. Et incipit sic: "Memento quod quilibet" *et cetera*. Item, dimitto dicto discreto domino Iohanni Planes, presbitero, manumissori meo, ultra legatum manumissorie, unum superpellicium de meis melioribus, et [2] unum librum appellatum *Horas per fer offici,* de pergamí, de duas que tinch, las millors. Et pro missis celebrandis, XII[m] solidos. ... Item, dimitto Francisco de Medalia, canonico Barchinone, qui fuit discipulus meus karissimus, in recognitionem bone familiaritatis et conversationis, quas circa me semper habuit, centum solidos barchinonenses. Et si aliquem librum de meis voluerit, quod tradatur sibi ad suum libitum et voluntatem. Et si dictus Franciscus de Medalia ecclesiasticus fuerit, dimitto sibi [3] *Breviarum* meum novum et regula nova, de pergameno, quod ego feci et manu mea scripsi. Item, dimitto[b] dicto Francisco [4] unum librum de pergameno vocatum *Diornall*, quod ego scripsi et composui. Et pro me oret ad Dominum Ihesum Christum et pro anima mea. ... Item, dimitto Raphaeli Valls, filio eorum [Francisci Valls, cognati mei sive *cunyat*, cirurgici, et Anthonie, uxoris eius, et sororis mee], nepoti meo, omnes libros meos: videlicet, de gramatica, logica, philosophia et libros poetarum tam in plano quam in latino, ut comprehendantur [5] *Boetius de consolatione*[82] et [6] *Liber angelorum*. Item, dimitto dicto Raphaeli lo meu faristoll de scriure ab tots los arreus de aquell per scriure. ...

Actum est hoc Barchinone, XXI[a] aprilis, anno a nativitate Domini M° CCCC LXXVIII°.

Testes rogati huius rey sunt: venerabilis Iohannes de Maçanet, civis, discretus Franciscus Rovira, notarius, et Iohannes Foquet, scriptor, habitatores, ac Bartholomeus Requesens, notarius Barchinone infrascriptus.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* feli.

82. Boeci (c. 480 – 524/25), *De consolatione* s. *De consolació.*

83

1478, setembre, 19. Barcelona

Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona, ven a Joan Ramon Ferrer, doctor en lleis, donzell, domiciliat a Barcelona, un violari de 40 sous de renda pel preu de 14 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de tres llibres, dos dels quals són les obres de Francesc Eiximenis Primer del crestià *i* La segona part del Dotzè del crestià, *pel preu de 16 lliures. Redempció i cancel·lació: 8 de febrer de 1479.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale tricesimum septimum* 1478, març, 10 – 1479, març, 9, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Petrus[a] Ripol, [librarius, civis Barchinone], gratis *et cetera*, vendo vobis honorabili Iohanni Raymundo Ferrarii, legum doctori, civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, libros sequentes: [1] Primo, un libre appellat *Decretals*, test e glosa, scrites en pargamins a corandels.[b] E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «speciali». E comença lo primer corandell de la derera carta «vos vero invenistis». Ab pots cobertes de cuyro blau squinçat, ab IIII gaffets. [2] Item, un altre libre appellat *Lo primer del crestià*, scrit en paper a corandells. E feneix lo primer corandel[d] de la primera pàgina «cosa pública que és». Comença lo primer corandel de la derera carta «en pochs». Cobertes de vermell, IIII gaffets e cantaneres. [3] Item, altre libre scrit en paper appellat *La segona part de*[e] *lo dotzè del*[f] *crestià*, scrit en paper. E feneix lo segon corandel de la primera pàgina «príncep deu». E comença lo primer corandel de la derera carta «primer e leal». Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones, reales *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim facio et constituo vos *et cetera*. Pretium est sexdecim librarum monete Barchinone. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper *et cetera*. Quodque tenebor *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea, mobilia *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[g] Basset.

Testes predicti [honorabilis Galcerandus des Lor, miles, Franciscus Ros, scutiffer, comorans cum dicto Galcerando des Lor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* inducens c. *Segueix ratllat* leguum d. conrandel, *al ms.* coradel e. de *manca al ms*. f. lo dotzè del *interlineat* g. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

84

1479, febrer, 3. Barcelona

Joan Bosc, mercader, ciutadà de Barcelona ven a Elionor, vídua de Joan de Corbera, senyor del castell de Corbera, un censal mort de 28 sous de renda pel preu de 14 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eximenis Llibre dels àngels*, pel preu de 17 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 de maig de 1479.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale tricesimum septimum* 1478, març, 10 – 1479, març, 9, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Iohannes[a] Bosch, mercator, civis Barchinone, gratis *et cetera*, vendo vobis honorabili domine Elienori, uxori honorabilis Iohannis de Corbera, domicelli, domiciliati in civitate[b] Barchinone, domini castri de Corbera, et vestris et quibus volueritis, instrumento tamen gratie redimendi mediante, bona sequentia: Primo, una taça d'argent. Item, IIII culleres argenti, III lises, en les quals na ha tres[c] marcades de marcha de Barchinona[d], una que no és mercada, de pes un march miga onza. Item, IIII anells d'or, dues turqueses e dos rubins. Item, una bargoleta ab una correya cap e civella, III platons, II cadenetes que tenen la dita bargoleta d'argent. [1] Item, un libre en paper appellat *Lo libre dels àngels* ab pots vermelles, dos gaffets. [2] Item, un altre libre appellat *Vicis e virtuts*,[83] scrit en paper, dos gaffets, ab pots cobertes de pel burella. [3] Item, un altre libre appellat *Dels sants pares*,[84] scrit en paper, ab pots cobertes de pel negre. Item, un sayó de stamanya negra. Item, un marlota de stamenya negra. Item, un canterer de coure petit.[e] Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti facio vobis. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est decem septem librarum. Et ideo *et cetera*. Dando *et cetera*. Insuper convenio *et cetera*. Quodque tenebor vobis. Et pro hiis obligo vobis et vestris omnia bona mea, mobilia *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Petrus[f] Basset.

Testes predicti [Gaspar Mariscot et Anthonius Iohannis, scriptor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. civitate, *al ms.* vitati c. *Segueix ratllat* cul d. *Segueix ratllat* item e. Item un canterer de coure petit *interlineat* f. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

83. Possiblement, Laurent d'Orleans (s. XIII – XIV), *Libre de vicis e virtuts.*

84. També possiblement, St., Sant Jeroni (s. IV – 419/20), *De vitis Patrum* s. *Vita sanctorum Patrum* s. *Vides dels Sant Pares*.

85

1481, maig, 2. Barcelona

Guillem Pujades, mercader, ciutadà de Barcelona, ven a Joan sa Coma, llibreter, ciutadà de Barcelona, una vànova i l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi, *pel preu de 15 lliures.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale quadragesimum* 1480, novembre, 16 – 1481, novembre, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Guillermus[a] Puxades, civis Barchinone, gratis vendo vobis Iohanni ça Coma, [libraterio], civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, bona sequentia: Primo, una vànova prima ab obres. Item, un libre scrit en pargamins apellat *Vita Christi de mestre Aximenis*, ab pots cobertes de cuyro. Inducens vos in possessionem corporalem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis et vestris omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim facio et constituo vos et vestros, et quos volueritis, in hiis dominos er procuratores *et cetera*. Pretium est quindecim librarum. Et ideo *et cetera*. Dando et remittendo vobis et vestris *et cetera*. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona mea *et cetera*. Ad hec [..][b] Postes, curritor phelpe.

Testes predicti [Petrus Oliverii, agricultor, parrochie Sancte Eulalie de Hospitalers, et Anthonius Sala].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Al ms un espai en blanc per al prenom del corredor, cosa que indiquem amb* [..].

86

1481, octubre, 3. Barcelona

Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona, ven a Pere Seró, ciutadà de Barcelona, un violari de 12 sous i 6 diners de renda pel preu de 7 lliures i 6 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada dels llibres Llibre de les dones i Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis. Redempció i cancel·lació: 5 de setembre de 1482.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale quadragesimum* 1480, novembre, 16 – 1481, novembre, 10, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Iohannes[a] de la Guialtriu vendo vobis Petro Seró, civi Barchinone, tanquam plus danti in encantu publico, libros sequentes: [1] Primo un libre scrit en paper de forma de ful de la forma maior, scrit en prossa, appellat *Libre de les dones*. E feneix la primera pàgina de la primera carta «a glòria del Senyor». Ab pots cobertes de cuyro blau, ab un títol en la posta dels gaffets ficat ab tapes ab oripell, lo qual diu *Libre de les dones*. [2] Item, un altre libre scrit en paper a corandells, appellat *Libre dels àngells*.[b] Feneix la primera pàgina [..].[c]

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. appellat libre dels àngells *manca al ms. Consta, però, en la cancel·lació del dia 5 de setembre de 1482* c. *L'instrument acaba aquí.*

87

1481 [desembre] 8. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Joan Sallent, notari, escrivà de la cúria de la batllia general, ciutadà de Barcelona, aquest poseeïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Cercapou de confessió i *un tros d'una altra obra de Francesc Eiximenis de la qual no consta el títol.*

AHCB, Arxiu notarial I. 14, fols. 1r, 13r, 14r, 17r. [Notari: Miquel Franquesa]

Inventarium bonorum hereditatis honorabilis Iohannis Sallent, quondam, notarii, unius ex scribis curie baiulie generalis, civisque Barchinone.

Primo, en la casa pròpria, la qual lo dit deffunt havie e possehie en la plaça de Sancta Anna de la present ciutat de Barcelona, en la qual ha finats sos darrés, ço és, en la cambra ...

[1] Item, un altre libre de la dita forma [de quart], scrit en vulgar[a] en paper e sisternat de pergamí, ab posts cubertes de cuyro vermell, ab dos gaffets, intitulat *Cerchapou de confessió*. ...

[2] Item, un libre de forma de full, scrit en pla,[b] en paper ab cubertes de pergamí, en lo qual ha un tros de la obra de mestre Francesch Eximenis e [3] una altra obra al principi qui tracte *De instructione et exortatione principum*. E comença la primera pàgina del dit libre «Cum pars illustris Ecclesie». E feneix «de pietate».[85] ...

a. en vulgar *interlineat* – b. en pla *interlineat* .

85. Guillemus Peraldus, Guillaume Peyraut, O.P., (c. 1235 – 1271), *De eruditione principum*, obra atribuïda a Tomàs d'Aquino. L'èxplicit «de pietate» es troba al llibre V. L'obra consta de set llibres.

88

1482, febrer, 27. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bernat Marquilles, apotecari, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Dotzè del crestià *i dues peces de* Llibre dels àngels*. Una peça del* Llibre dels àngels *va ser encantat i venut a Pere Camps per 16 sous i 7 diners.*

AHCB, Arxiu notarial I. 14, fols. 1r, 17v, 18r, 18v, 53v.

Inventarium bonorum hereditatis Bernardi Marquilles, quondam, apothecarii, civis Barchinone, factum et firmatum per dominam Margaritam, eius uxorem, ut tenentem et possidentem hereditatem et bona dicti viri sui pro dote et sponsalitio et aliis iuribus suis. Habuit exordium huiusmodi inventarium die mercurii, XXVII[a] mensis febroarii, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXX secundo. Fuit traditum translatum de huiusmodi inventario et encantu discreto Iacobo Vilar, notario, marito et procuratori aserto dicte domine Margarite, que primo fuit uxor dicti Bernardi Marquilles, quondam, que dicta domina Margarita tenet et possidet dictam hereditatem,[a] ut supra.

Primo, atrobí en la botiga de la apothecaria ...

[1] Item, hun libre de quart[b] de paper, appellat [..][c], que comença «Al molt alt e molt amable e molt poderós». ... [*Dotzè del crestià*]

[2] Item, hun libre de forma de full, ab letra tirada, ab cubertes de fust cubertes de cuyro leonat, que se apella *Libre dels àngels*, qui comença «Al molt honorable e savi cavaller». E fineix[d] «clementia in secula seculorum amen». ...

[3] Item, hun altre libre de forma de full ab ses posts cubertes de cuyro groch, ab ses bolles, apellat *Libre dels àngels*, que comense «Al molt honorable et molt savi cavaller». E fineix «tots temps Jesuchrist per la sua clemència». ...

[ENCANT]

[4] Item, hun libre apellat *Libre dels àngels*, de paper de forma de full, ab cuberta de fust cuberta de cuyro vermell, ab bolles, a·n Pere Camps: — ll., XVI ss., VII. ...

a. dictam hereditatem *interlineat* b. *Segueix ratllat* de papar c. *Manca el títol del llibre al ms.* d. E fineix *manca al ms.*

89

1482, juny, 27. Barcelona

Pere Brién, alias Rubí, sastre, ciutadà de Barcelona, ven a Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, un violari de 3 lliures, 11 sous i 5 diners de pensió o renda pel preu de 25 lliures i 12 diners. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de quatre llibres, tres dels quals són les obres de Francesc Eximenis Segon del crestià, La primera part del Dotzè del crestià *i* La segona part del Dotzè del crestià, *pel preu de 30 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 14 de maig de 1505.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale quadragesimum primum* 1481, novembre, 10 – 1482, setembre, 6, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Petrus[a] Brien, alias Rubí, sartor, civis Barchinone, gratis vendo vobis honorabili Francischo Malet, legum doctori, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, libros sequentes: [1] Primo, un libre appellat *Segon del chrestià*, en vulgar, de ploma, en pergamins. E feneix lo derer corandel[b] de la segona pàgina de la primera carta «o victori perquè appar». E comença lo primer corandel de la derera carta «nos positos». Ab pots cobertes de cuyro vermel, IIII gaffets, X boles. [2] Item, un altre libre scrit en pergamins, en vulgar, appellat *La primera part del dotzè del christià*. E feneix lo primer corandel de la segona pàgina en letres blaves «e corona». E comença lo primer corandel[c] de la derera carta «per los mons e fugents als prínceps». Ab pots cobertes de cuyro vermell, III gaffets, X boles e canteres. [3] Item, un libre scrit en pergamins, en vulgar, appellat[d] *La segona part del dotzè del christià*. E feneix lo segon corandel «en los capítols dels ecclesiàstichs[e]». E comença lo primer corandel de la derera[f] carta en letres vermelles. X boles, dos gafets. [4] Item, un altre libre appellat *Mestre de Sentències*.[86] E feneix lo segon corandell de la primera pàgina «et nomina» *et cetera*. E comença lo primer corandell de la derera[g] carta [..].[h] Ab pots cobertes de cuyro vermell, IIII gaffets, X boles. Inducens vos in possessionem per traditionem quam de presenti vobis facio *et cetera*. Cedens vobis omnia iura omnesque actiones reales *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus *et cetera*. Ego enim facio *et cetera*. Pretium est XXX librarum X solidorum. Et ideo dando *et cetera*. Insuper *et cetera*. Quodque tenebor vobis et cetera. Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea, mobilia et inmobilia, habita[i] et habenda. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Iohannes[k] Poses, curritor phelpe.

Testes predicti [Iohannes ça Coma, curritor auris, et Franciscus Brunet, civis Barchinone].

86. Pere Lombard, Mestre de les Sentències (1095-1160), *Liber Sententiarum.*

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix al ms* de la segon corandel c. comença, *al ms.* começa d. appellat, *al ms.* en pellat e. ecclesiàstichs, *al ms* eccastichs f. derera, *al ms* dera g. derera, *al ms* dera h. *Manca l'íncipit al ms* i. *Segueix ratllat* renuntiando et cetera k. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

90

1482, setembre 25. Barcelona

Joan Morell, corredor de felpa públic i jurat de Barcelona, fa constar que, a instàncies de Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, va vendre a na Joana, vídua d'Arnau Bastida, ciutadà de Barcelona, l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi *pel preu de 7 lliures i 5 sous. Del preu, una lliura va ser per a les despeses de correduria.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale quadragesimum secundum* 1482, setembre, 7 – 1483, juliol, 15, s.n.

Die mercurii, XXV predicti mensis septembris, anno predicto.

Iohannes[a] Morell, curritor phelpe iuratus civitatis Barchinone, dixit ad instantiam Iohannis ça Coma, curritoris auris, civis Barchinone, dixit se vendidisse honorabili domine Iohanne, uxoris Arnaldi Bestida, quondam, civis Barchinone, quendam librum scriptum in pargaminis,[b] scriptum a correndell, vocatum *Vita Christi de mestre Exeminis*[c] pretio septem librarum, V solidorum, de quibus fuerunt facte expense sequentes: Primo, curritori, decem solidos. Item, notario [..][d]. Item, dixit se vendidisse a·n Anton de Cardona, mercatori de los traginés, quendam (sic) vanovam primam repintada, pretio quatuor librarum, unum (sic) solidi, sex denariorum, pro quibus fuerunt facte expense sequentes: Primo, curritori[e] pro currituris, I solidus, IIII denarii. Item, pro adiute (sic), I solidus, IIII denarii. Item, pro tenendo, sex denarii. Item, notario, inter venditionem libri et vanove, III solidi.

a. *Precedeix* Guillermus *ratllat* b. pargaminis, *al ms.* Pargamini c. *Segueix ratllat* civis Bar d. *Manca al ms. la quantitat pagada* e. *Segueix ratllat* sex.

91

1483, juliol, 31. Barcelona

Eufrasina de Montcada, muller del noble Mateu de Montcada, filla dels nobles Guillem Ramon de Montcada i de Margarida de Ribelles, fa testament i en un memo-

rial fa constar que per un préstec de 14 lliures fet a ella per mossèn Bisbe, prevere, li va empenyorar diversos objectes i l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHPB, Pere Pasqual, *Llibre de testaments* 1456, gener, 17 – 1501, maig, 14, fols. 14r-17r.

En nom de nostre Senyor Déu Jhesuchrist e de la sua gloriosa mare verge madona Sancta Maria, mare sua, amen. Com la fi de la universal carn sie la mort, a la qual quascú, pus és nat del ventre de la mare, quescun die se acosta e a quescú és imposada ne[..][a] de morir, ne sie de curar quina serà la forma, sinó que axí ha de ésser, e resta a quascú aquella memòria de la qual la Sacra Scriptura nos exorta dient: "Vellau com no sapiau lo die ne la hora en la qual lo Senyor deu venir", e aquí[b] mateix diu lo Senyor: "Si no vellareu, vendré a vosaltres com lo ladre e no sabreu quina hora", per[c] tant, nos dona Eufrasina[d] de Moncada, muller del noble don Matheu de Moncada e senyora ensemps ab lo dit noble marit meu dels lochs de Eytona, Cerós e altres en lo principat de Cathalunya, Miquinensa, Vallobar e Fayó en lo regne de Aragó, filla dels nobles don Guillem Ramon de Moncada e dona Margarida de Ribelles, muller de aquell, deffunts, considerants la iminent mort e volent dementre que havem facultat per la gràcia divinal en provehir a la salut de la ànima e direcció de béns temporals nostres, stant en nostre bon seny, sana e íntegra memòria e ab ferma paraula, fem e ordonam nostre present testament. ... Item, posam a memòria que devem ... Item, que devem a mossèn Bisbe[87], prevere, en casa del qual havem posat, per lo loguer de aquella, lo que sia, remetent-ho a sa consciència. E ultra açò li devem quatorze lliuras que a nós ha prestades sobre penyores, ço és, una cassulla de xamellot ja usada, camís, e tots los arreus dels dits vestiments, un missal, un *Libre dels àngels*, mig sayó de brocat d'argent, un almaritzar, dos coxins de ras, un cobrí atzenbles ab les armes reyals e de Moncada. E més una petena petita de coral ab un crucifix. Sobre les quals coses prestà les dites quatorze lliures. ...

Actum est hoc Barchinone, tricesima prima et ultima die mensis iulii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo tertio.

Sig+num nostri Eufrasine de Monte Catheno, predicto, que hoc nostrum testamentum laudamus,[e] concedimus et firmamus.

Testes vocati et rogati huius nostri testamenti sunt: religiosus frater Gabriel Burguès, conventualis monasterii del Scarpio ordinis cisterciensis, Ilerdensis diocesis, discretus Iohannes Castell, notarius, civis, et Iohannes Pastor, scriptor, habitator Barchinone.

a. *Un estrip impedeix la lectura d'una paraula* b. aquí, a- *interlineat* c. *Segueix ratllat* per d. *Damunt el nom dues ratlletes oblíqües per a indicar la ferma* e. *Segueix ratllat* firmamus.

87. Vegeu el doc. 100: "Iohannes Bisbe, presbiter, beneficiatus in ecclesia Beate Marie de Mari Barchinone".

92

1484, febrer, 21. Barcelona

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona, ven a Joan Avinyó, donzell, domiciliat a Barcelona, un censal mort de 40 sous de pensió o renda pel de 40 lliures, garantit mitjançant la venda simulada de diversos objectes i dels llibres Llibre del àngels, Vita Christi *i* Llibre de les dones *pel preu de 47 lliures.*

AHPB, Antoni Bonet, *Manual* 1492, novembre, 30 – 1495, febrer, 4, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Petrus[a] Solés, [aseunator, civis Barchinone], vendo vobis Ioanni Avinyó,[b] [domicello, in civitate Barchinone domiciliato], in encantu publico mediante interveniente Michaele [..][c], curritore phelpe, bona sequentia: Primo, una vànova gran ab obres grosses, antiga, bruta. Item, dues vànoves primes, brutes, que an bé servit. Item, tres libres scrits[d] en paper, de ploma: [1] la hu *Dels àngels*, e [2] l'altro *Vita Cristi*, e [3] l'altro *De les donas.* Inducens vos in posecionem corporalem *et cetera*. Cedens et mandans *et cetera*. Quibus iuribus et[e] actionibus predictis *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est XXXVII libre. Et ideo dando et remittendo *et cetera*. Insuper convenio et promitto *et cetera*. Quodque tenebor vobis *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia et singula bona mea, mobilia et inmobilia *et cetera* . Et scribo predicta sub pena tercii *et cetera.* Et renuntio *et cetera.* Et iuro *et cetera*.

Testes predicti [Iohannes Torrella[f]].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. Avinyó, *al ms* Aviyo c. *Un estrip impedeix la lectura del cognom* d. scrits, *al ms* scrit e. et *manca al ms* f. *Al ms cap altre testimoni.*

93

1484, juliol, 27. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Antoni Coll, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Salms *o* Saltiri *o* Psalterium laudatorium *traduïda del llatí al català per Guillem Fontana*.

AHPB, Andreu Mir, *Plec d'inventaris i encants* 1471-1488, inventari 4, fols. 1r, 5r.

Inventarium Anthonii Coll, quondam.

Die martis, XXVII[a] mensis iulii, anno a nativitate Domini M° LXXX° quarto.

Noverint universi quod cum propter doli maculam [..][a]. Primo atrobí yo dita Yolant una casa, en la qual lo dit marit meu, lo dia de l'òbit seu, fehia sa habitació, situada en lo carrer d'en Codelet, alias de les Tres Ligs, la qual lo dit marit meu tenia per certs senyors a sens de XVIII sous, quiscun any pagadors en cert terme. En la qual casa atrobí les coses següents: ...

Item, un altre libre de forma de quart de full, apellat *Salms de mestre Francesch Aximenis*, traduhit de latí en romans per en Guillem Fontana. Comensa en la letra negra «A la molt honorable». E fina en la primera pàgina «que érets». Cubert de cuyro leonat, ab deu bollo[n]s. ...

Actum, perfectum et firmatum fuit huiusmodi inventarium Barchinone, vicesima die mensis augusti, anno a nativitate Domini millesimo CCCC° LXXX° quarto.

Sig+num Yolantis, predicte, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt: venerabilis Baltasar Angell, mercator, civis, et Ludovicus Carolus Mir, scriptor Barchinone.

a. *La resta del proemi no va ser escrita.*

94

1484, novembre, 23. Barcelona

Joan Morell, corredor públic i jurat de la ciutat de Barcelona, fa constar que, per voluntat de fra Benet de Sant Joan, prior del monestir de la Vall d'Hebron, alias de la Murtra, va vendre a Gabriel Prats, llibreter, ciutadà de Barcelona, pel preu de 18 lliures, diversos llibres, un dels quals era la Metaphisica *de Francesc Eximenis.*

AHCB, Arxiu notarial I.15, fols. 1r-v, 2v. [Not.: Lluis Jorba]

[..] libri fuerunt venditi, prout inferius est deductum. Primo, un libre ...

Item, un altre libre de forma de full ab posts engrutades de molt ruïna letra en paper intitulat *Matephisica* magistri Francisci Exemenis. ...

Die martis, XXIII[a] mensis novembris, anno M CCCC° LXXXIIII°, Iohannes Morell, curritor publicus et iuratus civitatis Barchinone, retulit michi Ludovico Jorba, auctoritate regia notario publico Barchinone infrascripto, se de voluntate reverendi fratris Benedicti Sent Johan, prioris monasterii[a] Sancti Hyronimi Vallis de Bellem, alias de la Murta, nenchnon procuratoris, economici et actoris monasterii et conventus predictorum, vendidisse omnes et singulos libros superius designatos Gabrieli Prats, libraterio, civi dicte civitatis, pretio decem octo librarum monete barchinonensis. Quam[b] quidem relationem fecit dictus curritor presentibus magnifico Martino de la Riba,

domicello, in civitate Barchinone et in Lubricato domicilliato, et Benedicto Rius, scriptore dicte civitatis.

a. *Segueix ratllat* sanyroni b. *Segueix ratllat* et.

95

1485, maig, 13. Barcelona

Gabriel Homedes, mercader, ciutadà de Barcelona, assegura diversa mercaderia que ha de ser carregada a la platja de la ciutat de Barcelona en la nau d'en Gallard i portada a Nàpols. Són part d'aquesta mercaderia els llibres Primer del crestià *i* Dotzè del crestià *de Francesc Eiximenis* i Pecador Remut *de Felip de Malla*, *que són valorats en 5 lliures i X sous*.

AHPB, Narcís Gerard Gili, *Secundus liber securitatum* 1482, abril, 16 – 1486, abril, 5, 138r-139v.

Die veneris, XIII madii, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXXV°.

Semblant seguretat de les altres segons forma de les novelles ordinacions posa lo honorable Gabriel[a] Homedes, mercader, ciutadà de Barchinona sobre[b] ... III libres de stampa, ço és, [1] lo *Primer* e [2] *Dotzè del chrestià* e [3] *Lo pecador remut*,[88] tots V lliures, X sous. Unes *Ores,* II lliures ... Les quals coses, robes e mercaderies són stades carregades o·s deven carregar en la plage de la mar de Barchinona per lo dit[d] Homedes e altre per ell sus la nau d'en Gallard, quisvulla la patroneig per portar aquelles a Nàpols. Comense lo risch e perill de les dites robes, mercaderies e coses decontinent que foren o seran carregades sus la dita nau e dura aprés tostemps anant, stant, carregant e descarregant, navegant e en l'atre manera fins tant que faent la dita nau qualsevol scales, vies e girades, axí forçades com voluntàries, serà juncta en lo port de Nàpols e aquí totes les dites robes, mercaderies e coses seran descarregades en terra ab bon salvament. Declarat, emperò, que si les dites robes, mercaderies e coses se descarregaran en Callery e o en Palerm e o qualsevol de les scales que la dita nau farà, e aprés lo dit assegurat o altre per ell volrà tornar carregar aquelles e o lo procehit llur en quesvulla consistesque, encaare que fos peccúnia comptant, que lo dit assegurat o altre per ell puixa tornar carregar aquelles e o lo procehit de aquelles sus la dita nau, corrent los asseguradors deiús scrits lo risch e perill sobre aquelles e o aquell carregant e descarregant en los dits loch e o lochs e o qualsevol de les scales que la dita nau farà tot temps, e

88. Felip de Malla (c. 1370 – 1431), *Lo pecador remut.*

fins tant que faent la dita nau qualsevol scales, vies e girades, així forçades com voluntàries, serà juncta en lo port de Nàpols e aquí totes les dites robes, mercaderies e coses e o lo procehit de aquelles, en quesvulla consistesque, seran descarregades e o descarregat en terra ab bon salvament, passant e corrent dits asseguradors lo risch e perill de aquelles e o aquell, així com segons que pus amplament dalt en la dita seguretat és contengut. Entès que si per causa de la present seguretat se haurà pagar alguna cosa, ço que a Déu no plàcie, de tot ne haga ésser respost al dit Homedes, a l'honorable n'Anthoni Rovira, sogre seu, o a la honorable madona Elisabet, muller del dit Homedes, o a qui la hu o l'altre de ells voldran. Entès que los asseguradors no sien tenguts a furt de moneda, si n'i haurà, qui·s fes per hòmens de la dita nau, ne a messions de manifest. Entès que sia libertat del dit Homedes o de aquell qui carregarà la dita moneda, si la volrà en manifest o no. E que sia cregut de son simple juramment quanta serà la dita moneda e així mateix si la haurà carregada o no carregada. ...

Testes: dictus [Petrus] Vilardell, [barbetunsor], et Bartholomeus Roig, barbetonsor (sic) ville Sancti Felicis Guixellensis[d].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix la descripció de les diverses mercaderies assegurades* c. dit *interlineat* d. *Transcrivim aquí la relació dels últims testimonis amb els noms dels quals finalitza l'instrument.*

96

1485, setembre, 7. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Melcior Vidal, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les de la ciutat de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Doctrina compendiosa, Cercapou de confessió *i* Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial I. 15, fols. 2r, 2v-3r.

Inventarium factum de bonis hereditatis venerabilis domini Melchioris Vitalis, quondam, presbiteri, ebdomedarii ecclesie Sancti Petri Puellarum Barchinone, per venerabiles manumissores portantes vices heredum eiusdem defuncti.

Cepit exordium VII[a] die septembris, anno a nativitate Domini M CCCC LXXXV.

In Dei nomine. Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam et omnis fraudis [..].[a]

Primo atrobam en lo scriptori, lo qual és dins[b] la cambra major: ...

Item, un libre, scrit en paper, en lo qual és [1] la *Doctrina compendiosa,* [2] lo *Serquapou de confeció,* [3] los *Sacrets de Arestitòtil,*[89] cubert de post cubertes de aluda vermella, ab sinc bolletes de[c] quascuna part, ab dos guafets. ...

[4] Item, un[d] *Libre dels àngels*, scrit en paper, ab corendells,[e] cubert de posts ab cubertes de cuyro tavenat lavorat ab sinc bolletes de quiscuna part, e quatre guafets. ...

a. *L'exordium acaba aquí, cosa que indiquem amb* [..] b. dins *interlineat i scrit damunt* on *ratllat* c. de *interlineat i scrit damunt* ab *ratllat* d. *Segueix ratllat* ll e. *Segueix ratllat* cob.

97

1485, octubre, 1. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Melcior Lleó, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest poseeïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial I.15, fols. 1r, 4r.

Inventarium bonorum que fuerunt Melchioris Lehó, quondam, mercatoris, civis Barchinone.

Ihesus. Die sabbati, primo mensis octobris, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXXV°.

Inventarium bonorum que fuerunt Melchioris Lehó, quondam, mercatoris, civis Barchinone, per dominam [..][a] suam, tenentem et possidentem.

Primo atrobí en la casa en la qual lo dit quondam marit meu habitava a loguer mentre vivia, la qual és de mossèn Luhuis, scituada en lo carrer d'en Simon Oller, devant l'ort del palau del governador, los béns e coses següents:

En la cambra qui és entre lo meniador en la cambra major: ...

Item, hun libre de la forma maior, scrit de ploma en paper a corendells[b], cisternat de pergamins cubertes de cuyro vermell, ab deu bolles e quatre gafets, apellat lo *Libre dels àngells* de mestre Eximenis. E comense en la primera pàgina del prohemi en la letra negra «Al molt honorable et molt savi». E fina en la primera pàgina «la altea de la angelical».

a. *Espai en blanc al ms per al nom de la muller de Melcior* b. corendells *interlineat.*

89. Ps.-Aristoteles, *Secreta secretorum*.

98

1486, juliol, 18

Segons l'inventari dels béns de Silvestre Benet Comte, pellisser, ciutadà de Barcelona, aquest poseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis, Llibre dels àngels.

AHCB, Arxiu notarial I.16, fols. 1r, 8v, 9r.

Noverint universi quod cum tutores et curatores et bonorum administratores ac omnes alii qui negotia aliena gerunt et administrant, postquam dati et assignati sunt de bonis illis et eorum etiam quorum tutelam et curam gerunt, nechnon uxores earum, viris mortuis, de bonis eorum virorum inventarium facere tenentur[a], et cum ego subscriptus Simon Compte fecerim donationem infrascripto Silvestro Benedicto Comte, quondam, filio meo, scilicet de presenti die de quodam hospitio scito (sic) in civitate Barchinone, in loco vocato La Carniceria, desús et ante ortum palatii domine regine Margarite[b], post obitum meum et cum certis conditionibus, retentionibus et oneribus de medietate integriter omnium et singulorum bonorum meorum tunc[c] habitorum et habendorum, prout de ipsa donatione constat instrumento inde recepto apud discretum Michaelem Franquesa, notarium publicum Barchinone, XXIIII die mensis octobris, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXX°; cumque fecerim donationem de[d] altera medietate bonorum meorum habitorum et habendorum sub certis conditionibus, retentionibus et oneribus Anthonio Comte, filio meo infrascripto, post tamen obitum meum, de qua donatione constat alio instrumento proxime dicta die recepto apud Michaelem Franquesa, notarium; et ut in futurum appareant et occultari non possint bona mei dicti et infrascripti Simonis Comte que habeo et que[e] vigore dictarum donationum, modis et formis, ac prout in eisdem donationibus continetur, pertinent seu pertinere debent heredibus seu successoribus dicti Silvestri Bernardi Conte, quondam, et dicto Anthonio Conte, idcirco nos[f] Simon Comte, pelliparius, civis Barchinone, nomine meo proprio, Iohannes Bisbe, presbiter, beneficiatus in ecclesia Beate Marie de Mari Barchinone, Anthonius Comte, pelliparius, civis dicte civitatis, ac filius dicti Simonis Comte, et Isabel, uxor Silvestri Benedicti Comte, quondam, pelliparii, civis dicte civitatis, filii dicti Simonis Comte, scilicet nos predicti Iohannes Bisbe, Anthonius Comte et Isabel, tutores et suis tempore et casu curatores dati, constituti et assignati per dictum Silvestrem Benedictum Conte personis et bonis Iohannis Benedicti, Maragarite, Maciane[g], Isabet, Benedicte, Martine, filii et filiarum comunium dicto Silvestro Benedicto Comte et michi Isabeli, eius uxori, ac pregnatus, quem ego gero, heredum universalium prefati eorum patris, prout de ipsis universali herentia ac

tutele et cure datione constitutis et assignatis constat per ultimum testamentum eiusdem Silvestri Benedicti Comte, quondam, quod fecit et ordinavit apud Galcerandum Balaguer, notarium infrascriptum, sexta die presentis mensis iulii; et ego etiam dicta Isabel, agens hec ut tenens et possidens hereditatem et bona ac iura que fuerunt dicti mariti mei pro dote et sponsalitio et aliis iuribus meis, que habeo et habere debeo in et super bonis et iuribus que fuerunt dicti mariti mei iuxta scriptam et institutam consuetudinem Barchinone, laudabilemque constitutionem Cathalonie generalem Perpiniani editam; et ego etiam dictus Anthonius Conte, dicto nomine[h] et etiam nomine et pro interesse meo proprio, pro qua quidem supradicta tutela fideliter gerenda fuit per nos omnes, predictos tres tutores, prestitum iuramentum ad sancta Dei quatuor Evangelia, manibus nostris corporaliter tacta, iuxta constitutionem Cathalonie generalem, in posse honorabilis vicarii Barchinone, prout de prestatione dicti iuramenti constat per instrumentum inde receptum apud discretum Matheum Senya, notarium regentem scribaniam curie vicarie dicte civitatis pro honorabili Bernardo Terré, milite, domino utili dicte scribanie, die presenti et subscripta; attendentes dictis nominibus quod propter doli maculam evitandam omnisque fraudis suspicionis tollendam benefficium inventarii est indultum, ne igitur bona et iura que fuerunt dicti Silvestri Bernardi Comte et etiam ea que pro nunc ego dictus Simon Comte habeo et possideo, valeant modo aliquo occultari; volensque ego dicta Isabel, me ut tenentem bona dicti mariti mei gaudere beneficiis et privilegiis a iure inventarium facientibus concessis, cum hoc venerabili signo cru+cis hic vivifice imposito seu impresso de bonis que invenimus seu invenire potuimus in hereditate et bonis dicti Silvestri Benedici Comte ac in posse mei dicti Simonis Comte inventarium presens facimus seu facere procuramus, prout sequitur. Quod inventarium habuit exordium die martis, XVIII mensis iulii, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXXV°.

En la cambra major, qui és sobre carrera, en la qual[i] dorm lo dit Simon Comte: ...

Item, un libre ab posts cubertes de cuyro vermell ab dos gafets et cinch bolles en quiscuna post, scrit en paper ab quorandells, de forma de full comú, de letra tirada, apellat lo *Libre del àngels*, en lo qual aprés la rúbrica del capítols ha scrites et nombrades CLXXXIIII cartes. ...

a. *Segueix ratllat* idcirco b. scilicet … Margarite *escrit al marge esquerre* c. tunc *interlineat* d. *Segueix ratllat* alii e. habeo et que *interlineat* f. *Segueix ratllat* Iohannes Bisbe g. *Segueix ratllat* Isabel h. dicto nomine *interlineat* i *Segueix ratllat* de .

99

1487, abril, 7. Barcelona

Gabriel Soler, afinador de la ciutat de Barcelona, ven a Pere Sunyer, ciutadà de Barcelona, un violari de 46 sous de renda pel preu de 16 lliures i 2 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones, *pel preu de 18 lliures. Redempció i cancel·lació: 19 de març de 1490.*

AHPB, Antoni Joan, *Manuale quadragesimum octavum* 1487, març, 13 – 1487, desembre, 5, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Gabriel[a] Soler, [finator civitatis Barchinone], gratis vendo vobis honorabili Petro Suyer,[b] civi Barchinone, tanquam plus danti et offerenti in encantu publico, mediante Anthonio Strada, curritore phelpe, lo coure següent: Primo, una coura gran de tinell. Item, dues calderes, una gran, altra petita. Item, dos cantés de coure. Item, dues bacines. Item, dues oles de coure. Item, una ola de aram de pastar. Item, una caldereta petita. Item, una ola de coure. Item, dos canalobres de sis branques cascú. Item, una ola de coure petita. Item, un bací e una bacina e una oleta petita ab son manech. Item, un *Libre de les dones*. Item, dos refredades. Item, un sorma (sic). Item un bassí petit. Item, dos canalobres de taula. Inducens vos in possessionem per traditionem quam de presenti vobis facio. Cedens vobis et vestris omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus predictis possitis *et cetera*. Ego enim facio *et cetera*. Pretium est decem octo librarum. Et ideo dando et remittendo. Insuper convenio et promitto vobis *et cetera*. Quodque tenebor vobis et vestris omnia iura omnesque actiones *et cetera*. Et pro hiis obligo vobis et vestris omnia bona mea[c] *et cetera*. Et iuro *et cetera*. Ad hec ego Anthonius[d] Strada.

Testes predicti [honorabilis Melsior Sunyer, civis, et Anthonius Benedictus Iohannis, scriptor].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. Suyer *sic al ms.* c. mea, *al ms* ma d. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma.*

100

1488, maig, 21. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Bertran Ramon sa Vall, cavaller, domiciliat a Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones.

AHPB, Andreu Mir, *Plec d'inventaris i encants* 1471-1488, inventari 2, fol. 4r..

Die mercurii, XXI mensis madii, anno a nativitate Domini Mº CCCCº LXXXVIIIº.

Inventarium bonorum que fuerunt magnifici Bertrandi Raymundi ça Vall, quondam, militis, Barchinone populati, factum per magnificum Franciscum Marcell, alias Camporrells, domicellum, in civitate Barchinone domiciliatum, tanquam heredem predicti magnifici Bertrandi Raymundi ça Vall.

Noverint universi quod cum propter doli maculam [..].[a]

Primo, atrobí en la dita heretat del dit magnífich mossèn Bertran Ramon ça Vall, totes aquelles cases ...

Item, un altre libre[b] de forma de full comú, scrit en paper cubert de posts cubertes de cuyro[c] lehonat, bollonat ab dos tancadors, apellat *Lo libre de les dones.*

a. *La resta del proemi no va ser escrita* b. *Segueix ratllat* scrit c. *Segueix ratllat* groch.

101

1490, juny, 14. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Joan Rafart, alias Aymar, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, aquest poseeïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Vita Christi.

AHPB, Galceran Balaguer, *Plec d'inventaris i encants* 1477-1520, plec 26, fol. 1r, 4v.

Inventarium[a] de bonis Iohannis Raffart, alias dicti Aymar, quondam, molinerii pannorum lane, parrochie Sancti Stephani de Ripollet, factum per Petrum Rearet, Gasparem Martí, paratores, cives Barchinone, Petrum Anthichum Huyestrell[b], dicte parrochie, et dominam Bartholomeuam, uxorem dicti Raffart, deffuncti, tutores testamentarii[c] per dictum deffunctum assignatos persone et bonis Anthici Raffard, filii dicti Raffard et dicte domine Bartholomeue ac heredis[d] dicti eius patris, ut constat de dictis tutela et herentia ultimo testamento dicti Iohannis Raffard, quod fecit apud Galcerandum Balaguer, notarium et presentis inventarii scribam, IIª die octobris, anno Mº CCCC LXXXVIIIº. Qui tutores iuxta constitutionem ante confectionem dicti inventarii prestiterunt iuramentum assuetum in posse honorabilis Bernardi Gili, baiuli dicte parrochie pro domino rege, presentibus testibus Anthonio Clos, fusterio, Nicholao de la Orgua, molinerio pannorum lane dicte parro-

chie de Ripollet, et Petro Amat, paratore, cive Barchinone. De cuius iuramenti prestatione fiat instrumentum ad partem per me dictum notarium. Quod inventarium habuit exordium et dictum iuramentum antea fuit prestitum XIIII iunii, anno Mº CCCC LXXXXº. Primo atrobam devant e prop lo molí appellat del Prat, situat a la parròquia de Ripollet, en lo qual lo dit deffunt stave e habitave[e] e lo qual tenia a loguer de mi dit Pere Huystrell, ço és, una gran sort de lenya … En la botiga: ...

Item, un libre de forma de full comú, ab posts cubertes de pell leonada, scrit en paper de letre tirada, appellat *Vita Christi*, scrit en romans, ab algunes fulles tellades, de poca valor. ...

a. *Al marge esquerre* Raffart alias Aymar b. *Segueix ratllat* per c. testamentari, *al ms* testamentarii d. heredis, *al ms* heredi e. *Segueix ratllat* e lo qual atrobam.

102

1492, juliol, 30. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Antoni Jaume sa Pila, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Segón del crestià, Llibre dels àngels *i* Doctrina compendiosa.

AHPB, Joan Marc Miquel, *Secundus liber inventariorum et encantuum* 1492-1523, fols. 261r-312v: 285v, 286r, 188r.

+Ihesus Cristus+. Die lune, XXX[a] mensis iulii, anno a nativitate Domini Mº CCCC LXXXXIIº, sumpsit exordium huiusmodi inventarium[a].

In Dei nomine. Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam beneficium inventarii sit a iure indultum [..][b]. …

[1] Item, altre libre, scrit en paper, en pla, gran de forma maior, scrit a corandells,[a] intitulat *Lo segón del crestià*. E finex en lo segon corandell de la primera pàgina «per treballs». E finex en la derrera carta scrita «la fi de tot és que és mal». ...

[2] Item, altre libre apellat *Libre del àngells*, en pla, scrit en paper, ab corandells. Finex en lo derrer corandell de la primera carta «sot denominació». E comensa en lo derrer corandell en la derrera carta «mestre racional». ...

[3] Item, altre libre petit, ab posts cubertes de cuyro vert, apellat *Doctrina compendiosa*. ...

a. scrit a corandells *interlineat* .

103

1493, agost, 24. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Beatriu, vídua de Bernat de Marimon, ciutadà de Barcelona, hom trobà cinc llibres del Crestià *de Francesc Eximenis, escrit de la mà de Bernat Marimon, a mès d'altres llibres que pertanyien a aquest.*

AHPB, Galceran Balaguer, *Plec d'inventaris i encants* 1476-1519, plec 26.

Inventarium factum per honorabilem Geraldum de Marimon, clericum, filium et[a] heredem universalem honorabilis domine Beatricis, uxoris honorabilis Bernardi de Marimon, quondam, civis Barchinone, ut patet in eius ultimo testamento, quod fecit et ordinavit apud Galcerandum Balaguer, notarium infrascriptum[b], de bonis repertis in hereditate dicte domine Beatricis. Que bona partim sunt de hereditate dicti quondam honorabilis Bernardi de Marimon, mariti eius, et partim de hereditate ipsius domine Beatricis, ut infra patet. Quod inventarium habuit exordium XXIIII mensis augusti, anno a nativitate Domini M° CCCC LXXXXIII. …

Item, sinch libres del *Crestià*, scrits en paper, larchs e rodons, a forma de libre de comptes, ab cubertas de pergamí, scrits de mà de mossèn Bernat de Marimon, quondam, marit de dita defuncta, de dit mossèn Marimon. ...

Fuit firmatum per dictum Geraldum de Marimon XVII mensis septembris, anno predicto, cum protestationibus et salvitatibus insertis *et cetera*, presentibus testibus: honorabili Petro Ferrer, presbitero, et Petro Seragossa, scriptore Barchinone.

a. filium et *interlineat* b. *Segueix ratllat* de bonis que ipsa domina beatricis habet c. ut infra patet *interlineat* d. *Segueix ratllat* ab e. ab cubertas de pergamí *interlineat*.

104

1494, gener, 30. Barcelona

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona, ven a Francesc Oliver, de Sant Gervasi de Cassoles, un violari de 20 sous de renda pel preu de 7 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i tres llibres, dos dels quals són l'obra de Francesc Eximenis Primer del crestià, *aquest en estampa, pel preu de 8 lliures*.

AHPB, Antoni Benet Joan, *Manual* 1492, novembre, 30 – 1495, febrer, 4, s.n.

Item, [Ego Petrus Solés, aseunator, civis Barchinone, gratis] vendo[a] vobis [Francisco Oliverii, de Casoles], mediante Michaele Salvat,[b] un mantó negre obert debant ab una beta negra cosida de seda. Item, un sayó negre cobert de pell de mosquetes. Item, un gipó de drap scur ab colar e mitges mànegues de morat de grana ab son drap[c] de pists. Item, unes calses vermelas usades. [1] Item una *Biblia* en paper e en pla de stampa cornada. [2] Item, un libre dels *Avengelis,* en pla, cisternat de pergamí, scrit de ploma ab cubertas vermelas, ab un seyal d'oripell en lo mig. [3] Item, altre libre en paper de stampe apellat *Lo primer del crestià*[d] [Qualder gran. Cobra dit Solés tres lliures per ço com l'anquissador fou crida que les *Bliblies* en pla e *Avangelis* se possasen en son poder]. Deducens vos in possessionem corporalem *et cetera*. Cedens et mandans *et cetera*. Quibus iuribus et actionibus predictis *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est VIII librarum. Et ideo dando et remitto *et cetera*. Insuper convenio et promitto *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona mea[c] *et cetera*. Et iuro.

Testes predicti [Iohannes Benedictus Iohannis, scriptor, et Bernardus Marull, coralerius, civis Barchinone]

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. Michaeli Salvat *interlineat* c. *Segueix ratllat* scur d. Biblia en paper ... Lo primer del crestià *ratllat*. *Interlineat* qualder gran.

105

1494, febrer, 21. Barcelona

Pere Solés, assaonador, ciutadà de Barcelona ven a Joan Avinyó, donzell, domiciliat a Barcelona, un censal mort de 40 sous de renda pel preu de 40 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de diversos objectes i de les obres de Francesc Eiximenis Llibre del àngels, Vita Christi, Llibre de les dones*, pel preu de 47 lliures*.

AHPB, Antoni Benet Joan, Manual 1492, novembre, 30 – 1495, febrer, 4, s.n.

Item, in alio instrumento. Ego Petrus[a] Soles [aseunator, civis Barchinone], vendo vobis [Ioanni Avinyó, domicello, in civitate Barchinone, domicilliato], in encantu publico, mediante et interveniente Michaele Salvat, curritore phelpe, bona sequentia: Primo, una vànova gran ab obres grosses, antiga, bruta. Item, dues vànoves primes, brutes, que an bé servit. Item, tres libres scrits[b] a paper de ploma: [1] la hu *Dels àngels*, e [2] l'altro *Vita Christi*, e [3] l'altro *De les donas.* Inducens vos in posecionem corporalem *et cetera*. Cedens *et cetera*. Mandans *et cetera.* Quibus iuribus, actionibus predictis *et cetera*. Ego

enim *et cetera*. Pretium est XXXVII libre. Et ideo dando et remitendo *et cetera*. Insuper convenio et promitto *et cetera*. Et quod tenebor vobis *et cetera.* Et pro hiis obligo omnia bona mea, mobilia et inmobilia *et cetera*. Et scribo predicta sub pena tertii *et cetera.* Et renuntio *et cetera.* Et iuro *et cetera*.

Testes predicti [Iohannes Torroela[c]].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. scrits, *al ms* scrit c. *Malgrat que es requeria, al menys, els noms de dos testimonis, hom escriví al manual el nom d'un sol testimoni.*

106

1494, març, 1. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Arnau Guillem sa Muntada, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels.

AHPB, Galceran Balaguer, *Plec d'inventaris i encants* 1477-1520, s.n.

Inventarium bonorum que fuerunt honorabilis et discreti Arnaldi Guillermi sa Muntada, quondam, presbyteri, in ecclesia de Mari Barchinone beneficiati, per dominam Elizabet, filiam domine Eulalie, quondam, que fuit uxoris Ioannis de Lobera, quondam, coralerii, civis Barchinone, uxoremque honorabilis Narcissi Solà, cirurgici et in medicina baccallarii, civis Barchinone, legatariam de omnibus bonis dicti Arnaldi Guillermi sa Muntada, factum,[a] prout constat de dicto legato[b] in eius ultimo testamento, quod fecit et[c] firmavit in posse Galcerandi Balaguer, notarii publici Barchinone[d] infrascripti, XXVIII madii, anno a nativitate Domini Mº CCCC LXXXXII. Quod quidem inventarium habuit exordium die veneris, prima mensis martii, anno a nativitate Domini Mº CCCC LXXXXIII. In cuius inventarii confectione et continuatione intervenit et presens fuit dictus honorabilis Narcissus Solà, maritus dicte domine Elizabet, legatarie,[e] et pro maiori parte temporis dicte confectionis et continuationis dicti inventarii fuerunt presentes et intervenerunt Benedictus[f] Solà, curritor[g] animalium, civis Barchinone[h], et domina Catherina, eius uxor, parentes dicti Narcissi Solà. ... En la cambra de l'ort: …

Item, un libre appellat *Dels*[i] *àngels*, scrit a corandells, scrit en paper sisternat de pergamí, coarnat ab post cuberta de cuyro leonat, ab sinch bolles. …

a. factum *interlineat* b. de dicto legato *interlineat* c. *Segueix ratllat* idem d. publici Barchinone *interlineat* e. maritus… legatarie *interlineat* f. –us *corregit sobre* –um g. *Segueix ratllat* is h. Barchinone *manca al ms* i. *Segueix ratllat* al.

107

1494, abril, 22. Barcelona

Macià Ferrer, prevere, beneficiat a l'església del Pi de la ciutat de Barcelona, d'una part, i Pere Ramon Gavarró, llibreter, ciutadà de Barcelona i Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, de l'altra part, constitueixen societat sobre l'estampació de 700 volums del Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis. Els tres socis participen en terços en totes les despeses: paper, estampació i escriptura. L'estampació serà feta per Joan Rosenbach en la forma en què ja ha estat començada. Aquest haurà de lliurar els llibres corregits, en el paper que li lliuraran els altres dos socis, no podent començar altra obra fins que haurà acabat l'estampació d'aquests 700 volums del* Llibre dels àngels. *Joan Rosenbach rebrà una paga d'un sou i 10 diners per volum, que es deduirà de la terça part a ell pertanyent. La venda dels llibres, en haver estat estampats, serà cosa de Pere Ramon Gavarró, que podrà retenir per a si 6 diners per lliura. El guany serà dividit entre els tres socis.*[90]

AHCB, Arxiu Notarial, IX. 4.

Die martis, XXII mensis aprilis, anno a nativitate Domini M CCCC LXXXXIIII.

Concòrdia, capítols e apuntaments sobre la companyia[a] devall scrita[b] fets[c], fermats e jurats[d] per e entre lo discret mossèn Macià[e] Ferrer, prevere e beneficiat[f] en la sglésia del Pi de la present ciutat de Barchinona, de una part[g], e lo sènyer En Pere[h] Ramon Gavarró, librater, ciutedà de la dita ciutat, de la part altre[i], e lo sènyer En Joan[k] Rosanbach, stamper, ciutedà de la dita ciutat, de la part altre[l], los quals són de la sèrie e tenor següents:

90. El dia 26 d'abril de 1494, Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, reconeixia haver rebut de Macià Ferrer, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, i Pere Ramon Gavarró, llibreter, ciutadà de Barcelona, socis seus en l'obra d'impressió del *Llibre dels Àngels* de Francesc Eiximenis, 10 lliures a compte, que necessita per a la tasca d'impressió del dit llibre. El dia 24 de maig del mateix any, Joan Ronsenbach signava àpoca sobre altres 10 lliures pel mateix motiu. El dia 10 de juny del mateix any, signava altra àpoca per altres 10 lliures. Per últim, el dia 20 de juny de 1494, malgrat que Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, Macià Ferrer, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Pere Ramon Gavarró, llibreter, ciutadà de Barcelona, havien constituït societat per a l'estampació de 700 volums del *Llibre dels Àngels* de Francesc Eiximenis, amb una participació per terços en les despeses i els guanys, ara és pactat que Joan Rosenbach rebi 50 lliures on hom inclogui els guanys i les despeses a ell pertanyents. És per això que Joan Rosenbach renuncia a qualsevol dret sobre la tercera part pactada en constituir-se la societat. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, p. 520-525.

Primerament, les dites parts fan e contracten companyia sobre aquells set-cents bolums de libres appellats *dels Àngells,* los quals lo dit Iohan Rosanbach[m] convé e promet en bona fe que ell bé e diligentment stamparà e farà stampar[n] en la forma que ja són principiats[o], e aquells corregits degudament acabarà, lo més prest porà, sens que no farà altre obra fins aquesta sia acabada, sens licència e voluntat dels dits mossèn Macià Ferrer e[p] Pere Ramon Gavarró, donant tinta e altres coses necessàries per la dita obra.

Item, los dits mossèn Macià Ferrer e Pere Ramon Gavarró convenen e en bona fe prometen al dit sènyer En Joan Rosanbach que ells li[q] donaran sens dilació alguna tot lo paper que per açò serà necessari fins a compliment dels dits libres[r].

E més, és convengut e concordat entre les dites parts que sia pagat al dit Joan Rosanbach per salari dels treballs de la scriptura de dita stampa a raó de un sòlido e deu diners per bolum[s]. En la qual paga hage ell meteix participar per la terça part a ell romanent. E axí meteix hage a participar en lo terç del paper qui entrerà en los dits libres.

E més[t], los dits mossèn Maciá Ferrer e Pere Ramon Gavarró prometen e convenen en bona fe al dit Joan Rosanbach que ells[u], encontinent que la dita obra serà acabada, li donaran y pagaran tot lo que hage haver y li pertanga per lo dit traball de stampar, comptant enperò e prenent a sa part a dita rahó la terça part dels dits libres, e deduhint axí meteix lo cost del paper que en los dits libres serà stat necessari[w]. Axí que egualment tots participen per terços de totes les despeses axí de paper com de la stampa e scriptura. E que, mentre la dita obra se farà[x], li sia donat per adiutori de les despeses y treballs trenta liures.

Item, més anant és concordat que, si per cars[y] havie mester en quescú dels dits libres o bolums més de tres mans de paper, que en aquell cas sie satisfet al dit Joan Rosanbach per sos treballs e despeses[z], segons que per les tres mans demunt és stat taxat, per mà e per full del que més anant y serie necessari. E si no y eren necessàries tres mans, que dels dits I sou X diners sie levat en la forma demunt dita per[ab] mà y per full.

Item, més anant és entre les dites parts[ac] concordat que, encontinent acabats los dits set-cents bolums o libres, tots venguen en mà e poder del dit Pere Ramon Gavarró, e aquells sien per aquell venuts e no sie lícit a alguna de les dites parts pendre la sua part ne aquella vendre[ad], perquè los uns no fassen mal als altres, ans, com dit és, per lo dit Pere Ramon Gavarró sien venuts e aviats a utilitat de les dites parts, lo procehit[ae] dels quals libres o bolums[af], encontinent que venuts seran, sie partit en tres parts, la una de les quals lo dit mestre Pere Ramon Gavarró se pusque aturar, e sie tengut e promet donar[ag] les altres dues parts als dits mossèn Macià Ferrer e Joan Rosan[ah], ço és, a quescú d'ells una.

Item, és concordat entre les dites parts que per traballs de vendre los dits libres hage e se puga retenir lo dit Pere Ramon Gavarró vers si[ai] sis diners per[ak] liura dels que per ell seran venuts.

E açò prometen les dites parts attendre, complir, tenir e servar la una a l'altre y endesemps sots pena de cent liuras *et cetera*. E per ço ne obliguen la una part a l'altre y endesemps tots lurs béns *et cetera*. E ho juren.

Testes: Pere Darderich, boterius, civis, et Petrus Cartanyà, boterius, habitator, et Petrus Mas, notarius, civis Barchinone.

a. companyia *escrit damunt* coses *ratllat* b. *Segueix ratllat* s c. *Segueix ratllat* e d. e jurats *interlineat* e. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* f. beneficiat, *al ms* neficiat g. de una part *interlineat* h. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* i. altre *interlineat* k. . *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma. La primera vocal "a" de la paraula* Rosanbach, *en tots els casos*, *té un afegitó en forma de cua per a indicar la lletra "e", cosa que va ser feta en època contemporània* l. *Segueix ratllat* los fets fermats e posats m. *Segueix ratllat* té e promet stampar per la dita companyia en la forma e manera següent ço és que lo dit Joan Rosanbach n. *Segueix ratllat* setcents bolums dels dits o. en la forma que ja són principiats *interlineat* p. *Segueix ratllat* en q. li *interlineat* r. *Segueix ratllat* item les dites parts entre les dites parts és convengut que fets e acabats los dits setcents libres o bolums que de aquells sien fetes tres parts eguals e quen sie donada e liurada a quescuna de les dites parts la una part s. *Segueix ratllat* la per t. *Segueix ratllat* és concordat entre les dites parts u. *Segueix ratllat* aca v. *Segueix ratllat* retitu w. *Segueix ratllat* en la x. mentre la dita obra se farà *interlineat i escrit damunt* en lo entretant *ratllat* y. *Segueix ratllat* com z. e despeses *interlineat* ab. *Segueix ratllat* full ac. *Segueix ratllat* es ad. *Segueix ratllat* ans com ae. lo procehit *interlineat* af. *Segueix ratllat* e lo procehit de aquells ag. donar *interlineat* ah. Rosan, *sic al ms per* Rosembach ai. *Segueix ratllat* retenir ak. *Segueix ratllat* quescun libre.

108

1494, agost, 26. Barcelona

Joan Marí, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, fa donació al seu nebot Rafael Caraner, beneficiat a la capella de Sant Miquel de l'església parroquial de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, del llibre Pastorale *de Francesc Eiximenis, i un* Missal, *escrits pel mateix Joan Marí. Dóna també a Felip de Malla, fill d'Andreu de Malla, un* Breviari *també escrit de la seva mà.*[91]

AHPB, Bartomeu Requesens, *Quartus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum* 1482, març, 27 -1504, desembre, 21, fols. 13r-14v.

In Dei nomine. Noverint universi quod[a] ego Iohannes[b] Marí, presbiter, benefficiatus in ecclesia Sedis Barchinone, filius Christofori Marí et domine Caterine, eius uxoris, deffunctorum, ville Ciutadelle, insule Minoricarum, videns propter[c] transgressionem primi parentis me mortalitati subiectum et necessario quandocumque moriturum, volens propterea, dum per Dei gra-

91. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, p. 526-27.

tiam mentis et corporis perfruor sanitate, de bonis michi a Domino Deo in hac urbe et diocesi Barchinone, et etiam[d] in villa Ciutadelle Minoricarum, diocesi Maioricarum collatis, et etiam usque ad obitum meum collandis, causa mortis disponere, gratis et ex certa scientia per me et omnes heredes et successores meos quoscumque, donatione causa mortis, dono et ex causa huiusmodi donationis concedo ... Item volo quod detis amore Dei Bartholomeue, filie dicti Francisci Valls [cirurgici, ville Ciutadelle] et vestre dicte domine Anthonie, [uxoris sue], quinquaginta solidos eiusdem monete Minoricarum et quasdam *Horas* pergameneas, historiatas in Alamannia. ... Et volo quod ipse Raphael Valls, [filius Francisci Valls, cirurgici, ville Citadelle, et Anthonie, uxoris eius, nepos meus], ad cognitionem suam, det illos libros gramaticales et logicales, quos ego habeo in civitate Barchinone, Bernardo Martini, filio Bernardi Martini, sartoris, et Iohanne, uxoris sue, et hoc ad totam voluntatem suam. ... Et volo quod dentur Raphaeli Caraner, [beneficiato in capella Sancti Michaelis ecclesie parrochialis ville Ciutadelle], nepoti meo sive *nebot*, [1] unum librum vocatum *Rationale*,[92] de stampa, et [2] alterum librum appellatum *Pastorale* magistri Eximenis, scriptum manu mea, et [3] unum librum dictum *Missale,* sisternatum, ex pergameno, mea manu scriptum. Et volo quod [4] *Breviarium* meum, scriptum manu mea, ex pergameno, officii Barchinone, detur Philipo de Madalia, filio domini Andree de Madalia, quondam, et [5] aliud *Breviarium*, de stampa, ex officio romano, quod erat avunculi sui, canonici. ...

Actum est hoc Barchinone, vicesima sexta die mensis augusti, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

Sig+num Iohannis Marí, donatoris predicti, qui hec laudo, concedo et firmo.

Testes rogati huius rei sunt: discreti domini Simon Bernardus Matosas et Iohannes Blanch, ambo presbiteri, et Gabriel Gili, agricultor, civis Barchinone.

a. Noverint universi quod *interlineat* b. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* c. propter *interlineat*.

109

1495, gener, 30. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de la noble Elfa de Cardona, vídua d'Hug de Cardona, senyor de la baronia de Bellpuig i d'Anglesola,, aquest posseïa, en morir, entre

92. Guilhem Durand, Speculator (s. XIII? – 1296), *Rationale divinorum officiorum.*

d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Llibre de les dones *i* Llibre dels àngels.

AHPB, Antoni Palomeres, *Plec d'inventaris i encants* 1466-1499, plec 13, 3r-v.

Inventarium factum de bonis egregie et nobilis domine Elfe de Cardona, uxoris relicte nobilis domini Hugonis de Cardona, quondam, domini baronie de Bellpuig et de Anglesola in principatu Cathalonie. Habuit exordium huius (sic) inventarium factum de[a] bonis egregie et nobilis[b] domine Elfe de Cardona per nobilem Hugonem de Cardona, filium et heredem dicte domine Elfe[c], eius ultimo testamento apud Anthonium Palomeres, notarium publicum Barchinone infrascriptum, recepto die quarta mensis marcii, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXXX° secundo, inceptum die veneris XXX[a] mensis ianuarii, anno a nativitate Domini M° CCCC LXXXX° quinto (sic).

Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam *et cetera.* En la cambra sobre carrera ahon morí la noble dona Elfa, defuncta. ...

[]1 Primo, I[d] libre scrit en paper e cisternat de pergamins, e ab les posts de fust cubertes de cuyro negre, appellat *Lo libre de les dones*, sens gaffets. ...

[2] Item, I altre libre scrit en paper ab les cubertes de fust, sotil, appellat *Libre dels àngels.* ...

Hec enim bona et non plura *et cetera*.

Testes firme dicti nobilis domini Hugonis de Cardona, heredis, qui firmavit predictum inventarium cum solitis protestationibus die mercurii, IIII[a] mensis marcii, anno predicto a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto, presentibus pro testibus: Iohanne Rossell, apothecario, et Simone Ferrer, apothecario, civibus Barchinone.

a. *Segueix ratllat* nobi b. *Segueix ratllat* dompne c. *Segueix ratllat* de d. *Segueix ratllat* altre.

110

1495, març, 5. Barcelona

Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, ven a Joana, vídua de Francesc Carbonell, apotecari, ciutadà de Barcelona, un violari de 4 lliures 10 sous de renda pel preu de 31 lliures 10 sous. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de 30 llibres d'estampa del Llibre dels àngels, *pel preu de 35 lliures.*

AHPB, Antoni Benet Joan, *Manuale secundum* 1495, febrer, 5 – 1496, agost, 5, s.n.

Item,[a] [Ego Iohannes Rosbach, magister stampe, civis Barchinone], vendo[b] vobis mediante Michaele Salvat, curritore felpe tres quitanos stanni vell. Item, un gesserant molt xich de pocha vàlua, pessan VII argents.[c] Item, XXX *Libres dels àngels* de stampa desligats. Un cint negra obrat de fill d'argent cap e civella e platons d'argent ab una statela brodada de fill d'or. Inducens *et cetera*. Cedens *et cetera*. Quibus iuribus *et cetera*. Ego enim *et cetera*. Pretium est XXXV librarum. Et ideo *et cetera*.. Et pro hiis obligo *et cetera*.[d]

Testes predicti [Iohannes Stephani, tapinerius, et Guillermus Puyades, campsor, cives Barchinone].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Segueix ratllat* med c. *Segueix ratllat* e mix d. *Segueix ratllat* et por hi.

111

1495, maig, 25. Barcelona

Joan Rosenbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, per una part, i Antoni Robinell, mercader, ciutadà de Barcelona, i Agustina, vídua de Joan Robinell, mercader, ciutadà de Barcelona, per altra, fan avinença sobre el plet entre ambdues parts per raó d'una societat: Joan Rosenbach pagarà a l'altra part 60 lliures de moneda de Barcelona o bé li lliurarà algunes peces del Llibre de les dones *de Francesc Eximeis, i Antoni Robinell i Agustina alliberaran a Joan Rosenbach de la inscripció en la Taula de Canvi de la ciutat de Barcelona a nom d'Agustina de 33 lliures que li devia.*[93]

AHPB, Joan Fluvià, *Sextum manuale* 1491, setembre 17 – 1495, desembre, 22, s.n.

Nos Anthonius[a] Robinel, mercator, et Agustinab, uxor Iohannis Robinel, quondam, mercatoris, ex una, et ego Iohannesc Rosenbach, stamperius, cives Barchinone, ex altera, confitemur et recognoscimus, una parsd nostrum alteri et nobis ad invicem, quod super omnibus et singulis questionibus, pettitionibus et demandis, quas una parse nostrum contra alteram habeat et seu habere poterit occasione quorumdam capitulorum societatis inter nos firmatorum in posse discreti Iohannis Navarro, quondam, notarii, et cuius debitoriof ex ispis resultanti ac littium occasione ipsa habitarum, venimus ad transactionem, compositionem et avinentiam sequentes: videlicet, quod vos dictus magister Iohannes Rosenbach habeatis et teneamini dareg michi dicto

93. Vegeu J. HERNANDO, *Del llibre manuscrit al llibre imprès*, citat, p. 533-34

Anthonio Rubinel sexaginta libras monete Barchinone, seu pro eis certos libros De les dones; et nos habeamus et teneamur tornare, soltare et deliberare vobis illas XXXIII libras quas vos in preteritis diebus dixistis et scripsistis in tabula cambii civitatis Barchinone dicte domine Augustine virtute cuiusdam retroclami per ipsam vobis facti; et quod de expensis factis in litigio super hiis habito inter nos, quod unusquisque solvat partem suam et quod bistractum est usque nunc, quod alter non teneatur nil de bistractis restituere, et quod omnes et quevish securitates facte dicta ratione sint abinde case et nulle nulliusque eficacie seu valoris et cum presenti eas cancellant et anullant. Et hec omnia promittimus attendere et cetera, sine dilatione et cetera, cum restitutione omnium missionum et cetera. Super quibus et cetera. Et pro hiis obligamus pars parti omnia et singula bona nostra et cetera. Et iuramus et cetera.

Testes: reverendus dominus Ludovicus de Claramunt, abbas monasterii beate Marie de Serratex, et Ambertus de Frisa, coquerius, et Anthonius Salvat, mercator, cives Barchinone.

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* b. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* c. *Damunt el nom, les dues ratlletes de la ferma* d. pars, *al ms* pares e. pars, *al ms* pares f. debitorio, *al ms* debitori g. *Segueix ratllat* nobis h. quevis, *al ms* quasvis.

112

1495, novembre, 27. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Pere Germà, porter del rei, ciutadà de Barcelona, aquest tenia, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Dotzè del crestià. *Aquest llibre, però, pertanyia a l'hereu de Joan Berenguer de Junyent que l'havia empenyorat per un préstec.*

AHCB, Arxiu notarial I. 18, fol. 1r, 7r-v. [Notari: Lluis Carles Mir]

Noverint universi quod, cum propter doli maculam evitandam, omnisque fraudis suspicionem tollendam, beneficium inventarii sit a lege indultum, idcirco nos Iacobus Boffill, frenerius et Bernardus ça Pera, revenditor, cives Barchinone, manumissores et exequtores una et insolidum cum aliis testamenti seu ultime voluntatis Petri Germà, quondam, portarii regii, exercens[a] officium magistri rationalis, civis Barchinone, prout de dicta manumissoria constat testamento eiusdem Petri Germà, quod fecit et ordinavit penes Ludovicum Carolum Mir, notarium infrascriptum, vicesima quarta die mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinto,

volentes et cupientes quod bona et iura que fuerunt dicti quondam Petri Germà, prolixitate temporis seu alias nullo modo[b] ocultari valeant seu deperdi, et ut iura facientibus inventarium concesa nobis conserventur, presens inventarium seu reportarium[c] de omnibus et singulis bonis et iuribus que invenimus seu invenire potuimus in hereditate et patrimonio dicti Petri Germà, quondam, cum hoc venerabili signo sancte cru+cis vivifice posito hic seu impresso, facere procuravimus. Et cepit exordium sequens inventarium die veneris, vicesima septima dicti mensis novembris, anno predicto. Primo, namque invenimus et invenire fatemur in dicta hereditate bona sequentia: Primo trobam en la casa o abitació hon lo dit Pere Germà, mentre vivia, feya habitació en la plassa del Rey al costat de la casa del racional, les coses següents: ...

Item, altre libre appellat *Dotzè del crestià,* scrit en paper, sisternat en pregamí, appellat *Dotzè del cristià*. Comense «En nom del nostro Salvador». E fineix «en temptació». ...

Los quals propdits quatre[d] libres [*Tulli De retorica,*[94] *Epístoles de Sèneca,*[95] *Dotzè del crestià, Flos Sanctorum*] són de l'hereu de mossèn Joan Berenguer de Junyent. E lo dit deffunct tenia aquells penyora per certa quantitat, la qual ignoràvem. ...

a. exercens, *sic al ms per* exercentis b. *Segueix ratllat* v c. reportarium, *sic al ms per* reportorium d. quatre *interlineat*

113

1496, abril, 29. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Lluis Llull, jurista, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, les obres de Francesc Eiximenis Llibre dels àngels *i* Dotzè del crestià.

AHCB, Arxiu Notarial I. 18, fol. 1r, 17v, 18v, 20v, [Notari: Guillem Jordà]

Lull. Habuit exordium die [...] XXVIIII[a] mensis aprilis, anno a nativitate Domini M° CCCC° LXXXXVI°.[a]

Primo Trobam una casa en la parròquia de Sent Just, la qual era e és de la vídua Torres, en la qual lo dit diffunt stava a loguer lo dit diffunt, en lo[c] qual trobam los béns següents. En la entrada ... En lo scriptori de la casa de Bar-

94. Ciceró (106 – 43 aC), *Rhethorica ad Herennium.*
95. Sèneca (4 aC – 65 pC), *Epistulae morales ad Lucilium.*

celona[96]. Primo, un coffre d'alber bossellat ab pany e clau, dins lo qual eren los libres següents, ço és, un libre de la forma ...

[1] Item, altre[d] de la dita forma ab posts cubertes de cuyro vermell, scrit en paper a corandells, apellat *Libre dels àngells. ...*

[2] Item, un altre coffre semblant al propdit, dins lo qual eren los libres següents, ço és, un libre de la forma maior ab posts cubertes de cuyro vermell ab bolles scrit en paper a corandells, apellat *Lo XIIe del chrestià. ...*

a. *Manca el proemi al ms* b. lo dit diffunt *repetiti al ms* c. lo *sic al ms per* la d. altre *interlineat*.

114

1496, maig, 8. Barcelona

Segons l'inventari dels béns de Violant, vídua de Francesc de Torrent, cavaller, domiciliat a la ciutat de Barcelona, aquesta posseïa, en morir, entre d'altres llibres, la Segona part de Vita Christi *de Francesc Eiximenis en lletra francesa.*

AHPB, Lluis Carles Mir, *Plec d'inventaris i encants* 1493-1500, s.n.

Inventarium de bonis que fuerunt honorabilis domine Violantis quondam, que fuit uxor magnifici Francisci de Torrente, quondam, militis, in civitate Barchinone domiciliati, factum per magnificum Petrum Iohannem Ferrer, militem, in civitate Barchinone domiciliatum, qui, ut dixit, asseruit[a] et affirmavit, eo quia presens fuerat in confectione testamenti infrascripti, se heredem universalem esse dicte honorabilis domine Violantis de Torrente, que die presenti incohationis dicti et presentis inventarii diem suum clausit extremum nec dum eius corpus fuit traditum ecclesiastice sepulture. Quod quidem inventarium fuit[b] inceptum et continuatum instantibus magnificis Iacobo de Torrente, iuris utriusque doctore, regiam cancellariam regente, Petro de Torrente, cive, et Petro de Sancto Clemente, domicello, domiciliato in civitate Barchinone,[c] qui asserunt se esse creditores in dictis hereditate et bonis. Quod inventarium fuit continuari inceptum die dominica octava mensis madii anno a nativitate Domini millesimo CCCC LXXXXVI, presentibus et intervenientibus dominis magnificis Petro de Torrente et Petro de Sancto Clemente. ...

96. Lluis Llull posseïa una casa a la parròquia de Santa Maria de Sants. Primer va ser inventariada una part dels béns de la casa llogada a Barcelona, on vivia. Tot seguit s'inventarien els béns de la casa de Santa Maria de Sants. I, per últim, la resta dels béns de la casa de Barcelona.

Item, I altre libra de la dita forma, ab pots mig cubertas de cuyro blanch, scrit en paper, ab colandells, en lo qual és la segona part del *Vita Christi*, de letra francessa. ...

a. *Segueix ratllat* se heredem universalem esse b. *Segueix ratllat* factum c. *Segueix ratllat* offertis creditoribus.

115

1497, juliol, 31. Barcelona

Bartomeu Estanya, mercader, ciutadà de Barcelona, ven a Isabel sa Plana, un violari de 14 sous de renda pel preu de 5 lliures. Garanteix el preu o capital mitjançant la venda simulada de perles i de l'obra de Francesc Eiximenis Dotzè del Crestià, *pel preu de 7 lliures.*

AHPB, Antoni Benet Joan, *Manuale tertium* 1496, agost, 6 – 1498, gener, 11, f. 108r.

Item, [ego Bartholomeus Stanya, mercator, civis Barchinone] vendo[a] vobis [domine Isabeli ça Plana], mediante Bernardoni Roví, curritore phelpe, dues canes dos palms de drap de mescla. Item, un libre en paper de ploma appellat *Dotzè del crestià.* Item, cent conquanta dues perles manudes. Inducens *et cetera*. Cedens vobis omnia iura et actiones *et cetera*. Quibus *et cetera*. Ego enim [*et cetera*]. Pretium est septem libre. Et ideo renuntiando *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona *et cetera*.

Testes predicti [Anthonius Valls, sutor, et Anthonius Marell].

a. *Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma*.

116

1497, novembre 6. Barcelona

Segons l'inventari dels béns d'Antoni Pegunter, mercader, ciutadà de Barcelona, aquest posseïa, en morir, entre d'altres llibres, l'obra de Francesc Eiximenis Llibre de les dones, *que en ser encantat, va ser venut a Francesc Spano per 15 sous i 7 diners.*.

AHPB, Lluis Carles Mir, *Plec d'inventaris i encants* 1493-1500, s.n.

Noverint universi quod cum propter doli maculam evitandam omnemque fraudis suspitionem tollendam beneficium inventarii sit a lege indultum, idcirco ego Oliva, uxor venerabilis Anthonii Pegunter, quondam, mercatoris, civis Barchinone, tenens et possidens tenere et possidere debens atque tenens hereditatem et omnia et singula bona et iura que fuerunt dicti quondam viri mei pro dote et sponsalitio et aliis iuribus meis iuxta scriptam et laudabilem consuetudinem Barchinone et consuetudinem Cathalonie generalem Perpiniani editam, dicto nomine volens et cupiens[a] quod bona et iura que fuerunt dicti quondam Anthonii Pegunter prolixitate temporis seu alias nullo modo occultari valeant seu deperdi, et ut iura facientibus inventarium concessa michi conserventur presens inventarium seu reportorium de omnibus et singulis bonis et iuribus que inveni[b] seu invenire potui[c] in hereditate et patrimonio dicti Anthonii Pegunter quondam, cum hoc venerabili signo cru+cis hich vivifice posito seu impresso facere procuravi[d] et cepit exordium sequens inventarium sexta die mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Primo namque inveni[e] et invenire fateor[g] in dicta hereditate sequentia: Primo atrobam en la casa hon lo dit defunt, mentre vivia, habitave a loguer, la qual casa és en lo carrer de Baseya, les coses següents: En lo menjador...

[1] Item, un libre scrit en paper, de stampa, nomenat *De les dones*. ...

[2] Item, unes *Hores* de stampa historiades. ...

[ENCANT]

[3] Item, un libre apellat *De les dones*, a mossèn Franc Spano: - ll., XV ss., VII. ...

[4] Item, unes *Hores* historiades, ab post cubertes de cuyro vermell fogades, a n'an Pere Limorach: - ll., V ss., III. ...

a. dicto nomine volens et cupiens, *corregit sobre* dictis nominibus volentes et cupientes b. inveni, *corregit sobre* invenimus c. potui, *corregit sobre* potuimus d. procuravi, *corregit sobre* procuravimus e. inveni, *corregit sobre* invenimus f. fateor, *corregit sobre* fatemur.

117

1500, febrer, 11. Barcelona

Jaume Bofill, frener, i Bernat Çapera, revenedor, ciutadans de Barcelona, venen a Caterina, vídua d'Alfonso Sanxís, mercer, ciutadà de Barcelona, un violari de 7 sous de renda pel preu de 2 lliures i 10 sous. Garanteixen el preu o capital mitjançant la venda simulada de diveros llibres, un dels quals és l'obra de Francesc Eiximenis Primer del crestià, *pel preu de 3 lliures*.

AHPB, Francesc Fortuny, *Vicesimum tertium manuale* 1500, gener, 13 – 1500, gener, 26, fol. 19v.

Item, cum alio instrumento. Dicti venditores [Iacobus Bofill, frenerius, et Bernardus ça Pera, revenditor, cives Barchinone], vendiderunt[a] dicte domine Caterine Alfonsa, [uxori Alfonso (sic) Sanxís, quondam, mercerii, civis Barchinone], mediante curritore infrascripto, bona sequentia: scilicet, [1] les *Epístoles de Sènecha,*[97] [2] lo *Tulli de senectute,*[98] [3] lo *Flos sanctorum*, e [4] lo *Primer del crestià*. Pretium est III libre. Hanc autem *et cetera.* Sicut melius dici potest *et cetera.* Cessit[b] iura. Quibus iuribus *et cetera*. Dedit remisitque. Insuper fiat evictio *et cetera.* Et pro hiis obligant eidem omnia bona sua *et cetera*. Iuravit. Ad hec Bernardus Miró, curritor. Fiat relatio *et cetera*.

Testes proxime dicti [Benedictus Anthonius Iohannes, scriptor, et Raphael Domènech, buydator, civis].

a. *Damunt el mot* vendiderunt*, hom escriví dues vegades dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma dels dos venedors* b. *Malgrat que els venedors són dos, alguns dels verbs de l'instrument han estat escrits en tercera persona del singular en les clàusules que es refereixen a ells*.

118

S. XV. Barcelona

Inventari dels objectes de la casa de Bernat Llobet, ciutadà de Barcelona, fill de Berenguer Llobet, de la procuració reial de Mallorca. La casa ha de ser enderrocada per manament del veguer. Entre els llibres hi havia el Llibre dels àngels *de Francesc Eiximenis.*

AHCB, Arxiu notarial I. 2, fols. 1r, 3r.

Inventarium factum per honorabilem Bernardum Luppeti, civem Barchinone, ex seu[a] de illis bonis mobilibus que extracta fuerunt a domo seu hospitio[b] dicti Bernardi Luppeti de mandato honorabilis [..][c], algutzirii domini regis, tempore quo dominus rex iussit dictum hospitium dirrui. Et que bona fuerunt transportata[d] ad hospitium habitationis honorabilis Petri Vincentii, civis dicte civitatis, intus quod hospitium ipsa bona fuerunt inventariata[e], videlicet in quadam magna botigia ipsius hospitii. Et sunt ipsa bona tenoris sequentis: Primo, atrobí[f] un cofre... Item, I coffre enlaunat e encuyrat, dins lo qual havia los libres següents: ...

97. Sèneca (4 aC – 65 pC), *Epistulae morales ad Lucilium*.
98. Ciceró (106 – 43 aC), *De senectute.*

Item, I altre libre scrit en paper appellat lo *Libre dels àngels.*

a. ex seu *interlineat* b. seu hospitio *interlineat* c. *Indiquem amb* [..] *un espai en blanc per al nom de l'agutzil que no va ser escrit* d. transportata, *al ms* transporta e. *Segueix ratllat* et sunt tenoris sequentis f. atrobí *interlineat*.

119

S. XV. Barcelona

Elisabet, muller de Marc de Parets, mercader, ciutadà de Barcelona, declara que té del seu marit, entre d'altres béns, pel dot i l'espoli, el Llibre dels àngels *de Francesc Eximenis.*

AHPB, Andreu Mir, *Plec d'inventaris i encants* 1471-1488, plec 5, fols. 1r-3r.

La senyora na Elizabet, muller de mossèn[a] March de Parets, tenint[b] son dot e screix en los béns del dit son marit, denuncie a vós reverent senyor pare inquisidor que té del dit son marit los béns e crèdits següents, los quals té per un dot e spoli.

Primo atrobi[c] ...

Item, un altre libre de forma de full comú, scrit de ploma en paper apellat *Lo libre dels àngels* de mestre Francesch Aximenis, cubert de posts cubertes de cuyro vermell. ...

a. de mossèn *interlineat i escrit sobre* den *ratllat* b. *Segueix ratllat* pxi c. atrobi *interlineat*.

ÍNDEX TOPONOMÀSTIC

N.B.: Els números d'aquesta taula remeten a la xifra idèntica amb què són numerats els documents aplegats en aquest estudi.

Abelló, Elionor d', domèstica de la reina Violant de Bar, 35.
Agnès, muller de Guillem Ponç, notari, ciutadà de Barcelona, 1.
Aitona, vila del principat de Catalunya, 91.
Aixerat, Nicolau, mercader, ciutadà de Barcelona, 67.
Aldòncia, muller de Francesc Llobet, ciutadà de Barcelona, filla de Guillem de Cabanelles, 11.
Alfonsa, Caterina, vídua d'Alfons Sanxís, mercer, ciutadà de Barcelona, 118.
Andor, Bernat, notari de la reina, ciutadà de Barcelona, 52.
Andreu, Guillem, notari, ciutadà de Barcelona, 22.
Andreu, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 13.
Àngel, Baltasar, mercader, ciutadà de Barcelona, 93.
Angelina, vídua de Didac Garcia, notari i escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 30.
Angelina, vídua de Guillem de Sant Climent, cavaller, 72.
Angelina, vídua de Joan Sabater, sastre, ciutadà de Barcelona, germana de Joan des Pujol, notari, ciutadà de Barcelona, 37.
Antònia, muller de Francesc Valls, cirurgià, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 82, 108.
Antònia, vídua de Bernat Isern, mercader del pes reial, ciutadà de Barcelona, 28.
Antònia, vídua de Joan Robinell, mercader, ciutadà de Barcelona, 111.
Aragó, regne, 6, 36, 91.
Arant, Alzeas, ciutadà de Barcelona, 6.
Artigó, Mateu, escrivent, ciutadà de Barcelona, 50.
Avinyó, alias del Pont Nou, carrer de la ciutat de Barcelona, 26
Avinyó, Joan, donzell, domiciliat a Barcelona, 93, 105.
Aymar, alias de Joan Raffart, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.

Badia, Bartomeu, peller, ciutadà de Barcelona, 2.
Balaguer, Galceran, notari, ciutadà de Barcelona, 101, 103, 106.
Banyoles, vila, diòcesi de Girona, 3.
Banys Nous, carrer de la ciutat de Barcelona, 39.
Baptista, Joan, 63/bis.
Bartomeu, Pere, paraire, ciutadà de Barcelona, 67.
Bartomeua, filla de Francesc Valls, cirurgià, i d'Antònia, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Bartomeua, vídua de Joan Raffart, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Basella, carrer de la ciutat de Barcelona, 116.
Bassa, Joan, mercader de la ciutat de Mallorca, habitant de Barcelona, 12.
Basset, Pere, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 60, 65, 75, 81, 84.
Batlle, Bernat, escrivent, habitant de Barcelona, 17.
Batlle, Pere, formenter, ciutadà de Barcelona, 70.
Beatriu Marquèsia, muller de Nicolau Caro, fuster, ciutadà de Barcelona, 79.
Beatriu, vídua de Bernat de Marimon, ciutadà de Barcelona, 103.
Beatriu, vídua de Pere Terrassa, mercader, ciutadà de Barcelona, 56.
Beguer, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 81.
Bellmunt, Baltasar, habitant de Barcelona, 31.
Bellmunt, Joan de, bidell de la Seu de Barcelona i venedor de llibres, 14.
Bellmunt, Tomàs, notari, ciutadà de Barcelona, 2.

Belloc, Bartomeu, sastre, ciutadà de Barcelona, 70.
Belloc, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, fill de Bartomeu Belloc, sastre, ciutadà de Barcelona, 70.
Bellpuig i Anglesola, baronia, principat de Catalunya, 109.
Beneta Beatriu, muller d'Antoni Cases, ciutadà de Barcelona, 63.
Beneta, filla de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Berenguer, Bartomeu, 63/bis.
Bernabeu, vídua de Miquel de Roda, mercader, ciutadà de Barcelona, 36.
Bernat Marcús, capella sota la invocació de Santa Maria, Mare de Déu, de la ciutat de Barcelona, 14.
Bertran, Francesc, llibreter, ciutadà de Barcelona, 23.
Bertran, Gabriel, escrivent, habitant de Barcelona, 2.
Bertran, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 71.
Bestida, Arnau, ciutadà de Barcelona, 90.
Bisbe, Joan, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 91, 98.
Blanc, Esteve, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 46/bis.
Blanc, Joan, prevere de Barcelona, 108.
Blanes, Francesc de, bisbe de Barcelona, 3, 4.
Blanes, Francesca, mare de Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona, 3.
Blanes, Jofre de, frare de l'Orde de Predicadors, germà de Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona, 3.
Blanes, Vidal de, monjo del monestir cistercenc de Santes Creus, germà de Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona, 3, 4.
Boffill, Jaume, frener, ciutadà de Barcelona, 112, 117.
Bofill, Francesc, bosser, ciutadà de Barcelona, 13.
Bofill, Gabriel, primer escrivent, després notari, ciutadà de Barcelona, 13.
Bonaire, carrer de la ciutat de Barcelona, 73.
Bonanat, Jaume, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 75.
Bonet, Joan, prevere de Barcelona, 63/bis.
Bonhome, Antoni, mestre de sonar arpa, habitant de Barcelona, 16.
Borgès, Audinet, sastre, ciutadà de Barcelona, 74, 78.
Borgès, Pere, fra, de l'Orde de Predicadors, 38.
Bòria, plaça de la ciutat de Barcelona, 14.
Born, plaça de la ciutat de Barcelona, 37.
Borràs, Francesc, prevere, vicari de l'església de Santa Maria del Pi de la ciutat de Barcelona, 50.
Borràs, Pere, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 40.
Borràs, Pere, prevere de Barcelona, 10.
Borrell, Bernat, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les de la ciutat de Barcelona, 53.
Borrell, Romeu, prior del monestir de Sant Jeroni de la Murta, 44.
Bosc, Bartomeu del, notari, ciutadà de Barcelona, 58.
Bosc, Bartomeu, escrivent, ciutadà de Barcelona, 63, 74, 75, 76, 80/bis.
Bosc, Guillem, alias Salavert, de la parròquia de Santa Maria de Caldes de Malavella, 21.
Bosc, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 84.
Brién, Pere, alias Rubí, sastre, ciutadà de Barcelona, 89.
Brunet, Francesc, ciutadà de Barcelona, 89.
Buçot, Joan, ciutadà de Barcelona, 33.
Burgès, Gabriel, monjo del monestir cistercenc de Santa Maria d'Escarp, 91.

Cabanelles, Guillem de, mercader, ciutadà de Barcelona, 11.
Cabanyelles, [..], cavaller, 66.
Calders, Rafael, escrivent, habitant de Barcelona, 58.
Caldes de Montbui, vila, diòcesi de Barcelona, 44, 73.
Càller, ciutat de Sardenya, 95.
Calliç, Antoni, fill de Jaume Calliç, jurista, ciutadà de Barcelona, 23.
Calliç, Jaume, jurista, ciutadà de Barcelona, 23.
Camós, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 78.
Camporells, alias de Francesc Marcell, donzell, domiciliat a Barcelona, 100.
Camps, Pere, apotecari, ciutadà de Barcelona, 88.
Canals, Mateu, escrivent, habitant de Barcelona, 31.

Canvis del Mar, carrer de la ciutat de Barcelona, 2.
Canyelles, Gabriel, notari, ciutadà de Barcelona, 3, 30, 31.
Canyís, Marc, clergue, beneficiat a l'església de Sant Just de la ciutat de Barcelona, 63/bis.
Carafa, Pere, escrivent, habitant de Barcelona, 47.
Caraner, Rafael, beneficiat a la capella de Sant Miquel de l'església parroquial de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Carbonell, en, de la vila de Valls, 80.
Carbonell, Pere Miquel, notari, ciutadà de Barcelona, 75.
Cardona, Domènec, peller, ciutadà de Barcelona, 7.
Cardona, Hug de, fill del noble Hug de Cardona, senyor de la baronia de Bellpuig i d'Anglesola, principat de Catalunya, i d'Elfa de Cardona, 109.
Cardona, Hug de, noble, senyor de la baronia de Bellpuig i d'Anglesola, principat de Catalunya, 60/bis, 109.
Cardona, Jaume, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 43.
Cardona, Mateu, cavaller, domiciliat a Barcelona, 32.
Carner, Simó, notari, ciutadà de Barcelona, 16.
Carnicer, Antoni, prevere de Barcelona, 79.
Carniceria, la, lloc de la ciutat de Barcelona, 98.
Caro, Antoni, prior de l'orde hospitalària de Sant Joan de Jerusalem de la ciutat de Barcelona, 51.
Carreres, Gaspar, mercader, ciutadà de Barcelona, 49.
Carreres, Guillem, fra, de l'orde dels Frares Predicadors, 85.
Cartanyà, Pere, boter, habitant de Barcelona, 107.
Casanova, Ramon de, prior del monestir de Santa Eulàlia del Camp de la ciutat de Barcelona, 5.
Casanoves, Andreu, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 59, 63.
Caselles, Lluis, mercader, ciutadà de Barcelona, 48.
Cases, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 39.
Castell, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 92.
Castella, regne, 19, 48.
Castelló, Francesc, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 23.
Castelló, Jaume, 66.
Castellot, Francesc, matrasser, ciutadà de Barcelona, 43.
Català, Guillem Ramon, canonge de la Seu de Barcelona, prior del monestir de Sant Pau del Camp de la ciutat de Barcelona, 65.
Català, Joan, escrivent de lletra rodona, ciutadà de Barcelona, 57.
Catalunya, principat, 9, 11, 14, 22, 26, 28, 30, 31, 42, 56, 73, 91, 98, 108, 116.
Caterina, muller de Benet Solà, corredor d'animals, ciutadà de Barcelona, 106.
Caterina, muller de Cristòfol Marí, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Caterina, vídua de Bartomeu Agustí de Maçanet, ciutadà de Barcelona, 73.
Cervera, vila, diòcesi de Vic, 18.
Cília, muller d'Antoni Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona, 21.
Citadella, vila, illa de Menorca, 108.
Clara, vídua de Guillem Pujol, mercader, ciutadà de Barcelona, 42.
Claramunt, Lluis de, abat del monestir de Santa Maria de Serrateix, 111.
Clos, Antoni, fuster, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Codelet, alias de les Tres Lleis, carrer de la ciutat de Barcelona, 93.
Coll, Andreu de, primer rector de l'església de Sant Esteve de Parets, després rector de Sant Iscle de les Feixes, 5.
Coll, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 93.
Coma, Guillem sa, llibreter, ciutadà de Barcelona, 23.
Coma, Joan sa, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 80, 89, 90; llibreter, 85.
Comacà, Bernat, de la diòcesi de Girona, domèstic del cardenal de Tolosa, 3.
Company, Antoni, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 1.
Compte, Antoni, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Compte, Joan Benet, fill Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill

de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Compte, Silvestre Benet, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Compte, Simó, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Constança, muller de Pere Vicenç, mercader, ciutadà de Barcelona, 9.
Constança, vídua d'Arnau Seguer, moler, ciutadà de Barcelona, 18.
Constança, vídua de Francesc de Conomines, ciutadà de Barcelona, 19.
Corçà, vila, diòcesi de Girona, 1.
Corró, Antoni, llibreter, ciutadà de Barcelona, 77.
Costa, Bartomeu, notari, ciutadà de Barcelona, 38, 47.
Costa, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 65.
Costa, Jaume, mercer, ciutadà de Barcelona, 51.
Costeges, Bernat, causídic, ciutadà de Barcelona, 32.
Cudina, Antoni, fra, de l'Orde dels Predicadors, conventual de Barcelona, 29.

Dalmau, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 8.
Darderic, Pere, boter, ciutadà de Barcelona, 107.
Desiderada, vídua d'Antoni Mura, ciutadà de Barcelona, 61.
Deslor, Galceran, cavaller, domiciliat a Barcelona, 82.
Diona, Jaume, ciutada de Barcelona, 35, 44.
Domènec, Rafael, buidador, ciutadà de Barcelona, 117.
Durango, Martí, de la casa de la Infanta, 2.
Duran, Jaume, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 46/bis.

Elfa de Cardona, vídua d'Hug de Cardona, noble, senyor de la baronia de Bellpuig i d'Anglesola, principat de Catalunya, 109.
Elionor, monja del monestir de Valldonzella de la ciutat de Barcelona, 63.
Elionor, muller de Joan de Corbera, donzell, domiciliat a Barcelona, 84.
Elionor, neboda d'Angelina vídua de Guillem de Sant Climent, cavaller, 72.
Elionor, vídua de Gabriel de Forest, notari, ciutadà de Barcelona, 26.
Elisabet, muller de Gabriel Homedes, mercader, ciutadà de Barcelona, filla d'Antoni Rovira, ciutadà de Barcelona, 95.
Elisabet, muller de Narcís Solà, cirurgià i batxiller en medecina, ciutadà de Barcelona, filla de Joan Llobera, coraler, ciutadà de Barcelona, i d'Eulàlia, 106.
Elisabet, vídua de Galceran Montserrat de Sentmenat, donzell, domiciliat a Barcelona, 45.
Elisabet, vídua de Marc de Parets, mercader, ciutadà de Barcelona, 118.
Espanya, Lluis d', macip de ribera, ciutadà de Barcelona, 53.
Esparraguera, Francesc, peller, ciutadà de Barcelona, 12.
Estanya, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, 115.
Estar, monestir cistercenc, diòcesi de Lleida, 91.
Esteve, Joan, tapiner, ciutadà de Barcelona, 110.
Estrada, Antoni, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 79, 99.
Eufrasina, monja del monestir de Sant Pere de les Puel·les de la ciutat de Barcelona, filla d'Antoni Mura, ciutadà de Barcelona, 61.
Eufrasina, muller de Bernat Terré, cavaller, domiciliat a Barcelona, 51.
Eufrasina, segona muller de Joan des Pujol, notari, ciutadà de Barcelona, germana de Macià Just, mercader, ciutadà de Barcelona, 37.
Eulàlia, filla de Pere Esteve Jordà, notari, ciutadà de Barcelona, 49.
Eulàlia, muller d'Alzeas Arant, ciutadà de Barcelona, 6.
Eulàlia, muller de Joan Gener, donzell, domiciliat a Barcelona, 15.
Eulàlia, vídua de Bernat Gibert, sastre, ciutadà de Barcelona, 24.

Fàbregues, Joan, prevere de Barcelona, 52.
Fabrer, Pere, frare del monestir de Sant Jeroni de la Murta, diòcesi de Barcelona, 63/bis.
Faió, lloc del regne d'Aragó, 91.
Ferran, Jaume, estudiant d'arts de Barcelona, 60/bis.
Ferran, Joan, peller, ciutadà de Barcelona, 12.
Ferrer, Francesc, ciutadà de Barcelona, 58, 59.

Ferrer, Francesc, notari, ciutadà de Barcelona, 6.
Ferrer, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona, 67.
Ferrer, Joan Ramon, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 83.
Ferrer, Joan, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, 23.
Ferrer, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 17.
Ferrer, Joan, tintorer, ciutadà de Barcelona, 19.
Ferrer, Macià, prevere, beneficiat a l'ésglésia de Santa Maria del Pi de la ciutat de Barcelona, 106.
Ferrer, Pere Joan, cavaller, domiciliat a Barcelona, 114.
Ferrer, Pere, prevere, 103.
Ferrer, Simó, apotecari, ciutadà de Barcelona, 109.
Ferriol, Guillem, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 58.
Figuerola, Bernat, pare d'Isabel, muller de Jaume Oliver, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 1.
Figuerosa, Andreu, mercader, ciutadà de Barcelona, 6.
Fonollet, Esteve Ponç de, cavaller, domiciliat a Xàtiva, regne de València, germà de Guillem de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona, 14.
Fonollet, Esteve Ponç de, ciutadà de Barcelona, fill de Guillem de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona, 14.
Fonollet, Guillem de, mercader, ciutadà de Barcelona, 14.
Font de Borrell, Joan, canonge de la Seu de Barcelona, 82.
Font, Benet, sastre, ciutadà de Barcelona, 79.
Foquet, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 82.
Forest, Gabriel de, notari, ciutadà de Barcelona, 26.
Formós, alias de Bartomeu Miralles, ciutadà de Barcelona, 66.
Formós, Bartomeu, fill de Bartomeu Miralles, 31.
Fort, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 17.
Franc, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 45.
Francina, filla de Jaume Oliver, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 1.
Francina, vídua de Bartomeu Trilló, mercader, ciutadà de Barcelona, 50.
Franquesa, Miquel, notari, ciutadà de Barcelona, 98.
Frisa, Ambert de, cuiner, ciutadà de Barcelona, 111.

Gallard, En, patró de nau, ciutadà de Barcelona, 95.
Garcia, Didac, notari i escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 30.
Garcia, Joan, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, 19.
Garriga, Guillem, balancer, ciutadà de Barcelona, 37, 57.
Garriga, Pere sa, arquebisbe de Tarragona, 3.
Garriga, Rafael, fill de Guillem Garriga, balancer, ciutadà de Barcelona, 57.
Garrofer, carrer de la ciutat de Barcelona, 30.
Gavarró, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 40.
Gavarró, Pere Ramon, llibreter, ciutadà de Barcelona, 107.
Geltrú, Joan de la, cavaller, domiciliat a Barcelona, 67, 74, 78, 86.
Gener, Jaume, fill de Joan Gener, donzell, domiciliat a Barcelona, 15; cavaller, 55.
Gener, Joan, donzell, domiciliat a Barcelona, 15.
Germà, Pere, porter del rei, ciutadà de Barcelona, 112.
Gibert, Bernat, sastre, ciutadà de Barcelona, 24.
Gilabert, Francesc, de la parròquia de Santa Coloma de Gramanet, 37.
Gilabert, Lluis, mercader, ciutadà de Barcelona, 59.
Gili, Bernat, batlle de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Gili, Gabriel, agricultor, ciutadà de Barcelona, 108.
Girbau, Ramon, courer, ciutadà de Barcelona, 19.
Gircós, Pere Joan, mercader, notari, ciutadà de Barcelona, fill de Pere Gircós, mercader, ciutadà de Barcelona, 27.
Gircós, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 27.
Girona, diòcesi, seu, 1, 3, 21.
Gomir, Bernat, prevere de Barcelona, 21.
Gonsau, Rodrigo, nunci de la cúria de l'oficialat de Barcelona, 5
Gràcia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, 75.

Granollacs, Bernat de, mestre en arts i medecina, ciutadà de Barcelona, 34.
Grau, Francesc sa, botiguer, ciutadà de Barcelona, 12.
Grau, Miquel sa, mercader, ciutadà de Barcelona, 48.
Gualbes, Ferrer de, ciutadà de Barcelona, 10.
Gualbes, Nicolau de, fill de Ferrer de Gualbes, ciutadà de Barcelona, 10.
Guilana, Salvador, barber, ciutadà de Barcelona, 46.
Guillemet, Jaume, corredor públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 32.

Homedes, Gabriel, mercader, ciutadà de Barcelona, 95.
Horts, carrer de la ciutat de Barcelona, 29.

Isabel, filla de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Isabel, muller de Bernat Figuerola, 1.
Isabel, muller de Jaume Olver, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 1.
Isabel, muller Guillem de Cabanelles, mercader, ciutadà de Barcelona, 11.
Isabel, muller Guillem de Fonollet, mercader, ciutadà de Barcelona, 14.
Isabel, primera muller de Joan des Pujol, notari, ciutadà de Barcelona, 37.
Isabel, vídua de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Isern, Bernat, mercader del pes reial, ciutadà de Barcelona, 28.
Isern, Rafael, fill de Bernat Isern, mercader del pes reial, ciutadà de Barcelona, 28.

Jaume, Guillem, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 48, 52.
Joan, Antoni Benet, escrivent, habitant de Barcelona, 99, 104, 117.
Joan, Antoni, escrivent, habitant de Barcelona, 84.
Joan, Bernat, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 68.
Joan, Marc, escrivà jurat sota Tomàs de Bellmunt, notari, ciutadà de Barcelona, 2.
Joana, muller d'Arnau Bestida, ciutadà de Barcelona, 90.
Joana, muller de Bartomeu Traginer, ciutadà de Barcelona, 80/bis.
Joana, muller de Bernat Martí, sastre, ciutadà de Barcelona, 108.
Joana, muller de Jeroni Borrell, mercader, ciutadà de Barcelona, 53.
Joana, vídua de Bernat Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, 65.
Joana, vídua de Bernat de Montpalau, cavaller, domiciliat a Barcelona, 29.
Joana, vídua de Francesc Formós, de l'ofici del mestre racional de la cúria del rei, ciutadà de Barcelona, 31, 66.
Jorba, Lluis, notari, ciutadà de Barcelona, 70, 94.
Jordà, Francesc, fill de Pere Esteve Jordà, notari, ciutadà de Barcelona, 49.
Jordà, Guillem, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, 49.
Jordà, Guillem, notari, ciutadà de Barcelona, 62.
Jordà, Lluis, fill de Pere Esteve Jordà, notari, ciutadà de Barcelona, 49.
Jordà, Pere Esteve, notari, ciutadà de Barcelona, 49.
Jordà, Pere Joan, fill de Pere Esteve Jordà, notari, ciutadà de Barcelona, 49.
Juliana, esclava de Bartomeu Costa, notari, ciutadà de Barcelona, russa, de 24 anys, 47.
Junyent, Francesc de, mercader, ciutadà de Barcelona, 71.
Junyent, Joan Berenguer de, 112.
Junyent, Joan, draper, ciutadà de Barcelona, 6.
Junyent, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 64.
Just, Macià, mercader, ciutadà de Barcelona, 37.

Lledó, [..], corredor de llibres, ciutadà de Barcelona, 77.
Lledó, Bernat, prevere de Barcelona, 10.
Lledó, carrer de la ciutat de Barcelona, 15.
Lledó, Guillem Pere, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 23.
Lledó, Melcior, mercader, ciutadà de Barcelona, 97.
Lleida, ciutat, 14.
Llobera, Joan, coraler, ciutadà de Barcelona, 106.
Llobera, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 6.
Llobet, Bernat, ciutadà de Barcelona, 118.

Llobets, Hug de, canonge de la Seu de Barcelona, 69.
Llobregat, territori, 94.
Llopis, Joan, oriünd del regne de Castella, 48.
Llor, Joan de, mestre en medecina, habitant de Banyoles, 3.
Llull, Lluis, jurista, ciutadà de Barcelona, 113.
Loral, Franc, prevere de Barcelona, 10.

Maçana, Francesc, escrivent, habitant de Barcelona, 2.
Maçanet, Bartomeu Agustí de, ciutadà de Barcelona, 73.
Maçanet, Joan de, ciutadà de Barcelona, 82.
Maciana, filla de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Malet, Francesc, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 81, 89.
Malla, Andreu d', 108.
Malla, Felip de, fill d'Andreu de Malla, 108.
Malla, Francesc de, canonge de la Seu de Barcelona, 82.
Mallorca, ciutat, diòcesi, 13, 108.
Mar, carrer de la ciutat de Barcelona, 40, 71.
Marcell, Francesc, alias Camporells, donzell, domiciliat a Barcelona, 100.
Marell, Antoni, ciutadà de Barcelona, 115.
Margarida, filla de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Margarida, muller d'un notari del lloc de Corçà, diòcesi de Girona, 1.
Margarida, primer muller de Bernat Marquilles, apotecari, ciutadà de Barcelona, després muller de Jaume Vilar, notari, ciutadà de Barcelona, 88.
Margarida, reina, 98.
Margarida, vídua de Lluis Caselles, mercader, ciutadà de Barcelona, 48.
Marí, Cristòfol, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Marí, Joan, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 82, 108.
Marimon, Bernat de, ciutadà de Barcelona, 103.
Marimon, Guerau de, clergue, fill de Bernat de Marimon, ciutadà de Barcelona, i de Beatriu, 103.
Mariner, Guillem, prevere del capítol de la Seu de Girona, 3.
Mariscot, Gaspar, 84.
Marquilles, Bernat, apotecari, ciutadà de Barcelona, 88.
Marquèsia, Beatriu, v. Beatriu Marquèsia.
Martí, Bernat, fill de Bernat Martí, sastre, ciutadà de Barcelona, 108.
Martí, Bernat, sastre, ciutadà de Barcelona, 108.
Martí, Gaspar, paraire, ciutadà de Barcelona, 102.
Martí, Joan, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 51.
Martí, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 59.
Martí, Joan, fra, del convent de l'orde de Santa Maria de la Mercè del Captius de la ciutat de Barcelona, 21.
Martí, Pere, prevere, rector de l'església de Santa Perpètua de la Mogoda, 44, 62.
Martina, filla de Silvestre Benet Compte, peller, ciutadà de Barcelona, fill de Simó Compte, peller, ciutadà de Barcelona, 98.
Martinis, Joan, escuder, habitant de Barcelona, 31.
Martorell, Bernat, pintor, ciutadà de Barcelona, 28.
Marull, Bernat, coraler, ciutadà de Barcelona, 104.
Mas, Antoni, especier, ciutadà de Barcelona, fill d'Antoni Mas, patró de barca, ciutadà de Barcelona, 34.
Mas, Antoni, patró de barca, ciutadà de Barcelona, 34.
Mas, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 107.
Mascaró, [..], llibreter, ciutadà de Barcelona, 32.
Masdeu, Antoni, 49.
Massanet, Berenguer, mercader, ciutadà de Barcelona, 8.
Massanet, Pau, fill de Berenguer Massanet, mercader, ciutadà de Barcelona, 8.
Masseu, Antoni, mestre de sonar guitarra, habitant de Barcelona, 16.
Mates, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 70.
Matoses, Simó Bernat, prevere de Barcelona, 108.
Menorca, illa, 109.
Mequinensa, lloc del regne d'Aragó, 91.
Metge, Pere, 31.
Miquel, Antoni, notari, ciutadà de Barcelona, 62.

Mir, Lluis Carles, escrivent, habitant de Barcelona, 93; notari, ciutadà de Barcelona, 112.
Miralles, Bartomeu, alias Formós, ciutadà de Barcelona, 31, 66.
Mirepoix, diòcesi, regne de França, 3.
Miró, Bernat, corredor públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 117.
Miró, Simó, cavaller, domiciliat a Barcelona, 2.
Miró, Simó, escrivent, habitant de Barcelona, 13.
Moles, Francesc, notari, ciutadà de Barcelona, 32.
Mollà, Antoni, fra, de l'Orde dels Predicadors, conventual de Barcelona, 28.
Montagut, Climent, notari, ciutadà de Barcelona, 76, 80/bis.
Montagut, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 51.
Montcada, Eufrasina, muller de Mateu de Montcada, noble, filla de Guillem Ramon de Montcada i Margarida de Ribelles, 91.
Montcada, Guillem Ramon de, noble, 91.
Montcada, Mateu de, noble, 91.
Montpalau, Bernat de, cavaller, domiciliat a Barcelona, 29.
Mora, Rafael, notari, ciutadà de Barcelona, 17.
Morell, Joan, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 90, 94.
Munt, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 30.
Muntada, Arnau Guillem sa, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 106.
Muntells s. Muntell, Simó, peller, ciutadà de Barcelona, 7, 13.
Mura, Antoni de, ciutadà de Barcelona, 61.

Nadal, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona, 11.
Nadal, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 14.
Nàpols, ciutat, 95.
Natzaret, carrer de la ciutat de Barcelona, 22.
Navarra, regne, 16.
Navarro, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 111.
Navarro, Manuel, llicenciat en lleis, rector de la capella de Bernat Marcús de la ciutat de Barcelona, 14.
Navel, Aloït, mercader, ciutadà de Barcelona, 54.
Negre, Bernat, prevere, rector de l'església de Santa Maria de Palau-solità, 44, 62.
Noguers, Jaume, corredor, ciutadà de Barcelona, 80/bis.
Novella, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 6.

Oliva, vídua d'Antoni Pegunter, mercader, ciutadà de Barcelona, 116.
Oliver, Francesc, de la vila de Sant Gervasi de Cassoles, 104.
Oliver, Jaume, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 1.
Oliver, Manuel, mercader, ciutadà de Barcelona, 68.
Oliver, Pere, agricultor, de la parròquia de Santa Eulàlia d'Hospitalers, 85.
Oló, Francesc Benet, batxiller en ambdós drets, ciutadà de Barcelona, 47.
Orgua, Nicolau de l', moliner, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Ortoneda, Jaume, prevere de la vila de Solsona, 46/bis.

Palència, Ferran, 32.
Palerm, ciutat de Sicília, 95.
Palomeres, Antoni, notari, ciutadà de Barcelona, 109.
Parelló, Joan, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 48; corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 53.
Parets, Marc de, mercader, ciutadà de Barcelona, 118.
Pascasi, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 76.
Pasquala, muller de fill d'Antoni Mas, patró de barca, ciutadà de Barcelona, 34.
Pastor, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 92.
Pegunter, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 116.
Pera, Bernat sa, revenedor, ciutadà de Barcelona, 112, 117.
Perelló, Bernat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 68.
Pèriç, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 59.
Perpinyà, vila, 9, 14, 22, 26, 28, 30, 31, 42, 56, 60/bis, 73, 98, 116.
Petge, Bernat, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 8.

Pi, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona, 28, 43.
Piera, vila, diòcesi de Barcelona, 7, 8, 12.
Pila, Antoni Jaume sa, ciutadà de Barcelona, 72, 102.
Pila, Bernat sa, 72.
Pila, Joan Benet sa, 72.
Pla, Francesc des, llibreter, ciutadà de Barcelona, 32.
Pla, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 41.
Pla, Joan de, argenter, ciutadà de Barcelona, 57.
Plana, Isabel sa, 115.
Planes, Pere, escrivent, habitant de Barcelona, 7.
Planya, Guillem Arnau, de la diòcesi de Mirepoix, regne de França, domèstic del cardenal de Tolosa, 3.
Poal, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 30.
Ponç, Guillem, notari, 1
Pont Nou, alias del carrer d'Avinyó de la ciutat de Barcelona, 26.
Pont, Andreu de, escrivà jurat sota Tomàs de Bellmunt, notari, ciutadà de Barcelona, 2.
Porta, Joan de la, venedor de llibres, ciutadà de Barcelona, 2.
Postes, [..],corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 85.
Prat, molí situat a al parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Prats, Gabriel, llibreter, ciutadà de Barcelona, 94.
Predicadors, orde, 3, 28, 38.
Pujades, Guillem Pere, fill de Pere Pau Pujades, notari, ciutadà de Barcelona, 60/bis.
Pujades, Guillem, canviador, ciutadà de Barcelona, 85, 110.
Pujades, Pere Pau, notari, ciutadà de Barcelona, 14, 55, 60/bis.
Pujades, Pere, ciutadà de Barcelona, 61.
Pujades, Ramon, mercader, ciutadà de Barcelona, 80.
Pujol, Bernat, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 50.
Pujol, Ferrer de, canonge de la Seu de Barcelona, vicari de Francesc de Blanes, bisbe de Barcelona, 3.
Pujol, Joan de, mercader, ciutadà de Barcelona, 61.
Pujol, Joan des, notari, ciutadà de Barcelona, 37.
Pujol, Rafael, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 49.

Querol, Pere, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 40.
Quintana, Pere, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, 74, 78.

Rabat, Pere, cardenal de Tolosa, 3.
Rafart, Antic, fill de de Joan Raffart, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Rafart, Joan, alias Aymar, moliner de draps de llana, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, vila, diòcesi de Barcelona, 101.
Raga, Garcia de la, batxiller en decretes, ciutadà de Barcelona, 2.
Rajadell, Tomàs de, ciutadà de Barcelona, 14.
Rearet, Pere, paraire, ciutadà de Barcelona, 101.
Recall, Llop, eremita, oriünd del regne de Castella, 19.
Regomir, carrer de la ciutat de Barcelona, 30.
Requesens, Bartomeu, notari, ciutadà de Barcelona, 82.
Rei, plaça de la ciutat de Barcelona, 112.
Riba, Martí de la, donzell, domiciliat a Barcelona, 94.
Ribelles, Margarida de, muller de Guillem Ramon de Montcada, noble, 91.
Ribera, Bernat, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi de la ciutat de Barcelona, 43.
Riera, Miquel, notari, ciutadà de Barcelona, 79.
Ripoll, Pere, llibreter, ciutadà de Barcelona, 80/bis, 83.
Rius, Benet, escrivent, habitant de Barcelona, 94.
Robinell, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 111.
Robinell, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 111.
Rocafort, Joan, sabater, ciutadà de Barcelona, 46.
Rocavert, Gabriel, agricultor, ciutadà de Barcelona, 32.
Roda, Joan de, mercader, ciutadà de Saragossa, regne d'Aragó, 36.

Roda, Miquel de, mercader, ciutadà de Barcelona, 36.
Roig, Bartomeu, barber, de la vila de Sant Feliu de Guíxols, 96.
Roig, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 58.
Roma, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 21.
Romeu, Pere, tintorer, ciutadà de Barcelona, 19.
Ros, Francesc, escuder, habitant de Barcelona, 83.
Ros, Jaume, ciutadà de Barcelona, 55.
Ros, Joan, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 77.
Rosenbach, Joan, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, 107, 110, 111.
Rossell, Antoni, apotecari, ciutadà de Barcelona, 109.
Roure, Guillem, barber, ciutadà de Barcelona, 17.
Roure, Julià de, notari, ciutadà de Barcelona, 26, 27.
Roví, Bernardó, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 115.
Rovira, Antoni, ciutadà de Barcelona, 95.
Rovira, Bonanat, 25.
Rovira, Francesc, clergue de Barcelona, 65.
Rovira, Francesc, notari, ciutadà de Barcelona, 82.
Rovira, Guillem, prevere, segon beneficiat del presbiterat de Santa Tecla a la Seu de Barcelona, 25.
Rovira, Joan, teixidor de draps de lli, ciutadà de Barcelona, 25.
Rovira, Pere, batxiller en decrets, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 25.
Roviradec, Salvador, corredor públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 14.
Rubí, alias de Pere Brién, sastre, ciutadà de Barcelona, 89.
Rull, Bernat, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 19.

Sabater, Joan, sastre, ciutadà de Barcelona, 37.
Sabrà, Pere, batxiller en ambdós drets, ciutadà de Barcelona, 77.
Sala, Antoni, 85.
Sala, Pere sa, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, fill de Miquel sa Sala, mercader, ciutadà de Barcelona, 75.
Sala, Pere, escrivent, habitant de Barcelona, 62.
Salat, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 30.
Salat, Jaume, agricultor, de la parròquia de Sant Gervasi, 65.
Salavert, alias de Guillem Bosc, de la parròquia de Santa Maria de Caldes de Malavella, 21.
Salavert, Antoni, fill d'Antoni Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona, 21.
Salavert, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, fill de Guillem, Bosc, alias Salavert, de la parròquia de Santa Maria de Caldes de Malavella, 21.
Sallent, Joan, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 55.
Sallent, Joan, notari, escrivà de la cúria de la batllia general, ciutadà de Barcelona, 87.
Salvat, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 111.
Salvat, Miquel, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 104, 105, 110.
Sant Climent, Guillem de, cavaller, 72.
Sant Climent, Pere de, donzell, domiciliat a Barcelona, 114.
Sant Esteve de Parets, església, parròquia, diòcesi de Barcelona, 5.
Sant Esteve de Ripollet, parròquia, diòcesi de Barcelona, 101.
Sant Feliu de Guíxols, vila, diòcesi de Girona, 95.
Sant Gervasi de Cassoles, parròquia, diòcesi de Barcelona, 104.
Sant Gervasi, parròquia, diòcesi de Barcelona, 65.
Sant Iscle de les Feixes, església, parròquia, diòcesi de Barcelona, 5.
Sant Jaume, plaça de la ciutat de Barcelona, 32.
Sant Jeroni de la Vall de Betlem, alias de la Murta, monestir, diòcesi de Barcelona, 44, 62, 63, bis, 94.
Sant Joan de Jerusalem, orde hospitàlaria de la ciutat de Barcelona, 52.
Sant Joan, Benet de, prior del monestir de Sant Jeroni de la Vall de Betlem, alias de la Murta, 94.
Sant Joan, Jaume de, fra, mestre en teologia, de l'Orde de Predicadors, 38.
Sant Just, parròquia de la ciutat de Barcelona, 63/bis, 113.

Sant Just, plaça de la ciutat de Barcelona, 15.
Sant Miquel, capella de l'església parroquial de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Sant Pau del Camp, monestir de la ciutat de Barcelona, 65.
Sant Pere de les Puel·les, església de la ciutat de Barcelona, 53, 96; monestir, 61.
Sant Pere de Rubí, parròquia, diòcesi de Barcelona, 81.
Sant Pere Jussà, carrer de la ciutat de Barcelona, 61.
Santa Anna, plaça de la ciutat de Barcelona, 30, 87.
Santa Coloma de Gramanet, parròquia, diòcesi de Barcelona, 37.
Santa Eulàlia d'Hospitalers, parròquia de la vila de Berga, 85.
Santa Eulàlia del Camp, monestir de la ciutat de Barcelona, 5.
Santa Maria d'Escarp, monestir cistercenc, diòcesi de Lleida, 91.
Santa Maria de Caldes de Malavella, vila, diòcesi de Girona, 21.
Santa Maria de la Mercè del Captius, orde, 21.
Santa Maria de Palau-solità, església, diòcesi de Barcelona, 44, 62.
Santa Maria de Serrateix, monestir, diòcesi d'Urgell, 111.
Santa Maria del Mar, església de la ciutat de Barcelona, 7, 8, 25, 28, 43, 70, 98, 106.
Santa Maria del Pi, església de la ciutat de Barcelona, 39, 43, 50, 107.
Santa Maria, església de la vila de Cervera, 18.
Santa Perpètua de la Mogoda, església, diòcesi de Barcelona, 44, 61.
Santa Tecla, capella de la Seu de Barcelona, 25.
Santes Creus, monestir cistercenc, 3.
Sanxís, Alfons, mercer, ciutadà de Barcelona, 117.
Saragossa, ciutat, regne d'Aragó, 36.
Saragossa, Pere, escrivent, habitant de Barcelona, 103.
Sastre, Antoni, abaixador, ciutadà de Barcelona, 70.
Sauleda, Antoni, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 28.
Saura, muller de Miquel Vila, de la vila de Piera, 8.
Savall, Marc, notari, habitant de Caldes de Montbui, 73.
Seguer, Arnau, fill d'Arnau Seguer, moler, ciutadà de Barcelona, 18.
Seguer, Arnau, moler, ciutadà de Barcelona, 18.
Sentmenat, castell, al Vallès, 45.
Sentmenat, Francesc Armenter de, donzell, domiciliat a Barcelona, 45.
Sentmenat, Galceran Montserrat de, donzell, domiciliat a Barcelona, 45.
Sentmenat, Ivany de, cavaller, senyor del castell de Sentmenat, al Vallès, 45.
Senya, Mateu, notari, regent l'escrivania de la cúria de la vegueria de la ciutat de Barcelona, ciutadà de Barcelona, 98.
Serena, vídua de Miquel d'Alós, ciutadà de Barcelona, 22.
Seró, Pere, ciutadà de Barcelona, 86.
Serós, vila del principat de Catalunya, 91.
Serra, Bartomeu, argenter, ciutadà de Barcelona, 40.
Serra, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 40.
Serra, Francesc, virater, ciutadà de Barcelona, 28.
Serra, Joan draper, ciutadà de Barcelona, 40.
Serra, Pere Joan, ciutadà de Barcelona, 66.
Serra, Pere, ciutadà de Barcelona, 31.
Serradell, Antoni, draper, ciutadà de Barcelona, 70.
Serrió, Gabriel, 29.
Setantí, Lluis, ciutadà de Barcelona, 55.
Simó Oller, carrer de la ciutat de Barcelona, 97.
Sirvent, Bartomeu, jurista, ciutadà de Barcelona, 20.
Sirvent, Lluis, canonge de la Seu de Barcelona, 68.
Solà, Benet, corredor d'animals, ciutadà de Barcelona, 106.
Solà, Narcís, cirurgià i batxiller en medecina, ciutadà de Barcelona, 106.
Soler, Francesc de, cavaller, 69.
Soler, Gabriel, afinador, ciutadà de Barcelona, 99.
Soler, Joan, batxiller en dret canònic, 53.
Soler, Miquel de, fill de Francesc de Soler, cavaller, 69.
Soler, Miquel, clergue de Barcelona, 60.
Solés, Pere, assaonador, ciutadà de Barcelona, 92, 104, 105.
Solsona, vila, diòcesi d'Urgell, 46/bis, 64.

Soquet, Guillem, mercader, oriünd de la ciutat de Lleida, habitant de Barcelona, 14.
Sunyer, Melcior, ciutadà de Barcelona, 99.
Sunyer, Pere, ciutadà de Barcelona, 99.
Susanna, vídua de Joan de Pujol, mercader, ciutadà de Barcelona, filla d'Antoni Mura, ciutadà de Barcelona, 61.

Teresa, vídua de Joan Llopis, oriünd del regne de Castella, 48.
Terrassa, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 56.
Terré, Bernat, cavaller, senyor útil de l'escrivania de la cúria de la vegueria de la ciutat de Barcelona, domiciliat a Barcelona, 51, 98.
Thonsalensis per Tholosanensis, títol cardenalici, 3.
Tolosa, cardenal de, 3
Tolosa, Joan, cuiracer, ciutadà de Barcelona, 30.
Tomassa, vídua de Bartomeu Belloc, sastre, ciutadà de Barcelona, 70.
Toralles, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 14.
Torrelles, Dalmau, teixidor de vels, ciutadà de Barcelona, 65.
Torrent, Bartomeu, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 75, 81.
Torrent, Francesc de, cavaller, domiciliat a Barcelona, 114.
Torrent, Jaume, doctor en ambdós drets, regent la cancelleria reial, ciutadà de Barcelona, 114.
Torrent, Narcís, alias Ximenis, prevere, rector de l'església o parròquia de Sant Pere de Rubí, 81.
Torrent, Pere, ciutadà de Barcelona, 114.
Torrent, Pere, forner, ciutadà de Barcelona, 46.
Torrents, Pere de, ciutadà de Barcelona, 38.
Torres, Na, vídua, 113.
Torró, Pere, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 59.
Torroella, Joan, 92, 105.
Traginer, Bartomeu, ciutadà de Barcelona, 80/bis.
Traverset, Pere Guillem, 53.
Tres Lleis, alias del carrer Codelet de la ciutat de Barcelona, 93.
Tries, Gabriel, esparoner, ciutadà de Barcelona, 61.
Ubac, Jaume, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 1.
Ullastrell, Pere, de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, 101.
Urgell, Joan, taverner, ciutadà de Barcelona, 67.
Úrsula, muller de Pere Torrent, forner, ciutadà de Barcelona, 46.

València, regne, 14.
Valldecrist, cartoixa, regne de València, 3.
Vall, Bernat Ramon sa, cavaller, domiciliat a Barcelona, fill de Ramon sa Vall, ciutadà de Barcelona, 55.
Vall, Bertran Ramon sa, cavaller, domiciliat a Barcelona, 100.
Vall, Pere de, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 53.
Vall, Ramon sa, ciutadà de Barcelona, 55.
Vallcebre, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 5.
Vallès, territori, 45.
Vallobar, lloc, regne d'Aragó, 91.
Valls, Antoni, sabater, ciutadà de Barcelona, 115.
Valls, Francesc, cirurgià, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 82, 108.
Valls, Joan des, ciutadà de Barcelona, 77.
Valls, Rafael, fill de de Francesc Valls, cirurgià, i d'Antònia, de la vila de Ciutadella, illa de Menorca, 108.
Valls, Rafael, fill de Francesc Valls, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 82.
Valls, vila, arquebisbat de Tarragona, 80.
Vendrell, Berenguer, mercader, ciutadà de Barcelona, 81.
Vicenç, Jaume, fill de Pere Vicenç, mercader, ciutadà de Barcelona, 9.
Vicenç, Pere, ciutadà de Barcelona, 118.
Vicenç, Pere, corredor de felpa públic i jurat de la ciutat de Barcelona, 80.
Vicenç, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 9.
Vicença, muller de Bartomeu Traginer, ciutadà de Barcelona, 80/bis.
Vidal, Melcior, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les de la ciutat de Barcelona, 96.
Vidal, Nicolau, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de la vila de Cervera, 18.
Vila, Antoni, de la vila de Piera, germà de Pere Vila, prevere, batxiller en decrets, vicari perpetu de l'església de Santa

Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 7, 8, 12.
Vila, Guillem, teixidor de draps de lli, ciutadà de Barcelona, 29.
Vila, Joan, fill d'Antoni Vila, de la vila de Piera, 7.
Vila, Miquel, de la vila de Piera, 7, 8.
Vila, Pere, prevere, batxiller en decrets, vicari perpetu de l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, fill de Miquel Vila, de la vila de Piera, 7, 8, 12.
Vilademat, Pere de, ciutadà de Barcelona, 61.
Vilagenís, Joan de, mercader, ciutadà de Barcelona, 46/bis.
Vilar, Climent, escrivent, habitant de Barcelona, 47.
Vilar, Jaume, notari, ciutadà de Barcelona, 88.
Vilardell, Pere, barber, de la vila de Sant Feliu de Guíxols, 95.
Vilella, Joan, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 8.
Vinyamata, Francesc de, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de la ciutat de Barcelona, 43.
Vinyes, Antoni, notari públic de la ciutat de Barcelona, 63/bis.
Violant de Bar, reina, 35.
Violant, muller de Bartomeu Costa, notari, ciutadà de Barcelona, 47.
Violant, muller de Pere de Vilademat, ciutadà de Barcelona, filla d'Antoni Mura, ciutadà de Barcelona, 61.
Violant, vídua d'Antoni Coll, mercader, ciutadà de Barcelona, 93.
Violant, vídua de Francesc de Torrent, cavaller, domiciliat a Barcelona, 114.

Xarrell, Antoni, peller, ciutadà de Barcelona, 2.
Xàtiva, vila, regne de València, 14.
Xecard, Joan, escrivent, habitant de Barcelona, 62.
Ximenis, Alias de Narcís Torrent, prevere, rector de l'església o parròquia de Sant Pere de Rubí, 81.

Joan Requesens i Piquer

HUG DE BALMA (s. XIII) EN CATALÀ (s. XV): LA SEVA *THEOLOGIA MYSTICA* EN EL *TRACTAT DE CONTEMPLACIÓ* DE FRANCESC EIXIMENIS I EDICIÓ DEL PRÒLEG TRADUÏT

A dom Cebrià Pifarré, monjo a Montserrat,
amic *in affectionem caritatis*

El títol és llarg, però encara no ho diu tot. També s'edita en aquestes pàgines la versió llatina d'aquest pròleg treta del marge al text d'un manuscrit copiat a Catalunya en el segle XVI.

Fou l'any 1995 quan en la col·lecció francesa «Sources Chrétiennes» (núms. 408-409), es publicà l'edició crítica de la *Theologia Mystica* d'Hug de Balma.[1] Des d'aleshores que hi tenim elencats els manuscrits que la contenen i ja ha arribat el dia de fer conèixer l'existència del que porta la versió catalana. La tenim entre les altres que esmenta el jesuïta Pierre Dubourg que en féu la percaça, això és, entre les de llengua flamenca, alemanya, francesa, danesa i anglesa, totes elles del segle XV menys la portuguesa que cal situar entre el XVI i el XVII, la castellana impresa el XVI, més una altra feta el XVII i la italiana, la més primerenca de totes, el segle XIV.

L'autor, l'obra i la influència

Hug de Balma fou monjo cartoixà, probablement amb estudis universitaris, prior de la cartoixa de Meyrat, a Bresse, durant els anys 1289-1304. Es desconeix la data del seu naixement i la de la seva mort. Rudolf Schmitz-Perrin té escrites aquestes paraules en una nota: «la identificación de su origen (¿Hugo de Balma, de Palma, de Dorche?; señalo aquí la existencia de una aldea llamada Balme, cerca de Tolosa) y la localización de la cartuja a la cual pertenecía (Meyrat, cerca de Lyon?) quedan aún por determinar conclusivamente».[2] La redacció de la seva *Theologia Mystica*, coneguda tradicionalment

1. Hugues de Balma, *Théologie Mystique*, Introduction, texte latin, traduction, notes et index de Francis Ruello, introduction et apparat critique de Jeanne Barbet, Paris, Les Éditions du Cerf [vol. I] 1995, [vol. II] 1996.

2. Rudolf Schmitz-Perrin, *La autonomía del amor cognoscitivo en la reflexión mística de Hugo de Balma*, dins «Analecta Cartusiana», 173 (2000), 43; remet a Harald Walach, *Notitia experimentalis Dei – Erfahrungserkenntnis Gottes. Studien zu Hugo de Balmas Text «Viae Sion lugent»*

per les tres primeres paraules, «Viae Sion lugent [Lm 1, 4]», segurament la inicià després del 1272 i cal suposar que en accedir al priorat era ja finida. En el seu contingut, una primera ullada distingeix el pròleg, el cos del tractat i al final una *Quaestio difficilis*, per la qual es dedueix que coneixia els mètodes escolàstics de disputació. Desconeixem, com ho explica J. Barbet, si Hug de Balma tingué presents, i fins a quin punt, les obres d'Albert el Gran, Robert Grosseteste, Bonaventura de Bagnoregio i Tomàs d'Aquino.[3] Però sabem prou bé la influència que exercí en obres posteriors. Concretament, la ja esmentada per J. Barbet en la introducció a l'edició reportada, explana que la seva presència en la posteritat fou acollida o rebutjada per raó de la seva doctrina.

Es tracta d'una acceptació o rebuig exclusivament centrat en la seva tesi proposada en el pròleg i en el cos de l'obra i disputada en la *Quaestio difficilis* (*Quaes*.): «Ad manifestandam illorum occultorum et mysticorum, quae dicta sunt, veritatem, quaeritur difficilis quaestio, in qua cuilibet intelligenti veritas huius sapientiae manifestius elucescit. Et quaeritur utrum scilicet anima, secundum suum adfectum, possit aspirando vel desiderando moveri in Deum, sine aliqua cogitatione intellectus praevia vel concomitante?» (*Quaes*. 1). Aquesta és la qüestió central, la difícil. Schmitz-Perrin fa una anàlisi d'aquesta *Theologia Mystica* a partir de «su parte más elaborada y normativa, es decir, de su tercera parte, la "vía unitiva"»,[4] que amb tota la resta Balma adreçà »globalmente a sus contemporáneos universitarios o intelectuales».[5] En tres subparts podríem dividir aquesta tercera: del començament fins al paràgraf 57 com a presentació general; del 58 al 81, exposició de com arribar a la via unitiva a través de les que ell anomena ‚indústries': «dicendum est de industriis humanis, per quas amor ardentius iniciatur et iuvatur unitivum desiderium» (*Un*. 58, 2-4); i del paràgraf 82 fins al final: «dicto de persuasionibus et industriis, quibus mens super intellectum ad percipiendam sapientiam unitivam adtingit, subditur ipsa sapientia a Deo immediate edocta, a magno hierarcha Paulo Apostolo tradita, a beato Dionysio Ariopagita stilo anagogico et occulto conscripta, ipsam ad Timotheum veritatis condiscipulum destinante» (*Un*. 82, 1-6).

És sobretot en aquesta part darrera, i abans no l'argumenti més acadèmicament en la *Quaestio difficilis*, que Balma planteja la seva posició. Tria, com si diguéssim, entre l'escola aristotèlicotomista i l'escotista franciscana. I es decanta per la tradició que, com també expressa, neix en Pau de Tars, es concreta en Dionís l'Areopagita i continua per la via augustiniana. Amb dues soles expressions, de les moltes que ofereixen les seves llargues planes, n'hi ha

und deutsche Übersetzung, dins «Analecta Cartusiana», 98 (1994). Ara en nota també puc preguntar-me, fou potser, doncs, Hug de Balma occità?

3. Cf. Hugues de Balma, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c*., 12.
4. R. Schmitz-Perrin, *La autonomía del amor cognoscitivo*..., *o. c*., 46.
5. *Ibid*., 44.

prou per comprendre la seva tesi. Per una banda «totum oportet relinquere» (*Un*. 94, 12-13), sentència breu per la qual ell entén el deseiximent de tot sense cap excepció posssible, tot; o bé, pensant en els estudiosos: «non requiritur in mystica adfectione aliqua cogitatio vel cogitatio intellectus» (*Quaes*. 17, 8-10). Per l'altra part, també en la *Quaes*. 18, 18-19: «amore igitur adfectio praecedat cognoscere, et non e converso»; o bé, «nihil aliud est nisi immediate moveri per ardorem amoris» (83, 2-3). Tot ben aprofundit, però, fa dir a Rudolf Schmitz-Perrin, juntament amb altres autors, que «la postura de Hugo de Balma [...] no se puede identificar con una postura radicalmente anti-intelectualista»,[6] partint d'una serena exegesi d'aquests mots: «prius ergo in divinis est ardendo amare quam intelligendo cognoscere» (*Quaes*. 21, 10-11). En el pròleg les paraules són també ben clares: «nam in hac sapientia necesse est ut in se ipso primo percipiat experimentaliter veritatem, et deinde sententiam verborum quae ad mysticam sapientiam pertinent [...] quia in hac primo oportet habere usum in se ipso quam verba intelligere, et practica ibi praecedit theoricam» (*Prol*. 9, 1-8). I és encara del tot lapidari al seu final: «anima experimentaliter sublevatur, quod nec ratio intelligit, nec intellectus speculatur, sed ibi dicitur: ‚gustate et videte' [Sl XXXIII, 9]» (*Prol*. 9, 43-45). No nega l'exercici intel·lectiu, «videre»; però no abans ni concomitantment al «gustate».

Aquestes pàgines no seran, però, les que repassin la història d'acceptació o rebuig d'aquesta doctrina del cartoixà. Sí, tanmateix, que les dedicarem un poc a la seva influència com a autor ascètic i místic i només de passada a la polèmica teològica i filosòfica que entranya la seva tesi.

Hom constata que en la història espiritual d'Europa, Hug de Balma hi ha estat present fins arribat el segle XVIII i ho palesen, en primer lloc, les traduccions manuscrites i impreses i, segonament, les referències directes o implícites en tants dels escriptors espirituals d'aquests segles. I no pas per ésser una obra del cartoixà Balma, sinó pel seu contingut, puix que fins a la segona meitat del segle XIX passava per ésser de sant Bonaventura per a molts. «Al preparar la edición de Quaracchi al final del siglo XIX hallaron que en 70 códices se atribuía a san Buenaventura la obra de Hugo de Balma. Así lo habían hecho las ediciones de Estrasburgo (1495), Venecia (1504, 1569, 1751), Roma (1588) Maguncia (1609), Lyon (1688), París (1866). La edición de Quaracchi negó a la obra la paternidad de san Buenaventura. Desde entonces se han vuelto los ojos a las ediciones que siempre la han atribuido al autor cartujo: Colonia (1534, 1541, 1577, 1579), Munic (1603), Amsterdam (1647)».[7] Potser cal preguntar-se si el seu acolliment més aviat no depenia de

6. *Ibid*,, 52. No cal dir que la seva lectura es completa amb les referències que dóna a la nota 1 de la 54.

7. Teodoro H. MARTÍN, *Introducción*, dins HUGO DE BALMA, *Sol de contemplativos*, Salamanca, Ediciones Sígueme 1992, 14. I algunes altres esmentades a HUGUES DE BALMA,

l'atribució al sant i savi franciscà que no pas, com s'ha dit, al seu contingut. Penso, tot i aquesta possibilitat, que era més aviat per l'agosarament de la seva afirmació, pel fet d'haver-se plantat davant la interpretació aristotèlica per la qual tota decisió volitiva i tota acceptació afectiva ha d'assentar-se prèviament en el coneixement (‚nihil volitum quin praecognitum'), per minso que sigui, tot assegurant que no era pas així «in divinis».

Els historiadors precisaran amb detall el perquè de l'apreciació següent: en terres hispanes, de l'Atlàntic a la Mediterrània, l'obra d'Hug de Balma fou ben coneguda i àmpliament acceptada com a pauta de vida i doctrina teòrica. Ho manifesten a ponent els manuscrits en llengua portuguesa de Coïmbra i el que ara es conserva a Nàpols;[8] l'edició castellana de 1514 que fou la primera després de l'estampació ‚princeps' llatina el 1495, integrada, com s'ha dit, en l'obra de Bonaventura; i a llevant, essent part d'una obra de Francesc Eiximenis.

Hug de Balma en Francesc Eiximenis

Metodològicament ens cal començar amb un estudi de Curt Wittlin que evidencia la forma de cercar i de pouar a les fonts que tenia el menoret gironí.[9] Tot i advertir-nos que ha treballat bàsicamnet sobre els textos llatins, també recórre al *Terç*, al *Dotzè* i al *Llibre de les Dones* i a algun altre encara, per la qual cosa no em sembla que erri gaire si paro l'atenció, aplicant les seves conclusions, a una part del mateix *Llibre de les Dones*, la que correspon al *Tractat de contemplació*. Les pàgines de C. Wittlin van precedides d'unes paraules que també han de posar-se en joc aquí: «és evident que les relacions d'Eiximenis amb les seves fonts formen un vast camp de recerca on resta encara molt per descobrir i per aclarir».[10] Ens ensenya que Eiximenis compilava sentències que reproduïa i a voltes les amplificava; altres vegades reproduïa més o menys literalment citacions extenses i, terçament, les subdividia com es veu en el *Pastorale* on «presenta tres exemples d'una citació que, amb les seves parts subdividides, serveix per a estructurar una sèrie de capítols».[11] Un altre procediment és el de resumir la font, tècnica que C. Wittlin troba exemplarment en el cap. 665 del *Dotzè*, que és el *Tractatus de bello* de Joan de Leg-

Théologie Mystique, vol. I, *o. c.*, 119-120. S'ha de dir, encara, que l'estampació castellana de 1514 l'atribueix a Balma i admet que altres no ho fan pas així; llegim a l'*Explicit*: «Aquí acaba el presente libro llamado mística teología de san Dionisio, compuesto por Hugo de Balma. Y otros dicen que por san Buenaventura».

8. Cf. Hugues de Balma, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c.*, 118.

9. Curt Wittlin, *Francesc Eiximenis i les seves fonts*, dins «Llengua & Literatura», 11 (2000), 41-108.

10. *Ibid.*, 41.

11. *Ibid.*, 73-74.

nano, on l'abreuja «a més de seleccionar i reordenar els punts en què està dividida».[12]

El professor Albert Hauf, en el seu estudi *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*,[13] es pregunta si fra Eiximenis fou un altre «precursor» de la *Devotio moderna*, o i més sabent que ja així l'anomenà Cebrià Baraut en el seu estudi sobre l'obra de l'abat García de Cisneros,[14] on constata la influència irrecusable del *Tractat de contemplació* (TC). Aquesta és l'afirmació d'A. Hauf: «coneixent, com coneixem, la manera de treballar d'Eiximenis, no ens podem fer massa il·lusions sobre la originalitat del *Tractat de contemplació*. És també, molt probablement, una compilació. Semblen confirmar-ho les coincidències temàtiques: 1) entre el *Tractat* i els compendis dels ‚devocionalistes' i el mateix *Exercitatorio*; 2) entre el *Tractat* i la *Scala* de Canals. Respecte a les primeres, crec que indiquen que Eiximenis manejava llibres com el *Tractat de contemplació* del pseudo-Efrem i el *De mystica theologia* del cartoixà Hug de Balma; del pseudo-Dionís, i d'altres autors ara més aviat desconeguts, però que foren durant segles patrimoni comú de l'Església universal».[15] La citació és llarga, però cal tenir-la tota al davant perquè, encara que sigui provisionalment, em cal afegir-hi aquesta altra afirmació: el TC eiximenià és un compendi en el qual l'obra d'Hug de Balma sí que hi és i en certa mesura resumit i com a pal de paller, juntament amb d'altres fonts com les que ell mateix esmenta (Ricard de Sant Víctor, Cassià, Efrem, etc.). Ho afirmo només provisionalment perquè no em proposo ara fer-ne una anàlisi detallada, sinó solament cridar l'atenció d'altres estudiosos o, si es vol, només pretenc obrir un camí d'estudi en aquesta direcció. De tota manera confirmo la intuïció del professor Albert Hauf.

Francesc Eiximenis coneixia Hug de Balma, si no com a autor explícit de la *Theologia Mystica* (TM), sí com a cèlebre contemplatiu i així l'esmenta en la seva *Vita Christi*.[16] El text llatí li era conegut i fins diria que el tenia sobre la taula. Si més no hi ha el manuscrit datable durant els anys que ell mateix escrivia el gruix de les seves obres i que avui es conserva a Tarragona.[17] En una ràpida confrontació entre les dues obres hi he trobat un gran paral·lelisme.

El tractat eiximenià és una part del *Llibre de les Dones* (LD), exactament els capítols CCCLIV-CCCLXXX. La seva individuació es veu pla bé analitzant la

12. *Ibid*., 77.

13. Albert G. Hauf, *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*, dins *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, Montserrat, Institut de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 19-55.

14. Cebrià Baraut, *L'«Exercitatorio de la vida spiritual» de García de Cisneros et le «Tractat de contemplació» de Francesc Eximenis*, dins «Studia monastica», II (1960), 233-265 (234-235).

15. A. G. Hauf, *L'espiritualitat medieval i la «Devotio Moderna»*, *o. c.*, 42.

16. Cf. la frase en la nota 60 d'*Ibid*., 42.

17. Cf. J[esús] Dominguez Bordona, *El Escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus*, Tarragona 1952, 79. Avui catalogat a la Biblioteca Pública de Tarragona com a Ms. 90: Humbertus de Balma, *Tracatus de Triplici Via ad Sapientiam*. Cf. també la dada a Hugues de Balma, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c.*, 116.

composició de la *Scala Dei* del mateix Eiximenis.[18] C. Wittlin, en la introducció a l'edició crítica del LD de Frank Naccarato,[19] fa notar les desproporcions que hi ha entre les seves diverses parts, just pel seu mètode d'ampliar i enriquir a mesura que escrivia: «el pla original havia anunciat que la vuitena seria "de contemplació e sentiments celestials (de les dones religioses)" i aquest és realment el tema ja des del cap. 313. Però prosseguint, lògicament de tractar de la solitud a parlar dels pensaments sobre si mateix [...] Eiximenis va creure oportú d'intercalar allí tot un tractat *De penitència* (cap. 319). La tercera part de la penitència és la satisfacció, consistent en dejunis, almoines i oracions. Parlant de l'oració, l'autor no solament tenia ocasió d'exposar el *Pater noster* [...], sinó també d'incorporar un tractat sencer *De contemplació* [...] És evident que *Lo libre de les dones* resultà quelcom desproporcionat. A Eiximenis li venien l'entusiasme i les idees mentre escrivia». I Wittlin segueix dient: «en compilar la *Scala Dei*, contribuí a la major divulgació dels tractats de *Penitència* i de *Contemplació*...».[20]

Vegem, doncs, sumàriament el paral·lelisme entre el text de Balma i el tractadet d'Eiximenis. Per a millor claredat d'exposició alternaré el text o traducció, podem dir, amb reducció, ampliació o glossa —que tot això fa el nostre frare—, i, el que encara és més important, seguint el fil de l'obra del cartoixà tot i reduir-la moltíssim, alternat doncs, amb l'original llatí. La reducció general que aplica el menoret, tanmateix, és deguda a una qüestió molt simple. Hug de Balma ens dóna un text dens doctrinalment parlant tot i que també ensenya les maneres pràctiques d'aplicar-lo,[21] mentre que Eiximenis només n'extreu les idees mestres i algunes línies pràctiques tot adaptant-les a un lleguatge planer per a les seves dones. I no oblidem que el paral·lelisme que es presenta aquí s'haurà de fer algun dia amb tot el text del català i al costat no sols el de Balma, sinó també amb el de les altres fonts. D'un extrem a l'altre he destriat una colla de fragments de les diverses formes d'adaptació eiximenianes, tot i que no les classificaré com C. Wittlin ho fa en el seu treball; seguiré l'ordre del text i així es veurà més clarament la dependència entre

18. Curt J. Wittlin, *De «Lo libre de les dones» a la «Scala Dei»*, dins *Actes del tercer col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Toronto, 1982). Estudis en honor de Josep Roca-Pons*, a cura de Patricia Boehne, Josep Massot i Muntaner i Nathanael B. Smith, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1983, 139-152, principalment, per la seva claredat, vegeu els apèndixs II i III al final de l'article.

19. Francesc Eiximenis, *Lo libre de les dones*, edició crítica a cura de Frank Naccarato sota la direcció de Joan Coromines, revisada per Curt Wittlin i Antoni Comas, introducció i apèndixs de Curt Wittlin, glossari a cura d'August Bover i Font, Barcelona, Departament de Filologia Catalana (Universitat de Barcelona) – Curial Edicions Catalanes 1981, XI-XXXVII.

20. *Ibid*., XVII-XVIII, i XVIII, respectivament.

21. Aquesta duplicitat de contingut és tan patent que en el Ms. de Grenoble, procedent de la Gran Cartoixa, podem llegir al començament: «[...] Theologia mystica sub duplici tractatu, primo theorico et speculativo, secundo practico et quasi activo fratris Hugonis de Balma carthusiensis» (Hugues de Balma, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c.*, 124).

ells. Una guisa elemental d'adonar-se'n és percebre la progressió de les pàgines del TC ensems amb els paràgrafs de la *Theologia Mystica*. En faig una excepció amb els fragments relacionats amb la «Quaestio difficilis» que els exposaré a part. Tot i que el lector plausiblement no té al davant cap dels dos textos, d'alguna manera es pot fer a la idea de la selecció que Eiximenis configura del cartoixà sabent que el seu text ocupa 40 pàgines de l'edició de Naccarato i el de Balma —tot i la diferència de tamany de caixa entre un 140 × 125 mm, aquell, i 140 × 90 mm aquest— n'ocupa 184.

La disposició en paral·lel remetrà a les corresponents versions crítiques. Per a Eiximenis (*Eix.*): la pàgina, el paràgraf inicial en xifra romana i les seves línies. Per a Balma: el número del paràgraf i les línies, precedits de les abreviacions de les cinc parts del tractat, això és, «prologus (*Prol.*), via purgativa (*Purg.*), via illuminativa (*Illum.*), via unitiva (*Un.*) et quaestio difficilis (*Quaes.*)».

1. *Eix.* 516, II, 9-10. *Prol.* 3, 3:

«mas aquesta fa dir al cor de l'hom qui·y és levat: *sufficit*, qui vol dir "basta"».

«Ista dicit: "Sufficit"».

2. *Eix.* 517, IV, 1 - 518, 2. *Purg.* 3, 7-14:

«Feta la dita preparació, tu, si pots de matí o a la ora en què t'és pus avinent, te separes en alcun loch secret e escur, e aquí, ab huylls tancats, remembraràs uns huyt o deu dels majors peccats que jamés faïst, la fas levada a Déu. E guarda't que, si així menbrant los peccats lo cor s'i adelitava, que aytantost pas ultra a l'altra, en guisa que lo dyable, ab sa astúcia, no·t faés aquí beure verí on deus rebre medecina. E aquí recitar-los davant nostre senyor Déu, així com si·l veyes cara per cara, e sia·t vegares que Ell és aquí present»

«Sic ergo se debet anima humiliare, ut primo recolat peccata sua, in aliquo secreto loco, occultissime, et maxime in secreto noctis silentio, et maiora succincte, ne diabolus sibi inferat ad delectationem de quo obtinere debuit medicinam faciem suam erigendo ad caelum et, prout potest, sic maiora sua peccata usque ad decem vel duodecim coram Deo, quasi ipsi loquendo».

3. *Eix.* 518, I, 8-11. *Purg.* 3, 17-22:

«yo són aquell traydor, falsari, desverguonyat, abhominable e pudent qui, per sa gran foylia e malícia e viltat, ha

«ego sum ille peccator nequissimus, miserrimus, infelicior et abominabilior omnibus, qui tuam maiestatem atque

gosada, sens tota paor, offendre la vostra reverent e sobres alta Magestat, en tant que no·m basta seny ne memòria».

clementiam in tot et tantis criminibus offendi, ut illa enumerare non sufficiam, sicut nec arena maris prae multitudine enumerari potest».

4. *Eix*. 518, II, 4-5. *Purg*. 4, 6-8:

«O mon Senyor!, e ¿no m'avets Vós fet a mi e format a vostra ymaga e semblança?»

«Domine, nonne tu me ad imaginem tuam cum antea nihil essem, in tam nobile esse produxisti».

5. *Eix*. 518, II, 8 – 519, 2. *Purg*. 5, 5-18:

«"[...] e sots hàbit de nostra carn passible vos volgués cobrir, e en aquella sofferir penes e affanys, pobrea e menyspreus innumerables, e aprés batiments e mort cruel e verguonya, per satisfer al Pare per mos peccats. Yo, Senyor, los he fets, e Vós los havets portats, axí que mos peccats són estats causa de vostres penes e mort. O, Senyor, e maraveylla és cant tota creatura no·s leva contra mi per fer-ne vengança al Senyor!" E ací pensaràs un poch en lo Senyor pengat en la creu per tu en les sues dolors».

«"[...] carnis mortalis humanitatem assumeres, sed insuper propter universorum mortalium miserias sublevandas, tam dura verbera, tam innumerabilia vulnera tolerasti, ut a planta pedis usque ad verticem capitis non esset membrum in corpore tuo quod non sanguine tuo sacratissimo spargeretur. Quid ergo faciam ego, miserrimus, qui tuae mortis sum causa, non tantum vicem pro vice non rependens, sed te in faecibus meis provocans, ut digno iudicio deberet contra me pugnare totus orbis terrarum a summo caeli cardine usque ad ultimum centrum inferni. Surgant ergo omnes creaturae, et, veluti propio domino famulantes, de me vindicent suum propium Creatorem." Et ibi cogitet de passione Domini aliquantulum».

6. *Eix*. 519, II, 12-27. *Purg*. 8, 11-29:

«"[...] O, mon Senyor!, e tan volenter me auciria si Vós o volguésseu! Mas pus sé que Vós no·u volets, suplic a la vostra dolçor e justícia infinita que Vós me auciats, o almenys, mon Senyor, me matets per mà del vostre sant àngel, qui de mi faça poderosa vengança a la vostra reverència; o, si assò no permet la vostra noblea (ne sé per quina altra via vos

«"[...] sed quia ego me interficere non debo, tu me infelicem interfice; sed si hoc tuae benignitati non placet, mitte angelum tuum gladiatorem, qui de me vindictam accipiat. Sed si hoc propter tuam misericordiam non vis adimplere quod merui, quia me interficere non possum, tamen hoc quod in me est faciam, me quasi latronem tuum tibi

venga de mi), plàcia-us, mon Senyor, que·m fassats catiu, perpetual esclau e servidor de la vostra Altea, e·m façats avorrir mi mateix e mes males costumes, e a Vós tot sol honrar, prear, servir, tembre e amar, sens tota offensa, d'aquí avant e en per tostemps." E açò dit, gita't en terra e posa la tua bocha e cara ferm en lo sòl de la casa, e t'humilia tu matex davant lo teu Creador, així preguonament com puxes de cor e de cors. E açò continua fins que la tua ànima senta la misericòrdia del Senyor dins si matexa. E si lo gloriós Pare no·t vol dar tantost dolor de tos mals, ne desplaer can no la has, ne·t vol dar neguna consolació, ja per axò no ·t torps, mas persevera en aquesta santa obra, així com dit és. Car lo beneyt Pare, qui veu que tu fas ço que en tu és, a la fi te hoirà he·t farà largua misericòrdia».

reddo in perpetuum servientem, nunquam diebus meis ullatenus in tuo servitio recedentem." Tunc prosternat se in faciem et quantumcumque poterit se humiliet, seimpsum deprimendo et altissimum offensum exaltando; et in quantum humilius, in tantum etiam citius et abundantius gratiam divinae misericodiae provocabit et tunc iam de necessitate divinae congruentiae oportet quod, quando Pater piisimus videt eum sic humiliatum coram se, dolorem conferat de peccatis, vel saltem dolorem quia non dolet, ut, per ista duo contra praedicta duo, anima purgata recuperet iam quod quondam erat depertitum, et sibi, quandoque multo amplius quan antea idipsum restauretur».

7. *Eix*. 520, III, 1-3. *Purg*. 10, 29-31:

«Alcuns ensenyen que en special plaen a nostre senyor Déu les següents al·legacions, ço és que Ell és sobiranament bo e bell e Senyor general de tot lo món, fort altament, dolç e suau, e sobre tot enteniment misericordiós.»

«Et haec quinque breviter in hiis quinque vocabulis, includuntur: bonus, pulcher, dominus, dulcis, misericors».

8. *Eix*. 520, III, 5-8. *Purg*. 12, 19-24:

«O sobres bo!, o sobres bell!, o sobregran Senyor!, o sobredolç, o sobremisericordiós Senyor!, ages pietat d'aquest peccador lo qual has reemut ab la tua sanch preciosa. E en dir aquestes paraules, tostemps sia la tua entenció que vols demanar la misericòrdia e purgació de tos peccats».

«"Bone, pulcher, domine, dulcis, misericors, miserere omnium peccatorum, quos redimisti sanguine tuo pretioso"; et tunc, in quantum poterit, habeat istam imaginationem, quando dicit: "miserere" quod totus mundus inclinetur suo Creatori per verum cultum reverentiamque condignam».

9. *Eix*. 520, v, 1-4. *Purg*. 14, 1-2:

«A espatxar encara ta suplicació posar-hi às intercessor qualque sant, al Senyor car, e en special la sua gloriosa Mare, qui sobre tots los altres és a Déu pus cara. Car ella suplicant, tots los altres se inclinen al Senyor, suplicans axí matex per açò que ella vol, e açò per reverència d'ela».

«Sed quia inter sanctos alios, excellentissime ista in beata Virgine reperiuntur, ad ipsam confugiat».

10. *Eix*. 520, v, 4 – 521, 3. *Purg*. 14, 13-18:

«E lavors li presentaràs alscunes avemaries a la sua reverència, sots alscun devot esguart e nombre cert, per impetrar porgació de ton peccat, e hauràs lo cor a ella, pensant-la no pintada en qualque taula, mas con a regina regnant en Paradís sobre tots los àngels e altres sants».

«Tunc dicat "Ave Maria" 40 vel 50 vicibus, sub certo numero, si voluerit, dividendo, vel simul, prout melius sibi videbitur, haec, quasi in signum dilectionis et spiritualis homagii, ei cotidie pro tributo reddens, ipsam non in pictura parietis nec in sculptura lignea, sed in caelo adtente et adfectuose salutans, ad impsam immediate dirigat».

11. *Eix*. 522, vii, 1-5. *Prol.* 6, 5-10:

«Aprés, donchs, que per un mes o per dos hauràs pensat, orat e contemplat en tos mals [...] e segons que lo lum celestial te inspirarà conèxer què t'és miyllor, axí faràs. E si veus que la tua ànima ya desiga humilment se estendre queucom pus alt...».

«postea, per aliquantulum temporis, scilicet per unum mensem vel per duos, secundum quod, divino superirradiante lumine, videbitur expedire, ad amorem cogitando consurgat. Quod si praesumptuosum forte alicui videatur quod anima, involuta peccatis multiplicibus, audeat a Christo petere amoris unionem».

12. *Eix*. 528, iv, 1-9. *Un*. 35, 6-23:

«Pensa, diu ell, lo pagès quant de trebayll passa en lo camp ans que vingua a les messes, e açò laurant, cavant, reguant e esmenuant les gleves de la terra, e aquí soffirent fret, calor, trebayll, anugs infinits, e açò solament per passar

«Nam agricola nunc torridos solis radios, nunc pruinas nives et glacies non declinans, terram infatigabiliter scindit et indomitas agri glebas frequenti subigit vomere, ut eam cunctis sentibus expurgatam universisque graminibus

la mesquina de vida o per avançar queucom mundanal. Si, donchs, l'om terrenal, per aconseguir un poch de bé qui poch dura, porta volenter tant de trebayll, quant més, e ab miyllor cor e ab pus fervent e gogós, l'om crestià, e majorment religiosa, deuria tostemps esforçar que ab lo seu eternal Creador fos de tota sa pença unit, e en Aquell trobàs e hagués açí tot son guoig e·n meresqués haver la eternal glòria».

absolutam [...] Si ergo tot laboribus, tot calamitatibus incessanter aestuat, ut possit terrenus terrena percipere per modicum temporis in ipsis quietudinem inventurus, non immerito omnis anima totius Trinitatis insignia imagine, et maxime religiosa quae ad hoc obtinendum efficacius ut Deo aeterno uniatur, strictius prae aliis se succinxit, in quo tanquam in fonte beatitudinis laetitiam in praesenti et gloriam in futuro per unitiva desideria poterit exhaurire».

13. *Eix*. 528, v, 3-4. *Un*. 35, 27-28:

«Per tal deÿa la Scriptura, *Sapiencie: In paucis vexati in multis bene disponentur*».

«secundum divinum in libro *Sapientiae* dicentem: "in paucis vexati et multi bene disponentur"».

14. *Eix*. 529, vi, 6-7. *Un*. 37, 19-20:

«dient-li: *Aperi michi, soror mea, sponsa mea, columba mea*».

«sic dicente in *Canticis*: "Aperi mihi, soror mea, sponsa mea, columba mea"».

15. *Eix*. 535, iv, 1-5. *Un*. 59, 1 [...] 12-20:

«La primera astúcia e indústria, sí és que lo contemplant de fet continuu sa supplicació a nostre Senyor sisvol si senta calt o fret, e no cés de suplicar que lo Senyor benuïrat li dó a sentir e a amar ardentment si matex, e·l fassa a Ell servir tostemps purament, preservant-lo de tota offensa; car si persevera...».

«Primo enim […] Sibi ergo necessaria est industria [...] ut sive habeat devotionem sive non, sive se sentiat calidum sive frigidum, tamen, ut postea prolixius dicetur, pulset ad ostium, divinae pietatis et bonitatis adfluentissimam misericordiam obsecrando, ut illum dilectum per amorem aestuantem sentiat, qui ipsum creavit ad suam imaginem, ad sibi obsequia impendenda. Non ergo a suo proposito desistat».

16. *Eix*. 535, vi, 3-5. *Un*. 62, 1-2 [...] – 63, 1-3:

«E en special deu sobre açí invocar ajuda dels sants de Paradís, e en special

«Sed quia modo dictum est quod mentes angelicae et sancti beati in gloria

de la Regina de glòria, e aprés dels sans àngels, pares e ministres e companyons nostres specials».

praecipue sunt deprecandi [...] Et suum angelum a divina bonitate a sua primordiali origine ad sui custodiam deputatum revereatur, deprecando adtentius».

17. *Eix*. 536, III, 1-13. *Uni*. 64, 1 – 65, [...] 12-13 [...]15-16:

«La quarta astúcia és seguir en orant aquella manera en l'estar corporal en lo qual l'om se tròpia miylor e mils se n'ençén. Ligim que Moysès, orant, estava dret e tenia les mans esteses envers lo cel. Salamó estava ajonoylat e tenia la cara envers la terra e les mans altes envers lo cel, segons que appar en lo *Paralipomenon*. Magdalena, cant demanava misericòrida a Jesucrist, estava tota gitada en terra, besant e reguant de ses làgremes los peus del Salvador, mas escoltant lo Senyor beneyt seya en terra als seus peus. Lo Salvador, en l'ort, suplicant al Pare la nit de la cena, estava ajonoylat inclinant-se en terra e cridant al Pare gran crit. E axí matex en la creu cridà, estant tot estès en aquella. Los apòstols, cant Ell se'n pugà, estant drets e la cara e mans levades a Ell, suplicaven-lo que li membràs d'ells. Canseylla, emperò, lo gran contemplador Dionís, en lo libre *De Mística Theologia*, que lo contemplant estigua, dret o ajonoyllat, ab la cara tostemps levada envers lo cel».

«Sequitur de terctia industria quae est in modo quoad corpus, quantum ad orantes in unitivis desideriis existendi. Et cum modum multiplicem orandi expressum nobis en sacra pagina videamus, scilicet Moisi qui, erectus in corpore, manus extentas in caelum erigebat; secundus, Salomonis in libro *Paralipomenon*, qui, flexis genibus, faciem versus terram, manus ad caelum erigebat; tertius est in Novo Testamento in Maria Magdalena, quae prostrata ad terram in faciem, beatos pedes benigni Redemptoris lacrimis irrigavit; quartus, in sedendo, quem ab ipsa Magdalena habemus in Ioanne, dum ipsa sedebat ad pedes Domini in silentio, plus orans intus cordis desiderio quam labiis foris; quintus, a Domino Iesu Christo, qui Patrem, ut ab eo calix passionis, si possibile esset, transiret, exoravit, positis genibus procidens in faciem suam, tribus vicibus repetendo; sextus, in cruce, quando manibus extensis erectus in corpore Patri spiritum commendavit; septimus, ab Apostolis Dominum Iesum ad Patrem ascendentem desiderio revertendi ad ipsos, corpore erecto, facie versa ad caelum interius orabant. [...] secundum beatum Dionysium, sibi in *Mystica Theologia* [...] unde vel corpore totaliter erecto stando vel flexis genibus».

18. *Eix*. 536, V, 1 – 537, 5. *Uni*. 68, 15-22:

«E diu aquest: si·m demanes qual ora és pus apte a levar si matex en aquesta santa occupació, dich-te que de nits,

«Si autem de hora competentiore sit quaestio, qua mens divinis laudibus se extendat, audi Dominum per Prophe-

cant la gent reposa e negú no·t torba, e fas al Senyor gran plaer que aquella hora que·ls altres dormen, [...]. Escrit és en lo *Psalmp*: *in die mandavit Dominus misericardiam suam, et nocte canticum eius*».

tam dicentem: "In die mandavit Dominus misericordiam suam et nocte canticum eius"; quod maxime dicitur, quia tunc minus videtur ab hominibus, quia tunc quasi omnia silent tumultuantia quia tunc dormit populus christianus, ratione cuius caritatis curam debet adsumere».

19. *Eix*. 537, II, 1-7. *Uni*. 72, 1 [...] 4-8 [...] 12-15:

«La sisena indústria, sí és saber mudar sos pensaments d'un en altre. E açí attén que si lo contemplatiu, per lonch temps, estava contemplant en una mathèria matexa, daria gran enuig al cap e als pits de si matex, e per consegüent a tot lo seu cors; per què, axí com aquell qui plaentment vol pendre un bon dinar e bé mengar, muda sovín les viandes, axí lo contemplant se deu mudar de cogitació en cogitació cant se veu aflaquir massa lo cap pensant en special en alcuna».

«Dicto de quinta indústria [...] secundum quod videmus in naturali refectione animalium corporum, si aliquid magis delectabile ad vescendum continue propinetur, cum ex eiusdem continua et diuturniori replicatione gustus sensibilis fatigetur, novarum ferculorum refectionem est appetens [...] Sic mens, si horam quam sibi ad divina colloquia dedicavit, totaliter in extensivis motibus aspirans ad sponsi unionem expenderet, propter fatigationem corporis non sistineret spiritus».

Eiximenis i la «Quaestio difficilis» d'Hug de Balma

Tot i que només sigui sumàriament, no es pot obviar aquest punt de l'obra d'Hug de Balma quan Francesc Eiximenis topà amb ell: hagué de passar-lo per alt o dir-hi la seva. Bernard de Waging i Nicolàs Kempf encara se'n feren ressò a finals del XV,[22] sense oblidar, evidentment, el canceller Jean Charlier de Gerson i el cardenal Nicolau de Cusa des d'abans.[23] Ara bé, en temps d'Eiximenis la polèmica encara no havia desfermat cap vent. De fet, fou una polèmica del s. XV iniciada pel cistercenc Vicent d'Aggspach enfront del canceller de París Jean C. de Gerson el 1453 i la continuà fins el 1460 amb Marquard Sprenger.[24] L'esmentat Rudolf Schmitz-Perrin constata que la part de l'obra de Balma més elaborada i més normativa és la tercera, com ja s'ha recordat, i és remarcable aquesta observació perquè el tractat sencer, aquesta part inclosa, té un gruix doctrinal considerable que va desaparèixer en les versions castellanes dels s. XVI i XVII. En efecte, així fou en la traduc-

22. Cf. La introducció a HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, *o. c.*, 73- 99.
23. *Ibid*., 60-73.
24. Cf. Teodoro H. MARTÍN, *Introducción*, *o. c.*, 18-19.

ció d'un franciscà del convent de San Juan de los Reyes de Toledo, l'any 1514. L'estampació va ésser aquesta: «*Sol de contemplativos* compuesto por Hugo de Balma de la orden de cartuxos nuevamente romanzado y corregido...».[25] Parem esment en l'expressió «nuevamente romanzado y corregido»: incita a sospitar una versió anterior que, una de dues, ara s'ha esmenat de qualques errors, o bé se l'ha esporgada d'allò més teològic discutible. L'historiador Melquíades Andrés assenyala amb justesa que aquest tractat, «despojado de las cuestiones disputadas [...] transmitió a la espiritualidad española la tradición medieval del amor como conocimiento, y de la voluntad como potencia que sale de sí y se une a Dios cuando el entendimiento calla, porque ha cubierto su campo propio».[26] Tal vegada s'hagi de remarcar més aquest pensament: «en la traducción de 1514 hallaron los españoles la mejor interpretación popular del Areopagita».[27] Aquesta versió fou reeditada sola o amb altres tractats ascètics a Sevilla el 1543, a Medina del Campo en 1553, el 1558 a Alcalá de Henares i el 1575 a Mèxic. Vingué després el carmelità Jerónimo Gracián fent-ne una versió adaptada «donde se omiten todos los tecnicismos teológicos».[28] Aquesta traducció influí semblantment i àmplia en ésser difosa per les edicions de Madrid el 1601, 1616 i 1635, la de València del 1607 i la de Brussel·les dels anys 1609 i 1617. Si pàgines enrere traspassava als historiadors l'encàrrec d'esbrinar la vasta difusió de Balma en terres ibèriques, potser el detall d'haver estat conegut sense els fragments motivadors de polèmica, sigui una pista per entendre la petja deixada. I una altra pista és, evidentment, el sòl polític que en temps del cardenal Cisneros era regat amb religió, quan reforma religiosa i política anaven de bracet i coronaren el naixent imperi de conformació castellana.[29] Uns cent anys després que fos escrita la *Theologia Mystica* i uns cent vint-i-cinc abans no fos traduïda al castellà, Francesc Eiximenis ja en féu una adaptació més pràctica que no pas teològica, remarcablement en els capítols CCCLXXI i CCCLXXII on

25. L'*explicit* diu: «Aquí se acaba el presente libro llamado *Mística Teología* de San Dionisio, compuesto por Hugo de Balma y otros dicen que por sant Buena Ventura, el qual mandó ymprimir el Reverendo Padre fray Antonio de Cibda [sic] Real, vicario de san Juan de los Reyes de la cibdad de Toledo a gloria de Dios y prouecho de las personas deuotas según por él se puede ver. Fue ympreso en la ymperial cibdad de Toledo por Juan Varela de Salamanca, vezino de Seuilla. Ymprimiosse a costa e missión de Alonso de Esquiuias librero, vezino de Toledo. Acabose postrero de Aagosto [sic] en el año de mill y d et xiiij. Deo gratias» (Cristóbal PÉREZ PASTOR, *La imprenta en Toledo. 1483-1886*, Gérard Th. Van Hausden, Amsterdam 1971, 39, núm. 66;. cf., també, HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, *o. c.*, 120).

26. Melquíades ANDRÉS, *La teología española del s. XVI*, Madrid, BAC MCMLXXVII, vol. II, 111.

27. T. H. MARTÍN, *Introducción*, *o. c.*, 12.

28. *Ibid.*, 18.

29. Aquest aspecte es llegeix bé en les pàgines de José MARTÍNEZ MILLÁN, *Corrientes Espirituales y Facciones Políticas en el Servicio del Emperador Carlos V*, dins W. P. BLOCKMANS and N. MOUT, editors, *The World of Emperor Charles V*, Amsterdam, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciencies 2004, 107-110, principalment.

sols de passada entoma la *Quaestio difficilis*. Vegem-ne també una mica el paral·lelisme.

Hug de Balma inicia l'exposició afirmant que la seva doctrina fou donada per l'apòstol Pau al beat Dionís, que per tant els seus ensenyaments en estil anagògic i secret (*Un*. 82, 5) contenen verament la saviesa suprema de Pau «et culmen totius perfectionis» (*Un*. 82, 17-18). Eiximenis, al seu torn, només afirma que en parla Dionís i salta directament a la definició:

20. *Eix*. 539, IV, 3-6. *Un*. 85, 4-11:

«De la qual parlant Dyonís, en lo libra *De misticha theologia,* diu així: que contemplació unitiva és una divinal saviesa qui per ignorància és coneguda, qui és, per tot e en tot, sobre totes altres sciències, indústries i savieses, en quant ajusta l'om, cordialment e per amor, sobiranament, ab Déu».

«Unde et a beato Dionysio incomparabiliter omnes alias excellens sic definitur: "Sapientia est Dei divinissima cognitio per ignorantiam cognita", et non tantum praeclarior, immo universalior et utilior est aliis scientiis et cognitionibus et apprehensionibus, quia non tantum adfectum supra se erigit et amore extatico perfecte unit sponso altissimo creaturam».

A continuació retrocedeix al paràgraf anterior de la TM afegint dues referències bíbliques i confonent, com el mateix Balma, Ricard de Sant Víctor amb Hug de Sant Víctor:

21. *Eix*. 539, V, 1-8. *Un*. 84, 1-7:

«La primera, sí és attenent a la bonea, bellea, granea e bell orde qui és en les creatures, per les quals proprietats, així com per espill de Déu, lo nostro enteniment puga a conèxer Déu, així com a faedor e a ssenyor d'aytals coses, segons que és tocat, *Sapience, XII, et Ad Romanos primo*. E en esta matèria Ricart de sent Víctor ensenya al nostre enteniment de pugar a Déu, en lo seu libre *De archa mistica*, per XLII estacions, per les quals lo poble de Israel vench a la terra de promissió aprés que partí de Egipte; e per sis graus ensenya aquí com pot hom pugar en contemplant fins al nostro Creador».

«Una cum sit triplex cognitio, una videlicet quae per speculum creaturarum sensibilium respicit, quae docetur a Richardo de Sancto Victore in *Archa mystica*, ubi per XLIIas considerationes olim in populo Israelitico ab Aegypto ad terram promissionis veniente expressissime figuratas docet pervenire et per VI gradus ascendere ad omnium Creatorem».

Després Eiximenis amplia explicativament unes altres línies del cartoixà:

22. *Eix*. 540, I, 1-6. *Un*. 84, 7-11:

«La segona via és quax per lo contrari, car la primera és purgar al Senyor per la creatura, e la segona ensenya com per comparació de la creatura al Creador o del Creador a la creatura, així com de exemplar a la cosa exemplada, hixen innumerables e piadoses e altes veritats, e altes contemplacions, qui manifesten a nós nostre senyor Déu ésser sobiranament bo, bell, alt, noble, meraveylós, vertader i digne de tota honor, glòria e laor».

«Alia est quae intelligentiae exercitio, per spiritualium immissionem radiorum, docet primam causam per effectum cognoscere, et in omni exemplato per considerationem exemplaris ad veritatem immutabilem pervenire».

I segueix, com Balma, amb la referència a *De magisterio* i a *De vera religione* de sant Agustí. Repeteix la definició donada per Dionís en el paràgraf 85 i condensa els quatre següents (86-89). Empalma tot seguit amb la citació de la carta de sant Jaume (I, 17), hi afegeix de la seva collita una referència genèrica al setè capítol de *Saviesa* i retorna a Balma amb la perícopa del *Salm* LXXVI, 3-4. Etcètera. Així fins al final del capítol CCCLXXVI.

Fixem-nos ja en el nus d'allò que serà la polèmica del s. XV que apareix en el capítol següent. Eiximenis escriu:

> «Seguonament se prova açò per tant car molts devots contemplatius hi à qui més amen que no saben, e més que no entenen, així con apar dels ignorants e més devots que los grans clergues. Donchs, aquells aytals més amor han e més se ensén lur amor que lur intel·ligència» (541, V, 1-4)

que condensa el paràgrag 16 de la *Quaes*. A continuació, en el TC eiximenià hi ha el 22 de la *Quaes.* que correspon a l'inici de les solucions a les deu objeccions proposades més els seus corresponents *sed contra*. Retrocedeix al *sed contra* de la primera objecció (*Quaes*. 12) combinada amb la perícopa que hi ha en el cos de la *Un*. 57, per desembocar en el paràgraf següent amb l'objecció segona a partir d'una afirmació augustiniana més la tercera treta d'un text de Dionís, això és: *Quaes*. 4 —que Eiximenis reprodueix idèntica— i 5. D'aquesta manera s'arriba a la meitat del capítol del TC i la resta es compon amb el final de *Quaes*. 5 i s'hi conjuminen *Quaes*. 22 i *Quaes*. 53. Segueix una breu pregària, que és l'allargament d'una de Balma:

«O, Senyor!, e ¿quan te amaré, quant te possehiré, quant te veuré, quant te hauré dins mi?» (542, IV, 7-8)

«O Domine, quando te diligam? Quando te amoris brachiis constringam?» (*Quaes*. 46, 14-15).

I ja arribat al final d'aquest capítol CCCLXXII, Eiximenis exposa en tres ratlles el fragment que comença «ideo beatus Dionysius omnes doctores scholasticos et speculativos confutat...» (*Quaes*. 47, 7-8) guardant-se, el nostre menoret, d'esmentar els «doctors i escolàstics» que l'afecta directament, referint-se a «los gran philòsofs [...] los presents theòlechs», i així, ‚intelligenti, pauca'. I el tros final:

23. *Eix*. 543, III, 1-8. *Quaes*. 49, 2-16:

«D'aquesta tan alta e tan gloriosa saviea se entén ço que diu sent Pau cant dix que aquesta és aquella saviea *quam nullus sapiencium scilicet grecorum intelligere potuit*. E de la qual diu *Ad Corintios: Spiritus noster Spiritu Divino unit que sunt eius; et hec est "sapiencia quam loquimur inter perfectos"*. De la qual dix Jesucrist als apòstols ans que se'n pugàs: *Induimini virtute ex alto*. Et açò significa lo vestir que fa lo prevere en l'altar, qui per lo cap avall se gita lo camís, l'amit e la casulla, car tota esta santa saviea ve d'alt, ne·y és alrre bastant a dar-la, sinó sol Déu».

«[...] audiat ab Apostolo, qui fuit principalis hierarcha huius sapientiae quam nullus sapientium graecorum intelligere potuit, quoniam haec sapientia solum spirituali examinatione cognoscitur, de qua loquitur ad Corinthios, dicens: "spiritus noster Spiritui divino unitus sentit quae sunt eius". Et haec est sapientia quam loquebatur inter perfectos. Unde hoc est illud quod Dominus promisit Apostolis dicens: "Induimini virtute ex alto". Unde, sicut sacerdos induit se a capite, scilicet a parte superiori, sic anima induitur a parte summi adfectus. Unde, primo tangitur igne Spiritus Sancti quam aliqua cogitatio praeveniat. Patet ergo evidenter quod anima vere amans potest consurgere in Deum per adfectum accensum amoris desiderio, sine aliqua cogitatione praevia. Amen».

Francesc Eiximenis ha resumit, o potser caldria dir que ha retallat un grapat de fragments triats de l'obra de Balma, els suficients perquè, sumant-hi retalls d'altres i expressions pròpies, en restés un text prou unitari. Aplega les idees principals, algunes disposicions pràctiques i, pel que fa a la *Quaes*., no es pronuncia explícitament tot i que de manera indirecta, en reproduir la tesi del cartoixà, d'alguna forma la fa seva. Recull fragments de les objeccions, exactament de nou paràgrafs diferents, i de les darreres línies on Balma s'expressa clarament i absoluta: l'ànima verament amant pot aixecar-se vers Déu per l'afecte ablamat pel desig d'amor sense cap coneixença prèvia.

El pròleg en versió llatina

La Biblioteca Lambert Mata de Ripoll conserva un manuscrit sorprenent per més d'un concepte. És el numerat XLIX i correspon a una obra del caputxí Miguel de Valladolid, *Refectorio del alma y mesa del espíritu*. Avui per avui i malgrat el quest al qual he lliurat hores, penso que som davant un molt notable escrit de teologia mística desconegut.[30]

Miguel de Valladolid nasqué en terra de Castella la segona meitat del s. XVI i com a frare caputxí passà a formar part de la província de Catalunya, de la qual en fou definidor[31] i per encàrrec del provincial fra Miquel de Girona, l'any 1612, escriví la *Crónica de los capuchinos de Cataluña*. Aquesta història és avui el Ms. 987 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.[32] N'hi ha una edició parcial deguda a fra Ambrosi de Saldes.[33] També es coneix d'ell un altre manuscrit a la mateixa Biblioteca, el 133: *Examen de las proposiciones que los padres fray Pedro de Álava y Francisco de Sosa han dicho contra el instituto de los religiosos menores capuchinos de nuestro seráfico padre san Francisco*, del qual n'existeix una traducció italiana al Vaticà.[34]

Pel que fa, però, al manuscrit ripollès enlloc no n'he trobat cap referència. És un text dedicat a la teologia mística de Dionisi Areopagita.[35] Consta de 401 folis, si bé li manquen els tres primers.[36] El text és escrit en castellà,

30. Desconegut a mitges si es té present la dada següent: «49. *Refetorio del alma, mesa del espíritu de San Dionisio*. Comienza trunco: "... úsan los médicos en su facultad: asta que en la plática alcançan la interpretaçión de lo que no entendían leyendo...", 401 fols., finales del s. XVI, cart.» (Pedro M. CÁTEDRA, *Los manuscritos castellanos de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 1. Madrid 1984, 880). Que siguin presents aquí, amb el meu profund agraïment, la directora de la Biblioteca ripollesa, Dra. Concepció Canadell i l'oficial bibliotecari i auxiliars, per la seva pacient ajuda i atenció complaent tothora i fins a deshora.

31. Va ésser-ne elegit en el primer capítol provincial de Catalunya-Aragó-València celebrat el 20 de setembre de 1602 (cf. BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya, 1564-1664. Aproximació històrico-bibliogràfica*, Barcelona, Caputxins de Sarrià 1977, 233).

32. Vegeu-ne la descripció a *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, volum II. 1. Barcelona: *Biblioteca Pública Episcopal i Biblioteca de la Universitat*. Direcció Eulàlia DURAN. Compilació a cura d'Eulàlia MIRALLES, Maria TOLDRÀ, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2000, 267-271.

33. *Crónica inédita de los frailes Menores Capuchinos de la Provincia de la Madre de Dios de Cataluña*, dins «Revista de Estudios Franciscanos», tomo V [sic, per IV] (1910), 171-174; tomo V (1910), 396-400, 471-475; tomo VI (1911), 183-187 i tomo VII (1911), 93-110.

34. Cf. *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, volum II. 1., *o. c.*, 127-129. De més a més d'aquestes obres esmentades, se'n conserven, manuscrites, unes altres set més repartides entre la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya (cf. BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, *o. c.*, 347-348).

35. Potser sí que podem tornar a la més antiga tradició que així l'anomena, deixant l'afegitó de Pseudo, com proposa Josep Batalla (cf. DIONISI AREOPAGITA, *Dels noms divins. De la teologia mística*, Barcelona, Editorial Laia 1986, 17).

36. Vegeu la referència de la nota 32.

centrat a la doble plana del llibre obert, i als amples marges esquerre de l'una i dret de l'altra més al superior i inferior d'ambdues hi ha les referències bíbliques i bibliogràfiques, i endemés encara, notes en els nous marges més extrems de cada pàgina. En aquest doble marge hi ha còpia de llargs fragments d'autors tan diversos com dels sants Jeroni, Agustí, Ambròs, Bernat, Bonaventura de Bagnoregio, Tomàs d'Aquino i altres. De Plató, Orígenes, Joan Tauler i Joan Ruisbroec, etc., més els contemporanis seus Francisco Suarez, fray Leandro de Sevilla, Francisco de Santa María i el general del carmelites descalsos, Joan de Jesús Maria. I entre tots ells i més, Hug de Balma, del qual reprodueix, ni més ni menys, al marge del segon capítol, el pròleg en llatí de la seva *Theologia Mystica*. En aquest capítol, perllongació del primer, Miguel de Valladolid exposa quina cosa sia la teologia mística segons els diversos comentaristes posteriors a Dionisi Areopagita i ve a parlar de Jean Charlier de Gerson, el canceller parisenc, de com en la seva *Theologia Mystica* ensenya que són molts «los que afirman que consiste la mýstica theología en esperiencias intrínsecas alcanzadas por medio del divino amor. Dionysio cartusiano, no sólo lo dice, declarando a san Dionysio, que la mýstica theología es aquel grado de sapiencia en su tercer grado que es don del Espíritu Santo y no puede estar sin caridad en la alma, mas aun quiere que este grado de noticia de Dios pueda estar en la alma sin el uso de las phantasmatas, y funda esto en unas palabras del primer capítulo de la mýstica. Enrique de Palma es también de este parecer, si es suyo un tratado que se intitula "Uie Sion lugent" y anda entre las obras de san Buenaventura, el qual atribuyen Gerson y otros a Enrique y no a san Buenaventura» (fol. 3*v*).

Tenim, doncs, a Catalunya i fet en ella el s. XVI, o potser ben bé a la primeria del XVII —Miguel de Valladolid morí a Tarragona el 1619—, un nou manuscrit d'aquest fragment de l'obra de Balma que bé paga la pena d'ésser publicat. En el que resta del pròleg de la seva obra, Miguel de Valladodid confessa que escriu «para que con claridad se diga lo que pretendió enseñar san Dionisio mediante este libro [*i. e. Mystica theologia*] y para que se lea y entienda con sencillez y se execute con fervorosa caridad lo que se entendiere» (fol. 2).[37] I el propòsit del primer capítol és ben explícit en el seu llarg títol: «El capítulo primero propone la opinión de aquellos que quieren que consista la mística de san Dionisio en las esperiencias intrínsecas que hacen las almas puras, estando unidas con Dios sobre la mente o elevadas sobre todo lo que puede entenderse». Doncs bé, en aquest context de presentació i definició de la mística hi ha copiat el text d'Hug de Balma.

37. Al començament del presentat com a segon capítol de la primera part, es pot llegir que «contiene algunas consideraciones que sirven para mayor declaración de la m stica y algunos avisos que disponen para exercitar con fruto la oración y para servir por ella a los estados de contemplación» (fol. 114*v*).

El pròleg de la versió catalana

El text català de la *Theologia Mystica* d'Hug de Balma es troba en el manuscrit N. I. 16. de la Biblioteca d'El Escorial. «231 hs de papel y pergamino —a cada 3 de papel siguen 2 de perg.—, fols. a tinta y lápiz con nums. romana y arábiga. [...] Letras del siglo XV, a 2 cols. Capitales, rojas y azules, alternando, unas con adornos de rasgueo y otras sin ellos. Epígrafes rojos. Calderones rojos y azules, alternando. [...] 288 × 215 mm. Encuad. en pergamino. Procede de la biblioteca del Conde-Duque, sign. *26. 12*. [...]».[38]

Aquest és un manuscrit miscel·lània en el qual les obres que envolten la de Balma són les següents. La precedeixen *De vida contemplativa, solitària i reposada* de l'abat Isaac, *De vida solitària i de la cel·la* de sant Basili i *De contricció de cor* de sant Efrem, diaca; la segueixen *VII maneres de temptacions*, anònim; *Remei contra algunes temptacions {...} espirituals en los temps d'Anticrist*, anònim; dos petits tractats també anònims; una oració; *De l'ànima sensitiva i intel·lectiva*, anònim; sis altres breus tractats igualment anònims de la mateixa temàtica; el *Llibre de meditació* atribuït a sant Bernat, i una *Exposició sobre el parenostre qui és en los cels*, anònim; i un conjunt de sentències i pensaments sobre Jesús, Maria i la vida cristiana.[39] El tractat d'Hug de Balma omplena els folis 101*v*-160.

Dues qüestions es presenten a consideració tan bon punt s'avança en la lectura d'aquest pròleg. La primera és, d'alguna manera, vorana al concepte de teologia; la segona, lingüística. Abans encara cal un mot referit a la diversitat de noms de l'autor. La tradició ens ha llegat el d'Hug, mentre que el manuscrit català ens dóna el d'Umbert. La ja esmentada segona estampació de l'obra, la de Colònia de l'any 1534, la preparà el vicari de la cartoixa d'aquesta ciutat germànica a partir d'un manuscrit del segle XV que allí es conservava i avui és perdut. D'aquesta prové el nom segur: «*HUGONIS CARTHUSIANI AUTHORIS vetusti, de triplici via ad sapientiam & divinorum contemplationem, opusculum*

38. Julián Zarco Cuevas, *Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la Biblioteca de El Escorial*, Madrid, Tipografía de Archivos 1932, 54-55. «nº 4541. D. Gaspar de Guzman, Biblioteca selecta del Conde-duque de Sanlúcar, gran canciller, de materias hebreas, griegas, arábigas, latinas, castellanas, francesas, tudescas, italianas, lemosinas, portuguesas, etc.». Aquestes ratlles són d'un manuscrit de 506 folis copiat el 1744, és un catàleg i ens assabenta que la biblioteca referida passà al convent carmelità de Sevilla. En la seva columna 1493 llegim: «Isaac y Umberto (Ab.) – De mística theología, catalán: en fol. (caja 26, número. 12.)», això és: el Conde-Duque de Sanlúcar tenia l'avui manuscrit d'El Escorial classificat amb aquesta numeració que recorda Julián Zarco. Cf. la font d'aquesta informació a Bartolomé José Gallardo, *Ensayo de una Biblioteca Española de libros raros y curiosos*, formado con los apuntes de... Tomo IV, Madrid, Imprenta y Fundición de Manuel Tello 1889.

39. Deixem de banda la precisió dels títols de les obres citades com també la certesa sobre els seus autors i el real o només suposat anonimat. Ens limitem al manuscrit escorialenc a partir de la descripció de Zarco Cuevas.

plane aureum».[40] La tradició manuscrita que ha servit de font a l'edició crítica ens ha llegat el nom d'Hug de Palma en els manuscrits de l'Abadia de Melk (Melk, Stiftsbibl. 103/1719) i en la de Tegernsee (Munich, Bayer. Staatsbibl. Clm 18590), i el d'Hugonis de Balma en el manuscrit de la Gran Cartoixa (Grenoble, Bibl. munic. 863 [Cat. 406]).[41] El nom d'Humbert deu tenir per explicació una més petita família de manuscrits que l'atribueixen a ‚Humbertus', com és el cas del ja esmentat del monestir de Santes Creus i del qual tornarem a parlar més avall.

De quatre maneres ha estat intitulat el tractat d'Hug de Balma: *Theologia Mystica*, *Viae Sion lugent,* també *De triplici via* i, encara, *De triplici via ad sapientiam*.[42] En el cos del pròleg ell mateix l'anomena explícitament *Theologia Mystica* tres vegades: «mystica theologia dicitur» (*Prol*. 2, 9); «haec igitur est mystica theologia, id est occultus sermo divinus, quo mens ardore amoris disposita, linguis adfectionum Christum suum dilectum occulte adloquitur» (*Prol*. 7, 12-15) i «[...] tertio, ipsius *Mysticae Theologiae* textus manifeste exponitur» (*Prol*. 9, 19-20). Doncs bé, la versió catalana ha traduït: «és apellada mesclada theologia» (f. 102c, 32-33); «que és mesclada theologia. Aquesta mesclada theologia és paraula o doctrina divinal ameguade, per la qual la pensa disposta per ardor ab lengües de afecció parle ameguadement ab Jesucrist, amat seu» (f. 103d, 25-31) i la tercera, «lo test de la theologia mesclada manifestament és espost» (f. 104c, 3-4).

Com s'explica la traducció «mesclada»? És evident que tradueix pla bé la idea més original fonamentada en l'obra de Dionisi Areopagita, això és, la seva relació amb allò que de la realitat divina és ‚amagat'. Però el terme que el traductor ha triat fa pensar en el mot MIXTICUS, propi del llatí eclesiàstic segons Ernout-Meillet.[43] Aquesta referència a un llatí específic, ens orienta no pas a una qüestió teològica estricta, sinó a la que podríem denominar teològicodevocional. Si aprofundíssim en el sentit rigurosament teològic, aniríem a la paraula ‚místic/mística' que explica amb claredat i profusió de fonts l'obra de Henri de Lubac[44] —a la qual adreço el lector. Tanmateix no podríem restar en aquesta lliçó ni tampoc, per exemple, en la més ampla narració de l'origen del mot feta per Louis Bouyer.[45] També s'ha de considerar l'evolució

40. DIONYSII CARTHUSIANI, *Opuscula*, Coloniae opera & imprensis [*sic*] Melchioris Nouensiani, Anno M.D.XXXIIII. L'exemplar de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona és catalogat com a CM-1853. El text del pròleg ocupa els folis 233*v*-235*v.* Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c*., 119.

41. Cf. *Ibid*., 122 i 124.

42. Amb l'allargament *et diuinorum contemplationem*, com és el cas de l'edició feta a Colònia el 1534.

43. Cf. A. ERNOUT – A. MEILLET, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Éditions Klincksieck [4]1979, s.v. «misceo», 406.

44. Henri de LUBAC, *Exégèse Médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris, Aubier 1959, Tome II, 396-408, això és, el paràgraf «Mystère».

45. Louis BOUYER, *Mysterion. Du mystère à la mystique*, Paris, O.E.I.L. 1986, 193-204.

significativa d'aquesta paraula des de la seva variació gramatical d'adjectiu a substantiu. Es tracta d'un aspecte que, en paraules de qui l'ha estudiat, és «d'ordre sémantique, cette modification a naturellement une portée théologique: elle suit, dans le discours chrétien, un cheminement de la réflexion et un déplacement des perspectives».[46]

Michel de Certeau ens situa en la significació que tenia l'adjectiu ‚mística' en el temps en què es féu la traducció catalana del tractat de Balma. Fou en el s. XVI quan «l'adjectif ‚mystique' se glisse depuis longtemps, d'abord doublant, puis remplaçant les synonymes qu'on lui préférait jusqu'alors», tot i que «certes, le mot se rattache encore étroitement à ses acceptions anciennes, lié à un type d'exégèse et à la "théologie" dionysienne»,[47] això és, la primitiva significació donada a allò «cachée ou qui reste inaccessible au premier regard».[48] En aquesta línia de tradició és escrita i s'entén la paraula en la versió llatina original de l'obra de Balma: teologia ‚mística', això és, la doctrina fixada pel deixeble de l'apòstol Pau i que jo, cartoixà del s. XIII, reprenc: «sapientia enim haec, quae mystica theologia dicitur [...] est quae idem est quod extensio in Deum per amoris desiderium (*Prol*., 2) [...] quod solus amor interius edocet, ut discat omnis rationalis anima a summo et aeterno doctore acquirere scientiam in qua omnis ratio et scientia et intellectus deficit et adfectus per amorem dispositus, transcendens omnem humanam intelligentiam superenatat, sola amoris unitivi regula ad ipsum qui est mystica theologia, id est occultus sermo divinus, quo mens ardore amoris disposita, linguis adfectionum Christum suum dilectum occulte adloquitur (*Prol*., 7)».

Ara bé, la traducció catalana transita, sense deixar aquesta via teològica, per la del sentit ja esmentat del mot MIXTICUS, és a dir, per una drecera de devoció afegida. L'obra *Viae Sion lugent* és un tractat teòric que també conté pregàries. El manuscrit de la Gran Cartoixa ja ho explicita a l'*incipit*: «Iesus. Maria. Theologia mystica sub duplici tractatu, primo theorico et speculativo, secundo practico et quasi activo fratris Hugonis de Balma carthusiensis».[49] Per altra part existeix des de segles anteriors el *Missale Mixtum* o *Liber Mysticus* de la tradició litúrgica mossàrab, en la qual l'adjectiu s'interpreta al marge, evidentment, de la seva grafia o morfologia estrictes. El concepte descriu el contingut divers del missal com ho explica, per exemple, un estudiós jesuïta del s. XVIII. «Missale autem Mozarabicum ejus generis est, quod *Plenarium pecfectum,* sive *Mixtum* appellant. Non enim solas orationes, & preces com-

46. Michel de CERTEAU, *«Mystique» aux XVIIe siècle. Le problème du langage «mystique»*, dins *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, Aubier 1964, 267.

47. *Ibid*., 270.

48. *Ibid*., 271. I Certeau hi afegeix aquest text llatí de principis de s. XVII que encara exprem el vell sentit: «Mysticum illud dicitur quod vel in religione, vel in disciplina aliqua, sacratum magis ac secretum est, atque a vulgarium hominum sensu magis dissentire videtur (HERSENT, *In Dionysii de mystica theologia librum*, 1626, 7)».

49. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c*., 124.

plectitur, sed Benedictiones quoque, & Antiphonas, Responsoria, Cantica, Hymnos, lectiones scripturarum, aliaque cuncta, quae in Missa recitantur rite disposita, &, suis locis digesta, continet, Ejusmodi autem libri e commixtione Missalis simplicis, Lectionarii, Antiphonarii, & Benedictionalis compositi, *Missalia mixta perfecta* & *plenaria* nuncupabantur. Cujus denominationis significationem cum Eugenius de Robles ignorasset, rationem commentatus est, plane falsam, cur Missale *Ximenii*, pro titulo, appellatum fuerit *Mixtum*, suaque auctoritate viros quosdam eruditos in errorem induxit...».[50] Més modernament també ha dedicat estudi a aquest tipus de llibres, Miquel S. Gros,[51] i en el seu article trobarà el lector referències a diversos treballs d'altres estudiosos.

Recordada aquesta tradició només ens cal fer el trasllat a un tractat de mística que combina disquisicions teològiques pròpiament dites i oracions i consells de vida ascètica per confegir un tractat de teologia mixta o mesclada. Mesclada i no mixta si fem cas de la vellúria en l'ús d'un mot o de l'altre. Les dades aportades per Joan Coromines són, en primer lloc, de precisió en distingir el participi MIXTUS del verb MISCERE en l'origen del mot i significat ‚mixt / mixte'; i del mateix verb, però a través del llatí vulgar, MISCULARE el del mot ‚mesclar' des de finals del s. XIII en paral·lel a totes les llegües romàniques; en segon lloc, les dades d'ús, això és: ens informa que fins a finals de l'Edat Mitja fou emprat pel comú dels parlants i escriptors i que després pervisqué encara en el llenguatge literari.[52]

Per la seva banda el diccionari d'Alcover-Moll ens fa saber que en l'obra de Ramon Llull el significat d'aquesta paraula és aplicat a la realitat material i a la immaterial com ho palesen aquestes dues citacions: «Enaxí com lo pastor és occasió a la mort de les ovelles com mescla los lops ab elles, en així...» (*Llibre de contemplació en Déu*, CCXCIII, 14); «Molt cogitaren l'abat e el prior en les paraules del cellerer; mas l'abat era home molt sant e devot, e jasfós que ell no hagués grans lletres, havia seny natural mesclat ab devoció, e per açò...» (*Llibre d'Evast e Blanquerna*, LVII). I podem afegir-n'hi un parell més en aquest doble sentit extretes del *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis: «car diu l'abat Ysaach que fam en ventre d'om bo grans ales li dóna a molt volar alt sobre la terra fins a Déu. E diu que dejunis continuats, mesclats ab grans e continuades vigílies, farien l'om en poch de temps venir a gran perfecció» (cap. CCXVII);[53] «la terça regla és aquesta: continuació de les obres de misericòrdia,

50. Alexandro LESLEO, *Missale Mixtum secundum regulam beati Isidori dictum Mozarabes*. Praefatione, notis et appendice ab..., Romae MDCCLV, IV.

51. Miquel S. GROS I PUJOL, *El «Liber Misticus» de San Millán de la Cogolla*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», III (1984), 111-119.

52. Cf. DECLC, s.v. «mesclar».

53. El lector que, curiós, vulgui saber un mot sobre l'abat que esmenta ací Eiximenis, pot cercar l'article següent: Josep PERARNAU I ESPELT, *Un nou bifoli del* Llibre de les dones *de Francesc Eiximenis*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXII (2003), 279-280, i en restarà

mesclada ab devota contemplació, així que per un temps l'om entena en la vida activa, e per altre temps en vida contemplativa dins un dia natural matex» (cap. CCCLXXX); només cal recordar ara que aquesta segona citació correspon al darrer capítol del *Tractat de contemplació* del menoret gironí, ja comentat en aquestes pàgines. Per tot això, potser podríem suposar que el traductor de «mystica theologia» expressava amb naturalitat l'alligança de teologia i de devoció en el tractat d'Hug de Balma amb la paraula de més llarga història i ús culte, àdhuc religiós: mesclada.[54]

Pel que fa a la qüestió lingüística general, cal dirigir l'observació a la materialitat del manuscrit que revela a la primera ullada dues mans, la segona de les quals ha interliniat lletres i algun mot sobre el text primitiu. Això és: un lector més modern esmena la morfologia (per raó fonètica) i també la diguem-ne impròpiament ortografia, en algun cas, del traductor. Hi ha unes altres esmenes que són més subtils: a la figura de la ‚e' manuscrita el corrector ha afegit una línia inclinada a la seva dreta que la converteix en una ‚a' estranya respecte de les altres i obté la modificació que persegueix. Ara el manuscrit conté una dobla lletra sobreposada. En alguns casos, la correcció la fa per una lletra oblidada o no usual abans. Segonament cal considerar quines són les lletres i paraules afegides: poques, però suficients per adonar-nos de la sistematicitat de l'esmena.

El traductor mostra confusió en l'escriptura del fonema vocàlic neutre que a final de mot a voltes és una ‚e' tot i ésser de gènere femení. L'exemple més patent el trobem a la línia 181 on varia just en un dels mots clau del text —i que ja hem comentat: «mesclade theologia». La segona mà del manuscrit en fa la correcció tot afegint una ratlleta per deixar gargotejada la ‚a'. D'aquesta mateixa manera hi ha la curiosa grafia doble en la primera síl·laba de la paraula ‚amor': el traductor, en escriure-la després de la preposició ‚de', elimina, assentat en l'hàbit fonètic, una de les dues vocals, deixant escrita la ‚e' que, evidentment, la segona mà transforma en una ‚a'. Per exemple en les línies 139 i 140, però alguna vegada trobem «la amor» (lins. 140 i 155). Hi ha, tanmateix, l'excepció «de amor» (lín. 179). A voltes és el cas de variar la ‚a' per la ‚e', com per exemple, en les paraules «sa\egonament» (lín. 158) o «a\entén» (lín. 171). Les correccions, però, de la segona mà, disminueixen a partir del

satisfet; sobre les seves traduccions en llengues ibèriques, vegeu Sebastià JANERAS, *La diffusion d'Isaac de Ninive dans la Péninsule Ibérique*, dins *Eastern Crossroads*. Essays on Medieval Christian Legacy, edited by Juan Pedro MONFERRER-SALA, Piscataway NJ, Gorgias Press 2007, 247-274.

54. Si més no, en el centenari del naixement del nostre savi lingüista Joan Coromines —quan redacto aquestes pàgines—, podem recordar el seu desig a propòsit d'aquesta clàssica paraula: «Amb raó rebutja Moll [...] el terme d'‚arcaic' que li aplicà l'ignar Griera, retraient-li que és ple de vida a les Illes: vol dir "vida popular" i igual hauria pogut dir del P. Val. i d'algunes comarques de més al Nord. No fóra malaguanyat un esforç que es fes en cat. central, per reforçar-ne l'ús com a terme literari d'alt nivell estilístic, sense dany per al quotidià *barrejar*» (DECLC, s.v. ‚mesclar', 622, a, 35-42).

fol. 103*v*. Per això han restat en el manuscrit «fermade» (lín. 168), «sobrenade» (lín. 178), «ameguade» (lín. 182), «antendra ne anteniment» (lín. 248-249). Que el traductor és més medieval que l'esmenador, ho evidencia també l'oblit d'unes erres en mots aguts com «doctós» (lín. 96) o «amadós» (lín. 229) que aquell no va escriure i aquest afegeix entre ratlles. Igualment en l'oblivió del fonema sibil·lant entre sons vocàlics. Salta a la vista cridanerament per les voltes que es repeteix, la paraula «savjea» on sempre la ‚s' hi ha estat afegida; fenomen que també es troba en els mots «altea» (lín. 198), «pregonea» (lín. 201) i «suavea» (lín. 207). Altres detalls podríem ressaltar, però és més tasca de pàgines de llengua que no pas d'aquestes, tot i que n'assenyalarem un encara: es l'abreviació llatina capgirada «centies et millies» (lín. 144), això és: «m et ns» —el nostre «a cents i milers»—, a la qual la segona mà ha incorporat la ‚a' inicial de la dita que, per cert, el traductor ha escrit per inèrcia sense adonar-se que el text llatí porta un «vel» on ell grafia un «et».[55]

Resta encercar, finalment, quina còpia llatina hi ha darrere la traducció catalana. Una recerca minuciosíssima tal volta la trobaria, però penso que l'esforç esdevindria poc fructífer. Així m'ho sembla perquè la confrontació amb l'edició crítica substancia un estil redundant, o potser més encertadament, de vulgarització; qualifiquem-lo de més aproximació al lector ‚vulgaris' que no pas al ‚litteratus'.

Aquest pròleg d'Hug de Balma conté sis citacions bíbliques en llengua llatina seguides de la traducció que sol tenir un matís de glosa. En la primera (lín. 5) el verb «veniant» és traduït per «vulla venir» afegint-s'hi el matís desideratiu, evidentment negat pel «non» anterior. En la segona (líns. 149-150) el subtantiu «praeparatio» passa amb l'acompanyament del verb copulatiu implícit a: «és aparellament». En la tercera (líns. 164-165) i en la cinquena (líns. 223-224), el traductor fa el mateix que en la segona: explicita el verb ‚ésser'. En la quarta (líns. 195-196) hi ha una doble repetició: pel fet d'alterar la veu verbal cal donar-li el subjecte «qui» (referit a «O saviesa»), en primer lloc; en segon, reescriu el verb ‚eixir' en veu activa —primerament hi és en forma passiva— i en temps present: «és eixida e ix». En la darrera (lín. 250) topem amb l'excepció major: no copia les paraules llatines i en fa una traducció que no segueix cap dels testimonis manuscrits coneguts; són les tres primeres del verset (Sl XXXIII, 9) a les que afegeix les restants amb l'ampliació d'una d'elles, «Dominus» que esdevé «nostre Senyor Déus».

Amb els dos últims detalls avancem cap a l'aspecte que pot anomenar-se d'ampliació o glosa, i amb major exactitud ‚duplicació'. El traductor sol

55. L'edició crítica no reporta cap excepció a «vel»; el manuscrit tarragoní diu: «cêtis ul milesies» (fol. 2*r*) i l'edició d'Estrasburg igualment. Com a expressió popular i fins literària hom pot llegir-la, per exemple —sense la preposició!—, a GAZIEL, *Tots els camins duen a Roma*, dins *Obres completes, Obra catalana*, Barcelona, Selecta 1970, 735b: «així se'n perden constantment cents i milers».

doblar unes determinades paraules. En aquesta darrera citació ha ampliat «Dominus» amb un possessiu convertint-se en el popular «nostre Senyor» més «Déu» i així l'expressió esdevé doble. És un recurs gairebé constant en traduir els verbs i els participis adjectius; també molts noms i alguns adverbis. Seguint l'ordre del text en selecciono una bona pila. N'escriuré la línia (sense l'abreviació d'aquest mot) —precedida del paràgraf— de l'edició crítica llatina / catalana, dos punts i a continuació (estalviant cometes) la paraula o paraules *llatina* / catalana.

1,5 / 59: *exclamare* / dir e cridar; 1,7 / 61: *discernens* / veser e conèxer; 1,8 / 63: *Deum* / nostre Senyor Déus; 1,14 / 68-69: *se immergunt* / són-se occupats e donats; 1,16 / 71-72: *multi etiam viri famosi reputati* / e molts barons de gran fame a qui són fort perfets reputats; 1,23 / 79: *absorbetur* / anteses e absorbits; 1,24 / 80-81: *possidetur* / occupada e posseÿda; 2,8 / 89: *Altissimus* / Senyor Déus molt alt; 2,8 / 89: *resideret* / se reposàs es sagués; 2,14 / 94: *praeexellit* / sa llunya e sobremunta; 5,2-4 / 127-128: *disponitur* / se dispon e s'aparella; 5,3 / 129: *cogitando* / pensant e cogitant; 5,6 / 133: *pontibus* / los ponts o les arcades; 5,6-7 / 134: *dum fiunt {...} ligna* / fusta voltada e ordonada segons la obra; 5,9 / 137: *amovetur* / remouen e [...] leuan; 5,14 / 142: *citius* / pus tot e pus suptilment; 6,3-4 / 148-149: *studiosissime se exerceat* / diligentment e curosa se exercit e s'esprou; 6,9-10 / 154-155: *peccatis multplicibus* / en molts pecats e en diuerses; 6,10 / 156: *Christo* / Jesucrist; 6,22 / 167-168: *immediate* / anant sens tot mjyan; 7,2 / 171: *percipit* / percep e entén; 8,16 / 200: *acquiratur* / sia guanyada e aconsegujda; 9,2 / 207-208: *percipiat* / perceba e antena; 9,18-19 / 222-223: *instruatur* / és instruida e adoctrinada; 9,34 / 238: *eruditur* / és instruit e ensenyat; 9,42 / 246: *discretione* / cogitació o discreció.

Aquests exemples i el doble que n'hi ha diuen a les clares que el traductor ofereix una versió mastegada —si se'm permet l'expressió. Es corrobora amb la comparació detallada d'un paràgraf. Correspon al tercer, línies 35-43 llatines / les catalanes 98-108.

A: *Ista divinis illuminationibus et distillationibus caelistibus scribitur in corde*

Aquesta uera sciència s'escrju en lo cor per diujnals il·luminacions e per stil·lacions celestials;

B: *illa vero penna anseris et atramento scribitur in pelle*

l'altre sciència s'escrju ab la ploma de la oqua e ab la tinte en la pell;

C: *Ista dicit: «Sufficit»*

Aquesta uera sciència diu: «Baste», açò a nós;

D: *nam per ea animus causam omnium, scilicet Deum, Creatorem suum invenit et in ipso, qui est fons totius bonitatis et beatitudinis, immediatissime conquiescit*

Car per aquesta sciència troba lo cor la cosa, ço és, Déu creador seu, e en ell qui és font de tota beneuyransa sens tot mjyan se reposa;

E: *illa vero nunquam dicit: «Sufficit»*

l'altra saujea iamés no diu: «Baste»;

F: *nam iustum iudicium est ut qui, non curando de summa sapientia, a summa veritate deviat, veluti caecus in tenebris involvantur*

E per ço és dret juy de Déu que cell qui no·s cura de la sobirane saujea per quant que aprengua altra sciència de la

G: *et sic per varia devia anima infatuata, humanis inventionibus inserta, discurrat*

sobirane uerjtat se desuja, així que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras.

E així per coses uanes e desujables la ànima emfedeyada per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de uane sciència, així com a dessamade e folla, uasa ella e decorra.

Remarcables són els afegitons de «sciència» (B); «vera sciència» i «açò a nós» (C); «sciència» (D); «saujea» (E); «de Déu» i «cell» (F). També, i més, algunes variacions com «lo cor» per *animus* i «sens tot mjyan» per *immediatissime* (D). Fins potser sobta el canvi «la cosa» per traduir un pensament ben diferent, més universal: *causam omnium* (D); o «cell qui [...] quan que aprengua altra sciència de la sobirana verjtat se desvja» per *qui {...} a summa veritate deviat* (F); *veluti caecus in tenebris involvantur* és «així que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras» (F). En la part final pretereix una comparació i elimina *inserta*, això és, escursa la versió, però també l'allarga amb la glossa de dues paraules que passen a divuit. Vegem-ho amb deteniment: *humanis inventionibus* és «per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de vane sciència, així com a dessamade e folla» (G).

Pas a pas es confirma una traducció que vol ésser planera i fins així es manifesta ens fragments qualificables d'hipèrbaton respecte de l'original llatí. Per exemple ho és un del darrer paràgraf, línies 132-135 / 220-224.

H: *secundo, scilicet in illo loco*
I: *«Accedite ad eum et illuminamini»*
J: *docetur quomodo per omnes creaturas tam superiores quam inferiores anima rationalis ad amorem Creatoris obtinendum perfecte instruatur*

S'estructura així:

h: segonament és ací
j: ensenyat en qual matèria per totes les creatures, així sobiranes com iusanes, la ànima rahonable a consegujr la amor del Creador és jnstrujda e adoctrinada perfetament
l (*add*): en açò que diu
i: Acostat-uos a Ell e serets jl·luminats.

Si, per acabar, comentéssim la traducció de paraules feta amb sinònims més planers, no solament qualificaríem amb seguretat la traducció de popular o pedagògica, sinó que esclariríem alguna dada més. Penso que si aquesta traducció és de finals del segle xv, d'alguna manera forma part d'aquell món religiós i polític de reforma que impulsà el cardenal Cisneros i els qui darrere seu eren pro isabelins —referència ja feta a pàgines passades— en terres de Castella, que es perllongà fins a començaments del segle següent i que donà la tra-

ducció castellana de Balma l'any 1514. Però no ho penso pas, tanmateix, com a fruit de la influència que ens pogués venir de ponent, sinó per anterioritat a la reforma impulsada en aquella terra on arrelà probablement amb algun influx des d'aquí. Fou en la nostra, de les planes rosselloneses a les hortes valencianes, on arribà l'esperit d'un cristianisme renovat. Aquell que, «davant l'emotivitat violenta dels seguidors de sant Vicent Ferrer i d'Olivier Maillard —al bell mig de l'edat mitjana—, la devoció tendra i suau d'Holanda i de la baixa Alemanya representa un fet totalment nou, cosa que mostra ben clarament el nom de *deuotio moderna* que rebé aleshores mateix».[56] Més: «non vogliamo precorrere i tempi, ma certamente il clima spirituale di Monserrato si mostrava molto propizio alla "devotio moderna" un secolo prima che l'abate Cisneros giungesse al santuario catalano».[57] Aquest article del futur cardenal Albareda remarca, en el temps anterior a l'arribada a Montserrat del cosí del cardenal Cisneros, García Jiménez —el que fou l'abat Cisneros—, la traducció que féu al castellà l'eremita Bernat Boïl del tractat *De religione* —o bé segons quines edicions, *De contemptu mundi*— de l'abat Isaac de Nínive (s. VII), la primera impresa en llengua vulgar (1489) a Europa i que després l'abat Cisneros va fer editar en prímicia llatina el 1497, *De ordinatione animae*.[58] Però si retrocedim als temps de mitjan s. XV, la reina Maria, muller del rei Alfons Trastámara, ja en tenia una doble versió catalana.[59] Aquí, ara, és el lloc on dir que Hug de Balma era a Montserrat quan l'abat Cisneros redactava el seu *Exercitatorio de la vida espiritual* (1500).[60] Pel conjunt d'aquests dades ací reproduïdes com per les moltes més que aplega, Albareda pot concloure que «gli storici e i cultori della spiritualità riconosceranno forse in Monserrato e nella sua Scuola l'anello di congiunzione tra la *devotio moderna* antica e la nuova *devotio*

56. Miquel BATLLORI, *Les reformes religioses al segle XVI, Obra completa*, vol. VI, València, Eliseu Climent 1996, 25.

57. Anselmo M. ALBAREDA, *Intorno alla scuola di orazione metodica stabilita a Monserrato dall'abate Garsias Jeménez de Cisneros (1493-1510),* dins «Archivium Historicum Societatis Jesu», XXV, 49 (1956), 265: «Nel concreto riguardo della ‚devotio moderna', i primi indizi risalgono appunto alla fine del secolo XIV. I monaci erano tenuti a impartire, per quanto possibile, istruzioni religiose e spirituali ai pellegrini, richiamando loro i novissimi, specialmente la morte e le pene dell'inferno; a reccomandare l'acquisto delle virtù, con le considerazioni della vita e in particolare della passione del Redentore; a incitare con insistenza a protrarre le pie e devote contemplazioni durante la raccolte veglie notturne nella chiesa di Monserrato. Elementi che, pur dispersi, esalano già effluvi di ‚devotio moderna', presagio de spirituali esercizi» (*Ibid*., 297-298).

58. Cf. *Ibid*., 281.

59. Cf. *Ibid*., 263. És el moment de recordar que en el ms. d'El Escorial, el nostre Hug de Balma hi és acompanyat d'altres tractats entre els quals el *De vida contemplativa, solitària i reposada* de l'abat Isaac: és una còpia amb variació de títol d'un dels dos que posseïa la reina Maria? És una tercera còpia eixida de Montserrat? Anscari M. Mundó sospita que el tractat de sant Efrem d'aquest mateix manuscrit escorialense podria provenir de Montserrat o, tal volta, dic jo, ésser-ne una còpia (cf. *Ibid*., 308).

60. Cf. *Ibid*., 308.

moderna».[61] I els fets ho corroboren en part quan el mateix Albareda ens assabenta que des de Montserrat el pare Chanón portà la devoció montserratina al monestir de Valladolid on fou cridat com a mestre de novicis, i igualment «nei monasteri portoghesi di Alcobaça e Tibaes. Cosí il re del Portogallo domandò, sempre nel secolo XVI, monaci di Monserrato per riformare o meglio per fondare la Congregazione benedettina del suo regno».[62] Si, doncs, Hug de Balma va veure la llum castellana gairebé a la vigília del regnat de Carles I —el V d'Alemanya—, entre nosaltres, aleshores, ja se'n perllongava la influència més enllà del clos monacal. S'expandia en el món cultural i religiós que bellament dibuixà Rubió i Balaguer en les pàgines «Confluències de cultures a Barcelona en temps de l'emperador Carles V», i en altres.[63]

Criteris d'edició del pròlegt llatí

Els dos manuscrits ací editats s'ajusten, ultra les normes generals de l'anuari, als següents detalls.

El llatí procedent de Ripoll presenta la primera particularitat en la numeració dels seus folis. Actualment està mancat dels tres primers i una mà posterior n'ha senyalat alguns en llapis en el *recto*, per això el reproduïm com a foli. Una altra mà considera el volum paginat i, per tant, en alguns folis escriu la xifra corresponent a la pàgina, fins i tot coincidint alguna vegada amb la numeració del foli i, lògicament, així ho reflectim amb la indicació de pàgina, o bé amb la doble de foli i de pàgina.

En aquesta edició crítica tenim present tres variants. La primera serà la ja esmentada edició de F. Ruello i J. Barbet (R-B) i a la qual hom podrà acudir per veure'n les altres variants per ells reportades; la separació en paràgrafs és feta en paral·lel amb aquesta edició. El nostre pròleg ocupa els tres primers folis actuals del manuscrit, menys les sis últimes línies —de vint-i-cinc— que ja corresponen al del capítol primer. El seu encapçalament diu així: «Incipit tractatus fratris humbertus de balma de triplici via ad sapientiam». La curiositat de cotejar-lo aquí ens assabenta que algunes diferències respecte de l'edició crítica són només formals, de grafia; unes altres poques d'alguna omissió o, per contra, d'algun afegitó, etc. La majoria, però, coincideixen i detenir-nos-hi ens permetria considerar la seva proximitat amb el manuscrit base escollit per Ruello i Barbet, el 1727 de la Biblioteca Nacional de Viena procedent de l'Abadia d'Aggsbach. La segona variant serà del manuscrit que es conserva a la Biblioteca Pública de Tarragona (T) procedent del monestir de

61. *Ibid*., 299.
62. *Ibid*., 294.
63. Cf. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *La cultura catalana del Renaixement a la Decadència*, Barcelona, Edicions 62 1964, obra reeditada en el vol. VIII d'*Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990.

Santes Creus.[64] És un text de finals del s. XIV, avui Ms. 96 (catalogació antiga: 90), que els curadors de l'obra de Balma no tingueren present,[65] la qual cosa també permetrà de veure la proximitat d'aquesta còpia amb el text base triat pels curadors de l'edició crítica. La tercera variant (S) correspon a la font directa del de Ripoll, això és: l'estampació de l'obra feta a Estrasburg el 1495.

I per si no n'hi hagués prou amb la confrontació entre ambdues escriptures —l'estrasburguensa i la ripollesa—, no oblidem que Miguel de Valladolid ja ens ha informat que el tractat és atribuït a «Enrique de Palma», com ho veurem aviat en l'*incipit* del text incunable. Fou la primera edició, però juntament amb les obres del menoret Bonaventura de Bagnoregio aparegudes en dos volums, en el segon dels quals l'*explicit* diu així: «finiunt quam plurimi sancti Bonauenture de vulumine secunde partis. Impressi Argentine Anno Domini M.CCCC XCV. Finiti sexta feria ante festum sancti Thome apostoli». Un exemplar d'aquesta edició, la que he consultada, es conserva a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona —Inc. 466, I part; Inc. 465, II part [*sic!*]— procedent d'algun dels convents desamortitzats el s. XIX. Els dos volums han perdut el foli primer corresponent al títol, i potser algun altre. La part que ens interessa és la següent, del volum segon: «Incipit mistica theologia doctoris seraphici sancti Bonauenture ordinis minorum a quibusdam ascripta Heinrico de palma a quibusdam alijs a pluribus tamen ascribitur sancto Bonauenture». Ocupa els folis CLXXIII-CXCIIII*v*. I el pròleg els CLXXIII- CLXXIII*r*.

Cal fer constar, finalment els detalls següents de la comparació entre el manuscrit de Ripoll i l'edició d'Estrasburg: les terminacions ‚ae' del manuscrit ripollès són sempre una sola ‚e' en el text incunable; a l'inici de mot la lletra sempre és ‚v' i a l'interior ‚u', mentre que en el manuscrit arreu i només hi ha la ‚u' en les dues posicions; passa el mateix entre les is gregues i les llatines. Hem restituït entre claudàtors dos mots que el copista no traslladà de l'incunable. També hem esmenat alguna morfologia per la mateixa raó i la indiquem a l'aparat crític. El recompte de les diferències no gràfiques dóna cinc mots afegits i quatre de no copiats més una sola diferència en variar un ‚ex' per un «quod». Potser alguna d'aquestes anomalies pot explicar-se per un simple *lapsus calami* o per error de lectura, tanmateix no hi ha dubte que la font de Miguel de Valladolid fou l'*editio princeps*.

Criteris d'edició del pròleg català

Pel que fa a l'edició crítica del manuscrit català, després d'haver exposat un seguit de consideracions pàgines enrere a l'entorn de les seves particularitats lingüístiques, resta només precisar-ne uns detalls.

---

64. J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *El Escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus*, *o. c.*, 79.
65. Cf. HUGUES DE BALMA, *Théologie Mystique*, vol. I, *o. c.*, 122.

Com el text llatí, el repartim en els mateixos nou paràgrafs. Mantenim la imatge original del manuscrit i les variants de l'aparat crític són generalment aquestes: la indicació de l'errada manuscrita en algun cas, el contrast amb el text llatí i, quantitativament abundants, les modificacions afegides per la mà posterior. Aquestes precisen alguna particularitat més. Quan es tracta d'una lletra afegida entre línies, com la ‚s' per als mots que no la porten entrre vocals, ho indiquem d'acord amb l'addició (*add*) que féu la segona mà (*sec man*); si es tracta de la lletra ‚e' canviada en ‚a' —o més rarament al revés— com ja ha estat explicat, ho indiquem com fet també per la segona mà, però com a mutació (*mut*); en altres casos menys freqüents s'explicita la diferència segons costum. Aquest manuscrit conté, endemés, unes altres variacions gràfiques menors, segurament d'una altra mà posterior encara, però que res no afegeixen a l'aspecte morfològic ni semàntic de la llengua i per això no les tenim en compte.[66]

Abans d'acabar unes ratlles encara. El compliment eficient de les obligacions sol passar desapercebut, però cal agrair-lo, i doblement si de més a més se t'ha ofert, en exercir-lo, un servei amb discreció i simpatia. Per aquesta actitud em plau repetir l'agraïment a la directora de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll i a la resta de personal que hi treballa. També donar-lo a les bibliotecàries i bibliotecaris de la secció de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Als de la Biblioteca de Catalunya que m'obtingueren les còpies de les biblioteques d'El Escorial i de Tarragona, com també a qui em serví i desconec d'aquestes dues institucions.

I un darrer paràgraf, col·locat un poc potser fora de lloc. Qui es responsabilitza de totes aquestes pàgines amb les equivocacions incloses, no sap estar-se de consignar que el manuscrit català d'El Escorial i el castellà de Ripoll són dues peces de caça major que haurien d'ésser capturades, estudiades i lliurades a l'estampa amb tota cura i ornament d'honor. I mentrestant, algun bon mecenes —ciutadà o corporació privada o pública— podria ja començar per la urgent restauració que li cal al manuscrit únic de Ripoll; un grapadet d'euros no és pas gaire diner, però sí que engendra una fortuna cultural... i si d'escreix també donés, o algú altre o diverses entitats, per a l'edició... seria una acció digne dels déus.

Acabat a Manresa
en els dies de Pasqua del 2007

66. Són, per exemple, unes finíssimes ratlletes més o menys verticals que separen mots aglutinats o que, assenyalen el final d'un oració com avui ho faríem amb un punt; o uns puntets per indicar la lletra ‚i' en l'abreviació ‚q'.

[HUGONIS DE BALMA]

[*Theologiae mysticae prologus*]
(Ripoll, Bibl. Lambert Mata, ms. XLIX)

[f. 4] «*Uie Sion lugent*, eo quod non sit qui uadat ad solennitatem». Licet Hieremias propheta dixerit hoc uerbum captiuitatem populi sui deplorans, tunc hoc poterit speculator quisque intelligens exclamare, tantam captiuitatem animarum, tantam declinationem a semitis iustitiae et uijs aequitatis in mundo uniuerso discernens. «Uiae» enim dicuntur amantium desideria animarum, quibus ad Deum et ad supernam ciuitatem Hierusalem, super omnem rationem et intellectum, etiam in terreno corpore habitantes, animae subleuantur; quae uiae etiam lugere dicuntur, eo quod non sit qui ad tantam solennitatem aspiciat, eo quod, abiecta uera sapientia, tam clerus quam populus mundanis delicijs uel inutilibus curiositatibus se immergat. Sed quod mul-[p. 14]-to magis est dolendum et cordis lachrymis incessabiliter lamentandum, quod multi religiosi, multi etiam uiri famosi reputati, (ueluti quondam populus israeliticus relicto culto Creatoris sui, manufactis idolis seruierunt), sic, relicta uera sapientia, qua Deus solus perfecte interius colitur et solis amantibus adoratur, diuersis scientijs et fabricationibus multiplicium argumentorum inuenticijs, quasi quibusdam idolis miserabiliter mentem impleuerunt, in quibus sic absorbentur, diabolo instigante; et sic mens ipsorum, in istis totaliter possidetur, ut uera sapientia locum in eis non inueniat.

1 Sion S Syon | uadat T veniat 1-2 solennitatem R-B solemnitatem T sollepnitatem 2 Hieremias … verbum R-B enim verbum hoc dixerit Ieremias propheta T verbum hoc dixerit Ieremias propheta 3 deplorans R-B incessanter deplorans | tunc hoc poterit R-B potest tamen hoc 7 Hierusalem R-B T Ierusalem 8-9 subleuantur T subleuentur 9 uiae etiam R-B quasi T etiam 10 solennitatem R-B solemnitatem T sollempnitatem | aspiciat R-B adspiciat 11 delicijs S delitijs 12 immergat R-B T immergunt | Sed T Seu 13 lachrymis incessabiliter R-B lacrimis incessanter T lacrimis incessabiliter et 14 populus israeliticus R-B T *inv* 15 culto R-B S cultu | Creatoris sui R-B *inv* | idolis T S ydolis 16 interius colitur T *inv* | solis R-B T S a solis 18 argumentorum R-B argumentationum inventitiis | idolis R-B idolis se T ydolis se S ydolis 19 mentem *in ms* mente R-B *om* | absorbentur R-B absorbetur | diabolo S dyabolo 20 et sic R-B *om* | in istis R-B et in ipsis sic 21 locum in eis R-B in ipsis locum

1 *Lm* I, 4

Nam hac pessima occupatione (quam Deus dedit filijs hominum) infaeliciter captiuantur, ita ut non sit spiraculum quo suum Creatorem anima per flammigeras amoris affectiones contingat. Non enim ad hoc animam creauerat ut, contra suam generositatem, multitudine quaternorum ouinarum pellium repleretur, sed ad hoc ut esset sedes sapientiae et in ipsa rex pacificus ciuitatis supernae, scilicet Deus Altissimus, resideret. Sapientia enim haec, quae mystica theologia dicitur, a Paulo apostolo est edocta, a Dionysio Areopagita, suo discipulo, conscripta, quae idem est quod extensio amoris in Deum per amoris desiderium, quantum distat ortus ab occidente, omnium creaturarum scientiam incomparabiliter praeexcellit. Nam alias scientias mundi doctores edocent, sed hec a solo Deo immediate, non mortali homine, sed spiritu edocetur.

Ista diuinis illuminationibus caelestibus scribitur in corde; illa uero penna anseris et atramento scribitur in pelle. Ista uero dicit: «Sufficit», nam per istam animus causam inuenit, scilicet Deum, Creatorem suum, et in ipso, qui est fons bonitatis totius et beatitudinis, inmediatissimae conquiescit; alia uero numquam dicit: «Sufficit», nam iustum iudicium est ut qui, non curando de summa sapientia, a summa ueritate deuiat, ueluti totus in tenebris inuoluatur, et sic per uana et deuia anima infatuata, humanis inuentionibus insensata, discurrat. Item ista affectum inflammat, intellectum illuminat;

---

22 hac R-B T in hac | dedit filijs hominum R-B filiis hominum dedit 23 infaeliciter R-B T S infeliciter | spiraculum R-B T respiraculum 24 affectiones R-B adfectiones 25 creauerat R-B creavit Deus T Deus creaverat animam 25-26 multitudine R-B in multitudine 26 ouinarum pellium T *inv* 27 et in ipsa R-B in qua | Deus R-B *om* 28 mystica T mistica 29 est edocta R-B edita T est edocta et 29 Dionysio Areopagita R-B beato Dionysio Areopagita T Dionisio Ariopagita S Dyonisio Ariopagita 30 quae idem est R-B est quae idem est | amoris R-B *om* 31 desiderium; T desiderium tendens; | quantum R-B et quantum T quem quantum 31-32 omnium creaturarum R-B T omnem creatam 33 | mundi doctores R-B *inv* | hec R-B T de hac | immediate *in ms* inmediate | mortali R-B T a mortali 34 sed spiritu R-B spiritus T *om*

35 caelestibus R-B et distillationibus caelestibus T S et distillationibus celestibus 36 uero R-B T *om* 37 istam R-B eam | inuenit R-B omnium 38 et R-B invenit et | bonitatis totius R-B T *inv* | et T *om* 39 inmediatissimae R-B S immediatissime T inmediatissime 41 totus R-B caecus 42 uana et R-B varia 42-43 insensata R-B inserta 43 affectum R-B adfectum | intellectum R-B et intellectum 44 uero T *om* | ex R-B cor T *om* | cor R-B *om* | eleuatum R-B

---

37 veg. 2*Cor* XII, 9

alia uero quampluries inueniens ex uera sapientia cor eleuatum inflat quampluries uarijs opinionibus et diuersis erroribus intellectum obtenebrat. Igitur relicta humana sapientia, curiositate scientiae inutilis argumentationum et opinionum capturis, religiosa anima per amoris accensionem ad fontem omnium desiderando ascendat, in quo solo reperiat ueritatem.

Sed quia haec summa sapientia non potest ab homine doceri, subditur quomodo quilibet, quantumcumque laicus in schola Dei existens hanc sapientiam ab ipso immediate recipiat, super omnem intellectum per amoris affectum, quam nullus philosophus nullusque alius scholaris secularisque magister, nulla humana intelligentia quantumcumque studeat, apprehendit.

Triplex igitur uia ista ad Deum, scilicet purgatiua, qua mens ad discendam ueram sapientiam disponitur; secunda uero illuminatiua dicitur, qua mens cogitando ad amoris inflammationem accenditur; tertia unitiua, qua mens super omnem intellectum, rationem et intelligentiam, a solo Deo sursum dirigitur. Nam sicut uidemus in pontibus, dum fiunt, quod prius ligna supponuntur ut firmitas muri lapidei superius aedificetur, et perfecto aedificio iam ligna supposita

---

T evacuatum | inflat T *om* 45 quampluries R-B et quampluries | erroribus T *om* 46 Igitur T Suasio igitur | sapientia R-B T *om* 47 argumentationum R-B argumentorum T argumentatorum | capturis R-B captiva 49 reperiat ueritatem R-B T reperiet veritatem et, hac inventa pretiosa margarita, libentissime, pro ipsa conservanda quam vel male vel nunquam dilexit, curiosius cetera derelinquat.

50 doceri R-B T S edoceri 51 laicus in schola T S laycus in scola 52 ab ipso immediate recipiat R-B immediate ab ipso accipiat 53 affectum R-B adfectum | nullus philosophus nullusque T nulla philosophorum nulloque 54 scholaris S scolaris | secularisque magister R-B vel magister saecularis | nulla R-B in illa | intelligentia R-B sapientia 55 apprehendit R-B apprehendet

56 uia R-B est via T vero est igitur via S est igitur via | purgatiua T purgativa illuminativa unitiva. Purgativa 57 discendam T adiscendam | secunda uero R-B T *om* 58 dicitur R-B T *om* 59 tertia R-B et T *om* | intellectum, rationem R-B *inv* 60 sursum R-B sursumacta T acta 60-61 pontibus R-B T pontibus istis 62 superius aedificetur R-B superaedificetur | perfecto aedificio R-B aedificatione completa | ligna supposita R-B *inv* 63 penitus admouentur R-B penitus

---

49 L'edició crítica de Francis Ruello i de Jeanne Barbet, com també la traducció catalana que ací aportem, conté un fragment més en aquest punt i és el següent: «et, hac inventa pretiosa margarita, libentissime, pro ipsa conservanda quam vel male vel nunquam dilexit, curiosus certera derelinquat». Considerar, en un primer pensament, que el copista del nostre manuscrit de Ripoll es va saltar aquestes ratlles, s'ha de tenir per evident, però la veritat és que la seva font, l'*editio princeps* de l'obra, tampoc les conté.

penitus admouentur, sic mens; cum primo sit in amore imperfecta, et post ad amoris perfectionem meditando consurgit, et, cum per multum exercitium in amore unitiuo fuerit confirmata, et propter multas flammigeras amoris affectiones siue aspirationes, supra seipsam Creatoris sui dextera subleuata citius quam cogitari possit, sine omni cogitatione praeuia uel comitante, quotiescumque placet, centies uel millies, de die uel de nocte, in Deo afficitur, ad ipsum solum possidendum innumerabilibus desiderijs aspirando.

Sic enim, quilibet nouus discipulus ad perfectionen huius scientiae gradatim ascendat ut, primo, in uia purgatiua, quae est uia {f. 5 / p. 15} puerilis et incipientium, studiosissime se exerceat, quae sic incipit: «Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae»; postea autem per mensem unum uel duos, secundum quod, diuino superirradiante lumine, sibi uidebitur expedire, ad amorem cogitando consurgat. Quod si praesumptuosum forte alicui uideatur quod anima, inuoluta peccatis multiplicibus, audeat a Christo amoris petere unionem, in se ipso cogitet nihil esse periculi, dum primo osculatur in pede per peccatorum recordationem, secundo, in manu per beneficiorum sibi collatorum recognitionem, tertio ascendat ad osculum amoris, ipsum solum desiderando et ipsi soli affectionibus flammigeris adhaerendo. Ut, secundum quod subsequenter uidebitur, dicendo *Orationem dominicam* prout per ipsam mens cogitando consurgit, ordinate ascendat, quarto, se exercendo secundum uiam illam quae illuminatiua dicitur, quae ibi incipit: «Nox illuminatio mea, in delicijs meis». Conscendit anima ad multo eminentiorem gradum et statum in quo etiam quotiescumque uult, sine aliqua cogitatione praeuia, in Deo afficitur,

---

amoventur T amouentur S penitus ammouentur | mens R-B T S et mens | sit in amore R-B in amore sit 63-64 et post R-B prius T S post 65 propter R-B per 66 affectiones R-B adfectiones | siue T seu 68 comitante R-B T concomitante 69 millies *in ms* millesies R-B milleties | afficitur R-B adficitur

72 uia T S *om* 73-74 sic incipit R-B incipit ibi 74 postea autem R-B postea, per aliquantulum temporis, scilicet T postquam autem 75 mensem unum uel duos R-B unum mensem vel per duos 76 sibi R-B *om* | cogitando T cogitandum 77 Quod S Ex 78 amoris petere R-B *inv* 79 pede R-B pedibus 80 manu T manibus 81 amoris R-B T oris 82 affectionibus R-B adfectionibus S affectibus 83 Ut R-B T Et 84 per ipsam mens T mens per ipsam 85 quarto R-B *om* | illam quae R-B *om* | dicitur R-B *om* 87 multo T multum | etiam R-B *om* 88 praeuia in R-B T praevia immediate in | afficitur R-B adficitur

---

74 *Sl* LXXXVIII, 15

86 *Sl* CXXXVIII, 11

quod ad plenum non potest aliqua humana industria edoceri.

Sed exercendo per uiam purgatiuam et illuminatiuam, anima experimentaliter percipit, solo Deo interius dirigente et docente, quod non potest uia aliqua mortali uel eloquentia reserari, quod nec Aristoteles, nec Plato, nec aliquis mortalis, aliqua philosophia uel scientia potest, nec potuit, nec poterit intelligere quod solus amor docet interius, ut discat omnia rationalis anima a summo doctore et aeterno acquirere scientiam in qua omnis ratio et intellectus deficit et affectus per amorem dispositus, transcendens omnem humanam intelligentiam superenatat, sola amoris unitiui regula ad ipsum qui est fons totius bonitatis, spiritum dirigente. Haec igitur est mystica theologia, id est occultus sermo diuinus, quo mens ardore disposita, linguis affectionum Christum suum dilectum occulto alloquitur.

In cuius mystico tractatu sic proceditur: primo [A] manifestatur uia purgatiua in qua declarantur tria: primo, quomodo anima purgari debeat; secundo, quomodo uera oratione gratiae abundantia impetratur; tertio, quomodo peccator plenam de peccatis indulgentiam consequitur. Secundo [B] duo manifestantur: primo de uia illuminativa subditur, ubi primo: docetur quomodo mens usualiter per *Dominicam orationem* meditando ad amorem consurgat; secundo, quomodo per eandem uiam expositione *Orationis dominicae* omnis Scriptura anagogice in Deum spiritualiter exponatur. Tertio [C] determinatur de uia unitiua quae incipit ibi: «O sapientia quae ex ore Altissimi, etc.», ubi primo manifestatur quanta uitae sublimitas et quanta uirtutum consummatio per mysticam sapientiam, ad hoc ut magis appetatur, et ab ipsis exercentibus acquiratur. Quod si forte alicui legenti nimis

---

90 Sed R-B Sic se 92 mortali R-B mortali scientia | quod R-B quia T uidi 93 uel R-B aut aliqua 94 nec poterit R-B *om* 95 docet interius R-B *inv* T edocet 95-96 doctore et aeterno R-B et aeterno doctore; et T *om* 96 acquirere T adquirer | ratio R-B ratio et scientia 97 affectus R-B adfectus 98 unitiui T *om* 99 dirigente T dirigente mistica theologia 100 id est *in ms* T .l. S id 101 affectionum R-B adfectionum | occulto alloquitur R-B T occulte adloquitur 102 mystico T mistico | proceditur T proceditur modus tractandi | primo R-B primo enim 104-105 impetratur R-B impetretur 105 plenam de peccatis R-B de peccatis plenam 106 consequitur R-B consequatur | duo manifestantur: primo R-B *om* 107 primo R-B duo manifestantur: primo, T *om* 109 eandem uiam R-B S eadem viam in T eandem via in 109-110 anagogice T anagogice totum refferendo R-B S anagogice totum referendo 111 Altissimi etc. R-B Altissimi prodisti 112 manifestatur R-B ostenditur 113 mysticam T misticam 114 et ab R-B *om*; ab T *om*; et S *om* | Quod T S Ex 115 difficile T difficilis | uel R-B T tum | uel

---

111 Fragment inicial de la primera de les antífones majors de les vespres de l'octavari pre-nadalenc, sobre el verset *Sir* XXIV, 3 (5 *Vulgata*)

difficile uideatur, uel propter scientiae profunditatem, uel propter uerborum obscuritatem, tamen tangat tertiam uiam quae est super omnem intellectum, exerceat se in uia purgatiua et uia illuminatiua subsequente, et statim experietur et intelliget in se ipso, solo Deo interius operante, quicquid de tertia uia inuenerit in scripto uel audierit ab aliquo.

Nam in hac sapientia necesse est ut in se ipso primo percipiat experimentaliter ueritatem, et deinde sententiam omnium uerborum quae ad mysticam sapientiam pertinent, in comparatione cuiuslibet doctrinae facilitatem iudicabit. Haec enim sapientia in hoc differt ab omnibus alijs scientiis, quia in hac primo oportet usum habere in se ipso quam uerba intelligere, [p. 16] et practica hic praecedit theoricam. In alijs scientijs, necesse est primo uerba intelligere quam, quae adiscitur, scientia habeatur. Quae, in quantum a nobiliori doctore acquiritur, in tantum citius possidetur; et ita fit ut in ipsa, aliquis Deo docente, sit perfectior discipulus quam in aliqua liberalium artium perfecte intelligens magister, uel in arte mechanica bonus faber; secundo, scilicet in illo loco: «Accedite ad eum et illuminamini» docetur quomodo per omnes creaturas tam superiores quam inferiores anima rationalis ad amorem Creatoris obtinendum perfecte instruitur; tertio, ipsius *Mysticae Theologiae* textus manifeste exponitur, in quo, licet sint pauca uerba, tamen est quasi infinita sententia; qua perfecte intellecta, tam librorum beati Dionysij difficultas quam totius Ueteris et Noui Testamenti sensus mysticus uerus amantibus

R-B tum 116 tamen R-B T cum id 118 experietur R-B experietur et sentiet 119 inuenerit in R-B T S inveniet 120 audierit ab R-B audiet de T S audiet ab

123 mysticam T misticam 124 facilitatem R-B T S facillimam | differt R-B distinguitur 125 usum habere R-B *inv* 126 hic R-B ibi 127 In R-B in omnibus autem | necesse est primo T *inv* | quam R-B quam ipsa 128 adiscitur T-B T S addiscitur | nobiliori R-B T nobiliore 129 acquiritur T adquiritur 129-130 aliquis Deo docente R-B Deo doctore aliquis 130 quam R-B quam sit 131 magister T *om* | uel R-B vel etiam 132 faber R-B T faber vel industrius architector | scilicet in illo loco T hic 132-133 illuminamini T S illuminamini etc. 134 obtinendum T optinendum 134-135 instruitur R-B instruatur 135 *Mysticae Theologiae* T Mistice Theologie 136 sint pauca uerba R-B pauca sint verba | tamen est R-B *inv* | sententia R-B scientia et sententia 136-137 qua perfecte intellecta R-B quo perfecto intellecto T quo perfecte intellecto 137 Dionysij S Dyonisij 138 ueteris et Noui R-B *inv* | mysticus T misticus | uerus amantibus R-B veris amatoribus 139 sicut T sic | deriuantur R-B *om* T igitur derivatur | riuuli R-B

132-133 *Sl* XXXIII, 6

elucescit, nam sicut ab uno fonte deriuantur plures riuuli, qui quasi [in] infinitos fluuios deriuantur, et sicut ab uno puncto centrali procedunt quasi infinitae lineae, sic intellectis illis pauculis uerbis quae ibi exponuntur, in quibus spiritus edocetur quomodo uniri Deo debeat, in suo summo apice constitutus, et ibidem experimentaliter inueniet totius sapientiae originem; ex qua coniunctione mens de inferioribus scientijs praeclare intelligendis, Sacrae Scripturae expositionibus uerbis idoneis in praedicatione ad inflammanda corda audientium, fidelis discipulus multipliciter, et affluentissime eruditur; quarto, subduntur octo industriae quibus anima {ad} adquirendam istam sapientiam et conseruandam habitam sagaciter edocetur; ultimo, contra aliquos sciolos, hanc supremam sapientiam impugnantes et dicentes quod nunquam consurgit affectus nisi praemeditando et cogitando, disputatio subditur, auctoritatibus ipsorum error conuincitur et huius sapientiae ueritas efficacius enodatur, quod sine media, praeeunte discretione, sed solo amoris uehiculo supra se ipsam, quotienscumque uult, experimentaliter anima subleuatur, quod nec ratio intelligat, nec intellectus speculatur, sicut ibi dicitur: «Gustate et uidete».

egrediuntur rivuli 140 infinitos R-B T in infinitos 141 infinitae lineae R-B *inv* T infinitae linee 142 spiritus T spiritus ponuntur | uniri Deo T *inv* 143 summo R-B supremo 143-144 inueniet T inuenit | experimentaliter inveniet totius sapientiae originem R-B totius sapientiae originem experimentaliter inveniet 144 mens R-B nimirum 145 Sacrae Scriprurae T Sacre Scripture 146 idoneis T ydoneis | inflammanda R-B inflammandum 147 affluentissmime R-B adfluentissime T afluentissime 148 quibus S in quibus | adquirendam R-B S ad acquirendam T ad adquirendam 149 sagaciter T sagaciter autem 150 supremam R-B summam T suppremam 151 quod nunquam R-B quia nullatenus | affectus R-B adfectus 152 auctoritatibus *in ms* autoritatibus R-B T S in qua auctoritatibus et rationibus | error S erroret 154 praeeunte discretione R-B *inv* | uehiculo *in ms* uehicolo 154-155 quotienscumque R-B quotiens 155 anima R-B *om* 156 intelligat R-B T intelligit | sicut R-B sed

156-157 *Sl* XXXIII, 9

[Traducció catalana]
(El Escorial, Bibl. del monestir, ms. N.I.16)

[f. 101c]

«Jhesus. 1
Comensa primament lo pròlech del libre de *Uie Sion*.

Item què és mesclade theologia	iij
Manera de trectar d'aquesta sciència	iij
Seguex-se de la uja purguatiua	iiij
De la manera de purguació	v
De parlar acusant si matex deuant Déu	v
Del benifet de creació	v
En qual manera deu hom pensar los benjfets spirituals	vj
De la uja de humjljació perquè hom aconsaguex purguació	vj
De v coses per les quals deu ésser Déus loat	vjj
En qual manera hom pot auer perdon de sos peccats	vjjj
Oració de Madona sancta Maria auocada nostra	vjjj
Pròleg de la uia il·luminatiua	vjjj
Comensa de la uja il·lumjnatiua	x
De iij maneres de spondre la sancta Scriptura	x
Què és propiament anagogia	xj
Per qui pot ésser aconsagujda art anagògica [f. 101d]	xj
Esposició anagògica en lo *pater noster*	xj
De consagujr benuolensa de Déu	xij
De vij demandes del pater noster	xiij
De la primera patició del *pater noster*	xiiij
De la ij petició del *pater noster*	xiiij
De la iij patició del *pater noster*	xiiij
Que encar es saguex de la uja il·lumjnatiua	xxj
E<e>ximplj de ço qui és damunt dit	xxj
Oració a preguar e a reclamar madona sancta Maria	xxiij
Oració a nostre senyor Déus, espòs de la ànjme	xxiij
Manera e hordinació de tractar de la uja unjtiua	xxiij
De la uja unjtiua e d'on és presa	xxiiij
En qual manera l'esperansa és confortade	xxvij
En qual manera la carjtat és amflemade	xxvij
Oració de reclamar nostre senyor Déus	xxx
Saguex-sa de la terça uja	xxx

18 anagògica *in ms* anaguogita 19 anagògica *in ms* anagogita 29 tractar *in ms*

De les creatures no anjmades xxxiiij
Seguex-se de les indústries xxxvij
De la primera indústria xxxvij
De la sagona indústria que és de la <a> uida dels sants xxxviij
De la iij indústria xxxviiij
De la indústria del temps xxxx
De la indústria del loch xl
Dels menyars spirituals xlj
De la derrera indústria xliiij
Seguex-se de la uja unjtiua xliiij
Que·ncara se saguex de la uja unjtiua xliiij
De consusrecció de ujda unjtiua xlviij
Açò són arguments que prouen que la ànima [f. 102a] lij
se pot leuar en Déu sagons la sua afeció sens tota cogitació d'entenjment primera ujnent ho ensemps acompanyant
Así argüex per lo contrarj liij
Ebsolució de les qüestions demunt dites lv
[...]

En nom de Déu comensa lo libri de Frare Umbert de Balma *De iij uies ordonades per muntar ha uera saujea* [f. 102b]

«*Uje Sion lugent* eo quod non sint qui uenjant ad solepnjtatem», ‚Les ujes de Sion ploren per ço com no és qui ulla uenjr a la sollempnjtat'. Jassia açò que el profeta Jheremjes dixés aquestes paraules, plorant la captiujtat del seu poble, emperò, tota persona ben esguardant e entenent pot açò dir e cridar per tanta captiujtat d'ànjmes e per tant desujament de les carreres de justícia e de les ujes d'egualtat que poden's ueser e conèxer per tot lo món. Donchs nós deuem entendra que els desigs de les ànimes amans són dites «ujes», per les quals a nostra Senyor Déus e a le ciutat sobirane de Jherusalem, sobre tota rahon e sobre tot entenjment, les ànimes, abitants en lo cors terranal, són sus alt leuades. E aquestes ànimes són dites «plorar» per ço, car no és nagun qui ulla esguardar aquesta tante e tant

trectar 45 ·ncara *in ms* encaro 53 *iij in ms add int lin* es 56 ulla *in mas sec man add int lin* uulla 63 le *in ms sec man mut* la | sobirane *in ms sec man mut* sobirana 64 abitants *in ms sec man add* habitants 66 ulla *in mas sec man add int lin* uulla | tante

55 *Lm* 1, 4

52 Hi ha de manera seguida cinc entrades més referides a les cinc obres següents: «lix [*sic*] Así comensen vij maneres de temptacions / lxv Remey contra algunes temptacions que deuen ésser espirituals en lo temps de Antecrist / lxvj Notable molt bo / lxix Altre notable / lxxj Oració»

gran sol·lempnjtat. E açò esdeuén, per ço car lexada e foragitade de si mateys la uera saujea, axí ben los clergues com tot l'altre poble són-se occupats e donats a delits mundenals e a curositats no profitoses. E encare, so qui és de maior dolor e ab làgrimes de cor contínuament plorador, que molts religioses e molts barons de gran fame qui són fort perfets reputats, qui son quaix axí com era antiguament [f. 102c] lo poble de Israel qui lexaren lo coltiuament del seu Creador e serujren les idoles fetes de lus mans, axí matex aquests demunt dits, lexants la uera saujea per la qual Déus tot sol perfetament és colt de dins e és adorat per los seus amants tant solament, a diuerses sciencies e a fabrjcacions de molts e diuerses argumens atrobats e jmaginats, quaix axí com alguns sa són donats e occupats maluadement, en les quals coses són axí anteses e absorbits per temptació del demonj e en axí en aquelles coses de tot en tot la lur pensa és occupade e possaÿda que uera saujea no pot loch trobar en ells.

E per açò ells són axí captiuats en aquesta maluade occupació, la qual dóna nostre Senyor Déus als fills dels hòmens que no poden trobar en si respirament per la qual la ànima puya per afeccions flameyans d'emor sentir ne auer lo seu Creador. Certes, nostre Senyor Déus no creà per ço la ànima que contra sa natural generacion per multiplicament de quaerns d'ouelles se compljs, ans le creà per so que fos seylla e cadira de saujea axí que en ella lo rey de pau de la ciutat sobirana, ço és, nostre Senyor Déus molt alt, se reposàs, es sagués. Donchs aquesta saujea qui és apellade mesclade theologia, és stade mostrade per sant Paul apòstol, e per sant Dionjs [f. 102d] Arjopagita, dexeble seu, fou scrita. En aquesta sciència no és àls, sinó és tenjment d'amor en Déu per desig d'emor. E aytant com és luny lo sol jxent de ponent, aytant més sa lunya e sobremunta aquesta sciència, sens tota compa-

in ms sec man mut tanta 67 car lexada *in mas sec man add int lin* car han lexada | foragitade *in ms sec man mut* foragitada | de si *in mas sec man add int lin* de <s> si 68-69 poble *in mas sec man add int lin* e 69 curositats *in mas sec man add int lin* curiositats 70 encare *in ms sec man mut* encara 71 fame *in ms sec man mut* fama 75 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 78 maluadement *in ms sec man mut* maluadament 80 occupade *in ms sec man mut* occupada 81 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 82 maluade *in ms sec man mut* maluada 85 d'emor *in ms sec man mut* d'amor | auer *in mas sec man add int lin* hauer 88 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 90 saujea *in ms sec manadd int lin* saujesa | apellade mesclade *in ms sec man mut* apellada mesclada | mostrade *in ms sec man mut* mostrada 93 d'emor *in ms sec man mut* d'amor

74 lus *cal llegir* llurs

86 generacion *en el text llatí llegim* generositate 87 se compljs *en el text llatí llegim* repleretur

ració, de tota sciència creade. Mas les altres sciències ensenyen los doctós d'aquest món, mas aquesta és ensenyada solament per nostre senyor Déus sens tot mjyan, no pas per hom mortal.

Aquesta uera sciència s'escrju en lo cor per diujnals jl·lumjnacions e per stil·lacions celestials, l'altre sciència s'escrju ab la ploma de la oqua e ab la tinte en la pell. Aquesta uera sciència diu: «Baste», açò a nós. Car per aquesta sciència troba lo cor la cosa, ço és, Déu creador seu, e en ell qui és font de tota beneuyransa sens tot mjyan se reposa. L'altra saujea iamés no diu: «Baste». E per ço és dret juy de Déu que cell qui no·s cura de la sobirane saujea, per quant que aprengua altra sciència, de la sobirane uerjtat se desuja, axí que quaix tot sa met e sa aplegua en tenebras. E axí per coses uanes e desujables la ànima emfedeyada per aquells humenals atrobaments, ço és, d'erguments de uane sciència, axí com a dessamade e folla, ua-sa ella e decorra. E aquesta uera sciència emflame la efecció e il·lumjna l'entenjment. Mas l'altra sciència, aytant [f. 103a] com més troba lo cor buyt de uera sciència, aytant més e pus soueny encegua l'entenjment per diuerses e per uanes operacions. Donchs lexade la humanal curiositat de sciència no profitosa, de les ergumentacions uanes e catiues, la ànima religiosa, per entenjment afectuosa d'emor, desijant puig a le font de tots béns, en lo qual solament ella troberà la uirtut e la uerjtat. E axí, quant aurà trobade la preciosa marguarjta, uolenterosament, per auer e per conseruar aquella, totes les coses que à malament amades e no leix aquelles que no à amades curosament, les desempar e les leix totes.

---

95 creade *in ms sec man mut* creada 96 doctós *in mas sec man add int lin* doctors 99 l'altre *in ms sec man mut* l'altra 100 tinte *in ms sec man mut* tinta 103 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 104 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 105 sobirane *in ms sec man mut* sobirana 108 dessamade *in ms sec man mut* dessamada | ua-sa *in ms sec man add int lin super ultima littera* e 109 emflame *in ms sec man mut* emflama 112 lexade *in ms sec man mut* lexada 114 d'emor *in ms sec man mut* d'amor | le *in ms sec man mut* la 115 troberà *in ms sec man add int lin* atroberà | aurà *in ms sec man add int lin* haurà 116 trobade *in ms sec man mut* trobada | auer *in ms sec man add int lin* hauer 117 a *in ms sec man add int lin* ha 118 a *in ms sec man add int lin* ha

---

100 veg. 2*Cor* XII, 9
116 la preciosa margaurjta *és la referència* a *Mt* XIII, 45-46
149-150 *Sl* LXXXVIII, 15

106-107 emfedeyada *mot provinent de* fadejar: sense sal, sense sentit 114 puig *cal llegir* pujar

E per açò, car aquesta sobirane saujea no pot ésser ensenyada per hom, saguex-sa que tota persona per quant que sia leya e idiota e·stant en la scola de Déu, aquesta saujea pot raebra {de} nostre Senyor Déus sens tot mjyan, sobre tot entenjment per afecció d'emor, la qual nagun philosof ne negun altre scolan, ne maestre secglar, ne entenjment humanal, per molt que ulla studiar, no pot aquella consagujr, ne auer.

E aquesta uja, per qual hom munte a Déu, és ordonade per iij maneras, ço és, uja purguatiua, per la qual la pensa se dispon e s'aparella de auer e de apendra uera saujea. La ij és apellada uia jl·luminatiua, per la qual la pensa, pensant e cogitant, se entén a emflamement d'emor. La {f. 103b} iij és uja unitiua per la qual, sobre tot entenjment e sobre tota rahon e sobre tota jntel·ligència, la pensa solament és sus alt endressade e leuade per nostre Senyor Déus. Uós ueen souèn que cells qui fan los ponts o les arcades que primerament posen dessots bestiment de fusta uoltade e ordonada sagons la obra, e aprés ells posen desús lo mur de la péra e la fermetat e·l compljment de la obra. E con la obre és complida e aquabade, la fusta qui era posada desús de tot, ne remouen e la'n leuan, axí matex al comensament la ànima pensa e·s jmperfeta en amar. E poch a poch pensant e cogitant ella·s leua en la perfecció d'emor. E quant per molt exercici ella és confermade en la amor unjtiua, e per moltes afeccions flemayans d'emor o per jnspiracions sobre si matexa és leuade e a le dreta del seu creador, pus tost e pus suptilment que hom no porja pensar, sens tota cogitació primera ujnent o aprés sagüent tota uja que lj plàcia, e a uegua-

119 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 120 leya *in ms em duplex* ~~leya~~ 121 Déu *in ms sec man add int lin* ab | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 122 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 124 ulla *in ms sec man add int lin* uulla 125 auer *in ms sec man add int lin* hauer

126 ordonade *in ms sec man mut* ordonada 128 auer *in ms sec man add int lin* hauer | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 130 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 132 endressade e leuade *in ms sec man mut* endressada e leuada 134 uoltade *in ms sec man mut* uoltada 135 desús *in ms sec man add int lin* dessús | péra *in ms sec man add int lin* pedra 136 obre *in ms sec man mut* obra | equabade *in ms sec man mut* equabada 139 d'emor *in ms sec man mut* d'amor 139-140 confermade *in ms sec man mut* confermada 140 flemayans *in ms sec man mut* flamayans | d'emor *in ms sec man mut* d'amor 141 leuade *in ms sec man mut* leuada | le *in ms sec man mut* la 143-144 ueguades *in ms sec man mut*

143 primera ujnent *en el text llatí llegim* praevia 144 o a m et ns *cal llegir en aquestees lletres la dita* centies vel millesies *que correspon a l'expressió tradicional* cents i milers

des o m et ns o de die o de njt en Déu és fermade entesament per ell sol a possayr per no nombrables desigs jnspirant.

E per ço tot nouell dexeble a le perfecció d'aquesta sciència munt de grau en grau. Axí que primerament, en la uja purguatiua qui és uja puerjl e dels comensants, [f. 103c] diligentment e curosa se exercit e s'esprou, la qual comensa així: «Justicia et iudicium praeparacio sedis tue», ‚Justícia e juý és aparellament de la tua seylla'. E aprés d'açò, per spay d'un mes o de dos, o més o menys sagons·quell lum diujnal ujnent d'alt, li darà a entendre com ho deya fer, pens e cogit com mils pugua profitar e muntar en honor. E si per auentura li és ujyares que açò sia presumpció, que la ànima qui és enuolpade en molts peccats e en diuerses, gos demenar aiustament de la amor de Jhesucrist, cogit en si matex que açò no és nagun perill, sol emperò que primerament se humjliÿ besant los peus de Jhesucrist per remembrament de sos peccats; e aprés, sagonament, bes les mans per conaxensa dels benjfets que lj són donats; e tersament, munt a besament de la boca, solament desigant, e a ell solement s'endrés per afeccions flameyants. E, sagons que aprés li serà uist feador, digua la oració domjnjqual, e sagons que la pensa en aquella cogitant s'eleuarà, e así ella munt ordonadement; e aprés, quartement, se exercit sagons aquella uja que és dita jl·lumjnatiua que comensa así: «Nox illumjnacio mea in deljcis meis», ‚La nit és la mja il·lumjnació en los meus delits', e así puya la ànima en grau e en estament molt alt en lo qual tota uja que es uol, sens cogi-[f. 103d]-tació denant, anant sens tot mjyan, en Déu és entesa e fermade, la qual cosa planerament no pot ésser mostrada per naguna jndústria humenal.

Mas la ànima exercitant-se per la uja purguatiua, e aprés per la il·lumjnatiua, percep e antén solament Déus de dins endressant e ensenyant, ço qui no pot ésser manifestat per naguna forsa moral ne per naguna eloqüència humanal, así que Aristòtil, ne Plató ne altre hom mortal per naguna sciència ne per philosofia no pogué, ne pot ne

---

uaguades 144 o m et ns *in ms sec man add int lin* o a m et ns (veg. *infra*) | fermade *in ms sec man mut* fermada
146 le *in ms sec man mut* la 158 sagonament *in ms sec man mut* segonament
171 antén *in ms sec man mut* entén 182 parle *in ms sec man add int lin littera* l

---

164-165 *Sl* CXXXVIII, 11

---

149 s'esprou *del verb* provar-se
172 forsa moral *en el text llatí llegim* uia mortalis

porà entendra so que sola amor ensenya de dins. E per ço tota ànima reonable deu apendra e demenar sciència del sobiran doctor, en la qual sciència tota rahon e tot antenjment defayll. Mas la afeccion ordonada per amor sobrepuyan tota humenal jntelligència sobrenade e ua dalt per sola regla e doctrina de amor, endressant solament l'esperit a aquell qui és font de tota bontat. Que és mesclada theologia. Aquesta mesclade theologia és paraula o doctrina diujnal ameguade, per la qual la pensa disposta per ardor ab lengües de afecció parle ameguadement ab Jhesucrist, amat seu.

Manera de trectar d'aquesta sciència [f. 104a] Primerament és manifestada la uja purguatiua en la qual se declaren iij coses: primament és manifestat en qual manera la ànima se deu purguar; segonament en qual manera per uera oració és empetrade abundància de gràcia; tersament en qual manera lo peccador consaguex compljt perdó de sos peccats. Segonament són menjfestades ij coses: primerament de la uja jl·lumjnatiua e saguex-se que és ensenyade aquí quant la pensa acustumadement per la oració domjnjqual pensant s'aleua en amor; segonament en qual manera, per aquella matexa uja de la sposició del «pater noster», tota la Escriptura anagogicalment, ço és, spiritualment, retornant-la en Déu espiritualment sia esposta. Tersament és determenat de la uja unjtiua qui comensa així: «O Sapiencia ex ore Altissimj prodisti», ‚O saujea qui és exida e ixs de la boca de l'Altisme'. En la qual cosa són declarades v coses: primerament és aquí manifestat com és gran la altea de ujda, e com és gran cosa la perfecció de uirtuts, e açò és manifestat per la saujea mesclade per ço que més sia desigade per los exercitans sia guanyade e aconsagujda. E si açò sembla massa difícil a aquell qui ho legirà, per la pregonea de la sciència o per la farcjtat de les paraules, car açò parle de la terça uja qui és sobre tot antenjment, [f. 104b] exercit-se e s'esprou en la uja purgtiua e aprés en la uja il·lumjnatiua. E tantost ell entendrà e

185 iij *in ms sec man add int lin* es 187 empetrade *in ms sec man mut* empetrada | abundància de *in marg* 189 menjfestades *in ms sec man mut* manjfestades 191 acostumadement *in ms sec man mut* acostumadament 196 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 198 altea *in ms sec man add int lin* altesa 199 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa | mesclade *in ms sec man mut* mesclada 200 desigade *in ms sec man mut* desigada | guanyade *in ms sec man mut* guanyada 201 pregonea *in ms sec man add int lin* pregonesa 202 parle *in ms sec man mut* parla 204 purgtiua *in ms sec man add int lin* purgu[a]tiua

195-196 Fragment inicial de la primera de les antífones majors de les vespres de l'octavari pre-nadalenc, sobre el verset *Sir* XXIV, 3 (5 *Vulgata*)

esprouerà en si matex solament Déus obrant de dins, tot ço que de la terça uja pugua trobar escrjt ne oyrà dir als altres.

E prestament açò és necessarj en aquesta suauea que hom perceba e antena en si matex per esperiència la uerjtat e aprés la sciència de totes les paraules qui pertanguen a la mesclade sciència. Axí com nexerà per comparació de tota l'altra doctrina que açò és fort laugera cosa. E aquesta saujea és departida de totes altres sciències per ço car covèn en aquesta sciència on primerament hús en si matex ans que·ntendra les paraules. E açò así uén abans la pràtiqua que la theòrjca. Mas en totes altres sciències couèn que hom entena primament les paraules, que hom aye sciència que aprèn. E axí aytant com hom le ha de pus nobla doctor, aytant pus tost la ha hom aconsagujda. E per ço és ueritat que cell qui és ensenyat per Déu, sia pus perfet dexebla que nagun per perfet ~~antenjment~~ antenent mestre que sia en naguna de les arts liberals o en art mecànjca, ço és temporal, o terrenal per bon ferrer o per bon fuster que pugua ésser. Segonament és ací ensenyat en qual matèria per totes les creatures, axí sobiranes com iusanes, la ànima rahonable a consegujr la amor del Creador és jnstrujda e adoctrinada perfetament en açò que diu: [f. 104c] «Accedite ad eum et jllumjnamjnj», ‚Acostat-uos a Ell e serets jl·luminats'. Tersament, lo test de la theologia mesclade manjfestament és espost, en lo qual, jassia qu·y aye poques paraules, emperò aquí à jnfinjda sentèntja. E quant és perfetament entesa tota la dificultat dels libres el beneuÿrat Dionjs e de tot lo Ueyll Testament e del Nouell, lo seyn mesclat és manjfestat als uers amadós. Car axí com d'una font ixen molts rjus qui quaix en jnfinjts fluujs se departexen, axí matex d'un punt central ixen quaix jnfinjdes linyes, axí anteses a aquelles poques paraules qui són aquí espostes, en les quals l'esperit és ensenyat per qual manera se deya aiustar a Déu, qui és en sa altea sobre posat. E aquí per esperiència ell atroba que Déu és comensament de tota saujea, per lo

---

207 suauea *in ms sec man add int lin* suauesa 209 mesclade *in ms sec man mut* mesclada | Axí *in ms sec man add int lin* E 211 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 213 así *in ms sec man add int lin* assí 215 aye *in ms sec man add int lin* haye 222 rahonable *in ms sec man mut* rahonabla | consegujr *in ms sec man add int lin* aconsegujr 225 mesclade *in ms sec man mut* mesclada 226 aye *in ms sec man add int lin* haye 229 amadós *in ms sec man add int lin* amadors 233 altea *in ms sec man add int lin* altesa 234

223-224 *Sl* XXXIII, 6

---

207 suauea *en el text llatí llegim* sapientia 239 vij *en el text llatí llegim* octo 246 prima ujnent *en el text llatí llegim* praeeunte 247 spiritualment *en el text llatí llegim* experimentaliter

qual aiustament la pensa clarement de les jusanes sciències entenadore per esposicions de la sancta Scriptura, per paraules coujnents en preïcació a emflemar los coratges d'aquells qui escolten-ho hoen lo faell dexeble, diuersament e fort abundosa és jnstrujt e ensenyat. Quartement se saguexen vij jndústries en les quals és ensenyat de consagujr e de auer aquesta saujea e de conseruar aquella sàujement quant és aüda. E la derrera [f. 104d] parle e ansenya contra alguns pechs saujs qui jmpugnen e persaguexen aquesta sobirane saujea, e dien que jamés la efecció no·s leua, sinó premeditan e cogitan; puys saguex-sa la disputació, en la qual per actorjtats e per rahons la lur error és conuensuda, e la uerjtat d'aquesta saujea clarament és manifestade, car sens mjyan cogitació o discreció prima ujnent, solament per jnducció d'emor la ànima spiritualment s'eleua sobre si matexa totes ueguades que·s uol, la qual cosa rahon no pot antendra ne antenjment, dons no pot guardar ne ueser. Mas axí com diu Daujd: «Testats e ueyats car suau és nostre Senyor Déus».

saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 235 clarement *in ms sec man mut* clarament 235-236 entenedore *in ms sec man add int lin* entenedores 237 emflemar *in ms sec man mut* emflamar 240 auer *in ms sec man add int lin* hauer | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa | sàujement *in ms sec man mut* sàujament 241 parle *in ms sec man mut* parla 242 sobirane *in ms sec man mut* sobirana | saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 245 saujea *in ms sec man add int lin* saujesa 245-246 manifestade *in ms sec man mut* manifestada 246 mjyan cogiyació *in ms sec man add int lin* mjyan de cogiyació 247 d'emor *in ms sec man mut* d'amor

250 *Sl* XXXIII, 9

NOTES I DOCUMENTS

Josep Batalla

ES POT ÉSSER LUL·LISTA AVUI DIA? REFLEXIONS ENTORN DE KURT FLASCH, *EL PENSAMENT FILOSÒFIC A L'EDAT MITJANA*.[1]

1. *Dues maneres d'ésser lul·lista*

El mot ‚lul·lista' té avui dia dos sentits. D'una banda, significa el medievalista especialitzat en el coneixement de l'obra Llull. En aquest primer sentit, un lul·lista és un medievalista prou competent en algun d'aquests camps: en arxivística i paleografia, per a editar textos medievals; en lògica, per a poder entendre com es formà l'art lul·liana, com evolucionà i com Llull l'anà aplicant als diversos camps del saber; en cultura islàmica, per precisar les influències que Llull rebé dels pensadors islàmics. Els lul·listes en aquest sentit solen ésser professors universitaris que han fet o que dirigeixen tesis doctorals sobre Llull, que intercanvien llur parer en congressos, i que publiquen els resultats de llurs recerques en revistes especialitzades.

Però, d'altra banda, un lul·lista és també, com diu el diccionari, «un seguidor de la doctrina de Llull», un convençut partidari de les seves idees, un deixeble que les assimila, les desenvolupa i les difon. En aquest sentit foren lul·listes els mestres de les diverses escoles lul·lianes que a Catalunya, a Castella, a França, a Itàlia o a Alemanya foren actives durant els segles xv i xvi sobretot.

Avui dia, de lul·listes en el primer sentit, n'hi ha forces i molt competents. En el segon sentit, en canvi, segurament que n'hi deu haver, però els que hi pugui haver no es fan sentir.

El qui els llegeix aquesta ponència reconeix que no és lul·lista en cap dels dos sentits, però confessa que se sent més inclinat a ésser-ho en el segon sentit que no pas en el primer. La raó és provocadorament simple. En el primer sentit, els lul·listes actuals són uns tècnics, uns experts, uns professionals de l'edició i de la interpretació de textos medievals. No cal dir que tothom hauria d'apreciar molt el que fan i el que saben els lul·listes en aquest sentit. Sembla inviable cap accés a Llull, al marge dels progressos que els medievalistes —els lul·listes, pròpiament— han fet darrerament en el coneixement de la seva obra. Tanmateix, ésser lul·lista en aquest sentit, no passa d'ésser una ocupació professional.

---

1. Ponència presentada a les primeres «Jornades Acadèmiques Interdisciplinars (4 i 5 de maig, 2007)» organitzades per l'Aula Lul·liana de Barcelona. El text llegit ha estat reescrit després d'haver reflexionat sobre els comentaris crítics que amablement em feren Lola Badia, Fernando Domínguez, Josep Perarnau i Albert Soler.

En canvi, ésser lul·lista en el segon sentit suposaria haver trobat un ‚maître à penser' en el més bon sentit de l'expressió, és a dir, no una autoritat que amb els seus escrits hauria resolt tots els problemes, sinó un pensador coratjós i creatiu que hauria fressat el camí perquè fos més fàcil als seus seguidors de pensar per compte propi. El lul·lista en aquest sentit hauria trobat un mestre que li transmetria un mètode que se li mostraria prometedor; tindria un guia que li suggeriria una manera de veure les coses que l'animaria a pensar personalment. Aquest ponent no pot pas dir que ara per ara sigui lul·lista en aquest sentit, només pot dir que, pel que va trobant en el pensament de Llull, no li desplauria gens d'arribar a ésser-ho un dia. A la fi d'aquesta ponència al·ludiré a uns quants punts a partir dels quals semblaria que no és desenraonat que avui dia algú pugui ésser cautelosament lul·lista.

Per tal de precisar l'objectiu d'aquesta ponència la inicio citant les paraules amb què Ruedi Imbach començà la seva intervenció en un col·loqui sobre «Llull i Occitània», celebrat l'any 1986 a Franjau, en el Llenguadoc.[2] Deia Imbach: «*Ego non sum raimundista*. No sóc especialista en el pensament lul·lià. Només sóc un historiador de la filosofia medieval. Voldria, doncs, que acceptessin la meva contribució com l'expressió d'un desig, més que no pas com una aportació al lul·lisme. El meu desig és que la història de la filosofia no ometi el pensament de Llull.»

Faig meu aquest desig —reiterat no fa gaire per Josep M. Ruiz Simon—:[3] jo també voldria que els medievalistes tinguessin més en compte Llull en llurs recerques. D'acord amb aquest desig formulo els dos temes en què centraré aquesta ponència. En primer lloc, voldria explicar per què crec que el pensament de Llull en rep tan poca, de consideració en la majoria d'estudis de filosofia medieval; en segon lloc, voldria dir per què em sembla que en rep tanta, de consideració en l'obra de Kurt Flash *El pensament filosòfic a l'edat mitjana*.[4]

En el meu treball artesanal de traduir textos de filòsofs medievals o de preparar-ne breus antologies, he hagut de recórrer a les grans històries de la filosofia medieval i m'he vist obligat a consultar estudis sobre el pensament medieval en sentit ampli —a més d'informar-me, és clar, sobre l'autor que havia de traduir. Doncs bé, els voldria exposar ara una idea que m'ha anat acompanyant mentre m'ocupava a traduir textos filosòfics medievals. La idea és la següent: el gran treball dut a terme en l'estudi de la personalitat intel-

2. Ruedi IMBACH, *Lulle face aux averroïstes parisiennes*, dins *Raymond Lulle et le Pays d'Oc* (Cahiers de Fanjeaux, 22). Tolosa, Privat, 1987, 261.

3. Josep M. RUIZ SIMON, *Els estudis sobre Ramon Llull*, dins la introducció a l'edició facsímil de Tomàs i Joaquim CARRERAS ARTAU, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*. Barcelona – Girona, Institut d'Estudis Catalans i Diputació de Girona, 2001, vol. 1, 26: «Seria de desitjar que [els estudis sobre Llull] transcendissin el marc dels especialistas en Llull i contribuïssin a situar aquest autor en el lloc que li correspon en el cànon de la història de la filosofia».

4. KURT FLASCH, *El pensament filosòfic a l'edat mitjana*, Josep BATALLA (trad.) (Exemplaria Scholastica, 3), Santa Coloma de Queralt, Obrador Edèndum, 2006, 692 pp.

lectual de Llull, té molt poca repercussió en els estudis generals sobre filosofia medieval. Una de les poques excepcions seria el llibre de Kurt Flasch.

2. *Llull, en els estudis del pensament medieval*

Llull ha tingut sempre un lloc en la història de la filosofia. Nicolau de Cusa i Giordano Bruno el llegiren i n'assimilaren les grans línies de pensament; Descartes i Leibniz també el llegiren, si bé més distanciadament i més críticament. Durant els segles XVI i XVII, per tot arreu a Europa hi hagué nombrosos lul·listes capficats sobretot a comentar i a ampliar l'Art. Quan, a finals del segle XVIII i a començament del XIX, començaren a aparèixer les primeres històries de la filosofia, Llull hi obtingué ben aviat un lloc, si bé sempre com a ‚rara avis'. L'exemple més significatiu d'aquesta posició és la importància que li concedeix Hegel en les seves *Lliçons sobre la història de la filosofia* (1833): Hegel es mostra interessat per la singularitat de Llull, però no amaga la seva suspicàcia que l'originalitat del pensament de Llull no sigui gaire més que la raresa d'un mecanisme conceptual desconcertant.[5]

Simplificant molt i acceptant que puc cometre l'error d'exagerar matusserament les coses, m'atreveixo a dir que aquest lloc que en el segle XIX els primers historiadors de la filosofia concediren a Llull —i que podríem qualificar de «presència anecdòtica»— s'ha convertit en situació permanent al llarg de tot el segle XX. Avui dia totes les grans històries de la filosofia i tots els grans diccionaris de filosofia esmenten i exposen, breument i amb correcció, les línies mestres del pensament de Llull. Llull no és un pensador de segona fila, com ho són ara, per exemple, Mateu d'Aquasparta, Tomàs l'Anglès o Durant de Sant Porcià, que només apareixen en estudis molt especialitzats. A Llull li ha estat concedit un emplaçament estable que ningú no li discuteix. En contrapartida, però, ha d'acceptar que la valoració que se sol fer del seu pensament acabi sovint amb la qualificació de pensador marginal, més o menys interessant. Potser és la mateixa situació de la qual ja es lamentava ell mateix en *Lo desconhort*, quan constatava que els seus contemporanis llegien allò que ell escrivia «com gat qui passàs tost per brases».[6] Ras i curt, tots els historia-

5. Georg Wilhelm Friedrich HEGEL, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, dins *Werke* (Theorie – Ausgabe), Frankfurt del M.: Suhrkamp, 1979, vol. 19, 584 : «Er ist exzentrisch —eine von den gärenden Naturen, die sich in allem herumwerfen. Dieser hatte Hang zur Alchemie und großen Enthusiasmus für die Wissenschaften überhaupt, wie eine feurige unruhige Einbildungskraft. [...] Seine Kunst bezieht sich nun auf das Denken. [...] Er ist so systematisch; dieses wird mechanisch.» (És un excèntric, una d'aquelles natures inquietes que s'interessen per tot. Tendia a l'alquímia i s'entusiasmava en gran manera per totes les ciències com també tenia una imaginació fogosa i desbordant. [...] La seva Art feia referència el pensament. [...] És doncs algú que pensa sistemàticament, si bé ho fa mecànicament.)

6. Versos 260-261.

dors de la filosofia medieval admeten que Llull és un autor prou important par a esmentar-lo, però ben pocs, pràcticament només els lul·listes, se'l prenen prou seriosament per a estudiar-lo amb deteniment.

Voldria ara presentar breument uns quants exemples en el camp de la teologia, la filosofia i la lògica —els camps on semblaria que Llull ha fet contribucions importants— per remarcar com n'és, d'insignificant la importància que li concedeixen els medievalistes que no són especialistes en Llull, que no són lul·listes, vaja.

Teologia

En les disciplines teològiques, el pensament de Llull rep ben poca consideració.[7] El fet és sorprenent i alhora comprensible. És sorprenent perquè el pensament de Llull és profundament teològic, i és comprensible perquè la singularitat dels seus enfocaments i plantejaments fa que allò que ell exposa divergeixi molt tant de la teologia escolàstica medieval com de la teologia confessional dels nostres dies, sigui catòlica o protestant.

És clar que les grans enciclopèdies de teologia tenen una entrada per a la figura de Llull,[8] i també és veritat que una obra recent, —un útil repertori que presenta breument les obres teològiques més importants de la tradició cristiana, «Lexikon der theologischen Werke»—, analitza tres obres de Llull: *Ars generalis ultima*, *Llibre del gentil i dels tres savis*, *Llibre de contemplació*.[9] Això no obstant, les tesis teològiques de Llull són gairebé absents en els textos de teologia sistemàtica, en els manuals d'història de la teologia i en les enciclopèdies temàtiques de teologia, independentment de l'orientació que tinguin i de la confessió cristiana que representin. Diríem que els teòlegs no obliden que Llull ha existit, però s'interessen molt poc per la validesa del seu pensament teològic.

---

7. Llull no figura —ni tan sols hi és esmentat— en Ülrich Köpf (ed.), *Theologen des Mittelalters.* Darmstadt Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002. Tampoc no és ni al·ludit en Gillian R. Evans (ed.), *The Medieval Theologians. An Introduction to Theology in the Medieval Period*, Oxford, Blackwell, 2001. Hans Urs von Balthasar, *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*, Einsiedeln, Johannes Verlag, 1969, en el volum que dedica als estils laïcals de fer teologia (*Laikale Stile*) no presta cap atenció especial a l'estètica teològica lul·liana, que deu existir. Tan sols l'esmenta de passada.

8. Cito només els articles més importants: Ephrem Longpré, *Lulle, Raymond, le bienheureux*, dins «Dictionnnaire de Théologie Catholique», vol. 9, col. 1072-1141; Erhard-Wolfram Platzeck, *Lull, Raimund*, dins «Lexikon für Theologie und Kirche», vol. 8, col. 974-976; Helmut Riedlinger, *Lullus, Raymundus*, dins «Theologische Realenzyklopädie», vol. 21, 500-506.

9. Michael Eckert, Eilert Herms, Berns Jochen Hilberath i Eberhard Jüngel (ed.), *Lexikon der theologischen Werke*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2003, 40-41, 470, 475.

Un exemple que val la pena comentar és la *Història de la teologia cristiana* d'Evangelista Vilanova.[10] És clar que l'autor no podia obviar tractar de Llull, però hi passa, mai tan ben dit, com gat entre brases —si més no aquesta és la meva impressió. El pensament de Tomàs d'Aquino hi és exposat sense complexos, com si es tractés d'una doctrina, revisable sí, però vàlida sens dubte. De Llull, només n'ofereix una ‚aproximació' per si algú s'hi interessava. Tanmateix el pare Vilanova se'n manté prudentment distant. En el fons segueix el tòpic que la novetat lul·liana no és res més que un anacronisme (el retorn a Agustí), contraposada a l'autèntica novetat tomista (la incorporació Aristòtil).

Potser allò que més bé caracteritza la poca, diguem-ne, simpatia que els teòlegs, tant protestants com catòlics, tenen per Llull és el fet que gairebé cap d'ells no se senti obligat a referir-s'hi quan tracta de temes sobre els quals Llull ha dit coses que podrien semblar interessants. Prenguem algun exemple. En una sèrie de monografies sobre la història dels dogmes, m'hauria esperat que el volum que porta per títol *Fe i coneixement de Déu en l'edat mitjana*, l'autora, Elisabeth Gösmann, hauria tingut en compte la singular posició de Llull sobre aquesta qüestió.[11] Doncs ni una sola referència a Llull. Igualment, en un llibre recent que un gran historiador de la ciència medieval, Edward Grant, ha dedicat a la qüestió de *Déu i la raó a l'edat mitjana* no s'esmenta per res Llull.[12] Una monografia ja antiga, però important, sobre l'evolució del problema de l'apologètica en l'escolàstica medieval pogué ésser escrita pel seu autor, Albert Lang, sense tenir gens en compte la posició de Llull sobre la manera d'abordar el problema apologètic.[13] Crec que els exemples es podrien multiplicar i permetrien refermar aquesta meva impressió: el pensament de Llull és irrellevant per als teòlegs.[14]

Filosofia

La situació no és gaire diferent en els estudis sobre la filosofia medieval. Els historiadors consideren Llull un pensador prou important per a figurar

10. Evangelista VILANOVA, *Història de la teologia cristiana*, Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona, 1984, vol. 1, 637-647.

11. Elisabeth GÖSMANN, *Glaube und Gotteserkenntnis im Mittelalter* (Handbuch der Dogmengeschicte, 1, 2b), Freiburg de Brisgòvia, Herder 1971.

12. Edward GRANT, *God and Reason in the Middle Ages*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

13. Albert LANG, *Die Entfaltung des apologetischen Problems in der Scholastik des Mittelalters*, Freiburg de Brisgòvia, Herder 1962.

14. És realment sorprenent, per exemple, que Joël BIARD i Jean CELEYRETTE (intr. i ed.), *De la théologie aux mathématiques. L'infini au XIVe siècle*, París, Les Belles lettres, 2005, no facin cap referència a Llull, sens dubte, el medieval que més s'interessà per la matematització del pensament teològic. El tema és tractat, en canvi, per Charles LOHR, *Mathematics and the Divine: Ramon Llull*, dins T. KOETSIER i L. BERGMANS (ed.), *Matemathics and the Divine*. Amsterdam – Boston: Elsevier, 2005, p. 213-228.

en els seus manuals, però això no vol pas dir que creguin que l'hagin de tenir en compte a l'hora d'estudiar els grans debats intel·lectuals de l'edat mitjana. Aquest fet queda molt ben reflectit en dos manuals introductoris a la filosofia medieval apareguts recentment —dos ‚companions to medieval philosophy' com diuen els anglesos. L'un editat per Blackwell l'any 2003, presenta cent trenta-vuit autors precedits d'una breu introducció: evidentment Llull hi és present, i l'encarregat de la presentació és un lullista qualificat Charles Lohr.[15] L'altre ha estat pensat amb un criteri temàtic i exposa les idees principals sobre metafísica, lògica, filosofia del llenguatge i ètica, i sobre els grans temes de debat a l'edat mitjana: l'eternitat del món, els universals o la distinció entre essència i existència.[16] M'inclino a pensar que Llull potser digué alguna cosa interessant sobre alguna d'aquestes qüestions, i que caldria referir-s'hi. Doncs no, Llull no hi apareix enlloc.

L'exemple més extrem del que he anomenat ‚presència anècdotica' de Llull l'ofereix un manual molt ben pensat, que ha tingut una gran influència i que és un clar exponent dels interessos dels medievalistes d'orientació analítica. Em refereixo a *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*.[17] Llull hi figura entre el centenar d'autors que a la fi del llibre mereixen un fitxa biogràfica i bibliogràfica, però no és esmentat ni una sola vegada en les més de vuitcentes pàgines del llibre, com tampoc no apareix per res en un altre llibre important: *Later Medieval Philosophy. An Introduction* de John Marenbon.[18] En canvi en el volum que la mateixa *Història de la filosofia* editada per Cambridge University Press dedica a la filosofia del Renaixement les referències a Llull són nombroses en l'apartat dedicat a la metafísica l'autor de la qual és Charles Lohr.[19]

El mateix fet s'esdevé en unes publicacions recents de la Wissenschaftliche Buchgesellschaft: Llull no figura en el volum dedicat als filòsofs medievals,[20]

---

15. Jorge. J. E. Gracia i Timothy B. Noone (ed.), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Oxford, Blackwell 2003.

16. Arthur Stephen McGrade (ed.), *The Cambridge Companion to Medieval Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press 2003.

17. Norman Kretzman, Anthony Kenny i Jan Pinborg (ed.), *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press 1982.

18. John Marenbon, *Later Medieval Philosophy (1150-1350). An Introduction*, Londres, Routledge & Kegan Paul 1987. En el volum *Medieval Philosophy*, dirigit pel mateix John Marenbon, Londres – Nova York: Routledge, 1988, vol. 3 de la «Routledge history of Philosophy», Llull només és esmentat d'esquitllentes, en relació amb Jean Gerson.

19. Charles Lohr, *Metaphysics*, dins Charles B. Schmitt i Quentin Skinner (ed.), *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 537-638.

20. Theo Kobusch (ed.), *Philosophen des Mittelalters*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2000. En canvi, Franco Volpi (ed.), *Großes Werklexikon der Philosophie*, Stuttgart, 1999, vol. 2, 957-959, analitza l'*Ars generalis ultima* i la *Logica nova*.

però sí que ho fa en el dedicat als filòsofs renaixentistes.[21] La qual cosa deu voler dir, suposo, que el pensador medieval que és Llull només resulta interessant en la mesura que ha inspirat el lul·lisme del Renaixement i de l'època del Barroc. En canvi on Llull té un lloc assegurat és en un volum col·lectiu intitulat *Querdenker*, un títol que fa de molt mal traduir: ‚Pensadors revessos, desbaratadors, estrafolaris...'. Aquest enquadrament, ni que la presentació de Llull sigui correcta, contribueix a exagerar la marginalitat de Llull en el pensament medieval. Només cal llegir el subtítol del recull: *Visionaris i marginals en filosofia i teologia*.[22] Tanmateix, els medievalistes que s'ocupen de temes no gens extravagants, com són ara l'ontologia,[23] la teoria de les relacions[24] o la convertibilitat entre l'ésser i el bé,[25] no es veuen obligats a referir-se a Llull, que certament s'ocupà d'aquestes qüestions.

Un exemple ben revelador de la poca influència que les recerques dels lullistes tenen sobre llurs col·legues medievalistes ens el forneix l'estudi del neoplatonisme medieval. Fins l'any 1960, quan aparegué l'important article de Frances A. Yates sobre la relació entre el pensament de Joan Escot Eriúgena i el de Ramon Llull,[26] els investigadors —llevat d'escadusseres al·lusions a l'exemplarisme bonaventurià—[27] no consideraven Llull un platònic o un neoplatònic digne d'ésser esmentat.[28] Però el fet realment sorprenent és que els estudis posteriors tampoc l'hi considerin.[29]

---

21. Charles Lohr, *Ramon Llull. Aktivität Gottes und Hominiesierung del Welt*, dins Paul Richard Blum (ed.), *Philosophen der Renaissance. Eine Einführung*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1999.

22. Peter Walter, *Raimundus Lullus*, dins Markus Knapp i Theo Kobusch (ed.), *Querdenker. Visionäre und Außenseiter in Philosophie und Theologie*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2005, 128-138.

23. Michel Bastit, *Les principes des choses en ontologie médiévale (Thomas d'Aquin, Scot, Ockham)* (Bibliothèque de philosophie comparée – Essais, 10), Bordeus: Bière, 1997.

24. Mark G. Heininnger, *Relations. Medieval Theories 1250-1325*, Oxford, Clarendon 1989.

25. Scott MacDonald (ed.), *Being and Goodness. The Concept of the Good in Metaphysics and Philosophical Theology*, Ithaca – Londres, Cornell University Press 1991.

26. Frances A. Yates, *Ramon Lull and John Scotus Erigena*, «Journal of the Warburg and Courtauld Institutes», 23 (1960) 1-44; trad. cat. dins *Assaigs sobre Ramon Lull*, Barcelona, Empúries 1985, 121-188.

27. Tomàs Carreras Artau, *Fonaments metafísics de la filosofia lul·liana,* dins «Miscel·lània lul·liana», Barcelona, Estudis Franciscans 1935, 446-566.

28. Cap dels estudis importants apareguts abans de l'any 1960 no prestà atenció als trets platònics o neoplatònics del pensament de Llull; cf. Clemens Baeumker, *Der Platonismus im Mittelalter*, dins *Studien und Charakteristiken zur Geschichte del Philosophie insbesondere des Mittelaters* (BGPhThMA, 25,1/2), Münster, Aschendorff 1916, 139-179; Johannes Hirschberger, *Platonismus im Mittelalter*, «Philosophisches Jahrbuch der Görresgesellschaft», 63 (1955), 120-130; Eugenio Garin, *Studi sul platonismo medievale*. Florència: Le Monnier, 1958; Tullio Gregory, *Platonismo medievale. Studi e ricerche*. Roma, Instituto Storico Italiano per il Medio Evo, 1958.

29. Cap esment significatiu al platonisme de Llull ni cap referència a l'article de Yates en les obres següents: Kurt Flasch (ed.), *Parusia. Studien zur Philosophie Platons und zur Problem-*

Lògica

Però on potser la figura de Llull rep un tractament més sorprenent és en els nombrosos estudis actuals sobre lògica medieval. El primer que aprèn el qui vol iniciar-se en el pensament de Llull és la importància decisiva que hi té l'Art, amb l'innegable component lògic que això comporta. Caldria esperar, doncs, que les introduccions a la lògica medieval, li dediquessin almenys una certa atenció, si més no per a explicar la peculiaritat de la lògica lul·liana. Doncs res de res.[30] En la més recent de les introduccions a la lògica medieval el seu nom ni tan sols hi és esmentat.[31] Els historiadors de la lògica medieval se senten incòmodes en estudiar l'Art de Llull, perquè parteix de principis i empra regles de deducció que divergeixen dels procediments deductius usuals en els tractats lògics que componien els mestres de les facultats d'arts.

Hi ha una declaració que il·lustra molt bé, em sembla, la incomoditat dels lògics en front de l'Art lul·liana. La féu el franciscà Philotheus Boehner (1901-1955), l'iniciador de l'edició crítica de l'obra d'Ockham, contemporani i correligionari del lul·lista Erhard-Wolfram Platzeck (1903-1985). En el pròleg al seu manual introductori a la lògica medieval escriví: «Hem exclòs l'obra de Ramon Llull perquè no estem prou familiaritzats amb la seva peculiar lògica per a poder tractar-la de manera adequada, si bé sospitem que té més valor que el que li atribueixen els historiadors».[32] Crec que aquesta confessió de Boehner, feta l'any 1952, reflecteix molt bé, el clima intel·lectual predominant encara, al cap de cinquanta anys, entre els medievalistes que no són

---

geschichte des Platonismus. (Festgabe für Johannes Hirschberger). Frankfurt del M., Minerva 1965; Gerda von Bredow, *Platonismus im Mittelalter. Eine Einführung*, Freiburg de Brisgòvia, Rombach, 1972; André de Muralt, *Néoplatonisme et aristotélisme dans la métaphysique médiévale*, París, Vrin 1995; Haijo J. Westra (ed.), *From Athens to Chartres. Neoplatonism and Medieval Thouhgt.* (Studies in Honor of Edouard Jeauneau). Leiden – Nova York – Colònia, Brill 1992; Linos G. Benakis (ed.), *Néoplatonisme et Philosophie Médiévale*, Turnhout, Brepols 1997; Stephen Gersch i Maarten J.F.M. Hoenen, *The Platonic Tradition in the Middle Ages*, Berlín – Nova York, De Gruyter, 2002.

30. Earline J. Ashworth, *Language and Logic in the Post-Medieval Period*, Dordrecht-Boston, Kluwer 1975, 20, valora de manera terminant la contribució de Llull i els seus seguidors a la lògica: «Their work seems to offer noting to those interested in formal logic, semantics, or scientific method».

31. Alexander Broadie, *Introduction to Medieval Logic*, Oxford, Clarendon Press 1993.

32. Philotheus Boehner, *Medieval Logic. An Outline of Its Development from 1250 to c. 1400*, Chicago, University of Chicago Press, 1952, xiv-xv: «We have excluded the work of Ramond Lull, since we have to confess we are not sufficiently familiar with his peculiar logic to deal with it adequately, though we suspect it is much better than the usual evaluation by historians would lead us to believe.» La mateixa incomoditat és perceptible en Ignaz M. Bochenski, *Formale Logik*, Munic, Alber 1956; William i Martha Kneale, *The Development of Logic*, Oxford, Clarendon, 1961. En canvi, es mostren prudentment interessats per Llull, Heinrich Scholz, *Geschichte der Logik*, Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931; Tadeusz Kontarbinski, *Leçons sur l'histoire de la logique*, París, Presses Universitaires de France 1964; Robert Blanché, *La logique et son histoire. d'Aristote à Russell*, París, Armand Colin 1970.

lul·listes: *a*) distanciament respectuós en front de Llull i revisió crítica del judici de Carl Prantl que a mitjan segle XIX qualificà despectivament Llull de «caparrut talentós» (‚begabte Querkopf') i de «mig boig» (‚halb Narre');[33] *b*) consciència que Llull té alguna cosa de rar o d'original; *c*) sospita que és d'allò més possible que aquesta raresa no sigui filosòficament interessant; *d*) convenciment que escatir-ho demanaria un esforç considerable, i que no és gens clar que pagui la pena. Crec que aquesta situació és compartida, per raons diverses, tant pels neotomistes del segle passat —Étienne Gilson, per exemple— com pels medievalistes actuals de formació analítica —per exemple el manual d'història de la filosofia medieval d'Alain de Libera, recentment traduït al català, només esmenta Llull d'esquitllentes.[34]

Explicacions possibles

¿És possible enumerar alguns factors que expliquin el fet que els medievalistes no concedeixin a Llull tota l'atenció que es mereix? Es fa difícil, però m'atreveixo a assenyalar-ne quatre, en el benentès que només es tracta d'expressar les meves impressions i no d'emetre un veredicte mesurat, contrastat amb el parer de medievalistes competents.

En primer lloc, les idees dominants a cada època entre els medievalistes no solament han estat útils per a dirigir fructuosament la recerca, sinó que també han imposat un criteri seleccionador dels autors que calia tenir en compte. De resultes d'això i per raons diverses, Llull ha estat continuadament exclòs del camp privilegiat per la recerca. Així, quan el positivisme francès del segle XIX dirigí l'atenció dels medievalistes cap als autors que podien ésser interpretats anacrònicament com a racionalistes ‚avant la lettre',[35] Llull fou vist com un místic extravagant que amb els seus desvariejaments calculatoris havia dut a l'esoterisme renaixentista. A començament del segle passat, quan la neoescolàstica, predominantment neotomista, valorà sobretot els autors que podien contribuir a bastir una filosofia cristiana que, dins l'ortodòxia catòlica, incorporés elements racionals del pensament aristotèlic, Llull hauria pogut ésser considerat un filòsof cristià, però fou desestimat perquè el seu pensament no encaixava en l'aristotelisme tomista dominant en l'època. Darrerament, a mitjan segle xx, quan els medievalistes d'orientació analítica començaren a estudiar els pensadors que, en el llatí escolàstic més estricte, tractaven de les qüestions acadèmiques que a ells els interessaven —com són ara la filosofia de la

33. Carl Prantl, *Geschichte der Logik*. Leipzig: Hirzel, 1867, vol. 3, p. 146 i 156; reimpr. Bristol: Thoemes, 2001.

34. Alain de Libera, *La filosofia medieval*, València, Universitat de València 2006.

35. Jean Jolivet, *Les études de philosophie médiévale de Cousin à Gilson*, dins Ruedi Imbach i Alfonso Maierù (ed.), *Gli studi di filosofia medievale fra otto e novecento. Contributo a un bilancio storiografico*, Roma, Edizione di Storia e Letteratura, 1991 1-20.

ment, l'epistemologia, la fonamentació de l'ètica o la formalització dels processos deductius—, la lògica lul·liana, en un cert sentit més pròxima a la de Hegel que a la de Frege, ha rebut tan poca atenció com en rebia la hegeliana.

En segon lloc, la persistència —fins a esdevenir un tòpic encarcarat en manuals i enciclopèdies— de l'apreciació dels renaixentistes que valoraven Llull gairebé exclusivament per la seva contribució a ‚mecanitzar el raonament', ha empetitit l'amplitud del seu pensament. En efecte, la contribució de Llull en aquest camp és innegable, però no és pas inqüestionable que sigui tan decisiva com creien els lul·listes del segles XVI i XVII.[36] En tot cas, avui dia no fa gens atractiu el pensament de Llull presentar-lo simplement com un ‚mecànic' del pensament en peu d'igualtat amb els lògics actuals.

En tercer lloc, crec que les monografies importants sobre Llull no han tingut la difusió que es mereixen, a causa segurament de les deficiències en la difusió dels estudis lul·lians, com també a causa de la incomunicació, sovint inevitable, entre els diversos grups de recerca. L'estudi de Jordi Gayà sobre els correlatius, —esmentat en gairebé totes les enciclopèdies i en la majoria de repertoris biogràfics que presenten la figura de Llull— fou publicat pel mateix autor en una edició gairebé privada;[37] i no crec que l'estudi de Josep M. Ruiz Simon hagi superat l'àmbit de difusió de la llengua catalana.[38]

En quart lloc, falten, crec, edicions manuals de l'obra de Llull que, tot i ésser rigoroses, siguin accessibles a un ampli nombre de lectors. En aquests moments només disposem de les *Obres Selectes* editades per Anthony Bonner.[39] Les *Obres essencials* i la reimpressió de l'edició moguntina, certament no gens manual, fa dècades que són exhaurides. Els trenta-un volums editats per Brepols, ni que siguin accessibles en totes les grans biblioteques, no garanteixen pas un accés fàcil a l'obra de Llull. En els volums de les ROL —d'un preu prohibitiu, tot sigui dit—, els problemes editorials eclipsen els interpretatius i les notes aclaridores que remetin a altres passatges de Llull i a altres pensadors medievals hi són del tot absents.

La Nova Edició de les Obres de Ramon Llull presenta per al lector de textos filosòfics medievals inexpert en filologia romànica un problema especial. L'exposo amb el respecte degut als editors de la col·lecció i sense ànim d'ofendre ningú. Per a mi, el problema ha estat el següent. Quan he volgut llegir els textos llatins de Llull, he descobert, agraït, que els editors de l'edició crítica havien cregut que m'havien de facilitar la lectura oferint-me un text ortogràficament unificat. Però quan he volgut llegir els textos catalans del

36. Witold MARCISZEWSKI i Roman MURAWSKI, *Mechanization of Reasoning in a Historical Perspective*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi 1995, 45-76.

37. Jordi GAYÀ, *La teoria luliana de les correlativos*, Palma de Mallorca, Impresos Lope 1979.

38. Josep M. RUIZ SIMON, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*, Barcelona, Quaderns Crema 1999.

39. *Selected Works of Ramon Llull*, Anthony BONNER (ed. i trad.), Princeton, Princeton University Press, 1985, 2 vol.; ed. cat.: *Obres Selectes de Ramon Llull*, Palma de Mallorca, Moll 1989.

mateix Llull, críticament editats, he descobert amb una certa sorpresa que els editors m'obligaven a llegir les diverses variants ortogràfiques, per extravagants que fossin, dels manuscrits amb què ells treballaven. Aquesta mena d'edicions crítiques de tendència diplomàtica són, és clar, útils i fins necessàries per als filòlegs romanistes —no en dubto pas— però són molt enutjoses per al lector interessat pel contingut filosòfic d'un text i no per la peculiaritat de la seva ortografia medieval. Sé que la qüestió és debatuda i no seré pas jo qui pretengui resoldre-la. Plantejo solament, una vegada més, un problema debatut i que considero mal resolt.

Un dels atractius de la prosa de Llull és, sens dubte, el seu estil. Tomàs Carreras Artau el definí amb molta grapa en assenyalar que posseïa un aire poètic molt singular, de robusta tendresa, «de distinció inconfusible, d'elegància senzilla, de gràcia ingènua, senyorívola i a vegades cerimoniosa»,[40] però mai allunyada del gust popular. Doncs bé, crec, que la dèria objectivista de reproduir el text tal com sortí de les mans dels copistes,[41] malmet aquest encant, amb la qual cosa l'edició pretesament crítica, és horrorosament infidel a Llull. No presenta al lector actual una grafia que permeti experimentar el ‚plaisir du texte' que devien sentir els seus contemporanis, sinó una escriptura aberrant i embullada que fa treballosa la lectura. No és inversemblant que el cientisme positivista pugui esdevenir, mal que li pesi, garantia d'infidelitat.

Als qui no som filòlegs ens costa d'entendre per què les filologies llatina i catalana, operen amb criteris científics tan divergents en l'edició de textos. L'una, la llatina, simplifica l'ortografia per tal que el contingut del text sigui fàcilment comprensible —i relega als estudis de gramàtica històrica el problema de com al llarg dels segles els copistes han anat transcrivint els sons de la parla. L'altra, la catalana, complica meticulosament l'ortografia dels textos com si els signes gràfics —considerats segurament més importants que el contingut— no dificultessin la comprensió del text.

3. *Llull en la història de la filosofia de Kurt Flasch*

Completament diferent al de la majoria d'històries de la filosofia medieval és l'enfocament que Kurt Flasch ha donat al seu llibre *El pensament filosòfic*

40. Tomàs Carreras Artau, *L'esperit cavalleresc en la producció lul·liana*, dins «La Nostra Terra», 7 (1934) 319; reimpr. dins *Estudios Filosóficos*, Barcelona, CSIC 1968, vol 2, 72.

41. Caldria no oblidar el sensat advertiment —segurament vàlid també per als romanistes— que els responsables de la «Collection des Universités de France (Association Guillaume Budé)» fan en les *Règles et recommandations pour les éditions critiques. Série latine*, 4. 4, París, Les Belles Lettres 1972, 11-12, quan en parlar de l'ortografia diuen: «Un des problèmes les plus difficiles et les plus vains de l'édition. On n'est jamais sûr de restituer convenablement l'orthographe d'un text, d'autant que la graphie a toujours été en retard sur la prononciation et que les copistes avaient leurs habitudes».

a l'edat mitjana. Kurt Flasch no accepta que cap cànon intel·lectual reguli metòdicament la seva recerca: no accepta el guiatge del neotomisme, com ho féu Étienne Gilson, ni l'analític, com ho fa John Marenbon i, en part, també ho fa Alain de Libera. El punt de partida de Flasch és inequívocament historicista, és a dir, les doctrines no valen pel que de positiu hi trobin els pensadors que les estudien, sinó per la correspondència que revelin amb les condicions històriques en què van sorgir. Una doctrina medieval és digna d'estudi no perquè respongui a cap de les nostres preocupacions, sinó perquè respongué a les preocupacions del seu temps.

L'obra de Flasch no admet que hi hagi hagut una sola filosofia medieval ni que hi hagi hagut un sol mètode de pensament a l'edat mitjana —el que correntment anomenen escolàstic. No accepta tampoc que hi hagi una sola figura dominant entorn de la qual calgui situar totes les altres, tal com pretengué la neoescolàstica, que centrà tota l'evolució del pensament medieval entorn de Tomàs d'Aquino. A més, Flash rebutja la recerca d'una ideal ‚philosophia perennis', que els cristians medievals haurien aconseguit en assimilar el pensament de Plató i sobretot el d'Aristòtil; una filosofia que, un cop assolida, esdevindria perennement normativa per als segles posteriors. Flasch veu l'època medieval com un formigueig de teories que, cadascuna a la seva manera, responen a interessos molt diversos i en constant evolució.

Em sembla que no costa gens d'entendre que, amb aquest plantejament, sigui fàcil que la figura de Llull adquireixi una gran rellevància, comparable a la de Pere Abelard, Bonaventura, Tomàs d'Aquino o Guillem d'Ockham —si més no en extensió, Llull rep la mateixa atenció que qualsevol altre gran pensador. Per fer-se valer, el pensament de Llull ja no ha de mesurar les forces amb les idees dels mestres consagrats per la tradició, sinó amb els problemes que pretenia resoldre. Llull deixa d'ésser un pensador marginal que proposa idees tan originals com inútils i es converteix en un teòleg laic que, fent un ús molt personal de la filosofia, vol intervenir en els debats del seu temps: la pugna entre les tres grans religions monoteistes, les exigències de la racionalitat urbana, més interessada pel dinamisme i per les relacions perceptibles en els canvis socials i no tant per una visió estàtica de les coses, pròpia del pensament grec.[42]

Deixant de banda l'exposició detallada dels aspectes de mecanització del raonament, presents en les diverses formulacions de l'Art, Flasch enumera sis punts que considera els més interessants en el pensament de Llull.

En primer lloc, Llull ofereix un nou mètode de recerca intel·lectual. L'Art es presenta com la manera obtenir una nova concepció unitària de totes les

42. Sobre els pensadors laics —com són ara Dante, Llull i Brunetto Latini— que, al marge de la universitat, escrivien en vernacle i difonien llurs idees entre la incipient burguesia, cf. Ruedi IMBACH, *Laien in der Philosophie des Mittelalters. Hinweise und Anregungen zu einem vernachlässigten Thema*, Amsterdam, Grüner 1989; Albert SOLER, *Espiritualitat i cultura: els laics i l'accés al saber a final del segle XIII a la Corona d'Aragó*, dins «Studia Lulliana», 38 (1998), 3-26.

ciències —des de la lògica i la retòrica, passant per la física, la metafísica, la geometria i l'astronomia, fins al dret i la medicina. Llull pretén fornir una metodologia general, una mena de ‚via ad sciendum omnia', capaç de facilitar i de controlar l'activitat de totes les ciències. Segons la interpretació que en fa Flasch, l'*Ars nova* de Llull reflecteix una nova racionalitat, molt pròxima a l'activitat mercantil, que accentuava el càlcul, la utilitat i la perfectibilitat del pensament.

En segon lloc, Llull cercava una filosofia fonamental, anterior a la distinció entre lògica i metafísica. Encara que la relació entre les dues disciplines no era del tot clara en la tradició aristotèlica —la metafísica era anomenada també ‚filosofia primera'—, la lògica medieval, en la mesura que s'anava formalitzant en les facultats d'arts, es distanciava del ‚lógos' diví que tot ho configurava, i renunciava, per tant, a copsar la racionalitat del món. En contraposició a aquesta incipient lògica formal, Llull pretenia que les mateixes estructures que creiem trobar en Déu —les anomenades ‚dignitats'— les hem de trobar també presents en el món. En darrer terme, com assenyalà Eusebi Colomer, la reforma de la lògica empresa per Llull perseguia el mateix objectiu que quatre segles més tard perseguí la lògica de Hegel —salvades les innegables diferències, és clar.[43]

En tercer lloc, hi ha en l'Art de Llull, un aspecte especialment modern: la matematització i la mecanització de les relacions entre els conceptes. Llull dissenyà gràfics que relacionessin entre si el principis bàsics i els conceptes fonamentals de la psicologia racional i de la cosmologia del seu temps. A l'hora, elaborà mètodes que, amb l'ajut de triangles i quadrats giratoris, permetessin decidir sobre la major veritat o falsedat de les proposicions que resultaven de les combinacions possibles. No es tractava de cap entreteniment enginyós; al contrari, era un mitjà de complir una missió filosòfica, la de mostrar la veritat de la Trinitat i de l'Encarnació amb l'ajut d'un senzill giny calculador. Cal interpretar Llull tenint en compte aquests pressupòsits i sense adscriure'l excessivament a la moderna informàtica. Ara bé, no hi ha dubte que la seva ‚combinatòria' operava amb pensaments matematitzats malgrat que tingués un caràcter utilitari i que el seu ús reculi en les seves darreres obres.

En quart lloc, Llull repensà de manera innovadora la dimensió relacional que configura tota la realitat. Des d'Aristòtil, la filosofia havia considerat que la relació era una mena de propietat, no gaire important que, afectava la substància. Llull, en canvi, elaborà la doctrina dels anomenats ‚correlatius' per a la qual creà la corresponent terminologia. La realitat no és res d'estàtic, sinó la unió de tres moments: l'essència que és capaç de generar alguna cosa; l'objecte, és a dir, allò que pot ésser fet; i l'activa con-

43. Eusebi COLOMER, *El ascenso a Dios en el pensamiento de Ramon Llull*, dins *De la Edad Media al Renacimiento*, Barcelona, Herder 1975, 57.

junció d'aquests dos moments. No podem aïllar cap d'aquests tres moments: el subjecte, l'objecte i l'acció. La doctrina lul·liana dels correlatius, representà una nova manera d'entendre el món i no solament una instància apologètica.

En cinquè lloc, l'*Ars* havia de conduir a la pau entre les religions. Moltes vegades exposà Llull literàriament com entenia el diàleg filosòfic que havien de mantenir els representants de les diverses religions sobre la veritat de llurs creences. Li semblava que la seguretat fanàtica era un impediment per a l'entesa. Aquesta idea arribà als humanistes, i posteriorment, a través de Nicolau de Cusa, als il·lustrats. Això no obstant, cal evitar, una vegada més, modernitzar excessivament el pensament de Llull. El seu ‚ecumenisme' consisteix a aconseguir amb arguments que els altres es converteixin a un cristianisme convenientment racionalitzat.

En sisè lloc, la nova consciència metodològica de Llull revelava el seu interès per l'experiència humana i per la renovació de la filosofia i la ciència, uns aspectes que, segons Flasch, avui dia no sempre són prou valorats pels lul·listes que sovint els negligeixen enfront dels trets místics i literaris del seu pensament. Alguns intèrprets de Llull —prossegueix Flasch— tendeixen a interpretar la seva polèmica contra Aristòtil o contra Averrois com si hagués estat només el resultat d'una decisió teològica. En realitat, Llull criticava Aristòtil per la seva manca d'‚intellectus', una mancança que ell es veia obligat a denunciar. Sovint no tenim prou en compte la nova concepció de la realitat proposada per Llull, resultat de la recíproca interpenetració de ‚principis relatius'. Per a Llull la naturalesa és el resultat de la superposició o interpenetració gradual d'aquests principis relatius.

4. *En quin sentit és possible un lul·lisme actual*

Flasch no s'interessa gens ni mica pel lul·lisme en el sentit d'un possible corrent de pensament actual que s'inspiri, ni que sigui de lluny, en les grans idees de Llull. El seu historicisme li ho impedeix. Personalment, crec que l'historicisme de Flasch, per útil que pugui ésser per a fer història de la filosofia, no hauria de fer impossible que una filosofia sistemàtica actual es pogués inspirar críticament en alguna de les intuïcions de Llull.

El filòsof alemany Vittorio Hösle —que, sense ésser pròpiament un medievalista, ha escrit dues suggeridores introduccions a dos textos de Llull: a *Lo desconhort*, traduït juntament amb el seu pare, el romanista Johannes Hössle,[44] i a la *Logica nova*, editat juntament amb el text llatí preparat per Charles

44. Ramon LLULL, *Lo desconhort. Der Desconhort*. Johannes i Vittorio HÖSLE (intr. i trad.), (Klassische Texte des Romanischen Mittelalters in zweisprachigen Ausgaben, 31), Munic, Fink 1998.

Lohr—[45] defensa que un cert historicisme metodològic pot ésser compatible amb una filosofia que cautelosament no renunciï al sistema, com no hi renuncia cap ciència teòrica en el seu camp. Vittorio Hösle —bon coneixedor dels pensadors grecs, dels medievals i dels grans idealistes alemanys— sosté que, en darrer terme, l'estudi de la història de la filosofia només és fructífer quan intenta assolir certeses objectives.[46] L'expressió ‚certeses objectives' pot causar un cert pànic en ments postmodernes inclinades al relativisme, però potser hem de començar a aprendre a perdre la por i hem d'intentar atansar-nos mesuradament i probabilísticament a la veritat.

Amb aquest convenciment, i al marge de les intuïcions de Llull sobre la mecanització del pensament —que, com tothom reconeix el fan un remot precursor de la informàtica—,[47] enumero tímidament uns quants punts en què, segons el meu parer, Llull podria ésser avui dia un bon guia per al pensament.

Desapareguts els darrers grans corrents que pretenien resoldre els problemes del present mitjançant el retorn, més o menys aferrissat i sectari, a una figura o a un ideal del passat —neokantisme, neotomisme, neopositivisme lògic— sembla clar que avui dia ningú no necessita cap escola neolul·lista per tal d'abordar qüestions actuals. D'altra banda, també sembla evident que no té gens de sentit reprendre l'intent frustrat de construir —sigui com un propòsit ingenu,[48] sigui com una facècia intel·ligent—,[49] una filosofia nacional catalana entorn del pensament de Llull anacrònicament interpretat. Per consegüent, crec que avui dia només hauria de voler ésser lul·lista el qui honradament cregui que Llull és un pensador interessant; i el qui sincerament trobi que en el pensament de Llull hi ha suggeriments que val la pena d'explorar.

Mai que algú es demanés honestament si podia trobar en Llull alguna resposta a les seves preguntes hauria de seguir la invitació a l'autenticitat que Rilke féu a un jove poeta: «Escorcolli's a si mateix a la recerca d'una resposta profunda. Si creia que havia de respondre afirmativament a aquesta seriosa pregunta i que l'havia d'afrontar amb un ferm i simple ‚ho he de fer', aleshores construeixi la seva vida d'acord amb aquesta necessitat; la seva vida ha d'ésser en tot moment i en qualsevol instant un signe i un testimoniatge d'a-

45. Raimundus Lullus, *Die neue Logik*. Charles Lohr (text crític), Vittorio Hösle i Walburga Büchel (trad.), Vittorio Hösle (intr.) (Philosophische Bibliothek 379), Hamburg, Meiner 1985.

46. Vittorio Hösle, *Wie soll man Philosophiegeschichte treiben?: Kritische Bemerkungen zu Kurt Flaschs philosophihistorischer Methodologie*, dins «Philosophisches Jahrbuch», 111 (2004), 140-147.

47. Werner Künzel i Peter Bexte, *Die Ars Magna des Rasimundus Lullus – ein geheimer Ursprung der modernen Computertheorie*, dins *Allwissen und Absturz. Der Ursprung des Computers*, Frankfurt del M. – Leipzig, Insel 1993, 15-71.

48. Salvador Bové, *La filosofia nacional de Catalunya*, Barcelona, Fidel Giró 1902.

49. Francesc Pujols, *Concepte general de la ciència catalana*, Barcelona, Antoni López 1918.

quest impuls. Aleshores atansi's a la naturalesa. Aleshores, com si fos el primer home, intenti dir allò que veu i allò que experimenta, allò que estima i allò que perd.»[50] Igual que ésser poeta, ésser lul·lista, doncs, només pot tenir sentit avui dia com a resultat d'una autèntica necessitat intel·lectual d'atansarse a la naturalesa i comprendre-la. Qualsevol apel·lació a cap filosofia nacional o a cap ‚revival' medievalitzant hauria d'ésser rigorosament rebutjada.

Amb aquestes limitacions, Llull podria ésser un bon guia per a assolir una visió neoplatònica del món, críticament adaptada a l'actualitat. En un llibre publicat no fa gaire per la State University de Nova York sobre «Neoplatonisme i pensament contemporani» un grup de pensadors fa veure les possibilitats interpretatives que ofereix l'esquema neoplatònic aplicat a l'ontologia, l'estètica o l'espiritualitat.[51] El pensament d'autors de la talla de Henri Bergson, Alfred North Whitehead o John N. Findlay tenen components innegablement neoplatònics. La teologia dels Pares grecs no desdenyà pas el platonisme, i potser els cristians actuals l'haurien de tenir més en compte.[52] Caldria estudiar de quina manera en ‚La gran cadena de l'ésser' —una idea grandiosa bellament exposada per Arthur O. Lovejoy—[53] podem encabir-hi el *Liber de ascensu et descensu intellectus* de Llull.[54] La filosofia processual de Whitehead i dels seus seguidors podria ésser un bon ajut per a esbrinar-ho.

A més, l'ontologia relacional de Llull es podria acordar amb la recerca en la branca de l'ontologia que els filòsofs actuals anomenen mereologia —el mot prové del grec μέρος (part)—, és a dir, l'estudi de les relacions que uneixen els conjunts, o totalitats, amb les parts, o individualitats, de què es componen.[55] La teoria dels correlatius de Llull podria ésser estudiada des d'aquest

50. Rainer Maria RILKE, *Briefe an einen jüngen Dichter*. Frankfurt del M., Insel 1952, 10: «Graben Sie in sich nach einer tiefen Antwort. Und wenn diese zustimmend lauten sollte, wenn Sie mit einem starken und einfachen ‚ich muß' dieser ernsten Frage begegnen dürfen, dann bauen Sie Ihr Leben nach dieser Notwendigkeit: Ihr Leben bis hinein in seine gleichgültigste und geringste Stunde muß ein Zeichen und Zeugnis werden diesem Drange. Dann nähern Sie sich der Natur. Dann versuchen Sie, wie ein erster Mensch, zu sagen, was Sie sehen und erleben und lieben und verlieren.»

51. R. Baine HARRIS (ed.), *Neoplatonism and Contemporary Thought*, Albany, State University of New York Press 2002, 2 vol.

52. Si més no això és el que provocadorament suggereix John N. FINDLAY, *Why Christians should be Platonists*, dins Dominic J. O'MEARA, *Neoplatonism and Christian Thought* (Internacional Society for Neoplatonic Studies), Norfolk (Virginia), State University of New York Press 1982, 223-231.

53. ARTHUR O. LOVEJOY, *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1936.

54. Ja fa temps, Josep M. RUIZ SIMON, *De la naturalesa com a mescla a l'art de mesclar (sobre la fonamentació cosmològica de les arts lul·lianes*, dins «Randa», 19 (1986). 95, anuncià un estudi sobre una hipotètica monadologia lul·liana entesa «com un producte de l'associació de l'ontologia de la unitat [...] a una cosmologia neoplatònica.» Però han pasat els anys i l'estudi no ha aparegut.

55. Lothar RIEDLER, *Mereologie*. Frankfurt del M., Klostermann 2002, 1; cf. Hans BURCKHARDT i Carlos A. DUFOUR, *Part/Whole. 1: History. Scholastic Philosophers*, dins Hans BURCK-

punt de vista, per tal de veure què dóna de si interpretada amb els instruments de la lògica de relacions. De fet, un professor a Manchester, Desmond Henry, qualificat historiador de la lògica medieval, publicà l'any 1992 un estudi sobre mereologia medieval en una col·lecció fundada precisament per Kurt Flasch quan aquest ensenyava a Bochum.[56] Com passa tan sovint en els estudis sobre el pensament medieval en general, Abelard, Tomàs d'Aquino, Joan Buridan, John Wiclif i Pau de Venècia hi són estudiats. Llull ni tan sols hi és esmentat.

Finalment, és innegable que la filosofia natural de Llull pateix de manca de base empírica i, des d'aquest punt de vista, pot ésser objecte de crítiques mordaces fetes des de la concepció de la veritat com a correspondència. En efecte, si les teories són veritat en la mesura que es corresponen amb l'experiència que pretenen explicar, ¿com pot arribar a correspondre's amb la realitat una teoria que no en parteix? La posició de Llull és molt feble en aquest camp, com també ho és la de la majoria de naturalistes medievals. Però l'epistemologia moderna ens ensenya que la veritat d'una teoria no s'esgota en la seva correspondència.[57] Hi ha un altre aspecte important, el de la coherència amb si mateixa i amb tota la visió del món de què parteix. Crec que en aquest sentit Llull ens podria donar alguna lliçó de coherència conceptual.

Resumeixo, doncs, el meu punt de vista. Suggereixo que hauria d'ésser possible un lul·lisme actual —elaborat, això sí, amb tota la cautela, la precaució i la crítica de què siguem capaços. Aquest lul·lisme partiria d'un neoplatonisme cristià, consistiria en una ontologia dinàmica que remarcaria l'estructura relacional que configura tot allò que és real, i, sense contradir cap dels assoliments irrenunciables de les ciències experimentals, insistiria en tot allò que ens permet de descobrir la veritat entesa com a visió coherent del món elaborada des d'una teologia filosòfica.

HARDT i Barry SMITH (ed.), *Handbook of Metaphysics and Ontology*, Munic, Philosophia Verlag 1991, vol. 2, 668-669.

56. Desmond Paul HENRY, *Medieval Mereology* (Bochumer Studien zur Philosophie, 16), Amsterdam – Filadèlfia, Grüner 1991.

57. Nicholas RESCHER, *The Coherence Theory of Truth*, Oxford, Clarendon Press 1973.

Josep Perarnau

NOVES NOTÍCIES SOBRE RAMON LLULL I LUL·LISME A ALEMANYA, SEGLES XIII-XV

És no sols possible, ans fàcil, que algun lector hagi obert uns ulls ben grans en llegir el títol d'aquestes pàgines, recordant (i retraient-me) que no fa pas gaires anys, un servidor mateix vaig desqualificar com a anacronisme parlar d'Alemanya en els darrers segles medievals i propugnava que hom es referís a l'Imperi Romano Germànic, ja que en la Baixa Edat Mitjana encara constituïa una unitat cultural en el sentit que des de Danzig al nord fins a la frontera amb els Estats Pontificis al Sud tota aquella zona vivia dins l'única comunitat cultural superior alimentada i unificada per les mateixes Universitats, les del Centre i Nord d'Itàlia, a les quals es començaven d'afegir les pròpies de les capitals alemanyes. Deia així:

> «I heus-nos arribats al nucli d'Europa, l'imperi Romano Germànic. I parlo amb tota consciència de l'Imperi perquè és anacrònic parlar d'Alemanya o d'Itàlia en el pas del segle XIV al XV. Per convèncer-se'n només cal donar una ullada a un atles històric».[1]

L'estranyesa pot ésser encara major davant una formulació que sembla donar a entendre que Llull s'hauria trobat o seria documentat a Alemanya durant el segle XIII.

Cal, doncs, precisar el sentit del títol: hi empro el topònim ‚Alemanya' en el sentit que té actualment, perquè les dades que avui ofereixo no procedeixen d'alguna zona més o menys marginal de l'Imperi Romano-Germànic, ans només del territori que forma actualment la ‚Bundesrepublik Deutschlands'. I quant a una possible estada de Ramon Llull per aquelles contrades, res de res, ans només la notícia, arribada entorn el 1290 a Regensburg (Ratisbona), d'un personatge passablement estrany que hauria arribat a París venint ‚d'A-

1. *Consideracions diacròniques entorn dels manuscrits lul·lians medievals de la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 2 (1983), 146, i dedicava les pàgines següents, fins a la 154, a recordar els volums manuscrits anteriors al 1440, localitzables o almenys documentats entre Florència i Danzig i el Canal de la Mànega. Tres anys després Francesco Santi, *Osservazioni sul manoscritto 1001 della Biblioteca Riccardiana di Firenze, per la storia del Lullismo nelle regioni meridionali dell'Impero nel secolo XIV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», V (1986), 231-267, col·locava la seva aportació dins el marc esbossat en l'article acabat de citar; i, sense cap intenció, el manuscrit 1001 de la Riccardiana, ara a Florència, però copiat a San Girolamo della Cervara prop Gènova «per manus fratris Nicolai de Muk(k)enwalt de Prussia», sembla una confirmació de l'esmentada continuïtat de l'alta cultura entre les diverses zones de l'Imperi Romanogermànic.

ràbia' i hauria protagonitzat certes actuacions, que no sembla que puguin ésser atribuïdes a ningú més que a Ramon Llull; es tracta, doncs, de la primera estada de Ramon Llull a París, que s'hauria fet tan cèlebre que hauria repercutit fins a Regensburg.

Comencen, doncs, per llegir la dita notícia, fa vora cent-cinquanta anys integrada i publicada en un dels volums més primitius dels «Monumenta Germaniae Historica»:

I.
EBERHARDI ARCHIDIACONI RATISPONENSIS ANNALES
(«Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum»,
XVII, Hannover, Hahn 1861, 595), circa 1287

> «Eodem etiam tempore venit quidam Parysius de Arabia, homo provecte etatis, qui promittebat, se per quasdam figuras, non tamen artis notorie, brevi tempore omne scibile scolaribus traditurum. Qui, cum a magistris et cancellario examinaretur, aparuit de quaestionibus cuiusque scientie probabiliter respondere; tamen, quia in traditione sue scientie modum philosophicum non habuit, a scolaribus suis breviter est relictus, et sic sue scientie evidens vestigium Parisius non reliquit».

La màxima confirmació que el paràgraf es refereix a Ramon Llull és la comparació amb el paral·lel de la *Vita coaetanea* sobre la seva primera estada a París, que, essent totalment independents l'un de l'altre, repeteixen, a almenys vint anys de distància entre ells, pràcticament les mateixes informacions, com són els exercicis estatutaris de control previs a la graduació i el poc èxit entre els estudiants:

> «Veniens ergo Raimundus Parisius tempore cancellarii Bertoldi, legit ibidem in aula sua *Commentum Artis generalis* de speciali praecepto praedicti cancellarii.
>
> «Perlectoque Parisius illo commento, ac ibidem uiso modo scholarium, ad Montem rediit Pessulanum. Vbi de novo fecit et legit etiam librum ipsum uocans eundem *Artem ueritatis inuentiuam*; ponendo in ipso libro, nec non et in omnibus aliis libris, quos ex tunc fecit, quattuor tantum figuras, resecatis seu potius dissimulatis propter fragilitatem humani intellectus, quam fuerat expertus Parisius, duodecim figuris ex sedecim, quae prius erant in Arte sua»[2].

I ara analitzem cada una de les frases de la notícia:

2. Raimundi LULLI, *Opera Latina, Vita coaetanea* (en endavant, abreujat VC), curante HARADA, CC CM XXXIV, 283, líns. 225-235, Turnhout, Brepols,

1. «Eodem etiam tempore...» (VC: «tempore cancellarii Bertoldi»). Encara que no porti data, aquesta anotació de crònica pot ésser datada amb considerable aproximació, car es troba al bell mig d'altres que ho són; les més veïnes pertanyen als anys 1277, 1281, 1282, 1291, 1284 (les immediatament anteriors) i als 1285, 1288 i 1287 (les immediates següents). L'anada primera de Ramon Llull a París sol ésser assignada a l'any 1287 (PLATZECK, I, 22); i cal tenir en compte que la informació de Regensburg pressuposa que l'estada parisenca d'aquell personatge estrany ja s'ha acabat, encara que no hagi passat gaire temps, i que aquell personatge se n'ha endut, encara que no, certament, un èxit entre l'estudiantina, sí el títol acadèmic de ‚mestre en arts' (1288 o 1289?); també cal tenir en compte que havia passat el temps necessari (mesos) perquè la notícia arribés a Regensburg (actual Baviera): la notícia, doncs, ha d'haver estat escrita els primers anys de la dècada dels 1290 (recordem que la segona notícia anterior és del 1291); per força, doncs, hagué d'ésser escrita després d'aquesta data.

Ací és important la precisió de la *Vita coetanaea*: «...tempore cancellarii Bertholdi»; cerquem elements de judici en al *Chartularium Universitatis Parisiensis*, cura Henrici DENIFLE, auxiliante AEmilio CHATELAIN, II, París, Delalain Frères 1891, 23, núm. 551, i nota dels editors al qualificatiu de ‚cancellario ecclesie Parisiensis', del 1288 XX 31; la dita nota diu així:

> «Ex hoc apparet magistrum Bertaudum de Sancto Dyonisio non ante finem anni 1288 cancellariam Parisiensem obtinuisse... Hinc corrigenda sententia in *Hist. litter. de la France*, XXIX, 14, note 1, Bertaudum ab anno 1287, immo fortasse a fine anni 1285 cancellarium fuisse. In Vita antiqua Raimundi Lulli legitur, eum post mortem Honorii IV curiam Rom. reliquisse et Parisios pervenisse «tempore cancellarii Bertholdi» (*Acta SS. junii*, tom. V, 645, nº 62). Hoc non ante finem anni 1288 evenisse, minime an. 1287, ut in *Act. SS.* assertio esse videtur, nunc omnino certum fit. Bertaudus usque ad finem anni 1295 officio cancellarie functus est».

Si doncs, segons la *VC*, (CC CM XXXIV, Turnhout, Brepols 1980, 283, 225-227), tant la vinguda com la lectura de l'*Art* (i l'examen per al magisteri) s'escaigué en temps del canceller Bertaud, ambdós fets tingueren lloc entre el 1289 i el 1295 i, diria, o en o no massa lluny del 1289.

2. ‚...venit...': tant Regensburg com la *VC* empren el verb ‚venire'; si, doncs, aquell personatge de l'Aràbia ‚vingué' a París, el redactor de la notícia de Regensburg exactament igual que el de la *VC* s'estaven a París; per tant la notícia de Regensburg fou redactada a París i tramesa (o d'alguna manera arribada) a Regensburg; i quant a la tramesa o a l'arribada de la notícia a Regensburg, no puc eixar d'esmentar aquella hipòtesi, a la qual encara féu referència Dama Frances YATES, la d'una escapada del mateix Ramon Llull «a Alemanya, i més concretament al monestir de Regensburg» entorn al mateix temps

de la primera estada a París.[3] Crec, però, que no necessàriament el dia i l'hora de la primera arribada de Llull a París s'ha de col·locar a partir del començament del 1289, en què estrenà cancelleria Bertaud de Sant Dionís (*Chartularium...*); ell podia trobar-se ja a París quan, entronitzat Bertaud, Llull tingué accés a la seva càtedra (*VC*), pogué presentar l'*Art* i se sotmeté a l'examen de canceller i mestres (Regensburg); aquest és el nucli de la notícia. Però, per ventura, la importància de la notícia no és tant a París com a Regensburg: com s'explica tant la notícia parisenca recollida per l'ardiaca Eberhard com la hipòtesi d'una visita del mateix Ramon Llull a Regensburg?

3. ‚...quidam Parisius de Arabia': darrere la referència a l'Aràbia hi ha l'autoqualificació de ‚christianus arabicus', traduïda de la manera normal com encara ara són ‚traduïts' els etnotopònims; si digués «venit quidam Parisius de Provincia» s'entendria que darrere ‚de Provincia' hi havia un ‚provincialis = Provençal'; de més a més arribat o almenys procedent d'una terra, que fins feia poc era de sobirania musulmana; sobre aquest aspecte de la vida de Ramon Llull,hom pot veure l'article de Charles LOHR, *Christianus arabicus, cuius nomen erat Raimundus Lullus*, dins «Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie», 31 (1984), 57-88[4];

4. La ‚homo provectae aetatis' és la que la població universtària de París podia atribuir a un home que entrava en aquella ciutat universitària als seus cinquanta set anys; Llull hauria nascut entorn el 1232 i hauria arribat a París

3. La frase transcrita és de Josep M. RUIZ SIMON, *La transformació del pensament de Ramon Llull durant les obres de transició cap a l'etapa ternària*, dins «Actes de les Jornades Internacionals Lul·lianes», Palma, 1, 2 i 3 d'abril de 2004: *Ramon Llull al segle XXI* a cura de Maria Isabel RIPOLL PERELLÓ (Col·lecció Blaquerna, 5), Palma de Mallorca i Barcelona, Universitat de les Illes Balears i Barcelona, 2005, 182; «Yates... assenyala la importància que podia tenir, en la difusió de les doctrines de l'incitable Escot, la *Clavis physicae*, obra que compendiava el *Periphyseon* i que ha estat atribuïda a Honorius. El problema d'aquesta hipòtesi és que no sembla que la *Clavis physica* (!) s'hagués difós fora d'Alemanya, on la influència d'Honorius es va deixar sentir, a partir d'un determinat moment entre alguns pensadors relacionats amb el ‚renaixement' dionisià de Colònia —com el mestre Eckhart o Bertold de Moosburg. Com a possible solució a aquest problema Yates apuntava, com a improbable, la possibilitat d'un viatge de Llull a Alemanya i més concretament al monestir de Regensburg, on potser havia viscut Honorius com a inclusus o ermità. Però, després d'apuntar aquesta possibilitat, assenyalava molt sensatament: "sembla, doncs, en general, més viable que la influència d'Escot hagués arribat a Llull des d'algun punt d'expansió més proper que no pas Alemanya" (YATES 1985: 172)» fa referència a Frances YATES, *Assaigs sobre Ramon Llull*, a cura de Lola BADIA, Barcelona, Editorial Empúries 1985, 172.

4. Aquest estudi fou abreujat, també en el títol *Ramon Llull: «christianus arabicus»*, dins «Randa», 19 (1986), 7-34, i amb el títol *Arabische Einflüsse in der neuen Logik Lulls*, dins *Raymond Lulle. Christianisme, Judaisme, Islam*. «Actes du Colloque sur R. Lulle». Ruedi IMBACH, Armand LLINARÈS, Charles LOHR, Mario SATZ, Ramon SUGRANYES DE FRANCH, Université de Fribourg 1984 Cf. «Arxiu de Textos Catalans Antics», IV (1985), 574-575, núm. 2.118, i VII-VIII (1988-1989), 564-565, núms. 4638 i 4639.

el o entorn el 1289: cinquanta-set anys; recordem que en el còmput medieval del temps, «a sexagesimo, senectus'; era, doncs, un personatge que fregava la vellesa; col·loquem-li l'hàbit d'home de penitència, tal com el representa poc després de la seva conversió el *Breviculum*[5] i no dubtarem que feia tot l'afecte d'un ‚homo provectae aetatis'.

5. ‚figuras, non tamen artis notoriae': la frase reflecteix la idea generalitzada que el mestre que utilitzava ‚figures' en el seu ensenyament aixecava la sospita de practicar arts màgiques;[6] potser la prova més explícita de la mala fama de l'‚ars notoria' és un petit fragment de ROGER BACON, suara citat per Sebastià GIRALT:

> «...hic omnes libri magici debent considerari et diffamari, ut *Liber de morte anime* et *Liber fantasmatum*, et *Liber de officiis et potestatibus spirituum*, et libri *De sigillis Salomonis* et libri *De arte notoria*, et omnes huiusmodi, qui demones invocant, vel per fraudes et vanitates procedunt, non per vias nature et artis»[7]

Hi ha una altra línia d'aportacions al tema, en el llibre de Dominique URVOY, *Penser l'Islam. Les présupposés islamiques de l'«Art» de Lulle* (Études Musulmanes, XIII), París, Vrin 1980, 440 pp., i en els articles del mateix, *Sur les origines de figures de l'«Art» lullien*, dins *Raymond Lulle et le pays d'Oc*, dins «Cahiers de Fanjeaux», 22, 249-259 (cf. «ATCA», VII-VIII (1988-1989), 565, núm. 4640); i *La place de Ramon Llull dans la pensée arabe*, dins «Catalan Review. International Journal of Catalan Culture», IV (1990), 201-220 (cf. «ATCA», XI (1992), 649, núm. 7636).

5. La millor informació sobre Thomas Le Myésier i la seva obra es troba tothora en el llibre de Jocelyn N. HILLGARTH, *Ramon Lull and Lullism in fourtheenth-century France*, Oxford, At the Clarendon Press 1971, 172-187, 261-268, 371-376; la seva informació es basa en gran part en el *Breviculum seu electorium parvum* Thomae MIGERII (Le Myésier) ediderunt Charles LOHR, Theodor PINDL-BÜCHEL, Walburga BÜCHEL (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis LXXVII; Raimundi LULLI, *Opera latina.* Supplementi Lulliani Tomus I), Turnhout, Brepols 1990; la làmina II representa en la seva segona part la vestició de penitent de Ramon Llull oficiada pel bisbe de Mallorca; en les làmines següents, Llull és sempre representat amb el mateix hàbit; és preferible veure aquestes reproduccions a color, car es veu ben clara la fractura vital entre el temps anterior a la vestició amb l'hàbit de penitent, perquè abans Ramon Llull era sempre representat amb vestits vermells i després només amb l'hàbit de penitent; en canvi, la reproducció de les làmines del *Breviculum*, al final de l'important llibre del prof. HILLGARTH, són només en blanc i negre i no permeten de copsar els colors.

6. Vaig assenyalar aquesta sospita en el meu *Entorn de l'«Ars No(ta)toria» de Ramon Llull*, dins «Revista Catalana de Teologia», V (1980), 223-227, i em preguntava, sense aventurar-me a donar-hi resposta: «¿Com s'explica que Llull es decidís a intitular *Ars no(ta)toria* una obra seva, quan havia de saber que per aquest sol fet la classificava de forma inequívoca davant els seus contemporanis i la col·locava en companyia, diguemne, dubtosa?» (227). La informació parisenca que ens arriba a través de Regensburg ens certifica que a París succeí exactament allò que em temia i suscità sospites. També ens informa que hom sabé distinguir entre les vulgars i conegudes ‚artes notoriae' i l'Art lul·liana, i que també l'informador parisenc havia vist que no era una ‚art' destinada a proporcionar possibilitats d'obrar meravelles, ans una per a l'adquisició de la ciència.

7. ROGER BACON, ed. A. G. LITTLE, *Part of the* Opus tertium *of Roger Bacon*, Aberdeen, The University Press 1912, 48; Arnaldi de VILLANOVA, *Epistola de reprobatione nigromanticae fic-*

L'observació que les figures lul·lianes no eren d',ars notoria', evident per a l'informador parisenc d'entorn el 1290, no ho devia ésser per a molts i calgué que fos redescoberta, per exemple per Tomàs i Joaquim CARRERAS ARTAU, *Historia...*, I, 367, els quals es felicitaven perquè tota una autoritat en la matèria, com era i és Lynn THORNDYKE, havia arribat a la mateixa conclusió. Sobre aquest tema hom pot veure Bénoit GRÉVIN et Julien VÉRONÉSE, *Les anges dans l'*Ars notoria. *Révélation, processus visionnaire et angélologie*, dins «Mélanges de l'Ecole Française de Rome. Moyen Âge», 114 (2002), 813-849, amb dades sobre la natura d'aquella ,ars', el seu pretès origen en Salomó i bibliografia actual; i del mateix autor, *Les «caractères» magiques au Moyen Âge (XIIe-XIVe siècle)*, dins «Bibliothèque de l'École des Chartes», 162 (2004), 305-379. Des del primer moment, doncs, resultava clar que aquell nou mestre, tot i utilitzar ,figures', no practicava la màgia; per part de Llull, en canvi, hi ha una exposició de la seva proposta sobre eleccions de persones en l'*Ars notatoria*/*Ars notoria* (PLATZECK, *Chronologischer Werke-Katalog*, dins *Raimund Lull*, II, 4, núm. 4): o també el redescobriment de la proposta lul·liana d'elecció en el llibre de Jordi GAYÀ, *Ramon Llull, Ars notatoria. Introducción, edición, traducción y notas*, Madrid, CITEMA 1978, 86 pp., i darrerament en Friedrich PUKELSHEIM, *Auf den Schultern von Riesen: Lull, Cusanus, Borda, Condorcet et al.*, dins «Litterae Cusanae. Informationen der Cusanus Gesellschaft», 2 (2002), 3-15; resumit dins ATCA, XXV (2006), 827-828, núm. 19517. En Ramon Llull, però, el tema de les ,artes notoriae' o d'endevinació i eficàcia màgica, fou substituït pel de la predestinació en el *Llibre de contemplació*: *De la XXXVIII distinció, en la qual és tractat de predestinació*, *OE*, II, 104, distinció formada pels capítols 265-268 i el corresponent arbre, el text dels quals es troba a les pàgines 804-820.

6. «... promittebat se... brevi tempore omne scibile scolaribus traditurum». Encara el 1308, en posar punt final a l'*Ars generalis ultima*, determinava l'espai de temps que caldria a un estudiant per a dominar-la, segons que ell fos molt o poc o gens intel·ligent:

> «*De decima tertia parte et ultima. Quae est de doctrina*
>
> «... Secundum quod sunt tres gradus comparationis, uidelicet bonus, melior, optimus, sic ista scientia habet tres gradus ad addiscendum secundumse ipsam. Nam homo, habens optimum intellectum, et fundatum in logica et in naturalibus, et diligentiam, poterit ipsam scire duobus mensibus. Vno mense per theoricam, et altero mense per practicam. Homo habens intellectum meliorem, fundatum in logica et in naturalibus, et diligentiam, potest ipsam scire quattuor mensibus: Duobus per theoricam, et duobus per practicam. Homo habens intellectum subti-

---

cionis (De reprobatione maleficiorum), edició a cura de Sebastià GIRALT (Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia, VII/1), Barcelona, Universitat de Barcelona i Fundació Noguera 2005, 29, nota 26; cf. 64, nota 17.

lem et bonum, et fundatum in logica et in naturalibus, et bonam diligentiam, poterit ipsam scire medio anno, uidelibet tribus mensibus per theoricam, et tribus mensibus per practicam. Et si non poterit addiscere isto tempore, signum est, quod ipse habet rudem intellectum, et quod non habet bonam diligentiam, aut est occupatus in aliis. Et talis homo numquam addiscere poterit ipsam»[8].

7. Un altre punt confirmat per aquest paràgraf és l'examen a mestre: «qui cum a magistris et cancellario examinaretur, apparuit de questionibus cuiuscumque scientie probabiliter respondere».

En aquesta frase hi ha dos punts: el de l'examen (‚examinaretur') i el del seu resultat.

El fet de l'examen és documentat per la frase; «...cum a magistris et cancellario examinaretur»; el ‚cum' diu que el tal examen existí, perquè li posa el ‚quan': «quan el sotmeteren a examen, resultà clar que...». Hi ha, encara, un detall, el del tribunal, en aquell cas format pels mestres, cal suposar de la facultat d'Arts, i pel canceller.

El resultat conté dues informacions. La primera és que sorti victoriós de l'examen, car respongué satisfactòriament «de quaestionibus cuiuscumque scientiae, a les preguntes de qualsevol ciència»; el ‚probabiliter' no s'ha d'entendre en el sentit actual de ‚probablement', ans en el de ‚donant proves', ‚demostrant', és a dir, amb raonament exposat a tall de demostració. L'altra informació no és formulada explícitament pel text de Regensburg, però s'ha de deduir, en el sentit que era el resultat connatural d'un examen superat; i en aquest sentit, aquesta deu ésser l'única informació relacionable amb el títol de ‚mestre' i no sols relacionable, ans confirmadora del dit títol. Més encara, permet de refer aquell acte d'examen i de treure'n la conclusió que fou plenament satisfactori: «apparuit de quaestionibus cuiuscumque scientie probabiliter respondere», afirmació que clarifica el possible dubte no pas entorn al títol de ‚mestre', però sí entorn al camí, seguint el qual havia pogut ésser adquirit; i no pas en el sentit que Ramon Llull sigui sospitós d'haver actuat de forma incorrecta, però sí en el sentit que alguna vegada el canceller no sembla haver estat una mostra exemplar de gestió legal; i els amics de Llull podrien haver fet la resta. Ara aquesta darrera possibilitat és exclosa, però com a possibilitat, ni que sigui remota, es veu que existia. En dóna testimoni l'estudiant rector de la Universitat, mestre ‚Johannes dictus Vate', en una seva denúncia directament adreçada al personatge que era el canceller, citat nominalment en la *VC*, Bertaud de Sant Denis:

«...aliqui de familia vestra, aliqui alii laici, mulieres et etiam istriones, gracias venales eis a vobis concessas per villam sepius detulerunt publice ad vendendum;

8. Raimundi Lulli, *Ars generalis ultima Lvgdvni anno MCCCV incepta Pisis anno MCCCVIII ad finem perducta*, edidit Aloisius Madre (Raimundi Lulli Opera latina, tomus XIV), Tvrnholti, Brepols 1986, 515, lín. 22- 516, lín. 37.

nec querebant nobiles nec scientes, sed simpliciter ignorantes, qui tamen possent suam ignorantiam redimere per multam pecunie quantitatem...», *Appellatio mag. Johannis, dicti Vate, rectoris Universitatis, contra magistrum Bertaudum de S. Dyonisio, cancell. Parisiensem*, dins *Chartularium...* (cit.), II, París 1891, 43-46, núm. 596 (1290 VIII 6).

Sortosament, l'informador parisenc de l'ardiaca de Regensburg és testimoni que cap d'aquestes possibilitats no entraren en l'atorgament del títol de ‚mestre en arts' a Ramon Llull. Per a ell, aquell ‚provectae aetatis vir' de l'Aràbia, havia sortit victoriós de l'examen davant el tribunal de mestres i canceller, i ningú no pot posar en dubte la plena validesa de la conseqüència, que era el títol universitari.

Encara hi ha en la notícia de Regensburg una terça informació, confirmada per la *VC*: l'allunyament dels alumnes per la complicació de la primera versió de l',Art', el final de l'aventura Parisenca, el retorn a Montpeller i la primera simplificació de la dita ‚Art'.[9]

8. Com s'explica la presència a Regensburg del paràgraf copiat per l'ardiaca Erhard. El text fa tot l'efecte d'un fragment de lletra: fou adreçada per un amic seu a un antic estudiant de París, delerós de tenir notícies d'aquella universitat? Deu ésser la suposició més adient, encara que no puc estar-me de recordar que fra Albert el Gran, mestre de París, havia estat bisbe de Regensburg, però les seves biografies fan constar que en els moments de la nostra notícia ja no s'hi estava, car havia tornat a Colònia. No seria, doncs, a través d'ell que s'explicaria la informació parisenca a Regensburg.

9. Sobre aquella nova estada a Montpeller i la simplificació de l',Art', hom pot veure les pàgines d'Armand Llinarès, *Raymond Lulle à Montpellier: la refonte du ‚Grand Art'*, dins *Raymond Lulle et le Pays d'Oc* («Cahiers de Fanjeaux», 22), Tolosa de Llenguadoc, Privat éditeur 1987, 17-32: notícia dins «ATCA», VII-VIII (1988-1989), 565-566, núm. 4642. Aquest treball de simplificació de l',Art' és objecte d'exposició en totes les introduccions generals a l'obra de Ramon Llull. Darrerament s'hi acaba de referir Josep M. Ruiz Simon, *La transformació del pensament de Ramon Llull, durant les obres de transició cap a l'etapa ternària*, dins «Actes Lul·lianes», 167-196, entre les quals em sembla particularment rica de dades per al nostre tema la 187: «A París, tot comentant l'*Art demostrativa*, Llull va revisar en profunditat els pressupòxits filosòfics sobre els quals es fonamentava el seu projecte epistemològic: la seva teoria del coneixement, la seva filosofia natural, la seva manera d'entendre la causalitat. I aquesta revisió, els continguts de la qual impliquen l'adhesió de Llull a les doctrines del bloc doctrinal dionisianoproclià que animà el ‚renaixement' dels estudis dionisians, és indestriable de la reformulació de l'Art que posteriorment va fer a Montpeller amb l'*Ars inventiva veritatis*»; les pàgines finals contenen una abundant bibliografia sobre el tema (193-196).

II.
Noves còpies de texts lul·lians, a Baviera, 1454

Entre l'anotació anterior i aquesta hi ha més de cent-cinquanta anys de distància i resulta que aquell personatge tan estrnay escriví llibres que, després d'un segle i mig, encara atreien l'atenció dels lectors i eren copiats,[10] justament a Baviera, aquesta vegada no pas a Regensburg, sinó en un poblet prop la ciutat (episcopal) de Passau; heus-ne la prova: en el seu recent *Catalogue of dated and datable Manuscripts c. 888-1600 in London Libraries*, I, The British Library 2003, 88, núm. 243, Pamela R. Robinson presenta el ms. Wellcome 441, ff. 11-61, amb el següent paràgraf que copio:

---

10. Tal com ja sabem per les pàgines de les *Consideracions diacròniques...* (cit, en la nota 1), la còpia de texts lul·lians en les regions de l'Imperi romanogermànic abans del 1430 fou com un degotall que ha deixat rastre en qualsevol zona, amb predomini de les meridionals, fins i tot amb el perill de localitzar en un lloc germànic concret la còpia de text(s) que foren transcrits a Catalunya, per la facilitat de confusió entre la vila de Berga i el lloc de Bergen. A fi d'evitar la dita confusió, transcric allò que vaig escriure pensant que la repetició de la nota pot contribuir a evitar la confusió. Deia així en la pàgina 151: «Ara toca recordar aquell Albert de Greifswald (Albertus de Grippeswaldis), el qual acabava de copiar els tres primers llibres del *Llibre de contemplació* en traducció llatina [és l'actual Clm. 10.518] el 19 de gener de 1419 a Berga. I encara que la dinàmica de la meva tesi es veuria reforçada si aquesta còpia hagués estat realitzada en algun Berg o Berge d'Alemanya, les dades objectives assenyalen vers Berga de Catalunya».

I en nota (la 91) afegia: «Les dades objectives són aquestes: les filigranes del paper són les normals a Catalunya i no a Alemanya el 1419. Més encara, una de les dues que figuren en el nostre volum, l'unicorn com el que en la recopilació de Francesc de Bofarull porta el núm. 695, resulta que és documentat justament a Berga i justament l'any 1419 en documentació de Barcelona, ACA. Hom pot veure Francisco de Bofarull y Sans, *Animals in Watermarks*, Hilversum 1969, reproducció 695, i pàg. 69, on hom pot trobar aquesta referència: «695. (Date) 1419-20 (Plate *(!)* (Place) from which dated or sent) Berga (Where document is preserved) ACA RP 121». Sembla que no ha d'estranyar la presència d'un copista alemany a Catalunya en aquell moment, car també consta l'activitat a Girona, i potser en d'altres llocs, el mateix 1419, d'un altre escrivà alemany, Theodericus de Palude de Dottmehen «nationis Alamanie», el qual el 24 de març acabava a Girona un *Repertorium Iuris Canonici* de Petrus de Braco. La notícia consta a través d'un inventari del monestir de Ripoll de l'any 1649, publicat per Gerardo Martínez Díez, *Dos catálogos inéditos de la biblioteca del monasterio de Ripoll*, dins «Hispania Sacra», XXII (1969), 386, núm. 3. El mateix Teodoric copià, també a Catalunya, l'obra de Bartolo da Sassoferrato, *Lectura super prima parte Digesti Novi*, volum que ara es troba a Madrid, BN ms. 12083. Vegeu una descripció d'aquest volum, amb el colofó, en Antonio García García, *Iter Hispanicum* (Codices Operum Bartoli a Saxoferrato recensiti, II), Florència 1973, 69; aquestes notícies han estat recollides pel mateix autor en el seu resum *Bartolo de Saxoferrato y España*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 9 (1974-1979), 439-467.»

No és estrany que en aquells anys copistes alemanys treballessin a Catalunya: segurament eren escribents partidaris de Benet XIII, encara viu, que l'havien acompanyat en la seva retirada a Peníscola, definitiva des del començament del 1416, i, després de la Sostracció d'Obediència (Perpinyà, 6 gener 1416), s'havien hagut de dispersar per on trobaven feina; a Berga hi havia un convent de framenors.

«Fol. 61v (in red): 'Scripta sunt hec per Stephanum lannkchamer de Patauia [Passau] Clericum eiusdem diocesis Anno M° cccc° liiij In die Sanctissimi principis apostolorum beati Petri ad Vincula In oppido Praunaw [Brunau] duce ludwico regnante per Bauoariam [Ludwig IX, 1450-1479]'. Part of a compilation of Lull's works written by Stephen and by another, unnamed, scribe working in collaboration; thus fols 291-315, containing 'Aliqua puncta artis generalis', was begun by Stephen and concluded by the second hand. Elsewhere (fols. 187-206, a gloss of the Ars generalis) Stephen corrected the second scribe's work: and in fols. 231-290, 'Disputatio quinque sapientum', written by the second scribe, Stephen provided the rubrics. Fols. 1-10, 72-119, 207-230 are by Stephen alone, the second scribe writing fols 131-186 and 187-206. Fols. 62-71 and 120-130 are blank.»

«Moorat, pp. 293-295; MMBL, I, 397».

En aquest moment, la fitxa anterior acabada de transcriure podria ésser completada amb una altra referència, la del CC CM, CXIII, Turnholt, Brepols 1995, LI, on Jordi GAYÀ dóna una millor identificació dels tractats: *Tabula generalis* en els ff. 11-72; *Logica nova* en els 93-116; *Ars compendiosa*, en els 133-185; i la *Disputatio quinque hominum sapientum* en els 231-290. Però per ventura el punt més important és que la descripció anglesa dóna un nom nou, el d'un copista, de més a més, amb la seva datació ben escairada, per al lul·lisme germànic: Stephen Lannkchamer, de Brunau. Les dades que ens dóna Pamela R. ROBINSON ens diuen que ell era el responsable de la feina, car no sols corregeix la còpia del segon escrivent, sinó que completa amb les corresponents rúbriques la *Disputatio quinque hominum sapientum*, escrita per l'ajudant. Si Stephen no treballava per encàrrec, ans per compte propi, les dades que ens proporciona el manuscrit Welcome 441 ens permeten de col·locar el seu nom en el quadre del lul·lisme germànic de mitjan segle XV, una mica en una de les línies (observades les distàncies) de Nicolau de Cusa, que també dedicà temps a copiar obres de Ramon Llull; i si el dit Stephen treballava per encàrrec, aleshores el nom que hauria de figurar en el quadre és el del comitent, per ara o almenys per a mi, desconegut. Sigui la que sigui la resposta, amb aquesta notícia i la següent, el quadre del lul·lisme germànic de mitjan segle XV resulta poc o molt enriquida; hi podrien haver influït les aportacions del ja esmentat Nicolau de Cusa i de Joan Bolons a Pàdua el 1433.

III.
Consideració doctrinal sobre fe i intel·ligència segons R. Llull (Vat., Pal. lat. 1590, ff. 88v-90r)

L'actual volum Vat., Palat. lat. 1590, és un conjunt clarament factici, aplec de múltiples unitats.[11] El nostre fragment es troba dins un quadern de sis fulls doblats o bifolis de paper, numerats dins el conjunt amb els núms. 86-97; els folis són de 250 × 220 mm, la caixa d'escriptura és de 222 x 145 mm, 45 línies a tota amplada, amb filigrana de cap de bou somat d'antena acabada en creu de sant Andreu (Piccard, *Ochsenkopf*, zweiter Teil, VII, 518 (p. 418). Només els ff.86-88 són ocupats per un text llatí, que porta com a títol (f. 86r): *Exposita est vita nostra omnibus fortune telis*: *Inc*.: «Lector, etc. Posteaquam ab infantia pene duris preceptoribus...; *Expl*.: ... post hanc, que cum salute longa sit, vitam sempiternam». Immediatament després de copiat el text anterior segueix una anotació, que podria indicar l'autor. Diu: «Oratio Petri Luder de Kisslau, habita coram tota Universitate Heidelbergensi, ydus julii 1456, die videlicet jouis decima quinta mensis». Encara que la lletra dels folis i la de l'anotació sigui idèntica, no m'atreviria, a afirmar que l'autor de la pàgina transcrita fos Peter Luder.

Immediatament després comença una altra mà que escriu tot el nostre text amb lletra gòtica semicursiva clarment germànica; i *ead man in mg sin* deixa aquesta anotació: «Cum *Compendium theologie* Boneventure premittat conditiones primi principii, ex quibus effatur sequentia, patet quam vtile ipsa (!) sint».

«EX RAYMUNDO LULLIY, DE HABITUDINE INTELLECTUS AD FIDEM ET ALIIS DOCTORIBUS, ca. 1456.

«Quia *Ysaie*, 7º. de partu Virginis: «Nisi credideritis, non intelligetis». Amplectentes igitur simpliciter et constantissime fidem, ad tantam possunt in virtute eiusdem fidei sublimitatem intelligentie eleuari, vt in fide intelligant que credunt, ita quod fides diuinorum in se fundat intellectum eorumdem, eum confortans excandescenter supra naturalia sua et erigens, semper tamen fides ad instar subnatantis olei sublimius (re *canc*) exsurgit intellectui, et meritum credentium ampliatur. Obiectum enim intellectus est quod quid est, ex 3º *De anima*,[12] quod utique est vniversale, cui obiectum fidei addit addit (!) reuelatio diuina superilluminatio[nem] intellectus agentis. Oportet ergo intellectum et fidem, quamuis generales habitus sint ipsius intellectiue potentie, eam dirigen-

11. Així, per exemple, sembla que el f. 67r tenim un sermó: *Wenck ad populum in die resurrectionis 1451*. Al f. 75r sembla que hi ha resum d'un exercici acadèmic: *Disputatio .1456., feria quinta infra Epiphaniam. Wenck pro blochet (?): Utrum emanatio diuinarum Personarum ad intra origo sit et causa creationis rerum ad extra.*

12. Aristotelis, *Opera omnia graece et latine*, vol.III, *De anima*, Lib. III, cap. iv, Paris 1887, 467-468 i 470.

tes, et ex arte concurrere rationes naturales, et ex fide illustrationes supernaturales et divinas; et ita in creditis habere biformem oculum intellectualem, videlicet, artis naturalis et fidei superinfuse.

«Et quia intellectus inferior est fide, idcirco secundum Apostolum, oportet captiuare in obsequium Christi,[13] non penitus abicere, ex quo in natura gratia operatur. In hiis autem, quia quodlibet speciale cadit in aliquod generale et sub confuso capitur notitia distincti, inde ascendere et descendere oportet sire (scire?) ex 2º *Methaphysice*,[14] vt acquiratur ambitus (! [habitus?]) et numerus (?) generalium, et stetur ad irresolubile. Et si in huiusmodi inveniendis rationibus in subsidium fidei, que «argumentum est non apparentium», *Hebr.* XI, [1], inveniantur alii concurrere vel concurrisse nobiscum, tanto amplius exultabimus in gratiarum actione de multiplicatis donis, vnde fortius poterimus omnem sententiam erroneam et infidelem convincere et confutare et convertere, atque laudem Dei per mundi climata dilatare.

«Hec via armatos non onerat nec ebetatur ictibus, nec algoribus aut caloribus dissoluetur, sed quanto plus agitatur, tanto virtuosius multiplicatur. [f. 89r] Fides, ergo, non tollit intellectum, sed intellectu augetur et dilatatur. Vnde etiam nec experientia Thome, iussa a Salvatore in imponendo manum in latus eius, abstulit ei fidem, cum dixit: «Noli esse incredulus sed fidelis»,[15] sed potius adduxit.

«Et cum creati sumus ante meritum ad recolendum, ad intelligendum et ad amandum Deum, quare mentiendo illa contemnimus? Nonne preceptum est a Petro «omni poscenti reddere rationem de ea, que in nobis est»,[16] fide? Quomodo ergo illud ex divina ordinatione procedens absque intellectu perficeremus? Hinc etiam beatus Thomas confecit *Summam contra gentiles* in augmentum fidei; et communiter doctores inducunt rationes in ostensione invisibilium et persuasione, per visibilia illa manifestando scalari in ascensu ad intelligentiam eorumdem.

«Albertus, *Super epistola Dyonisii ad Policarpum*, dicit quod «veritas aliarum scientiarum traditur per connexiones sillogisticas necessarias, ex ordine ad principia rationis, et ideo habent veritatem coactivam, etiam resistentes invitos trahere ad se». E contra (?) «veritas Scripture Sacre est supra principia rationis et ergo non deducitur ex illis per aliquas connexiones argumentorum, sed manifestatur quodam superiori lumine divino, quod est quedam res informans conscientiam, ut sibi consentiatur, et ideo non communicatur nisi hiis, qui se convertunt ad ipsam deuote». Quare impeditur (cane *canc*) voluntate scilicet et intentione resistendi, et per consequens incontinentia, scilicet sui voluptate carnis.

«In asserenda igitur fidei veritate, ex priori oportet introducere probationes ex inspiratione Spiritus Sancti; a posteriori vero, ex miraculis, que divinam ostendunt potentiam»,[17] minus tamen principaliter rationes phylosophicas, quia adiutorialiter. Nec divina vera rationem excludunt nec complexiones necessarias suorum principiatorum, ad principia sui generis revelata».

---

13. II*Cor*, X, 5; cf. *Rom*, XII, 1.
14. *Ibid*., vol. II, Paris 1883, 490-492.
15. *Io*, XX, 27.
16. *IPt* III, 15.
17. *Polycarpo Hierarchae*, dins Sancti ALBERTI MAGNI, *Opera Omnia*, vol. XIV (BORGNET), Paris 1892, 907 i 910.

Cal tenir l'atenció ben oberta, a l'hora d'entendre aquest text: el seu tema no és el, ja en aquell moment de mitjan segle XV tan conegut com discutit durant el segle XIV, de l'acusació antilul·liana de la ‚demonstratio articulorum fidei per necessarias rationes', ans només el de la ‚intelligentia fidei' gràcies a la col·laboració entre raó humana i fe divina; per això comença amb la frase d'*Is*, VII, 9.[18] Tant com la doctrina sobre la ‚intelligentia fidei' per la col·laboració entre coneixement humà (ciència) i fe divina és consubstancial en la doctrina de Ramon Llull, l'acusació de racionalisme a base de la doctrina lul·liana de la ‚demonstratio articulorum fidei per necessarias rationes' és conseqüència de la comprensió de la paraula ‚demonstratio' segons els pressupòsits aristotèlics entorn la demostració.

L'autor hi defensa que els continguts doctrinals de la fe cristiana revestits de ciència, ‚a posteriori' segons la fórmula de sant Albert el Gran, confirmen la fe, i en relació als altres poden exposar raons que obliguin moralment la intel·ligència a assentir als articles de la fe.

18. Ací és obligat citar Teresa SOLÀ SIMON, *«Nisi credideritis, non intelligetis». Lectura d'Is VII, 9 en Ramon Llull*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXII (2003), 579-595.

Ramon Planes i Albets

EL CONTRACTE D'EDICIÓ DE *DE 0FFICI0 JUDICIS ET ADV0CATI* (BARCELONA, 1639) DE JOAN PAU XAMMAR

Joan Pau Xammar, nascut a Barcelona en una família plena d'homes dedicats al dret i als oficis reials[1], figura en la nòmina de juristes catalans més destacats del segle XVII[2]. Poca cosa és coneguda de la seva biografia, més enllà de les notícies que figuren a les seves obres impreses[3]. Era donzell i fou membre del Reial Consell, assessor de la Batllia General de Catalunya i professor de dret canònic a l'Estudi General de Barcelona, entre altres comeses professionals. A les accidentades Corts de Catalunya del 1626, era previst que Felip III li concedís un privilegi de noblesa[4].

A més de les seves obres, una cada vegada més abundosa munió de notícies esparses denoten que fou un home influent pels oficis i els encàrrecs que tingué, dels anys vint als cinquanta de la centúria. Així, sabem que fou coautor, com a assessor i advocat de la Ciutat de Barcelona, del vot del 8 de març de 1630, que havia estat encomanat per la Generalitat, sobre «los excessos fets per lo compte de Fontclara y las companyies de soldats de peu, que vénen a son càrrech, aprés de ésser entrats en lo present principat de Cathalunya»[5]. El 1637, com a assessor de la Batllia General de Catalunya, intervingué en l'elaboració del cens de francesos establerts a Barcelona, encomanat al virrei des de

1. Joan Lluís Palos, *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo Editorial, 1997, 127.

2. Guillermo Mª de Brocà y Montagut, Juan Amell y Llopis, *Instituciones del derecho civil catalán vigente*, tom I, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1886, 2ª ed., 83; Santiago Sobrequés i Vidal, *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1978, 82.

3. Manuel Marcillo, *Crisi de Cataluña, hecha por las naciones estrangeras*, Barcelona, Imprenta de Mathevat, 1685, 343; *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 24, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989, 2ª ed., 375 (el seu cognom hi és grafiat Xetmar, però en tots els seus llibres compareix com a Xammar); Jesús Mestre i Campi (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1992, 1140-1141.

4. Francisco José Morales Roca, *Privilegios nobiliarios no sancionados por el rey don Felipe IV a raíz de la suspensión del solio de las Cortes de Cataluña de 1626*, Madrid, Hidalguía, Instituto «Salazar y Castro» (C.S.I.C.), 1982, 26.

5. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. V: *Anys 1623 a 1644*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 1999, 1156-1157. Vegi's José Coroleu e Inglada, José Pella y Forgas, *Las Córtes Catalanas*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876, 2ª ed., 374-375; Ferran Soldevila, *Història de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Editorial Alpha, Barcelona, 1963, 2ª ed., 994-995; *Història de la cultura catalana*, vol. II: *Renaixement i Barroc. Segles XVI-XVII*, Barcelona, Edicions 62, 1997, 56.

Madrid, que tenia una finalitat de control i repressiva[6]. Durant la guerra de Separació, informà críticament sobre les causes i represàlies a què eren sotmesos els catalans qualificats de contraris o resistents al govern francès, per la qual cosa fou apartat de la Generalitat (1644)[7]. I, el 1650, el virrei de Catalunya el titllà de desafecte al rei de França[8].

Publicà tres llibres: *De officio judicis et advocati liber unus* (Barcelona, 1639), *Civilis doctrina de antiquitate et religione, regimine, privilegiis et praeheminentiis inclytae Civitatis Barcinonae* (Barcelona, 1644; una obra que fou reeditada i addicionada per Josep Monràs, Barcelona, 1668), i *Rerum iudicatarum in Sacro Regio Senatu Cathaloniae sub diversis definitionibus cum rationalibus, seu (si mavis) allegationibus* (Barcelona,1657)[9]. Abans del primer llibre esmentat, sabem amb certesa que ja havia estat estampada la seva al·legació jurídica intitulada *Ad Constitutionem Tertiam Tit. De Feus y Postats* (Barcelona, 1638, 12 f.)[10], en la qual consta que era membre del Reial Consell i assessor de la Batllia General de Catalunya.

La seva obra tradicionalment més consultada i valorada per la historiografia contemporània ha estat la *Civilis doctrina*, molt tinguda en compte, ja des del segle XIX[11], pels treballs sobre la Ciutat de Barcelona, el govern municipal barceloní. Jaume Vicens i Vives va escriure que superava força el que n'havia escrit Andreu Bosc: «tracta més a fons la vida barcelonina, i, per tant, té una més gran seguretat en les dades, en la crítica dels fets i en l'exposició general del mecanisme del municipi», i, també, que «aprofità molta cosa dels treballs portats a cap per Bruniquer en el nostre Arxiu Municipal»[12].

---

6. J. Nadal & E. Giralt, *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, París, S.E.V.P.E.N., 1960, 333.

7. Joan Lluís Palos, *Op. cit.*, 167-168.

8. José Sanabre, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1956, 464.

9. Guillermo Mª de Brocà, *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil, y Exposición de las Instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la Jurisprudencia*, vol. I, Barcelona, Herederos de Juan Gili, Editores, 1918, 419. Les mateixes tres obres són citades per Víctor Ferro, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo Editorial, 1987, 475.

10. *Catálogo de la colección de folletos Bonsoms, relativos en su mayor parte a historia de Cataluña*, volum I: *Folletos anteriores a 1701*, Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1959-1972, 76. Antonio Palau y Dulcet, *Manual del librero hispanoamericano*, tom XXVIII, Barcelona, Antonio Palau Dulcet, Oxford, The Dolphin Book Co. Ltd., 1977, 184, dóna la referència d'una altra al·legació seva que seria del 1628, i que cita a partir d'un catàleg d'un altre llibreter barceloní, però, mentre no se'n conegui un exemplar, la notícia és poc o molt dubtosa.

11. Salvador Bové, *Institucions de Catalunya*, Barcelona, La Catalana. Estampa de J. Puigventós, [1894], 109-146.

12. Jaume Vicens i Vives, *Ferran II i la Ciutat de Barcelona, 1479-1516*, volum I, Barcelona, Universitat de Catalunya, Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia, Seminari d'Història de Catalunya, Monografies històriques, 1936, 33-34.

L'obra de Joan Pau Xammar que aquí vull fer avinent, emperò, és el seu primer llibre que va veure l'estampa, el tractat *De officio judicis et advocati liber unus*, només amb la finalitat exclusiva, de tota manera, de publicar-ne el contracte de la seva estampació, transcrit al final d'aquestes notes[13].

Aquest contracte fou escripturat el dia 13 de gener de 1639 davant el notari de Barcelona Antic Servat, amb qui havia fet l'esmentat cens de francesos de l'any 1637. L'atorgaren, d'una banda, Joan Pau Xammar, i, de l'altra, el llibreter Joan Çapera i l'impressor Jaume Romeu, tots dos de Barcelona. Joan Pau Xammar els va vendre el tractat original per ell fet intitulat *De officio judicis et advocati* pel preu de 60 lliures i quaranta exemplars del llibre estampat, i amb diversos pactes. El primer era que el llibreter i l'impressor havien d'estampar o fer estampar el tractat, pagant-ne ells el cost, amb l'obligació de fer-ho a la impremta de Jaume Romeu o bé, si més no, havent de fer en Romeu la composició, i amb lletra *anastàsia*. La mida havia de ser el full, és a dir, en foli. També hi fou convingut que el tiratge només es podria fer havent estat corregides les proves per Joan Pau Xammar o bé la persona que ell designés. Revisades les proves, l'estampació havia de començar de seguida que Joan Pau Xammar hagués obtingut la llicència oficial per fer-ho. A partir de la data de la llicència, el llibre havia d'estar enllestit en el termini màxim d'un any.

La llicència d'impressió donada pel bisbe de Barcelona, inclosa al llibre, és datada a Barcelona, el 10 de juny de 1639; i la del canceller de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya, que també hi figura, ho és el dia 11 de novembre del mateix 1639. L'impressor datà el llibre, a la portada, el 1639. Si hem de fer cas, per tant, del que es pactà al contracte i de la llicència més tardana, el tiratge del llibre s'hauria fet o acabat les darreres setmanes d'aquell any. També consta a la portada que fou imprès per Jaume Romeu (*Barcinonae: Ex Typographia Iacobi Romeu, in platea divi Iacobi*) i *A costa de Iuan Çapera Mercader de libros*.

També s'hi estipulà que Joan Pau Xammar hauria de cobrar les 60 lliures del preu en dues pagues: 30 lliures el dia que es comencés l'estampació i, les altres 30, al cap de tres mesos. D'altra banda, quant als 40 exemplars que també formaven part del preu, s'establí que dotze havien de ser enquadernats, sis o vuit dels quals posats a Madrid, fet que denota els contactes institucionals, professionals i personals que Joan Pau Xammar deuria tenir a la seu de la Cort, que també ho era, com és sabut, del Consell Suprem d'Aragó.

Malauradament, el contracte no especifica la quantitat d'exemplars de què havia de constar el tiratge. Podem pensar, de tota manera, que no fou escàs,

13. Jon Arrieta Alberdi, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Saragossa, Institución «Fernando el Católico», 1994, 181, esmenta aquesta obra tot fent avinent «la posición contraria, según Crespí, a la jurisdicción regia» del seu autor. A partir d'aquesta frase, Joan Lluís Palos, *Op. cit.*, 139-140, inclou *De officio judicis et advocati* dins un grup d'obres o tractats «declaradament antiregalistes».

perquè es tracta d'una obra avui força present a les nostres biblioteques públiques que compten amb llibre antic i que fins i tot no és pas rar de trobar-la a la venda a les llibreries antiquàries de Barcelona.

El llibre estampat resultà, finalment, un infoli format per sis folis inicials sense numerar, que contenen, consecutivament, la portada, l'escut d'armes dels Xammar a tota pàgina, un text *Ad lectorem*, la dedicatòria de l'obra a sant Ramon de Penyafort, les dues llicències i aprovacions esmentades, set poemes en castellà i llatí dedicats a l'autor i l'índex general de l'obra. Segueixen doscents seixanta-dos folis numerats, i dos més sense numerar que contenen unes *Additiones nonnullorum notabilium inter imprimendum omissorum*, seixanta-quatre més sense numerar corresponents a l'extens *Index verborum notabilium, quae in hoc volumine continentur* i un foli final més, també sense numerar, que conté *Errata typograhpi* [sic] *sic corrige*.

Apèndix

[1639, gener, 13. Barcelona]

Venda de l'obra de Joan Pau Xammar De officio judicis et advocati *per a la seva estampació, feta per l'autor a Joan Çapera, llibreter, i Jaume Romeu, impressor, ambdós de Barcelona, pel preu de 60 lliures i 40 exemplars*.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Antic Servat, *Trigesimum sextum manuale omnium contractuum meorum*, f. 55r-56v.

Ego, Joannes Paulus Xammar, de Regio Concilio Bajuliae Generalis Cathaloniae, domicellus Barcinone domiciliatus, gratis, etc., per me et meos, cum pactis infrascriptis etc., vendo etc. vobis, Joanni Çapera, bibliopolae, et Jacobo Romeu, impressori, civibus Barcinone, presentibus et acceptantibus, originale tracta[t]us per me factus intitulatus *De officio judicis et advocati*, ad hoc ut ipsum imprimere possitis et de ipso vestras facere voluntates. Hanc autem etc. sicut melius etc. sub pactis sequentibus, videlicet.

Que dits Çapera y Romeu ajen de estampar o fer estampar a ses costes lo dit tractat y la estampa haja de ser en la empremta de dit Romeu o per ell se fasse la compositió de la lletra y, lo demés, per officials pràtichs.

Y la lletra aje ser la que vulgarment se diu anastàsia, comforme la mostra, y lo llibre, de full.

Y que no·s pugue tirar ningun full que dit doctor Xammar o la persona que ell aurà anomenat no aje corregida la prova.

Y que, en tenir dit doctor Xammar licència per a poder imprimir, se haje encontinent de començar a posar mà en estampar. Y aje de ser acabat de inprimir dit llibre dins un any des del die que·s posarà mà en dita estampa.

Y que per lo preu de dita venda, ultra dels pactes demunt dits, dits Çapera y Romeu ajen de dar a dit doctor Xammar sexanta lliures, ço és, trenta lliures lo die que començaran a estampar y altres trenta lliures a cap de tres mesos. Y que quant lo dit llibre sie imprimit li ajen de donar quaranta tomos en espècie ultra les dites sexanta lliures, ço és, vint-y-vuyt tomos en paper y dotze enquadernats, y dels dotze tomos enquadernats li n'ajen de donar sis o vuit dins de Madrid, y, los altres, dins de Barcelona.

Y los dits Çapera y Romeu, y cadahú insolidum, accèptan la dita venda ab los pactes predits y prometen servar aquells, tots y sengles, sots pena de trescentes lliures Barceloneses, en les quals, com no estigue per ells de no cumplir-los, incidéscan, etc. [?] haec attendere et complere promittimus nos, dicti Çapera et Romeu, sine dilatione, cum salario procuratoris intus Barcinone quinque et extra quindecim solidorum Barcinonensium et ultra...

Testes sunt Raimundus Vilar, virgarius Baiuliae Generalis Cathaloniae, et Joannes Font, agricola, cives Barcinone.

Ramon Planes i Albets

GABRIEL OLZINA A L'ARXIU REIAL DE BARCELONA: UNA CERTIFICATÒRIA DEL SEU TREBALL D'INVENTARI (1589)

Eduardo González Hurtebise reporta que, a la segona meitat del segle XVI, pervingué a Antoni Viladamor el càrrec d'arxiver de l'Arxiu Reial de Barcelona. Amb autorització, nomenà un substitut seu perquè fes la feina. Aquest substitut fou Gabriel Olzina, de qui escriu que «tingué la desgràcia de ser processat per infidelitat en l'exercici del càrrec». Arran d'aquest ‚sorollós procés', l'any 1584 Felip I (II de Castella) manà que es fes un inventari general de l'Arxiu Reial.

Aquest inventari (*Inventarium memorialium, regestorum instrumentorumque omnium et aliarum scripturarum, librorum ac rerum in Regio Archyvo Barcinone reconditarum*)[1] fou elaborat per Bernat Macip, notari de Barcelona, juntament amb Jeroni Manegat, Martí Joan Franquesa, Miquel Joan Quintana, Antoni Viladamor i l'esmentat Gabriel Olzina. Fou començat el 6 de setembre de 1584 i acabat el 6 d'octubre de 1590, essent avui format per cinc volums en foli[2].

Les guies i treballs posteriors dedicats a l'Arxiu no han anat més enllà en l'aclariment o l'explicació d'aquest procés a què fou sotmès Gabriel Olzina ‚per infidelitat' en l'acompliment del seu treball d'arxiver a l'Arxiu Reial de Barcelona. A la guia del 1986 es fa al·lusió a «un sorollós procés incoat a Gabriel Olzina» i també hi consta que Gabriel Olzina «exercí el càrrec amb negligència durant dotze anys (1572-84), havent estat processat per infidelitat en el servei»[3].

Ben segur que el coneixement i l'estudi d'aquest procés podria resultar ben interessant, per aclarir la contesa i, més enllà, conèixer interioritats del funcionament de l'Arxiu Reial de Barcelona en aquella època. No deixa d'estranyar que, tot i haver estat processat ‚per infidelitat', Gabriel Olzina intervin-

---

1. Jaume Riera i Sans, *Catálogo de memoriales e inventarios. Siglos XIV-XIX. Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Educación y Cultura, Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas, Subdirección General de los Archivos Estatales, 1999, 97.

2. Eduardo González Hurtebise, *Guia histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragon*, Madrid, Tip. de la «Rev. De Arch., Bibl. y Museos», 1920, 28.

3. Federico Udina Martorell, *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Dirección de los Archivos Estatales, 1986, 47 i 131. En moltes de les seves parts, aquesta guia és una mera còpia literal de la d'Eduardo González Hurtebise i de les publicacions de J. Ernest Martínez Ferrando. També hi fa referència Rafael Conde y Delgado de Molina, *La Brújula. Guía del Archivo Real de Barcelona. Pere Benet (1601)*, Madrid, Ministerio de Educación y Cultura, Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas 1999, 20.

gués en l'elaboració de l'inventari que sembla haver estat motivat pel seu processament. Podríem pensar que potser acabà essent exculpat dels càrrecs.

L'atzar m'ha fet trobar el document que publico íntegre al final d'aquestes notes. Es tracta d'una certificatòria que, a petició de Gabriel Olzina, va fer Ferran Maymó, lloctinent general de la Batllia General de Catalunya. D'entrada, ens aclareix que Gabriel Olzina havia fet una ‚renunciació' de l'Arxiu Reial de Barcelona (‚Reial Arxiu de Barcelona'). Ara bé, havent-la fet continuà treballant-hi en l'elaboració de l'esmentat inventari de 1584-1590, com ha estat dit. La certificatòria vol donar fe, precisament, del seu treball en l'elaboració d'aquest instrument de descripció. Precisa que Gabriel Olzina tenia la clau de l'Arxiu («ab provisió real té una clau del Real Archiu de Barcelona»), un fet que ben poc s'adiu amb una hipotètica sentència condemnatòria del seu procés .per infidelitat'. I també concreta poc o molt quina havia estat, des de l'any 1584, la seva tasca de descripció: «ha sercades totes les scriptures y occupat en las demés cosas que han convingut fer en servey de sa Magestat, y ha posats los registres ab lo orde y consert quals vuy stan, intitulant y anomenant aquells dels reys y anys que són». Ultra això, hi resulta evident que Gabriel Olzina s'hauria volgut alliberar de ser novament acusat de ‚negligent' o ‚infidel', en el context d'elaboració de l'inventari, perquè s'al·ludeix als «molts y diversos dies que estava dit Olzina sperant als altres qui tenían las claus, juntament ab ell, del dit Archiu, los quals, per occupació tenien en sos càrrecs y officis, no y acudien. Axí, que no·s perdia ni era culpa del dit Olzina».

Aquesta certificatòria és datada a Barcelona, el dia 4 de juliol de 1589, més d'un any abans de la conclusió de l'inventari. És versemblant de pensar, per tant, que, en veure que l'instrument de descripció era avançat però encara inacabat, hauria volgut avançar-se a deixar clar que no era culpable de l'excessiva durada o del retard a enllestir-lo.

Certificatòria de Gabriel Olzina, del temps ha serveix lo Real Arxiu aprés la renunciació que féu de aquell.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu de la Batllia General de Catalunya, 564, *Privilegiorum primus de tempore admodum illustris dompni Joannis Icart, baiuli generalis Cathaloniae*, f. 48r.

Nós, don Ferrando Maymó, llochtinent general en lo offici de la Ballia General de Cathalunya per lo rey nostre Sr.

A tots y sengles officials de qualsevol grau o condició que sien, salut y dilectió.

Ab tenor de las presents, certificam y fem fe com lo amat de la prefata Real Magestat Gabriel Olzina, qui ab provisió real té una clau del Real Archiu de Barcelona, des de l'any mil sinc-cents vuytanta-y-quatre fins lo dia present ha acistit y acisteix en la confectió de l'inventari ha manat fer sa Magestat dels llibres y scriptures ha dins dit Real Archiu, y ha sercades totes les scriptures y occupat en las demés cosas

que han convingut fer en servey de sa Magestat, y ha posats los registres ab lo orde y consert quals vuy stan, intitulant y anomenant aquells dels reys y anys que són. Y, noresmenys, molts y diversos dies que estava dit Olzina sperant als altres qui tenían las claus, juntament ab ell, del dit Archiu, los quals, per occupació tenien en sos càrrecs y officis, no y acudien. Axí, que no·s perdia ni era culpa del dit Olzina.

Y perquè de la veritat en tot temps aparega y puga constar, a instància del dit Olzina fem las presents, firmades de nostra mà y segellades ab lo sagell de nostre offici.

Dades en Barcelona, a quatre del mes de juliol de l'any de la nativitat de nostre Señor Déu M.D.LXXXVIIII.

Don Ferrando Maymó

SECCIÓ BIBLIOGRÀFICA

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Eva Serra i Puig

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC SOBRE LES CORTS CATALANES

Breus consideracions prèvies

De l'actuació de les corts en deriva bona part de la política catalana des de 1218, si acceptem aquesta data com a punt de partida i contemplem la Junta de Braços de la resistència antiborbònica de 1713-1714 com una assemblea parlamentària més. Això vol dir que pretendre fer un butlletí bibliogràfic sobre corts catalanes resulta una tasca complexa. Ens haurem de cenyir, doncs, sense cap pretensió d'exhaustivitat, als estudis generals més significatius sobre Corts catalanes, tot fent al·lusió també a les valencianes[1] i a alguns estudis més específics d'aquesta institució parlamentària. La vida parlamentària anterior a les revolucions tipificades com a liberals o burgeses, durant una bona colla d'anys no havia interessat excessivament als estudiosos. La tasca europea de la *Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'États* impulsada d'ençà de 1933 per Émile Lousse[2], després de la segona guerra mundial, tot just va ser continuada per la mateixa comissió. Amb tot, els anys seixanta, treballs com els d'Antonio Marongiu, François Dumont, H. Gilles, Guido d'Agostino o els reunits en

1. No faig referència a les corts aragoneses com a tals. Per una visió de conjunt de les corts aragoneses hom pot acudir a Esteban Sarasa Sánchez, *Las Cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Ed., 1979 i a Luís González Antón, *Las Cortes de Aragón*, Saragossa, Libreria general, 1978. També a Porfirio Sanz Camañes i Leonardo Blanco Lalinde, *Aproximación al estudio de las Cortes moderna en Aragón: tendències historiográficas, fuentes y problemas metodológicos*, dins «Ius Fugit», I (1992), 283-319. També a l'estudi comparatiu d'Eva Serra i Puig, *La vida parlamentària en la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII: una aproximació comparativa,* dins «Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», J. Sobrequés, J. Agirreazkuenaga, M. Morales, M. Urquijo i M. Cisneros (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, p. 501-536. I sobretot al número monofràfic sobre *Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI* dins «Ius Fugit, Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002), comunicacions d'Aragó, 189 a 630.

2. Destaco d'Émile Lousse, *Assemblées d'états*, dins *L'Organisation corporative du Moyen Age à la fin de l'Ancien Régime. Études présentéés à la Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'états*, VII, Lovaina, Bibliothèque de l'Université, 1943, 231-266. Dels anys trenta també cal destacar els estudis sobre estructures parlamentràries d'Otto Hintze, *Historia de las Formas Políticas*, Madrid, Revista de Occidente, 1968 traducció del recull de diversos articles de l'autor on es troba aplegat: *Tipología de las instituciones estamentales de Occidente*, 79-102. D'Émile Lousse també podem destacar el seu *Gouvernés et Gouvernants en Europe Occidentale durant les Bas moyen âge et les temps modernes. Rapport Général* dins *Gouvernés et gouvernants. Troisième partie. Bas Moyen Âge et Temps Modernes I*, Brusel·les, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XXIV, 1966, 7-48.

els *Recueils de la Société Jean Bodin*[3], entre d'altres, reinicien amb empenta el camí amb vells problemes i noves qüestions, que han portat la historiografia a enllaçar l'estudi del parlamentarisme històric amb les arrels del republicanisme.[4] Als Països Catalans, els anys setanta Jaume Sobrequés escriu l'*Estat català a la Baixa Edat mitjana*[5], Joan Reglà impulsava les edicions facsímils dels furs i actes de cort de les corts valencianes i J. Beneyto escrivia unes primeres observacions sobre l'estudi de les Corts[6]. A finals dels anys setanta i inicis dels vuitanta, les tesis de llicenciatura de Jaume Bartrolí i Oriol Oleart[7] manifesten el nou interès pel tema entre els estudis universitaris catalans. Els anys vuitanta confirma aquest interès renovat per la institució el dossier *Les*

3. A. Marongiu, *Il parlamento in italia nel medio evo e nell'età moderna*, Milà, Giuffré, 1962, i *Dottrine e istituzioni politiche medievali e moderne. Raccolta*. Università di Roma, 1979. H. Gilles, *Les États de Languedoc au xvé siècle*. Privat, Tolosa, 1965. François Dumont, director, *Etudes sur l'histoire des assemblées d'États*, PUF, París 1966. O més tard treballs com el de Jesús Lalinde, *Los parlamentos y demás instituciones representativas*, dins «IX Congresso de Storia della Corona d'Aragona, Nàpols, 11-15-VIII-1973», Nàpols, Società Napolitana di Storia Patria», 1978, I, 103-109. Guido D'Agostino, *Le Istituzioni Parlamentari nell'Ancien Regime*, Nàpols, Guida Ed., 1980, del qual existeix la recensió de Julio A. Pardos Martínez, dins «Revista de las Cortes Generales», 1 (1984), 311-322. *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative dels institutions*, *Gouvernés et Gouvernants, 3ème partie, Bas moyen âge et temps modernes* I i *4ème partie, Bas moyen âge et temps modernes* II, Brusel·les, Ed. Librairie Encyclopédique, 1965-1966. També han estat freqüents d'ençà dels anys seixanta articles de reflexió teòrica sobre les formes de poder de l'Europa de l'Antic Règim: destaco entre d'altres, el treball de H.G. Koenigsberger, *Dominium regale o dominium politicum et regale. Monarquias y parlamentos en la Europa moderna*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», 174 (IX-XII, 1977), 461-493, traducció d'una conferència inaugural de l'autor al King's College, 1975; aquest estudi també ha estat reproduït dins «Revista de las Cortes Generales», 3 (1984), 87-120. Per a una visió molt completa de l'estat dels estudis sobre assemblees d'estat en la historiografia nacional i estrangera consulteu: Oriol Oleart, *La Cort General de Catalunya: procediment i atribucions,* Tesi de llienciatura, Facultat de dret de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, 2 vols mecanografiats; i Oriol Oleart, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI,* Tesi doctoral. Facultat de Dret, Universitat de Barcelona, 1991-1992, 2 vols. mecanografiats. Aquests dos excel·lents treballs encara resten sense publicar. La tesi doctoral existeix també en format de microfitxes.

4. Martin van Gelderen, i Quentin Skinner, *Republicanism. A Shared European Heritage*, Vol. I, *Republicanism and Constitucionalism in Early Modern Europe*, vol. II, *The values of republicanism in Early modern Europe*, Cambridge University Press, 2002. En el vol I es troba la comunicació de Xavier Gil, *Republican Politics in early modern Spain: The Castilian and Catalano-Aragonese Traditions*, 263-288

5. Jaume Sobrequés, *L'Estat català a la Baixa Edat mitjana: les Corts, la Generalitat i el Consell de Cent*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1977, treball que compta amb dues noves edicions, una dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVIII (1978), 38-48, i una altra a Barcelona, Ed. La Magrana, 1978.

6. Joan Beneyto, *Observaciones sobre el estudio de las cortes de València*, dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano, València 14 a 18-IV, 1971*, Vol. II, València, 1980, 889-892; ressenya dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.002. De les edicions dels quaderns dels furs de la Universitat de València en parlem més endavant.

7. Jaume Bartrolí, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), 57-75. Oriol Oleart, *La Cort General...*

Corts de Barcelona de 1283 de *L'Avenç* (1984)[8], el llibre de Víctor Ferro (1987)[9], la insistència de Núria Sales a la necessitat de fer-ne l'edició[10], el Congrés d'Història Institucional de Corts d'abril de 1988[11] i el número monogràfic de la revista «Saó» (1989), dedicat a Les Corts valencianes[12]. Aquest interès renovat per la institució ha continuat, fent-se sentir després del despartar dels vuitanta, com ho demostren les

8. Amb les col·laboracions, de les quals parlo més endavant d'Aquilino IGLESIA, José Luís MARTÍN, J, FERNÁNDEZ VILADRICH, Oriol OLEART i Josep M. GAY, dins *Les Corts de Barcelona de 1283*, dins «L'Avenç», núm 74 (Barcelona, IX-1984), 42-71.

9. Víctor FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Eumo, Vic, 1987. Cal indicar que aquest llibre estava enllestit molt abans de la seva publicació per Eumo. Van existir galerades d'aquest llibre de l'editorial Edhasa, almenys un parell d'anys abans, però l'edició incomprensiblement no va acabar de prosperar.

10. Núria SALES, *El perill d'oblidar les lleis*, dins «L'Avui» (3-I-1993), 42. EAD., *Una tasca urgent: la publicació dels processos de Cort catalans cinc, sis i set-centistes (1585-1706)*, dins «L'Avui» (7-II-1993), p. 40. EAD., *Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca historiogràfica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589, la publicació dels processos de Cort de 1585-1705*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 275-279.

11. *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991. On consten col·laboracions sobre corts de la corona catalano-aragonesa no sols dels regnes deçà mar sinó també dels regnes dellà mar, en concret de Sardenya (Bruno ANATRA) i Sicília (Vittorio SCIUTI ROSSI), dels regnes peninsulars de Castella (Julio VALDEÓN BARUQUE) i Navarra (Ángel J. MARTÍN DUQUE, Javier GALLEGO GALLEGO, Alfredo FLORISTÁN IMÍZCOZ i José Javier DÍAZ GÓMEZ) i alguns estudis d'abast europeu com el de Jesús LALINDE, *Las asambleas políticas estamentales de la Europa Latina*, 261-269, i de Guido D'AGOSTINO, *La storia delle istituzioni parlamentari. Problemi e prospettive*, 353-356, i un altre de Stanislaw RUSSOCKI sobre l'Europa Centro-oriental). Existeixen notícies bibliogràfiques d'aquestes col·laboracions dins «ATCA», XII (1993) núms. 8081-8089, 8278, 8327, 8376, 8377, 8446, 8553, 8569, 8574, 8603, 8610, 8611, 8615, 8740, 8741, 8744, 8757, 8863, 8870. També la historiografia espanyola convocava, a finals dels anys vuitanta, tres Congressos sobre corts de Castella i Lleó, on ern convidats representants de la historiografia europea i alguns historiadors de la història catalana i valenciana. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media (Burgos, 30 septiembre-3 octubre 1986). Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna (Salamanca 7-10 abril 1987). Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León 1188-1988 (León, 26-30 septiembre, 1988). Actas de la Tercera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1990. Cal destacar les ressenyes de Jesús VALLEJO pels dos volums d'història medieval (AHDE, 1988, 638-652) i d'Oriol OLEART pel volum d'història moderna (AHDE, 1990, 691-705).

12. «Saó monogràfics», 4 (València, desembre, 1989), amb la col·laboració, pel que fa al període del present butlletí bibliogràfic, de Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Autogovern versus centralisme. Les Corts valencianes a través de la història*, 5-9. Robert I. BURNS, *El marc històric de les Corts medievals*, 10-14. M. Rosa MUÑOZ POMER, *Les Corts valencianes en l'edat mitjana*, 15-21. James CASEY, *Qui manava a l'Estat absolut? El marc polític de les Corts valencianes a l'època moderna*, 22-27. Ernest BELENGUER, *Les Corts valencianes a l'època moderna*, 28-33. Arcadi GARCIA SANZ, *Les Corts en el dret clàssic valencià*, p.34-36. M. Roser SASTRE, *L'estat de la llengua en els llibres de Corts dels segles XVI i XVII*, 37-39.

trobades de Montsó de juny del 2002, de Barcelona de setembre del 2003 i de València de juny del 2006, entre d'altres[13].

Fonts primàries impresses

El 1907 Guillem Maria de Brocà publicava a la «Revista Jurídica de Cataluña», sota el títol *Taula de las stampaçions,*[14] un article-repertori de fonts primàries impresses sobre legislació catalana anterior a la Nova Planta, destinat a posar a coneixement dels estudiosos els impressos existents a les biblioteques catalanes relatius a ordinacions, costums i dret normatiu català. Brocà, a l'inici del seu estudi explica que la iniciativa procedia de l'acord del Col·legi d'Advocats de crear una «Biblioteca Jurídica Catalana». Brocà considerà que la primera tasca de l'acord havia de consistir a «aplegar tot quant, nascut dels antichs poders ó de la costuma de la terra, haygi sigut stampat» i per aquesta raó consagrà «les stones vagueres á complir los apuntaments que pera mon ús y servey havia fet, y posarles, després, a la disposició del Col·legi». Aquest treball, pel que fa als impresos sobre normativa catalana, superava amb escreix els repertoris de Marià AGUILÓ[15]. La *Taula,* pel que fa a la matèria legislativa sortida de corts[16], aplega la relació de les tres compilacions impresses (1495, 1588-1589 i 1704) i la relació dels quaderns constitucionals de corts, és a dir de les Constitucions,

13. «Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI, 12-13-VI-2002», dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002), (Saragossa, 2003), els articles de «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), han estat ressenyats a ACTA 25 (2006) núms. 19.211, 19.213, 19.785-19.789 i 19.952. Actes del 53è Congrés.... «A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1,2 i 3 de juny de 2006», Universitat de València, en premsa. També podem recordar alguns estudis analítics de Dámaso LARIO, com *Monarquías y parlamentos en la España Moderna*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna», 2 (1982), p. 9-23 i ID., *Perspectiva histórica de las cortes valencianas forales*, dins *Dels furs a l'Estatut.* «Actes del I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat», València, 1992, 275-284. D'altra banda en aquest Congrés d'Administració valenciana van col·laborar AADD, com [M Rosa MUÑOZ POMER, Remedios D. FERRERO MICÓ, Lluís J. GUIA MARÍN, Regina PINILLA PÉREZ DE TUDELA, Mª José CARBONELL BORIA; Vicente PONS ALÓS, Carlos LÓPEZ, Josepa CORTÈS ESCRIVÀ] en la comunicació *Les Corts valencianes: qüestions d'historiografia i propostes de treball*, 257-271. També cal tenir present el volum col·lectiu en edició bilingüe: *La Corona d'Aragó, 3: Corts i Parlaments. Territoris hispànics i italians/La Corona de Aragón, 3: Cortes y Parlamentos. Territorios hispánicos e italianos*, Barcelona-Saragossa, Ed. Aragón s.a, [1988] amb col·laboracions de Esteban SARASA SÁNCHEZ, Romà PIÑA HOMS, Frederic UDINA MARTORELL-Antoni UDINA ABELLÓ, Mª Rosa MUÑOZ POMER i Guido D'AGOSTINO.

14. L'article també fou publicat en forma d'opuscle amb el mateix títol, que complet és: *Taula de las stampaçions de les Constituçions y altres drets de Cathalunya y de les costumes y ordinaçions de sos diversos paratges,* Barcelona, fills de Jaume Jepús, impressors, 1907. Existeix una edició facsímil publicada a Pamplona, Colección de Derecho. Derecho Foral, Analecta, 2003.

15. *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860,* Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923. N'existeix edició facsímil, Impremta Palacios, Sueca, 1977.

16. També aplega compilacions locals, les estampacions del llibre del *Consolat de Mar*, relacions relatives a ordinacions i costums locals, el llibre dels *Quatre Senyals* de la Diputació, les ordinacions i crides, drets i tarifaris, visitadors i visites de la Diputació del General, les *Constitucions provincials tarraconenses* i les sinodals de les diòcesis de Catalunya.

capítols i actes de cadascuna de les corts generals des de les de 1481, any en què per primera vegada la tasca legislativa fou estampada, fins a les darreres de Carles III, l'arxiduc, de 1706, passant per les de 1493, 1503, 1510, 1512, 1520, 1528, 1534, 1537, 1542, 1547, 1553, 1564, 1585, 1599 i 1702. També aplega els capítols sortits de la tasca parlamentària relatius a la Diputació del General, habitualment coneguts com *Capítols del Redreç*, de 1512 a 1707. Finalment encara recull disposicions que atenyen a mesures o sentències reials fetes, a redós de les Corts o no, i que també apareixen aplegades en el segon volum de les *Compilacions*. El treball de Brocà suscità una carta oberta de Josep Pella i Forgas[17] i uns *Addenda et corrigenda a la taula de stampacions* d'Enric Moliné i Brasés,[18] que hi completaven i/o feien alguna esmena al magnífic treball de Brocà. De les estampacions de la lesgislació de la Cort General de Catalunya n'han parlat recentment M. Bajet i O. Oleart[19]. Pel que fa al País Valencià cal tenir present el primer volum del *Catàleg descriptiu* d'Eduard Genovès i Olmos[20] on consta el *Repertori de Ginart*[21]. Encara cal destacar l'estudi-repertori de legislació d'Antonio Pérez Martín i J. M. Scholz[22] no sols relatiu al País Valencià sinó de consulta indispensable per a tot l'àmbit peninsular hispànic. Finalment cal no oblidar mai, pel que fa a les fonts primàries impreses, els volums del *Manual del librero hispano-americano* d'Antoni Palau i Dulcet[23]. De manera simplement indicativa, pot ser útil assenyalar que, entre les fonts primàries impresses hom pot trobar sempre papers ben interessants i de caràcter prou significatiu per conèixer rúbriques concretes o aspectes especialitzats de la legislació parlamentària; així, a títol d'exemple és destacable el *Repertori* de Jaume Coll del 1625[24], que ordenà temàticament el material legislatiu de les corts de 1599; aquest repertori degué ser prou útil durant el segle XVII si tenim present que la legislació de 1599 no quedà ordenada fins a la *Compilació* de

17. *Carta á D. Guillém Mª de Brocà*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 97-100.

18. «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 241-255.

19. Montserrat Bajet Royo, *Les estampacions de quaderns de Constitucions i altres actes de Cort (notes per al seu estudi)*, dins *Actes del 53è Congres...*, vol. I, 554-567. O. Oleart, *La creació del dret: els anomenats* Capítols del Redreç *del General de Catalunya*, «Pedralbes», 13/1, (1993), 245-258.

20. *Catàlech descriptiu de les obres impreses en llengua valenciana, 1474 fins 1700,* Vol. I i vol. IV, València, Imprempta de Manuel Pau, 1911 i 1914. Hi ha edició facsímil dels quatre volums per Llibreries París-València, València, 1993.

21. Onofre Bartomeu Ginart, *Repertori general y breu sumari per orde alphabètich de totes les matèries dels Furs de València fins les Corts del any 1604 inclusive, y dels Privilegis de dita Ciutat i Regne ...*, València, Pere Patricio Mey, 1608.

22. Antonio Pérez Martín i Johannes-Michael Scholz, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen,* Universidad de València, València, 1978. Regne d'Aragó, 189-210, Catalunya, 211-241, Regne de València, 255-276.

23. Barcelona, Libreria Anticuaria, 1923-1927. 7 vols. Segona edició Barcelona, Librería Palau, 1948-1977, 28 vols i Agustí Palau Claveras, *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, conexiones y adiciones del Manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau y Dulcet*, Empúries, Palacete Palau Dulcet [etc.], 1981-1987, 7 vols.

24. *Repertori alphabetic molt copios y complit de tot lo contengut y disposat en lo volum de les constitutions, capitols y actes de cort en la primera cort general celebrada als cathalans en Barcelona per Phelip Segon en lo any 1599, ordenat per micer Jaume Coll perque se pugan trobar les materies tractades y ordenades en dita cort*, Barcelona, Esteve Lliberós, 1625.

1704; és destacable la importància de les al·legacions i discursos jurídics coetanis per a verificar la qualitat vital i quotidiana de les constitucions. Un exemple entre milers poden ésser els discursos sobre preses marítimes i contraban de 1670[25].

Les fonts manuscrites sobre Corts

Cal distingir entre treballs sobre fonts parlamentàries i edició de fonts. Pel que fa a fonts parlamentàries en relació a Catalunya, és bàsic el treball *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments* (1991)[26]; aquest treball, és conscient que la Cort General afectava un ampli ventall d'institucions, des de la cancelleria reial, des d'on es feien les convocatòries, fins als municipis, monestirs o catedrals, des d'on s'enviaven síndics a participar-hi, passant per la Diputació del General, des de la qual, per exemple es pagava el donatiu votat a corts, i pel Consell d'Aragó, des d'on s'activava part de la convocatòria i el protonotari intervenia com a persona del rei en la cort general. No és possible, efectivament, abarcar totes aquestes fonts, però aquest treball publica un inventari acurat dels processos de corts, que «constitueixen el nucli central de la documentació, i recullen, amb més o menys extensió, tot allò que va succeir durant les reunions». D'altra banda, tal com diuen els autors de l'article, una Cort General generava una gran quantitat de documentació no lligada directament a la celebració i tanmateix conseqüència de la mateixa, com la resolució judicial dels greuges que queden fora de l'inventari esmentat[27]. El catàleg recull els processos de cort que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó-Arxiu Reial de Barcelona, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Arxiu Diocesà de Tarragona, a l'Arxiu Històric Municipal de Tortosa[28] i a la Biblioteca de Catalunya. Pel que fa al País Valencià es poden destacar el catàleg de Sylvia Romeu i els treballs de Muñoz Pomer en col·laboració amb Ortells Pérez i Carbonell Boria, i també la informació sobre fonts de Lluís Guia en l'estudi preliminar de l'edició de les Corts valencianes de 1645[29]. D'altra banda, i per acabar aquest breu repàs de fonts,

25. *Discurso iuridico sobre presas de armadores y quinto de Su Magestad segun Constituciones de Cataluña* [Barcelona], en casa de Ioseph Forcada, [1670]. *Discurso iuridico sobre contrabandos y bienes de enemigos naufragados segun Constituciones de Cataluña*, Barcelona, Ioseph Forcada, 1670. Amb aquests exemples vull indicar que les al·legacions o discursos jurídics sobre materies concretes poden ser molt profitosos per a situar la legislació en relació a aspectes reals de la vida quotidiana, fet que demostra la importància de l'activitat parlamentària.

26. Treball a càrrec dels arxivers Rafael CONDE, Ana HERNÁNDEZ, Sebastià RIERA i Manuel ROVIRA, publicat a *Les Corts a...*, 25-59. També es pot indicar en aquest terreny el treball de Frederic UDINA MARTORELL, *El Archivo de la Corona de Aragón y sus fondos sobre Cortes* dins «En la España Medieval», Madrid, Universidad Complutense, (1982 = Estudios en memoria del profesor D.Salvador de Moxó, II), 681-694. Les pàgines 686-694 d'aquest treball d'Udina apleguen la relació documental existent.

27. La tesi doctoral d'Oriol OLEART, *Els greuges...*, és rica en informació sobre les fonts documentals relacionades amb els greuges de la Cort General de Catalunya a l'època moderna.

28. Pel que fa a l'Arxiu de Tortosa també Jesús MASSIP, «La documentació de Corts a l'Arxiu Històric de Tortosa» dins *Les Corts a.Catalunya...*, p 111-122, ressenya a «ATCA», XII (1993) núm.8870.

29.. Sylvia ROMEU ALFARO, *Catálogo de cortes valencianas hasta 1410*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XL (1970), 581-607. M. Rosa MUÑOZ POMER, M. Lutgarda

també cal indicar la utilitat de la consulta dels repertoris de José Elizalde i de Rosario Herrero[30].

No cal dir que de documentació d'interès parlamentari se'n pot trobar d'esparsa en els dietaris institucionals i fins i tot en arxius privats, per tal com la institució concentrava moltes mirades tant d'assistents com d'observadors externs en el moment de la seva celebració, vista com un moment de creació de notícies i tal com demostra la correspondència diplomàtica de l'època[31].

ORTELLS PÉREZ, *Las instituciones parlamentarias forales en la biblioteca General de la Universidad de Valencia*, dins «Saitabi», XLI (1991), 47-81, notícia a «ATCA», XII (1993), núm. 8.134; M. Rosa MUÑOZ POMER, M. José CARBONELL BORIA, *Las cortes valencianas medievales: aproximación a la historiografia y fuentes para su estudio*, dins *Les Corts a Catalunya..*, 270-280, ressenya a «ATCA», XII (1993), núm. 8.376. Muñoz i Carbonell destaquen entre d'altres fons la col·lecció Salazar de la Real Academia de la Historia de Madrid. Lluís GUÍA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV. II Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València, 1984, 9-21.

30. José ELIZALDE, *Repertorio bibliográfico sobre Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/9 (1981), 299-328, i II/10 (1981), 285-324. Rosario HERRERO GUTIÉRREZ, *Materiales para el estudio de los Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/18-19 (1983), 343-409, II/22 (1986), 329-352, III/23 (1986), 209-244.

31. Xavier GIL, *.A noticia de todos'. Las cortes generales de la Corona de Aragón de 1585 a través de fuentes externas*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, Vol. IV, 213-230, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 17.108. Tant en els dietaris de la Generalitat com en els de la ciutat de Barcelona s'hi troben referències esparses: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1411-1701*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2005, 9 vols i encara en curs de publicació. *Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní, 1390-1714*, Barcelona, col·lecció de Documents inèdits de l'Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1892-1975, 28 vols. *Rubríques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífichs consellers y Regiment de la ciutat de Barcelona*, a cura de Francesc CARRERAS I CANDI i Bartomeu GUNYALONS I BOU, Barcelona, Col·lecció de Documents Històrics inèdits del Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1915, vol. IV, capítol LIX. A títol d'exemple demostra l'existència de notícies en arxius i dietaris privats: Antoni BORRÀS I FELIU, *L'Arxiu del palau Requesens i les Corts catalanes*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 104-109, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm.8.863. Vegeu també *Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573)*, dins *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, Curial, 1991, 28-88. Eulàlia MIRALLES I JORI, *La visió dels ciutadans: els dietaris personals dins Barcelona*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 9 (2003), 207-252, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.769. Jeroni PUJADES, *Dietari de* —-, edició a cura de Josep M. CASAS HOMS, Barcelona, Salvador Vives Casajuana, 1975-1976, 4 vols. Pere Joan PORCAR, *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de mossén* —- *capellán de San Martín (1589-1629)* a cura de Vicent CASTAÑEDA ALCOVER, Madrid, Imp. Gongora, 1934, 2 vols.; n'hi ha edició abreujada a cura de Ferran GARCIA, València, Diputació de València, 1983. Alvaro i Diego de VICH, *Dietario valenciano (1619 a 1632),* València, Acción bibliográfica valenciana, 1921. Pel que fa a la condició de notícia política de la celebració de cort general, la correspondència dels diplomàtics del Papa o de Venècia n'és un exemple, vegeu: Miquel PÉREZ LATRE, *Nuncis i ambaixadors a la Cort General de Catalunya (segle XVI)* i Eva SERRA I PUIG, *La informació diplomàtica sobre el sistema polític català entre 1599 i 1713*, ambdues comunicacions dins *A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, en premsa.

En el terreny de les edicions, abans que res, cal destacar els tres primers volums de la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* relatius a Corts o Parlaments[32]. En segon lloc els vint-i-sis volums de les *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña* publicats per la Real Academia de la Historia entre 1896 i 1922[33]. Malgrat el títol, aquesta obra no aplega corts valencianes ni aragoneses. Tota ella està dedicada a les corts catalanes medievals però tampoc aquestes no hi són en la seva totalitat[34]. Josep Maria Pons Guri el 1982 publicava les Actes de la Cort General de 1362-1363[35]. Posteriorment el Comitè Tècnic d'edició dels Textos Jurídics Catalans, depenent del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, va decidir continuar la tasca de la Real Academia de la Historia pel que fa a Catalunya, amb la voluntat de completar l'edició dels processos medievals pendents[36], però també d'assumir l'edició dels processos de corts dels segles moderns. D'aquesta nova fase editora cal destacar la publicació de la Cort General de Montsó de 1382-1384[37] i els quatre volums de l'edició de la cort general de Montsó-Binèfar de 1585[38] i actualment el projecte segueix

32. *Procesos de las antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña, Aragón y València custodiados en el Archivo general de la Corona de Aragón y publicados de real orden por el archivero don Próspero de* BOFARULL Y MASCARÓ, CODOIN, toms I, II i III, Barcelona, 1847-1848.

33. El primer volum consta de dos toms.

34. Els volums, el primer d'ells en dos toms, en teoria comprenen l'activitat parlamentària entre els anys 1064 a 1479. Però n'hi manquen. A més hi ha documentació de corts o parlaments repartida entre els diversos volums i fora del volum corresponent a causa d'una localització posterior a l'any d'edició que li corresponia. L'ACA disposa d'un plec mecanografiat que ajuda a la localització de la documentació dispersa.

35. *Actas de las cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-1363. Recopiladas y transcritas* por Josep M. PONS GURI , Madrid, Ministerio de Cultura, Codoin-ACA segona època, 50, 1982, notícia dins «ACTA», 4 (1985), núm. 2.174.

36. Josep M. SANS I TRAVÉ, *Dos projectes institucionals d'edició de fonts en marxa. Els "Dietaris de la Generalitat" i els "Processos de Cort"* dins «Revista de Catalunya», 57 (novembre 1991) 127-138, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.169.

37. A cura d'Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, Anna RUBIO I RODON i Elisa VARELA I RODRÍGUEZ, coordinat per Josep M. SANS I TRAVÉ (Textos Jurídics Catalans, 8. Lleis i Costums II/2), Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1992.

38. *Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial,* a cura de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA, Pere GIFRE I RIBAS, Gerard MARÍ I BRULL, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS I ALZINA, coordinació i introducció Eva SERRA I PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. *Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari,* a cura d'ID., coordinació EAD., introducció Miquel PÉREZ LATRE (Textos Jurídics Catalans, 19. Lleis i Costums II/6). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç militar,* a cura d'ID., coordinació EAD, introducció de Pere GIFRE I RIBAS (Textos Jurídics Catalans, 20. Lleis i Costums II/7). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003. *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç eclesiàstic*, a cura IID., coordinació EAD., introducció de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003. De la publicació de la cort general de Montsó-Binèfar de 1585 resta pendent un cinquè volum en marxa amb l'edició d'un esborrany del barç reial i d'alguns textos complementaris de l'esmentada Cort General.

endavant[39]. Finalment, amb una visió no juridicista del sistema parlamentari també s'han pogut considerar corts, si bé amb connotacions especials, la Junta General de Braços de Pau Claris de 16-IX-1640 a mitjan març del 1641, transcrites del P. Basili de Rubí[40]. D'altra banda, pel que fa al País Valencià, Mª Rosa Muñoz ha anunciat la realització d'un projecte ambiciós d'edició de la documentació parlamentària valenciana que aniria molt més enllà de l'edició de les estampacions dels quaderns legislatius[41].

Finalment aquí també convé destacar l'esforç editor dels historadors sards amb els seus «Acta Curiarum Regni Sardiniae», iniciada el 1653 que ens interessa per la nostra estreta relació històrica amb l'illa[42].

---

39. Actualment hi ha en fase avançada d'edició el text de les corts de Montsó de 1375-1376, el de les corts de Montsó de 1388-1389, el procés familiar del braç eclesiàstic de la cort general de Barcelona de 1705-1706 i el text de la Junta de Braços de Barcelona de 1713, en la transcripció dels quals s'han incorporat Manel GÜELL i Imma MUXELLA. Aquesta activitat editora de textos parlamentaris d'antic règim també la porten a terme d'altres territoris com Sardenya o que havien estat regnes de la Península Ibèrica; vegeu l'estat de la qüestió fins al 1999 en la nota crítica d'Aquilino IGLESIA, *Actas de Cortes y de Juntas de Navarra, Guipúzcoa, Vizcaya, Àlava y Galícia*, dins «Initium» 4 (1999), 751-755.

40. *Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg de Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976. Pel que fa al Dietari d'aquestes corts vegeu també Ramon PLANES I ALBETS, *Retrobament i adquisició d'un document cabdal extraviat: el dietari de les Corts Generals de Pau Claris de l'any 1640*, dins «Arxius», 3 (setembre, 1994), 5-6.

41. Mª. Rosa MUÑOZ POMER, *La documentación parlamentària y la 'revolución multimedia'*, dins «Aragón en la Edad Media», XIV-XV (1999 = Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros), 1167-1184, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.334.

42. Les «Acta Curiarum Regni Sardiniae» van començar a ser publicades el 1953 per A. Giuffrè de Milà conjuntament amb la Deputazione di Storia Patria de Sardenya i des de l'any 1986 ho són pel Consiglio Regionale della Sardegna i actualment segueixen en curs de publicació; vegeu, per exemple, les notícies d'«ATCA», XIX (2000), núms. 15.154 i 15.155. El paper d'Alberto BOSCOLO en aquesta tasca ha estat important; entre els seus treballs podem destacar, *Sul braccio reale nei Parlamenti sardi del periodo aragonese*, dins «Xe Congrès International des Scienes Historiques», Rome, 1955, Louvain-París, Commission Internationale pour l'histoire des Assemblées d'États, XVIII, 1958, 135-139. Antonio MARONGIU, el gran historiador dels règims parlamentaris dels territoris actualment italians, fou un estudiós dels parlaments sards; entre d'altres treballs seus es pot destacar *I Parlamenti di Sardegna nella storia e nel diritto pubblico comparato*, Roma, Anonima Romana Ed., 1931; també s'interessà per les corts catalanes, i O. OLEART en la seva tesi doctoral recorda els següents treballs de MARONGIU sobre corts catalanes: *La città nelle 'corts' e nei parlamenti catalani del secolo XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», VII (1970-1971), 653-659; ID., *'Estament, bras o condició' nelle corts catalane*, dins «Boletim da Faculdade de Direito» [Universidade de Coimbra], LVIII (1982), 729-758. Pel seu cantó, Antonello Mattone ha cercat analogies entre corts catalanes i parlaments sards, Antonello MATTONE, *'Corts' catalane e Parlamento sardo: analogie giuridiche e dinamiche istituzionali (XIV-XVII secolo)* dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», IV, Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, 251-274, notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14.122. També Víctor FERRO ha observat la influència del model català en el sistema polític siculo-napolità: *Influències i confluències. Alguns resultats de la relació entre els estats catalano-aragonesos i el regne siculo-napolità*, dins «Recerques», 32 (1979), 65-70.

La cort General: visions jurídiques i historiogràfiques

La Cort General disposava de poques normes de dret comú que la reglamentessin. Aquesta escassa normativa es troba compilada al títol 14 *De celebrar Corts* del llibre primer del primer volum de la *Compilació de les Constitucions i altres drets de Catalunya*[43]. Així, doncs, la institució és regia pel costum i els precedents consuetudinaris acumulatius. L'escassa normativa i l'espaiament de les convocatòries explica la necessitat dels estils o cerimonials de celebrar corts. A Catalunya, fora de qualsevol decisionisme reial i dins un sistema historicopolític normatiu, les corts formaven part de la realitat política i potser de l'imaginari col·lectiu[44] i des del segle XV hi destaquen obres de juristes sobre el funcionament de les corts. Segurament el primer és el català Jaume Callís (1370-1434) amb el seu *Extragravatorium curiarum* editada el 1518[45], el segueixen Pere Belluga i Tomàs Mieres. El *Speculum principum ac iustitiae* del valencià Pere Belluga, escrita el 1441 i editada el 1530,[46] tot i ser un spill de prínceps és, de fet, un treball sobre les obligacions polítiques del rei i el funcionament parlamentari i l'*Apparatus super Constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* de Tomas Mieres, escrit el 1465 i editat per primer cop el 1533 també és una obra ineludible sobre la Cort General[47]. És evident que cap dels jurisconsults[48] que

43. Usatge *Iudicium in curia datum*, usatge *Iudicia curiae, Constitució 23* de la cort general de Barcelona de 1283, *Constitució 4* i *Capítol de Cort 33* de la Cort General de Barcelona de 1299, *Constitució 2* i *Capítol de Cort 10* de la Cort General de Lleida de 1301, *Constitució 24* de la Cort General de Girona de 1321, *Constitució 30* de la Cort General de Perpinyà de 1351, *Constitució 19* de la Cort General de Cervera de 1359, *Capítol de Cort 8* de la Cort General de Barcelona de 1365, *Constitució 3* de la Cort General de Sant Cugat de 1419, *Constitució 3 i 4* de la Cort General de Barcelona de 1422, *Constitució 15* de la Cort General de Montsó de 1510, *Capítol de Cort 12* de la Cort General de Montsó de 1553, *Constitució 15* de la Cort General de Barcelona de 1599 i *Constitució 23 i Capítol de Cort 35* de la Cort General de Barcelona de 1702, *Constitutions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 1973. Existeix una edició fascímil de la mateixa editorial Base que conté la *Compilació* de 1495, la de 1588-89 i la de 1704 amb estudis introductoris de Josep M. Font i Rius per a la de 1495 i de Josep M. Pons i Guri per a la de 1704, Barcelona, 2004, 4 vols. També la cort general de l'arxiduc Carles III aprovà la *Constitució 10* i *Capítol de Cort 18* en la Cort General de Barcelona de 1706, *Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706*, Estudi introductori, Joaquim Albareda i Salvadó (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i Costums, II/10) Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya, Barcelona Departament de Justícia.

44. Potser això explica el sermó *Les Corts generals de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV sobre la mort de Jesucrist,* a cura de Mateu Rodrigo Lizondo, Barcelona, Sant Boi del Llobregat, 1985.

45. *Extragrauatorium curiarum per dominum Jacobum de Calicio*, Barcelona, per Petrum Posa, 1518. També Barcelona, apud Ioannem Gordiolam, impresa a Lió 1556.

46. París, Preti Vidonaei, 1530.

47. Tomàs Mieres, *Apparatus super constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* per Thomam Mieres in decretis licenciatum et iurisperitum Gerundensem editi, ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis repurgata; & ab Onophrio Michaele Puigferrer summariis adornata; cum indice locupletissimo, Barcelona, Sebastiani A. Cormellas, 1621, 2 vols.

48. Guillem M de Brocà, *Juristes i jurisconsults catalans dels segles XIV-XVII*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III, Barcelona, 1909-1910, 483-515. També, Santiago

escrigueren sobre el dret català no pogueren eludir la fisonomia pactista del país. Els *Commentariorum de actionibus* Antoni Oliba[49] i els *De pactis nuptialibus*[50] de Joan Pere Fontanella són citats per Andreu Bosc en els seus *Títols d'honor*[51], en parlar de la Cort General, al costat de l'insubstituïble Jaume Callís i de Belluga. Els estils de celebrar corts del segle XVI són fruit tant de la necessitat de mantenir la memòria de les maneres de procedir, especialment quan s'espaien els intervals de corts, com fruit de la importància que van adquirint aquestes assemblees d'estat en els règims polítics de la corona catalano-aragonesa i en concret de Catalunya. Entre aquestes obres sobre el funcionament de la cort general destaquen molt especialment el *Ceremonial de Corts* de Misser Miquel Sarrovira, que havia estat síndic de Barcelona a la Cort General de Montsó de 1585 on havia rebut l'encàrrec d'elaborar l'obra, i la *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidents en aquellas* del jurista de la Reial Audiència don Lluís de Peguera[52], també membre actiu de la Cort General de Montsó de 1585 i de la de Barcelona de 1599. Peguera és molt explícit en la justificació de la seva obra, en les seves paraules al lector de l'inici del llibre:

> «Ab la experiència de algun temps ensà —escriu—, so arribat a entendre la molta necessitat que y ha de que.s tinga notítia de las matèrias que en lo present libre se tracten, com són lo stil, forma y ceremònies de celebrar Corts y parlament general en Catalunya. Perquè com se acostuman de practicar aquelles de temps en temps y posant-se gran y llarch intermedi del un temps al altre, succeeix morir tantes persones, y en particular les que podrien tenir alguna notítia y sciéntia, que en la ocasió no dexa de causar ab la gent nova y moderna alguna manera de seguedad y confusió».

Peguera escriu per evitar dilacions tot esbandint dubtes. Sarrovira i Peguera són coetanis i les seves obres quasi també. La de Sarrovira fou publicada el 1599 i

---

SOBREQUÉS I VIDAL, *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Col·legi Universitari de Girona, 1978.

49. Barcinonae, apud Gabrielem Graëllium & Gerardum Dotilium, 1606, 2 vols.

50. *De pactis nuptialibus siue capitulis matrimonialibus tractatus, multis Regiae Audientiae Principatus Cathaloniae et aliorum grauissimorum senatuum decisionibus*, Barcelona, apud Laurentium Deu, expensis Michaelis Menescal, 1612-1622.

51. Andreu BOSCH, *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628. Edició facsímil, Barcelona-Sueca, Curial, 1974, p. 523-526.

52. Miquel SARROVIRA, *Ceremonial de Corts. Obra compilada de llochs, lleys del Principat de Cathalunya, antichs y pràctichs doctors per micer Michel Sarrovira doctor en quiscun dret y ciutadà honrat de Barcelona per ordinació de les Corts de la vila de Montsó, celebrà la gloriosa memòria del rey Phelip en lo any 1585 conferent a la intelligència de les Corts y de hont han tingut principi y del què en ellas se tracta y·s fa y sol fer per lo bon govern pau y utilitat del Principat*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1599. Lluís de PEGUERA, *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidents en aquellas*, Barcelona, Gerony Margarit, 1632. Ambdues obres. La de Sarrovira i la de Peguera tingueren nova edició el 1701. L'edició de 1632 de Peguera, que va ser feta «De manament dels Senyors deputats de Catalunya», disposa d'una edició facsímil de Barcelona, Editorial Base, 1974, i conté, a diferència de la de l'edició de 1701, una súplica de Joan de Peguera, fill de Lluís, el vist i plau dels assessors i advocat fiscal del General de Catalunya, una dècima dedicada als diputats i un sonet dedicat a Peguera, autoria de don Joan Terré i Sarriera, alcaid del castell de Bellver.

la redacció definitva de la de Peguera, segons Tomàs de Montagut, se situaria entre 1604 i 1610. L'obra de Peguera, a diferència de la de Sarrovira, no sols contempla el funcionament pràctic de les corts generals sinó que també analitza el caràcter polisèmic dels parlaments i fa una relació geogràfico-toponímica de Catalunya, «tant reals com de barons». La *Pràctica* no es publicava fins el 1632 a instàncies del seu fill Joan

> «...per ser lo asumpto de tant pública utilitat, que no.s pot considerar major, puix depenja de la celebratió de Corts Generals tot lo govern de la Província y la prestàntia y auctoritat dels tres staments que concorren en elles, considerant que la mejestat del rey y senyor nostre don Phelip tercer ve a concluir les que.s començaren en lo any 1626, acudint a ma obligació, en quant a ma pàtria, per no privar-la del benefici que li pot resultar desta Pràctica...».

Tant el *Ceremonial* de Sarrovira com la *Pràctica* de Peguera eren reeditades el 1701 arran de la convocatòria de Felip IV (V de Castella)[53]. Tanmateix aquestes obres no són les úniques degudes a juristes sobre les corts. Abans de Peguera, Bernabé Serra, jurista reial de la Rota de Catalunya, escrivia unes *Adnotationes decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia...*[54], interessants perquè situen el paper del dissentiment i la disjuntiva del rei davant la qüestió. Amb una edició quasi coetània a la de Peguera, cal destacar, encara, dins la línia de les pràctiques, estils o ceremonials, el treball del doctor Gabriel Berart, *Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelissimos reynos de la Corona de Aragón,* dedicada al comte duc d'Olivares i escrita arran de les corts de 1626[55]. Cal observar que aquesta obra a diferència de la de Sarrovira i Peguera és escrita en castellà i no procedeix de cap encàrrec de cap institució o cos polític català sinó del Consell d'Aragó i està dedicada al ‚valido' del rei el comte duc d'Olivares. Alguns aspectes de l'obra, com la identificació del monarca sense ‚superior en el mundo' o una certa visió de les lleis i la justícia com la contrapartida reial al donatiu o el sentiment de legiti-

---

53. Miquel Sarrovira, *Ceremonial de Corts. Obra compilada...,* Barcelona, Rafel Figueró, 1701. La reedició de l'obra de Sarrovira ho fou per «deliberació dels tres braços de las Corts» de 1701. La de Lluís de Peguera, *Pràctica, forma y estil....*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701 ho fou «de manament del ... Consistori dels senyors deputats y oydors del present Principat de Cathalunya». L'edició de Peguera de 1701 disposa d'una edició facsíml a càrrec del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i del Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, Madrid 1998. L'edició facsímil de 1998 conté un estudi introductori de Tomàs de Montagut i Estragués, IX-LVII. Vegeu també Tomàs de Montagut, *Pràctiques parlamentàries a Catalunya en el segle XVI i la seva formulació escrita per Lluís de Peguera*, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», 10-11 (2001-2002), 633-656, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.785.

54. Bernabé Serra, *Adnotationes decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia. quamdoque suscitari solent (debata enim antiquo patrio vocabulo controversiae huiusmodi, seu dissentiones appellantur) quibus quidem facile quisque percipere poterit quam perniciosus in his sit abusus*. Barcelona, Iacobi Cortey, 1563.

55. *Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelísimos reynos de la Corona de Aragón del doctor Gabriel Berart ciuidadano honrado de Barcelona, auditor general de las galeras del Principado de Cataluña, de presente sirviendo a su Magestad el oficio de relator en su SSRC de Aragón por orden y comisión del mismo Consejo dedicado al excelentíssimo señor conde duque gran canciller etc* [s. ll.], 1626.

mitat de la política imperial dinàstica, revelen aquest origen no propiament patri[56]. Des d'una perspectiva més política, i fins i tot econòmica, que no jurídica, el 1616 el cavaller Francesc Gilabert feia esment de la cort general[57]. Segons Ferro, Gilabert «intenta una curiosa interpretació de l'òrgan suprem de l'Estat català dins les categories aristotèliques» per tal com veu la institució com un equilibri polític entre democràcia, oligarquia i monarquia per tal d'evitar ‚sobrada libertad', ‚codicia de riquezas' i ‚tirania'[58]. Dos anys més tard, Bosch ens ofereix una informació tant històrico-política com jurídica sobre la institució en el seu *Títols d'Honor* de 1628 ja citats. Finalment encara ens caldria remarcar l'opuscle doctrinal de Grases i Gralla[59], sovint seguit de bona gana en els seus aspectes més regalistes per una certa historiografia. Grases no era cap teòric del poder absolut, però tot i ser respectuós amb l'existència de la Cort General, sí que el seu *Epítome* és una obra de doctrina regalista[60].

No només aquestes pràctiques o estils, sortits de les plomes dels nostres juristes amb un sentit tant utilitari com doctrinal, són bàsics per a la comprensió del funcionament parlamentari català. També, per intel·ligència comparativa, paga la pena tenir present les obres escrites en el mateix sentit per autors dels altres regnes de la Corona d'Aragó, obres que sovint fan referència a la Cort general de Catalunya. Per encàrrec dels diputats del regne d'Aragó de 1584, arran de les properes corts de Montsó de 1585, Jerónimo de Blancas, cronista del regne, escrivia *Modo de proceder en Cortes de Aragón*[61]. Poc després, entorn de 1601, Jerónimo Martel, també cronista del regne, enllestia el seu treball *Forma de celebrar Cortes en Aragón*[62], dedicat als quatre braços d'Aragó. També cal tenir present l'obra força més tardana del jurista valencià Llorenç Matheu i Sans, pel que fa al regne de València[63], on sovintegen les referències a les corts catala-

56. Gabriel Berart, *Discurso ...*, 14r i v, 33v i 34r i v, 36r i v. Berart va patir les represàlies populars del Corpus de Sang de 1640.

57. *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitadores y su gobierno*, [Lleida, 1617].

58. V. Ferro, *El Dret...*, p. 197 nota 34

59. Francesc Grases i Gralla, *Epítome o Compendi de las Principals diferències entre les lleys generals de Cathalunya y los capítols del Redrès o ordinacions del General de aquella que, al molt il·lustre senyor Dn. Ramon de Vilana Perlas, marquès de Rialp, del Consell de sa magestat y son secretari en lo despaig universal, consagra lo Dr. Francisco Grases y Gralla, ciutadà honrat de Barcelona y oydor de la Real Audiència del present Principat de Cathalunya*. Barcelona, Rafel Figueró, 1711.

60. Grases i Gralla refuta Fontanella i Ripoll: «Ninguna [de les seves] opinions és verdadera en quant supposan que la Cort per si sola ab beneplàcit del Rey o junt ab ell pot fer Lleys en Cathalunya, puix repugna als primers principis que la facultat legislativa, faltem en quant a les Lleys generals del Principat, estiga en la Cort o Braços a soles ni ab estos y lo Rey simul o cumulative, ans bé esta facultat, com a suprema regalia del Príncep, convé solament al Senyor Rey, y així bé no pot competir en manera alguna a la Cort o Braços junts. Si bé és veritat que en Cathalunya lo Senyor Rey per sa Real Clemència no usa desta regalia in Càmera sinó en la Cort o lloc ahont estan junts los dits Braços a efecte de lloar y aprobar les Lleys que en dita Cort se faran». D'això es desprèn, doncs, «que la facultat legislativa competesca solament al Senyor Rey», p. 6.

61. Saragossa, Diego Dormer, 1641. Existeix edició facsímil Saragossa, *Cortes de Aragón*, 1984 amb una introducció de Guillermo Redondo Veintemillas i Esteban Sarasa Sánchez.

62. Publicat com el de Blancas a Saragossa per Diego Dormer el 1641.

63. *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de Valencia*, Madrid, Julián de Paredes, 1677. Tractat no sols estampat a Madrid, sinó també dedicat a don Joan d'Àustria, el general del setge de Barcelona de 1652.

nes. La historiografia s'ha fixat en l'existència de corts generals dels tres regnes, deçà de mar de la corona catalano-aragonesa, a Montsó. Segons Tomàs de Montagut[64], a finals del segle XIV els centres de poder dels tres territoris van tendir a funcionar coordinats i van veure emergir una jurisdicció universal emanada dels darrers comtes-reis del casal de Barcelona, representada per les Corts Generals de la Corona d'Aragó, sense que això desvirtués en cap moment l'ordenament jurídic propi de cada regne. El segle XV, en canvi, va seguir un procés desvertebrador derivat en bona part de la desaparició de la monarquia privativa de la Corona. La comparació que fa Montagut entre les corts allargassades i inconcluses de Montsó de 1382-1389 amb les de Montsó de 1585, li permet observar que les del segle XIV van ser reunions comunes dels tres regnes compostes per 10 estaments i la participació de Mallorca com a ciutat del braç reial català, i que aquestes reunions van tractar conjuntament matèries d'interès comú i van produir una tasca legislativa general. Després d'aquestes dates, l'única sessió conjunta ja només fou la sessió d'apertura amb la lectura de la proposició reial, sempre en català, que era contestada, per l'arquebisbe de Saragossa en teoria en aragonès, però, de fet, en castellà, com demostra entre les altres el cas de 1585[65]. El procés parlamentari de la Cort General de Montsó de 1382-1384 mostra el ‚modus sedendi' dels 10 estaments dels tres regnes[66], ‚modus sedendi', que fou reproduït en un memorial de 1693[67]. Mallorca formava part del sistema parlamentari català des de 1344. Ciutat de Mallorca hi assistia com a membre del braç reial de Catalunya, però a finals del segle XIV hi deixà d'anar, si bé d'ençà de 1564 mostrà una nova voluntat de ser-hi sense aconseguir-ho[68].

---

64. Tomàs de Montagut i Estragués, *Les Corts Generals de la Corona d'Aragó (Notes per al seu estudi)*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, 1999, Vol. IV, 122-123. Una descripció juridico-política a Pere Molas, *Les royaumes de la Coronne d'Aragon*, dins *Le premier âge de l'état en Espagne (1450-1700)*, París, 1989, 113-145. Sobre aquest tema, pel que fa a l'edat mitjana, Antoni M. Udina i Abelló, *La identitat territorial i les Corts Generals de la Corona d'Aragó a l'edat mitjana*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 737-746.

65. Les corts de 1382-1383 van fixar el català com a llengua de la proposició i l'aragonès com a llengua de la resposta. J. Coroleu i Inglada i J. Pella i Forgas, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Librerias París-València, 1993, 104-105. He comprovat la resposta de l'any 1642 i també és en castellà.

66. *Cort General de Montsó 1382-1384*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992, 76-77.

67. Aquest memorial, relacionat amb els conflictes de precedència en el si del braç militar, demostra les tensions en el si d'aquest braç entre la noblesa titulada i els cavallers, aquests darrers reforçats d'ençà de les ordinacions de 1602, data de la creació de l'ofici de protector. El 1693 els cavallers del braç militar volien que, en el protocol, el seu protector precedís la noblesa titulada. El document núm 21 del memorial de 1693, provatori segons els interessos de la noblesa titulada, és la reproducció del modus sedendi de les esmentades corts del segle XIV. (*Señor, los títulos del Principado de Cataluña...*, Fulletó Bonsoms, 406). D'altra banda, aquest memorial demostra fins a quin punt cal tenir present aquests al·legats, memorials o exposicions per tenir una visió completa de l'actuació de la cort general i la seva incidència per raons normatives i de procediment.

68. Damià Vidal Rodríguez, *Acerca de la supuesta existència del llamado "Decreto de las Cortes de Monzón de 1510" referido a los hijos puestos en condición*, dins «Bolletí de la Societat Arqueo-

Amb la Nova Planta els manuals de corts desapareixen. El segle XVIII és un segle de silenci; amb tot, existí literatura política resistencialista. D'aquesta literatura ha estat destacat el conegut com a *Memorial de Greuges* de 1760, en el qual, representants de Barcelona, València i Saragossa, recordaven al rei Borbó «que es muy provechosa la prudente diversidad de las leyes municipales, pues sus cuatro reinos —diuen, incluint Castella— las tuvieron muy diferentes»[69]. Cal esperar la crisi de l'Antic Règim i la tasca parlamentària de les Corts de Cadis per a observar un nou interès sobre la qüestió, si bé des d'un prisma unitarista. Les noves corts del segle XIX, tot i el context de crisi de la monarquia, només volgueren reforçar, amb suposats criteris de modernitat liberal, l'estat Borbònic. En aquest context cal situar l'informe de 1809 d'Antoni de Capmany per a la Junta de Ceremonial d'aquelles Corts titulat *Práctica y estilo de celebrar cortes en los reinos de Aragón, Principado de Cataluña y reino de Valencia, y una noticia de las de Castilla y Navarra*[70]. El títol remet a l'obra de Peguera i l'informe

---

lògica Lul·liana», 59 (2003), 89-108, motíciadins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.747. Romà Piña i Homs, *El Gran i General Consell. Asamblea del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, Diputació de Balears, 1977. Id.,, *La participació de Mallorca en les Corts Catalanes*, Ciutat de Mallorca, Obra Cultural Balear, 1978. Id.,, *Els antics Consells Generals de les Balears: organització i evolució*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 290-295, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.610. Id., *El «Regnum Balearium». De la participació a les Corts Catalanes a la consolidació dels parlaments insulars*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 721-734. Pablo Cateura Bennàsser, *El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 384-388, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.611. Antoni Planas Rosselló, *La participación del reino de Mallorca en las Cortes Generales de Aragón*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2002), 763-772.

69. *Escrits polítics del segle XVIII. Tom II. Documents de la Catalunya sotmesa*. Edició a cura de Josep M. Torras i Ribé, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996, 96. Pel que fa a escrits polítics resistancialistes del segle XVIII veure també *Escrits polítics del segle XVIII. Tom I. Despertador de Catalunya i altres textos*. Edició a cura de Joaquim Albareda, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996. El Memorial de greuges de 1760 fou publicat per primera vegada per Enric Moreu Rey, *El «Memorial de greuges» de 1760*, Barcelona, 1968, i més tard per Fèlix Cucurull, dins *Panoràmica del Nacionalisme Català*, París, Edicions Catalanes de París, 1975, vol. I, 310-316, i per *Textos Jurídics Catalans juntament amb documents polítics reivindicatius del segle XIX*, amb un estudi introductori de Josep A. González Casanova (Textos Jurídics Catalans, 7, Lleis i Costums VI/1), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1990, [1-19].

70. Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821. Josep Fontana, en un pròleg a una edició facsímil, prevista de pròxima edició, cita el treball de José María Portillo Valdés dins *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2000, segons el qual hi ha també una edició anònima del text de Capmany, publicada a Cadis el 1811, 266 i ss. Sobre Capmany, les corts de Cadís i el seu informe parlamentari, vegeu també Sebastià Solé i Cot, *La cort general a Catalunya. Síntesi de la institució. Projecció posterior a la seva extinció*, dins *El territori i les seves institucions històriques. Actes. Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997*, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, Vol. I, 117-183, i en concret 161-173. S. Solé té present el treball de Ramon Grau, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Ajuntament de Barcelona, 1994, també Ajuntament de Barcelona, 2006, i el de Bartolomé Clavero, *Cortes tradicionales e invención de la historia de España*, dins *Las Cortes de Castilla y León..., Tercera etapa...*, Valladolid, 1990, Vol. I, 149-195. Finalment remarco que Oriol Oleart fa referència a una obra sense data i de to reivindicatiu que convé indicar aquí: *Constitución Catalana y Cortes de Cataluña. Constituciones, prerrogativas, fueros y privilegios de que disfrutó Cataluña, en unos tiempos en que lo restante de Europa gemía aún bajo el peso de la odiosa esclavitud*, Barcelona, M. Texero, s.a.

té la finalitat d'orientar els polítics, secularment llecs en la matèria. No sembla pas que fos l'únic treball en aquest sentit, el 1810 el cronista de la ciutat de València el frare predicador Bartomeu Ribelles publicava unes *Memorias histórico-críticas de las antiguas Cortes del reyno de Valencia*, que tenia present l'obra de Matheu i Sans i sobre tot els *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano* de José Villarroya[71].

Durant el segle XIX van ser diversos els treballs de caràcter juridicopolítics que van tractar les corts, també les nostres, amb visió estrictement historicista o amb algunes pretencions presentites. Destaco en especial les obres de Cayetano Manrique i Amalio Marichalar, un compendi legislatiu de la vida parlamentària dels regnes peninsulars de la monarquia hispànica des dels seus orígens fins al segle XIX[72]. Igualment és útil en aquest sentit l'obra de Manuel Danvila i Collado, *El poder civil en España,* on l'autor recull també la tasca legislativa de les corts dels diversos regnes peninsulars de la monarquia hispànica, si bé, a diferència dels anteriors, en lloc d'organitzar la informació en blocs territorials, ho fa cronològicament per reis i regnats amb una visió espanyola que començaria ja abans de la romanització. Aquesta visió integrista fa que el material informatiu sobre l'actuació legislativa de Catalunya i el regne de València dels segles medievals i moderns fins a l'etapa borbònica quedi repartida i barrejada dins el conjunt dels tres primers volums[73], paral·lelament i simultània a l'actuació de les corts dels altres regnes peninsulars.

---

71. Bartomeu Ribelles, *Memorias histórico críticas de las antiguas cortes del reyno de Valencia.* Escribialas el P. M. Fr ——- del real convento de predicadores, cronista de la ciudad del reyno de Valencia. Publícalas un amante de la patria, València, Miguel Domingo, 1810. José Villaroya, *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano y verificar una perfecta traducción de los fueros recogidos por don Joseph Villarroya*, Valencia, Joseph de Orga, 1804. També en aquest context caldria situar l'obra del canonge Francisco Martínez Marina, *Teoria de las Cortes o grandes juntas nacionales de León y Castilla*, Madrid, Collado, 1820, edició facsímil i introducció a cura de J. M. Pérez Prendes, Madrid, Editora Nacional, 1979. 3 toms.

72. *Historia de la legislación y recitaciones del derecho civil de España*, Madrid, Imprenta Nacional, 1861-1872, 9 vols. L'apartat de Catalunya comprèn, vol. 6, 397-554 i vol 7, 3-393; i el regne de València comprèn vol. 7, 395-553, i vol. 8, 5-29.

73. Madrid, Imprenta y fundación de Manuel Tello, 1885-1886, 6 vols. Danvila considera providencial l'adveniment de la dinastia borbònica i el suport de Lluís XIV al seu nét «a quien después de todo, se debió el no verse [España] fraccionada y repartida cual nueva Polonia», vol. III, 544, i advoca per les ‚reformes' de Felip V sobre la corona catalanoaragonesa, reformes legítimes diu, tot fent memòria de la infidelitat d'aquesta corona envers el rei, «aquellas reformas que las consecuencias de la guerra exigían y que todavia reclama la conveniencia de la unidad política de la nación española», vol. III, 546. Els vols V i VI de l'obra de Danvila contenen un conjunt de 1375 documents, alguns dels quals relatius a Catalunya i al País Valencià. Tal com diuen Fidel Fita i Benvingut Oliver en el pròleg de l'edició de les corts medievals catalanes de la Real Academia de la Història de Madrid, Manuel Danvila estava implicat com a membre de l'Academia de la Historia i com a diputat de les corts espanyoles, en la publicació de diversos documents de les corts de Castella dels segles XVI i XVII. En el volum sisè de la seva obra Danvila recull àmplia documentació de la monarquia en l'afer de la cobertura dels consellers de Barcelona de 1632, docs. 950-974, pp. 177-235, i l'informe de 1635 del projecte abortat de tancar les corts de 1626, doc. 976, pp. 236-238. Danvila y Collado és autor també d'*Estudios Críticos acerca de los orígenes y vicisitudes de la legislación escrita del antiguo reino de Valencia*, Madrid, Jaime Ratés, 1905, publicat de nou dins *Memorias de la Real Academia de la Historia*, 14 (1909), 1-376. Hi ha edició facsímil, Pamplona, Analecta ed., 2003.

Dins la nostra historiografia *Las cortes catalanas* dels historiadors Josep Coroleu i Inglada i Josep Pella i Forgas enceten el camí contemporani amb un estudi sobre els principis jurídics que regulaven la institució i una síntesi de l'activitat parlamentària catalana en el curs de la seva existència històrica[74]. Al costat d'aquesta obra, cal destacar la visió més crítica de les corts de N. Pagès i Prats[75] i el pròleg i la implicació de l'historiador Fidel Fita[76] i el jurista Benvingut Oliver en l'edició de les corts medievals catalanes de la Real Academia de la Historia de Madrid. Dos anys abans d'aquest pròleg els Jocs Florals de Barcelona havien premiat l'obra de mossèn Salvador Bové, *Institucions de Catalunya*, en la qual les corts i la Diputació ocupaven la primera part del treball[77]. Tal com afirma Sebastià Solé, Brocà és «autor de la primera història de conjunt del dret català» i «és avui, un clàssic»[78]. *La historia del derecho de Cataluña* de Brocà és un tractat d'història i institucions. Brocà dedicava la secció segona de l'època tercera (de Jaume I a 1599) a aquesta institució pública i a la seva funció constitucional[79]. Al costat d'aquests estudis científics, el primer terç del segle XX des de Prat de la Riba a Nicolau d'Olwer, entre d'altres, feren les seves aproximacions històrico-ideològiques al coneixement de les Corts catalanes[80].

---

74. J. Coroleu i Inglada i J. Pella i Forgas, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Librerias París-València, 1993. D'aquests autors també cal tenir present l'obra *Los fueros de Cataluña. Descripción comentada de la constitución histórica del Principado, sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales*. Barcelona, Imp. Luís Tasso, 1878. Igualment la conferència de Josep Pella, *Llibertats y antich govern de Catalunya*, Barcelona, Llib Francesch Puig, 1905. Encara Oriol Oleart en la seva tesi doctoral fa referència a d'altres vells estudis, així el del Doctor Amotnas, *Los concelleres y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña con su reseña histórica des de su orígen hasta que acabaron en el reynado del señor don Felipe V*, Barcelona, Imp de Francisco Garriga, 1838, o una ressenya d'Antoni Elias de Molins a l'obra de Coroleu i Pella sobre les corts publicada a «Revista de Archivos Bibliotecas y Museos», vol. 7 (1877), 41-43, i a un estudi de Francesc Maspons i Labrós, *Corts catalanes*, dins «La Renaixença», I (1871), 201-203, 283-284, 297-300 i 305-308.

75. Narcís Pagès i Prats, *Una ojeada sobre las antiguas cortes de Cataluña*, dins «Revista de Gerona», 2 (febrer 1878), 49-61, i 3 (març 1878), 97-108.

76. Juan Manuel Abascal Palazón, *Fidel Fita (1835-1918). Su legado documental en la Real Academia de la Historia*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998. Abascal indica la importància de Fidel Fita com a editor dels processos de corts catalanes, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.418.

77. Salvador Bové, *Institucions de Catalunya. Les Corts, la Diputació, lo Concell de Cent, los gremis y'l consolat de mar*, Barcelona, La Catalana, [1894]: *Les corts*, 1-45.

78. Sebastià Solé i Cot, *La Cort general*, 159. S. Solé, *Guillermo Maria de Brocà. Historia de Cataluña* (recensió), *L'Avenç*, 107 (1987), 68-69.

79. Guillem Maria de Brocà, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, vol I, Barcelona, Juan Gili, 1918, Edició facsímil, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Textos Jurídics Catalans, Escriptors I/1, 1985. p. 254-266

80. Enric Prat de la Riba, *Corts catalanes proposicions y respostes ab pròlech y comentaris d'Enrich Prat de la Riba*, Barcelona Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906. Lluís Nicolau d'Olwer, *Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga. Discurs llegit pel president en la sessió inaugural dels curs acadèmic de 1932-33–el dia 3 de març de 1933*, Barcelona, Ateneu Barcelonès, s.a.

Durant anys l'obra de Coroleu-Pella ha estat de consulta i referència inexcusable dels juristes posteriors. Sense que la institució que ens ocupa hagi estat el centre de la seva reflexió, cal destacar les referències fetes des de les històries generals, com les de Victor Balaguer, Sanpere i Miquel, Ferran Soldevila o Rovira i Virgili[81] o des de la història del dret com Elias de Tejada, Pons Guri o Font i Rius[82]. L'obra de Coroleu-Pella ha seguit essent bàsica fins al decisiu estudi de dret públic català de Víctor Ferro[83], que posseeix una triple qualitat, l'estudi complet de les fonts impreses (legislació i obres jurídiques dels doctors), el coneixement de la bibliografia i la voluntat de síntesi. L'obra de Víctor Ferro ha marcat un abans i un després en els estudis del dret públic català anterior al règim Borbònic. Amb aquesta obra Víctor Ferro posa de relleu la qualitat de les institucions polítiques catalanes anteriors al Decret de Nova Planta i frena l'hegemonia que ha gaudit el dret civil català per imperatius històrics entre els estudiosos del dret: «No ens proposem —escriu Ferro— de fer la història de la Cort General de Catalunya. Ens limitarem a descriure la institució tal com era concebuda i reglamentada a la primeria del segle XVIII». El que fa és força més que això. Ferro no sols és un coneixedor en profunditat del dret públic, que li permet observar les bases doctrinals del funcionament institucional, sinó que també té la sensibilitat social de l'historiador, i això fa que el seu llenguatge jurídic rigorós no caigui en cap juridicisme estàtic i així l'estudiós pugui penetrar també en el caràcter històric i polític de la institució. Simultàniament a l'obra de Ferro, Oriol Oleart dedicava la seva tesi de llicenciatura a la Cort General i ha fet un estudi important de la institució[84], que encara espera publicació però del qual Oleart s'ha valgut en diversos articles de referència imprescindible com, entre d'altres, *Procediment i atribucions legislatives de la Cort General*, *Organització i atribucions de la Cort General* i *La terra davant del monarca*[85].

---

81. Des d'una visió romàntico-liberal Victor BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, Manero, 1860-1863, 5 vols. o d'una de positivista més o menys rigorosa, per part de Salvador SANPERE I MIQUEL, *Origen y fonts de la nació catalana*, Barcelona, La Renaixença, 1878, de Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1934-1935, 3 vols., o d'Antoni ROVIRA I VIRGILI, dins els criteris ideològics republicans de la seva època, *Història nacional de Catalunya*, Barcelona, Pàtria, 1922-1937, 8 vols.

82. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Historia del pensamiento político catalán*, Sevilla, Montejurra, 1963-1965, 3 vols. Josep M.PONS I GURI, *Cort General de Catalunya*, dins *Gran Enciclopèdia Catalana*, ID., *Aspectes judicials de la Cort General a l'època medieval*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 142-145. Josep M. FONT I RIUS, *Apuntes de Historia del derecho español tomados de las explicaciones ordinarias de la Cátedra*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1969. Els treballs d'altres autors com el de Manuel BOFARULL ROMANÀ, *Las antiguas cortes, el moderno parlamento, el régimen representativo orgànico*, Alacalà de Henares, (sense imp) 1945, o el de Demetrio RAMOS, *Historia de las Cortes tradicionales de España*, Burgos, Imp Aldecoa, 1944, són estudis més aviat encaminats a reforçar les visions orgàniques de l'estat corporatiu del moment polític.

83. Víctor FERRO, *El dret públic...*

84. *La Cort General de Catalunya...,* Tant en aquesta tesi de llicenciatura com en la tesi doctoral, també inèdita, d'aquest autor, hi consten molt bones indicacions sobre el funcionament de la cort general, sobre la documentació de la institució i la seva localització i, a més, un i altre treball apleguen un acurat estat de la qüestió bibliogràfica sobre les assemblees parlamentàries, catalanes, peninsulars i europees.

85. *Procediments i atribucions legislatives de la Cort General* a «L'Avenç», 74 (Setembre 1984), 64-67. *Organització i atribucions de la Cort General*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 15-24. *La Terra davant del monarca. Una contribució per a una tipologia de l'assemblea estamental catalana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 25/2 (1995), 593-615.

Acompayen aquests treballs un gran rigor històric amb un esforç interpretatiu des d'una perspectiva especialment jurídica. Arran de la celebració del *Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León* de 1987, Jesus Lalinde i Ricardo García Cárcel hi participaren, el primer, amb una ponència d'assaig sobre corts medievals catalanes des d'una perspectiva europea i, el segon, amb un estudi morfològicosocial i valoratiu de les funcions de la institució catalana en els segles moderns, on predomina una interpretació històrica marcada per la idea de mer caràcter oligàrquic de la institució parlamentària, al costat de la idea de modernitat de la institució monarquia[86]. També en aquestes dates apareixia una de les incursions amb pretensions revisionistes de Luís González Antón sobre les corts de la Corona d'Aragó i la seva historiografia, definida aquesta com a mítica, que, posteriorment, ha ampliat en termes hispànics i que conté plantejaments que per devastadors resulten, no sols regalistes, sinó també sovint mancats de sentit històric[87]. El treball esmentat de García Cárcel és deutor de la tesi doctoral de Joan Lluís Palos publicada més tard[88] plena, aquesta darrera, de noves aportacions documentals de caràcter local, encara que també dins, sovint, una interpretació de la institució en termes d'òrgan polític oligàrquic mancat d'horitzons. Finalment, Sebastià Solé i Cot és, així mateix, autor del valuós treball *La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projecció posterior a la seva extinció*, un magnífic assaig històrico-bibliogràfic, farcit d'inestimables observacions[89].

Fora del camp de la més estricta investigació i dins una perspectiva de manual especialitzat universitari, la Cort General ha estat tractada per Aquilino Iglesia[90] i Tomàs de Montagut, aquest darrer en col·laboració amb Victor Ferro i Josep Serrano[91]

En el terreny de la divulgació històrica, assenyalem el volumet *Les corts a la Corona Catalano-aragonesa* de Josep M. Mas i Solench, que explica «a manera de breu exposició, fàcilment comprensible», la història de la institució: l'inici, el desenvolupament i el funcionament. S'ocupa sobretot de les corts catalanes, però s'estén, també, a l'estudi de les aragoneses i les valencianes. L'autor encara veu en les corts medievals el moment culminant de la institució, mentre, en canvi, seguint una visió ja poc al dia, les corts modernes són encapçalades per un subcapítol titulat decadència de les

86. Jesus Lalinde, *Las Cortes catalanas en la Edad Media*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media...*, vol. II, 439-490. Ricardo García Cárcel, *Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna...*, 677-732.

87. Luis González Antón, *La Corona de Aragón. Régimen político y cortes. Entre el mito y la revisión historiogràfica*, dins *Historiographie de la Couronne d'Aragon. Actes du XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon. Montpellier 26-29 septembre 1985*, Montpeller, Memoires de la Société Archéologique de Montpellier, 1989, Vol. III, 61-81. Id., *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Siglo XXI, 1989.

88. *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, Pagès editors, 1994, caps. V i VI, 217-323. Un preludi del material de corts de la seva tesi fou l'article: *Las Cortes de Catalunya durante el siglo XVI: apuntes para un estudio social del poder*, dins «Pedralbes», 5 (1985), 97-116.

89. *La Cort General*...

90. Aquilino Iglesia Ferreiros, *La creación del derecho. Una historia del derecho español. Lecciones*, Barcelona, [Signo], 1987-1988, 3 vols. L'obra, de la qual existeix edició catalana, conté com a factor rellevant la incorporació d'una antologia de textos.

91. Tomàs de Montagut i Estragués, coordinador, i Víctor Ferro i Josep Serrano, *Història del dret català*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 2001. També Tomàs de Montagut i Estragués i Carles J. Maluquer de Motes i Bernet, *Història del dret espanyol*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 1997.

corts[92]. També podem incloure com un exercici d'assaig interessant el treball de Cristòfol A. Trepat des d'una perspectiva d'història parlamentària catalana divulgativa[93].

Sobre els orígens de la Cort General

Els orígens de la institució es troben en el procés de formació de l'autoritat pública en el pas de l'alta a la baixa edat mitjana i en el marc del feudalisme i del desenvolupament econòmic i social de la vida urbana. Primer el sistema feudal requerí l'assumpció de la superioritat del comte dins el sistema, però, d'acord amb la ‚regula iuris': «Quod omnes tangit ab omnibus probari debet», per a qualsevol reforma li calia l'acord dels barons, laics o eclesiàstics, i del suport moral de l'església i, entretant, la cúria comtal ordinària engendrava un personal especialitzat en la formulació del dret i la seva aplicació. En aquest procés de formació del poder públic, Gonzalvo Bou ha observat el paper destacat de les Assemblees de Pau i Treva en la formació de la institució[94] en combinació amb la Cúria règia. «No ens correspon aquí d'analitzar —escriu Gonzalvo— la contribució de la Cúria règia en el procés que menaria a l'arrancada de la Cort General. Tanmateix, caldria dir que, segons el nostre parer es produí una fusió entre la Cúria —en la seva forma plenària— i les assemblees de Pau i Treva. És a dir, que en aquestes assemblees on es decretaven els estatuts de Pau i Treva, hi participava, amb una major o menor presència de membres, la Cúria plena; més encara, aquesta assistència era imprescindible per aprovar constitucions de Pau i Treva»[95]. Els estudiosos observen també en l'orígen de la cort general el paper de la cúria comtal ampliada o cúria plena (‚curia solemnis' o ‚curia generalis') que arribaria a integrar les assemblees de pau i treva. Segons Fernández Viladrich la cúria comtal catalana hauria heretat els trets de la cort reial dels capets i destaca la versatilitat de la cort comtal per la seva doble competència de consell de govern i de tribunal de justícia, posant l'accent en l'aparició, des del segle XI, en ocasions comptades, solemnes i extraordinàries, de la cúria plena o general, distingida de la cúria ordinària pel

92. Josep M. Mas i Solench, *Les Corts a la Corona catalano-aragonesa* (Episodis de la Història, 301) Barcelona, Dalmau Editors, 1995.

93. Cristòfol A. Trepat, *De les Corts al Parlament (segles XIII-XX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.

94. Del paper de les Assemblees de Pau i Treva n'han parlat també: G. M. de Brocà, *Historia del Derecho...,* 117-127. E. S. Procter , *The development of the catalan* corts *in the thirteenth century*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXII (1936 = Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris, Històrics i Lingüístics, III), 525-546. F. Soldevila, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, 106-107, 144, 147-148, 182-183, 214. V. Ferro, *El dret públic....*, 187-188.

95. *Les assemblees de Pau i Treva i l'orígen de la Cort General de Catalunya*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 71-78, la cita a les pàgs. 74-75. Sobretot però veure també Gener Gonzalvo i Bou, *La Pau i Treva a Catalunya orígen de les Corts Catalanes*. Pròleg de Frederic Udina i Martorell, Barcelona, La Magrana 1986, ressenya a «ATCA», VII-VIII (1988-1989), núm. 4.504, Id., *Les constitucions de Pau i Treva*, dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1991, 31-42, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.271. Id., *Les constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)* (Col·lecció de Textos Jurídics Catalans II/3), Barcelona, 1994.

nombre dels convocats i la significació de l'afer. Definida, però la cúria plena «com un òrgan auxiliar de caràcter consultiu», aquesta, segons Fernández Viladrich, no va compartir mai la potestat legislativa amb el comte i mai no limità de dret l'actuació del poder comtal[96]. Per a Gener Gonzalvo, entre el 1068 i el 1173 s'hauria produït el procés d'absorció de l'assemblea de Pau i Treva pel poder comtal i la Pau i Treva s'hauria convertit amb Jaume I en «un instrument fonamental en l'obra d'articulació de la cort general de Catalunya». El fet decisiu que havia de completar el procés de formació de la cort general fou la incorporació dels ciutadans a les assemblees el 1214. Encara que per a Soldevila la plena formalització no hauria arribat fins a la Cort General de Vilafranca del 1218, segons Gonzalvo l'assemblea de Lleida de 1214 ha de considerar-se «de facto com la primera cort general de Catalunya», per tal com «els estatuts de Pau i Treva del 1218 són una ratificació dels de Lleida de 1214 amb alguns nous matisos»[97]. D'altra banda, Gener Gonzalvo observa que el 1192, per primera vegada el rei hauria comunicat la seva resolució de reinstaurar la Pau i Treva i reivindicar els *Usatges* als prohoms de les ciutats i viles i també observa com l'assemblea de Pau i Treva de 1198, vàlida per a tot Catalunya, protegia per primer cop els jueus i homes de ciutats i viles reials amb les seves fires i mercats i, a més, s'hi citava explícitament el nom del país (Catalunya). Tot plegat són uns fets remarcables que indiquen el relleu que havien pres els sectors urbans en el segle XII.

En relació a la qüestió dels orígens, Oleart es manté circumspecte, en considerar que, «de fet, hom continua partint encara d'aquelles afirmacions, sovint repetides mimèticament, que en situen la gènesi ‚temporal' en algun moment entre l'alta i la baixa edat mitjana i la ‚institucional', que es troba en algun punt —no gaire ben definit— entre les ‚corts comtals' —o ‚cúries', si fem servir el terme llatí— i la ‚cort general' ja plenament formada de la baixa edat mitjana»[98]. Oleart també és cautelós en relació a la presència de l'estament ciutadà: «amb la documentació disponible —escriu— és summament complex d'escatir plenament si la presència de burgesos i magnats en aquestes reunions primeres es deu a llur condició de representants de les viles respectives o respon a d'altres motius, sia vinculats a factors més personals o de relació amb d'altres cercles d'influència»[99].

Això no obstant, els estudiosos dels orígens de la institució estan d'acord a considerar l'assemblea de Lleida de 1214, convocada per Jaume I, com una data decisiva de transformació institucional per la presència, per primer cop, dels procuradors de les ciutats. Des d'aleshores la participació en el finançament d'afers de govern greus i en l'actuació legislativa es fa més evident. Gonzalvo ha fet el repàs de totes les convocatòries de corts general de 1214 a 1283. Hi ha observat el mòbil econòmic destinat a finançar les grans empreses de conquesta, l'existència de decisions de caire

96. Jesús Fernández Viladrich, *L'orígen de les Corts i la seva vinculació a la Cúria*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 58-62. cita a 62. Del mateix autor: *La corte condal: una limitación fáctica a los poderes de la autoridad condal en la Cataluña de la alta edad media*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», LXXXI, núm. 2 (abril-juny 1982), 373-403. Id., *Notas en torno a las Asambleas Condales en la Cataluña de la Alta Edad Media*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 7-88, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.043, publicat després a Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1983.

97. *Les assemblees...*, 75.

98. *La Terra davant...*, 594-595.

99. *La Terra davant...*, 596.

jurídic (1251), la discussió estamental en cambres separades i una primera referència de presentació de greuges el 1264. Des d'aquest trajecte intens i cumulatiu, el 1283 la cort general esdevindria l'organisme territorial i públic cabdal de la història medieval i moderna. 1283, doncs, és considerada la data d'institucionalització definitiva que trenca amb el model de la cúria plena, formalitza la presència de ciutats i viles reials, contempla el finançament en els grans afers de l'estat i consolida «el triomf de les idees de limitació del poder regi»[100]. Efectivament, el fet institucional assembleari i comtal ha esdevingut cort general per la pressió del factor econòmic. La fiscalitat d'estat, la pressió militar, el fet monetari, tot plegat ha contribuït decisivament a l'eclosió de la institució i tots aquests aspectes han tingut els seus historiadors[101].

Sobre el nom i la definició. Les pautes de funcionament de la Cort General

Segons Víctor Ferro el nom propi de la institució era el de Cort General (‚Curia Generalis') tot i que podia rebre la denominació de corts (‚curiae') en plural, en determinats contextos. S. Solé, que segueix J. Coromines, indica que el mot, documentat des del segle XI, deriva del llatí vulgar ‚Cors, cortis', que significa recinte o corral, és a dir que el nom procedeix del recinte on tenia lloc la reunió, de la mateixa manera, diu, que el mot ‚cambra' pot designar avui els actuals parlaments. També per a S. Solé, Cort General és la «denominació genuïna o habitual» i el concepte general diu, seguint Valdeavellano, tindria com explicació el fet que en la cort hi era representada la ‚Universitas Cathaloniae', és a dir la totalitat dels estaments que la integraven o comunitat política catalana[102]. La consolidació de la denominació en plural, segons S. Solé, apareix en els segles moderns per influència castellana i per l'existència en moltes ocasions de corts generals o comunes dels tres regnes de la corona catalano-aragonesa deçà mar[103]. La terminologia correcta no ens obliga, però, a descartar l'ús, com

100. Fernández Viladrich, *L'orígen de les...*, 62.

101. Thomas N. Bisson, *The military origins of medieval representation*, dins «The American Historical Review», LXXI (1966), 1199-1218. Id., (ed.), *Medieval representative institutions. Their origins and nature*, Hinsdale (Illinois), The Dryden Press, 1973. Id., *Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)*, dins «X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Saragossa, 1980», 161-208. Id., *Fiscal Accounts of Catalonia under the early Count-Kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984. *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384,* Introducció i edició a cura de Manuel Sánchez Martínez i de Pere Ortí Gost (Textos Jurídics Catalans. Lleis i costums, II/4), Barcelona, Departament de Justícia, 1997, recensió de Josep Perarnau dins «ATCA», XIX (2000), 676-679. Donald J. Kagay, *The emergence of ‚Parliament' in the Thirteenth-Century Crown of Aragon: A view from the Gallery*, dins *On the social origins of Medieval Institutions. Essays in Honor of Joseph F. O'Callaghan* (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400-1453, 19), Leiden-Boston-Köln, Brill 1998, XXIV i 346 pp. 223-241, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 17.753.

102. *La Cort General...*, 120-121. Luís G. de Valdeavellano, *Curso de Historia de las instituciones españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1986, 482.

103. S. Solé, *La Cort General...*, 122-123. També S. Solé, *Notes sobre terminologia jurídica*, dins «Revista de Llengua i Dret», 7 (Barcelona, juny 1986), 7-8. Tot volent extreure conclusions del jurista Grases i Gralla, A. Iglesia planteja una precisió terminològica, per la qual cal

fa tota la historiografia, de denominacions genèriques segons la terminologia de la historiografia internacional, com fan O. Oleart o V. Ferro, que, en situar la institució en el marc de l'escenari polític europeu, per a denominar-la usen també els conceptes d',assemblea representativa', ,assemblea d'estat' o ,institució parlamentària'. Tota la historiografia ha tingut la necessitat peremptòria de definir la institució, clarificar-ne el contingut i dilucidar-ne les seves atribucions. «A Catalunya —escriu V. Ferro— [...] potser més que a cap altre país d'Europa, quedava molt clar que l'òrgan titular de la potestat de sancionar normes supremes era la reunió del rei amb la representació del país en la Cort General». «El rei junt amb les Corts està per damunt d'ell mateix sol», afegeix fent seva la frase del jurista aragonès Calixto Ramírez[104]. Per a Ferro el 1283 s'establia «la potestat col·legiadora dels Braços amb el rei», que se sobreposava a la potestat legisladora del príncep i la limitava. A l'Aragó —diu— hi regia el mateix, legalment des del 1301, i al regne de València també però sense cap disposició explícita[105].

Sobre les competències de la cort general la historiografia manté tants matisos com n'hi hagué en la història jurídica catalana dels segles XV al XVII. La historiografia regalista pot fer afirmacions que contrasten amb l'afirmació col·legiadora: «precisament perquè [per la constitució de 1283] no va perdre la seva potestat legislativa —escriu A. Iglesia—, el comte podia legislar contra l'aprovat a Corts»[106]. Oriol Oleart ha preferit una aproximació a la institució menys doctrinal i més descriptiva, tot seguint la definició feta el 1935 per Émile Lousse de «clara preferència per l'òptica estamental», perquè permet de veure la Cort General «com si es tractés d'un escenari polític on tenien lloc les trobades o els encontres entre el monarca i els membres dels tres ordres que podien assistir a l'assemblea i tenien el dret i l'obligació de ferho», i s'hi destaca que allà s'hi defensaven els privilegis estamentals, els drets fonamentals del país i es retien al príncep els serveis prescrits[107].

Tal com s'ha dit més amunt, les pautes dels procediments es basaven en el costum i la tradició. Tota la historiografia més recent ha fet el seguiment d'allò que O. Oleart anomena «l'estructura ,bàsica' o essencial de la Cort». Segons aquest mateix autor «una análisi des d'un punt de vista cronològic mostraria els estadis següents: la convocatòria i el lloc de celebració de la cort, la proposició reial i la resposta dels

---

distingir entre cort i corts, poc convincent. Segons aquesta distinció ,cort' al·ludiria tant els tres braços com el lloc de reunió i ,corts' la reunió dels tres braços (,cort') i el comte, *La constitució de 1283*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 47-48.

104. Això no descarta la visió teològica en termes de cos místic, de la qual Aquilino Iglesia treu interpretacions estrictement regalistes, tot recordant el llenguatge teologicojeràrquic emprat per un vice-canceller català de 1409: «el príncep regint e dominant, e los súbdits dominats e regits, fan e són un cors místic inseparable, lo cap del qual és lo príncep, e los vassalls membres seus», *Cos místic*,dins «Anuario de estudios Medievales», 25/2 (1995), 683.

105. Sobre Corts i furs valencians: Pedro López Elum, *Los Orígenes de los furs de València y de las cortes en el siglo XIII*. Pròleg de Mariano Peset, València 1998, on és transcrit el text més antic dels furs de València, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.755 i recensió, *ibidem*, XXIII-XXIV (2004-2005), 541-544. Jesús Lalinde, *El sistema normativo valenciano*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de abril de 1971», vol. II, València, 1980, 871-887, notícia dins «ACTA», 4 (1985), núm. 2.065.

106. *La Constitució de*..., 49.

107. O. Oleart, *La Terra davant*..., 600-601.

estaments, l'elecció dels càrrecs pel funcionament, entre ells els notaris[108], l'habilitació, la satisfacció dels greuges, la legislació, el donatiu i la cloenda, tot sota la immanent presència dels diversos mitjans de pressió amb què comptaven cada una de les parts. Al marge quedarien —segueix dient— alguns factors tradicionalment considerats transcendentals per la historiografia, com ara els orígens de l'assemblea, la diferenciació respecte d'altres tipus d'assemblea, la composició dels braços, l'assistència o la representació de l'assemblea, entre d'altres»[109]. Tant V. Ferro, com O. Oleart o Joan Lluís Palos o R. García Càrcel i Sebastià Solé[110] han analitzat les pautes de la institució: la convocatòria, la qualitat i el caràcter del lloc de celebració, la periodicitat, les prorrogacions i possibles translacions, la sessió inaugural, la proposició reial i la resposta dels braços, l'obligatorietat de l'assistència, la declaració de contumaços en cas d'inasistència excusable, la composició i el caràcter de la representació, l'habilitació dels convocats, la constitució dels braços, els càrrecs de la cort, els procediments seguits en els debats a l'interior dels braços, les relacions entre els braços i entre els braços i el monarca, la noció i el caràcter del dissentiment, les relacions entre la cort General i la Diputació del General, els *Capítols del Redreç* relatius a la Diputació, els greuges, l'elaboració de les lleis, el donatiu, i la conclusió i llicenciament de la cort.

Pel que fa a les corts valencianes, la institució també ha estat objecte de recents aproximacions, entorn d'allò que, tot simplificant, podríem situar com el triple vessant de la cort general, la seva composició, el seu funcionament i les seves atribucions. Sylvia Romeu Alfaro ho ha fet per als segles medievals i Emilia Salvador Esteban i Lluís Guia Marín i M. Lluïsa Muñoz Altabert per als temps moderns[111].

---

108. Oriol Oleart, *Els notaris dels braços de la Cort General de Catalunya al segle XVI* dins *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Fundació Noguera, Barcelona, 1988, 185-209.

109. O. Oleart, *La Terra davant...*, 611-612.

110. V. Ferro, *El dret públic...,* 185-241. O. Oleart, ha publicat diversos articles sobre la qüestió: *Procediments i atribucions...*,. Id., *Organització i atribucions...*,. Id., *La terra davant...*,. (Totes aquestes publicacions d'O. Oleart són fruit de la seva tesi de llicenciatura *La Cort General de Catalunya...,)*. J.L. Palos, *Las Cortes de Cataluña...*,. Id., *Catalunya a l'Imperi...,* 218-323. R. García Cárcel, *Las Cortes Catalanas...*,. Id., *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, Ariel, 1985, Vol. I, 324-336, i vol. II, 43-44, 73-78 i 136-140. S. Solé i Cot, *La Cort General...*,.

111. Sylvia Romeu Alfaro, *Les Corts valencianes*, València, Tres i Quatre, 1985. Ead., *Las Cortes de Valencia en la Edad Media*, dins *Las cortes de Castilla y León en la Edad Media. Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988, vol. II, 543-574. E. Salvador Esteban, *Las cortes de València*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989, 733-821. Lluís Guia i Marín, *El regne de València. Pràctica i estil parlamentaris*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 889-934. M. Lluïsa Muñoz Altabert ha analitzat el funcionament de les Corts de Felip II (III de Castella), *Les Corts valencianes de Felip III*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2005.

Els intervals parlamentaris i les proposicions reials

No passaré revista a tots els passos del recorregut de la cort general. Tots aquesta autors citats més amunt s'hi han referit, només m'aturaré en aquells aspectes que han comportat elements de novetat més enllà del seguiment fet pels pràctics de la institució, o més enllà de les descripcions fetes pels historiadors tot seguint-los. És evident que qualsevol tasca d'anàlisi comporta per part dels seus estudiosos posar més l'èmfasi en algunes coses o fer matisos interpretatius propis o reforçar conclusions analítiques d'estudis anteriors. La voluntat d'aquest text és més fer un seguiment d'aquests nusos de debat que no el repàs de tots els aspectes orgànics i funcionals de la cort general. D'altra banda, el dia que aquest repàs es faci amb una visió històrico-dinàmica i no estrictament de pautes normatives, es podran observar canvis en el funcionament, en aparença formals, però que responen a noves correlacions de forces socials i a noves ncessitats en el debats. La institució, doncs, no fou cap organisme estàtic.[112]

Tota la historiografia reconeix, seguint la doctrina dels doctors, que la convocatòria era una «facultat exclusiva del monarca»[113] o una «regalia incomunicable del rei»[114]. «Només el rei personalment podia convocar la Cort»[115] (Oleart). Per a Andreu Bosch «qui es basa en Callís i en Oliba —escriu Oleart— , es tracta d'una regalia ‚unida als ossos i a la corona'»[116]. La periodicitat d'una vegada l'any de 1283 o de cada 3 anys de 1301, tot i l'imperatiu legal, molt poques vegades va ser respectada. La no observança de la periodicitat i la presència de grans intervals entre cort i cort s'ha considerat com un fracàs dels braços i, és cert, tal com diu Oleart, que els braços no reeixiren en els seus intents a arrabassar al monarca el poder de convocar[117]. Tanmateix, caldria tenir present la Diputació del General com a factor de matís, tal com ha fet S. Solé recentment, el qual observa la coincidència entre l'espaiament de la Cort general i el reforçament de la Diputació[118]. La Diputació apareguda com un organisme temporal per a la recaptació dels donatius atorgats al príncep, amb l'encavalcament de donatius, esdevenia una institució permanent. Per tant, tot i els intervals de la cort general, existia, si més no, la Diputació com a permanent d'aquella i això permet matisar l'afer dels intervals. En canvi, sí que tots els estudiosos de la institució remarquen que, més d'un cop s'acceptà, en casos d'excepcionalitat, la convocatòria en absència del príncep o en absència de la presidència preceptiva del príncep, sempre,

112. Cal destacaar en aquest sentit la comunicació de Josep CAPDEFERRO I PLA, *Sessions plenàries versus comissions de treball a les Corts Catalanes del segle XVII*, dins *A la vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó*, València, 1-3 de juny de 2006, en premsa.

113. O. OLEART, *Organització i atribucions*..., 17.

114. V. FERRO, *El dret públic*..., 205.

115. O. OLEART, *Organització i atribucions*..., 17.

116. «La Terra davant...», p. 610 nota 87.

117. O. OLEART, *Organització i atribucions*..., 17.

118. «Sobre això [la denominació de ‚General' a la Diputació] direm que el fet que a l'edat moderna les convocatòries de cort general s'anessin espaiant cada vegada més, coincidint amb el reforçament de la Diputació de General, va fer que en el llenguatge corrent, hom associés el nom de ‚General' i ‚Generalitat' a la Diputació i a la seva seu i no pas a la Cort General de la qual era delegada», *La Cort general*..., 121-122.

però, que el substitut fos membre de la familia reial i hi hagués l'acord dels braços en l'habilitació.

No m'aturaré a situar la qüestió del lloc de celebració tractat per tots els estudiosos, només faré referència al fet que Montsó era considerada localitat pròpia per aragonesos i catalans i que el regne de València s'hi avingué sempre amb protestes[119]. Això no obstant, després de les torbacions d'Aragó, la monarquia preferí liquidar la convocatòria general de Montsó, segurament per posar barreres a les complicitats polítiques, per exemple, contra la separació de Sicília i Nàpols de la Corona catalanoaragonesa i molt especialment, ben segur, pel que feia als greuges contra la Inquisició[120].

La proposició reial o discurs de la corona fou sempre en català, també en els solis d'apertura de corts generals dels tres regnes de la corona ‚deçà mar'[121]. En els segles medievals era llegida pel rei i des del segle XVI per raons lingüístiques pel protonotari. Ricard Albert i Joan Gassiot, el 1928, van fer una antologia amb notes i glossari d'aquesta oratòria política del període 1355 a 1519 amb un estudi introductori que destaca sobretot el paper de Pere III «un dels reis més parlamentaris», «gran orador, malgrat el seu aspecte físic que certament no l'ajudava —ell era setmesó, petit i desnerit—, preparava lentament els seus discursos, que després encara corregia i col·leccionava i feia arxivar curosament»[122]. Les proposicions reials, que han gaudit d'alguns estudis tant des del punt de vista de l'oratòria com des del punt de vista de la conjuntura històrica[123], solien referir-se a l'estat polític del país amb consideracions de bon govern i s'hi exposava l'objectiu concret de la convocatòria. D'ençà del segle XVI els protonotaris tingueren un paper fonamental en llur elaboració com han pogut

---

119. Dámaso de Larrio, *Cortes del reinado de Felipe IV, I: cortes valencianas de 1626*, Universitat de València, 1973, p. IX-X. Lluís Guia Marín, *Cortes del reinado de Felipe IV, II, Cortes valencianas de 1645*, Universitat de València, 48-49.

120. Mònica González, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, dins «Pedralbes», 13/1, 1993, 299-307. E. Serra i Puig, *Els catalans i la unió de Nàpols i Sicília a la Corona d'Aragó. El marc històric i les reclamacions parlamentàries (Corts de Montsó 1563-64 i 1585)*, dins *Momenti di Cultura Catalana in un millenio*. «Atti del VII Convegno dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio, 2000)». A cura di Anna Maria Compagna, Alfonsina De Benedetto, Núria Puigdevall i Bafaluy. Nàpols, Lugori editore, 2003, Vol. I, 521-551. Pel que fa a la Inquisició és significativa una referència de Josep Perarnau, *Un tercer informe de Frederic Furió i Ceriol a Felip II sobre els Països Baixos, 1578*, dins «ATCA», II (1983), 361-364.

121. Tal com adverteix Eulogio Zudaire, també fou en català la proposició reial de 1626 contràriament al que es desprèn de Jaume Carrera Pujal, *Història Política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch 1947, vol. I, 194. La proposició reial de 1626 fou publicada per E. Zudaire, *El ‚Discurso de la Corona' en las cortes catalanas de 1626*, dins «Hispania», XX (1960), 541-554.

122. Albert Ricard i Joan Gassiot, *Parlaments a les Corts Catalanes. Text, introducció, notes i glossari per...*, (Els nostres Clàssics), Barcelona, Editorial Barcino 1928, 10. Abans n'havia parlat Antoni Rubió i Lluch en *Algunes consideracions sobre l'oratòria política de Catalunya en l'Edat Mitjana*, dins «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), 213-224. Posteriorment s'hi ha referit M. de Riquer, *Història de la literatura catalana*, Vol. II, Barcelona, Ariel, 1964, 338-346.

123. Mark D. Johnston, «Parliamentary Oratory in Medieval Aragón» dins *Rhetorica. A Journal of the History of Rhetoric*, X (1992), 99-117, ressenya a ATCA, XIII (1994) núm. 9.292. Suzanne F. Cawsey, «Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1410» dins *The Journal of Ecclesiatical History*, 50 (1999), 442-463, ressenya a «ATCA», XXI (2002) núm. 16.797. Manuel Fernández Alvárez, «Carlos V y Cataluña», dins «Pedralbes», 5 (1985) p. 21-29, ressenya a «ATCA» VI (1987)

constatar Arrieta, Palos, i Pérez Latre[124] en relació a les Corts de 1563 i 1585. De fet els protonotaris eren els millor informats i de prou confiança, com demostra l'informe sobre les corts catalanes del protonotari Jerónimo de Villanueva de 1635[125]. Coincidint amb el caràcter funcionarial del discurs, aquests van perdre valor literari sense deixar, però, de tenir un valor ideologicopolític. Les respostes dels braços més aviat formals i de cortesia, quedaven, en teoria, en boca de l'arquebisbe de Tarragona, que ho feia en nom de tots els braços, si bé, en corts generals de la corona catalano-aragonesa, ho feia l'arquebisbe de Saragossa. Pel que sembla la proposició tenia un valor més enllà de la cort general reunida, com demostra el fet que se'n fessin impressions independents i que aquestes, en algunes ocasions, si més no, fossin traduïdes. Així ho foren a l'italià almenys sembla les de 1563, 1585 i 1599[126]. Proposició també ho fou el text llegit per Pau Claris en la sessió inaugural de la Junta de Braços del dilluns 10 de setembre de 1640 i com a tal estampada a part, on consten tots els fets i els greuges amb la monarquia que els havia obligat a la convocatòria rebel. La resolució dels braços del dia 11 pot ésser considerada la resposta i en aquest cas no és cap text convencional i retòric ans ben al contrari, la resolucció de convocar totes les universitats, siguin reials o de barons, i fer les gestions pertinents per a la defensa de Tortosa[127].

L'habilitació, la representació i les instruccions

El caràcter jurídic, històric o historicojurídic dels estudis sobre la cort general de Catalunya no ha impedit la seva valoració qualitativa sovint amb elements de caràcter ideològic com a valor afegit. La valoració positiva que en feren el seu dia els anomenats historiadors romàntics per la seva lectura presentista, ja que eren sectors liberals favorables al constitucionalisme i al parlamentarisme polític, ha estat sovint massa menystinguda des d'una visió que observa les corts com un fet quasi estàtic, sempre oligàrquic i molt medievalitzant. La institució parlamentària, des d'aquesta perspectiva es considera quasi un obstacle davant la modenitat que s'atorga a la monarquia. En aquest sentit Ricardo García Càrcel ha escrit: «El viejo debate román-

---

núm. 3.312. Berthold BEINERT, «La proposición Real de las Cortes de Monzón de 1547», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, CLXV/II (1969), p. 255-257. E. SALVADOR, «Los discursos de la Corona en las cortes de Monzón durante el reinado de Carlos I. Atemporalismo y crónica», dins *Studia Historica*, VI (1988), p. 381-397.

124. Jon ARRIETA, «El consejo de Aragón y las Cortes catalanas», a *Les Corts a Catalunya...,* p. 245-255. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...* , p. 233 n. 36. Miquel PÉREZ LATRE, *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari*, Introducció de, p. XXIII-XXVI. Pérez Latre, a més, documenta detelladament tot el procés de convocatòria que precedia el soli d'apertura.

125. E. ZUDAIRE, *Cortes catalanas. Comentarios a un informe del año 1635*, dins «Hispania», XVII (1957), 395-423.

126. M. PÉREZ LATRE, *Nuncis i ambaixadors*..., i E. SERRA, *La informació diplomàtica* ...,. Tal vegada això explicaria que J. CARRERA PUJAL pogués fer referència a la proposició de 1626 com un text en castellà.

127. *Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg del P. Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976, 105-125.

tico: despotismo absolutista versus libertades, representadas por las Cortes, que tanta tinta suscitó, está siendo revisado actualmente, replanteado desde nuevas argumentaciones pero con similares enconos. La historiografia catalana, hoy, parece relanzar el enfoque nacionalista con beligerància singular»[128].No pretén aquest article entrar en debat, només, en canvi, indicar que, en punts nodals orgànics i de funcionament de la institució, les interpretacions sovint varien. Posar l'èmfasi dels orígens en la les assemblees de Pau i Treva o en la cúria règia esdevinguda cúria plena, o dubtar que en les reunions primeres la presència de burgesos i magnats pugui ser interpretada com a condició de representants, ja pot ésser un exemple de matisos interpretatius.

La història del dret s'ha afanyat a descriure la cort general des del punt de vista dels seus orígens, la seva organització, el seu funcionament i les seves atribucions. Els treballs més recents han fet esment tant dels debats que la institució ha suscitat com de les novetats sorgides a partir dels nous estudis amb la voluntat explícita de situar-ne el seu caràcter en el marc del temps històric i amb voluntat comparativa europea.

L'estudi de l'habilitació ha fet observar a O. Oleart que aquesta era una operació transcendent[129]. La comissió dels 18 membres, 9 de designació reial i 9 de designació estamental, a raó de tres per estament, efectivament, tenia la important funció d'examinar les credencials dels que es presentaven i certificar-ne el dret d'assistència. Hom pot observar que la tasca de l'habilitació, aparentment una tasca només dels primers dies, podia allargar-se durant bona part de la cort (quatre habilitacions en la cort general de 1585, entre 27 d'agost i 29 de novembre) i es pot constatar que al costat de l'hegemonia dels ‚admittatur' no hi deixaven d'haber diversos ‚repellatur' entre els que s'hi presentaven dels tres braços, amb la consideració afegida del motiu de la no admisió, des de l'edat fins a no portar les credencials requerides[130]. Ara bé aquells ‚repellatur' més significatius són els dirigits als comuns que reclamen dret de convocatòria sense èxit, com Tarragona o com Sabadell entre d'altres[131]. D'altra banda, l'habilitació pel que fa especialment al braç militar permet observar el pes de la pràctica de la procuració entre nobles i el dilema interpretatiu es troba entre una visió clien-

---

128. *Las Cortes Catalanas...* 716-717, tot fent referència a l'obra de V. Ferro, *El dret públic...,* i a la ponència d'Eva Serra, *Tensions i ruptures de la societat catalana en el procés de formació de l'Estat Modern. Una reflexió*, dins «Manuscrits», 4/5 (1987), 71-79. Dins aquesta interpretació regalista també cal situar l'article de Francisco Luís Pacheco Caballero, *Cortes catalanas modernas y antiguo régimen vindicado. (A propósito de una reciente publicación)*, dins «Initium», 7 (2002), 259-273.

129. I així ho indica en la seva ressenya crítica a la ponència de R. García Cárcel del congrés de corts de Castella i Lleó ja esmentada: O. Oleart, *Recensiones*, dins «AHDE», LX (1990), 695. Id., *Terra davant del*..., 611, nota 91.

130. *Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar...,* processos del braç reial, del braç militar i del braç eclesiàstic.

131. Joan F. Cabestany Fort, *Tarragona i les Corts Catalanes (1283-1442)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», I (1977), 69-79. Pel que fa a la reiterada petició de Tarragona vegeu també Antoni Jordà, *La ciutat de Tarragona i el vot a Corts. Una petició de l'any 1647*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992), 43-48. Id., *La interesencia de las ciudades del brazo real de las Cortes. Acerca de las pretensiones de la ciudad de Tarragona (ss. XIII-XIX)*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 803-838. Maria Jesús Espuny i Tomàs, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 204.

telar d'aquesta procuració o una visió geogràfica de la mateixa[132]. No m'aturo en els requisits de la representació (edat, naturalesa i excepcions). M'interessa més indicar que la composició de la cort ha portat la historiografia a destacar no sols el caràcter estamental de la representació sinó també a distingir entre representació institucional i representativitat social. García Cárcel fa seves les paraules de Joaquim Nadal i parla de «monopolio por las oligarquias dominantes» d'aquesta representació[133]. Joan Lluís Palos és manifesta en el mateix sentit: «els homes presents a l'assemblea constituïen una exigua minoria que, a més, encarnava uns interessos molt particulars» els de l',élite social'[134]. En un joc de preguntes i respostes García Cárcel escriu: «¿La sociedad catalana podia sentirse representada en cortes? Creemos rotundamente que no»[135]. Sense necessitat de caure en els anacronismes del pensament liberal del segle XIX, un sector de la historiografia, ha tingut en compte la necessitat de comprovar el grau de representativitat de la representació. Tota la historiografia, reserves a banda, ha donat «un pes decisiu a la ,incorporació' dels membres de l',estament' ciutadà, tant des d'un punt de vista polític, per la mateixa immanència del tercer estat i del paper que havia jugat, si més no, des de l'adveniment del règim constitucional al segle XIX —escriu O. Oleart— com des d'un punt de vista científic, pel contrast amb els precedents immediats»[136]. Per a Víctor Ferro, «la Cort General de Catalunya, pel nombre i la independència de les persones i corporacions que hi prenien part, figurava entre les més representatives d'Europa»[137]. Aquest tema ja havia preocupat Santiago Sobrequés que, en els seus estudis sobre el segle XV, indica que en la cort general de 1454 foren convocades quaranta universitats que representaven un cens de 175.000 habitants i no el conjunt català de 450.000[138]. Tanmateix cal superar les visions estrictament oligàrquiques. En una societat corporativa els interessos són més transversals que merament oligàrquics i les llibertats constitucionals més lligades al caràcter d'una formació social que no merament nobiliàries. Josep Fontana ha assenyalat la relació existent entre representativitat política i progrés social fins i tot en aquestes etapes de la història[139]. Núria Sales ha manifestat la necessitat de mirar les corts des de dins i adonar-se que la participació era més àmplia i destaca que cal observar els comuns presents al costat dels comuns convocats i Miquel Pérez Latre ha fet

---

132. *Cort General de Montsó (1585). Procés familiar del Braç Militar*, Introducció de Pere Gifre i Ribas. Gifre s'inclina per una visió, on la geografia tindria el seu lloc explicatiu. J. L. Palos, ha verificat també el pes de la procuració entre els nobles, *Catalunya a l'Imperi...*, 268-272 i s'inclina per una procuració estrictement clientelar.

133. J. Nadal, *El govern de Catalunya entre l'autonomia i el centralisme. Segles XVI i XVII*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1983, 81-99. R. García Cárcel, Las *cortes*..., 706-707.

134. J. L. Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, p. 300 i 301.

135. R. García Carcel, «Las Cortes...», p. 707.

136. O. Oleart, *La Terra davant*..., 595-596.

137. V. Ferro, *El dret públic...*, p. 199.

138. Santiago Sobrequés, *La crisi política a les corts de 1454-1458*, dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins *Estudios de Historia Moderna*, II (Barcelona, 1952), 42-43.

139. Josep Fontana i Làzaro, *Representativitat política i progrés social: una proposta interpretativa*, dins *Actes 53è Congrés...*, Vol. I, 85-95.

una interessant aportació sobre aquest tema[140]. Tots sabem que a l'antic règim, en els territoris de dominació baronial laica o eclesiàstica, els barons disposaven de la representació dels seus vassalls. Tanmateix, malgrat els imperatius senyorials o corporatius, res no permet de negar amb rotunditat l'existència de representativitat social fins i tot prou popular dins aquell sistema corporativoterritorial. Tal com ha observat Victor Ferro, l'exclusió de la pagesia de la Cort General de Catalunya no era una singularitat catalana, «era general a les assemblees tradicionals d'Europa», amb escasses excepcions, però, en el cas català, també observa, que «a la llista de poblacions assistents a corts, hom n'hi troba de prou petites i de caràcter eminentment rural»[141]. Una aproximació al conjunt de corts convocades entre 1563 i 1632 permet d'observar que a la Cort general de Catalunya hi era representada entorn del 23,60 % de la població catalana[142]. És cert que la Catalunya Vella era la millor representada i que la representació més feble es corresponia amb les àrees sota el domini de l'arquebisbat de Tarragona o dels grans monestirs com els d'Escala Dei i Poblet. Ara bé, no totes, però la majoria de poblacions superiors a 500 focs, segons el fogatge de 1553, participaven en corts. Pel que fa al regne de València tant Sylvia Romeu com Emilia Salvador ja ha posat l'accent en la importància de la participació ciutadana[143]. L'assistència urbana en les corts valencianes de 1604 hauria estat d'una vila per cada 10 nobles[144].

---

140. Núria Sales, *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, Barcelona, Edicions 62, 1989, 256. També podeu trobar consideracions sobre la representació vilatana a corts en les pàgs 47, 140, 152, 248-269, 415, 419. Miquel Pérez Latre, *Les Corts i les veus de la terra. La participació política dels no convocats (1552-1599)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 697-715. Pel que fa als segles medievals vegeu Max Turull Rubinat, *Síndicos a cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1395)*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», vol. III, 989-1012. També Antoni Udina i Abelló, *El braç reial a les Corts catalanes durant el regnat del Magnànim*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó...», vol. III, 1013-1022.

141. V. Ferro, *El dret públic*..., 197.

142. Eva Serra, *Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó»: *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. III, 873-900, citació concrete a pàg. 877. Ead.,, *Perpinyà a les Corts catalanes de 1599* dins *La ciutat i els poders/La ville et les pouvoirs*, Actes del Col·loqui del 8è centenari de la Carta de Perpinyà, 23-25 d'octubre 1997, Universitat de Perpinyà, 2.000, 333-345, notícia dins «ACTA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.225. Ead., *El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa*, dins *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Jaume Dantí (coord), Barcelona, Rafael Dalmau ed, 2005, 55-66 i 134-139.

143. Sylvia Romeu Alfaro, *El brazo real en las Cortes de Valencia*, dins *Historia Política y Derecho. Estudios en homenaje al profesor Diego Sevilla Andrés*, València, Publicaciones de la Universidad, 1984, 825-845, notícia dins «ATCA», VII/VIII (1988-1989), núm. 4.374. Emilia Salvador, *Las cortes de Valencia*...

144. E. Serra, *La vida parlamentària a la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa*, dins *Actes del 53è Congrés...,* vol. I, 501-536. Sobre l'assistència de viles a les corts valencianes, les seves aspiracions i/o resultats, vegeu: José A. Alabau Calle, «*Per tot bé avenir de la nostra vila». Alcoy en las Cortes de 1443-1446*, dins *Actes 53è Congrés...*, vol. I, 537-553. Vicent Graullera Sanz, *La representación del brazo real de València. 1585: Cortes Generales de Monzón*, dins *Actes 53è Congrés...*, Vol. I, 627-644. Mª Rosa Muñoz Pomer, *Las ciudades y*

Morales Roca és autor de diversos repertoris de nobles o prohoms participants en Corts[145]. D'altres autors han treballat la qüestió segons anàlisis més específiques com la presència nobiliària, els ordes militars, els comuns de muntanya, o la incompatibilitat entre la condició d'oficials reials i la de síndics a Corts[146]. Els aspectes singulars de la representació no s'acaben aquí; s'ha estudiat la pressió dels cavallers a tenir braç separat de la noblesa[147], s'ha comprovat la presència de noblesa aragonesa en corts catalanes per la condició de senyors territorials de Catalunya, com seria el cas dels Lanuça[148]. Finalment tres braços reunits per separat obliga a analitzar si els debats de cadascun dels tres braços eren o no són molt diferents, la qual cosa imposa l'analisi comparativa dels processos de cada braç i si es diposa del del protonotari, millor la comparació dels quatre. Aquesta tasca ha començat a ésser encetada amb la Cort general catalana de Montsó de 1585, on s'ha observat el caràcter dels notaris, tots del braç popular, també el dels baronials, la primacia del procés del braç eclesiàstic, els elements comuns dels procesos i els trets específics analitzats en relació a les respostes de les súpliques elevades als tres braços[149].

«El el més ben preparat d'aquests tres braços —escriu Elliott— era el braç reial, perquè cada ciutat donava als seus síndics instruccions detallades sobre les demandes que havien de presentar davant de les Corts»[150]. També els canonges capitulars en rebien[151]. D'altra banda, a diferència dels síndics de corts castellanes,

---

las Cortes: la presencia de las oligarquias urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó». *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000, Vol III, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 673-694. EAD., *La ciudad de València en las Cortes: posiciones y resultados (1400-1418)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, 223-256.

145. Francisco José MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña. Siglo XVII (1599-1713)*, Madrid, Hidalguia, 1983, 2 vols.. ID., *Ciudadanos y burgueses honrados habilitados como síndicos del brazo real en las Cortes del Principado de Cataluña. Dinastia de Tratàmara y de Austria. Siglos XV y XVI (1410-1599)*, Madrid, Hidalguia, 1995.

146. Josep TRENCHS I ÒDENA, i Vicent PONS ALÓS, *La nobleza valenciana a través de las convocatorias a cortes, 1417-1528*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 368-383. M. Lluïsa MUÑOZ ALTABERT, *Les Corts valencianes...*, 75-107. Antoni M. UDINA ABELLÓ, *Els ordes religiosos-militars i les Corts catalanes (1283-1412)*, dins «Actes de les primeres jornades sobre els Ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX), Montblanc 8-10 novembre 1985», Tarragona, Diputació, 1994, 132-139, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 10.863. Miquel SITJAR I SERRA, *La mínima participació de la vall de Ribes a les Corts de Montsó. Reflexió sobre les causes*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 797-802; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.789.

147. Francisco Luis PACHECO CABALLERO, «*No y ha bras, no y ha bras, que bones sentències ni ha». Las Cortes Catalanas y el problema del Cuarto brazo*, dins «Initium», 7 (2002), 99-138.

148. Els Lanuça o Lanuza, entre d'altres, tenien la doble condició de membres del braç militar d'Aragó i de Catalunya, vescomtes de Rueda (Roda) i Perelló, amb béns al Rosselló, eren membres nats de les Corts d'Aragó i de la Cort General de Catalunya, Pere GIFRE, *Cort General de Montsó (1585)...Braç militar*, introducció, pàg. VI.

149. J. M. BRINGUÉ, P. GIFRE, G. MARÍ, M. PÉREZ LATRE, J. PONS, *Els Quatre Processos Catalans de la Cort de Montsó de 1585. Un avanç d'estudi comparatiu*, dins «Ius Fugit», 10-11, (2001-2002), 773-795, notícia dins «ACTA», 25 (2006), núm. 19.787.

150. J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Editorial Vicens Vives, 1966, 211.

151. Joan L. PALOS, *Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 394-402.

els síndics de les viles catalanes no cobraven del rei[152]. Els costos els assumien les universitats, però sovint ho feien els mateixos síndics, almenys per avançar[153]. Víctor Ferro ha indicat que els síndics dels municipis havien de ser naturals de les poblacions que representaven i havien d'estar-hi domiciliats. Les sindicatures de les principals universitats, que solien desplaçar-se acompanyats dels advocats dels municipis «s'assemblaven a petites representacions diplomàtiques»[154]. En cada municipi, els afers relacionats amb la cort eren confiats a comissions o consells específiques ‚in situ' (vint-i-quatrena de Barcelona o dotzena de Perpinyà), els quals donaven instruccions precises als síndics. V. Ferro ha destacat la importància del que en l'actualitat anomenem «mandat imperatiu» que deixava el síndic sota el seguiment del consells, obligava a una correspondència permanent i castigaven la desobediència. Luis R. Corteguera ja ha verificat les tensions entre els síndics de Barcelona i el Consell de Cent en el curs de la Cort general de Montsó de 1585[155]. L'actuació de la vintiquatrena de corts de 1585 ha estat estudiada per Mònica González[156]. Joan Lluís Palos ha observat la constitució de la vint-i-quatrena de Barcelona i Cervera, la tretzena de Lleida, les dotzenes de Perpinyà, Girona i Manresa, o la simple terna de Torroella de Montgrí i ha fet un repàs d'algunes d'aquestes instruccions i de la correspondència dels síndics amb els seus principals[157]. També García Cárcel ha recollit detalls d'aquest tipus de correspondència pel cas català i Regina Pinilla ha estudiat la correspondència d'alguns municipis amb els síndics de Corts valencianes[158]. Han estat treballades algunes instruccions als síndics de Lleida dels anys del Magnànim[159] així com les diverses instruccions de Perpinyà de 1585[160] i les de Girona de 1599[161] i

152. O. Oleart, *Els greuges de Cort...,* cap 5. Hom pot observar molt bé els pagaments reials als síndics de les ciutats de Castella-Lleó a Manuel Danvila, *El poder Civil...* vol. VI.

153. Les despeses de desplaçament anaven a càrrec de la ciutat o vila però sovint era el propi síndic qui avançava els costos amb el risc de no cobrar, vegeu E. Serra, *La sindicatura de Rafael Coll, síndic de Tuïr a les Corts catalanes de Barcelona de 1626*, dins «Afers», 28 (1997), 627-634. Vegeu sobre aquesta temàtica, Josep Capdeferro i Pla, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», III, Barcelona, Universitat 2003, 109-132.

154. V. Ferro, *El dret públic...*, 200-202, la cita concreta a la p. 202.

155. Luis R. Corteguera, *For the Common Good. Popular politics in Barcelona, 1580-1640*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2001, p. 24-73. Existeix edició catalana amb el títol *Per al bé comú. La política popular a Barcelona, 1580-1640*, Vic, Eumo editorial – Universitat de Vic, 2005, p. 57-118.

156. Mònica González Fernandez, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, «Pedralbes», 13/I (1993), 299-308; notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.437.

157. J. L. Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, 273-300.

158. R. García Cárcel, *Las cortes...*, 698-706. Regina Pinilla Pérez de Tudela, *Correspondencia entre los distintos municipios del reino de València y sus representantes en las cortes de Monzón de 1528 y en 1533. Un posible intento de negociación*, dins *Jerónimo Zurita. Su época y su escuela. Congreso nacional*. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1986, 363-369.

159. Esther Martí i Sentañes, «Els memorials o instruccions per als síndics a Corts de la ciutat de Lleida durant el regnat d'Alfons el Magnànim», dins *Actes 53è del Congrés ...*, vol. II, p. 1.633-1.651.

160. Eva Serra, *Perpinyà, una vila a ...*,.

161. Josep Capdeferro i Pla, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó». *El món urbà a la Corona d'Aragó*

Sebastià Solé ha estudiat l'actuació de misser Paulo Pla com a assessor de la sindicatura perpinyanesa de 1585[162]. D'altra banda, el paper i la participació de juristes i notaris en el funcionament i l'actuació de la cort és un tema tot just encetat i de gran interès[163].

El dissentiment i la legislació

Ha estat destacada la importància dels dissentiments en el debat i la deliberació parlamentària. Però aquest tema no ha tingut encara el tractament historiogràfic que es mereix. Elliott admet que era «una arma política de primeríssima importància», però sobretot hi veu una arma discrecional de la noblesa i un intrument de paralització de la cort. «Els treballs podien paralitzar-se dies i fins i tot setmanes mentre el greuge formulat en el dissentiment era investigat o mentre el dissentidor i els seus oponents insistissin a no cedir ni un pam»[164]. García Cárcel accepta les paraules de Ferro d'«arma formidable de defensa de la legalitat», però amb un punt de vista parcial i estret segueix considerant-lo sobretot «un recurso obstruccionista»[165]. O. Oleart ja indica que els dissentiments «no sempre produïen l'efecte paralitzador i mític que alguns autors li han atribuït»[166]. Joan Lluís Palos manifesta l'orgull dels coetanis a disposar de la facultat d'elevar acte de dissentiment, «una prerrogativa guanyada per la nació cathalana —deia Miquel Fivaller del braç militar el 1632— per los incomparables serveys fets als reys pasats de gloriosa memòria ... a fi que les comunitats y particulars dels tres staments puguen ésser oÿts de sa justícia sumàriament y satisfets de les injúries y agravis que han patit dels ministres de sa Magestat»[167]. No sols el braç militar pensava així: per a la ciutat de Lleida el dissentiment «era la cosa més principal que té la cort» (1632)[168] i el 1564, en una polèmica encesa, el sentiment general era que sense dissentiments «ni calie tenir més corts, perquè per aquells principalment se tenien les Corts en Catalunya»[169]. Palos mateix permet, amb algun exemple (com el derivat del plet de Tortosa amb la Corona per l'explotació de les salines d'Amposta, 1632)[170], començar a entendre la complexitat dels dissentiments, en

---

del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000, vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 109-132.

162. S. Solé, *Juristes a les Corts Catalanes de l'Edat Moderna*, a «Ius Fugit», 10-11 (Universitat de Saragossa, 2003), 735-761. L'equip de l'edició de les corts dels segles moderns del Comitè Tècnic d'edició dels Textos Jurídics Catalans té a punt d'edició un volum documental complementari de les Corts de Montsó de 1585 que, entre d'altres coses, aplega les instruccions de Perpinyà i de Girona de 1585.

163. Oriol Oleart, *Els notaris dels braços*.... Vicent Graullera Sanz, *Juristas y notarios en las Cortes valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 1023-1045.

164. J. H. Elliot, *La revolta ...*, 210.

165. García Cárcel, *Las Cortes*..., 702.

166. O. Oleart, «Organització i atribucions...», p. 18

167. J. L Palos, *Catalunya a l'Imperi*..., 241.

168. J. L. Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, 242-243.

169. *Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573)*, dins *Cavallers i Ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni Simon i Tarrés, Barcelona, Curial, 1991, 50. Citat per Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, 243.

170. J. L. Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, 241-242.

qualitat i contingut. No eren minúcies el que sovint s'hi dirimia. Oleart amb bon criteri ha dit que «el dissentiment no es pot estudiar aïllat d'altres aspectes de la Cort, com ara els greuges, la legislació o les simples peticions presentades als braços»[171]. La lectura dels processos familiars de la cort general de Montsó de 1585 permet d'observar que «el dissentiment era indestriable del procediment parlamentari i només ell permetia expressar el desacord. Sense el dissentiment la deliberació com qui diu, no hauria estat possible»[172]. Hi ha una estreta relació entre dissentiment i deliberació, i encara podríem afegir entre dissentiment i mandat imperatiu. Tal és el cas del dissentiment de Barcelona de 1547, posat pels síndics de la ciutat contra la presentació per a la decretació, d'una sèrie de capítols amb els quals la vint-i-quatrena de Barcelona no estava d'acord i els síndics de Barcelona per mandat imperatiu estaven obligats amb la vint-i-quatrena. En aquest cas, com en tants d'altres, és el contingut legislatiu d'una ciutat allò que provoca el trasbals i no cap caprici nobiliari particular. Caldria estudiar si, en el trajecte entre els segles medievals i els moderns, els comuns populars han adquirit més personalitat i pes que no els sectors baronials, també en el terreny dels dissentiments[173]. Hom pot comprovar que sovint el dissentiment condicionava la negociació del donatiu, però aquest no preocupava tant com les decretacions reials a la legislatura. És evident que l'afer del donatiu i la decretació reial als capítols tenia el seu escenari i coincidia, lògicament, amb els darrers dies de la cort general, però els dissentiments cal relacionar-los més amb els afers de justícia i de legislació que no pas amb el donatiu i la seva quantitat. En el cas de Barcelona de 1547 el rei, per tal d'obligar Barcelona a retirar el dissentiment, usà el cop de força d'un judici ,in curia datum' en tota la regla[174]. D'altra banda, l'estudi d'Àngel Casals sobre la Catalunya dels anys de l'emperador ha permés de veure la pressió de Barcelona, també la tendència d'aquesta a buscar aliats entre els comuns més petits a expenses dels mitjans i la pràctica, més d'un cop (el 1533 i el 1552), d'una clausura de cort amb el dissentiment obert de la ciutat de Barcelona, però sense ruptura entre la terra i el monarca[175]. Que el contingut dels dissentiments no sempre responen a interessos baronials i oligàrquics ho demostra el reiterat dissentiment del braç reial (des de 1552 fins a 1706) en el soli de clausura contra els capítols baronials que anaven a favor de la universalitat dels delmes, del delme en garba i de la jurisdicció senyorial[176]. Recentment ha estat fet un estudi comparatiu dels dissentiments per braços en la cort general de Montsó de 1585, a través del qual es pot observar el pro-

171. O. Oleart, «Organització i atribucions...» p. 18.

172. *Cort General de Montsó (1585).... braç reial*, Eva Serra, introducció p. XXII.

173. E. Serra, *Els dissentiments del braç reial. El cas de Barcelona a la cort general de Montsó de 1547*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 685-719; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.952.

174. E. Serra, *Els dissentiments...*,.

175. Àngel Casals, *L'emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Editorial Granollers, 2000, 274-291, en especial 279, 284, 291.

176. N. Sales, *Els segles de la ...*, 263-268, Ead., *Diputació, síndics i diputats. Alguns errors evitables*, dins «Pedralbes», 15 (1995), 95-102. E. Serra, *Ciutats i viles...*, 13 i 14. J.M. Bringué, P. Gifre, G. Marí, M. Pérez Latre, J. Pons i E. Serra, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII*, dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707).* «Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005», Pre-actes, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.

cediment, la tipologia, l'autoria, les matèries que el motiven, el nombre, la durada i la negociació interestamental entre d'altres factors, cosa que permet als seus estudiosos de dir que no es tractava d'un mecanisme paralitzant al servei dels individus sinó d'un recurs dels interessos en conflicte i de les majories per donar força a les seves opcions socials o polítiques[177]. La legislació és un terreny d'importància decisiu de la Cort General. Ja s'ha dit més amunt que mentre les visions constitucionals destaquen el caràcter paccionat de les lleis[178], les visions regalistes insisteixen en la importància de la decretació[179]. També hi ha una visió contraposada en relació al subjecte de la iniciativa legislativa i en relació a la qualitat general de la legislació parlamentària. Mentre hi ha visions que situen els interessos dels braços en el terreny dels interessos locals particulars i la monarquia en el terreny dels interessos generals[180], hi ha visions que valoren més la qualitat de la legislació parlamentària des del terreny de les necessitats econòmiques, socials i polítiques generals de la terra, enfront de les ambicions imperials de la dinastia[181].

Els professors Joan Egea i Josep Maria Gay en un article important del 1979 van fer un seguiment sobre la qüestió de la potestat legislativa segons les normes elaborades pels juristes clàssics catalans: «A partir de la dita constitució de Pere II [1283, I. 1.15.1] ja serà constant en la doctrina jurídica catalana assenyalar la impossibilitat de crear dret d'abast general sense el consentiment i aprovació de les Corts. Així ho fan constar Callís, Mieres, Socarrats, Ferrer, Oliba, etc... i és explicat per Andreu Bosch de la següent manera: "D'aquí tenen per blasó y llibertat que tenen lo Rey per elecció y que ses lleys són paccionades y celebrades en via de contracte entre lo Rey y naturals, de manera que no·s poden establir ab altra forma de la pactada excel·lent y preheminent per ser contra les regles del dret comú dels Romans, que si bé és veritat quel poder de fer lleys al principi estàs en lo Senat y el Poble segons lo dret vell,

177. Josep Maria Bringué i Portella, Pere Gifre i Ribas, Gerard Marí i Brull, Miquel Pérez Latre i Joan Pons i Alzina, *El dissentiment en els quatre processos catalans de la Cort de Montsó de 1585*, dins *Actes del 53è Congrés...,* vol. I, 716-736.

178. V. Ferro, *El dret públic...*, 191: «Aquest text [1283: C.1.15.1] estableix la potestat collegisladora dels Braços amb el Rei: al consell degut al superior feudal i a la petició adreçada al príncep sobirà s'afegeix així la necessària concurrència de la voluntat dels estaments en la legislació».

179. Aquilino Iglesia, *La Constitució de 1283*, 48: «La Constitució de 1283 suposa així el triomf dels braços però a costa del reconeixement que el títular del poder de crear el dret és el comte». Aquest comte per a A. Iglesia és la sobirania règia que arreu d'Europa però, segons aquest autor, no pas a Catalunya, es perfeccionà «mitjançant la conversió de la sobirania règia en sobirania nacional». 50.

180. R. García Cárcel: «Si exceptuamos unas pocas cuestiones que fueron capaces de aglutinar voluntades más o menos mayoritarias, los grandes temas de debate estuvieron habitualmente ausentes en la sesiones de las cortes ... Los catalanes de los siglos XVI y XVII tuvieron serias dificultades a la hora de distinguir la barrera entre el bien común y el propio beneficio personal», *Las cortes* ..., 718-719. Per a aquest autor, seguint algunes anàlisis fetes per Thompson en relació a les corts de Castella, hi ha una dicotomia particularisme-universalisme, en la qual les Corts (amb el pes d'uns síndics locals sense visió de regne) són una instància de preocupacions merament particulars, mentre, la monarquia és una instància de preocupacions universals. García Cárcel no accepta l'existència d'una concepció nacional parlamentària diferent de la de la monarquia.

181. V. Ferro, N. Sales i E. Serra, estarien dins d'aquesta posició.

emperò després per lo dret novíssim tot lo poder del Poble fonch transferit al Emperador, y en particular lo poder de fer lleys, y així ssistir tot lo Poble dels Comtats en establir dites lleys y no poderse elles fer sens consentiment y voluntat de ells, és prerrogativa y llibertat que·s té de tenir en gran estimació"»[182].

La legislació emanada de la cort fou classificada pels autors dels segles moderns en Constitucions d'iniciativa reial consentides pels braços, capítols de cort que partien dels braços i eren aprovats pel monarca i actes de cort que, segons Gay, «comprenien tota disposició reial atorgada ,extra curiam', però confiada posteriorment en Corts a iniciativa d'algun estament per tal de donar-li l'eficàcia legal d'una disposició de Corts», si bé «en principi —diu— sembla que era qualsevol fet realitzat en les Corts tant normatiu com no (per exemple les sentències de greuges, les naturalitzacions, etcétera)»[183]. Víctor Ferro ja indica, pel que fa a les *Constitucions*, que la iniciativa reial podia ésser real o fictícia[184]. Egea i Gay han estudiat la qüestió tipològica, l'orígen i el seu abast. Gay adverteix que la classificació admesa sol seguir Andreu Bosc i «prescindeix tant de criteris cronològics com de la confrontació amb els processos de cort i l'elaboració doctrinal dels juristes medievals» i analitza la qüestió des d'aquestes tres eines historiogràfiques. En el primer període observa que la denominació és indistinta i de caràcter material (ordinacions, capítols, constitucions, etc) i el formulador sempre és el comte, no pas per raons d'iniciativa sinó perquè és l'únic que pot crear normes de caràcter general, malgrat que d'ençà del 1283 li caldrà comptar amb la col·laboració dels braços. No observa divisions tipològiques fins a la segona meitat del segle XIV i Tomàs Mieres, al segle XV, és el primer a definir-les. A les Corts de Montsó de 1363 hi veu aparèixer els capítols de Cort en els quals la formulació correspon als braços mentre el sobirà els atorga força de llei. En sentit ampli —escriu Gay— tota la legislació de cort s'inclou sota la denominació de *Constitucions*, però els capítols de cort són «peticions dels braços que no culminen o no poden arribar a formular-se com a constitucions», tot i ser concordats. D'ençà de 1355 veu emergir els capítols de cort del General de Catalunya, destinats a regular la recaptació del donatiu, que més tard esdevindrien els capítols del redreç del General.

Pel cas valencià Germà Colon i Arcadi Garcia distingeixen furs i actes de cort. Segons aquests autors eren furs les lleis generals suplicades pels tres braços que obtenien el vist i plau reial, mentre els actes de cort de vegades també anomenats capítols de cort eren les disposicions aprovades pel rei a petició només d'un o de dos dels braços[185].

---

182. Joan Egea i Fernández i Josep Maria Gay i Escoda, *Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al decret de Nova Planta*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», any LXXVIII/2-3 (abril-juny, 1979), 7-52, i (juliol-setembre, 1979), 7-88. La citació és d'abril-juny 1979, 13-14.

183. Josep Maria Gay, *La legislació de la Cort i el control de la seva observança*, dins «L'Avenç», 74 (Setembre, 1984), 68-71: la citació concreta a 68. Seguim aquest article de Gay, més breu i factible de sintetitzar, que condensa les idees principals de l'article més erudit d'Egea i de Gay de la «Revista Jurídica de Cataluña», ja citat. Sobre aquesta qüestió també Josep M. Gay Escoda, *La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 86-96, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.081.

184. V. Ferro, *El dret públic...*, 296.

185. *Furs de València*, Vol. I (Els Nostres Clàssics, A/101), Barcelona, Editorial Barcino, 1970 a cura de Germà Colón i Arcadi García: *Introducció*, 12-14.

El procediment d'elaboració, que també és regia pel costum i la pràctica, adquireix tot el seu sentit a través de la lectura dels processos de corts. Calia primer l'acord entre els braços per passar després a la negociació amb el monarca. El primer pas suposava el debat per separat, la circulació de propostes entre els braços i l'ordenament i redacció final per una comissió que ‚combinava' els apuntaments i les esmenes. Els tràmits (per via de pensament o de parer) a través dels promovedors o les ambaixades entre els braços, les votacions en el si de cada braç, les deliberacions, el nombre dels constitucioners, les negociacions amb els tractadors o representants reials, l'existència de més d'una decretació, la retirada d'un capítol per considerar-lo ‚mal decretat', és a dir, decretat fora del consens dels braços, la discrepància i la manca de consens entre braços, tot plegat, insisteixo, adquireix significat des de la lectura dels processos familiars, que ofereix les claus de la confrontació interestamental. Núria Sales ja ha indicat la necessitat d'evitar la simplificació en la confrontació parlamentària, on s'hi poden trobar capítols refusats pel braç militar i per la Corona, capítols sol·licitats per la Corona i refusats pels tres braços, d'altres d'obtinguts de la mà del rei pels braços eclesiàstic i militar contra allò que sol·licitava del braç reial, o de demanats per tots tres braços i refusats per la Corona. La lectura dels processos familiars de corts han permès d'observar tant l'existència de constitucions perdudes com la pràctica de deixar estar capítols per torna-los a demanar en corts posteriors, tot esperant una millor oportunitat. La mateixa lectura dels «Quaderns de Corts», fets estampar per la Diputació del General després de cada legislatura, o les «Compilacions», permeten sovint d'observar la distància entre el ‚plau a sa magestat' dels capítols de corts i el ‚plau amb esmenes' més o menys ambígues o del tot negatives confirmant la vella normativa, en lloc de consentir en la reforma o novetat que es suplicava[186].

Les atribucions de la Cort General i l'Observança han estat les peces claus d'interpretació del pactisme[187]. Pel que fa a l'Observança, Egea i Gay van fer el seguiment legislatiu de la seva obligatorietat i el desig polític dels catalans de blindar-se contra la conculcació de la Constitució «*Poch valria*» de 1481[188]. Diversos estudis han demostrat l'interès parlamentari català però les dificultats de posar al dia la Constitució de l'Observança[189] i, en algun cas, s'ha vist 1640 com la manifestació del fracàs

186. N. Sales, *Diputació, síndics...*, 99 i 102. E. Serra, *Constitucions perdudes (1547-1552). Algunes reflexions*, dins *Josep Fontana. Història i Projecte social. Reconeixement a una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, vol. I, 407-423.

187. Jaume Sobrequés, *El pactisme a Catalunya*, Barcelona, Ed 62, 1982. Edició en català ampliada de la comunicació *La práctica del pactismo en Cataluña*, dins *El pactismo en la historia de España. Simposio celebrado los dia 24, 25 y 26 de abril de 1978 en el Instituto de España, Cátedra de «Francisco Vitoria»,* Madrid, Instituto de España, 1980, 49-74. Jesús Lalinde, *El pactismo en los reinos de Aragón y Valencia*, dins *El pactismo en la...*, 115-139.

188. Joan Egea i Josep M. Gay, *Eficàcia de les normes*..., dins «Revista Jurídica de Cataluña», LXXVIII/3, 530-582.

189. Jesús Villanueva, *Debat sobre la Constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632*, dins «Manuscrits», 13 (1995), 247-272. Eva Serra, *Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica*. Discurs de recepció com a membre numerària de la secció Històrico-Arqueològica, llegit el 27 de novembre de 2003. Barcelona, IEC, 2003, 42 pàgs. Mònica González, *L'observança de les lleis per mitjà dels processos de Corts: des de la Constitució del Poch Valria (1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, Vol. I, 610-626.

del pactisme[190], fracàs que, amb tot, caldria contrastar amb la capacitat de resposta política i civil del model polític català[191] en un moment històric de monarquies autoritàries militarment reforçades, que ha fet parlar de ‚constitucionalisme republicanitzat' tot i la ‚migradesa' dels continguts teòrics dels juristes[192]. Finalment Víctor Ferro ha relacionat la reforma de l'Observança de les corts de 1702 i 1706 amb la creació del Tribunal de Contrafaccions, que, d'altra banda, ja havia tingut els seus precedents en el projecte de Sala de Sant Jordi de la frustrada cort de 1626-1632 i en el pacte d'incorporació a la Corona de França del 1641[193].

Els greuges i el donatiu

Per a Oriol Oleart, «la satisfacció dels greuges era un altre punt cabdal de la celebració de la cort». El rei rebia les queixes contra ell mateix i els seus oficials, cada estament elegia els seus provisors i, conjuntament amb els designats pel rei, havien de procedir a través d'una comissió proporcional entre els braços i paritària amb el rei i fer el judici de greuges. Es distingien entre els derivats de les actuacions contra la terra (greuges generals) i els de caràcter particular, que incloïen no sols els soferts per les persones privades sinó també aquells patits per les corporacions singulars, fos un municipi, un gremi o una institució eclesiàstica o d'altres. Ernest Belenguer ha fet una aproximació als greuges generals de 1599 des d'on ha pogut observar que la monarquia vulnerava les constitucions fent ús de comissions en blanc discrecionals i amb les actuacions d'excepció de la capitania o els memorials de cambra, decrets a soles sense la preceptiva provisió des de la cancelleria[194]. També ha ressaltat com les contrafaccions de capitania general de la segona meitat del segle XVII van ésser objecte dels greuges generals de la cort de 1701-02[195]. Oriol Oleart té un estudi important encara inèdit dedicat als greuges particulars de les corts catalanes del segle XVI[196]. En primer lloc Oleart fa avinent el seu recorregut en una gens fàcil localització documental[197]. Dins

190. Joan Lluís Palos, *The Habsburg monarchy and the catalan Corts: the failure of a relationship*, dins *Parliaments, Estates and Representation*, vol. 13, núm 2, XII 1993 139-151.

191. Sobre aquesta capacitat civil del model polític català vegeu: Eva Serra, *Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 160-167. Miquel Crusafont i Sabater, *Història de la moneda en la Guerra dels Segadors (Primera República Catalana) 1640-1652*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001.

192. Joan Pau Rubiés, *El constitucionalisme català en una perspectiva europea: conceptes i trajectòries, segles XV-XVIII*, dins «Pedralbes», 18/2 (1998), 453-474, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.393.

193. V. Ferro, *El dret públic...*, 418-427.

194. Ernest Belenguer, *Un balance de las relaciones entre la corte y el país: «los greuges» de 1599 en Cataluña*, a «Estudis», 13 (1988), 99-130.

195. Ernest Belenguer, *En torno a alguno de los greuges catalanes de 1701-02: ¿Un paso más hacia la revisión del neoforalismo?,* dins «Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez», València, Generalitat valenciana, Conselleria de cultura, educació i ciència, 1988, vol. II, 253-268.

196. Oriol Oleart, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona Facultat de dret, 1991-1992, 2 vols mecanografiats.

197. Els processos pertanyen al procurador fiscal patrimonial i la documentació és en el fons de l'Audiència i no a Cancelleria. El mal estat de la documentació només li ha permés usar

la visió de la cort segons una «estructura ‚processal' bàsica ineludible»[198], observa que una de les funcions essencials de la cort general era l'administració de justícia. Tot destacant, però, que el dels greuges no era l'únic mitjà de control de l'actuació reial per tal com l'Observança, la visita o la purga de taula compartien característiques en el mateix sentit. Tanmateix la paraula —escriu Oleart— s'ha mantingut en la memòria històrica col·lectiva i ha perdurat fins el discurs polític del catalanisme. Tot i observar que la votació del donatiu era sempre posterior a la reparació de greuges, no admet cap relació entre una cosa i l'altra, no sols perquè era inadmissible veure la justícia com a objecte de venalitat sinó perquè l'ordre era una ficció legal. Ho demostra, seguint sobretot —diu Oleart, la cort general de 1542— el fet que la comissió de proveïdors de greuges actués ja des de bon començament o, ho demostra, el mateix tràmit processal al llarg de la cort fins a la sentència posterior a la clausura d'aquesta i, la seva execució, ja a càrrec dels diputats (compartiment i àpoques). Oleart ha fet el seguiment de tots els greuges particulars de les corts de 1503 a 1537, n'ha verificat els procedents i els no procedents, n'ha establert una tipologia, ha verificat els estimats i els desestimats, els que es remetien a l'audiència, així tots els de jurisdicció, o a la mateixa cort general com la petició de Tarragona a la convocatòria de corts, etc. Després de 1537 observa el creixement de reclamacions de sentències anteriors i com les sentències tendeixen a optar per la via de la indemnització econòmica i destaca que les corts de 1542 i 1563 són les del nombre de greuges sentenciats més alt. L'espaiament de corts col·laborà en la seva fossilització. Observa la relació entre els greuges i la reserva del donatiu, destinada a la indemnització compartida dels agreujats, reserva cada vegada més allunyada i insuficient per cobrir les responsabilitats reials. La identificació de la reserva per deutes reials li permet corregir García Cárcel, el qual havia confós deutes reials amb soborns en el seu estudi de la cort general de 1519[199]. I ja que parlem de greuges, ho és per a la historiografia que aquest estudi d'Oleart encara no hagi estat publicat. La relació de greuges sentenciats ofereix una panoràmica interessentíssima dels conflictes socio-polítics catalans: enderrocs de cases sense coneixement de causa, pèrdues comercials per corsarisme, danys per tropes reials, danys per provisions de galeres i un llarg etcètera. Darrerament, una aproximació feta en relació als protagonistes socials que ultimen els greuges, pel que fa a la cort general de 1702, ha demostrat que menestrals, confraries, artistes, col·legis i pagesos reuneixen més del 48 % dels greuges, mentre nobles i barons no arribaven al 18 %[200].

També la historiografia valenciana ha dedicat alguns estudis sobre els greuges parlamentaris i són destacables els treballs de Ferrero Micó i Salvador Lizondo sobre els greuges del segle XVI[201].

---

el 20 % del material. Les sentències han pervingut en millor estat i ha pogut també completar l'estudi amb la documentació comptable provinent del fons de la Diputació.

198. O. Oleart, «La Terra davant ...,» p 605.

199. R. García Cárcel, *Las Cortes de 1519 en Barcelona, una opción revolucionaria frustrada*, dins «Homenaje al Dr don Juan Reglà Campistol», València, Universitat de València, 1975, vol. I, 239-255.

200. J.M. Bringué, Pere Gifre, G. Marí, M. Pérez Latre, J. Pons, E. Serra, *Els Comuns a les Corts Catalanes*, dins *L'aposta catalana...*, preactes, vol I, 273.

201. Dolors Salvador Lizondo, *La reparació de greuges a les Corts del 1542, 1547 i 1552*, dins «Afers», 5/6 (1987), 183-192, notícia a «ATCA», IX (1990), núm. 5570. Remedios Ferrero Micó, *Los greuges en las cortes valencianas de 1510*, dins «XV Congrés d'Història de la

La reserva per a indemnitzar els greuges surt del donatiu. Al costat dels estudis sobre l'orígen de la cort general, sobre la naturalesa jurídica del donatiu i sobre la relació, establerta per la historiografia, entre empreses bèl·liques i atribucions parlamentàries, el debat entorn el donatiu de corts ha girat també entre la visió regalista de servei i la visió parlamentària de donatiu graciós. La interpretació del segle XV de Callís era del tot aliena a la visió d'una contrapartida venal a les lleis i la justícia, però la visió del segle XVII de Berart, que hi veu la contrapartida de la justícia i la pau, ja és tota una altra cosa. Si hom passa de la doctrina dels doctors, que com es pot veure no és unívoca al llarg de la cronologia, a la comprovació documental, veiem la permenència en el capítol del donatiu de la idea de la seva condició graciosa. Es tracta d'una fossilització, però aparent si tenim present la seva potencialitat i l'ús jurídico-polític que se'n podia fer i se'n feia en moments de crisi[202]. Les corts, vistes des d'una perspectiva de l'historiador generalista, n'obliga a observar el context històric de qualsevol donatiu. Àngel Casals encapçala la seva anàlisi de la Cort de 1528 amb el títol: *1528: Una cort per a una guerra*. En aquesta cort general l'ofensiva del rei de França fou omnipresent, «la guerra ho omplia tot»[203]. En la proposició reial, el rei retreu als braços que ha fracassat en els seus intents de convocatòria de ‚parlaments', és a dir de reunions dels braços per a mera ajuda als interessos de la corona, ja que aquesta solia ésser la funció de les asemblees conegudes amb aquesta terminologia[204]. Tanmateix aquesta cort té un caràcter poc comú. D'una banda s'hi sentenciaren greuges i s'hi aprovà un donatiu, però no hi hagué legislatura pròpiament dita i, tot i les deliberacions que hi havia hagut, fou una cort inacabada amb donatiu[205]. D'altra banda, per informació diplomàtica procedent de l'ambaixador vanecià Francesco Soranza, sabem que, essent encara el rei a València i tot dubtant encara de celebrar cort als catalans, ja circulava el rumor que en celebraria amb la condició d'un temps acotat i d'un donatiu d'un milió de lliures[206]. Tot això vol dir que el tema del dona-

---

Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/2, 1996, 191-205, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.615. EAD., *Greuges presentados en las cortes valencianas que se celebraron en el siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 935-961; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.211.

202. E. SERRA, *Les corts catalanes, una bona font...*

203. Àngel CASALS, *L'emperador i ...*, 180-195.

204. V. FERRO, *El dret públic...*, 238-241.

205. Encara que V. FERRO indiqui que «no totes les corts que acabaren irregularment foren estèrils des del punt de vista legislatiu», 238, nota 192, es pot comprovar una certa esterilitat en aquesta del 1528. En el quadern imprés d'aquesta cort general només hi consta el capítol del donatiu. Aquest fa referència a la reserva destinada als agreujats i manifesta que l'estranya situació es deu a la «causa tant àrdua que és sobrevinguda aprés de la convocació y preposició de les corts generals, per la requesta de batalla entre vostra megestat y lo rey de França concorreguda, encara que dita cort no tinga necessitat de la habilitació, com no delibere res negociar tocant a cort en absència de vostra magestat, solament per fer-ne servey a aquella, com sie acte de mera voluntat [...], si dins tres mesos la cort general no era closa y licenciada, que la cort dels cathalans y les persones deixades sien ipso iure et facto haguts per licenciats, y salven-se més avant que dit acte no puga ésser tret en conseqüència en ningun temps encara que acorregués semblant cars ho major». Es reclama que l'acte no perjudiqui les lleis catalanes, supliquen que les prelatures i comandes de Sant Joan de Catalunya es reservin només a catalans i que es perpetuï la constitució coinstigant de Montsó de [1520]: «Carolus imperator romanorum MDXXVIII».

206. Eva SERRA, *La informació diplomàtica* ..., en premsa.

tiu, a més de l'estudi de l'orígen i la seva naturalesa, requereix un seguiment de cort en cort.

Ja s'han indicat alguns dels bons estudis de què disposem sobre els orígens i l'evolució del donatiu. D'altra banda, tant García Cárcel com O. Oleart s'han afanyat a donar-nos dades sobre el volum del donatiu en cada cort general dels segles moderns i Àngel Casals ha demostrat la visió global, en termes de Corona i no de regnes, que la monarquia tenia del donatiu de la Corona catalano-aragonesa, almenys en els anys de Montsó[207]. El donatiu és l'origen de la preciosa font dels fogatges[208] que tan útil ha estat si més no per a la demografia històrica[209]. Els fogatges creaven malestar sobre la població i eren el símptoma que la hisenda de la Diputació no assolia la quantitat votada que calia pagar al rei, i, d'ençà de mitjan segle XVI, el censal prengué el relleu dels fogatges. Tant per al cas català com per al valencià hi ha estudis sobre el donatiu en cronologies diferents i segons prismes diversos des de la perspectiva del volum, des de la perspectiva del regateig amb el rei o des del prisma de la fiscalitat sobre la població[210]. Amb tot, el detall d'una recaptació concreta i completa només el tenim pel cas de les Corts de Tortosa-Barcelona de 1364, estudiat per Montserrat Fibla[211]. Les fonts documentals generals sobre aquesta qüestió són gasives i el reconeixement del procés d'execució del donatiu determinat es fa difícil per la fragmentació local i la temporalitat del cobrament.

---

207. Àngel Casals, *El donatiu de les Corts i les finances imperials de Carles I*, dins «Revista de Catalunya», 103 (1996), 39-48.

208. En aquest sentit destaco l'article de Laureà Pagarolas i Sabaté, *Sobre el fogatjament ordenat per les corts de Montsó de 1512*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, núm. 3, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1981, 47-57, i el de Josep M. Pons Guri, *Fogatjament deconegut corts 1358*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXX (1964), 323-498; vegeu-ne el resum de Josep M. Font i Rius dins «ATCA», X (1991), 348-349.

209. No és aquí el moment de citar la bibliografia sobre la qüestió però si que té interès recordar el treball de Josep Iglésies Fort, *Com es fa un fogatge»,* dins «VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», Montblanc 1966. Granollers, Ed. Montblanc, 1967, 139-160.

210. Amparo Felipo Orts, *Las sisas del vino y del general de entradas tras las cortes valencianas de 1626*, dins «Saitabi», XXXII (1982), 67-74, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.653. Damaso de Lario, *Cortes valencianas de 1626: problema en torno al pago del servicio ofrecido*, dins «Estudis», 4 (1975), 115-127. Id., *Memorial sobre la dificultad de concesión del servicio a Felipe IV en las Cortes valencianas de 1626*, dins «I Congreso de Historia del País Valenciano», Universitat de València, 1976, vol. III, 371-378. M. Rosa Muñoz Pomer, *Bases municipales de un impuesto general: las Cortes de València de 1329*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 85-95. notícia dins «ATCA», IV (1985), núm.2.160. Id., *La oferta de la Cortes de 1358,* dins «Saitabi», XXVI (1986), 155-166. Id., *Las Cortes valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22, (1992), 463-483, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.193. Agustí Bermúdez Aznar, *Servicios y donativos de las Cortes Valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 963-989, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.213; Id., *La oferta de las Cortes valencianas del reinado de Felipe III*, dins «Actes del 53è Congrés...», 568-579. Jordi Buyreu, *El donativo de las Cortes catalanas a mediados del siglo XVI (1542-1564)*, dins «Actes 53è Congrés...», 580-596. També M. Lluïsa Muñoz Altabert, *Les corts valencianes...,* 213-224.

211. Montserrat Fibla Guitart, *Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu*, dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XIX (1978), 97-130.

Els capítols del Redreç

A diferència de Catalunya el regne valencià mai no va reeixir a endegar una autèntica compilació. L'obra de Pere Joan Tarassona[212] és una tasca sumària d'una obra perduda més ambiciosa[213]. Amb tot, això, potser va col·laborar a la impulsió de les edicions facsímil dels furs valencians, que han comportat durant uns anys potser un reconeixementt de la història parlamentària del regne millor que a Catalunya per part de la història generalista. En canvi, a diferència de Catalunya, la Diputació Valenciana va gaudir de la recopilació de Guillem Ramon Mora d'Almenar de 1625. No seria de tot adequat assimilar el *Llibre dels Quatre Senyals* a l'obra de Mora d'Almenar. *Els Quatre senyals* a penes abasta el segle XVI. Però com a contrapartida, la tasca legislativa de les corts catalanes relativa a les atribucions i funcionament de la Diputació del General compta amb un quadern estampat després de cada legislatura. Aquests capítols eren impresos a part i no foren inclosos a les compilacions[214]. Nascuda la Diputació com una institució depenent de la cort general, la seva normativa en el marc de les lleis generals, és relativament escassa[215], però, de la cort general sortien els anomenats *Capítols del Redreç* que atenyien a la Diputació del general. Per tal com «els capítols de cort com a terme genèric engloba tots els acords presos a la cort general» —escriu Oleart— aquests també «abraçen, doncs, els capítols de cort del general»[216]. Hi hagué edicions dels capítols del redreç independents almenys des de 1512 fins a 1706 i n'hi hagué d'especials i cumulatives com la de 1704 i la de 1707[217]. Des de la

212. Jeroni Tarassona, *Institucions dels furs y privilegis del regne de València eo summari e repertori de aquells*. València, estampa de Pedro de Guete, 1580. Edició Facsímil, València, Llibreries París:València, [1984]. D'altra banda el cronista Vicent Foix és autor d'uns *Apuntes históricos sobre los fueros del antiguo reino de Valencia*, València, Mariano de Cabrerizo, 1855, amb voluntat reivindicativa. N'hi ha edició facsímil de València, Llibreries París-València, sa.

213. Segons Pérez Martín i Scholz, la tasca valenciana es limità a les recopilacions cronològiques de 1482, i 1547-48. Segons aquests autors, el treball compilatiu de Pere Tarassona s'hauria perdut i les seves *Institucions dels furs estampats el 1580* són un mer sumari de la seva compilació perduda. Antonio Pérez Martín i Johannes-Michael Scholz, *Legislación y jurisprudencia...*, 256-259.

214. J. Egea i Josep M. Gay, *Eficàcia de les normes*..., IV-VI-1979, 261.

215. CYDC, vol.I,1-1-54 i 1-1-54.

216. O. Oleart, *La creació del dret...*, 246.

217. *Capítols per lo redres del General y Casa de la Deputació de Cathalunya fets en las Corts celebradas en lo monestir de sant Francesch de Barcelona per la SCRM del serenissim senyor rey don Felip II de Aragó y III de Castella en lo any 1599. Van ajustats en esta nova impressió los capítols de corts fahents per las insaculacions a las bossas de Deputats y Oydors de Comptes desde la formació de ellas feta en las corts de santa Anna, any 1493*. Barcelona, Rafel Figueró, 1704. *Capítols dels drets y altres coses del general del Principat de Cathalunya y Comptat de Rosselló y Cerdanya fets en corts generals del any MCCCCLXXXI fins en lo any MDLXIIII inclusive y dels drets que per pràctica y altrament se paguen. En lo trienni de MDLXXV per manament dels molts illustres senyors deputats y oydors de comptes corregits y comprovats ab sos autèntichs originals recondits en lo archiu de la scrivania major de la Casa de la Deputació y estampats ab annotacions y referiment de altres capítols sobre lo mateix y números en los marges y complit repertori*. Barcelona, Rafel Figueró, 1707. Es tracta d'una autèntica recopitació del Redreç del General de 1481 fins a 1585, que de fet es complementa amb els textos editats el 1704. Dues coses criden l'atenció dels textos editats el 1704, l'interès, en l'etapa del duc d'Anjou, per la insaculació de Ferran II, com si volgués refrendar aquella etapa d'instauració de la insaculació i sota control reial, i l'interès pel redreç de 1599, que anul·lava els articles políti-

perspectiva de les atribucions en la creació del dret, els capítols del redreç va un terreny de conflicte. El 1585 s'observa prou bé els dubtes dels braços entorn de la potestat del rei en coses relatives a la Diputació. És més, Lluís Cornet, advocat del braç militar afirmava que, segons un privilegi del rei Martí del 1410 aquest abdicava de «tota la potestat de conèxer en res lo que tocha a la Generalitat», i això malgrat que el parer general era que del privilegi no se'n deduïa això. D'altra banda també hi havia qui ho veia amb ulls estrictament regalistes. Amb tot el criteri que s'imposà el 1585 fou que «no obstant que en algunes Corts se tròpien los Capítols del Redrès del General decretats per sa majestat ... això serie estat acte voluntari de la Cort» perquè en el privilegi del rei Martí la monarquia havia abdicat d'intervenir-hi[218]. El dilema mai no va quedar tancat i val a dir que el posicionament depenia de la ideologia del jurista, per tal com el conflicte de competències entre Cort General i Diputació podia derivar en conflicte de sobirania[219]. Com en el cas dels constitucioners i de la comissió dels greuges, també una comissió de nou persones tres per braç (aquest és el sistema emprat almenys en la cort general de 1585) tenien assignada la tasca del Redreç del General, és a dir d'elaborar els capítols de reforma o posada al dia del funcionamanet de la Diputació. Aquesta tasca solia estar molt relacionat amb el balanç del General, és a dir amb el repàs de la gestió dels impostos de la Generalitat en l'interval entre legislatures o convocatòries de Cort general. El resultat del balanç podia condicionar el donatiu, que, en principi, havia de sortir de les finances de la Diputació. El conflicte entorn del Redreç rau en els dubtes sobre la potestat de la Diputació. Ferro considera els capítols del redreç competència exclusiva dels braços i Oriol Oleart pensa que el rei hi consolidà la seva titularitat en el curs del segle XVI[220].

La cort general com a font històrica: la institució i la conjuntura

Pel que fa a l'ús historiogràfic de les corts només cal pensar que ja Zurita fou un gran seguidor de les activitats de la institució en els seus *Anales de la Corona de Ara-*

---

cament perillosos del redreç de 1585. En canvi el redreç de 1585 complet és el que figura en l'edició dels anys de l'arxiduc Carles.

218. *Cort General de Montsó (1585).... Procés familiar del braç reial*. Introducció Eva SERRA I PUIG, XXXVIII-XXXIX. De fet tot fa suposar que una mesura transitòria era elevada per alguns a la condició de privilegi.

219. Dos conflictes posteriors a 1585 ho indiquen, el de 1632, en el qual la posició regalista va ser abanderada pel doctor Felip Vinyes i la de 1711 que ho fou pel doctor Grases i Gralla. El conflicte de 1632 ha estat estudiat per Jaume RIBALTA I HARO, *De natura Deputationis Generalis Cathaloniae. Una aproximación a través de la literatura polemista del seiscientos: la alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632)*, dins «Historia. Instituciones. Documentos». núm. 20 (Universitat de Sevilla, 1993), 403-471. Oriol OLEART fa referència al conflicte de Grases i Gralla en relació a les competències de la Diputació, *La creació del dret*..., 245-258. Sobre Grasses i Gralla i el pactisme Rosa M. ALABRÚS i R.GARCÍA CÁRCEL, *L'afer Grasses i Gralla i la problemàtica constitucional catalana abans de la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes», 13/II (1993), 557-564. El conflicte però venia de lluny i també Josep CAPDEFERRO I PLA l'ha analitzat en relació a la cort General de 1599: «*"Attès los dits diputats no eren sinó procuradors": relacions entre els braços i la Diputació del General durant la celebració de les Corts catalanes de 1599*» dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 849-870.

220. *La creació del dret*...., 251, nota 46.

gón, fet que ha estat estudiat per Marongiu[221]. Tant l'actuació parlamentària com la legislació general o particular que se'n derivava, han servit als historiadors com a font d'estudis de períodes històrics concrets o de fets històrics específics. Aquests estudis han estat fets o bé a partir dels processos familiars de corts o bé només a partir dels quaderns de cort estampats (generals de la terra o particulars de la Diputació) o de les compilacions. Pel que fa al cas valencià, han estat i són importants les edicions facsímils amb estudis introductoris dels furs, capítols, actes de cort i provisions sortits en cada legislatura valenciana, des de les corts de Tarassona-València-Oriola de 1484-1488 de Ferran II fins a les corts de València de 1626 de Felip III/IV. Així a través dels estudis preliminars d'Ernest Belenguer, de Ricardo García Cárcel, d'Emilia Salvador, d'Eugeni Ciscar Pallarès i de Dámaso de Lario fetes en aquestes edicions podem fer un seguiment de la història del País valencià entre 1484 i 1626[222]. Els furs i provisions de les corts valencianes de 1645 no van arribar mai a ser estampades. Així doncs, el volum que recull aquests furs no és cap edició facsímil sinó la publicació del manuscrit legislatiu, transcrit per Lluís Guia Marín, amb un estudi del mateix Guia, no sols d'anàlisi dels furs de 1645 sinó també del context polític del regne de València en aquelles dates, en plena Guerra dels Segadors a Catalunya. Guia interpreta en el seu treball els factors de feblesa relativa que hom pot deduir d'unes corts que avantposaren el donatiu als furs, que no van estampar mai la legislació i que es van cloure sense ple acord però amb la institucionalització d'una Junta de Servei i una de Contrafurs[223]. Posteriorment a aquestes edicions de la Universitat de València, Vicent Lluís Simó ha fet un resum de cada una de les celebracions de Corts del Regne de València, que tingueren lloc entre 1240 i 1645.[224] A part dels estudis vinculats a l'e-

221. Antonio MARONGIU, *Geronimo Zurita e ,las Cortes d'Aragona'*, dins «VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, 1962, II, 83-97.

222. *Cortes del reinado de Fernando el católico*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972. Estudi preliminar d'Ernesto BELENGUER CEBRIÀ (aplega l'edició facsímil dels furs i actes de cort de les corts de Taraçona-València-Oriola (1484-1488), estampats el 1493, i els furs i actes de cort de les corts de Montsó de 1510, estampats el 1511). *Cortes del reinado de Carlos I*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972. Estudi preliminar de Ricardo GARCÍA CÁRCEL (edició facsímil dels furs i actes de cort de les corts de València de 1528 estampats el 1539, de Montsó de 1533 estampats el 1539, de Montsó de 1537 estampats el 1545, de Montsó de 1542 estampats el 1545, de Montsó de 1547 estampats el 1555 i de Montsó de 1552 estampats el 1555). *Cortes valencianas del reinado de Felipe II*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1974. Estudi preeliminar d'Emilia SALVADOR ESTEBAN (aplega els furs i actes de cort de les corts de Montsó de 1564, estampats el 1565 i de Montsó de 1585 estampats el 1588). *Cortes valencianas de Felipe III*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973. Estudi preliminar de Eugenio CISCAR PALLARÉS (aplega els furs i actes de cort de les corts de València de 1604, estempats el 1607). *Cortes del reinado de Felipe IV, I: Cortes valencianas de 1626*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973. Estudi preliminar de Dámaso de LARIO RAMÍREZ. Malgrat els títols de les edicions, òbviament la llengua de la legislació valenciana és el català. Tots els volums esmentats contenen índex onomàstic i toponímic.

223. Lluís GUÍA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV, II: Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1984. conté índex onomàstic i toponímic.

224. Vicent Lluís SIMÓ SANTONJA, *Les Corts valencianes 1240-1645*, València, Corts valencianes, 1997; notícia dins «ATCA» XVIII (1999), núm. 13.890.

dició de la tasca parlamentària de les corts per part d'historiadors valencians, significativa de la tasca de Joan Reglà a la universitat de València[225], molts altres estudis més lligats a l'anàlisi històrica general han fet ús de la documentació parlamentària per identificar la conjuntura d'un període o les preocupacions sociopolítiques d'una determinada fase històrica. L'estudi de les corts des dels procesos familiars dels braços i del protonotari permet d'identificar la distància entre el factor jurídic i legislatiu i la dinàmica històrica. Si els historiadors del dret analitzen aquesta distància des de la perspectiva del procés institucional, l'historiador generalista ho fa des de la perspectiva sociopolítica. Ja fa anys Raimon d'Abadal indicava que «l'edició completa i curosa dels Parlaments i de les Corts catalanes» era un dels intruments «més útils i necessaris a fi de poder arribar a un coneixement real de la història política, social i econòmica de Catalunya»[226]. Núria Sales ha intervingut amb lucidesa i amb idees pròpies dins el panoràma historiogràfic de les corts. En primer lloc ha advertit la importància de la via comparativa, però ha reclamat que es faci en temes significatius i no formalistes i segons visions dinàmiques i no immobilistes. En el marc d'una crítica substanciosa destinada a desfer el que ella ha qualificat d'errors evitables, aquesta autora ha reclamat[227] precisió en el llenguatge (no confondre síndics amb diputats), el reconeixement dels canvis semàntics de la terminologia i la identificació precisa dels procediments i resolucions de les corts, tot evitant tòpics. Cal —diu N. Sales— evitar l'error d'afirmar que un sol dissentiment pugui paralitzar tota la cort, o de confondre constitucions estampades amb constitucions obeïdes, o d'insistir en la «atemporal i invariable llista closa» de viles convocades a corts, o de creure que la fòrmula «Plau a Sa Magestat» continuada per «que·s serven constitucions» signifiqui acceptació de cap nou capítol de cort, ja que sol indicar només la confirmació dels antics.

És evident que per superar els errors i els tòpics, cal que l'historiador del dret o l'historiador general penetri en la lectura dels processos familiars de corts. Els medievalistes són els qui més han tingut l'ocasió de fer-ho, pel fet de disposar de l'edició de l'Academia de la Història, tot i que aquesta possiblement ha estat menys usada del que pertocava. Però entre d'altres ho feu José Luís Martín a *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*[228]. A José Luís Martín l'ús dels processos de corts li permet situar millor que el pacte de 1283 no fou «una simple conquesta política, sinó el resultat —escriu— d'un joc de forces en el qual una minoria de catalans (els amos de la terra i els dirigents urbans) servint-se de les seves riqueses i del seu ascendent social imposen les seves normes al monarca i, al mateix temps, utilitzen el pacte per consolidar la seva posició econòmico-social». «En alguns casos —afegeix— aquestes normes poden ser favorables al conjunt de la població». El desencadenant del pactis-

225. Reglà no oblidava pas l'existència de les corts en treballs divulgatius com l'*Aproximació a la història del País València*, València, L'Estel, 1968. No és d'estranyar, doncs, que els seus deixebles no sols fossin estudiosos de les corts sinó que aquests també posteriorment induïssin els seus respectius alumnes a treballar en el mateix sentit, és el cas de Jaume Bartrolí, que citaré més endavant, sota la direcció d'Ernest Belenguer.

226. Ramon d'Abadal, *Pere el Ceremoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barceona, Edicions 62, 1972, 262.

227. Núria Sales, *Diputació, síndics...*,

228. *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984) 52-57. També Elisabet Ferran i Planas ha parlat recentment de pràctques feudals: *Les Corts de Barcelona de 1251 i les pràctiques feudals catalanes*, dins «Actes 53è Congrés...», 597-609.

me havia estat l'excomunió de Pere el Gran pel Papa, el qual havia posat a disposició del rei de França les terres de la corona catalanoaragonesa com a resposta a la conquesta Sicília (1282). El pactisme polític, doncs, tenia les seves arrels «en les necessitats de la monarquia i en la força econòmica dels grups representats a les Corts». En aquest sentit s'ha desenvolupat la historiografia institucional més recent en la mesura que ha connectat l'orígen de les institucions amb la fiscalitat d'estat com han fet Bisson o M. Sanchez i P Ortí[229]. També els historiadors del dret han començat a fer el pas de l'anàlisi dels tractadistes i la doctrina jurídica a la de la documentació parlamentària propiament dita, editada o no. Oriol Oleart ho ha fet pel que fa als greuges. Santiago Sobrequés feu un ús important dels precedents de la guerra del segle XV des de les corts de 1454-1458[230]. Vicens Vives va tenir present les diverses corts generals tingudes lloc durant el regnat de Ferran II[231]. Eulàlia Duran ha tingut present les Corts de 1519 per al seu estudi sobre les Germanies[232] i J. H. Elliott es valgué de les inacabades de 1626-1632 per situar els precedents de la revolució de 1640[233]. Zudaire ja ho havia fet també, des d'una perspectiva molt bel·ligerant contra la resistència catalana[234]. També J. Carrera Pujal va fer un ús important de l'activitat parlamentària en la seva *Historia Política y Económica de Catalunya*[235]. Igualment s'han fet balanços d'urgència sobre legislació parlamentària del segle XVI[236]. Més recentment els estudis d'Àngel Casals, de Jordi Buyreu i de Miquel Pérez Latre han fet fer un salt qualitatiu important a la història de Catalunya del segle XVI, en passar de la documentació segregada només per la monarquia a l'ús també de la documentació institucional catalana i el factor parlamentari ha començat a tenir el paper que li pertocava en la història de Catalunya[237]. Pel que fa al País Valencià, el mes-

229. Thomas N. Bisson, *Fiscal Accounts...,* 1984. Id., *Las finanzas del*...,. Manuel Sánchez i Pere Ortí, *Corts, Parlaments i*....,.

230. Santiago Sobrequés, *La crisi política a les corts de 1454-1458,* dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins «Estudios de Historia Moderna», II (Barcelona, 1952), 3-96.

231. J. Vicens i Vives, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, Universitat de Catalunya, 1936, 3 vols.

232. E. Duran, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.

233. J.H. Elliot, *La revolta catalana*...,..

234. Eulogio Zudaire, *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964. La tesi en procés d'elaboració avançada de Josep Capdeferro promet d'ésser una aportació qualitativa important en relació a les corts de 1599 i sobretot de les inacabades de 1626-1632. L'autor en dóna un breu avenç en *El vigor de les institucions de la terra a la vigília dels Segadors*, dins *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna*, Barcelona, Ed. Base 2007, 43-83. També per a les corts de 1632: E. Zudaire, *El cardenal-infante, virrey de Cataluña*, dins «Hispania», XXI (1961), 581-630.

235. *Historia Política y Económica de Catalunya. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, 4 vols.

236. Ernest Belenguer, *La legislació politico-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya*, dins «Pedralbes», 7 (1987), 9-29, notícia dins «ATCA», VII/VIII (1988-1989), núm. 4.959. Eva Serra, *Constitucions i Redreç: Corts de Montsó-Barcelona (1563-1564) i Corts de Montsó (1585)* dins *Felipe II y el Mediterraneo*, Madrid, Sociedad Estatal, 1999, vol. IV, 159-189.

237. Ja ens hem referit al treball d'Angel Casals. Jordi Buyreu ha fet una meritòria aproximació a les corts de 1542, 1547, 1553 i 1564 i Miquel Pérez Latre a les de 1585 i

tratge de Joan Reglà, tot impulsant les edicions abans esmentades, integrava el factor parlamentari a la història del regne. Però apart d'aquestes significatives edicions, van fer ús de la legislació parlamenària Rubert I. Burns per al seu estudi del regne de València del segle XIII[238], E. Belenguer pel seu estudi de la València del segle XV[239], Teresa Canet en el seu treball sobre l'Audiència de València[240], James Casey en el seu treball sobre el regne de València del segle XVII[241]. Hi ha hagut o sovintegen treballs sobre legislació en general o sobre legislació de períodes parlamentaris concrets[242] o estudis sobre corts de sobirans concrets (del Magnànim, de Ferran II, de Carles l'emperador) i successors[243]. Les Corts en termes generals o concrets han estat

---

1599. Jordi Buyreu, *Les Corts catalanes: 1542-1564*, capítol II del seu llibre *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 2005, 71-166, on fa un balanç dels prolegòmens i preparatius, en valora la proposició reial, la constitució dels braços i llurs treballs i debats, els greuges, el balanç del General i el donatiu. També J. Buyreu, *Las Cortes de Cataluña: de Felipe, príncipe, a Felipe, rey*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2003), 657-684; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.995. Pel seu cantó Miquel Pérez Latre ha fet sobretot una lectura política de les corts per tal de situar el caràcter del conflicte latent i obert entre la terra i el monarca des de les corts de 1563 a les de 1599, visió magnífica per observar que la ruptura de 1640 tenia precedents i no va ser només una revolta de segadors: Miquel Pérez Latre, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo editorial, 2004, cap 4: *De les corts del desencís a les de la dissimulació (1563-1585)*, 149-180; i cap. 6: *De la repressió a una reconciliació tàctica i efímera (1592-1599)*, 223-258. En apèndix Pérez Latre publica la nòmina de títols nobiliaris i privilegis militars atorgats pel rei amb motiu de les corts de Barcelona de 1599: 283-287, i en el seu llibre *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja-Barcelona, editorial Afers, 2004, usa fonts parlamentàries relatives als capítols del redreç i al balanç del General.

238. Robert I. Burns, *El reino de València en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*, València, Del Senia al Segura, 1982, 2 vols.

239. Ernest Belenguer Cebrià, *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1976.

240. Teresa Canet Aparici, *La Audiencia de Valencia en la época foral moderna*, València, Edcs Alfons el Magnànim, 1986,

241. James Casey, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.

242. Agustín Bermúdez, Magdalena Martínez, Alfredo Obario, *Las Cortes valencianas durante el reinado de Alfonso V el Magnánimo. La legislación foral*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 73-97, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.662. Montserrat Bajet Royo, *La producció legislativa a les corts de 1454-1458. Evolució posterior*, dins «XVI Congresso ... Corona d'Aragona», I, 45-57, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.020. Ead., *Les Corts Generals de Montsó 1585: la normativa aprovada*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2002), 871-885, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.786.

243. Pedro López Elum, *Las cortes de Cataluña y la Corona de Aragón y su participación en los asedios de Peñíscola, Mallorca y Valencia*, dins «Scripta in honorem Enrique A. Llobregat Conesa», Alacant, Instituto Alacantino de Cultura Juan Gil-Albert, 2000, II 159-167, notícia dins «ATCA», XXII (2003), núm. 17.671. M. Rosa Muñoz Pomer,, *Las Cortes valencianas y su participación en las empresas italianas*, dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona, Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, III, 615-626; notícia dins «ATCA», XVII (1998), núm. 12.849. Ead., *Las cortes valencianas de los siglos XIII al XV*, dins *La Corona d'Aragó. Cortes y Parlamentos*, Barcelona-Saragossa, 1988, 205-257. Peter Rycraft, *The role of the catalan Corts in the later middle ages*, dins «English Historical Review», LXXXIX, 351 (IV-1974), 241-269. Desemparados Cueves Granero, *Cortes celebradas por Alfonso V el Magnánimo en el año 1419*, dins «IX Congreso de Historia de la Corona

analitzades per a estudiar una gran profusió de temes: les tensions del pactisme, les naturalitzacions, la historiogràfia dels coetanis, la política sobre moriscos, la política social agrària, la relació amb l'Audiència o conjuntures polítiques concretes[244]. D'al-

---

de Aragón» (1973), vol. IV, Saragossa, 1984, p. 116-128. Manuel Riu i Riu, *El papel de las cortes catalanas en la política de los primeros años de reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1423)*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I 657-672, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.973. Josep Serrano i Daura, *Les corts de Barcelona de 1432*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 717-735, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.991. M. José Carbonell Boria, Andrés Díaz Borràs, Luís J. Guía Marín, *Crisi política i estabilitat institucional. El regne de València i les corts de Montsó el 1435-1436*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 147-158, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 16.665. Domingo Díez-Cascón, *Las Cortes de Barcelona, 1480-81 (estudio de unas cortes catalanas de fines de la edad media*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultad de dret, febrer, 1986. José A. Armillas Vicente, *Las Cortes de Tarazona (1495) y la defensa del Rossellón*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993) 229-243, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.022. Àngel Casals, *Les Corts catalanes de 1510-1520: una etapa d'irregularitats*, dins «Afers», 9 (1990), 23-37. Ubaldo de Casanova Todolí, *Las primeras cortes catalanas de Carlos I, Barcelona, 1519-1520*, dins «Mayurqa», 20 (1980-1984), 243-276. Joan Carrió Arumí, *Les Corts de Montsó de 1585 i els recursos econòmics per a la defensa del Principat de Catalunya i els Comtats de Rosselló i Cerdanya*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 839-847, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.788. Maria José Qui Fontanals, *Las Cortes catalanas de Felipe III. Barcelona, 1599*, Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 1978. Mª Lluïsa Muñoz Altabert, *1604, una cita del Regne amb la monarquia. Corts valencianes de Felip III*, dins «Estudis», 25 (1999), 111-141. Mª Magdalena Martínez Almira i Emília Iñesta Pastor, *Las cortes valencianas del siglo XVII y la defensa de la costa alicantina*, dins «Actes del 53è Congrés...», I, 662-691.

244. Sobre afers de pactisme: Antoni Udina i Abelló, «Les Corts medievals, un límit al poder del rei d'Aragó?» dins *XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó,* Saragossa, Diputación General de Aragón, I/3, 1994, 415-427 ressenya a «ATCA», XX (2001) núm. 15.299. Mario del Treppo, «Alfonso il Magnanimo e la Corona d'Aragona dins *XVI Congresso Internazionale... Corona d'Aragona*, I, 1-17 ressenya «ATCA», XXI (2002) núm. 17.004. E. Salvador Esteban, «Poder central y poder territorial. El virrey y las cortes en el reino de Valencia», dins *Estudis* 12 (1985-1986), p. 9-28. Remedios Ferrero Micó, «Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico», dins *XVI Congresso Internazionale ... Corona d'Aragona*, I, 321-344, ressenya a «ATCA», XXI (2002) núm. 16.983. Lluís Guia Marín, «Las Cortes valencianas en la Edad Moderna. Un ejemplo de autoritarismo real y resistencia estamental», dins *V Congrés d'Història i Filologia de la Plana*, Castelló, Diputació, 1998, 15-27, ressenya a «ATCA», XIX (2000) núm. 15.064. *Idem*, «Felipe IV y los avances del autoritarismo real en el País valenciano: las cortes de 1645 y la guerra de Cataluña» dins *Estudis*, 10 (1983) p. 217-231. Sobre moriscos: Rafael Benítez Sánchez-Blanco, «Las cortes valencianas y la política morisca en la época de Carlos V», dins *Pedralbes*, 13/1 (1993) p. 341-353, ressenya a «ATCA». XV (1996) núm. 11.253. Sobre historiografia coetània: Eulàlia Miralles i Jorí, «La visió dels ciutadans: els dietaris personals» dins *Barcelona.Quaderns d'Història*, 9 (2003) p. 207-252 ressenya a «ATCA», XXV (2006) núm. 19.769. Rodolfo Galdeano Carretero, «Històriografia i iconografia: la sèrie icònica dels comtes de Barcelona del palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588)» dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 25 (2006) p. 375-409 en concret apartat «Els orígens mítics del Principat i el nou llenguatge historiogràfic de les Corts de 1585 p. 378-

tra banda la historiografia del País Valencià ha dedicat diversos articles al paper de les Juntes estamentals en la mesura que aquestes, sense tenir categoria de corts, eren assemblees polítiques reconegudes que van disputar a la Generalitat la representació del regne[245].El tram parlamentari final, és a dir les corts generals d'inicis del segle XVIII han estat objecte d'estudis importants. Jaume Bartrolí[246] va encetar l'estudi de les corts de 1701-02 de Felip V d'Anjou que, després, ha comptat amb les noves aportacions de Joaquim Albareda[247] i Pere Voltes Bou ho va fer amb les de 1705-06 de Carles III arxiduc, que després ha comptat amb l'estudi de Mònica González[248].

382. Sobre política social agrària: Josep Fernández Trabal, «Els "capítols de justícia" de les Corts de 1429 i 1431, plasmació del programa conservador en el conflicte agrari català», dins *Estudis d'Història Agrària* 17 (2004) p. 455-463, ressenya a «ATCA», XXV (2006) núm. 19.659. Sobre l'Audiència: Pere Molas Ribalta, «La Reial Audiència i les Corts de Catalunya» dins *les corts a Catalunya...*, p. 192-197, ressenya a «ATCA», XII (1993) núm. 8.740. Sobre conjuntura: Lluís Guia Marin, «Les Corts valencianes a l'edat moderna: Les corts de 1645, dins *Les Corts a Catalunya...*, p. 282-289 ressenya a «ATCA», XII (1993) núm. 8.377. Sobre aspectes de les atribucions de les corts com en el cas de les naturalitzacions: Sales, Núria, «Naturals i alíenígenes: un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII» dins Studia in honorem prof. M. de Riquer, I, Barcelona, 1987, p. 675-705. Ginebra i Molins, M.E., *La qualitat jurídica de català i l'aplicació del dret civil de Catalunya,* Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2002.

245. Lluís Guia, *La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius*, dins «Saitabi», XLII (1992), 33-45; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.206. M. Isabel Lorite Martínez, *La presencia de cortes en las juntas estamentales valencianas durante el reinado de Fernando el Católico*, dins «Saitabi», 50 (2000), 29-44, notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.635. Emilia Salvador Esteban, *Las Cortes de Valencia y las Juntas de Estamentos*, dins *Felipe II y el Mediterráneo,* Coordinador: Ernest Belenguer Cebrià, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, IV, 139-157; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.676. Josep Martí Ferrando, *El poder sobre el territorio (València, 1536-1550)* Generalitat Valenciana 2000, notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.297. Id., *Instituciones y sociedad valencianas en el imperio de Carlos V,* València, Generalitat valenciana, 2002; notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.298. Carmen Pérez Aparicio, *El proceso de consolidación de la monarquia autoritaria y la reacción foral valenciana. 'La Junta de Contrafurs'*, dins *Mayans y la Ilustración*, València, 1981, p. 131-151, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.359. Maria José Carbonell Boria, *Juntas de Brazos y comisiones estamentales*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 1011-1022; notícia dins «ATCA». XXV (2006), núm. 19.296. Sobre Juntes de Braços a Catalunya també n'han parlat Joan Lluís Palos, *Catalunya a l'Imperi*..., 360-380 i Miquel Pérez Latre, *Entre el rei i...*, vegeu índex del llibre . Id., *La Generalitat...*, vegeu índex del llibre.

246. Jaume Bartrolí, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), pp. 57-75.

247. J. Albareda, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1993. També Ernest Belenguer, *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada»,* dins *Les Corts a Catalunya...,* 168-172 i Eva Serra, *Les Corts de 1701-1702: la represa política a les vigilies de la Guerra de Successió*, dins «L'Avenç», 206 (IX-1996), 22-29.

248. P., Voltes, *Las cortes tenidas en Barcelona por el archiduque Carlos de Austria en 1705-06,* dins «Boletin de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (Barcelona, 1959-1960), 41-74. Id., *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1963, vol. II, 81-87. Mònica González, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió: les Corts de 1705-1706*, dins «Pedralbes», 12 (1992), 383-388, notícia dins «ATCA», XIII

El darrer tram parlamentari català també compta amb estudis d'E. Belenguer i J. Kalmar[249]. La comparació d'ambdues legislatures, la del duc d'Anjou amb la de l'arxiduc Carles disposa de l'edició facsímil de les *Constitucions* d'ambdues corts, amb un estudi introductori de Joaquim Albareda; també cal tenir present l'estudi comparatiu fet pel col·lectiu que actualment prepara l'edició dels processos familiars de la cort general de 1705-06[250]. Finalment el darrer tram de la vida del sistema polític catalanoaragonés disposa d'una recent análisi de Carmen Pérez Aparició sobre Catalunya i el País Valencià en les acaballes del sistema pactista, on es fa referència a les darreres corts catalanes i a les juntes de contrafurs valencianes i als intents dels valencians a tenir corts com els catalans, després de la mort de Carles II[251]. En el marc d'aquest tram final, pel que fa a Catalunya, Núria Sales ha observat l'emergent actuació de la conferència dels tres comuns formalment institucionalitzats en la cort general de 1706. Aquest nou sistema deliberatiu està essent reconegut com una expressió de modernització institucional fruit de bases socials noves, forjat a través d'un llarg empirisme polític de caracater pactista i legitimat institucionalment per via parlamentària[252].

Els juristes distingeixen entre Parlaments i Corts. Des d'una perspectiva institucional formalista només podríem tenir presents les convocatòries a aquelles reunions que han estat definides pels juristes tècnicament com a Parlaments, on no es contemplarien dos requisits imprescindibles com la justícia i la legislació. Des d'aquest punt de vista podriem destacar la convocatòria de 1468 com ha fet Víctor Ferro indicant que malgrat que la convocatòria feia al·lusió al «"bon estament de la terra", com si es tractés d'una Cort General ... l'usual era limitar-s'hi a ponderar la importància dels assumptes a tractar —normalment, un o dos punts de caràcter bèl·lic o d'interès dinàstic o institucional sense precisar-los»[253]. Ha estat estudiat el Parlament de 1653

(1994), núm. 9.593. Ea., *Les Corts Catalanes de 1705-1706*, dins «L'Avenç», 206 (1995), 30-33.

249. E. Belenguer, *La cort i el país. Entorn de les darreres corts catalanes de l'edat moderna*, dins «Revista de Catalunya» (juliol-agost, 1989), 41-54; notícia dins «ATCA», X (1991), núm. 6.893. Id., *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada?,* a *Les Corts a Catalunya...,* 168-172; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.741. János Kalmar, *Sobre la cort barcelonina de l'arxiduc Carles d'Àustria*, dins «Pedralbes», XVIII/2 (1998), 299-302, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.375.

250. *Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706*, Estudi introductori, Joaquim Albareda i Salvadó, Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), Barcelona Departament de Justícia, 2004. Josep M. Bringué; Pere Gifre; Gerard Marí; Miquel Pérez Latre; Joan Pons i Eva Serra, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII*, dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707). Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005, Pre-actes*, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.

251. Carmen Pérez Aparicio, *Catalunya i València en les acaballes del sistema pactista (1665-1714)*, dins E. Belenguer i F. V. Garín (Eds), *La Corona d'Aragó. Segles XII-XVIII*, València, Generalitat Valenciana, 2006, 337-368.

252. N. Sales, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104. Eduard Martí, *La Conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les Constitucions de Catalunya (1698-1714),* dins *53 Congrés...*, vol. I, 447-466.

253. V. Ferro, *El dret públic...*, 238-239.

destinat a resoldre la qüestió dels allotjaments després de la caiguda de Barcelona, però encara en plena guerra dels Segadors[254].

Des d'una perspectiva assembleària no cenyida als requisits formals dels juristes, el terreny parlamentari català s'aixampla i adquireix noves dimensions i ens cal una visió més versàtil[255]. Al costat, doncs, d'aquests parlaments legals, no podem oblidar les assemblees rebels sense convocatòria reial. En aquest sentit van operar les Juntes de Braços de 1588 a 1592 amb les seves divuitenes que han estudiat Joan Lluís Palos i Miquel Pérez Latre[256] i seguiren aquestes petjades, però amb una nova significació i una dimensió revolucionària, les anomenades Corts Generals de Pau Claris de 1641[257] i la Junta de Braços resistencialista de 1713[258]. Sense el model polític de la Cort General no hi hauria hagut el referent institucional modèlic per als desplegaments resistencialista o revolucionaris, ni tampoc el desenvolupament de conferències paritàries de comuns, consultives i/o deliberatives[259]. D'aquí que calgui considerar la Cort General la clau de la lògica institucional i evolutiva del sistema polític català.

RELACIÓ PER ODRE ALFABÈTIC DELS AUTORS O TÍTOLS ESMENTATS EN EL BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1,2 i 3 de juny de 2006, Universitat de València (en premsa).

AADD [Muñoz Pomer, Mª Rosa; Ferrero Micó, Remedios D.; Guia Marín, Lluís J.; Pinilla Pérez de Tudela, Regina; Carbonell Boria, Mª José; Pons Alós,

254. Fernando Sánchez Marcos, *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores, 1652-1676*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1983. Id., *El Parlamento General de Cataluña de 1653*, dins «Mayurqa», 16 (1976), 115-136. Id., *El Parlamento de Cataluña de 1653*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 182-189.

255. Una aproximació al tema en Xavier Gil, *Parliamentary life in the crown of Aragón. Cortes, Juntas de Brazos and other corporate bodies*, dins «Journal of early modern history», 6/4 (2002), 362-395.

256. Joan Lluís Palos, *Catalunya a l'Imperi...*, 360-380, i Miquel Pérez Latre, *Entre el rei i...*, vegeu índex del llibre . Id., *La Generalitat...*, vegeu índex del llibre.

257. *Les Corts Generals de Pau Claris....*. Aquest procés de la Junta de Braços de 1640 és al mateix temps *Dietari de la Generalitat*. Ramon Vidal Pinell, *La Junta de 1640*, dins *Les corts a Catalunya...*, 173-181; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.744.

258. Francesc de Castellví, *Narraciones Históricas*, a cura de José Maria Mundet i Gifre i José Maria Alsina Roca. Estudi preliminar de Francisco Canals Vidal, Madrid, Fundación Francisco Elias de Tejada i Erasmo Percopo, 1997-1999, 4 vols. Mateo Bruguera, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*. Barcelona, Ed. Luís Fiol y Gros, 1871-1872, 2 vols. Salvador Sanpere i Miquel, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, «L'Avenç», 1905. Existeix edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 2001, amb un estudi introductori de Joaquim Albareda i Salvadó; i Barcelona, Generalitat de Catalunya, Barcelona Departament de Justícia (Textos Jurídics Catalans, 26 . Lleis i costums. II/10), títols de Castellvi i Bruguera i en edició propera Pons.

259. N. Sales, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104.i Eduard Martí, *La conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les constitucions a Catalunya (1698-1714)*, dins *Actes 53è Congrés...* 447-466.

Vicente; López, Carlos; Cortès Escrivà, Josepa], *Les Corts valencianes: qüestions d'historiografia i propostes de treball* dins *Dels furs a l'Estatut.* «Actes del *I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat*», València, 1992, 255-271.

Abadal, Ramon d', *Pere el Ceremoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, Eds 62, 1972.

Abascal Palazón, Juan Manuel, *Fidel Fita (1835-1918). Su legado documental en la Real Academia de la Historia*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.418.

«Acta Curiarum Regni Sardiniae», Milà, Dott. A. Giuffrè, 1953-1963 i Càller, Consiglio Regionale della Sardegna, 1986-2004. N'hi ha algunes notícies dins «ATCA», XIX (2000), núms. 15.154-15.155.

«Actas de las cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-1363». Recopiladas y transcritas por Josep M. Pons Guri (Codoin-ACA, segona època, 50), Madrid, Ministerio de Cultura 1982, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.174.

«Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», Sobrequés, J., Agirreazkuenaga, J., Morales, M., Urquijo, M. i Cisneros, M. (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, 2 vols.

Aguiló, Marià, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860,* Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923. Existeix una edició facsímil, Impremta Palacios, Sueca, 1977.

Alabau Calle, José A., «Per tot bé avenir de la nostra vila». *Alcoy en las Cortes de 1443-1446*, dins *Actes 53è Congrés...*, vol. I, 537-553.

Alabrús, Rosa M. i García Cárcel, Ricardo, *L'afer Grasses i Gralla i la problemàtica constitucional catalana abans de la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes», 13/II (1993), 557-564.

Albareda Salvadó, Joaquim, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1993.

Amotnas, doctor, *Los concelleres y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña con su reseña histórica des de su orígen hasta que acabaron en el reynado del señor don Felipe V*, Barcelona, Imp de Francisco Garriga, 1838.

Armillas Vicente, José A., *Las Cortes de Tarazona (1495) y la defensa del Rossellón*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 229-243, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.022.

Arrieta, Jon, *El Consejo de Aragón y las Cortes catalanas*, a *Les Corts a Catalunya...,* 245-255.

Baiges i Jardí, Ignasi J.; Rubió i Rodon, Anna, Varela i Rodríguez, Elisa, per Josep M. Sans i Travé, *Cort General de Montsó 1382-1394* (Textos Jurídics Catalans, 8. Lleis i Costums II/2). Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1992.

Bajet Royo, Montserrat, *La producció legislativa a les corts de 1454-1458. Evolució posterior*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 45-57, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.020.

Bajet Royo, Montserrat, *Les Corts Generals de Montsó 1585: la normativa aprovada*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 871-885; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.786.

BAJET ROYO, Montserrat, *Les estampacions de quaderns de Constitucions i altres actes de Cort (notes per al seu estudi)*, dins «Actes del 53è Congres...», vol. I 554-567.

BALAGUER, Víctor, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, Manero, 1860-1863, 5 vols.

BARTROLÍ, Jaume, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), 57-75.

BEINERT, Berthold, *La proposición Real de las Cortes de Monzón de 1547*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CLXV/II (1969), 255-257.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *En torno a alguno de los greuges catalanes de 1701-02: ¿Un paso más hacia la revisión del neoforalismo?* dins «Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez, València», Generalitat valenciana, Conselleria de cultura, educació i ciència, 1988, vol. II, 253-268.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada?* a *Les Corts a Catalunya...,* 168-172, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.741.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *La cort i el país. Entorn de les darreres corts catalanes de l'edat moderna*, dins «Revista de Catalunya», (juliol-agost, 1989) 41-54. ressenya a ATCA, 10 (1991) núm. 6.893.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *La legislació político-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya* dins «Pedralbes», 7 (1987), 9-29, notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989), núm. 4.959.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Les Corts valencianes a l'època moderna*, dins «Saó», (1989), p. 28-33.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Cortes del reinado de Fernando el católico*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Un balance de la relaciones entre la Corte y el País: los greuges de 1599 en Cataluña*, dins «Estudis», 13 (1988), 99-130, motícia dins «ATCA», 12, (1993), núm. 8.742.

BELENBUER CEBRIÀ, Ernest, *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1976

BELLUGA, Pere, *Speculum principum ac Iustitiae*, París, Preti Vidonaei, 1530.

BENEYTO, Joan, *Observaciones sobre el estudio de las cortes de València*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, València 14 a 18- IV, 1971», Vol. II, València, 1980, 889-892, notícia dins «ATCA», 4 (1985), núm. 2.002.

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, *Las cortes valencianas y la política morisca en la época de Carlos V*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 341-353, notícia dins «ATCA», XV (1996) núm. 11.253.

BERART, Gabriel*, Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelísimos reynos de la Corona de Aragón del doctor Gabriel Berart ciuidadano honrado de Barcelona, auditor general de las galeras del Principado de Cataluña, de presente sirviendo a su Magestad el oficio de relator en su SSRC de Aragón por orden y comisión del mismo Consejo dedicado al excelentíssimo señor conde duque gran canciller etc* [s l], 1626.

BERMÚDEZ AZNAR, Agustí, *La oferta de las Cortes valencianas del reinado de Felipe III*, dins «Actes del 53è Congrés ...», 568-579.

BERMÚDEZ AZNAR, Agustí, *Servicios y donativos de las Cortes Valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 963-989, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.213.

BERMÚDEZ, Agustí; MARTÍNEZ, Magdalena i OBARIO, Alfredo, *Las Cortes valencianas durante el reinado de Alfonso V el Magnánimo. La legislación foral*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia,

18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 73-97, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.662.

BISSON, Thomas N. (Ed.), *Medieval representative institutions. Their origins and nature*, Hinsdale. Illinois, The Dryden Press, 1973.

BISSON, Thomas N., *Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)*, dins «X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, 1980, 161-208.

BISSON, Thomas N., *The military origins of medieval representation*, dins «The American Historical Review», LXXI (1966), 1199-1218.

BISSON, Thomas N., *Fiscal Accounts of Catalonia under the early Count-Kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984.

BLANCAS, Jerónimo de, *Modo de proceder en Cortes de Aragón*, Saragossa, Diego Dormer, 1641. Existeix edició facsímil Saragossa, Cortes de Aragón, 1984 amb una introducció de Guillermo REDONCO VENTEMILLAS i Esteban SARASA SÁNCHEZ.

BOFARULL ROMANÍ, Manuel, *Las antiguas cortes, el moderno parlamento, el régimen representativo orgànico*, Alacalà de Henares, (sense imp) 1945.

BORRÀS I FELIU, Antoni, *L'Arxiu del palau Requesens i les Corts catalanes*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 104-109, notícia dins «ATCA», 12 (1993), núm.8.863

BOSCH, Andreu, *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628. Edició facsímil, Barcelona-Sueca, Curial, 1974.

BOSCOLO, Alberto, *Sul braccio reale nei Parlamenti sardi del periodo aragonese*, dins «Xe Congrès International des Scienes Historiques, Rome, 1955», Louvain-París, Commission Internationale pour l'histoire des Assemblées d'États, XVIII, 1958, 135-139.

BOVÉ, Salvador, *Institucions de Catalunya. Les Corts, la Diputació, lo Concell de Cent, los gremis y'l consolat de mar*, Barcelona, La Catalana, [1894].

BRINGUÉ I PORTELLA, Josep Maria; GIFRE I RIBAS, Pere; MARÍ I BRULL, Gerard; PÉREZ LATRE, Miquel i PONS I ALZINA, Joan, *El dissentiment en els quatre processos catalans de la Cort de Montsó de 1585*, dins «Actes del 53è Congrés...», vol. I, 716-736.

BRINGUÉ, Josep M.; GIFRE, Pere; MARÍ, Gerard; PÉREZ LATRE, Miquel, PONS, Joan, *Els Quatre Processos Catalans de la Cort de Montsó de 1585. Un avanç d'estudi comparatiu*, dins «Ius Fugit», 10-11, (2001-2002), 773-795, notícia dins «ACTA», XXV (2006), núm. 19.787.

BRINGUÉ, Josep M; GIFRE, Pere; MARÍ, Gerard, PÉREZ LATRE, Miquel; PONS, Joan i SERRA, Eva, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII* dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707). Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005, Pre-actes*, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.

BROCÀ, Guillem M de, *Juristes i jurisconsults catalans dels segles XIV-XVII*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III, Barcelona, 1909-1910, 483-515.

Brocà, Guillem M. de, *Taula de las stampaçions de les Constituçions y altres drets de Cathalunya y de les costumes y ordinaçions de sos diversos paratges*. Barcelona, fills de Jaume Jepús imp., 1907. Existeix una edició facsímil publicada a Pamplona, Colección de Derecho. Derecho Foral, Analecta, 2003.

BROCÀ, Guillem Maria de, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, vol I Barcelona, Juan Gili, 1918. Edició facsímil (Textos Jurídics Catalans, Escriptors I/1), Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1985.

BRUGUERA, Mateo, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*. Barcelona, Ed. Luís Fiol y Gros, 1871-1872, 2 vols.

BURNS, Robert I., *El marc històric de les Corts medievals*, dins «Saó», (1989), 10-14.

BURNS, Robert I., *El reino de València en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*, València, Del Senia al Segura, 1982, 2 vols.

BUYREU, Jordi, *El donativo de las Cortes catalanas a mediados del siglo XVI (1542-1564)*, dins «Actes 53è Congrés...», 580-596.

BUYREU, Jordi, *Las Cortes de Cataluña: de Felipe, príncipe, a Felipe, rey*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 657-684; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.995.

BUYREU, Jordi, *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 2005.

CABESTANY FORT, Joan F., *Tarragona i les Corts Catalanes (1283-1442)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», I (1977), 69-79.

CALLÍS, Jaume, *Extragrauatorium curiarum per dominum Jacobum de Calicio*, Barcelona, per Petrum Posa, 1518. També Barcelona, apud Ioannem Gordiolam, impresa a Lió 1556.

CANET APARICI, Teresa, *La Audiencia de Valencia en la época foral moderna*, València, Edcs. Alfons el Magnànim, 1986.

CAPDEFERRO I PLA, Josep, «*Attès los dits diputats no eren sinó procuradors...»: relacions entre els braços i la Diputació del General durant la celebració de les Corts catalanes de 1599*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 849-870; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.784.

CAPDEFERRO I PLA, Josep, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», Vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 109-132; notícia dins «ATCA», XXVI (2007).

CAPDEFERRO I PLA, Josep, *El vigor de les institucions de la terra a la vigília del Segadors*, dins «Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna», Barcelona, Ed. Base, 2007, p. 47-83.

CAPDEFERRO I PLA, Josep, *Sessions plenàries versus comissions de treball a les Corts catalanes del segle XVII*, dins *A la vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó*, València 1,2,3 de juny de 2006, [en premsa]

Capítols dels drets y altres coses del general del Principat de Cathalunya y Comptat de Rosselló y Cerdanya fets en corts generals del any MCCCCLXXXI fins en lo any MDLXIIII inclusive y dels drets que per pràctica y altrament se paguen. En lo trienni de MDLXXV per manament dels molts illustres senyors deputats y oydors de comptes corregits y comprovats ab sos autèntichs originals recondits en lo archiu de la scrivania major de la Casa de la Deputació y estampats ab annotacions y referiment de altres capítols sobre lo mateix y números en los marges y complit repertori. Barcelona, Rafel Figueró, 1707.

Capítols per lo redres del General y Casa de la Deputació de Cathalunya fets en las Corts celebradas en lo monestir de sant Francesch de Barcelona per la SCRM del sereníssim senyor rey don Felip II de Aragó y III de Castella en lo any 1599. Van ajustats en esta nova impressió los capítols de corts fahents per las insaculacions a las bossas de Deputats y Oydors de Comptes desde la formació de ellas feta en las corts de santa Anna, any 1493. Barcelona, Rafel Figueró, 1704.

CAPMANY, Antoni de, *Práctica y estilo de celebrar Cortes en los reinos de Aragón, Principado de Cataluña y reino de valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra,* Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821.

CARBONELL BORIA, M. José; DÍAZ BORRÀS, Andrés i GUIA MARÍN, Luís J., *Crisi política i estabilitat institucional. El regne de València i les corts de Montsó el 1435-1436*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 147-158, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 16.665.

CARBONELL BORIA, Maria José, *Juntas de Brazos y comisiones estamentales*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 1011-1022; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.206.

CARRERA PUJAL, Jaime, *Història Política y Económica de Catalunya. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, 4 vols.

CARRIÓ ARUMÍ, Joan, *Les Corts de Montsó de 1585 i els recursos econòmics per a la defensa del Principat de Catalunya i els Comtats de Rosselló i Cerdanya*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 839-847; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.788.

CASALS, Àngel, *El donatiu de les Corts i les finances imperials de Carles I*, dins «Revista de Catalunya», 103 (1996), 39-48.

CASALS, Àngel, *Les Corts catalanes de 1510-1520: una etapa d'irregularitats*, dins «Afers», 9 (1990), 23-37.

CASALS, Àngel, *L'Emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Ed. Granollers, 2000.

CASANOVA TODOLÍ, Ubaldo de, *Las primeras cortes catalanas des Carlos I, Barcelona, 1519-1520*, dins «Mayurqa», 20 (1980-1984), 243-276.

CASEY, James, *Qui manava a l'Estat absolut?. El marc polític de les Corts valencianes a l'època moderna*, dins «Saó», (1989), 22-27.

CASEY, James, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.

CASTELLVÍ, Francesc, *Narraciones Históricas*, a cura de José Maria MUNDET I GIFRE i José Maria ALSINA ROCA. Estudio preliminar de Francisco CANALS VIDAL, Madrid, Fundación Francisco Elias de Tejada i Erasmo Percopo, 1997-1999, 4 vols. Recensió dins «ATCA», XVIII (1999), 862-865.

CATEURA BENNÀSSER, Pablo, *El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 384-388, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.611.

CAWSEY, Suzanne F., *Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1410*, dins «The Journal of Ecclesiatical History», 50 (1999), 442-463, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.797.

CISCAR PALLARÈS, Eugenio, *Cortes valencianas de Felipe III*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973.

CLAVERO, Bartolomé, *Cortes tradicionales e invención de la historia de España*, dins *Las Cortes de Castilla y León..., Tercera etapa...*, Valladolid, 1990, Vol. I, 149-195.

COLL, Jaume, *Repertori alphabetic molt copios y complit de tot lo contengut y disposat en lo volum de les constitutions, capitols y actes de cort en la primera cort general celebrada als cathalans en Barcelona per Phelip Segon en lo any 1599, ordenat per micer Jaume Coll perque se pugan trobar les materies tractades y ordenades en dita cort*, Barcelona, Esteve Liberos, 1625.

CONDE, Rafael; HERNÁNDEZ, Ana; RIERA, Sebastià i ROVIRA, Manuel, *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 25-59.

Constitución Catalana y Cortes de Cataluña. Constituciones, prerrogativas, fueros y privilegios de que disfrutó Cataluña, en unos tiempos en que lo restante de Europa gemía aún bajo el peso de la odiosa esclavitud, Barcelona, M. Texero, s.a.

Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706, Estudi introductori, Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), Barcelona, Departament de Justícia.

Constitutions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 1973. Existeix una edició fascímil de la mateixa editorial Base que conté la Compilació de 1495, la de 1588-89 i la de 1704 amb estudis introductoris de Josep M. FONT I RIUS i Josep M. PONS I GURI, Barcelona, 2004, 4 vols.

COROLEUI INGLADA, Josep i PELLA I FORGAS, Josep, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Libreries París-València, 1993.

COROLEU I INGLADA, Josep i PELLA I FORGAS, Josep, *Los fueros de Cataluña. Descripción comentada de la constitución histórica del Principado, sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales*. Barcelona, Imp. Luís Tasso, 1878.

Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar. Procés Familiar del Braç Reial, a cura de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA, Pere GIFRE I RIBAS, Gerard MARÍ I BRULL, Miquel PÉREZ LATRE, Joan PONS ALZINA, coordinació i introducció per Eva SERRA I PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. Recensió dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 570-571.

Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar. Procés Familiar del Braç Eclesiàstic, a cura i coordinació per Eva SERRA I PUIG. Introducció de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior, 2003.

Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD. Introducció de Miquel PÉREZ LATRE (Textos Jurídics Catalans, 19. Lleis i Costums II/6). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001.

Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial, a cura de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA, Pere GIFRE I RIBAS, Gerard MARÍ I BRULL, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS I ALZINA, coordinats per Eva SERRA I PUIG. Introducció d'Eva SERRA I PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001.

Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç militar, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD., Introducció de Pere GIFRE I RIBAS (Textos Jurídics Catalans, 20. Lleis i Costums II/7). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003.

Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç eclesiàstic, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD. Introducció de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003.

Cort General de Montsó 1382-1384, a cura de Ignasi J. BAIGES I JARDÍ; Anna RUBIO I RODON; Elisa VARELA I RODRÍGUEZ. Coordinat per Josep. M. SANS I TRAVÉ (Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/2), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992.

CORTEGUERA, Luis R., *For the Common Good. Popular politics in Barceloma, 1580-1640*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2001. Traducció catalana: *Per al bé comú. La política popular a Barcelona, 1580-1640*, Vic, Eumo editorial, Universitat de Vic, 2005.

Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña, Madrid, Real Academia de la Historia, 1896-1922, 26 vols. El primer vol. consta de dos toms. Prolèg de Fidel FITA I COLOMER i Benvingut OLIVER (Madrid, 10 d'Octubre de 1896) al primer tom del vol. I p.V-XX.

Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI, 12-13-VI-2002, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-jurídicos de la Corona de Aragón», vols 10-11 (2001-2002), (Saragossa, 2003), els articles de «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002) han estat reumits dins «ATCA», XXV (2006), núms. 19.211, 19.213, 19.785-19.789 i 19.952.

Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002). Comunicació d'Aragó, pàgs. 189 a 630.

Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384), Introducció i edició a cura de Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ i de Pere ORTÍ GOST (Textos Jurídics Catalans. Lleis i costums, II/4), Barcelona, Departament de Justícia, 1997, recensió dins «ATCA», XIX (2000), 676-679.

CRUSAFONT I SABATER, Miquel, *Història de la moneda en la Guerra dels Segadors (Primera República Catalana) 1640-1652*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001.

CUCURULL, Fèlix, *Panoràmica del Nacionalisme Català*, París, Edicions Catalanes de París, 1975, vol. I.

CUEVES GRANERO, Desamparados, *Cortes celebradas por Alfonso V el Magnánimo en el año 1419*, dins «IX Congreso de Historia de la Corona de Aragón (1973)», vol. IV, Saragossa, 1984, 116-128.

D'AGOSTINO, Guido, *La storia delle istituzioni parlamentari. Problemi e prospettive*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 353-356.

D'AGOSTINO, Guido, *Les corts als països de la Corona d'Aragó. Els territoris italians: Sicília, Sardenya, Nàpols*, dins *La Corona d'Aragó...*, 259-299.

D'AGOSTINO, Guido, *Le Istituzioni Parlamentari nell'Ancien Regime*, Nàpols, Guida Ed., 1980. PARDOS MARTÍNEZ, Julio A, *D'Agostino: Le istituzioni parlamentari nell'Ancien Règime*, dins «Revista de las Cortes Generales», 1 (1984), 311-322.

DANVILA I COLLADO, Manuel, *El poder civil en España*, Madrid, Imprenta y Fundación de Manuel Tello, 1885-1886, 6 vols.

DANVILA I COLLADO, Manuel, *Estudios Críticos acerca de los orígenes y vicisitudes de la legislación escrita del antiguo reino de Valencia*, Madrid, Jaime Ratés, 1905. Publicat de nou dins «Memorias de la Real Academia de la Historia», 14 (1909), 1-376. També edició facsímil, Pamplona, Analecta editorial, 2003.

Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1411-1701, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2005, 9 vols.

Dietaris de la *Generalitat*, Volum V: *Anys 1623 a 1644*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999. En part es correspon amb *Les Corts Generals de Pau Claris...*, DÍEZ-CASCÓN, Domingo, *Las Cortes de Barcelona, 1480-81 (estudio de unas cortes catalanas de fines de la edad media)*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultat de dret, febrer, 1986.

Discurso iuridico sobre presas de armadores y quinto de Su Magestad segun Constituciones de Cataluña [Barcelona], en casa de Ioseph Forcada, [1670]. *Discurso iuridico sobre contrabandos y bienes de enemigos naufragados segun Constituciones de Cataluña*, Barcelona, Ioseph Forcada, 1670.

DUMONT, François, director, *Études sur l'histoire des assemblées d'États*, PUF, París 1966.

DURAN I GRAU, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.

EGEA I FERNÁNDEZ, Joan i GAY I ESCODA, Josep M., *Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al decret de Nova Planta*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», any LXXVIII/ 2-3, (abril–juny, 1979), 7-52, i (juliol-setembre, 1979), 7-88.

El pactismo en la historia de España. Simposio celebrado los dia 24, 25 y 26 de abril de 1978 en el Instituto de España, Cátedra de «Francisco Vitoria», Madrid, Instituto de España, 1980

ELÍAS DE MOLINS, Antoni, *Las cortes catalanas por los señores Coroleu y Pella* [Ressenya a l'obra de Coroleu i Pella sobre les corts catalanes], «Revista de Archivos Bibliotecas y Museos», vol. 7 (1877), 41-43.

ELÍAS DE TEJADA, Francisco, *Historia del pensamiento político catalán*, Sevilla, Montejurra, 1963-1965, 3 vols.

ELIZALDE, José, *Repertorio bibliográfico sobre Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/9 (1981), 299-328 i II/10 (1981). 285-324.

ELLIOT, J. H., *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Editorial Vicens Vives, 1966.

Escrits polítics del segle XVIII. Tom I. Despertador de Catalunya i altres textos. Edició a cura de Joaquim ALBAREDA, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996.

Escrits polítics del segle XVIII. Tom II. Documents de la Catalunya sotmesa. Edició a cura de Josep M. TORRAS I RIBÉ, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996.

ESPUNY I TOMÀS, Maria Jesús, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 198-207.

Felipe II y el Mediterráneo. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999. Vol. IV

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel, *Carlos V y Cataluña*, dins «Pedralbes», V (1985), 21-29, notícia dins «ATCA», VI (1987), núm. 3.312.

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, *Els ‚Capítols de justícia' de les Corts de 1429 i 1431, plasmació del programa conservador en el conflicte agrari català*, dins «Estudis d'Història Agrària» 17 (2004), 455-463, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.659.

FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *L'origen de les Corts i la seva vinculació a la Cúria,* dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 58-62.

FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *La corte condal: una limitación fáctica a los poderes de la autoridad condal en la Cataluña de la alta edad media*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», any LXXXI/2 (abril-juny 1982), 373-403.

FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *Notas en torno a las Asambleas Condales en la Cataluña de la Alta Edad Media*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 7-88, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.043. Publicat després a Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1983.

FERRAN I PLANAS, Elisabet, *Les Corts de Barcelona de 1251 i les pràctiques feudals catalanes*, dins «Actes 53è Congrés...», 597-609.

FERRERO MICÓ, Remedios, *Greuges presentados en las cortes valencianas que se celebraron en el siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 935-961; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.211.

FERRERO MICÓ, Remedios, *Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 321-344; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.983.

FERRERO MICÓ, Remedios. *Los greuges en las cortes valencianas de 1510* dins «XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/2, 1996, 191-205; notícia dins «ATCA», 20 (2001), núm. 15.615.

FERRO, Víctor, *Influències i confluències. Alguns resultats de la relació entre els estats catalano-aragonesos i el regne siculo-napolità*, dins «Recerques», 32 (1979), 65-70.

FERRO, Víctor, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Eumo, Vic, 1987.

FIBLA GUITART, Montserrat, *Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu*, dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XIX (1978), 97-130.

FELIPO ORTS, Amparo, *Las sisas del vino y del general de entradas tras las cortes valencianas de 1626*, dins «Saitabi», XXXII (1982), 67-74; notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.653.

FOIX, Vicent, *Apuntes históricos sobre los fueros del antiguo reino de Valencia*, València, Mariano de Cabrerizo, 1855. Hi ha edició facsímil de València, Llibreries París-València.

FONT I RIUS, Josep M., [*Estudi introductori*] dins *Constitucions de Catalunya*. Incunable de 1495 (Textos Jurídics Catalans, 4. Lleis i Costums, IV/1), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1988, p. IX-CXXXVII. Nova edició, Barcelona, Ed. Base, 2004.

FONT I RIUS, Josep M., *Apuntes de Historia del derecho español tomados de las explicaciones ordinarias de la Cátedra*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1969.

FONTANA I LÁZARO, Josep, *Representativitat política i progrés social: una proposta interpretativa*, dins «Actes 53è Congrés...», Vol. I, 85-95.

FONTANELLA, Josep, *De pactis nuptialibus siue capitulis matrimonialibus tractatus, multis Regiae Audientiae Principatus Cathaloniae et aliorum grauissimorum senatuum decisionibus*, Barcelona, apud Laurentium Deu, expensis Michaelis Menescal, 1612-1622, 2 vols.

Furs de València, a cura i introducció de Germà COLÓN i Arcadi GARCIA (Els Nostres Clàssics A, 101) Vol. I, Barcelona, Editorial Barcino, 1970.

GALDEANO CARRETERO, Rodolfo, *Historiografia i iconografia: la sèrie icònica dels comtes de Barcelona del palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXV (2006), 375-409.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna...*, 677-732.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Las Cortes de 1519 en Barcelona, una opción revolucionaria frustrada*, dins «Homenaje al Dr. don Juan Reglà Campistol», València, Universitat de València, 1975, vol. I, 239-255.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Cortes del reinado de Carlos I*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, Ariel, 1985, 2 vols.

GARCIA SANZ, Arcadi, *Les Corts en el dret clàssic valencià*, «Saó» (1989), 34-36.
GAY I ESCODA, Josep M., *La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 86-96; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.081.
GAY I ESCODA, Josep Maria, *La legislació de la Cort i el control de la seva observança*, dins «L'Avenç», 74 (Setembre, 1984), 68-71.
GENOVÈS I OLMOS, Eduard*, Catàlech descriptiu de les obres impreses en llengua valenciana, 1474 fins 1700,* Vol. I i vol. IV, València, Imp. Manuel Pau, 1911 i 1914. Hi ha edició facsímil dels quatre volums per Llibreries París-València, València, 1993.
GIL, Xavier, *'A noticia de todos'. Las cortes generales de la Corona de Aragón de 1585 a través de fuentes externas*, dins *Felipe II y el Mediterráneo,* Vol. IV, 213-230; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 17.108.
GIL, Xavier, *Parliamentary life in the crown of Aragón. Cortes, Juntas de Brazos and other corporate bodies*, dins «Journal of early modern history», 6/4 (2002), 362-395.
GIL, Xavier, *Republican Politics in early modern Spain: The Castilian and Catalano-Aragonese Traditions*, dins *Republicanism. A Shared European Heritage...,* 263-288.
GILABERT, Francesc, *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitadores y su gobierno*, [Lleida, 1617]
GILLES, H., *Les états de Languedoc au xvè siècle,* Privat, Tolosa, 1965.
GINARD, Onofre Bartomeu, *Repertori general y breu sumari per orde alphabètich de totes les matèries dels Furs de València fins les Corts del any 1604 inclusive, y dels Privilegis de dita Ciutat i Regne ...*, València, Pere Patricio Mey, 1608.
GINEBRA I MOLINS, M. E., *La qualitat jurídica de català i l'aplicació del dret civil de Catalunya,* Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2002.
GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *La Corona de Aragón. Régimen político y cortes. Entre el mito y la revisión historiogràfica*, dins *Historiographie de la Couronne d'Aragon. Actes du XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon. Montpellier 26-29 septembre 1985*, Montpeller, Memoires de la Société Archéologique de Montpellier, 1989, Vol. III, p. 61-81.
GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *Las Cortes de Aragón*, Saragossa, Libreria general, 1978
GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Siglo XXI, 1989.
GONZÁLEZ FENÁNDEZ, Mònica, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, dins «Pedralbes», 13/I (1993), 299-308, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.437.
GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Mònica, *Les Corts catalanes de 1705-1706*, «L'Avenç», 206 (Barcelona, 1995), 30-33.
GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Mònica, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió. Les Corts de 1705-1706*, dins «Pedralbes», XII (1992), 383-388, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.593.
GONZÁLEZ, Mònica, *L'observança de les lleis per mitjà dels processos de Corts: des de la Constitució del* Poch Valria *(1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, Vol. I, 610-626.
GONZALVO I BOU, Gener, *Les assemblees de Pau i Treva i l'orígen de la Cort General de Catalunya*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 71-78.
GONZALVO I BOU, Gener, *Les constitucions de Pau i Treva*, dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1991, 31-42; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.271

GONZALVO I BOU, Gener, *La Pau i Treva a Catalunya orígen de les Corts Catalanes*. Pròleg de Frederic UDINA I MARTORELL, Barcelona, La Magrana 1986; notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989), núm. 4.504.

GRASES I GRALLA, Francesc, *Epítome o Compendi de las Principals diferències entre les lleys generals de Cathalunya y los capítols del Redrès o ordinacions del General de aquella que, al molt il·lustre senyor Dn. Ramon de Vilana Perlas marquès de Rialp, del Consell de sa magestat y son secretari en lo despaig universal, consagra lo Dr. Francisco Grases y Gralla, ciutadà honrat de Barcelona y oydor de la Real Audiència del present Principat de Cathalunya*. Barcelona, Rafel Figueró, 1711.

GRAU, Ramon, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Ajuntament de Barcelona, 1994. També Ajuntament de Barcelona, 2006.

GRAULLERA SANZ, Vicent, *Juristas y notarios en las Cortes valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002) p. 1023-1045; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.783.

GRAULLERA SANZ, Vicent, *La representación del brazo real de València. 1585: Cortes Generales de Monzón*, dins «Actes 53è Congrés...», Vol. I, 627-644.

GUIA MARÍN, Lluís, *Felipe IV y los avances del autoritarismo real en el País valenciano: las cortes de 1645 y la guerra de Cataluña*, dins «Estudis», 10 (1983), 217-231.

GUIA MARÍN, Lluís, *La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius*, dins «Saitabi», XLII (1992), 33-45; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.206.

GUÍA MARÍN, Lluís, *Las Cortes valencianas en la Edad Moderna. Un ejemplo de autoritarismo real y resistencia estamental*, dins «V Congrés d'Història i Filologia de la Plana», Castelló, Diputació, 1998, 15-27, notícia dins «ATCA», XIX (2000), núm. 15.064.

GUIA MARÍN, Lluís, *Les Corts valencianes a l'edat moderna: Les corts de 1645*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 282-289; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.377.

GUIA MARÍN, Lluís, *Cortes del reinado de Felipe IV, II: Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1984.

GUIA MARÍN, Lluís, *El regne de València. Pràctica i estil parlamentaris (Ll. Matheu i Sanz*, Tratado de la celebración de cortes generales del Reino de València), dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 889-934; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.845.

HERRERO GUTIÉRREZ, Rosario, *Materiales para el estudio de los Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/18-19 (1983), 343-409, II/22 (1986), 329-352, III/23 (1986), 209-244.

HINTZE, Otto, *Historia de las Formas Políticas*, Madrid, Revista de Occidente, 1968; traducció del recull de diversos articles de l'autor on hi ha aplegat: *Tipologia de las instituciones estamentales de Occidente*, 79-102.

IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *Actas de Cortes y de Juntas de Navarra, Guipúzcoa, Vizcaya, Àlava y Galícia*, dins «Initium», 4 (Barcelona, 1999), 751-755.

IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *Cos místic*, dins «Anuario de estudios Medievales», 25/2F (1995), 683-697.

IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *La constitució de 1283*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 47-48.

IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *La creación del derecho. Una historia del derecho español. Lecciones*, Barcelona, [Signo], 1987-1988, 2 vols + 1 vol d'Antologia de Textos. Existeix edició catalana, Barcelona, Signo, 1993.

IGLÉSIES FORT, Josep, *Com es fa un fogatge»,* dins «VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Montblanc 1966». Granollers, Ed Montblanc, 1967, 139-160.

JOHNSTON, Mark D., *Parliamentary Oratory in Medieval Aragón*, dins «Rhetorica. A Journal of the History of Rhetoric», X (1992), 99-117; notícia dins «ATCA», XIII, (1994), núm. 9.292.

JORDÀ, Antoni, *La ciutat de Tarragona i el vot a Corts. Una petició de l'any 1647*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992). 43-48.

JORDÀ, Antoni, *La interesencia de las ciudades del brazo real de las Cortes. Acerca de las pretensiones de la ciudad de Tarragona (ss XIII-XIX)*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 803-838; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.161.

KAGAY, Donald J., *The emergence of «Parliament» in the Thirteenth-Century Crown of Aragon: A view from the Gallery*, dins *On the social origins of Medieval Institutions. Essays in Honor of Joseph F. O'Callaghan* (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400-1453, 19) Leiden-Boston-Köln, Brill 1998, XXIV i 346 pp. 223-241; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 17.753.

KALMÁR, János, *Sobre la cort barcelonina de l'arxiduc Carles d'Àustria*, dins «Pedralbes», XVIII/2 (1998), 299-302, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.375.

KOENIGSBERGER, H.G., *Dominium regale o dominium politicum et regale. Monarquias y parlamentos en la Europa moderna*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», vol. 174 (IX-XII, 1977) 461-493: traducció d'una conferència inaugural de l'autor al King's College (1975), aquest estudi també ha estat reproduït dins «Revista de las Cortes Generales», 3 (1984), 87-120.

La Corona d'Aragó vol. 3: Corts i Parlaments, territoris hispànics i italians/La Corona de Aragón vol. 3: Cortes y Parlamentos, territorios hispánicos e italianos, Barcelona-Saragossa, Ed Aragón s.a., [1988].

LALINDE, Jesús, *El pactismo en los reinos de Aragón y Valencia*, dins *El pactismo en la ...,* 115-139.

LALINDE, Jesús, *El sistema normativo valenciano*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de abril de 1971», vol. II, València, 1980, 871-887; notícia dins «ACTA», IV (1985), núm. 2.065.

LALINDE, Jesús, *Las asambleas políticas estamentales de la Europa Latina*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 261-269

LALINDE, Jesús, *Las Cortes catalanas en la Edad Media*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media...*, vol. II, 439-490.

LALINDE, Jesús, *Los parlamentos y demás instituciones representativas*, dins «IX Congresso de Storia della Corona d'Aragona, Nàpols, 11-15-VIII-1973», Nàpols, Società Napoletana de Storia Patria, 1978, I, 103-109.

LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Cortes valencianas de 1626: problema en torno al pago del servicio ofrecido*, dins «Estudis», 4 (1975), 115-127.

LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Memorial sobre la dificultad de concesión del servicio a Felipe IV en las Cortes valencianas de 1626*, dins «I Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de Abril de 1971», València, Universitat de València, vol. III, p, 371-378.

LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Monarquías y parlamentos en la España Moderna*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna», 2 (1982), p. 9-23.

LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Perspectiva histórica de las cortes valencianas forales*, dins «I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat», València, 1992, 275-284.

LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Cortes del reinado de Felipe IV, I: Cortes valencianas de 1626*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973.

Las Cortes de Castilla y León 1188-1988 (León, 26-30 septiembre, 1988). Actas de la Tercera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León, 2 vols.,Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1990.

Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media (Burgos, 30 septiembre-3 octubre 1986). Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988. VALLEJO, Jesús. *Ressenya*, a «AHDE», LVIII (1988), 638-652.

Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna (Salamanca 7-10 abril 1987). Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989. *Ressenya* d'OLEART, Oriol dins «AHDE», LX (1990), 691-705.

Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional 28, 29 i 30 d'abril de 1988, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991. *Ressenyes* dins «ATCA», XII (1993), núms. 8081-8089, 8278, 8327, 8376, 8377, 8446, 8553, 8569, 8574, 8603, 8610, 8611, 8615, 8740, 8741, 8744, 8757, 8863, 8870.

Les Corts generals de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV sobre la mort de Jesucris, a cura de Mateu RODRIGO LIZONDO, Barcelona, Sant Boi del Llobregat, 1985.

Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg del P. Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.

Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641. Edició a cura del P. BASILI DE RUBI. Pròleg del P. Ramon VIDAL. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.

LÓPEZ ELUM, Pedro, *Las cortes de Cataluña y la Corona de Aragón y su participación en los asedios de Peñíscola, Mallorca y Valencia*, dins «Scripta in honorem Enrique A. Llobregat Conesa», Alacant, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 2000, II, 159-167; notícia dins «ATCA», XXII (2003), núm. 17.671.

LÓPEZ ELUM, Pedro, *Los Orígenes de los furs de València y de las cortes en el siglo XIII*. Prólogo de Mariano PESET, València 1998; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.755.

LORITE MARTÍNEZ, M. Isabel, *La presencia de cortes en las juntas estamentales valencianas durante el reinado de Fernando el Católico*, dins «Saitabi», 50 (2000), 29-44; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.635.

LOUSSE, Émile, *Assemblées d'états*, dins *L'Organisation corporative du Moyen Age à la fin de l'Ancien Régime. Études présentéés à la Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'états*, VII, Lovaina, Bibliothèque de l'Université, 1943, 231-266.

LOUSSE, Émile, *Gouvernés et Gouvernants en Europe Occidentale durant les Bas moyen âge et les temps modernes. Rapport Général*, dins *Gouvernés et gouvernants. Troisième partie. Bas Moyen Âge et Temps Modernes I*, Brusel·les, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XXIV, 1966, 7-48.

MANRIQUE, Cayetano i MARICHALAR, Amalio, *Historia de la legislación y recitaciones del derecho civil de España*, Madrid, Imprenta Nacional, 1861-1872, 9 vols.

Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní, 1390-1714, (Col·lecció de Documents inèdits de l'Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1-28), Barcelona 1892-1975.

MARONGIU, Antonio, *La città nelle «corts» e nei parlamenti catalani del secolo XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», VII (1970-1971), 653-659.

MARONGIU, Antonio, *Estament, bras o condició nelle corts catalane*, dins «Boletim da Faculdade de Direito [Universidade de Coimbra]», LVIII (1982), 729-758.

MARONGIU, Antonio, *Geronimo Zurita e 'las Cortes d'Aragona'*, dins «VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, 1962, vol. II, 83-97.

MARONGIU, Antonio, *I Parlamenti di Sardegna nella storia e nel diritto pubblico comparato*, Roma, Anonima romana Ed., 1931.

MARONGIU, Antonio, *Dottrine e istituzioni politiche medievali e moderne. Raccolta*. Università di Roma, 1979.

MARONGIU, Antonio, *Il parlamento in italia nel medio evo e nell'età moderna*, Milà, Giuffré, 1962.

MARTEL, Jerónimo, *Forma de celebrar Cortes en Aragón*, Saragossa, Diego Dormer, 1641.

MARTÍ FERRANDO, Josep, *El poder sobre el territorio (València, 1536-1550)* Generalitat Valenciana 2000; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.297

MARTÍ FERRANDO, Josep, *Instituciones y sociedad valencianas en el imperio de Carlos V,* València, Generalitat Valenciana, 2002; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.298.

MARTÍ I SENTAÑES, Esther, *Els memorials o instruccions per als síndics a Corts de la ciutat de Lleida durant el regnat d'Alfons el Magnànim*, dins «Actes 53è del Congrés...», vol. II, 1.633-1.651.

MARTÍ, Eduard, *La Conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les Constitucions de Catalunya (1698-1714)*, dins «Actes del 53è Congrés...», vol. I, 447-466.

MARTÍN, José Luís, *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 52-57.

MARTÍNEZ ALMIRA, Mª Magdalena i IÑESTA PASTOR, Emilia, *Las cortes valencianas del siglo XVII y la defensa de la costa alicantina*, dins «Actes del 53è Congrés...», I 662-691.

MARTÍNEZ MARINA, Francisco, *Teoria de las Cortes o grandes juntas nacionales de León y Castilla*, Madrid, Collado, 1820; edició facsímil i introducció a cura de J. M. PÉREZ PRENDES, Madrid, Editora Nacional, 1979. 3 toms.

MAS I SOLENCH, Josep M., *Les Corts a la Corona catalano-aragonesa* (Episodis de la Història, 301), Barcelona, Dalmau Editors, 1995.

MASPONS I LABRÓS, Francesc, *Corts catalanes*, dins «La Renaixença», I (1871), 201-203, 283-284, 297-300 i 305-308.

MASSIP, Jesús, *La documentació de Corts a l'Arxiu Històric de Tortosa*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 111-122; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8870.

MATHEU I SANS, Llorenç, *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de valèncía*. Madrid, Julian de Paredes, 1677. Edició facsímil Llibreries París-València, 1982.

MATTONE, Antonello, *'Corts' catalane e Parlamento sardo: analogie giuridiche e dinamiche istituzionali (XIV-XVII secolo)*, dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, IV, 251-274; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14122.

Memorial de greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892. Estudi introductori Dr. Josep A. González Casanova (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums VI/1). Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1990.

Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573) dins *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni Simon i Tarrés, Barcelona, Curial, 1991, 28-88.

Mieres, Tomàs, *Apparatus super constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* per Thomam Mieres in decretis licenciatum et iurisperitum Gerundensem editi, ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis repurgata; & a Onophrio Michaele Puigferrer summariis adornata; cum indice locupletissimo, Barcelona, Sebatiani A. Cormellas, 1621, 2 vols.

Miralles i Jori, Eulàlia, *La visió dels ciutadans: els dietaris personals*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 9 (2003), 207-252; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.769.

Molas i Ribalta, Pere, *Les royaumes de la Coronne d'Aragon*, dins *Le premier âge de l'État en Espagne (1450-1700)*, París, 1989, 113-145.

Molas i Ribalta, Pere, *La Reial Audiència i les Corts de Catalunya*, dins *Les corts a Catalunya...*, 192-197; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.740.

Moliné Brasés, Ernest, *Addenda et corrigenda a la Taula de stampacions*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 241-255.

Montagut i Estragués, Tomàs de (coord), Ferro, Víctor i Serrano, Josep, *Història del dret català*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 2001.

Montagut i Estragués, Tomàs de i Maluquer de Motes i Bernet, Carles J., *Història del dret espanyol*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 1997.

Montagut i Estragués, Tomàs de, *Les Corts Generals de la Corona d'Aragó (Notes per al seu estudi)*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, 1999, Vol. IV, 122-123.

Montagut i Estragués, Tomàs de, *Pràctiques parlamentàries a Catalunya en el segle XVI i la seva formulació escrita per Lluís de Peguera*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 633-656; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.785.

Morales Roca, Francisco José, *Ciudadanos y burgueses honrados habilitados como síndicos del brazo real en las Cortes del Principado de Cataluña. Dinastia de Tratámara y de Austria. Siglos XV y XVI (1410-1599)*, Madrid, Hidalguia, 1995. Morales Roca, Francisco José, *Proceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña. Siglo XVII (1599-1713)*, Madrid, Hidalguia, 1983, 2 vols

Moreu Rey, Enric, *El «memorial de greuges» de 1760*, Barcelona, 1968.

Muñoz Altabert, M. Lluïsa, *Les Corts valencianes de Felip III*, València, Universitat de València, 2005.

Muñoz Altabet, Mª Lluïsa, *1604, una cita del Regne amb la monarquia. Corts valencianes de Felip III*, dins «Estudis», XXV (1999), 111-141.

Muñoz Pomer, M. Rosa, *La documentación parlamentària y la ‚Revolución multimedia'*, dins «Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, Aragón en la Edad Media», XIV-XV (1999), 1167-1184; notícia dins «ATCA», 20 (2001), núm. 15.334.

Muñoz Pomer, M Rosa, *Las Cortes valencianas y su participación en las empresas italianas*, dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona, Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, III, 615-626; notícia dins «ATCA», XVII (1998), núm.12.849.

MUÑOZ POMER, M. Rosa i CARBONELL BORIA, M. José, *Las cortes valencianas medievales: aproximación a la historiografia y fuentes para su estudio*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 270-280, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.376.

MUÑOZ POMER, M. Rosa i ORTELLS PÉREZ, M. Lutgarda, *Las instituciones parlamentarias forales en la biblioteca General de la ‚Universidad de Valencia'*, dins «Saitabi», XLI (1991), 47-81; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.134.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Bases municipales de un impuesto general: las Cortes de València de 1329*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 85-95; notícia dins «ATCA», IV (1985), núm.2.160.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *La ciudad de València en las Cortes: posiciones y resultados (1400-1418)*, dins «Actes del 53è Congrés...», 223-256.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *La oferta de la Cortes de 1358*, dins «Saitabi», XXVI (1986), 155-166.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las ciudades y las Cortes: la presencia de las oligarquias urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», Vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 673-694.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las Cortes valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», XXII (1992), 463-483; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.193.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Les corts valencianes dels segles XIII al XV*, dins *La Corona d'Aragó...,* 205-257.

MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Les Corts valencianes en l'edat mitjana*, dins «Saó», (1989), 15-21.

NADAL, Joaquim, *El govern de Catalunya entre l'autonomia i el centralisme. Segles XVI i XVII*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1983.

NICOLAU D'OLWER, Lluís, *Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga.* «Discurs llegit pel president en la sessió inaugural dels curs acadèmic de 1932-33–el dia 3 de març de 1933», Barcelona, Ateneu Barcelonès, s.a.

OLEART, Oriol, *Els notaris dels braços de la Cort General de Catalunya al segle XVI*, dins *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Fundació Noguera, Barcelona, 1988, 185-209.

OLEART, Oriol, *La creació del dret: els anomenats* Capítols del Redreç *del General de Catalunya*, dins «Pedralbes», 13/1, (1993), 245-258.

OLEART, Oriol, *La Terra davant del monarca. Una contribució per a una tipologia de l'assemblea estamental catalana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 25/2 (1995), 593-615.

OLEART, Oriol, *Organització i atribucions de la Cort General*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 15-24.

OLEART, Oriol, *Procediments i atribucions legislatives de la Cort General*, dins «L'Avenç», 74 (Setembre 1984), 64-67.

OLEART, Oriol, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*, tesi doctoral, Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, 1992, 2 vols mecanografiats. També existeix en format de microfitxes.

OLEART, Oriol, *La Cort General de Catalunya: procediment i atribucions*. Tesi de llicenciatura. Facultat de dret de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, 2 vols. mecanografiats.

OLIBA, Antoni, *Commentariorum de actionibus*, Barcinone, apud Gabrielem Graëllium & Gerardum Dotilium, 1606, 2 vols.

OLMOS I TAMARIT, Vicent S., *Autogovern versus centralisme. "Les Corts valencianes a través de la història"*, dins «Saó», (1989), 5-9.

PACHECO CABALLERO, Francisco Luís, *"No y ha bras, no y ha bras, que bones sentències ni ha". Las Cortes Catalanas y el problema del Cuarto brazo*, dins «Initium», 7 (2002), 99-138.

PACHECO CABALLERO, Francisco Luís, *Cortes catalanas modernas y antiguo régimen vindicado. (A propósito de una reciente publicación)*, dins *Initium*, 7 (2002), 259-273.

PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà, *Sobre el fogatjament ordenat per les corts de Montsó de 1512*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, núm. 3, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1981, 47-57.

PAGÈS I PRATS, Narcís, *Una ojeada sobre las antiguas cortes de Cataluña*, dins «Revista de Gerona», 2 (febrer 1878), 49-61, i 3 (març 1878), 97-108.

PALAU CLAVERAS, Agustí, *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, conexiones y adiciones del Manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau y Dulcet*, Empuries, Palacete Palau Dulcet [etc.], 1981-1987, 7 vols.

PALAU I DULCET, Antonio, *Manual del librero hispano-americano*, Barcelona, Libreria Anticuaria, 1923-1927. 7 vols. Segona edició Barcelona, Librería Palau, 1948-1977, 28 vols.

PALOS, Joan Lluís, *Las Cortes de Cataluña durante el siglo XVI: apuntes para un estudio social del poder*, dins «Pedralbes», 5 (1985), 97-116.

PALOS, Joan Lluís, *The Habsburg monarchy and the catalan Corts: the failure of a relationship*, dins «Parliaments, Estates and Representation», 13/2, XII (1993), 139-151.

PALOS, Joan Lluís, *Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 394-402.

PALOS, Joan Lluís, *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, Pagès editors, 1994.

PEGUERA, Lluís de, *Pràctica, forma y estil de celebrar Corts Generals en Cathalunya y matèrias incidents en aquellas*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701. Edició facsíml a càrrec del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i del Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, Madrid 1998. Conté un estudi introductori de Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, IX-LVII.

PEGUERA, Lluís de, *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidents en aquellas*, Barcelona, Gerony Margarit, 1632. Edició facsímil de Barcelona, Editorial Base, 1974.

PELLA I FORGAS, Josep, *Carta á D. Guillém Mª de Brocà*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 97-100.

PELLA, Josep, *Llibertats y antich govern de Catalunya. Conferència*, Barcelona, Llib. Francesch Puig, 1905.

PERARNAU, Josep., *Un tercer informe de Frederic Furió i Ceriol a Felip II sobre els Països Baixos, 1578*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 361-364.

PÉREZ APARICIO, Carmen, *Catalunya i València en les acaballes del sistema pactista (1665-1714)*, dins Ernest BELENGUER i Felipe V. GARÍN (Eds), *La Corona d'Aragó. Segles XII-XVIII*, València, Generalitat valenciana, 2006, 337-368

PÉREZ APARICIO, Carmen, *El proceso de consolidación de la monarquia autoritaria y la reacción foral valenciana. ‚La Junta de Contrafurs'*, dins *Mayans y la Ilustración*, València, 1981, 131-151, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.359

PÉREZ LATRE, Miquel, *Les Corts i les veus de la terra. La participació política dels no convocats (1552-1599)*, dins «Actes del 53è Congrés...», vol. I, 697-715.

PÉREZ LATRE, Miquel, *Nuncis i ambaixadors a la Cort General de Catalunya (segle XVI)* dins *A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, [en premsa].

PÉREZ LATRE, Miquel, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo editorial, 2004.

PÉREZ LATRE, Miquel, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja-Barcelona, editorial Afers, 2004.

PÉREZ MARTÍN, Antonio, i SCHOLZ, Johannes-Michael, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen,* València, Universidad de València, 1978.

PIÑA I HOMS, Romà, *El ‚Regnum Balearium'. De la participació a les Corts Catalanes a la consolidació dels parlaments insulars*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 721-734; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.928.

PIÑA I HOMS, Romà, *Els antics Consells Generals de les Balears: organització i evolució*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 290-295, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.610.

PIÑA I HOMS, Romà, *Les institucions parlamentàries del regne de Mallorca*, dins *La Corona d'Aragó...*, 87-131.

PIÑA I HOMS, Romà, *El Gran i General Consell. Asamblea del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, Diputació de Balears, 1977.

PIÑA I HOMS, Romà, *La participació de Mallorca en les Corts Catalanes*, Ciutat de Mallorca, Obra Cultural Balear, 1978.

PINILLA PÉREZ DE TUDELA, Regina, *Correspondencia entre los distintos municipios del reino de València y sus representantes en las cortes de Monzón de 1528 y en 1533. Un posible intento de negociación*, dins «Jerónimo Zurita. Su época y su escuela. Congreso nacional». Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1986.

PLANES I ALBETS, Ramon, *Retrobament i adquisició d'un document cabdal extraviat: el dietari de les Corts Generals de Pau Claris de l'any 1640*, dins «Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius», 3 (setembre, 1994), 5-6.

PLANAS ROSSELLÓ, Antoni, *La participación del reino de Mallorca en las Cortes Generales de Aragón*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 763-772, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.929.

PONS GURI, Josep M., *Un fogatjament deconegut de l'any 1358*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1964. Resum dins «ATCA», X (1991), 348-349.

PONS GURI, Josep M., *Aspectes judicials de la Cort General a l'època medieval*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 142-145.

PONS GURI, Josep M., *Cort General*, dins «Gran Enciclopèdia Catalana», vol. V, Barcelona, 1973.

PONS I GURI, Josep M., *Introducció*, dins *Constitutions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsímil (Textos Jurídics Catalans, 12, Lleis i Costums IV/2), Barcelona 1995, I-XX. Reeditat en l'edició de l'Ed. Base, Barcelona, 2004.

PORCAR, Pere Joan, *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de mossén — capellán de San Martín (1589-1629),* a cura de Vicent CASTAÑEDA ALCOVER, Madrid, Imp. Góngora, 1934, 2 vols. N'hi ha edició abreujada a cura de Ferran GARCIA, València, Diputació de València, 1983.

PORTILLO VALDÉS, José Maria, *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2000.

PRAT DE LA RIBA, Enric, *Corts catalanes: proposicions y respostes ab pròlech y comentaris d'Enrich Prat de la Riba*, Barcelona Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906.

Procesos de las antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña, Aragón y València custodiados en el Archivo general de la Corona de Aragón y publicados de real orden por el archivero don Próspero de Bofarull y Mascaró, (CODOIN, toms I, II i III), Barcelona, 1847-1848.

PROCTER, E. S., *The development of the catalan* corts *in the thirteenth century*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXII (1936 = Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris Històrics i Lingüístics, III), 525-546.

PUJADES, Jeroni, *Dietari de* —-, edició a cura de Josep M. CASAS HOMS, Barcelona, Salvador Vives Casajuana, 1975-1976, 4 vols.

QUI FONTANALS, Maria José, *Las Cortes catalanas de Felipe III. Barcelona, 1599*, Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Bracelona, 1978.

RAMOS, Demetrio, *Historia de las Cortes tradicionales de España*, Madrid, Imp Aldecoa, 1944.

Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des Institutions, *Gouvernés et Gouvernants, 3ème partie, Bas moyen âge et temps modernes* I i *4ème partie, Bas moyen âge et temps modernes* II, Brusel·les, Ed. Librairie Encyclopédique, 1965-1966.

REGLÀ I CAMPISTOL, Joan, *Aproximació a la història del País València*, València, L'Estel, 1968.

Republicanism. A Shared European Heritage, Vol. I, *Republicanism and Constitucionalism in Early Modern Europe*, vol. II, *The values of republicanism in Early modern Europe*, GELDEREN, Martin van, i SKINNER, Quentin, ed., Cambridge University Press, 2002.

RIBALTA I HARO, Jaume, De natura Deputationis Generalis Cathaloniae. *Una aproximación a través de la literatura polemista del seiscientos: las alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632)*, dins «Historia. Instituciones. Documentos», núm. 20 (Universitat de Sevilla, 1993), 403-471.

RIBELLES, Bartomeu, *Memorias histórico críticas de las antiguas cortes del reyno de Valencia.* Escribíalas el P. M. Fr —— del real convento de predicadores cronista de la ciudad del reyno de Valencia. Publícalas un amante de la patria, València, Miguel Domingo, 1810.

RICARD, Albert, i GASSIOT, Joan, *Parlaments a les Corts Catalanes. Text, introducció, notes i glossari per...* (Els Nostres Clàssics,), Barcelona, Edit. Barcino, 1928.

RIQUER, Martí de, *Història de la literatura catalana*, Vol. II, Barcelona, Ariel, 1964.

RIU I RIU, Manuel, *El papel de las cortes catalanas en la política de los primeros años de reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1423)*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 657-672, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.973.

ROMEU ALFARO, Sylvia, *Catálogo de cortes valencianas hasta 1410*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XL (1970), 581-607.

ROMEU ALFARO, Sylvia, *El brazo real en las Cortes de Valencia*, dins «Historia Política y Derecho. Estudios en homenaje al profesor Diego Sevilla Andrés», València, Publicaciones de la Universidad, 1984, 825-845, notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989) núm. 4.374.

ROMEU ALFARO, Sylvia, *Las Cortes de Valencia en la Edad Media*, dins *Las cortes de Castilla y León en la Edad Media. Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988, vol. II, 543-574.

ROMEU ALFARO, Sylvia, *Les Corts valencianes*, València, Tres i Quatre, 1985.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *Història nacional de Catalunya*, Barcelona, Pàtria, 1922-1937, 8 vols.

RUBIÉS, Joan Pau, *El constitucionalisme català en una perspectiva europea: conceptes i trajectòries, segles XV-XVIII*, dins «Pedralbes», 18/2 (1998), 453-474, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.393.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Algunes consideracions sobre l'oratòria política de Catalunya en l'Edat Mitjana,* dins «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), 213-224.

Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífichs consellers y Regiment de la ciutat de Barcelona, capítol LIX, a cura de Francesc CARRERAS I CANDI i Bartomeu GUNYALONS I BOU, (Col·lecció de Documents Històrics inèdits del Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, vol. IV), Barcelona 1915.

RYCRAFT, Peter, *The role of the catalan Corts in the later middle ages*, dins «English Historical Review», LXXXIX/351 (IV-1974), 241-269.

SALES, Núria, *El perill d'oblidar les lleis*, dins «L'Avui», (3-I-1993), 42.

SALES, Núria, *Una tasca urgent: la publicació dels processos de Cort catalans cinc, sis i setcentistes (1585-1706)*, dins «L'Avui», (7-II-1993), 40.

SALES, Núria, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104.

SALES, Núria, *Diputació, síndics i diputats. Alguns dels errors evitables*, dins «Pedralbes», 15 (1995), 95-102.

SALES, Núria, *Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca històrica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589. La publicació dels processos de Cort de 1585-1705*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 275-279.

SALES, Núria, *Naturals i alienígenes: un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII*, dins «Studia in honorem prof. M. de Riquer», I, Barcelona, 1987, 675-705.

SALES, Núria, *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, *Història de Catalunya*, vol. IV. Barcelona, Edicions 62, 1989.

SALVADOR, Emilia, *Los discursos de la Corona en las cortes de Monzón durante el reinado de Carlos I. Atemporalismo y crónica*, dins «Studia Historica», VI (1988), 381-397.

SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Las Cortes de Valencia y las Juntas de Estamentos*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, IV, 139-157, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.676.

SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Las cortes de València*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989, 733-821.

SALVADOR ESTEBAN, Emília, *Poder central y poder territorial. El virrey y las cortes en el reino de Valencia*, dins «Estudis», XII (1985-1986), 9-28.

SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Cortes valencianas del reinado de Felipe II*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1974.

SALVADOR LIZONDO, Dolors, *La reparació de greuges a les Corts del 1542, 1547 i 1552*, dins «Afers», 5/6 (1987), 183-192, notícia dins «ATCA»,IX (1990), núm. 5570.

SÁNCHEZ, Manuel i ORTÍ, Pere, *Corts, Parlaments i fiscalitat a Catalunya. Els capítols del donatiu (1288-1384)* (Textos Jurídics Catalans 15. Lleis i Costums II/4), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1997.

SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *El Parlamento de Cataluña de 1653*, dins *Corts a Catalunya...*, 182-189.

SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *El Parlamento General de Cataluña de 1653* dins «Mayurqa», 16 (1976), 115-136.

SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores, 1652-1676*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1983.

SANPERE I MIQUEL, Salvador, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, L'Avenç, 1905. Existeix edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 2001, amb un estudi introductori de Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Textos Jurídics Catalans, 26 . Lleis i costums. II/10), Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2001.

SANPERE I MIQUEL, Salvador, *Orígen y fonts de la nació catalana*, Barcelona, La Renaixença, 1878.

SANS I TRAVÉ, Josep M., *Dos projectes institucionals d'edició de fonts en marxa. Els "Dietaris de la Generalitat" i els "Processos de Cort"*, dins «Revista de Catalunya», núm. 57 (novembre 1991), 127-138; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.169.

SANZ CAMAÑES, Porfirio i BLANCO LALINDE, Leonardo, *Aproximación al estudio de las Cortes moderna en Aragón: tendències historiográficas, fuentes y problemas metodológicos*, dins «Ius Fugit», I (1992), 283-319.

«Saó, monogràfics», 4 (València, desembre, 1989).

SARASA SÁNCHEZ, Esteban, *Corts i Parlaments a la Corona d'Aragó durant l'edat mitjana,* dins *La Corona d'Aragó...*, 19-85.

SARASA SÁNCHEZ, Esteban*, Las Cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Ed., 1979

SARROVIRA, Miquel, *Ceremonial de Corts. Obra compilada de llochs, lleys del Principat de Cathalunya, antichs y pràctichs doctors per micer Michel Sarrovira doctor en quiscun dret y ciutadà honrat de Barcelona per ordinació de les Corts de la vila de Montsó, celebrà la gloriosa memòria del rey Phelip en lo any 1585 conferent a la intelligència de les Corts y de hont han tingut principi y del què en ellas se tracta y·s fa y sol fer per lo bon govern pau y utilitat del Principat*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1599.

SARROVIRA, Miquel, *Ceremonial de Corts. Obra compilada...,* Barcelona, Rafel Figueró, 1701.

SASTRE, M. Roser, *L'estat de la llengua en els llibres de Corts dels segles XVI i XVII*, dins «Saó», (1989), 37-39.

Señor, los títulos del Principado de Cataluña..., Barcelona, 1693, Fullet Bonsoms, 406.

SERRA, Bernabé, *Adnotationes decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia quamdoque suscitari solent (debata enim antiquo patrio vocabulo controversiae huiusmodi, seu dissentiones appellantur) quibus quidem facile quisque percipere poterit quam perniciosus in his sit abusus*. Barcelona, Iacobi Cortey, 1563.

SERRA I PUIG, Eva, *Els catalans i la unió de Nàpols i Sicília a la Corona d'Aragó. El marc històric i les reclamacions parlamentàries (Corts de Montsó 1563-64 i 1585)*, dins *Momenti de Cultura Catalana in un millenio*. «Atti del VII Convegno dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio, 2000)». A cura di Anna Maria COMPAGNA, Alfonsina DE BENEDETTO, Núria PUIGDEVALL I BAFALUY. Nàpols, Lugori editore, 2003, Vol. I, pp. 521-551.

SERRA I PUIG, Eva, *La vida parlamentària en la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII: una aproximació comparativa,* dins «Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», J. SOBREQUÉS, J. AGIRREAZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO i M. CISNEROS (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, 501-536.

SERRA I PUIG, Eva, *Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 160-167.

SERRA I PUIG, Eva, *Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària*, dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta.* «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. III , 873-900.

SERRA I PUIG, Eva, *Constitucions i Redreç: Corts de Montsó-Barcelona (1563-1564) i Corts de Montsó (1585),* dins *Felipe II y el Mediterraneo*, Madrid, Sociedad Estatal, 1999, vol. IV, 159-189.

SERRA I PUIG, Eva, *Constitucions perdudes (1547-1552). Algunes reflexions*, dins *Josep Fontana. Història i Projecte social. Reconeixement a una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, vol. I, 407-423.

SERRA I PUIG, Eva, *El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa dins Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Jaume DANTÍ (coord), Barcelona, Rafael Dalmau ed, 2005, 41-140.

SERRA I PUIG, Eva, *Els dissentiments del braç reial. El cas de Barcelona a la cort general de Montsó de 1547*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), p. 685-719; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.952.

SERRA I PUIG, Eva, *La informació diplomàtica sobre el sistema polític català entre 1599 i 1713*, dins *A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, [en premsa].

SERRA I PUIG, Eva, *La sindicatura de Rafael Coll, síndic de Tuïr a les Corts catalanes de Barcelona de 1626*, dins «Afers», 28 (1997), 627-634; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14.192

SERRA I PUIG, Eva, *Les Corts de 1701-1702: la represa política a les vigilies de la Guerra de Successió*, dins «L'Avenç», 206 (IX-1996), 22-29.

SERRA I PUIG, Eva, *Perpinyà a les Corts catalanes de 1599*, dins *La ciutat i els poders/La ville et les pouvoirs*, «Actes del Col·loqui del 8è centenari de la Carta de Perpinyà, 23-25 d'octubre 1997», Universitat de Perpinyà, 2.000, 333-345; notícia dins «ACTA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.225.

SERRA I PUIG, Eva, *Perpinyà, una vila a Corts catalanes (Montsó, 1585)*, dins «Afers», 28 (1997), 573-626; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 13.728.

SERRA I PUIG, Eva, *Tensions i ruptures de la societat catalana en el procés de formació de l'Estat Modern. Una reflexió*, dins «Manuscrits», 4/5 (1987), 71-79.

SERRA I PUIG, Eva, *Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica*. Discurs de recepció com a membre numerària de la secció Histórico-Arqueològica, llegit el 27 de novembre de 2003. Barcelona, IEC, 2003, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm 19.744.

SERRANO I DAURA, Josep, Les corts de Barcelona de 1432, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 717-735; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.991.

SIMÓ SANTONJA, Vicent Lluís, *Les Corts valencianes 1240 1645*, València, Corts valencianes, 1997; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 13.890.

SITJAR I SERRA, Miquel, *La mínima participació de la vall de Ribes a les Corts de Montsó. Reflexió sobre les causes*, dins «Ius Fugit», 10-11(2001-2002), 797-802; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.789.

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, *La crisi política a les corts de 1454-1458*, dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins *Estudios de Historia Moderna*, II (Barcelona, 1952), 3-96.

SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Col·legi Universitari de Girona, 1978.

SOBREQUÉS, Jaume, *L'Estat català a la Baixa Edat mitjana: les Corts, la Generalitat i el Consell de Cent*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1977, aquest treball compta amb dues noves edicions posteriors, una a «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVIII (1978), 38-48, i una altra a Barcelona, Ed. La Magrana, 1978.

SOBREQUÉS, Jaume, *El pactisme a Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1982. Edició en català ampliada de la comunicació *La práctica del pactismo en Cataluña*, dins *El pactismo en la...*, 49-74.

SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1934-1935, 3 vols i segona edició Barcelona, Alpha, 1962.

SOLÉ I COT, Sebastià, *La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projecció posterior a la seva extinció*, dins *El territori i les seves institucions històriques*. «Actes. Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997», Barcelona, Fundació Noguera, 1999, Vol. I, 117-183, notícia dins «ATCA», XX (2001) núm. 15.304.

SOLÉ, Sebastià, *Guillermo Maria de Brocà. Historia de Cataluña* (recensió), «L'Avenç», 107 (1987), 68-69.

SOLÉ, Sebastià, *Juristes a les Corts Catalanes de l'Edat Moderna*, dins «Ius Fugit», 10-11 (Universitat de Saragossa, 2003), 735-761.

SOLÉ, Sebastià, *Notes sobre terminologia jurídica*, dins «Revista de Llengua i Dret», 7 (Barcelona, juny 1986), 7-8.

TARASSONA, Jeroni, *Institucions dels furs y privilegis del regne de València eo summari e repertori de aquells*. València, estampa de Pedro de Guete, 1580. Edició Facsímil, València, Llibreries París: València, [1984].

TRENCHS I ÒDENA, Josep, i PONS I ALÓS, Vicent, *La nobleza valenciana a través de las convocatorias a cortes, 1417-1528*, dins *Les Corts a Catalunya...,* 368-383.

TREPAT, Cristòfol A., *De les Corts al Parlament (segles XIII-XX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.

TREPPO, Mario del, *Alfonso il Magnanimo e la Corona d'Aragona*, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 1-17; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.004.

TURULL RUBINAT, Max, *Síndicos a cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1395)*, dins: *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó: Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000», vol. III, 989-1012.

UDINA ABELLÓ, Antoni M., *Els ordes religiosos-militars i les Corts catalanes (1283-1412)*, dins «Actes de les primeres jornades sobre els Ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX); Montblanc 8-10 novembre 1985», Tarragona, Diputació, 1994, 132-139; notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 10.863.

UDINA I ABELLÓ, Antoni M. *La identitat territorial i les Corts Generals de la Corona d'Aragó a l'edat mitjana*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 737-746.

UDINA I ABELLÓ, Antoni, *El braç reial a les Corts catalanes durant el regnat del Magnànim*, dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta.* «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000», Barcelona, Universitat de Barcelona, vol. III, 1013-1022.

UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Les Corts medievals, un límit al poder del rei d'Aragó?* dins «XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/3, 1994, 415-427; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.299.

UDINA I MARTORELL, Frederic, i UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Les Corts catalanes*, dins *La Corona d'Aragó...*, 133-203.

UDINA MARTORELL, Frederic, *El Archivo de la Corona de Aragón y sus fondos sobre Cortes*, dins «En la España Medieval», (1982 = Estudios en memoria del profesor D. Salvador de Moxó, II), 681-694.

VALDEAVELLANO, Luís G. De, *Curso de Historia de las instituciones españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1986.

VICENS VIVES, Jaume, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, Universitat Autònoma de Catalunya, 1936, 3 vols.

VICH, Alvaro i Diego de, *Dietario valenciano (1619 a 1632),* València, Acción bibliográfica valenciana, 1921.

VIDAL I PINELL, Ramon, *La Junta de 1640*, dins *Les corts a Catalunya...*, 173-181; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.744.

VIDAL RODRÍGUEZ, Damià, *Acerca de la supuesta existència del llamado «Decreto de las Cortes de Monzón de 1510» referido a los hijos puestos en condición,* dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 59 (2003), 89-108, notícia dins «ATCA», 25 (2006), núm. 19.747.

VILLANUEVA, Jesús, *Debat sobre la Constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632*, dins «Manuscrits», 13 (1995), p. 247-272.

VILLARROYA, Josep, *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano y verificar una perfecta traduccion de los fueros recogidos por don Joseph Villarroya*, València, Joseph de Orga, 1804.

VOLTES BOU, Pere, *Las cortes tenidas en Barcelona por el archiduque Carlos de Austria en 1705-06*, dins «Boletin de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (Barcelona, 1959-1960), 41-74.
VOLTES BOU, Pere, *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1963, vol. II.

ZUDAIRE, Eulogio, *Cortes catalanas. Comentarios a un informe del año 1635*, dins «Hispania», XVII (1957), 395-423.
ZUDAIRE, Eulogio, *El ‚Discurso de la Corona' en las cortes catalanas de 1626*, dins «Hispania», XX (1960), 541-554.
ZUDAIRE, Eulogio, *El cardenal-infante, virrey de Cataluña*, dins «Hispania», XXI (1961), 581-630.
ZUDAIRE, Eulogio, *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964.

POST-SCRIPTUM

Ja compaginats tant el present butlletí bibliogràfic com el següent, m'arriba notícia d'aquests estudis, que afegeixo a les notes de peu de pàgina indicades a continuació, bo i demanant al possible lector que completi amb ells la llista precedent: Nota 10: Pel que fa a les compilacions de 1588-1589 i de 1704, vegeu d'Oriol OLEART, *El capítulo 24 de las Cortes de Monzón de 1585 y la elaboración de la recopilación catalana de 1588-1589. Datos para su historia*, dins «Initium. Revista Catalana d'Història del Dret», 9 (2003), 223-286; i *La gènesi de la compilació de les Constitucions y altres drets de Catalunya de 1704*, dins «Initium...», 1 (1996), 427-478.- Nota 151: Sobre els canonges de la Seu de Tarragona a les Corts de 1632, vegeu Antoni JORDÀ I FERNÁNDEZ, *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993, 13-23.- Nota 164: Sobre juristes i corts, vegeu també Francisco Luis PACHECO CABALLERO, *El Usatge* Princeps namque. *Las cortes y los juristas*, dins «Initium...», 10 (2005), 335-246.- Nota 177: Francisco Luis PACHECO CABALLERO ha analitzat aspectes relatius a la jurisdicció reial, derivats dels debats de corts: *Retroventa y recuperación de jurisdicciones por la Corona. Legislación, práctica y doctrina. La conflictiva historia de una pragmática y de los caps. 37, 51, 52 y 53 de las Cortes de Barcelona de 1599*, dins «Initium...», 9 (2003), 351-384.- I nota 244: Muñoz Pomer també ha posat atenció en corts del segle XIV, així en Rosa MUÑOZ POMER, *Las Cortes de Cullera-Valencia de 1364*, dins «Saitabi», XXXV (1995), 87-94; Remedios FERRERO MICÓ, *El poder real y las Cortes. La función de los oficiales reales frente a las instituciones*, dins «XVIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. València, 2004», vol. I, València, Universitat 2005, 145-178; Esther MARTÍ SENTAÑES, *Les relacions polítiques internacionals de la ciutat de Lleida en el marc de les corts de Tortosa de 1442-1443*, dins *ibid*., 361-374; i Lluís J. GUIA MARÍN, *Monarquia, municipis i assemblees parlamentàries en València i Sardenya a les acaballes del segle XVI*, dins *ibid*., 451-466.

Jaume de Puig Oliver

ARQUEOLOGIA I DOCUMENTACIÓ: SET PUBLICACIONS SOBRE HISTÒRIA URBANA DE GIRONA

Tot va començar amb l'arreplega de notícies de caire urbanístic referents a la Girona medieval i moderna, escampades en llibres, articles, publicacions antigues i actuals, de valor desigual. Fou una iniciativa que cal relacionar amb la fascinació que la ciutat de Girona ha exercit sempre sobre els seus habitants més sensibles. Les causes d'aquesta fascinació, discreta si es vol, però perfectament constatable, amb cadències constants, és comprensible. La ciutat presenta un plat fort de tres emocions bàsiques: la religiosa, la històrica i l'artística. Res que no sigui comú a molt altres indrets. Però a Girona la presentació del plat té la característica d'ésser una mica estrident: una catedral de presència massiva, una segona església amb un campanar rutilant, ruïnes poderoses, un barri comercial-burgès-popular d'empenta, amb una disposició aparentment desordenada, molt desimbolta, esmaltada de petites meravelles secretes, sovint mig esborrades o en competència amb deixadeses i estirabots de mal gust. Girona ha estat sempre difícil de copsar i d'interpretar com un tot. Porta moltes nafres a sobre, moltes rectificacions, pèrdues irreparables. La ciutat no es deixa explorar fàcilment, no és un llibre obert. Per això, per la dificultat de treure'n l'entrellat, excita la curiositat i a vegades la fascinació del qui hi estableix un mínim comerç. No cal dir que des del punt de vista de les arts, la ciutat ha produït i produeix pàgines escrites i teles pintades a desdir. Des del punt de vista històric, i sobretot en l'aspecte de la divulgació, també. Però una exploració del passat de la ciutat amb criteris científicament controlables tot just havia estat encetada a partir de la segona meitat del segle XIX i principis del XX, quan a Catalunya es desclou la generació que donarà vida al primer Institut d'Estudis Catalans i, com és natural, l'exploració comença essent sobretot artística i arqueològica[1]. Però no ens enganyem: en

1. D'aquesta primera etapa cal destacar-ne, sense cap pretensió d'exhaustivitat i sense anar més enllà dels anys trenta del segle XX: N. Blanch i Illa, *Gerona Histórico-Monumental,* Girona 1853, 216 p.; F. Schulcz, *Gerona. Denkmäler der Baukunst in Originalaufnahmen,* Leipzig 1862; A. Pedrals i Moliné, *Monedas acuñadas en Gerona en los siglos X i XI,* Girona 1868 [obra coneguda només per referència]; A. Gelabert, *Ullada artística a Girona,* dins «La Renaxensa», I (1871), 35-78; *Discurso que en la solemne apertura de la primera exposición artística celebrada en la inmortal Gerona por la Asociación para el Fomento de las Bellas Artes leyó su presidente*, Girona, Imp. Dorca 1873, 16 p.; F. Viñas y Serra, *Un Relieve romano de Gerona,* dins «Revista Histórica», III (1876), 104-106; Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Gerona, *Memoria acerca del mosaico romano descubierto en el presente año en la heredad llamada Torre de Bell-lloch situado en el llano de esta ciudad,* Girona 1876, 84 p.; F. Fita, *Más sobre el mosaico de Bell-lloch*, dins «Revista de Gerona», I (1876-1877), 204-206; J. M. Pellicer i Pagès, *Observaciones acerca del artículo: «Más sobre el mosaico de Bell-lloch»,* dins «Revista de Gerona», I (1876-1877), 262-268; Pere Alsius y Torrent, *Discurso inaugural en el que desarrolla el tema «Paleontología de la provincia de Gerona»*, Girona, Certamen de la Asociación Literaria 1883, 17 p.; J. Laurière, *El mosaico romano de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XI (1887), 327-338; N. Heras de Puig, *Las vías romanas en la provincia de Gerona,* dins «Revista de Gerona», VI

la Catalunya de finals del segle XIX s'ha produït un canvi de mentalitat espectacular, i per això, al costat de l'interès per desxifrar el que hom tenia contínuament

(1882), 261-264, 299-304, 357-365; VII (1883), 10-16; BOTET I SISÓ, *Investigaciones arqueológicas*, dins «Revista de Gerona», VII (1883), 105-109; *Notas para el estudio de las monedas catalanas de la época de los Condes y en especial de los de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XIII (1889), 98-106; *Sepulturas antiguas recién descubiertas en el Mercadal de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XIV (1890), 266-269, 289-295; *Sarcófagos Romano-cristianos esculturados que se conservan en Cataluña,* dins «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», V (1896), 101-197; *Notes numismàtiques (dos monedes wisigodes inèdites),* dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», VIII (1915), 26-32; J. DE CHÍA, *Epitafio de la urna funeraria de Odón, obispo de Gerona*, Girona 1886, 6 p.; J. N. ROCA, *La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la Historia y los monumentos de Gerona*, Girona 1885, 271 p.; *Aspecto general de los monumentos de Gerona*, dins «Revista de Gerona», XII (1888), 147-153; *Los muros ibéricos y los baños árabes de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 177-191; *Los templos y claustros románicos de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 208-216; *La Colegiata de Gerona*, dins «Revista de Gerona», XII (1888), 244-253; *Las naves de la Catedral de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 304-313; *El altar mayor, los sepulcros y el exterior gótico de la Catedral de Gerona,* «Revista de Gerona», XII (1888), 331-343; *Los monumentos modernos de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 353-363; Charles DIDELOT, *Notas arqueológicas sobre Cataluña. Gerona,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 269-272; J. BASSEGODA, *La catedral de Gerona. Apuntes para una monografía de este monumento,* Barcelona, Fidel Giró 1889, 84 p.; Enric-Claudi GIRBAL, *La Custodia del Corpus de la Catedral de Girona,* dins «La Renaxensa», I (1871), 121-123; *La festividad del Corpus. Noticias histórico locales,* dins «Revista de Gerona», II (1878), 241-247; *Estudios arqueológicos. (L'home de Sant Domingo),* «Revista de Gerona», II (1878), 337-345; *Noticias de las antiguas representaciones litúrgicas o Autos Sagramentales en Gerona,* dins «Revista de Gerona», V (1881), 182-191; *La cruz de oro de la Catedral gerundense*, dins «Revista de Gerona», VI (1882), 165-170; *Tapiz notable de la Catedral de Gerona,* dins «Revista de Gerona», VIII (1884), 1-8; *Carlomagno en Gerona. Noticias histórico-tradicionales,* dins *ib.,* 225-229; *Arqueta arábiga de la Catedral de Gerona*, dins «Revista de Gerona», X (1886), 161-171; *Sepulturas notables descubiertas en esta Santa Iglesia Catedral*, dins «Revista de Gerona», X (1886), 347-350; *Consideraciones artísticas sobre nuestra Catedral,* dins «Revista de Gerona», XI (1887), 129-135; *Estudio histórico artístico acerca de los llamados baños árabes de Gerona,* Girona, Impr. de P. Torres 1888, 64 p.; *Tapicerías de la Catedral*, dins «Revista de Gerona», XII (1888), 1-10; *El baldaquino del altar mayor de la Catedral,* dins «Revista de Gerona», XII (1888), 65-68; *La estatua de Carlomagno, el Códice del Apocalipsis y el tapiz del Génesis de esta Catedral,* dins «Revista de Gerona», XIII (1889), 13-24; *Dos sellos gerundenses del siglo XIII*, dins «Revista de Gerona», XIV (1890), 353-355; *Inventario de la tesorería de la Catedral de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XV (1891), 23-30, 55-62, 75-80; *Arqueta arábiga de la Catedral de Gerona*, dins «Revista de Gerona», XVII (1893), 1-4; *Sellos árabes de la catedral de Gerona,* dins «Revista de Ciencias Históricas», I (1880), 388-392; II (1881), 565-570; III (1881), 71-80; A. VIVES ESCUDERO, *Arqueta arábiga de Gerona*, Girona 1893; F. de BOFARULL, *El castillo de Santa Catalina*, dins «Revista de Gerona», XIV (1890), 161-168, 193-200, 247-254; M. RAMOS COBOS, *Apuntes artístico-descriptivos de los Monumentos y de los objetos artístico-arqueológicos existentes en Gerona desde la època Romana hasta fines del siglo XVIII*, Girona 1898, 183 p.; J. B. TORROELLA, *Trovallas arqueológicas a Girona*, dins «Revista de la Asociación artístico-arqueológica barcelonesa», IV (1903-1905), 623-626; E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *La ex-colegiata de San Félix de Gerona*, dins *ib.,* 645-652, 716-720, 835-842; A. HÜBNER, s. v. *Gerunda*, dins «Paulis Realencyclopaedie der klassischen Wissenschaften», vol VII, I, Sttugart 1910; E. BONNET, *Les sarcophages chrétiens de l'église de Gérone et l'école arlésienne de sculpture funéraire,* dins «Bulletin archéologique du Comité de Travaux historiques et scientifiques» (Montpellier) 1911; M. CAZURRO, *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona,* Madrid, Centro de Estudios Históricos – Imp. Fontanet 1912, 84 p.; J. PUIG

davant els ulls, es desvetlla de seguida la passió pels documents històrics i apareixen els primers treballs fonamentals en aquest domini[2]. No cal dir que hi havia prece-

---

I CADAFALCH, *Els banys de Girona i la influència moresca a Catalunya,* dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», V-I (MCMXIII-MCMXIV [1915]), 687-728; *Els banys de Girona*, Barcelona 1936, 23 p. [publicat també en francès: *Les Bains de Girone. Guide descriptive*, Barcelona 1936, 27 p.]; R. RODRÍGUEZ-GRAHIT, *Excursió artística històrica per els vells carrers de Girona,* Girona 1919, 40 p.; R. AMADOR DE LOS RÍOS, *Errores inveterados. Los supuestos Baños Árabes de Gerona*, Madrid 1915, 15 p.; J. GRAHIT, *Les campanes de Girona*, Palamós 1926, 96 p.; E. LAMBERT, *Saint Félix de Gérone église romane,* dins «Revista de Catalunya», III, 27 (setembre 1926), 280-291; J. de C. SERRA I RÀFOLS, *Les muralles ibèriques i romanes de Girona,* dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», VIII (MCMXXVII-MCMXXXI), 69-85; Lluís PERICOT GARCIA, *La col·lecció prehistòrica del Museu de Girona,* Girona, Imp. Hostench 1923, 16 p.; A FICK, *Die Römischen Stadmauern von Gerona*, dins «Archäologischen Anzeiger» (1930), 266-276; DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE GERONA, *La exclaustración y restauración de los Baños Árabes de Gerona,* Girona, Casa de Misericordia 1930, 11 p. + 6 làm.; Maria dels Àngels MASIÀ DE ROS, *Restes d'una arqueta d'ivori pintat,* dins «Estudis Universitaris Catalans», XVI (1931), 311-314; J. SAURINA NEGRE, *La calle de Ciudadanos*, Girona, Imp. Franquet 1931, 13 p.; F. RIURÓ Y LLAPART, *El poblament i la cultura ibèrica del Gironès,* dins «Víctors», 3 (1936), s. p.

2. Passant per alt l'abundosa bibliografia relativa a la guerra napoleònica i als setges de 1808-1809, per tal com en la memòria dels gironins el record d'aquests fets mai no s'ha esborrat, per a tenir una idea del que representà l'esforç de recuperació sistemàtica del passat històric gironí, hom pot tenir en compte: F. FITA, *Los Reys d'Aragó y la Seu de Girona (1462-1482). Col·lecció d'actes capitulars escrites per lo doctor Andreu Alfonsello, publicadas y anotadas,* 2ª ed., Barcelona 1873, 67 + 116 p.; *Miliario romano é inscripciones hebreas de Gerona*, dins «Revista Histórica», III (1876), 135-138; *Lápidas hebreas de Gerona*, Barcelona 1874, 16 p.; *El Gerundense y la España primitiva. Discurso leído por su autor en su recepción pública en la Real Academia de la Historia,* Madrid 1879, 237 p.; *Epitafios hebreos,* dins «Revista de Ciencias Históricas», II (1881), 57-63; *El Monjui de la ciudad de Gerona y la Sinagoga y Concejo de Castellón de Ampurias,* dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», 48 (1906), 169-174; F. MASPONS Y LABRÓS, *Del gremi dels botiguers de tela y mercers de la ciutat de Girona,* dins «La Renaxensa», II (1872), 32-33, 44-45, 55-57; A. BOFARULL Y BROCÀ, *El sitio de Gerona en tiempos de Pedro el Grande. Memoria histórico-crítica*, Girona, Certamen de la Asociación Literaria 1875, 87 p.; altra edició amb el mateix títol per l'impressor Dorca, Girona 1876; J. PELLA Y FORGAS, *Un català il·lustre: Biografia de D. Joseph de Margarit i Biure*, Girona, Certamen de la Asociación Literaria 1875, 125 p.; Víctor BALAGUER, *El rey don Jaime y el obispo de Gerona (Año 1245),* dins «Estudios históricos y políticos», (Madrid 1876), 321-328; S. OBRADORS FONT, *Investigaciones lingüísticas sobre los primeros pueblos que se establecieron en Cataluña y principalmente en la provincia de Gerona,* dins «Revista de Gerona», I (1876-1877), 96-101, 175-179, 339-344; M. VIÑAS Y GRAUGÉS, *Reseña histórica de la Universidad de Gerona,* Girona, Imp. de T. Carreras 1871, 16 p.; *Consuetudines Gerundenses*, dins «Revista de Gerona», I (1876-1877), 77-78, 269-272, 413-421; *Disertación histórica y canónica sobre los sínodos diocesanos de Gerona,* dins *ib.,* V (1881), 41-47 [tiratge en fulletó a part imprès a Girona, Imp. del Hospicio Provincial 1881, 8 p.]; Francisco FERNÁNDEZ Y GONZÁLEZ, *Gotmar II obispo de Gerona. «Crónica de los Reyes Francos», publicada y precedida de un estudio histórico*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», I (1880), 454-470; F. VIÑAS Y SERRA, *El ajedrez y un códice de la Catedral de Gerona,* dins «Revista de Gerona», III (1879), 85-101; Isidore LOEB, *Actes de vente hébreux originaires d'Espagne*, dins «Revue des Études Juives», X (1885), 108-122 [reproduït dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», V (1885), 42-58; traduït en castellà sense editar els textos hebreus dins «Revista de Gerona», VIII (1884), 341-349]; *Une inscription hébraïque à Girone,* dins *ib.,* XVII (1888), 149-151 [traduït en castellà per E. C. Girbal amb el títol *Inscripción hebrea procedente de la sinagoga gerundense*, dins «Revista de Gerona», XII (1888), 225-229; altra traducció amb intervenció de Fidel

dents, que deixarem estar perquè ja són prou coneguts a causa de la migradesa de llurs resultats.[3]

Fita i amb el títol *Lápida hebrea encontrada en Gerona,* dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», XIII (1888), 324-326]; Enric-Claudi GIRBAL, *Nuevos datos y aclaraciones para ilustrar la genealogía de D. Juan I de Aragón y especialmente la serie de Duques de Gerona,* dins «Revista de Gerona», I (1876), 3-7; *Obispos de Gerona. Cuadro cronológico de los que han ocupado esta silla*, Girona, Imp. de «El Gerundense» [Cumané i Fabrellas] 1862, un ful solter de tamany gran foli; *Los judíos en Gerona. Colección de noticias históricas referentes a los de esta localidad hasta la época de su expulsión de los dominios españoles, con un apéndice de documentos,* Girona 1870, 83 p.; *Un testamento hebreo de la Edad Media,* dins «Revista de Gerona», V (1881), 104-108; *Noticias sobre los antiguos gremios y cofradías de Gerona,* dins «Revista de Gerona», VI (1882), 213-224, 229-238, 265-269; XI (1887), 1-11, 33-39, 65-70, 97-102, 161-172, 193-203, 225-234; *Documento histórico. Cruzada contra los turcos, 16-III-1403*, dins «Revista de Gerona», VII (1883), 23-27; *El sitio de Gerona en 1684. Memoria histórica premiada por la Asociación Literaria,* Girona, Vicente Dorca 1882, 84 p.; *Bulas en papirus existentes en la Catedral de Gerona*, dins «Revista de Gerona», X (1886), 65-71; *Una cédula en hebreo denominada «Mezuzáh»,* dins «Revista de Gerona», X (1886), 129-134; *Biografía del cardenal gerundense D. Fr. Benito de Sala y Caramany*, Girona, Imp. De Pacià Torres 1886, 76 p.; *Inscripción hebrea procedente de la sinagoga gerundense,* «Revista de Gerona», XII (1888), 225-229; *Epistolario del cardenal gerundense D. Fr. Benito de Sala y de Caramany, obispo de Barcelona (1707-1714)*, Girona, Tip. del Hospicio Provincial 1889, 484 p.; *Datos inéditos para la historia de los judíos de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XVI (1892), 33-43; *Beneficencia judaica en Gerona,* dins «Revista de Gerona», XVIII (1894), 1-5; *Conversiones de judíos en Gerona y su obispado,* dins «Revista de Gerona», XVIII (1894), 33-37; J. BOTET I SISÓ, *Privilegio concedido por D. Fernado el Católico a los habitantes de la veguería y bailía de Gerona,* dins «Revista de Gerona», V (1881), 62 -67; *Los Condes beneficiarios,* Girona 1890, 80 p.; *Cartoral de Carles Many, de la Seu de Gerona,* dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», III (1905), 92-99, 166-172, 249-254; (1906), 324-329, 407-410, 479-483, 550-557; IV (1907), 41-46, 122-126, 180-191, 241-247; (1908), 320-329, 416-424, 469-487, 503-517; subsisteixen pocs exemplars d'aquest treball relligats amb el títol *Cartoral de Carles Many. Índex cronològich del Cartoral de la Curia ecclesiàstica de Gerona, anomenant de «Carlo Magno»,* Barcelona 1905, 124 p.; U*n contracte d'establiment a rabassa morta del s. XII,* dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», IV (1907), 14-15; *Notes sobre vescomtes de Girona,* dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», V (1909), 108-114; E. GRAHIT, *El sitio de Gerona del año 1462*¸ dins «Revista de Gerona», III (1879), 178-189, 213-224; *El sitio de Gerona en 1684,* dins «Revista de Gerona», XVII (1883), 15-30, 54-62, 82-94; *Las murallas de Gerona,* dins «Revista de Gerona», XIII (1889), 149-154 [editat en fulletó a part a Girona, Imp. P. Torres 1895, 11p.]; *Gerona bajo la dominación francesa de 1640 a 1652,* dins «Revista de Gerona», XV (1891), 33-40, 82-95, 121-127, 152-158, 169-178, 201-209, 246-254, 260-264; *El sitio de Gerona en 1653 (extracto de documentos inéditos*), dins «Revista de Gerona», XVI (1892), 209-222, 248-254, 279-287 [tirada a part, Girona, Tip. de l'Hospici Provincial 1892, 34 p.]; *Noticias para la historia de Gerona de 1653 a 1675*, dins *ib.,* 209-222, 248-254, 279-287; *El sitio de Gerona en 1675,* dins «Revista de Gerona», XVI (1892), 289-293; *El sitio de Gerona en 1684*, dins «Revista de Gerona», XVII (1883), 15-30, 54-62, 82-94; *El sitio de Gerona en 1694. Extracto de documentos inéditos,* dins «Revista de Gerona», XVIII (1894), 23-30, 54-62, 86-92; *La plaza de Gerona en 1794*, dins «Revista de Gerona», XIII (1889), 301-310; *Gerona durante la guerra de Sucesión,* dins «Revista de Gerona», XVIII (1894), 97-104, 153-159, 171-177, 193-204, 242-250, 278-286, 343-350, 353-360; XIX (1895), 9-17, 50-60, 108-118, 136-145, 170-180, 200-211, 233-244, 256-267, 289-300, 321-331; J. DE CHÍA, *El ducado y el principado de Gerona,* Girona, V. Dorca 1881, 138 p.; *Bandos y Bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII,* 3 vols., Girona 1888-1890, 395 + 368 +622 p.; C. PUJOL I CAMPS, *Gerona en la Revolución de 1640,* Girona 1881,

Aproximacions puntuals, amb consultes arxivístiques parcials i amb una pretensió de caire més aviat divulgador, s'havien produït sempre[4], i assenyaladament els

168 p.; S. Sampere y Miquel, *Invasión de los árabes en la provincia de Gerona y reconquista: estudio histórico*, Girona, Certamen de la Asociación Literaria 1884, 209 p.; Joseph Calmette, *Le marquis de Gothie,* dins «Annales du Midi», XIV (1902), 191-193; J. R. Carreras y Bulbena, *Carles d'Àustria y Elisabet de Brunswichwolfenbüttel a Barcelona y Girona*, Barcelona, Ed. L'Avenç 1902, 587 p. (text en català i en alemany); F. Codera, *Narbona, Gerona y Barcelona bajo la dominación musulmana*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III (1909-1910 [1911]), 178-202; Ferran Valls i Taberner, *Els Usatges i Consuetuds de Girona*, dins «Revista de Catalunya», VI (1927), 492-503; A. L. Javierre Mur, *Matha de Armanyach, duquesa de Gerona*, Madrid 1930, 146 p.; Josep Morera i Sabaté, *Del bisbe desconegut al bisbe egregi (Un capítol de l'episcopologi gironí)*, Girona 1933 [reproduït dins *Miscelánea Excmo. Doctor José Morera en su Octogésimo Aniversario* (Biblioteca Filológica Histórica XXI), Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Románica de la Excma. Diputación Provincial de Barcelona 1967, 149-154; *Juan Biclarense*, dins «Homenatge a A. Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris, històrics i lingüístics», vol. II, Barcelona 1936, 59-84; i dins *Miscelánea, o. c.,* 79-104; Ll. Marquès i Carbó, *Una històrica institució municipal de caràcter econòmic. La taula de canvi i comuns dipòsits de la ciutat de Girona. Contribució a l'estudi de la història del dret municipal i de l'economia catalana,* Barcelona, Imp. S. Rosàs 1935, 118 p.

3. Vam estudiar les aportacions de la «Revista de Gerona» en el camp dels textos catalans antics en el butlletí bibliogràfic aparegut a «ATCA», 7/8 (1988-1989), 303-322; allí vam fer una valoració sumària de l'estat de les recerques erudites anteriors a l'aparició de la «Revista», que ací no repetim. Per tenir una idea més precisa del que van fer els homes de la «Revista» en aquest camp, caldria afegir-hi alguns títols: Emili Grahit Papell, *La sección de manuscritos de la Biblioteca Pública de Gerona,* dins «Biblioteconomía» (1848), 66 p.; *Los manuscritos de la Biblioteca Provincial de Gerona. Obra póstuma,* Barcelona, Imp. de la Casa Provincial de Caridad 1949, 20 p.; Enric-Claudi Girbal, *El Príncipe de Gerona. Historia de este título y noticia de los personajes que lo usaron, precedido de varios datos referentes al ducado de la misma ciudad, con un apéndice de documentos,* Girona, G. Cumané y Fabrellas 1865, 59 p.; Manuel de Bofarull y de Sartorio, *Poesías religiosas catalanas copiadas del índice que se custodia en el Archivo de la catedral de Gerona, Petri Michaelis Carbonelli Adversaria*, dins «Revista Histórica Latina», II (1875), 61-64, 102-108; Emili Grahit y Papell, *Francisco Xavier Dorca, sa vida y sas obras*, dins «La Renaxensa», I (1871), 171-173, 183-185, 195-198, 209-211; *Mostra de quatre manuscrits del s. XIV* dins *ib.,* II (1872), 99-100, 115-117; *Memoria sobre la vida y obras del escriptor geroní En Francesch Eximenes,* dins *ib.,* III (1873), 185-188, 195-199, 208-212, 234-236, 245-247, 256-260, 266-269; *Llibre Vert del Cabildo de la Catedral de Girona*, dins «Revista Histórica Latina», IV (1877), 118-119, 165-173, 365-375; *Catalanes ilustres. El inquisidor fray Nicolás Eymerich,* Girona, Imp. M. Llach 1878, 140 p.; *Catalanes ilustres. El cardenal Margarit,* Girona, Tip. del Hospicio Provincial 1885; *Los manuscritos de la Biblioteca Provincial de Gerona* [obra pòstuma], Barcelona, Casa Provincial de Caridad 1948, 20 p.; A. Brutails, *Bible de Charles V et autres Ms. du Chapitre de Gerone,* dins «Bibliothèque de l'École des Chartes», 47 (1886), 637-645 [publicat en traducció castellana dins «Revista de Gerona», XI (1887), 112-120; Casino Gerundense, *Catálogo de la Biblioteca del Casino Gerundense,* Girona, Imp. Pacià Torres 1894, 235 p.; *Primer suplemento al Catálogo de la Biblioteca del Casino Gerundense*, Girona, Imp. Pacià Torres 1896, 45 p.; *Segundo suplemento al Catálogo de la Biblioteca del Casino Gerundense, 1906,* Girona, Imp. Pacià Torres 1906, 55 p.; J. Pascual y Prats, *Notas para una bibliografía médica de la provincia de Gerona,* Girona, Imp. Pacià Torres 1896, 47 p.; J. Botet y Paret, *Breves necrologías de los escritores más notables, hijos de la provincia de Gerona que han cultivado las letras patrias durante el presente siglo,* Girona, Certamen Literario de Gerona 1893, 129 p.; E. González Hurtebise, *Un document relatif à la ville de Perpignan conservé aux Archives de Finances de Gerone (Espagne),* Perpinyà, Imp. Payret 1901; *Jofre de Foixà (1267-1295). Nota biogràfica,* Barcelona, Imp. Altés

darrers anys del segle XX, com és ara les obres que cap al final de la seva vida Jaume Marquès i Casanovas havia dedicat a la Girona vella[5]. Però per aquest camí hom no hauria passat de l'enfarinada. La informació disponible permetia anar molt més enllà, si hom decidia de treballar-la a fons. Més encara, fins aleshores ningú no s'havia preocupat de posar un cert ordre pròpiament urbanístic en la massa de notícies que eren simples esments de compres i vendes, establiments, afrontacions copsables aquí i allà, en escriptures públiques o privades, en tot tipus d'instruments jurídics, en els llibres de l'administració comtal, eclesiàstica i municipal, en documentació militar, etc. Un petit grup d'arqueòlegs va veure l'interès que podria tenir per a una història de la ciutat organitzar la massa disponible de notícies a través del filtre de la reconstrucció de la trama urbanística de la ciutat: *forma urbis.* Un trencaclosques gegantí, projectat sobre l'espai físic de la Girona medieval i moderna, i sobre el temps històric real de la ciutat a partir de l'any 785. Es tractava d'una mena d'excavació en els documents que va desembocar amb una naturalitat perfecta en el complement que necessitava: l'excavació arqueològica o, quan aquesta no era factible, una reflexió molt contrastada de les campanyes arqueològiques del passat i de les més recents[6] i, al capdavall, l'examen *in situ* del document arqueològic tal com ha arribat fins a nosaltres.

1910, 16 p.; J. B. Torroella, *Índice sistemático de lo publicado en los treinta volúmenes de los certámenes de la Asociación Literaria (1872-1901)*, dins «Certamen de la Asociación Literaria», XXX (Girona 1901), 203-234; Guillem Maria de Brocà, *Un manuscrit del Llibre del Consolat de Mar. Creació del Consolat Mercantívol a Girona,* dins «Revista Jurídica de Catalunya», 22 (1916), 567-574; Josep Morera i Sabaté, *Los papiros de la catedral de Gerona,* dins «Boletín Eclesiástico Diocesano», Girona 1927, 16 p. [reproduït dins «Studia Papyrologica», III (Barcelona 1964), 7-17, i dins *Miscelanea, o. c.*, Sant Cugat del Vallès 1967, 105-118.]

4. Darrerament han aparegut les primeres valoracions del treball que l'Institut d'Estudis Gironins va reprendre, amb les dificultats i limitacions que hom pot suposar, a partir del 1946. No deixa d'ésser simptomàtic que els «AIEG» s'obrissin amb l'article de Tomàs Carreras i Artau, *Homenaje a la «Revista de Gerona» (1876-1895),* publicat a les pàgines V-VII del primer volum d'aquell anuari. Per a la valoració sobredita, la tasca dels «Anales» i els homes que hi van treballar, cf. Pere de Palol, *L'Institut d'Estudis Gironins ha complert cinquanta anys,* dins «Institut d'Estudis Gironins. Mig segle de vida acadèmica (1946-1996)», Girona 1998, 7-20; Enric Mirambell, *L'IEG, 50 anys d'itinerari cultural a la ciutat de Girona,* dins *ib.,* 21-31.

5. Cf. *Girona Vella 1* i *2,* Girona, Grafis-Sant 1979, 171 i 175 p.; *Indrets de Girona (III),* Girona, Ajuntament de Girona - Grafis-Sant 1981, 205 p.; *Casals de Girona (IV),* Girona 1984, 347 p.

6. Cf. Josep de Calassanç Serra i Ràfols, *Excavaciones en Gerona*, dins «Memorias de los Museos Arqueológicos Provinciales 1941», II, Madrid 1942; *Excavaciones en las murallas romanas de Gerona*, dins «Memorias de los Museos Arqueológicos Provinciales 1942», III, Madrid 1943; *El recinto antiguo de Gerona*, dins «Archivo Español de Arqueología», 47 (1942), 114-135; F. Riuró y Llapart, *El poblado de la Creueta,* dins «Ampurias», V (1943), 117; Miquel Oliva Prat, *Procedencia de un jarro visigodo del Museo de Gerona*, dins «Ampurias», VII-VIII (1945-1946), 370-371; *Nuevas estaciones romanas en Riudellots de la Creu, la Mota y Palol de Rebardit*, dins «AIEG», III (1948), 246-251; *Restos romanos del Museo Arqueológico Provincial de Gerona. Sección Lapidaria*, dins «Memorias de los Museos Arqueológicos Provinciales», IX-X (1948-1949 [1950]), 74-88; *Tesela arqueológica. Más sepulturas de fosa en el Puig d'en Roca,* dins «Revista de Gerona», 13 (1960), 73-74; *Nuevos descubrimientos en el Puig d'en Roca,* dins «Revista de Gerona», 16 (1961) 87-88; *Un grupo de cabañas preromanas en Montilivi (Gerona)*, dins «Pyrenae», VI (1970), 213-224; Lluís G. Constans, *¿Transcurría por Guialbes la vía Augusta? Hallazgo de un importante documento,* dins «AIEG», V (1950), 223-227; Carlos Cid Priego, *El*

La tasca era d'una complexitat excitant pel seu caràcter agosarat i perquè representava un esforç gairebé impossible de coronar. Dos factors la feien abordable: el

---

mausoleo romano de Vilablareix. Topografía y toponimia, dins *ib*., 228-234; J. Coll Castanyer, *Importantes hallazgos arqueológicos en el campanario románico de Breda,* dins *ib*., VI (1951), 354-358; Marta Corominas, *Nota preliminar sobre el poblado romano de Besalú,* dins *ib*., 307-314; J. Marquès Casanovas, *Importantes hallazgos arqueológicos en la Catedral de Gerona,* dins «Revista de Gerona», 14 (1961), 39-44; *Hallazgos arqueológicos en la Catedral,* dins «Revista de Gerona», 44 (1968), 3-8; J. Canal – E. Carbonell, *Una nova estació paleolítica: "Sobre Pedret" (Girona),* dins «Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona», 2 (1979), s. p.; *Les estacions prehistòriques del Puig d'en Roca. Una visió dels pobladors més antics de les nostres terres,* Girona 1979, 101 p.; Josep Canal Roquet, *Arqueologia de les comarques gironines,* dins «Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona», 3 (1980), 27-29; M. Aurora Martín, *La colección arqueológica de la Fontana d'Or,* dins «Revista de Gerona», 69 (1973), 33-35; *Excavaciones de salvamento efectuadas por el Servicio de Investigaciones arqueológicas de la Diputación,* dins «Revista de Gerona», 70 (1975), 20-26; *Notícia sobre unes troballes romanes a l'Institut Vell de Girona,* dins «Revista de Girona», 81 (1977), 335-338; *Excavaciones de salvamento en el tramo de autopista Gerona-Figueras,* dins «Congreso Nacional de Arqueología. Vitoria 1975», Saragossa 1979, 1113-1128; J. M. Nolla i Brufau, *La ciudad romana de Gerunda*, (resum de la tesi doctoral), Bellaterra, U. A.. B. 1972, 60 p.; *Serra i Ràfols i el coneixement científic de l'antiga Gerunda,* dins «Revista de Girona», 84 (1978), 257-263; *La ceràmica d'engalba blanca. Una nova aportació a l'estudi del període baix-republicà (segles II-I a. C.) al nord-est del Principat*, dins «Estudi General», 1 (1981), 51-62; *L'habitatge: la casa rural i la casa urbana*, dins «Roma a Catalunya», a cura de Marc Mayer, Barcelona, Institut Català d'Estudis Mediterranis 1992, 140-149; *Les ciutats romanes del Nord-Est de Catalunya. Els municipis flavis,* dins «Homenatge a Miquel Tarradell. Estudis Universitaris Catalans», Barcelona 1993, 659-665; *Arqueología romana. Balnerario de Caldas*, dins «Investigación y Ciencia», 226 (juliol 1995), 33-34; *Organització i explotació del territori sota l'imperi*, dins Borja de Riquer (dir.), «Història, política, societat i cultura dels països catalans», vol I, *Els temps prehistòrics i antics fins al segle V*, a cura d'Emili Junyent, Barcelona, Gran Enciclopèdia Catalana 1996, 302-315; *Producció manufacturera i industrial,* dins *ib.,* 316-317; *La ciutat antiga*, Girona 1997 (Col·lecció Girona Itineraris, 7); J. M. Nolla i E. Sanmartí, *Algunes consideracions entorn de la romanització del Nord-est de Catalunya,* dins «Hannibal Pyrenaeum transgreditur. XXII Centenari del pas d'Anníbal pel Pirineu (218 a. C. – 1982 d. C.). 5è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Puigcerdà 1982», Puigcerdà 1984, 13-27; J. Merino, J. M. Nolla, M. Santos, *El municipi d'Aquae Calidae (Caldes de Malavella). Darreres novetats*, dins *ib.,* 218; J. Casas y Genover, *Aproximació a l'estudi de la Via Augusta a les comarques de Girona (I i II)*, dins «Revista de Girona», 87 (1979), 109-118; 88 (1979), 193-199; *La xarxa viària romana a les comarques de Girona. Assaig metodològic,* dins «Estudi General», 1 (1981), 63-68; F. Riuró i Llapart – M. Fusté i Ara, *Les estacions prehistòriques del Puig d'en Roca. Les necròpolis neolítiques del Puig d'en Roca (Girona) i Sant Julià de Ramis,* Girona 1980, 90 p.; S. Serra, R. Gutiérrez, E. Carbonell, J. Canal, *Puig d'en Roca III. Un nuevo lugar de ocupación del Paleolítico Inferior en el valle medio del Ter*, dins «Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona», 4 (1981), 4-15; Josep Casas i Genover, *Les bornes mil·liàries de Palau Sacosta i Sarrià de Ter,* dins «AIEG», XXVI (1982-1983), 131-141; J. M. Nolla i J. Casas, *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana del nord-est de Catalunya*, Girona 1984; J. Casas i Genover, *Excavacions i excavacions a la vil·la romana del Mas Gusó (Albons-Bellcaire), Baix Empordà,* dins «AIEG», XXX (1988-1989), 9-35; *Instruments de cirurgia en vil·les romanes de les comarques de Girona,* dins *ib*., XXXII (1992-1993), 9-20; J. Merino, J. M. Nolla, M. Santos, *El conjunt termal del Puig de Sant Grau (Caldes de Malavella, La Selva). Campanya de 1991,* dins «Primeres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Sant Feliu de Guíxols 1992, 62-88 + III làmines sense numerar; N. M. Amich, J. Casas, J. M. Nolla, *Ca n'Espolla. Una vil·la d'època romana a Celrà (Gironès)*, dins *ib.,* 97-99 + tres làmines sense numerar; J. Merino, J. M. Nolla, M. San-

tamany relativament limitat de la trama urbana —*parva Gerunda*— i, contrastant amb això, la riquesa dels fons documentals dels quatre arxius gironins: Arxiu de la

---

tos, *El conjunt termal del Puig de Sant Grau (Caldes de Malavella, la Selva)*, dins «Tribuna d'Arqueologia 1991-1992», Barcelona 1993, 97-101, i dins «Utilització de l'aigua a les ciutats romanes. Documents d'Arqueologia Clàssica», 0 (Tarragona 1993), 132-137; J. M. Nolla, J. Sagrera, F. P. Verrié, D. Vivó, *Els mosaics de can Pau Birol,* Girona 1993; J. M. Nolla, J. Sagrera, *Els mosaics de la vil·la del Pla de l'Horta,* dins «Cypsela», X (1993), 145-158; *Aquae Calidae. Presència romana a la Selva*, pròleg de Marc Mayer, Santa Coloma de Farners 1994; J. Merino, J. M. Nolla, M. Santos, *L'edifici termal del Puig de Sant Grau. Una visió de conjunt,* dins «Segones jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Torroella de Montgrí 1994, 137-146; J. M. Nolla – I. Rodà, *La campanya d'excavacions de 1991 a Santa Maria de Panissars (La Jonquera, Alt Empordà),* dins «Primeres jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Sant Feliu de Guíxols 1992, 78-81; J. Castellví, J. M. Nolla, I. Rodà, *Les excavacions arqueològiques a Santa Maria de Panissars, Portús (Vallespir)/La Jonquera (Alt Empordà). Estat de la qüestió,* dins «Tribuna Arqueològica», (1990-1991 [Barcelona 1992]), 63-71; *Els trofeus de Pompeu*, dins «La ciutat en el món romà. Pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica», vol. II, Tarragona 1993, 86; J. M. Nolla, I. Rodà, *Excavacions a Santa Maria de Panissars. Una visió de conjunt*, dins «Segones Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona», Torroella de Montgrí 1994, 93-99; *Pompey's Trophies*, dins «La ciutat en el món romà. Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica», vol. II, Tarragona 1995, 93-96; *La identificación de los Trofeos de Pompenyo en el Pirineo,* dins «Journal of Roman Archaeoloy», 8 (1995), 5-18; J. M. Nolla, *Arqueología romana. Balneario de Caldas,* dins «Investigación y Ciencia», 226 (juliol 1995), 33-34; J. Merino, J. M. Nolla, M. Santos, *L'edifici termal del Puig de Sant Grau. Una visió de conjunt,* dins *ib.,* 109-116; M. Aurora Martín i Ortega, *Els antecedents ibèrics de la ciutat de "Gerunda"*, dins *ib.*, 89-108; J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla, J. Tremoleda, *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del nord-est,* Girona 1995; J. M. Nolla, *La Girona Romana*, dins «Girona a l'abast, IV, V, VI», Girona 1996, 19-24; Toni Ñaco, *La crisi financera romana dels anys 216/215 a. C. i els seus efectes en els mecanismes d'aprovisionament dels exèrcits escipiònics a la península Ibèrica durant la II guerra púnica*, dins «AIEG», XXXVI (1996-1997), 287-298; Maria Josep Conde i Berdós, *Noves dades sobre la presència de ceràmica ibèrica al Mediterrani occidental: materials republicans i imperials de les comarques gironines*, dins *ib.,* 335-346; Eudald Vilas i Pujol, *La Tarraconense mediterrània a partir de Plini el Vell*, dins *ib*., 481-493; Lluís Palahí Grimal, *La dualitat camp-ciutat al nord-est català a principi del s. III*, dins *ib*., 583-597; J. Burch, J. M. Nolla, *Nuevas aportaciones a la romanización del nordeste de Cataluña,* dins «Actas del XXIII Congreso Nacional de Arqueología. Elche 1995», Saragossa 1997, 33-36; G. Castellví, J. M. Nolla, I. Rodà, *Les stations routières. Summum Pyrenaeum,* dins «Voies romaines du Rhône à l'Èbre: via Domitia et Via Augusta», a cura de G. Castellví, J.-P. Comps, J. Kotarba i A Pézin, (Documents d'Archéologie Française, 61), París 1997, 56-57; M. Mayer, J. M. Nolla, I. Rodà, *Les stations routières. Deciana, Iuncaria, Cinniana, Gerunda, Aquae Voconiae, Seterrae, Praetorium, Semproniana, Arrago, Ad Fiones, Barcino, Antistiana, Stabulum Novum, Palfuriana,* dins *ib*., 128-134; M. Mayer, J. M. Nolla, I. Rodà, *Les stations routières. Oleastrum, Sub Saltu, Pinon/Pinun, Tria Capita, Dertosa*, dins *ib.,*138-140; Alexandra Chavarría i Arnau, *Els establiments rurals del llevant de la Tarraconesa durant l'antiguitat tardana: transformacions arquitectòniques i funcionals*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXIX (1998), 9-30; Maria del Rosario Pérez Centeno, *Análisis evolutivo de* Gerunda, Baetulo *e* Iluro *en el siglo III DC*, dins *ib.,* 31-38; J. M. Casas i J. M. Nolla, *Nouvelles données sur la Via Augusta dans le secteur nord-est de la Catalogne,* dins *ib.,* 142-148; J. M. Nolla, J. Sagrera, *Ciutat de Gerunda*, dins «Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X», dirigida per Pere de Palol, Barcelona 1999, 99-100; *Girona. La ciutat carolíngia,* dins «Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic», Barcelona 1999, 77-79; J. Burch, J. M. Nolla, L. Palahí, J.

Catedral (ACSG), Arxiu Diocesà (ADG), Arxiu Històric Municipal de Girona (AHCG) i Arxiu Històric de Girona (AHG), dipòsits quasi inexhauribles, si hom s'hi deixa empresonar. Milions de documents posats per escrit amaguen —i guarden— el món del passat de la ciutat, un món ara reduït a escriptures que semblen mortes, però que ho són tot menys cendra: la paraula escrita ha guardat la realitat històrica viva de la ciutat i dels seus ciutadans. Els qui tenen la servitut i el privilegi de sentir-se atrets per la vida sepultada en els documents saben que sovint aquesta vida és molt rica, amb l'avantatge que de la vida passada en coneixem l'extensió i els límits dins els quals es pot documentar i, ulteriorment, interpretar. A Girona la possibilitat de documentar és descominal, i deu ser per això que, des del temps de la Renaixença, hom s'ha atansat als documents amb relativa calma. Finalment, però, els esforços dels últims anys en ordre a posar a l'abast dels estudiosos els cartularis i col·leccions de documents bàsiques i l'aparició dels primers estudis sistemàtics sobre la Girona medieval[7] han fet practicable la il·lusió de recomposar el trencaclosques gegantí de la

---

Sagrera, D. Vivó, *Excavacions en el poblat ibèric de Sant Julià de Ramis,* dins «Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Olot 2000, 87-91; J. Burch, J. M. Nolla, L, Palahí, J. Sagrera, M. Sureda i D. Vivó, *La fundació de Gerunda. Dades noves sobre un procés complex de reorganització del territori*, dins «Empúries», 52 (2000), 11-28; J. M. Nolla, *Els trofeus de Pompeu*, dins *Història de l'Alt Empordà*, coordinada per Pere Gifre, Girona 2000, 209-212; M. Sureda, G. Vieira, J. Sagrera, J. Burch, J. M. Nolla, *Excavacions al castell de Bufalaranya (Roses, alt Empordà),* dins *ib.,* 207-209; Carles Buenacasa Pérez – Jordina Sales Carbonell, *Importància geopolítica d'una ciutat en època visigoda: Girona després de Vouillé (ss. VI-VII),* dins «AIEG», XLII (2001), 59-75; J. M. Nolla, *El sistema defensivo de la ciudad de Gerona en la Edad Media,* dins «Défendre la ville dans les pays de la Méditerrannée occidentale au Moyen Âge. Monspeliensia Medievalia», 1 (2002), 173-194; J. Burch, J. M. Nolla, L. Palahí, J. Sagrera, D. Vivó, *El poblat ibèric de Sant Julià i el seu territori,* «Territori polític i territori rural durant l'edat de ferro a la Mediterrània Occidental. Actes de la taula rodona celebrada a Ullastret del 25 al 27 de maig de 2000», Girona 2002, 177-182; J. M. Nolla, *La historiografia arqueológica a Girona entre la proclamació de la República i la fi del franquisme,* dins «L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975). Actes de les Jornades d'Historiografia celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'octubre de 2002. Homenatge a Maria Ribas i Bertran (1902-1996) en el centenari del seu naixement», a cura de J. Barberà i J. Garcia, Mataró 2003, 141-154; J. M. Nolla, *La casa romana. De la domus urbana a la vil·la rústica*, dins «El mosaic romà de "els orígens de Roma"», Barcelona 2004, 11-27; el mateix i L. Palahí, i M. Sureda, *Una gerra litúrgica amb inscripció trobada a Sant Julià de Ramis,* dins «Butlletí arqueològic», V, 25 (2003), 255-269; J. Burch, J. M. Nolla, L, Palahí, J. Sagrera, M. Sureda, D. Vivó, *El castellum de Sant Julià de Ramis (Gironès). Darreres novetats,* dins «Tribuna Arqueològica 2001-2002», Barcelona 2005, 189-205; J. M. Nolla, J. Casas, J. Sagrera, D. Vivó, *La Torratxa (Vilablareix, el Gironès)* dins *In suo fundo. Els cementiris rurals de les antigues ciutats d'Emporiae, Gerundae i Aquae Calidae* [= «Estudi General», 25] (2005), 211-225; J. M. Nolla, J. Casas, *Cal Temple (Aiguaviva, el Gironès),* dins *ib.,* 227-229; Cristian Folch Iglesias, *El poblament al nord-est de Catalunya durant la transició a l'edat mitjana (segles V-XI dC),* dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLI (2005), 37-65; J. M. Nolla, L. Palahí, D. Vivó, *Santa Caterina i el Mercadal. Conèixer el passat per viure el futur*, Girona 2006; J. Burch, G. Garcia, J. M. Nolla, L, Palahí, J. Sagrera, M. Sureda, D. Vivó, I. Miquel, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis. 2. El castellum*, Girona 2006. 206 p.; I. Miquel, J. M. Nolla, D. Vivó, *Sant Julià de Ramis. La porta de la muralla i espais annexos (2004-2005),* dins «Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Roses 2006, 215-218.

7. Pel que fa a cartorals i col·leccions documentals civils, cf. *Llibre Verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*, a cura de Christian Guilleré, Ajuntament de Girona-Fundació Noguera,

forma urbana de la ciutat a través de l'espai i el temps. És així com va néixer la idea de la col·lecció «Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica» (en endavant, HUG).

Lleida 2000, 746 p.; *Llibre Vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*, a cura de Griselda Juliol i Albertí, Ajuntament de Girona-Fundació Noguera 2001, 757 p.; M. Josepa Arnall i Juan (+), *Letres reials a la ciutat de Girona (1293-1515),* 4 vols., Ajuntament de Girona-Fundació Noguera 2000, 2092 p.; Joan Villar i Torrent, Núria Surià i Ventura, Joan Boadas i Raset, Lluís-Esteve Casellas i Serra, *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862),* 3 vols., Ajuntament de Girona-Fundació Noguera-Caixa de Girona 2005, 2012 p. Pel que fa als cartorals i col·leccions eclesiàstiques, cf. *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona, (s. IX-XIV),* a cura de Josep Mª Marquès, Fundació Noguera, Barcelona 1993, 2 vols., 865 p.; Josep Mª Marquès, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300),* Fundació Noguera, Barcelona 1997, 723 p.; Ramon Martí, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona,* Fundació Noguera, Barcelona 1997, 605 p.; Lluís G. Constans i Serrats, *Diplomatari de Banyoles,* vols. I-IV, Olot i Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals 1985-1991, 324, 490, 364 i 436 p.; Josep M. Marquès i Planagumà, *Pergamins de la Mitra (891-1687). Arxiu Diocesà de Girona,* Generalitat de Catalunya Servei d'Arxius – Patronat Francesc Eiximenis, Girona 1984, 191 p.; *El cartoral de Santa Maria de Roses (segles X-XIII)*, I. E. C., Barcelona 1986, 156 p.; Esteve Pruenca i Bayona (†), *Diplomatari de Santa Maria d'Amer,* a cura de Josep M. Marquès, Fundació Noguera, Barcelona 1995, 396 p.; Josep M. Pons i Guri – Hug Palou i Miquel, *Un cartoral de la canònica agustiniana de Santa Maria de Besalú (segles X-XV),* Fundació Noguera, Barcelona 2002, 171 p.; Jaume de Puig i Oliver – Josep Maria Marquès i Planagumà, *Lletres del bisbe de Girona. Segle XIV,* vol. I (n. 1-620), *Bernat de Vilamarí (1292-1312), Pere d'Urrea (1325-1328), Gastó de Montcada (1328-1334), Arnau de Mont-rodon (1335-1348)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans - Facultat de Teologia de Catalunya - Ajuntament de Girona, Barcelona 2007, 745 p. Impossible de passar per alt la publicació recent de *Catalunya Carolíngia. Volum V. Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, *I i II part,* a cura de Santiago Sobrequés i Vidal, Sebastià Riera i Viader, Manuel Rovira i Solà, revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata, I. E. C., Barcelona 2003, 696 p. Esment especial mereixen els estudis sobre la Girona medieval de Christian Guilleré: *La noblesse du diocèse de Gérone à la fin du XIVe et au début du XVe siècle,* treball de llicenciatura inèdit, Toulouse-Le Mirail 1972; *Un marchand de Gérone vers 1330: Pere Vilar,* dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVIII (1979), 223-254; *Les archives de Gérone: le fonds du XIVe siècle,* dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XX (1979), 119-123; *Aspects de la société géronaise à la fin du XIVe siècle. Approches topographique et professionelle à travers le registre de taille de 1388,* dins «AIEG», XXV-I (1979-1980), 333-355; *Assistance et charité à Gérone au début du XIVe siècle,* dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval,* C.S.I.C., Barcelona 1980, 191-204; *Une institution charitable face aux malheurs du temps: la Pia Almoina de Gérone (1347-1380),* dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval,* C.S.I.C, Barcelona 1981-1982, 315-345; *Réaction sociale et agitation 'menestral' à Gérone. À propos d'un privilège de l'infant Joan (1er février 1376),* dins «AIEG» (Actes de les Jornades d'Història i Cultura. Centenari del naixement de Carles Rahola 1981-1939), XXVI (1982-1983), 143-158; *Les Visites Pastorales en Tarraconaise à la fin du Moyen Age (XIVe-XVe s.). L'exemple du diocèse de Gérone,* dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XIX/1 (1983), 125-167; *Critères médievaux de l'étude 'comarcale': le cas de la Selva, à travers les enquêtes épiscopales,* dins «Actes de la XXVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Santa Coloma de Farners 22-23 d'octubre de 1983», Centre d'Estudis Comarcals de la Selva-Quaderns de la Selva 1983, 85-101; *Els oficis en la Girona del segle XIV,* dins *Gremis i Oficis a Girona,* Ajuntament de Girona 1984, 13-44; *La peste noire à Gérone (1348),* dins «AIEG», XXVII (1984), 87-161; *Les Géronais dans l'élan de la Couronne d'Aragon (1313-1339)*, dins «XI Congresso di storia della Corona d'Aragona. Palermo-Trapani-Erice 25-30 aprile 1982. La società mediterranea all'epoca del Vespro», vol. III, Palermo 1984, 183-194; *Le crédit à Gérone*

Com que el fet és prou rar, no serà inútil donar-ne els detalls essencials. I de seguida es fa imprescindible esmentar els noms: per començar, el del sr. Josep Canal i Roquet, avantatjadament conegut com estudiós dels remences i com animador de l'Associació Arqueològica de Girona des del 1973, ben coneguda per les activitats que organitza en el camp de la curiositat per i la difusió del patrimoni arqueològic gironí, català i espanyol, hereva i actualitzadora de l'esperit de l'excursionisme científic, un dels millors i més decisius invents dels catalans de la Il·lustració ençà. La passió de Canal i Roquet per l'arqueologia l'ha dut al moll de l'ós de la qüestió: la curiositat per saber què deien els documents a propòsit de l'arqueologia, és a dir, de la ciutat tal com s'ha estructurat en el temps. Segons confessió pròpia, quan l'any 1975, any de la mort del dictador Franco, tothom s'adelerava a participar en les perspecti-

---

au début du XIVe siècle, dins «Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada a la Historia del Notariado. La Documentación Notarial y la Historia», II, Santiago de Compostela 1984, 363-379; *Diner, poder i societat*, Girona 1984, 251 p.; *Politique et société: les jurats de Gérone (1323-1360),* dins *Actas del Coloquio sobre la Ciudad Hispánica durante los siglos XIII al XVI.* La Rábida (Sevilla) 14-19 de septiembre de 1981), Madrid, Universidad Complutense 1985, 1443-1453; *Ville et féodalité dans la Catalogne du Bas Moyen Age,* dins «Estudi General», 5-6 (1985-1986) [= «La formació i expansió del feudalisme català. Actes del col·loqui organitzat pel col·legi universitari de Girona (8-11 de gener del 1985). Homenatge a Santiago Sobrequés i Vidal»], 447-466; *L'activitat de les comunitats jueves de Torroella de Montgrí i La Bisbal a la primera meitat del segle XIV,* dins *Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas,* Girona 1987, 145-149; *Le milieu médical géronais au XIVe siècle,* dins *Santé, Médecine et Assistance au Moyen Age. Actes du 110e Congrès national dels Sociétés Savantes, Montpellier 1985,* Paris 1987, 268-271; *Juifs et chrétiens à Gérone au XIVème siècle,* dins «Jornades d'història dels jueus a Catalunya. Actes. Girona, abril 1987», Ajuntament de Girona 1990, 45-65; *Girona al segle XIV*, 2 vols., Ajuntament de Girona-PAM 1993-1994, 504 i 500 p. No voldríem passar per alt en aquesta nota, obviant les obres de divulgació, alguns treballs de diversa naturalesa que han aportat aclariments variats sobre la configuració de la Girona medieval i que sens dubte han obert noves línies d'investigació: Josep Canal i Roquet, *La torre Gironella, castell del comtat de Girona,* dins «Revista de Girona», 35 (1989), 159-164; Lluís Palahí i Grimal, *Excavacins a dos convents de la ciutat de Girona,* dins «AIEG», XXXIX (1998), 53-69; Narcís M. Amich i Raurich, *Algunes informacions sobre el bisbe de Girona NONNITUS (621-625). Els testimonis literaris i històrics d'Ildefons de Toledo i Brauli de Saragossa,* dins *ib.,* XL (1999), 67-83; Michael McGaha, *El Tapís de la Creació i els cabalistes de Girona*, dins *ib.,* XLI (2000), 9-26; Jordi Bolós – Víctor Hurtado, *L'aportació de la cartografia a l'estudi de la ciutat de Girona i el seu territori en època carolíngia*, dins *ib.,* XLII (2001), 103-114; Josep M. Marquès, *El temple de Sant Feliu de Girona*, dins *ib.,* 131-150; Jordi Sagrera i Aradilla – Marc Sureda i Jubany, *Un casal medieval amb torre: "La pabordia" de Girona,* dins *ib.,* 243-260; Marc Sureda i Jubany, *Dos itineraris litúrgics per la Girona medieval i moderna,* dins *ib.,* 281-303; Ramon Galdon i Garcia, *Henoc al Brodat de la Nova Creació de Girona*, dins *ib.,* XLIV (2003), 103-132; Pere Freixes i Camps, J. M. Nolla i Brufau, *Els precedents de la catedral gòtica*, dins *ib.,* 25-45; Gabriel Roura, *L'Escriptorium de la catedral de Girona,* dins *ib.,* 59-68; Narcís M. Amich i Raurich, *L'*Epistula 3 *d'Innocenci I (402-417): En els orígens de la seu episcopal tardoantiga de* Gerunda, dins *ib.,* 131-140; E. Canal – J. Canal – J. M. Nolla – J. Sagrera, *L'entrada del complex episcopal dins els murs entre els segles X-XI,* dins *ib.,* XLV (2004), 141-159; Pere Freixes, J. M. Nolla - J. Sagrera - Marc Sureda, *La Seu, promotora urbanística de les escales de la Pera*, dins *ib.,* 283-297; Narcís Soler i Masferrer, *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*, dins *ib .,* 589-665; Marc Sureda i Jubany, *El "dormitori nou" de la Seu: noves dades per a la datació del claustre de la Catedral de Girona*, dins *ib.,* 679-685; Eduard Sierra Valentí – Santi Soler i Simon, *Un document de l'any 1360 relacionat amb el fossar dels jueus a Girona,* dins *ib.,* XLVI (2005), 167-179.

ves polítiques que aquella mort havia obert, Josep Canal es va sentir mogut per un altre neguit: fer quelcom útil per al país, quelcom que no depengués de la volatilitat de la política d'ofici, quelcom que pogués quedar. Es va llançar als arxius, buscant la documentació sobre el fet remença anterior a la que havia utilitzat Vicens i Vives en els seus estudis, i que el mateix Vicens recomanava que es busqués, per tal d'arrodonir els resultats assolits en els seus treballs. A l'Arxiu Notarial d'Olot Josep Canal va trobar-hi tota la documentació que volia sobre els remences del castell d'Hostoles, cas paradigmàtic. Els estudis foren completats amb visites a d'altres arxius: ACA, ACSG, ADG, AHG, AHMG[8]. L'aplec de la documentació remença el posà en contacte amb una altra realitat: l'estructura física de la ciutat de Girona, amb una gran presència de l'Església com a propietària de terrenys urbans. A més, Canal constatava que la ciutat que sortia en la documentació era pràcticament idèntica a la ciutat que ell havia pogut observat en la seva joventut. Hi havia hagut canvis considerables en la propietat de les coses, en les iniciatives econòmiques, ja no diguem en la situació política, però la ciutat de Girona havia assolit a partir del segle XIV una forma que restaria gairebé immutable fins a principis del segle XX, quan van caure les últimes restes de la muralla del Mercadal, acabada de construir a principis del segle XV. En endavant, Canal es llançaria a explorar tota la documentació possible per tal d'extreure'n les dades que poguessin ajudar a reconstruir, amb els croquis adequats, els canvis que la ciutat havia experimentat al llarg dels segles. Aparegueren les primeres fitxes, ben conservades fins al dia d'avui, i que l'amabilitat del sr. Canal ha permès de consultar al qui signa aquestes ratlles.

Al costat de Josep Canal i Roquet, cal esmentar els altres membres d'un equip que les circumstàncies van ajudar a formar d'una manera que sembla providencial: Eduard Canal i de Diego, Josep M. Nolla i Brufau, Jordi Sagrera i Aradilla. La circumstància en aquest cas no fou res més que la necessitat que, en el moment d'embocar la forma urbana dels segles medievals més reculats, va tenir el sr. Canal d'acudir a l'arqueologia, és a dir, de reforçar els croquis de les parcel·les de la ciutat, que ell anava reconstruint a base de les dades que arrancava als documents, amb les evidències o les dades i estimacions del treball arqueològic. L'experiència i la qualitat dels estudis que en aquest camp havia menat J. M. Nolla i Brufau el van guiar de dret cap a ell, i aquest fou el «noyau dur» inicial de l'equip[9], que no trigà a ésser completat per Eduard Ca-

8. Fruit d'aquesta etapa de consultes arxivístiques són els treballs següents: Josep CANAL I ROQUET, *Els remences a les Valls d'Hostoles i d'Amer*, dins «Revista de Girona», 33 (1986), 450-456; Josep CANAL, Carles FOCHS, *La sagrera de Sant Feliu de Pallerols*, dins «Annals 1990-1991. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca» Olot 1992, 19-91; Josep CANAL, Carles FOCHS, M. Mercè HOMS, *La Vall d'Hostoles en el segle XV*, dins «Annals 1994. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 68-88; Maria Mercè HOMS BRUGAROLAS, Josep CANAL I ROQUET, *Senyors i pagesos del castell de Toralles (Garrotxa)*, dins «AIEG», XLI (2000), 51-122.

9. El dr. Nolla Brufau havia estat becat a finals dels anys 1980 per la Caixa de Pensions per tal d'aplegar el que hom sabia sobre les muralles antigues de la Força Vella. Fruit d'aquest estudi i de les excavacions que aleshores es van dur a terme són els treballs següents: J. M. NOLLA, X. ALBERCH, J. MERINO i D. VIVÓ, *El sector oriental de les muralles de Gerunda. Noves aportacions al seu coneixement (Campanya d'excavacions a la Torre Gironella)*, dins «Cypsela», VII (1989), 111-130; J. M. NOLLA, J. CASAS, Mª C. PUERTAS, J. SAGRERA, P. CASTANYER, J. TREMOLEDA, *La Girona romana,* dins «Història de Girona» 2, Girona, ADAG 1991, 37-58; *El domini visigòtic,* dins *ib.,* 59-72; J. M. NOLLA, J. SAGRERA, *El «portal» de levante de la ciudad de Gerunda*, dins «Archivo Español de Arqueología», 63 (1990), 276-283; *Noves exploracions ar-*

nal, fill de Josep Canal, historiador medievalista, i J. Sagrera, que combinava la seva professió d'arqueòleg amb una habilitat especial en el dibuix. Amb una relativa simplicitat, i perquè les funcions i capacitats de cada membre de l'equip era complementària de les dels altres, l'equip podia posar-se a treballar sense complexos ni recances. I és el que va fer[10].

Voldríem subratllar que aquesta feliç conjunció sorgeix gairebé per generació espontània, impulsada per l'antic i noble afany de conèixer. No hi ha res més al darrera, a part la competència de cada membre de l'equip. No hi ha, en els seus orígens, ni un programa de recerca oficial, ni un pla de treball d'una revista professional, ni l'interès d'un qualsevol tentacle universitari. Hi ha, sí, una cosa: la consciència que el magma de notícies històriques obtingudes des de finals del segle XIX havia de començar a ésser organitzat i ordenat, en previsió que les notícies augmentarien de forma espectacular, i en previsió que la feina positiva d'explorar arxius i extreure'n els tresors que amaguen no és realment coronada fins que rep el tractament científic que li escau; en el camp de la història, la descripció interpretativa vàlida i correcta dels esdeveniments al llarg dels temps. I encara hi ha una altra cosa: la il·lusió de dur a terme aquest treball en un marc on podien confluir falaguerament les diverses dades que necessita elaborar l'historiador: tant les documentals com les arqueològiques.

Aquests eren els elements A més, per sort, l'any 1992 havia aparegut l'Atlas de Girona, editat pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i per l'Ajuntament, que fornia d'un cop totes les dades cartogràfiques anteriors disponibles[11]. Un altre fet

---

queològiques a la caserna d'Alemanys (Girona). Campanya d'excavacions de 1988, dins «Cypsela», IX (1991), 177-195; J. M Nolla, N. M. Amich, *La Girona àrab*, dins «Història de Girona» 3, Girona, ADAG 1992, 73-78; *Girona goda i sarraïna 476-785*, Girona 1992 (Quaderns d'Història de Girona, 3); J. M. Nolla, *Intervencions a Gerunda (1982-1989). Girona*, dins «Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana i antiguitat tardana. Campanyes de 1982-1989», 1 (1993), 139; *Torre Gironella. Girona,* dins *ib.,* 140; *Caserna d'Alemanys. Girona*, dins *ib.,* 141; *Gerunda durant la Baixa Antiguitat*, dins «Association pour l'Antiquité Tardive. Bulletin», 3 (1994), 86-87.

10. Els primers treballs de l'equip són: *«Estima» de 1535 conservada a l'arxiu històric de la ciutat de Girona,* dins «Quaderns de treball», 7 (1992), 50-59; *Any 1252: construcció de les voltes de la Merceria (rambla) de Girona,* dins «Quaderns de treball», 7 (1992), 60-65; *Història urbana: La primera expansió meridional (segles XI-XII),* dins «AIEG», XXXIV (1994), 13-29; *Història urbana de Girona. El monar reial del Mercadal a Girona¸* dins «AIEG», XXXV (1995), 55-68; *L'origen de la «Fontana d'Or». La primera generació de burgesos,* dins «Quaderns de Treball», 8 (1995), 62-74; *Girona comtal i feudal*, Girona 1996. Seguiren encara: *El burg de Sant Feliu de Girona a l'edat mitjana,* dins «La Punxa», 33 (2002), 5-77; *Girona entre l'Islam i Carlemany. Una ciutat de frontera (759-801),* dins «AIEG», XLIII (2002), 7-28; *Història urbana de la ciutat, Vint anys de canvis significatius,* dins «Girona. 20 anys del Pla Especial del Barri Vell. 1983-2003», Girona 2003, 69-76; *L'entrada del complex episcopal dins murs entre els segles X-XI,* dins «AIEG», XLV (2004), 141-159; *El* castellum Uellosos *del puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Vida i mort d'una fortificació carolíngia,* dins «Estudis del Baix Empordà», 24 (2005), 5-54; *La Girona del segle XIII. L'embranzida de la burgesia (1190-1285)*, Girona 2005; *El retrat de la ciutat* dins «Girona a l'abast, VII», Girona 2005, 15-20; *Les* villae *de Constantí a Carlemany. Aportacions gironines a la qüestió de l'evolució i la transformació de les vil·les o termes rurals durant l'antiguitat tardana (segles IV-VIII),* dins «AIEG», XLVII (2006), 15-48.

11. Cf. Ramon Castells Llavanera, Bernat Catllar Gosà, Josep Riera Micaló, Coac Demarcació de Girona, *Girona ciutat. Catàleg de plànols de la ciutat de Girona des del segle XVII al XX*, COAC Demarcació de Girona – Ajuntament de Girona 1992, 596 p.

providencial, que contribuïa decisivament a solventar els problemes de planimetria urbana. Finalment, quan l'equip va llançar-se a l'exploració arxivística sistemàtica, els quatre arxius de Girona van funcionar donant tota mena de facilitats materials i formals, de manera que també és gràcies a llurs titulars i a l'interès que aquests han posat en el projecte que l'equip de la HUG ha pogut treballar sense angúnies i amb la comoditat indispensable en aquestes feines.

Des del primer quadern de la HUG, que anys a venir seria refet, com veurem més endavant, aparegut l'any 1995, és clara i nítida la consciència del que hom es proposava. A la coberta posterior del volum, dalt de tot, es llegeix: «Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica». Al capdavall hi ha el logo de l'Ajuntament de Girona. L'any 1995 ja en feia uns quants que Joaquim Nadal era alcalde de Girona, i des del seu càrrec havia pilotat un dels canvis més fructuosos i espectaculars que ha experimentat la Girona moderna. Era possible que Canal i Nadal no es trobessin i col·laboressin? No hauria estat sensat. La llarga coneixença de l'un i de l'altre va donar com a resultat un producte que satisfeia les capacitats de l'un i l'ambició de l'altre. Nadal va saber que durant anys Canal havia aplegat i contrastat una col·lecció ingent de notícies urbanístiques i les havia organitzat cronològicament en el seu enorme fitxer, que anava des de «l'estructura urbana fundacional» fins a la Girona moderna. El fitxer s'hauria pogut eternitzar i petrificar, però un alcalde professionalment sensible als valors històrics no ho podia permetre. El fitxer fou mobilitzat amb el procediment de buidar-lo de manera sistemàtica en uns quaderns d'història urbana, amb la reconstrucció cartogràfica de les distintes etapes de formació i creixença de la ciutat. Així començava un projecte municipal no gens comú: la reconstrucció de la història urbana de Girona. És probable que en aquesta matèria hi hagi pocs precedents a Europa, on, en canvi, no es podria dir el mateix a propòsit de la història de les ciutats. Que Girona s'avanci en aquest projecte només s'explica per l'abundància i la qualitat de la documentació conservada i pel fet que els darrers temps la publicació de i els estudis sobre tal documentació es troben, finalment, en fase explosiva. Ara bé, sense la passió, la fixació i la construcció pacient del fitxer del sr. Canal i Roquet i la formació gairebé miraculosa de l'equip esmentat, els quaderns no s'haurien materialitzat mai i haurien estat un altre dels nostres copiosos projectes quimèrics.

Ens trobem davant un producte de luxe? Sí. És un producte superflu? No. Perquè la llibertat i la democràcia només s'expliquen i se sostenen des de la cultura, des del saber, des de la solidesa dels coneixements adquirits i adquiridors. La ignorància ha estat i és la condició *sine qua non* del simplisme de les dictadures, de les tiranies, de les democràcies trucades i de totes les trampes demagògiques possibles, antigues i modernes. El treball de reconstrucció cartogràfica d'una trama urbana històrica és un programa considerablement àrid, ardu, ple de perills i d'incerteses, per al qual es necessiten unes disposicions d'esperit considerablement treballades i refinades —refinades, no en el sentit separador i elitista, sinó en el sentit del *labor limae* incessant sobre un mateix, sobre el propi instrument cognoscitiu, perspectiva que avui no sembla pas tenir el vent a la cua. Però un cop assolits els primers resultats, s'obren unes panoràmiques insospitades, que van molt més enllà dels aspectes urbanístics, de la *forma urbis* per ella mateixa. És tota la història de la ciutat la que esdevé susceptible de rebre enriquiments insospitats. Ras i curt, aquest treball de reconstrucció ardu, difícil, pesat com una llosa, és un pas imprescindible i enormement dinàmic per la viabilitat d'una història total i un pas previ per començar a escriure-la.

En el món hi ha un país on l'arqueologia és una activitat d'importància vital: Israel. L'argument arqueològic és un argument que allí dóna a la ciutadania una determinada seguretat *política*. Ens voldríem limitar a constatar el fet, no a justificar-lo. *Mutatis mutandis*, és només el saber constrastat, l'anàlisi històrica rigorosa, la lluita contra la manipulació dels fets i dels textos el que no va permetre que la incultura feixista arrelés en cap dels països on fou imposada, malgrat la brutalitat dels mitjans que hi foren aplicats. Si Catalunya va sortir relativament indemne del franquisme, és perquè les generacions anteriors havien treballat i havien elaborat productes culturals, ideals, intel·lectuals, institucionals, científics i artístics que eren sòlids – l'Escola! És evident que contra l'Escola el franquisme no hi tenia res a fer, fora d'intentar oposar-s'hi, amb el resultat cantat per endavant que no se'n sortiria, encara que fes molt de mal amb la seva impertinència intrínseca. I és evident també que l'única garantia davant els perills del futur és imbuir els ciutadans de coneixements sòlids, explicar-los bé qui són, d'on venen, on van, quines possibilitats tenen, en quins errors poden caure, amb quines armes han de saber defensar-se contra els mistificadors, els mentiders i els bandarres. L'Escola, sempre l'Escola, amb majúscula, que vol dir el treball sistemàtic, organitzat, orientat, obert, sagaç i eficaç.

Vet aquí perquè unes eines d'anàlisi i reconstrucció urbana de la ciutat de Girona són un producte cridat a tenir una repercussió pregona en la ciutadania, i vet aquí perquè és perfectament lògic que l'autoritat municipal democràtica hagi tingut tot l'interès del món que s'elaboressin i sortissin a la llum pública. No es tracta de fomentar el narcissisme ni tans sols el cofoïsme d'un determinat grup humà. Es tracta, en un sentit molt fonamental, de donar als ciutadans el domini de la seva ciutat. El domini cognoscitiu, l'ideal, l'únic que fa possible el domini real. Perquè només qui coneix domina.

El primer fascicle aparegué el 1995 i s'intitula *Els jueus i la ciutat de Girona.* L'alcalde Nadal acabava de constituir el «Patronat Call de Girona» i necessitava una aproximació a la Girona jueva de primera mà, quelcom que no fos la reelaboració del que ja estava dit feia temps i que anés més enllà, en el sentit de l'elaboració històrica, dels regests que Gemma Escrivà i Pilar Frago havien donat el 1992 dels documents sobre jueus conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat i a l'Arxiu Diocesà de Girona[12]. Encarregà a l'equip del sr. Canal un fascicle sobre el Call i aquest el produí[13]. Ja es veu, doncs, que es tracta d'un treball que no és el primer com si obeís a algun tipus de programació prèvia. Fou un encàrrec, i fou possible enllestir-lo en dates oportunes, perquè l'equip ja havia començat a funcionar. I sobretot perquè tenia les idees clares: «... aquesta documentació textual de primer ordre [la dels arxius gironins i ACA] s'enriqueix i es contrasta passant-la pel sedàs de les dades arqueològiques, de l'anàlisi de la vella cartografia i l'observació directa del lloc»[14]. La documen-

12. Cf. Gemma Escribà i Bonastre, Maria Pilar Frago i Pérez, *Documents dels jueus de Girona) 1124-1595). Arxiu Històric de la Ciutat – Arxiu Diocesà de Girona*, Ajuntament de Girona 1992, 383 p.

13. Que fou un encàrrec directe de l'alcalde ho han afirmat els mateixos autors més endavant: Cf. Eduard Canal, Josep Canal, Josep M. Nolla i Jordi Sagrera, *La forma urbana del Call de Girona* (HUG Reconstrucció cartogràfica 7), Ajuntament de Girona 2006, 7.

14. Cf. J. Canal, E. Canal i de Diego, J. M. Nolla i Brufau, J. Sagrera i Aradilla, *Els jueus i la ciutat de Girona* (HUG Reconstrucció cartogràfica 1), Ajuntament de Girona 1995, 30 p. + 3 mapes, p. 3.

tació consultada és tota: dels orígens alt-medievals de la ciutat fins al moment de l'expulsió dels jueus. El llibre no té més pretensió que «donar unes breus pinzellades que permetin vestir la descripció dels diversos marcs on es desenvolupà la seva [dels jueus] història».[15] D'una manera perfectament adaptada al terreny històric que trepitja, el llibre es divideix en tres seccions: *a*) els temps anteriors al Call, *b*) el Call judaic pròpiament dit, i *c*) la clausura del Call. Per a la primera etapa, quan els jueus vivien en forma dispersa, amb un principi de concentració entorn de la Seu, són explotats els documents de Sant Martí Sacosta editats modernament per J. Rius i Serra[16], el *Llibre gran de la Sagristia Major* de la Seu, el *Cartoral de Carlemany,* el *Repertori* de Pontich i els *Pergamins de la Pia Almoina*, els que es guarden a l'ADG regestats per J. M. Marquès i Planagumà i oferts generosament a l'equip d'HUG. Els documents lliuren, entre altres coses, la situació de la primera sinagoga. L'estudi de la segona etapa es nodreix de la mateixa documentació, afegint-s'hi els pergamins de Sant Feliu, els de la Mercè, el *Llibre Verd,* les *Cartes Reials* i els *Manuals d'acords* de l'Ajuntament, documentació de la Seu (Sagristia segona, Arxivacions de la Pia Almoina, pergamins de l'Hospital) i bibliografia diversa (Enric Claudi Girbal, Millàs Vallicrosa, Lluís Batlle, Marquès Casanovas, Riera i Sans). És l'època de la formació del que serà el barri jueu gironí, i l'època de major esplendor —relatiu— de la comunitat jueva, en el sentit que poden organitzar mínimament la seva vida i són actius en la compra i venda de béns de tota mena, immobles inclosos, dins i fora de Girona. També per aquesta etapa és possible de situar la segona sinagoga La tercera etapa, després del pogrom del 1391, és la de les dificultats, de la discriminació a veles desplegades, de la clausura i l'ofec, i finalment de l'expulsió: predomina ací la documentació municipal, per raons òbvies. La sinagoga de la tercera etapa fou descoberta per Josep Tarrés durant la segona meitat del segle XX i és oportunament assenyalada[17]. Hi ha mapa per a cada època, on no solament és indicada l'extensió del call, sinó àdhuc els propietaris jueus de les diverses parcel·les urbanes, amb indicació de l'any a partir del qual consta la propietat i la font arxivística d'on prové la notícia.

El mateix any 1995 apareixia el segon fascicle de la col·lecció[18], un dels títols més treballats per Josep Canal i Roquet. En definitiva és l'estudi d'un document fiscal municipal del 1535, que assenyala molt bé el moment baix en què es trobava Girona després de les dificultats del segle XIV i les torbacions del XV[19]. La ciutat havia perdut gairebé la meitat dels seus habitants i en tots els sectors productius la minva era sensible. El fascicle és sobretot un estudi de planimetria urbana, dificultat per la

15. *Ib.,* p. 6.

16. J. Rius i Serra, *Cartes antigues de Sant Martí Sacosta*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 4 (1928), 343-394.

17. La nostra insistència en la localització documentada de les tres sinagogues gironines s'ha de posar en relació amb les consideracions de Jaume Riera i Sans en el pròleg del seu llibre *Els poders públics i les sinagogues. Segles XIII-XIV,* (Girona Judaica 3), Girona 2006, [9]-[12], sobre la «desaparició» de les sinagogues, perquè en el cas de Girona ara com ara no és així, ni de bon tros.

18. Cf. J. Canal i Roquet, E. Canal i de Diego, J. M. Nolla i Brufau, J. Sagrera i Aradilla, *La ciutat de Girona l'any 1535* (HUG Reconstrucció cartogràfica 2), Ajuntament de Girona 1995, 33 p.

19. De fet, és l'ampliació de l'estudi que els autors ja n'havien fet en un treball anterior, el primer citat supra, nota 10.

naturalesa fiscal de la seva font, ja que el document mai no dóna les mides de les finques, ans només les afrontacions. Per a obviar aquest defecte, els autors es van dedicar a buscar vestigis pels carrers, a fer totes les visites d'obra que van poder i al seguiment casa per casa de la galta de la muralla vella que donava al carrer de les Ballesteries; completaren la inspecció ocular amb l'estudi de mapes antics, plànols, fotografies i llicències d'obres. Amb algun punt fosc, els tres mapes de la ciutat —Força vella i burgs, Vilanova i els dos caps de l'areny, Mercadal— situen totes les finques, les esglésies, monestirs i convents, els hospitals, els portals, els portalets, carrers i places amb el nom corresponent, els ponts i passeres, pujades i escales, les cases principals, els horts, recs, molins, cementiris, torres i castells. No eren moltes les conclusions de caràcter històric que n'extreien els autors, però sí que eren significatives: el patrimoni reial havia pràcticament desaparegut de Girona, el domini directe de les finques de l'Església havia derivat en domini útil, amb censos de tendència minvant, i no hi havia ni un noble que hi residís o no són esmentats a l'*Estima*, i en aquest cas no sabríem dir què hauria d'esser considerat pitjor senyal per aquesta classe social.

Tres anys més tard, el 1998, apareixia el tercer fascicle[20], basat aquest cop en les informacions del fogatge del 1360, estudiat el seu dia per Christian Guilleré i ara explorat a fons com a guia de la ciutat medieval i dels eixos de la seva expansió. Però els autors han completat les òbvies mancances del fogatge buidant intensament la documentació anterior, tant abundant que no els ha permès de treballar amb una sola proposta planimètrica, ans els ha obligats a oferir, ultra un mapa global, diverses plantes parcials que poguessin recollir variacions significatives o canvis sobtats en la propietat. Les plantes són tretze. Les fonts documentals i la bibliografia utilitzades són ressenyades en les p. 30-31, i citades acuradament en les lectures de les plantes. A part dels capbreus de la Batllia General de Catalunya, és abundosa la documentació de l'arxiu de la Catedral i de l'ADG, per tal com l'expansió de la Girona baixmedieval consisteix en la urbanització intensiva dels alous reial i eclesiàstic de l'areny de l'Onyar. La reconstrucció de la trama urbana esdevé possible gràcies a l'encreuament de les dades que es troben disperses en «centenars de documents immobiliaris: capbreus, establiments, compres, donacions..., sortosament arxivats»[21]. I acuradament citats en les explicacions de cada planta.

El darrer any del segle XX surt el fascicle número 4, dedicat a l'estudi intensiu dels burgs de Sant Feliu, Sant Pere de Galligants i Santa Eulàlia sa Costa[22]. Ens ha semblat copsar que en aquest volum hi ha una inflexió. Per començar, el volum té una ambició cronològica molt superior a la de cadascun dels fascicles anteriors. Buscar l'inici urbanístic del sector nord de la ciutat és situar-se en el descampat, en la cota històrica zero, o quasi. I arribar fins al segle XIV implica disposar d'una massa de dades elaborades poc usual. I és així. En el pròleg se cita un treball, aleshores encara inèdit i posteriorment publicat, de N. M. Amich i Raurich[23], i sobretot són avara-

20. Cf. J. Canal i Roquet, E. Canal i de Diego, J. M. Nolla i Brufau, J. Sagrera i Aradilla, *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV* (HUG Reconstrucció cartogràfica 3), Ajuntament de Girona 1998, 65 p. + 1 mapa.

21. *Ib.,* p. 7.

22. Cf. J. Canal i Roquet, E. Canal i de Diego, J. M. Nolla i Brufau, J. Sagrera i Aradilla, *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV,* Ajuntament de Girona 2000, 171 p.

23. Hom en pot veure la recensió infra, pp. 779-785.

ment explotades les edicions del *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV),* Barcelona 1993, de la *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300),* Barcelona 1997, totes dues obres a cura de J. M. Marquès i Planagumà, i de la *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona 1997, a cura de Ramon Martí, que han fornit materials preciosos. L'edició de la *Guia-Inventari* de l'ADG, publicada el 1998 pel ja esmentat J. M. Marquès, descobrí als autors que la Pabordia de Juny o de Girona de l'Arxiu de Sant Feliu guardava un capbreu de la ciutat de ca. 1380; de l'ADG Maria Mercè Homs transcrivia un capbreu del bisbe Berenguer de Cruïlles[24]; Elvis Mallorquí havia transcrit catorze pergamins referents al sector, conservats a l'ACA. D'altra banda, la regestació de més de tres mil *Pergamins de Sant Feliu de Girona*, duta a terme per l'infatigable Marquès, la consulta del *Llibre d'Arxivacions de la Pia Almoina*, de l'AHG i altres publicacions, havien obert una panoràmica de treball prometedora. Al costat d'aquest allau de materials de primera mà, l'argument arqueològic ha pres en aquest volum una intensitat major, com a resultat d'unes campanyes i d'estudis recents que han permès accedir a coneixements molt precisos sobre la Girona i terres adjacents d'època romana i de la primera mal anomenada edat mitjana[25].

---

24. El treball encara no ha estat publicat.

25. Cf. J. M. Nolla, *Excavacions arqueològiques a Girona: sondatges i troballes a la plaça de Sant Domènec*, dins «Revista de Girona», 85 (1978), 367-373; *Excavacions i sondeigs a Girona: les obres del Passeig Arqueològic (I)*, dins «Revista de Girona», 87 (1979), 101-108; *Excavacions i sondeigs a Girona; les obres del Passeig Arqueològic (II),* dins «Revista de Girona», 88 (1979), 181-191; *Excavacions arqueològiques a Girona: La caserna d'Alemanys*, dins «Cypsela», III (1980), 179-192; *Noves aportacions a l'estudi dels orígens de Gerunda,* dins «AIEG», XXV-I (1979-1980), 107-118; *Notes d'arqueologia de Catalunya. Mont-ras,* dins «Informació arqueològica», 33-34 (1980), 66-67; *Excavacions i sondeigs a Girona: el sector de la Seu*, dins «Revista de Girona», 91 (1980), 83-91; *Algunes notes entorn de la vil·la del Pla de l'Horta a Sarrià de Dalt (Girona),* dins «AIEG», XXVI (1982-1983), 111-130; *Girona romana. De la fundació a la fi del món antic*, Girona 1987 (Col·lecció Quaderns d'Història de Girona 2); *Gerunda: dels orígens a la fi del món antic,* dins «Fonaments. Prehistòria i Món Antic als Països Catalans», 7 (1988), 69-108 + VII làmines; *L'ara funerària de Sant Daniel (Girona). Un document quasi desconegut*, dins *ib.,* 204-206; J. M. Nolla – F. J. Nieto, *Acerca de la cronología de la muralla romana tardía de Gerunda: La Terra Sigillata de "Casa Pastors"* dins «Faventia», 1/2 (1979), 263-283; N. Soler i Masferrer, *Ceràmica valenciana del segle XV trobada a la Pia Almoina de Girona,* Girona, Diputació de Girona i Col·legi d'Arquitectes 1981, 28 p.; J. M. Nolla i J. Sagrera, *Els mosaics de la vil·la del Pla de l'Horta,* dins «Cypsela», X (1993), 145-158; J. M. Nolla , *Girona durant la Baixa Antiguitat,* dins «Association pour l'Antiquité tardive. Bulletin», 3 (1994), 86-87 J. Burch, *Excavacions arqueològiques al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis*, dins «AIEG», XXXIII (1994), 75-87; J. Burch, C. Carrascal, J. Merino, N. Navarro*, La vil·la romana de la Casa del Racó,* dins *ib*., 123-138; Lluís Palahí Grimal, David Vivó Codina, *Anàlisi estructural de la vil·la del Pla de l'Horta*, dins *ib*., 157-170; M. Mataró i Pladesala, B. Agustí i Farjas, D. Codina i Reina, *L'antic hotel dels Italians de Girona,* dins *ib*., 171-187; X Alberch i Fugueras, Luís-Esteve Casellas i Serra, M. Mataró i Pladesala, J. Merino i Serra, *Intervencions arqueològiques al solar de l'antic col·legi dels Maristes (Girona),* dins *ib*., 261-274; J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla, J. Tremoleda*, Les ceràmiques comunes locals del nord-est de Catalunya,* dins «Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península Ibèrica. Estat de la qüestió», a cura de S. Aquilué i M. Roca, Empúries 1995, (Monografies Emporitanes, VIII), 99-127; J. M. Nolla i J. Casas, *La fi del món indígena i els inicis de la romanització a les comarques orientals de Catalunya,* dins «Muntanyes i població. El passat dels Pirineus des d'una perspectiva multidisci-

Així, no pot sorprendre que el fascicle s'obri amb un llarg exordi arqueològic, on és estudiat tot el sector nord de la ciutat, fins a l'antic pont del Ter: el traçat de la Via

---

plinària», a cura de J. Bertranpetit i E. Vives, Andorra la Vella, Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques 1995, 137-143; J. M. Nolla, J. Burch, *Gerunda i els ausetans. Una qüestió recurrent*, dins «AIEG», XXXV (1995), 9-23; J. M. Nolla, *Prospeccions geofísiques a la catedral de Girona*, dins «Terceres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Santa Coloma de Farners 1996, 388-394; J. Llinàs i Pol, A. Ramírez i Garcia, C. Montalbán i Martínez, *L'Hort d'en Bach (Maçanet): una vil·la romana a la Selva interior,* dins «AIEG», XXXVII (1996-1997), 841-845; B. Agustí, A. Mestre, D. Campillo, *Les condicions de vida al poblament rural de Sant Julià de Ramis (Gironès) en l'alta edat mitjana* dins *ib*., XXXVIII (1996-1997), 1281-1297; X. Alberch, J. Burch, *El Pla de Girona en època tardo-antiga*, dins *ib*., 1311-1318; C. Montalbán i Martínez, *Excavacions a l'església dels sants metges (Sant Julià de Ramis, Gironès),* dins *ib*., 1321-1330; J. M. Nolla, J. Sagrera, D. Vivó, M. Sureda, *El cancell romànic*, dins «Domus Domini. La catedral del bisbe Roger, de la comtessa Ermessenda i de l'ardiaca Arnau de Soler», Girona, Fundació Caixa de Girona 1997, 12-13; J. M. Nolla, J. Sagrera*, La formació del barri vell de Girona*, dins «Girona, pedres i flors. El patrimoni arquitectònic del barri vell de Girona», a cura de Pep Fortià amb la col·laboració de Rosa Maria Labayen, Girona 1997, 17-19; P. Freixas, J. M. Nolla i G. Roure, *La catedral de Girona. Aplicación de nuevas tecnologías en la investigación de su proceso constructivo,* dins «Primer Congreso Europeo sobre Restauración de Catedrales Góticas. 20-23 de mayo de 1998. Vitoria-Gasteiz. Libro de comunicaciones», tres pàgines sense numerar; J. Burch, J. M. Nolla, J. Sagrera, *Una peça notable procedent de Sant Julià de Ramis*, dins «AIEG», XXXIX (1998), 39-52; J. Burch, J. M. Nolla, L. Palahí, J. Sagrera, D. Vivó, *Les excavacions a la muntanya de Sant Julià de Ramis (el Gironès),* dins «Quartes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Figueres 1998, 93-108; J. M. Nolla, M. Sureda, *El món funerari tardoantic i altomedieval a la ciutat de Girona, Un estat de la qüestió,* dins «AIEG», XL (1999), 13-66; J. M. Nolla, *El urbanismo de la ciudad de Gerona en la alta Edad Media. Una primera aproximación,* dins «La Península Ibérica y el Mediterráneo entre los siglos xi y xii. III. El urbanismo de los estados cristianos peninsulares», a cura de F. Valdés (Codex Aqvilarensis. Cuadernos de Investigación del Monasterio de Santa María la Real, 15), 1999, 205-225; J. M. Nolla, *El material ceràmic dels nivells fundacionals de Gerunda. Els estrats inferiors de Casa Pastors*, dins «Revista d'Arqueologia de Ponent», 9 (1999), 181-124; J. M. Nolla, L. Palahí, P. Freixas, J. Sagrera i M. Sureda, *Les excavacions a la catedral de Girona (1998-1999)*, dins «Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», Olot 2000, 233-238; P. Freixas, J. M. Nolla, J. Sagrera, M. Sureda, *La catedral de Girona. Redescobrir la seu romànica. El resultat del projecte Progress*, Girona 2000; J. M. de Ribot, J. Ros, J. M. Pla, J. M. Viader, J. Fuses, M. Noguer, J. Paulí, J. Pla, P. Freixas, J. M. Nolla i P. Rovira, *La catedral de Gerona y su Plan Director,* dins «Ars Sacra. Revista del Patrimonio Cultural de la Iglesia», 16 (2000), 38-54; *Catedral de Girona. Restauració de la façana*, dins «La Punxa», 31 (2001), 5-29; Narcís M. Raurich i Amich – Josep M. Nolla Brufau, «*El sarcòfag de sant Feliu*». *Una aproximació historicoarqueològica,* dins *ib.,* 77-93; Dolors Bramon, *Girona en els textos àrabs: encara algunes novetats,* dins *ib.,* 95-102; Brígida Nonó Rius, «*Aquí es redacten i s'esculpeixen inscripcions*». *Aproximació al* corpus *epigràfic de la ciutat de Girona,* dins *ib.,* 115-130; P. Freixas, J. M. Nolla, *Geofísica i arqueologia. La catedral romànica de Girona a la vista*, dins «Lambard. Estudis d'art medieval», XIV (2001-2002), 147-172; J. M. Nolla, *L'epigrafia romana de Girona,* dins *Història del Gironès,* a cura de J. Alberch i J. Burch, Girona 2002, 177-184; J. M. Nolla, J Burch, L. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda, D. Vivó, *Excavacions al poblat ibèric de Sant Julià de Ramis,* dins «Sisenes Jornades d'Arqueologia de les comarques gironines», Sant Joan de les Abadesses 2002, 227-236; G. Garcia, J. M. Nolla, L. Palahí, M. Sureda, *Excavacions als soterranis de la catedral de Girona*, dins *ib.,* 285-292; J. M. Nolla, J. Burch, J. Sagrera, M. Sureda, G.

Augusta, les necròpolis antigues que la flanquejaven, el cementiri de Sant Feliu, el cementiri de llevant i el de Sant Nicolau. La valoració d'excavacions anteriors i les noves que s'han dut a terme a l'escalinata de Sant Feliu (1986), han permès de comprendre que el fet fonamental que marca el sector nord de la ciutat és l'existència de la memòria o *martyrium* de sant Feliu, que molt aviat es converteix en basílica funerària i episcopal. Les evidències arqueològiques es reforcen amb les evidències documentals, tot i que fa falta un element que, a parer nostre, seria el desllorigador d'algunes ambigüitats encara no resoltes: l'excavació sistemàtica dins l'església de Sant Feliu, a la recerca de l'edifici més antic construït allí a la memòria del màrtir gironí i del complex episcopal que el flanquejà durant l'antiguitat tardana, l'època visigòtica i els primers segles carolingis.

Aquest és un aspecte delicat, perquè ara comença a ésser diàfan que una història detallada de l'ocupació i/o la influència carolíngia en tot el territori de la Marca Hispànica —Aragó, Navarra i País Basc compresos— detectaria l'oposició frontal del món carolingi contra el món visigòtic i les seves escorrialles: l'església hispana, els seus bisbes, els seus sants, la seva litúrgia. Els carolingis, segurament polèmics contra la immensa errada del món visigòtic de cridar els àrabs per a dirimir les seves lluites internes, la incapacitat subsegüent per a evitar la invasió i el fenomen dels muladís, no sentiren gaire respecte pel cristianisme residual que havia quedat a la Península. En tot cas, guiats per Roma, imposen el ritus romano-gal·licà a la Marca, imposen llurs bisbes, imposen llurs sants, sant Martí convertint-se en titular d'esglésies innúmeres. És clar que no es poden esborrar tots els sants anteriors, sant Feliu, sant Vicenç i santa Eulàlia; però allà on es dóna l'oportunitat els devaluen. A Girona, abans que se senti a parlar de sant Narcís, hom canvia la titularitat de l'església de sant Feliu: els documents carolingis més antics l'anomenen «de santa Maria i sant Feliu». Santa Maria és *Notre Dame*, i cal suposar que aquesta és una pista prou orientativa. Encara avui dia el presbiteri de l'església de Sant Feliu és presidit per una imatge de la Mare de Déu. Els carolingis oposen intel·ligentment Maria a sant Feliu, és a dir, devaluen sant Feliu amb una santedat indiscutiblement molt més alta[26]. Després, a

---

Vieyra, *Excavacions al Bou d'Or de Girona,* dins *ib.,* 339-346; P. Freixas, J. M. Nolla, *El palimpsest de la catedral de Girona,* dins «La catedral de Girona. L'obra de la Seu», a cura dels mateixos autors, Barcelona 2003, 85-98; J. M. Nolla, *Un temple per a una església,* dins *ib.,* 99-114; I. Miquel, J. M. Nolla, D. Vivó, *Excavacions a la muntanya de Sant Julià de Ramis (2002-2003),* dins «Setenes jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona», La Bisbal d'Empordà 2004, 189-192; J. M. Nolla, J. Sagrera, *La vil·la romana de Montfullà*, dins *ib.,* 215-222; *La Torratxa: el monument sepulcral romà de Vilablareix (Gironès),* dins *ib.,* 259-263; J. M. Nolla, L. Palahí, D. Vivó, *Carrer de les Ballesteries núm 26 (Girona). La torre carolíngia,* dins *ib.,* 335-340; J. M. Nolla, M. Sureda, *Control arqueològic de l'antiga església de Santa Llúcia Sacosta*, dins *ib.,* , 497-499; P. Freixas, J.M. Nolla, *La catedral i la* ciutat, dins «Viure a palau a l'edat mitjana. Segles XII-XV», a cura de Xavier Barral Altet, Girona 2004, 32-39*; Els precedents de la catedral gòtica*, dins «AIEG», XLV (2004), 24-45; els mateixos i J. Sagrera, M. Sureda, *La Seu promotora urbanística: les escales de la Pera*, dins *ib.,* 283-297;

26. Potser no seria temerari veure en aquesta promoció de Maria a titular de Sant Feliu un rastre de la polèmica d'Alcuí contra Feliu d'Urgell. L'home de confiança de Carlemany en qüestions doctrinals retreia al bisbe d'Urgell que només per por no hauria negat que Maria fos Mare de Déu: cf. Leo Scheffczyk, *Das Mariengeheimis in Frömmigkeit und Lehre der Karolinerzeit,* Leipzig, St. Benno-Verlag 1952, 73-76, 86-88, 94-95. La significació de la lluita contra l'adopcionisme hispànic en la política dels carolingis a la Marca hispànica, en el sentit que «allò que

partir del desembre del 1002, sant Narcís, obscur sant oriental, bisbe de Jerusalem, que tenia culte al fons de l'imperi de Carlemany (Augsburg), suplantarà, si ja no l'ha suplantat, el màrtir gironí, que es converteix en el seu diaca. No és una querella devota, sinó una operació política molt més subtil, en la qual els francesos de tots els temps han excel·lit. No és una substitució qualsevol d'imatges, sinó d'imaginari, amb la dosi de mala fe que sempre acompanya aquestes manipulacions. És, en definitiva, el senyal més revelador de les intencions dels nous vinguts i de les seves autoritats: vénen a expandir-se, a assimilar, a absorbir i, per tant, a escombrar les restes de la situació anterior. La crisi de Feliu d'Urgell i l'adopcionisme, la crisi dels bisbes Esclua, bisbe intrús d'Urgell (885-889) i sedient bisbe d'Empúries[27], Ermemir, bisbe intrús de Girona (888-892)[28], Ató, bisbe de Vic, proclamat arquebisbe de Tarragona el 971 i assassinat poc després[29], Cesari, abat de Santa Cecília de Montserrat (956), consagrat arquebisbe de Tarragona a Compostela per un grup de bisbes gallecs i lleonesos[30], i Berenguer Sunifred de Lluçà (1078-1099), que contra Toledo i Narbona fou nomenat arquebisbe i metropolità[31] i pretengué la reimplantació de la província eclesiàstica Tarraconense, com ja abans hom havia intentat revitalitzar l'estructura eclesiàstica visigòtica, restaurant les seus d'Egara i Empúries i llur desvinculació de la seu metropolitana de Narbona durant els segles IX i X[32], la substitució sistemàti-

---

es debatia era si les terres catalano-septimanes havien de seguir integrades a l'església toletana o incorporar-se a l'església franca», fou subratllada oportunament per R. D'ABADAL I DE VINYALS, en *La batalla de l'adopcionisme,* dins *Història dels Catalans*, dirigida per Ferran SOLDEVILA, vol. II: *La pre-Catalunya (segles VIII, IX, X i XI)*, Barcelona, Ed. Ariel 1970, 612-626. Hom trobarà indicacions de tot tipus sobre la importància, sentit i múltiples aspectes d'aquesta polèmica, només aparentment teològica, en *Feliu d'Urgell: fonts per al seu estudi i bibliografia dels darrers seixanta anys*, dins *Feliu d'Urgell. Bases per al seu estudi* (Studia, Textus Subsidia VIII), a cura de J. PERARNAU I ESPELT, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya – Societat Cultural Urgel·litana MIM, 173-228; BISBAT D'URGELL, *Jornades Internacionals d'estudi sobre el bisbe Feliu d'Urgell. La Seu d'Urgell, 28-30 de setembre de 1999. Crònica i estudis*, (col·lecció Studia, Subsidia, Textus – IX), a cura de J. PERARNAU I ESPELT, Facultat de Teologia de Catalunya – Societat Cultural Urgel·litana MM, 267 p.

27. Cf. R. H. BAUTIER, *La prétendue dissidence de l'épiscopat catalan et le faux Concile de «Portus» de 887-890*, dins «Bulletin Philologique et Historique (jusqu'à 1610)», (1961), 477-498; J. MORERA, *Un conato de secesión eclesiàstica en la Marca Hispánica en el siglo X*, dins «AIEG», 15 (1961-1962), 203-315, i dins *Miscelánea, o. c.,* 119-148¸*Una derivación de la intrusión de Sclua: Adulfo, obispo de Pallars*, dins «Revista de Gerona», 23 (1963), 49-54; i dins *Miscelánea, o. c.,* 155-160 .

28. Cf. R. MARTÍ, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona 1997, 55-60.

29. Cf. R. ORDEIG, *Ató, bisbe i arquebisbe de Vic (957-971), antic arxipreste-diaca de Girona,* dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 61-97.

30. Cf. Ramon D'ABADAL I DE VINYALS, *El pseudo-arquebisbe de Tarragona Cesari i les pretenses butlles de Santa Cecília*, dins «La Paraula Cristiana», 6 (1927), 316-348; J. M. MARTÍ, *Las pretensiones metropolitanas de Cesáreo, abad de Santa Cecilia de Montserrat*, dins «Anthologica Annua», 21 (1974), 157-182; *«Regesta Pontificum Romanorum» de la Marca Hispánica, segle X,* dins «Revista Catalana de Teologia», IV/2 (1979), 255-406.

31. E. JUNYENT, *La primitiva sede episcopal de Ausona*¸dins «Ausa», V (1964-1967, 8-15; *La catedral de Vich en el período de la reconquista,* dins *ib.,* 121-128.

32. Cf. Sebastià PUIG I PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense,* Barcelona, Biblioteca Balmes, Barcelona MCMXXIX, 88-89, 92-94.

ca del monacat visigòtic pel benedictí (amb les seves tensions), la voluntat aplicada a introduir les canòniques segons les normes unificadores decidides a Aquisgrà els anys 816-817, fins i tot la reevangelització de certs territoris hispànics delaten una situació que no té res a veure amb el simplisme que veuria en l'ocupació franca de la Marca un acte de «reconquesta». Si ho fou, no ho era pas en el sentit de restablir la continuïtat d'una situació anterior, sinó de fer justament net d'aquella. Res de cristianisme *versus* mahometanisme. El dossier eclesiàstic carolingi ha d'ésser obert en tota la seva extensió, estudiant cada passa amb peu de rei, perquè reserva la sorpresa de veure que el país acabat d'ocupar era plenament visigòtic, amb algunes bosses de sarraïns que hi perduraren —mal conegudes—, i, per tant, aquell país acceptava amb reticència si no amb oposició frontal els canvis que sobrevenien. En aquest sentit, l'excavació del subsòl de l'església de Sant Feliu és un tràmit ineludible, perquè només un coneixement més precís de la vida de la comunitat cristiana tardo-antiga i visigòtica a Girona podria orientar bé la nostra comprensió d'una documentació posterior que, entre les seves ambigüitats, amaga una operació de rentat de cervell i d'imposició de formes de vida noves de la qual no s'ha tret encara tot l'entrellat amb el detall que caldria.

Relacionada amb aquesta qüestió, hi ha el problema de la duplicitat Sant Feliu – Santa Maria, que les fonts escrites no permeten resoldre amb comoditat. Per bé que els autors dels fascicles d'Història Urbana de Girona ja saben que no hi ha cap evidència arqueològica de la construcció de Santa Maria abans de la catedral de Pere Roger, no es desprenen encara de la il·lusió d'una concatedralitat de dues esglésies durant els segles IX i X. La suposició que el vell temple romà del fòrum hauria pogut ésser adaptat a funcions catedralícies és una pura especulació, car ningú no sap en quin estat es trobava quan els sarraïns es feren amos de Girona i en quin estat el van deixar quan fugiren. Si en algun moment del segle IX l'advocació de Santa Maria i Sant Feliu es refereix a un sol edifici, podem estar ben segurs que no va seguir essent així més endavant? És possible que un acte de tanta transcendència com la consagració de Santa Maria com a nova església episcopal *intra muros* no hagi deixat cap rastre documental més o menys directe ni cap record controlable? Com sigui, i sense voler ara contradir una tesi que sembla unànime, el problema potser no és tant el de la duplicitat d'edificis —problema heretat de Roig i Jalpí— com el de la doble advocació i el sentit que li donaven els qui l'empraven en els seus documents i en els seus testaments. Sabem res del culte cristià que es practicava a Sant Feliu l'endemà del 785?[33] El culte visigòtic, mossaràbic, o com se'n hagi de dir, no va poder desaparèixer de cop, per impossibilitat fins i tot material. Així, no hauran coexistit dues litúrgies en un mateix temple, almenys durant un període inicial, la litúrgia dels hispans i la dels nou vinguts? La doble advocació no cobreix, en primer lloc, dues funcions? Una seria l'episcopal i franca; l'altra, més tradicional i hispana, estaria lligada a la supervivència de la vella litúrgia visigòtica i al culte purament *local* d'un sant de prestigi. Tot rau a saber què pot voler dir que Sant Feliu passi a ésser «Santa Maria i Sant Feliu» quan

33. D'imprescindible consulta en aquest aspecte són els dos darrers capítols («La introducció de la litúrgia romana» i «La introducció de l'escriptura carolina» del treball de Cebrià Baraut, *La intervenció carolíngia antifeliciana al bisbat d'Urgell i les seves conseqüències religioses i culturals (segles VIII-IX)*, dins *Jornades Internacionals d'Estudi sobre el bisbe Feliu d'Urgell, o. c.,* 183-193.

els documents no ofereixen cap base per a suposar un segon temple, perquè la qüestió posterior dels dos edificis, sobre la qual tindríem alguna reserva, és fins a cert punt lateral, i certament pot ésser posada en relació amb els successius contracops dels musulmans que patí la ciutat a partir del 793. Però se saben moltes coses dels segles IX-X que tenen una importància relativa, incloses consagracions de minúscules esglésies rurals, mai per mai comparables amb el fet solemne de la consagració d'una catedral, de manera que el silenci de les fonts coetànies o molt pròximes sobre la consagració, dedicació, restauració o qualsevol altre acte equivalent, referit a la Seu de Santa Maria abans del segle XI, ens sembla significatiu.

El problema s'enverina quan hom hi barreja la invenció carolíngia de sant Narcís[34]. Encara que el primer esment d'aquest sant a Girona sigui de principis del segle XI, hi ha un fet que crida l'atenció: el culte gironí de sant Narcís ha estat des de sempre vinculat a l'església de Sant Feliu. A parer nostre, això pot indicar que els intents de fer arrelar aquest sant intrús a Girona per devaluar sant Feliu són força anteriors a la iniciativa episcopal de deixar Sant Feliu i fundar la canònica i la futura Seu *intra muros,* a finals del segle X. Si sant Narcís hagués aparegut molt tardanament a Girona, el més lògic és que el seu culte hagués quedat vinculat a la nova Seu romànica. Ara bé, no hi ha el més mínim símptoma que hom hagi volgut desenganxar-lo de Sant Feliu, perquè era allí on havia de fer el seu paper i on havia de suplantar i imposar-se al sant local, que per als carolingis evocava el món visigòtic, la corona de Recared, la pèrdua d'Hispània, la invasió musulmana de la Gàl·lia, la batalla de Poitiers i qui sap si àdhuc Roncesvalles. A part de la qüestió cronològica, la vinculació de sant Narcís a l'església de Sant Feliu indica també que els propugnadors de la introducció del sant nou no menysvaloraven la força que la vella església martirial i episcopal encara seguia tenint, és a dir, la força si més no inercial de l'església visigòtica. L'operació sant Narcís no la sabem veure al marge d'una certa resistència local a canviar d'imaginari i d'una tenacitat decidida a tot per part dels qui havien de desplegar el programa d'acció carolingi. Sant Narcís i la fabulosa invenció del seu cos incorrupte representava el coronament d'una estratègia que comença molt abans, amb la introducció del títol de Santa Maria en un espai cultual que fins aleshores havia estat reservat a una altra santedat. Les dues novetats, santa Maria i sant Narcís, tenen un sentit únic: postergar sant Feliu i, a la llarga, aconseguir desvincular les funcions episcopals de l'església que conservava les veritables relíquies d'un sant gironí. En aquesta qüestió els carolingis s'hi jugaven el seu model ideal i polític, que en el sector eclesiàstic passa per una organització diocesana adaptada a les condicions de *marca* que la conquesta conferia als nous territoris. Per bé o per mal, una de les condicions que afectaven les terres gironines era la de prescindir del bisbat d'Empúries, i aquí hi havia un altre taló d'Aquil·les de Sant Feliu: aquesta església no havia

34. Cf. Anscari M. MUNDÓ, *L'autenticitat del sermó d'Oliba de Vic sobre sant Narcís de Girona*, dins «AIEG», XXII (1974-1975), 97-114. A propòsit de la recepció de sant Narcís com a sant mosquer a partir del setge croat del 1285, cf. Pep VALSALOBRE, *El Senyor de les Mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el 'patriotisme sacre' a la Catalunya moderna*, dins «Revista de Catalunya», 189 (novembre 2003), 68-100; Eduard CANAL, *L'arribada de la llegenda de sant Narcís a Girona,* dins «Revista de Girona», 226 (setembre-octubre 2003), 55-57; Josep Antoni AGUILAR, *La plaga de Faraó. La llegenda de les mosques de sant Narcís a les cròniques medievals*, dins *ib.,* 58-62; Pep VALSALOBRE, *Mosques, sant i política a la Catalunya moderna. L'episodi del setge de 1653*, dins *ib.,* 63-70.

regit mai el territori emporità. La seva pervivència com a seu episcopal era fins a un cert punt inoportuna, perquè podia estimular la restauració del bisbat d'Empúries, que també va tenir aleshores, com s'ha pogut veure, partidaris ben actius en l'esfera eclesiàstica. Per tant, i ateses altres consideracions, hom va aplicar *les grands moyens* a fer foc nou. El *Cronicó de Ripoll*, amb els seus miracles, i el sermó de l'abat Oliba sobre sant Narcís són la clau que tanca per sempre més els ossos de sant Feliu a l'armari dels records. Sant Feliu era el món visigòtic, representava un altre univers i un altre temps; per als carolingis era el passat mort i debolit Els nous temps se significarien amb la Seu de Santa Maria i amb el reforç del culte de sant Narcís. Que, a part de les necessitats militars i les obres de reconstrucció de les muralles, aquest canvi d'imaginari fou obra de l'alt clergat —imposat pel poder carolingi—, res no ho demostra tant bé *a posteriori* com la introducció del culte de sant Carlemany a la catedral de Girona en ple segle XIV. Quan la ciutat es trobava en plena expansió i es transformava de dalt a baix, en temps del bisbe Arnau de Mont-rodon, l'Església va tenir el reflex de recordar-ne els orígens llunyans —i precisos— posant una imatge de Carlemany sobre l'altar. No es pot negar que hi ha persones i col·lectius amb idees persistents.

Per tant, i tot esperant l'excavació sistemàtica del subsòl de Sant Feliu, el problema de la doble advocació ha d'ésser interpretat en funció dels interessos i prioritats que els carolingis defineixen per a la *Marca*. La reorganització eclesiàstica i comtal fa *tabula rasa* de la situació anterior, no prenent en consideració la restauració dels bisbats que per als nous amos no tenien sentit: primer Empúries, després Egara. Les necessitats militars i els contracops dels musulmans pesaren sobre altres consideracions. No fou una «reconquesta» a favor d'una situació anterior, probablement debolida o extremament debilitada. No hi ha documentació prèvia ni coetània que ho especifiqui, però l'acció duta a terme és prou explícita, si es lliguen bé tots els caps. En aquest panorama general, la construcció d'una nova Seu a Girona era el pas decisiu, perquè Sant Feliu tenia massa força representativa d'un passat que es volia mort i rematat. Però la força que guardava Sant Feliu als ulls dels gironins fou una de les causes que obligaren els magnats eclesiàstics a diferir el trasllat del complex episcopal i a construir *ex novo* una altra catedral i un imaginari *ad hoc.* Ho van fer i se'n van sortir, encara que el preu pagat —sobretot algun dels mitjans emprats— pugui ésser vist avui com a discutible.

La formació del burg de Sant Feliu, doncs, la seva expansió des de Sobreportes al Galligants (1063-1130) i la seva planimetria són l'objecte d'un segon capítol, bastit gairebé tot sobre el *Cartoral de Carlemany,* atès que el terreny era propietat del bisbe. Són coneguts els propietaris que van invertir-hi: Guillem Constans, Joan Mascardell, els Adals, Ramon Odó, Arquimbau i els Sitjar. Menys conegudes són les dades sobre el burg de Sant Pere, el minúscul de Santa Eulàlia i el de Pedret, amb el seu hospital. El tercer capítol, dedicat a estudiar el sector fins al setge de 1285, és tot ell bastit sobre documentació de l'Arxiu de Sant Feliu, actualment dipositat a l'ADG, i permet sobretot fer-se una idea de l'expansió del burg fins al Galligants i sobre l'areny de l'Onyar. Atenció especial és prestada als molins de Sant Pere, coneguts només documentalment, i a l'hospital dels capellans de la Seu o de Sant Pere, la ubicació i topografia del qual és coneguda gràcies al document que ha guardat memòria del litigi que va tenir amb el monestir veí de Sant Pere. El capítol es clou amb algunes notes sobre la construcció de l'església de Sant Feliu des dels inicis del segle XI fins a finals del segle XIII.

El capítol quart i darrer estudia l'expansió de la ciutat per la resta de l'alou i areny de Sant Feliu, la reconstrucció dels Banys, i l'estat i demografia de Sant Pere, Santa Eulàlia i Pedret entorn de 1360. El *Capbreu de la Pabordia de Juny*, de l'Arxiu de Sant Feliu, és la clau d'aquest capítol, encara que no l'única font d'informació, atesa la que havia servit de base per al fascicle número 3. L'obra es clou amb tres apèndixs: la reproducció i explicació del conveni entre l'abat de Sant Feliu amb la família Hostoles (1078), procedent d'ACA, unes notes sobre les famílies Sitjar i Sunyer, i la transcripció de l'arbitratge entre el monestir de Sant Pere de Galligants i l'hospital de Sant Pere o de la Seu, del 11 de maig del 1252. Finalment hi ha un índex onomàstic i toponímic.

La inflexió que es palpava en el fascicle quart queda consagrada en els dos següents, dos volumassos dedicats a l'estudi de tota la ciutat, i ja no únicament d'algun sector —per significatiu que pogués ésser—, en la seva accidentada transició des de l'alta edat mitjana cap a la implantació del feudalisme[35]. La inflexió consisteix que la planimetria pròpiament dita cedeix terreny a la reflexió sobre els esdeveniments històrics, la comprensió dels quals paradoxalment es beneficia molt de l'estudi infatigable de les etapes més reculades a què pot arribar una planimetria arrapada als documents i a les evidències arqueològiques. Però, a més, el fet de menjar obre la gana. Els autors se'n confessen: «... a mesura que avançàvem en l'estudi es feien evidents tota una colla d'aspectes i conceptes que per la mateixa naturalesa del treball anaven quedant marginats o limitats. Institucions, nissagues i personatges, fets polítics, econòmics i socials, o unitats i estructures administratives, que havien tingut un caràcter episòdic i puntual en el primer volum, sempre en funció del plantejament general del text, anaven adquirint una consciència més gran i resultava evident que era gairebé obligatori llur desenvolupament específic».[36] És el que passa sempre en el món de la recerca: quan una investigació arriba al seu punt madur, se'n obre de seguida una altra, i aquest és un dels senyals que la primera ha estat correcta.

El primer dels dos volums s'obre amb un capítol dedicat als dos primers segles de la ciutat sota poder carolingi que és, senzillament, l'estudi positiu més complet que s'ha fet fins ara sobre aquest període de la història de Girona. Comtes, bisbes i abats, els homes forts de la nova situació, les seves relacions, lluites i revoltes, el paper de la cort i les vicissituds declinants de l'imperi carolingi, les ràzzies musulmanes (793, 827, 848 i 850) i la dels hongaresos, el paper cada cop més important dels comtes, que arriben a batre moneda —com els bisbes—, el paper dels vescomtes, dels subordinats de rang inferior i dels nobles, la comunitat jueva, els homes lliures, els serfs i els esclaus, els indicis de l'activitat econòmica, tot hi és examinat amb detall, passat pel filtre de la documentació eclesiàstica, que és l'única conservada sobre aquests temps inicials. Particulament lluminós és el capítol dedicat a la comtessa Ermessenda, que no solament estudia amb resultats esplèndids l'acció d'aquesta gran dona, tan vinculada a la Seu i a les terres gironines, sinó que esbossa amb trets ràpids i gràfics la transformació i la minva del poder comtal i l'ascensió dels barons

35. Cf. Josep Canal, Eduard Canal (Associació Arqueològica de Girona), Josep Maria Nolla, Jordi Sagrera Universitat de Girona), Grup d'Estudis d'Història Urbana de Girona, *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval* (HUG Reconstrucció cartogràfica 5 i 6), Ajuntament de Girona 2003-2004, 2 vols., 429 i 267 p.

36. *Ib.,* vol. II, p. 9.

que, amb els comtes i amb els bisbes, donaran vida a l'organització feudal de la societat.

Des del punt de vista urbanístic, el volum ofereix l'estudi de la formació dels suburbis: Sant Martí, Sant Feliu i Sant Pere, amb atenció particular al primer, no estudiat en el fascicle anterior. Després, un altre capítol memorable és consagrat a la descoberta, exploració i explicació molt detallada de la muralla carolíngia i les seves torres, que per primera vegada han estat numerades, molt ben descrites i algunes excavades. Capítol àlgid, iniciat a finals del anys 80, quan «La Caixa» va concedir a J. M. Nolla una beca per a realitzar el treball planimètric complet sobre les muralles de la Força Vella més amunt esmentat, descobreix al lector desprevingut que els carolingis van refer la muralla antiga, a voltes reforçant-la, a voltes substituint-la quan feien eixamples oportuns (el castell de Girona, de Cabrera o de Requesens), i van coronar-la amb el castell de Gironella. La descoberta és de les grans i de les que fan forat en els horitzons de recerca europeus. El conjunt d'aquesta obra militar notable és datada abans del 988, gràcies a l'escorcoll minuciós i pacient de la documentació dels segles IX i X conservada. La porta de l'antic castell de Gironella correspon a un peu conegut a partir de l'antiguitat tardana; també tindria connotació antiga el *titulus* que hi havia damunt la porta, l'ús d'*opus caementicium* en la construcció de la muralla i l'*antemurale* que hi havia en el sector de Sant Martí Sacosta. Algunes fotografies il·lustren l'exposició d'una matèria aparentment àrida i superespecialitzada que en algun moment, si hom té curiositat per a seguir les remissions del text a la planta general de la ciutat carolíngia, a les notes i a les fotografies, arriba fins i tot a captivar per la seva objectivitat, precisió, novetat i nitidesa. Mai aquestes muralles no havien estat observades i estudiades com ara, i això es deu a la interferència contínua operada entre la dada arqueològica, finalment copiosa, i la documental. I, evidentment, als coneixements i a l'experiència acumulades pels autors durant anys de treball, de provatures, de rectificacions i de refinament dels mètodes de treball.

Descrits i estudiats els suburbis i la muralla que cenyia la Girona carolíngia, toca el torn a l'interior de la ciutat, la Força Vella. La configuració urbana és estudiada per replans: primer l'inferior, des de Sobreportes al castell de Girona, de Cabrera o de Requesens, és a dir, la plaça de la Catedral i el carrer de la Força; després el replà intermedi, on hi ha la Catedral, el palau Episcopal i plaça dels Lledoners, fins al portal Rufí; finalment el sector que s'enfila cap a Torre Gironella.

Pel que fa al primer replà, hom ha localitzat amb radar i amb dos sondeigs, dessota l'actual escalinata de la Catedral, la vetusta escala romana i els grans blocs allargassats, regulars i uniformes del mur de contenció que regularitzava l'espai sobre el qual s'assentà primer l'àrea sacra del fòrum romà i més tard la Seu romànica. L'escala es lliurava al mur de contenció gràcies a una volta, coneguda amb aquest nom popular encara el 1238. El *Llibre gran de la Sagristia Major* de l'Arxiu de la Catedral permet de conèixer el nombre (6) i els noms de diversos propietaris (9) de les cases adossades al costat sud de l'escala durant el segle XI, encara que les cases eren més antigues. També se sap que es conservaven els dos porticats romans de la part baixa del fòrum. Els autors ubiquen les dues esglesioles encarades de Santa Maria de les Puelles (citada el 993) i de Sant Genís (citada el 950) que hi havia al fons de la plaça inferior del fòrum o Mercadell, les cases adossades a Sobreportes i sobre la muralla, el forn de la Ruca i les cases dels voltants, el pas de ronda del castell de Sobreportes i de la muralla de ponent, amb el bastió defensiu a l'inici d'aquesta part de la muralla —a l'angle que hi fa ara la casa Pastors—, que podria remuntar a època romana o carolíngia. El

detall de la informació ha obligat a desdoblar la planta del sector del Mercadell en dues figures complementàries.

El sector baix de la ciutat, que anava de Sobreportes a la porta de l'Onyar i que amb el temps es convertiria en el call jueu, fou a l'alta edat mitjana un barri popular, poc dens en algun sector, amb espais dedicats a usos agrícoles i relativament poc documentat. El plànol que els autors en drecen i les explicacions adjacents són deutores de dades diacròniques, a vegades força distants. Sota les construccions actuals, les excavacions han reeixit a situar carrers antics, alguns documentats, algun altre no. És perceptible que la ciutat carolíngia del segle VIII dibuixava encara prou bé la retícula fundacional romana.

Pel que fa al segon replà, els autors exposen els resultats de les darreres excavacions en el sector, que han permès de situar i medir bé la plataforma del temple romà i la planta de la catedral romànica del segle XI. La documentació sobre la iniciativa de construir aquest darrer edifici i tot el complex canonical i episcopal, més aviat escassa, és analitzada i garbellada a fons. En resulta que les úniques dades segures permetrien de saber que l'obra de la Seu nova rebia diners el 997 i que la catedral fou consagrada el 1038, intervenint-hi decisivament la comtessa Ermessenda, germana del bisbe, Pere Roger. Les excavacions del sector, comparativament, han donat resultats espectaculars. L'espai de la Seu i canònica romàniques s'estudia en dues plantes i en una figura que ofereix el conjunt en secció, a part de la fotografia d'una volta romànica de sosteniment que, a parer dels autors, és un dels elements més brillants de tota l'obra.

Estudiades la primera Seu i la canònica, situades al cantó est del segon replà, arriba el torn del cantó oriental: l'hospital dels pelegrins o *xenodochium*, el palau episcopal, la plaça dels Apòstols i els sectors coneguts com de Bellmirall, Mora i Montoliu. Tres plantes, una per a cada sector, i l'exploració exhaustiva de la documentació de la catedral permeten de situar l'hospital de pelegrins on ara hi ha l'ala del palau episcopal que dóna a la plaça dels Lledoners; el pati i l'edifici del palau episcopal venien tot seguit, en direcció nord-oest; no hi havia encara l'espai de la plaça de la porta dels Apòstols, ocupada aleshores per una illa de cases canonicals i una altra illa situada davant el cloquer vell; en canvi l'ardiaconat de Rabós o de Girona s'ha mantingut immutable al llarg dels temps. Aquest primer sector no es va formar a l'atzar: la construcció de *l'hospitium,* la compra al comte Borrell del seu casal gironí —amb la justificació convincent que el document de compra-venda no és fals —, la decisió de construir la catedral *intra muros,* les cases canonicals i les compres d'altres immobles que fan determinats clergues al llarg del temps en aquest sector obeeix a una voluntat deliberada de dedicar el segon replà de la ciutat a les activitats i a residència del clergat. És menys documentat el sector que va de la plaça dels Lledoners a la porta Rufina; però la consulta pràcticament exhaustiva de la documentació que s'hi refereix, des del segle XI al XIV, permet de refer una planimetria molt ajustada i d'observar que diversos monestirs hi tingueren llurs procures; el lloc també fou cobejat per clergues, que després deixaven a la Seu els immobles que havien comprat; no és pas infreqüent de constatar que els carrers desapareguts que es poden delimitar bé gràcies a la documentació s'ajusten als *cardines* de la trama fundacional romana, que es comença de modificar intensament a finals del segle X. Finalment, el sector que puja cap al castell de Gironella sembla demogràficament feble i densament explotat des del punt de vista agrícola.

El que en realitat llegim en la primera part d'aquest fascicle tant gruixut és un estudi de conjunt, una interpretació general de les estructures urbanes gironines que

expliquen amb coherència les funcions religoses, polítiques, militars, econòmiques, d'organització territorial i social que la ciutat ha desplegat en les seves etapes més reculades, des de l'època carolíngia fins a l'època altmedieval, quan s'inicia el canvi que porta al feudalisme. La unió indissoluble de la dada arqueològica i la documental, totes dues ben treballades i garbellades, dóna un resultat que imposa per la seva solidesa. Paradoxalment la solidesa del conjunt és deutora de la cautela, de la prudència i de la sinceritat dels autors quan saben i mai no amaguen que a voltes les dades són febles, tot just indiciàries, insegures o simplement inexistents per a una època i/o per a un sector. No cal escarrassar-s'hi més: El misteri dens de la ciutat vella s'ha començat a tornar lluminós. La quantitat de dades certes exhumades, el treball de planimetria acomplert, la senyalització de les funcions que les diverses àrees de la ciutat han anat assumint amb el temps, i l'explicació correctíssima de l'*iter* d'aquest devenir històric, precisant tant bé com es pot el rol que hi ha jugat cadascú (comtes, bisbes, clergues, nobles etc.) ens situen davant d'un treball que sembla estrany que hagi pogut realitzar un sol equip de recerca. És clar que hom veu de seguida que una de les claus de l'èxit del treball de l'equip rau en el fet que els seus components estan amarats dels resultats de les recerques anteriors. Exactament no han deixat res per verd: han examinat cada dada, les més significatives i les minúscules, les han sotmeses a una crítica severa, les han contrastades les unes amb les altres, les han comparades amb les recerques que s'han dut a terme els darrers anys —totes — i les han elaborades. Més encara, les han elaborades i tornades a elaborar. Una de les coses que més reconforta en la lectura d'aquestes pàgines són les crítiques que els autors dirigeixen a treballs seus anteriors. I dic que reconforta no solament per la probitat moral que se'n desprèn, sinó i molt principalment perquè això demostra que l'equip treballa i, per tant, avança com ho fa sempre la investigació seriosa: demolint les pròpies certeses o conviccions en el moment que hom en descobreix de més grans o de més ben fonamentades.

El volum de documents consultats no té precedents. I això també té una causa precisa. Els autors no han pretès *demostrar* res, sinó *mostrar* com es mou la trama urbana d'una ciutat al llarg del temps. La documentació indica molts d'aquests moviments, cert, però sense la contrastació del document i del monument la seqüència del moviment històric real mai no podria ésser confegida. Els autors no s'han espantat davant l'enorme quantitat de documents que han hagut de llegir, extractar i analitzar amb esforç. En aquest camp han anat pràcticament fins al final. Hi ha pocs precedents que s'hi puguin comparar, i des de la més pura subjectivitat només n'esmentarem dos: els estudis de Vicens i Vives sobre l'època remença i, al seu nivell, l'empresa de la *Catalunya romànica*. Quedi dit això aquí com una cosa purament indicativa, sense ànim de menysprear tantes altres iniciatives, algunes d'elles tothora en curs, que han contribuït a canviar de forma sensible el panorama de la recerca al nostre país.

La quantitat de documentació treballada i l'atenció que hi han posat els autors ha fet possible que la segona meitat del cinquè fascicle de la HUG sigui dedicada a trenta estudis monogràfics sobre termes de la rodalia de Girona. Res més normal que els qui compraven, venien i tenien a Girona fessin el mateix pels voltants, i encara, per raons òbvies en una societat on la riquesa era la terra, amb més intensitat que dins el recinte murallat. La documentació produïda per aquest motiu permet de descobrir un entorn territorial molt ben estructurat, i el seu estudi ofereix algunes certeses sobre les línies evolutives de modificació, organització i estructuració del rerepaís de Girona. D'altra banda, aquí es produïa la mateixa confluència que hem volgut evocar suara

mateix: la documentació manejada pels autors es feia particularment intel·ligible gràcies als treballs d'exploració arqueològica i històrica menada anteriorment en aquest espai, assenyaladament i no exclusivament els que hi van fer alguns dels membres de l'equip[37]. Els termes estudiats són; Aiguaviva-Vilademany, Bescanó, Campdorà-Olleda, Santa Eulàlia Sacosta, Canet i Montcal, Cartellà-Forgell, Clarà-El Congost, Domeny, l'Estanyol, Fontajau (Bruguera i Taialà), Fornells, Gironella del Pla, Llambilles, Mercadal-Cuguçacs, Montfullà-Vilademuç, Montilivi-Monte Eusebio, Palau Sacosta, Palol d'Onyar, Parets Rufí, Pedret i Pont Major, Quart, Salt, Sant Daniel, Sant Gregori-Segalars, Sant Julià de Ramis, Sant Medir, Santa Eugènia, Sarrià-Montagut, Susurbio-Vall Profunda, Vilablareix-Madrenys, Vila-roja. Les notícies i precisions aportades per cadascun dels termes en particular és minsa, com és natural, però el conjunt de les dades produeix la impressió que efectivament la ciutat era un centre d'organització territorial i econòmic actiu i organitzat, malgrat que les llacunes es fan progressivament grans quan hom dirigeix la investigació cap als temps anteriors al segle VIII.

De tota manera, l'atenció prestada a les realitats suburbanes i, altra vegada, l'anàlisi minuciosa de la documentació —en aquest cas també quasi exclusivament eclesiàstica— del període contemplat en el fascicle cinquè de la HUG, permeten als autors arribar a una sèrie de conclusions i precisions molt interessants sobre l'estructura del territori, que se centren en cinc camps: els dominis i proprietats, les vil·les i els vil·lars, les parròquies, les vies de comunicació i la xarxa hidràulica.

Els autors descobreixen tres sentits diferents en l'ús del terme *alou*. En un primer moment designa la jurisdicció: un alou comtal, un alou episcopal. En un segon moment indica la propietat dispersa en un territori. Ja en el segle XI designa la propietat concentrada en una explotació: mas, coromina. «Tot sembla indicar que el terme *alou* al llarg del segle X, tenia el significat de domini, per part de les persones o institucions públiques —comtes, vescomtes, nobles, bisbes, clergues, monestirs...—, sobre les propietats i jurisdiccions d'origen estatal o fiscal, de les quals havien disposat com a beneficis de la seva funció pública, fins que se les apropiaren des de finals del segle IX, al mateix temps que s'anava esmicolant l'autoritat central

37. Cf. J. Bolós i V. Hurtado, *Atles del comtat de Girona (785-993)*, Barcelona 2001; J. M. Nolla, *El lloc de la ciutat*, dins «AIEG», XLII (2001), 151-162; J. Burch, J. M. Nolla, L. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda i D. Vivó, *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis. 1. El sector de l'antiga església parroquial,* Girona 2001; D. Bramon i R. Lluch, *Mots remots. Setze estudis d'història i toponímia catalana*, Girona 2002; J. Burch, J. M. Nolla, J. Sagrera, *Prospeccions arqueològiques i registre planimètric de l'església i castell de Palol Sabaldòria (Vilafant, Alt Empordà),* dins «Sisenes Jornades d'Arqueologia de les comarques gironines», Sant Joan de les Abadesses 2002, 377-380; F. Codina, M. F. Jiménez, M. J. Lloveras, J. M. Nolla, L. Palahí, *La vil·la dels Ametllers (Tossa de Mar, La Selva),* dins «Sisenes Jornades, o. c.», 185-193; F. Aicart, J. Burch, E. Canal, M. Figueras, J. Llinàs, M. del M. Llorens, J. M. Nolla, L. Palahí, G. de Prado, J. Sagrera, M. Sureda i J. Tremoleda, *Pla de Palol. Un establiment romà de primer ordre a Platja d'Aro*, ed. a cura de J. M. Nolla, Castell-Platja d'Aro 2002; J. M. Nolla, *L'obra de la Seu. Un temple per a una església*, *dins* «La Catedral de Girona. L'obra de la Seu» (Catàleg de l'exposició celebrada a Girona del 19 de setembre al 30 de novembre de 2003), a cura de P. Freixas i J. M. Nolla, Barcelona 2003, 99-114; J. M. Nolla, L. Palahí, D. Vivó, *El "castellum" de Sant Julià de Ramis. Una peça dins una estratègia global de defensa del territori*, dins «El castells medievals a la Mediterrània occidental», Arbúcies 2003. Cf. també supra nota 10.

a tot el regne carolingi»[38]. La coromina, en canvi, és un mot que sembla que designa que una determinada propietat era explotada directament pels seus propietaris i no establerta en tinença. Els autors examinen documents sobre algunes coromines del pla de Girona i conclouen que des de la segona meitat del segle XII el règim de la coromina decau en profit de les tinences a cens. Interpreten el fenomen com una conseqüència d'una expansió agrícola innegable, que arrencaria del segle IX, s'intensificaria durant el segle XI i produiria al llarg dels segles XII i XIII una «fam de terres que va provocar un increment del preu i de la renda de les mateixes —molt ben constatat a Girona i la seva rodalia—, fins al punt que als grans posseïdors de terres els sortia més rendible explotar-les mitjançant parcel·lacions i establiments a cens, amb els corresponents ingressos provinents de la venda i les futures rendes, que no pas mantenir-les com explotacions directes, amb l'elevat nivell de despeses que això significava»[39]. A part d'aquesta constatació fonamental, que basaria en el treball i faria recular enormement en el temps les causes de l'aptitud econòmica de Catalunya, els autors creuen que l'existència de moltes coromines al sector central del pla de Girona, convertides en tinences ja el segle XII, explicaria perquè no s'hi van formar nuclis compactes de població i perquè aquell territori ha restat pràcticament fins avui un espai de poblament dispers, dominat pels masos: les coromines serien explotades per mà d'obra eventual, gent de condició servil o de temporada, no resident. En canvi, a la perifèria del pla, en la proximitat de les vil·les principals i de les seves esglésies, s'observa una més gran concentració de masos i, després, de petites sagreres, amb les corresponents parròquies. I això també explicaria perquè, en esdevenir simples tinences disperses, la toponímia de les coromines no es va conservar.

Pel que fa als masos, la documentació en registra pocs abans de mitjan segle XI, si ja no és que les nombroses cases i casals esmentats durant els segles IX i X no siguin el precedent toponímic dels masos, terme que neix a França el segle VII i penetra lentament a Catalunya al llarg del segle X. El que és innegable és que a partir de mitjan segle XI el mas s'expandeix fins a esdevenir la forma dominant d'explotació de la terra. Sembla molt probable que els masos fossin aleshores molt més extensos que els masos medievals dels segles XIII i XIV i formessin una explotació compacta. Pel que fa a la relació entre els propietaris i els tinents, l'opacitat dels documents i la prudència obliguen a no precipitar el judici. En conclusió, resultaria que la documentació gironina de l'època reflectiria un estat social molt més afí al que tenia vigència a França en aquell temps: dominis directament explotats (= les nostres *condominae*) i tinences explotades per pagesos que pagaven en forma de *corvée* (serveis de treball) i a vegades en forma de censos, i tributs en espècies i en diners.

Resten, però, molts interrogants. No se sap si la penetració del mot *mas* no va més enllà de substituir la denominació del model anterior d'explotació de la terra a partir de la unitat familiar, sense denominació específica, o si «la lenta difusió d'aquest topònim indica la progressiva implantació d'una nova forma d'organitzar l'explotació de la terra, que deixa enrere vells models, estructurats per espais com les antigues vil·les i vilars; canvi del model d'explotació directa per un model rendista, per decisió de les classes dirigents?»[40]. Una altra qüestió oberta és perquè la majoria de masos

38. Cf. HUG 5, 356.
39. HUG 5, 360.
40. Cf. *Ib.,* p. 365.

documentats a Girona fins a començament del segle XI es relacionen amb el domini comtal i només des de mitjan segle XI apareixen masos en mans de senyors eclesiàstics o laics. D'altra banda no es comprèn bé perquè l'extinció de les coromines no és correlativa amb allò que se n'ha dit la revolució feudal del segle XI. No es tracta de qüestions anodines, sinó de fons.

Pel que fa a les vil·les i els vilars, s'imposa d'antuvi la constatació que sota el nivell del comtat el territori se subdividia en unitats petites, de nivell local. Cap rastre de vegueries ni de termes castrals durant els dos primers segles carolingis. La vil·la, d'altra banda, era la unitat antiga, baix-imperial, d'organització bàsica del territori. L'estudi de les vil·les i els vilars de la rodalia de Girona fa comprendre que aquesta forma d'organització territorial ha sobreviscut en unes quatre cinquenes parts en l'organització parroquial i municipal posterior. Si en un primer moment encara funcionen com entitats públiques, a finals del segle IX ja comencen a ésser donades, venudes i disputades entre alts personatges i institucions eclesiàstiques, senyal evident de la degradació del poder reial i de la pèrdua de llur caràcter públic. La seva posterior fragmentació interna en petits alous contribuí que al llarg del segle XI deixessin d'ésser unitats de referència en l'administració del territori.

També és estudiada la tipologia d'aquestes vil·les. Algunes van eixamplar la seva àrea d'influència (Fornells, Llambilles, Montfullà, Canet), altres no esdevingueren ni parròquies ni centres territorials, havent-se transformat en tot cas en masos (Segalars, Clarà, Mont-ras, l'Aulet [Olleda], Montilivi). Les vil·les situades als contraforts de les Gavarres (Palol, Quart, Llambilles) tenen ara l'església parroquial situada en lloc alt i han desenvolupat un barri modern a la vora de la carretera de Girona a Sant Feliu. L'estudi i el coneixement particular de cadascuna de les vil·les dels voltants de Girona i de tot el seu conjunt es veu perjudicada per la desproporció entre documents i dades arqueològiques, molt decantada a favor dels primers, i els autors assenyalen aquesta dada com un del problemes que caldrà escometre en el futur. Del que no tenen dubte és que primer fou la vil·la i després la parròquia.

L'excavació de Sant Julià de Ramis (*Castellum Fractum*), lloc prou singular, amb un registre que va d'entorn el 350 fins al segle X, els resultats de la qual els autors exposen en detall, permet de veure que en alguns punts concrets la vil·la carolíngia té un precedent romà i tardoantic indiscutible. És el cas constatat de Montfullà, Vilablareix, can Pau Birol (Pla de Girona), Sarrià, Palau Sacosta, Sant Daniel i Celrà. Altres qüestions, com és ara la relació entre vil·la i església parroquial, queden pendents en molts casos de la recerca arqueològica. Però neix un horitzó hermenèutic: «l'antiga vil·la..., per la situació central i privilegiada, pel prestigi que devia continuar mantenint i per ser el centre d'una complexa i vella xarxa de camins, hauria esdevingut, moltes vegades, l'indret on edificar la basílica cristiana que donava servei a la comunitat dispersa del seu entorn. El model de població més atomitzat, més mòbil, menys evident, sembla una resposta efectiva i intel·ligent a una època absolutament diferent de la *pax romana* que va veure néixer i desenvolupar-se el vell model, ara obsolet»[41].

Dels habitants de les vil·les poca cosa hi ha a dir. En tot cas, els preceptes d'immunitat atorgat pels reis francs als bisbes deixen entreveure que la mitra adquiria els drets fiscals, és a dir, estatals, que tenia el comte, i els seus subjectes, lliures o serfs,

41. Cf. HUG 5, 381.

li devien l'impost sobre els béns de terra i mar i els altres tributs sobre el bestiar, el comerç, l'ancoratge, els peatges o l'emissió de moneda, l'acolliment dels funcionaris en trànsit, la vigilància del territori, el manteniment d'edificis i vies públiques, el servei d'armes i les obligacions judicials. A part que aquest quadre de drets i serveis dibuixa unes formes i funcions de govern més aviat complexes, en general sembla que la situació dels pagesos carolingis en relació amb el poder reial no era gaire diferent a la descrita per als segles IV i V o VII i VIII.

El tercer punt a tractar és la xarxa parroquial[42]. Hi ha moltes raons per a suposar que ja estava força ben estructurada el segle IX. Que el seu origen podia ésser anterior al segle VIII ho palesa la tradició antiga de moltes de les advocacions. En aquest punt no sempre es pot disposar de dades arqueològiques; quan hi són, indiquen coincidència entre vil·la i església (Montfullà, Vilablareix) o establiment militar i lloc de culte (Sant Julià de Ramis). En el cas de Salt, les dades arqueològiques fan sospitar una cronologia alta per al temple primigeni. Sant Feliu, parròquia episcopal fins al segle XI, era la parròquia de la ciutat i de Palau Sacosta, Montilivi, Vila-roja, la Vall Profunda (entre Sant Daniel i la muntanya dels Àngels), Montilivi, el Mercadal, Cuguçacs, Sant Daniel, Pedret, Pont Major i Santa Eulàlia Sacosta. No és tan clar si en van formar part Santa Eugènia i Sant Sadurní de Palol, ni quina era l'extensió de la parròquia episcopal al nord del Ter. En tot cas, sembla que algunes parròquies dels voltants de Girona sorgiren a partir del segle IX com a segregacions de l'antiga parròquia episcopal (Sant Julià de Ramis, Sant Pau de Sarrià, Sant Ponç de Fontajau, Sant Narcís de Taialà, Santa Eulàlia Sacosta-Campdorà, Santa Susanna del Mercadal, Sant Sadurní de Palol i Santa Margarita de Quart).

El quart aspecte són les vies de comunicació. Els documents dels dos segles carolingis permeten definir quinze rutes que comunicaven Girona amb la resta del territori: 1) de Girona a Sant Gregori; 2) de Girona cap a Taialà, Cartellà i Canet; 3) de Girona a Sarrià; 4) de Girona a França, la Via Augusta en direcció nord; 5) de Girona a Banyoles i Esponellà; 6) de Girona a Salt i Bescanó; 7) de Girona a Vilablareix; 8) de Girona a Aiguaviva i Vic; 9) de Girona cap a Palau i Caldes, la Via Augusta en direcció sud; 10) de Girona a Llambilles i Cassà; 11) del castell de Gironella a Vilaroja; 12) de Girona a les Gavarres i el Baix Empordà; 13) de Girona a Montjuic i Campdorà; 14) de Girona a Empúries; 15) altres vies. La xarxa és segura, encara que no ho és tant el seu dibuix en tots els trams. Correspon, d'altra banda, als nombrosos llocs habitats, grans o petits, escampats entorn de Girona, alguns dels quals no han subsistit, que s'havien de comunicar amb Girona i entre ells.

Finalment toca el torn als recs, horts i molins. Des del 922 al 1035, hi ha trenta dues referències documentals als components del sistema hidràulic dels voltants de Girona. El primer molí conegut data del 922. El rec Monar i el de la Menola conformen dos sistemes complexos, que alimenten molins i regadius, potser els més importants i desenvolupats, encara que la documentació deixa entreveure un aprofitament

42. Cf. Lluís To, *El marc de les comunitats pageses:* villa *i parròquia en les diòcesis de Girona i Elna (Final del segle IX – principi de l'XI),* dins *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil,* Barcelona 1991, 212-239; Josep M. Marquès i Planagumà, *Parròquies i divisió administrativa del territori fins al s. XI*, dins «AIEG», XXXVIII (1996-1997), 1501-1520; Elvis Mallorquí i Garcia, *Conflictes pels drets parroquials de la ciutat de Girona, segles XIII i XIV*, dins «AIEG», XLV (2004), 379-399.

exhaustiu dels recursos, que cal posar en relació amb la «fam de terra» esmentada més amunt.

Aquest pesant i fascinador fascicle nº 5 de la HUG vehicula una massa d'informació tan voluminosa, que hom creuria que ja no es pot dir res més sobre la història de la ciutat en aquell període inicial. Doncs, no és ben bé així. El fascicle nº 6, de fet la segona part de l'altre, ho prova. Aquest fascicle vol recollir tot allò que havia quedat un xic de cantó en la marxa impel·lent de l'altre. I sobretot recull la reflexió freda que sobre les dades allí aplegades, i tractades sobretot des d'un punt de vista analític, els autors han pogut fer posteriorment sobre un grapat de qüestions crucials. És a dir, les informacions aportades i disperses en el fascicle nº 5, sumades a reflexions antigues o recents i a descobertes o hipòtesis oportunes d'altri, els han dut a formular una mena de síntesi de tot l'estat de la qüestió carolíngia i a escriure mitja dotzena de monografies sobre realitats locals i figures o nissagues particulars que, amb el temps i en virtut de la dinàmica engegada, en suscitaran d'altres. Ja es veu que això no s'acabarà mai, i aquest és, potser, l'èxit més gran de l'empresa.

El fascicle s'inicia amb el capítol *Girona entre l'Islam i Carlemany. Els canvis geopolítics d'una ciutat de frontera (759-801),* reprenent el problema de la Girona sota domini musulmà, problema obscur per manca de dades, que la filologia i l'arqueologia ajuden, en part, a compensar. La història de la Girona del segle VIII és inseparable de la història de la Septimània i de l'avenç dels francs cap als Pirineus. Darrerament s'ha formulat la hipòtesi que els topònims *Palau* i *Palol*, tan nombrosos a la zona, corresponguin a una xarxa andalusí de centres administratius, dits en àrab *Balad*, possiblement sobreposats a llocs preexistents. Es registra una activitat militar remarcable: els francs aixequen un sistema de torres i castells que els permeten primer un control i després l'ocupació progressiva de l'Empordà, fins a l'entrada de Girona, mentre els àrabs de la frontera es batien entre ells. El fet que en la rendició de Girona no hi intervingui ningú amb nom propi pot indicar que les autoritats hispanoromanes o hispanogodes gironines havien fugit arran de l'expedició fracassada de Carlemany de l'any 778. Des d'aquest any i potser des de mitjan segle VIII la inestabilitat de la frontera superior andalusí i la pressió franca cada cop més explícita havien convertit les terres gironines en terra de ningú. El contracop musulmà del 793, per molt mal que fés als ravals i a les fortificacions de Girona, no va poder capgirar la situació, al contrari: va determinar que els francs blindessin la plaça forta de la seva frontera nova amb la reforma de les muralles i de tot l'aparat defensiu gironí.

El capítol *Conflictes comtes-bisbes a Girona al segon quart del segle IX* exposa els inicis de la desintegració de l'imperi carolingi, quan les conquestes franques s'estronquen i, no havent-hi més botí a repartir, els poderosos del regne comencen a tractar les parcel·les de poder públic que detentaven com si fossin béns en propietat. En un mar de lluites i rebel·lions constants, els bisbes van jugar la carta de la fidelitat al poder central —que els havia elegits— i la carta de la immunitat, que els independitzava de qualsevol poder laic que no fos el del rei i els deixava les mans lliures.

Aquesta política dels bisbes explica perquè l'Església es va incorporar de ple al sistema feudal. En el capítol *L'aixopluc del bisbe*, els autors estudien la trajectòria de la família Adroer, fidels del bisbe, que en reben béns antigament públics, en disposen amb autonomia, els utilitzen de cara a estratègies matrimonials i els donen al bisbe o a la Seu a canvi de vincular determinats oficis eclesiàstics a la pròpia família. En el si de la seva jurisdicció, el bisbe fa i desfà, té gent i recursos, entra en el joc dels castells termenats, davant els quals hi posa homes de la seva confiança. A finals del segle X la

pertinença real de Catalunya al regne franc només s'aguanta en els papers dels notaris, que segueixen datant-los pels anys d'uns reis que no pinten res en absolut.

El capítol *El terme de Girona i els seus límits en l'alta edat mitjana (s. IX-XI)*, estudia la transformació de la ciutat des del punt de vista administratiu, quan la *ciuitas* en sentit romà ja ha estat liquidada i quan les muralles de la ciutat afronten amb les diverses *villae* que l'envolten. El 992 se'n segrega el burg de Sant Pere de Galligants; el segle XII la ciutat va absorbir el Mercadal i Cuguçacs. El burg de Sant Feliu és documentat a partir del final del segle X. El nucli de Sant Martí no es desenvolupa fins entrat el segle XI.

Les activitats econòmiques i la fiscalitat a la Girona altmedieval (s. IX-XI) és a parer nostre un dels més interessants del fascicle, perquè posa aigua al vi en les tesis enfrontades dels historiadors «fiscalistes» i «feudalistes». Girona és un centre tributari important, i per això es manté en època tardoantiga i altmedieval; també és un centre de mercat i de producció agrària. És del tot desconeguda la població artesanal anterior al segle XI i el seu pes en l'economia. Les funcions fiscals exercides pels bisbes —amb dret de batre moneda— i els drets que tenien sobre pastures, mercats, peix de tall, etc., impliquen l'existència d'un personal administratiu especialitzat en recollir regularment les entrades i trobar solucions a les dificultats inherents a tals activitats.

Dos capítols són dedicats als temples gironins: *La catedral i Girona* i *Sant Feliu de Girona (s. IX-XI)*. En el primer no hi apreciem novetats. El *xenodochium* és datat el 979, la compra del palau comtal per a bastir-hi el palau episcopal el 988, la Seu nova és consagrada el 1038, amb el suport de la comtessa Ermessenda, la canònica queda consolidada tot just vers la fi del segle XI. Pel que fa a Sant Feliu, els autors esbossen nítidament la trajectòria que relega el primer temple gironí a segon quan, a mitjan segle X, en el context d'uns pactes feudals que aleshores comencen a insinuar-se, rep el tractament d'abadia, potser honorífic; en tot cas, caldria estudiar amb detall la relació de l'abadiat medieval de Sant Feliu amb l'antic monestir visigòtic que hi hagué al costat de l'església[43]. La seva situació, un cop despullat el temple de les seves funcions episcopals, queda consolidada i fixada a partir del 1040.

Entre aquests dos capítols s'hi insereixen les pàgines dedicades a estudiar *El poder a Girona a mitjan segle XI*. Enllaçant amb el que havien establert anteriorment, al principi del fascicle cinquè, els autors exposen «el procés de fragmentació i recomposició de l'autoritat» arran de la renúncia de la comtessa Ermessenda i el triomf de Ramon Berenguer i Almodis. Els comtes pactaren amb els nous poders territorials —bisbe, nobles—, multiplicant infeudacions i senyories, cosa que es reflectí en la titularitat dels tres castells que protegien la ciutat, Gironella, Sobreportes i Requesens, i en l'adjudicació a particulars de diverses torres de defensa de la muralla

En *Els* castlans *de la Gironella en el segle XI*, aquest procés de fragmentació i infeudació de la propietat queda molt ben il·lustrat. Per bé que els comtes Ramon Berenguer i Almodis van infeudar el castell de Gironella a Ramon Folc de Cardona i Humbert Odó de Montpalau, sembla que aquests actes formaren part de les picabaralles polítiques del moment, però des del 1057 apareixen com a titulars del dit castell comtal Ramon Oliba i el seu fill Guillem Ramon, que adoptarà el cognom Gironella i a partir del 1085 serà anomenat veguer, condició que també ostentaran els seus des-

43. Cf. DHEC II 287-288.

cendents. Aquesta família formà part del cercle més restringit i selecte de l'entorn comtal i va tenir l'oportunitat d'ampliar considerablement el seu patrimoni, primer al voltant de Vilaroja i després al Pla de Girona, alou comtal, que amb el temps esdevindria Gironella del Pla.

En *Els jueus a la Girona altmedieval (s. IX-XI),* els autors estableixen que els jueus són a Girona des d'abans de l'any 1000, potser procedents de Juïgues, tenen sinagoga, són propietaris de cases i terrenys a l'interior de la ciutat i els suburbis immediats, vivint en barreja amb els cristians. Ja en aquells temps reculats hi ha evidències documentals d'antijudaïsme. També hi ha conversos, encara que alguns podrien provenir del mahometisme. En apèndix hi ha regest dels vint documents sobre els jueus gironins que van de l'any 963 al 1094, amb indicació de la font[44].

A partir d'aquí, comencen les sis monografies esmentades anteriorment, que són inaugurades per *El domini episcopal de Celrà entre els segles IX i XI,* que «mostra a grans trets com es produí la crisi d'allò que anomenem l'Estat tardoantic, hereu en molts aspectes de l'imperi romà, i l'emergència d'un nou ordre polític més local, el feudalisme, així com al transformació d'un terme de possessió pública o fiscal en un *castrum* territorial sota domini del bisbe»[45].

Els senyors de Fornells en el segle XI és, *mutatis mutandis*, un estudi paral·lel de l'anterior, centrat en les lluites dels Cardona amb la comtessa Ermessenda i en l'ascensió de Bernat Rovira, aloer fort a Fornells, els descendents del qual alçaren un castell i juraren fidelitat a Ramon Berenguer i Almodis, afeblint així el poder d'Ermessenda.

L'estudi monogràfic sobre *Parietes Ruffini* «permet descriure d'una manera força concreta —i en un lloc concret— l'evolució del sistema de govern públic encara vigent a principi del segle IX fins a la implantació progressiva de les fòrmules feudatàries al llarg del segle XI, plenament consolidades en el XII»[46]. Inicialment domini reial, atorgat al bisbe i a la Seu de Girona entorn de 814, el 922 el bisbe comença a cedir en règim de benefici petits termes de l'extens alou episcopal: els vilars de Mont-ras, Bruguera i Domeny. Durant el segle X el bisbe hagué de pledejar amb l'autoritat comtal per la recuperació d'algunes terres. Una part passà a Sant Pere de Galligants i una altra —Taialà— a Sant Feliu. A mitjan segle XI el bisbe recupera l'església de Parets Rufí i infeuda l'alou de Parets Rufí-Domeny als Palol, que mantindran el dret de batllia i encara el reforçaran durant el segle XII. Al final de l'estudi hi ha els regests de trenta documents sobre Parets Rufí i termes agregats (anys 834-1216).

La vall d'Aro entre els segles IX i XI reflecteix les mateixes tensió i evolució. Unitat intermèdia entre el *pagus* o *comitatus* i la *villa*, és atorgada per Carloman al bisbe el 881. Des de principis del segle X es fa sensible la intromissió comtal al terme, amb la fundació del monestir de Sant Feliu de Guíxols, i amb la presència d'altres magnats —els senyors de Pals. Malgrat els conflictes i diferències que els separaren, l'autoritat comtal, el monestir de Sant Feliu i els Pals acordaren la construcció del castell de *Benedormiens* i la seva gestió. Les lluites i divisions perduraren i «només el reco-

44. Els regests han estat molt oportunament recollits aquí, per tal com no figuren en i, per tant, completen l'obra de Gemma Escribà i Bonastre i Maria Pilar Frago i Pérez, citada supra, nota 12.

45. Cf. HUG 6, 165.

46. Cf. HUG 6, 192.

neixement de la força de la noblesa territorial podia apaivagar una mica les tensions, principalment mitjançant la concessió de feus»[47].

Les quatre monografies anteriors són bastides sobre textos, com demostren els regests documentals oferts. El penúltim, *Les vil·les i els vilars altmedievals del territori del comtat de Girona (s. IX-X),* té un caràcter mixt, perquè el document és confrontat, sempre que això és possible, amb la dada arqueològica. La vil·la és una unitat d'integració del territori anterior a Carlemany, amb funcions fiscals i d'administració de justícia. El seu origen cal cercar-lo abans de la fragmentació política de l'imperi romà occidental del segle V (tesi fiscalista). En el comtat de Girona proliferen les vil·les al nord i tenen una extensió més gran al sud. L'apèndix, que ofereix l'inventari de les vil·les i vilars del comtat de Girona fins al 1020, és el primer del seu gènere en aquestes terres i registra 312 unitats, convenientment situades en el mapa *ad hoc.*

Finalment *Vegueria i vall al comtat de Girona,* descobreix que entre la vil·la —unitat local— i el *pagus* o comtat hi ha un nivell administratiu intermedi, que en els documents és anomenat *valle.* Els responsables n'eren segurament els *vicarii* o veguers, citats des del segle IX, i llurs funcions administratives remuntaven al temps del baix imperi romà. «A Girona el nom de *vicaria* no surt mai citat en referir-se a aquesta circumscripció territorial: la més freqüent és *Vall*, un nom que no es relaciona només amb aquest tipus d'unitats físiques —la vall d'Aro, la vall d'Anglès, la vall d'Arbúcies, la de Tossa o de Santa Coloma—, car s'utilitzà també en casos de termes planers com el de Llagostera».[48] Amb el procés de dissolució de l'imperi carolingi i l'establiment del feudalisme, algunes d'aquestes unitats evolucionaren cap a la diversitat jurisdiccional, altres es mantingueren més integrades.

Els dos volums es clouen amb una oportuna bibliografia. Causen la impressió d'una immersió en un món difícil d'explorar, però tanmateix abordable i amb la possibilitat d'assolir bons resultats, malgrat la raresa relativa dels documents i de les dades arqueològiques. L'anàlisi a la qual han sotmès els textos és molt meticulós i traspua la familiaritat que els autors han establert amb ells. L'aprofitament de les dades que provenen de l'arqueologia i la seva confrontació amb els textos, quan ha estat factible, han donat els millors fruits dels dos volums. D'altra banda, els autors són persuasius quan postulen la intensificació de les prospeccions arqueològiques d'època altmedieval. Els resultats obtinguts fins ara pel que fa a les muralles carolíngies i a la Seu de Girona, sense anar més lluny, han obert perspectives falagueres. L'excavació del subsòl de Sant Feliu i d'altres indrets prometedors farà canviar, amb tota probabilitat, alguns dels punts de vista ara com ara canònics, i això seria el millor que podria passar. En definitiva, l'equip d'HUG ha demostrat que treballant amb intel·ligència i esforç tot allò que no se sabia o que se sabia molt malament pot arribar a ésser ben conegut. A condició, també, que hom sigui molt conscient del que encara no se sap o no se sap prou bé. I en aquest aspecte ells han estat, en totes les pàgines que porten escrites, d'una sinceritat brutal.

Això es posa de manifest en el setè dels fascicles de la sèrie, que és una reescriptura del primer[49], dedicat al call de Girona i aparegut el 2005. La reescriptura ha estat necessària, perquè «una dècada després, el coneixement urbà de la ciutat antiga i

47. Cf. HUG 6, 212.
48. Cf. HUG 6, 251.
49. Cf. el treball citat supra, nota 13.

medieval s'ha enriquit notablement i també s'ha assolit una metodologia més precisa i eficient»[50]. Per això aquest fascicle «complementa l'anterior amb noves aportacions, però també el rectifica, el matisa i l'actualitza en molts aspectes que havien quedat poc definits»[51]. L'autocrítica és explícita, tot i que nosaltres hi veuríem més aviat el resultat d'uns anys de treball molt profitosos, en el curs dels quals han emergit alguns instruments de treball indispensables, abans inexistents —les plantes de la ciutat romana i de la ciutat carolíngia que la modificà—, i s'han elaborat moltes idees que han contribuït a enriquir de manera insospitada els punts d'accés al coneixement de la vida de la ciutat, essent molt diferents els que ara es poden tenir dels que s'havien tingut, per fer-ho curt, fins a l'època de la Transició.

El primer fascicle sobre el Call gironí tenia 29 pàgines de text, el segon en presenta 92. En el primer hi havia tres grans plànols, el segon presenta fins a 25 plantes parcials. La diferència és sensible i correspon a l'augment d'informació mobilitzada. El coneixement molt més precís de la modificació de la trama urbana des de l'epoca carolíngia fins al final del segle XV i una familiaritat més gran amb la documentació ha donat el resultat que calia esperar. No s'han modificat les línies interpretatives del primer fascicle, però tot és molt més ben conegut: els límits successius del Call, els jueus propietaris de cases i béns dins i fora de Girona, la davallada (l'asfíxia) ineluctable del Call durant el segle XV, fins al desenllaç de l'expulsió. No hi ha més sorpreses en el fascicle nº 7 en relació amb el primer fascicle que la major perfecció del treball minuciós d'informació dut a terme i la incorporació d'algunes dades històriques que han permès de definir millor aquells aspectes que en el primer havien quedat més o menys desdibuixats: l'existència de jueus a Girona abans del segle X, els indicis d'antisemitisme i de conversos a la Girona del segle XI, la ubicació i aspecte de la segona sinagoga, els banys jueus, l'expansió de l'Almoina a costa del Call. Al final del fascicle hi ha la bibliografia corresponent.

Arribats en aquest punt, cal afegir que cadascun dels fascicles de la col·lecció conté un resum en castellà, anglès i francès de la matèria que s'hi tracta. Les llegendes dels plànols o mapes que acompanyen els fascicles són donades en català i en anglès. Hem remarcat aquells volums que tenien índex d'antropònims i de topònims, per bé que això no sigui la regla. Com es veu, doncs, hi ha algun aspecte metodològic que ha acabat sense tenir una forma definitiva. El fet és explicable per la dificultat inherent a tot projecte de recerca evolutiva: no es pot preveure tot el que vindrà. Molt més quan un projecte no té precedents i quan la documentació que li dóna base és potencialment infinita, en el sentit que no hi ha treballs previs que la delimitin en tota la seva extensió. Quan l'equip de la HUG començà els seus treballs, no podien preveure de cap manera de quina forma serien duts a modificar el projecte, enriquintlo, ni tan sols els resultats que serien capaços d'atènyer.

Ara, a la vista dels set fascicles i sabent que, per sort, la col·lecció continuarà, ens permetríem de suggerir als autors que un índex general d'antropònims, de topònims i de matèries de tots els fascicles publicats seria un instrument preciós per als estudiosos. Hi ha massa informació de tot tipus perquè s'hagi d'anar a buscar amb un cerca-pou, a si l'encerto l'endevino. Els fascicles constitueixen una unitat orgànica, per molt que sigui diacrònica; la força d'aquesta unitat ha estat posada reiteradament

50. Cf. HUG 7, 7.
51. *Ib.*

en relleu pels autors en molts indrets dels fascicles. Ara es troba a faltar el nexe d'unió que donarien uns índexs complets i ben fets, inclòs el de matèries, avui molt negligit en les col·leccions documentals i, en canvi, de gran utilitat per a l'estudiós d'ací i de fora. Nosaltres no som qui per dir ni com ni quan s'haurien de confeccionar aquests índexs. Possiblement el més pràctic fóra projectar una base de dades d'accés fàcil i directe, progressivament ampliable i modificable. Tant li fa. El que no ens podem permetre és no disposar d'un instrument d'accés adequat a una massa d'informació tan copiosa com l'aplegada en els fascicles d'HUG. I que els autors no menysvalorin llur treball pel fet que sigui molt centrat en una realitat local. Tant per la metodologia emprada com pels resultats assolits, aquí es confirma allò que va dir un poeta: l'universal és el local sense muralles. Llur treball el veiem prou apte perquè n'estimuli de semblants en altres bandes. Més encara, els resultats científics que reflecteixen els fascicles d'HUG s'haurien de buscar i obtenir de forma equivalent en altres indrets i ciutats del nostre país. El nostre coneixement de la història més arcaica de Catalunya seria molt més complet i molt més ric. Però tenim el pressentiment que l'interès per l'arqueologia és molt desigual a Catalunya i que, en aquest aspecte, hi ha zones amb equips preparats —Girona n'és una— i zones amb tradició i recursos més limitats. En tot cas, voldríem insistir que els responsables culturals prenguin nota que el desenvolupament d'una arqueologia moderna i ben controlada des del punt de vista científic és una condició bàsica perquè els historiadors puguin treure molt de profit de la documentació que tenen a l'abast. El cas de Girona ho ha demostrat d'una manera que ja ningú no podrà posar en dubte serioament.

Al marge d'aquesta consideració, algun cop ens ha semblat que els fascicles són millorables en l'aspecte de la llengua i de l'escriptura. Cap a la darrera part del fascicle cinquè, una revisió hauria estat encertada. Cal pensar que quan uns textos vehiculen informacions que, si les coses han d'anar bé, seran de consulta forçosa, la qüestió de la qualitat de la llengua és essencial. D'altra banda, la recerca solvent necessita un instrument expressiu adequat. En aquest aspecte, a Catalunya no falta una tradició atendible. La llengua de Vicens i Vives i dels dos Sobrequés, per no moure'ns de Girona i per no citar l'emotiu Soldevila —i que em perdonin tants altres historiadors—, presenta uns índexs de precisió i de dignitat envejables. I els exemples es podrien multiplicar. Ara que ningú no sap llatí, el català s'ha tornat més desvalgut, la sintaxi sovint naufraga, el calc i el manlleu innecessari a d'altres llengües és més insidiós i potser més inconscient. Són paranys que disminueixen el mèrit de l'esforç honest, i són raonablement evitables.

Al final d'aquest butlletí, potser caldria tornar al principi, quan ponderàvem que el grup d'HUG ha estat el fruit d'un seguit de casualitats feliços. Creuríem que té una significació especial el fet que l'autoritat municipal s'hagi implicat a fons en el projecte. Quan la competència dels professionals coincideix amb la intel·ligència dels polítics, els resultats solen ésser dels que marquen etapes irreversibles. Sempre que tant els professionals com els polítics es mantinguin cadascú en la pròpia esfera. En aquests moments, a Girona —com a tot Catalunya— l'esforç per a revalorar la documentació històrica, per a estudiar-la i arrancar-ne els secrets que estotja ha fet un tomb espectacular. És veritat que la societat civil —en aquest cas i fonamentalment la Fundació Noguera, però no pas ella sola— hi ha contribuït, però sense la creació i posada en marxa de l'Arxiu Nacional de Catalunya, del Sevei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, la reorganització dels grans arxius municipals, les formes de relació professional constituïdes pels arxivers catalans i l'empenta de determinats depar-

taments universitaris, és a dir, sense el sector públic, encara estaríem a les beceroles, com en els temps de la «Revista de Gerona» i de les primeres generacions d'erudits de finals del segle XIX i principis del XX, quan tot depenia de la bona voluntat d'uns quants sacrificats i incompresos. Ara s'ha vist coronat un dels cims que Prat de la Riba tenia inscrit en la seva agenda i que ell no va poder escalar: el sector arxivístic. Segurament calia començar per les biblioteques i assenyaladament per una xarxa de biblioteques públiques que pogués remoure el país de la torpor i del marasme mental en què vivia. Però Prat sabia que allà on Catalunya era forta és en matèria arxivística. Des d'aquest punt de vista, i només, ai làs, des d'aquest, Catalunya és una potència de fet. Vivim els primers moments de la mobilització d'aquesta potencialitat. Cal que tothom, professionals i polítics, en sigui conscient, perquè amb el temps no es pugui dir que els catalans no hem treballat o que no sabem treballar bé en una matèria en la qual tenim tots els elements per a fer un bon paper. Pocs indrets del món són tan ben documentats com Catalunya, malgrat les pèrdues sofertes i la incúria que ha presidit durant segles la gestió d'aquests fons preciosos. D'altra banda, al món hi ha pocs indrets on la relació amb la pròpia història sigui tan polèmica com a Catalunya. En un tal marc, els arxius poden donar un gran joc i tenen la clau de molts coneixements indispensables per a comprendre bé i, en definitiva, per a dominar la nostra trajectòria històrica. Lluny de nosaltres postular ara que els bons polítics hagin de ser historiadors, ni tan sols que hagin de saber història. Un bon polític és un bon professional de la política. Si darrera seu té uns equips intel·lectuals que coneixen bé la història política, jurídica, social, científica, cultural i artística del seu país, el bon polític ja en sabrà treure partit. En el pitjor dels casos, el panorama d'uns coneixements seriosos que es renoven constantment li farà respecte.

L'aparició dels primers fascicles de la HUG va coincidir en el temps amb la irrupció en el marc espanyol d'unes polítiques i d'unes idees contràries a la implicació del sector públic en la difusió del coneixement. Es predicava aleshores que l'Estat no podia ésser l'editorial més gran del país i que aquesta situació s'havia d'acabar. Tot just encara no feia vint anys que en tots els àmbits territorials del país la societat havia emprès el camí de donar-se els mitjans mínims d'accés al coneixement propi, amb la publicació d'inventaris i catàlegs de manuscrits, documents i biblioteques senceres, i amb l'obertura de col·leccions destinades a difondre la història i el patrimoni col·lectiu, quan va sorgir la idea «liberal» que això no podia ésser. Com si un país, on durant quaranta anys tot, fins el més sagrat, s'havia mistificat, no tingués necessitat i dret de respirar una mica d'aire lliure i d'encarar-se amb les pròpies veritats. Ja es va veure i es veu avui encara com aquell desinterès per la difusió del coneixement anava de tronc amb la voluntat d'imposar determinades concepcions polítiques per mitjans tèrbols, i assenyaladament amb el recurs a la mentida. Ja se sap prou per experiència que quan en l'escena històrica irrompen els polítics i els col·lectius irresponsables, normalment solen exhibir de seguida idees primàries. Cal afegir que el distintiu de la ignorància sempre és la violència? Ara que aquesta, per sort, no pot ésser militar, s'ha tornat mediàtica, però no per això deixa d'ésser dolenta i d'efectes molestos.

Podria semblar impertinent que l'atenció prestada a uns fascicles d'història urbana acabi amb unes reflexions que depassen del tot el marc pròpiament científic i acadèmic on aquella atenció s'hauria de concentrar. En canvi, nosaltres estem profundament convençuts que aquells fascicles responen a i reflecteixen un determinat estat de coses. No és a tall d'anècdota que hem parlat més amunt de la voluntat que s'apoderà de Josep Canal de treballar per al país en el moment que començà la Transi-

ció. Han passat prou anys perquè ara ja es pugui fer un balanç objectiu de les dinàmiques que va alliberar aquell moment històric. Per no fer una enumeració enutjosa, ens limitarem a observar que tot el que aleshores es va posar en marxa estava dominat per l'afany de no recaure en errors del passat i, una vegada a la vida, de fer les coses bé. Aquest és l'estat d'esperit dels fascicles —i de tantes altres coses que van néixer aleshores i que s'han pogut desplegar amb més o menys fortuna. Aquest és l'estat d'esperit que és primordial preservar, per tal que en el futur no es perdi ni l'empenta que ha donat uns resultats tan falguers, ni s'evaporin o es dilueixin uns valors col·lectius que no ha pas estat gens fàcil de recuperar. No caldria que en parléssim si no fos que algú, particularment irresponsable, ha parlat amb total impunitat d'una segona transició. No ens enganyéssim pas: aquesta segona transició no tenia més sentit que esborrar metòdicament tot el que havia fet la primera. I ja s'ha vist que els partidaris d'aquest programa eren els mateixos que tota la vida han estat contraris als ideals de llibertat i emancipació dels ciutadans de Catalunya i d'Espanya.

Per tant, la continuïtat dels fascicles i la continuïtat de la conjunció feliç de les aptituds professionals d'uns ciutadans i de les aptituds polítiques dels qui els governen en un marc donat, en aquest cas, Girona, ens dóna la certesa que la lluita contra l'obscurantisme i contra els qui necessiten la mentida, la mixtificació, l'infantilisme induït i, al capdavall, la ignorància per a imposar les pròpies idees, prosseguirà amb les úniques armes que funcionen contra tota forma de trampa: la lucidesa, el treball, el compromís amb la veritat, l'esforç per atènyer-la i difondre-la fins on sigui possible.

I, per acabar, afegirem una altra reflexió que ja fuig del tot de qualsevol consideració acadèmica: en el sistema social vigent avui dia, que vol que tothom volti d'un lloc a un altre sense parar, si les ciutats han d'ésser competitives, han d'oferir productes atractius. En aquest marc, cada ciutat ha de saber què és el més atractiu i original que pot oferir i, si ho té, potenciar-ho. Potser no cal afegir res més, perquè tot és prou clar. És a dir, l'interès social i econòmic d'una bona història, quan es té la història, és indiscutible.

RECENSIONS

Narcís M. Amich i Raurich, *Les terres del nord-est de Catalunya a les fonts escrites d'època tardoantiga (segles IV-VII). Les seus episcopals de Girona i Empúries i el culte a sant Feliu de Girona a l'antiguitat tardana* (Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, 19), Girona, Institut d'Estudis Gironins 2006, 320 pp.

Aquesta monografia és l'adaptació al públic docte i curiós de la tesi doctoral de l'autor, defensada el juny del 2002 a la Universitat de Girona. En el pròleg, Josep M. Nolla i Brufau en fa una primera valoració, avalada per la seva autoritat científica en matèria d'història i arqueologia antiga i tardoantiga. La nostra tasca hauria de consistir, doncs, en presentar aquesta obra no tan solament pel que fa als resultats que assoleix, sinó i potser de manera principal en el conjunt de circumstàncies que la fan polèmica i oportuna.

Polèmica, ai, no perquè hagi suscitat reaccions d'un cert vigor, sinó perquè polemitza contra unes tesis que fins fa ben poc, en ple segle XX, encara tenien partidaris i a partir d'avui resten ja definitivament superades. Oportuna, perquè per primera vegada hom estudia el dossier sobre el cristianisme primitiu de Girona en les seves fonts, i les analitza i publica totes en el seu text, críticament establert per especialistes independents en el curs dels darrers decennis o abans.

Per això sol, la tesi ja era una aportació de primer orde. Al mateix temps, el treball de Narcís M. Amich s'inseria en una tasca callada i lenta que es menava des de la Universitat de Girona i des del grup responsable dels fascicles de la Història Urbana de Girona, que ha contribuït a canviar totalment moltes de les perspectives des de les quals hom havia abordat la història gironina. En aquesta tasca plural i ben organitzada, que està creant la base sòlida d'una segona o tercera, si es vol, escola històrica gironina, es trobaven a faltar immersions profundes en les antiguitats cristianes de Girona. El llibre de Narcís M. Amich aborda l'estudi dels dos bisbats que funcionaren a les comarques o a la circumscripció, demarcació, província, vegueria, terres del nord-est —o com se n'hagi de dir— de Girona durant el període inicial del cristianisme històricament conegut i documentat.

És molt probable que els estudis en curs i el dinamisme de l'escola històrica gironina a la qual acabem d'al·ludir faran que el llibre d'Amich sigui aviat insuficient com a guia històrica del cristianisme primitiu de les terres de Girona. L'exploració arqueològica de les antigues vil·les romanes conegudes comença a donar fruits tangibles en ordre a comprendre com es va produir la substitució de l'organització administrativa romana tardoimperial per una organització diferent, primer carolíngia, després feudal, amb elements que perduraren i altres que van caure, i perquè. El món romà tardoimperial no s'estudia amb fruit només a Girona, i les seves característiques són progressivament desvelades en llocs molt diferents. Els orígens del cristianisme a Catalunya avui ja no es posen en relació amb la suposada predicació de Pau, sinó amb Àfrica, i en la corroboració d'aquesta tesi hi ha tingut un paper decisiu l'arqueologia. És precisament de l'arqueologia d'on podrà venir un coneixement molt més ric dels orígens del cristianisme a la ciutat de Girona, quan s'excavi l'església de Sant Feliu. Si els testimonis de l'antiguitat que conté ara aquest temple ja són de primera categoria, és segur que una exploració arqueològica acurada del seu subsòl ha de reservar sorpreses. Dit això, el libre de Narcís M. Amich roman un testimoni inescamotejable de la primitiva història de Girona pel recull de les fonts històriques que posa a disposició del lector en una edició fiable i manejable.

És aquest l'aspecte central del llibre. L'autor ha menat una recerca exhaustiva sobre tot allò que ha romàs escrit sobre Girona d'època tardoantiga. Primer, aplegant els testimonis; després, estudiant-los.

En l'arreplega l'autor ha començat pels *itineraria:* El d'Antoní (de fet, del temps de Dioclecià), s. III dC; la *Tabula Peutingeriana*, còpia dels segles XI-XII d'un antic mapa romà de la

segona meitat del segle IV; i la *Ravennatis Anonymi Cosmographia*, del segle VII, inspirada probablement en la mateixa obra utilitzada per l'autor de la *Tabula Peutingeriana*. Amich analitza i compara les ‚mansiones' del nord-est de Catalunya citades en aquests tres itineraris, des del Pirineu fins a Seterras. Una lectura afinada de la *Tabula Peutingeriana* permet d'identificar la ‚mansio Ceruiana' on els altres itineraris llegeixen ‚Cinniana'. L'anàlisi del problema l'obliga a desdoblar la via Augusta quan passa per l'Empordà: un tram seguiria l'actual carretera nacional II a partir de Figueres i arribaria a Girona per la Costa Roja; l'altre es dirigiria de Figueres a Siurana, Sant Miquel de Fluvià, Saus, Cervià, Raset i arribaria a Girona pel Congost. La ‚mansio cinniana' del primer tram es relacionaria toponimicament amb la riera Cinyana, que neix al pla de l'Estany i rendeix aigues al Ter, baixant per Terradelles i Viladasens. La ‚mansio Ceruiana' del segon tram es relacionaria evidentment amb el poble de Cervià. No cal dir que l'arqueologia confirma la romanitat de Cervià i Raset. No cal dir tampoc que afinar una lectura d'aquesta naturalesa no és quelcom que es faci cada dia.

Després dels itineraris hom passa als textos. A principis del segle V el papa Innocenci I esmenta en la seva *Epistola III* a Minici, bisbe, que hauria ordenat de forma il·legal un bisbe a la comunitat cristiana de Girona, en contra de la voluntat dels fidels. A part d'altres detalls relacionats amb la crisi priscil·lianista, la lletra d'Innocenci I suposa que a Girona hi havia una successió episcopal regular. Des de quan? Probablement des d'un moment indeterminat del segle IV.

Dos versos del *Peristephanon* d'Aureli Prudenci, escrit entre els anys 389-400, confirmen el martiri de sant Feliu a Girona en temps de Dioclecià (303-305) i el culte que aquest rebia a Girona durant el segle IV.

Les *Chronicorum Caesaraugustanorum reliquiae* fan saber que el 531, després de la desfeta d'Amalaric pels francs, se celebrà un concili a Girona, en el transcurs del qual el *praefectus hispanorum,* Esteve, fou destituït i el càrrec abolit, essent administrada la població hispanoromana directament pels gots, la qual cosa significà un reforç del poder central del reialme, que de la Septimània aniria reculant fins a centrar-se a la península ibèrica.

Gregori de Tours (ca. 538-594) és testimoni del culte de sant Feliu a Narbona, confirmat darrerament per l'arqueologia, i de llegendes sobre les relíquies del sant gironí.

Isidor de Sevilla (560-636) va recollir en el seu *De viris illustribus* un curta biografia de Joan de Bíclara, bisbe gironí (591-621), autor d'un *Chronicon* editat el 1960 per J. Campos, ara disponible en català en el n. 27 de la col·lecció Clàssics del Cristianisme (Barcelona 1992), considerat com la primera aportació de les lletres visgòtiques a la historiografia.

Brauli de Saragossa (ca. 585-651) esmenta la seu gironina en una lletra i es plany de la mort del bisbe Nonnit en una altra. El coneixement que tenia de la vida gironina i el fet que n'esmenti la seu episcopal amb respecte han fet suposar que Brauli podria ésser originari de Girona, i que la seva germana Pompònia hi seria monja en un cenobi femení del qual no es té cap altre indici.

Eugeni II de Toledo (finals s. VI-657) va escriure un poema en honor de la basílica de sant Feliu que hi havia a la regió de Toledo.

Ildefons de Toledo (ca. 607-667) és autor d'un *De viris illustribus,* on insereix una biografia del bisbe gironí Nonnit, gran devot i propagador del culte a sant Feliu.

Valeri, anacoreta del Bierzo (ca. 630-695), és testimoni en la seva *Replicatio sermonum a prima conversione* de l'existència d'una basílica titulada de sant Feliu en aquella regió, i sembla que coneixia la *Passio sancti Felicis.*

Julià de Toledo (ca. 642-690), autor de la *Historia Wambae regis*, relata la rendició de la ciutat de Girona a Wamba, essent-ne bisbe Amador, en temps de la revolta de Paulus. També explica que Recared havia donat una corona d'or votiva al sepulcre de sant Feliu i que Paulus la va fer servir per coronar-se rei.

Fèlix de Toledo (finals del s. VII) és testimoni en la seva *Vita Iuliani* de l'existència d'un cenobi titulat de sant Feliu en el lloc de Caba (Valcecava?).

Després dels ‚scriptores' vénen els ‚scripta', que són de tres menes: les actes conciliars, les fonts litúrgiques i l'epigrafia.

L'església visigòtica s'organitzà en províncies. Les seus de Girona i Empúries pertanyien a la Tarraconense. Toledo fou convertida pels reis visigots en la capital política i eclesiàstica del regne. El prelats gironins assitiren a concilis provincials (Saragossa 380, Tarragona 516, Girona 517, Barcelona 540, Lleida 546, Saragossa 592, Osca 598, Barcelona 599, Egara 614, Saragossa 691) i a concilis toletans (III, IV, VII, VIII, XIII, XV i XVI). L'autor analitza amb cura les referències als bisbes gironins i emporitans que contenen les actes dels diversos concilis, estudia els cànons del concili de Girona del 517 i resumeix amb claredat i concisió el contingut i la importància històrica de l'*Epistula de fisco Barcinonensi,* document essencial per a comprendre la fiscaliat visigòtica a la Tarraconense a finals del segle VI. Hi ha quadres dels concilis provincials, dels concilis celebrats durant els segles VI i VII i de les seus episcopals compreses en el districte fiscal de *Barcino* segons l'epístola referida.

L'estudi de les fonts litúrgiques obliga l'autor a un esforç per clarificar l'origen i els elements que configuraren la litúrgia hispana, així com la formació dels llibres litúrgics a través dels quals la podem conèixer i en els quals hi ha al·lusions a sant Feliu de Girona. A més d'enumerar aquests llibres i de restituir-los el nom originari que els designava, Amich analitza amb cura els testimonis manuscrits que n'han quedat i, sense entretenir-se en estudis pròpiament codicològics, recull els resultats de la recerca anterior pel que fa a calendaris i martirologis, *Liber orationum de festiuitatibus, Passionarium, Liber Hymnorum, Liber Manuale* o *Missae, Homiliae Toletanae, Antiphonarium* i *Liber Commicus* o leccionari. Amich descriu la tipologia i característiques generals de cadascun dels llibres litúrgics hispànics, enumera els exemplars que n'han subsistit citant la bibliografia adequada i es fixa particularment en aquells que esmenten sant Feliu: el *Martyrologium Hieronymianum,* en la recensió gal·licana d'Auxerre (finals del s. VI); l'Oracional de Tarragona, avui cod. LXXXIX de la Bib. Capitular de Verona i BL ms. add. 30852; el *Passionarium* que conté la *Passio sancti Felicis* (mss. de Silos i de Cardeña [s. X], ms. 44.11 de la Catedral de Toledo [s. XIII], ms. b-1-4 de l'Escorial [s. XI] i ms. 1 de la Catedral de Tuy [s.XII]), que transmeten l'obra d'un probable autor gironí, qui sap si el bisbe Nonnit, gran devot de sant Feliu; el *Liber Hymnorum*, que en un ms. dels segles IX-X procedent de Toledo i en un altre procedent de Silos, del s. XI, contenen l'himne *Fons Deus vitae perennis*, dedicat a sant Feliu de Girona, atribuït també a Nonnit; el *Liber Missae* ha transmès dues misses en honor del màrtir gironí Feliu, la missa *Omni cura* del ms. 35,3 de la Bib. Capitular de Toledo (s. IX) i la missa *Deum immense* del ms. BL add. 30845; les *Homiliae Toletanae*, representades en el ms. BL add. 30853, procedent de Silos, del segle XI, contenen un sermó sobre sant Feliu d'origen gironí, editat el 1994 per Gabriel Roura, i un altre sermó intitulat *de natale sancti Felicis*, que en realitat és un discurs sobre Honorat de Marsella, bisbe predecessor de Cesari d'Arle; l'*Antiphonarium*, representat pel ms. 8 de la Catedral de Lleó, dels s. X-XI, còpia d'un model del s. VIII o IX, la qual seria al seu torn còpia d'un ms. del s. VII, conté un *Officium in diem sancti Felicis* i la miniatura del foli 224, amb la representació del miracle de sant Feliu salvat per un àngel de les aigües del mar, la qual cosa suposaria que l'autor intel·lectual del manuscrit i/o el miniaturista coneixien la *Passio sancti Felicis*; finalment el *Liber Commicus,* representat en els mss. Madrid, Real Academia de la Historia 22 (Emilianensis IV) i Bib. de la Universidad de Madrid 31 (Bíblia d'Alcalà), assenyala com a lectures de la missa de sant Feliu *Eccli* 31, 8-11, *2Tim* 4, 17-18 i *Mt* 25, 14-23.

Possiblement a causa del caràcter summament especialitzat dels estudis sobre còdexs litúrgics visigòtics, Amich ha estat generós a l'hora d'oferir un resum de l'estat de les diverses qüestions implicades en la recerca dels textos felicians en aquella font. El lector és útilment orientat en el panorama més aviat complex de manuscrits, procedències, datacions, antígrafs i autories certes, probables o suposades. En un dossier complet sobre la matèria aquestes indicacions no hi podien faltar, i l'esforç esmerçat afegeix autoritat al llibre.

L'anàlisi de l'epigrafia d'època tardoantiga gironina no ofereix resultats decisius pel que fa a sant Feliu. L'autor té en compte el treballs de G. Fabre, M. Mayer i I. Rodà en els volums d'*Inscriptions Romaines de Catalogne. III. Gérone,* París 1991, i *Inscriptions Romaines de Catalogne. V. Suppléments aux volumes I-IV et instrumentum inscriptum*, París 2002. No hi ha res que s'hi rela-

cioni directament amb el màrtir gironí. Ja hem dit que la recerca arqueològica s'ha d'orientar urgentment cap al temple de Sant Feliu, perquè en aquests moments comença a ésser molt gran el desnivell que hi ha entre la massa de dades arqueològiques provinents de totes les terres gironines, compresa la ciutat de Girona, i l'estat zero de l'excavació de Sant Feliu. La descompensació de la balança demana una intervenció urgent i completa, sobretot després de les excavacions efectuades a la catedral, amb els resultats esplèndids que s'han aconseguit. El misteri arqueològic del segon temple gironí és un assumpte pendent que pessiga i ha d'ésser abordat sense dilacions.

Amb el dossier epigràfic s'acaba l'enquesta en les fonts escrites tardoantigues menada per Amich. Havent estat l'enquesta completa, l'autor pot dedicar un capítol a estudiar el culte a sant Feliu de Girona en època tardoantiga. Els orígens del culte són, naturalment, gironins; la difusió es constata a Hispània, sud de la Gàl·lia i nord d'Àfrica. Amich resumeix totes les dades arqueològiques certes sobre el cementiri romà de l'àrea de Sant Feliu i els *ustrina* descoberts en l'areny de l'Onyar, vora els fonaments del campanar de Pere sa Coma. Atenció especial és prestada al conjunt escultòric funerari romà i paleocristià de l'església, els vuit sacòfags encastats al presbiteri, un dels quals és considerat tradicionalment el sarcòfag del màrtir gironí, que l'autor descriu amb detall i estudia a la llum de la documentació tardoantiga i altmedieval. La trajectòria coneguda del monument és seguida des del s. XI fins al 1943, quan fou retirat de l'altar major. El culte a sant Feliu més enllà de Girona és estudiat tenint en compte, ultra les dades documentals, dades arqueològiques d'altres localitats: Xàtiva, Guadix, Narbona, Guelma i Mezloug, al nord d'Àfrica.

I així s'arriba a la conclusió, en la qual Amich fa balanç sobretot de les llacunes que determinen l'escassetat de la documentació escrita i l'estat actual dels coneixements que proporciona l'arqueologia. És el lament de l'especialista que ho ha furgat tot i que sap que encara queda molt per descobrir. Però aquest lament no pot ocultar la importància de la notorietat que el martiri de sant Feliu i el seu culte van donar a la ciutat de Girona en aquells temps reculats. Al mateix temps hom entreveu que el paper del bisbe en una ciutat tardoantiga era decisiu i que aquesta figura eclesiàstica assumia moltes vegades les atribucions reservades als magistrats municipals d'època baix imperial. L'episcopat gironí visigòtic és més ben conegut que el d'Empúries, i pren un relleu especial en les personalitats de Joan de Bíclara i Nonnit, que van aixecar el prestigi del bisbat gironí a l'altura dels de Saragossa, Toledo i àdhuc Sevilla. Hom comprèn, doncs, que a les vigílies del gran trasbals sarraí, la petita Girona era una ciutat plenament integrada en el regne visigòtic, sense tensions entre la població hispano-romana i els nous amos visigots, que ja s'estarien acabant de fondre en una societat estructurada per la monarquia i l'Església.

En aquest llibre no hi ha res sobre sant Narcís. El seu nom es troba citat en l'índex d'antropònims, en esments accidentals. El culte de sant Narcís, patró de Girona, no té res a veure amb el cristianisme primitiu de Girona. Ni en fou bisbe, ni hi sofrí martiri, ni s'hi guardava el seu cos incorrupte. Pel que fa a Girona, és un sant del tot llegendari. Se l'inventaren els carolingis, per raons que més amunt hem tingut ocasió d'evocar. Sant Narcís s'insereix de ple en la falla geològica que hi ha a la Catalunya Vella entre el món visigot i el món carolingi. Amb l'aparició de sant Narcís en el cel gironí s'inicia una època que no té res a veure amb l'anterior. Millor dit, que vé a esborrar l'anterior. En aquest sentit, el silenci del llibre de Narcís M. Amich sobre el seu sant patró és de qualitat de trompetada. El sant de Girona, màrtir autèntic, és sant Feliu. Aquí hi ha un capítol pendent d'història eclesiàstica de Girona. Algunes ratlles d'aquest capítol ja han estat escrites, però el dossier és molt dens i poc aclarit. A part dels aspectes pròpiament militars que graviten sobre sant Narcís i el seu patronatge, valdria la pena estudiar en les fonts arxivístiques medievals i modernes, especialment en la sèrie de les visites pastorals però no només en aquesta, totes les notícies que encara no han tingut el tractament que mereixen. Com, quan i de quina manera es forma la llegenda del cos incorrupte? Quin origen i quin sentit té la història de les mosques, nascuda arran de la croada papal contra Catalunya de finals del s. XIII? Entre el primer esment de sant Narcís en relació amb Girona, del

segle IX, i la *Crònica* de Desclot, què hi ha de positiu en els textos hagiogràfics, litúrgics i homilètics sobre el sant importat pels carolingis? Pel sol fet que en el seu llibre Narcís M. Amich ha exposat amb claredat i eficàcia el dossier documental sobre sant Feliu, caldria tot d'una obrir el de sant Narcís, perquè la veritat vagi fent el seu camí d'una manera sòlida. En el nostre cas, l'estudi de la introducció de sant Narcís a Girona és connectada amb un episodi històric que en altres moments molt més acostats s'ha repetit: l'intent d'interrupció violenta i abolició final de la nostra història, el programa ‚delenda est Catalonia'. L'interès de l'estudi rau en el fet que els carolingis van aconseguir al cent per cent el seu programa d'abolir el món visigòtic a la Marca. Els procediments utilitzats i els aliats que hi van ajudar haurien d'ésser objecte d'un estudi minuciós, per tal de tenir en compte tots els elements que avui, en unes altres circumstàncies, podrien ésser mobilitzats per aconseguir un efecte equivalent. La comprensió de la història, mestra de la vida, és una activitat que no podem obviar els qui intermitentment estem en perill d'ésser-ne exclosos.

De moment queda clar que el culte de sant Feliu és l'element a redós del qual s'estructura el primer cristianisme gironí, la incipient estructura episcopal de la ciutat i el burg o nucli del mateix nom que apareixerà en la documentació de l'alta edat mitjana. Queda clar també que Empúries va sobreviure a la fi de l'imperi romà d'Occident, i que durant el segles VI i VII el seu bisbe aglutinava la vida de la ciutat, centrada en els aspectes econòmics en el seu port. En canvi ignorem quines foren les relacions entre Girona i Empúries, quins eren els límits dels dos bisbats, com s'organitzava la vida cristiana en ambient rural. Les fonts escrites són molt limitades. L'arqueologia del futur possiblement decidirà alguna d'aquestes preguntes

El llibre de Narcís M. Amich i Raurich conté, doncs, les llacunes insuperables en tot estudi sobre l'antiguitat tardana, en gran part perquè l'arqueologia encara no ha aportat tots els elements que pot arribar a oferir. Sense que s'hagi excavat en la seva totalitat la ciutat romana d'Empúries, sense excavacions sistemàticques a Sant Martí d'Empúries, amb coneixements limitats sobre la implantació de la vil·la romana al territori de Girona, qualsevol pretensió d'explicar fil per randa el que va passar en aquella època seria una temeritat. Cal esperar que el treball dut a terme avui sobre els textos sigui completat amb el temps —no ens fem il·lusions— mitjançant la documentació arqueològica pendent d'exhumar, sense dubte abundosa. I diem que el treball sobre els textos és ben fet, atesa la bibliografia citada i el sentit crític amb què és manejada en cada apartat de l'estudi: sobre els *Itineraria* romans, sobre els textos patrològics, eclesiàstics i històrics d'època tardoantiga, sobre les actes conciliars visigòtiques, sobre els llibres litúrgics i homilètics, àdhuc sobre l'epigrafia. L'estudi d'Amich fa sensible que els textos són només relíquies parcials d'un món que es deixa intuir com molt més ric i dens del que els textos sols expliciten. Ara bé, neix també la seguretat ferma que el treball acomplert en aquest llibre serà extraordinàriament útil quan els estudis sobre aquella època puguin rebre nous impulsos. Ja que —hem intentat fer-ho notar— la investigació de la història no és una activitat gens anodina.

Jaume de Puig i Oliver

Michel Zimmermann, *Écrire et lire en Catalogne (IXe-XIIe siècle)*. I-II (Bibliothèque de la Casa de Velázquez, 23), Madrid, Casa de Velázquez 2003, XXII-613 i 614-1403 pp.

Immediatament després que el lector ha agafat aquest llibre i n'ha llegida la primera pàgina, pot començar de comprendre allò que té a les mans, car hi troba una dedicatòria destinada a la muller i als fills i als ‚petit-fils', és a dir, la parella Zimmermann ja són avis de més d'un nét, i això significa: lector, sàpigues d'entrada que aquest és un llibre on hi ha el resultat de la feina, si no de tota una vida, sí de llargs anys, car hauria estat començada el 1975, acabada el 1990 i defensada com a tesi d'Estat en acabar el 1992 (XV). Conscient, doncs, d'allò que tinc a les mans, i tot i no ésser cap especialista en el tema que hi és exposat, m'atreveixo a empren-

dre'n la recensió perquè serà això, la d'un no especialista, que, però, tal com pot indicar la feina bibliogràfica aplegada en aquests vint-i-sis volums d'ATCA, n'ha anat resseguint aportacions d'altri, sobretot les publicacions de documents, i no ha mancat almenys una incursió en un tema que hi pertany, el de Feliu d'Urgell. El lector ja ha endevinat que aquestes darreres línies equivalen a una petició de disculpes pel meu l'atreviment.

Endinsem-nos, doncs, en el llibre i la seva temàtica. Durant els segles IX-XII la Marca Hispànica (o la Catalunya Vella) deixà una herència pobríssima d'obra literària, però en canvi és rica com poques d'altres terres en documentació notarial, on hom pot copsar tots els batecs d'una societat viva, que són la seva cultura; més encara, en la configuració col·lectiva de Catalunya «à coté de construction politique et de l'expansion économique, l'expression intel·lectuelle représente le troisième volet de l'affirmation catalane», perquè «dans une societé fondée sur l'écrit, où l'encadrement juridique de l'existence quotidienne doit à chaque instant s'accommoder de l'initiative individuelle tout est porteur de signification culturelle» (3); i d'ací vénen totes les interrogacions possibles des de ‚Per què escrivim?' fins a ‚de quina manera es reflecteix en les biblioteques catalanes la història de la cultura occidental?' El material objecte d'estudi es conserva en les col·leccions de pergamins dels arxius catedralicis de Barcelona, Girona, Urgell, Vic i Elna, en les comtals i reials pròpies de l'ACA i en les dels monestirs que ara hi són aplegats; també en les edicions ja clàssiques dels nostres pergamins (5-6), a les quals s'afegeixen les de Pèire de Marca, Jaume Villanueva, Francesc Monsalvatge o Bernat Alart, i la corrua d'aquells qui tothora els imiten.

L'obra, tal com diu la fitxa inicial, és dividida en dos volums i les pàgines introductòries ens informen que s'estructura en quatre parts i deu capítols. La primera, *Le choix de l'écriture* (9-170), comença amb un capítol sobre *L'appel à l'écriture* (9-79), i ens presenta les raons que expliquen la riquesa dels 10.000 pergamins conservats a la Catalunya Vella, sempre amb transcripció de frases originals: l'escriptura és la forma de perpetuar una acció (10-11), és prescrita per la *Lex Gotorum* (II/I, v; V/IV: amb aplec de frases dels anys 1038-1132: p. 15, encara que les referències a la *Lex* desapareixen de la documentació d'intercanvi de béns el 1145, resten en testaments i capítols matrimonials: 19); després, l'única raó és l'exigència de memòria, que assegura l'estabilitat social (20-22).

L'appel à l'écriture es concreta en dos gèneres literaris, el dels testaments (25-38) i el de les ‚convenientiae' amb llurs juraments (38-60). Els testaments, en continuïtat amb les quatre fórmules visigòtiques (35), són ‚costum de cristians' (26), responen a autèntica basarda a morir intestat i en el seu conjunt de centenars de casos, es presenten com a «une originalité de la Catalogne» (36), segurament perquè permeten a la persona privada de seguir incidint en la seva societat més enllà de la mort i asseguren la continuïtat de la cadena vital entre avantpassats i successors. Les ‚convenientiae' jurades són documents privats amb tendència a transformar-se en pactes notarials (41): estructurant les relacions de poder entre graus diversos de la societat feudal, esdevingueren «clef de voute de l'organisation féodale en Catalogne au XI siècle» (39) i, aplegats en el *Liber Feudorum Maior* o en el *Liber Feudorum Ceritanie*, esdevingueren «instrument de l'affirmation du pouvoir souverain» (59) i en aquest sentit «c'est par e dans l'écriture que surgit la Catalogne» (60). L'anàlisi dels documents conservats demostra el profund respecte amb què la societat catalana se'ls mirava en voler que de les mans del notari sortissin ben correctes, escrits de forma acurada; particularment interessants són les pàgines dedicades a llur conservació, on són recordades les destrosses causades per les ‚ràzzies' contra Barcelona el 985 i Manresa el 1020 (67-69 i 74) i la necessitat de reparació de documents perduts (70-73).

El capítol II sobre *La fierté d'écrire* recorda la jerarquia social entre qui era illetrat absolut, qui sabia de llegir però no d'escriure (82), qui podia dibuixar el propi ‚signum' i qui podia subscriure el propi nom (87-89), amb llistes dels qui dibuixaven signe (94-95) i dels qui reconegueren incapacitat d'escriure (1107-1111): «l'aptitude à l'écriture constitue un élément majeur de discrimination socioculturelle» (91): de fet, la cultura notarial s'hauria anat imposant des de mitjan segle XII (112). El capítol III, *Genèse d'écriture*, es pregunta Qui escriu els documents? i la resposta és ‚qui sap d'escriure'; els documents ho confirmen, perquè, almenys entre els cler-

gues, tothom escriu documents, des de bisbes i abats fins a ‚scolares' que tot just aprenen de lletra, passant per tota la jerarquia; la novetat es troba en el camp dels seglars, on fins i tot consta una sola vegada que una dona, Alba, escriví un document, ara a Vic, Arxiu Capitular, 973b (110 i 1248); més en general, la novetat es troba en les llistes de seglars que escriviren actes ja entorn de l'any 1020 (131-132 i 923-969), com també n'hi ha dels primers que es qualificaren de ‚notaris' (151 i 154-164); té alguna significació particular que els primers constin de Tarragona? I si aquells segles començaren amb la constatació que escrivia documents qui sabia d'escriure (per cert, el 1204 feia de notari sant Ramon de Penyafort? 149), s'acaben amb la que el notari és investit de funció pública, exigència confirmada per Jaume I el 1257 amb la constitució *De tabellionibus* (169); però ja «à partir de 1130, en liaison avec la reception du droit roman...», el notariat laic esdevenia dipositari oficial de la fe pública (169-170).

Entrats en la segona part, *Mouvements et pulsions de l'écriture* i en el seu primer capítol, *Richesses et metamorphoses de l'expression écrite*, ens trobem de ple en el problema del llatí dels documents, definit com a ‚langue vivante' (176) i analitzat al detall en tots els viaranys que expliquen tècnicament la seva llunyania del llatí normal i com s'han format les frases específiques dels documents; i ací, ultra trobar la possiblement primera (i única?) relliscada en la transcripció (‚omnia sua iurentia' < ‚omnia sua uirentia': 184) i l'observació final sobre les «pressions de la langue parlée» (205), crec que ja de bell començament el text l'hauria encertada si hagués indicat la causa general del fenomen: transcripció de les corresponents frases catalanes en paraules i frases llatines que l'escrivà s'ha trobades a la punta de la ploma i per a les quals de vegades ha rebuscat el mot estrany a fi de demostrar que dominava al llatí; i no pas frases d'entorn l'any 1000, ans del 2007: tres mostres:

–usque ad alias k. aprilis primas adveniendas (181: 1045)
fins a les altres k. d'abril primeres vinents (2007)
–quousque nos vobis abeamus redditum predictum debitum (183: 1093)
fins que nosaltes us haguem tornat l'esmentat deute (2007)
–et est ista omnia (192: 941)
i tot això es troba (2007).

Quan al s. XII el major coneixement del llatí ha fet impossible aquella espontaneïtat, també el nou llatí havia deixat d'ésser la llengua dels catalans (206).

Tot seguit l'autor analitza les descripcions i ens dóna alguna observació com és ara, que aquestes són detallades quan es tracta de terra però resten mudes davant la mar: aquesta és basardosa, com si en qualsevol moment en pogués sorgir una razzia d'aquells sarraïns que destrueixen Barcelona, Elna o Manresa (234).

Amb la pàgina 246 entrem en l'apartat que col·loca la creativitat dels escrivans dins els formularis que venien del temps visigòtic (256-257), aplegats en el ms. Ripoll 74 d'ACA (mitjan segle X) i en el de Santes Creus, de darreries del segle XII, ara a Tarragona, ms. 104; l'aplec de Ripoll sembla respondre a la voluntat unificadora dels comtes (257-278). Malgrat tot, la creativitat seguia manifestant-se en preàmbuls (*Prologus de donatione ecclesiae*) i en les referències bíbliques (282-284). Hi havia d'altres possibilitats de fer surar la pròpia personalitat, com p. e., desplegant els propis coneixements de llengua grega (297-319) i fins tot en algun intent d'assaig literari, com el fragment del 986 (324-325).

La vintena de pàgines entre la 328 i 348 esbrinen la consciència de la successió temporal en els escrivans d'entorn l'any Mil: manifesten que realitats actuals són diferents pel fet de tenir antiguitat, com l'església terrassenca, que havia estat ‚Egarentis sedes' (328); en la segona meitat del segle X la dominació dels francs ja era cosa passada (329); fets ‚ab antiquis temporibus' són recordats perquè causaren un canvi entre l'abans i el després, com les destruccions per ràzzies sarraïnes (presa de Barcelona per al-Mansur, 985). No manca consciència de futur en les donacions, almenys «usque ad tertiam et quartam generationem» (334). I per aquest camí arribem al tema de les datacions: són coneguts i de vegades utilitzats tots els sistemes, però l'originalitat catalana consisteix en la datació pels reis francs, mantinguda durant quatre segles; l'autor hi veu una càrrega clarament política perquè «la datation des documents constituait

l'espace privilegié de l'affirmation politique catalane» (337), perquè «en faisant de la datation des documents le baromètre de leur conscience politique, les Catalans affirmaient leur droit à prendre en main leur destinée» (346-347). Alguns d'aquells actes delimitats pel temps tenien repercussió en l'eternitat, manifestada en els preàmbuls dels actes de donació, expressats amb un seguit de variants (354-364); la consciència d'eternitat comporta la de la transgressió amb la consegüent necessitat d'esmena (366-367) i amb taxes dobles, triples o quàdruples del valor de compra (368-378).

En la pàgina 425 encetem un tema realment important el de la presència de la llengua catalana en la documentació llatina d'aquells quatre segles. Immediatament després de la presència carolíngia, ja en el primer decenni del segle IX, compareix per Gerri un topònim català i aquesta presència durarà un segle i mig; després, entre 950 i 1030, segueixen els noms dels nombres i l'onomàstica, els noms d'accidents geogràfics i els d'objectes casolans (437-438); un pas més i entre 1030 i 1100/1120, s'han estès a la terminologia que defineix la possessió de la terra i les relacions econòmiques (441), però, fet encara més important, els mots catalans goixen a l'interior dels actes escrits i només els adjectius segueixen en llatí o són llatinitzats (442); el darrer pas són els verbs que presideixen frases senceres, les bàsiques dels juraments, des del terç decenni del segle XI (447-455); immediatament després, el 1043 segons Joaquim Miret i Sans, arribava el primer text literari en català (442), llengua exclusiva o predominant de les rancúnies, querimònies i clams (459-460). El prof. Zimmermann en dedueix que la d'aquells quatre segles fou una situació excepcional, en la qual la gènesi de la llengua anava de bracet amb la construcció política de la terra (426).

La tercera part és dedicada a *Livres et lecteurs*: ens presenta l'escriptori de Vic, paradigma dels altres, però encara ara destacat per la qualitat de les seves còpies (468), i tot seguit el de Ripoll, esplendorosament actiu entre els anys 948 i 1070 (469-472); d'entre totes, la figura que destaca és la d'Ermerir Quintil·là, de Vic (468 i 462-463). Els ‚scriptoria' copiaven llibres, el pergamí era car i les hores esmerçades incomptables i per això el llibre podia ésser un tresor, entorn el qual naixeria un mercat (474 i taula: 477): copiar una *Bíblia* costava un any de feina i pujava a cinc-cents sous (478); hi havia exemplars que els inventaris qualificaven d'‚optimi' (488-489); retinguem l'observació següent: «le livre est, avec le cheval, le seul bien figurant dans les legs testamentaires qui ne soit pas donné, mais vendu» (474), exceptuats els ‚libri Divinitatis' que tampoc no eren venuts ans devien passar, en virtut d'un cert dret d'espoli, a les correponents institucions (475 i 482-483); i una notícia realment important: el 1196 era documentat un ‚libro de paperio' (480).

En conseqüència, el llibre delimitava un estrat social, habitat per aquells qui en deixen en herència (489-492); però tant monestirs (501) com clergues de graus superiors, diaques (503-504), preveres (505-510) i bisbes (511-513), deixen llibres a institucions eclesiàstiques; per cert, el 849 (és a dir, quaranta anys després de la crisi de Feliu d'Urgell), el bisbe urgellenc Sisebut encara feia circular un *Manuale Toletanum* (398). En començar el segle XIII, el 1214, tant en l'elecció de metropolità de Tarragona com en les de bisbes i d'abats, hom feia constar les capacitats ‚científiques' del presentat: «literatura sufficiens viget, cum sit in sacris scripturis et utroque iure sufficientissime eruditus» (515); la ‚scientia litteralis', les ‚sacre littere' o el ‚Vetus et Novum Testamentum' entren constantment en les informacions sobre eleccions eclesiàstiques.

El primer volum s'acaba amb un capítol dedicat a *L'infrastructure culturelle: les bibliothèques*, començant per les parroquials, de les quals informen les dotalies: quatre són els llibres necessaris: saltiri, missal, leccionari i antifoner, però són escasses les esglésies que els posseeixen tots i durant el segle IX només n'hi ha dos: missal i leccionari (527-530); la tendència és la d'adquirir els llibres que manquen i a mitjan s. X l'homiliari s'afegeix als quatre esmentats (532-535); d'altra banda, calia substituir els llibres visigòtics, que haurien resistit fins a la dècada del 860-870 i així, ultra el *Manuale Toletanum*, ja conegut, és també documentat l'*Ordo toletano*, que seria el *Liber ordinum* (530-532). També figuren llibres en els testaments: els clergues tenen llibres litúrgics, els canonges hi afegeixen els de dret (538-540) i els bisbes els dels Pares

de l'Església (545-551): un cas esbotza els esquemes: el d'Ermemir Quintil·là i el seu nebot Guillem Ramon; aquest, des del ‚scriptorium' i biblioteca de Vic fou cridat per Arnau Mir de Tost a fi d'aprofitar l'experiència vigatana per a la configuració de la nova col·legiata d'Àger, d'on el 1056 esdevenia abat (541-543). Els fogars de cultura (abadies i capítols catedralicis) són exposats en ells mateixos (551-588) i en llur projecció pastoral (589-607); figuren entre els primers Sant Serni de Tavèrnoles (557-559), Ripoll (559-576), Montserrat (577), Poblet (579-582) i Santes Creus (582-588); és recordada la projecció pastoral de Vic (591-597), Urgell (597-603: amb la notícia d'un inventari de la biblioteca a París, BN, lat. 18.604), Sant Cugat (604-605) i Girona (605-606). Era veritat que a Catalunya, en acabar el segle XI, hi havia 4.500 volums? També cal tenir en compte que els manuscrits es deterioraven (607).

Amb el segon volum comença la part sintètica; el primer pas consisteix a preguntar-se si la Catalunya dels segles IX i següents fou més visigòtica que franca (620) i ho esbrina en paleografia (621-626), litúrgia (626-631), literatura (632-647) i dret (648-668). La lletra visigòtica resistí, però durant el s.IX desapareixeria; resten llibres o fragments escrits en aquella lletra, entre d'altres un *Liber de variis questionibus* atribuït a Feliu d'Urgell, ara a El Escorial, S.I.17 (625). La substitució de la litúrgia fou llarga, i nombre de llibres del s. IX seguien essent d'aquella litúrgia (el 874 a Barcelona, el canvi no era total: 628). La ‚literatura' és una demostració contínua del predomini d'Isidor, tant a Ripoll (amb taula de manuscrits: 634-635) com a Vic (637-638); Isidor irradia pertot, amb tota mena de reutilitzacions. La llei gòtica: set-cents documents actuals l'esmenten entre 814 i 1247, sots denominacions diverses (taula: 657), diversitat d'usos (658-659) i recompte de manuscrits (660-668). La cultura del poble es manté en la línia antiga en els testaments, la formació del clergat, l'himnari i els conceptes utilitzats (668-674). Però la consciència de l'arrelament visigòtic dels segles IX-XI no conduí a la reconstrucció del regne visigot (672-674).

Pesava l'herència clàssica, sobretot la llatina sota Boeci i Horaci (675-694), però també la grega (695 ss.), mantinguda per mitjà dels glossaris (714-715), que servien als capdavanters per demostrar coneixements de grec. Pesava l'herència doctrinal dels Pares, tant grecs com sobretot llatins (724-731), amb quatre noms propis: Ambrós de Milà (731-732), Jeroni (732-734), Agustí (734-739) i Gregori el Gran (740-752). Però la integració dins l'imperi carolingi obria la porta a obres com les de Beda, tan venerades com les d'Ambròs i d'Agustí (753-756); també a les d'altres, com les de Defensor de Ligugé i Teodulf d'Orléans, als llibres sobre la vida monacal (761-763), als *Capitularia* de la legislació franca i a les hagiografies (761-770).

La desaparició de la dinastia carolíngia representava un pas vers la sobirania els segles X i XI, establint relacions amb nous centres: mancant l'influx directe de Cluny, aquest tingué fort impacte indirecte (776-780), començà una relació directa amb Roma i amb d'altres indrets d'Itàlia (780-790), s'estabiliren xarxes monàstiques (Fleury, el Puig, Conques, La Grassa, Sant Ponç de Tomeres, Sant Víctor de Marsella), amb Sant Jaume de Galícia (790-822); i per aquest camí arribava en el segle XII l'obertura a les aportacions culturals del Nord dels Pirineus: les de la primitiva escolàstica, dels Victorins, del nou dret canònic i sobretot el redescobriment del dret romà: «A partir du second tiers du XII siècle, les clercs catalans commencen à fréquenter les universités italiennes (Bologne, Lombardie) et lenguadociennes (Toulouse, Montpellier)», més encara: «Le XIIe siècle marque en Catalogne le terme de la période patristique: c'est au moment où, totalement émancipé, il se construit en État et assimile les nouvelles expériences culturelles avant de contribuer, au siècle suivant, à leur enrichissement» (829).

Amb la indicació dels punts més vius dins el panorama anterior, entrem en el darrer capítol: els escrits bíblics són pertot, amb quaranta-cinc saltiris, vint-i-un evangelis, tretze lletres de Pau (taula: 836-840) i referències bíbliques en preàmbuls i escatocols, on, però, la collita és magra (851); les pàgines sobre homiliaris i sermonaris resumeixen el sermó de Llobet Benet, abat d'Arles (857-858), i recorden els d'altres; els himnaris són abundosos (taules: 860-861 [no desembocaren en els *Goigs?*]), també la literatura dedicada a la Mare de Déu (861-864) o als sants (865-870).

El ric capítol sobre escoles i ensenyament comença per la figura del ‚caput scolae' (872-873: taula dels barcelonins), segueixen les de gramàtics i escolàstics (878-881) fins que compareix el ‚magister' que en el segle XIII es multiplica, com també les pensions als canonges estudiants en virtut del Concili Provincial Tarragoní del 1229 (882-886). Els llibres o són de gramàtica o *De divinitate*; en gramàtica domina Priscià, seguit de Donat i Beda (888-891), hi ha reculls d'al·luvió i neixen els glossaris (892-897). Els llibres són utilitzats amb l'ajut de comentaris o definicions de mots, amb pràctiques mnemotècniques, construcció de versos i glossaris (taula d'aquests en els manuscrits d'ACA, *Ripoll* 59 i 74: 912-913). Els llibres notarials fan referències a lleis o a cànons, però molt selectives (925-938); al final, s'imposa el dret romà i el costum de la terra (949).

Gerbert mantingué relacions sòlides amb Miró Bonfill, Llobet de Barcelona i Garí de Cuixà; aprofità les biblioteques de Vic i de Ripoll per al quadrívium (954-962); entorn l'any Mil, els llibres àrabs rebuts de Còrdova impulsaren grans progressos en matemàtiques, geometria i trigonometria, amb irradiació del ms. d'ACA, *Ripoll*, 335 (969-971), alhora que l'or musulmà començava a arribar a Barcelona (963-968). Els anys posteriors a Gerbert, sota Olibà, Ripoll toca el cim: la biblioteca té 246 volums, el ‚scriptorium' produeix obres originals; a mitjan segle XI, el motor de l'interés pel quadrívium és el monjo Olibà, amb herència concentrada en dos manuscrits, l'antic 37, perdut (matemàtiques) i l'actual d'ACA, *Ripoll,* 42 (música) (972-978). Dins aquest marc neix la historiografia, superant les notícies d'annals, i la minsa dedicació a les ciències amb el testimoni del Vat., Reg. lat. 123, de tema astronòmic (979), tenim restes esparses de medicina, física i geometria (980).

A mitjan segle XII arriba el corònim Catalonia i els *Gesta Comitum Barcinonensium*; les capes lletrades no havien conservat la història visigòtica i es manifestaven indiferents a les gestes dels francs (983); l'única història era feta per nosaltres mateixos, tornant a vida i cultiu allò que s'havia degradat «in eremo vaste solitudinis», sobretot a partir de la destrucció de Barcelona el 985 (997-1001), tot i que les datacions segueixen consignant els reis francs, conegudes mitjançant les entre quinze i vint *Genealogiae Regum Francorum* (985-995): sense ajut del rei, els catalans s'han de valdre d'ells mateixos i ésser protagonistes del propi destí, cosa que es manifesta en tres direccions: els títols comtals s'enriqueixen i concreten (‚comes Barcinonensis'), són conscients de quina és llur ‚pàtria', a partir de les comarques; els anys posteriors al Mil, les autoritats locals (bisbes i sobretot comtes) substitueixen els reis en la documentació i la nova trajectòria col·lectiva engloba dins sentit unitari els fets posteriors a l'arribada dels francs (1001-1013).I ací l'autor resumeix les seves conclusions (1015-1020).

Acabada la part central del volum trobem les fonts (1023-1046), la bibliografia (1047-1095) i els vint-i-vuit annexos (1098-1260); en la impossibilitat de fer esment de cada un, assenyalaré les mostres de documents notarials en el manuscrit d'ACA, *Ripoll* 74 (1129-1132), la llista d'altres peces copiades en el mateix volum (1191-1194) i les vuit reproduccions de pàgines manuscrites (1249-1260).

Potser aquest resum de l'obra és excessiu però ja és una forma de manifestar la seva importància; perquè, possiblement sense dir-ho, potser sense que tampoc no se n'adoni el lector, ens ha passat davant els ulls una història literària de Catalunya, del segle IX al XII; una història literària que no es pot confondre amb una història cultural (la pintura, l'escultura, l'arquitectura romàniques i la música també en formen part), però n'és un component, i aquest ja és a l'abast de tots. I aquest és el resultat del llibre.

No sé si em sabré explicar. En un moment en què pàgines d'historiadors de l'Alta Edat Mitjana demanen perdó perquè en els esdeveniments, dels quals parlen, no hi poden subratllar les tesis de la causalitat universal de l'economia, en tot aquest estudi no sols no he sabut veure cap invocació a la dita causalitat universal, ans ni tan sols recordo haver-hi llegit el nom de la dita deessa. En canvi, allò que segurament constitueix la gran vàlua d'aquesta investigació és el fet que tots els aspectes humans que proporcionen els milers de documents d'aquells quatre segles són presentats amb tot el detall que ofereixen els petits o grans fragments textuals sembrats a balquena per les pàgines dels dos volums, sense que això impedeixi que les introduc-

cions o els resums finals dels successius capítols mantinguin el fil conductor de la visió global. L'*Écrire et lire en Catalogne* no sols és el resultat d'una gran i llarga investigació, ans encara l'estudi bàsic que ha de permetre en el futur de tenir una visió de conjunt d'allò que, almenys en les seves grans línies, foren per a Catalunya aquells segles, en què s'anà pastant la seva cultura nacional.

La valoració és, doncs, totalment positiva, però això no significa de cap manera que no hi hagi algun punt millorable, i, fora d'alguna relliscada en llatí, em voldria referir a un: en un parell d'ocasions he trobat referència escadussera als ‚pueri': i això vol dir que per a una sèrie almenys dels llibres destinats a l'ofici diví, la dels antifoners, qui sap si també la dels volums de salms, els ‚pueri' no eren pas protagonistes marginals, ben al revés, car molts d'aquells venerables volums morien a les mans dels ‚pueri' que, convertits en ‚escolans' de les esglésies, els feien servir de material didàctic per a aprendre de lletra; i, en repassar els actes de visites pastorals, hom troba les queixes dels rectors contra els ‚pueri' que fan malbé els llibres de cor. Hauria estat escaient de recordar que aquest fou el destí de tants d'aquells volums venerables; al cap i a la fi, l'actuació d'aquells entremaliats ‚pueri' no deixava d'ésser una manera de ‚lire'.

Una darrera observació: n'està segur el dr. Zimmermann que la doctrina de Feliu d'Urgell era herètica o potser ha caigut en el parany de considerar veritat absoluta allò que proclamava l'imperi de Carlemagne o el seu oracle Alcuí? I aquesta observació porta a fer-ne una de més abast: aquest llibre tan bo (i n'és, de bo!) resulta que no ha estat revisat posant-lo al dia fins al moment de publicar-lo almenys en la bibliografia; ho dic perquè al començament el dr. Zimmermann es queixa de la manca d'un punt de referència textual llatí, previ a l'impacte carolingi; ni que sigui en grau mínim, aquest punt de referència era a l'abast del públic ja entorn el 2000, en el centenar de fragments textuals de Feliu d'Urgell repescats dels tractats polèmics amb què l'atacaren l'esmentat Alcuí o Agobard de Lió, per cert enlloc no esmentats.

No sé si n'he fet un gra de massa, amb aquesta recensió tan llarga; penso, però, que per a més d'un lector aquesta serà una primera possibilitat de conèixer amb un cert detall un llibre, que s'hauria de convertir en aliment de la ‚intelligentzia' de Catalunya.

Josep Perarnau

Benigne MARQUÈS, *Els documents del monestir de Santa Cecília d'Elins (881-1198)*, dins «Urgellia», XV (2002-2005), 9-174.

Ubicats en l'actual municipi de Montferrer i Castellbò, resten d'aquell monestir només «uns fragments de mur de l'Església» (10), però, en canvi, és consistent la seva documentació, conservada en l'ACat d'Urgell, que ara l'arxiver, dr. Benigne Marquès, ha posat a l'abast de tothom. La introducció resumeix la història turmentada de la casa religiosa, sempre monestir benedictí, primer per a monjos, després per a monges, ja suprimit el 1383 i definitivament el 1436.

La documentació ací publicada puja a noranta-quatre pergamins, que van del 881 al 1198, completada per quatre taules, onomàstica la primera (134-147), d'escrivans la segona (147-148), de topònims la terça (148-160), i d'esglésies la quarta (160-163). Hi ha encara un darrer complement, reproducció fotogràfica a tota pàgina i color de vuit dels documents (167-174). La transcripció dels textos ens proporciona una primera agradable sorpresa, la de col·locar-nos davant un formulari, almenys al començament, divers dels utilitzats en la darrerament ja tan coneguda documentació catalana d'aquells segles: *Consta(t) nos (me) (ut) vobis (...) vindere...* (34-37, nn. 2, 3, 5); i encara que en algun dels documents primitius compareix el mòdul més conegut de *Manifestum est enim...* (44/12, del 953; 58/28, del 1008), el de *Constat nos (me)...* (54/22, del 991; 55/24, del 1002; 57/26, del 1004) es va repetint més d'un segle; el 1005 entra *Per hanc scripturam...* (58/27; 63/31, del 1012).

Però allò que dóna una certa unitat a la documentació posterior al 1050 és el fet que, mentre els documents anteriors al dit any giren tots entorn a l'autoritat, aparentment única després del document inicial de l'emperador Carloman, dels successius comtes d'Urgell normalment qualificats de ‚comes et marchio' (fora d'un moment en què compareix a Ponts dictant sentència entre el bisbe d'Urgell i l'abat de Santa Cecília el cèlebre jutge barceloní Marc Bonfill: 64-68, núm. 33, del 1024), en la segona meitat del segle XI, d'autoritat en compareix una altra, i superior al comte, la del papa Gregori VII, present i fent sentir el seu poder de decisió a través del legat, Amat, bisbe d'Oloron, que imposa la seva presència amb una decisió, presa dins el marc de la reforma gregoriana, que trasbalsa la història del monestir, ja que el 1078 suprimeix la comunitat masculina, substituïda per una de femenina, sempre dins la *Regla de sant Benet*, trasplantada a Santa Cecília d'Elins des de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, decisió que, segons el document, els comte i comtessa d'Urgell haurien suplicat al legat de prendre (80-81, núm. 47); s'hi llegeixen expressions dures, com la que el bisbe d'Oloron hauria estat enviat pel papa «ut... propelleret inde symoniacham heresim» (80, líns. 3 i 4). El 1168, un altre papa, Alexandre III, confirmaria l'operació (108/71); el fet és que els comtes es posaren a col·laborar en la reforma gregoriana, acceptaren el tràngol en la història del monestir i immediatament trobem dos documents del 1080 (81-88), escrits en un llatí pretensiós per un escrivà, Ermengol de nom, que s'autoqualifica de ‚lator legis ac iuris' (84 i 88), i qualifica el comte d'Urgell de ‚consul Urgellitanus et marchio' (82; cf. 85: ‚consul et marchio Urgellitanus'), que precisen les bases materials de la nova comunitat, de seguida completats per establiments de terres fets en nom de la comtessa Llúcia i de l'abadessa Ledgarda, establiments, en virtut dels quals la comunitat rebrà almenys tasca, quan no una part més consistent dels fruits; i no trigaria gaire a arribar aquella sessió solemne (davant els bisbes d'Urgell i de Coserans, dels clergues de la catedral i dels prohoms de la terra), en què la comtessa Llúcia exigiria al vescomte Ramon de reconèixer les seves malifetes i de delimitar el senyoriu temporal de Santa Cecília (90-91, núm. 53: «...vicecomes gratia Dei compunctus recognovit se simulque exvacuavit...») i tot seguit assenyalà el ròdol del monestir; era el 1083; trenta-tres anys després, tot un comte d'Urgell entonava el ‚mea culpa', que feia extensiu a predecessors seus, i reconeixia «reatum suum suorumque parentum... quod contra Dei precepta ausi sunt eclesias Dei suo sub dominio retinere» i les restituïa tant a Sant Serni de Tavèrnoles com a Santa Cecília d'Elins (100, núm. 62); el 1168 el vescomte Ramon de Castellbó reconeixia les seves malifetes, «forcias et toltas et adempramenta atque districta que ibi unicuique feci» (109/72/12); i el 1167 Arnau de Castells tornava els molins, dels quals s'havia apropiat (107/70, 111/74). El darrer document del recull, escrit en el pas del segle XII al XIII, és una llista de ‚lexius' o deixes fetes a Santa Cecília (132-133/94); el sentit de la paraula és clar: «de terris et vineis et ortis et arboribus» i podria precisar el sentit que l'Alcover-Moll no s'atevien a definir. Una deixa o donació molt particular és la de 89-90/52, del 1083, en què, si no m'he descomptat, vint-i-vuit propietaris del Pallars Jussà donen cada un «.I. olivario», que en un cas consta que és ‚ab integrum', i no acabo de veure si en cada cas era només una olivera sencera o tota una feixa plantada d'oliveres; donacions semblants es tornen a trobar a 115/78/13, 130/91 i 132/93/7 del final.

En aquells anys en què el segle XI s'escolava i el XII naixia, també compareixien formes noves de documentació com les denominades ‚francheza securitatis»; ambdues són datades el mateix dia, 18 d'abril del 1085, són redactades pel mateix escrivà, ‚Ioanes', però mentre el primer (núm. 56) és totalment llatí, el segon (núm. 57) és gairebé tot ell escrit en català: «...hec est franqueza securitas que facit comte Ermengol dono a quitar roca de rivo Tort per hedificacione a alod franc...;...dono decima de Pugol de pa e de vino e de qual nudriment i fa hom... » (94/57/1-3), el primer és de la comtessa Llúcia i de l'abadessa Ledgarda, el segon del comte Ermengol IV; la llengua del primer és tota traducció de l'escrivà, la del segon és el ‚llatí' que era capaç de confegir el comte i que l'escrivà, amatent, es limità a transcriure? El cert és que les frases que precisen el cens anyal pagador per una propietat establerta són més abundoses de mots catalans: «unam pernam, que bene valeat duodecim denarios, et uns iunctols de moltó,

et sex fogasas et alios usaticos, sicut ceteri mansi similes illi» (114/77). I ja que parlem de donacions, deixes i establiments, recordem que aquests feren néixer la institució de l'hereu; «nec possitis ipsum honorem dividere inter infantes, set unus post alium abeat absque ulla divisione»: era el 1169 (110/73/14-15).

Són moltes les notícies sobre l'estructura interna del monestir; d'una banda, a partir d'un cert moment, desapareguda, sembla, la comtessa Llúcia, el darrer responsable jurídic de la casa religiosa és l'ardiaca de la Seu, Ramon (103/65-66); assistim a l'elecció d'una abadessa ‚unanimi voce' (104/67); per l'altre extrem assistim a actes de donació d'una filla per a futura monja (95-96/58; 111/75; 120/82); els problemes per a la vida de la comunitat no mancarien: hi respondria aquella donació a una monja d'una església amb les terres adjacents? (116/79); i qui sap si les monges, antigues nenes donades, no serien l'explicació d'aquell document del 1135 pel qual el comte d'Urgell col·locava Santa Cecília sota control de Sant Serni de Tavèrnoles amb l'encàrrec que «devotas quas ibi sunt eiciatis, qui diu male vixerunt ibi, et postea mitatis ibi monachos, qui honorifice vivant» (102/64/15-17).

Fixem-nos un moment en aspectes més veïns d'aquest anuari: el 1083 consta que la Seu d'Urgell té ‚caput scole' i es deia Guillem (91/53/2); també, que un segle més tard un pelegrí a Sant Jaume de Galícia feia testament, en el qual deixava llibres litúrgics, missals i breviari (126-128/89); hi és significatiu el ròdol de la seva pàtria, on concentra les donacions: Santa Maria de Rocamador, la Mare de Déu del Puig de França i Sant Pere de Rodes. No mancaven situacions de misèria, potser en un mal any, el 1177, en què tota una família signava una venda, «cogente necessitate victualis cibi, quo multum indigemus» (126/89).

Els darrers anys, el gran elogi que hom pot fer a un recull de documents antics és que els seus originals llatins siguin transcrits correctament i no presentin entrebancs a la lectura, i el present recull de documentació del monestir de Santa Cecília el mereix amb ple dret. De més a més, l'autor ha completat la publicació dels prop de cent pergamins (cent justos, comptant-hi els sis que resumí Jaume Pasqual en l'arxiu de la Col·legiata de Castellbó i han desaparegut: 31), amb una introducció, que agrupa les tipologies dels pergamins (10-21), assenyala els falsos (25-28) i n'estableix la cronologia (28-30), ultra la d'abats i d'abadesses (24-25); ja coneixem les quatre taules finals. Coronen la publicació els vuit pergamins reproduïts en fotografia en les darreres pàgines (167-174).

No cal dir que l'editor, dr. Benigne Marquès, mereix agraïment i enhorabona per la feina i per la qualitat de la feina; l'honora ell i «Urgellia», a la qual augurem esplèndida collita sota la direcció, totjust encetada, de la prof. dra. Carme Batlle i Gallart.

Josep Perarnau

Diplomatari de la Catedral de Vic. Segle XI, (Fascicle tercer) Ramon Ordeig i Mata, editor, Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs – Publicacions de l'Arxiu i Biblioteca Episcopals 2005, pp. 417-680.

[Els dos fascicles anteriors han estat objecte de recensió dins «ATCA», XXII (2003), 738-741 i XXIII-XXIV (2004-2005), 533-535]. Aquest nou lliurament, amb els seus dos-cents vuitanta documents, núms. 1106-1385, porta la sèrie de l'any 1052 al 1076.

La majoria dels pergamins elevaven a categoria pública donacions, establiments,, compravendes, intercanvis, formulades seguint el modul de *Per hanc scripturam...*, frase completada pel genitiu que precisa el tema, p. e., ‚venditionis', ‚donationis', ‚commutationis', etc. Només cap al final es nota algun canvi, per exemple, la variant *Per hunc pactum scripture...* (546/1237; 558/1251), i la utilització d'un altre mòdul: *Manifestum est enim...* (596/1298). D'alguna manera, en general els documents giren entorn la Seu, el bisbe i bisbat o el capítol de Vic, amb poques excepcions, com és ara algun establiment de terra sota senyoriu de Sant Pere de Roda (597/1299; 623/1325); en algun cas, és possible de dibuixar damunt un mapa el ròdol d'un

alou: «a parte orientis in flumine Tezer (Ter), et de meridie in serra de Holone (Santa Maria o Sant Joan d'Oló?), et de occiduo in flumine de Lubregad (Llobregat), et de circio in flumine de Adest»: 507/1199/13-14: del Ter al Llobregat: són quilòmetres quadrats!

D'altres provoquen un ressò humà ben particular, perquè l'operació de venda consta realitzada «propter necessitatem famis», no sé pas si per raons només individuals o perquè el ‚Mal Any' era general (496/1185/14, del 1059; 606/1306, del 1067; 617/1318/10 de final del text, del 1068); en tals circumstàncies no devia mancar qui necessités l'«hospitale pauperum Albergerie iuxta Palatium» (520/1211/21). Hi ha almenys un parell de casos en què un document fet i acabat i signat per tothom, notari inclòs, és substituït per un altre (560/1254 = 592/1292): el comprador d'uns drets senyorials vol fer constar que els drets esmentats gravaven un alou propi, i el venedor també vol fer constar que no ven per deu sous barcelonins, ans a fi de posseir un cavall i un cot; fou una venda ‚in rem valentem', encara que no consti? L'altre cas (625/1327 i 626/1328: amb només un dia de diferència) té més rerefons (o almenys ho sembla): un senyor i la seva pubilla venen un tros de terra i l'endemà es repeteix l'acta notarial, fent constar el nom del gendre: la pubilla resultava casada i pel casament els seus béns passaven a titularitat del marit; si ell no figurava com a venedor, la venda podia ésser anul·lada.

D'entre el conjunt de donacions, destaquen les dotalies d'esglésies amb motiu de la consagració d'alguna, i d'entre aquestes la de Sant Martí del Brull, el 1061, la introducció a la qual és d'autèntica volada teològica (530-531/1219, del 1061); Michel Zimmermann comença el seu *Écrire et lire en Catalogne*..., recordant que entre els segles VIII-XII, després de Feliu d'Urgell, Catalunya no tingué literatura sobre cap tema, tampoc de teològica; de la dotalia del Brull, no consta ni el copista, cosa que mai no manca el final d'un document, i no puc pas saber si el qui confegí aquella peça se la va inventar o la va copiar, però fins i tot en la segona hipòtesi, demostra que posseïa un bon nas teològic; m`he de controlar molt per no transcriure-la, perquè, ni que fos limitada a la introducció, resultaria massa llarga; la idea és la de les noces de Crist-espòs i l'Església-esposa; per la consagració, el temple i sobretot la comunitat que s'hi reunirà, passa a formar part de l'Esposa i en conseqüència, el qui l'ha feta construir, en aquest cas el vescomte de Cardona, amb la dotació li fa una estrena de noces: «predictam ecclesiam titulo dotis tanquam Christi sponsam volui insigniri» (531/1218/9-10).

No cal dir que són intransferibles els testaments (recordem una observació de Michel Zimmermann: els testaments són exclusius de cristians), molt nombrosos en la doble forma de darrera voluntat directa o en la de testimoniatge de decisions testamentàries donades de viva veu, protocol·litzades abans de sis mesos després de la mort del testador. La llista és llarga, i a través d'ells és possible de conèixer moltes dades biogràfiques dels clergues de la Seu vigatana; és sabuda la talla intel·lectual d'Ermemir Quintil·lià, però aquestes pàgines ens fan saber que gaudia de la confiança de nombre dels seus contemporanis (478/1169; 520/1202; 521; 522; 622/1323; 596/1297; 608/1309; 619/1321...); entre els testaments, alguns tenen una significació ben particular, la d'ésser escrits en preparació d'un llarg viatge: «ad Ispanie partes», a guerrejar en terra de moros (498/1187, del 1059; algun fa constar que s'hi ha decidit ‚pro amore Dei': 651/1244, del 1063); o en pelegrinatge a Sant Jaume de Galícia (444/1134, del 1055, on consta lloc i malaltia de la mort: «apud Burgos... ex dissenteria infirmitate»; 518/1209, del 1060); però són més nombrosos els qui s'arrisquen a visitar el Sant Sepulcre (522/1212; 539/1229; 595/1297; 633/1335/11), i fins i tot a anar-se'n a Roma (520/1211/3; 528-529/1217); d'entre aquests testaments, té un dring particular el del bisbe vigatà Guillem [Guifré de Balsareny], que el 6 de febrer del 1074 es desposseïa dels darrers béns, o, tal com ell deixava escrit: «volo relinquere omnia et Christum sequi ex toto corde... ut faciam me monachum...» (657/1360/3-5), a Ripoll.

En un parell de casos ens elevem a nivells superiors; és digne d'ésser llegit el 570-572/1267, del 1064, perquè permet de tenir davant els ulls l'essència del feudalisme: la participació tres vegades esglaonada en els drets senyorials damunt una mateixa i única propietat; d'altres permeten de veure com els dits drets senyorials van i vénen del comte a algun(s) baró(ns) inferior(s): (593/1294, del 1066: els castells de Gurb i de Sallent retornen de Guillem

Bernat de Queralt als comtes de Barcelona); un altre, desgrana fins al detall què hi ha dins un jurament feudal de fidelitat: 481-483/1171 i 483-486/1172, del 1078, en què els castells de Besora i Curull tornaven als comtes esmentats; tenim ‚convenientiae' entre senyors feudals, bisbes inclosos, com les establertes entre els de Vic i de Girona (594/1296), o entre el bisbe de Vic i el vescomte de Girona (497/1186; 571/1267); fins i tot trobem la definició d'una de les institucions feudals, la tasca: «...undecimam partem frugibus que exinde exierint, que dicitur tascha» (585/1284/12; 587/1286).

Però el punt més elevat d'aquesta documentació diria que és l'acta de Pau i Treva (599-601/1301), en la qual bisbes, abats, comtes, vescomtes i altres magnats, com si fossin una parcial i primerenca Cort de Catalunya, decidien la vigència de les Lleis de Pau i Treva, uns *Usatges* per a la protecció dels habitants, pagesos i vilans inclosos, i fins i tot els matxos i les mules, i no cal dir els esplets de les collites, en tot el bisbat de Vic, document que hom considerava perdut i que ara En Ramon Ordeig, en preparar aquesta edició, ha descobert i publicat.

No és pas que les informacions de temàtica cultural siguin molt abundoses, però s'hi refereixen, tot i que no en diguin res, per exemple les que esmenten la persona d'Ermemir Quintil·lià; 1056, Ramon ‚sacer et canonicus' deixava la casa on vivia al tutor del seu nebot «ut faciat eum docere et perducere ad clericatum» (457/1147/9-10); sabem els noms de cabiscols: el primer és Olivà, sempre qualificat de ‚caput scole' (472/1163/3-4, del 1058; 523/12129, del 1060); segueixen Bernardus (521/1211/7, 13 i 47, del 1060); i Guilabertus (671/1374/ entre les signatures, del 1074), ambdós anomenats ‚caput scolarum', cosa que portaria a preguntar-se si l'escola era plural; també compareix un ‚Petrus, scolasticus' (583/1281/signatures); un ‚Guisla grammaticus' (514/1283/7) i un ‚Guibertus scolasticus' (634/1386/3-4). El *Liber Iudicum* és esmentat diverses vegades (527/1217/3), però fora d'aquest, potser només compareix un altre llibre, un *Officiarium* (520/1211/24). Aquells nostres passats tenien consciència de viure en un marc que integrava la seva Marca Hispànica-Catalunya dins Occitània i per això a l'hora de la mort feien deixes a santuaris del Llenguadoc: Santa Maria del Puig (573/1269), Santa Fe de Conques o Sant Pau de Narbona (609/1309); també per a la defensa de Barcelona, amb esment particularitzat dels murs i torres de defensa de la Rambla actual (586/1285/1-4).

Sembla complir-se en la llengua d'aquests documents aquella llei formulada per Michel Zimmermann, segons la qual com més llatí sabien aquells escrivans menys permetien que mots catalans transpuessin en llurs escrits. La llengua és la vigatana del segle XI i potser només hi he trobat una entrebancada de l'escrivà, a 550/1243/3-4: «...ut si distribuatis...» < «...ut[, si obiero,] distribuatis...»; hi ha un cas de manca d'ablatiu absolut: «...ordinante et recipiente iudice Eriballo [et presentes] Bonefilio et Guilelmo cl[ericos et Viscafre sacer]...» (629/1332/4-5); segurament m'hauria convençut més «...ordinante et recipiente iudice Eriballo [et presentibus] Bonefilio et Guilelmo cl[ericis et Viscafre sacro]...». La lectura resulta no sols llisa, ans plaent i tot i l'editor n'ha d'ésser reconegut i remerciat.

No cal llegir gaires pàgines per trobar-se amb mots catalans: ‚exovare'; ‚serrad', el 1053 (426/1116/4 i 5); ‚riba' del mateix any (427/1117/6); ‚solario', ‚riera', també del 1053 (428/1119/15); ‚grogum', encara del 1053 (431/1122/32); ‚barrilio' es troba gairebé en cada línia de 439/1130, també ‚plata' (ibid., lín. 36); els ‚diners' compareixen el 1054 (i 445/1136/13), també les ‚vids, que est ad ipsas triles' (440/1131/5 i 8); el mateix any, en la pàgina i document següents trobo ‚ermum', ‚cintana = quintana', ‚curt = cort', ‚exida', ‚estrems', ‚firigoler' (441/1132/3-9); el 1055, llegim ‚ruvira' i ‚fexam terre' (445/1135/5 i 10); també ‚terra taschal' (446/1137/4 i 9) i ‚moneda' (ibid., 13); el 1056 ens portarà ‚estrada mulnera' (454), ‚guàrdia' (457/1147/10), i ‚orient' (458/1149/8; ‚aurient' 460/1152/4); és del 1057 ‚reg[u]er' (459/1150/8 i 9), ‚aulod' (460/1152/6); ‚vids' (461/1153/3), ‚ferragenals' (462/1154/3-4), ‚migera I de ordeo' (463/1155/8), i ‚rocha de ipso merchadal' (463/1156/8); acabem amb el ‚meo scuto vermello' (406/1157/8 del final de pàgina). La llista es podria fer inacabable.

Ramon Ordeig ens ha posat a les mans tot aquest bé de Déu i ho ha fet amb la qualitat, que no minva, tot i que hom hi pogués trobar, potser, alguna falla. Pel bé de Déu i per la qua-

litat, gràcies per haver-nos posat a l'abast de la mà uns anys importants de la vida d'aquella institució central vigatana, l'influx de la qual s'escampava per tota la Marca Hispànica.

Josep Perarnau

Jaume MENSA I VALLS, *El pensament català dels segles XIII-XV. Aportacions més significatives*, dins «Comprendre», VII (2005), 15-41.

No és normal en aquestes pàgines que un article de revista sigui objecte de recensió. L'excepcionalitat del tema, és a dir, l'intent de resumir en poques pàgines la trajectòria del pensament català de tres segles, ha d'ésser saludat, ni que fos només perquè no és freqüent de trobar autors que s'aventurin a visions de conjunt. L'autor s'hi ha excepcionalment llençat i també de forma excepcional mereix que hom faci conèixer el resultat de la seva valent audàcia i intenti de col·laborar en el projecte, que, certament, n'és mereixedor.

Comencem resumint la intenció del prof. Mensa: «presentar les que, segons la meva opinió, són les aportacions més destacades dels teòlegs i filòsofs catalans al cristianisme de la seva època», presentació que de cap manera no pretén d'ésser «global, panoràmica, completa i acabada», ans només record d'aquelles aportacions que encara ara ens semblen significatives (15); i el camí que travessa aquelles tres centúries, més que un pont ben acabat, fa la impressió d'unes passeres que permeten de travessar el gual a peu eixut, perquè consisteix en la presentació d'aquells caps de brot, cada un dels quals seria una de les dites passeres. I si al començament trobem Ramon de Penyafort, Pau Cristià i Ramon Martí, acompanyats per Ferrer el Català, Bernat de Trilla i Pere d'Albalat (15-18), segueixen tot seguit els dos grans noms de Ramon Llull (18-22) i Arnau de Vilanova (22-27) i a continuació aquell primer grup de dominicans és substituït per un conjunt de deixebles de Duns Escot, que ja actuaren en llur qualitat de mestres de filosofia o de teologia a Barcelona o a Lleida: Alfred Gonter, Antoni Andreu, Guillem de Rubió, Joan Bassols, Pere Tomàs, Pere d'Atarrabia i Ponç Carbonell (28-29). A partir d'ací, els noms es fan presents més per llur vàlua personal que per l'adscripció a un orde religiós determinat: Guiu Terrena, Joan d'Aragó, Bernat Oliver (30), i altra vegada gegants: Francesc Eiximenis (31-33) i, després de Bernat de Puigcercós, Nicolau Rossell i Jaume Domènech, arriben Nicolau Eimeric i Vicent Ferrer (33-36), i ja ens trobem a les portes d'un humanisme de Bernat Metge i Ausiàs Marc, amb les aportacions d'Antoni Canals, Felip de Malla i sobretot Ramon de Sibiuda (36-39), després del qual ja seríem en una altra època, la de Joan Lluís Vives.

No cal dir que Jaume Mensa ens ha posat a les mans aquells passos (o passeres), que permeten de tenir davant els ulls un bell panorama del ‚pensament català' dels tres darrers segles medievals. No seria difícil de transformar aquestes vint-i-cinc pàgines de passeres en un incipient pont o almenys en palanca que permeti un caminar normal entre una i altra banda del corrent fluvial del temps, superant els saltironets a què obliguen unes passeres. Intentaré d'aportar-hi quelcom, ni que siguin menudències.

La primera observació és una pregunta: tant com el títol és general (‚pensament català'), l'explicació que immediatament el segueix és molt més delimitada: «aportacions dels teòlegs i filòsofs catalans... al cristianisme»: i aquesta és la pregunta: aportacions per a tota la realitat de Catalunya, o només al cristianisme. Evidentment, tothom, i l'autor no n'és excepció, quan parla del pensament o de la cultura catalana dels darrers segles medievals només té en compte el pensament o la cultura d'un poble emmarcat en una estructura política cristiana, com la que ell mateix es donava en les *Constitucions de Catalunya*, que reafirmaven i estructuraven una entitat política de ‚cristiandat', entitat política que, en canvi, no era pas l'única existent a Catalunya i per tant ‚catalana'. Just en aquest volum XXVI d'«ATCA», hom pot veure els resums dels estudis de Tessa Calders i Artís, *La literatura hebrea de creació dels jueus catalans: una aproximació*, dins «I Congrés Jueus», 105-119., i d'Eduard Feliu, *La trama i l'ordit de la història dels jueus a la Catalunya medieval*, dins «I Congrés Jueus», 9-29, a través dels quals resulta clar que

el pensament català dels segles XIII-XV ha tingut també una altra expressió; de més a més, l'estudi de Josep Ribera Florit, *El rerafons filosòfic de la controvèrsia maimonidiana a Provença i a Catalunya*, dins «I Congrés Jueus», 91-104, ens recorda que la trajectòria filosòfica dels jueus catalans caminava paral·lela a la dels cristians, ja que també ells s'havien d'encarar amb les conseqüències de la irrupció dels llibres d'Aristòtil en el cor d'una tradició en la qual inicialment no encaixaven i hi responia des de Barcelona el 1305 amb la prohibició d'utilitzar els llibres aristotèlics de ciència natural en la formació del jovent hebreu, per la mateixa raó que a París al mateix temps Ramon Llull lluitava contra les posicions doctrinals dels averroistes. També sobre l'Islam de les nostres terres som informats de la preponderància de la filosofia d'Algatzell per l'article de Vincent Lagardère, *La chancellerie ou* Dîwân al-rasâ'il *à l'époque almoravide (1035-1146) en Andalus et au Maghreb*, dins «Revue des études islamiques», LXI-LXII (1993-1994 [1998]), 19-62 (cf. «ATCA», XXI (2002), 929, núm. 16.800), filosofia que arribaria a Ramon Llull a través del seu mestre-esclau, tal com podem deduir del fet que un dels seus primers texts fou la traducció catalana de la *Lògica d'Algatzell*. Qui sap si la predilecció per Algatzell no s'explica pel fet que aquest ja havia donada a aquell problema, una resposta que convencia a Ramon Llull.

El pensament català dels segles XIII-XV no era, doncs, monocorde, ans almenys u i tri; potser l'interrogant és el de si els vasos comunicants que devien existir entre els tres arribaren en algun moment a produir un pensament sintetitzat; que aquests vasos comunicants existiren ens ho certifica l'aportació del prof. Mauro Zonta, *The Autumn of Medieval Jewish Philosophy: Latin Scholasticism in Late 15th-Century Hebrew Philosophical Literature*, dins *Herbst des Mittelalters. Fragen zur Bewertung des 14. und 15. Jahrhunderts*, curantibus Martin Pickavé –Jan Aertsen, Berlín-New York, Walter de Gruyter 2004, 474-492; i *Il pensiero ebraico tardomedievale*, dins *La causalità. Causality. La causalité. Die Kausalität*, curantibus Pasquale Porro, Costantino Esposito, Turnhout, Brepols 2003, VII-710 i «Quaestio. Annuario di Storia della Metafisica», 2 (2003), amb idèntica numeració, on el lector interessat pot veure la llista dels llibres de filosofia d'autor cristià i català, traduïts a l'hebreu en els darrers segles medievals.

Les pàgines del prof. Mensa comencen indicant els tres precedents (de valor molt desigual) en els quals s'ha inspirat a l'hora de confegir la seva visió de conjunt i, ni que sigui disculpant-me per endavant, crec que no s'haurien d'oblidar unes pàgines meves, molt semblants en l'estructura bàsica a les seves (resums de successius autors i obres), les dels *Tractats catalans ‚De Penitentia', de Sant Ramon de Penyafort (1239) al bisbe de la Seu d'Urgell, Guillem Arnau de Patau (1364). Amb edició de textos inèdits*, dins «Escritos del Vedat», VII (1977), 259-298, que, a diferència d'aquelles, faciliten l'accés directe a les fonts i, ni que sigui a través d'un tema concret, permeten de copsar l'evolució d'un pensament en la seva diacronia històrica.

Com a indicació vàlida per a totes les presentacions, m'atreviria a suggerir que caldria donar de cada autor, en primer lloc, les seves obres, si fos possible totes, però almenys les principals; ja sé que en el cas de Llull això seria impossible, i per això segurament n'hi hauria prou indicant les bibliografies, bo i diferenciant entre les dividides en temes (Longpré, Carreras i Artau), i les cronològiques (Platzeck, Bonner). També caldria completar la llista, encabint-hi, per exemple, Joan Marbres (‚Canonicus'), Joan de Palomar i Jaume Gil, o donant més importància a algun dels ja acollits, com per exemple Bernat Ermengol, del qual caldria subratllar el fet que, dominic ell, que tenia les de perdre, de bracet amb Pere III el Cerimoniós, es plantà contra Nicolau Eimeric en la defensa de l'ortodòxia de Ramon Llull i fou el primer a destapar les falsedats i abusos de l'inquisidor; i li calgué pagar les conseqüències.

El conjunt fa la impressió d'una bona corrua d'autors, dins la qual destaquen, tal com fou realment en la realitat, uns caps de colla que són sant Ramon de Penyafort-Ramon Martí, Ramon Llull, Arnau de Vilanova i Ramon Sibiuda. No ens hauríem de preguntar què representen uns i altres? Per ventura una línia de gruix considerable aniria de Penyafort a Llull i a Sibiuda: la força del pensament tradicional que portarà l'herència dels sants Agustí i Anselm i Bonaventura i la dels grans teòlegs Joan de Salisbury i Ricard de Sant Víctor i pel camí de Sibiuda tant directament a través del *Liber de homine*, com mitjançant la seva quintaessència

concentrada en la *Viola animae*, de Pierre Dorland, la farà arribar als grans centres nòrdics del Renaixement. Una línia de gruix poc menor, no sols assumirà (dominicans o framenors) les exigències metodològiques de la ciència nova portada pel redescobriment d'Aristòtil, ans encara no tindrà cap empatx a foragitar del camp tot aquell que no se sotmetia a la nova ortodòxia, per obra de Bernat de Puigcercós, Guiu Terrena, Nicolau Eimeric o Jaume Gil.

El prof. Mensa ha indicat l'existència d'un tema d'estudi, ha dibuixat el plànol de la seva realització, ha posat fonaments i fins i tot ha alçat parets. Caldrà completar l'edifici i la preparació i la joventut del prof. Mensa són garantia que l'edifici serà més que dignament coronat.

Josep Perarnau

Lluís Cifuentes i Comamala, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Segona edició revisada i ampliada (Col·lecció Blaquerna, 3), Barcelona i Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears 2006, 454 i onze pàgines de reproduccions.

La primera edició d'aquest llibre meresqué la recensió de la prof.ssa Michela Pereira publicada en aquestes pàgines del volum XXIII-XXIV (2004-2005), 535-538; el judici altament laudatori («un lavoro per più aspetti prezioso»: 538) és ara confirmat pel fet, sense cap mena de dubte excepcional, que aquella edició s'esgotés en poc temps i que hagi calgut aquesta segona.

Tal com diu el sotstítol, aquesta és ‚revisada i ampliada', revisió i ampliació explicada en el breu proemi a l'*Addenda* (no seria millor *Addendum*? No barrejaria un singular amb un plural ni un femení amb un neutre) de la pàgina 411, en el sentit d'aplegar ‚addicions i correccions' relatius a «textos catalans de caràcter científic i pràctic» en la darrera part de l'actual volum (411-454), pàgines d'innegable riquesa informativa, que demostren l'existència d'una realitat d'abast internacional, per ventura, més que desconeguda insospitada, la d'una atenció estudiosa de gran abast envers una literatura catalana (o de països veïns, com Occitània) de tipus científic o tècnic.

Per l'èxit d'aquesta segona edició i per la constant vigília a mantenir-se informat i a informar de les novetats en aquest camp, és d'estricta justícia remerciar l'autor i no plànyer-li l'enhorabona, en particular per allò que significa el fet que el seu llibre hagi arribat tan prest a repetir l'edició. I, si no m'erro, la significació consisteix en això: sense pretendre cap do profètic, es pot pronosticar que no haurem d'esperar gaire temps fins a adonar-nos que el llibre que ens ocupa s'haurà convertit en ‚el Cifuentes', que vol dir en el llibre bàsic per a l'estudi del seu camp, de consulta indispensable.

Amb molt de gust, doncs, a fi que una autèntica segona edició, no limitada a revisió i ampliació, ans consistent en una veritable integració de les novetats, ens doni ‚el Cifuentes' definitiu, assenyalo la riquesa de vocabulari per a les arts de la mar en la documentació acabada de publicar per Gabriel Llompart (fins ara un desconegut ‚del Cifuentes') en els «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 23-73; i afegiré que en el mateix volum, Josep Hernando torna a posar-nos a l'abast de la mà l'inventari d'aquella extraordinàriament rica i impensable biblioteca d'arts ocultes, pertanyent a un cert Pere Marc, mestre de cases empresonat, que el 1440 fou decomisada i cremada per la inquisició catalana; publicat l'inventari el 1876 per Andreu Balaguer i Merino, ara torna a la llum (122-125); afegiré que un dels texts presents en aquella biblioteca era *Lo libre de Semiforas, lo qual donà lo Creador a Adam*, no sé si idèntic a *La clau del Semiforas*, també inventariat; sembla haver estat conegut un segle abans entre els jueus aragonesos i els barcelonins, car podria estar relacionat amb la contalla del Semhammeforas, a la qual pertany aquest fragment:

> «...ante hostium Templi... erant duo leones unus hinc et alius inde in introitu Templi, qui fuerant ibi positi ut si aliquis vellet intrare templum terreretur a leonibus supradictis,

ne possent legere nomen Semhammeforas, quod est nomen Dei, et est tante virtutis, quod primus qui illud legeret faceret mirabilia magna solus... et ex tunc virtute ipsius nominis faciebat mirabilia et miracula multa, ita quod equitabat super radium solis et sustentabatur ab eo. et de terra faciebat passeres vivos et sanabat omnes infirmos quacumque detinerentur infirmitate...» («Revista Catalana de Teologia», IV (1979), 342): no seria pas un convers Pere Marc?

Fos qui fos, l'interès envers les aplicacions ‚científiques' abastaven tots els estrats socials i això vol dir la importància d'aquest llibre per al coneixement d'un component de la societat i de la ciència catalana en els segles veïns al pas vers l'Edat Moderna.

Cal, doncs, repetir l'enhorabona a Lluís Cifuentes i incitar-lo a donar-nos ‚el Cifuentes'.

Josep Perarnau

Ramon LLULL, *Doctrina pueril*. Edició crítica de Joan SANTANACH I SUÑOL (Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, VII), Palma de Mallorca 2005, CXII i 306 pp.

Aquest és un llibre ben especial dins el catàleg de l'obra lul·liana escrita. No sols perquè és destinat a un únic lector (encara que darrere ell n'hi hagi hagut moltíssims d'altres), que era Domènec, el fill únic, ni sols perquè hauria estat un dels primers escrits lul·lians (l'editor el data entre el 1274 i el 1276: XXXI; i, doncs, absolutament contemporani dels primers passos del convent-escola de Miramar, existent i funcionant ja abans que el 1276 Joan XXI el confirmés), ans, sobretot, per la fesomia global del seu ensenyament, en el qual l'autor volgué posar per escrit davant els ulls del fill tot allò que la societat ambiental, la cristiana (o, si el lector prefereix, la de la cristiandat europea occidental en plena segona meitat del segle XIII) li proporcionava de saber com a herència comunitària abans que es llencés pels camins de la vida a aprendre de forma individual i personal les ‚meravelles' que cada dia li proporcionaria la pròpia existència: un conjunt en el qual entra tot, sense que calgués clarificar-ne la procedència: els articles de la fe cristiana, les fórmules de pregària, les normes de conducta, però també les informacions per al coneixement del món ambiental presidit per ‚les tres ligs' i la varietat d'oficis als quals es dedicaven els seus contemporanis i la dels estudis que podien seguir per a guanyar-se la vida o per a promocionar-se socialment o per a ésser útils al proïsme o per a servir Déu.

Aquest bloc no és sols important per a la història de la pedagogia catalana o per a comprendre la persona del fill Domènec Llull; ho és sobretot per a comprendre la doctrina del pare Ramon Llull perquè, si algun dels seus llibres ens pot fer conèixer quin era el conjunt o suma de coneixements, a partir dels quals el nostre polígraf començava la seva reflexió damunt la realitat per ell coneguda, aquest és segurament (o almenys aquesta és la meva impressió) la *Doctrina pueril*. En les seves pàgines, en efecte, trobem tot allò que només pel fet de tenir els ulls (i els altres sentits) oberts el fill Domènec Llull i el pare Ramon Llull i qualsevol dels seus contemporanis podien saber del món que els envoltava pels camins del coneixement sensible, de l'intel·lectual o del teologal, i és consignat en alguns dels capítols *De les .vij. arts*, on també ens passa davant els ulls allò que aquella societat n'havia deduït i havia aplegat en un cos de doctrina filosòfica, compartida pels seguidors de les diferents religions i és completada amb la doctrina ètica *Dels .vij. pecats mortals*; hi trobem, sobretot, allò que havia estat rebut o transmès per la fe i la religió cristiana, començant pel capítol inicial *Dels .xiiij. articles* i seguit pels sis consecutius, que constitueixen la part principal de l'ensenyament per a la vida. Aquest és el bloc, a partir del qual el mateix Llull s'esmerçarà a trobar el sentit més elevat a cada un dels seus elements pel camí de les ‚significacions i demostracions' del *Llibre de contemplació en Déu* i després aplicant-hi la metodologia primfilada en les quatre figures de l'Art definitiva. En el sentit acabat d'exposar, difícilment hi podria haver un títol lul·lià més interessant que el que ara tornem a tenir nou de trinca a les mans.

Quan l'any 1972 Gret Schib publicava la primera edició crítica de la *Doctrina pueril* de Ramon Llull, ella en coneixia onze manuscrits, sencers o fragmentaris, del text català; només trenta-tres anys després el curador de la nova edició ha hagut de prendre acta de divuit exemplars catalans manuscrits, que, sumats als d'altres llengües pugen a vint-i-vuit (3-4); afegim-hi que l'exemplar propietat del Seminari de Barcelona, ‚perdut' durant la Guerra Civil del 1936-1939, introbable en el moment de l'edició Schib (27-28), ha comparegut ara desfigurat a la Biblioteca de Catalunya, dins el Fons Marés; aquestes soles dades serien, si calgués, suficients per a justificar la nova edició.

L'augment de còpies manuscrites ha repercutit necessàriament en totes les seccions del llibre, començant per la bibliografia, que ha hagut d'acollir no sols la recent sobre el text reeditat, ans encara la relativa a les traduccions en altres llengües, per primera vegada tingudes en compte per a l'edició crítica de l'original i d'altres obres que han contribuït al coneixement de Ramon Llull o de la seva obra; i en aquest sentit, crec que calia recordar els estudis substantius tant d'Ephrem Longpré com d'Erhard W. Platzeck perquè són, amb Carreras Artau, encertadament present, anelles insubstituïbles de la cadena de grans lul·listes del segle XX; evidentment fer present Platzeck només per l'edició de la *Quaestio de congruo* no és pas un encert espectacular, i encara menys en constatar que el 2005 l'autor encara no conexia les pàgines d'«ATCA», XXI (2002), 651-658, demostrant que aquell títol no era del mateix autor que escriví la *Doctrina pueril*. Hi ha algun altre títol que em sembla mancar: el o els *Tractat(s) de confessió*, lul·lians encara que no de Ramon Llull i de tema relacionat amb la secció de la *Doctrina*... dedicada als sagraments (69-83); és o són publicats dins «ATCA», IV (1985), 61-212. Per ventura no hauria estat gens desencertat de fer una referència al *Llibre de benedicta tu in mulieribus* (cf. LXIII, 3), ni que només sigui per la relació que pot tenir amb el capítol *Dels .VII. goygs de nostra dona santa Maria* (115-131) i, ja posats a cercar la completesa, l'opuscle de Ramon Estruch de Cortielles, *Liber Saecularis et Jacobitae o Liber de conceptu virginali* (cf. «ATCA», XVIII (1999), 844-848), i els tractats purissimers enviats a l'emperador Segimon i als concilis de Constança i de Basilea, on l'herència lul·liana no pot ésser més explícita; són a «ATCA», III (1984), 59-191.

L'augment de còpies manuscrites ha incidit directament en la introducció, car tota la part dedicada a *Història de la tradició* (.XLIII-LIV) i a presentar *Manuscrits i edicions antigues* (LIV-LXX), té com a tema principal la presentació diacrònica de la successiva compareixença de les còpies manuscrites o la informació sobre cada una d'elles, i fins i tot la secció dedicada a la crítica del text, amb el ‚stemma codicum' final (LXX-CIX), treballa damunt un material constituït justament pel conjunt de manuscrits ara coneguts.

I no cal dir que depenen d'aquest conjunt de manuscrits la darrera part de la introducció que tria un dels exemplars ja coneguts i el converteix en bàsic per a l'edició i ens n'explica els criteris (CIX-CXII) i el bloc principal del volum, que és l'edició del text escollit com a millor o més representatiu d'entre tots els exemplars catalans a disposició dels estudiosos, i sobretot el seu aparat crític, que és per definició recull de les variants de les diverses còpies, sobretot de les manuscrites; edició i aparat crític no serien els que són, si les còpies manuscrites o impreses no constituïssin un conjunt textual com el que hi ha a la base de la present edició.

Sense sortir del camp dels manuscrits ens trobem amb el gran tema d'aquell que ha estat pres com a base d'edició, el ms. B (CIX), actual 3187 de la BC, sembla que fins a l'any 1936 de la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona, resuscitat mitjançant el fons Frederic Marés després d'anys de sepultat i desfigurat; el cos del volum té el text incomplet per manca dels vuit darrers folis, que abans del 1936 havien estat completats amb d'altres on era copiat un text que no era de la família del manuscrit originari; no tenint per a aquesta darrera part ni el text primitiu ni el que el substituí fins al 1936, el text d'aquells darrers capítols ha estat transcrit del volum de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Hisp. [Cat.] 61 (CIX; cf. LIV-LV), amb la qual cosa tenim un text bàsicament del ms. B completat amb uns darrers capítols, que no són els que el completaven durant segles, ans han estat integrats a manca de millor. Una solució que permet de preguntar-se si l'editor no ha esdevingut autor, atès que de fet qui ha confegit el text

ací publicat és ell, sota la seva responsabilitat. És de doldre que no s'hagi pogut salvar la coherència del text.

Arribem, finalment a l'aparat crític; l'autor mateix ens innova que el nombre de manuscrits, llur pertanyença a tradicions lingüístiques diverses i la tendència d'alguns d'ells a innovar i amplificar «ha fet desaconsellable la recollida sistemàtica de variants» (CX) i per contra aconsellable de reduir el dit aparat crític a vuit extrems ben formulats tot seguit (CX-CXI), la primera de les quals és que només el pròleg i el capítol primer tenen un aparat crític exhaustiu.

Amb les característiques indicades en els paràgrafs anteriors, la nova edició de la *Doctrina pueril* significa un clar pas endavant tant per la base manuscrita, ampliada, com pel fet d'haver pogut disposar del manuscrit considerat millor a fi de basar-hi l'edició, com per l'estudi de les múltiples relacions entre el text dels diversos manuscrits. Per això, grans gràcies!

Josep Perarnau

Paolo EVANGELISTI, *I francescani e la costruzione di uno Stato. Linguaggi politici, valori identitari, progetti di governo in area catalano-aragonese* (Fonti e ricerche, 20), Padova, Editrici Francescane 2006, 336 pp.

Aquest volum representa una novetat en la nostra historiografia, a la qual aplica la línia d'una escola historiogràfica italiana que, si no m'erro, subratlla la utilització de certs conceptes com a passeres que permeten de resseguir un camí que a través dels dits conceptes permet de descobrir una construcció política, en el nostre cas concret, l'ús del vocabulari específic i alhora connectat amb la pobresa franciscana, utilitzat sobretot per Francesc Eiximenis, pres com a inspirador i signe d'una política determinada.

Deixem la paraula a l'autor mateix; ell concentra en un cas concret el sentit de la seva tesi:

> «...il francescano catalano Eiximenis colloca al centro del suo progetto di ‚res publica' valenzana la figura del mercante, sia esso ‚civis' o straniero, facendone il vero e proprio asse politico e di sviluppo della comunità. Capire come questa teorizzazione eiximeniana, partecipe di una riflessione sul mercato e sull'organizzazione delle comunità che la connette ad una già ricca testualità francescana due-trecentesca di respiro europeo... può aiutare a capire meglio i rapporti tra ragioni, e dunque tra etiche politiche, degli Stati e ragioni costitutive della «‚res publica' dei mercanti» (15-16).

Protagonista d'aquest influx d'unes idees en la configuració d'una ‚respublica dei mercanti' dels estats integrats en la corona catalanoaragonesa hauria estat, per descomptat, Francesc Eiximenis, però abans Arnau de Vilanova pel seu influx directe damunt Frederic III de Trinàcria, no tant per idees sobre la mercaderia, com sobre la pobresa cristiana i franciscana i sobre la constitució d'un estat ‚espiritualista' (29-157).

La contribució de l'autor consisteix a presentar una cara de la realitat fins ara no estudiada, per la qual mereix la gratitud, car, ultra l'exposició del tema és de justícia agrair-li el fet que posa uns escriptors catalans medievals en territori en el qual fins ara no eren pas excessivament ni coneguts, ni per tant, avaluats, fins al punt de considerar que l'obra d'Eiximenis posseeix categoria europea.

Cal, doncs, assenyalar els aspectes que, vistos des d'ací, sembla clar que haurien d'ésser revisats en una reelaboració del tema. Em referiré a dos.

I el primer és la certesa amb la qual en les pàgines 44-63, l'autor no sols dóna per segura l'atribució a Arnau de Vilanova de l'*Expositio super Apocalypsi*, i això dotze anys després d'haver posat el problema de la seva inautenticitat i d'haver donat les raons, per les quals no és possible d'atribuir aquell llibre a Arnau de Vilanova.

Per això, crec que cal dir clarement que qui volgués seguir atribuint a Arnau de Vilanova la dita *Expositio*..., s'hauria de considerar obligat:

– primer, a presentar els o alguns texts indubtablement autèntics d'Arnau de Vilanova, en els quals ell manifesti que ha assumit l'esquema joaquimita trinitari com a marc de la seva teologia de la història universal;

– segon, a demostrar que Arnau de Vilanova, després d'haver-se referit amb tota raó en l'*Allocutio christini* al rei Frederic com a «Trinacrie regem illustrem», ara, per una ‚volta face' injustificada, li donaria el títol de ‚rex Siciliae', títol exclusiu dels Anjou;

– terç, que un any després d'haver presentat a Climent V tots els seus escrits, sobretot els de tema escatològic, amb la petició de judicar-los des del punt de vista de l'ortodòxia, Arnau de Vilanova saltant per damunt el respecte degut al papa i a la seva autoritat, tornava a la palestra no pas amb qualque opuscle, ans amb tot un llibre teològic dedicat a l'*Apocalipsi*; és a dir, caldria demostrar que Arnau fou capaç de fer una cosa semblant i que de debó l'havia feta;

– i encara hi podria haver petits detalls, com per exemple, la frase de l'*Expositio*..., citada a 66, nota 103: «Ipse (Deus) enim non petit pretium nisi cor», frase semblant a la de l'*Alphabetum catholicorum*... (AVOThO, IV, Barcelona 2007), on és introduïda a tall d'objecció (línies 938-944) i corregida allí mateix amb l'afirmació, aquesta sí d'Arnau: «oportet etiam Deo alia preter cor exibere» (lín. 968): on és Arnau, en la frase de l'*Expositio* o en la de l'*Alphabetum*?

L'altra observació fa referència a l'òrgan creador o elaborador de la política en la corona catalanoaragonesa. En l'exposició del dr. Evangelisti sembla que la seva tesi és confirmada pel fet que les idees d'Arnau de Vilanova trovaben bona acollida en Frederic III de Trinàcria, i les d'Eximenis en els reis de la corona i en les dues capitals de València i Barcelona.

En aquest sentit crec que cal tenir en compte que, potser per dissort, aquells reis nostres del pas del segle XIV al XV s'assemblaven, segurament massa, als actuals sobirans de democràcies, que regnen, però no governen. Qui, des de mitjan segle XIV realment governava eren les corts amb el rei i les corts eren constituïdes no sols pel braç de les ciutats reials (en el qual Barcelona al Principat de Catalunya i València en el Regne de València tenien pes pràcticament decisiu), ans també pels de l'Església i de la Noblesa; eren els tres braços els qui sobretot cuinaven les decisions polítiques, a les quals el rei, oficialment almenys, es limitava a dir: ‚Plau' o ‚No plau'. Per això, l'exposició del dr. Evangelisti no s'hauria d'aturar quan ha assenyalat el possible influx d'unes idees en un rei o en una classe social d'una ciutat, sinó que hauria de prosseguir el seu itinerari fins a les celebració de les corts més o menys contemporànies.

Qualsevol pas en aquesta direcció seria un encert i podria comptar amb l'aplaudiment d'aquestes pàgines. I de moment, gràcies per haver escollit en les nostres terres el seu camp d'estudi.

Josep Perarnau

Arnaldi de Villanova, *Epistola de reprobacione nigromanticae ficcionis (De improbatione maleficiorum)*. Edidit et praefatione et commentariis instruxit Sebastià Giralt (Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia, VII/1), Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona i Fundació Noguera 2005, 290 pp.

Tal com és normal en les edicions de texts, també en el llibre que tenim a les mans, ultra els complements finals (bibliografia: 235-269; taules d'antropònims, de mots i de manuscrits: 271-290) trobem la divisió entre estudi introductori (11-218) i edició crítica de l'*Epistola magistri Arnaldi de Villanova ad Valentinum episcopum De reprobatione nigromantice fictionis* (219-233). Matemàticament les quinze pàgines del text d'Arnau de Vilanova, comparades amb les de la introducció (i encara més si destriéssim les 292 línies arnaldianes de l'aparat crític elaborat per l'editor), s'haurien de multiplicar per catorze perquè les dues parts principals del llibre

resultessin equilibrades; això sol ja diu com n'és d'important l'estudi del dr. Sebastià Giralt, tal com anirem veient en aquesta recensió; i espero que el dr. Giralt i el possible lector comprenguin que una publicació dedicada als textos catalans antics vulqui subratllar la importància de l'*Epistola* de mestre Arnau col·locant-la al llindar d'aquestes pàgines.

El breu text és la resposta de mestre Arnau, metge i teòleg (cf. p. 229), a una consulta del bisbe de València, Jaspert de Botonac (segons identificació, sembla segura, feta per Heinrich Finke: cf. 210, primera anotació d'aparat crític a la línia 6) i el fet que l'autor reconegui un ‚debitum servitutis' envers el dit bisbe encaixaria amb la coneguda qualificació que anys després li donaria Climent V, la de ‚clericus Valentinus', i per tant confirmaria la identificació; la consulta, resultat d'una conversa del dia abans amb monsenyor de Botonac, volia saber si algun mortal posseïa poder d'obligar els dimonis, tema sobre el qual mestre Arnau ja havia escrit en ocasió en què es veié obligat a restar en terra davant un temporal ‚formidantis horroris' (lín. 13) i algú, considerant que aquell tràngol només podia ésser obra del dimoni, havia manifestat que no només Déu tenia el poder d'apaivagar aquell fortunal i de sotmetre el maligne.

La resposta arnaldiana, entre filosòfica i teològica, consisteix a fer un diagrama dels possibles poders mundans i d'analitzar-los un per un, arribant sempre a la conclusió que, d'una banda, afirmar el poder esmentat equival a «turpitudinem fraudis et erroris nephandissimi laberintum» (231, líns. 261-262), però de l'altra, que qui aventura una tal afirmació de poder humà damunt el maligne «non sit ad moris vicium quam nature pocius imputanda et sic, quantum hoc tolerat, meretur quodammodo excusari» (233, líns. 287-288). Mestre Arnau no diu (no ho sabia?) per què el bisbe de València s'ocupava del tema, però el tema de nigromància desfermava totes les alarmes perquè col·locava en el món real un contrincant de Déu, era, doncs, una ofensa divina i, qui sap si darrere no hi havia la doctrina càtara d'un maligne principi suprem per al món material. Fixem-nos en la resposta d'Arnau: mirada la doctrina en ella mateixa no pot ésser pitjor, tal com sentencien les sis conegudes paraules de la línia 231; però qui aventura aquella afirmació, segurament sofreix de malenconia (232, lín. 272) i en conseqüència la seva afirmació pot ésser, tal com ja sabem, efecte més d'un ‚nature vicium' que d'un ‚moris vicium'. Suposem que darrere la consulta del bisbe de València hi hagués un procés ‚in causa fidei': amb la seva resposta, mestre Arnau hauria fet pràcticament impossible una sentència condemnatòria, car hauria fet passar l'acusat de la condició d'heretge a la de malalt.

Diguem alguna cosa sobre l'edició del text: la netedat del llatí fa que aquestes pàgines siguin llegides amb fruïció i en aquest moment i en aquestes pàgines aquesta no és una valoració o una lloança qualsevol, ben al contrari: en un temps en què massa irresponsables es permeten de publicar ‚transcripcions' impresentables de documents o de texts llatins, assenyalar la qualitat de la del dr. Giralt és cosa d'absoluta justícia. I feta l'anterior afirmació, també puc afegir les comptades ocasions en què hi ha errada, com per exemple en el recompte de línies de la p. 222, on entre la 65 i la 70, no n'hi ha cinc, ans només quatre; la frase de 227, línia 172: «prout alia sunt, ab homine viliora sunt», crec que la coma s'hauria de desplaçar: «prout alia sunt ab homine, viliora sunt». Les altres observacions es refereixen a lectures alternatives de les que ens dóna el dr. Giralt, que segurament té tota la raó, perquè els manuscrits li donen; però, si són els manuscrits, crec que en aquests casos l'han errada: 221, l. 44: ‚illa' < ‚ille' (és el ‚malignus spiritus' de la lín. 25); 222, l. 67: «sicut dictum est, corporeum incorporeum naturaliter imprimere nequit»: la repetició (‚dictum est') remet a les línies 31-32: «nulla virtus substancie corporalis naturaliter imprimit in substanciam incorpoream»; encara hi ha almenys un altre paral·lel en la lín. 91: «lux corporalis non imprimit nisi in id quod...»; com que en ambdós casos paral·lels tenim, ben encertat, un ‚in', crec que també la línia 67 hauria de fer: «corporeum in incorporeum naturaliter imprimere nequit»: sense l',in', què vol dir? Saltem a la p. 228, línia 245: ‚perire' (morir!), no serà ‚parere' (sotmetre's, obeir?); i acabem en la 231, lín. 258: «...quas dicunt in eius ciconia et scripturis aliis contineri»: per tant, la ‚ciconia' és una de tantes ‚scripturis', i doncs és un títol, *Ciconia*, que hauria de figurar en la pàgina 275, entre Chaucer i Climent V.

Si el text de mestre Arnau de Vilanova és breu, l'estudi introductori del dr. Giralt és tota una altra cosa. Abans, en efecte, d'arribar al text del tractat objecte d'aquesta edició, l'autor ens obsequia amb un estudi introductori de gairebé dues-centes pàgines, dividit en tres parts: la primera, intitulada *El* De reprobatione nigromantice fictionis, esbrina l'autenticitat arnaldiana de l'*Epistola*... i pren posició sobre punts com la datació, entre el 1276 i el 1288, l'estructura amb l'esquema del text (24-25), el gènere literari de ‚quaestio' i les fonts utilitzades o almenys conegudes per mestre Arnau (13-52); la segona, *Contra la nigromància*, ens recorda la problemàtica medieval entorn aquest tema, amb particular atenció a com les qüestions eren vistes pels principals mestres en els decennis immediatament anteriors i contemporanis d'Arnau de Vilanova (53-141); la tercera, finalment, *La màgia en la medicina i la tradició arnaldianes*, no sols exposa aquesta zona fronterera entre medicina i màgia en l'obra escrita d'Arnau, ans desemboca en el fet que l'atenció del mestre a la dita zona acabà englobant per a molts tota la seva personalitat amb qualificatius com els de ‚profeta, alquimista, nigromant o mag' (143-198). Segueix l'edició crítica de l'*Epistola magistri Arnaldi de Villanova ad Valentinum episcopum de reprobatione nigromantice fictionis* (199-233) i els complements de l'edició, ja coneguts.

Tant com l'autenticitat de l'*Epistola...*, sembla segura la valencianitat de l'autor (de la mateixa capital o de Cervera del Mestre, al Maestrat); l'*Epistola...* seria una mostra de la seva primera activitat d'escriptor de medicina, d'entorn el 1290, en la qual és fàcil de descobrir una ‚quaestio' universitària, en aquest cas de la facultat de medicina; fins i tot el raonament és molt lligat als anys de formació, car «l'argumentació [és] basada en una tècnica plenament escolàstica d'acord amb la lògica aristotèlica» (26), comparable a la que el mateix Arnau desplega en algun punt de l'*Alphabetum catholicorum...*, per exemple en les líns. 213-220, 273-287 o 505-518, com si el joc entre conceptes metafísics i lleis lògiques fos capaç de dir la darrera paraula en la solució de les qüestions discutides. Però ja al final del seu text, mestre Arnau no es fià únicament de les seves possibilitats dialèctiques, sinó que invocà l',autoritat' (un altre concepte medieval bàsic) de Galè, 233, línia 284. Bon nombre de pàgines d'aquesta primera secció és dedicada a desentrenyar el coneixement que mestre Arnau de Vilanova tenia de la temàtica de màgia i astrologia, primer a base d'allò que ell mateix en diu en escrits seus i després a partir de les indicacions de l'inventari de la seva biblioteca, que, dissortadament, no són pas totes ben clares (29-37).

I així com Arnau només retreu la possible connexió entre màgia i malenconia, també Giralt es refereix al tema en les darreres pàgines d'aquesta seva secció (38-52), primer per fer-nos conèixer que la font de l'afirmació arnaldiana no és directament el *De interioribus*, ans un Galè passat pel *De melancholia* de Constantí l'Africà (43-45); i després per subratllar el detall significatiu de relacionar la màgia amb la malignitat moral del nigromàntic, detall que tindria repercussió i aplicació en la controvèrsia amb els teòlegs contraris al *De tempore adventus antichristi* (46-52).

A partir d'ací, l'autor ens ofereix dos capítols, en els quals esbrina la situació de cada un dels temes en la literatura teòrica contemporània, tant la pròpiament màgica, el *Picatrix* per exemple, com en els tractats filosòfics i teològics dels grans mestres de la segona meitat del segle XIII, on no manquen aplicacions a les preses de posició de mestre Arnau en aquest o en d'altres opuscles de temàtica doctrinal; en aquest sentit crec que són dignes d'ésser assenyalades les pàgines 99-100 i nota 114, que no confonen la nigromància amb la ‚curiositas' arnaldiana; també les pàgines 127-138, dedicades a esbrinar el pensament contemporani sobre *La ficció nigromàntica*, que és el tema bàsic de l'actual opuscle arnaldià. Quant a la ‚curiositas', ara serà possible d'afegir-ne una altra mostra, la del *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium*, lín. 96, en l'edició d'AVOThO, IV, en un context que ajuda a copsar el sentit precís del mot. I quant a la ficció nigromàntica, certament no es troba en aquelles activitats que mestre Arnau considera encomiables perquè encaminen a la coneixença del Creador, sobre les quals també s'explana en el text acabat d'esmentar, línies 356-380, en particular en les 370-373 en sentit positiu, i 356-358 en sentit negatiu, per ventura equivalent a la ‚curiositas'.

Fixem-nos un moment en el III apartat o capítol, intitulat *La màgia en la medicina i la tradició arnaldianes* (143-198), on l'autor mateix diu que s'ha aproximat «a la relació amb les arts ocultes primerament de l'Arnau històric i tot seguit de l'Arnau llegendari» (194); el primer aspecte és analitzat en les pàgines 148-172, el segon en les següents (172-194), començant pel corpus alquímic que li fou atribuït en la Baixa Edat Mitjana (172-175) i tot seguit per la múltiple figura que cregueren veure-hi els autors de l'Humanisme: profeta (177-180), alquimista (181-185), nigromant (185-189) i mag (189-194), on són analitzades les fesomies biogràfiques, almenys esbiaixades, de Giovanni Villani i d'Antonino Pierozzi, arquebisbe de Florència, de Symphorien Champier, de Geoffrey Chaucer, d'Alonso Tostado de Madrigal i de Juan de Mariana, de Francesc Eiximenis i de Gabriel Naudé. La primera part d'aquest darrer capítol continua esbrinant amb la metodologia del capítol anterior allò que l'obra autèntica de mestre Arnau accepta en el camp de les aplicacions de màgia natural (148-172); el resultat li serveix per a destriar dins el camp de màgia i ciències ocultes els escrits autèntics dels falsament atribuïts, com serien els *De sigillis*, *Remedia contra maleficia*, *De coitu*, *De sterilitate*, la traducció llatina del *De physicis ligaturis* de Costa ben Luca, *De pronosticatione somniorum* i *De pronosticatione visionum que fiunt in somniis* (172-175 i 181-185).

Crec haver de dir quelcom sobre algun dels extrems tocats en el darrer capítol, on, per exemple, les pàgines 165-166 i 169-170, s'encaren amb la pregunta de si mestre Arnau acceptava la possibilitat de revelació divina com a font de coneixement mèdic, p. e., en les *Medicationis parabole*; la resposta del dr. Giralt és que, tant com es tracti d'una possibilitat a l'abast de tots els metges, «s'ha de centrar en la revelació humana» (166). Aquesta seria, si no m'erro, la interpretació encertada, si hom només hagués de tenir present aquella confessió de l'*Allocutio super significatione nominis tetagrammaton*, segons la qual, Déu «semper affuit mihi circa inuestigationem occulte ueritatis in creaturis, ita quod, postquam Ipse dignatus est me uidere, nulla quesita ueritas in aliqua materia considerationum mearum mihi latuit, cum tamen antea...» (AVOThO, III, 148-149, líns. 203-206; cf. 41-42); però si ací no tenim altra cosa que una experiència personal, el *Tractatus de prudentia catholicorum scolarium* sembla que la fa transferible, ja que no sols l'afirma per als qui han estudiat i practiquen la medicina, ans, sobre la base del *Salm* XXXI, 8, per a qualsevol ‚scolaris', és a dir, per a tot noiet que hagi començat els estudis de gramàtica llatina:

> «...in quo promisso excellentia doctoris exprimitur. Ceteri (magistri) possunt instruere, hoc est, menti aliqualia imprimere documenta de qualibet ueritate, sed intelligendi potentiam dare nequeunt ullo modo, quia non possunt uim intellectiuam producere, nec productam valent in seipsa corroborare, ut ad intelligibilia percipienda sit clarior... Hic autem doctor utrumque potest. Si enim uim intellectiuam potuit ex nichilo in esse producere, multo fortius existentem poterit ampliori luce perfundere... » (líns. 71-82); i encara: «...constat, quod (Deus) insensibili opere potest lumen intellectus in mente augere..., cum sit Ipsius immediate, sed documenta potest imprimere menti, uel infundendo, uel per portam doctrine, scilicet per auditum intromittendo, sicut quando per se uel per alium hominibus loquitur...» (líns. 90-93).

No crec que hi pugui haver dubte sobre la forma de pensar d'Arnau de Vilanova en aquest punt de la ‚revelatio': per a ell, Déu totpoderós té accés directe i lliure damunt tota la creació, material o intel·lectual. I ja que hem començat amb el punt de la ‚revelació', seguim indicant punts en els quals em sembla que caldria revisar qualque afirmació, com, p. e., la pàgina 175, que es refereix a «l'interès mostrat per la càbala en alguns dels seus escrits teològics»: no diu en quins, però cal suposar que és l'*Allocutio... super tetragrammaton*; l'edició crítica d'AVOThO III ha demostrat que la línia doctrinal d'aquest escrit no entra ni de lluny en la càbala, ans es mou en les coordenades del *De semine scripturarum*, aplicades no sols al tetragrama hebreu ans també al grecollatí.

El text de la pàgina 177 i la corresponent nota 72 ens innova que les profecies apocalíptiques d'Arnau foren «publicades per primera vegada en el *De tempore adventus antichristi* el 1300,

com hem vist en el procés de Bonifaci VIII». Les ‚profecies apocalíptiques' foren escrites el 1297 (cf. *Habent sua fata libelli...*, «Archivum Franciscanum Historicum», 98 (2005), 815-820) i publicades a París el 1299 (cf. *Sobre la primera crisi entorn el* De adventu Antichristi *d'Arnau de Vilanova: París 1299-1300*, «ATCA», XX (2001), 349-402); i no deixa d'estranyar que la font sigui el procés publicat el 1995 i les referències al *De tempore...*, siguin publicacions de segona mà, i mai no hi hagi una referència al text d'Arnau, ja publicat complet el 1988 dins «ATCA», VII-VIII (1987-1988), 134-169; i precisem, en relació a 191/5, que a París mestre Arnau no exposà les seves idees ‚espirituals', ans només una nova forma de relacionar una afirmació de *Dan* XII, 11, amb una de *Mt* XXIV, 15, i certs pressupòsits (com el ‚dies pro anno') i deduint-ne la possibilitat que l'Anticrist ja actuaria entorn el 1360; les idees ‚espirituals' ja eren exposades entorn el 1295 sobretot en l'*Alphabetum catholicorum...* i en el *De prudentia catholicorum scolarium*, i ho seguirien essent anys després.

La pàgina 187, finalment, ens resumeix l'anècdota (més ben dit, l'acusació), que veié acomunats Benet XI, Bernat Deliciós i Arnau de Vilanova, on certament hom troba a mancar allò que el darrer digué al primer en la *Protestatio, presentatio ac supplicatio Benedicto XI postridie kl. iunii a. d. M CCC IV data*, i sobretot allò que repetí en la *Protestatio XV Kl. augusti a. d. M CCC IV facta Perusii coram domino Camerario summi Pontificis*, publicades dins «ATCA», X (1991), 201-214 i 215-218, respectivament.

Per acabar, tres menudències: a 148, nota 3, línia 2, llegeixo ‚musco/molsa', quan, d'acord amb el context i amb la traducció, ‚most', esperaria ‚musto'; a 173, nota 62, lín. 4, ‚tenatur' deu ésser ‚teneatur'; i 211, nota 21, lín. 2, ‚consideracionis' certament ha d'ésser ‚consideracionibus'.

El dr. Giralt acaba la part central del seu estudi fitant directament l'atenció en Arnau de Vilanova: «la recerca contemporània ha anat perfilant un Arnau ben ortodox i integrat en el pensament del seu temps, si més no en el camp de la medicina i de la filosofia natural... En realitat, convertit ja en una de les personalitats més estudiades de les ciències de l'edat mitjana llatina, la seva figura guanya en consistència i alçada intel·lectual tot el que perd en pintoresquisme, i es consolida com un dels cims de la medicina medieval» (198).

Ara només manca explicar l'edició del text, començant per presentar els nou manuscrits que n'han trameses còpies: Oxford, Merton College 230; Zagreb, BMetropolitana, MR lat 154; París, BN, lat. 17.847; Leipzig, UB 1.161; Londres, BL, Sloane 2.156; París, BN, lat. 6.971; i 7.337; Viena, Österreichische NB, 5.315; i BAV, Pal. lat. 1.180. Aquestes nou còpies, que van de mitjan segle XIV a mitjan segle XV, no sols han aportat novetats quant al nombre, sinó sobretot quant a la qualitat, car fins ara eren desconegudes les dues primeres, les millors, que han permès d'establir el ‚stemma codicum' (217) i de prendre per base d'edició la còpia d'Oxford. El resultat ja ens és conegut pels primers paràgrafs d'aquesta recensió.

He posat una certa condícia a fer constar totes les falles o faltes d'aquest llibre a fi que el possible lector no pugui dubtar de l'objectivitat de la meva valoració: és absolutament positiva, per raons diverses, primer perquè l'edició del text i de l'aparat crític ha tingut en compte totes les còpies manuscrites i les edicions anteriors; segon, perquè ens ofereix un ampli context de la literatura contemporània sobre els temes tocats pel text arnaldià; i tercer, perquè, cosa no pas massa usual entre nosaltres, la informació no es limita a la literatura contemporània de tema mèdic, sinó que també té en compte la teològica relacionada. I si, prescindint d'allò que és discutible, ens fixem en les faltes indiscutibles, ens adonarem que no superen el llistó d'allò que és connatural en qualsevol obra humana.

Que per molts anys, doncs, el dr. Sebastià Giralt ens continuï donant semblants obres.

Josep Perarnau

Arnau de VILANOVA, *Discurso sobre el nombre de Dios (Allocutio super Tetragrammaton), seguido de Tratado de la Caridad* (Biblioteca Esotérica), Barcelona, Ediciones Obelisco 2005, 107 pp.

La rica i polèdrica personalitat d'Arnau de Vilanova ha atret, de sempre, l'interès d'estudiosos de diversos camps, interès que ha anat ‚in crescendo' en els darrers anys: ho demostren els nombrosos estudis crítics, edicions i transcripcions d'obres arnaldianes, traduccions, etc. I un exemple d'aquest interès és precisament el llibret que recensionem, el principal objectiu del qual és oferir la traducció castellana de l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, una de les obres teològiques primerenques d'Arnau de Vilanova. Precisament aquesta mateixa obra, conjuntament amb la *Introductio in librum de semine scripturarum*, ha estat editada críticament per Josep Perarnau en el volum III de les *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia* el 2004 a Barcelona. L'estudi de Josep Perarnau aporta nombroses dades que ajuden a situar l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton* en el seu context històric i cultural. Contra allò que els arnaldistes solien afirmar, Perarnau mostra que les diverses elocubracions sobre el tetragrames (també els cristològics) dels noms divins no procedeixen de la càbala jueva, sinó de l'inèdit *De semine scripturarum*, opuscle escrit per un monjo de Bamberg a començaments del segle XIII.

El llibre que recensionem comença amb un *Estudio introductorio* (7-22), que conté comentaris sobre la vida i algunes obres d'Arnau de Vilanova. Segueix amb una part intitulada *Alocución sobre el significado del nombre Tetragramaton* (23-72), integrada bàsicament per la traducció castellana de l'*Allocutio super Tetragrammaton* (27-73), i per una breu introducció, *A propósito de la «Allocutio»* (25-27). A continuació trobem una part dedicada al *Tratado sobre la Caridad* (75-92), formada per una *Presentación* (77-79) i el *Texto refundido* (81-92). Clouen el llibre un *Epílogo: el nombre de Dios y la caridad* (93-95), signat per Jordi Peradejordi, la *Bibliografia* (97-100), les sigles utilitzades (101), les *Abreviaturas bíblicas* (103-105) i l'*Índice* (107). Pels crèdits del llibre sabem que l'autora de la traducció és Carmen de la Maza. Les introduccions, en canvi, no són signades.

Comencem pels capítols dedicats a l'edició d'obres, és a dir, per la traducció al castellà de l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton* i pel text refós del *Tratado de la caridad*. El text pres com a base de la traducció no és, com dèiem, el de l'edició crítica de les *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia* (AVOThO), III, que havia vist la llum pública ja feia més d'un any quan va aparèixer el llibre recensionat, ans la transcripció de Joaquim Carreras i Artau, del 1949. Carmen de la Maza no ha pogut tenir en compte les notes de l'edició crítica ni l'estudi, extens i aprofundit, de Josep Perarnau. I tampoc no ha tingut en compte (cf. bibliografia) ni la versió catalana de Jordi Raventós (Clàssics del Cristianisme, 93, Barcelona 2002), ni la versió grega medieval (edició de Joan Nadal, *Arnaldi de Villanova, tractatus octo in graecum sermonem versi*, Barcelona 2002), publicada fa cinc anys per l'Institut d'Estudis Catalans. Ben segur que sobretot amb les notes, l'estudi i el text de l'edició crítica de J. Perarnau, la traductora hauria pogut donar un text més clar i solvent i una interpretació adequada dels passos difícils o obscurs de l'original llatí, que certament hi són.

La segona obra editada és el *Tractatus de caritate*, no pas el seu text sencer, ans només una refosa. Té algun sentit editar el text refós (o i més, quan l'original no és excessivament extens)? Si hom no disposava de l'espai per a tota l'obra, ho hauria estat preferible una simple selecció de fragments? No compartim de cap manera l'opinió que el *De caritate* «contiene gran cantidad de reiteraciones y giros innecesarios que se alargan a base de múltiples pleonasmos que eclipsan la belleza de la enseñanza arnaldiana» (79). El text pres com a base en aquest cas és la versió toscana editada per Miquel Batllori l'any 1951.[1] De cap manera no es pot, doncs, acceptar l'afirmació, segons la qual el *Tratado de la caridad* «fue escrito originariamente en romance

1. Cf. Miquel Batllori, *Les versions italianes medievals d'obres religioses de mestre Arnau de Vilanova*, dins «Archivio Italiano per la Storia della Pietà», I (1951), 395-462. Precisament M. Batllori creu que el copista de la versió objecte de l'edició ‚millora notablement' l'estil d'Arnau de Vilanova, «posat el notable avenç de la prosa italiana del temps de Dant i de Boccaccio en relació amb la prosa catalana de Llull i de Vilanova» (p. 407).

toscano» (78), ans, no només sabem que l'obra fou redactada en català,[2] sinó també que la versió toscana de Miquel Batllori no és completa. Efectivament, anys ha que Josep Perarnau feu conèixer una versió napolitana que tot fa pensar més propera a l'original i completa.[3]

Ens hauria agradat de trobar en la bibliografia alguna fitxa dels estudis crítics arnaldians dels darrers anys. És sabut que les *I i II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova* (Barcelona, 1994 i 2004) han posat sobre la taula el problema de l'autenticitat d'algunes obres espirituals i mèdiques, i el de l'atribució a Arnau de Vilanova de diversos tractats alquímics. Aquests estudis, publicats en els volums 13, 14 i 23-24 de l'«ATCA», i d'altres de relatius a la biografia d'Arnau de Vilanova segurament haurien evitat de donar la mateixa imatge mítica d'Arnau de Vilanova, que donaven algunes obres de mitjan segle XX.

L'objectiu de donar a conèixer en llengua castellana dues obres, interessants i d'actualitat, d'Arnau de Vilanova, és lloable i mereix la nostra aprovació; ara bé, calia fer-ho amb els coneixements indispensables que exigeix una tasca com aquesta.

Jaume Mensa i Valls

Joan Cuscó i Clarasó, *Els beguins. L'heretgia a la Catalunya medieval* (Scripta et documenta, 70), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 110 pp.

Els darrers temps, i per raons diverses, els beguins i potser encara més les beguines, han estat objecte de l'interès de teòlegs, filòsofs i historiadors de diversos àmbits de la cultura i de la societat. Una mostra d'aquest interès el trobem en la prestigiosa col·lecció de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, «Scripta et Documenta», els volums 63 i 70 de la qual són dedicats respectivament a *Les beguines* i *Els beguins*. Les presents pàgines tenen per objecte la darrera obra esmentada. L'autor, Joan Cuscó i Clarasó, ja havia publicat en la mateixa col·lecció, núm. 61, un estudi sobre *Els goigs a Sant Fèlix. Música, festa i tradició*.

Quin és el planteig del títol que ens ocupa? Em sembla que val la pena que resseguim la *Introducció* (5-14): hi trobarem detalladament explicitats els objectius, la delimitació del tema i la metodologia de l'estudi. Ja de bon començament, l'autor concreta el tema del llibre: «L'estudi que ens proposem és el de l'emancipació intel·lectual que, a través de moviments considerats herètics, sobretot els dels beguins i les beguines, es va produir en la societat medieval europea i, més concretament, en la societat catalana» (5). No es tracta només de conèixer aquests ‚plantejaments heterodoxos', sinó també, segons l'autor, de dialogar-hi. Joan Cuscó constata que les notícies sobre els beguins catalans solen ésser disperses i referides a aspectes concrets (personatges, comunitats, fets...). Manca un estudi que «els posi en relació amb les inquietuds i les aportacions d'altres autors de l'època», com són, per exemple Arnau de Vilanova i Ramon Llull; raó per la qual, «en la majoria dels estudis parcials, de què disposem, hi ha aspectes que no acaben de quedar clars o que no es poden veure en tota la seva amplitud» (8).

Encara hi ha, segons l'autor, dos motius més per estudiar els beguins: la tendència de la bibliografia a situar el fenomen beguí només al Llenguadoc i Provença; i la informació que un estudi com aquest pot aportar al coneixement de la nostra història, fent possible una comparació d'aquella època històrica amb el nostre present; o, per dir-ho amb les mateixes paraules de l'autor: «la feina que resta per fer és molt interessant [...] per penetrar en les entranyes de la constitució històrica de la nostra societat i dels seus valors; per penetrar-hi des de la mirada

2. Efectivament, la sentència de Tarragona del 1316 dóna l'íncipit en català: «Beneyt et loat sia Jesu Christi» (cf. Jaime Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España*, XIX. *Viage a Tarragona*, Madrid 1851, 321-328).

3. *Troballa de tractats espirituals perduts d'Arnau de Vilanova*, dins «Revista Catalana de Teologia», I (1976), 489-512.

heterodoxa i lúcida; dels dels autors i els protagonistes de la història, que van cercar un model que anés més enllà de la massificació humana i que promogués la civilitat entesa com a col·lectivitat d'éssers lliures» (8). En conseqüència, «ens hem plantejat donar una visió de conjunt d'aquest moviment intel·lectual, laic i religiós, i posar-lo en relació amb les obres d'Arnau de Vilanova i de Ramon Llull i, al mateix temps, donar una visió més ampla del moviment i de la seva ‚ubicació' en la societat medieval; oferir una explicació que obri nous llocs de debat i que faci possibles noves vies d'estudi. I per això hem dedicat una atenció especial a d'altres figures cabdals, tot i que contràries a aquest moviment, com Ramon de Penyafort i Ramon Martí de Subirats, i a personatges que proporcionen una visió més segura de l'època i de les preocupacions que la singularitzaven, per exemple Francesc Eiximenis» (9).

Un estudi com el que ara recensionem, sempre segons l'autor, pot desvetllar l'interès intel·lectual del lector, donant una «visió més ampla i plural d'una de les èpoques capdals de la civilització occidental» (9). Alhora, un coneixement més aprofundit dels beguins també permetria de comprendre «una part més ampla de la nostra tradició cultural i política», per exemple, Jacint Verdaguer, Santiago Rusiñol, la clarissa i mística Eulàlia Anzizu o el moviment espiritualista del segle XIX, personatges tots ells o moviments «en què la llibertat de consciència i l'assumpció de l'ésser humà com a generador de l'ètica són capdals» (10).

Per entendre millor «aquest moviment heterodox (polític, cultural i religiós)» (10), és a dir, els beguins, caldrà situar-lo en el seu context històric, caracteritzat per la transformació del comerç, per la creació de riquesa, per l'augment de les necessitats materials, per una espiritualitat cada vegada més banal, pel creixement demogràfic i per la societat urbana. «Els beguins neixen com a posicionament polític i religiós enfront de les noves necessitats i els nous problemes, plantejats en aquesta època en què es va començar a forjar la modernitat» (11), una època en què l'Església va haver de començar a fer compatibles els seus interessos com a institució amb els seus postulats ideològics.

I, atès que «els moviments herètics medievals» es consoliden en l'època, segles XIII-XIV, «de fundació de la ‚nostra modernitat'», el seu estudi podria il·luminar encara el nostre present. Res d'estrany, doncs, que certa teologia actual (poc després l'autor esmenta la teologia de l'‚alliberament') «no diu coses tan allunyades ni remet a imatges gaire diferents de les que troben en els beguins, en els espiritualistes franciscans i en altres moviments herètics del passat» (12). En conseqüència, «l'estudi dels beguins i dels espirituals franciscans (i de la seva forta implantació arreu dels Països Catalans) són la punta de llança de la comprensió, no només d'un moviment intel·lectual i religiós heterodox o de les inquietuds i les problemàtiques polítiques i econòmiques d'una època, sinó, sobretot, de les mateixes inquietuds que encara avui desperten la contingència de la vida humana i l'expansió de l'humanisme com a model de vida i de benestar individual i col·lectiu» (14).

Vist el planteig global del llibre, sintetitzem-ne el contigut. En el capítol intitulat *Religió i raó en la Catalunya medieval* (15-24), Joan Cuscó dibuixa el context social (societat mercantilitzada i urbana, aparició de pobres) i eclesial (institucionalització de l'Església, cristianisme poc sentit, aparició dels ordes mendicants), que fa possible una «nova vivència de l'experiència religiosa» (15). La forta presència a Catalunya de càtars, de beguins i dels ‚pobres cristians' auguren una etapa històrica complexa. Aquests moviments tenen en comú l'afirmació del valor de la pobresa, la voluntat de retornar als valors de l'Església primitiva. La proliferació de comunitats de donants arreu de Catalunya ens mostra «una de les característiques més importants de la mentalitat de l'època: la voluntat de posar els béns en comú i de portar un model de vida que ens acosti a la vida de Crist per fer possible una societat nova» (18-19). Malgrat la diversitat d'aquests grups i estils de vida, «tots aquests heretges compartien uns certs valors ètics, entre els quals destaca el vot de pobresa» (19). També Francesc d'Assís intentà donar resposta a aquesta situació i per aquesta raó els franciscans espirituals defensaven la fidelitat a Sant Francesc. «Reflexió i acció, raó i creença, són allò que cal harmonitzar a través de la vida, perquè la realitat és un lloc d'encontre dels contraris (de la bondat i de la maldat). Emancipació intel·lectual i abandó d'allò que és supeflu per acostar-se a Déu i al propi mode d'ésser (per fer més

humà aquest món). Aquestes són les guies de la vida dels beguins i de les beguines, i els punts fonamentals de l'obra de Ramon Llull» (24).

El capítol *Política i religió: la persecució dels beguins* (25-32) planteja l'acusació i persecució dels beguins (que començaria amb el Concili del Laterà de 1215 i tindria els moments més àlgids després del de Viena del Dalfinat de 1311-1312, especialment a Tolosa, Marsella i Besers). «Posteriorment, sobretot a la segona meitat del segle XIV, la persecució dels beguins i les beguines s'aixamplà arreu (a Catalunya, al Llenguadoc...) i fou més contundent» (25). Quina era la causa subjacent d'aquesta persecució? «L'aflorament d'un model de vida que no és productiu» (25), i que no serveix, doncs, als interessos de les institucions. En aquest context, l'autor situa la tasca de Ramon de Penyafort, que hi tingué un paper central. Amb l'aprovació de la tortura (Innocenci III, 1252!) com a mitjà per a obtenir la ‚confessió' de l'acusat, «el combat de l'heretgia agafarà tons tràgics» (30). La lluita contra els beguins s'ha de situar en l'àmbit on es discuteix i es constitueix la ‚veritat política' (31); ‚veritat', en la qual conflueixen interessos de cases reials, de pressupòsits teològics i de la consideració dels rols que els individus han de jugar a l'interior de la societat. La reflexió teològica (Albert el Gran, Ramon de Penyafort, Ramon Martí, Tomàs d'Aquino) constitueix i justifica el poder. En aquest context, l'autor mostra la similitud entre els beguins i el pensament ‚alternatiu' que recentment ha aparegut a Europa i als EUA. Vists els resultats dels beguins, l'autor es pregunta si tenen més raó els beguins (o aquells que promouen una ‚existència més humana') o Hobbes: «La qüestió no és fàcil ni banal i les aportacions i aspiracions dels beguins (i de Ramon Llull i Arnau de Vilanova) no han perdut el valor a l'hora d'enfrontar-s'hi» (32).

El capítol *Els beguins i l'emancipació intel·lectual medieval* (33-41) és dedicat a presentar els beguins i llur significació històrica. El beguinatge no fou un moviment marginal, ans tenien «una forta implantació arreu del territori» (33) i entre ells hi havia «la presència de persones preeminents de tots els estaments socials» (33). La seva forma de vida, en comunitat, amb l'afany d'ésser els veritables protagonistes de les seves vides, el qüestionament d'alguns valors dominants (mercantilisme, diner, forma d'exercir el poder...) representa un posicionament polític i alhora una proposta ètica. Segons J. Cuscó, l'època dels beguins és caracteritzada per tres fets: a) la implantació dels ordes religiosos, b) una major ‚reglamentació' i , oficialització' de l'Església; c) baralles internes entre ‚les jerarquies eclesiàstiques'. També és l'època «en què neixen les universitats laiques i que en les pontifícies es produeix una crisi teològica» [!?] (36). Contra el centralisme i l'estructuració jeràrquica de l'Església, els beguins volen viure amb més plenitud la fe religiosa; els beguins «són la culminació d'un procés de sensibilització religiosa iniciat d'ençà del segle XI», procés que té un moment important en la fundació dels ordes mendicants; els beguins representen també la ‚consciència de la pobresa', que emergeix en aquesta època. En els beguins haurien confluït l',alè del cristianisme gnòstic' i el ‚gust' del nou saber que es difon per les universitats i per les escoles dels ordes religiosos. Aquest ‚gust' per la filosofia és coherent amb la seva voluntat d'emancipació cultural. Com Spinoza, els beguins «comparteixen una mateixa visió de la religió com a llibertat» (40). «L'exemple de Spinoza, com l'exemple dels beguins, és un exemple ètic de primer ordre, encara vàlid: un exemple que a Catalunya ha rebrostat en èpoques diferents i de la mà d'autors diversos, per exemple en Ramon Llull i en Francesc Pujols» (40).

En el capítol *Arnau de Vilanova i els beguins* (43-50), després de recordar alguns aspectes de la seva biografia, l'autor se centra en els ‚lligams ideològics i complicitats' entre Arnau de Vilanova i els beguins: «Molts dels seus llibres en català van ser repartits entre beguins catalans (1318), relació amb els espirituals franciscans de Llenguadoc; defensa de l'espiritualitat beguina en algunes de les seves obres. Aquesta defensa dels beguins portà Arnau de Vilanova a enfrontar-se amb les autoritats de l'Església. Els beguins tenen com a objectiu promoure la veritat del cristianisme». Precisament, la defensa que Arnau de Vilanova i els beguins fan ‚del valor ètic del cristianisme' representa el camí de l'humanisme.

Els dos capítols següents porten per títol *Vilafranca del Penedès i els primers beguins catalans* (51-50) i *Les comunitats de beguins o ‚beguinatges'* (61-70). En el primer d'aquests dos capítols,

després de definir els beguins com a «persones que pertanyien a una comunitat de laics cristians i que tenien la finalitat de desenvolupar una vida de ‚perfecció' evangèlica» (51), l'autor recorda el naixement d'aquest moviment als Països Baixos i la seva difusió fins a arribar als Països Catalans: Vilafranca, Barcelona, Girona, València i Mallorca. Els primers beguins catalans documentats com a tals foren Guerau Pere i Bernat Fuster, ambdós de la comunitat de Vilafranca. Les comunitats de beguins estaven relacionades amb les dels franciscans. En aquest context, Cuscó esmenta Guillem Rubió. L'autor clou el capítol constatant les diferències entre els beguins i els tercerols en l'època moderna, diferències que són conseqüència del «procés de reglamentació i de vehiculació de les necessitats espirituals per part de l'Església» (59)

En *Les comunitats de beguins o ‚beguinatges'* Cuscó presenta les característiques de l'estil de vida d'aquestes comunitats: pluralitat de comunitats (de vida ermitana o ‚integrat'; masculines o femenines; retorn als valors de l'evangeli, amb la lectura directa —l'autor destaca la recepció que els beguins (i sobretot les beguines) fan de l'*Evangeli de Maria*); perspectiva urbana, interclassisme, organització no jeràrquica, atenció als pobres i malalts. El beguinatge femení —el més important— representa un revulsiu en un moment en què la «dona era vista amb to despectiu». Contra el mal exemple d'alguns sectors del clergat, la vida de beguins i beguines era una referència i model per a molts cristians. Per acabar el capítol, Cuscó esmenta alguns noms de beguines: Margarida Porete, Hildegarda de Bingen, Caterina de Siena, Juliana de Norwich...

El capítol següent és dedicat a Ramon Llull: *Mística i raó: Ramon Llull* (71-81). Els beguins eren lectors habituals de dues obres lul·lianes: la *Doctrina pueril* i el *Llibre contra anticrist*. Ramon Llull i els beguins compartien una mateixa visió crítica de la societat medieval i de l'experiència religiosa. Ramon Llull, com a alternativa a l'escatologisme d'Arnau de Vilanova, proposà en el *Blanquerna* —obra, en què descriu la vida dels beguins— una ‚regeneració' de l'Església en forma d'utopia: «cal una transformació interior de cada individu per transformar la societat i tots els seus estaments i vicis. Llull seria, doncs, un precursor d'un model orgànic de civilització ideal que comença en l'interior (ànima) de cada individu, es transmet als altres mitjançant la paraula i l'exemple, i després permet convertir els infidels cap a la fe veritable, creant una societat universal i cristiana, que és la culminació de tot el procés i del projecte polític i utòpic» (76). Les darreres pàgines del capítol (78-81) són dedicades a Nicolau Eimeric i a la seva persecució dels ‚lul·listes'». «En Eimeric, doncs, ja és ben clar que l'educació ja no és una eina per a l'alliberament individual i col·lectiu, sinó una eina per a l'ordre i per al domini dels uns (els qui tenen el poder i controlen l'educació) contra els altres (la majoria de la població). I és d'aquesta manera que el principi d'iniciació es tradueix en un principi d'ordre i de submissió jeràrquica» (81).

Segueixen encara dos capítols: el primer dedicat a Ramon Martí (*La teologia oficial: Ramon Martí de Subirats*, 81-88) i l'altre a Francesc Eiximenis (*La usura i la política*, 88-94). Recordada la trajectòria biogràfica de Ramon Martí, el presenta, juntament amb Llull, com un ‚gran mestre de l'apologètica'. La diferència entre ambdós rauria en què Llull és més augustinià i Martí més propens a la nova teologia de Tomàs d'Aquino. Eiximenis, segons Cuscó, és un autor ‚molt més moderat' que Arnau de Vilanova i els beguins «i, per tant, molt més representatiu de la posició oficial de l'orde franciscà» (90). En Eiximenis hi ha un gir: sobrepassà la «discussió sobre l'emancipació intel·lectual» i col·locà en primer terme la reflexió sobre «la Cosa Pública». ‚Cosa pública' i ‚usura' haurien estat dos dels grans temes tractats per aquest autor (92). Eiximenis, doncs, també posa damunt la taula «dues qüestions problemàtiques fonamentals [...] d'una banda el diner i el mercat (el guany i la usura, la pobresa i la caritat) i, de l'altra, quins són els fonaments de la societat cristiana i com cal plantejar-la».

Clouen el llibre un epíleg (*Idees, paraules i fets*, 95-104), en el qual l'autor sintetitza les principals conclusions i recalca l'actualitat que poden tenir per al nostre present el plantejament dels beguins i dels autors analitzats en el llibre, una bibliografia (105-108) i l'*Índex* (109-110).

* * *

Vist el planteig i el contingut del llibre, deu ésser arribat el moment de les observacions crítiques:

a) Comencem pel títol del llibre. El tema és sens dubte ‚els beguins', tal com el títol indica. Ara bé, el subtítol (*L'heretgia a la Catalunya medieval*), més que explicitar o concretar el tema del llibre em sembla que confon: quin tipus de relació hi ha entre els beguins i l'heretgia a la Catalunya medieval? Si hi hagué més heretgies —com el contingut del llibre deixa clar— per què la paraula ‚heretgia' no és en plural? En el curs del llibre, l'autor aplica conceptes com ‚heretgia' i ‚heterodòxia' als beguins. Més enllà de les constatacions fàctiques, no m'ha quedat clar per què els plantejaments dels beguins catalans (o àdhuc d'Arnau de Vilanova i Ramon Llull) poden ésser qualificats d'heterodoxos: en què consisteix la seva heterodòxia? Quan foren condemnats com a tals? Per quines raons? Foren sempre perseguits? Tampoc no he acabat d'entendre quin és el sentit que dóna l'autor a paraules com ‚heretge' o ‚heterodox'.

b) En el llibre hi ha moltes dades ‚històriques' gratuïtes, discutibles o fins i tot equivocades. Així, per exemple, l'afirmació que «d'ençà del segle XII, *La ciutat de Déu* va tenir repercussió en autors com Anselm, Abelard i Sant Bernat». A quin Anselm es refereix Joan Cuscó? Com prova Joan Cuscó que el motiu subjacent de la persecució dels beguins és «l'aflorament d'un model de vida que no és productiu» (25)? Tots els beguins eren realment ‚no productius', quan llur obsessió, tal com inculcava Arnau de Vilanova per activa i per passiva, era la de no caure en l'ociositat? Per la mateixa raó sembla que haurien d'haver estat perseguits els ordes contemplatius: ho foren? Qui són els ‚Bernat Gui' l ‚Pere Joan Oliva', citats, per exemple, en la pàgina 27? Quins són els autors o beguins catalans que afirmaven que la vinguda de l'anticrist «s'havia de produir pels volts dels anys 1325-1338» (28)? Com documenta l'autor que els beguins «no van ser un moviment marginal per la seva implantació arreu del territori» (33)? O que van ser un moviment «aliè a la seva societat i als problemes que l'envoltaven» (33)? En què es basa Joan Cuscó per a afirmar que els beguins tenien «un interès cap a la filosofia com a ciència de les coses divines i humanes» (38)?

c) La bibliografia utilitzada per l'autor, malgrat que el seu objectiu és en part fer una síntesi dels coneixements sobre els beguins, és parcial i dispersa. Vegem-ne una petita mostra. Per exemple, per a la reconstrucció històrica del moviment beguí no he sabut verue l'estudi de J. Perarnau, *Profetismo gioachimita da Arnau de Vilanova a Vicent Ferrer*; o el de J. de Puig, *Els estudis sobre el lul·lisme i l'arnaldisme medievals*. Per a l'estudi de les comunitats concretes, hi manquen els estudis de Perarnau (Girona i Barcelona), Rubio Vela (València) i Estelrich (Mallorca), etc. Hom podia trobar més bibliografia en el meu *Arnau de Vilanova, espiritual. Guia bibliogràfica* (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, XVII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1994. L'autor tampoc no sembla haver aprofitat, almenys de forma explícita, obres com l'*Alia Informatio Beguinorum d'Arnau de Vilanova* —editada per Josep Perarnau l'any 1978— que li haurien permès de reconstruir les opcions vitals dels beguins. Repeteixo, són només alguns exemples dels molts que es podrien posar.

d) Qualque vegada Joan Cuscó reprodueix quasi al peu de la lletra frases extretes d'un llibre meu sense citar la font. En dono un exemple: a la pàgina 43 diu: «...un moment en què Catalunya estava en clara expansió política i econòmica, en què en l'àmbit cultural la presència de jueus i de musulmans suposava un estímul intel·lectual i en què, davant l',amenaça' que representava l'Islam (Sant Joan d'Acre, últim reducte cristià a Terra Santa, va caure el 1291), hom es preparava per a la croada i l'apologètica». En el meu llibret *Arnau de Vilanova*, Barcelona, Dalmau editor 1997, trobem: «Catalunya era en aquest temps un país en expansió. En l'àmbit cultural, la presència de jueus i musulmans era un estímul de primer ordre. Davant l'amenaça que representava l'Islam (Sant Joan d'Acre, últim reducte cristià a Terra Santa, caigué el 1291), hom es preparava per a la croada i l'apologètica». Què se n'ha fet de l'honestedat intel·lectual de l'autor?

e) Joan Cuscó dedica un capítol a Ramon Martí, com a representant de la ‚teologia oficial'. Era necessari aquest capítol? Quin sentit té un capítol com aquest en un estudi sobre els beguins?

f) I acabem amb una valoració sobre el planteig general del llibre. Estic d'acord amb l'autor en la constatació que el nostre coneixement dels beguins de casa nostra és parcial i dispers, i que cal, doncs, un estudi global sobre aquest moviment; estic d'acord també que cal aprofundir en la relació entre l'obra d'autors com Arnau de Vilanova i Ramon Llull i els beguins; fins i tot que l'estudi dels beguins pot fer llum al nostre present. Trobo suggerent la hipòtesi, que d'alguna manera vertebra el treball: els beguins representen un intent d'emancipació cultural. Ara bé, no estic ben segur que actualment hi hagi les condicions adequades de recerca històrica i d'anàlisi d'obres que farien possible un estudi global i de síntesi com el que l'autor es proposa. Sí que estic plenament convençut, però, que no es pot portar a terme un estudi de síntesi sobre els beguins catalans sense tenir en compte la globalitat dels estudis que existeixen sobre el tema i, encara amb més raó, precisament, perquè els estudis que existeixen són parcials i limitats. L'escassa bibliografia utilitzada per l'autor (especialment sobre el beguinisme, però també sobre Arnau de Vilanova i Ramon Llull) posa de manifest que l'estudi no és de síntesi històrica. El planteig del llibre falla per la seva base. Com podem pretendre que una reconstrucció així del nostre passat pugui il·luminar el nostre present?

Tant del contingut com de la metodologia d'un llibre publicat en la col·lecció «Scripta et Documenta» —col·lecció que s'ha fet un nom gràcies a estudis de qualitat— i que ha comptat «amb l'ajut de la Direccion General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura», segons llegim en la pàgina de crèdits, servidor n'esperava més.

N'esperava un diàleg, tal com l'autor promet en les pàgines inicials. I em trobo que ell s'ha col·locat davant un quadre del beguinisme que no sembla anar més enllà d'una clonació de les seves pròpies idees; i així el possible diàleg s'ha convertit en un monòleg, en una mena de *Manifest del beguinisme sociopolític*, una espècie de teologia de l'alliberament ‚avant la lettre', en la qual els beguins només s'entrelluquen com figures emboirades.

* * *

En acabar l'any 1978 la seva edició de l'*Alia informatio beguinorum* d'Arnau de Vilanova, Josep Perarnau assenyalava que «les fonts arxivístiques són riques, diria que riquíssimes, de dades que esperen l'interès de l'investigador. La reconstrucció, de moment parcial i a la llarga esperem que total, d'aquells anys [inicials del segle XIV] no és sols interessant per la seva riquesa de vida, no sols és important per al descobriment de les grans línies de fons que marquen la vida del nostre poble, ans encara és fontal per a la comprensió de tot el segle XIV català...» (183); dissortadament, el llibre que ens ocupa, no sembla pas haver aportat noves dades objectives per a una millor coneixença i comprensió d'aquella realitat tan rica de vida i de pensament.

Jaume Mensa i Valls

Antonino Marrone, *Repertorio della feudalità siciliana (1282-1390)* (Quaderni Mediterranea. Ricerche Storiche, 1), Palerm, Mediterranea 2006, 560 pp.

Després d'una presentació, en la qual l'editor de la col·lecció subratlla que l'aportació d'aquest llibre és resultat d'innombrables hores de treball pacient de recerca en fons d'arxiu palermitans, sobretot en l'Archivio di Stato, que ha anat acollint els arxius de nombroses cases del baronatge sicilià, completat amb l'Archivio Storico del Comune, som informats que dins un conjunt de cinc-centes vint-i-tres famílies baronials, documentades entre l'any de les Vespres Sicilianes, i el 1390, en què la presa de possessió de la parella reial Martí el Jove-Maria de Sicília posà fi als anys de govern de les quatre famílies vicarials, vuitanta-sis (o el 17 % del total) procedien dels regnes i terres de la Corona catalanoaragonesa; és veritat que les grafies de llurs noms en la documentació siciliana resumida són lluny de la correcció ortogràfica normalitzada,

però de molts d'ells la documentació extractada fa constar que eren catalans i d'altres els sols nom i cognoms no permeten de dubtar de l'origen familiar. Per això, tot i acceptant que la llista següent pot necessitar qualque correcció, m'atreveixo a donar-la perquè, tot i les possibles incorreccions, condueix a un recull que és notable per la riquesa de la seva informació.

Així, doncs, les famílies baronials sicilianes procedents de la corona catalanoaragonesa, de les quals aquest llibre assenyala documentació present en un dels arxius palermitans, són les següents (les xifres entre parèntesis que segueixen cada nom remeten a les pàgines del llibre); també m'he permès alguna semillibertat, com la de considerar de les terres peninsulars de la corona un personatge com Joan de Pròixida (o Roger de Llúria), perquè en aquell moment ja hi devia haver estat infeudat d'alguna baronia, i per tant pertanyia al respectiu braç noble:

Abbellis (d'Abella) (22); Balasc d'Alagó (26-35); Ramon Alemany (37); Sanç d'Aragó (50-58); Miquel Peris d'Arbes (58); Gonçal Ximenes d'Arenós (59); Garsias Sanç d'Asur (o Llopis d'Asur) (63); Jeroni Baldiri (71); Bertran de Bellpuig (80); Antoni Bonsfills (86); Guillem Galceran de Cartellà (124-127); Guillem Castellar/Castillar (130-131); Simó de Corts (Sescorts?) (155-156); Riembau des Far (157-158); Berenguer des Puig (158); Hug d'Empúries (161); Francesc Fontcoberta (176); Pere des Grau (185); Roderic Gil de la Serra (219); Pere Eiximenis de Lleida (222-223); Roger de Llúria (230-231); Pere Llobera (231); Ramon Marquet (255); Pere Llopis de Maiola (263); Guillem Montagut (283); Guillem Ramon de Montcada (283-292); Berenguer de Montroig (295-296); Berenguer Orriols (308-309); Samsó d'Osca (309); Ramon Peralta (331-338); Guillem Perbullit (338); Gombau des Puig (309); Garsias Pomar (346); Joan de Pròixida (349); Pere de Puigverd (350-351); Arnau des Pujol (351); Joan Rayner (154); Bernat Ramon de Ribelles (355); Guillem Riera (357); Umbert Rocafort (359); Bernat Ros (371); Bernat de Sarrià (386); Galceran sa Rovira (392-393); Asnar Peris de Sosa (401-402); Miquel d'Esparsa (403); Arnau de Splan (409); Pere Estany (409); Sanç de Taust (422); Simó de Vallgornera (434-436); Berenguer Vilar (453); Bernat de Vilardida (453); Roderic Garsia de Vilana (453); Romeu Vilanova (454-455); Berenguer Vilaragut (455); i Ferran Eiximenis d'Íxar (456).

Les pàgines 459-541 contenen la llista alfabètica dels feus.

El fet d'assenyalar la documentació palermitana corresponent a cada una d'aquestes famílies catalanoaragoneses transplantades a terra siciliana entre el 1282 i el 1390, ha posat a les mans sobretot dels recercadors de fora l'illa una quantitat d'informació sobre les dites famílies que enriqueix de forma fins ara mateix impensable les possibilitats de fer-ne un seguiment individualitzat.

Si el tema de l'expansió catalana per la Mediterrània en la Baixa Edat Mitjana de vegades podria semblar una nuvolosa de difícil concreció, ara ens n'és precisada una franja geogràfica (l'illa de Sicília) i una de social (les famílies baronials), que tot d'una té noms, cognoms i potser fins i tot fesomies, almenys familiars. Això no obstant, hi hagué molts d'altres catalans que actuaren a Trinàcria durant aquell segle i que no figuren en les pàgines d'aquest llibre: les companyies d'almogàvers, de les quals potser només són coneguts els noms dels capitans, com l'altre Roger, el de Flor; els mercaders, que degueren ésser ben representats durant aquell segle; i d'altres catalans mes coneguts, com aquell Arnau de Reixac, arquebisbe de Monreale en temps de Frederic III d'Aragó; o aquell mestre portulà, Pere de Motmeló, home de tota la confiança tant del rei acabat d'esmentar com de mestre Arnau de Vilanova i aquest mateix: cap d'ells no figura en el llibre que ens ocupa i que semblen demanar un complement que els englobi tots. Som, doncs, lluny de saber amb detall allò que representà la intevenció catalana a Sicília entre el 1282 i el 1390.

Però aquest llibre ens en dóna un bell tast. Em sembla, doncs, d'estricta justícia de remerciar el senyor Antonino Marrone per la riquesa que ell pacientment ha anat atresorant durant anys de feina i que ara, tot d'un cop, acaba de fer accessible a tothom. I cal esperar que des dels Països Catalans hom la sabrà explotar com cal.

Josep Perarnau

Lluís Brines i Garcia, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla, Novaedició, Grupo Nacional de Editores 2004, 654 pp.

Si qualsevol tema d'estudi del pensament de fra Francesc Eiximenis és lluny d'ésser fàcil, el que té per objecte la seva filosofia social i política augmenta considerablement en dificultat ni que només fos perquè el concepte de ‚social i polític' del temps d'Eiximenis deu ésser sis segles distant del nostre i la materialitat de la seva doctrina deu ésser no excessivament difícil d'ésser sintetitzada i esquematitzada, però en canvi no és pas ‚a priori' a l'abast de la mà establir la relació entre el dit pensament i la realitat social i política en el pas del segle XIV al XV; i en darrera instància, la consistència d'aquella filosofia consistí en això, en el seu encaix amb la realitat viva d'aquells moments. Encara que només fos per aquesta raó, cal remerciar l'autor per la valentia d'haver-se enfrontat amb aital tema, encara que, evidentment, cal tot seguit veure com ho ha dut a terme i quin ha estat el resultat que ens ofereixen les pàgines del present llibre.

No sé si conscient d'aquesta dificultat, l'autor ha dedicat a preparar el tema i el possible lector els dos primers capítols dels sis que configuren l'obra, respectivament dedicats a informar sobre les obres escrites per Eiximenis i llurs edicions i sobre els estudis que els han estat dedicats des de darreries del segle XIX, tant en general, com en particular sobre les seves doctrines sociopolítiques (27-67), i a formular unes consideracions preliminars (69-115).

Aquestes tenen com dues parts: la primera, dedicada a les fonts eiximenianes, l'encerta a presentar el nostre polígraf immers en la gran tradició doctrinal del cristianisme fins al pas del segle XIV al XV: *Bíblia*, Pares de l'Església formant un estol immens d'Agustí a Bonaventura i entorn d'aquesta sòlida soca, que inclou els grans decretalistes contemporanis, per a Eiximenis personificats en el cardenal Hostiensis, Enrico di Segusio, tota mena de complements des de la tradició clàssica als ‚espirituals' dels darrers temps passant per tota mana de temes, on no manquen els relatius a la milícia o a la mercaderia (69-87). L'altra part es podria resumir sota el concepte de *Com se`n servia i com l'hem de llegir i d'entendre*; i ací ens arriben les indicacions del dr. Brines, avisant-nos que Eiximenis no és un autor de pensament original (87), que té una peculiar manera d'escriure (88), car sovint ho feia en clau (93), i que constantment mirava de no crear-se enemics (91), sobretot en la casa reial (99), ans procurava d'estar bé amb tothom (107-108); per això, és «molt difícil, en alguns casos impossible, saber quin és l'exacte pensament eiximenià respecte a certes qüestions» (109) i així resulta «un autor ambigu» (110), en el qual, però, l'autor constata un ‚penchant' místic en la seva segona època i sobretot en la *Vida de Jesucrist* (113; cf. 76, nota 233), contraposat a l'aridesa de les obres primerenques, en particular dels dos primers llibres del *Crestià* (113); també constata «una remarcable evolució en les seves obres en llengua catalana» (114), on és més perceptible l'esperit eiximenià de concòrdia (115), és a dir, de quedar bé amb tothom.

Ben avisats d'aquestes característiques, entrem en un dels temes majors, el del pactisme, començant pels seus pressupòsits i en concret pel teocràtic, resumit, d'acord amb el seu venerat Hostiensis, en l'afirmació que ‚de iure' el papa és suprema autoritat també damunt l'ordre temporal, però que, en aquest, ‚de facto' ho és l'emperador, perquè «magis potest in temporalibus» (120-121): l'autor sentencia: «fa Eiximenis un brillant exercici de la seua astúcia» (121). Assenyalem la conseqüència en el pactisme econòmic: «Per a poder fer negoci, els comerciants han d'arribar a un acord» (123). Entrem en els antecedents del pactisme, tant en el pensament polític europeu com en la realitat de la corona catalanoaragonesa: el redescobriment del dret romà o ‚ius commune' aportà la ‚regula iuris' «Quod omnes tangit ab omnibus probari debet» i el redescobriment d'Aristòtil precisà que els ‚omnes / omnibus' no s'havien d'entendre només els ‚christifideles', ans tots els ‚cives' d'una col·lectivitat (124-130); per a Catalunya trepitgem terreny conegut: assemblees de Pau i Treva ja en el segle XI (vegeu més amunt la recensió del *Diplomatari de la Catedral de Vic*), les reunions en moments difícils, a les quals són convidades les ciutats (1199, 1214 a Lleida i ja corts pròpiament dites a Barcelona 1283, a Cervera el 1359 i després de Casp, mort Eiximenis, a Montblanc el 1414), que anaren imposant la sobirania

compartida (130-135); i així som arribats a *L'estructuració del sistema pactista en el pensament eximenià*, que es concentra en les següens tesis:

1. si els homes haguessin format societat abans del pecat original, aquella societat humana, totalment lliure sota la llei de Déu, hauria viscut en pau i harmonia (137);

2. després del pecat, calgué nou pacte amb Déu, acceptant la seva llei com a garantia de vida virtuosa i de benestar social (139);

3. en la nova situació tothom era lliure, però per culpa del pecat calgué elegir senyor, bo i exigint-li per pacte d'assegurar la convivència virtuosa i el bon estament de la comunitat (140-143);

4. el millor bé comú exigeix govern d'un de sol (monarquia), però paccionat i amb representació del poble amb d'acord de les tres mans (144);

5. no és la cosa pública per al príncep, ans aquest per a la cosa pública amb exigència d'exemplaritat i en reciprocitat de caritat cristiana (156).

Segueix l'apartat sobre les *condicions concretes de l'exercici del poder*, que per ventura es redueix a ésser una exposició de la doctrina normal sobre l'exercici de la sobirania, que, però, augmenta d'interès en arribar al tema del tirannicidi, plenament de moda en el pas del segle XIV al XV (168-183); dins una autèntica allau d'imprecacions del *Dotzè*, Eximenis arriba a dir que «contra lo qual [el tirà] deu cridar tota natura, e contra ell se deu commoure e·s deu llevar el cel e la terra, e tota consciència tement Déu fins que l'hagen mort e foragitat de tot lo món» (172), però a l'hora de la veritat, concretada en reis de carn i ossos, l'autor considera que també en aquest capítol Eximenis s'ha deixat portar «de la seua proverbial astúcia» (174 i encara 180, sobre el mateix tema i amb idèntica astúcia).

«Una de les astúcies eximenianes» és assenyalada per l'autor en parlar del binomi llibertat-servitud (187) i així creix en el lector la idea que el text d'Eximenis (extrem reconegut pels estudiosos moderns), és clar i directe en exposar la doctrina abstracta, però que, en canvi, en tocar de peus a terra, entre la doctrina i la realitat topem amb les ‚astúcies eximenianes'. És un exercici d'astúcia oblidar lleis i poble en cas que un regne es trobi sense senyor i limitar-se a dir que «lo papa hi proveex» (182)? Al cap de pocs anys, en l'Interregne, Benet XIII no hauria fet altra cosa que seguir la doctrina de l'amic Eximenis; però en un cas almenys, l'excusa en ‚la seua proverbial astúcia' (214), no és encertada, car no hi ha astúcia del framenor gironí ans confusió de l'autor, quan posa en el mateix sac les obligcions envers la pobresa evangèlica d'un religiós que n'ha fet vot, sobretot si és franciscà, i les d'un bisbe o d'un clergue, que almenys no ha fet vot ni professió particular de pobresa.

La constatació que mestre Eximenis escriu els llibres sucant la ploma en la seva ‚proverbial astúcia' (353, de vegades doblada d'‚ambiguïtat: 274) ens acompanya en l'exposició dels temes següents: el de l'antimonarquisme i antielitisme (274-283; cf. 553) a l'hora d'esbossar l'estructura de la societat, on hom no acaba de veure si per al gironí, ultra les queixes de la societat expremuda, no hi ha només (güelf, ell) una dinastia acceptable, la dels reis de França, i que, en canvi, qualsevol casa en la qual s'hagi infiltrat una sola gota de la sang dels Hohenstaufen (313; cf. 401-402), la de Barcelona inclosa, per aquest sol fet, put a sofre d'infern; la relliscada del 1391, que motivà la protesta del rei Joan I i la revisió del framenor, segurament no fou una badada.

Seguim amb les ‚astúcies' eiximenianes: la primera vinent és per a mí inexplicable; d'una banda el gironí és conscient que no sols el dret canònic, sinó també la teologia, són absolutament contraris a batejar per força els fills dels jueus contra la voluntat dels pares, i en canvi ell ho accepta: per preteses exigències de la pau pública «és llegut forçar los infels a convertir-se e batejar los infans contra llur voluntat» (317-318, *Dotzè*, cap. 840); l'astúcia eiximeniana sembla haver estat tan elàstica com ell volia.

Tornem a trobar l'astúcia en la pàgina 355, on, a l'hora d'acollir mercaders estrangers es pot practicar l'accepció de persones (355); també a l'hora de decidir sobre adquisició i ús de riqueses (368), o en el tema tan discutit aleshores del préstec a interès, ni que sigui en la forma de creació o compra de censals i violaris (387 i 394-395).

I heus-nos arribats al capítol que ocupa les pàgines 397-488, dedicat a les idees profetico-escatològiques, ací exposades per la relació que en Eiximenis tenen amb les socials i polítiques. I no triguem gaire a trobar-nos en terreny desconegut, car, a diferència de l'empedrat de fragments textuals sobretot d'Eiximenis, però també de mestre Vicent Ferrer o de Joan de Rocatalhada o d'Arnau de Vilanova, a què estàvem acostumats en els capítols anteriors, ací ens trobem amb afirmacions personals rotundes, com la relativa al *De triplici statu mundi*: «...estimem fora de tot dubte la paternitat eiximeniana d'aquest opuscle...» (430); fixem-nos en un punt, que podria ésser força convincent, l'afirmat servint-se de frase d'altri, a la qual l'autor explícitament s'adhereix: «... he (Eiximenis) works always within the classical Joachimist patterns of three *status* and seven *etates*» (446, citació de H. Lee, M. Reeves, G. Silano); quant a l'esquema operatiu de les set ‚aetates', ho deixaré córrer perquè no sé si es tracta d'‚aetates mundi' o d'‚aetates ecclesiae', car almenys a 440 les primeres són vuit, inventant-se'n una, desconeguda de Sant Agustí, la quarta, que, començant en Moisès, ell feia acabar en David; el problema rau en el fet d'afirmar que Eiximenis treballa sempre sobre la base, aquesta certament joaquimita, dels «tres status mundi» (que no s'han de confondre amb les tres ‚lleis' de natura, d'escriptura i de gràcia, aquestes sí amb base teològica sòlida); jo no recordo haver trobat en aquestes quatre-centes cinquanta pàgines del llibre del dr. Brines cap fragment inqüestionat d'Eiximenis que manifesti la seva acceptació de la doctrina específicament joaquimita de les tres edats (Pare, Fill i Esperit Sant, repeteixo: no tres ‚lleis'), i m'atreveixo a demanar-li que tingui l'amabilitat d'assenyalar-me en el seu llibre o en l'obra autèntica d'Eiximenis el o els fragments en què el gironí manifesti que comparteix la doctrina joaquimita de les «tres aetates mundi»; si el o els dits fragments no existissin, tindríem un resultat molt clar: mestre Francesc Eximenis mai no s'associa a la doctrina específicament i declaradament joaquimita dels «tres status saeculi/mundi», mentre l'autor del *De triplici statu mundi*, sí que la prengué com a «pattern of his work».

Fixem-nos en algun altre detall; el dr. Brines ens repeteix que l'‚avinyonisme' de fra Eiximenis fou una opció del final de la vida, sense, però, que digui quan per a ell començà aquell final, car si només hagués estat cosa del 1409, en ésser nomenat per Benet XIII bisbe d'Elna i patriarca d'Antioquia, un servidor li preguntaria si es creu que Benet XIII tenia palla a l'ull: recordem la seva afirmació: «el seu final decantament avinyonista» (405), i «al final de la seua vida fou obertament partidari del segon [el papa d'Avinyó]» (429); em permeto de preguntar, doncs, al dr. Brines si l'any 1391, en què Benet XIII només era un futurible, però era el cardenal d'Aragó, anomenat Pero o Pere de Luna, i ja es fiava de mestre Eixinenis, aquest ja es trobava ‚al final de la seva vida', quan li'n restaven encara vint anys; però el cert és que abans del primer de març d'aquell any mestre Francesc havia demanat al ‚Cardenal de Luna' que protegís la comunitat franciscana reformista de la Vall de Xelva i el cardenal respongué a la petició fent-los arribar dotze florins d'or, que en aquella data ja eren fets efectius (cf. «ATCA», I (1982), 207, document 1); els peticionaris, doncs, consideraven que mestre Eiximenis tenia influència en el Cardenal de Luna i aquest hi féu honor, no pas mirant només de quedar-hi bé, ans amb uns contundents dotze florins d'or; si això no significa que el cardenal considerava el mestre, personatge totalment de fiar, també des del punt de vista de l'obediència avinyonesa que ell oficialment representava en les nostres terres, espero que algú em digui què significava.

Hi ha algun element de judici que ens desveli la significació dels dotze florins d'or entre el Cardenal de Luna i mestre Francesc Eixinemis? Remercio el dr. Brines per haver-me posat a l'abast de la mà dos fragments que, si no m'erro, permeten de conèixer la posició d'Eiximenis ja en els primers moments del Cisma d'Occident, en què ell escrivia el *Primer del Crestià*; el primer descriu asèpticament la situació de les dues obediències amb els respectius papes; trobem en el cap. 207 (405): «Ara...s'és llevat aquest scisme general entre aquests dos, dels quals cascú se apella papa. Aquell qui és en Roma se apella papa Urbà lo VI. Aquell qui és en Avinyó se apella papa Climent VII, per lo qual scisme huy crestiandat és en fort terrible brogit»; Eiximenis s'hi limita a una descripció asèptica i no pren partit, perquè els anys 1379-1381 en què

Eiximenis escrivia el *Primer*, Pere el Cerimoniós havia imposat la situació d',indiferència' (per cert, no recordo haver-la trobat esmentada en el llibre que ens ocupa).

Això no obstant, Eiximenis permet de veure allò que pensa, ni que sigui amb una proposició negativa, de claredat meridiana: la frase pertany al cap. 211 (406): «...per aquesta raó [pel tracte que havien donat als pobles sotmesos] han ells [els romans] perdut tant de temps la presidència spiritual e temporal, car aquí [a Roma] no ha papa huy...»: més clar, l'aigua: mentre escriu el *Primer* (1379-1381), a Roma no hi ha papa; certament hi havia Urbà VI, que viuria fins al 15 d'octubre del 1389, però els anys 1379-1381, en què escrivia el *Primer,* per a Eiximenis a Roma «no ha papa huy»: si a Roma hi ha Urbà VI, però no hi ha papa és que Urbà VI no és papa per a mestre Francesc Eiximenis; per a l'autor del *De triplici statu mundi*, en canvi, sí que n'hi ha i és Urbà VI, a favor del qual escriu les seves pàgines. El mestre no diu res de Climent VII perquè la prohibició del rei no li ho permet, però en afirmar rotundament que a Roma «no ha papa huy», ens diu, aparcada per un moment l'astúcia, tot el que ens cal saber. I remarco la distància entre el respecte a la ,indiferència' decretada pel rei Pere III, d'una banda, i l'afirmació de la convicció personal, clara i neta i sense astúcia, que en aquells moments (1379-1381) a Roma no hi ha papa tot i que hi hagi Urbà VI.

Respecto profundament la convicció personal del dr. Brines en afirmar que mestre Francesc Eiximenis és l'autor del *De triplici statu mundi*, però les raons exposades no em permeten d'acompanyar-lo; i encara en donaré una altra: tal com hem trobat abans, el nostre autor escandeix constantment l'observació de l'astúcia amb què escrivia les seves pàgines mestre Eiximenis (174, 180, 187, 214, 274, 318, 353, 355, 368, 387, 394-395) i fins i tot la trobava en comparar les obres autèntiques amb el *De triplici...*, suposant que també fos autèntica; suposem, ni que només sigui per hipòtesi, que el darrer títol no fos obra autèntica de mestre Eiximenis, i aleshores em permeto de preguntar: el text del *De triplici statu mundi* és escrit sucant la ploma en astúcia o, per contra, en formulacions clares i escairades i de significació unívoca i indubtable?. Si la resposta fos favorable a la darrera possibilitat, tindríem que l'idèntikit de l'autor Eiximenis i el de l'autor del *De triplici statu mundi* no coincidirien.

Exclòs, doncs, el mestre gironí com a autor del *De triplici statu mundi*, m'atreveixo a proposar una hipòtesi (bo i remarcant que només és una hipòtesi, a l'espera que pugui ésser analitzada, desestimada o confirmada): com que en la nostra Província franciscana és conegut el capdavanter del partit urbanista, no gens menys que l'infant fra Pere d'Aragó, em pregunto si el *De triplici statu mundi* no hauria estat una reflexió sàvia destinada a apuntalar doctrinalment els partidaris del ,papa' de Roma, que per a ells era certíssimament Urbà VI, agrupats entorn del dit infant? Massa amics el fra infant i el fra mestre de teologia no sembla que ho fossin, ni tenint en compte les ,astúcies' eiximenianes.

Hi hauria nombre de punts a discutir, però la recensió ja és massa llarga i en demano disculpes.

Josep Perarnau

Sebastián Fuster Perelló, «*Timete Deum*». *El Anticristo y el final de la historia según san Vicente Ferrer* (Colección San Vicent Ferrer), València, Ajuntament 2004, 290 pp.

La dedicatòria de la pàgina 13 ens diu que el llibre del P. Fuster és «fruto de una investigación de varios años». Des de sempre, en aquesta secció hom ha mirat d'escriure guiat per la distinció entre una obra (la recensionada) i el seu autor; aquest, per l'esforç fet en gestar i donar a llum el llibre, és mereixedor de tota gratitud, mentre el llibre i no pas l'autor és l'objecte directament tocat per la recensió, que ha d'ésser objectivament resumit i justament avaluat.

En el cas del P. Fuster, em trobo amb més d'una dificultat a complir els dos adverbis programàtics, la de l'amistat i admiració personal (ni que la relació directa sigui tan poc sovintejada), i la que, tot just encetat el llibre, ja em trobo que m'atribueix l'afirmació (i encara subrat-

llada), que em sembla justa: «Ni Arnau ni Vicente son joaquinitas» (21); i cap al final, en presentar-nos la collita dels seus anys de feinada, comença amb aquest títol: «Vicente está cerca de Joaquín, pero no es joaquinita» (275); sembla, si no ho entenc malament, que no fa por al P. Fuster de compartir la, diguem-ne, tesi meva. Però d'altra banda, creu que en qualificar (qualificació que no m'he pas inventada un servidor) mestre Vicent de ‚praedicator finis mundi' n'he fet un gra de massa (133). Doncs bé, malgrat tot, miraré de no ésser ‚a priori' parcial ni a favor ni en contra del llibre i faré els possibles a fi que la present recensió sigui objectiva i justa.

Potser no de tot podria estar ben satisfet, com quan l'autor m'encoloma la responsabilitat de la notícia que el sermó *Vos estis sal terrae* hauria estat predicat a Barcelona el 5 d'agost del 1413 (236, nota 319: «Según Perarnau... predicado en Barcelona el 5 agosto 1413»); no em puc atribuir tal honor, car no crec que hagués aventurada la dita afirmació, si el ms. 477 de la Biblioteca de Catalunya no ho fés constar en el títol del sermó, d'altra banda confirmat per l'anotació inicial del ms. d'Avinyó: «Barchilone in orto».

Però en el bell llibre del P. Fuster hi ha dos moments, que per obligació han d'entrar en aquesta recensió: les pàgines sobre la relació de mestre Vicent amb Arnau de Vilanova (88-93): en aquest punt, demanant disculpes per endavant, m'atreviria a suggerir al P. Fuster que esmercés una mica del seu temps i llegís l'estudi preliminar a la recent edició de la *Introductio in librum... De semine scripturarum*, dins les *Arnaldi de Villanova Opera theologica omnia* (AVOThO, III): són dues personalitats que no caben en una bossa genèrica, perquè tenen unes característiques escairades i punxagudes summament personals.

Darrerament, de més a més, ha estat publicat un paràgraf de mestre Vicent fins ara desconegut, que, sense esmentar per res Arnau de Vilanova, ajuda a copsar la diferència bàsica entre ells; diu així:

> «Item dico vobis quod in loco de Monserrat quidam heremita dixit michi quod heremite, credo quod duo, morabantur in tali monte, et hoc in Lumbardia, de quo non recordor, videlicet de nomine montis. Et ipsi heremite erant fide digni et multum devoti. Et ego replicavi ei dicendo quod non poterat esse, et allegavi testimonium Biblie: «Non est vobis noxe, etc.» [*Act*. I, 7]. Et heremita respondit quod illud habebat verum tempore apostolorum, sed nunc erat expediens quod sciretur. Et ipse heremita per multa loca me investigaverat ut illa posset michi manifestare, attento quod audiverat dici quod ego predicabam adventum antichristi». Franco MORENZONI, *La prédication de Vincent Ferrier à Montpellier en décembre 1408*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», LXXIV (2004), 225-267, en concret, 266, líns. 286-295.

Un servidor no puc aventurar pas que l'hermità de Montserrat hagués sabut que la interpretació segons la qual la resposta de Jesús a *Act*, I, 7: «Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate», ara convenia que fos interpretada de manera altra i, per ensenyament de Déu, ho podia ésser (conèixer el temps del restabliment del regne d'Israel no és cosa que es trobi a l'abast de les vostres forces, però ho és i hi és, si Déu es digna a fer-ho conèixer, i per tant ara és convenient de conèixer-lo); en conseqüència, la conveniència de conèixer ara els temps finals és una de les tesis bàsiques tant del *De tempore adventus antichristi* com del *De mysterio cymbalorum* d'Arnau de Vilanova. Per a mestre Vicent, en canvi, la resposta de Jesús en *Act* I, 7, tanca amb clau i forrellat i balda qualsevol vel·leïtat de conèixer els temps finals i, per tant, no pot ésser expressada amb més claredat la distància entre la doctrina escatològica de mestre Vicent i la d'Arnau de Vilanova, distància que gira entorn la interpretació d'*Act* I, 7.

L'altre cas de dissentiment és el de la pàgina 215, nota 270, i en concret l'afirmació que Siegmund Brettle va transcriure els quatre sermons friburgesos *De fine mundi* (veritat com un temple), i continua: «pero los considera pseudovicentinos (*San Vicente*, 177-195)»; m'he hagut de fregar els ulls i de rellegir-ho no sé quantes de vegades, perquè no m'ho arribava a creure; no cal dir que he rellegit les pàgines citades del llibre de Brettle i que no hi he sabut trobar

enlloc això de ‚pseudovicentinos'; evidentment agrairia la indicació de pàgina i frase. Per la meva banda, penso que potser es refereix a les línies inicials del segon paràgraf de la pàgina 174; «Gerade weil man aber mit den Gedanken San Vicentes, die er über den Antichrist und das Weltende ausgesprochen hat, Missbrauch trieb und ganze Abschnitte böswillig interpolierte...»; si fossin aquestes les paraules, és evident que Brettle no és l'impersonal ‚man', al qual és atribuïda la manipulació i interpolació en texts vicentins.

Per això, a fi de deixar les coses en el punt de màxima claredat i evitar, dins el possible, que ningú no s'agafi a aquella nota per llevar autoritat als sermons de Fribourg, és justificat de copiar la segona part d'aquell paràgraf:

> «...ist es um so bedeutungsvoller, dass wir hier eine so hervorrangende Persönlichkeit, wie Friedrich von Amberg sie ist, zu Wort kommen zu lassen, denn nur so wird es möglich sein, sich ein absolut sicheres Urteil über das zu bilden, was San Vicente tatsächlich über den Antichrist und das Weltende gepredigt hat» (BRETTLE, 174).

Més clar no pot ésser: enfront de manipulacions anònimes, estranyes i irresponsables de texts vicentins, nosaltres (remarquem el salt del ‚man - algú innominat' al ‚wir - nosaltres') tenim el testimoniatge d'una molt destacada personalitat com fou la de fra Frederic d'Amberg, que ens dóna la possibilitat de formar-nos un judici absolutament segur d'allò que sant Vicent predicà, justament en els quatre sermons que el mateix Brettle transcriu a continuació; no veig com es pot atribuir a Brettle l'afirmació que els dits sermons són ‚pseudovincentins'.

A la feina! I fem cas de Jaume Balmes, segons el qual una bona informació sobre un llibre es pot obtenir llegint-ne el pròleg i les taules finals, que, en aquest sentit es converteixen en índexs. La introducció ens diu que les diverses preguntes que s'acumulen entorn mestre Vicent només pel fet d'esmentar l'anticrist, es poden encloure «en una sola. ¿Fue, de alguna forma, joaquinita»? (20) La taula final ens col·loca davant un treball dividit (joaquimíticament?) en tres parts: la primera dedicada als autors cristians fins a Joaquim de Fiore (39-75), la segona a allò que amb Henri de Lubac en podem dir la primera posteritat espiritual (medieval) de Joaquim, segles XII-XV (77-121), i la terça a Mestre Vicent (123-262), amb les consegüents conclusions (273-285).

Comencem, doncs, per l'exposició dedicada a l'Abat de Flore, que després d'un primer resum de la seva vida i obra, ens fa passar davant els ulls la línia de doctrina escatològica procedent dels més antics Pares de l'Església, al centre dels quals i de la qual hi ha sant Agustí d'Hipona: tots, especialment el darrer, reflexionen sota l'impacte de la setmana inicial del *Gènesi* i de les perspectives de l'*Apocalipsi*: la setmana creacional segueix configurant tota la història del món, en particular la de l'Església, que desemboca en el diumenge etern.

De la lectura del llibre del P. Fuster n'isc amb la impressió que ha estat escrit sota la direcció, potser ni tan sols conscient, d'una idea reduccionista: primer al·legant que el nombre de sermons dedicats al tema de la fi del món no és pas el 70 % que deia Fages, ans potser ni arribaven al 10 % com propugnaven Garganta-Forcada, sinó que es queden en el percentatge reduït de Desantes Guanter o a l'1, al 2 o al màxim al 5 % de Gorce. Un servidor no sóc qui per discutir-ho, entre d'altres raons potser perquè continuen compareixent manuscrits abans desconeguts, amb nous sermons de sant Vicent Ferrer, i, doncs, encara no podem saber quin és el total de sermons de mestre Vicent. Però sí que hi ha recomptes, certament parcials, que, això no obstant, també han d'entrar en el recompte global, i desemboquen en resultats ben altres. Agafem, per exemple, la primera sèrie conservada, la de Fribourg de Suïssa, que ara ja sabem fiable: són setze *Reportationes* redactades per un mestre en teologia i framenor, fr. Friedrich von Amberg; de les setze, quatre de les cinc primeres (els sermons predicats a Fribourg mateix) són dedicades al tema de la fi dels temps (publicades per Sigmund Brettle), a les quals s'ha de sumar el predicat a Paterniacum/Payerne sota el tema *Adhuc modicum vobiscum sum et vado* (*Inventari* 19): són cinc dels setze, és a dir, just el 31 %; si, de més a més, tenim en compte que a Fribourg ciutat només en predicà cinc (l'altre sembla destinat a la clerecia), el percentatge ens

puja, en aquell cas friburgenc, no extrapolable però real, al 80 %; i així, hom es pregunta de quina manera devia resumir la temàtica de mestre Vicent la gentada de ciutat o comarca, que aquella setmana escoltà el predicador? Segurament amb les mateixes paraules del títol dels quatre sermons: *De extremo iudicio*.

Hi ha una altra consideració, que és de pes, però per ventura no és raó definitiva: em refereixo al ‚pathos' que el predicador sabem que posava en alguns temes i que per força havia de produir en els oients la convicció que allò era el nucli de la tesi, el clímax del missatge; sabem, en efecte que, quan a Tolosa de Llenguadoc predicava dels Novíssims, en concret de la resurrecció dels morts, llançà un clam, si no un bram, en cridar amb tota la força dels seus pulmons el «Surgite mortui, venite ad iudicium», clam o bram que, quaranta anys més tard encara era recordat amb tremolor emocional per un dels testimonis del procés de canonització: per a ells, és natural que aquest era ‚el tema' de mestre Vicent.

Però crec que hi ha prou més: la doctrina del ‚tost, tost e ben tost', no és pas, com algunes pàgines del P. Fuster em semblen donar a entendre, una ‚contaminació' de les basardes de la societat contemporània davant tota mena de malvestats, també de les futuribles (135-137), que convertiria les preses de posició del predicador fra Ferrer davant les darreries o novíssims en quelcom de genèric o en un de tants temes que calia tocar per respondre a les necessitats reals d'una societat (i no crec equivocar-me, car el mateix P. Fuster se serveix del concepte de ‚contaminació: 283); no em sembla una ‚contaminació' de l'ambient que hom ha de respirar, ans una tesi vera i pròpia, que podem llegir formulada de forma tècnicament probatòria, per exemple, en el sermó *Adhuc modicum tempus vobiscum sum et vado* (*Inv*. 19), que mestre Ferrer va resumir així (215):

> «De fine mundi loquendo, et quantum presens vita durabit, duo notabilia premittuntur. Primum est, quod non est homo in hoc mundo, quantumcumque deuotus et sanctus, qui sciat diem aut horam aduentus Christi ad iudicium. Secundum, quod illo non obstante, finis mundi in breui venturus est. Et ideo, mundus dicere potest ad nos verba premissa: sciatis firmiter quod "adhuc modicum tempus vobiscum sum et vado"» («ATCA», XVIII (1999), 95, líns. 869-875).

Quant a la primera part de la tesi, no hi ha cap dificultat, però la segona és objecte d'una autèntica demostració magisterial: «Secundum vero, quod mundus debeat finiri in breui, probatur ter, ratione, auctoritate et miraculo» (*ibid*, 96, líns. 896-897); i s'explana i explica en cada una de les tres proves.

La prova de raó consisteix a aplicar a la totalitat del món la comparació amb una persona, home o dona, no sols vella i revellida, sinó de més a més, esgotada i acabada i decrèpita, tant del cap com dels membres: sentència general: «no pot durar gaire»: «sicut persona antiqua et multum infirma cito moritur, sic etiam mundus infirmus et inveteratus in malis, cito finietur» (96, lín. 917-919). Aquesta és la situació del món, «in omnibus putridus, immundus et corruptus, et ideo certe in brevi finiendus» (97, lín. 926-927).

La d'autoritat es basa en les mateixes afirmacions de Jesús a *Mt*, XXIV, 3, que estableixen una seqüència lògica entre la maldat o iniquitat imperant (l'acabem de recodar), el refredament de l'amor cristià i l'arribada de la fi del món («...quoniam habundabit iniquitas, refrigescet caritas... et tunc veniet consummatio»: 97, líns. 938-939): la realitat contemporània permetia de veure que l'antic recurs constant a la protecció de Déu en qualsevol necessitat, s'havia capgirat en allunyament de Déu i recurs al diable amb tota mena de fetilleries i blasfèmies.

I finalment, el miracle, que no és altre que aquell pas de la vida dels sants Domènec i Francesc amb la visió ‚profètica' de ‚les tres llances', que resultaria haver estat el fet fundacional tant de dominicans com de framenors. Ací mestre Vicent repetia al peu de la lletra el text de Giacomo da Varazze i de la seva *Legenda àurea*, de la mateixa manera que aquest segurament copiava la de Gerard de Frachet. Entre els dominicans, almenys hom devia estar bastant convençut que en aquella ‚visió' o ‚miracle' hi havia la raó d'ésser de l'orde.

I ara arriba la part més important: perquè, segons l'*Epistola ad Benedictum papam XIII*, la narració de ‚les tres llances' es personifica en mestre Vicent amb aquests elements: els dos ordes han fracassat perquè al cap de dos segles de llur existència la muntanya de supèrbia, d'avarícia i de luxúria creix i augmenta en el món constantment; per tant, era arribada l'hora de ‚les tres llances'; aquesta hora s'ha ajornat per segona vegada: ara és el mateix fra Vicent Ferrer qui ha rebut l'encàrrec de proclamar que ha començat de decórrer la darrera oportunitat, la que el món es converteixi per la seva predicació o pel seu missatge del ‚tost, tost e ben tost'.

I aquest és, si no m'erro, el punt fort: l'escatologisme de mestre Vicent no és una ‚contaminació' de l'ambient pessimista contemporani, ans la convicció personal més profunda possible, la d'haver estat encarregat per Jesús mateix de fer finalment realitat la missió constitutiva i providencial dels dos ordes mendicants: ell és fra o mestre Vicent, tan humil com vulgueu, però és sobretot una personalitat d'abast públic superior, l'‚àngel de l'Apocalipsi', el ‚Legatus a latere Christi'. Aquesta és l'autoconsciència i definició de mestre Vicent Ferrer. I com que aquesta autoconsciència i definicio ni procedeix ni és compartida per Joaquim de Flore, no cal amoinar-se per un problema inexistent, per molt que en punts concrets amb tota seguretat hi hagi alguna o més d'una coincidència (o, si es vol, ‚contaminació'), cosa que es pot dir exactament igual d'Arnau de Vilanova.

Potser sí que el P. Fuster l'encerta en donar a entendre que l'escatologisme de mestre Vicent és una ‚contaminació' de l'ambient contemporani, però en tot cas m'atreviria (demanant perdó i declarant que aquesta no seria una mala nota) a dir que la ‚contaminació' hauria vingut per les idees compartides per tot l'Ordo Praedicatorum o almenys per algun dels seus grups; per convèncer-se que els tals grups existien, també en la Província Dominicana d'Aragó, cal només llegir les actes dels capítols provincials dels primers deu o dotze anys del Cisma d'Occident, que es van publicant a «Escritos del Vedat».

Dedicar algunes pàgines a recercar en els texts de mestre Vicent la resposta a la pregunta: «Magister Vincenti, quid dicis de teipso» seria sens dubte una gran aportació als estudis ferrerians. Ofereixo el tema a qui s'hi vulgui i pugui endinsar.

Caldria, encara, tenir presents i dir alguna cosa sobre aportacions com els articles de S. Tugwell, publicats dins «Archivum Fratrum Praedicatorum» dels anys 1995-1998 o dins els «Cahiers de Fanjeaux», 36 (2001), 415-418; els seus dos volums, números 26 i 27 dels «Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica», dels anys 1997 i 1998, o a la tesi d'Anne Reltgen-Tallon, *La mémoire d'un ordre: les «hommes illustres» dans la tradition dominicaine (XIIIe-XVe siècles)*, tesi del 1999 a la Universitat de París, X (Nanterre), o el llibre de Luigi Canetti, *L'invenzione della memoria. Il culto e l'immagine di Domenico nella storia dei primi frati Predcatori* (Biblioteca del Medioevo Latino, 19), Spoleto 1996; i el seu article *Rito, narrazione, memoria. Primi racconti sulle origini dei Frati Predicatori*, dins «Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge», 115 (2003), 269-294. La trobada entre els sants Domènec i Francesc i la visió de *Les Tres Llances* deuen pertànyer a l'elaboració primitiva del sentit de l'orde i per tant cal suposar que alguna cosa significarien dins la globalitat de les que foren les grans conviccions de sant Vicent Ferrer en relació al seu orde, i alguna cosa caldria dir-hi.

El P. Fuster ha demostrat a bastament en aquest seu llibre que mestre Vicent no fou joquimita. Cal felicitar-lo per aquesta aportació seva que clarifica una de les relacions del ‚Praedicator finis mundi' amb una de les possibles fonts del seu pensament. Un servidor creuria que en aquest moment segur que ningú com ell està capacitat per a encarar-se objectivament amb l'altre interrogant, el de ‚Magister Vincenti, quid dicis de teipso?' El puc animar a fer-ho?

Josep Perarnau

CARLES DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, Badalona, Museu de Badalona 2006, 223 pp.

Ens trobem davant una obra de recerca, no d'una mera obra de síntesi i de simple divulgació. Per altra banda, cal tenir present que el seu contingut va força més enllà del que diu el títol. Podria semblar que se'ns presenta la biografia del fundador d'un monestir. Però és quelcom més. L'autor ens presenta una part important de la història del monaquisme català de la primera meitat del segle XV, una figura decisiva del qual és Bertran Nicolau, nascut a Sant Pere de Castellet en la segona meitat del segle XIV, mercader y ciutadà de Barcelona, mort el dia 21 de juny de 1421 y sebollit, segons el seu testament, a Santa Maria del Mar de Barcelona. Doncs bé, el llibre és dividit en dues parts i conté, de més a més, un apèndix documental i un altre de bibliografia.

La primera part (21-83) presenta la persona de Bertran Nicolau, quasi desconegut en la historiografia catalana. Fent ús de fonts inèdites, l'autor ha pogut reconstruir la seva biografia (23-53). Bertran Nicolau va arribar a ésser un dels homes més rics de la Catalunya del segle XV. Mort sense descendència, destinà part de la seva fortuna a obres de beneficència (55-63). Sobretot, però, tingué com a objectiu la promoció de la vida religiosa (65-83). És per això, que ultra la creació de beneficis, la col·laboració en l'erecció del convent observant de Santa Maria de Jesús a Barcelona, les donacions a la cartoixa de Sant Jaume de Vallparadís i al monestir de jerònims de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Bertran Nicolau excel·leix per haver estat el fundador de tres monestirs: el dels jerònims de Sant Jeroni de Montolivet, el de la Casa de Déu o Domus Dei de l'orde dels ermitans de Sant Agustí i el convent carmelità de Sant Jaume.

A aquestes fundacions dedica l'autor la segona part del llibre (87-157). Primer se'ns descriu el context, és a dir, el monaquisme baixmedieval masculí del segle XV afectat, per una part, pel decandiment del país, les causes del qual són descrites (econòmiques, demogràfiques, polítiques, religioses), i sacsejat també pel desig de reforma. Tenint present aquest context, l'autor fa una descripció del monacat de Catalunya en la primera meitat del segle XV, durant la qual, malgrat tot, es fundaren onze monestirs, tres dels quals, els ja citats, foren obra de Bertran Nicolau. D'aquí la seva importància en la història del monaquisme català.

El monestir de Sant Jeroni de Montolivet, doncs, fou la primera casa religiosa fruit de la voluntat del mercader barceloní Bertran Nicolau de fomentar la vida monacal (107-123). L'autor situa aquesta fundació en el context de l'origen dels jerònims hispànics, precisa la data, 1403 i no 1413, de la butlla de Benet XIII amb l'autorització apostòlica, la dotació, les infraestructures i l'acte oficial que formalitzava la nova fundació, datat el 27 de setembre de 1413. Però les dificultats materials del lloc (aridesa, manca d'aigua i de boscos, etc.) portaren a la recerca d'un nou lloc per a aquesta fundació. Aquest fou la casa de la Murtra, prèvia l'autorització de l'orde i del seu fundador Bertran Nicolau, batejant el nou lloc del monestir com a Sant Jeroni de la Vall de Betlem, malgrat que sigui conegut per Sant Jeroni de la Murtra (125-130).

La Casa de Déu o Domus Dei, de l'orde dels ermitans de Sant Agustí, cronològicament la primera fundació de Bertran Nicolau, datada el 27 d'abril de 1413, de caràcter observant, va veure truncada la seva trajectòria ascendent l'any 1423 poc després de la mort del seu fundador. La tercera fundació de Bertran Nicolau fou el convent carmelità de la Vall de Sant Jaume, establert en la quadra de Vallparadís, seu de cartoixans, l'acta fundacional del qual tingué lloc el 4 de novembre de 1413 (145-157). L'autor precisa el període fundacional amb documentació inèdita, trobada en els protocols del notari barceloní Arnau Lledó, en els quals el monestir sempre és dit de la Vall de Sant Jaume i no de Nostra Senyora del Carme de Vallparadís, com s'afirma en certa bibliografia. La seva història, però, va ser curta, perquè l'any 1423 aquesta fundació s'extingia definitivament.

Aquesta obra és completada amb un apèndix de seixanta peces, documents inèdits fins ara, divuit dels quals transcrits. La seva procedència és l'Arxiu de la Corona d'Aragó (*Monacals d'Hisenda*, 14 peces; *Pergamins de Montalegre*, 4 peces); Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (els notaris Francesc Pujol, Bernat d'Esplugues, Arnau Lledó, amb un total de 39 peces), Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (*Consell de Cent* i *Consellers*, 4 peces). L'autor ha tingut l'encert de transcriure ultra el testament de Bertran Nicolau, peça entorn a la qual gira de manera principal el treball, diversos documents que completen i ajuden a comprendre millor l'obra,

d'entre els quals destaquem la carta fundacional del monestir de Sant Jeroni de la Vall de Montolivet, els documents referents al monestir carmelità de Sant Jaume, els que es refereixen al trasllat del monestir de Sant Jeroni de la Vall de Montolivet al lloc de la Murtra de la parròquia de Santa Maria de Badalona, els que fan referència als litigis sobre l'herència de Bertran Nicolau decisius per al futur de les fundacions, l'inventari d'escriptures conservades en l'escrivania del Consell de Cent de Barcelona relatives al monestir agustinà de la Casa Déu. No hi ha res sobre aquestes fundacions a l'Arxiu Diocesà de Barcelona?

Clou el treball un recull bibliogràfic que abasta tots el àmbits historiogràfics de l'obra de Carles Díaz. Hi són també inclosos diversos quadres, gràfics i mapes que ajuden a comprendre millor la narració del text, i encara diverses fotografies. Tres aspectes, per tant, a destacar de l'obra de Carles Díaz: coneixença de les fonts històriques, domini de la bibliografia i una excel·lent metodologia.

Josep Hernando i Delgado

JORDI DE SANT JORDI: *Poesies*, ed. Aniello FRATTA, («Els Nostres Clàssics», col·lecció B, núm. 26), Barcelona, Barcino, 2005, 260 pp.

Totes les cultures sòlides llegeixen i tornen a llegir els seus clàssics i reediten constantment els poetes que configuren la seva tradició literària. La funció del filòleg és mantenir la puresa i la intel·ligibilitat d'aquests textos en la tradició. Les dues primeres edicions divulgatives de Jordi de Sant Jordi per Jaume Massó i Torrents (1902) i Martí de Riquer (1935) i els treballs de Lluís Nicolau d'Olwer (1913 i 1917) arribaren als lectors del seu temps, i J. V. Foix, especialment amb *On he deixat les claus...* (1953), és testimoni d'aquest construir-se d'una tradició poètica, que arriba al gran públic amb Joan Manuel Serrat quan canta *És quan dormo que hi veig clar*. A l'inici del llibre on publicà aquest poema, J. V. Foix reproduí «E vau cercant ço que no·s pot trobar» (v. 27) de la *Cançó d'opòsits* (XV). L'esperit de J. M. de Casacuberta, fundador de la col·lecció «Els Nostres Clàssics» era aquest: rescatar i oferir a la cultura i a la tradició literària catalanes els textos que la constitueixen, en edicions de rigor a l'abast d'un públic culte i lletrat. Allò que he dit de J. V. Foix també ho podem dir de Gabriel Ferrater que a *Les dones i els dies* (1968), homenatjà Casacuberta, Riquer i l'edició d'Ausiàs Marc a cura de Pere Bohigas. Per tant, hem de felicitar-nos que una nova edició hagi incorporat finalment a la col·lecció el poeta català medieval més important després d'Ausiàs Marc, cercant la millora del text i vestint-lo de les noves aportacions de la filologia i de la història de la literatura dels darrers anys. Això fou així en la magnífica edició de Martí de Riquer i de Lola Badia (1984), que ha esdevingut un clàssic en la publicació dels poetes catalans medievals. La d'Aniello Fratta, traduïda amb molta cura de l'italià per Francesc J. Gómez, peca d'un llenguatge amb un deute excessiu a les teories de la crítica literària, a la conjectura i a l'especulació erudita i filològica, que l'allunyen del segon propòsit d'una edició d'un clàssic tan important com el primer: fer-lo entenedor més enllà de les discussions entre filòlegs medievalistes. Això no contradiu ni invalida les aportacions a la depuració del text i a la seva interpretació, però converteix el llibre més en una edició per a consulta i discussió dels estudiosos que en l'edició moderna de Jordi de Sant Jordi per al lector culte interessat en els seus clàssics. Vegem primer el text i després la interpretació i l'anotació.

Tot nou editor es fixa en els llocs crítics i difícils de les edicions anteriors, i el text de Jordi de Sant Jordi presenta una colla de dificultats que Lluís Nicolau d'Olwer, *Jordi de Sant Jordi (poesies, dates i comentaris)*, dins «Estudis Romànics (llengua i literatura)», II (1916-1917), 20-24, ja va assenyalar sobre l'edició de Jaume Massó i Torrents, *Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi*, Barcelona-Madrid, L'Avenç, 1902. Bona part de les seves propostes foren acceptades i altres bandejades per Martí de Riquer en les seves successives edicions. Així veiem que Fratta defensa «e no·m pusch ja tenir pus de re dan» (III, 39), contra l'esmena de Nicolau acollida per

Riquer & Badia: «e no·m pusch ja tenir pus d'er enan». Dos versos més amunt llegim «lo pus estrem dan», i malgrat la llarga argumentació de Fratta en defensa de la lliçó (71-72), continua el vici del mot tornat que mogué l'esmena de Nicolau, per més que el nou editor incorpori la rima en la llista de mots equívocs en apèndix (229). La fixació de Fratta ha servit, però, per depurar el text i l'aparat d'un error que procedia de Riquer 1955 (*Jordi de Sant Jordi*, estudio y edición por …, Granada, Universidad de Granada, 1955). En efecte, tots els testimonis llegeixen ‚ne vey' L (‚ne veig' JKN) i no pas ‚no vey (veig)' (III, 40). L'acurada transcripció i el respecte a la literalitat és la millor virtut de l'editor, i li ha permès corregir un altre error (‚e que' / ‚en que' V, 35) i recuperar la lliçó d'‚aygua sus prat' (XV, 39) a partir del ms. P en oposició a ‚lo fons gorch'. El vers passaria a significar «i el gorg profund em sembla un bassal en un prat», això és, un aiguamoll, un prat inundat. Convindria reconsiderar també la lliçó de P ‚e·l luny me sembla prop' tres versos més amunt, on Riquer & Badia i Fratta llegeixen ‚e·l baix m'és alt e l'alt me sembla prop' d'acord amb JLN. Aplicant el principi de la literalitat, tampoc no accepta l'esmena de Nicolau ‚los cors han' (VIII, 15) on tots els mss. llegeixen ‚los cors ha', i proposa una prolepsi de l'objecte directe i el subjecte postposat al verb en «los cors ha pres tal regiramen». Tampoc no considera les esmenes de Riquer & Badia ‚james' (V, 8), ‚perqu'el'es tals' (V, 13), ‚fruit de deleyt' (V, 16) i ‚perdre' (V, 34). És probable que tingui raó en algunes d'aquestes, i la literalitat és un principi conseqüent. Per això mateix, no acabo d'entendre per què, en canvi, esmena ‚spatles' en ‚spaules' (V, 7), que justifica pel francès. En occità i en català la rima és fonètica, i en totes dues llengües en ‚espatla' el grup –tl– es podia i es pot pronunciar –wl–. Tampoc no entenc per què transcriu ‚comjat' (IV, 7 i 22; XII, 14) i no ‚comiat': la preceptiva medieval i la moderna coneixen la sinèresi, i ‚comiat' podia tenir dues o tres síl·labes, i no cal major intervenció. Això mateix val per a ‚camjador' (XVI, 41). Si tenim formes de ‚camgar' en citacions de trobadors en la *Passio amoris*, en el mateix *Lo canviador* tenim ‚cambiar' (XVI, 1) i ‚cambi' (XVI, 27).

Una altra esmena de Nicolau que Badia & Riquer accepten i no Fratta és ‚prech que miretz' (VII, 10): té el seu origen en una mala lectura de Massó, que llegí ‚pach qui miretz'; Riquer la corregí en ‚dach que miretz' i continuà amb l'esmena de Nicolau. Fratta proposa una nova esmena ‚dech que miretz' a partir del verb occità ‚dechar': ‚dictar'. Com assenyala Anna Alberni en la seva tesi doctoral (*El cançoner Vega-Aguiló (BC, Mss. 7-8): estructura i contingut*, Universitat de Barcelona, 2002), l'únic testimoni que transmet aquest text diu clarament ‚dich que miretz', i, en conseqüència, es desfà un lloc obscur on només hi havia una mala transcripció. Per contra, Fratta adopta amb encert l'esmena de Nicolau ‚es[t]ay' (IX, 23), que Riquer havia adoptat primerament (*Jordi de Sant Jordi*, estudi crític i edició de …, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1935; *«Stramps» y «Midons» de Jordi de Sant Jordi*, dins «Revista de Filología Valenciana», I (1951), 9-62), i que després canvià en ‚es [s]ay', si bé recollint l'esmena de Nicolau en nota (Riquer 1955, Riquer & Badia 1983); Fratta edita ‚es[t]à-y ferm': no em sembla que calgui. En occità clàssic i en llenguadocià modern la tercera persona singular del present d'indicatiu del verb ‚estar' fa ‚esta / estai', per analogia amb el verb ‚far' (‚fau / estau, fas / estas').

Tampoc no accepta la solució de Riquer & Badia ‚e de s'amar', que arrenca ja de Nicolau, a ‚e desamar a mant hom avorrir' (X, 32): Fratta proposa ‚e d'es amar' (= ‚i del mateix estimar'). No és rar que canviant una ‚e' per un ‚a', o viceversa, en els cançoners catalans del segle XV resolguem un vers; m'atreveixo a proposar ‚e desamar e mant hom avorrir'. Un cas invers es dóna en Jaume Marc en «aquest és l'alt que dóna l'empenta/ e desamar» (*Dos són los alts*, vs. 32-33), on convé llegir ‚a desamar'. En canvi, estic d'acord a adoptar la separació ‚femna d'asaut' (VI, 20) i la d'‚àl fisomia' (VI, 36), com llegeix L, en comptes d'un ‚alfisomia' sense documentació. Alguna altra és més dubtosa, com ‚mal a dona procura' (VI, 37), o fins la tria de la variant «e plus m'entench en vostra benvolença» (XII, 40, ms. J) en lloc de ‚m'encench' en (Riquer & Badia, ms. L), per més que digui que aquest règim no es documenta en occità. És ben propi del català. En canvi, no comprenc els motius de la selecció de «Tant són li mals que·m fay soffrir» (I, 1; ms. L), en comptes de «Tant es li mals que·m fayts sofrir» (Riquer & Badia, ms. H), ni tampoc la selecció i la llarga explicació en nota de «qui socorrech per genti-

lesa granda» (XIV, 38; ms. JL); em sembla molt millor lliçó i de més fàcil justificació «qui·n[s] socorrà per gentilesa granda» d'acord amb P. En occità antic el futur de ‚córrer' feia ‚correrái / corrái, correrás / corrás, correrà / corrá', etc.; en efecte, el futur és el temps que correspon a la frase.

Altres seleccions són més incomprensibles, com ara ‚jo' (VIII, 32) (ms. K) en comptes de ‚yo' (Riquer & Badia, ms J, ja que manca en ms. base L). Un cas més complicat és ‚e·ls fay lestir mentir' (X, 15), on Riquer & Badia reconeixen una corrupció i no ofereixen una solució. Fratta edita ‚e·ls fay lest ir mentir' (‚i els fa anar a mentir promptament'). Donatella Siviero (Jordi de Sant Jordi, *L'amoroso cerchio. Poesie dell'ultimo trovatore,* a cura di …, Milà-Trento, Luni, 1997) editià ‚e·ls fay l'estir mentir' (‚i el turment els fa mentir'): es tracta d'un passatge difícil. La mala resolució d'abreviatures amb la mala separació de paraules o de grafemes són les causes principals de corrupció. La meva proposta es fonamenta en una diversa separació de paraules i en una diversa resolució de l'abreviatura de ‚r' amb vocal, causada per la pèrdua de la consonant que completa la síl·laba per homofonia amb el mot que segueix: «Amors fay engan e falcia / als pus leyals e ·ls fayl est(re)[m] mentir» («Amor obra amb engany i amb falsedat amb els més lleials i als quals manca (no saben, desconeixen) extremament (del tot) la mentida»), i en canvi, «als truans, falç, inichs, fa jausir».

Pel que fa a l'estudi convé distingir entre la introducció, i els davantals i les notes als poemes. En la introducció Fratta incorpora els resultats de la recerca posterior a Riquer & Badia, com són la data de la mort de Jordi de Sant Jordi el 18 de juny de 1424, l'ascèndencia sarraïna del poeta i la correcció del nom del ‚condottiero' Sforza que atacà per sorpresa les forces del rei Alfons a Nàpols a finals de maig de 1423. L'error de Francesco Sforza per Muzio Attendolo Sforza prové de Nicolau (1917), que fou qui identificà el ‚condottiero' del vers i la circumstància del *Presoner*, si bé mai no es confongueren els capitans. Nicolau en el mateix lloc dóna les referències de Zurita i Soldevila que en les seves obres l'anomenen Muzio Attendolo i no Francesco, i reprodueix el document publicat per Giménez Soler (*Itinerario del rey don Alfonso V de Aragón y I de Nápoles*, Saragossa, Tip. de Mariano Escar, 1909) de quan arribà la notícia a València de la mort de Sforza (lletra al tresorer Ramon Berenguer de Llorac manant-li que pagui quinze florins d'or d'Aragó a «Brunito de Florencia, curreuo, quos ei graciose concedimus et donamus quod novitate sive nova quam nobis denuntiavit seu adduxit quod Esforça capitaneus in regno Neapolis qui erat nobis rebellis publicus ab hoc seculo transmigravit», (València, 12 febrer 1424).

La confusió de nom, que no de personatge, passà de Nicolau a Riquer 1955 i a Riquer & Badia, i és mèrit de Siviero (1997) haver restituït el nom de Muzio Attendolo. Està bé que hi dediqui un espai en la introducció, però potser és descompensat en la brevetat de la biografia. De les dotze pàgines que conté, sis discuteixen l'ascendència mora de Jordi de Sant Jordi i tres l'episodi de Sforza. A diferència de l'autor, no penso que l'ascendència conversa de Jordi de Sant Jordi tingui cap conseqüència literària i menys lírica, com no la té la suposada ascendència jueva de Pedro de Santa Fe, la qual fins ara no s'ha documentat. Si Jordi de Sant Jordi fou adobat cavaller devia ésser pel seu valor en les armes i en la guerra. Pedro de Santa Fe, en canvi, s'incorporà entre els homes formats en el dret i en la ploma, i acompanyà el rei Alfons en la primera expedició italiana i consta el seu nom entre els sonadors d'arpa i d'instruments musicals (ACA, *Mestre racional*, reg. 420, 35v). Em fa l'efecte que la diferència entre els dos fills de conversos no resideix ni en la religió primera dels pares ni en la música, sinó en les armes i en les lletres, i per això l'un fou cambrer i cavaller i l'altre home de ploma i d'escrivania.

La història i la circumstància de la poesia, fins les formes mètriques i musicals, de Jordi de Sant Jordi convé explicar-les en el context de la cort del jove rei Alfons i amb especial referència a la reina vídua Margarida de Prades. Fratta, en canvi, ha renunciat a dibuixar aquest context a partir de la figura de la principal destinatària i protagonista dels poetes vinculats a la cort del jove rei Alfons, com feren Riquer & Badia. Margarida de Prades només regnà vuit mesos, i no pogué mantenir una cort, però sabem que es presentava sovint a la cort dels seus nebots els reis Ferran i el seu fill Alfons, i no es perdé l'avinentesa d'acudir a Perpinyà amb tota la

família reial i la noblesa d'Aragó i de Castella a la trobada amb l'emperador Segimon. Són conegudes les lletres de presentació del ministrer de Ferran I, i després d'Alfons, Rodrigo de la Guitarra, amb què la reina Margarida a Perpinyà l'envia a Arquimbald i a Mateu de Foix, presents allí per causa de les vistes amb Benet XIII i amb l'emperador Segimon. En canvi, no aprofita prou la troballa de Laureà Pagarolas (1988) d'uns versos de la *Cançó d'opòsits* copiats amb tota probabilitat el 1418 en la bossa d'un manual del notari Antoni Estapera. Aquesta notícia ens fa saber que en aquests anys Jordi de Sant Jordi era ja un poeta famós i que convé fer-lo de major edat. Probablement nasqué vers 1390, o no gaire després. Aquesta manca d'historicitat és en bona part la responsable d'algunes visions parcials i desviadament italianitzants de les característiques generals de la poesia de l'època, com ara el fet de presentar l'espiritualització de la dama des d'una lectura ‚stilnovista'. Es tracta d'una característica que comparteix amb altres poetes del seu temps com fra Joan Basset, Arnau Marc o Lluís Icart, i que té molt a veure amb l'escola tolosana i amb la poesia mariana, en la qual s'arriba a desdibuixar la frontera entre l'elogi marià i la poesia amorosa. D'altra banda, també tenim la poesia de Melcior de Gualbes, que documenta en aquest motiu els estímuls de la tradició italiana i de Dante.

Fratta llegeix la tradició catalanoprovençal des de la seva formació italiana. Això no és un demèrit, fins és un exercici convenient, però s'ha de posar al seu lloc. No és el mateix la literatura comparada que la història de la literatura, i molt menys que la lectura d'un poeta des de la seva tradició i els nous estímuls que documentem en l'ambient. Això mateix es pot estendre a la psicologia amorosa i a la progressiva introducció del saber mèdic i escolàstic a la poesia, el qual l'apropa a Dante i als ‚stilnovisti'. Però aquesta és una característica general de la literatura i la lírica romàniques des del segle XIV, que en la italiana s'inicia abans, però convé no confondre's ni establir relacions a partir de fenòmens que són més generals. Bona part del vocabulari escolàstic que Fratta retroba en Dante i en Jordi de Sant Jordi (‚empremta', ‚forma', la ‚imaginatio' en les facultats del cervell i no al cor com als trobadors, etc.), es deu a l'escolàstica, al saber mèdic i a la psicologia comunes a tota la cultura occidental del moment.

Aquest saber s'havia convertit en una etiqueta de distinció i feia bonic lluir-lo en versos i en converses corteses, i cada vegada més a còpia que avançava el segle XV. El debat del poema XI (*Un cors gentil m'à tant enamorat*) s'ha de situar justament en aquestes discussions cortesanes. Fratta té raó a destacar Jordi de Sant Jordi en la tradició respecte de Gilabert de Próixida, el qual encara fa del cor la seu de l'amor. Pels mateixos anys Lluís d'Icart escriví la *Consolació* o *Avís d'amor*, que testimonia la difusió de les doctrines mèdiques en la tradició lírica catalana. Precisament, la consideració del cor i el cervell és un motiu més per situar el poema de Bernat Serra que cita arran del poema XII (*Enyorament, enuig, dol e desir*) abans de Jordi de Sant Jordi i *Dos són los alts* de Jaume Marc després d'*Alt e amor d'on gran desig s'engendra* d'Ausiàs Marc. No podem llegir Jordi de Sant Jordi deslligat del seu context històric més immediat ni dels seus contemporanis.

Avui dia l'editor disposa de repertoris de la poesia occitana i del *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana* (RIALC), i aquests instruments han permès enriquir molt l'anotació. És bo fer-ne un ús llarg, però no cal farcir l'anotació fins a l'excés. Això cansa el lector i fa desmerèixer les bones troballes, que n'hi ha, siguin de probable deute o de documentació d'expressions i de frases de la lírica. Però un ús més crític i sospesat d'aquests instruments, acompanyat de la lectura dels textos, hauria permès a Fratta una anotació que mostrés la llarga influència de Jordi de Sant Jordi sobre la poesia catalana del segle XV, la qual no es veu reflectida en l'abundant anotació. Per exemple, sorprèn que no aparegui un poeta tan santjordià com Martí Garcia, el qual ja enriqueix l'anotació de Riquer & Badia. Els davantals i l'anotació han de permetre llegir un text en el sistema d'imitacions i d'emulacions que és sempre la lírica i en la qual es defineix i incideix el poeta.

En general, el medievalista cerca amb entusiasme els models d'inspiració italians perquè s'accepta que l'italianisme en la tardor medieval és un senyal de modernitat. És comprensible que aquesta tendència sigui més marcada en un editor de formació italiana, per al qual a més la memòria d'Arnaut Daniel va lligada a Dante. Fins és probable qui tingui raó a llegir ‚este-

la' i no ‚estella' en «plus penetrans que stella» (IX, 28), però Dante predica de la llum divina l'adjectiu ‚penetrant'. No conec prou la ciència medieval, però una llum il·lumina perquè topa amb un objecte i hi reflecteix, mai perquè penetra. Una altra cosa, és clar, és la llum de Déu. En la grafia medieval ‚stela' podia acabar escrit ‚stella' per llatinisme, i sempre tindrem l'homografia amb ‚estella' fins si és escrit ‚stela'. Sigui com sigui, llegir ‚stela' (‚estrella') és una proposta digna de tenir en compte. Si la *Cançó d'opòsits* documenta la incidència de la poesia italiana, el model d'Andreu Febrer i la pròpia poesia de Jordi de Sant Jordi assenyalen que experimentava en l'art d'escriure sobretot amb gèneres i motius trobadorescos i francesos en la construcció d'una tradició pròpia; exempli gratia, *Lo canviador* (XVI) refà en les formes de la balada francesa els motius trobadorescos del maldit, com assenyala Isabel de Riquer (Lo canviador *de Jordi de Sant Jordi: maldit*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLV, 1995-96).

En la meva edició de Romeu Llull, vaig escriure (1996) que en l'obertura d'una composició sol actuar el recurs a la memòria, i que per això els inicis d'una composició són el millor lloc per a conèixer la memòria del poeta. Doncs bé, una balada de Guillaume de Machaut comença «Loing de vous souvent souspir,/ douce dame debonnaire,/ pour ce que trop fort desir/ a veoir vo dous viaire...» , i Jordi de Sant Jordi «Sovint sospir, dona, per vós de luny/ e sospirant...» (IV). Oton de Grandson fou fet presoner a la batalla naval de la Rochelle el 1372 per les forces castellanes, endut a Castella i, finalment, rescatat pels anglesos. Amb la seva presó a Castella s'ha relacionat una composició d'aquest poeta que comença «Lointain de moy, en estrange contree/ laisse mon coeur, m'amour e ma pensee...» (H. Braddy, *Chaucer & Graunson: The Valentine Tradition*, dins «Proceedings of the Modern Language Association of America», LIV [2], 1939).

Fratta ha fet l'exercici de llegir Jordi de Sant Jordi des de la modernitat de la lírica italiana, resta pendent veure-la des de l'actualitat de la lírica i la música franceses, tan de moda des dels temps de Joan I i durant tota la primera meitat del segle XV.

Jaume Torró Torrent

M. Mercè Homs i Brugarolas, *El sindicat remença de l'any 1448* (Col·lecció «Documents de l'Arxiu Municipal», 11), Girona, Ajuntament de Girona 2004, 691 p.

En l'apèndix I de la seva *Historia de los Remensas*, Jaume Vicens i Vives citava el lligall d'ACA, *Reial Patrimoni* 2609, de finals del s. XV, en els folis del qual més d'un cop es fa esment de «les fermes del cindicat del senyor rey don Alfonso». Vicens no arribà mai a conèixer directament en què podien consistir les dites fermes, però fou conscient del valor històric que podia tenir aquell document, sobre el qual es basà en gran part el sindicat posterior dels anys 1488 i següents, que ell va estudiar i valorar adequadament en *El gran sindicato remensa (1488-1508)*, Madrid, CSIC 1954.

Com confessava ell mateix i és prou sabut, Vicens va estudiar el fenomen remença sobretot en la seva última etapa, durant l'època de Ferran II, quan el problema arriba al seu desenllaç. Per a les etapes anteriors s'havia refiat de la documentació publicada dins *Guerra y levantamiento de Cataluña* en els vols. XIV-XXVI de CODOINACA, i en els documents aportats en els estudis d'Antoni de Bofarull i Brocà (*Historia crítica civil y eclesiástica de Cataluña*, Barcelona 1876-1878), Fidel Fita (*Lo Papa Benet XIII y los pagesos de remensa*, dins «La Renaxensa», II [1875], 11-16, 81-85, 122-130; *Los reys d'Aragó y la Seu de Girona*, Barcelona 1876), Josep Coroleu (*El feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*, Girona 1878), Salvador Sanpere i Miquel (*Barcelona: son passat, present y pervenir*, Barcelona 1878; *L'alsament de Mieres*, Barcelona 1879; *Barcelona en 1492,* Barcelona 1893), Josep Pella i Forgas (*Historia del Ampurdán*, Barcelona 1880), Julián de Chía (*Bandos y bandoleros en Gerona*, Girona 1890), A. Brutails (*Étude sur la condition des populations rurales du Roussillon au Moyen Âge*, París 1891), Francesc Monsalvatge

(*Introducción a la colección diplomática referente a la guerra social de los remensas*, dins *Colección diplomática del condado de Besalú*, t. XIII de les «Noticias Históricas», Olot 1906), Eduardo de Hinojosa (*La pagesia de remensa en Cataluña*, Barcelona 1902; *Le servage en Catalogne*, París 1902; *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña*, Madrid 1905), Elies Serra Ràfols (*Fernando el Católico y los payeses de remensa*, Lleida 1905) i W. Piskorski (*El problema de la significación y del origen de los seis «malos usos» en Cataluña*, Barcelona 1929).

La documentació aplegada en aquells estudis tenia un denominador comú: no era ni sistemàtica ni exhauria la matèria remença de cap fons arxivístic concret, i per aquesta raó, a part d'ésser parcial i limitada, deixava alguns períodes en la foscor total. Per a Vicens era un axioma que la història completa del moviment remença estava per fer. L'any 1993, en un moment que els estudis sobre el problema remença s'havien reemprès amb força i s'havien renovat arran del cinquè centenari de la sentència de Guadalupe, escaigut el 1988, Paul H. Freedman publicà *Els orígens de la sevitud pagesa a la Catalunya Medieval,* on identificava un exemplar del «sindicat del rei Alfons» en un lligall de l'AHMG. L'any 1999 l'Ajuntament de Girona, en el marc d'una política arxivística digna d'aquest nom, encarregava la transcripció i publicació del document a M. Mercè Homs i Brugarolas, coneixedora de la qüestió remença, gràcies als estudis menats anteriorment amb Josep Canal i Roquet.

El document de l'AHMG podria no ésser l'únic exemplar del seu gènere que s'ha conservat. Mentre no n'apareguin d'altres, tant o més complets que el de Girona o en estat fragmentari, el seu valor és inestimable. Per començar, és significatiu que s'hagi conservat a Girona, territori remensa, on els senyors eclesiàstics i feudals van fer una oposició aferrissada a les reivindicacions dels pagesos; també és significatiu que s'hagi conservat en l'arxiu d'una institució municipal controlada per la corona. El que deia Monsalvatge a propòsit de les assemblees de pagesos celebrades des del 13 d'octubre del 1448 al bisbat de Girona fins al 13 de febrer del 1449 al d'Elna ha quedat plenament confirmat amb la troballa. Això dóna esperances que algun dia potser serà posible d'identificar documentació semblant del temps de Joan I o del rei Martí, car se sap que a finals del s. XIV els pagesos havien ofert a la corona 60.000 o 80.000 florins per a compensar els senyors de les pèrdues que suposaria l'abolició dels mals usos exigits als pagesos. El document ara publicat és una anella essencial, que en pressuposa d'anteriors —ara com ara desconeguts— en el descabdellament del problema remença. Perquè al capdavall la *Sentència de Guadalupe* del 1486 es basava en els mateixos principis generals que Joan I ja negociava amb els remences del seu temps per a trobar una sortida a llur condició social injusta: commutació dels mals usos en rendes o censos perpetus, prèvia estimació de l'import de les servituds, i conversió dels remences en arrendataris, obligats a pagar delmes, primícies, censos i altres drets o fruits de la terra.

L'editora del text n'explica la troballa a l'arxiu referit i tot seguit n'esbrina el contingut, els elements estructurals i els formals. En el contingut l'autora engloba la llarga introducció amb què comença el ms., tot el cens dels 10.425 pagesos de remença, homes propis i afocats, distribuïts en 912 parròquies: 419 del bisbat de Girona amb 5.574 individus, 122 del de Barcelona amb 1.890, 162 del de Vic amb 1.725, 115 del d'Urgell amb 647 i 94 del d'Elna amb 589 individus; els síndics elegits, tots del bisbat de Girona; els notaris reials i els seus delegats. L'autora reafirma més d'una vegada que el ms. de Girona és còpia d'un original més complet, del qual s'han descarregat, per exemple, els noms dels síndics, procuradors i actors dels altres bisbats, i la lletra del rei en la qual donava llicència als pagesos per a fer el sindicat i la talla (ACA, AR, r. 3148, f. 129, tal com assenyala Vicens Vives, *Historia de los remensas (en el siglo XV),* Barcelona 1978, p. 51, nota 45? O ACA, AR, r. 2616, f. 297v-299r, com assenyala Mercè Brugarolas, p. 34, nota 49? O tots dos registres?). La nota que hi ha al final del document, datada el 25 de juny del 1460, planteja el dubte si el ms. fou copiat aquell any o és còpia tardana d'un original clos el 1449 o bé en una data no gaire allunyada d'aquest any, per ara indiscernible; Mercè Brugarolas sembla inclinar-se per la primera possibilitat. Que el document és còpia, ho reblaria el fet que hi ha 15 repeticions i algun error menor, a part de les múltiples autocorreccions de l'escrivà.

En l'apartat dels elements estructurals del ms., l'autora estudia les tapes, el paper, les seves filigranes i l'estat de conservació del document. En l'apartat dels elements formals, l'autora considera la foliació (quàdruple), l'escriptura i les característiques de les lletres emprades, sense definir-les; una part dels registres de remences la veu escrita en lletra de finals del XV o principis del XVI, la qual cosa indicaria que aquesta part del document referent als remences gironins hauria estat copiada o afegida al lligall en una data posterior a 1460, sense que l'autora vagi més enllà d'assenyalar el fet, segurament perquè en la seva introducció havia exclòs de tractar-hi problemes històrics específics relacionats amb la qüestió remença. En canvi, hauria estat oportú aprofundir en aquest aspecte, perquè els afegits, si efectivament són de finals del XV o principis del XVI, haurien d'ésser posats d'alguna manera en relació amb el sindicat remença que es forma a partir del 1488, després de la *Sentència de Guadalupe*, perquè consta que el document del 1448 fou reutilitzat el 1488 per a establir el nou cens de pagesos que havien de contribuir. A més, hom es pregunta quin paper tenen les diverses foliacions en la configuració del ms. És clar que per a relacionar fructíferament entre ells aquests diversos elements, l'autora hauria hagut de procedir a examinar un per un els diversos plecs que formen el ms., aspecte que no ha estat tocat i és bàsic per a entendre la història que hagi pogut tenir qualsevol còdex.

Després dels apartats dedicats a descriure el manuscrit i el seu contingut, l'autora ofereix una llarga i prou detallada ‚ratio editionis' del text i una explicació fil per randa de la manera com s'han confeccionat els quatre índexs que coronen el llibre: d'antropònims, de topònims, d'institucions i organismes, de càrrecs i oficis. No cal dir que la feinada que ha suposat confeccionar-los confereix un valor inapreciable al volum i s'agraeix vivament.

Una observació voldríem fer a propòsit de la llarga introducció que precedeix el cens dels pagesos del 1448-1449. L'autora en descriu el descabdellament i les diverses parts i, per la raó que hem insinuat abans, obvia referir-se a un aspecte essencial que apareix amb gran claredat en el principi de la introducció. Es tracta d'allò que Vicens i Vives anomenava la base ideològica del moviment remensa, influïda per consideracions religioses i idees provinents del món jurídic. Citant Pella i Forgas, Vicens esmentava la teoria dels remences segons la qual Adam va morir intestat i, per això, tot era de tothom. Ignorem si aquest atac a la propietat privada era d'arrel religiosa o jurídica; es fonamentaria en tot cas en un concepte molt radical de la llibertat humana. El fet és que el sindicat del 1448 s'obre amb una declaració de principis que combina elements religiosos amb elements jurídics i ‚històrics'. Els elements religiosos van al davant, atès que el document s'obre amb la piadosa invocació del nom de Jesucrist. I ràpidament hom esmenta que Déu es va fer home per tal de destruir el vincle de la servitut antiga i restituir la primitiva llibertat als homes, «quos natura liberos protulit et ius gentium iugo substituit servitutis». Aquesta declaració teologicojurídica ha estat posada al principi del document com a pòrtic de la ‚història' que immediatament exposa el redactor de la introducció:

> «En temps remots, els antics prínceps, per exaltar el nom de Jesucrist i aumentar la fe ortodoxa, van conquerir Catalunya lluitant contra els pagans amb els seus exèrcits; vençuts aquells amb l'ajut de Déu, sense el qual no es pot dur a terme res de bo, van regenerar alguns dels dits pagans amb la gràcia del baptisme. Els pagans que no es van voler batejar a causa de la seva rústica duresa els van subjugar, amb el propòsit i la intenció neta que, mitjançant la pena de l'exacció de les servituts i amb el desig d'alliberar-se'n, s'afanyessin a demanar el baptisme. Si es feien batejar, immediatament eren alliberats de les servituts i eren tractats com els altres cristians. La servitut general imposada als pagans es concretà en cinc usos: intestia, cugúcia, exorquia, àrsia i remença, amb tot el que hi està relacionat; i aquestes servituts s'anomenen popularment mals usos. Més tard els antics prínceps van fer posar per escrit aquests mals usos, que no s'havien codificat mai, i els van aplicar no solament a les persones dels pagans, sinó àdhuc a les dels cristians, contra tot manament de la llei de Déu. De manera que avui, expulsats ja tots els pagans de Catalunya, de grat o per força qualsevol cristià que neix en aquells masos o llocs on les servituts personals, és a dir, els mals usos solen ésser exigits, és, de nom i de fets, home propi, soliu, afocat i de remença,

amb la seva dona i fills nats o neixedors; i a aquests cristians les servituts els són exigides de manera horrible i absoluta, en forma activa i pasiva, contra tota disposició primer de la llei natural, segon de la llei de l'Escriptura i en tercer lloc de la llei de la gràcia. En primer lloc, al principi regia la llibertat natural. En segon lloc, diu el profeta Jeremies: «Això diu el Senyor: que cadascú alliberi el seu esclau o la seva esclava, si és hebreu o hebrea, i que ningú no tingui domini sobre un home lliure, perquè és el seu germà; i avui això s'ha d'aplicar als cristians. En tercer lloc, Jesús va voler assumir la naturalesa humana per tal de destruir el vincle de la nostra antiga servitut i restituir-nos a la llibertat primitiva».

Aquest text condensa la teoria que tenien (o havien elaborat) els remences sobre l'origen històric dels mals usos: constituïen una mesura dràstica adoptada al principi de la història de Catalunya per tal de forçar els moros a fer-se cristians. I la impugnaven amb armes teològiques. Suposant l'origen dels mals usos en temps reculats i donant-ne una explicació purament històrica, és a dir, contingent i, a més, de carácter pejoratiu i vexant, es comprèn que els remences poguessin escriure l'any 1388:

«E com haiam entès quel temps de la servitut, en la qual foren estrets tots los habitants e habitadors de Catalunya la Veyla, de pagar exorquia, intestia, cogucia e altres drets, segons les cròniques, és ja passat…» (MONSALVATGE, p. 167).

La intervenció dels juristes en aquests textos és evident, perquè ells sabien llegir els *Usatges*, els *Costums* de Pere Albert i tots els altres textos legals i consuetudinaris que reglamentaven o atenuaven els mals usos. Sabien, a més, que la constitució *Sapien tuyt,* atorgada per Jaume I a la Cort de Lleida de l'any 1242 (*Constitucions de Catalunya,* lib. I, tít. I, c. 3) contemplava els casos de sarraïns i jueus convertits al cristianisme, els quals, pel baptisme, adquirien la mateixa condició jurídica que els cristians. I es tractava de juristes amb sensibilitat sociològica, que sabien veure clarament la distància que separava unes normes i uns costums obsolets de la mentalitat i la sensibilitat normal de la gent que les havia de suportar. Que atribueixin l'origen dels mals usos a les disposicions preses contra la minoria sarraïna que quedà a Catalunya després de la conquesta franca, obre dos interrogants: Alguna minoria d'aquestes treu el cap escadusserament a la Catalunya de la Baixa Edat Mitjana; quin era el seu ‚status' i règim jurídic? Era posible d'assimilar-hi els remences?

Segona pregunta: Els juristes catalans medievals podien conèixer tan o més bé que nosaltres, en tot o en part, la documentació d'època carolíngia fundacional, on hom cercaria els mals usos endebades; per tant, eren conscients que llur introducció als *Usatges* i altres reculls legals o consuetudinaris havia estat un acte de força, un abús, que ells qualifiquen com a contrari a les lleis divines i humanes. El fet d'argumentar amb la *Bíblia* i la teologia a la mà és del tot intencionat, atesa la posició de les institucions eclesiàstiques en el conflicte. Però hi ha quelcom més que una polèmica social, on els actors fan servir totes les armes disponibles. Les reivindicacions dels remences tenen un ‚status' conceptual precís i definitivament decantat: la supervivència dels mals usos és vista com una situació arcaica, anòmala, plenament superada i que s'ha d'acabar. Valdria la pena de rastrejar en els documents del conflicte remença de la primera època si aquest constructe historicojurídic i teològic és un ‚hàpax' o si n'hi ha d'altres, i si els elements teòrics en què se sustentava l'acció dels remences i dels seus partidaris en les classes altes il·lustrades són reductibles a aquell.

En aquest sentit, una exploració d'obres sobre moral i dels sermonaris catalans conservats podria ésser oportú, tant com l'estudi de les glosses als textos jurídics catalans on apareixen els mals usos. No és irrellevant, a parer nostre, que en la introducció a un cens remença de naturalesa contributiva hi apareguin consideracions jurídiques teòriques derivades d'una certa idea d'història del dret autòcton. Aquests elements han hagut de tenir una elaboració o altra, i per ara no en sabem l',iter'. En canvi, és prou coneguda la reacció d'Eiximenis contra el món pagès del seu temps, paral·lela al seu entusiasme per la mercaderia. Els mercaders —encara que no només ells— dominaven els municipis i la Diputació, és a dir, les institucions que van formar

el pol anti-remença. N'hi ha per pensar que el conflicte agrari català de la Baixa Edat Mitjana dividí la societat de dalt a baix i que en la guerra civil del XV hi confluïren, a més d'uns interessos de classe i d'una lluita pel poder, una contraposició aspra de concepcions teòriques molt diferents sobre la vida social. La panoràmica d'aquestes concepcions és un assumpte que reclamaria treballs de camp específics. Realment, la història dels remences inclou encara moltes qüestions pendents.

Afegirem sense fer-ne retret a ningú que el text de la introducció conté referències a lleis romanes i a constitucions catalanes, la font de les quals hauria estat oportú d'assenyalar en nota. Després del que acabem de dir, no es pot trobar estrany que el regitzell de citacions legals del document hagi excitat la nostra curiositat. Redactada per un equip de juristes entre els quals n'hi havia d'haver alguns que treballaven a la cancelleria reial, la introducció s'ofereix com una primera mina a explorar fins al més mínim detall. D'una primera lectura hom treu la conclusió que davant la magnitud del canvi social que proposaven els remences, la cort es va armar amb tots els recursos de la legalitat haguts i per haver, perquè tothom era prou conscient de la gravetat i de les conseqüències del pas que es donava i de les resistències que havia de suscitar en el pol dels senyors directament afectats.

Algunes lectures del text llatí de la introducció ofereixen dificultat. No és impossible que el ‚restituit' de la línia 4 de la p. 45 sigui correcte, però hom esperaria un ‚restituerit', puix que forma part d'una oració final. El ‚non tamen in personis' de la línia 11 de la p. 46, el llegiríem ‚non tantum in personis'. Més avall, línies 13-14, ‚sive ut sive gratis', hauria d'ésser ‚sive vi sive gratis'. Més avall, línia 19, ‚contra omnimodam prime legum nature' seria millor ‚contra omnimodam prime legis nature'. A la línia 12 de la p. 47, ‚benigniter animentes' seria ‚benigniter annuentes', o potser encara millor ‚benigniter annuens', concordant amb un anterior ‚rex'. A la p. 48, línia 16, ‚tam coniunctum' hauria d'ésser ‚tam coniunctim', relacionat amb el posterior ‚quam… divisim', expressió freqüent en textos jurídics, que la major part de les vegades ha estat correctament llegida, llevat de la p. 51, línies 10-11 (‚coniunctum et divisium'). A la p. 49, línia 9, ‚excepcion nec moverii' són formes incorrectes, la primera per probable defecte de terminació, la segona per excés de la segona ‚i'. El ‚redegum et furtuitam salva' de la línia 10 de la p. 52 no es deixa entendre bé. El ‚rovocari' de la línia 21 de la p. 53 deu ésser ‚revocari'. A la p. 54, línia 17, l'expressió ‚volunt iudici in illam penam conventam', deu ésser ‚volunt indici...'. Més avall, línies 22-30, ‚Que pena… maneant' hauria d'ésser ‚que pena… maneat'. A la p. 55, línia 1, ‚quamtum' és ‚lapsus calami' per ‚quantum'. Més avall, línia 4, ‚reali solutionis' no concorda. Més avall, línia 19, ‚censualum' seria millor ‚censualium'. A la p. 56, darrera línia, ‚obstate lege' és ‚obstante lege'. A la p. 57 línia 9, ‚et auctentice incipiente si qua mulier posite e', creuríem que és ‚et auctentice incipienti *Si qua mulier*, posite c'. Més avall, línia 17, ‚intregrum' és «lapsus calami» per ‚integrum'; i línia 20, ‚specialiter et signantur' és ‚specialiter et signanter'. I en la penúltima línia, ‚per quoscumque officialis' és ‚per quoscumque officiales'. A la p. 58, línies 26-27, ‚talis allegatio in iudicio vel extra et aliquem minime admittatur', és ‚talis allegatio in iudicio et extra et alias minime admittatur'. La p. 59 línia 25, ‚sencundas' és ‚lapsus calami' per ‚secundas'. Altre lapsus a la p. 60 línia 9, ‚obitinendum' per ‚obtinendum'. Un altre a la p. 61, línia 29, ‚relavare' per ‚relevare'. A la p.62 línia 22, ‚dicti constituentis' és ‚dicti constituentes', repetit més avall, i aquest cop ben transcrit, a la línia 33.

Tot això no obstant, perquè es pot solucionar amb una clàssica fe d'errades, l'edició d'aquest cens de remences dels anys 1448-1449 ve a recordar que la questió no és ni de bon tros tancada des de cap punt de vista: falten encara aportacions documentals, falta esbrinar en les diverses sèries de documents coneguts i coneixedors quins són els líders del moviment en les seves diverses fases, establir els períodes de cada liderat, les diferències —si són perceptibles— en la conducció dels lideratges, els juristes que van escriure des dels dos punts de vista enfrontats, l'anàlisi acurada d'aquests textos, tant si són textos molt directes, com el de la introducció del volum de Mercè Brugarolas, com si són textos que es refereixen a la problemàtica remença de forma més indirecta o incidental. Augurem que la publicació oportuníssima del

document de l'AHMG sigui un senyal per a la represa dels punts esmentats i de tots els altres que la imperícia del qui signa aquestes ratlles no li deixa ni tan sols imaginar.

Jaume de Puig i Oliver

Joan Ramon FERRER, *De antiquitate legum*. Estudi introductori, edició, traducció i notes d'Antoni COBOS. Pròleg de Mariàngela VILALLONGA. Apèndixs de Maria TOLDRÀ (Studia Humanitatis, 1), Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la 2006, 186 pp.

No és pas cap novetat dir que hi hagué una relació estreta entre l'estudi de les lleis i l'eclosió de l'humanisme a Itàlia i la seva difusió a d'altres països, també al nostre. Molts dels primers humanistes foren juristes i fou el seu contacte amb el món del dret el que els portà a l'oratòria i a l'epistolografia, a un coneixement més aprofundit de la gramàtica i la retòrica del llatí clàssic. Les feines curials que assumiren i les missions diplomàtiques que els foren encarregades els permeteren d'escorcollar arxius i d'identificar còpies d'autors fins aleshores no considerades que contribuïren a conèixer més bé la llengua i els continguts de les obres antigues i a depurar el llatí usual del seu temps. Tot plegat és prou ben conegut, en termes generals.

Allò que sí és una novetat és que ho puguem conèixer més bé en relació amb la nostra cultura. Que també en el cas català molts juristes podien usar de bon llatí i figuren en la nòmina dels nostres primers humanistes també era clar, només calia revisar el repertori biobibliogràfic que Mariàngela Vilallonga elaborà i publicà ja el 1993 (*La literatura llatina a Catalunya el segle XV*). Però fa ben poc que disposem d'una edició adequada d'un dels nostres juristes quatrecentistes, educat a Itàlia, autor d'obra profusa i variada en llatí i repetidament esmentat amb valoracions diverses.

El Dr. Antoni Cobos Fajardo acaba d'editar a Edicions Vitel·la —empresa editora d'aparició recent i amb ambició— el *De antiquitate legum*, de Joan Ramon Ferrer. Cobos és especialista en Ferrer i havia dedicat la seva tesi doctoral al voluminós tractat sobre els pronoms, *De pronominubus suique natura*, del barceloní, així com articles a les epístoles i a la poesia de Ferrer i a la seva relació amb humanistes italians. Nat el primer quart de segle XV i traspassat a Barcelona el 1490, Ferrer fou contemporani de Valla o del Poliziano, deixeble de Guarino de Verona i de Francesco Accolti, i forma part del catàleg d'homes il·lustres que dreçà Pere Miquel Carbonell. Havia rebut, sí, l'atenció d'estudiosos com ara Josep M. Casas Homs, Francisco Rico i Mariàngela Vilallonga. Però la manca d'un estudi aprofundit de la seva obra feia que se'l valorés amb una ambivalència decantada cap al pol pretesament negatiu; de més presència de pes mort medieval que de volada humanística. El mateix Antoni Cobos ja havia posat de relleu en un article anterior que la presència d'autors medievals en l'obra gramatical de Ferrer no s'havia de considerar cap demèrit, sinó una pruïja d'exactitud en les fonts, atès que també n'hi esmenta d'altres i es mostra prou conscient de quins són ‚auctores elegantes' i a quins cal donar més valor.

M. Vilallonga ha defensat entre nosaltres la posició que els nostres humanistes —per als quals ha calgut reivindicar fins el nom—, no els hem pas d'exigir més del que exigim a d'altres, fins als italians mateixos. En tots es poden percebre en graus diversos romanalles medievals, maneres escolàstiques i aspiracions més modernes, més empeltades amb els temps nous, amb els aires d'Itàlia. Si els contrastem amb un patró ideal, inexistent enlloc, aleshores tots semblaran pobres. Tenim, però, val a dir-ho, un conjunt prou rellevant d'humanistes catalans —catalans, mallorquins i valencians, si som precisos— que esperen estudis i edicions que els valorin i els facin surar com mereixen en el context cultural dels nostres Quatrecents i Cinccents.

Ara Cobos, en l'estela del que ja podem anomenar ‚tradició' d'estudis filològics humanístics que encapçala a Girona l'esmentada professora M. Vilallonga, de qui és deixeble i col·lega, rebla el clau amb aquesta edició d'una obra jurídico-polèmica de Ferrer, en la qual no única-

ment aplega arguments i dades per valorar-hi l'humanista, sinó que també ofereix la possibilitat de llegir directament el llatí i les idees de Ferrer, que finalment és editat, al cap dels segles, i d'analitzar-ne, si cal, amb criteri propi les aportacions. Precisament l'edició que comentem, acompanyada d'estudi introductori, inicia la col·lecció «Studia humanitatis» de textos i estudis humanístics, que dirigeixen la Dra. Vilallonga i el mateix Dr. Cobos, i que té previst d'avançar en l'edició d'altres autors, l'obra dels quals es troba en tràmit de recerca i anàlisi.

Joan Ramon Ferrer viatjà a Itàlia, primer a Ferrara i després a Bolonya, on estigué entre 1447 i 1451. Hi estudià dret amb professors eminents i retornà, al contrari del que digué Nebrija de molts que hi anaven, no sols carregat de fórmules jurídiques sinó enriquit pel coneixement dels autors llatins i capacitat a fer fructificar aquesta riquesa. És a Bolonya mateix que protagonitzà el 1448 la controvèrsia amb Antonio de Sicília que constitueix el contingut del *De antiquitate legum*, una disputa pública sobre l'antiguitat de les lleis del *Digest*, de les quals Ferrer demostra, oposant-se la seu adversari, que no són anteriors a Crist. Un cop celebrat el debat es fa certificar el seu triomf per diversos avaluadors de prestigi, i n'inclou els parers rebuts a la fi del seu text. Aquests, professors seus i jutges en la disputa que manté, lloen la capacitat de Ferrer, tot just estudiant. Es tracta d'Antonio Mincucci da Pratovecchio, Scipio de Gozadinis, Giambattista di Sampiero i Gaspare della Ringhiera, tots ells juristes, i Giovanni Lamola, professor d'oratòria, que pondera també la vàlua de Ferrer en filosofia, oratòria i belles lletres.

En els dos discursos seguits que formen el *De antiquitate legum* Ferrer utilitza amb destresa les lleis del mateix *Digest* i les referències a les obres d'autors medievals i clàssics. La demostració sobre la datació de l'aplec justinià i l'elaboració d'un esquema cronològic dels principals juristes que hi intervingueren, les assoleix a partir d'una lectura adequada de la crònica de Martin de Troppau, de Sant Isidor i de Vincent de Beauvais, dels historiadors llatins, de Ciceró... El seu treball exhibeix un mètode de contrast de les fonts que remet inevitablement a les millors experiències d'alguns contemporanis italians i també, d'una manera més global, a la consciència de profunditat històrica, de distància cronològica entre el seu temps i l'època romana, que és un tret clar d'allò que se n'ha dit la ‚revolució cultural' humanística i permet superar la superposició difuminada d'autoritats de la mentalitat medieval.

En el decurs de les argumentacions, fins i tot amb un cert escrúpol per part de Ferrer mateix, queden situats en una posició incòmoda els grans comentaristes i glossadors jurídics, els mestres de més pes en aquell moment, invocats pel seu contrincant: Bartolo de Sassoferrato i Francesco Accursio. Filologia i història, en què també era destre el nostre humanista, avantatgen clarament la visió acrítica que confia únicament en la doctrina rebuda. Primer de tot els textos, només després els comentadors, és el lema de Ferrer. Un altre tret que Cobos assenyala com a humanístic.

De l'obra se'n conserva un sol manuscrit, en pergamí, el que ara s'edita, el núm. 614 de la Biblioteca de Catalunya, probablement copiat a Itàlia i destinat per la seva factura elegant (capllletres decorades que es reprodueixen a les pàgines 95 i 183) al mecenes de Ferrer, l'arquebisbe de Tarragona Pedro de Urrea, a qui adreça l'epístola dedicatòria que obre el text. L'edició és precedida d'un pròleg de M. Vilallonga, que situa l'edició en el context de la recerca sobre aquestes temàtiques en els darrers anys (7-10), d'una introducció (11-82) i d'una bibliografia molt completa (83-92).

La biografia de Ferrer, amb aportació de les darreres dades que actualitzen altres esbossos biogràfics proporcionats anteriorment pel mateix Cobos, ocupa la primera part de la introducció (11-30). Tot seguit trobem una relació comentada detalladament de l'obra conservada i perduda del barceloní (en prosa i en vers, jurídica, epistolar i diversa, 30-58). Segueix la presentació de l'obra objecte d'edició, amb una descripció rigorosa del ms. i de l'estructura del text (59-72), identificació dels jutges i comentari dels arguments esgrimits per Ferrer en els dos discursos que integren aquesta obra (72-77). Finalment unes conclusions breus i didàctiques posen de relleu els trets principals de l'humanisme de Ferrer (77-79), i s'indiquen els criteris d'edició i abreviatures emprades per l'autor (79-82).

L'edició pròpiament dita del text llatí, amb la versió catalana acarada (96-149), és pulcra i llegidora. El text llatí s'ha dividit en paràgrafs a fi que es pugui seguir més bé l'equivalència catalana i hi trobem els corresponents aparats crític i de fonts. En la versió catalana un aparat propi de notes explicatives ens identifica personatges i passatges esmentats.

Al final, uns apèndixs a càrrec de Maria Toldrà donen a conèixer el procés informatiu obert a la mort de Joan Ramon Ferrer i altres documents que s'hi relacionen, a partir dels quals ha estat possible refer una biografia més completa del personatge. El fet que Toldrà i Cobos formin part d'un mateix equip d'investigadors i que hagin trobat la manera de col·laborar diu molt a favor d'ells en un context acadèmic en què el treball en equip troba encara resistències, val a dir-ho. Completen aquesta edició, i són ben útils, diverses taules: *Index fontium, auctorum et operum* (165-169), *Index locorum* (71-72) i *Index nominum* (173-182).

El conjunt de l'edició s'ha de valorar, doncs, ben positivament, tant pel fet de ser una aportació al coneixement de primera mà dels nostres humanistes, en aquest cas un jurista, com també pel fet que ha estat feta amb rigor i capacitat. Naturalment sempre és possible que s'esmunyin dins un treball com aquest algunes petites imperfeccions que no desmereixen el conjunt de l'obra i que el lector pot esmenar fàcilment damunt l'exemplar. Per això esmentem les que ens ha estat possible d'identificar en la nostra lectura (entre parèntesi el paràgraf). Pel que fa a la distribució en paràgrafs a la p. 98 ens sembla observar que l'inici del paràgraf 10 del text llatí no coincideix amb el del text català. A la pàgina 99 (15) es tradueix inadvertidament ‚scientiarum auctoritate preditis' per ‚dotats de la màxima autoritat científica de les ciències'. A la p. 100 (18) s'ha esmunyit ‚recolzament' en el sentit de ‚suport' (també p. 132 (75): ‚els arguments... es recolzen'). A la p. 101 (25) trobem ‚en bon punt' per ‚tan bon punt', i a la 103 (2) ‚pensar en deposar les armes' per ‚pensar a deposar les armes'. A la p. 130 (66), ‚en dos ocasions' per ‚en dues ocasions' i a la mateixa pàgina (nota 64) ‚*Specus maius*' per ‚*Speculum maius*', de Vincent de Beauvais. A la p. 133 (76) llegim ‚Sèneca, més respectable dels moralistes' per ‚..., el més respectable...' (‚grauissimus').

Altres minúcies són més opinables. A la p. 102 (28) el verb llatí ‚videor' traduït per ‚semblar' comparteix frase amb ‚ser' i pot induir a creure que ‚semblar agraït' és ‚aparentar ser-ho', és a dir, el contrari de ‚ser-ne' realment, quan el que es vol dir, a parer nostre, és que un hom vol ‚ésser agraït' i, a més, ‚aparèixer o mostrar-se com a tal'. Igualment resulta una mica exòtic dir que Crist s'encarnà, no ‚de la Verge Maria' (‚ex Maria Virgine') com diu el llenguatge usual, sinó ‚gràcies [!] a la Verge Maria' (p. 195 (9)) o que vingué al món ‚dins la Verge' (p. 111 (1)).

Com ja dèiem, el *De antiquitate legum*, de Joan Ramon Ferrer, a cura d'Antoni Cobos, fa una aportació pel que representa el volum mateix, però també pel fet que obre col·lecció. Si les previsions es compleixen, doncs, disposarem en poc temps d'un conjunt d'edicions de textos humanístics posades a l'abast del lector interessat, i sobretot de l'investigador que sovint, des d'àmbits pròxims i contigus al de la filologia llatina, les reclama amb insistència per poder completar el panorama cultural i afinar en l'anàlisi. No és pas un cas singular si tenim present que en els països del nostre entorn els estudis humanístics han viscut un moment de creixement en els darrers anys, però és bo de comprovar que, en això almenys, ens trobem, gràcies a esforços múltiples, en una situació, feliç, de normalitat. Una normalitat en la recerca que es veurà ara, mitjançant la nova col·lecció, reflectida també en els prestatges de llibreries i biblioteques. «Nil utilius, nil honorabilius, nil praestantius, nil denique diuinius esse puto... —són paraules del mateix Ferrer— quam labores et cogitationes suas in communitatis multorumque utilitatem conuertere».

Narcís Figueras Capdevila

Miguel Navarro Sorní, *Alfonso de Borja, papa Calixto III en la perspectiva de sus relaciones con Alfonso el Magnánimo* (Col·lecció Biografia, 35), València, Institució Alfons el Magnànim de la Diputació de València 2005, 664 pp.

El present volum és la tesi doctoral de l'autor en la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Universitat Gregoriana de Roma, una part de la qual, la que en el llibre ocupa les pàgines 377-570, havia ja estat publicada i també objecte d'atenció en la mateixa secció de recensions d'«ATCA», XXV (2006), 231-234; hi remetem el possible lector, perquè certes característiques són idèntiques en ambdós títols; aquestes ja són, doncs, conegudes, i mirarem de no repetir ací allò que ja hi és posat a l'abast del públic.

El present volum, basat en una quantitat considerable de documentació arxivística d'arxius valencians, de l'ACA, del Vaticà i d'italians (603-608), i d'una llista bibliogràfica ben pròxima a la completesa (608-655), va resseguint pas per pas els moments de la biografia d'Alfons de Borja, Calixt III, sobre cada un dels quals informa amb ple coneixement de causa; i quan, com s'esdevé en els primers anys de la biografia papal, les informacions no permeten d'arribar a més concreció, l'autor opta per solucions crítiques més aviat poc propenses a seguir tradicions enaltidores de glòria local o personal, exageracions d'historiadors de bona fe, de les quals Navarro s'allunya (122-123).

Un cop introduïts en la present reconstrucció dels fets ens trobem amb una situació, que per ventura fou quelcom més que anecdòtica: les pàgines que van de la 62 a la 70 ens permeten d'assistir a una tensió entre el jove rei Alfons Trastámara i el papa de la unitat de l'Església Occidental elegit pel Concili de Constança, Martí V, tensió que amb lleus variants de psicologia personal, es repetiria entre el mateix rei, ja no tan jove, i un successor de Martí V, Alfons de Borja, Calixt III (243-265): en ambdós casos l'esca de la topada són els (o uns determinats) beneficis eclesiàstics, en relació als quals les respostes clarament negatives o potser només no donades per Martí V, són, si un servidor no m'erro, la creu de la moneda del problema, la cara del qual fou creada pel jove rei Trastámara en contraposar-se a reconèixer les concessions que el nou papa del Concili de Constança feia a Felip de Malla per les seves aportacions tant a la sostracció d'obediència a Benet XIII ‚in temporalibus' (6 de gener del 1416) com al Concili de Constança, dins el qual arribà a ésser membre del ‚conclave conciliar' que elegí el primer papa reconegut per tothom després del Cisma d'Occident, justament Marti V. I si el papa volia manifestar el seu agraïment a qui havia estat elector seu, el rei s'entravessà a la generositat papal, basat en la pretensió que cap vassall no podia ésser més ben tractat que el rei i que aquest havia de controlar qualsevol concessió papal als seus súbdits. L'autor no indica cap punt de referència a aquell capteniment papal de Martí V i tinc la impressió que una referència al meu *Felip de Malla, Correspondència política* (Els Nostres Clàssics, 114), no hauria estat sobrera, més encara em dóna voltes pel cap la idea, que brindo a l'amic Navarro, si no seria molt il·lustratiu un exercici de *Vides paral·leles* entre Alfons de Borja i Felip de Malla; amb anys de diferència, ambdós es trobaren i toparen amb el mateix problema, el de la voluntat abassagadora d'un rei, que ho volia tot per a ell o per a la seva família i, tal com diu l'autor, «el monarca estaba molesto con ellos porque habían recibido unas prebendas de aquel [el papa] sin su permiso» (100). En constatar la manca d'un títol bibliogràfic que hauria pogut explicar negatives o silencis papals en qüestió de beneficis, he parlat de llista bibliogràfica pròxima a la completesa; n'hi ha una altra: en tota aquesta història hi ha més d'un moment solemne i un d'ells és el del 15 d'agost del 1429, en què a Sant Mateu es donava per totalment finida la gran marrada que fou el Cisma d'Occident; fou també un dels moments clau de la biografia d'Alfons de Borja, el de la aleshores anomenada consagració episcopal; d'aquella solemnitat s'ha conservat i n'ha estat publicat el solemne sermó (*Jornades sobre el Cisma d'Occident...*, Primera Part, Barcelona 1986, 198-203); esmentar-lo hauria equivalgut a proporcionar al possible lector la possibilitat de participar també ell en aquella gran jornada de solemníssima festa.

Tota la primera part del llibre és com una escala, els graons de la qual el protagonista va ascendint de forma pausada, però segura, ‚sensim, sine sensu', que haurien dit els contemporanis: els primers càrrecs universitaris i de govern eclesiàstic de Lleida, l'allunyament de Pere de Luna i l'aproximació als Tratámara amb motiu de la sostracció d'obediència del 1416, la demostració de les seves qualitats de negociador en el primer semestre del 1429 entorn els irre-

ductibles de Peníscola, que el portà a bisbe de València, l'elevació a cardenal el 1444, després que les dites qualitats de negociador s'havien manifestat al nivell més alt posant d'acord la política del rei Alfons amb la del papa Eugeni IV (180), i finalment l'abril del 1555 l'elecció papal com a únic candidat possible entre posicions irreductiblement contraposades dins el conclave (222-226); un graó després de l'altre, amb la col·laboració del rei es trobava al cim de l'escala, fins i tot en un grau superior al del rei.

Finalment era ell mateix, ara ja no necessitava l'empenta reial, i es podia manifestar tal com era: «...en el plano moral, su vida fue intachable» (152); res d'estrany: havia començat d'emprendre volada a Lleida sota Benet XIII i això sol ja en dóna garantia; era membre d'aquella fornada de bisbes que guiaren les esglésies de la Corona (el gran Dalmau de Mur a Saragossa, després de Tarragona, Francesc Climent, àlias Sapera, el convers Andreu Bertran i etc.) durant tota la primera meitat del segle XV. Completem l'idèntikit del Borja: «Como obispo y como cardenal Alfonso de Burja nunca quiso acumular beneficios..., sólo con su Iglesia de Valencia... Era admirable por su caridad, preocupándose de que se organizaran colectas para auxiliar a los pobres de la diócesis, y practicando él mismo la limosna de sus propios bienes, pues eran numerosas las ayudas que daba a los menesterosos, a los religiosos mendicantes, a los estudiantes necesitados, y a las doncellas que requerían una dote para casarse» (152).

Aquesta era la seva vida privada; i quina era, ja papa, la seva actuació pública? Ell estava convençut que «Dios lo había encumbrado a la Sede de Pedro para desempeñar una misión providencial: derrotar al turco» (240; i ací he de remetre altra vegada el possible lector al volum XXV d'«ATCA» (2005), 231-234); d'altra banda, ja en els graons de bisbe i de cardenal s'anà manifestant que deixava d'existir l',homo regis' (153) i es preparava la manifestació del papa, que fou inflexible quan hom li demanava que, en atenció a les vel·leïtats reials, conculqués la llei canònica, donant bisbats com els de València, de Barcelona o de Girona a bastards reials i, de més a més, menors d'edat (249): imposant-se aquesta línia d'actuació, la topada amb Alfons Trastámara, que es considerava amb dret preeminent a tenir a les mans els millors càrrecs de les esglésies de la Corona, era inevitable i de fet arribà a extrems d'escàndol, a un badall de griva de la ruptura de relacions diplomàtiques (267-272), que només la mort del rei (1458) evità que es publiqués.

Però... Un però hi és: rei i papa coixejaven del mateix peu: el nepotisme: mentre Alfons de Borja cercava tots els possibles subterfugis, com el d'arribar a acords que apaivaguessin el rei, per després fer-li perdre la paciència perquè les butlles papals de concessió de beneficis eclesiàstics no arribaven, el papa Borja es volcava materialment a procurar canongies ben retribuïdes per a dos almenys dels seus nebots Lluís Joan del Milà i Rodetic de Borja, ambdós cardenals i el segon futur Alexandre VI (205-210, 244, etc.). Aquest fou el punt que enverinà les relacions entre rei i papa fins més enllà de la tomba almenys del rei, car, ja mort Alfons Trastámara, el papa Calixt mantingué una oposició frontal contra el seu fill i successor al Regne de Nàpols, Ferrante d'Aragó, tot i que anys abans Alfons de Borja havia estat la persona, de la qual el rei plenament es refiava, per a l'educació principesca del fill bord, destinat a rei; fins i tot en aquelles batusses diplomàtiques finals no manca l'ombra de si allò que de debó volia el papa no era treure profit d'una política favorable al nou rei de Nàpòls, amb alguna baronia a favor d'algun dels seus parents (580-598).

I si Calixt III havia proclamat des del seu primer moment que el gran objectiu del seu pontificat era la guerra contra el Turc i la reconquesta de Constantinoble, és natural que la valoració del seu pontificat depengui d'aquest fet i que remeti a allò que ja és publicat dins «ATCA», XXV (2005), 230-233, citat més amunt. Afegiré, però, que eixint del planteig paral·lelista entre Calixt III i Alfons IV Trastámara, seria interessant per a un àmbit més ampli que l'amic Miquel Navarro ens comparés en algun estudi futur la posició del papa Borja davant la pèrdua de Constantinoble amb la manifestada per d'altres eclesiàstics, per exemple, la del contemporani cardenal Nicolau de Cusa, en la qual sembla haver-hi ressò de les posicions del nostre Ramon Llull, i qui sap si fins i tot d'algun lul·lisme o lul·lista valencià: és un suggeriment, gairebé un prec.

Diré per acabar dues coses del llibre: d'una banda, que, pel coneixement de les fonts arxivístiques que demostra el seu autor, en la reconstrucció de la biografia i sobretot del pontificat d'Alfons de Borja – Calixt III, deu ésser difícilment superable; i que l'exposició documentada dels moments i aspectes d'aquell pontificat és plenament objectiva, sense que la natural tendència a embellir la fotografia del protagonista, sobretot si aquest és coterrani, hagi deixat rastre detectable en cap de les pàgines.

De l'objectivitat de l'investigador i de la completesa del quadre, l'amic Miquel Navarro n'ha de rebre ple reconeixement i enhorabona: i mercès per aquest bell llibre.

Josep Perarnau

El cançoner de Joan Berenguer de Masdovelles a cura de Vicenç Beltran (Textos i estudis de cultura catalana, 109), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2006, 264 pp.

He estat dubtant abans de decidir com començava aquesta recensió i m'he decidit a encetar-la deixant esclatar els meus sentiments i després procedir amb anàlisi objectiva a una recensió homologable a les del nostre anuari. Si hagués començat per la part objectivament descriptiva, els sentiments haurien maldat constatment a esbotzar les cledes que l'objectivitat els imposava i segurament n'hauria resultat un híbrid. Així, cada apartat serà coherent amb la seva naturalesa.

Només d'iniciar el fulleig del volum he tingut una satisfacció com poques vegades he experimentat davant un llibre, perquè hi he vist aplicada la mateixa constatació que s'ha anat clarificant dins meu a mesura que amb els anys el treball d'anàlisi i descripció de volums manuscrits ha anat deixant un pòsit que, ja fa temps, s'havia solidificat en aquesta frase, per a mi gairebé un principi: «Els volums manuscrits són sempre generosos i, per llur sola materialitat, donen molt més d'allò que hom de bell antuvi n'espera»; volia dir amb això que els dits volums no donen o diuen només allò que els texts en ells transcrits ens permeten de llegir-hi, car no es tracta únicament del text, ans, tal com deia, de la materialitat: la coberta i l'enquadernació, el pergamí i el paper, la o les filigranes i la o les classes de lletra i la grafia d'aquestes amb la tinta i no cal dir l'ordre amb què, si s'escau per la pluralitat, uns texts són ordenats dins un conjunt són com llengües supereloqüents que donen amb claredat meridiana llur missatge, només que el possible lector sigui capacitat a copsar-lo i s'hi fixi.

No pretenc pas de fer una exposició de mèrits, ans només d'indicar d'on m'arribà el principi suara formulat: les llargues temporades de descripció dels manuscrits lul·lians medievals de Munic, ja publicats en els dos volums homònims dels anys 1982 i 1986, el missatge material dels quals fou aplegat en les *Consideracions diacròniques entorn dels manuscrits lul·lians medievals de la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic*, publicades en el volum segon (1983) d'aquest anuari; la descripció del volum arnaldià de Roma, Corsiniana – Lincei, dins el volum VI (1987), 299-303; les tres notes d'autors diversos sobre *El manuscrit medieval del «Curial e Güelfa»*, del volum onzè (1992); alguns altres i crec ja poder anunciar per al volum següent («ATCA», XXVII (2008), les *Noves dades de manuscrits amb obres ‚espirituals' d'Arnau de Vilanova*: indicacions bibliogràfiques que no són pas la descripció d'una trajectòria completa, ans només passeres que confirmen l'atenció constant, durant decennis, al llenguatge material dels volums manuscrits.

I aquesta atenció contínua durant decennis als aspectes d'un volum manuscrit altres que el dels texts que hi són copiats és allò que justifica la meva exultança només d'obrir el volum gestat pel prof. Vicenç Beltran, o i més pel fet que, ja de bell antuvi, prometia molt més d'allò que un servidor havia pogut descobrir o endevinar, ja que, a diferència de les meves pobres aportacions, aquest volum és obra de reconeguts especialistes i no pas d'un pinzellaire que s'encarà amb aquella feina sense preparació específica.

El possible lector que s'extranyi dels alegrois manifestats en els paràgrafs anteriors, segurament els comprendrà si llegeix les següents línies, que manifesten els objectius de l'autor:

> «...en la primera part de l'obra he exposat la meva interpretació del cançoner. L'he desenvolupada a partir d'una descripció codicològica detallada; és la materialitat del volum allò que ens permet reconstruir el mètode i les fases de treball del copista, o sigui, del poeta; en cada punt he anat entrellaçant aquesta interpretació amb les dades que em donaven els altres estudiosos... Però sobretot m'ha estat útil la comparació amb el que avui sabem d'altres cançoners, d'autor o no, i de les seves tècniques de composició al llarg de l'Edat Mitjana i del Renaixement; sortosament, la nostra experiència sobre aquests problemes avui resulta considerable i les seves possibilitats d'anàlisi, cada vegada més fèrtils.
>
> «El resultat és un avenç substancial en la comprensió d'aquest manuscrit com a document històric i filològic, i algun suggeriment complementari sobre el poeta i la poesia» (6).

Donem, doncs, per acabada la primera reacció exultant pel planteig de la recerca i revestim-mos de l'objectivitat que ha de presidir les nostres recensions.

El prof. Beltran ens informa que el volum objecte d'estudi (el manuscrit 11 de Barcelona, Biblioteca de Catalunya) és el resultat de tres anàlisis, a les quals ha estat sotmès el manuscrit: la codicològicca, realitzada per ell mateix; la lingüística del text, encarregada al prof. Lluís Gimeno Betí; i la paleogràfica de l'escriptura, dirigida per la dra. Josefina Mateu (6).

Els tres capítols i els dos apèndixs de la primera part tenen per títol comú *Un cançoner d'autor: Joan Berenguer de Masdovelles i el seu manuscrit* (11-130); hi llegim primer ‚la descripció del manuscrit' (31) que ens raona la inexactitud del títol del teixell «CANÇONER DELS MASDOVELLES» perquè algun dels poetes de la família pràcticament no hi és representat (13-20) i ens presenta el conjunt del volum (20-22) i cada un dels fascicles (22-31), amb la conclusió que hi hagué dues etapes en l'elaboració del manuscrit (27); en el segon capítol, *Un autògraf* (33-44), analitzades en particular les quatre grafies identificades com a A1-A4, l'autor defensa que llurs diferències no són més que ‚graus de cursivitat' (40), però que el conjunt és autògraf i treball de copista únic (37 i 44); el capítol terç, qualificat de ‚cor d'aquesta recerca' s'encara amb els «procediments, fases i projectes de constitució d'un cançoner d'autor» i hi troba les característiques que permeten de qualificar-lo com a tal: l'abundor de rúbriques circumstanciades exposant l'ocasió que féu néixer la peça corresponent, que desapareixen en els casos en què una peça és copiada en d'altres cançoners, i la quantitat atípicament elevada de peces d'un mateix autor, que disminueixen dràsticament en ésser copiades en cançoners comunitaris (55); altra característica és l'ordenacio cronològica de les composicions (56); també seria signe d'autografia personal el paral·lelisme entre l'evolució de les grafies A1-A4 i la cronologia d'un cançoner copiat en quatre etapes (65-66) i el que existeix entre l'evolució de les grafies i el pas de l'ús de llemosinismes al català pur entorn el 1438 (70-74); tot plegat condueix a la convicció que BC 11 s'anà esllavissant de cançoner a cartipàs d'autor, però aleshores, si és un cartipàs, «existí en algun moment un cançoner?» (87-88); certs indicadors detectats en el manuscrit i la comparació amb altres reculls semblen assenyalar en aquesta direcció (87-96).

El present estudi directe del manuscrit és completat amb dos apèndixs: el primer es pregunta si la cançó mariana de Joan Fogassot, copiada en els ff. 159v-160 (no pas ‚ckx': 97), escrita per mà diversa de la A, identificada com a mà B, no seria la de l'autor Fogassot, i deixa la qüestió oberta (98-98). L'apèndix segon ens ofereix la *Taula del cançoner*, amb les cent-noranta composicions, en la qual, «en columnes desplaçades des del marge dret» (marge que correspon al braç esquerre del lector) «el número d'ordre del poema en aquesta taula, la rúbrica del manuscrit, les observacions marginals i finals, que transcric íntegrament (quan s'hi troben), l'íncipit i èxplicit del poema, el lloc del manuscrit on figuren tant l'íncipit com l'èxplicit, l'estructura mètrica i estròfica..., el número del poema en l'edició d'Aramon i Serra i la llengua del poema» (99); la taula ocupa les pàgines 100-130.

Ja sabem que la segona aportació és de Lluís Gimeno Betí sota el títol d'*Anàlisi lingüística dels poemes datats al* Cançoner dels Masdovelles; pren com a material d'estudi els dotze poemes datats (1439-1465), que considera mostra ideal del dialecte central del català els anys cèntrics del segle XV (133), i limita la seva anàlisi als aspectes de «fonètica-grafia i de la morfologia»

(134) i a partir d'ací comença una anàlisi detallada de tots els casos, el resultat dels quals és aplegat en les conclusions (205-213). Les pàgines dedicades a *L'occità i el català al manuscrit del* Cançoner dels Masdovelles (215-221), en el temps precedides per l'estudi del mateix autor *Català i occità: a l'entorn de la llengua del* Cançoner dels Masdovelles, dins «Revue de Linguistique Romane», núms. 253-254 (2000), 119-165, constaten que si els poemes d'altri en el dit cançoner «són tots redactats en occità», també els de Joan Berenguer en context de debat amb d'altres, en els exclusius d'aquest «a mesura que corre el temps hi podem observar una progressiva ascensió del català en detriment de l'occità, fins a arribar als datats que... són tots redactats en català» (215).

Finalment, la prof. Josefina Mateu Ibars i els seus col·laboradors clouen el volum amb *Estudi paleogràfic del ms. 11 de la Biblioteca de Catalunya* (225-258); l'objectiu és el d'esbrinar si aquell volum és un autògraf de Joan Berenguer de Masdovelles; qualifica el seu tipus de lletra de ‚bastarda cursiva notular catalana' (225) i, després d'haver dedicat divuit quadres o pàgines a comparar grafies de les lletres, tant majúscules com minúscules, arriba a la conclusió que «les variacions no es poden atribuir a mans diferents sinó a l'escriptura d'una sola persona (mà A amb les seves quatre variants), excepte els ff. 150v-151r, que pertanyen a un segon copista (mà B). Les quatre darreres pàgines en reprodueixen altres tantes del manuscrit (159-162).

Al final de la segona part de la present recensió, em confirmo en l'exultança de la primera; possiblement és per ignorància personal, però un servidor no conec un estudi paral·lel als Països Catalans; és doncs, no sols justificat, ans obligat de manifestar la pròpia satisfacció per l'existència d'aquest llibre, també perquè és el resultat d'una col·laboració pluridisciplinar universitària. Només puc augurar que l'exemple goixi entre les universitats de les nostres terres. El prof. Vicenç Beltran n'ha de rebre una personal enhorabona, perquè l'obra conjunta deu ésser mèrit seu.

Cantades, doncs, les lloances a obra i al seu responsable, deu ésser arribat el moment de mirar-se el llibre amb un cert sentit crític. Veig en la pàgina 22 una referència a la filigrana ‚molt rara' de l'unicorn, que a l'autor només li consta trobar-se en un document d'ACA; filigranes d'unicorn se'n troben una desena en les respectives taules dels dos volums dedicats als manuscrits lul·lians medievals que ara són a Munic, Bayerische Staatsbibliothek; hi ha més d'una figura, però és possible que alguna coincideixi amb la del ms. 11 de la BC.

L'observació que segueix tampoc no deu arribar a crítica, perquè es basa en una manca: en el primer capítol, el dedicat a la descripció del manuscrit, no he sabut veure cap referència a la metodologia utilitzada en la dita anàlisi de la composició material del volum.

Fins ací arriba la crítica, car allò que segueix és més aviat una reflexió personal; d'una banda, aquella absència em recorda les llargues hores de recerca a les palpentes fins que vaig arribar a la *Metodologia de la descripció*, que es pot llegir en les pàgines 10-16 del primer dels dos volums acabats d'esmentar; la recordo perquè la seva primera part, dedicada a la o les cobertes em féu adonar que la coberta, alhora que pot ésser l'únic element que dóna unitat a un volum (i per això és normal de parlar de volums ‚facticis'), és sovint, per no dir sempre, un element heterogeni al cos del mateix volum; per això s'explicaria el desfici amb què vaig veure que el títol del teixell *Cançoner dels Masdovelles* (per cert, quan nasqué aquest títol? i el fet d'emprendre la descripció codicològica pel títol no vol dir que l'estudi de la realitat material del volum i de la seva composició resten a segon terme?) era tractat i presentat com si es trobés en continuïtat plena amb tots els altres elements de l'esmentada descripció, com si el títol fos absolutament primitiu i original, quan potser entre el títol del teixell i el cos del volum hi ha un salt de vora mig mil·leni. Però hi ha quelcom més: acabo d'esmentar el concepte de ‚facticitat': aquell primer quadern, tan poc homogeni amb la resta del volum, ni que sigui del mateix autor, no dóna al conjunt un cert deix de facticitat? I en aquest cas, recordo (i els dos volums dels manuscrits de Munic en són farcits) que la descripció de cada un dels elements constitutius d'un conjunt factici es desplega seguint la pauta d'anàlisi descriptiva d'un volum independent. Parlant de ‚facticitat', sigui'm permès d'assenyalar un cas (el del ms. O 87 Sup. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà) en el qual l'oblit d'aquella característica tingué conseqüències

que hagueren d'ésser corregides dins «Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XXXI (1991), 67-72.

Segurament són cabòries, però un servidor m'he quedat amb la pregunta sobre un detall, tant com resto en l'enhorabona pel conjunt.

Josep Perarnau

[Isabel de Villena], *Vita Christi de la reuerent Abbadessa de la Trinitat*. Edició facsímil del'original de Lope de la Roca 1497; València, Biblioteca Valenciana 2006, [306 ff. numerats amb xifres romanes i 10 al final sense numerar]. Albert C. Hauf i Valls, *La Vita Christi de sor Isabel de Villena (s. XV) como arte de meditar. Introducción a una lectura contextualizada*. València, Generalitat Valenciana 2006, 136 pp.

Durant la segona meitat del segle XVè, en el monestir de la Trinitat de València confluïren els dos principals autors catalans de tema feminista: Jaume Roig, metge del convent, que devia observar amb atenció entre interessada i burleta les manifestacions de psicologia femenina en unes dones tancades dins clausura, propícia a l'expressió incontrolada de totes les reaccions primàries, i se'n devia servir per a les pàgines misògines del seu *Espill*, d'una banda, i de l'altra l'aristòcrata Lionor de Villena, convertida en monja clarissa primer i abadessa de la mateixa comunitat femenina després amb el nom de sor Isabel de la Trinitat, per a la qual la resposta psicològica femenina als fets de la història evangèlica era digna d'ésser elevada, si no a l'únic camí, sí a la categoria d'un molt vàlid camí per a comprendre els passos principals de la vida de Jesucrist: fou la seva *Vita Christi*.

La visita del papa Benet XVI a València el 2006, fou ocasió a la Biblioteca Valenciana d'assenyalar l'efemèrides amb una reproducció fotostàtica de la primera edició de la dita vida i amb un estudi preliminar encarregat per a aquella circumstància a qui, des de la tesi doctoral del ja llunyà 1978 s'ha anat ocupant de les *Vitae Christi* d'extracció franciscana, també de la d'Isabel de Villena i, per tant, és l'especialista indiscutit en el dit tema. Cal tenir en compte l'ocasió de l'obra, que devia obligar a aprofitar allò que hom ja tenia a l'abast de la mà (els estudis sobre les *Vitae Christi*), sense permetre d'emprendre recerques de temàtica nova, com per exemple la de l'edició valenciana incunable del 1497, sobre la qual les notícies de la pàgina 101 de l'estudi del prof. Hauf són comprensiblement limitades.

Tenim, doncs, una molt digna reproducció de l'edició incunable i un més que digne estudi del prof. Hauf, per als quals tant l'autor com l'editor han d'ésser cordialment remerciats. Difícilment l'efemèrides papal podia ésser assenyalada per al futur amb recordatoris més encertats. Enhorabona, doncs, i grans i cordials gràcies!

Tractant-se d'una senzilla reproducció fotogràfica poc més es deu poder dir de la nova publicació de la *Vita Christi* de sor Isabel de Villena i per això ens cal concentrar l'atenció en l'estudi que l'acompanya.

Els seus dos primers capítols són dedicats respectivament a l'autora i al seu pare, el cèlebre Enric / Enrique de Villena, qualificat per l'autor d'«especie de doctor Fausto castellano, epicúreo y ambicioso, litigador y pedigüeño, [que] tiene características de farsa grotesca o, mejor de tragicomedia innoble» (10), però ambdós de la raguèlia de l'infant fra Pere d'Aragó, fill de Jaume II i de Blanca d'Anjou; Enric / Enrique era besnét de l'infant fra Pere i la filla tataranéta; l'autor, amb una sola paraula, soluciona la disputa de si era filla legítima o no: per poder entrar a la Trinitat hagué d'ésser habilitada pel papa ‚de defectu natalium' (14) i per tant no hi ha dubte.

Tot un capítol és dedicat a les obres de l'abadessa, començant per les materials en l'edifici del convent (21-25) i seguint pels llibres que li han estat atribuïts: el *Speculum animae*, conservat a París, BN, *esp.* 544, clarament impossible d'atribuir a l'abadessa (25-30); el llarguíssim *Tractat de la Passió*, en canvi, escrit entre el 1450-1460, ara a Madrid, BN, ms. 4327, i abans

propietat del valencià comte de Cervelló, en les seves tres parts (32) ha resultat ésser un recull de fragments de la *Vita Christi* de la mateixa Isabel de Villena, embastats uns amb altres mitjançant petites fórmules de transició; essent la seva còpia (mostres en 31 i 35) anterior a l'edició incunable, resta dempeus el dubte de si el text del *Tractat* és fragment fòssil d'una redacció de la *Vita Christi* anterior a la publicada o si el *Tractat* fou integrat, amb poques variants, a la *Vita* amb vistes a la impressió del 1497 (30-39).

Arribats a aquest punt, ja ens trobem a la porta del nucli bàsic de l'estudi introductori, és a dir en aquell corrent espiritual de la Baixa Edat Mitjana que concentrà l'atenció en la vida humana de Jesús en tant que manifestació de l'amor infinit de Déu recreant l'home; però aquesta idea no es limitava a ésser una entelèquia teòrica, ans era traduïda a la vida del cristià en convidar-lo a contemplar els moments de la vida de Jesús fent-s'hi ell mateix present i reaccionant des d'aquesta presència immediata; era una nova forma d'interpretació del text evangèlic, la de la vivència íntima que aquella narració podia produir des de la immediatesa de la presència. Aquest era el secret de l'espiritualitat franciscana, formulada en llibres capdavanters de sant Bonaventura de Bagnoregio o en altres de la mateixa família, com les *Meditationes Vitae Christi*, llavor de títols fonamentals de la literatura catalana, com la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis i l'obra que ens ocupa. Res d'estrany, doncs, que en exposar més que la lectura, la vivència de sor Isabel de la Trinitat davant uns quants moments de la vida de Jesús, els dits títols bàsics del corrent franciscà ens acompanyin en tot el recorregut de les pàgines següents: «...se pretende transformar el pasado en presente, convertir el lector en testigo, y a ser posible en activo colaborador de los actos reales o imaginarios atribuidos a Jesús...» (40).

No és cap principi exegètic vàlid i per tant no pot ésser utilitzat en l'actual hermenèutica bíblica neotestamentària per a les *Vides de Jesucrist*, ara altra vegada tant de moda; però el cert és que la vivència personal suscitada per una escena evangèlica (en aquest cas, per una dotzena: 47-97), tant pot rememorar la recepció d'un gran ambaixador en un palau reial, com les moixaines d'una jove mare al seu nadó embadalida davant ell, o el cor destrossat d'una mare vídua assistint a l'execució del seu fill únic, o els impulsos d'una enamorada. Res no hi pot haver més allunyat del principi exegètic que postula fer mentalment un salt de vint segles i intentar de comprendre allò que era personalment i representava socialment una acció de fa dos-mil anys, que l'alegre anacronisme de qui pretenia de fer-se present a l'acció de fa vint segles amb uns pressupòsits i una psicologia femenina, que prescindeixen dels condicionants objectius de tota acció en el marc de la vida del qui la protagonitzava i de la societat dins la qual s'esdevingué.

L'hermenèutica és una exigència científica dels darrers segles i no havia entrat ni en el palau reial d'Alfons IV Trastàmara a València, cort de la seva muller, durant els anys en què Lionor de Villena entraria en contacte amb la cultura escrita, ni en la València de mitjan segle XV, en què més d'un teòleg, i de categoria (fra Jaume Peres, amb els seus no menys anacrònics comentaris bíblics; Joan Roís de Corella, amb el seu esteticisme humanista) tenia accés al monestir de la Trinitat. La *Vita Christi* d'Isabel de Villena serà hermenèuticament impresentable, serà un bell exercici d'anacronisme, però és el més que atendible resultat d'una psicologia femenina davant uns fets que han estat pal de paller per a la cultura europea de tots els temps en totes les seves direccions (arquitectònica, literària, musical, pictòrica); també per a la literatura catalana és una bella estrena, per la qual hem de remerciar de debó l'autora, la Biblioteca Valenciana i el prof. Albert G. Hauf i Valls.

També perquè el bell present en el qual se sumen la reproducció de l'incunable i l'estudi substantiu que l'acompanya espero que esclatin en d'altres aportacions. Assenyalaré dues possibilitats: les primeres pàgines encaren la *Vita Christi* amb la metàfora de la construcció, que és la que empra Ramon Llull en la qüestió 96 de la *Disputatio Heremite et Raimundi aliquibus dubiis questionibus Sententiarum magistri Petri Lombardi*, publicat dins «ATCA», XXV (2006), 223-225; l'abadessa desplega considerablement la metàfora, però entre el text de Llull i el d'ella havien passat gairebé dos-cents anys. Les pàgines 72-73 ens recorden un tema conflictiu pel fet que missenyora l'abadessa afirma que en començar la seva vida pública, a Jesús «li fon necessari acceptar les almoynes per a son menjar» i que missenyor mestre Francesc Eiximenis ho havia

dit més net i curt: «demanant almoina», extrem refusat per Joan XXII (i segur que pel seu oracle teològic, Guiu Terrena): el tema de Crist-captaire es troba en l'*Alia informatio beguinorum* d'Arnau de Vilanova, el qual, fabricant frase bíblica única a base de dos salms (*Ps* XXXIX, 18, i *Ps* LXXXVII, 16), inventa una declaració de mendicitat posada en boca de Jesús i inspirada per l'Esperit Sant: «...Sant Sperit diu en persona de nostre Senyor Jesuchrist: "Yo son menich e pobre = mendicus sum et pauper"» (líns. 32-33 i p. 27): que entre Arnau de Vilanova i Eiximenis existí alguna connexió, fou demostrat dins «ATCA», XVII (1998), 507-510; ara en podríem tenir una altra; i potser no és l'única, car aquesta altra podria ésser la pregària bocaterrosa, però aquesta podria tenir arrels dominicanes.

Com sol passar sempre, els llibres fonamentals també ho són per la riquesa de possibilitats que obren: per les seves realitats i per les seves possibilitats benvinguda sigui la *Vita Christi* de sor Isabel de la Trinitat i el guiatge del ptof. Hauf.

Josep Perarnau

Enric QUEROL COLL i Jacobo VIDAL FRANQUET, *Cultura i art a la Tortosa del Renaixement*, (Quaderns de Recerca, 2), Tortosa, Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, Consell Comarcal del Baix Ebre i Centre d'Estudis Històrics, 2005, 270 pp.

Els autors Querol Coll i Vidal Franquet, dos investigadors tortosins que saben ocupar bé el temps i, encara més, gastar la vista en els documents dels nostres arxius ebrencs, han unit esforços i coneixements —literaris i artístics— per poder oferir aquesta obra de 269 pàgines, ben redactada i il·lustrada, fruit d'un encàrrec del Centre d'Estudis Històrics del Baix Ebre. És alhora fruit del treball ben fet de dos joves que han estrenat doctorat recentment i porten ja vistos i analitzats molts documents fins ara desconeguts al públic que estima la nostra història.

D'ells diu Albert Rossich, autor del pròleg, que en el llibre «han sintetitzat moltes hores de recerca de primera mà, molts afanys i sacrificis... i també molta il·lusió, a propòsit de l'art i la literatura de Tortosa i la seva àrea d'influència». Donen fe de la documentació coneguda de primera mà les abundants notes a peu de pàgina i la bibliografia que aporta cada autor.

El llibre, ben documentat, organitzat amb mètode i ben estructurat, dóna abundant i diversa informació, tractada amb distinció i claredat, a partir de la qual els autors dedueixen i argumenten amb rigor i precisió crítica. Els propis autors, en la presentació, justifiquen la publicació com «la contribució del Consell Comarcal [del Baix Ebre] al desè aniversari de la Festa del Renaixement de la ciutat de Tortosa» i la qualifiquen de valuosa «pel fet que recupera un dels aspectes que van ser fonamentals en la gènesi de la festa, però que des de la celebració del tercer —i darrer— Col·loqui sobre art i cultura a la Corona d'Aragó, l'estiu de l'any 1999, ha quedat completament abandonat...».

L'obra té un interès peculiar perquè posa en estreta relació la cultura literària —pensament i dicció— i l'art, millor direm les arts —execució i plasmació— que constituïen la riquesa espiritual de Tortosa i el seu ‚hinterland' durant el segle XVI i el primer terç del XVII. Més encara, posa en relació la cultura i l'art de la ciutat de l'Ebre, centre geogràfic de l'àmbit lingüístic català, amb València, Aragó i Catalunya i en justifica les influències actives i passives.

A/1. A la primera part del llibre (123 pàgines) trobem l'estudi d'Enric Querol, *La cultura literària a la Tortosa del Renaixement*, que s'obre amb una composició de lloc sobre els horitzons culturals de l'època i el sorgiment de centres dotats de recursos i estratègies propis que, allunyats de les capitals de la Corona d'Aragó, assumiren el rol de referent artístic, literari i, en general, cultural, per a les comarques de l'Ebre, els Ports de Morella, les terres de Castelló i les catalanes de Tarragona i Barcelona endins. Aquests centres culturals, actius des de l'edat mitjana, eren Tortosa, Morella i Sant Mateu. Cal dir que és admirable la intercomunicació d'idees

i d'obres de les gents de lletres, ciències i arts de les Terres de l'Ebre amb les ciutats més importants del país, on solien tenir familiars i, de vegades, també casa. La influència activa s'incrementava quan ocupaven càrrecs polítics.

2. Centrant-se a Tortosa, Querol analitza la gran importància que en el camp cultural van tenir les infraestructures pedagògiques com l'Estudi de Gramàtica, els Reials Col·legis i la impremta. L'Estudi de Gramàtica i Llatinitat, situat al carrer de Sant Domènec, prop dels Reials Col·legis, tenia casa per al mestre, aules i estatges per als interns. Originàriament administrat pel Capítol de la Seu, que pretenia el monopoli de l'ensenyament, en fou posteriorment compartida la responsabilitat administrativa i docent pel Capítol i el Consell municipal, amb mestres compartits, com Pere Safàbrega, fins que, més tard, el monopoli quedà en mans del municipi. A l'Estudi de Gramàtica arribaren a assistir entre 80 i 100 alumnes en el s. XVI i fins a 150 en el XVII.

Als Reials Col·legis de Sant Domènec i Sant Jordi, origen de la universitat tortosina, ensenyaven els frares dominicans i, entre aquests, el gran Baltasar Sorió, aleshores llumener de la Teologia i de la Sagrada Escriptura; i el Col·legi de Sant Jaume i Sant Maties fou creat per a la instrucció i formació dels moriscos, subordinat al primer. Una anàlisi de les dades dels estudis, graus de batxillers i doctors, nombre, condició i origen de doctorands del s. XVII, abona la influència de la universitat dominicana en la cultura filosòfica i teològica de molts clergues seculars i frares dominics, predominantment del bisbat i valencians, que hi estudiaven la filosofia d'Aristòtil i la teologia de sant Tomàs d'Aquino i els textos dels seus comentadors més ortodoxos. L'autor cita com a fonts el *Libro de la Universidad del Colegio de Santo Domingo y San Jorge de la ciudad de Tortosa*, manuscrit 3918 de la Biblioteca de Catalunya, i els *Estatutos que tiene el Real Collegio y Seminario de San Mathias y Santiago de collegiales y seminaristas de beca*, del lligall 2943 de Simancas, AG, *Estado*.

Un centre cultural com Tortosa havia de tenir establerta una oficina d'impremta. Els mestres Pere Brun, suís, i Nicolau Spindeler, alemany, n'hi van instal·lar una d'efímera en data primerenca, comptant-se així Tortosa entre les primeres cinc ciutats espanyoles que conegueren l'art de Gutenberg amb la impressió, l'any 1477, dels *Rudimenta grammatices* de Niccoló Perotti. L'arrelament d'un obrador tipogràfic no es produí fins al 1622 amb el de Jeroni Gil, col·lapsat com a conseqüència de la Guerra dels Segadors, i al 1780, després de 140 anys de parèntesi, amb l'establiment de Josep Cid.

Querol aporta documentació dels diferents impressors, n'estudia les relacions que tenien amb altres mestres i prova de justificar l'atribució d'algunes obres impreses als respectius obradors: Pere Brun i Nicolau Spindeler, que anomena ‚els precursors', impressors dels *Rudimenta* (1477); Arnau-Guillem de Montpesat, un occità vingut de València en cridar-lo fra Baltasar Sorió, lector de la Seu, impressor del *Mariale* i dels *Sermones deipare Virginis sanctorumque per circulum anni* (1538), escrits pel dominicà, i dels *Costums de Tortosa*, edició prínceps a cura del jurista Joan Amic (1539); Jeroni Gil, impressor barceloní cridat pel bisbe Lluís de Tena en el trienni que aquest fou diputat eclesiàstic de la Generalitat (1617-1620) per imprimir uns seus *Comentarios sobre los dos prophetas Jonás y Abacuch* i «un tratado de Sagrada Escritura en común con unas qüestiones quodlibéticas», impressor del *Libro de San Antonio de Padua*, de Mateo Alemán (1622), de la *Historia de la antigua Hibera*, de Francesc Martorell (1626), del *Breve y compedioso tractado de arismética* del mestre tortosí Pau Cerdà (1624) i d'unes altres setze obres fins a l'any 1631, tant com l'obrador seguí operatiu.

Francesc Martorell, el 1631, comprà les màquines tipogràfiques de Gil i el Consell municipal deliberà de cedir-li «lo estatge de la algorfa de la Peixateria», on Martorell, amb els impressors de l'estamper Gil, s'obrí a un mercat d'abast espanyol com a simple estampador i com a editor; de l'obrador tipogràfic sortiren l'edició prínceps de la *Tercera parte de las comedias del maestro Tirso de Molina* (1634), el recull de novel·les *Sucesos y prodigios de amor*, de Pérez de Montalbán (1635), *El Rómulo*, de Malvezzi, en traducció de Quevedo (1636), i el *Galateo español*, de Lucas Gracián de Antisco (1637), entre d'altres. A mans de Martorell, la impremta a Tortosa assolí un període de plenitud, en què varen imprimir-se obres majoritàriament en cas-

tellà, obres de ficció principalment, i minoritàriament en català, obres religioses, jurídiques o forenses i de caire acadèmic.

Després de la mort de Martorell, el 1640, la impremta va subsistir alguns anys i va publicar el llibre *El buen pastor, espejo de curas y sacerdotes*, de Cristóbal Lozano, encara amb el nom de Martorell (1841), però, el 1642, va imprimir l'opuscle *Tarragona ab amor y veritat diu a sos germans los catalans* a nom de Francesc Manyer. Aquest era un llibreter d'ascendència francesa, que havia format societat amb Arnau Badia i l'apotecari Lluís Violes per donar continuïtat a la impremta tortosina. Tanmateix, la guerra dels Segadors, els setges a la ciutat i la pesta de 1649-1650 que se'n seguí, amb les conseqüències demogràfiques, econòmiques i socials, van fer inviable l'activitat tipogràfica; l'obrador, després d'una efímera revifalla, que fou efecte de l'associació de Violes amb Pau Bori, publicà el *Rituale seu Ordinarium Dertusense* a nom de Pau Bori (1657), i es marfongué. Caldrà esperar fins al 1780 per trobar a Tortosa un nou obrador tipogràfic, el de Josep Cid.

3. Després del dedicat a les infraestructures culturals, l'apartat terç presenta els mestres de Gramàtica humanistes, que assentaren càtedra a Tortosa: el batxiller Pere Torrent, de la Fatarella, qui regí interinament l'Estudi a la mort del mestre Pere Joan (1474-1492), del 1492 al 1497 i, més tard, sembla que com a mestre propi des del 1505 al 1514; el mestre Daniel Sisó, de Fraga, autor del mètode docent *Perutile grammaticale* (Saragossa, 1490), qui ensenyà a Tortosa del 1497 al 1500, quan fou substituït pel seu batxiller Gonçal Manyes en haver de traslladar-se a l'Estudi General de València, on fou mestre del gran humanista i filòsof Joan Lluís Vives; Jeroni Amiguet, de Tortosa, beneficiat de la catedral, (1514-1515), autor, entre d'altres, de les *Introductiones ad artem grammaticam* (Barcelona, 1514 [on tindria per alumne el futur sant Ignasi de Loiola]); Pere Seguí, prevere i mestre de Gramàtica, autor de *Notule seu clarificatorium*, imprès per Hans/Joan Rosembach el 1513; els mestres del període inestable de l'Estudi, Joan Franc (1525-1529 i 1544-1573); Francesc Sanoya (1515-1550), rector de l'Estudi els anys 1540-1543; Domingo Andrés, d'Alcanyís (1573-1575) i el portuguès Duarte Dies (1583-1611).

4. Ultra els mestres de Gramàtica de l'Estudi de Tortosa, Querol dedica un apartat prou extens a la vida i obra de Cristòfor Despuig, «el literat local per excel·lència», autor dels *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, text que, tot i estar a punt d'imprimir-se, per diverses raons polítiques no veié la llum fins a l'any 1877.

5. No abandonant el camp literari, l'autor vol fer present a la memòria del lector un grup de poetes del s. XVI que van escriure en llatí (Joan Gerard, Francesc Abella, Francesc Vicent, Pere Ferrer, Jaume Vidal, Pere Cerdà i els germans Pere i Pau Astor), però dedica especial atenció al grup cohesionat de poetes locals de finals de segle, autors de composicions elegíaques que apareixen recollides en la luctuosa relació, *Muerte y honras de la magestad del rey Philipe nuestro señor segundo deste nombre, hechas en la ciudad de Tortosa* (Barcelona, 1599), obra del mercedari i lector de la seu tortosina, Juan Suárez de Godoy: el propi Suárez de Godoy, autor de *Discursos predicables literales y morales de la Sagrada Escriptura* i *Hierarchía celestial y terrena* (Barcelona, 1598); Jeroni de Heredia i Aduart, de Tortosa, autor de *Guirnalda de Venus casta y el Amor enamorado* (Barcelona. 1603); i Joan Dessí i Queixalós, de Tortosa, autor de la traducció de l'obra magna del cavaller occità Guillaume de Salluste, *La sepmaine ou creation du Monde* (París, 1578), *Divina semana o siete dias de la creación del mundo en otava rima* (Barcelona, 1610).

6. Un darrer apartat analitza la historiografia tortosina i el procés històric, polític, social i literari de la municipalitat i dels escriptors tortosins en camí de justificar la història pròpia i la identitat de Tortosa per la via de l'exaltació de les gestes i grandeses de la ciutat i del recull d'un registre de les glòries locals i dels serveis prestats a la Corona i a la pàtria catalana. Les Corts de Montsó de 1585 havien constatat que «per la falta de històrias los fets y cosas antigas del Principat de Cathalunya y Comtats de Rosselló y Cerdanya restan olvidadas...» i, per tant, era «no sols convenient, però necessari, axí per despedir moltas causas y per la bona administració de la justícia com per lo que toca al bon govern de un regne tenir una historia certa y cumplida dels fets dels antepassats...».

Tortosa trobà escriptors que, obedients als postulats historiogràfics d'Annio da Viterbo, saberen exalçar-la i registrar els fets de la història de la municipalitat des de l'antigor, mitologia d'origen inclosa. Un d'ells, pioner, fou Cristòfol Despuig, autor dels *Col·loquis*, diàlegs vius fets davant el teló historiogràfic de la ciutat i del Principat; Pau Cervera, autor del llibre *De excelentiis civitatis Dertusae*, esmentat també com «lo *Llibre de les alabanses de Tortosa*», obra escrita però no impresa, de la qual hom ha perdut la pista; són textos d'aquest caire l'*Articulació de Perpinyà contra Tortosa en la causa dels assentos en cort*, dels juristes Balle, Pomet i Aillà, i l'*Articulació de Tortosa en la causa dels assentos en cort contra Barcelona y Perpinyà*, on l'autor, en una bateria de 86 articles, pretén demostrar per la via de l'excel·lència que Tortosa guanya en antiguitat, excel·lència, noblesa i opulència; és del mateix caire el memorial contra la segregació de Xerta, *Por la ciudad de Tortosa. En justificación de lo que suplica a V. Magestad acerca de la separación que pretende el lugar de Xerta de su término y jurisdicción* (Madrid, 1614), redactat per Josep Torner i editat per Silveri Bernat; constitueix finalment el colofó de la historiografia d'excel·lència la *Historia de la antigua Hibera* (1626), de Francesc Martorell, qui va servir-se dels escrits anteriors i de l'orientació del canonge Miquel Macip tant en la redacció d'aquest llibre com, sobretot, en la preparació de la *Historia de la Santa Cinta* (1626).

B. La segona part del llibre conté l'estudi *Assaig de panorama de les arts a la Tortosa del Renaixement*, de Jacobo Vidal Franquet (145 pàgines), que ell mateix afirma ésser «el primer intent d'elaboració d'un discurs sobre l'art del Renaixement a la ciutat de Tortosa» i, com aquell que es vol curar en salut, el qualifica d'«intent prematur... que només ha estat el compromís adquirit amb el Centre d'Estudis Històrics del Baix Ebre, conjugat amb una certa grafomania imprudent» i «un assaig entès com a provatura, pensament fragmentari i inacabat, imperfecció i incompletud», que l'autor atribueix no tant a la recerca pròpia quant a «la manca d'investigacions serioses publicades —i, el que és pitjor, realitzades— específicament sobre el tema».

Les dades documentals són per a Jacobo Vidal habitualment l'estrep on posa el peu per pujar al cavall de l'argumentació lògica, que li permet deduir, induir, relacionar i demostrar allò que cal segons el seu criteri propi, mètode que li serveix per obrir nous camins de recerca, corregir-ne d'oberts anteriorment i eixamplar el camp del coneixement dels temes que tracta.

L'estudi de Vidal Franquet és certament un assaig incomplet, que obre moltes portes i comença molts de camins, que ell mateix o uns altres hauran de recórrer per arribar en el temps de quatre a deu anys a estar en condicions de «realitzar els primers estudis meditats, profunds i, sobretot, ajustats sobre el que va ser l'art del Renaixement a la ciutat de Tortosa». Per això qualifica l'assaig de ‚prematur'. Encertadament proposa per a tal finalitat l'acompliment de tres objectius previs: 1) «assolir un exhaustiu coneixement de les fonts documentals de l'època»; 2) «confeccionar un catàleg el més complet possible d'allò que considerem obres artístiques produïdes —o consumides— pels nostres avantpassats del segle XVI»; i 3) relacionar aquestes dades i aquestes obres entre elles, amb les dades i les obres que ens proporcionen altres disciplines històriques». L'autor s'ajusta en el treball al mètode que proposa. Exhuma documentació inèdita dels arxius Diocesà i Històric Comarcal, de Tortosa, i dels de la Corona d'Aragó, de Barcelona, i Històric Nacional, de Madrid, i publica fotografies dels monuments i objectes que estudia, algunes del jove historiador Joan-Hilari Muñoz, d'altres de pròpies i de diversos fotògrafs.

L'assaig resulta estructurat en tres apartats: arquitectura i escultura; pintura i altres arts del color; i argenteria i altres arts del foc.

Vidal Franquet justifica el tractament conjunt de l'arquitectura i l'escultura en el fet que la documentació no acostuma a diferenciar els artífexs d'una i altra disciplina perquè moltes vegades aquestes persones realitzaren ambdós treballs i perquè una i altra estaven tan relacionades que podríem qualificar-les d'arts implicades.

1. El primer monument contemplat i estudiat per l'autor és la catedral de Tortosa, entre el final, esplendorós, del gòtic, l'inici del Renaixement ‚a la romana' i la introducció del ‚neomiquelangelisme' (ca. 1489-1621). Hi destaca l'art de l'estereotomia i la participació en les obres de la seu dels arquitectes que en foren mestres —Antoni Queralt i Pere Compte, el pedrapi-

quer més important de la Corona a la fi del s. XV i inicis del XVI, a qui s'ha atribuït el disseny de la volta amb tercelets de la capella del Roser. La intervenció d'aquests mestres d'obra és atribuïda al mecenatge de ‚Joan canonge', Joan Girona, protonotari apostòlic resident en Cort romana (capella del Roser i sepulcre propi), de la família Soldevila (Crist del Palau i trones de la seu), dels Boteller (capella de Sant Pau, avui del Sant Sepulcre) i del canonge Miquel Terçà.

L'autor desfà la confusió del canonge Matamoros, qui desdoblà la identitat de Joan de Xulbi, de Vilafermosa del Riu, en la de Petit Joan Sarnoto o Joan Petit, francès, de qui es coneix un testament dictat a Tortosa el 1517, i segueix el procés constructiu de la catedral donant la referència del mestratge de l'obra i de certes obres escultòriques (Pedro de Layz, de Lleó, potser Pere Daroca, de Tortosa, el fuster local Joan Dalmau, autor de ‚grutescos' i ‚candelieri', de l'àguila i un faristol ‚a la romana', Pere Bessat, Guillem Bruel, Joan de Sobralde o del Orrio i Martín García de Mendoza (anys 1464-1615), dels seus mecenes i dels bisbes que regien aleshores el bisbat (Lluís Mercader, Adrià d'Utrecht, Guillem Enkevort, Ferran de Loazes, negat a contribuir a les obres de la Seu, Martín de Córdoba i Gaspar Punter, que rubrica la fi de l'obra gòtica el 1597). L'autor, passant per l'acció d'una mirada furtiva al tema del canvi de projecte i d'estil de la catedral, façana inclosa, nega credibilitat al projecte global presentat pel canonge Matamoros en el llibre *La catedral de Tortosa* a partir d'una secció de polígon absidal atribuïda per ell a Benet Basques de Montblanch, si bé reconeix que hi havia d'haver un projecte global antic, que el mestre Martí d'Abària va conèixer i desestimar pel que fa a la façana. Aquí és on va produir-se el canvi de model en el s. XVII, de la mà d'Abària, «mestre incomprès i menystingut», segons Vidal Franquet, un dels primers exemples de l'arquitectura miquelangelesca (Bérchez) a la Península Ibèrica, que continuaren, disminuïda i finalment inconclosa, els mestres d'obra Roc i Josep Xambó, responsables de l'extraordinari fris decoratiu.

Per a Jacobo Vidal el canvi efectiu de model, deixant les formes gòtiques i assumint les del Renaixement es produeix en els Reials Col·legis i en l'església i convent de Sant Domènec, un conjunt arquitectònic on el canvi va fer-se de forma moderada i parcial (planta, espai interior i voltes gòtiques i portada renaixentista a l'església conventual) i plenament renaixentista a l'edifici dels Reials Col·legis. En l'execució de l'obra renaixentista l'autor ens aporta notícia dels mestres Vilabona, de Cretes, actius a Tortosa, Arnes i Ascó; Juan del Orrio i Martín García de Mendoza, actius a Tortosa i a diferents poblacions del bisbat; Dionís Belli, Joan Mas i Gallart Reial, veí de Batea, autor d'una portalada per a l'església de Nonasp; Miquel i Miquel Joan Anglès, pare i fill, occitans, Antoni Lidon, francès, i Francisco de Montehermoso, burgalès, autor del fris dels reis, tots ells actius als Reials Col·legis, en la fundació i descripció dels quals l'autor s'entreté.

Volent ésser exhaustiu fins on ho permeten les notes dels protocols buidats, Vidal Franquet dedica un apartat a la construcció de les sèquies de l'asut de l'Ebre, «centre important de treball per a pedrapiquers i altra mena de menestrals» sota el mestratge de Joan de Joanies, a qui havien precedit en els segles XIV i XV Bernat Roca, mestre de la catedral de Barcelona, Ochoa de Bermeo i altres mestres bascos com Pere Arriaga, García de Camposano, Joan d'Ivarra i Ochoa de Basauri, i, en el segle XVI, Joan de Sumàrraga, Sanxo de Pereda, Joan de Redondo, Pedro de Coriudo, Joan Delanya i Joan de Gueures, entre molts altres pedrapiquers.

En un nou apartat analitza en detall l'edifici de la Casa de la Ciutat bastit al carrer dels Canvis, a partir de fotografies antigues i de les poques restes conservades, n'explica les restauracions i, a partir dels fons de protocols i dels llibres de Clavaria de la ciutat dóna notícia dels mestres d'obra que hi intervingueren: mestres Aguiló, Bas, Daroca, Bernat Pasqual, Joan Uguet (s. XV); Pere Fuya, Antoni Vinader, Jeroni Esteve àlias Giraut, Pere Daroca, Jaume Ferrando, Martí Agreuella, Cristóbal Moiano i Domingo Cotxí, pedrapiquer de Flix. Semblantment fa de la Casa de la Diputació del General, aixecada pels mestres de cases Vicent Daroca i Arnau Pujol vora el riu i el palau episcopal entre 1570 i 1584, immediata al pont de barques i a la taula de canvi i pròxima a la Casa de la Ciutat, a la Cort del Veguer i no gaire lluny de la catedral.

L'altre edifici que és objecte d'anàlisi és l'Estudi de la Ciutat, que era construït vora el barranc del Rastre, a l'indret on avui s'aixeca l'edifici de l'Hospital de la Santa Creu, de la segona meitat del s. XVIII. Era una construcció de maçoneria, rajola i tapial, que la municipalitat hagué d'arranjar sovint i fins i tot reconstruir-ne alguns elements. Jacobo Vidal ens dóna a conèixer, passant-los dels documents d'arxiu a la pàgina impresa, molts dels mestres d'obra que hi treballaren: Berenguer Martí, rajoler, Pere Garçó, mestre de la seu, Bartomeu Martí, Joan Uguet, Bernat Pasqual, Lluc i Pere Queixalós, en el s. XV; Pere i Joan Daroca, Pere Ferrer d'en Burguès, Joanot Daroca, Martí Agreuella, Domingo Cotxí, Joan Dalmau, Joan Costa, Miquel Ultra, Cristòfor Moiano, Joan Martí, Lluc Pujol, mestres locals, Antoni Bosch, pedrapiquer de Flix, Miquel Bruel, autor d'un pou per a la casa del mestre de l'escola, i l'escultor d'Ateca, Francisco del Condado, autor de l'obra escultòrica de la portalada «... tres figures rellevades ha fet en unes pedres picades per al portal major del studi de gramàtica de dita ciutat, ço és, una de l'Àngel Custodi y dos de dos minyons», que avui encara coronen la portalada del que fou Hospital des del s. XVIII i actualment és seu dels jutjats.

Vidal Franquet fa un repàs al conjunt de torres defensives que la ciutat hagué de bastir i restaurar vora la mar de Tortosa per fer front al perill de la pirateria. N'esmenta fins a tretze, de les quals només tres van quedar en projecte, una d'elles la que s'havia de bastir «davant la sglésia de la sacratíssima Verge Maria del coll de l'Alma..., e en dita torre e en lo temps que menester serà, sia tenguda lum e guayta de fustes de moros, fent e donant en dita torre, ab senyals de foch, avís no sols a les fustes de christians, mas encara a tota la gent cristiana que çerca la marina treballant starà».

Acaba l'apartat dedicat a l'arquitectura i escultura amb una breu notícia del cor de la catedral, contractat pel Capítol amb Cristóbal de Salamanca el 15 de desembre de 1587 segons Matamoros, quan ja treballava en el cor del monestir de Montserrat. És de notar que el projecte d'un cor nou és anterior a la data esmentada, puix l'any 1578 el fuster tortosí Gabriel Cid havia viatjat amb un canonge a Navarra per comprar la fusta de roure per a l'obra. Hi van intervenir, amb Cristóbal de Salamanca, «architectoris magistri chori sedis Dertuse», i Gabriel Domènech, cooperador i successor, Bernat Muntaner, imaginer i entretallador, i Jaume Sala, fuster, de Barcelona, Janot Vineyma, Esteve Curto, entretalladors, de Tortosa, i Domingo d'Arbeca, pedrapiquer de Flix, Pere Joan Malamort, Pere Marçal, Lluc Pujol, autors de «la peanya de gaspi de la reixa del cor de la Seu de Tortosa», els elements de la qual —balustres, boles i piràmides d'inspiració escurialenca— guardem a la catedral.

L'obra de jaspi del cor és l'ocasió que Vidal Franquet aprofita per tractar breument el tema de la indústria del jaspi amb referències documentals i una fotografia de la pedrera de la Cinta, de Joan Hilari Muñoz, seguit d'un apartat dedicat als mestres forans que treballaren a Tortosa i a la diòcesi en el s. XVI: Pere Crespo, de Santander, Diego de Úbeda, castellà, Antonio Gómez, pedrapiquer «asentador» de la catedral de Sevilla, Pere Oliver, de l'Auvèrnia, Jeroni Esteve, àlias Giraut, Joan Surroto, Antoni de Viana i Menaud de Podi, francesos; Jacobo Ratzi, ‚marmoler', i Guillem Llombart, italians; i la munió de mestres i artesans locals (els Anglès, Aguiló, Bas, Belsa, Bruel, Daroca, Pasqual, Queixalós, Rambla, Antoni Taix, Pere Cartiano, mestre Sales, Joan Dalmau, Joan Bellver i Gabriel Cid, Vicent Redorat i Baptista Vázquez).

2. En l'apartat dedicat a la pintura i altres arts del color, més breu, Vidal Franquet estudia l'obra de Lluís Montoliu, «el pintor —segurament mediocre— més important d'entre els que sabem amb seguretat que estan actius a la ciutat al darrer terç del segle XV» i del seu pare, Valentí, ‚mestre de qualitat', l'obra del qual s'enquadra en la segona generació del gòtic internacional. De Lluís sabem que va fer el retaule de la Verge Maria de l'ermita del coll de l'Alma i el retaule major de l'església de Batea, entre d'altres. Tracta també dels Dessí —Vicent, Joan i Vicent—, de Blai i Baltasar Gui, autors de la primera pintura ‚renaixentista' tortosina, i de Pànfil Saüch, Garcia Gener, Antonio de Soto i Pere Cristòfol. Presenta algunes de les obres pictòriques contractades per a la catedral de Tortosa (retaules del Nom de Jesús, de la Reserva, de sant Maure, dels Dessí; pergamí del Miracle dels Captius, de Jaume Talarn), per a la Casa

de la Ciutat (Verge dels Procuradors), per al Ginestar (retaule de l'Assumpció de Maria, de Pànfil), Cinctorres (retaule de sant Josep, de Garcia Gener), Orta (Vicent Dessí).

Hi ha lloc encara per a tractar breument els papers pintats o estampes (Anunciació, Pietat) i els gravats del *Missal* de Rosembach i del *Llibre de les Costums de Tortosa*; els tapissos o ‚paños de Raz (Arràs)', obrats per Joan Falsison, a qui ha estat atribuït el tapís de la Santa Cena de la catedral, i la llista de mestres del tapís: Jaume Sastre, Berenguer Baldrich, Joan Marroquí, amb referència a les sèries de tapissos comprats pel bisbe Punter a l'oligarquia tortosina i donats a la catedral, entre els quals hi havia els de la vida de Tobies i la sèrie dels dotze mesos de l'any; i el brodat i brodadors coneguts, actius a Tortosa, com Sanxo d'Ordunya, Joan de Mercadillo, Gabriel Vargues, Vicent Armengol, Cristòfor Costa, Jaume Vicent i Pere Pelegrí, que treballaren per a la catedral.

3. El tercer apartat tracta de l'argenteria i de les altres arts del foc. L'autor esmenta la confraria de sant Eloi dels argenters i la dels ferrers, anterior, sota la titularitat del mateix sant, i dóna un llarg llistat de cinquanta-un argenters actius a Tortosa entre el 1460 i el 1602, d'entre els quals destaca la nissaga dels Codina, Francesc Comí, Domingo Bernat, Gabriel Vilamarichs, orfebre de les custòdies d'Orta i Amposta, dissenyades per Antoni Codina menor, Cristòfor Esterol, Joan Medina, Miquel Santalínea, Pere Ferrer, autor del bust-reliquiari de sant Eudald, i Jaume Castellnou. El treball conclou amb la reproducció dels establiments de la confraria dels argenters, del 1586, i un breu estudi dedicat a la forja, especialment a les reixes dels altars de la catedral i, sobretot, a la gran reixa de la capella major, de l'escultor Esteve Bosch i dels ferrers Miquel Henrich i Antoni Maysoalta, de Girona, donada a la catedral pel bisbe Gaspar Punter.

En resum, un bon assaig, ben estructurat, argumentat i il·lustrat, que obre camins a noves recerques per a un millor coneixement de l'art monumental dertosense, de la ciutat i de la diòcesi.

Josep Alanyà i Roig

Rosa Lluch Bramon, *Els remences. La senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV,* Girona, Documenta Universitaria: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Centre de Recerca d'Història Rural (ILCG – Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona amb al col·laboració de la Diputació de Girona – Patronat Francesc Eiximenis 2005, 420 p.

L'objecte d'aquest llibre, tesi doctoral de l'autora, és «l'anàlisi de tots els mals usos i de tots els homenatges aplicats i rebuts per una sola senyoria, l'Almoina del Pa de la Seu, de Girona» (20). En aquesta sòbria i precisa definició, l'autora ja dóna a entendre per endavant que el seu interès no rau a explicar, justificar o teoritzar sobre el fet històric remença, sinó a descriure, mitjançant la documentació oportuna, la pràctica dels mals usos en un context institucional determinat i representatiu. El fet que la documentació de l'Almoina de Girona, assenyaladament els manuals de comptes, remunti a principis del segle XIV, és a dir, uns quants anys abans de la pesta negra, permetia a Rosa Lluch efectuar l'anàlisi durant «un interval de temps molt significatiu» (ib.).

Un primer capítol és consagrat a descriure breument la trajectòria històrica de la institució de l'Almoina del Pa a l'interior de la Seu gironina i la documentació relativa als seus drets senyorials, que n'ha subsistit. L'autora compara la institució benèfica gironina amb les corresponents d'altres bisbats catalans (Barcelona, Lleida, la Seu d'Urgell) o amb les que foren privatives d'algun municipi (Vic, Banyoles), i descriu de forma genèrica el seu patrimoni abundós, amb un mapa dels seus dominis (p. 34). Esmenta la reforma important a què fou sotmesa el 1347 i la seva desparició el 1776, quan el bisbe Lorenzana va assignar les seves rendes a crear l'Hospici. En un segon capítol l'autora demostra que mai no es pot estar absolutament segur de la quantitat de població servil que tenia una senyoria, a causa de la mobilitat de les perso-

nes per raons de matrimoni, de compra-venda del mas, d'herència o de canvi de residència. Però si la certesa no és rotunda, sí que pot ésser molt aproximativa.

El primer capítol que ja analitza dades documentals és el tercer, dedicat a l'estudi dels homenatges i reconeixements de domini senyorial. Rosa Lluch estableix amb claredat el principi que en l'origen del lligam d'una persona amb un senyor sempre hi ha una terra adscrita o pròpia del senyor, perquè és la terra la que exigeix l'asserviment dels seus tinents[4], i l'adscripció al sòl garanteix la continuïtat en el poblament i el treball del mas. Des del 1300 al 1457, 575 dones i 683 homes (= 1258 titulars de dominis útils) reconeixen la seva adscripció a l'Almoina de la Seu de Girona i, per tant, llur condició remença. La gran majoria es fan persones pròpies de l'Almoina per matrimoni i, quan ja eren homes o dones propis d'un altre senyor, prèviament s'havien de redimir: canviaven de baró. La pesta negra no és causa d'un augment espectacular dels reconeixements i homenatges, ni tampoc no empitjora les clàusules i obligacions que els homes i dones propis reconeixien en els seus homenatges. Des de principis del s. XV el nombre de documents d'homenatges i reconeixements de domini comença a disminuir; el darrer és del 1457, abans de l'esclat de la primera guerra remença. Però el sistema tingué escletxes i són documentats remences de l'Almoina instal·lats a ciutats i viles, contra alguns dels quals la institució pledejà per obtenir el reconeixement de senyoriu, l'homenatge i, en el seu cas, la remença.

A partir del capítol quart comença l'estudi del cobrament dels mals usos per part de l'Almoina. La primera constatació és que són quatre: firma d'espoli forçada, remença, intèstia i eixòrquia. L'àrsia i la cugúcia són desconegudes. Fins ara la firma d'espoli només era coneguda a través dels reculls jurídics i d'algun document aïllat. Els llibres de comptes de l'Almoina en contenen 424 casos. Aquest mal ús forçava el remença a garantir la meitat o més del dot que rebia de la seva esposa sobre els seus béns immobles, i el senyor rebia un lluïsme equivalent al 10 % del valor assegurat. Aquest mal ús no el pagava tothom qui es casava: gravava els casaments entre persones de senyories distintes, i era un estímul perquè els homes i dones propis es casessin amb persones pròpies de la mateixa senyoria. La firma d'espoli buscava assegurar i garantir la integritat del domini i, partint del principi de l'adscripció a la terra, la intervenció dels senyors en els casaments dels seus vassalls era un mitjà de garantir la integritat buscada. Les firmes d'espoli de l'Almoina són estables fins al 1348; llavors augmenten com a conseqüència de la pesta, i tornen a disminuir de seguida, enrarint-se durant el segle XV i desapareixent a partir del 1452. Hi ha quadres de la condició jurídica de les persones que paguen aquest mal ús, de les informacions consignades als assentaments (any, quantitat assegurada, dot, bé assegurat), de totes les firmes d'espoli forçades consignades a cada manual de comptes, dels dots rebuts, de l'evolució de les mitjanes de dots rebuts pels casats a l'Almoina de Girona de 1331 a 1452, dels diners pagats i finalment de les mitjanes anuals dels pagaments.

El cinquè capítol és consagrat a la remença o redempció, de la qual l'Almoina documenta més de 557 casos. La majoria, 343 casos, són redempcions de noies verges (fadrines) que necessitaven l'afranquiment per a casar-se. Al mateix temps, la major part de persones afranquides, homes i dones, en casar-se, tornaven a esdevenir pròpies d'una altra senyoria, quedant per tant subjectes de nou a la remença. Les redempcions augmentaren lleugerament després de la primera onada pestífera, incrementant-se aleshores el nombre d'homes redimits, a causa de l'aug-

4. El principi es troba al cap. XXXVI de les *Costumas generals de Cathalunya* o *Commemoracions* de Pere Albert i a les *Constitucions de Catalunya,* lib. IV, tit. XXX, cap. XXXVI (Barcelona 1704, 336-337). El bisbe de Girona Arnau de Mont-rodon ho recordava l'any 1346 a Bernat Guillem de Foixà en una expressiva lletra: «... salua vostra honor, aytal forma de feeltat (*la prestació d'homenatge i fidelitat*) a ssenyor negun no deu esser feta, si donchs aquel qui la fa no tén feu per aquel qui la fa»: cf. Jaume de Puig i Oliver – Josep M. Marquès i Planagumà, *Lletres del bisbe de Girona. Segle XI.,* vol. I (n. 1-620), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya – Ajuntament de Girona 2007, n. 406, p. 506.

ment d'oportunitats causada per la despoblació sobtada dels masos. Les redempcions s'estronquen al manual de comptes dels anys 1457-1458, com els altres mals usos. Hi ha diversos quadres de les redempcions concedides per l'Almoina (categories, anys, preus pagats i motius) i per altres senyories. Llevat del cas de les noies verges, que pagaven invariablement dos sous, vuit diners, els preus pagats pels enfranquiments varien molt, d'acord amb les diferències normals de patrimoni a patrimoni. Sorprenentment, les quantitats pagades després de la pesta no pugen, sinó que tendeixen a baixar. Sí que pugen durant la primera meitat del s. XV, però la significació d'aquest augment l'hauria d'aclarir un estudi del moviment de la resta de preus i salaris, és a dir, un estudi acurat del context econòmic més general en què es produeix.

El capítol sisè estudia els pagaments per intèstia i eixòrquia (noms conservats en la seva pronúncia tradicional en terres gironines). L'autora aclareix per endavant que el cobrament d'aquests mals usos volia prevenir la interrupció del treball en un mas a causa de la incertesa del qui l'havia d'heretar (cas de la mort ab intestat del tinent) o de la manca directa d'hereu. El preu d'ambdós mals usos era un terç dels béns dels difunts. L'Almoina de Girona va cobrar 105 cops per instèstia i/o eixòrquia entre 1331 i 1458. Sembla que el mal ús de la intèstia gravava sobretot la mort sobtada, atès que fer testament no era excessivament complicat, ni tan sols per a un home de remença. De fet, la institució caritativa gironina va cobrar el triple d'eixòrquies (68) que no pas d'intèsties (23). I, en general, els mals usos que gravaven la mort apareixen en els documents en una proporció netament inferior, si es comparen amb les remences i les firmes d'espoli forçades. I és significatiu que el cobrament d'aquests mals usos s'incrementi en el moment de la pesta negra. Finalment l'autora constata que en teoria (*Costums de Girona*) i en la pràctica, el valor cobrat per aquests mals usos era el terç del valor dels béns del difunt. Ara bé, en cas d'eixòrquia i intèstia plegades, només es cobrava per un sol concepte. Al mateix temps, era més car morir eixorc que no pas intestat, i sempre pel mateix principi: és més fàcil suplir la manca d'un testament, si hi ha hereus, que no pas la manca d'hereus directes.

Dos capítols finals, el setè i el vuitè, aporten algunes consideracions que donen la clau per entendre el món o la perspectiva social dels mals usos. Aquests, en efecte, en restringir i/o suprimir la llibertat personal dels qui hi estaven subjectes, manifestaven un estat de coses fonamentat en el principi que el mas, la borda, la terra o el feu posseïts eren els elements que exigien la condició servil i adscrita dels seus tinents, i no a l'inrevés. Els mals usos combaten el no rendiment de les terres en totes les seves formes: la firma d'espoli forçada i la remença graven l'abandó del mas o la seva alienació; l'eixòrquia i la intèstia graven la interrupció del treball en el mas, ni que sigui mínima; l'àrsia gravava la minva sensible del valor del mas o de la collita, la cugúcia gravava la incertesa o el desordre en les pràctiques successòries en la tinença del mas per la incidència que podien tenir en la interrupció del treball. La terra exigia la servitud i per això el pagès que ocasionalment —i intencionadament— no hi residia no en quedava pas desvinculat. Aquesta vinculació absoluta, que només es podia trencar amb el pagament del corresponent mal ús, determinava que el pagès vinculat a una terra mantenia els seus drets sobre ella, àdhuc en el cas que en marxés, i per aquesta raó un senyor no podia establir de nou un mas abandonat mentre hi hagués alguna persona que tingués drets sobre el domini útil del mas en qüestió. Els mals usos venien a reforçar la garantia que el senyor cobraria d'una manera o una altra per raó d'un establiment, i a prevenir els perjudicis que el pagès podia causar al senyor quan abandonava el mas o el treball hi era pertorbat per qualsevol motiu. És en aquest context on s'entén també l'objectiu de l'exigència de reconeixement i homenatge: el senyor havia de saber qui era el titular de tros establert i per quin feu. El control de les persones donava el control de les servituds i, per tant, dels establiments, i així tot el sistema quedava ben lligat i travat.

Molts masos remences, després de la sentència arbitral de 1486, van preferir no redimirse de cop de la servitud i van seguir pagant tres sous anyals per aquest concepte. És clar que pensaven que, digués el que digués la sentència arbitral de Guadalupe, la sortida de la servitud podia posar en perill llurs drets sobre els masos. A més, com que la mateixa sentència facultava el senyor a confiscar els masos abandonats pels seus tinents (lliures) durant tres mesos, els

remences que no s'afranquien creien que tenien garantit llur dret sobre el mas en el cas que algun dia se'n absentessin durant més de tres mesos, com passava abans de la sentència, en què el temps d'absència del mas per a assolir la sortida de la servitud era d'un any i un dia.

Pel que fa a la normativa legal catalana sobre la servitud i la manera de sortir-ne, l'autora constata l'ambigüitat compensada de les disposicions reials quan concedia franqueses, privilegis i immunitats als habitants de les seves ciutats, i les disposicions de les Corts, dominades pels senyors, on aquests imposaven al monarca certes limitacions, que el rei havia d'acceptar. Els pagesos podien absentar-se de les terres i buscar la llibertat a la ciutat, però mai no perdien la condició d'adscrits i per tant de serfs, si no pagaven la remença. La llibertat continuava essent cara, perquè en els homenatges servils els senyors els obligaven a jurar que no anirien a viure mai a cap castell, vila, ciutat o altre lloc privilegiat. Si hi anaven, estaven en fals i el senyor els podia reclamar sempre l'obligació de residir al mas i treballar-hi.

Un darrer capítol estudia a grans trets el capteniment de la monarquia catalanoaragonesa envers els remences, i assenyaladament les vacil·lacions d'Alfons IV Trastámara i de Ferran II, des de la suspensió dels mals usos i de la servitud, l'any 1455, fins a la constitució *Com per lo senyor*, del 1481, que els reintroduïa, amb la seva conseqüència ineluctable, a l'aixecament de Pere Joan Sala i la segona guerra remença. L'anàlisi de l'autora és decisiva en el punt d'establir que la suspensió dels mals usos adoptada pel rei Alfons el 1455 i confirmada el 1457 fou respectada i complerta: a l'Almoina de Girona i en d'altres senyories. Aquest punt té una importància cabdal, perquè la guerra del 1462 sempre ha estat posada en relació amb la supressió dels mals usos exigida pels remences; si els mals usos ja no es cobraven, perquè els remences es van precipitar a la guerra?

El llibre arriba, doncs, a la seva conclusió quan, tancades unes determinades qüestions, se n'obren immediatament de noves.

La tesi de Rosa Lluch és molt suggestiva. Estudiar la pràctica dels mals usos per part d'una institució, que els cobra impertorbablement i que durant cent cinquanta anys assenta cadascun dels ingresos per aquests conceptes, ha conduït l'autora a plantejar-se uns problemes pràcticament inèdits (no ens atrevim a dir desconeguts): Primer, el sistema tenia algunes escletxes, en virtut de les quals hi havia la possibilitat d'escapar-se'n. En segon lloc, el sistema tenia la seva pròpia estabilitat, no pertorbada ni tan sols per un fet tan negatiu i trasbalsador com la pesta negra. En tercer lloc, la perspectiva social pròpia dels mals usos i la servitud era, per sobre de tot, la voluntat ferrenya dels senyors que la terra rendís sense interrupcions ni entrebancs. Voldríem subratllar que els punts de novetat de la tesi de Rosa Lluch emanen d'un estudi atent dels mals usos registrats en uns documents d'una grisor administrativa total. Hom té la impressió de trobar-se davant la realitat pura i simple. Caldrà, ben entès, que les seves conclusions siguin confirmades per l'estudi d'altres institucions comparables, en el mateix arc de temps i amb una abundància de dades similar o proporcional. Perquè la grisor tombal de les dades i l'anonimat burocràtic dels llibres de comptes haurien d'empènyer a buscar la passió amb què els remences van menar la lluita pel seu alliberament en un altre pla, el pròpiament ideològic, tothora mal conegut per falta de l'anàlisi sistemàtica de les fonts que en guarden el secret.

El llibre de Rosa Lluch conté molta informació menuda que ni podem recollir ni podríem valorar adequadament. Les seves anàlisis pacients esbossen uns quadres molt convincents de la vida dels remences catalans dels segles XIV i XV. Les al·lusions que fa a la pràctica dels mals usos en indrets, que no són del bisbat de Girona i que presenten característiques singulars, haurien d'empènyer a fer l'inventari de les variacions que hi pot haver hagut en la matèria i a buscar-ne les causes o circumstàncies. Potser tampoc no seria sobrer un estudi sistemàtic i comparat dels diversos reculls jurídics, locals o no, que contenen matèria relativa als mals usos i a la condició servil pagesa, i els canvis successius introduïts per les Corts en les *Constitucions de Catalunya*. La renovació dels estudis sobre la qüestió remença no pot prendre la forma d'afegir algun detall erudit al que ja havia estat dit, sinó que ha de partir d'un programa de recerca arxivística ambiciosa, d'estudi i comparació de totes les fonts jurídiques disponibles i de recerca de les

posicions ideològiques que van sostenir el moviment. El programa és immens i la documentació espera els qui la vulguin treballar.

Rosa Lluch s'ha anticipat als nostres vots amb una obra clara, ben executada i profundament renovadora. La prova n'és que tot d'una sorgeixen nous projectes —noves necessitats— de treball. Ara caldrà que una obra tan estimulant tingui continuadors. No voldríem passar per alt una recança, més que una mancança, en aquest llibre meritori, imputable més al sofert editor que a l'autora: la manca d'índexs de noms, d'antropònims i de matèries. Això és molt de doldre, perquè en els estudis del futur el llibre hi perdrà influència i, així, es dóna una altra oportunitat a la pèrdua de temps. D'altra banda, en un estudi renovador com aquest no hauria estat inoportuna una actualització de la bibliografia remença, amb la qual cosa el lloc decisiu que des d'ara ocupa el llibre de Rosa Lluch s'hauria posat en relleu de forma gairebé automàtica.

Jaume de Puig i Oliver

Lletres reials a la ciutat de Girona (1517-1713). Estudi i edició a cura de M. Josepa Arnall i Juan i Anna Gironella i Delgà. Revisió a cura d'Ignasi Baiges i Jardí i M. Elisa Varela Rodríguez (Diplomataris 30 i 31; Col·lecció Documents de l'Arxiu Municipal 6 i 7); Barcelona i Girona, Fundació Noguera i Ajuntament de Girona 2005. Volum III, pp. 1031-1524; volum IV, pp. 1551-2092.

Ja escrita però encara no publicada la recensió dels dos primers volums d'aquesta obra (cf. «ATCA», XXI (2002), 767-769), moria a Barcelona la seva autora, l'enyorada M. Josepa Arnall i Juan. Al cap de cinc anys, apareixen els dos volums que completen els dos primers, amb les lletres reials adreçades a la ciutat de Girona durant l'època moderna, fins al 1714, volums continuats i acabats per Anna Gironella i Delgà, alumna i col·laboradora de l'autora principal, amb altres contribucions no pas menys essencials. En aquest país, on hi ha tants campanars inacabats, és una satisfacció constatar l'acabament d'una col·lecció documental de lletres reials. Hauria estat una llàstima que les coses no haguessin anat d'aquesta manera. Hauria estat sobretot una llàstima que l'obra no hagués estat acabada amb l'índex que la farà útil. Un campanar inacabat produeix una immensa tristesa. Una col·lecció documental sense índexs és un esforç afollat. Per sort, sembla que l'època dels campanars inacabats va passant a la història.

Les col·leccions documentals són els maons amb què s'escriu la història. Quan hom pensa en les quantitats de pàgines d'història de Girona que s'han escrit sense que hom hagués passat per l'adreçador dels documents, hom queda parat. Ara ningú ja no es recorda d'aquest tipus de literatura i és just que sigui així, perquè aquella literatura no era res. Les col·leccions documentals, d'altra banda, no ho són pas tot. Les col·leccions, quan existeixen, s'han de confrontar les unes amb les altres, s'han de confrontar amb els documents independents i contraris, si n'hi ha, s'han de confrontar amb els fets. Molt sovint els papers diuen una cosa i les coses van per una altra banda. En història és bàsic tenir clar qui pren decisions i perquè les pren, és a dir, perquè hom permet que les prengui. Molt sovint els papers no diuen res sobre tot això, segurament perquè els autors dels papers tenien molt clara la raó en virtut de la qual algú prenia decisions i els altres les havien d'acceptar. A vegades, fins i tot, els documents expressen opinions, fets i dades que es contraposen al sentit de les decisions preses pel qui té la facultat de prendre-les. En aquest cas, les decisions preses van fent el seu camí i els papers documenten que hom no ha pogut fer res per canviar-les.

Les lletres reials a la ciutat de Girona tenen el seu origen en el fet que la ciutat era directament reial. A partir del 785 fou propietat dels reis francs, després ho fou dels comtes i dels comtes-reis. Arran de la mort del Conqueridor i el seu desastrat testament, i després de 1659, la ciutat fou la primera plaça forta del nord-est del Principat. Aquestes dues circumstàncies soles explicarien que l'Arxiu de la ciutat pugui presentar avui 1831 lletres dels reis i dels seus

substituts. A més, l'època moderna es caracteritzà a Girona per una fluidesa històrica mai no vista: la ciutat fou francesa més d'un cop, patí innombrables setges i depredacions. Els reis de la casa d'Àustria i els seus successors Borbons no feren gran cosa per acabar amb aquest estat de coses. Si tenim present que després de l'edat moderna ve l'època de Napoleó i dels seus generals, amb les conseqüències conegudes per tothom, cal concloure que l'època moderna i la immediatament posterior es caracteritzà a Girona per una pèrdua de temps total. No solament la ciutat quedà lliurada a les seves soles forces, sinó que ningú no es va prendre la molèstia d'explicar bé quan és preferible rendir-se salvant els mobles. Etc.

La lectura peça per peça d'aquests dos volums convenç tot d'una que l'època moderna a Catalunya fou un caos irreparable. A part de les oscil·lacions polítiques generals i de les singularitats del personal subaltern que els reis van fer alternar al Principat, aquí hi hagué el bandolerisme comú, els nyerros i cadells —bandolerisme amb matisos específics—, la tensió religiosa antiluterana, les guerres de l'imperi, els moros a la costa, les intermitències de la pesta, els allotjaments de soldats, les caresties d'aliments, els plets entre els nobles i la ciutat, entre l'Estudi General i el Col·legi de jesuïtes, la pressió creixent de França a la frontera, primer a les Corberes i després a les Alberes, la crisi econòmica i les devaluacions de la moneda. Els virreis i lloctinents, a més, manaven sense gaire contemplacions. Les lletres reials són ordres reials o escrits merament protocol·laris. Encara que la documentació és estrictament local i unilateral, hom percep amb claredat meridiana que l'acció política de la monarquia anava per una banda i que els interessos de la ciutat no hi tenien res a veure, ni el més petit punt de contacte. Si la ciutat, com a tal, tenia interessos, a part de les picabaralles entre la Universitat i els jesuïtes, entre els jurats i el capítol de la catedral, les lletres reials hi presten poca o nul·la atenció. La complicitat ciutat-rei és inexistent. La ciutat no compta; com a màxim és requerida quan el monarca necesita diners, quan els bandolers en fan de seques i de verdes, quan l'estament eclesiàstic té conductes insolidàries, i parem de comptar. Girona —i tot Catalunya— no s'integren gens bé en la megalopolítica heretada dels reis Catòlics. Les causes són múltiples i discutibles, el fet és clamorós. Algunes lletres són respostes de l'autoritat a queixes, peticions o informacions dels jurats; encara que els textos dels jurats gironins no es publiquen, en les respostes hi traspua sovint el to de qui no està per brocs. En aquesta tònica general no hi ha excepcions. Perduda en la mar immensa del lent naufragi dels Àustries, la petita Girona és un punt insignificant, que només surt de veritat als papers quan retrunyen els canons.

Les lletres, malgrat el seu caràcter oficial, no oculten la realitat nua i pelada. La política dels Àustries petits fou un desastre. Sobretot en temps de Felip III (IV), el desgavell és perfectament palpable. El rei no té diners, no té idees, no té soldats, no té col·laboradors d'altura, tot se li desfà a les mans. És un espectacle penós. El nom d'Olivares no surt ni una vegada en les lletres. És a dir, com a font d'informació aquestes lletres tenen, a més a més, un caràcter difuminat, vagarós, incert, llunyà. En aquest sentit, són un reflex fidel de la situació terminal dels últims Àustries. En aquells moments a Espanya tot va caure. Les lletres podien dir el que volguessin, tot anava rostos avall.

El caos, la desorientació general, l'energumenisme de les formes de govern que va patir la ciutat i tot Catalunya van portar a la defecció del 1640. Un bon dia aquest país es lliurà al rei de França. Cap idea, cap consciència del paper que aleshores Catalunya hagués pogut jugar en l'escena internacional. Fou una reacció de simple despit. Els portuguesos van tenir les idees i els interessos molt més clars. A Catalunya ningú no va proposar seriosament la possibilitat de constituir-se en un estat independent de França i d'Espanya, vivint de la situació d'equilibri entre potències enfrontades. França es va desinteresar d'aquesta solució, perquè no la necesitava, vist que Espanya era un immens decorat que queia a trossos. D'aquesta desfeta ells agafaren una part d'aquí, una part d'allà; el Rosselló i mitja Cerdanya —les fronteres naturals— formaren part d'aquest botí regalat.

No farem cap comentari específic sobre la presència del castellà i del francès en aquests dos volums de les lletres reials a la ciutat de Girona. La llengua és un signe. La llengua depèn de la política —,va con el imperio'—. Si no hi ha política, no hi ha llengua. Si la política baixa,

la llengua baixa. Durant l'època del Barroc tot és molt clar. Catalunya no va formular mai una política que pogués fer el mínim respecte, i amb això no voldríem fer oblidar que els governs de la monarquia van tenir orelles molt grans i susceptibles, aptes per a tot menys per a escoltar de debó. Inexorablement, la llengua baixa. Cap lletra reial no fou mai retornada, ni perquè fos escrita en llengua forastera ni per cap altra raó.

Ignorem si la publicació imminent del *Llibre Groc* de la ciutat, on es recullen els privilegis i altres actes reials de l'època moderna, compensarà la impressió negativa que produeix la col·lecció de lletres reials. Com a expressió de les iniciatives del monarca, les lletres són d'una pobresa dramàtica. Per sort, ja fa alguns anys que disposem d'una pedra de toc valuosa per a entendre millor la vida gironina de l'època del Barroc: la *Crònica* de Jeroni de Real, molt ben editada i estudiada amb resultats falaguers per Joan Busquets i Dalmau (cf. les recensions d'Antoni Simon i Tarrés dins «ATCA», 13 [1994], 449-450; 14 [1995], 368-370). Si hom té presents les preocupacions que manifestava i les propostes positives que feia Jeroni de Real per millorar el govern de la ciutat i encarar els seus problemes, la distància entre les lletres reials i la realitat gironina encara es fa més gran. El seu judici sobre la guerra endèmica al nord de les terres de Girona i els setges intermitents de la ciutat després del tractat dels Pirineus no podria ésser més àcid: Girona és una taronja tan espremuda que s'ha quedat seca. La situació purament militar que va crear al bisbat de Girona el tratat dels Pirineus mereixeria una monografia detallada. Cap dubte que el text seria deleteri. Els llibres de memòries que es van editant i altra literatura complementària, amb els estudis dels fons arxivístics locals, contribuiran a fer possible un esbós de la Girona i de la Catalunya moderna que, a la vista dels resultats històrics perfectament coneguts, podria donar molt de joc en les batalles polítiques dels temps que vénen.

Entre altres petites notícies de la vida ciutadana, les lletres permeten documentar que la intenció de bisbe i capítol d'unificar el cor i el presbiteri de la Seu remunten al segle XVII. Fins ara es coneixien els projectes setcentistes que d'aquesta idea van traçar Pere Costa i Agustí Soriano[5], però la iniciativa és anterior. Les lletres se'n fan ressò en motiu de la pretensió dels jurats de poder seure al presbiteri quan anaven a missa corporativament, com els consellers de Barcelona, i la polèmica indefectible amb el capítol, que es va treure de la màniga el pretext de la unificació de cor i presbiteri per no haver d'accedir a les exigències de la devoció dels jurats, els anys 1688-1691 (cf. lletres n. 1529, 1530, 1532, 1542, 1548, 1565, 1568, 1570, 1575, 1576-1578, 1587, 1589-1591, 1604-1605, 1621-1623, 1626-1627).

Una minoria de les lletres és escrita en llatí. Ens ha sorprès en l'escatocol de la lletra 724 la lectura ‚Maioreti' per ‚Matriti'. En la 731, línia 6 de la pàgina 1079, la lectura ‚ministri predictas universitates' no seria ‚ministri predicatarum universitatum'? Una mica més avall, línia 13, ‚re publicam' hauria d'ésser ‚rem publicam'. I encara, línia 20, ‚dictoque fisco procuratorie curie regie' s'entendria si digués ‚dictoque procuratore curie regie'. A la lletra 732, línia 2 de la pàgina 1081, hi ha dues clàusules mal enteses. La primera és la ‚verum contumacia exigente', que ha estat correctament transcrita en les altres lletres, i en canvi aquí fa ‚ut racione contumacia exigente'. La segona clàusula és ‚constiterit eis prius partem aliam fuisse citatam', transcrita en la línia 10 ‚quorum constito eis partem aliam prius fuiste citatam'. A la lletra 746, línies 21-22 de la pàgina 1094, l'expressió ‚iuris utriusque doctori' hauria d'ésser ‚iuris utriusque doctore', concordant en ablatiu amb ‚Francisco Çavila', regit per la preposició ‚coram'. A la mateixa lletra, pàgina 1095, línea 12-13, l'expressió ‚penes quosquivis processus' s'hauria de llegir ‚penes quos quivis processus'. Sobta també a la lletra 768, línia 7 de text de la pàgina 1113, l'expressió ‚ad relacionem magnifici Stephani Salverdenna utriusque doctor quondam', que hauria d'ésser ‚utriusque iuris doctoris', tal com és ben transcrit a la línia 27; més avall, línies 13-14, hi ha un ‚domicellumum', on sobren les dues darreres lletres. A la línea 20 hi ha un ‚vitare' que hauria d'ésser ‚citare'. A la línia 28 hi llegim ‚dicta executionis causam extite-

5. Cf. Joaquim Nadal i Farreras et al., *La catedral de Girona. Una interpretació*, Girona, Ajuntament de Girona – Lunwerg 2002, 49-50, 142.

rat comissa', i hauria de dir ‚dicta executionis causa extiterat comissa'. El ‚caucte' de la lletra 833, línia 18 de la pàgina 1177, ha d'ésser ‚cauete'. A la lletra 847, línia 9, hom llegeix ‚que in regia ducitur audienciam' en comptes de ‚que in regia ducitur audiencia'. El ‚responsuris' de la línia 9 de la pàgina 1223, hauria d'ésser ‚responsuri', concordant amb el posterior ‚prosecuturi'. Ens preguntem si el ‚sexentesimo' de la leltra 1094 no hauria de dir ‚sexcentesimo'. A la pàgina 1552, línia 28 de la lletra 1253, ‚ratione consona' hauria d'ésser ‚rationi consona', tal com altres vegades ha estat correctament transcrit; més avall, línies 32-34, no s'entén bé la clàusula ‚nihil innovetis seu innovari attentarique facietis' per ‚quempiam faciatis seu fieri facietis et mandetis'; més avall encara, línia 36, ‚diligenter cavente' hauria d'ésser ‚diligenter cavete'. A la lletra 1265, línia 14 de la pàgina 1562, ‚aedeli' no seria millor ‚aedili'? A la lletra 1381, línia 7 de la pàgina 1648, ‚dits molts anys' hauria d'ésser ‚dits moltons'; més avall, línia 41, ‚Nos vero dicte suplicatione uti iuste et rationi consona benigne adnuentes' hauria d'ésser ‚Nos vero dicte suplicationi uti iuste et rationi consone', etc. A la mateixa lletra, línies 8-9, ‚lapso quam vobis presise et peremptorie asignamus' no seria ‚lapso termino quem', etc.? Allí mateix, línies 10-11, ‚prout iuris fuerit et ratione, vestre absentie in aliquo non obstante', hauria d'ésser ‚prout iuris fuerit et rationis, vestra absentia in aliquo non obstante'. A la lletra 1408, línia 5 de la pàgina 1671, ‚demore' ha d'ésser ‚de more'; més avall, línia 25, ‚dum facultare cognoscendi' ha d'ésser ‚cum facultate cognoscendi'; més avall, línies 28-29, ‚dependetibus' és ‚dependentibus'. A la lletra 1763, línia 2 de la pàgina 1932, ‚cum dierum [sequens] continuatione', no seria ‚cum dierum [sequentium] continuatione'? A la lletra 1820, línies de text 15-17, ‚ut pensionis dictorum violariorum prout etiam alia per nos traditum extitit in mandatis ut convenit exsolvantur', hauria d'ésser ‚ut pensiones dictorum violariorum, prout etiam alias per nos traditum extitit in mandatis, ut convenit, exsolvantur'. Semblantment, una mica més avall, línies 20-23, ‚quatenus pensionis pretense debitis… exsolvatis', sonaria millor ‚quatenus pensiones pretense debitas… exsolvatis'. A la lletra 1826, pàgina 1979, línia 17, ‚ut melius ipsarum aquarum impetus ferie possit', no seria ‚ut melius ipsarum aquarum impetus ferre possit'? A la mateixa lletra, línia 6 de la pàgina 1980, ‚frequenciem' ha d'ésser ‚frequenciam'. Més avall, línia 24, ‚recepta prius et expediat informacione' no seria ‚recepta prius, ut expedit, informacione'? Més avall encara, línia 28, ‚pigneracionem' ha d'ésser ‚pignoracionem'; entendríem que el ‚ut prehentur' de la línia 31 és ‚ut predicitur'; i el ‚pro culpulsis' de la línia 34 és ‚procul pulsis'. A la lletra 1829, línia de text 8 de la pàgina 1984, ‚officialatum ecclesiastici curie Gerundensis' és ‚officialatum ecclesiastice curie o bé ‚officialatum ecclesiasticum curie'. L'‚extiti' de la línia 11 és ‚extitit'. Més avall, línia 32-33, ‚non dubitastis enim excomunicare' és ‚non dubitastis eum excomunicare'. El ‚contemnes' de la línia 34 creiem que hauria d'ésser ‚contemnens', i el ‚cedamque' de la línia 37 és sens dubte ‚cedantque'.

Som conscients que la majoria d'aquestes anomalies s'haurien pogut evitar amb una simple revisió de la transcripció, sobretot en els casos de clàusules usuals en la literatura burocràtica, regularment ben enteses i transcrites en els dos volums. Lluny de nosaltres acusar d'impericia els transcriptors. Però, sabent per experiència pròpia que ‚errare humanum est', en aquest tipus de treballs bàsics, destinats a quedar, hom no procedeix mai amb prou cautela, i cal sotmetre'ls a una doble o triple revisió, pacient, implacable i exhaustiva, perquè l'error i la badada humana sotgen contínuament les persones més capaces i ben preparades.

Jaume de Puig i Oliver

Josep Mª MARQUÈS – Francesc FELIU, *Ordinari {Ritual} de Girona 1502*, Girona, Diputació de Girona – Universitat de Girona 2006, 183 pp.

Posterior d'un any a l'*Ordinarium sacramentorum Barchinonense,* editat per Pere Posa a Barcelona el 1501, i anterior d'uns quants anys a l'*Ordinari d'Urgell* del 1536, el *Ritual* o *Ordinari* del bisbat gironí s'ha conservat en exemplar únic a Reus, en la biblioteca dels hereus de Pau Font de

Rubinat. Els anys cinquanta el vigatà Miquel dels S. Gros va fotografiar íntegrament l'exemplar i, més tard, donà reproducció positivada dels clixés a la Biblioteca del Seminari de Girona. És d'aquí que Josep M. Marquès l'ha transcrit i reeditat. Així la publicació s'inscriu en la tendència recentment insinuada de recuperar aquests textos. Dins la «Biblioteca Litúrgica Catalana», l'Institut d'Estudis Catalans ha publicat en edició facsímil l'*Ordinarium* barceloní ja esmentat (cf. «ATCA», XII [1993], 642, núm. 8667), i el *Missale Vicense* del 1496, i va editar els *Tropers prosers* de Vic, dels segles XII i XIII, a cura de Miquel dels S. Gros, també esmentat; el 2002 aparegué l'*Ordinari d'Urgell de 1536*, editat per la Facultat de Teologia de Catalunya i la Societat Cultural Urgel·litana, a cura de F. X. Parés i Saltor (cf. «ATCA», XXI [2002], 802-803); el 2003 la Facultat de Teologia de Catalunya editava el *Missal mallorquí de 1506,* segons exemplar conservat a la Biblioteca Bartomeu March (cf. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 567-568). Hi ha més publicacions d'aquest tipus, que ara seria inoportú de voler esmentar exhaustivament; el lector interessat en la matèria no ha de fer res més que repassar el contingut dels tretze volums publicats fins avui de la «Miscel·lània Litúrgica Catalana», on trobarà els textos i les indicacions pertinents. L'interès específic d'aquestes publicacions és prou clar: són els testimonis de l'evolució de les tradicions litúrgiques locals cap a la uniformització que s'anirà imposant amb la Contrarreforma catòlica posttridentina. Són testimonis també dels canvis i adaptacions que sofreix el conjunt de ritus a través dels quals s'expressa el culte i amb ell la creença cristiana. A aquests interessos històrics i antropològics, s'hi afegeix en els cas dels *Rituals* l'interès lingüístic, per tal com la llengua catalana hi té un lloc rellevant, aspecte decisiu en les edicions del segle XVI i posteriors.

Així, no és gens estrany que el volum contingui, de fet, dues introduccions: una a l'obra en el seu conjunt i en tant que llibre específicament religiós (a cura de J. M. Marquès), i una altra que estudia la llengua catalana del *Ritual* (a cura de Francesc Feliu).

La primera introducció ha estat duta a terme amb un criteri eminentment propedèutic. Després de recordar què és un *Ordinarium,* després de ponderar la raresa de l'exemplar gironí i les edicions d'altres textos litúrgics gironins (missal, breviari), Marquès hi explica què és un ritual i les edicions que ha tingut el de Girona. Detalla els registres de l'edició del 1502, particularitats de la foliació del volum i algunes deficiències que l'editor Hans Rosembach va procurar remeiar en l'índex final. Després s'entreté a descriure els diversos elements que composen un ritus: rúbriques, antífones, versets, responsoris, oracions, exhortacions, instruccions i encara altres menes de textos. Vista la ignorància creixent en matèria i ja no diguem en terminologia religiosa, Marquès ha pres el determini d'exposar les beceroles d'una matèria, que ni és tan fàcil com això d'explicar, ni té assegurada avui una recepció entusiasta. En fi: l'afany propedèutic el du a explicar cadascun dels ritus continguts a l'*Ordinarium* de Girona del 1502: benedicció de la sal i de l'aigua (amb els seus usos i aplicacions), bateig, matrimoni, extremunció, comunió i viàtic, pregàries de la trona o de peu d'altar, benediccions, catecisme, exèquies. Presta atenció particular a la terminologia específica de cada ritus, quan en té, i, en algun cas com és ara el del catecisme, el lloc que els corresponia en el culte ordinari. Extraordinàriament auster i concís, Marquès ofereix un perfil prou net de cada ritus i dels elements que hi fa intervenir el *Ritual*, perquè el lector curiós pugui entendre pel seu compte, si mena recerques en el domini de les tradicions populars, el munt d'altres ritus no litúrgics que intervenien en les celebracions religioses del poble. Qui recordaria avui les paraules rituals, gairebé sagramentals, que deia la llevadora a la mare quan li retornava el fill acabat de batejar? Més encara: Avui algú recorda que era la llevadora qui portava ordinàriament els infants a batejar? Tots els *Rituals* han canviat: els religiosos, el sanitaris, els socials, els polítics. Vet aquí que aquest llibre aparentment intempestiu pot obrir els ulls a més d'un lector curiós, perquè un dia sàpiga interpretar... la fotografia antiga d'una comitiva de celebració de bateig.

En la segona introducció Francesc Feliu estudia la llengua catalana del ritual editat el 1502: grafia i fonètica, morfologia i sintaxi, lèxic i fraseologia. En conjunt, subratlla el caràcter significativament arcaïtzant de la llengua del ritual, degut en part a la tendència a la fossilització que tenen els ritus. Però no es podria carregar tot el pes sobre aquest aspecte. El *Ritual* gironí no deixa d'ésser un llibre local. La llengua que reflecteix el del 1502 és un dialecte local. Caldria

comparar-lo amb altres dialectes, veïns o llunyans. Caldria, encara, tenir models més depurats de l'evolució de la llengua catalana escrita a Girona durant els segles XIV i XV. De fet, encara que el peu d'impremta sigui del segle XVI, el català del *Ritual* no és el del segle XV? Com és la llengua del ritual gironí de 1550? I la dels rituals dels segles XVII i XVIII? Aquí s'obre una portella per a estudiar l'evolució de la llengua en un domini força estable i ben destriat, relativament immune a influències externes i a modes. Per sort, Francesc Feliu ja ha començat d'obrir la portella. Havent-se adonat que el *Ritual* del 1550 conté un català diferent, promet un estudi comparatiu del català dels dos rituals. Des d'aquí el felicitem i al mateix temps ens prenem la llibertat d'agafar-lo pel mot. Perquè l'estudi de la llengua i de les seves modificacions conscients és sempre un estudi de la societat que utilitza i, per això mateix, modifica la llengua. Per tant, estaríem en portes de poder considerar qui i com decideix de procedir a uns determinats canvis lingüístics en un lapse d'espai i de temps ben determinat, i àdhuc es podran fer hipòtesis sobre alguns dels criteris que van presidir els canvis, sobretot si es confirma la ‚llatinització' gràfica i formal del català en el *Ritual* del 1550. Si aquest estudi s'estengués ulteriorment a d'altres segments de temps i espai, hom aniria bastint amb bons materials l'edifici tothora incomplet de la història de la llengua catalana en el pas de l'edat anomenada Mitjana a l'anomenada Moderna.

Posats en el punt de la presència del català en el *Ritual* gironí del 1502, criden l'atenció les *Preces dominicales,* conjunt de pregàries i monicions sobre les festes principals de l'any, totalment redactades en català, amb algunes fórmules que la nostra generació encara havia pogut sentir a l'església, pràcticament intactes. El *Ritual* del 1502 remet, així, als rituals posteriors i probablement també a les disposicions dels concilis tarraconenses referents a la instrucció dels fidels durant la celebració de la missa. I, com és natural, a la polèmica sobre la utilització del català en el catecisme i en la predicació als fidels, que ja esclata en els segles XVI i XVII i que per a la història social del català té una importància cabdal, malgrat que en la vida social d'avui d'això ningú no sembla recordar-se'n.

L'estudi acurat d'aquests textos i el del ‚testimoni' o homilia que el capellà pronunciava en la missa de difunts (element que desapareixerà en els rituals posteriors al Concili de Trento), tant si es fa a partir d'un únic ritual com de llur conjunt, donaria peu segurament a detectar determinades influències de tipus teològic o devocional, que dibuixarien alguns trets, almenys, de l'horitzó mental, on es movia el clergat que va fer servir aquests llibres. Qui sap si hom hi trobarà influències d'escriptors religiosos catalans, a l'estil de les influències eximenianes que hom documenta recentment sobre pintors catalans de retaules del segle XV.

L'edició és acurada. Hom ha dividit el text en paràgrafs, per tal de fer-lo manejable. És assenyalada la seqüència dels folis. Les rúbriques del *Ritual* van en lletres itàliques. Les parts cantades, en negreta. Els títols, en versaleta. Al final hi ha un índex alfabètic d'oracions, que ha de facilitar el treball de comparació amb altres edicions i altres rituals. El criteri d'edició dels textos en català s'acosta molt als punts de vista defensats en la matèria des d'aquest anuari. No ens sembla sobrer afegir que ha estat molt encertat el tipus de lletra que hom ha escollit per a l'edició del volum i la il·lustració de la portada.

Jaume de Puig i Oliver

Emilio Callado Estela, *Iglesia, poder y sociedad en el siglo XVII. El arzobispo de Valencia, fray Isidoro Aliaga* (Biblioteca Valenciana. Colección Historia / Estudios), Valencia, Generalitat Valenciana 2001, 464 pp.

Les aportacions de l'autor al coneixement de la primera meitat del segle XVII valencià són ben conegudes dels nostres lectors i la secció de *Notícies bibliogràfiques* del present volum continua la informació amb títols recents (1071, nn. 20.738-20.739).

Però el llibre que ara ocupa la nostra atenció, en gran part tesi doctoral, no s'encabeix en una sola notícia bibliogràfica, car ens ofereix (o almenys permet) una primera visió de conjunt.

Isidoro Aliaga hauria pogut ésser un bon bisbe, que hauria tingut la seva fesomia pròpia en la raguèlia dels bisbes de València, perquè la impressió que hom treu de la lectura d'aquest llibre és que posseïa qualitats innegables d'administrador: ell insistí constantment en la necessitat d'assegurar uns arxius ben complets tant a la Seu com a les paròquies (111. 15, 133-134, 140, 166-167); intentà de precisar les precedències a fi d'evitar picabaralles en moments delicats (142), legislà sobre vestits i hàbits (146 i nota 335), precisà els dies de precepte (148), procurà d`imposar serietat tridentina al barroquisme valencià (151-154) i sobretot establí en les *Advertencias para los edificios de los templos y para diversas cosas de las que en ellos sirven al culto divino y a otros ministerios*, un cos programàtic, tant teòric com pràctic, sobre la construcció de temples, que presidí durant un segle i mig els plànols de les noves esglésies valencianes fins que l'academicisme del segle XVIII el considerà superat, normes que, per exemple, donaven mès importància a les facilitats que un edifici o un objecte sagrat oferia per a la seva neteja que a les floritures ‚artístiques'; aquesta sola aportació l'hauria fet passar a la història de la cultura valenciana en el pla de l'arquitectura sagrada (161-170).

Les circumstàncies li passaren una mala jugada, car tan bon punt es féu càrrec de l'església valenciana li esclataren a les mans dues autèntiques bombasses (a València devien ésser carcasses) que li desfiguraren la fesomia i ja no la pogué refer en tota la vida: l'afer de la beatificació i canonització de mossèn Francesc Jeroni Simó i la campanya a favor de la Puríssima Concepció de Maria; en tots dos casos, ell actuà de manera que es posà el poble contra seu de forma definitiva (i ell es queixà sobretot de la manera com en el primer punt havia estat maltractat, insultat i atacat per escamots de baladrers) i segurament una bona part de la càrrega explosiva era connectada amb el fet que ell era de l'Ordre de predicadors o dominicà. En ambdós punts el convent de Sant Domènec de València era considerat la fàbrica de les polèmiques tant contra la figura de mossèn Simó com contra el reconeixement de la Immaculada Concepció de Maria. Les línies mestres de la polèmica en els ambients valencians i sobretot les actuacions i les jugades destinades a fer fracassar l'empenta popular tant en un cas com en l'altre són sintetitzades en sengles capítols (61-97 i 171-203). Ací és resumida la lluita política entorn els dos temes, sense entrar ni en les controvèrsies doctrinals entre els dos bàndols ni molt menys, de forma directa, en la doctrina en ella mateixa. Recordem, però, que un dels elements que entraren en la polèmica purissimera fou la *Pragmàtica del molt alt senyor rey don Joan primer rey de Aragó traduhida del llatí al vulgar valencià*, reeditada a València el 1619, aprofitant una edició també valenciana del 1568 (176, nota 415).

Isidoro Aliaga és presentat com a ‚home de caràcter' (278, 384), que, si en un primer moment se sortí amb la seva fent llargues absències sota l'empara del seu germà Luis, Inquisidor, amb el qual i el nebot, Pere Serra, després bisbe de Lleida, havia constituït un ver clan familiar (i a través del germà, sota l'empara de Felip II de València (III de Castella) i del seu govern), també dominicà com ell i Inquisidor General; quan restà sense la seva empara perquè sota Felip III (IV de Castella) el germà fou allunyat de la cort reial, demostrà la seva energia (i de vegades la seva estratègia d'anguila) en la forma d'actuar en defensa, no s'acaba de saber si del poder episcopal o de la seva personalitat, en les seves topades amb el capítol de la Seu valenciana (207-257), amb les autoritats de la Inquisición Española (259-279) i amb els virreis, sobretot amb el marquès de Tavara (333-358), normalment per petits detalls de protocol, darrere els quals s'amagava la prioritat o la preponderància en el poder dins l'Església, amb episodis dignes d'un sainet o de reaccions individuals de pretensions gens dissimulades; cal recordar, però, que en els moments de tensió política entre els dos poders, hom hagué de recórrer al *Concordat entre la reina Elionor i el cardenal de Comenge*, signat a Barcelona el 1372 (284, etc.).

El cert és que per aquest camí Isidoro Aliaga s'encaminava a un final de pontificat en ple ostracisme, però en els darrers anys s'agafà fort a la darrera possibilitat: la de jugar amb totes les seves forces a favor de la política de Felip III (IV de Castella), primer posant-se, amb tota la seva autoritat de cap del braç eclesiàstic i contra allò que propugnaven els altres dos braços, i convertint-se en únic valedor de la Cort de València a favor de la ‚Unión de Armas', propugnada pel comte-duc d'Olivares, i de la política de Felip III (IV de Castella) en la Guerra con-

tra Catalunya: qui havia començat al marge de la societat valenciana i havia viscut durant anys allunyat de la confiança reial i virregnal, acabà essent, en aparença, l'home de tota la confiança fins al punt que hom pensà en ell per al càrrec de virrei interí, pont entre dos virregnats; però ja tenia més de vuitanta anys i el projecte restà en el món de les pures possibilitats, entre d'altres raons perquè simultàniament hom li preparava a Madrid i a Roma tota una Visita Oficial de control de la clerecia valenciana, Visita que, d'una banda no tingué sort (s'anaren fent enrere els dos bisbes en qui hom havia pensat per a realitzar-la, primer el d'Elna, Pere de Magarola, i després el de Solsona, Miquel Santos de San Pedro), i de l'altra el mateix Aliaga, tot i octogenari, s'hi contraposà com gat panxa enlaire, perquè considerà que mentre ell s'havia posat totalment a favor de la política reial en moments difícils, les autoritats supremes continuaven segant-li l'herba sota els peus; i en aquestes, morí.

Les darreres pàgines despleguen tota la corrua de fons manuscrits sobre els quals s'assenta la narració d'aquests capítols, on figuren, no cal dir, els arxius i biblioteques valencians (ACV, AMV, ARV, BUV, BMV, ABCC (o del Col·legi del Patriarca) i ACPV o de la Província de l'Orde de sant Domènec) i una colla d'altres (Arxiu Reial / ACA, de Barcelona; AHN, BN, BRAH, de Madrid; arxiu del conde de Orgaz (Ávila), el de la Col·legiata de Xàtiva, la BMenéndez y Pelayo, de Santander, la BFernando de Loaces, d'Oriola, la Universitària de Saragossa i l'ASV de la Ciutat del Vaticà) (449-455); d'aquests fons i de narracions comtemporànies com el *Dietari de Pere Joan Porcar*, trobem en aquestes pàgines fragments textuals constants que ens permeten de sentir directament el batec dels esdeveniments en qui els visqué el mateix moment que passaven. L'autor ens diu en moments diversos que en la tesi doctoral ha transcrit sencers documents, als quals en aquestes pàgines només trobem referència; hom comprèn que l'apèndix documental hauria augmentat el gruix del present llibre fins a desfigurar-ne l'embalum, però no pot deixar de doldre's d'haver-se d'acontentar amb les engrunes dels petits fragments.

Tal com deia al començament, aquest llibre permet de fer-se una primera idea de conjunt d'una situació que arribava molt més enllà de València, car la lluita per la supervivència de les institucions tradicionals (Ciutat o Seu de València) davant les imposicions del poder pur i simple i, de més a més, sense escrúpols, no era un episodi local ans una constant general d'aquells segles barrocs.

Tot i la recança de no haver pogut tenir accés directe als importants documents que hi ha darrere aquestes pàgines, remerciem sincerament l'autor pel present llibre, amb l'auguri que segueixi proporcionant-nos bons moments de lectura com els que, almenys el crític, ha tingut en llegir-lo, el qual voldria posar punt final a la present crítica manifestant la seva impressió que el tema de mossèn Francesc Jeroni Simó es mereixeria una investigació substantiva per dues raons; perquè un dels personatges que resultà implicat en l'afer era no gens menys que l'aragonès Miguel de Molinos, enviat a Roma a fi d'impulsar l'afer de la beatificació / canonització de mossèn Simó i, segons que sembla, aprofità l'estada per estendre per l'Urbs les seves idees del quietisme i així caigué en mans de la Inquisició Romana que li féu procés (i he sentit dir que el dit procés acaba d'ésser publicat per les romanes «Edizioni di Storia e Letteratura» per obra del gran especialista en història de l'espiritualitat dels segles XVI-XVII, José Ignacio Tellechea Idígoras); l'afer, doncs, de mossèn Simó, no sols remogué (i de quina manera!) les aigües de la vida valenciana, sinó que tingué alguna relació, potser purament externa, amb un tema doctrinal d'alta volada.

L'altra raó és un record personal; deu fer uns vint-i-cinc anys, en un temps que què ell fou Prefecte en funcions de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, mons. Ruyschaert, belga ell, em vingué a demanar alguna referència bibliogràfica sobre el mossèn valencià perquè se'l trobava entre mans amb motiu d'algun gravat de Rembrant.

Per la profunditat doctrinal i per la volada geogràfica en les quals es trobà emmarcat, mossèn Francesc Jeroni Simó demana amb insistència un bell i substantiu estudi.

Josep Perarnau

M. L. Cases, C. M. Marugan, M. I. Rabasa, *Descripció del marquesat de Pallars i del vescomtat de Vilamur per Onofre Timbau (1628)*. Introducció de Josep M. Bringué i Portella (Col·lecció Pallars), Lleida, Pagès editors 2001, 201 pp.

Bringué comença la introducció explicant que la transcripció dels dos documents s'ha efectuat a partir de dues còpies fetes per un arxiver anomenat Juan Busquets per a l'ús quotidià dels oficials ducals (p.11) Com és sabut, Joan Busquets fou un dels organitzadors de l'arxiu dels Cardona-Sogorb, quan la copiosa documentació d'aquesta gran casa catalana era al castell d'Arbeca. Continua dient Bringué que els originals no s'han pogut consultar i que la documentació del Pallars [després de la caiguda del Comtat en mans dels Cardona, a finals del XV] ha estat molt viatgera: els Cardona se l'emportaren a Arbeca, després a Falset, a Barcelona, a Madrid, a Sevilla, a Toledo, i vés a saber on acabarà (p. 11). Nosaltres advertim ara el lector i l'investigador que una part de la documentació catalana dels fons ha estat microfilmada a despeses de la Generalitat de Catalunya, i que els microfilms relatius a la documentació pallaresa han estat dipositats a l'Arxiu Comarcal de Sort. En una edició com la que comentem, no hauria estat sobrer de resumir les vicissituds arxivístiques del fons al qual pertanyen i de fer constar el lloc on són ara, per més que tot això ja hagi estat dit i publicat en algun altre lloc.

Els manuscrits són dividits en capítols relatius a cada un dels quarters en què es dividien el Marquesat de Pallars (Sort, Peramea, Cardós, mig quarter d'Escaló, Àneu i Salàs) i el Vescomtat de Vilamur (Sobirà i Jussà) —no pertanyien pas als Cardona tot el Pallars Sobirà ni molt menys encara tot el Pallars Jussà: Rialb i la Vall d'Àssua i Tírvia-Vallferrera eren reials; l'abat de Gerri tenia senyories una mica per tot arreu; hi havia diverses senyories laiques (12)— i dintre de cada capítol hi ha un apartat per a cada un dels pobles. Aquests apartats contenen una breu descripció geogràfica, demogràfica, econòmica, social, i, amb força detall, una descripció jurisdiccional i institucional dels pobles pertanyents al duc de Cardona com a successor dels comtes de Pallars: quines rendes i censals paguen, en quin règim posseeixen terres i boscos, quins drets hi té el duc, quines llibertats tenen els pobles, quines institucions, jurisdiccions, oficials... (16, 26). La redacció dels dos documents coincideix amb les urgències dineràries dels ducs per mor del judici fratricida dels Cardona per quedar-se amb el títol de duc i el patrimoni familiar, i el consegüent endeutament del llinatge senyorial i els censals que les comunitats es carreguen per acudir en socors del duc a canvi de la consignació de les rendes senyorials, i la seva redacció serví per preparar una capbrevació efectuada uns anys més tard (1668-69) en un marquesat de Pallars no gens acostumat a aquestes mesures (15, 23, 69...). Nosaltres hi veiem una mostra d'allò que a vegades s'ha anomenat procés de ‚refeudalització' de l'Edat Moderna, que consisteix, d'una banda —la que ací toca més de prop—, en l'augment del rigor en l'exacció dels drets dominicals i de la pressió per imposar-ne de nous, i, d'una altra —més allunyada de la problemàtica que reflecteixen els documents transcrits—, en alienacions del patrimoni reial, alhora que augmenta la pressió centralista, absolutista i uniformista del rei. El resultat de la Guerra dels Segadors no solament tindrà per efecte la divisió de Catalunya i la definitiva integració del Principat a la monarquia hispànica, sinó que també serà una victòria dels senyors, dels grans senyors si més no, sobre llurs súbdits, que els permetrà d'incrementar la pressió dominical, com refereix Bringué en relació a aquests documents (14, 17). També explica Bringué l'evolució de la vista general, unes juntes generals dels estats pallaresos del duc «amb qui negocien pagaments i normes, estableixen talles, dicten disposicions; vista general que durant el segle XVI [...] cada vegada té més poder i s'estructura millor gràcies a les disputes i plets familiars dels Cardona, que va evolucionant, com a Andorra, cap a un [...] Consell de la Terra», però els resultats de les Guerres dels Segadors i de Successió paralitzaran aquesta dinàmica (22-23) i l'última de les dites guerres causarà la desaparició de vàries institucions, drets i llibertats dels pallaresos

Bringué anota que en aquests documents apareix un Pallars força poblat. Timbau troba que els pobles paguen per menys cases de les que hi ha —cosa que ens sembla lògica en època d'augment de població o després d'un canvi tan traumàtic de titularitat dominical—, i acon-

sella al duc que els exigeixi els drets que per aquest motiu no li han satisfet durant els darrers trenta anys —període més enllà del qual tals drets prescrivien—, la qual cosa portarà a un procés i a conflictes llargs (15, 17). On el document parla de ‚mil ochocientos nuebe besinos' es refereix, pensem, a caps de casa (29), cosa que Bringué no adverteix.

Bringué anota també que aquests documents ens manifesten un Pallars amb poques subjeccions al senyor: paguen poques rendes, tenen les terres en franc alou (ho deduïm de la p.20), participen en l'exercici de la jurisdicció, frueixen d'àmplies llibertats (p.15), sovint derivades de costums immemorials o d'usucapions en èpoques de relaxament de l'autoritat del senyor i especialment dels seus oficials (28). És als *quarters* de les Valls d'Àneu i de Cardós —justament les més extremes de la comarca, és a dir, les capçaleres de la Noguera— on les llibertats i l'autogovern són més amplis (18, 22).

En la introducció, Bringué fa referència a un fet transcendental per a la comarca i poc conegut pels no pallaresos: la conquesta del Comtat de Pallars pel rei, que no l'annexiona a la jurisdicció i patrimoni reials, sinó que el cedeix a un comte fidel, Joan Ramon Folch de Cardona (13), amb el títol de marquès. Aquesta conquesta es va consumar l'any 1488 sota el regnat de Ferran II: és a dir, cal emmarcar-la en l'època en què tant Ferran II de Catalunya i Aragó com Isabel I de Castella conquereixen nous territoris (Granada, Magrib, Itàlia, Índies, Alta Navarra), sotmeten la noblesa (Castellbò, Pallars...), imposen arreu una forma d'autoritat reial nova, més enèrgica i absoluta, i, en alguns llocs, impulsen una política de castellanització (Galícia) i també de cristianització (Andalusia oriental, Índies). D'aquest fet volem remarcar, encara que no tingui relació amb els documents del llibre que recensionem, que Hug Roger III i la seva família s'encararen al rei i perderen la guerra i doncs el Comtat no pas perquè volguessin ésser comtes independents o sobirans sinó, ben al contrari, perquè intervingueren de forma destacada en les conteses polítiques i militars del Principat de Catalunya i de la monarquia en un bàndol i amb una actitud que, amb el pas del temps i l'evolució de la contesa, va esdevenir minoritària i perdedora. Però, malgrat el canvi de titularitat del Comtat, el s.XVI va ésser un segle de reforçament de les llibertats i institucions pallareses; l'ofensiva senyorial va tenir lloc al XVII i XVIII (14, 15, 17, 22, 23), en què, d'una banda, els Cardona superaren la seva crisi interna i, de l'altra, Catalunya es va trobar indefensa davant el rei i els senyors. És comprensible, doncs, per tot això, que els redactors dels documents transcrits silenciïn pràcticament la Casa de Pallars, els drets de la qual són els que van passar als Cardona i ara volien restablir, i que, quan l'esmenten, ho fan en fets perjudicials per al patrimoni i l'autoritat comtal i o de forma vaga i quasi despectiva, alhora que magnifiquen el paper de Ferran II (13).

Les tres autores de la transcripció, Cases, Marugan i Rabasa, en les seves notes sobre el manuscrit, que segueixen la introducció de Bringué (25-30), comencen deixant constància del lliurament a l'Arxiu Històric comarcal de Sort de la còpia dels microfilms dels fons Pallars, Vilamur i Catalunya General de l'Arxiu Ducal de Medinaceli [...] que actualment es troba a Toledo (Archivo General de la Nobleza)[6] (25), microfilmat a expenses de la Generalitat de Cata-

6. Cosa que no ens consta, després d'haver consultat el catàleg electrònic de la Sección Nobleza del Archivo Histórico Nacional, ans sembla que el dit fons, juntament amb l'edifici de la Casa de Pilatos i tots els fons documentals que aixopluga, ha estat inscrit en el Catàleg General del Patrimoni Històric Andalús per ordre de la Conselleria de Cultura de la Junta d'Andalusia: Ordre del 29-7-1997 dins el *Boletín Oficial de la Junta de Andalucía* del 23-8-1997, que enumera els llinatges nobiliaris dels quals procedeixen els dits fons. Això permet d'afirmar que els fons als quals ens referim mai no han estat a Toledo i difícilment hi aniran a parar. Una relació del pelegrinatge dels fons dels Cardona-Medinaceli a través del temps es pot veure en A. SÁNCHEZ GONZÁLEZ, *Archivística nobiliaria de la Casa de Medinaceli: el Archivo General de los Duques de Segorbe y Cardona*, Madrid 1990. Les vicissituds d'aquests fons durant el s. XX i especialment els motius i circumstàncies de llur trasllat a l'arxiu patrimonial de la casa ducal a Sevilla, després de la guerra civil del 1936-1939, les explica Josep Mª PONS I GURI, *Hostalric, capi-*

lunya, cosa que ha facilitat l'edició dels documents que es publiquen. Diuen que els agradaria la publicació sistemàtica de tot aquest conjunt documental en un corpus (25), però a la pàgina següent ens informen que no han inclòs en la transcripció un document annex i dos de connexos (26), amb la qual cosa reconeixen que no s'ha d'editar indiscriminadament tota la documentació. Afirmen que l'edició present és la continuació de la tasca d'edició d'altres documents pallaresos com el de l'*Spill* [...] *del Vescomtat de Castellbò*, el *Capbreu de les Valls d'Àneu de 1669*, i *Llavorsí. Dels orígens al capbreu de 1669* (25 i n.1); nosaltres creiem que aquesta tasca és també la continuació dels treballs de Ferran Valls i Taberner, dels que durant molts anys ha fet en solitari la revista «Urgellia» dirigida pel recentment traspassat Cebrià Baraut, i d'altres historiadors, revistes (com «Collegats») i editorials (com Garsineu), sense deixar d'esmentar el gran estudiós de textos medievals pallaresos —especialment del monestir de Santa Maria de Gerri i dels seus drets dominicals—, el malaguanyat Ignasi Puig i Ferreter.

En la descripció dels manuscrits les autores ens informen que el relatiu al Marquesat de Pallars fou elaborat el 1628 per Onofre Timbau, doctor en ambdós drets —romà i canònic—, assessor del duc al Marquesat de Pallars i Vescomtat de Vilamur, i copiat per l'arxiver del duc a Arbeca, Joan Busquets, el 1631; mentre que el de Vilamur fou copiat i probablement redactat per una altra mà, desconeguda, el 1632 (29).

Constaten la redacció en castellà dels documents perquè eren adreçats al duc de Cardona —no creiem pas que fos aquest el motiu de l'ús de tal llengua, ja que aquest tipus de documents no solien anar adreçats, de fet, al senyor sinó als seus procuradors jurisdiccionals i patrimonials; sí, en canvi, que ho podien haver estat les vinculacions familiars i polítiques de la nissaga amb Castella i Andalusia, on els Cardona posseïen importants dominis ja molt abans d'emparentar amb els Medinaceli i on residiren permanentment des del s. XVII si més no, així com, en general, la castellanització literària de les classes més altes del Principat, i, en particular, la imposició o adopció del castellà en els nivells més elevats, si més no, de l'administració ducal—; constaten també el prestigi del castellà a l'època, i les seves fluctuacions ortogràfiques i absència de normativa (29), però no assenyalen que autors i copistes, catalans tots, emplenen el document de catalanismes lèxics, sintàctics i ortogràfics, i castellanitzen parcialment el nom d'algunes institucions i oficials, també d'alguns topònims; nosaltres ens preguntem si algunes de les suposades fluctuacions ortogràfiques no són degudes, més que al pas del sistema fonològic del castellà medieval al modern i a l'absència de la normativa ortogràfica (29), a catalanismes i al mal coneixement del castellà i del llatí —guia ortogràfica de l'època— del copista.

En resum, ens trobem davant un llibre que conté una introducció essencial i dos documents importants per al coneixement del Pallars a l'època moderna.

Sebastià Solé i Cot

---

tal i arxiu del Vescomtat de Cabrera, dins «Quaderns de la Selva», 14 (2002), 10-14. Una relació detallada de la gestació i aplicació dels convenis successius entre la Generalitat de Catalunya, la Fundación Casa Ducal de Medinaceli i el Monestir de Poblet per a la microfilmació i dipòsit dels fons documentals catalans, així com la creació d'un Consell Particular per a Catalunya de la dita Fundación, la dóna Francesc Olivé i Ollé, *L'Arxiu dels Medinaceli a Catalunya,* dins «Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius», 22 (1999), 1-3, descrivint sumàriament els fons catalans de l'arxiu ducal. Pel que fa al Pallars, hi ha 28 lligalls del comtat (marquesat des de finals del s. XV, quan l'obtenen els Cardona) i 3 del vescomtat de Vilamur, que a finals del s. XIV els Cardona havien vinculat a través dels Anglesola. Olivé també diu, nosaltres creiem que erradament, que els fóns en qüestió *són dipositats actualment* [...] *a Toledo* (p. 1). Nosaltres faríem constar aquí les nostres reserves sobre la idoneïtat de Poblet per al dipòsit dels microfilms i especialment sobre la manca de llibertat de la Generalitat de Catalunya, que va pagar la microfilmació, per elegir el lloc del seu dipòsit.

Cròniques de la Guerra dels Segadors, a cura d'Antoni SIMON I TARRÉS (Autors Catalans Antics, 14), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Fundació Pere Coromines 2003, 348 pp.

L'edició de diaris, cròniques i gèneres semblants entorn la Revolta Catalana del segle XVII, s'ha anat multiplicant els darrers anys. Es tracta d'escrits d'autors privats i de vegades anònims, en tot cas de gent del poble o amb càrrecs subalterns, espectadors sense responsabilitat en el conflicte, que vénen a confirmar o a contradir la interpretació de la nostra historiografia. En general, el gènere narratiu ha anat adquirint importància com a font per a la història. Possibiliten captar els sentiments, la subjectivitat, la manera com el poble menut vivia i sofria la crisi col·lectiva i àdhuc la tragèdia del país. La documentació oficial —la que sorgeix a Catalunya o la que arriba de la Cort— ignora aquestes sensacions personals (tanmateix compartides per molts i àdhuc generalitzades) o les interpreta de forma tendenciosa, interessada. En tot cas, avui, l'aportació de textos narratius ha adquirit importància i no es consideren un simple complement anecdòtic.

Precisament en aquest llibre, Antoni Simon sap fer un discerniment crític i valorar l'aportació d'un dietari o d'una crònica, bo i exposant al costat del text la identitat, pensament i opció política del cronista davant els fets conflictius que estudia, i estableix una constant relació amb la documentació dels arxius oficials. Pel que fa als textos editats en aquesta obra, els seus autors pertanyen a estaments, ideologies i bàndols variats, cosa que dóna una visió de conjunt més plural i completa de la revolta.

En l'actual recensió presento el llibre indicat al començament; el seu títol és genèric i Simon ens hi ofereix l'edició crítica de cinc documents del segle XVII, cada un dels quals és precedit per un estudi preliminar de gran interès i molt complet sobre el caràcter del mateix escrit i sobre el seu autor (si no es tracta d'un anònim). Tot seguit els descriuré un per un.

1. El *Dietari 1629-1640* de Bartomeu Llorenci, originari de les terres de Conflent: l'autor arribà a tenir un càrrec modest (comissari reial) en l'administració virregnal. En la seva primera part, les anotacions de Llorenci prenen la forma d'un breu dietari. Però els vint folis finals del seu text s'acosten més a una crònica. L'autor fou testimoni directe de la ‚batalla de Palafrugell' (1638) i de la revolta camperola del maig-juny de 1640. Amb aquests esdeveniments posa punt final a la seva crònica. Segurament moria poc després. El text editat ocupa trenta-dues pàgines del llibre (49-81). El precedeix un estudi preliminar de sis pàgines.

2. *Relació breu dels successos, segones intencions i locuras que han succeït en la ciutat de Vich... 1634-1641* (93-178). L'autor és un advocat de Vic, Joan Baptista Sanz, ‚doctor en Lleis' (1600-1648). El manuscrit es conserva al Museu Episcopal de Vic i el 1902 havia estat parcialment publicat per mossèn Josep Gudiol en un quadern de «La Veu de Montserrat». Guidol va censurar-ne dues parts per raons ‚de moralitat i discreció'. Ara Simon en dóna l'edició completa. La *Relació* és un text de gran interès. Els historiadors l'avaluen com «la millor font informativa sobre els esdeveniments de 1640 a Vic, i supera de bon tros el contingut de la documentació municipal o dels atestats judicials de l'arxiu de la Vegueria» (Xavier Torres). La ciutat de Vic i la seva comarca es trobava en un estat permanent de conflictes i violència entre els bàndols de l'oligarquia local, i entre els bisbes i els canonges. No és estrany que la ciutat de Vic, tan alterada, s'afegís ràpidament a la revolta del 1640. No es tractava només de camperols i bandes revoltades, sinó que aquests «van ser ajudats per gent de consideració», explica J. B. Sanz. La *Relació*, doncs, ofereix una magnífica informació sobre els fets revolucionaris. Però finalment a Vic, els partits enfrontats, davant l'amenaça de l'exèrcit reial, que es disposava a envair el Principat, es van unir en una mobilització col·lectiva de fort component patriòtic (A. Simon). El text imprès de la *Relació* ocupa seixanta-cinc pàgines i vuit l'estudi preliminar.

3. *Crònica exemplària de la catedral de Barcelona 1637-1641* (191-234). Dietari del capítol, probablement redactat pel canonge Joaquim de Carbonell (+ 1650). Posa de manifest que el capítol catedralici es va vincular a la revolta i col·laborà amb la Diputació del General i el Consell de Cent. Els motius d'aquest compromís són clarament expressats: d'una banda, els lligams de parentiu entre molts canonges i la petita noblesa terratinent i les altres oligarquies urbanes,

que dominaven en les institucions catalanes, de l'altra, per les noves càrregues fiscals i l'oposició dels capítols de Catalunya a la política reial, que imposava bisbes forasters en ocasió d'aplicar les normes del Concili de Trento. Per tot això, l'alt clergat esdevé un estament actiu en la revolta i majoritàriament partidari de trencar amb la monarquia espanyola. És en el volum III de la *Crònica exemplària*, on es tracta de la Revolta catalana. La descripció de la rebel·lió a la capital (juny 1640), la justificació de l'elecció de Lluís XIII com a comte de Barcelona, juntament amb la batalla de Montjuïc, tenen un interès remarcable. El text imprès té quaranta-tres pàgines i nou l'estudi introductori.

4. *Relación del lebantamiento de Cataluña 1630-1642* (301-328).Crònica dels fets escrita per Ramon de Rubí i Marimon. Només se'n conserva una còpia manuscrita a la Bodleian Library d'Oxford. Fou l'historiador hispanista J. H. Elliot qui va veure'n la importància i la utilitzà en la seva *Revolt of the Catalans* (1963). Altres historiadors se n'han servit posteriorment; ara és la primera vegada que s'edita. La *Relación* comença amb el setge i recuperació de Salses (6 de gener de 1640) i es perllonga només fins al 1642. Ramon de Rubí era jutge de la Reial Audiència de Catalunya, també home de confiança de la duquessa de Cardona. Per la seva situació privilegiada és un home ben informat. Captava la gravetat de la rebel·lió de Catalunya per a la monarquia hispànica, també per a la seva seguretat personal. En efecte, el 1641, davant el perill de la seva vida, fugí a Tarragona i després a Madrid, on s'uní al grup dels catalans exiliats a la Cort. Però Ramon de Rubí, a Madrid, per tal que els catalans tornessin a l'obediència de Felip III (IV de Castella), propugnava el camí de la clemència, mentre d'altres catalans exiliats defensaven la duresa. Tanmateix, ell seguí l'exèrcit espanyol, ja a la ratlla d'Aragó. Moria a Saragossa el 1642. Són vint-i-set pàgines de text imprès, onze de les quals son d'estudi previ.

5. *Diari barcelonès de la Guerra de Separació 1641-1644* (331-358). Es tracta d'un petit diari anònim sobre la Revolta catalana, conservat en el ms. 211, però perdut entre els ff. 286-313 (fins i tot els ff. 298-300 parlen d'altres temes), de la biblioteca de la Universitat de Barcelona, enmig de lletres i d'escrits diversos sobre la Guerra de Catalunya. Comença a finals del 1641, quan Barcelona ja s'havia alliberat de l'assetjament del Marqués de los Vélez, i s'estronca el maig del 1644, quan l'exèrcit espanyol posa setge a la ciutat de Lleida i l'expugna. El text, editat per primera vegada, és d'autor anònim i era desconegut dels historiadors. Simon atribueix el ‚petit diari' a un partidari, i ‚ben afecte' a la revolta i a la separació de Catalunya. Àdhuc, dins el bàndol català, el considera addicte al partit profrancès, ja que passa per alt els desacords entre les institucions catalanes i les autoritats franceses, i silencia els abusos de les tropes franceses i la sovintejada repressió de certs estaments catalans, com l'eclesiàstic, alhora que exagera «l'amor que Barcelona tenia vers Lluís XIII» en ocasió de la mort del monarca. Per tant, sembla evident, tal com apunta Simon, que es tracta d'un català membre o proper al Consell de Cent i a la seva estratègia política. Ocupa vint-i-set pàgines i cinc d'estudi previ.

L'obra que ací ens ofereix A. Simon és una excel·lent aportació a la història de la crisi catalana del segle XVII. Són narracions contemporànies poc o gens conegudes fins avui, documents de procedències i mentalitats diverses; l'editor els ha sabut donar unitat amb abundants notes biogràfiques o historiogràfiques a peu de pàgina, amb estudi preliminar a cada narració, i sobretot amb la *Introducció* general a l'obra, que constitueix una síntesi i interpretació rigorosa del conflicte, i que il·lumina l'articulació políticoconstitucional de Catalunya i la corona, d'acord amb les més recents investigacions, moltes de les quals són del mateix autor. En aquesta *Introducció* (9-39), l'autor ha intercalat un inventari complet de les *Cròniques, relacions i diaris de la Guerra dels Segadors* (29-39), que constitueix un autèntic regal informatiu, on són descrits quaranta manuscrits amb indicació dels escrits ja impresos i dels encara inèdits.

El dr. Antoni Simon i Tarrés, des de fa prop de vint anys ha anat rescatant i oferint l'edició de diverses fonts d'aquella època de crisi, ja conegudes unes, d'altres que ell mateix ha descobert: documents privats o escrits personals (diaris, cròniques, memorials, relacions, etc.), majoritàriament del segle XVII, però també del XVI i del XVIII, que narren els esdeveniments de la vida quotidiana i la repercussió que hi tenien els fets bèl·lics o polítics (allotjaments,

revolta, guerra, pesta), narracions que tenen un gran interès per als historiadors de l'època, perquè amplien el marc de la documentació; però també el tenen per elles mateixes, com a lectura directa. El primer text publicat, ara fa vint anys, fou el *Diari de Joan Guàrdia, 1631-1672*, editat el 1988.

Al meu entendre, gràcies al prof. Antoni Simon i a d'altres historiadors, la revolta dels catalans i la crisi del 1640 torna a ésser un ‚point tournant', el pern entorn al qual gira la història moderna de Catalunya o almenys el moment més decisiu per a l'encaix de Catalunya en l'Imperi hispànic dels Habsburgs.

En els *Orígens ideològics de la revolució catalana del 1640* (Barcelona 1999), Antoni Simon exposava per primera vegada, de forma ben completa, el pensament polític que donà suport ideològic a la dita revolta. L'equip revolucionari de Pau Claris, es trobà a optar per la secessió. Tanmateix, el sostenia una ideologia elaborada d'anys enrere per juristes. S'arriscà molt amb la ruptura, ja que també fou una guerra civil entre catalans, i s'arribà inexorablement a l'ocupació militar del Principat i a la seva reincorporació a la corona hispànica dels Habsburgs. El preu més evident fou la mutilació de Catalunya en la Pau dels Pirineus, que col·locà una frontera d'Estat entre el Principat i els Comtats de Catalunya (i a la Cerdanya, fins i tot al bell mig de la comarca). I el desengany fou gran i profund. Després de la Guerra dels Segadors, la problemàtica relació amb la cort de Madrid, que ja venia de lluny, tornaria a aparèixer sovint tot al llarg de la història moderna.

Joan Busquets i Dalmau

Pep Valsalobre, Gabriel Sansano [ed.]. *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps* (Philologica: Sèrie Estudis, 1) Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la 2006, 356 pp.

Aquest volum constitueix un aplec de diverses aportacions al voltant de la figura de Francesc Fontanella, analitzada, com encertadament se'ns indica en el pròleg, en dos blocs: l'històric, que inclouria els aspectes polítics i culturals; i el literari, que englobaria els aspectes lingüístics i textuals i la producció literària.

Dins el primer bloc s'inclouen quatre aportacions que presenten els estudis històrics i culturals de l'època de Fontanella. Obre aquest bloc Antoni Simon i Tarrés, tractant el context històric de Fontanella amb l'anàlisi del conflicte entre Catalunya i la cort de Madrid que desembocà en la guerra dels Segadors. Exposa els fets que van portar a Castella a prendre la decisió d'intervenir militarment a Catalunya i la preferència d'aquesta opció enfront de Portugal, on s'havia desencadenat també una revolta. Simon i Tarrés testimonia l'explicació dels fets amb documentació històrica al llarg de tot el text i al final transcriu dos documents en annex, que són dues cartes del marquès de Villafranca al comte-duc d'Olivares exposant-li les raons per les quals cal intervenir militarment a Catalunya i sotmetre el Principat a Castella. Més enllà de l'explicació dels fets, Simon i Tarrés tanca l'article amb una interessant reflexió sobre les motivacions profundes de Castella que la van portar a la intervenció.

La segona aportació és de Henry Ettinghausen: ens situa els fets històrics al voltant de la Guerra dels Segadors en funció de la relació que hi tingué Francesc Fontanella: la batalla de Montjuïc el 1641 i la caiguda de Barcelona el 1652. A partir d'aquí Ettinghausen tracta la història d'aquests dos fets prenent de base els testimonis escrits de l'època que ens han pervingut i la visió dels fets que donaven, en un conflicte que potencià molt la premsa com a vehicle per a interpretar els fets tal com exigien els propis interessos. Els relats eren propagandístics i, per tant, en funció d'allò que succeïa s'imprimien en un bàndol o en un altre. En el cas de la batalla de Montjuïc, Ettinghausen fa notar que, afegit a l'habitual to propagandístic, el relat té pretensions literàries i retrata l'exaltació i la solemnitat que provocà la victòria. Dóna compte també d'altres textos coetanis —dietaris i cartes— escrits des del sector vençut i que, lògicament, tenen un to contraposat. I del setge de Barcelona la majoria de les relacions foren

publicades fora de Barcelona, és a dir, en el bàndol castellà, que en aquesa ocasió fou el vencedor; i destaca que la informació que s'hi dóna és continuada i detallada.

La tercera aportació, d'Òscar Jané, ens situa Fontanella com a membre de l'elit catalana al Rosselló, és a dir, integrant d'una de les famílies que amb els fets de la Guerra dels Segadors s'establiren al Rosselló. A partir d'aquest aspecte de la vida de Fontanella, Jané exposa la trajectòria de les famílies catalanes que es traslladaren a Perpinyà com a conseqüència de la derrota catalana, i retrata l'adaptació i la integració d'aquestes famílies a la societat rossellonesa amb creixent francesització. Francesc Fontanella i Josep Fontanella en són un exemple, amb d'altres com Ramon Trobat, Gaspar Sala i Francesc Martí Viladamor, Josep Margarit i Francesc de Sagarra. La trajectòria de Francesc Fontanella a Perpinyà manifesta la seva ideologia: l'anticastellanisme i l'esperança de deslligar Catalunya d'Espanya reforcen els seus lligams amb França i la seva integració en la societat rossellonesa, com a única via de recuperar tot el que havien perdut a Catalunya. Fontanella representava, amb Ramon Trobat, la subtilitat política enfront d'altres com Francesc de Sagarra. L'elit catalana, doncs, va donar un servei fidel al rei de França que suposà afavorir la llengua francesa i, per tant, renunciar als seves arrels originals.

I tanca aquest bloc una mirada sobre la llengua a la impremta perpinyanenca de 1650 a 1699, és a dir, des de l'arribada dels exiliats com Fontanella fins abans de l'edicte de 1700 d'imposició del francès. Eulàlia Miralles ens adverteix que en la societat perpinyanesa es llegien obres impreses en altres llocs i que no tots els autors rossellonesos imprimien les seves obres a Perpinyà, i que Perpinyà és una petita part del conjunt de la impremta catalana, però potser prou significativa i indicativa de la situació cultural i lingüística del Rosselló. Les llengües de la tradició —català, castellà i llatí— comencen a conviure en la lletra impresa amb la llengua de la classe dominant —el francès. Detalla les obres documentades que sortiren dels tallers dels impressors d'aquell període i, a partir d'aquí, analitza la llengua utilitzada en els llibres en funció de la temàtica, del registre i del públic a qui anava dirigit, i assenyala que la temàtica era bàsicament devota. Majoritàriament, les obres devotes i literàries que sortien de les premses rosselloneses eren en castellà —destaca l'obra *M stica ciudad de Dios* de María Jeús de Ágreda, que tingué molt bona acollida— i alguna també era en català —és el cas de les obres de Lluís Guilla. La incorporació del Rosselló a França afavoreix la presència del francès en les obres que s'imprimeixen, bàsicament devotes i jurídiques, però el català continua tenint una presència notable perquè era la llengua del poble enfront del francès que era la llengua del poder. A mesura que la centralització del poder creix la introducció del francès a la impremta és lenta però progressiva, com en la societat rossellonesa, fins a l'abandó del català i al domini del francès. La impremta en aquests anys tradueix l'evolució dels fets històrics: la incorporació del Rosselló a França suposa el trencament dels lligams amb el Principat de Catalunya i l'inici d'una nova identitat. Els exiliats com Fontanella que arribaren a Perpinyà trobaren una impremta consolidada que feia llibres en català i en castellà i que els va obrir les portes. Miralles destaca el cas del traductor de *Lo Camí del Paradís*, que no revela la seva identitat i que en la dedicatòria estableix un paral·lelisme entre el títol del llibre i el desig dels exiliats de recuperar allò perdut, el camí cap a ‚l'amada Barcelona'.

El segon bloc, més ampli i divers, inclou l'anàlisi de l'obra de Francesc Fontanella. Hi són analitzats els aspectes literaris i lingüístics. Francesc Feliu obre aquesta part amb un estudi sobre els castellanismes en la literatura de Fontanella, centrant-se sobretot en els castellanismes lèxics. Partint de la base que la tradició crítica apuntava a la castellanització com a una de les característiques principals dels poetes i escriptors barrocs, i veient que els estudis actuals ho han relativitzat, pren de base el *Vexamen* de Fontanella i analitza el lèxic per demostrar si realment és castellanitzat o no. El propòsit, doncs, és veure quins castellanismes són utilitzats per voluntat literària que ara no ens semblarien correctes però que en el barroc ho eren, tenint en compte els hàbits ortogràfics, el lèxic i que els castellanismes eren considerats com un element culte. A partir de la revisió dels castellanismes del text de Fontanella i de la recerca al diccionari etimològic, Feliu demostra que són paraules documentades en èpoques anteriors al barroc i, que per tant, la castellanització atribuïda al barroc és relativa, encara que el que sí que hi

havia era la intenció de sotmetre la literatura catalana al model castellà, que contribuïa a esvair les diferències amb el castellà.

Relativa a la influència del castellà, però en un altre sentit, tenim l'aportació de M. Àngels Herrero. En aquest cas Herrero parla de la influència literària castellana, és a dir, de la influència de Garcilaso de la Vega en Fontanella, acarant els textos de tots dos escriptors en què el ressò del poeta castellà en Fontanella es veu clarament, tant en aspectes textuals —formes mètriques i llenguatge—, com en la temàtica —l'amor, la natura.

Una aportació interessant que tracta un aspecte no gaire analitzat és la que fa Montserrat Bonaventura: la literatura emblemàtica en Fontanella. Es centra en els aspectes gràfics, relacionats amb el context cultural de l'època en la literatura, ressons de la cultura emblemàtica en la literatura de Fontanella, la tradició gràfica: El llenguatge dels emblemes festius i funeraris, que retraten la realitat social de l'època i funcionen com a vehicle de difusió de pensaments morals i espirituals. És un estudi que reflecteix la riquesa temàtica que ofereix la poesia de Fontanella.

La transmissió textual de l'obra de Fontanella centra l'article d'Albert Rossich. La principal via de difusió de l'obra de Fontanella és la manuscrita, a través de cançoners col·lectius o unitaris, dels quals Rossich facilita una llista i assenyala que els cançoners col·lectius aporten poca obra de Fontanella i que els cançoners unitaris presenten models comuns i variants importants. Pel que fa a la transmissió impresa, fa notar que el mateix Fontanella va veure la seva obra impresa —un poema en homenatge al seu pare, el panegíric a Pau Claris i un poema dedicat a un militar— però després ja no s'imprimí més fins al segle XIX, quan s'incloïen poemes i fragments d'obres en antologies, històries, etc. I no és fins al segle XX que s'edita l'obra i es publiquen estudis exhaustius, com l'edició crítica de M. Mercè Miró.

Giuseppe Grilli centra el seu estudi en el panegíric que Fontanella dedicà a Pau Claris i que el presenta com a símbol, estendard d'uns ideals, dels quals el poeta fa una exaltació ideològica. És un text que testimonia uns fets coetanis, una determinada ideologia i, per tant, un temps. I per a Grilli això i el fet que aquesta composició respongués a un model literari que tenia com a referent les manifestacions castellanes que pel romanticisme no eren ben vistes, és el que explica que fora del seu temps hagi caigut en l'oblit.

Joan Alegret fa un exercici d'interpretació al voltant del sonet fúnebre de Fontanella *Tronc infeliç...*, amb l'objectiu de demostrar que no és un homenatge a Pau Claris, sinó possiblement a Lluís el Just rei de França. Transcriu el sonet i el puntua amb algunes variacions respecte de l'edició de Miró, i analitza els aspectes formals i mètrics i literaris del sonet que el situen en la influència dels sonets fúnebres de Garcilaso i indica que la solemnitat i la sobirania que dedica a l'homenatjat s'inscriu en la tradició europea d'homenatges poètics als reis.

L'anàlisi de la influència clàssica en Fontanella centra les aportacions de Jaume Pòrtulas i Pep Valsalobre. Pòrtulas analitza les fonts clàssiques en la *Tragicomèdia pastoral d'Amor, Firmesa i Porfia*: l'element bucòlic, l'incest i els mites. Però també s'hi veu reflectit l'entorn de Fontanella i la importància política i jurídica de la seva família i les relacions polítiques, i el fet que Fontanella visqués de prop la Revolta Catalana. Pòrtulas reconeix que inicialment el seu estudi anava encaminat a trobar únicament els ressons de la tradició clàssica en aquesta obra, però la lectura atenta i contextualitzada en el temps i la vida de Fontanella demostra que el rerefons profund de la tragicomèdia rau en els enfrontaments que es produïren en la revolta. Fontanella, doncs, utilitza la tradició clàssica per fer un retrat del seu temps.

Pep Valsalobre, per la seva banda, analitza la reelaboració barroca de la tradició clàssica en *Lo Desengany*. Primerament descriu els aspectes formals que té l'obra per analitzar l'episodi clàssic de Venus, Vulcà i Mart. Pren de punt de partida la presència d'aquest episodi en la literatura catalana i castellana i les fonts literàries per arribar al que realment caracteritza aquest episodi de *Lo Desengany*: la reelaboració o reinvenció que fa Fontanella, que reflecteix la llibertat amb què tractaven els escriptors barrocs els episodis clàssics, superant-ne els tòpics. I, finalment, apunta la hipòtesi que *Lo Desengany* fos escrit després de la *Tragicomèdia...* perquè aquell supera aquesta en alguns aspectes, però queda només en una hipòtesi.

L'aportació de Miró és l'edició d'un text inèdit de Fontanella, una farsa barroca. Abans del text Miró n'explica les característiques —l'estructura, la temàtica, la llengua. L'inscriu en el registre còmic de les composicions jocoses de Fontanella i assenyala que presenta els recursos literaris propis del poeta barroc. D'aquesta composició se'n conserven dos manuscrits, i Miró estableix les diferències que presenten i per a l'edició en segueix un, a partir del qual fa un aparat de variants i de notes al text.

I finalment Antoni Mestres basteix una hipòtesi de posada en escena de la *Tragicomèdia pastoral d'Amor, Firmesa i Porfia*. La finalitat d'idear una posada en escena d'una obra barroca respon al propòsit de recuperar la tradició teatral per superar els prejudicis i veure que, de la mateixa manera que es representa Shakespeare, es pot representar Fontanella, encara que potser presenti més dificultats lingüístiques, però que ofereix possibilitats d'adaptació a l'escena actual. Així, aquest teatre esdevindria més proper i no cauria en l'oblit, que suposaria la renúncia al patrimoni teatral català. Mestres proposa com s'hauria de plantejar l'argument, els personatges, la posada en escena, l'escenografia i, fins i tot, fa un pressuppost. És, doncs, una proposta amb elements reals, factibles i argumentats, i que mereixeria que fos tingut en compte.

Aquest volum, doncs, ens presenta a Francesc Fontanella que «com a fill d'uns temps convulsos, com a poeta barroc, guanya en interès i en solidesa», com diuen Pep Valsalobre i Gabriel Sansano en el pròleg. Tenim al davant un conjunt d'estudis que tracten la figura de Fontanella des d'angles diversos i aporten interpretacions lúcides, i matisos que enriqueixen el coneixement sobre l'obra, la vida i el temps d'aquest poeta i dramaturg barroc. I per últim, cal celebrar que s'hagi publicat en una jove editorial —Edicions Vitel·la— obrint la col·lecció «Philologica: Sèrie Estudis», que de ben segur continuarà enriquint el panorama dels estudis de literatura catalana.

Mercè Comas Lamarca

Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1141-1862), catalogació a cura de Joan Villar i Torrent, indexació i normalització a cura de Núria Surià i Ventura, direcció de Joan Boadas i Raset i Lluís-Esteve Casellas i Serra, Vols. I-III (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Municipal de Girona, 8-10). Lleida, Ajuntament de Girona – Fundació Noguera – Caixa de Girona 2005, 2012 pp.

Amb aquests tres volums la «Col·lecció Documents de l'Arxiu municipal» de Girona arriba ara com ara al número deu, número rodó en tots els sentits. La col·lecció no és tancada, ni de bon tros, ni és l'única col·lecció històrica que promou l'Ajuntament de Girona. En aquest mateix volum de l'anuari, els lectors poden llegir un butlletí bibliogràfic dedicat als fascicles d'Història Urbana de Girona. I només hem començat d'esmentar les sèries de publicacions de caràcter històric que es publiquen amb el suport de l'Ajuntament gironí. El dia que es faci un catàleg complet de les publicacions d'aquest caire sorgides al seu redós, potser es veurà clar que, totes les proporcions guardades, l'Ajuntament de Girona ha estat pioner en matèria d'investigació i divulgació històrica.

Si ens preguntàvem d'on ve que els poders públics es preocupin tan vivament de la història de les comunitats humanes que regeixen, s'ofereix tot d'una la resposta òbvia: aquest país ha viscut durant quaranta anys en un règim on només existia una veritat oficial, la qual era una immensa impostura, que també afectava algunes parts sensibles del discurs històric. Escriure la història amb correcció professional i des del respecte democràtic és una manera de passar comptes amb les mentides insostenibles de la propaganda anterior (1939-1975). Però potser aquest nivell obvi no explica suficientment el que tenim davant els ulls. El que ha passat, almenys a Catalunya, del 1979 ençà, revela una necessitat ineludible, pregonament sentida per la societat, de fixar els coneixements històrics bàsics i ben fonamentats que puguin explicar perquè passa el que està passant. El triomf de la revolució democràtica que arrenca després de la

mort de Franco i de l'entronització del rei Joan Carles I, la transformació de l'estat unitari en estat autonòmic, el progrés social i econòmic i la integració d'Espanya dins Europa, l'emergència dins la Península d'una societat plural com mai no s'havia vist i totes aquelles altres coses que el lector hi afegirà pel seu compte necessiten una justificació racional, una interpretació, i d'aquí prové la necessitat de l'estudi dels orígens de la dinàmica actual de la societat, en la qual concorren, és obvi dir-ho, una munió d'aspectes històrics. I justament el que indica la set de coneixements històrics és que hom no es limita avui a reescriure la història, ans es preocupa per primera vegada i de forma global de treballar tota aquella documentació sense la possessió treballada de la qual escriure història és una quimera. D'altra banda, l'interès per les arrels històriques de les comunitats, la consciència viva de pertànyer a tal o tal altre col·lectiu, d'ésser fill de tal o tal altra circumstància històrica, a més de donar raó d'un sistema complex de relacions jurídiques, de costums i d'hàbits que van de la cuina a la toponímia, constitueixen una tendència de l'esperit humà que avui serveix per a equilibrar el pes de la globalització i de la unificació científico-tècnica del planeta.

En aquest sentit ens hauríem de felicitar perquè el catalanisme de tots els temps ha considerat com una prioritat l'estudi de la història de Catalunya. Més val que el nacionalisme es fonamenti en el coneixement històric i en la reflexió crítica que no pas que sigui un moviment impulsiu i primari, a punt d'esdevenir fanàtic. Més val discutir incessantment sobre els innombrables punts roents de la història de Catalunya que no pas referir-s'hi des de la ignorància més elemental. De la discussió sempre en surt alguna cosa; si més no, serveix per a decantar el magma subjectiu des del qual es planteja. Però justament quan aquesta ascesi esdevé rigorosa, els resultats objectius indiscutibles de la recerca històrica comencen a imposar-se a les parts que litiguen. És oportú de recordar ara que la Transició democràtica es basà, entre d'altres coses, en una sèrie de tesis històriques suficientment compartides pels diversos sectors socials.

Quan hom contempla la florida sense precedents de treballs històrics de base en curs avui a Catalunya, hom queda parat. Ho ha fet tothom i no ho ha fet ningú. És un fet social, simptomàtic com ell mateix. Hi han intervingut les administracions, les universitats, els col·lectius civils, els individus, però ningú exclusivament. Hi ha hagut una desacostumada solidaritat en el projecte, una rara generositat dels uns a favor dels altres, força lluny de la reticència, de l'enveja freda i dels odis teològics característics de l'orgull intel·lectual. D'alguna manera tothom sabia que la tasca era ineludible, si volíem que la situació actual es consolidés i durés. Aquest és un fet que no surt als diaris, una notícia nul·la. A parer nostre constitueix una de les veritats més fortes de l'època que vivim, i és una garantia pels temps (sempre incerts) que vindran. Mai com avui a Catalunya no hi havia hagut ganes i esforços per apropiar-se de l'única cosa que ens pertany a tots igualment: la nostra història, entesa com herència i com a llegat, i, en el món on vivim, com allò que de veritat ens singularitza i dóna raó de nosaltres mateixos.

Tot això ve a tomb dels tres volums del catàleg que ens ocupa. Després dels set volums de col·lecció que el precedeixen i a la vista de les seves gairebé tres-centes pàgines d'índexs, la sorpresa és de les grans. Si la historiografia gironina no era pas pobra, la publicació dels deu volums de documents municipals l'enriqueix de forma qualitativa. L'ha enriquit sobretot perquè ara ja no serà posible d'escriure els diversos capítols de la història de Girona sense tenir en compte tota la documentació (almenys municipal) que s'hi refereix. D'altra banda, aquesta documentació remetrà de forma directa a la dels altres arxius gironins, i per aquesta via l'exhumació de moltes dades arxivístiques encara intactes es farà imprescindible, si tot ha d'anar bé. Per tant, encara es poden esperar alguns efectes multiplicadors que semblen cridats a produir-se, i esperem que no triguin a fer-ho.

D'alguna manera el catàleg de pergamins és la clau de volta dels catàlegs anteriors, perquè té punts de contacte gairebé amb tots ells i els completa. En la *Introducció* queda prou clar que el suport pergamí conté documents molt diversos: reials, municipals, de la Taula de Canvi, d'institucions religioses i de persones privades. En total sumen 2265 documents, entre els quals predominen les àpoques, els documents relatius a censals (creació, venda, cessió), els capítols matrimonials, les definicions de drets, les donacions, heretaments, privilegis, testaments i

vendes. Encara que la major part dels documents emanen de la pròpia institució municipal o s'hi refereixen, són extremament nombrosos els que documenten aspectes de la vida ciutadana dels particulars. Per aquesta causa reputem que el catàleg complementa molt bé els volums anteriors, on les persones i les activitats privades no hi prenien tanta presència, per raons òbvies.

La diferència més conspícua entre aquests tres volums i els anteriors és, d'una banda, que ara els documents no són transcrits en la seva materialitat, ans són donats exclusivament en regest, per bé que el regest és molt llarg i detallat, i conté les dades essencials que l'historiador va a buscar en un document. Únicament són transcrites les dates. Document per document s'indica si és original o còpia —i àdhuc si és còpia de còpia— i, en aquests casos, el o els notaris que la o les van protocol·litzar i en quina data o dates. D'altra banda, hom ha fet un esforç molt d'agrair en els índexs, que són set: d'antropònims, de topònims, d'organismes, de càrrecs i oficis, de notaris, de notaries i de tipologies documentals. Els índexs d'organismes, de càrrecs i oficis i de tipologies documentals equivalen a un índex de matèries força complet. A parer nostre, això dóna un gran valor al catàleg.

La *Introducció* explana el tipus de catalogació i ordenació a què han estat sotmesos els documents, els nivells de descripció adoptats, la distribució cronològica dels pergamins per segles, llur contingut analitzat per tipologies, i la indexació, amb una exposició detallada dels criteris seguits per a elaborar-la.

Darrere un instrument de recerca tan treballat hi ha un equip de bons professionals. El nostre vot és que duri i segueixi treballant amb l'ambició i competència demostrades fins ara. I no tenim cap empatx a dir que avui per avui el Servei d'Arxius de l'Ajuntament de Girona dóna la pauta que per a molts altres ajuntaments de ciutats grans i mitjanes seria l'exemple a seguir.

Jaume de Puig i Oliver

Repertori de manuscrits catalans (1620-1714). Volum I. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Compilació a cura de Maria TOLDRÀ, amb la col·laboració d'Anna GUDAYOL, Eulàlia DURAN (dir.), (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXXI), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 681 pp.

L'any 1998 un equip de recerca, tutelat per Eulàlia Duran i format per M. del Mar Batlle, Eulàlia Miralles, Maria Toldrà i Joan Tres, va iniciar la publicació del *Repertori de manuscrits catalans*, una iniciativa ambiciosa i valenta que pretenia assolir uns objectius molt concrets: en primer lloc, l'elaboració d'un catàleg de manuscrits produïts als països de parla catalana de la Corona d'Aragó durant els segles de l'Edat moderna; segonament, aportar el suport bibliogràfic necessari als estudiosos de la nostra cultura literària d'aquests anys; i finalment, oferir als investigadors una panoràmica àmplia, ordenada i completa de la producció escrita als Països Catalans durant el període indicat. Aquesta iniciativa tenia un precedent ben clar: el *Repertori de manuscrits catalans* que Pere Bohigas va iniciar durant la dècada de 1920, però que la Guerra Civil va estroncar quan encara es trobava en un estadi primerenc. Ja a la dècada dels 80, hi hagué un intent de recuperar aquella iniciativa frustrada: el nou projecte, que pretenia repertoriar els manuscrits de tota l'Edat moderna, era integrat pels professors August Bover, Eulàlia Duran i Albert Rossich, i coordinat per Joaquim Molas. Malauradament, no va tenir continuïtat. D'aquest grup, però, van sorgir alguns dels membres que l'any 1998 van decidir, val a dir que aquesta vegada de manera definitiva, de reprendre el projecte.

El volum que ressenyem aquí, dedicat al període 1620-1714, és la continuació de la sèrie inicial del *Repertori*, aquella dedicada a inventariar els manuscrits dels anys 1474-1620, i que a hores d'ara, estant encara en curs (resten els volums dedicats a recollir els manuscrits de fora de la ciutat de Barcelona i de fora del Principat), compta ja amb quatre volums publicats, incloent el que hem esmentat: I (1998), II.1 (2000), II.2 (2001) i III (2003).

Lògicament, el projecte d'inventariar tots els manuscrits catalans de l'època moderna —més de tres-cents cinquanta anys— demana de manera ineludible restriccions cronològiques que, ens atrevim a dir que inexcusablement, acabaran fent l'efecte d'ésser sempre arbitràries. El tall cronològic que es va decidir per a la sèrie inicial podia fer l'efecte d'ésser dràstic, però servia per centrar-la en els anys del segle XVI, els del denominat Renaixement. Si llavors podia semblar que aquesta partició entorpia d'alguna manera el maneig de l'obra, per allò que suposava de trosseig dels manuscrits, amb la inauguració d'aquesta nova sèrie, que amplia el marc cronològic del *Repertori* al segle XVII, els anys del Barroc, la visió de conjunt comença a prendre forma, les suposades arbitrarietats resten molt més justificades i, tot plegat, ja comença a acostar-se al projecte global, imaginat els anys 80. Un cop enllestits tots els volums previstos d'aquestes dues sèries, i s'hi hagi sumat la sèrie que resta, relativa a l'època neoclàssica, al segle XVIII, la panoràmica de la nostra cultura literària durant aquests anys promet ésser molt més completa, rica i lliure de prejudicis mal fundats.

* * *

És cert que la literatura catalana culta d'aquella època —no pas la popular— minvà, tant en qualitat com en quantitat, respecte a la produïda durant els fecunds anys de l'Edat Mitjana a casa nostra, però el terme ‚Decadència', amb què sovint la nostra història literària s'ha referit (amb un cert menyspreu) a l'època compresa entre els segles XVI i XVIII, és injustificat. El terme fou un invent manllevat per la Renaixença de la història política, i si bé dins aquell camp pot resultar adequat, la seva utilització en el camp de la història de la literatura no ho és gens, com obres com el *Repertori...* vénen a demostrar. L'interès de la generació vuitcentista per retrobar una història nacional de Catalunya que respongués a un determinat ideal va suposar, a la llarga, que existís una literatura més urgent d'ésser recuperada —la dels anys de plenitud política del Principat, la medieval— i una altra que no n'era tant (aquella «de la nostra època de la Decadència literària i política», en paraules de Massó i Torrents). Les connotacions d'anormalitat que arrossega aquest terme, però, no s'ajusten gens a la realitat literària de l'època, que, si bé no presenta l'esplendor de l'Edat mitjana —o del ‚Siglo de Oro' castellà— es manté viva durant tots aquests segles i segueix els corrents literaris europeus de l'època, com qualsevol altra literatura: Renaixement, Barroc, Neoclassicisme i Pre-romanticisme.

La idea que l'invent revolucionari de la impremta (que va arribar als Països Catalans a la segona meitat del XV) va substituir els vells còdexs escrits a mà pels nous llibres d'estampa no és exacta, al referir-nos al cas particular de la nostra literatura. Juntament amb el seu poder difusor, la impremta va suposar la descoberta dels nous criteris de mercat. Amb el seu invent s'abaratiren els costos dels llibres i se'n va universalitzar la difusió, però alhora els factors econòmics i socials adquiriren molta rellevància, no només a l'hora de transmetre les obres literàries, sinó fins i tot en la seva creació. Així doncs, en aquesta època crucial en què la cultura escrita europea i peninsular va efectuar el salt dels ‚scriptoria' dels copistes als tallers dels impressors, aquests nous criteris d'índole empresarial ocasionaren que cultures amb llengües minoritàries —o, fins a cert punt, minoritzades— tinguessin un accés limitat al nou format. Fou el cas de la nostra, on el manuscrit continuà tenint molta més importància que l'imprès. És en aquest punt on obres com el *Repertori* resulten totalment necessàries per a corregir les opinions que feien de la nostra època moderna un erm cultural.

Fruit del tòpic vuitcentista, el predomini dels estudis de les obres medievals en detriment dels d'èpoques posteriors ha ocasionat llacunes inexcusables i prejudicis enquistats anys i anys, que en qualsevol altra societat ‚normalitzada' ja haurien estat superats. Així doncs, això ha comportat que avui dia posseïm ja un bon grapat d'edicions i estudis remarcables de bona part de les nostres obres medievals, però que en canvi aquelles altres de l'època moderna restin o bé inconegudes per a la gran majoria o les edicions que en tenim duguin una enutjosa etiqueta de provisionalitat. Sortosament, però, sembla haver-hi hagut els últims anys un despertar de l'interès dels investigadors per aquesta nostra literatura de l'Edat moderna —la creació de dues

càtedres de literatura catalana moderna a la Universitat de Barcelona i a la de Girona en serien bona mostra— i això ens fa pensar que ens dirigim vers la normalització. El *Repertori* ve a ésser un pas més en aquesta tasca, esdevenint una eina bàsica per a l'elaboració d'edicions, ara sí, rigoroses.

* * *

Ja he assenyalat al començament les restriccions cronològiques que abraça cadascuna de les dues sèries del *Repertori...*. La primera sèrie s'inicia l'any 1474 i s'allarga fins al 1620. La primera data ens remet a la immediata postguerra civil catalana i a l'edició del primer llibre en català, les *Obres e trobes en llaors de la Verge Maria*. La segona marca la fi del període renaixentista i l'inici del Barroc, alhora que permet d'incloure-hi els autors nascuts en la dècada de 1570 i formats durant el segle anterior. La segona sèrie, la que ens ocupa, s'inicia on s'acabava la primera, amb l'emergència dels cançoners barrocs i la producció de Vicent Garcia, el rector de Vallfogona, i comprèn fins a l'any 1714. La tria d'aquesta segona data, tan simbòlica, respon al seu ressò en l'imaginari col·lectiu i en la producció escrita de l'època. Com a criteri general, s'inclouen els autors nascuts cap al 1675 que l'any 1714 ja havien acomplert el seu cicle de formació. D'aquesta manera, s'evita que el tall cronològic migparteixi algunes biografies, com la del poeta i erudit Pere Serra i Postius, nascut el 1671 i mort l'any 1748. Així doncs, en els casos que això passa, s'ha decidit amb bon criteri descriure tota l'obra conservada, malgrat que aquest fet suposi traspassar els límits cronològics que s'havien marcat.

Una altra qüestió que mereix ésser comentada és la que fa referència al criteri de ‚catalanitat' que s'ha seguit per incloure o no un manuscrit en el *Repertori*. Seguint els mateixos criteris que en els volums anteriors, «les obres seleccionades són les escrites o copiades durant els anys 1620-1714 per autors i copistes nadius o instal·lats als països de parla catalana de l'antiga Corona d'Aragó [...] així com les còpies posteriors, fins a mitjan segle XIX, d'obres produïdes per autors catalans d'aquella època que no siguin mers extractes» (8). Així doncs, els criteris de selecció i descripció dels manuscrits s'apliquen amb independència de la llengua en què són escrites les obres —català, castellà, llatí, grec, etc.—, sempre que estiguin vinculades d'una o altra manera a l'àmbit català. Sembla ben lògic aquest criteri, atenent al fet que la cultura catalana a l'Edat moderna tenia diverses llengües d'expressió: recordem les raons de Cristòfor Despuig en el pròleg als seus *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557) per no escriure la seva obra, com havien fet altres compatriotes seus, en llengua castellana ni en llatina, o el canvi tan sorprenent com natural de llengua de Jeroni Pujades entre l'inici de la seva *Crònica universal* (1609) i la continuació, en castellà. La realitat lingüística d'aleshores arribava a ésser tan complexa que, durant els anys previs a l'esclat de la Guerra dels Segadors, sabem que circulaven multitud de fullets anticastellans escrits, ni més ni menys, que en llengua castellana, bona mostra d'allò que el professor Rafanell denomina la «desconnexió entre la consciència lingüística i la consciència nacional».

Hem vist com el macroprojecte del *Repertori* ha suscitat entre les responsables tot un seguit de decisions gens fàcils, però necessàries en una obrada d'aquestes dimensions. L'evolució del projecte al llarg dels diversos volums, però, també ha deixat ben manifesta la voluntat dels qui hi treballen per millorar-lo, modificant els criteris inicials quan les circumstàncies així ho requerien. Ho vam veure especialment en els volums II.1 i II.2, respecte al primer de tots, i ho veiem de nou en aquest, quan en la *Presentació* Maria Toldrà ens informa que, a causa de la gran quantitat de materials conservats a partir de 1620, s'han vist obligats a centrar-se només en el fons de la Biblioteca de Catalunya, deixant per al pròxim volum els manuscrits conservats en l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. La decisió suposa acabar amb l'estructura ‚de mirall' d'aquesta sèrie respecte a la de 1474-1620, però és del tot comprensible, ja que, a pesar d'aquesta limitació a un sol fons, aquest darrer volum és el més extens de tots. Una altra mostra del pragmatisme de les investigadores del projecte ha estat la d'incloure en aquest volum —sempre que el tall cronològic ho ha permès— les omissions que s'havien produït en els volums passats i que s'han detectat ara.

Pel que fa als criteris de descripció dels manuscrits, segueixen els de la sèrie 1474-1620: a) identificació del manuscrit, amb les dades essencials per reconèixer-lo fàcilment; b) descripció externa, amb indicacions sobre la data del manuscrit, la numeració dels folis, la matèria, les mides, les mans, la tinta, etc.; c) descripció interna, on es descriu el contingut de cada manuscrit; d) bibliografia; e) observacions d'índole diversa sobre l'autor, la datació, el context de la còpia, etc. Quant als criteris de transcripció, es deixa notar novament la voluntat constant de millora que guia les responsables del projecte, modificant els punts de vista quan fa falta: en aquest nostre volum, per exemple, ens adonem que ja no es remet als criteris de transcripció de «Els Nostres Clàssics», sinó que es dóna unes breus indicacions sobre la metodologia seguida per a la transcripció de cadascuna de les llengües romàniques o llatí, on queda ben clara la voluntat de les autores d'intervenir mínimament damunt del text. Així mateix, s'ha corregit encertadament l'error que ja apuntava el professor Pep Valsalobre a propòsit dels primers volums, on es procedia a la regularització de la forma ‚ñ' en ‚ny', castellanisme integrat en els usos d'escriptura dels lletrats catalans del segle XVI ençà, els quals tenien una certa familiaritat amb el castellà, i que, per tant, no era pertinent de regularitzar.

* * *

Els dos grans conflictes bèl·lics que comprèn el període repertoriat, les Guerres dels Segadors (1640-1652) i de Successió (1705-1714), condicionen en gran mesura la tipologia dels més de 250 textos que hi trobem, molts d'ells relacionats, com no podia ésser d'altra manera ateses les circumstàncies del moment, amb la historiografia. El panorama sorgit del matrimoni entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella (1474) suposà, a la pràctica, una acció de govern cada vegada més centralitzada a Castella i més allunyada de la perifèria catalana. A més, els privilegis de què gaudien els antics territoris de la Corona d'Aragó, els seus furs i *Constitucions* esdevenien sovint font de controvèrsia i hostilitats amb el poder monàrquic, hostilitats manifestades des de Carles I fins a Felip IV i el seu ministre el comte-duc d'Olivares. A Catalunya, el problema era el de sempre: la incompatibilitat entre el sistema constitucional català i les necessitats de la corona. De resultes d'aquest clima, la política espanyola, d'arrel castellana, acabà bandejant Catalunya dels afers d'estat i del projecte imperial que s'estava gestant aquells anys. La recuperació del nostre passat, molt especialment del passat ‚imperial', el de l'època d'expansió mediterrània, s'entengué des d'aquí com la millor manera per reivindicar el paper que es creia que mereixia Catalunya en aquest nou imperi hispànic dels Àustries.

Pels volts de 1620, doncs, sorgeixen a Barcelona un bon grapat de personatges, lligats principalment al món de la política o del dret, interessats per l'estudi i la recuperació de la nostra tradició medieval i renaixentista, la major part de l'obra dels quals ja fou ressenyada en el volum anterior del *Repertori*. Es tracta d'Esteve de Corbera, Francesc de Montcada —autor d'una reelaboració de l'expedició dels catalans a orient en la *Crònica* de Muntaner—, Rafael Cervera que traduí el 1616 al castellà la *Crònica* de Desclot, Esteve Gilabert Bruniquer, Felip Vinyes o, des de Castelló d'Empúries estant, malgrat que ben relacionat amb la capital comtal, el jurista i historiador Jeroni Pujades. I és que, tal com apunta Maria Toldrà en la *Presentació*, «la història i l'erudició proporcionen arguments polítics als juristes, sobretot a l'hora d'analitzar la relació de les institucions del Principat amb les monarquies castellana i francesa, abans i després de la Guerra dels Segadors, i de defensar els privilegis d'aquelles» (16). Temes com el pactisme, els orígens gots del Principat, el mite d'Otger Cataló i els nou barons de la fama, l'autoalliberament dels catalans, etc., són usats per part d'aquests autors —que Jesús Villanueva anomena el ‚cercle erudit barcelonès'— per justificar els privilegis dels catalans en el present. D'igual manera, la confecció de falsos cronicons medievals, com l'arxifamós *Llibre dels fets d'armes de Catalunya*, de Joan Gaspar Roig i Jalpí, i interessadament atribuït a un clergue del segle XV de nom Bernat Boades, dóna fe de la revalorització de tota aquesta historiografia.

En aquest volum del *Repertori* també podem trobar descrits, entre molts d'altres testimonis, la còpia de la part inèdita de la crònica de Jeroni Pujades que Pèire de Marca s'endugué a França, i que els anys 1715-1720 tornà a circular a Catalunya i entre els exiliats austriacistes. També es constata la consolidació dels catàlegs de consellers de la ciutat, el gènere més important en què es vehiculava la historiografia manuscrita de Barcelona, entre els que destaquen el de Rafael Cervera i les *Rúbriques* de Bruniquer. Igualment, hi ha un recull prou significatiu de premsa de l'època, en forma de còpies de gasetes o relacions manuscrites. En el cas del polític, historiador i erudit Pau Ignasi de Dalmases, el *Repertori...* es fa ressò de l'interès que hi hagué a finals del segle XVII en recopilar materials referents a 1640, «símptoma dels paral·lelismes que els coetanis estableixen entre les dues èpoques» (14).

Però ultra la importància de la historiografia, la poesia és el gènere que ocupa més espai en aquest volum del *Repertori...*, no tant per la quantitat dels manuscrits inventariats, sinó més aviat a causa del gruix de les seves descripcions. Hi destaquen especialment diverses poesies de Francesc Vicent Garcia —que han comptat amb la supervisió del doctor Rossich, qui en prepara una edició crítica— i poetes menors del XVII. Pel que fa a la novel·la, aquesta està estretament lligada a la historiografia, com és el cas de la falsificació del XVI coneguda com *La fi del comte d'Urgell*. Destaquen, igualment, apunts de cursos impartits en les universitats de Barcelona, Solsona i Vic, i en els col·legis dels principals ordes religiosos del país. Aquests apunts constitueixen una excel·lent font d'informació de l'estat de la llengua a les escoles: més enllà de contenir anotacions de les lliçons que s'impartien a les aules d'aleshores, escrits en un llatí força precari, presenten l'interès addicional de contenir, en els marges i als fulls de guarda, poesies, oracions, sentències o bromes dels alumnes escrits en la llengua pròpia, és a dir, el català. Per acabar, el teatre és representat bàsicament per Francesc Fontanella, de qui es descriuen la *Tragicomèdia pastoral d'Amor, firmesa i porfia*, *Lo desengany* i unes dècimes per a una nova obra.

Al final de tot, s'hi inclou l'índex onomàstic i d'obres anònimes, amb els títols i els primers versos de tots els poemes.

* * *

Es pot dir que els objectius que persegueix el *Repertori...* estan, a cada nou volum que surt de la impremta, més prop d'acomplir-se. I això no és qualsevol cosa. Si amb els quatre primers volums s'aconseguia ja de reconstruir bona part del panorama literari del segle XVI, aquest primer volum de la nova sèrie promet fer el mateix amb el segle XVII. Només així, amb obres sòlides, útils i ben realitzades com el *Repertori...*, la filologia i els filòlegs de casa nostra podran desterrar els reduccionismes que han emmascarat durant massa temps els segles de la nostra Edat moderna d'una vegada per totes. Només així, descobrint els ponts que dugueren de l'admirada Edat mitjana a la florida de la Renaixença, farem justícia al nostre passat literari i podrem afrontar amb garanties estudis en el futur.

Hi ha obres, la complexitat de les quals queda, o pot quedar, dissimulada si no s'hi para esment. No és el nostre cas. Confeccionar el *Repertori...* salta a la vista que no ha estat una feina fàcil. No obstant això, els entrebancs han estat superats amb nota.

Però malgrat que la feinada ha estat gran, és encara inacabada: resta completar les dues sèries encetades i arrodonir el panorama amb la sèrie dedicada al segle XVIII. Així doncs, la feina s'entreveu encara àrdua en el futur. El grup que se n'ha ocupat fins ara, però, promet de continuar bastint aquest monument a les nostres lletres amb la mateixa competència i rigor. I això ja és, per si mateix, tota una garantia.

Daniel Genís Mas

Yolanda Gil Saura, *Arquitectura Barroca en Castellón*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló, 2004, 548 pp.

La doctora Yolanda Gil ens regala, amb la publicació de la tesi doctoral, una obra històrica de gran valor per al coneixement i valoració dels nombrosos monuments arquitectònics d'estil barroc, sobretot de carácter religiós, que van construir-se a la zona valenciana del bisbat de Tortosa durant la segona meitat del segle XVII i tot el segle XVIII. Són monuments, variats en les formes dins el mateix estil, que formen part del paisatge de les nostres viles i ciutats i en són elements de referència.

La tesi, presentada a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València el 2002, fou altament qualificada, presagiant així la bondat del llibre que ara tenim a les mans. L'obra és un treball ben fet, estructurat amb mètode i la millor lògica interna, molt documentat en fons d'arxiu i bibliografía, acabat amb un apèndix documental de vint i-una peces transcrites íntegrament; ben armat d'aparat crític i ricament il·lustrat amb mapes, plànols, gravats, i amb fotografies antigues i actuals en blanc i negre i color, que donen a l'obra la riquesa gràfica que ha de posseir tota publicació d'història de l'art.

El llibre, de 545 pàgines de lletra de cos petit, amb 96 fotografies, és dividit en deu capítols, en els quals l'autora estudia, analitza i justifica el marc geogràfic (1. Introducció), els clients —juntes de fàbrica, confraries, senyors temporals, nobles, governadors i reis, rectors de parròquia— (c. 2); els usos i funcions dels edificis religiosos —parròquies, convents, ermites i caselles— (c. 3); els usos i funcions de l'arquitectura civil o arquitectura militar —habitatge senyorial, projectisme i enginyeria, fàbriques, cellers i magatzems— (c. 4); els artífexs —organització professional, pintors i escultors, mestres d'obres itinerants, mestres d'obra de València, frares arquitectes, mestres d'obra de la catedral de Tortosa— (c. 5); les arquitectures —parròquies de nova planta, ampliacions i remodelacions, convents, santuaris i ermites dedicats a la Mare de Déu i als sants, calvaris, capelles urbanes i arquitectura civil— (c. 6); apèndix documental (c. 7); bibliografia (c. 8); índex toponímic (c. 9); índex onomàstic (c. 10). Com pot comprendre el lector, l'obra té la pretensió d'ésser completa, tant com ho permet la documentació d'arxiu aconseguida per l'autora, que és molta i molt bona.

1. *Marc cronològic i territorial*. El llibre estudia l'arquitectura religiosa i, en menor extensió i detall, la civil, construïda durant la segona meitat del s. XVII i tot el XVIII en el territori valencià de la diòcesi de Tortosa, això és, des del mar Mediterrani fins als Ports de Morella, parròquies limítrofes dels bisbats de Saragossa, Terol i València, i des del riu Sénia fins a Almenara (17-31); també la zona castellana de Riu de Millars en la província de Castelló (Arxiprestat de Vilaformosa del Riu, fins fa poc pertanyent al bisbat de València), i algunes de les parròquies de bisbats diversos veïnes del límit valencià del bisbat de Tortosa; cal també recordar que la parròquia de Betxí, ubicada al bell mig de la Plana de Borriana, pertanyia en aquell temps, per ròssec de la Reconquesta, a la diòcesi de Saragossa i després a la de Terol.

2. *Els clients*. Yolanda Gil comença el capítol amb unes paraules del bisbe de Tortosa, Antonio José Salinas del 1791, en què retreia a les feligresies la febre constructiva de noves esglésies puix, deia, «teniendo iglesias decentes y capaces, sólo porque ven a los de otro pueblo que hacen iglesia porque suelen necesitarla, ellos a su antojo levantan planes de iglesias suntuosas y capaces para un pueblo de tres o cuatro mil vecinos, siendo su vecindario solo de ciento, y en otros pueblos hacen iglesias que parecen grandes catedrales». Aquesta opinió del prelat podia aplicar-se aleshores gairebé a totes les noves esglésies barroques més grans de la diòcesi —Vilareal, Benicarló, Vinaròs, Cinctorres, Alcalà de Xivert, Batea, Calaceit—, que els consells municipals, que en tenien el patronatge, i els rectors decidiren bastir de nou per substituir una antiga església del temps de la conquesta, menuda i ja atrotinada, o un edifici renaixentista de línies gòtiques del s. XVI.

Per construir el nou temple es formava la Junta de Fàbrica i hom nomenava uns electes (‚elets') per a procurar-se els recursos econòmics i materials necessaris i gestionar el procés de construcció. Hi aportaven diners i materials de construcció els propis feligresos, també mà d'obra o peonatge gratuït, en el qual sovint el rector era el primer a donar exemple, i tots aquells que percebien d'aquella vila rèdits i fruits, com podien ser el propi bisbe, el Capítol catedralici, algunes de les seves dignitats i els senyors laïcals. Hi hagué plets posats davant els tribunals

reials per part dels qui havien de contribuir a l'obra i s'hi negaven tot al·legant que ells no eren els patrons de l'església, sinó el municipi. Tanmateix, amb la nova fiscalitat imposada pel *Decret de Nova Planta*, els ajuntaments van veure minvar els ingressos i aleshores fou precís que la construcció fos pagada directament per la Junta de fàbrica, que tenia una administració independent, amb la qual cosa era posible la inversió econòmica de l'ajuntament en el nou temple sense aparent contradicció. Les armes municipals, mostra del patronatge, presideixen gairebé en tots els casos la portalada principal de les esglésies noves, que per a les autoritats de l'època eren demostració de riquesa material i espiritual de la comunitat municipal.

Les confraries aportaven al temple nou el suport econòmic per a ornar amb retaule i altar les capelles laterals pròpies i tenir cura de les sepultures, en les quals tenien dret d'inhumació els confrares, que també deixaven llegats per a la nova església parroquial i el seu parament litúrgic. Cal dir que sovint hi havia competència entre elles i les més riques feien ostentació del seu poder en les capelles, ermites i santuaris. Fins i tot hi hagué confraries que aixecaren esglésies pròpies. Les més actives aleshores eren les del Carme, del Roser, de les Ànimes, del Nom de Jesús i de sant Antoni abat.

En les viles de jurisdicció senyorial els senyors baronials decidien la construcció de temples, sovint al marge del criteri del bisbe, i podien aportar recursos a l'obra. És el cas dels comtes d'Aranda a l'Alcalatèn, del Duc de Sogorb a la zona de la Vall d'Uixó, dels marquesos de Nules i els comtes d'Almenara en aquestes poblacions i de l'Orde de Montesa al Maestrat. I cas hi hagué de conflicte per raó del patronat sobre una església, com el del convent i església de sant Pasqual Bailón de Vila-real, entre els franciscans i el municipi, que acabà en la renúncia d'uns i altre al patronat i l'oferiment d'aquest al rei Carles II, que l'acceptà, i el cenobi esdevingué de patronat reial.

En la construcció dels nous temples barrocs cal posar al davant figures egrègies del clergat diocesà, rectors de parròquia dinàmics, amb gran sentit litúrgic i aimants del ric estil barroc, persones cultivades i cultes, elegants i dignes, que sabien escollir els millors arquitectes, les millors traces, els escultors més acadèmics i els esbossos de major bellesa per posar-los al servei de l'obra magnífica que volien realitzar per al culte de Déu i dels sants i per a l'estètica de la vila. Eren eclesiàstics polifacètics que tant escrivien històries i consuetes com predicaven amb insuperable oratòria i sabien sonar l'orgue amb tècnica i gust. En tots els casos eren administradors i organitzadors eficaços. Gil Saura recorda el rector Francesc Celma, de Catí, autor de la història de la Mare de Déu de l'Avellà i director de la decoració pictòrica del santuari i de la capella de la comunió de la parroquial; Victoriano Saura, de Llucena, implicat econòmicament i en el procés d'ideació de la nova església; i altres com Vicent Verge, de La Jana; Vicent Font, de Vila-real; Vicent Castell, de Castelló; Ignasi Penarroja, de Vilafranca; i Carles Vilaplana, de Sarratella.

La cultura arquitectònica irradiava des de la ciutat de València (que seguia sota l'impuls de les *Advertencias para edificios delos templos...*, elaborades i publicades en la primera meitat del segle XVII per l'arquebisbe Isidoro Aliaga, cf. p. 857), on hi havia una floració de mestres arquitectes, escultors i pintors que es prodigaren per terres valencianes i exerciren mestratge sobre molts deixebles que trobem treballant a les noves construccions religioses i civils del regne durant el s. XVIII. Hi havia també eclesiàstics prestigiosos que volgueren deixar la petjada de llurs devocions a les viles natals i contractaren els millors artífexs. L'autora esmenta Francesc Gavaldà, general dels jerònims i bisbe de Sogorb, constructor d'una capella a l'església de Cabanes; Jacint Barreda, capitular de la seu de València, constructor de la capella de la reserva de l'església de Vilafranca; Jeroni Monterde, de Benassal, i Domingo Fabregat, de Torreblanca, mercedaris; Josep Saragossà, jesuïta d'Alcalà de Xivert, insigne matemàtic, qualificat per Joan Bta. Ballester de «pasmoso Matemático, otro Euclides en la Geometría y Archimedes en la Estática, en lo Astronómico Ptolomeo, y Diophanto en la Arithmética», cosmògraf i professor de Matemàtiques a la Cort reial, iniciador a València del moviment anomenat dels ‚Novatores', hereus del qual foren Baltasar Iñigo, Juan Bta. Corachán i el P. Tomás Vicent Tosca, autor del *Compendio Matemático*, el tom V del qual és dedicat a l'arquitectura civil, l'estereotomia i l'art del pedrapiquer.

La figura del P. Tosca porta a primer pla la influència dels oratorians de S. Felip Neri en les arts del període barroc amb els noms de Joan Bta. Verge, Carles Vallés i Teodor Avinyó, de La Jana; Gaspar Fuster, d'Albocàsser; Miquel Seguer i el seu nebot Felip, d'Alcalà de Xivert. Altres figures de la Matemàtica, de l'Arquitectura i de les Belles Arts van brillar en aquell temps de construcció de nous temples: Agustín Bruno Zaragozà, Rafael Lassala, Francisco Pérez Bayer, el degà d'Alacant, Miquel Martí, fill d'Orpesa, i el grup il·lustrat format pel mercedari Ramon Magí, de Vinaròs, Felip Bertran de la Serra d'En Garceran, Josep Climent, de Castelló, i Josep Tormo (33-64).

3. *Usos i funcions dels edificis religiosos*. Les noves esglésies parroquials de l'època barroca venien a reemplaçar antics temples que, per vells i a vegades poc atesos, solien patir greus defectes en l'estructura i, a més, havien quedat petits per a comunitats humanes que des de mitjan segle XVIII començaven a incrementar-se i mostraven indicis d'augmentar encara més. En d'altres casos calia fer una església nova en un lloc més pròxim al veïnat, com succeïa quan l'antiga església era la castral, unida al castell, construïda al més amunt d'un penyal. Així a Castell de Cabres, Borriol i Torreblanca.

En les noves esglésies destaca la gran torre de campanes amb doble funció, religiosa i civil, de convocar el poble als actes de culte i a reunir-se per fer front a un perill públic —foc, inundacions, atacs sarraïns, bandolerisme i guerres—, lloc del rellotge públic i de les campanes per sonar les hores, guaita de les viles i termes, punt d'orgull i competència entre pobles. Torres de diversa tipologia: exemptes (El Fadrí de Castelló i les torres de Sant Mateu, Benicarló, Vila-real, Borriana i Alcalà de Xivert) i unides a l'església (en la majoria de casos); quadrades (Nules, Llucena, Albocàsser i moltes d'altres), rodones (molt rares), vuitavades (Benicarló, Castelló, Alcalà de Xivert) i, en els exemples més elaborats, la base quadrada i el fust vuitavat, tipus derivat del model de campanar de Vilanova i la Geltrú de fra Josep de la Concepció (1670). Úniques, com en els temples esmentats, o dobles (Cinctorres i esglésies conventuals d'augustines de Sant Mateu i Vinaròs). Les escales d'accés podien ésser de cargol amb ull o ànima o sense, a la castellana o mixtes d'una, per al cos més alt, i altra, per al primer cos. Les torres podien rematar amb cupulí del tipus clàssic o amb un bulb a l'estil d'Aragó (la cèlebre, ‚Zwiebelturm' d'Àustria i Baviera), o acabades en una terrassa plana i balustrada adornada a discreció amb boles i pirámides.

Les façanes eren majoritàriament uns grans panells plans amb rematades rectes o mixtilínies i una o tres portalades a manera de retaule, enriquides de fornícules, columnes i pilastres ocupades i coronades per grans imatges de pedra bellament esculpides. L'interior era un gran espai de nau única o tres naus de voltes de mig punt sobre pilastres, amb transepte, espai per al presbiteri, cúpula major i capelles laterals obertes entre pilastres de contrafort, que es completava amb les estances destinades a sagristia i altar de la reserva. En algunes esglésies no mancava la capella de la Passió o de l'Eucaristia on es guardava el Santíssim Sagrament. Les naus laterals a la mateixa altura de la nau central i la comunicació entre capelles mitjançant els anomenats ‚claustres' permetien la circulació de processons a l'interior de les esglésies en dies de pluja.

Les portes de la façana solien assegurar a l'espai interior un aïllament suficient de l'exterior mitjançant cancells, sovint ornats a manera de retaule. La capella major, dedicada al titular de la parròquia, i les laterals, dedicades a sants de devoció i patrons de les confraries, tenien els retaules propis, obrats generalment amb fusta policromada i daurada, rics en relleus, pintures i imatges. Unes reixes de forja separaven el presbiteri i les capelles de la nau. Hi hagué no pocs contenciosos posats pels consistoris i patrons de les capelles contra l'autoritat eclesiàstica sobre els drets exigits de tenir bancs i asseure's al presbiteri o a les capelles.

Un apartat dedicat als convents permet a l'autora d'informar sobre la fundació, construcció i funcions dels edificis conventuals —monestir i església— i destacar el paper important que tingueren els ordes religiosos en l'arquitectura del Barroc: franciscans (Morella, Castelló, Onda, Almenara, Vila-real, Benicarló, Sant Mateu, Vinaròs, La Jana, l'Alcora, Alcalà de Xivert); dominics (Sant Mateu, Castelló, Almenara, Forcall, Vila-real); caputxins (Castelló,

Sant Mateu); clarisses (Onda, Castelló); carmelites (Onda, Vila-real, Nules, Desert de les Palmes); i agustins (Castelló, Sant Mateu, Vinaròs, Morella).

La presència religiosa omplia tota la geografia del territori, més enllà de les muralles de les viles i ciutats, amb signes i construccions artístics —peirons o creus de terme, ermites, capelles i santuaris dedicats als sants de devoció (a les serres) i, majoritàriament, a la Mare de Déu (als barrancs)—, on les comunitats cristianes feien peregrinacions en dates fixes i quan calia fer pregàries públiques contra epidèmies i plagues o per secades. Són els santuaris de l'Avellà de Catí, de la Mare de Déu de la Font de la Salut de Traiguera, de la Mare de Déu de la Font i de Sant Pere a Castellfort, de Vallivana a Morella; de Sant Marc a Olocau del Rei i a la Barcella de Xert, de Sant Pau a Albocàsser, de Sant Bartomeu a Vilafermosa del Riu, de Sant Joan de Penyagolosa a Vistabella; del Lledó a Castelló, dels Àngels a Sant Mateu, de la Misericòrdia, Sant Sebastià i Sant Antoni a Vinaròs, del Socors a Càlig, de la Balma a Sorita, del Sargar a Herbés, de Gràcia i de Sant Pasqual a Vila-real, del Llosar a Vilafranca, del Bon Succés a Cabanes i Almenara; de Sant Cristòfol a la Todolella, Xodos, l'Alcora, Benassal i Culla, Sant Gregori a Benicarló, Atzeneta, Castelló i Vinaròs, Sant Vicenç Ferrer a Borriol, Llucena, Catí, Coves de Vinromà, l'Alcora i Traiguera; de Santa Bàrbara a la Salzedella, Tírig, Onda, Sant Mateu, Castelló, Peníscola; Sant Roc a Castelló, Benassal, l'Alcora, Culla, Onda, Catí, Vilafranca i la Serra d'En Garceran.

Completen el capítol de les ermites i santuaris els calvaris, construïts per la pietat popular i promoguts pels franciscans, que eren custodis de Terra Santa, per facilitar als fidels devots de la Passió de Jesucrist el recorregut físic i espiritual per la Via Sacra, fitada amb les catorze estacions del ‚Via Crucis' indicades amb creus o amb pedrons i ceràmiques. La tradició de construir calvaris en turons pròxims a les poblacions tingué el seu període daurat en la segona meitat del s. XVIII, quan van construir-se els de Catí, Castelló, Vilafranca, l'Alcora, Eslida, Vilanova d'Alcolea, Sant Mateu, Onda, Fanzara, Canet lo Roig, Borriol, i Torreblanca (pp. 65-134).

4. *Usos i funcions de l'arquitectura civil*. Tot i ésser aquesta arquitectura més modesta i menys vistosa que la religiosa i haver-se conservat pitjor, Yolanda Gil no renuncia a tractar-la en un capítol propi, ben forjat i extens. L'arquitectura militar de l'època és deutora a les guerres dels Segadors (1640-1652) i de Successió (1701-1715), puix fou arran dels conflictes esmentats que calgué construir de nou i ampliar els recintes castrals i les muralles, torres i murs i valls que els protegien i defensaven. Les obres de fortificació foren menys importants en els castells i viles de Morella, Peníscola i Vinaròs i varen centrar-se en la vila de Traiguera, on sobre plànols de Pedro Alexandre s'havien d'invertir fins a 60.000 escuts, però el projecte, pels avatars de la pròpia guerra i per problemes econòmics, restà inconclús. Lligats a l'arquitectura militar apareixen el jesuita Francisco Isasi (frontera valenciana, Traiguera, Sant Mateu), A. Montaigú de la Perilla (Morella), G. P. de Verboom (casernes per a tropa), Nicolau Agustí Bodin (caserna de cavallería) i Antonio Daroca (caserna de Castelló).

Calgué reformar, consolidar i refer les nombroses torres de guaita i defensa plantades al larg de la costa «para descubrir a los moros, que se acercan por allí en cualquier momento», com ha escrit el viatger francès Bartomeu Joly en el s. XVII. La tasca anà a càrrec dels arquitectes José Mínguez, Maur Amiguet, Vicent Nos, Pere Joan Pellicer i Patrici Bernat, Valentín de Guimareste, Francesc Pérez, Baptista Eximeno.

L'arquitectura civil barroca brilla també amb llum pròpia en les cases senyorials, on els propietaris volien manifestar quins eren el seu poder econòmic i dignitat. L'autora estudia la Casa dels Santjoans de Cinctorres i la Casa del Marquès o dels Miquels de Benicarló, la ceràmica arquitectònica, les cases de Castelló i Benassal i els projectes d'obres d'enginyeria per als aqüeductes, ponts, camins, canals, assuts, sèquies, molls i ports dels mestres Vicent Nos, Josep Bueso, Nicolau Dols, fra Joaquim de l'Infant Jesús, Bartomeu Ribelles; i les fàbriques, cellers i magatzems, realitzats per fra Pere Tonel i Joaquim Nàquer (pp. 135-163).

5. *Els artífexs*. El llibre presenta amb cops de ploma segurs l'organització professional dels mestres d'obra i dels escultors i pintors, constituïts en gremi per a col·laborar, ajudar-se i protegir-se dels esdeveniments i actituds adversos que podien sorgir en l'exercici de la professió i

en el tracte amb les autoritats civils i eclesiàstiques i el poble; la idea de l'arquitectura que els guiava i els coneixements amplis de què disposaven tant pel que fa a autors com a edificis. L'autora recull tota la informació documentada que ha pogut aconseguir i en forma una biografia que completa amb les obres realitzades per cada mestre. Ha dividit els mestres en: a) itinerants; b) mestres d'obra de València; c) frares arquitectes; i d) mestres d'obra de la catedral de Tortosa.

a) *Mestres d'obra itinerants*: Juan Ibáñez (actiu entre 1644 i 1670), autor del convent de dominiques de Vila-real, del claustre dels dominics i de l'església dels agustins, de Castelló, de l'església del convent de la Puríssima de Tortosa, de l'hospital i del creuer i cúpula del Lledó de Castelló, i, total o parcialment, de les esglésies de Nules, Cantavella, Vilafranca, amb qui treballaven els germans Joan Felip i Andreu Destre i Pere Milallave.

Pedro Juan Laviesca (actiu entre 1702 i 1749 a València, Castelló i Sevilla), mestre d'obra de l'església i convent de les caputxines, del Lledó, de la Sang, de Castelló; a Sevilla, mestre major de la fàbrica de Tabacs, de la catedral i del Reials Alcàssers.

Juan de Rojas (1712-1766?), matemàtic, agrimensor i arquitecte, projectà el presbiteri, creuer i cúpula del Lledó després que l'obra de Laviesca s'esbaldregà, i va executar diverses obres d'agrimensura i reconeixements de fonts.

Antoni i Joan Josep Nadal, originaris de Belchite, autors de temples de planta de saló (‚Hallenkirchen') amb tres naus a la mateixa altura. Antoni és autor de les esglésies de Cantavella i Samper de Calanda, semblants a les aragoneses de Luna, de José Alberto Pina, d'El Mas de las Matas, de Josep i Francesc Dols, de La Cerollera, de Simón Moreno, de Puertomingalvo, Penya-roja de Tastavins, La Freixneda, Calaceit i la col·legiata d'Alcanyís. Joan Josep Nadal treballà a les esglésies de Vila-real, del Lledó de Castelló i Torreblanca.

Martí, Josep i Francesc Dols, mestres d'obra actius a l'Aragó, a Catalunya i a València, treballen en les esglésies d'Ares, Mas de las Matas, El Boixar, Calaceit, Alcalà de Xivert, Portell, Cinctorres i Sant Marc d'Olocau del Rei.

Els Pere Gonel o Gonell, probablement pare i fill, associats als Esteller, treballen com a mestres d'obra a les esglésies de Fortanete, Sant Joan de Penyagolosa de Vistabella, Albocàsser, Llucena. Pere Gonell menor, frare profès del convent d'agustins de Sant Telm de Vinaròs, és autor de les capelles de la comunió i de Santa Victòria del convent esmentat i de l'ermita de Sant Gregori. Joaquim i Pau Gonell, germans seus, i un altre parent, de nom Joaquim, autor de l'ermita de Santa Anna de Zucaina, treballen com a visuradors i mestres en diverses obres religioses i civils, entre les quals la catedral de València.

Martín, José i Juan Pujante, aragonesos, treballen a les esglésies de Nules i Cantavella i als convents de frares i monges carmelites de Nules.

José I, José II, Juan Antonio i Cristóbal Ayora, mestres d'obra actius a Morella, on Josep Ayora I, en col·laboració amb l'escultor Vicent Dols, treballà a l'obra de l'orgue de Francesc Turull i a la capella del Carme de l'església arxiprestal, treballen a l'ermita de Sant Domingo de Vallibona, als campanars de Sant Miquel de Morella i de Forcall, a les esglésies de Castell de Cabres, Cinctorres, Vila-real i a la capella de la comunió d'Aiguaviva de Bergantes.

Els Palau, Josep i Joan, originaris de Las Parras de Castellote, són actius a Morella i els trobem treballant al presbiteri de Sant Pau d'Albocàsser, al creuer de l'Avellà de Catí, a l'ermita de Sant Pere Màrtir de Morella, en la reconstrucció de l'església de Sant Miquel de Morella després de la guerra de Successió, en els temples parroquials de Vilanova d'Alcolea, La Salzedella i en l'ermita de l'Adjutori de Benlloch.

Els Garafulla, Esteve, Francesc, Pere, Miquel, Francesc i Josep, mestres pedrapiquers, treballen a les esglésies de Torreblanca i La Jana (Francesc i Pere Garafulla), església de l'Ermitana de Peníscola (Pere Garafulla), santuari de la Verge de l'Estrella de Mosquerola (Miquel Garafulla) i església d'Alcalà de Xivert (Francesc Garafulla II).

Antoni Granger, pedrapiquer molt qualificat, treballa amb Josep Palau a l'església de La Salzedella, a la capella de la comunió de Catí i a la façana de l'església d'Alcalà de Xivert amb Joan Barceló.

Jaume Sebastià, constructor de la torre de campanes de Vila-real i mestre de les obres finals de l'església de Moncofa, és també actiu a l'església de Borriana, on devia aixecar la torre.

Els Esteller, Jaume, pare, i els seus fills Maur, Jaume i Tomàs, treballen en la reedificació de l'església de Sant Joan de Castelló, en la construcció de les parroquials d'Atzeneta, Albocàsser, associat a Pere Gonell, portalada de la capella de la comunió de Borriana i ampliació de l'església de Torreblanca (Maur Esteller).

Vicent Nos, actiu a Castelló, Onda i Borriana, és autor de la planta i perfil de l'església conventual dels mercedaris de Borriana i de la remodelació de la parroquial de Vilafamés.

Jaime Asensio, oriünd de Las Parras de Castellote i emparentat amb els Dols, treballa a la capella de N. Sra. del Agua d'aquesta vila, i és autor de l'església de Castellfort, de l'ermita de Santa Bàrbara de La Mata de Morella i d'uns arcs de l'aqüeducte de la capital d'Els Ports.

Els Doñate, Francesc, pare, autor del projecte d'una sèquia d'aigua del molí d'En Saloni fins a la vila de Castelló, i els seus fills Joan i Francesc, que subcontracten les obres del convent carmelità de Nules, semblen ésser autors, amb altres membres de la familia, del temple parroquial de Betxí.

Francesc Pallarés, oriünd d'Alcanyís, és autor de la remodelació de l'església d'Olocau del Rei, que comportava l'ornamentació interior amb esgrafiats i pintura al tremp.

Vicent i Ignasi Carbó, mestre d'obra de l'església de Benicarló el primer, i de la parroquial d'Alcalà de Xivert, el segon, juntament amb Garafulla i Gascó l'Aragonès.

Miquel i Joan Antoni Climent, actius a Benassal, Vilafranca i Morella, són autors de la trona de l'ermita del Llosar, de l'ermita de Sant Roc de Vilafranca, de l'ermita de Sant Cristòfol de Benassal, de les portes de muralla del Forcall i Sant Miquel de Morella, reconstruïdes després de la guerra de Successió, del santuari de Vallivana, de la capella de la comunió, del rellotge de sol de la façana de la parroquial i de l'esglesiola del Llosar (Joan A. Climent), de Vilafranca.

Pau Ferrer és autor de l'església de Cabanes, sembla que també de la d'Ortells, dels contraforts del mur lateral de la Casa del Consell de Morella, de l'ermita de Sant Joan Nepomucè de la Serratella, i treballa a les esglésies de la Serratella i de la Serra d'En Garceran.

Els Agustí, Jacint, pare, que treballa a l'església de l'Assumpció de la Vall d'Uixó, i els seus fills Jacint i Vicent, autors de la capella de la comunió i campanar de l'esmentada parroquial i de l'església d'Eslida.

Andreu Moreno, mestre d'obres emparentat amb Francesc Melet, és autor, amb Antoni i Simó Moreno, de les esglésies de La Cebollera, Belmonte, i continuador de la col·legiata d'Alcanyís, i treballa a les esglésies de Calaceit (traça de la capella de la Santa Espina), Batea i Amposta, al Principat, és autor de la parroquial de les Coves de Vinromà, del transepte de Vilafamés, de la façana de l'església de Cabanes, i és consultat pel seu just criteri tècnic en diversos problemes sorgits durant la construcció d'edificis religiosos.

Els Monfort: Francesc, autor del cambril del Llosar; Joaquim i Mariano, autors de l'església de Vilar de Canes i continuadors de les obres de l'església de Sorita, inciades per Joan A. Ayora.

Els Barceló, Joan i familia, no acceptats inicialment en la subhasta de l'obra de l'església d'Alcalà de Xivert, construeixen l'església i el campanar de Sant Jordi i treballen a les d'Alcalà, on aixeca el campanar, i Torreblanca, i a l'ermita de Sant Pere de la Barcella de Xert.

Blas Teruel, actiu a l'església de Torreblanca, a l'ermita del Socors de Càlig i al campanar d'Alcalà de Xivert, on conclou el darrer cos de la torre des del cos de les campanes fins al rematat.

Fernando Molinos, altre mestre d'obres de Las Parras de Castellote, ha estat documentat com a constructor de l'església de Castell de Cabres i és autor de la capella dels Àngels de La Jana i de l'ermita de Sant Marc d'Olocau del Rei (165-249).

b) *Els mestres d'obra de València*: Joan Claramunt contracta la construcció de l'església de Nules en substitució de Joan Ibáñez després de bastir la capella de la Comunitat de Pescadors de València i la cúpula i campanar de la Cartoixa de Vall de Crist (Altura).

Gil Torralba, constructor de la Casa de la Vila de Castelló i projectista i visurador de diverses obres hidràuliques, dóna traces per a les esglésies dels Sant Joans de València, torre de Santa Caterina, remodelació de Santa Maria de Sagunt i de Santa Maria d'Oliva.

Els Serrano, també constructors de la Casa de la Vila de Castelló i de l'ampliació de l'ermita dels Àngels de Sant Mateu.

Agustín Mayquez, autor d'unes traces per al campanar de Vila-real.

Joan Bta. Viñes i Bartomeu Mir, autors de la portalada de l'església de Vinaròs.

Josep Herrero (1697-1772), autor de les traces de l'església d'Alcalà de Xivert (258).

c) *Els frares arquitectes*: La majoria d'ordes religiosos tenia frares professos que coneixien les Matemàtiques i l'Aquitectura, tracistes majors per a les obres dels convents de l'orde que cada província solia tenir. L'autora creu amb encert que mereixen un apartat especial i dóna el nom dels més importants que treballaren al bisbat de Tortosa: el dominicà Antoni Falcón; el caputxí Climent de Sant Martí; els carmelites Josep de la Concepció, Damià dels Apòstols, José Alberto Pina, Bernat de Sant Josep, Bernat de la Purificació, Manuel de la Verge i Joaquim del Nen Jesús; l'agustí Pere Gonell; i el franciscà Atanasio Aznar (258-260).

d) *Els mestres de la catedral de Tortosa*: Pau Simó, continuador de les obres del santuari de la Balma, a Sorita, iniciades per un ‚mestre de Traiguera' i acabades per Pedro Gorrita, d'Alcanyís (1667-1670), que treballa en la remodelació de l'església de Xert i a la catedral de Tortosa en la direcció d'obra de la capella de la Cinta; Pau Simó, fill, mestre d'obres de la catedral durant els anys en què estava desterrat Roc Xambó; J. Antoni Simó, fill del primer, responsable de les obres d'ampliació de l'església de Peníscola.

Josep i Roc Xambó, pare i fill, actius a l'església d'Arnes i a la de Calaceit, mestres d'obra de la catedral de Tortosa autors del darrer tram de les naus fins a la línia de façana i de la porta de l'Olivera.

Francesc Melet, oriünd de Lleida, tracista de la seu nova d'aquesta ciutat, exerceix de mestre d'obres de la catedral tortosina des del 1775 i construeix la sagristia major amb la col·laboració del seu gendre Andreu Moreno. És autor de les esglésies de Batea, Amposta i Corbera, del santuari de la Misericòrdia de la Fatarella i director de la conducció d'aigües a la vila de Batea el 1789 (261-271).

6. *Les arquitectures*. Yolanda Gil estudia les nombroses esglésies barroques construïdes durant els 150 anys que van del 1650 al 1800, aporta la documentació necessària per explicarne el procés constructiu i dóna una descripció suficient dels edificis i de les seves singularitats tant si es tracta de noves construccions com d'ampliacions i remodelacions:

a) *Ampliacions i remodelacions*: Arxiprestal de Santa Maria de Morella; Arxiprestal de Santa Maria de Castelló, avui concatedral; església del Salvador de Borriana; del Pòpulo, d'Olocau del Rei; de l'Assumpció de Vallibona; de l'Assumpció de Catí; de l'Assumpció de Vinaròs; de Sant Bartomeu de Borriol; de Sant Llorenç de Càlig; de l'Assumpció de Vilafamés; del Socors de Peníscola; de l'Assumpció de Xert; de Sant Bartomeu de La Jana; de l'Assumpció de Cervera; de l'Assumpció de l'Alcora; de l'Assumpció del Forcall; de Santa Magdalena de Vilafranca (273-301).

b) *Esglésies de nova planta*: Sant Bartomeu de Nules; l'Assumpció de Benassal; Sant Bartomeu de Torreblanca; Sant Bartomeu d'Atzeneta; el Salvador de Culla; l'Assumpció de Fanzara; l'Assumpció d'Albocàsser; Mare de Déu dels Àngels de Betxí; Santa Magdalena de Moncofa; Sant Miquel de Morella; l'Assumpció d'Ares del Maestre; l'Assumpció de Castellfort; l'Assumpció de Llucena; Sant Bartomeu de Benicarló; els Sants Joans d'Almenara; els Sants Joans de Rossell; l'Assumpció d'Onda; Sant Bernabé del Boixar; Sant Bartomeu de Vilanova d'Alcolea; la Puríssima de la Salzedella; Sant Jaume de Sant Jordi; Sant Joan Baptista d'Alcalà de Xivert; Sant Àngel i l'Assumpció, de la Vall d'Uixó; Sant Bartomeu de la Vilavella; l'Assumpció de Portell; Sant Jaume de Vila-real; el Salvador d'Eslida; Sant Joan Baptista de Cabanes; Sant Miquel de la Serratella; Sant Bartomeu de la Serra d'En Garceran; Sant Llorenç de Castell de Cabres; Sant Pere de Cinctorres; Sant Tomàs de Vilanova de Benicàssim; l'Assumpció de les Coves de Vinromà; la Purificació de Vilar de Canes; Sant Cristòfol de Ribesalbes; la Nativitat de Maria de Sueras; l'Assumpció de Sorita (301-371).

c) *Convents*: Dominics de Castelló i del Forcall; Dominiques de Vila-real; Franciscans de Castelló, Vila-real, Benicarló i Vinaròs; Carmelites de Nules (convent masculí i femení) i del Desert de les Palmes; Agustins de Castelló, Morella i Vinaròs; Agustines de Sant Mateu i Morella; Mercedaris de Borriana (372-394).

d) *Capelles, santuaris i ermites: De la Mare de Déu*: la Balma de Sorita; el Llosar de Vilafranca; el Lledó de Castelló; la Font de la Salut de Traiguera; l'Ermitana de Peníscola; la Font de l'Avellà de Catí; Vallivana de Morella; l'Adjutori de Benlloch; la Misericòrdia i Sant Sebastià de Vinaròs; Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu i de La Jana; el Socors de Càlig (394-419).

Dels sants: Sant Vicenç de l'Alcora; Sant Francesc de la Font de Castelló; Sant Antoni de Peníscola; Sant Benet d'Alcalà de Xivert; Sant Pau d'Albocàsser; Sant Joan de Penyagolosa de Vistabella; Sant Roc, Santa Bàrbara, de Vilafranca; Sant Cristòfol, Sant Roc, de Benassal; el Salvador d'Onda; Sagrada Familia de la Vall d'Uixó; Santa Bàrbara de La Mata; Santa Elena d'Ares del Maestre; Sant Domingo de Vallibona; Sant Joan Nepomucè de la Serratella; Sant Cristòfol de la Todolella; Sant Miquel de la Saranyana; Sant Marc d'Olocau del Rei; Sant Antoni de Padua de Capicorb d'Alcalà de Xivert; Sant Pere i Sant Marc de la Barcella de Xert; Sant Gregori de Vinaròs; Sant Cristòfol de Culla (419-442).

e) *Calvaris*: Nules, les Coves de Vinromà, Torreblanca, Castelló, Alcalà de Xivert, Canet lo Roig, Betxí (442-447).

f) *Capelles urbanes:* Sant Roc del Pla i Sant Joan Baptista, de Castelló; la Sang, de Vilafamés; la Mare de Déu dels Desemparats d'Alcalà de Xivert; Sant Miquel de Castelló; el Sant Crist de l'Hospital de Vila-real; Sant Nicolau de Castelló; Sant Josep d'Onda; els Dolors de l'Alcora; església de la Sang i capella del Sant Sepulcre de Castelló; Sant Vicenç Ferrer d'Onda; Sant Miquel de Nules; església de la Sang i capella de la Verge de la Soledat de Nules; Sant Antoni de la Pedrenyera de Llucena (447-462).

g) *Arquitectura civil*: Casa dels Santjoans de Cinctorres; del Marquès de Benicarló; Palau Episcopal de Castelló; Ajuntament de Morella; Ajuntament de Castelló; castell i muralles de Peníscola; conducció de les aigües del Molí d'En Salon i la colònia de Benadressa; conducció de l'aigua de la Font de Vinachos de Morella (463-474).

7. *Apèndix documental* (475-517).

8. *Bibliografía* (519-526).

9. *Índex toponímic* (527-535).

10. *Índex onomàstic* (537-545).

Nota. Només hem trobat a faltar en el llibre un apartat de Fonts per a la documentació dels arxius consultats i la bibliografia publicada i la interpretació de les sigles dels noms dels arxius i de les revistes o butlletins citats reservant-los un apartat propi més enllà de la referència que en dóna l'autora en la *Presentació*. I, atesa la importància que tingué València com a centre emissor de conceptes i models arquitectònics, no podem deixar de preguntar-nos sobre la possible influència de les *Advertencias para los edificios y fábricas de los templos*..., promulgades per l'arquebisbe Isidoro Aliaga en el sínode valencià del 1631: si a València presidiren l'arquitectura religiosa durant aquell segle i mig, que coincideix amb l'estudiat a Tortosa en el present llibre, no haurien també influït en el bisbat veí?

Josep Alanyà i Roig

Joan Ramis i Ramis, *Arminda*, a cura de Vicent de Melchor i Pep Valsalobre (Philologica. Sèrie Textos, 2), Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, 2006, 128 pp.

La triologia dramàtica ramisiana és una de les més citades en les històries de la nostra literatura. Ara bé, si de *Lucrècia* i *Rosaura* ja fa anys que en tenim les edicions de Carbonell (1968, 1982), i de la primera també la més recent de Gomila (2004), pel que fa a *Arminda* la història és tota una altra. Fins ara només comptàvem amb l'edició que l'any 1982 en va fer Vicent de

Melchor, de tiratge molt reduït i avui en dia introbable. És per això que ens hem de felicitar per aquesta edició d'*Arminda*, que han dut a terme Vicent de Melchor i Pep Valsalobre, perquè permet al lector d'accedir amb normalitat a una peça important de la nostra tradició dramàtica.

Tal i com se'ns adverteix en una nota preliminar que encapçala el volum, aquest ha estat confegit per diverses mans. Melchor ha elaborat l'estudi introductori i la transcripció d'un dels testimonis, mentre que Valsalobre ha estat el responsable d'establir el text definitiu i ha redactat l'apartat de la ‚recensio'; tots dos són els artífexs de la descripció dels testimonis i de les notes a l'obra dramàtica. Finalment, Albert Rossich, és l'autor dels criteris d'edició.

L'estudi introductori és dividit en diversos apartats: l'estudi de Joan Ramis i la seva obra; Vida i obra de Joan Ramis i Ramis (Maó, 1746-1819); Períodes literaris de Joan Ramis; La tragèdia occidental fins al segle XVIII. La tragèdia classicista francesa; El text (és a dir, els manuscrits que transmeten l'obra); i finalment, La llengua. L'estudi repassa, ordenades i sistematitzades, dades conegudes sobre Ramis, l'obra i el context cultural i històric.

A banda de la tasca precursora de Francesc Hernández Sanz, els estudis i les edicions de Jordi Carbonell marquen, evidentment, un abans i un després en el coneixement i la valoració de Ramis i la seva obra. Després, Antoni Joan Pons i Josefina Salord, per citar els estudiosos més representatius, i fa més poc Jaume Gomila, s'han ocupat de la producció poètica i dramàtica de l'erudit menorquí. Tot i que aquesta és una edició divulgativa («la primera amb garanties de rigorositat filològica, però alhora amb una voluntat divulgativa i de producte editorial normal», 15) i no és qüestió de saturar el lector amb referències bibliogràfiques, i vist que es parla de la producció teatral del menorquí, hi trobo a faltar, en aquesta llista i en la bibliografia final, per exemple, els estudis de Loreto Busquets o de Maria Paredes, autores de dos papers sobre *Lucrècia* que són, segons el meu parer, de lectura obligada (L. Busquets, Lucrècia *de Joan Ramis i Ramis*, dins A. Manent i J. Veny (ed.), «Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserat, 1988, 335-370; M. Paredes, «Matrona animi virilis». *Notes sobre les fonts clàssiques de la* Lucrècia *(1769) de Joan Ramis*, dins «Estudis Romànics», XXIII (2001), 229-255).

Pel que fa a la vida i l'obra de l'autor, hi trobem les dades que fins ara coneixíem de la seva biografia i una mirada al context cultural illenc de l'època: nascut el 1746 a Maó, Ramis va viure diversos canvis de sobirania de l'illa (anglesa, francesa i espanyola), va començar a escriure ben jove (poesia, teatre, història, etc.) mentre es guanyava la vida exercint d'advocat, va estudiar a Palma i es va doctorar a Avinyó, i va ser un dels fundadors de la Societat Maonesa de Cultura; home cultivat, com demostra la seva biblioteca, sembla que havia llegit poca literatura en català i que els seus referents no van ésser els de la pròpia literatura sinó, sobretot, els del classicisme francès. De l'herència barroca juvenil, al neoclassicisme que caracteritza *Lucrècia* i *Arminda* (1769, 1771), hi ha un salt, com també n'hi ha un altre d'aquí a les obres i actituds vitals de la seva etapa de maduresa. Melchor considera que aquestes dues primeres peces teatrals són les ‚més sòlides' de la seva producció, «fermament construïdes sobre els cànons formals del classicisme francès i que ens mostren un autor hàbil i ben dotat que s'emmiralla en autors que llavors eren força ben considerats: Corneille, Racine i en últim terme els clàssics grecs i llatins» (22). Maria Paredes, en l'article citat, va demostrar amb arguments sòlids que, almenys per a la primera peça teatral del menorquí, *Lucrècia,* els referents immediats (com a models i com a fonts) són en primer terme els clàssics, Livi i Ovidi; d'altra banda, aquest no és l'únic estudi que s'ocupa de fer notar les influències clàssiques en Ramis.

Pel que fa als períodes literaris ramisians establerts per Carbonell, Melchor ens adverteix que aquesta «és una periodització que avui dia comença a ser revisada» i, més endavant, «que ja és parcialment superada» (23-24), i per justificar-ho recorda que ara tenim la seguretat que no va estudiar a Avinyó (allà, doncs, no hauria adoptat el neoclassicisme) i que sabem que és de 1809 un manuscrit que transmet les seves poesies amoroses i burlesques amb textos en català. Efectivament, diria que, de Carbonell ençà, els estudis ens indiquen que això és així, i l'estigma que acusava el menorquí d'haver ‚trencat', a partir d'un moment de la seva vida, amb

la literatura en català es va diluint. Sabem que la poesia (en català, en castellà i en llatí) va acompanyar Ramis tot al llarg dels anys que va viure i que, per una sèrie de raons (context polític i cultural menorquí, situació personal, relació amb les institucions espanyoles, etc.), deixà d'escriure teatre i va concentrar els seus esforços en altres àmbits, la historiografia i la naturalística (en castellà majoritàriament). Això vol dir que hi ha un canvi d'interessos: abandona el teatre, que és l'únic gènere, que de sempre escriu només en català, i amb una clara vocació didàctica, per a la gent del país (veg., per al didactisme, els estudis de Busquets i Paredes), i a partir d'un determinat moment redacta obres per a un públic més ampli, no únicament insular. Són majoritàriament les obres ‚no literàries', les històriques, les que arriben a la impremta i les que el fan conegut a la Península; perquè la història és el camp d'estudi preferit de l'erudició il·lustrada, i Ramis és sobretot un erudit. En aquest sentit, caldria tenir en compte la possibilitat de considerar l'*Alonsíada* sobretot en la seva vessant historiogràfica (dues terceres parts de l'obra són notes històriques) i per a un públic que no és el de casa (d'aquí la necessitat d'una traducció, la que en va fer Albertí, per als compatriotes que no entenen el castellà).

Tornant a l'estudi introductori, segueix un apartat que té la voluntat d'emmarcar *Arminda*, «en diverses seccions consecutives, en el seu context històric i en les seves característiques principals (tragèdia neoclàssica, regles, imitació, estructura i contingut del drama clàssic, gènere, to i llenguatge)» (25). L'autor hi repassa la història de la tragèdia occidental fins al segle XVIII i es concentra en el cas francès i en les seves diferències amb les tragèdies clàssiques, alhora que estableix els paral·lelismes pertinents amb les tres peces teatrals ramisianes. En *Arminda* hi veu un reflex de la comèdia pastoral (pàl·lid), una obra que segueix l'estructura bàsica de la tragèdia francesa i que és allunyada dels temes dels clàssics (‚producte de seva pura imaginació', 30), propera en alguns aspectes al romanticisme. En efecte, els personatges de l'obra són invenció de l'autor, però el tema de l'amor i els seus efectes és universal (*Arminda*: «Vostre discurs, senyor, demostra clarament / que l'amor és qui reina en vostre enteniment / […] No l'escolteu, senyor, no vos deixeu cegar; / oïu, sí, la raó, qui en mi vos parla clar», v. 65-66). L'amor, de la naturalesa que sigui, ofusca la raó, i serà finalment el reconeixement de l'estat d'*Arminda* per part del seu pare el que resoldrà el conflicte.

Tanquen aquest estudi introductori una succinta notícia sobre els testimonis que transmeten l'obra (35-36) i unes notes sobre la llengua dramàtica de Ramis (36-40). Pel que fa a les dades sobre els manuscrits, s'haurien pogut unificar amb les de la *Descripció sumària dels manuscrits d'*Arminda, que trobem més endavant (43-45), perquè algunes notícies apareixen duplicades i potser així s'hauria aconseguit un text més àgil. *Arminda* és transmesa completa en dos manuscrits (Biblioteca Pública de Maó, ms. A; Museu de Menorca, ms. C) i fragmentàriament un altre (Biblioteca Pública de Mallorca, ms. B). El ms. A és la base de les edicions modernes de Ramis durant el segle XX: es tracta d'un manuscrit que datem pocs mesos després de la mort de Ramis i que fou preparat pel seu germà Antoni amb la intenció de publicar-lo; a banda de tot el teatre, guarda també poesia. El ms. C conté còpia de les tres peces dramàtiques i alguna poesia i respon a diverses mans (*Arminda* és un autògraf); tot i que se'n coneixia l'existència des d'Hernández Sanz, era il·localitzat fins que Gomila el va retrobar i va prendre'l com a base per a la seva edició de *Lucrècia*.

D'altra banda, i pel que fa a la llengua, es comenten alguns aspectes lèxics i morfològics, també s'insisteix, potser massa, en la pobresa de la tradició literària catalana i en la manca de referents de l'autor en la literatura catalana clàssica o posterior, però en canvi no es posen en dubte ni els seus referents tradicionals pel que fa a la llengua («d'arrel cancelleresca i finalitat utilitària, però en principi no literària», 37) ni els models barrocs de certs personatges de *Rosaura* (i caldria afegir que de part de la seva poesia). El mèrit de Ramis hauria estat bastir una ‚llengua literària sobre la marxa' (39), a base de la llengua antiga i de calcs i manlleus al francès i al castellà. D'altra banda, que la llengua dramàtica de Ramis, tret del cas de Vinblanc, no es correspongui ‚amb el menorquí col·loquial de l'època' (37), és d'esperar, perquè és la caracterització dels personatges la que marca el registre lingüístic. En la seva producció escrita (literària i erudita), Ramis combina català, castellà i llatí: cada una de les peces té un regis-

tre i un destinatari marcat, i és el gènere i el receptor qui determinen la llengua de partida. La dramatúrgia ramisiana, amb una clara vocació didàctica, havia d'ésser escrita en una llengua que fos compresa pel públic. Perquè el teatre de Ramis, com tota obra dramàtica, fou escrita per ser representada, independement que després tingués la fortuna de ser-ho o no.

Els criteris d'edició són comuns a tota la col·lecció «Philologica», de la qual *Arminda* és el segon volum (el lector interessat els pot trobar, més detallats, a *Poesia catalana del barroc. Antologia*, a cura d'A. Rossich i P. Valsalobre, Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, 2006). Rossich els resumeix aquí, i afirma que allò que s'ha volgut és «establir uns criteris de modernització ortogràfica que, alhora que siguin respectuosos amb les peculiaritats prosòdiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques dels textos editats, no representin un entrebanc per a una lectura normal» (41). Perquè, al capdavall, la literatura antiga és per ser llegida, no només per ser estudiada, i és per aquesta raó que es busca donar al lector un text acostat a les formes actuals de la llengua sense trair-lo.

Pel que fa a la ‚recensio', Valsalobre ens ennova que el manuscrit C, que és la base de l'edició, és sens dubte autògraf, una còpia en net de Ramis. Està datat el 1771, però Ramis posteriorment canvià la data per la de 1775 perquè en va corregir alguns versos, pocs, en què introdueix millores al text, que guanya sentit, corregeix errors de còpia i mètrics i desfà repeticions en les rimes; l'única esmena que no és autògrafa ha estat rebutjada en l'edició. El ms. A és un ‚codex descriptus', que introdueix pràcticament totes les esmenes del ms. C i errors, i malgrat això s'ha volgut incloure un aparat crític que els reculli per tal que es pugui copsar la relació de dependència entre els testimonis (aquest aparat, que també recull les correccions del ms. C, és al final de la peça dramàtica, 107-108). El ms. B, molt fragmentari, que sembla dependre de C i que és independent d'A, no ha estat tingut en compte per a l'edició. Al final se'ns detallen i justifiquen les lectures de l'editor contra la tradició, es miren de resoldre alguns problemes de lectura i s'argumenta per quina raó es fa prevaldre l'any 1771 com a data de composició de l'obra i no 1775 (Ramis canvia la data a la portada del ms. C, però no a la portadella ni tampoc al darrer full de l'obra, i les correccions que fa són mínimes i no equivalen a una nova redacció).

Clouen el volum dos apèndixs, amb dues cançons que fan referència a l'obra i que són transmeses pels ms. A (apèndix 1) i C (apèndix 2). La primera, que ja havia estat editada per Carbonell i Melchor, és emparentada temàticament amb el primer acte i possiblement era pensada per ser cantada o a l'inici de l'obra o entre els dos primers actes. La segona és un esborrany autògraf amb diverses provatures que fan molt difícil establir el text (hi ha un aparat amb les correccions d'autor).

D'entrada, el volum pot semblar massa compartimentat. Ara bé, pensat com està per parcel·les potser guanya a l'hora de llegir-lo: el filòleg pot anar als apartats de la descripció de testimonis i de la ‚recensio' sense perdre's, i el lector que no hi estigui avesat pot passar directament al text i gaudir de la seva lectura. Després d'aquesta edició d'*Arminda* vindran, ben segur, un bon gruix d'estudis crítics sobre l'obra. També és d'esperar que la totalitat de l'obra ramisiana acabi veient la llum. L'*Alonsíada* reclama una edició urgent (i la traducció d'Albertí), així com la producció historiogràfica del menorquí. Per què no, doncs, un projecte com l'obra completa de Febrer i Cardona per a Ramis?

Eulàlia Miralles

Ramon Viladés Llorens, *La parròquia de Sant Martí d'Avià (907-2007)* (Col·lecció El Roc Tou), Avià, Centre d'Estudis d'Avià 2007, 205 pp.

El llibre de Ramon Viladés pretén respondre a una pregunta present en tota recerca històrica: D'on venim? L'autor, a través de la història d'una parròquia, la de Sant Martí d'Avià, veritable microhistòria, ens situa en un temps i un espai en què es formen, es desenvolupen

i s'estenen els trets de la civilització europea. És a dir, en un temps i en un espai en què Europa forjarà una identitat i trobarà els seus fonaments. Un d'ells domina àmpliament el paisatge d'aquesta identitat en construcció: és la Cristiandat carolíngia. És veritat que si estudiem la història d'Europa en els segles passats, si mirem amb detall, amb molta cura, l'espai europeu, llavors es fa patent l'especificitat irreductible de cada situació local, es manifesta la diversitat de les aventures humanes i apareixen les grans divisions. Però, contemplades sense prejudicis, aquestes característiques peculiars i aquestes oposicions es presenten com a matisos d'una identitat cultural, els trets essencials de la qual són compartits arreu. No es tracta, però, d'identificar la història europea amb la Cristiandat (fins i tot durant l'època medieval en què el seu influx és major). Del que es tracta és d'entendre que el llarg procés de cristianització social i política europea comença a crear un aire europeu, l'homogeneïtat del qual es troba en una mateixa religió. Si realment es forma una veritable civilització cristiana d'Europa, aquesta serà comuna, tant per les seves característiques pròpies, com per les qüestions y els debats que comporta la confrontació del seu pensament amb altres pensaments, amb la realitat de les societats.

Això pot ésser comprovat llegint l'obra de Ramon Viladés sobre la parròquia de Sant Martí d'Avià, tal com hem dit, bon exemple d'allò que hom anomena la microhistòria, tan útil com l'altra. El llibre consta de cinc capítols i uns annexos. El primer és intitulat *Avià i la repoblació* (19-43). En ell, en haver situat la parròquia de Sant Martí d'Avià en l'espai i descrits els seus antecedents, s'exposa que el nom d'Avià es esmentat per primera vegada l'any 898 en el context de la reconquesta carolíngia i de l'acció repobladora de Jofre el Pelut. Es forma tot seguit la parròquia, essent consagrada la seva església sota l'advocació de Sant Martí de Tours el dia 12 de gener de l'any 907, l'acta de consagració de la qual és analitzada amb cura per Ramon Viladés, perquè en ella consten tots els elements necessaris per a construir la nova parròquia: fundadors, terme parroquial, dotació, consagració i dedicació a un titular, sant Martí, detall suficient per a documentar la intervenció decisiva de les autoritats franques en l'erecció de la parròquia, que naixia dins el marc imposat de l'ortodòxia carolíngia. La descripció de la seva sagrera, molt ben documentada, permet a l'autor situar-se «en els anys en què es va començar a configurar el nucli antic d'Avià a redós de l'església».

En el segon capítol, sota el títol d'*Els senyors d'Avià* (47-61) l'autor exposa, fent ús de les fonts escrites de l'època (capbreus i altres), quins foren els senyors dominicals i jurisdiccionals que exerciren el seu senyoriu a la parròquia de Sant Martí d'Avià i els seus béns: el monestir de Santa Maria de Ripoll, el de Santa Maria de Serrateix (titulars d'imposició carolíngia, contemporanis del d'Avià); també quins foren els senyors alodials: el monestir de Sant Llorenç prop Bagà, el monestir de Santa Maria de Montbenet, la mateixa parròquia de Sant Martí d'Avià, la comunitat de preveres de Berga.

L'església actual data del segle XVIII, en què «la febre constructora és impressionant». A la seva descripció, i també a la de la rectoria, a l'anàlisi del seu mobiliari, gràcies als inventaris conservats, a les desamortitzacions, destruccions i reconstruccions, dedica el seu autor el capítol tercer titulat *Església neoclàssica* (65-87). *Vida parroquial* és el titol del quart capítol (91-141). Ell ens parla de l'any litúrgic, dels sagraments, dels sagramentals, de la religiositat popular (confraries i associacions, romeries, celebracions com els desagravis i les festes constantinianes), de la predicació i la catequesi, de les obres socials, de les visites pastorals. No és una mera descripció perquè l'autor té present el context situat en l'evolució de les ideologies, en la història de l'Església i de la societat civil, en el desenvolupament de la litúrgia i de les devocions populars. Aquest context permet al lector entendre els canvis produïts al llarg dels segles. Com també en els altres capítols, hom ha tingut present les fonts històriques, en aquest cas les consuetes i els qüestionaris de les visites pastorals.

L'últim capítol és titulat *Les capelles del terme parroquial* (145-181). Tenint present les fonts històriques, l'autor descriu l'església de Sant Isidre i Sant Galdric de Graugés, la de Santa Maria, la de Sant Cerni de Clarà, la de Nostra Senyora del Remei, la de Sant Elies i la de la capella de la Torre del Piquer.

El llibre s'acaba amb quatre annexos (185-205). El primer és l'acta de consagració de Sant Martí d'Avià, de la qual hom dóna el text llatí, revisat i puntuat de nou per l'autor del llibre, i una acurada traducció catalana. El segon annex conté el testament de mossèn Josep Rotllan, del 1878, nomenat rector de Sant Martí d'Avià l'any 1849, que tingué un cert protagonisme, amb conseqüències posteriors, amb motiu de la desamortització de 1855. El tercer annex conté el qüestionari que el bisbe de Vic, administrador apostòlic de Solsona, Josep Morgades, envià a totes les parròquies l'any 1894. Les respostes permeten descobrir la vida parroquial de Sant Martí d'Avià en aquell moment.

El llibre objecte de la ressenya, com hom pot veure, versa sobre la parròquia de Sant Martí d'Avià. Hi encaixa l'annex quart que conté el llistat dels preveres fills d'Avià, no tots per raons òbvies, des de l'any 1328; dels rectors de la parròquia amb les dades biogràfiques que l'autor ha pogut aplegar; dels vicaris i dels beneficiats documentats. L'autor acaba amb el llistat de les religioses nascudes a Avià. Mapes, plànols, taules diverses i fotografies de documents, edificis i persones completen un text ben escrit i no mancat de notes erudites.

Cal dir que la qualitat d'aquesta monografia sobre la parròquia de Sant Martí d'Avià ve avalada per una excel·lent metodologia, de la qual són testimonis altres obres històriques de Ramon Viladés sobre temes de la comarca del Berguedà. Les fonts històriques escorcollades amb paciència i constància corroboren la qualitat del llibre. L'autor no ha deixat per verd cap arxiu on pogués trobar alguna notícia sobre el seu tema: Arxiu Parroquial de Berga, Arxiu Parroquial d'Avià, Arxiu de Cal Mas d'Avià, Arxiu Diocesà de Solsona, Arxiu Parroquial de Cardona, Arxiu Comarcal de Berga. Finalment, l'autor té ben present qualsevol informació proporcionada per altres historiadors, locals o no, i útil per a seva obra. El seus noms prestigien, ben cert, la tasca feta per l'autor: J. de Bolós, Manuel Riu i Riu, Josep M. Font i Rius, Cebrià Baraut, Joan Serra i Vilaró, Joan Bada i Elias, Josep Massot i Muntaner, Josep Benet, R. Huch i Guixer, Josep Noguera, Rosa Serra, etc.

Josep Hernando

Lluís MESSEGUER, *Castelló literari. Estudi d'història cultural de la ciutat* (Col·lecció Biblioteca deles Aules. Maior, 2), Castelló, Universitat Jaume I i Diputació de Castelló 2003, 452 pp.

Ja en la primera de les pàgines introductòries (9-12) l'autor té consciència de pertànyer a la cinquena generació d'estudiosos castellonencs contemporanis (9) i qui sap si també la d'oferir amb el present llibre la primera ‚summa' de la nova trajectòria, ja que la raó d'ésser de la nova escola, pròpia del segle XXI, i del seu camp de treball, és la que integra dins el concepte de ‚literatura' escrits que no nasqueren com a literaris, i creacions orals, ultra les escrites, i és oberta a integrar-hi «tota forma de comunicació oral o escrita» (11) vehiculada amb els darrers mitjans electrònics.

Travessada la llinda del primer capítol ens trobem amb unes pàgines destinades a recordar com Castelló ha estat vist amb ‚mirada exterior' (15), de vegades com a topònim de referència merament perquè així s'ha escaigut, de vegades com a lloc on s'ha esdevingut algun fet (en les *Cròniques* de Jaume I i de Pere III) i ja en el segle XVIII com a objecte de descripció de viatgers més o menys forans (15-26). Moltes de les mostres aplegades en el capítol II sobre *La cultura popular i la representació literària* (45-90) o pertanyen o almenys tenen arrels en els segles anteriors al XIX, ni que només fos la *Dilucida descriptio festi sanctae Magdalenae* (61).

Però, per ventura, el capítol més connatural amb la temàtica del present anuari i alhora el més extens, és el terç (91-147), que repassa (tota?) la producció literària de castellonencs des del que escriví les quatre ratlles de la inscripció ibèrica, ací transcrita (95), fins al sonet d'Alonso Arrufat escrit el 1791 celebrant en català la ‚paternitat leonina' de Jaume I en fer néixer Castelló (147); ací passa successivament tot allò que a partir justament del rei Jaume ha estat escrit a Castelló, representa d'alguna manera l'acta de la seva constitució col·lectiva i es con-

serva en el seu Arxiu Municipal, es podia aprendre en el seu Estudi de Gramàtica i Arts o ha estat escrit pels castellonencs en el curs dels segles fins al començament del XIX; aquestes pàgines podrien semblar una primera bibliografia d'escriptors castellonencs, on entren les obres gramaticals de Jaume Miquel Falcó, les elucubracions i els sermons dels teòlegs del barroc, els escrits del gran castellonenc Josep Climent i Avinent i *La Famosa Representación de la Assumción de Nuestra Señora a los cielos*. I ací ens hem d'aturar per imposició cronològica

Vist en el seu conjunt, aquest llibre és un encert, en el qual es poden discutir detalls (per exemple, un servidor no gosaria afirmar que mestre Vicent Ferrer passà corporalment per Castelló el maig o primers de juny del 1413 (101-102), perquè l'anotació atendible precisa que no es tracta del mestre, ans de la Companyia; perquè l'anotació de Llorens de Clavell és tan surrealista (un mestre Vicent delegant la facultat de fer miracles! ‚risum teneatis'?, que sembla invenció talment eixida del mateix Annio da Viterbo en persona); i perquè, si no recordo malament, hi ha una lletra del rei Ferran al Governador de la Plana indicant que mestre Vicent evités Castelló); el conjunt, però repeteixo, crec que és un encert.

L'autor podria haver-se protegit les espatlles amb grans procedents, ja que històries ‚literàries' són gènere cultural conegut des del segle XVIII, també entre nosaltres per obra de Jaume Villanueva amb el *Viage literario...*; després, durant el segle XIX vindria l'*Histoire littéraire de la France*, encara no acabada, i ja a cavall entre el segle XIX i el XX, la col·lecció de Denifle i Ehrle, *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters*, tot plegat continuat amb una publicació periòdica, els «Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge». Només hi ha dues diferències amb el llibre de Messeguer: per una banda, aquest es limita a una sola ciutat, però per l'altra, aquells només assumeixen ‚literatura' homologada com a tal, i en aquest també entren altres manifestacions culturals com les expressions populars i darrerament les formes de comunicació com el cinema i les que la inventiva tècnica posa cada dia més a les mans de tothom.

Amb l'enhorabona per aquesta nova manera d'informació ‚literària', auguro que tingui molts imitadors; i si la poc precisa notícia que la Diputació de Girona ha emprès quelcom de semblant per a les comarques de la seva cicumscripció es confirma, espero que arribi prest a bon port.

Josep Perarnau

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Bibliographie annuelle du Moyen Âge tardif. Auteurs et textes latins, 15 (2005), X i 678 pp.

El present volum ens ofereix bibliografia sobre els següents autors nostres: Abraham (Tortuosus) Iudaeus; Adam Alderspacensis, per la *Summula de Suma Raymundi* (1); *Alchimia* (21-28); Angela de Fulgineo per la traducció en català (34); Arnau de Vilanova (49-51); Benedictus XIII (74); Franciscus Eiximenis (147); Guiu de Montroquer (191-192); Guillelmus de Aragonia (192); Joan Ballester (275); Joan Jaume (315); Joan de Palomar (325); Joan Lluís Vives (346); *Logica Morelli* (375, núm. 2882); Nicolaus Cusanus-Ramon Llull (423, núm. 3248); Nicolaus Eymerici (429-430); Petrus de Castrovol (477); Petrus Thome (486); Philippus Riboti (490); Raymundus Lullus, b. (502-511); Raymundus Martini (511); Raymundus de Pennaforti (511); Raymundus Sabunde (511); Thomas Migerii (587-588); Vincentius Ferrarius, s. (603).

Hi ha dues referències al recent recull d'articles de Jocelyn N. Hillgarth, *Spain and the Mediterranean in the Later Middle Ages: Studies in Political and Intellectual History* (Variorum Collected Studies Series, 764), Aldershot, Ashgate 2003, les de les pàgines 348, núm. 7632 i 504, núm. 3853; hi són reproduïts: *The Disputation of Majorca (1286): Two New Editions* i sis articles de tema lul·lià. — J. P. E. [20.017-20.018

Catàleg de publicacions de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1701-2005). Taula i índex d'autors i de matèries. Edició a cura de Carme Miquel Rodríguez, Mercè Colomer Maronas i Albert Corbeto López. Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres 2005, 442 pp.

Amb motiu del tres-cents aniversari de les publicacions de la Reial Acadèmia barcelonina, ultra les pàgines liminars de Mireia Campabadal i Bertran, *La tasca editorial de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: 1701-2005* (11-31), que la mateixa autora defineix «breu visió panoràmica» de l'activitat editorial de la docta institució, amb particular esment dels projectes que en caracteritzen l'esperit i es troben en «les Memòries, els discursos i el butlletí» (11); aquests han estat en realitat les fites del catàleg, car la seva primera part, *Taules de publicacions*, ha respectat les identitats de les col·leccions, començant per la publicació, el 1701, de les *Nenias Reales y lagrimas obsequiosas...*, en la mort de Carles II, a càrrec de l'Acadèmia dels Desconfiats, precursora de l'actual (35); anys després de la *Nueva Planta*, el 1756 naixia la col·lecció de *Memorias*, amb XXV volums (37-49), el darrer dels quals, del 2000, conté aquests dos títols que recauen en el nostre camp: Josep M. Burt i Cristina Godoy, Barcino, *de sede imperial a urbs regia en época visigoda* (425-466); i Charles Bonnet i Julia Beltrán de Heredia, *El primer grupo episcopal de Barcelona* (467-490). Segueix el «Boletín...», nascut amb el segle XX, les taules del qual ocupen les pàgines 51-100 [i les publicacions del qual, en els darrers anys, recaients en el nostre camp són ben conegudes dels nostres lectors pels dos fascicles de *Taules dels volums I-X* (40/120) i *Taules dels volums XI-XX* d'«ATCA» (53/123)]. Vénen els *Discursos* des del 1872 (101-115), les «Series Maior» i «Series Minor» de monografies (117-118) i les «Altres Publicacions» (119-127). La segona part del catàleg, *Índex d'autors i de matèries*, dóna en llista unitària per estricte ordre alfabètic del primer cognom dels autors (entre els quals de vegades consta algun tema) tot allò que ha estat publicat en les sèries de la primera part, incloses les recensions de treballs d'altri publicades dins el «Boletín...» (131-440). — J. P. E. [20.019

«Collectanea Franciscana. Bibliographia Franciscana, principaliora complectens opera anno 2004 edita», XXVIII (2006), 496 pp.

Hi trobem una secció dedicada a estudis sobre Ramon Llull editats el 2004 (154-161); els estudis sobre Arnau de Vilanova són indicats en la pàgina 423; hi ha notícies de publicacions diverses en la secció hispànica (233-237). — J. P. E. [20.020

Dizionario Biografico degli Italiani, 64. *Latilla - Levi Montalcini*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 2005, XX i 816 pp.

El present volum conté els següents articles que ens afecten: *Latini, Latino*, de M. Ceresa, per la seva relació amb Antoni Agostí (14-16); *Laurana, Francesco*, de R. Novak Klemencic, arquitecte que treballà per a Alfons IV Trastámara a Nàpols (55-63); *Lauria, Ruggero di*, d'Andreas Kiesewetter (98-105); *Lauro, Pietro*, de G. Dini, que traduí a l'italià el *De secretis naturae sive de quinta essentia* del pseudo-Llull (119-122); *Leca, Raffaele da*, i *Leca, Rinuccio da*, de R. Musso, implicats a favor d'Alfons IV Trastámara en la lluita d'aquest per la possessió de Còrsega (262-267); *Lentini, Rainaldo*, de S. Fodale, actuà contra Pere el Gran en el temps posteriors a les Vespres Sicilianes (376-378); i *Leoni (Lioni), Piero (Pier Leone, Pierleone da Spoleto)*, de F. Bacchelli, perquè era «...eccezionale la concentrazione nella biblioteca del Leoni delle opere di Raimondo Lullo» (608: 606-610). — J. P. E. [20.021

Dizionario Biografico degli Italiani, 65, *Levis - Lorenzetti*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 2005, XX i 812 pp.

Els següents articles recauen en el nostre camp: *Lippi, Filippo,* de L. Bortolotti: un tríptic seu, ara a Cleveland, Museum of Art, hauria estat encomanat per Giovanni di Cosimo de' Medici, i ofert al rei Alfons IV Trastámara el 1458 (198-207, en particular 205); *Lo Frasso (Frasso, de lo Frasso), Antonio*, de F. Pignatti, sard de l'Alguer, que visqué anys a Barcelona, on el 1573 publicà *Los diez libros de fortuna de amor* i d'altres llibres seus (421-424); *Lomellini, Angelo Giovanni*, de R. Musso, genovès, patró de nau, la primera gesta del qual fou capturar el 1435 una vaixell català al Mar Egeu, venut a Rodes; anys després, per compte del comú de Gènova es dedicà a lluitar contra pirates catalans en el Mar Tirrè i fins i tot formà part d'una ambaixada al rei Alfons IV Trastàmara (555-557); *Lomellini, Battista*, de R. Musso, genovès: s'associà a Bocicaut a fi que Gènova reconegués la legitimitat de Benet XIII, el rebés solemnement el 1405 i fos la seva base d'operacions per a l'entronització papal a Roma (557-559); *Lomellini, Carlo*, de R. Musso, intervingué a Nàpols a favor dels Anjou contra Alfons IV Trastámara (561-563); *Lomellini, Giacomo*, de M. Cavanna Ciappina (566-570), fortament implicat en l'explotació de les riqueses de l'illot de Tabarca fins que el perdé el 1741; *Lomellini, Leonello*, de R. Musso, genovès, pretendent a baró de Còrsega pel rei de França entre el 1376 i el 1407, en guerra contra Arrigo della Rocca i Vicentello di Istria, favorables a la sobirania de la Casa de Barcelona (576-577); i *Lomellini, Matteo*, també de R. Musso, genovès que el 1435 es revoltà contra el duc de Milà, Filippo Maria Visconti, perquè aquest havia fet les paus amb Alfons IV Trastámara, empresonat pels Genovesos en la batalla o *Comedieta de Ponza* (577-579). — J. P. E. [20.022

«Medioevo Latino. Bulletino bibliografico della cultura europea da Boezio a Erasmo (secoli VI-XV)», XXVI (2005), XLIV i 1780 pp.

La primera secció, dedicada als autors i texts, informa de bibliografia sobre els nostres següents: Abraham bar Hiyya (10); Agobardus Lugdunensis archiepiscopus (21); Alexander VI papa (36-37); Alphonsus V Aragoniae rex (43; cf. 72, Bartholomaeus Facius); Antonius Andreae (51-52); Antonius de Canalibus (52); Arnaldus de Villanova et pseudo-Arnaldus (56-57);

Aufredus Gonteri Brito (59); Benedictus XIII antipapa (82); Bonifacius Ferrarii (126); Calixtus III papa (131); *Carmina Rivipullensia* (133); Claudius Taurinensis episcopus (143); Dhouda (162); *Dialogus quaestionum LXV subtitulo Orosii percontantis et Augustini respondentis* (162); Elipandi Toletani (*Litterae ad Felicem Urgellitanum*: 175); Felix Urgellendis episcopus (186); Florus Lugdunensis (188; eius manus in cod. Vallicelliano); Franciscus Ximenius Gerundensis OFM (sic! Eiximenis) (212); Fridericus III Aragoniae, Trinacriae rex (218); *Gesta Comitum Barcinonensium* (234); Guido Terreni (258/ cf. 698, núm. 5218); Guillermus de Biterris (260); Guillelmus Sedacerii (273); Hieronymus Pauli (290); Iacobus I, Aragonum rex; i Iacobus II, Aragonum rex (309); Iacobus Gener/Janer (312); Iacobus III, rex Maioricarum (312); Ingetus Contardus (319); Ioannes Biclarensis abbas (328); Ioannes Canonicus (283; cf. 1579, núm. 14709); Iohannes Margarit (350); Iohannes de Palomar (352, cf. 379, núm. 2907); Laurentius Valla 395/núm. 3033); *Liber Maiorichinus* (407); Matthaeus, Agrigentinus episcopus (429); Nicolaus Eymerici (!) (447); Petrus Alberti (469); Petrus III rex (471); Petrus Deguí (475); Petrus Ilerdensis (477); Petrus Le Myésier (479); Petrus Thomae OFM (486); Petrus Michael Carbonellus (487); Petrus Riboti (489); Poncius Carbonelli (494); Raymundus Lullus (501-509); Raimundus Lullus ps.; Raimundus Martini (509); Raimundus de Pennaforti; Raimundus Sabunde magister (509); Renaldus, Barchinonensis grammaticus (511); Thomas Mieres (576); Thomas Migerii (578); Vincentius Ferrarii (591); Vitalis de Canellas (542). Hi ha bibliografia escadussera, que entra en el nostre camp, en d'altres seccions del volum, com en la de *Biblioteche*, on hi ha títols per a Barcelona (905), Cervera (906), Poblet (912), Ripoll (913), Santes Creus (917) i Vic (918); o en la de *Storia delle chiese cattedrali e locali*, on en trobem per a Barcelona (1218), Girona (1229), Oriola (1237), Palma de Mallorca (1237), Sogorb, Seu d'Urgell (1243), Tarragona, Terrassa, Tortosa (1245), València (1247) i Vic (1248); o encara en la de *Storia delle città*, on també trobem Alacant (1265), Barcelona (1268-1269), Castelló d'Empúries (1274), Girona (1287), Lleida (1292), Manresa (1293), Perpinyà (1304), Sogorb (1314), Tàrrega (1317), Torroella de Montgrí (1318)) i València (1319). — J. P. E. [20.023

Repertorium Fontium Historiae Medii Aevi, X/4. *Fontes. Sj - Sz*, Romae, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 2005, 391-558.

Aquest fascicle conté fitxa personal i bibliografia de *Slomo ben Adreth de Barcelona* (403) i de *Socarrats, Joan* (435). — J. P. E. [20.024

Lola Badia, amb la col·laboració d'A. Alberni, X. Bonillo, G. Sabaté, J. Santanach i A. Soler, *Literatura catalana i índex de matèries*, dins «Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literaturra Medieval», fasc. 16 (2002), 1-44.

«Qüern. Repertori bibliogràfic biennal de literatura i llengua catalanes de l'edat mitjana i de l'edat moderna», 6 (2005), 200 pp.

Ambdues publicacions poden tenir una part comuna, la dedicada a Literatura Medieval, obra dels mateixos col·laboradors, tal com reconeix la segona (7); les diferències, doncs, entre els dos títols rauen en la limitació del primer a l'Edat Mitjana i en el fet que els estudis acollits en el primer foren publicats sobretot els anys 2000-2001 i els del segon també apleguen estudis sobre llengua i s'allarguen fins al 2004; ambdós són llista alfabètica única pel primer cognom dels autors i normalment completen la fitxa amb qualque referència al contingut; el primer aplec arriba a 289 títols, el segon a 1473.

El segon, amb la mateixa metodologia aplicada en edicions anteriors [cf. «ATCA», XXII (2003), 818, núm. 17.274], presenta llista única alfabètica de 1473 entrades, completades amb qualque indicació de contingut o de referència a ressenyes (9-183). Segueix la secció de *Referències citades abreujadament* (185-187) i la taula única d'autors, obres anònimes i matèries (189-195). — J. P. E. [20.025-20.026

Marcello BARBATO, Giovanni PALUMBO, *Bibliografia delle lingue e delle letterature romanze*. 4. *Catalano*, dins *Cronologia e bibliografia della letteratura medievale volgare* (Piero BOLTANI, Mario MANCINI, Alberto VÀRVARO, *Lo spazio letterario del Medioevo. 2. Il medioevo volgare*, V), Roma, Salerno 2005, 252-266.

Informació bibliogràfica bàsica, ordenada seguint els següents epígrafs: Bibliografia, riviste specializzate; Dizionari, grammatiche, studi linguistici, antologie, corpora; Storie letterarie, ambienti culturali, forme, temi, pratiche; Ecdotica e storia della tradizione; Storia della disciplina; L'epica; Il romanzo; Il racconto; la lirica; Autori principali della seconda metà del secolo XIV-prima metà del XV; Ausiàs March; Altri poeti; Poesia didattica e allegorica; Prosa dottrinale; Ramon Llull; La storiografia; Il teatro. — J. P. E. [20.027

M. Milagros CÁRCEL ORTÍ, *El Clero secular en Europa en la Baja Edad Media. Bibliografía*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 971-1.047.

Dins la bibliografia europea, ací indicada pel títol de cada publicació, hi ha un apartat dedicat a España (987-989), la major part del qual pertany als Països Catalans [podria ésser més complet, p. e., esmentant la important biblioteca d'Arnau des Colomer, base de la capitular de Girona, «ATCA», II (1983), 172-239, o les pàgines d'Albert Rossich, *Francesc Vicent Garcia: tres segles i mig de referències escrites*, «ATCA», III (1984), 259-276]. — J. P. E. [20.028

Massimo CERESA, *Bibliografia dei Fondi Manoscritti della Biblioteca Vaticana (1991-2000)* (Studi e Testi, 426), Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana 2005, 742 pp.

Les pàgines inicials contenen la llista de les sigles de publicacions periòdiques o de col·leccions que han proporcionat fitxes bibliogràfiques al present aplec (12-19) i la molt més llarga dels autors i títols integrats en el volum (20-275). A partir d'ací segueixen les successives sèries de manuscrits de la BAV i en cada una d'elles el número del volum, completat amb el cognom de l'autor que n'ha tractat i que es troba en la precedent segona llista. I així, per exemple, hi ha indicació dels autors que durant el decenni indicat en el títol han escrit sobre el Borgh. 205 (339), l'Ottob. lat. 396 (388), els Vat. lat. 3824 (655), 7199 (691) i tants d'altres que han conservat escrits d'autors nostres (o, de forma negativa, aquells, dels quals no s'han detectat estudis a ells dedicats durant el decenni esmentat, com pot ésser el Barb. lat. 684 o l'Ottob. lat. 405). — J. P. E. [20.029

Bonaventura DANZA, *Bibliografia del P. G{iovanni} Odoardi*, dins «Miscellanea Franciscana», 105 (2005), IX-XXX.

[Encara que la dita bibliografia no permeti de descobrir una dedicació particular d'aquell autor a algun tema del nostre camp], cal assenyalar el fet que en els negres moments dels anys 1940, dedicà recensions, de vegades relativament llargues, a les poques coses de tema català que li arribaven; i així en el volum del 1947 dedicà notícies a estudis de Miquel Batllori i Bartomeu Salvà; el 1948, a fascicles diversos dels «Studia Monographica et Recensiones Maioricensis Scholae Lullisticae», i a estudis de Francesc Sureda i Blanes, J. H. Probst, i Mauricio de Iriarte; el 1958, a la bibliografia de Miquel Batllori; i el 1961 al recull d'articles d'aquest, *Vuit segles de cultura catalana a Europa*. Després només el 1992 es faria ressò d'un estudi sobre el convent i església de Sant Francesc, a l'Alguer. — J. P. E. [20.030

Ferran ROBLES I SABATER, *Les traduccions alemanyes de literatura catalana*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 18 (2005), 215-229.

Abans que arribés el segle XIX ja s'havien traduït a l'alemany l'*Espill de vida religiosa*, sembla de Miquel Comalada (tres edicions: 1583, 1617, 1709) i el *Llibre d'En Buch ab son cavall*,

editat el 1606 (218); només després en el segle XIX arribarien les primeres traduccions de poesia el 1816 (Vicent Ferrandis, Ausiàs March, Narcís Vinyoles); en la franja central del segle serien traduïts la *Crònica* de Ramon Muntaner i *El llibre de les bèsties* de Ramon Llull (1842 i 1872). La literatura catalana antiga ha començat d'ésser redescoberta després del 1945 amb el *Llibre d'amic e amat* de Llull sis edicions des del 1940, completades per els *Llibre de les bèsties* i el *Llibre d'Ave Maria* del *Blanquerna* (222) [afegim-hi el *Llibre de sancta Maria* i *El Desconhort*: cf. «ATCA», XXV (2006), 600-604)]; nova poesia ha estat traduïda i musicada (Ramon Llull, Joan Roís de Corella, Jordi de Sant Jordi, Anselm Turmeda: 224); finalment, el 1990, era traduït el *Tirant lo Blanc* (226), dins una modesta allau de traduccions de literatura catalana contemporània. [Per cert, Ramon Llull no era un ‚canonge malloquí' (222), sinó un pare de família, casat i emmainadat, que després entrà en l'ordre de penitència]. — J. P. E. [20.031

Charles LOHR, *Latin Aristotle Commentaries*. V. *Bibliography of Secondary Literature* (Corpus Philosophorum Medii Aevi. Subsidia XV), Firenze, SISMEL, Edizioni del Galluzzo 2005, XIV i 568 pp.

La secció medieval, que és la principal de l'obra, aplega bibliografia sobre Anfredus Gonteri (188), Antonius Andreae (190-191), Guido Terreni de Perpiniano (242-243), Johannes Canonicus (Johannes Mambres, Marbres, Marlo) (309), Johannes Fortis Aragonensis (322), Johannes de Montesono (Montsó) (328), Petrus de Castrovol (401), Petrus Thomae (409). Entre els renaixentistes trobem. Celaya, Johannes de (Salaia!) (493),Mas, Didacus (524), (Monzon) Montsó, Petrus Johannes (529), Nunnesius (Núñez), Petrus Johannes (531), Pererius (Perera), Benedictus (536) i Vives, Johannes Ludovicus (560-561). — J. P. E. [20.032

Anna CORTADELLAS I VALLÈS, *Repertori de llegendes historiogràfiques de la Corona d'Aragó (segles XIII-XVI)* (Textos i Estudis de Cultura Catalana 78), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2001, 244 pp.

La tesi doctoral de l'autora es presenta amb nova vestidura en el present volum. Un dels seus resultats es resumeix amb aquesta frase: «Sembla com si la historiografia medieval catalana mantingués una gran austeritat pel que fa a la inclusió de materials llegendaris, i de sobte, a partir de les darreres dècades del segle XIV, s'interessés indiscriminadament per qualsevol tipus de narracions fantasioses» (46). I així, en les primers pàgines de l'estudi introductori trobem els primers esments de llegendes documentades abans del s. XIV, tant si arribaren a estadis més desenvolupats (13-24) com si foren prest oblidades (25-29); l'autora esbrina amb particular esment aquells elements llegendaris que s'introduïren tant en obres lietràries (*Curial e Güelfa*, *Tirant lo Blanc*) com en històries (Pere Miquel Carbonell, Pere Anton Beuter) i es pregunta «com cal explicar l'alt contingut llegendari de les cròniques catalanes més tardanes» (49-51), [sense que en les pàgines següents hi hagi cap referència a les idees historiogràfiques d'Annio da Viterbo, segons el qual les narracions històriques havien d'ésser políticament ‚útils' i per tant havien de contenir elements capaços d'enfortir la identitat política d'una col·lectivitat]. Segueix el capítol que assenyala els elements llegendaris acollits en les obres que van dels *Gesta Comitum Barcinonensium* (57) fins a Pere Miquel Carbonell (90-93) i sobretot Pere Anton Beuter (93-101). Després els centenars de faules de temàtica profana són aplegades per afinitats temàtiques i aquestes ordenades alfabèticament, començant pels *Bestiaris* i acabant pels *Sobrenoms* (105-175), ordenació repetida amb la temàtica religiosa (*Angelofanies* fins a *Visions de la Creu*: 177-221). Hi ha bibliografia (225), relació de les obres revisades (231-235) catàleg d'obres historiogràfiques perdudes (237-239). — J. P. E. [20.033

Anna BARTRA, Jaume MATEU, *Aspecte i prefixació verbal en català antic*, dins «Caplletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (tardor 2005), 85-108.

Els autors es poposen «examinar les propietats i l'evolució d'un determinat tipus de prefix verbal que incideix en l'estructura argumental i en el valor aspectual o d',Aktionsart' de la base verbal», en concret «a partir de l'anàlisi d'un prefix, mostrarem que l'aportació del prefix a l'aspecte no és sinó un efecte col·lateral de l'estructura lèxica del verb prefixat i del mateix significat i valor sintàctic del prefix» (86), analitzant tant la prefixació verbal en llatí (87-90), com en català antic (91-97), amb atenció analítica especial per al català antic (98-104). Resultat: «la forma ambl'arrel nua expressa típicament una activitat no delimitada, mentre que la forma prefixada expressa una realització (i. e., una activitat delimitada..» (104). — J. P. E. [20.034

Juan Alfredo Obarrio Moreno, *La recepció del* beneficium inventarii *en les fonts i en la doctrina catalana*, dins «Revista de Dret històric català», 5 (2005), 61-97.

L'autor estudia la constitució *Scimus* del *Digest*, el seu declivi en el dret tardorromà i en la *Lex visigotorum*, la responsabilitat patrimonial en les fonts jurídiques altomedievals i la recepció del ‚beneficium inventarii' en el dret baixmedieval. Refeta tota la història de la figura, n'estudia la recepció en la cultura jurídica catalana: en quines rúbriques es troba, definició de la figura, quines persones han de fer l'inventari. Se citen textos editats de Jaume Càncer, Josep Comes, Tomàs Mieres, Vicent Gibert, Joan Pere Fontanella, Nicolau Bas i Galceran, de les *Constitucions i altres drets de Catalunya* i dels *Costums de Tortosa*. — J. de P. [20.035

Joan Requesens i Piquer, *Tres greuges històrics sanats o l'honor d'Orígenes, Feliu d'Urgell i Ramon Llull*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 11-46.

L'autor resumeix les conclusions a què, en publicacions recents, han arribat Josep Rius-Camps sobre l'afer d'Orígenes, i Josep Perarnau i d'altres sobre els afers de l'ortodòxia de Feliu d'Urgell i Ramon Llull; contextualitza en una reflexió de caràcter eticopolític explícit les condemnes de què foren objecte aquells tres escriptors, aportant els elements històrics només ara coneguts i debatuts en bibliografia que se cita i arribant a la conclusió que, en circumstàncies ben diferents, tots tres foren víctima de les manipulacions dels responsables polítics del fenomen religiós, a favor de llurs ambicions i objectius temporals. — J. de P. [20.036

Nicolau Dols, *Fonologia abans de la fonologia. Conceptes fonològics en dues arts de trobar*, dins «Randa», núm. 49 (2002= Homenatge a Miquel Batllori/2), 19-30

Exposició de les dades fonològiques incloses en el *Mirall de trobar* de Berenguer d'Anoia (s. XIV), i en la *Nova art de trobar*, atribuïda a Francesc d'Olesa. La primera dada és la divisió de les consonants en les nou mudes, les sis mig vocals i les altres; i la descripció de les sis vocals que equivaldrien teòricament a nou sons, però són en realitat vuit (20-22). Segueix el tema de l'associació de vocal amb consonant en la síl·laba, amb aplicacions tant al tema del diftong com a la pronúncia mallorquina dels segles XIV-XVI (24-29). Hi ha bibliografia (29-30). — J. P. E. [20.037

Fernando Andrés Robres, *Dos siglos de historiografía sobre la Orden de Montesa en la Edad Moderna (1801-2003)*, dins «Studia Historica. Historia Moderna», 24 (2002), 97-140.

Recordats els títols historiogràfics publicats durant els segles XVI-XVIII (98-99, nota 4), perquè també són imprescindibles per a la comprensió de la Montesa moderna, l'autor entra en el segle XIX en què, davant el perill d'extinció es revifà la historiografia apologètica dels quatre ordes militars hispànics, en la qual Montesa ocupa un lloc marginal (103-105). Amb els primers decennis del segle XX arribaren els primers assaigs crítics, entre els que no manquen els de tema local, on destaquen Manuel Betí i Àngel Sánchez Gozalbo (107-108). Després de

la Guerra Civil es presentaren tímidament noves aportacions castellonenques que seguien la temàtica anterior, però també l'edició de fonts sobre Montesa, documentació reial ara a Madrid, AHN i Academia de la Historia (112). Entorn el 1960 començà la represa, precedida per recercadors estrangers (Maur Cocheril, Robert I. Burns, A. J. Forey i Anthony Luttrell), seguits pels historiadors locals interessats en la realitat del Maestrat de Montesa (114-117); i així arriba la historiografia contemporània sobre l'orde de Montesa: edicions de fonts, catàlegs i repertoris (119-121); cartes de poblament i altra documentació (122-123); repertoris bibliogràfics (123-124), obres generals (124-126); estudis monogràfics sobre els més variats aspectes de l'orde (126-138); però per al coneixement de la Montesa moderna hi ha als arxius quantitat enorme de documentació, que cal desempolsar (138). — J. P. E. [20.038

Manuel Riu, *Presentació {de l'Homenatge a Carme Batlle i Gallart}*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 26 (2005), 9-13

Bibliografia de Carme Batlle i Gallart, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 26 (2005), 14-26

El prof. Manuel Riu resumeix la trajectòria biogràfica de la dra. Batlle, bo i assenyalant els passos de la seva activitat acadèmica sempre a la Universitat de Barcelona i la particular atenció a la història urbana de l'època medieval.

La bibliografia de la prof. Batlle s'enceta el 1955 i segueix ininterrompuda fins als nostres dies [i que sigui per molts anys!], i arriba a cent setanta-sis títols; ací és disposada seguint un estricte ordre cronològic. [No cal dir com des d'ATCA ens associem al més que merescut homenatge!]. — J. P. E. [20.039-20.040

José Seguí Campos, *Batllori in memoriam: Batllori y San Juan de Ribera*, dins «Miscelánea Comillas», 62 (2004), 549-566.

Júlia Butinyà, *Miquel Batllori, humanista*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 201-207.

«El presente trabajo pretende presentar la inquietud del p. Batllori por la vida cultural valenciana de la edad moderna y particularmente de la figura de san Juan de Ribera» (551) i així, de la mà de Batllori, repassa els corrents culturals i espirituals, humnisme inclòs, que treballaren per dins la cultura catalana fins ben entrat el segle XVI; a València arribaria el primer pas de reforma amb sant Tomàs de Villanueva (557); i, ja plenament en la línia de Trento, anb sant Joan de Ribera, .entre humanista y posttridentino' (559); té particular interès el col·legi del Corpus Christi, la celebració de sínodes diocesans (561); durant dos anys fou virrei, plenament volcat a favor de la pau pública (561-562); intentà de donar impuls a la conversió dels moriscs i al final considerà indicada l'expulsió (563-564); font de tot el seu pontificat: «su intuición sobre la necesidad de reforma espiritual» (565).

Butinyà evoca records personals dels darrers anys de Miquel Batllori, el ressò que els seus escrits han tingut en la vida intel·lectual catalana i la consistència de la seva bibliografia, aplegada en els volums de l'*Obra completa*, en el de *Records de quasi un segle*, i en obres de col·laboració amb altri. — J. de P. [20.041-20.042

Giovanna Nicolai, *In ricordo di Giulio Battelli* dins «Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte. Siegel- und Wappenkunde», 51 (2005), 1-20.

Sis dels cent-quaranta títols que figuren en la seva bibliografia (9-20: els núms. 83, 100, 107, 115, 118 i 137) tracten temàtica pròpia d'aquest anuari. [Amb aquestes línies també expresso la veneració davant un dels grans mestres de la paleografia contemporània; i no em puc estar de repetir l'observació que féu en fixar-se en els dos colors de la bandera catalana: el

groc significa sobirania damunt l'or o la moneda; el vermell, sobirania damunt la sang, és a dir autoritat judiciària suprema sobre vida i mort]. — J. P. E. [20.043

Joan SANTANACH I SUÑOL, *Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta i els inicis de l'Editorial Barcino*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 821-830.

L'influx de Pompeu Fabra en la decisió fundadora de Josep M. de Casacuberta era recordada per aquest, però l'autor n'assenyala d'altres, començant pels matiners comentaris de «La Publicitat» i de «La Veu de Catalunya»; d'altres literats i historiadors s'afegiren a la primera benvinguda, extensiva a la «Col·lecció Bernat Metge de Clàssics grecs i llatins», i més convençuda a la vista dels primers títols d'«Els Nostres Clàssics» publicats en el segon semestre del 1924. — J. P. E. [20.044

Joan PUJADAS I MARQUÈS, *Joan Coromines, una vida al servei de la llengua i del país*, dins «Revista de Catalunya», núm. 203 (febrer 2005), 31-43.

Josep FERRER I COSTA, *Joan Coromines, "opus" filològic*, dins «Revista de Catalunya», núm. 203 (febrer 2005), 45-61.

Joseph GULSOY, *Joan Coromines, el mestre*, dins «Revista de Catalunya», núm. 209 (setembre 2005), 128-134.

El primer títol resumeix la biografia de Joan Coromines, amb les seves fractures de i després de la Guerra Civil 1936-39, l'exili a l'Argentina (Cuyo), i als Estats Units (Xicago), la vinculació constant i de vegades soferta amb la pròpia terra, el retorn i el reconeixement després de l'*Onomasticon Cataloniae* i del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

L'autor del segon article recorda que la producció del prof. Coromines abasta camps múltiples, però el seu centre fou sempre l'etimologia i més en concret els dos diccionaris etimològics, ultra el projecte nonat de la *Gramàtica històrica de la llengua catalana* (49); ací són resumits treballs i afanys per a l'elaboració i publicació dels dos diccionaris, completats amb el llibre sobre *El parlar de la Vall d'Aran* (58).

El prof. Gulsoy remarca la novetat dels dos diccionaris pel fet de no limitar-se a assenyalar l'etimologia i el primer ús d'un mot, ans intentar resumir les etapes evolutives fins a la seva configuració actual, mètode també aplicat a l'estudi filològic de les *Vides de sants rossellonesos*. — J. P. E. [20.045-20.046-20.047

Josep SOLERVICENS, *Pròleg {a* Eulàlia DURAN, *Estudis sobre cultura catalana al Renaixement}*, València 2004, 15-32.

Bibliografia d'Eulàlia Duran, Ibid., 743-757.

El primer títol resumeix les onze aportacions de la prof.ssa Duran al tema de *L'elaboració d'un imaginari nacional* i les setze sobre *Història cultural i literària* (la llista d'aquests títols es troba entre la tercera part de les notícies bibliogràfiques del pas al Renaixement en la corresponent secció d'aquest volum), totes sobre aquells anys en què es cloïa l'Edat Mitjana i s'entrava en un període nou de la història cultural i literària de Catalunya. El segon és la llista unitària de les publicacions de l'autora, en seqüència cronològica des del 1958 al 2004. — J. P. E. [20.048-20.049

Dr. Àngel Fàbrega i Grau. Canonge arxiver de la catedral de Barcelona, Vilassar de Dalt, [Ajuntament] 2005, [48 pp.].

Aquest opuscle commemora l'atorgament de la Medalla d'Or de la vila de Vilassar de Dalt al dr. Àngel Fàbrega, tants anys arxiver de la Seu de Barcelona, el 29 d'abril del 2005; entre

les pàgines que recorden aquells solemnes actes destacaríem com a més afins a la nostra temàtica les de Pere Benito i Monclús, les del currículum vitae, amb bibliografia extractada, i les de Josep Baucells i Reig. — J. P. E. [20.050

Luis García Ballester (1936-2000) in memoriam, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad medicinae scientiarumque historiam illustrandam», 21 (2001), 435-436.

Aquest és l'escrit oficial d'aquella revista amb motiu del traspàs del seu fundador; dins el mateix fascicle se sumaren a l'homenatge els sis autors amb els títols següents: José M. López Piñero, *Fragmentos del constante recuerdo de Luis García Ballester*, 437-446; Juan Antonio Paniagua, *Ante la muerte de un amigo*, 447-452; Roger French, Andrew Cunningham, *Luis*, 453-455; Vivian Nuton, *Luis García Ballester and Galen*, 457-464; Danielle Jacquart, *Contribution de Luis García Ballester à l'histoire intellectuelle de la médicine médiévale*, 465-469. Afegim-hi Antoni Malet, *Luis García Ballester, 14 February 1936-10 October 2000*, dins «Isis. International Rewiev Devoted to the History of Science and his Cultural Influences», 94 (2003), 669-671; i afegiré l'excel·lent record personal d'En Garcia Ballester, amb el qual vaig tenir el goig de col·laborar en la preparació de la «I Trobada Internacional d'Estudi sobre Arnau de Vilanova» i en l'edició de les actes en el volum XIV d'aquest anuari. ‚In Pace'. — J. P. E. [20.051

Jocelyn N. Hillgarth, *Spain and the Mediterranean in the Later Middle Ages. Studies in political and intellectual History* (Collected Studies, 764), Aldershot, Ahsgate - Variorum 2003, XII i 304 pp.

L'autor començava entorn el 1950 el seu treball sobre la temàtica indicada en el sotstítol; són, doncs, més de cinquanta anys d'aportacions magistrals, pel que fa als Països Catalans, més sobre història cultural que política; ací en són aplegats disset, sobre temes com Ramon Llull, Mallorca i la Corona catalanoaragonesa. En la bibliografia de l'autor hom pot comptar cinquanta-nou títols dedicats a Ramon Llull, alguns dels quals es troben entre els disset ací reproduïts. [No cal dir que el fet de tenir-los aplegats en un sol volum és una facilitat que cal agrair a l'autor i a l'editor, cosa que fem amb molt de gust]. — J. P. E. [20.052

Joan March Noguera, *Mateu Obrador Bennàsser, un home emprenedor*, dins «Randa», 51 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/4), 91-102.

Resumida la biografia d'Obrador, en la qual l'autor subratlla «la seva capacitat per a posar en marxa projectes regeneracionistes en la Mallorca embadalida de final del segle XIX» (92), es fixa en tres d'aquests aspectes: el folklore, Lluís Salvador i Antoni Alcover, tots tres temes presentats reproduint pàgines del mateix Obrador, sobre folklore (92-93), una llarga lletra a l'Arxiduc (93-99) i una no tan llarga lletra a mossèn Alcover sobre les *Rondayes mallorquines* (99-101). — J. P. E. [20.053

Josep M. Mas i Solench, *Bibliografia del Dr. Josep M. Font i Rius* (Series Minor, 10), Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres 2005, 64 pp.

Amb motiu del norantè aniversari del Dr. Font i Rius, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona decidí oferir-li aquest present, en el qual trobem, de la pàgina 9 a la 27 un resum biogràfic i una valoració de la seva aportació científica en el camp de la història del dret català. Segueix la llista de *Publicacions del Dr. Josep M. Font i Rius classificades per ordre cronològic*, des del primer títol publicat el 1934 a «La Paraula Cristiana» fins al darrer, del 2003, de col·laboració al *Liber Iudicum Popularis* (53); segueixen una traducció, contestacions acadèmiques i pròlegs (53-57); també la llista d'activitats universitàries, premis i distincions (67-60). Les dues darre-

res pàgines contenen bibliografia sobre la personalitat i l'obra del Dr. Josep M. Font i Rius (61-62). — J. P. E. [20.054

Eva SERRA I PUIG, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica*. Conferència pronunciada davant el ple el dia 21 d'octubre de 2004. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2005, 60 pp.

Les primeres pàgines recorden allò que els contemporanis (Jordi Rubió i Balaguer, Josep Pla i d'altres) i sobretot el seu fill, Josep M. de Sagarra en les *Memòries*, digueren d'aquell prohom (5-7); segueixen les que resumeixen els orígens familiars i els anys de formació i d'estudis universitaris sota Manuel Milà i Fontanals i Manuel Duran i Bas (8-12); no trigà la dedicació al passat, des de l'arqueologia (amb el descobriment del poblat íber de Puig Castellar dins propietat seva) a les guerres carlines, amb tirada cada vegada més forta a la sigil·lografia dels segles XII-XIX, que, havent començat en castellà, portà a la publicació dels tres volums de la *Sigil·lografia catalana*, entre el 1916 i el 1932 (13-30), sense rebaixar l'atenció a Sant Vicens de Sarrià ni al tema de la Guerra dels Segadors (31-38); políticament passà del tradicionalisme familiar, declaradament catòlic (51-53), a la Lliga i després a Acció Catalana, fins a veure's forçat, si s'estimava la vida, a exiliar-se a França ja l'octubre de 1936, on doblement marginat, moria en acabar el març del 1939 (43-54). Les darreres pàgines contenen la bibliografia ordenada cronològicament (55-59). La seva documentació és a la Biblioteca de Catalunya. — J. P. E. [20.055

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA GEOGRÀFICA

Marta MONJO GALLEGO, *Noves aportacions a l'arbre genealògic de la família Montcada, senyors de la baronia d'Aitona*, dins «Misc. Batlle», 327-341.

L'Arxiu Ducal de Medinaceli de Catalunya (Poblet?), ha permès de precisar que el dot de Constança d'Aragó, germana de Jaume I, en casar-se amb Guillem Ramon de Montcada jr el 1212 no consistia en els drets senyorials damunt Albalat de Cinca i Mequinensa, ans en els d'Aitona, Serós i Soses (329); l'altra aportació consisteix en la successió de les generacions en els segles XV-XVI (334-339), dades esquematitzades en els dos arbres genealògics per a cada un dels dos segles (340-341). Hi ha dibuix del territori de la baronia d'Aitona (333). — J. P. E. [20.056

Cèsar M. PAYÀ I BOTELLA, *La visita de residència a Alcoi el 1682*, dins «XVII Congrés Corona», III, 707-719.

La visita de residència era mecanisme de control reial de l'administració dels municipis; la d'Alcoi 1682 hauria estat fora de l'ordinari, potser per indicis d'irregularitat; és coneguda per l'AMA, *Visita de residècia any 1682*. Resumida la situació de la vila i les dues visites del 1582 i 1629 (708-709), consta que, rebut l'avís, la vila procurà d'eximir-se'n apel·lant a antigues concessions reials, però el visitador es presentà al·legant manament reial exprés; el primer lloc visitat fou l'arxiu, on manà tapar escletxes i fer inventaris de tot (710); les observacions resultants de la visita foren formulades en setanta capítols, ací resumits: sobre oficials i funcionament del consell (711-712), qüestions econòmiques (713-714), mancances de la gestió administrativa (714), afers dels notaris (havien d'ésser controlats per la justícia: 715) i infraestructures (715-716). La vila procurà rebaixes en tretze capítols i obtingué que s'allargués de dos anys el termini per a les obres de l'arxiu (717-718). — J. P. E. [20.057

Pedro C. PICATOSTE NAVARRO, *Vivir y morir en el Alicante medieval*, dins «XVII Congrés Corona», II, 315-323.

A base dels testaments, l'autor analitza les diverses classes de deixes per a funeral i sepultura, per a bé d'ànima amb fundacions de misses ben documentades en el *Libro antiguo de beneficios* de Santa Maria d'Alacant i en el *Llibre de testaments de la cort d'Alacant*, introbable (318-319). En apèndix és transcrita la clàusula del testament de Berenguer de Puigmoltó, «faent e pertanyent a una capellania per ell ordenada... en la sglésia de Santa Maria d'Alacant», transcrita notarialment el 1336 (320-321). — J. P. E. [20.058

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Abadologio del Monasterio de Santa María de Alaón. Primera parte*, dins «Aragonia Sacra. Revista de Investigación», XV (2000), 7-35.

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Abadologio del Monasterio de Santa María de Alaón (segunda parte)*, dins «Aragonia Sacra. Revista de Investigación», XVIII (2004-2005), 7-40.

Al començament del lliurament primer trobem les actuals fonts documentals d'aquell monestir Ribagorçà: Lleida, ACap i ADioc.; Montserrat, AMon; Barcelona, ACA i BC; Madrid, AHN i BAHist.; i Saragossa, ADip. (8-9); monestir ubicat en el Pas de la Trompeta o d'Escales entre l'Alta i la Baixa Ribagorça, que tot porta a considerar d'origen visigòtic, restablert en vida de Carlemany entorn el 810: segueix la formació del patrimoni i la constitució de priorats i granges (11-16); l'estructura de la comunitat, des de l'abat fins als ‚pueri' i els servidors externs (16-20); des del 810 la vida monacal es regia per la regla benedictina de Benet d'Aniana i des del 954 per la *Regla de sant Benet*, des d'entorn l'any 1000 per la reforma de Cluny i des del 1335 fou integrat en la Congregació Claustral Tarraconense (21-26). Segueix l'abaciologi (27-28) i el resum històric de cada un dels abats (29-35). El resum històric de cada un dels abats segueix en tot l'article segon, fins al 1213 (7-40); és abundosa la il·lustració, dins la qual destaquem la reproducció de pàgines manuscrites. — J. P. E. [20.059-20.060

Francesco MANCONI, *L'Alguer, un puerto catalán en la ruta de Oriente*, dins «XVII Congrés Corona», I, 435-440.

Aquestes són «algunas consideraciones sobre el papel de l'Alguer, la ciudad que en el siglo XIV se convierte en la más segura -casi la única- avanzadilla catalana en la isla» (435); mantenir l'Alguer en la Corona no era sols un objectiu estratègic, ans també econòmic, sobretot pel corall, extrem confirmat tant per la història econòmica com per la documentació d'ACA, *Generalitat* i pel *Codex Diplomaticus Sardiniae* o pel *Llibre vell* de l'Alguer; l'oligarquia ciutadana catalana es projectà damunt la contrada amb inversions redditícies. — J. P. E. [20.061

Alessandra DERRIU, *Atti contabili della villa di Alghero. (Mandati e ricevute di pagamento, anni 1405-1415)*, Sàsser, Editrice Democratica Sarda 2005, 120 pp. i al final vuit fulls de reproduccions fotogràfiques.

Les pàgines introductòries informen sobre les vicissituds per les quals ha passat l'AComunal de l'Alguer i en particular el seu *Archivio Antico* (9-15); tot seguit és resumida la situació política general d'aquells anys, en què continuava la tensió bèl·lica contemporània amb els Doria i amb el vescomte de Narbona, situació que es reflecteix en les repetides anotacions de paga a guardes i a reparació de les murades de la vila (19-22); és exposada la qualitat paleogràfica material o gràfica de la documentació, que és resumida en els seixanta-cinc regests en llengua italiana, tant si el text original és català com llatí, datats els anys 1414-1415 (49-74). Segueixen les taules onomàstica i toponímica (75-82), reproducció de les filigranes (83-84), notes al text (85-99) i bibliografia (101-119). — J. P. E. [20.062

Aldo SARI, *Il paliotto d'argento dell'altare maggiore e la sistemazione definitiva del presbiterio della cattedrale di Alghero nel XVIII secolo*, dins «Sacer. Note su antichità e storia di Sardegna», 11 (2004), 53-68.

El frontal de l'altar major, reproduït en fotografia, fou elaborat a Gènova el 1715 (76), fou pagat pel bisbe amb la col·laboració del capítol catedralici, la decisió econòmica del qual consta en acta de l'AStorico Capitolare dels darrers dies d'aquell any, escrita en català (55); segueix un resum de les obres de construcció de la catedral, iniciades entorn el 1540 d'acord amb plànol que copiava els de les seus gòtiques catalanes; la documentació relativa a la construcció de la catedral és de l'arxiu esmentat, *Giunta Capitolare*, i de l'AStorico Comunale. — J. P. E. [20.063

Montserrat SANMARTÍ, *La documentació en pergamí del fons patrimonial dels Martí d'Ardenya*, dins «Misc. Batlle», 741-757.

L'esmentada documentació es troba en l'AM d'Altafulla. Els pergamins són cent vuitantatres; tota la documentació (lligalls de documents, llibres majors, de comptabilitat, herbaris, etc.) és dels Martí d'Ardenya i de les famílies que hi entroncaren; els pergamins són datats entre el 1335 i el 1688 i contenen vendes, creació de censals, cartes de gràcia, testaments, capítols matrimonials i dots, establiments, documentació judicial, procura, concòrdies, debitoris i un inventari (743-747). — J. P. E. [20.064

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *El monestir d'Amer: persones i institucions*, dins «Quaderns de la Selva», 17 (2005), 53-80.

L'autor resumeix la trajectòria històrica d'aquell monestir, clarificant els seus orígens, la formació del seu patrimoni mitjançant donacions i vendes, les rendes que tenien l'abat i els altres oficis i les baronies que governà. Dóna l'abaciologi, completat amb l'esment de monjos coneguts i publica la relació dels beneficis que depenien del monestir i dels que n'eren independents. Detalla els béns vinculats als diversos càrrecs: abat, prior, sagristà, cambrer, almoiner, infermer, piater, priors del Coll i de Sant Tomàs de Cantorbery. Després de Trento, el monestir s'estructurà en mongies retribuïdes, alhora que la comunitat intentava desvincular-se de l'autoritat del bisbe de Girona per mitjans diversos, com el de proclamar-se ‚monestir imperial' per fundació carolíngia. Absorbí formalment el monestir de Roses el 1782, quan la casa encarava ja el darrer tram de la seva existència. El treball es beneficia de la documentació de l'ADG sobre aquell cenobi. Són publicats en apèndix documents diversos: ingressos i despeses de l'abadia el 1444 (*Liber denuntiationum*, ADG); llista dels monjos cambrers; bans i penes imposades per l'abat a la població d'Amer (pas del s. XIV al XV) i inventari de la sagristia del 1792. — J. de P. [20.065

Roland VIADER, *L'Andorre du IXe au XIV siècle: montagne, féodalité et communautés*, Tolosa de Llenguadoc, Presses Universitaires du Mirail 2003, 440 pp.

Tesi doctoral, destinada a donar una explicació global de l'ésser d'Andorra, dins el qual hi ha elements constitutius diversos com la història, el dret i l'antropologia social. Quant a la història, la documentació és diversa, però limitada i la interpretació no pretén imposar a la realitat andorrana esquemes pensats per a d'altres col·lectivitats humanes, car, per exemple, enlloc no s'ha engendrat el mite de la Dama Blanca per a explicar la destrucció del castell d'Aubinyà i l'exclusió de tota mena de feudalisme, com també la continuïtat comunitària d'Andorra. El 1133 el comte d'Urgell venia els drets senyorials sobre Andorra al bisbe d'Urgell. El repàs dels successius pactes que anaren configurant l'estructura jurídica d'Andorra en equilibri entre poble i senyors i després entre els mateixos cossenyors, produí una solució en la qual la presència i l'actuació dels feudals no comportava feudalisme; tot plegat desembocà en el *Pariatge* del

1278 i segles després en el *Manual Digest* d'Antoni Fiter i en el *Politar andorrà* d'Antoni Puig. — J. P. E. [20.066

Nemesi MARQUÈS OSTE, *Les institucions públiques del principat* (Col·lecció Dret Andorrà, 1), [Andorra la Vella], Universitat d'Andorra i Fundació Crèdit Andorrà 2005, 372 i 18 pp.

A l'interior del projecte de «publicar, per primer cop i de forma agrupada, les bases dels diferents àmbits del dret andorrà» (7), l'autor, dotat d'experiència governativa i de publicacions sobre el tema, ofereix un resum clar i didàctic dels trets constitutius de la realitat pública andorrana, dues parts del qual entren en el nostre camp: els capítols inicials que ens guien pel camí secular que Andorra recorregué des del senyoriu i el cossenyoriu a la sobirania i a la Constitució del 1993 (17-49); i la publicació d'una de les fites d'aquell camí, el *Primer Pariatge d'Andorra*, del 1278 (331-335). El primer apartat comença amb un pretès document de Carlemany i de Lluís el Piadós i arriba fins al moment en què, a les acaballes del segle XVIII, la Revolució Francesa, suprimits tots els senyorius, posà Andorra en perill de perdre tot allò que havia anat construint fins aleshores: ací no sols tenim una idea d'allò que significà el pas dels drets feudals del comte a l'Església d'Urgell i la successiva participació dels Cabó, dels Castellbò, dels Foix (amb els *Pariatges*) i dels reis de França, amb una intervenció del poble andorrà i de les seves institucions cada vegada de més pes, sense oblidar les tensions causades per la facilitat dels barons feudals a prendre's la justícia per la pròpia mà i a llançar-se a les seves guerretes, ans encara al final d'aquest camí trobem els dos llibres del segle XVIII que formulaven la realitat fàctica i el desig profund de reconeixement oficial de sobirania i segueixen essent tothora punt de referència inexcusable, el *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell i el seu resum o *Politar andorrà* d'Antoni Puig (45-48). — J. P. E. [20.067

Xavier SANAHUJA ANGUERA, *La moneda municipal de Bagà als segles XV, XVI i XVII*, dins «L'Erol. Revista Cultural del Berguedà», núm. 85 (estiu 2005), 38-43.

Article ja resumit dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 604, núm. 18.117. — J. P. E. [20.068

Jaume CARDELL PERELLÓ, Miguel Ángel CAU ONTIVEROS, *Las Baleares bizantinas a partir de la documentación arqueológica*, dins *Mallorca Bizancio*, 157-187.

Aquestes pàgines intenten «repasar los hallazgos fundamentales que la arqueología ha proporcionado y que complementan las informaciones de las fuentes escritas... bastante escasas» (158) i es divideixen en dues meitats: la inicial resumeix els resultats de les prospeccions arqueològiques en les tres ciutats episcopals (159-162), i les del medi rural, amb apartats per a cada una de les poblacions (163-169: Ses Païsses de Cala d'Hort, Sa Mesquida, Maria de la Salut, Vall de Sóller),amb particular atenció a les basíliques (166-169); resultat: «Las Baleares pertenecieron a la órbita bizantina alrededor de cuatro siglos» (170) i les dades arqueològiques confirmen i concreten les fonts escrites (170-173); la segona meitat, conté la llista bibliogràfica unitària dels títols en què són resumides les dites prospeccions, per ordre alfabètic del primer cognom dels autors (175-186). — J. P. E. [20.069

Margarita VALLEJO GIRVÉS, *Inserción de las Baleares en el orbe bizantino (ca. 533-ca. 698)*, dins *Mallorca Bisancio*, 15-43.

Sota la consigna de la *Renovatio Imperii*, Justinià, emperador únic dels romans amb residència a Constantinoble, intentà de refer l'Imperi Romà i impulsà una política de recuperar les terres imperials de l'Occident, per tant també les dues illes Balears i les Pitiüses: fou el 533.

L'autora recorda les dades més importants del temps de sobirania vàndala (19-20) pel *Bellum vandalicum* de Procopi i la *Notitia Provinciarum et Civitatum Africae* i per la *Notitia episcoporum insulae Sardiniae*, contra la qual intervingué Justinià a través del seus generals Belisari i Apol·linar, a fi que des de les Illes Cartago no rebés ajut contra l'Imperi Romà de Justinià. A base de fonts escrites directes (Víctor, bisbe de Tunnuna, desterrat a les Balears per Justinià) o indirectes (algunes lleis d'aquest darrer) i de constatacions arqueològiques, l'autora reconstrueix un quadre de les accions militars que afectaren Balears i Pitiüses, fins que la presència d'estols d'islàmics, capgirà tot el conjunt mediterrani (31-27). Les darreres pàgines són dedicades a l'organització tant civil com eclesiàstica de les Illes bizantines (28-38): la civil se suposa paral·lela a la més coneguda de Sardenya (28-29); també l'eclesiàstica, però aquesta és més documentada per la *Descriptio Orbis Romani* de Jordi de Xipre (els tres bisbats de les tres illes, en aquell moment vinculades a l'Eparquia Mauritana), la resposta de Llicinià de Cartagena a Joan d'Eivissa, que suposa un poble cristià vulnerable amb escrits espuris com la suposada *Lletra baixada del cel*, que Joan envià a Llicinià, i provocà la reacció aïrada d'aquest; i per la lletra del papa Gregori el Gran sobre els abusos dels monjos de Cabrera ‚iuxta Maioricam' (30-38). Hi ha mapa de l'Imperi en temps de Justinià (39). — J. P. E. [20.070

Juan Signes Codoñer, *Bizancio y al-Andalus en los siglos IX y X*, dins *Bizancio y la Península Ibérica. De la Antigüedad tardía a la Edad Moderna*, edición de I. Pérez Martín y P. Badenas de la Peña (Nueva Roma, 24), Madrid, CSIC 2004, 177-245.

Juan Signes Codoñer, *Bizancio y las Islas Baleares en los siglos VIII y IX*, dins *Mallorca Bizancio*, 45-101.

El mateix autor precisa que el primer títol només dedicava al tema del segon les pàgines 208-212; l'ampliació del segon s'explica per l'atenció a les ‚evidències indirectes' i la profundització en el context històric (93, nota 1). La vinculació de les Illes a Bizanci durant els dos segles VIII i IX, atès que ja el 707 la ‚razzia' d'un estol sarraí destrossà les marines de les Illes i s'endugué a Damasc els caps polítics, segons Ibn al-Qûtiyya, convertits en tributaris de l'Islam, ja aleshores o, en virtut de pacte, ja a darreries del segle VIII, era un fet, pacte que potser establí una sobirania compartida (46-54). La continuïtat de la situació interna a les Illes durant aquells dos segles és actualment reconstruïda gràcies a les excavacions arqueològiques (‚solidi' de Lleó III i Constantí V a Son Fadrinet), a la toponímia i a les insegures fonts escrites (54-65). Són, en canvi, més documentades (p.e., en els *Annales Regni Francorum*) les incursions musulmanes a les Illes el 798 (amb la notícia complementària del lliurament de les Illes a Carlemany) i d'altres que implicaven les Balears, i el 813 com a protagonista Ermengol, comte d'Empúries, que preparà a Mallorca una emboscada a l'estol musulmà en tornar d'una ‚razzia' a Còrsega, confirmant que les Illes seguien dins l'imperi carolingi, alhora que la presència de Bizanci s'encongia (66-78). Les darreres pàgines expliquen l'estat de la qüestió entorn la petició de Servusdei de Girona al papa els anys 892 i 897, demanant reconeixement de privilegis damunt les Illes (81-84: [la petició no seria de reconeixement d'autoritat damunt els ‚francs' ja presents a les Illes?]); i entorn l'annexió a l'emirat i califat de Còrdova el 902-903, d'acord amb la narració general d'Ibn Jaldun i de la d'al-Zuhiri, limitada a Alaró (84-92). — J. P. E. [20.071-20.072

Joan-Ramon González Pérez, *Estudi arqueològic del castell de Barbens*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 26-62.

Descrita la situació geogràfica de la contrada (26-28), segueix l'anàlisi estructural de les parts i peces del castell actual, resultat del pas del temps damunt el primitiu castell dels Templers; dins la dita descripció és transcrita la inscripció de la llinda, que recorda la restauració del 1753 (35: «Admodum Illustris dominus dominus frater Emmanuel...»); són també aprofi-

tats un inventari del 1660 (51), el grafit contemporani del primer pis (54) i l'‚Anno Domini 1777' de la llinda (47). Hi ha nombre de fotografies i croquis. — J. P. E. [20.073

Jordi AGUELO MAS, Josefa HUERTAS ARROYO, *El món de la mort entre els segles XIII i XIX al convent de predicadors de Santa Caterina de Barcelona*, dins «Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia Medieval», I (2005), 56-71.

Amb motiu de la reforma total del Mercat de Santa Caterina fou excavat el subsòl del pati, propi de l'antic convent, amb la intenció d'esbrinar costums funeraris i distribució de l'espai conventual. La recerca era facilitada per manuscrits de l'antiga biblioteca conventual, com el de Miquel Bosch Sagristà, *Llibre de las sepulturas... del convent de Santa Catharina Verge i Màrtir...*, o *Sepulturas en el convent de S. Catalina, mr., de la present ciutat de Barcelona*, aquest conservat a B, BU, ms. 1967, i els reculls de Gaietà Barraquer, després de referències a legislació antiga sobre sepultures [on són oblidades les cèlebres trenta passes de les sagreres medievals, imposades per les nostres *Constitucions de Pau i Treva*, integrades en les *Constitucions de Catalunya*]. Foren trobades «al voltant de 200 tombes... i un centenar d'enterraments en fossa simple» (61), analitzades en les pàgines següents (60-89). Hi ha bibliografia (71). [Els autors desconeixen l'aportació d'*El «Liber negotiorum monasterii praedicatorum Barcinonae» del notari Gabriel Canyelles (1418-1433)*, dins «Escritos del Vedat», X (1980 = «Miscelánea... Garganta y Fàbrega, O. P.»), 503-532, on no manquen dades d'enterraments ni tot el contracte per a la construcció d'un panteó familiar en un angle del segon claustre: 523-524]. — J. P. E. [20.074

Júlia COSTA I CODERCH, *La religiositat popular i el culte als sants: santa Madrona i la ciutat de Barcelona*, dins *Església, societat i poder*, 395-411.

Des de l'Edat Mitjana, els sants Eulàlia, Sever, Pacià i Madrona eren considerats els quatre sants ciutadans i protectors de Barcelona; el culte de la darrera és sobretot documentat a partir del segle XVI i Francisco Diago en parla en *Historia de los condes de Barcelona* (401-404); són també dels segles moderns les referències literàries: Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, Vicenç Garcia, rector de Vallfogona, *Goigs* anònims, dites populars (405-406). Hi ha bibliografia (410-411). — J. P. E. [20.075

Armand de FLUVIÀ I ESCORSA, *Els Dusai dels carrers de Montcada i de la Mercè de Barcelona*, dins «Misc. Batlle», 693-703.

L'autor ofereix «les dades que he aplegat d'una família del patriciat barceloní», que va des de darreries del segle XIII a començaments del segle XIX, basades en la documentació familiar dipositada a l'Arxiu Reial (ACA), *Patrimonials. Marquesos de Monistrol d'Anoia*.. Consten els vint-i-un caps de la casa, consorts i descendents, dades de baptisme, de matrimoni i de testament; ciutadans des de sempre, banquers durant el segle XIV, elevats a cavallers per Ferran II, ennoblits al final del segle XVI, títol de Monistrol d'Anoia el 1795. — J. P. E. [20.076

Ramon Agustí BANEGAS LÓPEZ, *Seguretat, qualitat i higiene a la venda de carn a Barcelona durant el segle XIV*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 75-95.

A través de les ordinacions municipals barcelonines, l'autor ressegueix els problemes que plantejava el consum de carn a ciutat, des de les idees mèdiques sobre el consum de la carn i els seus perills (Arnau de Vilanova, Jaume d'Agramunt), fins a les malalties que hom sabia relacionades amb la carn en mal estat, sense conèixer-ne l'origen, i la convicció popular que el con-

sum de la carn donava la força necessària al cos per a poder treballar en bones condicions de salut. Al capdavall, les disposicions de l'autoritat municipal, de les quals són transcrits nombrosos fragments, acabaren reflectint les contradiccions d'un món precientífic. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.077

M. Teresa FERRER I MALLOL, *Viles i llocs associats a Barcelona a l'Edat Mitjana: el carreratge*, dins «XVII Congres Corona», III, 293-314.

L'associació tingué en un primer moment la forma de veïnatge i després la de carreratge; el primer és documentat entorn Cervera, Girona, Lleida i Perpinyà; el carreratge fou impulsat per la corona a fi d'assegurar unitats de població dins el braç reial, abans alienades i ara redimides per a ésser-hi reintegrades. Rei i ciutat titular compartien els drets baronials damunt l'adoptada i a fi d'evitar pariatges, la corona només acceptava carreratge quan una població alienada es redimia i tornava al Reial Patrimoni (294-296). És resumit el procediment que conduïa al carreratge (296-299) i els drets i obligacions mútues (299-300): el carreratge s'estengué sobretot a les poblacions veïnes de Barcelona, però arribà a algunes d'allunyades com Cambrils, Palamós o la Vall de Ribes; la declaració de carreratge provocà les queixes de les poblacions cap de comarca i de llurs autoritats (301-303). El carreratge no fou inútil, però tampoc no parà les alienacions (304-307). Cada un dels extrems tocats és il·lustrat amb casos reals documentats a l'ACA, *Canc., reg.*, i en sèries de l'AHCB, *Consell de Cent. Lletres comunes originals*, *Llibre del consell* i *Consellers. Miscel·lània*. Les pp. 308-309 donen dos mapes de la dispersió de les setantatres poblacions que foren carrers de Barcelona. — J. P. E. [20.078

Coral CUADRADA MAJÓ, *Barcelona (ss. XIV-XV): migracions, demografia i economia*, dins «XVII Congrés Corona», I, 323-332.

Les Cartes de Ciutadania de Barcelona, AHCB, *Arxiu del Veguer*, i per als anys anteriors al 1375, els *Llibres del Consell*, que anoten les ‚Receptiones in habitagio' i els ‚Instrumenta franquitatis', i els *Llibres del Consell. Fogatges*, completats amb l'AHPB, l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, i l'ACB, *Extravagants. Llibre dels morabatins...*, proporcionen a l'autora la base per a «reflexionar sobre els models poblacionals i interpretar les seves modalitats, causes i conseqüències» (324); primer resultat: 1.176 cognoms nous entre 1390 i 1449, i 657 entre 1449 i 1497, de 705 i 452 dels quals és coneguda la procedència (325; recompte: 327-328); la majoria venien a integrar-se en sectors productius (325-326); el 1390, la suma de cristians i jueus pujava a 31.441, el 1449, a 28.147, i el 1497 a 20.376 habitants (329); les notes proporcionen nombre de dades sobre oficis i d'altres circumstàncies personals (331). — J. P. E. [20.079

Carme BATLLE I GALLART, *Les ordonnances relatives à la vie sociale de Barcelone (première moitié du XIVe siècle)*, dins *«Faire bans, edictz et statuz»: légiférer dans la ville médiévale. Sources, objets et acteurs de l'activité législative communale en Occident, ca. 1200-1550*. «Actes du Colloque international tenu à Bruxelles les 17-20 novembre 1999», curantibus Jean-Marie CAUCHIES-Eric BOUSMAR, Bruxelles, Facultés Universitaires Saint Louis 2001.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.080

Josefina MUTGÉ VIVES, *Els membres del govern municipal de Barcelona entre 1328 i 1339*, dins «Misc. Batlle», 379-401.

La sèrie de *Llibres del Consell* de l'AHCB, completats amb el *Memorial històric* de Francesc Boscà i les *Rúbriques* de Bruniquer, permet de saber els noms de tots els qui aquells anys foren representants de Barcelona: els cinc cònsols (382-384) i els cent consellers de tres d'aquells anys

(384-390). Tot seguit coneixem les respectives funcions de consell i de consellers, d'oficials reials (veguer, sotsveguer i batlle) i els oficis a l'interior del consell de la ciutat (obrer, racional, síndic i declarador d'imposicions) o en tot el territori (mostassaf) i en d'altres organismes (cònsols de mar, administradors de l'Hospital Desvilar). — J. P. E. [20.081

Jordi FERNÁNDEZ-CUADRENCH, *Les processons extraordinàries i la Barcelona Baixmedieval (1339-1498). Assig tipològic*, dins «Misc. Batlle», 403-428.

Les processons es diferenciaven en ordinàries, protocol·làries i extraordinàries: aquestes foren cent vint-i-quatre entre les dues dates indicades en el títol, documentades en sèries diverses de l'AHCB, com el *Manual de novells ardits*, el *Llibre de les solemnitats*, la *Crònica del racional* o les *Rúbriques d'En Bruniquer* (425-428); l'autor les aplega en nou seccions (409-423) i van des de les que eren resposta a necessitats naturals, com les de pregària demanant pluja contra secades, fins a la celebració de noces o descendència reial o les corresponents a actes de fe de la Inquisició, o les que celebraven victòries o imploraven pau. — J. P. E. [20.082

Víctor HURTADO, *Simoneta de Mitjavila (C. 1361-1385) filla de mercaders i dona del batlle reial de Barcelona*, dins «Misc. Batlle», 551-562.

L'ACB, *Extra. Capses Mitjavila-Morey*, conserven la documentació personal, familiar i empresarial d'una família barcelonina de mercaders del segle XIV; n'és reconstruïda família i activitat mercantil de tres generacions dels Mitjavila (portaren blat a Barcelona els mals anys), també documentats a l'ACA, *Canc., reg.*, a l'AHCB, *Manual* i encara a l'AHPB, *Guillem de Sant Hilari*. Simoneta fou filla única i, casada amb Berenguer Morey, tampoc no tingué descendència. Moria el 1385 a Sitges i fou enterrada a Barcelona. — J. P. E. [20.083

Josefina MUTGÉ VIVES, *Algunos ejemplos de actuaciones urbanísticas y de vida ciudadana, en la Barcelona del siglo XIV*, dins «Misc. Guglielmi», 253-262.

L'autora concentra la seva atenció en primer lloc entorn l'aigua tant per a beure en fonts ciutadanes, com en la del Rec Comtal, destinada a regadiu (254-256); també eren controlades les possibilitats d'edificació, pendents d'un permís reial impugnable, i no mancaren els casos d'edificació il·legal enderrocada i castigats els culpables, en aplicació de les *Ordinacions d'En Sancta Cília* (257; ACA, *Canc., reg.,*: 256-258); la prostitució fou objecte de diverses ordenances municipals (259-261). El càstig de delinqüents era regalia, però també era freqüent que el rei commutés la pena per diners (261-262). — J. P. E. [20.084

Carles VELA I AULESA, *El control de la candeleria de cera a Barcelona. Una visió diacrònica (s. XIV-XVI)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 1065-1083.

L'autor estudia les vint-i-dues ordinacions barcelonines sobre candeleria de cera en tant que la capacitat normativa de la ciutat fou instrumentalitzada a defensa dels interessos corporatius. Resumit el funcionament de l'art de la cera, l'autor recorda la diferència entre la candeleria de sèu i la de cera i que aquesta formava gremi amb els especiaires i apotecaris. Els bans municipals publicats del 1321 ençà es troben a l'AHCB, *Consell de Cent*; els del XIV insistien en el pes i el preu de les creus de cera o en el guany dels revenedors i en la qualitat de la primera matèria (1067-1070); els primers del segle XV, insistien altre cop en la qualitat i en les garanties del producte, però també en la defensa del gremi (1071-1072), que són els punts forts de les *Ordinacions* del 1522 (1074-1075); són transcrites les crides del 1376 i del 1346 (1076-1078). — J. P. E. [20.085

Sebastià RIERA I VIADER, *La potestat del Consell de Cent de Barcelona en matèria de justícia criminal. el "Juí de Prohoms" (1442-1515)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 789-802.

Anna ALONSO TAMBO, *El juí de prohoms: un conflicte jurisdiccional a la ciutat de Barcelona (1562-1714)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 1-10.

En la cort del 1285, Pere el Gran, mitjançant l'usatge *Recognoverunt proceres*, concedí al Consell de Cent que en cas de crim comès en la ciutat o el seu terme, quan el procés criminal ja es donava per acabat, si el rei o el primogènit no eren a Barcelona, passés al Consell i al seu Juí de Prohoms, el qual dictava sentència inapel·lable i d'execució immediata. Les actuacions del dit ‚juí' són conegudes per les *Rúbriques d'En Bruniquer*, pel *Dietari de l'Antic Consell Barceloní* i sobretot per l'AHCB, *Registre de deliberacions*. El primer títol dóna el resultat de l'anàlisi de les cent dinou actuacions dels anys 1442 i 1515, el segon de les dels anys 1562-1652, ja que després de la Guerra dels Segadors, de fet el Juí de Prohoms ja no actuà fins al 1714; les informacions sobre les actuacions de les dues etapes són resumides en quadre sinòptic en les pàgines 795-801 i en les 7-9 respectivament. No cal dir que els òrgans de justícia reial (virrei, Audiència) no sempre respectaren escrupulosament les prerrogatives de la Ciutat, cosa que fou font d'acusacions i de tensió. Al final del primer títol hi ha transcripció de dues actes del Juí dels anys 1456 i 1513 (792-794). — J. P. E. [20.086-20.087

Teresa VINYOLES I VIDAL, *Espais marginals a la Barcelona baixmedieval*, dins «XVII Congrés Corona», II, 457-465.

Gràcies a la documentació d'ACA, d'AHCB, de l'ADB i de l'AHPB, i en particular als inventaris ‚post mortem', fonts processals i fogatges, l'autora es proposa de documentar els grups marginals barcelonins entre el 1350 i el 1500 relacionant-los amb els espais urbans que ocupaven i tenint en compte que Barcelona ja integrava dins murs la Vilanova de la Mar i la Ribera i estava integrant el Raval; en general, entorn les mansions dels principals mercaders es solien arrecerar casetes de gent pobra, però hi havia ubicació oficial per als leprosos, els presos i les prostitutes; i els marginats solien aplegar-se al Portal dels Orbs (ara: de l'Àngel) i a la Porta dels Bergants (capdamunt de la Rambla); en començar el segle XV sorgiria d'Hospital de Barcelona, el de la Santa Creu. I no mancaven deixes a pobres en testaments (464). — J. P. E. [20.088

Silvana FOSSATI RAITERI, *Lo Studium a Genova e a Barcellona nel '400*, dins «XVII Congrés Corona», II, 693-703.

A base de la documentació publicada per Antonio de la Torre y del Cerro i Jordi Rubió i Balaguer, l'autora reflexiona sobre les dues trajectòries i es pregunta per què les autoritats d'ambdues ciutats manifestaren tan poc d'interès a tenir ‚studium', amb la conseqüència d'haver arribat la Universitat en data tan tardana. [Prescindint ara de la confusió entre Jaume II de Catalunya i Jaume II de Mallorca, atribuint al primer l'estudi aràbic lul·lià de Miramar, i acusant Jaume I d'haver cedit Montpeller a França], recorda que el rei Alfons IV Trastámara concedí estudis a Palerm, Catània (1444) i Messina abans que a Barcelona, en relació a la qual tingué un comportament propi d'Edat Mitjana, mentre a Nàpols i a Sicília actuava com a rei del Renaixement, car, segons ella, Barcelona era deixada a les mans de la reina Maria, que s'envoltà d'intel·lectuals [qui eren?], que s'allunyaven del poble escrivint en castellà, i d'uns mercaders que no sentien la necessitat de formació universitària (695), i per això durant el segle XV a Barcelona les manifestacions culturals eren fets aïllats i no s'hi pot parlar de Renaixement, ni artístic ni literari (697); l'interès pel ‚Studium' només és documentat els anys 1447-1448 i, malgrat tots els pronunciaments favorables, la situació econòmica no permeté de fer-lo realitat (697-699). — J. P. E. [20.089

Antonio ESPINO LÓPEZ, *La sociedad catalana y la posesión de armas en la época moderna, 1501-1652*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante», 21 (2003), 447-472.

L'autor hi estudia la militarització del poble de Barcelona en la primera meitat del segle XVII, manifestada a l'hora de defensar la terra i en les notícies d'armes posseïdes per particulars. Les novetats bèl·liques del Renaixement (terços professionals institucionalitzats) no s'havien introduït a Catalunya durant el segle XVI, durant el qual foren reforçades les milícies ciutadanes (449: efectius els anys 1534-1553), encara que algun virrei proposà la creació d'unitats de cavalleria (450-451); Mallorca era ben assortida d'armes el 1585 (453), no tant Barcelona (453-454): la milícia urbana donà bon resultat davant l'intent francès d'invasió els anys 1596-1598 (454-455) i en el decenni del 1630 el Consell de Cent i la Generalitat controlaven la situació i prengueren provisions de defensa (456-459); però el 1640 posà de manifest la inadequació de les milícies ciutadanes per a una guerra moderna davant dos exèrcits professionals, perduda en llargs anys de pau l'antiga bel·licositat, tal com exposava Domènec Moradell en *Preludis militars...*, Barcelona 1640 (460-461). En l'endemig s'havia introduït i estès el pedrenyal, «indigne de nom d'arma» (463) i constantment prohibit per les autoritats (462-467). L'anàlisi de 2766 inventaris dels anys 1601-1652, de l'AHPB, constata que en 971 hi figuraven armes de totes menes, amb dos quadres que resumeixen la dita presència en els diversos estaments socials (468-471). L'atenció de la Ciutat al tema consta en l'AHCB, *Consellers* i *Al·legacions jurídiques*, i BC, *Fulletons Bonsoms*. — J. P. E. [20.090

Margarida TINTÓ, *Les cases gremials de Barcelona i el seu entorn urbà*, dins «XVII Congrés Corona», II, 895-910.

Aplec de notícies sobre les cases gremials, ubicant-les en els respectius quarters, i sobre l'impacte que exercien en l'entorn urbà. És coneguda la localització de les cases de Mitjaires (Manresa, 3), Argenters (Basea, 9), Sastres (Tapineria/Blat), Mercers (Blat), Freners (Freneria), Hostalers i Taverners (Corríbia), Sabaters (Tapineria), Blanquers (Basses de Sant Pere i del Rec), Assaonadors (Assaonadors/Marcús), Manyans i Ferrers-manyans (Regomir, amb *Llibre d'Ordinacions* i ‚important arxiu': 898), i Tenders-revenedors (Plaça del Pi, 3). Les cases solien tenir sala de juntes en la planta noble, capella, arxiu, pis per al nunci, pis a la planta baixa i fornícula per al patró a la façana. Aquestes seus socials eren punts de vida col·lectiva amb motiu de les eleccions anyals, de les reunions periòdiques, dels ingressos de nous membres i lloc d'on havia de sortir la comitiva per als actes oficials o per a la festa patronal, ampliada aquesta a tot el veral, amb competència entre els oficis. És transcrita al final la memòria, treta del *Llibre de la confraria dels mercers*, de la participació del gremi el 1533 en l'entrada de l'emperadriu (AHCB, *Mercers*, 4-1) (900-901). Hi ha vuit làmines (902-909). — J. P. E. [20.091

Mercè RIFÀ I LLIMONA, Mª Raquel MARTORI I ROIG, *El rellotge medieval de la Llotja de Mercaders de Barcelona*, dins «XVII Congrés Corona», I, 533-538

Aplec de dades procedents de l'AHCB, *Consell de Cent* i *Consolat de Mar*; de l'Ateneu Barcelonès, *Clavaria*, i BC, *Registres*, on les autores han aplegat llistes dels encarregats de fer rutllar el rellotge oficial entre el 1424 i el 1630 i de les pagues contemporànies (534-535); els fragments documentals són donats en nota. — J. P. E. [20.092

Damien COULON, *Barcelona i el gran comerç amb Orient Un segle de relacions comercials de Barcelona amb Egipte i Síria (c. 1330-1420)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 165-170.

Notícia i resum de la tesi doctoral de l'autor, publicada en llengua francesa per la Casa de Velázquez (Madrid 2004). El port de Barcelona hauria fet un gran paper en el comerç mediterrani, sobretot en el de les espècies, que calia mercadejar en el sultanat mameluc. Entre 1360 i 1370 les inversions comercials i la partença de naus a Llevant s'intensificà fins al punt que de cap manera no és encertat de considerar aquells anys com a període de decadència econòmica, més aviat al contrari. Barcelona aconseguí estructurar-se com a centre econòmic important, a l'altura dels de Gènova i Venècia, i desplegà totes les característiques d'un mercantilisme capitalista modern. Les tensions generades per la prosperitat comercial i els alts i baixos que experimentà s'han de comptar entre les causes que originarien la guerra civil del segle XV. — J. de P. [20.093

J. Vall-llosera i Tarrés, *Noves aportacions al catàleg dels croats de Barcelona 1275-1706*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 67-71.

Les noves peces que completen el dit catàleg pertanyen a reis que es troben entre Pere III el Cerimoniós i Carles II Habsburg; són deu monedes ací descrites, de cada una de les quals és transcrita la inscripció (67-71). — J. P. E. [20.094

María Teresa Tatger Prat, *Notas sobre la jurisdicción del veguer de Barcelona (siglo XIV)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 843-852.

En els judicis, en virtut del *Recognoverunt proceres*, el veguer o vicari reial havia de fer estudiar la causa o causes a juristes i després ell dictar i aplicar la sentència, d'acord amb les normes del procediment judicial de la ciutat de Barcelona tant en primera instància com en les dues apel·lacions (495-496); son transcrits en apèndix quatre documents reials d'ACA, *Canc., reg.*, i *Reial Audiència. Conclusions civils* (946-949). — J. P. E. [20.095

Josep M. Vila i Carabasa, *Política municipal sobre la producció de ceràmica i l'organització corporativa dels terrissers a Barcelona, segles XIV-XVI*, dins «Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia Medieval», 1 (2005), 104-126.

Julia Beltrán de Heredia Bercero, *Les mesures de ceràmica de Barcelona: tipologia i evolució (segles XIV-XVII)*, dins «Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia Medieval», 1 (2005), 72-83.

Les successives *Ordinacions* no regulaven l'activitat de forma exhaustiva, ans només en aquells punts que s'havien tornat conflictius. L'estudi, doncs, de les *Ordinacions* permet de conèixer «les tendències i els canvis en les polítiques municipals respecte a un determinat sector». La primera part de l'estudi consisteix a presentar la versió d'Antoni de Capmany, corregida pels recercadors del segle XX amb una cronologia fiable (104-106). Recordada l'evolució de les produccions, l'autor aplega i presenta les successives ordinacions en tres blocs: les anteriors a la constitució de la confraria, destinades a assegurar la qualitat del producte (107-108), les dels primers temps després de la dita constitució, centrades en l'organització i potenciació d'aquesta (108-111), i les dels darrers temps que, a instàncies de la confraria, miraven de fet a establir un monopoli a favor dels agremiats (111-112). Són transcrits en apèndix disset documents, del 1314 al 1548 (112-125), normalment de l'AHCB, *Consell de Cent*, un d'ACA, *Canc., reg.* i un de la Biblioteca del Museu de Ceràmica de Barcelona. Hi ha bibliografia (126).

A fi de complir la seva missió de controlar la mercaderia, el mostassaf havia de disposar d'estris i atuells de referència per a les mercaderies, sempre d'acord amb les corresponents *Ordinacions del mostassaf* des del 1408: eren les mesures, que podien ésser de material divers: de fusta per als sòlids, de metall o de terrissa per als líquids; eren comunes a Catalunya i les Illes Balears. L'autora descriu quaranta-set exemplars de terrissa (77-81). Hi ha bibliografia (83). — J. P. E. [20.096-20.097

Manuel RIU, *El barri barceloní de Santa Maria del Mar l'any 1363*, dins «Misc. Batlle», 563-585.

L'AHCB, *Fogatges*, conserva del de 1363 per a la guerra de Castella la part corresponent a Santa Maria del Mar, on consten tots els caps de casa de la parròquia, ací analitzat per l'interès estadístic: hi vivien 2.034 famílies en vuitanta-cinc illes; el fogatge diferencia els ciutadans que havien de pagar (7893 sous i 5 diners) dels cent-vint que n'eren afranquits, en general per pobresa; tot seguit coneixem l'estratificació dels contribuents (569-572), les diferències laborals entre dones (572-574) i homes (574-578) i els noms i cognoms i renoms i malnoms d'uns i d'altres, Pere i Maria els més comuns (579-581); la presentació s'acaba amb un repàs dels parroquians més destacats i dels que havien fundades les trenta-quatre capelles en el nou temple parroquial (582-584). — J. P. E. [20.098

Josep David GARRIDO VALLS, *Les rendes de la baronia barcelonina d'Elx i Crevillent (1391-1472)*, dins «XVII Congrés Corona», I, 359-370.

L'autor recorda les seves altres publicacions sobre el tema (359-360). Les rendes són conegudes per *Llibre sumari on són continuades totes les rendes de la vila d'Èlix...*, de l'AHCB, *Consellers* XII, 24; també recorda les repercussions damunt Elx i Crevillent de les guerres amb Castella. Els drets baronials rendien un 5'45% anyal que, deduïdes les despeses de govern, baixaven al 4'35% del capital invertit (50.000 florins) en la compra d'aquells drets a carta de gràcia i eren percebuts per mitjà d'un receptor de les rendes per a la Taula de Canvi (361). Són transcrits sis documents de l'AHCB, *Consellers* XII, 24, i *Deliberacions* (362-369), entre els quals destaca l'acta de la sessió del Consell dels Trenta (30-I-1456), sobre la pretensió del rei de cobrar-se recuperant aquelles rendes baronials l'haver concedit nou regiment a la Ciutat de Barcelona. La guerra contra Joan II confirmà el retorn d'aquells dos llocs al rei. — J. P. E. [20.099

Maria Elisa SOLDANI, *Allianze matrimoniali e strategie patrimoniali nella Barcellona del XV secolo: i mercanti toscani fra integrazione e consolidamento della ricchezza*, dins «Archivio Storico Italiano», CLXII (2004), 667-696

Partint del pressupòsit que en aquella societat el matrimoni no era decidit per l'elecció dels contraents, sinó per l'interès de les famílies, l'autora analitza algunes mostres d'estratègies patrimonials entorn matrimonis, manifestades per mercaders toscans a Barcelona; també recorda que la família no era formada únicament per parella i fills, ans per àmplia parentela, completada amb mossos, criats i minyones. Les estratègies matrimonials eren encaminades a l'ascens en la societat d'acolliment i, en general, els moviments estratègics es concretaven en el dot; l'autora n'analitza mostres per a situacions diverses tretes de Barcelona, AHPB, completades amb documentació d'AHCB, *Consell de Cent* i *Consellers*, començant per les deixes ‚in auxilium maritandi' (671); d'altres eren encaminades a la consistència del patrimoni familiar, també, en cas d'estrangers, enfront de la Corona (672-673). La protecció de l'esposa era formulada en els capítols matrimonials, on hom pot descobrir decisions per a tutelar el patrimoni i alhora assegurar el prestigi social, la seguretat jurídica de les persones en relació als béns materials i la convivència entre els esposos. També és analitzat sota l'aspecte de la tutela dels béns un cas de divorci amb els corresponents acords, coneguts pel propi conveni notarial del 1455, transcrit en les pàgines finals (693-696). — J. P. E. [20.100

Maria SOLER, *El Consell de Cent i la Pesta: prevenció i lluita contra l'epidèmia*, dins «XVII Congrés Corona», II, 433-443.

Els volums 7-37 del *Registre de deliberacions* i els 7-12 del *Registre d'ordinacions* de l'AHCB, Consell de Cent, pertanyents als anys 1450-1500, permeten de refer la política de la Ciutat en

moments de pesta malgrat que aquesta es presentés set vegades entre aquells anys de forma inesperada. Però així que arribava la primera notícia de l'existència de pesta en zones pròximes, el Consell de Cent establia una comissió amb un representant de cada mà, a la qual passava la responsabilitat; la comissió exercia els controls de les víctimes mijançant el servei de correus, els d'entrada i eixida de persones i de mercaderies mitjançant els capsdeguaita i dels guardes de mar, amb possibilitat d'imposar quarantena, i dictava normes assegurant la salubritat pública (clavegueram, servei d'escombraries, control de l'aigua, crema sistemàtica d'objectes empestats) i el recurs a actes de religiositat pública. Hi ha bibliografia (439-440). — J. P. E. [20.101

Anna M. Adroer i Tasis, *Barcelona: jardins medievals i renaixentistes*, dins «XVII Congrés Corona», II, 583-492.

A base dels estudis anteriors i de la documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Reial Patrimoni*, l'autora repassa les notícies sobre jardins de Barcelona en la successió dels segles, dins la qual integra la descripció d'Anselm Turmeda; després es concentra en els jardins dels palaus reials, el Major i el Menor i les seves gàbies per a feres (484-488), en els de la Llotja, Ciutat, Generalitat, en els privats dels nobles, en el de l'Hospital de la Santa Creu i en els dels convents. — J. P. E. [20.102

M. Carmen Riu de Martín, *La producción y comercio de la cerámica barcelonesa de los siglos XV-XVI: algunas modalidades contractuales*, dins «Misc. Batlle», 1095-1105.

La documentació en què es basen aquestes pàgines és la de l'AHCB i la de l'AHPB, del segle XVI, amb algun floc del XV i del XVII; una part és dedicada als contractes de treball i una altra als de reforniment de material o de venda del producte, normalment sense intervenció de corredor d'orella; i així han estat resumits dos contractes, un per a la producció de calç i de rajols, l'altre per a la de calç, teules, cairons i rajols (1097-1100); i quatre per a diverses formes de comerç des d'extracció d'argila a trajectes de transport, per mar o per terra (1101-1105). — J. P. E. [20.103

Sílvia Cañellas Martínez, Carme Domínguez Rodés, *El forn de vidre del Pla d'En Llull (1447-1640) en els protocols notarials*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 141-172.

El del vidre és un tema de documentació abundosa i molt estudiat; per això les autores han limitat el seu interès a la documentació de l'AHPB sobre un sol dels forns de vidre, l'indicat en el títol. Són sis documents, datats entre el 1454 i el 1716, que no són transcrits, però sí analitzats un per un, començant pel deute per compra de sosa, que amb el sílex-sorra entrava en la fabricació del vidre (142-147; un altre deute és al document 4: 159-163); segueixen un contracte d'aprenentatge (147-152); i una venda de vidre a Santa Maria del Mar (152-158). Les autores donen particular importància a l'arrendament d'aquell forn el 1510 (164-169 i 141-142); i a les darreres notícies entre 1669 i 1716 (169-172). En cada cas s'afegeixen dades d'altres arxius barcelonins (ACA, *Canc., reg.* i *Reial Patrimoni. Batllia*, ACB, *Notaria Capitular. Not. Gabriel Canyelles* i *Contractes matrimonials*, AHCB, *Consell de Cent. Fogatges* i *Registre de deliberacions*, de Girona, ACG i AH, i de Vic, ACúria Fumada. — J. P. E. [20.104

Pere Català i Roca, Joan Gala i Fernández, *Tres consellers en cap de Barcelona imposats pel rei*, dins «XVII Congrés Corona», III, 161-174.

Segons que informa el *Manual de Novells Ardits*, Ferran II hauria sospesa l'elecció de jurats el 30 XI 1490 per al 1491 i nomenà directament una nova juraderia presidida per Jaume Des-

torrent, segurament perquè el seu germà Pere havia estat agarrotat per traïció a les autoritats de Catalunya en la guerra contra Joan II; tampoc no hi hagué eleccions els dos anys successius (durant els quals s'escaigué l'intent de regicidi de Ferran II), i no es reprengué fins que reis i cort hagueren deixat Barcelona. — J. P. E. [20.105

Antonella GRATI, *Barcellona nell'evoluzione dei rapporti economici tra Genova e la Corona d'Aragona (1493-1519)*, dins «XVII Congrés Corona», I, 371-382.

Vers les acaballes del segle XV, Barcelona seguia essent capital financera, on confluïa, també amb la col·laboració de Ferran II Trastámara, ni que fos a través d'assegurances, l'activitat mercantívola des dels porta andalusos més enllà de Gibraltar fins als del Pròxim Orient. La relació amb Gènova fou establerta en les *Capitulacions amb Gènova* del 1493 (375-376), que volien evitar la influència francesa damunt la Ligúria i reconeixien drets i deures recíprocs en el camp de la mercaderia, capitulacions confirmades per l'emperador Carles, que les estenia a Amèrica, el 1519 (375-376). Aquells pactes superaren el sistema anterior de represàlies (378), tot i que després del 1528 «il protezionismo della monarchia verso Genova fu totale» i portà a episodis com el del 1591, en què la descortesia de l'estol d'Andrea Doria, en no fer les salves en l'entrada al port de Barcelona, tingué la contrapartida que la Ciutat exiliés tots els genovesos (377). — J. P. E. [20.106

Antoni CONEJO DE PENA, *Noves aportacions a l'evolució arquitectònica de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: segles XVI-XVII*, dins «XVII Congrés Corona», II, 539-572.

A la documentació ja coneguda per recerques precedents, de la BC. *Arxiu Històric. Inventaris*; de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu, *Notaris*; de l'AHCB, *Consell de Cent. Deliberacions*; i de l'AHPB, l'autor afegeix que, acabades en el segle XV dues de les naus altes, el claustre i les tres ales inferiors (541), durant el segle XVI prosseguí la construcció de les infermeries, de la Sala de Sant Roc, d'una llarga llista d'espais per a serveis complementaris, i de les dues escales (541-543); afegim-hi el Portal Nou al Carrer de l'Hospital i la Nau de Ponent (543-546), el Corral de la llenya (547), la casa d'Egipcíaques (548-549), la Quadra de la Comtessa (550-552), la Nau de Sant Roc (552-553) i la Creu del Pati (553-554); algunes estances conserven inscripcions (555 i 564, nota 38); hi ha setze fotografies (556-561); les notes reprodueixen nombre de fragments textuals (562-572). — J. P. E. [20.107

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Documentació inèdita sobre la reforma de Sant Pere de les Puel·les (1563-1602)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 309-321.

Són ací publicats deu documents de Madrid, Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores, secció de l'antiga ambaixada de Roma, completant d'aquesta manera l'edició que el mateix autor havia fet en idèntica revista vint-i-cinc anys enrere [51-52 (1978-1979), 171-190] de dos documents sobre reforma de benedictines a Catalunya a principis del segle XVII. Els actuals informen d'una visita apostòlica del 1559, que restringí els poders d'una abadessa a facultar les monges a rebre visites i a sortir del monestir, restricció apel·lada a Roma per abadessa i monges; la intervenció de Felip I (II de Castella) decantà la solució a favor de la reforma tridentina. — J. de P. [20.108

Lluïsa RODRÍGUEZ, *Fusters contra escultors. El procés de formació de la confraria d'escultors a Barcelona, al segle XVII*, dins «XVII Congrés Corona», II, 345-352.

La documentació de Barcelona, AHCB, *Gremis. Fusters*; *Consellers. Processos*, i *Consell de Cent. Deliberacions*, permet de refer el camí que, partint d'una defensa aferrissada del Gremi de Fus-

ters per mantenir sotmès tothom qui treballava la fusta, plana o no, d'una banda, però de l'altra l'empenta dels escultors en els segles barrocs per l'impuls rebut del Concili de Trento en el punt de la veneració d'imatges dels sants, grup que ja desitjava gremi el 1595, pel camí de certes concessions parcials (permís de la ciutat per a agrupació de mestres d'arquitectura i escultura: 1644; primera concòrdia entre fusters i escultors, cansats de plets: 1672; intervenció de la Reial Audiència a favor dels escultors, els anys 1676 i 1680, que facultava els escultors a no dependre dels fusters per a la construcció de retaules), obtingué el 1680 l'erecció de Confraria dels escultors. — J. P. E. [20.109

Núria Florensa i Soler, *La ciutat de Barcelona i la Reial Audiència contra Felip IV de Castella: 'Lo pes de les paraules'*, dins «XVII Congrés Corona», III, 331-342.

Tot l'any 1639 tant la Ciutat com la Reial Audiència es manifestaren contràries a la política reial a Catalunya, en concret contra dues pragmàtiques i una crida, que conculcaven directament les competències de la ciutat en control de ciutadans, tributació i convocatòria militar per a la defensa de Salses amb la bandera de Santa Eulàlia, amb conseqüències contràries a la serietat en els exàmens dels oficis i repercussions polítiques en les bosses d'extracció de candidats dels gremis al Consell de Cent, cosa patent a partir de la documentació d'ACA, *Generalitat. Lletres trameses*; de BC, *Fulletons Bonsoms*; de l'AHCB, *Consell de Cent. Deliberacions* i *Lletres closes*, i de Madrid, BN, ms. 2371; s'hi afegirien els abusos dels allotjaments de militars amb les protestes dels pobles afectats, la detenció de dos jurats del Consell de Cent i del diputat militar Francesc de Tamarit. Les constants reclamacions al virrei o al Consell d'Aragó començaren de coincidir en el temps amb primers contactes amb agents francesos. L'exèrcit reial estava estacionat de forma estable a càrrec dels pobles, sense ni pa de munició, també l'Audiència considerava que els manament reials eren anticonstitucionals i que en qualsevol moment tot podia saltar a trossos (234-236). Però el Consell d'Aragó considerava Barcelona l'origen de totes les dificultats, qualificava el capteniment de la Generalitat d'«abominable e indigno de vassallos fieles... y que merece severo y exemplar castigo», i que el de la Ciutat «no es menos detestable, antes más», seguia propugnant la línia dura i exigia que es complissin les ordres «sin atender a la observancia de las constituciones de la provincia» (ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 285). — J. P. E. [20.110

Carlos Pizarro Carrasco, *Una aproximación a la imprenta barcelonesa del siglo XVII. El impresor Josep Forcada (1651-1688)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 853-868.

Després d'una panoràmica general de l'estampa barcelonina del segle XVII, l'autor fixa l'atenció en la seva segona meitat, en què actuà Josep Forcada. Era normal que llibreters, mercaders i notaris dirigissin impremtes, i els primers volien entrar en la Confraria dels estampers, però alhora aquests volien vendre llibres al públic; cap a final de segle la Ciutat aprovava les *Ordinacions de la confraria d'estampers*, d'una certa amplitud en relació a les tensions entre uns i altres (854-855); el 1658 les impremtes reconegudes només eren dues, però les que funcionaven eren una seixantena, amb producció menor (beceroles, fulletons...); hi havia mancança de menestrals qualificats i d'inversions per a produccions majors (956). Josep Forcada era notari reial de Barcelona, doblat d'empresari estamper per casament amb Elena Deu, que li aportà el dot d'una impremta, coneguda pel *Memorial* del 1651-1652 (859); la seva producció editorial és quantificada els anys 1651-1688 en quadre sinòptic, segons el qual els millors anys foren els 1651-1675, sobretot els del quinquenni 1671-1675 (865). La documentació de base procedeix de l'AHCB, AHPN i BC, *Fons antic*. — J. P. E. [20.111

Pere Molas i Ribalta, *Diputats i síndics a l'Ajuntament borbònic de Barcelona*, dins «Revista de dret històric català», 4 (2004 [2005]), 11-27.

A base de bibliografia publicada, l'autor estudia els càrrecs de síndic personer del comú i diputats del comú, figures que s'introduïren en l'ajuntament borbònic barceloní entre 1760 i 1766, donant alguns noms dels qui exerciren tals càrrecs i llurs perfils professionals. Al final, la documentació del segle XVIII, de l'AHCB, permet d'establir una taula de les eleccions a diputats del comú i a síndics personers, del 1766 al 1808. — J. de P. [20.112

Josep Pavia i Simó, *La Capella de Música de la Seu de Barcelona en el segle XVIII (1756-1765)*, dins «Anuario Musical», 60 (2005), 71-113.

El 1756 portà a la Seu de Barcelona nova *Consueta*, ací resumida en allò que afecta la vida musical de la institució (71-78), com també ho són les decisions musicals del Capítol que afectaven el conjunt de la vida catedralícia, com fou l'establiment de morberia per als músics malalts (ja existent a Santa Maria del Mar) (78-81). Tot seguit a base de l'ACB som informats de les novetats en les seccions de la Seu relacionades amb la Capella de Música i amb els seus successius responsables: succentoria i succentors (81-84), mestre de capella, organista i diaconal (84-85), escolans (86-92), entonadors (93-99), cantors (100-102), copista (103), examen de cant (103-106) i instruments i instrumentistes (107-113). — J. P. E. [20.113

Antonio Díaz Arnau, José M. Martí Bonet, *Costumbres y tradiciones religiosas de Barcelona referidas a los santos*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 233-272.

Traducció castellana de les anotacions de Rafael d'Amat i de Cortada i de Santjust, baró de Maldà, sobre celebracions festives de sants a la Barcelona de darreries del segle XVIII, aplegades pel mateix Martí i Bonet, Lluís Bonet i Armengol i Isabel Juncosa i Ginestà, de la còpia del *Calaix de sastre*, del baró, conservada en seixanta volums a l'AHCB, *Costums i tradicions religiosos de Barcelona*, del 1987 [cf. «ATCA», VI (1987), 375]. — J. P. E. [20.114

Laureano Carbonell Relat, *Trade Shipping Between the Spanish Harbour of Barcelona and Malta from 1792 to 1870*, dins *De Triremibus*. «Festschrift in honour of Joseph Muscat». Edited by Toni Curtis, Thimothy Gambin, Malta, Publishers Entreprises (PEG) Ltd. 2005, 501-514.

Des del primer d'octubre del 1792, el *Diario de Barcelona* informà cada dia tant dels vaixells arribats com dels eixits del port de Barcelona. L'autor ha estudiat les informacions dels tres mesos finals del 1792 i els anys complets 1795 i 1800; el 1795 es pot considerar un any normal: els arribats foren 2.802 i els eixits, 2510; el 1800, ja any anormal per la guerra, foren 1865 i 77, respectivament. En tot el període estudiat, els relacionats amb Malta només arribaren al 0'094%, que per als anys estudiats foren vint-i-sis (514); les mercaderies més transportades eren el cotó i el sucre (515). Hi ha vuit il·lustracions, tres de les quals per al port de La Valletta. — J. P. E. [20.115

Ramon Miró Baldrich, *Bellpuig deles Avellanes (segona meitat del segle XVII fins a inici del XIX)*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 171-193.

La biblioteca de Bellpuig de les Avellanes conserva la col·lecció de *Memorias del monasterio*, el volum cinquè de les quals conté la llista dels quaranta-cinc *Abats triennals del real monastir de las Avellanas...*, que va del 1682 al 1831 (186), moment de l'exclaustració, i la *Notícia dels individuos del monastir de Bellpuig de las Avellanas segons lo llibre corrent de vesticions...* des del 1655 (186-193), ambdues transcrites i sumades a les informacions de Jaume Villanueva en el *Viage...* i de Gaietà Barraquer i Rubiralta, són la font de notícies sobre aquella casa; la *Notícia...* informa de cada un dels vuitanta-set monjos, les dades dels quals són reduïdes a quadre sinòptic (182-185)

i en presentar Jaume Caresmar diu que «compongué gran part de la història del monastir en llatí y féu altras obras, que's poden veure en sos manuscrits, que constan de molts tomos» (191); de Jaume Pasqual diu que fou «laboriós en recullir antiguitats; té 12 tomos en fòlio manuscrits de notas e instruments» (191); no diu res, en canvi, de Josep Martí. — J. P. E. [20.116

Ventura CASTELLVELL, *El Capbreu de Benifallet de 1373* (Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, 4), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2005, 106 pp.

L'ACA, *Batllia General de Catalunya*, reg. 317, sota el títol de *Capbreu de terres, feus i regalies de Tortosa*, conserva el dit capbreu, les pàgines introductòries del qual recorden la naturalesa dels capbreus i llur riquesa de dades locals, tant econòmiques com antroponímiques i toponímiques; els drets senyorials damunt la població pertanyien en aquells moments a la reina Elionor de Sicília, esposa de Pere III el Cerimoniós (11-12), però les anotacions de reconeixement de senyoriu també parlen d'altres detentors, començant pel senyor rei (19), representants d'institucions eclesiàstiques, com els priors de Cartoixa [de Scala Dei?] o el capítol de la catedral de Tortosa (26 i 27), i particulars (33: Guillem Pinyol); les declaracions d'establiment solen fer constar si n'existeix document o no; alguns d'aquests són qualificats de ‚carta morischa' o ‚serahinescha', és a dir, escrita en àrab (28-29, 82). El text dels reconeixements de senyoriu (17-87) és completat amb taules onomàstica (89-96) i toponímica (96-106). Hi ha bibliografia (107-108). — J. P. E. [20.117

Montserrat del POZO FERRER, *El mas Costa de Besalú, una pairalia pagesa*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 16 (2005), 93-120.

El 1886, el mas Costa era comprat pels Ferrer Noguer de Besalú, arxiu inclòs: cent vint-i-nou pergamins (1334-1886) i set ‚llibretes' de format divers i molta documentació. Tal com ha arribat al dia d'avui, és possible que, el dit fons fos l'ordenat per Francesc Blanch, rector d'Aussinyà i beneficiat de Besalú, el qual també va confegir l'arbre genealògic dels Costa devers 1734. L'autora analitza la història de la casa, resseguint els documents per ordre cronològic: hi ha un testament sagramental del 18 de febrer del 1562, estudiat però no editat ací, i còpia legalitzada del privilegi militar, reclamat per Miquel Costa el 1610, publicat però no estudiat. — J. de P. [20.118

Josep M. PONS I GURI, *Unes franqueses per a la vila i el port de Blanes*, dins «Misc. Batlle», 263-270.

En prendre possessió el 1373 dels senyorius del vescomtat de Cabrera i comtat d'Osona, fins aleshores segrestats per Pere el Cerimoniós després del judici a càrrec de Bernat de Cabrera, el nou vescomte i comte Bernat IV de Cabrera confirmava als habitants de vila i port de Blanes els privilegis atorgats pels seus antecessors els anys 1260 i 1338 en documents que són integrats dins el nou. Aquest fou copiat durant el segle XVII en el *Llibre de la Universitat*, f. 129, ara a l'AM de Blanes, i és ací transcrit sencer (268-270). — J. P. E. [20.119

Maria Magdalena RIERA FRAU, Mateu RIERA RULLAN, *El monasterio de la isla de Cabrera*, dins *Mallorca Bisancio*, 189-200.

«Tanto las fuentes escritas como las arqueológicas parecen demostrar la existencia en Cabrera de un importante centro monacal» (190). Les fonts escrites es redueixen a l'*Epistola XIII*, 47, del papa Gregori el Gran; les arqueològiques principals són els tres jaciments del Pla de ses Figueres (amb sepultures), Sa Font i Es Clot des Guix, en tots els quals s'ha trobat abundant material ceràmic dels segles V-VII. Hi ha bibliografia (198-199). — J. P. E. [20.120

Maria Eugenia CADEDDU, *Sulle leggi suntuarie a Cagliari (XIV-XVI secolo). Note e documenti*, dins «XVII Congrés Corona», II, 43-52.

Les dites lleis posaven límits a l'ostentació en el vestir o en les celebracions privades: són del 1333 (Alfons el Benigne), del 1422 (Alfons IV Trastámara) i del 1516 (Ferran II); aquest s'intitulava rei d'Aragó, de Sicília, de Navarra, de Iherusalem i de Sardenya, la primera en llatí, les altres dues en català; es troben a Càller, Archivio Comunale, *Sezione antica* (47-50). — J. P. E. [20.121

Maria Giuseppina MELONI, *Pratiche devozionali e pietà popolare nei testamenti cagliaritani del Quattrocento*, dins «XVII Congrés Corona», II, 229-249.

Els testaments analitzats són de la segona meitat del segle XV, conservats a Càller, Archivio di Stato, escrits en llatí o en català (230); ací les decisions testamentàries són aplegdes per tema: disposicions de funeral i sepultura (230-232); deixes a esglésies, on no manquen les destinades a «Santa Maria de Montserrat de Catalunya» (236), o en bé d'ànima, misses (de Sant Amador, capdanys), o per a obres pies a favor dels més necessitats, dels ‚pobres vergonyants', de ‚fadrines a maridar' o ‚d'esclaus o captius a alliberar', o a favor d'hospitals, o per a la pròpia confraria. — J. P. E. [20.122

Ramon AMIGÓ, *La presència de les alzines en l'onomàstica del Camp de Tarragona i al seu entorn*, dins «Randa», 55 (2005 = Homenatge a Jordi Carbonell/1), 155-167.

En les primeres pàgines l'autor precisa els trenta-sis termes de la contrada que han proporcionat onomàstica d'‚alzina' i derivats i els vint-i-un que no. El primer topònim alziner és del 1191, pertany a l'Alforja, i en cada cas és indicat l'any de la seva primera documentació; és indicat no sols el substantiu singular, sinó també el col·lectiu, el diminutiu i tota mena de derivats; el terme més abundant en topònims alziners és Vilanova d'Escornalbou (158). Hi ha un quadre sinòptic de les vegades que ha estat documentat cada topònim, *Alzines. Per comarques i termes*, on és datada cada una de les entrades (162-163). — J. P. E. [20.123

Albert COMPTE, *Els cortals de Castelló d'Empúries en la Baixa Edat Mitjana*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 38 (2005), 57-123.

L'autor ja havia tocat el tema en un estudi anterior [cf. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 611, núm. 18.147], basat en un capbreu de la canònica de Girona del 1383. Ara hi torna, a base de cinc altres documents de Girona, AH, dels anys 1401-1473: escriptures d'arrendament, venda, capítols sobre bestiar i una llarga relació de cortalers inclosa en un document de lluïció d'un censal mort. Malgrat que la documentació sigui minsa, l'autor esbossa una història dels cortals empordanesos, estructura econòmica agrària d'una fluïdesa molt diferent de l'estabilitat del mas tradicional, i dreça un quadre de llur evolució durant l'edat mitjana. Compara masos i cortals i dóna un mapa de la zona cortalera de Castelló, detalla la nòmina dels cortals castellonins de la Baixa Edat Mitjana i, finalment, estudia els cortals com a unitats d'explotació agroramadera: edificacions, terres, relacions contractuals entre propietaris i arrendataris, impacte de la guerra en els contractes, sistemes de cultiu i paper del bestiar. Els documents són transcrits en apèndix, amb fitxa completa de la propietat de cada cortal des del capbreu del 1383 al segle XIX. — J. de P. [20.124

Pau VICIANO, *El bordell dels prohoms. El control municipal de la prostitució al Castelló del segle XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 327-358.

La commoció produïda a Castelló de la Plana per la notícia del terratrèmol de Nàpols 1457, fou relacionada amb «vicis, crims i pecats públics» d'acord amb la interpretació popu-

lar, els escrits de Francesc Eiximenis i els sermons de mestre Vicent Ferrer (329-331); i és per a l'autor ocasió d'escorcollar en l'AM de Castelló les sèries de *Llibres del consell*, de *Cort de justícia* i de *Vàlues de la peita*, i de dibuixar la situació local fora i dins del bordell públic (334-342) i en particular la dels seus protagonistes, hostalers i dones (343-351), sense oblidar les pràctiques repressives en pàgines abundoses de descripció de casos concrets (351-358). — J. P. E. [20.125

Ferran Olucha Montins, *D'orgues, organistes i orgueners a Santa Maria de Castelló*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 923-962.

Les notícies sobre el tema ací aplegades, procedents de l'AHM, *Llibres del consell*, comencen el 1470 i arriben fins al s. XIX; al final són aplegades les relatives a la successió de mestres de capella (960) i d'organistes (961-952). Construït el retaule era arribada entorn el 1470 l'hora de l'orgue i de l'organista i del manxaire; l'autor transcriu ací totes les decisions relatives a la música i als músics i a l'orgue preses pel consell municipal de la vila fins ben entrat el segle XIX (923-942). Són transcrits en apèndix onze documents, datats entre el 1605 i el 1732, tots d'alguna manera relacionats amb l'orgue; destaquen el conveni amb la Cartoixa de Valldecrist per a l'establiment de dos beneficis eclesiàstics per a organista i mestre de capella (1658: 945-950) i el compte detallat de quantitats lliurades el 1732 per a l'adob de l'orgue (955-960). — J. P. E. [20.126

Manuel Rosas Artola, *Rajoles, teules i taulells als edificis de Castelló de la Plana durant els segles XV-XVII segons els documents de l'Arxiu Històric Municipal*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 843-864.

La primera rajola documentada a Castelló el 1380 servia per a la construcció de Santa Maria. Des del segon quart del segle XVI són documentats rajolers cada vegada més estables, perquè la rajola s'anà utilitzant en els terres, en les parets i en els terrats, segons l'AHM, *Judiciari del mostassaf* i *Judiciari de la cort de justícia* i *Notaris*, que proporcionen qualque notícia sobre la tècnica del terrat de rajola (854-855). Són transcrits sis documents de les sèries esmentades, del 1590 al 1698 (857-860). Hi ha sis fotografies (860-864). — J. P. E. [20.127

Ricard Bru Turull, Verònica Jiménez Ferran, *Estudi de l'església de Sant Sadurní de Castellví de la Marca*, dins «Lambard. Estudis d'Art Medieval», XVII (2004-2006), 11-62.

L'anàlisi constructiva de l'església té en compte la bibliografia publicada. Són reproduïts dos documents, un del 1026 i l'altre del 1065, de l'ACA, un del *Llibre Blanc de Santes Creus* i un altre del 1101, publicat al vol XIX de *Catalunya Romànica*. Hi ha dues plantes de l'església dibuixades i un dossier fotogràfic complet. — J. de P. [20.128

Lluís To Figueras, *L'historiographie du marché de la terre en Catalogne*, dins *Marché Terre*, 161-180.

Lluís To Figueras, *Le marché de la terre et la seigneurie dans la Catalogne médiévale*, dins *Marché Terre*, 479-542.

Article dividit en dues parts, la primera dedicada a la documentació d'entorn l'Any Mil, la segona als darrers segles medievals. En els primers temps, la possessió d'un document escrit demostrava la legitimitat d'una propietat i aquesta pot ésser una raó de la quantitat d'actes de compra-venda conservats a Catalunya, que ja daten de la primera meitat del segle IX (164); són rares i pressuposen un dret de propietat totalment individual damunt un alou, en canvi, el gran transvasament de propietat agrària s'escaigué durant la primera meitat del segle X (165-166);

hom venia trossos de terra posseïts per aprisió, que engrandirien els dominis de senyors laics o eclesiàstics o eren comprats per nous rics (166-168). La terra augmentà de preu entre el 970 i el 1050; en cas de pagar en espècie, aquesta és valorada en moneda, que circulava més des de darreria del segle IX; cent anys després arribava l'or musulmà (mancusos) (168-171). En la Baixa Edat Mitjana la terra es davaluà, la propietat en alou fou substituïda per l'establiment i també aquests entraren en el mercat de la terra: hom hi veia continuïtat amb el ‚dominium' útil de l'emfiteusi romana i calgué quantificar la part per al senyor en cas de venda (el 1280 fou del 10%) (174); però en tal cas, el ‚senyor' també podia ésser un burgès o ciutadà (176). Hi ha bibliografia (178-180).

El segon títol té dues parts; la primera estableix el marc dins el qual a Catalunya evolucionà el mercat de la terra durant l'Edat Mitjana; la segona analitza un cas concret, el de les possessions agràries de la Seu de Girona els segles XIV-XV. La primera reafirma la llibertat de l'emfiteuta a vendre les seves propietats, amb dues condicions: «exceptis militibus, (clericis) et sanctis», i sota una certa intervenció del propietari eminent, ‚consilium', fadiga i, en general, lluïsme (480-488); l'emfiteuta podia sotsestablir tot o part de la seva propietat útil i d'aquesta manera guanyar més d'allò que havia de pagar al propietari eminent (488); la part d'aquest era de fet normalment el terç del preu total, però a la Catalunya nova tendí a no figurar en les *Cartes de poblament* o en els establiments, amb nombre de variants locals (491-501), com la reducció d'un terç a un setè en transaccions de béns de senyor eclesiàstic, reducció confirmada per sentència arbitral de Jaume II i del bisbe de València el 1310, mentre a Girona i bisbat, el terç podia pujar al 40% (502-507). La situació a la Vall d'Aro és coneguda per capbreus del monestir de Sant Feliu de Guíxols (ACA, *Monacals d'Hisenda. Sant Feliu de Guíxols*, vol. 1622, i per Girona, AHG, *Notaria de Vall d'Aro*). Les dades són resumides en un quadre sinòptic de transaccions entre el 1341 i el 1433 (536) i en dues taules finals, respectivament indicatives de la superfície en vessanes de tots els masos i bordes de la Vall d'Aro, amb els noms dels respectius propietaris útils (539-540) i de les cessions i adquisicions de masos i bordes en els anys indicats (541-542). — J. P. E. [20.129-20.130

Víctor Farías Zurita, *L'economia tèxtil a les viles de la Catalunya vella vers el 1300*, dins «Misc. Batlle», 363-365.

Un contracte del 31 d'agost 1292, ací transcrit de Girona, AH, *Notaris. Torroella de Montgrí*, certifica que un paraire d'aquesta vila recorregué a un tintorer de Puigcerdà per aprendre de tenyir drap de llana en colors diversos, i de llí ‚ad colorem vermilium et grog'; els menestrals de les viles es movien a fi de millorar llur tècnica i existia intercanvi entre les poblacions. — J. P. E. [20.131

Montserrat Bajet Royo, *Policia de mercat i control de comerç en el mercat local*, dins «XVII Congrés Corona», III, 55-61.

Ordinacions municipals diverses, basades en la doctrina ètica i jurídica sobre la veritat i justícia en les transaccions mercantívols, i encaminades a evitar abusos, atenien «a dues circumstàncies: l'aparició del nou comprador i les fluctuacions del mercat» (65): d'ací el sistema de pesos i mesures per a evitar l'engany en la quantitat i els controls tant en quantitat com en naturalesa i qualitat de la mercaderia o en actes que podien incidir en el preu, com l'acaparament o privatització excessiva de béns de consum: d'ací la necessitat d'una policia de mercat: fou el mostassaf i els seus ajudants. — J. P. E. [20.132

Antoni Riera Melis, *El comerç d'articles agropecuaris entre Catalunya i els districtes pirinencs del Regne de Mallorca durant la primera meitat del segle XIV*, dins «Misc. Batlle», 367-377.

L'existència del regne feudal de Mallorca amb la corresponent nova frontera i els corresponents tributs entre Principat i Comtats de Catalunya, creà tals problemes, sobretot per als remats que estiuaven o hivernaven en l'altra de les dues bandes dels Pirineus, p. e., als de Poblet i Santes Creus, que abandonaren la Cerdanya (370-371), i també dificultà l'assortiment de gèneres alimentaris en moments, en què una de les dues parts en tenia fretura; ací són recordats els problemes, algunes de les ocasions en què hi hagué violència, i la necessitat de solucionar-los amb convenis bilaterals. Els estudis tant de l'autor com d'altri i la documentació inèdita tant d'ACA, *Canc., reg.*,i *CRD*, com de l'ARM, *Lletres reials* i Perpinyà, AM, *Llibre d'ordinacions*, són a la base d'aquestes pàgines. — J. P. E. [20.133

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *El realengo catalán en la financiación de la campaña a Cerdeña de 1356*, dins «Misc. Batlle», 492-513.

La Pau de Sanluri (juliol 1355) entre Pere III, Mariano IV d'Arborea i Matteo Doria, era immediatament després trencada pel darrer i calgué nova expedició naval el 1356; els corresponents comptes fins a unes 50.000 lliures, es troben en el llibre de Pere Desvall, presentats al mestre racional, ara a l'Arxiu Reial (ACA), *Reial Patrimoni. Mestre racional*, 2466; la previsió de despeses (498) es cobria amb les ‚profertes' del braç reial desgranades en quadre sinòptic (510-511), que, segons el mateix rei Pere podia ésser suficient per a respondre a les necessitats, segons lletra del març 1356 de *Canc., reg.*, ací transcrita (512-513); el llibre de Pere Desvall és ric en detalls sobre la forma com les universitats de les diferents vegueries recaptaren el subsidi (500-505). — J. P. E. [20.134

Max TURULL RUBINAT, Jordi MORELLÓ BAGET, *Estructura y tipología de las "Estimes-Manifests" en Cataluña (siglos XIV-XV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 271-326.

Visió global del tema, pràcticament desconegut abans del 1990, tot i les limitades aportacions dels anys 1972-1973 sobre Cervera i Verdú; ara, sota l'impuls de Manuel Sánchez Martínez, les monografies arriben a la vintena, sense que hi manqui qualque obra de síntesi i de referència (273-274); les ‚estimes-manifests', que abans eren base per a estudis de fiscalitat municipal, han esdevingut objecte directe d'estudi (277-279). La tributació municipal, legitimada o imposada pel rei, conduí a la informació sobre la capacitat econòmica de cada ciutadà ‚per solidum et libram', potser imitant procediments de Barcelona o de Lleida (280-283). L'elaboració d'un *Llibre d'estimes* exigia condicions prèvies: autorització reial o baronial, autoritat municipal damunt una població determinada i el seu terme, i raó impositiva; en els *Llibres* consten sobretot les declaracions dels contribuents, individuals o col·lectius, però el punt crític fou l'avaluació dels béns declarats, encarregada a comissió d'estimadors o àdhuc de reestimadors; el resultat de declaracions i d'estimacions passava al *Llibre d'estimes* (284-294); un altre punt conflictiu foren les exempcions (297-301); l'experiència hauria propiciat la delimitació contributiva en la ‚casa' (302-304) de tot allò que generava riquesa (305; cf. 314-317), amb problemes particulars per a censals i violaris, collites, atuells, etc. (307-313). Hi ha llista de les poblacions que han conservat estimes dels segles XIV-XV (322) i bibliografia (323-326). — J. P. E. [20.135

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Els diputats del braç de les ciutats i viles reials de 1359 a 1413. Perfils biogràfics*, dins «Misc. Batlle», 515-549.

«Sovint, les semblances que oferim poden donar només un perfil socioeconòmic del personatge, mentre que en d'altres podem refer millor la seva vida i les seves activitats» (516) d'acord amb els resultats de recerques d'altri o pròpies. Els diputats del braç reial ací presentats són els quatre de la cort de Cervera (1359): Pere Desplà, Pere de Carcassona, Francesc Pabia i

Pere Borró (516-523); un de la cort de Montsó (1363), Pere de Santcliment (523-528); els tres de la cort de Tortosa i Barcelona (1365), Pere Bussot, Pere Desplà i Ermengau Martí (528-532); els dos de la cort de Lleida (1375): Ramon Sarrovira i Jaume Fiveller (532-537); el de la cort de Montsó (1376): Ramon de Carcassona (537-539); l'únic de la cort de Barcelona (1377), Ramon Sarrovira (539) i l'únic membre de la Comissió reorganitzadora de la Diputació del General (1379): Francesc de Gualbes (539-540); els dos per a la cort de Barcelona (1380): Guillem Ferrer i Pere Terré (540-544); el diputat i els dos substituts per a la cort general de Montsó (1389): Bernat Gralla i els dos Ramon Desplà, oncle i nebot (544-548): «la ciutat de Barcelona gairebé monopolitzava la representació del braç» (549). — J. P. E. [20.136

Les amis de la Chapelle de l'Ermitage de Font-Romeu, Jean-Louis Blanchon, Martí Solé, *Les ex-voto de Cerdagne*, dins «Ceretània», 4 (2005), 129-140.

Recordat l'ús religiós antiquíssim de l'ex-vot i la seva actual situació precària, els autors han dreçat inventari dels ex-vots cerdans coneguts. Després de referir-se al suport del'ex-vot, a la datació (ss. XV-XX) i a la seva funció social, donen una llista dels quaranta-sis ex-vots cerdans amb els textos explicatius del fet que els donà origen, la majoria en català. Hi ha bibliografia i fotografia de cada un. — J de P. [20.137

Pilar Sánchez López, *L'administració del patrimoni de la marquesa de Dosaigües a Ceret, 1783-1806*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 211-241.

Els anys indicats en el títol inclouen els del període revolucionari i els posteriors a França; base de l'estudi és la documentació de Perpinyà, ADPO, 3 E 40/1126-1151. L'estudi diferencia els anys anteriors a la Revolució Francesa, els d'aquesta (1789-1792), els dos de l'ocupació espanyola, i els anys posteriors a la guerra (1795 i següents); cada un dels apartats descriu els drets baronials i la forma com eren exercits des de València, on vivien els Lanuza, a través del procurador jurisdiccional, resident a Barcelona, i del o dels agents locals (els Companyó) (212-225) i l'equivalència econòmica dels seus fruits, reduïts a dos quadres sinòptics per a tot el període, tant en allò que tocava les entrades (221), com les despeses baronials (223); és particularment interessant l'apartat darrer, posterior a la guerra amb Espanya, ja que més de dos-cents ceretans fugiren vers el sud, entre ells l'agent local, Jaume Companyó, que almenys fins al 1802 seguí administrant des de Figueres allò que restava dels drets baronials (234-241). — J. P. E. [20.138

Max Turull Rubinat, *Síndicos a Cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y parlamentos en Cataluña (1333-1393)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 989-1012.

L'autor limita el seu estudi a la vila de Cervera i a les Corts i Parlaments d'Alfons III, Pere III i Joan I, amb l'objectiu de demostrar que qui lluitava per l'interès comú era el rei, mentre els síndics defensaven els privilegis de les respectives viles. La documentació estudiada és la de Cervera, AHC, *Fons municipal. Clavaria*, *Consells*, *Memorials*, *Fons notarial* i *Cartes reials* i la de la col·lecció *Cortes de los antiguos reinos...*; les dades són aplegades en quadres sinòptics per als síndics (990-991), el cost de la presència a corts (995), l'encàrrec dels síndics (996-887), llur nivell econòmic (999-100) i missió oficial (1001-1003). — J. P. E. [20.139

Pere Verdés i Pijuan, *El veïnatge pactat de Cervera durant el segle XV*, dins «l'Avenç», (2000), 355-366.

Pere VERDÉS I PIJUAN, *El veïnatge de Cervera durant el segle XV*, dins «XVIII Congrés Corona», III, 1085-1101.

El primer títol dibuixa la forma normal d'adquirir el veïnatgede Cervera: els paers locals admetien nous veïns, els quals es comprometien davant el batlle a fer residència en la vila i a acceptar les obligacions comunes. L'AHC de Cervera, *Fons municipal* i en particular el *Llibre de privilegis*, permet de conèixer l'altra forma, la del veïnatge paccionat, ja present en la primera meitat del segle XIV, però multiplicat del 1379 al 1424, en què es manifestà en el ‚carreratge', que declarava tota una població ‚carrer de Cervera' i d'acord amb el respectiu conveni, els seus habitants participaven dels privilegis de Cervera (1086-1088). Una segona etapa, entre el 1425 i el 1472, no sols s'estengué a poblacions molt allunyades, ans també a algunes que tenien la contraposició baronial per a aquell pas; per això, l'autor deixa obert el tema de si el pas del veïnatge paccionat es relacionava amb la qüestió remença (1088). Hi ha quadre cronològic dels 262 veïnatges del 1379 al 1472 (1090-1095) i mapa de distribució (1096). — J. P. E. [20.140-20.141

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Els llibres del batlle de Cervera, Galzeran Sacirera (1459-1460). Notes de vida quotidiana i conflictivitat urbana a Cervera, a darreries de l'Edat Mitjana*, dins «Misc. Batlle», 876-901.

La documentació presentada i aprofitada en aquestes pàgines es troba a l'Arxiu Reial (ACA), *Mestre racional, reg.*, 1604; l'autor recorda els punts als quals s'estenia la responsabilitat del batlle (878-879), i, doncs, la temàtica dels afers ciutadans, tant de membres de la vila com de foraster, particularment de jueus, esclaus i estudiants, responsables de problemes d'ordre públic i dels propis del bordell (882-83), presentats als lloctinents del batlle reial, Galzeran i Dalmau Sacirera; en aquest context també som informats de les denominacions dels jocs d'atzar (881-882). Les anotacions relatives a afers concrets són dues-centes dotze (884-901). — J. P. E. [20.142

Josep M. LLOBET PORTELLA, *Correspondència oficial entre Cervera i Montblanc durant el segle XV*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis sobre la Conca de Barberà», 23 (2005), 32-55.

L'autor ha trobat a Cervera, AHC, *Fons municipal. Cervera*, vint lletres, divuit enviades pels paers de Cervera als cònsols de Montblanc i dues d'aquests a aquells, ací primer resumides en regest i després transcrites (40-55); la majoria són en defensa o ajut de ciutadans propis (entre els quals figura un jueu: 52, núm. 17) o de les poblacions de la contrada, ‚carrers de Cervera', amb afers o problemes a Montblanc; hi havia problemes de moneda entorn el valor dels croats; en dues els paers es movien a fi de trobar mestre que els regís les escoles de la vila [cal suposar de gramàtica llatina], ocasió per a conèixer el nom d'alguns d'ells: Bernat Riera, mestre en arts, de Montblanc el 1420; Pere Martí, també mestre en arts, de Montblanc el 1426. — J. P. E. [20.143

Mercedes MAROTO CAMINO, *Producing the City: Bird's-Eye Views of Habsburg Spain*, dins «Cartographica», 36 (1999), 17-30.

La primera de les reproduccions d'aquest article és com una vista general de Cervera (18) dibuixada per Anton van den Wyngaerde el 1563, conservada a Londres, Victoria and Albert Museum; el topònim escrit com a títol fa constar que era ‚villa del Rey' i confirmaria l'interès dels Habsburgs a enfortir una estructura policèntrica d'institucions ciutadanes. — J. P. E. [20.144

Primitivo J. PLA ALBEROLA, *El control de los magistrados locales en los municipios de señorío y la visita de 1583 en Cocentaina*, dins «XVII Congrés Corona», III, 755-768.

Estudi centrat en l'actuació de Miquel Joan Sisternes a Cocentaina des del maig del 1583; l'autor intenta de reconstruir què fou aquell procés aprofitant les publicacions sobre el tema,la doctrina dels juristes forals i les informacions dels fets de l'ARV, *Processos*; de Sevilla, ADMedinaceli, *Sección histórica*, i els dietaris de Josep Aznar i Francesc Sanz, on consta que la visita fou interrompuda per decisió de la Reial Audiència (757). Tema: les tensions per l'intent de Muro de segregar-se de Cocentaina, en les quals aquesta vila qüestionava la legitimitat de l'encàrrec fet a Sisternes, d'on són transcrits fragments en català (760-763). — J. P. E. [20.145

Xavier SOLÀ I COLOMER, *Els santuaris del Collsacabra a l'època moderna (1584-1799). Una visió des de les visites pastorals*, dins *Església, societat i poder*, 87-99.

Els darrers anys les visites pastorals han suscitat l'interès dels recercadors i aquestes pàgines es basen en les sèries *Visitationum* dels AE de Vic i de Girona (89-90, notes 11 i 12). Delimitada la subcomarca (Osona, Garrotxa, la Selva) i precisada la cronologia, sabem que els santuaris havien començat essent modestes capelles i que elements diversos com podien ésser les facilitats de comunicació (‚strata francischa' per la contrada) els havien convertit en santuaris en el llindar dels temps moderns (90-91); que al costat del santuari hi havia acolliment de diversa natura per als devots (91-92); que tot el relatiu al servei dels devots requeia en juntes de seglars, confraries o obreries, cosa que requeria un servei espiritual però també administració dels béns i les ofertes (93-96) i que els problemes, en els quals era necessària la intervenció de l'autoritat eclesiàstica, eren vinculats als dies de festa del santuari, al concurs de devots i sobretot a les expansions d'esbarjo (96-99). — J. P. E. [20.146

Roser SALICRÚ I LLUCH, *En lo port de Cochlliure o en la Plaja de Canet?*, dins «XVII Congrés Corona», I, 373-594.

«...un document excepcional» de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., Processos en quart*, 407, interrogatori de dinou testimonis perpinyanesos sobre avantatges i inconvenients per a ells que el carregador oficial de la mar s'ubiqués al port de Cotlliure o a la platja de Canet, donats els darrers dies del 1405 o primers de 1406; l'afer venia del temps de Pere III, en què la Corona i Cotlliure propugnarien carregador únic en el port, anant Perpinyà a favor de Canet, i cuejaria fins al 1422, en què la Cort de Catalunya decidiria per la llibertat de mercaderia: el port arrecerat afavoria Cotlliure, el camí i la distància, Canet; els drets reials anaven amb Cotlliure, perquè els drets de Canet els percebia el baró; essent el camí més llarg afavoria tota mena de negocis com hostals i traginers, Canet excloïa dels serveis tots els forasters i els beneficiaris de la solució Canet, ultra els traginers de la vila, eren només els mercaders de Perpinyà. — J. P. E. [20.147

Carles RABASSA VAQUER, *Estructura agrària de Culla, 1431-1504*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 485-521.

L'autor analitza, des del punt de vista de la valoració de ‚sorts' en agricultura de secà, i d'‚horts' en regadiu, els *Llibres patrons en les vàlues dels sitis...* i els *Llibres patrons de lliures peiteres* d'anys diversos, de l'AM de Culla, i constata que el 1431 les propietats agrícoles encara recordaven les del repartiment fet en el moment de la (re)conquesta, referència ja esborrada el 1504; també arriba a la conclusió que fins entorn el 1460 l'economia de la contrada, basada sobretot en el comerç de la llana, presentava una bona situació, després, però, basada només en riquesa agrícola, es vegé reduïda a la pura subsistència. Les anàlisis realitzades sobre ‚sorts' i ‚horts' són reduïdes a quadres sinòptics (499-500), d'on resulta que del 1431 al 1504 la demografia hauria baixat almenys entorn d'un 40% (495). Tenim en apèndix llista dels masos del 1431 i dels de denominació nova el 1504, amb la corresponent valoració (528-521). — J. P. E. [20.148

Joan FUGUET I SANS, *Els castells-comanda de l'Orde de l'Hospital a les terres de l'Ebre Català*, dins «Sacra Militia. Rivista di Storia degli Ordini Militari», I (2000), 99-120.

L'acord entre Ramon Berenguer IV i els Ordes Militars del Temple i de Sant Joan de Jerusalem per a la sucessió en el Regne d'Aragó i la immediata col·laboració d'ambdós ordes a la reconquesta i defensa de les terres de Lleida i de Tortosa, augmentà llurs assentaments en les comarques catalanes de l'Ebre, els Templers al nord de Tortosa els Hospitalers al sud d'Amposta, on reconstruïren els castells d'Amposta i d'Ulldecona. És recordat amb fragments textuals contemporanis l'estat del castell d'Amposta el 1390 i les destrosses que li causà el bombardeig de Joan II el 1466 (103-104); són després descrites les característiques de la construcció, que haurien estat les dels castells templers i hospitalers de Síria i Palestina (111-112). Les pàgines 113-120 reprodueixen croquis, plànols (un del 1751) i fotografies de la contrada i d'ambdós castells. — J. P. E. [20.149

Albert CURTO HOMEDES, *Introducció a la navegació de l'Ebre català a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Recerca», 10 (2005), 31-57.

Referir-se a la navegabilitat de l'Ebre és un tòpic repetit per tothom, sense però precisar quins eren els elements que entraven en la dita navegabilitat; per això l'autor es proposa «una introducció general a l'estudi del tema» (35), començant per les fonts: esments en geògrafs i cronistes àrabs, documentació fiscal o judicial, en particular la sèrie de *Llibres de lleuda*, gravant sobre un comerç d'abast internacional: naus genoveses, pisanes, venecianes i portugueses són documentades en el segle XV (36-38); font abundosa de notícies és l'AHC Terres de l'Ebre, Municipi de Tortosa, *Llibre de provisions*, *Llibre d'establiments*, *Pergamins*, *Documents en paper*; punt cèntric de notícies són els mercaders perquè, pel fet de mercadejar pel riu, concentren nombre de notícies sobre les naus i els qui les construeixen i les fan funcionar, ultra l'Almoina dels mariners (38-39); sobre els tres ports coneguts de Tortosa, els de la Riba Seca, del Grau i el tan famós del Fangar, ja al mar; el de Flix seria el de la competència (40-42); les naus documentades són la barca, la carrava, el pontó, el bergantí, el llaüt i el lleny (43-44); afegim-hi llotja i drassanes (45-47); riu amunt, calia tivar des del camí de sirga, no sempre en bon estat; hom construïa dics de contenció a fi d'evitar riuades o muntava controls per a exigir peatge, o assuts o utillatges moliners (47-51); riu amunt, els productes transportats són múltiples, riu avall sobretot blat (51-52); ultra el peatge reial, hi havia el nòlit municipal a pagar per tot patró que carregués o descarregués a Tortosa i el particular per a la construcció de la Llotja (52-54); tot el conjunt era legislat en les *Consuetudines Dertusenses*, libre IX, rúbrica XVII, que aplicava els *Costums de la mar* a la realitat fluvial (55-56); des del 1363 hi havia Consolat de Mar (56). — J. P. E. [20.150

Jacobo VIDAL FRANQUET, *L'assut i les sèquies del tram baix de l'Ebre als segles XIV i XV*, dins «Rcerca», 10 (2005), 59-102.

Assut i sèquies van plegats perquè la finalitat del conjunt era la de fer arribar aigua de reg a tesa (treta de l'Ebre per l'assut) a terres de cultiu (mitjançant sèquia o sèquies). Contra allò que hom suposa, cap dada críticament establerta no indica que el dit conjunt sigui d'època musulmana (65), i el «primer estudi consistent i documentat (el millor...)» és el de Carlos Sabater del 1772, que, dissortadament, no tingué en compte tota la documentació (66-68). Són, en canvi, documentats intents en la Baixa Edat Mitjana, sobretot del temps (i a iniciativa) de Pere III el Cerimoniós (71-73); si existí un nou impuls el 1402, no passà d'ésser retòric (76-78); l'empenta seriosa arribà els anys 1440 amb col·laboració jurídica de la reina Maria, econòmica dels qui feren profertes, i tècnica dels qui planejaren (82-83) i realitzaren les primeres obres de resclosa i peixera i començament de la sèquia, amb contracte formal per a la construcció de la sèquia amb Joan Marc, de Besalú, ací transcrit (88-95); nova aturada i nova

represa el 1482 i nou conveni amb Oxoa de Bermeo, parcialment transcrit (98-99). L'obra només seria acabada entorn el 1850. Hi ha cinc reproduccions fotogràfiques de pàgines dels convenis. — J. P. E. [20.151

Jérôme BÉNÉZET, *À propos de quelques* pallofes *inédites ou peu connues du diocèse d'Elne-Perpignan*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 111-119.

La primera procedeix d'Elna, la segona de Perpinyà, El Carme, i la tercera del monestir d'Arles del Tec; cada una és descrita i en ella les lletres que les identifiquen; la documentació de l'ADPO, G237, coneix ploms al Carme de Perpinyà des del 1473; l'ADPO, H58-59, és abundant a documentar ploms durant el segle XVII a Arles, però no pas per la comunitat monàstica ans per als clergues seculars beneficiats en el temple monacal (117). Hi ha bibliografia (118-119). — J. P. E. [20.152

Ramon ORDEIG I MATA, *La consagració episcipal de Francesc de Senjust, abat de Ripoll i bisbe electe d'Elna, l'any 1621*, dins «Annals 2003-2004 [2005]. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», 29-33.

Vic, AC, *Armaris* 57 i 12, conserven memòria d'aquella cerimònia prevista i preparada celebradora a la catedral de Vic el 12 desembre 1621 (30-32), que pel gran fred s'hagué de celebrar al palau del bisbe, malalt i incapaç de baixar a la Seu; pel mateix fred, el bisbe de Girona emmalaltí pel camí i morí al cap de deu dies. — J. P. E. [20.153

José Vicente CABEZUELO PLIEGO, *La regulación de la elección de los cargos municipales en un espacio señorial: Elx 1441*. Per ço que los dits oficis [s]e repartisen e·n fosen entre molts bons hòmens repartits, que may ne podien haver, e altres n'avien masa sovint, dins «Misc. Batlle», 775-794; i dins «XVII Congrés Corona», III, 105-118.

Les eleccions dels principals càrrecs municipals a Elx eren per cooptació de les autoritats precedents, cosa que desembocava en formació de parcialitats i descontent de tots els que no tenien cap possibilitat d'entrar en el govern municipal; l'AM d'Elx, *Manual de consells*, el *Còdex d'Elx*, de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, i AHCB, *Baronies de la ciutat*, informen de les sessions d'elecció del 1444, fortament discutides perquè fou proposada l'alternativa, que la designació de compromissaris electors passés al Consell General; davant la confrontació de posicions intervingué el representant baronial de la ciutat de Barcelona, que exigí una votació prèvia, totalment favorable a l'alternativa; només algun any després arribà la insaculació, que ja havia estat introduïda en el raval musulmà (791). Són transcrits dos documents d'Elx, AM, *Manual de consells* (792-794). — J. P. E. [20.154-20.155

Tomàs V. PÉREZ MEDINA, *Elx, l'expansió del regadiu urbà a l'època foral moderna*, dins «XVII Congrés Corona», I, 441-474

Durant els segles moderns augmentà la superfície del regadiu il·licità i l'autor esbrina les «causes d'aquesta intensificació..., els agents socials i les seues estratègies», ja que l'aigua és un element de riquesa tan decisiu com la terra i la mà d'obra. Resumida la realitat física de la Conca del Vinalopó (494-495) i els precedents històrics de l'aprofitament de l'aigua (495-497), la documentació d'Elx, AHM, *Secció H*, explicita que la multiplicació de les fàbriques de sabó hauria exigit l'ampliació del regadiu i aquest la recerca d'aigua en altres conques, opció desestimada, o en d'altres punts de la mateixa i assegurada sobretot amb l'embassament de Tibi, començat el 1580 i, amb aturades, acabat el 1646. — J. P. E. [20.156

Antoni EGEA, *Els hospitals com a aglutinadors de població de l'Empordà medieval*, dins «Revista de Girona», núm. 232 (setembre-octubre 2005), 32 [496]-37 [501].

L'autor aprofita estudis ja publicats i la documentació de Girona, AH, per indicar l'influx dels hospitals en l'evolució urbana de ciutats i viles (les Escaules, Vilatenim, Navata, Vilacolum, Viladamat i Arenys d'Empordà). Indica la cronologia i, si és possible, la ubicació de cada hospital i en dedueix que, essent normalment construïts els hospitals en indrets ben comunicats, llur presència afavorí la formació de nuclis habitats en llur entorn. — J. de P. [20.157

Josep ALANYÀ I ROIG, *Pere Pasqual, fill i rector de la Fatarella, capellà del rei Pere el Cerimoniós i l'origen del culte a la Mare de Déu de la Misericòrdia (segle XIV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 951-970.

Pel seu càrrec en cort de Pere III, Pasqual (com nombre d'altres clergues tortosins: 962) és ben documentat en l'Arxiu Reial (ACA), tant en *Canc., reg.,* com en els del *Mestre racional* (969), entre el 1363 i el 1395; Pere III l'havia encarregat d'assortir Barcelona de blat d'Aragó o de la Castellania d'Amposta en temps d'escassedat de gra (964). Contemporània d'aquell clergue és la imatge de la Mare de Déu de la Misericòrdia, que ell hauria portat a la Fatarella, ocasió per a concentrar dades sobre la població durant el segle XIV (958-961). — J. P. E. [20.158

Joan VALERO MOLINA, *El capitell de la creu de terme del Museu de l'Empordà a Figueres. Ramon Boet i la producció de creus esculpides dels pedrers gironins*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 38 (2005), 231-251.

El 1983 Pere Freixas publicà uns contractes dels anys 1428 i 1429 per a la construcció de creus de pedra, signats per Ramon Boet, pedrer de Girona, ací reproduïts en apèndix; l'autor estudia un capitell de creu de terme, conservat al Museu d'Empordà, i, atesa la correspondència de les figures del capitell amb els termes del segon dels contractes, l'atribueix al dit Boet, esmenta d'altres treballs del mateix escultor documentats en el *Llibre de l'obra* de la Seu i n'estudia els referents artístics; també hi ha referència a d'altres creus relacionables amb pedrers gironins. — J. de P. [20.159

Christian GUILLERÉ, *Le Llibre verd, miroir des relations entre le prince et la cité, l'exemple de Gérone*, dins «XVII Congrés Corona», III, 411-420.

Comparable als cartularis de les ciutats italianes i franceses, el *Llibre verd* gironí permet de constatar la presència d'una autoritat reial més forta; resumida l'estructura del *Llibre* en blocs de documents dels segles XII-XIII (412-413), amb preponderància absoluta del XIV (339 d'entre 367), és «copie des principaux privilèges accordées par la royauté à la cité», començant per les principals exempcions fiscals i comercials; també és reflex de les necessitats de la reialesa, i de la creació del ‚ducat de Girona' el 1351 (414); s'hi troben els documents constitucionals, que determinen les competències de la ciutat (415) i la seva ampliació a les dinou poblacions, ‚carrers' de Girona (419, nota 67); però hi manquen documents importants per a la ciutat (416 i 418-420, notes 69-78). — J. P. E. [20.160

J. M. NOLLA, *El sistema defensivo de la ciudad de Gerona en la Edad Media*, dins *Défendre la ville dans les pays de la Méditerranée occidentale au Moyen Âge*. «Actes de la journée d'études du 6 mars 1999», réunis par David LE BLÉVIC (Monspeliensia Medievalia, 1), Montpeller, Université de Montpelier III, 2002, 173-194.

Article només conegut per referència. — J. P. E. [20.161

Joan BOADES I RASET, Anna GIRONELLA I DELGÀ, *Girona. Convents i monestirs. segles X-XIX*. Girona, Ajuntament 2005, 169 pp.

Monografia didàctica, la introducció de la qual recorda els conceptes bàsics com ‚monacat' i ‚vida religiosa', i dóna orientació històrica de la implantació de la vida monàstica i religiosa a Girona al llarg dels temps. El cos del llibre és dedicat a inventariar els quinze monestirs o convents de la ciutat, de cada un dels quals hi ha informació esquemàtica: nom de la comunitat, localització o adreça, data de l'establiment a Girona, pervivència o exclaustració de la comunitat, ús actual de l'edifici, vestuari de l'orde, història de la família religiosa, història de la comunitat a Girona, descripció de l'edifici i dossier fotogràfic. Les fitxes són completades amb informació sobre d'altres aspectes, amb llista de les comunitats religioses actuals (21) i un glossari de noms tècnics relacionats amb la vida conventual. Són publicats en apèndix tres documents de l'AM de Girona: els inventaris de la sagristia del Carme el 1681 i del mateix convent el 1702, i els dels llibres del convent de la Mercè, obra del comanador Joan Benús el 1631. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.162

Jesús DOMÍNGUEZ APARICIO, *La compilación anónima de las "Consuetudines Gerundenses" en la Real Biblioteca del Escorial*, dins «Anuario jurídico y económico escurialense», 28 (1995), 189-270.

Edició crítica de les dites *Consuetudines Gerundenses*, només coneguda per referència. — J. P. E. [20.163

Eduard SIERRA VALENTÍ, *Un establiment episcopal a l'Horta de Girona (1322)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis GIronins», XLVI (2005), 125-130.

Sobre la base de l'ADG, *Pergamí de la Mitra* 877, del 1322, ací transcrit, l'autor estudia un establiment emfitèutic episcopal del bisbe Pere de Rocabertí a l'Horta de Girona i en detalla els aspectes jurídics i econòmics. — J. de P. [20.164

Christian GUILLERÉ, *Une famille de médecins géronais au XIV siècle: les Sarriera*, dins «Misc. Batlle», 677-691.

Els arxius de Barcelona, ACA, *Reial Patrimoni*, i sobretot els de Girona (AHG, ADG, AMG), són la font de les informacions proporcionades per aquestes pàgines, que l'autor qualifica de ‚présentation générale», bo i subratllant que per a un coneixement complet caldria una recerca multidisciplinar. Guillem Sarriera era metge reial el 1288; el fill Berenguer heretà el lloc i traduí al català el *Regimen sanitatis* d'Arnau de Vilanova per a la reina Blanca d'Anjou (679-680); els seus dos fills, també mestres en medicina, entraren en el govern de la ciutat dins la mà major; l'enlairament polític fou paral·lel al social mitjançant casaments, coneguts pels *Capítols matrimonials* (683-685); l'ascens social era paral·lel a l'enriquiment per l'exercici de la medicina, per les inversions en molins, per un patrimoni reial important entorn Girona (Quart, Palau, Montalt) i per participació en societats mercantils (686-688). Els testaments dels Sarriera del segle XIV mantenen la particularitat de la devoció a Framenors (689-690). — J. P. E. [20.165

Anicet MASFERRER, *L'element sancionador i el contingut penal de les ordinacions municipals catalanes. Especial consideració de les ordinacions de Girona del 1358*, dins «XVII Congrés Corona», III, 523-551.

Les *Ordinacions de Girona del 1358*, ací transcrites (542-551) són analitzades per l'autor des del biaix penal sancionador, sense excloure aspectes de contingut pròpiament penal inclosos en

les dites ordinacions (524), i s'encara amb el tema comparant-les amb d'altres ordinacions catalanes. La pena per l'incompliment d'unes ordinacions encaminades a la convivència pacífica, amb l'adient càstig dels infractors, és normalment pecuniària, amb el complement de pèrdua de l'objecte damunt el qual recau la prohibició (p. e., l'arma, en la prohibició de portar-ne) o la substitució de la multa per dies de presó o exposant el reu a la vergonya pública; i en casos d'incompliment d'ofici públic, pèrdua de sou i àdhuc inhabilitació; són també penalitzades conductes sexuals antisocials, el furt, la injúria personal d'obra i o els danys causats pel bestiar d'altri (532). — J. P. E. [20.166

Eduard SIERRA VALENTÍ, *Un procés d'inquisició a Girona (1447)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 131-157.

El procés del 1447, ací estudiat en manuscrit procedent de Sant Domènec de Girona, ara a l'AHM, és resumit per l'autor amb tot detall; versava sobre pràctiques màgiques i supersticioses i durant el seu curs hi hagué un enfrontament duríssim entre el bisbe Bernat de Pau i Jaume Compte, lloctinent de l'inquisidor Martí Trilles, que permet d'entreveure l'antagonisme entre l'autoritat episcopal i el tribunal de la fe, aquest recolzat amb fervor per la reina Maria. És transcrita en annex la part conservada del procés. L'acusat principal, Pere Martí, s'hagué de retractar, peregrinar a Montserrat i pagar les despeses processals. — J. de P. [20.167

Jordi INDIANO, *Introducció a la presència portuguesa en terres gironines durant la guerra civil del segle XV (1462-1472)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 83-97.

Aprofitant les dades de bibliografia, l'autor estableix la llista dels portuguesos més importants arribats amb Pere el Conestable; són detallats els noms, els més importants dels quals són completats amb breu biografia o esment de l'actuació durant la dita guerra: Joan i Ferran de Silva, Pere i Joan de Portugal —Pere i Joan d'Eça—, els Yáñez Pinzón , els Yáñez Azambuja, Roderic Yáñez, Pere Yáñez Lobera, els Portocarrero, Rodrigo de Sampaio, Alfons d'Obidos, Carlos de Tondo, Ruy Barba, Gonzalvo Lorenç, Fernando Álvarez i algun altre. [Quant als Yáñez Pinzón, cal precisar que l'expressió ‚familiar del rei = de la ‚família' o confiança del rei', no indica parentiu amb aquest, situació que aleshores era qualificada de ‚consanguineus']. — J. de P. [20.168

Eduard SIERRA VALENTÍ, *Els jesuïtes a Girona (1581)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 159-166.

El ms. 19 de Girona, AH, aplega els documents relatius a l'arribada dels jesuïtes a la dita ciutat el 9 de novembre del 1581; el convent fou començat el 1625 i el darrer document és del 1735. Els seus primers títols o capítols resumeixen la història de l'antiga canònica de Sant Martí, la seva extinció i conversió en col·legi jesuític, recordats mitjançant transcripció de fragments textuals. — J. de P. [20.169

Josep CAPDEFERRO I PLA, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés Corona», III, 109-132.

Un arxiu gironí, l'AM, *Manuals d'acords*, i un de barceloní, l'Arxiu Reial (ACA), *Generalitat. Braç militar*, permeten a l'autor de confrontar allò que succeïa durant la cort i la percepció que en tenien les autoritats d'una important població reial. I així sabem que el jurament del nou rei Felip II (III de Castella) fou ocasió per a demanar celebració de cort, a la qual els consellers reials imposaren un termini de temps insalvable. A partir d'ací s'anaren desgranant els afers i les corresponents dificultats tant en la marxa de la cort com en la consecució de l'objec-

tiu gironí, que era «una negociació satisfactòria del règim de privilegis i d'altres gràcies» (114), per exemple, l'exclusió de nobles del govern municipal o la capacitat legal d'executar deutes dels mals pagadors al fisc municipal; d'altra problemàtica complexa s'anà presentant entorn la defensa dels privilegis de la ciutat (114-116), com és ara la que qualsevol pretensió havia d'ésser ‚pagada' als oficials inferiors, punt en el qual ja compareix el futur omnipotent Pere Franquesa (115 i 119 i 132, nota 184). La col·laboració a formular la legislació general i a les propostes de redreç indica les prioritats dels gironins: les excessives despeses en l'administració de justícia a tots els nivells, les arbitrarietats dels oficials i dels militars reials i la indefensió dels pobres en judici (117); insistien en l'estol de galeres a defensa de les costes contra atacs piràtics (118) i en el cost de la Generalitat de Catalunya per despeses excessives o per patrimonialització d'oficis. Els greuges gironins criticaven actuacions autoritàries de virreis en la guerra del Rosselló (119). Acabada la cort, tornà la normalitat a la ciutat, que pogué continuar discutint entorn al nou col·legi dels jesuïtes (120). — J. P. E. [20.170

Gabriel Roura i Güibas, *El Processioner de la catedral de Girona de 1619*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XII (2004), 385-397.

Famosa l'església de Girona des de temps visigòtics per l'esplendor del culte, manifestació del qual foren les processons; és ací transcrit el *Liber processionum secundum ritum sedis Gerundae* de tardana època posttridentina: són només apuntades amb l'íncipit antífones i versets ja coneguts pel *Corpus Antiphonarum Officii*, i transcrits sencers els propis de Girona, com les dues estrofes de l'*Antiphona in introitu chori* de la *Dominica in passione* (389) i totes les de *In festo Immaculatae Conceptionis Beatae Mariae Virginis* (397). — J. de P. [20.171

Miquel Borrell i Sabater, Narcís Figueras i Capdevila, Joan Llinàs i Pol, Elvis Mallorquí i Garcia, Jordi Merino i Serra, *Deu llegües de pols i roderes. El camí ral de Girona al Tordera* (Col·lecció Estudis i Textos, 10), Santa Coloma de Farners, Centre d'Estudis Selvatans 2005, 168 pp.

El Camí Reial és ací presentat sota doble dimensió: la diacrònica al llarg dels segles (17-63) i la geogràfica amb capítols per a cada un dels tirs de la ruta (69-158), ambdues completades amb mapes, fragments de narracions i il·lustracions. La primera secció, ultra una reproducció dels *Vasos de Vicarello* (22), té un capítol dedicat a *El camí ral a l'edat mitjana* (25-39), on han estat utilitzades les moltes dades de la documentació notarial publicada els darrers anys, la primera de les quals és del 878; les informacions sobre el camí ral a l'edat moderna depenen sobretot de fonts del segle XIX. Són anteriors i generoses d'anècdotes de bandolers i d'exèrcits les utilitzades en *La violència al llarg del camí ral* (51-63). Trobem en la segona secció un plànol dels terrenys de la torre de Rodés, del 1709 (77), petits fragments de Thomas Platter, sobre els perillosos boscos de la Thiona (93), d'altres de Pere III el Cerimoniós sobre l'Hostal de la Belladona (97), pagat amb un privilegi imperial el 1557 (98), una del 1756 sobre la Casa de Postes de la Mallorquina (104) i la de Francisco de Zamora sobre l'Estany de Sils (106), una d'anecdòtica sobre fra Anton Vicenç Domènec (113), altra vegada Thomas Platter sobre penjats vora el camí (121), la de Wilhelm von Humbolt i els Estanys de la Granota (148; cf. 155), i anécdotes sobre malifetes de bandolers del segle XVI a la torre de Cartellà (150). Hi ha bibliografia (159-165). — J. P. E. [20.172

Javier Antón Pelayo, Montserrat Jiménez Sureda, *La memòria de pedra. Les làpides sepulcrals del Pla de la Catedral de Girona* (Col·lecció Francesc Eiximenis, 5), Girona, Diputació 2005, 334 pp.

Dues són les parts principals d'aquest llibre: la de l'estudi introductori (13-97) i la del lapidari (99-312), completades amb un apèndix fotogràfic (315-325) i les taules finals (329-

332). Tal com el títol dóna a entendre, les làpides incloses en el llibre no són pas totes les ubicades en la Seu de Girona, ans només les del pla de la Seu (o ‚el pla de la nau' o ‚la nau de la Catedral de Girona': 14; cf. 17) i «de la capella de Santa Maria del Claustre» (99); els autors han treballat «copiant làpides, mesurant tots els seus components, dibuixant no només escuts, sinó també cal·ligrafies i cercant en els arxius, bàsicament capitular i diocesà, dades sobre els ocupants de les tombes» (14; cf. 27), amb ‚transcripció i traducció (15) de les inscripcions. Els autors són ben conscients de posar una anella més en una cadena que no s'ha trencat des del Renaixement i ha tingut notables cultivadors a Catalunya i en concret a Girona (17-25) i recorden les prescripcions legals que condicionen els enterraments dins les esglésies (29-44) i en particular dins la Seu de Girona (45-70), i la dinàmica d'elaboració d'una làpida, amb particular esment a la de les inscripcions (71-97, en particular 83-88). A partir d'ací comença el *Corpus epigràfic* de cent-sis làpides (99-312), setze de les quals no són anteriors al 1801. Els autors subratllen l'esforç i condícia posades en la transcripció i traducció de les inscripcions i, malgrat tot, llurs ‚deficiències en la llengua llatina' (15) els han passat factura: no en donarem pas llista exhaustiva, ans només alguna mostra: el núm. 2, primera línia: ‚sepelitus' (que no existeix), hauria d'ésser ‚sepelitur'; lín. 2-3: ‚in arce/dianatu Bisillunensis' no pot ésser: ‚in' regeix ablatiu i ‚Bisillunensis' hauria d'ésser ablatiu, però no ho és; potser, repeteixo potser, la transcripció hauria d'ésser: "in arce / decanatus Bisillunensis remeavit hic archilevita', i la traducció: «després d'anys al cim (o ‚al castell') del deganat de Besalú, tornà aquest ardiaca»; saltem al núm. 96, lín. 4: ‚rex erat' = ‚era rei', doncs, no: ‚rexerat' = ‚havia governat'; i la constant traducció de ‚Deo Optimo Maximo' és ‚Déu Omnipotent i Misericordiós'? Comença menyspreant el datiu]. — J. P. E. [20.173

Borja de Querol Quadras, *Els membres del govern municipal de Girona, 1626-1714*, dins «XVII Congrés Corona», II, 335-343.

Segons Joan Gaspar Roig i Jalpí, *Resumen historial... de la Ciudad de Gerona...*, Barcelona 1678, el govern ciutadà era en mans de quatre jurats (cavaller, ciutadà, de mà mitjana i de mà menor); i el *Llibre d'insaculacions* de l'AM, conserva els noms dels insaculats en cada una de les quatre bosses del 1626 fins a la *Nova Planta*,amb quadres complementaris per a les mans mitjana i menor, on consten les professions o els oficis dels insaculats; moltes de les seves dades personals consten per l'AH, *Protocols notarials*. — J. P. E. [20.174

Domènec Sangés, *Els documents del segle XII (1176-1200), del fons de Guissona, conservats a l'Arxiu Diocesà d'Urgell,* dins «Urgellia», XV (2002-2005), 211-336.

[Els dos primers lliuraments de documentació de Guissona, publicats en els volums d'«Urgellia», III i XIV, són coneguts dels nostres lectors per las recensions d'«ATCA», II (1983), 403-405 i XXII (2003), 756-757. Les característiques de l'edició d'aquest tercer lliurament només són assenyalades en la present notícia bibliogràfica en aquells punts que són propis de l'actual]. Hi són publicats noranta-un documents, datats dels anys indicats en el títol (225-301): establiments, compra-vendes, problemes de partició de fruits en feudalisme (p. e., 258/247) i herències; té un abast més extens que les muralles de la vila la referència al palau del bisbe existent a Guissona (276/267) i propietats ‚Sancte Marie Sedis' (núm. 270); o la voluntat d'ésser sepultat a Poblet ja el 1193 (264/254); fora d'això, assenyalem el testament de qui vol emprendre pelegrinació a Terra Santa (253/242), un cavaller que es dóna a Santa Maria de Guissona (265/255); un parell de solucions pactades de contenciosos (269/259); un parell de donacions que inclouen llibres (264/254 i 277/268/6); i, com si encara fes efecte Gregori VII, un parell o tres de restitucions efectives de propietat eclesiàstica (272-273/263, 277/269 i 283/277), la primera a fi d'alliberar-se d'excomunió. Resulta ben clar que la institució de l'hereu prové de l'exigència posada pel baró en donar terra en establiment amb la condició que l'he-

reti «unus post alium, indivisibiliter»: 262/252, 278/270, 287/282, 291/288). L'any 1194 un document era redactat pràcticament tot en català (272/262; 222-223); assenyalem, unes ‚carnestoltes' el 1193, i un ‚oncle' el 1194 (l'Alcover-Moll donen el 1251 i la *Crònica* de Jaume I, respectivament); per un testament sabem quina era el 1188 la pàtria ‚espiritual' d'una guissonenca: Sant Amanç de Torrefeta, Santa Maria de Roqueta, Santa Maria de Montserrat, Santa Maria del Puig, la confraria de la seu de Tarragona, Sant Jaume de Galícia, Jerusalem i el seu Hospital, i l'Albergueria de Guissona (254/243); aquesta dona, casada però no afillada, deixava en testament onze sous ‚per exorquia'. En les pàgines introductòries hi ha, entre d'altres extrems, llistes dels preus (217) i de les monedes documentades (219). — J. P. E. [20.175

Ma. José Carbonell Boria, *1596: las Ordinaciones de la Jana (Castellón)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 133-138.

Les esmentades ordinacions es troben a l'ARV, *Clerecia* 885; descriuen el procediment de la insaculació per a l'elecció de càrrecs de jurats, jutges, mostassaf, justícia, consellers, síndic, escribent (amb notícia dels llibres que havia de portar al dia, entre els quals el *Llibre de vots i determinacions del consell*), clavaris, peiters, jutges comptadors i consell ordinari de la vila; la definició de cada càrrec és feta a base de fragments textuals de les dites ordinacions. — J. P. E. [20.176

Francesc Esteve i Perendreu, *L'escrivania de la cancelleria de l'Estudi General de Lleida*, dins «XVII Congrés Corona», II, 591-605.

En el moment de la fundació, el Canceller era l'autoritat i disposava d'un escrivà; l'escrivania era establerta pel rei a favor d'algú i Ferran II l'atorgà a Nicolau Antist; el 1594 n'era titular Miquel Gort. En la cort de Monsó (1585) fou creada la mestrescolia, que assumí la cancelleria, i a partir d'ací el Mestrescola considerà que també li pertocava de nomenar l'escrivà, i sorgí el plet amb els hereus del darrer escrivà d'establiment reial, solucionat per concòrdia entre les parts del 1699, ací transcrita de Lleida, AH (598-601). Portada la Universitat a Cervera, el mestrescola seguí nomenant notari, segons document ací transcrit de Lleida, ACat., *Caixó* 152 (601-602). — J. P. E. [20.177

Roser Gort Riera, *A propòsit dels estudiants de l'Estudi General de Lleida (s. XIV)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 717-727.

Els estudiants lleidetans del s. XIV són coneguts pels ‚rotuli' de peticions als papes, per les butlles de l'ASV, i pels *Llibres de crims* de l'AHM de Lleida; tenien una zona determinada de la ciutat (719), on s'ubicaven els hostals, zona i hostals amb els consegüents problemes de convivència (720); gaudien de legislació pròpia, extensiva a tots els qui havien de conviure dins la zona; els estudiants eren considerats ‚veïns', però la submissió a les imposicions ciutadanes i a les normes de convivència fou font constant de conflictes (721-722); els estudiants pobres eren particularment protegits (723) i els ja clergues tenien normalment base econòmica (723-724); la protecció augmentava per la solidaritat interna de les ‚nacions' (724-725). — J. P. E. [20.178

Josefina Mutgé i Vives, *Els reis catalanoaragonesos i l'Estudi General de Lleida: la protecció de la corona a un grup privilegiat (1378-1410)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 797-805.

Aquestes pàgines, resumida la situació legal dels estudiants de Lleida (797-798), presenten les ocasions en què en els regnats de Joan I i de Martí l'Humà la corona intervingué avocant afers a la seva jurisdicció i judici, confirmant així la situació especial de l'Estudi, actes delictuosos de ciutadans contra estudiants; la documentació és de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, tant de Joan I (798-800), com de Martí I (800-802); aquest intentà que les parts impli-

cades arribessin a establir una normativa acceptada per totes, que no s'arribà a aplicar. De vegades la situació es complicava perquè l'implicat al·legava corona i preferia ésser jutjat pel bisbe (802). És transcrita una lletra del rei Martí, insistint en l'observança de la legalitat a favor dels estudiants, del 1407 (803). — J. P. E. [20.179

Josep SERRANO I DAURA, *El ‚Judici de prohoms' a Lleida i la seva expansió vers la Catalunya nova*, dins «XVII Congrés Corona», III, 901-919.

A Lleida també és conegut com a ‚Judici de Ventura' i ‚Tribunal de coltellades'; hauria estat vigent a Lleida des del 1228, car ja figura en les *Consuetudines Ilerdenses* de Guillem Botet (904-905); pertocava a la ‚cúria' del rei enantar el procés judicial, però la sentència era dels cònsols/paers i prohoms (906); l'any 1300, Jaume II precisava llur intervenció en les causes criminals (907-908); aquest dret de Lleida s'estengué per comarques de la Catalunya nova i en particular a les baronies de l'Orde del Temple (909-910), tant a la Comanda d'Ascó com a la d'Orta i a la de Miravet (910-913), però amb modificacions importants (913-914). — J. P. E. [20.180

Francesc FITÉ I LLEVOT, *Entorn el testament de Brunissèn d'Alentorn i alguns costums funeraris de la Lleida medieval*, dins «Misc. Batlle», 659-676.

El testament de la dama, del 1377, és d'alguna manera transcrit d'Àger, Arxiu Històric Jaume Caresmar, i els dos documents complementaris, del 1444, de Lleida, ACap., *Protocols notarials* (670-676). Les pàgines inicials indiquen que l'interès de l'autor es concentra en els aspectes tant «de la promoció artística com dels costums funeraris» (660), punt aquest darrer, en el qual és abundós el testament de la senyora d'Alentorn; és només resumit el del lleidetà Joan Llorenç Gralla (1473), de Lleida, ACap., *Protocols notarials* (669-670), en el qual destaca una deixa a la Inquisició [cal suposar la medieval, prèvia a la Inquisición Española]; els dos documents lleidetans del 1444 informen d'una particularitat de la Seu Vella de Lleida, la dels draps d'or amb l'escut dels donants, destinats a empaliar la Seu en grans solemnitats i en els matrimonis i funerals de la família. — J. P. E. [20.181

Jordi BOLÓS, *Producció artesanal i espai urbà a Lleida els segles XIV i XV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 241-252.

Descripció de la Lleida medieval seguint les cinc parròquies, en particular la de Sant Joan, la més poblada (191 focs el 1491, 250 el 1497); a base dels *Censos manifestats* de Lleida, ACat, l'autor va presentant els oficis relacionats amb l'alimentació (243-244), amb el tèxtil (244), la pell i el cuir (245), el metall (246), la construcció (246-247) i els llauradors, artistes, eclesiàstics, ciutadans i nobles (247). Un quadre sinòptic permet la comparació quantitativa entre oficis i parròquies (249-250). Hi ha croquis dela ciutat (251). — J. P. E. [20.182

Esther MARTÍ I SENTAÑES, *Famílies i govern municipal de la ciutat de Lleida durant el segle XV*, dins «Misc. Batlle», 1013-1031.

L'autora presenta les famílies lleidatanes més presents en el govern municipal durant el segle XV, amb particular esment de les que representaren la ciutat en corts. Les dades concretes i esparses per tota la centúria, que apunten a les majors famílies de la societat lleidetana, procedeixen de l'AM de Lleida, *Registres* i *Pergamins*; com en les altres ciutats catalanes, la col·locació en l'escala social tendia a doblar-se en representació política, tant a nivell ciutadà com del Principat. Al final, les dades sobre representació en corts són sintetitzades en quadre sinòptic (1031). — J. P. E. [20.183

Marisa COSTA, *O elemento estrangeiro em ciudades catalâs. Portugueses em Lleida nos finais da Idade Média*, dins «XVII Congrés Corona», II, 107-128.

Recordades les anteriors aportacions al tema, l'autora ha trobat a Lleida, AM, *Processos de crims* dels anys 1407-1515, i a l'Arxiu Reial (ACA), *Reial Patrimoni, Coronatge i Maridatge*, divuit esments de portuguesos, ací transcrits. Hi ha de tot, des d'un portuguès que el 1497 era senyor d'Alcarràs (115), passant per algun estudiant, un mestre Martí portuguès, sabater, algun passavolant, fins a qualque lladregot i més d'una prostituta. — J. P. E. [20.184

Yolanda ENJUANES ALZURIA, *Aproximació a l'estudi dels forasters a la Lleida de la primera meitat del segle XV*, dins «XVII Congrés Corona», II, 133-150.

L'autora recorda estudis anteriors sobre demografia històrica; per la seva banda, es proposa d'escorcollar l'AM de Lleida, *Llibres de crims*, disset volums que van del 1412 al 1458: hi trobà 399 forasters entre 2.074 encausats (135), sobre la procedència i activitats dels quals i llur possible càstig informen les pàgines 135-139; segueix la taula ordenada cronològicaament amb nom, procedència i activitat d'un per un (140-147). — J. P. E. [20.185

M. Dolors FARRENY I SISTAC, *La llengua en els processos de crims a la Lleida del segle XVI* (Biblioteca Filològica, XLIX), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2004, 616 pp.

Els interrogatoris dels processos de crims conservats a Lleida, APaeria, *Llibres de crims*, transcrits literalment, són material de primera mà per a investigacicons sobre la llengua viva d'un moment determinat, ací estudiada des de tots els punts de vista d'una anàlisi filològica completa. L'autora havia ja publicat per parts els resultats de la seva recerca, que ara, reunits, han donat el present volum. Les parcials publicacions anteriors són ja conegudes dels nostres lectors i per aquesta raó ens limitem ací a remetre'ls als resums que ATCA n'ha anat publicant en forma de notícies bibliogràfiques; es troben als volums IX (1990), 472-473, núm. 5.442; X (1991), 485, núm. 6.313; i XX (2001), 972-973, núm. 16.071. — J. P. E. [20.186

Maria GARGANTÉ LLANES, Isidre PUIG SANCHIS, *D'arquitectura i mestres de cases del segle XVIII al Pla de Lleida i a l'Urgell: els Tarragó*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 195-213.

Els AHC de Balaguer i de Cervera, i els AM i AHProtocols de Lleida han proporcionat els set documents dels anys 1778-1793, ací transcrits (207-213), sis dels quals són contractes d'obres en comarques lleidetanes i un certificat d'aprenentatge de paleta durant tres anys i un d'exercici. Les pàgines inicials amb notícies complementàries de Lleida, AM, *Llibres d'acords* i *Llibres d'albarans*, completen l'esbós de diversos membres de la família, actius durant el segle XVIII. Hi ha deu fotografies d'obres, tres de les quals (i una d'aquestes, la traça) de l'escalinata enfilant-se a l'església parroquial de Bellpuig (202). — J. P. E. [20.187

Isidro PUIG SANCHIS, *Los Burria. Maestros alarifes aragoneses en la Lleida del siglo XVIII*, dins «Boletín. Museo e Instituto Camón Aznar de Ibercaja», XCIV (2004), 329-377.

L'autor es concentra en la família dels Burria, procedent de l'Aragó (369: arbre genealògic), però afincada a Lleida i donà algun mestre d'obres de la Seu nova; després d'algunes notes biogràfiques (333-334) trobem les pàgines dedicades a presentar cronològicament les diverses obres entorn Lleida (535-345) i en particular la construcció de la parroquial d'Estalilla (Osca) des del 1736, font de complicacions durant el segle XVIII (345-348); són transcrits en apèndix sis documents d'aquell segle, tots de Lleida, un de l'Arxiu Històric, *Notaries*, i els altres de l'AD (353-360). Hi ha vuit fotografies (370-377). — J. P. E. [20.188

Mª Àngels RIFÀ I PUJOL – Miquel VILARDELL I YNARAJA, *Mortalitat infantil al Lluçanès en els segles XVI-XVIII*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 13-34.

Els autors es proposen d'identificar les causes de mortalitat infantil al Lluçanès en el període referit i aplicar les taxes d'aquesta mortalitat. Les fonts de l'estudi han estat els llibres parroquials de baptismes i òbits de Lluçà, Olost, Perafita, Prats de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau i Sant Boi del Lluçanès. A l'Arxiu Episcopal de Vic han estat buidats els llibres parroquials de Santa Maria d'Alpens, Santa Eulàlia de Pardines, Sant Vicenç de Prats, Sant Boi de Lluçanès, Sant Martí de Sobremunt i Sant Pere de Sora. En total 47 llibres de baptismes i 32 d'òbits, amb un total de 61.911 registres explorats. Les dades són organitzades i analitzades en diverses taules i períodes. Després són presentades les causes de la mortalitat infantil. Finalment els autors precisen les taxes de mortalitat. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.189

Josep Francesc LÓPEZ BONET, *Els nuclis urbans a la part forana en el repoblament de Mallorca (s. XIII-XIV)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 461-496.

Fins ara el resultat de la recerca de repobladors de la Part Forana de Mallorca només n'havia fet conèixer alguns de més destacats que, espontàniament o no, haurien exercit funcions d'organització col·lectiva; ara l'autor insisteix a cercar proves d'aquells pobladors i conreadors (463), partint de la manca de coincidència entre l'estructura poblacional sarraïna i la cristiana fora Ciutat (463-464); tampoc no tenim les cançons que acompanyaren o galejaren la conquesta (467); en canvi, ja en els primers quinze anys són documentades en la part forana algunes esglésies o parròquies: Manacor, Costitx, Sencelles, Petra, Pollença, Santa Margalida, Guinyent, Valldemossa, Escorca i Puigpunyent (469); la repoblació era esperonada per la necessitat d'arribar a una població capaç de defensar l'illa i per la de prendre possessió i d'acondicionar les possessions del *Repartiment* (470-473) en forma de vila (474-477), d'alqueria (478), parròquia (478-479), almudaina, bastida o vilella (479-480), terme, porció o cavalleria (480-482); així s'hauria arribat a la quinzena de districtes previstos en un primer moment (482-483), a les unitats de distribució i d'explotació (483-486) i a les poblacions rurals cristianes (486-488). — J. P. E. [20.190

Miguel José DEYÀ BAUZÀ, *La pañería mallorquina a fines del reyno privativo (1329-1343)* dins «XVII Congrés Corona», I, 345-358.

La manufactura tèxtil mallorquian ha estat poc estudiada. L'autor creu que els anys indicats en el títol existí «un desarrollo de la pañería mallorquina y una política económica» (345) i ho documenta en el fet que arribaren a l'illa repobladors dedicats a la manufactura (346-347), que espais fins aleshores agrícoles prop Ciutat es transformaren en ‚camps de tiradors' de drap (347-349) i que s'enfortiren els gremis de paraires i de sastres (349-350). La fabricació de drap s'estengué a la part forana (Sóller, Pollença) i és documentada la constitució de societats «ad officium draperie» i l'ascensió dels mercaders dins la societat (350-351). Hi ha taula d'aprenents immigrats a Mallorca des dels bisbats de Catalunya i del de Cahors (353) i de vendes de tiradors dins una única propietat (354). — J. P. E. [20.191

Pau CATEURA BENNÀSSER, *Fiscalidad en el reino de Mallorca (1300-1360)*. dins «XVII Congrés Corona», III, 175-188.

Durant el segle XIII, la tributació fou de vegades directa, d'altres indirecta. Amb Jaume II de Mallorca «se desarrolla una fiscalidad permanente en las islas» (176), començant per tributació indirecta de set anys en concepte d'indemnització pels anys d'ocupació bèl·lica. La recaptació era encarregada al municipi (176-177). Després de Jaume II, fou restablerta la Carta

municipal del 1249: els jurats prometeren al rei un quadrienni de 50.000 sous anyals, 1324-1328, la tributació estigué en mans de la ciutat (178-179), però l'impost indirecte sobre productes de farina, vi i carn s'hagué d'estendre als draps i encara calgué cercar fórmules noves, com l'impost damunt rendes i beneficis empresarials, i arribà un moment en què, esgotades les possibilitats normals, només restava el préstec o el cors (180) o sotmetre a la tributació normal jueus, cavallers i eclesiàstics (180-181). Afegim-hi que el 1329 calgué defensar-se contra Gènova per Sardenya i el 1333 arribà el Mal Any Primer (182-183); el 1336 despuntava un nou perill, ara del Nord d'África; s'imposà un *Manifest* general de béns, i arribaren la guerra de Pere III per a la reintegració del Regne de Mallorca, la Pesta Negra, la invasió de Jaume III de Mallorca i la Guerra de Castella (186), el 1351 la guerra declarada amb Gènova; fins al 1356, en què es revifà la guerra amb Castella, el Regne de Mallorca havia contribuït al fisc reial amb més de tres milions de sous; esgotades totes les fonts de financiació, només restava el camí del deute públic; el 1359 l'estol castellà ocupvva i saquejava Eivissa (187). Les fonts documentals són a l'ARM, *Pergamins* dels successius regnats, *Còdexs* i *Arxiu Històric*. — J. P. E. [20.192

María Dolores López Pérez, *Para una historia de la navegación medieval. I. Los arrendamientos de navíos en la Mallorca de mediados del siglo XIV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 419-433.

El *Llibre de conexences de spícies*... del 1385 precisa allò que era indispensable per al noliejament d'una nau (419 i 430); l'autora es fixa en els quaranta-set contractes de nòlit dels anys 1358-1359 conservats a Palma de Mallorca, ACat., resumeix les condicions dels contractes, primer els d',a quintarades': nombre plural de parçoners, destí a Argel, Mostaganem i Tenes, productes transportats en ambdues direccions, amb quadres sinòptics (426-427); després els d',a escar' que consistien en el nòlit d'unitats de càrrega o part del vaixell, amb el respectiu quadre sinòptic (428-429); és analitzat el contracte per a un viatge directe típic de Mallorca-Alcoll i retorn; era possible de pagar el nòlit a terminis (425). — J. P. E. [20.193

Ricard Urgell Hernández, *El Reino de Mallorca durante la segunda mitad del siglo XIV*, dins «Almogaren. Revista del Instituto Superior de Teología de las Islas Canarias (Sede Gran Canaria)», núm. 34 (junio 2004), 39-48.

L'autor resumeix la història de Mallorca coneguda fins ara, subratlla la importància dels viatges marítims, fonts de coneixement concentrat en els portulans com l'*Atles català del 1375*, i propugna una recerca en protocols notarials que permeti de conèixer les bases econòmiques de les expedicions a Canàries. — J. P. E. [20.194

Gabriel Llompart i Moragues, *Brújulas y cartas náuticas de naves y navegantes. Puerto de Mallorca. Siglos XIV-XVI*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 7-73.

[Aquestes pàgines completen les resumides dins «ATCA», XVIII (1999), 926, núm. 13.685]; i si aquelles fitaven directament «a los hombres que hicieron cartografía», aquestes es fixen en llur obra «yéndola a buscar a las manos de sus clientes, que adquirían los mapas», i encara de forma més concreta pregunten «por el instrumental utilizado en la navegación» (7), a base d'inventaris i de narracions de viatges marins en nombre de trenta, procedents de Palma de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni* i *Protocols notarials* i ACM, i de Barcelona, ACA, en tots dos casos *Protocols* (23-73); les pàgines introductòries assenyalen la presència de cartes, mapes, brúixoles, rellotges i altres estris de navegació tant de les naus com dels mariners, i aporten nous documents sobre la qualificació laboral d'aquests, amb la possible repercussió que esclaus coneixedors de la terra poguessin arribar a pilots de naus barberesques, corsàries o d'alguna manera enemigues (18-22). — J. P. E. [20.195

Gabriel LLOMPART, «Item, lego ecclesie...» *El testament medieval i el patrimoni eclesial a Mallorca*, dins «Randa», 55 (2005 = Homenatge a Jordi Carbonell/1), 43-67.

El testament és la fotografia del testador i el d'Antonina Lloreta (1403), ací resumit, en seria prova (44); segueixen dos documents que informen de la manera d'aplegar les almoines destinades a la Seu, a través de la Confraria pròpia, 1351 i 1397, i un terç sobre un recaptador estranger (47-49); els retaules s'enduien una certa predilecció (52-53), també la lluminària (55) o certs actes de pietat (56-57). La segona part de l'article ha aplegat cinquanta-dues mostres de deixes testamentàries, datades entre el 1376 i el 1508, transcrites de sèries diverses de l'ARM (58-66); al final tenim un certificat del 1348, d'haver estat complerta una deixa testamentària i acceptada l'obligació de posar en pràctica les condicions indicades per la donant (66-67). — J. P. E. [20.196

Guillem MORRO VENY, *Govern municipal i fiscalitat a Mallorca (1400-1410)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 629-645.

Els primers anys del s. XV foren turbulents i conflictius i determinaren la posició de la parcialitat dels ‚mallorquins' a favor de Jaume d'Urgell en l'afer de la successió, car l'augment del deute públic i de les imposicions indirectes, sense que la Corona tingués el fre de les corts, donà munició polèmica a cada una de les parcialitats, tant a Ciutat com en la Part forana. La documentació d'ACA, *Canc., reg.* i la de l'ARM, *Arxiu Històric*, *Llibre verd* i *Cúria de la governació*, permet de veure que l'endeutament asfixiant per creació de censals i els constants canvis d'autoritats per mala administració agreujaren les tensions socials, tot i que el Parlament de Tortosa en defensa «dels lochs reyals marítims» assegurà pau i seguretat a la mercaderia (633), sense que el *Contracte sant* permetés d'alliberar-se de ròssecs de censals, perquè els dos bàndols se'n servien per comprar el govern, alhora que agreujaven la situació econòmica amb més censals (634); tot plegat desembocà en una àmplia crisi: política, amb canvis de regiment i intervencions reials, àdhuc en municipis de la Part Forana; socioeconòmica, agreujada per secades i inundacions i desconfiança en les més altes magistratures; el rei Martí l'Humà imposà «la revisió dels comptes universals del regne» (638), ací resumida (639-540), com també ho és la consegüent indicació de remei, nou motiu de tensió entre les dues bandositats d'aragonesos i mallorquins. — J. P. E. [20.197

Ricard URGELL HERNÁNDEZ, *La gestió fiscal municipal a Mallorca durant el primer terç del segle XV*, dins «XVII Congrés Corona», III, 1045-1054.

L'autor es fixa en la fiscalització dels doblers públics al Regne de Mallorca. La incapacitat del Regne a eixugar tant les imposicions com el deute públic dels censals desembocà en la crisi financera del 1405, en què fou impossible de pagar-los. A base de l'ARM, *Còdexs* 12 i 30, i *Arxiu Històric*, l'autor presenta la llista de les imposicions municipals indirectes (1048-1049; taula de percentatges: 1052) i la gestió de la fiscalitat consignada entre 1405-1431, car després del 1405 tot havia de passar per l'escrivania de la Universal Consignació; la situació es reflecteix en el *Llibre dels drets universals* i en les sèries documentals de *Llibres de deutes* i *Llibres de restes* (1046-1048). Però el *Contracte Sant*, que havia d'aportar la solució, desembocà en nova suspensió de pagaments per les clàusules del dit *Contracte*, per l'expansió fiscal i per la mateixa (mala) gestió del sistema fiscal (1049-1050) i portà a la *Concòrdia de Barcelona* del 1431: «Resulta patent la presència d'una important borsa de frau» (1051). És resumida en quadre sinòptic la gestió fiscal municipal, 1405-1425 (1052). — J. P. E. [20.198

Jaume PALOU SANTANDREU, *Los ejecutores de la Universidad de la Ciutat e Regne de Mallorques: la persecución del fraude (siglos XIV-XV). De la dependencia política al sometimiento fiscal*, dins «XVII Congrés Corona», III, 695-706.

Estudi de la figura institucional dita ‚Executor de ciutat e Regne de Mallorques', del 1336 al segle XV, a base de l'ARM, *Arxiu Històric*, *Llibre de la cúria del Mostassaf*, *Executor*, *Llibre d'En Sant Pere* i *Llibre d'En Rosselló*. El restabliment del regne privatiu comportà «un régimen de fiscalidad elevada y de un cierto perfil autoritario» (696); davant el mal curs de l'economia, el rei de Mallorca concedí al poder públic que, mitjançant l'Executor, elegit per i dins el Gran i General Consell i dotat del propi tribunal, pogués forçar a pagar els tributs impagats, servintse d'un arrendador del tribut (696-699); després de la plena reintegració en la Corona les imposicions fiscals augmentaren, també els problemes, car els nobles es negaven a pagar i a ésser jutjats per un inferior; creixien les acusacions de mala administració; calgué recórrer als censals. — J. P. E. [20.199

José Rafael Ruiz Carvajal, *Los jurados de la ciudad de Mallorca como promotores de cultura*, dins «XVII Congrés Corona», II, 879-887.

L'influx dels jurats de Mallorca en l'àmbit cultural és ací analitzat en tres camps: el camí vers l'Estudi General, el testimoni artístic i literari, i l'organització de les festes oficials. Precedent de l'Estudi foren les escoles: ja el 1314 les escoles de Montision i en la segona meitat del segle XV les institucions lul·lianes de Beatriu de Pinós a Randa i d'Agnés de Pax a Ciutat, en ambdós casos amb intervenció dels jurats; el darrer intent portà directe a l'Estudi el 1483, moment en què també la impremta feia les primeres passes a Mallorca. El foment de les arts tingué concrecions: els sepulcres de Ramon Llull a Sant Francesc i de Joan Llobet i Beatriu de Pinós a la Seu o el calze per a la parròquia de Sant Andreu. En el camp literari, els jurats encarregaren el *Llibre dels reis* a Joan Berard i el *Sumari e repertori de les franqueses e privilegis...* a Tadeu Valentí; afegim-hi les *Consuetes* o *Taules* descrivint el cerimonial dels actes en què intervenien els jurats; aquests organitzaven les festes públiques solemnes: Jorn de la Caritat, Festa de l'Àngel, Sant Sebastià, l'Estendard i Corpus. Documentació sobre el tema és a l'ARM, *Extraordinaris dels jurats.* — J. P. E. [20.200

Jaume Bover, Ramon Rosselló, *Algunes notícies sobre animals exòtics. El col·leccionisme reial d'animals exòtics als segles XIV i XV: el castell reial de l'Almudaina de Mallorca com a lloc de pas*, dins «Randa», 53 (2004 = Homenatge a Miquel Batllori, VI), 17-27.

Són aplegades en aquestes pàgines les anotacions, en general procedents de l'ARM, *Reial Patrimoni*, amb alguna d'ACA, *Canc., reg.*, o d'autors diversos que les havien fetes conèixer, relatives a bestioles: conills (17-20), lleons (20-21), papagais (21), óssos (21-22), lleons i xacals (22), camells, lleopards i falcons, gallines d'Índia (23), tortugues, gats d'algàlia, paons (24), tabac (25) i moneies (26). Hi ha anotacions sobre fruites exòtiques i animals rars (26-27). — J. P. E. [20.201

Onofre Vaquer, *Immigrants a la Ciutat de Mallorca 1448-1598*, dins «XVII Congrés Corona», II, 445-455.

Entre el 1987 i el 2000 l'autor ha publicat una sèrie d'estudis sobre el tema [cf. «ATCA», XVI (1997), 595, núm. 11.793; XIX (2000), 792, núm. 14560; XXI (2002), 864, núm. 16.558; XXII (867, núm. 17.494; i XXIII-XXIV (2004-2005), 626, núm. 18.200]; en aquestes pàgines, també basades en l'ARM, *Extraordinaris d'Universitat*, *Protocols notarials*, i ADM, *Concessos*, tenim síntesi de dades, presentades en quadres i gràfics; el major nombre d'arribats en els anys indicats en el títol, foren els catalans, 967, i l'ofici més freqüent era el de mariner, 911; hi ha esment dels casos en què era coneguda l'estada entre el lloc d'origen i Mallorca (450-451) i llista de llinatges per estats de procedència (451-452). — J. P. E. [20.202

Maria BARCELÓ CRESPÍ, *Alguns aspectes sobre contaminació, neteja i salubritat a la ciutat de Mallorca baixmedieval*, dins «XVII Congrés Corona», II, 25-33.

El 1485 el notari Martí Terrers contraposava la «lindesa e netedat de les places e carreres» de Barcelona a la brutícia dels carrers de Palma, tot i que el *Llibre del mostassaf* encarregava aquest de la neteja urbana; l'autora es fixa en quatre indrets de la ciutat: síquia, port, murada i torrent de la Riera. Donen normes sobre la síquia els *Capítols de fonts e cèquia* del *Llibre* esmentat; i l'ARM, *Arxiu Històric*, *Reial Patrimoni* i *Actes del General Consell* insisteixen en el tema prohibint de llençar sutzures a l'aigua i obligant a treure sorres del port i a netejar-lo després de cada revisió de vaixells, i a reparar parets i torre del port; seguint l'exemple de Barcelona, el 1479 els jurats establien el primer servei d'aplec d'escombraries amb un ase i una sàrria; hi havia prohibició de llençar brutícies o carnussos al peu dels murs i aigües fecals a la Riera, d'acord amb uns *Capítols antics* no especificats. — J. P. E. [20.203

Josep JUAN VIDAL, *Relaciones entre el poder real y el municipal en Mallorca en tiempos de Felipe II*, dins «XVII Congrés Corona», III, 449-459.

La documentació de l'ARM, *Arxiu Històric*, *Lletres reials*, *Audiència* i *Suplicacions*; i ACA, *Canc., reg.*, ens permet d'assistir al distanciament i a l'augment de tensió entre els dos poders; el fet que el rei no jurés tot el conjunt de privilegis, ans només una part, establís una Audiència de configuració reialista i els jurats fossin exclosos del nomenament d'un governador interí el 1582, afegí llenya al foc; ja el 1562 el virrei era acusat d'haver conculcat vint-i-cinc privilegis de la ciutat (451); el 1579 el virrei féu empresonar alguns jurats i quan morí el rei, els conflictes protocol·laris decidiren els jurats a no assistir als funerals de Felip II (452). — J. P. E. [20.204

Valentí SERRA, *Notícies històriques sobre les clarisses caputxines de Palma de Mallorca*, dins «Randa», 51 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/4), 77-90.

El *Libro de las cosas dignas de memoria deste conbento de capuchinas* i el *Resumen histórico de la fundación*, de l'Arxiu del convent, altra documentació de Barcelona, Arxiu Provincial dels Caputxins i el llibre de T. CIFRE, *Vida prodigiosa y exemplar de la Ven. M. Dionisia Bernarda Gómez*, Palma 1796, permeten a l'autor de resumir els intents i actuacions prèvies a la fundació del convent, la constitució de la primera comunitat el 22 d'octubre del 1662 amb religioses que procedien de Saragossa i de Barcelona, en la línia, però, més estricta de Saragossa (78-80); de recordar les etapes de construcció del convent i de les seves edificacions (81-83); el record de les vicissituds, imposades per les successives ocupacions de la Guerra de Successió, és feta amb fragments inèdits del *Libro* (84-85); assenyalem les notícies sobre irradiació espiritual i sobre les visites dels bisbes de Mallorca (87-88). — J. P. E. [20.205

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Els confessors i directors espirituals dels seminaristes de Mallorca (segles XVIII-XX)*, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 89-102.

L'ADM, *Expedients d'ordres*, conserva per a cada aspirant tres certificats, d'estudis, de música i de freqüència de sagraments; l'autor ha aplegat en orde alfabètic els cognoms i nom dels qui signen el terç, bo i afegint-hi l'orde religiós o el càrrec diocesà segons que el dit confessor fos secular o no; la llista podria servir per a una història de l'espiritualitat mallorquina dels darrers segles. — J. P. E. [20.206

Joan SALVADÓ I MONTORIOL, *Poder reial i poder senyorial: jurisdiccions en conflicte. Conflictes de jurisdicció entre el veguer de Manresa i l'abat de Sant Benet de Bages a l'època medieval*, dins «XVII Congrés Corona», III, 815-836.

Estudi de la jurisdicció, basada en la documentació de Sant Benet de Bages, conservada a l'ACA, *Monacals, St. Benet de Bages*, i a Montserrat, Arxiu, *St. Benet de Bages* (835-836). El monestir era baró del terme de Sant Fruitós de Bages quant al mixt imperi, no del mer imperi, reservat al veguer reial del Bages. El mixt imperi de Sant Benet fou reconegut el 1302 per sentència de jutge reial de Manresa (817); partint d'ací, l'autor repassa en la documentació posterior (*Llibres de cort*, *Protocols notarials*) i assenyala les fermes de dret (819-820), les fermes d'esponsalici (821), les prestacions d'homenatge i els juraments de fidelitat (822-828), les redempcions o remences (831-832). També repassa les noves formes de control jurisdiccional: manlleutes (831), empares (831-832), detencions, requeriments (832) i els guiatges (833). — J. P. E. [20.207

Llorenç FERRER I ALÒS, *Fills a l'Església. Una estratègia de reproducció de la petita noblesa a la Catalunya central (segles XVII-XVIII)*, dins *Església, societat i poder*, 449-472.

Ultra l'estratègia ben coneguda d'ascens social mitjançant prestigi i riquesa, a Manresa es presentà una nova possibilitat oficial en la classe dels ciutadans honrats des del 1644, amb facultat de nomenar-ne un de nou cada sis anys. Aquestes pàgines, a base de la documentació notarial de l'AHM de Manresa, exposen els resultats d'una recerca entorn dels Rovira, trasplantats del mas Rovira de Rocafort a Manresa, ací elevats per doctorats en lleis (452), i entorn les seves relacions amb les raguèlies Riu i Rou en l'estratègia per a l'obtenció de bones col·locacions en l'Església, sovint canongies en la Seu de Manresa; les dades són concentrades en diagrames de natalitat familiar i en quadre sinòptic dels fills de vuit famílies, amb el resultat que el 71'8% d'aquests eren col·locats en càrrecs diversos de l'Església (459 i 462-468); els béns esmerçats en la col·locació en el clergat secular tornaven a la família pel camí estratègic dels testaments dels dits clergues (468-470). Hi ha bibliografia (470-472). — J. P. E. [20.208

M. Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *L'Església com a principal institució censalista. El cas del Maresme durant l'època moderna*, dins *Església, societat i poder*, 491-507.

L'autora es proposa «comprovar fins a quin punt l'Església es va erigir en la principal subministradora de censals morts» en una contrada constituïda per les parròquies d'Arenys de Mar, Canet, Vilassar i Llavaneres els anys 1580-1620, 1660-1700, 1775-1800 a base dels protocols notarials de les dites poblacions conservats a l'ACA (Llavaneres i Vilassar), a l'Arxiu Fidel Fita d'Arenys de Mar (Arenys i Canet), completats amb documentació de l'AP de Llavaneres. Els camins per a obtenir diners immediats eren els debitoris, els censals morts i els violaris, les vendes a carta de gràcia i la compravenda (494); en el segle XVII, la part del'Església en el préstec de diners passà del 5 al 30% (495) i a darreries del segle XVIII cresqué per les malvestats de les guerres, quan l'esmerç de diner en censals morts pujà fins entorn el 70%. Totes les dades són reduïdes a gràfiques (504-507). — J. P. E. [20.209

M. Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *L'habitatge dels artesans maresmencs al segle XVII: lloc de treball* versus *espai familiar*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria», núm. 77 (octubre 2003), 7-12.

Exposició basada en una quarantena d'inventaris ‚post mortem', esparsos entre Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Notaris. Mataró*, els AP de Vilassar de Dalt i de Sant Andreu de Llavaneres, i l'AHFidel Fita d'Arenys de Mar; en general els menestrals vivien en edifici que era alhora casa i obrador, amb dues plantes, la baixa per a la vida i activitats de dia, obrador inclòs, i el pis per al descans nocturn, sovint completades amb celler, pou darrere la casa i potser estable i algun tros de terra d'hort o de vinya. L'autora indica les variants domèstiques d'acord amb els diversos oficis, dins una economia local de subsistència, on només la branca marinera despuntava vers una incipient comercialització. — J. P. E. [20.210

Carme Ros Navarro, *Les estratègies familiars i la mobilitat social dels menestrals a Catalunya en els segles XVII-XVIII. El cas de Mataró*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 171-190.

Resum de tesi doctoral de l'autora, al·legat contra la idea que l'organització del treball artesanal de les societats preindustrials en gremis i confraries implicava rigidesa i immobilitat de les estructures de les societats preindustrials. Aquest postulat ha circulat i tingut vigència en la mesura que a Catalunya no han estat massa freqüents els treballs sobre les estratègies familiars dels menestrals. Però quan s'esbrina aquesta realitat (i l'autora se centra en el cas de Mataró), resulta que el comportament real dels menestrals no es pot reduir a una visió estàtica de la transmissió intergeneracional de l'ofici i d'estratègies matrimonials orientades al casament entre membres de l'entorn professional. L'autora subratlla, doncs, la mobilitat ocupacional i la mobilitat social, és a dir l'emergència de perspectives professionals millors, que impliquen també la mobilitat del mercat de treball. Hi ha taules, figures i bibliografia. — J. de P. [20.211

Ramon Reixach i Puig, *El dr. Francesc de Verneda (1793-1807), el pastor assetjat pel patró. Regalisme municipal i llibertat pastoral a la Catalunya de final del segle XVIII*, dins *Església, societat i poder*, 207-224.

El dr. Francesc de Verneda, rector de Mataró, era nét de Ramon de Vilana Perles, marquès de Rialp i home de confiança de l'arxiduc Carles, amb el qual marxà a l'exili; tornada la família, ell fou rector de Martorell el 1787 i de Mataró, amb beneplàcit reial, el 1793; la seva actuació es trobava en la línia del bisbe Josep Climent, que accentuava la llibertat de les autoritats eclesiàstiques en les pròpies decisions, que repercutiren en camps en els quals l'ajuntament de Mataró havia tingut influència a l'hora de determinar certs càrrecs de la parròquia, i encara durant el segle XVIII davant decisions preses pel rector havia manifestat diverses vegades la seva disconformitat mitjançant representacions, de les quals són transcrits llargs fragments (216-224). La documentació procedeix de l'ADB, *Registre d'Ordenacions*, i de Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Arxiu del rector*, i AM, AH. — J. P. E. [20.212

M. Assumpció Zapata Buxens, *Els censals de Santa Maria de Mataró. Censals i Junta de la Infermeria*, dins *Església, societat i poder*, 509-519.

Les primeres pàgines informen sobre la creació de censals com a mitjà d'esmerç del diner, d'una banda, i d'obtenir crèdit, de l'altra; també som informats del creixement demogràfic de Mataró el segle XVIII, de 5.000 habitants a 10.000 (512). El creixement demanava diner; la inversió de censals per part de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de la vila consta per la documentació de Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Arxiu del Rector*, *Censals*; el capital esmerçat pujava a 38.203 lliures, quantitat que en més d'un 30% havia anat a menestrals, més d'un 16% a comerciants i vora un 14% a gaudints de privilegi militar (515); la Comunitat posseïa els seixanta-cinc Censals de Massot, per deixa testamentària (516), i els cinc per al sosteniment de la Infermeria de la dita comunitat (518). Hi ha bibliografia (519). — J. P. E. [20.213

Miquel Àngel Casasnovas Camps, *La crisi de la Universitat General de Menorca durant el segle XVII*, dins «XVII Congrés Corona», III, 139-152.

L'autor, basat en les informacions proporcionades per Ciutadella, AM, *Llibre de consells*, diu que en aquells anys el tema polític preponderant era la representació en la Universitat General de Menorca; el 1439 el governador Galceran de Requesens l'havia solucionat amb la insaculació, que resistiria fins al 1835; la ‚razzia' turca contra Ciutadella (1558) inicià la davallada, també demogràfica, d'aquesta ciutat en l'illa (del 45% al 31% dels habitants de l'illa). Quant al segle XVII, l'autor es fixa en tres moments: la població, les estructures de poder i l'encaix de Ciutadella i les uni-

versitats foranes en la Universitat General de Menorca; mercaders i pagesos benestants s'establiren a Ciutadella, aspiraven al privilegi militar i el 1627 entraren al Consell municipal i ocuparen el càrrec de jurat militar, previst des del 1287; s'accentuà la distància entre els nous nobles i el poble de jornalers; les mortaldats dels anys 1648-1653 agreujaren la tensió, Ciutadella perdé pes davant Maó i els benestants miraven d'alliberar-se de càrregues fiscals fent-se ‚gent de guerra' o ‚oficials del Sant Ofici'. Una Universitat general afeblida no pogué controlar les intromissions d'un poder reial cada vegada més imperatiu, per exemple, en les insaculacions, mitjançant reunions periòdiques quinquennals (145-146); entorn el 1630, de més a més, Maó aconseguí «vertebrar amb Alaior i es Mercadal, un front contra Ciutadella» (146) i els dos pobles menors assolien llur autonomia municipal el 1651 (148). Les tensions serien apaivagades per la *Concòrdia general* del 1660, que donava estat oficial a la nova situació (148-149). — J. P. E. [20.214

Virgínia COSTAFREDA I PUIGPINÓS, *Procés d'empara reial del senyoriu de Mont-roig i Bellver de Sió en temps de Pere el Cerimoniós*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 112-124.

Per l'òbit del baró sense descendència, el 1378 aquells dos pobles foren col·locats sots empara reial i alhora s'enantava el procés per a determinar el nou posseïdor, que fou el baró de Santa Coloma. El procés, conservat a l'Arxiu Reial (ACA), *Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya*, 56; fou també ocasió de recuperar drets senyorials impagats (114-116). El procés, complicat pel fet que el rei tornà enrere una decisió ja presa, però no publicada, és resumit en aquestes pàgines (115-119), porta reproduïda i transcrita una lletra de Dalmau de Queralt al batlle general de Catalunya, del 1379 (117). El resum del procés és ocasió de recordar altres notícies tant posteriors com anteriors relacionades amb el senyoriu damunt els dos pobles durant el segle XIV (120-124). — J. P. E. [20.215

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Actas de los capítulos generales de la Congregación de San Benito de Valladolid (s. XVI), I, 1503-1538*, dins «Studia Monastica», 47 (2005), 81-156 i *II, 1541-1552*, ibid., 291-366.

La major part de les decisions preses en aquells capítols determinaven la vida interna de Montserrat, primer, i de Sant Feliu de Guíxols, més tard. Però hi ha notícies i determinacions que afecten cada monestir, començant pels noms dels abats assistents als capítols del 1503 (84), 1506 (88), 1509 (90 i 94), 1515 (98 i 100: Diego de Rojas), en general assignats a alguna de les comissions internes d'aquests (90, 109, 110-111: Pedro de Burgos, 119, 122, 125, 127, 132, 141, 150, 203, 302). Hi ha notícies més concretes, com que els novicis d'aquella congregació «han de estudiar... los libros exercitatorios» (de García de Cisneros) (87); que el 1509 Montserrat havia de pagar 12.000 maravedís per al col·legi de la Congregació a Salamanca (90), al qual també s'aplicaven els interessos d'un préstec fet per Montserrat (153 i 303, amb l'afegit que els de Montserrat «no hablen más sobre ello»); el 1524, el monestir de Sant Feliu de Guíxols (Guíxoles!) s'agregava a la Congregació (111), però no fou sotmès a la reforma, ja que ell mateix «voluntariamente se incorporó a la religión» (116), i podia assistir a les processons (parroquials?) de l'Assumpta i de l'Àngel Custodi (130); entre 1528 i 1532 és documentada la intenció de crear un col·legi (per a la formació de monjos?) a Montserrat (130 i 139) i l'abat podia concedir als estudiants d'assistir a conclusions a Barcelona i als monjos de predicar a parròquies (135), però no podia acollir monjos fugats d'altres monestirs (122); el priorat de Sant Sebastià dels Gorcs era assignat a Montserrat (138). — J. P. E. [20.216

Cayetano MAS GALVAÑ, *Un grupo de alumbrados en el sur valenciano durante el siglo XVII (Novelda y Alicante, 1679-1682)*, dins «Revista de Historia Moderna, Anales de la Universidad de Alicante», 21 (2003), 411-430.

[Cf. «ATCA», XXV (2006), 917, núm. 19.846]. Novelda i tot el bisbat d'Oriola pertanyien al tribunal de la Inquisición Española de Múrcia i la seva documentació, de Madrid, AHN, *Inquisición* (427), ha conservat alguna informació sobre aquell grup i sobre els seus capdavanters, mossèn Damià Albert i mossèn Cristòfor Marco, i seguidors (414-417), i amb major abundància sobre l'auto de fe del 1683 i les seves sentències (421-423). Les doctrines que posaren en guàrdia la dita inquisició són resumides en dos folis del ms. 800/36, de la BU de València, ací transcrits: exceptuat el baptisme, no era reconeguda l'eficàcia dels sagraments, alhora que eren declarats sense importància els manaments sisè i setè del *Decàleg* (428-429). — J. P. E. [20.217

Vicent Felip Sempere, *El retaule de la capella de la Soledat de Nules*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 979-998.

Els darrers anys del segle XVI es construïa la capella de la Confraria de la Sang i el 1601 ja era acabada, a la qual ja havia estat donada una imatge de la Pietat o de la Soledat. La documentació de l'AHM, *Manuals de consells*, i de l'AP de Nules, *Racional* i *Protocols*, permeten de conèixer tant les intervencions de la vila com la creixent devoció a la Mare de Déu de la Soledat fins que a mitjan segle XVIII la Confraria decidí construir-li una capella pròpia i després un retaule. En apèndix són transcrits de Nules, AP, *Protocols*, el permís baronial del 1744 i el contracte del 1760 per a la construcció del retaule (989-992). Hi ha fotografies de la capella, d'algunes de les ornamentacions i de l'antic retaule (993-998). — J. P. E. [20.218

Miquel Sitjar i Serra, *Un document inèdit de Núria de l'any 1303. Reflexions sobre els orígens del santuari de Núria*, dins «Annals 2003-2004 [2005]. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», 15-20.

Julià Alart, no sols publicà un document del 1087, que relaciona els orígens de Núria amb el monestir de Ripoll, ans encara salvà en el seu *Cartulaire Roussillonnais*, vol. 15, 189-190 (Perpinyà, BM), el document ací publicat, establint de part del Reial Patrimoni del Regne de Mallorca, a qui fos rector de Núria, un camp veí a l'església, ja cultivat, del qual el rector havia de donar tasca de blat, ordi, sègol i civada, i també, sota condició idèntica, podia ampliar el camp cultivat (19). — J. P. E. [20.219

Xavier Gual i Remírez, Carles Millàs i Castellví, *L'estructura sòcioprofessional a Olesa de Montserrat en l'època dels Àustria*, dins «XVII Congrés Corona», II, 151-175.

El títol indica amb precisió objecte, lloc i temps del present estudi (1516-1714); es basa en l'AP d'Olesa, *Llibres de matrimonis*, en l'AM, *Capítols matrimonials* i vària documentació dels paraires. Les dades resultants són quantificades en absolut i en relatiu en les pàgines 152-163 i reduïdes a taules sinòptiques per als oficis dels nuvis (164-165), per a la població activa amb particular atenció a la dels gavatxos entre el 1599 i el 1714, que majoritàriament treballaven en l'agricultura (166); també hi ha taules sinòptiques per a l'evolució de la població activa i per als nivells d'endogàmia socioprofessional (164-169); hi ha set gràfics (170-173). —J. P. E. [20.220

Xavier Puigvert i Gurt, *El primer govern consular de la vila d'Olot (1371-1373)*, dins «Estudis Històrics de la Garrotxa», 1 (2004), 33-50.

L'any 1400 Martí l'Humà concedia règim consular a Olot i en el document de concessió deia que ja havien gaudit de consell i consulat, però aquesta dada fins ara no s'havia pogut documentar, cosa que ara és possible gràcies a ACA, *Canc., reg.* 1578 (*pro infante Martino*) i a la documentació notarial de Besalú i el Mallol, ara a l'AHC d'Olot: la constitució del comtat de

Besalú per Pere III el 1369, fou ocasió d'elevar Olot a Vila Reial; s'hi oposà l'abat de Ripoll, senyor baronial, i restà en suspens la compra dels drets senyorials per part de la mateixa vila (36-37) i a establiment d'un consell municipal de tres cònsols i trenta consellers, el qual seguí comprant censals i arraconant diners per a la redempció dels drets senyorials del dit abat (42-46: amb quadre de censals: 45). Són transcrits dos documents dels anys 1371-1373, el primer d'ACA, *Canc., reg.*, el segon de l'AM d'Olot, *Pergamins* (47-50). — J. P. E. [20.221

Jordi CASAS, Joaquim MONTURIOL, Roser TONA, *La castellanització de l'òrgan burocràtic de l'Ajuntament d'Olot amb el Decret de Nova Planta*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 15 (2005), 259-293.

Resumida la situació política creada pel Decret de Nova Planta, els autors exposen la finalitat del treball i la metodologia aplicada als sis textos triats dels manuals notarials, que els autors analitzen amb tot detall des del punt de vista de l'evolució lingüística: descens del llatí, manteniment del català, introducció lenta i progressiva del castellà. Els autors ofereixen llistes de castellanismes en els documents catalans, i de catalanismes en documents redactats en castellà, i reprodueixen en sis fotografies [de lectura no fàcil] altres sis fragments, interessants per llur caràcter informatiu o anecdòtic. Hi hi bibliografia. — J. de P. [20.222

Miquel PUIG I REIXACH, *El règim municipal d'Olot al segle XVIII*, dins «Estudis Històrics de la Garrotxa», 1 (2004), 51-94.

Olot entrava al segle XVIII amb doble jurisdicció, reial i baronial, aquesta de l'abat de Ripoll, i la vila tenia idees clares sobre allò que pertanyia a cada una (53); representada per un respectiu batlle, la concreció de les funcions de cadascú sí que fou conflictiva, ni que fos per l'interès a reforçar i si fos possible, ampliar, la pròpia autoritat (52-56), i una sentència del 1724 dibuixava els termes de l'abacial, immediatament impugnada per aquest (ACA, Reial Audiència, *Acordades*); com era normal, l'ajuntament d'Olot, s'associava a la defensa de la jurisdicció reial, i reguitnava al jurament de fidelitat en la successió baronial, sobretot en les del 1784 i 1797, sense, però, posar en dubte la societat estamental (60-64), i a la percepció de la lleuda en la fira del 1789, tot ben documentat en l'AHC, Fons municipal, *Expedients del segle XVIII* (65-66). La segona part de l'estudi entra en el govern municipal, començant per determinar el significat de ‚vila' i ‚terme', on aquell és exercit: la ‚vila' consta de les cases incloses dins els murs, el terme és format per les tres parròquies de Sant Esteve d'Olot, Sant Cristòfol ses Fonts, i Sant Andreu del Coll; alguna part del terme, en concret les Preses, pretengué separar-se, però féu marxa enrere en el darrer decenni del segle (67-74). Algunes de les autoritats municipals depenien del batlle reial, començant pels regidors que, en nombre de set per la Nova Planta, substituïren els tres jurats medievals, i passaren per la modificació dels ‚regidors vitalicis' per compra, que entre 1750 i 1752 a Olot foren dos, un d'ells el mestre de Gramàtica (79), i per les reformes de Carles III; només el mostassaf era en l'òrbita del batlle abacial (75-84). Les dades de la darrera secció sobre la hisenda municipal són resumides en dos quadres sinòptics, un per als ingressos i les despeses municipals (entre les quals l'ensenyament, amb un nou mestre de minyons), i l'altre sobre els arbitris a mans dels regidors (85-82). Durant el segle XVIII la vida municipal d'Olot era delimitada per les minses possibilitats de la Nova Planta i pel control constant de la Reial Audiència i així nombre de necessitats comunitàries seguiren ateses per obres socials fundades del segle XIV ençà. — J. P. E. [20.223

Miquel PUIG, *El govern de la cosa pública. L'ajuntament d'Olot i els seus homes de 1760 a 1793*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 16 (2005), 23-91.

Pels fons arxivístics municipals conservats a l'AHC d'Olot, abundosament citats tant al cos com en notes, l'autor presenta una panoràmica completa d'aquell ajuntament durant els anys indicats: organigrama, durada dels càrrecs, casa del comú, procés de nomenament dels càrrecs (Reial Audiència i abat de Ripoll), elecció dels càrrecs creats el 1766, presa de possessió, consideració social dels membres del consistori, pagues municipals, consell municipal i les seves sessions, les actes, les funcions dels diputats del comú i del síndic personer, la composició social de l'ajuntament (gent d'ofici, negociants i botiguers), dissidències i bandositats. Hi ha nou quadres estadístics; en apèndix, nòmina dels càrrecs jurisdiccionals i municipals d'Olot durant els anys 1760-1793. — J. de P. [20.224

Vicent Terol i Reig, *L'ombra de la Germania. Dissidència política i contestació popular en una vila valenciana (Ontinyent, segles XVI i XVII)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 52 (2005 = *La Guerra de Successió*), 653-668.

Aquest article té dues parts ben clares: el cos de l'estudi, que és exposició dels fets, i la seva intenció, que és la de demostrar en el cas concret d'una important població valenciana la pervivència de l'esperit de la Germania, corregint la idea estesa que un cop vençuda la d'entorn el 1520, ja no hauria sobreviscut, i també els pressupòsits d'una historiografia només atenta a les ‚operativitats interpretatives' o, pitjor, a interpretacions ideològiques en detriment del fet concret i de tots els seus accidents documentats (653-659). Els fets locals són coneguts sobretot per l'AM, *Manuals de consells* i *Lletres missives* i *Còpies de processos* i per l'ARV, *Reial Cancelleria*. Primera constatació: les fonts permeten de conèixer dues causes constants del malcontent, les formes de fiscalitat i la relació entre els oficis gremials i el govern municipal, causes que provocaren manifestacions públiques crítiques contra actuacions de les autoritats vilatanes, en particular del gremi de paraires, d'entre les quals tingué particular virulència l'encapçalada per Bartomeu Bas el 1602, entorn de si la tributació a un servei reial s'havia d'encaminar per impost indirecte sobre el consum, o directe per talla o estima de riquesa personal; el conflicte arribà al Virrei, que decidí pel directe. — J. P. E. [20.225

Antonio Luis Galiano Pérez, *Aportación de las cofradías oriolanas a la vida cotidiana en la edad moderna*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales dela Universidad de Alicante», 21 (2003), 101-116.

A base de les informacions proporcionades per Oriola, AM, *Actas capitulares*, *Remates*, *Documentos varios* i per l'ACat., *Llibre de la lloable Confraria del Senyor Sant Salvador*, *Data de la Cofradía del Santísimo*, *Libro de cargo y descargo del Santísimo* i *Libro de la Cofradía del Rosario*, coneixem les activitats, sobretot les comunitàries, de les confraries, en particular en les festes pròpies, p. e., la celebració de correbous per a la reconstrucció de l'església de la Mare de Déu de Montserrat d'Oriola, malgrat les prohibicions tant de l'autoritat civil com de l'eclesiàstica (103-106), per a les begudes dels portadors de passos de Setmana Santa (106-108) i per a sufragis de difunts (109-112). Les darreres pàgines informen de la participació de les confraries en festes locals com la de Corpus i de llurs despeses en pólvora, música, tocs de campanes, etc. (112-115). — J. P. E. [20.226

Germà Colón Domènech, *Sobre el topònim castellonenc Orpesa*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 711-718.

L'autor mateix afirma limitar-se «a consultar la documentació escrita en les terres de l'antic Regne de València», començant pel *Llibre del Repartiment*, i les *Cròniques* de Jaume I, on compareix set vegades, i de Ramon Muntaner (Orpesa/Orpessa) (712-713); en l'abundant documentació administrativa posterior, la grafia és sempre ‚Orpesa', fins a les Corts Valencia-

nes del 1626 (713-717); durant el segle XVII, però, potser per atracció de l'Oropesa (de Toledo), títol comtal del virrei Fernando Álvarez de Toledo, s'anà estenent ‚Oropesa', que, però, mai no ha desterrat ‚Orpesa' del parlar popular de la contrada. — J. P. E. [20.227

Elvis MALLORQUÍ, *El Sobirà de Santa Creu d'Horta (Osor): del mas medieval a la masia moderna*, dins «Quaderns de la Selva», 17 (2005), 81-103.

L'autor combina en aquestes pàgines fonts històriques prou diverses (Barcelona: Arxiu Reial (ACA), BU; Girona: AHG; Vic: Arxiu de la Vegueria; Arxiu de la Cúria Fumada; Osor: AP de la Santa Creu d'Horta; APatrimonial del Sobirà; Arxiu Patrimonial Iglésias; Santa Coloma de Farners, AHC), i així estudia els orígens de la parròquia de Santa Creu d'Horta, els senyors medievals que posseïren la Vall d'Osor i els masos de l'època medieval, entre els quals destaquen Iglésias i el Sobirà, l'evolució dels quals pot ésser coneguda per llurs arxius patrimonials. Els amos del Subirà són durant el segle XV batlles del baró de la Vall i aquest és l'origen de llur fortuna. La casa conserva un *Llibre d'actas del mas Sobirà*, de 245 folis numerats on, entorn el 1710, foren regestats tots els pergamins de l'arxiu, distribuïts per finques i per la tipologia jurídica de cada document. Aquest llibre mestre permet de conèixer amb detall les etapes de la construcció de la casa i de l'engrandiment del patrimoni. En apèndix és publicada la *Nota de coses memorables* anotades cap al final del llibre mestre, recull-resum dels aspectes més remarcables de la història de la casa. En altre apèndix ha estat dreçat un quadre dels masos de la parròquia de la Santa Creu. [Hi ha documents d'Osor a Copenhague i potser haurien incidit en aquest estudi els publicats dins «ATCA», III (1984), 229-230 i 234-237]. — J. de P. [20.228

David FIGAROLA, *El foment de la lectura: els llibres dels servites d'Empúries i la Biblioteca Popular de Palafrugell*, dins «Estudis del Baix Empordà», 24 (2005), 85-110.

L'autor recorda la història dels Servites al bisbat de Girona. Amb l'exclaustració, els llibres del convent d'Empúries foren traslladats a Palafrugell per l'exclaustrat Matlleria, que n'era originari. Durant la Guerra dels Tres Anys, foren incorporats a la Biblioteca Pública de Palafrugell, creada en temps de la Segona República. Analitza breument la composició de la biblioteca per llengües, anys d'edició i matèries, i estableix el catàleg dels títols. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.229

Mercè COSTA PARETAS, *Activitats d'un batlle de Palamós*, dins «XVII Congrés Corona», III, 209-212.

L'autora ha resseguit a l'ACA, *Canc., reg.*, i CRD de Ferran I els documents relatius a activitats de Mateu Bastida, batlle reial de Palamós els anys 1411-1414, els resumeix i assenyala les complicacions que qualque vegada li provocava el compliment del seu càrrec. — J. P. E. [20.230

Patrizia SARDINA, *I catalani e il Castello a Mare di Palermo*, dins «XVII Congrés Corona», II, 379-393.

Després de les Vespres Sicilianes, la guerra contra els atacs angevins girà en part entorn el Castello a Mare de Palerm. Les notícies entorn d'actuacions de catalans en dit castell, de la mateixa ciutat, Archivio di Stato, *Registri di lettere* i *Miscellanea archivistica*, i AComunale, *Tabulario. Atti del Senato*, omplen les primeres pàgines d'aquest article; les de la segona part resumeixen l'inventari de béns ‚post mortem' del català Bernat Roudús, conservat en l'AS, *Spezzoni di Corte Pretoriana* (383-387). Al final hi ha un croquis de la ciutat amb la ubicació del castell i un altre dels volts de la capital, amb localització de propietats del dit Roudús (388 i 390); i

la miniatura del castell en el *Liber ad honorem Augusti*, de Pietro da Eboli, de darreries del segle XII (389). — J. P. E. [20.231

Jaume ANDREU GALMÉS, *L'Ordinació de Petra, any 1300. Teoria i realitat*, Petra, Ajuntament, 2000.

Jaume ANDREU GALMÉS, *Les ordinacions de Jaume II de Mallorca per a la creació de viles (any 1309): planificació urbana en quadrícula i dotació de serveis: el cas de Petra*, dins «XVII Congrés Corona», III, 11-28.

L'autor es proposa d'analitzar, a base del document fundacional de Petra, suara descobert, contrastat amb les *Ordinacions* generals del 1300, i amb algun altre document fundacional conegut, com el de Felanitx, tant les directrius teòriques com les concrecions pràctiques, on es concreten l'estructura urbana i són establerts els serveis comunitaris bàsics. En general eren previstos cent pobladors, als quals s'havien de restar els ja existents, a Petra set, per tant, noranta-tres de nous: cada un havia de disposar d'un quartó de quarterada, que sumaven vint-i-cinc quarterades, mòdul també aplicat en les noves pobles del Regne de València, i abans a Catalunya, almenys a Ulldecona; el conjunt era repartit en set carrers longitudinals i set de travessers, tal com trobem en la *Planta de las comunas de Petra* de darreries del segle XVI (ARM., AT, A.15-F.44); durant els segles XIV i XV s'hi concediren establiments (ARM, *Escrivania de Cartes Reials*); hom hi assegurava assortit d'aigua per pous, dos dels quals dins la vila, l'Acta de Petra preveu carnisseria i peixateria, sis obradors (16), servei de quartera, pes i mesuratge, plaça i porxades i a darreries del s. XV, l'hospital de la vila (17-18), església, rectoria i fossar (18-19), i el mur, en aquest cas adossat a l'església (19 i 22). Hi ha bibliografia. — J. P. E. [20.232-20.233

Jaume FELIP SÁNCHEZ, *La tomba de la infanta Joana, comtessa d'Empúries, al monestir de Poblet*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 23 (2005), 26-30.

Tot i haver mort entorn el 1386, el 1392 seguien els problemes en la posada en pràctica del testament de Joana d'Aragó, filla de Pere III el Cerimoniós i comtessa d'Empúries; els problemes d'una banda, i la seva edat, de l'altra, convenceren l'abat, Guillem d'Agulló, a presentar la renúncia a la dita marmessoria; la documentació sobre l'afer es troba a Poblet, Arxiu de l'Abadia, armari I, calaix 13, carpeta 1, d'on és transcrita la lletra del 1394 del comte d'Empúries a l'abat demanant que la traslació de les despulles de la comtessa no es realitzés abans d'ésser acabada la tomba on col·locar-les, car altrament, «la dita translació i no haver-hi sepulcre per la dita ossa tornaria més a deshonor que a honor» (30). — J. P. E. [20.234

Gener GONZALVO I BOU, *Els dominis del monestir de Poblet en la Plana d'Urgell*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell»,18 (2005), 94-101.

Vençut Jaume, comte d'Urgell, el 1414, el rei Ferran I Trastámara vengué al monestir de Poblet per 15.000 florins d'or els drets senyorials damunt tretze pobles d'Urgell; el *Fogatge del 1379* informa de la pobresa demogràfica de la contrada, raó per la qual l'interès del monestir foren les pastures i l'aigua. Encara ara alguns pobles de la baronia conserven escuts petris dels abats, el PO i qualque inscripció, ací reproduïda. — J. P. E. [20.235

Valentí GUAL I VILÀ, *L'exercici de la justícia eclesiàstica. Poblet, segles XV-XVII* (Episodis de la Història, 324), Barcelona, Rafael Dalmau, editor, 2000, 86 pp.

Abat i comunitat de Poblet posseïen drets senyorials, també els judicials, damunt extensa baronia a la Conca de Barberà i a l'Urgell; la documentació pobletana sobre exercici de justícia criminal és conservada a l'Arxiu de Poblet, Armari II, que l'autor ha estudiat i en aquestes

pàgines n'espigola algunes mostres, aplegades per afinitat temàtica, declaracions que ajuden a comprendre les relacions socials en les poblacions de senyoriu pobletà. Hi ha bibliografia (83-84). — J. P. E. [20.236

Xavier JORBA I SERRA, *Les pellofes de Prats de Rei, Igualada i Calaf. Aportacions documentals i monetàries*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 89-109.

Les aportacions documentals provénen dels AP de Prats de Rei, *Llibre en el qual estan anotadas totas las partidas...*, *Llibre Horde de tocar les campanes*, *Llibre de absències o Liber vacationum*, i *Llibre de aniversaris*... (90-97), i de Calaf, *Llibre de distribucions de misses i ploms*, i *Llibre de distribucions per staca*; i d'Igualada, AHC, *Arxiu Parroquial*, en concret les *Ordinacions de la Reverenda Comunitat... de Sta. Maria d'Igualada*; consten les celebracions, per l'assistència a les quals els clergues presents rebien pallofa; per a Igualada consta la llista de beneficis amb els respectius altars existents a Santa Maria, segons acta de visita pastoral del 1446 (97-100); a Igualada, Museu Comarcal de l'Anoia es conserven tres encunys de pellofes d'Igualada i sis de Calaf (106-107). — J. P. E. [20.237

Alberto FERRER ORTS, *En torno a la actividad constructiva en el Reino de Valencia durante la primera mitad del siglo XVII. La Cartuja de Ara Christi (el Puig)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 677-692.

Fortament influïda per l'ambient espiritual valencià de darreries del segle XVI (678), el 1585 dama Elena Roig, vídua Artés, llegava l'alqueria «vulgarment dita de mossèn Roig» (677), per a una cartoixa, que ella batejava d',Ara Christi'; vençudes les dificultats inicials, el 1602 era col·locada la primera pedra (679); l'activitat constructora cresqué del 1619 ençà, els principals artífexs de la qual són presentats, gràcies a la documentació d'Ara Christi, ara a l'ARV, *Clerecia. Llibres* (681-686). Hi ha transcripció del plànol (687) i de l'acta d'excavació per als fonaments del temple (688-690). — J. P. E. [20.238

Helena KIRCHNER, Jaume OLIVER, Susanna VELA, *Espais hidràulics feudals a la Vall d'Aravó i a la vila de Puigcerdà*, dins «Ceritània», 4 (2005), 107-128.

[Tant la vila de Puigcerdà com l'aigua no pertanyien a cap feudal sinó al rei i per tant no hi havia en aquest cas cap intervenció feudal, ans relació directa de rei a vila reial]. Els autors descriuen el domini i l'ús de l'aigua en el moment de la fundació de Puigcerdà (1178), la construcció del canal de Puigcerdà, la concessió reial a la vila de Puigcerdà (1318) i les reglamentacions posteriors. El canal era previst per la molineria reial urbana i és una infraestructura copiosament documentada a l'AHC, AM de Puigcerdà, que permet als autors una remarcable precisió en els detalls. Hi ha bibliografia i mapes. — J. de P. [20.239

Stephen BENSCH, *Apprenticeship, Wages and Guilds at Puigcerdà (1260-1300)*, dins «XVII Congrés Corona», I, 209-222.

l'AHC de Puigcerdà posseeix documents anteriors al segle XIV no sols sobre relacions laborals, ans encara sobre corporacions gremials, tot i que oblidades pels investigadors del tema. Entre 1260 i 1300 es conserven en registres tres-cents sis contractes laborals, dos-cents seixanta-nou dels quals són d'aprenentatge i vuit de revisió d'aquest; molts d'altres restaren només verbals i potser per això són pràcticament absents els contractes de treball femení, car només se'n coneixen dos. Teixidors, paraires, carders i tintorers ocupen els primers llocs quantitatius entre els disset oficis del segle XIII i els trenta-cinc del 1345 (217: quadre, seguit de dos d'aprenentatges: 218-219); els contractes informen d'extrems, que són aplegats en les pàgines de l'estudi (211-216). — J. P. E. [20.240

Xavier SANAHUJA ANGUERA. *Les monedes de Puigcerdà de 1513 a 1525*, dins «Acta Mumismatica», 35 (2005), 73-87.

Entorn d'aquells anys algunes poblacions catalanes obtingueren del rei el privilegi d'encunyar moneda menuda (menuts), també Puigcerdà tal com certifica l'AHC, *Llibre de consells* i *Lligall moneda*, en els vint-i-cinc documents d'aquells anys, tots resumits en regest, onze dels quals són transcrits; tant com el reial privilegi i la seva pràctica és documentat el refús popular d'aquells menuts (i d'altres de falsos, de Perpinyà: 78-87). En les pàgines inicials tenim cronologia de les emissions dels anys 1513-1517 i la contramarca de P els anys 1519-1525 (74-77). — J. P. E. [20.241

Montserrat CAILÀ GUITART, Jean-Paul ESCUDERO, *Història dels noms de Reiners. Les arrels d'un poble del Vallespir*. Pròleg de Ramon AMIGÓ (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, X), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2005, 248 pp.

Després del pròleg (9-12), les pàgines inicials permeten al lector de fer-se una idea de la localització geogràfica del terme de Reiners i de les seves zones (13-25), i el primer capítol de l'obra descriu la geografia del terme (27-32), la gent que l'ha poblat amb quadre del successiu nombre d'habitants (44) i algunes pinzellades d'història, amb atenció a la llengua (35-41). Establerta la metodologia, trobem la llista d'arxius escorcollats, els de Reiners (comunal i particulars) i de les poblacions veïnes (Banys, Ceret, Palaldà) i sobretot els de Barcelona i Perpinyà (ADPO, *Capbreus*, on trobem documentació abundant de la sagristia de Sant Pere de Camprodon, i *Protocols notarials*; i Biblioteca Municipal), i la llista de bibliografia impresa (43-55), el cos del volum presenta per ordre alfabètic la rècula de topònims, des d'*Aguda, l'* (59), a *Xiquetó, can* (238), per a cada un dels quals, després de la seva transcripció fonètica i localització topogràfica, és indicada, també per ordre cronològic, la documentació on consta, en general dels segles moderns, sense que hi manqui la medieval (p. e., *Aigües Caldes:* 60), essent excepcional l'anterior al segle XIV i no cal dir a l'Any Mil (*Banys d'Arles*, del 832 [p. 70]). Les darreres pàgines ofereixen un *Apèndix temàtic*, consistent a formar grups de topònims que en les fonts són qualificats de colls, cognoms, córrecs, clots, comes i riberes, cortals, fonts, gorgs, masos, bordes i cases, molins, muntanyes, puigs, rocs i serres, tot completat amb renoms històrics i veïnats (239-246). — J. P. E. [20.242

Amandio Jorge MORAIS BARROS, *Quem eram? De onde vinham? Para onde iam? As relaçoes comerciais marítimas entre a cidade de Porto e os dominios da Coroa de Aragâo nos seculos XV e XVI*, dins «XVII Congrés Corona», I, 185-208.

El text de l'estudi (193-194) i dos dels documents extractats dels originals de Porto, Arquivo Distrital, informen d'una nau d'aquella ciutat, que en el viatge de retorn de Civitàvecchia a Portugal s'hagué d'ancorar a Roses per mort del seu patró, Gonçalo Domingues Ponte; els documents nomenaven procurador per a la recuperació de la nau. — J. P. E. [20.243

Jordi MORELLÓ BAIGET, *Reus i la muralla del segle XVI: procés constructiu i finançament de l'obra*, Reus 2003.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.244

Jordi MORELLÓ BAIGET, *La Comunitat de Preveres de Reus i el seu encaix dins la fiscalitat municipal (s. XIV-XV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 863-906.

Les primeres pàgines recorden l'existència de Comunitat de Preveres a Reus des de l'any després que la parròquia fos elevada a prioral el 1326, i les fonts econòmiques en què es sos-

tenia (864-874: quadre de beneficiats i beneficis: 871); l'existència d'aquests béns atregué la fiscalitat municipal (tema propi d'aquest article), progresivament obligada a exigir totes les contribucions, malgrat el dret d'exempció dels clergues reconegut per les lleis; entre aquests dos extrems, del 1340 al 1410 hi hagué colla-amolla constant que desembocà en concòrdia que respectava l'exempció i acceptava un cert tracte de favor dels clergues (un 50%: 875, nota 42), però fou tot un èxit dels municipis, car les successives solucions de Reus són comparades amb les de poblacions més o menys veïnes (Valls, Cervera, Selva del Camp); la concreció de les diverses solucions és exposada amb detall entre les pàgines 875 i 893. Hi ha tres quadres amb dades d'entre 1326 i 1480 (894-895) i transcripció de tres documents de Reus, AHC, *Protocols*; destaquen les *Ordinacions de la Comunitat de Preveres de Reus* (900-905); en el curs de l'article també és citat el fons de la Comunitat de Preveres, i els *Regestra Negotiorum* de Tarragona, AHA. — J. P. E. [20.245

José Sánchez Real, Antònia Maria Lucena Gómez, *Disputes per l'aigua en els molins paperers de la Riba (segle XVIII)*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 23 (2005), 81-95.

Dos molins situats en el curs del Francolí, potser per un defecte de construcció en l'altura de la resclosa del jussà, creava problemes d'aigua embassada en la mola del sobirà, problemes que derivaren en plet davant la Reial Audiència els anys 1755-1758; el plet es conserva a Tarragona, AHA, *Parròquia d'Alcover, capsa 103*, d'on són transcrits quatre documents (85-95), interessants pel detall amb què la documentació judicial recull els episodis d'un conflicte ric en estratagemes d'inventiva privada, i determina l'aplicació de la justícia en les relacions de veïnatge entre els dos molins. — J. P. E. [20.246

Miquel Sitjar i Serra, *Fonts documentals per a l'estudi de la història de la Vila i Vall de Ribes*, dins «XVII Congrés Corona», III, 921-922.

L'autor qualifica aquestes pàgines de «petita i encara incompleta guia documental» del procés històric pel qual una vall sense personalitat pública arribà a unitat municipal com a Vila i Vall de Ribes. La documentació és constituïda pels Privilegis Reials, ara a l'ACA, o a l'AD d'Urgell, a Puigcerdà, AHC, o a Perpinyà, ADPO; l'AHC de Puigcerdà conserva el *Llibre de privilegis de la Vall de Ribes*; cal afegir-hi la documentació de Ripoll, AH de Santa Maria, *Arxiu Antic de Sant Pere*, i la Biblioteca Lambert Mata. La documentació és particularment rica a partir de la *Sentència arbitral* de Guadalupe. — J. P. E. [20.247

Jordi Mascarella i Rovira, *Els notaris de Ripoll en l'època moderna, entre l'escriptura pública i la privada*, dins «Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», (2003-2004 [2005]), 143-183.

L'autor ha estès la seva recerca als AHC de Ripoll i de Puigcerdà, a la BLambert Mata de Ripoll, a l'AE de Vic i a l'ACA, i distingeix tres significats de la paraula en la documentació analitzada: ‚notari' o titular de la notaria i posseïdor dels béns d'aquesta, com la casa pròpia; ‚escrivà' o ajudant del notari, que feia realment la feina; i ‚escrivent' o qui posseeix tota l'art d'escriure; els notaris podien ésser molts i a Ripoll concretament, cada un dels càrrecs del monestir, com és ara el prior o el sagristà (o algun canonge de Vic o d'on sigui), pel fet d'ésser baró d'algun poblet, n'era el notari titular, o el rector de la parròquia, amb mostra d'un nomenament de notari fet pel prior el 1666 (148); les tensions ripolleses entre monestir amb els seus oficis, la parròquia de Sant Pere i la universitat de la Vila, exigien disposar de la pròpia documentació i per tant dels propis arxius per a les guerres de plets que sembraren els segles barrocs, cosa que arribà al robatori de documents i a posar en dubte la legalitat i legitimitat del(s)

arxiu(s) (152-157), i fora d'alguns lligalls cremaren en l'assalt incendiari del 1835 (157). Algun dels notaris de Ripoll (Miquel Pelegrí, Andreu Puig) escriví peces literàries (158-159); alguna família tenia la notaria del monestir establerta de pares a fills (160). En apèndix són transcrits una taba del 1618 per a l'arrendament de la notaria de la vila de Ripoll, de Puigcerdà, AHC, *Notari Bernich*, i la petició del notari de la cúria del degà eclesiàstic de Ripoll pel bisbe de Vic al governador i batlle reials de Ripoll d'ésser-li reconegut que era sotmès a jurisdicció eclesiàstica, cosa que li fou negada, el 1698, de Vic, AE, *Mensa Episcopal* (162-167); segueix doble llista, alfabètica i cronològica dels notaris i escrivents de Ripoll documentats (168-180) i bibliografia (181-183). — J. P. E. [20.248

Michèle BÉNÉZET, *Les comtes héréditaires du Roussillon de 896 à 1172*, dins «La Pallofe», núm. 44 (2005), 5-11.

El 878, Lluís el Quec nomenava Jofre el Pelut, comte de Barcelona i de Girona, i encomanava el comtat del Rosselló al germà de Jofre, Miró, comte de Conflent. Són resumides en aquestes pàgines les biografies dels successius comtes i reproduïda, amb les respectives inscripcions, la moneda d'aquells, dels quals és coneguda: Gausfred II i Guilabert II (la d'aquest és moneda de Melguell) (7), Gerard I (8), Gausfred III (10) i Gerard II (10-11). — J. P. E. [20.249

Aymat CATAFAU, *Étapes et modalités de l'intégration des* celleres *au système seigneurial en Roussillon: leur rôle dans le renforcement de la domination et le contrôle des paysans et de l'espace*, dins *Aspects du pouvoir seigneurial de la Catalogne à l'Italie (IXe-XIVe siècles)* (Rives nord-méditerranéennes, n. 7), Aix-en-Provence, Unité Mixte de Recherche TELEMME 2001, 13-26.

[La dedicació de l'autor a l'estudi de les celleres rosselloneses és coneguda dels nostres lectors des del volum XIX (2000), 800-801, núm. 14597]. El present article s'encara amb dues qüestions: en quin moment les celleres esdevingueren peça constitutiva del domini baronial al Rosselló i quins foren els camins que hi conduïren; en el pas del segle XII al XIII ja es troba la ‚cellaria castri', per tant, l'evolució ja era un fet; el camí havia estat el d'aprofitar les celleres com a lloc on percebre els drets senyorials i controlar els emfiteutes. L'exposició és completada amb transcripció de set documents dels segles XI-XIII (20-24) i resumida en alguns croquis (25-26). — J. P. E. [20.250

Rebecca Lynn WINER, *Elite ideal or popular Practice? Widowed Mothers as Guardians for the Children of Artisan Families*, dins «XVII Congrés Corona», II, 475-482.

La documentació de Perpinyà, ADPO, 3E1, 7: 44, permet a l'autora d'establir que en la segona meitat del segle XIII el testament de marit moribund nomenava la vídua afillada tutora dels fills del matrimoni no sols en les famílies importants, ans encara en les menestrals, com ho demostren els testaments de paraires, fusters, pellaires, aluders, guanters, moliners, sastres i sabaters. — J. P. E. [20.251

A. AYATS, *Louis XIV et les Pyrénées catalanes de 1659 à 1681. Frontières militaires, frontières politiques*, Perpinyà, Trabucaire 2002.

Estudi, només conegut per referència, d'uns anys, en els quals el Rosselló manifestà diversament (p. e., a través dels ‚Angelets de la terra' o de personatges com En Josep de la Trinxeria) el seu refús a l'annexió a França, i, per contra el poder francès maldà a controlar militarment el país, control simbolitzat pel fort de Mont-Lluís, inaugurat el 1681. — J. P. E. [20.252

Sebastià FAJAL I MERCADER, *El Rosselló i els rossellonesos davant la Guerra de Successió (1700-1715)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 52 (2005), 557-579.

Les poques publicacions franceses, també de documents, i la recerca sobretot a Perpinyà, ADPO, sèrie 1 C o la d'*Extraordinaire des guerres*, i d'altres, com la sèrie 2 B (processos contra qualque ‚ennemi du roy', o el Service Historique de l'Armée de Terre, de Vincennes), permeten de diferenciar dues clares etapes en aquells quinze anys: la dels cinc primers representà una situació nova, en què ‚la província' deixava de tenir només interès militar com acabava de mostrar en la presa de Barcelona del 1697, i començava d'intervenir en els intercanvis, també comercials, entre França i Espanya a través de la nova frontera del 1659; una de les manifestacions consistí en el buidatge de material dels magatzems reials i la seva reexpedició a d'altres indrets (559-566). La segona etapa durà deu anys, tants com la Guerra de Successió al sud de la frontera: contra el temor de les autoritats franceses, la ‚província' (fora del comtat de Cerdanya) no s'alçà a favor de l'Arxiduc, fou requerida a contribuir en la guerra almenys com a «magatzem del gran exèrcit [de les Dues Corones] en guerra» (570) i el duc de Noailles tingué l'encert de conduir els ‚miquelets del Rosselló' i els sometents de les parròquies al servei del rei de França àdhuc en accions com els setges de Girona i el definitiu de Barcelona (567-573). Els processos contra desafectes al rei de França i partidaris de l'Arxiduc foren escassos (destaca el sofert per Joaquim Mestres: 574), i, en general, la gent del país es manifestà rossellonesa (577). — J. P. E. [20.253

Mercè RENOM I PULIT, *Societat i poder en el canvi de l'antic règim a la societat liberal. Línies generals del'estudi del cas de Sabadell (1718-1823)*, dins «Butlletí dela Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 191-199.

Resum de tesi doctoral. Per entendre bé el període revolucionari liberal a Sabadell en les seves primeres etapes (1812-1814, 1820-1823), l'autora ha hagut de començar pels primers anys del segle XVIII, estudiant els moviments socials que s'hi manifestaren. Això l'ha posicionada en una mena de transició àmplia des de l'Antic Règim al liberalisme. Del segle XVIII cal remarcar l'establiment de la nòmina completa dels càrrecs de l'Ajuntament a partir del 1718 i l'estudi del cadastre del 1771, que permeten aproximar-se a l'estructura socioeconòmica de la població. — J. de P. [20.254

Giuseppe PIRAS, *Inscriptiones Medii Aevi Ecclesiarum Sassarensium (saecula XIII-XV)*, dins «Archivio Storico Sardo», XLIV (2005), 539-422.

Alguna d'aquelles inscripcions pertanyen a catalans, com la de Guerau de Rocasalva (396, n. 7; reproducció: 417); la d'Elicsén, muller de Galceran de Nagera (395-396, n. 8; reproducció 418), i sobretot la de Guillemona, muller de Berenguer Guillart, escrita en català (397, n. 9; reproducció: 419: «Ací iau dona Guilalmona...»). — J. P. E. [20.255

Josep GALOBART I SOLER, *La consueta parroquial de Sant Andreu de Castellcir escrita per mossèn Francesc Coma l'any 1666 (Vic, Arx. Episc. Castellcir I/1)*, dins «Miscel·lania Litúrgica Catalana», XII (2004), 347-383.

Fou el bisbe de Vic, Jaume de Copons en visita pastoral, qui manà la confecció d'aquesta consueta el 1665; i l'any sobre el rector Francesc Coma ja havia complert l'encàrrec; després d'una presentació de parròquia, temple i parroquians, una primera part de la consueta descriu les zones de l'església amb el respectiu mobiliari, amb ornaments i llibres per al culte; un segon apartat descriu els llocs vinculats a l'església parroquial, com cementiri i rectoria, amb l'estat de l'arxiu en aquell moment; un tercer apartat informa de la rodalia i masos de la parròquia, amb delmes, primícia i alous de la rectoria; el darrer apartat repassa cronològicament els cos-

tums vinculats als temps de l'any i en particular a les festes, de gener a desembre, amb la indicació de les obligacions particulars del rector, del sagristà, del campaner i de les confraries; s'acaba amb una *Nota de algunas advertències que segons lo discurs de l'any se han de fer y cumplir*. El nombre de fidels era de cent deu. — J. P. E. [20.256

Lluís SERRANO I JIMÉNEZ, *El monestir medieval de Sant Bartomeu de Bell-lloc (Cantallops - Alt Empordà)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 38 (2005), 125-138.

Damunt documentació ja publicada i alguna d'inèdita de la web de Girona, ADG, l'autor descriu el marc geogràfic, els vestigis arqueològics i la trajectòria històrica del monestir de canongesses augustinianes de Sant Bartomeu de Bell-lloc, inicialment ubicat i a finals del segle XIV traslladat a Peralada; cita un fragment de la traducció catalana del segle XVIII del document pel qual el 1390 Felip Dalmau de Rocabertí cedia el palau vescomtal de Peralada a la comunitat de monges, salvat en un inèdit de Lluís Constans, ara a la biblioteca del Palau de Peralada. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.257

Ramon TEIXIDOR I PLA, *La crisi de la baixa edat mitjana i les rendes eclesiàstiques: Sant Benet d'Espiells*, dins *Església, societat i poder*, 413-418.

Sant Benet d'Espiells és al municipi de Sant Sadurní d'Anoia i pertanyia a Sant Cugat del Vallès; l'autor ha trobat, sobretot a la BC, ms. 332, i en algunes sèries de l'Arxiu Reial (ACA) noves notícies sobre aquella església en època gòtica, ací resumides: es tracta d'establiments de masos, de terres de cultiu o de patis per a edificar-hi, sobretot dels segles XIII i XIV, en algun cas amb reconeixement de vassallatge; però el 1333 [Mal Any Primer!] començaven les renúncies a propietat útil i a darreries de segle arribaria una reducció del quart o el quint a tasca; el 1438 compareixen els masos rònecs i nova reducció de tasca a cinc sous per un mas i la seva considerable propietat; i el 1474 tota la quadre d'Espiells i la seva batllia són estabertes per cent sous anyals; a finals de segle començava la recuperació (418). — J. P. E. [20.258

Gerard MARÍ I BRULL, Soledat FARNÉS I JULIÀ, *Els pergamins dels segles XIII i XIV del fons ‚Sant Celoni' de l'Arxiu Històric Provincial de Franciscans de Catalunya*, dins «Misc. Batlle», 256-262.

El 1939, en acabar la Guerra Civil, tornà als franciscans la pròpia documentació i amb ella, entre d'altres d'esparsos, un fons de cent vuitanta-sis pergamins de Sant Celoni, que van fins al segle XVII. Ací són presentats i resumits en ampli regest els deu primers, datats entre el 1254 i el 1400 (256-262); la majoria són compra-vendes, també hi ha un establiment, un inventari, una àpoca i una donació; afecten tant persones privades com institucions, per exemple el monestir de l'Estany. — J. P. E. [20.259

Xavier SOLÀ I COLOMER, *L'església de Sant Cristòfol de les Planes i el seu retaule barroc, una obra de l'escultor olotí Francesc Escarpanter*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 15 (2005), 129-171.

A partir d'estudis ja publicats i de l'ADG i d'Olot, AHC, l'autor resumeix la història de l'església de Sant Cristòfor de les Planes d'Hostoles, des del segle X a la darrera ampliació del 1661 i a les obres secundàries del segle XVIII, assenyalant certs aspectes de la religiositat popular del temps del Barroc; recorda els qui intervingueren en la construcció d'un retaule barroc a l'altar major: qui prengué la iniciativa, els escultors, ferrers i fusters i sobretot el rol que hi tingué Francesc Escarpanter, qui hauria demanada la traça als Costa; així, malgrat d'haver estat cremat el 1936, aquell retaule, conegut per fotografia, és ací descrit i analitzat. — J. de P. [20.260

Domènec MIQUEL I SERRA, *Entorn els orígens del monestir de Sant Cugat del Vallès*, dins *Església, societat i poder*, 67-85.

Les primeres pàgines ressegueixen allò que la historiografia moderna ha dit dels orígens del dit monestir: [sota les directrius d'Annio da Viterbo] s'arribà a imposar la tesi de la fundació ‚imperial' del mateix Carlemagne, i així la història tenia la utilitat de col·locar el monestir per damunt els només ‚comtals'; s'hi barrejà la hipòtesi d'un origen visigòtic, àdhuc la de la fundació del Castrum Octavianum per Octavi August, però ja en el segle XVII (Pèire de Marca) i sobretot a partir del XVIII, hom s'atengué als documents; per al segle IX (any 878) només hi ha el precepte de Lluís II a favor del bisbe de Barcelona, Frodoí, que documenta un primer abat, Ostofred, el qual hauria rebut abans un precepte de Carles el Calb, però la casa de Sant Cugat i Sant Feliu, d'Octavià, és donada al bisbe de Barcelona, casa que hauria estat fundada en la primera meitat del segle IX, potser per iniciativa privada d'Ostofred (74-75); durant el segle X es repetiren preceptes reials francs (anys 938 i 986), font d'hipòtesis diverses (76-79); entorn l'any Mil comença la influència directa de Roma amb butlles dels anys 1002, 1007, 1023; la submissió directa al papa no exclogué la jurisdicció del bisbe de Barcelona, ben clara en la documentació del segle XII (80-81). Hi ha bibliografia (83-85) [els plens poders de Frodoí no estarien relacionats amb el pas efectiu de Sant Cugat d'una situació poc o molt visigòtica a la completa configuració monacal carolíngia?]. — J. P. E. [20.261

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Sant Esteve d'Olzinelles i Sant Llorenç de Vilardell. Història de dues petites parròquies mil·lenàries del Montnegre*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 47-158.

L'autor comença exposant les fonts en què es basa aquest estudi: els llibres de visita pastoral i els llibres parroquials de les dites parròquies, amb transcripció de fragments originals, començant per la d'Olzinelles: situació i caràcter de la gent, nom de lloc i parròquia, allò que documenten i prescriuen les visites pastorals del segle XIV al XX, estadístiques d'ambdues parròquies, dades sobre masies d'Olzinelles i rectorologi. L'estudi de Vilardell és menat amb el mateix criteri: explotació a fons de les visites pastorals, informació sobre masies del terme i rectorologi. Al final, notícia sobre fonts, i bibliografia. — J. de P. [20.262

Jordi VIVÓ I LLORCA, *Quatre anys al port: la reconstrucció del primer moll de Sant Feliu de Guíxols (1591-1594)*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 24 (2005), 55-69.

Després de resumir les dades conegudes sobre el port medieval de Sant Feliu, l'autor detalla les causes i el procés reconstructor dut a terme la segona meitat del s. XVI: inseguretat a la Mediterrània, incompletesa de la installació, imposició de mollatge des del 1557 a fi d'aplegar diners, i inici de les obres el 1591. Les dades provenen del llibre de comptes de l'obra del moll, ara a l'AM. Tenim a l'apèndix el decret d'establiment de mollatge i relació de les persones (amb nom, cognom i ofici, si consta), que treballaren a l'obra, distribuïdes per poblacions d'origen. Hi ha bibliografia i fotografies. — J. de P. [20.263

Benet JULIÀ, *Notes sobre la Guerra de Separació a Sant Feliu de Guíxols*, dins «Estudis del Baix Empordà», 24 (2005), 69-84.

Sobre documentació de l'AM, en part transcrita, com és ara una lletra de Pau Claris, i en part citada, l'autor esbossa l'estructura social de la població (habitants, habitatge, règim alimentari, govern i despeses municipals), i assenyala els esdeveniments que marcaren la història de la vila durant aquells anys: incidències militars, trasllat de monjos castellans, altes i baixes en les fidelitats polítiques, etc. Hi ha bibliografia. —- J. de P. [20.264

Xavier SOLÀ COLOMER, *La capella del Roser de Sant Feliu de Pallerols. Apunts històrics i artístics*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 16 (2005), 121-148.

La documentació de l'ADG i de l'AP de Sant Feliu de Pallerols permet a l'autor d'establir la cronologia de la capella (1565 —), la llista dels seus administradors, les donacions rebudes, la construcció de l'edifici i de les seves dependències (altars i sagristia, retaules i imatges, orfebreria i monument de Setmana Santa), el popular ‚Ball dels cavallets', que s'hi vincula en data incerta, i els beneficiats de la capella. Hi ha citacions abundoses de la documentació emprada. [Assenyalem que la capella és anterior a la victòria de Lepant (1571), atribuïda a la Mare de Déu del Roser]. — J. de P. [20.265

Juan Luis CONSTANTE LLUCH, *Las propiedades del convento de Dominicos de Sant Mateu*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 629-641.

Un document del 1785, ara a Madrid, AHN, *Clero*, llibre 2731, ací transcrit (636-641), informa de les trenta-sis propietats que en aquell moment posseïa el convent dominicà de Sant Mateu, per a cada una de les quals consta la ubicació i el document notarial de possessió legítima; les dades són resumides en quadre sinòptic (635). Les pàgines inicials, tenint en compte les possessions d'aquella casa en el moment de la desamortització el 1835 (630-631), proporcionen notícies sobre moments particulars de la vida del convent en els segles moderns. — J. P. E [20.266

Arnald PLUJÀ I CANALS, *Molinàs. Sant Miquel de Colera* (Els veïns oblidats de Cap de Creus, 1), Girona, Generalitat de Catalunya - Consell Comarcal de l'Alt Empordà - Diputació de Girona 2005, 255 pp.

L'autor descriu el marc geogràfic i històric del lloc i aplega unes quantes notícies de Molinàs, ordenades cronològicament des de 931 al 1882. Tot i que predomina la part memorialística i fotogràfica referida a l'època contemporània, són donats en regest els processos civils dels anys 1542-1562 de l'Arxiu dels Comtes d'Empúries (secció de l'Arxiu Ducal de Medinaceli, accessible en còpia microfilmada a Castelló d'Empúries), processos referents a fets ocorreguts a Colera, i cinc documents del s. XVIII de Girona, AH. — J. de P. [20.267

Enric BASSEGODA PINEDA, *Els senyors del castell de Sant Mori al segle XV*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 38 (2005), 139-157.

Resumint bibliografia d'altri, l'autor presenta una petita història dels homes i famílies senyors del castell de Sant Mori del 1400 al 1545: Dalmau i Guillem de Creixell, Bernat i Pere de Vilagut, Pere, Bernat Hug i Caterina de Rocabertí de Cabrenys, i Jaume de Cardona-Rocabertí; i en el cos del'article dedica breus paràgrafs als poetes Joan de Vilagut, Guillem Tinter i fra Bernat de Rocabertí. Dels dos primers reedita en apèndix les poesies pulbicades per Miriam Cabré en el *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana*, 2000, i reprodueix els arbres genealògics de les famílies Rocabertí de Cabrenys i Vilagut. — J. de P. [20.268

Josep GALOBART I SOLER, *La Consueta de la parròquia de Sant Vicenç de Calders (1662)*, dins «Modilianum. Revista d'Estudis del Moianès», VI/33 (2005 = Miscel·lània en honor de Josep Ruaix i Vinyet), 129-142.

Dissortadament, la *Consueta de Sant Vicenç de Calders*, del 1662, conservada a l'AP de la població, no és completa perquè un esquinç del primer foli no permet de conèixer tot el text escrit per Francesc Post, vicari, i signat per Pere Fàbregas, rector; les pàgines introductòries subratllen els aspectes més locals de les celebracions i les comparen amb les que figuren en les

consuetes de parròquies veïnes (131-133); el text, dividit en seixanta-vuit paràgrafs i completat amb altres cinc, és transcrit en les pàgines 133-142. — J. P. E. [20.269

Josep GALOBART I SOLER, *Dues obres de l'escultor manresà Josep Generes per a l'església parroquial de Sant Vicenç de Calders*, dins *Església, societat i poder*, 703-712.

Les dues obres són el retaule de la Immaculada Concepció, documentat des del 1664 (705-707), i el del Sant Crist, documentat simultàniament (707-708), i simultàniament cremats el juliol del 1936. Vicissituds de la seva construcció i en particular del pagament de l'obra són documentats a Calders, AP, *Fragments de manuals* i *Papers sols*, quatre dels quals són ací transcrits (710-712). — J. P. E. [20.270

Maria GARGANTÉ LLANES, *Algunes obres de manteniment a la parroquial de Santa Coloma de Queralt durant el segle XVIII*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 9 (2005), 69-75.

Són coneguts els casos de temples parroquials, romànics o gòtics, que durant el segle XVIII exigiren obres, els romànics perquè havien d'ésser substituïts per esglésies més grans i lluminoses, els gòtics perquè començaven de presentar símptomes de vellesa; el 1791, el campanar de Santa Coloma de Queralt, amenaçat per les humitats, hagué d'ésser revisat amb vistes a la seva ‚composició i conservació', d'acord amb uns ‚pactes, prevencions i condicions' establerts el 1791 entre l'ajuntament de la vila i el mestre d'obres, capítols ací parcialment transcrits de Tarragona, AH, *Fons notarial*; s'hi fa constar l'existència d'un *Llibre de resolucions* dit *Racional* «en lo arxiu del dit comú ben custodiat» (74-75). — J. P. E. [20.271

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Informació documental sobre una controvèrsia entre l'Ajuntament i la Comunitat de Preveres de Santa Coloma de Queralt (1763)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 9 (2005), 89-105.

L'AHC de Cervera, *Fons notarial. Cervera*, conserva en el volum 123, ff. 293v i 301v, dos documents, ací transcrits, en el primer dels quals l'Ajuntament, defensant el seu dret de patronat damunt el temple parroquial, exigia a la Comunitat de Preveres que fes treure de l'església un retaule que hi acabava d'ésser col·locat per un feligrès, sense permís municipal (91-99); els preveres, en canvi, manifestaven no reconèixer cap altre patró que el bisbe, el qual havia donat el corresponent permís; és notable, per part i altra, l'al·legació de raons amb indicació de fonts jurídiques sobretot en la resposta (100-105), [detall que converteix aquestes pàgines en mostra d'un al·legat judicial en llengua catalana en la segona meitat del segle XVIII, possiblement escrit per algun jurista o canonista de la Universitat de Cervera]. — J. P. E. [20.272

Montserrat PAGÈS, *Les pintures romàniques de l'antiga església de Santa Eulàlia d'Estaon. La seva història i la seva iconografia*, dins «Urgellia», XV (2002-2005), 657-683.

Aquest estudi iconogràfic de les pintures romàniques de la parroquial d'Estaon, reproduïdes en les cinc pàgines finals, conté transcripció dels noms dels sants o altres mots que figuren en les respectives representacions (659-661). — J. P. E. [20.273

Núria PETIT, *Aportacions a l'estudi del monestir cistercenc femení de Santa Maria de Vallbona*, dins «Santes Creus. Revista de l'Arxiu Bibliogràfic», XXII (2005), 53-134.

Núria PETIT BORDES, *Les etapes constructives del Reial Monestir de Sana Maria de Vallbona fins al 1392*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 63-92.

Començant entorn 1159 en la zona encara dominada pels sarraïns de Siurana, per la presència d'ermitans, d'entre els quals destaca Ramon de Vallbona, el primer títol ressegueix la documentació (en particular la del *Llibre verd* i de *L'índex vell*) immediatament posterior a la reconquesta d'aquell darrer reducte, que comença el 1157 amb la donació d'uns alous feta per Ramon Berenguer IV al ja esmentat ermità, per decisió testamental sepultat ‚in ecclesia de Vallebona' (54-62); el 1153 començava d'ésser documentat el ‚lloc de Santa Maria de Vallbona', centre de vida religiosa tant masculina com femenina (almenys el 1169), al final centrat en Ramon de Vallbona (63). En plena etapa de reestructuració de la contrada després de la reconquesta definitiva, el 1172 comença la directa protecció nobiliària (Anglesoles i Cerveres), a través de Berenguera d'Anglesola, vídua Cervera, i només dos anys més tard la dels reis Alfons I i Sança, a favor d'una comunitat femenina; el bisbe de Vic confirma, Ramon de Vallbona es pon i comença l'aproximació i vinculació a la branca femenina de l'orde cistercenc, formalitzada el 1178 (64-71); les pàgines següents informen de les reines de la segona meitat del segle XIII, particularment vinculades amb Vallbona: Violant d'Hongria, muller de Jaume I, i Violant d'Aragó, reina de Castella (71-73): llur predilecció per Vallbona permeté d'acabar les obres amb rapidesa (74-82); tot seguit l'abadessa Blanca d'Anglesola elaborava el seu *Còdex* (83-85) i les seves successores remataven les obres del monestir (86-92). Les darreres pàgines intenten d'esbrinar si el monestir-mare es posava Colobres o Tolobres (93-100). Hi ha bibliografia (100-104), regest i text de deu documents (100-113) i divuit pàgines de reproduccions fotogràfiques.

El títol segon resumeix les dades relatives a l'origen de la comunitat cistercenca i de l'edifici monacal fins a darreries del segle XIV, aprofitant la síntesi de Jaume Pasqual en el *Llibre verd* [cf. «ATCA», XXV (2006), 578-580] i les publicacions recents (91-92), amb qualque recurs a documentació inèdita de l'arxiu monacal. L'apèndix conté transcripció del *Testament de Ramon de Vallbona*. — J. P. E. [20.274-20.275

Joel COLOMER, *La carnisseria en una vila de la Catalunya Vella: Santa Pau (1330-1337)*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 15 (2005), 13-38.

Evocada l'economia del Santa Pau medieval, poble amb mercat des del 1287, l'autor edita i estudia tres contractes de carnisseria dels anys 1334-1337, provinents dels llibres notarials de la població, ara a Olot, AHC. Són contractes de serveis comunals, normalment d'un any, se'n coneixen d'anteriors i a través d'ells hom pot entreveure uns negociants o tractants de bestiar amb capacitat econòmica i amb ambició d'ascens social. [Les transcripcions dels documents (en llatí) són prou discutibles]. — J. de P. [20.276

Ernestina VALLVERDÚ I BRIANSÓ, *Senan*. Pròleg de Valentí GUAL I VILÀ, Senan. Ajuntament i parròquia 1995, 202 pp.

Localitzada i descrita la realitat material del terme i del poble, l'autora ens informa d'allò que en coneixem a partir del 1169 per la sots-infeudació del castell a Bernat de Cornellana, feudal col·locat sota Guerau de Granyena, però per damunt Ramon de Tàrrega, el qual es trobava per damunt el castlà; el 1173 Montserrat rebé drets senyorials damunt Senan, que amplià per compra, fins a esdevenir baró de castell i terme el 1216; el 1264 Poblet el comprà a Montserrat (96-99). Noms de caps de casa consten pels fogatges del 1358 i del 1415 i pel capbreu del 1439; per la *Carta de refundació* del 1549 coneixem els drets baronials de Poblet (104-196); pel *Cadastre o inventari de les cases i heretats de Senan* del 1708 i següents, consten els caps de casa, vint-i-un el 1775, i el 1787 cent setanta-cinc habitants entre terme (109-112) i vila (112-114); el 1775 consten unes *Ordinacions de terme i vila* (135, 142-143 i 146-150), deuen ésser contemporanis el *Pare nostre del tió* (188-189) i l'*Oració a Santa Bàrbara per quan trona* (189). Són transcrites inscripcions dels anys 1620, 1622 i 1730 (58). Hi ha llista de fonts:

Arxiu Reial (ACA), Montblanc, AHC; Senan AM i AP; i Tarragona, AHA; i bibliografia (199-201). — J. P. E. [20.277

Meritxell PÉREZ MARTÍNEZ, *La invenció (inventio) del culte a Santa Tecla en la Tarragona d'època medieval*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 21-58.

L'article és bastit sobre bibliografia publicada i ‚es nodreix' de la tesi de llicenciatura de l'autora. «...la recent troballa de l'epígraf sepulcral d'una ‚virgo Christi' d'origen egipci anomenada Tecla en els treballs d'excavació dels terrenys veïns a la Necròpolis del Francolí ha permès de reobrir el debat sobre el culte a la santa homònima en la ciutat...» (21). Resumeix d'antuvi la difusió de les *Acta Pauli et Theclae* i del consegüent culte de la dita màrtir en la Mediterrània durant l'època tardoantiga, amb esment particular de la *Vida i miracles de Tecla* i l'estat actual de la investigació sobre aquests dos textos. L'autora constata el silenci de les fonts de la Tarraco cristiana d'època tardo-antiga i visigòtica sobre santa Tecla, senyal de la inexistència d'un culte a la santa anterior a la invasió sarraïna. El teclisme tarragoní és inseparable de la conquesta i de tot allò que l'acompanyà, que en l'aspecte eclesiàstic fou de primera importància, assenyaladament per a la restauració de la seu metropolitana i la consegüent desvinculació de Narbona (1091), seguida per la intitulació de la Seu de Tarragona a santa Tecla en temps del bisbe Bernat Tort (1146-1164). Jaume II rematà l'operació amb el trasllat de les relíquies de la santa des d'Armènia (1323 [vegeu el segon resum següent]). Aquest canvi fou possible perquè conjugava admirablement els interessos del papat, de la casa reial i de la jerarquia eclesiàstica catalana. Tot allò que hi afegiren Ponç d'Icard i sobretot J. R. de la Higuera [en la línia propugnada per Annio da Viterbo] són elements llegendaris que obnubilen la percepció històrica de la introducció del teclisme a Tarragona com una ‚inventio' medieval particularment reeixida. — J. de P. [20.278

Lawrence J. MCCRANCK, *Medieval Tarragona: A Frontier Town in New Catalonia*, dins «XVII Congrés Corona», I, 441-474.

Prosseguint els seus estudis sobre la reconquesta de Tarragona, l'autor concentra ara l'atenció en els anys del senyoriu normand, 1137-1155; quant al territori, fou la repoblació, reconstrucció i urbanització de la ciutat a base d'informació proporcionada per unes tres dotzenes de pergamins de procedència diversa (442); el resultat es concentra en el pla de la ciutat el 1155 (466). En el període islàmic Tarragona s'hauria reduït bàsicament a fortalesa militar, amb una població d'uns 3000 a 5000 habitants. Les pàgines dedicades al pas de Tarrakûna a Tarragona són resumides en una cronologia del 1118 al 1137: el resultat principal no hauria pas estat el d'un principat autònom d'uns croats normands ans el semiautònom principat eclesiàstic enllaçat a Barcelona (448-449) i configurat seguint el model templer de frontera (455-457), que calgué reconstruir (457-464). La tensió entre els dos poders, el del metropolità i el del seu braç militar, Robert Bordet, s'anà afeblint pel fet que el grup normand s'integrà dins la població catalana o fou exiliat a la Mallorca musulmana entre el 1170 i el 1173 (465). — J. P. E. [20.279

Valentina CALZOLARI, *Une traduction latine médiévale de la légende arménienne de Thècle et la translation du bras de la sainte de l'Arméno-Cilicie à Tarragone en 1321*, dins «Analecta Bollandiana», 123 (2005), 349-367.

[Des de segles, Tecla ha anat associada a l'apòstol Pau i considerada santa de Tarragona]. També de segles havia entrat en la litúrgia armènia, quan el 1320-1321, resultat de contactes diplomàtics, els reis Oshin i Levon IV, fill seu, oferiren a Jaume II una relíquia excepcional, el

braç de Santa Tecla; l'operació és documentada en deu lletres reials d'ACA, *Canc., reg.*, ací resumides (353-356); la translació hauria anat acompanyada d'una revisió de la *Legenda* de la santa; fins aleshores eren desconeguts tant el ‚martyrium' com les relíquies, però la nova *Beate Thecle legenda*, que acompanyà la donació i s'intitula *De sancta Thecla virgine*, en el Cod. 105, ff. 282-292 de l'ACB, en les seves dues primeres parts és traducció de l'armeni; la darrera part, en canvi, sobre la descoberta i la translació de la relíquia, hauria estat, segons l'autora, invenció armènia (365-366). Hi ha bibliografia (367). — J. P. E. [20.280

Daniel Piñol i Alabart, Montserrat Santmartí i Roset, *El control sobre la producció i comercialització del vi a través de la documentació municipal: Tarragona, s, XIV-XV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 503-513.

Els autors subratllen notícies extretes de l'AH de Tarragona, *Acords municipals*, *Comptes de clavaria*, del volum d'*Ordinacions de la Mesa del Vi* i dels pergamins. La ciutat afavorí les vinyes, amb el manament de plantar-ne una quartera en propietats de més de mil sous; produïen deu mil càrregues de vi en començar el segle XV; vetllava a evitar robatoris de raïm en temps de verema (505-506), a imposar en el mateix temps tribut al vi forà introduït a la ciutat (507-509) i a limitar venda i consum de vi a les tavernes (510). — J. P. E. [20.281

Lluís Monjas Marco, *La reforma eclesiàstica i religiosa de les diòcesis de la Tarraconense al llarg de la Baixa Edat Mitjana (a través dels qüestionaris de Visita Pastoral)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 153-164.

Lluís Monjas Manso, *Les comunitats parroquials del Baix Llobregat a finals de l'Edat Mitjana a través de les visites pastorals del Patriarca Sapera* (Col·lecció Llorenç Sanç d'estudis del Baix Llobregat, 16), Sant Feliu de Llobregat - Montserrat, Ajuntament i Publicacions de l'Abadia 2005, 438 pp.

Resum i tesi doctoral; aquest és el primer títol, ampliat en comparació amb el segon. L'autor ha transcrit, editat i estudiat els qüestionaris de visita pastoral de Tortosa 1314, Girona 1329, dels sinodes de Tarragona 1372, València 1383-1388, Tortosa 1409, de Jaume Marquilles (Barcelona), 1413-1414 [cf. «ATCA», XVII (1988), 514-534], del *Llibre de la Cadena* (Barcelona), 1425, i de Saragossa 1435. L'estudi d'aquest material permet de concloure que des del Concili IV del Laterà, 1215, fins al de Trento (1545) les directrius de la reforma eclesiàstica foren les mateixes. A la Corona d'Aragó des del concili provincial de Lleida del 1229, que havia d'ésser el punt de partida en l'apliació de les normes del concili IV del Laterà, fins al Cisma d'Occident, les visites assumeixen gairebé la forma d'un procés, perquè se centren en la correcció de la vida del clergat, en la vigilància de la disciplina de la cura d'ànimes i en la moralitat dels laics. Després del Cisma, fins a Trento, la reforma incideix sobretot en aspectes jurídics i econòmics de l'entrellat beneficial, en la formació del clergat i de manera particular en els llibres de registre parroquials, el decòrum del culte i la devoció eucarística. [Entre la bibliografia d'estudis basats en visites pastorals (419-422), manca el publicat dins «Revista Catalana de Teologia», II (1977), 151-188; la seva tercera part (164 ss.) és gairebé exclusivament basada en la sèrie *Visitationum* de l'ADB]. — J. de P. [20.282-20.283

Jordi Günzburg i Moll, *La ordenación del espacio urbano en la villa de Tárrega*, dins «XVII Congrés Corona», I, 383-389.

Estudis precedents i els *Llibres de privilegis de Tàrrega*, sumats als reculls de documentació antiga de comarques veïnes, ultra l'Arxiu Comtal, ara ACA (Poblet, Lleida-Gardeny). Les primeres dades, les relatives al Castell, ja es troben en la *Carta de poblament*; al seu voltant es construïren cases, sobretot després del 1058, en què castell i repoblació foren encarregats a Ricard

Altemir. La documentació dels segles XIV-XV informa sobre els nou portals de la vila, el pont damunt l'Ondara, la reconstrucció dels murs en situacions de perill, l'existència i la representació dels quatre quarters en el consell de la vila, reduïts a dos després de la Pesta negra, sobre la construcció de patis en emfiteusi per a la construcció de cases familiars, sobre camins, carrers i places, sobre aigües, ponts i basses i sobre la taxació de la riquesa en mans de particulars. — J. P. E. [20.284

Eduard CASTILLO I PICÓN, *La botiga de comanda (1611-1620) i la protoindústria tèxtil a la vila de Terrassa*, dins «Terme. Revista d'Història», 20 (2005), 103-122.

Les primeres pàgines recorden les investigacions sobre la crisi catalana del segle XVII i les dues possibles línies de redreç proposades pels contemporanis a través dels gremis (107), la dels proteccionistes i la dels lliurecanvistes (108), i la seva incidència en la trajectòria industrial i comercial de la vila de Terrassa (104-106). L'autor aporta les dades que ha aplegat a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Generalitat. Drets del General. Llibres de la taula de la Bolla* 1596-1613 i a Terrassa, AHC, *Llibres de consells* i *Llibres de comptes de paraires* 1599-1638, que resumeix en vuit quadres (109-114), i si el creixement econòmic fins al 1613 és clar, aquell any ja és dubtós i el 1620 fins i tot la botiga de comanda, creada per potenciar el comerç, per causes diverses ja havia fracassat (112-116). L'autor defensa que no es poden aplicar conceptes globals a la realitat de cada lloc, ans cal estudiar la situació fàctica (118-119). Hi ha bibliografia (119-120). — J. P. E. [20.285

Xavier SOLDEVILA I TEMPORAL, *Torroella de Montgrí i la Plana del Baix Ter (1270-1348). Reflexions sobre el domini d'una vila en el seu territori immediat*, dins «XVII Congrés Corona», III, 937-942.

L'àrea d'influència de Torroella de Montgrí és recercada en els protocols notarials de la vila i en els d'Ullà, Rupià i Palau sa Tor, ara a Girona, AH; les dades notarials són reduïdes a tres quadres, un dels pobles amb deutors a jueus de la vila els anys 1311-1331 i 1341; l'altre, de compres a crèdit a un draper de Torroella; i el terç compara els ròdols de Torroella i de la Bisbal en préstecs dels respectius jueus, que també dibuixen les respoectives àrees d'influència. — J. P. E. [20.286

Jesús MASSIP, *L'administració de justícia a Tortosa des de 1149*, dins «XVII Congrés Corona», III, 553-562.

El mateix any de la conquesta, Ramon Berenguer IV resumia en deu punts, ací transcrits (560-561), allò que seria l'embrió dels *Costums de Tortosa*; l'autor en subratlla el vocabulari, relacionat amb el del *Usatges* quant a l'aplicació de la justícia, i ressegueix la seqüència cronològica de passos que des del 1149 s'anaren acostant al text definitiu dels dits *Costums* (554-555), amb breu exposició de cada un: *Carta de poblament*, 1149; *Sentència de Pere el Catòlic*, 1199; *Sentència de Jaume I*, 1228; *Sentència de Flix*, 1241; i treball final de codificació dels *Costums de Tortosa*, 1272 (556-559). — J. P. E. [20.287

Francisco de MOXÓ Y DE MONTOLIU, *Relaciones señoriales entre Tortosa y Peñíscola y su entorno en el siglo XIII*, dins «XVII Congrés Corona», III, 661-671.

Recordats els estudis sobre raguèlies nobles catalanes relacionades amb aquella contrada, l'autor intenta veure les connexions nobiliàries i templeres en el moment de la capitulació de Peníscola i llur relació amb Tortosa; conquerida Peníscola, és el bisbe de Tortosa qui empeny el rei vers el Sud (662-663); després de la conquesta, Temple i Montcada acabaran deixant Tor-

tosa al rei ja que el Temple rep Peníscola i els Montcada poblacions entorn Fraga (663-665); segueixen les notícies sobre els Alagón, reconduïts a l'Aragó ja en temps de Jaume II (665-666); el senyoriu del Temple sobre Peníscola només duraria fins al 1307, any de la supressió. — J. P. E. [20.288

Josep ALANYÀ I ROIG, *Culte i devoció a la Puríssima al bisbat de Tortosa (segles XIII-XIV)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 159-308.

L'autor comença amb tres capítols dedicats a les advocacions i a la iconografia marianes de la diòcesi de Tortosa. El quart és dedicat a l'estudi de la doctrina sobre la Puríssima en els textos tortosins, vint-i-vuit, la majoria còdexs de l'AC de Tortosa: sacramentaris, missals, breviaris, prosers, processioners, sermonaris, comentaris als llibres de les *Sentències* i tractats teològics. L'autor fixa, extracta i, segons els casos, estudia els textos que es refereixen a la doctrina teològica referida. Després presenta un extens dossier documental sobre la festa de la Puríssima en el bisbat tortosí, del segle XIII als inicis del XXI, amb moltes notícies de l'Arxiu Reial (ACA), dels arxius de Tortosa i d'altres indrets, amb notícies i documents aportats per publicacions anteriors. Les *Fonts i bibliografia* donen llista detallada de tots els documents i còdexs utilitzats, amb esment de la seva procedència arxivística. — J. de P. [20.289

Josep ALANYÀ I ROIG, *La* Carta cibariorum *o* Libre de les viandes *de la Canònica de Tortosa (1350)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 26 (2005 = Homenatge a la professora dra. Carme Batlle i Gallart), 429-484.

Passat el tràngol de la Pesta Negra, que havia fet perillar la conservació no escrita del costum alimentari de la casa, els canonges de Tortosa decidiren formular per escrit davant notari la dietètica de la comunitat, el 16 de setembre del 1349, que així es col·locava a l'altura d'altres comunitats catalanes (430), encara que la ‚Carta' de Tortosa té la característica particular de començar amb unes *Ordinacions generals per al govern de la Canònica* (432); el document és copiat a Tortosa, AHD, Arxiu Secret, *Commune*, I/3. Participà en la oficialització de la *Carta* el bisbe tortosí, Jaume Sitjó. Recordats els precedents des de la *Secunda Ordinatio Ecclesiae Dertusensis* del 1166 (436-438), l'autor analitza una per una les ordinacions des del 1350, tant les globals (439-450), com les particularitzades (450-462); després de les fonts i bibliografia (464-466), és transcrita l'acta capitular del 1350, tota ella en català (468-484), fora de la introducció i dels paràgrafs finals, en llatí (467-468 i 483-494). — J. P. E. [20.290

Jacobo VIDAL FRANQUET, *Pere Compte, mestre major de l'obra de la Seu de Tortosa*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 403-431.

Recordats els estudis dels darrers temps sobre la Seu de Tortosa (404-406), l'autor, a base de l'AC, *Notaris*, constata que la Guerra contra Joan II aturà les obres durant anys fins que a partir del 1483 foren represes per iniciativa de Joan Girona, protonotari papal i secretari de la Cancelleria Apostòlica [sota Roderic de Borja?]; per influx d'ell, el 1490 Pere Compte, d'acord amb el capítol, esdevenia mestre major de la Seu (són transcrits paràgrafs de la *Concòrdia*: 414-415); la mateixa font informa de les actuacions posteriors (417-424), amb el complement de vuit il·lustracions (426-431). — J. P. E. [20.291

Joan-Hilari MUÑOZ I SEBASTIÀ, *Sobre la indústria del jaspi de Tortosa durant els segles XVI i XVII*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 193-209.

El 1997 l'autor amb Salvador J. Rovira exposà allò que aleshores hom sabia del tema («Nous Col·loquis», I (1997), 33-55); ara completa la informació sobre les característiques del

jaspi de Tortosa i el seu ús en el curs del temps (194-196) informa de la troballa d'una tercera pedrera, descoberta gràcies a un procés de l'ADT, *Causes civils*, del 1582 (196-198) i de la documentació de l'ACT que certifica de la utilització del dit jaspi per al sepulcre del cardenal Gaspar de Quiroga, arquebisbe de Toledo (199-200), el cor de la Seu de Saragossa (200-202),el panteó dels Reis de El Escorial (202-203) i les columnes i portalada el convent de Sant Blai de la mateixa Tortosa (203-206).Són transcrits en apèndix tres dels documents de les noves utilitzacions, de l'ACatedral, *Notaris* (207-209). — J. P. E. [20.292

Joan Hilari MUÑOZ I SEBASTIÀ, *Notícies documentades sobre algunes obres d'argenteria finançades pels canonges de la Seu de Tortosa al segle XVII*, dins *Església, societat i poder*, 713-724.

Les notícies promeses en el títol procedeixen de Tortosa, ACat. i AHCTerres de l'Ebre, *Fons municipal*, i ens fan conèixer detalls sobre la imatge de la Mare de Déu, el Bust de Santa Anna i els busts-reliquiaris de Sant Ramon de Penyafort, de Sant Jaume, Sant Josep i Sant Valentí; d'aquells sis objectes només se'n conserven tres (723); és tanscrita en apèndix la part fonamental del contracte per a la construcció de la imatge de la Mare de Déu, del 1701, deixa testamentària de Gaspar Jordà i Oliver de Boteller (723-724). — J. P. E. [20.293

Robert I. BURNS, *Valencia City in transition: Urban Spaces, 1264-1270*. dins «XVII Congrés Corona», II, 35-42.

La documentació d'ACA, *Canc.*, *reg.*, aplegada pel mateix autor i publicada en el seu *Diplomatarium...* [cf. «ATCA», XI (1992), 455-457], on 140 dels 500 documents es refereixen a la ciutat i 60 ho fan de ple, i les informacions del *Llibre dels fets* són la base per a la descripció d'un urbanisme medieval durant aquells anys, en què València s'anava configurant com a ciutat cristiana entorn les parròquies i els convents, i l'hospital i el monestir de Sant Vicent s'hagueren de reorganitzar (36-37); hi havia fonducs per a mercaders estrangers, hi havia carrers per a menestrals del mateix ofici; la catedral es trobava en construcció i vora mar es construïen galeres (37-38). Particularment interessant era la configuració del Regne d'acord amb el *Dret Romà* en els *Furs*, amb un sistema judicial, en el qual al·legacions i sentències havien d'ésser ‚en romanç' (34); els drets reials damunt la ciutat de València podien pujar a uns 50.000 sous procedents de cristians, sarraïns i jueus (40); els valencians eren ‚cives' o ‚habitantes' i llur conjunt formava la ‚universitas'; hi havia oficials públics (batlle, justícia, mostassaf); no hi mancava qualque heretge (41). — J. P. E. [20.294

Josep TORRÓ, Enric GUINOT, *De la* Madina *a la ciutat. Les pobles del sud i la urbanització dels extramurs de València (1270-1370)*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 51-103, versió segona.

Els autors centren la seva atenció en les anomenades ‚pobles = viles noves' (52) de la ciutat de València en les dècades posteriors a la conquesta (en són conegudes una cinquantena: 53; la més antiga referència és del 1283: 64), a base de la documentació de Barcelona, ACA, *C., r.*, de València, ARV, AMV, ACV, i de Madrid, AHN, *Clero*, ultra el *Llibre del repartiment* (53) i la bibliografia (96-97). Les primeres pàgines apleguen, sobretot del *Llibre...*, notícies sobre concessions entorn la Boadella, que amb alous, establiments i sotsestabliments capgiraren l'estructura de la zona, amb croquis de la mateixa i transcripció de fragments textuals (54-65). Pel mateix mètode de concentració de dades i transcripció de fragments segueixen capítols dedicats a les Pobles de les Parres (66-70) i la Pobla d'En Mercer (71-74: amb gràfic per a ambdues: 71), i a llurs promotors: Els Cervató (74-76), als Maldà, Fijac i Maçó (77-79) i als Mercer (80-82), als veïns i habitants de les Pobles (83-85) i a l'ordenació urbana de les mateixes (85-92, amb croquis: 90). Al final, dos quadres: dels censos de Francesc Munyoç (98-99) i dels

de Pere Montsó (100) en la Pobla d'En Mercer i reconstrucció de propietats en el carrer (vicus) de les Parres (100-103). — J. P. E. [20.295

Ma. de los Desamparados CABANES PECOURT, *Parroquias y órdenes militares en la geografía urbana de Valencia (siglo XIII)*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVII (2005), 463-474.

Immediatament després de conquerida la ciutat (encara d'estructura romana amb alguna variant sarraïna) i repoblada de cristians, el *Llibre del repartiment*, l'*Ordinatio Ecclesiae Valentinae* i documentació posterior com els *Manuals de consells* de l'AMV, permeten d'assistir a la delimitació de les nou parròquies, que foren creades a València, de cada una de les quals és indicat el ròdol, fins i tot amb transcripció de frases de les fonts (467-472). Quant als Ordes Militars (a diferència dels mendicants, ubicats fora mur), Sant Sepulcre, Temple, Hospital i Calatrava, foren estratègicament col·locats amb funció de defensa, en els angles de la ciutat, pròxims a les portes (472-473). Hi ha reproducció parcial del plànol del P. Tosca (474). — J. P. E. [20.296

Ma. de los Desamparados CABANES PECOURT, *Los primeros establecimientos comerciales de la Valencia cristiana: los obradores (siglo XIII)*, dins «XVII Congreso Corona», I, 281-290.

A base d'ACA, *Canc., reg.,* 5, 6 i 7, *Llibre del repartiment*, on consten les concessions d'obradors en emfiteusi (‚establiment'), amb indicació de carrers i d'altres topònims, que corresponien al barri comercial islàmic de l'Alcaiceria; eren carniceries, amb vint-i-nou concessions, al cap de poc elevades a quaranta; les concessions de la Vall de Paradís eren per a drapers i cambistes (283); el 1252, el rei feia un nova concessió col·lectiva a sabaters, ubicats en tres ‚carrarie' de localització imprecisa (287); consten encara establiments en la Ferreria, Esparteria, Selleria, Freneria, Armers/Punyalers i Tintorers (287-288). — J. P. E. [20.297

José BORDES GARCÍA, *Los pañeros valencianos durante la primera mitad del siglo XIV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 253-265.

L'ARV, *Protocols* i *Justícia civil*, entre 1285 i 1299 documenta cinquanta-vuit vendes de drap, fins a un 90% procedents de vers el Nord d'Europa (253-254 i 263, nota 4); des del 1310 augmentaren, destinades a Castella; eren particularment nombrosos els mercaders perpinyanesos actuant a València (255-256), però sobretot cresqué la indústria valenciana del drap, protegida per *Ordinacions* municipals, conservades en els *Manuals de consells* de l'AMV; les pàgines 257-262 informen amb detall tant de fabricants com de mercaders d'aquell producte, que començaren d'actuar en companyia, també exportant fora Regne. — J. P. E. [20.298

Asunción ALEJOS MORÁN, *Un paisaje que cambia. Monumentos que fueron en tierras valencianas*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 527-561.

En forma de recorregut per les comarques, començant pel Camp de Morvedre, l'autora recorda que a dos km. d'Estivella hi havia el castell de Baselga, ja present en el *Llibre del repartiment*, i encara existent en testimoniatge de Josep Anton Cabanilles (528); en el Camp del Túria, Olocau, el Castell del Real (àrab: Olo-kabet) (529), i ‚el Castell', dels Vilaragut; Ribarroja del Túria té el Castell o Casa Senyorial, amb temps d'esplendor coneguts per l'inventari dels béns de Beatriu de Montcada, del 1484 (531). A l'Horta Nord, Montcada amb la Torre àrab, present en la *Crònica*, en el *Llibre del repartiment* i en la lletra de Guomail ben Zayyan a Aben Hud; i Museros, amb Castell, ben descrit en la *Crònica* i gravat en la de Martí de Viciana; a Puzol només resta de les construccions dels bisbes de València l'elogi de Cabanilles al Jardí Botànic (535). A la Ribera Alta, Càrcer, amb el seu Casalot, donat als Eslava pel rei

Alfons Trastámara el 1437; Carlet, amb el seu títol comtal del 1604 i el corresponent castell-palau; Llombai, amb el seu castell àrab d'Aledua, derruït, present al *Repartiment*, com també el de Monroy, també islàmic; a la Safor tot parla dels Marc; a la Vall d'Albaida, títol marquesal del 1604 i Castell Vell, ja àrab, com també el de Bocairent, nomenat per al-Idrisi ‚Bokiren/pinya', i carta de poblament del 1256; i a la Costera, Xàtiva, on [ultra el castell], destacaven les cases Tàrrega i Bellvís: Martí l'Humà desitjava l'enteixinat de la darrera per al Palau seu de Barcelona i li fou regalat per Guillem de Bellvís, tal com consta a l'ARV, *Llibre de la batllia de Xàtiva* (545). Hi ha bibliografia (545-547) i vint-i-set reproduccions fotogràfiques (548-561). — J. P. E. [20.299

Antoni FURIÓ, *Le crédit dans les registres notariaux de la région valencienne au Bas Moyen Âge*, dins «Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge», 117 (2005), 407-439.

Sense oblidar les actuacions notarials prèvies a la conquesta, el mateix any de la de València Jaume I establia el notariat valencià, totalment en mans del rei i d'acord amb el Dret Romà dels *Furs de València*. Els notaris civils podien ésser elegits per les autoritats d'algunes poblacions, però el rei es reservava les notaries judicials i de fet concedí notaries de poblacions diverses; els *Furs* precisaven les condicions prèvies al nomenament reial de notari i les condicions d'exercici (411-413). De fet, el nombre de notaris augmentà i amb ells el nombre de registres notarials tant a ciutat de València com per tot el Regne (418-419); les successives Corts seguiren legislant sobre notaries i notaris (420-423). Quant a la documentació relativa a afers pecuniaris «c'est le crédit qui l'emporte» (424), amb 253 models de tipologies documentals, distribuïdes en els capítols d'obligacions, préstecs i rendes, aquestes sobretot censals morts i violaris (426-427), formes de crèdit que progressivament arraconarien la usura (431-433). En apèndix són transcrites disset mostres de documents per a afers diversos (434-439). — J. P. E. [20.300

Agustín RUBIO VELA, *Epistolari de la València medieval*^{2}, (I). Introducció, edició, notes i apèndixs a cura d'A. R. V. Pròleg d'Antoni FERRANDO (Biblioteca Sanchis Guarner, 11), València - Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2003, 416 pp.

L'obra, que ara tenim el goig de presentar en segona edició, és ja coneguda dels nostres lectors per la recensió de la primera, publicada dins «ATCA», VI (1987), 354-355, a la qual remetem; cal precisar, però, que el present conjunt és més ric que aquell, car aquest consta de 161 lletres i aquell de 145; de més a més, he de remerciar el prof. Rubio per haver-me acceptat el suggeriment d'afegir un apèndix amb l'ordenació cronològica de les dites lletres, que es troba en les pàgines 411-414; també per haver ‚mès en obra' la correcció a l'actual lletra núm. 13, p. 87, lín. 34. Les notes finals han estat enriquides (333-374). — J. P. E. [20.301

Rosa MUÑOZ POMER, *Las cortes a través de la ciudad: Valencia en las Cortes de Don Martín*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 137-159.

M. Rosa MUÑOZ POMER, *Las ciudades y las cortes: la presencia de las oligarquías urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo*, dins «XVII Congrés Corona», III, 789-802.

L'autora esbrina el camí pel qual la ciutat de València obtingué el domini del braç reial dins i fora corts, intentant de veure-ho en les dels anys 1401-1407 (i en concret la primera etapa, 1401-1403), les darreres presidides per un rei del casal de Barcelona; resumits els estudis anteriors (139-141), l'autora, a base de l'AMV i en concret *Claveria comuna* i *Lletres missives*, d'on és transcrita la lletra del 28 XI 1404 (154), repassa la posició de la ciutat en el temps

immediatament anterior (jurament de *Furs* pel rei malgrat perill de pesta) i la seva presència en els moments inicials (141-147) o en les decisions entorn d'altres afers generals del Regne o particulars de la Capital amb passos vers la normalització de la vida col·lectiva després de les tensions dels regnats anteriors (148-152); hi ha llista de totes les persones que intervingueren en aquelles sessions per la Ciutat de València (155-157) i bibliografia (158-159). — J. P. E. [20.302-20.303

Juan Antonio Barrio Barrio, *Los sistemas de propaganda política de las élites urbanas en el Reino de València, siglos XIII-XV*, dins «XVII Congrés Corona», III, 63-72.

Són coneguts els sistemes de propaganda política dels grans governants, no els de les capes oligàrquiques locals, estrat en el qual «las herramientas propagandísticas más utilizadas son la elocuencia verbal, la escritura desde la epístola más elemental hasta los diplomas más sofisticados, pasando por la poesía, las crónicas, la representación figurativa y la epigrafía» (64); l'autor esbrina la dita utilització propagandística del poder per part de les autoritats d'Oriola a base de les actes del Consell (Oriola, AM, *Contestador*), començant pel cerimonial de les actuacions institucionals, darrere el qual hom podia veure privilegis reials o de cort, gelosament conservats i copiats; servia a la mateixa finalitat la seu del Consell i la sala noble per a les reunions oficials, les condicions indispensables per a l'oficialitat de les decisions, les festes populars, sobretot la de Corpus, les competicions militars i la progressiva valoració de l'ensenyament per al domini de la paraula. — J. P. E. [20.304

Francisco Javier Marzal Palacios, *El mercado de esclavos de la ciudad de Valencia entre los siglos XIV y XV*, dins «XVII Congrés Corona», II, 211-227.

L'autor es fixa en els anys 1385-1425, coneguts a través del'ARV, *Batllia general*, *Mestre racional, Protocols notarials, Justícia civil i Justícia criminal* i en vol deduir les principals línies evolutives del mercat d'esclaus, la projecció exterior i les vendes dels esclaus. Hi veu tres etapes: 1385-1415: mercat reduït, predominant d'esclaves el documentat per notaris, perquè hi ha el provinent de guerres i cors, que passava per Batllia; fou notable l'abundància d'esclaus el 1412 portats de Cherchell pel corsari Roderic de Luna, nebot de Benet XIII; 1415-1420: la demanadissa fa augmentar els preus perquè els convenis amb Granada i Fes tanquen el flux d'esclaus sarraïns, substituït pel d'Europa Oriental i Rússia; 1420-1425: s'estronca el flux oriental, augmenta l'edat dels esclaus venuts, baixa el preu, només arriben sarraïns i compareix el lloguer d'esclaus. Ells treballen sobretot en fusteries i fleques; consten llurs delictes (222). — J. P. E. [20.305

Pedro Lopez Elum, *Los utensilios de cocina y mesa en la Baja Edad Media (los materiales empleados en su fabricación)*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 105-112.

Seguint les petjades d'altres investigadors (Josep Gudiol i Cunill i Marçal Olivar i Daydí per a Catalunya i Maria Barceló i Guillem Rosselló per a les Balears), l'autor ha aplegat les notícies corresponents en els dos arxius de València, ARV i ACPV, *Protocols notarials*. Les dades són repartides entre estris per a magatzem o rebost, atuells per a coure el menjar i parament de taula per a consumir-lo, de fusta, de metall, de vidre o de terrissa i aquesta senzilla o embarnissada; la fusta fou predominant en el segle XIV, la terrissa en el XV, tot reduït a quatre quadres i altres tants diagrames. — J. P. E. [20.306

Carlos López Rodríguez, *Ciudades, nobleza y patrimonio regio en el reino de Valencia en época de Alfonso el Magnánimo*, dins «XVII Congrés Corona», III, 497-521.

L'autor es pregunta si el Reial Patrimoni en el Regne de València fou administrat seguint una línia política i econòmica establerta o si, per contra sense cap línia, o només per situacions conjunturals; cerca elements de judici en l'*Aureum opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentiae* i en l'ARV, *Real* i *Mestre racional*; recordada la situació prèvia a la primera cort del rei Alfons, 1417-1418 (497-499), constata que ja en aquesta sorgiren els primers greuges de viles alienades del Reial Patrimoni (499-500), però el 1438 una jugada del Lloctinent, futur Joan II obtingué un acord tàcit a favor de l'alienació: en les corts ja es dibuixava la tensiò entre el braç reial, totalment reaci a alienacions, i el militar favorable, perquè hi veia una possibilitat d'augmentar el propi patrimoni a càrrec del reial; el rei, entremig, volia tenir les mans lliures, tal com demostrarien els casos concrets (504-506), en particular el de Dénia, disposada a defensar fins a arribar a la violència la pròpia pertanyença al Patrimoni reial (507); però el rei seguí alienant a favor de nobles, desitjosos de favor reial (cas de Francesc Sarçola, 509-510, o el molt més complicat amb liquidacions de comptes entre Alfons i Joan de Pròixida, que a través del comtat de Cocentaina, desembocà en la creacio del comtat d'Almenara, 510-512; o el va-i-ve de Peníscola entre la corona i l'orde de Montesa, 512-513). La relació del rei amb el Reial Patrimoni no depenia de principis sobre l'eficàcia d'aquest, sinó de les conveniències momentànies i monetàries personals del rei, col·locat en «la inconsistencia de la política patrimonial monárquica» (515) a la receca de finalitats de satisfacció personal. — J. P. E. [20.307

Vicente GRAULLERA SANZ, *El territorio y la jurisdicción de la ciudad de València. El Tribunal dels amprius*, dins «XVII Congrés Corona», III, 375-386.

En els *Furs*, Jaume I concedia als pobladors de la Ciutat de València ‚pastures franques e lliures', tant en terres de senyoriu reial com baronial; la realitat presentà nombre de conflictes, que foren assignats al Tribunal dels emprius, al qual anaren tots els clams. S'havia de regir per una *Sentència executòria dels emprius de la ciutat de València*, de Martí l'Humà, i per una altra d'Alfons V Trastámara del 1418 i encara per Acte de Cort del 1459 (376). Els conflictes són coneguts per la sèrie pròpia de l'AMV, *Clams*; l'autor ha estudiat els dels anys 1481-1534 (registres 7-10 de la sèrie) i els ha sistematitzat en quatre grups, amb el cas particular de la ciutat de València, on l'Horta no deixava espai per a les pastures. És transcrit el text d'un clam del 1507, tret del volum 8 (383-384). — J. P. E. [20.308

Mercedes GALLENT MARCO, José M. BERNARDO PANIAGUA, *Comunicación en tiempo de peste: "Les crides" en la ciudad de Valencia del XV*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 113-136.

Als autors els interessa la ‚crida' en tant que element del sistema de comunicació social d'una societat en la qual la major part dels ciutadans són illetrats i cal el mitjà de la veu; l'anàlisi es basa en una mostra concreta, la crida del 2 d'abril del 1476, amb la qual, en nom de Déu i dels sants patrons de la ciutat, les autoritats d'aquesta feien públic un perill de pestilència i les corresponents normes de profilaxi amb insistència en llur obligatorietat sota fortes penes pecuniàries, alhora que el trompeta públic de la ciutat havia de certificar haver fet arribar «les dites ordinacions a tothom en general e a cascun en particular» (134), el text de la qual és conservat a València, AMV, *Manuals de consells*, A-40, ací transcrit íntegre (131-134) també com a mostra de la vigència social de la llengua catalana (131). Hi ha bibliografia (134-136). — J. P. E. [20.309

Carlos LALIENA CORBERA, *Le Marché de la Terre en Espagne au Bas Moyen Âge. Une révision historiographique*, dins *Marché Terre*, 181-194.

El primer apartat és sobre *La région valencienne*, per a la qual hi ha bibliografia aplegada (192). El sistema d'herència, que preveia l'atomització de la propietat, repercutí negativament

en l'endeutament, que feia funcionar el mercat de la terra (182-183); Antoni Furió ha contrastat aquestes idees amb la realitat perceptible en els protocols notarials de la Ribera de Xúquer, en els quals es constata l'extrema mobilitat i la reducció de les propietats a mides cada vegada més minses. — J. P. E. [20.310

Antoni FURIÓ, Antonio José MIRA JÓDAR, *Le marché de la terre dans la pays de Valence au Bas Moyen Âge*, dins *Marché Terre*, 573-623.

Alguns historiadors han negat l'existència d'un ‚autèntic mercat de la terra' durant l'edat mitjana; els autors creuen, per contra, que era un mercat, encara que amb característiques pròpies, diferents de les del mercat capitalista, i es proposen de descobrir la seva pròpia racionalitat en els milers de transaccions registrades en els protocols notarials de València (ARV, *Protocols notarials*, i APatriarca, *Protocols notarials*), d'Alzira, AM, *Padró primer 1467*, i d'actuacions judicials (577). Tant entraven en el mercat trossos de terra posseïts en alou com en establiment, perquè per *Furs* tot posseïdor era ben amo de vendre allò que posseïa, salvats els drets senyorials; l'atomització valenciana de les herències afavoria el mercat, que havia de satisfer més el comerç internacional que l'alimentació autòctona (578-585). D'entre els sis milers de registres notarials de València, els autors n'han presos per mostra setanta-set datats entre 1401-1511, de vint-i-vuit notaris, que han donat sis-centes dues transmissions de propietat de terres ubicades entre Massalfassar i Catarroja (486-488). L'anàlisi microeconòmica d'aquesta documentació ha proporcionat dades sintetizades en nou quadres sinòptics i en tres altres quadres (587-598), que manifesten considerables oscil·lacions; els factors que de fet influïren en la fluctuació dels preus (regadiu o secà, prop o lluny de població, etc.) incidien en un mercat molt personalitzat, en què tothom es coneixia i en què la paraula tenia un valor decisiu (601). — J. P. E. [20.311

M. Nieves MANSURI ROSADO, *El clero secular urbano en la Valencia del siglo XV: una unidad en la mentalidad medieval, una disparidad en la realidad*, dins «XVII Congrés Corona», II, 261-272.

L'autora exposa el concepte social de ‚clergat secular' vist com un tot compacte (uns 500 clergues a la ciutat de València entorn 1450), separat del cos social per la jurisdicció eclesiàstica, pel sistema judicial i per l'exempció tributària, que no excloïa una gran diversitat interna, car englobava des del ‚scolaris' tot just tonsurat fins al bisbe, passant per tota mena de situacions i de càrrecs (262-263); l'aplicació de la *Pragmàtica Sanció* d'Alfons IV Trastámara, de l'ARV, permet de conèixer les quantitats de béns de titularitat reial percebudes pels clergues valencians, vint-i-nou dels quals, ací designats, cobraven més de 1666 sous anyals (265); aquestes diferències d'ingressos són resumides en quatre gràfics (270-271). — J. P. E. [20.312

José HINOJOSA MONTALVO, *Espacios de sociabilidad urbana en el Reino de Valencia durante la Edad Media*, dins «Misc. Batlle», 985-1011.

En la seva visita a València acompanyant l'emperador Carles, Hieronymus Münzer observà que el poble valencià feia vida al carrer de dia i de nit; més d'un segle abans Francesc Eiximenis havia exposada la seva ètica de l'autoritat ciutadana, contribuint a donar a la ciutat una fesomia diversa de la sarraïna (986-988): les informacions procedeixen d'estudis recents, del *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* i dels arxius ACA i ARV, *Canc., reg.*, i configuren una visió global plena de vida; i així resseguim les seves manifestacions en els carrers (990-995), en les places (995-1000), a casa (100-1002), en els centres de poder públic (1002-1005), en els espais religiosos (1005-1007) i en els enclosos autònoms de jueus i sarraïns (1008-1011). — J. P. E. [20.313

Maximiano BARRIO GOZALO, *Los obispos del Reino de Valencia en los siglos modernos (1556-1834). Aspectos sociológicos*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante», 21 (2003), 77-100.

Els ‚aspectes sociològics' s'estenen a nombre de les informacions proporcionades tant per l'ASV, *Fondo Camerale*, com per l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Consell d'Aragó*, i per Madrid, AHN, *Consejos*; i així coneixem el complicat procediment previ a la presentació del nom de l'electe pel rei al papa en virtut del Patronat, seguint la *Instrucción real de 1588*, que s'aplicà en tot el període (79-91); altres punts de les informacions són els anys de durada del càrrec (91-93), els nomenaments posteriors al primer (94-99) i l'edat dels bisbes en el moment del desenllaç (99-100). — J. P. E. [20.314

Joan BRINES I BLASCO, Carme PÉREZ APARICIO, *A l'ombra de la monarquia. Esplendor i ocàs de la familia Vic*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 285-313.

A partir de nombrosos estudis i de documentació inèdita de València, ARV, *Real*, ens passa en aquestes pàgines davant els ulls la realitat històrica d'aquella família (312-313: arbres genealògics) des de la Conquesta, passant per l'adhesió a la nova dinastia Trastámara, fins al segle XVII, en què, tot i els moments de glòria cultural en el monestir familiar de la Murta, l'expulsió dels moriscs agreujà la davallada de la casa, ja visible el 1585 (302), fins a l'extinció biològica dels Vic el 1657 (311). En el curs d'aquestes pàgines són integrats resums de testaments, de 1533 (Jeroni Vic i Vallterra: 296-298), de 1584 (Lluís Vic i Ferrer: 299-301), de 1593 (Lluís Vic i Manrique: 303-306). — J. P. E. [20.315

Amparo VIDAL GAVIRIA, *La Casa de Arrepentidas de Valencia. Origen y trayectoria de una institución para mujeres*, Valencia 2001.

Estudi només conegut per referència, per la qual consta que la recerca fou elaborada a base de la documentació de la dita Casa de les Repenedides i de la del convent de Sant Gregori, conservada tant en original com en còpia a l'AM de València. — J. P. E. [20.316

Paz LLORET, *El linaje de los Vilaragut y la violencia nobiliaria*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 269-284.

Resum de dades procedents d'estudis d'altri, d'on són també els fragments textuals transcrits. La bandositat dels Vilaragut, de la qual hauria format part el bisbe i cardenal de València, Jaume d'Aragó, fill de l'infant Pere d'Aragó, després fra Pere d'Aragó, es manifestà fins i tot contra el rei Joan I, i fou totalment urgellista en l'interregne posterior a la mort de Martí l'Humà, àdhuc després de la sentència de Casp, encara que acabà reconeixent el nou rei. — J. P. E. [20.317

Vicente PONS ALÓS, M. Milagros CÁRCEL ORTÍ, *Los canónigos de la catedral de Valencia (1375-1520). Aproximación a su prosopografía*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 907-950.

Els autors parteixen de la *Cedula antiqua receptionum honorabilium dominorum canonicorum Sedis Valentie*, de l'ACV, les dades de la qual completen amb informacions proporcionades pel mateix arxiu i pels de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), València, AD, APatriarca i ABaró de Llaurí, i pel de Xàtiva, ACol·legiata. Les pàgines inicials exposen aspectes genèrics, com la multiplicitat de càrrecs del capítol i dels serveis de la Seu, entre els quals n'hi figurava un *Ad regendum scolas cantus* (911), l'origen familiar (noble o ciutadà) dels canonges, llurs estudis pre-

vis i el nombre dels que foren alhora dignataris papals, sobretot de Benet XIII i dels papes Borja (908-915). La segona part desgrana per successió alfabètica cada un dels canonges, dels quals resumeix les dades biogràfiques i familiars, estudis oficials, grau en el sagrament de l'orde i càrrecs en l'administració eclesiàstica, possible producció literària i bibliografia (916-950). Destaquen pel nombre els de la família Borja, i per la repercussió històrica, el fet que els dos cardenals enviats a posar fi al Cisma d'Occident reberen canongies valencianes (Alamanno Adimari i Pèire de Foix); destaquem els *Sermones sanctorales*, d'Antoni Bou (924), la producció literària de Jordi de Centelles i la descripció personal que li fa el *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*: «home geniüt [no: ‚genint'] i baralladís, bell de persona, molt preat i gran trobador» (928); la de Jaume Gil [però alguns dels títols semblen de Jaume Gil, O. P., no pas canonge i molt posteriors al 1418 en què hauria mort: 935], la de Macià Mercader (940). Hi ha bibliografia (917-918). — J. P. E. [20.318

Encarna MONTERO TORTAJADA, *El sentido y el uso de la* mostra *en los oficios artísticos. Valencia, 1390-1450*, dins «Boletín. Museo e Instituto Camón Aznar de Ibercaja», XCIV (2004), 221-253.

L'autora, d'entre la gran quantitat de documentació notarial publicada sobre el tema, primer presenta algun cas de Barcelona, Lleida, Mallorca i Sicília (225-227) i en treu la impressió que el panorama és bastant homogeni i en dedueix que ací el concepte de ‚mostra' tenia més amplitud que la suposada, car tant podia servir per a salvar els drets de comitent com de l'artista, més encara, demostraria que el primer podia intervenir en el projecte i que sovint el segon arxivava les seves ‚mostres' (228) i considera paradigmàtics el dibuix adjunt al contracte entre els Consellers de Barcelona i Lluís Dalmau per a la Mare de Déu dels Consellers i el dibuix en el revers del contracte entre el Monestir de Pedralbes i Ferrer Bassa per a la capella de sant Miquel (230-232). Les pàgines següents es concentren en les cinquanta-quatre mostres conservades a València, presentades en esquema tipològic (233-236), assenyalant els fons documentals d'on procedeixen («contratos, ápocas, inventarios post mortem, un testamento, un depósito de bienes y una sentencia judicial», 236); la majoria consistia en dibuixos (238-239), però no mancaven les maquetes (239-240); se'n servien fusters, argenters, manyans, organistes, mestres d'obres, brodadors, escultors i pintors (241-244) i tampoc no manca (Andreu Garcia, beneficiat de la Seu), qui sembla promotor d'obres artístiques (244-246); també consta el preu pagat per mostres diverses (249-251). — J. P. E. [20.319

M. Milagros CÁRCEL ORTÍ, *Documentos pontificios en los registros episcopales del obispo de Valencia Hug de Llupià (1408-1425)*, dins *Forschungen zur Reichs-, Papst- und Landesgeschichte*. Peter HERDE zum 65 Geburtstag von Freunden, Schüler und Kollegen dargebracht, curantibus Karl BORCHARDT - Enno BÜNZ, Stuttgart, A. Hiersemann 1998, 745-760.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.320

Manuel Vte. FERRER ROMAGUERA, *Bulas del Estudio General de València, desde su erección hasta la abolición foral*, dins «XVII Congrés Corona», II, 621-649.

Aquestes pàgines comencen recordant els passos vers l'Estudi General de València i segueix resumint les concessions papals d'Alexandre VI, Pius IV, Gregori XIII, Sixt V (628-635), Urbà VIII, Innocent X, Alexandre VII i Innocent XI, bo i assenyalant allò que cada una representà en la configuració d'aquell estudi, amb particular atenció a la vinculació entre càtedres de l'Estudi i pabordies de la Seu des de Sixt V. Són transcrits en apèndix dos documents de Felip I (II de Castella), un sobre l'aplicació de la dita butlla sobre pabordies del 1586, i l'altre amb les instruccions per al visitador reial de l'Estudi a fi de decidir sobre punts con-

flictius en tema de pabordies, del 1598, de Madrid, AHN, *Consejos suprimidos*, libro 2397 (639-642). — J. P. E. [20.321

David IGUAL LUIS, *La banca extranjera en la Corona de Aragón a finales de la Edad Media*, dins «XVII Congrés Corona», I, 401-417.

Encara que el títol parli de tota la Corona, de fet l'autor pren «como punto de referencia el observatorio de la urbe valenciana» (402) i, encara de forma més concreta, els protocols notarials de Jaume Salvador i els centenars de lletres de canvi, procedents de Barcelona o de Mallorca, agafades als registres. La Corona configurava un espai que compartia els fonaments de la convivència, tot i que en el punt de les monedes llur valoració per part dels mercaders forasters era diversa; i encara ara delimita el seu camp d'observació. La participació d'italians representava un 20% de les sumes girades; alguns d'ells, ligurs o toscans, mereixen una atenció especial (406-410), ja que constituïen «esa categoría de operadores que se ha dado en llamar la de los ‚mercaderes-banqueros'» (44). — J. P. E. [20.322

M. Isabel LORITE MARTÍNEZ, *Las autoridades valencianas ante la amenaza de la peste en el siglo XVI*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 245-258.

L'AMV i en concret els *Manuals de consells* permeten de conèixer amb detall les decisions preses pel Consell de València en defensa de la salut de la ciutat i regne en ocasions de passa; el 1564 aquesta podia arribar pel Nord i la Ciutat posà guàrdies tant en la ratlla d'Aragó com en la de Catalunya, també a les portes de la Ciutat; però la pesta feia estralls i calgué establir tot un dispositiu que incloïa la concentració dels empestats en lloc apartat i les atencions als malalts (desplaçaments, metges, medicines, altre personal sanitari, sepultura dels morts), i la quarentena dels dubtosos; tot el dispositiu i corresponent paga era sota jurisdicció dels ‚Prohoms del quitament' (253); les previsions de despesa pujaren de 500 a 3000 lliures (253-254). En la passa del 1580, el perill venia d'Occitània i de Portugal i, entre d'altres fou enviat un informador a Barcelona a fi de saber quines eren les perspectives (255-257). — J. P. E. [20.323

Emilia SALVADOR ESTEBAN, *Distritos urbanos en la Valencia moderna. Un proceso de secularización, racionalidad y concreción*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 361-377.

Si hom es fixa en els *Llibres d'aveïnamens* de l'AMV, constatarà que la localització dels nous ciutadans fa constar carrers i parròquies on viuen; des de la conquesta, les parròquies eren deu intramurs i dues fora, i en el segle XVI arribarien a catorze, localitzades en el croquis de la pàgina 365, amb uns 52.000 habitants (367). Només en el segle XVIII, instàncies oficials assajaren altres distribucions, basada en les illes i llur agrupació en angles una i en quarters l'altra, relacionables amb la reforma municipal de Carles III, en les quals la numeració d'edificis era per illes i la separació entre angles/quarters prenia com a punt de referència les portes de la muralla (374); ambdós intents són documentats a València, BU, ms. 803 (369); mai no foren populars, encara que en alguns indrets ciutadans es conserven les rajoletes amb el corresponent número dins l'illa. — J. P. E. [20.324

Jesús BRAVO LOZANO, *Santuarios marianos en el Reino de Valencia (s. XVII)*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante», 21 (2003), 117-140.

La base d'aquestes pàgines es troba en el *Catálogo de todas las Santas Ymágenes de Nuestra Señora... en el Reyno de Valencia*, manuscrit conservat a Madrid, Biblioteca de Palacio, II/2012:

l'autor recorda les acollides en aquell catàleg (122-123), pobre en advocacions purissimeres completades per ell (120-121); després subratlla els diversos aspectes subjacents a la compilació, com la religiositat popular (125-127), la constant exaltació de la reconquesta (128-134) i les diverses implicacions polítiques (135-137). Hi ha croquis de la distribució geogràfica de les advocacions (140). — J. P. E. [20.325

Francisca MIRALLES VIVES, *La intervención de Felipe II en el ajuste de paces entre los bandos de los Borja y los Centelles*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 259-268.

Aquella era una bandositat ja coneguda i l'autora centra la seva atenció en la intervenció de Felip I (II de Castella), coneguda per la documentació de Simancas, AG, *Estado*, de la qual són transcrits llargs fragments, fins al punt que els passos d'aquell afer són coneguts pels dits fragments, començant pels fets que desencadenaren tanta violència entre dues faccions (259-260), que repercutí en totes les capes socials valencianes, i que cap punt d'hora no permetia d'apaivagar, ans es complicà perquè un dels Borja, Felip, era clergue, cosa que presentà problemes de jurisdicció i intervenció del nunci papal. — J. P. E. [20.326

Remedios FERRERO MICÓ, *Regulación de la deuda pública municipal. Valencia en el siglo XVII*, dins «XVII Congrés Corona», III, 315-329.

La quantitat de deute públic acumulat, hauria obligat a constituir la *Catorzena del quitament* ja el 1412 i el 1669 a fer públics els *Capítols, estatuts i ordinacions... dits del Quitament*, resumits en vint-i-cinc temes, que l'autora redueix a tres: organització política i administrativa amb indicacions sobre els responsables; les zones dels pagaments; i les condicions per a fer-los efectius (317-319); quaranta-un dels articles donaven normes sobre el pastim i tot el procés d'elaboració del pa, i trenta-un sobre el blat; quatre sobre l'Estudi General; altre tema era l'assortiment de carn (319-321); un altre extrem important és el de la recaptació i administració dels béns de la ciutat, a la qual correspon legislar sobre la Taula de cambis i dipòsits (322-326); informen d'aquesta temàtica l'AMV, *Manuals de consells* i *Cartes reials*. — J. P. E. [20.327

David BERNABÉ GIL, *Los bailes en las insaculaciones de los municipios valencianos*, dins «XVII Congrés Corona», III, 81-92.

Els batlles de ciutats i viles reials havien de presidir i validar les eleccions dels justícia, jurats i mostassaf, però queien en abusos en atribuir-se «nominació de les persones que li són estades ben vistes per als regiments dels dessús dits càrrechs» (82), situació corregida mitjançant la insaculació, a la qual la Reial Audiència integrà el batlle com a portador de l'autoritat reial, de la qual els elegits rebien legitimitat. L'ARV, *Reial Audiència. Processos*, permet de resseguir «el diferente grado de intervención del baile en las insaculaciones» (84), els plets presentats per les universitats i la solució imposada per l'Audiència. — J. P. E. [20.328

Lluís G. GUIA MARÍN, *Poder municipal i poder del rei: l'ambaixada de Francesc Llorenç*, dins «XVII Congrés Corona», III, 403-410.

Amb el segle XVII anà creixent la tensió entre poder del rei i poder municipal de València, sobretot per les actuacions dels oficials reials, i es manifestà en l'augment del poder de les oligarquies en el govern de la ciutat. En els anys de la Guerra de Catalunya, després del 1640, les intromissions reials contra furs eren descarades i en acabar la guerra el 1652 les tensions acumulades esclataren i es manifestaren en llistes de greuges presentats al rei per mitjà d'ambaixades, obstaculitzades pels virreis; el 1656 fou enviat al rei Francesc Llorenç, jurat en cap de

la ciutat de València; la documentació d'aquella ambaixada és a l'ACA, *Consell d'Aragó. Secretaria de València*; en destaquen els *Desconsuelos que propuso al... rey... el magnífico Francisco Llorenç...*; la missatgeria tingué «detalls propis d'una novel·la negra de detectius» (407); exposava que els drets de la ciutat eren de «la més estricta legalitat», però aquesta no era respectada en absolut pel rei i els seus ministres (408), raó per la qual calia convocatòria de nova cort a fi que les prerrogatives de la ciutat no fossin lletra morta. Hi ha bibliografia (410). — J. P. E. [20.329

Lluís J. Guia Marín, *A la cerca de l'horitzó: la noblesa valenciana i l'ambaixada del senyor de Borriol de 1654*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 315-335.

La darrera Cort del Regne de València fou el 1645 i la posterior manca de cort fou suplerta per les Juntes de Braços, que representaven aquella institució; la dels nobles es convertí en motor de la política valenciana, però el virrei, duc de Montalto, enfortit per la tendència a l'absolutisme reial, l'evità i preferí tractar la concessió del ‚subsidi' de la darrera cort, directament amb les poblacions reials, sobretot amb la capital. El Braç noble prepararà i el 1654 envià ambaixada al rei, encarregada a Pere Boïl d'Arenós, baró de Boïl i de Borriol, el contingut de la qual, amb tots els greuges rebuts per la noblesa, és exposat en el *Memorial del Estamento Militar*, conservat a Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, del qual són transcrits paràgrafs; el virrei contraatacà amb un seu memorial, conservat en el mateix fons (331, nota 32); l'ambaixada fou inútil, però passat poc més d'un any, es repetí, ara en nom dels Tres Braços, encarregada al Baró de Gilet. — J. P. E. [20.330

Joaquim E. López i Camps, *La invasió austriacista el Regne de València (1701-1705)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 52 (2005), 521-540.

Ultra les dimensions internacional i hispànica, la Guerra de Successió tingué al País Valencià una dimensió social, car l'opció per l'arxiduc anava acompanyada d'una revolta antisenyorial. L'autor concreta el seu objectiu en «un millor coneixement de la Guerra de Successió mitjançant la reconstrucció del procés d'ocupació del territori valencià per part de les tropes aliades» (522). La documentació de Viena, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, *Spanien. Varia*, l'Allgemeines Verwaltungsarchiv Österreich, *Harrach, K 349*, i la de Madrid, AHN, *Estado. Llibres*, en part ja donada a conèixer per H. Küenzel o per Francesc de Castellví, informa de la comissió general per als afers de la Península Ibèrica a favor de Jordi de Hessen-Darmstadt i dels passos d'aquest, proclamant l'arxiduc Carles legítim rei dels estats espanyols, exigint fidelitat a ell i incitant a la rebel·lió contra Felip V (525-529); és narrada la ‚visita pacífica' de l'estol anglès a Altea el 1703, després de la qual començà l'actuació d'agents secrets per comarques valencianes (531-537). El 6 d'agost del 1704, Gibraltar, fàcilment ocupat, reconeixia l'arxiduc com a legítim rei; des d'aquell moment, la Roca es convertí en meta de peregrinació dels austriacistes valencians i catalans; d'allí partia altra vegada l'estol, que tornava a Altea i a Dénia; aquesta fou la primera població a reconèixer l'arxiduc com a rei el 13 d'agost del 1705; el camí era lliure per a ocupar València a mitjan desembre (537-540). — J. P. E. [20.331

María Pilar Hernando Serra, *Las elecciones de síndico personero y diputados del común en la ciudad de Valencia a principios del siglo XIX*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 401-432.

[Encara que, pel temps indicat en el títol, aquest article no hauria de figurar en la present bibliografia], poc o molt totes les pàgines recauen en el nostre camp perquè reflecteixen la situació valenciana dels darrers decennis del segle XVIII; la base es troba a València, AMV, *Capitulars i actes*, i *Eleccions*, i en estudis o documentació ja publicats. Les noves normes del

1766, enfortides pels avalots contra Squilacce havien de reformar i alhora controlar dins l'absolutisme borbònic l'administració municipal introduint almenys l'elecció local de dos regidors i del síndic personer. Aquestes pàgines informen de les concrecions que comportà la introducció de les dites reformes a València, en particular els actes d'elecció (410-422), i les friccions entre els antics regidors i els nous diputats, [inicialment continuadors dels antics mostassafs] (423-426); sabem els elegits del 1800 (427). L'absolutisme borbònic no s'enfonsà, però s'hi obrí una esquerda. — J. P. E. [20.332

Carmela FALOMIR, Silvia CAÑELLAS, *València-Catalunya, Catalunya-València. Mestres de vidrieres itinerants*, dins «XVII Congrés Corona», II, 607-620.

La documentació d'ACA, *Reial Patrimoni*, de l'ACB, *Llibre d'Obra*, de Morella, Arxiu Eclesiàstic, *Protocols*, i de València, ACV, *Llibres d'obres 1380-1393* dóna notícies de vidriers itinerants: Berenguer de Palau, Guillem de Via, Pere Ponç, Miquel Dolague, Cristòfor Alemany i Martí Vergay (608-611); són transcrits documents o fragments relatius a Palau, Via, Ponç i Alemany (612-614), amb taula-resum de les respectives obres (615) i esquemes de vidrieres de Ponç i de Vergay (616-617). — J. P. E. [20.333

Albert ESTRADA RIUS, *El règim tributari del General de Catalunya i la Vall d'Aran*, dins «XVII Congrés Corona», III, 283-292.

Almenys des de la Cort de Montsó 1510 els aranesos eren legalment considerats catalans, però la dita cort indicava a la Generalitat de Catalunya que «compongués e concordés la differèntia e la franquesa» dels aranesos. L'autor esbrina la relació difuminada de la Val d'Aran amb Catalunya fins que el 1410, davant els perills de l'Interregne, els mateixos aranesos «per lunyar e preservar-se de diverses opprobis, dans e inconvenients» que els amenaçaven, decidien que «la dita Val se sia mesa de nou en protecció e defensió del Principat de Catalunya»; en conseqüència, les autoritats de la Generalitat establiren «deputat local de la dita Vall» (290), en lletra del mateix any ací transcrita d'ACA, *Generalitat*. — J. P. E. [20.334

Jordi MORELLÓ BAIGET, *La incidència de la fiscalitat municipal sobre la noblesa de baix rang: l'exemple de Valls*, dins «XVII Congrés Corona», III, 613-627.

L'estudi de la fiscalitat municipal ha d'incloure la de la seva aplicació als diversos estrats socials, ací en concret, a base de Tarragona, AHA, *Regestum negotiorum*, i de Valls, AHC, *Pergamins, Protocols*, *Clavaria* i *Consell*, la de la vila damunt els ‚milites', residents en ella. Davant l'intent municipal de sotmetre'ls a les contribucions municipals, els afectats defensaren jurídicament llur exempció negant-se a sotmetre's tant a talles com a impostos indirectes. El problema entrà en vies de solució sobretot per la sentència judicial del 1366 o mitjançant lletres reials, que obligaven tothom a la tributació, també a la de l'onzè, imposat en el darrer decenni del s.XIV (620). Hi ha quadre sinòptic dels cavallers deutors d'imposicions, el 1343 (622). — J. P. E. [20.335

Josep M. T. GRAU PUJOL, Roser PUIG I TÀRREGH, *Una mostra del flux migratori de la Baixa Segarra i la Conca de Barberà vers Valls (segle XVIII)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 9 (2005), 77-88.

Malgrat l'explosió demogràfica i la bonança econòmica, el flux migratori de la zona entorn Santa Coloma de Queralt vers Montblanc fou en una proporció de tretze a tres de tipus matrimonial per damunt el menestral (79); els autors han buidat el *Llibre de matrimonis* de Sant Joan de Valls, anys 1769-1788, ara a Tarragona, AHA, i donen noms, cognoms i poble de pro-

cedència de cada un dels immigrats a Valls (81-87); també el *Llibre de baptismes* 1774-1794, de Montblanc, AP, i assenyalen nom, cognom i poble de procedència per als tretze casos en què un dels dos pares havia nascut en la Baixa Segarra (87-88). — J. P. E. [20.336

Carme SANTMARTÍ ROSET, *Dots i llegats dels Baldrich de Valls (1768-1863)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 97-112.

Conservat el fons documental de la família esmentada en l'AM de la dita vila, ha estat objecte d'aproximacions diverses. En aquesta, l'autora escomet el problema de les successions segons el sistema de l'hereu, la legítima i els dots de les noies quan es casaven. Dóna quadres dels dots pagats, dels deutes a favor d'un dels hereus i dels dots i llegats pagats per un altre. Estudia amb detall l'estat del patrimoni en l'entrada dels quatre successius hereus, les dificultats que van haver d'afrontar, les mesures que van prendre i els resultats de llur acció. — J. de P. [20.337

Jordi ROCA, *Hospital de la Santa Creu 1348-2005: 650 anys de servei a la comarca*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 123-133.

L'autor esmenta l'escassa bibliografia que hi ha al voltant de l'Hospital de Vic i les extenses sèries del seu l'Arxiu. Resumeix les etapes cronològiques de la institució: fundador, relacions amb el comú de la ciutat i amb el capítol de la catedral, conversió en hospital militar, evolució posterior durant els segles XIX i XX. Esmenta també la monografia que li dedicà el 1918 mn. Segimon Cunill, l'opuscle de Martí Genís i Aguilar, els articles de Frederic Sena, l'obra de Núria Gorina sobre el metge Josep Pascual i Campo, el llibret de M. dels S. Ylla-Català i Jordi Roca i l'obra coordinada per Antoni Pladevall, Isidre Prades i Francesc de Rocafiguera, *Hospital de la Santa Creu de Vic. Història d'una institució assistencial,* de l'any 1998, la primera basada en una exploració sistemàtica de l'arxiu de l'Hospital. — J. de P. [20.338

Jill WEBSTER, *La pobresa del Carme*, dins «XVII Congrés Corona», II, 467-474.

Jill R. WEBSTER, *Notes sobre la vida carmelitana de Vic al segle XV*, dins «Misc. Batlle», 1063-1072.

Les pàgines inicials d'ambdós títols apleguen notícies de Vic, ACatedral i de l'ACúria Fumada, relatives als anys de la fundació i construcció del convent del Carme des del 1418; l'apèndix documental del primer transcriu de l'ACatedral, *Concòrdies*, I, l'establerta el 1406 entre els carmelites i el capítol de Vic, en la qual aquest dóna l'aquiescència a la nova fundació, amb les limitacions que ja havien estat estipulades per al convent dels franciscans. El segon manifesta: «ens limitem a comentar algunes documents interessants» (469), tres dels quals, ací transcrits de l'AHM, *Cartes*, I i II (472-473), manifesten la protecció rebuda del Consell Municipal de Vic en aquells moments i l'interès d'aquest a l'estada d'alguns frares en el convent de Vic. — J. P. E. [20.339-20.340

Josep M. MASSONS ESPLUGAS, *Alumnes vigatans del col·legi de cirurgia de Barcelona (1760-1847)*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 109-122.

El «Real Colegio de Cirugía» de Barcelona fou fundat el 1760 per Pere Virgili. A més de preparar cirurgians per a l'exèrcit, el col·legi nodria la nòmina de professionals sanitaris civils. L'autor estudia els títols expedits pel col·legi i dóna la nòmina dels estudiants vigatans que hi van estudiar del 1760 al 1826. Alguns d'aquests estudiants, tot i ésser pobres, van poder fer

llurs estudis treballant d'aprenents en els establiments de barberia i cirurgia que hi havia a Barcelona. Anota les carreres que els estudiants, un cop titulats, podien fer dins l'exèrcit, els casos de germans vigatans que cursaven estudis al Col·legi, els bons i els mals estudiants, els qui morien mentre cursaven llurs estudis i les relacions del Reial Col·legi amb l'exèrcit. Finalment dóna una biografia breu de Joan Bassas i Compte. Les fonts arxivístiques citades no són de bon identificar. — J. de P. [20.341

Carme SUBIRANAS, *L'església de Santa Maria la Rodona de Vic, Osona*, dins «Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia medieval», 1 (Setembre de 2005), 8-31.

Ultra les dades resultants de la intervenció arqueològica, tant en relació al conjunt del monument com a objectes trobats en l'excavació, hi ha en aquestes pàgines informació sobre la dita Rotonda a partir del segle IX, en què fou construïda pel bisbe Gotmar, i de l'estat en què es trobava en els segles successius (13 ss.), començant per la reforma total del bisbe Olibà, segle XI, que li hauria donada planta circular (15); tenia cripta (21-22) i s'associà al Sant Sepulcre de Jerusalem (24), tal com demostren deixes testamentàries; i perdurà fins a la seva demolició definitiva en el segle XVIII (25-29). Hi ha bibliografia (31). — J. P. E. [20.342

Antonio NAVAL MAS, *Pedro Espalargues, también dicho Maestro de Viella*, dins «Boletín. Museo Instituto "Camón Aznar" de Ibercaja», XCIII (2004), 103-118.

Pere Espallargues signà el retaule d'Enviny, ara als Estats Units, part a Filadèlfia, part a Nova York, on, de més a més, consta que el pintor era de Molins, com també que en altres obres a ell atribuïdes indicava els noms dels sants en català; però aquell retaule és tan pròxim al de Vielha, que l'autor, a base de característiques estilístiques, proposa raons per a provar que són del mateix pintor, que hauria treballat a la Val d'Aran, al Pallars, Ribagorça, Somontano i en la Franja catalana d'Aragó fins a Sant Joan del Mercat, a Lleida. Hi ha quatre reproduccions a color, en la primera de les quals són legibles a simple vista els noms dels sants en català (149-152). — J. P. E. [20.343

Juan Pedro SEMPERE REQUENA, *Estudio de las rentas de la Bailía de Villajoyosa entre los años 1467 y 1499*, «XVII Congrés Corona», III, 861-872.

L'autor es proposa «ofrecer una descripción de la documentación generada por dicha Bailía» (861). Exposades les indicacions generals (ubicació, origen de la Vila, incorporació al Reial Patrimoni), recorda que les rendes reials de la vila són conegudes per l'ARV des del 1467, i és analitzada l'estructura de les anotacions comptables del batlle, tant entrades com eixides (865-866); se'n dedueix que la vila vivia de l'agricultura de secà molt més que de la pesca (867) i que el producte més redditici per al rei era el panís (871). Quadres i gràfics (868-871) permeten de conèixer en detall les quantitats ingressades a tresoreria reial, en absolut i en relatiu. — J. P. E. [20.344

Júlia MIQUEL I LÓPEZ, *Estratègies de domini territorial: Vilafranca del Penedès. Formació del municipi i la seva vegueria*, dins «XVII Congrés Corona», III, 601-612.

L'autora recorda la contraposició entre la decadència d'Olèrdola i la creixença de Vilafranca. La puixança de la primera durant el s. X s'apagà per culpa de la destrucció d'al-Mansur el 985; i, encara que restaurada el 991, amb dotalia de la nova església, seria altre cop destruïda el 1108 pels almoràvits. A base de fons diversos d'ACA, *Canc., Perg.*, i de *Reial Patrimoni*, del *Liber feudorum formae minoris*, del *Liber Patrimonii Regii* i de Vilafranca, Casa de la Vila, *Llibre verd*, resseguim l'evolució des del moment en què, allunyat el perill sarraí, la

importància del cap de comarca, paral·lela a la pèrdua de poder del baronatge i creixement del reial, es desplaçà del turó d'Olèrdola al mig de la plana del Penedès, originàriament a Torre Delà, del comte; a darreries del s. XII ja hi havia fira, mercat i escrivania i el segle XIII el terme era dividit en quatre castlanies (602-603); amb el s. XIV compareix un altre poder, el de la universitat, en augment (604-605), que anà adquirint drets reials, alliberant-se de ròssecs feudals i articulant l'aliança entre rei i municipi, també en defensar el 1381 per a tots els pobles de la vegueria llur pertanyença a la jurisdicció reial; la vila esdevenia capital de la vegueria (608). — J. P. E. [20.345

Maria Assumpció ZAPATA BUXENS, *Els dos delmes de Vilassar*, dins *Església, societat i poder*, 521-527.

El repartiment del delme dels productes obligats a donar-lo entre el rector de la parròquia i els barons que hi tenien alguna participació fou revisat en ocasions diverses durant els segles moderns i fou objecte de plet, del qual resta documentació a Argentona, AM; ultra aquest, la Franquesa de Montcada o feu de Vilassar tenia el propi batlle, la família dels Colomer, amb el corresponent dret a delme, anomenat ‚Delme dels Colomerencs'; hi hagué plet des del 1675 entorn aquest segon delme, però es seguia cobrant després de la Nova Planta; també es pledejava per part dels pagesos davant la pretensió de cada un dels parçoners que els pagesos li portessin a casa la part corresponent (523-526). Hi ha bibliografia (527). — J. P. E. [20.346

Isabel BONET O'CONNOR, *Urbanisme i minories: Xàtiva després de la conquesta cristiana*, dins «XVII Congrés Corona», II, 289-294.

El tractat bilingüe (llatí i àrab) de la rendició de Xàtiva precisa que la conquesta fou el 1244 i, segons el *Llibre del repartiment*, els establiments a cristians nouvinguts començaven el 1248 i amb ells la nova configuració urbana, començant pel fet que els sarraïns buidaven la medina, s'hi instal·laven els cristians i la mesquita era Santa Maria; per als sarraïns romasos sorgia la moreria nova, un terç de la superfície de Xàtiva, però s'anà reduint a Sant Joan de la Moreria, mentre les Barreres, inicialment l'altre barri de la moreria, era ocupada pels cristians els anys 1270 i 1280, extrem documentat a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Canc., reg.*, i ací exposat amb detall (291-292), després de la razzia dels genets de Granada i de la contraofensiva dels almogàvars el 1287. — J. P. E. [20.347

Vicente PONS ALÓS, *Cardenales y prelados de Xàtiva en la época de los Borja*. [Prólogo de Vicente CÁRCEL ORTÍ] (Centro de Estudios Borgianos, 2), Xàtiva, Basílica de Santa María 2005, 122 pp. i divuit folis de làmines.

El pròleg recorda la realitat episcopal de l'antiga Saetabis i el desig de restablir-la, que els papes Borja no compartiren. L'autor defensa la validesa historiogràfica de la prosopografia (13-18) i esbossa la figura jurídica del cardenalat dins l'Església romana, la situació de la dita institució en el pas de l'edat mitjana a la moderna i subratlla la dinàmica que li imprimiren, per llur formació acadèmica ara a Itàlia, els cardenals valencians de Calixt III i la dotzena d'Alexandre VI (23-28). El capítol següent analitza la realitat ‚ciutadana' de Xàtiva entre Pere III el Cerimoniós i Alfons Trastàmara, bo i subratllant la importància d'aquell estrat demogràfic dedicat al govern i administració, en particular de l'eclesiàstic, amb esquema d'oficis en la col·legiata de Xàtiva (38) i quadre sinòptic dels qui, de començos del segle XV a mitjan XVI, els ocuparen (40-42); afegim-hi les confraries i els patronatges particulars a certes capelles o devocions; i la presència d'eclesiàstics xativins en universitats (44-48). La darrera part ens ofereix biografia resumida de grans dignataris eclesiàstics dels segles XV i XVI, des de Pere Serra, home de la màxima confiança de Martí l'Humà (49-57), fins a Fran-

cesc Galcerà de Loris (107-112), entre els quals hi ha tota la florida eclesiàstica dels Borja (Lluís Joan del Milà i Borja, Ausiàs Despuig amb la seva llarga lauda, Joan de Borja i Navarro d'Alpicat amb arbre genealògic, Bartomeu Martí. els dos germans Joan i Pere-Lluís de Borja Llançol de Romaní i Montcada, els dos homònims Francesc de Borja amb altra lauda per al segon i Joan Castellar i Borja), pàgines farcides d'entrellaços familiars, de ball de prebendes eclesiàstiques, de nepotismes a dojo i de mal francès al final; però l'autor fa una observació que mereix ésser atesa: ¿tanta porpra és només resultat del nepotisme dels dos papes Borja o caldria, per contra, estudiar-la «desde la Xàtiva que los vio nacer y crecer», desde la seva ‚riqueza y dinamismo'? (57). Les darreres pàgines resumeixen la trajectòria de Pere Garcia, bisbe de Barcelona, bibliotecari de la Vaticana i autor d'obres teològiques, les *Assertiones theologales...* i les *Determinationes magistrales...*, aquestes discutint teories de Pico della Mirandola (117-121), reprodueixen tretze il·lustracions i donen l'esponerós arbre genealògic dels Borja entre el 1315 i el 1522. — J. P. E. [20.348

III. ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Pere Pau RIPOLLÈS, *El tresor d'Orpesa la Vella (Orpesa, Castelló)*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 15-34.

Recordada la troballa a frec de costa, que devia constar d'unes 245 peces, emporitanes (o ibèriques amb tipus emporitans) que devien circular en igualtat de condicions (18), n'és indicada la tipologia (17) i transcrites les tretze llegendes ibèriques (21-34); el tresor hauria estat amagat a darreries del s. III aC, en concret els anys 206/205 aC (27); seguidament és descrita cada una de les monedes conegudes, tant les d'inscripció grega (EMPORITOON), com les d'imitació ibèrica (30-34). — J. P. E. [20.349

Carmen ARANEGUI GASCÓ, *El puerto de* Arse-Saguntum, *elementos para su localización y adscripción cultural*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 13-27.

Alguns autors clàssics han assenyalat la distància entre Sagunt i el seu port i un d'ells, Polibi, afegí que el campament romà dels Escipions s'ubicà vora el temple d'Afrodita, prop Almenara, al nord de Sagunt; alguns autors també hi han localitzat l'antic port; però darrerament ha estat descobert el jaciment del Grau Vell, al sud de la població, les troballes ceràmiques del qual són datables entre el 525 i el 225 aC.; seria una mostra de «cómo se constituye un nexo con el tráfico marítimo por parte de un ‚oppidum' ibérico o, en otras palabras, un emporio gestionado por los iberos» (20), relacionat amb Eivissa i Cartago i Empúries i Marsella. Hi ha cinc gràfics (18-23), bibliografia (24-25), tres croquis i una fotografia (26-27). — J. P. E. [20.350

Francisco Javier TOVAR PAZ, *En torno a las destrucciones de Sagunto y Numancia. Las percepciones historiográficas latinas de época imperial*, dins «Norba. Revista de Historia», 16 (1996-2003), 181-190.

Anys després dels fets de Saguntum (i de Numància), i ja estabilitzat l'Imperi Romà, tres historiadors imperials, Titus Livi, Florus i el cristià Orosi, reflexionaven entorn la significació d'aquells esdeveniments per a la història de Roma. Segons Titus Livi la reacció de Numància enfront de Roma hauria estat una mostra d'‚irracionalitat incivilitzada'; la dels Saguntins enfront d'Anníbal, imposada per la fracció autòctona, hauria estat homologable i Roma hauria

defensat Sagunt amb la diplomàcia i s'hauria aplicat la lliçó d'allò que podria significar per a Roma una victòria cartaginesa (184-185). Florus segueix Titus Livi, però recrimina als Romans llur manca de maduresa en no alliberar Sagunt; aquesta, en canvi, hauria donada una lliçó de coherència (186-187). Orosi rep de Titus Livi el material fàctic però el col·loca dins paràmetres cristians: per la manifestació de fidelitat, la gesta de Sagunt seria comparable al martiri (187-188). — J. P. E. [20.351

Jordi HERNÁNDEZ-GASCH, Joan SANMARTÍ, Javier VELAZA, *El cuenco púnico esgrafiado con epígrafe latino del santuario talayótico de Sa Punta des Patró (Mallorca)*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 57-66.

Trobat en context anterior a mitjan segle II aC; descrit el bol i assenyalada la seva funció (contenir i consumir líquids), és transcrita la inscripció CAENO VBI: seria antroponímica, amb nom de persona en nominatiu, seguit d'altre nom de persona en genitiu (65). — J. P. E. [20.352

Jaume JUAN CASTELLÓ, *Crassus Frugi y su nieto Licinianus en las Islas Baleares*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 9-19.

Pel març del 10 aC, segons la ‚tabula patronatus' trobada al Port de Pollença, ací transcrita (10, nota 4), la Civitas Bacchoritana de les Balears escollí per ‚patronus' M. Crassus Frugi; era nét de Caecilia Metella, la del Mausoleu Circular de la Via Appia (11); no consta que ell fos o hagués estat governador de la Tarraconense (10-11); l'autor ha establet l'arbre genealògic (19) i hipotitza sobre el parentiu amb L. Calpurnius Piso Frugi Licinianus, derrotat i mort ambmotiu de la successió de Galba el 69 pC. (13). — J. P. E. [20.353

Joan Vianney M. ARBELOA RIGAU, *'O íber potamòs, flumen Iberus. El riu Ebre a l'antiguitat*, dins «Recerca», 10 (2005), 9-29.

Els escriptors clàssics llatins (29) ens han transmès notícies de com era conceptuat el riu Ebre, també n'hi ha constància en les inscripcions i rastres en el territori, individuats en prospeccions arqueològiques. L'autor se'n serveix per a constatar que de Plini el Vell a Aviè, hom n'ha subratllat que, fins molt terra endins, facilitava l'intercanvi humà, també el del comerç, ben documentat ja des de l'època punicofenícia (14-16); la capital, Hibera, és qualificada per Titus Livi d'‚opulentissimam', documentada en inscripcions monetàries, amb nom ben propi: HIBERA IULIA ILERCAVONIA, riquíssima, però potser ja inexistent en els moments de la Segona Guerra Púnica; l'epigrafia ha perpetuat els noms de ciutadans romans i ha confirmat la dedicació al comerç (déu Mercuri, nau ‚oneraria' en inscripció funerària) (16-18); quant al port, certament no n'hi ha cap constància, però l'existència d'un fonduc bé suposa la d'un punt on es poguessin carregar i descarregar les mercaderies (19-21). Determinar on i com desembocava l'Ebre en l'Antigor, depèn de si en la Segona Guerra Púnica tenia només d'una boca, car algú ha parlat de ‚boques de l'Ebre'; Polibi que parla de ‚boques' en referir-se al Roine i a Marsella, esmenta només una ‚boca' en parlar de l'Ebre: la desembocadura era única (22-25); però l'Ebre era famós i hom li dedicava algun monument en la capital, Tarragona. El mot ‚Iber' derivaria del basc (26-27). Hi ha bibliografia (28-29). — J. P. E. [20.354

Margarida GENERA, Josep M. PÉREZ I SUÑÉ, *Marques sobre* instrumentum domesticum *de l'abocador de la Costa dels Capellans (Tortosa)*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 67-86.

Descobertes el 1985 en lloc ben cèntric de la ciutat (cf. 81) i salvades en una intervenció d'urgència d'on isqué molt abundant material ceràmic, són ací reproduïdes, analitzades i estudiades les deu marques de rajolaire del s. I pC (70-79); algunes foren marcades damunt ‚mar-

morata sudgàl·lica' (78). Hi ha bibliografia (79-80), mapes i reproduccions del jaciment i de peces (81-85). — J. P. E. [20.355

Iván FUMADÓ ORTEGA, Signaculum *de bronce procedente del Solar del Romeu (Sagunto, Valencia)*, dins «Saguntum. Papeles del laboratorio de Arqueología de Valencia», 36 (2004), 161-167.

El segell, potser reutilitzat en el pany d'una porta, comparegué en excavació dels anys 1993-1994, acompanyat de molta terrissa d'ànfores i d'un saquet amb monedes romanes del segle III dC.; el segell certificava propietat de «M·Porci / Firmani»; el ‚Porci' assenyala a Badalona, el ‚Firmani' no té localització clara. — J. P. E. [20.356

Margarida GENERA, Josep M. PÉREZ I SUÑE, *Una marca de* Lucius Herennius Optatus *a Barrugat (Tortosa)*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 87-94.

Descobert el jaciment de Barrugat els primers anys del segle XX en la construcció del canal esquerre del'Ebre, el 1984 fou conegut un fragment de ‚tegula' amb la marca del títol; els materials del jaciment són datables dels segles I-V pC; les bòviles eren normals en l'Imperi romà i les ‚tegulae' de Lucius Herennius Optatus tenen «una àmplia difusió geogràfica» també a Catalunya (90), amb tallers a Sagunt i Mataró (89). Hi ha bibliografia (90-92) i reproducció de dues figures i dues làmines (93-94). — J. P. E. [20.357

Marc MAYER, *Un nou fragment d'inscripció procedent d'Empúries*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 43-45.

Tot i la seva gasiveria (només quatre lletres capitals), la peça, potser de finalitat honorífica, és interessant, car el tipus capital de lletra amb certa tendència a la llibrària, no era documentat a Empúries; ja es troba en les *Inscripcions Romanes de Catalunya* (IRC), V. — J. P. E. [20.358

Montserrat CLAVERIA NADAL, *Los sarcófagos romanos de Cataluña* (Corpus Signorum Imperii Romani, I/1), Múrcia, Editorial Tabularium 2001, XX i 208 pp. i XXVI làmines.

Les primeres pàgines contenen el catàleg de les seixanta-vuit peces, cada una de les quals és localitzada, identificada i sumàriament descrita amb indicació de la bibliografia corresponent, començant pels autors previs al segle XIX i, en cas que existeixi, n'és transcrita la inscripció. Són les següents: a Tarragona, núm. 24, fragment de coberta de sarcòfag amb escenes de batalla (19); 26, sarcòfag estrigil·lat de Semprònia Ursa (20); 28, sarcòfag acanalat (21: inscripció grega); 30, sarcòfag acanalat d'Aurèlia Pia (21-22); 35, sarcòfag acanalat de Június Dionís (24); 37, caixa de sarcòfag acanalat de Cornèlia Tiberina (25); 43b, fragment de coberta de sarcòfag de caça (27); 45, sarcòfag de Claudi Saturní (28); 46, sarcòfag en forma de cofre amb perfils (29); 47. caixa de sarcòfag amb dos erots surant i ‚tabula ansata' (32); 64, fragment de caixa de sarcòfag amb cartel·la central (37). Tot el conjunt és estudiat en el bloc central del llibre (43-169), [on no es troba un apartat específic per a les inscripcions]. Les peces són reproduïdes en fotografia en les pàgines de làmines. Hi ha bibliografia (171-197) i taules diverses al final. — J. P. E. [20.359

Isaías ARRAYÁS MORALES, Tarraco, *colonia romana*, dins «Habis», 36 (2005), 159-178.

Tarraco, des del primer moment favorable a Roma, no hauria passat per la categoria de ‚ciuitas stipendiata' perquè s'havia constituït en centre d'operacions de Roma durant el període republicà, raons per les quals entorn el 45 aC hauria rebut el títol de ‚colònia' amb plenitud de drets romans: ‚Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco'; segueix, però, essent desconegut el moment

precís per manca de testimonis literaris, epigràfics i numismàtics; l'autor cerca bases indirectes a fi de decidir-se entre els anys 40, el 27 i el 25 aC; una d'elles és la inscripció reconstruïda per Geza Alföldy, que, però, no acaba de decidir la qüestió (174). — J. P. E. [20.360

Tarraco, somni de Roma. [Fotografies de] Kim CASTELLS; texts de Geza ALFÖLDY, Marc MAYER, Lluís PIÑOL], Tarragona, Arola editors 2003, 280 pp.

La UNESCO declarà Tarragona Patrimoni Mundial el 2000, efemèrides commemorada amb el present llibre, format per conjunts de fotografies, cada un dels quals és introduït per un fragment textual, els dos primers en grec, els altres en llatí; algunes de les fotografies contenen inscripció (128-133, 172, 204, 210-211, 215). Les pàgines de Geza Alföldy, *Cives Tarraconenses* (224-255), són presentació de la societat tarragonina a base de les dades proporcionades per les inscripcions sobre els mil dos-cents tarragonins que hi són documentats (227), alguna renyina conjugal inclosa (233), i els conflictes entre els grans i els petits propietaris rurals l'any 193 dC. En els dos darrers segles de la República Romana ja s'havien perdut l'alfabet i la llengua indígena i la majoria d'habitants no era conscient de si procedia d'ibers o d'emigrats d'Itàlia (229). — J. P. E. [20.361

Josep M. MACIAS SOLÉ, *Les termes públiques de l'àrea portuària de Tàrraco. Carrer de Sant Miquel de Tarragona* (Sèrie Documenta, 2), Tarragona, Institut Català d'Arqueologia Clàssica 2004, 215 pp.

Després de les presentacions, el primer capítol informa de les excavacions en els edificis dels carrers Zamenhoff, 2; Sant Miquel, 33; i Castaños, 1 (27-78). El capítol següent,sobre l'*Estratigrafia i l'anàlisi material* (79-132), ens proporciona notícia de les trenta-set monedes trobades en els jaciments de Sant Miquel i Castaños, en estrats que van del s. I al VI pC. Hi ha quadre sinòptic de les dites monedes, on són transcrites les inscripcions que han resultat llegidores (93-96). Hi ha també un menut fragment d'inscripció musiva (100-101). — J. P. E. [20.362

Piero BERNI, César CARRERAS MONFORT, Oriol OLESTI, *La* Gens Licinia *y el Nordeste Peninsular. Una aproximación al estudio de las formas de propiedad y de gestión de un rico patrimonio familiar*, dins «Archivo Español de Arqueología», 78 (2005), 167-187.

El gentilici ‚Licinius' abunda des de la Gallia Narbonensis a València sobretot entre el segle I aC i el III pC i els autors n'acumulen proves tant en un epigrama de Marcial, transcrit i traduït (169-170), com en vuit casos d'epigrafia anfòrica (171-174) i en altres vuit de marques en ‚dolium' (175-179), sense oblidar que un Licinius deixà en testament la quantitat per a la construcció de l'Arc de Berà; documentació del segle X manifesta l'existència de Lliçà (d'Amunt i d'Avall – superiore, subteriore) (180); tot el conjunt porta a suposar que prop d'on es creuen les vies de Vic i de Girona els Licinii haurien posseït un gran ‚fundus' explotat per a la producció i comercialització del vi, vinculat al nom de L. Licinius Sura i dels seus descendents, amb Granollers com a punt de referència. Hi ha bibliografia (186-187). — J. P. E. [20.363

Josep M. NOLLA, Josep CASAS, Paula SANTAMARIA, *In suo fundo. La necròpoli oriental de la vil·la romana del Collet de Sant Antoni (Calonge, Baix Empordà) i els cementiris rurals de les antigues* ciuitates *d'*Emporiae, Gerunda *i* Aquae Calidae, dins «Estudi General», 25 (2005), 280 pp.

Tal com el títol deixa entendre, dos són els temes d'aquestes pàgines: l'estudi de la vil·la romana del Collet de Sant Antoni (11-103) i la informació de l'estat actual de les prospeccions en els cementiris de comarques gironines indicats en el mapa de la pàgina 108. La vil·la romana del Collet de Sant Antoni ha proporcionat en el coll d'una gerra dins la tomba núm. 4 la

inscripció FELIX VIVAS; seria d'entre els anys 150 i 200 pC. (23-24 i 92); seria contemporània la inscripció AUGENDI, escrita en la base d'una llàntia de la tomba 54 (61-62); la tomba núm. 13 un òbol de Caront, del segle cinquè; en són transcrites les inscripcions (37); la tomba núm. 23 una (sembla) moneda sense inscripció, perforada i convertida i penjoll, s.III-IV pC. (45). Ja sabem que la segona part del llibre és dedicada als diversos cementiris rurals de les comarques gironines (distribució geogràfica: 108 i 232); en el de Can Bel (Pineda de Mar) hi havia inscripció en segell damunt ‚tegula': MAXS/IME V/IVAS (113); el de Llafranc ha donat un ‚òbol de Caront', atribuïble al temps de Constantí, s. IV (149); una de les tombes de Raset de Baix (Cervià de Ter) ha proporcionat tres monedes d'època constantiniana; en són transcrites les inscripcions (185) i les pàgines finals dedicades al trànsit de la religió de l'Imperi pagà a la del cristià en el segle IV (189-190). La bibliografia és aplegada en les darreres pàgines (265-278). — J. P. E. [20.364

Josep M. GURT, Isabel RODÀ, *El Pont del Diable. El monumento romano dentro de la política territorial augustea*, dins «Archivo Español de Arqueología», 78 (2005), 147-165.

En blocs d'ambdues bandes del Pont s'han trobat les marques de les Legio IIII, VI i X (150), també presents en construccions de Saragossa, perquè en ambdós casos tidríem edificacions realitzades per les dites Legions immediatament després de la campanya definitiva del 19 aC. A l'entrada del Pont (ad Fines) coincidirien els ramals diversos de la Via Augusta (155-158), que el travessarien unificades; seria contemporani el treball de construcció de noves poblacions (Barcino, per exemple), el de delimitació dels termes de les poblacions, detall confirmat pel recentment descobert ‚terminus augustalis' de Montornès del Vallès (154) i el de delimitació i distribució de parcel·les rurals en les comarques veïnes (159-163). — J. P. E. [20.365

Enrique GARCÍA RIAZA, *La praxis administrativa en las ciudades del* Conventus Tarraconensis (Hispania citerior): *notas para su estudio*, dins «Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité», 117 (2005), 465-489.

El ‚Conventus Tarraconensis' integrava el territori des de Girona a València; les inscripcions ja publicades d'aquest territori són la base d'aquest estudi, tot i que les notícies sobre les actuacions dels magistrats locals siguin limitades als més elevats: eren (re)construcció de muades, edificis civils o religiosos, monuments o estàtues, emissió de moneda o d'altres mostres de liberalitat (467-472). Són més d'un centenar els esments a la ‚curia' en el dit Conventus, però limitades a constatar que aquesta havia emanat el corresponent decret, essent poques les notícies més explícites (474-480), com és ara la cooptació a un ‚ordo', l'atribució d'honors o nomenament de ‚sevir augustalis' o l'encàrrec de legacions (481-485); en algun cas consta la intervenció de la ‚res publica' o del ‚populus' (486-488). — J. P. E. [20.366

Sergio VIDAL ÁLVAREZ, *La Escultura hispánica figurada en la antigüedad tardía (siglos IV-VII)* (Corpus Signorum Imperii Romani: Hispania, 2/3), Murcia, Tabularium 2005, XX i 500 pp. i CXXIX làmines.

Procedents de la Seu de Barcelona tenim dos fragments de sarcòfag, reutilitzats durant el segle XIV en làpida sepulcral, un de Petrus de Maserata, la inscripció del qual fou publicada per Josep Mas (8, nota 5), l'altre del notari Franciscus de Requesèn, respectivament al Museu d'Arqueologia de Catalunya i al Museu d'Història de la Ciutat (7-9); un sarcòfag i un fragment de Tarragona, Museu i Necròpolis Paleocristiana, foren trobats formant pilot amb un fragment epigràfic, s. III? (16). La pila hebrea de Tarragona, ara a Toledo, Museo sefardí, té inscripció, potser trilingüe, s. V-VI (107). — J. P. E. [20.367

Narcís M. AMICH RAURICH, *Felix de Gerunda: crisi i evolució d'un culte gironí a l'antiguitat tardana (s. IV-VIII)* (Quaderns de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Girona, 15), Girona, ISCRG 2005, 32 pp.

Martiritzat en començar el s. IV, cantat per Prudenci cent anys després, recordat per Gregori de Tours en el s. VI, implicat en la revolta i guerra de Paulus contra el rei Wamba (673), els bisbes de Girona de darreries del s. VII elevaren a litúrgic el seu culte martirial, on era possiblement implicat el ‚sarcòfag de sant Feliu', ací detalladament descrit (5-10); d'ací s'estengué per Europa i Àfrica, on s'han conservat inscripcions de relíquies (14-15); el culte és confirmat pels diversos llibres litúrgics, entre els quals destaquen l'*Oracional de Tarragona* (o de Verona) (18-19) i el *Passionarium* amb la seva *Passio sancti Felicis*, el *Liber hymnorum* amb el seu «Fons Deus Vitae perennis» (21), els formularis de misses (22-24) i els quatre texts de l'*Homiliarium Silense* (24-25). L'autor subratlla la secular continuïtat gironina en el culte a sant Feliu (27). — J. P. E. [20.368

Magí TRAVESSET I QUERALTÓ, *La realitat històrica de la màrtir Eulàlia a la Barcelona del segle IV. Resultats de les excavacons arqueològiques de la necròpolis paleocristiana de Santa Maria del Mar*, dins «Finestrelles», 13 (2005), 73-112.

Reaccionant contra els historiògrafs dels segles moderns, els dels segles XIX i XX negaren l'existència d'una santa Eulàlia, màrtir barcelonina, considerant que era un reflex de la de Mèrida. Un dels elements en discussió era la realitat d'un ‚martyrium' sota Santa Maria del Mar. I si, des d'un punt de vista crític hi ha la *Santa Eulalia...* del dr. Àngel Fàbrega i Grau, des de l'arqueològic l'autor narra les excavacions sota el presbiteri de l'actual basílica des del 1960, en la qual calgué aprofundir fins a l'estrat vuitè (E-8), a 3'50 m. sota el paviment del presbiteri, on comparegué una necròpolis de 155 m^2 amb 106 sepultures i 110 cadàvers, les més antigues de les quals es troben en «l'estrat original de sorres i llims» (E-9) (97); des de la segona meitat del s. III la zona hauria estat usada com a cementiri (98) i «és evident que en la necròpolis del subsòl de Santa Maria del Mar s'hi va enterrar a principis del s. IV un personatge que segurament a més de màrtir tenia fama de sant» (99). A mitjan segle VII el bisbe Quirze de Barcelona cantava: «Fulget hic honor sepulcri / martyris Eulaliae» i ell mateix hi volia ésser sepultat després d'haver-hi establerta una comunitat monàstica (101). El 877, el bisbe carolingi Frodoí descobrí les despulles de la Santa, les portà a la Seu i n'oferí una relíquia al metropolità de Narbona (103); convertí la troballa en estendard de l'ofensiva carolíngia per al refús dels elements visigòtics i llur substitució pels francs (litúrgia, jerarquia), cosa que revifava la resistència hispana, que propugnà dedicacions d'esglésies a l'homònima de Mèrida (109-111). Hi ha bibliografia (11-112). — J. P. E. [20.369

Josep AMENGUAL I BATLE, *Les seus episcopals de les Illes Balears: la manca de correspondència entre els testimonis literaris i els arqueològics*, dins «VI Reunió Arqueologia Cristiana», 189-194.

Fora del cas d'Eivissa, on només hi havia una població digna d'aquest nom, en les altres dues illes els testimonis literaris sobre els respectius bisbats no indiquen on cada un tenia la seu; i així, el *Nomina episcoporum Insulae Sardiniae*, dóna els noms dels bisbes de Menorca, de Mallorca i d'Eivissa, però no els assenyala seu episcopal, i l'arqueologia no hi ajuda gens fins ara perquè no ha descobert enlloc cap resta catedralícia; i quant a la lletra del bisbe d'Eivissa a Licinià, metropolità de Cartagena, no se'n pot deduir deduir que la Pitiüssa pertangués a la Cartaginense, car hi ha els testimonis explícits del *Liber Generationis Hippolyti* i de sant Isidor en la *Historia Wandalorum* en el sentit que tant Eivissa com les dues Balears formaven part de la Tarraconense. — J. P. E. [20.370

Llorenç ALAPONT MARTÍN, Francisco J. TORMO FERRIOLS, *La necròpolis i les troballes del jaciment visigòtic de la* Senda de l'Horteta *a Alcàsser (València)*, dins «VI Reunió d'Arqueologia Cristiana», 317-322.

‚Els anys trenta' foren descobertes prop aquell camí tant sepultures com monedes, quatre de les quals, conservades per particulars d'Alcàsser, són ací descrites, amb transcripció de les corresponents inscripcions, tant de l'anvers com del revers; són encunyades a nom de l'emperador Justinià († 565). Hi ha fotografia i bibliografia (321). — J. P. E. [20.371

Jesús ALTURO, *La escritura visigótica. Estado de la cuestión*, dins «Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte. Siegel- und Wappenkunde», 50 (2004), 347-386.

Repàs de com del segle XVIII ençà els paleògrafs han anat explicant, definint i denominant l'escriptura visigòtica; Joan Bta. Cardona, bisbe de Tortosa, que comptava amb Antoni Agostí, donà els primers passos en aquest intent (349); seguiria el Marquès de Lló (351) i al final del XVIII Jaume Villanueva (355); s'ha anat constatant l'existència d'una escriptura visigòtica catalana (368) i precisant la datació de documents conservats (370), amb particular atenció a les dues lletres mossàrabs adreçades als comtes Miró i Borrell II (372), i la transició de la lletra visigòtica a la carolíngia a Catalunya (377); també les mans diverses del manuscrit de París, BN lat. 4667, *Liber iudicum* copiat a Girona el 827 (384); en canvi, no s'ha pogut confirmar la hipòtesi d'Agustín Millares Carlo que la visigòtica hauria nascut en les dues vessants de les comarques pirinenques. — J. P. E. [20.372

Flocel SABATÉ I CURULL, *Església, religió i poder en l'alta edat mitjana*, dins *Església, societat i poder*, 17-53.

Partint de la configuració carolíngia de l'Església de la Marca Hispànica o Catalunya Vella, l'autor desplega com un butlletí bibliogràfic de les publicacions sobre la vinculació d'Església i poder públic durant els segles medievals, enfortit per referències als arxius eclesiàstics i civils de Catalunya (17, nota 1). Procedim cronològicament: de moment, els protagonistes són els comtes i els bisbes, que el segle IX, afermen les pròpies posicions i el X es projecten vers la frontera i s'apropien d'amplis territoris (21); tot seguit, «ambdós trets, castralització i senyorialització se situen en la fonamentació de la feudalització, que es desenvolupa en el segle XI», i a la qual l'Església contribueix amb tota naturalitat (22); però són estructures feudals, generadores de violència, i en la segona meitat del mateix segle, cal posar-hi remei amb la Pau i Treva, que, unida a la lluita de Gregori VII contra la simonia i els poders eclesiàstics en mans dels laics, augmenten el poder d'aquest, ni que només fos perquè és unitari per als diversos comtats (25); en aquesta lluita, que s'allarga al segle XII, l'Església posseeix millors armes jurídiques (29). Amb el segle XIII hi ha un canvi: el poder civil no és personificat pel baronatge, ans pel rei, i la concreció de l'Església no és sols el de bisbes, abats i ordes militars, car sorgeix un altre poder, els ordes mendicants en un altre escenari, el de les ciutats, entorn les quals l'Església crea una nova forma de territorialitat: parròquies, deganats, ardiaconats; la tensió també es desplaça a les ciutats i se centra en la participació dels clergues en les càrregues ciutadanes (36); el ‚nou' Dret Romà dóna raons al rei (40-41) i l'equilibri entre els dos poders ha d'ésser establert mitjançant un concordat, el primer, entre la reina Elionor de Sicília, muller de Pere III, i el cardenal de Comenges (40); els bisbes es defensen amb les *Constitucions Tarraconenses* (42); en aquest marc neix l'anticlericalisme i àdhuc l'agnosticisme radical (44-49); la interferència dels dos plans empelta tota la relació política (51) i per part reial hi ha un assalt a decidir els nomenaments episcopals. L'Edat Mitjana s'acabava amb petició de reforma (52). — J. P. E. [20.373

J. CANAL, E. CANAL, J. M. NOLLA, J. SAGRERA, *El* Castellum Uellosos *del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà). Vida i mort d'una fortificació carolíngia*, dins «Estudis del Baix Empordà», 24 (2005), 5-54.

Identificat el ‚Castellum Uellosos' per Joan Badia i Homs a l'acròpoli del Puig de Sant Andreu d'Ullastret, estructura defensiva que aprofità parcialment ruïnes de l'antic ‚oppidum' indiget, els autors resumeixen la història de la dita fortificació, transcriuen i analitzen els deu documents que s'hi refereixen entre principis del s. IX i de l'XI (834-ca. 1035-1050). El restant de l'article és consagrat a resumir la història de la identificació del topònim ‚Uellosos' (Pella i Fargas, Oliva i Prat, Xavier Barral i Joan Badia), a una anàlisi arqueològica extensa que, combinada amb les dades documentals, permet de situar l'establiment del castell entre 761 i 785, la qual cosa implica durant els anys centrals del segle VIII una situació políticomilitar força fluida en el territori que després fou bisbat de Girona. — J. de P. [20.374

Philippe DEPREUX, *«Ingrediamur sanctorum patrum aromaticas cellas - Lasst uns eintreten in die wohlriechenden Zellen der heiligen Väter» Die Bezugnahme Alcuins auf die Kirchenväter*, dins *Väter der Kirche. Ekklesiales Denken von den Anfängen bis in die Neuzeit*. Festgabe für Hermann Josef SIEBEN SJ zum 70 Geburtstag, cur. Johannes ARNOLD, Rainer BERNDT, Ralf M. W. STAMBERGER, adiuv. Christine FELD, Paderborn, Schöning 2004, 553-562.

En obres diverses d'Alcuí, entre les quals hi ha els dos tractats contra Feliu d'Urgell (*Contra Felicem Urgellitanum libri septem* i *Liber contra haeresim Felicis*), l'autor esbrina allò que aquell autor cercava en els escrits dels Pares esmentats en les dites obres polèmiques. — J. P. E. [20.375

Peter K. KLEIN, *Beatus de Liébana, Codex Urgellensis (Urgell. Museu Diocesà). Kommentarband zur Faksimilausgabe*, Madrid, Testimonio 2001, 225 làmines.

Obra només coneguda per referència. — J. P. E. [20.376

Michel ZIMMERMANN, *«Sicut antiquitus sancitum est...». Tutelle des anciens ou protection de l'innovation? L'invocation du droit et de la terminologie politique dans les représentations médiévales en Catalogne*, dins *L'autorité du passé dans les societés médiévales*, curante Jean Marie SANSTERRE (Collection de l'École Française de Rome, 333), Roma-Bruxelles, École Française de Rome 2004, 410 pp. i làmines.

La frase del títol, del 19 maig 964, es repeteix amb formulacions diverses fins a darreries del segle XI. No és enyor del passat, ans reafirmació d'unes arrels. L'autor divideix el seu tema en tres punts: l'autoritat del passat en les representacions jurídiques, polítiques i historiogràfiques; la finalitat o objectiu de la presència del passat en un escrit; i el pes del passat en les decisions actuals i en llur formulació textual. Les pàgines 29-40 contenen nombre de fórmules del primer punt, multiplicades en haver de justificar una institució jurídica esmentada, amb el màxim de freqüència entre 951 i 1100. L'antigor és explícitament invocada per rebre'n «une plus grande profondeur chronologique, donc un supplément de légitimation» (43), però també «une soumission au passé» (44). Finalment, el record de l'antigor esdevé un absolut, en el qual arrela l'ordre social i jurídic i on la història té el seu punt d'arrancada (49), però també autoritza les falsificacions històriques (53-54). Des de mitjan segle XII, la vida anava per altres camins (56). [Cf. la recensió a l'obra de l'autor, *Écrire et lire en Catalogne*, en la secció de recensions d'aquest volum, pp. 783-789]. — J. P. E. [20.377

Josep BAUCELLS I REIG, *Les dignitats eclesiàstiques de Barcelona els segles IX-XI*, dins «Misc. Batlle», 69-79.

Recordada l'estructuració administrativa d'una església catedral en els segles carolingis de Catalunya i en concret la de Barcelona, a partir dels *Libri Antiquitatum Sedis Barchinone* (*Diplomatari de la Catedral de Barcelona*), l'autor ens ofereix noms i dates extremes d'exercici dels setze bisbes entre el 850 i el 1106 (73-74), dels vint-i-dos ardiaques (75), dels dotze arxilevites, dels dos primicers (77) i dels vint-i-set sagristans (77-79). — J. P. E. [20.378

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, Josep M. ESCOLÀ TUSET, Nàdia PETRUS PONS, Daniel RAMÓN GARCÍA, *Las fórmulas de imprecación en Cataluña en los siglos IX al XI*, dins «Faventia», 27 (2005), 73-96.

En aquells segles els documents notarials eren escrits seguint mostres-model recopiades de manuals, i completades amb els antropònims, topònims i descripció d'objectes corresponents al tema del document; també les frases imprecatòries finals, per al cas que algun dels contractants no complís l'acord, eren continuació de les emprades en els segles anteriors (75-77). A base d'onze dels cartularis o diplomataris publicats en els darrers decennis [i normalment recensionats en la secció apropiada d'aquest anuari], els autors recopilen les variants de les expressions següents: ‚Ira Dei' (79-81), ‚Iudas' (81-86), ‚Infernus' (86-87), ‚Extraneus' (87-91), ‚Peccatis obligatum' (91-92); en cada cas els autors fan constar l'escrivent que la va usar. — J. P. E. [20.379

Josep M. SALRACH, *"De l'esperit a la matèria". Catalans en terra castellana a l'Alta Edat Mitjana*, dins «Misc. Batlle», 81-100.

L'autor, després de constatar que en un primer moment entre la Marca Hispànica i el comtat de Castella hi hagué «relacions espirituals i polítiques, a les quals no és fàcil de trobar una explicació senzilla i directa per la via de l'economia» (82), reparteix el tema general en tres franges: l'anterior a l'any mil, la del segle XI centrada en el Camí de Sant Jaume de Galícia, i la del segle XII, d'implicació política progressivament més elevada.[Silenciada la relació entre Elipand de Toledo i Feliu d'Urgell fins al 799], l'autor veu els contactes entre castellans i catalans que es devien establir a través de la cort imperial, a través dels ‚hispani' que anaven venint, en l'aliança transversal de Catalunya i Lleó contra el califat de Còrdova entorn el 960, i en l'intent de l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat a favor de la restauració de l'església visigòtica, fent-se ordenar bisbe pels de Galícia (83-87). Entorn l'any Mil, Europa es remogué i les peregrinacions en són prova, en particular la de Sant Jaume de Galícia; pelegrins catalans són documentats perquè s'han conservat testaments anteriors al viatge o per la publicació dels que pel camí feren els qui ja no tornaren; també per la còpia del *Liber sancti Iacobi* per a Ripoll, ara a ACA, *Ripoll*, ms. 99; afegim-hi casos particulars com el de l'abat Ponç de Tàvernoles, bisbe d'Oviedo, i dels clergues catalanooccitans en l'origen del bisbat de Palència en els segles XI-XII (87-91). La darrera etapa ja és política i militar en terres de Castella, protagonitzada d'una banda pels comtes Ermengol d'Urgell i de l'altra per senyors feudals com Arnau Mir de Tost i Ponç Guerau de Cabrera i un bon grup d'altres, cantats en el *Poema d'Almeria* (92-100). — J. P. E. [20.380

José-Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *L'Abat Oliba: un home de pau en temps de guerra*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 59-75.

A base de bibliografia publicada i assenyaladament del *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba* d'Eduard Junyent (1992: cf. «ATCA», XII (1993), 424-427), l'autor esbossa una síntesi de la personalitat i l'acció històrica d'Olibà. Com el seu pare Olibà Cabreta, el monjo hauria estat partidari de la pau i l'equilibri amb Al-Andalus, quan els comtes catalans preferien la guerra i fundaven llur incipient poder propi en una cultura de la guerra, que aca-

baria en la feudalització galopant. Olibà s'arrenglera amb els vents reformistes que corrien per Europa i que, amb el papat al darrere, propugnaven la independència de l'Església enfront del poder temporal. Bisbe de Vic, instaurà a Catalunya la ‚Pau de Déu', i en nom de l'ideal cristià s'oposà a la barbarització de la societat per la guerra i el pillatge. Contra l'opinió dels historiadors que han pres al peu de la lletra la situació de violència descrita en el texts eclesiàstics, l'autor considera que aquestes són exageracions manifestes. Vehiculen, això sí, un model de vida social diferent: la pau com a fonament d'una vida de treball profitosa. Sense negar oportunitat i realisme al paper de l'arbitratge social que Olibà assigna als bisbes, l'autor creu que ell sabé combinar el seu combat polític amb les pròpies idees utòpiques, sempre amb la intenció posada a reforçar interiorment la societat cristiana del seu país i del seu temps. — J. de P.[20.381

Manuel Riu i Riu, *Fundació del monestir de Santa Maria de Serrateix*, dns «Urgellia», XV (2002-2005), 175-190.

El 1862 el notari de Cardona, Joaquim Thomasa, tenint a casa seva el pergamí original comprat pel seu pare el 1822, féu una traducció castellana de l'acta de fundació oficial i dotació del monestir de Serrateix com a comunitat benedictina el 7 d'octubre del 977, traducció, ara en possessió de l'autor per compra a antiquari, ací transcrita (188-190). Les pàgines inicials recorden les grans pèrdues de documentació de Serrateix tant després de la desamortització del 1835 com el 26 de juiol del 1936, i apleguen la salvada en arxius diversos (a Barcelona, BC, en els volums de Jaume Pasqual, ms. 729; a Serrateix, AP, *Llibre de les jurisdiccions...*, i APatrimonial de Santamaria), a partir de la qual, l'autor pot reconstruir els primers passos de la casa abans de la fundació oficial, protagonitzada pel comte de Berga, Cerdanya i Besalú, Olibà Cabreta, i pel seu germà bisbe de Girona, Miró III, amb aquiescència del bisbe d'Urgell, Guisad II; i resumir la dita sessió fundacional, en la qual fou designat abat el monjo Froilà (182-183); també hi ha notícies dels seus tres primers successors (182-185). — J. P. E. [20.382

Andreina Contessa, Facta sunt coelum, maria [et] terrae. *La creaazione nelle Bibbie catalane di Ripoll e Roda*, dins «Miscellanea Bibliotecae Vaticanae», XII (Studi e Testi, 430), Ciutat de Vaticà, Biblioteca Apostòlica Vaticana 2005, 83-156.

Andreina Contessa, *L'attesa del ariete. Il ciclo di Isacco nelle Bibbie di Ripoll e di Roda*, dins «Storia della Miniatura», 6-7 (2001-2002), 17-28.

Andreina Contessa, *Immagini del Paradiso nelle Bibbie catalane di Ripoll e di Roda*, dins «Kronos», 7 (2004), 3-32.

Andreina Contessa, *Le Bibbie catalane di Ripoll e di Roda e gli antichi cicli biblici Lombardi*, dins «Arte Lombarda. N. S.», 140 (2004), 5-24.

Andreina Contessa, *Noah's Ark on the two Mountains of Ararat: The Iconography of the Cicle of Noah in the Ripoll and Roda Bibles*, dins «Word and Image», 20 (2004), 257-270.

L'actual Vat. lat. 5729, de la Biblioteca Apostòlica Vaticana ja el 1626, i l'actual manuscrit de París, Bn, lat. 6/1-4, sense relació directa entre ells, s'haurien inspirat en les mateixes fonts i, encara que no idèntic, presenten un projecte il·lustratiu semblant elaborat a Ripoll. L'autora analitza en el primer títol el cicle il·lustratiu del Gènesi d'ambdues obres (o algun dels seus apartats en els altres títols), intentant de comprendre i reconstruir el caràcter de les fonts iconogràfiques. L'anàlisi es fixa en els temes següents: la creació i el cicle del *Gènesi* (86-88); la forma del cosmos (89-95); Hexaemeron (96-102); «Abyssus retinens in se cuncta creata» (102-106); els cicles italians de la creació (106-107); ‚Dies et Nox' (108-112); forma visual d'un procés invisible (113); visió del Creador (113-124) i la creació de l'home (124-132). Les anàlisis tenen en compte la literatura antiga, les investigacions actuals i la diacronia en les reproduccions figuratives. La conclusió primera és que les figuracions còsmiques de les *Bíblies* catalanes s'inspiraren en fonts antigues tardanes, de model haxaemeronià, rebudes a través d'Ambròs de

Milà i d'Isidor de Sevilla, però per camins itàlics i no pas hispànics, com suggeria Wilhelm Neuss, perquè els itàlics eren els únics que descrivien els orígens de la realitat creada unificant les personificacions del dia i de la nit, del sol i de la lluna en llur estrat més antic, bo i conservant la inspiració classicitzant en la composició i en l'estil (134); l'autora, en canvi, no creu que algun dels elements (el mar abissal) es trobés en relació directa amb la tradició bizantina, car hi hauria hagut entremig alguna font itàlica (136-137). Les pàgines 139-156 presenten divuit reproduccions. — J. P. E. [20.383-20.384-20.385-20.386-20.387

Miquel dels Sants GROS, *Els fragments del Sacramentari de Sant Boi del Lluçanès*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XIII (2005), 17-46.

El ms. de Vic, BE, *Fragm*. I/6, restes d'un sacramentari procedent de Sant Boi de Lluçanès, és ací descrit: format per nou bifolis, dels quals són donades mides, ratllat, forats, lletra (segona meitat del s. X), tinta, inicials i caplletres, resum del contingut, datació i escriptori. Després l'autor estudia particularitats de l'ordre i cànon de la missa, de les misses del temps de Quaresma, de la vetlla pasqual i ritus baptismals, del santoral, comú dels sants i oracional; edita el text; en el s. XII s'hi feren esmenes, suprimint elements d'època carolíngia i adoptant models romans. Hi ha cinc fotografies i sigles bibliogràfiques. — J. de P. [20.388

Karl-Werner GÜMPEL, *Das* Breviarium de musica *und die* Versus monocordi *des Mönchs Oliba von Ripoll*, dins «Quellen und Studien zur Musiktheorie des Mittelalters», III (Veröffentlichungen der Musikhistorischen Kommision, 15), Munic, Bayerische Akademie der Wissenschaften 2001, 87-119.

Karl-Werner GÜMPEL, *El* Breviarium de musica *i els* Versos monocordi *del monjo Oliba de Ripoll*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XII (2004), 23-57.

La traducció catalana ha estat revisada per l'autor, que en començar recorda la diferència entre l'abat Olibà i el monjo Olibà, ambdós de Ripoll, aquest més jove que l'abat i autor d'escrits teòrics sobre música, deu dels quals són ací recordats, conservats en còdex procedent de Ripoll, ara a Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Ripoll* 42 (24-27). El monjo Olibà hauria estat en relació amb Saint-Benoir-sur-Loire (Fleury); el *Breviarium*, segons que sembla escrit després del 1036, exposa la teoria musical anterior a Guido d'Arezzo, segurament rebuda de Boeci i d'Hucbald, presents en el mateix volum, i de Berno de Reichenau i d'Odorannus de Sens (27-29). Segueix l'anàlisi de l'estructura fraseomètrica artística del proemi i de l'epíleg i després de la prosa de cada una de les seccions del tractat, on no manca versificació en hexàmetres (32-40). L'edició del text, a base del manuscrit indicat, ocupa les pàgines (43-51), seguida dels *Versus de monocordi* (52); són indicades les fonts i la bibliografia (53-57). — J. P. E. [20.389-20.390

Alexandre OLIVAR, *Sobre Ermemir Quintilià i un fragment de Sacramentari de Santa Eugènia de Berga*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XII (2004), 91-99.

El fragment és un bifoli procedent de Santa Eugènia de Berga, ara a Vic, BEpiscopal, *Fragment* I/43, que havia servit de coberta d'algun quadern ara desconegut; la lletra del bifoli és del segon quart del segle XI i és idèntica de la prou coneguda d'Ermemir Quintilià; el bifoli sembla haver estat el full extern d'un quadern de cinc fulls doblats o quinió; hi ha reproducció fotogràfica d'una pàgina (93), i transcripció del text (94-96); el primer foli del bifoli té misses del mes de novembre i el segon ja salta a misses de comú; l'autor les compara amb les del *Sacramentari de Vic*, ms. 66, i amb el *Sacramentari de Ripoll*, ms. 67 de la mateixa biblioteca vigatana: aquests texts són diferents dels copiats per Ermemir en altres volums. — J. P. E. [20.391

Donald J. KAGAY, *The National Defense Clause and the Emergence of the Catalan State: «Princeps Namque» Revisited*, dins *Crusaders, «Condottieri» and Cannon. Medieval Warfare in Societies around the Mediterranean*, curantibus Ronald D. KAGAY, L. J. ANDREW VILLALON, Leiden-Boston, Brill 2003, 57-97.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E. [20.392

Miquel dels Sants GROS, *Un fragment de l'antiga Consueta de la Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», XV (2002-2005), 191-199.

El fragment de pergamí, bifoli salvat d'una coberta de la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, porta transcrit el fragment d'una consueta del segle XII, copiada de l'original de la Seu d'Urgell en el mateix escriptori catedralici per a alguna església del bisbat, de text pràcticament idèntic i del mateix tipus de lletra de la consueta urgellenca, conservada a Vic, BEpiscopal, ms. 131; indicades les característiques gràfiques de la còpia, n'és transcrit el text en les pàgines 194-197. Hi ha reproducció fotogràfica de les dues cares del full (198-199). — J. P. E. [20.393

Pere BENITO I MONCLÚS, *De la Guerra de l'Empordà (1128) a la mortaldat de 1131. Gènesi, extensió i extinció d'una fam. Per a una història de les crisis alimentàries a la Catalunya medieval*, dins «Misc. Batlle», 169-184.

A diferència de les altres fams, resultat de males circunstàncies meteorològiques i de llur influx en les collites, la del 1331, molt delimitada, fou efecte d'una guerra i de les destruccions provocades per ella (170-174); al cap de poc, 1131, una assemblea de Pau i Treva de la Catalunya Vella, insistí en possibilitats d'assortiment de queviures (175-177), que podien haver influït en el futur, però simultàniament hi ha notícies de nova fam per Europa (176-180) i documents diversos de Catalunya informen de noves dificultats d'aprovisionament l'any 1133 (182-184). Les bases documentals són els documents d'entorn l'Any Mil publicats els darrers anys. — J. P. E. [20.394

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *El llibre místic de Sant Romà de les Bons (Andorra) (Biblioteca de l'Abadia de Montserrat, ms. 72)*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XIII (2005), 47-277.

El llibre místic (= ‚mixtus') conté texts del missal, del breviari i del ritual, aplegats en un sol volum. Sant Romà de les Bons conservà fins al ss. XIX tres mss. litúrgics copiats el s. XII: un leccionari, ara BMontserrat, ms. 838, editat pel mateix autor [cf. «ATCA», I (1982), 331-332, nn. 42 i 43], un antifoner, ara a Barcelona, BC 1805, també editat [cf. «ATCA», II (1983), 405-406], i el místic, ara a BMontserrat, ms. 72, copiat a la catedral de la Seu d'Urgell vers 1150 i ací descrit: conté notació musical; l'absència de la festa de Sant Ot fa suposar que fou escrit abans del 1133, ell o el seu model. L'autor presenta estructura i contingut de les seccions, corresponents a un ritual unit a un sacramentari votiu; n'estudia els diversos elements tipològics: ordinari, calendari per a l'ofici diví, sacramentari votiu amb ritual, oficis i graduals per al comú dels sants, capitulari i benediccions per a l'ofici diví, suplement amb l'ofici de sant Romà afegit devers 1164, formularis i antifonari d'algunes misses votives, i en apèndix un fragment de sacramentari del segle XI, ja descrit per Alexandre Olivar. En apèndix a la descripció del còdex, tenim breu descripció dels mss. BC 193/19, i ACA, *Fragment* 35a-b, amb indicació de contingut, de dos llibres místics. Edició del text, no pas de la música, ja estudiada per dom Gregori Sunyol. Hi ha taula alfabètica de totes les peces del llibre. Hi ha sigles bibliogràfiques i dues fotografies. — J. de P. [20.395

Juan BASSEGODA NONELL, *La reina Petronila en la Catedral de Barcelona*, dins «XVII Congrés Corona», III, 73-79.

L'autor propugna que a la Catedral de Barcelona no hi ha estat sepultada cap altra reina que Peronella d'Aragó, nada el 1136, casada a Lleida el 1150, morta el 1173 a Barcelona, el 13 d'octubre, data del testament; repassa les dades biogràfiques proporcionades pels manuscrits 487, 152 i 729 de la Biblioteca de Catalunya i les relatives a sepultures de reis i de reines fins a Jaume II, que llegà en testament mil lliures barcelonines per a un nou sepulcre «pro illa regina Aragonum, que in dicta ecclesia [Seu de Barcelona] tumulata existit» (76), reina que només pot ésser Peronella. — J. P. E. [20.396

Michel ZIMMERMANN, *Les origines de la Catalogne d'après les "Gesta Comitum Barcinonensium". Mythe fondational ou récit étiologique*, dins *Liber largitorius. Études d'histoire médiévale offertes à Pierre Toubert par ses élèves*, curantibus Jean Marie MARTIN, Dominique BARTHÉLEMY, Genève, Droz 2003, 517-543.

Els *Gesta...* representen la primera història catalana; la redacció original és la llatina i hauria estat escrita en dues etapes; la primera, conservada només en el ms. de París, BN, lat., 5132, seria d'entre el 1162 i el 1184; també n'hi ha traducció catalana; la més antiga, ara perduda, seria del segle XIII. L'atenció de l'autor es concentra en el pròleg, en particular en la identificació de les fonts utilitzades per a escriure la narració dels orígens. — J. P. E. [20.397

John Perry ARCHER, *L'acte souverain solennel, image des pouvoirs européens au XIIè siècle. Étude assistée par l'imagerie numérique*, dins ÉCOLE NATIONALE DES CHARTES. *Positions de thèses soutenues par les élèves de la promotion de 2005 pour obtenir le Diplôme d'archiviste paléographique*, París, École des Chartes 2005, 7-13.

Resum de tesi. La segona part, *Étude des pays européens*, dedica un capítol a ‚Aragon', en el qual són analitzats vint-i-nou documents, de Madrid, AHN, i Barcelona, ACA, *Canc., Perg.*; fins a la unió d'Aragó al Comtat de Barcelona, ambdues cancelleries seguien la pròpia tradició, carolíngia la de Barcelona; després de la unió entre els dos estats, en temps de Pere el Catòlic, la cancelleria del nou rei s'hauria posat a l'altura de les dels altres sobirans europeus. — J. P. E. [20.398

Manuel CRUSAFONT I SABATER, *Dos diners inèdits del Comtat d'Urgell*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 51-56.

Les dues peces, variants d'un mateix tipus, ara per primera vegada descrites amb transcripció de les respectives inscripcions, pertanyerien a emissions d'Ermengol VII (1154-1184). N'hi ha fotografies de tamany real i d'engrandit (52-53). — J. P. E. [20.399

Vitalino VALCÁRCEL, *La historiografía latina medieval de Hispania*, dins «Historia, Instituciones, Documentos», 32 (2005), 329-352.

L'esquema general de texts historiogràfics dels segles VIII-XIII té un apartat per a la *Historiografía catalana*, amb cinc texts (332), i un altre per a l'*Hagiografia catalana*, amb cinc altres texts; figura en l'aragonesa la *Vita Raimundi episcopi Rotensis* (333). — J. P. E. [20.400

Manuel ROVIRA I SOLÀ, *La Carta de Poblament i franquesa de Puigcerdà de 1178*, dins «Misc. Batlle», 199-203.

Puigcerdà tingué dues cartes de població pràcticament contemporànies, la del títol i la del 1181-1182; la del 1178 sembla haver estat desconeguda; s'ha conservat en document original,

ara a Barcelona, AHCB, *Pergamins patrimonials*; és, doncs, la més primitiva i aquella amb què Alfons I concedeix les franqueses de mals usos i d'altres privilegis col·lectius, com és ara mercats i fires; també ajuntava les esglésies d'Hix i de Puigcerdà perquè els primers pobladors de la segona procedien de la primera. El text ocupa les pàgines 202-203. — J. P. E. [20.401

Bobbi SUTHERLAND, Miquel dels Sants GROS, *El necrologi de Sant Miquel d'Escornalbou*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XIII (2005), 279-307.

Recordats els necrologis existents a l'abast del públic entre el segle XVIII i el 2003 i l'evolució dels necrologis fins que s'independitzaren del martirologi i substituïren els llibres de fundacions de misses i d'aniversaris, l'autor presenta el ms. B3715 de la Hispanic Society de Nova York; és l'únic sobreviscut de la canònica de Sant Miquel d'Escornalbou, anterior al 1199, el descriu i n'assenyala el contingut: necrologi (ff. 1-11), martirologi d'Usuard (ff. 12-82), *Expositio regulae beati Augustini* d'Hug de Sant Víctor (ff. 83-120), *Vita clericis qualiter debent vivere* (ff. 120-122), *Regula tertia* de sant Agustí (ff. 125-130), *Evangeliorum temporis et sanctorum* i d'altres textos documentals i litúrgics (ff. 141-155). El necrologi serví durant quatre segles i per això presenta raspats i esmenes. És editat ‚in totum' amb taula complementària d'antropònims i de topònims, que li dóna un valor afegit. Hi ha una fotografia. — J. de P. [20.402

Philip D. RASICO, *El cens de la Vall de Curull (segle XIII): Edició filològica i estudi lingüístic*, dins «Misc. Veny, 7», 5-11.

El document ací editat prové de Barcelona, BC, *Arxiu. Fons antic*, n. 12.775; és cens o capbreu de la Vall de Curull, de darreries del segle XII o principis del XIII, contemporani del doc. 12.725 del mateix fons i procedència. L'edició segueix els criteris proposats per P. Russell-Gebbet; després, l'editor estudia molt breument la fonologia, la morfosintaxi i la toponímia del document. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.403

Damian J. SMITH, *Innocent III and the Crown of Aragon: The limits of Papal Authority* (Church, Faith and Culture in Medieval West), Aldershot – Burlington, Ashgate 2004, XIII i 339 pp.

Continuador de les recerques de Ferran Soldevila, Thomas Bisson, Robert I. Burns i Joseph O'Callaghan, Smith concentra en la primera part del llibre la seva atenció en els anys que van de la coronació de Pere el Catòlic a Roma el 1205, passant per la seva gran victòria a Las Navas de Tolosa el 1212, fins al desastre de Muret, un any després, en què ell i amb ell Catalunya ho perdia gairebé tot: vida, regnat i un primer reconeixement de sobirania damunt els comtats d'Occitània: Carcassona, Foix, Tolosa de Llenguadoc; la segona part, en canvi (173-260), és dedicada a l'afrosa minoria de Jaume I. Sobre la base d'una documentació molt nombrosa, aplegada a l'ASV, tant com a l'Arxiu Reial de Barcelona, sense oblidar els arxius eclesiàstics ni els municipals, Smith esbossa l'estreta relació, que vinculà l'actuació d'un dels grans papes medievals amb les institucions de regnes i terres de la dinastia de Barcelona mitjançant la reforma de l'Església els segles XII i XIII, que s'hauria convertit en el pont entre Roma i la nostra casa comtal i s'hauria manifestat en la protecció decidida al rei infant, Jaume I, en les decisions autoritatives que rebaixaren la tensió, sovint assassina, entre senyors feudals menors i en la política de reforma de les institucions eclesiàstiques, incloses les monàstiques; la relació del papa amb els bisbes de Catalunya i Aragó és la part més nova d'aquesta recerca. En canvi, no sembla desmostrada la hipòtesi, formulada per André Vauchez, que el *Blanquerna* de Ramon Llull es basa en la *Vita* d'Homobonus de Cremona (178). L'apèndix conté nombre de documents, molts d'ells inèdits. — J. P. E. [20.404

José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Literatura caballeresca catalana: de los testimonios a la interpretación*, dins «Caplletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (2005), 231-256.

La literatura cavalleresca fou traduïda a les tres llengües peninsulars (236-242) i l'autor assenyala sis títols traduïts en català (244); ens n'han arribat fragments en fulls escadussers, alguns d'ells s'han salvat perquè foren reutilitzats en cobertes (247-249), d'altres, en canvi, es conservaren pel text que contenien (250-252), però no es pot saber de quin volum formaven part. — J. P. E. [20.405

Isabel de RIQUER, Mala domna *i* dona de mal: *el rebuig de l'estimada infidel per part dels trobadors i dels poetes catalans de l'Edat Mitjana*, dins «Caplletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (2005), 141-169.

El tema de la ‚mala domna' en poetes occitans (ss. XII-XIII) és recordat en les pàgines 146-153; segueixen transcripcions i comentaris de fragments d'autor català, començant pel *Cançoner Vega-Aguiló* (154) i seguint amb els de Joan Berenguer de Masdovelles (156-157), Mossèn Corella i Ausiàs Marc (157), Bernat de Palaol i Pere de Queralt (158 i 161) i Francesc Ferrer (162-163), ultra algun anònim; constituïen el gènere literari dels *Maldits* i era normal que de paraula o per escrit, ells amb ells els poetes intentessin d'endevinar quina dama s'amagava darrere les composicions maldients (164). Hi ha bibliografia (165-169). — J. P. E. [20.406

Ignasi FARRERES JORDANA, *L'herència de Carlemany a Catalunya o Les Homilies d'Organyà. Aproximació a la història d'ahir, relectura del seu missatge per a avui*. Preedició particular, Mataró 2005, 96 pp.

Malgrat que el títol prometi una aproximació a la història d'ahir, el possible lector ha d'estar informat que l'aproximació no és d'anàlisi literària textual, ans de representació teatral; en les darreres pàgines, després de dues de reproducció i de transcrpvió de text (52-53), arriben les dedicades al *Vocabulari típic de les Homilies* (67-69); i al final de tot la notícia que l'autor posseïa tres còpies dels documents de la col·legiata d'Àger, transcrits al s. XVIII per Jaume Caresmar, còpies que ell donà a les biblioteques de Montserrat i del Centre Borja de Sant Cugat del Vallès i a la particular de Joan Coromines (91). — J. P. E. [20.407

Pere BENITO I MONCLÚS, *La submissió del comte Hug IV d'Empúries i de la noblesa emporitana a l'Església de Girona (1226-1229): una repercussió de la croada albigesa, liderada per Lluís VIII, rei de França, a Catalunya*, dins *Església, societat i poder*, 139-154.

Els anys que Jaume I era menor, els nobles guerrejaven uns contra altres, també la bandositat del comte d'Empúries contra la del de Rosselló, mentre el bisbe de Girona procurava que s'observessin les prescripcions de Pau i Treva; el 10 de març del 1226 el d'Empúries acceptava les condicions del bisbe de Girona i prometia satisfer els danys causats; aquell era un acte no pas momentani, ans repercussió de la nova forma de relacions entre Església i Estat posterior a la coronació de Pere el Catòlic a Roma el 1204 i dels esdeveniments que en línia idèntica es produïen al Nord dels Pirineus en aquell moment posterior al desastre de Muret (142-143). A França, en efecte, a partir del 1225 per cessió dels drets dels Montfort al rei de França damunt Occitània i per por a una nova croada, es multiplicaren a corrua feta els reconeixements de drets senyorials sota el rei de França i l'Església, moda que repercutí el els països veïns com Catalunya que es podien sentir amenaçats per haver rebut heretges i faidits; de fet, Jaume I el 1226 legislava en aquest sentit (143-148), i, també de fet, tals reconeixements a l'Església es multiplicaren a corrua feta tal com demostren les actes de submissió que omplen el *Cartoral dit de Carlemany* de l'ADG; per penitència o per fer mèrits, les corts del 1228 adreçaren aquells grans o petits senyors inquiets, alguns d'ells càtars, vers la conquesta de Mallorca (149-154). — J. P. E. [20.408

Lorenzo GALMÉS MAS, *Biobibliografía de san Ramon de Penyafort*, dins *Magister Raimundus*, 11-33.

Carlo LONGO, *San Raimondo, maestro dell'Ordine Domenicano (1238-1240)*, dins *Magister Raimundus*, 35-50.

Bernard HODEL, *La canonisation de saint Raymond*, dins *Magister Raimundus*, 51-59.

Els dos primers títols són complementaris. Galmés repassa en primer lloc «la documentación histórica recogida en orden a tramitar el proceso de canonización» (11), que ocupa les pàgines 12-20; el segon punt és el dels treballs fets amb vistes a la imminent canonització, entre els quals destaca l'aplec de documentació del perpinyanès Miquel Llot de Ribera, Roma 1595, i les obres històriques de Francesc Diago (20-22); el darrer apartat aplega les aportacions dels segles XIX i XX.

El segon títol aporta la documentació específica de l'Orde Dominicà, partint de les seves cròniques més antigues, d'on són transcrits fragments: assistim a l'elecció unitària de fra Ramon de Penyafort a Mestre General de l'orde, que solucionava la divisió entre el papa Gregori IX i l'emperador Frederic I, entre güelfs i gibel·lins (39-41); als actes de govern de l'orde, començant per l'elaboració de les *Constitucions* (42-47); i a la dimissió, provocada pel creixement de la mateixa tensió política, que hauria ocasionat l'elecció (48-50).

Els passos de canonització, iniciats a Catalunya immediatament després de la mort de mestre Ramon de Penyafort, resultaren automàticament i definitivament aturats per les Vespres Sicilianes i la posició profrancesa de Joan XXII fou la causa que la canonització de Tomàs d'Aquino fos preferida a la de Ramon de Penyafort; aquesta causa no tingué perspectives a Roma fins al segle XVI i, impulsada pel perpinyanès Miquel Llot de Ribera, avançà d'acord amb la normativa primera de la recent fundada congregació de ritus i causes de sants; la butlla de canonització és datada el 21 d'abril del 1601. — J. P. E. [20.409-20.410-20.411

Martin BERTRAM, *Die Dekretalen Gregors IX: Kompilation oder Kodifikation?*, dins *Magister Raimundus*, 61-86.

Gregori IX publicava les seves *Decretals* el 1234, no se sap si intencionadament set-cents anys després que Justinià havia publicada la versió definitiva del seu *Codex*. Segons el canonista Iohannes Andreae el d'aplegar les decretals pontifícies era un objectiu del nou papa des del moment de l'elecció; i després de l'èxit de la *Summa de penitentia*, ningú com Ramon de Penyafort estava en condicions de realitzar-lo (61-64). La lletra *Rex pacificus*, manava que en endavant aquesta col·lecció fos l'única utilitzada en els judicis i en l'ensenyament; no tenia títol oficial, encara que s'anà imposant el de *Decretales*, i repartia els 1971 capítols en cinc llibres, fins al 90% rebuts d'una de les cinc *Compilationes antique*, i només 195 eren de Gregori IX (67-72 i 74). Fortament criticades per juristes protestants des del segle XVIII, les *Decretals* havien tinguda una enorme difusió manuscrita entre el 1259 i el 1350 (en resten uns 700 còdexs), i impresa amb més de cinquanta edicions fins al 1501 (75-79), però l'obra s'ha conservat immutada (79-80). Encara que no hi hagué acte formal de promulgació, aquell aplec s'anà convertint en Llei (84-85). — J. P. E. [20.412

Giovanni MINNUCCI, *Istituti di diritto processuale nella* Summa de poenitentia et de matrimonio *di san Raimondo de Penyafort*, dins *Magister Raimundus*, 87-109.

L'autor es fixa en el tracte que Penyafort dóna a la manca de claredat en la llei sobre el cas de si s'ha d'aplicar la llei de suspendre de càrrec el clergue infamat o sospitós de mala administració de béns eclesiàstics, i a l'infamat d'homicidi (o d'escampar doctrines herètiques: 90), en el qual s'admetia una ‚purgatio canonica', que automàticament tallava el procés criminal; i l'autor esbrina quina és la doctrina de Penyafort en la *Summa* (91), amb la identificació de les condicions i dels passos processals (‚inquisitio', ‚denuntiatio', ‚accusatio'), amb particular atenció a l'‚actio in

modum exceptionis' (95); però en cas que el procés no doni certesa i segueixi la mala fama pública, l'acusat es pot rehabilitar mitjançant la ‚purgatio canonica' (105-107). — J. P. E. [20.413

Ignacio PÉREZ DE HEREDIA Y VALLE, *La "Summa de Matrimonio" de san Raimundo de Peñafort*, dins *Magister Raimundus*, 111-163.

L'autor comença recordant que el tema pot ésser plantejat de dues maneres: a) la de l'estat actual dels estudis i d'una edició de la segona *Summa*; i b) «un estudio de la misma Suma: dar a conocer (total o parcialmente) el contenido de esta obra... Nuestro trabajo va por este segundo camino» (111), concretat en tres punts: «la naturaleza de la Suma como tratado autónomo (113-116); su lugar en la literatura monográfica de su tiempo (dependencia de la Suma de Matrimonio de Tancredo) (116-121), y la sistemática de la Suma» (121-162). Hi ha bibliografia (162-163). L'aportació de la dita *Summa* hauria consistit a «determinar cuanto es necesario para la celebración válida del matrimonio y regular las situaciones de crisis o patológicas del mismo» (160). — J. P. E. [20.414

Andrea HERRERA, *Il* Directorium *inquisitoriale de san Raimondo*, dins *Magister Raimundus*, 165-191.

La mort del bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou, posà a les mans del Capítol de la Seu uns processos inquisitorials a mig fer, que el mateix capítol encomanà a l'arquebisbe de Tarragona, Pere d'Albalat; aquest i els seus juristes es trobaren amb dubtes de procediment, no resolts pel dret (167-170), que consultaren a sant Ramon de Penyafort, el qual respongué amb un *Directorium* normatiu, que començava per la definició d',heretge' i de conceptes veïns (178-182); tot i no tenir valor legal, la doctrina de Penyafort entrà en el *Liber Sextus* i en els manuals per als inquisidors fins al *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric i a la reedició de Francisco Peña i a qualque autor del segle XVII (188-190). — J. P. E. [20.415

Lorenzo GALMÉS MAS, *San Ramon de Penyafort y la inquisición en la Alta Catalunya*, dins *Praedicatores - Inquisitores*, I: «The Dominicans and the Medieval Inquisition. Acts of the 1st International Seminar on the Dominicans and the Inquisition. Rome, 23-25 February 2002» (Dissertationes Historicae, XXIX), Roma, Istituto Storico Domenicano 2004, 85-103.

L'autor analitza les dues obres principals de Penyafort, la del canonista en la compilació de les *Decretals* de Gregori IX, i la del moralista, en especial en l'edició de la *Summa de paenitentia*, posterior a la dita compilació papal. El resultat fou el d'una doctrina coherent sobre aquella acció que podia ésser sotmesa a un procés criminal. — J. P. E. [20.416

Josep M. MAS I SOLENCH, *Las* Decretales *en el Derecho Catalán*, dins *Magister Raimundus*, 193-204.

Repàs de les vicissituds que el Dret canònic en general, i les *Decretals* en particular, han passat en llur reconeixement com a dret supletori des de sempre, malgrat que el 1251 Jaume I per afavorir el dret propi exclogué tot altre dret, però no fou seguit i el 1585 passava a constitució no vigent; la Cort de Cervera 1359 obligà els advocats a posseir també els llibre ordinaris de dret canònic i la de Barcelona 1564 manava que un advocat havia d'haver estudiat dret canònic i la de Barcelona 1599 el declarava dret supletori, extrem que fou respectat pel *Decret de Nova Planta* i confirmat per la Mancomunitat de Catalunya el 1919, extrem respectat fins i tot durant la Guerra Civil en sentència publicada pel *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* del 10 de maig del 1938; les *Decretals* segueixen essent dret supletori confirmat per la *Compilació del dret civil de Catalunya* del 1984. — J. P. E. [20.417

Thierry PECOUT, *Raymond Bérenguer V. L'invention de Provence*, París, Perrin 2004, 392 pp.

En la primera part del segle XIII Ramon Berenguer V, qualificat per Frederic Mistral d',el Gran', fou el darrer comte català de Provença; Catalunya hauria estat sempre un dels punts de referència en la política d'aquell comte, confirmada per l'escut de les quatre barres [tothora de Provença], pel nomenament de Jaume I com a hereu substitut del comtat, i pel casament de la seva germana amb Guillem de Montcada. — J. P. E. [20.418

The Book of deeds of James I of Aragon. A translation of the medieval Catalan Llibre dels fets. Translation of Damian J. SMITH and Helen BUFFERY (Crusade Texts on Translation, 10), Aldershot, Ashgate 2003, XVII i 405 pp. i cinc mapes.

Llibre només conegut per referència. — J. P. E. [20.419

Manuel CRUSAFONT I SABATER, Emili TRILLA, *Emissió monetària inèdita de Pere, senyor de Mallorca (c. 1233)*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 57-66.

Les primeres pàgines resumeixen la moguda biografia d'aquell infant Pere de Portugal, diversament relacionat amb Jaume I i amb Mallorca, després que, vidu i hereu de la comtessa d'Urgell, Aurembiaix, el rei Jaume li proposà el canvi del comtat urgellenc pel senyoriu (,dominus') de Mallorca; l'existència de dues peces encunyades a nom d'ell, en tant que senyor mallorquí, i els dos documents de l'ARM, publicats per Josep M. Bover i per Àlvar Campaner, ací reproduïts (66) col·loquen davant el fet d'aquelles emissions, de les quals és transcrita la inscripció (63); hi ha reproducció fotogràfica (65). — J. P. E. [20.420

Carles A. RABASSA I VAQUER, *Iglesia y Monarquía en la expansión cristiana del siglo XIII. La actitud frente al Islam en la creación del Reino de Valencia*, dins *Imperios sacros, Monarquías divinas*. Primer coloquio internacional del Grupo Europeo de Investigación histórica «Religión, Poder y Monarquía. Castelló de la Plana-Vinaròs, 19-20-21 de noviembre de 2001», curantibus Carles A. RABASSA I VAQUER – Ruth STEPPER, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I 2002, 161-217.

[Gairebé com si fos una tesi, l'autor explica que] encara que els ordes religiosos contemporanis de la conquesta, dominicans i framenors (amb un Ramon de Penyafort i un Ramon Llull), participaven del somni de la conversió dels infidels per mètodes missionals, aquest es manifestà prest inviable perquè davant la problemàtica presència d'una comunitat musulmana forta, els governants políticoreligiosos catòlics haurien optat per imposar la solució de destruir socialment i culturalment els vençuts, refusant qualsevol forma d'integració o convivència paritària d'ambdues comunitats, car no pogué acceptar, pel risc de contaminació, l'existència de qualsevol cos estrany a l'interior del poble de Déu, i la conseqüència teòrica de l'equiparació social de la comunitat musulmana a la cristiana. — J. P. E. [20.421

Denis MENJOT, *Murcie castillane. Une ville au temps de la frontière (1243-Milieu du XVe siècle)*. T. I-II. (Bibliothèque de la Casa de Velázquez, 20), Madrid, Casa de Velázquez 2002, XVI i 1392 pp.

Definida com a ciutat de frontera, Múrcia és per a l'autor ocasió d'estudiar com una frontera ha condicionat la configuració d'«un modèle original de développement et d'urbanisation» (2), del qual (i no pas només des de més enllà de la frontera) els Països Catalans no foren absents. Jaume I reconquerí dels musulmans el reialme per al seu gendre Alfonso X de Castella entre el novembre del 1265 i els primers dies de març del 1266 i —,Juan Torres Fontes dixit' i l'autor confirma— «en la expedición de don Jaime no hubo un solo muerto ni un herido» (130, nota

46), més encara tota l'operació fou plenament desinteressada, tot i ésser «une action aussi importante et aussi coûteuse», tal com demostra l'ACA, *Canc., reg.* 15 (131, nota 48). Per aixo sembla que no pot ésser la mateixa persona que repartí les terres, repartiment que els dos autors qualifiquen d'«improvisation et précipitation» (190), tot i que el rei se'n defensa en la crònica (191, nota 155), explicant que havia volgut assegurar la presència a ciutat de ‚cent homes de valor', encarregats de repoblar i de senyorejar llurs extenses baronies. En temps posterior vindrien unes relacions comercials normalitzades amb Oriola, i amb València, Barcelona i Mallorca, conegudes per la documentació murciana de l'AM (598-606). — J. P. E. [20.422

Raquel HOMET, *La temporalidad en la historiografía catalana: del* Llibre dels fets *a Pedro el Ceremonioso*, dins «Misc. Batlle», 271-284.

L'autora es fixa tant en la franja temporal que és objecte de memòria directa de cada una de les quatre grans cròniques, com en una de més àmplia, presa com a punt de referència de tota una trajectòria, com la de la dinastia de Barcelona o d'algun dels seus moments; també es fixa en la forma com cada una de les dites cròniques datava els esdeveniments dignes de memòria, en general per llur importància en la vida de la dinastia de Barcelona o en la nacional (defensa de Girona, pas per Panissars de l'exèrcit francès vençut, desplaçaments per la Mediterrània, vespres sicilianes), vinculació entre datació i festa religiosa veïna. — J. P. E. [20.423

Cristina BORAU, Marcel·la NIEL, Artur JUNCOSA, *Un testament occità, suposadament català, de l'any 1247, procedent de Lizarra al País Basc*, dins «Misc. Veny, 6», 5-19.

Els autors reediten un testament del 1247, ja publicat per Joaquim Miret i Sans, que el considerava escrit en català, però és occità redactat a Navarra. Procedeix del Gran Priorat de l'Orde de l'Hospital a Catalunya, conservat a l'ACA. Feta la transcripció, n'és estudiada la grafia, la fonètica, la morfosintaxi, el lèxic (de fet, és una taula alfabètica de mots) i l'onomàstica. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.424

Vicente GARCÍA EDO, *Constituciones de los Reinos hispánicos en el Antiguo Régimen*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I 2003, 276 pp i làmines.

[Potser considerant que els «Regnes hispànics» només existeixen des del moment que neix el Regne de València i, per tant, saltant-se *Usatges* i *Cartes de franquesa* i costums plurals] l'autor només veu manifestació jurídica de l'autonomia local en els ‚Furs', que presenta atenent-se a llur estricta compareixença cronològica, començant pels *Fueros* (?) de València del 1238, configurats pel Dret Romà; els *Fueros d'Aragó* (1247), també de Jaume I, elaborats amb intervenció de Vidal de Canyelles en el *Vidal Maior* o *Liber in excelsis*; tots dos havien d'ésser tinguts en compte pels jutges com a codi jurídic bàsic tant en els judicis civils com criminals. Després del *Fuero General* de Navarra i del *Real* de Castella, haurien arribat les *Constitucions de Catalunya* del 1283 i enmig de les ‚ordenanzas' per a cada un dels territoris del País Basc, haurien nascut el 1418 les *Ordinacions* del Regne de Mallorca; cada un d'aquests codis és sintèticament descrit. — J. P. E. [20.425

Pere POY, *Introducció a l'estudi històric de la Bíblia en llengua catalana*, dins «Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya«, núm. 82 (2003), 21-40.

Pere POY, *La Sagrada Escriptura en llengua catalana, una realitat amb vuit-cents anys d'història coneguda*, dins *Església, societat i poder*, 679-701.

Cf. «ATCA», XXV (2006), 795-796, núm. 19.391; l'autor ens diu que, en comparació amb l'article anglès ja conegut, els dos títols actuals «no difereixen gaire entre ells, llevat en

algunes matisacions i que el segon títol «en constitueix una síntesi (en clau hegeliana)» (680, nota 1). — J. P. E. [20.426-20.427

José M. Floristán Imizcoz, *La Corona de Aragón y el Imperio Bizantino de los Paleólogos*, dins *Mallorca Bisancio*, 103-156.

Més que una narració de fets exclusius de la Corona catalanoaragonesa tenim en aquestes pàgines un record global de les implicacions europees occidentals en l'imperi bizantí des dels temps de Jaume I, en què l'imperi veié en el poder ascendent d'aquest un contrapès a les pressions dels Anjou en l'imperi de Constantinoble, amb particular atenció als temps de Frederic III de Trinàcria i de la Companyia Catalana, a les actuacions de l'infant Ferran de Mallorca a la Morea, a les relacions amb Pere III el Cerimoniós i els seus fills, amb la nova dinastia Trastámara, sobretot en temps d'Alfons IV i de Calixt III en els moments immediatament posteriors a la caiguda de Constantinoble [cf. «ATCA», XXV (2006), 631-634], fins als darrers decennis del segle XV amb Ferran II Trastámara; les fonts són les normalment conegudes, a més de la *Crònica de Morea*, i d'algun document particular com el ‚crisòbol' de Manuel II, conservat a Palma de Mallorca, AC (123). Al final hi ha esquemes genealògics de la casa de Barcelona, Anjou de Nàpols, dels Paleòlegs i de la família Villehardouin i mapa del Peloponès (143-148). — J. P. E. [20.428

Josep M. Sans i Travé, *Armes, queviures i bestiar d'algunes comandes del Temple a Catalunya, Aragó i València segons uns inventaris del 1289* (primera part), dins «Sacra Militia. Rivista di Storia degli Ordini Militari», III (2002), 47-88.

Salvada d'imminent destrucció el juliol del 1936, la documentació dels ordes militars de Catalunya es troba a Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Ordes militars*; el volum 7 de la sèrie 2, Armari 24, conté la *Remembrança de tot allò que els comanadors tenen en ses comanadories*, del 1289; són les declaracions de vint-i-dos comanadors amb vistes a un capítol celebrador el maig-juny del mateix any; per elles sabem els noms dels comanadors i els dels cavallers de cada casa (55-56), les armes (57-59), els captius (59) i els queviures (60-65). Són publicades en apèndix les remembrances de Gardeny (67-68), Montsó (68-69), Osca (70-71), Pina (72), Saragossa (72-73), Boquinyonic, Aniessa (73), Ambel (74-75), Calatayú (75-76), Alfambra (76-78), Vilel (78-80), Cantaveyla (80), Casteylot (80-81), Orta (81-82), Ribarroya (82-83), Açcó (83), Miravet (87-88), Tortosa (85-86), Xivert (86-87), Borriana (87-88), València (87-88), i, sembla, Mallorca (88). — J. P. E. [20.429

Nikolas Jaspert, *Wort, Schrift und Bild im Dienste der Aussenbeziehungen. Die Anjou in der esten Hälfte des 14. Jahrhunderts* dins *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13.-16. Jahrhundert)*, curantibus Martin Kintzinger, Dieter Berg, Pierre Monnet (Europa in der Geschichte, 6), Bochum, Winkler 2002, 271-313.

Després i com a conseqüència de les Vespres Sicilianes i dels desastres marítims posteriors dels Anjou [com l'empresonament primer del rei i després dels infants reials durant anys a Siurana de Prades], aquests cercaren camins que ajudessin a solucionar el conflicte, també en les comunicacions i les formulacions oficials de la documentació diplomàtica de relacions exteriors. — J. P. E. [20.430

Stefano M. Cingolani, *Historiografia al temps de Pere II i d'Alfons II (1276-1292). Edició i estudi de textos inèdits: 5. La Crònica de Sant Pere de les Puel·les i les* Gesta Comitum Barchinonensium IV, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones lletres de Barcelona», L (2005-2006), 143-195.

L'autor prossegueix en aquest treball una recerca de quatre articles en publicacions diferents: el primer, ja publicat dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 25 (2003-2004 = Miscel·lània Mª Josepa Arnall), sota idèntic títol genèric, era dedicat a publicar el text n. 1: *Crònica del rei Pere* [cf. «ATCA», XXV (2006), 795, n. 19.389]. El segon, publicat en la revista «Caplletra», edita el text n. 2: *Llibre de l'infant en Pere*. El tercer aparegué dins «Llengua i Literatura» i publicava el ext n. 3: *Gesta Comitum Barchinonensium* IV [cf. «ATCA», XXV (2006), 795, n. 19.390]. Ara edita la *Crònica de Sant Pere de les Puel·les*, text que formava part dels *Gesta Comitum Barchinonensium* IV i, en ésser-ne extractat el segle XV, prengué personalitat pròpia i independent. Cingolani dedica un estudi detallat al text, en proposa el ‚stemma' i l'edita amb notes copioses. L'apèndix dóna alguns extrets pertinents del ms. 13 de París, BN. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.431

Marta VAN LANDINGHAM, *Innovation and Resistence: the Creation of Central Financial Offices under Pere the Great*, dins «XVII Congrés Corona», III, 1055-1064.

El 1276, la recepció i gestió de les finances reials era afer personal del rei, ajudat per col·laboradors en la mesura que ell els encarregava alguna feina. Sota Pere el Gran, seguint el model sicilià deixat a l'illa pels Hohenstaufen, foren creats els càrrecs de Mestre Racional i de Tresorer, amb concrecions pròpies de la Corona; de fet ja era una oficina professional, només responsable davant el rei personalment, encarregada a jueus en un primer moment sota direcció de Jucef Ravaya; la mort d'aquest coincidí amb les Vespres Sicilianes i fou ocasió de reestructurar la gestió econòmica de la Corona, després precisada per Jaume II i integrada per Pere III en les *Ordinacions de Casa i Cort* (1057). Aquell servei s'havia anat configurant sota la direcció de Corrado Lancia, que vingué de Sicília amb el rei Pere; després el responsable seria Pere de Llibià (1058-1059); encara tingué més èxit l'ofici de tresorer, en el qual destacaria Bernat Escrivà, és a dir, Bernat Desclot, abans d'anar a Pere de Llibià. — J. P. E. [20.432

Carolina DOMÈNECH BELDA, *Dinares, dirhames y faluses. Circulación monetaria islámica en el País Valenciano*, Alacant i Sant Vicent del Raspeig, Universitat d'Alacant 2003, 306 pp.

La descripció de les més de cent troballes de moneda andalusina i la seva distribució cronològica desemboca amb total naturalitat en la periodització de la història islàmica del País Valencià (segles VIII-XIV), tot il·lustrat amb els corresponents mapes. La reflexió sobre la geografia i la qualitat de les troballes condueix a concloure que les zones rurals s'haurien anat empobrint, al contrari de l'enriquiment de les urbanes. — J. P. E. [20.433

Joan BLASI I SOLSONA, *Aproximació a la data de la primera ocupació de Barcelona pels musulmans i la descripció del Pirineu Oriental pel gran geògraf Al-Idrisi*, dins «Ceretània», 4 (2005), 55-63.

Transcrits els texts d'Al-Idrisi relatius a Barcelona, segons tres traduccions del s. XX, i resumit el debat consegüent a la seva afirmació que per anar de Barcelona a Còrdova cal passar pels Pirineus, l'autor suggereix que aquella afirmació pot ésser entesa en el sentit que Narbona fou presa pels àrabs abans que dominessin la línia Girona-Barcelona-Tarragona, que caigueren després del 720. En altres paraules: els musulmans haurien fet servir sempre el camí de la vall del Segre en les seves incursions al Nord de Saragossa i, doncs, baixaven al territori de la Catalunya Vella després d'haver travessat els Pirineus. L'afirmacio d'Al-Idrisi significaria que de retorn a Còrdova seguirien el mateix camí. — J. de P. [20.434

Jordi GIBERT REBULL, *La integració a Al-Andalus dels territoris a ponent del Llobregat*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 39-72.

Essent tan limitada la documentació escrita sobre els territoris catalans que estigueren un cert temps en poder dels moros, i essent-ne també molt precari el registre arqueològic, l'autor proposa l'estudi de la toponímia per a guiar les excavacions del futur sobre aquell període. Resumit a grans trets el context històric d'ocupació sarraïna i recuperació carolíngia, Gibert estudia els topònins ‚Pharus/Manara', ‚ribat', ‚palatia', ‚guàrdies', ‚qila' i ‚almúnies'. Els elements extrets d'aquests estudis fan pensar que l'activitat constructora dels àrabs dins el territori català fou més intensa i organitzada que no s'havia suposat fins ara, i en aquesta línia proposa una reinterpretació del jaciment arqueològic d'Olèrdola, que postula el seu funcionament durant el període d'ocupació sarraïna. — J. de P. [20.435

B. MOLL MERCADAL, *La moneda islàmica a Menorca: Noves aportacions*, dins «Acta Numismatica», 35 (2005), 39-50.

Són descrites en aquestes pàgines tretze peces encunyades en llocs diversos d'Al-Andalus entre els anys 957-1103; en són transcrites les inscripcions en àrab (41-48), visibles en les fotografies; les que porten els núms. 4 i 5 serien de la taifa de Dâniya-Mayûrqa, les 6-7 de la taifa Mayûrqa, i la del núm. 8 de la taifa València. Hi ha bibliografia (49). — J. P. E. [20.436

G. ROSSELLÓ BORDOY, *Una mirada sobre Madîna Mayûrca a través del repartiment àrab de Mallorca*, dins «XVII Congrés Corona», III, 803-813.

La versió àrab del *Repartiment de Mallorca* (ARM, s/n.) és document excepcional perquè «reflecteix amb certa precisió la divisió de la ciutat tal com l'establiren en el moment de la conquesta»; l'autor es limita a «puntualitzar alguns aspectes de la topografia» (803): les portes (804-805), Costes, Jardins, Torres (805), Cases (805-806), Vies de comunicació (806-807), Mesquides, Almúnies (807), Accidents geogràfics (807-809) i Construccions (808-809). Hi ha traducció al català d'aquesta part del *Llibre àrab del repartiment* (810-813). — J. P. E. [20.437

Cristina SANZ GÁNDARA, *El arrendamiento de los baños de una villa bajomedieval en el sureste peninsular: Elche*, dins «XVII Congrés Corona», II, 371-378.

Després de la conquesta, hom preveié un bany per a cada grup religiós, però després de la revolta, el 1265 la població sarraïna fou ubicada en el Raval; el més ben conservat dels antics banys és el que l'infant Juan Manuel donà als mercedaris, el de Santa Llúcia; a partir del pas del s. XIV al XV hi ha documentació sobre l'arrendament dels banys àrabs, conservada a València, ARV, *Mestre racional*, on consten les quantitats percebudes per arrendament i les gastades en manutenció i reparació (375-377); els arrendadors eren musulmans. Per a l'elecció de càrrecs en l'aljama s'introduí la insaculació a mitjan segle XV. — J. P. E. [20.438

Salah BAÏZIG, *L'élite andalouse à Tunis et à Bougie et le pouvoir hafside*, dins «Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge», 115 (2003), 523-542.

Trobem en aquestes pàgines notícies sobre Muhammad b. al-Abbâr, prohom de València, emigrat amb motiu de la conquesta de Jaume I el Conqueridor, ambaixador del darrer governador de València, Zayyhân ibn Mardanîs davant el soldà (?) Abû Zaqariyya; es féu famós pel poema amb què demanava ajut per a la defensa de València el 1238 (526-528); i d'altres sobre Abû 'Abd Allâh Muhammad... al Nâs, ja del segle XIV, del qual hi ha documents dins ACA, que ja en acabar el segle XVIII Antoni de Capmany i de Montpalau tingué presents en les seves *Memorias históricas...* (529). — J. P. E. [20.439

Manuel RUZAFA GARCÍA, *La morería de Valencia en la Baja Edad Media: aljama, municipio y ciudad (1300-1530)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 353-359.

Coneguda la bibliografia sobre les moreries de la Corona (358/1), l'autor ens recorda que la de València era unitat demogràfica delimitada localment i governada per la llei islàmica, sempre sota sobirania reial. El 1300 la moreria fou ubicada al Raval i constituïa «una morería humilde, aunque con un fuerte potencial fiscal, económico y laboral» (355), malgrat la convivència sempre difícil amb la ciutat cristiana, amb esclats de violència el 1309 i el 1391, que tot i ésser pogrom antijueu, repercutí en l'aljama sobretot per l'onada de conversions; el 1456 la decadència era irreversible i, immeditament després de les Germanies, el 1526 arribaria el decret de conversió. — J. P. E. [20.440

Anna A. AKASOY, *Zur Toleranz gegenüber dem Islam bei Lullus und Cusanus*, dins *Llull-Kues*, 105-124.

L'autora es pregunta si l'actual concepte de tolerància es pot aplicar a pensadors medievals o renaixentistes (109-115), ateses les variants del concepte de tolerància (115-129); i si Llull i Cusa foren tolerants o intolerants (120-124): la resposta no pot ésser ni un senzill ‚sí' ni un senzill ‚no', car és innegable que Llull i Cusa contribuïren a l'evolució vers la tolerància, però vists des del concepte actual no ho foren, perquè llur ‚tolerància' depenia d'uns pressupòsits teològics, que no són aprofitables per a la política actual. — J. P. E. [20.441

Maravillas AGUIAR AGUILAR, José Antonio GONZÁLEZ MARRERO, *Johannes Bonie, médico y traductor en la Valencia del siglo XV*, dins «Historia, Instituciones, Documentos», 32 (2005), 9-16.

Aquestes pàgines donen la notícia que el ms. de París, BN, (lat?) 7416A, escrit a Paterna els anys 1463-1464, conté la *Lectura* de Johannes Bonie a l'*Arrhicala* àrab, en valencià *Xixantè* i en llatí (inacabat) *Sexagenarius*; és dedicada a Ferran Valentí [de Mallorca?]; anys més tard, el 1483, segons el *Manual de consells* de l'AMV, A-43, els jurats de la Ciutat de València «en dies passats, verbo, hauien acomanat [no: ‚haureu ato manat'] la lectura dels cirurgians per al present any» al dit Joan Bonie (14). — J. P. E. [20.442

Joaquim APARICI MARTÍ, *Moreries urbanes a Castelló: la integració del treball artesà musulmà durant el segle XV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 171-183.

Les bases documentals d'aquest títol es troben a Castelló, AM, *Compres e vendes*, *Justícia*, *Peita*; a Vila-real, AM, *Manuals de consells*; a Sogorb, ACatedral, *Protocols notarials*, AM, *Lletres dels jurats*; i a València, ARV, *Batllia general* i *Mestre racional*. Al segle XV la població cristiana ja superava la musulmana en les comarques del Nord del Regne de València, en un triangle que, ultra les moreries urbanes de Sogorb, Onda i Castelló, des la Plana s'enfilava a l'Alt Palància i l'Alt Millars: a Sogorb en particular la moreria acabà essent la parròquia de Sant Pere; a darreries del segle XV, Castelló intentà d'establir-ne una, des de «la casa d'En Castellet fins al cantó d'En Pomar», i Vila-real el 1489, al raval vers Castelló (173). Es dedicaven sobretot a la construcció, sense, però, especialitzar-s'hi, si no és en ‚obra de fang' i rajols (174-175); també treballaven el ferro, extrem particularment documentat a Sogorb i a la Vall del Palància, cosa que derivava en menescalia; també les fibres tèxtils, com cànem, espart i lli; foren exclosos del drap de llana, amb els corresponents molins (i del sector del cuiro?) En qualsevol cas, s'hi relacionaren pel camí dels ramats. Són documentats traginers i botiguers, però pocs mercaders. — J. P. E. [20.443

Carmen BARCELÓ, *Un asesinato en la Valldigna (Valencia 1492)*, dins «Al-Qantara. Revista de estudios árabes», XXVI (2005), 475-498.

Des del 1983 l'autora s'ha anat ocupant d'un cas, conegut per documentació de València, ARV, *Clerecia. Convents*, de l'APatriarca, *Prot. not*., i per d'altra, que li permet de dibuixar els protagonistes, tant cristians com sarraïns, del cas i del *Procés de l'honrat en Johan Gascó... contra Juçef Cuyta, moro del lloc de la Taverna* (480-491), en el qual, ultra la transcripció de fragments catalans (492-494), hem d'assenyalar que hi consta l'existència d'escoles de dret islàmic per a la formació de cadís i d'alfaquins almenys en moreries de les principals poblacions valencianes i a la Valldigna (484); és transcrita en àrab i traduïda al castellà la declaració de dos dels testimonis (494-497). — J. P. E. [20.444

Edna ENGEL, *Hebrew Scripts in Medieval Catalonia*, dins «I Congrés Jueus», 121-138.

Exposició de les successives quatre classes de lletra emprades i documentades en els escrits (inscripcions o documents) hebreus de Catalunya: la quadrada, la protocursiva, la semicursiva i la cursiva, amb les etapes intermitges com la semiquadrada; la descripció de cada una és acompanyada amb la indicació del o dels documents que hi fou o foren escrit(s), mostres que constitueixen la segona part de l'article i reprodueixen les donades per J. M. Millàs i Vallicrosa (129-138); la impressió general és que des de darreries del segle XI el tipus ‚ashkenàzic', propi de l'Europa occidental, evolucionà vers el ‚sefardita', procedent del Marroc a través d'Andalusia (128). — J. P. E. [20.445

J. A. IGLESIAS, M. MAYER, J. R. MAGDALENA, *Notes hebraiques: un element codicogràfic menystingut*, dins «I Congrés Jueus», 273-292

«Són diversos els elements codicogràfics oblidats en les descripcions de manuscrits» (273), en particular les anotacions de jueus que comerciaven amb llibres; les anotacions podien servir de recordatori per al llibreter, com en els mss. 28 i 103 de l'ACB (277-278), o per a fer-hi constar la propietat del volum, com en els mss. 591 de la BU de Barcelona, el T.II.14 d'El Escorial, i els 60, 87, 96A i 96B de l'ACB (278-284); en tots els casos, les descripcions existents obliden les anotacions en hebreu (285-291), que ací són transcrites i traduïdes. Hi ha reproducció fotogràfica de tres de les dites anotacions (291-292). — J. P. E. [20.446

Sara HERAS I ANDREU, *Els jueus de l'Alguer*, dins «II Congrés Jueus», 85-89.

«... intent de conèixer una mica la comunitat jueva de l'Alguer durant els segles XIV i XV» (85), resumint els estudis anteriors sobre el tema, d'entre els quals destaca el que ha aportat tres-cents noranta-tres documents trobats a Càller, Archivio Municipale, cent cinquanta-nou dels quals corresponen a l'Alguer (86); d'altres procedeixen d'ACA, que encara no ha esgotat els seus fons; el 1381 els jueus de l'Alguer, ben representats en la societat local, ja havien començat de constuir la sinagoga. — J. P. E. [20.447

Joël COLOMER, *L'activitat prestamista d'una família jueva a Besalú a la primera meitat del segle XIV*, dins «Annals del Patronat Històric d'Olot i Comarca», 26 (2005), 13-22.

Els *Libri* o *Instrumenta iudeorum* de Besalú, conservats a l'AHC d'Olot, proporcionen notícia dels crèdits atorgats per Astruc Jacob i pel seu nét Isaac Astruc; buidats exhaustivament, l'autor n'indica els préstecs per anys, les quantitats totals prestades (3.672 i 3.336 sous, respectivament), els interessos cobrats, les escriptures de debitori, la finalitat dels préstecs, els deutors i la distribució territorial del crèdit, on és perceptible una certa concentració d'aquest devers les parròquies del sector oriental de la vegueria de Besalú. Hi ha dos quadres estadístics. — J. de P. [20.448

Meritxell BLASCO ORELLANA, *Manuscrito hebraicoaljamiado de la Biblioteca Nacional de Cataluña. "Codex Soberanas" (ms. núm. 3090, siglo XIV)* (Catalonia Hebraica, 1), Barcelona, Universitat de Barcelona 2003.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.449

Elisabeth GIRALT-LÓPEZ, *Un ritual de pregàries a Barcelona*, dins «I Congrés Jueus», 157-163.

El llarg sojorn de comunitats jueves a la diàspora, unit a l'absència de Temple a Jerusalem, obligà a establir una litúrgia jueva tant individual com comunitària; la tradició diu que la comunitat de Barcelona s'adreçà a l'Acadèmia de Sura demanant un ordenament de l'oració; la resposta hauria estat escrita per Amram ben Xeixna, el *Séder d'Amram Gaó*, el més antic dels *Sidurim* complets coneguts, amb una part per a la pregària d'entre setmana i una segona per a la sabbàtica i per a les festes anyals; limitat a aquelles reunions litúrgiques protagonitzades per almenys deu homes (159-160), el text només conté les indicacions pràctiques i es limita a assenyalar els fragments bíblics corresponents. Les darreres pàgines presenten els exemplars més antics (London, BL, *Mss. Or*. 1067; *Add.* 26978), Oxford, BodleianL (*Mss. Opp. Add. Q° 28*); Nova Iork, Jewish Theol. Seminary (*Ms.* 4074) i la bibliografia bàsica (161-163). — J. P. E. [20.450

Elka KLEIN, *Nasi'im and prohoms: Two Urban Elites*, dins «XVII Congrés Corona», II, 189-197.

En el seu apunt sobre la visita al call de Barcelona, Benjamí de Tudela consignà que hi havia ‚grans nesi'im' i nomena quatre cèlebres raus. L'autora es pregunta quin pot ésser el significat dels ‚nasi'im' barcelonins; el títol és sempre vinculat a grandesa, començant per la reial, pròpia de la nissaga de David, amb repercussions en el call de Narbona (191); a Barcelona compareix un Abraham Cavaller, títol que sembla correspondre a un càrrec intern de la comunitat, no pas a una nissaga, i molt menys noble; el grup social paral·lel al dels ‚nesi'im' hauria estat el dels prohoms (192-194). La documentació analitzada són els pergamins dels segles XI i XII de l'ACA, de l'ACB i de l'ADB. — J. P. E. [20.451

MOSHÈ BEN NACHMAN, *La "Disputa di Barcellona". Sefer Vikkuach haRamban*. Introduzione, traduzione dal testo ebraico e note di Francesco BIANCHI. Presentazione di Scialom BAHBOUT, Roma, Edizione Lamed 1999, 98 pp.

Francesco BIANCHI, *The Hebrew Language of the Disputation on Barcelona*, dins «II Congrés Jueus», 407-412.

En el primer títol l'autor es proposa «presentare una traduzione del testo», afegint la informació «che permetta al lettore di comprendere il contesto storico, religioso e ideologico della disputa» (6), col·loca aquella discussió dins marcs diversos, com són el judaisme de Sefarat i el català del segle XIII, presenta els protagonistes (22-26 i 31-32), i defensa que el dit *Sefer...* fou una revisió ampliada de l'acta llatina o catalana de la *Disputa...*, traduïda a l'italià (28-30), escrita per Nahmànides a petició del bisbe de Girona, Pere de Castellnou, i considera que la seva narració dels dos darrers dies de la disputa resulta genèrica i inconcreta. Després el rabí de Girona se n'hauria anat a Palestina. L'acta llatina o catalana és també pressuposada en la *Disputa mallorquina d'Inghetto Contardo*.

El segon recorda els estudis dedicats a aspectes diversos de la *Disputa de Barcelona* del 24-27 juliol 1274, que contrasten amb el desinterès envers amb la llengua de Nahmànides; l'autor assenyala dotze característiques gramaticals de la dita llengua, la darrera de les quals és la presència d'algunes paraules catalanes (412). El resultat global és que la llengua del *Sefer Vikkuach* és calcada damunt l'hebreu bíblic i rabínic i era fàcilment comprensible per a les comunitats tant de Catalunya com dels països veïns, de manera que fossin avisats de la nova forma de polèmica. — J. P. E. [20.452-20.453

Francesc X. Florensa i Puchol, Agustín Gamarra Campuzano, *L'excavació del jaciment arqueològic del carrer Sant Honorat, 3, de Barcelona*, dins «Tribuna d'Arqueologia» (2003-2004), 189-209.

Entre el 1999 i el 2003 es realitzaren els estudis previs i els treballs arqueològics en aquell jaciment urbà, que deixaren al descobert una ‚domus' del segle IV i un gran edifici dels segles XIII-XIV, en el qual comparegué un fragment d'olla del segle XII amb minsa inscripció hebrea: ‚M(e)LAJ' = ‚sal' (202), Hi ha bibliografia (208-209). — J. P. E. [20.454

Eduard Sierra Valentí, Santi Soler Simon, *Un document de l'any 1360 relacionat amb el fossar dels jueus de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 167-179.

Fet esment que els jueus enterraven en cementiri propi, ben separat del dels cristians, a Girona a Montjuïc, l'autor presenta un pergamí datat el 15 d'abril del 1360, conservat a Madremanya, arxiu familiar Vidal del Rissec, provinent d'alguna de les famílies emparentades; detalla el contigut del document, revocació d'una crida anterior, amb la qual el batlle reial de Girona havia prohibit que ningú no danyés aquell fossar dels jueus. Els danys eren causats pel bestiar que hom hi guardava o hi menava a pasturar. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.455

Anna Rich i Abad, *Família, patrimoni i individualitat. Les Dones Jueves a Barcelona entre 1349 i 1391*, dins «II Congrés Jueus», 375-393.

L'autora exposa la vida privada dels jueus medievals barcelonins els anys 1348-1391 a base dels protocols de Bonanat Rimentol i Pere des Pujol (AHPB), en els quals la dona té menys protagonisme i encara delimitat normalment pels afers familiars; recordades les condicions de vida que col·locaven la dona en situació d'una certa inferioritat, la documentació que l'afecta és repartida en quatre temes: relacions familiars (381-385), préstecs (388-389), contractes laborals (386-387) i procuradories o representacions en negocis (389-390); i no mancaren dones que destacaven per la seva personalitat (391). — J. P. E. [20.456

M. del Mar Blasco Ovejero, *La mujer judía en el ámbito laboral de la Edad Media*, dins «II Congrés Jueus», 395-405.

[Encara que el títol sigui molt ampli, de fet la documentació és gairebé tota catalana] d'ACA, *Canc., reg.*, i AHPB. Els contractes laborals de noies o dones jueves són de dues menes: per a aprendre un ofici persones d'un cert nivell, i per a realitzar una feina, persones de nivell inferior; però enllà d'això, que podia ésser la normalitat, trobem dones prestamistes, dides, metgesses, llevadores, i treballadores diverses en l'art del teixit; i procuradores d'encàrrecs rebuts d'homes o donadores elles de la procuradoria (398-403). Hi ha bibliografia (403-405). — J. P. E. [20.457

Joan Armangué i Herrero, *Els jueus a les primeres* Ordinacions *del Castell de Càller (1347). Nota per a una relectura etnològica*, dins «II Congrés Jueus», 73-83.

L'autor recull en aquestes pàgines en primer lloc les primeres notícies d'hebreus a Càller després de la conquesta del 1323; el 1347 (?) arribaven les primeres *Ordinacions fetes per los honrats consellers e prohòmens del castell de Càller en la cort de la vegueria del dit castell* (cf. 1032, n. 20.589), dins les quals hi ha tres articles (els 52-54) dedicats als jueus (78) i dos d'altres (els 107 i 124) que els afecten (78-79); tractant-se de prescripcions prou conegudes l'autor es pregunta per quina raó foren repetides: perquè Càller comencés de tenir el seu propi codi jurídic adaptat a la pròpia circumstància o perquè el grup cristià confirmés la seva superioritat jurídica? — J. P. E. [20.458

Simon SCHWARZFUCHS, *La Catalogne et l'invention de Sefarad*, dins «I Congrés Jueus», 187-210.

L'autor vol precisar la significació que tenia ‚Sefarad' en la seva primera etapa, abans d'esdevenir un concepte global i d'ús indiferenciat; i «l'originalité de la communauté juive de Catalogne par rapport à celle de Sefarad et sa volonté de la maintenir malgré toutes les pressions, politiques ou autres» (187). Tots els texts coneguts fins al moment de l'expulsió el 1492 equiparen Sefarat i al-Andalus i per tant, Sefarad és el país de sobirania musulmana, i el diferencien de Barcelona o Catalunya, sense que cap text integri Barcelona o Catalunya en Sefarad (187-191); per als temps, en què tot portava a convertir Sefarad en denominació de tota la Península, les comunitats catalanes de la diàspora s'hi contraposaren, primer a Roma i després en l'imperi otomà; a Roma, durant tot el segle XVI, es repetiren les decisions destinades a mantenir la Scola Catalana, si calgué unificada amb la dels Aragonesos, mai amb la dels castellans o de Sefarad, amb el resultat que encara el 1868, dels 4995 jueus de Roma, 838 pertanyien a l'Escola Catalana (192-196); després arribaria la unificació en la gran Sinagoga actual [al Lungotevere; però darrere la gran Sinagoga el carrer encara es diu ‚Via della Scola Catalana']. El cas de l'imperi otomà és prou més variat i és resumit en les pàgines 197-208; d'una banda, per documentació fiscal turca consta l'existència de calls catalans a Estambul, Edirne i Safed de Galilea i Salònica (198); de més a més, per *Responsa* de diversos mestres consta que la Sinagoga catalana de Salònica es partí en dues, la Vella i la Nova; són transcrits alguns dels dits *Responsa* (201-203); una altra font documental ve de les inscripcions funeràries en el cementiri jueu d'aquella ciutat (205-207). — J. P. E. [20.459

Gérard NAHON, Magen Avot *de Menahem B. Salomon Ha-Méiri: Catalans du Nord, Catalans du Sud*, dins « II Congrés Jueus», 159-166.

Ultra un monumental comentari al *Talmud*, el perpinyanès Menahem B. Salomon escriví *Magen Avot* (*Defensor dels avantpassats*), on reporta la visita d'algun deixeble de Nahmànides a Perpinyà a fi de convèncer el call local a assumir els costums gironins, quan els rossellonesos conservaven els propis, rebuts de les comunitats occitanes de Narbona, Besers, Carcassona, Montpeller i àdhuc de Provença; el *Magen Avot* reprodueix objectivament les raons d'uns i d'altres; les diversitats giraven entorn de tres punts: pràctiques litúrgiques, costums culinaris i celebracions de festes comunitàries o familiars (161-162); ultra la informació sobre els dits extrems, aquelles pàgines permeten de saber que tant Nahmànides com Shalomó ben Adret eren autoritats reconegudes al Rosselló; i de conèixer el conjunt d'obres d'autors jueus, al qual Menahem tenia accés (184-185). — J. P. E. [20.460

Florence TOUATI-WACHSSTOCK, *La halacha en Catalogne: un élement constituant de l'identité judéo-catalane*, dins «II Congrés Jueus», 167-173.

La ‚halacha' «est la loi rabbinique. Ce n'est pas un code de lois fixe, mais un immense corpus de textes basé sur la *Mishna* et le *Talmud*. La ‚halacha' codifie chacun des actes de l'individu et de la communauté» (167), en constant reelaboració gràcies a les aportacions, entre d'altres, de grans raus de la comunitat catalana (Nahmànides, Yom Tob Ishbili, Salomon ben Adret, Isaac bar Sheshet); ells havien elaborada una exposició ‚halàquica' específicament catalana, que l'autora estudia en doble estrat: el primer és el coneixement d'allò que en aquells segles era específic de la pràctica catalana; el segon és el descobriment dels mecanismes interns que actuaven dins el si de les comunitats catalanes. Un cas és la recitació del ‚Kol Nidrei' (anul·lació de prometences i juraments de l'any anterior), amb què algunes comunitats encetaven la solemnitat del Kippur i que en un ‚responsum' Isaac bar Sheshet diu que a Catalunya no és usat i aconsella de suprimir-lo (168-169), detall que indica fins a quin punt els mestres catalans eren capaços de configurar el poble, però també d'endevinar una intercomunicació dialogal constant entre mestres i poble, que permetia de suprimir costums inveterats (170-173). — J. P. E. [20.461

Danièle IANCU-AGOU, *Juifs de Catalogne - Juifs de Provence. Jalons pour une comparaison de leur culture au XVe siècle*, dins «I Congrés Jueus», 259-261.

Les primeres pàgines recorden, amb la corresponent bibliografia, les recents troballes de llistes de llibres hebreus, tant a Catalunya com a Provença; a Catalunya, entre Girona, Santa Coloma de Queralt (i Osca) pugen a més de 1200; a Provença són uns 250; la diferència més visible entre uns i altres és la major presència de llibres científics a Provença. — J. P. E. [20.462

Jordi CASANOVAS MIRÓ, *L'epigrafia hebrea a Catalunya a partir de 1956*, dins «I Congrés Jueus», 233-238.

Repàs de les inscripcions trobades a Catalunya del 1956 ençà, en què J. M. Millàs i Francisco Cantera publicaren el conjunt d'inscripcions hispàniques: el mateix Millàs en conegué set més de barcelonines entre el 1956 i el 1979; se n'han afegit onze de noves, en general fragments reutilitzats (234-235); a Girona les noves són setze, més homogènies (de 22 a 38), i han allargat en ambdós sentits la datació d'inscripcions gironines, entre 1198 i 1440 (236-237); a Castelló d'Empúries, han passat de tres a deu, la meitat de les quals es conserven completes (237-238). Hi ha notícia d'altres troballes en llocs diversos de Catalunya. — J. P. E. [20.463

Maria ALBÓ I SELMA, *Els mapes dels Calls de* La Catalunya Jueva, dins «II Congrés Jueus», 279-287.

Els actuals treballs de cartografia condueixen l'autora a reflexionar entorn els portolans medievals, dels quals dóna una visió global, seguida de paràgrafs dedicats a les característiques sobretot extensives de cada una de les cartes: d'Angelí Dulcert 1339, de l'*Atles català*, de Macià de Viladesters 1413, de Gabriel de Vallseca 1439 i de Pere Rossell 1468. — J. P. E. [20.464

Verónica VIVES, *La Biblia de Cervera: un modelo olvidado*, dins «II Congrés Jueus», 201-211.

Les primeres pàgines recorden l'existència de còpies de texts hebreus il·lustrats, particularment de Catalunya; tot seguit són exposats els paral·lelismes entre la coneguda com a *Bíblia de Kennicott*, ara a Oxford, Bodleian Library, i la que hauria estat el seu model, la *Bíblia de Cervera*, conservada a Lisboa, Biblioteca Nacional, ms. II. 72 (204-206), de les quals són transcrits en castellà els colofons (207-209). Hi ha bibliografia (210-211). — J. P. E. [20.465

Meritxell BLASCO I ORELLANA, Tessa CALDERS I ARTÍS, Josep Ramon MAGDALENA I NOM DE DÉU, *Els documents hebraics de l'Arxiu Comarcal de Cervera*, dins «II Congrés Jueus», 175-186.

Les primeres pàgines resumeixen la trajectòria d'un cerverí il·lustre, Agustí Duran i Sanpere, tant la dels tres anys de Guerra Civil com la dels anys posteriors, a partir de Josep M. Muñoz Pujol, *Agustí Duran i Sanpere. Temps i memòria*, Barcelona, Proa 2004 (175-178). La segona part, definit el concepte de ‚document hebraic' (178-179) i el projecte «Catalonia Hebraica», presenta un primer bloc d'onze curtes anotacions en hebreu (180-183); el segon bloc, català sota grafemes hebreus, és document únic, *Ordinacions del clavari de l'aljama cerverina* (183-184); el bloc terç és format per tres documents dotals o ‚ketubot', dins els quals s'han esmunyit mots catalans (184-186). — J. P. E. [20.466

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Dades documentals sobre la comunitat jueva de Cervera a l'Edat Mitjana*, dins «II Congrés Jueus», 111-137.

Aquestes pàgines no són una història completa, ans només recull de dades ja conegudes amb algunes d'inèdites sobre moments especials d'aquella jueria, totes extretes de Cervera, AHC; el primer jueu documentat és del 1280; segueixen resums documentats dels avalots del 1348, atribuint als jueus la Pesta Negra, i la represa de l'activitat (113-114); l'estructura de la comunitat i la segona sinagoga del 1385 (115-117); el nou saqueig del 1391 (117-118) i l'empenta posterior de la primera meitat del segle XV (118-120); la repercussió en el call (bé de la corona) de la Guerra entre Generalitat i Joan II (120-121) i la intervenció del call en els funerals dels monarques (121-123); les predicacions a i contra els jueus (123-125); notícies de conversos cerverins (125-127) i de llibres hebreus (127-129), en particular la *Bíblia* d'Astruc ben Issac ben Salomó ben Adret (129), els documents aljamiats, les declaracions de jueus en llengua catalana (130-131), el fossar dels jueus i l'expulsió del 1492 (133-136). Hi ha bibliografia (136-137). — J. P. E. [20.467

Josep M. Llobet i Portella, *Un document de l'any 1379 sobre jueus mallorquins a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera*, dins «Randa», núm. 49 (2002 = Homenatge a Miquel Batllori/2), 15-18.

Notícia d'un pergamí procedent de cobertes, ara a Cervera, AHC, i transcripció de la seva acta notarial (26 VIII 1379), en la qual dos jueus mallorquins, acusats judicialment d'avalotar llur comunitat en la festa de les Cabanyelles, celebrada a l'Escola dels Jueus, establien dos àrbitres i sota pena de cent lliure s'obligaven a estar a llur judici. — J. P. E. [20.468

Marcos Caballero, *Estudio genealógico de mi familia: de los Cavaller de Cervera a los Caballero de Esmirna*, dins «II Congrés Jueus», 213-221.

Descendent de jueus expulsats el 1492, l'autor ha reconstruït el passat de la seva família fins a trobar a Cervera els documents de les darreres generacions anteriors a l'expulsió, entre els quals hi havia una rama materna procedent de Llunell. Tenim ací des de la inscripció funerària de Salònica per a un exiliat, Salvador Cavaller, salvada el 1943 de la destrucció provocada per l'exèrcit nazi (215), i la documentació cerverina: «desde ese momento supe con absoluta seguridad que mi familia era catalana» (217), fins a les anotacions genelògiques dels Cavaller, conservades per Levy Ben Guerson en documentació del 1391 ara a Oxford (218-221). — J. P. E. [20.469

Prim Bertran, *Els jueus de la ciutat de Lleida. Alguns aspectes*, dins «Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus», núms. 24-25 (2003), 49-67.

Visió de conjunt de la història dels jueus de Lleida, que alhora permet de descobrir les grans possibilitats del tema. — J. P. E. [20.470

Amor Ayala i Cots, *Fonts per a l'estudi de la comunitat de Lleida. Recopilació de documents i estat de la qüestió* (Catalonia Hebraica, IV), Barcelona 2003, 272 pp.

Amor Ayala i Cots, *La comunidad judía de Lérida en la Edad Media. Fuentes para su estudio*, dins «Neue Romania», 31 (2004), 7-20.

Amor Ayala i Cots, *L'aljama de jueus de Lleida a la Baixa Edat Mitjana (ss. XIII-XIV): algunes consideracions entorn de les fonts hebrees*, dins «II Congrés Jueus», 139-157.

Amb aquests tres títols tenim una informació dels treballs de l'autora, centrats en les fonts per al coneixement de la comunitat jueva de Lleida en la baixa edat mitjana en particular en el del ‚segle d'or' d'aquella comunitat (1214-1391). Descartades les fonts epigràfiques, inexistents o almenys desconegudes, i els registres notarials, que a Lleida només comencen

ben entrat el segle XVI, resta la documentació d'arxiu, bàsicament la del Reial de Barcelona (ACA) i dels lleidetans de la Paeria i de la Seu, de la qual depenen els estudis anteriors; però hi ha d'haver font d'informació des de l'altra banda i, encara que limitada, existeix: són els *Responsa* dels rabins Salomó Abraham ben Adret, Nissim ben Reuben Girondí i Ishaq ben Sheshet Perfet, en les pàgines dels quals hi ha dues-centes divuit referències al qahal de Lleida i només cent vint-i-sis al de Girona i cent dotze al de Perpinyà (143). Són aplicacions, entre doctrinals i pràctiques, de principis bàsics (*Bíblia*, *Talmud*, *Midrashim*), a situacions noves de les comunitats jueves, formulades per rabins reconeguts com a capacitats per a les esmentades aplicacions, entre els quals, per la quantitat de consultes i responsa, destaca ben Adret (148-149), de la mateixa manera que d'entre la multiple temàtica consultada (149), destaquen les informacions sobre l'estructura administrativa de l'aljama de Lleida (150-153). Val a dir que, tractant-se d'una literatura administrativa és més aviat feixuga (153-154). Hi ha bibliografia (154-157). — J. P. E. [20.471-20.472-20.473

F. Andreu Lascorz i Arcas, *La Comunitat Jueva de Montsó*, dins «II Congrés Jueus», 329-349.

Situat fins fa poc dins el bisbat de Lleida, Montsó es trobava al límit entre les terres de parla catalana i les d'aragonesa; els jueus hi són documentats des de la conquesta cristiana, però sembla que foren particularment afectats per la Pesta Negra, en què fins i tot haurien estat robades làpides del cementiri (330). L'autor aplega totes les referències documentades al passat dels jueus de Montsó, començant per la Pesta Negra, particularment nefasta, la comunitat jueva de Montsó, també sotmesa al senyoriu dels Templers, excepcionalment favorable a la doctrina de Maimònides; la bonança econòmica del segle XIII; el ‚responsum' de Salomó ben Abraham ben Adret i el d'Ishaq ben Seset Perfet a l'aljama de Montsó; un document de compra-venda en hebreu 1274; decisions oficials sobre problemes econòmics; retorn dels jueus a Montsó després del procés contra els templers; l'atac dels ‚Pastorells' a Montclús; el savi jueu Abraham Gallipapa; la pàgina sobre Montsó de Salomoh ibn Verga; la tragèdia del 1391 i la llista de jueus i jueves (350 persones) del 1397. El segle XV amb conversos, llocs en la sinagoga i expulsió del 1492. — J. P. E. [20.474

Carme Batlle i Gallart, *Els primers jueus prestadors a la Seu d'Urgell (mitjan segle XIII-inicis del XIV)*, dins «Urgellia», XV (2002-2005), 337-414.

Fa una quinzena d'anys l'autora publicava la primera part d'aquest estudi [cf. «ATCA», XIII (1994), 578, núm. 9.327] i ara el completa, sempre, bàsicament, a partir dels *Fons notarials* de l'ACat. d'Urgell. Les primeres pàgines recorden la configuració jurídica de l'aljama urgellenca a base del privilegi o carta de franquesa i immunitat atorgada pel bisbe-baró de la Seu, Arnau de Lordat el 1327, on els era atorgada omnímoda facultat de comerciar i que podien habitar en qualsevol lloc de la Seu; llur activitat comercial, delimitada de fet dins la comarca, és coneguda pels documents notarials, on destaquen les famílies Simó (pare i fill), Borgonyó i Mazeres (338-241); aquests tres noms determinen l'estructura de l'estudi inicial, car les pàgines 341-349 informen de les activitats documentades dels prestadors Simó, les 350-356 de les de Benleveina Borgonyó, i les 356-384 de les de la família Mazeres, on també som informats que les dificultats del Mal Any Primer ja es feien sentir en els immediatament anteriors (373-384); les pàgines finals informen dels préstecs d'Abraham Lleó Cohen (384-388), de Bonet de l'Oli gendre (388-390), d'Abrahem Leví i muller (390-393) i d'altres prestadors urgellesos (393-400); l'estudi s'acaba amb la indicació de dificultats i de característiques peculiars dels préstecs i negocis amb ells connexos dels jueus de la Seu (398-403). Són transcrits set documents dels anys 1263-1338 (404-413), amb llista dels jueus urgellesos documentats (413-414). — J. P. E. [20.475

Asunción Blasco, *Los judíos de Zaragoza y el comercio de paños*, dins «XVII Congrés Corona», I, 223-239.

Aquestes pàgines es basen en l'AHProtocolos de Saragossa. Aquelles operacions de comerç de drap tenien un punt de destí; d'entre els vint-i-tres coneguts, Catalunya és repetida tres vegades, Camprodon, sis; i Perpinyà, dues (226-227). — J. P. E. [20.476

Yolanda Antín, *La* kavanah *en el "Comentario a la liturgia cotidiana" de Azriel de Gerona*, dins «I Congrés Jueus», 165-174.

Azriel, deixeble d'Isaac el Cec, és al segle XIII un dels més importants mestres cabalístics del grup de Girona. El *Comentari a la litúrgia quotidiana* formula una aplicació dels principis de la càbala a la pregària jueva, en la qual distingeix quatre elements (no passos diversos i successius) a combinar: la pronúncia oral de les fórmules de pregària; la sobreposició de la simbologia cabalística a les dites fórmules; l'elevació de la fórmula pel camí de la simbologia gràcies a la ‚kavanah'; i l'entrada momentània en el coneixement de la divinitat o de les seves ‚sefirot', de l'‚En-Sof', més enllà del qual no es passa (167 i 169); la ‚kavanah' és l'ingredient que va transformant els primers elements i porta l'ànima al quart, que no seria altra cosa que una pregustació del retorn a la Font que s'esdevé ‚post mortem' (171-172). Hi ha bibliografia (172-174). — J. P. E. [20.477

Antoni Gonzalo i Carbó, *El misterio del hilo azul: el simbolismo del color azul de 'Azri'el de Girona a Barnett Newman*, dins «II Congrés Jueus», 413-443.

L'autor parteix de les afirmacions d'Azriel de Girona, vinculant el color blaucel (tekhelet) a una de les nou Sefiroth, la Hokhmah / Saviesa, doctrina que seguiria influint tant en la literatura com en l'art contemporanis (415, 425-427). Recordada la llista de les nou Sefiroth (419-420) i llur síntesi en Malkhut / Reialesa, també vinculada al blaucel, és exposada en aquestes pàgines la teoria cabalística dels colors i la seva aplicació a objectes d'ús diari en la litúrgia, on no manquen referències al mateix Azriel (417, 429-431, 438) o a Nahmànides (433). — J. P. E. [20.478

Joan Ferrer, *El Comentari al* Càntic dels Càntics *d'Avraham ben Itskhaq ha-Leví* Tamakh, dins «I Congrés Jueus», 147-155.

Gironí almenys de residència, vivint entre el segles XIV i XV, i hereu dels grans autors jueus de Catalunya, escriví d'altres comentaris bíblics, que només coneixem incomplets. El *Dels càntics*, conservat en dotze manuscrits i en dues edicions dels anys 1558 i 1611, exposa el text bíblic en doble pla, el d'allò que diu la lletra, que és el festeig entre dos enamorats, i el profund, que és la relació amorosa entre Ihavè i el seu Poble, vista a través de la literatura talmúdica i dels comentaris dels seus mestres, amb la constant repetició que Déu és el redemptor del Poble. Les darreres pàgines ofereixen traducció catalana de la *Introducció*, del *Prefaci* i dels tres primers versos del *Càntic* (151-155). — J. P. E. [20.479

F. Andreu Lascorz Arcas, *El 1391 i el rabí Khasdai Cresques*, dins «I Congrés Jueus», 293-297.

Aquestes pàgines subratllen l'activitat dels reis i de Khasdai Cresques darrerre d'ells per a posar fre a l'onada antisemítica de l'estiu 1391; es basa en documentació ja publicada per Jaume Riera i Sans i per Yitzhak Baer [d'aquesta es pot deduir que el 1391 el Consell Municipal de València ja escrivia als reis en castellà del segle XX (294-295)]. — J. P. E. [20.480

Guido MENSCHING, Frank SAVELSBERG, *Reconstrucció de la terminologia mèdica occitanocatalana dels segles XIII i XV a través dels llistats de sinònims en lletres hebrees*, dins «I Congrés Jueus», 69-81.

Shem Tob ben Isaac de Tortosa (1194-c. 1264) traduí a l'hebreu el *Kitâb al-Tatsrîf* d'Abû l-Qâsim al-Zahrâwî amb el nou títol de *Sefer ha-Shimmuix*, que completà amb dos llistats de sinònims en hebreu, àrab i romanç; aquesta traducció es conserva en tres manuscrits: Oxford, Bodleian Library, Hunt Donat 2/Neubauer 2.119; París, BN, haebr. 1.163; i Biblioteca Apostòlica Vaticana, Haebr. 540. La part central de l'article exposa el treball de desxiframent dels lemes i la dificultat de donar una vocalització medieval als mots de la llista en romanç, que no ha donat resultat ni en francès ni en castellà, i sí, en canvi en occitanocatalà i en algun cas en variant provençal. Sembla que pel contacte del català amb l'àrab de Tortosa cap al Sud, el vocabulari mèdic àrab s'hauria catalanitzat i a través del català hauria passat a l'occità. Hi ha bibliografia (80-81). — J. P. E. [20.481

Judit TARGARONA I BORRÀS, *Correspondencia literaria entre Vidal Abenvenist y Salomón de Piera según el* Diwan *de Piera*, dins «II Congrés Jueus», 289-308.

La importància literària de de Piera resultaria del fet que, si segons Martí de Riquer pels cançoners del Consistori de la Gaia Ciència només li són conegudes dues poesies, al *Diwan* els poemes són més de 410 i molts els texts en prosa rimada, lletres, etc. El *Diwan*, sencer o no, s'ha conservat en vint-i-un manuscrits. L'autora resumeix cinc dels poemes (290-292), i la correspondència entre aquells dos poetes, amb quatre lletres de cada un (292-302). Dins els resums, l'autora ha traduït fragments textuals, alguns en vers i ha aplegat la bibliografia (302-308). — J. P. E. [20.482

Eulàlia VERNET I PONS, *Mètrica i estròfica en la poesia de Meixul·lam ben Xelomó de Piera: paral·lelismes hebreus, àrabs i occitans*, dins «II Congrés Jueus», 39-58.

L'autora parteix del pressupòsit que aquell autor «devia ésser coneixedor de totes tres tradicions», raó, per la qual en l'anàlisi de la lírica del poeta gironí li ha calgut estudiar la mètrica hebrea i sinagogal, la mètrica àrab clàssica o vulgar i la tardollatina i romànica, eclesiàstica o profana (40). Recordada la trajectòria biogràfica de Meixul·lam (40-41), és sintetitzada la mètrica quantitativa emprada normalment per ell, la de la «poesia àrab clàsica, tan magistralment adaptada... en la poesia profana dels jueus d'Al-Andalus» (41), i la dels poemes més pròxims a la poesia dels trobadors, també dels trobadors catalans (44-51); i com a mostra de trobar clus posa en paral·lel dues estrofes de Meixul·lam i altres dues de Pèire d'Auvernha (52). Hi ha bibliografia. — J. P. E. [20.483

Esther JIMÉNEZ, *Un poema laudatorio de Mêsullam ben Selohmoh de Piera (s. XIII): A Yishaq (reflexiones sobre el lenguaje)*, dins «II Congrés Jueus», 59-71.

Amic dels grans cabalistes de Girona, crític amb Maimònides, de Piera ha deixat quaranta-nou poemes; l'autora es fixa en el núm. 16, ‚diwan' dedicat a un amic, que canta la reconciliació entre ells dos i les virtuts que triomfen en la victòria de l'amistat, alhora que precisa certs aspectes del llenguatge. És transcrit el text hebreu dels quaranta-nou versos (66-67), que són ací traduïts i anotats (67-71). — J. P. E. [20.484

Aina BALASTEGUI I MEDINA, Eduard PONTE PELLICER, *Càbala i Catarisme. Estat de la recerca a l'entorn de les possibles influències del Catarisme en la Càbala del segle XIII en territori de llengua catalana*, dins «I Congrés Jueus», 175-186.

Per principi, entre el catarisme i la seva doctrina bàsica dels dos principis contraposats, i la càbala, que és l'ascensió de tot l'home fins al coneixement de l',En-Sof', parcial en aquest món, total en l'altre, les possibles relacions entre les dues doctrines només poden trobar-se en algun punt secundari (179); però han anat sorgint problemes concrets, com el de la transmigració de les ànimes, recordat per Azriel de Girona, però fins i tot el planteig del problema és diferent en les dues doctrines i per a algun cabalista només s'havia plantejat en la transmigració d'ànimes en cossos d'animals (181-182); els autors creuen que aquest i algun altre punt demanen més estudi. — J. P. E. [20.485

Josep RIBERA I FLORIT, *La controvèrsia maimonidiana a Provença i Catalunya*, dins «II Congrés Jueus», 19-36.

Josep RIBERA I FLORIT, *El rerafons filosòfic de la controvèrsia maimonidiana a Provença i a Catalunya*, dins «I Congrés Jueus», 91-104.

L'autor comença el primer article resumit biografia, bibliografia i idees de Moixé ben Maimon (Maimònides) (19-22) i la controvèrsia que aquestes suscitaren tant a l'Orient com a l'Occident (23-25), amb llur moment culminant que coincidí amb el de la irrupció a l'Europa Occidental dels llibres cosmològics d'Aristòtil; Mushullam ben Shelomó de Piera fou un dels seus principals crítics, tal com demostren els fragments de poemes seus ací traduïts (26-32). Les darreres pàgines resumeixen la controvèrsia entorn Maimònides, exposada amb més detall en el segon títol.

L'autor hi enceta el tema, distingint entre els esdeveniments històrics i les raons socials i ideològiques que emmarcaren la controvèrsia entorn Maimònides; els seus llibres *La guia dels perplexos* i *El llibre del coneixement* desfermaren un temporal primer a Occitània, començant per Llunell, polèmica que aviat arribà als mestres de Barcelona; la classe alta (‚nessiïm') tirava a maimonideana, la menys il·lustrada a tradicional; la controvèrsia s'acabà a França amb l'expulsió dels jueus pel rei de França el 1306, però a Catalunya, Salomó ben Adret, amb el consentiment de tota la comunitat de Barcelona, el 26 de juliol del 1305 promulgà per als estudiants menors d'edat (25 anys) la prohibició d'estudiar les obres de física o de metafísica dels filòsofs grecs. Darrere la controvèrsia i la prohibició hi havia la lluita (també viva en les universitats contemporànies de la Cristiandat entorn l'averroisme) entre l'ensenyament tradicional, d'arrel neoplatònica, i el nou, basat en els llibres, sobretot la *Física* i la *Metafísica* d'Aristòtil. — J. P. E. [20.486-20.487

Abraham DAVID, *From Barcelona to Eretz-Israel. Early-Fourteenth-Century Aliyah by two of Rashba's Students*, dins «I Congrés Jueus», 211-217.

Barcelona figura ací només com a punt de sortida d'una peregrinació a la terra d'Israel de dos alumnes de Salomó ben Adret en el pas del segle XIII al XIV, un d'ells de Sòria i l'altre de Sicília. — J. P. E. [20.488

Tessa CALDERS I ARTÍS, *La literatura hebrea de creació dels jueus catalans: una aproximació*, dins «I Congrés Jueus», 105-119.

L'autora delimita el camp de la seva exposició en el de la creació literària en llengua hebrea i la concreta en els dos gèneres de poesia profana i de narració en prosa rimada. Destaca tres poetes: Zerakhia ben Itskhaq ha-Leví Gerundí, del qual recorda l'elegíac *Plany per la mort de Ponç de Mataplana*; Meixul·lam ben Xelomó de Piera, considerat el millor poeta entre els hebreus catalans, autor de quaranta-nou poemes, captivat per la poesia trobadoresca, tant de tema amorós com de controvèrsia; Moixè ben Natan de Tàrrega, paral·lel de Cerverí de Girona, el qual en el seu himne i en les cinquanta-vuit poesies breus es manifesta condolgut per la

decadència moral; i Xelomó ben Reuven Bonafed, també veí dels provençals, tant en la poesia amorosa com en els comentaris als esdeveniments (110-115). En prosa rimada, Iossef ben Meïr Ibn Zabara en el *Llibre de les delícies* narra un somni on encabeix tota mena de gèneres literaris; i Avraham ben Xemuel ha-Leví ibn Khasdai ens ha deixat l'adaptació del *Barlaam i Josafat*, parcialment almenys paral·lel del *Blanquerna* (115-119). — J. P. E. [20.489

Marc D. MEYERSON, *Jews in an Iberian Frontier Kingdom: Society, Economy and Politics Morvedre (1247-1391)* (The Medieval and Early Modern Iberian World, 20), Leiden-Boston, Brill 2004, XIX i 306 pp.,amb tre mapes.

Marc D. MEYERSON, *A Jewish Renaissance in Fifteenth-century Spain* (Jews, Christians and Muslims from the Ancient to the Modern World), Princeton i Oxford, Princeton University Press 2004, XX i 272 pp., sis reproduccions i tres mapes

Els dos volums d'aquest estudi són tots dos dedicats a l'aljama de Morvedre, el primer fins al pogrom del 1391 i el segon fins a l'expulsió del 1492. Morvedre era una vila menuda i durant aquell segle i mig el gran esdeveniment fou la Pesta Negra, acompanyada per les campanyes de les Unions contra Pere III el Cerimoniós i la guerra de Castella, que posà setge a Morvedre; aquella aljama fou l'única (o una de les poques) que, refugiada al castell, sortí intacta del ‚pogrom' del 1391. L'autor reconstrueix la vida diària de l'aljama a l'interior de la població a base de les informacions proporcionades pels protocols notarials. Les informacions documentals, analitzades a la menuda, obliguen a no associar-se a la versió, segons la qual l'expulsió seria el resultat de la constant decadència de la comunitat jueva, car la vida col·lectiva de l'aljama seguí durant el segle XV un curs totalment normalitzat, entre d'altres raons perquè no es trencaren les relacions entre els que continuaren jueus i els conversos. — J. P. E. [20.490-20.491

Víctor FARÍAS ZURITA, Iudei de Petralata. *Un estudi sobre les activitats econòmiques dels jueus d'una vila catalana a l'entorn del 1300*, dins «I Congrés Jueus», 239-256.

L'autor es proposa «estudiar les activitats econòmiques del col·lectiu de jueus» d'una població catalana, presentant una mostra d'allò que ha proporcionat l'escorcoll sistemàtic d'una desena dels registres notarials conservats a Girona, AH, dels anys 1298-1318, que contenen dues-centes vint-i-dues actes de préstec, que pugen a 15.104 sous; fora d'excepcions, tota l'activitat documentada dels jueus de Peralada era la de prestamistes, que cobraven capital i interès en diners, aquest d'un 8% de mitjana (246); hi ha llista nominal de prestadors (248-249) i deutors, aquests pertanyents a totes les classes socials, també de la rodalia (250-254); resultat: els jueus de la vila acapararen «una bona part dels negocis crediticis» i es va dedicar preferentment al préstec de diner a interès (255). Els jueus de Peralada no consta que formessin aljama ni cap estructura col·lectiva (240). — J. P. E. [20.492

Josep Vicenç NICLÓS, *El llibre de l'Educació (Séfer ha Hinnuix)*, dins «II Congrés jueus», 351-364.

Inventari i exposició dels sis-cents tretze preceptes positius i negatius de la llei mosaica, d'autor català, la identificació del qual no és segura (352-353); en l'explicació dels dits preceptes s'han esmunyit mots catalans del segle XIII, que l'autor precisa en la part central de l'article (354-363), tant si es tracta d'animals o de parts d'animals, de peixos o de peces de vestir o de vestuari litúrgic, coses i mots que eren utilitzats tant per jueus com per cristians. Al final hi ha llista dels mots afectats (364). — J. P. E. [20.493

Martinen BERTHELOT, *Mirada als estudis sobre els jueus de Catalunya Nord: Situació i problemes d'investigació*, dins «I Congrés jueus», 263-271.

Més que una descripció bibliogràfica aquestes pàgines són una instantània de la situació dels dits estudis en els Comtats; les aportacions anteriors són sobretot dues: la sèrie d'articles de Pierre Vidal a la «Revue des Études juives» dels anys 1887-1888; i el llibre de Richard Emery sobre l'activitat econòmica dels jueus de Perpinyà, del 1959; és un fet que els estudis de zones més extenses no s'aturen als Comtats, ni des del Nord ni des del Sud; és veritat que els arxius poden proporcionar sorpreses, com també les poden proporcionar arxius fins ara més o menys estudiats (Perpinyà, Puigcerdà); però hi ha dificultats, car el possible estudiós hauria de tenir bona coneixença de llatí i de català medieval, també d'hebreu; malgrat tot, els nous recercadors existeixen. — J. P. E. [20.494

Tessa CALDERS I ARTÍS, *Alfons III i les Ordinacions de 1331*, dins «II Congrés jueus», 309-328.

Les primeres pàgines són una síntesi de la trajectòria ascendent de la Casa de Barcelona, i amb ella la de la comunitat jueva, des d'abans que li fos agregat el Regne d'Aragó fins a Alfons III el Benigne, presentat com a comte consort d'Urgell, com a primogènit des del 1319, que capitanejà la conquesta de Sardenya, i com a rei successor de Jaume II des del 1327 (309-320). Però a partir d'aquest any les dificultats s'acumularen damunt rei i regnes, arribant al cimal el 1333, ‚mal any primer'; una solució econòmica podia consistir a exprémer al màxim la capacitat contributiva dels jueus, objectiu de les *Ordinacions* del 15 novembre d'aquell any mitjançant el control de la capacitat econòmica de persones i d'aljames (325-327); molts de jueus consideraren inacceptable aquell control i amenaçaren amb exiliar-se; el rei derogava les dites *Ordinacions* el 7 de gener del 1334 (328). — J. P. E. [20.495

Enric MATEU BOADA, *Notes sobre les mencions a jueus en els Llibres de Claveria (Tortosa, segles XIV i XV)*, dins «I Congrés Jueus», 299-315.

L'autor fa una observació prèvia: la primera informació sobre jueus medievals catalans procedia de la documentació reial; la segona, de la documentació notarial; ara pot arribar un nou pas, a base de documentació municipal, i de les diverses seccions de l'AM en l'AHCTerres de l'Ebre, l'autor ha escollit els *Llibres de Claveria*, perquè les seves dades són les més concretes, tant en la part de rebudes com en la de dades comunes i en la de dons graciosos (300-301); la Ciutat rebia de l'aljama cent sous anyals per la participació d'aquesta en serveis col·leccius propis de la ciutat (p. e., carniceria) o la quantitat corresponent en despeses col·lectives (com la reparació de murs). Quant a les eixides o dades comunes, el principal capítol de les quals era el pagament de censals, la presència de jueus és pràcticament nul·la, car sembla que ells no invertien en censals al 5% anyal, ans es dedicaven a préstecs de venciment més ràpid i més elevat, raó per la qual no consten jueus com a perceptors de censals en el quadre que unifica les dades (303); figuren, en canvi, en el capítol de dades comunes per altres conceptes, com el de corredors de capitals, quan la ciutat necessitava un préstec amb urgència i s'havia de valdre de la mediació de jueus (quadres: 306-309); l'altre capítol, el de dons graciosos, reflecteix el ritme de conversions, que cresqué de forma considerable els anys 1391 i 1416 (gràfic: 313). Hi ha bibliografia (314-315). — J. P. E. [20.496

Eduard FELIU, *La trama i l'ordit de la història dels jueus a la Catalunya medieval*, dins «I Congrés Jueus», 9-29,

La compilació documental sobre els jueus de la Península Ibèrica és ingent i tothora vàlida, mentre ningú no sigui capaç de millorar-la, però cal sotmetre a crítica la visió de conjunt que hom en general en deduí, car és partidista i àdhuc demagògica, amb la seva contraposició

entre la religiositat jueva i el racionalisme del món grecoromà, cosa que hauria afeblit els jueus de Sefarad, als quals, a diferència dels nòrdics, mancà la valentia d'acceptar el sacrifici suprem del martiri. Per contra, es va imposant també entre els actuals historiadors hebreus una valoració ben diversa, que, seguint Thoma S. Kuhn i Hans Küng, l'autor formula a base de la categoria metodològica de ‚paradigma', pròpia de cada gran període històric; el medieval tindria el seu i sota el seu prisma s'ha de veure l'existència dels jueus a Catalunya des de temps remotíssims, formant una unitat humana entre el judaisme de Sefarad (Espanya) i el de Tsarefat (França); és en aquesta unitat humana i cultural que cal pensar les nostres comunitats jueves, tal com elles hi vivien plenament integrades, també en la llengua, llegant una «de les aportacions més riques que mai s'hagin fet a la cultura i a la civilització hebrees» (22), amb autors de la categoria d'Abraham bar Hiyya, Mossè ben Nahman, Salomó ben Adret, Hasdai Cresques i Josef Caspi (22-28). L'autor acaba reivindicant que els escriptors jueus formin part de la Història Literària de Catalunya [i em permeto de dir que, dins les seves possibilitats, des que existeix, ATCA no ha fet altra cosa]. — J. P. E. [20.497

Jean Pierre ROTHSCHILD, *L'état présent de la recherche en philosophie juive médiévale*, dins «Revue des études juives», 164 (2005), 251-268.

Ultra les obres generals, aquestes pàgines ofereixen indicacions de bibliografia especialitzada sobre Nahmànides (255), Abraham ibn Ezra (257), Hasdai Crescas i Joseph Albo (258). — J. P. E. [20.498

Mauro ZONTA, *The Autumn of Medieval Jewish Philosophy: Latin Scholasticism in Late 15th-Century Hebrew Philosophical Literature*, dins *Herbst des Mittelalters. Fragen zur Bewertung des 14. und 15. Jahrhunderts*, curantibus Martin PICKAVÉ – Jan AERTSEN, Berlín-New York, Walter de Gruyter 2004, 474-492.

Mauro ZONTA, *Il pensiero ebraico tardomedievale*, dins *La causalità. Causality. La causalité. Die Kausalität*, curantibus Pasquale PORRO, Costantino ESPOSITO, Turnhout, Brepols 2003, VII-710 i «Quaestio. Annuario di Storia della Metafisica», 2 (2003), idèntica numeració.

L'autor passa revista a les obres d'autors cristians que foren o havien estat traduïdes a l'hebreu en aquells segles finals de l'Edat Mitjana; hi trobem l'*Ars brevis* de Ramon Llull, les *Quaestiones super XII libros Metaphysicae*, el *Tractatus abbreviatus de modis distinctionum*, i les *Quaestiones de tribus principiis rerum naturalium* d'Antoni Andreu, les *Quaestiones super octo libros Physicorum*, de Joan Marbres (Canonicus), i el *Tractatus de unitate universalis*, de Vicent Ferrer.

El mateix autor ha oferta la redacció italiana de la seva recerca. — J. P. E. [20.499-20.500

Esperança VALLS I PUJOL, *Estat de la qüestió dels estudis sobre ciència jueva medieval als territoris de llengua catalana: Aproximació I*, dins «II Congrés Jueus», 223-278.

Tot i que al binomi ‚ciència i jueus catalans' no li han mancat estudiosos, entre els quals destaca Josep M. Millàs i Vallicrosa, l'autora ha de constatar que no existeix en aquest moment cap grup de treball establert sobre el tema, i per això ella formula els objectius de la recerca (226-228), recorda els investigadors actuals i llurs camps de treball, sobretot medicina, astronomia i astrologia (229-231); tot seguit, dóna una primera llista de *Jueus que tractaren de ciència en terres catalanes*, de cada un dels quals assenyala les possibilitats d'estudi, com per exemple, esbrinar la validesa de la traducció del *De iudiciis astronomiae* d'Arnau de Vilanova, realitzada per Abraham Avigdor (231-240); segueix la bibliografia relativa als temes següents: alquímia, astrologia, astronomia, cartografia i ciències navals, ciència en general, ciències naturals, farmacologia, física, matemàtiques, medicina, traduccions, i llurs influències (240-266), una llista de recursos per a ampliar l'estudi dels jueus versats en ciència (267-

274), i bibliografia de les edicions i traduccions d'obres d'autors jueus catalans (274-278). — J. P. E. [20.501

Josep Enric RUBIO ALBARRACÍN, *L'ànima recorda i entén que les havia recordades i enteses en el* Llibre de contemplació: *raons necessàries a propòsit de la Trinitat en l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem dins «Actes Llul·lianes», 145-166.

L'autor comença recordant els estudis fets fins ara, també els seus, esbrinant els primers passos vers l'Art lul·liana en el *Llibre de contemplació* (145-147); ara es fixa en la segona distinció de l'*Ars compendiosa*... perquè els setze modes universals i les set qüestions, que es poden resoldre mitjançant aquests modes, també es troben prefigurats en el *Llibre...* (147). Es fixa en particular en els tres primers de l'*Ars...* i sobretot en el terç (significació) i insisteix en el detall que, en ambdues obres, segons Llull tant si el punt de partida de la significació és la realitat divina, com la creada i en especial la humana, sempre condueix a descobrir tant la unitat d'ésser com la trilogia d'individus: «si el món i els seus individus han estat creats en unitat d'essència i en trinitat, signifiquen que el creador que els ha creat és en unitat i en trinitat...» (153), doctrina ben representada en diversos capítols del *Llibre...*. Hi ha bibliografia (166). — J. P. E. [20.502

Joan SANTANACH I SUÑOL, *«Cové que hom fassa apendre a son fill los XIIII articles»: la* Doctrina pueril *com a tractat catequètic*, dins *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (segles XIII-XV)*. «Actes del III Col·loqui "Problemes i mètodes de literatura catalana antiga". Universitat de Girona, 5-8 juliol de 2000». Edició de Lola BADIA, Miriam CABRÉ i Sadurní MARTÍ (Textos i estudis de cultura catalana, 85), Barcelona, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2002, 419-431.

Joan SANTANACH I SUÑOL, *Manuscrits, còpies i traduccions. Ramon Llull i la transmissió de la* Doctrina Pueril, dins «Actes lul·lianes», 297-324.

El primer títol recorda els precedents en l'estructuració de catecismes a base de septenaris, que des del *De quinque septenis* d'Hug de Sant Víctor arriben a la *Somme Le Roy* de fra Llorenç d'Orleans, contemporània de Llull i traduïda al català; després recorda cada un dels septenaris que constitueixen la part catequètica de la *Doctrina pueril*, un dels quals és absolutament propi de Llull, el dels *Set dolors de Nostra Dona*.

El segon títol recorda que la *Doctrina pueril* s'ha transmès en dinou còpies catalanes medievals i cinc de modernes més una de parcial, en quatre d'occitanes i una de francesa (també en dos incunables) i en dues de llatines; les occitanes, franceses i llatines pertanyen a la mateixa branca (305: esquema), i les dues darreres, de més a més, són acomunades per una característica, la d'introduir un capítol sobre la cavalleria (318-320, text llatí de Lió, BM, ms 258); són exposades hipòtesis diverses sobre el moment en què foren realitzades les dites traduccions (306-312) i sobre el dit capítol afegit (312-315). [Quant al moment en què fou escrit, veig que l'autor no s'ha adonat que hi manca qualsevol referència al paper dels ‚milites' en la possible recuperació de Terra Santa (en els dos títols del *Passatge* són esmentats els ordes militars), ja que limita les funcions del ‚miles' a la col·laboració amb un ‚princeps' en l'administració de l'Estat, detall que portaria a datar el capítol abans del 1291, i encaixaria amb la hipòtesi montpelleresa tant anterior com posterior a la primera estada a París, on es pogué adonar de la importància dels cavallers per a la integració d'Occitània al regne de França després de Muret, importància que l'estada a París li hauria confirmat: és només una hipòtesi]. Les darreres pàgines contenen la bibliografia (231-234). — J. P. E. [20.503-20.504

Markus ENDERS, *Die Philosophie der Religionen bei Lullus und Cusanus: Gemeinsamkeiten und Diferenzen*, dins *Llull-Kues*, 41-81.

Ja fa més de mig segle que començaren els estudis de l'influx de Llull en el pensament de Nicolau de Cusa en el tema de la comparació entre religions i en les primeres pàgines són resumits els de Ludwig Möhler, del 1943, d'Eusebi Colomer, del 1961, i el de Walter Andreas Euler, del 1990, amb el resultat que Llull aspirava més a una única religió, la cristiana, mentre Cusa pensava més en una convergència concordant de diferències decidida a insistir en les doctrines bàsiques (42-51, en particular 50, núm. 7). L'autor es proposa completar l'aportació d'Euler amb el propi estudi del *Llibre del gentil...* sobre la insuficiència de la religió jueva (55-60), i de l'Islam (61-70), i sobre la veritat objectiva de la religió cristiana (71-79), i arriba al resultat que Llull deixa prou clar que l'única religió vàlida és la cristiana, però que la conversió pot veure's molt dificultada per l'arrelament personal a la religió de naixença; per a Cusa, en canvi, la convençuda demostració metafísica del monoteisme trinitari cristià i de l'encarnació del Verb, en la línia del platonisme de Chartres, és implícitament reconeguda per jueus i musulmans i que, per això poden ésser considerats cristians anònims (79-81). — J. P. E. [20.505

Makus Riedenauer, *Zur Bewältigung religiöser Differenz bei Raymundus Lullus und Nikolaus Cusanus*, dins *Llull-Kues*, 83-103.

Algun investigador havia afirmat que quant a la superació de les diferències religioses aquells dos teòlegs només divergien a l'hora d'assenyalar-ne les bases teològiques, però l'autor considera que hi ha d'altres diferències com el principi cusà de la pressuposició, d'on deriven diferències filosòfiques i un concepte divers de la unitat religiosa (84), i estudia el tema en el *Llibre del gentil* (85-102), amb el resultat que cal aprendre a conviure amb les diferències religioses tant en el pla del discurs com en la íntima clarificació i diferenciació de la fe cristiana (103). — J. P. E. [20.506

Antoni Bordoy Fernández, *Variacions entorn del concepte lul·lià de ‚matèria'*, dins «Actes lul·lianes», 236-258.

Després de recordar quin era el concepte de matèria en el pas del segle XII al XIII (236-237), el tema de l'autor són «les diferents versions de la definició de la matèria en la filosofia lul·liana», i en concret: «les variacions lexicals i els tipus de terminologia emprada» (236-237); «les aplicacions de cada una de les variants dels termes relatius a la matèria» (238-239); «les variacions del concepte» (240-241); i «la localització de cada una d'aquestes versions en un període i amb una tipologia concreta d'obres» (242-253), amb el resultat que totes les variacions, bàsicament d'arrel filosòfica i no teològica, tenen un comú denominador, on es troben tres elements: la matèria és un element passiu, l'actiu del qual és la forma; és l'element damunt el qual incideixen els processos de generació i corrupció; no posseeix qualitat pròpia, ans la rep de la forma (254). Hi ha bibliografia (256-258). — J. P. E. [20.507

Charles Lohr, *Mathematics and the Divine: Ramon Llull*, dins *Mathematics and the Divine: A Historic Study*, ed. by T. Koestsier and L. Bergmans, Amsterdam-Boston, Elsevier B. V. 2005, 213-228.

Guiat per la figura, també lul·liana, de l'arbre, l'autor assenyala la presència de les dignitats i de llur activitat correlativa tant ‚ad intra' com ‚ad extra', en el contingent resultat creat d'aquesta, també la dinàmica correlativa ‚ad intra' i ‚ad extra', i entre primera i segona intenció (el foc crema ‚ad intra' i aquesta és la seva primera intenció). Llull exposa aquesta doctrina en el *Liber chaos*, on aprofita idees d'Ibn al-Arabi (218): el ‚caos' és el primer resultat de la creació i s'esgraona en tres graus: les realitats bàsiques de les coses constituïdes per la barreja dels quatre elements, on es troben els ‚semina causalia'; els concrets caps de cada espècie (Adam); i els individus posteriors, la finalitat dels quals és complir la primera intenció dels elements constitutius. L'element

actiu diferencia Llull dels seus contemporanis (‚homo animal rationale' és substituït per ‚homo animal hominificans'), aquella seria definició a base de l'essència, aquesta, de la natura (219-220). «L'Art de Llull representa l'intent de comprendre i d'utilitzar aquesta visió dinàmica de la realitat» (220). L'Art no és definida com a coneixement de les essències eternes i immutables de les coses (ciència), ans com a dinàmica destinada a un efecte, que en medicina és la mateixa vitalitat productora de l'equilibri humoral i en geometria una forma de producció seguint principis i regles no sols aplicables a la ciència demostrativa ans també a la producció ‚artística', objectiu també aplicable a la teologia (221-224); a la geometria, en efecte, també li és aplicada la distinció entre qualitat intensa i extensa, entre qualitat pròpia (primera intenció i apropiada (segona intenció), amb eficàcia instantània i constant (aquella, segons Anselm, «quo maius cogitari nequit») o accidental i saltada i per tant pròpia de l'ésser limitat (226). L'Art de Llull s'encaminava a posar un pont entre l'ontologia de l'Infinit i la del creat i limitat (227). — J. P. E. [20.508

Charles Lohr, *Chaos nach Ramon Lull und Nikolaus von Kues*, dins «*Llull-Kues*», 125-138.

L'autor considera que la concepció lul·liana de l'‚art' és una alternativa a l'aristotèlica de ‚ciència', fins i tot en el pla més elevat del coneixement diví, purament teòric per a Aristòtil, eficient i pràctic per a Llull. En l'*Ètica a Nicòmac*, Aristòtil presenta cinc camins per a arribar al coneixement més elevat: ciència, art, discreció, intuició i saviesa (127-131). Llull en el *Liber chaos* exposa la primera concreció de la realitat creada, el ‚caos' amb els seus ‚semina causalia' [cf. resum anterior], cultivant els quals hom pot arribar al màxim de perfecció que permet el propi gènere i espècie (132-134); Lohr considera que la segona part del *De docta ignorantia* de Nicolau de Cusa, en parlar del caos, no es refereix a sant Agustí ni a Teodoric de Chartres, ans a Ramon Llull, perquè també es fixa en la seva ‚possibilitas rerum' (134-137). — J. P. E. [20.509

Jordi Sidera i Casas, *Origen i evolució del concepte de caos en Ramon Llull*, dins «Actes lul·lianes», 339-345.

Resum de tesi doctoral ja acabada; el ‚caos' no fou només d'una etapa, car al final de la vida resorgí de forma modificada. L'autor esbrina la presència del tema en sis períodes de la vida de Llull, distints pels canvis significatius en la concepció cosmològica; un dels moments centrals és el del *Liber chaos*, matèria elemental en dinamisme en virtut de les raons seminals i de les semblances de les dignitats divines ja correlatives; en els períodes següents, continuen apareixent «exemples i referències a la composició i la influència elemental»; en els darrers períodes, l'atenció de Llull «se centra en la investigació de l'estructura correlativa dels éssers» en l'astronomia (343), i aplica al cel el dinamisme que, pels correlatius, afirma dels altres éssers. La darrera paraula, entorn el 1310, és centrada en els principis divins i els seus correlatius, que donen dinamisme a les potencialitats. — J. P. E. [20.510

José Sevilla Ribas, *El órgano visual según Ramón Llull. Una concepción trinitaria*, dins «Actes lul·lianes», 335-338.

En el *De ascensu et descensu intellectus* hi ha dues exposicions del sentit de la vista: la de la ‚física' contemporània, que l'autor creu procedent d'Alhazèn, i aplica a l'acte de la percepció visual l'esquema de les altres percepcions sensibles, i la pròpia integració dins el principi de l'acció correlativa de tots els agents actius concrets amb els seus tres elements d'actiu, passiu i acció. — J. P. E. [20.511

Josep M. Ruiz Simon, *La transformació del pensament de Ramon Llull durant les obres de transició cap a l'etapa ternària*, dins «Actes lul·lianes», 167-196.

Les obres de transició són les que entre el 1285 i el 1290 modifiquen l'*Art demostrativa* i desemboquen en l'*Ars inventiva veritatis*, perquè deixen de considerar els quatre elements com a causes bàsiques de la realitat material i els substitueixen per les semblances creades de les dignitats divines (167-171); aquest desplaçament doctrinal no ateny només la constitució de la realitat material, ans la de tota la realitat creada, esperit inclosa, car era doctrina que també donava raó «de la constitució a partir d'aquestes semblances de l'ànima racional i les substàncies angèliques» (171), i substituïa el paral·lelisme entre els quatre elements i els actes de les potències de l'ànima per «la presència en l'ànima racional de les semblances de les dignitats divines»: la figura A explicava la figura S (172). Aquesta evolució doctrinal en Ramon Llull, que afectava problemes teològics tan profunds com el de la visió beatífica i d'altres (174-178), hauria estat condicionada per la recepció, ni que fos a través de Procle i d'Escot Eriúgena (183-187), de les obres del pseudo Dionís Areopagita pels teòlegs de París durant la segona meitat del segle XIII, sobretot per part d'Albert el Gran (179-182; per a posar en contacte Llull amb Escot Eriúgena, Frances Yates havia hipotitzat una anada de Llull a Regensburg: 182); «A l'última de les obres de transició, les *Quaestiones super Artem demonstrativam...*, Llull ja pot afirmar que tots els éssers reals són creats i constituïts a partir de les semblances [o ‚dignitats'] de Déu. L'*Ars inventiva*, la primera de les arts ternàries, és impensable sense donar per bona aquesta afirmació» (192). — J. P. E. [20.512

Graziella Federici Vescovini, *La trasformazione dei correlativi di Lullo nella coincidenza degli oppositi di Cusano*, dins *Llull-Kues*, 139-154.

Desestimades altres possibilitats d'anàlisi, l'autora, a través d'un passeig per un bon nombre de títols de Nicolau de Cusa, concentra el seu interès en una de les idees lul·lianes centrals, la dels correlatius, en diversos moments de les obres cusanes, en les quals, segons Eusebi Colomer, Cusa hauria aprofundit en un pas d'Eimeric [de Campo], «secondo il quale la conversione dei correlativi di Lullo si trasforma in coincidenza, idea che avrà poi proprio una articolazione grandiosa nelle opere di Cusano» (142), a partir de les figures de l'Art, sobretot de la primera figura. — J. P. E. [20.513

Marta M. M. Romano, *La manifestazione della Trinità nel* De visione Dei *di Cusano: tracce di Lullo letterali e non*, dins *Llull-Kues*, 155-174.

«... ho voluto indagare come l'attività dei correlativi dell'ente —di provenienza lulliana— sia collegata alla dimostrazione della trinità delle persone divine» (156), després que per al cap. XVII del cusà *De visione Dei* Rudolf Haubst i Eusebi Colomer ja n'havien assenyalat la font el *Liber proverbiorum*, el *De divinis dignitatibus infinitis et benedictis* i el *Liber correlativorum innatorum* (157-163); l'autora assenyala per al tema dels correlatius en els cap. X i XIX del *De visione Dei*, el *Liber de ente quod simpliciter est per se et propter se existens et agens*, el *Liber de convenientia fidei et intellectus in obiecto*, el *Liber de centum signis Dei*, la *Investigatio mixtionum generalium*, l'*Ars brevis de inventione iuris*, l'*Arbor scientiae* i el *Liber de quinque sapientibus* (164-170). Cusa, però, no segueix Llull en les derivacions terminològiques dels correlatius com ‚amativitas, amantia, amatio' (171-174). — J. P. E. [20.514

Elena Pistolesi, *Ramon Llull, la geometria i les quadratures del cercle*, dins «Actes lul·lianes», 107-144.

Estudi limitat al «grup d'obres escrites durant la segona estada a París», anys 1297-1300, sobretot la *Geometria nova* i els *Començaments de filosofia*, destinades a reconstruir la concordança de filosofia i teologia i la unitat del coneixement amenaçada per l'averroisme (108), finalitat no exclusiva de la darrera estada a París, ans ja present en el *Llibre de contemplació*;

d'ací la importància del *De quadratura e triangulatura del cercle*; la mateixa autora resumeix el seu estudi com a «sondeigs al voltant de quatre qüestions...: les quadratures presents a l'obra de Llull (111-122); relació entre geometria i teologia al segle XII (122-125), la qual ens permetrà d'entendre millor la relació entre la primera i la segona part de la *Quadratura* (125-135); i la tradició cristiana i platònica del Déu geòmetra» (135-140). Hi ha bibliografia (141-144). — J. P. E. [20.515

Robert HUGHES, *Ramon Llull's Use of the Term ‚Deification' and its Cognates in the Context of Latin –and Eastern– Christian Views of Salvation*, dins «Actes lul·lianes», 281-296.

L'Església d'Orient i la d'Occident es diferencien de forma considerable en la idea que es fan de conceptes com ‚divinització, naturalesa i gràcia' i l'autor considera que la reflexió realitzada per Llull pot ajudar a aproximar posicions. Ell, però, en tractar el tema, evita tant els mots ‚hominificació' i ‚deïficació', com també qualsevol expressió que s'acosti a esborrar la distinció entre Déu i creatura i en obres diverses (*Llibre de contemplació*, *Ll. de demostracions*, *Disputació de cinc savis*, *Arbre de ciència*) dóna doctrina sobre la Unió Hipostàtica, sobre el procés de transformació interna del cristià sota l'influx de la gràcia de Déu i la relació amb les Tres Persones (291-294). Hi ha bibliografia (294-296). — J. P. E. [20.516

Xavier BONILLO HOYOS, *Estructura dels llibres del Paradís i de l'Infern al* Fèlix *de Ramon Llull*, dins «Actes lul·lianes», 217-233.

L'atenció dels autors no s'ha concentrat en els dos darrers llibres del *Fèlix*, diàleg d'adoctrinament de Fèlix per part de Blanquerna, amb intervenció de tercers (223-224), estructurats en paral·lelisme de contraposició (220 i 228-229), fins al punt que l'autor creu que «el punt de partença conceptual dels dits dos llibres és el triangle verd de la figura T, el de diferència, concordança i contrarietat; Fèlix, però, va aprenent les significances dels esdeveniments finals fins que ja les endevina i en comprèn les conseqüències (225-227); també hi ha esquema del diàleg i esquema del procés d'aprenentatge (229-231); i bibliografia (332-333). — J. P. E. [20.517

José María SEVILLA MARCOS, *La demostración ‚per aequiparantiam' de Ramon Llull y el ‚poder de lo Real' de Xavier Zubiri*, dins «Actes lul·lianes», 325-328.

L'autor exposa el concepte d'equiparància a partir de la doctrina lul·liana sobre Déu i les seves ‚dignitats' i tot seguit afirma «es la filosofía de Xavier Zubiri la que mejor corrobora las tesis lulianas partiendo de una independencia absoluta» (327) i transcriu alguns paràgrafs d'En Zubiri (327-328). — J. P. E. [20.518

Hans DAIBER, *Raimundus Lullus in der Auseinandersetzung mit dem Islam. Eine philosophie-geschichtliche Analyse des* Liber disputationis Raimundi christiani et Homeri saraceni, dins *Juden, Christen und Muslime – Religionsdialoge im Mittelalter*, herausgegeben von Matthias LUTZ-BACHMANN und Alexander FIDORA, Darmstadt 2004, 136-172.

Hans DAIBER, *Raimundus Lullus' Dispute with Homer saracenus in the Year 1307. An Inquiry into their theological Positions*, dins «Actes lul·lianes», 259-264.

El segon títol és versió abreujada del primer. Les dues parts d'aquell tractat reflecteixen la doctrina d'ambdues religions sobre els atributs divins i l'autor centra la seva aportació, en primer lloc, en l'atribut d',entitas necessaria' amb la diferència que Llull introdueix la categoria d'acció i vida dins la d'ésser (260-261); segueix l'atribut d',intellectus', que per al sarraí no pertany a l'essència de Déu ans només a la seva acció, per al cristià és constitutiu i ho és en trí-

ade correlativa, que seria d'origen gramatical àrab, a través d'Algatzell i d'Avicenna (262-263). — J. P. E. [20.519-20.520

Lola BADIA, *Generació o luxúria. Què diu Ramon Llull sobre el sexe: 1. El marc teòric*, dins «Actes lul·lianes», 13-45.

En el vocabulari lul·lià no es troba el mot ‚sexe', substituït per ‚masculí', ‚femení', ‚generació'. L'autora distribueix el seu estudi en tres apartats; en el primer constata que el binomi ‚generació – corrupció' no s'ocupa de sexe car s'enclou en les altures metafísiques de la composició dels éssers en matèria i forma (14-20); el segon apartat ja baixa, de vegades per exigències de la medicina, a la generació de les espècies animals i entre aquestes a la humana, fins i tot al plaer sexual, explicat perquè en ell l'ésser engendrat passa de la inconcreció potencial a l'existència en acte, sense oblidar que aquell acte pot no coincidir amb la primera intenció (21-26); el terç entra en el pla totalment humà de la valoració dels diversos estats en relació al sexe, als quals és aplicada la mida de llur proximitat o llunyania a la vida espiritual (27-38). Recapitulada la doctrina (39-40), trobem la bibliografia (39-45). — J. P. E. [20.521

Harvey J. HAMES, *The Jewish Ramon Llull: missionary, mystic, magician, doctor and alchemist*, dins «Actes lul·lianes», 77-106.

Llull vist des d'alguns ulls jueus: Abraham ben Adret, conegut personal seu, li recordava que la conversió no era sols afer d'arguments, car tota persona arrela en una unitat humana i cultural (78-81); encara sota els efectes del pogrom del 1391, Joseph ben Sem Tob el 1394-1395 escrivia *Ateca boteca*, on acusava l'impacte que certs autors, Llull entre ells, tenien damunt jueus amb llur constant referència a la filosofia; l'autor creu que Sem Tob feia referència a conceptes com els ‚correlatius' o les ‚dignitats' (82-85). Haim ibn Mussa, tot i interessat en la confrontació judeo cristiana, metge de professió, en la primera meitat del segle XV copià en els seu *Sefer Magen ve-Romah*, dos fragments de l'*Arbre de ciència*, qüestions 207 i 208 de l'*Arbre qüestional*, traduïdes a l'hebreu, a partir del ms. 1025 de Plama de Mallorca, Biblioteca Pública (86-91). Tres jueus italians traduïen l'*Ars brevis*, considerant que les associacions de lletres podien ajudar a la il·luminació de la càbala (91-94). Isaac de Orobio, convers tornat al judaisme a Amsterdam, es trobà amb Llull en discutir amb Alonso de Cepeda y Andrada, traductor de l'*Arbre de ciència* al castellà; segons Orobio (95-98: una seva pàgina és transcrita: 101-102), Llull no demostrava res perquè «Art is not a science, that it is not based on Aristotelian premises» (98). Finalment, un jueu hispànic del s. XIV o XV, «composed a short treatise on the fifth essence and attributed it to Ramon Llull» (100). Hi ha bibliografia (102-106). — J. P. E. [20.522

Gabriel ENSENYAT PUJOL, *La qüestió de la cavalleria —i algunes altres— en la idea de croada de Ramon Llull*, dins «Actes lul·lianes», 265-280.

L'autor es proposa analitzar «si el punt de vista que [Llull] expressa en determinades qüestions lligades als aspectes militars és el fruit d'un determinat coneixement de la matèria o bé si és un mer instrument de propaganda per a la consecució dels seus objectius» (267); parteix del pressupòsit que la croada era iniciativa de Ramon Llull tant en els dos títols del *Passatge*, com en el *Liber de fine* (266-267), i esbrina les seves idees sobre la confrontació bèl·lica amb els musulmans; de forma global, hom pressuposava la feblesa militar andalusina (268-269) i la superioritat europea per l'estructura militar feudal de l'estament senyorial (270-272), doblada amb els ordes militars (273); encara més en concret, hom podia comptar amb els almogàvers (274-275) i els ginys guerrers (276-177) i en un altre pla, amb el domini cristià de la mar (278). Hi ha bibliografia (279-280). — J. P. E. [20.523

Pere-Joan LLABRÉS MARTORELL, *La inspiración luliana de la misión mallorquina en las Canarias y la creación del Obispado de Telde (1351)*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVII (2005), 63-78.

Pere-Joan LLABRÉS MARTORELL, *Mallorca y Canarias. Los primeros contactos. Historia de la primera evangelización de la isla de Canaria bajo la inspiración de Ramon Llull*, dins «Almogaren. Revista del Instituto Superior de Teología de las Islas Canarias (Sede Gran Canaria)», núm. 34 (2004), 135-148.

El segon títol és resum del primer; la principal diferència és que la inspiració en la doctrina i l'exemple de Ramon Llull ha passat de les pàgines finals del segon a les inicials del primer; després a base de documentació mallorquina, catalana i pontifícia, són resumides les successives expedicions evangelitzadores del 1342, del 1351, l'erecció i inicis del bisbat de Telde; la del 1369 partia de Barcelona i de Tortosa, també el 1386; i el 1392 era nomenat nou bisbe; tot, però resultaria anorreat i morts els missioners per la intervenció bèl·lica i piràtica d'escamots de Castella el 1393; la presència cristiana seguí fins després del 1462; però la conquesta castellana del 1478-1484 esmicolava el treball anterior. — J. P. E. [20.524-20.525

Francisco José DÍAZ MARCILLA, *I ‚lullismi': ambiti tematici d'interesse a confronto*, dins *Llull-Kues*, 229-245.

«... esso [questo lavoro] si limita alla realizzazione di una sintesi che metta a confronto —sulla base dei dati forniti dagli studi fatti nel secolo scorso— i temi principali d'interesse del lullismo castigliano, portoghese e quello di Niccolò Cusano» (229-245). La part central de l'article dedica les primeres pàgines al lul·lisme portuguès (232-234), les següents al castellà, amb localitzacions diverses (235-239) i les darreres al de Nicolau de Cusa (239-240). L'última part de l'article repassa les notícies sobre traduccions i producció literària autòctona tant en portuguès com en castellà (240-244) [Esperem que el futur proporcioni noves bases que permetin d'anar completant el coneixement d'aquells focus de lul·lisme]. — J. P. E. [20.526

Klaus REINHARDT, *Die Lullus-Handschriften in der Bibliothek des Nikolaus von Kues: Ein Forschungsbericht*, dins *Llull-Kues*, 1-23.

L'autor es proposa de subratllar la singular importància del grup de manuscrits lul·lians de la biblioteca de Cusa mitjançant una exposició de les recerques, de què ha estat objecte; desconegut encara durant el segle XVIII, fou començat de conèixer en el pas del segle XIX al XX i és objecte d'investigació des del 1937 en què l'encetà Martin Honecker (5); els deu còdexs lul·lians contenen setanta obres autèntiques i almenys una l'*Ars electionis*, només s'ha conservat en el códex 83; d'altres, autèntiques o no, són almenys dignes d'esment (7-10); Cusa no sols aplegà manuscrits, ans també en resumí i extractà; entre aquests hi ha una representativa presència d'alquímics (11-13); hi ha finalment el tema de l'origen dels manuscrits d'on Cusa féu còpies o extractes: del grup de Pàdua entorn Fantini Dandolo procedeix el manuscrit 82, però és posterior al temps en què Cusa hi estudià; un altre centre pogué ésser Colònia, on Cusa connectà amb Heimericus de Campo, 1425-1428; l'altre és París, on Cusa consta que era el 1428; però els problemes, per exemple, de cronologia, no acaben d'encaixar, tampoc a l'hora de trobar font per a almenys nou dels vint-i-sis extractes del còdex 83 (14-20). En canvi, en l'edició crítica de les obres de Nicolau de Cusa els editors ja tenen molt en compte la variada influència de les obres de Llull en els escrits de Cusa (20-23). — J. P. E. [20.527

Viola TENGE-WOLF, *Nikolaus Pol und die Llull-Handschriften der Stiftsbibliothek San Candido/Innichen*, dins *Llull-Kues*, 261-286.

Si el 1494 fou l'any del ‚mal francès', perquè l'exèrcit de Carles VIII escampà per Europa la sífilis, fou també aquell en què, Nikolau Pol, que propugnà el remei de la fusta de

Guaja, arribada d'Amèrica, signava ‚Nikolaus Pol Doctor 1494' molts dels llibres de la seva biblioteca encara a Innichen (261-264); l'any de l'‚exlibris' podria ésser el del seu doctorat, però també el de la malaltia que el féu ric i li permeté de formar-se, com d'altres personatges contemporanis, tota una biblioteca, on eren ben presents els llibres de Llull, l'autor més ben representat (265-270 i 272). I si a la mort de Pol la biblioteca es dispersà, un canonge d'Innichen, Johannes Prey el Jove, en fou el principal comprador i d'ell aquells volums passaren a la Col·legiata d'Innichen: vint-i-dos volums, catorze dels quals, manuscrits (272); quatre obres de Llull hi són copiades tres vegades, divuit, dues (276-278); el parentiu de còpies manuscrites d'Innichen amb d'altres manuscrits de biblioteques diverses ha portat a una doble conclusió: les dites còpies no foren només transcrites de precedents italians, ans també de francesos i de mallorquins, però aquest és un tema que exigirà molt d'estudi (282-286). — J. P. E. [20.528

Alexander FIDORA, *Lullus-Handschriften im Tiroler Kloster St. Georgenberg, Fiecht*, dins *Llull-Kues*, 287-293.

La publicació d'aquestes pàgines en versió catalana ha estat resumida en la notícia bibliogràfica d'«ATCA», XXV (2006), 818, núm. 19.478. — J. P. E. [20.529

Gabriella POMARO, *"Licet ipse fuerit qui fecit omnia". Il Cusano e gli autografi lulliani*, dins *Llull-Kues*, 175-204.

L'autora treballa en la reconstrucció del ‚scriptorium' lul·lià i amb aquest objectiu estudia el Vat., Ottob. lat. 405, i com els seus trenta-cinc títols escrits a Sicília (177) s'han conjuntat en bloc únic, unint al seu conjunt central, format pels textos 2-29, els quatre següents, títols 30-33, que podrien ésser autògrafs lul·lians, car són copiats amb lletra de darreries del segle XIII i es troben en un conjunt realitzat ja en el segle XV. Cerca les informacions que li poden proporcionar els manuscrits que contenen algun d'aquells trenta-cinc títols (179-180), en particular el Cod. Cusanus 83, en la preparació del qual a París Nicolau de Cusa tingué ocasió d'analitzar còpies molt primitives (181-191); també segueix la pista del darrer dels copiats, el *De civitate mundi*, només present en dos altres volums, el Cus. 83 (182-184, núm. 41), que assenyalaria vers Barcelona, i el de Roma, S.Isidoro, I/71, que indicaria procedència valenciana (192-202). Hi ha reproducció de dues pàgines, l'Ottob. lat. 405, i Cus. 83 (203-204). — J. P. E. [20.530

Lorenzo BALDACCHINI, *Le edizioni di Lullo e Cusano nel primo secolo della stampa e un dialogo di Giovanni Bracesco*, dins *Llull-Kues*, 247-260.

Revisió de les notícies tradicionals sobre les edicions d'obres de Ramon Llull, a base de les noves possibilitats electròniques de Databases, primer en el segle XV: «La prima (edició) in assoluto dovrebbe essere quella dell'*Ars brevis* stampata a Venezia da Gabriele di Pietro intorno al 1475», fins ara totalment desconeguda, i la primera datada amb precisió és l'*Ars generalis ultima / Logica brevis*, també de Venècia, Filippo di Pietro, 13 nov. 1480, seguida de l'*Ars brevis*, Barcelona, Pere Posa i Peter Brun, 14 set. 1481 (250: [a Barcelona no existí cap estamper Pedro Posa]). Hi hagué quinze edicions incunables d'obres lul·lianes autèntiques [o potser només catorze, si una és del 1515 (251, nota 11)]. Per al segle XVI les bases d'informació són encara parcials (251-252). Quant a les obres espúries, la primera edició seria la del *De secretis naturae*, de Giorgio Arrivabene, Venècia, 20 maig 1514, llibre que fou traduït a l'italià i imprès a Venècia el 1557 i reelaborat en *Il legno della vita, di messer Giovanni Bracesco*..., Roma 1542, diàleg entre Ramon Llull i un deixeble, obra rica en referències bibliogràfiques, també a Arnau de Vilanova ‚nel *Rosario*' (255). — J. P. E. [20.531

Júlia BUTINYÀ, *L'Art lul·liana és...*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 197-229.

L'autora intenta donar una idea simple de la complexitat del món lul·lià en la seva totalitat i el troba en les aparicions de Crist crucificat a Ramon. A partir d'aleshores la força de la visió de la creu impregna tota la vida intel·lectual i afectiva del mallorquí. La creu deriva metafòricament cap a l'arbre, l'arbre és l'Art, i l'Art du a l'amor. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.532

Oscar de la CRUZ PALMA, *Alcuni argomenti della polemica antiislamica in Ramondo Lullo e Niccolò Cusano*, dins *Llull-Kues*, 25-40.

La contraposició a l'Islam fou completada des del segle XII amb la voluntat d'informarse, manifestada en la traducció de l'*Alcorà* en llatí; Ramon Llull es troba en aquesta línia, car ultra el dit *Alcorà* i el tracte directe amb musulmans, conegué llibres com els anomenats *Liber Kindi* i *Liber Tefil*, que també proporcionaren coneixement de l'Islam a Nicolau de Cusa. — J. P. E. [20.533

Guillem Alexandre AMENGUAL I BUNYOLA, *Una versió siscentista mallorquina del* Llibre d'Amic e Amat, dins «Actes lul·lianes», 199-215.

El *Llibre d'amic e amat* segueix mantenint l'èxit, vistes les publicacions dels anys 2003-2004 (199, nota 2); l'autor es fixa en l'*Exposició d'amic e amat*, escrita el 1646 per fra Joan Guàrdia, introduint lèxic mallorquí en l'original ‚llemosí' del 1492 i n'estudia els «aspectes lingüístics» (200); és presentat l'escrit de fra Joan Guàrdia, amb transcripció del colofó (201): si l'original era un comentari filosòfic i teològic basat en la doctrina de les dignitats i dels correlatius, era ben diferent en això dels comentaris de Pere Fullana i d'Anna Maria del Santíssim Sagrament, ambdós místics, teòric el primer, personal el segon (202-203); l'autor, per la seva banda, assenyala «els trets lingüístics més destacats» de la revisió de fra Guàrdia en grafies (204-207), fonètica (207-209), morfosintaxi (209-213) i lèxic (214); «els mallorquinismes són escassos» (214). Hi ha bibliografia (215). — J. P. E. [20.534

Ramon LLULL, *Llibre d'Amic i Amat*. Text en català modern per Miquel PEIX (Col·lecció El Bri, 42), Barcelona, Editorial Claret 2002, 110 pp.

Una minúscula introducció (5-9) subratlla que les variades cares del polifacètic autor es troben foses en cada una de les ‚metàfores morals', alenades de la vitalitat de l'autor que afecta totes les seves potències humanes, des de la més alta contemplació fins a la més viva sensibilitat. L'opuscle conté exclusivament el text lul·lià, sense cap afegitó. — J. P. E. [20.535

Joan SANTANACH I SUÑOL, *Dos exemples de Ramon Llull inclosos en un recull de miracles*, dins «Randa», 55 (2005 = Homenatge a Jordi Carbonell/1), 7-13.

El còdex 6 de l'AC de Barcelona és conegut pel conjunt de narracions marianes o *Miracles de la Verge Maria*, copiat entorn el 1430; dues d'aquelles narracions són encapçalades amb el nom de Ramon Llull i l'autor les ha identificades com a fragments del *Llibre de Santa Maria* i presenten poques variants en relació a l'edició de Salvador Galmés, volum X de les *Obres de Ramon Llull*, capítols XIX i XVII, pp. 141-143 i 129-130. Les dues narracions són transcrites en les pàgines 9-11 [i insisteixen en el tema lul·lià fonamental, el de la primera intenció]. — J. P. E. [20.536

Jordi PARDO I PASTOR, *Las* auctoritates *bíblicas en Ramon Llull: etapa 1304-1311*, dins «Revista Española de Filosofía Medieval», 11 (2004), 167-179.

Per a l'Edat Mitjana, la *Bíblia* és el llibre bàsic i, per consegüent, també les seves frases, convertides en ‚autoritates' indiscutibles. Però Llull exclou les ‚auctoritates', no, en canvi, les referències bíbliques; pertanyerien a la primera etapa les introduïdes a reforçament de l'Art (com les de l'*Arbor scientiae*) (171); en la predicació homilètica dels anys 1290-1308, en particular en la de 1304-1311, les referències bíbliques augmentaren i foren utilitzades per a convèncer que cal anar més enllà de la *Bíblia* (173-174); algunes foren molt repetides (*Is*, VII, 9; *Deut*, V, 6-*Mt*, XXII, 34; *Io*, XXI, 17), per la freqüència de les quals «lo que Llull está realizando es una explicación de la misión divina que se le ha encomendado» (175), en el cas d'*Is*, VII, 9, «con una finalidad: equiparar razón y fe, filosofía y teología para llegar a un conocimiento pleno de la realidad» (176-177); per la seva banda, *Io*, XXI, 17, és utilitzat en el *Liber de fine* a fi de demostrar a Climent V que «aquellos que no quieren oir las razones de la verdadera fe están en contra de Cristo, y deben ser combatidos» (178). — J. P. E. [20.537

Anthony BONNER, *Reducere auctoritates ad necessarias rationes*, dins «Actes Lul·lianes», 47-73.

[En un article anterior l'autor havia estudiat l'Art lul·liana en tant que mètode alternatiu al d'auctoritates: cf. «ATCA», XV (1996), 771, núm. 11.280]; ara es mira el tema des de la tradició i analitza les autoritats adduïdes per Ramon Llull, començant per una visió diacrònica de l'ús d'autoritats en els successius estadis dels escrits lul·lians (48-52). En el *Liber principiorum theologiae* establia idees bàsiques, com els principis absoluts i els relatius i la tradició interpretativa del cristianisme (52-54); el 1304, la *Lectura artis* / *Brevis practica Tabulae generalis* explicitava les possibilitats de les quatre formes d'exegesi, potenciades per les possibilitats de l'Art (55-58); i el *Liber de praedicatione* i l'*Art abreujada d'atrobar veritat* feia una aplicació a la predicació que deixava enrere el senzill establiment de doctrina (‚positiva'), superada per les possibilitats d'intel·ligibilitat (‚científica') de la veritat (59-67). Hi ha bibliografia tant dels llibres de Llull implicats en el tema, com de les aportacions dels darrers temps (69-73). — J. P. E. [20.538

Orlando TODISCO, *Lo spazio teoretico come spazio di libertà. La lezione filosofica del francescano Raimondo Lullo*, dins «Miscellanea Franciscana», 105 (2005), 501-570.

Ramon Llull hauria intuït «l'importanza dello spazio teoretico entro cui discutere e collocare i singoli orientamenti filosofici, teologici o d'altro genere» (502). L'espai teòric és el de l'Occident i el seu logos, dins el qual es realitza el diàleg (508): engloba la totalitat del real perquè les paraules (d'un dialeg) «prima di essere ‚verba rationis', sono ‚verba cordis'» (510). A Llull la força li ve de la il·luminació de Randa (511-512): «Lullo propone un'antropologia segnata dalla comunione tra le potenze, punto di confluenza di tutto il creato» (515); de la mateixa manera que la raó desemboca en la voluntat en l'acte de fe (516), el *Llibre del Gentil* (518-522) ens porta al Primat Franciscà de la veritat (522-534); però l'*Arbre de filosofia d'amor*, paral·lel a l'*Arbre de ciència*, és l'aportació lul·liana al reconeixement a l'amor, de tanta importància com a la ciència, i en aquest sentit l'*Ars* és l'eina per a la concòrdia universal (535). A partir d'ací, i havent establert que «tra le note distintive dell'ars lulliana vi è la fedeltà al dato» (536), comença un repàs de la fascinació que Llull ha exercit damunt grans filòsofs moderns tant pel seu caràcter enciclopèdic com per la seva fecunditat heurística, tenint, però, en compte que la combinatòria no porta a descobrir veritats desconegudes ans a explicitar les conegudes, manifestant llur connexió i profunditat (535) i amb la pregunta de si «la sistemazione scientifica di tale impianto dottrinale sia animata dalla stessa logica moderna, intesa come libro critico universale, o invece della logica medievale, di caracttere ancillare...» (540). Tot parteix en Llull de la idea de Déu, entès com a completesa suprema en totes les direccions, al centre de la qual hi ha llibertat i amor, cosa incomprensible per a una ‚Weltanschauung' centrada i condicionada per la racionalitat (541), tant si era l'aristotèlicoaverroista (543-550), com la racionalitzant de Nicolau de Cusa (551-556), de Giordano Bruno (557-561) o de Leibniz (561-565). Resultat final: «Per Lullo, la conos-

cenza, prima che ricerca di luce operativa, è fonte di ri-conoscenza, o meglio è fonte di luce in quanto e se intesa originariamente come ri-conoscenza verso quanti ci hanno voluto, chiamando noi e le cose all'essere» (570). — J. P. E. [20.539

Mariona VERNET I PONS, *Ramon Llull i el judaisme: un estudi basat en la visió lul·liana dels jueus a partir del* Llibre del gentil i dels tres savis, dins «II Congrés Jueus», 445-465.

L'autora es concentra «en tres punts principals: a) el parlament que el savi jueu pronuncia al segon capítol de l'obra; b) la influència cabalística en l'art lul·liana com a mètode en general i en el tema de les dignitats en particular; c) la lectura al·legòrica del *Llibre del gentil* per comparació a la mística jueva» (446); recordats els vuit articles de la fe del judaisme (450), segueix l'exposició d'allò que els estudiosos del segle XX han dit sobre la possible font de cada un, amb particular atenció a la de les ‚dignitats' de Déu, on recorda les dues posicions de veure les procedents de la doctrina tradicional que ve d'Agustí, i d'Escot Eriúgena, o dels cabalistes catalans de la segona meitat del segle XIII, fins a convertir el mateix *Llibre del gentil* en «camí místic de retrobament amb la divinitat» o «una al·legoria on es descriu un apropament místic a Déu» (456-461). L'al·legoria del *Llibre...* «representa la representació divina o la recepció, per part de l'ànima, del fluix diví», darrere la qual ni el Gentil ni els Savis necessitarien saber quina és la religió reconeguda pel Gentil (461). Hi ha bibliografia (462-465). — J. P. E. [20.540

Llúcia MARTÍN PASCUAL, *«On pus escura és la semblança, pus altament entén l'enteniment qui aquella semblança entén». Ramon Llull i el didactisme cientificoteològic del* Llibre de meravelles, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 25-39.

L'autora veu en el *Fèlix* una obra científica que, a base de preguntes i d'exemples, desplega la filosofia natural coneguda en aquell moment, l'explica d'acord amb l'Ars lul·liana i desemboca en l'enteniment «de manera que Déu puga ésser amat i contemplat gràcies a la coneixença de les seues obres, en aquest cas les naturals» (27); dóna transcripció i anàlisi de sis contalles del dit llibre, i arriba a la conclusió que els ‚exemples' lul·lians, no es limiten a la «simple funció il·lustradora de l'exemple tradicional», perquè «Llull és un defensor a ultrança de l'aprenentatge filosòfic per damunt del cavalleresc», «amb el convenciment absolut que només un amor inherent i irracional a Déu pot moure al seu coneixement i a la contemplació de les coses creades» (37). Hi ha bibliografia (38-39). — J. P. E. [20.541

Abelard SARAGOSSÀ, *Sobre la naturalesa del llenguatge racional. reflexions postlul·lianes per a un debat*, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 5-24.

Sota aquest títol no hi ha cap estudi de l'opuscle lul·lià, *Lo sisèn seyn, lo qual apellam affatus*, publicat en aquestes pàgines [«ATCA», II (1983), 104-121], car l'‚affatus' és només aprofitat com a punt de partida per a «bastir un conjunt de reflexions» entorn el llenguatge en tant que lligam social [però l'‚affatus' lul·lià no engloba sols la parla dels humans i la seva funció cohesionadora, ans tota forma de veu dels animals, cosa que condueix a preguntar si les expressions vocals dels animals no tindran també (i quina i com) funció relligadora en una comunitat prehumana]. L'autor es pregunta quina és la relació entre els cinc sentits aristotèlics i l'‚affatus' lul·lià, i considera que és la complementaritat: els cinc sentits porten informació de fora a dins la subjectivitat, l'‚affatus' manifesta fora la reacció que les aportacions sensibles han suscitat a l'interior del cognoscent (8-9). — J. P. E. [20.542

Joan SANTANACH I SUÑOL, *De traduccions lul·lianes i edicions incunables: a propòsit de* Le trésor des humains, dins «Randa», 53 (2004 = Homenatge a Miquel Batllori/6), 5-16.

[Fa anys que «ATCA», XII (1993), 384-405, assenyalà un dels buits de la bibliografia dels Rogent i Duran, de la mateixa manera que en el volum VII-VIII (1988-1989), 338-341, havia completat algun dels ‚grans repertoris bibliogràfics lul·lians', dels quals parla l'autor (5, nota 3). Això no obstant l'aplec d'edicions lul·lianes dels Rogent i Duran segueix essent una obra indispensable]. Les pàgines inicials resumeixen els passos que, des d'una primera notícia d'una edició francesa de la *Doctrina pueril* de Ramon Llull sota el títol de *Trésor des humains*, conduïren a constatar que les edicions havien estat dues, anònimes, del mateix lloc i any, París 1482, de cada una de les quals s'ha conservat exemplar en la mateixa ciutat, BN i BSainte Geneviève, cada un dels quals és descrit en les pàgines finals (12-14); hi ha bibliografia (14-16). — J. P. E. [20.543

Curt WITTLIN, *Charles de Bovelles davant dos models de vida santa i solitària: Nicolau de Flüe (1503) i Ramon Llull (1511)*, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 61-76.

Recordada a grans trets la biografia de Bovelles, és indicat allò que escriví sobre els dos personatges del títol; quant al nostre, fou una presentació del Llull espiritual i missioner, en lletra a Ramon Boucher, ací traduïda al català (72-76); segueix la *Vita coaetanea*, aleshores encara a la Cartoixa de Vauvert, però hi afegeix les escenes de l'enamorada de pit cancerós al començament i el martiri al final. — J. P. E. [20.544

Andreas Walter EULER, *Konkordanz der Religionen bei Ramon Llull and Nikolaus Cusanus*, dins *Coincidencia de opuestos y concordia. Los caminos del pensamiento en Nicolás de Cusa*. «Actas del Congreso Internacional celebrado en Coimbra y Salamanca los días 5 a 9 de noviembre de 2001». Tomo I. Coimbra, Ediçâo da Universidade 2001, 119-139.

La ‚concòrdia' entre religions diverses tindria una base cristològica molt profunda, l'influx que totes han rebut de Crist, i es manifestaria en allò que tenen de vàlid. — J. P. E. [20.545

Michela PEREIRA, *Testi alchemici pseudolulliani nei manoscritti del Cusano*, dins *Llull-Kues*, 205-228.

El còdex de Bernkastel-Kues, NikolausSpital 83 i en concret el seu darrer quadern, ha estat repetidament estudiat i publicat el seu *Extractum ex libris meditationum Raymundi*; ha estat, en canvi, desatès el darrer text: *Istud alphabetum servit ad libros testamenti et codicilli Raymundi* (225-227), relatiu als dos texts bàsics de l'alquímia pseudolul·liana (206-208). La part central de l'article exposa l'interès del Cusà per l'alquímia, documentat entre d'altres pel manuscrit de Praha (Praga), Universítni Kníhovna, XXIII D 132 (Lobk. 249) (209-224), d'on és transcrita la nota marginal que dubta de l'atribució dels dos dits tractats alquímics a Ramon Llull i l'alfabet del *Liber de investigatione secreti occulti* (227-228). — J. P. E. [20.546

Alessandro TESSARI, *L'Arte della memoria in Ramon Llull, trovatore, tra mistica e computazione*, extret de «Memoria, Poetica, retorica e filologia della memoria. Atti del XXX Convegno Interuniversitario di Bressanone (18-21 luglio 1002)», Trento, Dipartimento di Scienze Filologiche e Storiche, 2004, 75-84.

Eugenio Garin, Paolo Rossi i Frances Yates quaranta anys enrere introduïren en els estudis de filosofia moderna el tema lul·lià de la memòria i l'autor es refereix a Descartes, que aparentment descarta Llull perquè l'Art seria un mètode «à parler sans jugement de ce qu'on ignore» (83), però l'autor suggereix que en realitat Descartes coincideix amb Llull perquè allò que ell proposa com a mètode científic és «faire des dénombrements si entiers... que je fusse assuré de ne rien omettre» (84), ja que l'Art inclou l'examen de totes les hipòtesis possibles. — J. P. E. [20.547

Miguel López Pérez, *Lecturas prohibidas: la alquimia en las bibliotecas de la España moderna*, dins «Studia Silensia», XXVII (2003 = *Silos. Un milenio.* Actas del Congreso Internacional sobre la Abadía de Santo Domingo de Silos. III. *Cultura*), 319-345.

Ni Ramon Llull ni Arnau de Vilanova manquen durant l'edat moderna en qualsevol llista de llibres alquímics i, tot i no haver estat posats a l'*Índex de llibres prohibits*, eren segrestats pels oficials del Sant Ofici com el *Rosarius Arnaldi de Villa nova* de la catedral de Toledo (339, nota 38); la llibreria personal de Felip II també posseïa tractats alquímics atribuïts a Ramon Llull, tal com consta per l'acta de donació a la biblioteca d'El Escorial (344-345 i notes 117-121). — J. P. E. [20.548

Marta M.M. Romano, *Brevis ac etiam dilucida in Artem brevem Raymundi Lulli martirys subtilis declaratio di fra Vittorio da Palermo*, dins «Schede Medievali. Rassegna dell' Officina di Studi Medievali», 43 (2005), 259-264.

La Biblioteca Centrale della Regione Siciliana ‚A. Bombace', de Palerm conserva el còdex B II 21 considerat fins ara una copia del *Ars Brevis* de Ramon Llull (Mallorca, 1232-1316). Es tracta, en canvi, d'un comentari a aquesta obra elaborat pel caputxí fra Vittorio da Palermo, que visqué entre 1500 i 1600; comença en la primera pàgina *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Ars Brevis Doctoris Raymundi Lulli praefatio.* L'atribució al caputxí Vittorio da Palermo ha estat possible gràcies a una altra còpia del mateix comentari, un manuscrit del segle XVII ara a Gènova, Biblioteca Civica, *Sezione di Conservazione e Raccolta Locale*, m.r.III.I.31. Feta la identificació, l'autora descriu el còdex, fa esment de les fonts que parlen de Vittorio de Palermo, qui durant 37 anys fou lector reconegut en diverses facultats filosòfiques i teològiques, entre les quals en la de València a partir de 1612, estada, que, segons l'autora, explicaria la possibilitat de l'estudi de la doctrina de Ramon Llull, d'on derivaria el comentari de l'*Ars Brevis*. Per últim, l'autora fa un llistat dels comentaris de l'*Ars brevis* de Ramon Llull anteriors al del caputxí Vittorio da Palermo. — Xavier Rodrigo Torres [20.549

Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, *Càntics i cobles*. Introducció, selecció i transcripció de Sebastià Trias Mercant, Palma de Mallorca, Editorial Moll 1988.

Sebastià Trias Mercant, *Un nou manuscrit lul·lista i un nou argument a favor de Llull*, dins «Actes lul·lianes», 347-358.

Publicada per l'autor una selecció textual dels escrits de sor Anna Maria, basada en tots els manuscrits coneguts fins aleshores, ara n'hi afegeix un altre, de propietat seva, procedent de l'herència d'un seu avi del segle XVIII, Nicolau Mayol, que no és còpia sencera, ans només tria dels fragments que podien servir en la controvèrsia amb els marrells contraris a Ramon Llull; descrit el manuscrit i presentat l'autor (347-349) Trias recorda les batusses lul·lianes d'aquell segle (349-352) i l'estructura del recull Mayol, la força apologètica del qual pressuposava que allò que escrivia sor Anna li havia arribat per il·luminació divina i era, doncs, de veritat i certesa absolutes (352-354), extrem en aquest moment criticable (355-357). Hi ha bibliografia (357-358). — J. P. E. [20.550-20.551

Catalina Cantarellas Camps, *Ramon Llull en l'art i la cultura del segle XIX*, dins «Randa», 51 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/4), 31-49.

[Després de les decisions de Benet XIV en l'*Avendo Noi* i de la seva aplicació per part de la política borbònica] i de les del bisbe de Mallorca Juan Díaz de la Guerra en la segona meitat del segle XVIII, el lul·lisme no començà a revifar-se a l'Illa fins que en la segona meitat del segle XIX «el romanticisme posà les bases, el postromanticisme les incrementà, tot enllaçant amb el regionalisme dels anys vuitanta i noranta» (33), cosa que propicià una rècula d'inicia-

tives populars anteriors al 1867, com el certamen de l'Academia Provincial de Ciencias y Letras del 1862 o l'intent de recuperar records lul·lians; el gran impuls arribà amb l'arxiduc Carles Salvador, que reviscolà els llocs lul·lians de Serra de Tramontana entre Valldemossa i Deià, però sobretot patrocinà els treballs de Mateu Obrador [en el descobriment de manuscrits de les obres] (36); seguí l'esforç a recuperar la identitat històrica (Museu de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana amb el seu «Bolletí») i projectes més populars com el monument a Ramon Llull (38-41). Les pàgines 43-49 reprodueixen vuit obres d'art (pintura, escultura, arquitectura). — J. P. E. [20.552

Antonio Sevilla Ribas, *Ramon Llull:* Blaquerna. *Variaciones y similitudes entre el libro, y como discurso cinematográfico*, dins «Actes lul·lianes», 329-334.

Partint del pressupòsit clàssic que un film té tres actes: presentació, desplegament, conclusió, l'autor indica que en el cas de Llull, el primer hauria de presentar els personatges i les relacions o trames que hi ha entre tots ells; el desplegament hauria de fer concentrar totes les trames en la figura del protagonista, Blanquerna; la conclusió, guiada pels llibre de l'*Amic i Amat* i de *Contemplació*, consistiria a veure com Blanquerna s'allunya dels afers terrenals i es dóna a la vida contemplativa; amb els punts d'inflexió i els suspenses que calgués. — J. P. E. [20.553

Il ricordo del futuro. Gioacchino da Fiore e il Gioachimismo attraverso la storia (Comitato Nazionale per le Celebrazioni dell'VIII Centenario della morte di Gioacchino da Fiore), a cura di Fabio Troncarelli, Bari, Mario Adda Editore 2006, 438 pp.

Aquest volum no ens afecta directament, ans només en la mesura en què Arnau de Vilanova i Ramon Llull són en els nostres temps vists en relació a Joaquim de Flore i aquesta és la raó per la qual són ací objecte d'una certa informació manuscrits que contenen còpies dels nostres dos o atribuïdes a ells. Són els següents: de Roma, Biblioteca Corsiniana, ms. 1256 (40.E.3), per Arnau de Vilanova (300); de la mateixa biblioteca, ms. 1362 (44.A.3), per Ramon Llull (305); Archivio del Collegio Carmelitano (Sforza Pallavicini), III. Varia. 1, per Arnau de Vilanova (352); Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 5732, per Arnau de Vilanova (358); i Carpentras, Bibliothèque Inghimbertine, ms. 336, per les traduccions catalanes de Joan de Rocatalhada (318). Hi ha reproducció d'una pàgina de text per a cada manuscrit. — J. P. E. [20.554

Jordi Pardo Pastor, *Anticristo y teología en Arnau de Vilanova: una interpretación a raíz de la* Lliçó de Narbona, dins «La Coronica», 32 (2004), 85-99.

[Deu anys més tard d'haver posat en dubte la paternitat arnaldiana de l'l'*Expositio super Apocalypsi* l'autor, sense aportar cap raó, la segueix considerant d'Arnau de Vilanova]. Dedica algunes pàgines a la figura de l'anticrist segons Ramon Llull (88-89), i, quant a Arnau de Vilanova, fa referència a la *Philosophia catholica et divina* (90-91), i fixa l'atenció en la *Lliçó de Narbona*, i als tres grups de col·laboradors de l'anticrist: els falsos cristians, els clergues mundans i els estudiants de filosofia que segueixen filòsofs gentils, sobretot Aristòtil (91-96). Hi ha bibliografia (97-99: [he de deixar clar que mai no he escrit un títol que comença amb el mot *Novedades*: 85, nota 1; 99]). — J. P. E. [20.555

Sebastià Giralt, *El* Regimen quartane *atribuït a Arnau de Vilanova*, dins «Faventia», 27 (2005), 97-112.

Amb els altres tres ‚consilia': *Regimen podagre*, *Cura febris ethice* i *Epistola ad Bremundum Montisferrati*, són destinats al tractament d'un malalt concret per a una malaltia determinada. L'au-

tenticitat arnaldiana resultaria enfortida per la referència al coriandre preparat [cf. «ATCA», XXI (2002), 659-663], però en aquest text la recepta del coriandre bollit presenta «un nombre més elevat de diferències» (99). Conservat només en un manuscrit vaticà (Vat., Pal. lat. 1180), però repetit en les edicions globals del segle XVI, és ací editat amb «l'ortografia sistemàticament regularitzada» (101). Text i aparat crític ocupen les pàgines 101-111. Hi ha en apèndix la fitonímia del *Regimen quartane* a tres columnes, text, denominació llatina moderna i nom català (111-112). — J. P. E. [20.556

Graziella Federici Vescovini, *I sigilli cosidetti arnaldiani*, dins «Traditio», 60 (2005), 201-242.

L'estudi precedent l'edició crítica del *De sigillis* es pregunta si aquest és obra autèntica i quin n'és el missatge, bo i considerant més difícil el darrer punt que el primer (202-221). Es pregunta si el *De sigillis* «sia a carattere prevalentemente astrologico ceremoniale... o sia altra cosa», reduïble a «l'uso terapeutico dei sigilli in medicina» (202-203); a diferència del *Tractatus ad faciendum sigilla* de Bernat de Gordon, que depèn del *Picatrix*, el nostre autor es limita a indicar l'influx dels cels, tal com fa Arnau en les obres autèntiques com la *Reportatio super vita brevis*, la *Introductio in librum de semine scripturarum* o el *De parte operativa medica* (203-208). D'altra banda, l'eficàcia del segell va lligada a fórmules devocionals pronunciades en fabricar-lo: són frases de *Salms* (208-209) i per tant el seu autor és un metge cristià ben devot (210). Exposada l'eficàcia diferent de cada segell l'autora es pregunta d'on els vindria aquesta i respon que de la «intenzione devozionale al Salvatore», per tant, no a una força ‚ermetico-demoniaca', ans a l'astrologia mèdica natural (213) o a una medicina físico astrològica (214). Resumit el *De improbatione maleficiorum* i el *De physicis ligaturis* de Costa ben Luca, arribem al final a la conclusió que «Arnaldo non parla mai di misteriose virtù dipendenti da spiriti o da demoni... per un patto con il demonio» (216-221). Quant a l'atribució del *De sigillis*, l'autora recorda el seu ús a Catalunya tant per part de metges jueus (Nahmànides, Salomó ben Adret), com a Montpeller per part dels grans mestres, Arnau inclòs, i dissenteix de les posicions de Nicolas Weill-Parot i de Sebastià Giralt, reacis a atribuir el *De sigillis* a Arnau, insisteix, per contra, en el fet que aquells segells no són «di magia ermetico-astrolatrica cerimoniale» i que «non possiamo affermar lo ma non possiamo nemmeno escluderlo» que sigui d'Arnau de Vilanova (230). Presentats els cinc manuscrits (Göttingen, Stadtarchiv, AB III 11; Londres, Welcome Library 560; i París, BN lat. 7337, 7349, 7408), les darreres pàgines ens donen l'edició crítica del text (233-242). — J. P. E. [20.557

Josep Perarnau i Espelt, "Habent sua fata libelli". *Sull'attribuzione ad Arnaldo da Villanova del* Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus que fiebant contra tractatum Arnaldi "De adventu antichristi", dins «Archivum Franciscanum Historicum», 98 (2005), 815-820.

[Cf. «ATCA», XXV (2006), 834, núm. 19.540]. Recordada la insistència de Gian Luca Potestà i de, l'altrament desconegut, Andrea Lo Bello, a atribuir el *Tractatus quidam...* a Arnau de Vilanova, l'autor es limita a juxtaposar els fragments en els quals l'Arnau Vilanova autèntic data els anys 1297 i 1300 respectivament les dues parts del *De adventu antichristi*, al de l'autor del *Tractatus*... que, sense ni pensar que era un tractat escrit en dos temps separats per tres anys, l'atribueix unitàriament al 1288; d'on es dedueix que aquest autor, a diferència d'Arnau, no tenia ni idea que el *De adventu*... d'Arnau té dues parts ben diferenciades, que fou escrit nou i dotze anys més tard i que ni havia llegit el text que deia defensar. — J. P. E. [20.558

Vito Sibilio, *Benedetto XI. Il papa tra Roma e Avignone. Appendice di* Carlo Longo (Dissertationes Historicae, XXX), Roma, Istituto Storico Domenicano 2004, 176 pp.

Benet XI, successor de Bonifaci VIII, tingué durant el seu breu pontificat una relació ben particular amb Arnau de Vilanova, ben present en aquestes pàgines, autodefinides com a «un aggiornamento degli studi per la valutazione del suo papato» (5); Arnau fou confirmat metge papal, però davant els problemes suscitats per Bernat Deliciós [Bernard Delicieux], el nostre hauria intercedit davant el papa a favor de la radicalitat franciscana amb aquella requisitòria, desconeguda de les pàgines que ens ocupen, publicada ací amb el títol de *Protestatio, presentatio ac supplicatio Benedicto XI postridie kal. Iunii A. D. M CCC IV data* [cf. «ATCA», X (1991), 201-214] (136-137). Indiquem els paràgrafs dedicats a les seqüeles de les Vespres Sicilianes després que els bel·ligerants (cases de Barcelona i d'Anjou) ja havien pactada la Pau de Caltabellotta (95-98); i a la relació d'aquell papa amb el nostre Jaume II (107). — J. P. E. [20.559

Josep Perarnau Espelt, *L'autor d'un tractat alquímic podia trobar en l'obra autèntica d'Arnau de Vilanova alguna raó per a atribuir-lo a ell*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXIII-XXIV (2004-2005), 151-257.

A fi que el text de la *Introductio in librum De semine scripturarum* fos amb suficient antel·lació a les mans dels qui havien de participar en la «II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova», hom oferí la present preedició de l'estudi introductori (151-195), de l'edició crítica del text (199-216) i de la taula de mots (217-235), que ha passat a les actes de la dita Trobada i després formà part d'AVOThO, III [cf. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 575-577]; ultra la primera part repetida, tenim ací unes pàgines intitulades *Silenci i preguntes*, que apleguen manifestacions de contemporanis més o menys favorables a l'alquímia vista com a procediment natural per a fabricar or, i en acabar manifesten la perplexitat davant el fet que l'autor no estengué la qualificació de ‚profetes' a aquells recercadors i menestrals, que maldaven a obrir una nova font de coneixement i qui sap si de riquesa (196-198); és també exclusiva d'aquestes pàgines la lletra d'Antoine Calvet sobre el tema (236-237). — J. P. E. [20.560

Cosimo Reho, *L'ideale conoscitivo dell'uomo spirituale secondo Arnaldo da Villanova (1238-1311)*, dins *Jubilate Deo! Antologia teologica francescano-pugliese* (Collana STIP), Brindisi 2001, 171-193.

Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E. [20.561

M. P. Schindele, *Ein altdeutscher Eichentraktat in einem Lichtenthaler Arzneibuch*, dins «Cistercienser Chronik», 109 (2002), 199-204).

Edició del tractat ps. arnaldià, *De virtute quercus*, a base de la còpia escrita entorn el 1500 en el manuscrit de Lichtenthal, Stiftsbibliothek, Kodex KI L 28, ff. 30-34v; hauria estat escrit a Alemanya a darreries del segle XIV i posat sota el nom d'Arnau de Vilanova per raons comercials [n'ha comparegut un altre exemplar en un manuscrit del monestir suís de Muri, MsMurF 14, ff. 187-188; cf. en la secció IV. Sobre arxius, biblioteques i museus, la notícia bibliogràfica dedicada al catàleg de manuscrits de Muri (i de Hermestwil, p. 1090]. — J. P. E. [20.562

Bert Roest, *Franciscan literature of religious instruction before the Council of Trent* (Studies in the history of Christian Traditions, CXVII), Leiden-Boston, Brill 2004, XXII i 674 pp.

L'autor presenta en seccions diverses del llibre els títols catequístics de Ramon Llull (244-246, 381, 435 i 557), els sermons de Bartomeu Catany (20), o de Mateu [Guimerà] d'Agrient o (56), les exposicions de doctrina cristiana per a adults de Francesc Eiximenis (515-518) i Joan Pasqual (432-433), el *Spill de la vida religiosa* (434-435), fra Pere Caldés i el seu *Exercici de la Santa Creu* del 1446, publicada el 1683 per Francesc Marçal (489, nota 294), i la *Vita*

Christi d'Isabel de Villena (492). També són recordats la *Lumbre del alma* de Juan de Cazalla [sense cap referència a Ramon Sibiuda] (434), Garsias de Cisneros (556-557) i Francesc de Borja (436). Dóna notícia de trobar-se manuscrit a Oxford, Bodleian Library, el *Caeremoniale admissionis novitiae ad monasterium Sanctae Clarae Perpiniani*, ms. Lat. Lit. E. 8 (190, nota 214). — J. P. E. [20.563

Lluís CIFUENTES, *Université et vernacularisation au bas Moyen Âge: Montpellier et les traductions catalanes médiévales des traités de médecine*, dins *L'Université de médecine de Montpellier et son rayonnement (XIII-XV siècles)* «Colloque international. Montpellier 17-19 mai 2001», sous la direction de Daniel LE BLÉVEC avec la collaboration de Thomas GRANIER, Tournhout, Brepols 2004, 273-290.

La informació més completa sobre traduccions catalanes d'obres de o relacionades amb la medicina es troba en la segona edició del llibre de l'autor, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, sobre la qual em permeto de remetre a la recensió que figura en la secció corresponent d'aquest volum, pp. 796-797; Ací l'autor recorda que, seguint la prescripció de Montpeller 1239, els reis exigiren l'examen previ de tot aspirant a metge y que amb el mateix objectiu Jaume II creà la universitat de Lleida (274-277); responent a una necessitat social de la població urbana (277-279), foren traduïts en català els llibres de pràctica mèdica dels mestres de Montpeller com Bernat de Gordon, Roger Baron o Guiu de Caulhac y d'altres com el cèlebre Teodorico di Luca o Lanfranc de Milà (280-283), les obres dels quals foren posades en català per mestres o estudiants universitaris (284-289). — J. P. E. [20.564

Lluís CIFUENTES I COMAMALA, *L'astronomia i l'astrologia en català a finals de l'Edat Mitjana*, Conferències de les Jornades de commemoració de l'eclipsi total de sol a la Mallorca de 1905 (Monografies, 13), Palma de Mallorca, Societat d'Història Natural de les Balears 2005, 1-22.

Títol només conegut per referència. La temàtica d'astronomia i d'astrologia ocupa les pàgines 189-222 del cos del llibre indicat en la notícia bibliogràfica precedent i les 433-440 dels *Addenda*. — J. P. E. [20.565

Sebastià GIRALT, *El mite d'Arnau de Vilanova, de l'Edat Mitjana al Renaixement*, dins «Estudi General», 23-24 (2003-2004 = *Història i Llegenda al Renaixement*. Actes del IV Col·loqui Internacional: Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga), 128-142.

El ‚mite d'Arnau de Vilanova' és el que el converteix en personificació d'‚arts ocultes': cresqué durant els segles XIV i XV i féu el cim en el XVI; s'alimentà de tres corrents: el profetisme escatològic, l'alquímic i el nigromàntic. El primer rajava del *Tractatus de tempore adventus antichristi* i contribuïren a estrendre'l Giovanni Villani, Antonino Pierozzi, arquebisbe de Florència, Symphorien Champier i Giovanni Pico della Mirandola (128-131). Arnau de Vilanova fou prest considerat alquimista, certament durant la primera meitat del segle XIV, potser encara en vida seva si és autèntica la referència en la *Soma* de Bernat Pèire, del 1309, ara, però, és normal de considerar que Arnau no fou alquimista i la recerca es desplaça a esbrinar les raons d'aquella atribució (131-134). En el *Raonament d'Avinyó* el mateix Arnau diu que alguns l'acusaven de ‚nigromàntich' (135), certament ho feien els qui atribuïen a ell i a Bernat Deliciós la mort prematura de Benet XI el 1304 i Eiximenis afirma en el *Primer del crestià* que «sabia l'art de la nigromància complidament» (137), però el mateix Arnau es col·locà en contra dins *De reprobatione nigromanticae fictionis* (137-138). Champier, en les primeres pàgines de la seva publicació de les obres mèdiques arnaldianes, sintetitzà els diversos trets màgics acumulats durant dos segles damunt Arnau de Vilanova trets que, sumats, li desfiguraren la personalitat i feren arribar als segles futurs, fins al XX, aquella figura estrafeta (138-142). — J. P. E. [20.566

Jaume de PUIG I OLIVER, *Crònica de la «II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova» (Barcelona, 30-IX al 3-X-04)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXIII-XXIV (2004-2005), 9-57.

Aquestes pàgines proporcionen una informació detallada d'allò que fou la «II Trobada...». Hi ha notícies de la preparació durant els anys previs (9-10); segueixen tots els parlaments de la sessió inaugural: el del dr. Josep Laporte, president de l'IEC (10-11); records del P. Batllori, de Joan Botam (11-13), del P. Eusebi Colomer, de Pere Lluís Font (13-14); i del dr. Lluís Garcia Ballester, de Jon Arrizabalaga (15-17); el sentit de la «II Trobada...» fou recordat per Josep Perarnau (17-19), alhora que el dr. Josep O. Tuñí, degà-president de la FTC, introduïa la presentació de les *Arnaldi de Villanova opera theologica omnia* (19-20), encarregada al dr. Josep M. Terricabras (20-25). Recordada la llista tant dels col·laboradors científics com dels assistents (26-28), segueix la crònica de la primera sessió de treball, en la qual cada un dels col·laboradors resumí la seva aportació, de la qual en aquestes pàgines és transcrit tant el resum com el text complet, les respectives pàgines dels quals són indicades després de cada títol: Sebastià Giralt, *Un alquimista medieval per als temps moderns: les edicions del corpus alquímic atribuït a Arnau de Vilanova en el seu context (c. 1477-1754)* (28-32; 61-128; cf. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-1005), 557-558); Lluís Cifuentes, *Les obres alquímiques ‚arnaldianes' en català a finals de l'Edat Mitjana* (32-35; 129-150); Josep Perarnau, *L'autor d'un tractat alquímic podia trobar el l'obra autèntica d'Arnau de Vilanova alguna raó per a atribuir-lo a ell* (36; 151-237); Michael McVaugh, *Chemical medicine in the medical writings of Arnau de Vilanova* (36-37; 239-267); Nicolas Weill-Parot, *Arnaud de Villeneuve et les relations possibles entre le sceau du Lion et l'alchimie* (37-43; 239-267); Giovanna Ferrari, *Il trattato* De humido radicali *di Arnaldo de Villanova* (43-44; 281-331); Chiara Crisciani, *Aspetti del dibattito sull'umido radicale nella cultura del tardo medioevo (secoli XIII-XV)* (44-47; 333-380); Michela Pereira, *Maestro di segreti o caposcuola contestato? Presenza di Arnaldo da Villanova e di temi della medicina arnaldiana in alcuni testi alchemici pseudo-lulliani* (47-49; 381-412); Maria A. Pileggi, *O medium neutrum: uma possível ligaçao entre a medicina arnaldiana e a alquimia pseudo-lulliana* (49; 413-433); Antoine Calvet, *Qu'est-ce que le corpus alchimique attribué à maître Arnaud de Villeneuve?* (49-50; 435-456); Suzanne Thiolier-Méjean, *Contribution à la légende l'Arnaud: Arnaud de Villeneuve comme ‚auctoritas' dans l'oeuvre de Bertran Boysset d'Arles* (50-51; 457-508); i Barbara Spaggiari, *Due trattati alchemici in lingua d'Oc. Riflessioni in margine ad una nuova edizione* (51; 509-528). Les darreres pàgines resumeixen tant les discussions d'aquelles jornades com els punts de convergència sobre la no autenticitat arnaldiana dels tractats alquímics, bo i reconeixent que els primers eren molt poc posteriors a la mort d'Arnau de Vilanova, qui sap si sorgit algun d'ells dins la seva mateixa família. — J. P. E. [20.567

Núria SILLERAS FERNÁNDEZ, *Reginalitat a l'Edat Mitjana hispànica: concepte historiogràfic per a una realitat històrica*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 121-142.

El neologisme ‚reginalitat', traducció de l'anglès ‚queenship', ha estat proposat per l'autora i acceptat pel TERMCAT. A la Corona catalano-aragonesa no manquen codificacions del paper de la reina consort, i es dóna la circumstància que alguna d'elles exercí la lloctinença i així l'autora presenta un camp d'estudi, que ajudarà a precisar el rol polític, de poder i d'influència de l'esposa del monarca. [L'article havia d'ésser expurgat de neologiesmes com ‚tro' per ‚tron' i d'altres errors, suposem que materials, d'ortografia]. — J. de P. [20.568

Thérèse BOESPFLUG, *La curie au temps de Boniface VIII. Étude prosopographique* (Bonifaciana, 1), Roma, Istituto storico italiano per il medio evo 2005, 576 pp.

[A base de bibliografia anterior al 1980] l'autora ha aplegat dades sobre els curials de Bonifaci VIII. Hi trobem la fitxa d'Arnau de Vilanova (77-78/núm. 70); els altres catalans

documentats a la cúria de Bonifaci VIII eren, normalment, enviats, agents o informadors de Jaume II de Catalunya-Aragó o agents d'algun dels grans monestirs: Arnaldus de Cruscadis (Cruscades/Cruscats?) (77/69); Berengarius de Azanuy (96/120); Berenguarius de Pauo/Montepavo (Paó/Montpaó?) (97/121), Bernardus de Ferreriis (99/127); Bernardus de Follonario (100/128); Bernardus Peregrini (101/132); Cambius de Assisi (113/162); Garsias Michaelis de Ayerbe (143/259); Geraldus de Albalato (149/278); Gilbertus de Cruillis (158/300); Guillelmus de Ferreriis (178/369); Guillelmus Galvani (187/377); Gundisalvus Garsia (190/385); J. de Anione (204/426); Johannes Burgundus (229/501); Johannes de Atreda (233/517); Lucas de Lupito (279/655); Petrus Costa (343/863); Petrus de Valle Senici (356/891; Pontius Villaró (372/939); Raymundus des Pont (378-379ç/959); Rogerus de Lauria (401/1015). — J. P. E. [20.569

Francesca SEGNI PULVIRENTI, Giuseppe SPIGA, *Castellum Castri de Kallari in una cronaca di Corrado Lanza di Castromaynardo*, dins «XVII Congrés Corona», III, 845-859.

Infeudat per Bonifaci VIII a Jaume II de Catalunya-Aragó el ‚Regnum Sardiniae et Corsicae', el rei volgué ésser informat de les possibilitats de prendre'n possessió i demanà a Corrado Lanza que estructurés les seves informacions; la resposta es conserva a l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., CRD*, capsa 83/10.198, ací transcrita: informa de les possibilitats d'expugnar el Castellum de Castro i també de les característiques de l'expedició i guerra (851-853). — J. P. E. [20.570

Lucía CONTE AGUILAR, *Formes de transgressió a les parròquies de Barcelona segons les visites pastorals de principis del segle XIV*, dins «XVII Congrés Corona», II, 88-105.

Els cinc primers volums de la sèrie *Visitationum* de l'ADB, dels anys 1303-1330 conserven les actes de visita pastoral a parròquies de la Ciutat i de dues de fora, i a sis institucions eclesiàstiques de la ciutat, actes que serveixen de base per a aquestes pàgines, en concret la secció de denúncies tant de clergues com de seglars; ultra les acusacions de tema sexual hi ha les relatives a pràctiques de màgia i endevinació [punt en el qual la bibliografia de l'autora desconeix les *Activitats i formules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV*, «ATCA», I (1982), 47-78, i així repeteix coses ja publicades]; l'altre punt especial són les queixes per accions de jueus, que ofenien els cristians (100-101). — J. P. E. [20.571

Rafel GINEBRA I MOLINS, *Conflictes civils en tribunals eclesiàstics a principis del segle XIV. La Cúria de l'Oficialat de Vic, 1317-1322*, dins *Església, societat i poder*, 419-435.

L'Arxiu de la Cúria Fumada dins l'AE de Vic conserva la pròpia sèrie de la *Cúria de l'Oficialat*, els dos primers fascicles de la qual pertanyen als anys indicats en el títol i contenen 332 entrades, que l'autor distribueix en nou grups, més el d'afers genèrics, essent el més nombrós el de ferma per querimònia, amb cent vint-i-sis casos, seguit de ferma per confessió de deutes, que en té seixanta-sis (421); el menys nombrós és el de citacions, amb només quatre casos. En conjunt són significatius de la conflictivitat centrada en el bisbat de Vic durant aquells anys. A continuació és exposat allò més noticiable de cada un dels grups. No hi manca qualque jueu (434). — J. P. E. [20.572

Joaquín MILLÁN RUBIO, *La orden de la Merced 1317-1492. Desde su clericalización hasta el inicio de la evangelización de América*, dins «Analecta Mercedaria. Periodicum historiae et spiritualitatis», XXII (2003 [2005]), 7-90.

A base del *Bullarium Coelestis ac Regalis Ordinis B. Mariae Virginis de Mercede*, de Josep Llinàs, de la documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, *Monacals d'Hisenda* i *Còdexs.*

Vària. II; de l'ADB, *Gratiarum*; de Madrid, AHN, *Pergaminos, Merced. Mallorca*; d'El Puig (València), Arxiu del monestir; del *Speculum fratrum...* de Nadal Gaver, i d'estudis recents, l'autor, partint de la mort de fra Pere d'Amer el 1301, ressegueix l'evolució balancejada de l'orde, amb els moments especials de les *Constitucions* de Ramon Albert (11-15), les redempcions de captius documentades des del 1442 (16-19), la posició dels reis Jaume II, Pere III i Martí l'Humà (20-21); la dels papes, en particular la de Calixt III (24), i la dels bisbes favorables a l'orde (26-27); l'expansió a Sardenya, Sicília i Nàpols (29-32); la multiplicació de cases, començant per les d'Agramunt (32-33), de Santa Coloma de Queralt (34), Berga i Tàrrega (36). Els primers generals foren catalans (41-45 i 46-51); segueixen els capítols generals (51-62) i la presentació de personatges destacats en la vida de l'orde. — J. P. E. [20.573

Lluís TUDELA VILLALONGA, *El regnat dels últims anys de Jaume II de Mallorca (1298-1311): iniciatives de la monarquia en el comerç i la indústria local*, dins «Misc. Batlle», 308-325.

Resum d'estudis sobre el tema [entre els quals no es troba el document suara publicat per Giulio Battelli: cf. «ATCA», XXI (2002), 771; i XXII (2003), 941-942, núm. 17.775], citats en les notes a peu de pàgina o en la bibliografia final (323-325), amb algunes referències a fons arxivístics de Palma de Mallorca, ARM, *Lletres reials*, o *Pergamins*, sobre atacs a naus mallorquines per vaixells sicilians (315, nota 15) o genovesos (317) o sobre pagaments a damnificats (318), o entrebancs posats per vaixells catalans (321, nota 28). Hi ha bibliografia (323-325). — J. P. E. [20.574

Pere CASANELLAS I BASSOLS, *De la Bíblia catalana al Corpus Biblicum Catalanicum: un projecte amb gairebé un segle d'història*, dins «Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya», núm. 79 (març 2003), 67-74.

Pere CASANELLAS I BASSOLS, *La influència hebraica en la Bíblia del segle XIV*, dins «II Congrés Jueus», 365-374.

En un estudi global del 1978, realitzat sobre el conjunt de les tres bíblies catalanes del segle XIV, el signant d'aquesta notícia bibliogràfica arribava a la conclusió que «els tres reculls principals, almenys pel que fa al conjunt *Gènesi-Salms*, són híbrids..., ni clarament cristians ni clarament jueus»; ara, publicat el volum de la *Bíblia del segle XIV: Èxode. Levític*, l'autor, comparades traducció, *Vulgata* (fins i tot d'exemplars manuscrits existents a Catalunya) i text hebreu (367-373), considera que la versió d'aquells dos llibres «fou una obra encarregada per cristians i realitzada per conversos que, tot i que pretenien traduir... de la Vulgata, constantment hi introduïen elements de l'original hebreu de la Bíblia... i altres elements de la tradició rabínica» (374). [Es confirma, doncs, la conclusió del 1978]. — J. P. E. [20.575-20.576

Pere CASANELLES I BASSOLS, *El* Corpus Biblicum Catalanicum: *un tresor que finalment comença a ésser explotat*, dins «Llengua & Literatura», 16 (2005), 517-530.

Arran de la publicació del primer volum de la *Bíblia del segle XIV: Èxode, Levític*, Barcelona 2004, l'autor i coordinador d'aquesta empresa, exposa el devenir d'un projecte que té les seves arrels més llunyanes en un article del 1890 de Samuel Berger sobre les bíblies catalanes medievals, i en un informe de l'I.E.C. del 1908, que manifestava la decisió d'editar el «text antich de la Bíblia Catalana». Darrere el projecte hi havia R. Foulché-Delbosch, després del qual se'n féu càrrec Ramon d'Alós, però res no arribà a la impremta. El 1976, l'«Associació Bíblica de Catalunya», conduïda per Guiu Camps, repescava el projecte però el resultat també fou negatiu. El projecte actual arrenca del 1997 i ha rebut el suport de la Generalitat de Catalunya, del Govern d'Andorra, de tots els bisbats de Catalunya i de les Illes i s'ha posat a caminar, definint un pla de treball, amb l'inventari de tots els texts que hom preveu publicar, fins

als del començament del segle XX, i dels volums que els contindran, exactament 42. Paral·lelament a les tasques d'edició, l'autor ressenya els estudis apareguts recentment sobre texts bíblics catalans antics. Finalment, subratlla l'interès decisiu que té per a la lexicografia la publicació d'aquest text, exemplificant amb set ítems les novetats aportades pel primer volum de la sèrie. Es confirmen les influències del text hebreu sobre la traducció catalana [cf. la notícia bibliogràfica anterior], tot i tractar-se d'una traducció de la *Vulgata* de la línia textual que es difongué pel Llenguadoc i Catalunya, però els traductors sovint se n'aparten i segueixen el text hebreu i àdhuc introdueixen elements de tradició jueva postbíblica, cosa que fa pensar que el o els traductors eren jueus conversos. Un detall d'aquest *Corpus Biblicum* que no podria passar per alt és que ja el primer volum manifesta la seva pertanyença al «Corpus Scriptorum Cataloniae», el primer volum del qual apareixia aquell mateix any 2004. — J. de P. [20.577

Juan Manuel del ESTAL, *Las ciudades de Barcelona y Lérida (primacía de la ciudad) en el itinerario de Jaime II de Aragón (1291-1327)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 265-281.

Visió global de l'estada de Jaume II de Catalunya-Aragó en llocs diversos durant tot el regnat, de vegades per exigències militars (265); són després reunides les estades tant a Barcelona com a Lleida durant aquell llarg regnat (266-268); el darrer any de vida no es mogué de Barcelona (269-280), tal com consta en la documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.* i en d'altres sèries com CRD i *Pergamins*. — J. P. E. [20.578

Miquel ADROHER, *La* Stòria del Sant Grasal, *version franciscaine de la* Queste del Saint Graal, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 77-119.

Resumida la difusió de la matèria de Bretanya a Catalunya, l'autor identifica el ms. fr. 343 de París, BN, com el text més acostat a la traducció catalana de la *Questa o Història del sant Grasal*, que n'és una adaptació amb personalitat pròpia, de matriu específicament franciscana, detall que l'autor remarca detectant, amb quadres comparatius convincents, nombroses pistes de l'esperit franciscà en el lèxic, en la visió mil·lenarista de la història, en l'afirmació de la pobresa de Crist. De més a més, l'adaptador és un apòstol actiu, partidari de la imitació de Crist, de donar exemple, de la penitència i de l'esperança. D'altra banda, potser amb intenció d'arribar a un públic nombrós i heterogeni, el traductor-adaptador català simplifica el vocabulari i les metàfores, sense allunyar-se d'artificis retòrics com són la simetria, el paral·lelisme, el contrast i el ritme. — J. de P. [20.579

Joan MOLINA FIGUERAS, *Gli artisti del re nel Trecento aragonese*, extret de «Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa», Serie IV. «Quaderni», 16 (2003), 85-105 i vuit reproduccions en tres pàgines.

Els grans aplecs de documentació, sobretot reial, del segle XIV (Antoni Rubió i Lluch, Heinrich Finke, Johannes Vincke), i l'afegida a publicacions més senzilles permeten a l'autor de confegir una descripció de com els comtes de Barcelona i reis d'Aragó aprofitaren els serveis que els podien proporcionar els artistes per a fer pública una imatge magnificent de la monarquia, des dels grans panteons reials de Poblet o Santes Creus, passant per frontals d'altar i altres objectes de devoció escampats en esglésies de la corona, per llibres de valor artístic i per mil objectes al servei de la família reial, en particular al de les reines: tot havia de contribuir a l'exaltació de la reialesa; però els artistes seguiren essent uns treballadors, sense que mai sortissin de la condició de menestrals i pugessin a la categoria d'artistes o d'intel·lectuals, ni quan hi havia el nomenament de ‚pintor del senyor rei' o semblant, als quals la vinculació amb la casa reial era mostra de reconeixement social i d'augment en la valoració dels seus serveis i productes i ampliació de la corresponent parròquia. — J. P. E. [20.580

Juanjo CÁCERES NEVOT, *El* Llibre de comptes *de Guillem Fagaló, paraire. Un testimoni de la comptabilitat dels menestrals barcelonins en el segle XIV*, dins «XVII Congrés Corona», I, 291-299.

«Aquest libre és d'En Guillem Fagaló, parayre, quondam», es troba a Barcelona, ACatB, *Extravagants*; conté dades econòmiques datades entre 1313-1323; són anotacions senzilles, diferenciant, però, les rebudes ingressades d'un sol cop i les parcials (294-295); permeten de seguir la dedicació del protagonista a la fabricació, tint i comerç de draps en la Barcelona contemporània; en conjunt, la seva feina era de qualitat (296); també hi compareix algun corredor (297). — J. P. E. [20.581

Francesco Cesare CASULA, *Città e Ville Regie nel Regno di Sardegna*, dins «XVII Congrés Corona», III, 153-159.

L'autor aplica a aquestes pàgines la seva «dottrina della statualità» a la ‚unione reale' d'Estat en la Corona d'Aragó i en particular al ‚Regnum Sardinie et Corsice', integrat en la dita corona en el rei Jaume II el 19 VI 1324, integració posada per escrit per Alfons III el Benigne dins el manuscrit *Breve*, conservat en l'Archivio Comunale d'Iglésias (156-157), on l'autor individua els elements, en virtut dels quals un ‚estat' era agregat a la Corona. — J. P. E. [20.582

Luisa D'ARIENZO, *Un cifrario segreto pisano nella Sardegna del Trecento*, dins «Archivio Storico Sardo», XLIV (2005), 359-422.

Luisa D'ARIENZO, *Un cifrario segreto pisano nella Sardegna del Trecento*, dins *La Mediterrània de la Corona d'Aragó, segles XIII-XVI & VII Centenari de la Sentència Arbitral de Torrellas, 1304-2004*, «XVIII Congrés Internacional d'Història de la Corona d'Aragó», II, València, Universitat 2005, 1923-1938.

Pisa e il Mediterraneo. Uomini, merci, idee dagli Etruschi ai Medici, a cura di Mario TANGHERONI, Milano, Skira 2003, fitxa 228.

Els dos primers títols són idèntics, també en el text: el 1325, els pisans de Càller, els marquesos Malaspina i les autoritats de Sàsser s'havien conjurat contra Jaume II de Catalunya-Aragó i el seu hereu Alfons i havien establert un cifrari per a les comunicacions secretes per escrit entre ells; aquest fou interceptat pel Jutge d'Arborea, que el posà en coneixement del rei; les lletres entorn d'aquell afer es conserven a Barcelona, ACA, CRD, caixes 82 i 100 (445-447); les cinc lletres són transcrites en apèndix (458-477).

El tercer títol reprodueix la primera de les lletres, amb la xifra, l'exposició de la qual es troba en el catàleg ofert pel volum. — J. P. E. [20.583-20.584-20.585

[Guiu TERRENA], *Incipit collectio ex dictis sanctorum doctorum, compilata a fratre Guidone priore generali ordinis beatae Mariae de Monte Carmeli magistro in theologia, ad responsionem sequentium quaestionum de mandato domini pape*, dins Alain BOURREAU, *Le pape et les sorciers. Une consultation de Jean XXII sur la magie en 1320 (Manuscrit B. A. V. Borghese 348)* (Sources et documents d'histoire du Moyen Age publiés par l'École française de Rome, 6), Roma, École française 2004, LIIII i 146 pp.

El 1320 Joan XXII adreçà a una desena de teòlegs, entre els quals es trobava Guiu Terrena, una consulta sobre cinc abusos en l'administració de sagraments practicats amb finalitats malèfiques o supersticioses, preguntant-los si els tals usos només eren accions reprovables o, considerats contraris a la fe, s'havien de sotmetre al tribunal de la Inquisició. Les pàgines introductòries contenen una breu biografia de Guiu Terrena (XIV; cf. XVIII). La resposta d'aquest, conservada en el Vat., Borgh. 348, ff. 19-37, ací transcrita (43-85), fa algunes consideracions prèvies sobre allò que és objecte del tribunal de la fe, que després aplica a cada un dels temes consultats; Joan

XXII la llegí i hi deixà escrites observacions marginals. La decisió favorable a la inquisició entrà en el *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric (LI-LII). — J. P. E. [20.586

Lluís GIMENO BETÍ, *Un document de Morella de 1339: Edició i estudi lingüístic*, dins «Misc. Veny, 6», 51-57.

És ací transcrit l'inventari de béns de la morellana Constança de Montserrat, datat el 1339, conservat a Castelló de la Plana, AM. N'estudia tot seguit la grafia, la fonètica i el lèxic. Set mots del document no es troben en el DCVB, altres sis no hi són datats, i de trenta-nou n'és avançada la datació. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.587

Manuel CRUSAFONT I SABATER, *La política monetària de Jaume III de Mallorca*, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 41-48.

Una certa historiografia mallorquina havia negat que Jaume III hagués tingut autèntica política monetària, però l'autor en dissenteix: «La política monetària de Jaume III no tan sols existí, sinó que la podem qualificar d'important, innovadora i agosarada» (41). I si la raó dels escèptics consistia a considerar inventades i falses les afirmacions de Pere III el Cerimoniós, les troballes numismàtiques, en carambola, han demostrat l'existència de les dites monedes (gros tornès, florí d'or i darrerament malla de billó: 44-45: inscripcions), la veracitat de la documentació barcelonina del Cerimoniós i l'existència d'una política monetària de Jaume III de Mallorca, política que seria continuada pel mateix Cerimoniós. — J. P. E. [20.588

Joan ARMANGUÉ I HERRERO, *Les primeres "Ordinacions" del Castell de Càller*, dins «Misc. Veny, 6», 55-91.

L'autor publica les *Ordinacions fetes per los honrats consellers e prohòmens del Castell de Càller en la cort de la vegueria del dit Castell* (cf. 999, n. 20.458), segons el ms. 16 de l'AM de Càller, text recopilat entorn 1347; resumeix la història de la conquesta catalanoaragonesa de Sardenya, afectada per la feblesa endèmica de la presència efectiva de catalans i aragonesos a l'illa. L'original té un forat que el travessa pel centre, efecte dels bombardeigs de la segona Guerra Mundial. El text de les parts perdudes ha pogut ésser reconstruït gràcies a la transcripció de Michele Pinna, any 1928. Hi ha ‚ratio editionis'. — J. de P. [20.589

Michael R. MCVAUGH, *Le coût de la pratique et l'accès aux soins au XIV siècle: l'exemple de la ville catalane de Manresa*, dins *Ethique et pratiques médicales aux derniers siècles du Moyen Âge*, Saint Denis, Presses Universitaires de Vincennes 2004 (= «Médiévales», 46 (2004), 45-53).

Aquestes pàgines són contribució a la taula rodona sobre el tema, celebrada a Lió, École normale superieure des Lettres et Sciences humaines, els dies 13-14 març 2003. L'autor hi exposa el sistema municipal d'assegurança de metge i cirurgià a tots els ciutadans de Manresa en la primera meitat del segle XIV; analitza, de més a més, el *Receptari de Manresa* d'En Bernat Despujol [recensió de Marcel Coromines dins «ATCA», XXV (2006), 623-624], que considera que la medicació era rutinària i bàsicament purgativa. — J. P. E. [20.590

Juan Fco. MESA SANZ, *La lengua latina en los privilegios oriolanos del infante Fernando*, dins «XVII Congrés Corona», II, 785-795.

Germanastre i contrincant procastellà de Pere III el Cerimoniós, baró d'Oriola, es conserven d'ell cinc privilegis en llatí a Oriola, Arxiu Històric i a Madrid, AHN, ms. 1368b, datats entre 1347 i 1357, ací analitzats (788-789); l'autor exposa el seu parer sobre la transmissió dels

cinc documents de la còpia madrilenya, ja que la d'Oriola «no aporta ninguna variación» i hauria estat l'apògraf del de Madrid (791); el tipus de llengua és qualificat de «culto y cuidado, claramente indicador de los cánones carolingios» (792). — J. P. E. [20.591

Pietro COLLETTA, *Sull'edizione della* Chronica Sicilie *di anonimo del Trecento a cura di Rosario Gregorio*, dins «Mediterranea. Ricerche Storiche», II, núm. 5 (Dicembre 2005), 567-582.

Pietro COLLETTA, *Per una nuova edizione della* Chronica Sicilie *di anonimo del Trecento*, dins «Mediterranea. Ricerche Storiche», III, num. 7 (Agosto 2006), 331-346.

La *Chronica Sicilie* hauria estat escrita a mitjan segle XIV. En el primer article, l'autor, prenent com a punt de referència l'edició de Rosario Gregorio [cfr. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 587, núm. 18.036], publicada el 1792 dins la seva *Bibliotheca Scriptorum qui res sub imperio Aragonum gestas retulere*, II, 121-267, passa revista i avalua els dos manuscrits que han conservat aquell text (Vat. lat. 3972; Barcelona, BC, ms. 488) i les diverses edicions del segle XVIII.

En el segon revisa una trentena de fragments, que han presentat problemes per a l'edició per ell preparada; entre els dits fragments, ultra la grafia de ‚Burdegallia' (334-335), trobem precisions entorn l'acta de renúncia de Jaume II al Regne de Sicília (336), a l'operació bèl·lica de Pere el Gran que obligà els francesos a alçar el setge de Girona (337), a l'èxit popular de Jaume II a Sicília (339-340); al successor de Frederic III (340), al segrest de naus catalanes per Pere el Gran per a la defensa de l'illa (340), a una lletra de Robert d'Anjou als consellers de Barcelona sobre compensació a un mercader català víctima d'un pirata súbdit d'aquell rei (343-344), al nom del català, Romeu Portella, enviat pel consell de Palerm a Pere el Gran a l'Alguer per oferir-li la corona de Sicília (345); i a la disfressa del mateix Pere el Gran com a mosso d'un tractant de mules, Pere Zabacta [Sabata?], per presentar-se a Burdeus al desafiament amb el rei Anjou (345-346). — J. P. E. [20.592-20.593

Jaume RIERA I SANS, *La coronació de la reina Elionor (1352)*, dins «Misc. Batlle», 484-492.

L'acte d'unció i coronació d'Elionor de Sicília a reina el 5 de setembre del 1352 era desconegut fins ara, però ben documentat en els registres de Barcelona, Arxiu Reial (ACA). La coronació d'una reina era una celebració substantiva, no pas apèndix de la del rei; havia estat preparada a consciència amb notable anticipació i fou celebrada en el marc de corts per als Aragonesos, precedida pel jurament de l'infant hereu, el futur Joan I (487-490). El cerimonial per a aquella ocasió fou revisat pel rei Pere i restà per a ocasions futures, copiat en el Cartoral Major de la Seu de Saragossa; fou traduït al català i copiat al final de les *Ordinacions de casa del senyor Rei.* Segurament la festa també celebrava que la reina havia donat a rei i regnes un successor masculí. — J. P. E. [20.594

Jocelin H. HILLGARTH, *Documents mallorquins desconeguts dels anys 1356-1359*, dins «Randa», núm. 49 (2002 = Homenatge a Miquel Batllori/2), 9-13.

Es tracta de tres documents de Palma de Mallorca, ADM, *Regestrum Litterarum iustitiae*, sobre «relacions entre el poder civil i l'eclesiàstic»: el primer és una constatació formal, el 1359, que un ajusticiat pel governador reial de Mallorca portava tonsura (10); el segon acusa els jurats de Ciutat de Mallorca d'haver-se excedit durant dos anys en percepció de tributs a clergues, els obligava a restituir i els imposava una penitència (11); el terç és recurs al braç secular contra dos marmessors excomunicats perquè no complien la darrera voluntat a favor de l'ànima d'una difunta (12). — J. P. E. [20.595

Alexandra BEAUCHAMP, *De l'action a l'écriture: le* De regimine principum *de l'infant Pierre d'Aragon (v. 1357-1358)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 233-270.

Escrit poc abans que l'infant Pere d'Aragó entrés en l'orde franciscà el 1358, publicat el 1926 per Ferran Valls i Taberner, no gaire ben valorat per la crítica, el *De regimine principum* és sotmès per l'autora a estudi de fonts, estructura general, trama de l'argumentació i idees cèntriques. Perdut l'original, que sembla haver-se trobat en la biblioteca dels jesuïtes d'Ècija fins a l'expulsió, en resta còpia del segle XVIII a Madrid, BN, ms. 12987 (237-238). El text, escrit entre l'estiu del 1357 i la tardor del 1358 (243), consta de trenta-cinc capítols dedicats a temes i exemples trets d'obres conegudes per l'autor, començant per les vuitanta-sis referències bíbliques, familiars a les obres franciscanes *De regimine principum*, i seguint per les divuit d'altres obres, algunes de les quals són significatives com el *Secretum secretorum* del Pseudo-Aristòtil, els *Aphorismata* d'Hipòcrates i el *Valeri Màxim*, com ho és també l'absència del *De regimine principum* de Gil de Roma, i la lletra de Martí IV a Carles I d'Anjou, transcrita íntegra i altrament desconeguda (247-249); «son développement fonctionne plutôt par association d'idées» (252) saltant d'un tema a l'altre; els capítols comencen generalment amb tema bíblic, com sermons, igual com també fa el seu nebot, Pere III el Cerimoniós, seguit de comentaris «souvent simplistes» i al·legories (255-257), reforçades amb sentències o principis i casos històrics, i amb referències i preguntes personals al nebot rei (261-263). Més que un ‚speculum principum' seria un manual concret de govern en el moment de la guerra amb Castella, en relació a la qual insisteix en la ‚regula iuris': «Quod omnes tangit ab omnibus probari debet» (263-268). — J. P. E. [20.596

Donald J. KAGAY, *The Theory and Practice of the Just War in the Late-Medieval Crown of Aragon*, dins «The Catholic Historical Review», XCI (2005), 591-610.

La base d'aquestes pàgines és la ‚missa' (és a dir, les parts variants d'una missa de sant Jordi), sota el títol de *Commemoratio Georgii martyris*, elaborada per encàrrec de Pere III el Cerimoniós en els pitjors moments de la Guerra dels dos Peres (1356-1365), i copiada en un registre de cancelleria amb data del 5 nov. 1356, ara a ACA, *C., r.*, 1380, f. 71 i ací transcrita (609-610). L'autor, evitant d'entrar en disquisicions teòriques sobre la guerra justa, després de recordar els precedents de tensió entre les dues corones d'Aragó i de Castella, centra la seva atenció en aquell cas concret. La més clara diferència entre els dos Peres rau en llur concepte de ‚guerra justa', que el castellà mai no relaciona amb Déu, quan el català té consciència d'ésser una anella en la nissaga dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó, protegits per Déu perquè llurs guerres han estat justes (594-598); els clergues al servei de la casa reial havien d'assegurar la dita protecció amb la pregària i de fer-la conèixer, també amb motiu d'aquella guerra i en els seus pitjors moments del 1363; ja el novembre del 1356 havia fet enviar als bisbats un formulari de missa de sant Jordi, banderes i penons anaven plens de sants, i els parlaments del rei en cort general, en aquells moments a la de Montsó, en feien esment (600-605); ultra la bibliografia, hi ha nombre de referències a documents inèdits d'ACA, *Canc.*, *reg.* Aquesta hauria estat una eficaç col·laboració d'eclesiàstics a la formació d'un estat centralitzat. — J. P. E. [20.597

Caterina ORLANDO, *Andriolo e Matteo de Aricio: due ribelli anti-aragonesi nella Siracusa del Trecento*, dins «Archivio Storico Siracusano», serie III, XVIII (2004), 105-129.

La *Cronaca* de Michele da Piazza (1336-1361) recorda l'alçament d'alguns conjurats contra l'ocupació militar angioina de Siracusa a favor de la dinastia de Barcelona en el successor de Frederic III. Ja assegurada la victòria pro-catalana, alguns dels béns dels Aricio foren donats el 1363 a Pere des Grau, ciutadà de Barcelona, tresorer de la reina de Sicília, Constança d'Aragó, segons documents de l'AS de Palerm, ací transcrits (118-123 i 126-128), donació efectuada

d'acord amb les prescripcions de Jaume II de Catalunya-Aragó per a l'illa de Sicília després de les Vespres Sicilianes. — J. P. E. [20.598

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El castigo de los corsarios en el mundo mediterráneo medieval*, dins «Misc. Guglielmi», 119-126.

El cost de la guerra marítima era tan elevat, que propicià formes de col·laboració privada amb el rei, una de les quals fou la concessió de patent de cors, on constaven els enemics que podien ésser atacats i les condicions de legitimitat, però sovint els corsaris tiraven al dret, actuant sense permís i sense miraments a les condicions, tal com demostren els casos del segle XIV documentats a l'ACA, *Canc., reg.* (121-123); el mateix fons i l'AHCB, *Crònica del racional* (123), informa de corsaris musulmans, sovint conversos, per als quals en general no hi havia pietat, car eren considerats especialment perillosos (124-126). — J. P. E. [20.599

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Arnau Aymar, capità i corsari de Mallorca (segles XIV-XV)*, dins «Randa», 51 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/4), 51-73.

Resumides les investigacions d'altri i de la mateixa autora sobre el tema dels corsaris i la documentació inèdita d'ACA, *Mestre racional* i *Canc., reg.*, som informats que el mallorquí Aymar començà la seva aventura corsària el 1371 en la guerra contra els sards Arborea; el 1378 ja era patró de galiota armada; ací són documentats i resumits els successius serveis a Pere el Cerimoniós; el del 1383 a Sardenya, n'és resumit el contracte (55-61); del del 1384 és conegut pel llibre de comptes (ACA, *Mestre racional*) (61-65); el 1385, actuava davant l'Empordà (66); al servei dels Anjou i de Climent VII el 1389; i altra vegada al servei de la Corona a Sicília el 1392 (70-71); els serveis li foren recompensats amb el nomenament de veguer, primer de la Part Forana i després, de Ciutat de Mallorca (71); però fins al 1404 és, també a Palerm, AS, *Regia Cancelleria*, documentat en punts diversos de la Mediterrània (72-75). — J. P. E. [20.600

Donald J. KAGAY, *The 'Treasons' of Bernat de Cabrera: Government, Law and the Individual in the Late-Medieval Crown of Aragon*, dins «Mediaevistik», 13 (2000), 39-54.

En el cas tràgic de Bernat de Cabrera, decapitat el 1364 per ordre de Pere III, el Cerimoniós, l'autor hi veu un episodi de la violenta contraposició entre un concepte de sobirania sense retalls, de dret romà, i un de tradicionalista, més atent a les formes de costum i amb aquestes, a les limitacions del poder reial. Pere el Cerimoniós d'una banda, i els nobles de Catalunya, en la contrària — J. P. E. [20.601

Maria Rita LO FORTE SCIRPO, *Giovanni I, il Cacciatore e il fuoco della rivolta antisemita del 1391*, dins «XVII Congrés Corona», 199-209.

La documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc.*, *reg.*, relativa al pogrom del 1391, és ací analitzada sota el prisma de la purificació pel foc a fi de reconstruir la resposta del rei Joan I; tot i la claredat del principi jurídic «ne dret civil ne canònich no sofer que algú se faça cristià per força, ans ha preceir de lur mera liberaliat» (200), la realitat concreta del moment exigia que els reis topessin amb tothom, si de debò exigien que es restablís la seguretat i la justícia; la generalitzada set de revenja frenava les instàncies reials, tot i que els calia defensar els jueus, tan importants per al reial patrimoni. Per això, tot i que la primera reacció fou d'esferoïment davant aquell incendi i de desfici per a apagar-lo, la darrera paraula del rei fou la de tancar els ulls, d'exigir per a ell els béns dels jueus morts intestats i de seguir tancant-los davant els expedients de tota mena utilitzats pels jueus per a refer-se de les pèrdues (207). — J. P. E. [20.602

Alfred BOSCH, *La cartografia dels jueus mallorquins*, dins «I Congrés Jueus», 83-90.

Havent publicat una novel·la, *L'Atles furtiu*, sobre el tema, l'autor respon a la pregunta de per què trià «aquesta època i aquest tema» (83-84): el fons és dramàtic, relacionat amb els ‚pogroms' del 1391; la família Cresques és ben documentada; l'*Atles* fou encarregat per Joan I per al dalfí, futur rei de França, i es conserva a la BN de París; el centre de l'*Atles* no atén a consideracions religioses i es limita a dibuixar la terra ferma tal com és, amb una lluminositat i bellesa que presagia les obres d'art del Renaixement; només de forma marginal hi ha la creença jueva que Jerusalem és el centre del món i l'espera de l'Anticrist [qui és l'Anticrist dels Cresques?]; sobretot, però, dóna accés a l'Escola Mallorquina de Cartografia, amb molts homes col·laborant a fi que les cartes fossin precises al màxim i integrant per primera vegada en un mapa europeu regions subsaharianes (89: l'autor diu que l'empenta decisiva per a dedicar-se al tema és que «va caure'm a les mans un resum d'un llibre... d'un tal Yoro Fall...»; [no serà el resum publicat dins «ATCA», VI (1987), 494-495, núm. 3.618?]. — J. P. E. [20.603

Sara VICENT SANTAMARIA, «Parole qui n'est entendue / vaut autretant comme perdue»: *els problemes d'edició de* La faula *de Guillem de Torroella*, dins «Randa», 55 (2005 =Homenatge a Jordi Carbonell/1), 15-42.

La feina de l'autora és encaminada a «demostrar que hi ha certes característiques externes en l'obra de Torroella... que la fan susceptible d'ésser reconstruïda..., de restituir un text al més acostat possible a l'original...» (16), més encara que en el cas de *La faula* no s'aplicaria la norma general que «cal defugir la reconstrucció d'un text a l'hora de realitzar-ne una edició crítica» (17). Recordats els quatre manuscrits que han transmesa *La faula* (17, nota 8), l'autora posa alguns exemples de com la comparació entre els quatre texts pot millorar-ne la lectura, atès que els fragments escrits en francès manifesten evidents dèficits de comprensió (18-22). El text dels altres tres manuscrits, a més d'ésser incomplet, no és més correcte (34-40). Al final, propugna «una reconstrucció respectuosa del text» perquè «no fa traïció a la semàntica de la història original i, a més, permet una lectura intel·ligent del text» (41). Hi ha bibliografia (41-42) — J. P. E. [20.604

Jan R. VEENSTRA, *La communication avec les anges. Les hierarchies angéliques, la* lingua angelorum *et l'élévation de l'homme dans la theologie et la magie (Bonaventure, Thomas d'Aquin, Eiximenis et* l'Almandal), dins «Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge», 114 (2002), 773-812.

Tot l'Occident medieval, no sols creia, ans estava segur que els àngels existeixen i que es comuniquen; en arribar el Renaixement, hom intentà de dominar també aquest camp i les seves formes de comunicació. Els teòlegs, però, negaven l'existència de llengües angèliques, els màgics les acceptaven i creien que la llengua angèlica era la del Paradís Terrenal abans del pecat. Francesc Eiximenis fou l'autor de l'única *Summa angèlica* medieval, el *Llibre dels sants àngels*, «synthèse de matériaux homélitiques et théologiques» (777); li són dedicades les pàgines 785-801, exposició basada en la traducció francesa, ara a Londres, British Library, *Royal* 16.G.IV. Influït per Gregori el Gran més que pel Pseudo-Dionís, Eiximenis insisteix en l'actuació dels àngels damunt i dins l'home (786-787, nota 40); i si el *Regiment de la cosa pública* fou presentat als Jurats de València el 1383 amb tot un programa de moral cívica cristiana que hauria pogut «conférer à la République une ressemblance avec la cité sacrée du paradís à la fin des temps» (786), el *Llibre dels sants àngels* hi contribuïa perquè, si el primer grup dels tres ordres angèlics (serafins, querubins i trons), només s'ocupava en Déu, els altres dos (dominacions, principats, poders; virtuts, arcàngels i àngels) actuen directament damunt les persones i els afers d'aquest món (786-787), i els ‚exempla' eiximenians insisteixen en la concreció de les intervencions angèliques (790), sobretot de les de sant Miquel, alhora que posa límits a les ganes de saber secrets divins (791-

792) i a les ganes d'ésser agraciat amb visions i èxtasis (792). El *Llibre* també tracta temàtica filosòfica: com s'explica que ells, esperits, es relacionin amb éssers corporals, o que parlin entre ells (explicació pròxima a la noció escolàstica d'il·luminació angèlica). Les seves raons resulten un xic coixes comparades amb les de Tomàs d'Aquino (795-798); això no obstant, si la comunicació amb Déu és la d'una creatura amb el Creador, entre ells i amb l'home parlen de tot allò que entra en llur missió de protegir i encaminar l'home o les comunitats humanes, però sembla mancar-hi un marc teòric adequat (800): «Malgré tout, le *Libre des saints anges* est une défense monumentale de la Vénération pour les anges qui vise à entraîner l'humanité et l'ost angélique dans une communion intime» (801). — J. P. E. [20.605

Curt WITTLIN, *La sisena part del* Dotzè *de Francesc Eximenis com a complement ètic a les* Ordinacions de la Cort *del rei Pere el Cerimoniós*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 231-247.

La sisena part del *Dotzè* tracta dels oficials del rei i dels grans senyors. L'autor de l'article compara les descripcions donades d'aquest personal en les *Ordinacions* de Pere III amb les que en dóna Eximenis: canceller, administradors de justícia, consellers, camarlenc, algutzirs, majordom, mestre racional, escrivà de ració, tresorer. Subratlla la voluntat d'Eximenis d'ésser útil a la cosa pública, la varietat dels seus coneixements, el seu pragmatisme assenyat, la riquesa de la seva observació psicològica, el seu entusiasme moral. Recorda que Eximenis influí en la política municipal valenciana i, partint del fet que el capítol 238 del *Dotzè* fou calcat en un edicte de Pere III del 25 de setembre del 1386 relatiu al conestable —relació descoberta per Jill Webster— recalca que la influència d'Eximenis sobre la cort i sobre determinats aspectes del govern del seu temps poden haver estat molt més intensos d'allò que no s'ha pensat. — J. de P. [20.606

José Luis MARTÍN RODRÍGUEZ, *El Tratado de Caballería de Francesc Eximenis*, dins «Norba. Revista de Historia», 16 (1996-2003), 295-331.

L'autor creu que la concentració de dades sobre la guerra en la segona part del *Dotzè* (caps. 69-356) permet de considerar-lo un *Tractat de cavalleria* integrat dins un *Tractat de la guerra medieval*; recordades les set/vuit parts del *Dotzè* (296), la definició de ciutat i les quatre formes de batalla, l'autor es fixa en la personal després d'haver recordat les teories sobre la guerra i les normes per a l'elecció i instrucció de guerrers i a l'ús legal de les armes; Eximenis empra el mètode d'al·luvió, tal com permet de veure el capítol 222 sobre l'entrenament dels joves en l'ús de les armes (301-303; cf. 306-309); a continuació, l'autor sintetitza el *Tractat de cavalleria* en aquests punts: selecció dels cavallers, exclusió de la dona, preparació del cavaller, els seus deures i drets (303-310); i els elements teòrics de la batalla personal: prohibició eclesiàstica, justificació i procediment de batalla entre cavallers, preparació del camp i dels combatents, entrada en el camp i regles del combat (311-318). Segueix la traducció castellana dels capítols 224, i 321-332 (319-331). — J. P. E. [20.607

Paul FREEDMAN, *Medieval Clichés of Health and Diet according to Francesc Eximenis*, dins «Misc. Guglielmi», 127-134.

Un dels pecats tractats per Francesc Eximenis en el *Terç del Crestià* és el de la golafreria, en relació al qual fr. Francesc reporta la consulta d'un clergue al seu metge sobre la seva forma de viure, d'alimentar-se i de vestir; en nom del metge, Eximenis ridiculitza aquella forma de vida i recomana al clergue de tornar a la duresa dels seus orígens. Però alguna de les pràctiques coincideixen amb les aconsellades per Arnau de Vilanova en el *Regiment de sanitat* (130), i a continuació aplega els consells que el framenor dóna en la matèria, evitant l'excés i l'ostentació, tal com, segons

ell normalment ja practiquen els catalans, menjant d'acord amb la famosa ‚taula de Barcelona' a mig camí entre les indicacions medicals i els preceptes de l'Església. — J. P. E. [20.608

David J. VIERA – J. PIQUÉ ANGORDANS, *La Itàlia medieval en les narracions eiximenianes*, dins «Misc. Veny, 6», 21-30.

Esmentades algunes referències genèriques d'Eiximenis a Itàlia i als italians, els autors centren l'atenció en fets que seguiren la conquesta victoriosa de Sicília pels catalanoaragonesos: el desafiament de Bordeus i la personalitat del rei Robert d'Anjou, idealitzat per Eiximenis fins a exemple de virtut cristiana, segurament per la seva tirada al franciscanisme. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.609

Paulino RODRÍGUEZ BARRAL, *Eiximenis y la iconografía de San Miguel en el gótico catalán*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 111-130.

Recordat el creixement de la devoció a Sant Miquel en la Corona catalanoaragonesa, l'autor n'estudia l'evolució en la pintura. I resulta que alguns temes no molt freqüents en les representacions de sant Miquel nasqueren de deteminats passatges del llibre V del *Llibre dels àngels* d'Eiximenis. En un retaule de la col·lecció Masaveu i en el d'Arnau Gassies, conservat en l'església de Palau del Vidre, hi ha la representació del miracle de l'arcàngel a favor del mercader Polemarchus, reportat per Eiximenis. El retaule de sant Miquel de Castelló d'Empúries, ara al Museu d'Art de Girona, representa l'ocultació del cos de Moisès, que Déu encarrega a l'arcàngel sant Miquel, a fi que els jueus no li retin culte idolàtric, episodi recollit també per Eiximenis. El mateix retaule conté una altra representació insòlita d'un altre dels miracles de sant Miquel recollits per Eiximenis: el de la resurrecció dels dos fills del rei Maloar. Finalment fa referència al paper de sant Miquel en la lluita contra l'Anticrist, representada en els retaules de Sant Miquel de Cruïlles, de Lluís Borrassà, on les influències eiximenianes són patents, i en els de Bernat Martorell (la Pobla de Cèrvoles i Púbol) i de Jaume Huguet (retaule del gremi de revenedors). Hi ha reproduccions fotogràfiques en blanc i negre de les icones estudiades. — J. de P. [20.610

David J. VIERA, *The Evolution of Francesc Eiximenis Attitudes toward Judaism*, dins *Friars and Jews in the Middle Ages and Renaissance*, edited by S. E. MYERS (The Medieval Franciscans, 2), Leiden, Brill 2004, 147-159.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.611

Luca M. DI GIROLAMO, *Alcuni aspetti mariani nel* De institutitone *di Filippo Ribot († 1391)*, dins «Carmelus. Commentarii ab Instituto Carmelitano editi», 52 (2005), 7-34.

En aquell llibre, Felip Ribot recorda els orígens de l'orde i subratlla els punts importants de l'espiritualitat carmelitana. L'autor en subratlla el missatge marià, concentrat en el llibre VI del *De institutione*, i basat en quatre punts: el núvol d'Elies (I*Reg*, XVIII, 42-45), els testimoniatges de la virginitat de l'orde, la comparació entre Elies i Maria, i el títol mateix de l'orde, en el qual s'han salvat sempre dos elements: ‚carmelitans' i ‚frares de santa Maria Verge'. Nombre de fragments del llibre de Felip Ribot són ací traduïts a l'italià. — J. P. E. [20.612

Vito-Tomás GÓMEZ GARCÍA, *Actas de los capítulos provinciales de la Provincia Dominicana de Aragón pertenecientes a los años 1395, 1396, 1397 y 1399*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 305-359.

[Fins a l'any passat («ATCA», XXV (2006), 848-849, núms. 19.595-19.596) havien prosseguit les notícies bibliogràfiques dedicades a les actes dela capítols provincials dels nostres dominics]. Puntualment arriben a les mans les dels capítols de Castelló d'Empúries 1395 (310-322), de Sangüesa 1396 (322-335), de Tarragona 1397 (335-347) i de Balaguer 1399 (348-359, en els quals, superades les turbulències vinculades a l'existència de més d'una obediència papal en els anys inicials del Cisma d'Occident (1378-1387, els del regnat de Pere III el Cerimoniós), ara la vida dels convents, vista a nivell provincial, és encalmada; per això, ultra les decisions d'ordinària administració (nomenaments de superiors, i la important informació sobre distribució de mestres i d'estudiants en les diverses cases, d'entre les quals destaquen els convents de Lleida (Studium Generale Provinciae) i de Barcelona (Studium Generale Ordinis), assignació a Estudis Generals d'estudiants de les tres nacions de Catalunya (València inclosa), l'Aragó i Navarra, notícies de defuncions i pregàries per als benefactors), no ens arriba notícia de grans i greus problemes comuns, car els únics temes que pugen a flor de memòria són la vagarositat d'alguns frares d'un convent a l'altre, la pèrdua de força de l'autoritat interna de l'ordre, la necessitat d'estudiar de debó, la tensió entre dormitori comú i cel·les individuals i l'emergència d'intervencions en afers seculars que podien generar responsabilitats econòmiques. — J. P. E. [20.613

Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Benedicto XIII - ¿Antipapa o Papa? (1328-1423),* Barcelona, Editorial Ariel 2002, 324 pp.

Llibre només conegut per referència. — J. P. E. [20.614

Ángel GALÁN Y GALINDO, *La arqueta de don Martín "el Humano" en la Real Academia de la Historia*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CCI (2004), 471-497.

Descripció material de la caixeta de construcció musulmana, comparable a la de la Seu de Girona i a les dues de la Seu de Tortosa, els complements de la qual són presidits per les quatre barres de la Casa de Barcelona i per l'escut de Sicília; sembla haver estat donada per al-Hakem al seu fill infant Abû-l Walid Hixem, i en arribar a Sicília fou destinada a conservar el tresor dels reis de l'illa. Tot al volt de la tapa hi ha frases de l'*Alcorà*, ací traduïdes (473-475). són també analitzades les peces metàl·liques (panys, nanses); la decoració dels escuts és pintada seguint les normes heràldiques (476-481) i els trossos de paper utilitzats en èpoques diverses per al farciment de les superfícies interiors (alguns escrits en àrab, 483-484), es poden remuntar a Egipte del s. XIII (484). Procedeix de la Vall de Crist, on l'hauria deixada Martí l'Humà i és relacionada amb tots els membres de la seva família (484-487). Hi ha bibliografia (490-491) i reproduccions de les cinc làmines (491-497). — J. P. E. [20.615

Joan MAHIQUES CLIMENT, Lo somni *de Bernat Metge i els tractats d'apareguts*, dins «Llengua & Literatura», 16 (2005), 7-31.

L'autor s'interessa en *Lo somni* per la narració d'apareguts i veu el llibre en perfecte acord amb les regles que regeixen aquest gènere literari. La comparació amb tractats semblants (*Visió d'Esperança Alegre*, *Viatge del venturós pelegrí*, *Secretum* de Petrarca, el *Corbaccio* i l'*Ànima d'Oliver*), sobretot amb el *De spiritu Guidonis*, de Joan Gobi, que el segle XV tingué dues traduccions catalanes, condueixen l'autor a afirmar que la darrera obra fou una font essencial per a Bernat Metge. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.616

Júlia BUTINYÀ, *Unes notes sobre Metge, Llull i Juvenal*, dins «Randa», 51 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/4), 7-29.

L'autora vol seguir esbrinant la relació de Metge amb Llull, en concret amb les obres catalanes d'aquest, i ens parla de les seves impressions de lectora d'obres d'ambdós autors, el paral·lelisme dels quals subratlla en la consideració de la filosofia més com a esforç a arribar que com la possessió de la veritat, «l'actitud dialogadora amb diferents ideologies» (8), enfront d'un oponent personificat en Francesco Petrarca, ja que la seva filosofia moral «aleshores triomfadora era contrària al classicisme coincident amb el cristianisme» (9); a partir d'ací l'autora ressegueix els successius llibres de *Lo somni* a la recerca de petjades lul·lianes, concretades en fragments paral·lels d'amdós autors, sobretot del *Llibre del Gentil* i del *Llibre de meravelles*, cosa que la porta a afirmar l'influx dels nostres escriptors primitius damunt els posteriors (26-27). Hi ha bibliografia (27-29). — J. P. E. [20.617

Lluís Cabré, *Orfeu a* Lo Somni: *el gust per la poesia*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 249-270.

L'autor proposa una relectura de la presència d'Orfeu a *Lo Somni*. Detalla i justifica l'observació de Martí de Riquer, segons la qual Metge s'inspira directament en l'*Inferno* del Dant quan descriu els llimbs i hi situa Orfeu. De més a més reivindica que Metge projecta els dos plans de la faula d'Orfeu —el savi eloqüent i enamorat, que fracassa en recaure en la concupiscència— en Tirèsias, l'admonitor moral que recomana a Metge un canvi de vida, i en el mateix Bernat, enamorat i superficial. Un excursus és dedicat a mostrar com Metge manlleva la seva construcció de l'infern a Virgili, a Sèneca comentat per Nicolau Trivet, i al Dant. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.618

Gabriel Seguí Trobat, *Un evangeliari col·lectari medieval de la cartoixa de Valldemossa*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XIII (2005), 309-359.

Recordat el concepte d',evangeliari-col·lectari', l'autor descriu el ms. 1 de la BD de Mallorca, escrit en lletra gòtica francesa, de darreries del segle XIV; té gran nombre de correccions en el text original amb lletra rodona del segle XVI, apèndix amb noves memòries de sants i tres folis inicials afegits, amb textos musicats amb tetragrames. Podria haver arribat a Mallorca de la Grande Chartreuse en el moment de la fundació de la cartoixa de Valldemossa el 1399; estudia seccions i contingut del ms. donant en quatre taules tots els passatges evangèlics i totes les celebracions del ritual; exposa la ‚ratio editionis' amb les sigles de fonts i textos paral·lels; edita el text, sense reproduir els fragments evangèlics ni les oracions, substituïts per les corresponents referències. Hi ha taula de les fórmules eucològiques i dues fotografies. — J. de P. [20.619

Tomàs Martínez Romero, *Notícia d'un manuscrit fragmentari del* Llibre de vicis i virtuts *de fra Llorenç*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 719-729.

El manuscrit fragmentari és l'actual 269 de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, absent del *Catàleg...* de Josep Gudiol («Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», VIII): consta de dos folis [un sol full], numerats LXXIII i LXXVIII [hi havia, doncs, dos fulls o quatre folis més al centre del quadern, entre els dos folis conservats], copiats a dos corondells a les acaballes del s. XIV; en el ‚stemma codicum' li correspondria la lletra E. El text és ací transcrit, en paral·lel amb els de la BC, 2009 (M), i amb el de Madrid, BN, 6291 (V) (721-725); l'autor segueix analitzant el text, fins i tot comparant-lo amb un fragment del ms. BC, 2020 (728-729), i arriba a la conclusió que el text català de Vic dependria de la línia provençal A (726-729). — J. P. E. [20.620

Josep Pujol, *Les glosses de Guillem Nicolau a la seva traducció de les* Heroides *d'Ovidi (1390): una proposta d'identificació*, dins «Caplletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (2005), 199-229.

La dita traducció fou retraduïda al castellà i s'ha conservat anònima a Sevilla, BColombina, ms. 5-5-16, totalment diversa de la també castellana de Juan Rodríguez de Padrón (200-201). L'autor es pregunta quin tipus de text català tingué al davant el traductor del text sevillà, car, a diferència de les còpies catalanes, la de la Colombina és glossada (una tria és a les pp. 206-208) i «el massiu aparat de glosses en castellà... n'omplen els marges» (205) i consta que Nicolau també redactà glosses a la seva traducció; qualque glossa marginal s'esmunyí en el text català i resulta idèntica a la castellana; Joanot Martorell aprofità en tres ocasions les *Heroides* d'Ovidi en el *Tirant*, i també aquestes coincideixen amb les castellanes de Sevilla; per tant, les glosses de Sevilla són, com el text d'Ovidi, traducció de les catalanes de Guillem Nicolau (213-215). La traducció catalana de les altres còpies s'hauria transmès sense glosses o per voluntat d'abreujar o per no voler posar entre el clàssic i el lector humanista la pantalla d'un glossador plenament medieval (216-217). Les recensions ovidianes d'Orleans haurien servit de base tant per a la traducció de Nicolau com per a la de Rodríguez de Padrón (218-226). Hi ha bibliografia (226-229). — J. P. E. [20.621

Josefina PLANAS BADENAS, *El* estilo internacional *y la ilustración del libro en la Corona de Aragón: estado de la cuestión*, dins «Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar de Ibercaja», XCII (2003), 195-228.

Precisada la cronologia del',estil internacional', c. 1390-c. 1450, l'autora presenta un record dels estudis pioners sobre el tema (Jesús Domínguez Bordona, Josep Ernest Martínez Ferrando), les descripcions de manuscrits i compilacions de documentació (Jaume Massó i Torrents, Antoni Rubió i Lluch a Catalunya, Josep Sanchis Sivera, Empar Villalba a València, Jocelyn N Hillgarth i Gabriel Llompart a Mallorca), fins que s'arriba a la visió de conjunt de Pere Bohigas, *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña*, del 1965 (196-200). Després de la Desamortització del 1835, la base per a l'estudi (els volums manuscrits i il·lustrats), s'és dispersada per Europa i Amèrica, també els estudis i les exposicions (201-205). La primera obra catalana de l'estil internacional seria el *Missale Galcerandi de Villanova*, de la Seu d'Urgell, Museu Diocesà, ms. 2048; són esmentats el *Llibre de caphreus i prestacions d'aniversaris* (B, AC, cod. 119), el *Llevador del plat dels pobres*, el 1936 perdut a Santa Maria del Mar, el *Missal de Santa Eulàlia*, el de Sant Cugat (ACA, S. Cugat, 14), el *Breviari* del rei Martí l'Humà (París, BN, Rotschild 2529), el *Llibre d'Hores* d'Estocolm (Museu Nacional, ms. B. 1792), el *Calendarium sive Commemorationes* (París, BN, lat. 5264), el *Liber instrumentorum* de la Seu de València (ms. 162), la *Summa collationum* de Joan de Gal·les unit als *Excerpta de epistola Alexandri regis* (Palerm, BN, ms. XIII.F.15), el *Breviarium* d'Isabel la Catòlica (El Escorial, a.III.3), els *Capítols* de la Confraria de la Mare de Déu de Betlem (B, BC, ms. 74), el *Llibre d'Hores d'Egerton* (Londres, BL, Egerton 2653), l'*Evangeliari* de Palma de Mallorca (Museu Diocesà, ms. 64) i l'antiga *Bíblia*, abans a l'AM de Palma de Mallorca i el *Missale* de la Seu de Saragossa (Biblioteca, 25/27) i el Johannis Gaufredi (Joan Jofre), *Collectarium Iuris super primum et secundum Decretalium*, ara a Salamanca, BU, ms. 2548 (205-212). La secció següent informa dels clients, on, ultra els reis, trobem la pàgina dedicada a Dalmau de Mur, «el gran promotor artístico por antonomasia» (219); les darreres pàgines ressegueixen l'itinerari d'aquell estil, a partir de la cort papal d'Avinyó fins a la seva posta a València ja en la segona meitat del segle XV (221-226). — J. P. E. [20.622

Luciano PALERMO, *Lettere commerciali da Roma alla Catalogna nel Archivio di Francesco di Marco Datini (1397-1407)*, dins «Archivi e Cultura. Rivista fondata da Antonino Lombardo», XXXVII (2004), 103-115.

Durant el Cisma d'Occident, Roma no era una ciutat apagada, ans «vivace e in crescita economica» (105), especialment pel comerç per mar, tal com demostra la documentació de Prato,

AS, *Archivio Datini*; la secció romana d'aquest arxiu conserva noranta lletres enviades des de Roma sobretot a Barcelona, i després a València i a Palma de Mallorca (107: quadre sinòptic: 108). Les pàgines següents informen dels dies que podien trigar les lletres a arribar a cada una de les capitals catalanes i dels itineraris possibles (109-112) i es concentren a recordar les possibilitats del mercat (113-115). — J. P. E. [20.623

Gabriel Ensenyat Pujol, *Els Olesa, una família lletraferida de la Ciutat de Mallorca (segles XIV-XVI)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 583-589.

Cas únic de família que durant tres segles féu aportacions a la literatura de l'època, en la qual són inclosos el pas pel Renaixement i la primera castellanització. Els primers Olesa eren juristes; Bernat Olesa estudià i ensenyà a Bolonya, el seu fill Jaume a Florència; la vídua d'aquest, Romia, qualificada de beguina, volgué ésser soterrada en el vas dels lul·listes «pauperrissime (!)... ut fieri poterit» (584); en el pas del segle XV al XVI, un altre Jaume Olesa fou autor de composicions poètiques de tema religiós, lul·lista contrari de Pere Deguí, autor d'escrits teològics en llatí, un dels quals, *Contra errores Lutheri*, hauria estat el primer tractat antiluterà de la Península Ibèrica; els seus dos fills, Miquel i Francesc, també escriviren: Miquel, lul·lista, *De salutari contemplatione*, i Francesc l'*Obra de menyspreu del món*; si, de més a més, hagués estat l'autor de la *Nova art de trobar* i de la *Representació de la mort*, seria «l'autor mallorquí més notable del XVI» (587). — J. P. E. [20.624

Jaume de Puig i Oliver, *La* Vida de Crist *de Francesc Eiximenis i el* Flos sanctorum *castellà*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXXI (2005), 91-116.

Són ací descrits els tres manuscrits de la traducció castellana del *Flos Sanctorum*, que contenen fragments interpolats de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis, de El Escorial, H.iii.22,i Madrid, BN, 780 i 12688. De la comparació dels tres manuscrits, resulta que els fragments interpolats es limiten als cicles litúrgics de nadal-Epifania i Pasqua; que els tres manuscrits no interpolen fragments idèntics; i que el text de les interpolacions coincideix amb el text aparentment únic de la traducció castellana de la *Vida de Crist*. La difusió del text eiximenià a través del *Flos sanctorum* castellà, quan sigui ben establert l'iter d'aquesta altra traducció, podria donar una idea ‚a quo ante' per a la traducció castellana de la *Vida de Crist*. Sigui com sigui, la difusió de textos eiximenians també mitjançant el vehicle de la traducció del *Flos Sanctorum*, indica fins a quin punt l'obra d'Eiximenis tingué ressò a Castella. — J. de P. [20.625

Ovidio Cuella Esteban, *Bulario Aragonés de Benedicto XIII*. I. *La curia de Aviñón (1394-1413)* (Fuentes Históricas Aragonesas, 35), Saragossa, Institución Fernando el Católico 2003, 560 pp.

La introducció (9-48) exposa les raons per les quals l'autor defensa que Benet XIII fou papa legítim, sintetitza informació sobre l'Arxiu Secret Vaticà i els seus fons i precisa el sentit d'aquesta aportació, consistent a resumir en regest els documents oficials (butlles) d'aquell papa fins després del Compromís de Casp, documentació de la qual són donades deu pàgines de reproduccions fotogràfiques (549-558). El cos del volum, bàsicament delimitat al territori del regne d'Aragó, ens afecta pel fet que els bisbats de Lleida i de Tortosa entraven en el dit regne, que el de Sogorb formava circumscripció unitària amb l'aragonès d'Albarrassí, i que per aquesta o per nombre d'altres raons molts catalans són presents en aquestes pàgines, com les concessions a la parella reial (Martí l'Humà i Maria de Luna) (326-329) o a Francesc Climent, àlias Çapera (Francisco Clemente), ardiaca del Penedès, o a Dalmau de Mur, de només nou anys (91 i 382, núm. 862, on res no justifica la inclusió en un butllari aragonès). La presència de catalans és fàcilment constatable en les pàgines de la taula d'antropònims, tot i que molts cognoms

entren només sota forma castellanitzada, com Fuertes, Bernardo = Fort, Bernat, canonge de Vic (511-538: B. Fort: 382-383). — J. P. E. [20.626

Aquilino IGLESIA FERREIRÓS, *Una colección de paces y treguas*, dins «Initium», 10 (2005), 579-612.

Presentació analítica del volum de l'Arxiu Reial, actualment ACA, *Casa Reial. Còdexs*, 6, amb particular atenció a les anotacions afegides en les pàgines inicials (580-581); segueix una transcripció de tres documents reials, insistint en l'aplicabilitat d'alguna constitució de Pau i Treva a determinats supòsits, un de Jaume I i dos de Jaume II. El cos de l'article dóna transcripció de divuit documents reials i regest de dos d'altres. des de l'emperador Frederic Hohenstaufen a Martí l'Humà, precisant punts de Pau i Treva (589-612). — J. P. E. [20.627

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Les demandes de coronació de Martí l'Humà (1398-1400). Primera aproximació*, dins «XVII Congrés Corona», III, 93-104.

Quan, arribat de Sicília, calgué preveure la coronació del rei Martí I, fou plantejat el tema de les ajudes demanades a les universitats reials, ben documentat en l'Arxiu Reial (ACA), *Canc.*, *reg.*, (93-94), es trobava sota litigi la petició a les universitats de baronia eclesiàstica, però el rei la demanà i el colla-i-amolla s'allargà fins a l'acord del 1419 (95-96); els problemes es repetiren agreujats en la nova petició pel coronatge de la reina Maria, tant en llocs de jurisdicció reial (97-98) com eclesiàstica (96-97) i calgué que el rei es prevalgués de «lo pariatge que novellament havem fermat ab la terra» (99) i descrivia la seva situació «per ço com som molt tenguts e obligats... en grans quantitats de moneda» (99), no sols per la coronació, sinó per molts d'altres deutes (99-100). És publicada una llista de llocs d'Església amb les quantitats que cada un havia satisfet per la coronació del rei Martí, presentada al successor el 1414, d'ACA, *Canc., Memorials* (100-102). — J. P. E. [20.628

Núria SILLERAS FERNÁNDEZ, *La piedad urbana de María de Luna, reina de la corona de Aragón (1349-1406)*, dins «XVII Congrés Corona», II, 889-893.

Per als anys en què fou reina, les seves decisions són conegudes per l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.* i *Reial Patrimoni*, font que confirma la tirada del esposos Martí i Maria a favor dels framenors, personificada en Francesc Eiximenis i concretada en el convent de Sancto Spíritu, prop Morvedre, destinat als franciscans observants. D'acord amb les *Ordinacions de casa i cort* de Pere el Cerimoniós, en els desplaçaments dels reis aquests feien sentir llur presència amb actes a favor dels pobres; afegim-hi les misses perquè el rei Martí tornés de Sicília sa i estalvi, els capdanys en sufragi dels pares, els exercicis de Setmana Santa, en particular el lavatori de peus a dones pobres, i la presa de posició rígida de la regla franciscana, corregint la del rei, en l'hàbit de les clarisses de Pedralbes i de Santa Clara de València. — J. P. E. [20.629

J. Antoni IGLESIAS, *Els llibres dels juristes: un record d'època universitària i una necessitat professional*, dins «XVII Congrés Corona», II, 729-744.

«... estudi de més d'una vintena de llibreries de juristes barcelonins del segle XV» (729; llista, dins la qual destaquen les de Bartomeu Sirvent, de Jaume Callís i de Gaspar Mieres: 730); l'autor repassa la temàtica dels llibres dels juristes, que toca totes les branques del dret (romà, civil, canònic, processal, català: 731-734), essent marginal la presència d'altres temes (autors catalans, entreteniment, clàssics, 734-735); Lluís Destorrent havia aplegat una cinquantena de volums d'autors contemporanis, particularment italians (735-736); el procurador Bernat Costeges havia aplegat més llibres religiosos, amb cinc títols de Francesc Eixime-

nis (737-738); hi ha notícia sobre preus dels llibres (736-737). L'apèndix documental dóna localització arxivística i breu regest de vint-i-cinc biblioteques entre 1396 i 1454 (739-740). — J. P. E. [20.630

J. Antoni IGLESIAS, *Las librerías de canónigos y beneficiados de Barcelona en el siglo XV a partir de la documentación notarial. Bibliotecas particulares en la Barcelona del Cuatrocientos*, dins «Studia Silensia», XXVII (2003 = *Silos. Un milenio*. Actas del Congreso Internacional sobre la Abadía de Santo Domingo de Silos. III. *Cultura*), 249-281.

A partir de la seva tesi doctoral, delimitada pels anys 1396-1475, i acomodant-se a l'estructura política de Catalunya en braços, l'autor aplega ací tot el ventall temàtic de notícies sobre llibres de persones del braç de l'Església, amb referència a l'apèndix documental de la dita tesi. Les biblioteques d'eclesiàstics són distribuïdes entre les de canonges (254-266), amb esment d'alguna de les més ben proveïdes, com la de Felip de Malla (260-262); i les de beneficiats (266-278); aquests posseïen més llibres en català (274-275) que els canonges, dels quals només consta un exemplar de la *Doctrina compendiosa* d'Eiximenis (255-256). Hi ha reproducció de quatre pàgines manuscrites (280-281). — J. P. E. [20.631

Assumpta SERRA I CLOTA, *Bandositats a Catalunya al s. XV: un fenomen també urbà*, dins «XVII Congrés Corona», II, 401-419.

Malgrat els esforços a fer efectives les prescripcions d'assemblees o de Corts a favor de Pau i Treva, els feudals retingueren el dret a fer-se la guerra, que derivà en bandositats i assetjaren l'acció de l'autoritat reial; aquesta només es pogué defensar a través de pragmàtiques, que les sotmetien a norma, com la de publicar el deseiximent (402-404). També en ambient urbà hi hagué bandositats perquè moltes baronies eren en mans de jerarques eclesiàstics i per la creixent ubicació dels senyors en les ciutats; se'ls aplicava la normativa elaborada en la segona meitat del segle XIV (406-410), però noves bandositats esclataven constantment i arrossegaven poble, potser perquè hi veia un cami d'alliberament (411-415) o d'arribar a la submissió dels eclesiàstics a les càrregues comunes. [La intervenció de mestre Vicent Ferrer a Vic no esmenta la documentació contemporània publicada per Honori Garcia, *San Vicente Ferrer en Vich*, Castelló 1953, ni les intervencions de fra Mateu [Guimerà] d'Agrigento per tota la Corona també en sentit pacificador]. — J. P. E. [20.632

Glòria SABATÉ. Lourdes SORIANO, BITECA, *Literatura pietosa i edificant a la corona d'Aragó. Aportació de textos inèdits i nous manuscrits per al seu estudi (segles XIV i XV)* (1), dins «Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval», 16 (2002), 305-339.

L'objectiu de les autores és el de completar l'article sobre el mateix tema publicat el 1955 per Pere Bohigas; elles apleguen aquests texts, normalment breus i anònims, en grups de temàtica bíblica (314-317), d'oracions (318-326), de contemplacions, meditacions i tractats ascètics (327-331), de confessionals, d'arts de ben morir i de regles de vida cristiana (331-338), de profecies i revelacions (338-339) i de mariologia (339). [El primer dels texts recollits en el darrer grup, procedent de B., BC ms. 671, f. 39, no indica la descripció del manuscrit, publicada dins «Archivum Franciscanum Historicum», 91 (1998), 573-579, on també és transcrit l'únic text en llengua catalana, que no coincideix amb l'íncipit donat per les autores, que és: «Alegre't, Mare de Déu, car la tua glòria sobrepuya la glòria de tots los sants per mèrit singular...»; però, si no m'erro, el que figura en el manuscrit i en la transcripció d'AFH, diu: «Alegre't, mara de Déu, car així com lo sol il·lumina lo dia, així le tua claredat il·lumina tots los cels...»]. — J. P. E. [20.633

Josep HERNANDO I DELGADO, «Instruere in litteris, servire et docere officium». *Contractes de treball, contractes d'aprenentatge i instrucció de lletra, gramàtica i arts en la Barcelona del segle XV*, dins «Misc. Batlle», 945-984.

La multiplicitat d'escoles i de mestres a la ciutat de Barcelona portà el consell municipal l'any 1431 a unificar totes les de gramàtica i arts en les Escoles Majors, però les escoles, normalment particulars, de primeres lletres seguiren el seu curs, tal com demostren els cent-set contractes d'aprendre de lletra aplegats per l'autor en la documentació notarial de diversos arxius barcelonins (ACB, AHPB, AHHospital Santa Creu), ací resumits en regest (957-984) i agrupats en quadres sinòptics cronològics segons que fossin només contractes d'aprendre de lletra o també d'ensenyament d'ofici (952-953 i 955-956). L'autor, de més a més, ha aplegat en les pàgines 948-949 els títols de llibres pedagògics documentats en testaments de barcelonins durant tot el segle XV. — J. P. E. [20.634

Antoni BORRÀS I FELIU, *Els testaments catalans del segle XV, testimoni de la vida religiosa de la burgesia catalana i valenciana d'aquell segle*, dins «Misc. Batlle», 1051-1061.

Des del 1978, l'autor ha anat insistint en el mateix tema; ara reprodueix l'aportació al Congrés de Varsòvia d'aquell any, a base de l'Arxiu del Palau, del Centre Borja de Sant Cugat del Vallès, i encara limitat als testaments escrits damunt paper, vint del 1406 al 1509. Ací presenta i transcriu dos casos d'introducció o invocació inicial (1053-1054), una visió global de les parròquies o esglésies on els testadors elegeixen sepultura (1055-1056), els encàrrecs de misses, entre les que no manquen les trenta-tres de Sant Amador (1056-1058) i les deixes a esglésies, monestirs, hospitals, pobres i captius (1059-1060). Hi ha la llista cronològica dels vint testadors (1061). — J. P. E. [20.635

Pilar PUEYO COLOMINA, *El clero extradiocesano en el arzobispado de Zaragoza a principios del siglo XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 35 (2005), 799-862.

Els *Regesta Communium* de l'AD de Saragossa permeten de conèixer els clergues forasters legalment vivint en aquell bisbat en virtut de permís de dir-hi missa o pel fet de tenir-hi algun càrrec de ‚cura animarum'. Les dades aplegades en la part expositiva de l'article (800-829) són repartides al final per bisbats de procedència: tres de Barcelona (831), tres de Girona (841), tres de Sogorb (846), quatre de Tarragona (850-851), vint-i-un de Tortosa (851-853), un d'Urgell (853), disset de València (853-855), sis de Vic (855) i quatre d'Elna (859-860). — J. P. E. [20.636

Francesco IMBRÒ, *Filippo Ferrara O. Carm., portavoce dell'obbedienza della Sicilia al papa di Avignone durante lo Scisma d'Occidente*, dins «Carmelus. Commentarii ab Instituto Carmelitano editi», 52 (2005), 185-227.

La sentència del Compromís de Casp i l'entronització del nou rei, tingué immediatament una conseqüència: el Regne i l'Església de Sicília reconegueren Benet XIII com a únic papa legítim i enviaren a Catalunya una comissió que havia de precisar les característiques de la nova situació tant política com religiosa; en formava part Filippo Ferrara, sicilià nascut a Caltanisetta, bisbe de Patti i després d'Agrigento; un altre membre era Joan de Montcada (189-190, nota 15); la documentació de tot aquell afer, datat el 1414 en els moments de la trobada de Benet XIII i Ferran d'Antequera a Morella (15 d'agost), és aplegada en l'actual Vat. lat. 7110, on consten les tres peticions de la Cort de Catània 1412: que el rei residís a l'illa; en cas negatiu, que un fill seu fos nomenat rei; i que el comte Antoni de Ventimiglia fos alliberat (200); hi hagué una rècula de nomenaments episcopals i d'altres (208-212). Les pàgines 216-227 son dedicades a la transcripció de fragments. — J. P. E. [20.637

Pilar VALOR MONCHO, «A bona vida, bona fi; a mala vida, mala fi». *San Vicente Ferrer y la dote de las mujeres arrepentidas*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 145-167.

El 15 d'abril del 1390, el Consell General de la Ciutat de València es replantejava la pròpia línia d'actuació envers les prostitutes arrepentides, establint que qualsevol solució havia d'ésser consultada amb «l'onrat e religiós maestre Vicent Ferrer, per preycació e doctrina del qual la dita reconciliació era estada feta» (147), tal com diu el corresponent *Manual de consells*; immediatament fou posada en pràctica i aquell any hi hagué dot per a vuit casoris. Altra documentació municipal, com els *Qüerns de provisions* i el *Llibre de certificacions del racional*, i els *Sermons* de mestre Vicent permeten de resseguir una institució (Casa de les Dones de Penitència) que actuaria durant segles i que, tant com de moltes maneres ajudava a encarrilar vides, era font d'anècdotes, algunes de les quals són ací recordades, com també ho és la institució contraposada, el bordell. Font de notícies és l'Arxiu de la Casa de les Dones de Penitència i del Convent de Sant Gregori, integrat dins l'AM de València (153, nota 14). — J. P. E. [20.638

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Cronología de San Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 209-213.

Aquestes pàgines recorden dades i dates des del 1302 (*Unam sanctam* de Bonifaci VIII) fins al 1455, en què mestre Vicent fou canonitzat, amb particular atenció a les seves efemèrides biogràfiques entre el 1350 i el 1419, i dins aquestes, a la datació dels successius escrits. — J. P. E. [20.639

Giovanni TONIOLO, *Un viaggiatore missionario: san Vincenzo Ferrer nelle Valli di Lanzo*, dins «Bolletino del Centro interuniversitario di ricerche sul "Viaggio in Italia"», 22 (2001), 237-248.

El 7 de desembre del 1403, mestre Vicent datava a Ginebra una lletra, amb la qual informava el mestre general de l'orde dominicà de la seva vida apostòlica els darrers anys: el 1401 per la Provença i el Dalfinat, el 1402 la Val Pellice i les Valli di Lanzo, en particular les ‚borghate' de Monastero i de Chiaves, en acabar el 1403 es trobava a Ginebra; la dita lletra és ací publicada en edició crítica. — J. P. E. [20.640

Paul-Bernard HODEL, *La lettre de saint Vincent Ferrier à Benoît XIII*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 77-87.

Almenys la còpia de fra Antoni Anglada en el ms. 610 de la Bibliothèque Municipale d'Avinyó sembla ésser molt immediata a l'elaboració d'aquella lletra el 1412, que va tenir una àmplia difusió manuscrita, però edicions escasses, perquè el tema deixà d'ésser important un cop apagat el ressò personal del sant mateix (78-80); l'autor, que en prepara l'edició crítica, concentra ara l'atenció en les fonts de mestre Vicent: la *Bíblia*, amb els corresponents comentaris i glosses (amb particular atenció a les de Nicolau de Lira: 82-84), els pares de l'Església (Gregori el Gran, Jeroni), la *Legenda aurea* (81) i cròniques o memòries dels temps inicials de l'orde per a la trobada entre els dos sants fundadors, Domènec i Francesc, base de *Les tres llances*, o de narracions de guarició. [L'afirmació que mestre Vicent «n'en dit rien [de l'Antéchrist et de la fin du monde] aprés l'ouverture du concile de Constance, qui rétablit l'unité de l'Église» (81-82), no sembla respondre a la realitat dels fets, car encara en la darrera quaresma, el *Sermo ferie quinte post Reminiscere* (Clermont) diu de forma explícita: «volo predicare de Antichristo et ea que sequentur post nativitatem eius»: «ATCA», XVIII (1999), 718, *Inv.* 660; cf. «ATCA», XXII (2003), 346, núm. 16; text complet, *ibid*., pp. 383-387]. — J. P. E.[20.641

Alfonso Esponera Cerdán, Hi era ab la ajuda de Déu a ops de las ànimas molt profitós. *San Vicente Ferrer en Mallorca*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 89-125.

La frase que encapçala el títol pertany a la lletra amb la qual el bisbe de Mallorca comunicava als jurats de Palma la imminent anada de mestre Vicent a l'illa i l'autor en fa objecte del seu estudi, concretant-lo en la predicació vicentina a Mallorca, «pues de otras actividades que pudo realizar no nos han llegado noticias fidedignas» (89-90); la base per al coneixement de la dita activitat a Mallorca es troba en el manuscrit d'Avinyó, Médiateque Municipale, ms. 610, que localitza els sermons mallorquins, donat a conèixer per Josep Sanchis i Sivera i integrat en la meva *Aportació...* del volum XVIII d'aquesst anuari; en el present escrit, l'autor reparteix aquella activitat entre la mateixa Palma (98-101: 2 IX-2 X 1413), els pobles de l'illa (101-113: 3 X-6 XII) i altra vegada Ciutat (114-120: 7 XII-21/22 I 1414), assignant a cada població el sermó que hi fou predicat. Quant a la *Col·lació feta a preveres en la Seu de Mallorca*, coneguda des que Sanchis Sivera la publicà en el volum II dels *Sermons*, l'autor considera que fou predicada el o entorn el I diumenge després d'Epifania, per tant un dels darrers dies de la segona estada de mestre Vicent a Ciutat (119 i nota 87). [Quant al dubte de si és un sermó o un tractat, cal recordar que ja es troba en forma d'esquema en el manuscrit de Perugia, detall favorable al sermó]. — J. P. E. [20.642

Roberto Ortuño Soriano, *Sermón de San Luis Bertrán en la fiesta de San Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 127-144.

El dit sermó de sant Lluís Bertran es troba en el volum segon de l'aplec d'*Obras y sermones que predicó y dejó escritos... san Luis Bertran*, editats a València almenys en dos volums els anys 1688-1690 (vol. II, 188-207). En aquestes pàgines són aplegats al començament els paràgrafs de Bertran a lloança de mestre Vicent (127-130), seguits de la transcripció del text sencer (130-144), al qual s'ha introduït alguna modificació, com la substitució de les citacions bíbliques de la *Vulgata* per llur traducció castellana. — J. P. E. [20.643

Emilio Callado Estela, *Los colegios dominicanos de san Vicente Ferrer de Zaragoza y Barcelona*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 169-193.

La documentació del de Barcelona comença el 1647 en constar en l'acta del Capítol General Dominicà reunit a València l'herència (l'orde n'havia rebuts béns per valor d'uns tres-cents mil ducats) de la barcelonina Eulàlia Ferrer i Jordà destinada a un Col·legi de Sant Vicenç i Sant Ramon de Penyafort; els parents l'impugnaren i els dominics de Santa Caterina també s'hi oposaren perquè hi veien un competidor; el col·legi, emparat per Joan Tomàs de Rocabertí, arribà a existir, ubicat al carrer Tallers, però no passà de la subsistència. S'han conservat els estatuts primitius, en llatí, a B, BU, ms. i a la BU de València, ms. 303/17, en traducció castellana (184-187, i nota 44); en fou col·legial Tomàs Ripoll, futur mestre general dominicà (183). — J. P. E. [20.644

Vito Tomás Gómez García, *Del proceso de canonización a la* Positio *para pedir el doctorado de San Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 9-47.

Si la fama de santedat ja l'acompanyava en vida, la seva constatació oficial escrita només arribava en començar la segona meitat del segle XV; les primeres actes del *Procés de Vannes* són dels darrers mesos del 1453 (12-16), segueix resum del procés de Tolosa de Llenguadoc i esment del de Nàpols (17-19), dels actes de canonització i de la butlla papal (19-22), i de les celebracions en els successius centenaris, fins al del 1955 (23-27: [per cert, la de l'arquebisbe de València, D. Marcelino Olaechea, fou l'única lletra pastoral publicada en aquella circumstància?]), també de la bibliografia posterior (27-29); recordades les exigències per a una proclamació de doctor de

l'Església, segueix un aplec de lloances de mestre Vicent escrites per personalitats dels segles XVI-XX (38-44) i una referència als oficis litúrgics a honor seu. — J. P. E. [20.645

Alfonso Esponera Cerdán, *Crónica del Simposio Internacional «San Vicente Ferrer: Vida y Obra. Sentido. Fuentes. Contexto e Influencias». (Valencia, 27 al 29 de abril de 2005)*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 215-218.

Les aportacions es poden aplegar en quatre temes: els del marc històric i biogràfic, l'anàlisi de certs aspectes dels sermons; relacions amb el pensament teològic contemporani; repercussions locals i artístiques; són indicats els autors i els títols d'estudis presentats, que recauen en cada un dels blocs temàtics. — J. P. E. [20.646

Sebastián Fuster Perelló, *Rasgos milenaristas en la tradición dominicana y en san Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXXV (2005), 49-76.

L'autor informa que aquestes pàgines han estat espigolades de les del seu llibre *Timete Deum*... del 2004, objecte de recensió en la secció corresponent d'aquest volum, 816-820. Hi remetem el lector. — J. P. E. [20.647

M Luisa Cabanes Català, *Cartas misivas emitidas por el "Consell" de València (enero-junio 1413): estudio diplomático*, dins «II Congrés Corona», II, 493-502.

Presentades les *Lletres missives* de l'AMV, g-3/11 i g-3/12 i els seus 189 documents, 177 dels quals són escrits en català, l'autora n'analitza l'estructura, dins la qual diferencia la intitulació, endreça, salutació, exposició, disposició, clàusules finals, data i validació, i diferencia el grup de les que comencen amb intitulació del de les que ho fan directament amb l'endreça, que pot tenir formes diverses. Són transcrites cinc mostres corresponents a cada una de les variants assenyalades (499-500). — J. P. E. [20.648

Teresa Vinyoles i Vidal, *El clam d'una noia per no perdre els orígens. El clam per la llibertat. Una estampa barcelonina del segle XV*, dins «Misc. Batlle», 929-943.

L'ACB, que és el de l'antic senyor baronial de Sitges, conserva el document ací transcrit (939-943), declaracions oficials de testimonis i de la mateixa interessada, noia joveneta (fadrina), filla d'una grega esclava (que havia maldat per veure reconeguda la seva llibertat), i d'un cortesà de Benet XIII; la fadrina també lluità fins a obtenir d'ésser escoltada a Sitges en la seva lluita per no ésser portada a València, on hauria caigut en esclavitud; era a darreries del 1413. — J. P. E. [20.649

Aquilino Iglesia Ferreirós, *Narcís de Sant Dionís y los* Usatges, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXIII (2003), 35-99.

L'actual manuscrit de l'Arxiu Reial (ACA), *Còdexs. Generalitat*, 1, és el preferit de l'autor perquè, comparat amb el del mateix arxiu, *Ripoll*, aquell ha conservat la numeració dels *Usatges*; hi ha informació de les característiques tant del volum com de la còpia del text, amb particular atenció als íncipits i a llur numeració en aquest manuscrit. Després de la presentació tenim els apèndixs: primer, *Seguexen-se los Usatges de Barchinona segons orde del alphabet* (45-51); segon: *Comença lo compendi de les Constitucions de Catalunya* en deu llibres (52-73); terç: *Ordinación numérica de los capítulos del índice del ms...* (73-80); quart: *Ordenación numérica de los capítulos citados en el texto del ms...* (80-91); i cinquè: equivalència entre títols llatins i catalans (92-99). — J. P. E. [20.650

Aquilino IGLESIA FERREIRÓS, *La compilación catalana del ms. E*, dins «Initium», 10 (2005), 381-544.

Qualificat de ms. E, l'actual volum de El Escorial Z-II-10, no era dels sis llatins coneguts fins ara, a partir dels quals hauria treballat Narcís de Sant Dionís en la preparació de la compilació oficial del dret català, ja que el dit volum pertany al temps del rei Alfons Trastámara, ‚ara regnant / nunc regnans'. De fet, en aquestes pàgines tenim la llista dels títols de cada un dels paràgrafs d'aquella compilació en deu llibres (425-488); i llista paral·lela de la compilació, també en deu llibres del ms. B (ACA, *Casa del rei. Còdexs*, 10), «que conserva la minuta latina, realizada por la comisión encargada de la tarea [de compilar el Dret Català]» (391). El text dels títols dels deu llibres ocupa les pàgines 489-521, i és completat amb compilacions temàtiques de les *Consuetudines Cataloniae* (522-535) i dos apèndixs, amb els capítols no numerats en la dita compilació (537-541), i comparació del'*Usatge* 174 en els manuscrits B i E (543-544). — J. P. E. [20.651

Aquilino IGLESIA FERREIRÓS, *Compilación catalana virtual. El manuscrito latino escurialense Z-I-4*, dins «Initium», 10 (2005), 613-656.

Aquell volum manuscrit és el resultat d'enquadernació unitària de blocs diversos, la successió dels quals és resseguida en les pàgines inicials (613-625). Els títols dels paràgrafs d'unes *Constitucions de Catalunya*, en aquest cas repartits el dotze llibres, ocupen les pàgines 627-653, i són completats amb els d'un *Liber feudorum* (653-655), els d'un *Liber autentiquorum* i els d'*Extravagantes ac pragmatice* (656). — J. P. E. [20.652

Oriana SCARPATI, Així com... *Le comparazioni nella lirica di Jordi de Sant Jordi*, dins «Capelletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (2005), 171-198.

Encara que la preceptiva distingeixi entre comparació i semblança, l'autora usa ambdós conceptes com a sinònims (172), però un primer apartat és dedicat a les comparacions en sentit estricte (173-184); el segon, a tres casos especials de comparació establerta per mitjà de ‚com' (185-186); el terç a expressions hiperbòliques (187-190); i el quart a la fórmula anomenada ‚priamel = preambolum', o predilecció per una entre tres o més qualitats enunciades, essent la preferida la més important (191-195). Hi ha bibliografia (195-198). — J. P. E. [20.653

Antoni UDINA, *El braç reial a les Corts Catalanes durant el regnat del Magnànim*, dins «XVII Congrés Corona», III, 1013-1021.

La documentació ja publicada fa un segle en la col·lecció *Cortes de los antiguos reinos...* permet de resseguir el paper que el braç reial tingué en les deu corts i els dos parlaments celebrats entre el 1418 i el 1454, en general sense el propi rei (1013); són ací presentades les intervencions dels síndics de les viles, començant per l'acusació als síndics de Barcelona de no ésser representants legítims per haver estat designats per Galceran de Requesens; també els greuges en les successives corts (1017-1019). Hi ha quadres sinòptics de ciutats convocades i de síndics assistents en les sis corts d'Alfons Trastámara (1020-1021). — J. P. E. [20.654

Roser SERRA I COMA, *Aproximació al castell de Calders a partir de l'inventari de 1419*, dins «Modilianum. Revista d'Estudis del Maianès», VI/33 (2005 = Miscel·lània en honor de Josep Ruaix i Vinyet), 107-128.

L'inventari ‚post mortem' de Bernat de Talamanca, datat el 17 de març del 1419, conservat a Calders, AP, ací transcrit (125-128), és per a l'autora ocasió de reconstruir les estances del castell de Calders, amb particular atenció a estris, eines i atuells corresponents i de completar

amb d'altres notícies les informacions de coses, persones o famílies relacionades amb les anotacions del dit inventari. — J. P. E. [20.655

Joan M. QUIJADA I BOSCH, *Dos esborranys de memorial sobre la problemàtica econòmica i social de Poblet a l'inici del segle XV*, dins *Església, societat i poder*, 437-448.

Els dos esborranys dels 1421 i del 1423, conservats a Tarragona, AHA, *Monacals i religiosos-Poblet*, ací transcrits (443-448), adreçats respectivament al rei Alfons Trastámara i a la seva esposa, lloctinent reial mentre el rei era a Itàlia, la reina Maria, exposen de forma més esquemàtica el primer, més explicitada el segon, els problemes que l'abat Joan Martínez de Mengucho considerava que el rei podia ajudar a resoldre, problemes que procedien tant de la mateixa comunitat (l'acceptació d'una reforma comunitària havia alterat l'alimentació, que, en conseqüència, s'havia encarit) i a la seva disciplina (els monjos no havien d'anar pels mercats a mercadejar) com del fet que monestir i església fos panteó reial (situació de les obres de les diverses tombes, construcció del claustre i de les defenses) i gairebé en tots els capítols necessitat de diners, que podien venir de l'adjudicació al monestir dels rèdits d'algunes parròquies, extrem que el rei havia d'obtenir del papa. — J. P. E. [20.656

Margarita TINTÓ I SALA, *Dos fermalls i altres joies d'Alfons el Magnànim, segons un inventari de la Taula de Canvi de la Ciutat de Barcelona*, dins «Misc. Batlle», 767-773.

L'AHCB, *Inventaris*, C. IX. 7, conserva el dels dos fermalls i altres joies, que entraren en una operació de préstec de la Taula de Canvi de la Ciutat al dit rei el 1429 i que la Taula retindria fins que el monarca tornés els diners. El document, molt detallat en la descripció de les peces, és ací transcrit (770-772). — J. P. E. [20.657

Bartolomeo FACIO, *Rerum gestarum Alfonsi regis libri. Testo latino, traduzione italiana, commento e introduzione* a cura di Daniela PIETRAGALLA (Ciceronianus. Scrittori latini per l'Europa, 2), Alessandria, Edizioni dell'Orso 2004, XLII i 632 pp.

El present volum, ultra la introducció, conté el text llatí i la traducció italiana dels deu llibres de Facio (1-551), els comentaris (553-597) i les taules (599-626). Hi ha reproduccions de pàgines inicials dels manuscrits (XXXV-XXXVI, XLI-XLII, 553-554 i 559-600). L'octubre del 1446, Facio era nomenat historiador oficial de la cort d'Alfons IV Trastámara, rei que havia tractat per primera vegada el 1443, formant part d'una ambaixada de Gènova al dit rei, narrada en el llibre VIII dels *Rerum gestarum...*; des del febrer del 1444 ja no deixaria la cort, protegit per cortesans com Eiximèn Pérez de Corella i sobretot per Ferrante, fill i successor del rei Alfons. Entorn al 1456 acabà els *Rerum gestarum...*, «equilibrio tra realtà storica e propaganda da ottenere enorme successo presso la corte aragonese» (X), «riuscita propaganda del regime, ma anche un modello esemplare di storia ufficiale» (X); morí en acabar el 1457. Havia substituït Lorenzo Valla en el càrrec que aquest pretenia amb els seus *Gesta Ferdinandi regis Aragonum*, criticats per Facio per manca de ‚gravitas', de ‚brevitas', i de ‚decorum' (XII-XIII), tot i que els *Rerum gestarum...* no havien d'ésser ni una ‚laudatio' ni una ‚vita', ans «una narrazione fattuale» (XIII) d'esdeveniments entre el 1420, en què Joana de Nàpols demanà ajut a Alfons IV Trastàmara, alelshores a Sardenya, i el 1455, en què moria el papa Nicolau IV. Una de les fonts, potser la principal per als primers anys 1419-1443, fou el metge Gaspar Pelegrí, *De gestis regis Alfonsi I de Aragonia*, que dibuixava el mite d'un rei cortès i magnànim, plenament incorporat als *Rerum gestarum...*; per al temps posterior, la font potser fou Antonio Beccadelli, Panormita, *De dictis et factis Alphonsi regis* (XVII-XVIII). L'obra hauria estat escrita per etapes. Segueixen pàgines dedicades a les còpies manuscrites, gairebé totes del ‚scriptorium' cortesà, i a les edicions d'impremta des del 1560 (XXIV-XXVIII), o al treball de control textual poste-

rior (XXIX-XXXIII). La introducció s'acaba amb la llista dels manuscrits, on figuren els de Barcelona, BC, ms. 2015, i de València, BU, ms. M. 485 (XXXV-XXXVIII) i amb la de les edicions entre el 1560 i el 1769 (XXXVIII-XXXIX). Dels quinze manuscrits (XL), tres han constituït la base de l'edició, els de El Escorial, Q. I. 7; de París, BN, lat. 17150; i Vat. lat. 6798 (XXIX); el text llatí no és acompanyat d'aparat crític, que en algun cas compareix en el *Comentari*. — J. P. E. [20.658

Theresa EARENFIGHT, *The political Dynamic between the Aragonese Monarchy and the Consell de Cent of Barcelona during the Lieutenancy of Maria of Castile (1449-1458)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 245-264.

En general, el paper de les reines ha estat menystingut, però Maria de Castella fou Lloctinent reial a Catalunya en absència del rei vora tres dècades en el moment de la lluita remença; l'autora, a base d'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, i *Generalitat*; i de l'AHCB, *Lletres reials originals*, estudia la posició de la monarquia, en particular la de la reina, en relació al problema remença els anys 1449-1453, enmig de dificultats entre les posicions del rei, igualitàries, i les de la ciutat de Barcelona i sobretot dels braços eclesiàstic i noble de la Cort de Catalunya, reacis a perdre els avantatges dels mals usos. — J. P. E. [20.659

Peter P. GARRETSON, *A Note on relations between Ethiopia and the Kingdom of Aragon in the Fifteenth Century*, dins «Rassegna di Studi Etiopici», XXXVII (1993), 37-44.

La relació fins ara coneguda entre Alfons IV Trastámara i Etiopia es limitava a dos articles de Francesco Cerone, dels anys inicials del segle XX, basats en la documentació d'aquell rei en l'Archivio di Stato de Nàpols. L'autor aporta tres documents d'ACA, però el primer, una lletra de Joan I, del 1391, indicant que vol veure un frare mendicant que havia passat molt de temps amb el Preste Joan, resulta que no és clar si el dit Preste és l'africà o l'asiàtic (38-39). Els anys 1427-1428, arribava a València una ambaixada etiòpica facultada a tractar un conveni, propostes matrimonials incloses; la informació d'aquella estada, d'ACA, *Canc., reg.,* és ací traduïda a l'anglès (40-41), com també ho és la narració de la rebuda feta a una altra ambaixada de l'emperador Zara Yaq'ob al mateix rei Alfons, aquesta vegada a Nàpols. — J. P. E. [20.660

Saturnino LÓPEZ SANTIDRIÁN, *El* Liber Creaturarum de Sibiuda, *base del Ejercicio o Vía del Beneficio*, dins Tomás TRIGO, editor, *Dar razón a la esperanza*. «Homenaje al Prof. José Luis Illanes», Pamplona, Universidad de Navarra 2004, 959-977.

Treball només conegut per referència. — J. P. E. [20.661

Bernat Martorell i la tardor del gòtic català. El context artístic del retaule de Púbol. Edició a càrrec de Joan MOLINA I FIGUERAS, Girona, Museu d'Art 2003, XVII i 320 pp.

Bernat Martorell omple la primera meitat del segle XV, car moria el 1452. El present volum, publicat amb motiu de l'exposició fragmentària del retaule de Sant Pere de Púbol, una de les més espectaculars pintures de Martorell, després de la seva recent restauració (XI-XII), ens afecta per l'atenció posada en *Bernat Martorell. Saltiri ferial i llibre d'hores*, 1430-1440, ara a Barcelona, AHCB, A-398, potser procedent del convent de Santa Clara de Barcelona, escrit damunt vitel·la d'extremada delicadesa, il·lustrat amb catorze miniatures, quatre de les quals del mateix Bernat Martorell, per a un membre de la família solsonina dels Llobera; la presentació de Josefina Planas Badenas (31-33) és integrada per la mateixa autora en l'article *Bernat Martorell miniaturista: el* Saltiri-Llibre d'hores *de l'Arxiu Històric de la*

Ciutat de Barcelona (42-60): detalla el contingut textual i la llista de les miniatures (46-47), analitza des del vessant artístic les de Martorell (47-53), i després ho són les restants, obra d'algun ajudant del dit Martorell (53-57), amb referència a obres contemporànies. Hi ha bibliografia (199-218). — J. P. E. [20.662

Anna ALBERNI, *Gabriel Ferrús i els seus interlocutors literaris: noves dades sobre un poeta barceloní del segle XV*, dins «Romance Philology», 57 (2003), 1-25.

Considerat un poeta menor, l'autora es proposa ací «avançar en la identificació del personatge i el seu cercle d'interlocutors literaris» (2); l'ACA i l'AHC de Tàrrega han proporcionat documentació sobre aquell poeta que fou batlle a Tàrrega (1437-1440) en nom de la Ciutat de Barcelona, en aquells moments senyora baronial de la vila. Hi ha llista dels sis poemes (amb les tres variants del segon) (2-3). Les pàgines centrals ens informen dels altres poetes menors que documentalment resulten relaciconats amb Gabriel Ferrús, en particular Gabriel Mòger, pintor de retaules i poeta ocasional (7-9) i amb l'altrament desconegut Guillem de Massanet [qui és la ‚reina Maria': Maria de Luna o Maria esposa d'Alfons IV Trastámara? Ajudaria e datar alguna de les poesies] i d'altres membres del patriciat [no pas ‚patriarcat'] barceloní, companys de negocis i d'activitats literàries (13), com Joan d'Olivella o Jaume Bonet (14-16). En resulta un esquema biogràfic ben documentat del notari Jaume Ferrús, carregat de deutes, però protegit dels Trastámara (17-18). Al final són transcrits els nou documents d'arxiu (19-22). Hi ha bibliografia (23-25). — J. P. E. [20.663

Josep HERNANDO I DELGADO, *Processos inquisitorials per crim d'heretgia i un a apel·lació per maltractament i parcialitat per part de l'inquisidor (1440). Documents dels protocols notarials*, dins «Estudis i documents dels arxius de protocols», XXIII (2005), 75-139.

Els processos inquisitorials requerien en tots els seus passos un notari i els protocols conservats contenen actes de les apel·lacions presentades pels acusats i nomenaments de procuradors designats pels mateixos. L'autor, recordada l'existència i actuació del Tribunal de la Fe a Catalunya i el seu procediment (79-92), es fixa en dos casos, acusats d'arts ocultes i culte demoníac, ambdós documentats en l'AHPB, *Bartomeu Costa*, d'on transcriu llargs fragments de les declaracions dels dos acusats (93-116). L'apèndix conté quatre documents (117-139), d'entre els quals destaca el segon, el famós inventari dels escrits trobats a casa del mestre de cases, Pere Marc, perquè podria representar una biblioteca barcelonina de tema d'ocultisme a mitjan segle XV (122-126). — J. P. E. [20.664

Alexandre OLIVAR, *Parenostres en substitució de Salms: a propòsit d'un text català del segle XV*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XIII (2005), 9-16.

L'autor dóna notícia del ms. 3.c.5, de la BN de Ciutat del Cap (Àfrica del Sud), llibre d'hores en llatí de la primera meitat del s. XV, atribuït a mà italiana, d'enquadernació espanyola i suposadament d'origen carmelità. Al final del volum, f. 257v, hi ha un text en català, que l'autor reprodueix, escrit per una segona mà, també del segle XV. El text exposa el nombre de parenostres que calia resar en substitució del rés de les hores canòniques, pràctica pròpia dels religiosos no ordenats ‚in sacris'; compara la pràctica reflectida en el text de Ciutat del Cap amb la *Regula pauperum commilitonum Sanctae Civitatis*, dels templers (a. 1128), amb el capítol 3 de la *Regula non bullata* dels framenors, amb les *Consuetudines Sancti Spiritus*, del 1432, i amb la *Regula primitiva* dels carmelites descalços. També és recordada la pràctica d'aquest costum, viva al monestir de Montserrat fins devers 1947. Una anàlisi més detallada i ‚in situ' del manuscrit podria aclarir el seu ‚iter'. — J. de P. [20.665

Salvador CUENCA I ALMENAR, *El seny contra l'enteniment al poema 4 d'Ausiàs March*, dins «Llengua i Literatura», 16 (2005), 33-55.

L'autor reprodueix el poema de Marc tal com l'edità R. Archer i l'estudia a la llum de les teories filosòfiques medievals sobre el coneixement i les potències sensitiva, intel·lectual i volitiva, tan influïdes per la filosofia aristotèlica. Plantejat el poema a partir d'un sofisma disjuntiu, la solució és que la voluntat s'ha de determinar segons l'enteniment i la raó dominant, eliminant el seny (sentit o sensibilitat) en la recerca de la veritat de l'amor. — J. de P. [20.666

Ramon CARRETÉ, *Funcions del nom propi en la poesia d'Ausiàs March*, dins «Misc. Veny, 7), 13-43.

L'autor recull primer tots els noms propis presents en les poesies d'Ausiàs Marc, exclosos els que personifiquen conceptes abstracctes, els dels vents, les perífrasis, al·lusions, antonomàsies i les deïxis referides a persones; estudia les funcions referencials del nom propi en la literatura, tant de noms reals com inventats o purament literaris amb entitat pròpia consistent: Romeo, Quixot, Gargantua, Faust, etc. En Ausiàs hi ha pocs noms inventats, però hi tenen pes, com els ‚senhals'. Tots els altres noms són reals: del món religiós (Déu, Crist, Maria, Pere), d'autoritats morals (Sèneca, Plató, Aristòtil, Orígenes, Samsó, Absalon, Linceu, Jasó, Teseu, Enees, Ariadna), de personatges històrics, literaris i mitològics que serveixen d'exemple i terme de comparació, i de noms de lloc per a construir hipèrboles, metàfores, al·legories, antonomàsies vossianes, referències a llocs comuns, etc. Fos la que fos la funció referencial, Ausiàs aprofita sempre alguns dels trets sèmics dels noms que mobilitza en els seus poemes. — J. de P. [20.667

Hans THURN, *Inhaltsanalyse eines Trakates des Giuliano Cesarini für Papst Eugen IV gegen das Konzil von Basel*, dins *De Iure Canonico Medii Aevi*. «Festschrift für Rudolf Weigand», curantibus Peter LANDAU, Martin PETZOLT (Studia Gratiana, 27), Roma, Libreria Ateneo Salesiano 1996, 559-571.

El tractat de Giuliano Cesarini, conservat en el manuscrit de Würzburg, UB, I.t.f. XCIII, hi és copiat immediatament després d'una *Quaestio* de Joan de Palomar [segurament la que pregunta si cal estar amb el papa o amb el concili (independent) de Basilea], amb la intenció de completar-la [segurament en el sentit de decantar-se a favor de Basilea]. L'autor sintetitza les raons que hom féu servir en aquell debat. — J. P. E. [20.668

Marie-Rose BONNET, *Le vocabulaire médical aux XIVe et XVe siècles dans les textes de langue d'oc*, dins «Provence historique», LV (2005), 403-419.

Els fragments en provençal, en un percentatge molt elevat són idèntics a catalans. Un d'aquests, tret d'Arle de Provença, AComunal, reporta el fragment, segons el qual aquella ciutat conductà per cinquanta florins anyals, «mestre Juan Laurens Figueira, mege cathalan» (410). En apèndix són transcrits sis fragments de documentació del segle XV, copiats de l'arxiu indicat, de l'AComunal de Marsella i de l'Arxiu Depart. d'Haute Garonne (Tolosa). — J. P. E. [20.669

Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ, *El primer memorial de greuges del catalanisme polític: L'ambaixada de la Diputació del General i del Consell del Principat a Joan II (1460-1461)*, dins «Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 9-35.

L'autor analitza una sèrie de documents, ja publicats en CODOINACA, d'on són reproduïts nombre d'extrets, relatius a la crisi entre les institucions polítiques catalanes i el rei Joan II, que desembocà en la Guerra Civil del segle XV, des de l'òptica de fets i de discurs polítics

de l'època contemporània, i veu en aquells documents diversos materials i un esperit que el porten a pensar en documents posteriors del catalanisme polític, com és ara els memorials de greuges dels segles XVIII i XIX. — J. de P. [20.670

Jaume SOBREQUÉS I CALLICÓ, *Extraterritorialitat del poder polític del Consell de Cent durant la Guerra Civil catalana del segle XV*, dins «XVII Congrés Corona», III, 923-938.

Els anys 1462-1472, tot i mancar la base legal, el Consell de Cent assumiria representació fàctica de la terra fent costat als diputats de la Generalitat de Catalunya, situació manifestada en moments diversos, entre els quals hi ha aquell en què el 1462 fou oferta la corona al rei de Castella; els set documents de l'apèndix, de l'agost al novembre del 1462, són d'ACA, *Generalitat*, i d'AHCB, *Deliberacions de 1462-1463* i *Lletres closes de 1463*, fan referència al dit afer. — J. P. E. [20.671

José Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *Siete mujeres para* Tirant, València, Ajuntament 1999.

José Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *El mundo de la caballería en dos textos: cómo leer el* Tirant *y el* Quijote, dins «Misc. Guglielmi», 359-365.

El primer títol només m'és conegut per referència.

Tant Joanot Martorell com Miguel de Cervantes contemplaven el món a través de les fetes de cavallers itinerants: «Martorell imagina un mundo dominado por el noble juego de reglas de honor, que conduce a unos hombres elegidos a situar la justicia y la defensa de las mujeres en el principal objetivo de su existencia» (361), ideal que el cavaller Tirant, informat per un ermità, ha d'aprendre mitjançant la lectura d'un llibre, que li ensenyarà de «sacar de la literatura los valores y convertirlos en el sedimento de una nueva concepción de la vida social... leyenda del hombre que hizo aquello que los políticos europeos del momento no pudieron o quisieron hacer: defender Constantinopla del ataque turco» (362). — J. P. E. [20.672-20.673

Aldo SARI, *L'architettura militare in Sardegna in età spagnola*, dins «Sacer. Note di antichità e storia di Sardegna», 12 (2005), 23-64.

Començant per les *Instruccions* del 1481 enviades per Ferran II Trastámara al virrei de Sardenya, sobre la necessitat d'emprendre les obres de reforçament de les defenses de les ciutats de l'illa, conservades a l'Alguer, AStorico Comunale, i en arxius semblants d'altres ciutats de Sardenya, l'autor ressegueix les dels successors fins al 1720, insistint en el mateix projecte i donant detalls dels punts vulnerables, dels quals, sobretot dels de l'Alguer, hi ha croquis i fotografies. — J. P. E. [20.674

Ramón ARNAU GARCÍA, *La Encarnación, historia contemplada en la Vita Christi de sor Isabel de Villena*. Discurso leído el 24 de mayo de 2001... y contestación del académico de número Ilmo. Sr. Dr. D. Francisco ROCA TRAVER. València, Real Academia de Cultura Valenciana 2001, 62 pp.

El nou acadèmic comença amb l'observació que el títol *Vita Christi* no correspon al contingut d'un llibre, que desgrana les successives repercussions en la mare, Maria, dels episodis de la vida de Jesús. L'autor es fixa, transcrivint els fragments de la *Vita*, en l'ambaixada de l'arcàngel a Maria, i amb reconstrucció de comportaments i cerimonials cortesans, reporta el moment de l'acceptació de Maria i el reconeixement i revestiment com a senyora del Paradís i la consegüent festa celestial, amb frases llatines de sant Bernat, traduïdes. Al final són transcrites dues estrofes dels *Goigs de la Mare de Déu de la Vetl{l}a* (47). — J. P. E. [20.675

Agustí ALCOBERRO, *Pere Miquel Carbonell i la «qüestió de la llengua»*, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 203-210.

Enumerades les opinions sobre les *Regles...* i llur possible autor [vegeu els resums següents], l'autor afirma i demostra que diversos passatges de les *Cròniques d'Espanya* es refereixen a la ‚qüestió de la llengua', en paral·lel a algunes preocupacions de les *Regles*..., com és ara la correcció de col·loquialismes, la precisió lexicogràfica, la tendència a comparar diverses llengües i la impugnació de falses llegendes històriques i d'etimologies fantasioses. Finalment recorda que ni les *Regles* ni la ruptura historiogràfica propugnades per Carbonell no tingueren la recepció que, vist el fet des d'avui, hauria estat la més convenient. — J. de P. [20.676

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *Les tres components de les* Regles d'esquivar vocables, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 211-218.

Resumit el debat originat per la publicació de les *Regles*... el 1950 i per la seva continuació amb estudis diversos i la nova edició els darrers anys del segle XX i primers del XXI, el concentra en la pregunta de qui fou l'autor: Pere Miquel Carbonell, Bernat Fenollar, Jeroni Pau? Autoria única o hibridada? L'autor torna a exposar amb fermesa la seva convicció que l'autor de les *Regles* fou Pere Miquel Carbonell. Esquivades algunes raons sofístiques en contra, Badia desfà l'argument d'una distinció entre català i valencià a finals del segle XV: l'eix lingüístic de bona llei que propugna és el de Barcelona-València, una vegada rebutjat l'article salat de les Balears, i és l'eix d'una mateixa llengua. La pretesa autoria o influència de Bernat Fenollar no tindria cap fonament objectiu. I Jeroni Pau no va intervenir en les *Regles*, si no ho féu com a simple conseller. Hi ha llista de la bibliografia citada. — J. de P. [20.677

Germà COLÓN DOMÈNECH, *Encara les* Regles d'esquivar vocables, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 219-225.

Pere Miquel Carbonell no és l'autor intel·lectual de les *Regles*: a) perquè en la seva pràctica d'escriptor no les segueix; b) perquè ell mateix diu que una part de l'obra és de Bernat Fenollar i de Jeroni Pau; c) perquè els valencianismes hi tenen una presència molt notable, que l'autor incrementa en setze casos, a part de donar una llista prou llarga de paraules que no són compreses en la totalitat del domini lingüístic. Germà Colón creu que encara hi ha molt a explorar en la documentació valenciana (i no valenciana) a fi de posseir un panorama complet del lèxic català antic i de les formes diatòpiques que adopta. Comptat i debatut, Carbonell només podia ésser una mena de copista de les *Regles*. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.678

Antoni FERRANDO, *Les* Regles d'esquivar vocables: *una qüestió d'història cultural, de filologia i de sociolingüística històrica*, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 227-234.

Repassant el marc històricocultural de les *Regles*..., l'autor conclou que neixen en un ‚loch elegant', on la confluència entre catalans, valencians i balears hagi facilitat el debat sobre la ‚questione della lingua', lloc que només podia ésser la Roma dels Borja. Així, Carbonell reelaboraria des de Barcelona materials o ‚regles' que li faria arribar el seu cosí Jeroni Pau, el qual l'informaria que Fenollar també havia intervingut en els papers tramesos. Carbonell seria, doncs, un copista, per bé que no merament passiu. L'autor precisa que l'autoria de Pau i de Fenollar s'explica perquè són moltes les correccions de les *Regles*... al català parlat a Barcelona, i de Fenollar es pot establir amb certesa que tingué la dèria de la correcció lingüística. L'influx del català parlat a València —i a la cort dels Borja— en les *Regles...* és una conseqüència del prestigi dels intel·lectuals valencians presents a Roma. L'autoria de Carbonell es veu contestada per les nombroses conculcacions de les *Regles*..., que hom pot constatar en els seus escrits.

Per això, Ferrando s'inclina a escollir Jeroni Pau com a autor únic, bo i admetent una dimensió col·lectiva de les *Regles...* — J. de P. [20.679

Mariàngela VILALLONGA, *Repensar l'autoria de les* Regles, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 235-238.

Resumida la polèmica sobre el tema i la seva pròpia intervenció abonant la tesi d'Antoni Badia, l'autora sospesa tots els elements de la discussió i opta ara per arrenglerar-se amb els defensors de l'autoria de Jeroni Pau i de Fenollar. Col·laborant amb Pau, Carbonell seria el transmissor d'una obra que ell va copiar a l'estil dels seus memorials, material ingent i per ara desconegut en la seva major part, de la qual Vilallonga addueix alguns exemples, on es fa palesa la preocupació de l'arxiver per la puresa del llatí i la correcció del català en els documents oficials. — J. de P. [20.680

Eulàlia DURAN, *Intervenció [en el debat entorn les* Regles d'esquivar vocables], dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 239.

Duran s'incila a favor d'una autoria col·lectiva d'un text que ella conceptua simple eina de treball, en la qual haurien intervingut elements de la cúria borgiana, de la cancelleria reial de Barcelona, alguns jutges de certàmens literaris, qui sap si els impressors, potser algun notari, entre els quals sobresortirien per llur prestigi Jeroni Pau i Bernat Fenollar. Les *Regles...*, doncs, serien una obra col·lectiva, la qüestió restant encara oberta. — J. de P. [20.681

Albert ROSSICH, *Intervenció* [en el debat entorn les *Regles d'esquivar vocables*], dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 241-242.

L'autor considera que les *Regles*... no són l'obra d'un gramàtic que vol prescriure com s'ha de parlar i escriure en català a partir del seu criteri, ans «una recopilació dels criteris de bon ús propugnats per les autoritats competents de l'època, és a dir, un inventari de les normes lingüístiques vigents entre els savis i les persones qualificades. Les *Regles* ofereixen uns models del present, no una proposta de futur» (241). I així, no hi ha cap inconvenient a sostenir que l'autor material de l'escrit és Pere Miquel Carbonell ni a entendre que entre les formes recomanades tinguin un gran pes específic les solucions valencianes, atès el poc prestigi de què gaudia el català oriental entre els gramàtics i persones cultes de l'època. Per tant, l'obra pertany a un col·lectiu que segueix imprecís, encara que Jeroni Pau en primer terme i Bernat Fenollar en segon hi prenguin un relleu especial. — J. de P. [20.682

Alejandra GUZMÁN ALMAGRO, *La notícia de Pere Miquel Carbonell a propòsit d'una inscripció tarragonina (*CIL *II, 4426;* RIT *693)*, dins *Sylloge Barcinonensis*, 21-30.

El ms. 123 (olim 20-4-21) de Barcelona, BU, conté un plec afegit amb inscripcions intitulades *Carmina ad dimittendas huius saeculi vanitates exhortantia*; hi ha les sis línies de l'*Aspice quanto marcet*, repetit amb text diferent en el cèlebre Manuscrit Carbonell de Girona, AC (ms. olim 16), ací transcrits (25); l'autora ressegueix les notícies sobre la peça proporcionades per Emil Hübner, pel CIL i per un *Codex Valentinus*. — J. P. E. [20.683

Josep Lluís MARTOS, *«Con li suoi vestimenti asciugare il morto viso della salata acqua, e bagnarlo di molte lacrime»: la* Fiammetta *en el* Leànder i Hero *de Roís de Corella*, dins «Caplletra. Revista Internacional de Filologia», 39 (2005), 257-275.

L'autor repassa les narracions de Giovanni Boccaccio, *Elegia di madonna Fiammetta* i de Joan Roís de Corella, *Leànder i Hero*, bo i subratllant el paral·lelisme de successives situacions fins a la final: «la trobada de l'amant mort i el moment de dolor» (273). Hi ha bibliografia (273-275). — J. P. E. [20.684

Jon ARRIZABALAGA, *Los médicos valencianos Pere Pintor y Gaspar Torrella y el tratamiento del* mal francès *en la corte papal de Alejandro VI Borja*, dins *El Hogar de los Borja*, Xàtiva i València, Conselleria de Cultura 2001, 141-157.

Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E. [20.685

Anna M. OLIVA, Olivetta SCHENA, *I Torrella, una famiglia di medici tra Valenza, Sardegna e Roma*, dins *Alessandro VI dal Mediterraneo all'Atlantico* «Atti del Convegno. Cagliari, 17-19 maggio 2001», a cura di M. CHIABO, Anna Maria OLIVA, Olivetta SCHENA, Roma, Roma nel Rinascimento 2004, 115-146.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E. [20.686

Josep SANCHIS I SIVERA, *Alguns documents i cartes privades que pertanyeren al segon duc de Gandia*, dins *Joan de Borja. Notes per a la història d'Alexandre VI*, Estudi preliminar i edició de Santiago LA PARRA, transcripció de Vicent GARCIA EDO, Gandia, Centre d'Estudis i Investigaacions Comarcals, Alfons el Vell 2001, 216 pp.

Reedició dels documents i lletres, publicades per Josep Sanchis i Sivera abans del 1936. — J. P. E. [20.687

Johannes BURCKARD, *Dans le secret des Borgia: journal du cérémoniaire du Vatican (1492-1503)*. Traduction de Joseph TURMEL, revue, augmentée et presentée par Vito CASTIGLIONE et Ivan CLOULAS, París, Tallandier 2003, 518 pp.

Dotat d'una considerable capacitat d'observació objectiva, Burckard consignà en el seu *Diari* dels anys del pontificat d'Alexandre VI les vicissituds diàries d'aquella cort papal, sovint de la vida privada del papa i família, sense callar certes atrocitats comeses amb impunitat total. La traducció francesa parcial de Turmel, publicada abans de la segona guerra mundial, ha estat ara revisada i enriquida amb nous fragments textuals. — J. P. E. [20.688

Maria Luisa LOMBARDO, *Lettere di cambio dei mercanti catalani a Roma nella seconda metà del Quattrocento*, dins «Archivi e Cultura. Rivista fondata da Antonino Lombardo», XXXVII (2004), 75-99.

La brúixola, el perfeccionament de les cartes nàutiques, les innovacions tècniques en la construcció de vaixells contribuïren a augmentar la navegació marítima i amb ella el comerç per la Mediterrània Occidental. Amb el pontificat de Calix III i els anys de Roderic Borja-Alexandre VI, els mercaders catalans multiplicaren llur activitat a Roma i Nàpols en comerç i en crèdit, però no s'han conservat llurs arxius; la notícia de llur presència i activitat a Roma és coneguda per Roma, AS, *Collegio dei Notai Capitolini*, on s'han conservat lletres de canvi, aplegades per l'autora; hi emergeixen noms nous (85-88) i destaca el de Nicolau Pujades des del 1464, ben conegut pels actes de protest de lletres de canvi, dues de les quals, escrites en català, italià i llatí, dels anys 1464 i 1465, són ací transcrites (92-93). Hi ha notícia d'altres mercaders catalans, en particular de Pere Blanca, de Girona (96-87). — J. P. E. [20.689

Manuel VAQUERO PIÑEIRO, *Mercanti iberici nello spazio commerciale romano nella prima Età Moderna*, dins «Archivi e Cultura. Rivista fondata da Antonino Lombardo», XXXVII (2004), 119-143.

Les primeres pàgines són destinades a un «rapido giro di orizzonte» (119-126); tot seguit es fixa en allò que significà per al consolat català de Roma la decisió de Ferran II Trastámara d'estendre a Joan Pujades la seva jurisdicció sobre els ciutadans de la corona de Castella el 1490, igual com el 1485 a Nicolau Brot, cònsol a Ancona, amb la consegüent pressió reial a fi que el consolat català es convertís en ‚espanyol' (129); encara Felip III atribuïa a Monserrato de Roma els drets consolars, nomenament de cònsol inclòs (130); segons l'Arxiu de Roma, Monserrato, *Libro del consulado de Ripa* (131: llarga llista de confrares), AS, *Camerale* i *Archivio dei Notai Capitolini*, resseguim nombre d'operacions realitzades per mercaders actuants en tota la costa de la Mar Tirrena (133-140). — J. P. E. [20.690

Maria BARCELÓ CRESPÍ, Gabriel ENSENYAT PUJOL, *La cultura mèdica a Mallorca a través d'alguns professionals sanitaris de finals del segle XV*, dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 49-59.

Aquestes pàgines en completen d'altres dels autors, [com les resumides en el nostre volum XXI (2002), 861, núm. 16.549; 1004, núm. 17.067; i sobretot XXII (2003), 958-959, núms. 17.836-17.837], amb particular esment a llur possible funció d'enllaç entre Itàlia i Mallorca: Gabriel Bru, doctorat a Pàdua el 1500 (49-50); Guillem Caldentey, germà del lul·lista Bartomeu Caldentey, i editor de l'incunable *Hugoni Senensis Expositio in libros Tecni Macrotecnon Galeni...*, Pavia 1496 (50-52); Llucià Campells, àlias de Colomina, autor dels *Capítols del morbo* per al Regne de Mallorca, del 1475 (52-55); Joan Morlà deixà en morir el 1520 una biblioteca de seixanta-dos llibres (56); i Antoni Nadal, del qual també consta la possessió d'obres de clàssics (57-59). En tots els casos consten dades personals o ciutadanes, procedents de l'ARM, *Gran e General Consell* i *Prot. notarials*, de l'ACapitular, *Actes Capitulars*. — J. P. E. [20.691

Eulàlia DURAN, *Estudis sobre cultura catalana al Renaixement*. Edició a cura de Maria TOLDRÀ, Pròleg de Josep SOLERVICENS (Sèrie La Unitat, 185), València, Edicions 3 i 4, 2004, 792 pp.

En el pròleg (15-32), Josep Solervicens passa revista als estudis aplegats en aquest volum, en els quals subratlla que no es limiten a reconstruir fets, car «la mera acumulació de fils, per rics i originals que siguin, no crea cap teixit, sinó que és la capacitat del teixidor per seleccionar-los, valorar-ne el gruix i entramar-los el que crea un tapís sòlid...» (32). Els estudis són ací aplegats sota tres títols: a tall d'introducció tenim *Renaixement i Barroc: la il·lusió de la modernitat*, del 1997, visió dinàmica global dels corrents que donaren vida al canvi dels segles XV-XVI (35-85); sota l'*Elaboració d'un imaginari nacional* s'apleguen deu «estudis sobre aspectes ideològics i sobre terminologia política, que incideixen en el procés de construcció de la imatge del propi país» (33); ocupen les pàgines 87-350. El bloc següent i pràcticament central, amb setze estudis, s'intitula *Història de la cultura i literatura*; aplega els títols següents: *Defensa de la pròpia tradició davant d'Itàlia al segle XVI*, del 1991 (351-379); *L'humanisme català i la cort de Nàpols*, del 2001 (381-397); *Literatura i mecenatge*, del 2000 (399-417); *Antoni Agustí i els cercles humanístics catalans*, del 1988 (419-439); *Antoni Agusstí i el seu entorn familiar*, del 1993 i 2003 (441-469); *Historiografia catalana del segle XVI: els antiquaris*, inèdit (471-499); *L'aportació dels notaris a la historiografia catalana*, del 1993 (501-517); *La difusió de l'obra de Pere Tomic: edicions i manuscrits*, del 1992 (519-538); *Joan Binimelis i la seva* Història de Mallorca, del 1993 (539-556); *La historiografia catalana en el pas del Renaixement al Barroc: el poema èpic sobre Lepant de Joan Pujol (1573)*, del 1994 (557-571); *La valoració renaixentista d'Ausiàs Marc*, del 1997 (573-591); *Dues novel·les desconegudes del canonge valencià Jordi de Centelles (vers el 1500)*, del 1987

(593-625); *Realitat i ficció en la novel·la castellana* Qüestión de amor *(València 1513)*, del 1996 (627-648); *El silenci eloqüent. Barcelona en la novel·la* Los diez libros de fortuna d'amor *d'Antonio Lofrasso*, del 1997 (649-677); *Unes cartes amoroses del segle XVI en català*, del 1982 (679-711); i *Un col·loqui satíric valencià de Joan Baptista Anyés*, del 2003 (713-741). — J. P. E. [20.692

Pep VALSALOBRE, *La poesia catalana del Cinc-cents a la recerca d'una veu pròpia*, dins «Revista de Catalunya», 210 (oct. 2005), 79-111.

L'intent de l'autor és el de dibuixar una panoràmica molt sintètica de la poesia catalana culta durant aquella centúria (80). Una primera part planteja problemes reduïbles a la manca de vitalitat de la poesia catalana al Principat (81-84), limitada als dos noms de Pere Serafí i Joan Pujol; entre les tres capitals és constatable diversa longitud d'onda, com també que hi ha un punt d'inflexió després del *Concionero general* del 1511 i 1514, car àdhuc els grans poetes valencians de finals del XV són coneguts per les composicions castellanes incloses en la dita compilació i les seves obres ja no s'editen a València sinó a Barcelona (86-89); la temàtica de les obres noves encaixa amb la tradició, no pas amb la innovació (90); tot i les innovacions parcials, en serien mostra els certàmens poètics, també Joan Bta. Anyés i la poesia satírica de mitjan segle (93); les mostres de poesia de tradició popular derivaven de la dansa trovadoresca (95); a mitjan segle, Joan Timoneda (per influx de Joan Boscà?) revifa la poesia petrasquista amb ressons d'Ausiàs Marc; també hi col·laboren Pere Serafí i Pere Alberg (97-101); en la segona meitat del segle pren força la voluntat de prestigiar el ‚nom català' (102): revifen els certàmens poètics, arriba la *Nova art de trobar* i la militància antipetrarquista de Joan Pujol; i a València la d'Onofre Almudèver (103-104); Pujol reivindica la vitalitat catòlica en *Lepant*, galeja les gestes dels militars catalans que col·laboraren en la desfeta del turc (106) i, recolzat en Ausiàs Marc refusava el ‚llemosinisme' insistint en la continuïtat de la llengua (106-107). Hi ha bibliografia (109-111). — J. P. E. [20.693

El deseoso. Una mística de la Orden de San Jerónimo. Traducción de Spill de la vida religiosa, *Barcelona 1515*. Edición de Melquíades ANDRÉS, Madrid, Fundación Universitaria Española 2004, 558 pp.

Edició només coneguda per referència, de la qual espero poder oferir recensió en el volum següent d'«ATCA», XXVII (2008). — J. P. E. [20.694

August BOVER I FONT, *L'autor ‚callà son nom'. Sobre les atribucions de l'«Spill de la vida religiosa»*, dins «Misc. Veny, 7», pp 45-67.

L'autor exposa i discuteix les diverses tesis sobre l'autor del *Spill de la vida religiosa* (Barcelona, 1515). Rebutjades l'autoria d'Antonio Hurtado de Mendoza, proposada per Antoni Palau, i la de Miguel Servet, pren cos la de fra Miquel Comalada, monjo de sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja proposada per Ramon Miquel i Planas, Llorenç Alcina i Domènec Ricart, però no confirmada per Fèlix Torres Amat i explícitament negada per Manuel Marcillo, quan atribueix l'obra a un monjo jerònim anomenat Antoni, no Miquel. La traducció castellana de *Spill*, feta per jerònims, dóna per fet que l'obra era d'un correligionari, però això sol no demostra res. L'altra tesi consistent és la de l'autoria franciscana, ja que, en ésser caracteritzat l'autor com un ‚religiós observant', i a causa de l'esperit franciscà que traspua de l'obra, que conté una defensa ardent de la pobresa, diversos erudits hi han vist una mà franciscana, començant pels valencians, Juan de Sant Antonio, Josep Rodríguez i Vicent Ximeno, i seguint pel barceloní Oriol de Barcelona, Norbert d'Ordal, i F. López Estrada. Esmentades les reminiscències lul·lianes que conté l'obra, que també l'acostarien a ambients franciscans, i les teories exposades per José M. de la Cruz Moliner, contradictòria, i la de Pep Valsalobre, que postula l'existència d'un

text més llarg, que seria l'autèntic *Spill de vida religiosa*, l'autor esmenta que la traducció italiana del *Spill* (ms. XII. F. 26 de la BN Vittorio Emanuele II de Nàpols, acabada el 29 de setembre del 1527), possible obra d'un religiós català resident a la Itàlia meridional, allà on el text català diu que l'autor fou un ‚religiós observant' afegeix que fou ‚monaco cartusiense'. Deixa, doncs, la qüestió oberta a ulterior discussió. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.695

Anna Maria Oliva, *Bartolomeo Gerp giurista e bibliofilo a Cagliari alla fine del Quattrocento*, dins «Misc. Batlle», 1073-1094.

Mort Bartomeu Gerp hom feia inventari en llengua catalana dels béns trobats a casa seva, ací transcrit de Càller, Archivio Comunale, *Antico Archivio. Fondo Aymerich* (1091-1094), dins el qual constava el 1518 l'existència d'una biblioteca extraordinària per a aquell temps i més al Castell de Càller, rica de noranta-quatre llibres de dret civil, trenta-dos de dret canònic, vint-i-set de filosofia, trenta-vuit de teologia i set de medicina, de cap dels quals no consta el títol. Les pàgines inicials reconstrueixen la societat catalana del Castell de Càller, i en particular la figura de Bartomeu Gerp, en aquell pas del segle XV al XVI, ja en pau després de les guerres amb els Arborea; el 1478, Gerp havia escrit una breu *Historia Oristani et perditionis ipsius*, el mateix any de la batalla de Macomer, darrera derrota dels Arborea-Alagón. La casa on vivia i la seva distribució és coneguda pel dit inventari. — J. P. E. [20.696

Alessandra Pasolini, *Un retablo scultoreo per il duomo d'Oristano*, dins «Theologica et Historica. Annali della Pontificia Facoltà Teologica della Sardegna», XIV (2005), 317-328.

Els dies 5 i 9 de desembre del 1535 fou presentada la taba del rataule dels apòstols per a la seu d'Oristany [o, potser d'Arborea] segons acta notarial escrita en català i transcrita d'Oristany, ACapitolare, *Risoluzioni capitolari*; l'escultura tant del retaule com de les figures era encomanada a Jaume Rigalt, de Barcelona, d'acord amb la mostra que en aquell moment era presentada a les autoritats eclesiàstiques i civils. L'autora recorda la presència a Sardenya d'artistes catalans i de sards a Catalunya (320); treballs de Jaume Rigalt són documentats a Reus (320-321). — J. P. E. [20.697

Bienvenido Morros Mestres, *El* Canzoniere *de Boscán (Libro II. Barcelona, 1543)*, dins «Revista de Filología Española», LXXXV (2005), 245-270.

Cada un dels quatre llibres del *Canzoniere* de Joan Boscà i Almogàver tenia la finalitat de proporcionar al lector mostres de les escoles poètiques vigents: la poesia d'octosíl·labs (I), la petrarquista (II), la classicista (III) i Garcilaso de la Vega (IV). L'autor concentra el seu interès en el II, publicat el 1543 per Carles Amorós, però preparat en una còpia manuscrita, la del manuscrit Lastanosa-Gayangos; les pàgines de l'article presenten les variants existents entre manuscrit i imprès, que manifesten el treball de preparació allargat fins al darrer moment tant en la inclusió de temes com en llur col·locació dins cada un dels volums que segueixen els del *Rerum vulgarium fragmenta* de Francesco Petrarca i tenen en compte les obres d'Ausiàs Marc, contemporàniament publicades pel mateix Amorós, en un moment en què l'obra de Marc també era reestructurada i editada sota la protecció de Ferran Folch de Cardona, almirall de Nàpols; i així, estrofes o fragments de Petrarca, Marc o Boscà són constantment reproduïts en aquestes pàgines, a la recerca de models poètics, teòricament formulats per sant Bernardí de Siena en un seu sermó el 1427. — J. P. E. [20.698

Manuel M. Fuentes i Gasó, *L'absentisme episcopal a l'arquebisbat de Tarragona. El cardenal Girolamo Doria (1533-1566)*, dins *Església, societat i poder*, 155-175.

Adrià VI concedí a l'emperador Carles el dret de presentació a les seus episcopals i el 1533 ell presentà per a Tarragona el cardenal genovès, Girolamo Doria, que només governà l'arquebisbat de Tarragona a través de procuradors i vicaris generals; només foren admesos en tant que procuradors, no com a vicaris generals, per ésser estrangers, fins que nomenà vicari general, ciutadà de la terra (155-161); eren també greus les queixes de manca de justícia en les poblacions del Camp de baronia arquebisbal (162-164); malgrat l'absència, convocà nou concilis provincials, estructurà i féu imprimir les *Constitutiones Provinciales Tarraconenses* (166); el succeí Fernando de Loaces, valencià, que seguí absent pels seus càrrecs polítics (167-171). L'abundant informació procedeix de Tarragona, ACapitular, *Actes capitulars*, d'on són transcrites la declaració de seu vacant, mort Dòria, el nomenament de vicaris del capítol i la notificació d'aquest nomenament als batlles i jurats de les poblacions del Camp de Tarragona, 1558 (172-175). — J. P. E. [20.699

Santo Tomás de Villanueva. 450 años de su muerte. «VIII Jornadas Agustinianas. 12-13 marzo 2005», Madrid, Centro Teológico Agustiniano 2005, 468 pp.

Recull d'aportacions sobre aspectes diversos de la personalitat d'aquell arquebisbe de València a mitjan segle XVI, en general sobre la seva existència i influx en l'orde augustinià. Les pàgines, però, d'Arturo Llin Cháfer exposen les dimensions espirituals d'aquell pontificat valencià i recauen de ple en el nostre camp. — J. P. E. [20.700

Francisco de QUEVEDO, *Vida de Santo Tomás de Villanueva*. Estudio, edición y notas críticas de Rafael LEZCANO (Hagiografías, 11), Madrid, Editorial Revista Agustiniana 2005, 84 pp.

Visió personal de la vida d'aquell metropolità de València, publicada el 1620, on l'escriptor donava a entendre l'admiració pel sant, tant en la seva realitat humana com en la dimensió religiosa. L'editor hi afegeix una visió diacrònica de vida i obra, amb informació de les edicions anteriors de l'opuscle. — J. P. E. [20.701

Juan M. NÚÑEZ GONZÁLEZ, *El ciceronianismo en los tratados de retórica renacentistas hispanos*, dins «Ciceroniana», N.S. XII (2006 = «Atti del XII Colloquium Tullianum, Salamanca, 7-9 ottobre 2004»), 59-92.

L'autor limita la seva visió de conjunt als exemplars conservats a Madrid, BN, entre els quals figuren el *De disciplinis*, el *De conscribendis epistolis* i els *De ratione dicendi libri tres*, de Joan Lluís Vives (68-69); de Pere Joan Nunyes s'han conservat uns possibles apunts de les seves classes de retòrica a Barcelona, BC, ms. 1657 (74-75) i exemplars de les edicions (*Institutionum rhetoricarum libri quinque*, *Apposita Ciceronis* (75-77); d'Andreu Sempere, *Tabulae breues et expeditae...* i *Methodus oratoria* (77-80); de Frederic Furió Ceriol, *Institutionum rhetoricarum libri tres* (80-82); d'Antoni Llull, *De oratione libri septem...* (84-85); de Joan Llorenç Palmireno, *De uera et facili imitatione Ciceronis* i *De arte dicendi libri quinque* (86-87); de Vicent Blai Garcia, *Breuis epitome...*(88). L'impressor Joan Mey editava a Valencia el 1566 les *Institutionum oratoriarum libri tres*, de Matheus Borolus, company de Palmireno a París (88). — J. P. E. [20.702

Arsenio GINZO FERNÁNDEZ, *Luis Vives como 'preceptor' de príncipes*, dins «La Ciudad de Dios», CCXVIII (2005), 159-198.

L'autor es proposa d'esbrinar el pensament de Joan Lluís Vives sobre formació i assessorament de prínceps amb vistes al bon govern, en primer lloc a través del contacte constant amb prínceps, reis i papes, i de l'altra amb una reflexió sobre el tema, que té predecessors des de Plató (160-162). Davant el papa Adrià VI insistí en la necessitat de la pau, tant política com

social (163). Tot i no haver escrit cap tractat sobre educació de prínceps, ell criticà les formes contemporànies d'educació i no s'estigué de proposar la seva alternativa: l'empenta biològica del jovent ha d'ésser embridada vers objectius superiors (171-178), sobretot si es tracta del príncep, l'educació del qual s'ha de basar en el *Somnium Scipionis* de Ciceró amb nord en l'altra vida, en contraposició a Maquiavel, segons el qual les disquisicions sobre política continuarien a l'infern (183). Descobrir el sentit de la realitat humana amb els seus graons és la funció de la saviesa i del savi (184-188) i, per tant, de la seva actuació davant els prínceps (189-192), potenciant els valors d'Europa (192-198). — J. P. E. [20.703

Enric Querol Coll, *Cristòfol Despuig*, Pugna pro patria. *Noves dades biogràfiques sobre l'autor dels* Col·loquis, dins «Llengua & Literatura», 16 (2005), 247-287.

Amb les dades proporcionades per Salvador Rovira sobre la noblesa tortosina del segle XVI i gràcies a un escorcoll conscienciós dels arxius de Tortosa (notarial, diocesà i de la catedral), l'autor confegeix un esbós de biografia de Cristòfor Despuig dins el marc del seu temps, caracteritzat per les lluites de bandositats, el canvi en els esquemes culturals per la introducció dels humanístics, i una notable ambició social i política, que es tradueix en la lluita pel bon govern de la ciutat, amb la conseqüència inevitable de prendre partit en totes les seves altes o baixes trifulgues. I així, els *Col·loquis* no són un llibre neutre, ans l'eina literària amb la qual l'autor segueix perseguint uns ideals socials i polítics, al servei dels quals havia orquestrat d'altres expedients molt menys pacífics. L'apèndix proporciona extrets del testament de Despuig. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.704

Maria Antònia Martí Escayol, *Identitat territorial als* Col·loquis *de Cristòfor Despuig*, dins «Recerca», 10 (2005), 103-137.

Si la consolidació de la monarquia dels Àustries representà un autoritarisme poc respectuós amb els diversos estats de la monarquia, obres com *Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* eren una reafirmació de la identitat, que incloïa la de la realitat geogràfica. «L'objectiu d'aquest article és analitzar l'obra de Cristòfor Despuig des de la perspectiva del pensament territorial» (107), en el sentit que els col·loquis amb llurs preguntes i respostes, van teixint, tot peonant-lo, la descripció d'un terme, Tortosa, «on l'espai urbà no pot existir sense la descripció de l'espai natural i viceversa» (108). Format per riu i muntanya, l'ampli terme de Tortosa és un ‚microcosmos' on es pot trobar tot i de tot (112-115); l'element unificant el microcosmos tortosí és el riu (115-117), que produeix àmbits diversos de mar, estany i riu i així tant els productes fluvials com els de la ribera són superiors als d'aigua només estancada (Albufera) i les tècniques de pesca més riques que les aplicades a la mar sola com a Tarragona (115-118); el Delta ofereix a Despuig l'explicació de fenòmens naturals com les terbolines i les revingudes del riu i de la dimensió secular car és el resultat d'aportacions constantment repetides des dels temps més primitius (117-119); les llistes de noms demostren que els tortosins han dominat el seu territori, car anomenar és posseir el misteri de la realitat (120-122), i nogensmenys la perspectiva imperiosa de completar-la en nombre de possibilitats (122-126), una de les quals és l'acabament de la sèquia, que repercuteix en l'augment de qualitat humana, car esperona la responsabilitat i la creativitat dels ciutadans (127-131): ací, però, Despuig no veu que els seus conciutadans estiguin decidits a clarificar i dominar els secrets de la natura, ans els veu ‚catòlicament resignats' (131-135). — J. P. E. [20.705

Miquel Àngel Martínez Rodríguez, *Magistrats de la Reial Audiència catalana en temps de Felip II*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXIII (2005), 173-192.

L'autor exceptua del seu estudi els cancellers i els regents la cancelleria i encara el delimita al temps posterior a la Cort del 1584 i als nomenaments de magistrats perquè en els criteris de selecció s'hi reflectien les relacions cada vegada més difícils amb el Consell d'Aragó i la Corona, sobre la base documental d'ACA, *Consell d'Aragó*; i si en alguns casos els nomenaments de magistrats seguiren cursos normals (178-182), no mancaren situacions difícils, com quan el virrei, duc de Maqueda, dissentí i criticà una decisió presa pel rei (183-184), o quan era difícil d'arribar a decisions unitàries i calgué elevar al Consell d'Aragó vots particulars (185-186) o en casos públics de venalitat en l'administració de justícia (186-188). També presentava dificultats el nomenament d'algutzirs (189-190). — J. P. E. [20.706

Joan F. Mateu Bellés, *Una corografia de la ciutat i regne de València a la Crònica de Viciana (1564-1566)*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 203-244.

Tal com proclama ell mateix, Viciana escriví la *Crónica*... a base «de quadernos y de libros peregrinos y de privilegios y escripturas auténticas y verdaderas... y otras conservadas en archivos de ciudades, castillos, villas e yglesias», i en el seu recórrer el Regne de València també es fixà en la seva configuració material, i l'autor «pretén destacar els mètodes corogràfics desplegats durant una intensa i extensa experiència viatgera del cronista borrianenc i mostrar alguns dels seus resultats» (204). Contrari als Agermanats i fidel als reis (205-207), viatjà de la Plana a Dénia i, síndic del braç reial, conegué els problemes d'altres viles reials (207-209); per això pot aplegar en la *Crónica...* nombre de notícies locals, com també experiències intencionades com la de la productivitat d'una llegua quadrada d'horta a la Safor entre Gandia i Oliva (209-213). La unitat corogràfica no era per a ell la comarca, ans el senyoriu damunt una contrada; i així trobem les caracteritzacions de ciutats, pobles, i de comarques en totes direccions del País Valencià, amb transcripció de fragments de Viciana. Una secció és dedicada als *Cognoms de la terra*, que són els noms dels pobles amb la indicació de l'origen donat pel notari (235-240). Hi ha bibliografia (242-244). — J. P. E. [20.707

José Seguí Cantos, *La orden de los jesuitas en Valencia durante el pontificado de San Juan de Ribera*, dins «Miscelánea Comillas», 63 (2005), 207-227.

Basat en les històries de la Companyia de Jesús i en la documentació inèdita de València, ARV, *Canc., reg.*, i de l'AMV, *Lletres missives*, l'autor recorda que la primera casa de la Companyia a València és del 1544 i que el 1552 era adquirit el pati per al futur col·legi de Sant Pau (210); el 1567 els alumnes dels jesuïtes foren admesos a examen a l'Estudi General (214), però des del 1570 les relacions amb l'Estudi foren difícils perquè aquest es queixava de competència; fou important la visita i la predicació del futur s. Francesc de Borja a València; Joan de Ribera s'inclinava a potenciar l'ensenyament de l'Estudi, però alhora obria la porta als jesuïtes (217); foren els moments de la polèmica amb els dominics entorn el tema *De auxiliis* (221), alhora que en les successives visites al col·legi els responsables de l'orde insistien en la formació tant religiosa com intel·lectual dels propis novicis (223). — J. P. E. [20.708

Regina Mª Pérez Marcos, *Tomás Cerdán de Tallada, el primer tratadista de derecho penitenciario*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXV (2005), 755-801.

El 1574 Cerdà de Tallada publicava a València *La visita de la cárcel y de los presos*, amb nova edició el 1604. Nat a Xàtiva el 1533, home de la confiança de Felip I (II de Castella), des del 1568 «Advocat dels pobres del Regne de València» per nomenament reial, el 1581 magistrat de la reial audiència de València i el 1586 oïdor de causes criminals, sempre protegit del rei malgrat nombroses acusacions i plets (758-762), autor de sis obres de dret (763-764), entre les

quals destaca *La visita de la cárcel...* per la seva informació sobre el sistema penitenciari valencià i la situació real de les seves presons (765-771); en vint-i-sis capítols propugnava que les presons valencianes no fossin mostres d'anarquia i deixadesa, i que fossin transformades en institució estatal per a la reforma i prevenció de delinqüents (772-776). Els successius temes són resumits com en regest i seguits dels respectius paràgrafs del llibre (776-799), pledejant per «el establecimiento de un modelo carcelario general e invariable, objetivo y racional, acorde con la administración de justicia real» (799). [Un exemplar de l'edició original isqué a subhasta a Madrid, El Remate Subastas, el 15 II 2007, «La Vanguardia», 11 II 2007, «Dinero», p. 15]. — J. P. E. [20.709

Eva SERRA I PUIG, *Ciutats i viles a les Corts catalanes (1563-1632); entorn de la força municipal parlamentària*, dins «XVII Congrés Corona», III, 872-900.

«Intent de verificar el caràcter i nivell del poder municipal dins el conjunt català» en ocasió de corts, en les quals «el braç reial va tenir... un paper dinamitzador general considerable» (872); l'autora esbrina, en concret, si funcionava o no una aliança natural entre el rei i el seu braç; resumida la trajectòria de les corts anteriors i constatada la creixent personalitat del Braç Reial (876-883), recorda que l'instrument a mans de tot membre d'un dels braços per a influir en les decisions de corts eren les suplicacions, els dissentiments i els greuges, de la mateixa manera que el rei podia respondre amb un ‚iudicium in curia datum' (883-884); en general, entre el 1583 i el 1632 «hi hagué una coincidència interestamental molt estreta denunciant les contrafaccions de la Inquisició, de la Capitania General i del Consell Criminal, cercant-hi solució, més pel camí de les lleis que per via de greuges (884); el braç reial tenia clar que li calia oposar-se al reforçament de les rendes senyorials (rebuig del delme en garba) i afavorir la jurisdicció reial (881-886), però no mancaren punts en els quals costà que tot el braç es manifestés unit, com quan afectava privilegis de cada municipi representat (887). L'apèndix dóna les llistes dels síndics de braç reial en les corts successives: 1563-1564, 1585, 1599, 1626 i 1632 (888-893); i bibliografia sobre documentació i estudis de Corts. — J. P. E. [20.710

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Los dominicos y la Inquisición medieval según la* Historia de la Santa Inquisición *(1589-1592) de V. J. Antist, O. P.* dins *Praedicatores - Inquisitores*, I: «The Dominicans and the Medieval Inquisition. Acts of the 1st International Seminar on the Dominicans and the Inquisition. Rome, 23-25 February 2002» (Dissertationes Historicae, XXIX), Roma, Istituto Storico Domenicano 2004, 731-752.

Vicent Justinià Antist fou dominic valencià contemporani de Felip I de València (II de Castella), amic de Francisco Peña, l'editor del *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric. En la dita història, encara manuscrita a València, BU, defensava que la ‚inquisición española' i la medieval, que fa remuntar fins a sant Domènec de Guzmán, són una i idèntica, com també propugnava la identitat entre la inquisició i l'orde dominicà. — J. P. E. [20.711

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Una oració en hexàmetres llatins adreçada a la Mare de Déu de Montserrat atribuïble al rei Felip III (1599)*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 393-405.

L'autor estudia el viatge del rei Felip II d'Aragó (III de Castella) a Montserrat el 1599, amb motiu de presidir les Corts i jurar les Constitucions de Catalunya. Edita nou hexàmetres llatins compostos aleshores pel rei a llaor de la Mare de Déu de Montserrat, conservats, perquè s'escaigué, en transcripció de dom Lesmes Reventós, arxiver de Montserrat, al dors d'una lletra a Pere Serra i Postius el 8 de juny del 1707, avui a l'Arxiu Reial (ACA), ms. *Miscel·lània*

89. Alturo també adita en nota la lletra de Serra i dóna copioses informacions bibliogràfiques sobre tots els qui formen la cadena de transmissió dels versos reials. Finalment estudia el caràcter i la formació intel·lectual del monarca, sobre les capacitats polítiques i personals, amb valoracions en general negatives. — J. de P. [20.712

José SARRIÓN GUALDA, *La regalía de crear ciudades y villas (la doctrina jurídica catalana en la edad moderna)*, dins «XVII Congrés Corona», III, 837-844.

Recordat el concepte de ‚regalia' (837-838), l'autor exposa allò que digueren de la de crear ‚universitat' o d'atorgar el títol de ciutat, Andreu Bosch i Acaci de Ripoll (839-840), tot i que algun dels grans juristes italians considerés que «populi et urbes vel villae... sunt de iure gentium et fieri absque auctoritate principis» (841). — J. P. E. [20.713

Amparo FELIPO, Francisco Javier PERIS, *La enseñanza de botánica médica en la Universidad de Valencia (siglos XVI-XVII)*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 337-360.

Encara que des del primer moment de l'Estudi General de València, la ‚Segona cadira de Simples' tenia adscrit l'ensenyament de medicines simples o herbes, només els *Estatuts* del 1561 l'establiren oficialment. Les notícies posteriors procedeixen en general de València, AMV, entre les quals figura l'obligació d'herboritzar fora ciutat, i les de discussions entre professors, de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, d'on són transcrits llargs fragments textuals. Recordem els títols de les obres publicades per alguns dels professors, començant per Pere Jaume Esteve, la *Nicandrii Colophonii Poaetae et Medici Antiquissimi Theriaca*, del 1552, que acull els noms populars de les plantes valencianes; i seguint per les de Melcior de Villena, de Miquel Jeroni Romà (352-353) i de Fèlix Rodríguez (354, nota 47); una altra de les realitzacions d'aquells professors i en particular de Gaudenci Senach fou ‚Lo Hort de les herbes' o jardí botànic i la base de la seva financiació (359). — J. P. E. [20.714

Miquel NAVARRO, *El arzobispo de Valencia, Juan de Ribera, frente al problema morisco*, dins *Francisco Suárez: «Der ist der Mann» (Heidegger).* «Estudios en homenaje a Salvador Castellote» (Series Valentina, 50), València, Facultat de Teologia San Vicente Ferrer 2004.

L'autor vol resseguir els elements fonamentals destriables en la forma com aquell arquebisbe de València intentà de respondre al problema dels moriscos (antics sarraïns batejats), ja que aquest fou una de les raons per les quals fou nomenat a l'arquebisbat de València. La documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Consell d'Aragó*, de Madrid, AHN, *Inquisición*, i de Londres, BL, *Egerton* li proporcionen elements de judici. El seu enfocament del problema fou, d'una banda, pastoral, però també tingué en compte el component polític (278). En un primer moment fou pastoral, a base de predicacions i de parròquies de moriscs, que no els atregueren. Mort Felip I (II de Castella), i ell desencisat de les parròquies de moriscos, s'inclinà a la solució política, amb l'expulsió (279-281). — J. P. E. [20.715

El Palacio de la Sabiduría. El Real Convento de Predicadores de Valencia y la Biblioteca Universitaria, València, Universitat de València 2005, 179 pp.

L'actual Convent Dominicà i la Biblioteca Universitària celebraren el 550 aniversari de la canonització de s. Vicent Ferrer amb una exposició bibliogràfica, el títol de la qual s'inspira en una obra de fra Josep Agramunt, *El Palacio Real de la Sabiduría, idea del convento de Predicadores de Valencia*, manuscrit que per desamortització psssà de la llibreria del convent a la biblioteca de la universitat, on tothora es conserva amb els núms. 148 i 149 de la secció de

manuscrits. La publicació commemorativa inclou títols que recauen en el nostre camp, com Amparo Felipo Orts, *La Orden de Predicadores y la Universidad de Valencia (siglos XVI-XVII)*, 50-70; Alfonso Esponera Cerdán, Emilio Callado Estela, *Aproximación histórica al archivo y biblioteca del Real Convento de Predicadores de Valencia*, 97-112; i María Cruz Cabeza Sánchez Albornoz, *Los fondos bibliográficos del real Convento de Predicadores en la Universidad de València*, 117-123. — J. P. E. [20.716

Amparo FELIPO, *Apuntes para una biografía del villarrealense Diego Mas*, dins «Cadafal. Festes de Vila-real, Mare de Déu de Gràcia», (setembre 2004),

Juan José GALLEGO SALVADORES, *El dominico Diego Mas, autor de la primera metafísica sistemática de Occidente, 1587*, dins «Archivo Dominicano. Anuario», XXVI (2005), 61-73; i dins *Credere et celebrare.* «Homenaje al profesor Emilio Aliaga», València, Facultat de Teologia Sant Vicente Ferrer 2004, 351-364.

Juan José GALLEGO SALVADORES, *El dominico valenciano Diego Mas y la primera metafísica sistemática*, dins *Francisco Suárez. "Der is der Mann"*. Apéndice: *Francisco Suárez,* De generatione et corruptione. Homenaje al prof. Salvador Castellote (Facultad de Teología San Vicente Ferrer. Series Valentina, L), València 2004, 209-223.

El primer títol només m'és conegut per referència.

El segon és el parlament en l'acte de presentació de la nova edició de la *Metaphysica disputatio seu de ente...*, València, Pedro Huete 1587, celebrada a la població natal de Jaume [Diego] Mas el 18 de maig del 2004. Mas s'hauria avançat deu anys a Francisco Suárez en la publicació d'un tractat de Metafísica independent, reeditat a Alemanya els anys 1616 i 1623. Fins ara li han estat dedicades tres tesis doctorals. Tot seguit ve un resum biogràfic de Mas dins el marc de la Universitat de València en la segona meitat del segle XVI, en què la metafísica comença a ésser reconeguda com a assignatura amb entitat pròpia dins la Facultat d'Arts; el llibre de Jaume [Diego] Mas seria el resultat de les seves lliçons, que haurien equilibrat el predomini de la lògica nominalista amb un cert retorn a Aristòtil ja des del 1548.

El terç recorda manuscrits, edicions i estudis sobre la dita *Metafísica*; també recorda les tres metafísiques de darreries del segle XVI: la del nostre, la de Francisco Suárez, publicada el 1597 a Salamanca, i la de Diego de Zúñiga, editada el mateix any a Toledo. La de Mas seria una de les mostres del desplaçament de la facultat d'Arts de València, des del nominalisme de les *Súmmules* a la doctrina metafísica d'Aristòtil i de Tomàs d'Aquino (219, nota 10): «Siguiendo el espíritu de Aristóteles y la nueva orientación de Tomàs de Aquino, [Mas] logra aunar en el ser los tres objetos que este último señaló en la metafísica de aquel [subtàncies separades, ésser i causes supremes de tot ésser], dando así a la metafísica el verdadero carácter de ciencia suprema, universal, rectora y autónoma, logrando de este modo crear la primera metafísica sistemática» (221). [¿Primera? No s'havia avançat Eiximenis dos segles amb la seva?] Vegeu l'article de Josep Hernando. — J. P. E. [20.717-20.718-20.719

Jerôme NADAL, *Annotations and Meditations on the Gospels*. T. I. *The Infancy Narratives*, translated by Frederick A. HOMANN with an Introductory Study by Walter MELION, Philadelphia, Saint Joseph's University Press 2003, XX i 184 pp.

Les *Annotationes et meditationes in Evangelia* amb les *Evangelicae Historiae Imagines* foren publicades pòstumes a Anvers el 1596. La importància de l'edició descansa en els 153 gravats de la segona part, ací reproduïts els de la infantesa de Jesús. La vàlua de les dites imatges pot ésser expressada amb una frase d'Yves Klein: «Les scènes de la vie de Jésus dans les Évangiles frappent vivement nos sens et nous touchent presque physiquement. Plus qu'un récit, plus qu'une représentation, c'est une présence». — J. P. E. [20.720

Pep VILA I MEDINYÀ, *Nota sobre Pere Màrtir i Felip Vergon, dos escriptors fills de la vila de Ripoll*, dins «Annals 2003-2004 [2005]. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», 35-42.

L'autor ha trobat a Perpinyà, ADPO, 124EDT 129, lligall procedent de Prats de Molló, *Confraria del Roser*, una *Comedia famosa de la representación del misterio del Santo Rosario*..., que es diu escrita el 1609 per Pedro Mártir Vergon, nascut a Ripoll, habitant a Barcelona i copiada per Francisco de la Trinxeria el 1699; en són transcrits catorze versos i llur títol (38-40); de tema rosarier és documentat un *Rosal de rosas y alabanzas de N. S. del Rosario...*, plec estampat per Samsó Arbús, Perpinyà 1585 [cf. «ATCA», XXV (2006), 365]; també s'hi han conservat quatre fulls d'una peça satírica, de la qual són transcrites tres quartetes (40); d'un Felip Vergon, també natural de Ripoll, Marià Aguiló en documentà una *Obra molt graciosa dels efectes que causan las pussas...* (40-41); a Prats de Molló s'haurien representat una *Comedia muy pensada y mal representada del sitio de Prats de Molló*, de Juan Claros Alonso Pérez de Guzmán el Bueno, i una obra sobre la *Passió* (41). — J. P. E. [20.721

Antoni SIMON TARRÉS, *Un dietari institucional fins ara ignorat. El dietari del Reial Consell Criminal*, dins «Manuscrits», 23 (2005), 97-108.

Ultra els individuals, hi ha a Catalunya nombre de dietaris d'institucions públiques: *Manual de novells ardits*, *Dietari de la Generalitat*, *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, *Dietari de la Fidelíssima vila de Puigcerdà*, els *Exemplària* de la Seu de Barcelona o el *Llibre de memòries de Sant Joan de Perpinyà* (98-100). L'autor dóna notícia d'un altre, el del Reial Consell Criminal, secció per a afers criminals de la Reial Audiència de Catalunya de darreries del segle XVI fins al 1640, que permet de conèixer les actuacions d'aquell col·lectiu, ‚nucli dur' del poder reial a Catalunya, que li justificava tots els actes contraris a Constitucions; mancant, però, en l'únic exemplar (Madrid, BN, ms 2338) els vint-i-cinc primers folis i amb ells el títol de l'obra, l'autor ha hagut de transcriure alguns fragments d'aquell text que no permeten dubtar de la seva naturalesa (104-108); és una font important d'informació «sobre la vida política del Principat entre 1573 i 1628» i en particular sobre les tensions entre rei, Consell d'Aragó, virrei i Audiència, d'una banda, i braços, Generalitat i Consell de Cent de l'altra (108). — J. P. E. [20.722

Leonardo PISANU, *Gli atti del processo canonico informativo sulla vita e le virtù del padre Salvatore Vidal di Maracalagonis (1581-1647)*, dins «Theologica et Historica. Annali della Pontificia Facoltà Teologica della Sardegna», XII (2004), 211-271.

Devot i imitador de sant Salvador d'Horta, Vidal fou rector de Muravera dotze o tretze anys, segons els *Maracalagonis quinque libri*, ara a Càller, ACuria Arcivescovile, i segons el *Procés canònic informatiu* sobre el p. Vidal, també a Càller, AProvinciale Frati Minori; durant aquells anys els *Quinque libri* de la dita parròquia són escrits en català (214-217); també consta que escriví *Goigs* a la Mare de Déu del Roser, a sant Francesc i a d'altres (218); entorn el 1620 el seu convent formava part de la «Provincia di Barcellona» (219); hauria importat de la Península Ibèrica la devoció del Via Crucis (cf. *ibid.*, XIII (2005), 345). — J. P. E. [20.723

Antoni ESPINO LÓPEZ, *El consum d'obres d'història a la Barcelona del primer Sis-cents: història d'Espanya, història de la Corona d'Aragó, història de Catalunya*, dins «Revista de Catalunya», núm. 201 (desembre de 2004), 9-26.

L'autor ha identificat 578 inventaris ‚post mortem' a Barcelona, AHPB, datats entre el 1601 i el 1652, en cent tres dels quals figuren 463 referències a títols d'història, incloent-n'hi de dignes d'Annio da Viterbo, com el d'Esteban Barellas, *Centuria o Historia de los famosos hechos del gran conde de Barcelona don Berenguer Barcino* (Barcelona, Cormellas 1600). Hi havia biografies dels reis i emperador hispànic des dels Catòlics a Felip IV de Castella (10-16). Per a la Corona catalano-

aragonesa hi havia els llibres de Pere Anton Beuter, Pere Miquel Carbonell, Jerónimo Zurita, Francisco Diago i el mallorquí Joan Dameto (16-18). Hi havia per a Catalunya, Bernat Desclot, Jeroni Pujades, Pere Tomic, Ramon Muntaner, Francesc Calça, Andreu Bosc, Lluís Ponç d'Icard, Onofre Manescal, Francisco de Montcada, Francisco Diago, Gaspar Sala i Francesc Martí i Viladamor (18-24). Destacava la biblioteca de Joaquim Setantí, de 338 títols, cinquanta-cinc dels quals eren d'història (25). Hi ha bibliografia (26); el mateix autor ha ofert un resum complet de la darrera biblioteca en *La biblioteca de don Joaquim Setantí. Las lecturas de un tacitista catalán*, dins «Bulletin Hispanique», 103 (2001), 43-73. — J. P. E. [20.724-20.725

Alessandra PASOLINI, M. Francesca PORCELLA, *Un originale tema iconografico nella Sardegna controriformata. La Madonna del Silenzio di Cagliari*, dins «Theologica et Historica. Annali della Facoltà Teologica della Sardegna», XIII (2004)285-304.

L'apèndix documental transcriu tres fragments d'inventaris, ara a Càller, ACuria Arcivescovile, *Inventaris* 2 i 4 i Pirri, *Quinque libri*, tots tres en català, dels primers anys del segle XVII (293-295). — J. P. E. [20.726

Jordi ESTRUGA, *Els primers mapes impresos de Catalunya: l'acadèmic Ernest Moliné i Brasés i Joan Granollachs*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 379-392.

Resumida la història de la cartografia catalana, l'autor valora els treballs cartogràfics d'Ernest Moliné i Brasés, centrats en el descobriment del mapa de Catalunya del 1605, que ell atribuí a Francisco Diago, i en els documents de la Generalitat de Catalunya, a través dels quals es comprovava una participació en el mapa mural de Catalunya de Joan de Granollachs. L'autor de l'article precisa que el gran mapa mural encarregat per la Generalitat de Catalunya a Vrients (del qual només es coneix l'exemplar de París, BN, *Dép. des Cartes et Plans*, Ge DD 5696) degué quedar imprès devers 1605; que les edicions de l'atlas d'Ortelius del s. XVI no contenen encara el mapa de Catalunya de format més reduït, idèntic al gran, el qual no hi apareix fins a l'edició castellana del 1602 i la llatina del 1603, encara que el mapa és interpolació posterior. Del mapa de Catalunya (petit) de Vrients se'n coneixen ara onze estampacions: vuit en l'atlas d'Ortelius i tres en exemplars escadussers. Joan de Granollachs, dedicat al negoci financer, fou intermediari econòmic entre la Generalitat i l'editor. Hi ha reproducció fotogràfica dels dos mapes. — J. de P. [20.727

Emili GIRALT, *Les fonts del* Llibre dels secrets d'agricultura *de fra Miquel Agustí (1617)*, extret de «Mélanges offerts à Charles Leselbaum». Édition établie par Luis NEGRO ACEDO, París, Éditions Hispaniques 2002, 327-338.

Aquella edició catalana tingué molt d'èxit a través de la traducció castellana, de la qual es feren dinou edicions fins als primers anys del segle XIX; el mateix fra Agustí fa la llista dels vuitanta-sis autors per ell citats; l'autor els ha controlat i resulten ésser una vintena de clàssics o antics (329-330), cinc medievals (330) i, ja passant als moderns, sis germànics (331-332), nou itàlics (332-333), i vuit francesos (334-336); potser, exceptuats sis, els altres autors eren coneguts de segona mà; i no es pot parlar de plagi, perquè el prior confessà les seves fonts, que per a ell eren prova de prestigi científic. — J. P. E. [20.728

Antonio ESPINO LÓPEZ, *Las bibliotecas de los juristas catalanes en la primera mitad del siglo XVII. El caso de don Narcís Garbí*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXIII (2003), 545-574.

Aquella biblioteca és coneguda pel memorial del mateix Garbí, unit al seu inventari, conservat a Barcelona, AHPB; és primer comparada amb les d'altres juristes barcelonins (546); la llista dels seus 443 títols ocupa les pàgines 547-565; tenia edicions de les *Constitucions de Catalunya*, el *Llibre del Consolat de Mar*, les *Taxes dels salaris d'escriptures*, els *Capítols de cort del 1547*, els *Capítols e ordinacions del dret de la bolla*, els *Capítols del redreç del 1512* i els del 1585 i obres de juristes catalans: Marquilles, Solsona, Callís, Oliva, Mieres, Socarrats, Peguera, Belluga, Ferrer, Càncer; d'historiadors com Carbonell i Pujades; Lió era la ciutat editorial més representada amb cent trenta-dues edicions, seguida de Barcelona amb cent-vuit; hi havia una edició de la *Medicina salernitana* atribuïda a Arnau de Vilanova, publicada a Ginebra, J. Estoher 1591, i la literatura normal i sobretot l'espiritual del moment. — J. P. E. [20.729

Manel GÜELL, *"Capellans trabucaires" o militars eclesiàstics? La dinàmica bèl·lica d'alguns eclesiàstics al segle XVII*, dins *Església, societat i poder*, 473-490.

Les primeres pàgines apleguen notícies de tota l'Europa Occidental sobre eclesiàstics en accions de guerra o en pràctiques violents (474-479); després, basat en les publicacions sobre el tema i en documentació inèdita d'ACA, *Consell d'Aragó*, o de Simancas, AG, *Estado*, l'autor concentra l'atenció en la Guerra dels Segadors i recorda els que escrigueren propaganda per algun dels dos bàndols, els bisbes que actuaren a favor del rei Felip III de Catalunya [IV de Castella], i els que feren de mitjancers (480-484); la darrera part repassa les activitats d'eclesiàstics implicats en aquella guerra: encobridors, confidents i espies, col·laboradors en trames i conspiracions, membres i àdhuc caps de colles d'almogàvers, armes en mà (485-489); aquella situació es repetí, sobretot a Girona, en les guerres amb França de final de segle, i àdhuc en la Guerra de Successió (490). — J. P. E. [20.730

Joan Hilari MUÑOZ SEBASTIÀ, *Algunes novetats biogràfiques del pintor Urbà Fos i Amargós (Arnes, 1607-València 1658)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 963-966.

La documentació de l'AHD de Tortosa, *Causes beneficials*, permet de conèixer detalls biogràfics d'aquell pintor, documentat des de Puigcerdà i Perpinyà fins a València. Optà a un benefici eclesiàstic, rebé la tonsura, es casà, i hagué de perdre el benefici; el 1644, el seu fill homònim també optava a un benefici, però, ocupat Perpinyà pels francesos, no podia demostrar que hi havia estat batejat i confirmat, però arribà fins a rebre el sagrament de l'orde. — J. P. E. [20.731

D. Francesco VILLAREALE, *Panegirico in lode del B. Salvatore d'Horta*, a cura di Giuseppe CATARINELLA. Prefazione di don Saverio PALUMBIERI, Lavello, Centro U. N. L. A./Regione Basilicata, Dipartimento Cultura e Formazione 2005, 72 pp.

Presentació i edició del fascicle barroc, el títol del qual és: *Panegirico / in lode del / B. Salvatore d'Horta / Detto in Santa Maria della Nova di Napoli / dal signor / D. Francesco Villareale / della Città di Lavello, Professo dell'una / e l'altra legge e Prencipe de l'Aca-/-demia de Risueglia-/-ti in S. Toma-/-so d'Aquino di Napoli / dedicato / alla Santità di N. S. / PP. Alessandro VII*// In Napoli, Apresso il Cauallo, M. DC. LIX. / Con licenza de Superiori. El text del panegíric ocupa les pàgines 23-71. — J. P. E. [20.732

Victòria ROSSELLÓ BOTEY, *Tradició i canvi científic en l'astronomia espanyola del segle XVII* (Colección Historia. Biblioteca Nueva, 11), València, Universitat 2000, 336 pp.

Dins l'astronomia espanyola del segle XVII, «aquest estudi se centra més en l'assimilació de les idees per part dels autors espanyols, que en la recepció de les tècniques o en el paper de

les institucions...» (13), i, més en concret, «en l'obra astronòmica de Josep Saragossà... per tal d'aprofundir en el seu pensament astronòmic en el context de la ciència jesuítica» (15), sobre la base d'una recerca bibliogràfica astronòmica tant d'impresos com de manuscrits (14). La primera part principal del llibre exposa les teories sobre els cometes; Saragossà dedicava al del 1664-1665, un estudi en doble versió, llarga *Discurso physiastronómico del cometa del año 1664 y 1665*, i abreujada *Discurso del cometa del año 1664 y 1665*, on, desmarcant-se de les dues hipòtesis clàssiques de trajectòria rectilínia o circular, ell exposà la nova hipòtesi, de trajectòria espiral (60-73). Vicenç Mut, per contra, en *Cometarum anni MDCLXV, Enarratio physico-mathematica*, Mallorca 1666, mantenia que la trajectòria havia estat no ben bé rectilínia, ans parabòlica (78-82). Sembla de Saragossà el *Discurso contra los astrólogos*, que nega «connexió lògica entre els cometes i els vaticinis que efectuaven els astròlegs» (85); en *Observationes cometae habitae in oppido Argandae* del 1677, Saragossà hauria tornat a la hipòtesi rectilínia (90: en l'*Astronomia theorica et practica* tornaria a l'espiral: 192). La part principal del llibre és dedicada a l'estudi de l'obra astronòmica de Josep Saragossà (123-217): comença amb un resum biogràfic, en el qual tota l'atenció és posada en l'eclecticisme, resultat de l'intent d'integrar dins un únic sistema les exigències de l'ortodòxia imperant, cordialment acceptades pels jesuïtes («la sentència que afirma que el sol es mou és ‚formaliter heretica'»: 149), i les successives evidències de la ciència (123-131); segueix l'exposició de les seves principals obres astronòmiques: *Tractatus de sphera*... (132-142), *Esphera en comun celeste y terraquea* (142-164: única publicada, Madrid 1675: portada 144), i *Astronomia theorica et practica* (176-200); i *Astronomia nova methodo iuxta Lansbergii hypothesim* (206-217). El darrer capítol del llibre és dedicat al *Tractatus de septem planetis*, del sicilià transplantat a València, Alessandro Tramonte, qui el publicà a València el 1672 (285: portada): coneixedor de les observacions dels científics, intentà de treure'n conseqüències per a l'astrologia popular (283-296). El llibre ens presenta el grup de ‚novatores', dels quals formaven part els jesuïtes i d'entre els quals destacava Josep Saragossà: el poble encara no els distingia dels astròlegs, es trobaven delimitats pel geocentrisme que hom creia consubstancial amb el dogma de la creació, i això no obstant, foren sensibles als resultats que els venien de països europeus i s'aventuraren a donar passos pel camí de l'observació i experimentació científiques. — J. P. E. [20.733

Stefania PASTORE, *Il Vangelo e la Spada. L'inquisizione di Castiglia e i suoi critici (1460-1598)* (Temi e testi, 46), Roma, Edizioni di Storia e Letteratura 2003, 492 pp.

El darrer capítol és dedicat als bisbes que crearen problemes a la Inquisición Española, entre els quals es troba Juan de Ribera, ja a Badajoz i després en ésser arquebisbe de València. Allí perquè acceptava com a predicadors capellans del grup de Juan de Avila, assenyalats per ésser favorables a jueus conversos; a València, perquè no sempre coincidí amb la Inquisición Española en el problema dels moriscs. La documentació és de Madrid, AHN, *Inquisición*. — J. P. E. [20.734

Diego SUÁREZ MONTAÑÉS, *Historia del maestre último que fue de Montesa y de su hermano don Felipe de Borja, la manera como gobernaron las plazas de Orán y Mazalquivir, reinos de Tremecén y Ténez...* Edición y estudio de M. A. de BUNES y B. ALONSO, València, Institució Alfons el Magnànim 2005, 594 pp.

La presència d'aquells dos fradisterns Borja a Oran i Maçalquivir responia a llur col·laboració en la política de la Reial Corona al Nord d'Àfrica en el pas del segle XVI al XVII i l'exposició de la dita política per obra d'un militar testimoni dels fets era destinada a convèncer Felip III (de Castella) de la conveniència de prosseguir la mateixa política; dins aquest marc del llibre som informats de molts moments biogràfics d'ambdós Borja. L'edició del text es basa en la còpia conservada a Madrid, BN, *Manuscrits*. — J. P. E. [20.735

Adolfo GARCÍA-DURÁN, *Dos documentos calasancianos de Tremp, inéditos*, dins «Archivum Scholarum Piarum», XXIX/n. 57 (2005), 169-171; i *ibid*., XXIX/n. 58 (2005), 169-171.

Ara al Museo Pinacoteca de la Residencia Calasanciana de Madrid, els dos documents es troben en sis fulls de protocol notarial, dels quals no hi ha cap notícia; el futur sant Josep de Calasanç, en tant que oficial del bisbe d'Urgell, donava fe de documentació que li havia estat presentada; el primer és datat el 6 d'abril del 1590 (170), el segon ho és el 10 de gener del mateix any (169-171). — J. P. E. [20.736

Verónica MATEO RIPOLL, *Impresores y políticos: los poderes alicantinos ante el establecimiento de la imprenta*, dins «XVII Congrés Corona», II, 769-783.

L'autora esbrina quina fou la circulació i capacitat de penetració del llibre a Oriola i Alacant el segle XVII: a Oriola, en començar aquell segle naixien la universitat i la impremta, aquesta per a la publicació d'obres del bisbe Josep Esteve (771); les impremtes se succeïren de forma saltuària i en pocs moments n'hi hagué més d'una; venien de Múrcia i treballaven sota empar dels poders públics o en productes menors per a l'administració pública (771-772), i sense especialització entre les feines editorials (composició, correcció, impressió, enquadernació...: 773); tant catedral com ciutat ajudaren econòmicament l'arrelament de la impremta a Oriola (774). Els impresos eren entorn un 70 % de tema religiós (776, 779). Les notícies sobre el comerç del llibre a l'actual província d'Alacant són escasses (777-778). — J. P. E. [20.737

Emilio CALLADO ESTELA, *Plumas blancas, plumas negras. Hagiografías y vilipendios de un santo frustrado, el valenciano* Pare Simó, *siglo XVII*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 615-630.

Mossèn Simó, Francesc Jeroni Simó, moria el 1612, i tot València es convertia en un clam per la seva canonització, però alhora esclatava la guerra entre simonistes i antisimonistes: el poble, la clerecia, la catedral, la ciutat, la Generalitat i el Virrei, atacats pels contraris amb participació del convent de Sant Domènec. La primera part passa revista a les plomes blanques, les favorables, manifestades amb tota mena d'impresos sortits de l'estampa de Pere Patrici i Felip Mey, en valencià o en castellà, la majoria conservats en la BU de València: resums biogràfics, cròniques dels funerals, edició de panegírics, dictàmens jurídics entorn el culte i el procés de beatificació, i literatura popular (615-627); la polèmica es manifestà amb plomes negres, encaminades sobretot a assegurar els punts de poder (els germans Aliaga, metropolità de València un i Inquisidor General l'altre) i a atacar els simonistes com a mitjà de desprestigiar aquell personatge, arribant a una obra de fray Juan Gavastón, intitulada *Vida escandalosa de mosén Francisco Jerónimo Simón...* i a una guerra total iniciada per un tal Pedro Cabezas, a València, a Madrid i a Roma (627-630). — J. P. E. [20.738

Emilio CALLADO ESTELA, *Maculistas e inmaculistas en la Valencia del s. XVII. El arzobispo Aliaga y su oposición a la Inmaculada Concepción* (Actas del X Simposio de Teología Histórica), València 2002, 183-192.

Aquestes pàgines exposen amb més detall uns fets ja coneguts pels lectors d'ATCA per les *Notícies bibliogràfiques* publicades en els volums XXIII-XXIV (2004-2005), 755, núms. 18.678-18.679, i XXV (2006), 907, núm. 19.816. — J. P. E. [20.739

Félix LOPE DE VEGA Y CARPIO, *Los locos de Valencia*. Edición, introducción y notas de Hélène TROPÉ (Clásicos Castalia, 277), Madrid, Editorial Castalia 2003, 353 pp.

Després d'haver estudiat profundament el tema, fins al punt d'haver-lo convertit en la seva tesi doctoral, *Folie et société à Valence (XVe-XVIIe siècles*), la dra. Tropé ens dóna una edició crítica del text de Lope de Vega, publicat simultàniament a Barcelona i a València el 1620; la introducció no sols reconstrueix documentalment la primera visita de Lope a València, en la qual ja manifestà la seva curiositat envers l'Hospital dels Folls i la situació social d'aquell col·lectiu, ans encara sap recrear el marc creatiu de l'obra i la reelaboració del tema dins la psicologia del dramaturg, qui encertà a captar la realitat i jugar-hi literàriament negant-la i idealitzant-la fins al punt de presentar-la com a follia d'amor. — J. P. E. [20.740

Giovanni ALBERTOCCHI, *Un català a la cort d'*Els promesos, dins «Els Marges», 75 (hivern de 2005), 73-86.

Aquestes pàgines tenen dues parts ben definides: la primera és resum dels esdeveniments d'un ‚Avalot del pa' milanès del 1628, objecte de narraciò d'*I promessi sposi*, dins el qual, en absència del governador Gonzalo Fernández de Córdoba, hagué de prendre decisions el canceller, que era el guixolenc Antoni Ferrer, qui, rebaixant el preu del pa, apaivagava l'avalot i salvà alguna autoritat del perill de deixar-hi la pell; la segona part resumeix les dades arxivístiques ofertes successivament per Salvador Ribes, Lluís Esteva i Cruanyes i Pere Molas i Ribalta sobre els Ferrer de Sant Feliu de Guíxols i sobre l'ascens en els càrrecs públics del jurista Antoni, sota la protecció dels ducs de Feria. — J. P. E. [20.741

Manuel GÜELL JUNKERT, *Los ejércitos de Felipe IV en el contexto de las alteraciones de Cataluña*, dins *Calderón de la Barca y la España del Barroco,* II, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2001, 177-188.

Les informacions proporcionades per Simancas, AG, *Estado*, i *Guerra y Marina*; per Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*; BC, *Fulletons Bonsoms*; informacions contemporànies dels fets i estudis recents, permeten a l'autor de reconstruir els fets relacionats amb els diversos exèrcits reials des del 12 de juliol del 1640, en què fou conegut a Madrid el Corpus de Sang i es començà de formar l'exèrcit que havia d'envair Catalunya; l'autor, recordades les lleves de Biscaia, Lleó i Navarra, que portaren desolació total a la Vall de l'Ebre (181), precisa els efectius i l'efectivitat de cada arma, indiscutible la de la cavalleria, que, però no servia per a l'expugnació de les muralles de Barcelona; l'exèrcit de la Generalitat no estava en millors condicions, però a partir d'un cert moment estigué a mans dels millors generals francesos, que prepararen el setge i així arribà la desfeta de l'exèrcit espanyol a Montjuïc (180-182). — J. P. E.[20.742

Núria FLORENSA I SOLER, *La derrota del ejército hispánico en Barcelona: «la batalla de Montjuïc». Antecedentes y desarrollo de la guerra*, dins *Calderón de la Barca y la España del Barroco*, II, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales 2001, 189-206.

Resseguint les informacions de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, *Generalitat. Dietari*, i de l'AHCB, *Consell de Cent. Corts*, de la BC, *Fulletons Bonsoms*, i de Madrid, BN, ms. 2372, d'escriptors contemporanis dels fets i d'autors actuals, l'autora reconstrueix les accions bèl·liques que conduïren l'exèrcit reial davant el castell de Montjuïc, la conquesta del qual era considerada darrer pas per a la de Barcelona i, de més a més, fàcil després de la defecció vers el camp reialista del governador de la fortalesa, Josep Pau de Rocabertí i de Boxadors; però el nou cap, d'Aubigny, introduí detalls estratègics en la defensa, la participació popular de la gent de Ribera que pujà a Montjuïc per la costa de Mar i alguna notícia de nous reforços al castell amb el corresponent impacte psicològic en l'exèrcit reial, provocaren la seva desfeta total (203-206), amb la col·laboració dels contingents de la ciutat i de la cavalleria catalanofrancesa; De los Vélez es retirà primera a l'Hospitalet i després a Tarragona. — J. P. E. [20.743

Manel GÜELL, *Juan de Pallaviccino i la destrucció de Montblanc el 1651*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 23 (2005), 58-70.

Els Pallaviccino deixant Gènova s'establiren a Toledo a darreries del segle XVI; un descendent de la nova branca, Fra Juan de Pallaviccino y Rodríguez de Haro, és ben documentat a Madrid, AHN, *Inquisición* i *Órdenes Militares*, i en fulletons i bibliografia de la guerra de separació; fou governador de Tarragona el 1648, de mal record popular; fou encarregat d'assegurar la conquesta de la terra entre Lleida i Barcelona per a Felip IV de Castella i dins aquesta operació assetjà Montblanc i la reduí fent volar murs i defenses com l'església major; finalment fou un dels caps del setge de Barcelona el 1714 encarregat de l'artilleria i comissionat per a concordar la rendició; ascendí a capità general de l'artilleria d'Espanya. Hi ha arbre genealògic (70). — J. P. E. [20.744

Òscar JANÉ I CHECA, *Església, religiositat i ideologia política al Rosselló entre 1652 i 1700*, dins *Església, societat i poder*, 177-193.

L'autor parteix de la situació al Rosselló en què la terra era dominada per França, però el poble seguia vivint la religió com fins aleshores, tot i que fossin els refugiats de Barcelona els que insistien a sotmetre's a França; en aquest marc sorgiren casos públics de refús d'ingerències franceses, com els del convent de Santa Clara de Perpinyà o del monestir de Sant Genís de Fontanes (178-181), o el del capítol d'Elna, reaci als ‚arrêts' reials. Aquestes pàgines, basades en documentació inèdita dels Archives du Ministère d'Affaires Étrangères, *CP, Espagne*, del Service Historique de l'Armée de Terre, de Vicennes, i de l'ADPO, 1C, 2B, de Perpinyà, desgranen els factors de distanciament dels representants oficials i el poble: la mateixa política reial intervencionista no trobà complicitats en el Vaticà ni en l'episcopat, posttridentins, quan el poble manifestava la seva continuïtat eclesiàstica amb el Principat per mitjà dels *Goigs* i dels retaules barrocs [cal afegir-hi la predicació especial de novenaris d'ànimes i de missions parroquials encarregats a religiosos del Sud]; els intents francesos d'intervenir en provisions de càrrecs o de beneficis i d'imposar la llengua francesa en la predicació, les poblacions encara del bisbat d'Urgell i una sèrie d'acions clandestines de resistència, com les plantades de pasquins en esglésies contra el primer bisbe francès arribat al Rosselló, el 1682, i el mateix any la contraposició a l'edicte reial *De ecclesiastica potestate*, els espies clericals a favor d'Espanya, les dificultats de convivència de naturals amb francesos en les comunitats religioses, la celebració de festes tradicionals malgrat la prohibició, crearen constants friccions amb les autoritats franceses. — J. P. E. [20.745

Joan PORTALS, *Allotjaments militars al Baix Montseny: el memorial de Sant Celoni (1653-1657)*, dins «Monografies del Montseny», 20 (2005), 125-140.

Com les altres poblacions catalanes situades vora les rutes principals, Sant Celoni sofrí primer l'exigència de les lleves i després els abusos de l'exèrcit reial avançant cap al Nord contra els francesos, un dels quals, segurament el principal, consistia en l'obligació d'allotjar la tropa, els ‚allotjaments': manutenció per a ells («gallinas y capons, prenent-se-las a son arbitre») i per als cavalls («blat i pa ab vi») i exigència de diners en marxar («composaren a tots los amos de casa ab diferents quantitats, fent-los grans amenasses de matar-los, y quant se'n anaren robaren de moltes casas tot quant els agradà... y després se prengueren lo què·ls aparegué»: 131); és reveladora i escruixidora la descripció de sac i sang al castell de Fluvià (133-134); els jurats de Sant Celoni informaren la Generalitat amb el *Memorial del que ha patit i gastat la vila de Sant Celoni del any 1653 al present de 1657 per causa dels allotjaments de soldats i contribucions*, d'ACA, Consell d'Aragó, lligall 518 (136-138). Com a conseqüència, moltes cases foren abandonades i les poblacions quedaven desertes. — J. P. E. [20.746

Miquel Àngel MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, *La selección de los oficiales reales en la Cataluña de la segunda mitad del seiscientos. Una contribución al estudio de las instituciones forales*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante», 21 (2003), 433-446.

Ja els darrers anys de la Guerra de Separació, la corona posà el màxim d'esment a assegurar la fidelitat de tots els qui havien d'ocupar càrrecs públics a Catalunya (442-444), amb major condícia en tractar-se de magistrats de la Reial Audiència, de la Batllia General o del Mestre racional. La documentació de l'Arxiu Reial (ACA), *Consell d'Aragó*, permet de conèixer els passos previs a la proposta del virrei al Consejo de Aragón, amb el resultat que aquest feia poc cas de les propostes i decidia pel seu compte (436-440); un altre gran problema, sobretot durant la guerra, fou el de trobar fonts de financiació per a les pagues dels oficials reials (440-441). També hi ha notícies sobre la posició d'algunes famílies dels comtats entre els reis de França i d'Espanya, la particular sobre Vicenç Margarit, elevat pel rei de França a bisbe d'Elna (442-444). — J. P. E. [20.747

Joan YEGUAS I GASSÓ, *Els Escarbatxeres, una família d'escultors (1656-1710)*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 146-169.

Catorze documents, dotze de Barcelona, AHPB, i dos de Cervera, AHC, entre els quals destaquen l'inventari ‚post mortem' de Jaume Escarbatxeres, 1699, i el testament de Jeroni Escarbatxeres, 1710 (158-169); permeten en primer lloc de conèixer la família, l'obrador i les eines de l'ofici. Els altres documents són contractes per a la construcció de mobiliari i sobretot de retaules per a diverses poblacions de Catalunya, Barcelona inclosa, i àpoques per la paga de feina feta; les pàgines introductòries resumeixen les informacions sobre Jaume (146-150) i sobre Jeroni (150-157) i sobre llur obra. Hi ha set fotografies de retaules o d'altra obra de Jeroni. — J. P. E. [20.748

Dolors CONDOM I GRATACÒS, *Notes historiogràfiques sobre la catedral de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 235-243.

L'autora repassa algunes qüestions del debat sobre si l'església de Sant Feliu de Girona fou catedral abans que ho fos l'actual de Santa Maria. Exposa sobretot les idees de Roig i Jalpí, que tingué contradictors, el més valent dels quals, no l'únic, fou Onofre Relles. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.749

Josep M. PRUNÉS, *Tres cartes inèdites de fra Joan Roig i Jalpí*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 343-355.

L'autor resumeix la biografia de Roig i Jalpí i en apèndix documental publica tres lletres seves castellanes, d'ACA, *Consell d'Aragó*, 411 i 525, dels anys 1662 la primera i 1670. Totes tres corresponen a les seves funcions religioses. En la nota 1 hi ha llista dels escrits de Roig i en la 3 la bibliografia coneguda de l'autor. — J. de P. [20.750

Santiago RIERA I TUÈBOLS, *Història de la ciència a la Catalunya moderna* (Biblioteca d'Història de Catalunya, 1), Vic i Lleida, Eumo i Pagès editors 2003, 252 pp.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [20.751

Llorenç MATHEU I SANZ, *Tratado de la celebración de cortes generales del Reino de Valencia*. Introducción y edición facsimil de la de Madrid 1677, de Nicolás BAS MARTÍN. Publicación con motivo de la Fiesta de 9 de octubre de 2002. València, Ajuntament 2002.
Publicació només coneguda per referència. — J. P. E. [20.752

Emilio CALLADO ESTELA, *El Col·legi valencià de Crist Crucificat: un primer intent fundacional de l'arquebisbe Rocabertí el 1678*, dins *Església, societat i poder*, 195-205.

L'empenta de Trento i la del futur sant Joan de Ribera asseguraren un fort influx espiritual en la València del segle XVII i un dels seus nuclis fou l'oratori de Sant Felip Neri i la seva figura central, Domènec Sarrió, amb el seu projecte de missions populars i de formació de missioners, projecte que fou resuscitat el 1678 per Rocabertí en fer-se càrrec del bisbat de València, tal com demostra la documentació d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 689; la casa per a la formació de missioners fou erigida fora València, però la distància aconsellà de portar-la dins ciutat, parròquia de Sant Andreu, pas que, davant la basarda que augmentés la presència clerical en una població sobresaturada d'esglésies i convents, tots els poders, Consell d'Aragó i rei inclosos, es concitaren contra l'arquebisbe i el nou col·legi; la solució d'acceptar-lo, evitant, però, qualsevol accés públic, sembla que desanimà l'arquebisbe i l'afer acabà en atzucac. — J. P. E. [20.753

Emilio CALLADO ESTELA, *El arzobispo de Valencia fray Juan Tomás de Rocabertí y el Colegio Valentino de San Pío X*, dins «Anales Valentinos», XXXI (2005), 431-461.

Emilio CALLADO ESTELA, *El Sínodo Valentino de 1687*, dins «Anales Valentinos», XXXI (2005), 129-155.

Emilio CALLADO ESTELA, *La biblioteca de Juan Tomàs de Rocabertí, Maestre General de la Orden de Predicadores*, dins «Archivo Dominicano. Anuario», XXVI (2005), 135-159.

En una ciutat com la de València a darreries del segle XVII, sobresaturada d'esglésies i convents, el nou arquebisbe Rocabertí s'apropià d'un projecte d'establir-ne un de nou per a la formació de futurs capellans destinats a missions populars, projecte que tingué immediatament la contra de tot l'estament eclesiàstic i àdhuc de la ciutat, que obligà a intervenir el rei. La bibliografia sobre aquell arquebisbe i la documentació sobretot d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 689, completada amb la de Madrid, AHN, *Consejos suprimidos*, de València, ARV, *Canc., Epistolarum*, de l'AMV, *Manuals de consells* i *Lletres missives*, de la BU, mss., i de la Biblioteca Valenciana, *Fons Nicolau Primitiu*, permeten de conèixer les successives jugades i reaccions, algunes d'elles violentes, com l'avalot nocturn dels Reis del 1683, descrit amb llargs fragments contemporanis (446-448). La fundació arribà a bon port però s'anà esllanguint fins al segle XIX.

La sèrie dels sínodes diocesans de València, interrompuda en el pas de l'edat mitjana a la moderna, reemprengué després del concili de Trento fins al de Joan Tomàs de Rocabertí, del 1687, el darrer de l'època moderna, convocat al cap de deu anys d'arquebisbe de València i d'haver practicat visita pastoral. La font és la publicació oficial del sínode, *Constituciones synodales del arzobispado de Valencia... 22 de junio 1687*, ara a la BU de València (133, nota 14), completada amb qualque referència a arxius parroquials (de Xulella i de Murla, 131, nota 6) i al de la Catedral (136), quant als objectius que es proposava l'arquebisbe (131-136). Les nombroses prescripcions sinodals permeten d'endevinar un cristianisme oficial que s'havia de contentar amb uns continguts mínims de formació (139-140), fortament influït pels gustos socials del temps, no sols en punts de moral personal, ans encara fins i tot en extrems com el de la violència armada (143 i 151) o en el de la multiplicitat de festes (147-148). L'eficàcia del sínode era encomanada a un conjunt de cent-cinquanta examinadors, jutges i testimonis sinodals, nominalment recordats (152-153).

Després de la nota biogràfica (Peralada 1627-Madrid 1699) (135-139, ve la notícia d'haver-se conservat un inventari de la seva biblioteca a València, BU, ms. 799, ací transcrit (141-154). Hi eren presents llibres de Joan Bta. Ballester (141/6), Pere Antoni Ramon Folch de Cardona (145/62), Joan Pau Xammar [no Jammar] (146/79), Tomàs Maluenda (147/96), Ramon Martí (148/106), Llorenç Matheu i Sanç (148/107), Àngel del Pas (149/123), Miquel Bartomeu Salon (150/144), sant Vicent Ferrer (150/148 i 149) i Tomàs Vallgornera (152/173). Els temes més representats eren el govern i administració de l'Església i sobretot la teologia dogmàtica (155). És reproduït el seu retrat amb la inscripció (159). — J. P. E. [20.754-20.755-20.756

Jean François COUROUAU, *Le discours sur le catalan (Roussillon) et l'occitan au XVIIe siècle*, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 73-92.

L'autor estudia l'evolució comparada del discurs sobre el català i l'occità per part de llurs parlants en la situació de disglòssia del segle XVII a Occitània i al Rosselló. Mentre la consciència lingüística occitana es fragmenta, la catalana sofria una ruptura menys clara, ja que partí d'un arsenal conceptual més desenvolupat, centrat en el sentiment de ‚pàtria' i de ‚llengua pròpia', i en el fet que els catalans cultiven la tradició lexicogràfica molt més que els occitans. Malgrat la intervenció del concepte diacrònic ‚llemosí' i la relativa fragmentació que suposa l'aparició de les denominacions ‚valencià' i ‚mallorquí', és perfectament constatable la consciència d'un ‚continuum' català, mentre que en occità aquesta consciència es perd. — J. de P. [20.757

José Luis BARRIO MOYA, *La Biblioteca Jurídica de don Fernando Queipo de Llano y Valdés, consejero de Carlos II en el Real de Consejos (1677)*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español»,LXXV (2005), 683-700.

En aquella biblioteca privada de la segona meitat del segle XVII (Madrid, AHP) hi havia les següents obres d'autors nostres: *De maioritatibus* de Tomàs Mieres, publicat a Madrid el 1620 en dos volums (690); *Emporium utriusque iuris*, de Pere Agustí Morlà, edició de València 1599 (693); *Liber quaestionum criminalium in actu practico*, de Lluís de Peguera, Barcelona 1585 (693); i *Decisiones aureae*, del mateix, Barcelona 1605 (698). — J. P. E. [20.758

Joan MAHIQUES CLIMENT, *El* Somni d'infern *de Pere Jacint Morlà i la tradició satírica en el Barroc*, dins «Estudis Romànics», XXVII (2005), 161-174.

L'autor situa l'obra de Morlà en el cor del convencionalisme del Barroc valencià i la posa en relació amb la producció literària dels castellans Quevedo i Maluenda. Del primer és evident la influència dels *Sueños* i d'algun ‚romance'; del segon, Morlà imita la sàtira dels oficis i dels tipus humans. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.759

José Luis BARRIO MOYA, *Aportaciones a la biografía del anatómico barcelonés Francisco Feu, médico de familia del rey Carlos II*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 407-418.

A darreries del s. XVII aparegué a l'Estat Espanyol un grup minoritari de metges innovadors, compromesos amb la medicina del seu temps: Giovanni Battista Juanini, Joan d'Alòs, Matías García, Crisòstom Martínez i Francesc Feu, anatomista barceloní, que fou metge de família de Carles II. Resumida la biografia de Feu és estudiada al detall la seva estada professional a Madrid des del 1684 al 1697. És publicat en apèndix el seu testament, de Madrid, AHProtocolos, 14141. — J. de P. [20.760

Òscar JANÉ CHECA, *La resposta del món urbà català a les agressions franceses de finals del segle XVII*, dins «XVII Congrés Corona», III, 437-448.

L'autor recorda els estudis anteriors sobre el tema i indica la documentació en què es basa: Arxiu Reial (ACA), *Consell d'Aragó*, AHCB, *Mss, sèrie B*, Girona, AMG, *Administració. Correspondència*, Perpinyà, ADPO, sèrie 1-C; i Barcelona, BC, *Fulletons Bonsoms*. Aquells anys s'accentuava l'odi contra els francesos, però seguia viva «la reincident temptació d'alguns dirigents i elements de la població en el seu acostament als francesos» (439). Al Rosselló, França imposà noves càrregues fiscals, la seva presència constituïa una amenaça tot al llarg de la frontera, que qualque vegada traspassà, causant destrosses a Puigcerdà i a l'Empordà, alhora que per mar l'estol francès es passejava amenaçador per les marines, practicant guerra psicològica; els moments àlgids del setge de Girona el 1684 i l'ocupació de Barcelona el 1697, feien créixer la posició antifrancesa formulada per Narcís Feliu de la Penya (441-442): tot plegat generava sentiments de terror i d'odi, car «el regne de França exercia de dominador europeu a partir del Tractat dels Pirineus» (443). L'autor acaba preguntant-se com es passa de l'agressió física a la por psicològica» (444). — J. P. E. [20.761

Romà SEGUÍ I FRANCÈS, *La recuperació del patrimoni bibliogràfic valencià al segle XVIII. La* Biblioteca Valentina *de Josep Rodríguez i* Escritores del Reyno de Valencia *de Vicent Ximeno*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 51 (2005), 704-726.

El 1747 coincidí la impressió de les dues bibliografies esmentades en el títol: Josep Rodríguez, seguint Nicolás Antonio, preparà la primera biobibliografia valenciana, on aplegava tot allò que havia escrit qualsevol persona nascuda en el Regne de València, però la publicació fou una cursa de dificultats, pel fet que no havia realitzada una tria prèvia i per la mort de l'autor el 1703; fins al 1747 s'esdevingueren una rècula d'esdeveniments, entre els quals destaca el fet que l'obra de Rodríguez, mig impresa, fou coneguda, concità les desqualificacions de Gregori Maians i dels seus amics, els quals ajudaren Vicent Ximeno a emprendre una nova bibliografia, completant la de Rodríguez i totes dues sortien el 1747; la de Rodríguez, però, sucumbí a una nit de foc particular, que pretenia imitar l'incendi de Troia (706-708); era escrita en prosa declamatòria, però tenia el gran avantatge de basar-se en constatació personal (709-715); i ho aplegava tot, mentre Ximeno es limitava a allò considerat important (721) i les vuit taules finals de Rodríguez (712-713; 723-724) eren reduïdes a quatre (723-724). — J. P. E. [20.762

Xavier DAUFÍ, *L'oratori a Catalunya al segle XVIII*, dins «Revista de Catalunya», núm. 203 (febrer 2005), 77-92.

L'oratori, «gènere vocal basat en un text dramàtic i de temàtica religiosa», nascut durant la segona meitat del segle XVI a Roma entorn sant Felip Neri, arrelà a Catalunya, on ara són coneguts 384 llibrets i 77 fons musicals, conservats a Barcelona, BC, als quals s'han d'afegir les notícies de ressò social donades pel Baró de Maldà. L'arrelament és indubtable, si hom es fixa en la llista de músics que el cultivaren i en la de poblacions i ocasions en què foren interpretats, normalment consignats en els títols (82, 85, 88); destacà entre els compositors Francesc de Queralt, molt conegut per la seva intervenció en tribunals d'oposicions a mestre de capella (88-89). — J. P. E. [20.763

Sergio VILLAMARÍN GÓMEZ, *La política del marqués de Villagarcía durante el primer reinado de Felipe V*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 51-52 (2001-2002 [2004]), 379-400.

Nomenat encara en vida de Carles II el mateix 1700, en què aquest morí, aquell virrei s'atengué a totes les indicacions favorables a la pau pública amb motiu d'ésser conegut a València

cia el testament de successió a favor del duc d'Anjou, futur Felip V, i la seva posició fou eficaç, tal com demostra la documentació tant de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, com la de Madrid, AHN, *Consejos* (380-385); però ja a partir del 1701 s'anaren fent patents les mesures favorables en tot als interessos francesos, fins i tot quan entraven en col·lisió amb els *Furs de València*: endurint les normes contra els súbdits de les potències aliades (anglesos i holandesos) i exceptuant els negociants i els vaixells francesos, als quals no s'aplicaren les normes legals de tributació pels drets de la Generalitat valenciana, cosa que causà evident malestar en les zones marines i als ports d'Alacant i de Dénia, que serien els primers a favor de l'arxiduc Carles. — J. P. E. [20.764

María del Carmen Irles Vicente, *Oligarquía y poder local en vísperas de la Nueva Planta*, dins «XVII Congrés Corona», II, 177-188.

La insaculació s'havia anat imposant com a sistema d'elecció de càrrecs municipals durant l'època dels Habsburgs. Ací l'autora presenta una anàlisi de les darreres llistes d'insaculats a Oriola, Alacant, Alcoi i Xixona, a partir de publicacions i de la documentació dels AM respectius, d'on es dedueix que les bosses d'insaculats o eren determinades per l'estament social o el reflectien; però immediatament després del desastre d'Almansa la insaculació fou suprimida, subtituïda per la designació directa per a càrrecs, que no serien anyals ans a beneplàcit del poder sobirà (179-180); eren prèvies les llistes de nominables, per a les quals es requerien ‚status' econòmic i fidelitat borbònica, però aviat mancaren aspirants ‚purs' i calgué admetre en les noves llistes antics insaculats, que arribarien a ésser 87'5 % dels elegibles; així, els nous aspirants a figurar en les llistes feien constar que els propis avantpassats ja havien estat insaculats. — J. P. E. [20.765

José M. de Jaime Lorén, *Tres autores apícolas catalanes entre el Renacimiento y la Ilustración*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 99-109.

Són ací resumides les dades sobre tres autors catalans que tracten d'apicultura: Miquel Agustí, Josep de Matas Coscoll i Llimona i Josep Comes. És resumit el text del prior Agustí sobre la biologia de les abelles i les tècniques d'explotació apícola en el *Llibre dels secrets d'agricultura*..., Barcelona 1617, i allò que escriví Matas Coscoll en *Segunda guía científica de labradores*, Madrid 1769. De Josep Comes esmenta un manuscrit sobre la manera de criar les abelles, suposadament conservat a Barcelona. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.766

Josep Juan Vidal, *La Guerra de Successió a la Corona d'Espanya. Les Balears*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 52 (2005 = *La Guerra de Successió*), 581-605; i *El Reino de Mallorca, del filipismo al austriacismo, 1700-1715*, dins *Felipe V y su tiempo. Congreso Internacional*, vol.II. E Serrano, editor, Saragossa 2004.

Anna M. Coll, *De Guerra de Successió i intendència al Regne de Mallorca*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 53 (2005 = *La Guerra de Successió*), 607-622.

[Aquests títols són d'alguna manera complementaris, car els dos primers ressegueixen els esdeveniments d'aquells anys, a través de la visió que en tenien les institucions mallorquines] i per això la seva base es troba a Palma de Mallorca, ARM, sobretot la sèrie de *Gran e General Consell*, o la d'*Actes Capitulars* de l'ACM, sense que manqui algun fulletó, com el d'Antoni Perelló, *Triunfos festivos, baleáricos, reportados por... Carlos III*, Palma 1706 (586, nota 21); el segon, en canvi, és documentat a Simancas, AG, *Guerra moderna*. I així, els primers ens fan passar davant els ulls els anys de temor davant un desembarc aliat a les Illes Balears (582-588), l'arribada a darrers de setembre del 1706 de l'estol comanat per l'almirall Leake i els successius reconeixements de Carles III Habsburg d'Eivissa i de Mallorca (Menorca féu camí divers), però

també l'etapa final posterior a la conquesta de Barcelona fins a l'ocupació i reconeixement definitiu de Felip V el juliol del 1715 (603-605).

Objectiu del títol terç és l'expedició militar borbònica a la presa de Mallorca després de la caiguda de Barcelona el setembre del 1714, vista a través de les informacions de la intendència militar en els moments de l'ocupació de Mallorca (607-610); després de la *Nova Planta*, també l'administració del Reial Patrimoni i la part civil de l'assortiment de béns de consum (antic mostassaf) foren col·locades sota autoritat de l'intendent, i aquestes pàgines presenten amb detall els primers personatges felipistes nomenats per a aquell càrrec (611-615) i les vicissituds d'acomodament de la nova administració a la realitat mallorquina posterior al 1716, on trobem transcrita la *Relación de las rentas tiene S. M. en el Reino de Mallorca e Isla de Iviza* (618-619). — J. P. E. [20.767-20.768-20.769

Antoni ESPINO LÓPEZ, *Evolució de les forces auxiliars durant la Guerra de Successió a Catalunya, 1705-1714*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», núm. 52 (2005), 541-556.

L'autor presenta la imatge dels miquelets a base d'una descripció del *Mercure Galante* del 1689 (542) i els qualifica d'una de les ‚forces auxiliars' dels exèrcits professionals, que es feren indispensables durant el segle XVII i, en començar el XVIII «tant les forces borbòniques com les austriacistes confiaren en els miquelets» (545). Basat en Simancas, AG, *Guerra Antigua*, en l'Arxiu Reial (ACA), *Generalitat. Dietaris*, AHCB, *Consell de Cent. Lletres closes*, Perpinyà, ADPO, Sèrie IC, *Llista de mossos*..., dels llibres de memòries Anglada de Fonteta (la Bisbal d'Empordà) i Fàbrega de Cererols (Súria), i de Francesc de Castellví, *Narraciones históricas*..., resumeix les successives operacions dels miquelets i la també llur successiva acceptació entre les forces regulars, sense oblidar els horrors d'aquella guerra, amb quadre sinòptic de les pèrdues ocasionades per les forces auxiliars catalanes a l'exèrcit borbònic entre el 1707 i el 1712 (555). — J. P. E. [20.770

José SOLÍS, *La organización del Santo Oficio y el nombramiento de Inquisidor General por el archiduque Carlos (1709-1715)*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LXV (2005), 515-542.

A base de la documentació ja publicada, dels llibres de Narcís Feliu de la Penya i de Francesc de Castellví, i de la inèdita a Madrid, AHN, *Inquisición* i *Estado*; i a la BN, *mss*., i de Barcelona, ACA, *Canc., Cartes Reials. Arxiduc Carles*, l'autor recorda que els inquisidors de Barcelona marxaren de la ciutat i reafirmaren la seva fidelitat a Felip V davant l'entrada imminent de l'arxiduc Carles; aquest nomenà inquisidors nous, secretaris i receptor del Tribunal, però mancava a la legitimitat l'Inquisidor General i el Consell de la Suprema (515-521). Les dificultats en sèrie contra el reconeixement de dom Benet Sala a bisbe de Barcelona i inquisidor general, nomenament fet d'acord amb les *Constitucions de Catalunya* del 1706 (529-530), són reconstruïdes gràcies a l'ASV, *SS Spagna*, i al de Viena, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, *Spanien. Varia* (528-534), que s'estenen a la constitució del Consell de la Inquisició (534-539). La situació pròpia de la Guerra de Successió comportà l'existència de dues inquisicions amb els respectius inquisidors generals (540-541). — J. P. E. [20.771

Sergio VILLAMARÍN GÓMEZ, *Los capítulos de 1709 para el Corregidor de Castellón. Estudio introductorio*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXIII (2005), 351-374.

La desfeta d'Almansa no representà a Castelló cap trasbals polític, car els consellers esgotaren llur temps de càrrec i el nou consell havia d'entrar «guardant furs y privilegis del present regne» (353); però des de darrers de setembre de 1707, foren imposades successives novetats, sovint ‚manu militari'; el febrer 1709 era nomenat corregidor, que rebia uns capítols per

a exercir el càrrec (356), en línia amb la figura del corregidor de la Corona de Castella, ací resumits (357-365) i transcrits (366-374) de l'AHM de Castelló de la Plana, *Judiciari*, 33. — J. P. E. [20.772

Josep M. TORRAS RIBÉ, *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes durante el siglo XVIII*. Prólogo de Emili GIRALT I RAVENTÓS (Crítica/Historia del Mundo Moderno), Barcelona, Editorial Crítica 2003, 264 pp.

Malgrat la propaganda borbònica que les coses seguirien com fins al 1705 (16), el fet és que, conquerida Barcelona, el duc de Berwick ni tan sols volgué rebre el Consell de Cent i informat per espies que descrivien la situació de fidelitat borbònica en cada població (17), valent-se de la ‚Junta de Administradores' suprimí l'extracció popular i gremial del Consell de Cent i el posà directament en mans de la noblesa afecta i nomenada pel rei (19; 25-26). Arreu hi hagué dificultats de recrutament dels nous regidors, en els quals en un primer momemt hom volia demostració precedent de fidelitat botiflera (26-27), encara que en les decisions d'elecció de regidors començà de comparèixer la capacitat econòmica i l'arrelament en les poblacions (30) i el nombre de pretendents declaradament miquelets féu témer a les noves autoritats l'existència d'una infiltració premeditada en els nous òrgans de poder (32). A Barcelona, el primer ajuntament borbònic prengué possessió el 4 de desembre del 1718: havia mort definitivament el Consell de Cent (33-34); tot era dins una estructura controlada militarment, que a través de la nova divisió territorial de corregiments i corregidors (més del 90 % dels quals eren castellans: 43); arribava als poblets més petits; després d'informacions minucioses, havien estat escollits per la seva fidelitat primerenca a la nova dinastia, detall que, tot i les denúncies de mals comportaments, els garantia una impunitat absoluta (48-54); tot plegat sumava formes de pressió contra la llengua catalana, bandejada de la nova administració (43-44). Segueix un llarg capítol sobre el nou sistema de nomenament de regidors, que, per la muntanya de treball que comportava, no es pogué mantenir més enllà del 1720, en què les propostes de nomenament i les informacions sobre els pretendents de totes les poblacions catalanes s'apilotaven en les taules de treball de l'Audiència; aquell caos organitzatiu (77) anà essent substituït per les llistes de dos noms amb la corresponent informació; després del 1770 era clar que hom demanava als possibles regidors categoria estamental, professió, hisenda i patrimoni (66), tal com demostren els quadres sinòptics, abundosos en aquestes pàgines (70-85); arreu es creà un clima d'arbitrarietat i de nepotisme (82), cosa que elevà la conflictivitat al màxim (79); en les poblacions baronials tot podia restar com abans fora del cas en què el baró hagués renunciat a intervenir en el govern de la població, car aleshores aquesta era sotmesa al *Decret de Nova Planta* (88-99). L'aplicació d'aquest decret fou un fracàs tan absolut que entorn el 1735 l'erari reial es trobava en perill d'abatiment; venuts ja feia un segle els càrrecs i serveis municipals de la Corona de Castella, al rei només li quedaven els de la Corona d'Aragó i els posà a la venda (1739-1741): el principi de fidelitat a la corona fou substituït pel de riquesa personal i es donà el cas d'algun comprador maulet, amb la consegüent protesta dels botiflers; la possessió de càrrec o de servei comprat era en funció dels rèdits que aquest podia proporcionar al comprador i de fet llur preu augmentà (106-110 i en particular, 116), fou porta oberta a tot abús i a les protestes dels descontents i de les víctimes; el 1741 la venalitat fou suprimida per reial decret (104), però els problemes d'aplicació foren per als municipis, car calia pagar els compradors i això generà noves tensions, mantingudes fins al darrer instant anterior al pagament efectiu de col·laboracions ja pactades (111-124). Arribà un moment que el desgavell fou insuportable, i des del poble hom exigia de tornar a la representació municipal pel camí dels gremis, com abans del 1714 (1740-1766). La Reial Hisenda que havia declarat venals els càrrecs i serveis dels municipis, els havia venut i n'havia cobrat el preu, tot d'un cop suprimia l'operació, no tornava els diners i els carregava damunt les espatlles dels súbdits: fou la gota que féu sobreeixir el vas de la reacció popular (125). La sensació de desfici davant les estructures municipals ja es documenta en la dècada del 1720-1730, no sols amb

anònims, sinó també amb exposicions d'autoritats com la de Girolamo Breziani, governador militar de Tarragona (126); els gremis no sols foren el marc on cresqueren les propostes alternatives, ans també personificaven el conjunt d'un comú en denominar-se «Els Pobres de Tarragona» o noms semblants d'Olot, Berga o Girona; Mataró ja presentava personalitat unitària contra tota mena d'abusos, la del «Front dels Comuns i Gremis de Mataró» (128-129); a Cervera el «Gremi de la Bona Voluntat» anà acompanyat d'avalot amb ús d'armes de foc i crits de «Visca el rei i els calces d'estopa» i «Muyran els traidors» (130); el sentiment general popular era de saturació d'abusos, i sorgiren alternatives als ajuntaments, com la reunió dels síndics dels gremis a Vic, Mataró, Girona i Lleida (132-134); i es presentaren els *Memorials de greuges*, començant el 1759 per un d'autors falsos, que exigien la fiscalització de les polítiques municipals (136-137); un any després, amb motiu de l'arribada de Carles III, el *Memorial* fou elaborat i presentat pels síndics de les tres capitals de la Corona en el jurament del rei (138-140). El 1756 hom s'adonà que en el *Decret de Nova Planta*, que ho configurava tot amb Castella, no hi hagué lloc per al Síndic Procurador General ni per a la seva funció crítica present a Castella des de segles anteriors (144-145); després, en el moment de la venda de regidories, també fou venuda la inexistent Sindicatura de Procurador General (143-144); s'acabà com una altra regidoria més, vitalícia i destinada a persones de categoria social o econòmica i malgrat això tingueren la contradicció dels precedents (147-152), també la tingueren les altres reformes, que introduïren els diputats del comú i els ‚síndics personers' (153-155), sobretot perquè llur designació era per sufragi popular de nobles i plebeus el 1766 (166), i encara més en el cas que llurs aspirants fossin extrets dels gremis (162); en aquesta línia, cinc síndics de caps de corregiment demanaren a l'autoritat que destituís tots els regidors perpetus (164); aquests defensaren els privilegis de totes les maneres possibles i arribaren a amenaçar el rei amb retirar-li l'ajut dels qui li havien fet costat des d'abans de l'11 setembre 1714 (172-175); s'agreujà la divisió social amb la inquina dels nobles contra tot allò que ells consideressin plebeu, ni que es tractés de primeres fortunes (177). En acabar el segle XVIII, el model municipal imposat pel *Decret de Nova Planta* s'enfonsava per totes bandes, havia hagut de deixar el sentit vertical, militar i feudalitzant, i tornava el poder municipal a mans del poble (183-205), perquè les mateixes classes dominants es desentengueren de la política local. En primer lloc per l'augment del cost de la vida a Catalunya i la insuficiència dels emoluments; essent poc interessants els càrrecs municipals, les classes superiors se'n deseixiren i calgué multiplicar els serveis de cada regidor, amb el consegüent augment de tensions entre els regidors antics i els nous (184-194). Darrer pas del redreç fou el retorn els darrers anys del segle als càrrecs triennals (200), ara coberts pel sistema insaculatori (203: tres ajuntaments en el decenni del 1790 i divuit més entre el 1801-1808). Els fons d'ACA, *Reial Audiència* i els arxius municipals d'una vintena de poblacions catalanes (213) han permès a l'autor d'il·lustrar amb nombre de casos concrets els passos que durant un segle es veieren forçats a dibuixar una gran marrada que, allunyant-se per imposició reial de les eleccions a càrrecs municipals per insaculació, hi tornaren al final com a sistema alhora eficaç i propi de Catalunya. — J. P. E. [20.773

Jordi NIEVA FENOLL, *El procés jurisdiccional català entre 1714 i 1835*, dins «Revista de dret històric català», 4 (2004 [2005]), 29-89.

Objectiu del treball: estudi de la pervivència del dret processal català des del 1716 fins al 1835, en què fou suprimit. Resumides les línies generals de l'organització jurisdiccional i del procés vigents fins al 1714: estructura dels òrgans jurisdiccionals, jurisdicció i competència dels tribunals catalans, pràctica del procés (al·legacions, prova, conclusions, sentència, recursos, execució) i influx de la pràctica forense. El *Decret de Nova Planta* impactà en aquella estructura i en particular en l'organització jurisdiccional, en el dret processal i en la llengua del procediment. Els quatre capítols successius exposen el dret processal català, del 1716 al 1835. Són constants les referències a bibliografia jurídica catalana d'aquella època. — J. de P. [20.774

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Conflicto armado con Francia y guerrilla austracista en Cataluña*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LXV (2005), 543-600.

La solució donada per Àustria i França, sense coneixement de Felip V, a les conseqüències de la Guerra de Successió, sobretot en les zones d'Itàlia fins aleshores en mans dels Habsburg hispànics, fou protestada per aquest el 1719 i així esclatà la guerra amb França que afectà plenament Catalunya, tal com permeten de saber sobretot els documents de Simancas, AG, *Guerra moderna*, completada amb la de Madrid, AHN, *Consejos*. En un primer moment les autoritats botifleres temien un gran alçament de Catalunya contra Felip V, i aquestes pàgines informen tant de la política de propaganda contrària a la dels maulets, com de la formació de milícies ciutadanes contra possible invasió francesa (546-558). De fet, els guerrillers maulets reaparegueren, entre els quals destacava Pere Joan Barceló (Carrasclet). L'exèrcit francès entrà a la Val d'Aran i al cap de poc, també des del Rosselló, amenaçava tots els passos de la frontera fins a Olot (561-563); calgué impulsar les milícies dels pobles contra els maulets (653-567), que l'estiu del 1719 s'enfortiren tant que alguna autoritat local restablí les *Constitucions de Catalunya* (569, nota 119). El capità general, marquès de Castelrodrigo, dirigí la contraofensiva borbònica, en la qual Oleguer d'Ardena, comte de Darnius, informava de l'estat dels camins amb la *Guía de los caminos más principales del Principado de Cataluña*..., manuscrita a Madrid, BN (581); una maltempsada d'octubre i novembre frenà l'exèrcit francès invasor, l'hivern li fou contrari, com també ho fou per als maulets. La caiguda del cardenal Giulio Alberoni del govern de Madrid significava el final de la guerra (587-600), però la pau fou el darrer contratemps dels catalans exiliats, que perderen els càrrecs en les zones italianes de l'emperador Carles i en general s'anaren acabant escampats per Hongria. — J. P. E. [20.775

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *La postguerra oblidada de Catalunya. La Quàdruple Aliança davant el revisionisme d'Utrecht (1719-1720)*, dins «Afers. Fulls de recerca i pensament», 52 (2005 = *La Guerra de Successió*), 623-649.

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *El primer Capitán General de Cataluña, Marqués de Castelrodrigo (1715-1721)*, dins *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, editor P. FERNÁNDEZ ALBALADEJO, Madrid 2001, 401-420.

Els anys posteriors a la Guerra de Successió les potències arribaren a acords sobre serrells que aquella guerra no havia solucionat i dins aquest marc en començar el 1719 França declarava la guerra a Espanya i Catalunya era un cop més teatre de guerra. L'AG de Simancas, *Guerra moderna. Suplemento*, conté abundant documentació, que demostra el temor de les autoritats botifleres, a la qual contraposaren propaganda, àdhuc d'algun pamflet fals (624, nota 6). Aquestes pàgines van resseguint de forma cronològica les vicissituds d'aquella situació amb totes les seves amenaces contra Felip V: distanciament de la població, activitats de miquelets i de llur cap Carrasclet (Pere Joan Barceló) sobretot al Camp de Tarragona i la Ribera d'Ebre amb incursions fins vora Barcelona, invasió del Nord del Principat per l'exèrcit francès, amb retorn de les poblacions ‚alliberades' a la situació política anterior a la Nova Planta, necessitat de formació de milícies populars botifleres poc de fiar, urgència de defensar els Pirineus per Navarra amb desplaçament del capità general Castelrodrigo: situació empitjorant fins que Felip V destituí de primer ministre el cardenal Giulio Alberoni i desistí d'alguns punts de la seva política italiana, que portaren a la dissolució de la Quàdruple Aliança. Les darreres pàgines informen del viatge de sortida del dit cardenal i dels desaires que hagué de suportar (643-644). El protagonista d'aquell any 1719 fou Francisco Pío de Saboya y Moura, marquès de Castelrodrigo, les dades sobre el qual són aplegades en el segon títol. — J. P. E. [20.776-20.777

Josep M. SALISI I CLOS, *Goigs a N. Sra. de la Bovera, un manuscrit anònim del 1721*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 126-143.

El 1934 el fons de *Goigs* de l'AP de Verdú passava a Barcelona, BC, M. 1637-IV/19: s'hi troben manuscrits els esmentats en el títol, compostos el 1721, formats per quarteta inicial, set estrofes i quarteta final, cantables a quatre veus; formaven part de l'arxiu de la Comunitat de Preveres, de Verdú, des del 1763 (128-129). Analitzada la música (131-132), el text és una reelaboració dels *Set goigs de la Mare de Déu*, qui sap si de Francesc Vicent Garcia, rector de Vallfogona (132-134). N'hi ha, dues edicions a estampa, de Reus 1750 i de Barcelona 1791; les pàgines 138-143 reprodueixen la partitura per a les quatre veus. — J. P. E. [20.778

Gabriel SERRA CENDRÓS, *Una obra desconeguda d'Isidre Espinalt: la imatge de Sant Francesc Xavier de l'Església de Santa Maria de Montblanc (1729)*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 23 (2005), 175-178.

El rebut de trenta-cinc rals, signat per Isidre Espinalt, es conserva a Montblanc, AP, *Quadern d'eixides de St. F. Xavier*; la imatge era per a la bacina de les almoines; és reproduïda en fotografia la pàgina del rebut (177). — J. P. E. [20.779

Josep Lluís LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, *Elenco de los opositores a las cátedras canónicas de la Universidad de Cervera*, dins «Revista de Dret històric català», 4 (2004 [2005]), 121-151.

Fruit de les seves recerques sobre la Facultat de Cànons de la Universitat de Cervera a la BUB, en diversos arxius catalans i espanyols, l'autor ha pogut confegir la llista ací publicada; la dita llista conté nom, origen (lloc i bisbat de naixement), estat, graus acadèmics i mèrits i altra informació complementària, si s'escau, dels opositors. Els qui obtingueren càtedra a la Facultat són escrits en cursiva [no n'hi hem pogut trobar cap]. La llista, en rigorós ordre alfabètic, puja a cent-cinquanta noms. — J. de P. [20.780

Antonio MESTRE SANCHIS, *La cuestión religiosa en los ilustrados españoles*, dins J. CASTAÑEDA, J. M. COCIÑA (coords.), *La cuestión religiosa en la política española*, Sevilla 2004, 25-63.

Antonio MESTRE SANCHIS, *Los católicos ilustrados españoles ante los problemas religiosos de su tiempo*, dins «Anales Valentinos», XXXI (2005), 383-429.

L'autor dóna a entendre que la versió completa és la del títol segon. [I encara que el tema és molt més ampli que el camp d'aquestes pàgines], n'hi trobem de dedicades als temes diversos que entren en aquella problemàtica (problemes filosòfics entorn a Déu i a l'ateisme, però també qüestions pràctiques, com els camins tomista o suarista en teologia, com la política envers Roma, i d'altres com l'accés a llibres prohibits o com les devocions marianes) amb transcripció de fragments textuals, sobretot de Gregori Maians, presents pertot, però també d'altres valencians, començant pel p. Vicent Tosca (392), o el paràgraf de Joan Andrés sobre Sibiuda (396-397), o les idees d'Ascensi Sales, bisbe de Barcelona (409, 415) o les de Joan Bta. Cabanilles o Joan Bta. Muñoz (412-413), o les de Josep Climent, també bisbe de Barcelona (419-420), de Joan Bta. Berní, Vicent Blasco o Joaquim Llorenç Villanueva (427). — J. P. E. [20.781-20.782

Cayetano MAS GALVÁN, *Tres Seminarios españoles del Setecientos: Reformismo, Ilustración y Liberalismo*, dins *Ingenios para el mundo: sociedad, saber y educación en la Edad Moderna*, Teresa NAVA RODRÍGUEZ, coord., «Cuadernos de Historia Moderna. Anejos. Monografías III», Madrid, Universidad Complutense 2004, 163-200.

Resumida la política dels Borbons en relació als estudis en els seminaris diocesans (163-169), és exposada la que afectà el d'Oriola, sota el títol *El reformismo anterior a Carlos III: el caso de Orihuela* (170-177). Erigit el 1740 pel bisbe Juan Elías Gómez de Terán, actuant ja el 1743,

diferent del de San Miguel per a l'atenció a preveres, el ‚de la Inmaculada' era per a seminaristes, totalment en mans del bisbe fins i tot en seu vacant (172), enquadrats en una forta disciplina personal i intel·lectual («el aprender suele consistir en temer», deia Gómez de Terán, 175), que integrava els ensenyaments del seminari en la Universitat d'Oriola (171); el bisbe Josep Tormo i Julià (1767-1790), il·lustrat, antijesuïta i rigorista, reestructurà les càtedres (afegint les d'Escriptura, de Concilis, d'Història Eclesiàstica i *De locis theologicis*) i canvià els llibres de text, tot dins un cert eclecticisme (176-177). — J. P. E. [20.783

Armando ALBEROLA ROMÀ, *Procesiones, rogativas, conjuros y exorcismos: el campo valenciano ante la plaga de langosta de 1756*, dins «Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidaad de Alicante», 21 (2003), 383-410.

La virulència d'aquella passa no sols és coneguda per documentació d'arxiu (Alacant, AM, *Provisiones*, *Cabildos*; i Simancas, AG, *Secretaría y superintendencia de Hacienda*), ans també per les notícies que en dóna Gregori Maians, ja publicades dins *Epistolario V. Escritos económicos*: consta la manera com la plaga es presentà i com els núvols de llangots ho consumien tot; també coneixem les formes de defensa, caçant i cremant els insectes a roves i destruint els ous dipositats en terra per les femelles, que, no obstant, encara reproduïren la plaga els dos anys següents (388-396); entre les actuacions de defensa foren ben presents les processons populars i les accions litúrgiques de comunir i d'exorcitzar el terme, documentades a Alzira (405). Ferran VII disposà que la relíquia de sant Gregori sortís del seu santuari de Navarra i passés materialment per les contrades afectades o almenys enviant-los l'aigua del dit sant per a aspergir els termes (397-410). — J. P. E. [20.784

Carmen LÍTER MAYAYO, Francisca SANCHIS BALLESTER, *La obra de Tomás López. Imagen cartográfica del siglo XVIII*, Madrid, Biblioteca Nacional 2002, 570 pp.

Són aplegats en aqust volum, per ordre alfabètic de topònims, els mapes de Tomàs López i quan per a un mateix topònim n'hi ha més d'un són ordenats per cronologia. Del segle XVIII hi ha els següents: *Balears 1756* i *Balears 1793* (78-80); *Barcelona, bisbat de, 1774* (82); *Cabrera, illa 1773* i *Cabrera, illa 1782* (103-104); *Cataluña 1756* i *Cataluña 1776* (118-120); *Cerdeña, illa 1796* (123); *Cotlliure (Colibre) i Port Vendres 1794* (134 i 486); *Conflent (Conflán 1794)* (136); *Formentera (Illa) 1782* (209); *Eivissa, Illa i Port 1778 i 1793* (250-251); *Mallorca. regne* 1756; *Mallorca, Illa* 1773 (309-310); *Menorca, Illa 1780* i *Menorca, Illa 1782* (331-333); *Rosselló, 1793* (415); *San Felipe (Menorca), 1781* (425); *València, 1757*; *València (Regne), 1762; València (Regne), 1786,* i *València (Regne), 1788* (478-483). Els mapes originals són completats amb explicacions textuals, que no són transcrites. — J. P. E. [20.785

Albert CORBETO, *Punxonament i foneria al segle XVIII: la fàbrica de lletra d'impremta del convent de Sant Josep de Barcelona*, dins «Revista de Catalunya», núm. 198 (setembre de 2004), 65-102.

Trobem en aquestes pàgines els precedents d'aquell art tipogràfic des del segle XVI, i origen i trajectòria d'Eudald Pradell des de l'armeria de Ripoll a la reial fàbrica de lletra de Madrid després del 1764, on «elaboró las primeras matrices para caracteres de imprenta» (76). N'havia rebudes les primeres idees en l'obrador del convent de Sant Josep dels carmelitans de Barcelona (81-98), extrem documentat en llibres diversos del convent, conservats a l'Arxiu Reial (ACA), *Monacals-Hisenda*; Pradell explotà a Madrid els seus coneixements, però no els hauria ensenyat a ningú, ni al seu fill (93). Hi ha mostres de lletra (75, 86, 89, 94, 97). Una investigació policial sobre uns fulls de propaganda política informà sobre impressors clients dels tipus de lletra del convent de Sant Josep (99). — J. P. E. [20.786

Julia Beltrán Escrig, *D. José Climent en Castellón. Actuaciones en favor de la enseñanza y beneficencia local. Documentos notariales*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 589-610.

Bisbe de Barcelona del 1766 al 1775, tant abans com sobretot després es preocupà de l'ensenyament i de la beneficència en la seva vila nadiua, Castelló de la Plana. Els primers anys després de tornar a Castelló clarificà amb document notarial (not. Bernat Vicente, Castelló, Arxiu Prov.) cada una de les seves fundacions, tant de València (col·legis de St. Pere Nolasc i de St. Bartomeu: 592) i de Barcelona (Terciàries Dominiques de St. Domènec; i Franciscanes de Sta. Isabel: 593-594), com sobretot de Castelló, en document únic, bàsicament testament, on confirma la protecció a l'escola de la Placeta del Roser, fa constar la voluntat de fundar el Col·legi d'Orfes (595-598) i deixa la seva biblioteca de 485 volums a l'Episcopal de Barcelona (600-605); el Col·legi d'Orfes ja tenia casa i funcionava dos anys abans de la seva mort el 1781 (606-608). Hi ha dues pàgines de reproduccions fotogràfiques (809-810). — J. P. E. [20.787

Carles Sánchez-Moreno i Ellart, *Josep Finestres i el presumpte origen atenès de la substitució pupil·lar*, dins «Revista de Dret històric català», 5 (2005), 157-164.

L'autor resumeix molt cenyidament la història de la qüestió de la substitució pupil·lar, discutida abans de Finestres, el qual en les *Praelectiones Cervarienses* la relaciona amb una llei de Soló, citada en un discurs avui considerat apòcrif de Demòstenes, que el professor de Cervera conegué per l'obra de S. Petit, *Leges atticae: Commentarii*, Lió 1635, 482. Segons l'autor, la valoració de les fonts jurídiques gregues, que Finestres defensa, s'ha de relacionar, més que amb el ‚mos gallicus', amb l'escola holandesa i amb Heinicius. — J. de P. [20.788

José M. Pérez Collados, *La tradición jurídica catalana (Valor de la interpretación y peso de la historia)*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXIV (2004), 139-184.

A Catalunya, la Nova Planta suprimí les *Constitucions de Catalunya* en tot allò que tenien de dret públic, però respectà el dret privat. En conseqüència, si les antigues constitucions no eren font de dret ho eren almenys d'interpretació. L'escola de dret de la Universitat de Cervera, en la línia de Josep Finestres i de Monsalvo, es mantingué ferma a vincular directament el dret privat català amb el Dret Romà i amb el canònic, oposant-se a qualsevol intervenció del govern borbònic en els estudis, tal com resulta de l'*Informe* oficial de la Universitat de Cervera del 1772, en què refusava la proposta governativa i mantenia que els estudis de dret havien de consistir en dos anys de Dret Romà i dos anys de dret català (145-150): l'estudi de les ‚leyes del Reino' consistia en l'estudi del dret català. Ja en el segle XIX, la mateixa universitat als inicis i Manuel Duran i Bas cap al final mantindria la posició de Cervera (152-154). — J. P. E. [20.789

Juan González Castaño, *Correspondencia del P. fray Pablo Manuel Ortega con Don Gregorio Mayans y Siscar*, dins «Carthaginensia», XXI (2005), 439-476.

Aquell franciscà de Múrcia havia començat d'escriure sota l'influx dels falsos cronicons, però el 1742 Maians publicava el llibre de Nicolás Antonio, *Censura de historias fabulosas*, que el féu passar a la història crítica i documentada i a la relació amb Maians. Es conserven cinc lletres seves al valencià dels anys 1761-1764 conservades a l'AMV, *Fons Serrano Morales*, ací transcrites (451-455), seguides de dos altres escrits breus del mateix franciscà (456-474); la primera de les cinc lletres és reproduïda en fotocòpia (475-476). — J. P. E. [20.790

Josep M. Contijoch Casanovas, *Un relat de Melcior de Potau, corregidor del Perú (segle XVIII)*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 23 (2005), 72-80.

Malcior de Potau, tarragoní de la Conca de Barberà, fou corregidor al Perú en temps del virrei Amat (1761-1776); per dissensions familiars amb motiu d'herència escriví un memorial per als seus fills, intitulat *Instrucción para mis hijos...*, on, recordat l'arbre familiar, és exposada la seva trajectòria personal, també la dels anys d'Amèrica i el viatge de retorn a peu travessant tota l'Amèrica del Sud, del Parú a Buenos Aires; l'escrit és conservat a Montblanc, arxiu patrimonial Monfar, i ací en són resumits o transcrits els episodis més inversemblants causats per una natura o uns indígenes poc amables, entre els quals «aquella mosquía verde venenosa» (78-79), que atacà un dels seus fills i li creà un quadre clínic [que fa pensar en el del campament francès davant Girona en la Croada contra Catalunya posterior a les Vespres Sicilianes]. — J. P. E. [20.791

Enric MOLINÉ, *El* Compendio histórico *(1762-1763) un nou manuscrit, sencer*, dins «Urgellia», XV (2002-2005), 415-547.

[Cf. «ATCA», XVIII (1999), 1071, núm. 14.209]. Els exemplars de l'ACat. d'Urgell, base d'aquell article, s'han demostrat tots només parcials, perquè se n'ha trobat el text complet a Barcelona, BC, ms. 170, ací descrit i resumit (416-420); datable del 1762-1763 i exclosa amb més raó l'autoria de Jeroni Brach i Montiu, l'autor era un castellà acompanyant algun dels bisbes urgellencs. L'obra és una informació del bisbat d'Urgell tant en dimensió diacrònica o històrica, com sincrònica de descripció de la situació estructural i demogràfica del bisbat d'Urgell en la dècada del 1760. El *Compendio histórico, clara y sucinta noticia en lo eclesiástico, civil y político de la ciudad, santa iglesia cathedral y obispado de Urgel con sus piezas justificativas y autores clásicos que las adornan*, ha passat així dels només tres capítols conservats en les còpies de l'ACat. d'Urgell, als vuit de la còpia barcelonina. Són els següents: I. *De la ciudad de Urgel* (424-443); II. *Episcopologio y descripción cronológica de los obispos que ha tenido la santa iglesia de Urgel* (443-458); III. *Descripción general de la Santa Iglesia Cathedral de Urgel* (459-468); IV. *Estado de la Santa Iglesia Cathedral de Urgel desde el año del Señor de 819, en qué fue su reedificación* (469-487); V. *De los límites y afrontaciones del obispado de Urgel* (487-491); VI. *De las iglesias colexiatas que hay en el obispado de Urgel* (491-505); VII. *Del condado de Cerdaña y sus condes soveranos* (505-507); VIII. *Estadísticas de población y relación de parroquias, exentos y religiosos*, que dóna dades precises sobre cases, persones, naixements i defuncions en cada una de les parròquies del bisbat els anys 1748, 1749, 1750 (508-539). L'apèndix aplega els paràgrafs afegits als successius capítols en alguna de les còpies urgelleses (540-545). Les dues darreres pàgines reprodueixen fotogràficament les primera i darrera de l'exemplar barceloní (546-547). — J. P. E. [20.792

Emeteri FABREGAT GALCERÀ, *La canalització de l'Ebre a la segona meitat del segle XVIII:* El Real Canal de Tortosa *de Carles Sabater*, dins «Recerca», 10 (2005), 143-200.

El projecte de Carles Sabater, del 1767, intitulat *El Real Canal de Tortosa*, conservat a Madrid, Biblioteca de Palacio, i AHN, lligall 6.865/32, és per a l'autor ocasió de resumir les idees il·lustrades sobre l'obra pública (143-145), els intents de segles anteriors i els projectes de mitjan segle XVIII (146-152); el de Carles Sabater, completat amb el seu *Manifiesto sobre la construcción de las dos azequias, o canales... de la ciudad de Tortosa... desde su Azud, o presa, hasta el mar*, Madrid 1772, fou gestat durant anys i comportà, entre d'altres treballs previs, la recerca de documentació des dels temps medievals, aplegada en els primers folis, i la preparació tècnica del projecte, obra, sembla, de Fra Damià dels Apòstols, carmelita descalç (153-155); tot seguit calgué assegurar les bases empresarials i les concessions públiques (155-160), que durant un any seguiren aturades per una contraproposta (160-163); resultà vencedor el *Projecte Sabater* i quan era imminent la Reial Cèdula de concessió, el canvi de política personificat per Floridablanca, emprengué actuacions directes de l'Estat, centrades en la nova població

de Sant Carles de la Ràpida i en el projectat canal de navegació entre l'Ebre i el Port dels Alfacs; la Revolució Francesa ho anorreà tot (164-166). Les pàgines següents analitzen el *Projecte Sabater* (167-181); a judici de l'autor, aquell projecte «tenia una elevada qualitat des del punt de vista tècnic» (181) i hauria representat un salt enorme tant des del punt de vista de la producció agrícola (el 87% de la terra era improductiva i s'hauria convertit en regadiu) (182), com de la demografia (eren previstos deu pobles nous amb forta immigració també estrangera) (184-186), amb una repercussió econòmica milionària (186-188). Sabater i la seva companyia demanaven contrapartides (188-191). Tot restà en paraules, però quan el 1911 es tocava amb la mà l'acabament del Canal de l'Esquerra, el conjunt d`emprenedors reconeixia que «ha podido realizar lo que en 1769 se proyectaba y deseaba» (196). Hi ha bibliografia (197-200). — J. P. E. [20.793

Xavier SERRA ESTELLÉS, Antoni TORDERA SÁEZ, *La consueta o "Instrucción de sacristanes y mui en particular para el de la parroquia de la villa de Xábea. Año 1769"* (Monumenta Archivorum Valentina, VI), València, Facultad de Teología San Vicente Ferrer 2005, 226 pp.

Aquesta primera edició de la *Instrucción...* fa precedir el text (97-209) amb una introducció (17-96), que s'enceta presentant la parròquia (17-20), la clerecia (21-30) i les confraries de la mateixa (30-37). El text no permet dubtes que l'autor era catalano- (o valencianoparlant), i que no dominava gaire el llatí; potser era Francesc Trilles, beneficiat sagristà de la parròquia, potser el seu pare, ajudant de sagristà (37-40; 99-100). L'original, conservat a Xàbia, BM (40-42), és contextualitzat i analitzat en les pàgines següents d'acord amb «la llamada sociología de los ritos», perquè aquesta «nos ha sido muy útil para la tarea de interpretar desde una determinada cultura [la de la segona meitat del segle XVIII] el sentido social de las instrucciones que todo rito supone para una sociedad» (53). Acabada la dita contextualització, trobem la bibliografia (93-95), l'edició del text (101-209), recull de totes les obligacions materials del (segon?) sagristà a fi que a l'hora de les celebracions litúrgiques públiques o paralitúrgiques els ornaments i d'altres estris o atuells necessaris estiguessin a punt o que fossin puntualment practicats aquells serveis previs, com podien ésser els repics de campanes. Finalitzat el text, l'edició és completada amb un glossari o vocabulari, molts dels mots del qual indiquen fins a quin punt seguia vigent en plena segona meitat del segle XVIII l'herència portada el segle XIII des de Catalunya: ‚albat', ‚calenda', ‚capiscol', ‚catifa', ‚conquesta', corriola', ‚dranc', etc. (211-221). — J. P. E. [20.794

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Presencia de fray Luis de Granada en algunos dominicos valencianos del siglo XVIII*, dins «Communio. Revista Semestral publicada por los Dominicos de la Provincia de Andalucía», XXXVIII (2005), 257-278.

Els inventaris coneguts de dues-centes cinquanta-sis biblioteques valencianes del segle XVIII han recomptat cinquanta-set registres d'obres de fra Lluís de Granada amb uns dos-cents tretze volums, que el fan l'autor més representatiu de tema espiritual. En temàtica cultural els dominics valencians del segle XVIII participaven dels postulats de la crítica històrica propugnats per Gregori Maians i Ciscar (260), i tendien a revaluar el segle XVI, començant per Joan Bta. Muñoz, que es formà a Sant Domènec al costat d'un oncle seu, dominic, i després reeditaria obres de Lluís de Granada (261-262). Lluís Galiana descobrí lletres d'aquest a l'arxiu del convent (264) i després li dedicà seixanta-vuit pàgines de crítica bibliogràfica, encara manuscrites, en el ms. 754/2 de València, BU (266-267). Josep Teixidor aplegà en fons del XVI valencià correspondència del de Granada amb dominics del Regne (267-273). Jaume Villanueva, en la seva continuació de Quetif-Echard (manuscrita a Roma, Istituto Storico Domenicano, 300/SCR/6), dedica tres pàgines, ací transcrites, a les obres de Lluís de Granada (276-278). — J. P. E. [20.795

Antonio ASTORGANO ABAJO, La Biblioteca jesuítico-española *de Hervás y su liderazgo sobre el resto de los ex jesuitas*, dins «Hispania Sacra», 56 (2004), 171-268.

Lorenzo Hervás y Panduro, jesuïta nat a Horcajo de Santiago i expulsat per Carles III Borbó, elaborà abans d'acabar el segle XVIII la seva *Biblioteca jesuítico-española de los escritores que han florecido por siete lustros, 1759-1793*, és a dir, durant els anys d'exili. La primera part esmenta sovint jesuïtes catalans, d'entre els quals destaca Joan Francesc Masdéu (184-186) i sobretot hi ha una quantificació per províncies, on la d'Aragó, sense ésser la més nombrosa, sí que és la més ben representada (203); la darrera part dóna llista alfabètica de jesuïtes dels Països Catalans que consten en aquella *Biblioteca*...; Joan Andrés, Pere Joan Andreu, Josep Arce, Mateu Aymerich (Eimeric), Narcís Bas, Josep Blay, Josep Borràs, Ignasi Campserver, Josep Casanovas, Tomàs Cerdà, Pere Ceris, Antoni Codorniu, Joan Bta. Colomés, Antoni Conca, Agustí Costa, Josep Díaz, Ramon Diosdado Caballero, Vicent Emperador Picó, Antoni Eximeno, Andreu Febrés, Josep Ferrer i Llopard, Pere Ferrusola, Francesc Fluvià, Mateu Fole, Llucià Gallissà, Josep Garcia Martí, Bernat Garcia, Miquel Garcia, Joan Bta. Gener, Francesc Gustà, Joan Hospital, Gaspar Janer i Grande, Josep Jolís, Francesc Xavier Julià, Antoni Julià, Francesc Llampillas, Manuel Lassala, Marià Llorente, Francesc Lloses, Antoni Ludeña, Bru Martí, Onofre Martorell, Josep Antoni Masdéu, Joan Francesc Masdéu, Manuel Millà i Ribelles, Josep Miralles, Pere Mogas, Pere Montaner, Josep Montengon, Pere Montengon, Joan Nadal, Sebastià Nicolau, Joan Nuix, Rafael Nuix, Lluís Olzina, Francesc Pallarès, Josep Peleyà, Josep Paramàs, Ignasi Paramàs, Miquel Perarnau, Francesc Pla, Joaquim Pla, Josep Ponts, Bartomeu Pou, Bonaventura Prats, Onofre Prat de Saba, Andreu Puigserver, Pere Roca, Joan Rosset, Josep Sants, Tomàs Serrano, Josep Servent, Jaume de Torres, Jacint Verdaguer, Antoni Vila. — J. P. E. [20.796

M. A. PICÓ, *El Padre José Antonio Eximeno Pujades* (Biografías, 33), València, Institución Alfonso el Magnánimo 2003, 418 pp.

Títol només conegut per referència. Eximeno fou jesuïta valencià expulsat per Carles III Borbó, escriptor polifacètic que saltà a l'actualitat sobretot pels seus escrits sobre temes de música, en els quals mantingué una controvèrsia amb Juan Bta. Marini. Morí el 1808. Aquest llibre conté àmplia bibliografia. — J. P. E. [20.797

Eudald MAIDEU I PUIG, *Visió pediàtrica del «Méthodo de criar les criaturas de llet» de Pere Puig (1786),* dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 81-85.

L'autor resumeix el contingut de l'obra de referència, centrant-se en allò que exposa el mètode Baldini per a l'alimentació dels infants i tractament de les malalties que els afecten com a conseqüència d'una mala nutrició. — J. de P. [20.798

Josep GRAU I GALTÉS *Textos mèdics catalans (Pediatria i Obstretícia al s. XVIII) Dels parts, d'Eudald Raguer i Tutlló – 1794,* dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 87-99.

L'autor dóna notícia del metge de Ripoll Eudald Raguer i Tutlló, estudiant l'ascendència i la vocació mèdica de la seva família. El seu fill Pere Raguer i Puig fou el metge més destacat de la nissaga. Eudald Raguer va escriure un tractat *Dels parts*, escrit el 1794, publicat el 1989 pel Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès i ara del tot exhaurit, raó per la qual és tornat a editar, enriquit amb notes i il·lustracions. L'autor de l'article pondera l'interès lingüístic del text, viu i precís, que segurament aproxima al llenguatge tècnic, mèdic i científic del català del segle XVIII. — J. de P. [20.799

Rosa CREIXELL, Teresa M. SALA, *Retrats de família: els secrets dels Gòmina*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 12 (2005), 179-193.

Les pàgines 181-186 descriuen la trajectòria d'Erasme de Gòmina i Passarell fins al 1800 a base dels *Apuntes de la vida de Dn. Erasmo de Gómina...*, de l'AHCB, *Documentació personal. Ignasi de Janer* i de les pinzellades viperines del Baró de Maldà en el *Calaix de sastre,* (‚Don Erasme o don Fantasma'). Des del teler de lli de Moià pujà a cavaller ennoblit, però demòcrata, i primer dels fabricants de Barcelona per mèrits de la fàbrica d'indianes, amb particular atenció al seu mecenatge artístic i a la promoció de novetats tècniques. — J. P. E. [20.800

Miquel MIRAMBELL I ABANCÓ, *La demolició de l'església de Santa Maria de la Rotonda de Vic, Un exemple d'actuació sobre el patrimoni eclesiàstic al final del segle XVIII*, dins *Església, societat i poder*, 727-742.

Construïda al costat de la catedral de Vic entorn el 888, renovada en forma de rotonda amb campanar al costat i consagrada el 1180, abundantment documentada durant vuit segles en l'AE i en l'ACat. de Vic ((728-729); una llegenda de la primera meitat del segle XVIII la feia d'origen romà, dels anys 70-94 pC.; en acabar el segle XVIII la catedral romànica de Vic fou substituïda per una de més gran, la façana de la qual era molt pròxima a la Rodona; les vicissituds que precediren la seva demolició són resumides, ja que costà de prendre i de fer acceptar la decisió (730-735), però ningú no la defensà eficaçment entre d'altres raons perquè ja era desafectada i convertida en magatzem d'eines de paleta; la substitució ja entra en el segle XIX. — J. P. E. [20.801

José M. PÉREZ COLLADO, *El derecho catalán de sucesiones en vísperas de la codificación*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LXXV (2005), 331-367.

El 1851 els òrgans del govern d'Espanya preparaven un Codi civil unitari; el capítol de successions imposava la legislació castellana que procedia del *Forum iudicum* i del Dret romà. A Catalunya s'encengué una polèmica defensant l'herència unitària de les famílies, darrere la qual hi havia les prescripcions dels *Usatges* i de les *Constitucions de Catalunya*, que havien configurat tota la vida social i familiar des de segles (349-365); i al fons hi havia la defensa d'una institució «que se consideraba organismo básico de la sociedad en el proyecto liberal del catalanismo: la familia», és a dir, la casa. — J. P. E. [20.802

Guillem A. AMENGUAL, Pep VILA, *Textos de les Illes Balears a l'enquesta «Coquebert de Montbret»*, dins «Randa», 55 (2005 = Homenatge a Jordi Carbonell/1), 69-88.

Encara que la dita enquesta fou escrita ja començat el segle XIX, anys 1806-1812, els texts baleàrics que inclou, ben segur que eren anteriors al 1801. Són els següents: *Mallorquin / Lettre du roy Ferdinand 1493 / als amats y feels nostres los Jurats de la ciutat de Mallorques = Lo Rey=* (73-74, sobre el lul·lista Pere Deguí, amb posterior anàlisi filològica); *Dialecte de l'il{l}e de Formentera / Modo de denunciar las fiestas, ayunos, sufragios y demás cosas pertenecientes al gobierno eclesiástico, que observa el cura de Nuestra Señora del Pilar de la Mola, diosesis de Yviza, escrito en el vulgar mismo que lo hace, dado a su amigo Mr Biot, miembro del Instituto Nacional de Paris* (78-79: [però, contra allò que diu el subtítol de la pàg. 78, no és un sermó, sinó, d'acord amb el títol, el text introductori a l'anunci de les festes de la setmana, etc., dins la missa major dels diumenges, abans de l'ofertori, anunci que es deu trobar en tots els rituals dels bisbats catalans]); i *Île de Majorque. Parabole de le Fill prodich, traduide segons lo evangeli de Sant Lluch* (84-85). — J. P. E. [20.803

Miquel-Lluís MUNTANER, *Agustí Eura i la recuperació del barroc català*, dins «Revista de Catalunya», núm. 200 (novembre 2004), 94-97.

Reflexions sobre Agustí Eura, *Obra poètica i altres textos*, edició crítica de Pep Valsalobre, Barcelona, Fundació Pere Coromines 2002): «culmina una feina d'anys, realitzada amb una exigència i minuciositat admirables, que posa a disposició dels lectors una edició crítica excel·lent...» (95). — J. P. E. [20.804

Miquel VILARDELL I YNARAJA, Rafael GINEBRA I MOLINS, *Remeis de finals del segle XVIII i principis del segle XIX,* dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLIII (2005), 35-63.

Els autors donen notícia de dos quaderns, d'un de *Madasinas Provadas*, i d'un segon de la mateixa temàtica, i de 13 fulls solts de *Remeis per curar malalties*, de finals del s. XVIII i principis del XIX, del fons patrimonial de la Coma de Borrassers (Lluçanès), avui a l'Arxiu Episcopal de Vic, escrits per mà de Segimon Coma de Borrassers, del reverend Joan Coma, del dr. Jaume Casas i d'un tal Solano. Editen a doble columna el text antic i la seva versió actualitzada. Després donen la llista de símptomes i malalties consignades, amb els noms de les plantes prescrites per a la guarició, i exposen llurs conclusions. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.805

Emili CASANOVA, *Lèxic i cultura popular: la creació lèxica dels colombaires valencians entre el segle XVIII i el XIX*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 18 (2005), 93-113.

Exercici de vocabulari diacrònic entre l'actual de la colombicultura valenciana (99-103) i algunes mostres del segle XVIII, concretament l'article del botànic [Antoni Josep] Cabanilles, *Historia natural de las palomas domésticas de España y especialmente de Valencia*, dins «Anales de Historia Natural», I (1799), 146-176, escrit el 1797 (94), en part transcrit (103-105), amb «el seu llistat de tipus de coloms» (106-108); i el *Romans nou... on es referixen les conversacions que molts colombaires solen tindre...*, de Carles Ros, publicat el 1733 (109-111); aquell vocabulari específic ha pres sentit figurat en ésser aplicat a camps d'actuació humana. [L'existència de vocabulari colombòfil castellà en la zona castellana del Regne de València, vocabulari que no ha estat integrat en els dicccionaris d'aquella llengua, reforça l'observació formulada dins «ATCA», XXV (2006), 646, sobre l'existència d'un ‚valenciano' en la zona de parla castellana, paral·lel al ‚valencià' per a la zona de parla catalana del aleshores encara Regne de València]. — J. P. E. [20.806

IV. SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA

Charlote BRETSCHER-GISIGER, Rudolf GAMPER, *Katalog der mittelalterlichen Handschriften der Kloster Muri and Hermestwil*, Dietikon-Zürich, Urs Graf Verlag 2005, 464 pp.

El MsMurF 14, ff. 188-189 conté una còpia del PsArnau de Vilanova, *De virtute quercus*, ff. 187-188 (108) [el mateix text es troba en un manuscrit de Lichtenthal i a base d'aquest manuscrit acaba d'ésser editat per M. P. Schindele; n'hi ha notícia bibliogràfica entre les dedicades a Arnau de Vilanova, p. 1025]. — J. P. E. [20.807

Romain JUROT, *Die Inkunabeln des Franziskanerklosters in Freiburg/Schweiz. Mit Anhang: Catalogue des incunables*, dins «Freiburger Geschichtsblätter», 81 (2004), 133-218.

Després de les consideracions globals sobre el conjunt dels cent quaranta-un incunables tothora conservats en la mateixa casa on foren aplegats, la dels Cordeliers de Fribourg (133-144), segueix el catàleg, en el qual trobem els següents exemplars d'autors nostres: Antonius (no pas ‚Johannes') Andreae, *Quaestiones super Metaphysica Aristotelis*, editades per Lucas de Subereto, Venècia 1491 (149); Vincentius Ferrerius, *Sermones de tempore et de sanctis*, dos jocs dels tres volums, tots dos de Lió 1490 (Trechsel) i 1497 (Huss) (169-170); Guido de Monte Rochen (! Rocherio), dos exemplars d'edicions diverses: Estrasburg, 1483, i Lió 1488 (173). Bon nombre d'aquests foren aplegats en la segona meitat del segle XV pel superior de la casa, Joan Joly, qui també se'n procurà d'altres, com la *Theologia natural*i de Ramon de Sibiuda, ara a la Biblioteca Universitaria de Harvard (136). — J. P. E. [20.808

Amèrica

Saúl Peredo Meza, *Un nuevo códice del* Speculum fratrum *del padre Nadal Gaver*, dins «Analecta Mercedaria. Periodicum historiae et spiritualitatis», 22 (2003 [2005]), VII-XXI.

Als dos manuscrits coneguts fins ara del *Speculum fratrum Ordinis beatissime Dei Genitricis de Mercede Redemptionis Captivorum*, de Nadal Gaver (1445), els de Barcelona, ACA, *Mercè. Còdexs II* i el de Tolosa de Llenguadoc, BM, s'ha d'afegir l'identificat a Berkeley, University Library, *The Robbins Collection*, ms. 66 (X-XIII). Copiat a Barcelona poc després del 1445, en començar el segle XVI era al convent de Madrid (XIV-XVI). Després de l'exclaustració, entrà en la Col·lecció de Sir Thomas Phillips i el 1976 fou adquirit per a la Collection Robbins. És còpia d'escrivà professional de l'actual ms. de l'ACA, del qual s'aparta en algunes variants; i fou la base per a l'edició de Valladolid 1533 (XVIII-XX). — J. P. E. [20.809

Anglaterra

Alvaro Torrente, Miguel Ángel Marín, *Pliegos de villancicos en la British Library (Londres) y la University Library (Cambridge)* (Bibliografías y Catálogos, 29; De Música, 4; Catálogo descriptivo de Pliegos de Villancicos, 1), Kassel, Edition Reichenberger 2000, XLIV i 444 pp.

En una o altra de les dues biblioteques angleses es troben nadales cantades en esglésies diverses de Barcelona (Convent de Sant Josep el 1675; de Santa Margarida el mateix any; del Pi, 1689; de la Mercè, 1693; de Sant Miquel, 1730; de les Carmelites Calçades, 1738 i de l'Ensenyança, 1765) (12-19); de Cervera, Sant Francesc, a. Jesús, 1728 (33); de Girona (Convent de la Concepció, 1727 i 1729; Sant Martí, 1760) (37-39); de Xàtiva, Col·legiata, 1666 (56); de Lleida, Seu, 1673-1675 (57-59); de Reus, St. Pere, 1729 (114); i de València, Sant Felip Neri, 1703 i 1704 (183-184). El volum és completat amb taules diverses (291-443). — J. P. E. [20.810

Barcelona

Ramon Planes i Albets, Laureà Pagarolas i Sabaté, Pere Puig i Ustrell, *L'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un nou perfil per a l'Arxiu Reial de Barcelona* (Textos 03), Barcelona, Associació d'Arxiuvers de Catalunya 2003, 118 pp.

Encara que tot el conjunt s'encamini a les conclusions administratives i polítiques de les primeres (12-16) i de les darreres pàgines (87-92), cal assenyalar l'esforç de presentació de la

trajectòria històrica de l'arxiu, de comtal a reial a mitjan segle XII, els orígens del qual «reculen al segle IX» (17), amb creixement espectacular els segles XIII-XV, en què nasqueren, a imitació del barceloní, els arxius dels Regnes d'Aragó i de València (16-21). Després del 1714, l'arxiver Francisco Javier de Garma presentà el projecte de concentrar en l'Arxiu Reial de Barcelona tots els de la Corona d'Aragó, projecte només realitzat en el nom, que passà de ‚Reial' a ‚de la Corona d'Aragó', ‚ACA' (22-24). És particularment interessant l'etapa conflictiva, de la II República, Guerra Civil i postguerra, en què com a conseqüència de la Guerra, l'ACA augmentà de forma notable els seus fons, el conjunt dels quals és detalladament exposat en el capítol terç (49-74). — J. P. E. [20.811

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Edició i estudi del fragment més antic manuscrit conservat dels «Tractatus» de Zenó de Verona (segle X)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 5-9.

L'autor dóna notícia d'un bifoli de l'Arxiu Reial (ACA), *Reial Patrimoni* 585, fragment 117, que identifica com a part del *Tractatus* de Zenó de Verona († 380), homilies I, 35, i I, 34 de l'edició de B. Löfstedt. Data la còpia de la segona meitat del segle X i hauria tingut uns 125 folis. Supera en cent anys els *Excerpta* més antics (s. XI) i en dos-cents el còdex *Pistoiensis* C 134, del segle XII; descriu amb cura les mides del document, el ratllat (a punta seca), la tinta, l'escriptura (minuscula carolina), les línies (25 per columna) i les particularitats del sistema d'abreviacions. El manuscrit fou desfet durant el segle XVII. El text és pur, relacionat amb els manuscrits del grup ‚alpha', gairebé coindicent amb el ms. P. Alturo dóna les deu variants del fragment de Barcelona enfront de l'edició del «Corpus Christianorum». El títol parla d'edició, però només hi ha al final reproducció fotogràfica de les quatre cares del fragment, prou llegibles. — J. de P. [20.812

Frederic UDINA I MARTORELL et alii, *Presentació de les darreres publicacions de l'Arxiu de la Corona d'Aragó*, dins «XVII Congrés Corona», I, 135-144.

Les publicacions presentades en aquella avinentesa foren *La Broixola*, de Pere Benet; el *Catálogo de Memoriales e Inventarios, siglos XIV-XIX*; i *Los registros de cancillería de Alfonso el Magnánimo*; la presentació fou llegida pels respectius editors, Rafael Conde y Delgado de Molina (139-140), Jaume Riera i Sans (138-139); i Albert Torra, en nom propi i de Beatriz Canelles (140-141). Udina remarcava que tots tres «són fills...d'una preocupació respecte al material d'inventari que tan abundantment posseeix l'arxiu» (135); i l'actual director d'ACA, Carlos López Rodríguez, recordant el CODOIN, saludava els nous volums com a inici d'una sèrie de publicacions pròpies de l'Arxiu Reial de Barcelona (142-144). — J. P. E. [20.813

Alessandra CIOPPI, Sebastiana NOCCO, *Il* Repartimiento de Cerdeña. *Alcune riflessioni su una fonte della Sardegna del XIV secolo*, dins «Misc. Batlle», 621-638.

A diferència dels repartiments de Mallorca o de València, el *Compartiment de Sardenya* del 1358, conservat a l'ACA, *Vària de Cancelleria*, 43, publicat diverses vegades, fou demanat per la primera cort de Sardenya com a mitjà oficial de conèixer la distribució de la riquesa com a pas previ per a una tributació més objectiva, i encarregat a Ramon de Vilanova; un dels exemplars existents en l'Arxiu Reial fou copiat per Pere Miquel Carbonell a fi que la justícia reial pogués prendre decisió sobre els béns de la família Carroç i de fet a Càller, Antico Archivio Regio, se'n conserva part, *F1* (427-429). És font reconeguda per a la reconstrucció de les unitats polítiques dins els Judicats de Càller, de Gallura i de part del de Lugodoro (632-637). — J. P. E. [20.814

Fabio COCCO, *La luogotenenza regia nel regno di Sardegna in età aragonese*, dins «Misc. Batlle», 639-658.

Establert oficialment com a Regnum Corsice et Sardinie el 18 de juny del 1324, aquell regne fou agregat a la Corona d'Aragó, de manera que la mateixa persona del rei era alhora rei de Sardenya i dels altres regnes i terres sobirans de la Corona i rei de tot el conjunt; absent de Sardenya, calgué establir el portador dels poders reials; els seus nomenaments, conservats a l'Arxiu Reial (ACA) de Barcelona o a Càlleer, AS, *Antico Archivio Regio*, qualificaven el dit portador de ‚gubernator', ‚reformator', ‚locumtenens generalis' i ‚vicerex' i encara ‚generalis gubernator/governador general', que el 1355 es desdoblà el dos: ‚gubernator Capitis Callari et Gallure' i ‚gubernator Capitis Lugodori', càrrec que comportava l'ésser ‚capità de guerra' de tot el regne (644-649). Era autoritat d'acord amb les concessions més o menys explícites dels nomenaments, més breus els d'abans el 1355; d'ací ve l'anàlisi del nomenament (654-656), que, en síntesi, especificava la participació del lloctinent en les prerrogatives sobiranes en els tres camps judicial, executiu i legislatiu (657-658). L'autor aplica la metodologia de la ‚dottrina della Statualità' [de Francesco Cesare Casula] (640-641, nota 4). — J. P. E. [20.815

Sergi Gascón Urís, *Las filigranas del papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, prov. de Tarragona)*, (Iª parte), dins «Actas del IV Congreso Nacional de Historia del Papel en España.» Córdoba, 28-30 junio de 2001, [Madrid], AHHP, 193-216.

Sergi Gascón Urís, *Las filigranas del papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, Tarragona)*, (2ª parte), dins «Actas del V Congreso Nacional de Historia del Papel en España.» Sarrià de Ter, 2, 3, y 4 de octubre de 2003, [Madrid], AHHP, 349-375.

L'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Sant Joan de Jerusalem. Armari 18*, conserva documentació sobre la comanda de Vallfogona de Riucorb en els volums 348-369, 370 i 371, ací descrits de manera que l'autor mateix descarta «que sea exhaustivo ni sea definitivo» (194); dins el primer títol tenim les anàlisis dels volums 348-365, on consten les filigranes i almenys el contingut literari corresponent a cada una (194-201); segueixen les pàgines de reproducció de les filigranes (202-216); l'article segon prossegueix l'anàlisi de filigranes i contingut dels registres 366-369 (349-352), amb un apèndix que conté una lletra de Ferran II Trastámara, del 1503, i l'acte d'arrendament de «las rendes y fruits de la encomanda de Granyena» del 1613 (ambdós de BC, *Arxiu Històric. Patronat de Vallfogona*, amb les corresponents introduccions i bibliografia (353-360); la reproducció de les filigranes ocupa les pàgines 363-375. L'autor anuncia un terç article sobre les filigranes «numerosísimas e interesantísimas» (349) dels registres 370-371. — J. P. E. [20.816-20.817

Stephen D. Dumont. *A Note on Thomas Wylton and Ms. Ripoll 95*, dins «Bulletin de Philosophie Médiévale», 47 (2005), 117-123.

Corregint anteriors descripcions del dit manuscrit, Bartomeu Maria Xiberta identificà com a *Quaestiones* de Thomas Wilton (Thomas Anglicus) les tres dels folis 35-40; però l'autor demostra que la primera és la també primera de les *Collatones Parisienses* de Joan Duns Escot (118-119) i la terça és la primera del *Quodlibet I* del mateix Escot (120-121). Són, en canvi, de Wilton la segona, sobre la predestinació, i una quarta, sobreafegida i incompleta, *An essentia divina sit perfectio infinita intensive* (121-122); la segona es troba també, però en text reduït, a Tortosa, BCat., ms. 88, ff. 113a-117a. — J. P. E. [20.818

Rosanna Luschi, *Argenti e corredi della famiglia dei Giudici d'Arborea attraverso protocolli notarili dell'*Arxiu Històric de Protocols *de Barcellona*, dins «Archivio Strico Sardo», XLIV (2005), 479-511.

A fi d'integrar-se en la noblesa de Catalunya els Arborea enviaren dos dels seus fills a formar-se en la cort de Barcelona i adquiriren els drets baronials de Molins de Rei; són ací transcrits (495-511) els set documents dels anys 1336-1362, conservats i trobats en protocols diversos de l'AHPB, relacionats amb aquella presència i en particular amb la percepció de drets baronials de la vila esmentada; el setè descriu alguns objectes preciosos pertanyents a Timburgueta, jutgessa d'Arborea (509-511). — J. P. E. [20.819

Reis FONTANALS JAUMÀ, Montserrat MOLINA EGEA, *Catàleg del fons de Queralt de la Biblioteca de Catalunya*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 9 (2005), 7-67.

La documentació de la nissaga dels comtes de Santa Coloma de Queralt i de les integrades en ella es troba esparsa en arxius diversos (ACA, Montblanc i Ripoll, AHC), entre els quals l'AH de Tarragona, objecte d'algunes informacions dels darrers anys (12/5.3); l'actual catàleg només informa d'aquella part entrada per compra a la BC, *Arxiu. Queralt*, constituïda per 13 capses, 91 lligalls i 50 pergamins, que van del 976 al 1913, amb predomini dels segles XVI-XVII. La documentació ací catalogada segueix un esquema de nou punts, que començant pels espèculs (14), segueix per la documentació genealògica i personal, on es troben els testaments (16-23), l'administració del patrimoni, que conté els capbreus (23-47), la correspondència, tota moderna; plets i documentació judicial (59-63), i documents eclesiàstics, notarials, municipals i diversos (66-67). — J. P. E. [20.820

Meritxell BLASCO ORELLANA, *Lèxic català en un manuscrit hebraicoaljamiat del segle XIV (Còdex Soberanas, ms. 3090 de la Biblioteca Nacional de Catalunya)*, dins «I Congrés Jueus», 139-145.

El dit còdex, conjunt de dotze folis de paper escrits per tres o quatre mans a darreries del segle XIV, fou descobert l'any 1980 pel dr. Amadeu Soberanas en el farciment de les cobertes d'un altre còdex; és escrit «en caràcters hebreus cursius típicament sefardites peninsulars» (140): són anotacions comptables referides a poblacions entre València i Osca, passant per Requena, Daroca i Saragossa; les notes, totes escrites amb lletra hebrea, pertanyen a quatre llengües,l'hebreu medieval, el judeoàrab, l'aragonès i el català: hi ha una mostra de les anotacions en llengües diverses (141-142), transcripció d'antropònims, topònims i noms de pesos, mides i monedes, denominació dels productes (142-143) i llista dels mots catalans (145). — J. P. E. [20.821

Alejandra GUZMÁN ALMAGRO, *Una inscripción inédita de transmisión manuscrita*, dins «Faventia», 27 (2005), 17-24.

La dita inscripció es troba a Barcelona, BU, ms. 99, que arribà a l'actual des de la de Sant Josep dels Carmelitans de la mateixa Barcelona, i a Catalunya potser per algun camí relacionat amb el metropolità de Tarragona, Antoni Agostí; el text és transcrit (20) i reproduït en fotografia (21), on consta el títol *In Amatrice antiquissimum*, no transcrit; la inscripció seria romana i la protagonista procediria de Reate/Rieti. — J. P. E. [20.822

Blanca BAELLA, Maria PLA, *Mountain Cartography at the Cartographic Institute of Catalonia*, dins «Cartographica», 38 (2001), 5-24.

Dedicades a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, iniciat el 1914 amb el Servei del Mapa Cartogràfic, aquestes pàgines es limiten a assenyalar l'impuls a la cartografia donat per Pere III el Cerimoniós en obligar cada nau a portar dos portolans, i a recordar l'*Atlas català* d'Abraham i Jafudà Cresques (5-7). En canvi, són especialment generoses en la reproducció de mapes antics: el de Sebastià Münster (c. 1550) (6); la *Cataloniae Principatus descriptio nova*, de Gerhard

Kremer (Mercator), 1613 (7), *Plan du siège de la ville de Barcelona*, 1698 (8), *La Catalogne*, 1792 (9) i *Nuevo mapa del Principado de Cataluña*, 1726, d'Oleguer de Taverner i d'Ardena, comte de Darnius (10). — J. P. E. [20.823

Valentí SERRA DE MANRESA, *La causa de beatificación de sor Ángela Serafina Prat, fundadora hispana de las Clarisas Capuchinas*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 521-534.

Ja durant els darrers temps de la vida i amb motiu del traspàs (1608) es multiplicaren els senyals extraordinaris, certificats per documentació contemporània, també les peticions d'incoar procés de beatificació, presentades per religiosos i religioses, per la Ciutat de Barcelona i la Generalitat de Catalunya, per bisbes i pels reis, amb revisió de despulles (524-527); segueix notícia dels successius processos incoats del 1684 ençà fins al 1910 i dels corresponents escrits; però la causa és ‚totalmente paralizada en Roma' (531); són recollits els títols de les biografies i de la documenació relativa a aquella fundadora caputxina (531-534). — J. P. E. [20.824

Joan FLORENSA I PARÉS, *Archivo Provincial de la Escuela Pía de Cataluña*, dins «Archivum Scholarum Piarum», XXIX/n. 57 (2005), 130-133.

Destruït el 1936, ha estat després reconstruït a base de donacions i de compres; ara hi ha documentació anterior al 1801 en les sèries de *Constitucions* (1698), *Capítols* (1753), *Visites* (1716), *Catàleg* (1686), *Cases tancades* (1693), *Balaguer* (1699), *Igualada* (1778), *Mataró* (1737), *Moià* (1683), *Puigcerdà* (1768) i *Secretaries dels col·legis* (1683). — J. P. E. [20.825

Joan FLORENSA PARÉS, *Fondo de procesos de beatificación y de canonización en el archivo provincial de la Escuela Pía de Cataluña*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 375-381.

Joan FLORENSA Y PARÉS, *Cómo presentaron los escolapios a su fundador José de Calassanç*, dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 383-392.

Sota el primer títol només trobem cinc documents pertanyents al procés de canonització de sant Josep de Calassanç i notícia d'alguns sermons predicats a Puigcerdà el 1748 i mostra d'altres celebracions dels anys 1767-1768 (379).

El segon informa de fons conservats en l'arxiu esmentat d'àmbit català, començant per alguns impresos de Pere Abadal, de Moià, 1684, primera fundació de l'Escola Pia a l'Estat Espanyol (384); segueixen els publicats el 1749, poc després de la beatificació, entre els quals hi ha uns *Gozos*, de Vic, Pere Morera (384-386); i els posteriors a la canonització (1766), amb impresos festius d'Igualada, Puigcerdà, Mataró, Moià; no mancaren els versos i àdhuc algun drama sagrat, el *Compendio historial de la vida...* (Vic, Pere Morera, 1761) i els *Exercicios de piedad para niños*..., sense lloc ni data, però amb més de trenta edicions catalanes des de darreries del segle XVIII (368-390). — J. P. E. [20.826-20.827

Quixot IV Centenari (1605-2005). Edicions del Quixot *a la Biblioteca Pública Episcopal. Jornada Cervantina*, Barcelona, Biblioteca Pública Episcopal i Facultat de Filosofia de Catalunya 2005, 104 pp.

Aquella Jornada Cervantina fou ocasió per a quatre intervencions, la darrera de les quals afecta directament aquesta secció. La signen, sota títol idèntic al de tot l'opuscle, les bibliotecàries Isabel de Colmenares Brunet i Imma Guzmán Fernández; hi trobem informació sobre cada un dels exemplars d'edicions del segle XVIII, herència del col·legi jesuític de Betlem suprimit per Carles III: 1730, [1755], 1768, 1780, 1782 i 1798-1799 (60-62); són reproduïdes les portades de les edicions de Madrid 1730, 1755, d'una de La Haya, i de la darrera (66-73); també ho són les de les edicions del 1605 (80) i del 1608 (84). — J. P. E. [20.828

CASTELLÓ DE LA PLANA

Javier CAMPOS VILANOVA, *Así se salvó del fuego el Archivo Parroquial de Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 651-662.

Els primers dies després del cop d'estat militar del 18 de juliol 1936, el Jutjat de Primera Instància de Castelló ocupà la Casa Abadia i en prevenció d'esdeveniments deixà buides les lleixes de l'arxiu parroquial perquè la documentació havia estat portada al domicili particular d'un dels oficinistes del dit jutjat; i així, en presentar-se a Castelló el 2. X. 1936 amb la intenció de cremar l'arxiu parroquial un escamot de la «Columna de Hierro» anarquista procedent de l'Aragó, els responsables del jutjat els pogueren mostrar els prestatges buids. Aquesta fou la declaració de Salvador Marín Ferrer, secretari d'aquell jutjat, datada el 23. IX. 1941, ací transcrita (657-658). — J. P. E. [20.829

Antonio POVEDA AYORA, *Métodos de control para evaluar la fiabilidad de los registros parroquiales como fuente demogràfica: el ejemplo del Alto Mijares*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 571-587.

Només una de les vint-i-tres parròquies de la comarca ha conservat íntegres les sèries de llibres parroquials des del 1560: Cortes d'Arenós; Campos d'Arenós des del 1716 i Montán des del 1730; tres altres tenen grans buids: Montanejos, Puebla d'Arenós i Zucaina i les altres setze només han conservat els (de part) del segle XX (572-574). Les pàgines següents exposen, amb ajut de quadres comparatius, mètodes diversos per a la constatació de la fiabilitat; el darrer és la comparació amb el *Cens de Floridablanca*, del 1787, segons el qual a Cortes d'Arenós els infants fins a set anys sumaven 243; segons els llibres de baptismes els naixements d'aquells set anys havien estat 369 i els enterraments d'albats 125, seguien en vida 244: *Cens* i llibres parroquials coincideixen (584-585). — J. P. E. [20.830

ESPANYA

Ernesto ZARAGOZA Y PASCUAL, *Documentación inédita sobre las vicisitudes del archivo de D. Luis Salazar y Castro entre 1820 y 1835*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CICIX (20029, 331-366.

Salazar deixà en testament que les seves col·leccions s'havien de conservar al monestir de Montserrat de Madrid, però tant com fou coneguda la intenció de suprimir convents dobles d'un mateix orde, s'imposà la necessitat d'assegurar la integritat de la dita col·lecció en la Real Academia de la Historia; entre la documentació ací publicada hi ha l'inventari tant dels reculls documentatals com de llibres impresos (341-353), on figuren molts volums d'autors de llengua catalana (només en les tres o quatre primeres pàgines): Llorenç Matheu i Sanz, Joan Lluís Vives, Gregori Maians, Antoni Beuther, Roch, Narcís Feliu de la Penya, Antoni de Capmany, Antoni Agostí, Esteve de Corbera, el *Diccionari català-llatí* de Nebrija, Jaume Peres de València, Fernando de Loaces, etc. — J. P. E. [20.831

Mª Isabel ROJAS SERRANO, *Los libros del comendador: inventario de la biblioteca de Luis Rovira y Micó*, dins «Aragonia Sacra. Revista de Investigación», XV (2000), 37-47.

Valencià, cavaller de Sant Joan de Jerusalem, comanador de Castiliscar, en morir a València el 1830 deixà una biblioteca rica d'edicions dels segles anteriors (p. e., José de Acosta, *Historia natural y moral de las Indias*, Barcelona 1591; Diego de Saavedra Fajardo, *Idea de un*

príncipe..., València 1695) i d'autors dels Països Catalans: Manuel Marià Ribera, Hipólito de Samper, Josep Vela, Vicent Ximeno, Jordi Joan i Santacília, Joan Lluís Vives, Josep Vidal, Marià Madramany i Calatayud, Miquel Agustí, Vicent Martínez Colomer, Bernadí Gómez Miedes, Joan Francesc Masdeu. L'inventari es conserva a Saragossa, AD, *San Juan de Jerusalén*, 181. — J. P. E. [20.832

FRANÇA

Donatella NEBBIAI, *La bibliothèque de l'abbaye de saint-Victor de Marseille. (XIe-XVe siècle)* (Documents, études et répertoires publiéws par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, 74. Histoire des Bibliothèques Médiévales, 16), París, Centre National de la Recherche Scientifique 2005, 346 pp.

L'estudi introductori recorda el segle durant el qual Sant Víctor de Marsella fou abadia tutora de Ripoll, entre els anys 1071 i 1172; durant aquells anys (1100-1150) fou copiat a Ripoll el *Breviarium Rivipollense*, ara a Paris, BN, lat. 742, «illustrant la diffusion de la litugie victorine en Catalogne» (47); és també esmentat el Vat., Reg. lat. 123, atribuït al monjo Olibà; el volum és qualificat de «véritable encyclopédie..., vaste compilation chronologique et cosmographique» en quatre llibres (49-50); també hi és àmpliament recordada la relació d'Arnau de Vilanova amb alguns monjos de Sant Víctor, que foren testimonis de la presentació al bisbe de Marsella de la *Denuntiatio secunda facta Massilie*, i el problema de l'autoria de l'*Expositio super Apocalypsi*, fins a la hipòtesi de Fabio Troncarelli atribuint-la al monjo Hug de Nevers (57-58: l'autora no esmenta el fet que el 24 d'agost del 1305, Arnau havia posat en mans de Climent V el judici sobre l'ortodòxia de la doctrina del propi missatge escatològic; ja no hi insistí més; per tant, el 1306 (Vat., Ottob., 536) no podia recaure en el tema amb la dita *Expositio*). A l'apèndix és reproduït un inventari dels llibres litúrgics de Sant Miquel del Fai, del 1297 (225-226). — J. P. E. [20.833

Paulino RODRÍGUEZ BARRAL, *A propósito de la ilustración de los quince signos anunciadores del Juicio Final en un manuscrito del monasterio de Santa Engracia de Zaragoza*, dins «Boletín. Museo e Instituto "Camón Aznar" de Ibercaja», XCIV (2004), 379-403.

Trobem sota aquest títol una referència al ms. 336 de Carpentràs, BInghimbertine, en concret al text català del *Vade mecum in tribulatione* (379, nota 2), i al ms. *esp*. 44, f. 3, de París, BN, originari del Rosselló, que no sols conté els quinze senyals del judici en llengua catalana, ans encara il·lustra el tema amb una M miniada (380). El ms. de Santa Engracia és ara a l'AE d'Osca. — J. P. E. [20.834

Anne BONDÉELLE-SOUCHIER, *Bibliothèques de l'orde de Prémontré dans la France d'Ancien Régime. II. Édition des inventaires* (Documents, études et répertoires, 58), París, Centre National de la Recherche Scientifique 2006, 558 pp.

Hi trobem: Avicenna, *De viribus cordis* en traducció d'Arnau de Vilanova (de Vicoigne, ara a Bruxelles, BBollandiana, ms. 98: 226 i 411); *Unum librum Constitutionum regis Aragonum* i *Unum librum Usatici Barchinone* (ambdós de Fontcaude, 174/92 i 175/105); comentaris bíblics diversos de Florus de Lió, extrets d'epístoles de sant Pau (447); de Guillelmus Peraldi, comentaris a la *Summa de vitiis* de sant Ramon de Penyafort (458); les *Interrogationes Orosii et responsiones Augustini* (de Sélincourt, ara a Amiens, BM, ms. 89) (210); i la *Summa de casibus* de sant Ramon de Penyafort, que es trobava en els monestirs de Vicoigne, Charleville-Mézières i Belval (521). — J. P. E. [20.835

GIRONA

Mercedes CANTOS, *El Pontifical de Guillaume Durand de l'Arxiu Capitular de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVI (2005), 69-82.

L'autora estableix que el ms. 10 de Girona, AC, (*Pontificale* de Guillem Durand, text molt estès), procedeix d'un model textual llatí del grup d'Arles, format pels mss. de París, BNF, lat. 733 i BSainte Geneviève, ms. 143; de Carpentras, BInghimbertine, ms. 97; Tolosa de Llenguadoc, BM, ms. 118; i BAV, Reg. lat. 1930; el copista era de la Corona catalanoaragonesa, i el miniaturista que pintà les caplletres era segurament laic i català, perquè en els folis finals del manuscrit les pautes per a algunes inicials historiades, indicant el tipus d'escena que calia representar, són en català. El disseny de les escenes il·luminades acusa influències franceses amb elements característics del Llenguadoc i de la Corona catalanoaragonesa. El miniaturista encarregat de la decoració marginal evidencia influències del Nord d'Itàlia. El *Pontificale* fou encarregat pel bisbe Ramon Descatllar (ca. 1409-1415). Hi ha bibliografia. —J. de P. [20.836

HOSTALRIC

Emma LLACH I PALMADA, Neus PUIG I AMAT, *L'Arxiu del vescomtat de Cabrera i Bas, comtat d'Osona i de Mòdica*, dins «Quaderns de la Selva», 17 (2005), 189-206.

El 2002 tornaven a Hostalric (ni que només fos en còpia microfilmada) els fons de la casa d'Aitona, secció Cabrera i Bas, integrats en l'Arxiu Ducal Medinaceli. Les autores evoquen ràpidament la trajectòria dels Cabrera, partint del primer vescomte documentat, Gausfred (ca. 1002) i arribant al 1756. Els alts i baixos de la raguèlia han donat com a resultat que una part de la documentació original dels Cabrera es trobi ara entre la del ducat d'Osuna. L'arxiu Cabrera conté, d'altra banda, documentació del ducat de Medina de Ríoseco. Devers 1718-1745, tot l'arxiu Aitona, que els Medinaceli tenien a la Casa Gralla de Barcelona, passà a Madrid, restant només a Barcelona els documents dels ducs de Cardona-Sogorb. Les autores descriuen organització i contingut de les còpies microfilmades d'Hostalric: signatura, data, lloc, altre(s) lloc(s) de referència, resum del contingut del document, observacions. Donen quadres de la tipologia dels documents, de la datació per segles i dels llocs, castells o batllies del vescomptat de Bas i comtat d'Osona. Hi ha bibliografia. — J. de P. [20.837

ITÀLIA

Serena MORELLI, *Le carte di Léon Cadier alla Bibliothèque Nationale de France. Contributo alla ricostruzione della cancelleria angioina* (Sources et documents d'Histoire du Moyen Age publiés par l'École française de Rome, 9), Roma, École française 2005, LXVIII i 284 pp.

És públic que el fons dels Anjou (*Regesti angioini*) de l'Archivio di Stato de Nàpols resultaren destruïts el 1943 justament en el lloc on havien d'haver estat segurs. Ara aquella documentació només pot ésser substituïda per les transcripcions que n'havien fetes estudiosos com Léon Cadier, que s'havia interessat per la documentació relativa a les cases de Barcelona i d'Anjou en l'època de les Vespres Sicilianes (XIII-XIV), el seu arxiu passà a la Biblioteca Nacional de França i ara és posat a l'abast dels interessats en aquest llibre; molts d'aquests documents toquen els nostres reis i els seus dominis, ja des de la primera de les lletres transcrites (18 III 1286), on el rei Anjou anuncia que «instante iam vere in rebelle[m] Sicilie insulam, duce Deo, felici omine transeamus» (3); la núm. 3 (4 IV 1286) parla del «instanti passagio quod, Deo

propitio, contra rebelles siculos facere disponimus» (6); la lletra 7 informa que «nonnulli clerici... decimas per eos debitas [per a aquella guerra] solvere contradicunt», tot i que «praedictarum decimarum negotium sit propria causa nostra» (10); la núm. 12 (6 VII 1289) informava que «dompnum [no rei!] Jacobum de Aragonia, suosque complices et seguaces... ad partes iam venire dicitur Principatus» (14). No manca documentació més directa, com la relativa a una treva entre les dues potències el 1290 (80-89, núms. 89-90); o la ben diferent, del 4 III 1282, en què notificava que «princeps inclitus, dominus Jacobus, Aragonum rex illustris... per apostolicas manus crucis assumpto signaculo, factus est vexillarius, ammiratus et capitaneus generalis ecclesie...» (171); per lletra del 22 X 1285 som informats d'un alçament de gent d'Isèrnia proclamant rei [de Sicília] Pere el Gran: «vexillum Petri Aragonum quandoque portarunt, arma ipsius Petri depinserunt in scutis et bracharolis...» (209). Aquesta documentació, doncs, ens permet de seguir des de l'altra banda una rècula de fets importants, conseqüència de les Vespres Sicilianes. — J. P. E. [20.838

M[aria] C[hiara] L[EONORI], *Raymundus Lullus, De principiis, (Ms. 19), Membr., sec. XIV, mm 270x190*, dins *Biblioteca Civica di Fermo "Romolo Speziali"*, Fiesole, Nardini Editore 2005, 20-21.

L'atenció de l'autora és concentrada en la bella miniatura de la primera pàgina, reproduïda en la pàgina 21; la dita miniatura és la capllletra del *De principiis theologiae* i representa Jesús Crucificat, entre la Mare i sant Joan. El volum també conté el *Commentum in Sententias* de John Pecham. Hi ha informació de fons lul·lians alquímics impresos d'aquella biblioteca, un dels quals és esmentat: és el recull *Raymundi Lulli opera ea quae ad inventam ab ipso artem universalem pertine{n}t*, del 1617, [Estrasburg, Llàtzer Zeztner]. — J. P. E. [20.839

Marisa Dora VALENZA, *Il Fondo Valenza dell' Archivio di Stato di Palermo*, dins «Schede Medievali. Rassegna dell'Officina di Studi Medievali», 43 (2005), 259-264.

L'Archivio di Stato de la ciutat de Palerm conserva el *Fondo Valenza*, compost per disset documents en pergamí emanats principalment de la cancelleria catalana, que van del 1392 al 1617 i presenten la signatura autògrafa del sobirà. L'autora n'examina el contingut i fa les transcripcions dels deu primers. Una bona part és testimoni del poder aconseguit per Gispert Desfar prop del rei Alfons IV, del seguici del qual, vingut de Catalunya, formava part. Gispert Desfar aconseguí altes funcions de govern (mestre secret del Regne, mestre portolà i vicari general del Regne). Les successions i els matrimonis determinaren la sort dels feus, de les baronies i dels diversos privilegis de què parlen els pergamins, arribant el segle XVIII a possessió de Don Francesco Bonna del Bosco. El primer pergamí, datat a Palerm el dia 29 de juny de 1392, fa referència a les salines de Trapani, les quals, l'any 1592, passaren a la possessió de Blasco Isfar, descendent de Gispert Desfar. El segon pergamí, datat el 12 de març de 1400, fa referència a la baronia de Racalmuto en possessió de la família del Carretto, amos també de la baronia de Siculiana. Aquesta passà a mans de Gispert Desfar, a partir de 1427, per haver desposat la filla de Giovanni del Carretto, baró de Racalmuto, l'any 1418. Els altres pergamins transcrits, menys el novè, contenen concessions fetes a petició de Gispert Desfar: confirmació de privilegis per als habitants de Siculiana (tercer pergamí, any 1430), confirmació a Gispert Desfar de diverses concessions anteriors sobre el territori de Siculiana (quart pergamí, any 1434), concessió al mateix Gispert Desfar de drets sobre el blat (cinquè pergamí, any 1434), concessió d'altres drets al mateix sobre la ciutat d'Agrigento i sobre Siculiana (sisè pergamí, any 1442), ratificació de l'acte pel qual Gispert Desfar cedeix l'ofici de mestre portulà de Sicília a Bernat de Requesens i Santacoloma (+1469), alt funcionari reial, senyor de les baronies d'Altafulla, l'Arboç i Castellet, (setè pergamí, any 1442), concessió a Gispert Desfar d'altres drets sobre el territori de Siculiana (vuitè pergamí, any 1450), concessió, ara pel rei Joan, al

mateix del mer i mixt imperi sobre els habitants del castell i feu de Monforte (desè pergamí, any 1460). El resultat d'aquestes concessions va ser el control, per part de Gispert Desfar, d'una part de la terra de Sicília, important no sols des del punt de vista econòmic, sinó també estratègic. El nové pergamí, datat l'any 1453, conté la concessió a Tommaso Girifalco, secretari del rei Alfons, de drets sobre els habitants de Limina, que passarien, l'any 1599, a mans de la família Bonnano del Bosco. Tot seguit, l'autora examina els pergamins des de la vessant diplomàtica i acaba amb la transcripció íntegra del contingut dels pergamins, amb alguna mancança en la puntuació i el coneixement limitat de la llengua catalana com demostra la transcripció del setè pergamí, el de la ratificació de la concessió de l'ofici de portulà de Sicília per Gispert Desfar a Bernat de Requesens. — Xavier Rodrigo Torres [20.840

Jeröme HAYEZ, *L'Archivio Datini. De l'invention de 1870 à l'exploration d'un système d'écrits privés*, dins «Mélanges de l'École Française de Rome. Moyen Âge», 117 (2005), 121-191.

Recordat el descobriment del'Archivio Datini de Prato el 1870 i el treball posterior de classificació, l'autor reconstrueix a base de les informacions proporcionades pel mateix arxiu, l'edifici, la distribució interior dels espais per als diversos serveis de l'empresa i la situació dels documents; ací som informats que el 32 % de les lletres era adreçat a les agències dels Països Catalans (Barcelona, València, Palma de Mallorca) (174), que l'agència de Catalunya fou establerta el 1393 (175) i que el 1403 les dues agències de Barcelona i de Palma de Mallorca enviaren a Prato una bala en la qual hi havia tota la documentació aplegada en elles (181). — J. P. E. [20.841

Sara CENTI, *Le cinquecentine della Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze*. Saggio introduttivo di Neil HARRIS. Vol. I (Indici e Cataloghi. Nuova Serie, XIV), Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato 2002, XXXVI i 388 pp. Vol. II (Indici e Cataloghi. Nuova Serie XV), Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato 2002, VI, 389-734 pp. i 41 reproduccions.

Aquella biblioteca posseeix dos volums d'Antoni Agostí, *De legibus et senatus consultis liber...*, Roma 1583, i *Fragmenta historicorum*, Anvers 1595 (11); d'Arnau de Vilanova, *Regimen sanitatis cum expositione magistri Arnaldi de Villa Nova Cathellani*, Venècia 1505(?) (62); Josep Esteve, *De potestate coactiva, quam Romanus Pontifex exercet...*, Roma 1596 (219); Jeroni Lloret, *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae...*, París 1583 (341); Vicent Ferrer, *Sermones aestivales*, *Sermones de sanctis*, *Sermones hyemales*, Lió, Giunta 1558, 1573 i 1550 (614-615); i Joan Lluís Vives, *Opera in duos distincta tomos*, Basilea 1555 (617). Hi ha dos impresos publicats a Lleida 1567 per Pere de Robles: *Corpus Iuris Civilis*; i a València per Pere Patrici Mey: (Jerónimo de Guadalupe, *Commentum in Lucam*). — J. P. E. [20.842-20.843

Palmira PANEDIGRANO, Carla PINZANTI, *I manoscritti Panciatichiani della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze*. Vol. secondo, tomo primo (Indici e Cataloghi. N. S., XV), Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato 2003, XXVI i 334 pp.

El manuscrit Panciatichiano 353, ff. 37-93, de la segona meitat del segle XVII, sota el títol de *Traduzioni del Vives, però in parte*, conté un ‚commento al secondo libro' del *De tradendis disciplinis* de Joan Lluís Vives (308). — J. P. E. [20.844

Desanka KOVACEVIC-KOJIC, *Les catalans dans les affaires de la Compagnie Caboga (1426-1433)*, dins «Misc. Batlle», 759-766.

Amb sucursal a Venècia, la dita companyia també atregué clients catalans, documentats aquells anys en els *Debita* de la mateixa companyia, ara a Dubrovnik, Arxiu de la Ciutat; el

comerç, ací exposat amb cert detall, es basava en productes com la llana, però també en inversions de diner, en relació a les quals figuren lletres de canvi (763). — J. P. E. [20.845

MALLORCA

G. ROSSELLÓ BORDOY, *Antoni Despuig, un col·leccionista il·lustrat?* dins «Randa», 50 (2003 = Homenatge a Miquel Batllori/3), 77-88.

En aquestes pàgines tenim resum de les etapes, amb què la ‚intel·ligèntsia' mallorquina anà prenent coneixença de l'important llegat d'aquell cardenal de darreries del segle XVIII i de les passes com, a mans d'hereus, anà essent repartit i alienat, acabant amb la subhasta del 1999, en la qual, malgrat el preu de la majoria de lots, el Govern Balear pogué adquirir tretze obres ací indicades (82-88) i ingressades en el Museu de Mallorca. — J. P. E. [20.846

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *Causas de canonización de los siervos de Dios en el Archivo Diocesano de Mallorca,* dins «Memoria Ecclesiae», XXVI (2005), 393-454.

Informació de trenta-una causes de canonització, les següents de les quals, per la data, recauen en el nostre camp: s. Alonso Rodríguez (395-397); sor Anna Maria del Santíssim Sagrament (Margarita Mas), autora dels *Càntichs sobre el Llibre d'Amic i Amat* (397-402); santa Catalina Tomàs (402-418); sor Clara Andreu (418-422); sor Francesca Anna Cirer (422-425); s. Juníper Serra (427); Ven. Pere Borguny (429-430); beat Ramon Llull (431-448); s. Ignasi de Loiola (451); mossèn Francesc Jeroni Simó (452); Josep Moranta, O. P. (452); sants Cabrit i Bassa (452); Julià Font i Roig, O. P. (453); sor Isabel Sabater (453). — J. P. E. [20.847

MATARÓ

Rosa ALMUZARA, *Notícia d'una sèrie documental sobre les relacions entre Municipalitat i Església a Mataró (1600-1869)*, dins *Església, societat i poder*, 825-835.

L'Arxiu Històric Comarcal de Mataró, en la seva secció de Fons Municipal, posseeix la sèrie *Municipalitat i Església a Mataró, 1600-1869:* consta de 283 unitats, cada una de les quals és integrada en una llista cronològica, consta la seva localització arxivística i és resumit el seu contingut en una línia; les unitats datades entre el 1600 i el 1800 (aquest inclòs) ocupen les pàgines 828-833; l'autora subratlla la importància de la documentació relativa a la capella de música de Santa Maria de Mataró a darreries del segle XVIII (827-828). — J. P. E. [20.848

MONTBLANC

Josep M. PORTA I BALANYÀ, *Els notaris de Santa Coloma de Queralt (segles XIII-XX). El retorn dels protocols notarials anteriors al segle XIX*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 9 (2005), 129-148.

Ultra la notícia que la documentació antiga de les poblacions de la Conca de Barberà, fins al 2003 conservada a l'AH de Tarragona, ha estat traspassada a l'AHC de Montblanc, en la qual es troba la de Santa Coloma de Queralt que va del 1276 al 1799, tenim informació de l'itinerari en primer lloc de l'arxiu parroquial d'aquesta vila des de l'agost del 1936, i al cap de pocs dies de l'arxiu notarial, tant durant la Guerra Civil com després, en què el parroquial tornà a

Santa Coloma i el notarial a través de l'ACA féu cap a l'Archivo Provincial de Tarragona i en acabar el 2003 arribava a l'AHC de Montblanc. Les darreres pàgines contenen la *Relació cronològica dels notaris de Santa Coloma de Queralt segles XIII-XX* (143-148).

Recordem que els dos llibres notarials més antics, dels anys 1240-1251 i 1259-1263 es troben a Arenys de Mar, tal com fa constar Hug Palou i Miquel, *Notícia dels llibres registre notarials de Santa Coloma de Queralt de l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 8 (2003), 13-35. — J. P. E. [20.849-20.850

RIPOLL I RIPOLLÈS

Joan FERRER, *Guia dels Registres parroquials de la comarca del Ripollès*, dins «Annals 2003-2004)», Ripoll, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 2005, 185-238.

L'autor es proposa «donar a conèixer la ubicació i l'abast cronològic de les sèries de registres parroquials» (185); són poques les parròquies del Ripollès que no posseeixen fons arxivístics anteriors al 1801; les que en posseeixen són: Sant Cristòfor de Campdevànol (1597; a Vic, AE); Sant Llorenç de Campdevànol (1556; Vic, AE); Sant Quintí de Puigrodon (1746; Vic, AE; Ripoll, AHC); Sant Martí de Campelles (1608; Urgell, AD); Sant Cristòfor de Baget (1617; Girona, AD; Camprodon, AP); Sant Feliu de Rocabruna (1587; Girona, AD; Camprodon, AP); Sant Miquel de Cavallera (1747; Vic, AE); Santa Maria de Bolós (1746: Vic, AE); Santa Maria de Camprodon (1558; Camprodon, AP); Sant Martí de Puigbò, Sant Pere de Gombrèn, Santa Magdalena de Gombrèn, Santa Magdalena de Solanllong (1686; Gombrèn, AP); Sant Esteve de Llanars (1614; Llanars, AP); Sant Esteve de Vallespirans (1672; Vic, AE); Sant Feliu d'Estiula (1631; Vic, AE); Sant Julià de Saltor (1686; Vic, AE; Ripoll, AHC); Sant Martí de Surroca (1664; S. Joan Abadesses, AMon); Sant Martí d'Ogassa (1581; S. Joan Abadesses, AMon); Sant Vicenç de Planoles (1604; Urgell, AD); Sant Jaume de Queralbs (1692; Urgell, AD); Sant Sadurní de Fustanyà (1635; Urgell, AD); Sant Bartomeu de Llaers (1565; Ripoll, AP i AHC); Sant Pere de Ripoll (1540; Ripoll, AHC); Sant Joan i Sant Pau de les Abadesses (1566; S. Joan Abadesses, AMon); Sant Pau de Segúries (1583; Vic, AE); Sant Miquel de Setcases (1593; Vic, AE); Sant Cristòfor de Nevà (1731; Urgell, AD); Sant Julià de Vallfogona (1560; Vic, AE; Ripoll, AP); Sant Julià de Tregurà (1576; Vic, AE); i Sant Martí de Villalonga (1546; Vic, AE). Les darreres pàgines donen equivalències entre parròquies i municipis, comarques i bisbats, amb mapes finals. — J. P. E. [20.851

ROSSELLÓ

Recueil des chartes de l'abbaye de la Grasse. Tome II. *1117-1279*, publiés par Claudine PAILHÈS (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Section d'histoire médiévale et de philologie. Série in 8º, 26), París, Éditions du Comité des Travaux historiques et scientifiques 2000, CVI i 452 pp.

[El Rosselló és la terra catalana més afectada per la documentació de La Grassa i per això hi és ací col·locada. El primer volum és ja conegut dels lectors d'ATCA pel volum XVII (1998), 609-612]. Trobem en el segon els documents o regests següents: 1118: Ramon Berenguer III col·loca St. Pere de Galligants de Girona sota l'abat de la Grassa, germà del comte (3); 1118: lletra papal, que també afecta els bisbes d'Elna, Girona i Urgell (7); 1118: plet entre Ripoll i La Grassa entorn certs béns i drets; la sentència els reconeix a Ripoll per anterioritat de donació (20-21); 1139: Jofre, comte de Rosselló, restitueix a La Grassa el monestir de St. Andreu de Rosselló (22-23); 1139: venda de dos camps per un bou a St. Pere del Burgal (23-

24); 1140: restitució a La Grassa d'un mas a St. Feliu de Pesillà (24); 1146: Dotalia de St. Martí de Cornellà pel bisbe d'Elna, Udalguer (25); 1148: partició de drets feudals del feu de Pesillà entre el bisbe d'Elna, Udalguer amb els seus germans, i l'abat de La Grassa amb Jofre de Pesillà (27-31); 1150: establiment dels Mallols de Ramon Perellons, de Ribesaltes (33-34); venda d'un camp amb oliveres prop Ribesaltes (34-35); 1152: Ramon Berenguer IV dóna en franc alou castell i terme d'Estercuin (Aragó) (35-37; cf. 70); 1155: Berenguer de Perapertusa ven una casa d'Estegell, comtat de Barcelona, per peregrinar a Jerusalem (38); 1157: Guillem de Pià confirma per 200 sous la donació d'Òpol a La Grassa (39-40); 1161: La Grassa rep penyora pel dret sobre gra i llegums de Ribesaltes (44); 1163: Alexandre III avisa al bisbe d'Elna de no intervenir en esglésies de La Grassa (47); 1168: per 2000 sous, Guillem Hug torna a la Grassa el mas de Pesillà, discutit entre ell i el monestir (50-51); 1172, els comtes de Pallars enfranqueixen de drets feudals, treta la cavalcada, els habitants d'Estaron, senyoriu de St. Pere de Burgal (52); 1172: Alfons I permet a La Grassa la construcció d'una fortalesa a Ribesaltes (57-58); 1175: sentència arbitral, obligant les autoritats de Cornellà a respectar la fortalesa de La Grassa (62); 1179: Alfons I atorga protecció a La Grassa (66-67); c. 1181: Alexandre III mana que el bisbe d'Elna faci respectar i, si cal, agreugi l'interdicte contra l'abat del Canigó (67-68); 1185: l'abat de La Grassa estableix un pati de St. Feliu de Pesillà (71); 1192: intercanvi entre Alfons I i La Grassa de drets de Salses pels de Ribesaltes (73-74); 1195: donació a La Grassa de dues vinyes i un camp de St. Feliu de Pesillà (75-76); Bernat, comte de Pallars, dóna a St. Pere de Burgal, de La Grassa, tres capmasos de la Vall d'Àneu (78-79); 1198: establiment d'un pati a Cornellà de la Ribera, salvats els drets de La Grassa (79-80); 1199: Innocenci III a l'abat del Canigó, que el bisbe d'Elna no augmenti els drets tradicionals damunt l'església de La Grassa (81); 1207: contracte per a la construcció de la muralla de Pesillà (96-97); 1206: l'abat de La Grassa compra al de Cuixà l'aigua de la Tet per als habitants de Prada (98); 1207: infeudació del comte de Castellnou a l'abat de La Grassa davant bisbe d'Elna i comte de Foix a Santa Maria de Perpinyà (98-99); 1208: venda de casa a Pesillà, salvats els drets de La Grassa (103-104); 1210: donació de delmes a St. Pere de Burgal (104-195); 1210: venda d'un pati(l) a Pesillà (105); 1214, juliol: La Grassa discuteix a Simó de Montfort els drets baronials de Termes, que s'havia apropiat per heretgia els dels antics senyors (109-114 i 114-121); 1217: establiment de vinyeta a Cornellà (126-128); 1218: establiment de Pesillà a dona Berenguera (128) i ella estableix un camp i dos casals de molins, 1219 (128-131); c. 1223: Guillem, comte de Cardona dóna cent càrregues anyals de sal a La Grassa (139-140); 1226: abat de St. Andreu de Soreda decideix el plet pel bosc entre Pesillà i St. Feliu d'Avall (140-141);1228: Gregori IX confirma els béns de La Grassa també els ubicats als bisbats d'Elna, Girona i Urgell (155-160); 1229: Jaume I reconeix no tenir drets damunt terres de La Grassa, confirma els privilegis, no exigirà res «causa Ispanie expugnande vel subiugande» i confirma els béns de La Grassa sota sobirania seva (168-171); 1229: infeudació a La Grassa per les Fonts (171-172); 1229-1232: afers de Pesillà (172-177); 1234: venda a Pesillà (191); 1236: partició d'herència a Pesillà (183); 1237: Jaume I dóna St. Vicent de València i 30 jovades a La Grassa (186); 1238: la donació anterior és confirmada per Gregori IX (191); 1239: venda a Pesillà (192); 1242: donació de terra a Pesillà (197); 1242: Venda a Pesillà (199); 1242, altra (201); 1245: altra (204); 1245: venda temporal drets senyorials damunt Pesillà i les Fonts a dos jueus (206); 1245: acte de concòrdia entre El Soler d'Amunt i d'Avall (207); segueixen compra-vendes i establiments confirmats per autoritat del baró, abat de La Grassa: 211, 290, 311, 315, 317-318, 324, 331; 1251: Sentència arbitral de Jofre, vescomte de Castellnou, sobre drets senyorials de La Grassa (224); 1254: Jaume I pren sota protecció seva els béns de La Grassa en els seus regnes (240-242); 1257: sentència arbitral sobre els drets de veguer a Pesillà (264); 1259: establiment de llegats i aniversaris a Pesillà (273); 1260: reconeixement a Pesillà d'ésser ‚homo ligius i solidus' de La Grassa (281); 1264: Jaume I confirma drets de pastura a monestirs i esglésies al Rosselló (296-298); 1266 i 1267: Jaume I mana de restituir a La Grassa drets injustament percebuts per oficials reials (300-301); 1267: Jaume I certifica que l'abat de St. Andreu

d'Elna, representant del de La Grassa, ha esperat tres dies un citat a judici (303); 1268: Climent IV confirma els darrers documents de Jaume I (304); 1272: còpia autèntica de document de Jaume I (319); Jaume II de Mallorca confirma donacions del seu pare a La Grassa (332-333). Annex: 1118: el bisbe de Girona defensa el monestir de St.Feliu de Guíxols contra atac de La Grassa (341). — J. P. E. [20.852

RÚSSIA

Catalogue des manuscrits médiévaux en écriture latine de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Russie de Saint Petersbourg. Catalogue établi par Ludmila KISSELEVA et complété par Patricia STIRNEMANN (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, 73), París, CNRS Éditions 2005, 190 pp.

Els llibres d'autors nostres descrits en el present catàleg són: O. 85: Bernardi Argentinensis (Bernat de Strasburg), *Summa iuris sive de casibus* (reelaboració de la de sant Ramon de Penyafort) (38-39); O. 164: Ps.Raimundi Lulli, *De modo sublimandi argentum* (71); O. 172: *Summae de casibus penitentiae s. Raimundi de Penyafort tabula et excerpta* (71-72); O. 216/VI: Arnaldi de Villanova, *Parabolae, aphorismi sive canones vel regule curationis morborum* (78); Q.168: Raimundi Martini, *Capistrum iudaeorum* (91-92); Q. 171: Raimundi de Pennaforte, *Summae de casibus penitentiae et de matrimonio cum apparatu Guillelmi Redonensis* (93); Q. 242/VI: [Petri de Villanova, *Opus lunare*] (107); F. 121/III: Arnaldi de Villanova, *Abbreviatio registri acutorum* (123-124). El volum té una segona part per a làmines dels manuscrits presentats en la primera. — J. P. E. [20.853

SANT CUGAT DEL VALLÈS

«ANC. Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya», 6 (octubre 2003), 20 pp.

Aquest fascicle proporciona el treball de Llorenç Codern i Bové, *El fons documental de Miquel Coll i Alentorn* (pp. 7-8): hi ha un resum biogràfic i l'esquema d'ordenació del fons documental on, ultra les dades personals i familiars, trobem la secció d'obra personal, que conserva la relativa a l'edició de la *Crònica* d'En Bernat Desclot i d'altres treballs d'investigació; una altra notícia del mateix fascicle és la relativa a la documentació *del fons família d'Arquer (Arenys de Munt)*, oficialment dipositada a l'AHC; va del segle XII al XIX i conté dos-cents divuit pergamins; la documentació en paper és aplegada en sis volums (14-15). — J. P. E. [20.854

Antoni BORRÀS I FELIU, *La Biblioteca Borja de Sant Cugat del Vallès*, dins «Gausac. Publicació del Grup d'Estudis locals de Sant Cugat del Vallès», núm. 27 (Desembre 2005), 35-48.

Vinculada al Col·legi Màxim de la Província d'Aragó de la Companyia, l'actual Biblioteca Borja nasqué a Tortosa amb el restabliment de la dita província i integrà fons d'antigues biblioteques; cresqué en funció d'estudis de filosofia i teologia, fins que passada la Guerra Civil i traslladat el Col·legi Màxim de Sarrià el 1949, arribava a la ubicació actual al costat de Sant Cugat del Vallès; des d'aleshores s'hi anaren integrant les de les cases de Girona i Tarragona, una gran part de l'antiga de Bellpuig de les Avellanes/Balaguer, el Fons Faust de Dalmases, ric en fulletons dels segles XVII-XVIII, i d'altres accessions menors, sense oblidar l'Arxiu del Palau-Requesens ni els lots de parròquies del Berguedà. Hi ha en apèndix la bibliografia de l'autor sobre la mateixa biblioteca (47), llista dels bibliotecaris en les successives ubicacions entre Tortosa i Sant Cugat i classificació sistemàtica de l'actual Biblioteca Borja. — J. P. E. [20.855

SEU D'URGELL

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *La biblioteca de la catedral de la Seu d'Urgell als segles X-XII*, dins «Misc. Batlle», 101-124.

Només les catedrals de Vic, Seu d'Urgell, Elna i Roda d'Isàvena i el monestir de Ripoll conserven llistes dels llibres que posseïen en aquells segles. A la Seu hi ha una llista de deu volums del 839, després de la qual arriba una llista de començaments del segle XI i una segona del 1147, amdues objecte d'aquestes pàgines.; la del segle XI és al davant del manuscrit 1005 du el títol de *Memoria librorum Sancte Marie Sedis*, al final de la qual és consignat el *Beatus*; la segona és datada amb precisió: 14. IV. 1147. El cos de l'article consisteix en la presentació de cada un dels volums de les dues llistes, després de la transcripció de cada un dels títols, trenta en la primera llista (105-112) i noranta en la segona, als quals s'han d'afegir els «XX VIII libellos inter libros gramatice et expositionis», del num. 91 (113-122). *Bíblies* o llibres bíblics, formularis litúrgics i llibres dels Pares antics; en el segon són novetat els grans llibres de gramàtica i els millors noms de la literatura llatina, ultra dues obres gregues en traducció llatina. L'escola catedralícia de la Seu s'havia com desdoblat de la de Vic (122-124). — J. P. E. [20.856

SOGORB

Magín ARROYAS SERRANO, *Documentación previa del obispo de Segorbe Juan Bautista Pérez (1591-1597) para una historia de la diócesis*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXXXI (2005), 535-569.

El registre 532 de l'AC de Sogorb, configurat en la seva situació actual per l'arxiver Pelegrí Llorens i Raga, qui el definí *Libro registro de documentos pontificios, reales...* (536), analitzat per l'autor, que hi ha trobat molta part autògrafa de J. B. Pérez, conté anotacions, resums i transcripcions textuals de documents datats entre el 1071 i el 1430 (539-556), completats amb anotacions sobre la o les fonts de la informació o sobre connexions amb llibres d'altres autors (556-558). El contingut del registre respon a la voluntat del bisbe Pérez de trobar elements històrics per a la solució dels problemes entuixegats amb motiu de la divisió dels bisbats de Sogorb i d'Albarrassí i la contraposició constant entre bisbe i capítol (558-563). Hi ha transcripció de tres documents (563-567) i tres reproduccions de pàgines manuscrites (567-569). — J. P. E. [20.857

VALÈNCIA

Xavier SERRA ESTELLÉS amb la col·laboració de Juan Luis CORBÍN FERRER, Mª Pilar CORBÍN FERRER, Inés LÓPEZ MORAL, [Introducción de Agustín GARCÍA GASCO, arzobispo de Valencia]. *El Archivo Diocesano de Valencia/L'Arxiu Diocesà de València*. I: *Inventario del Fondo Histórico*. II: *Catàleg de pergamins* (Monumenta Archivorum Valentina, IV), València, Facultad de Teología 2003, [IV] i 254 pp.

La introducció ofereix en primer lloc un resum de la història de l'AD de València, amb particular esment al seu primer període d'expansió des de darreries del segle XVIII fins al 1936, amb informació de les destruccions dels temps de la guerra 1936-1939, afectants tota la documentació del segle XIII, que certament existí; i en no menor grau al període de reconstrucció, posterior al 1939, i a les obres recents d'ampliació i modernització (9-14); segueix la informació de l'estat actual de l'arxiu i de les facilitats d'investigació (14-17), més en concret l'oferta en el CD (18-27), unit al volum en la seva portada posterior. Tot seguit tenim l'Inventari del

fons històric (29-137), gràcies al qual sabem les unitats que es troben en cada una de les trenta-dues sèries de l'AD pròpiament dit, i de les vint que formen la secció II, de fons en dipòsit. El títol de cada sèrie serà completat amb un número, indicador de l'any en què comença la documentació de la dita sèrie, com *Ordres*, 1703; *Visites Pastorals*, 1383; *Col·lació de beneficis*, 1270; *Manuale*, 1369; *Monitoria*, 1593; *Plets. Deutes*, 1631; *Processos. Butlla Sta. Croada*, 1588; *Processos. Parròquies*, 1704; *Plets. Associacions*, 1720; *Processos. Arrendaments*, 1592; *Plets. Obres Pies*, 52; *Processos. Nomenaments. Ereccions d'altars*, 1619; *Processos. Subsidis*, 1617; *Autos. Delmes*, 1588; *Excomunions*, 1647; *Drets de patronat i sepultura*, 1721; *Presentació de comptes*, 1601; *Expedients. Patrimonis*, 1757; *Expedients. Obres*, 1695; *Col·legi de Sant Tomàs de Villanueva*, 1726; *Expedients. Matrimonis*, 1576; *Processos. Diversos*, 1560; *Marmessors*, 1765; *Esbrinaments de conducta*, 1595; *Immunitat eclesiàstica*, 1755; *Defensor de la demència*, 1778; *Apel·lacions. Oriola*, 1506; *Autos i processos. Miscel·lània*, 1587; *Processos. Comissió Apostòlica*, 1540; *Clerecia d'Oliva. Jubilació*, 1779 (31-63); segueix un abundós fons de *Varis*, on tornen a comparèixer títols de les sèries ja conegudes, i alguns ja pertanyen al segle XIX (62-79). La secció de fons en dipòsit comença indicant fons d'arxius parroquials: Albal, Alcosser, Alcubles, Alpont, Aiora, Benissuera, Cocentaina, Gavarda, Guadassèquies, Oriola, Sogorb, Sempere, València. El Salvador i Vall d'Ebo (80-91); també hi ha fons de procedència diversa: Seu de València, 1784; Hospital de Pobres Sacerdots, 1721; Varis, s. XV; Marmessors, 1765; Apel·lacions. Alacant, etc., 1581; Autos. Delmes, 1588; Autos i processos, 1587; Esbrinaments de conducta, 1568; Col·lacions de beneficis, 1270; Col·legi de Sant Tomàs de Villanueva, 1726; Rendició de comptes, 1601; Drets de patronat i sepultura, 1721; Excomunions, 1560; Expedients. Matrimonis, 1576; Expedients. Obres, 1595; Expedients. Patrimonis, 1757; Immunitat eclesiàstica, 1755; Llibre de marmessories i difunts, 1625; Ordres, 1402; Plets. Associacions, 1713; Plets. Deutes, 1564; Plets. Obres pies, 1534; Processos, 1560; Processos. Arrendaments, 1592; Processos. Butlla de Santa Croada, 1588; Processos. Comissió apostòlica, 1515; Processos. Nombraments. Erecció d'altars, 1619; Processos. Parròquies, 1704; Processos. Subsidis, 1617; Processos. Varis, 1559; Tribunal de Croada. Subsidi i excusat, 1563; Varis, 1761; i Visites pastorals, 1383 (91-132). Encara tenim una pàgina de mostra d'ordenació cronològica i una d'ordenació tipogràfica, del CD (133-134) i la concordança de signatures (135-137). A partir d'ací, *Catàleg de pergamins* [que, per ventura, segur que no és una sèrie ‚fictícia', 141, línia 2 del text, sinó ‚factícia'], dels 474 pergamins amb 490 documents, el primer dels quals és datat el 1289, escrits en llatí o en valencià, amb una sola excepció castellana, la del núm. 364; la diversitat de procedències es reflecteix en la varietat de tipologies documentals (141-150), extrem constatable en el regest de cada un (151-243). Segueix mostra de les taules dels regests (244-247) i vocabulari (248-250) [i resta una pregunta: la manca de pergamins antics relatius a la institució episcopal valentina vol dir que el fons de pergamins d'aquest AD fou víctima d'alguna maltempsada com la de la Guerra de la Independència o de la revolució del 1936?]. — J. P. E. [20.858

Provincia de las Escuelas Pías de Valencia, dins «Archivum Scholarum Piarum», XXIX/n. 57 (2005), 130-133.

Arxiu dividit en tres grans seccions: Cúria Provincial; Comunitats i Col·legis de la Província; i Persones de la Província; però cap de les sèries de les dites seccions no indica la data en què comença la documentació més antiga. — J. P. E. [20.859

VIC

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *L'antic "Ordo nubentium" gal·licà i les seves adaptacions romano-franques d'època carolíngia*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXIX (2004), 75-88.

El dit *Ordo* és conegut per només quatre manuscrits, un dels quals és el *Sacramentari de la Catedral de Vic*, de Vic, ACapitular, ms. 66(XLVIII), ff. 73v-76v, del 1038, escrit per Ermemir Quintilià per ordre del bisbe Oliba; el contingut del dit *Ordo* vigatà és resumit a les pàgines 79-80, i el text transcrit amb el dels altres (83-85); la font de tots és el *Liber Ordinum* episcopal del monestir de San Martín de Albelda, a La Rioja, ara a Silos, Archivo Monástico, ms. 4. — J. P. E. [20.860

Carles PUIGFERRAT I OLIVA, *Els registres d'extremuncions i sepultures de l'arxiu del capbreu de Vic (ABEV), una font molt valuosa per a la demografia i la història de la medicina,* dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina I de la Ciència», XLIII (2005), 65-80.

L'autor dedica el seu treball a presentar l'arxiu de referència, integrat a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic pel dr. Eduard Junyent, explorat per Antoni Pladevall quan estudià la família vigatana dels March i pràcticament descobert i reivindicat en la seva autèntica importància per Robert-Henri Bautier en un article sobre la pesta des del 1348 al 1371 publicat a França el 1988, després publicat a Vic el 1990. «Es tracta dels registres d'extremuncions, sepultures, novenaris, caps d'any i altres celebracions que duia a terme la comunitat de preveres beneficiats de la catedral de Vic» (65). El fons conté, a més, 1830 pergamins datats entre 1200 i 1678, consuetes, llibres d'aniversaris, registres de propietats, llibres de comptes, escriptures de censals i pensions, correspondència, documents sobre fundacions i causes pies. Els registres pròpiament dits comencen l'agost del 1348, i no sens causa. L'autor en descriu sumàriament els volums i en detalla a grans trets el contingut: qui els escrivia, les dades de les cerimònies i a voltes la data de l'òbit del difunt, llur àmbit territorial, els tipus d'anotacions (uncions, sepultures simples i generals, serveis de gràcia), informació sobre difunts o malalts (nom, edat, professió, tractament, residència) i altres informacions (burgs, barris, carrers, portals, oficis, etc.). L'autor valora molt positivament l'arxiu com a font per als estudis demogràfics, no sense assenyalar els seus punts febles, i transcriu algun text d'una consueta interessant per a l'estudi de les mentalitats i els costums funeraris de la ciutat de Vic. Pondera també el «petit tresor de dades sobre la història de la medicina» que conté, sobretot en relació amb la pesta. En recomana l'estudi intensiu i assenyaladament l'encreuament de les seves dades amb les d'altres sèries del mateix arxiu, feina ingent però no pas impossible, que algú hauria d'abordar abans que vingui l'investigador estranger de torn a estranyar-se perquè no ho fem els catalans. — J. de P. [20.861

Beth GALÍ, *El nou edifici del Museu Episcopal de Vic*, dins «Quaderns del Museu Episcopal de Vic», I (2005), 11-17.

Josep M. TRULLÉN I THOMÀS, *Museologia i història de l'art. El nou projecte museològic del Museu Episcopal de Vic*, dins «Quaderns del Museu Episcopal de Vic», I (2005), 19-43.

Mireia MESTRE CAMPÀ, *La conservació preventiva en el projecte del Museu Episcopal de Vic*, dins «Quaderns del Museu Episcopal de Vic», I (2005), 45-63.

El nou ME de Vic no sols conserva les col·leccions que l'han col·locat entre els millors del món en el seu gènere, ans encara les dites col·leccions, llur conservació i exposició a la vista del públic han estat tingudes en compte a l'hora d'elaborar el projecte museístic que s'ha materialitzat tant en el conjunt de l'edifici com en cada una de les seccions, tal com exposen els tres títols que encapçalen la present notícia bibliogràfica, extrem subratllat per les corresponents fotografies i dibuixos, també per algunes de les pàgines finals 163-175. — J. P. E. [20.862-20.863-20.864

Lluïsa AMENÓS, *Hostiers i neulers medievals del Muesu Episcopal de Vic*, dins «Quaderns del Museu Episcopal de Vic», I (2005), 91-113.

El present article es basa no sols en els exemplars d'hostiers conservats a l'AE de Vic, ans també en els d'altres col·leccions, com els dels museus diocesans de Tarragona i de Barcelona, de Solsona i de Lleida i en algun d'existent en col·leccions privades. Són reportades no sols les inscripcions de tipus teològic impreses en les hòsties, ans també la signatura d'algun dels menestrals conservada en qualque peça (96-97). En cada un dels exemplars del ME de Vic descrits en la segona part consten les respectives inscripcions de tipus teològic (100-110). — J. P. E. [20.865

LLOCS DIVERSOS

Elsa ALVAREZ FORGES, *Índex d'*Arxius. Butlletí del servei d'Arxius, *números 1-41 (1993-2004)*, Hivern del 2005, 28 pp.

Una primera part dóna per ordre alfabètic d'autors, les col·laboracions signades sobre temes monogràfics, per exemple, el de Josep Baucells i Reig, *'Esposalles' de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona: un fons documental únic (1451-1905)*, publicat en el núm. 35 (2002), 1-2; són cent set col·laboracions, moltes de les quals de la nostra temàtica (1-3); la segona part ofereix, per ordre alfabètic de comarques, seus dels AHC, o dels municipals, allò que en els quaranta-un fascicles ha informat sobre temes diversos, el primer dels quals són els arxius; alguns d'aquests temes poden contenir documentació recaient en el nostre camp, com el d'*Administració reial i senyorial* (8), *Patrimonials* (11); hi ha encara taula de topònims (13-19), d'*Agenda i crònica* (19-24) i de *Bibliografia. Autoritats* (24-27). — J. P. E. [20.866

«Arxius. Butlletí de la Subdirecció general d'Arxius», núms. 42 (primavera 20005), 20 pp; i núm. 44 (tardor 2005), 24 pp.

El núm. 42 ens informa de l'ingrés a Ripoll, AHC, de tot el fons documental de l'ajuntament de Planoles, que abraça els anys del 1768 ençà (14); el núm. 44 posa en coneixement del públic lector que ha estat reinventariat l'arxiu de l'Hospital de Pobres de Figueres, de l'AHC, amb documentació des del 1451 (13); i que ha ingressat a l'Arxiu Històric de Girona el *Liber apocarum Generalis Cataloniae*, dels anys 1395-1410; havia estat adquirit pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (14). — J. P. E. [20.867-20.868

Il ricordo del futuro. Gioacchino da Fiore e il Gioachimismo attraverso la storia (Comitato Nazionale per le Celebrazioni dell'VIII Centenario della morte di Gioacchino da Fiore), a cura di Fabio TRONCARELLI, Bari, Mario Adda Editore 2006, 438 pp.

[D'aquest esplèndid volum n'hem donada notícia entre les notícies bibliogràfiques sobre Ramon Llull i Arnau de Vilanova; excepcionalment, entra de nou en la nostra bibliografia no pas perquè Joaquim de Flore tingués alguna relació coneguda amb Catalunya, sinó perquè no totes les notícies que dóna sobre les obres dels dits volums són prou sòlides o completes]. El llibre té dues parts ben clares: una d'estudis sobre moments particularment significatius de l'herència escrita de Joaquim de Flore en la seva successió cronològica dins la història europea i una altra de descripció i anàlisi de manuscrits. Trobem en la primera part algunes exposicions que indirectament poden representar quelcom per al tema d'aquest anuari, com els de Damien Ruiz, *Hugues de Digne provençal, franciscain et joachimite* (80-86); Franco-Lucio Schiavetto, *Dalla 'grande speranza' al 'gran rifiuto'. Gioacchino da Fiore e gli Ordini Mendicanti nella seconda metà del Duecento* (87-95, amb pàgines dedicades a fra Pèire Joan [Oliu]); André Vauchez, *Avignon et le joachimisme* (99-105); i les pàgines que ens toquen més directament: Cesare Vasoli, *Pierleone Leoni da Spoleto e Gioacchino da Fiore* (135-143). La segona part analitza cinc manuscrits que ens afecten directament: els de Roma, Corsiniana 40.E.3 (ms.1256) (300); de la mateixa bibliote-

ca, 44.A.3 (ms. 1362) (305); de Carpentras, Bibliothèque Inghimbertine, ms. 336 (318); el de Roma, Collegio dei Carmelitani, III Varia 1 (352); i Ciutat del Vaticà, BAV, Vat. lat., 5732 (358); i un, que ha d'ésser ací recordat per la seva localització a València durant tota l'edat moderna, ara a la Biblioteca Universitària de la mateixa ciutat, ms. 694 (292). [Les informacions dedicades a cada un dels cinc que ens afecten directament no són sempre encertades o completes en parlar de còpies d'autors nostres raó per la qual intentaré d'aportar algun complement; quant al primer dels dos Corsinians, descrit per primera vegada en les pàgines d'aquest anuari, VI (1987), 299-303, les lletres que acompanyaven el *De mysterio cimbalorum*, ací transcrites, tenen un títol col·lectiu que no és *Litterae*, ans *Tractatus epistolarum christini ad principes catholicos et precones* (cf. Vat. lat. 3824, f. 98b; i «ATCA», XI (1992), 15) i la referència completa a l'edició de Joaquim (no I.) Carreras Artau ha d'ésser «Estudios Franciscanos», 49 (1948), 79-94 i 392-403; quant al segon dels Corsinians, també descrit en les pàgines d'aquest anuari, IX (1990), 9-12, descripció que, si hagués estat tinguda en compte, s'haurien evitat errors indignes tant de Ramon Llull com del bell volum sobre *Il ricordo del futuro*; trobem, en efecte, en la primera columna: «[*Indice dei capitoli del volume*] / c. 1ra. *Inc.*: Aci començant les rubriques del libre de marauelles...»; aquest índex diu prou clar que no és el de tot el volum, ans només el del *Llibre de meravelles*; de més a més, no es troba a la ‚c[arta] = foli' 1ra., ans en el f. XIIIa; i ‚començant' és ‚començan' i ‚libre' és ‚libra' en el manuscrit; seguim la descripció: «Raymundus Lullus, *Vida de s. Silvestre papa* / c. 17ra...»: l'autor de la vida de sant Silvestre papa no és Ramon Llull ans Giacomo da Varazze, *Legenda aurea*, en concret del capítol sobre sant Silvestre traduït al català, present en les edicions de la dita *Legenda* en llengua catalana tant de Kniazzeh com de Rebull, tal com consta a l'«ATCA», IX (1990), 10; text que en el manuscrit Corsinià no comença en el f. XVIIra, ans en el VIa. Els quatre llibres (*Fèlix de meravelles*, *Llibre contra anticrist*, *Lògica del Gatzell*) i els dos fragments d'obres lul·lianes (*Arbre de filosofia desiderat* i *Taula general de totes sciències*), no tenen cap indicació d'haver estat publicats, quan la meva descripció acabada d'indicar assenyala per a cada un la o les edicions integrades en la *Bibliographia lulliana* de Rudolf Brummer o la o les posteriors, si s'escau d'haver-n'hi. [Aquesta és unamostra de com es poden corregir o completar les informacions sobre els manuscrits presentats en les seves pàgines]. — J. P. E. [20.869

Sigles o abreviatures emprades en les precedents Notícies bibliogràfiques*

«Actes lul·lianes» = «Actes de les Jornades Internacionals Lul·lianes "Ramon Llull al segle XXI». Palma, 1, 2 i 3 del 2004. Edicio a cura de Maria Isabel Ripoll Perelló (Col·lecció Blaquerna, 5), Barcelona i Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears 2005, 358 pp.

* Ultra les anteriors abreviatures i sigles per a obres individuals, les anteriors *Notícies bibliogràfiques* utilitzen abreviatures comunes, com A = Arxiu, B = Biblioteca (BC = Biblioteca de Catalunya; BU = Biblioteca Universitària), C = Comarcal (o Comunale), E = Estatal, G = General, H = Històric, M = Municipal (o Médiathèque), N = Nacional, P = Parroquial.

Cada notícia és signada per J. de P. (Jaume de Puig i Oliver) o J. P. E. (Josep Perarnau i Espelt), que també és autor de les dues taules següents.

«I Congrés Jueus» = «Actes del I Congrés per a l'estudi dels Jueus en territori de llengua Catalana. Barcelona-Girona. Del 15 al 17 d'octubre de 2001», Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona 2004, 326 pp.

«IV Reunió Arqueologia Cristiana» = *IV Reunió d'Arquelogia Cristiana Hispànica. Les ciutats tardoantigues* d'Hispania*: Cristianització i topografia*, (València, 8, 9 i 10 de Maig de 2003. Edició a cura de Josep M. GURT i Albert RIBERA (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica, IX), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2005, 528 pp.

«XVII Congrés Corona» = «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta.* Barcelona, Poblet, Lleida», Barcelona, Universitat de Barcelona 2003, Volum I: 634 pp.; Volum II: 910 pp.; Volum III: 1102 pp.

Església, societat i poder = Església, societat i poder a les terres de parla catalana. «Actes del IV Congrés de la CCEPC. Vic, 20 i 21 de febrer de 2004». Directora de l'edició: Lourdes PLANS I CAMPDERRÓS (Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 3), Valls, Cossetània Edicions 2005, 864 pp.

Llull-Kues = Ramon Llull und Nikolaus von Kues: Eine Begegnung im Zeichen der Toleranz / Raimondo Lullo e Niccoló Cusano: Un incontro nel segno della Tolleranza, herausgegeben von / a cura di Ermenegildo BIDESE, Alexander FIDORA, Paul RENNER (Instrumenta Patristica et Mediaevalia, 46. Svbdidia Lulliana, 2), Turnhout, Brepols 2005, XII i 300 pp.

Carlo LONGO, *Magister Raimundus. Atti del Convegno per il IV Centenario della Canonizzazione di San Raimondo de Penyafort (1601-2001)* (Dissertationes Historicae, XXVIII), Roma, Istituto Storico Domenicano, 2002, 210 pp.

Mallorca Bisanzio = Mallorca y Bisancio. Coordinación editorial y de ayudas Rafael DURÁN TAPIA, Palma de Mallorca, [Asociación Amigos del Castillo de San Carlos], 2005, 204 pp.

Marché Terre = Le marché de la terre au Moyen Âge, sous la direction de Laurent FELLER et Chris WICKHAM (Collection de l'École française de Rome, 350), Rome, École française de Rome 2005, 672 pp.

«Misc. Guglielmi» = Ariel GUIANCE, Pablo UBIERNA (eds.), *Sociedad y Memoria en la Edad Media*. «Estudios en homenaje a Nilda Guglielmi», Buenos Aires, Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas 2005, 400 pp.

«Misc. Veny, 6» = «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, L. Miscel·lània Joan Veny, 6», Montcada i Reixac, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2005.

«Misc. Veny, 7» = «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, LI. Miscel·lània Joan Veny, 7», Montcada i Reixac, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2005.

Sylloge Barcinonensis = Sylloge Epigraphica Barcinonensis IV (Cornucopia. Repertoris i Materials per a l'Estudi del Món Clàssic, 9), Múrcia, Tabularium 2002, 140 pp.

TAULA D'ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ÀGER
Arxiu Històric Jaume Caresmar 930
Antic Arxiu de la Col·legiata 988

AGGSBACH
Stiftsbibliothek
Manuscrits 597

ALACANT
Arxiu Municipal 1078
Provisiones 1084
Cabildos 1084
Arxiu de Santa Maria 899

ALCOI
Arxiu Municipal 1078
Visita de residència 1682 898

ALGUER, L'
Archivio Storico Capitolare 1054
Giunta Capitolare 900
Archivio Storico Comunale
Llibre vell de l'Alguer 899
Archivio Antico 899

ALTAFULLA
Arxiu Municipal
Fons Martí d'Ardenya 900

ALZIRA
Arxiu Municipal
Padró primer 964

AMIENS
Bibliothèque Municipale 1097

ARBECA
Antic Arxiu dels Cardona 859

ARENYS DE MAR
Arxiu Històric Municipal Fidel Fita 937
Notaris d'Arenys 937
Notaris de Canet 937

ARGENTONA
Arxiu Municipal
Plets sobre delmes 973

AVIÀ
Arxiu Parroquial 886
Arxiu de Cal Mas 886

ÁVILA
Archivo del conde de Orgaz 858

AVINYÓ (AVIGNON)
Médiathèque Municipale (abans Musée Calvet)
Manuscrits 817, 1046, 1047

BALAGUER
Arxiu Històric Comarcal 931

BANYS, ELS
Arxiu Municipal
Fons Billaud 946

BARCELONA
Arxiu Reial (ACA) 668, 670, 750, 753, 763, 784, 838, 844, 858, 899, 906, 943, 947, 950, 955, 956, 958, 965, 997, 1032, 1033, 1051, 1052, 1091-1092, 1093
Casa reial
Còdexs 1043, 1049
Cancelleria
Registres 827, 834, 904, 905, 908, 918, 923, 924, 929, 934, 935, 936, 940, 941, 943, 947, 956, 959, 960, 964, 972, 973, 992, 999, 1003, 1028, 1030, 1034, 1035, 1043, 1051, 1079, 1092
Cartes Reials Diplomàtiques 918, 1028, 1030, 1031
CRD Ferran I 943
Arxiduc Carles 1079
Memorials 1043
Pergamins 986, 998, 1030
Processos en quart 921
Vària de Cancelleria 1092
Batllia General de Catalunya 568
Registres 914
Capbreus 755
Antic Arxiu Reial 568-569
Reial Patrimoni 826, 910, 925, 931, 970, 972, 1043, 1092
Liber Patrimonii Regii 972

Liber Feudorum Forme Minoris 972
Batllia General de Catalunya 910, 939
Coronatge i Maridatge 931
Mestre Racional 824, 918, 920, 924, 1035
Codex Diplomaticus Sardiniae 899
Reial Audiència 942, 1067, 1081
Conclusions civils 908
Acordades 941
Consell d'Aragó 912, 965, 969, 1063, 1065, 1069, 1072, 1073, 1074, 1075, 1077, 1078
Secretaria de València 969
Generalitat 899, 957, 970, 1051, 1054
Dietari 1072, 1079
Còdexs 1048
Drets del General 957
Llibres de la Taula de la Bolla 957
Lletres trameses 912
Braç militar 926
Ripoll 785, 788, 982, 984, 1048, 1093
Liber sancti Iacobi 982
Sant Cugat 1041
Llibre Blanc de Santes Creus 916
Monacals d'Hisenda 820, 1028, 1084
Sant Benet de Bages 937
Llibres de cort 937
Notaris 937
Sant Feliu de Guíxols 917
Pergamins de Montalegre 820
Ordes Militars. Templers
Armari 24 993
Sant Joan de Jerusalem 992, 1093
Mercè. Còdexs 1091
Patrimonials
Marquesos de Monistrol d'Anoia 903
Fons Queralt 1094
Fons notarial 933
Notaris de Llavaneres 937
Notaris de Mataró 937
Notaris de Vilassar 937
Còdexs 1028-1029
Fragments 985
Miscel·lània 1064
Documents en àrab 995
Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB) 784, 913, 1048
Libri Antiquitatum Sedis Barchinone 982
Crònica exemplària 862, 863, 1067
Esposalles 1108
Notaria capitular 910
Contractes matrimonials 910
Extravagants 1031
Llibre dels morabatins 904
Capses Mitjavila-Morey 905
Llibre d'obra 970
Protocols notarials 434-568, 1045
Còdexs 956, 997, 1018, 1041
Pergamins 998
Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB) 822, 906
Visitationum 951, 956, 1028
Gratiarum 1029
Registre d'ordenacions 938
Pergamins 998
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) 668, 906, 910, 912, 913
Consell de Cent 820, 904, 905, 908
Corts 1072
Lletres closes 912, 1054, 1079
Llibres del consell 904, 907, 909
Fogatges 904, 909, 910
Registre de deliberacions 906, 909, 910, 911, 912, 1054
Registre d'ordinacions 909
Consellers 820, 907, 909
Processos 911
Miscel·lània 904
Al·legacions jurídiques 907
Inventaris 1050
Lletres reials originals 1051
Lletres comunes originals 904
Manual de novells ardits 905, 910
Llibre de les solemnitats 905
Crònica del racional 905, 1035
Arxiu del Veguer 904
Consolat de Mar 907
Costums i tradicions religiosos 913
Còdexs 1051-1052
Manuscrits B 1077
Pergamins patrimonials 987
Protocols notarials 434-568
Gremis
Fusters 911
Mercers 907
Baronies de la ciutat 923
Documentació personal. Ignasi de Janer 1089
Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) 434-555, 654-655, 820, 904, 905, 906, 910, 911, 912, 999, 1045, 1052, 1067, 1069, 1074, 1094
Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu
Notaris 911, 1045

Arxiu de la Província Franciscana de Catalunya
Fons de Sant Celoni 950
Arxiu de la Província Caputxina de Catalunya 586, 936
Arxiu Provincial de l'Escola Pia 1095
Antic arxiu del gremi de ferrers-manyans 907
Biblioteca de la Universitat 943
Manuscrits 589, 863, 903, 997, 1047, 1056, 1094
Fons de la Universitat de Cervera 1083
Biblioteca de Catalunya 668, 899, 1077
Manuscrits 599, 798, 817, 832, 837, 842, 871-873, 950, 985, 986, 988, 998, 1033, 1040, 1041, 1044, 1051, 1061, 1086, 1094
Fragments 985
Manuscrits de Música 1083
Registres 907
Arxiu Històric
Inventaris 911
Patronat de Vallfogona 1093
Fons antic 912, 987
Fulletons Bonsoms 652, 676, 907, 912, 1072, 1077
Fons Ferran de Sagarra 898
Biblioteca Episcopal del Seminari
Manuscrits 598, 798
Herència del bisbe Josep Climent 1085
Fragments 985
Edicions del Quixot 1095
Biblioteca del Museu de Ceràmica 908
Institut Cartogràfic de Catalunya 1094-1095
Antiga biblioteca dels carmelitans de Sant Josep 1094
Reial Acadèmia de Bones Lletres 889
Ateneu Barcelonès
Clavaria 907
Museu d'Arqueologia de Catalunya 978
Museu d'Història de la Ciutat 978

BELLPUIG DE LES AVELLANES
Biblioteca
Memorias del monasterio 913
Notícia dels individuos... 913

BERGA
Arxiu Històric Comarcal 886
Arxiu Parroquial 886

BERKELEY
University Library. Robbins Collection
Speculum fratrum... de Mercede 1091

BERNKASTEL-KUES
Biblioteca del St. Nikolaus Spital
Manuscrits 1016, 1017, 1021

BESALÚ
Arxiu del mas Costa 914

BLANES
Arxiu Municipal
Llibre de la Universitat 914

BRUXELLES
Bibliotheca Bolandiana 1097

CALAF
Arxiu Parroquial
Llibre de distribucions de misses 945
Llibre de distribucions per estaca 945

CALDERS
Arxiu Parroquial Sant Vicenç
Consueta 952-953
Fragments notarials 953, 1049
Papers esparsos 953

CÀLLER (CAGLIARI)
Archivio di Stato
Notaris 915
Antico Archivio Regio 1092, 1093
Archivio Comunale
Manuscrits 1032
Sezione antica 915
Fondo Aymerich 1060
Documents hebreus 997
Antiga Biblioteca de Bartomeu Gerp 1060
Archivio della Curia Arcivescovile 1067
Inventaris 1069
Archivio Provinciale dei Frati Minori 1067

CAMBRIDGE
University Library
Plecs de nadales 1091

CAMPOS D'ARENÓS
Archivo Parroquial 1096

CARDONA
Arxiu Parroquial 886

CARPENTRAS
Bibliothèque Inghimbertine
Manuscrits 1023, 1097, 1098, 1109

CASTELLBÓ
Antic Arxiu Col·legiata 791

CASTELLÓ D'EMPÚRIES
Arxiu Municipal
Microfilms d'Empúries de l'AD Medinaceli 952

CASTELLÓ DE LA PLANA
Arxiu Municipal 887
Llibres del consell 916
Cort de justícia 916
Vàlues de la peita 916, 996
Judiciari 1080
Judiciari del mostassaf 916
Compres e vendes 996
Justícia 996
Notaris 916, 1033
Arxiu Provincial
Notaris 1085
Arxiu Parroquial 1096

CERET
Arxiu Municipal
Fons parroquials 946

CERVERA
Arxiu Històric Comarcal 931
Fons municipal de Cervera 920
Consells 919
Cartes Reials 919
Llibre de privilegis 920
Clavaria 919
Memorials 919
Protocols notarials 919, 953, 1074
Documents hebraics 1001, 1002
Bíblia de Salomó ben Adret 1002
Pergamí procedent de cobertes 1002

CIUTADELLA (MENORCA)
Arxiu Municipal
Llibre de consells 838

CIUTAT DEL CAP (ÀFRICA)
Biblioteca Nacional
Manuscrits 1052

CIUTAT DEL VATICÀ
Archivio Segreto Vaticano 834, 858, 929, 987
Segreteria di Stato
Spagna 1079
Fondo Camerale 965
Reg. Aven. 1042
Biblioteca Apostòlica Vaticana
Borgh. 1031
Ottob. lat. 1017, 1097
Pal. lat. 647-649, 804, 1024
Reg. lat. 788, 1097, 1098
Vat. lat. 983, 1023, 1033, 1045, 1051, 1109
Haebr. 1005
Arxiu de la Congregació dels Sants 1095

CLERMONT-FERRAND
Bibliothèque Municipale
Manuscrits 1046

CLEVELAND
Museum of Art 890

COPENHAGUE
Kongelige Bibliotek
Pergamins de Girona
Documents d'Osor 943

CAMPOS D'ARENÓS
Archivo Parroquial 1096

CULLA
Arxiu Municipal
Llibres patrons de les vàlues dels sitis 921
Llibres patrons de lliures peiteres 921

DUBROVNIK
Arxiu de la Ciutat
Fons Caboga 1100-1101

ÉCIJA
Antiga biblioteca dels jesuïtes 1034

ELNA
Antic Arxiu de la Catedral 784

EL ESCORIAL
Biblioteca del Monasterio
Manuscrits 588, 596, 599, 607-615, 781, 787, 997, 1022, 1041, 1042, 1049, 1051

ELX
Arxiu Municipal
Còdex d'Elx 923
Manual de consells 923
Secció H 923

ESTOCOLM
Museu Nacional
Manuscrits 1041

FERMO
Biblioteca Civica
Manuscrits 1099

FIGUERES
Arxiu Històric Comarcal
Hospital de Pobres 1108

FILADÈLFIA
Museu (?)
Retaule d'Enviny 972

FLORÈNCIA
Biblioteca Nazionale Centrale
Manoscritti Panciatichiani 1100
Biblioteca Riccardiana
Manuscrits 637
Biblioteca Medicea Laurentiana
Impresos del s. XVI 1100

FRIBOURG
Bibliothèque des Cordeliers
Manuscrit de s. Vicent Ferrer 817-818
Incunables 1090-1091

GENOVA
Biblioteca Civica
Conservazione e Raccolta locale 1022

GIRONA
Arxiu de la Catedral (ACG) 746-747, 750, 755, 764, 784, 910
Sagristia segona 754
Llibre de l'obra 924
Pia Almoina 754
Pergamins de l'Hospital 754
Manuscrits 1056, 1098
Arxiu Diocesà de Girona (DG) 283-384, 747, 750, 753, 755, 925, 950
Llibre verd 332
Cartoral de Carlemany 988
Cartoral de rubricis coloratis 283
Visitationum 921
Libri notularum 283
Manual de col·lacions de beneficis 283
Processos 283
Registrum litterarum 284
Pergamins de la Mitra 925
Causes pies 339
Antic Arxiu de St. Feliu de Girona 754, 762
Pabordia de Juny o de Girona 756, 763
Capbreu de la Ciutat de 1380 756
Fons d'Amer 900
Liber denuntiationum 900
Fons de Castellcir 950
Fons de Sant Feliu de Pallarols 950
Arxiu Històric Municipal de Girona (AHCG) 750, 753, 827, 828, 831, 925
Cartes reials 754, 851-854
Manuals d'acords 754, 926
Llibre verd 924
Llibre d'insaculacions 928
Administració. Correspondència 1077
Pergamins 867-869
Fons de Sant Domènec 926
Arxiu Històric de Girona (AHG) 750, 910, 924, 925, 943, 952
Manuscrits 926
Liber apocarum Generalis Catalonie 1108
Notaris 915, 928
Notaris de Palau sa Tor 957
Notaris de Peralada 1007
Notaris de Rupià 957
Notaris de Torroella de Montgrí 917, 957
Notaris d'Ullà 957
Notaris de la Vall d'Aro 917
Antic Arxiu de la Mercè de Girona 754
Biblioteca Provincial
Manuscrits 743
Biblioteca del Seminari 855
Biblioteca del Casino 743
Museu d'Art de Girona 1038

GÖTTINGEN
Stadtarchiv
Manuscrits 1024

GRASSA, LA
Documentació dels anys 1117-1279 1102-1104

GRENOBLE
Bibliothèque de Municipale
Manuscrits 574

HARVARD
Universitary Library
Incunables 1091

HOSTALRIC
Arxiu vescomtal de Cabrera i Bas 1098

IGLÉSIAS
Archivio Comunale
Manuscrit Breve 1031

IGUALADA
Arxiu Històric Comarcal
Arxiu Parroquial d'Igualada
Ordinacions de la Comunitat de Santa Maria 945
Museu Comarcal de l'Anoia 945

INNICHEN
Stiftsbibliothek
Manuscrits 1017

JANA, LA
Antic arxiu municipal
Llibre de vots i determinacions del consell 929

LICHTENTHAL
Stiftsbibliothek
Manuscrits 1025

LLAVANERES
Arxiu Parroquial 937
Notaris 937

LEIPZIG
Universitätsbibliothek
Manuscrits 804

LIÓ
Bibliothèque Municipale
Manuscrits 1010

LISBOA
Biblioteca Nacional
Mss. hebreus (Bíblia de Cervera) 1001

LLEIDA
Arxiu de la Catedral 899, 1003
Caixó 152 929
Notaris 930
Censos manifestats 930
Arxiu Diocesà 899, 931
Arxiu Municipal de la Paeria 931, 1003
Llibres d'acords 931
Llibres d'albarans 931
Registres 930
Llibres de crims 929, 931
Tribunal de coltellades 930
Pergamins 930
Arxiu Històric
Notaris 929, 931
Arxiu Històric de Protocols 931

LLEÓ
Biblioteca de la Catedral
Manuscrits 781

LLUÇÀ
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932
Llibres d'òbits 932

LONDRES
British Library
Royal 1036
Addit. Manuscripts 781, 998
Egerton 1041, 1065
Sloane 804
Mss. Or. 998
Plecs de nadales 1091
Welcome Library
Manuscrits 645, 646, 1024

MADREMANYA
Arxiu familiar Vidal del Rissec
Pergamins 999

MADRID
Archivo Histórico Nacional 844, 858, 899, 986
Estado 1079
Llibres 969
Inquisición Española 1065, 1070, 1073, 1079
Múrcia 940
Consejos 965, 1078, 1082
Consejos suprimidos 967, 1075
Órdenes Militares 1073
Montesa 895
Fons de Poblet 8
Clero 952, 959
Legajos 1086
Manuscrits 1032
Pergaminos. Merced. Mallorca 1029

Antiguo Archivo de Montserrat de Madrid 1096
Archivo de Asuntos Exteriores
Embajada de Roma 911
Real Academia de la Historia
Fons de Montesa 895
Fons Salazar 1096
Manuscrits 317, 321-322, 781, 858, 899
Caixeta de Martí l'Humà 1039
Archivo Histórico de Protocolos Notariales 1076
Biblioteca del Palacio Real
Manuscrits 967, 1086
Biblioteca Nacional
Manuscrits 645, 839-840, 858, 912, 1034, 1040, 1042, 1067, 1070, 1072, 1079, 1082
Impresos 1061
Biblioteca Universitaria
Manuscrits 781
Museo de la Residencia Calasanciana 1071

MANRESA
Arxiu Històric Municipal
Manuscrits 1032
Notaris 937

MAÓ
Biblioteca Pública
Manuscrits 883, 884
Museu de Menorca 883, 884

MARSELLA
Antiga biblioteca de Sant Víctor 1097

MATARÓ
Arxiu Històric Comarcal
Fons municipal
Municipalitat i Església 1101
Museu Arxiu de Santa Maria
Arxiu del rector 938
Censals 938
Arxiu Municipal
Arxiu Històric 938

MELK
Stiftsbibliothek
Manuscrits 589

MILÀ
Biblioteca Ambrosiana
Manuscrits 838

MONTÁN
Archivo Parroquial 1096

MONTANEJOS
Archivo Parroquial 1096

MONTBLANC
Arxiu Històric Comarcal 955
Fons Queralt 1094
Notaris de Santa Coloma de Queralt 1101
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 971
Quadern de St. Francesc Xavier 1083
Arxiu Patrimonial Monfar 1086

MORELLA
Arxiu Eclesiàstic
Notaris 970

MORVEDRE/SAGUNT
Documentació notarial 1007

MONTSERRAT
Arxiu del monestir 899
Sant Benet de Bages 937
Biblioteca del monestir
Leccionari de Sant Romà de les Bons 985

MUNIC
Bayerische Staatsbibliothek 637, 838
Codices latini Monacenses (Clm.) 589, 645
Codices Hisp. [Cat.] 798

MURAVERA (SARDENYA)
Arxiu Parroquial
Quinque libri 1067

MURI
Biblioteca del monestir
Manuscrits 1025, 1090

MURLA
Arxiu Parroquial 1075

NÀPOLS
Archivio di Stato
Regesti Angioini 1098
Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele II
Manuscrits 1060

NOVA IORK
Museu (?)
Retaule d'Enviny 972
Biblioteca de la Hispanic Society
Manuscrits 987
Jewish Theol. Seminary
Manuscrits 998

NULES
Arxiu Històric Municipal
Manuals de consells 940
Arxiu Parroquial
Racional 940
Notaris 940

OLESA DE MONTSERRAT
Arxiu Municipal
Capítols matrimonials 940
Arxiu Parroquial
Llibres de matrimonis 940

OLOST
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932
Llibres d'òbits 932

OLOT
Arxiu Històric Comarcal 950
Libri/Instrumenta Iudeorum 997
Protocols notarials 750
Notaris de Besalú 940
Notaris d'el Mallol 940
Notaris de Santa Pau 954
Fons Municipal 942
Pergamins 941
Expedients del segle XVIII 941

OLZINELLES
Antic Arxiu Parroquial 951

ONTINYENT
Arxiu Municipal
Manuals de consells 942
Lletres missives 942
Còpies de processos 942

ORIOLA
Archivo Municipal 992, 1078
Actas capitulares 942
Contestador 962
Remates 942
Manuscrits 1032
Documentos varios 942
Archivo de la catedral
Llibre Confraria Sant Salvador 942
Data Confraria Santíssim 942
Libro de cargo y descargo del Santísimo 942
Libro Cofradía Rosario 942
Biblioteca Fernando de Loaces 858

ORISTANY/ORISTANO
Archivio Capitolare
Risoluzioni Capitolari 1060

OSCA (HUESCA)
Archivo Episcopal
Manuscrits 1097

OSOR
Arxiu Parroquial de Sant Creu d'Horta 943
Arxius patrimonials:
del Sobirà 943
Llibre d'actas del mas Sobirà 943
d'Iglésias 943

OXFORD 1002
Bodleian Library
Manuscrits 863, 1026
Mss. Opp. Add. 998
Hunt Donat 2/Neubauer 2.119 1005
Bíblia de Kennicott 1001
Merton College
Manuscrits 804

PALAFRUGELL
Biblioteca Municipal
Fons dels Servites d'Empúries 943

PALADÀ
Arxiu Municipal
Fons parroquial (Confraria del Roser) 946

PALAU SA TOR
Antic arxiu notarial 957

PALERM
Archivio di Stato 811-812, 1034
Regia Cancelleria 1035
Registri di lettere 943
Miscellanea archivistica 943
Spezzoni di Corte Pretoriana 943
Fons Valenza 1099
Archivio Storico del Comune 811-812

Tabulario. Atti del Senato 943
Biblioteca Nazionale
Manuscrits 1041
BCentrale della Regione Siciliana
Manuscrits 1022

PALMA DE MALLORCA
Arxiu del Regne de Mallorca 934, 991
Repartiment de Mallorca 994
Lletres reials 918, 936, 1029
Escrivania de cartes reials 944
Llibre verd 934
Arxiu Històric 933, 934, 935, 936
AT, A.15-F.44 944
Reial Patrimoni 933, 935, 936
Cúria de la Governació 934
Llibre de la cúria del mostassaf 934
Executor 935
Audiència 936
Suplicacions 936
Pergamins 933, 1029
Còdexs 933, 934
Notaris 933, 935, 1058
Llibre d'En Sant Pere 935
Llibre d'En Rosselló 935
Llibres de deutes 934
Llibres de restes 934
Llibre dels drets universals 934
Gran e General Consell 936, 1058, 1078
Extraordinaris dels jurats 935
Extraordinaris d'Universitat 935
Arxiu de la Catedral 918
Actes Capitulars 1038, 1078
Notaris 933
Crisòbol de Manuel II 993
Arxiu Diocesà
Concessos 935, 936
Regestrum litterarum iustitie 1033
Expedients d'ordres 936
Causes de beatificació i canonització 1101
Arxiu Municipal
Antiga Bíblia 1041
Arxiu del convent de clarisses caputxines 936
Biblioteca Pública
Manuscrits 883, 884, 1015
Biblioteca Diocesana 1040
Biblioteca Bartomeu March 855
Biblioteca Particular Trias Mercant 1022
Museu de Mallorca 1101
Museu Diocesà 1041

PARÍS
Archives du Ministère d'Affaires Étrangères 1073
Bibliothèque Nationale 1021
lat. 787, 804, 980, 983, 986, 994, 996, 1024, 1041, 1051, 1097, 1098
fr. 1030
esp. 839, 1097
haebr. 1005
Atles català 1036
Rotschild 1041
Département des Cartes et Plans 1068
Fons Léon Cadier dels Regesti Angioini 1098
Bibliothèque Sainte Geneviève 1021
Antiga biblioteca de la Cartoixa de Vauvert 1021

PERAFITA
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932
Llibres d'òbits 932

PERPINYÀ
Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals 947
1 C 949, 1077, 1079
2 B 949
3 E 1/7:44 948
3 E 40/1126 919
124 EDT 129 1067
G237 923
H38-39 923
Extraordinaire de guerres 949
Capbreus 946
Notaris 946
Documentació parroquial de Camprodon 946
Arxiu Municipal
Llibre d'ordinacions 918
Bibliothèque Municipale 946
Cartulaire Roussillonnais 940

PERUGIA/PERUSA
San Domenico
Manuscrit de sant Vicent Ferrer 1047

PIRRI (SARDENYA)
Arxiu Parroquial
Quinque libri 1068

PISTOIA
Codex Pistoiensis 1092

POBLET
Arxiu antic 7
Arxiu actual de l'abadia
Pergamins 7-281
Armari I 944
Armari II 944
Arxiu Ducal de Medinaceli 898

PORTO
Arquivo Distrital 946

PRAGA/PRAHA
Universítni Kníhovna
Manuscrits Lovk. 1021

PRATO
Archivio di Stato
Archivio Datini 1041-1042, 1100

PRATS DE LLUÇANÈS
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932
Llibres d'òbits 932

PRATS DE MOLLÓ
Antic Arxiu Parroquial 1067

PRATS DE REI, ELS
Arxiu Parroquial
Liber vacationum 945
Llibre en el qual estan anotades totes les partides 945
Llibre: Orde de tocar les campanes 945
Llibre de aniversaris 945

PUEBLA D'ARENÓS
Archivo Parroquial 1096

PUIG, EL
Arxiu del Convent Mercedari 1029

PUIGCERDÀ
Arxiu Històric Comarcal 947
Arxiu Municipal de Puigcerdà 945
Llibres de consell 946
Lligall moneda 946
Notaris 945, 948
Documentació de Vila i Vall de Ribes 947
Llibre de privilegis de la Vall de Ribes 947

REINERS
Arxiu Municipal 946
Arxiu Parroquial 946

REUS
Arxiu Històric Comarcal
Comunitat de preveres 947
Biblioteca Pau Font de Rubinat
Manuscrits 854-855

RIPOLL
Arxiu Històric Comarcal 947, 1108
Fons Queralt 1094
Arxiu Històric de Santa Maria
Arxiu antic de Sant Pere 947
Biblioteca Lambert Mata 947
Manuscrits 586, 597, 598, 599, 600-606
Antiga biblioteca del Monestir 645, 788

ROMA
Arxiu de Monserrato
Libro del Consulado de Ripa 1058
Archivio di Stato
Camerale 1058
Collegio dei Notai Capitolini 1057, 1058
Istituto Storico Domenicano 1087
Archivio Carmelitano Sforza Pallavicini
Manuscrits 1023, 1109
Biblioteca Corsiniana
Manuscrits 1023, 1108-1109
Biblioteca Vallicelliana
Manuscrits 891
Biblioteca di Sant'Isidoro
Manuscrits 1017

RUPIÀ
Antic arxiu notarial 957

SALAMANCA
Biblioteca de la Unviersidad
Manuscrits 1041

SALONICA
Inscripcions funeràries d'hebreus catalans 1000

ST. GEORGENBERG (FIECHT/TIROL)
Biblioteca del monestir
Manuscrits lul·lians 1017

SANT BARTOMEU DEL GRAU
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932

Llibres d'òbits 932

SANT BOI DE LLUÇANÈS
Arxiu Parroquial
Llibres de baptismes 932
Llibres d'òbits 932

SANT CUGAT DEL VALLÈS
Arxiu Nacional de Catalunya 776, 1104
Fons Miquel Coll i Alentorn 1104
Fons d'Arquer (Arenys de Munt) 1104
Centre Borja
Arxiu del Palau 1045
Biblioteca Borja 1144

SANT FELIU DE GUÍXOLS
Arxiu Municipal
Obra del moll i mollatge 951
Guerra de Separació 951

SANT FELIU DE PALLAROLS
Arxiu Parroquial
Capella del Roser 952

SANT LLORENÇ DE VILARDELL
Antic Arxiu Parroquial 951

SANT PETERSBURG
Biblioteca de l'Acadèmia de Ciències
Manuscrits medievals en escriptura llatina 1104

SANT ROMÀ DE LES BONS (ANDORRA)
Antic fons litúrgic 985

SANTA COLOMA DE FARNERS
Arxiu Històric Comarcal 943

SANTA COLOMA DE QUERALT
Antic Arxiu Municipal 953
Llibre de resolucions o racional 953
Antic Arxiu Notarial 953

SANTANDER
Biblioteca Menéndez y Pelayo 858

SANTES CREUS
Antic arxiu del monestir 7
Antiga biblioteca del monestir 573, 598

SARAGOSSA
Archivo de la Diputación 899
Archivo Histórico de Protocolos 1004
Archivo de la Seo
Cartoral Major 1033
Archivo Diocesano
Regestra communium 1045
San Juan de Jerusalén 1097
Biblioteca de la Seo 1041
Biblioteca de la Universidad 858

SCALA DEI
Antic Arxiu del Priorat 7

SENAN
Arxiu Municipal 955
Arxiu Parroquial 955

SERRATEIX
Arxiu Parroquial
Llibre de les jurisdiccions 982
Arxiu Patrimonial Santamaria 983

SEU D'URGELL
Arxiu de la Catedral 784, 787-791, 1086
Pergamins de Guissona 928
Notaris 1003
Arxiu Diocesà
Documentació de Vila i Vall de Ribes 947
Biblioteca de la Catedral 1105
Memoria librorum sancte Marie Sedis 1104
Museu Diocesà
Beatus 981
Missale Galcerandi de Villanova 1041

SEVILLA
Biblioteca Capitular y Colombina
Manuscrits 407, 1041
Archivo Ducal Medinaceli
Sección Histórica 921
Ducat de Cardona 860-861
Comtat d'Empúries 952

SIMANCAS
Archivo General
Estado 842, 968, 1069, 1072
Guerra y Marina 1072
Guerra antigua 1079
Guerra moderna 1078, 1082
Suplemento 1082
Secretaría y Superintendencia de Hacienda 1084

SOGORB
Arxiu de la Catedral

Registres 1105
Notaris 996
Arxiu Municipal
Lletres dels jurats 996

SOLSONA
Arxiu Diocesà 886

SORT
Arxiu Històric Comarcal
Fons del Marquesat del Pallars 859

TARRAGONA
Arxiu Històric Arxidiocesà 668
Regestra Negotiorum 947, 970
Parròquia d'Alcover 947
Parròquia de Sant Joan de Valls 970
Parròquia de Senan 955
Monacals i religiosos
Poblet 1050
Arxiu Capitular
Actes Capitulars 1061
Arxiu Històric 1101-1102
Fons Municipal de Tarragona
Acords municipals 956
Comptes de Clavaria 956
Notaris de Santa Coloma de Queralt 953
Biblioteca Pública
Manuscrits 573, 597, 599
Santes Creus 785

TÀRREGA
Arxiu Històric Comarcal
Fons municipal de Tàrrega 1052
Llibres de consells 957
Llibres de comptes de paraires 957

TOLEDO
Biblioteca de la Catedral
Manuscrits 781, 1022
Archivo General de la Nobleza 860
Museo Sefardí 978

TOLOSA DE LLENGUADOC
Archives Départementales de l'Haute Garonne 1053
Bibliothèque Municipale 1091, 1098

TORTOSA
Arxiu Diocesà 844
Arxiu Secret
Comune 958
Causes beneficials 1069
Causes civils 959
Arxiu de la Catedral 959
Còdexs 958, 1093
Notaris 958, 959
Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre 844
Fons municipal de Tortosa 668, 959
Llibre de provisions 922
Llibre d'establiments 922
Llibres de claveria 1008
Pergamins 922
Documents en paper 922
Protocols notarials 844

TRASOBARES
Antic arxiu del monestir 7

TUY
Biblioteca de la Catedral
Manuscritos 781

ULLÀ
Antic fons notarial 957

VALÈNCIA
Arxiu del Regne de València 858, 959
Reial Cancelleria
Registres 942, 963, 965, 1063, 1075
Epistolarum 1075
Reial Patrimoni 963, 972
Reial Audiència 968
Processos 921, 968
Batllia general 962, 996
Mestre racional 962, 963, 995, 996
Justícia civil 960, 962
Justícia criminal 962
Clerecia 929
Llibres d'Ara Christi (el Puig) 945
Convents 997
Llibre de la Batllia de Xàtiva 961
Notaris 960, 962, 964, 967
Arxiu de la Seu de València 834, 838, 959, 1075
Manuscrits 1041
Cedula antiqua receptionum... Sedis Valentie 965
Llibres d'obra 970
Arxiu Diocesà de València 834, 965
Inventari del fons històric 1105
Catàleg de pergamins 1105
Arxiu Municipal de València 838, 959, 1065

Manuals de consells 960, 963, 967, 968, 1046, 1075
Cartes reials 968
Lletres missives 961, 1048, 1063, 1075
Qüerns de provisions 1046
Capitulars i actes 969
Claveria comuna 961
Llibre de certificcions del racional 1046
Eleccions 969
Clams 963
Casa de les Repenedides 965, 1046
Llibres d'aveïnaments 967
A-43 996
Biblioteca
Fons Serrano Morales 1085
Biblioteca de la Universitat 858, 1071, 1075
Manuscrits 1047, 1051, 1064, 1065, 1075, 1076, 1087, 1109
Biblioteca Municipal de València 858
Biblioteca Valenciana
Fons Nicolau Primitiu 1075
Arxiu i Biblioteca del Col·legi del Patriarca 858, 965
Notaris 962, 964, 997
Arxiu de la Província de Dominics 858
Arxiu Provincial de l'Escola Pia 1106
Arxiu del Baró de Llaurí 965

VALLBONA DE LES MONGES
Arxiu del monestir
Índex vell 954
Llibre verd 954
Còdex de Blanca d'Anglesola 954

VALLDEMOSSA
Antiga biblioteca de la Cartoixa 1040

VALLS
Arxiu Històric Comarcal
Fons de Valls
Consell 970
Clavaria 970
Notaris 970
Pergamins 970
Família Baldrich 971
Arxiu Parroquial de Sant Joan
Llibres de matrimonis 970

VERDÚ
Arxiu Parroquial
Fons de Goigs 1083

VERONA
Biblioteca Capitolare
Manuscrits 781
Oracional de Tarragona 979

VERUELA
Antic arxiu del monestir 7

VIC
Arxiu Capitular 784, 785, 1089
Manuscrits 1107
Armaris 923
Concòrdies 971
Arxiu Episcopal 947, 1089
Visitationum 921
Parròquia d'Alpens 932
Parròquia de Castellcir 1/1 949
Parròquia de Pardines 932
Parròquia de Sant Vicens de Prats 932
Parròquia de Sant Boi de Lluçanès 932
Parròquia de Sant Martí de Sobremunt 832
Parròquia de Sant Pere de Sora 932
Arxius de parròquies del Ripollès 1102
Fons patrimonial de la Coma de Borrassars 1090
Arxiu de la Cúria Fumada 910, 943, 1028
Cúria de l'Oficialat 1028
Arxiu del Capbreu 1107
Arxiu de la Mensa Episcopal 948
Arxiu de la Vegueria 943
Arxiu Històric Municipal
Cartes 971
Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu 971
Biblioteca Episcopal
Manuscrits 1040
Fragments 984, 985
Museu Episcopal 1107, 1108
Manuscrits 862

VILAFRANCA DEL PENEDÈS
Arxiu Municipal
Llibre verd 972

VILA-REAL
Arxiu Municipal
Manuals de consells 996

VILASSAR DE DALT
Arxiu Parroquial
Notaris 937

VINCENNES
Service Historique de l'Armée de Terre 949, 1073

WIEN
Haus-, Hof- und Staatsarchiv
Spanien. Varia 969, 1079
Allgemeines Verwaltungsarchiv Österreich
Harrach, K 349 969
Österreichische Nationalbibliothek
Manuscrits lat. 597, 804

XÀBIA
Arxiu Municipal
Consueta de la parròquia 1087

XÀTIVA
Arxiu de la Col·legiata 965, 973

XIXONA
Arxiu Municipal 1078

XULELLA
Arxiu Parroquial 1075

ZAGREB
Biblioteca Metropolitana
Manuscrits 804

ZUCAINA
Archivo Parroquial 1096

TAULA ALFABÈTICA D'AUTORS I DE TÍTOLS ANÒNIMS

Aquesta taula no inclou els antropònims presents en les pàgines 11-235, que tenen taula pròpia en les 236-281; tampoc els que figuren en les pàgines, 434-555, aplegats en la taula pròpia de les pàgines 556-568. Cal tenir present que aquesta és una taula d'antropònims, no pas de persones, i que, doncs, quan un nom té més d'una referència no necessàriament es pot referir a una persona única.

A la vetlla de la Guerra de Successió... 713
Abadal, Pere 1095
Abadal i de Vinyals, Raimon d' 286, 296, 329, 707, 714, 759
Abadessa de la Trinitat = Villena, Isabel de
Abària, Martí d' 845
Abascal Palazón, Juan Manuel 679, 714
Abat d'Amer 313
Abat de Banyoles 316, 317, 343, 374
Abat de Sant Miquel de Fluvià 313, 317
Abat de Sant Pere de Besalú 313, 316, 357, 372, 373
Abats triennals del monestir de les Avellanes... 913
Abbas Isaac 588, 591, 596
Abbellis (Abella?), família 812
Abelard 630, 635, 810
Abella, Berenguer d' 322, 323, 325
Abella, Francesc 843
Abelló, Elionor 394, 431
Aben Hud 960
Abraham Avigdor 1009
Abraham bar Hiyya 890, 1009
Abraham ben Adret 1015
Abraham Cresques 1094
Abraham Gallipapa 1003
Abraham ha-Leví 1003, 1004, 1007
Abraham ibn Ezra 1009
Abraham Lleó Cohen 1003
Abraham Tortuosus 889
Absalon 1053
Abû 'Abd Allâh... al-Nâs 995
Abû l-Qâsim al-Zahrâwî 1005
Abû-l Walid Hixem 1039
Abû Zakariyya 995
Acadèmia de Sura 998
Accolti, Francesco 831
Accursio, Francesco 832
Acosta, José de 1096
Acta Curiarum Regni Sardiniae 671, 714
Acta Pauli et Theclae 955

Actas de las cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-1363 714
Actes dels Apòstols 817
Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional... Institucions representatives i parlamentàries 714
Adal, família 762
Adam 828, 1011
Adam Alderspacensis 889
Adhuc modicum vobiscum sum, et vado 818, 819
Adimari, Alamanno 966
Adolf bisbe de Pallars 759
Adret Estruc 300
Adrià VI 386, 845, 1061, 1061
Adroer, família 771
Adroer, Miquel 1030
Adroer Tasis, Anna M. 910
Advertencias sobre los edificios de los templos... 857, 875, 881
Aertsen, Jan 795, 1009
Aggspach, Vinzenz 581
Agirreazkuenaga, J. 663, 735
Agobard de Lió 789, 890
Agostí, Antoni 890, 980, 1058, 1094, 1096, 1100
Agramunt, Jacme d' 903
Agramunt, Josep 1065
Agreda, María Jesús de 865
Agrevella, Martí 845
Agüelo Mas, Jordi 903
Aguiar Aguilar, Maravillas 996
Aguilar, Josep Antoni 761
Aguiló, Marià 666, 714, 1067
Agulló, Guillem d' 944
Agustí i Farjas, B. 756, 757
Agustí d'Hipona, s. 407, 411, 412, 414, 418, 420, 423, 424, 584, 587, 623, 787, 795, 810, 813, 815, 818, 879, 987, 1012, 1020
Agustí, Jacint 879
Agustí, Miquel 1068, 1078, 1097
Agustí, Vicent 879
Aicart, F. 767, 785
Akasoy, Anna A. 996
Al-Hakem 1039
Al-Idrisi 994
Al-Mansur 972
Al-Zuhiri 902
Alabau Calle, José A. 692, 714
Alabrús, Rosa Maria 705, 714
Alagón, família 958
Alanyà i Roig, Josep 841-847, 873-881, 924, 958
Alapont Martín, Llorenç 980
Alart, Julià Bernat 784, 940
Alba, escriventa 785
Albalat, Pere d' 990
Albareda, Anselm M 596, 597
Albareda i Salvadó, Joaquim 672, 677, 711, 712, 713, 714, 719, 721
Alberch i Fugueras, X. 750, 756, 757
Alberg, Pere 1059
Alberni, Anna 891, 1052
Alberola Romà, Armando 1084
Alberoni, Giulio 1082
Albert el Gran, s. 408, 418, 570, 644, 648, 808, 1013
Albert de Saxònia 421
Albert, Damià 940
Albert, Jaume 342
Albert, Pere 415, 829, 848, 891
Albert, Ramon 297, 1029
Albert, Ricard 688
Albertano da Brescia 411, 413, 417, 418, 426
Albertí, 883
Albertocchi, 1072
Albertus de Grippeswaldis 645
Albó Selma, Maria 1001
Albó, Miquel 394; Serena, muller 394
Alcina, Llorenç 1059
Alcorà 1018, 1039
Alcoberro, Agustí 1055
Alcover i Sureda, Antoni 592, 790, 897
Alcuí 758, 789
Aldric, Pere 379
Alegre't, Mara de Déu... 1044
Alegret, Joan 866
Alejos Morán, Asunción 960
Alemán, Mateo 842
Alemany, Cristòfor 970
Alemany, Rafael 398
Alemany, Ramon d' 812
Alentorn, Brunissén d' 930
Alexander de Villadei 417, 425, 429, 431
Alexandre III 790, 1103
Alexandre VI 835, 890, 958, 966, 973, 1057
Alexandre VII 966, 1069
Alexandre d'Hales 407
Alexandre, Pedro 877
Alföldy, Geza 977
Alfons I de Catalunya-Aragó 954, 987, 1103; Sança, muller 954
Alfons II de Catalunya-Aragó 366, 993
Alfons III de Catalunya-Aragó 915, 919, 1008, 1031

Alfons IV, Trastámara 694, 709, 715, 833-836, 840, 850, 890, 906, 915, 961, 962, 963, 973, 993, 1049, 1050, 1051, 1099, 1100; Maria, muller 1050
Alfonso X de Castella 991
Alfonso, Pedro 415, 425
Algatzell 795, 1015
Alhazèn 1012
al-Idrisi 961
Aliaga, Isidoro 856-858, 875, 881, 1071
Aliaga, Luis 858
Alighieri Dante 426, 630, 805, 1040
Alió, Bernat 349; Alamanda, muller 349
Aliqua puncta artis generalis 646
Almandal 1036
Almoina del Pa, Seu de Girona 847-851
Almudèver, Onofre 1059
Almuzara, Rosa 1101
Alonso, B. 1070
Alonso Tamba, Anna 906
Alòs, Joan 1076
Alòs, Ramon d' 1029
Alós, Miquel 419; Serena, muller 419
Alsina Roca, José M. 713, 718
Alsius y Torrent, Pere 739
Altarriba, Ponç d' 293, 334-335
Altemir, Ricard 956-957
Altés i Aguiló, Francesc Xavier 985
Altisent, Agustí 8, 10
Alturo i Perucho, Jesús 980, 1064, 1092
Álvarez, Fernando 926
Álvarez Forges, Elsa 1108
Álvarez de Toledo, Fernando 943
Amador de Girona 780
Amador de los Ríos, R. 741
Amalaric 780
Amat d'Oloron 790
Amat i de Cortada, Rafael 903, 913, 1077, 1089
Amat i Junyent, Manuel d' 1086
Ambròs de Milà, s. 587, 787, 983-984
Ambrosi de Saldes 587
Amell i Llopis, Joan 651
Amengual i Batle, Josep 979
Amengual i Bunyola, Guillem Alexandre 1018, 1089
Amenós, Lluïsa 1107
Amer, Pere d' 1029
Amic, Joan 842
Amich i Raurich, Narcís M. 745, 749, 751, 755, 779-785, 979
Amigó, Ramon 915
Amiguet, Jeroni
Amiguet, Maur 877
Amorós, Carles 1060
Amorós, León 386
Amotnas, doctor 679, 714
Amram ben Xeixna 998
An essentia divina sit perfectio infinita intensive 1093
Anatra, Bruno 665
Andor, Bernat 408
Andrés, Domingo 843
Andrés, Joan 1083, 1088
Andrés, Melquíades 582, 1059
Andrés Robres, Fernando 894
Andreu, Antoni 794, 890, 893, 1009, 1091
Andreu, Clara 1101
Andreu, Pere Joan 1088
Andreu Galmés, Jaume 944
Angela de Foligno 888
Angelets de la Terra 948
Angelo Aretino 414
Anglada de Fonteta, memòries 1079
Anglès, Bernat 381
Anglès, Miquel 845
Anglès i Pàmies, Higini 398
Anglesola, família 954
Anglesola, Berenguer d' 341
Anglesola, Berenguera d' 954
Anglesola, Blanca d' 954
Ànima d'Oliver 1039
Anfou, duc d' 1078
Anjou, família 890, 1033, 1035, 1098
Anjou, Carles d' 1034
Anjou, Robert d' 1033, 1038
Anna M. del Santíssim Sagrament 1018, 1022, 1101
Annales Regni Francorum 902
Anníbal 974
Annio da Viterbo 844, 887, 890, 893, 951, 955, 1067
Anoia, Berenguer d' 894
Anselm de Cantorbery, s. 411, 795, 810, 1012
Antín, Yolanda 1004
Antiphona in introitu chori 927
Antiphonarium 781
Antist, Nicolau 929
Antist, Vicent Justinià 1064
Antón Pelayo, Javier 927
Antonio de Cibdad Real 582
Antonio de Sicilia 832
Antonio, Nicolàs 1077, 1085
Anyés, Joan Bta. 1059
Anzizu, Eulàlia 807

Aparici Martí, Joaquim 996
Apocalipsi 818
Apol·linar 902
Apuntes de la vida de D. Erasmo de Gómina... 1089
Aragó, Balasc d' 812
Aragó, Constança, reina de Sicília 1034
Aragó, Constança, casada Montcada 898
Aragó, Ferran, infant 1032
Aragó, Jaume de, cardenal 965
Aragó, infant Joan 794
Aragó, Joana d', comtessa d'Empúries 944
Aragó, infant fra Pere 335, 338, 340, 816, 839, 965, 1034
Aragó, infant Ramon Berenguer d' 298, 302, 305, 306, 348, 381
Aragó, Sanç d' 812
Aragó, Violant, reina de Castella 954
Aramon i Serra, Ramon 837
Aranegui Gascó, Carmen 974
Arant, Alzeas 393, 418
Arbeloa Rigau, Joan Vianney M. 975
Arborea, família 1060, 1093, 1094
Arborea, jutgessa/jutge d' 308, 1031, 1035
Arbús, Samsó 1067
Arce, Josep 1088
Archer, John Perry 986
Archer, R. 1053
Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters 887
Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge 887
Ardena, Oleguer d' 1082
Aricio, Andriolo de 1034
Aricio, Matteo de 1034
Aristòtil 408, 410, 415, 418, 433, 604, 612, 623, 626, 630, 631, 632, 647, 648, 795, 796, 813, 842, 893, 1006, 1012, 1015, 1023, 1034, 1053, 1066
Armangué Herrero, Joan 999, 1032
Armillas Vicente, José A. 710, 714
Arnaldi de Villanova opera theologica omnia 805, 1027
Arnaldus de Cruscadis 1028
Arnall i Juan, M. Josepa 283, 335, 748, 951, 994
Arnau de Castells 790
Arnau Mir de Tost 787, 982
Arnau, bisbe de Galtelli 324, 357, 380, 383, 378, 379
Arnau García, Ramón 1054
Arnold, Johannes 981
Arnós, Bernat 325
Arquer, d', família 1104
Arquilué, S. 756
Arquimbau 762
Arrayas Morales, Isaías 976
Arrivabene, Giorgio 1017
Arrieta Alberdi, Jon 653, 689, 714
Arrigo della Rocca 890
Arrizabalaga, Jon 1027, 1057
Arroyas Serrano, Magín 1105
Arrufat, Alonso 886
Articulació de Tortosa... 844
Artigues, Arnau 379
Asensio, Jaime 879
Aspice quanto marcet 1056
Associació Bíblica de Catalunya 1029
Astor, Pau 843
Astor, Pere 843
Astruc Jacob 997
Atles català 1375 933, 1001, 1036
Ató de Vic 759
Aubigny, 1072
Aureli Prudenci 780
Aurèlia Pia 976
Aurembiaix, comtessa d'Urgell 991
Aureum opus privilegiorum civitatis et Regni Valencie 963
Auvernha, Pèire d' 1005
Avendo Noi 1022
Averrois 425, 632
Avicenna 429, 1015, 1097
Aviè 975
Ávila, Juan de 1070
Avinyó, Joan 429, 430
Avinyó, Teodor 876
Ayala i Cots, Amor 1002
Ayats, A. 948
Aymar, Arnau 1035
Aymerich, Mateu = Eimeric, Mateu
Ayora, Cristóbal 878
Ayora, José 878
Ayora, Juan Antonio 878
Aznar, Atanasio 880
Aznar, Josep 921
Azriel de Girona 1004, 1006
Azzo de'Porci 414

Bac, Bertran des 382
Bac, Huguet des 382
Bac, Ramon des 382
Bacchelli, F. 890
Bacon, Roger 641
Bada i Elias, Joan 886

Badenas de la Peña, P. 902
Badia, Arnau 843
Badia, Lola 400, 401, 619, 640, 1010, 1015
Badia i Homs, Joan 981
Badia i Margarit, Antoni M. 1055, 1056
Baella, Blanca 1094
Baer, Yitzhak 1004
Baiges i Jardí, Ignasi J. 670, 714, 719, 851
Baïzig, Salah 995
Bajet Royo, Montserrat 667, 709, 714, 715, 916
Balaguer, Víctor 715, 741
Balaguer i Merino, Andreu 796
Balasc d'Alagó, família 812
Balastegui i Medina, Anna 1005
Balcem 317
Baldacchini, Lorenzo 1017
Baldini, mètode 1088
Baldiri, Jeroni 812
Baldo degli Ubaldi 414
Baldrich, família 971
Ballart i Postius, C. 284
Balle, Pomet i Aillà 844
Ballester, Joan 889
Ballester, Joan Bta. 875, 1076
Balmes, Jaume 818
Balthasar, Hans Urs von 622
Banegas López, Ramon Agustí 903
Baraut, Cebrià 573, 760, 861, 886
Barba, Ruy 926
Barbaro, Francesco 418
Barbato, Marcello 892
Barberà, J. 747
Barbet, Jeanne 569, 570, 597
Barceló, Carmen 997
Barceló, Joan 878, 879
Barceló, Pere Joan 1082
Barceló Crespí, Maria 936, 962, 1058
Barellas, Esteban 1067
Barlaam i Josafat 1007
Baron, Roger 1026
Barral Altet, Xavier 758, 981
Barraquer i Rubiralta, Gaietà 903, 913
Barreda, Felip 876
Barrio Barrio, Juan Antonio 962
Barrio Gozalo, Maximiano 965
Barrio Moya, José Luis 1076
Barthélemy, Dominique 986
Bartolo di Sassoferrato 414, 645, 832
Bartra, Anna 893
Bartrolí, Jaume 664, 707, 711, 715
Bas, Bartomeu 942
Bas, Narcís 1088
Bas i Galceran, Nicolau 894
Bas Martín, Nicolás 1075
Basili, s. 588
Basili de Rubí 586, 671, 689, 713, 725
Basques de Montblanc, Benet 845
Bassa, Ferrer 966
Bassas i Compte, Joan 972
Bassegoda Nonell, Juan 986
Bassegoda Pineda, Enric 400, 952
Bassegoda, J. 740
Bassols, Joan 794
Bastida, Arnau 398, 429; Joana, muller 398, 429
Bastida, Mateu 943
Bastit, Michel 625
Batalla, Josep 586, 619-635
Batet, Francesc 323
Batlle, Berenguer 341
Batlle de Besalú 343, 357
Batlle, M. del Mar 869
Batlle i Gallart, Carme 791, 895, 904, 1003
Batlle i Prats, Lluís 754
Batllori i Munné, Miquel 596, 805, 806, 892, 895, 1027
Battelli, Giulio 895, 1029
Baucells i Reig, Josep 897, 981, 1108
Bausarenys, Pere 373
Bautier, R. H. 759, 1107
Bayona, En 349, 354
Bayona, Joan 349
Bayona, Robert 349
Beate Thecle legenda 956
Beatus 1105
Beatus de Liébana 981
Beauchamp, Alexandra 1034
Beauvais, Vincent de 418
Beccadelli, Antonio (Panormita) 1050
Beda el Venerable 787, 788
Beinert, Berthold 689, 715
Belenguer Cebrià, Ernest 665, 669, 700, 706, 707, 708, 709, 711, 712, 715, 721, 730
Belisari 902
Belli, Dionís 845
Bellmàs, Jaume de 334
Belloch, Bartomeu 397, 428
Belloch, Pere 428
Bellpuig, Bertran de 812
Belluga, Pere 672, 673, 715, 1069
Bellum vandalicum 902
Bellvís, Guillem de 961
Beltran, Vicenç 836-839
Beltrán Escrig, Julia 1085

Beltrán de Heredia Bercero, Julia 889, 908
Benabis, Linus G. 626
Benet XI 804, 1024, 1025, 1026
Benet XIII 402, 645, 814, 815, 820, 821, 834, 835, 889, 890, 891, 962, 966, 1039, 1042, 1045, 1046, 1048
Benet XIV 1022
Benet XVI 839
Benet d'Aniana 899
Benet, Beatriu 396
Benet, Joan 398
Benet, Josep 886
Benet, Pere 657, 1092
Benet de Sant Joan 410
Beneyto Pérez, Joan 386, 664, 715
Bénézet, Jérôme 923
Bénézet, Michèle 948
Benítez Sánchez-Blanco, Rafael 710, 715
Benito i Monclús, Pere 897, 985, 988
Benlevina Borgonyó 1003
Bensch, Stephen 945
Benús, Joan 925
Berard, Joan 935
Berart, Gabriel 674, 702, 715
Berengarius de Azanuy 1028
Berengarius de Pavo 1028
Berenguer Sunifred de Lluçà 759
Berenguer de Palou 990
Berenguer de Perapertusa 1103
Berg, Dieter 993
Berga, Antoni 357
Berger, Samuel 1029
Bergmans, L. 623, 1011
Bergson, Henri 634
Bermeo, Ochoa de 845, 923
Bermúdez Aznar, Agustí 703, 709, 715
Bernabé Gil, David 968
Bernardí de Siena, s. 1060
Bernardo Paniagua, José M. 963
Bernardus Argentinensis 1104
Bernardus de Ferreriis 1028
Bernardus de Follonario 1028
Bernardus de Trilia 425
Bernardus Peregrini 1028
Bernardus caput scolarum 793
Bernat, fra, abat Banyoles 374
Bernat de Cabrera 914
Bernat IV de Cabrera 914
Bernat de Castellambròs 412, 413, 415
Bernat de Claresvalls, s. 417, 418, 426, 587, 588, 810, 1054
Bernat de Pallars 1103
Bernat de Puigcercós 794, 796
Bernat de la Purificació 880
Bernat de Sant Josep 880
Bernat de Trilla 784
Bernat, Joan 397
Bernat, Patrici 877
Bernat, Silveri 844
Berndt, Rainer 981
Berní, Joan Bta. 1083
Berni, Piero 977
Berno de Reichenau 984
Bertaudus de Sancto Dyonisio 639, 640, 643
Berthelot, Martinen 1008
Bertram, Martin 989
Bertran, Lluís, s. 1047
Bertranpetit, J. 757
Bertran, Andreu 835
Bertran, Felip 876
Bertran i Roigé, Prim 920, 1002, 1043
Bertold de Moosburg 640
Berwick, duc de 1080
Bessat, Pere 845
Betí i Bonfill, Manuel 894
Beumker, Clemens 625
Beuter, Pere Anton 893, 1068, 1096
Bexte, Peter 633
Biard, Joël 623
Bíblia 412, 415, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 605, 614, 743, 813, 817, 829, 983-984, 992, 1003, 1018-1019, 1029-1030, 1041, 1046, 1105
Bíblia de Cervera 1001, 1002
Bíblia de Kennicott 1001
Bíblia del segle XIV 1029
Bibliographie Annuelle du Moyen Age tardif 889
Biblioteca Litúrgica Catalana 855
Bibliotheca Scriptorum, qui res sub imperio Aragonum gestas retulere 1033
Bidese, Ermenegildo 1110
Binimelis, Joan 1058
Biot, mr. 1089
Bisson, Thomas N. 684, 708, 716, 987
Biure, Arnau de 327
Biure, Ramon de 328
Biure, Simó de 328
Blanca, Pere 1057
Blancas, Jerónimo de 675, 716 794
Blanch, Fancesc 914
Blanch y Illa, N. 739
Blanché, Robert 626
Blanchon, Jean-Louis 919
Blanco Lalinde, Leonardo 663

Blanes, Francesc de 393, 405
Blanes, Vidal de 393, 405
Blasco, Asunción 1004
Blasco, Vicent 1083
Blasco i Orellana, Meritxell 998, 1001, 1094
Blasco Ovejero, M. del Mar 999
Blasi i Solsona, Joan 994
Blay, Josep 1088
Blockmans, W. P. 582
Blum, Paul Richard 625
Boadas i Raset, Joan 748, 867, 925
Boades, Bernat 872
Boccaccio, Giovanni 424, 432, 805, 1056, 1057
Boccanegra, Egidio 310
Bochenski, Ignaz M. 626
Bocicaut 890
Bodin, Nicolau Agustí 877
Boeci 408, 412, 413, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 433, 787, 984
Boet, Ramon 924
Bofarull, Francesc de 645, 740
Bofarull, Manuel 680, 716
Bofarull y Brocà, A. 741
Bofarull i de Sartorio, Manuel de 743
Bofill, Francesc 393, 427
Bofill, Jaume 399, 430
Boehner, Philotheus 626
Boespflug, Thérèse 1027
Bohigas Balaguer, Pere 389, 869, 1041, 1044
Boïl, Bernat 596
Boïl d'Arenós, Pere 969
Bolons, Joan 646
Bolós, Jordi 749, 767, 886, 930
Boltani, Piero 892
Bonaventura de Bagnoregio, s. 570, 571, 572, 583, 587, 598, 630, 647, 795, 813, 840, 1036
Bonaventura, Montserrat 866
Bondéelle-Souchier, Anne 1097
Bonet de l'Oli 1003
Bonet, Jaume 1052
Bonet i Armengol, Lluís 913
Bonet O'Connor, Isabel 973
Bonhome, Antoni 393, 427
Bonie, Johannes 996
Bonifaci VIII 1025, 1027-1028, 1046
Bonna del Bosco, Francesco 1099
Bonner, Anthony 628, 795, 1019
Bonnet, Charles 889
Bonnet, Marie Rose 1053
Bonnet, E. 740
Bonillo Hoyos, Xavier 891, 1014
Bonjuà Baona 365; Tolrana, vídua 365
Bonjuhà Benvenist 294, 365, 366, 367, 368, 376
Bonsfills, Antoni 812
Borau, Cristina 992
Borchardt, Karl 966
Bordes García, José 960
Bordet, Robert 955
Bordoy Fernández, Antoni 1011
Borges, Audinet 413
Borgnet, Auguste 648
Borgognoni, Teodorico 1026
Borgonyó, família 1003
Borguny, Pere 1101
Bori, Pau 843
Borja, família 966, 968, 973, 974, 1055, 1056
Borja, Alfons de = Calixt III
Borja, Felip de 968, 1070
Borja, Francesc de, s. 974, 1026, 1063
Borja, Joan de 1057
Borja, Roderic de = Alexandre VI
Borja Llançol de Romaní i Montcada, Joan 974
Borja Llançol de Romaní i Montcada, Pere-Lluís 974
Borja i Navarro d'Alpicat, Joan de 974
Borolus, Mattheus 1061
Borràs, Josep 1088
Borràs i Feliu, Antoni 669, 716, 1045, 1104
Borrassà, Guillem 307
Borrassà, Lluís 1038
Borrell, comte 765
Borrell II, comte 980
Borrell, Bartomeu 396, 408
Borrell, Jeroni 396, 408; Joana, muller 396, 408
Borrell i Sabater, Miquel 937
Borró, Pere 919
Bortolotti, L. 890
Bosc, Bartomeu 381, 422
Bosc, Joan 424
Bosc, Ramon de 380, 381, 382
Boscà, família 8
Boscà, Francesc 904
Boscà i Almogàver, Joan 1059, 1060
Boscà, Joan Francesc
Bosch, Alfred 1036
Bosch, Andreu 652, 673, 675, 687, 716, 1065, 1068

Bosch Sagristà, Miquel 902
Boscolo, Alberto 671, 716
Botam, Joan 1027
Boteller, família 845
Botet, Guillem 930
Botet i Paret, J. 743
Botet i Sisó, J. 740, 742
Botonac, Jaspert de 801
Bou, Antoni 966
Bouchet, Ramon 1021
Bourreau, Alain 1031
Bousmar, Erik 904
Bové, Salvador 633, 652, 679, 716
Bovelles, Charles de 1021
Bover, Jaume 935
Bover, Josep M. 991
Bover i Font, August 401, 574, 869, 1059-1060
Bouyer, Louis 589
Brach i Montiu, Jeroni 1086
Bramon, Dolors 757, 767
Bravo Lozano, Jesús 967
Bredow, Gerda von 626
Bret, Narcís 359
Bret, R. 359
Bretscher-Gisiger, Charlote 1090
Brettle, Siegmund 817, 818
Breviari 410
Breviari d'Isabel la Catòlica 1041
Breviari del rei Martí 1041
Breviarium Musicae 984
Breviarium Rivipullense 1097
Breviculum 641
Brevis... in Artem Brevem Raymundi Lulli...subtilis declaratio 1022
Breziani, Girolamo 1081
Brien, Pere 398, 429
Brines Blasco, Joan 965
Brines i Garcia, Lluís 388, 813-816
Bringué i Portella, Josep M. 670, 693, 696, 697, 701, 712, 716, 719, 859-861
Brocà i Montagut, Guillem M. de 651, 652, 666, 667, 672, 679, 716, 744
Brodie, Alexander 626
Brot, Nicolau 1058
Bru, Gabriel 1058
Bru Turull, Ricard 916
Bruel, Guillem 845
Bruguera, Guillem de 346
Bruguera, Mateo 713, 717
Bruguera, Pere ça 346
Bruguera, Ramon de 346
Brugueroles, Bernat de 297
Brummer, Rudolf 1109
Brun, Pere 842, 1017
Brunell, Ramon de 357
Brunetto Latini 418
Bruni, Leonardo 418, 423
Bruniquer, Esteve Gilabert 652, 872, 873
Bruno, Giordano 621, 1019
Brutails, Auguste 743
Buçot, Joan 394, 420
Buenacasa Pérez, Carles 747
Bueso, Josep 877
Buffery, Helen 991
Bulbena i Tusell, Antoni 385
Bullarium... Ordinis B. M. de Mercede 1028
Bunes, M. A. de 1070
Bünz, Enno 966
Burch, J. 746, 756, 757, 767
Burckard, Johannes/Hans 634-635, 1057
Burgos, Pedro de 939
Burgundus/Burgonyó, Johannes 1028
Buridan, John 408, 635
Burns, Robert I. 665, 709, 717, 895, 959, 987
Burt, Josep M. 889
Busquets, Arnau de 293, 334, 335, 336
Busquets, Joan 859, 861
Busquets, Loreto 882, 883
Busquets i Dalmau, Joan 853, 862-864
Bussot, Pere 919
Butinyà, Júlia 895, 1018, 1039
Buyreu, Jordi 703, 708, 709, 717

Caballero, Marcos 1002
Cabanelles, Guillem de 393, 419; Aldonça, filla 393, 419
Cabanes Català, M. Luisa 1948
Cabanes Pecourt, M. Desemparados 960
Cabanilles, Joan Bta. 1083
Cabanilles, Josep Anton 960, 1090
Cabestany i Fort, Joan F. 690, 717
Cabeza Sánchez-Albornoz, María Cruz 1066
Cabezas, Pedro 1071
Cabezuelo Pliego, José Vicente 923
Caboga, companyia 1100
Cabré, Lluís 1040
Cabré, Miriam 1010
Cabrera, família 1098
Cabrera, Bernat de 1035
Cabrera, Bernat II de 297
Cabrit i Bassa 1101
Cáceres Nevot, Juanjo 1031
Cadeddu, M. Eugenia 915

Cadier, Léon 1098
Caecilia Metella 975
Cailà Guitart, Montserrat 946
Calassanç, Josep de s. 1095
Calça, Francesc 1068
Caldentey, Bartomeu 1058
Caldentey, Guillem 1058
Calders i Artís, Tessa 794, 1001, 1006, 1008
Caldés, Pere, fra 1025
Calendarium sive commemorationes 1041
Calixt III 833-836, 891, 973, 993, 1029, 1057
Callado Estela, Emilio 856-858, 1047, 1066, 1071, 1075
Callís, Antoni 394, 414
Callís, Jaume 394, 414, 672, 673, 687, 697, 702, 717, 1043, 1069
Calmette, Joseph 743
Calpurnius Piso Frugi Licinianus 975
Calvet, Agustí 593
Calvet, Antoine 1025, 1027
Calzolari, Valentina 955
Cambius de Assisi 1028
Camós, Bernat de 328
Campabadal i Bertran, Mireia 881
Campaner, Àlvar 991
Campello, P. 325
Campells/de Colomina/, Llucià 1058
Campillo, D. 757
Campos, José 780
Campos Vilanova, Javier 1096
Camps, Guiu 1029
Camps, Pere 398, 429
Campserver, Ignasi 1088
Canadell, Concepció 586
Canal i de Diego, Eduard 749, 750-751, 753, 754, 755, 761, 763, 767, 981
Canal Roquet, Josep 745, 749, 750, 751, 753, 754, 755, 763, 776, 981
Canals, Antoni 412, 413, 473, 794, 890
Canals Vidal, Francisco 713, 718
Càncer, Jaume 894, 1069
Cancionero general 1059
Canellas Martínez, Sílvia 910
Canelles, Beatriz 1092
Canet, Guillem de 360, 361, 364, 365, 373, 367, 369, 371
Canet Aparici, Teresa 709, 717
Canetti, Luigi 284, 820
Cantarellas Camps, Catalina 1022
Cantera, Francisco 1001
Càntichs sobre el Llibre d'Amic e Amat 1101
Cantos, Mercedes 1098
Canyelles, Gabriel 405, 903
Canyelles, Lluís 431; Margarida, vídua 431
Canyelles, Vidal de 891, 992
Cañellas, Sílvia 970
Capbreu de terres, feus i regalies de Tortosa 914
Capbreu de les Valls d'Àneu 861
Capdeferro i Pla, Josep 687, 694, 705, 708, 717, 926
Capdevila Muntadas, M. Alexandra 937
Çapera, Joan 653, 654
Capítols confraria M. de Déu de Betlem 1041
Capítols de cort del 1574 1069
Capítols dels drets y altres coses... 717
Capítols, estatuts i ordinacions... dits del Quitament 986
Capítols i ordinacions del dret de la bolla 1069
Capítols del redreç de 1512 1069
Capítols per lo redreç del General y Casa de la Diputació... 667, 686, 704, 717
Capitularia regum Francorum 787
Capitulacions amb Gènova 911
Capmany i de Montpalau, Antoni de 677, 718, 908, 995, 1096
Capó, Pere 344, 349
Caracciolo, Roberto 418
Caraner, Rafael 388, 411
Carbó, Ignasi 879
Carbó, Vicent 879
Carbonell, E. 745
Carbonell, En 397, 424
Carbonell, Joaquim de 862
Carbonell, Miquel 409; Gràcia, mullle r 409
Carbonell, Pere Miquel 831, 891, 893, 1055, 1056, 1068, 1069, 1092
Carbonell, Ponç 794, 891
Carbonell i de Ballestar, Jordi 881, 882, 884
Carbonell Bòria, M. José 666, 669, 710, 711, 713, 718, 729, 929
Carbonell Relat, Laureano 913
Carcassona, Pere de 918
Carcassona, Ramon de 919
Cárcel Ortí, M. Milagros 892, 965, 966
Cardell Perelló, Jaume 901
Cardenal de Tusculum 308
Cardona, duquessa de 863
Cardona, vescomte (duc) de 792, 859
Cardona-Rocabertí, Jaume de 952
Cardona, Joan Bta. 980
Caresmar, Jaume 914, 930, 988
Carlemany 758, 762, 771, 774, 789, 899, 901, 902, 951, 988
Carles I emperador 597, 709, 872, 911, 964, 1061

Carles II, Habsburg 889, 908, 1076, 1077
Carles III arxiduc 704, 711, 712, 938, 949, 969, 1078, 1079
Carles III Borbó 941, 967, 1081, 1083, 1088, 1095
Carles VIII de França 1016
Carles el Calb 951
Carles Salvador, arxiduc 1023
Carloman 773, 790
Carmina ad dimittendas huius saeculi vanitates exhortantia 1056
Carmina Rivipullensia 891
Carnicer, Antoni 428
Caro, Antoni 396, 408
Carolus Imperator Romanorum 703
Caront 978
Carrascal, C. 756
Carrasclet = Barceló, Pere Joan
Carrera Pujal, Jaume 688, 708, 718
Carreras Artau, Joaquim 386, 620, 642, 795, 798, 805
Carreras Artau, Tomàs 386, 620, 625, 629, 642, 744, 795, 798
Carreras i Bulbena, J. R. 743
Carreras i Candi, Francesc 669, 733
Carreras Monfort, César 977
Carreres, Gaspar 395, 416
Carreté, Ramon 1053
Carrió Arumí, Joan 710, 718
Carroç, família 1092
Carta cibariorum Capituli Dertusensis 958
Carta de poblament de Puigcerdà 986-987
Carta de poblament de Tortosa 957
Cartellà, Guillem Galceran de 812
Cartes de poblament/franquesa 917, 992
Cartoral dit de Carlemany 742, 748, 754, 756, 762, 988
Cartoral de rubricis coloratis 283
Cartulaire Roussillonnais 940
Casa de les Dones de Penitència 1046
Casacuberta, Josep M. de 896
Casadamont, Ramon de 381
Casals, Àngel 696, 702, 703, 708, 710, 718
Casals del Mont, Guillem de 372
Casals del Mont, Pere de 371, 372
Casanellas i Bassols, Pere 1029
Casanova, Emili 1091
Casanova Todolí, Ubaldo de 710, 718
Casanovas, Josep 1088
Casanovas Miró, Jordi 1000
Casas, Jaume 1090
Casas, Jordi 745, 756, 941
Casas, Josep 977
Casas i Genover, J. 745, 756
Casas Homs, Josep M. 669, 831
Casasnovas Camps, Miquel Àngel 939
Casellas i Serra, Lluís-Esteve 748, 756, 867
Cases, Antoni 395, 396, 421, 431; Beneta Beatriu 431
Cases, M. I. 859, 860
Casey, James 709, 718
Castanyer, P. 746, 750, 756
Castañeda Alcover, Vicent 669, 732
Castelrodrigo, marquès de 1082
Castell, Vicent 875
Castella, rei de 283-384
Castellar i Borja, Joan 974
Castellar, Guillem 812
Castelló, Jaume 396, 432
Castells, Kim 976
Castells Llavanera, Ramon 751
Castellvell, Ramon de 313
Castellvell, Ventura 914
Castellví, Francesc 713, 718, 969, 1079
Castellví, J. 746
Castiglione, Vito 1057
Castillo i Picón, Eduard 957
Castillón Cortada, Francisco 899
Castre, Guillem de 313
Castrovol, Petrus de 889, 893
Casula, Francesco Cesare 1031, 1093
Catafau, Aymat 948
Català, Guillem Ramon 409
Català i Roca, Pere 349, 910
Catálogo de todas las santas Imágenes de N. S. en el Reyno de Valencia 967
Catalonie Principatus descriptio nova 1094
Catalonia Hebraica 1001
Catalunya romànica 283, 766, 916
Catany, Bartomeu 1025
Catarinella, Giuseppe 1069
Cátedra, Pedro M. 586
Caterina de Siena 809
Cateura Bennàsser, Pablo 677, 718, 932
Catllar Gosà, Bernat 751
Cau Ontiveros, Miguel Ángel 901
Cauchies, Jean-Marie 904
Cavaller, Bernat 313, 327, 328, 332, 333, 373, 374
Cavanna Ciampina, M. 890
Çavila, Francesc 853
Cawsey, Suzanne F. 688, 718
Cazalla, Juan de 1026
Cazurro, M. 736
Cedula antiqua receptionis... canonicorum Sedis Valentie 965

Celeyrette, Jean 623
Celma, Francesc 875
Cens de Floridablanca 1096
Centelles, família 968
Centelles, Jordi de 966, 1058
Centi, Sara 1100
Cepeda y Andrada, Alonso de 1015
Cerdà de Tallada, Tomàs 1088, 1063
Cerdà, Pau 842
Cerdà, Pere 843
Ceresa, Massimo 890, 892
Ceris, Pere 1088
Cerone, Francesco 1051
Certau, Michel de 590
Cervantes Saavedra, Miguel de 1054
Cervelló, comte de 840
Cervera, família 954
Cervera, Pau 844
Cervera, Rafael 872, 873
Cervera Vera, Luis 388
Cerverí de Girona 1006
Cesari d'Arle 781
Cesari de Santa Cecília 759, 982
Cesarini, Giuliano 1053
Cessoles, Jacme de 417, 418
Chabón 597
Champier, Symphorien 802, 1026
Charlier de Gerson, Jean 581, 587, 624
Chartularium Universitatis Parisiensis 639, 640, 644
Chatelein, Émile 639
Chaucer, Geoffrey 801, 802
Chavarría i Arnau, Alexandra 746
Chía, J. de 740, 742
Chiabo, M. 1057
Chrétien de Troyes 419, 420, 432
Chronica Sicilie 1033
Chronicorum Caesaraugustanorum Reliquiae 780
Ciceró, Marc Tul·li 410, 413, 417, 418, 422, 423, 425, 426, 433, 418, 832, 1062
Ciconia 801
Cid, Josep 842, 843
Cid Priego, Carlos 744
Cifre, T. 936
Cifuentes i Matamala, Lluís 796-797, 1026, 1027
Cingolani, Stefano M. 993
Cioppi, Alessandra 1092
Cirer, Francesca Anna 1101
Ciscar Pallarés, Eugenio 706, 718
Cisma d'Occident 815, 820, 834, 1039, 1041, 1045
Cisneros, Francisco, card. 582, 591, 596,
Cisneros, Garcías de 573, 939
Cisneros, M. 663, 735
Cistella, Bernat 327; Astruga, muller 327
Claramunt, Joan 879
Claris, Pau 671, 689, 864, 866, 951
Claros Alonso Pérez de Guzmán, Juan 1067
Clasquerí, Pere 290, 291, 317, 356
Claudi Saturní 976
Claudi de Torí 891
Clavell, Llorens de 887
Claveria Nadal, Montserrat 976
Clavero, Bartolomé 677, 718
Clavis physicae 640
Climent IV 1104
Climent V 801, 1019, 1097
Climent VI 297
Climent VII 815, 816, 1035
Climent, Francesc 835, 956, 1042
Climent, Joan Antoni 879
Climent, Miquel 879
Climent i Avinent, Josep 876, 887, 938, 1083, 1085
Climent de Sant Martí 880
Clopera, Bartomeu 342
Clota, Pere ça 348, 354
Cloulas. Ivan 1057
Cobos Fajardo, Antoni 831, 832
Cocheril, Maur 895
Cocó, Francesc 300
Cocco, Fabio 1092-1093
Codera, F. 743
Codern i Bové, Llorenç 1104
Còdex de Blanca d'Anglesola 954
Codex Valentinus 1056
Codina, F. 767
Codina i Reina, D. 756
Codorniu, Antoni 1088
Còfman, Cristòfor 401
Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón (CODOIN) 670, 1053, 1092
Coll, Andreu 405
Coll, Andreu de 393
Coll, Antoni 398, 425
Coll, Anna M. 1078
Coll, Berenguer 345
Coll, Jaume 667, 718
Coll, Rafael 735
Coll i Alentorn, Miquel 284, 1104
Coll Castanyer, J. 745
Col·lació feta a preveres en la Seu de Mallorca 1047

Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona 756
Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona 756
Col·legi del Patriarca, València 895
Collell, Antoni de 327
Colletta, Pietro 1033
Colmenares Brunet, Isabel de 1095
Colomer, Arnau des 892
Colomer, En 325
Colomer, Joel 954, 997
Colomer Maronas, Mercè 889
Colomer i Pous, Eusebi 631, 1011, 1013, 1027
Colomés, Joan Bta. 1088
Colón Domènech, Germà 389, 942, 1055
Com per lo senyor... 850
Coma, Francesc 949
Coma, Guillem sa 397, 398, 425
Coma, Joan 1090
Coma, Joan sa 397, 428
Coma, Pere sa 782
Coma de Borassers, Segimon 1090
Comalada, Miquel 892, 1059
Comas, Antoni 401, 408, 574
Comas Lamarca, Mercè 864-867
Comedieta de Ponza 890
Comelles, Joan 394, 420
Comença lo compendi de les Constitucions de Catalunya 1048
Comenges, cardenal de 857, 980
Comes, Josep 894, 1078
Commemoratio Georgii martyris 1034
Comolat, Francesc 344, 354
Comolat, Pere des 357
Compagna, Anna Maria 688
Companyó, Jaume 919
Compendio historial de la vida de san José de Calasanz 1095
Compendio histórico... de la ciudad, cathedral y obispado de Urgel... 1086
Compilationes antiquae 989
Compromís de Casp 814, 1042, 1045
Comps, J. P. 746
Compte, Albert 915
Compte, Pere 958
Comte, Beneta 430
Comte, Isabel 430
Comte, Jaume 337, 338
Comte, Joan Benet 430
Comte, Maciana 430
Comte, Margarida 430
Comte, Martina 430
Comte duc d'Olivares 588
Comte, Silvestre Benet 398, 429
Conca, Antoni 1088
Concili de Basilea 798, 1053
Concili de Constança 798, 834, 1046
Concili de Girona, any 517 781
Concili IV del Laterà 1215 808, 956
Concili de Viena 808
Concili de Trento 856, 863, 895, 956, 1025, 1075
Concili Provincial de Tarragona 381, 788, 856
Concordat entre la reina Elionor i el cardenal de Comenge 857
Concòrdia de Barcelona 1431 934
Concòrdia general de Menorca 1660 939
Conde i Berdós, Maria Josep 746
Conde y Delgado de Molina, Rafael 657, 668, 718, 1092
Condom i Gratacòs, Dolors 1074
Condorcet, M. Jean 642
Conesa, Jaume 415, 419, 420, 426, 432
Conquesta del Sant Graal 419
Consistori de la Gaia Ciència 1005
Consolat de Mar 415, 666, 922
Constans, Guillem 762
Constans i Serrats, Lluís G. 744, 748, 950
Constante Lluch, Juan Luis 952
Constantí I emperador 978
Constantí II emperador 902
Constantí l'Africà 425, 802
Constat me 789
Constitució de l'Observança 699
Constitución Catalana y Cortes de Cataluña... 718
Constituciones sinodales del arzobispado de Valencia... 1075
Constitucions de Catalunya 1049, 1069
Constitucions i altres drets de Catalunya 319, 320, 325, 366, 415, 417, 672, 719, 731, 794, 829, 848, 850, 872, 894, 903, 992, 1048, 1079, 1082, 1089
Constitucions, capítols i actes de cort... 712, 719
Constitucions de l'Orde de la Mercè 1029
Constitucions de Pau i Treva 903
Constitucions provincials Tarraconenses 666, 980, 1061
Constitutiones Ordinis Praedicatorum 989
Constitutiones Regis Aragonum 1097
Consueta de Sant Vicenç de Calders 953
Consueta de Xàbea 1087
Consuetudines Cataloniae 1049
Consuetudines Dertusenses 922
Consuetudines Gerundenses 925

Consuetudines Ilerdenses 930
Consuetudines Sancti Spiritus 1052
Contardo, Inghetto 891
Conte Aguilar, Lucía 1028
Contessa, Andreina 983
Contijoch Casanovas, Josep M. 1085
Contra errores Lutheri 1042
Contracte Sant 934
Copons, Jaume de 949
Coquebert de Montbret 1089
Corachán, Joan Baptista 875
Corbera, Esteve de 872
Corbera, Joan 424; Elionor, vídua 424
Corbeto López, Albert 889, 1084
Corbín Ferrer, Juan Luis 1105
Corbín Ferrer, M. Pilar 1105
Córdoba, Martín de 845
Coriudo, Pedro de 845
Corneille, Pierre 882
Cornèlia Tiberina 976
Cornellà, Bernat de 327
Cornet, Lluís 705
Coroleu i Inglada, Josep 651, 676, 679, 680, 719
Coromina, Pasqual 365
Corominas, Marta 755
Coromines, Francesc de 406
Coromines i Balletbò, Marcel 1033
Coromines i Vignaux, Joan 401, 574, 591, 896, 988
Corpus Antiphonarum Officii 927
Corpus Bibliocum Catalanicum 1029, 1030
Corpus Christianorum 1092
Cort de Barcelona 1357-1358 286, 288, 293, 295, 298, 317
Cort de Barcelona 1564 990
Cort de Barcelona 1599 990
Cort de Cervera 1359 284, 286, 289, 292, 294, 295, 317, 322, 332-333, 334-335, 338, 339-343, 345, 350, 351, 354, 356, 370, 990
Cort de Lleida 1242 829
Cort de Perpinyà 293, 317, 318, 320
Cort general de Jerusalem 672
Cort general de Montsó 1289 373, 366
Cort general de Montsó, c. 1360 1034
Cort general de Montsó 1382-1384 670, 676, 719
Cort de Montsó 1510 970
Cort general de Montsó 1585 670, 690, 691, 693, 696, 705, 719, 843
Cortadellas i Vallès, Anna 893
Corteguerra, Luis R. 694, 716
Cortès Escrivà, Josepa 666, 714
Cortes de los antiguos reinos... 283, 284, 286, 289, 290, 291, 299, 317, 318, 321, 327, 345, 351, 363, 379, 720, 1049
Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI 666, 670, 720
Corts Catalanes 663-736
Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1364) 720
Corts, Simó de 812
Costa, escultors barrocs 950
Costa, Agustí
Costa, Bartomeu 395, 416
Costa, Bernat 396, 409; Joana, vídua 396, 409
Costa, Jaume 412
Costa ben Luca 803, 1024
Costa, Marisa 930
Costa, Pere 914
Costa, Pere 853
Costa, Pere ça 373, 374
Costa, Petrus 1028
Costa Coderch, Júlia 903
Costa Paretas, Mercè 943
Costafreda i Puigpinós, Virgínia 939
Costeges, Baltasar 415
Costeges, Bernat 394, 415, 1043
Costeges, Cebrià 415
Costeges, Eulàlia 415
Costeges, Gaspar 415
Costeges, Jaume 415
Costums de Girona 849
Costums de la mar 922
Costums de Tortosa 842, 894, 957
Cotxí, Domingo 845
Coulon, Damien 907
Coureau, Jean François 1076
Crassus Frugi, M. 975
Creixell, Dalmau de 952
Creixell, Guillem de 952
Creixell, Rosa 1089
Crescenzi, Pietro de' 417
Crespí, (¿Cristòfor?) 653
Cresques, família 1036
Crestià, Bernat 383
Crisciani, Chiara 1027
Cristià, Pau 784
Crónica inédita de los frailes menores capuchinos... 586
Crònica de Morea 993
Crònica del rei En Pere 994
Crònica del racional de la ciutat de Barcelona 1035

Crònica de Sant Pere de les Puelles 993
Cronicó de Ripoll 762
Cròniques, relacions i diaris de la Guerra dels Segadors 863
Cruïlles, Berenguer de 283-384, 756
Cruïlles, Bernat de 336
Cruïlles, Gilabert de 336
Crusafont i Sabater, Miquel 700, 720, 986, 991, 1032
Cruz Moliner, José M. de la 1059
Cruz Palma, Óscar de la 1018
Cuadreda Majó, Coral 904
Cucurull, Fèlix 677, 720
Cuella Esteban, Ovidio 1042
Cuenca i Almenar, Salvador 1053
Cueves Granero, Desamparados 709, 720
Culull, Joan 348, 349, 354
Culull, Pere 349
Cunill, Segimon 971
Cunningham, Andrew 897
Curial e Güelfa 893
Curtis, Toni 913
Curto Homedes, Albert 922
Cusa, Nicolau de 581, 621, 642, 646, 835, 889, 996, 1011, 1012, 1013, 1016, 1017, 1018, 1019, 1021
Cuscó i Clarasó, Joan 806-809

D'Agostino, Guido 663, 664, 665, 666, 720
D'Arienzo, Luisa 1031
Daiber, Hans 1014
Dalmases, Faust de 1104
Dalmases, Pau Ignasi de 873
Dalmau, Joan 845
Dalmau, Lluís 966
Dameto, Joan 1068
Damià dels Apòstols 880, 1086
Dandolo, Fantini 1016
Daniel 804
Daniel de Molins de Rei 400
Danvila y Collado, Manuel 678, 694, 720
Danzas, Bonaventura 892
Daroca, Antoni 877
Daroca, Pere 845
Daroca, Vicent 845
Datini, Francesco di Marco 1041
Daufí, Francesc 1077
David, Abraham 1006
De Benedetto, Alfonsina 688
De auxiliis 1063
De habitudine intellectus ad fidem 647-648
De l'ànima sensitiva i intel·lectiva 388
De ecclesiastica potestate 1073
De extremo iudicio 819
De fine mundi 817
De regimine principum 1034
De sancta Thecla virgine 956
De secretis naturae sive de quinta essentia 890
De semine scripturarum 803, 805
De tabellionibus 785
De triplici statu mundi 815, 816
Decret de Nova Planta 875, 889, 889, 941, 1079, 1080, 1081, 1082
Decretals 989, 990
Defensor de Ligugé 787
Deguí, Pere 891, 1042, 1089
Delanyà, Joan 845
Deliciós/Delicieux, Bernat 804, 1025, 1026
Denifle, Heinrich 639, 887
Denuntiatio secunda facta Massilie 1087
Depreux, Philippe 981
Derriu, Alessandra 899
Desantes Guanter, José M. 818
Descartes, René 631, 1021
Desclot, Bernat 419, 782, 994, 1068, 1104
Desconsuelos que propuso al rey el magnífico Francisco Llorenç 969
Descriptio Orbis Romani 902
Desfar/Isfar, família 1099
Desfar, Gispert 1099, 1100
Desplà, Pere 918, 919
Desplà, Ramon 919
Despuig, Antoni 1101
Despuig, Ausiàs 974
Despuig, Cristòfor 843, 844, 871, 1062
Despuig, Ramon 346
Despujol, Bernat 1035
Dessí i Queixalós, Joan 843
Destorrent, Jaume 910, 911
Destorrent, Lluís 1043
Destorrent, Pere 911
Desvall, Pere 918
Deu, Elena 912
Déu, Guillem de 335
Devotio Moderna 573, 596
Deyà Bauzà, Miguel José 932
Dhouda 901
Di Girolamo, Luca M. 1038
Diago, Francisco 903, 989, 1068
Dialogus quaestionum LXV Orosii percontantis et Augustini respondentis 891
Diari de Joan Guàrdia 864
Diario de Barcelona 913
Díaz, Josep 1088

Díaz Arnau, Antonio 913
Díaz Borrás, Andrés 710, 718
Díaz Gómez, José Javier 665
Díaz de la Guerra, Juan 1022
Díaz Marcilla, Francisco José 1015
Diccionari català-llatí 1096
Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya 283
Didelot, Charles 740
Dies, Duarte 843
Dietari del Reial Consell Criminal 1067
Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà 1067
Dietari de Pere Joan Porcar 858
Dietari del capellà d'Alfons IV 964, 966
Dietaris de la Generalitat de Catalunya 651, 669, 720, 1067
Díez-Gascón, Domingo 710, 720
Díez Martí, Carles 829
Digest 832, 894
Dilucida descriptio festi sanctae Magdalenae 886
Dini, G. 890
Dioclecià 779, 780
Diona, Jaume 395, 431
Dionís Areopagita, pseudo 570, 573, 582, 583, 586, 587, 601, 605, 609, 614, 1013, 1036
Dionís Cartoixà 587, 589
Diosdado Caballero, Ramon 1088
Diplomatari de la catedral de Vic 791-794, 813
Discurso jurídico sobre presas de armadores... 668, 721
Disputa del bisbe de Jahent 420
Disputa de Mallorca 889
Dizionario Biografico degli Italiani 890
Dolague, Miquel 970
Dols, Francesc 878
Dols, Josep 878
Dols, Martí 878
Dols, Nicolau 877, 894
Domènec, Anton Vicens 927
Domènec de Guzmán, s. 819, 820, 1046, 1064
Domènec, Jaume 794
Domènech Belda, Carolina 994
Domènech, Gabriel 846
Domenge, Guillem 327
Domingues Ponte, Gonçalo 946
Domínguez Aparicio, Jesús 925
Domínguez Bordona, Jesús 573, 1041
Domínguez Reboiras, Fernando 619
Domínguez Rodés, Carme 910
Donat(us) 405, 425, 788
Doñate, Francesc 879
Doñate, Joan 879
Doria, família genovesa 899
Doria, Andrea 911
Doria, Girolamo 1060, 1061
Doria, Matteo 918
Dorland, Peter 796
Dotalia de Sant Martí d'Avià 886
Dret Romà 980
Dubourg, Pierre 569
Dufour, Carlos A. 634
Dulcert, Angelí 1001
Dumont, François 663, 664, 721
Dumont, Stephen D. 1093
Duns Escot, Joan 794, 1093
Duran, Estanislau 1021
Duran, Guillem 411
Duran i Bas, Manuel 898, 1085
Duran i Grau, Eulàlia 586, 708, 721, 869, 896, 1056, 1058
Duran i Sanpere, Agustí 1001
Duran Tapia, Rafael 1110
Durand, Guillem 1098
Durand de Sant Porcià 621
Durango, Martí 393, 411
Dusai, família 903

Earenfight, Theresa 1051
Eberhardi diaconi Ratisponensis Annales 638-644
Eblo de Miers/Medrio 308, 330
Ebrí, Castelló 353
Eça, Joan d' 926
Eça, Pere d' 926
Eccli 604, 613
Echard, Jacques 1087
Eckert, Michael 622
Eckhard, mestre 640
Edicions del Quixot 1095
Efrem, s. 588, 596
Egea i Fernández, Joan 697, 698, 699, 704, 721
Egidi Romà 426
Eguía, Miguel de 401
Ehrle, Franz, cardenal 887
Eimeric, Mateu 1088
Eimeric, Nicolau 743, 794, 795, 796, 809, 889, 891, 990, 1064
Eimericus de Campo 1013, 1016
Eixerat, Nicolau 397, 423, 428
Eiximenis, Francesc 385-568, 569-615, 743, 794, 799, 800, 802, 806, 809, 813-816, 829, 840, 841, 889, 891, 916, 964, 1025, 1026, 1036-1038, 1042, 1043, 1044

Eiximenis de Lleida, Pere 812
Eiximenis d'Íxar, Ferran 812
Eiximenos, Baptista 877
El pactismo en la historia de España. Simposio... 721
Elías de Molins, Antonio 679, 721
Elías de Tejada, Francisco 386, 680, 721
Elionor de Sicília, reina 288, 1033
Elipand de Toledo 891, 982
Elizalde, José 669, 721
Elliot, J. H. 693, 695, 708, 721, 863
Emery, Richard 1008
Emperador Picó, Vicent 1088
Empúries, comte d' 286, 290-292, 336, 338, 341, 342, 344, 352; comtessa d' 287, 306
Empúries, Hug d' 812
Enders, Markus 1010
Engel, Edna 997
Enjuanes Alzuria, Yolanda 931
Enkelvort, Guillem 845
Ensenyat Pujol, Gabriel 388, 1015, 1042, 1058
Epalza, Míkel de 398
Epistola de fisco Barcinonensi 781
Epistoler 412, 420
Epístoles 413
Ermemir de Girona 759
Ermemir Quintil·là/Quintilià 786, 797, 792, 984, 1107
Ermena (?) 383
Ermengaud, Matfré 403, 408, 411, 412, 422, 423, 428, 432
Ermengol d'Empúries 902
Ermengol d'Urgell 983
Ermengol IV 790
Ermengol VII 986
Ermengol, escrivà 790
Ermengol, Bernat 795
Ermenter, Nicolau 344
Ermessenda, comtessa 763, 765
Ernout, A. 589
Escarbatxeres, Jaume 1074
Escarbatxeres, Jeroni 1074
Escarpanter, Francesc 950
Esclua 759
Escola Mallorquina de Cartografia 1036
Escolà, M. B. 388
Escolà Tuset, Josep M 982
Escot, Duns 625
Escot Eriúgena, Joan 625, 640, 1013, 1020
Escribà i Bonastre, Gemma 283, 752, 773
Escrits polítics del segle XVIII 721
Escrivà, Bernat 994
Escudero, Jean-Paul 946
Espallargues, Pere 972
Esparsa, Miquel d' 812
Esperapans, Francesc d' 372
Espill de vida religiosa = Spill de vida religiosa
Espino López, Antonio 907, 1067, 1068, 1079
Espinalt, Isidre 1083
Esplan, Arnau d'
Esplugues, Bernat d' 820
Esponellà, Joan 364
Esponera Cerdán, Alfonso 1046, 1047, 1048, 1064, 1066, 1087
Esposito, Costantino 795, 1009
Esprac, Bonanat 308
Espuny i Tomàs, M. Jesús 690, 721
Esquivias, Alonso de 582
Estal, Juan Manuel del 1030
Estany, Pere 812
Estanya, Bartomeu 399, 426
Estanyol, Pere 346
Estatutos... Real Colegio y Seminario de San Mathias... 842
Esteller, Jaume 879
Esteller, Maur 879
Esteller, Tomàs 879
Estelrich, Josep 810
Esteva i Cruanyes, Lluís 1072
Esteve de Corbera 1096
Esteve, Josep 1071, 1100
Esteve, Jeroni 845
Esteve, Pere Jaume 1065
Esteve, praefectus Hispanorum 780
Esteve i Perendreu, Francesc 929
Estrada-Rius, Albert 970
Estrader, Huguet 357, 358
Estruc de Cortielles, Ramon 798
Estruga, Jordi 1068
Ettinghausen, Henry 864
Eubel, Conrad 283, 297, 308, 327, 341
Eugeni IV 835, 1053
Eugeni de Toledo 780
Eulàlia de Barcelona, màrtir 903, 979
Eulàlia de Mèrida 979
Euler, Walter Andreas 1011, 1021
Eura, Agustí 1090
Evangeli de Joan 648
Evangeli de Maria 809
Evangeli de Mateu 610, 804, 819
Evangeliari 1040, 1041
Evangeliorum temporis et sanctorum 987

Evangelis 413, 415, 419, 420, 422, 423, 429, 431, 432
Evangelisti, Paolo 388, 799, 800
Evans, Gillian R. 622
Evérard de Bethune 424
Excerpta de epistola Alexandri regis 1041
Exemplaria Sedis Barchinonae 1067
Exercicios de piedad para niños... 1095
Eximeno Pujades, Josep Anton 1088
Exposició sobre el Pare Nostre qui és en los cels 588
Exposita est vita nostra omnibus fortune telis 647
Expositio super Apocalypsi 799, 1023, 1097
Extractum ex libris meditationum Raymundi 1021
Extravagantes ac pragmatice 1049

Fabra, Pompeu 896
Fabre, G. 781
Fàbrega de Cererols, memòries 1079
Fàbrega i Grau, Àngel 896, 979
Fàbregas, Pere 952
Fabregat, Domingo 875
Fabregat Galcerà, Emeteri 1086
Facio, Bartolomeo 890, 1050
Fagaló, Guillem 1031
Fages, Dominique 819
Fajal i Mercader, Sebastià 949
Falcó, Jaume Miquel 887
Falcon, Antoni 880
Falison, Joan 847
Fall, Yoro 1036
Falomir, Carmela 970
Far, Jaume des 293, 294, 336, 373, 374
Far, Riembau des 812
Farías Zurita, Víctor 916, 1007
Farnés i Julià, Soledat 950
Farreny i Sistac, M. Dolors 931
Farreres Jodana, Ignasi 988
Febrer i Cardona, 844
Febrés, Andreu 1088
Federici Vescovini, Graziella 1013, 1024
Feld, Christine 981
Felip I (II de Castella) 657, 911, 936, 966, 968, 1022, 1062, 1063, 1064, 1065, 1070
Felip II (III de Castella) 651, 704, 857, 926, 1058, 1064
Felipe II y el Mediterráneo 721
Felip III (IV de Castella) 688, 852, 857, 863, 872, 912, 1067, 1069, 1072, 1073
Felip IV (V de Castella) 674, 678, 704, 711, 969, 1078, 1079, 1082
Felip Sánchez, Jaume 944
Felip Sempere, Vicent 940
Felipo Orts, Amparo 703, 722, 1065, 1066
Feliu, Eduard 1009
Feliu de Girona, s., màrtir 780, 781
Feliu de la Penya, Narcís 1077, 1079, 1096
Feliu de Pinya, Pere 346
Feliu d'Urgell 759, 760, 784, 786, 787, 792, 891, 894, 981, 982
Feliu, Eduard 794
Feliu, Francesc 854-856, 865
Felix de Gerunda 979
Feller, Laurent 1110
Fenollar, Bernat 1055, 1056
Fenollet, Esteve Ponç 393
Fenollet, Guillem de 393
Feria, ducs de 1072
Fenández Albaladejo, P. 1082
Fernández Álvarez, Manuel 688, 721
Fernández de Córdoba, Gonzalo 1072
Fernández Cuadrench, Jordi 905
Fernández y González, Francisco 741
Fernández Trabal, Josep 711
Fernández Viladrich, Jesús 665, 682, 683, 684, 721
Ferran I Trastámara 887, 943, 944, 1043, 1045
Ferran II Trastámara 704, 706, 708, 709, 850, 860, 872, 903, 910, 911, 915, 929, 1054, 1058, 1089, 1093
Ferran VII Borbó 1084
Ferran i Planas, Elisabet 707 722
Ferrandis, Vicent 893
Ferrando i Francés, Antoni 961, 1055
Ferrando, Jaume 845
Ferrando de Palencia 304, 416
Ferrante d'Aragó, rei de Nàpols 835, 1050
Ferrara, Francesco 1045
Ferrari, Giovanna 1027
Ferrarons, P. de 359
Ferrater, En 325
Ferrer el català 784
Ferrer, Antoni 1072
Ferrer, Bernat 308
Ferrer, Bonifaci 891
Ferrer, Francesc 293, 375, 396, 422, 988
Ferrer, Guillem 397, 413, 423, 919
Ferrer, Jaume 332; Francesca, muller 332
Ferrer, Joan 393, 414, 419, 1102
Ferrer, Joan Ramon 428, 831-833, 1069
Ferrer, Macià 399

Ferrer, Pau 879
Ferrer, Pere 307, 308, 309
Ferrer, Pere 843
Ferrer, Pere Joan 399, 438
Ferrer, Vicent, s. 596, 794, 815, 816-820, 887, 889, 891, 916, 1009, 1044, 1046-1048, 1065, 1076, 1091, 1100
Ferrer i Alós, Llorenç 937
Ferrer i Costa, Joan 1004
Ferrer i Costa, Josep 896
Ferrer i Jordà, Eulàlia 1047
Ferrer i Llopard, Josep 1088
Ferrer Mallol, M. Teresa 284, 286, 291, 292, 321, 388, 904, 918, 1035
Ferrer Noguer, família 914
Ferrer Orts, Albert 945
Ferrer Romaguera, Manuel Vte. 966
Ferrer de Terrers, Pere 328
Ferrero Micó, Remedios 666, 701, 702, 710, 713, 722
Ferro, Víctor 652, 665, 671, 675, 680, 685, 686, 690, 691, 692, 694, 697, 698, 700, 702, 705, 712, 722, 738
Ferrús, Gabriel 1052
Ferrusola, Pere 1088
Feu, Francesc 1076
Fibla Guitart, Montserrat 703, 722
Fick, A. 741
Fidora, Alexander 1110, 1014, 1017
Figueira, Juan Laurens 1053
Figarola, David 943
Figuera, Nicolau 341, 352
Figueras Capdevila, Narcís 767, 833, 927
Filippo di Pietro 1017
Findlay, John N. 634
Finestres i de Monsalvo, Josep 1085
Finke, Heinrich 801, 1030
Fiol y Gros, Luis 713
Fita, Fidel 678, 679, 739, 741
Fité i Llevot, Francesc 930
Fiter, Antoni 901
Fivaller, Miquel 695
Fiveller, Jaume 919
Flasch, Kurt 619-635
Flavi, Josep 417
Flor, Roger de 812
Flor del saltiri 420
Florensa i Parés, Joan 1095
Florensa i Puchol, Francesc X. 999
Florensa i Soler, Núria 912, 1073
Floreta, Berenguer 344
Floristán Imízcoz, Alfredo 665
Floristán Imízcoz, José M. 993
Florus 974, 975
Florus de Lió 891, 1097
Flos sanctorum 411, 421, 424, 1042
Flüe, Nicolau de 1021
Fluvià, Francesc 1088
Fluvià Escorça, Armand de 903
Fochs, Carles 749
Fodale, Salvatore 890
Fogassot, Joan 837
Fogatge 1379 944
Foix, comtessa de 393, 411
Foix, Pèire de 966
Foix, Vicent 704, 722
Foixà, Bernat Guillem de 848
Foixà, Jofre de 743
Folc de Cardona, Ferran 1060
Folc de Cardona, Hug 399, 432; Elfa, muller 399, 432
Folc de Cardona, Joan Ramon 860
Folc de Cardona, Pere Antoni Ramon 1076
Folc de Cardona, Ramon 772
Folcarà, Bernat de 315
Folch Iglésias, Cristian 747
Fole, Mateu 1088
Follit, Bernat 323-324
Foltrera, Francesc 364
Fonollet, Guillem de 419
Fonollet, Esteve Ponç 419
Fonoses, Ramon 296
Fons Deus vitae perennis 781, 979
Font, Pere ça 371, 372
Font, Vicent 875
Font i Rius, Josep M. 366, 680, 672, 703, 719, 722, 886, 897, 898
Font i Roig, Julià 1101
Fontana, Guillem 387, 402
Fontana i Lázaro, Josep 677, 691, 699, 722
Fontanals Jaumà, Reis 1094
Fontanella, Francesc 864-867, 873
Fontanella, Joan Pere 894
Fontanella, Josep 673, 675, 722, 865
Fontcoberta, Francesc 812
Fontromeu, Amics de 919
Forcada, Josep 912
Forcada, Vicente 818
Forest, Gabriel de 394, 415
Forey, A. J. 895
Formós, Bernat 394, 415
Formós, Francesc 394, 396, 415, 432; Joana, muller 306, 432
Fort, Bernat 1042
Fort, Joan 893

Fort, Pere 393, 404, 414
Forum Iudicum 1089
Fos i Amargós, Urbà 1069
Fossati Raiteri, Silvana 906
Foulché-Delbosch, Raymond 1029
Frachet, Gerard de 819
Frago Pérez, M. Pilar 283, 753, 773
Franc, Guillem 381
Franc, Joan 843
Francesc d'Assís, s. 807, 819, 820, 1046
Francisco de Santa María 587
Franciscus de Mayronis 425
Franciscus de Requesèn 978
Franco Bahamonde, Francisco 868
Franquesa, Martí Joan 657
Frederic Hohenstaufen, emperador 989, 1043
Frederic III de Trinàcria 799, 800, 812, 891, 993, 1033, 1034
Freedman, Paul 1037
Frege, 628
Freixas i Camps, Pere 749, 757, 758, 767, 924
French, Roger 897
Friedrich von Amberg 818
Frigola, Bernat ça 309, 346
Frigola, Guillem 365
Frodoí de Barcelona 951, 979
Froilà, abat de Serrateix 983
Fuero General de Navarra 992
Fueros d'Aragó 992
Fuentes i Gasó, Manuel M. 1060
Fulget hic honor sepulchri... 979
Fullana, Pere 1018
Fumadó Ortega, Iván 976
Furió, Antoni 961, 964
Furió Ceriol, Frederic 730, 1061
Furs de València 722, 959, 961, 962, 963, 964, 992, 1078
Fuses, J. 757
Fusté i Ara, M. 745
Fuster, Bernat 809
Fuster, P. 344
Fuster Perelló, Sebastián 816-820, 1048
Fuya, Pere 845

Gabrielle di Pietro 1017
Gala Fernández, Joan 910
Galán y Galindo, Ángel 1039
Galba, emperador 975
Galceran de Nagera 949; Elicsén, muller 949
Galdeano Carretero, Rodolfo 710, 722
Galdon i Garcia, Ramon 749
Galè 802
Galí, Beth 1107
Galiana, Lluís 1087
Galiano Pérez, Antonio Luis 943
Gallardo, José 588
Gallart, Reial 845
Gallego Gallego, Javier 665
Gallego Salvadores, Juan José 1066
Gallent Marco, Mercedes 963
Gal·les, Joan de 419, 422, 424, 1041
Galliners, Francesc 323
Gallissà, Llucià 1088
Galmés Mas, Lorenzo 989, 990
Galmés i Sancho, Salvador 1018
Galobart i Soler, Josep 952, 953
Gamaliel 407, 415, 422, 423, 424, 432, 433
Gamarra Campuzano, Agustín 999
Gamper, Rudolf 1090
Garbí, Narcís 1068, 1069
Gambin, Thimoty 913
Garafulla, Esteve 878
Garafulla, Francesc 878
Garafulla, Josep 878
Garafulla, Miquel 878
Garafulla, Pere 878
Garcia, Andreu 966
Garcia, Arcadi 698
Garcia, Bernat 1088
Garcia, Dídac 394, 415
Garcia, Ferran 669, 732
Garcia, Francesc Vicent 871, 873, 892, 903, 1083
Garcia, Honori 1044
Garcia, Joan 394, 406
Garcia, J. 747
Garcia, Matías 1076
Garcia, Miquel 1088
Garcia, Pere 974
Garcia, Vicent Blai 1061
Garcia Ballester, Luis 897, 1027
García Cárcel, Ricardo 681, 686, 689, 690, 691, 694, 695, 697, 701, 703, 705, 706, 714, 722
García-Durán, Adolfo 1071
Garcia Edo, Vicent 992, 1057
García García, Antonio 645, 665
García Gasco, Agustín 1105
Garcia Martí, Josep 1088
García de Mendoza, Martín 845
García Riaza, Enrique 978
Garcia Sanz, Arcadi 723
Garcilaso de la Vega 866, 1060

Garganta i Fàbrega, Josep M. de 819
Garganté Llanes, Maria 931, 953
Garí de Cuixà 788
Garin, Eugenio 625, 1021
Garín V., Felipe 712, 730
Garma, Francisco Javier de 1092
Garretson, Peter P. 1051
Garrido Valls, Josep David 909
Garriga, Francesc 428
Garriga, Guillem 395, 395, 416, 428; Francesca, muller 428
Garriga, Rafael 396
Garriguella, Joan 349
Garsia de Vilana, Roderic 812
Garsia Michaelis de Ayerbe 1028
Garsias de Cisneros 1026
Gascon Uris, Sergi 385, 387, 401, 1093
Gassies, Arnau 1038
Gassiot, Joan 688, 732
Gausfred II de Rosselló 948
Gausfred III de Rosselló 948
Gauthier de Chatillon 432
Gavaldà, Francesc 875
Gavarró, Pere Ramon 399, 411
Gavastón, Juan 1071
Gaver, Nadal 1029
Gay i Escoda, Josep M. 665, 697, 698, 699, 704, 721, 723
Gayà Estelrich, Jordi 628, 642, 646
Gaziel = Calvet, Agustí
Gelabert, A. 739
Gelderen, Martin van 664
Geltrú, Joan de la 397, 413, 423
Genealogia Regum Francorum 788
Gener, Jaume 393, 891
Gener, Joan 393
Gener, Joan Bta. 1088
Genera, Margarida 975
Gènesi 412, 420, 423, 424, 818, 984, 1029
Genís i Aguilar, Martí 971
Genís Mas, Daniel 869-873
Genovès i Olmos, Eduard 667
Gens Licinia 977
Geraldus de Albalato 1028
Geraldus de Cremona 425
Gerard I de Rosselló 948
Gerard II de Rosselló 948
Gerard, Joan 843
Gerberni, Joan 344
Gerbert 788
Germà, Pere 399, 430
Gerp, Bartomeu/Bartolomeo 1060
Gersoh, Stephen 626
Gesta Comitum Barcinonensium 788, 891, 893, 986, 993, 994
Giacomo di Varazze 819, 1109
Gibert, Bernat 394
Gibert, Vicent 894
Gibert Rebull, Jordi 994
Gilbertus de Cruillis 1028
Gic, Francesc 314
Gifre, Jaume 381
Gifre i Ribas, Pere 670, 691, 693, 696, 697, 701, 712, 716, 719, 747
Gil, Jaume 795, 796, 966
Gil, Jeroni 842
Gil, Xavier 669, 713, 723
Gil Saura, Yolanda 873-881
Gil de Roma 1034
Gil de la Serra, Roderic 812
Gilabert, Francesc 675, 723
Gilabert, Lluís 422
Gilet, baró de 969
Gilles, H. 663, 664, 723
Giménez López, Enrique 1082
Gimeno Betí, Lluís 836, 1032
Ginard, Onofre Bartomeu 667, 723
Ginebra i Molins, M. E. 711, 723
Ginebra i Molins, Rafael 1028, 1090
Giner, Jaume 411
Giner, Joan 411
Ginzo Fernández, Arsenio 1061
Giovanni Balbi de Gènova 417
Giovanni di Cosimo de'Medici 890
Giralt López, Elisabeth 998
Giralt i Raventós, Emili 652, 1068, 1080
Giralt, Sebastià 641, 642, 800-804, 1023, 1024, 1026, 1027
Girbal, Enric-Claudi 740, 741, 742, 743, 754
Girgós, Pere 394, 420
Girgós, Pere Joan 420
Girifalco, Tommaso 1100
Girona, Joan 723, 845, 958
Gironella i Delgà, Anna 925
Gobi, Joan 1039
Godoy, Cristina 884
Goigs 787, 903, 1073
Goigs de la Mare de Déu de la Vetla 1054
Goigs de Nostra Senyora de la Bovera 1082, 1083
Gozos a Sant Josep de Calassanç 1095
Gómez, Dionisia Bernarda 936
Gómez García, Vito-Tomás 1038, 1047
Gómez Miedes, Bernadí 1097
Gómez de Terán, Juan Elías 1083, 1084

Gomila, Jaume 881, 883
Gòmina i Passarell, Erasme de 1089
Gonell, Pere 878, 880
Gonter, Alfred 891, 893
González Antón, Luis 663, 681, 723
González Casanova, Josep A. 677, 728
González Castaño, Juan 1085
González Fernández, Mònica 688, 694, 699, 711, 712, 723
González Hurtebise, Eduardo 657, 740, 743
González Marrero, José Antonio 996
González Pérez, Joan Ramon 902
Gonzalo i Carbó, Antoni 1004
Gonzalvo i Bou, Gener 682, 683, 723, 724
Gorce, Matthieu-Maxime 818
Gordon, Bernat de 1024, 1036
Gorina, Núria 971
Gormone, Petrus de 330
Gornau, Francesc 332
Gort, Miquel 929
Gort Riera, Roser 929
Gösmann, Elisabeth 623
Gotmar II de Girona 741
Gotmar de Vic 972
Gozadinis, Scipio de 832
Gracià 409
Gracia, Jorge, J. E. 624
Gracián, Jerónimo 582
Gracián de Antisco, Lucas 842
Grahit Papell, Emili 385, 741, 742, 743
Gralla, Bernat 919
Gralla, Joan Llorenç 930
Gran Enciclopèdia Catalana 284, 651
Granada, Lluís de 1087
Granger, Antoni 878
Granier, Thomas 1026
Granollachs, Bernat de 394, 427, 1068
Grant, Edward 623
Gras, mossèn 411, 412 724
Grases i Gralla, Francesc 684, 675, 705
Grati, Antonella 911
Grau, Pere des 812, 1034
Grau, Ramon 676, 724
Grau i Galtés, Josep 1088
Grau i Pujol, Josep M. T. 970
Graullera Sanz, Vicent 724, 963
Gravin, Bénoit 642
Gregori el Gran, s. 411, 412, 415, 425, 787, 902, 914, 1036, 1046
Gregori VII 790, 928, 980
Gregori IX 989, 990, 1103
Gregori XI 308, 342
Gregori XIII 966
Gregori de Tours 780, 979
Gregorio, Rosario di 1033
Gregory, Tullio 625
Griera, Antoni 592
Grilli, Giuseppe 866
Gros i Pujol, Miquel dels Sants 591, 855, 984, 905, 987, 1105, 1106
Gual Remírez, Xavier 940
Gual i Vilà, Valentí 944
Gualbes, Ferrer de 393, 418
Gualbes, Ferrer Nicolau de 393, 418
Gualbes, Francesc 919
Guanter, Xavier 10
Guanyalons i Bou, Bartomeu 733
Guàrdia, Joan, fra 1018
Guàrdies, Pere de 379
Guarino di Verona 433, 831
Gudayol, Anna 869
Gudiol i Conill, Josep 862, 962, 1040
Güell Junkert, Manuel 671, 1069, 1072
Guerau, Berenguer 285, 339, 342
Guerau, Pere 383
Guerra de Separació 651, 842, 859, 862-867, 872, 877, 898, 968, 1069
Guerra de Successió 859, 872, 877, 969, 1069
Guerra dels Dos Peres 1034
Gueures, Joan de 845
Guia Marín, Lluis J. 666, 669, 686, 688, 706, 710, 711, 713, 718, 724, 738, 968, 969
Guiance, Ariel 1110
Guibertus scolasticus 793
Guido d'Arezzo 984
Guido de Baysio 414
Guido delle Colonne 407, 415, 418, 419, 423, 426, 432
Guifré de Balsareny 792
Guilabert II de Rosselló 948
Guilla, Lluís 865
Guillart, Berenguer 949; Guillemona, muller 949
Guillelmus de Aragonia 889
Guillelmus de Biterris 891
Guillelmus de Ferreriis 1028
Guillelmus Galvani 1028
Guillelmus Peraldi/Peyraut 426, 1097
Guillem, caput scole 791
Guillem Bernat de Queralt 792-793
Guillem Hug 1103
Guillem Ramon 787
Guillem de Cardona 1103
Guillem de Pià 1103

Guillem de Rubió 794
Guilleré, Christian 283, 305, 327, 332, 555, 337, 338, 339, 360, 747, 748, 924, 925
Guinot, Enric 959
Guisalbertus, caput scolarum 793
Guisad II d'Urgell 983
Guisla gramaticus 793
Guiu, Bernat 810
Guiu de Caulhac 429, 1026
Guiu de Montroquer 433, 889, 1091
Guiu de Porto, cardenal 307
Gulsoy, Joseph 896
Gümpel, Karl-Werner 984
Gundisalvus Garsia 1028
Günzburg i Moll, Jordi 956
Gunyalons 669
Guomail ben Zayyan 960
Gurt, Josep M. 978, 1109
Gustà, Francesc 1088
Gutiérrez, R. 745
Guzmán Almagro, Alejandra 1056, 1094
Guzmán Fernández, Immaculada 1095

Haim ibn Mussa 1015
Hames, Harvey 1015
Harada, Hermogenes 638
Harris, Neil 1100
Hasdai Cresques 1004, 1009
Haubst, Rudolf 1013
Hauf i Valls, Albert 387, 388, 389, 400, 403, 573, 839-841
Hayez, Jerôme 1100
Hegel, Georg Friedrich 621, 628, 631
Heininger, Mark G. 625
Henry, D. P. 635
Henrichus de Segusio (Hostiensis) 418, 813
Heras i Andreu, Sara 997
Heras de Puig, N. 739
Herde, Peter 966
Heredia i Aduart, Jeroni de 843
Herms, Eilert 622
Hernández, Ana 668, 718
Hernández-Gasch, Jordi 975
Hernández Sans, Francesc 882, 883
Hernando i Delgado, Josep 385-568, 796, 886, 1045, 1052
Hernando Serra, M. Pilar 969
Herrero, Josep 880
Herrero, M. Àngels 866
Herrero Gutiérrez, Rosario 669, 724
Hersent 590
Hervás y Panduro, Lorenzo 1088
Higuera, J. R. de la 955
Hilberath, Berns Jochin 622
Hildegarda de Bingen 809
Hillgarth, Jocelyn N. 641, 889, 897, 1033, 1041
Hinojosa Montalvo, José 964
Hintze, Otto 663, 724
Hipòcrates 427, 1034
Hirschberger, Hans 625
Histoire littéraire de la France 639, 887
Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica 752, 760, 763, 766, 767, 768, 769, 771, 773, 774, 775, 776, 777, 779, 867
Hobbes, Thomas 808
Hodel, Paul-Bernard 989, 1046
Hoenen, Maarten J. F. M. 626
Hohenstaufen, missaga 814, 994
Homann, Frederick A. 1066
Homedes, Gabriel 398, 425
Homer 417
Homet, Raquel 992
Homiliae Toletanae 781
Homiliarium Silense 979
Homilies d'Organyà 988
Homobonus de Cremona 987
Homs i Brugarolas, M. Mercè 750, 756
Honecker, Martin 1016
Honorat de Maralla 781
Honori IV papa 639
Honorius 640
Horaci Flac 787
Hores 419, 421, 431, 432
Hores de Santa Maria 308
Hösle, Johannes 632, 633
Hösle, Vittorio 632, 633
Hospital, Bernat d' 327
Hospital, Joan 1088
Hostiensis = Henricus de Segusio
Hostoles, família 763
Hübner, Emil 740, 1056
Hucbald 984
Huch i Guixer, R. 886
Huertas Arroyo, Josefa 903
Hug de Balma 569-615
Hug de Digna 1108
Hug de Nevers 1097
Hug de Sant Víctor 418, 987, 1010
Hug IV d'Empúries 988
Hug Roger III de Pallars 860
Hugues, Robert 1014
Huguet, Jaume 1038
Huguccione da Pisa 409

Humbert Ot de Montpalau 772
Humbolt, Wilhelm von 926
Hurtado, Víctor 749, 767, 905
Hurtado de Mendoza, Antonio 1059

Iancu-Agou, Danièle 1001
Ibáñez, Juan 878, 879
Ibn al-Arabi 1011
Ibn al-Jazzar 425
Ibn al-Qûtiyya 902
Ibn Jaldun 902
Icart, Joan 658
Iglesia Ferreirós, Aquilino 665, 671, 684, 685, 697, 724, 1043, 1048
Iglesias Fonseca, Josep Anton 390, 997, 1043, 1044
Iglésies Fort, Josep 703, 724
Igual Luis, David 967
Il legno della vita, di messer Giovanni Bracesco... 1017
Ildefons de Toledo 780
Illa, Arnau d' 365
Imbach, Ruedi 620, 627, 630, 640
Imbrò, Francesco 1045
Index librorum prohibitorum 1022
Índex vell de Vallbona 954
Indiano, Jordi 926
In Amatrice antiquissimum 1094
In festo Immaculatae Conceptionis beatae Mariae Virginis 927
Informe Universidad de Cervera sobre estudios de derecho 1085
Innocenci I 749, 780
Innocenci III 808, 987, 1103
Innocenci X 966
Innocenci XI 966
Inquisició Romana 858
Inquisición Española 857
Institut Cartogràfic de Catalunya 1094
Instrucción (Potau) para mis hijos... 1086
Instrucción real para designación de obispos 965
Inscripcions Romanes de Catalunya 976
Interrogationes Orosii et responsiones Augustini 1097
Inventarium memorialium, regestorum... 657
Iñesta Pastor, Emilia 710, 727
Íñigo, Baltasar 875
Ioannes Andreae 989
Ioannes de Sancto Geminiano 411
Iossef ben Meïr Ibn Zabara 1007
Iriarte, Mauricio 892
Irles, Vicente 1078
Isaac Astruc 977
Isaac de Orobio 1015
Isaac ben Sheshet Perfet 1000, 1003
Isaac el Cec 1004
Isaïes 647, 649
Isabel I de Castella 860, 872
Isasi, Francisco 877
Isern, Bernat 394, 420
Isern, Rafael 420
Isfar, Blasco 1099
Isidor de Sevilla 780, 787, 832, 979, 984
Isop 426
Istud alphabetum servit ad libros Tesamenti et Codicilli Raymundi 1021
Item, cum quidam 358
Itinerari d'Antoni 779
Ivars, Andreu 385, 386
Íxar, Ferran Eiximenis 812

J. de Anione 1028
Jacquart, Danielle 897
Jafudà Cresques 1094
Jaime Lorén, José M. de 1078
Jané i Checa, Òscar 865, 1073, 1077
Janer, Francesc 405
Janer, M. P. 388
Janer i Grande, Gaspar 1088
Janeras, Sebastià 592
Jaspert, Nikolas 993
Jaume I, de Catalunya-Aragó 679, 683, 875, 829, 851, 886, 891, 898, 906, 942, 959, 961, 987, 990, 991, 992, 993, 995, 1043, 1103, 1104; Violant d'Hongria, muller 954
Jaume II de Catalunya-Aragó 839, 891, 917, 955, 958, 986, 994, 1008, 1025, 1026, 1028, 1029, 1030, 1031, 1033, 1035, 1043, 1099; Blanca d'Anjou, muller 839, 906, 925
Jaume II de Mallorca 906, 932, 1029, 1104
Jaume III de Mallorca 891, 1032
Jaume d'Urgell 335, 934
Jaume, Joan 889
Jaume, Perpinyà 374, 374
Jaume, Ramon 374, 375
Javierre Mur, A. L. 743
Jean de St-Amand 427, 429
Jeremias 608, 829
Jeroni, s. 417, 424, 587, 787, 1046
Jesucrist 828, 832
Jiménez, Esther 1005
Jiménez, Garcías 596
Jiménez, M. F. 767
Jiménez Ferran, Verònica 916

Jiménez Sureda, Montserrat 927
Joan I de Catalunya-Aragó 321, 332, 333, 355, 742, 814, 919, 929, 965, 1035, 1036, 1051
Joan II de Catalunya-Aragó 911, 922, 958, 963, 1002, 1053, 1099
Joan Carles I 868
Joan XXI papa 797
Joan XXII papa 841, 989, 1031
Joan, Bernat 423, 428
Joan (Oliu), Pèire 810, 1108
Joan, Pere 843
Joan Pons, Antoni 882
Joan de Bíclara 780, 782, 891
Joan d'Eivissa 902
Joan de Gal·les 411, 412
Joan de Salisbury 426, 795
Joan i Santacília, Jordi 1097
Joana de Nàpols, reina 1050
Joanies, Joan de 845
Joannes Aben Messue 427
Joannes de Atreda 1028
Joannes de Lignano 572-573
Joannes de Mandeville 425
Joaquim de Flore 818, 820, 1023, 1108
Joaquim de l'Infant Jesús 877, 880
Jofre el Pelut 885, 948
Jofre de Castellnou 1103
Jofre de Pesillà 1103
Jofre de Rosselló 1102
Jofre, Joan 1041
Johnston, Mark D. 688, 725
Jolís, Josep 1088
Jolivet, Jean 627
Joly, Joan 1091
Joly, Barthélemy 877
Jorba i Serra, Xavier 945
Jordà, Antoni 725
Jordà, Guillem 395, 416
Jordà i Fernández, Antoni 690, 738
Jordà i Oliver de Boteller, Gaspar 959
Jordi de Xipre 902
Josef Caspi 1009
Josep de la Concepció 876, 880
Joseph Albo 1009
Joseph ben Sem Tob 1015
Juan de Austria, príncep 675
Juan Castelló, Jaume 975
Juan de Jesús María 587
Juan de San Antonio 1059
Juan Manuel, infant 995
Juan Vidal, Josep 936, 1078
Juanini, Giovanni Battista 1076
Juell, Pere de 327
Julià, Antoni 1088
Julià, Benet 951
Julià, Francesc Xavier 1088
Julià de Toledo 780
Juliana de Norwich 809
Julien de Pommerol, M.-Hélène 403
Juliol i Albertí, Griselda 283, 748
Juncosa, Artur 992
Juncosa i Ginestà, Isabel 913
Jüngel, Eberhard 622
Junta de Contrafurs 731
Junyent, Eduard 759, 982-983, 1107
Junyent, Francesc de 397
Junyent, Joan de 396, 423, 424, 430
Junyent, Joan Berenguer 399, 430
Jurot, Romain 1090
Justinià emperador 901, 902, 980, 989
Juvenal 418, 426, 1039

Kagay, Donald J. 684, 725, 985, 1034, 1035
Kalmar, János 712, 725
Kenny, Anthony 624
Königsberger, H. G. 725
Kovacevic-Kojic, Desanka 1100
Kiesewetter, Andreas 890
Kilbardby, Robert 418
Kirchner, Helena 945
Kintzinger, Martin 993
Kisseleva, Ludmila 1105
Klein, Yves 1066
Klein, Peter K. 981
Knapp, Markus 625
Kniazzeh, CH. S. M. 1109
Kobusch, Theo 624, 625
Koestsier, T. 623, 1011
Kontarbinski, Robert 626
Kotarba, J. 746
Kremer, Gerhard 1094-1095
Kretzman, Norman 624
Küenzel, H. 969
Kuhn, Thoma S. 1009
Küng, Hans 1009
Künzel, Werner 633

La Catalogne 1095
La Clau de Semiforas 796
La Corona d'Aragó, III: *Corts i Parlaments* 725
La fi del comte d'Urgell 873
La famosa represenación de la Asunción... 887
La Parra, Santiago 1057
Labayen, Rosa Maria 757

Lactanci 426
Lagardère, Vincent 795
Laliena Corbera, Carlos 963
Lalinde Abadía, Jesús 664, 665, 681, 685, 699, 725
Lamentacions 570, 600, 608
Lamola, Giovanni 832
Lancia/Lanza, Corrado 994, 1028
Landau, Peter 1053
Lanfranco di Milano 1026
Lang, Albert 623
Lannkchamer, Stephanus 646
Lanuça, família 693
Laporte, Josep 1027
Lario Ramírez, Dámaso 666, 688, 703, 706, 726
Las Cortes de Castilla y León 726
Lascorz i Arcas, F. Andreu 1003, 1004
Lassala, Manuel 1088
Lassala, Rafael 876
Latini, Brunetto 630
Latini, Latino 890
Laurana, Francesco 890
Laurière, J. 739
Lauro, Pietro 890
Laviesca, Pedro Juan 878
Layz, Pedro de 845
Le Blévic, David 925
Le Blévec, Daniel 1026
Le Myésier, Pierre 891
Le Myésier, Thomas 641, 889, 891
Leake, John 1078
Leandro de Sevilla 587
Leca, Raffaele da 890
Leca, Rinuccio da 890
Ledgarda, abadessa 790
Lee, Harold 815
Legenda Aurea/Sanctorum 379, 1046
Leibniz, Gottfried Wilhelm 621, 1019
Lentini Rainaldo 890
Leoni, Piero = Pierleone da Spoleto
Leonori, Maria Chiara 1099
Les Corts a Catalunya 665, 726
Les corts generals de Jerusalem 726
Les Corts generals de Pau Claris 726
Les Tres Llances 1046
Lesleo, Alessandro 591
Letongart, Guillem 307
Levon IV d'Armènia 955
Levy Ben Guerson 1002
Lex Gothorum 784
Lex visigotorum 894
Lezcano, Rafael 1061
Liber apocarum Generalis Catalonie 1108
Liber autentiquorum 1049
Liber commicus 781
Liber de investigatione secreti occulti 1021
Liber denuntiationum 900
Liber feudorum 1049
Liber feudorum Maior 784
Liber feudorum Ceritaniae 784
Liber generationis Hippolyti 979
Liber hymnorum 781, 979
Liber instrumentorum sedis Valentiae 1041
Liber iudicum (popularis) 793, 897, 980
Liber Kindi 1018
Liber Maiolichinus 891
Liber missae 781
Liber mysticus 590
Liber ordinum 786, 1107
Liber orationum de festivitatibus 781
Liber Sancti Iacobi 982
Liber Tefil 1018
Liber de variis quaestionibus 787
Libera, Alain de 627, 630
Libre de Semiforas 796
Libri antiquitatum Sedis Barchinone 982
Libri divinitatis 786
Libro antiguo de beneficios d'Alacant 899
Libro de las cosas... deste convento de capuchinas 936
Libro de la universidad del Colegio... de Tortosa 842
Licinius Sura, L. 977
Lippi, Filippo 890
Lira, Nicolau de 422, 423, 1046
Líter Mayayo, Carmen 1084
Little, A. G. 641
Livi, Titus 882
Llach i Palmada, Emma 1098
Llabrés Martorell, Pere 1015
Llampillas, Francesc 1088
Llaquet de Entrambasaguas, Josep Lluís 1083
Llavorsí. Dels orígens al capbreu de 1669 861
Lledó, Arnau 821
Lledó, Ramon 312
Llèmena, Bonanat 339
Llèmena, Francesc de 337; Constança, núvia 337
Llèmena, Francesca 339
Lleó III emperador 902
Lleó, Melcior 398, 425
Lletra als Corintis 648
Lletra als Hebreus 648

Lletra de Jaume 584
Lletra baixada del cel 902
Lletres del bisbe de Girona s. XIV 295, 298, 300, 303, 305, 306, 339, 354, 373
Lletres als Corintis 610
Llevador del plat dels pobres 1041
Llibià, Pere de 994
Llibre d'actes del mas Sobirà 943
Llibre d'arxivacions de la Pia Almoina 756
Llibre de la batllia de Xàtiva 961
Llibre blanc de Santes Creus 916
Llibre d'En Buch ab son cavall 892
Llibre de la Cadena 956
Llibre de capbreus i prestacions d'aniversaris 1041
Llibre de coneixences d'espícies... 933
Llibre de la confraria de mercers 907
Llibre d'Ester 429
Llibre d'Hores d'Egerton 1041
Llibre d'Hores d'Estocolm 1041
Llibre de memòries de Sant Joan de Perpinyà 1067
Llibre de Merlí 411, 415
Llibre d'ordinacions de Puigcerdà 917
Llibre de l'infant En Pere 994
Llibre de paciència 422
Llibre de privilegis de Tàrrega 956
Llibre del Consolat de Mar 1069
Llibre dels Quatre Senyals 666, 704
Llibre dels reis 935
Llibre àrab del repartiment de Mallorca 995
Llibre del repartiment de Mallorca 932, 942, 995
Llibre del repartiment de València 960
Llibre de la universitat de Blanes 914
Llibre de les solemnitatsde Barcelona 1067
Llibre de les viandes de la Seu de Tortosa 958
Llibre gran de la Sagristia Major de la Seu 754, 764
Llibre groc de Girona 853
Llibre sumari on són les rendes d'Èlig 909
Llibre de testaments de la cort d'Alacant 899
Llibre Vermell de la Ciutat de Girona 747
Llibre Verd de la Ciutat de Girona 747, 924
Llibre verd de Vallbona 954
Llibre Viae Sion 600, 607-615
Llicinià de Cartagena 902, 979
Llimós, Ramon de 374; Maria, muller 374; Francesca, filla 374, 375
Llin Cháfer, Arturo 1061
Llinarès, Armand 640, 644
Llinàs, Josep 1028
Llinàs i Pol, J. 757, 767, 927
Llobera, família 1051
Llobera, Joan 418
Llobera, Pere 812
Llobet de Barcelona 788
Llobet Benet 787
Llobet, Berenguer 426
Llobet, Bernat 426
Llobet, Joan 935
Llobet i Portella, Josep M. 920, 953, 1001, 1002
Llobets, Hug de 397, 409
Llompart i Moragues, Gabriel 796, 933, 934, 1041
Llopis, Joan 328, 431; M. Teresa, muller 431
Llopis de Maiola, Pere 812
Llorenç, Francesc 968
Llorenç d'Orleans 1010, 1040
Llorenci, Bartomeu 862
Llorens, M. del M. 767
Llorens Raga, Pelegrí 1105
Llorente, Marià 1088
Lloret, Jeroni 1100
Lloret, Paz 965
Lloreta, Antonina 935
Lloses, Francesc 1088
Llot de Ribera, Miquel 989
Lloveras, M. del N. 767
Lluch i Bramon, Rosa 767, 847-851
Llúcia d'Urgell 790, 791
Lluís el Piadós 901
Lluís el Quec 948
Lluís II 951
Lluís VIII de França 988
Lluís XIII Anjou 863, 866
Lluís XIV Anjou 678, 948
Lluís Salvador, arxiduc 897
Lluís Font, Pere 1027
Llull, Domènec 797
Llull, Lluís 399, 417
Llull, Ramon 407, 408, 409, 411, 412, 414, 418, 422, 591, 619-635, 637-649, 794, 795, 797-799, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 835, 840, 889, 890, 891, 893, 894, 897, 935, 987, 991, 996, 1009, 1010-1023, 1025, 1039, 1040, 1061, 1099, 1101, 1108, 1109
Llull, Ramon, ps. 1104
Llupià, Hug de 966
Llúria, Roger de 812, 890
Lo Bello, Andrea 1024
Lo Camí del Paradís 865

Lo Forte Scirpo, M. Rita 1035
Lo Frasso, Antonio 890, 1059
Loaces, Ferran de 845, 1061, 1096
Loeb, Isidore 741
Löfstedt, B. 1092
Logica Morelli 889
Lohr, Charles 623, 624, 625, 632-633, 640, 641, 893, 1011
Loiola, Íñigo de 843, 1101
Lombardo, Antonino
Lombardo, Maria Luisa 1057
Lomellini, Angelo Giovanni 890
Lomellini, Battista 890
Lomellini, Carlo 890
Lomellini, Giacomo 890
Lomellini, Leonello 890
Lomellini, Matteo 890
Longo, Carlo 989, 1110
Longpré, Ephrem 622, 795
Lope de Vega y Carpio, Félix 1071
López, Carlos 666, 714
López, Tomàs 1084
López del Amo, Atanasio 385, 388
López Bonet, Josep Francesc 932
López i Camps, Joaquim E. 969
López Elum, Pedro 685, 709, 726, 962
López Estrada, F. 1059
López Moral, Inés 1105
López Pérez, M. Dolores 933
López Pérez, Miguel 1022
López Piñero, José M. 897
López Rodríguez, Carlos 666, 714, 962, 1092
López Santidrián, Saturnino 1051
Lordat, Arnau de 1003
Loredan, Bofill de 383
Lorenz, Gonzalvo 926
Lorenzana, Tomás de 847
Loris, Francesc Galcerà de 973-974
Lorite Martínez, M.Isabel 711, 726, 967
Lousse, Émile 663, 726
Lovejoy, Arthur O. 634
Lozano, Cristóbal 843
Lubac, Henri de 588, 818
Lucas de Lupito 1028
Lucena Gómez, Antònia M. 947
Lucía Megías, José Manuel 988
Lucius Herennius Optatus 976
Ludeña, Antoni 1088
Luder, Peter 647
Ludon, Antoni 845
Ludwig IX de Baviera 646
Luna, Pero/Pedro de = Benet XIII
Luna, Roderic de 962
Luschi, Rosanna 1093
Luttrell, Anthony 895
Lutz-Bachmann, Matthias 1014
Lynn Winer, Rebecca 948

Maçanet, Castelló 348
Maçanet, Guillem Agustí 397, 424; Caterina, muller 397, 424
MacDonald, Scott 625
Macias Solé, Josep M. 977
Macip, Bernat 657
Macip, Miquel 844
Macrobi 426
Madre, Aloisius 643
Madremany i Calatayud, Marià 1097
Madrona, sta. 903
Madurell i Marimon, Josep M. 390, 414
Magarola, Pere de 858
Magdalena i Nom de Déu, Josep Ramon 997, 1001
Magí, Ramon 876
Mahiques Climent, Joan 1039, 1076
Maians i Ciscar, Gregori 1083, 1084, 1085, 1087
Maidéu i Puig, Eudald 1088
Maierù, Alfonso 627
Maillard, Olivier 596
Maimònides 1003, 1005, 1006
Malamort, Pere Joan 846
Malaspina, marquesos 1031
Maldà, baró de = Amat i de Cortada, Rafael d'
Malet, Antoni 897
Malet, Francesc 429
Maluenda, Tomàs 1076
Maluquer de Motes i Bernet, Carles J. 681
Malla, Felip de 794, 834, 1044
Malla, Felip de (jr.) 404
Mallol, Bernat 381
Mallol, Guillem 381
Mallorquí i Garcia, Elvis 770, 927, 943
Malvezzi, 842
Mancini, Mario 892
Manconi, Francesco 899
Manegat, Jeroni 657
Manent, Albert 882
Manescal, Onofre 1068
Manifestum est enim 789, 791
Manifiesto sobre acequias ciudad de Tortosa 1086
Manrique, Cayetano 678, 726
Mansuri Rosado, M. Nieves 964
Manual de Novells Ardits 727

Manuale Toletanum 786, 787
Manuel II de Constantinoble 993
Manuel de la Virgen 880
Manuscrit Lastanosa-Gayangos 1060
Manyer, Francesc 943
Manyes, Gonçal 843
Maqueda, duc de 1063
Maquiavel, Niccolò 1062
Marbres, Joan (Canonicus) 795, 891, 893, 1009
Marc, família 961, 1107
Marc, Ausiàs 426, 794, 892, 893, 988, 1053, 1058, 1059, 1060
Marc, Pere 796, 797
Marc, Pere (acusat de màgia) 1052
Marca, Pèire de 784, 873, 951
Marçal, Francesc 1025
Marçal, Pere 846
Marcell, Francesc 414
Marces, Pere 364; Francesca, muller 364
March Noguera, Joan 897
Marcillo, Manuel 651, 1059
Marenbon, John 624, 630
Marenys, Berenguer 379
Marés, Frederic 798
Margarit, Bernat 332, 333, 337, 338, 355; Francesca, muller 332
Margarit i Biure, Josep de 741, 865
Margarit i Pau, Joan de 743, 891
Margarit, Vicenç 1074
Màrgens (Marges), Pere de 294, 373
Marí, Joan 397, 399, 401, 410, 411
Marí i Brull, Gerard 670, 693, 696, 697, 701, 712, 716, 719, 950
Maria, reina, muller d'Alfons IV 596, 906, 1051, 1052
Mariana, Juan de 803
Mariano IV d'Arborea 918
Marichalar, Amalio 678, 726
Maries, Bernat 364
Maries, R. 364, 375
Marimon, Bernat de 398, 404, 426
Marimon, Guerau 398, 426
Marín, Miguel Ángel 1091
Marín Ferrer, Salvador 1096
Marini, Juan Bta. 1088
Marongiu, Antonio 663, 664, 671, 706, 727
Maroto Camino, Mercedes 920
Marquès de Lló 980
Marquès i Carbó, Ll. 743
Marquès i Casanovas, Jaume 744, 745, 754
Marquès Oste, Nemesi 901
Marquès i Planagumà, Josep M. 283-384, 748, 754, 756, 770, 848, 854-856, 900
Marquès de los Vélez 863
Marquet, Ramon 812
Marquilles, Bernat 398, 429, 1069
Marrone, Antonino 811, 812
Mart 866
Martel, Jerónimo 675, 727
Martí I, l'Humà 705, 929, 930, 934, 940, 961, 963, 965, 973, 1029, 1039, 1042, 1043; Maria de Luna, muller 1042, 1043, 1052
Martí el Jove 811; Maria, muller, reina de Sicília 811
Martí IV 1034
Martí V 834
Martí, mestre sabater portuguès 931
Martí d'Ardenya 900
Martí, Bartomeu 846, 974
Martí, Berenguer 846
Martí, Bru 1088
Martí, Eduard 712, 713, 727
Martí, Ermengau 919
Martí, Joan 922
Martí, Pere 395, 396, 409, 920
Martí, Ramon, fra 794, 795, 807, 809, 810, 889, 891, 1076, 1104
Martí, Ramon 748, 756, 759
Martí, Sadurní 400, 1010
Martí de Barcelona 385, 400, 401, 403, 404
Martí i Bonet, Josep M. 759, 913
Martí Escayol, Maria Antònia 1062
Martí Ferrando, Josep 711, 727
Martí i Saragossà, Miquel 876
Martí i Sentañes, Esther 694, 727, 738, 930
Martí Viladamor, Francesc 865, 1068
Martin, Jean Marie 986
Martín, José 878
Martín, José Luis 665, 707, 727
Martín, Juan Pujante 878
Martín, Teodoro H. 571, 581, 582
Martín Duque, Ángel J. 665
Martín i Ortega, M. Aurora 745, 746
Martín Pascual, Llúcia 1020
Martín Rodríguez, José Luis 1037
Martínez Almira, Magdalena 709, 710, 715, 727
Martínez Checa, Montserrat 402
Martínez Colomer, Vicent 1097
Martínez, Crisóstomo 1076
Martínez Díez, Gerardo 645
Martínez Ferrando, J. Ernest 657, 1041
Martínez Gázquez, José 982
Martínez Marina, Francisco 678, 727
Martínez de Mengucho, Juan 1050

Martínez Millán, José 582
Martínez Rodríguez, Miquel Àngel 1062, 1074
Martínez Romero, Tomàs 388, 389, 1040
Martorell, Bernat 1038, 1051, 1052
Martorell, Francesc 842, 843, 844
Martorell, Joanot 893, 1041, 1054
Martorell, Onofre 1088
Martori i Roig, M. Raquel 907
Martos, Josep Lluís 1956
Martyrologium Hieronymianum 781
Marugan, C. M. 859, 860
Marvilla, Jaquet de 387
Marzal Palacios, Francisco Javier 962
Mas, Antoni 427
Mas, Jaume (Diego) 893, 1066
Mas, Joan 845
Mas, Josep 978
Mas Galvañ, Cayetano 939, 1083
Mas i Solench, Josep M. 681, 682, 727, 897, 990
Mascaió, En 354
Mascaró, Francesc 394, 415
Mascardell, Joan 762
Mascarella i Rovira, Jordi 947
Masdéu, Antoni 395, 416
Masdéu, Joan Francesc 1088, 1097
Masdéu, Josep Antoni 1088
Masdovelles, família 837
Masdovelles, Joan Berenguer de 836-839, 988
Masferrer, Anicet 925
Masià de Ros, Maria Àngels 741
Maspons i Labrós, Francesc 679, 727, 741
Massanet, Guillem de 1052
Massanet, Berenguer 406
Massanet, Pau 393, 406
Masseu, Antoni 427
Massip, Jesús 668, 727, 957
Massó i Torrents, Jaume 385, 870, 1041
Massons Esplugas, Josep M. 971
Massot i Muntaner, Josep 886
Matamoros Sancho, Josep 845, 846
Mataró Pladesala, M. 756
Matas Coscoll i Llimona, Josep de 1078
Mateo Ripoll, Verónica 1071
Mateu (Guimerà) d'Agrigento 891, 1025, 1044
Mateu d'Aquasparta 621
Mateu, Jaume 893
Mateu Ballès, Joan F. 1063
Mateu Boada, Enric 1008
Mateu Ibars, Josefina 837, 838
Matheu i Sanz, Llorenç 675, 678, 727, 1075, 1076, 1096
Matheus Borolus 1061
Maties, Bernat 342
Matlleria, (?) 943
Mattheus Platearius 427
Mattone, Antonello 671, 727
Mayer, Marc 745, 781, 976, 977, 997
Maymó, Ferran 658, 659
Mayol, Nicolau 1022
Mayquez, Agustín 880
Maza, Carmen de la 805
Mazeres, família 1003
McCrank, Lawrence J. 955
McGaha, Michael 749
McGrade, Arthur Stephen 624
McVaugh, Michael 1027, 1032
Medir, Joan 337
Medir, Ramon 337, 338
Meditationes vitae Christi 840
Meillet, A. 589
Meixul·lam ben Xelomó de Piera 1005
Melchor, Vicent de 881, 882, 884
Melet, Francesc 879, 880
Melion, Walter 1066
Meloni, M. Giuseppina 915
Memoria librorum Sancte Marie Sedis d'Urgell 1105
Memorial del estamento militar del Reino de València 969
Memorial de greuges de 1760 677, 728
Memorial del que ha patit i gastat la vila de Sant Celoni... 1073
Memorials de greuges 1081
Memorias del monasterio de Bellpuig de las Avellanas 913
Memòries de Perot de Casanova 728
Menahem B. Salomon 1000
Menjot, Denis 991
Mensa i Valls, Jaume 794-796, 804-806
Mensching, Guido 1005
Mercader, Lluís 845
Mercader, Macià 966
Merino i Serra, Jordi 745, 746, 750, 756, 927
Meseguer Fernández, Juan 386
Messeguer, Lluís 886
Mestre Sanchis, Antoni 757, 1083
Mestre Campà, Mireia 1107
Mestre Campi, Jesús 651
Mestres, Antoni 867
Mestres, Joaquim 949
Metge, Bernat 411, 418, 420, 423, 794, 1039, 1040

Metge, Pere 394, 415
Mey, Felip 1071
Mey, Joan 1061
Mey, Pere Patrici 1071, 1100
Meyerson, Marc D. 1007
Michele da Piazza 1034
Midrashim 1003
Mieres, Gaspar 1043
Mieres, Tomàs 672, 697, 698, 728, 891, 894, 1069, 1076
Miguel de Valladolid 586, 587
Milà i Borja, Lluís Joan del 835, 974
Milà i Fontanals, Manuel 898
Millà i Ribelles, Manuel 1088
Millares Carlo, Agustín 980
Millàs i Castellví, Carles 940
Millàs i Vallicrosa, Josep M. 754, 997, 1001, 1009
Mincucci da Pratovecchio, Antonio 832
Mínguez, José 877
Minici, bisbe 780
Minnucci, Giovanni 989
Miquel arcàngel 1036, 1038
Miquel de Girona 586
Miquel, I. 747, 758
Miquel i López, Júlia 972
Miquel i Planas, Ramon 1059
Miquel Rodríguez, Carme 889
Miquel i Serra, Domènec 951
Mir, Bartomeu 880
Mira Jódar, Antonio José 964
Miracles de la Verge Maria 1018
Miralles Jori, Eulàlia 586, 669, 710, 728, 865, 869, 881-885
Miralles Vives, Francisca 968
Miralles, Josep 1088
Mirambell, Enric 744
Mirambell i Abancó, Miquel 1089
Miret i Sans, Joaquim 786, 992
Miró comte 980
Miró III bisbe de Girona 983
Miró de Conflent 948
Miró Baldrich, Ramon 913
Miró Bonfill 788
Miró, M. Mercè 866, 867
Mishna 1000
Missal 412, 420, 847
Missal mallorquí de 1506 855
Missal de Santa Eulàlia 1041
Misale Galcerandi de Villanova 1041
Missale Cesaraugustanum 1041
Missale mixtum 590
Missale Vicense 855
Misses de Sant Amador 1045
Mite de la Dama Blanca 900
Mitjavila, Simoneta de 905
Modo de denunciar les festes 1089
Mogas, Pere 1088
Mòger, Gabriel 1052
Möhler, Ludwig 1011
Moiano, Cristòfor 845, 846
Moisès 1038
Moixè ben Natan de Tàrrega 1006
Molas, Joaquim 869
Molas i Ribalta, Pere 676, 711, 728, 912, 1072
Moles, Francesc 394, 415-416
Molina Egea, Montserrat 1094
Molina i Figueras, Joan 1030, 1051
Molina, Tirso de 842
Moliné, Enric 1086
Moliné i Brasés, Ernest 667, 787, 1068
Molinos, Miguel de 858, 878
Moll i Casanovas, Francesc de Borja 592, 790
Moll Mercadal, B, 995
Monell, Jaume des 294, 373
Moner, Bartomeu 349
Moner, Guillem 336, 357
Monfrin, Jacques 403
Monjas Marco, Lluís 956
Monjo Gallego, Marta 898
Monnet, Pierre 993
Monràs, Josep 652
Monsalvatge, Francesc 784, 829
Montagut, Guillem 812
Montagut i Estragués, Tomàs de 674, 676, 681, 728
Montaigú de la Perilla, A. 877
Montalbán i Martínez, C. 757
Montalbán, Pérez de 842
Montalto, duc de 969
Montaner, Pere 1088
Montehermoso, Francisco de 845
Montcada, Beatriu de 960
Montcada, Francesc de 872
Montcada, Francisco de 1068
Montcada, Guillem Ramon de 812, 898
Montcada, Joan de 1045
Montcada, Mateu de 398, 432; Eufrasina, muller 398, 432
Montengon, Josep 1088
Montengon, Pere 1088
Monterde, Jeroni 875
Montero Tortajada, Encarna 966
Montferrer-Sala, Juan Pedro 592

Montfort, família 988
Montfort, Francesc 879
Montfort, Joaquim 879
Montfort, Marià 879
Montisferrati, Bremundus 1023
Montmeló, Pere de 812
Montoliu, Manuel de 386
Montpalau, Bernat de 394, 412
Montpalau, Bernat Joan de 412
Montpesat, Arnau Guillem de 842
Mont-rodon, Arnau de 328, 332, 334, 335, 337, 365, 762, 848
Mont-rodon, Bertran de 297, 341, 343, 346
Montroig, Berenguer de 812
Montroquer, Guiu 407, 409
Montserrat, ermità de 817
Montserrat, Constança de 1032
Montsó, Joan de 893
Montsó, Pere 960
Montsó, Pere Joan 893
Monturiol, Joaquim 941
Monumenta Germaniae Historica 638-644
Mora d'Almenar, Guillem Ramon 704
Moradell, Domènec 907
Morais Barros, Amando Jorge 947
Morales, M. 663, 735
Morales Roca, Francisco José 651, 693, 728
Moranta, Josep 1101
Morelli, Serena 1098
Morelló Baiget, Jordi 919, 946, 970
Moreno, Andreu 879, 880
Moreno, Antoni 879
Moreno, Manuel 10
Moreno, Simón 878, 879
Morenzoni, Franco 817
Morera i Sabaté, Josep 743, 744, 759
Moreu-Rey, Enric 677, 728
Morey, Berenguer 905
Morgades, Josep 886
Morlà, Joan 1058
Morlà, Pere Agustí 1076
Morlà, Pere Jacint 1076
Morro Veny, Guillem 934
Morros Mestres, Bienvenido 1060
Mossè ben Nahman 1009 = Nahmànides
Moxó i de Montoliu, Francisco de 957
Muerte y honras a la magestad del rey Phelipe... 843
Muhammad b. al-Abbar 995
Mundet i Gifre, Josep M. 713, 718
Mundó i Marcet, Anscari Manuel 596, 761
Muntada, Arnau Guillem sa 399, 410
Muntaner, Bernat 846
Muntaner, Miquel Lluís 1089
Muntaner, Ramon 872, 893, 943, 1068
Munyoç, Francesc 959
Muñoz, Joan Bta. 1083, 1087
Muñoz Altabert, M. Lluïsa 686, 710, 728
Muñoz Pomer, M. Rosa 665, 666, 668, 669, 671, 692, 703, 709, 713, 728, 729, 738, 961
Muñoz Pujol, Josep M. 1001
Muñoz i Sebastià, Joan-Hilari 844, 846, 958, 959, 1069
Münster, Sebastià 1094
Münzer, Hieronymus 964
Mur, Dalmau de 835, 1041, 1042
Mura, Antoni 396, 423
Muralt, André de 626
Mushullam ben Shelomó de Piera 1006
Musso, R. 890
Mut, Vicenç 1070
Mutgé i Vives, Josefina 904, 905, 929
Muxella, Imma 671
Myers, S. E. 1038

Naccarato, Frank 401, 574, 575
Nadal, Antoni 878, 1058
Nadal, Ferrer 357
Nadal, Gaver 1091
Nadal, Jeroni 1066
Nadal, Joan 805, 1088
Nadal, Joan Josep 878
Nadal i Farreras, Joaquim 652, 691, 729, 752, 753, 853
Nahmànides 1000, 1004, 1009, 1024
Nahon, Gérard 1000
Nàquer, Joaquim 877
Narbona, vescomte de 899
Narcís de Girona, s. 761
Naudé, Gabriel 803
Naval Mas, Antonio 972
Navarro Sorní, Miquel 833-836, 1065
Navel, Aloït de 396, 412, 422
Nebbiai, Donatella 1097
Necrologi de Sant Miquel d'Escornalbou 987
Negre, Bernat 395, 396, 409
Negrell, Llorenç 304
Negro Acedo, Luis 1069
Nenias reales y lágrimas obsequiosas... 889
Neri, Filippo s. 1075, 1077
Neugaard, E. J. 389
Neuss, Wilhelm 984
Niclòs Albarracín, Josep Vicent 1007
Nicolai, Giovanna 895
Nicolau IV 1050

Nicolau, Bertran 820
Nicolau, Guillem 1040, 1041
Nicolau, Pere, general Mercè 300
Nicolau, Sebastià 1088
Nicolau d'Olwer, Lluís 679, 729
Nicolaus de Mukkenwald 637
Niel, Marcel·la 992
Nieto, F. J. 756
Nieva Fenoll, Jordi 1081
Nissim Girondí 1003
Noailles, duc de 949
Nocco, Sebastiana 1092
Noguer, M. 757
Noguera, Josep 886
Nolla i Brufau, J. M. 745, 746, 747, 749, 750, 751, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 763, 764, 767, 779, 924, 977
Nomina episcoporum insulae Sardiniae 979
Nonnitus de Girona 749, 780, 781, 782
Nonó Rius, Brígida 757
Noone, Timothy B. 624
Norbert d'Ordal 400, 1059
Nos, Vicent 877, 879
Nota de algunes advertències que segons lo discurs de l'any se han de fer y complir 950
Notícia dels individus del monestir de Bellpuig de les Avellanes... 913
Notitia episcoporum insulae Sardiniae 902
Notitia provinciarum et civitatum Africae 902
Nova art de trobar 1059
Novak Klemencic, R. 890
Nuix, Joan 1088
Nuix, Rafael 1088
Nunyes, Pere Joan 893, 1061
Núñez González, Juan M. 1061
Nuton, Vivian 897

Ñaco, Toni 746

Obarrio Moreno, Juan Alfredo 709, 715, 894
Obidos, Alfons d' 926
Obrador Bennàsser, Mateu 897, 1022
Obradors Fort, S. 741
Obres i trobes en llahors de la Verge Maria 871
O'Callaghan, Joseph 987
Ockham, Guillem 408, 625, 630
Octavi August 951
Odó, Ramon 762
Odoardi, Giovanni 892
Odorrannus de Sens 984
Officiarium 713
Officium in diem beati Felicis 781
Olaechea y Loizaga, Marcelino 1047
Oleart, Oriol 664, 665, 667, 668, 671, 677, 679, 680, 683, 685, 686, 687, 690, 691, 694, 695, 696, 700, 701, 703, 704, 705, 708, 729, 730, 738
Olesa, família 1042
Olesa, Bernat 1042
Olesa, Francesc d' 894, 1042
Olesa, Jaume 1042; Romia, vídua 1042
Olesa, Miquel 1042
Olesti, Oriol 977
Olibà, abat i bisbe 761, 762, 783, 972, 982, 984, 1107
Olibà, monjo 783, 984, 1097
Oliba, Antoni 673, 687, 697
Olibà Cabreta 982, 983
Oliba, Ramon 772
Oliba, Guillem Ramon 772
Oliva, Anna Maria 1057, 1060
Oliva, Bernat 307, 308, 309, 1069
Oliva caput scole 793
Oliva Prat, Miquel 744, 981
Olivar i Daydí, Alexandre 984, 985, 1052
Olivar i Daydí, Marçal 962
Olivares, comte duc 674, 852, 857, 864, 872
Olivé i Ollé, Francesc 861
Olivella, Joan d' 1052
Oliver, Benvingut 678, 679
Oliver, Bernat, fra 794
Oliver, Bernat 418
Oliver, Francesc 430
Oliver, Jaume 393, 414, 945
Oliver, Joan 344
Oliver d'Estany, Guillem 297
Olives, Pere ces 359
Oller, P. 324
Olmos, Vicent 665
Oló, Francesc Benet 395
Olucha Montins, Ferran 916
Olzina, Gabriel 657-659
Olzina, Lluís 1088
Omni cura 781
Oracional de Tarragona 979
Ordeig i Mata, Ramon 748, 759, 791-794, 923
Ordinació de Petra 1300 944
Ordinacions de les aljames 1333 1008
Ordinacions generals... de la Canònica de Tortosa 958
Ordinacions de casa i cort... de Pere III 994, 1033, 1037, 1043
Ordinacions del castell de Càller... 999, 1032

Ordinacions del clavari de l'aljama cerverina 1001
Ordinacions de Girona 1358 925
Ordinacions dels manyans 907
Ordinacions del mostassaf 908
Ordinacions del regne de Mallorca 992
Ordinacions de la comunitat de Preveres de Reus 947
Ordinacions de la confraria d'estampers 912
Ordinacions de la mesa del vi 956
Ordinacions d'En Sanctacília 423, 905
Ordinacions de València sobre draps 960
Ordinari d'Urgell de 1536 855
Ordinarium Gerundense 854-856
Ordinarium sacramentorum Barcinonense 854
Ordinatio Ecclesiae Valentinae 960
Ordiney, Joan d' 359
Ordo nubentium 1106, 1107
Ordo Toletanus 786
Orfeu 1040
Orígenes 587, 894, 1053
Oriol de Barcelona 1059
Orlando, Caterina 1034
Orosi 974, 975
Orrio, Juan del 845
Orriols, Berenguer 812
Ortega, Pablo Manuel 1085
Ortelius 1068
Ortells Pérez, M. Lutgarda 668-669, 729
Ortí Gost, Pere 345, 351, 379, 684, 708, 720, 734
Ortoneda, Jaume 421
Ortuño Soriano, Roberto 1047
Osca, Samsó d' 812
Oshín d'Armènia 955
Osona, comte d' 297, 298; comtessa d' 287, 298
Ostofred 951
Ot d'Urgell, s. 985
Otger Cataló 872
Ovidi, Publi 408, 411, 413, 415, 417, 420, 423, 426, 822, 1040, 1041

Pacheco Caballero, Francisco Luis 690, 693, 730, 738
Pachs, Joan 410, 422, 423, 424
Pacià, s. 903
Pagarolas i Sabaté, Laureà 703, 730, 1091
Pagès, Montserrat 953
Pagès i Prats, Narcís 679, 730
Pailhès, Claudine 1103
Palahí Grimal, Lluís 746, 749, 756, 757, 758, 767
Palaol, Bernat de 988
Palau, Berenguer de 970
Palau, Joan 878
Palau, Josep 878
Palau, Felip de 297, 334, 340-342
Palau Claveras, Agustí 667, 730, 730
Palau i Dulcet, Antoni 652, 667, 1059
Palermo, Luciano 1041
Pal·ladi 411, 423
Pallarès, Francesc 879, 1088
Pallars, comte de 292
Pallavicino, Juan de 1073
Palmireno, Joan Llorenç 1061
Palol, família 772
Palol, Pere de 744, 746
Palomar, Joan de 889, 891, 1053
Palos, Joan Lluís 651, 652, 681, 686, 689, 691, 693, 694, 695, 700, 711, 713, 730
Palou i Miquel, Hug 748, 1102
Palou Santandreu, Jaume 934
Pals, família 773
Pals, Gispert de i família 324
Palumbieri, Saverio 1069
Palumbo, Giovanni 892
Panedigrano, Palmira 1100
Paniagua, Juan Antonio 897
Panormita = Beccadelli, Antonio
Paràbola del Fill Pròdig 1089
Paramàs, Ignasi 1088
Paramàs, Josep 1088
Pardo i Pastor, Jordi 1018, 1023
Pardos Martínez, Julio A. 664, 720
Paredes, Maria 882, 883
Parés i Saltor, Francesc Xavier 985
Parets, Marc de 399, 426
Pariatge del 1278 900-901
Pas, Àngel del 1076
Pascasi, Pere 397, 417
Pascual i Campo, Josep 971
Pascual i Prats, J. 743
Pasolini, Alessandra 1060, 1068
Pasqual, Bernat 380, 381, 845
Pasqual, Joan 1025
Pasqual, Pere, s. (?) 407
Pasqual, Pere 924
Pasqual, Jaume 781, 914, 954, 983
Passaggeri, Ronaldino 417
Passio sancti Felicis 780, 781, 979
Passionarium 781, 979
Pastore, Stefania 1070
Pastorells 1003
Patau, Guillem Arnau de 795

Pater noster/Pare nostre/parenostres 603, 604, 605, 607, 613, 1052
Pau apòstol 570, 583, 590, 601, 609, 779, 787, 955
Pau, Bernat de 927
Pau, Jeroni 891, 1055, 1056
Pau de Caltabellotta 1025
Pau de Sanluri 918
Pau i Treva 682, 813, 980, 983, 985, 988, 1043, 1044
Pau de Venècia (Paulus Venetus) 635
Pau dels Pirineus 864
Paulí, J. 757
Paulus 979
Pavia i Simó, Josep 913
Pax, Agnés de 935
Payà i Botella, Cèsar M. 898
Pecham, John/Johannes 1099
Pecout, Thierry 991
Pedrals i Moliné, A. 739
Pedrera, Guillem 311
Peguera, Joan de 673
Peguera, Lluís de 673, 674, 677, 730, 1069, 1076
Peire, Bernat 1026
Peix, Miquel 1018
Peláez, Manuel J. 387, 388, 389
Pelegrí, Gaspar 1050
Pelegrí, Miquel 948
Peleyà, Josep 1088
Pella i Forgas, Josep 651, 667, 676, 679, 680, 719, 730, 828, 981
Pellicer y Pagès, J. M. 739
Pellicer, Pere Joan 877
Peña, Francisco 1064
Peña Díaz, Manuel 390
Penyafort, Ramon de, s. 408, 654, 785, 794, 795, 807, 808, 889, 891, 989-990, 991, 1047, 1097, 1104
Peñarroja, Ignasi 875
Per hanc scripturam 789, 781
Pera, Bernat sa 399, 430
Peradalta, Francesc de 297
Peradejordi, Jordi 805
Peraldi, Guillelmus
Peralta, Ramon 812
Perarnau, Miquel 1088
Perarnau i Espelt, Josep 8, 387, 591, 619, 637-649, 688, 730, 759, 783-789, 789-799, 805, 806, 810, 811, 812, 813-816, 817-820, 833-841, 887, 894, 1024, 1025, 1027
Perbullit, Guillem 812
Pere I, el Catòlic, rei de Catalunya-Aragó 987, 988
Pere II, el Gran, de Catalunya-Aragó 312, 357, 708, 890, 906, 993, 994, 1033, 1099
Pere III, el Cerimoniós 283, 285, 286, 287, 291, 293, 297, 309, 317, 321, 335, 336, 337, 688, 795, 915, 916, 886, 891, 908, 914, 918, 919, 921, 922, 924, 927, 939, 941, 944, 973, 980, 993, 994, 1007, 1029, 1032, 1034, 1035, 1037; Elionor, muller, reina 288, 318, 914, 980, 1033
Pere d'Albalat 794
Pere d'Atarrabia 794
Pere de Portugal, senyor de Mallorca 991
Pere Elies 421
Pere, Guerau 809
Pere, Guillem 417
Pere de Lleida 891
Pere Llombard 418
Pere, Nicolau 300; Adelaida, vídua 300
Pere, Tomàs 342; Agnès, vídua 342
Perea, M. Pilar 389
Peredo Meza, Saúl 1091
Pereira, Michela 796-797, 1021, 1027
Perelló, Antoni 1078
Perera, Benet 893
Peres de València, Jaume, fra, bisbe 840, 1096
Pérez, Francesc 877
Pérez, Juan Bautista 1105
Pérez Aparicio, Carme 711, 712, 730, 731, 965
Pérez Bayer, Francesc 876
Pérez Centeno, M. del Rosario 746
Pérez Collado, José M. 1089
Pérez de Corella, Eiximèn 1050
Pérez de Heredia y Valle, Ignacio 990
Pérez Latre, Miquel 669, 670, 689, 691, 692, 693, 697, 701, 708, 709, 711, 712, 713, 716, 719, 731
Pérez Marcos, Regina M. 1063
Pérez Martín, Antonio 667, 696, 704, 731
Pérez Martín, I. 902
Pérez Martínez, Meritxell 955
Pérez Medina, Tomàs V. 923
Pérez Pastor, Cristóbal 582
Pérez Prendes, J. M. 678
Pérez Suñé, Josep M. 975, 976
Pergamins de la Pia Almoina 754
Pergunter, Antoni 399, 426
Pericot Garcia, Lluís 741
Périer, Fulcó 341

Peris, Francisco Javier 1965
Peris, Joan 408
Peris d'Arbes, Miquel 812
Peris de Sosa, Asnar 812 877
Perles, Bonanat 342
Perles, G. Bernat 342, 355, 356
Peronella d'Aragó 986
Perotti, Niccolò 842
Peset, Mariano 685, 726
Petit, Núria 953
Petit, Joan 845
Petrarca, Francesco 418, 1039, 1040, 1060
Petrus Alberti 891
Petrus de Braco 645
Petrus Hispanus 411
Petrus de Maserata 978
Petrus de Valle Senici 1028
Petrus Pons, Nàdia 982
Petrus scolasticus 793
Petrus Thomae 418
Petzolt, Martin 1053
Pézin, A. 746
Phillips, Thomas 1091
Picatoste Navarro, Pedro C. 899
Picatrix 802, 1024
Piccard, Gerhard 647
Pickavé, Martin 795, 1009
Picó, M. A. 1088
Pico della Mirandola, Giovanni 974, 1026
Pierleone da Spoleto 890
Pierozzi, Antonino 803, 1026
Pietragalla, Daniela 1050
Pifarré, Cebrià 569
Pila, Antoni Jaume sa 398, 425
Pileggi, Maria A. 1027
Pina, José Alberto 880
Pinborg, Jan 624
Pindl-Büchel, Theodor 641
Pindl-Büchel, Warburga 641
Pinilla Pérez de Tudela, Regina 666, 694, 713, 731
Pinna, Michele 1032
Pinós, Beatriu de 935
Pinós, Bernat de 321
Pintor, Pere 1057
Pinzanti, Carla 1100
Pinyol, Guillem 914
Piña i Homs, Romà 666, 677, 731
Piñol, Lluís 977
Piñol i Alabart, Daniel 956
Piqué Angordans, J. 1038
Piras, Giuseppe 949
Pisanu, Leonardo 1067
Pistolesi, Elena 1013
Pius IV 966
Pizarro Carrasco, Carlos 912
Pla, Francesc 381, 395, 407, 1088
Pla, J. M. 757
Pla, J. 757
Pla, Joaquim 1088
Pla, Josep 898
Pla, Maria 1094
Pla, Paulo 695
Pla Alberola, Primitivo 920
Pladevall, Antoni 971, 1107
Plan du siège de la ville de Barcelone 1095
Plana, Bartomeu 342
Plana, Isabel sa 426
Planas Badenas, Josefina 1041, 1051
Planas Rosselló, Antoni 731
Planes i Albets, Ramon 651-659, 671, 677, 731, 1091
Plans i Campderrós, Lourdes 1110
Planta de les comunes de Petra 944
Plató 587, 604, 612, 630, 1053, 1051
Platter, Thomas 927
Platzeck, Erhard Wolfram 622, 626, 639, 642, 795, 798
Plini 417, 975
Poc valria 699
Podi, Menaud de 846
Pognatti, F. 890
Pol, Nikolaus 1016, 1017
Polibi 975
Poliziano, Agnolo Ambrogini 831
Polo, Marco 419
Pomar, Garsias 812
Pomaro, Gabriella 1017
Pompià, Ramon de 308
Ponç, Guillem 393, 414; Agnès, muller 414
Ponç de Mataplana 1006
Ponç, Pere 970
Ponç Guerau de Cabrera 982
Ponç de Tavèrnoles 982
Ponç d'Icard, Lluís 955, 1068
Pons i Alós, Vicent 693, 713-714, 736, 965, 973
Pons i Alzina, Joan 666, 670, 693, 696, 697, 701, 712, 716, 719
Pons i Guri, Josep M. 336, 358, 680, 703, 719, 731, 748, 860-861, 914
Pont, Pere de 352
Ponte Pellicer, Eduard 1005

Pontich, Sulpici 754
Pontificale 1098
Ponts, Josep 1088
Popín, Joan 379
Por la ciudad de Tortosa... 844
Porcar, Pere Joan 669, 732
Porcella, M. Francesca 1068
Porcheres, R. de 323
Porci Firmani, M. 976
Porete, Marguerite 809
Porfiri 418
Porro, Pasquale 795, 1009
Porta i Balanyà Josep M. 1101
Portals, Joan 1073
Portella, Romeu 1033
Portillo Valdés, José M. 677, 732
Portocarrero, família 926
Pòrtulas, Jaume 866
Posa, Pere 854, 1017
Post, Francesc 952
Potau, Melcior de 1085, 1086
Potestà, Gian-Luca 1024
Pou, Bartomeu 1088
Pou, Francesc 313
Poveda Ayora, Antonio 1096
Poy, Pere 992
Pozo Ferrer, Montserrat del 914
Pradell, Eudald 1084
Prades, Isidre 971
Prado, G. de 767
Pragmàtica d'Alfons IV sobre beneficis eclesiàstics 964
Pragmàtica del molt alt senyor rey don Johan primer... 857
Prat, Àngela Serafina 1095
Prat, Arnau de 383
Prat, Bonanat de 381
Prat de la Riba, Enric 679, 732, 777
Prats, Bonaventura 1088
Prats, Gabriel 398, 410
Prat de Saba, Onofre 1088
Preces dominicales 856
Preste Joan 1051
Prey, Johannes, el Jove 1017
Primer Pariatge d'Andorra 901
Princeps namque 287, 288, 289, 291, 309-311, 318, 328, 329, 331, 985
Priscià 788
Probst, J. H. 388, 890
Procés de Johan Gascó contra Juçef Cuyta... 997
Procesos de las antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña... 732
Procle 1013
Procopi 902
Procopi de Cesarea 418
Procter, E. S. 682, 732
Pròixida, Alfons de 963
Pròixida, Joan de 812, 963
Prologus in donatione ecclesiae 785
Prudenci, Aureli 979
Pruenca i Bayona, Esteve 748
Prunés, Josep M. 1074
Ptolemeu 410
Puertas, Ma C. 750
Pueyo Coromina, Pilar 1045
Puig, Andreu 948
Puig, Antoni 901
Puig, Berenguer des 812
Puig, Dalmau 348, 349
Puig, Gombau des 812
Puig, Pere 1088
Puig, Pere de 342; Margarida, vídua 342
Puig i Amat, Neus 1098
Puig i Cadafalch, Josep 740-741
Puig i Ferrater, Ignasi 861
Puig Montada, Josep 389
Puig i Oliver, Jaume 283-384, 407, 739-778, 779-785, 810, 831, 847-851, 851-854, 867-869, 1027, 1042
Puig i Puig, Sebastià 759
Puig i Reixach, Miquel 941
Puig Sanchis, Isidre 931
Puig i Tàrrech, Roser 970
Puig i Ustrell, Pere 1091
Puigdevall i Bafaluy, Núria 688
Puigferrat i Oliva, Carles 1107
Puigserver, Andreu 1088
Puigverd, Pere de 812
Puigvert i Gurt, Xavier 940
Pujadas i Marquès, Joan 896
Pujades, Guillem 396, 425
Pujades, Jeroni 669, 732, 971, 872, 873, 1068, 1069
Pujades, Joan 1058
Pujades, Nicolau 1057
Pujades, Pere 423
Pujades, Pere Pau 396, 417
Pujades, Ramon 397, 424
Pujals, Ramon de 294, 336, 373
Pujol, Arnau 845
Pujol, Arnau des 812
Pujol, Bernat des 296
Pujol, Francesc 820
Pujol, Guillem 395, 421; Clara, muller 421
Pujol, Joan 1058, 1059

Pujol, Joan des 395, 416
Pujol, Josep 1040
Pujol, Lluc 846
Pujol, Pere des 999
Pujol i Camps, C. 742
Pujols, Francesc 633, 808
Pukelsheim, Friedrich 642
Punter, Gaspar 845, 847
Puríssima Concepció de Maria 857
Puxades, Guillem 307

Quaderns de corts 699
Quaestio difficilis 570, 575, 583-585
Queipo de Llano y Valdés, Fernando 1076
Queixalós, Lluc 846
Queixalós, Pere 846
Queralt, família 1094
Queralt, Antoni 844
Queralt, Francesc de 1077
Queralt, Pere de 988
Querol Coll, Enric 841, 1062
Querol Quadras, Borja de 928
Queste del Saint Graal 1030
Questión de amor 1059
Quetif, Jacques 1087
Quevedo, Francisco de 842, 1061, 1076
Qui Fontanals, M. José 710
Quijada i Bosch, Joan M. 1050
Quintana, Miquel Joan 657
Quiroga, Gaspar de 959
Quirze de Barcelona 979

Rabasa, M. I. 859, 860
Rabassa Vaquer, Carles 921, 991
Racine, Jean 882
Rafanell, August 871
Rafart, Antic 398, 430
Rafart, Joan 398, 430
Ràfols, E. 401
Raguer i Puig, Pere 1088
Raguer i Tutlló, Eudald 1088
Ramírez, Calixto 685
Ramírez i García, A. 756
Ramis i Ramis, Joan 881-884
Ramon, ardiaca 791
Ramon Berenguer, comte 772, 773; Almodis muller 772, 773
Ramon Berenguer III 1102
Ramon Berenguer IV 922, 954, 957, 1103; Peronella d'Aragó, muller 986
Ramon Berenguer V de Provença 991
Ramon de Castellbó 790
Ramon, Joan 349, 354
Ramon sacer et canonicus 793
Ramon de Vallbona 954
Ramon Garcia, Daniel 982
Ramos, Demetrio 680, 732
Ramos Cobos, M. 740
Raset, Francesc de 314
Rasico, Philip D. 987
Ravaya, Jucef 994
Ravennatis Anonymi Cosmographia 780
Raventós, Jordi 805
Raymundus des Pont/Ramon Despont 1028
Rayner, Joan 812
Real Colegio de Cirugía 971
Real, Jeroni de 853
Rebull, Nolasc 1109
Recall, Llop 394
Recared, rei 761, 780
Receptari de Manresa 1033
Recognoverunt proceres 906
Recueils de la Société Jean Bodin 663, 664, 665, 732
Redondo, Joan de 845
Redondo Ventemillas, Guillermo 675
Reeves, Marjorie 815
Reglà Campistol, Joan 707, 709, 732
Regla de sant Benet 899
Regla de sant Francesc 419
Regles d'esquivar vocables... 1055-1056
Regula non bullata Sti. Francisci 1052
Regula pauperum commilitonum sancte Civitatis 1052
Regula primitiva B. M. de Monte Carmelo 1052
Reho, Cosimo 1025
Rei de Castella 1054
Rei, Francesc 381
Reinhardt, Klaus 1016
Reis Catòlics 1067
Reixac, Arnau de 812
Reixac i Puig, Ramon 938
Relación de las rentas... en el Reino de Mallorca e Isla de Iviza 1079
Relles, Onofre 1074
Reltgen-Tallon, Anne 820
Rembrant 858
Remeis contra algunes temptacions... espirituals en los temps d'Anticrist 588
Remembrança de tot allò que els comanadors tenen... 993
Renall, gramàtic 891
Renedo, Xavier 400
Renner, Paul 1110
Renom i Pulit, Mercè 949
Renovatio Imperii 901

Repertori de Ginard 667
Repertori de manuscrits catalans 869-873
Republicanism. A Shared European Heritage 732
Requesens, Galceran de 938, 1049
Requesens i Piquer, Joan 569-615, 894
Requesens i Santacoloma, Bernat de 1099, 1100
Reseher, Nicholas 635
Responsa 1000, 1003
Resumen histórico de la fundación capuchina de Palma 936
Reventós, Lesmes 1064
Rex Pacificus 989
Ribalta i Haro, Jaume 705, 732
Ribelles, Bartomeu 678, 732, 877
Ribelles, Bernat Ramon de 812
Ribera, Albert 1109
Ribera, Juan de, s. 895, 1063, 1065, 1070, 1075
Ribera, Manuel Marià 1097
Ribera i Florit, Josep 795, 1006
Ribes, Salvador 1072
Ribot, Felip 889, 891, 1038
Ribot, J. M. de 757
Ricard, Albert 732
Ricard de Sant Víctor 573, 795
Ricart, Domènec 1059
Rich i Abat, Anna 999
Rico, Francisco 831
Riedler, Lothar 634
Riedlinger, Helmut 622
Riell, Pere 358
Riera, Bernat 921
Riera, Guillem 812
Riera, Guillem sa 287, 305, 306; Sibil·la, muller 305
Riera, Joan de 346
Riera, Sebastià 668, 718, 906
Riera Frau, M. Magdalena 914
Riera Frau, Mateu 914
Riera Melis, Antoni 917
Riera Micaló, Josep 751
Riera i Sans, Jaume 402, 657, 754, 1004, 1033, 1092
Riera Tuèbols, Santiago 1074
Riera i Viader, Sebastià 748, 906
Rifà i Llimona, Mercè 907
Rifà i Pujol, M. Àngels 932
Rigalt, Jaume 1060
Rilke, Reiner M. 633-634
Rimentol, Bonanat 999
Ringhiera, Gaspare della 832
Ripoll, abat de 288, 292, 328, 329, 331
Ripoll, Acaci de 675, 1065
Ripoll, Berenguer 308
Ripoll, Pere 397, 428
Ripoll, Tomàs 1047
Ripoll i Perelló, M. Isabel 640, 1109
Ripollès, Pere Pau 974
Riquer, Borja de 745
Riquer, Isabel de 988
Riquer i Morera, Martí de 386, 389, 688, 732, 1002, 1040
Ritual gironí del 1550 856
Rituale seu Ordinarium Dertosense 843
Riu, família 937
Riu de Martín, Carmen 910
Riu i Riu, Manuel 710, 732, 886, 895, 909, 983
Rius-Camps, Josep 894
Rius i Serra, Josep 754
Riuró i Llapart, F. 741, 744, 745
Robert d'Anjou 1033, 1038
Robert Grosseteste 570
Robinell, Antoni 399
Robinell, Joan 399
Robinson, Pamela R. 645
Robles, Eugenio de 591
Robles, Pere de 1100
Robles Sabater, Ferran 892
Roca, Bernat 845
Roca, Jordi 971
Roca, J. N. 740
Roca, Jaume de 364
Roca, Lope de la 839
Roca, M. 756
Roca, Pere 1088
Roca, Ramon 308
Roca Traver, Francisco 1054
Rocabertí, fra Bernat 952
Rocabertí, Dalmau de 287, 303, 347, 348; Esclarmonda, vescomtessa 358
Rocabertí, Felip Dalmau de 950
Rocabertí, Joan Tomàs de 1047, 1075, 1076
Rocabertí, Pere de 925
Rocabertí i de Boxadors, Josep Pau de 1072
Rocabertí de Cabrenys, Bernat 952
Rocabertí de Cabrenys, Caterina 952
Rocabertí de Cabrenys, Hug 952
Rocabertí de Cabrenys, Pere 952
Rocafiguera, Francesc de 971
Rocafort, família 937
Rocafort, Umbert 812
Rocatalhada, Joan de 815, 1023
Rodà, Isabel 746, 781, 978

Roda, Miquel 395, 420; Bernabeua, muller 315
Rodrigo Lizondo, Mateu 672, 726
Rodríguez, Alonso 1101
Rodríguez, Fèlix 1065
Rodríguez, Josep 1059, 1077
Rodríguez, Lluïsa 911
Rodríguez Barral, Paulino 1038, 1097
Rodríguez-Grahit, J. R. 741
Rodríguez de Padrón, Juan 1041
Roest, Bert 1025
Rogent, Elias 1021
Roger, Hug 297
Roger, Pere 760
Roger de Frugardo 429
Roger de Parma 425
Roger, Pere, cardenal 308, 341
Roger, Pere, bisbe de Girona 765
Rogerus de Lauria/Roger de Llúria 1028
Roig, Berenguer 381
Roig, Bernat 351
Roig, Elena, vídua Artés 945
Roig, Guillem 325
Roig, Jaume 839
Roig, Pere 325, 351-352
Roig i Jalpí, Joan Gaspar 760, 872, 928, 1074
Roís de Corella, Joan 840, 893, 988, 1056
Rojas, Diego de 959
Rojas, Juan de 878
Rojas Serrano, M. Isabel 1096
Romà, Miquel Jeroni 1065
Romaguera, G. 346
Romaguera, Pere 346; Sibil·la, muller 346
Romano, Maria M. M. 1013
Romeu, Jaume 653, 654
Romeu, Pere 365
Romeu Alfaro, Sylvia 668, 686, 692, 733
Ros, Bernat 812
Ros, Carles 1090
Ros, J. 757
Ros, Joan 424
Ros Navarro, Carme 938
Rosarius Arnaldi de Villanova 1017, 1022
Rosas Artola, Manuel 916
Rosenbach, Hans/Joan 399, 401, 411, 843, 847, 855
Rossell, Nicolau 794
Rossell, Pere 1001
Rosselló, Guillem 962
Rosselló, Ramon 935
Rosselló Bordoy, G. 995, 1101
Rosselló Botey, Victòria 1069
Rosselló Lliteras, Joan 936, 1101
Rosset, Joan 1088
Rossi, Paolo 1021
Rossich, Albert 841, 866, 869, 873, 882, 884, 892, 1056
Rothschild, Jean-Pierre 1009
Rotllan, Josep 886
Rou, família 937
Roudús, Bernat 943
Roura i Güibas, Gabriel 749, 781, 927
Roure, G. 757
Roure, Pere 313
Rovelink, Werner 433
Rovira, En 324
Rovira, Bernat 773
Rovira, Bernat ça 296
Rovira, Guillem 394, 407
Rovira, G. de 359
Rovira, Galceran sa 812
Rovira, Guillem 324; Constança, muller 324
Rovira, Jaume 315
Rovira, Pere 757
Rovira, Salvador J. 958, 1062
Rovira i Ermengol, Josep 329
Rovira i Micó, Lluís 1096
Rovira i Solà, Manuel 668, 718, 748, 986
Rovira i Virgili, Antoni 680, 733
Rubí i Marimon, Ramon de 863
Rubiés, Joan Pau 700, 732
Rubió, Guillem de 809
Rubio Albarracín, Josep Enric 1010
Rubió i Balaguer, Jordi 390
Rubio y Cambronero, Ignacio 284
Rubió i Balaguer, Jordi 597, 898, 906
Rubió i Lluch, Antoni 283, 336, 688, 733, 1041
Rubio i Rodon, Anna 670, 714, 719
Rubio Vela, Agustín 810, 961
Rúbriques de Bruniquer. Cerimonial... 669, 733
Ruello, Francis 569, 597, 602
Ruisbroeck, Joan 587
Ruiz, Damien 1108
Ruiz Carvajal, José Rafael 935
Ruiz-Domènec, José Enrique 982, 1054
Ruiz-Simon, Josep M. 620, 628, 634, 640, 644, 1012
Rusiñol, Santiago 807
Russell, Bertrand Arthur William 626
Russell-Gebbet, P. 987
Russocki, Stanislaw 665
Ruyschaert, José 858
Ruzafa García, Manuel 996

Rycraft, Peter 709, 733

Saavedra Fajardo, Diego de 1096
Sabaté, Glòria 891, 1044
Sabaté i Curull, Flocel 980
Sabater, Bernat 344, 345, 381
Sabater, Carles 1086
Sabater, Guillem 342
Sabater, Isabel 1101
Sabater, Patllari 357; Francesca, muller 357
Saboya y Moura, Francisco Pío de 1082
Sacirera, Dalmau 920
Sacirera, Galzeran 920
Sacramentari de Ripoll 984
Sacramentari de Vic 984
Safàbrega, Pere 842
Sagalars, P. de 323, 324
Sagarra, Francesc de 865
Sagarra i de Castellarnau, Josep M. 898
Sagarra i de Siscar, Ferran de 898
Sagrera i Aradilla, Jordi 746, 747, 749, 751, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 763, 767
Sahugueda, Bonanat 328
Sala, Gaspar 865, 1068
Sala, Pere Joan 850
Sala, Teresa M. 1089
Sala i Caramany, Benet 742, 1079
Sala Simon, Teresa 649
Salaia, Joan de 893
Salamanca, Cristóbal de 846
Salavedra, Guillem 379
Salavert, Antoni 394, 419
Salavert, Antoni (jr) 419
Salazar y Castro, Luis 1096
Sallent, Joan 398, 417
Sales, Ascensi 1083
Sales, Núria 665, 692, 696, 697, 698, 699, 707, 711, 712, 713, 733
Sales Carbonell, Jordina 747
Salicrú i Lluch, Roser 921
Salinas, Antonio José 874
Salisi i Clos, Josep M. 1082
Salluste, Guillaume de 843
Sal·lusti 417, 428
Salms vesprals 420, 424
Salomó 642
Salomó ben Adret 891, 1000, 1002, 1003, 1006, 1009, 1024
Salomó de Piera 1005
Salomó ben Reuven Bonafed 1007
Salomó ibn Verga 1003
Salon, Miquel Bartomeu 1076
Salord, Josefina 882
Salrach, Josep M. 982
Saltiri-Llibre d'hores 412, 413, 415, 418, 419, 420, 422, 423, 424, 431, 571, 584, 593, 603, 605, 606, 610, 612, 614, 615, 803, 841, 1024, 1029, 1051, 1052
Salvà, Bartomeu 892
Salvadó i Montoriol, Joan 936
Salvador, Jaume 967
Salvador d'Horta, s. 1067, 1069
Salvador Esteban, Emilia 686, 692, 706, 710, 711, 733, 734, 967
Salvador Lizondo, Dolors 701, 734
Salverdenna, Esteve 853
Samassó, Arnau de 313
Sampaio, Rodrigo de 926
Samper, Hipólito de 1097
Sampiero, Giambattista di 832
Sanabre i Sanromà, Josep 652
Sanadal, Ponç de 324
Sanahuja Anguera, Xavier 901, 946
Sanç (Llopis) d'Asur, Garsias 812
Sánchez González, Antonio 860
Sànchez Gozalbo, Àngel 894
Sánchez López, Pilar 919
Sánchez Marcos, Fernando 713, 734
Sánchez Martínez, Manuel 286, 290, 292, 293, 321, 327, 345, 351, 379, 684, 708, 720, 734, 918
Sánchez-Moreno i Ellart, Carles 1085
Sánchez Real, José 947
Sanchis Ballester, Francisca 1084
Sanchis Guarner, Manuel 400
Sanchis Sivera, Josep 1041, 1047, 1057
Sangés, Domènec 928
Sanmartí, E. 745
Sanmartí, Joan 975
Sanoya, Francesc 843
Sanpere i Miquel, Salvador 680, 713, 734, 743
Sans i Travé, Josep M. 284, 670, 714, 719, 734, 993
Sansano, Gabriel 864, 867
Sansone, Giuseppe E. 386, 401
Sansterre, Jean Marie 981
Sant Dionís, Narcís de 1048, 1049
Sant Joan, Jaume de 305, 407
Sant Jordi, Jordi de 893
Santamaria, Paula 977
Santamaria, Ponç 364
Santanach i Suñol, Joan 797, 891, 896, 1010, 1018, 1020

Santcliment, Guillem de 397, 432; Angelina, muller 397, 432
Santcliment, Pere de 300, 302
Santi, Francesco 637
Santmartí Roset, Carme 971
Santmartí Roset, Montserrat 900, 956
Santos, M. 745, 746
Santos de San Pedro, Miguel 858
Sants, Josep 1088
Sanxis, Alfonso 430; Caterina, vídua 430
Sanxis de Ribavellosa, Eximèn 294, 373
Sanz, Francesc 921
Sanz, Joan Baptista 862
Sanz Camañes, Porfirio 663, 734
Sanz Gándara, Cristina 995
Sapera/Çapera = Climent, Francesc
Sàpien tuyt 829
Saragossà, Abelard 1020
Saragossà, Josep 875, 1070
Saranyana, Josep Ignasi 388, 389
Sarasa Sánchez, Esteban 663, 666, 675, 734
Sarçola, Francesc 963
Sari, Aldo 899, 1954
Sarrià, Bernat de 812
Sarriera, Berenguer 925
Sarriera, Guillem 925
Sarrió, Domènec 1075
Sarrión Gualda, José 1065
Sarrovira, Miquel 673, 674, 734, 919
Sarrovira, Ramon 919
Sastre, M. Roser 665, 734
Satz, Mario 640
Saügueda, En 331
Saura, Victorià 875
Saurina Negre, J. 741
Savelsberg, Frank 1005
Scarpati, Oriana 1049
Schalomó ben Adret = Salomó ben Adret
Scheffczyk, Leo 758
Schena, Olivetta 1057
Schiavetto, Franco-Lucio 1108
Schib, Gret 798
Schindele, M. P. 1025, 1090
Schmitt, Charles B. 624
Schmitz-Perrin, Rudolf 569, 570, 571, 581
Scholz, Heinrich 626
Scholz, Johannes-Michael 667, 704, 731
Schulcz, F. 739
Schwarzfuchs, Simon 1000
Scimus 894
Sciuti Rossi, Vittorio 665
Scola Catalana 1000
Secretum Secretorum 1034
Sebastià, Jaume 879
Secunda ordinatio ecclesiae Dertusensis 958
Sedacer, Guillem 891
Sefer ha Hinnuix (Llibre de l'educació) 1007
Segalars, En 333, 335, 359
Seguexen-se los Usatges de Barchinona segons orde del alphabet 1048
Seguer, Felip 876
Seguer, Miquel 876
Seguí, Francesc 300; Guillema, muller 300
Seguí, Pere 843
Seguí Campos, José 895, 1063
Seguí i Francès, Romà 1077
Seguí Trobat, Gabriel 1040
Segni Pulvirenti, Francesca 1028
Sempere, Andreu 1061
Sempere Requena, Juan Pedro 972
Semprònia Ursa 976
Senach, Gaudenci 1065
Sèneca 413, 415, 417, 421, 1040, 1053
Senjust, Francesc de 923
Sentència arbitral de Torrelles 1030
Sentència arbitral del 1310 917
Sentència de Flix 1241 957
Sentència de Guadalupe 1486 828, 849
Sentència de Jaume I 957
Sentència de Pere el Catòlic 957
Sentència de Tarragona 1316 806
Sentèntia executòria dels emprius de la ciutat de València 963
Sentmenat, Antiga 395, 412
Sentmenat, Galceran Montserrat 395, 412
Sentmenat, Galceran 395, 412
Sentmenat, Joana 395, 412
Señor. Los títulos del Principado de Cataluña... 676, 734
Sepultures en el convent de Santa Caterina 903
Serafí, Pere 1059
Serapió d'Alexandria 429
Sermo ferie quinte post Reminiscere 1046
Sermo de natali sancti Felicis 781
Seró, Pere 413
Serra, Bartomeu 395, 427
Serra, Bernabé 674, 734
Serra, Bernat 315, 357
Serra, Calrona 427
Serra, Caterina 427
Serra, Francesc 395, 427
Serra, Guillem sa 332
Serra, Isabel 427
Serra, Juníper 1101
Serra, Pere 857
Serra, S. 745

Serra de Manresa, Valentí 1095
Serra i Clota, Assumpta 1044
Serra i Coma, Roser 1049
Serra i Estellés, Xavier 1087, 1105
Serra i Postius, Pere 284, 1064, 1065
Serra i Puig, Eva 663-736, 898, 1064
Serra i Vilaró, Joan 886
Serra Ràfols, J. de C. 741, 744
Serra Valentí, Eduard 926, 999
Serrano, família 880
Serrano, Tomàs 1088
Serrano i Daura, Josep 681, 710, 736
Serrano Jiménez, Lluís 950
Sarrià, Bernat de
Serra, Rosa 886
Servat, Antic 653
Servei d'Arxius de l'Ajuntament de Girona 869
Servent, Josep 1088
Servet, Miquel 1059
Servusdei de Girona 902
Set goigs de la Mare de Déu 1083
Set maneres de temptacions 588
Set Salms 413
Setantí, Joaquim 1068
Setcases, Bernat de 365
Sever de Barcelona, s. 903
Sevilla Marcos, José M. 1014
Sevilla Ribas, Antonio 1022
Sevilla Ribas, José 1012
Sexà, Simeó de 344
Sextus Decretalium 342
Shakespeare, William 867
Shem Tob ben Isaac de Tortosa 1005
Sibilio, Vito 1024
Sibiuda, Ramon de 794, 795, 889, 891, 1026, 1051, 1083, 1091
Sidera i Casas, Jordi 1012
Sieben, Hermann Josef 981
Sierra Valentí, Eduard 749, 925
Signes Codoñer, Juan 902
Silano, Giulio 815
Silleras Fernández, Núria 1027, 1043
Silva, Ferran de 926
Silva, Joan de 926
Simó, família 1003
Simó, J. Antoni 880
Simó de Montfort 1103
Simó, Pau 880
Simó, Francesc Jeroni 857, 858, 1071, 1001
Simó Santonja, Vicent Lluís 706, 736
Simon Ianuensis 427
Simon i Tarrés, Antoni 669, 695, 728, 853, 862-864, 1067
Sintes, Pere 397, 424
Sirvent, Bartomeu 394, 414, 1043
Sisebut d'Urgell 786
Sisó, Daniel
Sisternes, Miquel Joan 920
Sitjar, família 762, 763
Sitjar i Serra, Miquel 693, 736, 940, 947
Sitjó, Jaume 958
Sixt V 966
Skinner, Quentin 624, 664
Smith, Barry 635
Smith, Damian J. 987, 991
Soberanas, Amadeu 1094
Sobirà, família 943
Sobralde, Joan de 845
Sobrequés i Callicó, Jaume 284, 663, 699, 735, 736, 664, 776, 1053, 1054
Sobrequés i Vidal, Santiago 651, 673, 691, 708, 736, 748, 776
Socarrats, Joan de 697, 891, 1069
Sol de contemplativos 582
Solà, Narcís 399, 410; Eulàlia, muller 399, 410
Solà, Pere 343
Solà i Colomer, Xavier 921, 950, 952
Solano, 1090
Soldani, Maria Elisa 909
Soldevila, família 846
Soldevila, Ferran 651, 680, 682, 736, 759, 776, 987
Soldevila i Temporal, Xavier 957
Solé i Cot, Sebastià 677, 679, 681, 684, 686, 687, 695, 736, 859-861
Solé i Sabaté, Josep M. 284, 334
Soler, En 299
Soler, Albert 619, 630, 891
Soler, Francesc 397
Soler, Gabriel 398, 430
Soler, Jaume 328
Soler, Jaume de 297
Soler, Maria 909
Soler, Miquel 396, 397, 408, 409
Soler i Masferrer, Narcís 749, 756 843
Soler i Simon, Santi 749, 999
Solervicens, Josep 896, 1058
Solés, Pere 398, 399, 429, 430
Solís, José 1079
Soló 1085
Solsona, 1094
Soranza, Francesco 702
Soriano, Agustí 853

Soriano, Lourdes 1044
Sorió, Baltasar 842
Spaggiari, Barbara 1027
Spanò, Francesc 399, 426
Speculum iuris 300
Spiga, Giuseppe 1028
Spill del vescomtat de Castellbò 861
Spill de vida religiosa 982, 1025, 1059
Spindeler, Nicolau 842
Spinoza, Baruch 808
Splan, Arnau de 812
Sprach, Nicolaus 340-341
Sprenger, Marquard 581
Squillacce, marquès de 970
Stambeger, Ralf M. W. 981
Stepper, Ruth 991
Stirnemann, Patricia 1105
Stòria del sant Graal 1030
Struch, Ramon 380, 381, 382
Suárez, Francisco 587, 1066
Suárez Fernández, Luis 1039
Suárez de Godoy, Juan 843
Suárez Montañés, Diego 1070
Subària, Simó de 329
Subiranas, Carme 972
Suetoni 409, 426
Sugranyes de Franch, Ramon 640
Sumari e repertori de les franqueses e privilegis... 935
Summulae 1066
Sunyer, família 763
Sunyer, Guillem 337
Sunyer, Pere 430
Sunyol, Gregori 985
Sureda i Blanes, Francesc 892
Sureda i Jubany, Marc 747, 749, 757, 758, 767
Surgite, mortui, venite ad iudicium 819
Surià i Ventura, Núria 748, 867
Sutherland, Bobbi 987

Tabula Peutingneriana 779, 780
Talamanca, Bernat de 1049
Talmud 1000, 1003
Tancredo 990
Tarassona, Jeroni 704, 736
Tarassona, Pere Joan 703
Targarona i Borràs, Judit 1005
Tarrés, Josep 754
Tasis i Marca, Rafael 283, 297, 319
Tatger Prat, M. Teresa 908
Taula de les stampacions de les Constitucions... 666
Tauler, Francesc 321
Tauler, Joan 587
Taust, Sanç de 812
Tavara, marquès de 857
Taverner i d'Ardena, Oleguer de 1095
Tayarama (?) 383
Tecla, santa 955, 956
Tecla ‚virgo Christi' 955
Teixidor i Pla, Ramon 950
Tellechea Idígoras, José Ignacio 858
Tena, Lluís de 842
Tenge-Wolf, Viola 1016
Teodoric de Chartres 1012
Teodulf d'Orleans 787
Terçà, Miquel 845
Terenci 417
Terol i Reig, Vicent 942
Terrades, Guillem 323, 348, 349, 353
Terrassa, Pere 396, 422
Terrats, Francesc 328
Terrats, Guillem 300
Terré, Bernat 396, 412
Terré, Pere 919
Terré i Sarriera, Joan 673
Terrena, Guiu 794, 796, 841, 891, 893, 1031, 1093
Terricabras, Josep M. 1027
Teruel, Blas 879
Tessari, Alessandro 1021
Testament d'En Serradell 423
Testament de Ramon de Vallbona 954
Theodericus de Palude 645
Thiolier-Méjean, Suzanne 1027
Thomas Wilton (Anglicus) 621, 1093
Thomasa, Joaquim 983
Thorndyke, Lynn 642
Thurn, Hans 1053
Timbau, Onofre 859, 861
Timburgueta d'Arborea 1094
Timoneda, Joan 1059
Tinter, Guillem 952
Tintó i Sala, Margarita 907, 1050
Titus Livi 974, 975
To i Figueras, Lluís 770, 916
Toda i Güell, Eduard 7
Todisco, Orlando 1019
Toldrà, Maria 586, 831, 833, 869, 871, 872, 1058
Tomàs d'Aquino, s. 409, 411, 412, 418, 423, 433, 570, 587, 623, 625, 630, 635, 808, 809, 842, 989, 1036, 1037, 1066
Tomàs l'Anglès (Thomas Anglicus) 621, 1093
Tomàs, Catalina 1101

Tomàs, fra Pere 889, 891, 893
Tomàs, Pere 794
Tomic, Pere 1058, 1068
Tona, Roser 941
Tondo, Carlos de 926
Tonel, Pere 877
Toniolo, Giovanni 1046
Tordera Sáez, Antoni 1087
Tormo i Julià, Josep 876, 1084
Tormo Ferriols, Francisco J. 980
Torné i Cubells, Josep 7-281
Torner, Josep 844
Torra, Albert 1092
Torralba, Gil 880
Torras i Ribé, Josep M. 677, 721, 1080-1081
Torre y del Cerro, Antonio de la
Torrella, Gaspar 1057
Torrelles, Guillem de 308, 328
Torrent, Bartomeu 397, 409, 410
Torrent, Francesc de 399, 433; Violant, muller 399, 433
Torrent, Narcís 397, 410
Torrent, Pere 305, 431; Úrsula, muller 395, 431
Torrente, Alvaro 1091
Torres, Gabriel 423
Torres, Jaume de 1088
Torres, Xavier 862
Torres Amat, Fèlix 1059
Torres Fontes, Juan 991
Torró, Guillem 346
Torró, Josep 959
Torroella, Bernat 344
Torroella, Guillem de 1036
Torroella, J. B. 740, 744
Tort, Bernat 955
Tosca, Tomàs Vicent 875, 876, 960, 1083
Tostado de Madrigal, Alonso 803
Tovar Paz, Francisco Javier 974
Tractat dels Pirineus 853, 1077
Traginer, Bartomeu 428; Joana, muller 428
Tramonte, Alessandro 1070
Travesset i Queraltó, Magí 979
Tremoleda, J. 746, 750, 756, 767
Trenchs i Òdena, Josep 693, 736
Trepat, Cristòfol A. 682, 736
Treppo, Mario del 710, 737
Tres, Joan 869
Trésor des humains 1020-1021
Trevet/Trivet, Nicolau 417, 1040
Trias Mercant, Sebastià 1022
Tribunal de Contrafaccions 700
Tries, Gabriel 396
Trigo, Tomás 1051
Trilla, Asbert sa 349
Trilla, Emili 991
Trilla, Jaume sa 349
Trilles, Francesc 1087
Trilles, Martí 926
Trilló, Bartomeu 395, 431; Francina, muller 395, 431
Trilló, Caterina 396
Trilló, Domènec Antoni 396
Trinxeria, Francesc de la 1067
Trinxeria, Josep de la 948
Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova 806, 897, 1025, 1027
Trobat, Ramon 865
Troncarelli, Fabio 1023, 1097, 1108
Tropé, Helène 1071
Tropers prosers de Vic 855
Troppau, Martin de 832
Trullén i Thomàs, Josep M. 1107
Touati-Wachsstock, Florence 1000
Tudela Villalonga, Lluís 1029
Tugwell, S. 820
Tuñí, Josep Oriol 1027
Turmeda, Anselm 386, 893, 910
Turmel, Joseph 1057
Turull Rubinat, Max 692, 737, 918, 919

Ubertino di Casale 387
Ubierna, Pablo 1110
Udalguer d'Elna 1103
Udina i Abelló, Antoni M. 666, 676, 692, 693, 710, 737, 1049
Udina Martorell, Frederic 657, 666, 668, 682, 737, 1092
Uguet, Joan 845
Ullà, Guillem d' 312
Ultra, Miquel 846
Unzola, Pietro 417
Urbà VI 815, 816
Urbà VIII 966
Urgell Hernández, Ricard 933, 934
Urquijo, M. 663, 735
Urrea, Pere d' 832
Urvoy, Dominique 641
Usatges/Usatici 319, 320, 329, 415, 417, 426, 672, 683, 829, 957, 992, 1048, 1049, 1089, 1097
Usuard 987
Utrum emanatio divinarum personarum ad intra causa sit... 647

Vaín, Huguet 379
Valcárcel, Vitalino 986
Valdeavellano, Luis G. 684, 737
Valdeón Baruque, Julio 665
Valdés, F. 757
Valentí, Ferran 996
Valentí, Tadeu 935
Valenza, Marisa Dora 1099
Valeri Màxim 410, 413, 418, 421, 425
Valerio del Bierzo 780
Valero Molina, Joan 924
Vall, Pere deç 293
Vall, Ramon sa 396, 412, 422
Vall, Bernat Ramon sa 395, 412, 413, 414
Vall, Bertran Ramon 398
Valla, Lorenzo 831, 891, 1050
Vallad, Miguel 598
Vallejo, Jesús 665
Vallejo Girbés, Margarita 901
Vallès, Carles 876
Vallfogona, Joan de 359
Vallfogona, P. de 359
Vallgornera, Tomàs 1076
Vallguarnera, Simó de 812
Vall-llosera i Tarrés, J. 908
Valls, Francesc 410
Valls, Joan des 397, 424
Valls, Pere 408
Valls, Rafael 397, 410
Valls i Pujol, Esperança 1009
Valls i Taberner, Ferran 329, 386, 743, 861, 1034
Vallseca, Gabriel de 1001
Vallseca, Elionor de 431
Vallterra, Ènnec de 308, 334, 341, 342, 346
Valmanya, Joan 337, 338
Valor Moncho, Pilar 1046
Valsalobre, Pep 761, 864, 866, 867, 872, 881, 883, 884, 1059, 1090
Van Landingham, Maria 994
Vaquer, Onofre 935
Vaquero Piñeiro, Manuel 1058
Varvaro, Alberto 892
Varela de Salamanca, Juan 582
Varela i Rodríguez, Elisa 670, 714, 719, 851
Vasoli, Cesare 1108
Vate, Johannes 643-644
Vauchez, André 987, 1108
Vayreda i Olivas, Pere 284, 315
Ve ab mi en tribulació 1097
Veenstra, Jan R. 1036
Vegeci 425
Vela, Josep 1097
Vela, Susanna 945
Vela Aulèstia, Carles 905
Velaza, Javier 975
Vélez, marquès de los 1072
Ventimiglia, Antoni de 1045
Venus 866
Veny i Clar, Joan 882
Verboom, G. P. 877
Verdaguer, Jacint 1088
Verdés Pijuan, Pere 919, 920
Vergay, Martí 970
Verge, Vicent 875, 876
Vergés, Joan 349, 354
Vergon, Felip 1067
Vergon, Pere Màrtir 1067
Verneda, Francesc de 938
Vernet i Pons, Eulàlia 1005
Vernet Pons, Mariona 1020
Véronese, Julien 642
Verrié, Frederic Pau 746
Versus Monachordi 984
Vespres Sicilianes 989, 993, 994, 1035, 1086, 1098, 1099
Via Crucis 1067
Via, Eimeric de la 354
Via, Guillem de 970
Viader, Francesc 285, 339-342, 353, 757
Viader, Ramon 339
Viader, Roland 800
Viatge del venturós pelegrí 1039
Vicens, Jaume 393, 418
Vicens, Pere 393, 418
Vicens i Vives, Jaume 652, 708, 737, 766, 776, 828
Vicent, Francesc 843
Vicent Santamaria, Sara 1036
Vicentello da Istria 890
Vich, família 965
Vich, Álvaro y Diego de 669, 737
Vich i Ferrer, Lluís 965
Vich i Manrique, Lluís 965
Vich i Vallterra, Jeroni 965
Viciana, Martí de 960, 1063
Viciano, Pau 915
Víctor de Tunnuna 902
Vida de sant Amador 412
Vidal Abenvenist 1005
Vidal, Jaume 843
Vidal, Josep 1097
Vidal, Melcior 398, 410
Vidal, Nicolau 393, 406
Vidal, Pierre 1008
Vidal, Ramon 323, 726

Vidal, Salvatore 1067
Vidal Alvarez, Sergio 978
Vidal Franquet, Jacobo 841, 844, 845, 846, 922, 958
Vidal Gavíria, Amparo 965
Vidal i Pinell, Ramon 671, 676, 689, 713, 737
Vidal Rodríguez, Damià 737
Vieira, G. 747, 758
Viera, David J. 385, 386, 388, 389, 1038
Vila, Antoni 405, 1088
Vila, Berenguer 328
Vila, Joan 406
Vila, Pere 393, 405, 406, 427
Vila, Pere Arnau ça 358
Vila i Carabasa, Josep M. 908
Vila i Medinyà, Pep 1067, 1089
Vilabona, família 845
Viladamor, Antoni 657
Viladavall, Jaume 342
Viladés Llorens, Ramon 884-886
Viladesters, Macià de 1001
Vilagenís, Joan de 395, 421
Vilagut, Bernat de 952
Vilagut, Joan de 952
Vilagut, Pere de 952
Vilallonga, Mariàngela 831, 832, 1056
Vilamarí, Bernat de 305, 307
Vilamarí, Ramon de 382
Vilana Perlas, Ramon de 938
Vilanova, Arnau de 411, 418, 419, 427, 429, 794, 795, 799-811, 815, 817, 820, 841, 889, 890, 903, 925, 1009, 1017, 1022, 1023-1027, 1037, 1069, 1097, 1100, 1104, 1108
Vilanova, Arnau, ps. 1090
Vilanova, Bernat de 334
Vilanova, Evangelista 623, 641
Vilanova, Marc de 333
Vilanova, Pere de 333, 1104
Vilanova, Ramon de 1092
Vilanova, Romeu 812
Vilanova, Vidal de 307, 328
Vilaplana, Carles 875
Vilar, Berenguer 812
Vilaragut, família 965
Vilaragut, Berenguer 812
Vilardell i Ynaraja, Miquel 932, 1090
Vilardida, Bernat de 812
Vilas i Pujol, Eudald 746
Vilella, Pere 364
Villafranca, marquès de 864
Villagarcía, marquès de 1077
Villalba, Empar 1041
Villamarín Gómez, Sergio 1077, 1079
Villani, Giovvanni 803, 1026
Villanueva, Jaume/Joaquim Llorenç 784, 806, 887, 913, 980, 1083, 1087
Villanueva, Jerónimo de 689
Villanueva, Jesús 699. 737, 872
Villanueva, Tomás de, s. 895, 1061
Villar i Torrent, Joan 748, 867
Villareale, Francesco 1069
Villaró, Pontius/Ponç 1028
Villarroya, Josep 678, 737
Villena, Enric de 411, 421, 839
Villena, Isabel (Lionor) de 839-841, 1025-1026, 1054
Villena, Melcior de 1065
Vinader, Antoni 845
Vincentius Bellovacensis (Vicenç de Beauvais) 832, 833
Vincke, Johannes 284, 300, 1030
Vinyamata, Francesc de 395, 408
Vinyes, Felip 705, 872
Vinyoles, Narcís 893
Vinyoles i Vidal, Teresa 906, 1048
Viñas i Serra, F. 739, 741
Viñes, Joan Bta. 880
Violant de Bar 431
Violes, Lluís 843
Virgili 423, 426, 1040
Virgili, Pere 365, 971
Visconti, Filippo M. 890
Visió d'Esperança Alegre 1039
Vita clericis qualiter debent vivere 987
Vita coaetanea 638, 639, 1021
Vita et miracula Theclae 955
Vita Raimundi episcopi Rotensis 986
Vitae Christi 839
Vittorio da Palermo 1022
Vivers, Jaume de 328
Vives, Bartomeu 346
Vives, E. 757
Vives, Joan Lluís 794, 843, 889, 893, 1061, 1096, 1097, 1100
Vives Escudero, A. 740
Vives, Verònica 1001
Vivó Codina, David 746, 747, 750, 756, 757, 758, 767
Vivó Llorca, Jordi 951
Volpi, Franco 624
Voltes Bou, Pere 711, 738
Vos estis sal terrae 816
Vrients 1068
Vulcà 866

Vulgata 1029, 1047

Waging, Bernard de 581
Walach, Harald 569
Walter, Peter 625
Wamba 780, 979
Webster, Jill R. 387, 388, 971, 1037
Weill-Parot, Nicolas 1024, 1027
Westra, Haijo 626
Whitehead, Alfred N. 534
Wickham, Chris 1110
Wiclif, John 635
William, D. 403
Wittlin, Curt J. 386, 387, 389, 400, 401, 402, 572, 574, 1021, 1037

Xambó, Josep 845, 880
Xambó, Roc 845, 880
Xammar, Dalmau Ramon de 332
Xammar, Joan Pau 651-655, 1076
Xesa, Pere de 305
Ximenes d'Arenós, Gonçal 812
Ximeno, Vicent 1059, 1077, 1097
Xulbi, Joan de 845

Yáñez Azambuja 926
Yáñez Lobea, Pere 926
Yáñez Roderic 926
Yates, Frances 625, 639, 640, 1013, 1021
Yeguas i Gassó, Joan 1074
Ylla-Català, Miquel dels Sants 971
Yom Tob Ishbili 1000
Ysern i Lagarda, J. A. 389

Zabacta (Sabata?), Pere 1033
Zapata Buxens, Maria Assumpció 973
Zara Yaq'ob, emperador d'Abissínia 1051
Zaragoza Pascual, Ernest 284, 296, 313, 314, 315, 328, 911, 939, 951
Zaragozá, Agustín Bruno 876
Zarco Cuevas, Julián 588
Zayyân Ibn Mardanîs 995
Zenó de Verona 1092
Zerakhia ben Itskhaq ha-Leví Gerundí 1006
Zeztner, Llàtzer 1099
Zimmermann, Michel 8, 783-789, 792, 793, 981, 986
Zonta, Mauro 795, 1009
Zubiri, Xavier 1014
Zudaire, Eulogio 688, 689, 708, 738
Zúñiga, Diego de 1066
Zurita, Jerónimo 705, 1068

OBRES ENVIADES A LA DIRECCIÓ

«Acta Numismatica», 36 (2006), 240 pp.

«Actes de la II Jornada sobre història de la ciència i l'ensenyament, Antoni Quintana Marí», Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 160 pp.

«Actes de les Segones Jornades d'Estudi dela Terra Alta. Batea del 27 al 29 d'octubre de 1995», Batea, Consell Comarcal de la Terra Alta 1998, 544 pp.

«Actes de les Segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades. Poblet, 17 i 18 de novembre de 2006»: *Els límits de la pressió humana en el medi natural*, Poblet i Barcelona, Paratge Natural i Departament de Medi Ambient, 2006, 534.

«Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica. Mallorca, 18, 19, 20 i 21 de novembre de 2004». Coordinació: Josep Batlló Ortiz, Jordi Ferran Boleda, Mercè Piqueras Carrasco, Barcelona 2006, 632 pp.

Afers. Fulls de recerca i pensament», 53-54 (2006 = *Corresponència entre científics i història de la ciència*), 418 pp.; 55 (2006 = *El valencianisme polític. Homenatge a Alfons Cucó*), 420-682.

«Aires Lloretencs- Periòdic quinzenal de literatura, art i humor i d'informació local». *Volum II. 1935-1936* (Col·lecció ‚Es Frares, 9), Lloret de Mar i Girona, Ajuntament i Diputació 2006, s. p..

Josep Alanyà i Roig, *La* Carta cibariorum *o* Libre de les viandes *de la Canònica de Tortosa (1350)*, extret d'«Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 26 (2005 = Homenatge a la professora dra. Carme Batlle i Gallart), 429-484.

Joaquim Albareda et al., *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna*, a cura de Joaquim Albareda (Col·lecció Base Històrica, 26), Barcelona, Editorial Base 2007, 416 pp.

«Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de Ciències Historicoeclesiàstiques», 78-79 (2005-2006), 674 pp.

«Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 38 (2005), 414 pp.

«Annuario. Unione Internazionale degli studi di archeologia, storia e storia dell'arte in Roma», 46 (2004-2005), 250 pp.

«Anuari de la Societat Catalana de Filosofia. Revista de Filosofia», XVII (2006), 302 pp.

«Aplec de treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 24 (2006), 246 pp.

Archiu Generau d'Aran, *Drets e Privilegis dera Val d'Aran*, [Vielha], Conselh Generau d'Aran 2007, 38 pp.

«Arqueologia Medieval. Revista Catalana d'Arqueologia Medieval», 01 (setembre de 2005), 148 pp.

«Arxiund. Butlletí de l'Arxiu Nacional d'Andorra», 4 (desembre del 2006), 4 pp.; 5 (juny del 2007), 4 pp.

Arxiu Històric Comarcal d'Olot, *Estudis Històrics de la Garrotxa*, 1 (2004), 160 pp.

«Arxius. Butlletí de la Subdirecció General d'Arxius», 47 (Estiu 2006), 24 pp.; 48 (Hivern 2006), 32 pp.; 49 (Primavera 2007), 32 pp.

Aspects du pouvoir seigneurial de la Catalogne à l'Italie (IXe-XIVe siècles) (Rives nord-méditerranéennes, n. 7), Aix-en-Provence, Unité Mixte de Recherche TELEMME 2001, 146 pp.

Associació Catalana de Sociologia, *Societat Catalana 2007*, coordinat per Teresa Montagut, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 300 pp.

«Association des Amis de ‚Sources Chrétiennes'. Bulletin», núm. 95 (Décembre 2006), 28 pp.

Auca d'En Bac de Roda (1658-1713). Text de Joan Vilamala. Il·lustracions de Dani Hernández Massegú, Masies de Roda, Ajuntament 2007, 12 pp.

Gemma Avenoza, Andrés Enrique-Arias, *Bibliografía sobre las biblias romanceadas castellanas medievales* (Cuadernos bibliográficos, 28), 2006, 411-541.- *Filigranas en manuscritos hispanos: 1. Biblias romanceadas. 2. Comentarios bíblicos*, extret de «Íncipit», XXV-XXVI (2005-2006), 1-20.

«Baix Llobregat, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat», núm. 30 (Desembre 2006 - Gener/Febrer 2007), 8 pp.

Albert Balcells, Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum primer: 1907-1942* (Recerca i Pensament, 16), Catarroja, Editorial Afers 2002, 396 pp.

Albeert Balcells, Santiago Izquierdo, Enric Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum II: de 1942 als temps recents* (Memòries de la Secció Hitòrico-Arqueològica, LXXII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 506 pp.

Florenci Barniol i Boixader, Jordi Vilamala Salvans, *Francesc Macià i Ambert,* Bac de Roda *(1678-1713). Família i trajectòria d'un dirigent de la Guerra de Successió,* Les Masies de Roda, Ajuntament 2007, 240 pp.

Josep Baucells i Reig, *Vivir en la edad media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1334)*. Volumen II (Anejos del «Anuario de Estudios Medievales, 57), Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 2005, pp. 1025-1816.

Joan Becat, *Grafies correctes de la toponímia de Catalunya Nord*, Perpinyà, Terra Nostra 2007, 12 pp.

Àngels Bernal Cercòs, Anna Magrinyà Rull, Ramon Planes Albets (eds.), *Norma de descripció arxivística de Catalunya (NODAC)*, Barcelona, Departament de Cultura. Subdirecció General d'Arxius 2007, 290 pp.

Ferran Blasi i Birbe, *Migracions, àmbits i bagatges*. Pròleg de José Orlandis, Esplugues de llobregat, Edicions Rondes 2005, 228 pp.

Thérèse Boespflug, *La curie au temps de Boniface VIII. Étude prosopografique* (Bonifaciana, 1), Roma, Istituto storico italiano per il medio evo 2005, 576 pp.

«Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval», fasc. 16 (2002), 399 pp.

Bolumar. La lírica identidad del color. Textos de Antonio Arbeloa, Castelló, Diputació 2006, 144 pp.

Federico Borromeo, *Luce matutina. Dialogo sulla vera fede tra un cristiano e un musulmano* a cura di Marina Bonomelli e Franco Buzzi, Milano, Ancora Editrice [2006], 112 pp.

Antoni Bosch-Domènech, Joaquim Silvestre, *L'aversió i l'atracció al risc i les seves conseqüències teòriques i pràctiques. Evidència experimental* (Quaderns de recerca, 5), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 96 pp.

Antoni Bosch-Veciana, *La saviesa nascuda en el Temple de Delos: éper estìn isoos anzroopínee sofía (*Plató, *Apologia de Sòcrates*, 20d8). Lliçó inaugural del Curs Acadèmic 2006-2007, Facultat de Teologia de Catalunya, Facultat de Filosofia de Catalunya, Barcelona 2006, 116 pp.

«Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics», XVI (2005), 352 pp.

«Butlletí Informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus», núm. 13 (hivern 2006), 20 pp.

Joan F. Cabestany i Fort, M Teresa Matas i Blanxart, Josep M. Palau i Baduell, *Les esgésies romàniques de la Vall de Cardós*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 274 pp.

«Campsentelles. Revista del Centre d'Estudis Santfostencs - Amics de Cabanyes», 9 (2006), 112 pp.

María Vicenta Candela Marco, *De labradores a soldados. Un estudio social de las quintas del siglo XVIII en Castellón de la Plana* (Biblioteca de les Aules, 17), Castelló de la Plana, Diputació i Universitat Jaume I 2006, 240 pp.

M. Milagros Cárcel Ortí, *Visitas pastorales y relaciones* Ad Limina. *Fuentes para la geografía eclesiástica*, edició independent de «Memoria Ecclesiae», XXVIII (2006), 372 pp., completada amb fascicle de *Mapas*.

Carlos Armiño (1906 - 1989), Castelló de la Plana, Servei de Publicacions de la Diputació de Castelló 2007, 184 pp.

Joan Carrera Planas et al., *El llegat social de Pere Tarrés. Una realitat viva*, «Estris Suplement», núm. 31, Barcelona, Fundació Pere Tarrés 2006, 24 pp.

Catàleg de Publicacions de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (1701-2005). Taules i índex d'autors i de matèries. Edició a cura de Carme Miquel Rodríguez, Mercè Colomer i Maronas i Albert Corbeto López, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres 2005, 441 pp.

Centre de Recerca Matemàtica, 1984-2004, Barceleona, CRM 2004, 34 + 34 pp.

Lluís Cifuentes i Comamala, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Segona edició revisada i ampliada (Col·lecció Blaquerna, 3), Barcelona i Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears 2006, 454 i onze pàgines de reproduccions.

Stefano Maria Cingolani, *Historiografia, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva crònica* (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXVIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 792 pp.

«Contrafort. Butlletí Informatiu de recerca en ciències socials del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 2 (novembre 2006), 4 pp.

«Nadala», núm. 40 (2006 = *Cuina catalana*), 112 pp.

Del mite als mites. Jornada Internacional 10 de març del 2006, a cura de Jordi Malé (Aula Carles Riba, 1), Santa Coloma de Queralt, Edendum 2007, 136 pp.

Francisco Delcampo Bernad, *Borriol. Historia y población* (Biblioteca popular), Castelló, Dipuació 2006, 156 pp.

Carlo Delcorno, *Da Vicent Ferrer a Bernardino da Siena. Il rinnovamento della predicazione alla fine del Medio Evo*, extret de «Mirificus Praedicator. À l'occasion du sixième centenaire du passage de saint Vincent Ferrier en pays romand (Actes du Colloque d'Estavayer-le-Lac, 7-9 octobre 2004) (Dissertationes Historicae, XXXII), Roma, Istituto Storico Domenicano 2006, 7-38).

Diccionari de la llengua catalana. Institut d'Estudis Catalans. Segona edició, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, LXXIV i 1766 pp.

Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI. Edició i estudi a cura de Josep Baucells i Reig, Àngel Fàbrega i Grau, Manuel Riu i Riu, Josep Hernando i Delgado, Carme Batlle i Gallart. I-II-III-IV-V (Col·lecció Diplomataris, 37-41), Barcelona, Fundació Noguera 2006, 2928 pp.

Documentació notarial i arxius. Els arxius notarials com a eima per a la recerca històrica. Jornades celebrades els dies 5 i 6 d'octubre de 2006 a l'Arxiu Històric de Girona.Joel Colomer, coord., Barcelona, Departament de Cultura 2007, 310 pp.

«Dovella. Revista Cultural de la Catalunya Central», n. 91 (primavera-estiu 2006), 48 pp.

Gérard Dufour, Leandro Higueruela del Pino, Maximiliano Barrio Gozalo, *Tres figuras del clero afrancesado (D. Félix Amat, D. Vincente Gomez, D. Ramon José de Arce)*, «Actas de la mesa redonda, Aix en Provence, 26 de abril de 1986», Aix-en-Provence, Université 1987, 206 pp.

«Educació i Història. Revista d'Hitòria de l'Educació», 8 (2005), 432 pp.

El Centenari de la Coronació Canònica de la Mare de Déu de la Serra, patrona de Montblanc (1906-2006), Albert Palacín, Josep M.Grau Pujol, coord., Valls, Cossetània edicions 2006, 256 pp.

«El Pla de l'Estany. Revista del Consell Comarcal», núm. 54 (març 2007), 40 pp.; núm. 55 (juny 2007), 40 pp.

«El Pontalt. Grup de Joves Verge de Paret-Delgada (Selva del Camp)», XIX/70 (febrer del 1997), 20 pp.

Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet. Primera part: *Prefaci, introducció. Diplomatari (docs. 1-328)*.- Segona part: *Diplomatari (Docs. 329-649). Mapes. Índex*, a cura de Pere Ponsic, Revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata (Catalunya Carolíngia, vol. VI: Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXX), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 622 pp. en dos volums.

Els documents confiscats/retornats a Catalunya, Barcelona, Arxiu Nacional de Catalunya 2006, 352 pp.

En memòria de Josep M. Pons i Guri (1909-2005), Arenys de Mar, Ajuntament 2006, 120 pp.

Paolo Evangelisti, *Relazioni di potere ed etiche per il potere. Clareno, Filippo di Maiorca e la testualità politica francescana catalano-aragonese* (pro manuscripto), Roma, 2006, 20 pp.

Dr. Àngel Fàbrega i Grau. Canonge arxiver de la catedral de Barcelona, Vilassar de Dalt, [Ajuntament] 2005, [48 pp.].

Maria Ausilia Fadda, Gianfranca Salis, *Cibi e sapori della Sardegna antica: i materiali della grotta del Guano*, Oliena, Amministrazione Comunale, settembre 2006, [12 pp.].

Fides Historiae. Els fons del Districte Notarial de Terrassa. Fons de la Notaria i l'Escrivania del districte de Terrassa (1237-1862). L'Arxiu General de Protocols del Districte de Terrassa (Col·lecció El Portal de la Guia, núm. 1), Terrassa, Ajuntament i Arxiu Històric de Terrassa 2006, 16 + 16 pp.

Francesco FIORENTINO, *Francesco di Meyronnes. Libertà e contingenza nel pensiero tardo-medievale* (Medioevo, 12), Roma, Antonianum 2006, 268 p.

Fonamentació i facticitat en l'idealisme alemany i la fenomenologia. Edició a cura de Salvi TURRÓ, Barcelona, Societat Catalana de Filosofia 2007, 204 pp.

Isabel FERNÁNDEZ ALONSO, Miquel de MORAGAS, José Joaquín BLASCO GIL, Núria ALMIRÓN, *Ajuts a la premsa a Europa* (Col·lecció Lexikon, 2), Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència 2006,

Joan Ramon FERRER, *De antiquitate legum*, a cura d'Antoni COBOS (Studia Humanitatis, 1), Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la 2006, 186 pp.

Kurt FLASCH, *El pensament filosòfic de l'Edat Mitjana. D'Agustí a Maquiavel*. Traducció de Josep BATALLA (Exemplaria Scholastica, 3), Santa Coloma de Queralt, Obrador Edendum 2006, 696 pp.

Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps a cura de Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO (Philologica: Sèrie Estudis, 1), Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la 2006 356 pp.

Antonis FYRIGOS, *Dalla controversia palamítica alla polemica esicastica (con un'edizione critica delle Epistole greche di Barlaam)* (Medioevo 11), Roma, Antonianum 2005, 460 pp.

Maria Dolors GARCIA RAMON, *Exploració, geografia i estudis postcolonials. Una mirada de gènere sobre les narratives de viatges (Gertrude Bell, 1868-1926)*. Discurs de recepció com a membre numerària de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 32 pp.

Gener GONZALVO I BOU, *Història del panteó dels comtes d'Urgell. Els sepulcres del monetir de Bellpuig de les Avellanes* (Col·lecció El Comtat d'Urgell, 5), Lleida, Universitat i Institut d'Estudis Ilerdencs 2007, 100 pp.

Daniel GENÍS I MAS, *Historia de Cataluña compuesta por Bernardo Desclot: Notícia d'una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot de l'any 1616*, extret de «Llengua i Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 17 (2006), 227-256.

Vicent GIL VICENT, *Joaquín Llorens y Bayer (1807-1863). Un militar olvidado por la historia*, Vila-real, Ajuntament 2006, 224 pp.

Vicent GIMENO I ESTORNELL, *Notícies per a la història de la vila i parròquia de Suera*. Amb la col·laboració de Josep MARTÍ I MONTOLIU, Castelló, Diputació 2006, 458 pp.

Silvano GIORDANO, *Istruzioni di Filippo III ai suoi ambasciatori a Roma 1598-1621* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Fonti XLV), Roma, Ministero per i beni e le attività culturali 2006, CIV i 248 pp.

Eva T. GÓMEZ, Teófilo SANFELIU, Jordi RIUS, *Metodología del estudio de contaminantes atmosféricos. Aplicación de métodos cristalográficos y geoquímicos al estudio de contaminantes particulados* (Col·lecció Universitària. Ciències, 9), Castelló, Diputació 2006, 288 pp.

F. GRAELL I DENIEL, *Sobre la meditació fenomenològica fonamental de Husserl*. Part segona. *Consciència i realitat natural* (Quaderns de Filosofia, 19), Barcelona 2006, 42 pp.

Josep M. GRAU PUJOL, *Documents dels Bellver de Valls en el Fons Patrimonial Peirí de Vilanova d'Escornalbou, conservats en l'Arxiu Comarcal de Reus*, extret de «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», 49 (maig 2006), 6 pp.

Josep M. GREGORI I CIFRÉ, *Fons de la catedral-basílica del Sant Esperit de Terrassa* (Inventaris dels fons musicals de Catalunya, 1. Arxius i documents. Eines de recerca, 2), Barcelona, Departament de Cultura 2007, LVIII i 566 pp.

«Harvard Theological Rewiev», 100 (January 2007), 126 pp.

«Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Camp», VII/8 (gener 2007), 104 pp.

Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença (Biblioteca Filològica, LVII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 176 pp.

IEC Cent Anys 1007-2007. Programa general del Centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, IEC 2007, 84 pp.

Il ricordo del futuro. Gioacchino da Fiore e il Gioachimismo attraverso la storia (Comitato Nazionale per le Celebrazioni dell'VIII Centenario della morte di Gioacchino da Fiore), a cura di Fabio TRONCARELLI, Bari, Mario Adda Editore 2006, 438 pp.

Imatge de Déu. Edició a cura d'Armand PUIG I TÀRRECH (Scripta Biblica, 7), Tarragona, Associació Bíblica de Catalunya 2006, 334 pp.

Indice de los fondos y relativos instrumentos de descripción e investigación, Ciudad del Vaticano, Archivo Secreto Vaticano 2006-2007, 72 pp.

«Informatiu Museus. Revista de Recerca i de Divulgació Cultural dels Museus de Reus», III/36 (febrer 2007), 32 pp.

INSTITUTUM HISTORICUM ORDINIS FRATRUM PRAEDICATORUM, «Dominican History Newsletter», XIV (2005), 320 pp.

[ISABEL DE VILLENA], *Vita Christi de la reuerent Abbadessa de la Trinitat*. Edició facsímil de l'original de Lope de la Roca 1497; València, Generalitat Valenciana 2006, s. p.- Albert HAUF I VALLS, *La Vita Christi de sor Isabel de Villena (s. XV) como arte de meditar. Introducción a una lectura contextualizada*. València, Generalitat Valenciana 2006, 136 pp.

Sebastià JANERAS, *La diffusion d'Isaac de Ninive dans la Péninsule Ibérique*, extret de *Eastern Crossroads*. Essays on Medieval Christian Legacy, edited by Juan Pedro MONFERRER-SALA, Piscataway NJ, Gorgias Press 2007, 247-274.

Romain JUROT, *Die Inkunabeln des Franziskanerklosters in Freiburg/Schweiz. Mit Anhang: Catalogue des incunables*, dins «Freiburger Geschichtsblätter», 81 (2004), 133-218.

Claire KAPPLER, Suzanne THIOLIER-MÉJEAN, éd., *Alchimies. Occident Orient* (Collection KUBABA, Actes Université de París, 1), [París, L'Harmattan 2006, 332 pp. i vuit fulls no numerats d'il·lustacions.

«L'Arxiu d'informa. Butlletí de l'Arxiu Municipal de Cambrils», núms. 1-11 (juny 2004-desembre 2006), 4 pp. en cada lliurament.

Carlos FERRER TORREGROSA (coord.), *La depuración en pequeños municipios de Castellón. Sistemas de fangos activos de aireación prolongada*, Castelló de la Plana, Servei de Publicacions de la Diputació 2007, 196 pp.

La identitat. Edició a cura de Josep MONSERRAT MOLAS i Ignasi ROVIRÓ ALEMANY (Col·loquis de Vic, X), Barcelona, Universitat e Barcelona 2006, 220 pp.

La invasió francesa de l'Empordà el 1285. La Relación histórica *de Rafael Cervera. Una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot*, a cura de Daniel GENÍS I MAS, Castelló d'Empúries, Ajuntament 2006, XC i 166 pp.

La problemàtica dels fongs en el patrimoni documental, Barcelona, Direcció General del Patrimoni Cultural 2006, 88 pp.

«Lambard. Estudis d'Art Medieval», XVIII (2005-2006), 192 pp.

«L'Erol. Revista Cultural del Berguedà», núm. 85 (estiu 2005), 50 pp.

Les Ordinacions de la Pesquera de Cadaqués (s. XVI-XVIII). Transcripció, edició i notes a cura d'Enric PRAT, Èrika SERNA i Pep VILA. Estudis de Frederic RAHOLA, Josep RAHOLA, Ernesta SALA, Marcel PUJOL i Pablo de la FUENTE. Presentació d'Alfons GARRIDO i Joan-Lluís ALEGRET. Cartografia d'Arnald PRUJÀ I CANALS, Palamós, Fundació Promediterrània 2006, 220 pp.

Jordi LLADÓ, *Ramon Vinyes: un home de lletres entre Catalunya i el Carib* (Arxius i Societat. Quaderns de divulgació històrica, 1), Barcelona, Conselleria de Cultura 2006, 244 pp.

«Llengua & Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», 16 (2005), 560 pp.; 17 (2006), 580 pp.

Josep M. LLORENS I RAMS, Clàudia PLANA I PAR, Immaculada COSTA I VIARNÉS, Josep MATAS I BALAGUER (dir.), *La Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de Girona (1844-1981). Catàleg dels fons documentals* (Col·lecció Guies, Inventaris i Catàlegs. Sèrie Catàlegs, 2), Barcelona, Generalitat de Catalunya 2006, 274 pp.

Lluís Companys i la seva època 1882-1940. Catàleg de l'Exposició, Barcelona, Generalitat de Catalunya 2006, 168 pp.

Ramon LLULL, *Llibre de les bèsties* (Biblioteca Bàsica El Periódico) Barcelona, El Periódico 2005, 122 pp.- *Retòrica nova*. Edició a cura de Josep BATALLA, Lluís CABRÉ i Marcel ORTÍN. Amb una presentació de la col·lecció per Anthony BONNER i una introducció a l'Art per Robert PRING-MILL (Traducció de l'obra llatina de Ramon Llull, 1), Turnhout i Santa Coloma de Queralt, Brepols i Edendum 2006, 226 pp.

Carlo LONGO, *Magister Raimundus. Atti del Convegno per il IV Centenario della Canonizzazione di San Raimondo de Penyafort (1601-2001)* (Dissertationes Historicae, XXVIII), Roma, Istituto Storico Domenicano, 2002, 210 pp.

Jordi LÓPEZ VILAR, *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de* Tarraco. *El temple septentrional i el complex martirial de sant Fructuós*. Vols. I-II (Sèrie Documenta, 4), Tarragona, Universitat Rovira i Virgili - Institut Català d'Arqueologia Clàssica 2006, 312 i 240 pp.

Elvis MALLORQUÍ (coord.), *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història* (Biblioteca d'Història Rural, 4), Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines 2006, 186 pp.

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Impresos dels segles XV-XVI. Biblioteca del Seminari de Girona* (Col·lecció Francesc Monsalvatge, 7), Girona, Diputació de Girona 2007, 252 pp.

Vicent MATINES PERES, Maria Àngels FUSTER ORTUÑO, Elena SÁNCHEZ LÓPEZ (eds.), *Clàssics Valencians Multilingües* (Universitas Philologica et Historica, 11/2), Alcoi, Editorial Marfil 2007, 88 pp.

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *La ignorancia y negligencia de los latinos ante la riqueza de los estudios árabes*. Discurso leído el dia 8 de febrero de 2007 en el acto de recepción pública de J. M. G. y contestación del académico numerario José Enrique RUIZ DOMÈNEC, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras 2007, 104 pp.

Tomàs MARTÍNEZ ROMERO, *Los secretos manuscritos y los manuscritos con secretos (Séneca en la Península Ibérica, ss. XIX-XV)*, dins *D'un principe philosophique à un genre littéraire des "secrets".* «Actes du Colloque de la Newberry Library de Chicago, 11-14 septiembre 2002», publiées par D. de COURCELLES, París, Honoré Champion 2005, 79-103.- *Tòpics literaris, Traducció medieval i tradició romànica*. Discurs de recepció com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 21 de juny de 2007, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 44 pp.

[Miquel MARTORELL], *Els refugiats de les zones de Guerra del Priorat, 1936-1939* (Col·lecció Jaume Ardèvol i Cabrer, 1), [Falset], Consell Comarcal del Priorat 2006, 188 pp.

Joan MASSAGUÉ I SOLÉ, *Oncologia a principis del segle XXI / Oncology at the turn of the 21st century*. Conferència inaugural del Centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, IEC 2006, 32 pp.

Michael MCVAUGH, *Arnau de Vilanova and París: one Ambassy or two?*, extret d'«Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Àge», 73 (2006), 29-42.

Memòria d'Arxius 2004, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 2006, 474 pp.

Mirificus praedicator. À l'occasion du sixième centenaire du passage de saint Vincent Ferrier en pays romand. «Actes du Colloque d'Estavayer-le-Lac, 7-9 octobre 2004». Études réunies par Paul-Bernard HODEL OP et Franco MORENZONI (Dissertationes Historicae, XXXII), Roma, Istituto Storico Domenicano 2006, 336 pp.

«Miscel·lània Aqualatensia. Recerques sobre la Comarca de l'Anoia», 12 (2006), 448.

«Miscel·lània Litúrgica Catalana», XII (2004), 400 pp.; XIII (2005),

Joan MOLINA FIGUERAS, *Gli artisti del re nel Trecento aragonese* extret de «Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa», Serie IV. «Quaderni», 16 (2003), 85-105 i vuit reproduccions en tres pàgines.- *Hagiografía y mentalidad popular en la pintura tardogótica barcelonesa*, 2 (1996), 125-139.

Francesc de B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana.* Edició coregida i anotada per Joaquim MARTÍ MESTRE amb la col·laboració de Jesús JIMÉNEZ (Biblioteca Lingüística Catalana, 31), València, Universitat de València 2006, 436 pp.

Jorge Humberto MORALES RÍOS, *El Espíritu Santo en San Marcos. Texto y contexto* (Bibliotheca, 41), Roma, Antonianum 2006, 380 pp.

Jordi MORELLÓ BAGET, *La contribució dels homes del Camp a les muralles de Tarragona. Els terratinents de Reus i la sentència de 1390*, dins «Initium. Revista Catalana d'Història del Dret», 11 (2006), 915-934.

Jordi MORELLÓ BAGET, Daniel PIÑOL ALABART, *La lluita per l'aigua a Reus. Abastament, gestió i conflictes des dels orígens fins a principis del segle XX*, Lleida, Pagès editors 2006, 536 pp.

Sara MUZZI, *Per conoscere Raimondo Lullo. La vita, il pensiero e le opere*, Assisi, Porziuncula 2006, 56 pp.

Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 132 pp.

Ilkka NORDBERG, *Regionalism, Capitalism and Populism. The Basque Nationalist Party, the PNV, and politico-economic Power in the Basque Country of Spain 1980-1998* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Humaniora 341), Helsinki, Finnish Academy of Sciences and Letters 2007, 252 pp.

Francisco OLIET PALOS, *Historia de la muy noble, fiel, fuerte y prudente Villa de Morella*. Edició facsímil a cura de Josep ALANYÀ I ROIG, Morella, Fundació Sexennis de Morella 2006, 116, 736, 150 i 152 pp.

OSA. Ordine di Sant'Agosino. Agostiniani Oggi. Annuario 2004-2005, Roma, Curia Generalizia Agostiniana 2005, 144 pp.

Josep M. PANAREDA CLAPÉS, *A propòsit de les relacions biològiques entre el Montseny i el Montnegre*. Discurs de recepció com a membre numerari, Secció de Filosofia i Ciències Socials, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 44 pp.

Josep PERARNAU I ESPELT, *Ramon Llull i la seva teologia de la Immaculada Concepció. Versió definitiva*, extret d'«Arxiu de Textos Catalans Antics», XXV (2006), 193-228.- *Tractats espirituals d'Arnau de Vilanova en la University Library de Cambridge*, *ibid.*, 443-451.- *El Boeci català complet de Munic (BSB, Hisp. 145)*, *ibid.*, 453-460.- *Certeses, hipòtesis i preguntes entorn el tema ‚conversió i croada' en Ramon Llull: ‚croada militar' o ‚croada gramatical'?*, *ibid.*, 479-506.

Ramon PERE ANGLÈS, *Els noms del Vilosell i el seu terme municipal* (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica, XII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 356 pp.

Eugeni PEREA SIMÓN, *Onomástica de Riudoms* (Trballs de l'Oficina d'Onomàstica, XI), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 462 pp.

Maria Pilar PEREA, *«Una repicada forta de campanes a favor de la llengua catalana». El centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Exposició a la Biblioteca de Catalunya octubre 2006, Barcelona, Biblioteca de Catalunya 2006, 160 pp.

Meritxell PÉREZ MARTÍNEZ, *La invenció (*Inventio*) del culte a Santa Tecla en la Tarragona d'època medieval*, extret del «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», L (2005-2006), 21-58.

Jordi PIGEM, *El pensament de Raimon Pannikar. Interdependència, pluralisme, interculturalitat* (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, XXXVI), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 300 pp.

Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues. Vol. I. Edited by Antoni BOSCH-VECIANA and Josep MONSERRAT-MOLAS (Akademia, 3), Barcelona, Barcelonesa d'Edicions i Institut d'Estudis Catalans 2007, 264 pp.

Josep M. PLANES I CLOSA, *Francesc de Perelló (1640?-1703), entre la Segarra i l'Urgell, entre la polèmica i el negoci*, Tàrrega, Ajuntament i Museu Comarcal 2006, 368 pp.

Praedicatores, inquisitores, II. Los dominicos y la Inquisición en el mundo ibérico e hispanoamericano. «Actas del 2º Seminario Internacional sobre los Dominicos y la Inquisición. Sevilla, 3-6 de marzo de 2004», edición de Arturo BERNAL PALACIOS (Dissertationes Historicae, XXXI), Roma, Istituto Storico Domenicano 2006, 874 pp.

Robert D. F. PRING-MILL, *Il microcosmo lulliano*, traduzione di Francesco TRECCIA, Anna BAGGIANI CASES, a cura di Sara MUZZI (Medioevo, 14. Centro Italiano di Lullismo, 2), Roma, Pontificia Universitas Antonianum 2007, 182 pp.

José Manuel Puchol Ten, *De Urrea a l'Alcalatén* (Història i Documents), Castelló, Diputació 2007, 198 pp.

Ignasi M. Puig i Ferraté, M. Assumpta Giner Molina, *Índex codicològic del* Viage literario *de Jaume Villanueva* (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLIX), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1998, 208 pp.

Jaume de Puig i Oliver, *Un altre fragment de la traducció en català dels* Dialogi Petri christiani et Moysi iudaei *de Pedro Alfonso*, extret de «Revista Catalana de Teologia», XXXI (2006), 359-383.

Jaume de Puig i Oliver, Josep M. Marquès i Planagumà, *Lletres del bisbe de Girona. Segle XIV*. Vol. I (n. 1-620). *Bernat de Vilamarí (1292-1312). Pere d'Urrea (1325-1328). Gastó de Montcada (1328-1334). Arnau de Mont-rodon (1335-1348)* (Corpus Scriptorum Cataloniae. Series 1: Scripta, 1), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Facultat de Teologia de Catalunya 2007, 746 pp.

Josep M. Puig Salellas, *Un nou estatut. Reconeixement dels drets històrics*. Comunicació a la Secció de Filosofia i Ciències Socials, Barcelona 2006.

«Quaderns del Museu Episcopal de Vic», I (2005), 192 pp.

«Quaderns de la Selva. Revista del Centre d'Estudis Selvatans», 18 (2006), 290 pp.

«Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp», núm. 50 (novembre 2006), 128 pp.

Enric Querol Coll, Jacobo Vidal Franquet, *Cultura i art a la Tortosa del Renaixement* (Quaderns de recerca, 2), Tortosa, Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre 2005, 272 pp.

«Quinque Libri. Butlletí informatiu de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona», 1 (2007), 8 pp.

Raimundus christianus arabicus. Ramon Llull i l'encontre entre cultures, Barcelona, Institut Europeu de la Mediterrània 2007, 184 i 87 pp.

Joan Ramis i Ramis, *Arminda*, a cura de Vicent de Melchor i Pep Valsalobre (Philologica: Sèrie Textos, 2), Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la 2006, 128 pp.

Ramon Llull al segle XXI. «Actes de les Jornades Internacionals Lul·lianes. Palma, 1, 2, 3 d'abril del 2004». Edició a cura de Maria Isabel Ripoll Perelló (Col·lecció Blaquerna, 5), Barcelona i Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona, Universitat de les Illes Balears 2005, 360 pp.

«Recerca. Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre», 10 (2005), 376 pp.

«Recerca. Revista de diàleg i estudis d'espiritualitat criatiana», núm. 38 (2006), 40 pp.; núm. 39 (2007), 40 pp.

Repertori de Manuscrits catalans (1620-1714). Volum I. *Barcelona. Biblioteca de Catalunya*, Direcció: Eulàlia Duran. Compilació a cura de Maria Toldrà. Amb la col·laboració d'Anna Gudayol (Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, LXXI), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 682 pp.

Joan Requesensi Piquer, *Tres greuges històrics sanats o l'honor d'Orígenes, Feliu d'Urgell i Ramon Llull*, extret de «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 11-46.

«Revista Catalana de Musicologia», III (2007), 126 pp.

«Revista Catalana de Teologia», XXXI/2 (2006), 245-520.

«Revista de Dret Històric Català», 5 (2006), 248 pp.

«Revista de Girona», núm. 233 (novembre-desembre 2005), 114 pp.; núm. 234 (gener-febrer 2006), 114 pp.; 236 (maig-juny 2006), 114 pp.

Jaume Riera i Sans, *Els poders públics i les sinagogues segles XIII-XV* (Girona Judaica, 3), Girona, Patronat Call de Girona 2006, 636 pp.

Jaume Roig, *Espill*. Edició, traducció i comentaris de Antònia Carré. Pròleg de Lola Badia (Sèrie gran, 25), Barcelona, Quaderns Crema 2006, 894 pp.

Joandomènec Ros, *Exploració, joc i reflexió. Assaigs sobre ciència* (Col·lecció d'assaig Argent Viu, 89), Lleida, Pagès editors 2006, 382 pp.

Victòria Rosselló Botey, *Tradició i canvi científic en l'astronomia espanyola del segle XVII* (Colección Historia. Biblioteca Nueva), València, Universitat 2000, 334 pp.

Antoni Rubió i Lluch, *Epistolari grec*. Volum I: *Anys 1880-1888*. Correspondència recollida i anotada per Eusebi Ayensa i Prat (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, lxix), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 500 pp.

Miquela Sacarés Taberner, *Lullianae imagines: La iconografia de Ramon Llull i els principals episodis de la seva vida*, extret de «Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics», 16 (2006), 139-156.

Nicolás Sánchez Calvo, *Peñíscola. Imágenes para recordar*, Castelló, Diputació Provincial 2007, 76 pp.

San Vicente Ferrer, *Sermonario de Perugia. (Convento dei Domenicani mss. 477)*. Introducción, edición y notas a cargo de Francisco M. Gimeno Blay y Mª Luz Mandingorra Llavata. Traducción castellana a cargo de Daniel Gozalbo Gimeno con la colaboración de Rebeca Sánchez Romero (Colección Sant Vicent Ferrer, s.n.), València, Ajuntament 2006, 654 pp. Edició acompanyada de la reproducció del manuscrit de Perugia en petit volum independent, sense portada ni cloenda pròpies.

Joan Santanach i Suñol, *«Cové que hom fassa apendre a son fill los .xiiii. articles»: la* Doctrina pueril *com a tractat catequètic*, extret de *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó. Segles XIII-XV.* «Actes del III Col·loqui: Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga. Universitat de Girona, 5-8 juliol de 2000». Edició de Lola Badia, Miriam Cabré i Sadurní Martí, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2002, 419-430; *Dos exemples de Ramon Llull inclosos en un recull de miracles*, extret de «Randa», 55 (2005 = «Homenatge a Jordi Carbonell, 1), 7-13; *Manuscrits, còpies i traduccions. Ramon Llull i la transmissió de la* Doctrina pueril, extret de «Actes de les Jornades Internaccionals Lul·lianes: *Ramon Llull al segle XXI*. Palma, 1, 2, 3 d'abril de 2004» (Col·lecció Blaquerna, 5), Barcelona i Palma de Mallorca Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears 2005, 297-324.

«Santes Creus. Revista de l'Arxiu Bibliogràfic», XXII (2005), 144 pp.

Fanny Sarrió Martín, *Petrus Lembrí. Estudios previos* (Col·lecció Universitària. Geografia i Història, 53), Castelló, Servei de Publicacions de la Diputació 2007, 164 pp.

«Serra d'Or», núm. 565 (Gener 2007), 80 pp.

«Sesmond. Butlletí del Servei de l'Arxiu Municipal de Lloret de Mar». Núm. 6 (novembre 2006), 16 pp.

Vito Sibilio, *Benedetto XI. Il papa tra Roma e Avignone. Appendice di* Carlo Longo (Disseratione Historicae, XXX), Roma, Istituto Storico Domenicano 2004, 176 pp.

Miquel Siguan, Montserrat Kirchner, *Georges Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya* (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, XXXV), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 82 pp.

Carles Simó i Noguera, Àngels Torrents i Rosés, *Inventaris d'Arxius Parroquials de la diòcesi de Tortosa i de l'Alta Ribagorça* (Col·lecció Arxius i Documents. Eines de recerca, 1), Barcelona, Departament de Cultura 2006, 340 pp.

Carles Singla Casellas, *Mirador (1929-1937). Un model de periòdic al servei d'una idea de país* (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, XXXIV), Barcelona, IEC, 338 pp.

«Société Française d'Étude du dix-huitième siècle. Supplément au Bulletin», 64 (2007), 24 pp.

Ferran Soldevila, *Les quatre grans cròniques*. I. *Llibre dels fets del rei En Jaume*. Revisió filològica de Jordi Bruguera. Revisió històrica de M. Teresa Ferrer i Mallol (Memòries de la Secció Històrico Arqueològica, LXXIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 536 pp.

«Studia Lulliana, olim Estudios Lulianos», XLV-XLVI (2005-2006), 298 pp.

«Terme. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. Arxiu Hitòric Comarcal de Terrassa», 20 (2005), 232 pp.

Alessandro Tessari, *Cartesius contra Cartesium*, extret de «Janus. Quaderni del Circolo Glossematico» (2005), 33-41; *Considerazioni sull'*Ars *di Ramon Llull e la* Mathesis Universalis *di René Descartes*, extret de «Janus. Quaderni del Circolo Glossematico», (2004 = Numero monografico *Lingua e pensiero*), 199-220; *Identità-Alterità in Ramon Llull*, extret de «Xenos.

Filosofia dello Straniero», (2002), 331-342; *L'Arte della memoria in Ramon Llull, trovatore, tra mistica e computazione*, extret de «Memoria, Poetica, retorica e filologia della memoria. Atti del XXX Convegno Interuniversitario di Bressanone (18-21 luglio 1002)», Trento, Dipartimento di Scienze Filologiche e Storiche, 2004, 75-84; *Logos, téchne, pólemos nel catalano Ramon Llull*, extret de *Le potenze del filosofare. logos, techne, polemos*, a cura di Laura SANÒ, Padova, Il Poligrafo 2007, 53-71.

«Tribuna d'Arqueologia 2003-2004», Barcelona, Direcció General del Patrimoni Cultural 2006, 298 pp.

Fabio TRONCARELLI, *Il ricordo del futuro. Gioacchino da Fiore e il Gioachimismo attraverso la storia*, Bari, Mario Adda editore 2006, 438 pp.

UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE, *Quatre-vingtième session annuelle du Comité. Bruxelles, du 30 mai au 4 juin 2006. Compte rendu*, Bruxelles, Secrétariat Administratif de l'UAI 2007, 240 pp.

«Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 18 (2005), 320 pp.

Ernestina VALLVERDÚ I BRIANSÓ, *Senan*. Pròleg de Valentí GUAL I VILÀ, Senan. Ajuntament i parròquia 1995, 202 pp.

Alberto VELASCO GONZÁLEZ, *El mestre de Vielha: un pintor del tardogòtic entre Catalunya i Aragó*. [Pròleg de Francesc FITÉ]. (Espai i temps, 47), Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida 2006, 288 pp.

Joan VERNET, Ramon PARÉS (dirs.), *La ciència en la història dels Països Catalans*. II. *Del naixement de la ciència moderna a la Il·lustració*, Barcelona i València, Institut d'Estudis Catalans i Universitat de València 2007, 776 pp.

Pablo VIDAL GONZÁLEZ, *Mosquera. Etnología de un paisaje rural de la Sierra de Espadán* (Biblioteca Popular), Castelló, Servei de Publicacions de la Diputació 2007, 112 pp.

Evangelista VILANOVA, *El creixement de l'Església* (edició privada [Barcelona 2006, 22 pp.).

Curt WITTLIN, *Übersetzungen und Sprachgeschichte: Übersetzungen ins Katalanische*; i *Geschichte der Literatursprache in der Romania: Katalanisch*, extrets de *Romanische Sprachgeschichte - Histoire linguistique de la Romania. Ein internatonales Handbuch zur Geschichte der romanischen Sprachen* herausgegeben von Gerhard ERNST, Martin-Dietrich GLESSSGEN, Christian SCHMITT, Wolfgang SCHWEICKARD. II/2, Berlin, Walter de Gruyter, s. d., pp. 1410-1416 i 2014-2028.

«III Certamen Internacional de Pintura Expandida Castellón», Castelló de la Plana, Diputació 2007, 68 pp.

«VIII Premio Nacional de Cerámica. Ciudad de Castellón 2006», Castelló de la Plana, Diputació 2007, 64 pp.

TAULA GENERAL

ARTICLES

Josep TORNÉ I CUBELLS, *Catàleg de pergamins de l'actual arxiu del monestir de Poblet* 7-281

Jaume de PUIG I OLIVER, Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Els primers documents del primer president de la Generalitat de Catalunya, Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona* 283-383

Josep HERNANDO I DELGADO, *Obres de Francesc Eximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV* 385-567

Joan REQUESENS I PIQUER, *Hug de Balma (s. XIII) en català (s. XV): la seva* Theologia mystica *en el* Tractat de contemplació *de Francesc Eximenis i edició del pròleg traduït* 569-713

NOTES I DOCUMENTS

Josep BATALLA, *Es pot ésser lul·lista avui dia? Reflexions entorn de Kurt Flasch,* El pensament filosòfic a l'Edat Mitjana 617-635

Josep PERARNAU, *Noves notícies sobre Ramon Llull i lul·lisme a Alemanya, segles XIII-XV* 637-649

Ramon PLANES I ALBETS, *El contracte d'edició de* De officio judicis et advocati *(Barcelona, 1639) de Joan Pau Xammar* 651-655

Ramon PLANES I ALBETS, *Gabriel Olzina a l'Arxiu Reial de Barcelona: una certificatòria del seu treball d'inventari* 657-659

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Eva Serra i Puig, *Butlletí bibliogràfic sobre les Corts catalanes* 663-737

Jaume de PUIG I OLIVER, *Arqueologia i documentació: set publicacions sobre història urbana de Girona* 739-777

RECENSIONS 779-887

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES 889-1111

TAULES

D'arxius, biblioteques i museus 1113-1124

D'autors i d'obres anònimes 1124-1170

OBRES ENVIADES A LA DIRECCIÓ 1171-1180

TAULA GENERAL 1181

AQUESTA OBRA HA ESTAT PUBLICADA
L'ANY DEL CENTENARI
DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

IECentanys 1907 2007